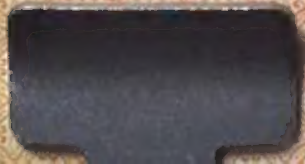
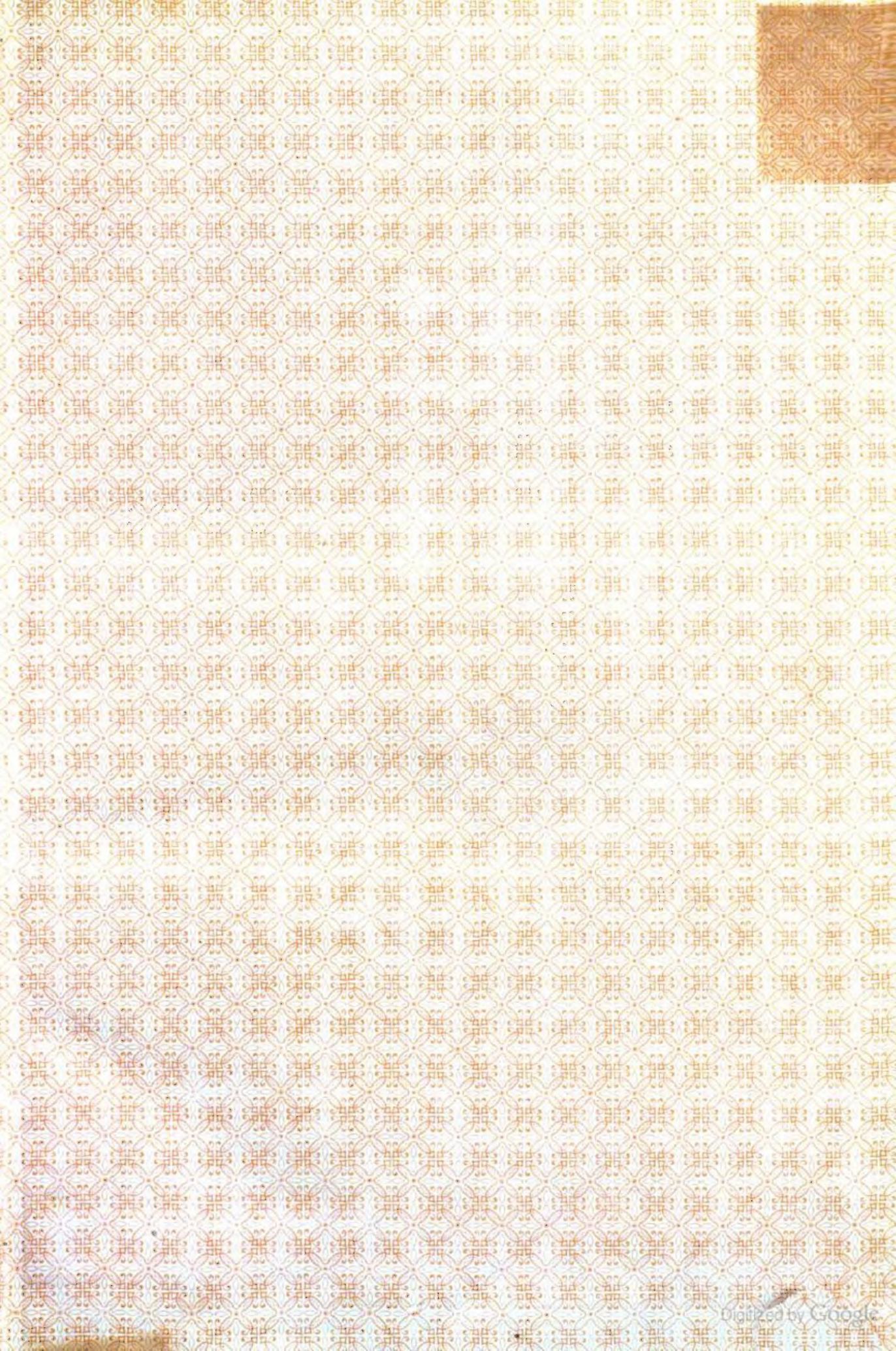

A. Staderini - Roma

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

REGUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNELLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE

PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SCORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER

SIMILIS, PRETHI EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUE-
VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI AMPECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NU-
MERUM. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLU-
MINA RETINETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETHI HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITU-
DINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETHIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XCV.

S. JOANNES DAMASCENUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J. P. MIGNE EDITOREM,

IN VIA D'CTA DAMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO DENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUCE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

1860

SÆCULUM VIII, ANNUS 756.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ,

ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ,

ΜΟΝΑΧΟΥ, ΚΑΙ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

JOANNIS DAMASCENI,

MONACHI ET PRESBYTERI HIEROSOLYMITANI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

ET EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

EX VARIIS EDITIONIBUS, ET CODICIBUS MANU EXARATIS, GALLICIS, ITALICIS ET ANGLICIS, COLLECTA, RECENSITA,
LATINE VERSA, ATQUE ANNOTATIONIBUS ILLUSTRATA, CUM PRÆVIIS DISSERTATIONIBUS ET COPIOSIS INDICIBUS,

CURA ET STUDIO

P. MICHAELIS LEQUIEN,

MORINO-BOLONIENSIS, ORDINIS FF. PRÆDICATORUM:

variorum curis adaucta, nempe,

ANDR. GALLANDII, ANG. MAII, ETC.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

OPUSCULORUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VEVENT 3 VOL. 35 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

1860

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XCV CONTINENTUR.

S. JOANNES DAMASCENUS.,

<u>De sancta Trinitate.</u>	col. 9
<u>De hymno trisagio.</u>	22
<u>De sacris jejuniis.</u>	63
<u>De octo spiritibus nequitiae.</u>	79
<u>De virtutibus et vitiis.</u>	81
<u>Institutio elementaris ad dogmata.</u>	99
<u>De natura composita contra Acephalos.</u>	111
<u>De duabus in Christo voluntatibus.</u>	127
<u>Dissertatio adversus Nestorianorum haeresim.</u>	187
<u>Fragmenta.</u>	226
<u>Epistola de hoc, « Quid est homo ? »</u>	243
<u>Canon paschalis.</u>	239
<u>Oratio de his qui in fide dormierunt.</u>	250
<u>Epistola de confessione.</u>	283
<u>De sacris imaginibus adversus Constantinum Cabalinum.</u>	310
<u>Epistola de sacris imaginibus, ad Theophilum imp.</u>	346
<u>De Azymis.</u>	387
<u>De corpore et sanguine Christi.</u>	402
<u>Fragmenta.</u>	418
<u>Declaratio fidei.</u>	418
<u>Expositio in Epistolas Pauli.</u>	442
<u>Sacra Parallela.</u>	1070

Joannes Vegelinus Augustanus opusculum, quod subjungo, *De sancta Trinitate*, Joannis Damasceni nomine inscriptum, Augustæ Vindelicorum cum Cyrillianis quibusdam et Damascenicis, Græce et Latine adjectis adnotationibus edidit anno 1611. Hujus initium perinde Damasceno nostro attributum reperi in codicibus mss. Reg. 2909, et Colb. 6044, cum titulo Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, *De sancta Trinitate*, quem operi toti præmittendum existimavi; quia in primis est de hoc mysterio, quamlibet nonnulla passim de incarnatione interjecerit. Mihi dubium non est quin genuinus lucubrationis hujus parens sit Joannes Damascenus, aut saltem ex genuinis ejus libris excerpta sit. Vegelini translationem paucis in locis mutavi, ejusque notas una edendas censi.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ.

S. JOANNIS DAMASCENI DE SANCTA TRINITATE.

α'. Περὶ μὲν τῆς ἁγίας Τριάδος τῆς ὁμοουσίου, ζωοποιού, μίαν φύσιν ὁμολογεί, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν δύναμιν τε καὶ ἐξουσίαν, καὶ κυριότητα, ὅτι καὶ μία θεότης τρεῖς ὑποστάσεις, ἦτοι τρία πρόσωπα, φυλασσομένης ἐκάστω προσώπῳ τῆς ιδιότητος. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, ἦτοι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύο φύσεις, θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος, δύο θελήσεις ὡσαύτως καὶ ἐνεργείας, μίαν ὑπόστασιν, ἡγουν ἐν πρόσωπον, ὅτι εἰς καὶ αὐτός ἐστιν, ὁ πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθεὶς ἀρρέυστως καὶ ἀσωμάτως, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐκ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς Θεοτόκου κυτθεὶς ἀρρήτως καὶ ἀρρυπώτως· ὅλος ἀνθρώπος ὁ αὐτὸς καὶ Θεός, ἐν μιᾷ ὑποστάσει γνωριζόμενος ἀπαθὴς θεότητι, καὶ παθητὸς τῷ προσλήμματι· σῶα μετὰ τόκον φυλάξας

1. In sancta quidem Trinitate (1) consubstantiali et vivifica unam naturam, unam voluntatem, unam actionem, unam et virtutem et potentiam et dominationem profiteri: quia etiam una est deitas, tres hypostases, sive tres personæ; ut sua culque personæ proprietates custodiatur. In unius autem ex Trinitate, hoc est Domini nostri Jesu Christi, dispensatione cum carne, duas naturas deitatis et humanitatis, duas voluntates iidem et actiones: sed unam hypostasim sive personam [confiteri], quia unus et idem est, qui ante sæcula ex Patre sine fluxu et sine corpore genitus; et postremis temporibus ex sancta semperque virgine Maria Deipara, inenarrabiliter, et citra iniquationem conceptus est: idem totus homo et Deus, qui in una persona agnoscitur Deitate impassibilis (2), et passibilis assumpta natura: qui salvus post partum (3), virgi-

VARIAE LECTIONES.

* Vegelin. habet περὶ αὐτοῦ, de eodem, mysterio scilicet Trinitatis.

JOAN. VEGELINI NOTÆ.

(1) *In sancta quidem Trinitate*, etc. Vide etiam Damascenum lib. iii *Orth. fid.*, c. 5 toto, ubi hoc ipsum docet in Trinitate unam naturam, sed tres hypostases: vicissim autem in Christo incarnato duas naturas et unam personam exsistere. Hinc etiam Leontius Byzantinus lib. *De sectis*, actione 1^a sub finem, p. 400: Καὶ ἐστὶ τὸ ἀνθρωπότησεως ἔδγμα ἀντιστροφὸν τῷ περὶ τῆς θεολογίας, ὡς φησὶν ὁ θεὸς Ἰρηγόριος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ ἐν παρέχομεν τῇ φύσει· τὸ δὲ διάφορον ταῖς ὑποστάσεσιν. Ἐνταῦθα δὲ

ἐκ τοῦ ἐναντίου, τὸ μὲν ἐν, τῇ ὑποστάσει· τὸ δὲ διάφορον ταῖς φύσεσιν.

(2) *Deitate impassibilis*. Vide etiam Damascenum, lib. iii, cap. 28, quod totum est de passione corporis et impassibili divinitate illius.

(3) *Qui salvus post partum*, etc. Sic Damascenus, lib. iv, cap. 15, Ὡς περ (ὁ Δημιουργός) συλληφθεὶς παρθένον τὴν συλλαβούσαν ἐτήρησεν· οὕτω καὶ τεχθεὶς τὴν αὐτῆς παρθενίαν ἐφύλαξεν ἄτρωτον, μόνος διελθὼν δι' αὐτῆς καὶ κεκλεισμένην τηρήσας. *Quem-*

πρότερον μὲν οὐχ ὑπάρχον, ὕστερον δ' ἐπεισελθόν. Οὐτε γὰρ ἐνέλιπέ ποτε Υἱὸς Πατρὶ, οὔτε Υἱὸν Πνεῦμα· ἀλλ' ἀτρέπτος καὶ ἀναλλοίωτος ἡ αὐτὴ Τριάς ἐστίν. Οὕτως γὰρ ἡμεῖς πιστεύομεν τὴν μακαρίαν καὶ ζωοποιὸν καὶ ἀδιαίρετον ἁγίαν Τριάδα. Πατήρ, Υἱὸς, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, τρία πρόσωπα, μία εἰκὼν· τρεῖς χαρακτῆρες, μία ἐκτύπωσις· τρεῖς ὑποστάσεις, μία θεότης· τρία ἰδιώματα, μία οὐσία· τρεῖς ἐνέργειαι, μία χάρις· τρεῖς ὑπάρξεις, μία ἰσότης· τρεῖς ἐπιγνώσεις, μία δόξα· τρία ὀνόματα, μία ὁμολογία· τρεῖς ὁμολογίαι, μία πίστις. Θεὸς ἐστίν, αἰδὼς οὐσία καὶ ἀπαράλλακτος, δημιουργικῇ τῶν ὄντων. Θεὸς ἐστὶ φῶς ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον, οὔτε νῦν καταληπτὸν, οὔτε λόγῳ ῥητόν.

substantia (8) æterna et invariabilis, quæ res existentes condidit. Deus est lumen supremum et inaccessible quod nec mente comprehendere, nec oratione explicari potest.

γ'. Ἐρώτ. Ὅσαχῶς ὁ Θεός; Ἀποκρ. Θεὸς ὁ Πατήρ· Θεὸς ὁ Υἱός· Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἡ μακαρία φύσις, ἡ ἀφθονος ἀγαθότης· τὸ ἀγαπητὸν πᾶσι τοῖς τοῦ λόγου μετεληφόσι, τὸ πολυπόθητον κάλλος, ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἡ ἀπρόσιτος σοφία, ἡ ἀτρέπτος φύσις, ἡ ἀνενόητος ζωὴ, ἡ ἄλυπος διαγωγὴ, περὶ ἣν οὐκ ἐστὶν ἀλλοίωσις, ἥς οὐχ ἄπτεται μεταβολή· ἡ βρύουσα πηγὴ, ἡ ἀφθονος χάρις, ὁ ἀδαπάνητος θησαυρός.

δ'. Ομολογοῦμεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Πατρὸς, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, σαρκωθῆναι τε καὶ ἐνανθρωπήσαι ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐκ τῆς ἁγίας ἐνδόξου Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Θεὸν τέλειον τὸν αὐτὸν, καὶ ἀνθρωπὸν τέλειον, ἓνα καὶ μόνον Υἱὸν, καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως, καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, χωρὶς ἁμαρτίας γενόμενον ἀνθρωπὸν· πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἰσχύτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, ἓνα καὶ μόνον Υἱὸν ἐν δυοῖ φύσεσιν, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαίρετως γνωριζόμενον. Δύο γὰρ φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον, ἀσύγχυτον, ἀτρέπτον. Ἡ γὰρ σὰρξ, σὰρξ ἐστὶ, καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε Θεοῦ σὰρξ· ὁμοίως καὶ ὁ Λόγος, Θεὸς ἐστὶ καὶ οὐ σὰρξ, εἰ καὶ μίαν ἐποίησατο τὴν σάρκα διὰ τῆς οἰκονομίας· δύο τοίνυν τὰς φύσεις εἶναι φαμεν, ἓνα δὲ Χριστόν, καὶ Υἱόν, καὶ Κύριον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον. Οὐ γὰρ τὴν ἐαυτοῦ δόξαν

A regno : quæ non dividitur, nec abalienatur. Nec igitur aliquid creatum aut servile est in æternitate, nec adventitium, ut quod prius non exstabat, postea supervenerit. Neque enim unquam Patri defuit Filius, neque Filio Spiritus sanctus : sed commutationis et alterationis expers est eadem semper Trinitas. Sic enim nos beatam et vivificam et individuum Trinitatem credimus. Pater, Filius, et Spiritus sanctus, tres personæ, una imago : tres characteres, una expressio : tres hypostases, una deitas : tres proprietates, una essentia : tres actiones, una gratia : tres existentia, una æqualitas : tres cognitiones, una gloria : tria nomina, una confessio : tres confessiones, una fides. Deus est

B 3. *Quæst.* Quot modis [dicitur] Deus? *Resp.* Deus Pater, Deus Filius Deus Spiritus **476** sanctus. Beata natura, invidentiæ expers bonitas, dilecta omnibus ratione præditis et multum desiderata pulchritudo, principium entium, fons vitæ, inaccessible sapientia, inconvertibilis natura, vita vacans molestiis, dolorum nescia conversatio, circa quam non est alteratio, quam non attingit mutatio, fons securiens, abundans gratia, thesaurus qui consumi nequit.

4. Confitemur Dominum nostrum Jesum Christum, unigenitum Filium et Verbum Patris, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, incarnatum et hominem factum esse ex Spiritu sancto et ex sancta gloriosa Deipara et semper virgine Maria : eundem Deum perfectum, et hominem perfectum, unum et solum Filium, tum ante incarnationem, tum post incarnationem : ejusdem essentia cum Patre quoad deitatem : quoad omnia similem nobis, ejusdemque essentia nobiscum quoad humanitatem sine peccato factum hominem : ante sæcula quidem ex Patre, postremis autem diebus eundem propter nos et propter nostram salutem ex sancta Deipara et semper Virgine Maria natum, qui unus et solus Filius in duabus naturis citra confusionem, citra conversionem, citra divisionem agnoscitur. Duæ enim naturæ congressæ sunt inter se invicem per unionem indivulsam, inseparabilem, confusionis et conversionis expertem. Caro enim est caro, non deitas, etsi Dei caro facta est. Pari modo et Verbum Deus est (9), et non caro, tametsi unam effecerunt carnem per dispensationem. Duas igitur naturas esse dicimus (10), sed unum Christum et Filium et Dominum, Dei Verbum, quod homo

JOAN. VEGELINI NOTÆ.

(8) *Deus est substantia.* Vide similem descriptionem Dei apud Cyrillum de Trinitate, p. 2; Damasc. lib. 1, c. 2.

(9) *Et Verbum Deus est, et non caro, tametsi unam effecerunt carnem per dispensationem.* Puto pro vocabulo, carnem, esse legendum hypostasim; quod Deus Verbum et caro assumpta unam hypostasim fecerint. Quod enim unam carnem fe-

cerint, dictum durum videtur, et auctoritate veterum quod sciam destituitur. Aliud est cum Cyrillus dixit unam esse Dei Verbi incarnatam naturam, quod ab ipso orthodoxe, et apud Damasc. lib. III, 11, explicatur.

(10) *Duas naturas esse dicimus, sed unum Christum, etc.* Vide etiam Damascenum lib. III, c. 7, quod est de composita Dei Verbi hypostasi.

factum et incarnatum est. Non enim suam gloriam imminuit Dominus, quia carnem assumpsit. Antequam enim carnem sumpsit, et humiliavit semetipsum (11), soli angeli cognoscebant eum. Posteaquam autem humiliavit seipsum, universa hominum natura cognovit eum. Vides quomodo humiliatio non operata sit imminutionem, sed magis gloriam fecerit elucescere. Quod si vero curiosorum aliquis quærat, an deitas in cruce fuerit, aut non fuerit (12), is illam non esse in omni loco, et circumscriptionem in uno loco statuit: nos autem circumscriptionis et comprehensionis expertem esse dicimus.

5. *Quæst.* Unde dicitur vox Θεός, id est Deus (13) *Resp.* a θῶ, quod est, *compono et efficio*, quia omnium est effector et compositionis omnium auctor. Vel a θέω, quod significat *curro*. Deus enim ubique adest. Vel Θεός a θεᾶσθαι, hoc est *videre*: 477 *ἐθεάσατο*; hoc est, vidit enim omnia antequam facta essent. Κύριος, id est, *Dominus* dicitur a κύρος, quod Dominum et potestatem significat. *Quæst.* Quid est unio? *Resp.* Res quæ secundum hypostasim et ex diversis naturis subsistit. *Quæst.* Communicatne divina natura: an vero accipit? *Resp.* Communicat. *Quæst.* Quid est *synalapha*? *Resp.* Confusio. *Quæst.* Qualibus nominibus honoratur Pater, et qua de causa Pater dicitur? *Resp.* Unus Pater, sanctus Deus, et omnipotens, principii expers, sempiternus, immortalis, invisibilis, inexplicabilis, sine carens, successorem non habens, a motu alienus, imperscrutabilis, qui muneribus non corrumpitur. Dictus est Pater, quod πάντα τηρεῖ, hoc est omnia conservat. *Quæst.* Quibus nominibus honoratur Filius, et quo respectu dictus est Filius? *Resp.* Unus Filius, Verbum sanctum, progenies ineffabilis, Verbum inenarrabile, mens invisibilis, lumen vitæ, sol iustitiæ, pastor, via, agnus. Filius dictus est, quia ex Patre est: *Quæst.* Quibus nominibus honoratur Spiritus sanctus, et quo respectu dictus est Πνεῦμα, hoc est Spiritus? *Resp.* Unus Spiritus sanctus, vivificus, humanus, substantivus existentia atque subsistentia præditus, firmus, acutus, securus, virtus sanctificandi potestate prædita, ejusdem essentialis cum Patre et Filio. Vapor enim est supernarum Dei virtutum. Πνεῦμα vero, hoc est Spiritus dictus est, quod quocunque voluerit, inclinetur et spiret.

A ἡλάττωσεν ὁ Δεσπότης, ὅτι σάρκα ἀνέλαβε· πρὶν μὲν γὰρ λαβεῖν αὐτὸν τὴν σάρκα, καὶ ταπεινῶσαι ἑαυτὸν, ἄγγελοι μόνον ἐγίνωσκον αὐτόν· ἐπειδὴ δὲ ἐταπεινῶσεν ἑαυτὸν, ἅπαντα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἐπέγνω αὐτόν. Ὅρξ, πῶς ἡ ταπεινώσις οὐκ ἐλάττωσιν εἰργάσατο, ἀλλὰ πλεῖον αὐτοῦ τὴν δόξαν διαλάμψαι ἐποίησεν. Εἰ δέ τις τῶν περιέργων λέγει, ὅτι ἡ θεότης ἐν τῷ σταυρῷ ἦν, ἢ οὐκ ἦν, ποιεῖ αὐτὴν μὴ ἐν παντὶ οὖσαν, καὶ περιγραπτὴν εἰς ἓνα τόπον· ἡμεῖς δὲ λέγομεν τὸν Θεὸν ἀπερίγραπτον καὶ ἀκατάληπτον.

ε'. Ἐρώτ. Πόθεν ἐτυμολογεῖται Θεός; Ἀπόκρ. Παρὰ τὸ, θῶ, τὸ κατασκευάζω, καὶ ποιῶ· ὡς πάντων ποιητής, καὶ τῆς τῶν πάντων κατασκευῆς αἴτιος. B ἢ παρὰ τὸ, θέω, τὸ τρέχω. Καὶ γὰρ Θεός πανταχοῦ πάρεστι. Ἡ Θεός, παρὰ τὸ θεᾶσθαι· ἐθεάσατο γὰρ ὁ Θεός τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Κύριος δὲ παρὰ τὸ κύρος, ὃ σημαίνει τὴν ἐξουσίαν. Ἐρώτ. Τί ἐστὶν ἔνωσις; Ἀπόκρ. Τὸ καθ' ὑπόστασιν, καὶ τὸ ἐκ διαφορῶν φύσεων ὁμοεστῶς πρῆγμα. Ἐρώτ. Μεταδοτική ἐστὶν ἡ θεία φύσις, ἢ μεταληπτική; Ἀπόκρ. Μεταδοτική. Ἐρώτ. Τί ἐστὶ συναλοιφή; Ἀπόκρ. Ἡ σύγχυσις. Ἐρώτ. Ποίοις ὀνόμασι τιμᾶται ὁ Πατήρ, καὶ κατὰ τί εἴρηται Πατήρ; Ἀπόκρ. Εἰς Πατήρ, ὁ ἅγιος Θεός, καὶ παντοκράτωρ, ἀναρχος, ἀίδιος, ἀθάνατος, ἀπερίβλεπτος, ἀνερμήνευτος, ἀτελεύτητος, ἀδιάδοχος, ἀκίνητος, ἀνεξερεύνητος. Εἴρηται Πατήρ, διὰ τὸ πάντα τηρεῖν. C Ἐρώτ. Ποίοις ὀνόμασι τιμᾶται ὁ Υἱός, καὶ κατὰ τί εἴρηται Υἱός; Ἀπόκρ. Εἰς Υἱός, ὁ ἅγιος Λόγος, ἀρρήτον γέννημα, ἀμύθητος Λόγος, ἀπερίβλεπτος νοῦς, φῶς ζωῆς, ἡλῖος δικαιοσύνης, ποιμὴν, θύρα, ὁδός, ἀμνός. Υἱός δὲ εἴρηται, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἐρώτ. Ποίοις ὀνόμασι τιμᾶται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; κατὰ τί εἴρηται Πνεῦμα; Ἀπόκρ. Ἐν Πνεύμα ἅγιον, κύριον, ζωοποιόν, φιλόανθρωπον, ἐνοῦσιον, ἐνυπαρχτον, ἐνυπόστατον, βέβαιον, ὁξύ, ἀμέριμον, δύναμις ἀγιαστικῆς, ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ. Ἀτρίς γὰρ ἐστὶ τῶν ἀνω δυνάμεων τοῦ Θεοῦ· Πνεῦμα δὲ εἴρηται, διὰ τὸ καθ' ὃ ἐὰν βουληθῇ νεύειν καὶ πνεῖν. Ἐρώτ. Τί ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός; Ἀπόκρ. Κύριος χωρὶς ἁμαρτίας ἐνανθρωπίσας. Ἐρώτ. Τί ἐστὶ Χριστός; Ἀπόκρ. Σύμβολον θεότητος. D καὶ ἐμφύχου σαρκὸς, ἀτρέπτος ἔνωσις· Χριστός δὲ

NOTÆ.

(11) Antequam enim carnem assumpsit, et humiliavit seipsum, etc. Sic etiam de hac assumptione humanæ naturæ Damascenus loquitur lib. iii Orth. fidei, cap. 1: *Benigna Dei et Patris voluntate unigenitus Filius, Deique Verbum ac Deus, qui in Dei et Patris sinu erat; ille, inquam, ejusdem cum Patre ac Spiritu substantiæ: ille ævo omni antiquior; ille principio carens, et qui in principio erat, et apud Deum et Patrem erat, et Deus erat; ille, inquam, qui in forma Dei erat, inclinatis cælis descendit, nimirum sua depressionis omnis experte sublimitate citra demissionem ullam depressa; atque ad serros suos se dimisit, demissione plane hujusmodi, quæ nec verbis ullis exprimi, nec mente comprehendiqueat (id enim descensus vocabulo significatur); qui-*

que Deus perfectus erat, perfectus homo fit, quodque novarum omnium rerum maxime novum est, imo quod unum sub sole novum est, infinitamque Dei potentiam perspicue declarat, efficitur,

(12) An deitas in cruce fuerit, aut non fuerit. Confer ad hanc quæstionem quod etiam Damascenus lib. iv, c. 7, inquit: *Christus duplici natura constans, ea natura perpessus, crucique affixus est quæ perpetiendis doloribus obnoxia est. Carne enim in cruce pendeat, non divinitate.*

(13) Unde dicitur Θεοῦ, id est Deus. Etymologia Θεοῦ: Vide etiam Cyrillum, *De Trinitate*, p. 58 et 214; Athanasium *De definitionibus*. [Sed nec Athanasii sunt.]

λέγεται, ἐπειδὴ καθ' ἡμᾶς ἐχρήσατο σαρκί. Ἐρώτ. Α Τί ἐστιν ἅγιος; Ἀπόκρ. Ὁ ἁγιάζων καὶ ἁγιαζόμενος. Ἐρώτ. Τί ἐστιν, Λόγος; Ἀπόκρ. Λόγος ἐστὶν οὐσιώδης, ἀλλ' τῷ Πνεύματι συμπάρων. Ἐρώτ. Ἐν ποίᾳ ὑποστάσει προσκυνεῖς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ἀπόκρ. Ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑποστάσει μίαν φύσιν σεσαρκωμένην καὶ προσκυνουμένην, μίαν προσκύνησιν, ἐπεὶ ἐκ δύο συνελθουσῶν ἐν τῷ προσκυνούμενῳ πρόσωπον. Οὐσίαι δύο, ἐνέργειαι δύο, θελήματα δύο, αὐτεξούσια δύο· πενταχῶς δὲ ἡ ὑπόστασις· ὑπόστασις, καὶ πρόσωπον, καὶ χαρακτήρ, καὶ ἴδιον, καὶ ἄτομον. est, quæ adoratur. Dux sunt essentie (16), actiones autem modis dicta est hypostasis (17): hypostasis seu subsistentia, et persona, et character, et proprium, et individuum.

Quæst. Quid est Jesus Christus? Resp. Dominus sine peccato factus homo Quæstio. Quis est Christus? Resp. Symbolum deitatis et animatæ carnis, unitio immutabilis. Christus autem dictus est, quia carne instar nostri usus est. Quæstio. Quid est sanctus? Resp. Qui sanctificat et sanctificatur? Quæstio. Quid est Verbum? Resp. Verbum substantivum est (14), quod semper cum Spiritu præsto est. Quæstio. In quanam hypostasi adoras Filium Dei (15)? Resp. In Dei Verbi subsistentia unam naturam incarnatam, quæque adoratur una adoratione; quoniam ex duabus essentiis congressis una persona facta dux, dux voluntates, duo libera arbitria. Quinquo

NOTÆ.

(14) Verbum substantivum est, etc. Damasc. lib. II, c. 18: Λόγος ἐστὶν ὁ οὐσιωδῶς τῷ Πατρὶ ἀλλ' συμπάρων. Verbum est quod semper est cum Patre substantialiter.

(15) In qua hypostasi adoras Filium Dei. Vide Damasc. lib. IV, c. 3. Ubi docet quomodo cum caro Christi in se et per se considerata non sit adorabilis, propter unionem tamen cum Verbo Filio Dei, adoranda sit: idque pulchris similitudinibus regis purpura induti declarat. Cum autem Cyrillus epistola ad Nestorium, inquit, Christum et Dominum unum confitemur, non ut hominem cum Verbo coadorantes, etc., negat hominem cum Verbo coadorandum, quatenus sensu Nestoriano homo ille alius

et diversus esse a Verbo Filio Dei statuitur; quem admodum ibi seipsum explicat. Nequaquam autem negat carnem Christi in persona Christi propter unionem personalem adorandam, quod multis testimoniis illius convinci posset.

(16) Dux sunt essentie. Vide Damascen. lib. III, cap. 13, 14, 17, 18, quibus ostendit, ut in Christo sunt dux naturæ, divina et humana, ita et in eodem esse duas naturales voluntates, duas naturales actiones, duas liberas voluntates, divinam et humanam.

(17) Quinque autem modis dicta est hypostasis. Vide Cyrillum De Trinitate; Damascen. in primis institutionibus, et Dialectica, cap. 11 et 30.

478 ADMONITIO.

Operæ pretium non esse puto, multis probare Epistolam ad Jordanem Archimandritam De hymno Trisagio, quæ multiplici jam editione prodiit, fuisse scriptam a Joanne Damasceno: quippe quam criticorum nemo ei eripere hactenus tentaverit; quin potius asserant ipsi certissimæ rerum, temporum, sententiarum, et locutionum, quæ in ea passim obviæ sunt, notæ. De illo hymno auctor disputat, qui apud Orientales celebratissimus est, ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς, Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis; adductisque Ecclesiæ doctorum auctoritatibus non paucis, contendit quodvis canticum; quo Deus ter Sanctus inciametur, sive Seraphicum sit, desumptum ex cap. VI Isaiæ, sive ecclesiasticum, de tota Trinitate, non de Filio, seu Christo solo, debere accipi. Quocirca monumentum aliud non reperias, in quo disertius explicentur causæ, propter quas exosum adeo Catholicis fuerit additamentum, quo Petrus Cnaphæus, seu Fullo, Antiochenæ Ecclesiæ tyrannus, sacram hanc oden labefactarat, interjecta voce, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, qui crucifixus es pro nobis.

Trisagium hoc Proclo CP. vetustius non esse astruerent Epistolæ ad Fullonem, quæ Felicis III papæ, Acacii, Quintiani, Justini, aliorumque episcoporum nominibus insignitæ sunt, si modo genuinas illas esse constaret. His enim perinde fertur, Theodosio Juniore, et Proclo CP. Præsule, cum ob terræ motum Byzantini cives in urbis pomærio supplicationes ad Deum haberent, raptum in aerem puerum, ab angelis didicisse carmen istud, quod populus caneret. Verum epistolæ illæ Cl. Valesio, aliisque adulterinæ visæ sunt, quod etsi confutare nititur vir doctissimus Antonius Pagius post Guillelmum Cave, ad annum Baronii 483; attamen ad annum 478 fassus erat, utramque epistolam ad Fullonem, aliamque ad Zenonem, quæ Felicis nomen præferunt, Simplicio potius debere ascribi: quia Felix dudum ante quam Cnaphæum in Antiochenam sedem jam tertio irrupisse didicisset, communione et episcopali gradu privaverat Acacium; qui tamen his in litteris tanquam legitimus, dilectissimusque Deo, θεοφιλέστατος, urbis regiæ pastor et patriarcha commendatur. Enimvero anno 484 anathema dictum Acacio fuit, et anno insequenti 485, Petrus, ejecto Calendione Catholico, Antiochenam sedem recuperavit. At vero in epistola quæ Quintiani episcopi esse dicitur, non Simplicius, sed Felix litteras ad Petrum scripsisse fertur. Multis episcopis te præmonentibus, inquit, μάλιστα

τοῦ ἀριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Φήλιου, *maxime sanctissimo archiepiscopo Felice*. Ad hæc non capio, impurum Fullonem a Romano Pontifice *amantissima Religiosissimi* voce compelli, ἢ σὴ θεοφιλεῖς : Fullonem, inquam, qui Martyrio Antiochenum solium eripuerat, subindeque depositus fuerat a legitima synodo; qui paulo post indicta causa Basilisci hæretici tyranni auctoritate sedem repelierat. Quinimo Simplicio admodum displicuerat altera hæc tertii throni invasio; ita ut Basilisco ad ordinem redacto, Acacio statim scripserit, ut a Zenono Augusto obtineret, Petrum ejusque socios procul amandari, *Mandareram*, inquit in genuina ad Zenonem epistola, *ut, facta suggestione pietati tuæ, prædictus (Petrus) ut et cæteri, qui per occasionem tyrannicæ dominationis (Basilisci) invaserant Ecclesias Dei, extra metas pellerentur imperii*. Alia subjungit, quæ satis innunt Petrum ejusque sequaces auctores fuisse necis Stephani Junioris Antiocheni. Præterea narrat Liberatus in Breviario cap. 18, post auctorem Breviculi historiæ Eutychianistarum, Acacium Simplicio una subjecisse, ut Petrum, et Joannem Apamenum, et Paulum Ephesinum perinde damnaret: imo Felix idem testatur in Epistola ad clericos et monachos Orientales: *Quos tunc hypocrita Acacius ita fecit ab apostolica sede damnari, ut his etiam vocabulum Christianorum tolleretur: quod gesta apud eum manifestant*. Atqui in illis epistolis nulla horum Petri sociorum sit mentio. Insuper **479** Hormisdas papa, ejusque apocrisarii, monachis Scythis similem Cnapheanæ propositionem ingerentibus, scilicet, *unum de Trinitate crucifixum esse*, nusquam objecisse leguntur, Petrum Fullonem ob adjectam Trisagio crucifixionem a sede apostolica fuisse proscriptum. Jobius monachus apud Photium cod. 222, cum medio circiter sæculo sexto scriberet, Proclo ipsi, non puero, hymnum de quo nunc agitur, imo potius ejus compositionem ex Seraphico cantico et his verbis psal. xli: Τὸν Θεόν, ἰσχυρόν, ζῶντα, *Deum, fortem, vitum*, angelos revelasse dixit, juxta atque didicerat a Judæo, qui Christianus ex animo factus, Catechistæ munere in Ecclesia fungebatur, ὡς τῷ μακαρίῳ Πρόκλῳ ἡ τοῦ εἰρημένου μελωδήματος δι' ἀποκαλύψεως ἐμυθήθη σύνθεσις, ἀγγέλων μὲν τὴν ἱερολογίαν ταύτην ἀναμελῶντων, ἐκείνου δὲ τὴν μῆτριν πρῶτον ἐκεῖθεν ἐκδεξαμένου. Nicephorus Callistus, lib. xviii, cap. 51, Trisagium istud censet ab apostolis ipsis Ecclesiæ per manus datum esse. In fine actionis I concilii Chalcedonensis, postquam Dioscorus depositione dignus est judicatus, Orientales, seu diocesis Antiochenæ episcopi, præ cæteris ipsum cecinerunt. Quia vero id gestum fuit post aliquot annos ab obitu Procli, addam auctorem alium antiquiorem, scriptorem nempe vitæ sancti Basilii Magni, qui a multis Amphilocheus Iconiensis fuisse pulatus fuit: cæterum recentior non est Proclo, aut Chalcedonensi concilio; quippe qui, contra ac ætatis istius usus tulit, tres Trinitatis divinæ personas esse docet, τρία ἐνυπόστατα, μὴς οὐσίας, μὴς δυνάμεις, μὴς ὑποστάσεις, nihil discernendo hypostasim ab essentia. Hic porro narrat Basilium, cum Nicææ in templo Sancti-Diomedis versaretur, Trisagium carmen istud pronuntiasse.

Quod ad ejus interpolationem attinet, Calendio præsul Antiochenus, ut turbas, quas Cnapheus concitabat, sedaret, ante voces istas, *qui crucifixus es pro nobis*, duas alias præmisit, Χριστὲ βασιλεῦ, *Christe Rex*, quæ veluti versiculi secundi initium forent, ita ut celebrata primum Trinitate, Christi deinde clementia invocaretur. Hoc vero additamentum cum suo auctore Fullo postmodum pessumdedit, cæterique deinceps synodi quartæ adversarii canticum retinuerunt, uti fuerat a Petro immutatum. Quocirca Severus horum antesignanus, Julianusque Halicarnassensis, Anastasio imperatori suggerunt, ut Macedonium Constanti-nopolitanum cogat Fullonis interpolationem admittere; quod cum pro votis non cessisset, Macedonio ejecto, Timotheus in ejus locum ordinatur, qui, cum illam denuo introducere tentasset, imo edicto decreto in Ecclesiis sanxisset, populo ob novitatem, Deipassianorum-que hæresis suspicionem tumultuante, cæptis aliquantum desistere coactus fuit. Cæterum ex Chronico Alexandrino et ex Joannis Malalæ Annalibus apparet, paucis post annis Byzantinos non admodum illud additamentum exhorruisse. Anno quippe Justiniani vi. die 12 Novembris, cum tota civitas ob terræ motum in forum Constantini concurrisset, omnes in hunc modum precalos esse referunt: *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis*. Tunc deinde dilucula conclamasse: *Vince, fortuna Christianorum. Crucifixe, serua nos, et urbem nostram. Auguste Justiniane, vincas*: Ἀρον, καῦσον τὴν πόλιν τὴν ἐκτεθέντα ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς συνόδου Χαλκηδόνος. *Tolle, exure totum editum ab episcopis synodi Chalcedonensis*. Verum is furor diutinus non fuit, et imperatoris cura et edictis Trisagium canticum expurgatum fuit, firmataque fides Chalcedonensis. Interim vero Severus, arrepta sub Anastasio sede Antiochena, Orientalibus persuaserat, ut Trisagium hoc in Christi honorem cum additamento Fullonis recitare pergerent. Fragmenta quedam orationis ipsius de hoc argumento et in Annuntiationem, apud me habeo, in quibus fatetur Trisagium Seraphicum, quod Isaïæ cap. vi legitur, ad *Dominum Sabaoth*, tresque Trinitatis personas terminari, εἰς ἓνα Κύριον Σαβαώθ καταλήγουσα, τὴν μίαν ἐν τρισὶν ὑποστάσει κυριότητα καὶ θεότητα: at Trisagium ecclesiasticum ad Christum Filiumve proprie referri, qui ejusdem ac Pater et Spiritus sanctus gloriæ consors hoc pacto declaretur; adeoque extremæ impietatis esse nolle vocem hanc addere, *Qui crucifixus es pro nobis*: Ἦδη τινὲς εἰς τοῦτο ἦλθον ἀσεβείας, ὡς τῇ Τριταγίῳ ᾠδῇ, ἣν ἀναφέρομεν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, λέγοντες: Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, μὴ ἀναπέμπειν τὸ, ὁ σταυρωθείς. Eos enim qui sibi repugnarent, ceu **480** Nestorianos traducebat. Cum itaque Severus Orientalibus persuasisset Trisagium totum Christo potius cani debere, quam Trinitati, Ephræmius qui paulo post ipsum Antiochenam Ecclesiam rexit, etsi catholicæ fidei studiosissimus erat, ne turbis seditionibusve occasionem præberet, satius duxit concedere, ut Trisagium ab Orientalibus secundum interpretamentum istud cum inter-

politione caneretur. Ejus verba recitabo, ut habentur apud Photium, cod. 228, ex epistola ad Zenobium Monophysitam. Illi quidem qui Orientis partes incolunt, quia hymnum istum ad Dominum Jesum Christum referunt, διὰ τοῦτο μὲν ἀμαρτάνειν ἐπιτιμῶντας τῷ, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμῶν, ideo nequaquam peccant apponendo, « qui crucifixus es pro nobis » (hoc est Theopaschitarum erroris suspiciōe liberantur) ; Byzantini vero et Occidentales (Græci utique) carmen istud sublimissimo et sacrosancto bonitatis fonti, consubstantiali Trinitati tribuentes, eam ob rem non sustinent ut ea vox, « qui crucifixus es pro nobis, » interscratur, ne passionem Trinitati affingant. Ceterum ἐν πολλαῖς ταῖς κατὰ τὴν Ἑυρώπην ἐπαρχίαις, ἀντὶ τοῦ, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμῶν, τῷ, ἁγία Τριάς, ἐθέρον ἡμῶν, ἐπάγου, in multis Europæ regionibus, pro his verbis, « qui crucifixus es pro nobis, » istæc alia injiciunt, « Trinitas sancta, misereere nobis. » Ephremio tamen assentiri veritus Photius, propter auctoritatem Patrum, qui Petri Fulloni additamentum rejecerunt, eo quod Trinitas hoc hymno celebretur : τῆς γὰρ τριαδικῆς θεολογίας ὕμνον εἶναι τὸ δοξολόγημα. Et certe, cum Damascenus interpolationem hanc proscripserit, etiam in libris quos Damasci scripsit nomine metropolitæ et antistitis sui Petri, hinc collegero patriarchas Antiochenos, qui Ephremio successerunt, cum catholica doctrina tenaces essent, Trisagium etiam hymnum expurgasse, ne quæ superessent Monophysitici veneni reliquæ.

Epistola Damasceni in editione Basileensi 1575 contextus Graecus innumeris mendis et erratis typothetarum scatet, quae omnia subnotare piguit. Eum vero contuli ac recensui ad tres codices Regios 1991, 2930 et 3441, nec non ad chartaceum alterum recentissimum, et fragmentum quod reperi in Reg. 3451.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΡΟΣ ΙΟΥΔΑΝΗΝ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΙΣΤΑΓΙΟΥ ΥΜΝΟΥ.

EPISTOLA

AD JORDANEM ARCHIMANDRITAM

DE HYMNO TRISAGIO.

Τῷ Θεοτοκῇ, καὶ ὁμῶς Θεῷ κεκοσμημένῳ, κυ-
ριῷ Ἰησοῦ ἀρχιμαρτύρῃ, Ἰωάννης ὁ Δα-
μασκηνός, ἐν Κυρίῳ χαίρει.

α'. Τοῦ πρὸς σέ μου πόθου ἡ ἀκρότης, ὦ Πατρῶν
 ἄριστε, οὐκ ἐξ ἀσάτου προφάσεως τὰς ἀφορμὰς κέ-
 κτηται, ἀλλ' ἐκ θείας ἀγάπης, ἥ οὐδέποτε ἐκπίπτει
 πέφυκεν. Ἰσμεν γάρ σου τῆς πίστεως τὸ ὀρθόδοξον,
 τὸ ὀρθότομον τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, τὸ τοῦ ζήλου
 διάπυρον^α, τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τὸ ἀκραυγὲς, ἐξ
 ἧς καὶ δι' ἣν πρὸς τὸν πᾶσις πέφυκας δέσμιος· ἡ
 μένει σπινώσπιρ πηγῆς πρώτης σύμβολον. Χαρακτη-
 ρίζειν γὰρ οἶδεν ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη τὸν πρὸς
 Θεὸν ἔρωτα. Ἰσμεν σου τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων τὴν ἐπι-
 πόθησιν τε καὶ κατατρυφήσιν, ἥ σοι μέλιτος γλυκυ-
 τέρα λογίζεται· ἐφαντάσθης^β γὰρ τὸ θεῖον κάλλος,
 καὶ πρὸς αὐτὸ ὑπώπετος ἀναφοίτησας, καὶ γέγονας
 θεοῦ καὶ τῶν θεῶν ἐμψάνων ἀκκληῖωτον ἔσοπρον,
 κάλλος ἔχων τὴν ἄρετὴν, καὶ ταῖς αὐτῆς ἀκριβοστά-
 τεις γραμμαῖς, ἀψευδὲς τοῦ θεοῦ κάλλους, ὡς ἀρχι-
 τύπου παντὸς ἀγαθοῦ, ἐκπαγεῖον γινόμενος. Διὸ σέ

A *Venerando in Deo, ac dirino zelo flagranti, Domino Jordani archimandrita, Joannes Damascenus, in Domino salutem.*

1. Summum meum quo te prosequor studium, o Patrum optime, non ex instabili quadam occasione natum est; sed ex divina charitate, quæ ita comparata est, ut nunquam excidat. Novimus enim quam recte de fide sentias; quam recte tractes sermonem veritatis; quam ardenti æstues zelo; quam sincerus adversus Deum amor, ex quo, et propter quem proximo quoque naturali veluti nodo devinctus sis. Ille enim instar primi fontis est: hic vero secundi; imo prioris argumentum: quia dilectio proximi amorem erga Deum certissimis notis exprimit. Non nos fugit, quo divinorum eloquiorum desiderio tenearis, ut voluptatem **481** quam ex illis percipis, ipso quoque melle dulciorem experiaris. Divinam enim pulchritudinem animo concipiens, mentis pennis alisque subvectus, Dei divinorumque simulacrorum purissimum speculum eva-

VARIE LECTIONES.

* Εδωτα δ' ἄπειρον. ὦ κ. ἡ ἐφ' ἀντάσθη σοι.

sisti, ut virtutis formositate niteas, per cuius accuratissima lineamenta divini decoris, qui boni totius exemplar est, in te referas imaginem. Quapropter cum tui amore flagramus, virtutem redamamus, ipsumque Deum, a quo eximie virtutis dotes accepisti. Sed, o rem miseram, Pater, o rem miseram! Qui ut Ecclesie hostis, hanc semper turbare contendat; quodque gravius est, per ipsosmet pietatis alumnos? Etenim frater noster religiosissimus abbas Sergius, gentilis meus, familiaris et amicus, per litteras quas ingenuus frater noster abbas Job attulit, me certiores fecit, abbatem Anastasium, præclarum illum monasterii sancti Euthymii præpositum, nonnulla ex sanctorum Patrum libris loca protulisse, quibus scilicet Trisagium hymnum ad Filium duntaxat referatur. Quo quidem concesso, nihil erit quod prohibeat, quin hies illa, quam maligne Cnaphæus invexit, omnes penitus inficiat. Cæterum miror, ac valde miror, si hæc ita sint: ac rursus demiror, si ita non sint. Nam et rectam venerabilis illius viri, Anastasium dico, fidem perspectam habemus; ejusque, tum in sermone, tum in virtute, quæ in actione sita est, præclaras dotes laud ignoramus. Ac rursus quam a mendacio accusator alienus sit, plane novimus. Cum enim Dei amantissimus sit, ipsique vivat, eum adduci potuisse non puto, ut mendacio suo, in insontem virum, eximisque virtutibus ornatum calumniam strueret: quod utique animum nostrum non parum vexavit. Multis autem idem Sergius per venerabilem abbatem Job germanum suum fratrem, eum condemnavit, urisque ut absque mora, quid de hac re sentirem, sibi significarem. Illud vero etiam ascripsit, Anastasium hoc affirmare, nos quoque huic sententiæ annuisse, eamque calculo ac suffragio nostro comprobasse. Et quod plane majori me stupore perculit. Protulerat nobis loca (nec enim mentiar) quæ sanctorum probatorumque Patrum, esse pronuntiavimus: quod vero ex iis Trisagium hymnum ad Filium solum referri constaret, minime censimus. Quin et beatissimum quoque sanctæ Christi Dei nostri civitatis patriarcham, divinissimum Joannem, Dei quoque hominem, ejusdem secum sententiæ fuisse, asserit, hocque in causa esse ut suam hac in re merentem aperuerit. Quamobrem operæ pretium duximus, ut colendæ propter Deum sanctitati tuæ hæc perspecta fierent, nec, quid sentiamus, nostrorum quispiam ignoraret. Id quippe usitatum nobis est ac familiare.

ποθοῦντας, ἀρετὴν ποθοῦμεν, καὶ θεὸν, ἐξ οὗ σοὶ τὰ τῆς ἀρετῆς προτερήματα. Ἀλλ', οἱ μοι, ὦ Πάτερ, οἱ μοι! Ἡὼς ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἐχθρὸς ταύτην αἰεὶ κυκλῶν καταπίεγεται· καὶ τὸ δὴ χαλεπὸν, εἶγε διὰ τῶν τῆς εὐσεβείας τροφίμων. Γράμμασι γὰρ ἡμῖν κατεμήνυσεν ὁ θεοσεβέστατος ἡμῶν ἀδελφὸς ὁ ἀββὴς Σέργιος, ὁ ἀσπὸς, καὶ συνήθης, καὶ φίλος, διὰ τοῦ γνησίου ἀδελφοῦ τοῦ ἀββᾶ Ἰωδ, ὡς ὁ ἱερώτατος ἡμῶν Πατήρ ὁ ἀββὴς Ἀναστάσιος, ὁ κλεινὸς τῆς εὐαγοῦς μονῆς Εὐθυμίου τοῦ μάκαρος καθηγεμῶν, χρήσεις τινὰς τῶν ἁγίων Πατέρων προκεκόμισε, δῆθεν εἰς τὸν Ὑῖον μόνον ἀναφερούσας τὸν Τρισάγιον ὕμνον. Οὐ δοθέντος, οὐδὲν κωλύσει τὴν ἐκ τοῦ Κναφέως κακῶς ἐπισφρήσασάν λύμην, πάντας ἄρδην καταλυμήνασθαι. Τεθαύμακα δὲ, λίαν τεθαύμακα, εἶγε ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ πάλιν τεθαύμακα εἶγε μὴ ταῦτα οὕτως ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ τοῦ σεβασμίου ἀνδρὸς ὀρθόδοξον ἐπιστάμεθα, καὶ τὸ εὐπρεπὲς τοῦ αὐτοῦ ἐν λόγῳ καὶ ἀρετῇ τῇ κατὰ πρόξιν οὐκ ἀγνοοῦμεν, τοῦ κυρίου ἀββᾶ Ἀναστασίου φημί· οὐ μὲν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀψευδὲς τοῦ κατηγοροῦ σαφῶς γινώσκουμεν. Θεὸν γὰρ ποθῶν, καὶ αὐτῷ ζῶν, οὐκ ἂν οἶμαι ὡς ψεύσαιο, καὶ συχοφάντης ἔσται ἀθῶου ἀνδρὸς, κἂν τοῖς τῆς ἀρετῆς προτερήμασι διαπρέποντος· ὁ δὲ, οὐ μετρίως ἡμῶν τὸν λογισμόν ἐβασάνισε. Κατέκρινε δὲ ὅτι πλείστα, διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀββᾶ Ἰωδ, τοῦ γνησίου αὐτοῦ ἀδελφοῦ*, καὶ κατήπειξε, πάσης ἀναβολῆς ἄτερ καὶ ὑπερθέσεως, τὴν ἡμετέραν περὶ τούτου ἐπισημήνασθαι γνώμην· γέγραφε δὲ καὶ τοῦτο αὐτὸν βεβαιώσασθαι, ὅτι περ καὶ ἡμεῖς τῇ γνώμῃ ταύτῃ καθυπεκύψαμεν, συναίνεταί^d, καὶ σύμφηφοι αὐτῷ περὶ τούτου γενόμενοι, ὁ καὶ μᾶλλον τεθαύμακα· προκεκόμισε γὰρ ἡμῖν τὰς χρήσεις, οὐ ψεύσομαι, καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἐγκρίτων εἶναι τούτους Πατέρων ἀπεφηνάμεθα· οὐ μὲν, εἰς τὸν Ὑῖον μόνον δηλοῦν ἀναφέρεισθαι τὸν Τρισάγιον ὕμνον τὰς χρήσεις, συνῆνέσαμεν· καὶ τὸν τρισμακάριστον δὲ πατριάρχην τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλεως, Ἰωάννην (1) τὸν θεϊότατον καὶ τὸν τοῦ θεοῦ ἀνθρώπον, τῆς αὐτῆς αὐτῷ γεγενῆσθαι· ἐννοίας· τούτου γε ἐνεκεν γέγραφεν αὐτὸν ἀποφύνασθαι. Δεῖν οὖν ῥήθημεν τὰ περὶ τούτων ἀρίθμηλα καταστήσαι τῇ θεοτιμῇ τῶν ἁγιοτήτι, καὶ ὅπως γνώμης ἔχομεν, τοῦ μηδὲν ἀγνοῆσαι^f τῶν ἡμετέρων. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν φίλον καὶ σὺνηδες.

B

C

D

VARIAE LECTIONES.

* Edit. αὐτᾶδελφοῦ. ^d Sic. Reg. 2 edit. σύνναισι. * Mss. γενέσθαι. ^f Reg. 2 ἀγνοῆσθαι.

NOTÆ.

(1) *Joannem*. Tabulæ chronologicæ Annalium Theophanis Joannem hunc 30 annos Ecclesiæ Hierosolymitanæ præfuisse, et tandem 19 Leonis Isauri obiisse testantur. Ipse est, quem Theophanes eidem Leoni ob bellum sacris imaginibus indictum, anathema dixisse refert. De ejus successore dicemus in observationibus ad vitam nostri auctoris. Joannes hic dicitur Patriarcha τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλεως, Sanctæ Christi Dei

nostræ civitatis, quibus verbis urbs sancta Jerusalem vulgo significatur a Græcis sequuloribus: v. gr. Sophronius epistolam suam ad Sergium CP. quæ lecta est in vi synodo, act. 12, hoc modo inscripsit: Σωφρόνιος ἀρχιεὶς δοῦλος τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλεως, Sophronius servus inutilis sanctæ Christi Dei nostri civitatis. Plura non addo, ne rem testatissimam velle comprobare videar.

2. Φαμέν τοίνυν ὡς οἱ ὄροι καὶ αἱ κληρώσεις, οἱ ἄνθρωποι γινόμενοι πρέποντι, βεβαιώσονται τυγχάνουσι. Φησὶ γὰρ ἡ ὁσία Γραφή, ὅτι « Ἠγάγεν ὁ Θεὸς πάντα τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδάμ τοῦ ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά. Καὶ πᾶν ὃ ἂν ἐκάλεσεν αὐτῷ Ἀδάμ, ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ. » Ὁρῶμεν οὖν ὀνόματα χωρίζοντα εἶδος ἐξ εἶδους, καὶ ὀνόματα ἐπιτιθέμενα χωρίζοντα ὑπόστασιν ἐξ ὑποστάσεως, καὶ ὄρον ἐκ καὶ νόμους τεθέντας, καὶ μέχρι νῦν κακρατηκότας. Οὕτω φημι ὀριστικῶς, ἀποκακλύφθαι τῷ Ἰσαΐ ἐκ Θεοῦ διὰ τῶν Σεραφίμ, καὶ διὰ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου, τὴν μίαν τρισυπόστατον θεότητα τε καὶ κυριότητα, ὡς διὰ τίνος ἀριθμητικῆς ἐκφαντικῆς. Διὰ τί γὰρ οὐ δις, ἢ τετράκις, ἢ μυριάκις, τὸ Ἅγιος ὕμνησαν; καὶ διὰ τί μὴ δις, ἢ τρίς, ἢ τετράκις, ἢ μυριάκις, τὸ, Κύριος Σαββαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ, τὰ Σεραφίμ ἐξεφώνησαν; ἀλλὰ τὸ μὲν Ἅγιος τρίς, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος· τὸ δὲ Κύριος μοναδικῶς· Ἡ δεικνύοντα τρεῖς μὲν τὰς ἁγίας ὑποστάσεις, μίαν δὲ κυριότητα τῶν τριῶν, καὶ μίαν ἀρχὴν καὶ δόξαν, οὐσίαν τε καὶ θεότητα, καὶ ἓνα τὰς τρεῖς εἶναι Θεὸν ἅγιον· ἅγιον μὲν τὸν Πατέρα, ἅγιον τὸν Υἱόν, ἅγιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἓνα ἅγιον, οὐ τρεῖς ἁγίους· καὶ ἓνα Κύριον, οὐ τρεῖς κυρίους. Αἱ μὲν γὰρ τρεῖς ὑποστάσεις, Θεὸς καὶ Θεὸς καὶ Θεὸς, ἀλλ' εἰς ἅγιος Θεός, καὶ οὐ τρεῖς Θεοί· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ἀλλ' εἰς ἅγιος, καὶ οὐ τρεῖς ἅγιοι· Κύριος καὶ Κύριος καὶ Κύριος, ἀλλ' εἰς Κύριος, καὶ οὐ τρεῖς κύριοι. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου, καὶ οὐκ, αὐτῶν. Ἡ μὲν οὖν θεότης, ἥτοι οὐσία, τριαδικῶς ἐξαπλοῦται, ἀδιαιρέτως ἐν τρισὶ γνωριζομένῃ ὑποστάσει, καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις εἰς μίαν οὐσίαν, ἥτοι θεότητα, ἐνοῦνται τε καὶ συνάπτονται. Καὶ ἡ μὲν θεότης, τριαδικῶς ἁγιαζεται καὶ δοξάζεται, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος· καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις μοναδικῶς δοξολογοῦνται, Κύριος Σαββαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Εἰς γὰρ Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσει, καὶ τὰ τρία ἐν, ἥτοι μὴ φύσις, οὐχ ὑπόστασις μία· οὐχ ἐκάστη δὲ τῶν ὑποστάσεων τρισῶς δοξολογεῖται καὶ ἁγιαζεται. Ἡ μὲν γὰρ θεότης, τριὰς ὑποστάσεων οὐσα, οἰκείως καὶ προσήκοντως τριαδικῶς ἁγιαζεται· ἅγιος ὁ Πατήρ, ἅγιος ὁ Υἱός, ἅγιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Κύριος Σαββαώθ. Εἰς γὰρ τὰ τρία Θεός τε καὶ Κύριος. Ἐκάστη δὲ τῶν ὑποστάσεων μὴ οὐσα ὑπόστασις, καὶ οὐ τρεῖς, τίνος ἕνεκεν τρίς ἁγιασθήσεται, καὶ οὐχ ἀπαξ, ἢ δις, ἢ τετράκις, ἢ μυριάκις; Οὐ γὰρ ἐκάστη τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, Τριάς· οὕτω γὰρ ἂν ἐννὰς ἔσται ἡ θεότης, καὶ οὐ Τριάς. Διὰ τί γὰρ μὴ δισάγιον, ἢ τετράγιον, ἢ μυριάγιον ὕμνον ὕμνησαν, ἀλλὰ τρισάγιον, κατὰ τὸν τῶν ὑποστάσεων ἀριθμόν; Ὡς περὶ γὰρ τὸν Πατέρα ὑπόστασιν φάμεν, καὶ τὸν Υἱόν ὑπόστασιν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπόστασιν, καὶ τὴν θεότητα, ἥτοι οὐσίαν τοιςυπόστατον, ὡς τὰς τοιαύτας περιέχουσιν

482 2. Hoc igitur dicimus, terminos et nomenclationes, quæ congruenti ratione assignantur, certissima esse. Ait quippe Scriptura : « Adduxit Dominus omnia animalia ad Adam, ut videret, quid vocaret ea : et omne quodcumque vocavit ipse animam viventem, hoc est nomen ejus¹. » Videmus itaque vocabula, quæ speciem a specie distinguant, rursusque imposita nomina quæ hypostasim ab alia hypostasi secernant, ac demum regulas legesque statutas etiamnum vigentes. Ad hunc porro modum definite pronuntio, Denique per Seraphim ac per Trisagium hymnum unam in tribus hypostasibus divinitatem ac dominationem, tanquam per arithmeticam quamdam declarationem, Isaie revelasse. Cur enim non bis, aut quater, aut sexcenties vocem hanc Sanctus cecinerunt? quid item est, cur nec bis, aut ter, aut quater, aut sexcenties, hæc verba : Dominus Sabaoth, pleni sunt cæli et terra gloria ejus², pronuntiarent, verum vocem Sanctus ter, vocabulum autem Dominus semel duntaxat Seraphim exclamarunt? Annon ut ostenderent tres quidem esse sanctas hypostases, unam vero trium dominationem, unum imperium, gloriam unam, essentiamque et Deitatem, ac unum tres illas esse sanctum Deum; sanctum nimirum Patrem, sanctum Filium, sanctum Spiritum sanctum : unum nihilominus sanctum, non tres; unum Dominum, non tres dominos. Nam tres hypostases, Deus et Deus et Deus sunt; cæterum unus Deus, et non tres dii. Item sanctus, sanctus, sanctus, sed unus sanctus, et non tres sancti : Dominus et Dominus et Dominus; sed unus Dominus, et non tres domini. Ideirco subjunxit : Pleni sunt cæli et terra gloria tua, non eorum. Ac deitas quidem, hoc est essentia, trino explicatur, ut quæ in tribus hypostasibus absque divisione agnoscatur : ac rursum tres hypostases in una essentia, deitate scilicet, uniantur ac copulantur : sicque divinitas trine sanctificatur et glorificatur, sanctus, sanctus, sanctus, ac tres personæ una tantum gloria celebrantur, Dominus Sabaoth : pleni sunt cæli et terra gloria ejus. Unus quippe Deus est in tribus personis, et tres unum; hoc est una natura, non una persona. Non autem quæque persona triplici repetitione sanctificatur et celebratur. Deitas etenim, cum tres hypostases complectatur, propria convenientique ratione ter sancta predicatur, sanctus Pater, sanctus Filius, sanctus Spiritus sanctus, Dominus Deus Sabaoth; cum hæc tria et Deus, et Dominus unus sint. Quælibet autem, cum una persona sit, non tres, cur tandem ter sancta prædicabitur, ac non semel, aut bis, aut quater, aut millies? Non enim quælibet deitatis persona Trinitas est. Nam ad hunc modum novennitas foret deitas, non Trinitas. Ecce enim non bis, non ter, non quater, aut millies

¹ Gen. II, 19. ² Isa. VI, 3.

VARIAE LECTIONES.

³ Edit. τρεῖς. ⁴ Contuli hanc partem cum prolixo fragmento quod reperi in Reg. 3131.

sanctum accinerunt, sed ter sanctum, secundum A personarum numerum? Quemadmodum enim Patrem personam dicimus, et Filium personam, et Spiritum sanctum personam, deitatem quoque, sive essentiam, tersubstantem, utpote tres hypostases complectentem, ac neque Patrem in triplici persona subsistentem, nec item Filium et Spiritum sanctum dicere fas est: sic nec unam personam ter sanctam dicere licet. Quin potius sanctum Patrem, sanctum Filium, sanctum **483** Spiritum sanctum: ac ter sanctam deitatem tres personas amplectentem. Quocirca si tres personas non indicat, atque ita subnectamus, *Dominus Sabaoth*. At id non sapientes nimium, nec Seraphim doctiores nobis

3. Quod si Deo pleni Patres, quorum sermo vim B legis habet, dicant, Seraphim Filium celebrando clamare, *sanctus, sanctus, sanctus*; si quidem dixissent ea Filium duntaxat canere, suspicari liceret de solo quoque Filio Trisagium hymnum recitatum esse. Cum autem Filius nec a Patre, nec a Spiritu sancto separari queat, profecto nec hymnus etiam dividi potest. Una enim cum Patre et Spiritu sancto Filius laudatur ac glorificatur. At vero tum de solo Filio hymnum dici concedimus, cum ea quæ ejus personam designant, canimus: qualia sunt ista, Dei Filius, Verbum, Dei sapientia et virtus, ex Patre natus, incarnatus, carne crucifixus, resurgens, in celos scandens, sedens ad dexteram Patris, et alia id genus. Quemadmodum igitur hæc unam personam indicant, nec alteri prorsus personæ, aut etiam communi deitati conveniunt, ita et Trisagius hymnus, quandoquidem tres personas indicat, uni duntaxat personæ nequaquam convenit. Nam, sicut quamlibet humanitatis hypostasim hominem appellamus; aliunde vero civitatem quæ multos homines contineat, πολυάνθρωπον; id est, hominibus frequentem, vocamus, non autem quemvis hominem πολυάνθρωπων: et sicut numerando et unum dicimus, nec de unoquoque ternum numerum dicere possumus, ita et in hymno Trisagio, quamlibet personam sanctam dicimus, ter sanctam item deitatem, quæ tres personas complectitur: unam autem personam ter sanctam dicere minime possumus. Ac rursum veluti lucem, et lucem, et lucem dicimus, iisque inter se copulatis, trilucidum splendorem dicimus, non autem trilucidam unamquamque lucem: sic in hymno Trisagio. Quamobrem ea omnia quæ unica dictione, simpliciter et absolute de tota divinitate dicuntur; de unaquaque etiam persona enuntiantur. At ternarius numerus in sancta Trinitate tres personas indicat. Præclare enim ac valde congruenter a divino Epiphania dictum est: Quid causæ est, cur non bis, aut quater *sanctus* proclamant Seraphim, sed ter; nisi ut trium personarum in unam divinitatem ac domina-

υποστάσεις, καὶ οὕτως τὸν Πατέρα τρισυπόστατον, οὕτως τὸν Υἱὸν τρισυπόστατον, οὕτως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τρισυπόστατον, εἰπεῖν θεμιτὸν, οὕτως οὐδὲ τρισάγιον μίαν τῶν υποστάσεων· ἀλλ' ἅγιον τὸν Πατέρα, ἅγιον τὸν Υἱὸν, ἅγιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρισάγιον δὲ τὴν τρισυπόστατον θεότητα. Εἰ οὖν μὴ τῶν τριῶν υποστάσεων ἐστὶν σημαντικὸς ὁ Τρισάγιος ὕμνος, ὁμνήσωμεν δις τὸ ἅγιος, καὶ ἐπαγάγωμεν τὴν, Κύριος Σαββαώθ· ἀλλ' οὐ θέμις, οὐδ' οὕτω τὰ Σεραφίμ ὁμνήσαν. Μὴ σοφισώμεθα περιττὰ, μηδὲ τῶν Σεραφίμ σοφώτεροι εἶναι δοξώμεν.

Trisagius hymnus, bis duntaxat, *sanctus, canamus*, nec ita Seraphim cecinerunt. Ne simus esse videamur.

γ'. Εἰ δὲ λέγοιεν οἱ θεοφόροι ἱ Πατέρες, ὡς νόμος ὁ λόγος, ἔτι τὸν Υἱὸν ὁμνοῦντά φασιν, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος· εἰ μὲν ἐφησαν, ἔτι τὸν Υἱὸν ἰ μονομερῶς ὁμνοῦν, εἶχεν ἂν υποψίαν, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν μόνον εἰρῆσθαι τὸν Τρισάγιον ὕμνον. Εἰ δὲ ἀχώριστος ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀχώριστος καὶ ὁ ὕμνος. Συμπροσχυνέται γὰρ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι ὁ Υἱὸς, καὶ συννυμνεῖται καὶ συνδοξάζεται. Τότε δὲ εἰς τὸν Υἱὸν μόνον φαμέν τὸν ὕμνον λέγεσθαι, ὅτε τὰ ἐνδεικτικὰ τῆς υποστάσεως αὐτοῦ λέγομεν· οἷον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Λόγος, ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ δύναμις, ὁ ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς, ὁ σαρκωθείς, ὁ σταυρωθεὶς σαρκὶ, ὁ ἀναστὰς, ὁ ἀνελθὼν εἰς οὐρανοὺς, ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὅσπερ οὖν ταῦτα ἐνδεικτικὰ τῆς μιᾶς υποστάσεως, καὶ οὐδαμῶς ὑφ' ἑτέρας υποστάσεως, ἢ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τῆς θεότητος χώραν ἔχει, οὕτω καὶ ὁ Τρισάγιος ὕμνος ἐνδεικτικὸς ὢν τῶν τριῶν υποστάσεων, ἐπὶ μιᾶς τῶν υποστάσεων χώραν οὐκ ἔχει. Ὅσπερ γὰρ ἐκάστην υποστάσιν τῆς ἀνθρωπότητος ἀνθρώπον λέγομεν, φαμέν δὲ τὴν πολλοὺς ἀνθρώπους περιέχουσαν πόλιν, πολυάνθρωπον, οὐ δυνάμεθα δὲ εἰπεῖν ἕναστον ἀνθρώπον πολυάνθρωπον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Τρισαγίου, ἐκάστην τῶν υποστάσεων ἅγιον λέγομεν, Τρισάγιον δὲ, τὴν τρισυπόστατον θεότητα· μίαν δὲ τῶν υποστάσεων Τρισάγιον, εἰπεῖν οὐ δυνάμεθα. Καὶ ὡσπερ ἀριθμοῦντες, ἕνα καὶ ἕνα καὶ ἕνα λέγομεν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἐφ' ἑκάστου λέγειν τρισ-ἀριθμον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Τρισαγίου· καὶ ὡσπερ φέγγος καὶ φέγγος καὶ φέγγος λέγομεν, καὶ συνάφαντες δὲ, τριφεγγὲς σέλας φαμέν, οὐ λέγομεν δὲ ἕναστον τριφεγγὲς, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Τρισαγίου. Πάντα μὲν οὖν ἐνιαίως καὶ ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως τὰ ἐφ' ὅλης τῆς θεότητος λεγόμενα, καὶ ἐφ' ἑκάστης τῶν υποστάσεων λέγονται. Ὁ δὲ τρις ἀριθμὸς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, τῶν τριῶν υποστάσεων ἐστὶν δηλωτικός. Καλῶς γὰρ ἐφη καὶ λίαν καιρῶς ὁ θεοφόρος Ἐπιφάνιος, ὅτι διὰ τί μὴ δις, ἢ τετράκις τὸ, ἅγιος, λέγει τὰ Σεραφίμ, ἀλλὰ τρις, εἰ μὴ ἔτι τὸν τῶν τριῶν υποστάσεων ἀριθμὸν καταμηνύουσιν, εἰς μίαν θεότητα τε καὶ κυριότητα ἐνούμενον; ἅγιος ὁ Θεός

VARIAE LECTIONES.

¹ Leg. οἱ θεοί. ² Edit. μόνος. ³ V. int. *Jesam*. Legebat per abbreviationem *en*, ut in uno cod. reperi.

⁴ Reg. 3451 hic addit λεχθεῖν.

καὶ Πατήρ, ἐξ οὗ Θεὸς ὁ Υἱός, καὶ Θεὸς τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον· ἅγιος ἰσχυρὸς ὁ Υἱὸς ἡ ἐνυπόστατος Θεοῦ
δύναμις· ἅγιος ἀθάνατος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ
ζωοποιόν, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· «Ὁ νόμος τοῦ
πνεύματος τῆς ζωῆς.» Οὐχ ὅτι, οὐκ ἔστι Θεὸς ὁ
Υἱός, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδ' ὅτι οὐκ ἔστιν ἰσχυ-
ρὸς ὁ Πατήρ, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδ' ὅτι οὐκ
ἔστιν ἀθάνατος ὁ Πατήρ, ἢ ὁ Υἱός, ἀλλὰ καθὼς ὁ
Ἀπόστολος τὰς ὑποστάσεις δείξει βουλόμενος, φη-
σὶν· «Ἡμεῖς δὲ, εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα,
καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ
ἐν Πνεύμα ἁγίον, ἐν ᾧ τὰ πάντα, » οὕτως κἀντιθέτα.
Τοῦτο δὲ καὶ Δαβὶδ προανεφώνησεν εἰπὼν· «Ὅν τρόπον
ἐπιποθεῖ ἡ ἑλπίς ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων,
οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός.» Ἰδοὺ
κοινῶς τὴν θεότητα εἰπὼν, ἐπήγαγε, καὶ τὰς ὑπο-
στάσεις σημᾶναι βουλόμενος· «Ἐδέφησεν ἡ ψυχὴ μου
πρὸς τὸν Θεόν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα.» Ὁ γὰρ ἀεὶ
ζῶν, ἀθάνατος. Εἰπὼν τοίνυν, «Ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ
μου πρὸς σέ, ὁ Θεός, » ἐσήμανεν τὴν μίαν θεότητα.
Ἔπειτα εἰπὼν, «Ἐδέφησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεόν
τὸν ἰσχυρὸν, τὸν ζῶντα, » τὸ τριαδικὸν τῶν ὑποστά-
σεων ἔδειξε. Καὶ πάλιν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἐνιαῖον τῆς
φύσεως· «Πότε ἤξω καὶ ἐφθήσομαι· τῷ προσώπῳ
τοῦ Θεοῦ; »

δ'. Εἰ δὲ τις εἴποι ὅτι πολλάκις καὶ ἐπὶ μιᾷ ὑπο-
στάσει λέγεται τὸ τρισάγιος, καὶ τριπλόητος, καὶ
τρισμακάριστος, γινωσκέτω ὅτι τὸ τρεῖς, ὅτε μὲν
διὰ τῆς, εἰ, διψόγγου γράφεται, τὸν τριαδικὸν ἀρι-
θμὸν σημαίνει, ὅτε δὲ διὰ ψιλοῦ τοῦ ι, τίττεται ἀντὶ
τοῦ, πολλάκις, ὡς φησὶν τρεῖς ἄνθρωποι, καὶ «Τρεῖς
εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ τὸ
πνεῦμα, » καὶ τρεῖς διὰ τοῦ ἰῶτα ἐπιβόηματικῶς, ἀντὶ
τοῦ, πολλάκις, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, «Περὶ τοῦ-
του τρεῖς τὸν Κύριον παρκαλέσασθαι, » ἀντὶ τοῦ, πολ-
λάκις. Ἰστέον δ' ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ τριαδικοῦ ἀριθμοῦ,
ὅταν ἐπιβόηματικῶς λέγεται, διὰ τοῦ ἰῶτα γράφε-
ται. Οἷον ἅπαξ, καὶ δις, καὶ τρεῖς, καὶ τετράκις,
καὶ ἐν τῇ συνθέσει δὲ, εἴτε τὸν τριαδικὸν, εἴτε τὸν
πολλὰ ἀριθμὸν σημαίνει, διὰ τὸ ἰῶτα γράφεται·
τριώνυμος γὰρ ὁ τρεῖς ὀνόματα ἔχων, καὶ τριπλόη-
τος ὁ πολυπλόητος, τρισμακάριστος ὁ πολλάκις μα-
κάριστος, τρισάγιος, ὁ πολλάκις ἁγιός. Καὶ ταῦτα

A tionem coeuntium numerum declarent (2)? *san-
ctus Deus* (3) et Pater, ex quo Deus Filius, et Deus
Spiritus sanctus : *sanctus fortis* Filius, Dei subsi-
stens virtus : *sanctus immortalis* Spiritus sanctus,
vivificans, quemadmodum ait Apostolus : « Lex
spiritus vitæ¹. » 484 Non quod Deus non sit Filius,
aut Spiritus sanctus ; neque etiam quod fortis non
sit Pater, aut Spiritus sanctus ; nec demum quod
Pater immortalis non sit, nec Spiritus sanctus :
verum, sicut Apostolus personas indicare cupiens,
ait : « Nobis autem unus Deus Pater, ex quo
omnia ; et unus Dominus Jesus Christus, per quem
omnia : et unus Spiritus sanctus, in quo omnia² ; »
ita etiam hoc in loco. Hoc autem David his quoque
verbis astruxerat : « Quemadmodum desiderat
cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima
mea ad te, Deus³. » Ecce postquam commune dei-
tatis vocabulum assumpsit, ut personas deinde si-
gnificaret, subjunxit : « Sitivit anima mea ad Deum
fortem, vivum⁴ ; » (nam qui semper vivit, immor-
talis est). Cum itaque dixit : « Desiderat anima
mea ad te, Deus, » unam expressit divinitatem. Cum
autem subiecit, « Sitivit anima mea ad Deum for-
tem, vivum, » personarum trinitatem commonstra-
vit. Ac rursus ad unitatem nature regressus est,
« quando veniam et apparebo ante faciem Dei⁵. »

C 4. Quod si quis objiciat de una persona saepe dici,
ter felicem, ter charum, ter beatum : noverit, τρεῖς,
cum per diphthongum ei, scribitur, ternarium nu-
merum significare : cum autem per simplex ι, idem
valere quod, *multoties*. Sic dicimus τρεῖς, tres ho-
mines, et τρεῖς : « Tres sunt, qui testimonium
dant, aqua, et sanguis, et spiritus⁶. » Τρεῖς, vero
per simplex ἰῶτα adverbialiter, pro *multoties*, quo
sensu ait Apostolus : « Propter quod τρεῖς, ter Do-
minum rogavi⁷, » hoc est pluribus vicibus. Illud
porro sciendum est numerum ternarium, dum per
adverbium enuntiatur, per ἰῶτα scribi : v. gr.
semel, et δις, bis, et τρεῖς, ter, et τετράκις quater :
in compositione item, sive ternarium numerum,
sive plura simul denotet, per ἰῶτα, scribi ut τριώ-
νυμος dicitur tria nomina habens, τριπλόητος,
maxime charus, τρισμακάριστος, *multipliciter beatus*,
τρισάγιος, *multis nominibus felix*. Quæ quidem in

¹ Rom. viii, 2. ² I Cor. viii, 6. ³ Psal. xli, 2. ⁴ ibid. 3. ⁵ ibid. ⁶ I Joan. v, 8. ⁷ I Cor. xii, 8.

NOTÆ.

(2) Epiphani. in Ancorato ; cujus verborum sen-
sum duntaxat proposuit Damascenus : nec enim ὑπό-
στασιν pro persona sumendam concessit unquam
Epiphanius.

(3) Sanctus Deus. Hymnum Trisagium ex hymno
Cherubico, seu Seraphico, *sanctus, sanctus, sanctus
Dominus Deus Sabaoth*, et his verbis psal. xli : *Si-
tivit anima mea ad Deum, fortem, vivum*, confilatum
esse dixerat ante Damascenum Jobius monachus,
ut discimus ex Photio cod. 222, hancque interpre-
tationem traditam sibi fuisse aiebat a Judæo, qui
Christianam amplexus fidem sapientia et vitæ san-
ctimonia clarus evaserat : scilicet Deum sanctumque

D dici, ut differre significetur ab idolis, quæ terreni
sunt, et manuum hominum opera, vereque abomi-
nanda ; fortem, cum illa mola et infirma sint ; im-
mortalem denique, eo quod illa spiritus et actione,
omnique vita careant. Insuper sanctum huncce vi-
rum sibi narrasse, ὡς τῷ μακαρίῳ τῷ εἰρημένῳ
μελωδήματι δι' ἀποκλύψεως ἐμυήθη σύνθεσις·
ἀγγέλιον μὲν τὴν ἱερολογίαν ταύτην ἀναμελῶντιον,
ἐκείνου δὲ τὴν μῆσιν πρώτου ἐκείθεν ἐκδεξαμένου·
Beato Proclo Constantinopolitano præsulī, prædicti
carminis compositionem explicatam fuisse, angelis
quidem divinas voces modulantibus, illo omnium
primo ab eis expositionem carum excipiente.

una persona perquam clara, beata et felice locum habent. At vero, dum ternarium numerum exprimit, non nisi de ipsomet numero proprio enuntiari potest: v. gr. διώνυμος dici nequit, qui nomina duo non habet, nec τρίχρους, qui tribus coloribus praeditus non est. Quare cum trinominem aliquem vocamus, indicamus ipsum tribus tantum nominibus insigniri. Dum autem τρισάγιον, *ter sanctum* dicimus, in sancta quidem Trinitate locum habet: quippe cum tres duntaxat personas complectatur, quarum quaelibet et sancta est ac celebratur, jureque ac proprie τρισάγιος *ter sancta* praedicatur. Verum si de una persona caneretur, suspicari quis posset, eam vel tribus essentiis, vel tribus hypostasis constare: quorum utrumque de unica divinitatis persona asserere nefarium et impium est. Quin potius hoc dicimus absurdum prorsus esse, ad unam ex divinitatis personis Trisagium hymnum referre; ut qui tres divinitatis personas aperte declaret. Nam si communem essentiam significaret, de unaquaque persona pronuntiaretur. Cum autem trium personarum numerum designet, ab re prorsus fuerit illud 485 de una efferre, ne aliqui novies-sanctam esse Trinitatem effutiamus. Siquidem ternarius in se multiplicatus, novenarium numerum gignit.

5. Diximus eum qui duo nomina habeat, binominem dici, et qui tria nomina, nec plura, nec pauciora, trinominem. Cur ergo *ter* tantum sanctus Pater, aut Filius, aut Spiritus sanctus dicitur? numquid solus Pater in tribus personis subsistit, aut solus Filius, aut solus Spiritus sanctus, ut quilibet *ter* sanctus praedicetur? absit! Imo infinites infinite sanctus. At sancta divinitas, in tribus personis existens, merito *ter* sancta proclamatur. Cum itaque Trisagius hymnus tres deitatis personas indicet, de una persona dicendus non est. Nam definitum numerum indefinitae deitati assignare non possumus, praeter essentiae unitatem, et personarum Trinitatem. Enim vero si quis a nobis sciscitetur, cur baptizando triplicem immersionem facimus, quidnam aliud respondebimus, nisi quod pro qualibet persona semel immergamus, ac *ter*, quia tres personae sunt, non autem *ter* pro qualibet persona? nam alioqui novem immersiones adhibendae forent, quod omnino nefas esset. Eaque etiam ratione ad unamquamque immersionem nomen unius e tribus personis pronuntiamus. Eodem modo si quaeratur a nobis, cur haec vox *sanctus* *ter* canitur, non bis aut quater; propter Trinitatem in tribus personis subsistentem id fieri, vere dixerimus. Quanam itaque ratione Trisagium hymnum de una persona canere possemus? sic etenim nos ipsos mendaces, verborumque nostrorum refractarios constitueremus. Unaquaque deitatis persona,

α μὲν ἐφ' ἑνὸς προσώπου, πολυποθέτου καὶ πολυολλέου καὶ πολυμάχατος χώραν ἔχει. Τὸ δὲ σημαντικὸν τοῦ τριαδικοῦ ἀριθμοῦ οὐ δυνατόν, εἰ μὴ ἐπ' αὐτοῦ κυρίως τοῦ ἀριθμοῦ λεχθῆναι· οἷον, ἀδύνατον μὴ δύο ὀνόματα ἔχοντα, διώνυμον εἰπεῖν, καὶ τὸν τρεῖς χροιάς μὴ ἔχοντα, τρίχρουν. Ὅταν οὖν λέγωμεν τριώνυμον, δηλοῦμεν, τρία μόνον ἔχειν ὀνόματα ὃν τριώνυμον προσαγορεύομεν^α. Ἐάν δὲ εἰπωμεν τρισάγιον, ἐπὶ μὲν τῆς ἁγίας Τριάδος χώραν ἔχει. Τρεῖς γὰρ μόνες ὑποστάσεις ἔχουσα, ἐκάστης ἁγίας οὐσίας καὶ ὁμνουμένης, οἰκείως ἂν λεχθεῖη τρισάγιος. Εἰ δὲ ἐπὶ μιᾷς ὑποστάσεως βῇ, ὑποτοπάζει τις, ἢ ὡς τρεῖς ἁγίας οὐσίας, ἢ τρεῖς ἁγίας ὑποστάσεις κέκτηται· ὧν ἑκάτερον ἀθέμιτόν τε καὶ ἀσεβὲς ἐπὶ μιᾷς τῶν τῆς θεότητος εἰπεῖν ὑποστάσεων. Καὶ τοῦτο δὲ φαίμεν, ὡς τὸν Τρισάγιον ὕμνον ἐκφαντορικὸν ὄντα τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, ἀτοπὸν μὲν τῶν τῆς θεϊότητος ὑποστάσεων^β ἀνατιθέναι. Εἰ μὲν γὰρ τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας εἴη^γ σημαντικὸς, ἐλέγετο ἂν ἐφ' ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων· σημαντικὸν δὲ ὄντα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, οὐκ εὐκαιρὸν ἐπὶ μιᾷς αὐτὸν λέγειν, ἵνα μὴ ἐννάγιον τὴν ἁγίαν Τριάδα ἀποφηνώμεθα. Ὁ γὰρ τρεῖς ἀριθμὸς ἐφ' ἑαυτὸν πολυπλασιαζόμενος, τὸν ἐννέα ἀπογεννᾷ ἀριθμὸν πέφυκεν.

ε'. Εἰπομεν, ὡς ὁ δύο κειτημένως ὀνόματα, διώνυμος λέγεται, καὶ τριώνυμός ἐστιν ὁ τρία ἔχων ὀνόματα, καὶ οὐτε πλείονα, οὐτε ἐλάττωνα. Τί οὖν τρίτον μόνον ἅγιος ὁ Πατήρ, ἢ ὁ Υἱός, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ τριουπόστατος ὁ Πατήρ μόνος. ἢ ὁ Υἱός μόνος, ἢ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ ἑκάστος λεχθεῖη τρισάγιος; μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ καὶ ἀπειράκις ἀπείρως. Ἡ δ' ἁγία θεότης, ὡς τρεῖς μόνες ὑποστάσεις ἔχουσα ἁγίας, εἰκότως ἂν βῇ τῇ τρισάγιος. Ὅστις οὐκ ἐπὶ μιᾷς τῶν ὑποστάσεων χρὴ λέγειν τὸν Τρισάγιον ὕμνον, ἐνδεικτικὸν ὑπάρχοντα τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων. Ὅρισμένον γὰρ ἀριθμὸν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐπὶ τῆς ἀορίστου θεότητος, εἰ μὴ μονάδα μὲν οὐσίας, Τριάδα δὲ ὑποστάσεων. Εἰ γὰρ τις ἡμᾶς ἔροιτο, ἀνθ' οἵου βαπτίζοντες, τρίτον ποιοῦμεθα τὴν καταδύσιν, τί ἂν ἄλλο φαίμεν, ἢ ὅτι καθ' ἐκάστην τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, μίαν κατάδυσιν, καὶ τρεῖς διὰ τὴν τριστὴν τῶν ὑποστάσεων, καὶ οὐ τρεῖς καταδύσεις καθ' ἐκάστην τῶν ὑποστάσεων; ἢ οὕτω γε, ἐννέα τὰς καταδύσεις ἐποιούμεθα· ὅπερ ἀθέμιτον εἶ. Διὸ καθ' ἐκάστην τῶν καταδύσεων, τὸ ὄνομα μιᾷς τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐπιλέγομεν. Οὕτω καὶ ἐάν ἐρωτώμεθα, τίνος χάριν τρεῖς ἢ τὸ, ἅγιος, λέγεται, ἀλλ' οὐ δις ἢ τετράκις; διὰ τὴν τριουπόστατον θεότητα ἀληθεύοντες φαίμεν. Πῶς οὖν τὸν Τρισάγιον ὕμνον ἐπὶ μιᾷς τῶν ὑποστάσεων εἴπομεν; ψεύστας γὰρ ἑαυτοὺς καὶ παραβάτας τῶν ἡμετέρων συνιστάνομεν λόγων· ἐκάστη τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, ὡς φησιν ὁ θεὸς Βασιλεὺς

VARIAE LECTIONES.

^α Edita προσαγορεύομενον. ^β Reg. 1 τῶν αὐτῶν ὑποστάσεων, δεest τῆς θεότητος. ^γ Duo codd. ἔν. ^δ Sic Mss. Vet. interpr. nefarium: edit. ἀδύνατον. ^ε Regii 2 τρίτον. Vet. interpr. tertium.

μοναδικῶς ἐξαγγέλλεται. Εἰς Πατήρ ὁ Πατήρ, καὶ εἰς Ἅγιος, ὅτι μία ὑπόστασις, μία τρισάγιος φύσις ἡ θεότης, ὅτι τρεῖς ὑποστάσεις· οὐ τρισάγιος ὁ Πατήρ, ὅτι μία ὑπόστασις· οὐ τρισάγιος ὁ Υἱός, ὅτι μία ὑπόστασις· οὐ τρισάγιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅτι μία ὑπόστασις· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ παν-ἅγιον, σύμπας ὁ τῶν θεοφόρων καὶ θεοπνεύστων Πατέρων χορὸς αἰὶν σὺν ἀναπνοῇ πάσῃ συνεξεφώνει. Τρισάγιον δὲ τοῦτο, οὕτω καὶ νῦν ἐν τινι λόγῳ τῶν ἱερῶν Πατέρων εὐρήκαμεν, τοῦ Κναφέως τοῦτο τὸ λήρημα, ἐξ ἀπονοίας, ὅτι πλείστης τολμήσαντος γυμνῆ, τὸ δὴ λεγόμενον, κεφαλῇ· ὁ τῶν ἀκολάπτων γυναικῶν δεικνύει τὸ ἀναιδές· ὡς σοφωτέρου δὴθεν τῶν Σεραφίμ καὶ ὑψηλοτέρου τὴν μύησιν, οἶδόν τι ἀφιλοκάλητον ὕψωμα κναφεῦσαι τὸν Τρισάγιον ὕμνον. Εἰ γὰρ εἰς τὸν Υἱὸν μόνον τὸν Τρισάγιον φήσομεν ὕμνον, λέλυται τὸ ἀμπίβολον ἀνενδυσάτως, καὶ ἡμεῖς Μαρωνίζομεν (4), προσθέμενοι τῷ Τρισ-αγίῳ τὴν σταύρωσιν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο διὰ χειλέων τοῦτο ἄγειν, ἰλέω τυχόντι Θεῷ, θάνατος αἰρετώτερος. Ἄρον ἀπ' ἐμοῦ τὸν θάνατον τοῦτον, θάνατος ἐν τούτῳ τῷ λίθῳ.

optanda potius mors est. Aufer a me mortem hanc : mors enim in hac olla est ¹⁰.

¹⁰ IV Reg. iv, 40.

VARIE LECTIONES.

† In R. 3451 εἰς τοίνυν Πατήρ.

NOTÆ.

(4) *Μαρωνίζομεν*. Regg. 1829 et 3442, ἀνενδυσάτως παροινήσομεν, καὶ ἡμεῖς προσδῶμεν. Edita Basil. ἀνενδυσάτως καὶ ἡμεῖς παροινήσομεν, προσδῶμεν. Alios vero duos codices sequor, Reg. 2930, cum alio, quibus concinit vetus int. qui transtulit : *Indubitanter et nos Maronizabimus, apponentes Trisagio crucifixionem*. Jam ante vidimus Damascenum in libello *De recta sententia* Maronitas heterodoxis adnumerasse, καὶ μὴ κοινωνεῖν ἑτεροπίστῳ οὕτως μὴ ὁμολογοῦντι, ἐξαιρέτως τοῖς Μαρωνίταις, nec communicaturum cum altero qui fidem istam non confiteatur, et præsertim cum Maronitis. Maronitas Trisagio crucifixionem, perinde atque Jacobitas, opposuisse perhibent acta synodi quæ coram Hieronymo Dandino Clementis VIII ad eos nuntio in Libano monte celebrata est, in quibus legimus : *Trisagium duobus modis in eorum libris usurpari. Cum ad totam Trinitatem refertur, nihil addi : cum ad secundam personam, Verbi propter assumptam carnem, nativitatem, crucifixionem, et mortem interponi*. Sic etiam vir Cl. Faustus Naironus, ipse Maronita, in dissertatione *De origine, nomine, et religione Maronitarum*, p. 132, testatur Trisagium, adjecta crucifixione interpolatum a suis identidem cani. Esto additamentum istud interpretentur catholico sensu, qui a sancto Ephræmio Antiocheno patriarcha approbatus reperitur apud Photium cod. 228 ; atiamen Damasceni ætate hæreticus habebatur, qui ad solam Verbi personam hymnum ejusmodi restringeret, adjecta in primis crucifixione, non solum quia ejusmodi cantica, quibus Deus ter sanctus celebraretur, ad Trinitatem referri debere Patres censuerant, sed etiam quia, ut can. 81 Trullano declaratur, interpolationis hujus parens fuerat Petrus Fullo Monophysita, qui passionem carnis in divinam Christi naturam refundere. Unde in synopsi operis Timothei CP. de receptione hæreticorum, quam Combefisius edidit II Auctarii Biblioth. PP. Græc. hæc de Maronitis traduntur : Μαρωνῖται, οἱ τὴν δ', καὶ τὴν ε', καὶ τὴν

A ut divinus ait Basilus, per unitatem enuntiatur. Unus Pater, et unus Sanctus, eo quod una sit hypostasis : una ter sancta natura divinitas, quia tres hypostases sunt : non ter sanctus est Pater, quia unica persona ; non item ter sanctus Filius, quia una quoque persona ; non item ter sanctus Spiritus sanctus, quia unica persona. Sanctorum Patrum chorus Spiritum sanctum et πανάγιον, id est, modis omnibus sanctum, ex imis præcordiis simul una voce proclamant ; at ter sanctum illum concini, in nullo proisus eorum libro hactenus invenimus. Cnaphei hoc deliramentum est, qui ingenti tumens arrogantia, aperto, ut dicitur, capite (quod quidem impudicarum mulierum impudentiam exprimit) ac si ipsismet Seraphim sapientior foret, ac mysteriorum intelligentior, Trisagium hymnum tanquam inelegantem pannum quemdam fullonum more expurgare veritus non est. Etenim si ter sanctum hymnum de Filio solo dicamus, omnis prorsus sublata est ambiguitas, atque cum Maronitis Trisagio crucifixionem adjicimus. Verum absit, ut vel labiis hoc usurpemus : propitius nobis sit Deus ;

σ', ἀποβαλλόμενοι σύνθετον, καὶ τὴν σταύρωσιν τῷ Τρισαγίῳ προστιθέμενοι, καὶ μίαν θεότητα, καὶ μίαν ἐνέργειαν τοῦ Χριστοῦ προσθεύοντες. Μαρωνῖται δὲ κέκληνται ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου οὗτον Μαρόν καλουμένου ἐν Συρίᾳ· Maronitæ qui quartam, quintam et sextam synodum rejiciunt, nudantque Trisagio crucifixionem, et unam voluntatem, unamque operationem docent. Appellati sunt Maronitæ a monasterio suo quod Maro nuncupatur in Syria. Ad hæc quam proxime accedunt quæ Eutychius Alexandrinus de Monotheletarum primordiis narrat, tom. II Annal. p. 190 : *Fuit tempore Mauricii imperatoris Romanorum, monachus quidam nomine Maron, qui asseruit Domino nostro Christo duas naturas, et voluntatem unam, operationem et personam unam, fidemque hominum corripit. Maxima autem qui doctrinam ejus amplexi sunt pars erant incolæ Hama et Kennesrim et Awasem, cum Romanorum nonnullis, appellatique sunt ipsius ὁσσεκλᾶ, qui idem cum ipso assererent, Maronitæ, nomine ab ipso Marone deducto : quo mortuo incolæ urbis Hama, monasterium ibi exstructum Der Maron (monasterium Maronis) appellarunt, ejusque fidem professi sunt. Orientales quidem haud alio quam Maronitarum nomine Monotheletas vocitarunt : at Maronitas illos duas naturas in Christo non agnovisse innuit epitoma-
tor Timotheanus, asserens eos, non sextam modo, verum et quartam, quintamque synodos exhorruisse ; itemque Trisagii interpolationem admisisse quam Fullo Monophysita invexerat, ejusdemque factionis alii propugnabant. Nisi forte eam præ cæteris Syris Maronitæ servare voluerint, quam Ephræmius, alique forsitan Antiocheni patriarchæ orthodoxi absque detrimento fidei duarum naturarum aliquando approbant. Insuper allucinatus est Eutychius, narrando monasterium Maronis Apameæ civitati vicinum, a Marone hæretico nomen accepisse. Nam ex actis synodi CP. sub Menna apparet monasterium juxta Apameam de sancti Maronis nomine dictum tunc floruisse, ac præterea ejus-*

486 6. Nec quisquam dicat (quod quidem a multis audiui) quid prohibeat, quominus, quemadmodum post, *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto* subjungimus, *crucifixus voluntarie, atque a mortuis resurgenti*, aut aliud quid hujusmodi; sic etiam Trisagium hymnum canentes, addamus, qui *crucifixus est pro nobis*. Respondemus enim ritus et traditiones Ecclesiae suum vigorem obtinere debere. « Ne transgrediaris terminos antiquos, inquit Scriptura¹¹, quos posuerunt patres tui. » Atque ut magnus monet Basilii¹², « quidquid antiquitate excellit, venerationem meretur. » Igitur hic ritus antiquitus Ecclesiae traditus fuit, ut ad modum textus dicatur, *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*. Sicut ergo cum textum aliquem, puta psalmi cuiuspiam, aut cantici dicimus, saepe subjungimus *troparium* (5), vel modulum, qui ad praecedentis textus sensum nequaquam accedit: sic postquam ad instar textus (6),

¹¹ Prov. xxii, 28. ¹² orat. i De jejunio.

NOTÆ.

dem cœnobii monachos catholicæ fidei studiosissimos fuisse, ita ut Petri Apamensis, socii Severi, depositionem persequerentur, tum apud episcopos secundæ Syriæ, tum etiam apud Hormisdam papam, ad quem etiam Latine exstat ea de causa epistola *Alexandri presbyteri et archimandritæ monasterii S. Maronis, aliorumque monachorum*. Quapropter, ut conjecturis tantisper indulgeam, existimavero horum successores, virus tandem Jacobiticæ hæresis exhibisse, eo tempore quo Athanasius nefandus Jacobitarum patriarcha, varia loca et regiones peragrans, complures dementavit, ac præ cæteris Heraclio imperatori, quem Hierapolim usque convenerat, persuasit, ut unam duntaxat voluntatem operationemque Christo tribueret. De hoc Athanasio sanctus Antiochus, hom. 130, scribit: *Audivimus venisse in Oriente præcursores Antichristi, qui sedem Antiochenam ambiat obtinere. Is Athanasius Ἀθανάσιος quidem nominatur, melius vero dicendus foret Θάνατος ὁ θάνατος, mors immortalis, qui Apollinarii, Eutychis, Severi, Jacobique dogmata prædicat. Ἐπεὶ οὖν, ὡς γέγραπται μοι, πολλὰς χώρας καὶ τόπους καὶ νῆσους ἐξ ἀνάγκης ἀμείβει, καὶ συμβαίνει πολλὰς ἀλρέσεις εἰς διαφόρους τόπους εἶναι. Quandoquidem igitur, ut mihi scriptum est, in regiones multas, locaque et insulas pergere cogitur, hinc contingit ut varia variis in locis hæreses nascantur. Cæterum multa jam sæcula præteriere, ex quo inclita gens Maronitarum relicto errore ad Ecclesiam ea devotione rediit, ut alias religione vincere videatur. Ille obiter monacho in parochia, seu diocesi Cyrensi existisse monasterium aliud sancti Maronis, cujus vitam Theodoretus in *Historia religiosa* scripsit. Ex quo certum videri possit, duos eadem circiter ætate, ejusdem nominis archimandritas in Syria floruisse. Anastasius Sinaita in Ὁδηγῶ, non semel meminit alterius Maronis; sed qui Nestorianus, non Monophysita, aut Monotheleta fuit.*

(5) Vox *τροπάριον*, in officiis ecclesiasticis Græcorum communis est. Goar^{ius} modulatam transtulit. *Versiculum* potius dixerō. Cæterum *μελωδῆμα* troparii synonymum esse innuit Damasceni contextus quod *modulum* interpretati sumus.

(6) Sic postquam, etc. Jacobus Sirmondus in epistolam 5 Aviti Viennensis, qui de hymno Trisagio dicendum suscepit, postquam ex Damasceno ostendit, Orientales Patres nunquam de Filio solo

ζ'. Et δὲ τις ἐρεῖ· Πολλῶν λεγόντων ἀκήκοα· ὅτι τίνος ἕνεκα, Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι λέγοντες, ἐπιλέγομεν πολλάκις, τῷ σταυρωθέντι βουλήσῃ, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντι, ἢ τοιούτοτρόπον, ἕτερον· τὸ Τρισάγιον λέγοντες, μὴ ἐπενέγκωμεν τὸ, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς; φήσωμεν πρὸς αὐτόν· ὅτι τὰ ἔθνη καὶ αἱ παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας, κρατεῖτωσαν. « Μὴ μέταιρε γάρ, φησὶν, ὅρια αἰῶνια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. » Καὶ, « Πάν τὸ ἀρχαίῳ τητὶ διαφέρον, αἰδέεσθαι, » ὁ μέγας Βασίλειος ἀπεφώνητο. Τῇ οὖν Ἐκκλησίᾳ ἔθος ἐστὶν ἀνωθεν παραδεδομένον, εἰς ῥητοῦ τάξιν λέγεσθαι τὸ· « Δόξα Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι. » Ὡς περ οὖν ῥητὸν λέγοντες, ψαλμοῦ τυχόν ἢ ὥδης, ἐπιλέγομεν πολλάκις *τροπάριον* ἢ *μελωδῆμα*, μὴ τῆς τοῦ ῥητοῦ *διανοίας* ἔχόμενον· οὕτως δταν ἐν ῥητοῦ τάξει, εἰς τὸ, « Δόξα Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, » λέγομεν, ἐπιλέγομεν *τροπάριον* ἀρμόζον τῷ Υἱῷ μόνῳ, μὴ ἔχόμενον τῆς *διανοίας*, ἢ τῆς συντάξεως

hymnum hunc accepisse, quem et *τριαδικὸν* ea de causa nuncuparent, subjungit: « Quanquam hæc, inquam, in Cnaphel additione, si prævum ejus consilium demas, incommodi nihil futurum: ita nimirum, ut post Trinitatis laudationem, converso ad Filium sermone, his ille verbis supplicetur: *Qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis*. Quod et Calandionem sensisse manifestum est, quando Cnaphel additioni τὸ, *Χριστὲ βασιλεῦ*, præmisit, et ali Ecclesiae usu non abhorreere agnoscit Damascenus; cum post Trinitatis doxologiam, quæ his verbis continetur, *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*, subiungi saepe soleat, τῷ σταυρωθέντι βουλήσῃ, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντι, et qui *voluntate crucifixus est, et qui resurrexit a mortuis*, quæ ad Filium proprie spectant. » Imo vero latissimum discrimen ponit Damascenus, nec quidquam interjici patitur inter has voces *miserere nobis*; et ut tres personas indicando, has unum esse Deum significetur, conjunctim dici ait numero singulari *miserere nobis*. Cæterum una est Jacobitarum iam Syriæ, quam Ægypti sententia, hymno Trisagio de quo nunc agitur, Filium seorsim ut ita dicam celebrari, qui assumpta carne crucifixus est pro nobis, et resurrexit. Sic anonymus Jacobita satis antiquus, in tractatu *De hymno Trisagio*, cujus mihi fragmentum concessum fuit a doctissimo clarissimoque viro D. abbate Renaudot, « omnes fideles in eo quidem consentire ait, in sua sanctificatione Dei et Trinitatis sanctæ Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nempe potentis, vivi, et honorum largitoris, sanctificationem (seu hymnum) angelorum ad eam pertinere quæ tribus sanctificationibus constat, dicentium, *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth; pleni sunt cæli et terra gloria ejus sancta*; quæ est confessio de sancta Trinitate. Sed Græcos Melchitas sanctificare Patrem incorporeum seorsim: quamvis non abhorreant a sanctificatione Verbi incarnati, dicendo *ter ante evangelium liturgiæ, sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis*. Verum Coptitæ Jacobitæ (idem de Syris dicendum) cum Evangelium Christum Dei Filium incarnatum præcipue spectet, qui est Verbum Dei Patris, et Psalmi Davidis prophetia de eo sint, non vero de Patre, dicunt ante illud: *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, qui natus es ex Virgine, miserere nobis. Sanctus Deus,*

τοῦ, « Δόξα Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι. » Καὶ γὰρ τὸ μὲν, « Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, » πρὸς δοτικὴν εἴρηται· τὸ δὲ μελῶδες πολλάκις πρὸς γενικὴν, ἢ αἰτιατικὴν. ἢ εὐθεῖαν, ἢ κλητικὴν. Κάντεῦθεν δῆλον, ὡς οὐ τῆς ἐννοίας ἔχεται τὸ μελῶδες τοῦ, « Δόξα Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι. » Οὕτως ἐν βῆτου τάξει φαμέν οὐδαμῶς τὸν σταυρὸν, ἢ τι τῶν ἀποριστικῶν τῆς τοῦ Πατρὸς μόνης, ἢ τοῦ Υἱοῦ, ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑποστάσεως ἐπιλέγομεν· Ἄγιος ὁ Θεὸς ὁ Πατήρ, ἅγιος ἰσχυρὸς ὁ Υἱὸς ὁ σαρκωθείς σαρκὶ καὶ ἀναστὰς, ἅγιος ἀθάνατος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τὰς ὑποστάσεις εἰπὼν, καὶ ἵνα Θεὸν εἶναι τὰς τρεῖς ὑποστάσεις διῆξαι βουλόμενος, συνάπτω καὶ λέγω· Ἐλέησον ἡμᾶς, ὡς φησιν ὁ Θεὸς νομοθετῶν τῷ Μωσῇ· « Κύριος, ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἰς ἑστί· » καὶ τὰ Σεραφίμ, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ. Θεὸς ὁ Πατήρ, Θεὸς ὁ Υἱός, Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ', εἰς Θεός, ἔφησαν οἱ θεηγόροι Πατέρες· καὶ ἅγιος ὁ Πατήρ, καὶ ἅγιος ὁ Υἱός, καὶ ἅγιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' εἰς τὰ τρία ἅγιος· καὶ Κύριος, καὶ Κύριος, καὶ Κύριος, ἀλλ' εἰς δὲ Κύριος. Θεὸς δὲ, καὶ Θεός, καὶ Θεὸς Πατήρ, ἢ Θεός, καὶ Θεός, καὶ Θεὸς ὁ Υἱός, ἢ Θεός, καὶ Θεός, καὶ Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ἢ Κύριος, Κύριος, Κύριος, ἐπὶ μίᾳ τῶν ὑποστάσεων, οὐδεὶς ποὺ τῶν ἐγκρίτων Πατέρων ἡμῶν διηγόρευσεν. Ὡς περ γὰρ τὴν Τριάδα ἀδύνατον λέγειν μίαν ὑπόστασιν, οὕτως οὐδεμίαν τῶν ὑποστάσεων, Τριάδα λέγειν ὅσιον. Οὕτω καὶ ἐπὶ Πρόκλου τοῦ τρισμακαρίου ἐξ ἀποκαλύψεως θείας τῶν Τρισάγιον ὑμνησαν ὕμνον, ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς, ὅτι τὸ παιδίον ἐκ μέτης τῆς πληθύος τῶν λιτανευόντων ἑρπάχθαι φασί, καὶ μεμυῆσθαι τὸν ὕμνον, ἐν ἀέρι γενόμενον, ἐκ τινος ἀγγελικῆς δυνάμεως, καὶ μαρτυρίαν τῆς τοῦ ὕμνου θεϊότητος γεγενῆσθαι, τῆς ἐπαγωγῆς τὴν λῶψήν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ θεὸς βακχεύμενος· Πνεύματι τῶν χλ' θεϊότατος θείας ὕμνησε. Καὶ τίς ἡ καινὴ διδασχὴ αὕτη ἡ νῦν κυκῶσα τὸν τοῦ Θεοῦ λεῶν, καὶ ἀτάκτως διαταράττουσα; quantum in hoc hymno divinitatis esset. Eadem etiam mente divinissimus sexcentorum et triginta Patrum chorus ¹¹, Dei Spiritu plenus cum esset, illum cecinit. Quæ igitur hæc nova doctrina est, quo nunc Dei populus exagitur, temereque perturbatur?

ζ. Ἀλλ' ἔρεϊ τίς αὐθις τυχόν· Διὰ τί ὑπόστασιν, ἢ ὑπόστασιν, καὶ ὑπόστασιν λέγοντες, τρεῖς ὑποστάσεις φαμέν· Θεὸν δὲ, καὶ Θεόν, καὶ Θεὸν λέγοντες; οὐ τρεῖς Θεοὺς λέγομεν; Πρὸς ὅπερ ἀποκρινόμεθα, ὅτι τὰ μερικὰ, οὐ κοινοποιῶνται, τὰ δὲ κοινὰ, εἰ

Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, 487 recitavimus, troparium addimus soli Filio conveniens, nec cum horum verborum, *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*, sententia ac constructione cohærens. Etenim hæc verba, *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*, dandi casu dicta sunt, modulus autem, persæpe patrii, aut accensativi, aut nominativi, aut vocativi casus est. Ex quo perspicuum est, modulum minime ex horum verborum, *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*, sensu pendere, nec admodum textus dici. Sic nequaquam crucem, aut aliquid quod Patris duntaxat, aut Filii, aut Spiritus sancti personam secernat, subjungimus; puta, *Sanctus Deus Pater, sanctus fortis Filius, qui incarnatus est et resurrexit: sanctus immortalis Spiritus sanctus*. Postquam tres personas dixi, ut eas tres unum esse Deum demonstrem, conjunctim dico, *miserere nobis*. Queniamadmodum Deus legem Moysei tradens ait: « Dominus Deus tuus, Dominus unus est ¹². » Et, Seraphim, *sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth*. Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus; verum Deus unus, inquit divini Patres. Sanctus Pater, sanctus Filius, sanctus Spiritus sanctus; verum hi tres unus sanctus sunt. Et Dominus, Dominus, Dominus, sed unus Dominus. At Deus et Deus et Deus Pater, aut Deus et Deus et Deus Filius, aut Deus et Deus et Deus Spiritus sanctus, aut sanctus, sanctus, sanctus, aut Dominus, Dominus, Dominus, de una duntaxat persona, nemo probatorum Patrum ad hunc usque diem pronuntiavit. Quia sicut Trinitatem personam unam dicere non possumus, ita nec personam ullam, Trinitatem dicere fas est. Ad hunc etiam modum sub beatissimi Procli pontificatum ex divina revelatione Trisagium hymnum cecinerunt, *sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis; nempe cum puerum ex media solennes supplicationes habentium turba raptum fuisse aiunt, subvectumque virtute quadam angelica in aerem, carmen istud didicisse, sedatamque tempestatem testimonio fuisse,*

7. Verum fortasse dicet rursus quispiam: qui sit, ut hypostasim, hypostasim, hypostasim fatentes, tres hypostases asserimus; cum autem Deum et Deum et Deum dicimus, tres deos non dicamus? Ad hoc respondemus, quæ particularia sunt, com-

¹¹ Deut. vi, 4. ¹² Chalced. synod. act. 1.

VARIÆ LECTIONES.

* Reg. 2 βεβακ· ευμένος.

NOTÆ.

sanctus fortis, sanctus immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis: sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, qui surrexisti a mortuis et ascendisti in celos, miserere nobis. Istæ omnino conveniunt cum his quæ ex Severo Antiocheno recitavi in præfatione. Quia vero Severus episcopus Ashumim in opere *De exercitiis Christianorum*,

quo magnam partem rituum Copticorum illustrat, ter sanctum hymnum recitat sine additione, hinc conjici potest additionem illam ante annum 970 Coptis incognitam fuisse; vel eos, quemadmodum Maronitar, carmen istud identidem sine adjectione cecinisse. Atqui Maronitarum ritus nihil a Jacobiticis olim discrepabant.

munia non fieri; communia vero, tametsi ab unoquoque particulari participantur, aut una communique ratione: et quidem quælibet persona privati consideratur; non autem ipsis communis est hypostasis. Deitas vero, sanctitas et dominatio, etsi in unaquaque personarum reperitur; communis tamen trium personarum est, quia una. Neque enim alia est Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti deitas, neque alia sanctitas aut dominatio; verum una et eadem in totum aut et indivise in unaquaque personarum existit; tota Patris, tota Filii, tota Spiritus sancti; una **488** Patris, una Filii, una Spiritus sancti. Personarum autem non eadem est ratio: verum alia Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Quamobrem quælibet persona secundum se Deus, et sanctus, et Dominus, et si qui aliud id generis est, dicitur. Dum vero simul numerantur, non tres dii, aut sancti, et Domini, sed hæc tria, unus Deus, unus Dominus, unus sanctus: quia Deus et ejus virtutes, Verbum nempe et Spiritus, unus Deus, unus sanctus, unus Dominus, et non tres; etsi Deus et Deus et Deus sunt: eo quod perfecta quælibet persona sit. Item sanctus et sanctus et sanctus: Dominus quoque et Dominus et Dominus, non vero tres dii, aut sancti, aut domini. Verbum enim et Spiritus, virtutes Patris sunt; virtutes, inquam, subsistentes, quæ proinde a Patre, ex quo, et in quo sunt, et ad quem uti ad causam referuntur, separari nequeunt. Neque enim loco, aut voluntate, aut actione, aut viribus, aut auctoritate, aut ulla alia re ex his quæ de Deo dicuntur, ab eo secernuntur: sed subsistentiis duntaxat ac proprietatibus, quibus unaquaque persona sigillatur. Nos etenim, cum gignimur, omnino a patribus scindimur ac disjungimur: quod Theologus Gregorius declarans¹, his verbis usus est, *dimittentes dimissi*. Non enim apud nos filius patris sui virtus est, aut verbum, aut sapientia. At in Deo hæc duo simul concurrunt, quod Filius et Spiritus Patris virtutes sint, veluti sermo et spiritus mentis virtutes sunt: item quod personæ perfectæ sint; quod quidem soli Deo qui supra essentiam est, convenit. Nos vero sententia et potestate et loco scindimur: quo etiam sit ut ille et ille, non homo, sed homines dicantur; id quod in Deo locum non habet, ut jam diximus.

Sed ea quoque loca, quæ ipsi proferunt, inspicere et accurate exequere juvat. Patrum enim sunt (neque id inficiabimur), ac decet ut sanctos Patres ac magistros, quorum unam et ab omni varietate alienam de fide sententiam, una sancti Spiritus vis et illuminatio monstravit, concordēs, non invicem contrarios, ac multo minus sibimetipsis adversantes secumque pugnautes ostendamus.

¹ orat. 36.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Reg. 1991 in fragm. ἐκείτης. ² Reg. 2950 ὡς ὑποστάσεις τελείας, νοῦν λόγον, καὶ πνεῦμα, ὑπερ.

A καὶ ἐφ' ἐκάστου τῶν μερικῶν μετέχεται, ἀλλ' ἐνιαίως καὶ κοινῶς· καὶ ἐκάστη μὲν ὑπόστασις, ἰδιαζόντως θεωρεῖται, οὐκ ἔστιν δὲ αὐτῶν κοινὴ μία ὑπόστασις. Ἦ δὲ Θεότης, καὶ ὁ ἁγιασμός, καὶ ἡ κυριότης, εἰ καὶ ἐφ' ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων μετέχεται, ἀλλὰ κοινὴ τῶν τριῶν ἔστιν ὑποστάσεων, μία τυγχάνουσα. Οὐ γὰρ ἄλλη θέλησις Πατρὸς, καὶ ἄλλη γιῶν, καὶ ἄλλη ἁγίου Πνεύματος, οὐδὲ ἁγιασμός, ἡ κυριότης, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ ὁλικῶς, καὶ ἀδιαιρέτως ἐν ἐκάστῃ τῶν ὑποστάσεων οὖσα· πᾶσα Πατὴρ, πᾶσα γιῶν, πᾶσα ἁγίου Πνεύματος, μία Πατὴρ, καὶ μία γιῶν, καὶ μία ἁγίου Πνεύματος. Αἱ δὲ ὑποστάσεις, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐτέρα Πατὴρ, ἐτέρα γιῶν, καὶ ἐτέρα ἁγίου Πνεύματος. Ἐκάστη μὲν οὖν ὑπόστασις καθ' ἑαυτὴν Θεός, καὶ ἅγιος, καὶ Κύριος λέγεται, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, ὅτι δὲ συναριθμοῦνται, οὐ τρεῖς Θεοὶ, ἢ ἅγιοι, ἢ κύριοι, λέγονται, ἀλλ' εἰς Θεός· τὰ τρία, εἰς Κύριος, εἰς ἅγιος, ὅτι Θεός, καὶ αἱ αὐτοῦ δυνάμεις, Λόγος καὶ Πνεῦμα, εἰς Θεός, εἰς ἅγιος, εἰς Κύριος, καὶ οὐ τρεῖς. Ἀλλὰ Θεός μὲν, καὶ Θεός, καὶ Θεός, διὰ τὸ τέλειον τῆς ἐκάστου ὑποστάσεως, καὶ ἅγιος, καὶ ἅγιος, καὶ ἅγιος, καὶ Κύριος, καὶ Κύριος, καὶ Κύριος· οὐ τρεῖς δὲ Θεοὶ, ἢ ἅγιοι, ἢ Κύριοι. Διότι ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα δυνάμεις εἰσὶ τοῦ Πατρὸς· δυνάμεις δὲ ἐνυπόστατοι ἀχώριστοι τοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐξ οὗ, καὶ ἐν ᾧ εἰσι, καὶ πρὸς ὃν ὡς αἷτιον ἀναφέρονται. Οὕτε γὰρ τόπω ἢ βουλήσει, ἢ ἐνεργείᾳ, ἢ ἐσχυῖ, ἢ ἐξουσίᾳ χωρίζονται, ἢ τινι τῶν ὅσα ἐπὶ Θεοῦ λέγεται· εἰ μὴ μόνον ταῖς ὑποστάσεσι, καὶ τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἐκάστης ὑποστάσεως ἰδιώμασιν. Ἡμεῖς γὰρ γεννώμενοι, ταμνόμεθα διὰ μπάξ τῶν Πατέρων, καὶ χωρίζομεθα, καὶ τοῦτο δηλῶν ἐφησεν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ἀφιέμενοι. Οὐ γὰρ δύναμις τοῦ Πατρὸς ὁ γιῶν ἐφ' ἡμῶν καθέστηκεν, οὐδὲ λόγος ἢ σοφία· ἐπὶ δὲ Θεοῦ, τὰ δύο συντρέχουσι, τὸ καὶ δυνάμεις εἶναι τοῦ Πατρὸς, τὸν γιῶν, καὶ τὸ Πνεῦμα, ὡς Λόγον νοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ὑποστάσεις τελείας, ὑπερ· πρέπον μόνῳ τῷ ὑπερουσίῳ Θεῷ. Ἡμεῖς δὲ καὶ γνώμη ταμνόμεθα, καὶ δυνάμει, καὶ τόπῳ. Διὸ καὶ ἄνθρωποι, οὐκ ἄνθρωπος ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα λεγόμεθα· ἐπὶ δὲ Θεοῦ, οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καθὼς προειρηκαμεν.

Ἄλλ' ἄγε καὶ δὴ καὶ ἄς προφέρουσι χρήσεις, ἐπισκεψώμεθα, καὶ τὴν ἀκριθεὶς τούτων ἐξέτασιν ποιησώμεθα. Πατρικαὶ γὰρ αὗται, καὶ οὐδαμῶς ἀντιρουμέν· ἀλλὰ χρή συμφώνους, καὶ μὴ ἀλλήλοις ἐναντίους, οὐδὲν δὲ ἑλαττον ἑαυτοῖς ἀντιλόγους καὶ μαχομένους ἀποδεικνύειν τοὺς ἁγίους Πατέρας καὶ διδασκάλους· ὧν τὸ περὶ πίστεως φρόνημα ἐνιαίον καὶ ἀπαράλλακτον ἔδειξεν ἡ μία τοῦ Πνεύματος δύναμις τε καὶ ἑλλαμψίς.

η'. Ὁ μὲν οὖν ἐν μακαρίᾳ τῇ * λήξει Ἀθανάσιος ὁ Ἀ
 θεοπάσιος, ἐν τῷ περὶ σαρκώσεως καὶ Τριάδος λόγῳ,
 τὰδε φησὶ· « Θεὸς οὖν ἐστὶν ὁ γεννηθεὶς καὶ γενό-
 μενος ἄνθρωπος· καὶ ἡμεῖς φάμεν, ὅτι Θεὸς ἐστὶν,
 ὅτι καθ' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος. Ἀλλ' οὐ Θεὸς
 καὶ Θεὸς καὶ Θεὸς, ὁ εἷς τῆς Τριάδος, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
 καὶ Θεὸς ἅγιος· ἀλλ' οὐ γὰρ ἅγιος, καὶ ἅγιος, καὶ ἅγιος.
 Οὐδὲ τρεῖς μόνον ἅγιος, ἀορίστως, καὶ ἀπειράκις
 ἅγιος καὶ ὑπεράγιος. » Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει·
 « Εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος.
 * Ἦν γὰρ αὐτὸν πρὸ τούτου θεωρήσας ἐν τῇ θεϊκῇ
 καὶ ἐνδόξῃ μορφῇ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὀφηλοῦ καὶ
 ἐπηρμένον, ὅτε τὰ Χερουβίμ ἐδοξολόγουν αὐτὸν λέ-
 γοντα, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ. Καὶ
 μετὰ ταῦτα ὁρᾷ αὐτὸν μορφῇ δούλου λαβόντα, καὶ
 ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενον. » Ταῦτα προ-
 φητεύουσιν, ἃ καὶ ἡμεῖς ἀσπαζόμεθα· ἀλλ' εἰπάτωσαν·
 μόνον εἶδον· τὸν Υἱὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου, ἢ τῷ
 Πατρὶ συνεδρεύοντα· μόνον δοξολογούμενον, ἢ σὺν
 τῷ Πατρὶ καὶ Πνεύματι· Εἰ μὲν οὖν μόνον, εἰπά-
 τωσαν τῷ Υἱῷ μόνῳ καὶ τὸν Τρισάγιον ὕμνον. Εἰ
 δὲ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, ἐπιγνώτωσαν τῆς
 Τριάδος εἶναι ἀχώριστον, τὸν ἐμφαντικὸν τῶν τριῶν
 ὑποστάσεων, καὶ τῆς μιᾶς οὐσίας καὶ κυριότητος
 αἶνον· Ἄγιος γὰρ, ἅγιος, ἅγιος, ὑμνοῦντα τὰ Σερα-
 φίμ, καὶ τῇ Τριάδι τὸν ὕμνον προσάγοντα ὑμνοῦσιν
 τὸν Ἰησοῦν. Εἰς γὰρ τῆς Τριάδος ὁ Ἰησοῦς· οἱ δὲ
 τῷ Υἱῷ μόνῳ τὸν Τρισάγιον ἀνατιθέντες ὕμνον, ἀμέτ-
 οχον τοῦ ὕμνου τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τιθέασιν.
 Τὰ μὲν γὰρ κοινὰ συμπεριλαμβάνει τὰ μερικά· τὰ
 δὲ μερικά, τὰ καθόλου οὐκ εἶναι. Ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπον
 εἰπὼν, πάντας τοὺς κατὰ μέρος ἐσήμανεν· ὁ δὲ
 Πέτρον εἰπὼν, αὐτὸν μόνον ὑπέφηεν, ἀφ' οὗ τὰς
 λοιπὰς ὑποστάσεις τῆς ἀνθρωπότητος.

mines significavit : qui autem Petrum, ipsum
 personis.
 θ'. Πάλιν προβάλλονται τοῦ ἁγίου Ἐπιφάνιου, ἐκ
 τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον λόγου· « Ἡ μακαρία ἐν
 γυναιξίν, ἡ τὸν Λόγον ἐκ σοῦ σαρκωθέντα τεκοῦσα,
 Λόγον τὸν τοῦ Πατρὸς Υἱόν, Λόγον τὸν προαιώνιον
 Θεόν, Λόγον τὸν ἀναρχον καὶ αἰδίον, Λόγον τὸν
 ὁμοούσιον τῆς ἀχωρίστου Τριάδος, Λόγον τὸν σὺν
 Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνούμενον, Λόγον
 τὸν σύνθρονον τοῦ Πατρὸς, Λόγον τὸν ἐπὶ τῶν Χε-
 ρουβίμ καθήμενον, Λόγον, ὃν τετράμορφα ζῶα δοξο-
 λογοῦσι, λέγοντα, « Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σα-
 βαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. »
 Εἰ μὲν ἑτέρα ἡ δόξα αὐτοῦ παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς,
 μόνου αὐτοῦ καὶ τὸν ὕμνον φήσομεν. Εἰ δὲ μία δο-
 ξολογία, καὶ κοινὴ τῆς ἁγίας Τριάδος, εἷς καὶ κοινὸς
 καὶ ὁ ὕμνος. Ἄγιος γὰρ, ἅγιος, ἅγιος λέγοντα, δοξο-
 λογοῦσι τὸν Υἱόν, ἀλλ' οὐ τὸν Υἱόν μόνον, ἀλλ' ὡς
 ἓνα τῆς ἁγίας Τριάδος, μέσον Πατρός τε καὶ Πνεύ-
 ματος.

8. Divinus itaque, beatæque memoriæ vir Atha-
 nasius ¹⁶ in oratione de Incarnatione ac Trinitate,
 hæc ait : « Itaque Deus est, qui genitus est, atque
 homo factus est : nosque profiteamur eum esse
 Deum, qui propter nos factus est homo. Sed non
 Deum et Deum et Deum, qui ex Trinitate unus
 est, Dei Filius, ac Deus sanctus, verum non, san-
 ctus et sanctus et sanctus ; neque ter donatus
 sanctus, sed interminate atque infinite sanctus,
 omnique sanctitate sublimior. » Rursum alio loco
 ait : « Vidimus eum non habentem speciem, nequid
 decorem. Siquidem ipsum prius in divina et illustri
 forma in solio excelso et elevato sedentem con-
 spexerat. Cum Cherubim gloriam ipsius illis verbis
 celebrarent, sanctus, sanctus, sanctus, Dominus
 Sabaoth. Postea vero ipsum cernit ; servi sortita
 indutum, atque in similitudinem hominum fa-
 ctum. » Hæc illi proferunt, quæ nos etiam am-
 plectimur. Verum (dicant ipsi) solumne Filium in
 throno sedentem viderit, an cum Patre ⁴⁸⁹ se-
 dentem ? solumne glorificatum, an vero cum Patre
 ac Spiritu ? si solum ; tersanctum hymnum Filio
 soli attribuant. Sin autem cum Patre ac Spirito ;
 agnoscant canticant istud a Trinitate separari non
 posse quoties personæ declarantur unæque essen-
 tia et una dominatio. Etenim cum Seraphim san-
 ctus, sanctus, sanctus cantant, atque hunc hymnum
 Trinitati offerunt, Filium unæ prædicant, ut patet
 qui ex Trinitate unus est. Qui autem ter sanctum
 hymnum ad Filium tantummodo referunt, ab
 hymno Patrem et Spiritum sanctum excludunt :
 quia sub communibus particularia comprehen-
 duntur ; sub particularibus autem communia non
 item. Nam qui hominem dixit, singulos omnes ho-

9. At vero hoc rursum ex sancti Epiphaniï ora-
 tione de sancta Dei Genitrice proferunt : « Beata
 tu inter mulieres, quæ Verbum ex te incarnatum
 peperisti ; Verbum inquam Patris Filium, Verbum
 ab æterno Deum, Verbum tantum ex æterno et sempit-
 ternum, Verbum consubstantiale indivisæ Trinita-
 tis, Verbum quod cum Patre et Spiritu sancto
 adoratur, Verbum Patrem solum socium, Verbum
 sedens super Cherubim, Verbum, cuius gloriam
 animalia quadriformia celebrant, sanctus, sanctus,
 sanctus, Dominus Deus Sabaoth : pleni sunt cæli
 et terra gloria ejus. » Si ipsius gloria a Patris
 gloria diversa est ad ipsum quoque solum hymnum
 pertinere dicemus. Sin autem una et communis
 sanctæ Trinitatis laus est, unus atque communis
 sit hymnus necesse est. Nam cum sanctus, sanctus,
 sanctus cantant, Filium laudant ; verum non Fi-
 lium modo, sed ut ex Trinitate unus est inter Pa-
 trem et Spiritum sanctum medius.

¹⁶ orat. de salut. adv. Christi.

VARIE LECTIONES.

* Reg. 2930 in marg. τῇ μνήμῃ. * Reg. 1991 εἶδεν, Isaias scilicet, nec male.

10. Deinde ex Chrysostomo in illud : *Benedictus*, A
cujus principium est, *Ex miraculis miracula*, hæc
asserunt¹⁷ : « Hodie Rex gloriæ in terra voce pro-
phetica celebratur, atque cœlestis epuli terrigenas
socios facit : ut ostendat utrorumque se Dominum
esse ; quippe qui ab utrisque consona voce laude-
tur. Quamobrem superi quidem salutem illam, quæ
in terra facta est, declarando canebant : *Sanctus,*
sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth : pleni
sunt cœli et terra gloria ejus. Qui autem hic infra
degebant, una cum cœlitibus festivitatem agentes
clamabant : *Hosanna in excelsis, hosanna filio Da-*
vid. » Equis tandem sanæ mentis Davidis filium
ab hymni Trisagii laude secretum dixerit ? Siqui-
dem unus de Trinitate simul cum Patre et Spiritu
sancto collaudatur ; sed ad ipsum solum ter sanctus
hymnus refertur. Neque enim cum Seraphim,
sanctus, sanctus, sanctus, dicebant, solum Patrem,
aut solum Filium, aut solum Spiritum sanctum
significabant ; sed divinitatem in tribus personis
existentem, velut ter sanctam dominationem Ejus-
dem itaque sursum cum Patre et Spiritu gloria
celebratur ; Seraphim non ipsum solum, sed cum
Patre ac Spiritu canentibus et clamantibus, *san-*
ctus, sanctus, sanctus. Atque idem rursus hunc
in modum in terra laudatur *Hosanna in excelsis,*
Hosanna filio David : cum tamen hoc hymno una
tantum (etsi Davidis filius fuit) sublimium divi-
nitatis personarum indicetur.

490 11. Quod si etiam divinus ille Pater dicat,
quod superi partem in terra salutem nuntiantes
canebant, optime prorsus et divinissimo afflatus
instinctu hæc ait. Scimus enim cœlum et terram
divina gloria semper plena fuisse : siquidem « om-
nia opera Domini Dominum benedicunt, ipsiusque
gloriam enarrant¹⁸. » At quia in cœlis angeli veri
Dei gloriam agnoscebant, humana autem natura,
quæ terræ domicilium nacta est, eo exciderat, ut
incorruptibilis Dei gloriam in corruptibilis hominis
et volucrum et quadrupedum similitudinem muta-
ret : idcirco vir Deo plenus terram divina gloria
impletam fuisse ait, quia terræ incolæ ad divinæ
gloriæ cognitionem pervenerunt : id quod quidem,
nec aliud quidquam præterea, his, qui in terra
erant, salutem attulit. Manifestum est autem divi-
nam gloriam, quemadmodum Patris, ita et Filii et
Spiritus sancti esse. Sic enim Dominus etiam, qui
mentiri non potest, ad Patrem dixit : « Pater,
opus consummavi, quod dedisti mihi : manifestavi
nomen tuum¹⁹. » Et rursus : « Hæc est vita æterna,
ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misi-
sti Jesum Christum²⁰. » Hoc modo, uti natura,
ita etiam gloria trium divinitatis personarum com-
munis est.

12. Ex sancti item Cyrilli Alexandrini libro De

13. Εἰτα τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ, *Εὐλογημένος,*
οὐ ἡ ἀρχὴ. Ἐκ τῶν θαυμάτων εἰς θαύματα· « Σή-
μερον ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης ἐπὶ γῆς προφητικῶς δο-
ξάζεται, καὶ κοινωνοὺς τῆς ἐπουρανίου εὐχαρίας τοὺς
γηγενεῖς ἀναδείκνυσιν· ἵνα δείξῃ, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ Κύ-
ριος ἀμφοτέρων, ὡς ἐκατέρωθεν συμφώνως ἀνυμνού-
μενος. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄνω, τὴν ἐπὶ γῆς σωτηρίαν
καταμηνύοντες ἱψάλλον, Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος,
Κύριος Σαβωῶθ· πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐ-
τοῦ. Οἱ δὲ κάτω, τῇ ἐπουρανίῳ εὐφροσύνῃ συμπαν-
τηγυρίζοντες ἱκραύγαζον, Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις.
Ὡσαννά τῷ Υἱῷ Δαβὶδ. » Καὶ τίς εἴποι εὐφρονῶν,
τὸ Υἱὸν Δαβὶδ καυχώσθαι τῆς τοῦ τρισαγίου ὕμνο-
λογίας ; Εἰς γὰρ τῆς ἀγίας Τριάδος συνδοξολογεῖται
Πατρὶ καὶ Πνεύματι, ἀλλὰ οὐ τὸ Τρισάγιον εἰς αὐ-
τὸν μόνον ἀναφέρεται. Οὐ γὰρ ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος
λέγοντα τὰ Σεραφίμ, μόνον τὸν Πατέρα, ἢ μόνον τὸν
Υἱόν, ἢ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστήμανεν, ἀλλὰ
τὴν τρισυπόστατον θεότητα, ὡς μίαν Τρισάγιον κυ-
ριότητα. Ὁ αὐτὸς τοίνυν ἄνω μετὰ Πατρός καὶ
Πνεύματος ἰδοξολογεῖτο, τῶν Σεραφίμ αὐτὸν, οὐ
μόνον, ἀλλὰ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ Πνεύματι, ὕμνούν-
των καὶ βοώντων, Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος. Αὐτὸς καὶ
ἐπὶ τῆς γῆς ἀνυμνεῖται, Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις,
Ὡσαννά τῷ Υἱῷ Δαβὶδ, μονονουχὶ διὰ τοῦ ὕμνου
μίαν τῶν τῆς θεότητος ὑψίστων, εἰ καὶ υἱὸς Δαβὶδ
ἐχρημάτισεν, ἀποδεικνύμενος ὑποστάσεων.

14. Εἰ δὲ καὶ λέγοι ὁ θεοφόρος Πατὴρ ἡμῶν, ὅτι
οἱ μὲν ἄνω τὴν ἐπὶ γῆς σωτηρίαν καταμηνύοντες
ἱψάλλον, λίαν ἄριστα καὶ ἐνθεαστικώτατά φησιν.
Ἰσμεν γὰρ, ὡς αὐτὸς τῆς θείας δόξης, πεπλή-
ρωτο ὁ οὐρανός τε καὶ γῆ. « Πάντα γὰρ τὰ ἔργα
Κυρίου εὐλογεῖται· τὸν Κύριον, καὶ διηγείται τὴν
δόξαν αὐτοῦ. » Ἀλλ' ἐπεὶ ἐν οὐρανοῖς μὲν οἱ ἄγγελοι
τὴν τοῦ ὄντος Θεοῦ ἐπεγίνωσκον ἰδέαν· ἐξώκειλε δὲ ἡ
ἀνθρωπίνη φύσις, ἡ τῆς γῆς λαχοῦσα· τὴν οἰκησιν,
καὶ ἠλλάξτε τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώ-
ματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ
τετραπόδων· πεπληρωθῆναι φησιν ὁ θεοφόρος ἀνὴρ
τὴν γῆν, κατ' ἐπίγνωσιν τῶν τὴν γῆν κατοικούντων
θείας δόξης· ὅπερ καὶ οὐκ ἄλλο τοῖς ἐπὶ γῆς σωτη-
ρία γηγένηται. Ἡ δὲ θεία δόξα ὁρῶν, ὡς Πατὴρ
ἐστίν, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Οὕτω γὰρ
καὶ ὁ ἀψευδὴς ἔφησε Κύριος πρὸς τὸν Πατέρα· « Πά-
τερ, τὸ ἔργον ὃ ἔδωκάς μοι, ἐπλήρωσα· ἐφάνερωτά
σου τὸ ὄνομα. » Καὶ πάλιν· « Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος
ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν τὸν
ζῶντα, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. » Οὕτως,
ὡς περ ἡ φύσις, οὕτω καὶ ἡ δόξα κοινὴ τῶν τριῶν τῆς
θεότητος ὑποστάσεων.

15. Ἐτι τοῦ ἁγίου Κυρίου Ἀλεξανδρείας ἀπὸ

¹⁷ Tom. v, Edit. Savil. p. 882. ¹⁸ Dan. iii, 57; Psal. cxviii, 1 ¹⁹ Joan. xvii, 4, 6. ²⁰ ibid. 3.

VARIE LECTIONES.

γ Cod. 1 πεπληρωται. * Reg. 3442 εὐλογεῖται. ° Reg. 2 εὐλογεῖται.

ἐκτου λόγου τοῦ Περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος, οὗ ἡ ἀρχή, Ἰσοότητος μὲν οὖν· ἡ ἰσότης μὲν οὖν ὁ θεοπέσιος οὐκ ἐν μείζονι δόξῃ τιθεῖσθαι φησι τὸν Υἱόν, Εἶδον γάρ, ἔφη, τὸν Κύριον Σαβαώθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ πλήρης δόξης δόκος αὐτοῦ. Καὶ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ, κατακλύπτον τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶ ἐπέταγτο, καὶ ἐκέκραγον ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, τὸν ἐν τρίτῃ μὲν ἀρχῇ, καταλήγοντα δὲ εἰς ἐνάδα, καὶ εἰς κυριότητα μίαν, ἀγιασμόν. Ἰδοὺ τρανωῶς ἔφη, οὗ τὸν Κύριον Σαβαώθ ὑμνοῦντα, ὅς ἐστιν εἷς θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν γνωριζόμενος, ἔλεγον τὸν ὕμνον, τὸν ἐν τριττῇ μὲν ἀρχῇ, τούτῳ τὸν ἐν ἀρχῇ μὲν τριττὸν, ὕμνον τῶν τριῶν ὑποστάσεων, καταλήγοντα δὲ εἰς ἐνάδα, καὶ εἰς κυριότητα μίαν, ἀγιασμόν· τούτῳ ἐστιν, ὅτι ἐνὰς οὐσίας, καὶ μία κυριότης τῷ τρισφῶ ἀγιασμῷ δηλουμένη ἡ τριττὴ τῶν ὑποστάσεων. Ὡστε τὸ, Ἅγιος, ἁγιος, ἁγιος, τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐστὶν ἐνδεικτικόν, οὐ μὴ· τὸ δὲ, Κύριος Σαβαώθ, τῆς μίης θεότητος καὶ κυριότητος ἐμφαντικόν.

ιγ'. Ἐτι τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ θ' λόγου Περὶ τῆς ἐν πνεύματι προσκυνήσεως· Ἐπὶ δὲ τῶν ἀνωτάτω δυνάμεων οἶοναι πως ἐντενέες τε καὶ ἀκόρεστον, εἰς θεοπτίαν ὑποφάνειν ἴσκειν, τὸ βλέπειν αἰετὰ Χερουβίμ ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον ἐν τῷ τοιῶδε σχήματι. Ἰράφει καὶ ὁ πρόφητης Ἰσαίας λέγων· Εἶδον τὸν Κύριον Σαβαώθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ. Καὶ ἐξ μὲν ἐκάστης πτέρυγας ἐκπεφυκέναι φησί· καλύπτειν δὲ αὐτὰ, ταῖς μὲν δυσὶ τοὺς πόδας, ταῖς δὲ δυσὶ τὰ πρόσωπα, πεδεσθαι δὲ ταῖς ἐτέραις. Καὶ μετὰ βραχέα· Ἐπὶ δὲ ἱλαστήριον ἄρα Χριστὸς, ὅς καὶ ἐν σαρκὶ πεφηνῶς, οὐδὲν ἥττον ἐστὶ θεὸς καὶ Κύριος φύσει τε καὶ ἀληθείᾳ, περιεστώσας ἐν κύκλῳ δουλοπρεπῶς καὶ αὐτὸς ἔχων τὰς ἀνωτάτω δυνάμεις. Εἰ γὰρ μὴ πεπήρωται τις τὰς τοῦ νοῦ αἰσθησεις, εἰδέναι ἔχει τὸ, καὶ αὐτὸς, ἐνδεικτικόν ὑπάρχειν τοῦ μὴ μόνον αὐτὸν ἔχειν κύκλῳ τὰς δυνάμεις ἀδούσας, μηδὲ μόνῳ ἀναπέμπεσθαι τὸν Τρισάγιον ὕμνον. Τὸ γὰρ λέγειν, καὶ αὐτὸς, διὰ τοῦ, καὶ, συνδέσμου δηλοῖ, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα. Τὸ γὰρ καὶ, προσθήκην δηλοῖ, συμπλεκτικὴς ὁ συνδέσμος. Ὁμολογουμένως οὖν τοῦ Πατρὸς ἔχοντος κύκλῳ τὰς δυνάμεις ἀδούσας, ἔφη ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς σὺν Πατρὶ ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις κύκλῳ ἀδούσας. Εἰ δὲ ὁ Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κύκλῳ ἔχει δυνάμεις ἀδούσας τὸ, ἁγιος, ἁγιος, ἁγιος, οὐ προσηκνέον τῷ Υἱῷ μόνῳ τὸν Τρισάγιον ὕμνον, ἐμφαντικώτατον ὄντα τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Εἰ μὲν γὰρ ἅπαξ, ἡ δις, ἡ τετράκις ὕμνησαν τὸ, Ἅγιος, τριῶν οὐσιῶν τῶν ὑποστάσεων, καὶ ἐφ' ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων ὑόνης ἐλέγομεν ἀναφέρει-

A sancta Trinitate¹¹, cujus initium est: *Æqualitatis quidem*, illud proferunt. « Divinus vates Isaias, non in ampliori gloria Filium se vidisse ait? Vidi enim, inquit, *Dominum Sabaoth sedentem super thronum excelsum et elevatum: et plena erat gloria domus ejus. Et Seraphim stabant circa illum, sex alæ uni et sex alæ alteri. Et duabus velabant pedes et duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum*¹² sanctitatem, quæ a ternario quidem incipiens, in unitatem unamque dominationem desinebat. » En perspicue dixit, quod Dominum Sabaoth laudando (qui quidem Deus est in tribus personis exstans) hymnum canerent qui a ternario quidem incipiens, hoc est triplicem cantu tres personas initio celebrans, ad unitatem unamque dominationem desinebat; quia Trinitas personarum, terna sanctitate declarata, substantiæ unitas est unaqueque dominatio. Atque adeo hæ voces, *sanctus, sanctus, sanctus*, tres personas, non unam, demonstrant: istæ vero, *Dominus Sabaoth*, divinitatem unam ac dominationem.

13. Præterea ex ejusdem libro ix, *De adoratione in spiritu*: « Supremarum autem virtutum velut defixam oculorum aciem, et inexplebile divini prospectus desiderium, illud videtur ostendere, quod Cherubim in propitiatorium semper intuerentur. Atque etiam Isaias propheta de ejusmodi habitu ita scribit: *Vidi Dominum Sabaoth sedentem super solium excelsum et elevatum. Seraphim stabant circa illud*: atque sex quidem alas utrique fuisse ait: velare autem ipsa, duabus quidem pedes, duabus vero faciem, ac denique duabus reliquis volare. » Ac paucis interjectis: « Propitiatorium itaque Christus est; qui etsi in carne apparuit, nihilominus natura et veritate Deus ac Dominus est; ipse quoque supremas virtutes sese undequaque circumstantes habens. » Si compos mentis est, **491** potest intelligere, his verbis, *ipse quoque*, indicari, non eum solum virtutes canentes circum se habere, neque ad ipsum duntaxat ter sanctum hymnum referri. Nam, cum dicit, *ipse quoque*, per hanc copulam, *quoque*, liquido demonstrat, Patrem etiam et Spiritum simul celebrari. Nam quia vox, *quoque*, copulans est, accessionem innuit: Cum igitur constet, Patrem virtutibus a quibus canatur, circumcingi, Christum quoque ipsum iisdem virtutibus circumcingi dixit. Quod si Pater et Filius et Spiritus sanctus, virtutibus, *sanctus, sanctus, sanctus*, concinentibus cingantur, profecto soli Filio trisagius hymnus ascribendus non est: quandoquidem tres personas declarat, Nam si semel, aut bis, aut quater *sanctus* cecinissent, cum tres personæ sint, ad unamquamque etiam personam singulatim hym-

¹¹ Dial. 6 ad Herm. ¹² Isa. vi, 1, 1.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Sic Reg 3441. Edita τριττός. « R. 2930 συναπτικός.

num referendum esse fateremur : quia communia de singulis particularibus enuntiantur. Verum, quia consentaneo modo tersanctus hymnus tres personas indicat, absurdum est, ut qui tres ostendat, de uno duntaxat dicatur. Nam si de uno dicatur, tres personas nequaquam indicat : sin autem tres omnino indicat, non utique de uno dicetur.

14. Ejusdem rursum ex quarto ad Hermiam libro cujus initium est, *Deum igitur ex Deo*, hæc afferunt : « Etsi quis illum angelis æqualem statuatur, qui tandem sit, ut, dum ille quidem paternis in sedibus splendet, simulque sedet cum Patre, illi in orbem astent, famulatus, quo ei adsunt, gradum non aspernantes : atque hic quidem Dominus Sabaoth et alit et dicatur ; illi autem dominationis eum acclamationibus ornent, cælumque et terram gloria ipsius plena esse dicant ? Quocirca eum, quem illi etiam qui summum gloriæ apicem obtinent, demirantur, esse factum asserere, frigida sane ac rancidæ mentis morbus est. » Quisnam autem inficias iverit, Seraphim Filio astare, aut eum cum Patre et Spiritu collaudari, et cum Patre et Spiritu hymnum suscipere, sanctumque esse et Dominum Sabaoth dici ; itemque plena esse cælum et terram gloria ipsius ? profecto qui hæc dicit, hymnum ter sanctum soli Filio non ascribit. Perinde ac si quis duodenarium divinorum apostolorum numerum, Spiritus sancti δωδεκάχορδον, id est, *duodecim fidibus constantem* lyram ipsum esse dicat ; is neminem quidem apostolorum honoris expertem relinquit (nam quilibet illorum spiritus chorda dictus est) non tamen propterea ad unumquemque illorum hujusmodi laus refertur. Neque enim Petrus solus duodecim chordarum lyra spiritus est, nec item Andreas ; verum universus apostolorum numerus. Quod si quis, Petrum fortasse laudans, hymnum hunc dicat, hujusmodi tamen hymnus non ipsum solum significabit, verum simul cum ipso universum apostolorum chorum celebrabit. Siquidem dixerit eum duodecim chordarum lyram esse, qui Bethesda ortus, Joannæ filius fuit, ac Romæ sub Nerone martyrio functus est, mendacem se præbebit. *sanctus, pro nobis crucifixus*, hic blasphemix qui *pro nobis crucifixus est*.

15. Ejusdem rursum ex quinto cum Hermia dialogo, qui incipit, *Age, ex omni nobis*, hæc proferunt : « Atqui Seraphim thronum omni natura sublimiorem et excelsum, in orbem circumstant, glorificantes, sanctumque et Dominum virtutum appellantes, ac cælum et terram ipsius gloria plena esse dicentes. Quibus sane, rebus omnibus atque dominatur, hic Patri potentia et robore par est (plena siquidem omnia ejus gloria sunt) quo-

σθαι τὴν ὕμνον. Τὰ γὰρ κοινὰ καθ' ἑκάστου τῶν μερικῶν φέρεται, ἀλλ' ἐπειδὴ κατάλληλος ὁ Τρισάγιος ὕμνος, καὶ ἐνδεικτικὸς τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἀπρεπὲς τὸ τῶν τριῶν ἐπιδεικτικὸν ἐφ' ἑνὸς, λέγεσθαι. Εἰ γὰρ ἐφ' ἑνὸς λέγοιτο, οὐ τριῶν ὑποστάσεων ἐνδεικτικόν· εἰ δὲ τριῶν πάντως ἐνδεικτικόν, οὐκ ἐφ' ἑνὸς λεχθήσεται.

16. Ἐτι τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου, ἐκ τοῦ πρὸς Ἑρμεῖαν 8 λόγου, οὗ ἡ ἀρχὴ, *Τὸν δὲ Θεὸν ἐκ Θεοῦ*· « Κἀν γοῦν ἐν ἰσότητι τεθέντος τοῖς ἀγγέλοις ἀνθ' οὗτου δὲ οὖν, ὁ μὲν πατρικοῖς ἐναγλαίζεται ὠόχοις^δ, καὶ συνεδρεῖται τῷ Πατρὶ· οἱ δὲ οἷον παρεστῆσιν ἐν κύκλῳ τῆς ἐπ' αὐτῷ δουλείας, οὐκ ἀτιμάζοντες τὸ μέτρον· καὶ ὁ μὲν ἔστι τις καὶ λέγεται Κύριος Σαβαώθ, οἱ δὲ, ταῖς εἰς κυριότητα καταγεραίρουσιν εὐφημίαις, πλήρη τε εἶναι φασὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ ; Ἄρα οὖν· τὴ πεποιῆσθαι λέγειν τὸν ὡδε θαυμασμένον καὶ πρὸς τῶν ἐχόντων λῆξιν εὐκλείας τῆς ἀνωτάτω, ψυχρὰς καὶ ἐώλου νόσημα φρενός. » Καὶ τί ἀντερεῖ, μὴ παρεστάναι τῷ Υἱῷ τὰ Σεραφίμ, ἢ μὴ συνευφημῆσθαι τοῦτον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι τὸν ὕμνον δέχεσθαι, καὶ ἅγιον εἶναι, καὶ Κύριον Σαβαώθ, καὶ πλήρη εἶναι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ ; Ἀλλ' οὐχ ὁ ταῦτα λέγων, μόνῃ τῷ Υἱῷ τὸν Τρισάγιον ἀνατίθουσιν ὕμνον, ὥσπερ εἰ τις ὕμνησοι τὴν δωδεκάδα τῶν θείων ἀποστόλων, λέγων αὐτὴν δωδεκάχορδον λύραν τοῦ Πνεύματος, οὐδένα μὲν τῶν ἀποστόλων ἀφῆκεν ἀγέραςτον· ἕκαστος γὰρ μία χορδὴ τοῦ Πνεύματος εἴρηται, οὐκ εἰς ἕκαστον δὲ μόνον ὁ ὕμνος ἀναφέρεται. Οὐ γὰρ Πέτρος μόνος δωδεκάχορδος λύρα τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ μὴν Ἀνδρέας, ἀλλ' ἡ δωδεκάς ἡ πᾶσα. Κἀν τις ὕμνων τὸν Πέτρον τυγχόν, ἱραὶ μὲν τὸν ὕμνον, ἀλλ' οὐκ αὐτὸν μόνον ὁ ὕμνος αἰνίζεται, ἀλλὰ συνανυμνήσοι σὺν αὐτῷ ἅπαντα τὸν ἀποστόλων χορόν· εἰ δέ γε εἴποι, Ἡ τῶν ἀποστόλων δωδεκάχορδος λύρα, ὁ ἐκ Βηθσαῖδα Ἰωάννα υἱός, ὁ ἐν Ῥώμῃ μαρτυρήσας ἐπὶ Νέρωνος, ψεύστην ἑαυτὸν ἀπέδειξεν. Οὕτως εἰ τις εἴποι Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, βλάσφημος ἀποφανθήσεται· ὁμοίως καὶ ὁ φάσκων^ε, Τρισάγιος ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς.

Pari modo si quis dicat, *sanctus*, 492 *sanctus* reus erit : necnon ille qui dixerit : *Tersanctus*

17. Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἀπὸ τοῦ πέμπτου λόγου τοῦ πρὸς Ἑρμεῖαν, οὗ ἡ ἀρχὴ, *Εἰς, ἐκ παντὸς ἡμῖν*. « Καὶ μὲν ἐν κύκλῳ τὴν ὑπερφύλαξιν, καὶ ἐπιρμένον περιεστῆσιν θρόνον δοξολογοῦντα τὰ Σεραφίμ, ἅγιόν τε αὐτὸν, καὶ μὴν ὅτι καὶ Κύριον τῶν δυνάμεων ὀνομάζοντα, πλήρη τε εἶναι λέγοντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ. Ὁ δὲ δὴ κατάρχων ἐν ἰσῷ τῶν ὅλων, ἰσόχαιρ τε καὶ ἰσοσθενής τῷ Πατρὶ, καὶ οὐ μείον εὐκλείης Ἐμπλεια γὰρ τὰ

VARIÆ LECTIONES.

^δ Apud Cyrill. et in R. 1 ὠόχοις. * Apud Cyrillum ἄρα οὖν, et infra οὐ ψυχρὰς, ut in cod. R. 3442. R. 2950 ἄρα τὴ μὴ οὕτω πεποιῆσθαι λέγειν. ^ε Mss. 3 αἰνίζοιτο. ^ε R., λόγων.

πάντα τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ ταῦτα τῆς προτέρας ἐν-
νοίας ἔχεισθαι φάμεν, ἀληθῆ λέγοντες

ις'. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ^h, ἀπὸ τοῦ προγεγραμμένου
λόγου· « Ἀλλ' εἴπερ ἦν ἀκλεῆς καὶ τοῦ προσκυνεῖ-
σθαι μακρὰν, τί μαθόντα τὰ Σεραφίμ, ἐν τῷ τῆς
θεότητος θώκῳ καθιζάνοντα τὸν Υἱὸν κύκλῳ περι-
εστέειν, ὕμνοις καὶ δοξολογίαις καταγεραίροντα, καὶ
Κύριον Σαβαώθ ἐνομάζοντα, πλήρη τε εἶναι λέ-
γοντα τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ; »
Ἰσμεν ταῦτα καὶ ἡμεῖς καὶ σύμφαμεν, ἀλλ' οὐ
ταῦτα τὸν Υἱὸν τρισάγιον νομοθετεῖ.

ιζ'. Τοῦ μακαρίου Προκλου Κωνσταντινουπόλεως,
ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον· « Ἐπὶ
σταυροῦ ἐπήγνυτοⁱ, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ἐν οὐρα-
νοῖς οὐκ ἐγυμνοῦτο, ἐν τάφῳ κατεκλείετο, καὶ τὸν
οὐρανὸν ἐξέτεινεν ὥσπερ δέρριν. Ἐν νεκροῖς ἐλογίζετο,
καὶ τὸν ᾄδην ἐσπύλευσε, κάτω πλάνος ἐσυχραντεῖτο,
καὶ ἄνω ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος ἐδοξολογεῖτο. » Ἐγὼ
μὲν οὖν καὶ ἐν μιᾷ, καὶ ἐν δυοῖ, καὶ πλείοσι παλαιαῖς
βίβλοις ἄπαξ τὸ, ἅγιος, ἀνέγνω τὸν ἱερώτατον Πρό-
κλον λέγοντα. Εἰ δὲ τρεῖς αὐτὸν φάναι ἰ τὸ, Ἄγιος,
δώσωμεν, τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔχειται τοῖς προγεγραμ-
μένοις. Ὅτι περ ὡς εἰς τῆς ἁγίας Τριάδος συνδοξο-
λογεῖται Πατρὶ καὶ Πνεύματι, τῶν Σεραφίμ βωών-
των, Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ.

ιθ'. Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Προκλου, ἐκ τοῦ ἐγκωμίου
τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Θεογενικὴν^k, οὗ ἡ ἀρχὴ, Πάσαι
μὲν αἱ μαρτυρίαι καὶ πανηγύρεις· « Οὐδὲν τοίνυν
ἐν βίῳ οἶον ἡ Θεογενικὴς Μαρία· περίελθε οὖν, ὦ
ἄνθρωπε, πᾶσαν τὴν κτίσιν τῷ λογισμῷ, καὶ βλέ-
πε, εἰ ἔστιν ἴσον ἡ μείζον τῆς ἁγίας Θεογενικοῦ.
Περινόστησον τὴν γῆν, περίβλεπε τὴν θάλασσαν,
πολυπραγμόνησον τὸν ἀέρα, τοὺς οὐρανοὺς^l τῇ δια-
νοίᾳ ἐρευνήσον, τὰς ἀοράτους πᾶσας δυνάμεις ἐνθυ-
μήθητι, καὶ βλέπε, εἰ ἔστιν τοιοῦτον θαῦμα ἐν πάσῃ
τῇ κτίσει· οἱ οὐρανοὶ μὲν γὰρ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ,
ἄγγελοι λειτουργοῦσι μετὰ φόβου, ἀρχάγγελοι προσ-
κυνοῦσι μετὰ τρόμου, τὰ Χερουδίμ μὴ φέροντα τὴν
δόξαν αὐτοῦ φρίττει, τὰ Σεραφίμ οὐ πλησιάζουσι
περιπτάμενα, καὶ κεκραγότες τρόμῳ, Ἄγιος, ἅγιος,
ἅγιος Κύριος· πλήρης ἡ γῆ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. »
Καὶ τοῦτο δῆλον ὡς τῆς τῶν προτέρων ἐννοίας ἡρτηται
ἀλλὰ ἀκούετωσαν οἱ ταῦτα, προφέροντες, καὶ ἐπι-
γνωσκέτωσαν· πέπεισμαι δὲ ὡς ἐπιγνώσκονται, καὶ
τὴν περὶ τούτων φωτισθήσονται πληροφορίαν, εἴπερ
Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν αὐτοῖς.

^h Psal. xviii, 1.

VARIAE LECTIONES.

^k Hæc non habent edita, sed mss. ⁱ Cod. 1 in textu, ἐκρέματο, in marg. ἐπήγνυτο. ^l Edit. τρεῖς αὐτὸν φάναι. ^h R. 1 et alter cod. hic et infra θεοτόκον. ^l Edit. ἀνθρώπους.

A nam pacto eandem gloriam non haberet? » At
hæc quoque omnia ex priori explicatione pendere
vero dicimus.

16. Ejusdem ex eodem dialogo : « Quod si glo-
riæ capers est, atque ab adoratione secernendus,
a quonam, quæso, edocta Seraphim fuerunt, ut
Filium in deitatis throno sedentem cingerent,
hymnisque et laudibus afficientes, Dominum Sa-
baoth appellarent, ac hymnis et laudibus ce-
lebrantes, Dominum Sabaoth vocitarent, cælum
denique et terram gloria ipsius plena esse prædi-
carent? » Nos etiam isthæc novimus et assentimur :
sed nec ea legem nobis statuunt, ut Filium ter
sanctum appellemus.

17. Adhæc beati Procli Constantinopolitani ar-
chiepiscopi ex oratione de sancta Dei Genitrice,
illud adducunt : « Cruci affigebatur; et thronus
ejus in cælis minime vacuus erat : sepulcro clau-
debatur, et cælum sicut pellem extendebat : cum
mortuis æstimabatur, et infernum spoliabat : im-
postor deorsum audiebat, ac sursum sanctus,
sanctus, sanctus, prædicabatur. » Ego quidem in
uno et altero ac in multis codicibus vetustis se-
mel tantum sanctus, sacerrimum Proclum dixisse
legi. Tametsi vero ipsum ter, sanctus, dixisse
concedamus, hoc eodem sensu atque illa quæ
præcedunt, accipiendum erit; nempe quod, cum
unus ex Trinitate sit, simul cum Patre et Spiritu
a Seraphim celebretur, clamantibus, sanctus,
sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth.

18. Ejusdem sancti Procli ex laudatione san-
ctæ Dei Genitricis, cujus initium est, Omnis testi-
monia ac festivitates, id etiam proferunt : « Nihil
igitur in mundo cum Dei Genitrice Maria conferri
potest : creaturam omnem, o homo, peragra, ac
perspice, an quidquam sit, quod sanctam Deipa-
ram exæquet, aut superet. Terram undique lustra,
mare circumspice, aerem ac cælos animo per-
scrutare, virtutes omnes invisibiles investiga,
cogita et vide, an in omnibus conditis rebus ul-
lum sit ejusmodi miraculum. Etenim cæli quidem
emarrant gloriam Dei^m, Angeli cum metu sanna-
lantur, Archangeli cum tremore adorant, Chero-
bim gloriæ magnitudinem non ferentia, cohorre-
sunt, Seraphim circum volantia propius non
accedunt, sed cum tremore clamant : Sanctus,
sanctus, sanctus, Dominus : plena est terra laudis
ejus. » Hunc quoque locum ex eorum quæ antea
diximus sensu pendere perspicuum est. Ast au-
diant qui ista proferunt, et agnoscant. Mihi sane
persuadeo fore, ut, si Spiritus Dei **493** habitat
in illis, agnoscant tandem, inditaque animis luce
certitudinem horum percipiant.

19. Athanasius oratione de incarnatione et Trinitate cujus initium : *Qui maligne, hæc habet : « Et cum Seraphim gloriam canunt, tercio dicentes : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth, Patrem et Filium et Spiritum sanctum prædicunt. »*

20. Quin et Basilius libro de Spiritu sancto ad Amphiloebium : « Quonam modo Seraphim dicerent, sanctus, sanctus, sanctus, Dominus, nisi a Spiritu sancto, quot vicibus hujusmodi laudem proferre pium esset, didicissent? » Nimirum hic Pater longis verborum nugis nos liberavit, cum disertis verbis dixit, quot vicibus hujusmodi laudem proferre pium esset. Neque enim pium est bis, aut quater; verum ter et semel; ter sanctus ob personarum trinitatem; semel autem Dominus ob essentialitatem et imperii unitatem. Si enim ad Filium solum referretur, cur non semel tantum sanctus, et semel Dominus dixerunt? cur non bis aut quater? non enim ternarius numerus uni personæ consecratus est, aut ei plusquam alii numeri familiaris est.

21. Idem etiam astruit ipse Basilius lib. iv, *Adversus Eunomium*, cujus initium : *Si natura Deus Filius; [« Quod nec visio nec oraculum separatim Patris et Filii et Spiritus sancti sit.]* Isaias propheta ait : *Vidi Dominum Sabaoth sedentem super solium excelsum et elevatum. Et Seraphim stabant circa illud; sex alæ uni et sex alæ alteri* ¹². Et paulo post inquit : *Et dixit Dominus ad me : Vade et dic populo huic : Auribus audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi ejus* ¹³, etc. Quantum itaque ad propositum nostrum et prophetæ litteræ seriem attinet, Pater est, qui prophetæ apparuit, et oraculum edidit. Cæterum tonitruum filius, qui stupenda et tonitruo terribiora locutus est, cujusque proprium fuit, non quod non erat; verum quod erat Verbum ¹⁴, hic Filium esse dixit, qui prophetæ apparuit, eique oraculum reddidit. Ait enim in suo volumine : « Propterea non poterant Judæi credere in Jesum, quia Isaias de ipsis dixit ¹⁵ : Excæcati sunt oculi eorum, et induratum est cor eorum, ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. Hæc dixit Isaias, cum vidit gloriam ipsius. » Paulus autem visionem hanc et oraculum Spiritus sancti esse declaravit dicens : « Bene Spiritus sanctus per Isaiam prophetam ad patres vestros dixit : *Aure audietis, et non intelligetis : et videntes videbitis, et non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus* ¹⁶. » Propheta personam inducit Patris, in quem credebant Judæi; evangelista, Filii; Paulus, Spiritus sancti : unum Dominum Sabaoth, qui se videndum præbebat, communiter appellantes. De persona autem sermo ipsis divisus fuit, indivisa manente in ipsis de uno

19. Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ περὶ σαρκώσεως καὶ Τριάδος λόγου, οὗ ἡ ἀρχή, *Οἱ κακοτέχνως*. Καὶ ὅτε δοξολογοῦσι τὰ Σεραφίμ λέγοντα τρίτον, Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον δοξολογοῦσι.

20. Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐκ τοῦ πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. « Πῶς εἰποι τὰ Σεραφίμ, Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος, μὴ διδασθέντα παρὰ τοῦ Πνεύματος, ποσάκις ἐστὶν εὐσεβὲς τὴν δοξολογίαν ταύτην ἀναφέρειν; » Ἀπὸλλαξεν ἡμᾶς ὁ Πατήρ λογιολογίας, ἀριθμῶς εἰπὼν ποσάκις ἐστὶν εὐσεβὲς τὴν δοξολογίαν ταύτην ἀναφέρειν. Οὐ γὰρ εὐσεβὲς δις ἢ τετράκις, ἀλλὰ τρίς καὶ ἅπαξ· τρίς μὲν τὸ, [Ἄγιος, διὰ τὸ] τριαδικὸν τῶν ὑποστάσεων, ἅπαξ δὲ τὸ, Κύριος, διὰ τὸ μοναδικὸν τῆς οὐσίας, καὶ τὴν μοναρχίαν. Εἰ γὰρ εἰς τὸν Υἱὸν μόνον, διὰ τί μὴ ἅπαξ τὸ, Ἄγιος, καὶ ἅπαξ τὸ, Κύριος; διὰ τί μὴ δις ἢ τετράκις; οὐ γὰρ ὁ τρίς ἀριθμὸς τῇ μιᾷ ἀφίερῳτα· ὑποτάσσει, ἢ πλεον τῶν ἄλλων ἀριθμῶν ὑπελείπεται.

21. οὐ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ τετάρτου λόγου τοῦ Κατ' Εὐνομίου, οὗ ἡ ἀρχή, *Εἰ φύσει Θεὸς ὁ Υἱός* ¹⁷. « Οἱ οὔτε ὀπτασίᾳ, οὔτε χρησμοδίᾳ χωρισμένως Πατὴρ καὶ Υἱός, καὶ ἁγίου Πνεύματος, Ἠσαίας ὁ προφήτης, *Εἶδον*, ἔφη, *Κύριον Σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. Καὶ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ. Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν· Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, Πορεύου, καὶ εἰπὲ τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῇ ἀκούσῃτε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψῃτε, καὶ οὐ μὴ ἴδῃτε. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τὰ ὄφθαλμοί, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ· καὶ οὐ μὴ ἴδῃτε. Ὅσον μὲν οὖν κατὰ ταύτην τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ προφητικοῦ γραμματος, ὁ ἐπὶ πάντων ἐστὶν Πατήρ, ὁ ὀφθεὶς καὶ χρησμοδοτήσας τῷ προφῆτῃ. Ὁ μέντοι τῆς βροντῆς υἱὸς, ἐξαίσις φθιγγόμενος, καὶ βροντῆς εἰρηκῶς φοβερότερος, οὗ ἴδιον, οὐχὶ τὸ, Οὐκ ἦν, ἀλλὰ τὸ, Ἦν ὁ Λόγος, τὸν Υἱὸν ἔφησε τὸν ὀφθέντα καὶ χρησμοδοτήσαντα τῷ προφῆτῃ. Λέγει γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ συγγράμματι· « Διὰ τοῦτο οὐκ ἔδυναντο οἱ Ἰουδαῖοι πιστεῦσιν εἰς τὸν Ἰησοῦν, εἰδότες εἶπεν Ἠσαίας περὶ αὐτῶν· *Τετύφλωται αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ πεπώρωται αὐτῶν ἡ καρδία, ὥστε μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ συνῶσι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. Ταῦτα εἶπεν Ἠσαίας ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ.* » Ὁ δὲ Παῦλος τοῦ Πνεύματος ἀπεφήνατο τὴν ὀπτασίαν, καὶ τὴν χρησμοδίαν εἶπεν, λέγων· « Καλῶς ἔφη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου Ἠσαίου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν· Ἀκοῇ μὲν ἀκούσῃτε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψῃτε, καὶ οὐ μὴ ἴδῃτε· Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου. » Ὁ προφήτης πατρὸς εἰσηγείται τὸ πρόσωπον, τοῦ παρὰ Ἰουδαίων πεπιστευμένου· ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦ Υἱοῦ· ὁ Παῦλος, τοῦ Πνεύματος, ἕνα Κύριον Σαβαώθ τὸν ὀφθέντα,*

¹² Isa. vi, 1, 2. ¹³ ibid. 9, 10. ¹⁴ Joan. i, 2. ¹⁵ Joan. xii, 40. ¹⁶ Act. xxviii, 25, 26.

κοινῶς ὀνομάζοντες· διήρηται αὐτοῖς ὁ περὶ τῆς ὑποστάσεως λόγος, ἀδιαιρέτου μένοντος ἐν αὐτοῖς τοῦ περὶ ἐνὸς Θεοῦ φρονήματος· διήρηται γὰρ ἀδιαιρέτως ὁ περὶ τῆς ὑποστάσεως τρόπος καὶ λόγος, διδ., Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, τριαδικῶς διὰ τὸ τριστὸν τῶν ὑποστάσεων· Κύριος δὲ ἅπαξ, διὰ τὸ μοναδικὸν τῆς θεότητος. Ζῆτει καὶ ἐκ τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ γενέθλια· « Θεοῦ = δὲ ὅταν εἴπω, λέγω Πατρὸς Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος » ἕως τὸ, « Κάλιστά τε καὶ ὑψηλότατα. »

κγ'. Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἐν τῷ περὶ Πνεύματος λόγῳ πρὸς Ἑρμείαν, οὗ ἡ ἀρχή, Πόντων ἀγαθῶν· « Τί δὲ, οὐχὶ καὶ αὐτοὺς τοὺς Θεοῦ λόγους εἶναι Πνεύματος » φησιν ἡ Γραφή; Ἰσαΐας μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος τὴν ἐξαίσιον ἡμᾶς καὶ φρινωδεστάτην ἐκείνην θεοπτείαν ἀφηγούμενος, Εἶδον, φησὶν, τὸν Κύριον Σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ διὰ μέσου τούτοις ἐπενεγκῶν, Ἐκουσα, φησὶν, Κυρίου Σαβαώθ λέγοντος· Πῶς ἀποστελῶ; καὶ τίς πρεσβύεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; Καὶ εἶπον· Ἰδοὺ ἐγὼ, ἀποστείλόμε. Καὶ εἶπε, Ὁραεῖς, καὶ εἶπον τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῇ ἀκούσητε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἀλλ' ὁ μὲν θεσπέσιος Ἰωάννης περὶ τοῦ Μονογενοῦς φησιν· Ταῦτα εἶπεν Ἰσαΐας, ἠνίκα εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. Στέφανός γε μὴν ὁ σοφώτατος Ἰουδαίος ἐφη προσλαλῶν· Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, ὁμοῖς δὲ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ πατέρες ὁμῶν. Ἀρα οὐκ ἐναργὲς ἤδη πως, ὡς ἑτερότητι μὲν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἰδικήν, τί μὲν ἐστὶν Πατήρ, τί δὲ καὶ Υἱός, τί δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, εὖ μάλα διαγινώσκειται; συμβάσει γε μὴν τῇ πρὸς ἐνότητα φυσικὴν, πάντα δὲ πάντων παρουσία τε καὶ λόγοι, καὶ μέθεξις, ἐνέργειά τε καὶ δόξα, καὶ ὅσα τὴν θείαν κατακαλύπτει φύσιν. » Τί δὲ οὐχὶ ἀρα γε καὶ ὁ μικρὸν τοῦν δογματικῆς ἐπιστήμης γεγευσμένος, εἰσεται σαφῶς, ὡς ὁ Τρισάγιος ὕμνος, ἑτερότητι μὲν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἰδικήν, ὡς καὶ ὁ θεοφόρος ἐφη Πατήρ, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα δείκνυσιν· συμβάσει δὲ τῇ πρὸς ἐνότητα φυσικὴν καὶ μοναρχίαν τὸ, Κύριος. Ὁ γὰρ τρεῖς ἀριθμὸς, τριῶν ἐστὶ σημαντικὸς, ἐνὸς δὲ ἡ μονάς. Οὐκοῦν Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, καὶ τρισάγιος, ὅτι τρεῖς ὑποστάσεις. Κύριος, ὅτι εἰς αἱ τρεῖς ὑποστάσεις· εἰς δὲ τὰ τρία θεός, ὅτι μία θεότης, καὶ πρὸς ἐν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, οὐκ ἐξισταμένων, οὕτε μὴν συντιθεμένων, ἢ συναλειφομένων τῶν ὑποστάσεων.

κδ'. Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ἐκ τοῦ Κατ' Εὐνομίου πρῶτου λόγου· « Ὁσαύτως δὲ καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἰσαΐᾳ Σεραφίμ, παρ' ὧν ἐναργῶς τὸ τῆς Τριά-

A Deo sententia. Divisus enim est sine ulla divisione de persona sermo. Quapropter, *sanctus, sanctus, sanctus*, ter ob personarum trinitatem dicitur: *Dominus* autem semel, ob deitatis unitatem. Consule etiam ex Theologi oratione in Christi natalitate 494 hunc locum: « Deum autem cum dico, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum intelligo, » usque ad hæc verba. « Præstantissime ac sublimissime. »

23. Eadem mente Cyrillus Alexandrinus in libro de Spiritu sancto ad Hermiam, qui incipit, *Bonorum laborum*, ait: « Quid autem, nonne ipsos quoque Dei sermones Spiritus sancti esse Scriptura testatur? Etenim divinus Isaias, stupendam illam ac valde tremendam Dei visionem enarrans: *Vidi, inquit, Dominum Sabaoth, sedentem super solium excelsum et elevatum*. Et paucis interjectis subdit: *Audiui Dominum Sabaoth dicentem: Quem mittam, et quis ibit ad populum hunc? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et dixit: Vade, et dic populo huic: Auribus audietis, et non intelligetis: videntes videbitis, et non perspicietis*. At vero divinus Joannes de Unigenito dixit: *Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de ipso* 23. Sapientissimus porro Stephanus Judæos alloquens, dixit: *Dura cervice et incircumcisis cordibus, vos semper Spiritui sancto resistitis, quemadmodum et patres vestri* 24. Annon jam quodam modo perspicuum est, quod ex personali diversitate, quidnam Pater, quidnam Filius, quidnam Spiritus sanctus sit dignoscitur: ex naturalis autem unitatis coitione, omnia quidem omnium sunt, hoc est præsentia, sermones, participatio, operatio, gloria, cæteraque omnia, quæ divinam naturam condecorant. » Quid igitur? annon is etiam, qui dogmatum fidei scientiam vel leviter delibavit, perspicue noscet, ter sanctum hymnum, quantum ad personæ particularis diversitatem attinet, velut Deo plenus hic Pater dixit, Patrem, Filium et Spiritum sanctum demonstrare: coitionem vero in unam naturam, unumque principatum, per vocabulum, *Dominus*, ostendi? Ternarius quippe numerus tria significat; unitas autem, unum. Quapropter, *sanctus, sanctus, sanctus*, et ter *sanctus*, quia tres personæ: *Dominus* autem, quia tres personæ unus Deus sunt. Unus porro Deus tres personæ; quia deitas una, atque ad unum ea quæ ex ipso sunt, referuntur.

24. Sancti Gregorii Nysseni lib. 1. *Contra Eunomium*: « Eodem autem modo Seraphim illa apud Isaiam, a quibus Trinitatis mysterium aperte

23 Joan. xii, 41 24 Act. vii, 51.

VARIAE LECTIONES.

— In Regiis duobus Nazianzeni locus habetur integer, contra propositum auctoris, qui hunc indicare satius duxit, quam ad longum recitare. 2 Reg, 2 τοῦ πνεύματος εἶναι.

prædicatum est, quando cujusque personæ Trinitatis pulchritudinem ad stuporem usque mirantes, vocem illam, *sanctus*, exclamarunt. En quo pacto divinus Pater per trisagium hymnum Trinitatis mysterium prædicatum esse dixit: nempe *ter, sanctus*, proclamandq, personarum trinitatem; semel vero, *Domine*, naturæ ac dominationis unitatem.

95. Quinimo sanctus quoque et admirandus Epiphanius, in libro Ancorato hoc modo loquitur: Per triplex autem testimonium Spiritum sanctum accipiant, ac Seraphim et Cherubim ter perspicue clamantium, *sanctus, sanctus, sanctus*, vocibus impleantur. Per duas enim voces glorificatio **495** in cælo non perficitur, neque sancta, et invisibilia et spiritualia animalia rem eandem quæ ter accipiunt: neque item quartam vocem aut unam, nec dicunt, sancti, sancti, sancti, ne quod singulare est, multiplicis esse nominis declarent, nec rursus ternarium trium numerum occultent. Verum ter quidem sanctitatem tribuunt, uno autem et singulari modo sermonem enuntiant, ne deorum multitudinem exprimant. Negotio nos hic divinarum interpret Pater liberavit, cum nec per unam, aut quatuor, sed per tres, atque ipsas singulares gloriam in cælo minime persolvi clare pronuntiat. Quorsum autem hoc? Quoniam hic hymnus non unam personam, sed tres indicat. Sicut igitur non per duas, aut quatuor voces; verum per tres, ob personarum Trinitatem hymnus penditur; ad eundem modum cum trisagius hymnus tres personas indicet, de una persona minime dici potest. Quamobrem, ut superius dixi, certus numerus in Deo assignari non potest, nisi singularis et ternarius, propter naturæ unitatem et personarum Trinitatem. Ac singularis quidem numerus de personis dicitur: Deus et Deus et Deus; sed unus Deus, non tres dii, Pater, Filius et Spiritus sanctus; ne alioqui principatus unus, deorum multitudo potius esse censeatur, atque unus indivisusque Deus a subsistentibus suis virtutibus dirimatur. Deus enim etiam est ipsius Verbum et Spiritus sanctus, ac tria hæc unus Deus; etiamsi unumquodque horum, quia naturam divinitas superat, perfecta persona sit. At vero ternarius numerus ad unam personam minime pertinet: non enim quælibet persona ter per se subsistit, ut per ternarium numerum unamquamque personam per se constitui demonstretur. Absit, absit: hæc piæ cogitationis non sunt, sed a sano sensu aliena.

26. Hæc, divinissime Pater, columna et fundamentum veritatis, ut omnibus Patribus fratribusque et universo Ecclesiæ cœtui recitentur, obsecramus, verbisque placidis rogetur venerandus Pater noster

Α δος ἐκτρυχθῆ μυστήριον, ὅτε τὴν, Ἄγιος*, φωνὴν τῷ ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐν Τριάδι κάλλει καταπλησσομένα θαυμαστικῶς ἐξεδύσειν. Ἰδοὺ δὲ σαφῶς ἔφη ὁ θεὸς γόρος Πατὴρ, διὰ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου ἐνερῶς τὸ τῆς Τριάδος ἐκτρυχθῆ μυστήριον· διὰ μὲν τοῦ τρις βεβοῦσθαι τὸ, Ἄγιος, τὴν τῶν προσώπων Τριάδα. διὰ δὲ τοῦ ἀπαξ κεκράχθαι τὸ, Κύριος, τὸ ἐνιαῖον τῆς φύσεως τε καὶ κυριότητος.

κα'. Καὶ ὁ ἅγιος δὲ καὶ θαυμαστὸς Ἐπιφάνιος*, ὡς δὲ πῇ φησιν ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ Ἀγκυρωτῷ λόγῳ· διὰ δὲ τῆς τριττῆς μαρτυρίας λάβωσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πληρωθῶσι φανερῶς τῶν φωνῶν τῶν Σεραφίμ καὶ Χερουβίμ, κραζόντων τριττὴν τὸ, Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος· οὐ γὰρ διὰ δύο φωνῶν ἡ δοξολογία ἐν οὐρανῷ τελεῖται. Οὐδὲ τέταρτον ἐπιφωνοῦσι τὰ αὐτὰ ἅγια, καὶ ἀόρατα, καὶ πνευματικὰ ζῶα, οὐδὲ τέταρτην φωνὴν ἀποδίδωσι τὰ αὐτὰ, οὐδὲ μίαν μόνην· ἀλλὰ τρεῖς φωνάς· ἐνικᾶς τὸ, Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος· καὶ οὐ λέγουσιν, Ἄγιοι, ἅγιοι, ἅγιοι, ἵνα μὴ τὸ ἐνικὸν πολυώνυμον ἀποφῆναισι, μηδὲ τῶν τριῶν τὸ τρισάριθμον ἀποκρύψωσιν· ἀλλὰ τρεῖς μὲν διδάσκει τὴν ἁγιαστίαν, μοναδικῶς δὲ, ἐνικῶς ἀποφθέγγονται τὸν λόγον, ἵνα μὴ πολυθεῖαν ὀνομάσωσιν. Ἀπῆλλαξεν ἡμᾶς ὁ θεοφάντωρ οὗτος Πατὴρ, περὶ τῶν πραγμάτων ἀριδὲλως ἀποφηνάμενος, ὡς οὐ διὰ δύο φωνῶν ἡ δοξολογία ἐν οὐρανῷ τελεῖται, οὐδὲ μίς, ἢ τέταρτης φωνῆς, ἀλλὰ τριῶν· καὶ αὐτῶν ἐνικῶν. Τίνος ἕνεκα; Ὅτι οὐ μίς ὑποστάσεως ἐνδεικτικὸς ὁ ὕμνος, ἀλλὰ τῶν τριῶν· ὡς περ οὖν οὐ διὰ δύο φωνῶν ἢ τεσσάρων ὁ ὕμνος ἐκτελεῖται, ἀλλὰ διὰ τριῶν διὰ τὸ τριστὸν τῶν ὑποστάσεων, οὕτω τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐνδεικτικὸς ὢν ὁ Τρισάγιος ὕμνος, ἐπὶ μίς τῶν ὑποστάσεων λέγεσθαι χώραν οὐκ ἔχει. Ἀδύνατον οὖν, ὡς ἔφη ἡ ἀνωτέρω, ὠρισμένον ἀριθμὸν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν, εἰ μὴ τὸν ἐνικὸν καὶ τὸν τρισάριθμον διὰ τὸ ἐνιαῖον τῆς φύσεως, καὶ τὸ τριαδικὸν τῶν ὑποστάσεων. Καὶ ὁ μὲν ἐνικὸς ἀριθμὸς, κατὰ τῶν τριῶν ὑποστάσεων φέρεται, Θεὸς, καὶ Θεός, καὶ Θεός, ἀλλ' εἰς Θεός, καὶ οὐ τρεῖς θεοί, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ πολυθεῖα νομισθῇ ἡ μοναρχία, καὶ διαιρεθῇ ὁ εἰς καὶ ἀδιαίρετος Θεός τῶν αὐτοῦ ἐνυποστάτων δυνάμεων. Θεός γὰρ καὶ ὁ τοῦτου Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὰ τρία, εἰς Θεός, εἰ καὶ ἕκαστον τελεῖ ὑπόστασις, διὰ τὸ ὑπερφύς τῆς θεότητος. Ὁ δὲ τριαδικὸς ἀριθμὸς κατὰ μίς ὑποστάσεως οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ τρισυπόστατος ἐκάστη ὑπόστασις, ἵνα διὰ τοῦ τριστοῦ ἀριθμοῦ τὸ τρισυπόστατον δειχθῇ ἐκάστης ὑποστάσεως. Ἀπαγε, ἀπαγε· οὐκ εὐσεβοῦς λογισμοῦ, ταῦτα, ἀλλ' ἐξουνοῦ τοῦ καθήκοντος.

χς'. Ταῦτα, ὦ Πάτερ θεότατε, σὺς καὶ ἰδραίωμα τῆς ἀληθείας, πᾶσι τοῖς πατράσι καὶ ἀδελφοῖς καὶ παντὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας πλῆρωματι ἀνγνωθῆναι ἐκλιπαροῦμεν, καὶ λόγων ἐπικεικὴ παρακλη-

VARIE LECTIONES.

* Edit. ἁγίαν. * Edit. τρεῖς. * Vet. int. Sed et sanctus et multis nominibus suscipiendus, vir Epiphanius.
* Edit. τριττῶν.

ὄναι τὴν Πατέρα ἡμῶν τὸν κύριον ἀββᾶν Ἀναστά-
σιον, τὸν κλεινὸν καθηγεμόνα τῆς εὐαγούς μονῆς τοῦ
Θεοφύλου Πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου, παύσασθαι μὲν
τῆς τοιαύτης ἐνστάσεως, σὺν ἡμῖν δὲ, τοῖς θεολήπτοις
Πατράσι κατ' ἔχοντος ἀκολουθεῖντα, ὁ Ἅγιος λέγειν, ὁ
Θεὸς καὶ Πατὴρ, ἅγιος ἰσχυρὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
σαρκωθείς καὶ σταυρωθεὶς σαρκὶ δι' ἡμᾶς, ἅγιος
ἀθάνατος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὁ εἰς Κύριος, Σα-
βαώθ, ἀλέητον ἡμᾶς. Καὶ μήτε ἡμῶν κατηγορεῖν,
μήτε τοῦ τρισμάκαρος Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου, ὡς
παπεισμένων ἐπὶ μίᾳ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων
λέγειν τὸν Τρισάγιον ὕμνον. Πᾶς γὰρ ὅστις οὕτω
φρονεῖ, ἢ λέγει, κοινωνὸς ἐστὶ τῆς τοῦ Κναφέως τοῦ
βαναύσου σκαιότητος. Τίς γὰρ οἶδε τοῦ μακαριωτάτου
Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου νόημα ἐμοῦ πλέον; Οὐδεὶς
ἔς, ἵνα τάλῃθις εἶπω, οὐκ ἀνέπνευσε πνεύην πνευμα-
τικὴν πῶποτε. ἦν ἐμοὶ ὡς μαθητῇ οὐκ ἀνέθετο· τί
μὴ ζῶντος καὶ φθειγγομένου τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός, ταῦτα
περὶ αὐτοῦ λίλεκτο; Οὐκ ἔστι ταῦτα, ἀλλ' ἡ σκέψις
τινὲς, πλεῖστον ὅτι τὸ βέβαιον οὐκ ἔχουσι. Μὴ
δυσφημείωσαν τὸν ζηλωτὴν, καὶ πῦρ ὀρθοδοξίας
πνεύσαντα, μόσχον φημι, τὸν ἀοίδιμον Ἰωάννην, τὸν
πάσης κακοφωνίας ἐξοριστὴν καὶ ἀναιρέτην, ὡς τῆς
θεολογίας τοῖς ἱεροῖς κεκοινωνηκότα Πατράσιν. Ἀλλὰ
τούτου τὸν ζῆλον ἀποδεχέσθωσαν, καὶ ὡς ἱερὸν καὶ
ἀοίδιμον εὐφημείωσαν. Ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ Πα-
τὴρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν (αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰ-
ρήνη ἡμῶν), ἐμπλήσει τὰς καρδίας ἡμῶν Πνεύματος
ἁγίου, εἰς τὸ δοκιμάζειν τὰ διαφέροντα, καὶ ἀπαλά-
σει πᾶσαν τὴν πονηρὰν ἐνστάσιν ἀπ' ἡμῶν, εἰρηνο-
ποιῶν τὴν ἁγίαν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτήσατο
αὐτῷ ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ Υἱὸς Ἰησοῦς ὁ ὑπέρθεος, τῷ
τιμῷ αὐτοῦ αἵματι. Εὐχου ὑπὲρ ἡμῶν, θεοτίμητε,
ὡς θεολήπτος.

κζ'. Προσθετίον δὲ τῷ λόγῳ καὶ τάδε, ἐν τῇ ἱερᾷ
προσκομιδῇ τῆς τελετῆς τῶν θείων μυστηρίων, μετὰ
τὸ εἰπεῖν τὸν λαὸν τὸν Τρισάγιον ὕμνον, ὁ ἱερεὺς
ὡσπερ ἐρμηνεύων τὸν ὕμνον φησὶν· Ἅγιος εἰ βασι-
λεῦ τῶν αἰώνων, καὶ πάσης ἀγιοσύνης Κύριος
καὶ δοτὴρ· ἅγιος καὶ ὁ μονογενὴς σου Υἱός, δι'
οὗ τὰ πάντα ἐποίησας· ἅγιος, ὃς καὶ τὸ Πνεῦμά
σου τὸ πανάγιον, τὸ ἐρευνῶν τὰ πάντα, καὶ τὰ
βάθη σου τοῦ Θεοῦ. Διὰ τί μὴ λέγει Ἅγιος, ἅγιος,
ἅγιος, ὁ μονογενὴς σου Υἱός, ἀλλὰ κοινῶς μὲν τῇ
Τριάδι, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, καὶ ἑκάστην δὲ τῶν
ὑποστάσεων τὸ, Ἅγιος, ἀπαξ; καὶ ἐν τῇ ὑψώσει δὲ
τοῦ ἁγίου τῆς εὐχαριστίας, οὗ λέγομεν, Τρίς ἅγιος,
ἢ Τρίς Κύριος, ἀλλ', Εἰς ἅγιος, εἰς Κύριος Ἰησοῦς
Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς σὺν ἁγίῳ Πνεύ-
ματι, ᾧ ἡ δόξα.

κη'. Ἐπειδὴ δὲ τὸν Τρισάγιον ὕμνον ἐν ταῖς συνήθε-
σιν εὐχαῖς τρίτον φαρμὴν, ἄξιον καὶ περὶ τούτου διαλα-
βεῖν, ὅτι περ οὐκ ἀπαξ τῷ Πατρὶ, καὶ οὐκ ἀπαξ τῷ Υἱῷ,
καὶ ἀπαξ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὸν Τρισάγιον ὕμνον προσ-
ἄγομεν, ἀλλὰ κοινῶς τῇ ἁγίᾳ Τριάδι τρίς τὸν Τρισάγιον
ὕμνον προσφέρομεν. Τὰ μὲν γὰρ Σεραφίμ ἀεὶ τῷ Θεῷ
παριστάμενα, ἀκαταπαύστως τὴν Τρισάγιον προτάγει

ac dominus abbas Anastasius, inclitus sacri mo-
nasterii sancti Patris nostri Euthymii praepositus,
ut ejusmodi contentioni finem imponat, Velque
assatu correptorum Patrum vestigia premens, no-
biscum dicat: « Sanctus Deus, et Pater, sanctus for-
tis, Filius Dei incarnatus, et pro nobis crucifixus
carne; sanctus immortalis Spiritus sanctus, non Do-
minus Sabaoth, miserere nobis. » Non nos deinceps
accuset, nec beatum Patriarcham Joannem, quasi
certum habeamus, de una duntaxat divina persona
trisagium hymnum dicendum esse. Quiaquis enim
ita sentiat, sordidi Cuaphei, Fullonisve nequitiae
socium praebet. Quis enim beatissimi Patriarchae
Joannis mentem me melius novit? Nullus: quippe
qui, ut vera loquar, nullam unquam spirituales
B doctrinam efflavit, quam mihi eum discipulo suo
non commendaverit? cur de viro jam mortuo, qui-
que amplius loqui non valeat, talia divendunt?
Nihil sane haec sunt, nisi praetextus et colores qui-
dam, nihil firmi habentes. Desinant obirectare ho-
mini divino zelo ornato, quique rectae doctrinae
ignem, moschumque spiravit; celebratissimo, in-
quam, Joanni, omnia vocum novitatis extermina-
tori et interemptori, 496 qui theologiam cum
sanctis Patribus communem semper habuit. Quin
zelum potius ipsius complectantur, eumque ut
sacrum et illustrem virum, laudibus prosequan-
tur, Deus pacis, Pater Domini nostri Jesu Christi,
(ipse enim est pax nostra) repleat corda nostra
Spiritu sancto, ut probemus quae sunt potiora:
atque improbam omnem contentionem a nobis
submoveat, sanctam Ecclesiam suam pacificando,
quam ipsi dilectus Filius ejus Jesus, supremus
Deus, pretioso suo errore acquisivit. Ora pro no-
bis, honorate a Deo Pater, qui divino spiritu
ageris

27. Ad ea quae diximus, haec quoque sunt adj-
cienda. In sacra oblatione divinorum mysteriorum,
postquam populus trisagium hymnum cecinit, sa-
cerdos, velut hymnum interpretans, subjungit:
*Sanctus es Rex saeculorum, atque sanctitatis omnis
Dominus et largitor: sanctus etiam unigenitus Filius
tuus, per quem omnia fecisti: sanctus item Spiritus
tuus sanctissimus, qui omnia scrutatur, etiam pro-
funda tua Deus.* Quare non dicit, *sanctus, sanctus,
sanctus, unigenitus Filius tuus*, sed communiter
Trinitati *sanctus, sanctus, sanctus*: singulis autem
personis semel *sanctus*? Atque etiam in elevatione
panis Eucharistiae, non dicimus ter *sanctus*, aut
ter *Dominus*, sed, *Unus sanctus, unus Dominus
Jesus Christus, in gloria Dei Patris, cum sancto
Spiritu, cui gloria.*

28. Quoniam autem trisagium hymnum in con-
suetis precibus ter dicimus, operae pretium est
monere, cur non semel Patri, et semel Filio, et
semel Spiritui sancto hymnum hunc tribuamus;
quin potius illum communiter sanctae Trinitati
offeramus. Seraphim quippe Deo semper astantia,
tersanctam laudem sine fine offerunt: nos autem,

quia certis horis præscriptum hymnum ad Deum transmittimus, apte et congruenter trisagium hymnum sanctæ Trinitati ter tribuimus: eamque ob causam ternarium numerum præ cæteris veneramur; quia sanctam Trinitatem declarat, a qua etiam perfectionem et plenitudinem accepit. Unitas enim quantitatis est expers: binarius numeri initium est: ternarius vero perfectus numerus. Nec propter ternarium numerum deitas in Trinitate est; sed quia deitas in Trinitate est, idcirco numerus ternarius perfectus est. Unitas quippe a principio in binarium progrediens, atque ad ternarium perveniens, in eo stetit. Principium enim et causa eorum quæ sunt, Deus est. Quare ex principio et causa eorum quæ sunt, hanc vim numerus accepit. Quia nimirum, sicut Pater Filii genitor, et Spiritus sancti productor est: sic etiam numerus ad binarium progrediens, et usque ad ternarium perveniens, in eo constitit: ac propterea singularis numerus est, qui unum significat, dualis, qui duos, pluralis, qui tres designat: neque alia certa nota est. ἄνθρωπος, enim dicitur de uno homine; τὼ ἄνθρωποι, de duobus; οἱ ἄνθρωποι, de tribus. Item in Deo una est hypostasis Patris, duæ hypostases Patris et Filii; tres hypostases Patris et Filii et Spiritus sancti: quia ratione hypostasis differunt Pater et Filius et Spiritus sanctus. Eodem etiam modo tres hypostaticæ **497** proprietates. At in iis, in quibus hypostasis ab hypostasi non differt, hoc est in naturalibus, cum de Deo loquimur, plurali numero uti non licet: sed in qualibet hypostasi, ea quæ ad naturam pertinent, singulariter oportet enuntiare: eaque singulariter copulando, rursum communiter de tribus hypostasibus prædicare, quæ naturalia sunt; uti Deus et Deus et Deus, sed unus Deus, non autem tres dii: quoniam Deus, ejusque subsistentes per se virtutes Deus unus est. Quia quodlibet propriam hypostasim habet, perfectus Deus per se dicitur: quoniam autem simul numentur, idcirco non tres dii, sed unus Deus; eo quod Verbum et Spiritus, Patris virtutes sint. Pater, Pater est, ac non Filius (non enim ex quoquam est) Filius, Filius est (ex Patre enim) ac non Pater; ut unus duntaxat sit Pater. Spiritus sanctus, Spiritus sanctus est (ex Patre siquidem per Filium et Verbum procedens, non tamen filiationis modo). Nam si Filius, Patris filius est, ac Spiritus item filius, alios quoque filios habebit, idque in infinitum. Rursum, si Spiritus, Filii filius est, habebit ipse quoque filium alterum, et sic in infinitum: eruntque adeo dii multi et domini multi, ac deorum caterva, non unus Deus. At nobis unus Deus est, Pater et Verbum ipsius et Spiritus ipsius. Verbum porro, genitum quiddam est, per se subsistens, ac proinde Filius. Spi-

λογογραφίαν· ἡμεῖς δὲ, ἐπειδὴ ἐν ὁρισμέναις ὕραις τεταγμένον τὸν ὕμνον τῷ Θεῷ ἀναπέμπομεν, οἰκείως καὶ προσφόρως τὸ Τρισάγιον ἐκ τρίτου κοινῶς τῇ ἁγίᾳ Τριάδι προσσένομεν. Καὶ ἐν πᾶσι δὲ τούτου χάριν τὸν τριῶν ἀριθμὸν τῶν λοιπῶν προτιμῶμεν, ὡς τῆς ἁγίας Τριάδος ὄντα δηλωτικόν, καὶ ὡς ἐξ αὐτῆς τὴν τελειότητα καὶ πληρότητα κακτημένον. Μονὰς γὰρ ἀποσος· δυάς δὲ ἀρχὴ ἀριθμοῦ· τριάς ἀριθμὸς τέλειος. Ἀλλ' οὐ διὰ τὸν ἀριθμὸν ἡ θεότης ἐν Τριάδι, ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι τὴν θεότητα ἐν Τριάδι ὁ τριῶν ἀριθμὸς τέλειος. Μονὰς γὰρ ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινήθησα, μέχρι Τριάδος ἵστη· ἀρχὴ γὰρ τῶν ὄντων καὶ αἰτία ὁ Θεός. Ἐκ τῆς ἀρχῆς οὖν καὶ τῆς τῶν ὄντων αἰτίας ἔλαβεν ἀριθμὸς ταύτην τὴν δύναμιν· ὅτι ὡσπερ ὁ Πατὴρ γεννήτωρ Υἱοῦ, καὶ προβολεὺς Πνεύματος, οὕτως καὶ ὁ ἀριθμὸς, εἰς δυάδα ἀρχόμενος, καὶ καταντῶν μέχρι τριάδος ἵσταται· διὸ καὶ ὁ ἐνικός ἀριθμὸς, ὁ ἑνα σημαίνων· καὶ δυϊκὸς, ὁ δύο σημαίνων· καὶ πληθυντικός, ὁ τρία σημαίνων, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερος χαρακτήρ. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος, λέγομεν ἐπὶ ἑνὸς ἀνθρώπου, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐπὶ δύο, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τριῶν. Καὶ Θεοῦ μία ὑπόστασις Πατὴρ, δύο ὑποστάσεις Πατὴρ καὶ Υἱός, τρεῖς ὑποστάσεις Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπειδὴ ὑποστάσις διαφέρει ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὁμοίως καὶ τρεῖς ὑποστατικαὶ ἰδιότητες· ἐν οἷς δὲ οὐ διαφέρει ὑπόστασις ὑποστάσεως, τουτέστιν ἐν τοῖς φυσικοῖς, οὐκ ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ πληθυντικῶς ἀριθμῆται, ἀλλ' ἐφ' ἑκάστης ὑποστάσεως μοναδικῶς τὰ φυσικὰ εἰπεῖν, καὶ συνάπτοντας δὲ μοναδικῶς πάλιν εἰπεῖν κοινῶς ἐπὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων [σέβειν¹] τὰ φυσικὰ, καὶ Θεός καὶ Θεός καὶ Θεός· ἀλλ' εἰς Θεός, καὶ οὐ τρεῖς θεοί· διότι ὁ Θεός καὶ αἱ αὐτοῦ ἐνυπόστατοι δυνάμεις, εἰς Θεός· διὰ μὲν τὸ ἰδίαν ἔχειν ἑκαστον ὑπόστασιν, ἑκαστον τέλειον Θεὸν καθ' αὐτὸ λεγόμενον· ὅτι δὲ συναριθμοῦνται, οὐ τρεῖς θεοί, ἀλλ' εἰς Θεός, διὰ τὸ δυνάμεις εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα. Πατὴρ ὁ Πατὴρ, καὶ οὐχ Υἱός· οὐ γὰρ ἐκ τινος· Υἱός ὁ Υἱός· ἐκ τοῦ Πατρὸς γὰρ, καὶ οὐ Πατὴρ, ἵνα εἰς ἡ ὁ Πατὴρ· Πνεῦμα ἅγιον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐκ τοῦ Πατρὸς γὰρ, διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου προῦν, οὐχ υἱικῶς δέ. Εἰ γὰρ Πατὴρ Υἱός ὁ Υἱός, καὶ υἱός τὸ Πνεῦμα, ἔξει καὶ ἄλλους υἱούς, καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον. Εἰ δὲ υἱός τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἔξει καὶ τοῦτο υἱόν, καὶ αὐτὸν ἕτερον, καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον, καὶ ἔσονται θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί, καὶ δῆμος θεῶν, καὶ οὐχ εἰς Θεός· ἡμῖν δὲ εἰς Θεός ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· Λόγος δὲ, ἐνυπόστατον γέννημα, διὸ Υἱός· καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐνυπόστατον ἐκπύρευμα καὶ πρόβλημα· ἐκ Πατρὸς μὲν, Υἱοῦ δὲ, καὶ μὴ ἐξ Υἱοῦ, ὡς Πνεῦμα στόματος Θεοῦ, Λόγου ἐξαγγελτικόν. Πάντως δὲ καὶ στόμα οὐ μέλος σωματικόν, καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐ πνοὴ λυομένη καὶ διαχεομένη· ἀλλὰ ταῦτα ἄλλης ποικιλίας χρήζει. Τὸ δὲ νῦν ἔχον διευκρι-

VARIAE LECTIONES.

- Edit. τρισάγιον, absque prorsus. Quibustamen concinit vet. interpr. ¹ Elita hic interjiciunt, σέβειν.

νήσαντες ὅση δύναμις, καταπαύσωμεν τὸν λόγον. Οὕτως αὐτοὶ θεοῦ πεπληρωμένοι Πνεύματος, τὰ λείποντα νόμῳ φιλίας πληρώσετε, ἀδιαλείπτως ἑμῶν ὑπερευχόμενοι.

est: nec Spiritus flatus est, qui dissolvatur ac diffundatur. Verum hæc aliam elucubrationem desiderant. Nunc autem explicato pro viribus quod propositum erat argumento, dicendi finem faciamus. Illud autem exploratum habeo, vos quoque, utpote Dei spiritu plenos, ea quæ desunt, amirorum more impleturos, nec finem pro nobis orandi facturos.

A ritus item per se subsistens processio est ac emanatio; ex Patre quidem, Filii vero, sed non ex Filio, utpote Spiritus oris Dei Verbum enuntians.

Quod quidem os membrum corporeum nullo modo

498 ADMONITIO.

In lucem prociit Joannis Damasceni ad Cometam monachum epistola *De Jejuniis*, cujus fragmenta aliquot cum Turrianus protulisset in libris quos pro defensione epistolarum pontificiarum edidit, et in adnotationibus ad Constitutiones apostolicas, David Blondellus non dubitavit affirmare, eam cum multis ecclesiasticorum scriptorum monumentis, quæ perinde a Turriano citata sunt, asservanturque in Europæ bibliothecis, *nec ad manus esse, nec esse posse*. Epistolæ hujus magnam partem acceperam ab eruditissimo clarissimoque viro D. Joanne Ernesto Grabe, ut jacet in cod. Barocciano n. 196; integram vero mihi tandem procuravit doctissimus reverendusque admodum P. D. Anselmus Bandurius ex bibliotheca Medicea descriptam. Hujus porro parentem esse Joannem Damascenum nihil repugnat: quin suadet inscriptio, quam mss. codd. varii præferunt. Suadet familiare nostro auctori adagium istud, οὐδὲ τὸ καλὸν καλὸν, εἰ μὴ καλῶς γίνηται. *Ne bonum quidem est bonum, nisi bene geratur*. Suadent isthæc alia quibus Hierosolymitanæ Ecclesiæ presbyter agnoscitur: *Hæc est regula lexque Ecclesiæ, quam in sancta Christi Dei nostri Resurrectionis Ecclesia novimus observari*. Quinimo exordium in primis Damascenicum prorsus est, ut epistolæ dictionem et stylum laceam. Auctoritates Patrum ob nimiam tabellarii festinationem, διὰ τὴν ἐπιστοληφόρου σπουδὴν, Noster omiserat; quæ vero subnexæ sunt, ætatem ipsius referunt, ipsique missas potius a Cometa putaverim, tanquam cetera traditionis, cui refragatus dicebatur, testimonia, receptæque alterius apud hæreticos, præsertim Jacobitas, consuetudinis.

Narrat auctor sibi versum crimini fuisse, quod Quadragesimæ jejunium ad octo hebdomades prorogari posse, alicubi concessisset. Enimvero numerus hic hebdomadam, quibus hebdomas Paschæ, seu Passionis sancta succederet, apud hæreticos duntaxat in Oriente receptus erat, ut testatur auctor quæstionis inter Anastasianas 64, qui ritus hujus primordia accessere videtur ab Arianis: Ἰστοῦν δὲ ὅτι, οὐδεὶς νηστεύειν ἐβδομάδας ὀκτὼ ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, ὡς οἱ Ἀρειανοί. *Sciendum est quod non oporteat jejunare octo hebdomades in magna Quadragesima, sicut Ariani, qui transcendunt numerum quadraginta dierum, etc.* Et paulo post: *Si enim jejunandum est octo hebdomades, non debet amplius nominari Quadragesima, sed Quadragesima septima*; ἔτις Τεσσαρακοστὴ πληροῦται εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Βαῶν, quæ Quadragesima finitur ad festum Palmarum. *Magnam enim hebdomadem jejunamus propter Domini passionem, et Pascha, et non propter Quadragesimam*. Αἱρετικὸν οὖν ἐστὶ τοῦτο τὸ δόγμα, καὶ οὐκ ἐρῶδες. *Hoc itaque decretum hæreticum est, non rectæ fidei*. Non abnuil Noster hanc fuisse consuetudinem hæreticorum, idque evincebatur ex Severi Antiocheni et Benjaminii Alexandrini pseudo-patriarcharum testimoniis, quæ epistolæ adjecta sunt; id quod agnoscunt omnes qui de Jacobitis scripserunt. Non ita pridem Joseph. Abudarnus, c. 19 *Historiæ Jacobitarum* narrabat nobis, Coptitas suos a *Septuagesima* usque ad Pascha jejunium observare, tam *laicos, quam religiosos*. Quocirca apud Anastasium pro Arianis, arbitror posse restitui *Severianos*. Alcuinus, Epist. de Septuagesima, Sexagesima, et Quinquagesima ad Carolum Magnum refert, audivisse se, cum Romæ esset, quosdam magistros dicentes, quod *Orientales populi octo hebdomadas* (emendo ex Epistola Caroli Magni ad ipsum, itemque ex Ænea Parisiensi, lib. *Cont. Græc.* et ex Rabano lib. II *De instit. cleric.* novem hebdomadas), *Græci octo, Latini septem jejunare soleant, et inde ex consuetudine Romanam sumpsisse Ecclesiam, Septuagesimam et Sexagesimam, et Quinquagesimam, dies Dominicos nuncupare*. Ubi Orientalium nomine, non Antiochenos, aut Hierosolymitanos significatos puto sed Jacobitas, Armenios, imo et Nestorianos, quos Petrus a Valle ejusdem esse ritus tenaces testatur. Græcos autem magistri illi narrabant octo hebdomades jejunare, propter ambas hebdomades ἀπὸ Πέτρος et τυροβάτου, quæ magno Quadragesimæ jejuniio præmittuntur, in quarum prima sic jejunare incipiunt, ut a carnibus primum duntaxat abstineant, in secunda deinde a piscibus, minime tamen demptis lactiniis.

Ut porro prolixioris illius octo hebdomadam ante Dominicam Palmarum jejunii auctores fecerim Severianos potius quam Arianos, in causa fuit Sozomeni silentium, qui lib. VII *Hist.* cap. 19 ubi accuratius fusiusque, quam Socrates, diversas diversarum Ecclesiarum et ser-

tarum consuetudines explicat, nusquam vero refert Arianos numerum hunc hebdomadam jejunio Quadragesimali consignasse; quin nec genti ulli proprium fuisse. Hoc solum tradit, *Illyrios et Occidentales omnes, sex solemnum jejuniorum hebdomades numerare; itemque Libyam et Ægyptum cum Palæstinis: alios vero septem, uti Constantinopolitanos, circumvicinasque nationes ad Phœnices usque; id est Asiam et Syriam.* Quod de Occidentalibus narrat Sozomenus, hoc Latinorum scriptorum, Cassiani, Leonis Magni et Gregorii itidem Magni, aliorumque testimoniis constat. Perinde vero certum est morem, quem tenemus hodie, ineundi jejunii solemnisi a feria quarta Quinquagesimæ, Photiano schismate vetustiore esse; quandoquidem ejus meminit Amalarius lib 1 *De Eccles. offic.*, cap. 7, quem cum aliis tribus Ludovico Pio imperatori ante annum 827 nuncupavit.

Ægyptios olim a Romanis hac in parte non dissensisse extra dubium sit ex epistolis homiliisque Paschalibus patriarcharum Alexandrinorum, Theophili et Cyrilli, 499 in quibus sex tantummodo hebdomades assignantur a capite jejunii usque ad festum Resurrectionis. Ex gr. Theophilus Hieronymo scribens, in fine epistolæ ait: *Incipientes Quadragesimam a tricesima die mensis Mechir, et hebdomadam salutaris Paschæ quinta die Pharmuthi, finientesque jejunia secundum evangelicas traditiones decima die Pharmuthi, ut, illucescente statim Dominica, festa celebremus xi die ejusdem mensis.* Ita nempe ut illo anno jejunii initium, seu feria secunda primæ hebdomadis Quadragesimæ contigerit die 26 Februarii, et festum Resurrectionis sexta Aprilis. Plura non addo ex triginta Homiliis Cyrilli, ne fastidiosus fiam. Constantinopolitani vero et Asiatici sic septem hebdomades jejunabant, ut postrema ad Quadragesimam non pertineret, sed propter Domini passionem ageretur. Quem etiam morem Antiocheni sectabantur: hoc tamen excepto, ut cum Byzantini et Asiani secundum Laodicensi canonis 50 præscriptum Quadragesimam *ξηροφαγούντες, aridis cibis vescendo* transigerent, xerophagias sola hebdomade Passionis Orientales admitterent. Nam Epiphanius, hæres. 70 adversus Audianos, qui in Syria morabantur, contendit, ex traditione majorum non posse neque a decima sexta luna, neque a nona incipi hebdomas *Xerophagiæ et Paschatis sanctæ.* Hæres. 75 narrat, Arianos, qui in Oriente et in Armenia innotuere, fideles irrisisse, qui in diebus Paschatis xerophagiis indulgerent. In fine Panarii eandem esse Catholicæ Ecclesiæ consuetudinem audaciusecule asserit. *Ceterum ante septem Paschatis dies, inquit, Quadragesimam observare solet Ecclesia; et in jejuniis perseverare: Dominicis vero nullis, nec in ipsa Quadragesima: τὰς δὲ ἑξ ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐν ξηροφαγίᾳ διατελοῦσι πάντες οἱ λαοί. Præterea sex Paschatis dies cum xerophagiis, seu siccis eduliis agunt omnes populi.* Hierosolymitanis vero et Palæstinis eo ævo cum Ægyptiis Romanisque convenisse, consulto scripsit Sozomenus. Nam Cyrillus Hierosolymitanus, catech. xviii, quam postremam habuit Sabbato sancto, *austeriori Paracetes jejunio, vigiliæque proluxiori transactis, ex τὴ τῆς ὑπερθέσεως τῆς νηστείας τῆς παρασκευῆς, καὶ τῆς ἀγρυπνίας; cum proxime instaret sanctus Paschatis dies, in quo regenerandi per baptismum erant catechumeni: in hac, inquam, Catechesi diserte enuntiat, Sabbatum sanctum postremam fuisse diem Quadragesimæ, ἐν ταῖς διατελούσαις ταύταις τῆς Τεσσαρακοστῆς ἡμέραις, in hisce qui desinunt Quadragesimæ diebus.* Verum subsequenti ætate, Palæstinos Antiochenorum, Phœnicum, Cypriorum vicinorum suorum morem æmulatos esse deducitur, non solum ex hac quam damus epistola Damasceni, sed etiam ex testimonio, quod in fine epistolæ cum aliis subjicitur, Petri Hierosolymitani, qui sexto sæculo medio sub Justiniano I florebat; cui addi potest, Vita sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, in qua monachi feruntur Quadragesimam consuesse agere in deserto trans Jordanem, usque ad Dominicam Palmarum, seu hebdomadem sanctam Passionis. Hos porro Alexandrini Melchitæ, seu orthodoxi imitati sunt; Coptitæ vero, Jacobitas et Severianos.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ.

JOANNIS PRESBYTERI DAMASCENI DE SACRIS JEJUNIIS.

Benedicto sinceroque Christi servo, domino Come-
tæ, spirituali fratri, Joannes minimus.

Ex multis infinitisque donis, quæ concessit

Α Τῷ εὐλογημένῳ καὶ γνησίῳ δούλῳ Χριστοῦ, κα-
ρίῳ Κομητῷ, πνευματικῷ ἀδελφῷ, Ἰωάννῃ τῷ ἐλά-
χιστες.

Πολλῶν καὶ ἀπειρῶν δωρεῶν παρὰ Θεοῦ τῶν ἀν-

θρώποις δεδορημένων, εξαίρετον καὶ πρῶτον τὸ τῆς φρονήσεως δῶρον καθέστηκεν. Διάκρισις γάρ ἐστιν ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ· ὁ δὲ ἀριστα διελών, ἀριστα καὶ τὸ συμφέρον ἐξελέξατο, τὸν λόγον ἔχων τῶν αὐτῶν κατηκλόν ἡνίοχον. Ταύτης ἐστὶ τῆς φρονήσεως τόκος ὥριμος τὸ Σολομώντειον ἐκείνο ῥητὸν, « Καὶρὸς τῷ παντὶ πράγματι· » τοῦτο δηλοῦντος τοῦ λόγου, ὅτι τὸ πᾶν ἐστὶ τὸ ἀγαθόν· οὐκ ἐν τοῖς οὖσι γὰρ τὸ κακόν, φυγὴ δὲ μᾶλλον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀναίρεσις. Ὅτε τοίνυν ἕκαστον καλὸν κριθείη· φημὶ δὴ ὀρθῶ λόγῳ· ἀκρισία γὰρ μᾶλλον, ἢ περ κρίσις, τὸ κακῶς κεκριμένον· καὶρὸς τοῦ σιωπᾶν, ὅτε τοῦτο καλόν· καὶ καὶρὸς τοῦ λαλεῖν, ὅταν ἐρωτῶντό τις. Πρὶν γὰρ ἐρωτηθῆναι λαλῆσαι, καὶ πρὶν ἀποσταλῆναι πορευθῆναι, μωρία τῷ λαλοῦντι καὶ βαίνοντι. Ἡ δὲ τῶν πραγμάτων περίστασις, ὅταν ἀνάγκη λαλεῖν, καὶ τὸ μὴ λαλεῖν οὐκ ἀκίνδυνον. Ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸ πρᾶπον τοῦ δοκοῦντος καλοῦ προτιμητέον. Ἐμοὶ μὲν οὖν πᾶς καὶρὸς τοῦ σιωπᾶν· τὸ γὰρ λαλεῖν ὑπὲρ τῆς « ἑμαυτοῦ ἀπροσεξίας ἀφήρημα, καὶ ἄλλως κατὰ πρόσωπον σοφῶν καὶ ὑψηλῶν τὴν διάνοιαν, οἷς ἡ ἀρετὴ τὸ ἀρχεῖν ἐνδίκως ὁ περιεποιήσατο, πῶς ὁ πένης τὴν ἀρετὴν φθέγγεται; Ταῦτα κατὰ νοῦν ἔχων, καὶ νῦν ἀν' ἐσιώπησα, εἰ μὴ τὸ αἰδέσκειν τῆς σῆς, ὡς προσφιλέστατε, θεοφρουρήτου εὐκλείας πρὸς τὸ γράφειν ἐξεδιάσατο. Πολλὴν γὰρ τὴν τῶν τιμῶν ἡμῶν γραμμάτων ἐπειξὶν ἰδὼν, ἔκρινα μὴ ἄλλως καὶ μάτην ὁμᾶς πρὸς τὸ λέγειν προτρέπεσθαι, εἰ μὴ τις ἀνάγκη πρὸς τοῦτο κατήπειγε. Ἰράφω τοίνυν τῇ ἀρετῇ καὶ φιλίᾳ σου βιασθαις, καὶ μοι συγγνώτω πᾶς ὅστις οἶδε τῶν βιαστανένων τὸ ἰσχυρόν· γράφω δὲ μηδὲν τῆς ἀληθείας, ὡς οἶόν τε προτιθεῖς, ἣν ἀπάντων προτιμητέον, καὶ τοῦ ζῆν, μεθ' ἧς τὸ ζῆν αἰρετόν, καὶ δι' ἣν θάνατος τοῦ ζῆν αἰρετώτερος.

omnino judicavi, me haud alia de causa, nec frustra prorsus ad loquendum excitari, nisi quia magna ad hoc necessitas urgeret. Scribo itaque, ea vi compulsus quam virtus amicitiaeque tua inferat, mibique adeo veniam dare velim, quisquis apprime norit, quam potentes validique sint, qui mibi vim faciunt. Scribo autem, nihil quantum per me erit, anteponeudo veritati, quæ cæteris omnibus, ipsique vitæ, præferenda sit, cum qua vivere, expetenda res est, et propter quam mors vita est optatior.

β'. Γεγράφηκεν ἡ ὑμετέρα πάντιμος ἀρετὴ, ὡς τινες διεφήμεσαν ἡμᾶς εἰρηκέναι· ὅτι τὰς τῶν νηστειῶν ἑβδομάδας ὑπάρχειν· προτρέψατό τε γράφειν, εἰ οὕτως ἔχει τὰ πράγματα· πρὸς τοῦτό φημεν, ὅτι τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης οὐδὲν ὑψηλότερον, δι' ἣν νόμος καὶ προφηταί, δι' ἣν Θεὸς ἄνθρωπος γέγονε· τοῦτο δὴ τὸ μέγα καὶ ἀνεξιχνίαστον ὄντως μυστήριον· ἣν ἦλθε Χριστὸς εὐαγγελίσασθαι· ἣν αὐτὸς Χριστὸς, τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς πρὸ τοῦ πάθους, καὶ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ πάθους ἀνάστασιν ἔδωκεν· ἣν καὶ εἰς οὐρανοῦς ἀνιὼν μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅθεν κατεληλύθει ἀσάρκως, ὡς κληρὸν τοῖς ἀποστόλοις, καὶ δι' αὐτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατέλιπεν. Εἰρήνη δὲ ἐστὶν ἡ ἐν τῷ ἀναθῶ συσπῶν. Τὸ γὰρ κακῶς συμ-

A Deus hominibus, eximium præcipuumque munus est prudentia. Est enim boni malique discretio : qui autem optime distribuit, optima quoque et quidquid convenientius elegit, ductum sequens rationis, qua reguntur illi qui ipsi morem gerunt. Hujus prudentiæ genimen maturum est illud Salomonis 500 effatum : « Suum cuique rei tempus est » ; quo significatur, universum id quod est, hoc esse bonum. Non enim malum est ex illis quæ sunt, quin potius boni fuga et interemptio. Quando itaque unumquodque bonum (recta ulique ratione, sine qua imprudentia magis erit, quam judicium, quod judicatum male fuerit) tum erit tacendi tempus, quando hoc bonum appositumque erit : tunc et suum loquendi tempus accidet, ubi quis rogatus fuerit. Nam quempiam ante loqui, quam quæsitus sit, aut ante proficisci, quam mittatur, hoc illi qui loquitur, et pergit, stultitiæ vertetur. Horum vero regula sunt circumstantiæ rerum ; ut dum loquendi necessitas urget, periculo non vacet conticescere. At contingit aliquando, ut et illud quod convenientius est præferri debeat ei quod esse bonum existimatur. Cæterum nullo non tempore incumbit mihi ut taceam ; idque mihi merita est inconsiderantia mea, ut mihi non sit fas loqui. Insuper vero coram sapientibus celsissimæque intelligentiæ viris, qui suapte virtute hoc nacti sunt ut aliis prædicarentur, quonam pacto loqui audeat, qui virtute inops est ? Hæc cum animo versarem, nunc quoque silentium tenuissem, nisi eximia tuæ, quam Deus tuetur, o amantissime, claritatis veneratio ad scribendum me compulisset. Cum enim pretiosis litteris vestris vos, admodum instare viderem,

2. Scripsit vestra omnino mihi colenda virtus ejusmodi rumore sparsisse quosdam, dixisse nos, hebdomadibus octo jejunandum esse, præcepitque ut rescriberemus, nuni ita res habeant. Ad hoc dicimus ecclesiastica pace nihil esse sublimius, propter quam lex et prophetæ, propter quam Deus factus est homo ; quod plane magni atque impervestigabile mysterium est : quam Christus annuntiatum venit : quam Christus discipulis suis, sive prius quam pateretur, sive postquam a passione resurrexit, pro summo munere largitus est : quam et ipse, cum ad cælos ascenderet cum carne sua, unde sine carne descenderat, in partem sortemque apostolis, perque eos Ecclesiæ reliquit *.

* Eccle. iii, 1. * Joan. xx, 19-22.

VARIAE LECTIONES.

* Barroc. ὑπὸ τῆς. * Barroc. ἐκδίκως. * Barroc. εἰρημένους.

autem est consonantia in bono. In malum siquidem conspiratio, seditio potius quam pax dicenda est. Mihi itaque cæterorum minimo hic propositus est finis, in primis quæ ad pacem spectant procurare, et quidquid ad id conducit, rogantibus quantum in me erit, eluqui.

3. Igitur cum dissensionem de sanctis jejuniis, in aerem usque attolli cernerem, graviter lugebam, mœrebamque, quod peccatum mortem mihi per bonum operaretur. Ecquod enim jejuniorum emolumentum sit iis, qui ad jurgia contentionesque jejnant? quocirca illis quidem qui septem hebdomades **501** sacris jejuniis impendendas esse dicerent, consilium dabam ne litigarent, pulchrumque Christi corpus, Ecclesiam dico, dissidiis scinderent; quinimo morem potius gererent iis quibus præsulatus verbique dispensatio credita essent. In bono quippe abundare et proficere, atque ad majora et sublimiora ascendere, et adjicere super omnem laudem Domini^a, eorum esse qui belle se habeant; illis vero qui octo hebdomades statuunt, suggereram, nec bonum ipsum esse bonum, nisi bene geratur. Etenim virginitas bonum est: at si nupseris, non peccasti^b. Diem totam jejunando consumere bonum est: qui vero non manducat, manducantem non judicet^c. In ejusmodi rebus nentiquam convenit sancire, aut cogere, aut necessitate imposita commissum gregem adigere, sed suasionem magis, mansuetudinem et sermone sale condito. Atque hæc sunt quæ istis suggerimus. Sin vero quæ nostra sententia sit palam facere oportet, hoc dicimus, quod, cum sanctus Pater noster Basilius, veritatis doctor in sermone *De ebriosis* septem esse jejuniorum sacrorum hebdomades dixerit, aliundeque Gregorius cognomento Theologus in sermone *De baptismo*, jejunia hæc quadraginta dierum quos Dominus jejunando transegit, figuram exprimere et imitari designerit, necessarium omnino sit ambo hæc mutuo conciliare, ne divinorum virorum documenta dissonare reperiantur. Nam hoc est quod turbas excitat, non expendere vim eorum quæ dicuntur. Non enim, ut quidam autumarunt, lege sancitum nobis fuit, ut decimas anni totius jejunando solveremus (1).

^a Psal. lxx, 14. ^b 1 Cor. vii, 28. ^c Rom. xiv, 5.

VARIÆ LECTIONES.

• Lego, δεκάται.

NOTÆ.

(1) *Ut decimas anni jejunando solveremus.* Hoc tamen statuerat Cassianus collat. 21, cap. 25 et 27, cujus libros Noster abs se lectos alibi significat. Cassianum secuti sunt e Latinis, Gregorius Magnus hom. 16 in Evangelia, Albinus Flaccus et alii: o Græcis vero Dorotheus abbas doctrina 15, ubi postquam narravit, præter septem hebdomades, solennium jejuniorum, alteram veluti præparatoriam indictam fuisse, quo quadragesimalo, quod Dominus integrum jejunavit, honoratius redderetur, subjungit, septem hebdomadas absque Dominicis et

φωνούν, στασιάζειν μᾶλλον ἢ εἰρηνεύειν λεχθήσεται· καὶ οἱ τοίνυν τῷ ἐλαχίστῳ σκοπῷ τὴν προηγουμένως τὰ τῆς εἰρήνης βραβεύειν, καὶ ὅσα πρὸς τοῦτο φέρει, τοῖς ἐρωτῶσι λέγειν ὅση δύναμις.

γ'. Ἐωρακώς τοιγαροῦν τὴν περὶ τῶν ἁγίων νηστειῶν στάσιν μέχρις ἀέρος κορυφωθείσαν, δεινῶς ἐποτνωμένην καὶ ἡνιώμεν, ὅτι καὶ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι ἡ ἁμαρτία τὸν θάνατον κατεργάζεται. Τί γάρ ὄφιλος τῆς νηστείας, τοῖς εἰς ἐριδας καὶ μάχας νηστεύουσι; διὸ τοῖς μὲν ἐπὶ τὰς τῶν ἁγίων νηστειῶν ἑβδομάδας λέγουσι συνεδούλευον μὴ ζυγομαχεῖν, καὶ στασιάζειν τὸ καλὸν σῶμα Χριστοῦ, τούτέστιν τὴν Ἐκκλησίαν· πειθαρχεῖν δὲ μᾶλλον τοῖς τὴν προεδρίαν καὶ οἰκονομίαν τοῦ λόγου πεπιστευμένοις. Τὸ γὰρ περισσεύειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ προκόπτειν, καὶ ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰ μείζονά τε καὶ ὑψηλότερα, καὶ προστιθέναι ἐπὶ πᾶσαν αἴνεσιν τοῦ Κυρίου, τῶν εὖ ἐχόντων ἐστὶ. Τοῖς δὲ τὰς ὁκτώ ἑβδομάδας νομοθετοῦσιν ὑπετιθέμεν, ὡς οὐδὲ τὸ καλὸν καλὸν, εἰ μὴ καλῶς γένηται. Καλὸν μὲν γὰρ παρθενία· ἀλλ' ἐάν γέμῃ, οὐχ ἡμαρτεῖ· Καλὸν τὸ νηστεύειν πᾶσαν ἡμέραν· ἀλλ' ὃ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ χρινέτω. Ἐν τοῖς τοιοῦτοις οὐ νομοθετεῖν, οὐ βιάζεσθαι, οὐκ ἀναγκαστικῶς ἄγειν τὸ ἐγχειρισθὲν προσήκει ποιμνιον, πειθοῖ δὲ μᾶλλον, καὶ ἡπιότητι, καὶ λόγῳ ἁλατι ἡρτυμένῳ, ταῦτα καὶ τοῖς ὑποτιθέμεθα. Εἰ δὲ τὸ ἡμῖν δοκοῦν δημοσιεύειν χρεῶν, τοῦτό φαμεν, ὅτι τοῦ μύστου τῆς ἀληθείας ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἐπὶ τὰς πάσας τῶν ἁγίων νηστειῶν ἑβδομάδας φήσαντος ἐν τῷ *Κατὰ μεθυόντων* λόγῳ, καὶ τοῦ τῆς θεολογίας ἐπωνύμου Γρηγορίου τῆ τεσσαράκοντα ἡμερῶν νηστείας τοῦ Κυρίου, τύπον καὶ μέτρον τὰς νηστείας ταύτας ἐωρηταμένου ἐν τῷ *Περὶ βαπτισματος* λόγῳ, ἀνάγκη ἀμφοτέρω συμβιδάξαι ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ἀσύμφωνα τὰ τῶν θείων ἀνδρῶν φωραθῇ δόγματα. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ τὴν στάσιν κινεῖν, τὸ μὴ διακρίνειν τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν· οὐ γὰρ, ὡς τινες ὑπενόησαν, δεκάτας τῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ νηστεύειν νενομοθετήμεθα· κανὼν γάρ ἐστι διατετυπωμένος ἀριθμῶς Τεσσαράκωτην νηστεύειν νομοθεθῶν· αἱ δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ δεκάδες^d, οὐ τεσσαράκοντα. Πῶς οὖν οἱ πάντες τῆς ἑβδομάδος νηστεύοντες, τὸν ἀριθμὸν περαινόμεν τῶν

D Sabbatis, numerum triginta quinque dierum constare, quibus adjecto Sabbato sancto, et media parte illustris illius splendidissimæque noctis (Resurrectionis scilicet) triginta sex cum dimidio computari dies, quæ decima pars sit trecentorum sexaginta quinque dierum anni, ut quadragesimali jejunio decimatio totius anni Deo veluti persolvatur per poenitentiam. Florebat Dorotheus circa sæculi vi finem Tiberio, Mauritio, Phoca et Heraclio imp. E Græcis recentioribus Christophorus Angelus idem tradit.

τεσσαράκοντα, εἰ μὴ τῶν ὀκτὼ ἑβδομάδων τὰς πεντάδας νηστεύσαιμεν; Πρὸς ταῦτα τοῖνον φαμέν, ὡς ἀνεγνωκότας τὰς τῶν ἁγίων ἀποστόλων διαταγὰς, ἐντεταγμένον εὐρομεν· Χρὴ νηστεύειν τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστήν, ἀρχομένους ἀπὸ δευτέρας, καὶ λήγοντας εἰς Παρασκευὴν, μεθ' ἣν τῆς ἑβδομάδος τοῦ πάθους ἀρχόμεθα. Εἰ τοῖνον δι' ὀκτὼ ἑβδομάδων ἡ Τεσσαρακοστή τελειοῦται, μετὰ δὲ ταύτας τῆς τοῦ πάθους ἀρχόμεθα, ἐννέα τὰς πέντε ἑβδομάδας νηστεύειν χρειών. Ὁ μέντοι πολὺς τὴν θέλαν γινώσκει καὶ ἀρετὴν Ἀθανάσιος, ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς αὐτοῦ λόγοις ἐξ τῆς τῆς Τεσσαρακοστῆς ἑβδομάδος ἐκφανέστερον ἀπεφάνετο· μεθ' ἧς τῆς τοῦ πάθους ἑβδομάδος προστίθεται ἀπάρχεσθαι. Ἐξ ὧν ἀπάντων εἰς τοιαύτην κατηντήσαμεν ἐννοίαν, ὅτι νηστεία ἐστὶν οὐ μόνον ἡ παντελὴς ἔσθης ἐκφυγὴ μέχρις ἑσπέρας ἀσιτίας, ἀλλὰ καὶ ἡ τινῶν βρωμάτων ἀποχή· νηστεύειν γὰρ οἶνου καὶ κρεῶν λεγόμεθα. Ἐπεὶ τοῖνον κανὼν τῶν ἁγίων ἀποστόλων διατετύπεται, μὴ νηστεύειν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ, καὶ νηστεύειν τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστήν, τυχὼν τὰς μὲν πάντες τῆς ἑβδομάδος τὴν παντελὴ ἀσιτίαν νηστεύειν· τὰς δὲ δύο τοῦ Σαββάτου καὶ τῆς Κυριακῆς ἡμέρας τὴν τινῶν βρωμάτων ἀποχὴν προστίταχεν. Ἰστέον γὰρ ὅτι ὡς δύο πόρων προκειμένων ἰσχυρότερος ἐκινεῖ καὶ προκρίνεται· οἷον νενομοθέτηται περικομὴ ὀκταήμερος, καὶ ἡ τοῦ Σαββάτου τήρησις. Τὸ τοῖνον Σαββάτῳ γεγεννημένον, τῷ Σαββάτῳ περιτμηθήσεται, καὶ λύει τὸν τοῦ Σαββάτου νόμον ἡ τῆς περικομῆς νομοθεσία· οὕτω κἀνταῦθα ταῖς πέντε τῆς ἑβδομάδος τὴν μέχρι τῆς ἑσπέρας νηστείαν νομοθέτησαν διὰ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ λόγου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Σαββάτῳ καὶ τῇ Κυριακῇ τὴν τινῶν βρωμάτων ἀποχὴν διωρίσατο, διὰ τὸ ἐπικρατεῖς τῆς ἀναστάσεως, ἣν τὴν Κυριακὴν ἡμέραν οἶδαμεν, καὶ τὴν ὑπὲρ πάντων τῶν προκειμένων ἁγίων προσφορὰν, ἣν κατὰ πᾶν Σάββατον ἐπιτελεῖν προστετάχμεθα, διὰ τὸ πρὸ τοῦ Πάσχα Σάββατον, ἐν ᾧ τὸν ἰσχυρὸν Χριστὸς ἔδωκε, καὶ τὰ τοῦτου σκευὴ διήρπασεν, ὁ μόνον Σάββατον νηστεύειν χρειών τοὺς τὴν τῆς ἀναστάσεως χαρὰν ἀναμένοντας.

auctoritatem resurrectionis, quam Dominicam esse sanctis omnibus qui dormierunt quolibet Sabbato agere jussi sumus, quia Sabbato quod Pascha antecedit, Christus fortem alligavit, et vasa ejus diripuit: quod quidem Sabbatum jejunando transigere oportet eos qui resurrectionis lætitiā præstolantur.

ε'. Οὕτως τοῖνον καὶ τὴν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἐπιστάμεθα, μίαν προνηστιμον ἑβδομάδα, ἐν ᾗ μόνων τῶν κρεῶν ἀποχή καὶ ἡ μέχρις ἑσπέρας νηστεία ἐπιτελεῖτο, μεθ' ἧς τρίτης, ἡ ἑκτῆς, ἡ ἐνάτης, ἡ τῆς τῶν ἁγίων προηγιασμένων τελετῆς γενομένης. Ἐξ δὲ, ἐν αἷς αἱ τριτοεκοθεννάται καὶ προηγιασμένα ἐπιτελοῦνται, ὧν τε, καὶ τυροῦ, καὶ τῶν τοιούτων μετὰ τῶν κρεῶν ἀποχαί. Τῇ δὲ τοῦ πάθους ἑβδομάδι ξηροφαγία νενομοθέτητο, οὐ μέντοι προηγιασμένων τελετῆ· εἴτα τῇ ἁγίᾳ πέμπτῃ ἡ τῶν μυστηρίων τελετῆ, ἐν ᾗ καὶ ἀπέρχεται. Εἴτα τῇ Παρασκευῇ τῇ ἁγίᾳ καὶ φρικτῇ παντελὴς ἀσιτία μέχρι τῆς τοῦ Σαββάτου ἑσπέρας.

A Canon siquidem quo Quadragesimam jejunare statuitur omnibus palam manifestus est. Anni vero decimationes quadraginta non sunt. Qui sit igitur, inquit, ut quinque dies hebdomadis jejunando, quadragenarium numerum insumamus, nisi totis octo hebdomadibus quinquies jejunemus? Ad hæc itaque dicimus, legisse nos sanctorum apostolorum Constitutiones, et reperisse, oportere jejunare sanctam Quadragesimam incipiendo a secunda feria, et desinendō in parascève, qua transacta passionis Domini hebdomadem auspicamur. Si itaque octo hebdomadibus Quadragesima completur, quibus exactis Passionis aliam auspicamur: Novem proinde hebdomades integras jejunare necessum est. At vero Athanasius, tam divinarum rerum scientia, quam virtutibus eximius, in festivis suis orationibus, clarius pronuntiavit sex esse hebdomadas Quadragesimæ, quibus exactis, jubet hebdomadem passionis inchoare. Ex quibus omnibus in hanc sententiam venimus, jejunium esse, non modo a cibis a summo mane usque ad vespertam, verum et a quibusdam eduliis abstinere. A vino siquidem et carnibus jejunare dicimur. Quoniam igitur sanctorum apostolorum canon^a sanxit, non jejunandum esse Sabbato et Dominica, sanctamque Quadragesimam jejunandum, ut omnigena abstinentia quinque dies singulis **502** hebdomadibus agamus; duobus vero, Sabbato puta et Dominica, ab aliquibus duntaxat cibis abstinemus.

C Scire siquidem attinet, cum opera duo laboriosa proponuntur, illud quod fortius est, aliud superare, eique præferri. Ex. gr. lege præcepta circumcisio fuerat, necnon observantia Sabbati. Puer itaque Sabbato natus, Sabbato circumcidendus erat, circumcisionisque sanctio Sabbati solvit legem: eodem perinde modo, Spiritus sanctus, cum per eos qui ministri verbi fuerunt, quinque diebus hebdomadis ad vespertam usque producere jejunium instituerit, Sabbato quoque et Dominica, a quibusdam duntaxat abstinere cibis injunxit, propter diem scimus, et propter oblationem quam pro

D 5. Sic igitur Ecclesiæ quoque consuetudinem ex traditione non scripta novimus, ut hebdomadem jejuniis præviam observaremus, in qua tantummodo a carnibus, et usque ad vespertam jejunando abstinere, horæ tertiæ, aut sextæ, aut nonæ, aut præsanctificatorum officio neutiquam peracto: tum sex deinde, in quibus cum Tertię, Sextæ, Nonæ, et Præsanctificatorum officia agerentur, tum etiam ab ovis, caseoque, et aliis ejusmodi, simulque a carnibus abstinentia esset. Hebdomade vero passionis xerophagia, seu, ut ex siccis cibis constaret, lege cautum fuit. Ita tamen ut præsanctificatorum missa non fieret; feria vero quinta

^a Canon apost. 64.

sancta, mysteria celebrarentur, in qua sunt instituta: tum deinde in sancta tremendaque Parasceve, omniimoda abstinentia esset usque ad Sabbati vesperam: cæterum vespera Sabbati omnibus quidem eduliis vesci liceret, præterquam carnibus: prima Sabbati, carnes comederent, quibus placeret.

6. Atqui ordinem istum persecuti sumus, hæcque communis est Ecclesiæ lex et sanctio, quam in sancta Christi Dei nostri Resurrectionis Ecclesia observatam cernimus. In bono autem abundare, exuberantemque virtutem præferre verendum crimini non est nec improbandum, sed Deo hominibusque, prudentibus utique, hoc prorsus, acceptum est; ita tamen ut nulla vis, nulla necessitas imponatur, sed suasio potius adhibeatur, nuncque præsertim propter temporum difficultatem, et rerum iniquitatem. Utrumque enim nunc utile et necessarium est, ad bonum adjicere, et a vi temperare. Quis hoc præstaret, ut omne vitæ nostræ tempus uno jejunio transigeremus? Verum aliud est adhortari, et aliud legem ferre. Sufficiant quæ a Spiritu sancta sunt. Suadeatur amplificatio boni.

7. Hæc quidem videntur nobis consentanea et apposita, de quibus hoc modo cum omnibus loquimur; auctoritates vero quibus isthæc muniantur, in præsentī omisimus, propter nimiam tabellarii festinationem; cum tamen haud difficulter haberi possint. Deus vero pacis, qui est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem mæceriæ dissolvit, inimicitiam scilicet, in cruce sua; qui Patri suo nos reconciliavit, pacem suam **503** quæ exsuperat omnem sensum, Ecclesiæ sanctæ suæ tribuat, scandala auferat, præstetque ut acceptabile jejunium quod elegit, expleamus; solvendo obligationes violentarum cautionum, frangendo esurientibus corporeum panem, nihiloque minus animi; sermonem utique salutis: faciatque ut spiritualiter jejunemus, edamusque et festa agamus, omnia in ejus gloriam faciendo, sentiendo et loquendo; ne propter nos nomen ejus blasphemetur in gentibus, quin gloriosum magis sit, quia ipsi gloria in sæcula. Amen.

Sancti martyris Ignatii, ex epistola ad Ephesios.

Qui castus est et continens, non extollatur, ne perdat mercedem suam. Dies festos nolite inhonestare. Quadragesimam pro nihilo ne habeatis: imitationem enim continet Dominicæ conversationis. Hebdomadem Passionis nolite despicere. Quarta sextaque feria jejunantes, reliquias pauperibus erogate. Quicumque Dominicam aut Sabbatum jejunaverit, uno Sabbato excepto, hic Christi interfector est.

Philipp. iv. 7.

καὶ τῇ μὲν ἑσπέρᾳ τοῦ Σαββάτου, τῶν μὲν λοιπῶν ἐσθιομένων, τῶν κρεῶν οὐ μετέχουσι· τῇ δὲ ἀγίᾳ τῆς ἀναστάσεως Κυριακῇ, τῇ μὲν τῶν Σαββάτων, καὶ τῶν κρεῶν μετέχουσιν οἱ βουλόμενοι.

Demum Dominica sancta resurrectionis, ipsa

5. Ταύτην τὴν ἀκολουθίαν ἐφθάσαμεν· οὗτος ὁ κοινὸς ὅρος καὶ νόμος τῆς Ἐκκλησίας, ὃν καὶ ἐν τῇ ἀγίᾳ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσει ἐπιτελούμενον οἶδαμεν· τὴ δὲ περισσεύειν ἐν τῷ κακῷ, καὶ ἐπιδαψιλεύσασθαι τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀδόκιμον, οὐδὲ ἀποβλητὸν, ἀλλὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις εὐάριστον, τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν· οὐ μέντοι ἐκ βίας, ἢ ἐξ ἀνάγκης. πειθεῖ δὲ μᾶλλον, καὶ μάλιστα διὰ τὸ τοῦ καιροῦ δυσχερὲς, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίαν. Ἀμφότερα γὰρ νοῦν μᾶλλον χρῆσιμα καὶ ἀναγκαῖα, τό τε προστιθέσθαι τῷ καλῷ, καὶ τὸ τῆς βίας ἀπέχεσθαι. Τίς δόξη πάντα τὴν τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνον μίαν ἐπιτελεῖσθαι νηστείαν; Ἄλλ' ἕτερος ὁ τῆς παραινέσεως, καὶ ἕτερος ὁ τῆς νομοθεσίας τρόπος. Ἀρκεῖτω τὰ νομοθετηθέντα ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Νοθετεῖσθω ἡ προσθήκη τοῦ ἀγαθοῦ.

6. Ταῦτα μὲν ἡμῖν δοκοῦντα, καὶ πᾶσιν οὕτως περὶ τούτων διαλεγόμεθα· τὰς δὲ περὶ τούτων χρήσεις πρὸς τὸ παρὸν διὰ τὴν τοῦ ἐπιστοληφόρου σπουδὴν, εὐλήπτους οὖσας παρ' ἡμῖν, παρήκαμεν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας τὴν ἐχθρὰν ἐν τῷ σταυρῷ αὐτοῦ· ὁ καταλλάξας ἡμᾶς πρὸς αὐτοῦ Πατρί· τὴν εἰρήνην αὐτοῦ τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν, βραβεύσει τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ περιελεῖ τὰ σκάνδαλα, καὶ ἀξιώσει νηστεύειν νηστείαν δεκτὴν, ἣν οὗτος ἐξελέξατο, λύειν στραγαλὶς βιβίων συναλλαγμάτων, καὶ διαθρύπτειν πεινῶσι τὸν ἄρτον, τὸν τε τοῦ σώματος, καὶ τὸν τῆς ψυχῆς οὐκ ἔλαττον, ὃν λόγον φημι σωτήριον, καὶ ποιήσει πνευματικῶς νηστεύειν, καὶ ἐσθίειν, καὶ ἐσθάζειν, πάντα εἰς δόξαν αὐτοῦ ποιοῦντας, καὶ φρονοῦντας, καὶ λέγοντας· ἵνα μὴ δι' ἡμᾶς βλασφημηται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσι, δοξάζεται δὲ μᾶλλον· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου, ἐκ τῆς πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολῆς.

Εἰ τις ἀγνεύει ἢ ἐγκρατεύεται, μὴ ἐπαίρῃθω, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθόν· τὰς ἑορτὰς μὴ ἀτιμάζετε. Τὴν Τεσσαρακοστὴν μὴ ἐξουθενεῖτε· μέμνησιν γὰρ περιέχει τῆς τοῦ Κυρίου πολιτείας. Τὴν τοῦ πάθους ἑβδομάδα μὴ παρορᾶτε· Τετραδόσπαρσεν τὴν νηστεύοντες, πένησιν ἐπιχορηγεῖτε τὴν περίσσειαν. Εἰ τις Κυριακὴν ἢ Σάββατον νηστεύει, πλὴν ἐνὸς Σαββάτου, οὗτος Χριστοκτόνος ἐστί.

Αὐταξίς τῶν ἀγίων Ἀποστόλων (2).

Μεθ' ἧς ἡμῖν φυλακία ἡ νηστεία τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, μνήμην περιέχουσα τῆς τοῦ Χριστοῦ πολιτείας τε καὶ νομοθεσίας. Ἐπιτελείσθω δὲ ἡ νηστεία αὕτη πρὸ τῆς νηστείας τοῦ Πάσχα, ἀρχομένη μὲν ἀπὸ δευτέρας, πληρουμένη δὲ εἰς Παρασκευήν. Μεθ' ἧς ἀπονηστεύσαντες ἀρξασθε τῆς ἁγίας τοῦ Πάσχα ἑβδομάδος, νηστεύοντες αὐτὴν ἀπαντες μετὰ φόβου καὶ τρόμου. Προσευχόμενοι ἐν αὐτῇ περὶ τῶν ἀπολλυμένων, * ἐν ᾗ ἤρξατο τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου βουλήν ποιησθαι. Παρήγγειλε γάρ ἡμῖν αὐτὸς νηστεύειν τὰς ἐξ ἡμέρας ταύτας διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων δυσσεβίαν.

Τοῦ ἀγίου Βασιλείου, ἐκ τοῦ κατὰ μεθυσμάτων λόγου.

Εἰ γὰρ ἐπὶ τισὶν παραινέσιν, ἃς ἐν ταῖς προλαβόντι χρόνῳ παρακαλοῦντες ὑμᾶς οὐ διελέπομεν, καὶ ἐφεξῆς τῶν ἐπτά τούτων τῆς νηστείας ἑβδομάδων νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαμαρτυρόμενοι ὑμῖν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπαυσάμεθα, οὐδὲν γέγονεν ὄφελος. Ἐπὶ ποταῖς ἐλπίσι διαλεχόμεν, ἡ γυναῖκα ἀκόλαστοι ἐπιλαθόμενοι τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τοῦ πυρὸς αἰωνίου καταφρονήσασαι, ἐν ἡμέρᾳ τοιαύτῃ, ὅτε αὐτὰς ἐκρήν διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως καθῆσθαι ἐν τοῖς οἴκοις.

Τοῦ Χρυσόστομου, ἐκ τοῦ Πρὸς τῷ τέλει τῆς νηστείας λόγου.

Τεσσαράκοντα λοιπὸν ἡμέραι παρήλθον· ἐὰν τοίνυν παρέλθῃ τὸ Πάσχα τὸ ἱερὸν, οὐδὲν συγγνώσομαι λοιπὸν, οὐδὲ παραίνεσιν προσάξω.

Τοῦ ἀγίου Ἀναστασίου πατριάρχου, Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῆς Ἐγκυκλίου.

Τὸ μέντοι ἅγιον Πάσχα τῆς ἐνδεκάτης Ἰνδικτιῶνος σὺν Θεῷ ἐπιτελοῦμεν· κατὰ μὲν Αἰγυπτίους, μηνὸς Φαρμουθὶ εἰκάδι πέμπτῃ· κατὰ δὲ Ῥωμαίους, μηνὸς Ἀπριλλίου εἰκάδι, πρὸ δεκαδύο καλανδῶν Μαίων· ἀρχόμενοι τῆς νηστείας τῶν ἐπτά ἑβδομάδων ἐξ αὐτῆς δευτέρας ἡμέρας, κατὰ μὲν Αἰγυπτίους, ὁγδόῃ τοῦ Φανεμῶθ μηνός· κατὰ δὲ Ῥωμαίους Μαρτίου τρίτῃ.

Τοῦ ἀγίου Ἐπιφανίου Κύπρου, ἐκ τοῦ εἰς Μοναχούς.

Τὴν Τεσσαρακοστὴν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἑβδομάδα τοῦ ἀγίου Πάσχα παράτετηρημένως φυλάττετε.

A.

Constitutio apostolorum.

Una nobis observandum est Jejunium sanctæ Quadragesimæ, quod recordationem continet Christi conversationis et legis. Celebratur autem jejunium hoc ante jejunium Paschæ, ut incipiat quidem a secunda feria, Inque Parasceren desinat. Quibus transactis, finito hoc jejunio, incipite sanctam hebdomadam Paschæ, jejunantes eam omnes cum timore et tremore: orantes in his diebus pro pereuntibus, quo tempore cœperunt consilium contra Dominum inire. Nam et ipse præcepit nobis, sex dies istos jejunare propter Judæorum iniquitatem.

Sancti Basilii, ex sermone contra ebriosos.

B.

Si enim post tot admonitiones, quibus et superiore tempore vos adhortari non cessavimus, et deinceps septem istis jejuniis hebdomadibus noctu dique per evangelicam doctrinam sine intermissione vos sumus obtestati, nihil prorsus profecimus: qua spe ad vos hodie verba faciamus. . . . [mulieres lascivæ, Dei timoris oblitæ, ignem æternum nihili pendentes] ea die, qua domi illas honeste considerare oporteret ob memoriam resurrectionis, etc.

Sancti Joannis Chrysostomi, ex sermone de fine jejunii.

Quadragesima jam dies præterierunt. Si igitur Pascha sanctum præterierit, nemini parcam deinceps, nec exhortationibus utar.

C.

Sancti Anastasii patriarchæ Constantinopolitani, ex Encyclica.

Sanctum itaque Pascha undecima Indictione Deo 504 dante agemus, secundum Ægyptios quidem vicesimo quinto die Pharmuthi mensis, secundum Romanos vero vicesimo Aprilis, duodecimo kalendas Maias: jejunium septem hebdomadam auspicati a feria ipsa secunda, quæ incidit secundum Ægyptios, in octavum mensis Phanemoth; secundum Romanos vero, in tertium Martii.

Sancti Epiphaniî Cypri, ex epistola ad monachos.

Quadragesimam sanctæ Ecclesiæ, et hebdomadam sancti Paschatis dstrictim observate.

D.

VARIE LECTIONES.

* Desunt hæc in editis: habentur vero quest. 64 Anastasiana: ubi etiam post ἀπολλυμένων, additur Ἰουδαίων. Ἔ Multa hic desunt, quæ apud Basilium leguntur: ac nonnulla saltem supplenda sunt, quibus prætermissis, sensus mancus foret. * Quis sit iste Anastasius Constantinopolitanus qui Indictione 11 Pascha celebrandum annuntiaverit, Pharmuthi secundum Ægyptios 25, et Aprilis 20 secundum Romanos, nondum assecutus sum. Ante Anastasium Iconoclastam Damasceno æqualem ejusdem nominis patriarcha Constantinopolitanus non fuit. Sub utroque Anastasio Θεοπόλεως, seu Antiocheno Pascha non incidit in 20 Aprilis cum indictione 11, ubi nec sub Athanasio juniore Alexandrino, neque sub Anastasio Celso Monophysitis. Athanasii magni hominiam quam citavit auctor spuriam esse non dubito propter Theophilum et Cyrillum ejus successorum testimonia.

NOTE.

(2) Constitutionis hujus Epiphanius meminit hæres. 70, n. 12.

PATROL. GR. XCV.

Joannis episcopi Athenarum.

A

Ἰωάννου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν.

Ut per venerandum septenarium jejuniorum certam nec lubricam viam exitumque existimemus. Septenarius quippe perpetuo versatus et rediens, et velut ex eadem ad eandem metam volutus et circumactus, sæculum septenariis constans absolvit.

Sancti Anastasii Patriarchæ Theopolis, sive Antiochiæ Syriæ.

Deinceps itaque consideremus, qua de causa septem hebdomadibus quadraginta dierum jejunium agitur. Nequaquam plane Quadragesima esse desinit; sed arcanam quamdam insuper honestatem accipit. Perfectus quippe, sacrosanctusque septenarius numerus apparuit; quinimo sacrorum certaminum dies, nobis concessit septemplex per septem hebdomades exactus.

Sancti Petri patriarchæ Microsolymitani.

Jejunii perquam opportune facta mentione, hæc quoque vobis dixerimus, ut Dei beneficio constitutum jejunium septem hebdomadum exordiamur a septima die Februarii mensis; quo solemnitatem Passionis salutaris et Resurrectionis Christi celebremus vicesima septima mensis, qui Martius appellatur.

Evictio, quod hæretici omnes jejunia sancta octo hebdomadibus constare asserant, hoc modo delirantes.

Testimonia Severi Acephali, hæresisque principis et Pagani, qui Antiochiæ Syriæ factus fuit archiepiscopus, ex ejus de sua inauguratione sermonibus in sanctam Quadragesimam. Illic autem pronuntiatus est in Parasceve, quæ eam præcedebat, in Cassiani Ecclesia, ejusque orationis hoc initium est: *Lex est quæ et in corporeis quoque certaminibus locum habet*, et in medio sermonis: « Qui præditi sunt quinque sensibus, inquit, per quos peccatum aditum habet (auditum dico, visumque, tactum, gustum, et odoratum) octuplici emundatione quadraginta dies jejunio impendunt, ut beatæ illius diei octavæ et primæ compotes evadant. Nam quinariis numerus octuplici revolutione versatus, quadraginta dierum numerum complet. »

505 [Ejusdem, ex libro capitum variorum manu propria subsignatorum. Subsignatio secunda hæc est.]

Quod quadraginta diebus, nullo prætermisso, jejunare oportet (qui quidem ex octo hebdomadibus constant) uniuscujusque hebdomadis diebus duobus, Sabbatum dico et Dominicam, requiei assignatis: ut exinde sit manifestum, quod nec Sabbato, nec Dominica sit jejunandum, ne per sanctam quidem ipsammet jejuniorum Quadragesimam.

Ἴνα διὰ τῆς σεπτῆς ἐπτάδος τῶν νηστειῶν ἀσφαλῆ τε καὶ ἀκατάπτωτον τὴν διέξοδον ὑποπτεύσωμεν. Ἡ ἐβδομάς γὰρ αἰὲν στρεφόμενη τε καὶ συννεύουσα, καὶ οἶον ἐκ τ' αὐτοῦ περὶ ταυτὸ σημεῖον εἰλουμένη καὶ περιπολλίζουσα, τὸν ἐβδοματικὸν ἡμῖν αἰῶνα συμπερατοῖ.

Τοῦ ἀγίου Ἀρυστασίου πατριάρχου Θεουπόλεως, ἡγουρ Ἀντιοχείας Συρίας.

Δεῦρο δὲ κατανοήσωμεν, ὅτου χάριν ἐπὶ ἐβδομασίῳ ἢ τεσσαρακονθήμερος τελεῖται νηστεία. Οὐδαμῶς μὲν ἐξισταμένη τοῦ εἶναι Τεσσαρακοστή, προσλαμβάνουσα δὲ καὶ ἑτέραν μυστικὴν ἀστείότητα ἄρτιος μὲν γὰρ, καὶ πανήγυρος διαπέφηνεν ὁ ἐπὶ ἀριθμὸς, καὶ μᾶλλον κεχαρίτωκε τῶν ἱερῶν ἡμῖν ἀγώνων τὰς ἡμέρας, ἐπτάκις διὰ τῶν ἐπτά ἐβδομάδων τελούμενος.

Τοῦ ἀγίου Πέτρου πατριάρχου Ἱεροσολύμων.

Νηστείας δὲ ἐπιμνησθέντες εὐκαιρότατα, κακεῖνα πρὸς ὁμᾶς εἰποιμεν ἂν, ὡς Θεοῦ χάριτι, τῆς νενομισμένης ἀπαρξώμεθα νηστείας, τῶν ἐπὶ ἐβδομάδων, ἀπὸ τῆς ἐβδόμης τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, τὴν τοῦ σωτηρίου Πάθους, καὶ τῆς Χριστοῦ Ἀναστάσεως ἐπιτελοῦντες πανήγυριν, τῇ εἰκάδι ἐβδόμῃ τοῦ λεγομένου Μαρτίου μηνός.

Ἀποδείξεις, οἱ ἐκτὼ λέγουσιν ἐβδομάδας τῶν ἡγίων οἱ αἱρετικοὶ πάντες νηστειῶν, ληροῦντες οὕτως.

Χρήσις Σευήρου τοῦ Ἀκεφάλου καὶ αἰρεσιάρχου, καὶ Ἑλλήνος, γενομένου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας τῆς Συρίας, ἐκ τῶν ἐνθρονιαστικῶν αὐτοῦ λόγων, εἰς τὴν τῶν νηστειῶν Τεσσαρακοστήν· ἐλέχθη δὲ τῇ πρὸ αὐτῆς Παρασκευῇ, ἐν τῇ Κασσιανῶν Ἐκκλησίᾳ· οὗ ἡ ἀρχὴ· *Νόμος ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν σωματικῶν παλαισμάτων*· καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λόγου· « Οἱ γὰρ τὰς πέντε αἰσθήσεις, δι' ὧν ἡ ἀμαρτία λαμβάνει παρελθῶσιν· ἀκοήν, φημί, καὶ ὄρασιν, καὶ ἀφήν, καὶ γεῦσιν καὶ ὁσφρῆσιν· ἐκτάκις καθαίροντες, τεσσαράκοντα ἡμέρας νηστεύουσιν, ἵνα τῆς μακαρίας ἐκείνης ἡμέρας τύχωσι τῆς ὁγδόης καὶ πρώτης. Ὁ γὰρ πέντε ἀριθμὸς ὀκτάκις ἐνελιττόμενος, τὸν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀριθμὸν ἐκτελεῖ. »

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῆς βίβλου τῶν ὑποσημειωθέντων ἰδιοχείρως διαφόρων κεφαλαίων· ὑποσημειώσεις δευτέρα, ἐστὶν αὕτη.

Ὅτι εἰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπαραλείπτως νηστεύειν· αἱ τινες ἐκ τῶν ὀκτὼ ἐβδομάδων συνάγονται· ἐκάστης ἐβδομάδος τῶν δύο ἡμερῶν, λέγω δὲ Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, τῇ ἀναπαύσει προσκεκληρωμένων· ὡς ἐντεῦθεν εἶναι ὀφθαλμῶν, ὅτι περ οὐ χρὴ ἐν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ νηστεύειν, οὐδὲ ἐν τῇ ἀγίᾳ τῶν νηστειῶν Τεσσαρακοστή.

Του καταράτου καὶ θεοστυγοῦς Βενιαμὴν, γενο-
μένου ψευδεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Αἰγύ-
πτου, τῆς κακίστης συνωπρίας τυγχάνοντος
Διοσκόρου καὶ Σευήρου, ἐκ τοῦ τετάρτου βί-
βλου τῶν ἐκταστικῶν αὐτοῦ, ψευδεκταστικῇ
τριακοστῇ, ἥς ἡ ἀρχὴ· « Φαῖδρά καὶ ἀξιάγα-
στος. » καὶ πρὸς τὰ τέλη.

Ἀρχόμενοι τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τῆς νη-
στείας, ἡγουν τῶν ὀκτὼ ἑβδομάδων, καὶ νηστεύοντες
σωφρόνως ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ἐπανεσταμένων κατὰ
τῆς ψυχῆς ὀκτὼ λογισμῶν, ἀπὸ εἰκάδος ἑβδομῆς τοῦ
κατὰ Αἰγυπτίου· Μεχτήρ μηνός, μέχρι εἰκάδος μηνός
Φαρμουθί.

Τοῦ αὐτοῦ, ψευδεκταστικῇ τριακοστῇ πρώτῃ,
ἥς ἡ ἀρχὴ οὕτως ἐστίν· « Καὶ νῦν ἀκούειν
δοκῶ. » καὶ πρὸς τῷ τέλει.

Ἀρχόμενοι τῶν ὀκτὼ ἑβδομάδων τῆς νηστείας,
τουτέστι τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, διὰ τὸ μὴ συν-
αριθμεῖσθαι τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν ταῖς
ἁγίαις νηστεαῖς, ἀπὸ ἐννεακαιδεκάτης τοῦ κατὰ
Αἰγυπτίου Μεχτήρ μηνός, κατὰ δὲ Ῥωμαίους εἰδούς
Φεβρουαρίου, ἥτις ἐστὶ Φεβρουαρίου τρισκαίδεκάτη·
τῆς δὲ ἁγίας ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ
ὀγδόης τοῦ κατὰ Αἰγυπτίου Φαρμουθί μηνός· κατὰ δὲ
Ῥωμαίους πρὸ τριῶν νόνων Ἀπριλίων, ἥτις ἐστὶν
Ἀπριλίου τρίτη· καὶ ἐφεξῆς, τελέσαντες τὰς ἁγίας
τοῦ Πάσχα ἡμέρας, ἐσπέρα βραδεία τοῦ ἁγίου Σαβ-
βάτου καταπαύσομεν τὴν νηστείαν.

A Maledicti, inique Deo Benjamin (3), qui profanus
Alexandriæ Egypti episcopus fuit pessimæ illius
catervæ Dioscori et Severi. Ex quarto ejus libro
festalium orationum, false dicta festalis oratio, cu-
jus initium est: « Jucunda et admiratione digna, »
etc. Et versus finem.

Cæpto quadraginta dierum jejunio, seu octo
hebdomadam, modeste et caste jejunantes, ad ex-
stinctionem octo cogitationum quæ adversus ani-
mum insurgunt, a vicesima septima Mechir Ægy-
ptiaci, usque ad decimum mensis Pharmuthi.

Ejusdem, ex tricesima prima oratione, festalis no-
mine falso inscripto, quæ et hoc modo incipit:
« Et nunc audire mihi videor, » et in fine.

B Jejunium octo hebdomadarum auspicati, hoc est,
sanctæ Quadragesimæ; quia inter jejuniorum san-
ctorum dies, neque Sabbatum, neque Dominica
numerantur; a decima nimirum octava mensis
Mechir secundum Ægyptios, et Idibus Februarii
secundum Romanos, quæ est decima tertia Fe-
bruarii: sancta vero hebdomade salutaris Paschæ
incipiente ab octava. Pharmuthi mensis Ægyptio-
rum: secundum Romanos vero tertio Nonas Apri-
lis, sive die tertia Aprilis, ac deinceps, et sanctis
Paschæ diebus transactis, profundo vespere Sab-
bati sancti jejunium absolvemus.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Lego πρὸς τῷ τέλει.

NOTÆ.

(3) Benjamin iste Alexandrinus Jacobitarum C
Coptitarumve patriarcha fuit sub Heraclio imp.
Sed cum diu latitasset, postquam Saraceni Ægy-
ptum occupavere, horum fretus auctoritate, Eccle-
sias pene omnes invasit. Hujus meminit Sophro-
nius in epistola ad Sergium CP.: et perinde male-
dictum vocat. Βενιαμὴν ὁ Ἀλεξανδρεὺς, καὶ Ἰωάν-
νης, καὶ Σέργιος, καὶ Θωμᾶς, καὶ Σευήρος οἱ Σύροι,
οἱ ἐτι ζῶντες ζῶν τὴν ἐπάρατον. Benjamin Alexan-
drinus, et Joannes, et Sergius, et Thomas, et Seve-
rus, Syri, qui maledictam execrandamque adhuc
vitam agunt. De hoc Benjamin videsis Elmakin,
pag. 30 Chronicum patriarch. Alexandrin. ab
Ecchellensi Latine translatus, Vanslebium, et alios.
Cæterum Severi et Benjaminii testimoniis constat

octo hebdomadam ante Passionem Domini jeju-
nium apud Jacobitas Heraclio imperatore vetustius
esse, falsique Eutychius Alexandrinus convincitur,
qui, ut et alii Ægyptii, in Annalibus tradit, hos
Christianos, velut etiam Melchitas, voto se suos-
que nepotes obstrinxisse jejunandi per hebdoma-
dam Tyrophagi eodem modo quo in Quadragesima,
ut Heraclius immunis apud Deum fieret, qui con-
tra fidem Judæis datam multos eorum interfecisset,
ob stragem quam ediderant, Christianorum. Græ-
culi vero aiunt, Heraclium jejunium suum topo-
γράφου instituisse, cum in Persas pergeret; Doro-
theus vero, ut supra vidimus, jejunii istius præ-
paratorii jam ante meminerat.

ADMONITIO.

Opusculum quod sequitur, Epistola est Joannis Damasceni ad quemdam monachum, quem vitiorum capitalium genera docet, modosque ea tum vitandi, tum superandi. Quæ omnia strictim exsequitur, in compendium redigens, quæ de eodem argumento Cassianus, Nilus, alique præstantissimi asceticæ vitæ magistri multis edisseruerunt. In anterioribus nostri auctoris editionibus **506** hoc opus etiam Latine habetur ex translatione Bilibaldi Pircheymeri Norimbergensis; quam quidem, quia sæpe diversissima est a Græco contextu quem damus, typis idcirco rursus edendam censui. In primis enim nihil est in Pircheymeri translatione quod epistolæ modum referat, uti nec in codice Cæsareo num. 384, ex quo titulum hunc, et principium, utrumque mendosissimum prorsus, Lambecius descripsit: Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνου, περὶ τῶν λογισμῶν, καὶ τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς. Χρὴ γινώσκειν πάντες οἱ Χριστιανοὶ πάντες οἱ περιοχτικόμενοι λογισμοὶ εἰσιν ἧ'. οἱ πολεμούντες τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, καὶ πρὸς τὴν καρτίαν καὶ ἐν-

ἐργειαν καὶ ἀμαρτίαν διαίρεσιζονται (legend. διαίρεσιζοντες) πρῶτον, ὁ τῆς γαστριμαργίας, κ. τ. λ. *Joannis Damasceni de cogitationibus, et triplex animæ pars. Nosse oportet Christianos omnes, cogitationes quæ universas complectuntur, octo esse, quibus anima nostra continuis præliis lacessitur, atque tum ad continentiam tum ad actionem, tum etiam ad peccatum excitatur. Prima est, gulæ, etc.* Græcum epistolæ textum peramanter mihi ex Anglia transmisit, dum in vivis adhuc ageret, vir humanissimus doctissimusque Abrahamus Sellerus, descriptum ex Bibliothecæ suæ codice, in quo itidem proxime subsequēbatur tractatus ille alter Damasceni, quem statim subjeciam, *De virtutibus et vitiis*. Hunc enim epistolæ velut appendicem fuisse conjicio, tum quia in eo de triplici parte animæ disputatur, cujus mentio sit in titulō codicis Cæsarei, tum etiam ob epilogum, qui Epistolæ veluti postscriptum est. Et certe, priora verba hæc, si cod. Regium 2928, sequamur, Ἰστίον οὖν, *Scire agitur attinet*, tractatus seriem, quam alia præcesserint, indicant, non ejus exordium. Hujus porro posterioris lucubrationis translationem vir pereruditus Leo Allatius Combefisio nostro miserat: Græca vero reperi in cod. Regio.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΟΚΤΩ ΤΗΣ ΠΟΝΗΡΙΑΣ ΠΝΕΥΜΑΤΩΝ.

JOANNIS DAMASCENI

DE OCTO SPIRITIBUS NEQUITIÆ.

1. Noveris, frater, octo cogitationes vitiosas esse, A quibus monachus infestatur, quemadmodum Patres narrant. Prima est cogitatio gulæ, secunda malæ et turpis cupiditatis, tertia avaritiæ, quarta tristitiæ, quinta iræ, sexta acedix, septima vanæ gloriæ, et octava superbiæ.

2. Incumbit itaque tibi, o monache, ut cognoscas, animumque diligenter advertas, quamvis afflictione, quæ ab adversariis nostris et nequitix spiritibus proficiscatur, commoveri te et turbari sentias, et in quamnam cogitationem mens tua cum affectu, sive passione, proclivis sit.

3. Ac si quidem te gulæ aut voluptatis astu cieri cognoscis, ventrem coerce, definito in pondere et mensura cibo et potu: separationem animæ B a corpore, judicium venturum, horrendamque gehennæ flammam, necnon regni cœlestis desiderium, perpetuo memoria tene. Hoc pacto siquidem voluptatem ventris superare, atque abominari poteris.

4. Sin vero rursum a turpis vesaniæque cupiditatis spiritu occuparis, frenando corpori, contemendæ animæ, vigiliis, cum assiduis precibus te ipsum exerce. 507 Insuper modestiam cole; neminem judices, aut laceres nec prorsus abomineris. Quin et mortem animo versa, sitim libens tolera, nullam prorsus cum mulieribus consuetudinem habe, ut nec earum vultum intuearis: atque hoc modo ab hac passione liberaaberis.

α'. Γίνωσκε, ἀδελφε, ὅτι ὀκτώ εἰσιν οἱ λογισμοὶ οἱ πολεμοῦντες τὸν μοναχόν, καθὼς λέγουσιν οἱ Πατέρες. Πρῶτον ὁ τῆς γαστριμαργίας· δεύτερος ὁ τῆς κακῆς καὶ αἰσχροῦς ἐπιθυμίας· τρίτος ὁ τῆς φιλαργυρίας· τέταρτος ὁ τῆς λύπης· πέμπτος ὁ τῆς ὀργῆς· ἕκτος ὁ τῆς ἀκηδίας· ἑβδομος ὁ τῆς κενοδοξίας· καὶ ὁ τῆς ὑπερηφανίας ὀγδόος.

β'. Ὑψίλεις οὖν γινώσκειν, ὦ μοναχε, καὶ προσέχειν ἀκριβῶς, εἰς ποῖον πάθος παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ πνευμάτων τῆς πονηρίας ἐκταράττη καὶ θορυβῇ, καὶ πρὸς ποῖον ἐμπαθὲς νόημα ὁ νοῦς σου συγκατατίθεται.

γ'. Καὶ εἰ μὲν συνορᾷς, ὅτι ὑπὸ γαστριμαργίας, καὶ ὑπὸ τρυφῆς ταράττη, στένωσόν σου τὴν γαστέρα, περιορίζων ἐν σταθμῷ καὶ μέτρῳ τὴν τρυφήν καὶ τὸ πόμα· ἔχε μνήμην διηνεκεῆ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ψυχῆς, τῆς τε μελλούσης κρίσεως καὶ τῆς φοβερᾶς γέννητος· ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ πάθους τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Οὕτω γὰρ δυνήσῃ τὴν ἡσυχίαν διὰ γαστροῦ νικῆσαι, καὶ βδελύξασθαι.

δ'. Εἰ δὲ πάλιν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς αἰσχροῦς καὶ κακῆς ἐπιθυμίας κατέχη, ἀσκησον ἐγκράτειαν σώματος, καὶ συντριβὴν ψυχῆς, καὶ ἀγρυπνίας, μετὰ ἐκτενοῦς προσευχῆς· πρὸς τοῦτοίς ἔχε καὶ τὸ ἀπαρβήσιαστον, καὶ τὸ μὴ κρίναι τινὰ ἢ καταλαλῆσαι, ἢ τὸ παράπαν βδελύξασθαι. Ἐνθυμοῦ δὲ καὶ τὸν θάνατον, καὶ ἀγάπησον τὴν δόξαν· καὶ μηδόπως θέλῃ παραβάλλειν ταῖς γυναῖξιν, ἢ κἂν ὅλως τὴν τοῦτων ἔψιν ἰδοῖν, καὶ τοῦ πάθους ἀπαλλαγῇ.

ε'. Εἰ δὲ θέλεις νικῆσαι τὴν φιλαργυρίαν, ἀγάπα A τὴν ἀκτημοσύνην, καὶ τὴν ἀτέλειαν· καὶ ἐνθυμοῦ τὴν τοῦ Ἰούδα κατὰκρισιν. καὶ ὅτι δι' αὐτῆς προ- δίδωκε τὸν Κύριον τοῖς ἀνόμοις· καὶ ὅτι πᾶς φι- λάργυρος καὶ εἰδωλολάτρης καλεῖται παρὰ τῆς θείας Γραφῆς· καὶ ὅτι τῆς ἐλπίδος ἡμεῖς ἀφιστᾶ- τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι ἡ ἀπολαυσὶς τῶν χρημάτων πρόσ- καιρος, τοῖς δὲ φιλαργύροις ἡ κόλασις ἀθάνατος· ταῦτα οὖν λογιζόμενος, καὶ μηδὲν πλέον τῆς αὐταρ- καίας ζητῶν, τὸ πάθος τοῦτο νικήσεις.

ζ'. Εἰ δὲ πάλιν ἐκ τῆς κοσμικῆς λύπης ἐκτα- ράτῃ, καὶ θορυβῇ, ὀφείλεις εὐχεσθαι συνεχῶς, καὶ τὴν ἐλπίδα πᾶσαν πρὸς τὸν Θεὸν θείναι, καὶ μελέ- την ἀσκεῖν τῶν θείων Γραφῶν, καὶ μετ' εὐλαδῶν ροναχῶν καὶ φοβουμένων τὸν Κύριον συναναστρέ- φεσθαι, καὶ πάντων τῶν παρόντων, ὡς μὴ ὄντων B καταφρονεῖν, καὶ τὴν χεῖράν τὴν ἐν οὐρανοῖς ἐννοεῖν, τὰς τε τῶν δικαίων ἀπολαύσεις. Καὶ ἐὰν τυφθῇς ὑπὸ τινος, ἢ ἀτιμασθῇς, ἢ ἐκδιωχθῇς, μὴ λυπηθῇς, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρει· τότε δὲ μόνον λυποῦ, ὅταν εἰς Θεὸν ἀμάρτης· οὕτω γὰρ πνεύματι δυνήσῃ τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆναι.

ζ'. Ὅταν δὲ πάλιν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀρυ- χολίας ταρατῇ, συμπάθειαν ἀναλαβοῦ^a, καὶ δοῦ- λωσον πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ εἰ δυνατόν, νίπτε τοὺς πόδας αὐτῶν συνεχῶς ἐν ταπεινοφρονήματι, καὶ συγχώρησιν ζητεῖ παρὰ παντὸς ἀνθρώπου, καὶ τοὺς ἀσθενοῦντας συνεχῶς ἐπισκέπτου, τὴν τε γλῶσ- σαν κίνει πρὸς ψαλμοῖαν, καὶ τάχιστα τοῦ πάθους ἀπαλλαγῇ.

η'. Εἰ δὲ τὴν ἀκηδὴν θέλεις νικῆσαι, κάμνε τί C ποτε μικρὸν ἐργόχειρον, καὶ ἀναγίνωσκε, καὶ προσ- εύχου πυκνῶς μετ' ἐλπίδος βεβαίας τῶν καλῶν· ἐννέει τοὺς τε ψυχόρραγοῦντας, καὶ τὴν βίαν καὶ τὸν πνιγμὸν τῶν ἀμαρτωλῶν, πῶς ἀντλεῖως τιμω- ροῦνται καὶ βασανίζονται, καὶ οὕτω τοῦ πάθους ἔξεις ἀνάπαυσιν.

θ'. Εἰ δὲ ὑπὸ τῆς κενοδοξίας καὶ τοῦ τῶν ἀνθρώ- πων ἐπαίνου δεινῶς τυραννῇ, ὀφείλεις μηδὲν πρὸς ἐπίδειξιν τῶν ἀνθρώπων ποιεῖν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ἐργασίαν σου ποιεῖν ἐν κρυπτῷ, μηδεὶς ἄλλου εἰ- δότος, ἢ τοῦ Θεοῦ μόνου· καὶ μὴ ἀγάπα τοὺς ἐπαί- νους, μηδὲ τὰς τιμὰς τῶν ἀνθρώπων, μηδὲ τὰ καλὰ ἱμάτια, μηδὲ τὴν προτίμησιν, καὶ τὴν πρωτο- D καθεδρίαν· μᾶλλον δὲ ἀγάπα ἵνα σε ψέγωσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ κατηγορῶσι καὶ ἀτιμάζωσι ψευ- δόμενοι· καὶ ἔχει ἑαυτὸν^b παντὸς ἀμαρτωλοῦ ἀμαρ- τωλότερον.

ι'. Εἰ δὲ ὑπὸ τοῦ δαιμονιώδους πάθους τῆς κακί- στης ὑπερηφανίας σεαυτὸν ὀρᾷς πολεμοῦμενον, ὀφεί- λεις μηδένα ληδορῆσαι, ἢ κρῖναι, ἢ ἐξουδενῶσαι τὸ σύνολον, ἀλλ' ἑαυτὸν περίφημα πάντων λογίζεσθαι, καὶ ἐννοεῖν συνεχῶς, ὅτι ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ

Quod si pecuniæ cupiditatem vis superare, ama pauperlatem et vilitatem. Condemnationem Jude animo versa, quodque propter avaritiam Do- minum iniquis prodiderit; quod omnis avarus simulacrorum quoque servus vocatur in divinis Litteris; quod ea nos a spe in Deum ponenda aver- tit; quod demum pecuniarum possessio tempora- ria est, avaros vero manet immortalis pœna. Hæc tecum reputans, nec quidquam amplius quam suf- ficiat, queritans, vitium hoc coercebis.

Quod si etiam mundanus mœror te percellit et turbat, assiduæ debes orationi operam dare, cum religiosi Deumque timentibus monachis conversari, præsentia omnia ac si non essent aspernari, læti- tiam cœlestem animo concipere, non remuneratio- nes justorum. Si te quispiam verberat, conti- meliare afficeris, aut te persequuntur, ne concidas animo: quin potius bono animo sis. Atque tunc solum mœre, cum in Deum peccaveris. Sic enim per spiritum poteris ab hoc morbo sanari.

Quando autem ira te rursum, effervescensque bilis concitabit, mansuetudinem indue, teque fra- trum tuorum servum præbe. Sed et si fieri possit, cum humilitatis sensu horum frequenter pedes lava, indulgerique tibi postula a quovis homine. Infirmos sæpe visita, linguam ad psalmorum can- tum move; ac brevi a vitio illo curaberis.

Si vero accediam velis subigere, labore manuum tantisper defatigare: incumbere lectioni, et assiduæ orationi vaca, cum certa bonorum obtinendorum spe. Animo versa eos qui extremos spiritus agunt, asperos quoque cruciatus, et prælocationem pecca- torum; quo pacto sine misericordia plectantur torqueanturque: atque hac ratione vitii huius se- dationem obtinebis.

Sin a vana gloria et laudibus hominum graviter exagiteris, operæ pretium est, ut nihil quod homi- nibus ostentetur agas, sed omne tuum opus in abscondito facias, quod nemo nisi Deus solus vi- deat. Cavesis etiam ne laudari cupias, aut ab homi- nibus honorari, neve pulchras vestes, neque primas partes, neque primum locum ambias. Quin- imo nihil tibi charius sit et antiquius, quam ut homines mendacibus te convitiis, criminationibus, et contumeliis proscindant; ac teipsum habe quovis peccatore nequiores.

Quod si tandem a dæmoniaca pessimæ superbiz passione oppugnari te sentias, neminem prorsus debes sannis appetere, aut spretum habere; quin potius teipsum reputare tanquam omnium peri- psema et purgamentum, et perpetuo pensare, nisi

^a Coloss. iii, 5.

VARIE LECTIONES.

^a Percheym. legisse videtur ἀναβαλοῦ. mansuetudinem indue. ^b ἴσ. ἔχει σεαυτὸν.

Dominus ædificaverit domum, in vanum laborasse qui ædificant eam¹. Omnibus te debitorem existimes oportet, nihilque facias coram Deo et cunctis hominibus. Ne præsidentis sis **508** donec sententiam audias; cum videris illum, qui, tametsi in nuptiali convivio recubuerat, vinctis manibus pedibusque ejectus est in tenebras sempiternas². Sed et quantumvis, seu jejuniis, seu vigiliis des operam; quantumvis humi cubes, psallas, patientiam colas, corpus frequenter inclines, aut boni quodlibet aliud facias, ne dixeris: Id meo labore meaque strenuitate gestum est: sed Dei adminiculo et auxilio totum ascribe, non tuæ diligentiae. Omni studio cura, frater, ut simplex rectaque semper conversatio tua sit, nec aliud in corde habeas, et aliud in ore. Hoc enim fraudulentum est. At perenni cum lacrymarum fonte orationi incumbe. Quod si ita egeris, lunestam pessimamque offensam et ruinam effugies.

Vitiorum porro alia quidem corporis sunt, alia animi. Corporis vitia dicimus, gulam, scortationem, ebrietatem, petulantiam: animi vero, odium proximi, invidentiam, vanam gloriam, superbiam. Atqui hæc in animum nostrum agunt, ubi charitatis et continentia absunt: illa vero jejunio et vigiliis coercentur. Tunc enim mens lucem propriam recipit, et absque ullo obice Deum intuetur.

Ex sanctissimi Patris Joannis Damasceni sermonibus sententiarum aliquot fragmentum, quas Hilibaldus Pircheymerus Norimbergensis Claræ sorori suæ, apud S. Claram Norimbergæ moniali ex Græcis Latinas fecit.

Octo sunt passiones, quibus admodum (præcipue spirituales) impugnantur homines, gula videlicet, turpis concupiscentia, avaritia, ira, adversitas, acedia, vana gloria et superbia.

Hæc itaque vitia discerni, et summa diligentia cognosci debent, ut cum aliquo illorum tentatur homo, semper arma, quibus se munire possit, præparata habeat.

Si gula impugnaris, ventrem coerce: numero et mensura cibus et potus sumatur; animæ separatio a corpore, judicium venturum, et horrenda gehennæ flamma, pariter et regni cœlestis desiderium, assidue coram oculis obversentur: sicque ventris opprimetur voluptas.

Si turpis et carnalis te male vexat concupiscentia, illam vigiliis, labore, orationibus et inedia expelle: proderit et mortis meditatio, mortiferique gaudii supplicium, ac sexus alterius declinatio.

Avaritia vincitur liberalitate, et rei pecuniariæ contemptu, pariter et cogitatione illa, quod ob avaritiam Dominum et magistrum Judas tradidit, et quod omnis avarus a Scriptura divina idolola-

Α οίκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες· καὶ πάντοτε χρεωφειλέτην λογιζέσθαι ἑαυτὸν, καὶ ἐξουθενεῖν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ πάντων ἀνθρώπων. Καὶ μὴ θάρσει, ἕως οὗ τὴν ἀπόφασιν δέξῃ· ὁρῶν ἐκείνον, τὸν καὶ μετὰ τὴν ἐν νυμφῶνι κατάκλισιν, χεῖρας καὶ πόδας δεσμούμενον, καὶ εἰς τὸ σκότος αἰώνιον ἐξοριζόμενον· ἀλλὰ καὶ νηστεύης, καὶ ἀγρυπνῆς, καὶ χαμαικοιτῆς, καὶ ψάλλης, καὶ διαμονῆς, καὶ μετανοίας πολλὰς ποιῆς, καὶ ἄλλο τι καλὸν ποιῆς, μὴ λέγου, ὅτι ἐξ ἰδίου μου κόπου, ἢ ἀπὸ ἰδίας προθυμίας γέγνηται, ἀλλ' ἐκ τῆς Θεοῦ βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως γίνεται, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς ἐμῆς σπουδῆς. Σπούδατον πάντοτε, ἀδελφε, ἵνα ὑπάρχης ἀεὶ ἀπλοῦς καὶ ἁμωμος· καὶ μὴ ἔχῃ ἄλλα ἐν τῇ καρδίᾳ, ἄλλα ἐν τῇ στόματι σου· τοῦτο γὰρ **Β** ὀφλίσκον ἐστὶ· καὶ συνεχῶς μετὰ δακρύων προσεύχου· καὶ οὕτω ποιῶν ἀπαλλαγῇ τοῦ ὀλεθρίου καὶ πονηροῦ παραπτώματος.

Τῶν παθῶν, τὰ μὲν ἐστὶ σωματικά, τὰ δὲ ψυχικά· καὶ σωματικά μὲν λέγομεν, γαστριμαργίαν, πορνείαν, μέθην, ἀσέλγειαν. Ψυχικά δὲ, μίσος πρὸς τὸ πλησίον, φθόνον, ἔριν, κενοδοξίαν, ὑπερηφανίαν. Αὐτὰ δὲ ἐνεργοῦσιν εἰς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, ἀπόσσης ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας· τὰ δὲ ὑπὸ νηστείας καὶ ἀγρυπνίας. Τότε γὰρ ὁ νοῦς καὶ τὸ οἰκεῖον φῶς ἀπολαμβάνει, καὶ τὸν Θεὸν ἀπαρεμποδίστως ὁρᾷ.

C tra vocatur, quodque pecuniis ad breve tempus frui datur, morsque amara vitam acerbam avari sequatur: quapropter si nihil ultra quam sufficiat quaeretur, passio hæc evitatur.

Si adversitate aliqua perturbaris, ora et spem cunctam ad Deum dirige, et passionem Christi, nostræque imbecillitatem naturæ contemplare; præsentia cuncta et vana despice; gratiam cœlestem et justorum fruitionem venturam perpende. Id si feceris, nulla injuria seu contumelia contristaberis: sed solum Dei offensio te perturbabit.

Si te ira extimulat, mansuetudinem indue et ad Psalmorum decantationem perlege; malum in bono vince, majori cede, æqualem perfer, minori parce, prudentemque concordiam cum omnibus exerce hominibus, memor quam mansuetus agnus innocens ad mortem deductus sit.

Si acedia infestaris, teipsum laborando, meditando, orando et legendo excita: spes firma te instiget, ut considerare possis, quantum inter frigidam pigritiam et calidum intersit fervorem: quorum unum, a ventura separat gloria, alterum regni cœlestis te hæredem erent.

¹ Psal. cxvi, 1.

Quodsi vana tentaris gloria, teipsum scrutare, nihilque ad laudem seu demonstrationem perage humanam. Sed omnis operatio tua in occulto fiat, nemine præterquam Deo solo vidente, ad quem universa referantur opera. Hominum laudes, honores, prælationes, et similia contemne : et magis amplectere, si te accusant et contumelia afficiunt, mentientes et odio habentes, peccatores.

Si a dæmoniaca et pessima superbiæ oppugnaris passione, neminem judica ; sed solum teipsum circumspecte et cognosce : humilem te coram Deo ostende, et inferiorem omnibus te existima hominibus, audaciam et animi tumorem rejice, jejuniis, orationibus, vigiliis insiste : et cum te quid recte facere contigerit, non potentiae tuæ illud ascribe, sed divinæ pietati id totum acceptum refer : simplex et recta sit tua conversatio, nec aliud in corde, aliud in ore habe : dolosum etenim hoc est. Proin

omnis animi elatio lacrymarum fonte exstinguatur.

At turbæ vitiorum universæ resisti poterit, si semper et assidue homo cogitaverit, Deum operum suorum inspectorem, angelum custodem, virtutis nobilitatem, voluptatem momentaneam, peccati spurcitiem, vitam labilem, mortem incertam, gaudium seu cruciatum sempiternum, puræ conscientiae pacem, hominis dignitatem, Dei beneficia, et super omnia Christi vitam, mortem, et crucem. Quæ enim et qualis vita? vix homo ex sepulcro progressus, rursum ad sepulcrum perget, et demum in perpetua gehennæ flamma sepelietur. Deum igitur amemus, et ejus præcepta ita observemus, ut exantlata fragili et misera vita, ad perpetuam beatudinis gloriam feliciter pervenire valeamus. Amen.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

Ἰωάννου δαμασκηνοῦ, Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν*,
ψυχικῶν καὶ σωματικῶν.

Ἰστέον οὖν ὅτι διπλοῦς ὁ ὢν ὁ ἄνθρωπος, ἤγουν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, διπλὰς ἔχει καὶ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰς τούτων ἀρετάς* καὶ πέντε μὲν εἰσι τῆς ψυχῆς, καὶ πέντε τοῦ σώματος. Καὶ αἱ μὲν ψυχικαὶ αἰσθήσεις, ὥς καὶ δυνάμεις αὐτὰς οἱ σοφοὶ λέγουσιν, εἰσὶν αὗται· νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, καὶ αἰσθησις. Αἱ δὲ σωματικαὶ, ὁρασις, ὁσφρησις, ἀκοή, γεῦσις, καὶ ἀφή· ὅθεν τοι διπλὰ τούτων αἱ ἀρεταί, διπλὰ καὶ αἱ κακίαι· ὥστε ἀναγκαῖον εἶδέναι σαφῶς πάντα ἄνθρωπον, πόσα μὲν εἰσι τὰ ψυχικὰ πάθη, ποῖα δὲ τὰ σωματικὰ· καὶ ψυχικὰς μὲν ἀρετάς λέγομεν εἶναι προηγουμένως γενικωτάτας τέσσαρας ταύτας, αἰτινὲς εἰσὶν αὗται, ἀνδρεία, φρόνησις, σωφροσύνη, καὶ δικαιοσύνη· καὶ ἐκ τούτων ἀποτίκτονται ψυχικαὶ ἀρεταί· πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, προσευχή, ταπεινώσις, πραότης, μακροθυμία, ἀνεξικακία, χρηστότης, ἀοργησία, γνῶσις θεία, τὸ ἄθυμον, τὸ ἀπλοῦν, τὸ ἀτάραχον, τὸ ἀνυπόκριτον, τὸ ἀτυφον, τὸ ἀνυπερήφανον, τὸ ἀφθονον, τὸ ἄδολον, τὸ ἀφιλάργυρον, τὸ συμπαθές, τὸ ἐλεημονητικόν, τὸ μεταδοτικόν, τὸ ἀφοδον, τὸ ἀλυπον, τὸ κατανυκτικόν, τὸ αἰδεστικόν, ἡ εὐλάβεια, ἡ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐφesis, ἡ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ δρεξις, ἡ τῆς υἰοθεσίας ἐπιθυμία.

Ἀρεταὶ δὲ σωματικαὶ αὗται, μᾶλλον δὲ ἐργαλεῖα ἀρετῶν, ἐν γνῶσει καὶ κατὰ θεὸν γινόμεναι, ἐξω τε πάσης ὑποκρίσεως καὶ ἀνθρωπαρεσχέας, εἰς προκοπὴν ταπεινώσεως, καὶ ἀπαθείας φέρουσαι τὸν ἄνθρωπον· ἐγκράτεια, νηστεία, δίψα, ἀγρυπνία,

SANCTI PATRIS NOSTRI.

Joannis Damasceni. De virtute et vitio.

Animadvertendum est, hominem, cum ex duobus constet, anima scilicet et corpore, duplices quoque sensus habere, eorumque duplices esse facultates. Quinque porro sunt animi sensus, et quinque corporis. Et animi quidem sensus, quos facultates philosophi nuncupant, hi sunt : mens, cogitatio, opinio, imaginatio, et sentiendi vis. Corporis vero, visus, odoratus, auditus, gustus, et tactus. Hinc earum virtutes, et vitia duplicia. Quare necesse fuerit, quemcunque aperte dignoscere quot animæ sint virtutes, et quot corporis ; et rursum quæ ægritudines animæ, et quæ corporis. Et animæ virtutes dicimus esse, in primis fortitudinem, prudentiam, temperantiam, justitiam : ex quibus etiam animæ virtutes adnascuntur, fides, spes, charitas, oratio, humilitas, placiditas, tolerantia, clementia, bonitas, lenitas, Dei cognitio, alacritas, simplicitas, tranquillitas, sinceritas, modestia, incuriositas, liberalitas*, sui demissio, integritas, pecuniarum contemptus, compassio, misericordia, securitas, munificentia, indolentia, compunctio, pudor, reverentia, pietas, futurorum bonorum desiderium, regni Dei appetentia, ut tandem in filios adoptemur concupiscentia.

Virtutes vero corporis hæ sunt, seu potius instrumenta virtutum, in cognitione et secundum Deum actitæ, præter omnem simulationem et ambitionem et placendi hominibus studium, in progressum humilitatis atque indolentiæ manu-

* Matth. xii, 13.

VARIÆ LECTIONES.

* Hujus opusculi titulus apud Allatium in Symmictis est, Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, De virtute et vitio. In cod. Reg. λόγος ψυχωφελιμώτατος καὶ θαυμάσιος Sermo animis utilissimus et admirandus. Cl. Sella codicem sequor. * Codd. Allatii et Sella. Reg. Ἰστέον οὖν, ὅτι διπλοῦς ἔστιν. * Quid sit : Alienus ἀπὸ invidia animus? Græce ἀφθονον. Hæc enim summa præclaraque virtus est.

ducentes homines: continentio, jejunium, fames, A sitis, vigilia, per totam noctem statio, genuum spissa flexio, a balneis abstinencia, unica tantum tunica contentum esse, cibis siccis uti, sero et paucis cibari, aquæ potus, humi dormitio, paupertas, Inopia, austeritas*, cultus corporis negligentia, sui ipsius contemptus, vita solitaria, quieta, domi se continere, penuria, frugalitas, silentium, propriis manibus opus conficere, et quæcunque malorum tolerantia, et corporea exercitatio. Quæ omnia, si corpus valeat, beneque illi sit, et carnis perturbationibus vexetur, quam maxime necessaria et conducibilia sunt: si male se habet, Deique ope perturbationibus superior est, non adeo necessaria sunt, cum sancta sui demissio et gratiarum actio omnia impleat.

510 Dicendum consequenter est de animi et corporis vitiis, ægritudinibus nempe. Animæ ægritudines hæ sunt: oblivio, ignavia, et inscitia. Ex his tribus animi oculus, sive mens obtenebrata, obnoxia sit omnibus affectibus, qui sunt, impietas, prava opinio, hoc est hæresis quæcunque, blasphemia, furor, iracundia, amaror, subita ira, inhumanitas, injuriarum memoria, obrectatio, condemnatio, tristitia absque ratione, timor, metus, contentio, æmulatio, invidentia, vana gloria, superbia, simulatio, mendacium, infidelitas, avaritia, rerum materialium amor, affectio, in terrena propensio, acedia, pusillanimitas, ingratitude, murmuratio, jactantia, opinio de seipso, tumor, arrogantia, dominandi appetitus, studium placendi hominibus, dolus, imprudentia, recordia, adulationis, fictio, simulatio†, duplicitas, peccatorum approbationes ex ea parte quæ perturbationibus obnoxia est, et continua eorumdem meditatio, cogitationum error, suiipsius amor, quæ est malorum mater malorumque omnium radix avaritia, et improbitas, et malitia.

Corporis vero vitia sunt, gula, voracitas, luxus, ebrietas, latens comestio, variæ voluptates, fornicatio, adulterium, incontinentia, impuritas, incestus, puerorum stuprum, cum jumentis coitus, desideria prava, et quæcunque præter naturam sunt, et affectus improbi, furtum, sacrilegium, latrocinium, homicidium, quæcunque corporis relaxatio, et voluptatum carnis usus, et potissimum si corpus valeat: vaticinia, incantationes, auguria, sortilegia, ornatus appetitio, superfluitates, mollities, elegantiae nimium studium, facierum fricationes, execrandum otium, ambitiones, alearum ludus, nimius deliciarum mundi abusus, vita corpus deperiens, quæ mentem saginando terrestrem et pecudibus non absimilem reddit, neque eam usquam ad Deum et ad virtutis opera regredi permittit.

Radices vero vitiorum omnium, et, ut alius quis-

στάσις παννύχιος, κάμψις γονάτων συνεχής, ἀλυσία, μονοχιτωνία, ξηροφαγία, βραδυφαγία, βραχυφαγία, ὕδροποσία, χαμεινία, πτωχεία, ἀκτημοσύνη τὸ αὐχμηρόν, τὸ ἀκαλλώπιστον, τὸ ἀφλαυτον, μεμονωμένον, τὸ ἥσυχον, τὸ ἀπρόϊτον, τὸ ἐνδεές, τὸ αὐταρχές, τὸ σιωπηλόν, τὸ ταῖς οἰκείαις χερσὶν ἐργόχειρον μετέρχεσθαι, καὶ πᾶσα κακοπάθεια, καὶ ἀσκησις σωματική· ἅπερ ἅπαντα, τοῦ σώματος βωστοῦντος, καὶ ὑπὸ τῶν σαρκικῶν παθῶν ὀγλουμένου, ἀναγκαιότατα καὶ ὠφελιμώτατα· ἀσθενοῦντος δὲ, καὶ θεοῦ βοηθεία τούτων περιγενομένου, οὐ τοσοῦτον ἀναγκαῖά εἰσιν, ὥς τῆς ἀγίας ταπεινώσεως, καὶ εὐχῆς τὰ πάντα ἀναπληροῦσης.

Ὁφειλομεν οὖν εἰπεῖν, καὶ περὶ τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν, ἡγουν παθῶν· καὶ ψυχικά μὲν εἰσι πάθη ταῦτα, λήθη, ῥαθυμία, καὶ ἀγνοία· ὅφ' ὧν δηλαδὴ τῶν παθῶν τούτων ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, ἦτοι ὁ νοῦς, σκοτιζόμενος, κυριεύεται ὑπὸ πάντων τῶν παθῶν, αἰνὰ εἰσι ταῦτα, ἀσέβεια, κακοδοξία, ἡγουν πᾶσα αἵρεσις, βλασφημία, θυμὸς, ὀργή, πικρία, ὀξύχολία, μισανθρωπία, μνησικακία, καταλάλεια, κατάκρισις, λύπη ἄλογος, φόβος, δειλία, ἔρις, ζῆλος, φθόνος, κενοδοξία, ὑπερηφανία, ὑπόκρισις, ψεῦδος, ἀπιστία, πλεονεξία, φιλοῦλία, προσπάθεια, σχέσις γηγένων, ἀκηδία, μικροψυχία, ἀχαριστία, γογγυσμὸς, τύφος, οἷσις, σοδαρότης, ἀλαζονεία, φιλαρχία, ἀνθρωπαρέσκεια, δολιότης, ἀναίδεια, ἀναισθησία, χολακεία, ὑπουλότης, εἰρωνεία, διψυχία, αἱ συγκαταθέσεις τῶν ἀμαρτημάτων ἐκ τοῦ παθητικοῦ μέρους, καὶ ἡ συνεχὴς τούτων μελέτη, πλάνη λογισμῶν, φιλαυτία ἡ τῶν κακῶν γεννήτρια, καὶ ἡ ρίζα πάντων τῶν κακῶν φιλαργυρία, κακοήθειά τε καὶ πονηρία..

Σωματικά δὲ πάθη· γαστριμαργία, λαιμαργία, τρυφή, μέθη, λαθοφαγία, φιληδονία ποικίλη, πορνεία, μοιχεία, ἀσέλγεια, ἀκαθαρσία, αἰμομιξία, παιδοφθορία, κτηνοδατία, ἐπιθυμίαι κακαί, καὶ πάντα τὰ παρὰ φύσιν καὶ αἰσχρὰ πάθη, κλειψία, ἱεροσυλία, ληστεία, φόβος, σωματικὴ ἀνεσις καὶ ἀπόλαυσις τῶν θελημάτων τῆς σαρκὸς, ὕγιαίνοντος μᾶλλον τοῦ σώματος, μαντεῖαι, μαγείαι, γοητεῖαι, οἰωνισμοί, κληδονισμοί, φιλοκοσμῖαι, περπαιεῖαι, βλακείαι, καλλωπισμοί, ἐπιτρίμματα προσώπων, ἡ κατάκριτος ἀργεία, μετεωρισμοί, κυβείαι, ἡ ἐμπάθης τῶν τοῦ κόσμου ἡδέων παράχρησις, ἡ φιλοσώματος ζωὴ, ἡ τις παχύνουσα τὸν νοῦν, γεώδη καὶ κτηνώδη τοῦτον ἀποτελεῖ, καὶ οὐδέποτε πρὸς θεόν, καὶ τὴν τῶν ἀρετῶν ἐργασίαν ἀνανεῶσθαι* ἐξ.

Τίται δὲ πάντων τῶν παθῶν, καὶ, ὥς ἂν εἴποι

VARIAE LECTIONES.

* Quid etiam si squalorem, ponas? † Ironia scilicet. Sic per approbationes, consensum peccatis præstitum innuit. * Allatius legit melius ἀνανεῶσθαι, regredi.

τις προπέττειται, φιληδονία, φιλοδοξία, φιλαργυρία, ἅφ' ὧν ἀποτίκτεται πᾶν κακόν. Οὐχ ἁμαρτάνει δὲ ὁ ἄνθρωπος οὐδεμίαν ἁμαρτίαν, εἰ μὴ πρότερον οἱ κραταιοὶ οὗτοι γίγαντες, καθὼς φησιν ὁ ἐν ἀσκηταῖς σωφώτατος, Μάρκος περιγέγωνται καὶ κατακυριεύσωσιν αὐτοῦ· ἦτοι λήθη, ῥαθυμία, καὶ ἄγνοια· ταύτας δὲ ἀποτίκτει ἡδονὴ καὶ ἀνεσις, τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἐόξαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸν περισπασμόν· πρωταίτιος δὲ τούτων ἀπάντων, καὶ οἷα μήτηρ κακίστη, ὡς προείρηται, ἡ φιλαυτία, ἡγουν ἄλογος φιλία τοῦ σώματος καὶ ἐμπαθὲς προσπάθεια· διάχυσις γάρ καὶ ἐκλυσις νόος μετὰ εὐτραπείας καὶ αἰσχρολογίας, πολλῶν κακῶν καὶ πτωμάτων πρόξενος, ὡς ἡ παρρησία, καὶ ὁ γέλως.

Πρὸς τοῦτοις δὲ πᾶσι χρὴ γινώσκειν, ὡς ποικίλη τις ἐστὶ καὶ πολύτροπος ἡ ἐμπαθὲς φιληδονία, καὶ πολλὰ αἱ ἀπατῶσαι τὴν ψυχὴν ἡδοναί, ὅταν μὴ νήφουσα πρὸς θεόν, αἴρεται τῷ θεῷ φέδω, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀγάπῃ, τῆς τῶν ἀρετῶν ἐργασίας ἐπιμελουμένη. Μυρίαί γάρ φέρονται ἡδοναί πρὸς ταύτας ἔλχουσαι τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς· αἱ τῶν σωμάτων, αἱ τῶν χρημάτων, αἱ τῆς τρυφῆς, αἱ τῆς ἐξουσίας, αἱ τῆς ῥαθυμίας, αἱ τῆς ὀργῆς, αἱ τῆς θυλαστείας, αἱ τῆς φιλαργυρίας, αἱ τῆς πλεονεξίας· καὶ φαίνονται ἐν ἀπάτῃ λαμπρὰς ἔχουσαι τὰς ὄψεις, καὶ εὐαρέστους· ἱκαναὶ ἐπισπάσασθαι τοὺς περὶ ταῦτα ἐπιοημένους, καὶ μὴ σφόδρα τῆς ἀρετῆς ἐρῶντας, καὶ τὴν ταύτης ὑπομένοντας σκληρότητα. Καὶ πᾶσα γάρ σχέσις γῆινῃ, καὶ ἡ πρὸς τι τῶν ὑλικῶν προσπάθεια, ἡδονὴν καὶ τέρψιν ποιεῖ τῷ προσπαθητικῷ, καὶ ἀνόνητον καὶ βλαβεράν. Τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν ἐμπαθὲς ἐν τούτῳ δεικνύει, ὡς τοῦτου ἔνεκεν, θυμῷ καὶ ὀργῇ, λύπῃ τε καὶ μνησιχαλίᾳ, τῇ τοῦ ποθομένου ἀποστερήσει τὸν ἡττώμενον καθυποβάλλεσθαι. Εἰ δὲ μετὰ τῆς προσπαθείας καὶ μικρὰ ἐπικρατήσῃ συνήθεια, ἀναισθήτως φάναι, καὶ ἀνιάτως ἄχρι τέλους τῆς ἀλόγου προσπάθειας ἔχεισθαι, διὰ τῆς ἐνταῦθα κεκρυμμένης ἡδονῆς τὸν ἀλόντα παρασκευάζει. Πολυσχεδὴς γάρ ἐστιν ἡ τῆς ἐπιθυμίας ἡδονή, ὡς προείρηται· καὶ οὐ μόνον τῇ πορνείᾳ, καὶ τῇ ἄλλῃ σωματικῇ ἀπολαύσει ἀποπληροῦται, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς πάθεσιν. Ἐπεὶ τὸ σωφρονεῖν οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ, τὸ πορνείας ἀπέχεσθαι, καὶ τῶν ὑπογαστρῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἡδονῶν ἐκτὸς εἶναι. Ἐνθεν καὶ ὁ φιλοχρηματίας καὶ ὁ φιλαργυρίας, καὶ ὁ πλεονεξίας ἐρῶν, ἀκόλαστος· ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος σώματος ἐρῶν, οὕτω καὶ οὗτος χρημάτων. Μᾶλλον δὲ οὗτος ἀκολαστότερος, ὅσον οὐδὲ τοσαύτην ἔχει βίαν ἐκ τῆς φύ-

^a In Moral.

A quam diceret, primæ causæ^b, intemperantia^c, ambitio, et avaritia, ex quibus malum omne adnascitur; neque unquam homo in aliquo delinquit, ni prius gigantes isti validi, ut inter ascetas sapientissimus Marcus ait^d, advenerint, eumque debellarint: vel oblivio, ignavia, et inscitia. Eas progenerant voluptas et recreatio, humanæ gloriæ salutationisque ambitus. Ac horum omnium prima causa, et veluti mater pessima, ut supra diximus, sui ipsius amor est, absque ratione nemp corpore amor et impensus affectus. Diffusio ac dissolutio mentis cum scurrilitate, et verborum obscenitate in multa mala atque errores impellunt, quemadmodum dicendi libertas, et risus.

B Ante vero omnia sciendum est, variam et multiplicem esse perturbationibus obnoxiam intemperantiam, et plerasque quæ animum deludunt voluptates; dum anima non usquequaque vigil et sobria, divino non fulcitur timore, et erga Christum amore, in virtutum cultu segniter se gerit.

511 Namque innumeræ circumaguntur voluptates, quæ oculos animæ in se pelliciunt: quales sunt rerum corporearum, pecuniarum, luxus, gloriæ, negligentiae, iræ, dominii, quæstus, cupiditatis, avaritiæ. Apparentque cum fraude, faciem splendidam ac desiderabilem præ se ferentes, eosque qui circa similia inserviunt, nec sunt virtutum studiosi, sed coacte ac resisterenter eas sustinent, abducere comparatæ. Etenim quicumque ad res terrenas affectus, et ad aliquid materiale propensio voluptatem et gaudium inutile, innoxium, in patiente excitant, partem eam animæ, quæ voluptate alitur, non sine perturbatione, ostendunt: adeo ut propterea furori, et iræ, et mærori, et injuriarum recordationi, concupiti privatione, quæ superatur ab illis, subdatur. Si vero (1) cum affectione usus quoque licet pusillus invaluerit, prohi stuporem! facit, ut qui ab eis captus fuerit, ad finem usque rationis expertis affectionis per clanculum in ea delitescentem voluptatem incurabilis permaneat. Etenim, ut diximus, concupiscentiæ voluptas multiplex est, nec fornicatione tantum aliave corporis oblectatione completur, sed cæteris etiam affectibus: quandoquidem et continentia non id solummodo est, a fornicatione, et iis quæ sub ventre sunt, voluptatibus liberam esse. Quapropter qui avaritiæ operam navat, intemperans est. Quemadmodum enim ille corpus, ita et hic pecunias deperit. Imo hic eo

VARIÆ LECTIONES.

^a Vox Græca *proclivitates*, significat. ^b Seu *voluptatum amorem*.

NOTÆ.

(1) Periodus hæc sic etiam reddi potest: Sin autem cum affectione vel modica consuetudo obineat, id efficit, ut ille a delitescente voluptate tictus

et captus, insensibili quodam modo, ac sine ulla remedio, ad finem usque irrationabili voluptati addictus verseretur.

intemperantior, cum non tanta vi ex natura eum compellente agatur. Nam sane ille vere ignarus et multo maxime habebitur [auriga] non qui effrenem equum agere [aut continere] nescit, sed qui mansuetum et obedientiorem sibi subdere non potest. Et undequaque manifestum est, supervacaneum, nec secundum naturam esse pecuniarum appetitum; tanquam qui non a natura, sed ex prava electione vim patitur. Ideoque citra veniæ spem peccat, qui ab eo libens volensque superatur. Quapropter plane nos addiscere decet, non in luxu tantum et corporum usu voluptatem sitam ac prænitam esse, sed in quocunque affectu (2) dilecto. Ut vero affectus secundum trinam animæ divisionem dignoscantur, hæc etiam quam brevissime addere propter continentiam (3) opportunum

judicavimus.

De triplici parte animæ.

Anima itaque dividitur in tres partes: in eam quæ ratione, et in eam quæ ira ducitur, et in eam quæ voluptate alitur. Illius quæ ratione ducitur, peccata sunt hæc: infidelitas, hæreses, stultitia, blasphemia, ingratitude, approbationes peccatorum ex ea parte quæ perturbationibus obnoxia est, procedentium. At horum malorum sanatio et medicina sine ulla hæsitacione fuerit, fides in Deum, vera firmaque et recta dogmata, eloquiorum Spiritus assidua meditatio, pura et nonquam cessans oratio, et erga Deum gratiarum actio.

De facultate irascente.

Illius vero quæ ira ducitur, peccata sunt: crudelitas, **512** odium, immisericordia, injuriarum recordatio, invidentia et continua circa hæc meditatio. Horum sanatio et medicina, humanitas, amor, placiditas, in fratres charitas, commiseratio, injuriarum tolerantia, et bonitas.

De facultate concupiscente.

Illius quæ voluptate alitur, peccata sunt hæc: gula, voracitas, ebrietas, fornicatio, adulterium, impuritas, intemperantia, avaritia, inanis gloriæ ambitio, necnon auri et argenti, et corporearum voluptatum desiderium. Eorum vero sanatio et medicina, jejunium, continentia, labor, paupertas, pecuniarum in pauperes distributio, immortalium futurorum desiderium, regni Dei appetentia, et ut in filios adoptemur concupiscentia.

Tradenda præterea est cognitio cogitationum obnoxiarum perturbationibus, per quas omnia peccata committuntur.

Cogitationes quæ ~~κακίστην~~ ^{κακίστην} includunt, sunt octo. Prima est gulæ, secunda fornicationis, tertia avaritiæ, quarta iræ, quinta tristitiæ, sexta acediæ, septima inanis gloriæ, octava superbiam.

σεως συνωθοῦσαν αὐτόν. Καὶ γὰρ ἀμαθὴς ἡνίοχος ἐκεῖνος ἄν, ὡς ἀληθῶς καὶ μάλιστα λέγοιτο, οὐχ ὁ τὸν σκληρὸν καὶ δυσήνιον μὴ κατέχων ἵππον, ἀλλ' ὁ τὸν ἡμέρον καὶ ἐπεικέστερον, μὴ δυνάμενος ὑποτάξαι. Καὶ δῆλόν ἐστι πανταχόθεν, ὡς περιττὴ καὶ οὐ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία, ἃτε μὴ ἐκ φύσεως τὴν βίαν ἔχουσα, ἀλλ' ἐκ τῆς μοχθηρᾶς προαιρέσεως. Διὸ καὶ ἀσύγνωστα ἀμαρτάνει ὁ ταύτῃ ἐκὼν ἡττώμενος· ὥστε χρὴ σαφῶς ἐπιγινώσκειν ἡμᾶς, οὐκ εἰς τρυφὴν μόνον, καὶ τὴν τῶν σωμάτων ἀπόλαυσιν ἢ φιληδονίαν ὀρίζεται, ἀλλ' ἐν παντὶ τρόπῳ καὶ πράγματι προαιρέσει ψυχῆς ἀγαπωμένῳ καὶ προσπαθεῖν. Ἵνα δὲ σαφέστερον ἔτι τὰ πάθη κατὰ τὸ τῆς ψυχῆς τριμερὲς διαγινώσκῃται, καὶ τάδε ἐν ἐπιτόμῳ προσθήναι διεκρίναμεν.

Περὶ τοῦ τριμερους τῆς ψυχῆς.

Ἡ ψυχὴ διαιρεῖται εἰς τρία· λογιστικὴν, θυμικὴν, καὶ ἐπιθυμητικὴν. Ἐκ τοῦ μὲν λογικοῦ τὰ ἀμαρτήματα εἰσι ταῦτα· ἀπιστία, αἵρεσις, ἀφροσύνη, βλασφημία, ἀχαριστία, καὶ αἱ συγκαταθέσεις σωματικῶν ἀμαρτημάτων, αἱ γίνονται ἐκ τοῦ παθητικοῦ μέρους. Ἡ δὲ τούτων τῶν κακῶν ἱασις καὶ θεραπεία ἡ ἀδιστακτός ἐστι πίστις πρὸς τὸν Θεόν, τὰ ἀληθινὰ καὶ ἀπλανῆ καὶ ὀρθόδοξα δόγματα τῆς εὐσεβείας, ἡ συνεχὴς μελέτη τῶν λογίων τοῦ πνεύματος, ἡ καθαρὰ προσευχὴ καὶ ἀδιάλειπτος, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν εὐχαριστία.

Περὶ τοῦ θυμικοῦ.

Τοῦ δὲ θυμικοῦ τὰ ἀμαρτήματα εἰσι ταῦτα· ἡ ἀσπλαγχνία, τὸ μῖσος, τὸ ἀσυμπαθές, τὸ μνησικακόν, ὁ φόβος, καὶ ὁ φόβος, καὶ ἡ συνεχὴς πρὸς τὰ τοιαῦτα μελέτη. Ἡ δὲ τούτων ἱασις καὶ θεραπεία, ἡ φιλανθρωπία, ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ χρηστότης.

Περὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ.

Τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ τὰ ἀμαρτήματα εἰσι ταῦτα· ἡ γαστριμαργία, ἡ λαιμαργία, ἡ οἰνοφλυγία ἡ πορνεία, ἡ μοιχεία, ἡ ἀκαθαρσία, ἡ ἀσέλγεια, ἡ φιλοχρηματία, ἡ τῆς κενῆς δόξης ἐπιθυμία, χρυσοῦ τε καὶ πλούτου, καὶ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν. Ἡ δὲ τούτων ἱασις καὶ θεραπεία, ἡ νηστεία, ἡ ἐγκράτεια, ἡ κακοπάθεια, ἡ ἀκτημοσύνη, ὁ τῶν χρημάτων πρὸς πένητας σκορπισμὸς, ἡ τῶν μελλόντων ἐκείνων ἀθανάτων ἀγαθῶν ἔρεσις, ἡ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐκ-
ξίς, καὶ ἡ τῆς υἰοθεσίας ἐπιθυμία.

Δέον οὖν ἐνθῆναι ἡμᾶς καὶ τὴν διάγνωσιν τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν, δι' ὧν πᾶσα ἀμαρτία τελείται.

Ὅκτώ εἰσι πάντες οἱ περιεκτικοὶ τῆς κακίας λογισμοί· ὁ τῆς γαστριμαργίας, ὁ τῆς πορνείας, ὁ τῆς φιλαργυρίας, ὁ τῆς ὀργῆς, ὁ τῆς λύπης, ὁ τῆς ἀκηδίας, ὁ τῆς κενοδοξίας, καὶ ὁ τῆς ὑπερηφανίας.

NOTÆ.

(2) Græc. habet *τρόπῳ*, clariori sensu, in quocunque modo. Legit Allatius *τόπῳ*.

(3) Nihil prorsus de continentia habet Græcus contextus.

Τούτους ὁκτὼ λογισμοὺς παρενοχλεῖν μὲν, καὶ μὴ παρενοχλεῖν, οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστι· ἐμμένειν δὲ, ἢ πάθος κινεῖν, ἢ μὴ κινεῖν, τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστίν.

Ἄλλο δὲ ἐστὶ προσβολή, καὶ ἄλλο συνδοιασμός, καὶ ἄλλο πάλη, καὶ ἄλλο πάθος, καὶ ἄλλο συγκατάθεσις, ἢ ἐγγίζουσα καὶ παρομοιοῦσα τῇ πράξει, καὶ ἄλλο ἐνέργεια, καὶ ἄλλο αἰχμαλωσία.

Καὶ προσβολή μὲν ἐστίν ἡ ἀπλῶς γινομένη παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ὑπόμνησις· οἷον, *ποίησον τόδε ἢ τόδε*. Ὡς ἐπὶ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν· « Εἰπέτε ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτος γένωνται » τοῦτο ὡς εἰρηται, οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστι.

Συνδοιασμός δὲ ἐστίν ἡ παραδοχή τοῦ ὑποβαλλομένου λογισμοῦ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οἷον μετ' αὐτοῦ μελέτη καὶ ἐνέδονος ἐμιλία ἢ παρὰ τῆς προαιρέσεως ἡμῶν. Πάθος δὲ, ἡ ἀπὸ τοῦ συνδοιασμοῦ ἐξίς γινομένη παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ὑποβαλλομένου πάθος, καὶ οἷον ἐν συνεχῇ μελέτη καὶ φαντασία. Πάλη δὲ, ἡ ἀντίστασις τοῦ λογισμοῦ, ἢ πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ ἐν τῷ λογισμῷ πάθους, ἢ τοῦ ἐμπαθοῦς λογισμοῦ, ἢ πρὸς συγκατάθεσιν, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. Ταῦτα δὲ ἀλλήλοις ἀντίκεινται. » Αἰχμαλωσία δὲ ἐστὶ βία καὶ ἀκούσιος τῆς καρδίας ἀπαγωγή, ἀπὸ προλήψεως καὶ μακρᾶς συνηθείας τυραννουμένης· συγκατάθεσις δὲ, ἡ κατάνευσις πρὸς τὸ πάθος τοῦ λογισμοῦ. Ἐνέργεια δὲ, αὕτη ἡ πράξις τοῦ ἐν συγκατάθεσει ἐμπαθοῦς λογισμοῦ· ὁ τοίνυν τὸ πρῶτον ἀπαθῶς λογισζόμενος, ἢ ἀντιρρήσει καὶ ἐμβριθεῖ ἐκ πρώτης ἀποπεμπόμενος, ἢ γοῶν τὴν προσβολήν, πάντα τὰ ἔσχατα ὅφ' ἐν περιέκοψε.

Ἀναιρεῖται μὲν ὑπὸ ἐγκρατείας ἡ γαστριμαργία· ὑπὸ δὲ θεοῦ πόθου καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐφελσεως, ἡ κορνεία· ὑπὸ δὲ συμπαθείας τῆς πρὸς τοὺς πένητας, ἡ φιλαργυρία· ὑπὸ δὲ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς πρὸς πάντας ἀγάπης, ἡ ὀργή· ὑπὸ δὲ τῆς πνευματικῆς χαρᾶς, ἡ κοσμικὴ λύπη· ὑπὸ δὲ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς καρτερίας, καὶ τῆς πρὸς θεῶν εὐχαριστίας, ἡ ἀκηδία· ὑπὸ δὲ τῆς κρυπτῆς μέντοι τῶν ἀρετῶν ἐργασίας, καὶ τῆς ἐν συντριβῇ καρδίας συνεχοῦς προσευχῆς, ἡ κενοδοξία· ὑπὸ δὲ τοῦ μὴ κρίνειν τινὰ ἢ ἐξουθενεῖν, ὡς ὁ μέγας Φαρισαῖος, ἀλλ' ἡγεῖσθαι ἑαυτὸν ἔσχατον πάντων, ἡ ὑπερηφανία. Οὕτως οὖν τῶν εἰρημένων παθῶν ὁ νοῦς ἐλευθερωθεὶς, καὶ πρὸς θεὸν ἀνυψωθείς, ἀπεντεῦθεν ζῇ τὴν μακαρίαν ζωὴν, τὴν ἀβράβωνα ἐσχόμενος τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἀποδημήσας, μετὰ ἀπαθείας καὶ γνώσεως ἀληθοῦς, παρίσταται τῷ φωτὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, μετὰ τῶν θείων ἀγγέλων, εἰς αἰῶνας ἀπεράντους καταλαμβάνομενος.

^a Matth. iii, 4. ^β Galat. v, 17. ^γ Luc. xviii.

Has octo cogitationes turbas ac molestiam conciere vel non conciere in nostra potestate non est. At immanere vel non immanere, affectus movere vel non movere, in nostra potestate est.

Et aliud quidem est aggressio, aliud hæsitatio, aliud lucta, aliud affectio, aliud approbatio, quæ proxima est operationi et ei assimilatur, aliud actio, aliud captivitas.

Aggressio est, cum quid simpliciter ab hoste in memoriam suggeritur, veluti, *fac hoc*, vel etiam de Domino Deoque nostro: « Dic ut lapides isti panes fiant ^a. » Et hoc, ut diximus, non est in nostra potestate.

Hæsitatio est cogitationis, quæ ab hoste suggeritur, exceptio, et quasi una cum eo meditatio, et quæ ab electione nostra profuit, voluptuosa consuetudo. Affectio est ab hæsitatione habitus, qui ab hoste suggerente inditur, et quasi continua meditatio et imaginatio. Lucta est cogitationis repugnantia ad affectum, qui in cogitatione est, aut ad cogitationem perturbationibus concitam extirpandum aut approbandum (4), ut ait Apostolus: « Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc autem sibi invicem opponuntur ^b. » Captivitas est violenta coactaque cordis tractio, per anticipationem et longam consuetudinem, veluti per tyrannidem occupati. Approbatio est ad affectum cogitationis consensus. Actio est ipsum opus cum approbatione cogitationis, quæ affectibus subditur. Qui itaque primum sine ulla perturbatione animo volvit, vel contradictione, aut gravitate, et constantia ab ipso primo impetu aggressionem ex sese ablegat, quæ postmodum sequuntur, omnia in uno solo resecauit.

Tollitur autem a temperantia gula; a divino desiderio et futurorum honorum appetentia, fornicatio; a commiseratione erga pauperes, avaritia; **513** a probitate et charitate in omnes, iracundia; a spirituali lætitia, mundanus mœror; a patientia et tolerantia, et in Deum gratiarum actione, acedia; ab occulto virtutum exercitio et continua in compunctione cordis oratione, vana gloria; a non dijudicando, aut contemnendo aliquem, uti jactabundus ille Phariseus ^c, sed semetipsum omnium esse infimum existimando, superbia. Hac itaque ratione a jam dictis affectibus mens liberata, et ad Deum sublata, hic beatam vivit vitam, sancti Spiritus recipiens arrhabonem, et ex hisce postmodum emigrans, nullis perturbationibus obnoxia, et cum cognitione vera, sanctæ Triadis splendoribus astat cum divinis angelis in infinita sæcula collustrata.

NOTÆ.

(1) Ob Pauli locum sic vertendum est: *Aut ad cogitationem perturbationibus concitam extirpandam,*

sive etiam ad rationis a passione obsessæ consensum impediendum.

Cum itaque in tres partes, ut supra exposuimus, dividatur anima: tres namque, ut dictum est, sunt illius partes, altera quæ ratione, altera quæ ira, altera quæ concupiscentia ducitur: si in ea quæ iræ deservit, fuerit amor atque humanitas, et in ea quæ concupiscentiæ, puritas et temperantia, cogitatio est illustrata. Si vero in irascente inhumanitas, et in concupiscente intemperantia, cogitatio est obtenebrata. Cogitatio itaque tunc bene et temperanter se habet et illustratur, cum perturbationes illi subduntur, et creaturarum Dei rationes spiritualiter meditatur, et ad sanctam beatamque Triadem sublevatur. Ita tunc quoque rursum, id quod secundum naturam est, movet, cum omnes homines amore, et nullum ipsorum, aut odio aut excarescentia prosequitur; concupiscentia, cum humilitate, continentia, et paupertate affectus mortificaverit, hoc est voluptatem carnis, pecuniarum, et gloriæ transeuntis appetentiam, et sese in divinum et immortalem amorem converterit. Concupiscentia etenim ad tria movetur, ad voluptatem carnis, ad inane gloriæ, et ad pecuniarum fraudem, et ob hoc præter rationem desiderium, Deum, divinaque ejus præcepta spernit, divinæque nobilitatis obliviscitur, in proximum effertur, cogitationem obtenebrat, cui facultatem non facit ut in veritatem oculos dirigat. Quorum qui sublimiorem cogitationem possederit, antequam ex hac vita excedat, ut ante dictum est, regni cælorum particeps sit, beatamque vivit vitam, non extra spem reposita iis, qui diligunt Deum, beatitudine possundi: cujus nos quoque per gratiam Christi utinam digni efficiamur. Amen.

Sed hæc quidem ita exposuimus quasi imparati, de virtutibus et vitiis compendiosum et apertum tractatulum digerentes, ut quilibet facili negotio eorum differentiam ac discrimen, hac singularum partium expositione dignoscere possit ac dijudicare. Hanc enim ob causam earum varias species, et singula quæque exposuimus, ut nulla virtutis aut vitii species, si fieri posset, ignoraretur, et ut virtutes quidem alacri animo ad nosmetipsos attrahamus, et eas potissimum, quæ animæ sunt, quibus et Deo proxime accedimus: vitia vero toto conatu declinantes fugiamus. Vere enim beatus ille est, qui virtutem quærit, et illam ambit **514** et diligenter conquirat, tanquam qui per eam Deo proximus sit, et mente cum eo conjungitur. Hoc namque proprie prudentia, fortitudo, sapientia, et cognitio est infallibilis, ac divitiæ quæ subripi non possunt: per virtutem actuosam ad speculationem Creatoris adduci. Virtus enim (ἀρετή) ita dicitur, διὰ τὸ ἀρτίζεσθαι, id est, quod *artificatur*. Eam eligimus et volumus, quod nostra electione et voluntate, non coacte, et inconsulte bonum operemur. Prudentia etiam dicitur φρόνησις παρὰ τὸ νοῦ φέρειν, ab eo quod menti afferat *utilia*.

Τριμερὴς τοίνυν οὖσα, ὡς προεδήλωται, ἡ ψυχὴ· τρία γάρ, ὡς εἶρηται, τὰ μέρη ταύτης εἶναι, λογισμὸς, θυμὸς καὶ ἐπιθυμία· ἐάν τις ἐν τῷ θυμικῷ ἀγάπῃ, καὶ φιλανθρωπία, καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ καθαρότης καὶ σωφροσύνη, ὁ λογισμὸς ἐστὶ πεφωτισμένος. Ἐάν δὲ ἐν τῷ θυμικῷ ᾖ μισανθρωπία, καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ἀκολασία, ὁ λογισμὸς ἐστὶν ἐσκοτισμένος· ὁ μὲν οὖν λογισμὸς τότε ὑγιαίνει καὶ σωφρονεῖ καὶ φωτίζεται, ὅτε τὰ πάθη ἔχει ὑποταγμένα, καὶ τοὺς λόγους τῶν κτισμάτων ἀγνικῶς θεωρεῖ, καὶ πρὸς τὴν μακαρίαν καὶ ἁγίαν Τριάδα ἀνάγεται. Ὁ δὲ θυμὸς τότε πάλιν κινεῖ τὸ κατὰ φύσιν, ὅτε πάντας ἀνθρώπους ἀγαπᾷ, καὶ πρὸς οὐδέναν αὐτῶν ἢ λύπην, ἢ μνησικαλίαν κέκτηται. Ἡ δὲ ἐπιθυμία, ὅταν ὑπὸ ταπεινοφροσύνης καὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκτημοσύνης νεκρώσῃ τὰ πάθη, τοῦτέστιν ἡδονὴν σαρκὸς, καὶ χρημάτων καὶ δόξης παρερχομένης ἐφείσιν, καὶ τραπῇ πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἀθάνατον ἔρωτα· καὶ γὰρ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὰ τρία τὴν κίνησιν ἔχει, ἢ πρὸς ἡδονὴν σαρκὸς, ἢ πρὸς δόξαν κενὴν, ἢ καὶ πρὸς ἀπάτην χρημάτων, καὶ διὰ τὴν παράλογον ταύτην ἐφείσιν καταφρονεῖ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν θελῶν αὐτοῦ ἐντολῶν, καὶ τῆς θείας εὐγενείας ἐπιλανθάνεται, καὶ πρὸς τὸν πλεῖστον ἐκθηριούται, καὶ τὸν λογισμὸν σκοτίζει, καὶ οὐκ ἐφ' ἀναδιδέσθαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὣν ὁ ἀνώτερον κτησάμενος φρόνημα, ἀπεντεῦθεν, ὡς προείρηται, ἀπολαμβάνει τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ζῇ μακαρίαν ζωὴν, προσδοκίᾳ τῆς ἀποκειμένης μακαριότητος, τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν· ἧς καὶ ἡμεῖς ἀξιοθεύμεν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

diligunt Deum, beatitudine possundi: cujus nos quoque

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως, ὡς εἶχομεν ἀμειβίας, ἀφελῶς ἐξεθέμεθα, εὐσύννοπτον καὶ σαφῆ σχεδιάσαντες τὸν περὶ ἀρετῶν καὶ παθῶν λόγον, ἵν' εὐχερῶς ἔχῃ τις διακρίνειν τε καὶ διαγιγνώσκειν τὴν τούτων διαίρεσιν τε καὶ διαφορὰν, τῇ μὲν τούτων λεπτομερίᾳ καὶ σαφηνείᾳ. Δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο, καὶ ποικίλον ἐκάστου καὶ πολυειδὲς ἐξεθέμεθα, ὡς μηδεμίαν, εἰ δυνατόν, ἰδέαν ἀρετῆς καὶ κακίας ἀγνοεῖσθαι· καὶ οὕτως τὰς μὲν εὐθύμως πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπασώμεθα, τὰς ἀρετὰς δηλονότι καὶ μὴ ἅλλαν ψυχικὰς, δι' ὧν καὶ τῷ Θεῷ ἐγγίζομεν, τὰς δὲ γε κακίας καὶ σφόδρα ἐκκλίναντες διαδιδράσχομεν· μακάριος γὰρ, ὡς ἀληθῶς, ὁ ἀρετὴν ζητῶν, καὶ ταύτην μετιών· καὶ ὅτι τί ἐστὶν ἀρετὴ ἐπιμελῶς ἐρευνῶν, ὡς δι' αὐτῆς ἐγγίζων τῷ Θεῷ, καὶ τούτῳ νοερῶς συγγινόμενος. Τοῦτο γὰρ κυρίως, φρόνησις ἰ... σοφία τε καὶ γνῶσις ἀψευδής, καὶ πλοῦτος ἀναπαρετος, τὸ διὰ πρακτικῆς ἀρετῆς πρὸς θεωρίαν ἀναγίσθαι τοῦ ποιήσαντος. Ἀρετὴ δὲ καλεῖται, διὰ τὸ αἰρεῖσθαι· αἰρετὴ γὰρ καὶ θελητή, διὰ τὸ αἰρετῶς καὶ αὐτεξουσίως τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν ἡμᾶς, οὐχὶ ἀβουλήτως καὶ ἀναγκαστικῶς· φρόνησις δὲ λέγεται, τὸ παρὰ τῷ νοῦ φέρειν τὰ ὠφέλιμα.

VARIAE LECTIONES.

Deest ἀνδρεία. nam Allatus, fortitudinem, posuit.

Εἰ βούλει δὲ, προσθήσωμεν τῷ ἀφελεῖ τούτῳ λόγῳ, Α ὡς χρυσοῦν ἐπισφράγισμα, καὶ περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, μικρὸν τοῦ τιμιωτάτου πάντων τῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων, τὸ νοερὸν καὶ λογικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, μόιο; ἐκ πάντων κατ' εἰκόνα ἐστὶ, καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ. Κατ' εἰκόνα μὲν λέγεται πᾶς ἄνθρωπος, κατὰ τὸ τοῦ νοῦς ἀξίωμα, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς, ἥτοι τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἀθεώρητον, τὸ ἀθάνατον, τὸ αὐτεξούσιον, καὶ μὴν καὶ τὸ ἀρχηγόν, καὶ τακτογονικόν, καὶ οἰκοδομικόν· καθ' ὁμοίωσιν δὲ, κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον, καὶ τὰς θεωνύμους ταύτας καὶ θεομιμήτους πράξεις, ἔχουν κατὰ τὸ φιλανθρώπως πρὸς τὸ ὁμογενὲς διακρίσθαι· οἰκτεῖρουν τε καὶ ἐλεεῖν, καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὁμόδουλον, εὐσπλαγχνίαν τε πᾶσαν καὶ συμπάθειαν ἐνδείκνυσθαι. « Γίνεσθαι γάρ, φησὶ Χριστὸς ὁ Θεός, οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν οὐρανοῖς οἰκτίρων ἐστὶ. » Καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα, πᾶς ἄνθρωπος κέκτηται· ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν, σπάνιοι, καὶ μόνοι οἱ ἐνάρετοι καὶ ἅγιοι, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώποις μιμούμενοι· οὕτως ὑπεραγάθου φιλανθρωπίας ἀξιοθείμεν καὶ ἡμεῖς, εὐαρεστήσαντες αὐτῷ δι' ἀγαθοεργίας, καὶ μιμηταὶ γενόμενοι τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαριστησάντων Χριστῷ· ὅτι αὐτῷ ἐστὶν ἔλεος, καὶ αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, καὶ τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Quoniam ipsius est misericordia, et ipsi debetur gloria, honor, et adoratio cum Patre, sine principio, et sanctissimo et bono et vivifico Spiritu ipsius, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

* Luc. v, 36.

NOTÆ.

(5) Hæc auctoris mentem non satis promere videntur: non enim quia a Deo præscriptæ sunt actiones nostræ, θεωνύμοι, dicuntur; sed magis quia quiddam divinum sunt, hominesque Deum faciunt.

(6) Imo etiam secundum imaginem, κατ' εἰκόνα, et paulo post rursum secundum omnes Scripturæ interpretes vertendum erat, secundum simi-

plici orationi tanquam aureum signaculum appingamus; illius nempe expositionem, quod de pusillo, omnium tamen divinarum creaturarum pretiosissimo, dictum est, secundum imaginem et similitudinem. Intellectu et ratione præditum animal homo, inter reliqua omnia solus secundum imaginem est et similitudinem Dei. Et secundum quidem imaginem dicitur homo quilibet, mentis et animæ dignitate, incomprehensibili nempe, inscrutabili, immortalis, libero, necnon in alios dominatione, fabrilis artis et extruendarum ædium scientia. Secundum similitudinem vero, virtutis ratione, et actionibus nostris a Deo præscriptis (5), et quas cum exsequimur, Deum imitamur: hoc est humano animo homines amplecti, eadem servitute obstrictos commiserescere et diligere, omnem in alios misericordiam et commiserationem impendere: « Estote namque, ait Christus Deus, misericordes quemadmodum et Pater vester cœlestis misericors est. » Et ea, quæ sunt secundum similitudinem (6), singuli homines possident: donorum namque suorum Deum non pœnitet; at quæ secundum imaginem sunt, perrari, et soli illi, qui virtuti operam navant, et sancti sunt, et Dei bonitatem pro virium humanarum imbecillitate æmulantur: cujus humanitatis, omnem bonitatem superantis, digni utinam et nos efficeremur per bona opera, placiti Deo, et grati, et eorum, qui a prima

C rerum creatione ei (7) placuerunt, imitatores facti.

litudinem, καθ' ὁμοίωσιν: quæ quidem similitudo, juxta Græciæ polissimum tractatores, in virtutum cultu sita est.

(7) In Græco legitur Χριστῷ, Christo, ad quem statim glorificationem dirigit Damascenus, qua tractatum suum absolvit, ac deinde ad Patrem, ac Spiritum sanctum.

515 DE INSTITUTIONE ELEMENTARI

ET TRIBUS QUÆ SUBSEQUUNTUR DISSERTATIONIBUS.

ADMONITIO.

Introductionem hanc elementarem Joannes Damascenus viva voce dictavit, quæ veluti præparatoria esset, ad intelligenda quæcunque de fidei dogmatis, orationibus tribus quæ proxime subsequuntur, edisseruit adversus Acephalos seu Monophysitas, Monotheletas, et Nestorianos. Nondum enim dialecticum opus conscripserat, nec proinde librum *De fide orthodoxa*, in quo postea pressiori, compendiariaque magis ratione omnia contulit, quæ in tribus istis dissertationibus fusius explicatiusque digesserat. In editionibus Coloniensi et Basileensibus,

των, καὶ ἑτέρα ἢ τῶν βοῶν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν A hominum, boumque alia natura; ac sic de reliquis.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ ὑποστάσεως καὶ προσώπου καὶ αὐτέμου.

Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ εἰσιν ἄνθρωποι, ὁ καθένας ἄνθρωπος ὑπόστασις ἐστὶν ὅλον, Ἀδὰμ ὑπόστασις ἐστὶ, καὶ Εὐὰ ἄλλη ὑπόστασις, καὶ ὁ Σὴθ ἑτέρα ὑπόστασις. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, ἕκαστος ἄνθρωπος ὑπόστασις ἑτέρα παρὰ τοὺς λοιποὺς ἄνθρωπους ἐστὶ ὁ καὶ ἕκαστος βοῦς ὑπόστασις ἐστὶ, καὶ ἕκαστος ἄγγελος ὑπόστασις ἐστὶν. Ὡστε φύσις, καὶ οὐσία, καὶ μορφή ἐστὶ τὸ κοινόν, καὶ περιέχον τὰς ὁμοουσίους ὑποστάσεις. Ὑπόστασις δὲ, καὶ ἄτομον, καὶ πρόσωπον, τὸ μερικόν, ἡγουν ἕκαστον τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος περιεχομένων.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ διαφορᾶς, καὶ ποιότητος, καὶ ιδιώματος.

Εἰπομεν, ὅτι πολλὰ εἶδη εἰσὶ, καὶ διάφοροι οὐσίαι ὁμοίως δὲ καὶ καθ' ἑκάστην οὐσίαν καὶ εἶδος, διάφοροι ὑποστάσεις. Διαφέρουσιν οὖν ἑκάστη οὐσία τῆς ἑτέρας οὐσίας, καὶ ἑκάστη ὑπόστασις τῆς ἑτέρας ὑποστάσεως, ἔχειν τοίνυν τὸ πρᾶγμα, ἐν ᾧ διαφέρει οὐσία οὐσίας, καὶ εἶδος εἶδους, καὶ ὑπόστασις ὑποστάσεως, λέγεται διαφορὰ, καὶ ποιότης, καὶ ιδίωμα ὅλον, διαφέρει ὁ ἄγγελος τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ὁ μὲν ἄγγελος, ἀθάνατός ἐστι, ὁ δὲ ἄνθρωπος θνητός. Τὸ οὖν ἀθάνατον καὶ θνητόν, διαφορὰ, καὶ ποιότης, καὶ ιδίωμα ἐστὶ. Πάλιν, διαφέρει ὁ Ἀδὰμ τοῦ Σὴθ, ὅτι ὁ μὲν Ἀδὰμ πατήρ ἐστὶ τοῦ Σὴθ, ὁ δὲ Σὴθ, υἱὸς τοῦ Ἀδὰμ. [καὶ ὅτι ὁ μὲν Ἀδὰμ ἀγέννητος, ὁ δὲ Σὴθ γεννητός.] Ἡ πατρότης οὖν, καὶ ἡ υἱότης διαφοραὶ εἰσιν ἐν τούτοις γὰρ διαφέρουσιν ἀλλήλων, ὁ Ἀδὰμ καὶ Σὴθ, καὶ κατὰ τὸ γεννητόν καὶ ἀγέννητον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, διαφοραὶ λέγονται καὶ ποιότητες καὶ ιδιώματα ὅλον, τὸ λογικόν, καὶ τὸ ἄλογον, τὸ θνητόν, καὶ τὸ ἀθάνατον, τὸ δέπουν, καὶ τὸ τετράπουν, τὸ αἰσθητικόν καὶ τὸ ἀναίσθητον, τὸ σιμὸν, καὶ τὸ γρυπὸν, τὸ λευκόν καὶ τὸ μέλαν, τὸ μακρὸν καὶ τὸ κορυφόν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ οὐσιώδους καὶ ἐκτουσιώδους διαφορᾶς, D ἡγουν φυσικῆς διαφορᾶς, καὶ συμβεβηκότος.

Ἦν πρᾶγμα, ᾧ τινι διαφέρει εἶδος ἑτέρου εἶδους, καὶ οὐσία ἑτέρας οὐσίας, οὐσιώδης, καὶ φυσικῆ, καὶ συστατικῆ, λέγεται διαφορὰ, ποιότης, καὶ φυσικὸν ιδίωμα, καὶ ιδίωμα φύσεως. Ὅλον διαφέρουσιν ἄγγελος καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀλλήλων, κατὰ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ θνητόν τὸ ἀθάνατον οὐσιώδης διαφορὰ καὶ συστατικῆ τοῦ ἀγγέλου ἐστὶ, καὶ ιδίωμα φυσικόν. Ὁμοίως καὶ τὸ θνητόν, τοῦ ἀνθρώπου. Διαφέρουσι πάλιν ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ

CAP. II.

De hypostasi, persona et individuo.

Quoniam autem multi sunt homines, quisque singularis homo, hypostasis est: v. g. Adam est hypostasis; Evaque, alia hypostasis; ac Seth, alia hypostasis. Similiter etiam in reliquis, quilibet homo alia hypostasis præter reliquos homines existit: quilibet item bos, hypostasis est; ac quilibet angelus, hypostasis. Quamobrem natura, substantia, et forma, illud sunt, quod commune est, et quod substantiæ ejusdem et naturæ hypostases complectitur. Hypostasis autem, individuum, ac persona, id quod particulare est: hoc est singula eorum quæ sub eadem specie continentur.

CAP. III.

De differentia, qualitate, ac proprietate.

Diximus multas esse species diversasque substantias seu naturas: itemque in unaquaque substantia ac specie, diversas esse hypostases. Differunt itaque tum unaquæque substantia a substantia alia: tum quælibet hypostasis ab alia hypostasi. Illud itaque in quo differt substantia a substantia, ac species a specie, aut in quo hypostasis ab hypostasi, hoc differentia dicitur, et qualitas, et proprietas. v. g. differt angelus ab homine, quod angelus quidem immortalis sit, homo autem mortalis: immortale ergo et mortale, differentia, et qualitas, et proprietas sunt. Rursus inter Adam ac Seth, hoc refert, quod Adam sit pater Seth; Seth autem sit filius Adam; quodque Adam ingenuus sit, ac Seth genitus. Patris ergo ac filii propriæ rationes, differentiæ sunt: quippe Adam ac Seth penes eas invicem differunt [penesque ingenuum esse et genitum]: et omnia ejusmodi, differentiæ dicuntur, et qualitates, et proprietates, ut rationale et irrationale; mortale et immortale; bipes et quadrupes; sensibile et insensibile; esse simum et aduncis naribus, album ac nigrum; magnum ac parvum, aliaque id genus omnia.

517 CAP. IV.

De differentia substantiali ac adventitia; id est, naturali differentia et accidente.

Id omne quo differt species ab alia specie, ac substantia ab alia substantia, substantialis, naturalisque, et constituens differentia, ac qualitas vocatur, proprietas item naturalis, proprietasque naturæ. Puta differunt inter se angelus et homo, penes immortale et mortale: sicque immortale est substantialis ac naturalis atque constituens differentia angeli, ac proprietas naturalis; et similiter

VARIE LECTIONES.

¹ Cod. S. Hil. ὁμοουσίως. Supra lin. manu eadem ὁμοίως οὐσίας, contra Damasceni et Græcorum doctrinam, quæ plures οὐσίας intra eandem naturam non agnoscit. ² Cod. S. Hil. ἀνθρώπος τοῦ ἀγγέλου. ³ Cod. S. Hil. hæc inserta habet. ⁴ Colb. τὸ αἰσθητόν. ⁵ Edit. οὐρανοῦς.

mortale, hominis. Item differunt invicem homo et bos, quod homo quidem sit rationalis, bos autem irrationalis. En rationale substantialis hominis differentia est ac constituens: irrationalis vero, bovis. Idemque in reliquis speciebus, ac substantiis, naturisque ac formis. Id autem omne quo differt hypostasis ab alia ejusdem speciei ac substantiæ hypostasi, adventitia differentia ac qualitas appellatur, proprietas itemque hypostatica, expresse certeque designans proprietas: id est accidens: v. g. differt unus homo ab alio homine, quod ille magno, hic parvo corpore sit; ille sit albus, hic niger; ille sanus, hic æger; ille pater, hic filius: hæc atque his similia omnia, adventitiæ differentiæ sunt, ac qualitates, proprietatesque hypostaticæ ac certo denotantes, et accidentia. Atque uno verbo, quæcunque in omnibus hypostasis sub una aliqua specie contentis, pari ratione considerantur, ac sine quibus, nec essentia, nec species stare queat, hæc substantiales differentiæ dicuntur: quæcunque autem in quibusdam ejusdem speciei singularibus existunt, in quibusdam non existunt, ea accidentia sunt, et adventitia.

CAP. V.

De accidenti separabili et inseparabili.

Accidentium alia separari possunt, alia non possunt. Inseparabilia sunt ea quibus res singularis ab alia differt; ipsa autem non differt a seipsa: v. g. hic homo ab alio differt, quod iste quidem sit simus, ille vero aduncis naribus; quod hic cæcis sit oculis, ille nigris. Ipsa tamen a seipso ea parte non differt. Nam qui simus est, semper simus est; qui aduncis est naribus, aduncis semper naribus est. Nec enim fieri potest, ut quis quandoque pressis, quandoque aduncis naribus sit. Hæc porro accidentia dicuntur, quod ut semel in aliquo existant, nunquam ab eo separentur. Nihilominus autem accidentia sunt; quippe quod fieri possit ut quis non pressis naribus sit homo, utque item quis non aduncis. Non enim omnis homo simus est, neque item naribus aduncis. Omnis vero homo rationalis est.

Accidentia vero separabilia ea sunt, quæcunque idem homo, seu eadem hypostasis, aliquando quidem habet, aliquando vero non habet: ut ægrotare, et sanum esse; sedere ac stare; gaudere et tristari, ac similia.

CAP. VI.

De iis quæ sunt ejusdem ac diversæ substantiæ.

Ejusdem substantiæ, naturæ, formæ, speciei, **518** ac generis ea sunt, quæ sub eadem specie, eademque essentia continentur; puta Petrus, Paulus ac reliqui singulares homines; omnesque boves, et canes omnes, aliaque similiter. Diversæ

βοῦς ἀλλήλων, ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος λογικός ἐστι, ὁ δὲ βόϋς ἀλογός. Ἰδοὺ τὸ λογικὸν οὐσιώδης διαφορὰ καὶ συστατικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ, τὸ δὲ ἀλογόν, τοῦ βόϋς. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν εἰδῶν καὶ οὐσιῶν καὶ φύσεων καὶ μορφῶν. Πάν πρᾶγμα ᾧ ἐνδιαφέρει ὑπόστασις τῆς ὁμοειδοῦς καὶ ὁμοουσίου ὑποστάσεως, λέγεται ἐπουσιώδης διαφορὰ, καὶ ποιότης καὶ ὑποστατικὸν ἰδίωμα, χαρακτηριστικὸν ἰδίωμα, τουτέστι τὸ συμβεβηκός· οἷον διαφέρει ὁ ἄνθρωπος ἐτέρου ἀνθρώπου, ὅτι ὁ μὲν ἐστὶ μακρὸς, ὁ δὲ κολοδός· ὁ μὲν λευκός, ὁ δὲ μέλας· ὁ μὲν ὑγιαίνει, ὁ δὲ νοσεῖ· ὁ μὲν ἐστὶ πατήρ, ὁ δὲ υἱός· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἐπουσιώδεις εἰσὶ διαφοραὶ, καὶ ποιότητες, καὶ ὑποστατικὰ καὶ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα, καὶ συμβεβηκότα· καὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅσα ἐν πάσαις ταῖς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ὑποστάσεσιν ὁμοίως θεωροῦνται, καὶ ὧν ἀνευ ἀδύνατον συστῆναι τὴν οὐσίαν καὶ τὸ εἶδος οὐσιώδεις λέγονται διαφοραί· ὅσα ἐν τισὶ τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων εἶσιν, ἐν τισὶ δὲ οὐκ εἰσὶ, συμβεβηκότα καὶ ἐπουσιώδη εἰσὶ.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Περὶ χωριστοῦ καὶ ἀχωρίστου συμβεβηκότος.

Τῶν δὲ συμβεβηκότων, τὰ μὲν εἰσι χωριστά, τὰ δὲ ἀχώριστα. Ἀχώριστα μὲν, ἐν οἷς διαφέρει ὑπόστασις ἄλλης ὑποστάσεως, αὕτη δὲ ἐαυτῆς οὐ διαφέρει· οἷον ὁ δεῖνα ὁ ἄνθρωπος διαφέρει ἄλλου ἀνθρώπου, ὅτι αὐτὸς μὲν σιμός ἐστιν, ἐκεῖνος δὲ γρυπός· ὅτι ὁ μὲν γλαυκός, ὁ δὲ μελανόφθαλμος. Αὐτὸς δὲ ἐαυτοῦ οὐ διαφέρει. Ὁ γὰρ σιμός πάντοτε σιμός ἐστὶ, καὶ ὁ γρυπός πάντοτε γρυπός ἐστὶ· καὶ οὐκ ἐνδέχεται, τὸν αὐτὸν ποτὲ μὲν σιμόν εἶναι, ποτὲ δὲ γρυπόν. Ταῦτα δὲ λέγονται ἀχώριστα συμβεβηκότα, διότι ἐπειδὴν γίνονται ἐν τινι, οὐκέτι χωρίζονται αὐτοῦ. Ὁμοίως δὲ συμβεβηκότα εἰσὶν· ἐνδέχεται γὰρ καὶ μὴ εἶναι σιμόν, καὶ εἶναι ἄνθρωπον· καὶ μὴ εἶναι γρυπόν, καὶ εἶναι ἄνθρωπον· οὐ πᾶς γὰρ ἄνθρωπος γρυπός, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ὁ λογικός· ὁ μὴ ὧν λογικός, οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος.

Χωριστά δὲ εἰσιν, ὅσα καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, ἡγουν ἡ αὕτη ὑπόστασις ποτὲ μὲν ἔχει, ποτὲ δὲ οὐκ ἔχει· οἷον τὸ νοσεῖν, τὸ ὑγιαίνειν, τὸ καθέζεσθαι καὶ ἀνίστασθαι, τὸ χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα.

ΚΕΦ. Γ'.

Περὶ ὁμοουσίῶν καὶ ἑτεροουσίῶν.

Ὁμοούσια, καὶ ὁμοφυῆ, καὶ σύμμορφα, καὶ ὁμοειδῆ, καὶ ὁμογενῆ εἰσιν, ὅσα ὑπὸ τὸ εἶδος, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν οὐσίαν εἰσὶν· οἷον, ὁ Πέτρος, Παῦλος, καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄνθρωποι, καὶ πάντες οἱ βόες, καὶ πάντες οἱ κύνες, ὁμοίως καὶ τὰ λοιπά. Ἐτερο-

VARIE LECTONES.

* Colb. οὐσιώδης λέγεται διαφορὰ. Sic vetus interpr. substantialis dicitur differentia. ¹ In cod. S. Hll. hæc inserta habet: Πᾶς δὲ ἄνθρωπος γρυπός ἄνθρωπος. Et mox post λογικός· οὐκέτι δὲ πᾶς λογικός ἄνθρωπος.

οὐσία ἐστὶ, καὶ ἑτεροφυῆ, καὶ ἑτερόμορφα, καὶ ἑτεροειδῆ, καὶ ἑτερογενῆ, τὰ ὑπὲρ ἄλλο καὶ ἄλλο εἶδος, καὶ ἄλλην οὐσίαν ὄντα· οἶον, ἄνθρωπος, καὶ ἵππος, καὶ βοῦς, καὶ κύνων, καὶ τὰ τοιαῦτα.

ΚΕΦ. Ζ'.

Περὶ γένους καὶ εἶδους.

Τὸ γένος εἰς εἶδη διαιρεῖται· οἶον, τὸ ζῶον, εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. Ἰδού τὸ μὲν ζῶον, γένος ἐστὶ τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ ἀλόγου· τὸ δὲ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον, εἶδη εἰσὶ τοῦ ζῴου. Πάλιν, τὸ λογικὸν διαιρεῖται εἰς θνητὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀθάνατον ἄγγελον. Τὸ γοῦν λογικὸν, γένος ἐστὶ τοῦ θνητοῦ καὶ τοῦ ἀθανάτου· τὸ δὲ θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον, εἶδη τοῦ λογικοῦ. Ἵνα οὖν σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἀνωθεν τὸν λόγον ποιησώμεθα.

Γένος ἐστὶ γενικώτατον, τὸ πρῶτον γένος, ὁ γένος ὢν, οὐκ ἐστὶν εἶδος, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐπάνω αὐτοῦ ἕτερον γένος. Εἰδικώτατον δὲ εἶδος, τὸ ἱσχυατον καὶ ὑποδεηκὲς εἶδος, ὅπερ εἶδος ὢν, οὐκ ἐστὶ γένος, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἕτερα εἶδη ἐξ αὐτοῦ τεμνόμενα. Εἰσὶ δὲ μεταξύ τοῦ γενικωτάτου γένους καὶ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν, γένη τε καὶ εἶδη· γένη μὲν τῶν ὑποκάτω, εἶδη δὲ τῶν ἐπάνω· ἅτινα καλεῖται ὑπάλληλα. Οἶον, γενικώτατον γένος ἐστὶν ἡ οὐσία· οὐ γὰρ ἔχει ἐπάνω αὐτῆς ἄλλο γένος· διὸ οὐδὲ ἐστὶν εἶδος· αὕτη διαιρεῖται, εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον. Τὸ σῶμα, τέμνεται εἰς ἐμψυχον καὶ ἀψυχον· τὸ ἐμψυχον, τέμνεται εἰς αἰσθητικὸν καὶ ἀναίσθητον· τὸ αἰσθητικὸν, εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον· τὸ λογικὸν, εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον· ἐστὶ μὲν οὖν τὸ ἀσώματον, λογικὸν καὶ ἀθάνατον· ἀσώματον δὲ ἐνταῦθα λέγω, οὐσίαν· οἶον, ψυχὴν, ἄγγελον, δαίμονα· ἕκαστον τούτων εἰδικώτατον εἶδος ἐστὶ. Σῶμα δὲ ἐμψυχον αἰσθητικὸν, τὸ ζῶον· ζῶον δὲ λογικὸν θνητὸν, ὁ ἄνθρωπος· ὅς ἐστιν εἰδικώτατον εἶδος. Ζῶον δὲ ἄλογον ὑλακτικὸν, κύνων· ὅς ἐστιν εἰδικώτατον εἶδος. Εἴτα σῶμα ἐμψυχον ἀναίσθητον, τὸ φυτὸν· σῶμα παντελῶς ἀψυχον, γῆ, ἀήρ, ὕδωρ, πῦρ· ὧν ἕκαστον, εἰδικώτατον εἶδος ὑπάρχει. Πρὸς δὲ πλείονα σαφηνείαν, οὕτω λέγομεν.

omnino inanimatum, terra, aer, aqua, ignis; quæ enumerationem hoc dicimus.

Ἡ οὐσία, ἣτις περιέχει ὑπερουσίως μὲν τὴν ἀκτιστον θεότητα, γνωστικῶς δὲ καὶ περιοχικῶς, πᾶσαν τὴν κτίσιν^m, γενικώτατόν ἐστι γένος. Αὕτη ἡ ἀσώματος ἐστὶ καὶ νοερὰ καὶ ἀθάνατος, ὡς θεός, ἄγγελος, ψυχὴ, δαίμων· ἡ σῶμα ἀψυχον, ὡς πῦρ, ἀήρ, ὕδωρ, γῆ· ἡ σῶμα φυτικὸν, ὡς ἄμπελος, φοῖβος, ἐλαία, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἡ σῶμα ἐμψυχον αἰσθητικὸν, τούτεστι ζῶον, ὡς ἵππος, κύνων, ἐλέφας, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἡ σύνθετον, ἐκ σώματος καὶ ἀσώματος ψυχῆς, ὡς ἄνθρωπος. Τούτων ἡ μὲν οὐσία, ὡς πρώτη καὶ καθολικωτέρα, καὶ περιεκτικὴ πάντων, γενικώτατόν ἐστι γένος. Τούτου δὲ τοῦ γενικωτάτου γένους εἶδη εἰσὶ, τὸ ἀσώματον, τὸ ἀψυχον σῶμα, τὸ φυτικὸν σῶμα, τὸ ἐμψυχον καὶ αἰσθητικὸν σῶμα,

A autem substantiæ, naturæ, formæ, speciei, ac generis ea sunt, quæcunque sub alia et alia specie continentur, atque alia ratione substantiæ: v. gr., homo, et equus, et bos, et canis, et similia.

CAP. VII.

De genere et specie.

Genus dividitur in species: v. gr., animal in rationale ac irrationale. En animal genus est rationale et irrationalis: rationale autem et irrationale, animalis sunt species. Rursus dividitur rationale, in mortalem hominem, ac angelum immortalem. Rationale ergo, genus est mortalis et immortalis; mortale vero et immortale, species rationalis. Ut autem quod dico dilucidius fiat, a principio sermonem resumamus.

B Genus generalissimum est primum genus, quod cum sit genus, non est species, eo quod nullum aliud supra se genus habeat. Specialissima autem species, est species extrema et infime subjecta; quæ cum sit species, non est genus, quia nullas alias ex se divisas species obtinet. Sunt porro inter genus generalissimum, et species specialissimas genera alia et species: genera quidem eorum, quæ superiora sunt, species autem eorum, quæ inferiora: quæ quidem subalterna vocantur. V. gr., genus generalissimum est substantia: nullum enim illa supra se genus habet: quapropter neque species est. Dividitur autem in corpus et incorporeum. Corpus dividitur in animatum et inanimatum. Animatum dividitur in sensibile et insensibile: sensibile in rationale et irrationale; rationale in mortale et immortale. Incorporeum igitur, rationale ac immortale est. Porro incorporeum hic substantiam dico, velut animam, angelum, dæmonem. Hæc enim singula, species specialissimæ sunt. Corpus autem animatum sentiens, animal est: animal vero rationale mortale, homo, qui est species specialissima: animal irrationale latrabile, canis, qui est species specialissima. Tum vero corpus animatum insensibile, est planta: corpus sunt species specialissimæ. Ad maiorem rursus

Substantia, quæ complectitur, sublimiori quidem supra substantiam modo, deitatem increatam, notitia vero sua, et complexu suo, naturam omnem creatam, genus est generalissimum. Hæc aut incorporea, intellectualis, atque immortalis substantia est, uti Deus, angelus, anima, dæmon; aut corpus inanimatum, ut ignis, aer, aqua, terra; aut corpus vegetabile, ut vitis, palma, olea, et similia: aut corpus animatum sensibile, hoc est animal, ut equus, canis, elephas, ac similia; vel quid ex corpore et incorporea anima coneretur, ut homo. Ex his substantia, quia prima est ac universalissima, omniaque complectitur, genus generalissimum est. Ejus generis generalissimi species sunt,

VARIE LECTIONES.

^m Edit. φύσιν.

PATR. GR. XCV.

incorporeum, corpus inanimatum, corpus vegetabile, corpus animatum ac sentiens, hoc est animal. Dicuntur hæc genera subalterna ac species. **519** Sunt quippe species substantiæ, ut quæ ex ea dividuntur; singula vero eorum in alias species dividuntur, quas continent, et quibus universaliora sunt. Nam substantia quidem incorporea Deum complectitur, angelum, animam, dæmonem: corpus autem inanimatum, terram, aquam, aerem, ignem; corpus vegetabile, vitem, oleam, palmam, et similia: animatum et sensibile, sive animal, equum, hominem, canem, et similia. Ad hæc vero hominem quoque ex incorporali anima et corpore concretum.

Est itaque hypostasis quidem, individuum ac persona; veluti, Pater, Filius, et Spiritus sanctus: species autem ea complectens, Deitas omni substantia superior ac incomprehensa. Præterea sunt hypostases Michael, Gabriel, ac reliqui singuli angeli: species vero quæ illos complectitur, est natura angelica. Item sunt hypostases, Petrus, Paulus, Joannes, et alii particulares homines: quæ autem illos continet species, est humanitas. Ad hæc, hypostases sunt, hic equus, ac ille; eoque complectens species, equus est absolute et simpliciter. Rursus sunt hypostases, hæc, et illa olea arbor; eas autem complectens species, olea simpliciter.

Porro sciendum est ea, quæ individua complectuntur, vocari solum species specialissimas; uti angelus, homo, equus, canis, olea, palma, ac similia: quæ autem complectuntur species specialissimas, dici tantum genera et species subalternas; ut incorporeum, corpus inanimatum, insensibile, vegetabile, animatum sentiens, nempe animal, rationale, irrationale, mortale, immortale, bipes, quadrupes, reptile, volatile, ac ejusmodi omnia; quæ quidem continent specialissimas species, ac earum sunt genera, ac differentię constituentes; continentur tamen sub generalissimo genere, nempe substantia.

Sed et alia quoque ratione de istis philosophari licet. Quæcunque Deus una jussione creavit, ejusdem generis sunt. Puta, præcepit Deus, ut pisces fierent, moxque emergerunt multæ piscium distinctæ classes^a; omnes tamen pisces unius generis sunt; singulæ autem classes ejusmodi singulas efficiunt piscium species. Rursum præcepit ut aquæ volucres producerent; suntque procreatæ plures item volucrum classes^b. Omnes porro volucres unum genus habent. Singulæ autem volucrum classes illæ, singulæ sunt generis volucrum species. Idemque est de reptilibus, bestiis, herbis, oleribus, arboribus. Dicitur quoque unum

Α τούτῃστι ζῶον. Ταῦτα λέγονται γένη καὶ εἶδη ὑπὸ ἀλλήλα. Εἶδη γὰρ εἰσι τῆς οὐσίας, ὡς ἐξ αὐτῆς τεμνόμενα· ἑκάστον δὲ αὐτῶν διαιρεῖται εἰς ἑτέρα εἶδη, καὶ περιεκτικὸν καὶ καθολικώτερον αὐτῶν ἐστὶ. Περιέχει γάρ, ἡ μὲν ἀσώματος οὐσία, θεὸν, ἀγγέλων, ψυχὴν, δαίμονα· τὸ δὲ ἀψυχὸν σῶμα, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ· τὸ δὲ φυτικὸν σῶμα, ἀμπελὸν, ἐλαίαν, φοῖνικα, καὶ τὰ τοιαῦτα· τὸ δὲ ἐμφυχὸν καὶ αἰσθητικὸν, ἔτι τοὺς ζῶον, ἵππον, βοῦν, κύνα, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἔτι δὲ καὶ τὸν ἐξ ἀσώματος ψυχῆς καὶ σώματος συντεθειμένον ἄνθρωπον.

Β Ἔστι μὲν οὖν ὑπόστασις μὲν, καὶ τὸ άτομον καὶ πρόσωπον, οἶον, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· περιεκτικὸν δὲ αὐτῶν εἶδος, ἡ ὑπερούσιος καὶ ἀκατάληπτος θεότης. Ἐτι ὑποστάσεις εἰσὶ, Μιχαήλ, Γαβριήλ, καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἀγγελοὶ· εἶδος δὲ περιεκτικὸν αὐτῶν, ἡ ἀγγελικὴ φύσις. Ἐτι ὑποστάσεις εἰσὶ, Πέτρος, Παῦλος, Ἰωάννης, καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄνθρωποι· περιεκτικὸν δὲ αὐτῶν εἶδος, ἡ ἀνθρωπότης. Αὐθις ὑποστάσεις εἰσὶν ὁ δεινὰ καὶ ὁ δεινὰ ἵππος· καὶ περιεκτικὸν αὐτῶν εἶδος, ὁ ἵππος ἀπλῶς. Πάλιν ὑποστάσεις εἰσὶ τόδε, καὶ τόδε φυτὸν τῆς ἐλαίας· περιεκτικὸν δὲ αὐτῶν εἶδος, ἡ ἀπλῶς ἐλαία.

Γιστίον οὖν, ὡς τὰ περιεκτικὰ τῶν ἀτόμων, μόνον εἶδη λέγονται εἰδικώτατα, οἶον ὁ ἀγγελος, ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἵππος, ὁ κύων, ἡ ἐλαία, ὁ φοῖνιξ, καὶ τὰ τοιαῦτα· τὰ δὲ περιεκτικὰ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν, μόνον γένη τε λέγονται καὶ εἶδη ὑπὸ ἀλλήλα· οἶον τὸ ἀσώματον, τὸ σῶμα, τὸ ἀψυχόν, τὸ ἀναίσθητον, τὸ φυτικόν, τὸ ἐμφυχόν, τὸ αἰσθητικόν, τὸ ζῶον, τὸ λογικόν, τὸ ἀλογόν, τὸ θνητόν, τὸ ἀθάνατον, τὸ δίπουν, τὸ τετράπουν, τὸ ἐρπυστικόν, τὸ πτηνόν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, τὰ περιέχοντα μὲν τὰ εἰδικώτατα εἶδη, καὶ γένη αὐτῶν ὄντα, καὶ συστηματικὰ αὐτῶν διαφοραὶ· περιεχόμενα δὲ ὑπὸ τοῦ γενικωτάτου γένους, ἡ δὲ ἐστὶν ἡ οὐσία.

Καὶ ἄλλως δὲ περὶ τῶν αὐτῶν διαληπτέον· πάντα ὅσα ἐνὶ προστάγματι θεοῦ ἐγένοντο, ἐνὸς γένους εἰσὶν· οἶον, προσέταξεν ὁ θεὸς γενέσθαι ἰχθύας, καὶ ἐγένοντο διαφοραὶ ἰχθύων πολλαί· πάντες οἱ ἰχθύες, ἐνὸς γένους εἰσὶν· ἑκάστη δὲ διαφορά τῶν ἰχθύων, εἶδος ἐστὶν· πάλιν προσέταξεν ὁ θεὸς ἐξαγαγεῖν τὰ ὕδατα πετεινά, καὶ ἐγένοντο διαφοραὶ πολλῶν πετεινῶν. Πάντα μὲν οὖν τὰ πετεινά, ἐνὸς γένους εἰσὶν· ἑκάστη δὲ διαφορά τῶν πετεινῶν, εἶδος ἐστὶ τοῦ γένους ἐκείνου τῶν πετεινῶν· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἐρπετῶν, καὶ κτηνῶν, καὶ θηρίων, καὶ βοτανῶν, καὶ λαχάνων, καὶ δένδρων· λέγεται καὶ ἐν γένος ὄλων τῶν ζώων, καὶ ἐν γένος τῶν φυτῶν ὄλων,

^a Gen. ii, 21. ^b ibid.

VARIAE LECTIONES.

• Additur in cod. S. III. Οὐσία δὲ ἐστὶν εἶδος ὑφεστός· πολλαχῶς δὲ λέγεται· οἶον θεός, ἀγγελος, Ἰωάννης, γῆ, ὕδωρ, πῦρ, ἀήρ, ζῶον, ἀλογόν, πτηνόν, φυτὸν, λίθος, ἄνθρωπος, βίος, κτήσις, ὑπαρξίς, πλάτος. Edit. et S. III. ἰχθύες.

καὶ ἐν γένει παντελῶς ἀψύχων, καὶ μὴ ἔχόντων ὅλως αὐξητικὴν ἢ θρεπτικὴν δύναμιν. Καὶ πάλιν ἐν γένει τῶν ἀσωμάτων, καὶ ἐν γένει τῶν σωμάτων· λέγεται δὲ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἐν γένει· καὶ πολλὰ εἶδη ὑπὸ τὸ γένος τῆς κτίσεως αἱ διαφοραὶ τῶν κτισμάτων, καὶ πᾶσα ἡ οὐσία ἢ ἐν γένει.

que sub eo creaturæ genere species, classes sunt uniuscuius.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

Περὶ ἐνεργείας.

Ἐνέργεια ἐστὶ κίνησις δραστική τοῦ ποιούντος· ἐνέργεια δὲ φυσική, ἐστὶ κίνησις τῆς φύσεως· δραστική· ὅσον ἡ λογική τοῦ νοῦ κίνησις, τὸ ζωτικόν, τὸ αἰσθητικόν, τὸ θρεπτικόν, τὸ αὐξητικόν, τὸ γεννητικόν, καὶ ἡ καθ’ ὁρμὴν κίνησις· τούτέστιν, αἱ κινήσεις τοῦ σώματος, καὶ τὸ φανταστικόν, καὶ τὸ μνημονευτικόν, τὸ τε θυμικόν, καὶ ἐπιθυμητικόν, καὶ θελητικόν, ἡγουν ὁρεκτικόν, καὶ τὰ τοιαῦτα· πεντάτροπος δὲ ἐστὶν αὕτη· ἢ νοερά, ὡς ἐπὶ ἀγγέλων, καὶ πᾶσιν τῶν ἀσωμάτων οὐσιῶν ἀπλῇ προσβολῇ νοούντων· ἢ λογική, ὡς ἐπὶ ἀνθρώπων τῶν ἐκ ψυχῆς ἀσωμάτου καὶ σώματος συντεθειμένων· οὐχ ἀπλῇ, ἀλλὰ ποικίλῃ καὶ διαλογιστικῇ προσβολῇ νοούντων· ἢ ζωτική, ὡς ἐπὶ ἀλόγων ζώων, αἰσθησιν μὲν ἔχόντων, μὴ λογιζομένων δὲ, μὴδὲ νοούντων· ἢ φυτική, ὡς ἐπὶ ἀναισθητῶν μὲν, ἔχόντων δὲ θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν καὶ γεννητικὴν δύναμιν· ἢ ἡ ἄλως παντελῶς, ὡς ἐπὶ γῆς καὶ λίθων, τῶν μήτε ζωτικὴν, μήτε θρεπτικὴν, μήτε αὐξητικὴν δύναμιν ἔχόντων, μὴ ἀμοιρούντων μέντοι φυσικῶν τινῶν ἐνεργειῶν.

ΚΕΦΑΛ. Θ΄.

Περὶ πάθους.

Πάθος ἐστὶ φυσικόν, κίνησις φύσεως παθητικῆ τοῦ πάσχοντος, ἥτις τῆς μὲν φύσεως ἐστὶν ἐνέργεια. Πάθος δὲ τούτου περὶ ὃ ἡ ἐνέργεια· ὅσον, γένεσις, χαρὰ, λύπη, ἀγωνία, ἀδημονία, φόβος, ὄκνος, κόπος, ὕπνος, ἔδωκ, πόνος, θυμὸς, ἐπιθυμία, τομὴ, βεῦσις, φθορά, καὶ τὰ τοιαῦτα· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, πάθη φυσικά εἰσι, καὶ ἀδιάδλητα, οὐκ ἐφ’ ἡμῖν ὄντα· μόνη δὲ ἡ ἀμαρτία παρὰ φύσιν ἐστὶν, ἐκούσιον καὶ αὐθαίρετον τῆς ψυχῆς· πάθος κακίστον οὖσα, καὶ φθορά.

ΚΕΦΑΛ. Ι΄.

Περὶ θελήσεως.

Θέλησις ἐστὶ φυσική, λογική ὁρεξις· καὶ πάλιν, θέλησις ἐστὶ φυσική, λογική καὶ αὐτεξούσιος ὁρεκτική τοῦ νοῦ κίνησις· τὰ μὲν γὰρ ἄλογα, οὐκ αὐτεξούσιως κινεῖται πρὸς ὁρεξιν. Φυσικῶς γὰρ κινουμένης ἐν αὐτοῖς τῆς ὁρέξεως, μὴ ἔχοντα ἐπιστατοῦντα τὸν λόγον, ἀγονταὶ ὑπὸ τῆς φύσεως, τῇ ταύτης ὁρεξει ἡγετώμενα. Ὅθεν εὐθέως ὁρμᾷ πρὸς τὴν πράξιν, εἰ

* Greg. Nyss. oral. 5 contr. Eunom. p. 170.

VARIAE LECTIONES.

† Edit. ἡγουν. † Edit. κτίσις. * Cod. S. III. μήτε οὖν πάλιν ἐν ἄλλῃ, μὴ ἀμοιρούντων. Quæ sic reddere conatus est Perizonius: Neque rursus aliqua alia, nisi statim participant, Quæ certe quem sensum exhibeant hactenus assequi non potui. Clarius Reg. et Colb. μὴ ἀμοιρούντων δὲ. * S. III. et Colb. θελήματος.

A genus omnium animalium, unumque genus omnium plantarum, ac genus rerum anima penitus carentium, omnique prorsus augescendi, aut nutriendi virtute; rursusque unum genus incorporeorum, ac unum genus corporeorum. Sed et creaturæ omnes, unum vocitatur genus; multæ creatorum. Omnis denique substantia, genus uniuscuius.

CAP. VIII.

520 De operatione.

Operatio est motus efficax ejus qui agit. Naturalis autem operatio est efficax naturæ motus; ut rationalis motus intellectus, vivere, sentire, nutrire, crescere, generare, ac motus ex impulsu, hoc est motus corporis. Item motus imaginationis, memoriæ, iræ, cupiditatis, voluntatis, seu appetitus animi, ac similia. Hæc autem quinque semolis habet: aut enim intellectualis est, ut in angelis et in omnibus substantiis incorporeis, quæ simplici intuitu intelligunt; aut rationalis, ut in hominibus, qui ex incorporea anima ac corpore concreti, non simplici, sed varia ac ratiocinante animi applicatione intelligunt; aut ex virtute animali proficiscitur, ut in brutis animantibus, quæ sensu quidem prædita sunt, minime tamen ratiocinantur, nec intelligunt: aut vegetante, ut in iis quæ sensu destituta, vi tamen altrice, auctrice, ac generatrice pollent: aut denique vis illa vitalis omnino non est; ut in terra ac lapidibus, quibus nec animalis, nec altrix, auctrixve facultas luet; quanquam nec eis omnino quædam operationes desint.

CAP. IX.

De passione.

Passio naturalis * est motus patienti naturæ ejus qui patitur; qui quidem est actus naturæ; passio vero illius in quo hic recipitur; veluti or-tus, gaudium, tristitia, angor, mæror, dolor, cupiditas, sectio, fluxus, interitus, et alia id genus. Hæc ac similia, passionες sunt naturales et inculpæ, quæ in nostra potestate minime sitæ sunt. Solum autem peccatum naturæ adversatur, ut quod voluntaria liberaque animi passio sit, ejusque corruptela.

CAP. X.

De voluntate.

Voluntas naturalis est appetitus rationalis. Ac rursus voluntas naturalis est cupiendi motus, animi rationalis ac liber. Quæ enim ratione carent, libere non moventur ad appetendum. Exritato namque appetitu, cum rationem præsident non habeant, trahuntur a natura, cujus appetitum vincuntur. Quapropter statim etiam feruntur ad

D

agendum, nisi ab altero quopiam prohibeantur; atque adeo non sui juris ac arbitrii sunt, sed mancipiorum instar. Rationalis autem natura potestatem habet, ut vel cedat appetitui vel non cedat, sed eam superet. Idque ostendit ipsa natura, cum vitæ cupiditas rationi cedit, et ei naturæ penitus insita est. Hanc enim multi ratione duce vincentes, sponte mortem adierunt; cibique, ac somni reliquorumque abjecto appetitu, naturam egerunt libera ratione, non se ab ea agi passi sunt. Ut igitur naturalis appetitus naturæ omni sensibili inest, sic et arbitrii libertas, omni rationali naturæ. Quidquid enim est, rationale omnino et liberi est; atque in hoc possumus, quod esse ad imaginem Dei dicimur. Est ergo naturalis voluntas, rationalis et libera appetendi vis ac motus. Quæ autem voluntati subjecta sunt ad appetendum, ea iudicii voluntates et appetitus dicuntur. Nam cum animus sit liber, arbitrato suo ad eorum usum fertur. **521** Hæc porro sunt, ut comedere, et non comedere; bibere, et non bibere; ambulare, et non ambulare; nubere, et non nubere, aliaque ejusmodi quæ in nostra voluntate sita sunt; quæ et ipsa possumus, quæque iis contraria sunt.

VARIAE LECTIONES.

* Edit. κωλυθῆ. * R. I ἡγεμονικῶ. * Edit. ὑπὸ ταύτης.

IN DISSERTATIONEM CONTRA ACEPHALOS ADMONITIO*

Præter dissertationem contra Jacobitas, seu Monophysitas, quæ in hoc priore nostro volumine excusa est, breviorē noster auctor hanc alteram *De natura composita* scripsit adversus ejusdem hæresis professores, qui alio etiam nomine *Acephali* tunc temporis appellabantur; quemadmodum explicuimus in adnotationibus ad librum *De hæresibus*. Hæc quidem Græce Latineque in Basileensi postrema editione prodiiit, ut vero castigatior rursum exiret, Græca contuli cum codicibus Regio 2926 et altero bibliothecæ collegii Parisiensis soc. Jesu.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΣΥΝΘΕΤΟΥ ΦΥΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΑΚΕΦΑΛΩΝ.

S. JOANNIS DAMASCENI DE NATURA COMPOSITA CONTRA ACEPHALOS.

1. I. x diversis naturis natura una composita C
casurgit, quando post naturarum conjunctionem
diversum quid ab unitis naturis efficitur: atque id

α'. Μία φύσις σύνθετος ἐκ διαφόρων φύσεων γίνε-
ται, όταν ἐνουμένων φύσεων, ἑτερόν τι παρὰ τὰς ἐνω-
θείσας φύσεις ἀποτελεσθῇ· καὶ τὸ ἀποτελούμενον δὲ,

οὐτα τοῦτο κυρίως * ἐστίν, οὐτε λέγεται, οὐτα τοῦτο, ἀλλ' ἕτερον· ὅλον, ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων, πυρὸς λέγω, καὶ ἀέρος, καὶ ὕδατος, καὶ γῆς συνίσταται τὸ σῶμα, ἐνουμένων τῶν τεσσάρων, καὶ συγκιρναμένων· καὶ τὸ ἀποτελούμενον σῶμα, οὐτε πῦρ ἐστίν, οὐτε λέγεται, οὐτε ἀήρ, οὐτε ὕδωρ, οὐτε γῆ· ἀλλ' ἐκ τούτων ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα ^b. Ὁμοίως καὶ ἀπὸ ἵππου καὶ ὄνου γίνεσθαι ἥμιονος· καὶ οὐτε ἵππος ἐστίν, οὐτε ὄνος, οὐτε λέγεται, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐκ θεότητος ὄν καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, καὶ Θεὸς ἐστι καὶ λέγεται τέλειος, καὶ ἀνθρώπος τέλειος, καὶ ὅλος Θεὸς, καὶ ὅλος ἀνθρώπος· ὅπερ ἐπὶ τῆς συνθέτου φύσεως οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν. Οὐ γὰρ ὅλον τὸ σῶμα πῦρ ἐστίν, οὐδ' ὅλον ἀήρ· ὁμοίως οὐτε γῆ, οὐτε ὕδωρ· οὐτε ὅλη ἡ ἥμιονος ἵππος ἐστίν, οὐδὲ ὅλη ὄνος, οὐδὲ τέλειος ἵππος, οὐδὲ τέλειος ὄνος. Ὁ δὲ Χριστὸς, ὡς εἶπον, τέλειός ἐστι Θεὸς καὶ τέλειος ἀνθρώπος· καὶ ὅλος Θεὸς καὶ ὅλος ἀνθρώπος· διὸ οὐ μία ἐστὶ σύνθετος φύσις, ἀλλὰ μία ὑπόστασις ἐν δυαδὶ φύσεσι γνωριζομένη· καὶ δύο φύσεις ἐν μιᾷ συνθί-
ταρ ὑποστάντι.

Non est igitur una composita natura, sed una in naturis duabus existens **522** persona; duæ item naturæ in una composita persona.

β'. Ἐρωτήσωμεν τοίνυν αὐτοὺς αἰρετικούς· Ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν λέγοντες, ποίων φύσεων λέγετε; Ἐροῦσιν οὖν· Ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Εἴτα εἰπωμεν· Καὶ πῶς ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι λέγοντες τὸν Χριστὸν, οὐ λέγετε αὐτὸν ἐν δύο φύσεσιν; Οὐ γὰρ δύνανται εἰπεῖν μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι. Πάλιν ἐρωτήσωμεν αὐτοὺς· Μία φύσις σύνθετός ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ἢ δύο; Καὶ ἐροῦσι, Μία σύνθετος. Εἴτα λέγομεν· Τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ σύνθετον, ὁμοούσιόν * ἐστὶ; καὶ οὐ δύνανται εἰπεῖν, ὅτι ὁμοούσιά εἰσι τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ σύνθετον. Εἴτα λέγομεν· Ἐάν οὖν συνθέτου φύσεως ἐστὶν ὁ Χριστὸς μὴδὲ, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐστὶν ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ· ὁ γὰρ Πατὴρ οὐκ ἐστὶ συνθέτου φύσεως ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἀπλῆς. Ἄλλ' οὐδὲ τῇ Μητρὶ ἐστὶ ὁμοούσιος· οὐδὲ γὰρ ἡ Μητὴρ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· ἐστὶ συνθε-
ταιμένη. Ἡμεῖς δὲ τὸν Χριστὸν μίαν ὑπόστασιν ἐν δυαδὶ φύσεσι λέγοντες, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, κατὰ μὲν τὴν θεότητα, φαμὲν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, τῇ Μητρὶ ὁμοούσιον· καὶ οὕτω διαίρουμεν αὐτὸν μίαν ὑπόστασιν λέγοντες, οὕτε συγχόμεν, δύο φύσεις ἡνωμένας ὁμολογούντες.

Ita, asseveramus, hunc Patri consubstantialem secundum divinitatem dicimus, matri vero consubstantialem secundum humanitatem. Nec ipsum dividimus, qui eum unam personam esse prædicamus: nec rursus confundimus, eum duas naturas invicem unitas confitemur.

Καὶ πάλιν λέγομεν οὕτως· Εἰ μία φύσις τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, μία δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Χριστοῦ, μία φύσις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς σαρκός;

A quod efficitur, neque hoc proprie est et dicitur, neque istud, verum aliud quidpiam. V. gr., ex quatuor elementis, puta ex igne, aere, aqua et terra inter se conjunctis permistisque corpus con-
stat, corpusque illud quod efficitur, neque ignis est, aut dicitur, neque aer, neque aqua, neque terra; sed ex his aliud quiddam ac diversum. Consimili modo ex equo et asino gignitur mulus, qui tamen neque equus, neque asinus est ac dicitur, sed aliud quiddam ab his diversum. At vero Dominus noster Jesus Christus, quandoquidem ex divinitate et humanitate constat, atque in divinitate est, et in humanitate, Deus proinde perfectus est ac dicitur, itemque perfectus homo; totusque Deus, et totus homo, quod quidem de composita natura dici non potest. Neque enim totum corpus ignis est neque totum aer, eodem modo neque totum terra, neque totum aqua: nec rursum totus mulus est equus, nec totus asinus; nec etiam perfectus est equus, nec perfectus asinus. Verum Christus, ut modo dicebam, perfectus est Deus, et perfectus homo; totusque Deus, et totus homo.

et perfectus homo; totusque Deus, et totus homo.

2. Quamobrem hæreticos istos sic compellare juvat: Qui Christum esse compositum ex duabus naturis asseritis, ex quibus tandem naturis illud vos dicitis? Respondebunt: Ex divinitate et humanitate. Tum nos: Quinam sit ut, cum Christum in divinitate et humanitate esse concedatis, non item eum in duabus naturis fateamini? Neque enim dicere possunt Christum in divinitate et humanitate non esse. Rursum itaque ex ipsis sciscitemur: Aut una est in Christo composita natura, aut duæ? Dicunt profecto unam esse compositam. Tum sic excipiemus: Quod simplex est, ejusdemne est essentie atque illud quod compositum est? Profecto dicere non possunt eandem essentiam esse, tum rei simplicis, tum rei compositæ. Ex quo ita inferimus: Igitur si Christus unius est naturæ, ex divinitate pariter et humanitate compositæ, ejusdem cum Patre substantiæ, sive essentie, neutiquam fuerit. Nam Pater naturæ ex deitate et humanitate compositæ non est, sed simplicis: quin nec matri consubstantialis erit: quippe eum nec mater ex divinitate et humanitate constet. At nos, ubi Christum personam unam in duabus naturis, hoc est in divinitate et humani-

Insuper sic disputamus: Si divinitatis Christi et carnis ipsius una est natura, itemque natura una Patris et Christi: omnino una etiam erit natura Patris et carnis.

VARIÆ LECTIONES.

* Basil. τὸ κύριον; at translatio Latina, quod proprie nec est. Locum hunc emendavi ex cod. 2, et ex Petav. t. IV Theolog. dogm. c. 9, n. 5. ^b Cod. 1 παρ' αὐτά. ^c Cod. Soc. Jes. ὁμοούσιζ, edit. vero ex Reg. ut in textu.

Præterea, quonam modo naturarum discrimen A
confitemini? Nam differentia duas ut minimum res
inter se discrepantes inducit, sive illæ naturæ
sint, sive personæ: aut unam personam quæ va-
rietur et immutetur secundum accidens separabile.
Quod quidem personarum in Christo discrimen
non admittatis, perspicuum est. Quod etiam ne-
que de differentia ex accidente separabili profici-
scente, illud intelligatis, et hoc etiam constat.
Neque enim eum, modo immortalem, et modo
mortalem dicitis, ita ut ab immortalitatis statu ad
mortalitatem commutetur, quemadmodum et nos
a morbo ad sanitatem. Restat igitur ut naturarum
differentiam dicatis (quod et vos ipsi conceditis)
naturarumque discrimen fatentes, primum natu-
ras ipsas agnoscatis quæ inter se discrepant: sub-
latis quippe naturalis et substantialis, ne substan-
tiales quidem differentiæ supererunt. Sin autem
quemadmodum una persona, ita quoque una est
in Christo natura: eecur igitur, admissio naturarum discrimine, personarum etiam in ipso di-
versitatem non constituatis? Cur item Christum ex naturis duabus constantem ita docetis, ut ta-
men eundem ex duabus componi personis inficiemini?

Si Christus unius est compositæ naturæ, nequa-
quam consubstantialis est Patri. Simplicis quippe
naturæ est Pater: quod autem simplex est, quod-
que compositum est, ejusdem substantiæ non sunt.

523 Si Christus secundum naturam eandem con-
substantialis est Patri, ac nobis item consubstan-
tialis, profecto unius substantiæ noscerimus ac Pater.

Si Christus ejusdem est essentiæ et naturæ ac
Pater, qui quidem natura simplici præditus est:
cum Christus compositam naturam habeat, du-
plicem profecto naturam habebit, unam simplicem,
compositam alteram.

Si unum et idem sunt, uti placet vobis, natura
et persona, sequetur, ut, cum tres sint in Deitate
personæ, totidem etiam naturæ sint; vel, quia
una natura est, una quoque sit persona; vel tan-
dem ut communem naturam aliam agnoscatis, et
aliam in individuo consideratam, quam particula-
rem nominare amatis; adeoque non Christum
in solo, sed etiam Patrem et Spiritum sanctum du-
plici natura constare necessario fatebimini; al-
tera nempe communi, et altera composita.

Quod si increata et sine principio est divinitas, D
humanitas vero creata, et initium habuit: quo-
nam pacto id quod initio caret, et quod initium
habuit, unius erunt naturæ?

3. Quia vero¹ unum ex SS. Athanasio et Cy-
rillo locum proferunt, quo, *nam Dei Verbi na-
turam incarnatam* aiunt: Respondemus eandem
esse horum verborum intelligentiam, ac istorum
quæ apud sanctum Gregorium Theologum² ha-
bentur: « Quorum hoc quidem deificat, istud vero
deificatum est. » Quemadmodum enim vox ista,

¹ Lib. III, *De fide*, cap. 11. ² Epist. ad Cled.

Kαὶ πάλιν· Πῶς ὁμολογεῖτε τὴν τῶν φύσεων δια-
φορὰν; Ἡ γὰρ διαφορὰ τοῦλάχιστον δύο εἰσάγει τὰ
διαφέροντα, ἢ φύσεις, ἢ ὑποστάσεις· ἢ μίαν ὑπόστα-
σιν ἀλλοιούμενην καὶ μεταβαλλομένην, κατὰ τὸ χω-
ριστὸν συμβεβηκός. Ὅτι μὲν οὖν οὐχ ὑποστάσεων
διαφορὰν λέγετε, δῆλον ἐπὶ Χριστοῦ. Ὅτι οὐδὲ περὶ
τοῦ χωριστοῦ συμβεβηκός⁴, καὶ τοῦτο δῆλον· οὐ
γὰρ, ποτὲ μὲν λέγετε αὐτὸν ἀθάνατον, ποτὲ δὲ θνη-
τὸν, ἐξ ἀθανασίας τραπέντα εἰς θνητότητα, ὥσπερ
ἡμεῖς ἐκ νόσου εἰς ὑγίαν· λείπεται οὖν τῶν φύσεων
λέγειν ὁμᾶς⁵ διαφορὰν, ὡς καὶ ὁμολογεῖτε· καὶ τὴν
τῶν φύσεων διαφορὰν ὁμολογοῦντας, πρῶτον τὰς φύ-
σεις ὁμολογεῖν ὧν ἐστὶν ἡ διαφορὰ· τῶν μὲν γὰρ
οὐσιῶν μὴ οὐσῶν, οὐδὲ αἱ οὐσιῶδεις ἴσονται διαφο-
ραί. Εἰ δὲ μία φύσις ἐστὶν, ὥσπερ καὶ μία ὑπόστασις
ἐπὶ Χριστοῦ, διὰ τί φύσεων διαφορὰν λέγοντες, οὐ
λέγετε καὶ ὑποστάσεων διαφορὰν ἐπ' αὐτοῦ⁶; Διὰ
τί ἐκ δύο φύσεων λέγοντες τὸν Χριστὸν, οὐ φατε αὐ-
τὸν καὶ ἐκ δύο ὑποστάσεων;

Εἰ μὲς συνθέτου φύσεως ὁ Χριστός ἐστιν, οὐκ
ἐστὶν ὁμοούσιος τῷ Πατρί· ἀπλῆς γὰρ φύσεως ὁ
Πατήρ· τὸ δὲ ἀπλοῦν καὶ σύνθετον, οὐχ ὁμοούσια.

Εἰ κατὰ τὴν αὐτὴν οὐσίαν ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πα-
τρὶ, καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν ὁ Χριστός, μὲς οὐσίας ἴσται
ὁ Πατήρ καὶ ἡμεῖς.

Εἰ ὁμοφυῆς τῷ Πατρὶ ὁ Χριστός καὶ ὁμοούσιος,
ἀπλῆς ὄντι φύσεως, ἔχει δὲ καὶ σύνθετον φύσιν ὁ
Χριστός· δύο ἔξει φύσεις, μίαν ἀπλὴν, καὶ μίαν σύν-
θετον.

Εἰ ταυτὸν φύσις καὶ ὑπόστασις καθ' ὁμᾶς, ἡ τριῶν
οὐσῶν ὑποστάσεων τῆς ἀγίας θεότητος, τρεῖς ἴσονται
αὐτῆς καὶ φύσεις· ἡ μὲς οὐσης φύσεως, μία ἴσται
καὶ ἡ ὑπόστασις· ἡ ἑτέραν τὴν κοινὴν φύσιν φατέ,
καὶ ἑτέραν τὴν ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένην, ἣν καὶ με-
ριχὴν ὀνομάζετε· οὐ μόνον τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ
καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔχειν
ἀναγκασθῆσθαι δύο φύσεις ὁμολογεῖν, μίαν κοινὴν,
καὶ μίαν σύνθετον.

Εἰ ἀκτιστος καὶ ἀναρχος ἡ θεότης, κτιστὴ δὲ καὶ
ἡργμένη ἡ ἀνθρωπότης· πῶς τὸ ἀναρχον καὶ τὸ
ἡργμένον μὲς ἴσται φύσεως;

γ'. Ἐπειδὴ δὲ προφέρουσιν ἡμῖν τοῦ ἀγίου Ἀθα-
νασίου καὶ Κυρίλλου τοῦ ἀγιωτάτου τὴν χρῆσιν, τὴν
λέγουσαν, *μίαρ φύσιν τοῦ Θεοῦ Ἀλόγου σαρκα-
μένην*, φαμέν, ὅτι, ἴσον ἐστὶ τούτῳ κάκεινο τὸ τοῦ
ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ρητὴν, τὸ φάσκον·
« Ὅν τὸ μὲν ἐθέλωσι, τὸ δὲ ἐθεώθη. » Ὅσπερ γὰρ τὸ
πυροῦμενον, οὐ μεταβολὴν δηλοῖ τοῦ πυρουμένου,

VARIAE LECTIONES.

⁴ Edit. ὅτι δὲ παρὰ τοῦ Χριστοῦ συμβ. ⁵ Edit. ἡμᾶς, Basil. *scilicet ergo ut... dicatis*. ⁶ Edit. ἐπ' αὐτῷ.

ἀλλ' ἔνωσιν τὴν πρὸς τὸ πῦρ· οὕτω καὶ ἡ θείωσις, ἔνωσιν δηλοῖ πρὸς τὴν θεότητα, καὶ ἡ σάρκωσις ἔνωσιν πρὸς σάρκα. Μίαν οὖν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου γινώσκωμεν, τούτεστι τῆς θεότητος αὐτοῦ, σεσαρκωμένην, τούτεστιν ἡνωμένην σαρκί· καὶ μίαν φύσιν τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου τεθειωμένην, τούτεστιν ἡνωμένην θεότητι· ὥστε δύο εἰσὶ φύσεις ἡνωμέναι ἀλλήλαις. Εἰ μὲν γὰρ εἶπε μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ οὐ⁵ σεσαρκωμένην, ἀναντιρρήτως μίαν ἰδέλῳ φύσιν τὸ συναμφοτέρον· εἰπὼν δὲ, μίαν τοῦ Λόγου φύσιν, καὶ προσθεὶς τὸ, σεσαρκωμένην, διὰ τὸ εἰπεῖν, σεσαρκωμένην, ἰδέλῳ τῆς σαρκὸς τὴν οὐσίαν· καθὼς καὶ αὐτὸς ἐαυτὸν ἐρμηνεύων ἐν τῇ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ φησιν· « Εἰ μὲν γὰρ εἰπόντες μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, σεσιγήκαμεν, μὴ ἐπεναγκάστας τὸ, σεσαρκωμένην, ἣν αὐτοῖς ἄρα καὶ οὐκ ἀπίθανος ὁ λόγος, προσποιουμένοις ἐρωτᾷ· Εἰ μία φύσις τὸ ὅλον, ποῦ τὸ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι; Ἐπειδὴ δὲ, διὰ τοῦ, σεσαρκωμένην, εἰσηνέχθη τῆς σαρκὸς ἡ δέησις, παυσάσθωσαν καλαμίνην βλάβδον ἐαυτοῖς ὑποστήσαντες. » Ἰδοὺ σαφῶς ἀνεῖλε τὸ μίαν φύσιν λέγειν τὸ ὅλον, τούτεστι, τὸ συναμφοτέρον· καὶ διὰ τοῦ⁶ σεσαρκωμένην, ἐφησιν εἰσηνέχθαι σαρκὸς τὴν δέησιν· ἔχομεν οὖν τὴν μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ διὰ τοῦ, σεσαρκωμένην, ἔχομεν τὴν σάρκα. Ἡ δὲ σὰρξ, οὐκ ἀνούσιος· φύσις οὖν τοῦ Λόγου, καὶ ἡ ἐνούσιος σὰρξ, δύο οὐσίαι ἔσονται.

Unam ergo Dei Verbi naturam habemus, ac rursum per hoc vocabulum, incarnatam, carni etiam habemus. Porro caro substantia sua non caret, ac proinde natura Verbi et caro subsistens, duæ substantiæ sunt.

8. Διὰ τί δὲ φύσιν θεότητος, καὶ φύσιν σαρκὸς ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες, καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο λέγοντες, δύο φύσεις οὐ λέγετε; ἔχει φοβούμενοι φόβον, οὐ οὐδὲς φόβος; Καὶ φασιν, διὸ ὁ ἀριθμὸς ἀρχὴ ἔστι τῆς διαιρέσεως· καὶ τὴν διαίρεσιν φεύγοντες, οὐ φασιν δύο τοῦ Χριστοῦ τὰς φύσεις. Πρὸς οὗς λέγομεν, διὸ Πᾶς ἀριθμὸς τῆς ποσότητος τῶν ἀριθμωμένων ἐστὶ σημαντικὸς, οὐ τῆς σχέσεως⁷. Τρεῖς γὰρ ἀνθρώπους λέγοντες, οὐ τρεῖς φύσεις διηρημένας σημεινομεν· καὶ τρεῖς ὑποστάσεις ἐπὶ τῆς θεότητος λέγοντες, οὐ διηρημένας ταύτας ὁμολογοῦμεν. Οὕτω καὶ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ φάσκοντες, καὶ τὸν ἀριθμὸν σημαίνοντες, οὐ προσείμεθα τὴν διαίρεσιν· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἀδιαιρέτως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως ἡκωνται· ἀδιαιρέτως μὲν, διὰ τὸ μοναδικὴν τῆς φύσεως, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις ἀσύγχυτον περιχώρησιν· ἀσυγχύτως δὲ, διὰ τὴν ὑποστατικὴν διαφορὰν, ἥτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον· τὸ ἀγέννητόν φημι, καὶ τὸ γεννητόν, καὶ τὸ ἐκπορευτόν· καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποστάσεων οὐκ εἰσάγει διαίρεσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως, αἱ δύο φύσεις ἀδιαιρέτως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως ἡκωνται· ἀδιαιρέτως μὲν, διὰ τὴν μοναδικὴν τῆς ὑποστάσεως, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν

A *ignescens*, non ejus rei quæ ignem concipit, conversionem significat, sed solam cum igne conjunctionem: eodem modo *deificatio*, conjunctionem cum deitate, et incarnatio conjunctionem cum carne. Unam igitur agnoscimus naturam Dei Verbi, hoc est divinitatis ipsius, incarnatam, sive carni unitam, ut et unam Verbi Dei naturam deificatam, hoc est cum deitate conjunctam. Ex quo conficitur ut duæ naturæ simul unitæ sint. Nam si unam duntaxat Verbi Dei naturam dixisset, nec subjunxisset *incarnatam*, sine controversia uterque locus naturam unam indicaret: sed cum unam Dei Verbi naturam dicendo, adjecerit *incarnatam*, hoc ipso quod incarnatam dixit, carnis substantiam declaravit. Quemadmodum et ipsemet Cyrillus in epistola ad Successum dictum istud suum exponens, ait⁸: « Nam si, cum Dei Verbi naturam diceremus, illic substituissemus, nec subjunxissemus, *incarnatam*, probabilis fortasse foret ipsorum ratio, ubi hoc a nobis anquirere se fingunt: Si totum una natura, ubinam sit in humanitate perfectio? Quia vero per hanc vocem, *incarnatam*, carnis declaratio invecata est, desinant arundineo baculo niti. » En perspicue id sustulit, quod totum, id est utrumque conjunctim, una duntaxat natura sit: ac per vocem *incarnatam*, carnis declarationem invecatam fuisse asseruit.

524 4. Quid autem causæ est, cur divinitatis naturam et carnis naturam fateamini, atque aliud et aliud dicatis, duas tamen naturas minime concedatis; illic utique trepidantes timore, ubi non est timor⁹? Illi respondent: Quia numerus divisionis est origo, idcirco duas in Christo naturas negamus, ne divisionem admittamus. Tum nos hoc illis dicimus, numerum omnem quantitatem, eorum quæ numerantur, designare, non divisionem. Nam cum tres homines dicimus, tres distinctas naturas non significamus: et cum tres personas in Deitate dicimus, disjunctas illas nequaquam confessi fuerimus¹⁰. Ad eundem modum duas in Christo naturas sic asserimus, et numerum exprimimus, ut divisionem minime agnoscamus. Ut enim in sancta Trinitate tres personæ indivise et inconfuse copulantur: indivise quidem propter unitatem naturæ, et quod in se invicem citra confusionem insideant; inconfuse autem, propter personalem differentiam, sive modum existendi (puta ingentum esse et genitum et procedere), neque personarum numerus divisionem infert: pari quoque modo in Verbi Dei incarnatione, naturæ duæ simul et sine divisione, necnon

⁵ Epist. 2. ⁶ Psal. xliii, 6. ⁷ Lib. iii De fide, cap. 8.

VARIÆ LECTIONES.

⁸ Deest καὶ οὐ in edit. Basil. et in translatione totum istud membrum omissum est. ⁹ Edit. τοῦτο.

¹⁰ Lego σχέσεως.

sine confusione inter se conjunguntur : sine divisione quidem, tum ob unitatem personæ, tum quia ambæ naturæ citra confusionem in se invicem insident ; sine confusione autem, ob substantialem differentiam, creatum, inquam, et increatum, mortale et immortale, circumscriptum et incircumscriptum, aliaque id genus : neque etiam numerus naturarum divisionem inducit.

5. Quoniam autem a nobis querere videntur qui ea proferunt, quæ sibi minime coherent, quod nimirum nulla sit essentia quæ hypostasi sua careat, nullave natura sine persona : atque adeo inquirunt, Si duas in Christo essentias ponitis, duas itidem hypostases personasque statuas oportet : nos nullam quidem essentiam esse dicimus sine hypostasi, nullamque naturam sine persona ; natura quippe et essentia in hypostasibus et personis considerantur : at essentia ipsa nullatenus est hypostasis, neque natura est persona. Nam si substantia et natura idem sunt ac hypostasis, omnino necessarium est, ut in sancta Trinitate, quemadmodum essentiam unam, unamque naturam dicimus, sic unam quoque hypostasim et personam unam confiteamur : aut cum tres hypostases et personas prædicemus, ita tres etiam naturas et essentias confiteamur. Consimiliter in humanitate, aut unamquamque personam

6. Dicimus igitur essentiam in hypostasibus considerari : quapropter et in hypostasi subsistit, sed hypostasis non est : ac proinde necessarium non est, ut quod subsistit, hypostasis dicatur. Duplici quippe modo, tum hypostasis, tum ἐνυπόστατον, accipitur. Hypostasis enim simplicem existentiam quandoque significat : atque hoc sensu non essentiam modo simpliciter dictam, **525** sed et ipsummet accidens designat. Quandoque vero individuum significat, hoc est personam, quæ quidem seorsim sumpta, hypostasis dicitur, ut Petrus, Paulus, hic equus, et similia. Ἐνυπόστατον vero interdum essentiam significat, ut in hypostasi consideratam, et per se existentem : interdum etiam quodlibet eorum, quæ ad hypostasis alicujus compositionem concurrunt, ut anima et corpus. Deitas itaque et humanitas Christi reipsa subsistunt. Habet enim utraque communem unam hypostasim compositam. Deitas nimirum ante sæcula et ab æterno : caro autem animata et intelligens, ab ea in novissimis temporibus assumpta, et in ipsa existens, ipsamque hypostasim habens.

7. Aiunt præterea sanctos Patres in Christi mysterio exponendo hominis exemplum adhibuisse : sicut ergo una est hominum natura, sic unam quoque Christi naturam fore.

Sed audiant, velim. Nomen naturæ de specie

A φύσεων ἀσύγχυτον περιχώρησιν· ἀσυγχύτως δὲ, διὰ τὴν οὐσιώδη διαφοράν· τὸ χτιστὸν λέγω, καὶ τὸ ἀχτιστον καὶ τὸ θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον· καὶ τὸ περιγραπτὸν καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φύσεων οὐκ εἰσάγει διαίρεσιν.

B ε'. Ἐπειδὴ δὲ ἀπορεῖν δοκοῦσιν ἡμῖν ἀδέδαια λαλοῦντες, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία ἀνυπόστατος, οὐδὲ φύσις ἀπρόσωπος· δύο οὐσίας καὶ φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ λέγοντες, ἐξ ἀνάγκης δύο ἐρεῖτε ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα φασί, ὅτι οὐσία μὲν ἀνυπόστατος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φύσις ἀπρόσωπος· ἐν γὰρ ταῖς ὑποστάσεσσι τε καὶ προσώποις ἡ φύσις θεωρεῖται. Οὐ μὲν δὲ ἡ οὐσία ὑπόστασις ἔστιν, οὐδὲ ἡ φύσις, πρόσωπον. Εἰ γὰρ ἡ οὐσία ὑπόστασις ἔστι, καὶ ἡ φύσις, πρόσωπον, ἀνάγκη ἐπὶ μὲν τῆς ἀγίας Θεότητος, ἢ μίαν λέγοντας οὐσίαν, καὶ μίαν φύσιν, μίαν ὁμολογεῖν ὑπόστασιν, καὶ ἐν πρόσωπον· ἢ τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογοῦντας καὶ πρόσωπα, τρεῖς ὁμολογεῖν οὐσίας καὶ φύσεις. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν ὁμολογεῖν, ἢ ἀπείρους λέγειν οὐσίας, ὥσπερ καὶ τὰς ὑποστάσεις· ἀλλὰ καὶ ἐκ δύο φύσεων λέγοντας τὸν Χριστὸν, ἐκ δύο αὐτὸν ὁμολογεῖν ὑποστάσεων.

naturam unam esse satendum erit nobis ; aut innumeras essentias, quemadmodum et personas, admitteremus : quinimo Christum ex duabus naturis compositum dicendo, ipsum quoque ex duabus personis concretum asserere oporteret

C ς'. Φασί μὲν οὖν, ὅτι ἐν ὑποστάσεσσι μὲν ἡ οὐσία θεωρεῖται, διὸ καὶ ἐνυπόστατος ἔστιν, ἀλλ' οὐκ ὑπόστασις. Οὐκ ἀνάγκη τοίνυν τὸ ἐνυπόστατον, ὑπόστασιν λέγεσθαι. Ἢ μὲν γὰρ ὑπόστασις, καὶ τὸ ἐνυπόστατον, διτετῶς λέγεται. Ἢ μὲν γὰρ ὑπόστασις ἰ, ποτὲ μὲν τὴν ἀπλῶς ὑπαρξιν δηλοῖ, καθὼς σημαίνοντο, οὐ μόνον τὴν ἀπλῶς οὐσίαν σημαίνει, ἀλλὰ καὶ τὸ συμβεβηκός. Ποτὲ δὲ τὸ ἄτομον, ἥτοι τὸ πρόσωπον· ἥτις καθ' αὐτὸ λέγεται ὑπόστασις· ἥτις δηλοῖ Πέτρον, Παῦλον, τόνδε τὸν ἱππὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα· τὸ δὲ ἐνυπόστατον, ποτὲ μὲν τὴν οὐσίαν σημαίνει, ὥς ἐν ὑποστάσει θεωρουμένην, καὶ αὐτοῦπαρκετον οὔσαν· ποτὲ δὲ ἑκάστην τῶν εἰς σύνθεσιν μίαις ὑποστάσεως συνερχομένων· ὥς ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος. Καὶ ἡ Θεότης τοίνυν καὶ ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ ἐνυπόστασις ἔστιν. Ἐχει γὰρ ἑκατέρω καὶ τὴν μίαν σύνθετον αὐτοῦ ὑπόστασιν· ἡ μὲν Θεότης, προαιωνίως καὶ αἰδίως· ἡ δὲ ἐμφυχὴς σὰρξ καὶ νεῖρά, ἐκ τῶν ἐσχάτων τῶν χρόνων ὑπ' αὐτῆς προσληφθεῖσα καὶ ἐν αὐτῇ ὑπάρξασα, καὶ αὐτὴν ἐσχηκυῖα ὑπόστασιν.

ζ'. Ἐτι φασί, ὅτι οἱ ἅγιοι Πατέρες τῷ παραδείγματι τοῦ ἀνθρώπου ἐχρήσαντο ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου· μία δὲ φύσις τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ· μία τοίνυν καὶ τοῦ Χριστοῦ ἔσται φύσις.

Ἀκουσάτωσαν τοίνυν· τὸ τῆς φύσεως ὄνομα τάδε

VARIE LECTIONES.

1 Reg. ἡ δὲ ὑπόστασις.

τεται καὶ ἐπὶ τοῦ εἶδους· πάντες μὲν γὰρ ἰ οἱ ἄν- A
θρωποι λέγονται μιᾷ φύσει εἶναι, ὡς ὅφ' ἐν εἶδος
ταττόμενοι, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος. Οὐ¹ ἢ μιᾷ δὲ φύ-
σει ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς ὡν² ἢ καὶ σώματος, καὶ
ἀόρατος ψυχῇ, τῷ ὁρατῷ σώματι ὁμοούσιος. Ὅταν
μὲν οὖν ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον συγκρίνηται,
ὁμοούσιοι λέγονται, ὡς ὅφ' ἐν εἶδος τελοῦντες, καὶ
ὡς ἅπαντες ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συντεθειμένοι,
καὶ ὡς ἅπαντες δύο³ φέροντες φύσεις. Ὅταν δὲ
φυσιολογεῖται ὁ ἄνθρωπος, δύο φύσεις ἐπ' αὐτῷ
θεωροῦνται· ψυχῆς λέγω καὶ σώματος· ἐν μιᾷ συν-
τεθειμένοι ὑποστάνει. Ἐν γὰρ τῇ συγκρίσει τῆς
ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς μίαν
ἀμφοτέρων φύσιν εἰπεῖν; Ἐπὶ δὲ Χριστοῦ, εἶδος οὐκ
ἔστιν· οὐ γὰρ πολλοὶ Χριστοὶ, ἐκ θεότητος καὶ ἀν-
θρωπότητος συγκρινόμενοι, ἵνα πάντες ὑπὸ τὸ αὐτὸ B
εἶδος ταττόμενοι, μιᾷ λεχθῶσι φύσει· ἀλλ' εἷς ἔστι
Χριστὸς, ἐκ δύο καὶ ἐν δυοῖν γνωριζόμενος φύσει.
Φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· «Φύσεις μὲν γὰρ
δύο, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· ἐπεὶ καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα·
οἷοι δὲ οὐ δύο.»

ἦ. Ἐτι, πῶς μία καὶ αὐτὴ φύσις, τὰς ἐναντίας
ἔξει οὐσιώδεις διαφοράς; Εἰ γὰρ τῶν ἐπουσιωδῶν
διαφορῶν ἡ οὐσία ἀναμέρος καὶ οὐ⁴ κατὰ ταυτόν
ἔστι διχτική· πῶς τῶν οὐσιωδῶν; Ἀπλὸν γὰρ, ὡς
ἀδύνατον ἐν τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ τὰς ἐναντίας οὐσιώδεις
εὐρεθῆναι διαφοράς· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ οὐσία λογικῇ
ἔσται, καὶ ὁλογος· ἢ κτιστὴ καὶ ἀκτιστος.

Ἐτι, τὰς οὐσίας αἱ συστατικαὶ τῶν οὐσιῶν δια-
φοραὶ συνιστῶσι· διὸ καὶ οὐσιώδεις καὶ συστατικαὶ
λέγονται, καὶ ἐν ταῖς οὐσίαις ὑφίστανται. Εἰ οὖν
τὰς συστατικὰς τῶν οὐσιῶν διαφοράς ἐπὶ Χριστοῦ
ὁμολογεῖτε, ἀνάγκη καὶ τὰς οὐσίας ὁμολογεῖν. Τίνων
γὰρ ἔσονται; καὶ μὴ συνιστῶσαι οὐσίας, περιττῶς
ἔσονται.

Ἐτι, εἰ μίαν φύσιν τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρω-
πότητος τοῦ Χριστοῦ λέγετε, εἰπατε ἡμῖν, πόλ-
ψοι φύσει ὁ Χριστὸς πάσων; Τῇ συνθέσει, δηλὸν
ἔρεῖτε· μίαν δὲ λέγοντες, ἐξ ἀνάγκης αὐτῇ καὶ τὸ
πάθος προσάψετε· καὶ ἔσται καθ' ὁμᾶς, καὶ ἡ θεότης D
καὶ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ παθητή.

Ἐτι, εἰ μία φύσις σύνθετος ἔστι τοῦ Χριστοῦ, ἡ
παθητὴ ἔσται μόνον, ἡ ἀπαθὴς μόνον, ἡ παθητο-
απαθὴς, καὶ κατὰ ταυτόν παθητὴ καὶ ἀπαθὴς· ἡ
τρεπτὴ· καὶ ποτὲ μὲν παθητὴ, ποτὲ δὲ ἀπαθὴς· ἡ
μέρος αὐτῆς παθητὸν, καὶ μέρος αὐτῆς ἀπαθές·
οἷον οὖν βούλεσθε τῶν ἀσεβειῶν ἔλθετε. Εἰ γὰρ πα-

etiam usurpatur: quapropter omnes homines unius
esse naturae dicuntur, ut qui sub una specie, hu-
manitatis scilicet, collocantur. At non perinde
unius naturae est homo, ex corpore et anima
constans. Neque invisibilis anima visibili corpori
consubstantialis est. Quare cum homo homini
comparatur, ejusdem esse naturae dicuntur; quippe
qui sub una specie comprehenduntur, et quia
omnes ex anima et corpore concreti sunt. At
quando hominis natura physicorum more consi-
deratur, duplex in eo natura perspicitur, puta
animae et corporis, in una hypostasi composita.
Quis enim tam rudis fuerit, qui, ubi anima cum
corpore confertur, unam amborum esse naturam
dicat? Porro Christi nulla est species: neque
enim multi Christi sunt ex deitate et humanitate
constantes, ut omnes sub eadem specie collocati,
unius naturae dicantur. Quin potius unus est Chri-
stus, ex duabus, inque duabus naturis agnoscen-
dus. Gregorius siquidem Theologus ait⁵: «Duae
quidem sunt naturae, Deus et homo, quemad-
modum anima et corpus: at non item duo fi-
lii.»

8. Ad haec, quinam fieri potest, ut una eadem-
que natura substantiales differentias habeat, quae
secum invicem pugnent? Nam si accidentalium
differentiarum vicissim duntaxat, et non secundum
idem, capax sit, quonam pacto substantiales admise-
rit? Perspicuum est enim fieri non posse ut in una
eademque natura differentiae contrariae reperiantur;
nam alioqui eadem essentia tum rationalis erit, tum
rationis expertis, creata pariter et increata.

Præterea, differentiae essentialis essentias con-
stituunt: quapropter, tum essentialis dicuntur,
tum constituentes, atque in essentiis subsistunt.
Quod si igitur constituentes essentiam differentias
in Christo confitemini, essentias quoque confiteri
necessarium erit vobis. Quarum enim alioqui so-
rent? ac nisi essentias constituent, frustra utique
fuerint.

526 Insuper, si unam duntaxat ex deitate et
humanitate naturam Christi esse asseveratis, qua
tandem natura passus sit, velim indicetis nobis.
Composita, utique dicetis: cumque unam esse
statuatis, ipsi quoque perperessionem ex necessi-
tate attribuetis. Igitur ex vestra sententia fiet, ut
in Christo tam deitas, quam humanitas passa
fuerit.

Rursumque, si una Christi natura composita est,
vel illa passibilis solum est, vel impassibilis tan-
tum, vel simul passibilis et impassibilis, et secun-
dum idem, vel denique pars illius passibilis est,
alia impassibili manente. Ex his igitur impietati-
bus, quam malueritis, eligite. Nam si duntaxat

¹ loc. cit.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Mss. μὲν οὖν. ² Deest οὐ in edit. ³ Deest etiam ὡν. ⁴ Edit. ἐκ δύο, cod. Soc. Jes. ἐκ δύο φερόμενος
φύσεων. ⁵ Edit. καὶ οὐκ αὐτῶν.

passibilis est, profecto Christus non est Deus. Si autem tantummodo impassibilis est, Christus homo non fuerit. Quod si modo passibilis, et modo impassibilis, ex suapte natura perpersioni obnoxius non est, neque natura a perpersione liber, sed per accidens. Quod enim a natura insitum est, id non mutatur. Sin autem pars illius passibilis est, et pars impassibilis, atque utrique parti a natura paratum est ut sit hoc quod est, ejusdem naturæ omnino partes non fuerint: atque adeo duplici natura constabit Christus; ut proinde non natura quædam sit, sed hypostasis. Nam fieri non potest, ut eadem natura passibilis sit simul et impassibilis: quippe cum una et eadem essentia essentialium differentiarum, quæ invicem pugnent, neutiquam capax sit.

¶ Denique hoc nobis velim diratis, num divinam naturam Christus habeat. Habere profecto dicetis. Sed nunquid et humanam habet? Atque istud omnino fatebimini, nisi aperto capite impletatem ostentare vultis. Divina igitur natura et humana natura, aut una est natura, aut duæ. Si unam dixeritis; Pater ejusdem nobiscum essentiae erit. Sin autem duæ, et non una; cur ergo, abjecto fastu, ejusque parente diabolo, unum Christum, unum Filium, unum Dominum, unam hypostasim ex duabus naturis, et duas naturas, in duabusque naturis, nobiscum non confluentini? Nam si Christum duas naturas nunquam habuisse pronuntiatis, quid frustra unius ipsum naturæ post unionem esse dicitis? Sin autem ante unionem duplicis ipsum naturæ sic concedatis, ut unius duntaxat ipsum post unionem esse profiteamini; recta prorsus veritatem impugnat. Nam cum ante unionem, sive ante divinam incarnationem, unus simplicis naturæ, divinæ scilicet, una esset hypostasis, ne Christus quidem erat, aut dicebatur: nisi sorte cum prophetico sermone id prænuntiabatur quod futurum erat. Quamobrem aut duas in Christo naturas prorsus auferte; aut si duas naturas proprias post unionem Christo attribuere non sustinetis, duplici ipsum constituisse natura dicite, priusquam ex Virgine carnem assumeret. Nos autem non ita sentimus, neque hæc est pars Jacob¹: sed intra pietatis repagula consistentes, unam ex divinitate et humanitate compositam hypostasim dicimus. Nam ipsa antiquior sæculis Dei Verbi hypostasis, in sanctæ et perpetuæ Virginis utero habitando, carnem animam et ratione instructam in eo sumpsit in unitatem personæ, et **527** carni animatæ et rationali facta est hypostasis; atque unus Christus ex perfecta divinitate et humanitate perfecta factus est; unus ipse Dei hominisque Filius, idem ipse unus Dominus; perfectus Deus et perfectus homo; totus Deus, et totus homo, unitis inter se sine confusione, mutatione ac divisione naturalis. Sine

θητή μόνον, οὐ θεὸς ὁ Χριστός· εἰ δὲ ἀπαθὴς μόνον, οὐκ ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Εἰ δὲ ποτὶ μὲν παθητὴ, ποτὶ δὲ ἀπαθὴς, οὐ φύσει ἵσται παθητικὸς^ο, οὐδὲ φύσει ἀπαθὴς, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Τὸ γὰρ φύσει πιφυκός, οὐ μεθίσταται. Εἰ δὲ καὶ μέρος αὐτῆς παθητὸν, καὶ μέρος ἀπαθὲς, φύσει δὲ ἐκότερόν ἵσται, τοῦθ' ὅπερ ἵσται, οὐ τῆς αὐτῆς ἵσται τὰ μέρη φύσει· καὶ οὕτω δύο φύσεων ἵσται ὁ Χριστός, ὃς οὐ φύσει ἵσται, ἀλλ' ὑπόστασις. Τὴν γὰρ αὐτὴν φύσιν παθητὴν, ἅμα καὶ ἀπαθὴ εἶναι, ἀμήχανον· ἅμα γὰρ τῶν ἐναντικῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν δεκτικὴ εἶναι, ἡ μία καὶ αὐτὴ οὐσία οὐ δύναται.

impassibilis: quippe cum una et eadem essentia

Ο'. Ἐτι, τοῦτο εἰπατε ἡμῖν· ἔχει θεῖαν φύσιν ὁ Χριστός; Ναί, ἐρεῖτε, πάντως. Ἐχει δὲ καὶ ἀνθρωπίνην; Καὶ τοῦτο οὖν ὁμολογήσετε, εἰ δὴ μὴ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἀπειδεῖν βουληθείητε. Φύσις οὖν θεία καὶ φύσις ἀνθρωπίνη, μία φύσις ἡ δύο; Ἄλλ' εἰ μίαν εἶπητε, ἵσται ὁ Πατὴρ ἡμῖν ὁμοούσιος. Εἰ δὲ δύο καὶ οὐ μία, τί μὴ τὸν τύπον οὖν τῷ τούτου γεννητορι, διαβῶν φημί, μακρὰν ἐπηρέστησαν, μεθ' ἡμῶν ἕνα Χριστόν, ἕνα Υἱόν, ἕνα Κύριον, μίαν ὑπόστασιν ἐκ δύο φύσεων, καὶ δύο φύσεις, καὶ ἐν δυοῖ φύσεσι, μετὰ τὴν ἑνωσιν ὁμολογήσητε; Εἰ μὲν γὰρ οὐδέποτε δύο φύσεων τὸν Χριστόν ὁμολογεῖτε, τί μάτην μῖς αὐτὸν φύσει μετὰ τὴν ἑνωσιν λέγετε; Εἰ δὲ πρὸ τῆς ἐνώσεως δύο φύσεων αὐτὸν φάσκοντες, μῖς ὁμολογεῖτε μετὰ τὴν ἑνωσιν, ἀντικρὺς ἀπομάχεσθε τῇ ἀληθείᾳ. Πρὸ γὰρ τῆς ἐνώσεως, ἦτοι τῆς θείας σαρκώσεως, μῖς φύσις ἀπλῆς, ἦτοι τῆς θείας, μία τειῶν ὑπόστασις, οὐδὲ Χριστὸς ἦν, οὐδὲ ὀνομάζετο, εἰ μὴ προφητικῷ λόγῳ τὸ μέλλον προειρητύετο. Ἡ τοίνυν παντελῶς τὰς δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ ἀναιρήσητε, ἡ διφυῶς πρὸ τῆς ἐκ Παρθένου λέξητε τὸν Χριστόν σαρκώσεως, μὴ διδόναι αὐτῷ τὰς κυρίως οὐσας αὐτοῦ δύο φύσεις μετὰ τὴν ἑνωσιν ἀνεχόμενοι. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω φρονούμεν, οὐδ' αὐτὴ μερὶς τοῦ Ἰακώβ. Ἄλλ' ἐν τοῖς ὅροις τῆς εὐσεβείας ἱστάμενοι, φημὲν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος μίαν ὑπόστασιν σύνθετον. Αὕτη γὰρ ἡ προαιώνιος τοῦ Θεοῦ Λόγος ὑπόστασις, σκηνώσασα ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἁγίας Ἀειπαρθένου, ἐν αὐτῇ ὑπεστήσατο σάρκα ἐμφυχὸν λογικὴν, αὕτη χρηματίσασα τῇ ἐμφύχῳ καὶ λογικῇ σαρκὶ ὑπόστασις· καὶ γέγονεν ἐκ τελείας θεότητος καὶ τελείας ἀνθρωπότητος, εἰς Χριστός· εἰς Υἱὸς ὁ αὐτός, Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπου· εἰς Κύριος ὁ αὐτός· Θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος. Ὅλος Θεὸς καὶ ὅλος ἄνθρωπος· ἀσυγχύτως ἑνωθεῖσιν τῶν φύσεων ἀλλήλαις, καὶ ἀτρέπτως, καὶ ἀδιαιρέτως. Ἀσυγχύτως μὲν· φυλάττει γὰρ ἐκάστη φύσις τὴν ἐαυτῆς διαφοράν· τὸ ἀκτιστόν, ἡ θεότης· τὸ κτιστόν, ἡ ἀνθρωπότης· τὸ ἀπαθὲς, ἡ θεότης· τὸ παθητόν, ἡ ἀνθρωπότης, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀτρέπτως

¹ Jerem. 2, 16.

VARIAE LECTIOES.

• Edit. παθητῆ. • Edit. ἡμῶν.

ἐξ, ὅτι μεμένηκεν ἐκείτη φύσις ἀναλλοιωτος· οὐ
 ἑραπίσα εἰς ἑτέραν, οὐδὲ μία σύνθετος χρηματίσασα
 φύσις, ἀλλὰ δύο ὑπάρχουσαι καὶ διακρινόμεναι.
 Ἀδιαίρετως δὲ, ὅτι ἡκονταὶ ἀλλήλαις καθ' ὑπόστα-
 σιν, μίαν ἔχουσαι ὑπόστασιν, τὴν προαιώνιον μὲν,
 ἀσώματον, καὶ ἀπλήν, ἐκ' ἐσχάτων δὲ τῶν χρόνων,
 ἐκ τῆς ἀγίας Ἀειπαρθένου σωματωθείσαν ἀμεταβλή-
 τως· ὑπάρχει γὰρ τοῦτο καὶ ἐν ὁσώματός μὲν, τῇ
 ἀνάρχῳ θεότητι· ἐν ὁσώματος δὲ, τῇ ἡργμένη, ἥτοι
 τῇ προσληφθείσῃ σαρκί· αὕτη δὲ ἐστὶν ὁ προαιώ-
 νιος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὃς αὐτός τε ἐστὶν
 ἀσώματος ὡς Θεὸς, καὶ ἐν ὁσώματος, ὡς ἐκ' ἐσχάτων
 γενόμενος ἄνθρωπος. Ἡκονταὶ τοίνυν αἱ φύσεις,
 καθ' ὑπόστασιν μίαν, καὶ περιχωροῦσιν.

quidem ob divinitatem expertem principii; corporea vero propter carnem assumptam quæ initium
 habuit. Illa autem est sempiternus Dei Filius et Dei Verbum, qui idem ipse tum corporis expertus est uti
 Deus, tum corpore præditus, in quantum in novissimis diebus factus est homo. Unitæ sunt igitur
 naturæ in una persona, atque in se invicem immanent.

[Ἡ ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ παθητὴ οὖσα, τοῦ σώματος
 τεμνομένη, αὕτη μὴ τεμνομένη, συναλγεῖ καὶ
 πάσχει τῷ σώματι· ἡ δὲ θεότης οὐ συνέπασχε τῷ
 σώματι, ὥστε θεότητα μὲν παθοῦσαν οὐ λέγομεν·
 οὐδὲ πάλιν Θεὸν διὰ σαρκὸς παθόντα.]

A confusione quidem : utraque etenim natura diffe-
 rentiam suam conservat : divinitas, ut increata sit ;
 humanitas, ut creata : divinitas ut impassibilis ;
 humanitas, ut pati possit, aliaque id genus. Sine
 mutatione vero ; quia ambæ naturæ variationem
 nullam admiserunt, adeo ut neutra in alteram
 conversa sit, nec una composita coaluerit, sed duæ
 existant, atque in æternum mancant. Tandem sine
 divisione ; quippe cum in unitatem personæ con-
 jungantur, unamque habeant hypostasim, illam
 videlicet quæ cum ante sæcula incorporea ac sim-
 plex esset, extremis temporibus ex sancta et per-
 petua. Virgine citra conversionem facta est cor-
 pora. Nam et hoc et illud est, id est, incorporea

[Quoniam anima, ut quæ pati potest, inciso
 corpore, etiamsi non incidatur, nihilominus una
 cum corpore patitur et dolet : verum divinitas
 simul cum corpore non patiebatur. Atque ea de
 causa passam esse divinitatem non dicimus, nec
 rursus Deum passum esse per carnem.]

VARIE LECTIONES.

Desunt hæc in Regio cod., et inutilia censuit Billius, Spectare videntur ad argumentum 12.

IN DISSERTATIONEM QUÆ SUBSEQUITUR ADMONITIO.

Combesisius t. II Auctar Biblioth. PP. Græc. Joannis Damasceni dissertationem *De duabus voluntatibus* edidit cum opusculis aliis ad hæresim Monotheletarum spectantibus. Hujus Græcam dictionem, ut jacet in editione Basileensi anni 1575, contulerat cum Regio cod. 2926 ; necnon cum duobus aliis, quorum alter est decantatissimus codex sancti Hilarii Pictaviensis, alter recentissimus chartaceus ; qui ambo ex Tiliana quondam bibliotheca in nostram transierunt. Ex duobus hisce codicibus, ac præsertim ex recentiori, vir doctus depromsit ea omnia, quæ intra textum, sed uncinis clausa, edenda censuit : quæ vero ipse adjectitia ut plurimum esse nullus dubito ; quippe quæ in Colbertinis 4780 et 1690 vetustissimis, optimæque notæ, non compareant ; uti nec in antiqua translatione Latina, quam Henricus noster Gravius una cum aliis Damasceni operibus Coloniae evulgavit. In hac veteri translatione lucubratiō ista in varia capita distribuitur.

Singulari ista dissertatione Monophysitas una expugnat auctor cum Monotheletarum reliquiis : quia, ut alibi dictum est, ac theologi omnes norunt, postremæ hujus hæresis progenitores, unius in Christo naturæ assertores erant : quod ut faciliori negotio conficerent, unicam Christo voluntatem et operationem ascripserant ; hoc in primis causati, quod ex duplicis operationis confessione, persona duplex, nedum duplex natura, subsequeretur. Joannis nostri Damasceni ævo, Monotheletarum, qui Monophysitæ non essent, sectam ex toto fuisse extinctam affirmare non ausim : non solum quia initio sæculi octavi Philippicus imperator horum errorem, synodo Constantinopoli coacta anno 712, instaurare curaverat, sed etiam propter Maronitas, quos Eutychius Alexandrinus, alique Orientales scriptores perhibent, exsistere tam Catholicis, quam Jacobitis : illis quidem propter voluntatis unius et operationis confessionem ; istis vero, quia duas naturas forsitan agnoscebant. Quanquam diximus olim non uno in loco, auctorem opusculi, *De hæreticis qui veniunt ad Ecclesiam*, quod Combesisius, t. II Auctar. edidit, hoc Maronitis attribuisse, quod quartam Chalcedonensem synodum, uti quintam et sextam exhorrerent : insuper Joannem Damascenum eosdem Theopaschitarum atque adeo Monophysitarum hæresis reos peragere. Quidquid id est, ad auctoris etiam nostri ætatem quam proxime accedit Harmasius Monotheleta Alexandrinus, de quo

fit mentio in insigni illa epistola sancti Sophronii ad Sergium CP. interpolatione, quam doctissimus Joannes Cotelierius edidit ex Regio cod. in notis tomi 1 *Monum. Eccles. Græcæ*, quamque hic denuo Græce Latineque recitare supervacaneum fore non puto. Post hæc itaque sancti patriarchæ Hierosolymitani verba, quæ leguntur t. VI *Concil. Labb. col. 91*: Καὶ τὴν ἀσείδειαν σύστοιχον, habetur in laudato codice: Πρὸς τοὺς ἀνδράς Ἰστωσαν καὶ κατὰθεμα, Κύρος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείων μονῆς ἀθεσµότατος, Θεόδωρος Φαρανίτης, Σέργιος Κωνσταντινουπόλεως, Ὁνώριος Ῥώμης, οἱ τῆς τῶν Μονοθελητῶν αἵρέσεως ἀρχηγοὶ καὶ συνήγγοροι· Πύρρος, Παῦλος, Πέτρος, οἱ τῆς βασιλεῖας πρόεδροι, τῆς ἀσεθείας δὲ πρόδρομοι, ταῦτοις καὶ τῇ ἀληθείᾳ μαχιστάρινοι· Μανασίος Ἀντιοχείας, καὶ Σιµεὼν ὁ τοῦτου μαθητῆς, καὶ ἀπονοίας διδάσκαλος Πολυχρόνιος, νέος Σιµων μάγος· καὶ ὁ κατὰ τὴν Ἀλεξανδρείαν μέχρι νῦν τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενος, Ἀρµάσιος, τὸ καθαῖον, οἱ τε σὺν αὐτοῖς αἰρετικοὶ, καὶ τῆς ὀρθοδοξίας πολέμιοι, Σαρακενικῷ φρουάγµατι σεµνονόµενοι· *Præter hos anathema sint et catathema Cyrus Alexandrinæ Ecclesie scelestissimus adulter, Theodorus Pharanita, Sergius Constantinopolitanus, Honorius Romanus. Monothelitarum hæresis duces et patroni, Pyrrhus, Paulus, Petrus, regie quidem urbis antistites, verum impietatis propugnatores; secum et cum veritate pugnantes; Macarius Antiochenus, ejusque discipulus simulque amentia magister Stephanus; Polychronius, novus Simon Magus; et qui Alexandriæ adhuc veritatem oppugnat Harmasius piacularis homo, quique cum illis hæretici atque orthodoxæ fidei hostes, Sarraceno fastu eluti.* Hoc postremo loco discimus, qui essent Harmasitæ illi, quorum mentio fit in scholio ad Anastasii *Hodegum*, p. 252: Οὗτος ἀρµάσιος πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὸν προκαίµενον σκοπὸν, τοὺς μὲν Ἰακωβίτας, περὶ φύσεως· τοὺς δὲ Ἀρµασίτας, περὶ θεολογικῆς ἐνεργείας· Sic ad propositum modum finemque agite, contra Jacobitas quidem, de natura: contra Harmasitas vero de operatione theandrica. Ubi sane puri puri Monothelætæ, a Monophysitis seu Jacobitis, diversi indicantur: qui tamen fidem prorsus non erant ac Maronitæ Libani montis ejusque viciniae incolæ, qui ea ætate *Mardaitæ* au-lisse referuntur. In illo additamento Honorius quidem de more censetur inter Monothelætæ hæresis patronos et duces. Cæterum Damascenus noster cum omisit in opusculo *De recta sententia*, et in alia fidei Expositione, quam posthac Latine saltem dabimus ex interpretatione Arabica. S. Germanus CP. in synodo centum episcoporum, quam celebravit circa annum 715, anathemati subiecit, Σέργιον, Κύρον, Πύρρον, Πέτρον, Παῦλον, καὶ Ἰωάννην. *Sergium, Cyrum, Pyrrhum, Petrum, Paulum et Joannem*, nuperum scilicet decessorem suum, prætermisso Honorio, ut colligitur ex libello Synodico, syn. 137. Hunc iidem excusatione dignum esse innuit Eutychius Alexand. t. II *Annal. p. 329* et 330. Ambo utique, quantum capio, propter apologias quas sanctus Maximus pro ejus defensione scripserat.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΧΡΙΣΤῷ ΔΥΟ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ

ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ· ΕΞ ΕΠΙΔΡΟΜΗΣ ΔΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙ
ΔΥΟ ΦΥΣΕΩΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΜΙΑΣ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΣ.

529 EJUSDEM

DE DUABUS IN CHRISTO VOLUNTATIBUS

ET OPERATIONIBUS, DE QUE NATURALIBUS RELIQUIS PROPRIETATIBUS
UBI OBITER DE DUABUS NATURIS ET UNA HYPOSTASI.

1. Qui duas naturas et unam personam in Domino nostro Jesu Christo esse profitentur, hi certe duplices ac diversas naturarum proprietates naturales; simplices autem illas quæ personæ conveniunt, confiteri debent. Fieri enim non potest, ut natura consistat sine proprietatibus, quæ sunt ipsi

α'. Οἱ δύο φύσεις καὶ μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες, διπλῆ μὲν καὶ διάφορα τὰ τῶν φύσεων φυσικὰ ἰδιώματα συνομολογεῖν ὀφείλουσιν, ἀπλῆ δὲ τὰ τῆς ὑποστάσεως. Ἀμύχανον γὰρ φύσιν συστήναι ἐκτὸς τῶν κατ' αὐτὴν φυσικῶν ἰδιωμάτων, οὐ πῶντων τε

VARIE LECTIONES.

• Basil καὶ τούτων.

αὐτὴν, καὶ ἀποδιαιρούμενων ἐκ τῶν λοιπῶν φύσεων· ἃ τὸ ἰσορροπία ἐν ἐτέρῳ οὐ θεωρηθῆσεται ^β εἶδει. Ἀδύνατον δὲ αὖ πάλιν, τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν· μὴ κεχρησθαι τοῖς χαρακτηριστικοῖς καὶ συστατικοῖς αὐτῆς, καὶ ἀφοριστικοῖς ἐκ τῶν λοιπῶν [ὁμοειδῶν^δ] ὑποστάσεων· τοῖς ὑποστατικοῖς, φημι, ἰδιώμασι· Συμβεβηκότα δὲ ταῦτα καὶ ἐπουσιώδη καλεῖν ἔθος τοῖς περὶ ταῦτα δεινοῖς, ὡς τὸ ἰσορροπία ἐφ' ἐτέρας ὑποστάσεως θεωρηθῆναι ἀμήχανον. Πᾶσα ὑπόστασις σύνθετος ἐκ διαφόρων φύσεων συντεθειμένη, τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν τοιούτων φύσεων κατ' ἀνάγκην ἔχει· καὶ σύγχυσις θεωρεῖται ^ε ἐν τῇ ἐνώσει. Τὸ γὰρ πῦρ, καὶ τὸ ὕδωρ ἐναντία εἰσὶ παντελῶς· τὸ μὲν γὰρ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρὸν, τὸ δὲ ὕδωρ, ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν· ἀλλ' ἦνίκα συντεθῇ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων, τὰς τέσσαρας ἔχει ποιότητες, θερμότητα, καὶ ξηρότητα, καὶ ψυχρότητα, καὶ ὑγρότητα. Εἰ οὖν ἐνθα σύγχυσις θεωρεῖται, ἀνάγκη θεωρεῖσθαι τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν συνθέτων ^ς, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τῇ ἀσυγχύτου ἐνώσει.

β'. Φύσις μὲν γὰρ φύσει συγκρίνεται, καὶ φύσεως διαφέρειν λέγεται, ἥτοι εἶδος εἶδους, ταῖς οὐσιώδεσι καὶ φυσικαῖς διαφοραῖς. Ὡσαύτως ὑπόστασις ὁμοειδὲς ὑποστάσει συγκρίνεται καὶ διαφέρειν τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων λέγεται, τοῖς τῶν ὑποστάσεων χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασιν· οὐ μὲν ὑπόστασις ἐτεροειδὲς ὑποστάσει συγκρίνεται, ὡς ὑπόστασις. Τὰ γὰρ ὑποστατικὰ τοῦ Πέτρου τυχόν ἰδιώματα, πρὸς τίνδε τὴν βροῦν συγκρινόμενα, φύσιν μᾶλλον ἀφορίζει, καὶ οὐχ ὑπόστασιν· οὐ γὰρ λέγομεν διαφέρειν τόνδε τὸν ἄνθρωπον τοῦδε τοῦ ἵππου, ὅτι ὁ μὲν ψαλακρὸς, ὁ δὲ εὐχαίτης· οὐδὲ ὅτι ὁ μὲν μακρὸς, ὁ δὲ κολοδός· ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν λογικὸς, ὁ δὲ ἄλογος· οὐδὲ ὅτι ὁ μὲν υἱὸς τοῦδε, ὁ δὲ τοῦδε. Εἰ δὲ εἴπομεν, ὅτι ὁ μὲν υἱὸς Νέστορος ἐστίν, ὁ δὲ υἱὸς τοῦδε τοῦ ἵππου· καὶ ὁ μὲν σοφὸς, ὁ δὲ ἄσοφος, φυσικαὶ διαφοραὶ τάττονται. Αἱ γὰρ ὑποστατικαὶ διαφοραὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ὑποστατικὰς διαφορὰς ἵππων, φυσικὰ καὶ λογίζονται· διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ τοῦ σώματος σχῆμα, καὶ ὁ τῆς ὕψους, εἴσουν τοῦ προσώπου, χαρακτήρ, καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τῆς Παρθένου, πρὸς τὸ εἶναι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀσχημάτιστον, οὐχ ὑποστάσεων ἐστὶν ἀφοριστικὰ, ἀλλὰ διαφόρων φύσεων. Ὅτε γὰρ ἐκ δύο φύσεων μία ὑπόστασις σύνθετος γένηται, ταῦτά τε καὶ εἶναι· τουτέστι τὰ τε τῆς θείας φύσεως [φυσικά τε καὶ ^β] ὑποστατικὰ ἰδιώματα, τὰ τε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως ὑποστατικὰ γίνονται ^ι.

γ'. Σοφῶς ^ι οὖν ὁ Δημιουργὸς φύσεων τε, τουτέστι τῶν εἰδῶν, πλείστην διαφορὰν ἐποίησται, πρὸς ἐν-

A naturales, a quibus constituitur, et a cæteris naturis distinguitur: ita ut universæ nunquam in alia specie considerentur. Fieri rursus non potest, ut una et eadem persona designantibus suis constituentibusque, ac discernentibus a cæteris ejusdem speciei personis, proprietatibus personalibus, inquam, careat, quas eroditi accidentia et adventitia vocare solent, quæque universæ in una alia persona nunquam reperiuntur. Natura omnis composita, ex diversis naturis constans, naturarum illarum proprietates necessario complectitur; tametsi confusio in unione occurrat. Quanquam enim ignis et aqua omnino contraria sunt; estque ignis calidus ac siccus; aqua vero frigida et humida: cum tamen conflatur corpus ex quatuor elementis, quatuor habet qualitates, calorem, et siccitatem, et frigus, et humorem. Si igitur ubi confusio perspicitur, naturales rerum ex quibus compositio sit, proprietates perspicui necesse est; quanto magis in ea conjunctione quæ confusionis omnis experta est!

2. Enimvero natura cum natura comparatur; atque ab alia natura, id est, species a specie, essentialibus naturalibusque differentiis secerni dicitur. Similiterque hypostasis cum ejusdem generis hypostasi confertur, atque ab ejusdem speciei hypostasibus, per proprietates illas quibus hypostases sigillantur, differre dicitur: haud vero hypostasis, qua hypostasis, cum diversæ speciei hypostasi comparatur. Hypostaticæ enim Petri, v. gr., proprietates, si cum hoc bove conferantur, naturam potius, non hypostasim discernent. Neque enim hunc hominem ab illo equo differre dicimus, quod hic calvus sit, ille bene comatus; nec quod ille magno sit corpore, hic parvo: sed quod ille rationis sit compos, hic expertus: neque item quod hic hujus, ille illius sit filius. Sin hunc Nestoris, **530** illum equi filium dicamus: atque alterum quidem sapientem, alterum vero sapientiæ expertem, jam statuuntur naturales differentiæ. Hominum enim singulorum hypostaticæ differentiæ, si cum equorum hypostaticis differentiis comparantur, naturales censentur. Quamobrem etiam in Domino nostro Jesu Christo, si figuram corporis, vultusque aut oris lineamenta, et quod sit Virginis Filius, ad eam rationem referas, qua Dei Filius omnis experta figuræ existit, non ad personas, sed ad naturas discernendas hæc pertinebunt. Quod enim ex duabus naturis una composita hypostasis efficiatur, tam hæc, quam illæ, id est, tam divinæ, quam humanæ naturæ, naturales pariter et personales proprietates, unius ac ejusdem personæ sunt proprietates hypostaticæ.

3. Sapienter igitur universi Conditor plurimas naturarum specierumque differentias procreavit ut

VARIE LECTIONES.

^β Nostri 2 ἐν οὐτετέρῳ βηθήσεται. ^ς Reg. διαφέρειν. Noster chartac. διαφέρειν αὐτοῖς τοῖς. ^δ Hanc vocem in solis codicibus nostris reperi. ^ε In N. chart. additur ὑποστῆναι. ^ε Basil. καὶ θεωρεῖται. Colb. θεωρεῖτο. ^ς Lege συντεθέντων, ut versus finem dissertationis, et sensus postulat. ^β Hæc cod. S. Ihl. ^ι Deest in Basil. ^ι Basil. Colb. ^ι σοφῶς.

tum sapientiæ, tum potentiæ suæ divitias ostenderet; quo injecta sui admiratione, desiderabilis amplius fieret; desideratus cogitaretur; et cogitatus intellectusque, ad divinam similitudinem transferret animal, quod mentis et rationis est participes¹; cujus gratia multitudinem specierum fabricatus est: « Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur². » Et: « A specie creaturarum per proportionem Creator comprehendi potest³. » Rursus vero in unaquaque specie hypostasium, cum differentiam, tum earum inter se convenientiam fecit: ita tamen ut convenientia quidem sit naturarum; quia hypostases omnes, quæ eidem speciei subjiuntur, naturæ ratione coherent: hypostasium vero differentia, eo quod propter impressas quasdam proprietates inter se discrepant. Quoniam enim solitudo quidpiam est a consortio abhorrens et inorsum; societas autem cum ejusdem naturæ rebus, dulce quiddam ac suave: quia omne animal diligit sui simile⁴; eam ob causam, prima hæc et sola beata, principio carens, atque immortalis natura, in tribus personis conspicitur. Ait enim subsistens Sapientia: « Ego sum, qua oblectabatur⁵; » nempe Deus et Pater, quamobrem non in singulis modo angelicarum virtutum ordinibus hypostases varias condidit, verum etiam in quacunque specie: ut naturæ communione consociatæ, invicem gauderent, ac naturali devinctæ consuetudine, mutuam sui curam gererent, amica erga se invicem necessitudine. Hypostasium autem differentia, quod cujusque est discernit, tum generis ratione, tum possessionis et rei: ut quisque quod suum est dignoscens, ejus curam agat, nec rem alienam uti suam invadat; et ut cujusque exstantia definiatur et innotescat. Operæ igitur pretium sit, ut qui de realiqua moturus est quaestionem, primum cognoscat, quid illa sit; tumque sitne unum, an duo, exquirat. Hoc autem dico de Domini nostri Jesu Christi voluntatibus et operationibus, **531** nec non de proprietatibus reliquis, de quibus hic nobis quaeritur. Quod ut fiat planius, dicamus primo quid naturam inter et personam intersit; tuncque li-

4. Natura quidem, secundum sanctos Patres, D commune quiddam est et indefinitum; sive species specialissima; puta homo, bellua, volucre, equus, bos, canis: hypostasis autem quiddam est

A δειξιν τοῦ πλούτου τῆς αὐτοῦ σοφίας τε καὶ δυνάμεως· ὡς ἂν θαυμαζόμενος ποθεῖτο πλείον· ποθεύμενος δὲ νοεῖτο¹· νοούμενος δὲ, θεωρεῖται· ἀπεργάζοιτο τὸ νοερὸν ζῶον καὶ λογικόν· δι' ὃ καὶ τὰ πλήθη τῶν εἰδῶν ἐτεκτάνετο· « Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· » καὶ, « Ἐκ καλλονῆς² κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς καταλαμβάνεται. » Ὑποστάσεων δὲ πάλιν καθ' ἕκαστον εἶδος διαφορὰν τε καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλας συνάφειαν ἐποίησατο· συνάφειαν μὲν φυσικὴν· πᾶσαι γὰρ αἱ ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ὑποστάσεις, τῷ λόγῳ τῆς φύσεως ἡγῶνται· διαφορὰν δὲ ὑποστατικὴν· διακρίνεται γὰρ ἀλλήλων χαρακτηριστικοῖς τισιν ιδιώμασιν· ἐπειδὴ γὰρ τὸ μοναδικόν³, ἀκοινωνήτον καὶ ἀμείλικτον, ἡ δὲ πρὸς τὰ ὁμοειδῆ κοινωνία τῶν καὶ μείλικον· [πᾶν γὰρ ζῶον τὸ ὁμοιον ἀγαπᾷ·] καὶ αὕτη πρώτη ἡ [μόνη] μακαρία, καὶ ἀναρχος καὶ ἀνώλεθρος φύσις, τρισὶν ὑποστάσεσιν ἐνθωρεῖται· φησὶ γὰρ ἡ ἐνυπόστατος σοφία· « Ἐγὼ εἰμι ἢ προσέχαιρην· » ὁ Πατὴρ καὶ Θεὸς δευλαδὴ· διὰ τοῦτο καθ' ἕκαστον τάγμα τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων διαφόρους ὑποστάσεις ἐδημιούργησεν· οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος, ὡς ἂν κοινωνοῦντες ἀλλήλοις φύσεως⁴, χαρίζεν ἐν ἀλλήλοις· καὶ φυσικῇ σχέσει συναπτόμενοι, ἀλλήλων κηδοῖντο καὶ φιλικῶς πρὸς ἀλλήλους· διακοῖντο. Ἡ δὲ τῶν ὑποστάσεων διαφορὰ, τὸ εἰκεῖον διακρίνει τοῦ ἀλλοτρίου [οὐ⁵] κατὰ γένος καὶ κτῆμα· ὡς ἂν ἕκαστος τὸ εἰκεῖον ἐπιγινώσκων φροντίζοι, καὶ μὴ ἐπιβαίνει ὡς εἰκείνῳ, τῷ ἀλλοτρίῳ· καὶ ὡς ἂν ἡ ἐκάστου ὑπαρξὶς γινώρῃτο. Χρὴ τοιγαροῦν τὸν περὶ τίνος ποιούμενον ζήτησιν εἰδέναι πρῶτον⁶, τί ἐστιν· εἰθ' οὕτως, εἰ ἐν ἡ δύο εἰσὶ. Τοῦτο δὲ φημι περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ζητούμενων, καὶ θελημάτων, καὶ ἐνεργειῶν, καὶ λοιπῶν ιδιωμάτων. Ἀλλ' ἵνα τοῦτο σαφέστερον γένηται, εἰπωμὲν πρῶτον τί διαφέρει φύσις ὑποστάσεως· καὶ τότε ἀριδιῶς⁷ γνωσόμεθα, τὰ τε συστατικὰ τῆς φύσεως, καὶ τὰ τῆς ὑποστάσεως ιδιώματα. Καὶ εἰτα σκεψόμεθα, περὶ τῶν ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, εἴτε ἀπλᾶ εἴη, εἴτε διπλᾶ.

naturam inter et personam intersit; tuncque li-

δ. Φύσις μὲν οὖν ἐστὶ κατὰ τοὺς ἀγίους εἰπεῖν Πατέρας, τὸ κοινὸν καὶ ἀόριστον· ἦτοι τὸ εἰδικώτατον εἶδος· οἶον, ἄνθρωπος, θηρίον, ζῶον, πετηνόν, ἵππος, βοῦς, [κύων.] Ὑπόστασις· ἐκ, τὸ μερικόν.

¹ Vide Greg. orat. 34, p. 543. ² Rom. 1, 20. ³ Sap. xiii, 5. ⁴ Lib. 1 Rhet., et viii et x Moral. ⁵ Prov. viii, 30.

VARIE LECTIONES.

¹ Edit. νοεῖτο. Vetus interpr. desideratus uniat. ² Reg. ἐκ καλλονῆς καὶ μεγέθους. Sap. xiii, 5 ἐκ μεγέθους καλλονῆς. ³ In Nostro additur τούτῃστι τοῖς συμβεβηκόσι. Quod esse Scholium autumo. ⁴ Amīho Nostri κοινωνῶσι, καὶ φυσικῇ σχέσει συναπτόμενοι ἀλλήλοις βοηθῶσι, καὶ φροντίζουσιν. Ἡ δὲ τῶν. ⁵ Basil. πρὸς ἀλλήλων. Colb. 1 ἀλλήλοις. ⁶ Soli Nostri negationem οὐ habent. Combessius legendum putat οὐ κατὰ γένος, καὶ κατὰ κτῆμα, vel ἀλλὰ κατὰ κτῆμα. Annon vero auctor significat discrimen esse personarum, ut quælibet id quod sibi ex genere, seu ortu proprium est, possideat. ⁷ Nostri: πρότερον. ⁸ Nostri πανερῶς, expositio est vocis, ἀριδιῶς. ⁹ Reg. et Colbertini cum Basil. ὑπόστασιν. Vetus interpr. hypostasim.

καὶ καθ' ἑαυτὸ ὄντιστος, οὐσία τις μετὰ συμβεβηκό-
των, τὴν καθ' αὐτὸ ὑπαρξίν, ἰδιαιρέτως καὶ ἀπο-
τετμημένως τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων, ἐνεργεῖ καὶ
πράγματι, κληρωσαμένη· τὴ κοινωνοῦν μὲν τοῖς
ὁμοειδέσιν ἀτόμοις τῷ λόγῳ τῆς φύσεως· συμβεβη-
κόσι δὲ τισι καὶ χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι τὴν
πρὸς τὸ ὁμοφυές τε καὶ ὁμοειδές άτομον, ἔχον δια-
φοράν. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, φύσις ἐστὶ τὸ κοινόν·
οἷον ἡ ἀνθρωπότης¹. Ὁ Πέτρος γάρ ἀνθρωπός
ἐστι, καὶ ὁ Παῦλος, καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄν-
θρωποι. Ὑπόστασις δὲ, τὸ μερικόν· ὁ δεινὰ. Ὁ
Πέτρος ὑπόστασις ἐστὶ, καὶ ὁ Παῦλος ἄλλη ὑπόστα-
σις. Οὐκ ἐστὶ δὲ ὁ Πέτρος φύσις [ἄλλη] καὶ ὁ Παῦλος
ἄλλη φύσις· ἀλλ' ὁ Πέτρος ὑπόστασις, ἔχων τελείαν
τὴν αὐτὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος, διὸ καὶ τέλειός
ἐστὶν ἄνθρωπος. Καὶ ὁ Παῦλος ἄλλη ὑπόστασις
ἐστὶν, ἔχων τελείαν τὴν αὐτὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπό-
τητος· καὶ τὴν μὲν φύσιν τὴν αὐτὴν τελείαν ἔχει
ἐκάστη ἀνθρώπων ὑπόστασις, οὗ τὴν αὐτὴν δὲ ὑπό-
στασιν². Οὐδὲ γὰρ μίαν ὑπόστασιν ἔχουσι πάντες
οἱ ἄνθρωποι. Ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ Πέτρος, καὶ ἄλλος
ὁ Παῦλος. Ἄλλη ὑπόστασις καὶ ἄλλη· οὐκ ἄλλη δὲ
φύσις ὁ Παῦλος, καὶ ἄλλη ὁ Πέτρος· πάντες γὰρ οἱ
ἄνθρωποι μιᾷ φύσεως εἰσιν [οὐχὶ δὲ ὑποστάσεως.
Ὁμοίως καὶ ὁ ἵππος, ὁ λευκός, καὶ ὁ ὀξὺς· ὡσαύ-
τως καὶ ὁ βοῦς ὁ μονόκερως, καὶ ὁ κύων ὁ μικρὸς,
καὶ ὁ λέων ὁ χαλός.] Καὶ ταῦτα μὲν περὶ φύσεως
καὶ ὑποστάσεως πρὸς τὸ παρόν. Εἰπωμεν δὲ καὶ τί
ἐστὶ φυσικὸν ἰδίωμα, καὶ τί ἐστὶν ὑποστατικὸν ἰδίω-
μα, καὶ τὴν τούτων διαφοράν.

α'. Φυσικὸν μὲν οὖν ἰδίωμα ἐστὶ, τὸ τὴν φύσιν
συνιστῶν, οὗ χωρὶς οὐ δύναται συστήναι ἡ φύσις, ἥς
ὑπάρχει ἰδίωμα· οἷον τὸ ζωτικόν, τὸ λογικόν³, τὸ
θαλητικόν, τὸ αἰσθητικόν, τὸ βαδιστικόν, τὸ ἀνα-
πνευστικόν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ
γὰρ μὴ λογιζόμενος, οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος. Οὐκ ἐγέ-
νετο γὰρ ἄνθρωπος μὴ λογιζόμενος, εἴτε καλῶς, εἴτε
κακῶς. Ὁμοίως οὐδὲ ὁ μὴ αἰσθανόμενος, μηδὲ βα-
δίζων, μηδὲ ἀναπνέων. Φυσικὸν οὖν ἰδίωμα ἐστὶ τὸ
συνιστῶν τὴν φύσιν, καὶ χωρίζον εἶδος ἀπὸ εἶδους,
τούτῃστι φύσιν ἀπὸ ἄλλης φύσεως, καὶ ἐν ἐκάστη
ὑποστάσει τοῦ αὐτοῦ εἶδους θεωρούμενον· οἷον τὸ
λογικόν. Συνιστᾷ γὰρ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς
ἐν τῷ ὄρῳ αὐτοῦ λαμβανόμενον. Ἀνθρωπος γάρ
ἐστὶ, ζῶον λογικὸν θνητόν· καὶ χωρίζει τὸ λογικόν,
τὸν ἄνθρωπον ἐκ πάντων τῶν ἀλόγων· καὶ γὰρ πᾶς
ἄνθρωπος λογικός ἐστὶν. Ὁ γὰρ μὴ ὢν λογικός οὐκ
ἐστὶν ἄνθρωπος· ἀδύνατον γὰρ ἄνθρωπον μὴ εἶναι
ζῶον λογικὸν θνητόν.

β'. Ὑποστατικὸν δὲ ἰδίωμα, τὸ χωρίζον ὑπόστα-
σιν ἀπὸ ἄλλης ὑποστάσεως· οἷον, τὸ σιμὸν, τὸ λευ-
κόν, τὸ μέλαν, τὸ φαλακρόν καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐ γὰρ

A singulare per se consistens; nimirum substantia
quædam instructa suis accidentibus, quæ suam
per se, proprie, ac seorsim a reliquis hypostasi-
bus, actu ac re ipsa sortita sit existentiam: ut
quidem naturæ ratione, cum ejusdem naturæ indi-
viduis communionem habeat; quibusdam vero
accidentibus proprietatibusque quibus sigillatur,
ab ejusdem naturæ et speciei individuis differat.
Quin etiam, ut uno verbo dicam, natura est illud
quod commune est, ut humanitas. Petrus enim
homo est, et Paulus, ac reliqui singuli homines.
Hypostasis vero, quod est singulare, ut hic et ille.
Petrus hypostasis est, ac Paulus alia hypostasis:
non item Petrus alia natura est, ac Paulus alia:
sed Petrus est hypostasis, perfectam habens na-
turam humanitatis, atque adeo est perfectus ho-
mo. Itemque Paulus alia est hypostasis, eandem
ipsam habens perfectam humanitatis naturam. Ac
eandem quidem perfectam naturam habet una-
quæque humana hypostasis: non autem universi
homines eandem hypostasim habent. Alius enim
est Petrus, et alius Paulus; alia atque alia ambo
hypostasis: haud vero alia Paulus natura est, ac
alia Petrus. Omnes enim homines unius naturæ
sunt; at non item unius hypostasis. Simili quo-
que ratione equus albus aut velox; bos unicor-
nis; canis item parvus, ac leo claudus. Atque
hæc quidem de natura et hypostasi: modo dicen-
dum, quid naturæ, quidve personæ proprietas sit,
quidve inter ea discriminis intersit.

C 5. Naturæ quidem proprietas est id quod con-
stituit naturam, sine quo natura cujus est pro-
prietas, constare non potest: ut vita, ratio, vo-
luntas, sensus, incessus, respiratio in homine, ac
similia: Quod enim ratione non utitur, homo non
est. Nec enim fuerit homo, qui non ea bene uta-
tur, aut male: neque etiam ille, qui non sentiat,
non incedat, non respiret. Naturæ igitur proprie-
tas est, quod constituit naturam, speciemque a
specie secernit; hoc est naturam unam ab alia
natura: quod item in qualibet ejusdem speciei
hypostasi perspicitur, ut rationale. Efficit enim
hominis naturam, cum in ejus definitione sumat-
ur. Est enim homo animal rationale mortale:
discernitque rationale hominem ab omnibus quæ
rationis expertia sunt. Omnis enim homo ratio-
nis est particeps. Neque enim qui rationis parti-
ceps non est, **532** is est homo. Quippe fieri non
potest, ut homo non sit animal rationale mortale.

6. Hypostatica autem proprietas est, quod hy-
postasim ab hypostasi alia secernit; ut puta simi-
tas, candor, atrox, calvitium, et hujusmodi. Neque

VARIE LECTIONES.

¹ In cod. S. Hil. Σχολ. Ὑπόστασις ἐστὶ, κατὰ τοὺς φιλοσόφους, ἰδιωμάτων συναγωγή· κατὰ δὲ τοὺς Πα-
τέρας, ὁ καθ' ἑκάστον ἄνθρωπον (lege ἄνθρωπος) προσωπικῶς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀφοριζόμενος. Schol.
Hypostasis est, ut quidem censent philosophi, proprietatum collectio; ut autem Patres, quique homo per-
sonaliter discretus ab hominibus aliis. ² Nostri ὑπόστασιν μίαν ἔχουσι, πάντες δὲ, sicque edidit Combefis.
³ Noster ἢ λογικόν. Sicque emendatum reperi in Colb. 4780; cod. S. Hil. πολιτικόν.

enim omnes homines pressis sunt paribus; sed alius est pressis, alius aduncis, alius recte compositis: nec omnis homo est albus; sed hic albus, ille niger, alter triticeo colore ac utroque temperatus: nec omnis calvus; sed unus calvus, alter comatus, sive capillorum multitudine ornatus. Atque, ut summa dicam, in natura humana, omnia quæ fuerunt a conditore Deo quibusque hominibus concessa, naturæ proprietates sunt, velut et sanctis Patribus visum est, ac vera ratio suadet; quæ nimirum constitutionis sunt ac distinctionis.

7. Natura siquidem vis est divino jussu speciei cuique concessa, pro cuius ratione comparata est agere et pati. Quamobrem habere oculos et nares, membraque reliqua, hoc naturæ est. Qui enim uno horum aliquo privatus est, is haudquaquam homo est perfectus. Eorum autem differentia ad hypostasim spectat. Puta aspectus et videre naturæ sunt; diversitas autem aspectus, id est valentis et imbecilli, penes hypostasim est. Cibi appetitus et comestio sunt naturæ; diversorum autem ciborum cupiditas, cupiditas item vel intensa vel remissa, ad hypostasim pertinent. Voluntas ac velle, est quid naturæ: diversa quidem voluntas, diversisque modis velle, hypostasis est. Si qua porro ejusdem speciei hypostases habent, ac quædam non habent, ea hypostaticæ proprietates sunt.

8. Itaque scire convenit humanam omnem hypostasim habere ut sit; utque ex nihilo a Conditorum rerum producta sit; hoc est ut sit aliquid creatum: ut vita, facultate agendi, sentiendi, intelligendi, ratione, et appetitu, seu voluntate præditum sit: ut ex essentia et accidentibus consistat. Hæc igitur essentialia sunt ac naturalia: eorum vero peculiaris ac diversus motus, hypostatica differentia est. Eandem naturam designat horum participatio: existendi autem modus, et cuiusque discreta seorsim ac propria per se subsistentia et compactio, peculiarisque ac proprius motus et motus, diversusque naturalium usus, discretas ostendit hypostases, et facit ut multi homines dicantur. Atque adeo*, quandoquidem in Patre et Filio et Spiritu sancto exstantia diversa est, tres sunt hypostases: quod vero quæque illarum, non seorsim ac separatim velit et operetur, sed conjunctim, unaque ratione, ideo non tres dei sunt, sed unus Deus. His ita statutis, videamus, num in Christo duæ sint naturæ; tumque sciemus, num duplices habeat naturæ proprietates. Natura enim sine suis naturalibus ac constituentibus proprietatibus constare non potest.

* Greg. orat. 29, ac passim alibi.

VARIAE LECTIONES.

* Reg. τῆς κράσεως. 7 Hæc habent codd. mss. * Mss. λογιστικόν. * Basil. ἐξ οὐσιῶν. ^b Edit. ὑποτεταγμένη. Vid. Petav. t. IV Theol. dogm. lib. v, c. 7, n. 5.

πᾶς ἄνθρωπος σιμός· ἀλλ' ὁ μὲν σιμός, ὁ δὲ γρυπός, ὁ δὲ εὐρινός. Οὕτε πᾶς ἄνθρωπος λευκός· ἀλλ' ὁ μὲν λευκός, ὁ δὲ μέλας, ὁ δὲ σιτόχρους· οὐδὲ πᾶς ἄνθρωπος φαλακρός· ἀλλ' ὁ μὲν φαλακρός, ὁ δὲ κομητής· τοῦτέστι δασύθριξ. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὅσα πάντες οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν ἐκ τοῦ Δημιουργοῦ δοθέντα, φυσικά εἰσιν ἰδιώματα, κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας, καὶ τὸν ἀληθῆ λόγον· τὰ τε τῆς πλάσεως, καὶ τὰ τῆς κατακρίσεως¹.

Β Φύσις γάρ ἐστι δύναμις, ἐκ Θεοῦ προστάγματος δοθείσα ἐκάστῳ εἶδει, καθ' ἣν ἐνεργεῖν καὶ πάσχειν πέφυκεν. Ὡστε τὸ μὲν ἔχειν ὀφθαλμοὺς, καὶ ῥίνας, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν, φυσικόν ἐστιν. Ὁ γὰρ ἐνὸς τούτων ἐστερημένος, οὐκ ἐστὶ τέλειος ἄνθρωπος. Ἡ δὲ τούτων διαφορὰ, ὑποστατικὴ· ἡ ὄρασις, καὶ τὸ ὁρᾶν, φυσικόν· ἡ δὲ διάφορος ὄρασις, τοῦτέστι ἡ καλὴ καὶ ἡ κακὴ, ὑποστατικὴ ἐστὶν. Ἐπιθυμία τῆς βρώσεως, καὶ αὕτη ἡ βρώσις, φυσικὴ ἐστὶν· ἡ δὲ τῶν διαφόρων βρωμάτων ἐπιθυμία, καὶ ἡ διάφορος ἐπιθυμία, ἡ ἐπιτεταμένη τε καὶ ἀνειμένη, ὑποστατικὴ· ἡ θέλησις καὶ τὸ θέλειν, φυσικόν· ἡ δὲ διάφορος θέλησις, καὶ τὸ διαφόρως θέλειν, ὑποστατικόν γ. Ὡσα δὲ τινὲς ἔχουσι τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων, τινὲς δὲ οὐκ ἔχουσιν, ὑποστατικά εἰσιν ἰδιώματα.

Γ. Εἰδέναι τοίνυν χρὴ, ὅτι πᾶσα ἀνθρώπων ὑπόστασις, ἔχει τὸ τε εἶναι, καὶ τὸ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ παρῆλθαι· τοῦτέστι τὸ κτιστὸν, τὸ τε ζωτικόν, καὶ ἐνεργητικόν, καὶ αἰσθητικόν, καὶ νοερὸν, καὶ λογικόν², καὶ ὁρατικόν, τοῦτέστι θελητικόν· καὶ τὸ ἐξ οὐσίας³ καὶ συμβεβηκότων ὑφίστασθαι· ταῦτα εὖν οὐσιώδη εἶσι καὶ φυσικά. Ἡ δὲ τούτων ἰδιότροπος καὶ ἰδιαίρετος κίνησις, ὑποστατικὴ διαφορὰ. Τὸ μὲν γὰρ μετέχειν τούτων, τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως παρίστησιν. Ὁ δὲ τρόπος τῆς ὑπάρξεως, καὶ ἡ ἀποτεταγμένη⁴, καὶ ἰδιοῦστατος ὑπόστασις, καὶ σύμπεξις ἐκάστου, καὶ ἡ ἰδιότροπος καὶ ἰδιοκίνητος καὶ ἡ διάφορος τῶν φυσικῶν χρήσις, ἀποτεταγμένας τὰς ὑποστάσεις δείκνυσιν, καὶ πολλοὺς λέγεσθαι τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖ. Ὡστε ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Ἰησοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἐπειδὴ μὲν διάφορος ἡ ἐκάστου ὑπαρξις, τρεῖς ὑποστάσεις εἰσὶν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἰδιοτρόπως, οὐδὲ ἀδιαιρέτως, καὶ ἀποτεταγμένως ἐκάστη θύλα, καὶ ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἐνιαύως, οὐ τρεῖς Θεοὶ, ἀλλ' εἰς Θεός· τούτων οὕτως εἰρημένων, ἰδῶμεν εἰ ὅσο φύσεις εἰσὶν ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ οὕτω γνωσόμεθα, εἰ διπλᾶ ἔχει τὰ φυσικά ἰδιώματα· ἀδύνατον γὰρ φύσιν συστήναι ἐκτὸς τῶν φυσικῶν καὶ συστατικῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων.

η'. Τέλειος Θεός ὁ Χριστός καὶ τέλειος ἄνθρωπος, Α καὶ μετὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν τῶν φύσεων ἔνωσιν; τέλειος ἐν θεότητι, καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπότητι; Ναὶ πάντως. Θεότης δὲ καὶ ἀνθρωπότης, μία φύσις, ἢ δύο; Δύο ὡς ἀληθῶς· ἄλλη γὰρ φύσις θεότητος, καὶ ἄλλη φύσις ἀνθρωπότητος. Οὐκοῦν δύο φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ ἐν δύο φύσεσιν ὁ Χριστός, εἴπερ Θεός ἐστι τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος.

Καὶ πάλιν· Ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦμεν; Πάντως. Διὰ τί ἐκ δύο; Ὅτι ἐκ θεότητος ἐστὶ καὶ ἀνθρωπότητος. Τί γάρ; τὸ εἰπεῖν θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, δύο φύσεις παριστᾷ; Πάντως· οὐ γὰρ μία φύσις θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος.

Εἴτα· Ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἔνωσιν Β ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι; Πάντως. Οὐκοῦν εἰ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι ὁμολογοῦμεν αὐτόν· θιότης δὲ καὶ ἀνθρωπότης δύο φύσεις, καὶ οὐ μία· ἐν δυσὶ φύσεσιν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν.

Καὶ πάλιν· Εἰ ἔχει ὁ Χριστός· τὴν φύσιν τοῦ Πατρὸς, καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τελείαν καὶ ἀνελλιπῆ, ἀτραπτον καὶ ἀσύγχυτον παντὶ τρόπῳ, ἔχει καὶ τὴν φύσιν τῆς μητρὸς, τοῦτέστι τὴν φύσιν τοῦ Ἀδάμ, τελείαν, ἀνελλιπῆ, ἀτραπτον καὶ ἀσύγχυτον, ἐκ παντὸς ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ φύσις τῆς ἁγίας Παρθένου, μία, ἢ δύο; Πάντως δύο. Οὐκοῦν δύο φύσεις ἐν Χριστῷ μετὰ τὴν ἔνωσιν. Πρὸ γὰρ τῆς ἐνώσεως, οὐ δύο φύσεις ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ, ἀλλὰ μία, ἡ τοῦ Πατρὸς· ἀδύνατον δὲ τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν κτιστὴν εἶναι καὶ ἀκτιστον· ἡργμένην καὶ ἀναρχον· παθητὴν καὶ ἀπαθῆ. Εἰ γὰρ ἤρξαστο, οὐκ ἀναρχος. Καὶ εἰ ἀκτιστος, οὐκ ἐκτίσθη. Ὡστε οὐ μία φύσις ὁ Χριστός, ἀλλὰ μία ὑπόστασις, δύο φύσεις [φέρουσα, ἥτοι] ἔχουσα, μίαν ἀκτιστον, καὶ κτιστὴν μίαν· μίαν ἀναρχον, καὶ ἄλλην ἡργμένην.

Καὶ πάλιν· Εἰ ἐκ διαφόρων φύσεων συνθεσθεμένη ἡ φύσις, οὐδεμιὰ αὐτῶν ἐστὶν ὁμοούσιος. Ἢ μὲν γὰρ ἐκάστη ὁ τὸν ἑαυτῆς ὅρον ἔχει μόνον· ἡ δὲ σύνθετος, ἄλλον ὅρον ἔχει σύνθετον. Ἀδύνατον δὲ τὰ ἑτερον καὶ ἑτερον ὅρον δεχόμενα, ὁμοούσια εἶναι. Εἰ οὖν μία φύσις ὁ Χριστός, πῶς τῷ Πατρὶ ἐστὶ ὁμοούσιος, καὶ τῇ Μητρὶ; ὁ μὲν γὰρ, Θεός· ἡ δὲ, ἄνθρωπος. Θεός δὲ· καὶ ἄνθρωπος οὐ μία φύσις· οὐ γὰρ εἷς ὁρος θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Ὁ μὲν γὰρ κτιστός, ὁ δὲ κτίσμα.

eadem natura? Non ergo eadem definitio est deitatis et humanitatis. Est enim Deus, creator, homo, creatura.

Καὶ πάλιν· Μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις ἑτεροούσιος ὁμοούσιος εἶναι· οὐ δύναται. Καὶ πάλιν· φύσις φύ-

8. Christusne Deus perfectus est, ac perfectus homo, post ipsam quoque naturarum unionem: perfectus in deitate ac perfectus in humanitate?

533 Sic plane. Deitas autem et humanitas, una natura, an duæ? Duæ revera. Alia namque est deitatis natura, et alia natura humanitatis. Ergo duæ sunt in Christo naturæ, estque Christus in duabus naturis; siquidem perfectus Deus et homo perfectus existat.

Præterea: Christumne ex duabus naturis confitemur? Utique. Quorsum ex duabus? Quia ex deitate et humanitate. Quid enimvero? voces illæ, deitas, et humanitas, naturas duas exhibent? Plane: non enim est una natura deitatis et humanitatis.

Tum vero. Nunquid Christum confitemur post unionem in deitate et humanitate existere? Omnino. Ergo cum post unionem in deitate et humanitate ipsum confiteamur, sinque deitas ac humanitas duæ naturæ, non una; in duabus ipsum naturis confitemur.

Ad hæc. Cum Christus, etiam post unionem, paternam naturam perfectam sine ullo defectu, immutabilemque et omnis prorsus confusionis expertem habeat; habeatque nihilominus maternam, Adami scilicet, naturam perfectam, cui nihil desit, inconvertibilemque et inconfusam: Dei ac Patris natura, ac natura sanctæ Virginis, unæne omnino sunt natura, an duæ? Plane duæ. Sunt ergo duæ naturæ in Christo post unionem. Nam ante unionem non duæ sunt naturæ in Deo Verbo, sed una, nempe Patris. Porro fieri nequit ut una ac eadem natura creata sit et increata; inceperitque, ac sit initii expertis; sit passibilis, et a passione immunis. Nam si cœpit, non caret principio: ac si est increata, creata non fuit. Itaque Christus non una natura est, sed una persona quæ duas sustinet, sive habet, naturas; unam increatam et creatam aliam; unam expertem initii, alteram quæ initium agnoscat.

Rursus vero: Si natura ex diversis naturis composita est, neutri illarum consubstantialis est. Quævis enim natura simplex, suam duntaxat definitionem habet: composita vero, compositam aliam definitionem habet. Fieri autem non potest, ut quæ aliam et aliam definitionem admittunt, ejusdem essentiae sint. Si igitur una natura Christus est, quinam possit ejusdem eum esse substantiæ cum Patre et matre? quippe cum ille Deus sit; hæc homo: Deus autem et homo, non sint

Præterea, una eademque natura nequit esse diversæ ac ejusdem substantiæ: nec rursus natura

VARIE LECTIONES.

Basil. ὁ Θεός, male. ὁ Ambo nostri ἀπλῆ; at in recentiori γρ. ἐκάστη· leg. ἀπλῆ ἐκάστη. ὁ Desunt hæc duo verba in Basil. Petav. t. IV Theol. dogm. cap. 9, n. 5. Supplendum putarat Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου οὐ μία φύσις. ὁ Noster ὁ ἑτεροούσιος καὶ ὁμοούσιος εἶναι. quem sequor cum Combessio.

consubstantialis esse naturæ; neque hypostasis unius naturæ, ejusdem substantiæ est cum hypostasibus diversæ substantiæ. Si ergo Christus una natura est post unionem; quomodo ejusdem substantiæ erit cum Patre et matre, qui sunt diversæ substantiæ?

Ad hæc: si una Christi natura est post unionem, **534** quomodo nominatur? Christitas? illa nempe, ut sic dicam, Deo-humanitas. A qua enim natura? Utiq̃ue, cum una sit, una illa ejus natura passus est. Ergo ejus Deo-humanitas, quæ passa est; passibilisque in Christo est deitas.

Rursum: Passusne est Christus? utique. Ejusne passa deitas; an humanitas? utra natura? Humana certe. Ejusne divinitas remansit impassibilis? Ita plane. Ejus natura quæ passa est, et quæ **B** passa non est, eademne, an alia et alia natura? Alia prorsus et alia. Quod si alia et alia; quomodo una, quæ sunt duæ? Ast duæ quidem naturæ, non una natura sunt, sed una hypostasis: duæ vero naturæ; altera passibilis, et impassibilis altera; atque hoc modo recte procedet disputatio.

9. Quod autem una etiam sit Christi hypostasis, non duæ, hinc cognosci potest. Unusne Filius Christus est, an duo? Unus certe. Qui autem duæ hypostases, si Filius unus est? si duæ sunt hypostases, alius profecto atque alius est; ac vel erunt duo Christi; vel erit alter Christus, alter Deus Verbum; ac non jam unus Filius.

Præterea, si duæ Christi hypostases sunt; sane cum ad Patris dexteram in Cherubico throno sedeat, ac simul cum Patre et Spiritu sancto a creatis omnibus adoretur; non jam Trinitatem, sed quaternitatem adorabimus. Absit autem ut aliud quidquam adoremus præter sanctam Trinitatem, unum Patrem, hypostasim unam; unum Filium ac Dei Verbum incarnatum, hypostasim unam cum sua carne, unum Spiritum sanctum, hypostasim unam; Trinitatem sanctissimam, et glorificatam. Ut enim gladius igne candens, postquam ignem recepit, unus et idem est: sic, potiori ratione, Christus unus est et una hypostasis, post ipsammet etiam incarnationem. Ac quemadmodum gladium igneum tangere vereor, non propter ferri naturam, sed propter conjunctam ei naturam ignis: sic Deum incarnatum adoro, unaque carnem veneror, non propter carnis naturam, sed propter unitum ipsi Deum Verbum. Regem cum purpura adoro, ac propter regem purpuræ honorem habeo. Atqui regis et vestis nec unio hypostatica est, nec indivulsa, nec perpetua: in Christo autem Deo nostro, hypostatica unio est, indivulsaque et sempiterna. Quamobrem, tanquam

σει ὁμοούσιος οὐ λέγεται· οὐδὲ ὑπόστασις μονοφυῆς ἑτεροουσίους ὑποστάσεις ὁμοούσιος. Εἰ οὖν μία φύσις ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἔνωσιν, πῶς τῷ Πατρὶ καὶ τῇ Μητρὶ ἑτεροουσίους οὔειν, ἔσται ὁμοούσιος;

Καὶ πάλιν· Εἰ μία φύσις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωσιν, πῶς ὀνομάζεται; Χριστότης· δηλαδὴ ἡ θεανθρωπότης· ποία φύσις; εἰ μία, δηλονότι τῇ μετὰ αὐτοῦ φύσει. Οὐκοῦν ἡ θεανθρωπότης αὐτοῦ· καὶ ἔσται ἡ ἐν Χριστῷ θεότης παθητή.

Καὶ πάλιν· Ἐπαθεν ὁ Χριστός; Πάντως. Ἡ θεότης αὐτοῦ ἔπαθεν, ἢ ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ; ποία φύσις; Ἡ ἀνθρωπότης. Ἡ δὲ θεία αὐτοῦ φύσις ἀπαθὴς ἔμεινε; Ναί. Ἡ παθοῦσα αὐτοῦ φύσις, καὶ ἡ μὴ παθοῦσα, ἡ αὐτὴ ἔστιν, ἢ ἄλλη καὶ ἄλλη; Ἄλλη πάντως καὶ ἄλλη. Καὶ εἰ ἄλλη καὶ ἄλλη, πῶς μία αἱ δύο; Ἄλλ' αἱ μὲν δύο φύσεις, μία φύσις οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ μία ὑπόστασις, δύο δὲ φύσεις· μία παθητὴ, καὶ μία ἀπαθὴς· καὶ ἔσται ὁ λόγος εὐδρομος.

Θ'. Ὅτι δὲ καὶ μία ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐ δύο, ἐντεῦθεν γνωστόμαθα· εἰς Υἱὸς ὁ Χριστὸς, ἢ δύο; Εἰς πάντως. Καὶ πῶς δύο ὑποστάσεις ὁ εἰς Υἱός; Εἰ δύο ὑποστάσεις, ἄλλος καὶ ἄλλος· καὶ ἔσονται δύο Χριστοί· ἢ ἄλλος ὁ Χριστὸς, ἢ ἄλλος ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ οὐκέτι εἰς Υἱός.

Καὶ πάλιν· Εἰ δύο ὑποστάσεις τοῦ Χριστοῦ· καθ-
C ἦται δὲ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐπὶ θρόνου Χερουβικού, καὶ λατρεύεται ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι· οὐκοῦν τετράδι^h, καὶ οὐ Τριάδι λατρεύομεν· ἀλλ' ἡμεῖς μὴ γένοιτο ἄλλως λατρεύειν, ἀλλ' ἡ Τριάδι ἀγία· ἐνὶ Πατρὶ, μετὰ ὑποστάσει· ἐνὶ Υἱῷ καὶ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ σεσαρκωμένῳ, μετὰ ὑποστάσει μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· ἐνὶ ἀγίῳ Πνεύματι, μετὰ ὑποστάσει· Τριάδι παναγία καὶ δεδοξασμένη. Ὡς περ γὰρ μάχαιρα πυρακτωθεῖσα μία ἐστὶ καὶ μετὰ τὴν πύρωσιν, οὕτω καὶ ὑπὲρ τοῦτο ὁ Χριστὸς^l, εἰς ἐστὶ καὶ μία ὑπόστασις, καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν· καὶ ὥς περ φοβοῦμαι ἀψασθαι τῆς παχυρουμένης^l μάχαιρας, οὐ διὰ τὴν σιδήρου φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ ἐνωθέντος αὐτῷ πυρὸς φύσιν, οὕτω προσκυνῶ τῷ σαρκωθέντι Λόγῳ, καὶ συμπροσκυνῶ τῇ σαρκί, οὐ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνωθέντα αὐτῇ Θεὸν Λόγον. Προσκυνῶ τῷ βασιλεῖ μετὰ τῆς ἀλουργίδος, καὶ τιμῶ τὴν ἀλουργίδα διὰ τὸν βασιλέα. Καὶ μὴν ὅτι ἐπὶ μὲν βασιλείᾳ καὶ τῆς ἐσθῆτος^k, οὐ καθ' ὑπόστασιν ἡ ἔνωσις, οὐδὲ ἀδιάσπαστος^l, οὐδὲ διαιωνίζουσα· ἐπὶ δὲ Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καθ' ὑπόστασιν ἀδιάσπαστος καὶ διαιωνίζουσα ἡ ἔνωσις. Διὸ ὡς ἐνὶ τῆς Τριάδος συμπροσκυνῶ τῷ

VARIAE LECTIONES.

^a Basil. ἡ ἀνθρωπότης. Posthac Billius emendat. ποία φύσις ἔπαθεν: et paulo post legit, ut Basil. et Colb. εἰ μία, σὶ κα; ut bene procedat argumentatio, imo et oratio, quæ hoc in articulo luxata admodum videtur. ^b Sic mss. edita vero οὐκ οὖν τετράδι, ἀλλὰ τετράδι. ^c Noster^l καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ. ^d Reg. et Colb. παχυρζκτωμένης. ^e Noster ἀλουργίδος. ^f Cod. S. Hil. ἀδιάπαστος, quod idem paulo post etiam habet.

Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, Χριστῷ, τῷ σαρκῶ A unum de Trinitate, una cum Patre ac Spiritu
θέντι Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεῷ.
sancto, Christum incarnatum Dei Filium et Deum
adoro.

γ'. Δέδεικται τοίνυν ὅτι δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ,
καὶ μία ὑπόστασις. Εἰ οὖν φύσεις ἔχει, ἀνάγκη ὁμο-
λογεῖν ἐν αὐτῷ τὰ τῶν δύο φύσεων φυσικὰ ἰδιώματα
τελείως καὶ ἀνελλειπῶς, εἴπερ γινώσκωμεν αὐτὸν
θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον.

ια'. Ἐχει μὲν οὖν ἐκ τῆς θείας καὶ Πατρικῆς
φύσεως τὸ ἄκτιστον, τὸ ἄχρονον, τὸ ἀναρχον. Οὐ γάρ
πρότερον οὐκ ὦν, ἤρξατο ^α τοῦ εἶναι· ἀλλ' αὖτε ἦν
γεννητὸς, τῷ, Θεῷ εἶναι τὸ θελητικὸν ἔχων ^β, τὸ
ἐνεργητικὸν, τὸ παντοδύναμον, τὸ ἀπειροδύναμον, τὸ
δημιουργικὸν, τὸ παντουργικὸν, τὸ ἀπειρον, τὸ
ἀπερίγραπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἀνεξερεύνητον,
τὸ ἀθάνατον, τὸ παντοκρατορικὸν, τὸ συνεκτικὸν, τὸ
ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ σωστικόν, τὸ ἀπλοῦν
κατὰ φύσιν καὶ ἀσύνθετον, τὸ ἀτρεπτον, τὸ ἀναλ-
λοίωτον, τὸ παντεποπτικόν, τὸ τῶν μελλόντων προ-
γνωστικόν, τὸ περιεκτικὸν τῶν πάντων, ἥτοι τὸ περι-
ληπτικόν, τὸ ἀμέτοχον· μεθεκτὸν δὲ κατ' ἐνέργειαν,
οὐ κατὰ φύσιν ^γ· τὸ αὐτεξούσιον, τὸ εὐεργετικόν, τὸ
μεταδοτικόν, τὸ φωτιστικόν, τὸ ἀόρατον, τὸ ἀναφές,
τὸ ὑπέρθεον, τὸ ὑπερούσιον, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πάν-
τα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ εἰσιν, πλὴν τῆς ἀγεν-
νησίας. Καὶ μάρτυς τούτου ἀληθοῦς αὐτοῦ ὁ Κύριος,
εἰπὼν· « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστί. » Καὶ
πρὸς αὐτὸν τὸν Πατέρα λέγει· « Πάντα τὰ ἐμὰ, σὰ C
ἐστί. »

ιβ'. Τῆς δὲ ὑποστάσεως αὐτοῦ ἴδιον, τὸ Υἱὸν εἶναι
γεννητὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐ Πατέρα ἀγέννητον,
οὐδὲ γεννήτορα. Ἐκ τοῦ Πατρὸς γὰρ γεγέννηται ἀπα-
θῶς, ἀσυνδυάστως· τουτέστιν ἀνευ μίξεως, ὡς φῶς ἐκ
πυρρός· μᾶλλον δὲ ὡς φῶς τέλειον ἐκ τελείου φωτός.
Ἐκ τοῦ Πατρὸς οὖν ἔχει τὸ εἶναι, καὶ πάντα ὅσα
ἔχει. Διὸ καὶ λέγει· « Ὁ Πατήρ μου μείζων μου
ἐστίν· » ἐγὼ γὰρ ἐξ αὐτοῦ, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτόν·
οὐκ αὐτὸς ἐξ ἐμοῦ. Διὸ καὶ τιμᾷ τὸν Πατέρα.

ιγ'. Εἰπόντες τοίνυν τὰ τῆς θείας φύσεως τοῦ Χρι-
στοῦ ἰδιώματα, ἃ ἔχει ἐκ τοῦ Πατρὸς, εἰπωμεν καὶ
τὰ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ φύσεως φυσικὰ ἰδιώματα, D
ἅπερ ἐκ τῆς ἡμῶν ἔσχα προσλήψεως. Εἰ γὰρ Θεὸς
ὦν τέλειος, γέγονε δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος
τέλειος, ὁπλὸν ὡς πάντα ἔχων τὰ φυσικὰ τῆς θεότη-
τος ἰδιώματα, καὶ κατὰ τοῦτο Θεὸς ὦν τέλειος, καὶ
πάντα ἔχει τὰ φυσικὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα·
τουτέστι, πάσας τὰς φυσικὰς δυνάμεις τῆς ἀνθρω-
πότητος, τὰς ἐνεργητικὰς τε καὶ παθητικὰς, ἵνα
τέλειος ᾖ ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ τι τῶν φυσικῶν οὐκ

10. Ostensum ergo est duas esse Christi natu-
ras, ac unam hypostasim. Cum itaque naturam
duplicem habeat, plane necesse est, ut duarum
naturarum naturales proprietates in eo perfecte,
et ut nihil desit, inesse consteamus : si modo eum,
et perfectum Deum, et hominem perfectum co-
gnoscamus.

11. Quocirca a divina quidem et paterna natura
habet, ut sit increatus, principii ac temporis
exors. Neque enim cum prius non esset, esse in-
cepit; 535 sed erat ab æterno genitus, quatenus
nempe Deus est, voluntatis actionisque facultatem
habens, omnipotentiam, infinitam virtutem, vim
creandi, virtutem omnium effectricem; ut sit in-
finitus, incircumscriptus, incomprehensus, imper-
vestigabilis, immortalis, omnipotens, omnia con-
servans, bonus, sapiens, justus, sospitator, natura
simplex, non compositus, immutabilis, alteratio-
nis incapax, omnium inspector, futurorum præ-
scius, omnia ambiens, sive complectens; nullius
ipse particeps; suæ autem operationis, non naturæ
participes faciens; ut sit liber, munificus, com-
municans, illuminans, invisibilis, sub tactum non
cadens, divinum omne substantiamque superans;
et, ut paucis dicam, ea omnia quæ Pater habet,
Filii sunt, excepta ingeniti proprietate¹ : cujus rei
testis locuples est ipse Dominus, cum ait : « Om-
nia quæ habet Pater, mea sunt². » Ad ipsum quo-
que Patrem dicit : « Omnia mea tua sunt³. »

12. Personæ autem ⁴ ejus proprium est, Filium
esse a Patre genitum, non Patrem ingenitum, aut
genitorem. Es⁵ enim genitus a Patre sine ulla pas-
sione, ullave copula, id est sine permissione, uti
lumen ab igne : seu potius ut lumen perfectum a
perfecto lumine. A Patre igitur habet quod sit,
et universa quæ habet. Idcirco ait : « Pater meus
major me est⁶ ; » ego enim ex illo, quanquam non
post illum⁷. Unde etiam honore Patrem prose-
quitur.

13. Postquam igitur naturales Christi propieta-
tes diximus, quas habet a Patre; ejus etiam hu-
manæ naturæ proprietates enarrandæ sunt, quas
ex nostræ carnis assumptione habuit. Si enim, cum
perfectus esset Deus, nostri causa homo perfectus
similis nostri factus est; palam est, qui divinæ
naturæ proprietates omnes habeat, eaque ra-
tione perfectus Deus sit, omnes quoque habiturum
humanæ naturæ proprietates : hoc est ejus omnes
naturales vires, tum quæ ad agendum pertinent,
tum quæ ad patiendum; ut sit perfectus homo.

¹ Greg. orat. 25, versus finem et 26. ² Joan. xvi, 15. ³ Joan. xvii, 10. ⁴ Greg. orat. 29. ⁵ Joan. xiv, 28. ⁶ Greg. orat. 29, non longe a fine.

VARIE LECTIONES.

^α Noster I οὐκ ἦν, καὶ ἤρξατο. ^β Sic Basil. et cod. S. Hil. alii γεννητῶν· τὸ θελητικὸν ἔχων. In nostris deest ἔχων. ^γ In nostris μεθεκτὸν δὲ τῆς ἐνεργείας, οὐ τῆς φύσεως, male.

Nam si quid eorum quæ ad naturam spectant, non assumpsit, non homo perfectus erit, ut cui desit aliquid.

14. Id vero primum constitutum sit, omnis nos functionis, actionis et passionis vim ab opifice rerum accepisse; eaque omnia ad naturam pertinere. Fieri enim non potest, ut ulla creatura vel agendi munere fungatur, vel operationem exserat, aut patiatur, quorum vim a natura non acceperit. Velut, non potest terra ex se germen edere, nisi natura vim generandi a Creatore acceperit: neque aqua pisces producere, aut ad terræ fecunditatem conferre, nisi virtute ejusmodi ab universi Conditor accepta. Quin nec stirpes crescere possunt, aut volucres volare, aut terrenæ bestię incedere, aut serpentes repere, nisi quodlibet illorum crescendi, volandi, gradiendi, ac rependi, acceperit facultatem. Sic sane homo ipse, nec cernere potest, nec intelligere, nec velle libere, nec operari, nisi cujusque horum vim in sua natura acceperit a Creatore.

536 15. Homo itaque mundus minor est¹³. Nam quia constat anima et corpore, locum medium inter mentem et materiam obtinet. Est enim cum visibilis, tum invisibilis, sive sentientis et intelligentis creaturæ vinculum. Mens siquidem animæ oculus est, ejusque purissima pars. Quapropter illi cum inanibus corporibus commune est, quod ex quatuor elementis contemperatus sit et concretus. Cum stirpibus et arboribus, nedum hæc ei communia sunt, verum etiam alitrix facultas et auctrix, visque genitrix: cum brutis item animalibus, non illa solum, sed et communis est animalis vita, appetitusque rationis expers; irascens nimirum et concupiscens; item imaginandi vis et memoria; sensusque et motus impulsione. qui quidem totius corporis est motus: denique vocis facultas et respiratio. Cum incorporeis, intelligentiaque præditis virtutibus, ratio communis est, et intellectum sequens appetitus, qui est voluntas, primus ipsa motus animi. Homo siquidem appetendo, ad cogitandum movetur: et appetendo judicat. Hæc porro appetitio libera est, qua libere appetendo cogitat, ratiocinatur et D judicat.

16. Propria quidem corporis sunt, sectio, fluxio, et qualitatum mutatio; id est, frigoris, caloris, humoris et siccitatis, membrorumque conformatio. Anima autem rationalis, ipsa per se et sola habet vitam, intelligentiam, appetitumque rationalem, quæ est voluntas proprie dicta. Ad hæc autem illud specialissimum, quo ab angelorum substantia

A ἀνέλαθεν, οὐ τέλειος, ἀλλ' ἑλλειπής· ἔστιν ἄνθρωπος.

15. Ἔστιν δὲ προδιωρισμένον, ὅτι πάσης ἐνεργείας καὶ χρήσεως, καὶ πράξεως, καὶ πάθους τὴν δύναμιν φυσικῶς παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ εἰλήφαμεν, καὶ ταῦτα φυσικά· ἔστιν· ἀδύνατον γὰρ οἰκνοῦν φύσιν χρῆσασθαι πράξει, ἢ ἐνεργῆσαι ἐνέργειαν, ἢ παθεῖν πάθος, ὧν τὴν δύναμιν οὐ κατὰ φύσιν ἔλαβεν. Οἶον, οὐ δύναται ἡ γῆ βλαστῆσαι, μὴ κατὰ φύσιν λαβοῦσα παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τὴν βλαστικὴν δύναμιν· οὐδὲ τὸ ὕδωρ ζωοπλαστεῖν, ἢ οὕτως εἰπω, τὴν τῶν ἰχθύων γέννησιν, καὶ πρὸς βλάστησιν τῶν τῆς γῆς συντελεῖν ἐκφορεῖων P, εἰ μὴ παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τὴν τοιαύτην εἰληφε δύναμιν· οὐδὲ φυτὸν αὐξῆσαι δύναται, εἰ μὴ τὴν αὐξητικὴν ἔλαβε δύναμιν· οὐδὲ τὸ πτηνὸν πέτασθαι, τὴν τοῦ ἰπτασθαι μὴ λαβὼν δύναμιν· οὐ χερσαῖον βαδίζειν· οὐχ ἑρπετὸν ἔρπειν, εἰ μὴ ἐκαστον τὴν τοιαύτην ἔλαβε δύναμιν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐ δύναται ὁρᾶν, ἢ νοεῖν, ἢ αὐτεξουσίως θέλειν, ἢ ἐνεργεῖν, εἰ μὴ ἐκάστου τὴν δύναμιν ἔλαβε φυσικῶς παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ.

16. Ὁ ἄνθρωπος τοίνυν μικρόκοσμος ἔστιν· ἔχει γὰρ καὶ ψυχὴν, καὶ σῶμα, καὶ μέσος ἔσται τοῦ καὶ ὕλης· σύνδεσμος γὰρ ἔστιν ὁρατῆς καὶ ἀοράτου, ἔτοι αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς κτίσεως. Ὁφθαλμοὶ γὰρ καὶ τὸ καθαρώτατον τῆς ψυχῆς ὁ νοῦς. Κοινωνεῖ οὖν τοῖς μὲν ἀψύχοις σώμασι κατὰ τὴν ἐκ τεσσάρων στοιχείων κράσιν καὶ σύνθεσιν· τοῖς δὲ φυτοῖς κατὰ τε ταῦτα, καὶ κατὰ τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν δύναμιν, ἔτι δὲ καὶ τὴν σπερματικὴν· τοῖς δὲ ἀλόγοις ζώοις, καὶ ἐν τοῦτοις μὲν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ζωτικόν, καὶ κατὰ τὴν ἄλογον ὁρεξιν, ἔχουν θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν· κατὰ τε τὸ φανταστικόν καὶ μνημονευτικόν, καὶ κατὰ τὴν αἰσθησιν, καὶ τὴν καθ' ὁρμὴν κίνησιν. Καθ' ὁρμὴν δὲ κίνησις ἔστιν, ἡ κίνησις ὅλου τοῦ σώματος, καὶ τὸ φωνητικόν, καὶ ἀναπνευστικόν· συνάπτεται δὲ ταῖς ἀνωμάτοις καὶ νοεραῖς δυνάμεσι διὰ τοῦ λογικοῦ, καὶ τῆς λογικῆς· τοῦ νοῦ ὁρᾶν, ἥτις ἔστι θέλησις, ἡ πρώτη τοῦ νοῦ κίνησις. Ὁρεγόμενος γὰρ λογίζεται· καὶ λογιζόμενος κρίνει. Αὕτη δὲ ἡ ὁρεξίς, αὐτεξουσίως ἔστιν· αὐτεξουσίως γὰρ ὁρεγόμενος, νοεῖ καὶ λογίζεται καὶ κρίνει.

17. Ἰδία μὲν τοῦ σώματος, τομὴ, καὶ ρεῦσις, καὶ μεταβολὴ ἡ κατὰ ποιότητα· ἔτοι φύξιν, θέρμανσιν, ὑγρότητα, καὶ ξηρότητα· καὶ ἡ τῶν μελῶν διοργάνωσις. Ἰδία δὲ ψυχῆς λογικῆς, μόνῃς αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν, ζωὴ, νόησις, καὶ λογικὴ ὁρεξίς, ἥτις κυρίως· ἔστι θέλησις. Καὶ πρὸ τούτων ἰδικώτατον ψυχῆς, χωρίζον αὐτὴν ἐκ τῆς τῶν ἀγγέλων οὐσίας,

¹³ Homo mundus minor, μικρόκοσμος. Non bene apud Greg. oral. 38 et 43, μέγας ἐν μικρῷ.

VARIE LECTIONES.

P Nostri συντελεῖν εὐφροσίαν. Q Nostri τὸ φανταστικόν. * Combesius posuit τῆς νοερᾶς, quoniam auctore nescio. * Hæc Combesius omisit, quæ Basil. et mss. habent. † Reg. Colb. 4, N † πρὸς τοῦτοις.

τὸ ἐν σώματι πολιτεύεσθαι, καὶ τοῦτο μεταδίδωσι ζωῆς καὶ κινήσεως· καὶ τὸ αὐτεξουσίως κατ' οἰκείαν ὀρεξίν, ἥτοι θέλησιν, ἄγειν τὸ σῶμα καὶ τὴν ἄλογον ὀρεξίν, ἐπιθυμίαν, καὶ θυμὸν, καὶ τὴν καθ' ὁρμήν κίνησιν, καὶ φυσικῶς ἄρχειν, ὡς ἰδίου καὶ φυσικοῦ δούλου, τοῦ οἰκείου σώματος. Διὸ καὶ πλεον τῶν ἀγγέλων κατ' εἰκόνα ὁ ἄνθρωπος. Ὁ γὰρ ἄγγελος οὐκ ἔχει φυσικὸν δούλον, οὐδὲ φυσικῶς ἐστὶ δεσπότης.

15. Κοινὰ δὲ ψυχῆς καὶ σώματος, ὧν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι μεταδίδωσι, τὸ ζωτικόν, τὸ φανταστικόν· τούτῃστι, τὸ τῶν αἰσθητῶν ἀντιληπτικὸν ἢ διαγνωστικόν· αὐτὸ τὸ αἰσθητικόν, ἔχουν αἱ πέντε αἰσθήσεις, ὄρατις, ἀκοή, ὄσφρησις, γεῦσις, ἀφή. Ἔτι καὶ τὸ μνημονευτικόν, καὶ ἡ καθ' ὁρμήν κίνησις, τὸ τε θρεπτικόν, καὶ αὐξητικόν, καὶ ἡ ἄλογος ὀρεξις· θυμὸς, λέγω, καὶ ἐπιθυμία^α, πείνά τις, καὶ δίψα, καὶ κόπος, καὶ πένθος, ἡδονή, καὶ ἀγρία^β, [φόβος, δειλία, καὶ ἀγωνία, ἀδημονία,] ταραχή, ἰδρῶς, καὶ θάνατος. Θάνατος γάρ ἐστι χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος· καὶ πᾶσα ἡ τῆς τροφῆς καὶ αὐξήσεως οἰκονομία

16. Ταῦτα πάντα ἄλογα πάθη εἰσὶ, καὶ ἐνέργειαι· ἐνέργειαι μὲν καὶ δυνάμεις τῆς φύσεως· διὸ καὶ πάντα τὰ φυσικά, παρὰ τοῦ διωρημένα τῇ φύσει εἰσὶ· πάθη δὲ ὅτι πᾶσα κτίσις^α κτιστὴ παθητικῶς κινεῖται, καὶ ἐνεργεῖ· μόνη δὲ ἡ θεία φύσις ἐστὶν ἀπαθής, ἀπαθὺς κινουμένη, καὶ ἀκινήτως ἐνεργοῦσα. Ἔτι δὲ τινὲς μὲν αὐτῶν δοκοῦσι μᾶλλον εἶναι ἐνέργειαι· τινὲς δὲ πάθη· πεπωδέστερον γὰρ εἰπεῖν τὴν ζωὴν μᾶλλον ἐνέργειαν, τὸν δὲ θάνατον, καὶ τὴν τομὴν, καὶ τὴν βεῦσιν, πάθος. Ἡ μὲν οὖν τομή, καὶ ἡ βεῦσις, καὶ ἡ κατὰ ποιότητα μεταβολή, τούτῃστι λεύκανσις, μέλανσις, ψύξις, θέρμανσις, νόσος, καὶ τὰ τοιαῦτα, πάθη εἰσὶν. Ὁμοίως καὶ ἡ τῶν μελῶν διαοργάνωσις, ἥτοι διαπλάσις. Ἡ μὲν γὰρ φύσις ἐνεργεῖ, διαοργανοῦσα καὶ διαπλάττουσα. Πάθος δὲ τὸ σῶμα, διαοργανούμενον. Φύσιν δὲ λέγω, τὸν ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ δοθέντα ἐκάστη εἶδει νόμον καὶ δύναμιν, καθ' ἣν κινεῖται ἢ ἡρεμεῖ. Κινεῖται μὲν, πρὸς ἃς ἔχει δύναμιν, ἐνεργείας, νοῶν, λογισζόμενος, θέλων, αἰσθανόμενος, τόπου· ἐκ τόπων ἀμείδων· τούτων γὰρ ἔχει τὴν δύναμιν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ. Ἡρεμεῖ δὲ, μὴ κινούμενος, πρὸς ἃς οὐκ ἔλαβε δύναμιν, ἐνεργείας, ἀλλ' ἰστάμενος^β. Κινήσεις δὲ εἰσὶ, γένεσις, καὶ φθορά, καὶ ἀλλοίωσις, αὐξήσις, μείωσις καὶ ἡ τοπικὴ κίνησις. Ἐξάτρεπος δὲ ἐστὶν αὕτη, ἔμπροσθεν, ὀπίσθεν^γ, δεξιὰ, ἀριστερὰ, ἄνω, καὶ κάτω· καὶ πάντα δὲ τὰ λοιπὰ τὰ εἰρημένα, κινήσεις εἰσὶν· ἡ δὲ νόησις, καὶ ἡ λογικὴ ὀρεξις, ὅ τε διαλογισμὸς, καὶ ἡ ζήτησις, καὶ σκέψις, καὶ βουλή, καὶ κρίσις, καὶ διάθεσις, καὶ προαίρεσις, γνώμη τις, καὶ ἡ πρὸς τὴν χρῆσιν ὁρμή, ἐνέργεια

A discernitur: ut in corpore versetur, cui vitam et motum donet; quo item libere appetitu suo, seu voluntate, corpus moveat, rationisque expertem appetitum; concupiscentem scilicet et irascentem, necnon corporis motum ex impulsu proficiscentem: ac demum, ut naturali imperio in corpus, tanquam in servum proprium polleat. Eapropter, homo magis quam angeli ad imaginem est. Angelus enim nullum habet a natura servum, unde nec natura dominus est.

B 17. Animæ et corporis communia sunt, quæ anima corpori dat, nempe animalis vita, imaginandi vis; id est, quæ res sensibus subjectas percipit vel discernit: vis ipsa sentiendi, seu quinque sensus, aspectus, auditus, olfactus, gustus, et tactus. Ad hæc etiam, memoria, ac motus ex impulsu, vis quoque alitrix et auctrix, necnon appetitus rationis expertis, ira, inquam, et cupiditas, esuries quoque, sitis, fatigatio, saliva, voluptas, tristitia, molestia, languor, metus, timor, angor, tedium, turbatio, sudor, ipsaque mors. Est enim mors discessus animæ a corpore: omnis denique nutrimenti et accretionis ordo et ratio.

18. Omnia hæc, passionēs sunt sine ratione, et actus. Actus quidem ac naturæ facultates: unde etiam naturalia omnia, Dei munere naturæ concessa sunt. Passiones vero, eo quod creata omnis natura patiēdo moveat et agat: sola autem natura divina sine passione se movens et agens
C 537 sine motu, a passione immunis est. Præterea quædam ex illis actionis magis rationem habent; quædam autem passionis. Rectius enim vitam actionem appellaveris; mortem vero excisionemque, et fluxionem, congruentius passionem. Excursio ergo, et fluxio, ac mutatio qualitatis; puta dealbatio, denigratio, frigeffectio, calefactio, morbus, et similia, sunt passionēs. Similiter membrorum apparatus et fictio. Natura enim corpus organis instruendo et formando agit: corpus vero compaginatione illa patitur. Porro naturam dico, quam a principio cuique speciei legem vimque Conditor universi indidit, pro cuius ratione res movetur, acquiescit. Movetur quidem ab ea, in qua actionis vim accepit, intelligendo, ratiocinando, volendo, sentiēdo, loca ex locis commutando. Horum enim acceptam a Creatore habet facultatem. Quiescit autem, cum ad eas functiones, ad quas vim non accepit, non movetur, sed sistit. Sunt autem hi motus, ortus, interitus, alteratio, incrementum, decrementum, ac demum loci mutatio; cuius sex istæ sunt species, ante, pone, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum. Sed et reliqua omnia quæ superius recensuimus, perinde motus sunt. Cæterum intellectio, appetitus item

VARIE LECTIONES.

^α Reg. λέγω, καὶ ἐπιθυμίαν. ^β Sic Basil. et cod. S. Hil. alii ἀγρία. ^γ Legerim φύσις. ^δ Cod. S. Hil. Reg. et Colb. 4780 μὴ ἰστάμενος· at vetus interpr. sed stans. Neutrum in nostro altero habetur.

^ε Basil. et mss., excepto nostro chartaceo, quod tamen sequitur Combefisius, habent ἔμπρος, ὀπίσω.

rationalis, ratiocinatio, inquisitio, consideratio, consilium, judicium, affectio, electio, sententia, necnon impulsio¹ motus, actiones censentur. Quamquam intellectio, actio potius videtur esse: appetitus vero, passio (patitur enim quisquis appetit), attamen rationis appetitum, actionem etiam dicimus; propterea quod liber est, imperatque passionibus irrationabilibus, judicatque, et gubernat, et veluti freno illas temperat: iram nempe, et cupiditatem, sensumque, et motum ex impulsione proficiscentem. Passiones enim sine ratione, rationi subjectæ sunt et obsequuntur, Hæc enim omnia in hominibus, qui naturam ducem sequuntur, rationi obtemperant, subjectaque sunt, ut eo moveantur et inclinent, quocumque illa præscripserit.

18 bis. Hæc porro passiones substantiam animalis B constituunt: nam absque illis vita non potest consistere. Sunt autem a rerum Opifice datæ homini ad obsequium: concupiscendi quidem facultas, uti Deum, ejusque mandata persequamur; nascendi vero ut diabolo resistamus et peccato, masculascatque cupiditas. Quæ itaque sine ratione est appetitio, ideo data est, ut animalis naturam conservet: rationalis vero ac libera, ut libere quasi freno ducat naturalem omnem motum; eunique Canditoris legi subjiciat, cui ipsa subjecta sit. Quocirca conjunctæ in homine sunt intelligentia et appetitio, ne invitis nobis, qui ratione utimur, ea accedant, quæ rationis expertibus. Mens enim quæ libere, et cum ratione atque intelligentia appetit, appetendo quoque intelligit, inquirat, considerat, deliberat, dijudicat, afficiturque erga id quod est judicio probatum, eligit, atque ad agendum convertitur. Pars enim rationalis, ei quæ rationis experta est, suapte natura imperat. Quod si homo, 538 tanquam ratione pollens, brutæ omnis creaturæ rex creatus fuit, quomodo in illas passiones, quæ in ipso sine ratione sunt, imperium non habeat? Cum ergo appetitus, rationisque et intellectus sit particeps, appetitu ad intelligendum et ad ratiocinandum ducitur; vicissimque rationem ac mentem libera appetitio sequitur. Eorum porro, quæ animæ et corporis communia sunt, vitalis quidem facultas actio magis est: deinde imaginatio, sensus, et memoria, necnon appetitus, actiones sunt patibiles, sive actioni conjunctæ passiones. Ira autem ac cupiditas, esuries, sitis, et fatigatio; metus quoque, pavor, angor, voluptas, tristitia, despumatio, ac sudor; facultas item alendi et augescendi, mors denique, passiones sunt 19.

19. Universa hæc naturalia sunt et inculcata, ab Opifice beneficii loco humanæ naturæ concessa. Ille siquidem cum esse, tum sic esse donavit: nec est quisquam qui horum particeps non sit. Ac quod hæc quidem nos habeamus, id Creatoris tum sapientiam, tum virtutem declarat: nobis autem nec

Α εἶσι. Δοκεῖ δὲ μᾶλλον ἢ νόησις εἶναι ἐνέργεια, ἢ δὲ ὀρεξις, πάθος· πᾶν γὰρ ὀρεγόμενον, πάσχει· λέγομεν δὲ αὐτὴν λογικὴν ὀρεξιν, τὴν ἐνέργειαν, διότι αὐτεξούσιός ἐστιν, ἐξουσιάζουσα * τῶν ἀλόγων παθῶν, καὶ κρίνουσα, καὶ κυβερνῶσα, καὶ χαλινάγουσα ταῦτα· θυμὸν, καὶ ἐπιθυμίαν, καὶ αἰσθησιν, καὶ τὴν καθ' ὁρμὴν κίνησιν· ταῦτα γὰρ ὑπέρκοια, καὶ ἐπιπειθῇ τῷ λόγῳ εἶσιν, ἀλογα πάθη· πέφυκε γὰρ πείθεσθαι τῷ λόγῳ, καὶ ὑποτάσσασθαι, καὶ κινεῖσθαι, ὡς ἂν ὁ λόγος κελεύῃ ^β, ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀνθρώπων.

enim omnia in hominibus, qui naturam ducem sequuntur, rationi obtemperant, subjectaque sunt, ut eo moveantur et inclinent, quocumque illa

τη' δὲ. Ἔστι δὲ καὶ ταῦτα τὰ πάθη συστατικὰ τῆς ζωώδους οὐσίας· ἀνευ γὰρ τούτων οὐκ ἔστι συστήναι τὴν ζωὴν. Ταῦτα δὲ εἰς ὑπηρεσίαν ἐδόθησαν τῷ ἀνθρώπῳ παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ· ἡ μὲν ἐπιθυμία, πρὸς θεὸν καὶ τὰ αὐτοῦ θελήματα· ὁ δὲ θυμὸς, κατὰ τοῦ διαδόλου καὶ τῆς ἁμαρτίας, καὶ πρὸς τὸ ἀνδρεῖον τὴν ἐπιθυμίαν· ἡ μὲν οὖν ἀλογος ὀρεξις πρὸς αὐστασιν τῆς ζωώδους οὐσίας δίδεται. Ἡ δὲ λογικὴ καὶ αὐτεξούσιος, ὅπως αὐτεξουσίως χαλινάγηται πᾶσαν φυσικὴν κίνησιν, καὶ ὑποταγῇ καὶ ὑποτάξῃ τῷ νόμῳ τοῦ Κτίσαντος. Συνέζευκται ἡ τοίνυν νόησις καὶ ἡ ὀρεξις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπως μὴ ἀκουσίως πάσχωμεν τὰ τῶν ἀλόγων, λογικοὶ ὄντες. Καὶ γὰρ ὁ νοῦς αὐτεξουσίως ὀρεγόμενος, καὶ λογικῶς καὶ νοητικῶς ὀρεκτικῶς, νοεῖ καὶ ζητεῖ, καὶ σκέπτεται, καὶ βουλευέται, καὶ διακρίνει, καὶ διατίθεται πρὸς τὸ χρεθόν, καὶ προαιρεῖται, καὶ ὁρμᾷ πρὸς τὴν πράξιν. Φύσει γὰρ κατάρχει τοῦ ἀλόγου τὸ λογικόν. Εἰ οὖν ὡς λογικὸς πάσης ἀλόγου κτίσεως βασιλεὺς ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος, πῶς οὐκ ἔσται τῶν ἐν αὐτῷ ἀλόγων παθῶν αὐτεξούσιος; Ὀρεκτικὸς οὖν, καὶ λογικὸς, καὶ νοητικὸς ὢν, ὀρεκτικῶς νοεῖ καὶ λογίζεται· καὶ λογικῶς καὶ νοητικῶς, αὐτεξουσίως ὀρέγεται. Τῶν δὲ κοινῶν ψυχῆς καὶ σώματος, τὸ μὲν ζωτικὴν ἐνέργειαν μᾶλλον ἔστι· καὶ τὸ φανταστικὸν δὲ καὶ αἰσθητικὸν, καὶ μνημονευτικὸν, καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, παθητικαὶ εἰσιν ἐνέργειαι, ἢ πάθη ἐνεργητικὰ· ὁ δὲ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία, πεινάει, καὶ δίψα, καὶ κόπος, ἐλπίς, δειλία τε, καὶ ἀγωνία, ἡδονή, λύπη, πένθος, καὶ ἰδρῶς, τό τε ὀρεπτικὸν καὶ αὐξητικὸν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ θάνατος, πάθη εἰσιν.

tristitia, despumatio, ac sudor; facultas item alendi

19'. Ταῦτα πάντα φυσικά εἰσι καὶ ἀδιάδλητα, παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων δεδορημένα. Αὐτὸς γὰρ, καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸ οὕτως εἶναι ἐδώρησατο· καὶ οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων οὐδεὶς, ὃς τούτων ἀμέτοχος γέγονε. Τὸ δὲ ἔχειν ταῦτα, τὴν μὲν Δημιουργοῦ σοφίαν καὶ ἀρετὴν παρίστανει,

¹ Greg. Nyss. lib. II De opific. hom.

VARIAE LECTIONES.

* N. 1 αὐτεξουσίως ἐνεργεῖ, ἐξουσιάζει. ^β Collb. uterque κελεύει.

ἡμῖν δὲ οὐτε ἀρετὴ, οὐτε κακία λογίζεται. Καλὰ μὲν γὰρ εἰσι, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ δεδωρημένα. Ὁ δὲ τρόπος τῆς χρήσεως αὐτῶν, ἀρετὴν καὶ κακίαν συνίστησιν. Ἄν μὲν γὰρ ὑποταγῇ τὸ θέλημα τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ ὁ νοῦς κυβερνήσῃ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ, πάσας φημί τὰς ψυχικὰς κινήσεις, κατ' ἐξαιρέτην δὲ, θυμὸν, ἐπιθυμίαν· ταῦτα γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ λόγῳ· ἀρετὴν εἰργασάμεθα, καὶ δικαιοσύνην ἐπληρώσαμεν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐλάβομεν τὴν τούτων ἐξουσίαν· καὶ ὡς ἐξουσίαν λαβόντες, καὶ νόμον ἐδεξάμεθα, καὶ ὑπὸ νόμον γαρόναμεν· τὰ γὰρ λόγια μὴ ἔχοντα τὸν ἡγεμόνα νοῦν τὸν αὐτεξούσιον θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, οὐκ ἔλαβον νόμον. Φύσει τοιγαροῦν τοῦ δημιουργοῦ δοῦλοι ὑπάρχοντες, καὶ τὸ αὐτεξούσιον ἔχοντες, τὸ ἀρετῆς συστατικὸν (οὐ γὰρ ἀρετὴ, οὐδὲ τερπνὺν, τὸ βίᾳ γινόμενον), νόμον ἐλάβομεν, ὅπως ἐπιγνώμεν ὅτι δεσπότην ἔχομεν· ἵνα μὴ ἐν σκότει διαπορευόμενοι, βόθροις περιπέσωμεν· «Λύχνος γὰρ τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου,» ἔφη ὁ Δαβὶδ· ὅπως γνωσθῇ ἡμῶν ὁ πρὸς τὸν Δεσπότην πόθος καὶ ἡ εὐνοία· ὅπως τῷ Θεῷ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνήσωμεν· «Ὡς ἡ τοῦ ἐλπομένου τὸ ἀγαθόν, οὐχ ἔστιν, ἢ τοῦ παρασχόντος τὰ σπέρματα.» Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν τὴν δύναμιν τῆς ἀγαθοεργίας ἐδωρήσατο· αὐτεξουσίου δὲ ἡμᾶς ἐποίησεν, ἵνα ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐξ ἡμῶν τὸ ἀγαθὸν γίνετο. Παντὶ γὰρ τῷ προαιρουμένῳ τὸ ἀγαθόν, ὁ Θεὸς συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν, ὅπως τὸ κατὰ φύσιν φυλάξαντες, τῶν ὑπὲρ φύσιν τάχωμεν· ἡγοῦν τῆς ἀφθοραΐας καὶ τῆς θιώσεως, ἐκ τῆς πρὸς τὸ Θεῖον ἐνώσεως, διὰ τῆς κατὰ δύναμιν τοῦ θελήματος πρὸς αὐτὸν οἰκωώσεως· ὅπως μὴ ταῖς φυσικαῖς δυνάμεισιν ἀλόγως χρώμενοι, παρασυμβληθῶμεν τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὁμοιωθῶμεν αὐτοῖς. Εἰ γὰρ μὴ ὑπετάγῃ ὁ θέλημα ἡμῶν τῷ θεῷ θελήματι, ἀλλὰ κατ' οἰκίαν γνώμην καὶ προαίρεσιν χρήσεται ὁ αὐτεξούσιος νοῦς θυμῷ καὶ ἐπιθυμίᾳ, κακίαν εἰργάσατο. Κακία γὰρ οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ὁμαρτία, καὶ ἀποτυχία, καὶ παρακοή τοῦ δεσποτικοῦ νόμου. Ὡστε τὸ αὐτεξούσιον, πρῶτον ἀγαθόν, τῇ λογικῇ φύσει πρόκειται· καὶ τῷ κεχρησθαι τῷ αὐτεξουσίῳ, καὶ κατεξουσιάζειν καὶ κρατεῖν τῶν ἀλόγων παθῶν, θυμοῦ λόγῳ, καὶ ἐπιθυμίας, ἀρετὴ· τὸ δὲ προδιδόναι τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἡττάσθαι τοῖς ἀλόγοις πάθεσι, καὶ ἀλόγως καὶ κτηνωδῶς βιοῦν, τοῦτο κακία, τοῦτο ὁμαρτία. Μὴ οὖν ἀσχημονῶμεν τὰ τῶν ἀλόγων πράσσοντες, ἀλλ' ἐπέχωμεν λόγῳ τὰς ὁρμὰς τῆς φύσεως. Οὐ γὰρ πρέπει τῷ λογικῷ ἢ τῶν ἀλόγων πολιτεία, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοῖς ἀλόγοις πάθεσι λογικῶς κεχρησθαι, καὶ λόγῳ ταῦτα ρυθμίζειν, καὶ κατ' ἐξουσίαν ἀγειν, καὶ ἡνιοχεῖν, καὶ ἀγεσθαι καὶ ὑπαίκειν τῷ θεῷ νόμῳ, καὶ τούτοις κεχρησθαι, καθὼς ὁ Κύριος διατάξατο.

A laudi, nec vitio ducitur. Sunt enim illa quidem bona, atque in bonum ab eo qui bonus est, data: at modus quo illis utimur, virtutem facit et vitium. Etenim si voluntas divinæ legi subjecta sit, exque ejus legis ratione, mens ea quæ sibi subsunt gubernet; omnes, inquam, animales motus, iram in primis, et cupiditatem (hæc quippe rationi subjacent) plane virtutem operati sumus, ac implevimus justitiæ partes. Eo enim horum potestatem accepimus; at tanquam accepta potestate, legem etiam accepimus, factique sub lege sumus. Bruta siquidem, quia mentem ducem non habent, quæ irascenti parti ac concupiscenti dominetur, legem non acceperunt. Quia igitur natura servi Dei sumus, liberique arbitrii facultate, qua virtus consistat, præditi (nec enim virtutis nomen obtinet, nec jucunditatem habet, quod sponte ac libere non fit¹²), Idcirco legem accepimus, ut nos herum habere intelligamus, ne in tenebris ambulantes, incidamus in foveam. «Lucerna enim pedibus meis lex tua, inquit David, et lumen semitis meis¹³ : » ut nostrum erga Dominum desiderium, nostraque benevolentia cognoscatur: ut in boni consortium cum Deo veniamus; et ut bonum non minus ejus sit, qui elegit, quam ejus, qui semina præbuit¹⁴. Ipse enim boni nobis operis potestatem dedit, liberique nos arbitrii fecit, ut tum ex ipso, tum ex nobis oriatur bonum. Deus quippe omni qui bonum eligit, adjutor est in bonum; ut servato quod naturæ consentaneum est, consequamur illa, quæ naturam superant; immortalitatem scilicet, divinitatisque participationem, per unionem cum Deo, pro nostræ cum eo voluntatis, quoad ejus fieri potest, necessitudine: ne si iis naturæ facultatibus, contra quam ratio præscribit, utantur, comparemur jumentis insipientibus, eisque similes efficiamur¹⁵. Si enim voluntati divinæ nostra minus obtemperet, sed ex privato consilio suo et electione, libera mens ira et cupiditate utatur, malitiæ rea erit. Malitia enim nihil aliud est, quam peccatum, et aberratio, ac transgressio legis Domini¹⁶. Quamobrem liborum arbitrium, primum bonum est, quod ratione præditi conveniat: eo 539 autem uti, ac passionibus ratione carentibus, puta iræ et cupiditati imperare, iisque dominari, hoc virtus est. Ab his vero passionibus, prodita liberi arbitrii facultate, superari, brutorumque ac jumentorum more vivere, hoc vitium malitiæque, hoc peccatum est. Ne ergo turpiter agamus, ea perpetrando quæ peccudum moribus congruant; quin potius, naturæ motus ratione compescamus. Nequaquam enim rationis compotem decet, is vivendi modus qui brutorum sit: sed magis passionibus ipsis quæ exsor-

¹² Greg. orat. 1 et 42. ¹³ Psal. cxviii, 105. ¹⁴ Greg. verba, ¹⁵ Psal. xlviii, 21.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Hoc memorum deest in nostris codd. In Reg. et Colb. pro οἰκωώσεως, legitur ὁμοιώσεως.

ducendo, agique ac divinæ voluntati cedere, earum abhibito usu, quemadmodum a Domino constitutum est.

20. Jam vero operæ pretium est scire, mitti A hæreticos in errorem ex nominum ambiguitate. Quemadmodum enim Monophysitis, uniusve naturæ assertoribus; Acephalis, inquam, inde contigit, ut unam naturam in Christo pronuntiarent, quod unum et idem naturam et hypostasim esse dicerent, ne scilicet in duas personas Christum dividerent: itemque Nestorianis, ut duas hypostases profiterentur, ne duas Christi naturas in unam confunderent: sic et Monothelitis, eo quod nescirent, quid inter voluntatem naturalem, et personalem, sive arbitrariam, discriminis interesset, hoc in causa fuit, ut unam in Christo dicerent voluntatem. Ut igitur errorem caveamus, quem nominum ambiguitas parit, in hunc modum quæstionem de voluntate explicemus.

21. Voluntatis nomen ambiguum est. Quandoque enim eam vim significat, qua volumus: interdum id quod volumus, quodque volendi facultati subiectum est; hoc est rem ipsam quam aliquis vult. Aliud est autem vis qua volumus, aliud res quam volumus, sicut aliud est aspectus, aliud quod sub aspectum cadit. Aspectus enim est ipsa videndi facultas, qua cernimus, quæ in oculo munere suo fungitur: quod autem sub aspectum cadit, res est quam cernimus, sive lapis, sive lignum, aut quid ejusmodi. Sic plane voluntas vis ipsa animæ est, qua volumus: quod autem sub eam cadit; res ea est quam vult aliquis. Puta, volo navigare: navigatio, res est quæ cadit sub voluntatem. Omnino autem quod voluntati subiectum est, aut operatio, sive actio est, aut passio. Videamus modo enjux sit voluntas, naturæ, an personæ.

22. Rogo itaque: habet quilibet homo volendi facultatem, necne? Liquet sane universos homines facultate qua velint præditos esse, nec esse quemquam; qui non habeat ut velit. Quis enim homo sit, qui nihil unquam voluerit? non omnis autem homo vult eodem modo; sed alius bene, alius improbe, pro suo quisque arbitratu. Itaque voluntas quidem, id est vis qua volumus, et velle absolute, hæc naturæ sunt: quod vero sub voluntatem cadit, seu velle hoc aliquid, aut sic velle, hoc arbitrii est ac personæ.

23. Rursus vero: Cum voluntas, uti diximus, D ex iis sit, quæ æquivoca sunt: interdum potentiam illam significat, qua volumus: interdum rem quam volumus. Sciendum enim aliud esse voluntatem; aliud, velle omnino; aliud, velle hoc aliquid, ac sic velle; aliud, quod est voluntati subiectum; aliud, rem volendi facultate præditam, et aliud, volentem: quemadmodum aliud est aspectus; aliud, aspicere; aliud, quiddam ac certo modo aspicere; aliud, quod aspectui subji-

κ'. Εἰδέναι τοίνυν χρεῖν, ὡς ἡ τῶν ὀνομάτων συγ-
χυσίς ποιεῖ τοὺς αἰρετικοὺς τὴν πλάνην. Καθὼς οὖν
τοὺς Μονοφυσίταις, τοὺς Ἀκεφάλους, φημί, τὸ ταυ-
τὸν λέγειν φύσιν καὶ ὑπόστασιν, αἴτιον γέγονε λέγειν
ἐπὶ Χριστοῦ μίαν φύσιν, ἵνα μὴ εἰς δύο ὑποστάσεις
τὸν Χριστὸν διέλωσιν. Ἔτι δὲ καὶ τοὺς Νεστορίου
ὁμόφροσι, τοῦ λέγειν δύο ὑποστάσεις, ἵνα μὴ τὰς
δύο Χριστοῦ φύσεις εἰς μίαν συγχέωσιν. Οὕτω καὶ
τοὺς Μονοθελήταις, τὸ μὴ εἰδέναι τὴν διαφορὰν τοῦ
φυσικοῦ καὶ τοῦ ὑποστατικοῦ θελήματος, τουτέστι,
τοῦ γνωμικοῦ, αἴτιον γέγονε τοῦ ἐν λέγειν ἐπὶ
Χριστοῦ θέλημα. ἵνα οὖν τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας
διαφύγωμεν πλάνην, οὕτω τὸν περὶ τοῦ θελήματος
ἀναπτύξωμεν λόγον.

B

κα'. Τὸ θέλημα ὁμώνυμόν ἐστι· ποτὲ μὲν γὰρ ση-
μαίνει τὴν θέλησιν· τουτέστι τὴν θελητικὴν δύναμιν·
ποτὲ δὲ αὐτὸ τὸ θελητὸν, τὸ τῇ θελήσει ὑποκαίμενον·
τουτέστιν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὅπερ τις θέλει· ἄλλο δὲ
ἐστὶ θέλησις, καὶ ἄλλο τὸ θελητὸν, ὡς περ ἄλλο ὁρα-
σις, καὶ ἄλλο τὸ ὁρατὸν· ὁρασις μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτὴ
ἡ ὁρατικὴ δύναμις καθ' ἣν ὁρῶμεν, ἡ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ
ἐνεργοῦσα. Ὁρατὸν δὲ, αὐτὸ τὸ ὁριζόμενον πρᾶγμα,
ἡ λίθος, ἡ ξύλον, ἡ τι τοιοῦτον. Οὕτω γοῦν καὶ θέ-
λησις ἐστὶν αὐτὴ ἡ θελητικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις,
καθ' ἣν θέλομεν· θελητὸν δὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὅπερ
τις θέλει. Οἶον, θέλω πλεῦσαι· τὸ πλεῦσαι, θελητὸν
ἐστὶ· πάντως δὲ τὸ θελητὸν, ἡ ἐνέργεια ἐστὶ, τουτ-
ἐστὶ πρᾶξις, ἡ πάθος· ἴδωμεν τοίνυν εἰ φυσικὴ ἐστὶν
ἡ θέλησις, ἡ ὑποστατικὴ.

C

κθ'. Ἄρα πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὴν δύναμιν τὴν
θελητικὴν, ἡ οὐ; Ἀλλ' ὡς πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὸ
δύνασθαι θέλειν, καὶ πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὸ θέλειν.
Τίς γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν, ὃς οὐκ ἠθέλησεν οὐδέν;
οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος ὡσαύτως θέλει· ἀλλ' ὁ μὲν κα-
λῶς, ὁ δὲ κακῶς· ἕκαστος κατ' οἰκείαν γνώμην.
Ὡς τε ἡ μὲν θέλησις, τουτέστιν ἡ θελητικὴ δύναμις,
καὶ αὐτὸ τὸ ἀπλῶς θέλειν, φυσικόν· τὸ δὲ θελητὸν,
τουτέστι τὸ τοιῶδες θέλειν, γνωμικόν καὶ ὑπο-
στατικόν.

κγ'. Καὶ πάλιν· Τῶν ὁμωνύμων, ὡς εἶπομεν, ἐν
τῷ θελήματι, ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν θέλησιν, ποτὲ
δὲ τὸ θελητὸν. Δεῖ γὰρ εἰδέναι, ὅτι ἄλλο ἐστὶ θέλησις,
καὶ ἄλλο τὸ θέλειν, καὶ ἄλλο τὸ τί καὶ πῶς θέλειν,
καὶ ἄλλο τὸ θελητὸν, καὶ ἄλλο τὸ θελητικόν, καὶ ἄλλο
ὁ θέλων. Ὡς περ ἄλλο ὁρασις, καὶ ἄλλο τὸ ὁρᾶν, καὶ
ἄλλο τὸ τί καὶ πῶς ὁρᾶν· καὶ ἄλλο τὸ ὁρατὸν, καὶ
ἄλλο τὸ ὁρατικόν, καὶ ἕτερον ὁ ὁρῶν. Ὁρασις μὲν
γὰρ ἐστὶν, αὐτὴ ἡ ὁρατικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, ἡ ἐν
τῷ ὀφθαλμῷ ἐνεργοῦσα, καθ' ἣν ὁρῶμεν· ὁρᾶν δὲ

VARIAE LECTIONES.

1 In Colb. 1636 additur γῆμα: τὸ γῆμα: θελητὸν ἐστὶ. • N. τὸ τί θέλειν. • Mss. ἕτερον τό.

ἐστὶ, τὸ χειρῆσθαι τῇ ὁρατικῇ δυνάμει, καὶ ἐνεργεῖν, καὶ βλέπειν· οὐδὲς γὰρ ὁρᾷ, μὴ ἔχων ὄρασιν, τοῦ-
 ἐστὶ δυνάμιν τοῦ ὁρᾶν. Τί δὲ ὁρᾶν ἐστίν; οὐρανὸν
 ὁρᾶν, ἢ γῆν, ἢ ἑτερόν τι. Τὸ πῶς ὁρᾶν^ε, ἐστὶ καλῶς
 ἢ κακῶς. Ὁρατὸν δὲ ἐστὶ, τὸ ὑποκείμενον τῇ ὁρά-
 σει· τοῦτέστι τὸ ἐρώμενον σῶμα, ἢ χρῶμα, ἢ σχῆ-
 μα. Ὁρατικὸν δὲ ἐστὶ, τὸ ἔχον ἐκ φύσεως τὴν
 ὁρατικὴν δυνάμιν τοῦ ὁρᾶν, καὶ κοιμᾶται, καὶ ἐτυ-
 φλώθη. Ὁρατικὸν γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος. Ὁρῶν δὲ
 ἐστίν, ὁ χειρημένος τῇ ὁράσει, τοῦτέστι τῇ ὁρατικῇ
 δυνάμει, καὶ ἐνεργῶν, καὶ βλέπων. Οὕτω θέλησις
 μὲν ἐστὶν αὕτη θελητικὴ δυνάμις, ἢ τῇ ψυχῇ δεδο-
 μένη φυσικῶς παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ· τοῦτέστι, τὸ
 δύνασθαι θέλειν· θέλειν δὲ ἐστὶ^β, τὸ χειρῆσθαι
 κατ' ἐνέργειαν τῇ θελητικῇ δυνάμει, καὶ ὀρέγεσθαι·
 οὐδὲς δὲ θέλει, μὴ ἔχων θέλησιν· τοῦτέστι δυνάμιν^γ
 τοῦ θέλειν· θελητὸν δὲ ἐστὶ, τὸ ὑποκείμενον τῇ
 θελήσει, [ἢ γοῦν] αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὑπερ θέλομεν·
 οἷον θέλω πλεῦσαι· τὸ πλεῦσαι θελητὸν ἐστὶ· θέλω
 σωφρονῆσαι· τὸ σωφρονῆσαι θελητὸν ἐστὶ· ἀθέλη-
 τον δὲ ἐστίν, ὅπερ τις οὐ θέλει. Ὡς περ τὸ ἀόρατον,
 ὅπερ τις οὐχ ὁρᾷ· τί δὲ θέλειν^δ, ἐστὶ τὸ θέλειν
 ποῖόν τι, οἷον τὸ θέλειν ἐνωθῆναι Θεῷ, θέλειν φα-
 γεῖν· θέλειν πιεῖν^ε· ἢ θέλειν πλεῦσαι· θέλειν συν-
 αρθῆναι γυναικί· πῶς δὲ θέλειν, ἐστὶ καλῶς θελῆσαι·
 ἢ γοῦν θελῆσαι καλῶς, καὶ κατὰ νόμον Θεοῦ τῇ ἰδίᾳ
 γυναικὶ μιγῆναι· ἢ κακῶς, καὶ παρὰ τὸν νόμον τοῦ
 Θεοῦ, ἀλλοτρίᾳ. Θελητικὸν δὲ ἐστὶ, τὸ ἔχον ἐκ φύσεως
 τὴν θελητικὴν δυνάμιν· οἷον, ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἄγγελος,
 ὁ Θεός. Ἐκαστος γὰρ αὐτῶν ἐκ φύσεως ἔχει τὴν
 θελητικὴν δυνάμιν. Καὶ γὰρ ἐκάστη τῶν τῆς Θεότητος
 ὑποστάσεων θέλει^ι· καὶ ἐκάστη ὑπόστασις ἀγγέλων
 θέλει· καὶ ἐκάστη ὑπόστασις ἀνθρώπων θέλει.
 Ὅπερ δὲ ἐκάστη ὑπόστασις ἔχει, φυσικόν ἐστὶ· φυ-
 σικὸν γάρ ἐστι τὸ ἐν πάσαις ταῖς ὁμοιοῦσιν καὶ ὁμο-
 ουσίοις ὑποστάσεσι θεωρούμενον. Θελῶν δὲ ἐστίν, ὁ
 χειρημένος τῇ θελήσει, ἢ γοῦν τῇ θελητικῇ δυνάμει,
 καὶ ὀραγόμενος· τοῦτέστιν ὑπόστασις^κ.

postasis habet, hoc naturæ est. Est enim naturale, quod in singulis, quæ ejusdem speciei et naturæ
 sunt, perspicitur. Denique volens est, qui utitur voluntate, seu volendi facultate, atque appetit;
 nempe hypostasis.

κδ'. Τὸ γοῦν θέλημα, ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν θέλη-
 σιν, τοῦτέστι τὴν θελητικὴν δυνάμιν· ποτὲ δὲ τὸ
 θελητὸν, τοῦτέστιν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὑπερ θέλομεν·
 ἢ μὲν οὖν θέλησις, φυσικὴ· καὶ τὸ ἀπλῶς θέλειν
 φυσικόν. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος ἔχει τὴν δυνάμιν τοῦ
 θέλειν· καὶ πᾶς ἄνθρωπος θέλει· τοῦτέστι χεῖρηται
 τῇ θελήσει· θελητικὸν γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος· τὸ δὲ
 θελητὸν, οὐ φυσικόν μόνον, ἀλλὰ καὶ γνωμικόν, καὶ
 ὑποστατικόν. Ἀλλ' οὐ πᾶς ἄνθρωπος ὡσαύτως θέλει,
 οὐδὲ τὸ αὐτό· ὥστε τὸ πῶς θέλειν, καλῶς ἢ κακῶς·
 ἢ τὸ τί θέλειν, τόδε, ἢ ἐκεῖνο, οὐ φυσικόν, ἀλλὰ γνω-
 μικόν καὶ ὑποστατικόν, ἐπὶ τε ἀγγέλων καὶ ἀνθρώ-

A citur: aliud, quod aspiciendi facultate præditum
 est; aliud, aspicientem. Aspectus enim est ipsa vis
 animæ qua videmus, in oculo functiones exso-
 quens. Aspicerere autem, est uti ipsa videndi facul-
 tate, operarique, ac videre. Nemo autem cernit et
 videt, nisi qui videndi facultate præditus sit. Ali-
 quid autem aspicerere, est cælum, aut terram, aut
 aliud quid intueri. Certo modo aspicerere, est bene,
 aut male. Quod sub aspectum cadit, est res visioni
 subjecta; puta corpus quod cernitur, vel color, aut
 figura: videndi facultate præditum; est quod a na-
 tura potentiam habet videndi, tametsi forte dor-
 miat, aut cæcum sit. Homo enim animal est vi-
 dendi facultate præditum. Videns denique est, qui
 aspectu, hoc est visus facultate utitur; actum
 exercet, et videt. Hoc modo voluntas, est ipsa fa-
 cultas qua volumus, quam Creator naturæ animæ
 indidit; hoc est volendi potestas. Velle autem, est
 ea vi, qua volumus, re ipsa uti, et appetere: vult
 autem nemo, qui voluntatem, hoc est volendi fa-
 cultatem, non habeat; θελητὸν est id quod volun-
 tati subjectum est, sive res ipsa est quam volu-
 mus. V. g. volo navigare: navigare, est res volun-
 tati subjecta. Volo temperans esse: sic se habere,
 res est quæ sub voluntatem cadit. Non volitum au-
 tem res est quam quis non vult; uti non visum,
 est quod quis non videt. Velle quid, est tale quid
 velle: puta velle Deo conjungi: velle manducare;
 velle bibere; velle navigare; velle copulam uxoris.
 Sic, certoque modo velle, est bene velle; v. g.
 bene, et secundum Dei legem velle uxoris copu-
 lam: aut male, et contra Dei legem, copulam
 alienæ. Voluntate præditum, est quod a natura
 habet vim volendi; ut homo, angelus, Deus. Quis-
 que enim illorum habet facultatem qua vult. Et-
 enim unaquæque divina hypostasis vult; et unaquæ-
 quis angelorum hypostasis vult; et quælibet homi-
 num hypostasis vult. Quod autem unaquæque hy-

24. Voluntas ergo, interdum ipsam qua volumus
 facultatem significat; interdum rem ipsam quam
 volumus. Facultas itaque qua volumus, ad natu-
 ram pertinet, necnon velle simpliciter. Omnis
 enim homo potentiam habet, qua velit: vultque
 omnis homo; hoc est, voluntate utitur. Etenim ho-
 mo est animal præditum facultate volendi. Res au-
 tem illa quam volumus, nedum naturæ est, sed
 et arbitrii et personæ. Non enim quisvis hominum
 eadem ratione vult, vel unum aliquid. Quapropter
 velle sic, bene, aut male: aut 541 velle aliquid;
 hoc, vel illud, non est naturæ, sed arbitrii ac per-

VARIE LECTIONES.

^ε Basil. ὅπως, ἄρα καὶ πῶς ὁρᾶν. ^β N. 1 γὰρ meliori sensu. ^γ N. 1 μὴ ἔχων δυνάμιν. ^δ Hæc τὸ
 θέλειν, omnino restituenda sunt ex cod. N. 1. ^ε Cod. S. Hil. ποιεῖν. ^ι Noster 1 καὶ ἐκάστη ὑπόστασις
 ἔχει τοῦτο. ὥστε φυσικόν ἐστὶ. φυσικόν γὰρ ἐστὶ τὸ κ. τ. ε. cætera prætermisssa, de divina, angelica et
 humana hypostasibus. ^κ Mss. ἡγοῦν ὑπόστ., et statim τὸ οὖν θέλημα.

sonæ; quod ad angelos quidem et homines attinet. Nam in sancta et individua Trinitate, una est trium personarum naturalis voluntas, una res quam naturaliter velint, bonum scilicet. Nec enim ¹⁹ quæque persona peculiare aliquid quod velit, habet, aut voluntatis motum proprium: sed una est trium motio, unaque res quam velint. Quamobrem etiam tres personæ, non tres dii, sed unus Deus sunt: unus, inquam, Deus cum suis virtutibus; non tamen compositus. Quælibet enim Deus perfectus est, ac perfecta persona. Naturæ autem ex persona compositio non sit. Est autem id prorsus novum, nec ulli convenit præterquam Deo. Non sic autem res habet in angelis et hominibus. Ut enim una sit angelorum voluntas; ea, inquam, volendi facultas naturalis ipsis a Deo indita (quisque enim angelorum vult, ac similiter quisque homo), haud tamen est unum angelorum omnium motus, nec unus omnium hominum; sed suus cuique personæ motus est; sua cuique proposita res quam velit. Non enim eodem modo, neque idem volunt singuli angeli et homines: sed hic bene, ille male; hic istud, ille illud. Cumque unus movetur ac vult, non simul alter vult ac movetur. Quamobrem in angelis et hominibus voluntatis facultas naturæ tribuitur: ac similiter, velle. Omnes enim homines comparati sunt ut velint, et omnes volunt: non tamen omnes comparati sunt, ut unum et idem velint, aut idipsum volunt. In sancta enim Trinitate tres personæ, aliæ aliis insunt, suntque Verbum et Spiritus sanctus, Patris virtutes; ob eamque causam una est trium voluntatis motio; itemque eadem res quam velint. Angeli autem atque homines suam quisque divisam diremptamque hypostasim habent, tametsi ejusdem naturæ sunt. ob eamque causam voluntatis facultas una, ac velle unum eis est, et naturale: tali autem modo, ac quid velle, liberum ac personale. Et eorum quidem una est natura voluntatis facultate prædita: multi autem sunt qui volunt; diversa illi ratione, atque aliud volentes, et aliud.

25. Quamobrem voluntas appetitio est, cum animalis, tum rationalis. Quod si animalis, omnino etiam cum sensu conjuncta. Bruta siquidem cum sensu appetunt; non tamen cum ratione et libere. Sed homo, cum sit animal rationis particeps, quatenus quidem est animal, animalium more et cum sensu appetit; quatenus autem ratione præditus, cum ratione et libertate. Est ergo voluntas appetitus naturalis, tum rationalis, tum animalis, ex solis naturalibus pendens. Sunt autem voluntates naturæ consentaneæ. Prima, divinæ legi subditi. Homo enim natura Dei servus est, ei que subjectus. Deinde quæ naturam afficiunt, ut fames, sitis, somnus, et similia. Est vero hy-

Α πων. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριᾶδος, μία = τῶν τριῶν ὑποστάσεων φυσικὴ θέλησις, καὶ ἐν φυσικῶν, τὸ ἀγαθόν· καὶ οὐχ ἑκάστη ὑπόστασις ἴδιον ἔχει θελητόν, οὐδὲ ἴδιαν κίνησιν· ἀλλὰ μία κίνησις, καὶ ἐν θελητῶν τῶν τριῶν ὑποστάσεων· διὸ οὐ τρεῖς Θεοὶ, ἀλλ' εἷς Θεός, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις· εἷς Θεός μετὰ τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων, ἀλλ' οὐ σύνθετος. Ἐκάστη γὰρ αὐτῶν, Θεός τελείος, καὶ τελεία ὑπόστασις· σύνθεσις δὲ φύσεως, ἐξ ὑποστάσεως οὐ γίνεται. Ἕνουν δὲ τοῦτο παντελῶς καὶ μόνῳ Θεῷ πρέπον. Ἐπὶ δὲ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων οὐχ οὕτως· μία γὰρ ἐστὶν ἡ θέλησις τῶν ἀγγέλων, ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσα αὐτοῖς φυσικὴ τοῦ θελεῖν δύναμις. Ἐκαστος γὰρ ἀγγελὸς θέλει, καὶ ἕκαστος ἄνθρωπος θέλει· οὐ μία δὲ κίνησις πάντων τῶν ἀγγέλων, οὐτὲ μὴν πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἑκάστη ὑπόστασις ἴδιαν ἔχει κίνησιν, καὶ ἴδιον θελητόν· οὐχ ὁμοίως γὰρ θέλουσι πᾶσαι αἱ ὑποστάσεις τῶν ἀγγέλων, οὐδὲ τὸ αὐτό· οὐδὲ αἱ τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ἡ μὲν καλῶς, ἡ δὲ κακῶς· καὶ ἡ μὲν τόδε, ἡ δὲ τόδε· καὶ τοῦδε κινουμένου καὶ θέλοντος, οὐ συγκινεῖται καὶ συνθέλει ὁ ἕτερος· ὥστε ἐπὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἡ μὲν θέλησις φυσικὴ ἐστὶν· ὁμοίως καὶ τὸ θελεῖν, φυσικόν. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος θελητικὸς ἐστὶν, καὶ πᾶς ἄνθρωπος θέλει. Οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος τοῦ αὐτοῦ πράγματός· ἐστὶ θελητικὸς, οὐδὲ τὸ αὐτὸ θέλει. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἁγίας Τριᾶδος, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἐν ἀλλήλαις εἰσὶ, καὶ ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δυνάμεις εἰσὶ τοῦ Πατρὸς· καὶ διὰ τοῦτο μία κίνησις, καὶ ὡσαύτως τὸ αὐτὸ θελητόν· οἱ δὲ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἕκαστος ἀποτετμημένην, καὶ διηρημένην· ἔχει τὴν ἑαυτοῦ ὑπόστασιν, εἰ καὶ μιᾶς εἰσι φύσεως· διὰ τοῦτο ἡ μὲν δύναμις τοῦ θελεῖν, καὶ τὸ θελεῖν, ἐν καὶ φυσικόν· τὸ δὲ πῶς καὶ τὸ τί θελεῖν, ὑποστατικόν καὶ γνωμικόν. Καὶ μία μὲν αὐτῶν ἡ θελητικὴ φύσις, πολλοὶ δὲ οἱ θέλοντες· διαφόρως, καὶ ἄλλο, καὶ ἄλλο θέλοντες.

natura voluntatis facultate prædita: multi autem sunt qui volunt; diversa illi ratione, atque aliud volentes, et aliud.

κε'. θέλησις τοίνυν ἐστὶν δρεξις ζωτικὴ τε καὶ λογικὴ· εἰ δὲ ζωτικὴ, πάντως καὶ αἰσθητικὴ. Τὰ οὖν ἄλογα αἰσθητικῶς ὁρέγεται, ἀλλ' οὐ λογικῶς, οὐδὲ αὐτεξουσίως· ὁ δὲ ἄνθρωπος ζῶν ὑπάρχων λογικόν, ὥς μὲν ζῶν, ζωτικῶς καὶ αἰσθητικῶς ὁρέγεται· ὥς δὲ λογικὸς, λογικῶς καὶ αὐτεξουσίως. θέλησις οὖν ἐστὶ φυσικὴ δρεξις, λογικὴ τε καὶ ζωτικὴ, μόνων ἡρητημένη τῶν φυσικῶν· φυσικά δὲ θελήματά εἰσι, πρῶτον τὸ ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ. Φύσει γὰρ δοῦλος Θεοῦ, καὶ ὑποχείριος ὁ ἄνθρωπος· ἔπειτα καὶ τὰ φύσεως ὑποστατικά· ὅσον παῖνα, δίψα, ὕπνος, καὶ τὰ τοιαῦτα· ὑποστατικὴ δὲ καὶ γνωμικὴ θέλησις, δρεξις καθ' ἡδονὴν, καὶ κατ' οἰκείαν γνώμην τῆς κεκρημένης ὑποστάσεως, καὶ οὐ κατὰ νόμον Θεοῦ·

¹⁹ Greg. orat. 13, 52.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ In N. cart. Τριᾶδος τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου, μία. • Leg. ἐν φυσικῶν θελητόν, ut series postulat. • Ita nostri codd. alii αὐτῶν. Basil. αὐτῶν, male. • Nostri et Colb. 1 τοῦτου τοῦ. Basil. τοῦτο τό. • Nostri et Colb. 4780 διαίρησιν; Colb. alter et Reg. ἰδιαίρητον.

καὶ τρόπος χρήσεως τῆς φυσικῆς θελήσεως, κατὰ A γνώμην τῆς κεχρημένης ὑποστάσεως. Τὸ οὖν ἀποτε-
 τμημένον τῶν ὑποστάσεων, διάφορον τὴν γνώμην
 ἐργάζεται.

κς'. Ἀλλὰ, φασὶν ὡς ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔχει φυσικὸν θέλημα - λέγουσι δὲ δύο μόνον εἶναι θελήματα - τὸ ἐν, τὸ θεῖον καὶ ἀγαθόν - καὶ τὸ ἕτερον, τὸ πονη-
 ρόν, τὸ διαβολικόν - καὶ πηνίκα μὲν τὸ ἀγαθὸν θε-
 λήσει, ὁ ἄνθρωπος, τὸ τοῦ Θεοῦ ἔχει θέλημα. Ἡνίκα
 δὲ τὸ πονηρὸν, τὸ τοῦ διαβόλου - ἀλλ' ἀγνοοῦσιν, ὡς
 ἀδύνατον οἰανοῦν φύσιν χρῆσασθαι πράξει, ἥς τὴν
 δύναμιν οὐ κατὰ φύσιν ἔλαβεν. Οἶον οὐ δύναται τὸ
 πτηνόν, μὴ κατὰ φύσιν λαβὼν τὴν τοῦ πέτασθαι
 δύναμιν, πτεῖναι - ὁμοίως οὐδὲ τὸ χειρσαῖον βαδίζειν, B
 εἰ μὴ τὴν βαδιστικὴν κατὰ φύσιν ἔλαβε δύναμιν εὖτω
 δὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐ δύναται νοεῖν, εἰ μὴ τὴν νόη-
 σιν κατὰ φύσιν ἔλαβεν - οὐδὲ λαλεῖν, εἰ μὴ τὴν λαλη-
 τικὴν κατὰ φύσιν ἔλαβε δύναμιν - ὁμοίως οὐδὲ
 ὁρᾶν, οὐδὲ θέλειν, εἰ μὴ φυσικὴν τὴν ὁρατικὴν καὶ
 θελητικὴν ἔλαβε δύναμιν. Δεῖ οὖν πρῶτον φύσιν ἔχειν
 τὴν δύναμιν τοῦ θέλειν, ὅπερ ἐστὶ θελήσις, καὶ οὕ-
 τως θέλειν. Διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο φύσεις, δύο καὶ φυσικαὶ θελή-
 σεις ἔχοντες ἦν ὁ Θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος,
 μηδὲν λείπων τῶν τῆς θεότητος ιδιωμάτων, μήτε μὴν
 τῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ κατὰ τὰς δύο, [= διχῇ
 λέγομεν τοῦτον] θέλειν, καὶ διαφόρως θέλειν κατὰ
 τὴν φυσικὴν διαφορὰν - θεῶς καὶ παντοδυνάμως - C
 παντοδύναμον γὰρ τὸ θεῖον θέλημα - καὶ οὐ παντο-
 δυνάμως [πάλιν,] ἀλλ' ἀσθενῶς καὶ παθητικῶς -
 παθητικὸν γὰρ καὶ ἀσθενὲς τὸ ἀνθρώπινον θέλημα -
 καὶ ἄλλο [= μὲν τὸ ἀνθρώπινον] καὶ ἄλλο [τὸ θεῖον]
 φυσικὸν θελητόν - οὐ γὰρ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος
 θελήματα, καὶ τῆς θεότητος εἰσι θελήματα - φύσει
 γὰρ θελητικὴ καὶ ὁρεκτικὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις βρώ-
 σεως, καὶ πόσεως, ὕπνου, καὶ τῶν τοιούτων - ἀλλ'
 οὐχὶ θεότης τοῦτων ὁρεκτικὴ. Οὐ γὰρ τοῦτων αὕτη
 ποτὲ ὁρέγεται, εἰ καὶ θέλει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν
 τοῦτων ὁρέγεσθαι φυσικῶς, καὶ ὡς ὥφειλε, καὶ
 ὅτε.

κς'. Κατὰ μὲν οὖν τὴν φυσικὴν διαφορὰν, δύο τὰ
 θελήματα ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ - οὐκ
 ἐναντία. Οὐδὲ γὰρ ἐναντίον τῷ θεῷ θελήματι τὸ φυ-
 σικὸν τοῦ ἀνθρώπου θέλημα - οὔτε ἡ φυσικὴ θελητικὴ
 δύναμις - οὔτε τὰ φυσικῶς αὐτῇ ὑποκειμένα - οὔτε
 ἡ φυσικὴ χρῆσις τῆς θελήσεως. Πάντων γὰρ τῶν
 φυσικῶν, τὸ θεῖον θέλημα δημιουργόν - τὰ δὲ παρὰ φύ-
 σιν, μόνον ἐστὶν ἐναντία τῷ θεῷ θελήματι - ὅπερ ἐστὶν
 ἡ κατ' οἰκείαν γνώμην τῶν ἀμαρτικῶν ἡδονῶν ὁρε-

A postatica atque arbitraria voluntas, appetitio ex
 libidine et arbitrio personæ utentis; non ex di-
 vine legis ratione, nec modus utendi naturali vi
 voluntatis, ex personæ uientis arbitrio et senten-
 tia. Itaque personarum discreto sententiæ discrimen facit.

26. 542 Ast, inquit, homo non habet natu-
 ralem voluntatem. Pertendunt enim duas esse so-
 lum voluntates: bonam unam, divinamque; dia-
 bolicam alteram, et malam: cumque homo vult
 id quod bonum est, Dei tunc habere voluntatem;
 cum autem malum, voluntatem diabolicam. Nec
 vero intelligunt fieri non posse, ut ulla natura
 aliquid agat, cujus vim a natura non acceperit.
 Velut avis non potest volare, nisi per naturam
 accepta potentia volandi: nec similiter terrestre
 animal incedere potest, nisi per naturam accepta
 gradiendi virtute: sic utique nec homo intelligere,
 nisi intelligendi facultatem per naturam acceperit;
 neque loqui, nisi per naturam accepta facul-
 tate sermonis: similiter neque videre, neque velle,
 nisi a natura potentiam eam acceperit qua videat,
 aut velit. Quapropter primum a natura insit oportet
 facultas qua volumus; nempe voluntas, tumque
 demum sequitur velle. Itaque in Domino nostro
 Jesu Christo, quoniam duæ sunt naturæ, duæ
 quoque sunt naturales voluntates, ut sit tum per-
 fectus Deus, tum perfectus homo, nec ei ulla di-
 vinitatis, ullave humanitatis proprietas desit. Pro
 duplicis vero ratione voluntatis, dupliciter dici-
 mus eum velle, ac velle differenter, secundum
 naturarum discrimen: nimirum divina omnipoten-
 tiæ ratione (est enim voluntas divina omni-
 tens) et non omnipotentis modo, sed imbecille et
 patiendo (passibilis enim et infirma est humana
 voluntas), ac aliud quidem divina voluntas, aliud
 humana quod velit a natura propositum habet.
 Non enim res eandem divina vult, quas humana
 prosequitur (humana siquidem natura hoc sibi
 congenitum habet, ut velit et appetat cibum, po-
 tum, somnum, ac similia: secus vero deitas: quia
 nunquam hæc ejusmodi aliquid appetierit); quan-
 libet naturam humanam ea congenito appetitu
 D vellet appetere, uti, ac quando sic res ferebat.

27. Sunt ergo in Domino nostro Jesu Christo
 pro naturarum diversitate duæ voluntates: non
 contrariæ. Non enim humana naturalis voluntas
 divinæ adversatur: nec naturalis volendi facultas;
 nec quæ ei natura subjecta sunt; nec ejusmodi
 facultatis usus. Divina quippe voluntas, natura-
 lium omnium creatrix est. Quæ autem sunt contra
 naturam, ea voluntati divinæ repugnant; nempe
 criminalium voluptatum pro sui sententia animi

VARIE LECTIONES.

Hæc περιχοπή deest in nostris et Regg. * Deest καὶ in Basil. Neutro nomine scripsit Combefisius
 δύο φυσικά θελήματα; quod ms. nullus codex habet. * Ita cod. N. 1, ex quo textum mancum instau-
 ravit Combefisius. * In nostris τὸ δὲ τῆς σαρκὸς, οὐ παντοδύναμον, πάλιν, ἀλλὰ ἀσθενῶς, καὶ παθητικῶς.
 Combef. interseruit καὶ οὐ παντοδυνάμως, ἀλλ'. * Hæc supplevit Combefisius ex N. 1. * Basil. et S. τῇ
 θεότητι εἰσι θελητά.

appetitus, id est, peccatum. Hoc Dominus non assumpsit: « Peccatum enim non fecit; nec dolus inventus est in ore ejus¹⁰. » Quia autem una est Christi persona, et unus Christus, unus est, qui utraque natura vult: ut quidem Deus, probans et acceptum habens; ut autem homo, factus obediens. Gratum habens uti Deus cum Patre et Spiritu sancto, divina paternaque voluntate; ut homo vero, divinæ ac Patris voluntati, humana ac nostra voluntate obediens factus. Neque enim divina sua voluntate factus est Patri obediens, neque inobediens. **543** Nam ista, ut ait Gregorius Theologus¹¹, « eorum sunt, qui imperio subjacent: necnon formæ servi quam ex nobis assumpsit. Factus autem est natura obediens, pro humana sua voluntate¹². Quippe obedientia libera, ac spontanea subjectio, ab alia voluntate est. Volebat igitur ac vult divina, ut Deus: volebatque et vult, ut homo, humana; non sententiæ repugnantia, sed naturarum proprietate. Volebat enim et vult humana, quando, et quæ probabat divinæ ejus voluntas; humanam habens voluntatem libere subjectam divinæ suæ voluntati.

28. Dei voluntas et operatio, ut B. Irenæo placet¹³, est omnis et loci, et temporis, et sæculi, omnisque naturæ, effectrix ac gubernatrix causa. Humana autem voluntas naturæ virtus est, ea appetens quæ sunt naturæ consentanea, eaque continens, quæ per essentiam naturæ conveniunt. Substantia enim appetit tum esse, tum vivere, tum

ἡς· τούτῳ· ἡ ἀμαρτία. Ταύτην ὁ Κύριος οὐκ ἔλαβεν· Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρεθῇ ὁ λόγος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ μία τοῦ Χριστοῦ ἡ ὑπόστασις, καὶ εἰς ὁ Χριστὸς, εἰς ὁ θέλων κατ' ἑμῶν τὰ φύσεις· ὡς Θεὸς, εὐδοκῶν, καὶ ὡς ἄνθρωπος, ὑπήκοος γενόμενος. Εὐδοκῶν ὡς Θεὸς σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, τῷ πατρικῷ καὶ θεῷ θελήματι· ὡς ἄνθρωπος δὲ, ὑπήκοος γενόμενος τοῦ Θεοῦ καὶ πατρικοῦ αὐτοῦ θελήματος, τῷ ἡμετέρῳ θελήματι. Οὐ γὰρ κατὰ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα γέγονεν ὑπήκοος τῷ Πατρὶ. Τὸ γὰρ θεῖον θέλημα, οὔτε ὑπήκοον, οὔτε παρήκοον. Ταῦτα γὰρ τῶν ὑπὸ χεῖρα, ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· καὶ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, τοῦ ἐξ ἡμῶν προσλήματος. Γέγονε δὲ ὑπήκοος φυσικῶς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα· ὑπακοή γὰρ αὐτεξούσιος καὶ ἀβίατος, ὑποταγῇ θελήματος ἐστὶν ἑτέρῳ· θελήματι· ἤθελε τοίνυν καὶ θέλει, ὡς Θεὸς, τὰ θεῖα· καὶ ἤθελε καὶ θέλει, ὡς ἄνθρωπος, τὰ ἀνθρώπινα· οὐκ ἐναντιότῃ γνώμῃ, ἀλλ' ἰδιότητι τῶν φύσεων. Ἦθελε γὰρ καὶ θέλει τὰ ἀνθρώπινα, ὡς ἡβόδει ἡ θεῖα αὐτοῦ θέλησις, καὶ ὅτε, καὶ ὅπερ, αὐτεξουσίως ὑποτασσομένης τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως τῇ θεῇ αὐτοῦ θέλῃ.

κη'. Θέλησις μὲν γὰρ (1) καὶ ἐνέργεια Θεοῦ ἐστὶ, κατὰ τὸν μακάριον Εἰρηναῖον, παντὸς χρόνου καὶ τόπου καὶ αἰῶνος, καὶ πάσης φύσεως ποιητικῇ τε καὶ προνοητικῇ αἰτίᾳ· θέλησις δὲ ἀνθρωπίνη ἐστὶ, φυσικῇ δυνάμει τῶν κατὰ φύσιν ὄντων ὀρεατικῇ, καὶ τῶν οὐσιωδῶς τῇ φύσει προσόντων συνεικτικῇ· ἡ μὲν γὰρ οὐσία τοῦ τι εἶναι καὶ τοῦ ζῆν, καὶ κινεῖσθαι κατ' ἀσθησὶν τε καὶ νοῦν ὀρέγεται, τῆς οικείας ἐρ-

¹⁰ Isa. lxxv, 29. ¹¹ Orat. 36. ¹² Philipp. ii, 7. ¹³ Ep. ad Demetr.

VARIE LECTIOES.

* Nostro τῶν ἀμαρτιῶν ὀρεξίς, ἔχον ἡ ἀμαρτία. Uterque καὶ ἀμαρτικῇ. Atque inde emendari possunt Reg. et S. Hil. in quibus legitur καὶ ἀμαρτικῶν. Alias frustra sit copula καί. * Nostri ἐν ἑτέρῳ.

NOTÆ.

(1) *Θέλησις μὲν γὰρ. Dei voluntas et actio.* Noster hic passim in hacce adversus Monothelitas dissertatione sanctum Maximum sequitur, qui in variis suis incubrationibus quas contra eandem hæresin scripsit, ex epistola Irenæi *Ad Demetrium Viennensem*, exque libro Clementis Stromatei, sive Alexandrini, *De Providentia*, et sexto *Stromatum*, velut etiam ex Athanasio, aliisque definitiones varias substantiæ, voluntatis, et operationis attulerat: quas hinc inde videre est tom. II Operum ipsius. Has omnes aliasque omnis generis complures, nescio quis auctor collegit, hoc præfixo titulo *Ὅροι διάφοροι κατὰ τὴν παράδοσιν, κ. τ. ε.* *Definitiones diversæ secundum traditionem, et fidem sanctæ et apostolicæ Ecclesiæ, collectæ a Clemente, Anastasio, seu etiam Athanasio, et aliis*: editæque sunt, tam in *Hodego* Anastasii Sinaitæ, quam inter opera magni Athanasii. Anastasius ipse Sinaita, collectionis hujus auctorem facit Clementem Romanum; quod quidam mss. affirmant, παρὰ Κλήμεντος Ῥώμης. Quia vero veteres sancto Clementi papæ libros alios non attribuunt præter duas quæ supersunt nobis, epistolas, habemusque Clementem Alexandrinum variarum definitionum parentem: quinimo non unus Collectionis auctor assignatur, sed plures, ipsique præstantissimi; omnino con-

cedendum est, eas et exceptas consarcinatas fuisse, tam ex Clemente Alexandrino, quam ex Athanasio, Irenæo, Nysseno, Anastasio Antiocheno, Justino quodam recentiori, aliisque, inter quos Joannem etiam Damascenum accensere non dubitaverim, propter hunc codicis Vaticanæ 495 titulum quem Allatius refert in diatriba *De libris Joannis Damasceni*, n. 69, *Ὅροι διάφοροι... συλλεγόντες ἀπὸ τοῦ μακαρίου Κλήμεντος, καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ ἑτέρων. Definitiones diversæ collectæ ex B. Clemente, et Joanne Damasceno, et aliis.* Collectionem istam auctiorem quam antea edidit vir doctissimus, meique amantissimus R. P. D. Bernardus de Montfaucon tom. II Oper. sancti Athanasii: nec dubium jam mihi superest, quin ea ipsa sit quam Allatius Damasceno nostro reddendam arbitratur, propter hunc alium titulum quem in suis schedis se reperisse ait: *Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ὅροι διάφοροι, κατὰ τὴν παράδοσιν· Sancti Patris nostri Joannis Damasceni definitiones variæ secundum traditionem, etc.* Sed propter quædam additamenta non est cur Damasceni esse censeatur, quandoquidem ante ejus ætatem sæculo septimo Anastasius Sinaita eam citaverat, atque *Hodego* suo præmiserat.

ιεμένη φύσει, καὶ πλάρους ὁσιότητος^β. Θελητική A
 γὰρ ταυτὴς ἐστὶν ἡ φύσις, καὶ πάντων τῶν συστα-
 τικῶν αὐτῆς, τῷ τε τοῦ εἶναι λόγῳ, καὶ ὃν ἐστὶ τε
 καὶ γέγονεν ὁρεκτικῶς ἐπηρτημένη. Διόπερ ἕτεροι
 τοῦτο τὸ φυσικὸν ὀρεζόμενοι θέλημα, φασί· θέλημά
 ἐστὶ φυσικόν, ὀρεξίς λογική τε καὶ ζωτική, μόνων
 ἡρτημένη τῶν φυσικῶν· θέλησις τοίνυν· ἐστὶ, κατὰ
 τὸν μακάριον Κλήμεντα, δύναμις τοῦ κυρίως ὄντος
 ὁρεκτική. Καὶ πάλιν· ὀρεξίς ἐστὶ τῇ τοῦ λογικοῦ
 φύσει κατάλληλος. Καὶ πάλιν· αὐτοχράτορος νοῦ
 κίνησις αὐτεξούσιος. Ἐν ἀρχῇ γὰρ πλάσας ὁ Θεὸς
 τὸν ἄνθρωπον, ἐποίησεν αὐτὸν φύσιν^δ ἀναμάρτητον,
 καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον, καθὼς φησὶν ὁ ἱερός Ἀθα-
 νάσιος. Καὶ φύσις μὲν ἀναμάρτητος, πᾶσα ἡ κτίσις,
 λογική τε καὶ ἀλογος· αἰσθητική καὶ ἀναισθητος,
 καὶ ἄζωος· ἀλλ' οὐ πᾶσα ἡ κτίσις θέλησις αὐτεξού-
 σιος· καὶ ἡ θεία φύσις ἀναμάρτητος καὶ αὐτεξούσιος
 θέλησις· ἀλλ' οὐ τρεπτή, ἀλλ' ἀτρεπτος. Ἡ μὲν
 οὖν θεία φύσις, θελητική καὶ αὐτεξούσιος καὶ ἀν-
 αμάρτητος καὶ ἀτρεπτος. Πᾶσα δὲ ἡ κτίσις, ἀναμάρ-
 τητος παρὰ Θεοῦ ἐγένετο· ἡ πᾶσα γὰρ ὅσα ἐποίησεν,
 καλὰ λίαν· ἀλλὰ τρεπτή. Ὅν γὰρ ἡ γένεσις ἀπὸ
 τροπῆς ἤρξατο, τρεπτά κατὰ φύσιν ἐστὶ· τροπή δὲ
 ἐστὶν, ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγή.
 a mutatione cœpit, hæc per naturam sunt quoque mutabilia. Atqui mutatio est adductio a non esse
 ad esse.

Εἰ οὖν τὸ τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, ποίῳ
 θελήματι τῷ Πατρὶ γέγονεν ὑπήκοος; Εἰ τὸ ἀνθρώ-
 πινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, ποίῳ θελήματι ὑπὸ νόμον
 γέγονεν; εἰ τὸ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα,
 ποίῳ θελήματι ἐπλήρωται πᾶσαν δικαιοσύνην; ὅτι
 μὲν γὰρ πᾶσαν ἀρετὴν μετέλαβε, καὶ πᾶσαν δικαιο-
 σύνην ἐπλήρωσεν, ἄκους αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην λέ-
 γοντος· « Ἀφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν ἐστὶ
 πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. » Ἀρετὴν μὲν γὰρ
 πᾶσαν καὶ δικαιοσύνην ἐπλήρωσεν· ἀλλ' οὐκ ἐξ ἔρ-
 γων, οὐδὲ ἐξ ἀρετῆς· προέκοπτεν, ἀλλ' ἐξ ἀκρας
 ἐνώσεως ἦν τέλειος· οὐ γὰρ μὴ ὢν, γέγονε Θεός·
 ἀλλὰ Θεὸς ὢν τέλειος, γέγονεν ἄνθρωπος τέλειος.

Εἰ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, τὸ πρωτο-
 παθῆσαν ἐν ἡμῖν οὐκ ἴσατο· « Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον,
 ἀθεράπευτον, » ὡς ὁ Θεολόγος ἔφη Γρηγόριος. Τί
 γὰρ τὸ παῖσαν, εἰ μὴ τὸ θέλημα; ὅπερ οὖν ἐπται-
 σεν, ὅπερ ἡμαρτεν, αὐτὸ μᾶλλον ἐδεῖτο τῆς θεραπείας.
 Εἰ δὲ λέγεις ὅτι τὸ ἁμαρτήσαν οὐκ ἀνέλαθεν, οὐδὲ
 τὴν ἁμαρτήσαν [καὶ νοσήσαν] φύσιν ἀνέλαθεν.
 Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἀνέλαθεν, οὐδὲ τὴν φύσιν· τῆς
 ἀνθρωπότητος ἀνέλαθεν· αὕτη γὰρ ἡμαρτήκεν.

^β Clem. Alex lib. *De prov.* et alii. ^γ Athan. Orat. contra Apollinaristas. ^δ Gen. i, 11. ^ε Phil-
 ipp. ii, 8. ^ς Galat. iv, 4. ^ζ Greg. ad Cledon. ^η Matth. iii, 19. ^θ Greg. orat. 51.

VARIE LECTIONES.

^β Colb. 4780 ὁσιότητος, lege οὐσιότητος. ^γ N. 1 πάλιν. ^δ Colb. Nostri et Reg. φύσει . . . καὶ θελή-
 σαι. Athanasius ut in textu. Ubi pugnat contra Manichæos, homini congenitum non esse peccatum,
 nec hominis compagem a diabolo esse. ^ε Ita mss.; paulo post in R. sequitur: εἰ δὲ λέγεις ὅτι τὸ
 ἁμαρτήσαν οὐκ ἀνέλαθεν, οὐδὲ τὴν φύσιν, x. τ. ε.

integritatem desiderans. Habet namque natura, ut
 se esse salvam velit, utque ipsa qua ratione ex-
 sistit et condita est, ab eorum quibus constituitur,
 desiderio pendeat. Quamobrem alii naturalem
 hanc voluntatem definientes aiunt: Voluntas na-
 turalis est, tum animalis appetitio, ab iis solis
 pendens quæ naturæ sunt. Item voluntas, secun-
 dum Clementem^α, est ejus quod vero est appeti-
 tio. Ac iterum, est appetitio rationali naturæ
 consentanea. Itemque, mentis moderatricis liber
 motus. Deus enim in principio formans hominem,
 naturam creavit innocuam et liberam voluntatem,
 sicut divinus Athanasius ait^β, ac quidem crea-
 tura omnis a peccato libera est, tum quæ rationis
 est particeps, tum quæ rationis expers; sive sen-
 tiens sit, sive non sentiens, sive vita carcat; at
 non omnis quæ condita sit, est voluntas libera.
 Ad hæc divina voluntas est innoxia et libera; quin
 etiam immunis a mutatione et immutabilis. Quo-
 circa divina natura voluntate prædita est et
 libera, in quam nec peccatum cadit, nec vicissi-
 tudo: creata vero omnis innoxia condita a Deo
 est; quoniam « omnia quæ fecit, valde bona
 erant^γ; est tamen mutabilis. Quorum enim ortus
 mutabilia. Atqui mutatio est adductio a non esse
 ad esse.

544 Si itaque non assumpsit [Christus] hu-
 manam voluntatem; quam voluntate obediens
 factus est Patri^δ? Si non assumpsit humanam
 voluntatem, qua voluntate factus est sub lege^ε?
 si non assumpsit humanam voluntatem, qua vo-
 luntate implevit omnem justitiam^ς? quod enim
 virtutem omnem coluerit, et justitiam omnem im-
 plevit, ipsum audi dicentem Joanni: « Sine
 modo: sic enim nos decet implere omnem justiti-
 am^ζ. » Sane quidem virtutem omnem et justiti-
 am implevit; non tamen proficiebat ex operibus,
 aut ex virtute: sed ab ipsa primæ unitione perfe-
 ctus fuit. Non enim cum prius non esset, factus
 est Deus; sed cum esset perfectus Deus, perfectus
 homo factus est.

Si non assumpsit humanam voluntatem, reme-
 dium ei non attulit, quod primum sauciatum erat.
 « Quod enim assumptum non est, nec est curatum, »
 ut ait Gregorius Theologus^η. Ecquid enim offen-
 derat, nisi voluntas? quod ergo ceciderat, quod
 peccaverat, id demum amplius curatione egebat.
 Quod si neges, id ab eo assumptum, quod pecca-
 verat, fatearis necesse est, nec peccatricem, nec
 ægram naturam eum assumpsisse. Quod si non
 assumpsit, nec humanam assumpsit naturam.
 Ipsa namque est quæ peccaverat.

Si non assumpsit humanam voluntatem, quomodo « antequam cognoscat bonum ac malum, non acquiescet malitiæ, ut eligat bonum »? Non enim divina voluntas, vel non acquiescit, vel acquiescit, aut eligit. Itaque non acquiescit malitiæ, sed eligit bonum, libere ut homo obtemperando voluntati paternæ (nam electio voluntatis est liberæ) verum eligit, non more nostro consultans ac judicans, amboque contraria, virtutem, inquam, et malitiam, cogitatione versans, inque eorum cognitionem veniens, sed tantum boni, quod voluntati divinæ complacitum est; sicque Adam persolvit debitum. Dicendo autem: « Antequam cognoscat bonum et malum; » non hoc ait, quasi postmodum suscepit. Nam propter unionem secundum hypostasim, non cognovit malum, nec cogitavit. Nunquam habuit voluntatem in utramque partem pendulam aut ancipitem; sed, cum unus ipse Christus hoc pariter atque illud esset; nempe Deus et homo; humanis suis utebatur, hoc est universis quæ ad hominis naturam spectant, in obsequium paternæ divinæque suæ voluntatis.

Ergo non assumpsit voluntatem humanam, qui angelorum admisit auxilium? ait enim: « Et ecce angelus confortans eum »; quæ lex est ac conditio humanæ naturæ. Ait enim David: « Angelis suis mandavit de te; et in manibus tollent te ».

An quia passus est derelictionem, non suscepit voluntatem hominis? Ait enim: « Eloi, Eloi, lama sabactani? id est; Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti »¹. Tradidit enim Deus ac Pater, unigenitum Filium suum pro nobis in mortem, factum hominem. Haud quidem fuit derelicta ejus caro, vel ab ipsius divinitate separata; aut vidit corruptionem, aut anima ejus derelicta est in inferno²; verum proprio Filio non pepercit Deus **545** ac Pater; sed pro nobis omnibus tradidit illum³ in contumelias, ignominiamque, et innoxias inculpatasque passiones, ac mortem. Quamobrem Paternæ voluntati usque ad mortem obediens factus⁴, contempta confusione⁵, gloria et immortalitatis honore nostram coronavit naturam⁶.

Si illi qui unam in Christo naturam profitentur compositam, ac duas negant, naturarum admittunt differentiam; quomodo igitur vos, qui duas in Christo naturas profitemini affirmatisque, unam in eo voluntatem immani mendacio confugitis? Ast inquit: Voluntas non naturæ est, sed personæ. Quam vero dicitis voluntatem? Num vim eam qua volumus, ac velle simpliciter, remque quam

A Eī τὸ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, πῶς; ἢ πρὶν ἢ γινῶναι καλὸν καὶ πονηρὸν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ, τοῦ ἐκλίξασθαι τὸ ἀγαθόν; Ὁ γὰρ τὸ θεῖον θέλημα ἀπειθεῖ, ἢ παύεται, ἢ ἐκλέγεται· ἀπειθεῖ τοίνυν πονηρίᾳ, καὶ ἐκλέγεται τὸ ἀγαθόν, ὑπακούων αὐτῷ· ἐξουσίως ὡς ἄνθρωπος, τῷ πατρικῷ θελήματι· ἢ γὰρ ἐκλογῇ, αὐτεξουσίῳ θελήματός ἐστιν· ἀλλ' οὐ καθ' ἡμᾶς βουλευόμενος καὶ κρίνων· καὶ ἄμφω τὰ ἐναντία· ἀρετὴν φημι, καὶ κακίαν, λογιζόμενος, καὶ ἐν γινώσκει τούτων γενόμενος· ἀλλὰ μόνον τοῦ ἀγαθοῦ· ὅπερ ἐστὶν ἡ θεοῦ θελήματος εὐδοκία· καὶ οὕτω τὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀπέτισεν ὀφλημα. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν· « Πρὶν ἢ γινῶναι καλὸν καὶ πονηρὸν, » [ἢ οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι ὑστερὸν ποτε ἐδέξατο,] οὐ γὰρ ἔγνω ἢ ἐλογίσαστο πονηρὸν, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν· οὐκ ἐπαμφοτερίζοντα, οὐδὲ διστάζοντα εἶχε τὸν λογισμόν· ἀλλ' αὐτὸς ὢν ὁ εἰς Χριστὸς, τοῦτο κἀκεῖνο τούτέστι θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐκίχρητο τοῖς ἀνθρωπίνους αὐτοῦ· τούτέστι πᾶσι τοῖς φυσικοῖς τῆς ἀνθρωπότητος, πρὸς ὑπακοὴν τοῦ πατρικοῦ καὶ θεοῦ αὐτοῦ θελήματος.

Eī δὲ τὴν δι' ἀγγέλων βοήθειαν κατεδέξατο, (φησὶ γάρ· « Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος ἐνισχύων αὐτόν » ὅς ἐστι νόμος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως), τὸ θέλημα οὐκ ἀνέλαβε· φησὶ γὰρ Δαβὶδ, ὅτι· « Τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ· καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀρουσέει σι. »

C Eī τὴν ἐγκατάλειψιν κατεδέξατο, τὸ θέλημα οὐκ ἀνέλαβε; Φησὶ γάρ· « Ἐλῶ, Ἐλῶ λημασαχθανί »; τούτέστι· Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπας; Παρέδωκε γὰρ ὁ θεὸς καὶ Πάτερ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον, γενόμενον ἄνθρωπον· οὐκ ἐγκατελείφθη μὲν ἡ σὰρξ αὐτοῦ, οὐδὲ ἐχωρίσθη τῆς θεότητος αὐτοῦ, οὐδὲ εἶδε ἡ διαφθοράν, οὐδὲ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐγκατελείφθη ἐν ᾧδου· ἀλλ' οὐκ ἐφέλατο ὁ θεὸς καὶ Πάτερ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ· ὑπὲρ ἡμῶν παρέδωκεν αὐτόν εἰς ὕβρεις καὶ ἀτιμίας, καὶ πάθη ἀδιάβλητα καὶ ἀναμάρτητα, καὶ εἰς θάνατον. Διὸ τῇ πατρικῇ εὐδοκίᾳ ὑπήκοος μέχρι σταυροῦ γενόμενος, καὶ αἰσχύνῃς καταφρονήσας, δόξῃ καὶ ἀφθαρσίᾳ τιμῇ τὴν φύσιν ἡμῶν ἑστεφάνωσεν.

D Eī οἱ μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες σύνθετον, καὶ τὰς δύο ἀπαρνούμενοι, τῆντων φύσεων διαφορὰν καταδέχονται, πῶς οἱ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ [ὁμολογοῦντες καὶ] καταγγέλλοντες, μίαν ἐπ' αὐτοῦ θέλησιν τερατεύσασθε; Ἀλλὰ φησιν· Οὐ φυσικὸν ἐστὶ τὸ θέλημα, ἀλλ' ὑποστατικόν· ποῖον οὖν θέλημα λέγετε; Τὴν θελητικὴν δύναμιν, καὶ τὸ ἀπλῶς θέλειν, καὶ τὸ φυσικὸν θελητόν· ἢ τὸν τρόπον τῆς τοῦ θέλειν χρή-

¹ Isa. vii, 16. ² Luc. xxi, 43. ³ Psal. xc, 11. ⁴ Marc. xv, 34. ⁵ Psal. xv, 11. ⁶ Rom. viii, 32. ⁷ Philipp. ii, 8. ⁸ Hebr. xii, 2. ⁹ Psal. viii, 7.

VARIAE LECTIONES.

¹ Ex N. ἢ hac necessario supplenda sunt. ² Nostri ἢ ἡλῶ, ἢ λῶ λημασαχθανί. ³ Edit. οἶδα. ⁴ Forte legendum οὖν. ⁵ Ita Nostri. Reg. edita et S. τερατεύονται. Sic interpr. prodigialiter dicunt.

σεως, τουτέστι τὸ πῶς θέλει, καὶ τὸ κατ' οἰκείαν Ἀ γνώμην καὶ ἡδονὴν θελητόν; ἀλλ' εἰ μὲν τὴν θελητικὴν δύναμιν ὑποστατικὴν φατε, καὶ τὸ ἀπλῶς θέλει, οὐκ ἀληθῶς ἀποφαίνεσθε· πᾶς γὰρ ἄνθρωπος ἔχει τὴν θελητικὴν δύναμιν, καὶ τὸ ἀπλῶς θέλει· τὰ δὲ ἐν πάσαις ταῖς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος θεωρούμενα ὑποστάσεις, φυσικά, καὶ οὐχ ὑποστατικά. Οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος τὸ αὐτὸ θέλει, οὐδὲ ὡσαύτως· ὥστε ἡ μὲν θελητικὴ δύναμις, καὶ τὸ ἀπλῶς θέλει, φυσικόν· τὸ δὲ τί θέλει, καὶ τὸ πῶς θέλει, διάφορον καθ' ἑκάστην ὑπόστασιν, καὶ ὡς συμβεβηκὸς ὑποστατικόν. Καὶ μάρτυς Ἰωάννης ὁ ἅγιος, καὶ ὅντως Χρυσόστομος, οὕτως λέγων ἐν βιβλίῳ α', λόγῳ 18' τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς· Ἡ μὲν γὰρ βούλησις, ἐμφυτον καὶ παρὰ Θεοῦ· ἡ δὲ τοιάδε βούλησις, ἡμέτερον, καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν. »

tractatu 14: « Voluntas quidem, innatum quiddam nostrique iudicii est. »

Ἔτι, εἰ ὑποστατικὴ καὶ ἡ θελητικὴ δύναμις, καθὰ ἑτεροὑπόστατός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἔσται καὶ ἑτερόδουλος.

Ἔτι, τὰ φυσικά, ἀδίδακτα· οὐδεὶς γὰρ διδάσκειται πεινῆν, ἢ διψᾶν, ἢ κοιμᾶσθαι, ἢ ἀναπνεῖν· οὕτως οὐδὲ θέλει διδάσκειται τις· πῶς δὲ θέλει, ἥτοι καλῶς, ἥτοι κακῶς, καὶ τί θέλει διδάσκεται· οὐ γὰρ τὸ θέλει διδάσκει ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος· τοῦτο γὰρ φυσικῶς ἡμῖν παρ' αὐτοῦ δίδεται· ἀλλὰ τὸ καλῶς θέλει, καὶ τί θέλει· ὥστε τὸ μὲν θέλει, φυσικόν· τὸ δὲ τί καὶ πῶς θέλει, ὑποστατικόν καὶ διάφορον, πλὴν τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἐκεῖ γὰρ ὡσαύτως, καὶ τὰ αὐτὰ θέλουσιν αἱ ἅγαι τῆς θεότητος τρεῖς ὑποστάσεις, κατὰ τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν. Ὁ γὰρ εἷς τῆς ἁγίας Τριάδος, ὁ σεσαρκωμένος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ὡς περ φύσιν ἀνθρώπου ἔσχε παρὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὸ γενέσθαι ἄνθρωπος, καὶ διακρίνεται τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, οὕτω καὶ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος φυσικοῖς ἰδιώμασι διακρίνεται τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, δύο φύσεις ἔχων, καὶ δύο φυσικάς ἰδιότητας.

Ἔτι, οὐσιώδης ἐστὶ καὶ φυσικόν, ὁ παρὸν σώζει, καὶ ὁ ἀπὸν φθείρει τὸν ὅρον τῆς φύσεως. Ἄρα οὖν ἀνεθέλητος ἄνθρωπος ἐστὶν; Οὐδαμῶς. Οὐ γὰρ γέγονε ποτε ἄνθρωπος ἀνεθέλητος. Φυσικὴ ἄρα ἡ θέλησις. Εἰ ἡ πείνα, καὶ ἡ δίψα, καὶ τοῦ ὕπνου ἡ ἔφεσις, ὀρέξεις οὐσαι ἄλογοι, φυσικαί εἰσιν· ἡ οὖν λογικὴ ὀρέξις, ἡ αὐτεξούσιος, οὐκ ἐστὶ φυσικὴ; Irrationabiles, ad naturam spectant; quidni animi appetitio rationalis, quæ libera est, ad eam spectet?

Κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονάμεν, κατὰ τὸ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον. Εἰ οὖν νοῦν καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον οὐκ ἀνέλαβεν, οὐκ ἀνέλαβε τὸ κατ' εἰκόνα· μετ' ὀλίγα δὲ καὶ περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα μικρὰ ὑποληψόμεθα¹. Εἰ οὖν ἀνθρωπίνην οὐκ ἀνέλαβε θέλησιν, πάντα ὅσα ἡθέλησεν ὁ Χριστὸς, βέβηκε ἡθέλησε θελή-

a natura voluntas velit? an modum usus voluntatis, seu quod sic velimus, ac quod pro nostro arbitratu ac libidine voluntati subicitur? Verum, si vim quidem voluntatis ac velle simpliciter ad personam dicatis pertinere, falsum decernitis? Omnis quippe homo vim habet volendi, et ut absolute velit. Quæ autem in singulis ejusdem speciei hypostasibus perspiciuntur, ad naturam spectant, non ad personam. At non universi homines id ipsum, aut eadem ratione volunt. Quamobrem volendi quidem facultas, ac velle simpliciter, ad naturam pertinet: velle autem hoc aliquid, ac sic velle, in unaquaque persona diversum est, et instar accidentis hypostatici. Ejusque testis sit sanctus Joannes aureo ore vere Chrysostomus, cum

B ita ait lib. 1 Comment. in Epistolam ad Hebræos, est, et a Deo: nostrum autem, talis voluntas.

Præterea: si voluntatis ipsa facultas ad personam pertinet, sicut Filius diversa persona est a Patre, ita etiam diversæ ab eo voluntatis erit.

Item: Quæ naturæ sunt, doctrina non egent. Nullus quippe docetur esurire, sitire, dormire, respirare: sic neque quis docetur velle: sed tali modo velle, id est bene aut male, et hoc aliquid velle addiscit. Non enim Dei lex velle docet: quippe cum hoc nostræ naturæ ab ipso sit datum: sed docet bene velle, et hoc aliquid velle. Ergo velle quidem ad naturam pertinet: hoc autem et sic velle, ad personam, diversumque est, præterquam in sancta Trinitate. Illic enim modo eodem eademque volunt tres deitatis personæ, propter eandem deitatis substantiam. Unus enim sanctæ Trinitatis, qui carnem sibi conjunxit, Filius Dei que Verbum ac Deus, uti naturam humanam, qua factus est homo, præter Patrem et Spiritum sanctum, quia ab utroque est discretus, habuit; ita et per naturalis humanitatis proprietates a Patre ac Spiritu sancto discretus est; quia duas naturas habet, duplicesque naturales proprietates.

Insuper, ad substantiam et naturam illud spectat, quod cum adest, servat; cum abest, destruit naturæ definitionem. Num ergo homo sit qui voluntatis est expertus? Minime. Nunquam enim

546 homo exstitit sine voluntate. Ergo voluntas eorum est quæ spectant ad naturam. Si fames, ac sitis, somnique desiderium, cum appellationes sint appetitio rationalis, quæ libera est, ad eam spectet?

Facti sumus ad imaginem Dei, quatenus intellectui et arbitrii libertate præditi. Si igitur non assumpsit mentem ac liberam voluntatem, neque id quod est ad imaginem assumpsit. Quædam vero post pauca subjiciemus, de modo quo homo est ad imaginem Dei. Itaque si Christus non assumpsit

VARIE LECTIONES.

¹ Reg. et Colb. 1639 ζῶν ἀνεθέλητος ἄνθρωπος ἐστὶν. ¹ Colb. et Nostri διαληψόμεθα.

humanam voluntatem, quaecunque voluit, omnino divina voluntate voluit. Quomodo igitur, cum ingressus domum latere voluisset, non potuit¹¹? non ergo divina voluntas est omnipotens, sed impotens. Desine, o homo, sic desipere. Divinae voluntatis non est tibi potiusque appetitio, ac velle locum ex loco mutare, et similia; sed humanae. Quanquam Christus humana haec voluntate, secundum Patris beneplacitum volebat.

29. Ast, inquit, non a natura concessa est homini libertas, sed honoris titulo. Ait enim Gregorius Theologus¹²: « Libero cum arbitrio honorans. » Sed attende quid rursus idem Pater dicat: « Hunc ratione ac Dei imagine honestatum. » Si ergo ne rationis quidem facultatem per naturam habuerit, sed honoris duntaxat titulo: jam quoque superest ut dicas, non assumpsisse Dominum animam ratione praeditam, sed mentis expertem.

Quot modis dicitur quid, ad imaginem?

30. Ea parte, in qua ratio, mens, et liberum arbitrium est. Eo item nomine, quod mens verbum gignit, ac spiritum profert, ac denique propter principatum. Triplici hac ratione sunt ad imaginem angeli et homines. Ad haec autem et imprimis homines, ratione ingenti, quod in Adamo perspicitur; et geniti, quod in Abel, ac processione, quae in Eva. Praeterea, ex eo quod homo natura principatum teneat. Anima enim a natura corpus subditum habet, cui dominetur. Quod item universa veluti colligat. Cum enim in Deo, tum in homine universim unitur quidquid in rebus creatum est: siquidem homo spiritualis sensibilisque naturae veluti nodus est. Quod denique Filius Dei ad ejus esset creandus imaginem. Non enim angelus factus est, sed homo¹³.

31. Natura omnis composita et ex diversis naturis coalescens, naturarum ex quibus componitur proprietates naturales necessario retinet, tametsi in conjunctione perspicatur earum confusio. Nam ignis et aqua omnino contraria sunt: ignis siquidem calidus est et siccus: aqua vero frigida et humida. Corpus tamen, quod ex quatuor elementis coaluit, quatuor habet qualitates; calo-

ματι· καὶ πῶς εἰσελθὼν [θελήματι] εἰς εἰκὼν¹⁴, καὶ θελήσας λαθεῖν, οὐκ ἐδυνήθη; Οὐκοῦν οὐ παντοδύναμον τὸ θεῖον θέλημα, ἀλλὰ ἀδύνατον. Παῦσαι, ὦ ἄνθρωπε, ταῦτα ληρῶν· οὐκ ἔστι θελας θελήσειως τὸ ἐφίσθαι βριούσιως ἢ πόσειως, καὶ τόπον ἐκ τόπου¹⁵ ἀμείβεσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀνθρωπίνης· εἰ καὶ ἀνθρωπίνη θελήσει, κατ' εὐδοκίαν πατρinhν ταῦτα θέλειν ὁ Χριστός.

30'. Ἀλλὰ, φησὶν, οὐ κατὰ φύσιν ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλὰ κατὰ τιμὴν, ἐν τῷ φάναι τὸν Θεολόγον Γρηγόριον· « Τῷ αὐτεξούσιῳ τιμήσας αὐτόν. » Ἀλλ' ἀκούε πάλιν τοῦ Πατρὸς· « Τοῦτον λόγῳ καὶ εἰκόνι Θεοῦ τιμημένον. » Οὐκοῦν οὐδὲ τὸ λογικὸν ἔχει κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τιμὴν· καὶ ὥρα σοι λέγειν, ὡς οὐ λογικὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀλογον ὁ Κύριος προσελάβετο

Κατὰ πόσους τρόπους λέγεται τὸ, κατ' εἰκόνα¹⁶;

λ'. Κατὰ τὸ λογικόν, καὶ νοερὸν, καὶ αὐτεξούσιον, κατὰ τὸ γεννᾶν τὸν νοῦν λόγον, καὶ προβάλλειν πνεῦμα· κατὰ τὸ ἀρχικόν. Κατὰ ταῦτα καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι κατ' εἰκόνα. Ἐπεὶ δὲ, ἐκ περιουσίας οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὸ ἀγέννητον, τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ· καὶ γεννητὸν, τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀβὲλ· καὶ τὸ ἐκπορευτὸν τὸ ἐπὶ τῆς Εὔας. Κατὰ τὸ φύσει ἀρχικόν· φύσει γὰρ ἔχει δοῦλον· ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα, καὶ ἐξουσιάζει αὐτοῦ· καὶ κατὰ τὸ συνάγειν πᾶσαν τὴν κτίσιν· ἐν τῇ γὰρ τῷ Θεῷ ἐνοῦται πᾶσα ἡ κτίσις, καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· σύνδεσμος γὰρ ἔστι νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως. Καὶ οὕτως κατ' εἰκόνα· τούτου ἑμελλε γίνεσθαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἄγγελος γέγονεν, ἀλλ' ἄνθρωπος.

λα'. Πᾶσα ὑπόστασις σύνθετος, ἐκ διαφόρων φύσεων συντεθειμένη, τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν δύο φύσεων ἔχει κατ' ἀνάγκην, καὶ σύγχυσις θεωρεῖται· ἐν τῇ ἐνώσει· τὸ γὰρ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἐναντία εἰσὶ παντελῶς· τὸ μὲν γὰρ πῦρ, θερμὸν καὶ ξηρόν· τὸ δὲ ὕδωρ, ψυχρὸν καὶ ὑγρόν· ἀλλ' ἡνίκα συντεθῇ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων, τὰς τέσσαρας ἔχει ποιότητες, θερμότητα καὶ ψυχρότητα, ὑγρότητα καὶ

¹¹ Marc. vii, 24. ¹² orat. 2 in Pascha. ¹³ Vide Greg. Nyss. ex quaestionibus *De eo quod est ad imag.*; Anastas. Antioch. in orat. duabus de eodem argumento.

VARIAE LECTIONES.

¹⁴ Reg. τόπους ἐκ τόπων. Edita et Nostri τόπον ἐκ τόπου. Vetus interpr. *Locum ex locis*. ¹⁵ Combef. ἀνοὺν posuit, nescio quo auctore. Ita mss. quae legi: edit. Basil. περὶ τοῦ κατὰ εἰ γέγοναμεν κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ille porro titulus novum aliud opus non indicat, ut viri quidam docti putarunt, sed pauca, quae auctor se traditurum paulo ante pollicitus erat de celebri hac inter Orientales quaestione. ¹⁶ Noster ἰ θεωροῖτο,

NOTE.

(2) Combefisius ex uno cod. Nostro, ita vertendum censuit: Num ii qui unam in Christo naturam composuit, et duas negant, naturarum admittunt diffe-

rentiam? At potior mihi videtur sensus sine interrogatione; ut auctor ex ipsamet Severianorum confessione Monobelelas validius expugnet.

ξηρότητα. Εἰ οὖν ἐνθα σύγχυσις θεωρεῖται, ἀνάγκη ἂν θεωρεῖσθαι τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν συντεθέντων ἢ, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσει·

λβ'. Ἀλλὰ, φασίν, ὥς ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔχει φυσικὸν θέλημα· λέγουσι δὲ ἡ Μανιχαϊκῶς δύο μόνον εἶναι θελήματα· τὸ ἐν τῷ θεῷ, τὸ ἀγαθόν· τὸ δὲ ἕτερον, τὸ διαβολικόν, τὸ πονηρὸν· καὶ πηνίκα μὲν τὸ ἀγαθὸν θελήσει ὁ ἄνθρωπος, τὸ τοῦ Θεοῦ ἔσχε θέλημα· ἡνίκα δὲ τὸ πονηρὸν, τὸ τοῦ διαδόλου. Ὁ μανίας ὑπερβολῆς! ὦ σκότους ἀγνοίας! Τὸ θεῖον θέλημα [ἔχει ὁ ἄνθρωπος] παντοῦργον, ἢ οὐ; Ναί φασιν. Εἰ οὖν τὸ θεῖον θέλημα ἔχει ὁ ἄνθρωπος, ἀγαθὸν θέλων, ἔσται κατ' αὐτοῦ παντοῦργός. Ἀλλ' ἀγνοοῦσιν ὥς ἀδύνατον οἰανοῦν φύσιν χρῆσασθαι πράξει, ἢ ἐνεργῆσαι, ἥς τὴν δύναμιν οὐ κατὰ φύσιν ἔλαβεν· οἷον οὐ δύναται πτῆναι τὸ πτηνόν, μὴ κατὰ φύσιν λαβὼν τὴν τοῦ πέτασθαι δύναμιν· οὐδὲ καὶ χερσαῖον βαδίζειν, εἰ μὴ τὴν βαδιστικὴν κατὰ φύσιν ἔλαβε δύναμιν· οὕτω δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος, οὐ δύναται ἐνεργεῖν καὶ θέλειν, εἰ μὴ κατὰ φύσιν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν ἔλαβε δύναμιν· οὐδὲ γὰρ νοεῖν δύναται, εἰ μὴ φύσει τὴν νοητικὴν δύναμιν ἔλαβεν· οὐδὲ δρᾶν, [δρᾶν] οὐδέ τι ἕτερον ἐνεργεῖν· διὸ καὶ πάση φύσει αἱ φυσικαὶ ἐνέργειαι αἱ ἐνυπάρχουσι, καὶ συνυπάρχουσι· τὰ δὲ θελητὰ καὶ ἐνεργητὰ, οὐ συνυπάρχουσι. Καὶ ἡ μὲν φυσικὴ θελήσις, τούτεστιν ἡ θελητικὴ δύναμις, μία· τὰ δὲ θελήματα¹, πολλὰ καὶ διάφορα· φησὶ γὰρ ἡ Γραφή· Πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. Οὐκ εἶπεν· θελα θελήσις· ἐν αὐτοῖς· ἀλλὰ, « Πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς· » τούτεστι τὰ θελητὰ.

eis². Non ait, divina in eis volendi facultas; sed: « Omnes voluntates ejus in eis, » id est, ea quæ cadunt sub ejus voluntatem.

λγ'. Ἰστέον δὲ ὅτι πάντα τὰ θελητὰ τῆς θεότητος φυσικὰ εἰσιν· ἀτρεπτος γὰρ οὖσα, οὐ πέφυκεν ἄλλως καὶ ἄλλως θέλειν· ἀλλ' αἱ ὡσαύτως θέλει. Διὸ καὶ ταῦτά εἰσι τὰ θελητὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Πάντα γὰρ τὰ φυσικὰ τὰ αὐτὰ εἰσι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ὥς ἡ αὐτὴ αὐτῶν ἡ φύσις. Οὐδὲν δὲ ὑποστατικὸν ἐν τῇ ὑπερουσίῳ θεότητι, εἰ μὴ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ γεννητικὸν τοῦ Πατρὸς, τὸ γεννητὸν τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὸ ἐκπορευτὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

λδ'. Ὡς εἶπομεν περὶ θελήματος, οὕτω καὶ περὶ ἐνεργείας φασμέν· ὅτι τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα διάφορὰ σημαίνει. Ἐνεργείας μὲν γὰρ Θεοῦ ἰδιὸν ἐστὶ, τὸ μὴ μόνον ἐπ' ἀπειρον αἰσθησεως ἀπάσης ἐπὶ ἑκείνη εἶναι, νοῦ τε καὶ παντὸς αἰῶνος· ἀλλὰ καὶ πάσης οὐσίας καὶ κτίσεως³. Ἐνέργεια δὲ ἐστὶν, ἡ φυσικὴ ἐκείνης οὐσίας δύναμις τε καὶ κίνησις.

¹ Psal. xv, 3. ² Lib II, De fide, cap. 23.

VARIÆ LECTIONES.

Bas. N. 1 συνθέτων. Hæc porro et nonnulla alia repetit, ut sensim ad secundam quæstionis partem de duplici operatione enucleandam accedat. ἢ Als. γὰρ, nec male. Regg. Colb. 1639. Nostri ὑπερβολῆς... ἀγνοία. Sed velut interpr. O insaniam superabundantiam! o tenebrarum ignorantiam! Sic barbaro more casum patrium Latine reddit. Deest at, in Basil. et cod. S. Hil. Colb. 1639 θελητὰ. N. chari. πᾶσα ἡ θελήσις. Nostri ὅτι τὰ θελήματα. N. 1 αἰτίας καὶ κινήσεως.

A rem et frigus, humorem ac siccitatem. Si ergo ubi perspicitur confusio, necesse tamen est investigari naturales proprietates eorum, ex quibus compositio 547 sit; quanto magis in ea unione quæ confusionis expers existit!

32. Ast, inquit, non habet homo voluntatem naturalem. Dicunt enim Manichæorum more duas tantum esse voluntates; unam quidem divinam, quæ bona est, alteram vero diabolicam, quæ mala; cumque id vult homo quod bonum est, Dei in eo esse voluntatem, cum id quod malum, diaboli. O singularem dementiam! O ignorance tenebras! Divinam voluntatem omnium creatricem habet homo, necne? Certe habet, inquit. Cum ergo homo qui vult bonum, divinam habeat voluntatem, erit plane ex eorum sententia rerum omnium auctor. Sed non intelligunt, nullam omnino naturam posse aliquid exsequi, si volendi facultate a natura donata non sit. Ut aves nunquam volaverint, nisi per naturam accepta facultate volandi; nec terrestre animal gradietur, nisi accepta facultate gressus: sic nec homo aliquid velle, aut agere potest, nisi a natura volendi atque agendi vim acceperit. Eodem modo neque ut intelligat fieri potest, nisi a natura acceperit intellectus facultatem; neque rursum ut videat, aut aliud quidquam agat. Quamobrem etiam naturales proprietates omni semper naturæ insunt, eique coexistunt: haud perinde vero res quas volumus et agimus. Ac quidem naturalis voluntas, sive facultas illa qua volumus, una est: ea autem, quæ volumus, multa sunt ac varia. Ait enim divina Scriptura: « Omnes voluntates ejus in eis, » id est, ea quæ ca-

33. Id porro operæ pretium est scire, quæ vult deitas, ad naturam pertinere; quippe quæ immutabilis existit, nec est comparata, ut alio atque alio modo velit, sed semper vult eodem modo. Atque adeo eadem prorsus sunt quæ volunt Pater et Filius et Spiritus sanctus, uti una eademque est trium natura. Nihil autem in summa Deitate personale est, præterquam ut Pater ingenuus sit ac Filii genitor, Filius sit genitus, ac Spiritus sanctus procedat.

34. Quod autem diximus de voluntate⁴, de actu itidem sive operatione, et ipsa voce actus dicimus: nimirum, eorum esse, quæ diversa significant. Divinæ autem operationis hoc proprium est, ut nedum sensum omnem, mentemque ac sæculum, sed et omnem substantiam ac creaturam imminensum superet. Porro actus est cujusque

substantiæ motio. Rursusque, actus est vis naturalis et uniuscujusque essentialis interpretis. Item: actus naturalis est primus, est intelligentis animæ virtus semper in motu; id est perpetuo motu agitata ejus ratio, ab ea cum fonte jugiter manans. Actus quoque dicuntur actionum exercitia; ut videre, loqui, spiritum ducere, ambulare, manducare, bibere; hoc est naturales ejusque facultatis functiones. **548** Quin et passiones naturales haud raro actus quidam dicuntur; uti fames, sitis ac similia. Atque, ut verbo dicam, actus naturalis est cujusque substantiæ virtus et motio, qua ablata nihil superest. Quid ergo est quomobrem naturæ humanæ operationem Dominus non habeat, scum sublata naturali cujusque operatione, naturæ consequatur interitus? Si ergo non fuit in eo naturæ humanæ naturalis operatio, ne natura quidem humana in eo fuit. Quorum enim naturæ diversæ sunt, eorum etiam tam voluntates, quam actus et operationes discrepant.

35. Aliud itaque est actus, aliud operari, aliud aliquid aut modo quodam operari, aliud quod agitur, sive quod subest actioni; aliud quod habet operandi facultatem, et aliud operans. Atqui actus quidem est ipsa vis operandi, hoc est posse operari. Operari autem, est ea vi uti: aliquid vero operari, est, v. gr. cernere, intelligere, audire, ambulare, comedere, bibere. Modo quodam operari, est bene, aut male agere. Operandi vim habens, est quod facultate pollet ut agat, puta angelus, homo. Operans denique, qui operatione utitur; hypostasis nimirum. Atque adeo actus alias quidem significat agendi facultatem; alias vero agere: interdum, id quod agitur: ac quidem actus, id est agendi facultas, atque agere, ad naturam pertinent. Omnes enim potentiam habent operandi; et habent universi ut agant: homo siquidem animal est operandi facultate præditum: quod autem agitur, nedum naturæ est, sed et personæ, in angelis pariter atque hominibus. Nam in sancta Trinitate ad naturam pertinent quæcunque sunt voluntati ac operationi subjecta: unde etiam sunt eadem in tribus personis. At in angelis et hominibus, nec idem est quod volunt, nec idem horum usus. Unusquisque enim singularis angelus et homo proprium motum habet, vultque et agit peculiari ratione. Quomobrem in Domino nostro Jesu Christo, quia duplex est natura, duplex quoque est actio; ut sit perfectus Deus, et perfectus homo: duplex item voluntas ac diversum, pro utriusque naturæ discrimine, velle naturale: ut divino atque humano modo velit; omnipotenti ac sine passione, ratione divinæ naturæ; imbecilliter et patiando, ratione humanæ. Ac aliud quidem est, aliudque quod natura divina agitur,

Καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστι φυσική, ἡ πάσης οὐσίας ἐμφυτος κίνησις. Καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστιν, ἡ φυσική, καὶ δηλωτική ἐκάστης οὐσίας δύναμις. Καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστι φυσική καὶ πρώτη, ἡ ἀεικίνητος δύναμις τῆς νοερᾶς ψυχῆς· τοὔτεστιν ὁ ἀεικίνητος αὐτῆς λόγος, φυσικῶς ἀεὶ ἐξ αὐτῆς πηγάζομενος. Λέγονται δὲ ἐνέργειαι, αἱ πράξεις, ὡς τὸ ὁρᾶν, τὸ λαλεῖν, τὸ ἀναπνεῖν, τὸ περιπατεῖν, τὸ ἐσθίειν, τὸ πίνειν· τοὔτεστιν ἡ χρῆσις πάσης φυσικῆς δυνάμεως. Καὶ τὰ πάθη δὲ τὰ φυσικά, πολλάκις ἐνέργειαι λέγονται· οἷον πείνα, δίψα, καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐνέργειά ἐστι φυσική, ἡ ἐκάστης οὐσίας δύναμις τε καὶ κίνησις, ἥς χωρὶς μόνον τὸ μὴ ὂν. Πῶς οὖν οὐχ ἔξει τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ Κύριος; ἡ γὰρ ἀνυπαρξία τῆς φυσικῆς ἐκάστου δυνάμεως, ἀνυπαρξία ὑπάρχει τῆς φύσεως. Εἰ οὖν οὐκ ἔσχεν ἀνθρωπίνην φυσικὴν ἐνέργειαν, οὐδὲ φύσιν ἔσχεν ἀνθρωπίνην· ὣν γὰρ ἡ φύσις διάφορος, τούτων καὶ ἡ θέλησις, καὶ ἡ ἐνέργεια διάφορος.

λέ'. Ἐτερον οὖν ἐνέργεια, καὶ ἕτερον τὸ ἐνεργεῖν, καὶ ἕτερον τὸ τί καὶ πῶς ἐνεργεῖν, καὶ ἕτερον τὸ ἐνεργητὸν, τοὔτεστι τὸ ἐνέργημα, καὶ ἕτερον τὸ ἐνεργητικόν, καὶ ἕτερον ὁ ἐνεργῶν· ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστίν, αὕτη ἡ ἐνεργητικὴ δύναμις, τοὔτεστι τὸ δύνασθαι ἐνεργεῖν· ἐνεργεῖν δὲ τὸ καχερῆσθαι τῇ ἐνεργητικῇ δυνάμει. Τί δὲ ἐνεργεῖν ἐστίν, ὁρᾶν, νοεῖν, ἀκούειν, περιπατεῖν, ἐσθίειν, πίνειν· πῶς δὲ ἐνεργεῖν ἐστὶ τὸ καλῶς ἢ κακῶς. Ἐνεργητικὸς δὲ ἐστὶ, τὸ ἔχον δύναμιν τοῦ ἐνεργεῖν, οἷον, ὁ ἀγγέλως, ὁ ἀνθρώπος· ἐνεργῶν δὲ, ὁ καχερμένως τῇ ἐνεργείᾳ· ἡγοῦν ἡ ὑπόστασις. Ἢ οὖν ἐνέργεια, ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν, ποτὲ δὲ τὸ ἐνεργεῖν, ποτὲ δὲ τὸ ἐνέργημα· ἡ μὲν οὖν ἐνέργεια, τοὔτεστιν ἡ δύναμις ἡ ἐνεργητικὴ, καὶ τὸ ἐνεργεῖν, φυσικόν· πᾶς γὰρ ἀνθρώπος ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ ἐνεργεῖν, καὶ πᾶς ἀνθρώπος ἔχει τὸ ἐνεργεῖν. Ἐνεργητικὸν γὰρ ζῶον, ἀνθρώπος· τὸ δὲ ἐνέργημα, οὐ μόνον φυσικόν, ἀλλὰ καὶ ὑποστατικόν, ἐπὶ τε ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Ἐπὶ γὰρ τῆς ἀγίας Τριάδος, φυσικά πάντα τὰ θελητά καὶ ἐνεργητά· διὸ καὶ τὰ αὐτὰ τῶν τριῶν ὑποστάσεων· ἐπὶ δὲ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, οὐδὲ τὸ αὐτὸ θελητὸν, οὐδὲ τὸ αὐτὸ ἐνεργητὸν, οὐδὲ ὁ αὐτὸς τρόπος τῆς χρήσεως· ἐκάστη γὰρ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ὑπόστασις, ἰδίαν ἔχει κίνησιν, καὶ ἰδιαιρέτως θέλει καὶ ἐνεργεῖ. Διὸ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο φύσεις, δύο ἐνέργειαι φυσικαί, ἵνα ἡ θεὸς τέλειος, καὶ ἀνθρώπος τέλειος· καὶ δύο θέλειν, καὶ διαφόρως θέλειν, κατὰ τὴν φυσικὴν τῶν δύο φύσεων διαφοράν, θελῶς καὶ ἀνθρωπίνως· παντοδυνάμως καὶ ἀπαθῶς κατὰ τὴν θεῖαν φύσιν· καὶ ἀσθενῶς καὶ παθητικῶς κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Καὶ ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο τὸ φυσικόν ἐνέργημα τῆς θείας φύσεως, καὶ ἄλλο τὸ τῆς ἀνθρωπίνης· οὐ γὰρ τῆς θείας φύσεως ἐνεργητά, εἰσὶ

VARIAE LECTIONES.

γ R. ἕτερος. * Colb. 4780: Καὶ ἄλλο μὲν τὸ φυσικόν ἐνέργημα τῆς θείας φύσεως, καὶ ἄλλο τὸ τῆς ἀνθρωπίνης. Οὐ γὰρ ἡ τῆς θείας φύσεως εἰσὶν ἐνεργητά, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης εἰσὶ.

τὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργητῆ, οὐδὲ τὰ τῆς θείας φύσεως, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης. Οὐ γὰρ δημιουργεῖ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· οὐδὲ τρώγει· ἡ θεία φύσις, οὐδὲ μεταβαίνει ἐκ τόπων εἰς τόπους, εἰ καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἡ θεία ἐνεργεῖ ἐνέργεια· εἰς δὲ ὁ ἐνεργῶν ταῦτα κατεῖνα, ὅτι μὴ ὑπόστασις. Εἰ γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην οὐκ ἀνέλαθεν ἐνέργειαν, οὐκ ἔζησεν ὡς ἄνθρωπος, οὐκ ἐνόησεν, οὐκ ἐλογίζατο, οὐκ ἔφαγεν, οὐκ ἔπιεν, οὐκ ἔσθετο βρώσεως, οὐ περιεπάτησεν, οὐκ εἶδεν, οὐκ ἤκουσεν· οὐκ ἀνέπνευσεν, οὐδὲ τι τῶν ἀνθρωπίνων διεπράξατο, οὐδ' ὅλως ἀνθρώπος γέγονε. Φησὶ γὰρ ὁ Νυσσαεὺς Γρηγόριος· « φθέγγεται μὲν, ὡς ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως πρόσφορον, ὃ τὰ ἡμέτερα πάθη οικειωσάμενος· ἐπάγει δὲ τὴν δευτέραν φωνήν, τὸ ὑψηλὸν τε καὶ θεοπρεπὲς βούλημα κυρωθῆναι παρὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας θέλων. Ὁ γὰρ εἰπὼν, Μὴ τὸ ἐμὸν, τὸ ἀνθρώπινον τῷ λόγῳ ἐσήμανε· προσθεὶς δὲ, τὸ σὸν, ἐδείξει τὸ συναφὲς τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα θεότητος· ἥς οὐδεμία θελήματός ἐστι διαφορὰ, διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως. »

λς'. Τούτων οὕτω διηρθρωμένων, καὶ διεσχιλευμένων, εἰδωμεν εἰ λέγει τὰ ἅγια Εὐαγγέλια, καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες, ταῦτα πάντα ἔχειν τὸν Κύριον, ἢ οὐ. Ὅτι μὲν οὖν ἔχει ψυχὴν ἀνθρωπίνην, φησὶν αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. » Καὶ πάλιν· « Καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθωμι ὑπὲρ τῶν προβάτων. » Ὅτι δὲ καὶ σῶμα εἶχε, μάρτυς Ἰωσήφ ὁ αἰτήσας τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ κτεύρας, καὶ θαῖς ἐν τῷ τάφῳ· ὅτι δὲ καὶ τὴν τῶν μελῶν εἶχε διοργάνωσιν, μάρτυς ἡ τὴν κεφαλὴν ἀλείψασα μύρῳ [πύρην] καὶ τοὺς πόδας βρέξασα τοῖς δάκρυσι· καὶ οἱ ἥλοι οἱ ἐμπαρέντες ἐν ταῖς παλάμαις, καὶ τοῖς ταρσοῖς τῶν ποδῶν· ἡ λόγχη ἡ νύξασα τὴν πλευράν· καὶ ὁ ἀναπεσὼν ἐπὶ τὸ στῆθος μαθητὴς· ἡ γλῶσσα ἡ εἰπούσα, « Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω· » τὸ στόμα τὸ μεταδοτικὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οἱ ὀδόντες, οἱ τεμνόντες τὸ Πάσχα, καὶ ἡ φάρυγξ ἡ τῷ στομάχῳ καταπέμψασα τοῦτο· τὸ τε ἥπαρ τὸ ἐξαίματῳσαν· ὃ τε κόπος ὁ ἐκ τῆς ὁδοπορίας γενόμενος, ὑπερταθέντων τῶν μυῶν καὶ τῶν νευρῶν, ὡς φησὶν ὁ θεῖος Βασίλειος· ἡ τε περιτομή τῆς ἀκροϋστίας· καὶ οἱ γλοῦτοι οἱ ἐπὶ τοῦ ὅνου κακαθιρότες· αἱ τε κατὰ τὸν νῶτον μάστιγες· τὰ βαπτίσματα τε τῶν παρειῶν σὺν τοῖς ἐμπτύσμασι τοῦ προσώπου. Ὅτι δὲ καὶ τομὴν καὶ βεῦσιν ἐδέξατο τὴν ἐμὴν, μάρτυς ἡ περιτομή, οἱ

A aliud quod humana. Nec enim quæ divina natura operatur, ipsa sunt, quæ operatur humana; nec quæ divina patrantur, eadem sunt quæ facit humana. Non enim natura divina comedit, aut loca subinde mutat: quanquam divina actio per humanam actionem agit. Unus porro est qui hæc agit et illa, quia una persona est. Si enim non assumpsit humanam actionem; nec vixit ut homo, nec intellexit, nec cogitavit, nec comedit, nec bibit, nec cibum gustavit, nec ambulavit, nec vidit, nec audiuit, nec respiravit, nec ullum eorum exsecutus est quæ naturam humanam contingunt; atque adeo nequidem homo fuit. Ait enim beatus Gregorius Nyssenus: « Loquitur quidem, tanquam ex hominis **549** persona, id quod imbecillitati naturæ congruebat, ille qui nostras sibi passiones asciverat. Cæterum alteram vocem postea subjungit; sublimem utique ac divinitati consentaneam voluntatem supra humanam valere humanæ salutis causa volens. Nam qui dixit: *non mea*, humanam his verbis significavit: cum autem addidit *sed tua*, divinitatis suæ cum Patre conjunctionem ostendit: ejus ob naturæ societatem nulla voluntatis differentia est. »

36. His ita digestis et enucleatis disputatis, videamus num sancta Evangelia, apostolique et sancti Patres, omnia hæc Dominum habuisse confirmant. Ac se quidem humanam animam habuisse his ipse verbis Dominus in Evangelio Joannis ait: « Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam¹⁶. » Et iterum: « Et animam meam pono pro ovibus meis¹⁷. » Quod autem habuerit corpus, testis est Joseph, qui corpus ejus petivit, curavitque, et in sepulchro posuit¹⁸. Membrorum etiam compositionem in eo fuisse testata est illa meretrix, quæ et caput ejus unguento unxit, et pedes lacrymis rigavit¹⁹: testes sunt et clavi, quibus manuum palmæ ac pedum plantæ perforatæ sunt²⁰: lancea quæ ejus aperuit latus²¹, ac discipulus, qui supra pectus ejus recubuit²²; lingua quæ dixit: « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat²³; » osque illud quod impertivit Spiritum sanctum²⁴: dentes qui Pascha comminuerunt, et guttur quod illud in stomachum transmisit²⁵: hepar item, quod in sanguinem vertit²⁶: fatigatio quoque ea itinere²⁷, distenta supra modum musculorum artuumque compage, ut ait admirabilis Basilus. Præputii itidem circumcisio²⁸, et clunes quibus asino insedit²⁹; suscepta in dorso verbera: impacti genis colaphi, faciei que sputa³⁰. Quod autem sectionem meam diffusionemque

¹⁶ Joan. x, 18. ¹⁷ ibid. 15. ¹⁸ Matth. xxvii, 57. ¹⁹ Luc. vii, 34, 38. ²⁰ Joan. xx, 24 seqq. ²¹ Joan. xix. ²² Joan. xiii, 23. ²³ Joan. vii, 37. ²⁴ Joan. xx, 21. ²⁵ Joan. xiii, 2. ²⁶ Luc. xxiv, 42. ²⁷ Joan. iv, 6. ²⁸ Luc. ii, 21. ²⁹ Matth. xxi, 7 seqq. ³⁰ Matth. xxvi, 67.

VARIE LECTIONES.

• Colb. 1629 ἐσθλεί. • Nysseni verba absunt in miss. locus apparet vacuus in Colb. 4780, sumpta sunt ex *Antirr. advers. Apollinar.* n. 32, citantur act. 6 synodi vi. • R. et Colb. 1639 διηρθρωμένον. N. 1 διηρθρωμένον, καὶ διαλεπτοληθέντων. Cod. S. Hil. καὶ διαλεπτολουμενόν. • Cod. S. Hil. τῶν ἀρθρῶν ἀρθρῶν.

susceperit, testis circumcisio est, clavi quoque, lancea, sputum, sudor, sanguis ille et aqua quæ fluxerunt e latere. Quod item actiones animæ et passionες accepērit, testes sunt sanctissimæ ejus animæ actiones, quas per corpus expressit. « Vidit enim, inquit, civitatem Jerusalem, et fleuit super illam⁴¹. » Joannem quoque missum esse in carcerem audivit⁴²; unguenti olfactio⁴³, quæque vox Lazarum suscitavit⁴⁴; gustus item, fellis et acetī naturaliter aversatus acerbītatē⁴⁵. Haud plane enim ista divinæ naturæ operationes sunt. Leprosi contactus, incessus, manuumque in cruce extensio. Quod si vegetandi vim spectemus, idem testabitur corporis tum nutritio, tum incrementum. « Beatus, inquit, venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti⁴⁶. » Et, « Puer crescebat aetate⁴⁷. » Si naturam sentientem, anima quidem, sed non ratione præditam; sensus, motus cum impressione, fames, sitis. Dicit enim Scriptura: « Postea esuriit⁴⁸. » In cruce item, « Sitio⁴⁹. » Cibi appetitio; ait enim: « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum⁵⁰. » Ira: « Turbatus enim est, inquit, spiritu, et protestatus est, et dixit: Unus ex vobis tradet me⁵¹. » Escæ ac potus coctio, inque sanguinem conversio: unde enim aliunde **550** sudor, sputum, sanguisque salutaris et aqua, nisi ex cibi coctione? sentiebat quippe, et omnibus utebatur absque passione, sed congenito sibi modo alimentum sumebat, non voluptatis causa, sed, ut quod effluerat, repletet. Etsi enim sanctissimum ejus corpus non vidit corruptionem⁵²: divisionem tamen et effluxionem naturaliter pertulit. Est enim corruptio, corporis in ea ex quibus constabat, resolutio. Præ his omnibus ipsamet vita testis fuit, quæ animantis primus actus est, ac motus quam anima corpori impertit.

37. Vim autem seminalem atque genitalem non habuit. Ejusmodi quippe sunt divinarum personarum proprietates, ut mutari nullatenus possint: et sicut Pater et Spiritus sanctus Filius fieri non poterant, Idcirco non nisi Dei Filius factus est hominis Filius, ut immota maneret proprietas. Deinde persona cum ejusdem generis persona commisceri solet: atqui nulla est alia talis persona, quæ Dei et hominis Filius sit. Unus enim est unigenitus Filius, solus ex solo Patre, [et solus ex sola matre,] Dei Filius, ac Filius hominis, Deus et homo, Jesus Christus Dei Filius. Præterea, etsi naturalis est commistio ad hominum genus propagandum, non tamen necessaria. Quippe fieri potest, ut quis vivat et sit homo, nec tamen commisceatur: multique ab hac affectione immunes prorsus fuerunt.

⁴¹ Luc. xix, 41. ⁴² Matth. xiv, 12. ⁴³ Joan. xii, 3. ⁴⁴ Joan. xi, 43. ⁴⁵ Matth. xxvii, 34. ⁴⁶ Luc. ii, 27. ⁴⁷ Luc. i, 52. ⁴⁸ Matth. iv, 3. ⁴⁹ Joan. xix, 28. ⁵⁰ Luc. xxii, 15. ⁵¹ Joan. xiii, 24. ⁵² Psal. xv, 10.

VARIÆ LECTIONES.

• N. ἂν ἀπεστράφη φυσικῶς. Bas. συνήθως. † Legō, φυσικῆς. * Colb. 1639, et S. Hil. τοῦ ὑπεκρεύματος. † N. ἡ καὶ τομήν. ‡ Quæ sequuntur usque ad Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. desunt in nostris, Colb. et Reg.

ἦλοι, ἡ λόγχη, τὸ πτύσμα, ὁ ἰδρώς, τὸ ρεῦσαν ἐκ τῆς πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ. Ὅτι δὲ καὶ τὰς ψυχικὰς ἐνεργείας, καὶ τὰ πάθη ἀνέλαβε, μάρτυρες αἱ διὰ τοῦ σώματος τοῦ ἀκηράτου τῆς παναγίας αὐτοῦ ψυχῆς ἐνέργειαι. • Εἶδε γάρ, φησὶ, τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκλαυσεν· ἤκουσέ τε, ὅτι Ἰωάννης ἐδάκρυεν ἐν τῇ φυλακῇ· ἤτε τοῦ μύρου ὀσφραντικῆ αἰσθησις, καὶ ἡ φωνὴ ἡ ἐγείρασα τὸν Λάζαρον, καὶ ἡ γεῦσις τῆς χολῆς καὶ τοῦ ὄξους, ἀποστραφεῖσα φυσικῶς· τὴν ἀγρίαν· οὐ γὰρ δὴπου ταῦτα θείας ἐνέργειαι φύσειως· καὶ ἡ ἀφ᾽ τοῦ λεπροῦ, ἡ τε βάδις, καὶ ἡ τῶν χειρῶν ἐπὶ σταυροῦ ἔκτασις, ἐκ μὲν τῆς φυσικῆς ἰδυνάμεως, ἡ θρέψις τοῦ σώματος καὶ ἡ αὔξησις· • Μακαρία γάρ, φησὶν, ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὗς ἐθήλασας. • Καὶ, • Τὸ παιδίον ηὔξανε ἐν ἡλικίᾳ. • Ἐκ δὲ τῆς αἰσθητικῆς, ὡς ἐμφύχου, ἀλόγου δὲ φύσειως, ἡ αἰσθησις, ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, ἡ πείνα, ἡ δίψα. Ὑστερον γάρ, φησὶν, ἐπείνασε· καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, διψῶ· ἡ τῆς βρώσειως ἐπιθυμία· • ἐπιθυμῶ γάρ, φησὶν, ἐπιθύμησα φαγεῖν Πάσχα τοῦτο μεθ' ὑμῶν. • Ὁ θυμὸς, • Ἐταράχθη γάρ, φησὶ, τῷ πνεύματι, καὶ ἐμαρτύρησε, καὶ εἶπεν· • εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. • Ἡ πείσις τῶν βρωμάτων καὶ τοῦ πότου, καὶ ἡ ἐξαιμάτωσις· πῶθεν γάρ ὁ ἰδρώς, ὁ πτύσας, τὸ σωτήριον αἷμα καὶ ὕδωρ, εἰ οὐκ ἐκ πέψεως; ἡσθάνετο μὲν γάρ, καὶ πᾶσιν ἐκέχρητο· ἀλλ' οὐκ ἐμπαθῶς, καὶ φυσικῶς, καὶ ἐτρίφετο, οὐ καθ' ἡδονὴν ἐμπαθῆ, ἀλλὰ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ὑπεκρεύσαντος⁵³. Εἰ γάρ καὶ μὴ εἶδε τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα διαφθορὰν, ἀλλὰ τομήν⁵⁴ καὶ ρεῦσιν φυσικῶς ὑπέμεινε. Διαφθορὰ γάρ ἐστιν, ἡ εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη τὸ σῶμα ἀνάλυσις. Καὶ πρὸ πάντων αὕτη ἡ ζωὴ· ἥτις ἐστὶ τοῦ ζώου ἐνέργεια πρώτη, καὶ ἡ κινήσις ἐκ ψυχῆς μεταδομένη τῷ σώματι.

λζ'. Τὸ δὲ σπερματικὸν καὶ γεννητικὸν οὐκ ἔσχεν· ἀμετάπτωτα γάρ τὰ τῶν Θεῶν ὑποστάσεων ἰδιώματα· καὶ ἀδύνατον τὸν Πατέρα, ἢ τὸ Πνεῦμα, γενέσθαι Υἱόν· διὸ οὐδὲ γέγονεν Υἱὸς ἀνθρώπου, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα μείνῃ ἀμετάβλητον τὸ ἰδιῶμα. Ἐπειτα, ὑπόστασις ἐμοφουεῖ ὑποστᾶσαι μίγνυται· οὐκ ἔτι δὲ ἄλλη ὑπόστασις τοιαύτη, Υἱὸς Θεοῦ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου⁵⁵· εἰς γὰρ μονογενὴς Υἱὸς, μόνος ἐκ μόνου Πατρὸς, καὶ μόνος ἐκ μόνης μητρὸς, Υἱὸς Θεοῦ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἐτι δὲ εἰ καὶ φυσικῇ ἡ μίξις διὰ τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαία· δυνατόν γάρ ἄνθρωπον ζῆν καὶ εἶναι ἄνθρωπον, μὴ μίγνυμενον· καὶ πολλοὶ γεγονᾶσι τοῦτου τοῦ πάθους ἀπεργασμένοι.

•

λη'. Αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ σῶμα, ἰδίαν οὐκ ἔσχεν ἐνέργειαν, εἰ μὴ τομήν καὶ ρεύσιν· [ἃ τινεσὶ πάθη εἰσὶν, οὐκ ἐνέργειαι] τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, ψυχῆς σώματος κεχρημένης ἀριθήλως εἰσὶν ἐνέργειαι, οὐ θεότητος· ἡ παραχῇ· « Νῦν γάρ, φησὶν, ἡ ψυχὴ μου τεταράσσεται. » Ἡ λύπη καὶ ἡ ἀδημονία· « Ἡρξάτό μου γὰρ λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. » Καὶ, « Περιλυπὸς ἔστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου. » Ἡ δειλία τοῦ θανάτου· « Πάτερ γάρ, φησὶν, εἰ δυνατόν, περὶθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. » Ὁ θάνατος. Ταῦτα πάντα οὐ θεότητος· ἀπαθὲς γάρ τὸ θεῖον, καὶ ἀείζων, καὶ ἀθάνατον· ἀλλὰ ζῶον, τουτέστιν οὐσίας ἐμφύχου καὶ αἰσθητικῆς· ἐκ δὲ τῆς λογικῆς ψυχῆς καὶ νοερᾶς, τὴν σοφίαν. « Προέκοπτε γὰρ σοφία καὶ ἡλικία. » Οὐ γὰρ τῇ θεῇ σοφίᾳ προέκοπτεν· ἐξ ἄκρας γὰρ συλλήψεως τελεία γέγονεν ἔκωσις, καὶ ἄκρα συνάρεια, καὶ οὐ προσθήκην θείας τινὸς δυνάμεως ἔσχεν· ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ προέκοπτε. Κατὰ γὰρ τὸ μέτρον τῆς ἡλικίας, ἡ ἀνθρωπίνη ἐν αὐτῷ σοφία ἐδείκνυτο· ὥσπερ γὰρ ἐξ ἄκρας συλλήψεως τέλειον βρέφος ἐγένετο, οὐ κατὰ μικρὸν διαρθρουμένου καὶ διοργανουμένου τοῦ σώματος, καθὼς φησὶν ὁ μέγας καὶ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος ἐν τῷ εἰς τὸ γενέθλιον λόγῳ· οὕτω καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπίνῃ καὶ θεῇ σοφίᾳ ἐξ ἄκρας συλλήψεως γέγονεν, ὡς ἀνθρώπος διελκόντι· ὡς γὰρ Θεός, οὐ γέγονε τέλειος ἐν θεῇ σοφίᾳ, ἀλλ' ἦν ἀίδιος. Κατὰ δὲ τὴν τῆς ἡλικίας τοῦ σώματος προκοπὴν, ἡ τῆς ἐν αὐτῷ τελείας ἀνθρωπίνης σοφίας ἐκφανσις, προκοπὴ ἐλογίζετο. Εἰ δὲ σοφίαν ἔσχεν ἀνθρωπίνην, πάντως καὶ νοῦν· σοφία γάρ, νοῦ γέννημά τε καὶ δύναμις· καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ φησὶν· « Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. » Καὶ τὸ κατ' εἰκόνα δὲ οἱ ἅγιοι Πατέρες κατὰ τὸ νοερὸν ἐκλαμβάνουσιν, ὧν τὰς μαρτυρίας ὑπετάξαμεν ἰ. Εἰ οὖν τὸ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ γινόμενον ἀνέλαβεν ἀνθρώπον, ἥτοι φύσιν ἀνθρωπότητος, πάντως νοερὰν καὶ λογικὴν φύσιν ἀνέλαβεν· ἀνέλαβε δὲ καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον. Ὡσπερ γὰρ τὴν ἄλογον ἀνέλαβεν ὁρεξίν, τὴν ἐπιπειθὴ λόγῳ, οὕτω καὶ τὴν λογικὴν. Οὐ γὰρ ἄνουν καὶ ἄλογον φύσιν ἀνέλαβεν. Εἰ γὰρ ἄνουν καὶ ἄλογον φύσιν ἀνέλαβεν, οὐκ ἀνθρώπος· ἀλλὰ λογικὴν ἠ ἀνέλαβε. Νοερὰ γὰρ καὶ λογικὴ φύσις ὁ ἀνθρώπος.

λθ'. Ἀρα οὖν πάντες οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὥσπερ δύο D τὰς φύσεις εἶπον ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ πάντα τὰ φυσικὰ ἰδιώματα διπλᾶ. Ἀδύνατον γὰρ φύσιν συστήναι ἀνευ ἰ τῶν συστατικῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων. Ἐξ ἀνάγκης τοιγαροῦν δύο φύσεις αὐτοῦ λέγοντας, δύο λέγειν δεῖ αὐτοῦ καὶ τὰ φυσικὰ θελήματα· τουτέστι τὰς θελητικὰς δυνάμεις· εἶχε γὰρ ὡς φύσει Θεὸς θέλησιν θεῖαν καὶ παντο-

A 38. Enimvero corporis nulla fuit actio propria, præter divisionem et fluxionem, quæ quidem nec actiones sunt, sed passionēs. Cætera vero omnia, nemini dubium est, quin actiones sint animæ corpore utentis, non divinæ naturæ; puta turbatio. « Nunc, inquit, anima mea turbata est¹⁸. » Tristitia et mæror; « Cœpit enim contristari et mæstus esse¹⁹. » Et: « Tristis est anima mea usque ad mortem²⁰. » Mortis pavor: Ait enim: « Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste²¹. » Mors denique. Quæ omnia non sunt divinitatis; quia divinum numen a passione liberum est, sempiternæque vitæ, et immortale: sed animalis, id est naturæ anima et sensu præditæ. Ex rationali autem et intellectuali anima sapientiam habuit. « Proficiebat enim sapientia et ætate²². » Sapientia divina non proficiebat, quoniam a prima conceptione, perfecta unio fuerat, et summa conjunctio, nullaque divinæ cuiusdam virtutis facta est accessio. Proficiebat autem humana sapientia: quia secundum ætatis mensuram elucebat in eo sapientia humana. Quemadmodum enim a prima conceptione factus est perfectus infans, habuitque statim, non per intervallo paulatim, digesta coaptataque corporis membra, veluti magnus rerumque divinarum scientia clarus Basilii docet, oratione in Christi natalis diem; ita etiam a prima conceptione, humana et divina scientia perfectus fuit; nimirum ut homo (nam uti Deus nequaquam divina sapientia perfectus evasit, sed ab æterno hoc habebat), progressu autem ætatis corporis, specimen humanæ sapientię, quæ in eo perfecta erat, profectus censebatur. Quod si humana sapientia fuit præditus, omnino etiam et mente. Quippe sapientia proles est ac virtus mentis. 551 et Apostolus ait: « Nos autem Christi sensui, sive mentem, habemus²³. » Quinimo sancti Patres quorum testimonia addidimus, ad imaginem Dei esse, a parte intelligente accipiunt. Quocirca si hominem qui creatus est ad imaginem Dei, assumpsit, sive humanitatis naturam, assumpsit plane naturam intellectu et ratione præditam: imo et liberam assumpsit voluntatem. Velut enim appetitum rationis expertem, rationi tamen obsequentem accepit ita et rationalem. Non enim naturam suscepit mente carentem et ratione. Si enim ejusmodi naturam sumpsisset, nequidem fuisset homo. Verum rationalem assumpsit: quia homo natura est mente et ratione prædita.

39. Itaque universi sancti Patres, qua ratione naturas duas professi sunt in Domino nostro Jesu Christo, eadem quoque naturales omnes proprietates binas posuerunt. Quippe fieri nequit, uti natura proprietatibus quæ ipsam afficiunt, nudata consistat. Qui igitur duas naturas latentur, ii lateantur necesse est duas ejus naturales voluntates, sive volendi facultates. Habet siquidem qua Deus

¹⁸ Joan. xii, 27. ¹⁹ Matth. xxvi, 27. ²⁰ ibid. 38. ²¹ ibid. 39. ²² Luc. ii, 52. ²³ I Cor. ii, 16.

VARIÆ LECTIONES.

ἰ Cod. S. Hil. ἐνετάξαμεν. Alius, συνετάξαμεν. Colb. 1639, ἔχει hic et infra.

ῑ Colb. et Reg. ἀλλὰ λόγον.

ῑ Noster ἰ δέχα.

natura est, voluntatem divinam et omnipotentem : ut autem natura factus homo, humanam habuit voluntatem, qua domum ingressus latere voluit, nec potuit ¹⁹. Nec enim eo te puto processurum, ut imbecillitatem tribuas divinæ voluntati. Habuit ergo unus ipse idemque Dei Filius Christus, perfectus Deus homoque perfectus, humanæ suæ animæ volendi facultatem, qua humana vellet : suaque illa animali voluntate erga humana ferebatur, quemadmodum divina voluntate divina volebat ; nulla tamen contrariæ voluntatis sententia. Ejus enim humana voluntas libere subjecta erat divinæ ipsius Patrisve voluntati, ut ea vellet, quæ divina ejus voluntas ipsam volebat velle.

40. Nam quia Adami voluntas divinæ voluntati subjecta non fuit, sed suapte sententia voluit quæ divinæ contraria voluntati essent ; quæ quidem prævaricatio fuit : nec quisquam posteriorum fuit, qui divinæ voluntati ex proprio animi motu morem gereret : « Omnes enim peccaverunt, inquit Apostolus, et egent gloria Dei ²⁰ : » Idcirco Dei Filius Patris beneplacito factus est homo : ac naturam quidem humanam assumpsit, naturalemque hominis voluntatem ; nequaquam vero hominis personam, ne humanæ naturæ naturalis voluntas, ex personalis et arbitrarie voluntatis præscripto divinæ voluntati contraria ageret : sed potius in omnibus libere Deo obediret, sicque vetus transgressio aboleretur.

Præterea, habuit sane, secundum Marcum evangelistam ²¹, voluntatem humanam, cum ingressus domum latere voluit, nec potuit. Atqui divina voluntas omnipotens est, non imbecilla : imbecilla vero est voluntas humana. Ergo voluntas humana fuit, qua voluit, divina ejus approbante voluntate, **552** tempusque tribuente, ut humana sua natura propriis suis uteretur : ut, inquam, vellet, nec posset.

Item : « Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste ²² ; » nempe mortis poculum. En naturalem vitæ appetitum ac desiderium, quod animal omne tam rationabile, quam rationis expers, consecutum est. « Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat ²³. » Ecce naturalis et cum ratione mentis appetitio, quæ et libera potestate judicioque suo seu freno quodam appetitum rationis expertem coerceat. « Non mea, inquit, voluntas, sed tua fiat. » Voluntas mea, hoc est humana, qua nullum tecum habeo commercium : neque enim ut ego, sic tu factus es homo, nec humanas suscepisti passionibus : sed voluntas tua, quæ mihi tecum communis est, ejus velut et naturæ deitatisve consors sum. « Non enim descendi ut faciam voluntatem

δύναμον· καὶ ὡς φύσει γινόμενος ἄνθρωπος, εἶχε τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, καθ' ἣν ἤθελε λαθεῖν, εἰς οἶκον εἰσελθὼν, καὶ οὐκ ἐδυνήθη. Οὐ γὰρ δέηπου, ὡς οἴματι, τῇ θεῷ αὐτοῦ ὁ θελῇσι τὸ ἀδύνατον ἐπιγράψαις. Εἶχεν οὖν τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ ψυχῆς τὴν θελητικὴν δύναμιν, καὶ κατὰ ταύτην ἤθελε τὰ ἀνθρώπινα· καὶ κατὰ τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ θέλησιν ἐκινεῖτο πρὸς τὰ ἀνθρώπινα ²⁴, ὡς περ τῇ θεῷ θέλησιν τὰ θεῷ ἤθελεν, ὁ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Χριστὸς, ὁ Θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος· ἀλλ' οὐ κατ' ἐναντιότητα γνώμης. Ὑπετάσσεται γὰρ αὐτεξουσίως ἡ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ θέλησις τῷ θεῷ αὐτοῦ καὶ πατρικῷ θελήματι, καὶ ταῦτα ἤθελεν, ὃ ἤθελεν ἡ θεῷ αὐτοῦ θέλησις θέλειν αὐτήν.

μ'. Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ὑπετάγη ἡ τοῦ Ἀδάμ θέλησις τῷ θεῷ θελήματι· ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτοῦ τὰ ἐναντία ἡθέλησε τοῦ θεοῦ θελήματος· καὶ τοῦτο ἦν ἡ παράδοσις· καὶ οὐδεὶς τῶν ἐξ Ἀδάμ κατὰ πάντα ὑπήκουσεν γέγονε τῷ θεῷ θελήματι· ἐκάστη δὲ ὑπόστασις κατ' οἰκίαν γνώμην παρήκουσεν γέγονε τοῦ θεοῦ θελήματος P· « πάντες γὰρ ἡμαρτον, καὶ ὀστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, » κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πατρικῇ εὐδοκίᾳ γινόμενος ἄνθρωπος, φύσιν μὲν ἀνθρωπίνην ἀνέλαβε, καὶ φυσικὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, ὑπόστασιν δὲ ἀνθρωπίνην οὐκ ἀνέλαβεν, ἵν' ἡ φυσικὴ τῆς ἀνθρωπότητος θέλησις μὴ κατ' οἰκίαν ὑποστατικὸν καὶ γνωμικὸν θέλημα πολιτεῖσθαι ἐναντίως τοῦ θεοῦ θελήματος, ἀλλ' αὐτεξουσίως κατὰ πάντα ὑπήκουσεν γένηται, καὶ οὕτως λυθῇ ἡ ἀρχαία παράδοσις.

Καὶ πάλιν· Εἶχε μὲν οὖν ἀνθρωπίνην θέλησιν κατὰ τὸν Μάρκον τὸν εὐαγγελιστὴν, ὅτι εἰσελθὼν εἰς οἶκον, ἡθέλησε λαθεῖν, καὶ οὐκ ἐδυνήθη· παντοδύναμος ἄρα ἡ θεῷ θέλησις, καὶ οὐκ ἀδύναμος· ἀδύναμος δὲ ἡ ἀνθρωπίνη· ἀνθρωπίνη οὖν θελῇσι ἡθέλησε, τῆς θεῷ αὐτοῦ θελήσεως εὐδοκησάτης, καὶ καιρὸν δειδωκυίας τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει αὐτοῦ χρῆσασθαι τοῖς ἰδίοις· θελῇσαι λέγω, καὶ μὴ δυνήθηναι.

Καὶ πάλιν· « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· » τουτέστι τοῦ θανάτου· ἰδοὺ ἡ φυσικὴ τῆς ζωῆς ὀρεξις καὶ ἐπιθυμία, ἣν φυσικῶς λογικῶς τε ζῶν καὶ ἀλογῶν κέκτηνται. « Πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν γενέσθω θέλημα, ἀλλὰ τὸ σόν. » Ἰδοὺ ἡ φυσικὴ καὶ λογικὴ τοῦ νοῦ ὀρεξις, ἡ αὐτεξουσίως καὶ κριτικῇ, καὶ χαλιναγωγῇ τῆς ἀλόγου ὀρέξεως. « Μὴ τὸ ἐμὸν γενέσθω θέλημα, ἀλλὰ τὸ σόν. » Τὸ ἐμὸν, τὸ ἀνθρώπινον, καθ' ὃ, οὐ κοινωνὸς σοῦ εἰμι· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος σὺ καθὼς ἐγὼ γέγονας, οὐδὲ πάθῃ ἀνθρώπινα ἰδέξω· Ἀλλὰ τὸ σόν, τὸ κοινὸν ἐμοῦ τε καὶ σοῦ, οὐ κοινωνὸς εἰμὶ, ὡς καὶ τῆς φύσεως τῆς θεότητος. « Οὐ γὰρ καταβέβηκα ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. » Οὐχ ἵνα ἰδίᾳ γνώμῃ καὶ ἐναντίᾳ τῷ σὺ θελήματι ἡ ἀνθρωπίνη

¹⁹ Marc. vii, 24. ²⁰ Rom. iii, 23; ²¹ Marc. vii, 24. ²² Matth. xxvi, 39. ²³ ibid.

VARIE LECTIONES.

« Deest, αὐτῷ in nostris. » Basil. et S. Hil. πρὸς τὰ οὐράνια P Basil. τῷ θεῷ θελήματι.

μου πολιτευῆσθαι θέλῃσι, ἀλλ' ὑπήκοος τῷ σὺ θελή-
ματι γένηται. Θέλημα γὰρ τοῦ Πατρὸς καὶ εὐδοκία,
τὸ παθεῖν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, ἐφ'
ᾧ καὶ σπάρκονται. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ θέλημα, οὐ τὴν
θέλῃσιν, ἀλλὰ τὸ θελητὸν ὑπεμφαίνει. Οὐ γὰρ τὴν
θεῖαν θέλῃσιν ποιῆσαι πρόκειται· αὕτη γὰρ ἀκτιστός
τε καὶ ἀνάρχος· ἀλλὰ τὸ θελητὸν, ὅπερ ἡ θεία θέλη-
σις ἤθελε· καθὼς καὶ τὸ, « Πάντα τὰ θελήματα αὐ-
τοῦ ἐν αὐτοῖς, » ἐκλήπτεον. Οὐ γὰρ πολλὰ θελησι-
καὶ δυνάμεις εἰσι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μία· οὗτε ἡ θελη-
τική τοῦ Θεοῦ δόναμις ἐστὶν ἐν τοῖς ἁγίοις. Ἐπεὶ
καὶ φύσις· Ὡν γὰρ ἡ θέλῃσις μία, τούτων καὶ ἡ
φύσις μία· ἀλλὰ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ εἰσιν ἐν τοῖς
ἁγίοις· τούτέστιν αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ.

una : nec vis ea qua Deus vult, in sanctis inest : quippe una esset ejus eorumque natura. Nam quorum voluntas una est, eorum etiam una est natura. Sed in sanctis voluntates Dei sunt ; id est ejus præcepta.

μρ. Δίδεικται τοίνυν ὡς εἶχεν ὁ Χριστὸς, ὡς περ B
δύο φύσεις, οὕτω καὶ δύο θελήσεις φυσικὰς, καὶ
δύο ἐνεργείας φυσικὰς· ἵνα ἡ Θεὸς τέλειος καὶ
ἄνθρωπος τέλειος· ὃ γὰρ Θεὸς τέλειος, ὃ μὴ ἔχων
πάντα τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα, καὶ πρὸ τού-
των τὴν θεῖαν φύσιν· οὐδὲ ἄνθρωπος τέλειος, ὃ
μὴ ἔχων τελείαν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ
πάντα τὰ φυσικὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα.
Εἶχε μὲν οὖν τὴν θεῖαν θέλῃσιν, καθ' ἣν ὡς Θεὸς τὰ
θεῖα ἤθελε σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι· Ὡν, ὡς ἡ
μία φύσις, οὕτως καὶ ἡ κατ' αὐτὴν θέλῃσις· εἶχε δὲ
καὶ ἀνθρωπίνην φυσικὴν θέλῃσιν, τούτέστι φυσικὴν
θελητικὴν δύναμιν, ὡς γενόμενος τέλειος ἄνθρωπος,
ὡς ἡ μητὴρ· Ὡν, ὡς μία ἡ φύσις, οὕτω καὶ μία ἡ
θέλῃσις. Εἶχε καὶ τὴν θεῖαν ἐνεργείαν, καθ' ἣν αὐτο-
εξουσίως θεῶν ἐνῆργει τὰ θεῖα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ C
Πνεύματι· εἶχε δὲ καὶ ἀνθρωπίνην ἐνεργείαν, καθ'
ἣν αὐτοεξουσίως ἐνῆργει τὰ ἀνθρώπινα· οὐ γὰρ θεὸς
θελήσει ἤθελε λαθεῖν, καὶ οὐκ ἠδύνατο, οὐδὲ φαγεῖν
καὶ πινεῖν· ταῦτα γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως θε-
λητὰ, καὶ οὐ τῆς θείας· οὐδὲ θεὸς ἐνεργεῖ παρρησι-
αί, ἢ τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν. Οὐ γὰρ τῆς θείας φύσεως
ἡ ἐνεργείας περιπατεῖν, καὶ ἐκτείνειν χεῖρας. Ὅμως
ἐκατέρα τῶν ἐν Χριστῷ φύσεων, μετὰ τῆς θατέρου
κοινωνίας ἤθελε καὶ ἐνῆργει τοῦτο, ὅπερ ἴδιον ἔσχη-
κεν, ἐξυπηρευομένης τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καὶ
ἐνεργείας αὐτοῦ, τῇ θεῖα αὐτοῦ θελήσει καὶ ἐνεργείᾳ.
Ὅσπερ γὰρ διὰ τῆς σωματικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἡ
θεῖα ἐνῆργει αὐτοῦ θελήσεις· ἐκράτησε γὰρ τῇ χειρὶ
τῆς χειρὸς τῆς παιδὸς, καὶ εἶπε τὸ· « Κοράσιον D
ἐγείραι· » καὶ διὰ τῆς ἀφῆς, καὶ τοῦ λόγου ἡ θεῖα
ἐνεργεία τὴν κόρην ἐζωοποίησεν· οὕτω καὶ διὰ τῆς
ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως, ἡ θεῖα ἐνῆργει αὐτοῦ
θέλησεις. Θελήσας γὰρ θεϊκῶς, τὴν θαυματουργίαν
εἰργάσατο, καὶ θελήσας ἀνθρωπίνως, τὴν χεῖρα ἐξ-
έτεινε, καὶ εἶπεν, ἔγειραι. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅσα
ἠθέλησέ τε καὶ ἐνῆργησεν ἀνθρωπίνως, σωτηρία τοῦ
κόσμου γέγονεν· οὐ γὰρ κατὰ θεὸν τὰ θεῖα ἔδρα· οὐ
γὰρ Θεοῦ γυμνοῦν, δι' ἀφῆς καὶ ἐκτάσεως χειρῶν
τῆς θαυματουργίας ποιεῖν· οὐδὲ κατὰ ἄνθρωπον τὰ

A tem meam, sed voluntatem ejus qui misit me⁶⁵. Non ut humana mea voluntas pro arbitratu tuæ repugnet, sed ut pareat. Voluntas enim ac com- placitum Patris in hoc erat, ut ille pro mundi sa- lute mortem subiret, ejus etiam causa carnem assumpserat. Nam hoc in loco voluntas non ipsam volendi vim indicat, sed id quod in volun- tatem cadit. Non enim divinam ejusmodi volunta- tem edere propositum ipsi fuit ; quippe quæ in- creata sit ac principii experta : sed quod erat voluntati subjectum, quodque fieri divina voluntas expetebat : quomodo et illud Prophetæ accipien- dum est : « Omnes voluntates ejus in eis⁶⁶. » Non enim multæ sunt Dei facultates quibus velit, sed una : nec vis ea qua Deus vult, in sanctis inest : quippe una esset ejus eorumque natura. Nam quorum voluntas una est, eorum etiam una est natura. Sed in sanctis voluntates Dei sunt ; id est

42. Ostensum est igitur habuisse Christum, uti duas naturas, sic naturales duas voluntates, natu- ralesque duas actiones, quo esset perfectus Deus, et perfectus homo. Non enim perfectus Deus est, in quo non sunt omnes deitatis proprietates, ipsa- que cum primis divina natura : nec rursus est perfectus homo, qui perfectam hominis naturam non habeat, omnesque humanitatis proprietates. Divinam igitur habebat voluntatem, qua, uti Deus, divina volebat cum Patre et Spiritu sancto ; quo- rum, ut una est natura, sic una est ad eam accom- modata voluntas. Habebat etiam humanam volun- tatem naturalem, id est naturalem volendi vim, utpote qui factus esset perfectus homo, perinde ac sua mater ; quorum, sicut una natura, sic una vo- luntas fuit. Habebat præterea divinam agendi vim, qua una cum Patre et Spiritu divina libero ageret : habebat et humanam vim agendi, qua item libero volendo ageret arbitratu suo. Non enim divina voluntate latere voluit et non potuit, nec cibum capere, ac bibere. Hæc etenim non in divinæ, sed humane naturæ voluntatem cadunt. Nec divina actione ambulabat, aut manus extendebat : non enim divinæ naturæ est, ejusque agendi facultatis, ambulare, et manus extendere. Utraque tamen in Christo natura cum alterius communione illud volebat et agebat, quod sibi proprium erat ; cum humana ejus tum voluntas, tum agendi facultas divinæ 553 ipsius voluntati atque actione mi- nistraret. Sicut enim per corporis ipsius actionem divina ejus actio operâ patrabat (manu quippe puellæ manum, tenuit, et dixit : « Puella, surge⁶⁷. » tactuque ac verbo divina vis agendi vitam puellæ restituit), sic per humanam ipsius voluntatem di- vina ejus voluntas agebat. Divina siquidem volun- tate volendo, miraculum paravit ; volendoquo humana, extendit manum, et dixit, surge. Et ut uno verbo dicam, quæcumque humana voluntate voluit egitque, mundi salus fuerunt. Non enim divino prorsus more divina agebat (haud quippe

⁶⁵ Joan. vi, 38. ⁶⁶ Psal. xv, 4. ⁶⁷ Luc. vii, 54.

Dei nudi et carnis expertis fuerit contactu et ma-
nnum extensione miracula patrare), neque humano
more agebat humana. Non enim purus homo sa-
lutem attulisset mundo : sed cum Deus esset, et
factus esset homo, novam quamdam et inauditam
actionem Dei et hominis edidit : divinam quidem,
sed quæ humana operaretur; humanam item, sed
quæ divinæ ministraret, ac conjunctæ sibi deitatis
signa ederet.

43. Quemadmodum enim ignis ac ferri diversa
est natura, aliæque et aliæ amborum actiones : nec
enim ignis secatur, sed incendit et illuminat ea vi
agendi, quam ei attribuit natura : neque rursus
ferrum sic a natura comparatum est, ut urat aut
illuminet; sed secatur et nigrum est : cum autem
conjuncta ea fuerint, conjuncte et indivise suum
munus utrumque exsequitur : simul enim cum
sectione existit ustio; ignisque ferri adminiculo,
tum incendit, tum illuminat : cum interim non
una sit naturalis actio, sed duæ; una ignis, qua
urit; altera ferri, qua secatur : ac utriusque effectus
proprius est; ignis quidem, ustio; ferri autem,
sectio, siquidem sectio talis est, quæ vim habeat
urendi; ac ustio, quæ simul secandi : sic in Do-
mino nostro Jesu Christo accidit. Agebat utraque
natura cum alterius communione, quod proprium
erat; cum interea nec una duæ essent, nec dua-
rum unum esset effectum; sed humanæ ejus na-
turæ esset divino libere imperio ac voluntati pa-
rere, atque servire et sua voluntate manum porri-
gere, ac tangere puellam, divinæ obsequendo
voluntati : deitatis autem per contactum agentis
esset suscitatio puellæ.

44. Quocirca nec magnus Dionysius * unam
theandricam (id est, Dei et hominis) actionem
dixit; sed simpliciter novam, sive inusitatam. Utra-
que enim inusitata ac divino-humana. Nam verbis
illis numerum non expressit, sed modum incon-
suetum. Siquidem Dominus misericordia molis
erga flagitium suum, quod peccati morbum tan-
quam inimici superseminatum semen sponte exco-
perat, totum id assumpsit, quod ægrum erat, ut
totum sanaret. Quod enim assumptum non est,
sanari non potuit. Quod vero fuit assumptum, tam-
etsi offenderat, hoc demum salutem consequitur.
Quid autem illud est quod cecidit, ac primum
ægotare cepit, nisi mens ejusque rationalis
appetitûs, id est voluntas? Hoc itaque curatione
egebat; 554 quippe cum peccatum morbus sit
voluntatis. Nisi ergo animam assumpsit ratione et
intellectu præditam, ejusque voluntatem, naturæ
humanæ morbum haudquaquam curavit. Idcirco
enim etiam assumpsit voluntatem, peccatum vero

* Epist. 4.

ἀνθρώπινα ἔπραξεν· οὐ γὰρ ἀνθρώπου ψιλοῦ τὰ πάθη
τοῦ κόσμου σωτήρια· ἀλλὰ Θεὸς ὢν, καὶ γενόμενος
ἄνθρωπος, καὶ τὴν τινα, ἔχον ξένην, καὶ θεανδρικήν
ἐνέργειαν, ὑπέδειξατο ὅτι· θείαν, ἀλλὰ δι' ἀνθρωπίνης
ἐνεργούσαν· ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ τῇ θείᾳ ἐξυπηρετου-
μένην, καὶ τὰ τῆς συνεφεστηκυίας αὐτοῦ θεότητος
ἐμφαίνουσαν σύμβολα.

μγ'. Ὅτιπερ γὰρ φύσει ἑτέρας ὁ σίδηρος, καὶ
ἑτέρας τὸ πῦρ· καὶ ἑτέρας, καὶ ἑτέρας ἐνεργείας
τούτων ἑκάτερον· οὔτε γὰρ τέμνει τὸ πῦρ, ἀλλὰ
καίει καὶ φωτίζει κατὰ τὴν ἰδίαν φυσικὴν ἐνέργειαν.
Οὔτε καυστικὸς ἢ φωτιστικὸς· ὑπάρχει φύσει ὁ σί-
δηρος, ἀλλὰ τέμνει καὶ μέλας· ἐστὶ· ὁπνίκα δὲ
ἐνῶσις ἀμφοτέρων γένηται, ἡνωμένως, καὶ οὐ δι-
ηρημένως ἑκαστον τὴν οἰκείαν ἐνεργεῖ ἐνέργειαν·
ἅμα γὰρ τῇ τομῇ καὶ ἡ καύσις γίνεται καὶ διὰ τοῦ
σιδήρου καίει τὸ πῦρ καὶ φωτίζει. Οὐ μίαν δὲ φυσικὴν
ἐνέργειαν, ἀλλὰ δύο· μίαν μὲν τοῦ πυρὸς, ἢ καυστικὴν·
ἑτέρα δὲ τοῦ σιδήρου, ἢ τομὴ· καὶ ἑκάστης ἰδίον
ἀποτέλεσμα, τῆς μὲν τοῦ πυρὸς, ἢ καύσις, τῆς δὲ τοῦ
σιδήρου, ἢ τομὴ. Εἰ καὶ καυστικὴ ἢ τομὴ ἐστὶ, καὶ
τμητικὴ ἢ καύσις. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἑκατέρα φύσις ἐνέργει τὰ ἴδια μετὰ
τῆς θατέρου κοινωνίας· καὶ οὐ μίαν αἱ δύο· οὐδὲ τῶν
δύο ἐν ἀποτέλεσμα· ἀλλὰ τῆς μὲν ἀνθρωπίνης αὐτοῦ
φύσεως, τὴν αὐτεξουσίως ὑπακούειν καὶ ἐξυπηρε-
τεῖσθαι τῷ θεῷ θελήματι, καὶ θελήματι οἰκείῳ
ἐκτείνειν τὴν χεῖρα, καὶ ἁπτεσθαι τῆς παιδός, καθ'
ὑπακοὴν τοῦ θεοῦ θελήματος καὶ ὑπηρεσίαν· τῆς
δὲ θεότητος, τὴν τοῦ παιδὸς ἐγερσιν ἐνεργούσης διὰ
τῆς ἀφῆς.

μδ'. Διὸ οὐδὲ εἶπεν ὁ μέγας Διονύσιος, μίαν θεαν-
δρικήν ἐνέργειαν· ἀλλ' ἀπολύτως· καὶ τὴν, ἢ τοὶ
ξένην. Ἐκάστη γὰρ αὐτῶν, ξένη τὴν καὶ θεανδρικήν·
οὐ γὰρ ἀριθμὸν ἐμφαίνων εἶπεν, ἀλλὰ τὸν ξένον
τρόπον· καὶ γὰρ ὁ Κύριος, οἰκτεράς τὸ ἴδιον πλάσμα,
τὸ τῆς ἁμαρτίας πάθος ἐκουσίως παραδεξάμενον,
ὥστερ ἐπισπορὸν τοῦ ἐχθροῦ, ὅλον ἀνέλαβε τὸ νοή-
σαν, ἵνα ὅλον θεραπεύσῃ· τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθε-
ράπτειν· ὃ δὲ προσελήφθη, τοῦτο [καὶ παῖσαν]
σώζεται· τί δὲ ἢ παῖσαν καὶ πρωτοπαθῆσαν, εἰ
μὴ ὁ νοῦς, καὶ ἡ τοῦτου λογικὴ ἕρεξις· του-
τὶ ἐστὶν ἡ θέλησις; τοῦτο οὖν ἐχρηζε τῆς θεραπείας·
θελήματος γὰρ νόσος ἡ ἁμαρτία. Εἰ οὖν οὐκ ἀνέλαβε
λογικὴν καὶ νοερὰν ψυχὴν, καὶ τὴν ταύτης θέλησιν,
οὐκ ἴαζατο τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διὰ
τοῦτο γὰρ καὶ θέλησιν ἀνθρωπίνην ἀνέλαβεν, ἁμαρ-
τίαν δὲ οὐκ ἀνέλαβεν· οὐ γὰρ ποίημα αὐτοῦ ἡ ἁμαρ-
τία· ἵνα οὖν ἐξορίσῃ τὴν ἐπισπαρείσαν ὑπὸ τοῦ
ἐχθροῦ νόσον τῆς ἁμαρτίας ἐκ τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦτο
ψυχὴν μὲν καὶ τὴν ταύτης ἀνέλαβε θέλησιν· ἁμαρ-

VARIAE LECTIONES.

* Mas. ἐπεδείξατο. * Colb. 2639 et Reg. οὔτε καίει ὁ σίδηρος, οὔτε φωτίζει. Reg. addit κατὰ ἰδίαν
φυσικὴν ἐνέργειαν. N. 1 πάλιν σίδηρος οὔτε καίει, οὔτε φωτίζει κατὰ ἰδίαν φυσικὴν ἐνέργειαν. Cod. S. Hil.
πάλιν σίδηρος οὐ καίει, ἀλλὰ. * Cod. S. Hil. μέγας.

τιαν δὲ οὐκ ἐποίησε· καὶ ἵνα ἐλευθερώσῃ τὸ σῶμα Ἀ
ἐκ τῆς φθορᾶς καὶ τῆς θπουργίας τῆς ἁμαρτίας, καὶ
σῶμα ἀνέλαθεν· ἐνέλαθε καὶ τὰ ἐπὶ τῇ πρώτῃ
παραδόσει τιμωρίας, ἵνα ἐκ καθ' ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν
ἀποτίσας ὀφλημα, ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς τῆς κατακρί-
σεως. Δούλος γὰρ ἐλευθερώσαι δοῦλον οὐ δύναται·
διὰ τοῦτο αὐτὸς ὡς ἀναμάρτητος ἐλευθερὸς ἔν, ὡς
καὶ μὴδὲ θανάτῳ, μῆτε τινὶ ἐτέρῳ ὑποκείμενος ἐπι-
τιμῶν, τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο ἐπιτίμια, καὶ
ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν, ἵνα ὁψ' ἐξουσίαν τοῖς λαμβά-
νουσιν αὐτὸν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, καὶ τὴν ἀφθαρ-
σίαν αὐτοῖς χαρίσθαι, καὶ τὸν ὁσάγγελον καὶ Διυπον,
καὶ Ἀρχαγγέλων βίον ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἐν τῷ μέλλοντι
αἰῶνι· διὰ γὰρ ἡμᾶς πρῶτον ὑπομείναι τὰ τοῦ
[πρώτου] Ἀδάμ, ἐξ οὗ καὶ τὴν γένεσιν ἐσχέκαμεν,
καὶ οὕτω τυχεῖν τοῦ δευτέρου Ἀδάμ τῶν δωρεῶν. B
Ἐάν ἐπακολουθήσωμεν τοῖς αὐτοῦ ἔχνεσι, καὶ τὸν
νόμον τῆς ἐλευθερίας φυλάξωμεν, καὶ μὴ πάλιν τῷ
ζυγῷ τῆς ἁμαρτίας δουλεύσωμεν· ἐλευθερώσας γὰρ
ἡμῶν τὴν φύσιν, πάλιν ἔδωκεν ἡμῖν ἐντολήν, καὶ
ἔδειξεν ἡμῖν ὁδὸν καθ' ἣν περιπατοῦντας συμβασι-
λεύσωμεν αὐτῷ, ἀπερχόμενοι ἐνθα αὐτὸς Πρόδρομος
ἡμῶν ἀπέλθεν· ἄλλην δὲ ὁδὸν ἐδιδούσας, ἔξω μενού-
μεν. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς τοῖς αὐτοῦ ἐπακολουθοῦντας
ἔχνεσι, πάντοτε σὺν αὐτῷ εἶναι, καὶ ἀπολαύειν τῆς
αὐτοῦ δόξης καὶ βασιλείας, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

excludemur. Faxit autem ipse, ut ejus vestigia prementes, cum ipso semper simus, cujus gloria et regno fruamur, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

¹⁰ Joan. i, 12. ¹¹ Hebr. vi, 20.

VARIE LECTIONES.

¹ Basil. ἐπακολουθῶμεν.

IN DISSERTATIONEM CONTRA NESTORIANOS ADMONITIO.

Dissertatio Damasceni contra Nestorianos Latine prodiiit t. IV *Antiq. Lect.* Hénrici Canisii, ex interpretatione Francisci Turriani : nunc vero Græcum contextum nactus in cod. Reg. n. 2926. eandem Græce Latineque exhibeo. Ad hujus operis commendationem hoc unum monebo, Joannem Damascenum pro tuenda unius personæ Christi deitate variis sacræ Scripturæ utriusque instrumenti testimoniis ea arte, vi et perspicuitate pugnare, ut vel unum hoc opusculum sufficere mihi videatur ad obfirmandos fidelium animos contra grassantem hodie Socinianæ perfidiæ luem, illosque ad catholicam fidem revocandos, qui sincero noscendæ veritatis studio id perlegerint. Ad unicum monumentum, quo de primæva traditione constare possit, auctor provocat; ad Nicænum scilicet symbolum, quod Nestoriani ceu fidei tesseram amplecti non dubitarent. Compendiosior enim viam hanc esse Patres noverant, qua venire quilibet facile possit ad certo cognoscendum quæ primis Ecclesiæ sæculis fides totius catholici orbis de Dei Verbi facti hominis mysterio fuerit.

Opusculi hujus parentem fuisse Joannem Damascenum testantur codices, Bavacicus 555 quo Turrianus usus est, Regius, Vaticanus itidem, et translatio Arabica, quæ inter mss. Bibliothecæ Patrum Oratorii Parisiensis asservatur; necnon methodus eadem quæ in polemicis aliis ejusdem auctoris lucubrationibus obvia est; eandem denique sententiæ quas in libris *De fide orthodoxa* tradit, verbis iisdem enuntiat. Citatur etiam tanquam genuinum opus Joannis Damasceni a Gregorio protosynecello in Apologia concilii Florentini contra epist. Marci Ephesini.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΛΙΠΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΝΕΣΤΟΡΙΑΝΩΝ

ΕΠΟΣ ΑΚΡΙΒΕΣΤΑΤΟΝ.

S. JOANNIS DAMASCENI
ADVERSUS NESTORIANORUM HÆRESIM

DISSERTATIO ACCURATISSIMA.

Initium dicendi sic faciendum est adversus eos A
qui cum Nestorio sentiunt : Vos, velim, dicatis nobis : quemnam sancta Dei Genitrix concepit? Num natura Filium Dei et Deum, an hominem? Siquidem eum natura Filium Dei Deumque dixerint, jam orthodoxi sunt. Hoc enim ipso beatam Virginem esse Dei Genitricem confitebuntur. Ecce enim non Dei Mater, quæ Deum concepit, eundemque incarnatum genuit? Sin autem hominem dicant, tum eos tanquam hæreticos sic excipiemus : Illum qui Dei et Patris Filius est, atque ante sæcula Verbum, natura Filium Dei, ac natura Deum, Deoque et Patri consubstantialem dicitis? Plane, inquit. Tum nos : Virginis Filius nunquid natura Dei Filius et natura Deus est? Nequaquam, inquit. Tunc urgebimus : Duos igitur Dei filios confitemini, unum natura, gratia alterum : sicque duos adoralis filios, vestraque sententia Trinitas in quaternitatem evasit. Quamobrem dicite nobis, a quamnam duas hypostases prædicare edocui estis? annon ex Evangelio palam audistis : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum¹? » et post pauca : « Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis². » Unde accepistis post animatæ carnis conceptionem concessam ei esse Verbi Dei inhabitationem? nonne scriptum est, quod « Angelus ad mariam ingressus dixit : Ave, gratia plena, Dominus tecum. Quæ cum audisset turbata est in sermone, et cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei : Ne timeas, Maria, invenisti gratiam apud Deum. Et ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Ille erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur. Et dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. Dixit autem Maria ad angelum : Quomodo fiet istud, [quoniam virum non cognosco?] et respondens angelus dixit illi : Spiri-

Pròς τοὺς Νεστορίου ὁμόφρονας οὕτως ἀρκτέον τοῦ λόγου. Εἰπατε ἡμῖν, ὦ οὔτοι, τίνα συνέλαβεν ἡ ἀγία Θεοτόκος, τὸν φύσει Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν, ἢ ἄνθρωπον; Κἂν μὲν εἴπωσι, τὸν φύσει Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν, ὀρθόδοξοι εἰσιν· ἐξ ἀνάγκης γὰρ καὶ Θεοτόκον τὴν ἀγίαν Παρθένον ὁμολογήσουσιν· ἡ γὰρ Θεὸν συλλαβοῦσα, τοῦτον καὶ σεσαρχωμένον γεννήσασα, πῶς οὐ Θεοτόκος; εἰ δὲ εἴπωσιν ἄνθρωπον, τότε ὥς αἰρετικὸς οὕτως διαδεξώμεθα· τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Υἱὸν καὶ Λόγον τὸν προαιώνιον, φύσει Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ φύσει Θεὸν λέγετε, καὶ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρί; Ναὶ φήσουσιν. Εἰτά φάμεν· τὸν τῆς Παρθένου Υἱὸν, φύσει Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ φύσει Θεὸν λέγετε; Οὐ, ἐροῦσι. Τότε φήσομεν· Οὐχοῦν δύο υἱοὺς ὁμολογεῖτε τοῦ Θεοῦ, ἓνα κατὰ φύσιν, καὶ ἓνα κατὰ χάριν, καὶ δύο υἱοὺς προσκυνεῖτε καὶ γέγονε καθ' ὅμῃς τετράς ἢ τριάς. Εἰπατε οὖν ἡμῖν, πόθεν δύο τὰς ὑποστάσεις κηρύττειν ἐμάθετε; οὐκ ἀκούετε τοῦ Εὐαγγελίου διαβρόχην φάσκοντος· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Πόθεν δὲ καὶ μετὰ τὴν τῆς ἐμψύχου σαρκὸς σύλληψιν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνοίκησιν λέγετε; Οὐ γέγραπται, ὅτι « Εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος πρὸς τὴν Μαρίας, εἶπε· Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σου. » Ἢ δὲ, ἐπὶ τῷ λόγῳ διαταράχθῃ, καὶ διαλογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος· καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῇ· Μὴ φοβοῦ, Μαρίας· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ· καὶ ἰδοὺ, συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Εἶπε δὲ Μαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον· Πῶς ἔσται μοι τοῦτο; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις

¹ Joan. 1, 1. ² ibid. 14.

Ἐφίστου ἐπισκιάσαι σε· διὸ καὶ τὸ γινώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. » Ἰδοὺ σαφῶς ἀποδεί-
δεικται ὡς τῆς Μαρίας ζητούσης τὸν τῆς συλλήψεως
τρόπον, οὐκ εἶπεν ὁ ἄγγελος, ὅτι Συλλήψῃ πρῶτον,
καὶ τότε ἔσται τοῦ Θεοῦ ἡ ἐνοίκησις· ἀλλὰ διὰ τῆς
ἐπιφοιτήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σκηνώσεως, ἔσται ἡ σύλλη-
ψις, ὥστε πρῶτον γενέσθαι τὴν τῆς δυνάμεως τοῦ
Ἐφίστου ἐπισκίασιν, ἥτοι τοῦ Λόγου τὴν σύλλη-
ψιν, καὶ τότε τὴν τῆς σαρκὸς ὑπαρξιν ἐν αὐτῷ τῷ
Λόγῳ ὑφισταμένης. Ὅτι δὲ αὐτὸς ὁ Λόγος ἐγένετο
ἄνθρωπος, Ἰωάννης ὁ Θεολόγος κέκραγε λέγων·
« Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. »
Ἐγένετο δὲ ἀμεταδλήτως καὶ ἀτρέπτως· ἀτρέπτον
γὰρ τὸ θεῖον, καὶ ἀναλλοίωτον.

β'. Ὁ Λόγος τοίνυν σὰρξ ἐγένετο, οὐ τραπεὶς τὴν
φύσιν, οὐδὲ φαντάσας τὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ ὑπόστα-
σις ὢν, μία τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, ἐκ τῆς
ἀπειρογάμου Παρθένου ψυχὴν ἐψυχωμένην ψυχῇ
λογικῇ τε καὶ νοερᾷ ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποστάσει ὑποστή-
σας, καὶ χρηματίσας αὐτῇ ὑπόστασις· ὡς περ γὰρ
ἔστι μάχαιρα ἐκ σιδήρου κατεσκευασμένη μία τῶν
ὑποστάσεων τῆς τοῦ σιδήρου φύσεως, καὶ ἔσται πῦρ
ἄπτον μία τῶν ὑποστάσεων τῆς τοῦ πυρὸς φύσεως·
καὶ προσελθοῦσα μάχαιρα ἐπυρακτώθη, καὶ οὐκ αὐ-
τὴν τὴν προυποστάντων τοῦ πυρὸς ὑπόστασιν ἔλαβεν,
ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ἀπαρχὴν τινὰ τῆς τοῦ πυρὸς φύσεως
λαβοῦσα, ἐγένετο καὶ αὐτῇ ὑπόστασις· καὶ γέγονεν
ἡ μάχαιρα ἡ πρότερον ἀπλὴ ὑπόστασις οὖσα μόντης
σιδήρου φύσεως, σύνθετος ὑπόστασις, γενομένη καὶ
πυρὸς φύσεως ὑπόστασις, καὶ ἔχει τὴν τε τοῦ σιδή-
ρου φύσιν ἀναλλοίωτον, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ προσ-
ληφθεῖσαν τοῦ πυρὸς φύσιν ἀμείωτον· οὕτω καὶ ὁ
Χριστὸς ὑπόστασις ὢν μία τῶν τῆς θεότητος ὑπο-
στάσεων, πᾶσάν τε τῆς θεότητος φύσιν ἐν αὐτῷ
ἔχων ἀνελλιπῇ, προσελάβετο ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου
σάρκα ἐνυπόστατον, οὐχ ὑπόστασιν· ἐν αὐτῷ δὲ
μᾶλλον ὑποστάντων, ἀπαρχὴν τῆς ἡμετέρας φύσεως·
καὶ πρότερον ἀπλὴ οὖσα, γέγονεν ὑστερον σύνθετος,
οὐ φύσις σύνθετος, ἀλλ' ὑπόστασις σύνθετος ἐκ τῆς
προυπαρχούσης ἐν αὐτῇ θεότητος, καὶ ἐκ τῆς
ὑστερον προσληφθείσης αὐτῆς σαρκὸς ἐψυχωμένης
ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ.

γ'. Εἰ δέ φατε, ὅτι ὡς περ « ἁμαρτία καὶ κατὰρα
ἐγένετο, » οὕτω σὰρξ· φαμέν, ὅτι, οὐκοῦν ὡς περ
ἐπ' ἀναιρίσει ἁμαρτίας καὶ κατάρας ἐγένετο ἁμαρτία
καὶ κατὰρα, οὕτω ἐπ' ἀναιρίσει σαρκὸς σὰρξ ἐγένε-
το· ὡς περ οὐκ ἐπὶ συστάσει καὶ ἀνακαινισμῷ
ἁμαρτίας καὶ κατάρας, ἁμαρτία καὶ κατὰρα ἐγένε-
το. Ἀλλ' ἁμαρτία μὲν καὶ κατὰρα οὐκ οὐσία, οὐδὲ
κτίσμα Θεοῦ· σὰρξ δὲ κτίσμα Θεοῦ· οὐκ ἄρα ὡς
ἁμαρτία καὶ κατὰρα ἐγένετο, οὕτω σὰρξ ἐγένετο.
nec quidquam a Deo conditum : caro autem Dei creatura est : non igitur sicut peccatum et male-
dictum, ita quoque factus est caro.

δ'. Τίς δ' ἐ μετασχὼν παραπλησίως ἡμῖν αἵματος
καὶ σαρκός; ὁ ἄνθρωπος γὰρ ψιλὸς σὰρξ καὶ αἷμα

A tus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi
obumbrabit tibi. Ideo et quod nascetur sanctum
vocabitur Filius Dei * ? » En clare demonstratum
est, angelum Mariæ conceptus modum quærenti,
non dixisse : Concipies prius, moxque fiet inhabi-
tatio Dei. Quin potius per adventum 556 opera-
tionemque Spiritus sancti, ac per inhabitationem
Verbi patrandam esse conceptionem : ut nempe
virtutis Altissimi obumbratio, seu, quod idem est,
Verbi conceptio facta sit, simulque carnis in ipso
Verbo subsistentis exsistentia. Quod autem Ver-
bum factum sit homo, inelamat Joannes Theologus
dicens : « Et Deus erat Verbum : et Verbum caro
factum est. » Factum est, inquam, absque conver-
sione aut iutatione. Immutabilis siquidem Deus
B est et invariabilis.

2. Verbum igitur factum est homo; non per
mutationem naturæ, neque per imaginariam, fictam-
que incarnationem : sed cum una ex divinitatis
personis esset, ex intacta Virgine carnem anima
rationali atque intelligenti animatam subsistentia
sua sustentando, eidem est factum hypostasis.
Sicut enim gladius ex ferro confectus, una naturæ
ferri hypostasis est : igni vero admotus accenditur,
nec tamen ipsam quæ prius exstabat hypostasim
ignis suscepit, sed quibusdam naturæ ignis veluti
primitiis acceptis, iisdem factus est hypostasis; ita
ut cum gladius simplex antea naturæ solius ferri
hypostasis esset, compositæ deinde naturæ etiam
ignis evadens, ferri quoque naturam habet nulla-
tenus alteratam, unaque naturam ignis absque
ulla imminutione : pari modo Christus, cum una
divinæ naturæ hypostasis esset, omnem in se dei-
tatis naturam integram habens, ex sancta Virgine
carnem quæ subsisteret, assumpsit, non hyposta-
sim; carnem, inquam, in ipso potius subsistentem,
naturæ nostræ primitias. Unde quæ ante simplex
erat, composita deinceps fuit; non quidem com-
posita natura, sed persona, ex divinitate scilicet,
quæ in seipsa prius exstabat, et ex assumpta
carne anima rationali et intelligente instructa,
constans.

3. Si autem dixeritis, quod sicut « factus est
peccatum, et maledictum *, » ita et caro factus
sit, respondemus : Ergo sicut ad tollendum pec-
catum et maledictum factus est peccatum et male-
dictum, ita ad auferendam carnem, factus est
caro : quemadmodum peccatum et maledictum
nullatenus factus est, ut peccatum et maledictum
consistere faceret et instauraret. Atqui peccatum
quidem et maledictum minime substantia sunt,

4. Quisnam ille est, qui « participavit carni et
sanguini, nobis similis factus * ? » nudus enim ho-

* Luc. 1, 28-35. * Galat. iii, 13. * Hebr. ix, 7.

mo, caro et sanguis cum sit, carni et sanguini participare non dicitur. Quod si et per omnia similis vobis factus est; quis igitur ille est qui nobis similis evasit? quod enim alteri simile sit, prius diversum fuerit necesse prorsus est.

5. Quonam modo et miserit Deus Filium suum factum ex muliere? nam ille qui non est, non mittitur. Ecquid igitur erat? quidnam ex muliere factum est? hæc velim edicite.

6. Si non est secundum naturam Dei Filius, nec natura Deus, ille qui ex Virgine natus est, cur **557** et sedet in dextera Dei Patris? Perspicuum est, quod secluse qui natura Deus est, aut quaternitatem adoremus, et nos omnesque spirituales virtutes hominis cultores simus.

7. et Gloriam meam alteri non dabo^a, inquit ipse Deus. Quomodo igitur ille qui ex Virgine ortum habuit, adoratur et colitur, si alius sit præter eum qui natura Filius Dei ac Deus est?

8. Si Jesus Virginis Filius, Dei Filius natura ac Deus non est, quomodo et in nomine ejus omne genu flectetur, coelestium, et terrestrium, et infernorum? Si illi soli qui secundum naturam Dei Filius est, curvatur omne genu; qua ratione Deo ipsi, nisi etiam ipse homo sit, id quod est super omne nomen conceditur? quatenus enim Deus est, non illud accipit; utpote quod ab æternitate habeat.

9. Si Christus ex Judæis et est secundum carnem^b, et relinquitur, ut ipse intelligatur, et sit, ac dicatur ex alio secundum aliud. Dicendo enim, *secundum carnem*, significavit eum ex alio esse secundum aliud. Ex quo autem, ac secundum quidnam aliud, nisi ex Deo secundum quod Deus est? Qui enim illum dixit Deum, et *benedictum*, et *super omnia*, significavit enim, cum esset ex Patre et Deus super omnia benedictus in sæcula^c, et Deum scilicet ex Deo, factum esse ex Judæis secundum carnem, quando factus est homo.

10. Beatus Paulus ait: et Ille sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Jesus Christus in gloria est Dei Patris^d. Dicatis ergo, quis ille sit, et qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo, sed seipsum exinanivit formam servi accipiens? homo non est

Α τυγχάνων, οὐ μετέχειν λέγεται σάρκός καὶ αἵματος· εἰ κατὰ πάντα ἡμῖν ὁμοιωθῇ, τίς ὁ ὁμοιωθεὶς; Τὸ γὰρ πᾶσιν ὁμοιούμενον, εἶναι πάντως ἀνάγκη διάφορον.

ε'. Πῶς et ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον ἐκ γυναικός; et ὁ γὰρ μὴ ὢν, οὐκ ἀποστέλλεται. Τί οὖν ὢν, τί ἐκ γυναικὸς γέγονεν, εἴπατε.

ς'. Εἰ μὴ κατὰ φύσιν Υἱὸς Θεοῦ ὁ ἐκ Παρθένου, καὶ φύσει Θεὸς, πῶς et ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς; et Ἀἰὶον ὡς ἐξωσθέντος τοῦ κατὰ φύσιν, ἡ τετραδὶ λατρεύομεν, καὶ πᾶσαι αἱ νοεραὶ δυνάμεις καὶ ἡμεῖς ἀνθρωπολάτραι ἐσμέν.

Β ζ'. et Τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω, φησὶν ὁ Θεός· πῶς οὖν, εἰ ἄλλος παρὰ τὴν φύσει Υἱὸν Θεοῦ καὶ Θεὸν ὁ ἐκ Παρθένου, προσκυνεῖται καὶ λατρεύεται;

η'. Εἰ μὴ φύσει Υἱὸς καὶ Θεὸς ὁ Ἰησοῦς τῆς Παρθένου Υἱός· πῶς et ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων; et Εἰ τῷ κατὰ φύσιν Υἱῷ μόνῳ κάμπτει πᾶν γόνυ, πῶς τῷ Θεῷ, εἰ μὴ καὶ ἀνθρώπος εἴη ὁ αὐτός, τῷ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, χαρίζεται; ὡς γὰρ Θεός, οὐ λαμβάνει. Ἐχει γὰρ αὐτὸ προαιωνίως.

θ'. Εἰ et ὁ Χριστός et ἐξ Ἰουδαίων τὸ et κατὰ σάρκα, et λείπεται αὐτὸν ἐξ ἄλλου καθ' ἕτερον νοεῖσθαι, καὶ εἶναι, καὶ λέγεσθαι· τὸ γὰρ εἰπεῖν, κατὰ σάρκα, προδιωρίσατο, ὡς ἐξ ἄλλου καθ' ἕτερον· καὶ τίνας, ἢ κατὰ τί, εἰ μὴ ἐκ Θεοῦ καθὼς Θεός· Ὁ γὰρ, καὶ Θεὸν, καὶ εὐλογητὸν, καὶ ἐπὶ πάντων αὐτὸν καλῶν, ταῦτα σημαίνει. Ὅτι ὁ ὢν Θεὸς εὐλογητός ἐπὶ πάντων, πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς. Θεὸς γὰρ ἐκ Θεοῦ· δὴ ἔσται τὸ κατὰ σάρκα ἐξ Ἰουδαίων γέγονεν, ὅτε γέγονεν ἀνθρώπος.

ι'. Ὁ μακάριος Παῦλος φησὶ· Τοῦτο φρονεῖσθε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὴν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι ἐβεβήκει ὡς ἀνθρώπος· ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὀπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Αἰδὼ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων, ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Εἴπατε τοίνυν, τίς et ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ὅς οὐχ ἀρπαγμὴν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβὼν; et Ἀνθρώπος οὐκ ἔστιν ἐν μορφῇ Θεοῦ, οὐκ ἐν φύσει Θεοῦ γὰρ ὁ ἀνθρώπος·

^a Galat. iv, 4. ^b Hebr. i, 11. ^c Isa. xlv, 8. ^d Philipp. ii, 10. ^e Rom. ix, 5. ^f ibid. ^g Philipp. ii, 5-11.

VARIAE LECTIONES.

^a Emendo δὲ ἄλλον ὅτι, juxta atque Turrianus transtulit *Deus scilicet ex Deo*. Ubi etiam legisse non videtur particulam γὰρ, enim. ^b Membrum hoc deest apud Turrianum.

φύσιν γὰρ τὴν μορφήν οἶδεν σύμπας ὁ τῶν ἀγίων ἄνθρωπος· καὶ δοῦλος οὐ κενοὶ ἐαυτὸν μορφήν δούλου λαμβάνων. Πῶς γὰρ λαμβάνει ὅπερ ἐστὶ; Πῶς ἄνθρωπος ἀνθρώποις ὁμοιοῦται, καὶ ὑπήκοος τῷ Θεῷ γενόμενος ταπεινοὶ ἐαυτόν; Ἄνθρωπος γὰρ μᾶλλον ὑφούται, ὑπήκοος τῷ Θεῷ γινόμενος· καὶ ἴσος τῷ Θεῷ γινόμενος, ἀρπαγμὸν ἡγείται. Ὡστε περὶ τοῦ φύσει Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ ταῦτα εἴρηται, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. Οὐ γὰρ ἄνθρωπος ὢν πρῶτον, ὑστερον Θεὸς ἐχρημάτισεν· οὕτω γὰρ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ὢν ἀπ' ἀρχῆς, ὑστερον γέγονεν ἄνθρωπος. Καὶ ὡς μὲν Θεὸς ὢν κατὰ φύσιν, ταπεινοὶ ἐαυτὸν γινόμενος ἄνθρωπος· ὡς δὲ γινόμενος ἄνθρωπος, ὑπερυφούται τὸ πᾶν ὄνομα, ὀνόματι Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν, καὶ ἐστὶν Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεὸς κατὰ φύσιν· οὕτω γὰρ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἀπερνήσατο· οὐ γὰρ εἶπεν, ἄνθρωπος ὢν, ἐγένετο Θεός, ἀλλ' ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· οὐχ ὑφούται γὰρ ὁ Ὑψίστος, ἀλλὰ ταπεινοὶ ἐαυτὸν, ἐκουσίως ἄνθρωπος γενόμενος. Οὐ περὶ ἄλλου τοίνυν τὴν ταπείνωσιν ἔφη, καὶ περὶ ἄλλου τὴν ὑψώσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ. Εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦτο κάκιστον δεξιόμενος, τὸ μὲν καθὼς Θεὸς ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος· τὸ δὲ, καθὼς ἄνθρωπος γεγὼνός, ὑψωσάτω τὰ τῆς φύσεως, καὶ οὕτως ὑπερυψωσθαι λέγεται.

et idem est, qui hoc et illud admisit : hoc quidem quatenus Deus cum esset, factus fuit homo : istud vero quatenus factus homo, sua fecit, quæ naturæ humanæ propria erant : atque hoc pacto superexaltatus fuisse dicitur.

ια'. Φησὶν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Πατέρα· « Πάτερ, δόξατόν με τῇ δόξῃ, ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. » Εἰ Θεὸς μόνον, πῶς δοξάζεται; εἰ δὲ μόνον ἄνθρωπος, πῶς πρὸ αἰώνων εἶχε τὴν δόξαν.

ιβ'. « Οὐκ ἐστὶ ἐν σοὶ Θεὸς πρόσφατος. » Πῶς οὖν θεοποιεῖται καθ' ὑμᾶς ἄνθρωπος τῇ πρὸς τὸν Λόγον σχετικῇ συναφείᾳ, καὶ κοινωνίᾳ τῷ Πατρὶ τῆς δόξης καὶ τῆς ἀξίας δείκνυται; ἡμεῖς δὲ οὐχ ἄνθρωπον προσφάτως θεοποιεῖσθαι φάσκομεν· ἀλλὰ τὸν πρὸ αἰώνων ὄντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν, σεσαρκῶσθαι ἀτρέπτως. Μεμέννηκεν γὰρ οὐδὲν ἑλαττον Θεός, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος.

ιγ'. Ὁ μακάριος Παῦλος φησιν· « Εἰ γὰρ εἰσι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί, ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεός, Πάτερ ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. » Ἐνα Χριστὸν δι' οὗ τὰ πάντα φησὶ· ποῖόν φατε τοῦτον; Ἀλλ' εἰ μὲν τὸν ἐκ Παρθένου, ἀνάγκη ὑμᾶς τὸν αὐτὸν λέγειν, τὸν ἐκ Θεοῦ τὸν προαιώνιον, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα· εἰ δὲ τὸν ἐκ Θεοῦ, ἄλλον ὄντα παρὰ τὸν ἐκ Παρθένου, οὐ Χριστὸς καθ' ὑμᾶς ἐκ Παρθένου· ἵνα γὰρ ἔφησεν, δι' οὗ τὰ πάντα. Εἰ δὲ τὸν ἐκ Παρθένου, ἄλλον ὄντα παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ· ἡ δὲ δύο δημιουργοὺς φήσετε τοῦ παντός, ἢ οὐκ ἐστὶ ὁ ἐκ Θεοῦ, Χριστὸς, οὐδὲ Δημιουργός.

qui ex Deo natus est : aut duos universi conditores inducetis, aut Christus ille non erit, qui ex Deo est, nec universorum Conditor.

¹¹ Joan. xvii, 5. ¹² Psal. lxxx, 10. ¹³ I Cor. viii, 5.

A in forma Dei. Non enim in natura Dei est homo. Omnis siquidem sanctorum cœtus per formam intelligit naturam. Nec item exinanivit seipsum servus qui servi formam accipit. Qui enim id accipiat quod ipse est? quomodo etiam homo similis hominibus fiat, ac Deo obediens factus, humiliaverit semetipsum? homo enim Deo factus obediens, exaltatur potius, Deoque se similem faciens, rapinam id esse novit. Quapropter de Filio Dei et Deo secundum naturam dicta hæc sunt, quando nempe factus est homo. Non enim, cum prius esset homo, postea dictus est Deus; sic enim rapinam arbitratus esset: sed cum esset ab initio Deus, deinde factus est homo. Et quatenus quidem natura Deus existit, seipsum humiliat, factus homo. Cæterum quatenus factus est homo, superexaltatur super omne nomen, Filii Dei nomen accipiens. Ipse enim erat, et Dei Filius, ac Deus secundum naturam, sicut et divinus Apostolus declaravit. **558** Non enim dixit, cum esset homo, factus est Deus; sed, « cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo. » Nequaquam enim exaltatur Altissimus, quin seipsum potius deprimit, dum sponte fit homo. Non igitur alii humiliationem attribuit, alii vero exaltationem, sed eidem. Unus quippe

11. Ait Dominus ad Patrem : « Pater, gloria me gloria, quam habui, priusquam mundus fieret apud te¹¹. » Si Deus solus est, quomodo glorificatur? Si homo duntaxat, qua ratione ante sæcula gloriam habuit?

12. « Non erit (inquit) in te Deus recens¹². » Quomodo ergo de vestra sententia Deus homo fit propter connexionem habitudinis cum Verbo, evaditque consors gloriæ ac dignitatis ejusdem cum Patre? Nos autem non hominem recenter fieri Deum dicimus; verum qui erat Dei Filius et Deus ab æternitate, hunc citra mutationem incarnatum esse confitemur. Mansit enim nihilominus Deus, dum factus est homo.

13. Beatus Paulus ait : « Siquidem dii multi et domini multi : nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia ; et nos in illo : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ; et nos per ipsum¹³. » Unum Christum dicit, per quem omnia. Quemnam vos illum dicitis? Si quidem eum qui ex Virgine natus est, omnino necesse erit, ut et ipsi eundem esse fateamini qui ex Deo est ante sæcula, ac per quem omnia : sin vero eum qui ex Deo est, quasi hic alius sit ab eo qui ex Virgine exstitit : igitur Christus ex Virgine ortus non est. Unum etenim esse dixit per quem omnia. Denique si illum qui ex Virgine est, alium dixeritis ab eo,

14. Scriptura dicit : « Quisquis confessus fuerit, A quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo ¹⁴. » Non dixit simpliciter Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, *Filius Dei* (sine articulo), sed ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ (cum articulo), *ipse Dei Filius*, qui unicus est.

15. Duas in Christo naturas constemini, an unam? Duas, inquit. At quasnam demum illas? Divinitatem plane et humanitatem. Quomodo igitur neque natura Deus sit, neque natura homo, si duas habet naturas? Relationis unionem Verbi et carnis utique asseretis. Verum, ubinam erit exinanitio? ubi humanitatis assumptio? si enim hæc omnia de unionem secundum relationem exponitis, plurimas Dei incarnationes, et humanitatis assumptiones, quantumvis particulares, inducetis. Multis enim deiferis viris, justis, patriarchis, et prophetis per relationem et affectum unitus est Deus : 559 ac proinde ex vestra sententia, in unoquoque incarnationem, atque (ut ita dicam) inhumationem subiit.

16. Michæas propheta de eo qui natus est ex Virgine in Bethlehem, ait : ¹⁵ « Et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis. » Quomodo egressus ejus ab initio a diebus æternitatis, si ipse non erat Deus ante sæcula?

17. Dominus de sempiterna sua existentia testificans, ait : « Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum ¹⁶. » Et iterum : « Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo ¹⁷. » Quomodo ille qui erat ex semine David, filius Abraham, ante exstabat, quam Abraham fieret, nisi quia Deus erat? Quomodo vero Abraham filius fuit, nisi quatenus factus est homo in novissimis temporibus? « Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo. » Quomodo Filius hominis de cælo descendit et est in cælo? quo etiam modo qui est in cælo, hic ascendit in cælum, nisi quia idem ipse et Deus et homo est? Ut Deus quidem ad nos per accommodationem descendit, incarnaturque, et homo efficitur. Ex cælis, inquam, descendit, nec tamen a Patris sinu discedit : porro in quantum homo, « ascendit, ubi erat prius » uti Deus ; quemadmodum ipsemet a mendacio alienissimus, subsistensque veritas, dixit : « Cum videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius ¹⁸. » Nani quatenus Deus, sempiternus est et incircumscriptus, etsi descendisse dicitur. Nam descensum illius accommodationem potius interpretamur, et humiliationem, atque sui in terra manifestationem. Verum quatenus homo apparuit, circumscriptus fuit, ac tempori subditus.

18. Joannes præcursor et Baptista ait : « Ipse est, de quo dicebam : Post me venit vir, qui

ιδ'. Φησὶν ἡ Γραφή, ὅτι, « Ὃς ὁμολογήσει, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν αὐτῷ μείνει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ. » Οὐκ εἶπεν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ μόνος, ὁ εἷς.

15'. Δύο φύσεις φατὲ τοῦ Χριστοῦ, ἡ μίαν; δύο, φασί· πόλιν ταύτας; θεότητα πάντως καὶ ἀνθρωπότητα· πῶς οὖν οὗ Θεὸς φύσει καὶ ἀνθρώπος φύσει, εἰ δύο φύσεις ἔχει; σχετικὴν φατε τὴν ἔνωσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκός; Ποῦ ἡ κένωσις; ποῦ ἡ σάρκωσις; ποῦ ἡ ἐνανθρώπησις, εἰ γὰρ ἐπὶ σχετικῆς ἐνώσεως ταῦτα ἐκλάβοιτε, πλείστας Θεοῦ σαρκώσεις καὶ ἐνανθρωπήσεις, εἰ καὶ μερικὰς, εἰσάξετε· πολλοὶς γὰρ θεοφόροις ἀνδράσι, δικαίοις, καὶ πατριάρχαις, καὶ προφήταις σχετικῶς ἐνώθη Θεός· ἐφ' ἐκαστοῦ οὖν καθ' ἑμᾶς· σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν ὑπομεμένηκε.

16'. Μιχαὴας ὁ προφήτης περὶ τοῦ ἐκ Παρθένου τεχθέντος ἐν Βηθλεὲμ, ὡς φησὶ· « Καὶ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀπ' ἡμερῶν αἰῶνος. » Πῶς τούτου αἱ ἐξοδοὶ ἀπ' ἀρχῆς ἀπ' ἡμερῶν αἰῶνος, εἰ μὴ καὶ Θεὸς ἦν αὐτὸς προαιώνιος;

17'. Ὁ Κύριος τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν ἐαυτοῦ μαρτυρῶν φησιν. « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, πρὶν ἢ Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι. » Καὶ πάλιν· Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. Πῶς ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, ὁ υἱὸς Ἀβραὰμ, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, εἰ μὴ ὡς Θεός; πῶς δὲ υἱὸς ἐστὶ τοῦ Ἀβραὰμ ὁ αὐτὸς, εἰ μὴ ἐπ' ἐσχάτων γενόμενος ἀνθρώπος; Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ; Καὶ πῶς ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀναβαίνει εἰς τὸν οὐρανὸν, ἢ ὅτι αὐτὸς Θεὸς ὢν καὶ ἀνθρώπος, καθὼς μὲν Θεὸς, συγκαταβατικῶς κάτεσι, καὶ σαρκούται, καὶ ἀνθρώπος γίνεται· καὶ τῶν οὐρανῶν, οὕτε μὴν τῶν πατρικῶν ἐξίσταται κόλπων· καθὼς δὲ ἀνθρώπος γέγονεν, « ἀνείσιν ὅπου ἦν τὸ πρότερον » ὡς Θεός, καθὼς πάλιν ὁ αὐτὸς ἀψευδῆς, ἡ ἐνυπόστατος ἀλήθεια εἰρηκε· θεωρεῖτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνερχόμενον ὅπου ἦν τὸ πρότερον. Ὡς γὰρ Θεός, προαιώνιος τε καὶ ἀπερίγραπτος, καὶ εἰ καταβῆναι λέγεται. Κατάβασιν γὰρ αὐτοῦ τὴν συγκατάβασιν φάμεν, καὶ ταπεινώσιν, καὶ τὴν ἐπὶ γῆς φανέρωσιν· ὡς δ' ἀνθρώπος πεφηνῶς, περιγραπτὸς καὶ ὑπόχρονος.

18'. Ἰωάννης καὶ πρόδρομος καὶ Βαπτιστὴς φησιν· « Οὗτός ἐστι περὶ οὗ εἶπον· ὁπίσω μου ἔρχεται ἄνθρωπος,

¹⁴ I Joan. ii, 15. ¹⁵ Mich. vii, 2. ¹⁶ Joan. viii, 58. ¹⁷ Joan. iii, 13. ¹⁸ Joan. vi, 63.

VARIE LECTIONES.

* Turriannus legit καθ' ἑμᾶς· In unoquoque igitur nostri similitum. At potior est alia lectio, quam et interpres Arabicus expressit, de vestra sententia.

ὅς ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ἔτι πρῶτός μου ἦν, καὶ ὧς
οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ
τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν ὕδατι βαπτίζων. » Καὶ, « Ἴδε ὁ
Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἱρῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. »
Σύνετε, ὅπως ἄνδρα λέγων, καὶ ἀμνὸν ὀνομάζων, οὐχ
ἕτερόν φησι τὸν αἱρῶντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου·
καὶ τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἐξαισιον ἀληθῶς καὶ θεοπρεπὲς
ἀξίωμα προσενέμηκεν αὐτῷ. Ἐμπροσθεν δὲ καὶ
πρῶτον εἶναι φησιν αὐτόν, καίτοι κατόπιν ἐρχόμενον,
κατὰ γὰρ φημι τὸν τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως χρόνον.
Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ὁ γιγενής ὁ Ἐμμανουήλ, ἀλλ' ἦν πρὸ
παντὸς αἰῶνος ὡς Θεός· αὐτοῦ τοιγαροῦν καὶ τὸ πρόσ-
φατον ἀνθρωπίνως, καὶ τὸ αἰδίον θεϊκῶς· διὸ καὶ
Ζαχαρίας ὢν Ἰωάννου πατήρ, πρὸς τὸ ἑαυτοῦ παιδίον
προφητεύων φησὶ· « Καὶ σὺ παιδίον προφήτης Ὑψί-
στου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυ-
ρίου ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ. »

ιβ'. Ὁ ἐκ Παρθένου Υἱὸς ἡρώτα τοὺς μαθητάς·
« Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπου; » ἑτέρων οὖν λέγοντων ἕτερον, καὶ ἕνα
τῶν προφητῶν ὑποτοπαζόντων, οὐκ ἀποδεξάμενος ὡς
τἀληθῆ λεγόντων, πάλιν ἡρώτα· « Ὑμεῖς δὲ· οἱ πλέον
τῶν ἄλλων εἰδότες, « τίνα με εἶναι λέγετε. » Τότε ὁ
πανάριστος Πέτρος, ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρό-
της, οὐ γυμνὸν, οὐδ' ἄσαρκον καταθεύμενος λόγον,
οὐδὲ ψιλὸν καὶ θεοφόρον ἄνθρωπον, ἀλλ' Υἱὸν Θεοῦ καὶ
Θεὸν φύσει, καὶ φύσει γεγόμενον ἄνθρωπον, καὶ ἕνα
τοῦτό τε κάκεινο ὄντα Χριστόν, « Σὺ εἰ ὁ Χριστός,
ἔλεγεν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος. » Οὐκ εἶπεν, Υἱός·
ἀλλ' ὁ Υἱὸς ὁ μονογενής, ὁ εἷς, ὁ προαιώνιος. Ἀκήκοί
τε· « Μακάριος εἰ Σίμων Βάρ-Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ
αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου, ὁ ἐν τοῖς
οὐρανοῖς. Οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ
Πατήρ. »
sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui est in cœlis. » Nam « Nemo novit Filium, nisi
Pater. »

κ'. Καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς ἐπὶ τῆς θαλάσσης πορείας
θεοσημεῖαν κατατεθηπότας, ἔφασαν· « Ἀληθῶς Θεοῦ
Υἱὸς εἶ. » Ἀλλ' εἰ νόθος καὶ εἰσπολήτος, οὐκ ἀλη-
θῶς. Ἐγκαλίσθωσαν τοίνυν οἱ μακάριοι μαθηταὶ πρὸς
ἡμῶν.

κζ'. Εἰ μία φύσις τῆς Τριάδος καὶ μία ἐνέργεια, καὶ
πάντα ἐπ' αὐτῆς καινὰ, πλὴν τῆς ὑποστάσεως, σχέ-
σει δὲ καὶ ἐνεργείᾳ ἡνωτο ὁ Θεὸς Λόγος τῇ σαρκὶ τῇ
ἐψυχωμένῃ ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, καὶ οὐ καθ'
ὑπόστασιν, οὐδὲν ἑλαττον καὶ ὁ Πατήρ, καὶ τὸ Πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον τούτω ἡνωτο. Εἰ δὲ ἴση ἡ ἑνωσις καὶ
μία Πατὴρ, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος πρὸς
τὴν σάρκα, λεγέσθω ὁ ἐκ Παρθένου τεχθεὶς Θεὸς καὶ
ἄνθρωπος, Πατήρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Τίς
γὰρ ἀποκλήρωσιν τοῦ Λόγου μόνον καὶ Υἱὸν ὀνομά-
ζεσθαι Θεοῦ⁴; εἰ δὲ Υἱὸς μόνος ἔσχεν πρὸς αὐτόν

A ante me factus est, quia prior me erat: et ego
nesciebam eum: sed ut manifestetur Israeli, pro-
pterea ego veni in aqua baptizans¹¹. » Et: « Ecce
Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi¹². » Consi-
derate, quemadmodum quando virum dicit, et
agnum appellat, alium esse non dicit illum qui
tollit peccatum mundi; imo eidem hanc vere ma-
gnam, et insolitam, quæque Deum deceat excel-
lentiam attribuit. Ante se autem seque priorem
prædicat illum, qui tamen posterior prodierat, se-
cundum tempus, inquam, generationis carnalis.
Etsi enim nuper genitus erat Emmanuel, attamen
ante omnia sæcula exstabat ut Deus. Ipsius igitur
est, et humano more recentem esse, et æternum
esse divino modo. Quamobrem Zacharias Joannis
pater cum esset, filio suo vaticinando dixit: « Et
tu, puer, propheta Altissimi vocaberis; præbis
enim ante faciem Domini parare vias ejus¹³. »

19. Ipsemet Virginis Filius discipulos suos al-
loquens, ait: « Quem me dicunt homines esse¹⁴? »
Cum itaque alii alium eum esse dicerent, atque
unum ex prophetis esse conjicerent, nequaquam
illis assentiens ceu vera pronuntiarent, rursum in-
terrogat: « Vos autem (qui plus aliis nostis)
quem me esse dicitis¹⁵? » Tunc præstantissimus
Petrus, supremus ille vertex apostolorum, non
nudum carnisque expers verbum, nec purum ac
Deigerum hominem, quin potius natura Filium
Dei, et Deum, atque natura hominem factum, unum-
que hoc et illud existentem Christum intuens.
« Tu es, inquit, Christus, ipsemet Filius Dei
vivi¹⁶. » 560 Non (nude) dixit *Filius*, sed (ad-
jectione articuli) *ipsemet Filius* unigenitus, ille
unicus, ille ante sæcula existens. Quapropter
audivit: « Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et

20. Item discipuli divino incessus supra mare
miraculo attoniti dicebant: « Vere Filius Dei
es¹⁷. » At si adulterinus et ascititius, non vere.
Arguantur ergo a vobis beati discipuli.

21. Si una est Trinitatis natura, unaque ope-
ratio, et in illa præter subsistentiam omnia com-
munia sunt, carni autem anima rationali et intel-
ligente animatæ Deus Verbum habitudine solum
atque operatione unitus est, nihil minus et Pa-
trem et Spiritum sanctum eidem omnino unitos
fuisse oporteret. Quod si par eademque Patris et
Spiritus sancti ad carnem unio est, dicatur igitur
ille quem Virgo Deum et hominem edidit, Pater
et Filius et Spiritus sanctus. Quis enim hanc ei
sortem dedit ut Verbum ac Filius Dei duntaxat

¹¹ Joan. i, 30, 31. ¹² ibid. 29. ¹³ Luc. i, 76. ¹⁴ Matth. xvi, 13. ¹⁵ ibid. 15. ¹⁶ ibid. 16. ¹⁷ ibid. 17.
¹⁸ Matth. xi, 27. ¹⁹ Matth. xiv, 32.

VARIÆ LECTIONES.

⁴ Emendo τίς γὰρ ἀποκλήρωσις τοῦ Λόγου μόνον καὶ Υἱὸν ὀνομάζεσθαι Θεοῦ; ita nempe Turrianus:
Quæ enim sortitio est Verbum solum et Filium Dei nominare?

appellaretur? Sin autem Filius unitus ei fuit relatione tantummodo atque operatione, plane diversæ a Patre et Spiritu sancto virtutis et operationis erit. Verum ex hypostatica unione nihil absurdi sequitur. Alterius enim a Patre hypostasis ac subsistentiæ Filius est.

22. Beatus Paulus; ait: « Unus Deus Pater ex quo omnia: et unus Dominus Jesus Christus per quem omnia ²⁰. » Cur Jesus Christus Patri proxime conjungitur, nullo dirimente intermedio? Deinde ubi tandem Unigenitum locaturi sumus, qui hominem ejus in locum provehamus? eumque, ut vos dicitis, ab illo actum et afflatum, atque ejus opera cohonestatum. Quod si reponatis, qua ratione Christus in Bethleem natus cum esset, Nazarenus a loco domicilii dictus fuit, ea etiam Deum Verbum, eo quod in homine habitaverit, hominem appellatum fuisse: hinc sequitur, ut neque factus sit caro, neque homo, nec consentaneæ Christus homo, sed carnalis et humanus fuerit nuncupatus, velut et Nazarenus. Non enim Nazaret dictus est Christus, sed Nazarenus.

23. Si ob simplicem in homine inhabitationem et relationis unionem, Dei Verbum appellatur homo: igitur et Pater et Spiritus sanctus homines appellantur. In nobis quippe per Spiritum inhabitat plenitudo sanctæ Trinitatis. Et sane sapientissimus Paulus ait: « Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis ²¹? » Ipse etiam Christus: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit: et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus ²². » Atqui pater nequaquam dictus est homo, neque Spiritus sanctus, quia in nobis habitant: ergo neque Filius eadem de causa homo appellatur, sed quia factus est homo secundum substantiam.

24. Si quando quidem Verbum in Christo, signorum **561** patrator fuit, quia in eo erat: unum utique ex prophetis Christum esse dicitis. Nam perinde (Verbum) sanctorum ministerio miracula patravit.

25. Dicitur Christus fuisse sanctificatus a Patre ²³, advenientemque Spiritum accepiisse ²⁴. Quomodo igitur baptizāt in Spiritu sancto ²⁵, et quæ soli divinæ naturæ conveniunt, implet et exsequitur? ipse enim sanctitatem suppeditat, quam proprium sui ipsius esse donum significans, ait: « Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur: quorum retinueritis, retenta sunt ²⁶. » Sanctificatur ergo, quatenus est homo: idem vero ipse sanctificat, uti Deus.

26. De Christo scriptum est: « Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum, qui possit ipsum saluum facere a morte, cum clamore valido, et lacrymis obtulit; et exauditus est pro

α την κατὰ σῶσιν καὶ ἐνέργειαν ἔωσιν, ἑτερογενῆς ἔσται πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ ἀτοπον. Εἰ δὲ καθ' ὑπόστασιν ἔωσις λέγεται, οὐδὲν ἀτοπον ἔχεται· ἑτερουπόστατος γὰρ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα.

κβ'. Ὁ μακάριος Παῦλος φησιν· « Εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. » Ἀνθ' ἑκτου Ἰησοῦς Χριστὸς ἀμέσως τῷ Πατρὶ συντάττεται, μεσολαβοῦντος οὐδενός. Εἴτα ὅποι ποτὲ τὴν Μονογενῆ θήσομεν, εἰς τὴν αὐτὴν τόπον ἀναθεδύζοντες ἄνθρωπον; Καὶ καθὼς φάτε, ἐνεργοῦμενον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ τιμώμενον. Εἰ φάτε ὅτι, ὥσπερ ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ἐν Βηθλέεμ μὲν, Ναζωραῖος δὲ ἐκλήθη διὰ τὴν ἐν Ναζαρέτ κατοίκησιν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς Λόγος ἄνθρωπος ἐκλήθη διὰ τὴν ἐν αὐτῷ κατοίκησιν· οὐκοῦν οὐ σὰρξ, οὐδ' ἄνθρωπος γεγένηται· οὐδ' εἰκότως ἂν ἄνθρωπος ὀνομάζοιτο, ἀλλὰ σαρκῆος καὶ ἄνθρωποιος ὀνομάζοιτο ὁ Χριστὸς, ὥσπερ Ναζωραῖος. Οὐ γὰρ Ναζαρέτ ὀνόμασται ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ Ναζωραῖος.

κγ'. Εἰ διὰ τὴν ἐν ἀνθρώπῳ κατοίκησιν καὶ σχετικὴν ἔωσιν ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὀνομάζεται, οὐκοῦν καὶ ὁ Πατήρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἄνθρωποι ὀνομαζέσθωσαν· κατοικεῖ γὰρ ἐν ἡμῖν τὸ πλήρωμα τῆς ἁγίας Τριάδος διὰ τοῦ Πνεύματος· καὶ γοῦν φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; » Καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς· « Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. Ἀλλ' οὐδαμοῦ ἄνθρωπος εἶρηται ὁ Πατήρ, οὔτε μὲν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τὸ κατοικεῖν ἐν ἡμῖν. Οὐκοῦν οὐδὲ ὁ Υἱὸς διὰ τὴν ἐν ἀνθρώπῳ κατοίκησιν ἄνθρωπος ὀνομάζεται, ἀλλ' ὡς κατ' οὐσίαν γενόμενος ἄνθρωπος.

κδ'. Εἰ ἐπείπερ ἦν ὁ Λόγος ἐν τῷ Χριστῷ, σημείων γέγονεν ἀποτελεστής, ἵνα πού τάχα τῶν ἁγίων προφητῶν εἶναι αὐτὸν φάτε· ἐνῆργηκε γὰρ καὶ διὰ χειρὸς ἁγίων τὰς θεοσημίας.

κε'. Ἠγιασθαι γέγραπται ὁ Χριστὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν ἐπιδομίαν δεδύχθαι τοῦ Πνεύματος. Πῶς οὖν ἐν ἁγίῳ βαπτίζει Πνεύματι, καὶ τὰ μόνη πρέποντα τῇ θεῇ φύσει πληροί; χορηγὸς γὰρ ἔστιν ἁγιασμοῦ. Καὶ τοῦτο δεικνύς ὡς ἴδιον ἀγαθόν φησι· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφείωνται, ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτῃται. » Ἀγιάζεται τοίνυν καθὼς ἄνθρωπος, ἀγιάζει δὲ καθὼς Θεός, εἰς ὧν ὁ αὐτός.

κς'. Γέγραπται περὶ Χριστοῦ· « Ὁς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις καὶ ἰκετηρίας πρὸς τὸν ἐνθάδε οὖσαν οὐκ ἔκλυεν, ἀλλὰ ὡς ἰσχυρὸς καὶ θαυμάσιος προσήνεγκε· καὶ εἰσακου-

²⁰ I Cor. viii, 6. ²¹ I Cor. iii, 16. ²² Joan. xiv, 23. ²³ Matth. xvi, 24. ²⁴ Joan. i, 36. ²⁵ Matth. iii, 16. ²⁶ ibid. 11. ²⁷ Joan. ix, 25.

σθεῖς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, καίπερ ὢν Υἱὸς, ἔμαθε ἅπ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν, καὶ τελειωθείς ἐγένετο τοῖς πᾶσιν τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ αἰτία σωτηρίας αἰωνίου. Ἔτι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, « θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί με ἔγκατέλιπες; » Περὶ ψιλοῦ ἀνθρώπου ταῦτα ἐλέγετο, ἀκηδιῶντος * ἄρα καὶ ἀφόρητον ποιουμένου τῶν πειρασμῶν τὴν ἔφοδον, καὶ δέει νε-
νικημένου· καὶ οὐ γενναίου τὸν τρόπον, οὐδ' ἀνδρικὸν φρόνημα ἔχοντος. Ἀλύοντος γάρ ἐκ μικροψυχίας τὰ ῥήματα· « Περὶλυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου. » Καὶ, « Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάραται. » Καὶ, « Πάτερ, εἰ δυνάτῃ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. » Ταῦτα τὰ ῥήματα, ἢ μὴ εἰδότες τὸ θεῖον θέλημα, ἢ ἀντιπίπτοντος τῷ θεῷ θελήματι. Εἰ δὲ ὡς περὶ Θεοῦ γυμνοῦ ἀνθρωπότητος, ἀπεικάζετα πάντα καὶ ἀπεμφαίνοντα. Περὶ δὲ Θεοῦ σεσαρκωμένου καὶ ἐνανθρωπήσαντος τοῖς οἰκείοις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πάθεσι τὰ παρ' ἡμῶν θεραπεύοντος, καὶ ὑπογραμμὸν ἡμῖν καταλιμπάνοντος, λίαν ἐπιτατευγμένον. Τοῦτο γάρ δηλοῖ τὸ, « Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καίπερ ὢν Υἱὸς. » Κατατέθηκε τὸ μυστήριον ὁ πνευματοφόρος Παῦλος, καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς φιλόανθρωπον συγκατάθεσιν· ὅτι καίπερ ὢν Υἱὸς, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ταῦτα πάντα ὑπέμεινε τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, ἵνα νευρώσῃ ταύτην κατὰ θεὸν βλέπειν, καὶ αὐτὸν πρὸς ἐπικουρίαν καλεῖν, καὶ ὅσον πρὸς τελείωσιν, καὶ πρὸς ποῖα γέρα καταλήγει ἡ τῶν παθῶν ὑπομονὴ καὶ ὑπακοή. Διὸ καὶ ὁ μακάριος ἔγραψε Πέτρος· « Ποῖον γὰρ κλέος, εἰ ἀμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε; ἀλλ' εἰ ἀγαθοποιούντες καὶ πάσχοντες ὑπομενεῖτε, τοῦτο χάρις παρὰ Θεοῦ· ὅτι καὶ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθήσῃτε τοῖς ἰχνεσιν αὐτοῦ. » Οὐκοῦν οὐκ ἄνθρωπος μόνον, οὐδὲ γυμνὸς θεός, ἀλλὰ θεὸς σεσαρκωμένος ὢν ὁ Χριστός, « ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ » πέπονθέ τε καὶ δέδρακε ταῦτα, « ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν. » Ἐπειπερ ἐπιτιμᾷ τῷ Πέτρῳ φήσαντι· « Ἰλεώς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, » ὅτε τὸ πάθος αὐτοῖς προελέγετο.

κζ'. Εἰ λέγοιτο « προκόπτειν ὁ Ἰησοῦς σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι, » μὴ ψιλὸν ὑποτόπαζε ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον, ἐφείντα τῇ οἰκείᾳ σαρκὶ διὰ τῶν οἰκείων εἶναι τῆς ἰδίας φύσεως· ἵνα μὴ τέρας νομισθῇ ἡ ἐνανθρωπήσις.

κη'. Τολμᾷ ὁ Παῦλος, καὶ οὐκ ἄνθρωπον καλεῖν τὸν Ἰησοῦν, οὐχ ὡς οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς θεὸν ὄντα. Ἐράφει οὖν πρὸς Γαλάτας· « Παῦλος ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ πάλιν· « Γνωρίζω οὖν

A reverentia. Tametsi Filius erat, didicit ex his quæ passus est obedientiam : et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus causa salutis æternæ⁴⁸. » Præterea ipse Dominus : « Deus meus, Deus meus, utquid me dereliquisti⁴⁹? » Hæc dicebantur ut de puro homine? velut igitur de eo qui animo concideret, et cui intolerabilis esset tentationum incursio, ac metu vinceretur. Deficientis enim præ pusillanimitate verba hæc sunt : « Tristis est anima mea usque ad mortem⁵⁰. » Et : « Nunc anima mea turbata est⁵¹. » Et : « Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste⁵². » Sunt istæ voces vel ejus quem voluntas divina lateat, vel qui illi resistat. Quod si velut de Deo qui non sit homo, hæc quis dicta accipiat, sunt plane absona, nec prorsus congruentia. Sin autem de Deo incarnato et homine facto, qui suæ ipsius carnis cognatis passionibus nostras curet, seque nobis relinquat exemplum, valde apposita sunt. Hoc enim declarat illud : « In diebus carnis suæ, tametsi Filius erat. » Obstupuit mysterium divino Spiritu plenus Paulus. Deique nobiscum commercium atque benevolam ad nos demissionem; quod tametsi Filius erat in diebus carnis suæ, universa hæc natura nostra sustinuit, ut eam contra passiones firmaret, doceretque dum tentationes ingruerent, in Deum respicere, ejusque auxilium implorare, nec non quantum ad perfectionem conducant, et in quæ desinant præmia, passionum tolerantia et obedientia. Idcirco enim beatus Petrus scripsit : « Quæ enim est gloria, si peccantes et colaphizati suffertis? sed si beneficientes, patienter sustinetis : hæc est gratia apud Deum : quia et Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus⁵³. » Non ergo tantum homo, nec Deus purus, sed Deus in carne Christus, « qui in diebus carnis suæ, » illa et passus est, et gessit, nobis « relinquens exemplum. » Petrum quippe dure reprehendit, dicentem, dum ipse passionem prænuntiaret suam : « Absit a te, Domine, non erit tibi hoc⁵⁴! »

27. Quod si dicatur « Jesus profecisse sapientia, ætate et gratia⁵⁵, » ne propterea purum hominem æstimoaveris, sed Deum factum **562** hominem et incarnatum, qui propriæ suæ carni ea permiserit quæ ejus naturæ consentanea essent, ne incarnatio inonstrum quoddam esse videretur.

28. Audet Paulus, etiam non hominem vocare Jesum, non quasi non hominem, sed velut qui sit etiam Deus. Scribit ergo ad Galatas : « Paulus apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum⁵⁶. » Et iterum : « Notum

⁴⁸ Hebr. v, 7-9. ⁴⁹ Matth. xxvii, 46. ⁵⁰ Matth. xxvi, 38. ⁵¹ Joan. xii, 27. ⁵² Matth. xxvi, 39.
⁵³ I Petr. ii, 20. ⁵⁴ Matth. xvi, 22. ⁵⁵ Luc. i, 80. ⁵⁶ Galat. i, 1.

VARIAE LECTIONES.

* R. ἀκηδιῶν, at Turr. transtulit *dolentis* : quare emendare non dubitavi, ἀκηδιῶντος, uti paulo post legitur, ποιουμένου. † In Bibliis Græcis ubique legitur εἰ ἀνθρώπου : in Vulgata, *neque per homi-*

vobis facio Evangelium, quod evangelizatum est a me; quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi ⁴⁷. » Scriptum est : « Non angelus, non legatus, sed Dominus ipse salvavit nos ⁴⁸. » Ait Paulus : « Estote imitatores Dei sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis ⁴⁹. » Qui moestus erat, ac calicem recusabat, quoniam modo semetipsum tradiderit, nisi quia non homo tantum erat?

29. Quomodo beatus Petrus, ait : « Christo igitur passo carne ⁵⁰? » cur illud, *carne*, adjunxit, nisi quia sciebat Deum illum esse impassibili deitate? Si homo purus pro nobis passus est, quoniam pacto « Verbum crucis, Dei virtus est ⁵¹? » quid etiam causæ est, ut « qui sanguinem ejus pollutum duxerit, condemnatus sit ⁵², » velut qui Dei Filium conculcaverit?

30. Quomodo se « Christus ascendere ait, ubi erat prius ⁵³? » Non enim ascendit tanquam Deus, quandoquidem incircumscriptus est. Ascendere autem ac descendere propria sunt circumscriptæ naturæ. Neque rursum ut homo prius erat in cœlo, quam eo ascenderet. Ascendit igitur ut homo, ubi prius erat ut Deus. Simul enim ipse idem, et Deus et homo est.

31. Scriptum est : « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, habeat vitam æternam ⁵⁴. » Quoniam dilectionis exuberantia, si pro nobis hominem communem, adoptionis gratia filium factum dederit? Qui vero etiam Unigenitus, si adoptionis duntaxat honore, non natura filius sit, Scriptura dicente : « Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes ⁵⁵. » Et : « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri ⁵⁶. » Verum sicuti, cum multi adoptione et gratia dii sint, unus tamen est Deus natura : sic cum multi adoptionis honore polleant, unus quoque est natura Filius, Unigenitus ille quem dedit pro nobis.

32. Clamat divinus Joannes dicens : « Deum nemo vidit unquam : unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit ⁵⁷. » Quis porro ille est, qui enarrat, præter eum qui ex Virgine natus est, et cum hominibus conversatus est? « Hic est Deus noster : non æstimabitur alius ad eum. Adinvenit omnem viam scientiæ. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est ⁵⁸. » Quoniam modo visus est in terra, et cum hominibus conversatus? nam ipse dixit : « Deum nemo vidit unquam. Unigenitus Filius, » etc.

563 33. Ait Apostolus : « Primus homo de terra terrenus; secundus homo, Dominus de

A τὸ Εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρ' ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὔτε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Γέγραπται· « Οὐκ ἄγγελος, οὐ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς. » Φησὶν ὁ Παῦλος· « Γίνεσθε μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέχνα ἀγαπητὰ, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. » Ὁ λυπούμενος καὶ ἀπενυχόμενος τὸ ποτήριον, πῶς ἑαυτὸν παρέδωκεν, εἰ μόνον ἄνθρωπος ἦν;

κθ'. Πῶς ὁ μακάριος Πέτρος φησὶ· « Χριστοῦ οὖν παθόντος σαρκί; » Τίνος ἕνεκεν προσέθηκε τὸ, *σαρκί*, εἰ μὴ εἰδῶς, ὅτι Θεὸς ἦν ἀπαθεί τῇ θεότητι; Εἰ ψιλὸς ἄνθρωπος ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, πῶς ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ δύναμις Θεοῦ ἔστι; » καὶ πῶς τὸ « αἷμα αὐτοῦ κοινὸν ἡγασάμενος κατακέκριται, » ὡς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας;

λ'. Πῶς « Χριστὸς ἀνέναι » ἑαυτὸν φησιν, « ὅπου ἦν πρότερον; » Οὔτε γὰρ ὡς Θεὸς ἀνείσιν· ἀπεριγραπτὸς γάρ· τὸ δ' ἀνέναι καὶ κατέμειναι περιγραπτὴς φύσις. Οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἦν ἐν οὐρανῷ, πρὶν ἀνελθεῖν· ἀλλ' ἀνείσιν ὡς ἄνθρωπος, ὅπου ἦν τὸ πρότερον ὡς Θεός· Θεὸς γὰρ ἅμα ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος.

λα'. Γέγραπται· « Οὕτως ἠγάπησε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. » Ποία ἀγάπης ὑπερβολή, εἰ κοινὸν ἄνθρωπον χάριτι υἱοποιήσας ὑπὲρ ἡμῶν ἔδωκε; Πῶς δὲ καὶ μονογενῆς, εἰ υἱοθεσίᾳ τετιμημένος, καὶ οὐ φύσει ὢν υἱὸς, τῆς Γραφῆς λεγούσης· « Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες; » Καὶ· « Ὅσοι λαβὼν αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέχνα Θεοῦ γενέσθαι; » Ἀλλ' ὥσπερ πολλῶν ὄντων θεῶν θέλει καὶ χάριτι, εἰς δὲ ἔστιν ὁ φύσει Θεός, οὕτω καὶ πολλῶν υἱοθεσίᾳ τετιμημένων, εἰς ἔστιν ὁ φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενῆς, ὃν ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν.

λβ'. Ἰωάννης ὁ θεῖος κέκραγε λέγων· « Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. » Τίς δὲ ὁ ἐξηγούμενος, εἰ μὴ ὁ ἐκ Παρθένου τεχθείς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφείς; « Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος παρ' αὐτόν· ἐξῆυρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. » Πῶς ὤφθη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ συνανεστράφη ἀνθρώποις; Αὐτὸς γὰρ ἔφη· « Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Ὁ μονογενὴς Υἱὸς, » καὶ τὰ ἐξῆς.

λγ'. Φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ Κύριος ἐξ οὐ-

⁴⁷ Galat. i, 11, 12. ⁴⁸ Isa. lxxii, 9 sec LXX, ⁴⁹ Ephes. v 1, 2. ⁵⁰ I Petr. iv, 1. ⁵¹ I Cor. i, 18. ⁵² Hebr. x, 29. ⁵³ Joan. vi, 62. ⁵⁴ Joan. iii, 16. ⁵⁵ Psal. lxxxi, 6; Joan. x, 34. ⁵⁶ Joan. i, 12. ⁵⁷ ibid. 18. ⁵⁸ Baruch iii, 36-38.

VARIAE LECTIONES.

• Turrianus videtur non legisse πῶς.

ρανοῦ. Ὁ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ τὸ σῶμα κεκόμισται· ἀλλὰ Θεὸς ὢν καὶ Υἱὸς Θεοῦ, ἐξ οὐρανοῦ καταβέβηκε, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, δεύτερος Ἀδὰμ, ὡς ἀρχὴ δευτέρα τῶν ἀναπλαττομένων, καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν διὰ τῆς ἀναστάσεως μεταστοιχειουμένων. Διὸ καὶ φησιν· «Ὁ πρῶτος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ δεύτερος εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν.»

λδ'. Φησὶν ὁ Κύριος τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.» Καὶ Παῦλος ὁ θεϊοτάτος φησιν· «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθητε.» Ἐνδὲς Υἱοῦ ἐμνημόνευσεν ὁ Κύριος εἰπὼν· Καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐχὶ δὲ, τοῦ καὶ τῶν τριῶν. Ὁ δ' Ἀπόστολος, εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον βαπτίσθαι ἡμᾶς φησιν. Ἐώσθη τοίνυν καθ' ὅμᾶς ὁ φύσει υἱὸς, καὶ εἰσεκκόμισται ὁ υἱοθετηθεὶς διὰ χάριτος· ἢ εἰς τετράδα ὁμεῖς ἐβαπτίσθητε. Οὐ γὰρ ἡμεῖς· μὴ γένοιτο· ἡμεῖς γὰρ βαπτίσμεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον. Μεμένηκε γὰρ οὐχ ἥττον τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, καὶ ἐνανθρωπήσας, ὁ φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ὁ Μονογενής· καθὼς καὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκει τὸ Σύμβολον.

λε'. «Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα· Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς· ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ· τὸν ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός· Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἰδιὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν· σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα· σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου· καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα· καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς· καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιᾶς τοῦ Πατρὸς. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρίνει ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.» Ὅρα πῶς τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡ πληθὺς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἔφησε, τὸν πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα, καὶ οὐ ποιηθέντα· τὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· τὸν ἐκ τοῦ φωτός φῶς· τὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ Θεὸν ἀληθινόν· τὸν σαρκωθέντα καὶ παθόντα σαρκί, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιᾶς τοῦ Πατρὸς· καὶ πάλιν ἐρχόμενον, ὡς ἤδη ἐξ οὐρανῶν ἐλήλυθεν, ὅτε καθ' ἑκαύσιον ἔνωσιν σαρκωθείς ἐνηνθρώπησεν. Οὐ γὰρ ἄλλον τὸν πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα, καὶ ἄλλον τὸν ἐκ Παρθένου τεχθέντα· ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτόν.

λς'. Ἀλλ' ἐρεῖς· Αὐτὸν οὖν ἀρξάμεν τὸν ἐκ

cælo³². » Non enim corpus delatum de cælo est, sed cum esset Deus Deique Filius, de cælo descendit, et homo factus est, secundus Adam, velut principium secundum eorum qui reformantur, ac per resurrectionem ad vitam incorruptibilem transmittuntur. Quamobrem ait : « Primus Adam, factus est in animam viventem : secundus Adam, in spiritum vivificantem³³. »

34. Ait Dominus discipulis suis : « Euntes docete omnes gentes ; baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti³⁴. » Porro divinissimus Paulus dicit : « Quicumque in Christo baptizati estis, in morte ipsius baptizati estis³⁵. » Unius Filii meminit Dominus dicens : *Et Filii* ; non vero etiam, *et filiorum*. Apostolus autem, in Christo et ejus morte nos baptizatos dicit. In vestra igitur sententia natura filius explosus est, filiusque per gratiam adoptivus invecus ; vel ipsi in quaternitate baptizati estis. Absit vero ut in ea nos sinus baptizati : baptizati quippe sumus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti in consubstantialem ac indivisam Trinitatem. Nihil quippe minus consubstantialis Patri, etiam factus homo, permansit Dei Filius natura ac Deus, Unigenitus ille : quemadmodum Ecclesiæ Symbolum docet.

35. « Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem : Factorem cæli et terræ : visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia sæcula ; lumen de lumine : Deum verum de Deo vero ; genitum, non factum ; Consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt ; qui propter nos homines, et propter nostram salutem, descendit de cælis. Et incarnatus est ex Spiritu sancto et Maria Virgine : et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato : passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum Scripturas. Et ascendit ad cælos : et sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos. Cujus regni non erit finis. » Vide, ut sanctorum divinorumque Patrum cælus, unum Dominum Jesum Christum dixerit, ex Patre ante sæcula genitum, non factum ; consubstantialem Patri, lumen de lumine, verum Deum de Deo vero, incarnatum, passum carne, qui resurrexit, et ascendit in cælos, sedetque a dextris Dei, ac rursum venturus est judicare vivos et mortuos. Nam et illud : « Iterum venturus est, » aliquid amplius indicat ; quod nempe jam e cælis venerit, quando voluntaria unione assumpta carne factus est homo. Non enim alium posuerunt, ex Patre ante sæcula genitum, et alium de Virgine natum, sed ipsum unum et eundem.

36. At inquires : Ipsum ergo Dei 564 Verbum

³² 1 Cor. xv, 47. ³³ ibid 45. ³⁴ Matth. xxviii, 19. ³⁵ Rom. vi, 5.

pro nobis esse passum dicimus? omnino fatemur; sed carne, non deitate; si vere quidem de eo dixerit Paulus: « Qui est imago Dei invisibilis: primogenitus omnis creaturæ: quia in eo condita sunt omnia, visibilia et invisibilia: sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates: omnia per ipsum et in ipso creata sunt: et ipse

Θεοῦ Πατρὸς Ἀγόρον, παθεῖν δι' ἡμῶν (1); πάνυ μὲν οὖν σαρκὶ μέντοι, καὶ οὐ θεότητι. Εἴπερ ἐστὶν ἀληθής ὁ Παῦλος λέγων περὶ αὐτοῦ· « Ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα· εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται·

NOTÆ.

(1) Τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Ἀγόρον παθεῖν δι' ἡμῶν. *Ipsam ergo Dei Verbum.* Vetustus Christianorum sermo hic olim fuit, Deum nostri causa passum esse. Id vero etiam prædicavit Arius, quo Filium naturæ alterius a Paterna esse astrueret: quia divinitatem illam qualemunque Verbi animæ loco corpori fuisse conjunctam in Christo sibi sinxerat. Apollinarius perinde dixit, *Deum Verbum esse passum carne*: sed hæretice; quo Nyssenus in *Antirrhético* explicat sensu: eoque libentius hoc docuit, quod deitatem Verbi humanæ mentis vices explesse in Christo existimaret. Unde primum natum est Θεοπαθῶν, seu Θεοπασχῶν, q. d. *Deipassionum* nomen. Hæretici hujus dictum habemus præsertim in confessione fidei ad Jovianum, quam Cyrillus Alexandrinus falsa Athanasii Magni inscriptione deceptus, allegavit contra Nestorium in libro *De recta fide*, et in defensione Anathematismi sui 8 adversus Orientales: habemus itidem in ejus epistola ad Dionysium, quæ simili mendacio Julio papæ attributa fuit. Quocirca Damasus in synodo Romana anathemati subdidit eum qui dixerit, *Filium Dei Deum in passione crucis dolorem sustinuisse, non carnem cum anima, quam induerat.* Cyrillus vero nihilominus anathematismo 12 definivit, Deum Verbum esse passum carne, sed catholico prorsus sensu, quem exposuit coram Patribus Ephesinis, et lib. v *Adversus Nestorium*, defenditque adversus Theodoretum et alios hujus hæretici patronos. Hi siquidem ideo se Alexandrino præsuil succensere clamabant, quod cum *naturam unam* in Christo esse diceret; *unam*, inquam, *naturam Dei Verbi incarnatam*, quod familiare Apollinario fuerat, *Deum Verbum esse passum carne* definisset. Quam Cyrilli vocem sanam plane et orthodoxam, ut de deitate per carnem passa interpretarentur, admodum contulerant nonnulli partium ipsius studiosi, ut puta Acacius Melitenensis, Saturninus, et alii, qui perpessam esse deitatem concedebant. Orientalium querelas passim exhibet Synodicon, sive Tragedia Irenæi Tyrii, quam Euthyrius Tyapensis persecutus est in capitibus, quæ, ceu magni Athanasii essent, laudavit Euthymius in Panoplia contra Theopaschitas, quæque multoties edita sunt cum aliis sancti doctoris operibus. Duodecimi præsertim capitis hic titulus est: *Adversus eos qui dicunt Deum Verbum esse passum carne.* Quocirca Ibas Edessenus in epistola ad Marim Persam, quæ lecta est act. 10 Concilii Chalcedonensis, quæque damnari meruit a quinta synodo, narrat Cyrillum non ante cum Antiochenis fuisse conciliatum quam anathemati devovisset eos qui dicunt, ὅτι ἡ θεότης ἔπαθε, *Quia deitas passa est: quodque ἡ φύσις ἡ θεότης καὶ ἀνθρωπότης, una natura est deitatis et humanitatis.* Proclus vero CP. propter Nestorianos profitendum cum Cyrillo censuit, *Deum Verbum esse passum carne*; si non in epistola ad Armenos; at saltem in altera quam dedit ad Joannem Antiochenum: ut fidem facit fragmentum, quod Facundus Hermianensis lib. 1 *De tribus capitulis*, et Liberatus in Breviario recitant. Eutyches idem subinde dixit; dixerunt et alii Monophysitæ; cum unam in Christo naturam agnoscerent, divinam scilicet, cujus appendix solum modo esset humanitas, vel compositam ex

utraque. Quod cum Euthychiani n concilio Chalcedonensi recinere affectaverint, id in causa fuisse crediderim, ut, quemadmodum Christianus Lupus observavit, capitula seu Anathematismi Cyrilli a Patribus tunc approbati denuo non fuerint. Et quia ejusdem synodi hostes Basilisci, Zenonis, et Anastasii imperatorum potentia freti, in id incumbabant, ut *unus de Trinitate passus carne* diceretur, imo Petrus Fullo interpolato Trisagio carmine significasse putabatur, affixam esse deitatem cruci; hinc Catholicis metuendi locus erat, ne sub his vocibus Eutychianum, imo Theopaschitarum virus lateret. Aliunde vero qui Nestorii, seu potius, ut aiebant, Diodori Tarsensis et Theodori Mopsuesteni placitis adhærescebant, cum synodum quartam se recipere jactitarent, nullum non funem movebant, ne ejusmodi propositio admitteretur. Photius cod. 107, testatur Basilium Cilecem Antiochenæ Ecclesiæ presbyterum, non alia de causa adversus Joannem Scythopolitam calanum strinxisse, nisi quia Joannes duodecim capitula Cyrilli tueretur, et illud in primis quo *passus Deus* introduitur. Mihi pene persuasum est ex hac officina prodisse epistolas Græcas, quæ tanquam a Felice papa, Acacio CP. Quintiano, Justino, Antheone et Asclepiade ad Petrum Fullonem scriptæ feruntur, acceptasque esse ex *Historia ecclesiastica* ejusdem Basilii, quæ variis variorum Pontificum litteris intertexta fuisse dicitur a Photio. In his enim hoc unum data opera inculcatur, sine impietate affirmari non posse, *Deum Verbum, unum de Trinitate esse passum carne*; sed secundum Apostoli effatum esse constituendum, *Christum in carne passum*. Quisquis sane epistolas istas contulerit cum his quæ Photius cod. 42 et 107 de Basilio, ejusque libris enarrat, ad ejus sensum, ac forsitan stylium confectas eas sentiet. In primis vero Cyrilli Alexandrini adversarium agnoscas in illo epistolæ primæ Felicis loco, quo pronuntiatur, hanc vocem, *unam Dei Verbi naturam incarnatam, Apollinarianam hæresim roborare.* Esto Nestorius in his litteris censeatur hæreticus. Ast Basilianorum, Acæmetorumve, hic dolus fuit, qui, ut Leontius libro contra ipsos narrat, Nestorio ore tenus anathema dicerent, Theodori vero Mopsuesteni auctoritatem obtenderent. Auctor epistolæ ad Cæsarium monachum, quæ sancti Joannis Chrysostomi nomen præfert, quamque post Chalcedonense concilium scriptam esse pro certo habeo, præsertim hoc etiam astruere nititur, Deum nequaquam dici dedere perpessum carne. Horum dolum agnovere tandem monachi quidam de Scythia sub Justino I qui tamen, cum *unum Trinitati passum* importunius obtruderent, neque Constantinopoli, neque Romæ admissi sunt, quoad Pontificatum gessit Hormisdas papa. Deum, recta fraude monachorum Acæmetorum, quibuscum, ceu Nestorianis, Scythæ contenderent, Joannes II pontifex Romanus, unaque Justinianus imperator, cum Cyrillo, priscisque Patribus, pie vereque dicendum sanxere, *Deum Verbum unum de Trinitate esse passum carne*, Acæmetorum legatis a communione semotis. Quod subinde definitum fuit in quinta synodo generali; nec non catholico sensu dici posse, *unam Dei Verbi naturam incarnatam*

καὶ αὐτὸς ἐστὶ πρὸ πάντων, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα Ἀ συνέστηκε· καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὃς ἐστὶν ἀπαρχή, πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. Ἐποῦ γὰρ, ἰδοὺ καλὰ καὶ μάλα σαφῶς, τὴν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, ὁρατῆς καὶ ἀοράτου, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, κεφαλὴν δίδουσαι τῆς Ἐκκλησίας φησὶν· εἶναι δὲ καὶ νεκρῶν πρωτότοκον, ὃς ὑπέμεινεν σταυρὸν αἰσχύνῃς καταφρονήσας. Ὁ γὰρ ἄνθρωπον ἀπλῶς, συναφείζ τῇ πρὸς αὐτὸν, οὐκ οἶδ' ὅπως λέγετε, τετιμημένον, ὑπὲρ ἡμῶν διδόναι φασὶν· ἀλλ' ἐστὶν ὁ τῆς δόξης Κύριος ἐσταυρωμένος. Ἐἰ ἔγνωσαν, φησὶν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.

λζ'. Πῶς οὖν αὐτὸς πέπονθε; εἰ γὰρ ὅλως οὐ πέπονθε ὡς Θεός, καὶ πεπονθέναι λέγεται, πῶς ἂν εἴη Θεός; Οὐκοῦν ὁ παθὼν νοῶτο μόνος, ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ· καίτοι πῶς οὐκ ἀδρανοῦς διανοίας ταῦτα φάναι; Οὐ γὰρ κοινὸν ἄνθρωπον δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Πατήρ, σχετικῇ συναφείᾳ καὶ υἰοθεσίᾳ τετιμημένον· γράφει γὰρ ὧδε· Ὁὕτως ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν· ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Ἐπειδὴ οὖν ἤθελε διὰ τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν παθεῖν· ἀδύνατον δὲ τοῦτο δίχα σαρκὸς, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν φύσει ἀπαθῆ· ὡς Θεός, τὴν τοῦ παθεῖν δεκτικὴν ἔλαβε σάρκα, καὶ Θεὸς ὢν, γέγονε καὶ ἄνθρωπος, ἵνα δύναίτο παθεῖν· ὥστε ἄμφω προσῆν αὐτῷ· σαρκὶ μὲν, τὸ παθεῖν, θεότητι δὲ, τὸ μὴ παθεῖν· ἦν γὰρ αὐτὸς Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Ἀσθενὴς οὖν πᾶσα παραδειγμάτων ἐπίνοια, πρὸς γε τρανήν τοῦ μυστηρίου ἐξεκόνεισιν· ὁμοίως γένοιτο πρὸς ἰσχνὴν φαντασίαν τάδε φασὶν· ὥσπερ οἰδηρός, ἡγουν ἑτέρα τις ὕλη τοιαύτη, ταῖς τοῦ πυρὸς προσομιλήσασα προσβολαῖς, εἰσδέχεται μὲν αὐτοῦ καὶ κατωδίνει τὴν φλέγα· εἰ δὲ πλήττοίτο τυχὸν ὑπὸ τοῦ παύοντος, δέχεται μὲν ἡ ὕλη τὸ βλάθος, ἀδικεῖται δὲ ὅλως πρὸς τοῦ παύοντος οὐδὲν ἡ τοῦ πυρὸς φύσις· οὕτω νοήσεις καὶ ἐν τῇ σαρκὶ λέγεσθαι τὸ παθεῖν, θεύεται δὲ μὴ παθεῖν τὸν Υἱόν.

λη'. Ἐπεὶ δὲ τὰς τε προφητικὰς καὶ ἀποστολικὰς περὶ Χριστοῦ φωνάς, πῇ ὡς περὶ ἀνθρώπου, πῇ δὲ ὡς περὶ Θεοῦ, πῇ δὲ ὡς περὶ Θεοῦ ἅμα καὶ ἀνθρώπου διαλεγόμενας εὐρίσκομεν, τίνα τρόπον μὴ ἐναντιολογεῖσθαι ταύτας φήσομεν, εἰ μὴ πού τὸν φύσει Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν εἰποιμεν, φύσει γεγενῆσθαι ἄνθρωπον, εἶναι τε μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, τὸν αὐτὸν Θεὸν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον; Οὕτω γὰρ, Ἐἰ καὶ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας σαρκὸς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ. Καὶ ἐγγίγερται παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ αὐτὸν ἐξανέστησε, καὶ ἀνέληπται, καὶ αὐτεξουσίως ἀνεισι, καὶ κεκράδινεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὑπεράνω πάσης Ἀρχῆς, καὶ Ἐξουσίας, καὶ Κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου.

· ^α Coloss. i, 15-17. ^β Hebr. xii, 2. ^γ I Cor. ii, 8

est ante omnia, et omnia in ipso constant. Et ipse est caput Ecclesiae : qui est primitiae, primogenitus ex mortuis : ut sit in omnibus ipse primatum tenens ^α. » Ecce enim, ecce quam bene et perspicue, Dei invisibilis Imaginem, primogenitum omnis creaturae, visibilis et invisibilis : cum per quem omnia, et in quo omnia, datum asserit caput Ecclesiae; esseque primogenitum mortuorum; eum, inquam, « qui sustinuit crucem, confusione contempta ^β. » Non enim hominem solum, cujusdam cum ipso conjunctionis, quem ego non noverim, honore donatum, pro nobis esse traditum dicimus : sed ipse Dominus gloriae, qui cruci affixus est. « Si enim cognovissent, inquit, nunquam Dominum gloriae crucifixissent ^γ. »

37. Quo igitur modo passus est? cum enim nullo latenus passus sit tanquam Deus : dicatur autem passus esse : quo pacto Deus fuerit? Debuerit ergo solus ille intelligi passus, qui ex semine David. Verum imbecillis iudicii esse videtur assertio ista. Non enim Pater communem hominem sociali conjunctione atque adoptione ornatum pro nobis tradidit. Nam hunc in modum scribitur : « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret : ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam ^α. » Cum igitur **565** pro mundi salute voluerit pati, atque id sine carne perficere non valeret (quia secundum naturam suam impassibilis est, utpote Deus), carnem passioni obnoxiam assumpsit; et cum esset Deus, etiam factus est homo, ut pati posset. Ambo itaque haec illi aderant, ut et pateretur carnis, et ut minimo pateretur deitate. Erat enim idem ipse Deus pariter et homo. Inferior igitur ac debilis est omnis exemplorum excogitatio, quam ut mysterium istud clare repraesentet. Ad exiguam tamen illius expositionem haec afferemus. Veluti ferrum aliave similis materia familiariori cum igne congressu, ignem in se concipit, ac parit flammam : si autem ab aliquo percutiatur, materia quidem damnum patitur; remanet vero ignis natura, nihil ab eo qui percussit, laesa, sic et intellexeris id quod dicitur : *Filium carne pati, ac deitate non pati.*

38. Porro, cum propheticas et apostolicas de Christo voces, modo uti de homine dictas invenimus, modo ut de Deo; aliquando etiam ut de Deo pariter et homine; qua tandem ratione eas sibi invicem contrarias non esse propugnaverimus; nisi Dei Filium qui natura Deus est factum natura hominem dixerimus, esseque eundem ipsum, postquam factus est homo, Deum pariter et hominem? Sic enim, « Etsi crucifixus est ex infirmitate carnis, » ait Apostolus, « tamen vivit ex virtute Dei ^α. » Fuitque suscitatus a Patre, seque ipse suscitavit, et assumptus est, et propria voluntate ascendit et sedit « in Dei dextera in coelestibus, super omnem Principatum, et Potestatem, et Dominationem, et omne nomen quod nominatur ^β. »

^α Joan. iii, 16 ^β II Cor. xiii, 4. ^γ Ephes. i, 21.

39. Nisi absque Intermedio facta fuit Verbi propria caro quæ ipsi inenarrabili ratione unita est, quomodo vivifica intelligatur? « Ego, inquit, sum panis vivus qui descendi de cælo, et do vitam mundo⁹⁹. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita¹⁰⁰. » Atqui nisi hæc ab ipsomet dicerentur qui descenderat, utique fateremur, ea tanquam de homine in filium adoptato, dicta esse. At cum dicat: « Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi; » quomodo caro ejus alterius ab ipso fuerit? Etsi vero scriptum est: « Amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis¹⁰¹; » eundem tamen Dei, et hominis Filium intelligimus: illud quidem, quippe cum ab æterno sit ut Deus: hoc autem, eo quod novissimis temporibus factus sit homo. Alioqui quo pacto ipse, et homo sit, et descenderit de cælo?

40. Beatus Paulus scribit: « Olim Deus locutus est patribus in prophetis: novissime diebus istis locutus est nobis in Filio¹⁰². » En quomodo prophetæ quidem adoptione digni habiti sunt: ille autem Filius, in quo novissime Deus nobis locutus est, non adoptivus, sed natura est Filius. Unde et a prophetis secernitur. Quod quidem liquet quando dicit: « Quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula¹⁰³. » Quanam ratione fiat hæres universorum is per quem fecit sæcula, nisi **566** ipsa Deus et homo fuerit? qui, ut quidem Deus, auctor est sæculorum; ut autem homo, hæres constituitur. « Qui, cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedit ad dexteram majestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit¹⁰⁴. » Vide, ut ipse splendor sit gloriæ, et paternæ figura substantiæ; qui omnia portet verbo virtutis suæ; qui constitutur hæres universorum, ac sublimius præ angelis hæreditate nomen acquisierit. Quinam ergo ipse et splendor est gloriæ, et portat universa, idemque universorum, quin et ipsiusmet nominis constituitur hæres, nisi quia et ipse idem, et Deus est, et factus est homo? non enim ista dicuntur, ut de alio et alio, sed de uno ipsomet Dei Filio, in quo novissime nobis locutus est.

41. Ad hæc omnia, quid magnum, quid novum, quid occultum, quod generationibus non est agnatum¹⁰⁵: aut quæ aivitas¹⁰⁶: vel quæ sapientia abscondita¹⁰⁷: quæ denique charitatis exuberantia¹⁰⁸,

⁹⁹ Joan. vi, 51, 33. ¹⁰⁰ ibid. 52. ¹⁰¹ Joan. vi, 54. ¹⁰² Hebr. 1, 1, 2. ¹⁰³ ibid. 2. ¹⁰⁴ ibid. 3, 4. ¹⁰⁵ Ephes. iii, 4, 3. ¹⁰⁶ ibid. 7. ¹⁰⁷ I Cor. ii, 7. ¹⁰⁸ Ephes. ii, 4.

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁵ Forte περί, vel ἐκ ἀνθρώπου *de homine*: ut Turr. transtulit. Turrianus legisse videtur prima verba Epist. ad Hebr. Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, posuit enim *Multifariam*, inquit, *multisque modis olim*: quæ tamen Arab. interpres. non expressit.

λθ'. Εἰ οὐκ ἀμέσως ἰδὲα τοῦ Λόγου γέγονε ἡ ἀπορρήτως ἐνωθεῖσα αὐτῷ σὰρξ, πῶς ἂν νοοῖτο ζωοποιός; « Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. Ἐάν τις φάγη ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα » καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. » Εἰ μὲν μὴ παρὰ τοῦ κατεληλυθότος αὐτῷ ταῦτα εἶπε, εἰποιμεν ἂν ὡς ἐξ ἀνθρώπου ὡς υἱοθετηθέντος λέγεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ φησιν, « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, » πῶς ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἐτέρου ἂν εἴη παρ' αὐτόν; Εἰ δὲ καὶ γέγραπται· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς » συνίεμεν ὡς εἰς ἐστὶν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου· τὸ μὲν ὦν ἀδελφῶς, ὡς Θεός, τὸ δὲ γενόμενος ἐκ' ἐσχάτων, ὡς ἐνανθρωπήσας. Ἐπεὶ πῶς Υἱὸς τε ἀνθρώπου ἐστὶ, καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβέβηκε;

μ'. Ὁ μακάριος Παῦλος γράφων φησὶ· « Πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐκ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ. » Ὅρα ὡς υἱοθεσίας μὲν καὶ οἱ προφῆται ἔξωμένοι, οὗτος δὲ Υἱὸς, ἐν ᾧ ἐκ' ἐσχάτων ἡμῖν ὁ Θεὸς λελάληκεν, οὐ θετὸς υἱός, ἀλλ' ἀφύσει· διὸ καὶ διήρηται ἐκ τῶν προφητῶν. Καὶ δῆλον· φησὶ γάρ, « Ὃν ἔθρεψε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. » Πῶς κληρονόμος πάντων γίνεται, ὁ δι' οὗ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε, εἰ μὴ Θεὸς εἴη καὶ ἄνθρωπος; Καθὼ μὲν Θεός, ποιητὴς ἐστὶ τῶν αἰῶνων· καθὼ δὲ ἄνθρωπος, κληρονόμος καθίσταται· « Ὃς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς δυνάμεως ἐν ὑψηλοῖς· τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα. » Ὅρα ὡς αὐτός ἐστιν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, ὁ φέρων τὰ σύμπαντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οὗτος κληρονόμος πάντων καθίσταται, καὶ τὸ τῶν ἀγγέλων ὑψηλότερον κεκληρονόμηκεν ὄνομα. Πῶς οὖν ὁ αὐτὸς ἀπαύγασμά τί ἐστὶ τῆς δόξης καὶ φέρει τὰ σύμπαντα καὶ κληρονόμος τῶν ἀπάντων καὶ τοῦ ὀνόματος καθίσταται, εἰ μὴ αὐτὸς Θεὸς ὦν καὶ γεγονώς ἄνθρωπος; οὐ γὰρ περὶ ἄλλου καὶ ἄλλου ταῦτα λέγεται· περὶ ἐνὸς δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἡμῖν ἐκ' ἐσχάτων ἐλάλησεν.

μα'. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι τί μέγα καὶ καινὸν καὶ ἀπόκρυφον, ὅταίς γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη; ἡ ποῖος πλοῦτος, ἡ ποῖα ἀπόρρητος σοφία, ἡ ποῖα ἀγάπη, ὑπερβολή, εἰ δι' ἀνθρώπου σωτηρία γεγένηται; ἡ

πῶς κένωσις, καὶ ἐνανθρώπησις, καὶ σαρκωσις λε-
χθῆναι τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, εἰ οὐ δι' Υἱοῦ
Θεοῦ καὶ φύσει Θεοῦ σεσῶσμεθα, ἀλλ' ὅφ' ἐνὸς τῶν
ὑπὸ φθορᾶς, χάριτι μεθ' ἡμῶν λαχόντος τὸ σῶζε-
σθαι; Εἰ δὲ καὶ μὴ κατὰ ἀλήθειαν ὁ φύσει Υἱὸς τοῦ
Θεοῦ καὶ Θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ πάντα παθεῖν
κατεδέξατο, ποῦ ἡ κένωσις; πῶς ἐαυτὸν ἐταπει-
νωσε; ποῖα δὲ σάρκωσις, τὸ μὴ γενέσθαι σάρκα; Εἰ
δὲ καὶ ψιλῶ ἄνθρωπος λατρεύει νῦν μετὰ τῶν ἐπι-
γείων τὰ ἐπουράνια, καὶ γόνυ κλίνει, πῶς οὐκ εἰς
τὸ χεῖρον κατέστη τὰ πράγματα; πάλαι γάρ ἄν-
θρωποι τῇ κτίσει ἐλάτρευον· νῦν δὲ καθ' ὁμᾶς, σὺν
τοῖς ἐπιγείοις καὶ καταχθονίοις, καὶ τὰ ἐπουράνια.
Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν τὴν ἐλπίδα ἐκ' ἄνθρωπον ἔχοντες,
καὶ ἄνθρωπος χάριτι σεσωσμένῳ λατρεύοντες, ἄν-
θρωπολάτραι δικαίως ἂν ὀνομάζοισθε. « Ἡμεῖς δὲ
προσκυνοῦμεν καὶ λατρεύομεν καὶ πιστεύομεν εἰς
ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς ἓνα Κύριον
Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ,
τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώ-
νων· ὧς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθι-
νοῦ· ὁμοούσιον τῷ Πατρί· πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς
γεννηθέντα, καὶ ἐκ' ἐσχάτων τῶν χρόνων σαρκω-
θέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας Ἀειπαρθέ-
νου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ τα-
φέντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναβάντα εἰς τοὺς οὐ-
ρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ
πάλιν ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ
τῆς βασιλείας οὐκ ἔστι τέλος. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον. »

μβ'. Ὅτι δὲ ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου
καὶ σταυρωθεὶς, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ προ-
αἰώνιος, μαρτυρεῖ πρῶτον μὲν ὁ τῶν προφητῶν
θεῖος χορὸς. Δαβὶδ μὲν γὰρ ἀνακέκραγε λέγων·
« Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. »
Ἰδοὺ πρὸς τὸν Θεὸν διαλέγεται· « Ῥάβδος ἐθύτη-
τος, ἡ Ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιο-
σύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἐχρίστέ σε ὁ
Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ τοὺς
μετόχους σου. » Ἰδοὺ σαφῶς τὸν Θεόν, οὕτως ὁ
θρόνος εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος φησι κεχρίσθαι
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· τοῦ Πατρὸς μὲν ὡς Θεοῦ·
Θεοῦ δὲ αὐτοῦ, ὡς καὶ σεσαρκωμένου, καὶ ὡς ἀνθρώ-
που χρισμένου. Μιχαῆς δὲ, « Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ γῆ
Ἰούδα, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἰ ἐν
τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγοῦ-
μενος, ὅστις ποιμαίνει τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ, καὶ
αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀφ' ἡμερῶν αἰῶνος. » Τίς
ἔσχε τὴν ἐξοδὸν ἀπ' ἀρχῆς, εἰ μὴ περὶ οὗ Ἰωάννης ὁ
Θεολόγος φησὶν· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν
πρὸς τὸν Θεόν; » Καὶ πάλιν Δαβὶδ· « Ὁ Θεός, τὸ κρῖμά
σου τῷ βασιλεῖ δὸς, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ
τοῦ βασιλέως; » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Καὶ ταπεινώσει
συχοφάντην. Καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, καὶ πρὸ τῆς
σελήνης γενεᾶς γενεῶν; » Ταῦτα οὐ σαφῶς δηλοῖ τοῦ
Χριστοῦ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν; Καὶ Βαρούχ·

A si per nomen salus parata est? aut qua ratione
humanæ salutis mysterium, exinanitio, inhumana-
tio, et incarnatio vocitetur, nisi nos Dei Filius
ac natura, Deus salvos fecit; sed unus quispiam
interitui obnoxius, ipseque nobiscum, ut salvus
fieret, per gratiam consecutus? Quod si etiam na-
turalis Dei Filius ac Deus, non vere factus est
homo, neque omnia pati dignatus est: ubi erit
exinanitio? quonammodo seipsum humiliavit?
quodnam incarnationis genus, carnem non fieri?
Quod si modo una cum terrestribus puro homini
serviunt cœlestia, ac genuflectunt, qui non res in
deterius cesserunt? olim quidem homines creaturam
serviebant; nunc autem, ut vos vultis, cum terres-
tribus et infernis, in ejusdem servitute cœlestia
transierunt. At vos quidem in homines spem ha-
bentes, atque homini per gratiam salutem conse-
cuti religione servientes, jure optimo dicti fueritis
Anthropolatræ ἀνθρωπολάτραι, id est, *hominis cul-*
ttores. « Nos veros adoramus, servimus, ac credi-
mus in unum Patrem omnipotentem: et in unum
Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum
ex Patre natum ante omnia sæcula: lumen de lu-
mine: Deum verum de Deo vero: consubstantialeni
Patri: ante sæcula ex Patre genitum, et in novis-
simis temporibus, de Spiritu sancto et Maria Vir-
gine incarnatum, et hominem factum: crucifixum
atque sepultum: qui resurrexit, et ascendit in cœ-
lum, sedetque ad dexteram Patris: et iterum ven-
C turus est judicare vivos et mortuos: cuius regni
non erit finis. Et in Spiritum sanctum. »

42. Quod autem is qui ex sancta Virgine natus,
crucifixusque est, ipse sit Dei Filius, sæculis anti-
quior, testatur primum divinus prophetarum cho-
rus. David quidem exclamavit dicens: « Thronus
tuus, Deus, in sæculum sæculi⁷⁹. » Ecce Deum allo-
quitur: « Virga æquitatis, virga regni tui⁸⁰. Di-
lexisti justitiam, et odisti iniquitatem. Propterea
unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ
participibus tuis⁸¹. » En clare Deum, cujus sedes
in 567 sæculum sæculi unctum esse ait a Deo et
Patre: ab ipsius quidem Patre, ut Dei: a Deo au-
tem, ea ratione qua carnem assumpsit, et quatenus
homo, ungitur. Michæas autem: « Et tu, Bethleem,
D terra Juda, domus Ephrata, nequaquam minima
es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui
regat populum meum Israel: et egressus ejus ab
initio a diebus æternitatis⁸². » Cujusnam ab initio
egressus fuit præterquam ejus, de quo Joannes
Theologus ait: « In principio erat Verbum, et Ver-
bum apud Deum⁸³? » Rursumque David: « Deus,
judicium tuum regi da; et justitiam tuam filio re-
gis⁸⁴. » Et post pauca: « Et humiliabit calumnia-
torem. Et permanebit cum sole et ante lunam
in generatione et generationem⁸⁵. » Nonne
hæc Christi ante sæcula existentiam perspi-
cue declarant? Baruch etiam: « Illic est Deus

⁷⁹ Psal. xlv, 8. ⁸⁰ ibid. ⁸¹ ibid. 9. ⁸² Mich. v, 1, 2; Matth. ii, 7. ⁸³ Joan. i, 1. ⁸⁴ Psal. lxxi, 2.
⁸⁵ ibid. 5.

noſter, et non æſtimabitur alius ad eum. Adinvenit omnem viam diſciplinæ, et tradidit illam Jacob puero ſuo, et Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, et cum hominibus converſatus eſt⁹⁹. » Joannes Theologus evangelista : « In principio erat Verbum; et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, et ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt¹⁰⁰. » Poſt pauca : « Et Verbum caro factum eſt et habitavit in nobis : et vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis¹⁰¹. » Joannes teſtimonium perhibet de illo, et clamat dicens : « Hic erat de quo dixi : qui poſt me venit, ante me factus eſt ; quia prior me erat¹⁰². » Prior erat, ut Deus utique : nam ut homo poſt Joannem natus eſt Chriſtus. Et rurſum : « Deum nemo vidit unquam. Unigenitus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit¹⁰³. » Quis vero enarravit, niſi Chriſtus ? Eſt ergo ipſe Unigenitus, qui eſt in ſinu Patris. Præcurſor quoque Joannes ait : « Et ego vidi, et teſtimonium perhibui, quia hic eſt Filius Dei¹⁰⁴. » Dicendo (articuli adjectione) ὁ υἱός, id eſt, ipſe Filius Dei, non υἱός, id eſt Filius Dei tantum, diſerte ſignificat, illum unum, illum Unigenitum. Et Dominus ipſe ad Nathanael : « Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis, qui eſt in cælo¹⁰⁵. » Quomodo Filius hominis deſcendit de cælo, niſi quia, cum Dei Filius eſſet, ac natura Deus, hominis Filius effectus eſt, ac ſeipſum humiliavit. Nam in hoc conſiſtit ille deſcenſus. Non enim Deus a natura habet, ut de loco in locum migret, cum nullis ipſe terminis claudatur. Rurſum Chriſtus : « Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum, ut judicet mundum ; ſed ut ſalvetur mundus per ipſum. Qui credit in eum, non judicatur : qui autem non credit, jam judicatus eſt : quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei¹⁰⁶. » Et iterum Joannes : « Qui deſurſum venit, ſuper omnes eſt¹⁰⁷. » Et poſt pauca : « Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus. Qui credit in Filium, habet vitam æternam : qui autem incredulus eſt Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum¹⁰⁸. » Omnia hæc dicta ſunt de Chriſto. Rurſus vero Dominus : « Pater meus uſque modo operatur, et ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere : quia non ſolum ſolverat Sabbathum, ſed et Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo¹⁰⁹. » Iterum quoque **568** Dominus : « Panis Dei eſt, qui de cælo deſcendit, et dat vitam mundo¹¹⁰. » Et poſt pauca : « Ego ſum Panis vitæ : qui venit ad me, non eſuriet : et qui credit in me, non ſitiet unquam¹¹¹. » Et rurſum : « Omnis qui videt Filium, et credit in eum, habet vitam æternam¹¹². » Si ergo Chriſtus de cælo deſcendit, quomodo alius eſt præter Deum Verbum, Dei Filium ? ac ſi fides

A « Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὗ λογιſθῆſεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ἐδὴν ἐπιſτήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰſραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ſυνανειſτράφη. » Ἰωάννης ὁ Θεολόγος καὶ εὐαγγελιστὴς· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Καὶ ὁ Λόγος, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν (καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός)· πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε λέγων· « Οὗτος ἦν ὃν εἶπον· Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Πρῶτος ἦν, ὡς Θεὸς δηλαδὴ· ὡς γὰρ ἄνθρωπος μετὰ Ἰωάννην ἐτέχθη ὁ Χριſτός. Καὶ πάλιν· « Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. » Τίς δὲ ἐξηγήσατο, εἰ μὴ ὁ Χριſτός; Αὐτὸς οὖν ἐſτιν ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς. Καὶ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος· « Κάγῳ ἑώρακα καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐſτιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Τὸ εἰπεῖν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ εἰπεῖν Υἱὸς Θεοῦ, ἐνάρθρωος σημαίνει αὐτόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἕνα, τὸν Μονογενῆ. Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τῷ Ναθαναὴλ· « Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου κατέβη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, εἰ μὴ Υἱὸς Θεοῦ ὢν, καὶ φύσει Θεός, Υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτόν; Τοῦτο γὰρ ἡ κατάβασις. Οὗ γὰρ πέφυκε τὸ θεῖον μετακινεῖν ἐκ τόπων εἰς τόπους· ἀπερίγαπτον γάρ. Καὶ πάλιν ὁ Χριſτός· « Οὗ γὰρ ἀπέſτειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱόν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα ſωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίſτευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν Ἰωάννης· « Ὁ ἀνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐſτί. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ἔσται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. » Ταῦτα περὶ τοῦ Χριſτοῦ πάντα λέλειπται. Καὶ πάλιν ὁ Κύριος· « Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καγὼ ἐργάζομαι. Διὰ τοῦτο μᾶλλον ἐζητοῦν αὐτόν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτείνειν, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα ἰδίον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. » Καὶ πάλιν ὁ Κύριος· « Ὁ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐſτιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν διδούς τῷ κόσμῳ. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ὁ ἐρχόμενος πρὸς με, οὐ μὴ πεινῇ· καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσῃ. » Καὶ πάλιν· « Πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱόν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. » Εἰ οὖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατα-

⁹⁹ Baruch iii, 36-38. ¹⁰⁰ Joan. i, 1-3. ¹⁰¹ ibid. 14. ¹⁰² ibid. 30. ¹⁰³ ibid. 18. ¹⁰⁴ ibid. 31. ¹⁰⁵ Joan. iii, 13, imo ad Nicodemum: memorie lapsus auctoris. ¹⁰⁶ Joan. iii, 17, 18. ¹⁰⁷ ibid. 31. ¹⁰⁸ ibid. 35, 36. ¹⁰⁹ Joan. vi, 17, 18. ¹¹⁰ Joan. vi, 33. ¹¹¹ ibid. 35. ¹¹² ibid. 40.

¹⁰⁰ ibid. 30. ¹⁰¹ ibid. 18. ¹⁰² ibid. 31. ¹⁰³ Joan. iii, 13, imo ad Nicodemum: memorie lapsus auctoris. ¹⁰⁴ Joan. iii, 17, 18. ¹⁰⁵ ibid. 31. ¹⁰⁶ ibid. 35, 36. ¹⁰⁷ Joan. vi, 17, 18. ¹⁰⁸ Joan. vi, 33. ¹⁰⁹ ibid. 35. ¹¹⁰ ibid. 40.

Εἰδὼν ὁ Χριστὸς, πῶς ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὸν Θεὸν Ἀ-
 λόγον, τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν· Καὶ εἰ ἡ εἰς αὐτὸν πί-
 στις ζωὴ ἐστὶν αἰώνιος, πῶς οὐκ ἐστὶ φύσει Θεός;
 Οὐ γὰρ οἱ εἰς χτίσμα πιστεύοντες, ἢ εἰς προφήτας,
 ἔχουσι ζωὴν αἰώνιον, ἀλλ' οἱ εἰς τὸν ἀληθῆ Θεὸν μό-
 νον. Καὶ πάλιν· « Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα εἶδον, ἀλλ'
 εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὗτος εἶδον τὸν Πα-
 τέρα. » Καὶ πάλιν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὃ ἐκ
 τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. » Καὶ πάλιν· « Ἐάν οὖν
 θεωρῆτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου
 ἦν τὸ πρότερον. » Εἰ μὴ ὁ αὐτός ἐστιν Υἱὸς ἀνθρώ-
 που καὶ Υἱὸς Θεοῦ ὁ προαιώνιος, πῶς ὅπου ἦν τὸ
 πρότερον ἀνέβη; Ἀνέβη μὲν γὰρ ὡς ἄνθρωπος, ὅπου
 ἦν τὸ πρότερον ὡς Θεός· Θεὸς ὢν ὁ αὐτὸς ὁμοῦ καὶ
 ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν· « Ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν
 μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. Οὐδεὶς αἶρει αὐτήν ἀπ'
 ἐμοῦ· ἀλλ' ἔγωγ τίθημι αὐτήν ἀπ' ἐμαυτοῦ. Ἐξ-
 ουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν
 λαβεῖν αὐτήν. » Τίς ζωῆς καὶ θανάτου ἐξουσίαν ἔχει,
 εἰ μὴ Θεὸς μόνος; Καὶ πάλιν· « Ἐγὼ καὶ Πατὴρ
 ἐν ἑσμέν. » Οὐκ ἔρεῖ ποτε ἄνθρωπος, Ἐγὼ καὶ Θεός
 ἐν ἑσμέν· οὐδέ, Ἐγὼ καὶ ἄγγελος ἐν ἑσμέν· ἀλλ'
 οὔτε ἄγγελος εἶποι ἄν, Ἐγὼ καὶ ὁ Θεός ἐν ἑσμέν,
 ἢ, Ἐγὼ καὶ ἄνθρωπος ἐν ἑσμέν. Κατεξαιρέτεν δὲ,
 χτίσμα οὐκ ἔρεῖ ποτε· Ἐγὼ καὶ ὁ Δημιουργὸς ἐν
 ἑσμέν. Ἐπὶ γὰρ τῶν χτισμάτων, τυχὸν ἄν εἶποι
 ἄνθρωπος· Ἐγὼ καὶ ἄγγελος ἐν ἑσμέν, κατὰ τὸ χτι-
 σθὲν, κατὰ τὸ δοῦλον· χτίσμα δὲ Κτίστη κατ' οὐδέν.
 Καὶ μετ' ὀλίγα σύγκρισιν ἑαυτοῦ πρὸς τοὺς θέσει καὶ
 οὐ φύσει θεοποιουμένους, φησὶν· « Οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ
 νόμῳ ὑμῶν γεγραμμένον, Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, καὶ
 υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· εἰ ἐκείνους εἶπα θεοὺς, πρὸς
 οὓς ὁ λόγος ἐγένετο τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ δύναται λυθῆ-
 ναι ἡ Γραφή· ὃν ὁ Πατὴρ ἡγάσας καὶ ἀπέστειλεν εἰς
 τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον,
 Υἱὸς Θεοῦ εἰμι; » Καὶ δεικνύς [καὶ] ὅτι ἐστὶ καὶ Πα-
 τὴρ ὁμοούσιος, ἐκ τῆς τῶν ἔργων ὁμοιότητος, φησὶν·
 « Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με, μὴ πι-
 στεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἀν ἐμοὶ [μὴ] πιστεύητε, τοὺς
 ἔργους μου πιστεύετε· ἵνα γνῶτε, καὶ πιστεύσητε,
 καὶ ἐπιγινώσκητε, ὅτι ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ γὰρ ἐν τῷ
 Πατρί. » Ὡς καὶ ἀνώτερόν φησιν· « Ὡς περὶ γὰρ ὁ
 Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ
 ὁ Υἱός, οὗς θέλει ζωοποιεῖ, » ἐπήγαγε· « Διότι Υἱὸς
 ἀνθρώπου ἐστὶ· μὴ θαυμάζετε τοῦτο ὅτι ἔρχεται
 ὥρα καὶ νῦν ἐστὶν, ὅτι οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς
 φωνῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. » Εἰ-
 πὼν, « Ὡς περὶ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς, καὶ
 ζωοποιεῖ, » ἐπήγαγε· « Οὕτω καὶ ὁ Υἱός, οὗς θέλει
 ζωοποιεῖ, » δεικνύς ὅτι αὐτεξουσίως καὶ φύσει ἐστὶ
 ζωοποιὸς ὁ Υἱός, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ οὐ χάριτι.
 Εἶτα ἐπάγει· Ὅτι οὗτος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ φύσει
 ζωοποιός, « Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. » Οὐκ εἶπε, Υἱὸς
 ἀνθρώπου λέγεται, ἀλλ' ἐστίν, Καὶ μὴ θαυμάζετε
 τοῦτο, φησὶν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ζωοποιεῖ. Οὗτος γὰρ
 ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀνό-

A in ipsum, vita æterna est, occur natura Deus non
 sit? Non enim qui in creaturam credunt, habent
 vitam æternam, sed qui credunt in solum Deum
 verum. Et iterum : « Non quia Patrem vidit quis-
 quam, nisi is qui est a Deo, hic vidit Patrem ¹. »
 Et rursum : « Ego sum panis vivus, qui de cælo
 descendit ². » Et insuper : « Si ergo videritis Filium
 hominis ascendentem ubi erat prius ³. » Quod si
 non idem ipse est Filius hominis, et æternus Dei
 Filius; quoniam modo ascendit, ubi erat prius?
 Equidem ascendit ut homo, ubi prius erat ut Deus,
 ipse simul Deus et homo. Præterea : « Ego pono
 animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit
 eam a me; sed ego pono eam a meipso. Potesta-
 tem habeo ponendi eam : et potestatem habeo
 iterum sumendi eam ⁴. » Quis habet potestatem
 vitæ et mortis præter solum Deum? Et iterum :
 « Ego et Pater unum sumus ⁵. » Homo nunquam
 dixerit : Ego et Deus unum sumus; neque : Ego
 et angelus unum sumus. Neque angelus dixerit :
 Ego et Deus unum sumus; vel etiam : Ego et homo
 unum sumus. In primis autem creatura nunquam
 dixerit : Ego et Opifex unum sumus. Forte enim
 in creatis dixerit homo· Ego et angelus unum su-
 mps : eo nempe quod creati sunt; eo quod servi.
 At creatura nullatenus unum fuerit cum Creatore.
 Post pauca vero, seipsum comparans cum filiis
 adoptione, non natura divinitatem consecutis, ait :
 « Non descriptum est in lege vestra : Quia ego dixi :
 C Dii estis, et filii Altissimi omnes? » si illos dixit
 deos ad quos sermo Dei factus est, et non potest
 solvi Scriptura : quem Pater sanctificavit, et misit
 in mundum; vos dicitis : quia blasphemus : quia
 dixi, Filius Dei sum ⁶; » seque Patri etiam consub-
 stantialem, ex operum similitudine probans, ait :
 « Si non facio opera ejus qui me misit, nolite mihi
 credere : si autem facio, etsi mihi non vultis cre-
 dere, operibus meis credite : ut cognoscatis et cre-
 datis, quia Pater in me, et ego in Patre ⁷. » Quod
 etiam superius ait : « Sicut enim Pater suscitavit mor-
 tuos et vivificat, sic et Filius, quos vult, vivificat : »
 subjunxitque, « quia Filius hominis est ⁸. Nolite
 mirari hoc, quia venit hora et nunc est, quando
 mortui audient vocem Filii Dei; et qui audierint
 D vivent ⁹. » Ubi dixit, « Sicut Pater suscitavit mor-
 tuos et vivificat, » adjecit : « Sic et Filius, quos
 vult, vivificat ¹⁰. » Quo significet habere Filium
 ut vivificet, quemadmodum et Pater hoc habet,
 libera voluntate, ac natura, non gratia. Deinde
 subdit, Quia, hic Dei Filius, qui ex natura sua
 vivificat, « Filius hominis est. » Non ait, dicitur Fi-
 lius hominis, sed, est. Nolite vero, inquit, mi-
 rari hoc, quod Filius hominis vivificet : hic enim
 Filius hominis, Dei Filius est : non nomine te-
 nus et gratia, sed natura. Nam Filius natura vi-
 vificat, sicut Pater natura vivificus et Deus est. Et

¹ Joan. vi, 46. ² ibid. 51. ³ ibid. 63. ⁴ Joan. x, 17, 18. ⁵ ibid. 30. ⁶ ibid. 51, 35. ⁷ ibid. 37, 38. ⁸ Joan. v, 21. ⁹ ibid. 25. ¹⁰ ibid. 21.

iterum ad Martham : « Ego sum resurrectio et vita : qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet ¹¹. » Et rursum : « Qui videt me, videt et Patrem. Non credis **569** quia ego in Patre, et Pater in me est ¹²? » Et rursum : « Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum ¹³. » Cum dixisset Philippus : « Ostende nobis Patrem et sufficit nobis ¹⁴. » videns Dominus fieri non posse, ut Deus corporeis oculis videatur : aliunde vero cognitionem ipsius, Patris esse cognitionem, ut qui unius cum ipso substantiæ est : quorum enim essentia una est, eorum una eademque notitia est : quasi tantillum increpans ait : « Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe ¹⁵. » Equidem eum hominem noverat. At ideo increpatur, quod fide ac mentis oculis ut Deum non cognovisset. Nam si novisset ipsum Deum, cognovisset utique et Patrem. Non enim qui eum duntaxat hominem novit, is statim et Patrem agnovit. Non enim Pater homo est. Hæc porro cognitio, nosse nimirum Deum Patrem, et ipsum Jesum Christum, est vita æterna. Sic sane hoc nescire æterna mors est. Thomas quoque eum, qui palpabatur, Dominum dixit ac Deum ¹⁶. Et ipse quidem reprehenditur, ut qui non credidisset, priusquam videret : beati vero dicuntur, qui cum non viderint, credunt. Porro apostolus Paulus : « Quando judicabit Deus mundum secundum Evangelium per Jesum Christum : qui est super omnia Deus benedictus in sæcula ¹⁷. » Et in Epistola ad Ephesios : « Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege ¹⁸. » Et in Epistola ad Hebræos : « Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate Apostolum et Pontificem confessionis nostræ Jesum : qui fidelis est ei, qui fecit illum : sicut et Moyses in omni domo ejus. Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet Dominus, qui fabricavit illam. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo : qui autem omnia creavit Deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant : Christus vero tanquam filius in domo sua : quæ domus sumus nos ¹⁹, » ut dicendo, factum esse Jesum tanquam hominem, eumque cum Moyse comparando ampliori præ illo gloria dignum habitum subjunxit ; quin ea tali tantaque, quanta opifex opificium superat, ac filius servum. Ut Moyses quidem Deifer servus fuerit ; Christus vero, Deus ac Dominus in domo propria : cujus domus sumus nos : « Nam sumus templum Dei : et Spiritus Dei habitat in nobis ²⁰. » Jesus ergo Deus est : Deus, inquam, nature conditor. Non enim, qui gratiæ participatione Dei similes sunt, hi etiam rerum sunt conditores.

Α ματι, οὐδὲ χάριτι, ἀλλὰ φύσει. Ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς φύσει ζωοποιεῖ, ὡς περὶ ὁ Πατὴρ φύσει ζωοποιεῖ καὶ Θεός. Καὶ πάλιν πρὸς τὴν Μάρθαν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καὶ ἀποθάνῃ, ζήσεται. » Καὶ πάλιν· « Ὁ ἰωρακῶς ἐμὲ, ἰώρακε τὸν Πατέρα. Οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί ; » Καὶ πάλιν· « Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσιν σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν. » Τοῦ Φιλίππου εἰπόντος· « Δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν, » εἰδὼς ὁ Κύριος, ὡς ἀμήχανον σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν Θεόν, αὐθίς τε ὡς ἡ αὐτοῦ ἐπίγνωσις, τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἐπίγνωσις ὡς ὁμοουσιού (τῶν γὰρ ὁμοουσίων μία καὶ ἡ αὐτὴ ἡ γνῶσις), ἐπιπληκτικώτερόν φησι πρὸς αὐτόν· « Τσοῦτον χρόνον ἔχω μεθ' ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε ; » Ἐγὼ γὰρ αὐτὸν ἀνθρώπον· ἀλλ' ἐπιπληττεῖται, ὡς μὴ Θεὸν αὐτὸν πίστει καὶ διανοίας ἐπεγνωκότες ἔμασιν. Εἰ γὰρ ἐπεγνώκει αὐτὸν Θεόν, ἐπεγνώκει ἀν καὶ τὸν Πατέρα· οὐ γὰρ ὁ ἀνθρώπων αὐτὸν ἐπιγνοῦς μόνον, ἤδη καὶ τὸν Πατέρα ἔγνων, ἀλλ' ὁ ἰωρακῶς αὐτὸν, Θεὸν δηλαδὴ, ἐπέγνων καὶ τὸν Πατέρα· οὐ γὰρ ἀνθρώπος ὁ Πατὴρ· αὕτη δὲ ἡ γνῶσις, τὸ γινώσκειν δηλαδὴ Θεὸν τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ζωὴ αἰώνιος ἐστὶ. Καὶ μέντοι τὸ μὴ εἰδέναι τοῦτο, θάνατος αἰώνιος. Καὶ ὁ Θωμᾶς τὸν ψηλαφῶμενον ἔφη Κύριον καὶ Θεόν· καὶ ἐγκαλεῖται μὲν αὐτὸς, ὡς μὴ πρὸ τοῦ μὴ ἰωρακέναι πιστεύσας· μακαρίζονται δὲ οἱ μὴ ἰωρακότες καὶ πιστεύσαντες. Παῦλος· δὲ ὁ ἀπόστολος· « Ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. » Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους· « Ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ἐπὶ νόμου. » Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· « Ὅθεν, ἀδελφοί ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν Ἀπόστολον καὶ Ἀρχιερεῖα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, ὡς καὶ Μωσῆς ἐν ὅλῃ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Πλείονος γὰρ δόξης οὗτος παρὰ Μωσῆν ἡξίωται, καθόσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου, ὁ κατασκευάσας αὐτόν· πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος· ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας, Θεός. Καὶ Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῃ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς θεράπων εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων, Χριστὸς δὲ ὡς Υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ· οὐ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς. » Ὅρα ὡς εἰπὼν τὸν Ἰησοῦν πεποιημένον ὡς ἀνθρώπον, καὶ τῷ Μωσῇ παραβαλὼν, πλείονος δόξης παρὰ Μωσῆν ἡξιώσθαι φησι· καὶ τσοῦτον, ὅσον ὁ δημιουργὸς τοῦ δημιουργήματος, καὶ Υἱὸς δούλου. Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς θεράπων Θεοφόρος, ὁ δὲ Χριστὸς, Θεὸς καὶ Δεσπότης ἰνοικος· οὐ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς. « Ναὸς γὰρ Θεοῦ ἐσμεν· καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνοικεῖ ἐν ἡμῖν. » Θεὸς ἄρα ὁ Ἰησοῦς· καὶ ποιητὴς φύσει Θεός· οὐ γὰρ οἱ χάριτι καὶ μετοχῇ θεοειδὲς, καὶ δημιουργοί.

¹¹ Joan. xi, 25. ¹² Joan. xiv, 9, 10. ¹³ Joan. xvii, 3. ¹⁴ Joan. xiv, 8. ¹⁵ ibid. 9. ¹⁶ Joan. xi, 18. ¹⁷ Rom. ii, 16; ix, 5. ¹⁸ Galat. iv, 4. ¹⁹ Hebr. iii, 1-6. ²⁰ I Cor. iii, 16.

μβ'. Ταῦτα πάντα περὶ τοῦ ἐκ Μαρίας τεχθέντος· A καὶ σταυρωθέντος λαχθέντα, οὐκ ἀριδῆλως θεὸν αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν ἐμφαντικώτατα δηλοῖ; ἀλλὰ τὸ σκότος τῆς κενῆς δόξης, οἷα λήμη τοῖς νοεροῖς τῶν αἰρετιζόντων ὀφθαλμοῖς ἐπίκειται, μὴ ἔων διαυγάζεσθαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου. Οὐ γὰρ δύνασθε πιστεύειν δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ μὴ ζητοῦντες· ἡμεῖς δὲ οἷς ἐδόθη διὰ Θεοῦ, φυγοῦσι τὴν δεισιδαίμονα πλάνην, καὶ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι, οὕτω νοώμεν, οὕτω φρονώμεν, καὶ οὕτω κηρύττωμεν· ἵνα Θεὸν τὸν Πατέρα, ἵνα Θεὸν τὸν Υἱόν, ἵνα Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα Θεὸν, τὰ τρία σὺν ἀλλήλοις νοούμενα, Θεὸν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ, ἵνα Θεὸν τὰ τρία· τὸ μὲν, διὰ τὴν μοναρχίαν, τὸ δὲ, διὰ τὰς ἰδιότητας. Μία γὰρ φύσις ἐν τρισὶ ταῖς ὑποστάσεσι, καὶ πρὸς ἐν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει. Διὸ εἷς Θεός, τὰ τρία, τέλεια δὲ ἡ φύσις, ἥτοι ἡ θεότης, ἐν ἑκάστη τῶν ὑποστάσεων· διὸ καὶ ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ τέλειος Θεός. Εἷς Θεός τὰ τρία· Θεός γάρ καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, εἷς Θεός· ἐπεὶ καὶ ἄνθρωπος καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, οὐ τρεῖς ἄνθρωποι, ἀλλ' εἷς. Θεός τέλειος ἕκαστον· οὐ γὰρ δυνάμεις ἀνυπόστατοι, οὐδ' εἰς ἀέρα χεόμεναι, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἕκαστον ἐνυπόστατόν τε καὶ τέλειον· ἵνα μὴ σύνθετος εἴη Θεός, ἐξ ἀτελῶν συγκείμενος τέλειος· ἀλλ' εἷς τέλειος ἐν τρισὶ τέλειοις, ὑπερτελής καὶ προτέλειος.

sectis perfectus per compositionem constiterit : omni perfectione sublimior et anterior.

μγ'. Πιστεύομεν δὲ καὶ ἀνεκδυάστως κηρύττομεν, C αὐτὸν τὸν ἐκ Πατρὸς πρὸ αἰώνων γεννηθέντα, μόνον Υἱὸν καὶ Λόγον τὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, τὸν φύσει Υἱόν, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς συνειληφθαι ἐν τῇ παναχράντῳ καὶ παναμώμῳ μήτρῳ τῆς ἁγίας Παρθένου, οἶοναι θεῖον σπέρμα, καὶ σεσαρκῶσθαι ἀσπόρως, ἀτρέπτως καὶ ἀμεταβλήτως· ἥτοι ἐν ἑαυτῷ ὑποστήσασθαι σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, καὶ γεγενῆσθαι τέλειον ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ μένειν ὅπερ ἦν, τέλειος Θεός. Οὐκ ἄνθρωπον συνέλαβεν ἡ ἁγία Παρθένος, ἀλλὰ φύσει Θεὸν, τὸν προαιώνιον Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐξ αὐτῆς σαρκωθῆσόμενον. Ἐφ' ἑκάστης γὰρ τῶν γυναικῶν, σύλληψις γίνεται σπορᾷ ἐξ ἀνδρὸς καταβαλλομένης, καὶ τῆς ἀνδρὸς σπορᾷ· ἐστὶν ἡ σύλληψις· καὶ ἡ σπορά ἐστὶν ἡ ὑπόστασις, ἅμα τῇ συλλήψει χορηγούσης τῆς γυναικὸς τὰ οἰκεῖα αἵματα, καὶ συναφείας γινομένης, καὶ ἐν τοῦ ἀνδρὸς σπορᾷ ὀφισταμένης τῶν αἱμάτων, καὶ αὐτῆς τῆς σπορᾷ γινομένης αὐτοῖς ὑποστάσεως, ἑαυτῇ τε καὶ τοῖς γυναικεῖοις αἷμασι τῆς σπορᾷ γινομένης. Ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας Παρθένου οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ ἐκ σπορᾷ ἀνδρὸς ἡ σύλληψις, ἀλλὰ μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἁγίας Παρθένου, Πνεῦμα ἅγιον ἐπεισῆλθεν ἐπ' αὐτήν, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον ὃν εἶπεν ὁ ὄγγελος, καθαῖρον

42'. Universa hæc de illo qui natus ex Maria et crucifixus est pronuntiata sunt : nonne perspicue admodum illis qui intelligentia præditi sunt, Deum hominem palam faciunt? at non sinit inanis gloriæ effusa caligo, ceu lema hæreticorum mentis insidens oculis, ut illis fulgeat illuminatio Evangelii. Non enim possunt credere qui gloriam ab hominibus quærunt, eamque quæ a solo Deo est, non quærunt²¹. Nos autem, quibus a Deo concessum est, ut abjecto superstitionis errore, Deo adhæreamus, sic intelligamus, sic sapiamus, sicque prædicemus : unum Deum Patrem : unum Deum Filium : unum Deum Spiritum sanctum. 570. Tria hæc simul invicem intellecta, unum Deum : unumquodque secundum se Deum ; unum quidem propter unum principatum, tria vero propter proprietates ; una quippe natura in tribus hypostasibus est, atque ad unum referuntur, quæ ab uno illo sunt. Ac propterea, unus Deus, tria sunt. Perfecta porro in singulis personis natura seu deitas consistit ; atque ideo quælibet secundum se perfectus est Deus : Deus unus, tria. Deus quippe, ejusque Verbum, et Spiritus ejus, unus Deus est. Nam et homo et ejus verbum et spiritus ejus non tres homines, sed unus homo. Unumquodque perfectus Deus ; non enim Dei Verbum, ejusque Spiritus sanctus, virtutes sunt sine substantia, aut in aerem effusæ ; sed singulum quodque subsistens atque perfectum est : ne scilicet Deus ex imperquin potius perfectus unus in tribus perfectus.

43. Credimus itaque, ac fide non dubia prædicamus, eundem ipsum qui ex Patre ante sæcula genitus est, solum Filium ac Verbum, consubstantialem Patri, natura Filium ; per quem omnia facta sunt, ultimis temporibus ex beneplacito Patris, in Virginis sanctæ illibato atque castissimo utero, ceu divinum semen, conceptum, et sine semine, sine mutatione, sive conversione incarnatum esse, sive carnem anima rationali et intelligente animatam sustentando, factum esse hominem perfectum ; sic tamen ut quod erat, perfectus Deus perseveraret. Non enim Virgo sancta hominem concepit ; sed Deum natura, sempiternum illum Filium Dei Verbum, ex se incarnatum. In unaquaque enim muliere conceptio fit ex semine sato ex viro ; adeoque conceptio seminis virilis est, ac semen hypostasis, præbente muliere simul cum conceptu suos sanguines in coitu, existuntque per se ipsi sanguines in semine viri sato, quod quidem sanguinibus ipsis hypostasis fit, semenque adeo, tum sibi ipsi, tum sanguinibus est communis hypostasis. Non sic autem in sancta Virgine ; quippe quæ ex viri semine non concepit, sed ubi consensum præbuit, Spiritus sanctus secundum Domini sermonem, quem nuntiaverat angelus, in eam venit, purgans ipsam, vimque præbens, qua

²¹ Joan. xii, 43.

Verbi Deitatem excipere posset. Atque tunc ei obumbravit subsistens Dei Altissimi sapientia et virtus, Dei Filius, ille Patri consubstantialis; sibi-que ex sacris ejus mundissimisque sanguinibus carnem compegit anima rationali et intelligente animatam, ipse factus ejus hypostasis; atque ita cum Deus ipse natura ex Patre esset, factus est natura homo ex matre, idem ipse hoc et illud: Deus vere perfectus, et citra mendacium homo natura perfectus, hypostasis una in duabus indivise naturis. Non enim hominem constitemur deitate donatum, sed Deum incarnatum, et factum hominem. « Et Verbum caro factum est »; totum Deum, et totum hominem cum divinissima ipsius deitate, ac Verbi Dei naturam unam incarnatam docemus. Duas quoque ejus qui natura Dei Filius ac Deus est natiuitates novimus et annuntiamus; alteram ex Patre ante sæcula sine 571 corpore et causa; alteram novissimis temporibus propter nostram salutem, ex sancta Virgine, corpoream et temporalem. Quamobrem Virginem sanctam, Deiparam prædicamus; velut quæ Deum corpore et veritate ex se incarnatum genuerit. Cæterum Christiparam eam scimus; Christum enim genuit. At quia justo Dei judicio immissus pestilentissimusque Nestorius ea voce ad nominis Deiparæ extinctionem est abusus, non Christiparam, sed a meliori Deiparam ipsam nominamus. Sunt quidem et aliæ prophetarum regumque matres, Christiparæ: Deipara vero nulla, nisi sancta Maria. Duas porro Christi qui unius Dei Filius est, naturas scimus: duasque naturæ voluntates et operationes. Operatur enim et vult in unaquaque forma quod velle proprium habuit, cum alterius communione. Quamobrem post incarnationem Dei Filii, non quaternitatem, sed Trinitatem religiose colimus; unum Patrem, unum Dei Virginisque Filium, unum denique Spiritum sanctum, in sæcula sæculorum.

¹¹ Joan. 1, 14.

VARIAE LECTIONES.

I In Regio cod. 2428, ad caput I lib. III *De fide orthodoxa*, hujus opusculi fragmentum nolis exhibet: in quo legitur Παρθένος Μαρία γνωρίζεται, καὶ δύο τὰς.

NOTÆ.

(2) Καὶ ἀναίτιως. Sine causa. [Sic plane principium distinxit a causa, ut Latini Patres, inquit Turrianus. Causam itaque intellexit efficientem sive creatorem, a qua dicitur Deus γενεσιουργός.] Nequaquam: sed significat Damascenus Filium a Patre produci nullam ob causam finalem: cum tamen in tempore assumpta carne natus sit propter hominum salutem. Ubi Nazianzenum imitatur qui orat. 33, docet Verbum fuisse ἐν ἀρχῇ ἀναίτιως, in principio nulla causa. Ecquæ enim Dei causa sit? τίς γὰρ αἰτία Θεοῦ; ἀλλ' ὑστερον γέγονε δι' αἰτίαν· ἡ δὲ ἦν, τὸ αὐτὸ σωθῆναι τὸν ὁμοιωτήν. Posthac autem fuit propter causam; ut in contumeliosus saluus esses. Filium esse propter Patrem, auctor dixit, cap. 8 lib. *De fide*; hoc est ad Patrem tanquam ad sui principalem referri, cum quo intime conjungitur.

(3) Θεοτόκον. Dei Genitricem. Vocem hanc diu

αὐτὴν, καὶ δύναμιν δεκτικὴν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος παρέχον, καὶ τότε ἐπισκίασε ἐπ' αὐτὴν ἡ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου ἐνυπόστατος σοφία καὶ δύναμις, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, καὶ συνεπέφησε αὐτῇ ἐκ τῶν ἁγίων καὶ καθαρωτάτων αὐτῆς αἱμάτων, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, αὐτὸς γεγωνὺς αὐτῆς ὑπόστασις. Οὕτω τὰ θεὸς ὑπάρχων, ἐκ Πατρὸς φύσει, καὶ γέγονε φύσει ἄνθρωπος ἐκ μητρός. Ἔστι δὲ ὁ αὐτὸς τοῦτο κάκεινο, θεὸς τέλειος ἀληθῶς, καὶ φύσει τέλειος ἄνθρωπος ἀψευδῶς, μία ὑπόστασις ἐν δυοῖν ἀδιαιρέτως ταῖς φύσεσιν. Οὐ γὰρ ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα ὁμολογοῦμεν, ἀλλὰ θεὸν σαρκαωμένον καὶ ἐνανθρωπήσαντα. « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Καὶ ὅλον θεὸν, καὶ ὅλον ἄνθρωπον, μετὰ τῆς ὑπερθέου αὐτοῦ θεότητος, καὶ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκαωμένην ὁρματίζομεν. Καὶ δύο τοῦ φύσει Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ τὰς γεννήσεις γινώσκομέν τε καὶ καταγγέλλομεν· μίαν τὴν ἐκ Πατρὸς προαιώνιον ἀσωμάτως καὶ ἀναίτιως (2)· καὶ μίαν τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου σαρκαωθέντος καὶ ἐνανθρωπήσαντος, σωματικὴν τε καὶ χρονικὴν. Αἰὶ καὶ Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον κηρύττομεν, ὡς θεὸν Κύριον καὶ ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς σαρκαωθέντα γεννήσασαν. Χριστοτόκον δὲ αὐτὴν ἴσμεν· Χριστὸν γὰρ ἐγέννησε. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς Θεοτόκου φωνῆς, ὁ θεήλατος Nestorius ταύτῃ κατεχρήσατο, οὐ Χριστοτόκον, ἀλλ' ἐκ τοῦ κρείττονος αὐτὴν Θεοτόκον (3) κατονομάζομεν. Χριστοτόκοι γὰρ καὶ ἄλλαι τῶν προφητῶν καὶ βασιλέων μητέρες, μόνῃ δὲ Θεοτόκος, ἡ ἁγία Θεοτόκος Μαριάμ· δύο δὲ τὰς ἰ φύσεις τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐνδὸς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἴσμεν· καὶ δύο τὰς φυσικὰς θελήσεις τε καὶ ἐνεργείας. Ἐνεργεῖ γὰρ ἐν ἑκατέρᾳ μορφῇ, καὶ θέλει, τοῦδ' ὅπερ θέλει ἰδίον ἐσχηκεν μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας· καὶ Τριᾷδι, καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, λατρεύομεν, ἐνὶ Πατρὶ, ἐνὶ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Παρθένου, τῷ αὐτῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώπῳ, καὶ ἐνὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ante Nestorii tempora usitatam fuisse, certum sit ex testimoniis Patrum quarti ac tertii sæculi, quæ omnibus jam obvia sunt. Sed juvat hic addere testimonium aliud Alexandri Hierapolitani, qui tametsi Nestorio addictissimus semper fuit, in epistola ad Theodoretum quæ Latine exstat, cap. 94 Synodici Irenæi, eandem vocem Catholicam esse pronuntiat his verbis: *Et insuper novi quod præmeditata a multo tempore nunc venerit ad effectum proditio Catholica vocis. Et quidem in festivitatibus (sive festiviis Orationibus, ἑορταστικαῖς), sive præconiis, atque doctrinis incircumspecte Dei Genitricis, sive Deum innixa, ab orthodoxis tantummodo sine adjunctione diceretur, vel Deicidæ Judæi, vel quia Verbum incrassatum est, et quæcunque sunt talia, quæ magis incircumspecte dicta ab orthodoxis intellegimus.*

FRAGMENTA.

In codice Sancti-Hilarii ad calcem dissertationis Joannis nostri Damasceni *de duabus voluntatibus*, quæ postrema est operum hujus sancti Doctoris, quæ in eo continentur, habetur excerptum quod modo sequitur, perindeque ac cætera eidem auctori attribuitur. Cæterum nonnihil inversum in titulo videtur librariorum errore, atque hoc modo legendum arbitror: *El δύο φύσεις ὁ ἄνθρωπος, ἀνάγκη ἐπὶ Χριστοῦ, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου τρεῖς φύσεις καὶ τσαύτας λέγειν ἐνεργείας, ὡς ὁ Σεῦρος ἔφασκεν*. Si *duæ naturæ homo est, necesse est ut in Christo, qui Deus simul et homo est, dicamus tres naturas, et tres operationes, uti Severus disputabat*. Enim vero lib. iii *De fide orth.* cap. 16, similis iste titulus legitur, *Πρὸς τοὺς λέγοντας, El ἐκ δύο φύσεων καὶ ἐνεργειῶν ὁ ἄνθρωπος, ἀνάγκη ἐπὶ Χριστοῦ τρεῖς φύσεις καὶ τσαύτας λέγειν ἐνεργείας. Adversus eos qui dicunt: Si duabus naturis et operationibus homo constat, necesse est ut dicamus in Christo tres naturas, tres operationes*. Nimirum cum Ecclesie Patres, exponendo fidem de duplicis naturæ in Christo unitione, exemplum adhibuissent hominis, qui ex corpore et anima componitur, tanquam ex naturis duabus: hinc occasionem Severus cum suis Monophysitis sumpsit objiciendi, ex hac doctrina consequi, tres esse dicendas naturas in Christo, puta corpus, animam et deitatem. Id auctor refutat in isto fragmento, quod antehac editum fuit a Combefisio t. II Auctar. Bibl. PP. Græc. post dissertationem *De duabus voluntatibus*.

ΕΠΙΛΥΣΙΣ

πρὸς τοὺς λέγοντας, « El δύο φύσεις ὁ Χριστὸς, ἀνάγκη [Θεοῦ καὶ] ἀνθρώπου τρεῖς φύσεις, καὶ τσαύτας λέγειν ἐνεργείας, » ὡς ὁ Σεῦρος ἔφασκεν.

Ὁ γὰρ ἄθλιος οὗτος Σεῦρος ἀρπάσας τὸν θρόνον Ἀντιοχείας, τὴν κατὰ Μάνην καὶ Ἀπολλινάριον καὶ Εὐτυχέα ἐκδικεῖν αἵρεσιν ἐπειρᾶτο, κυκῶν, ὅση δύναμις, τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνην. Ἐξελασθεὶς δὲ τῆς Ἀντιοχείας ὡς στασιώδης, τῇ Ἀλεξανδρείᾳ λαίλαπος δίκην ἐνέσκηψεν. Ἐνθα καὶ ἐτέραις καταγίδος ἀντιπνευσάσης τῇ λαῷ συνέχει πάντα καὶ ἐθορύβησεν Ἰουλιανὸς τις καλούμενος, Ἀλικαρνασσοῦ τῆς Ἀσίας ἐπίσκοπος, τῆς δὲ Εὐτυχιανῆς κακοδόξιας προστάτης εὐθυμότατος. Σεῦρου γὰρ μίαν φύσιν λέγοντος εἶναι Χριστὸν, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ διαφορὰν δεχομένου, Ἰουλιανοῦ δὲ, μίαν μὲν κατὰ διαφορὰν, αἵτιοι πάσης ταραχῆς καὶ ζάλης γεγόνασιν οἱ ἄνθρωποι, « μὴ νοοῦντες, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, μήτε δὲ λέγουσι μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται » λαμβάνοντες εἰς παράδειγμα τῆς θείας ἐνώσεως τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον, καὶ φασιν. Οὐκοῦν τρεῖς ὁμολογεῖτε φύσεις. Ἀλλ' ἴστωσαν οἱ ἄμαθεῖς καὶ ἀπαίδευτοι, ὅτι δύο φύσεις ἡμεῖς λέγομεν. οὐ Θεοῦ καὶ σαρκὸς, οὔτε μὲν Θεοῦ καὶ ψυχῆς, ἀλλὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ κυρίως ἀνθρώπου φύσις, ἢ τοῦ μέρους φύσις. Μέρη μὲν γὰρ ἀνθρώπου ψυχὴ καὶ σῶμα. μέρη δὲ τῶν μερῶν αἱ περὶ αὐτῶν διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις. καὶ μέρη μὲν Χριστοῦ ἀσύγχυτα, θεότης καὶ ἀνθρωπότης. Ψυχὴ δὲ καὶ σῶμα, οὐ μέρη Χριστοῦ, ἀλλὰ μέρη τοῦ μέρους. Μέρη γὰρ τῶν μερῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἐπὶ μὲν τῆς ψυχῆς, οὐσία λογικὴ καὶ ποιότης ἀσώματος ἔχουσα ἐν αὐτῇ νοῦν, καὶ αἰσθησίν, καὶ λόγον. ὧν τὸ μὲν ἡγεμονικόν, τὸ δὲ θυμικόν, τὸ δὲ ἐπιθυμητικόν. καὶ τούτων, τὸ μὲν ἐννοηματικόν καὶ διανοητικόν, μνημονευτικόν τε καὶ βουλευτικόν,

1 Tim. i, 7.

RESPONSIO

A

572 ad eos qui dicunt, « Si duæ naturæ est homo, necesse esse, ut in Christo naturas tres, totidemque dicamus actiones, » ut objecit Severus.

B

Miser enim ille Severus Antiochenam sedem cum invasisset, Manetis, Apollinaris et Eutychis hæresim ulcisci nitebatur, Ecclesiarum pacem, quam maxime poterat, perturbans. Porro Antiochia pulsus tanquam seditiois reus, turbinis instar Alexandriæ ingruit. Ubi alia etiam adversus populum assurgente procella, Julianus quidam nomine, Halicarnassi in Asia episcopus, Eutychianæ hæresis acerrimus defensor, omnia permiscuit et perturbavit. Cum enim Severus unam naturam profiteretur, differentiam tamen in Christo admitteret, Julianus vero, unam quoque, quemadmodum Severus, naturam diceret, sed omnem differentiam sublatam vellet; perturbationis omnis et tempestatis auctores ambo illi impii exstiterunt, « non intelligentes, ut dicit Scriptura, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant », « in divinæ unitiois exemplum assumunt hominem ex anima et corpore constantem, aiuntque: Tres ergo naturas admittitis. At noverrint imperiti illi et indocti homines, duas nos dicere naturas, non Dei et carnis, neque Dei et animæ; sed Dei et hominis. Neque enim partis natura hominis natura proprie fuerit. Hominis quippe partes sunt anima et corpus: partes vero partium sunt divisiones et subdivisiones quæ in eis sunt. Ac partes quidem Christi inconfusæ remanent, nimirum Deitas et humanitas. Anima autem et corpus non sunt Christi partes, sed partes partis. Etenim partes partium sunt hominis; in anima quidem, quæ substantia rationalis est, et incorporea qualitas, mente, et sensu, et ratione in scipsa prædita. Ex quibus alia rationis

C

imperium habet, irascens alia, et concupiscens altera. Atque harum quidem alia concipiendi et cogitandi virtus est, alia vis memoriæ et consilii, alia appetitus et attractionis, alia denique necessariae defensionis. Pleraque alia ex his rursum dividuntur. Nec vero hic Inquiramus, num hæc in anima sint tanquam partes, an tanquam potentiae. Ad hæc, in corpore divisio quoque locum habet in partes similes et dissimiles; carnemque rursum in caput, manus, et pedes: atque illa ipsa in ossa dividuntur, carnemque et nervos: hæc vero in quatuor elementa; ac demum ista, in materiam et formam. Quin et alia multa edisserunt medici de facultatibus naturalibus, ex quibus attrahendi aliam, aliam retinendi, aliam immutandi, aliam excernendi vim appellant. Plura item de sensu et imaginatione, deque spiritu animali et organico per quod corpus conservatur et continetur, qui alter prorsus est, ut aiunt, ab illo qui rationalis est. Quemadmodum igitur, ad isthæc omnia exhibenda satis est, ut hominis carnem dicamus et corpus; sic hominem hominisque naturam dicere sufficiat, ut cuncta significemus et exhibeamus, ex quibus ille constat, et

573 in quibus agnoscitur. Illi vero ista non proferunt, ut hominem perfectum ostendant; sed ut Dominum calumnientur, atque alienum faciant ab humana natura, ita ut vel a principio non assumpserit id quod nostrum erat, vel non servaverit integrum quod ex nobis habuit.

Finem habet liber sancti beati Joannis Mansur C Damasceni, qui Pandecte nuncupatur.

Α τὸ δὲ ὀρεκτικὸν τε καὶ ἑλκτικὸν, τὸ δὲ ἀμυντικὸν, καὶ πολλὰ ἕτερα τούτοις ὑποδιαίρουνται. Ἀφείσθω δὲ τὰ νῦν ζητεῖν, πότερον ὡς μέρη ταῦτά εἰσιν ἐν ψυχῇ, ἢ ὡς δυνάμεις· ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος πάλιν διαίρεσις γίνεται εἰς ὁμοιομερῆ [καὶ ἀνομοιομερῆ]· καὶ τούτων ἓτι εἰς κεφαλὴν καὶ χεῖρας καὶ πόδας· καὶ ταῦτα, εἰς ὅστέα καὶ σάρκα καὶ νεῦρα· καὶ ταῦτα εἰς τέσσαρα στοιχεῖα· καὶ ταῦτα εἰς ὕλην καὶ εἶδος. Καὶ πολλὰ δὲ ἕτερα φιλοσοφοῦσι πατρῶν παῖδες περὶ δυνάμεων φυσικῶν· ὧν τὴν μὲν ἑλκτικὴν, τὴν δὲ καθελκτικὴν, τὴν δὲ ἀλλοιωτικὴν, τὴν δὲ ἀποκριτικὴν ὀνομάζουσι· πολλὰ δὲ καὶ περὶ αἰσθησεως καὶ φαντασίας, καὶ τοῦ συνέχοντος τὸ ζῶον ζωτικῶ καὶ ὀργανικῶ πνεύματος, ἑτέρου παρὰ τὸ λογικόν, ὡς φασιν, ὑπάρχοντος. Ὡς περ τοίνυν ἀπό-
B χρη πρὸς τὸ παραστῆται ταῦτα πάντα διὰ τοῦ σώματος εἰπεῖν, ἡ σῶμα ἀνθρώπου· καὶ ἀπόχρη ἀνθρώπου, ἡ φύσιν ἀνθρώπου εἰρηκότα, πάντα δηλώσαι τε καὶ παραστῆσαι τὰ ἐξ ὧν συνέστηκεν, ἐν οἷς καὶ γνωρίζεται. Οἱ δὲ, οὐχ ἵνα αὐτὸν ἀνθρώπου τέλειον ἀποφῇνωσιν, ἀλλ' ἵνα τὸν Κύριον συκοφαντήσωσι, καὶ τῆς ἡμετέρας αὐτὸν ἀλλοτριώσωσι φύσεως, καὶ ἡ μὴ προσειληφέντα τὴν ἀρχὴν τὸ ἡμέτερον, ἡ μὴ σῶον φυλάξαντα, ἔπερ ἔσχε παρ' ἡμῶν.

Τέλος εἰληγῆς ἡ βίβλος τοῦ ἀγίου καὶ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Μανθάρ· τοῦ Δαμασκηνοῦ ἡ λεγομένη Πάνδεκτος.

In fine ejusdem codicis Sancti-Hilarii hæc quæ subsequuntur fragmenta alia Joannis Damasceni reperi, quorum prius ejus etiam nomen præfert in cod. Reg. 2428.

Joannis monachi presbyteri Damasceni cognomine Mansur, de Theologia: Qua ratione imaginem Dei homo referat.

Hominem ad imaginem et similitudinem Dei esse, exinde manifestum est quod tria propria sint animæ ejus quæ intellectu et ratione prædita est, hoc est, mens, verbum seu ratio, et spiritus: quemadmodum in divina natura sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus. Nam veluti Pater Pater est, et non Filius; atque Filius Filius est, et non Pater: Spiritus quoque sanctus, Spiritus est, et non Filius, neque Pater: consimiliter mens, mens est, et non verbum: verbum, verbum est, non mens; et spiritus, spiritus est, et non verbum, aut mens. Quamobrem ea nec unitate confunduntur, nec numero dividuntur. Tria siquidem unum sunt, et unum in tria distinguitur, quæ naturæ substantiæque ejusdem sunt, simulque semper existunt.

Ejusdem. Non tantum ex divina Scriptura Trinitatis rationem docemur, quantum ex naturæ serie et ordine.

Ejusdem de theologia.

Quando de Deo sermo est, unus Deus celebratur et adoratur in tribus hypostasibus, unaque Deitas, una natura, una vis et potentia, voluntas una. tres personæ et tres hypostases, una-

• Emenda Μανσοῦρ.

Ἰωάννου μοναχοῦ πρεσβυτέρου Δαμασκηνοῦ, ἐπὶ κλην Μανσοῦρ, περὶ θεολογίας· πῶς εἰκονίζει τὸ θεῖον ἄνθρωπος.

Τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο δηλοῖ, τὸ ἐν τρισὶν ἰδιώμασιν εἶναι τὴν τοῦτου νοερὰν καὶ λογικὴν ψυχὴν· τούτεστι νοῦς καὶ λόγος καὶ πνεῦμα, οἷον ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας, Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Ὡς περ γὰρ ὁ Πατὴρ, Πατὴρ, καὶ οὐχ Υἱὸς· καὶ ὁ Υἱὸς, Υἱὸς, καὶ οὐ Πατὴρ· καὶ τὸ Πνεῦμα, Πνεῦμα ἅγιον, καὶ οὐχ Υἱὸς, ἢ Πατὴρ· τὸν αὐτὸν τρόπον, ὃ τε νοῦς, νοῦς καὶ οὐ λόγος· ὁ λόγος, λόγος καὶ οὐ πνεῦμα· καὶ τὸ πνεῦμα, πνεῦμα καὶ οὐ λόγος, ἢ νοῦς. Ταῦτα οὖν οὕτε συγχέεται τῇ ἐνότητι, οὕτε διαιρεῖται τῷ ἀριθμῷ· τὰ γὰρ τρία ἐν, καὶ τὸ ἐν εἰς τρία, ὁμοφυᾶ τε καὶ ὁμοούσια συνυπάρχοντα ἀλλήλων ἀεί.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ τοσοῦτον ἐκ τῆς θείας Γραφῆς τὸν περὶ τῆς Τριάδος διδασκόμεθα λόγον, ὅσον ἐκ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας.

Τοῦ αὐτοῦ, περὶ τῆς θεολογίας.

Ἐπὶ μὲν τῆς θεολογίας εἰς Θεὸς δοξάζεται καὶ προσκυνεῖται ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι· μία Θεότης, μία φύσις, μία οὐσία, μία δύναμις καὶ ἐξουσία, ἐν θείῳ μα· τρία δὲ πρόσωπα, καὶ τρεῖς ὑποστάσεις, ἐκάστη

μετὰ τῆς ιδιοτήτος. Ἰδιον γὰρ τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον· ἴδιον δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ γεννητόν· καὶ ἴδιον τοῦ Πνεύματος τὸ ἐκπορευτόν. Θεὸς ὁ Πατὴρ ἀναρχός· Θεὸς ὁ Υἱὸς συνἀναρχός, εἰ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς· Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, συναἰδιον καὶ συνἀναρχον, ἐκ τοῦ Πατρὸς προϊὼν, οὐχ υἱικῶς γεννώμενον ὡς Υἱός, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. Ἐν τα τρία τῇ Θεότητι, καὶ τρισὶν ὑποστάσεσιν.

Ἐπὶ δὲ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς, καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος σαρκωθέντος, δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν, καὶ μίαν ὑπόστασιν· ἓνα τε Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, καὶ ἐν πρόσωπον· δύο δὲ θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας· ἐκάστην φύσιν μετὰ τῆς ιδιοτήτος, ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως. Ἰδιον μὲν γὰρ τῆς Θεότητος, τὸ νεκροὺς ἀνίστασθαι, καὶ τὰς θεοσημείας ἐπιτελεῖν· ἴδιον δὲ τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ πεινῆν καὶ διψῆν καὶ κοπιᾶν, καὶ τὰ πάθη ὑπομένειν. Ἀσυγχύτως γὰρ ἡνώθη τῇ σαρκὶ καὶ ἀδιαιρέτως, μεθ' ἧς σαρκὸς ἀνελήφθη, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἤξει μετὰ δόξης ἐν τῇ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, Θεὸς σεσαρκωμένος.

Περὶ ἐμφύχου.

Ἐμφυχον λέγεται τὸ τρεφόμενον, καὶ αὖξον, καὶ τίκτον ὁμοιον ἑαυτῷ. Τοῦτο δὲ διαιρεῖται εἰς τρία· εἰς ζῶον· τὸ δὲ ζῶον οὐκ ἔχει μόνον τὰς τρεῖς φυσικὰς ταύτας κινήσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ τόπου εἰς τόπον μεθίστασθαι· εἰς φυτόν· τοῦτο τὰς τρεῖς μόνας ἔχει· εἰς ζωόφυτον· τὸ ζωόφυτον μέσον ἐστὶ τοῦ ζώου καὶ τοῦ φυτοῦ. Τοῦ γὰρ φυτοῦ τὰς τρεῖς ἔχοντος, τοῦ δὲ ζώου πρὸς ταῖς τρισὶν καὶ τὴν ἐκ τόπου κίνησιν, τοῦτο μέσον ὑπάρχει. Ἐχει γὰρ καὶ αὐτὸ κίνησιν, καὶ οὐ τὴν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀλλὰ τὴν τῆς συστολῆς, εἰ τις αὐτοῦ ἐπάψαιτο.

Τὸ σῶμα διαιρεῖται εἰς ἐμφυχον καὶ ἀψυχον· τὸ ἐμφυχον εἰς αἰσθητικὸν ζῶον καὶ ἀναίσθητον· τὸ ἀψυχον εἰς ζωόφυτον καὶ φυτόν· τὸ ζωόφυτον εἰς συκὴν· τὸ φυτόν εἰς πᾶν, θάμνον, δένδρον· τὸ ζῶον εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον· τὸ λογικὸν εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον· τὸ ἀθάνατον εἰς ἄγγελον, δαίμονα· τὸ θνητὸν εἰς ἄνθρωπον, βοῦν, κύνά, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Καινοτομία ἐστὶ πρᾶγμα παρὰ τοὺς τῆς φύσεως ὅρους καὶ νόμους παρηλλαγμένον.

Οἰκονομία ἐστὶ πρᾶγμα μὴ ὀφείλον γενέσθαι· γίνεσθαι καὶ κατὰ συγκατάθεσιν καὶ ὠφελειάν τινων.

Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐστὶν οὐσία· τὰ δὲ ἐπιτηδεύου· τὰ δὲ ἐνέογεια.

Post Dialecticam nostri auctoris isthæc etiam alia subjiciuntur in eodem codice Sancti-Hilarii.

Τῆς δὲ ψυχῆς μέρη γ'.

Ἐπιθυμητικόν, θυμικόν, λογιστικόν.

Ἀρεταὶς δὲ τέσσαραις τεθρόνισται ὁ ἱερώτατος νοῦς· φρονήσεως, ἀνδρείας, δικαιοσύνης, σωφροσύνης.

A quæque cum sua proprietate. Nam proprietas Patris est innascibilitas; proprietas Filii, nativitas; et proprietas Spiritus, processio. Dens est Pater, qui caret initio; Deus est Filius, qui perinde initium non habuit, quamlibet sit ex Patre; Deus, Spiritus sanctus, utriusque coæternus simulque initii expers: ex Patre prodiens, non Filii more, ut genitus sit uti Filius, sed processione. Unum tria est Deitate, inque tribus hypostasibus.

In dispensatione vero Dei seu Verbi Dei, quod ex complacito Patris, unaque operante Spiritu sancto factum est caro, naturas duas unamque hypostasim consistemur; unum, inquam, Filium, Dominum nostrum Jesum Christum, Deum simul et hominem, unamque personam; voluntates autem duas duasque operationes; quamlibet naturam cum sua proprietate citra divisionem et confusionem. Deitatis siquidem proprium est suscitare mortuos, et divina miracula patrare: humanitatis **574** vero, famem, sitim, lassitudinem, laboresque, et dolores tolerare. Unitus enim est carni sine confusione ac divisione, cum qua carne assumptus est, sedetque in dextera Patris, ac tandem in fine sæculorum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos, Deus incarnatus.

De animato.

Animatum dicitur, id quod alitur et augecit, gigniturque sui ipsius simile. Illud porro in tria dividitur: in animal, quod quidem præter tres illos motus naturales, hunc insuper habet, quo e loco in locum transeat; in plantam, quæ tres duntaxat motiones illas habet; et in zoophytum, quod medium est inter animal et plantam: ut cum planta tres motiones habeat, præter illas, animal locum mutet: hoc velut in meditullio existat. Habet enim et ipsum motus, at non e loco in locum, sed per contractionem, si quis ipsum tangat.

Corpus dividitur in animatum et inanimatum. Animatum, in animal sensu præditum et insensibile. Inanimatum, in zoophytum et plantam: zoophytum, in sicum: planta in herbam, rubum, arborem: animal, in rationale et rationis expers. Rationale, in mortale et immortale. Immortale, in angelum et dæmonem; mortale, in hominem, bovem, carnem et similia.

Innovatio res est discrepans a naturæ terminis et legibus.

Dispensatio res est quam fieri non oportet: efficitur vero per indulgentiam et ad quorundam utilitatem.

Eorum quæ sunt, aut essentia est, aut aptitudo, aut actus.

Partes porro animæ tres.

Concupiscens, irascens et rationalis.

Quatuor in virtutibus sanctissima mens velut in throno sedet, prudentia scilicet, fortitudo, justitia et temperantia.

Lex triplex.

Lex naturalis, lex scripta, et spiritualis lex gratiae.

Quatuor partibus ceu mundus alter corpus constat. Tres autem habet anima in corpore residens, quibus sanctissimæ Trinitatis imaginem exprimit, et illi suis operationibus vitam præbet. Porro tripartitam esse animam dicimus, quia concupiscente, irascente, et rationali facultatibus pollet. Per rationalem quidem ratiocinator et intelligit. Irascente vero adversus dæmones utitur, viriliter contra eos certans. Concupiscente demum utitur ad Deum amandum. Concupiscens pars trifariam item dividitur, in divinam, naturalem, et eam, quæ medium locum habens, carnalis dicitur: quam et diabolicam appellare licet. Divina quidem in Dei dilectione versatur. Naturalis in eorum amore quæ naturæ consentanea naturæ, vel adversantur, vel minime conveniunt, v. gr. nuptiæ quidem naturæ consentaneæ sunt: contra naturam vero sunt fornicatio et similia.

In alio hæc reperi. Quinque sunt animæ potentiae: mens, cogitatio, iudicium sive opinio, imaginatio, sensus. Mens seu intelligentia, spiritualis sensus est animi, quo per seipsum et sine acquisitione res intueri valet. Cogitatio animi virtus est, qua ratiocinando potest res cognoscere. Quapropter διάνοια vocatur, παρὰ τὸ ἔδόν τινα διανοίγειν (id est quasi riam quamdam aperiat). Opinio est animi facultas minime rationalis, qua res non per causas cognoscit. Imaginatio, partis animæ potentia est. Sensus est animæ vis qua res materiæ immersas percipit.

Quæ sequuntur definitiones unionum variæ, discrepant ab iis quas Combefisius edidit

Damasceni, de unione.

Unio est rerum distantium in sui invicem communionem venientium concursus.

Duodecim autem modis contingit: secundum temperationem, secundum coacervationem, secundum conspersionem, secundum admistionem, secundum contractionem, secundum essentiam, secundum respectum et affectum, et secundum hypostasim, unico et singulari modo.

Ac unio quidem secundum temperationem est, ut in fluidis, puta in vino et aquis.

Secundum coacervationem, ut in siccis, frumento et hordeo.

Secundum conspersionem, qualis est inter humidum et siccum, terram et aquam.

Secundum permistionem, ut in variis farinis.

Secundum confusionem, ut in his quæ liquantur, auro et argento, cera et pice.

Secundum compaginationem, ut in lapidibus.

Secundum appositionem, ut in asseribus et tabulis.

Secundum contractionem, ut in lampade ex igne prodeunte, ac rursum cum igne unita.

Secundum essentiam, ut in individuis, Petro et Paulo, sive his et istis equis, sive bobus, aliisque animantibus.

A Τρισσὸς ὁ νόμος.

Φυσικὸς, γραπτὸς, καὶ ὁ ἐν χάριτι πνευματικὸς.

Τετραμερὲς ἐστὶ τὸ σῶμα, ὡς περ τις κόσμος συνιστάμενον· τριμερὲς δὲ ἐν αὐτῷ ἡ ψυχὴ, προτυποῦσα τὴν ἁγίαν Τριάδα, καὶ τοῦτο ταῖς ἐνεργείαις ζωοποιοῦσα. Τριμερὴ δὲ λέγομεν τὴν ψυχὴν, ἔχουσαν λογικόν, θυμικόν, καὶ ἐπιθυμητικόν· ἵνα διὰ μὲν τοῦ λογικοῦ λογίζεται· διὰ δὲ τοῦ θυμικοῦ ἐργίζεται τοῖς δαίμοσιν, ἀνδρίζομένη κατ' αὐτῶν· διὰ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἀγαπᾷ τὸν Θεόν. Τοῦτο δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν διαιρεῖται εἰς τρία· εἰς θεϊκόν, φυσικόν, καὶ μέσον τὸ σαρκικόν, ὅπερ ἐστὶ τὸ διαβολικόν. Θεϊκὸν μὲν, τὸ ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· φυσικὸν δὲ, τὸ ἀγαπᾷ τὰ κατὰ φύσιν· σαρκικὸν δὲ τὸ ἀγαπᾷ τὰ παρὰ φύσιν· οἷον, κατὰ φύσιν μὲν ὁ γάμος· παρὰ φύσιν δὲ, ἡ πορνεία, καὶ τὰ τοιοῦτα.

575 sunt, carnalis vero in amore eorum, quæ v. gr. nuptiæ quidem naturæ consentaneæ sunt:

Ἐν ἄλλῳ εὗρον. Τῆς ψυχῆς εἰσι δυνάμεις πέντε· νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αἰσθησις. Νοῦς ἐστὶ νοερά αἰσθησις τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν δύναται αὐτοπτικῶς ὁρᾶν τὰ πράγματα, καὶ διχρὴ ζητήσεων. Διάνοια ἐστὶ δύναμις τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν μετὰ συλλογισμοῦ δύναται γινώσκειν τὰ πράγματα· διὸ καὶ λέγεται διάνοια, παρὰ τὸ ἔδόν τινα διανοίγειν. Δόξα ἐστὶ δύναμις τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν ἀνευ αἰτίας γινώσκει τὰ πράγματα. Φαντασία δύναμις ἐστὶ τῆς ἀλόγου ψυχῆς. Αἰσθησις ἐστὶ δύναμις τῆς ψυχῆς, ἀντιληπτικὴ τῶν ὑλῶν.

habentur in cod. Regio 2951, paucisque verbis t. II Operum sancti Maximi, pag. 115

Περὶ ἐνώσεως, τοῦ Δαμιανου.

Ἐνωσις ἐστὶ διεστώτων πραγμάτων κοινωνικὴ συνδρομή.

Γίνεται δὲ κατὰ ἑβ' τρόπους· κατὰ κρᾶσιν, κατὰ σωρείαν, κατὰ φύσιν, κατὰ ἀνάμιξιν, κατὰ σύγχυσιν, κατὰ ἀρμονίαν, κατὰ παράθεσιν, κατὰ συναλοιφήν, κατὰ οὐσίαν, κατὰ σχέσιν, κατὰ σύνθεσιν, καθ' ὑπόστασιν μόνως.

Καὶ ἐστὶ κατὰ κρᾶσιν, ὡς ἐπὶ τῶν ὑγρῶν· οἴνου καὶ ὕδατων.

Κατὰ σωρείαν, ὡς ἐπὶ ξηρῶν· σίτου καὶ κριθῆς.

D

Κατὰ φύσιν, ὡς ἐπὶ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ· γῆς καὶ ὕδατος.

Κατὰ ἀνάμιξιν, ὡς ἐπὶ διαφόρων ἀλεύρων.

Κατὰ σύγχυσιν, ὡς ἐπὶ τηκτῶν· χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, κηροῦ καὶ πίσσης.

Κατὰ ἀρμονίαν, ὡς ἐπὶ λίθων.

Κατὰ παράθεσιν, ὡς ἐπὶ σανίδων.

Κατὰ συναλοιφήν, ὡς ἐπὶ λαμπάδος ἐκ πυρὸς προερχομένης καὶ αὐθις ἐνούμενης.

Κατὰ οὐσίαν, ὡς ἐπὶ ἀτόμων, Πέτρου καὶ Παύλου, ἢ τινῶν ἱππῶν, ἢ βοῶν, ἢ ἐτέρων ζώων.

Κατὰ σχέσιν, ὡς ἐπὶ φίλων καὶ γνωμῶν εἰς ἓν θέ- A
λημα συνερχομένων.

Κατὰ σύνθεσιν, ὡς ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος.

Καθ' ὑπόστασιν δὲ ἐπὶ μόνῃς λέγεται τῆς ἐν Χρι-
στῷ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Ἐν γὰρ πρόσωπον
ἔσχον αἱ δύο φύσεις, καὶ οὐ δύο, κατὰ τὸν λῆρον
Νεστόριον.

Λέγεται δὲ καὶ οὐσιώδης ἡ τοιαύτη ἕνωσις, καὶ
ἀληθής, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. Καὶ ἄλλως δὲ, καθ'
ὑπόστασιν ἕνωσις ἐστὶν ἡ τῶν ἑτεροουσίων εἰς μίαν
ὑπόστασιν σύνοδος, σωζομένης ἐκάστη μετὰ τὴν
ἕνωσιν τῆς φυσικῆς ιδιότητος.

576 Alterum rursus Damasceni fragmentum istud reperi in Nicetæ Choniatae Thesauro manu exarato, cujus mihi peramice, ut et aliorum multorum, copiam fecit vir clarissimus doctissimusque D. Baluzius : habeturque lib. xxiii, ubi disputatur contra Soterichum Panteugenum, qui sacrificium Patri soli offerri a Filio dicebat : unde illud cum aliis Patrum locis transumpsit ediditque Leo Allatius in Vindiciis synodi Ephesinæ, p. 596.

Τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ Πατήρ, καθὼς Πατήρ θέλει,
ἢ καθὼς Θεός; Ἄλλ' εἰ μὲν καθὼς Πατήρ, ἄλλο τὸ αὐ-
τοῦ ἔσται παρὰ τὸ τοῦ Υἱοῦ θέλημα· οὐ γὰρ Πατήρ
ὁ Υἱός. Εἰ δὲ καθὼς Θεός, Θεός δὲ καὶ ὁ Υἱός καὶ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἄρα τὸ θέλημα φύσεως, ἢ γούν φυ-
σικόν· καὶ εὖ γούν κατὰ τοῦτο συλλογισάμενος, ἐρώ-
τησον· Ὁ τῶν ὅλων Θεός, καθὼς Πατήρ προσεδέξατο
τὸ τοῦ Μονογενοῦς αἷμα, ἢ καθὼς Θεός; Ἄλλ' εἰ μὲν
καθὼς Πατήρ, ἄλλη αὐτοῦ ἔσται παρὰ τὴν τοῦ Υἱοῦ
δύναμις τε καὶ ἐνέργεια· οὐ γὰρ Πατήρ ὁ Υἱός. Εἰ
δὲ καθὼς Θεός, Θεός δὲ καὶ ὁ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον· ἄρα τὸ τοῦ Μονογενοῦς αἷμα, τοῦ ἑνὸς τῆς
ἁγίας Τριάδος, ἢ αὐτὴ ἁγία Τριάς καθὼς Θεός προσ-
εδέξατο.

B

Damasceni.

Omniū Deus et Pater uti Deus vult, an uti
Pater? Quod si uti Pater, alia erit ipsius ab ea
quæ Filii est voluntas : neque enim Pater Filius
est. Quod si uti Deus, Deus vero est et Filius et
Spiritus sanctus : voluntas ergo naturæ est, sive
naturalis. Sic tu hoc eodem modo argumentum
formans, interroga : Omniū Deus et Pater, uti
Pater accepit sanguinem, an uti Deus? Quod si
uti Pater, alia erit ipsius ab ea quæ Filii tum
facultas tum operatio : neque enim Filius Pater
est. Quod si uti Deus, Deus vero et Filius et Spi-
ritus sanctus est : igitur Unigeniti qui unus ex
sancta Trinitate est, sanguinem ipsa sancta Tri-
nitas uti Deus accepit.

Quæ sequuntur reperi in Catena Regia in Lucam, cod. 2440, in cap. iii, v. 13.

Τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα χάτεισι. Θεός
γὰρ ἐστὶν· ὁ δὲ Θεός πῦρ καταναλίσκων ἐστὶ. Διὰ
τοῦτο πυρὶ λέγεται βαπτίζειν ὁ Χριστός, ἐπειδὴ ἐν
εἰδὲι πυρίνων γλωττῶν ἐπὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθη-
τὰς τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν ἐξέχεεν, ἢ διὰ τὸ τοῦ
μέλλοντος πυρὸς κολαστικόν. Βάπτισμα γὰρ καθεῖνο
τελευταῖον, οὐ σωτήριον, ἀλλὰ τῆς μὲν κακίας ἀναι-
ρετικόν· οὐκέτι γὰρ κακία καὶ ἁμαρτία πολιτεύε-
ται· κολάζον δὲ ἀτελεύτητα.

Τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ἐπειδὴ πολλαχῶς τὸ πνεῦμα νοεῖται, λεκτέον τὰ
σημαινόμενα. Πνεῦμα τοίνυν εἰρηται τὸ ἅγιον Πνεῦ-
μα· λέγονται δὲ καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
τος, πνεῦμα· ὡς τὸ, « Ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν
ἐπὶ πνεύματα. » Αἱ γὰρ ἐνέργειαι τοῦ Πνεύματος, πνεύματα οἶμαι φησὶν τῷ Ἠσαΐα καλεῖν. Πνεῦμα καὶ
ὁ ἀγγέλως ὁ ἀγαθός, ὡς τὸ, « Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους
αὐτοῦ πνεύματα. » Πνεῦμα καὶ ὁ δαίμων, ὡς τὸ,
« Τὸ πνεῦμα τὸ ἔλαλον καὶ κωφόν. » Πνεῦμα καὶ ἡ
ψυχὴ, ὡς τὸ, « Εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά
μου. » Ἔστι δὲ ὅτε καὶ ὁ νοῦς πνεῦμα λέγεται.

C

Damasceni.

Ac super apostolos Spiritus descendit : Deus
quippe est. Deus vero ignis consumens est¹.
Quapropter Christus igne baptizare dicitur, quia
super sanctos discipulos in ignearum linguarum
specie Christi gratiam effudit : sive etiam propter
ignis futuri vim puniendi ; baptisma namque est
et hoc postremum, non salutare, sed quo malitia
aholeatur (non enim tunc amplius nequitia et pec-
catum locum habet), cæterum sine fine plectit.

Damasceni.

Quoniam vero spiritus multifarie accipitur, ejus
nobis sunt edisserenda significata. Spiritus ergo
dictus est Spiritus sanctus. Dicuntur etiam spiri-
tus, virtutes Spiritus sancti, ut in illo loco : « Re-
quiescent super eum septem spiritus². » Opera-
tiones enim Spiritus, spiritus ab Isaia appellatas
arbitror. Spiritus est et angelus bonus, secundum
illud, « Qui facit angelos suos spiritus³. » Spi-
ritus est et dæmon, ut fert illud : « Spiritus mutus
et surdus⁴. » Spiritus item anima est, ut cum di-
citur : « In manus tuas commendo spiritum

¹ Deut. iv, 24; Hebr. xii, 29. ² Isa. xi, 2. ³ Psal. cii, 17. ⁴ Matth. ix, 24.

meum¹. Aliquando rursum mens quoque spiri-
tus vocatur. Spiritus item est ventus, ut illud :
« Spiritus ubi vult spirat². » Spiritus est et aer.

Α Πνεῦμα καὶ ὁ ἀνεμος, ὡς τὸ, « Τὸ Πνεῦμα, ὅπου θέ-
λει, πνεῖ. » Πνεῦμα καὶ ὁ ἀήρ.

577 Quæ sequuntur De mensibus Macedonum, reperi in cod. Reg. 2910 post quæstiones Anastasii, et in simili codice Bodleiano, n. 297, perinde habentur post easdem Anastasii quæstiones : nec dubium est quin excerpta sint ex ampliori quodam opere quod interierit, propter particulam γάρ, enim, quæ ipso statim initio legitur. Hujus fragmenti partem citavit Usserius in opusculo De Macedonum et Asianorum anno solari, cap. 5, ubi observat menses qui dicuntur secundum Macedones, esse menses anni georgici, secundum illud Virgilii Georg. I :

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, etc.

In cod. Bibliothecæ Medicæ plut. 5, n. 50, menses iidem secundum Judæos, Græcos, Macedones, et Ægyptios, eodem ordine recensentur : sed omisso Joannis Damasceni nomine.

Joannis Damasceni, De mensibus Macedonicis, ex B
Ecclesiastica traditione.

Gentiles siquidem duodecim zodiaci signa esse aiunt quæ ex stellis constant, atque in cælo motum contrarium habent, tam soli, quam lunæ, et reliquis quinque planis ; per hæc vero duodecim signa septem planetas transire : cæterum septem planetarum hæc esse nomina : Sol, Luna, Jupiter, Mercurius, Mars, Venus, Saturnus. Planetas autem eos appellant, quia oppositum adversumque cælo motum habent. In unaquaque vero cæli sphaera unum e septem planetis versari dicunt : ac quidem in prima et suprema Saturnum ; in secunda Jovem ; in tertia Martem ; in quarta Solem ; in quinta Venerem ; in sexta Mercurium ; in septima et infima Lunam. Sol itaque in quolibet zodiaci signo mensem unum insumit, et per duodecim menses duodecim hæc signa transcurrit. Hæc porro nomina sunt duodecim signorum, hique eorum menses : 1. Aries, mensis Martii die vicesima prima solem excipit. 2. Taurus, mensis Aprilis die 23. 3. Geminius, Maii 21. 4. Cancer, Junii 21. 5. Leo, Julii 23. 6. Virgo, Augusti 23. 7. Libra, Septembris 23. 8. Scorpis, Octobris 23. 9. Sagittarius, Novembris 23. 10. Capricornus, Decembris 23. 11. Amphora, Januarii 20. 12. Pisces, Februarii 20. At vero Luna singulo quovis mense duodecim signa peragrat, cumque omnibus sit inferior, ea celerius percurret : velut si circumulum facias intra circumulum alium, circumulus intraneus alio minor reperietur : consimiliter cursus Lunæ, quippe quæ in inferiori loco existit, brevior est, citiusque absolvitur.

De mensibus diversis.

Menses secundum Romanos.

1. Martius, dierum 31 : Dulci cibo et potu utere. 2. Aprilis, 30 : Ne raphanum edas. 3. Maius 31 : Podocophala ne comedas. 4. Junius 31 : Parumper aquæ bibe. 5. Julius 31 : Veneris abstine. 6. Augustus 31 : Herbas crudas ne manducers. 7. September 30 : Ne lacte vescaris. 8. October 31 : Ab acer-
578 bis abstine. 9. November 30 : Cave ne sapius la-
ves. 10. December 31 : Ne manduces craniben. 11. Januarius 31 : Hora duodecima meri tantillum bibe. 12. Februarius 28 : Ne betam comedas.

¹ Psal. xxv, 6. ² Jo. iii, 8.

Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, περὶ τῶν Μακεδόνων
μηνῶν, ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως.

Φασι γὰρ οἱ Ἕλληνες εἶναι δώδεκα ζῳδία ἐξ ἀστέ-
ρων ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐναντίαν κίνησιν ἔχοντα τῷ τε
ἡλίῳ, καὶ τῇ σελήνῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις πέντε πλανήταις.
καὶ διὰ δώδεκα ζῳδίων παρέρχεσθαι τοὺς ἐπτά.
Τῶν δὲ ἐπτά πλανητῶν τὰ ὀνόματα εἰσὶ ταῦτα ·
Ἥλιος, Σελήνη, Ζεὺς, Ἑρμῆς, Ἄρης, Ἀφροδίτη,
Κρόνος. Πλανήτας δὲ καλοῦσιν αὐτοὺς διὰ τὸ ἐναν-
τίαν αὐτοὺς τοῦ οὐρανοῦ κινεῖσθαι κίνησιν. Εἶναι δὲ
καθ' ἑκάστην ζώνην τοῦ οὐρανοῦ ἕνα τῶν ἐπτά πλανη-
τῶν · ἕνα μὲν ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἀνωτέρᾳ τὸν Κρόνον ·
ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὸν Δία · ἐν τῇ τρίτῃ τὸν Ἄρεα ·
ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ τὸν Ἥλιον · ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ τὴν
Ἀφροδίτην · ἐν δὲ τῇ ἑκτῇ τὸν Ἑρμῆν · ἐν δὲ τῇ
ἑβδόμῃ καὶ κατωτέρᾳ τὴν Σελήνην. Ὁ μὲν οὖν Ἥλιος
καθ' ἑκάστον ζῳδιον ἀποτελεῖ μῆνα ἕνα, καὶ διὰ
τῶν δώδεκα μηνῶν τὰ δώδεκα ζῳδία διέρχεται. Τῶν
δὲ δώδεκα ζῳδίων τὰ ὀνόματα εἰσὶ ταῦτα, καὶ οἱ
τούτων μῆνες · α', Κριός · μηνὶ Μαρτίῳ κα' δέχεται
τὸν ἥλιον · β', Ταῦρος · μηνὶ Ἀπριλίῳ κα' γ',
Δίδυμος Μαιῶν κα' δ', Καρκίνος Ἰουνίῳ κα' ε', Λέων
Ἰουλίῳ κα' ς', Παρθένος Αὐγούστῳ κα' ζ', Ζυγὸς
Σεπτεμβρίῳ κα' η', Σκορπίος, Ὀκτωβρίῳ κα' θ',
Τοξότης, Νοεμβρίῳ κα' ι', Αἰγόκερως, Δεκεμβρίῳ
κα' ια', Ὑδροχόος, Ἰαννουαρίῳ κα' ιβ', Ἰχθύς, Φεβ-
ρουαρίῳ κα'. Ἡ δὲ Σελήνη καθ' ἑκάστον μῆνα τὰ ιβ'
ζῳδία διέρχεται, καὶ κατωτέρα παροῦσα, καὶ ταχύ-
τερον ταῦτα διοδεύουσα · ὡς ἐὰν ποιήσης πόλον ἐν-
δὸν ἄλλου πόλου, ὁ ἐνδὸν πόλος μικρότερος εὐρεθή-
ται. Οὕτω καὶ ὁ δρόμος τῆς Σελήνης κατωτέρας
οὐστὸς ὀλιγότερός ἐστιν, καὶ ἀνίσταται τάχιον.

Περὶ διαφόρων μηνῶν.

Μῆνες κατὰ Ῥωμαίους.

α'. Μάρτιος λα' · Γλυκοφάγει, γλυκοπότει. β'.
Ἀπρίλλιος λα' · Παράνης μὴ φάγῃς. γ'. Μάιος λα' ·
Ποδοκέφαλα μὴ φάγῃς. δ'. Ἰούνιος λα' · Πίνε ὕδωρ
ὀλίγον. ε'. Ἰούλιος λα' · Ἀπέχου ἀφροδισίων. ς'. Αὐ-
γουστος λα' · Ὁμὰ λάχανα μὴ φάγῃς. ζ'. Σεπτέμ-
βριος λα' · Γάλα μὴ φάγῃς. η'. Ὀκτώβριος λα' · Ἀπ-
έχου ἐξυπαγίης. θ'. Νοέμβριος λα' · Ἀπέχου πολυλου-
σίας. ι'. Δεκέμβριος λα' · Κράμβην μὴ φάγῃς. ια'.
Ἰαννουάριος λα' · Ὁρᾷ β' πίνε ἀκρατον ὀλίγον. ιβ'.
Φεβρουάριος κα' · Σιτύλου μὴ φάγῃς.

Menses κατά Ἰουδαίους.

α'. Νισάν. β'. Ἰάρ. γ'. Σιουάν. δ'. Θαμουζ. ε'. Αβ. ζ'. Ἀλούλ. η'. Θερατή. θ'. Μαρσουάν. ι'. Χατλεύ. ιβ'. Τιθθ. ιγ'. Σαβάτ. ιδ'. Ἀδάρ.

Menses κατά Μακεδόνες (1).

α'. Ταῦρος. β'. Δίδυμος. γ'. Καρκίνος. δ'. Λέων. ε'. Παρθένος. ζ'. Ζυγός. η'. Σκορπίος. θ'. Τοξότης. ι'. Αἰγόκερως. ιβ'. Ὑδροχόος. ιγ'. Ἰχθύς. ιδ'. Κρίός.

Menses κατά Ἑλλήνας (2).

α'. Ξανθικός. β'. Ἀρτεμισίος. γ'. Δαίσιος. δ'. Πάνεμος. ε'. Λῶος. ζ'. Γορπιαῖος. η'. Ὑπερβερεταῖος. θ'. Δίος. ι'. Ἀπυλλαῖος. ιβ'. Αὔδυναῖος. ιγ'. Περίτιος. ιδ'. Δύστρος.

Menses κατά Αἰγυπτίους.

α'. Φαρμουθί. β'. Παχών. γ'. Παυνί. δ'. Ἐπιφί. ε'. Μεσωρί. ζ'. Θώθ. η'. Φαωφί. θ'. Ἀθύρ. ι'. Χοιράκ. ιβ'. Τυβί. ιγ'. Μεχέρ. ιδ'. Φαμενώθ.

* Emenda. Θισρί.

Menses secundum Judaeos.

1. Nisan. 2. Jar. 3. Sivan. 4. Thamuz. 5. Ab. 6. Elul. 7. Tisri. 8. Marchsouan. 9. Chasleu. 10. Tebeth. 11. Sabat. 12. Adar

Menses secundum Macedones.

1. Taurus. 2. Geminus. 3. Cancer. 4. Leo. 5. Virgo. 6. Libra. 7. Scorpius. 8. Sagittarius. 9. Capricornus. 10. Hydria. 11. Pisces. 12. Aries.

Menses secundum Graecos.

1. Xanthicus. 2. Artemisius. 3. Daesius. 4. Panemus. 5. Lous. 6. Gorpiaeus. 7. Hyperheretæus. 8. Dius. 9. Appellæus. 10. Audinaeus. 11. Peritius. 12. Dystrus.

Menses secundum Aegyptios.

1. Pharmuthi. 2. Parhon. 3. Pauni. 4. Epiphi. 5. Messori. 6. Thoth. 7. Paophi. 8. Athyr. 9. Chorak. 10. Tybi. 11. Mechir. 12. Phanemoth.

NOTÆ.

(1) Κατὰ Μακεδόνες, secundum Macedones : Europæos scilicet, non Asiaticos.

(2) Κατὰ Ἑλλήνας, secundum Graecos : seu Syro-Macedones qui, Alexandro Magno duce, Asiam et

Syriam occuparunt, de quorum anno solari dissertationem scripsit Usserius, tum subinde eminentissimus Cardinalis Norisius. Athenienses menses suos nominibus aliis nuncupabant.

579 IN CANONEM PASCHALEM ADMONITIO.

Quem hic exhibeo Canonem Paschalem, seu laterculum ad inveniendum diem Paschæ, in duobus Regiis codicibus reperi, necnon cap. 10 Computi Isaaci Argyri, quem Petavius edidit in Uranologia : habent et alii aliarum Europæ Bibliothecarum codices, et ubique sancti Joannis Damasceni nomen ei præfixum est. In Reg. 2700 : Τοῦτο ἐστὶ τὸ Πασχάλιον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνῶ. *Hic est Canon Paschalis sancti Joannis Damasceni.* In altero, Πασχάλιον σὺν θεῷ συντεθεὶν παρὰ τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνῶ. *Canon Paschalis Deo dante compositus a sancto Patre nostro Damasceno.* Apud Argyrum denique cap. 10 : Κανόνιον τῆς τοῦ σεβαστου τοῦ καὶ μεγάλου Πάτρη εὐρίστως παρὰ τοῦ ἁγίου καὶ θεοφύρου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου Δαμασκηνῶ. *Laterculus venerandi et magni Paschatis inveniendi a sancto Joanne Damasceno conditus.* Ejus auctorem esse Joannem nostrum Damascenum haud melius probavero, quam allato doctissimi Petavii judicio, quo in Isaaci Argyri circa Canonem hunc inconsiderantiam et ἀκριβειαν animadvertit, pag. 320 : *Canonem Paschalem, inquit, quem cap. x proposuit, cujusque terminos Paschales biduo Nicephorus anticipavit, conditum esse suspicatur ante annos 608, quam ista proderet. Quoniam biduum Paschata Judaica moratur; etsi nondum expletos illos esse duos dies asserit : sed de iis superesse adhuc horas tres, quibus exhaustendis anni octo et triginta desiderantur. Siquidem cyclo ineunte 3 (hic est annus Christi Dionysianus 1373) plenilunium Judaicum incidit post horas tres æquabiliter ab ortu solis diei viii Aprilis. Erat annus Constantinopolitanus 6881. Itaque post annos triginta octo, videlicet anno 6919, qui est Dionysianus 1411, plena fiet, inquit, bidui προέχεται. Hæc Argyrus. Et quidem revera anno illo, quem dicit, Christi 1373, Judaicum plenilunium contigit horis circiter tribus post solis exortum. Erat annus Judaicus 5133, cujus Tisri initit Augusti, 30, feria 2, anno Christi 1372, cyclo solis Romano IX, littera D. C. Nam illius character erat 2, 3, 606. Nisan autem character 5, 20, 757, feria 6 ob translationem; Martii 25, cyclo solis Romano X, littera... anno Christi 1373. Plenilunium ergo commissum est Apr. 8, fer. 6, 15, 73, post ortum solis. Nam epilogismus Judaicus ab occasu solis incipit. Sed mirus hominis stupor : qui non animadvertit terminos Paschales, qui in hoc laterculo descripti sunt, cui Damascenus auctor inscribitur, non alios esse quam Nicænos, quibus Theophilus, Cyrillus, et Catholici deinceps usi sunt. At Isaacus circa annum Christi 765, Canonem illum conditum ac terminos esse constitutos, existimat. Detrahis enim 608 de 1373, existit annus 765. Sane Joannes Damascenus hic sæculo vixit, qui laterculi hujus artificiosi conditor esse potuit : non tamen terminos instituit. Sed Argyrum fefellit id de quo ante monui. Putavit eo tempore quo Paschales fixi sunt termini, plenam lunam in eos incurrisse : quod quidem sancti Damasceni orate contigit : cum olim Nicæno sæculo biduo fere plenilunia prævenirent. Joannes Hierosolymitanus Damascenum a-ronomie peritissimum fuisse refert in ejus Vita, idque colligi posse ait ex paucis illis quæ ad rudiorum eruditionem scripsit : in quibus utique fuerit hic Canon paschalis. Hujus porro condendi vel potius describendi occasionem fortasse Damasceno nostro dederit dissensio hæreticorum a Catholicis quam Theophanes anno 20 Copronymi accidisse refert, ut Catholici die sexto Aprilis Pascha celebrarint, hæretici die 13, quod tamen doctissimus Antonius Pagi in annum 19 ejusdem Copronymi et Christi 759, rejiciendum observat, atque Gallos nostros secundum cyclum Victorinum, una cum Alexandrinis Paschæ festivitatem perinde egisse, atque adeo cum Coptis Jacobitis, quos ejusdem sectæ Syri imitabantur.*

580 ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ.

ΟΙ ΚΥΚΛΟΙ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΟΙ ΚΥΚΛΟΙ ΤΗΣ ΣΕΛΗΝΗΣ.	Τὸ νομικὸν Πάσχα.	α	β	γ	θ	ι	ε	ς	Θεμελίωσις τῆς σελήνης.
		ζ	ιγ	ιδ	ιε	κα	ια	ις	
		ιη	ιβ	κε	κς	κζ	κβ	κς	
		ιβ	κδ	η	κ	δ	ις	κη	
A	Ἀπρίλ. β	Φεβρου. ι Ἀπρίλ. ζ κς	Φεβρου. θ Ἀπρίλ. ς κζ	Φεβρου. η Ἀπρίλ. ε κη	Φεβρου. ζ Ἀπρίλ. δ κθ	Φεβρου. ς Ἀπρίλ. γ λ	Φεβρου. εβ Ἀπρίλ. θ κδ	Φεβρου. ια Ἀπρίλ. η κε	ιβ
B	Μαρτίου. κβ	Ἰαννου. κς Μαρτ. κδ μα	Ἰαννου. κς Μαρτ. κγ μα	Φεβρου. α Μαρτ. κθ λε	Ἰαννου. λα Μαρτ. κη λς	Ἰαννου. λ Μαρτ. κς λς	Ἰαννου. κθ Μαρτ. κς λη	Ἰαννου. κη Μαρτ. κε λθ	κε
Γ	Ἀπρίλ. ι	Φεβρου. ις Ἀπρίλ. ιθ ιβ	Φεβρου. ις Ἀπρίλ. ιγ κ	Φεβρου. ιε Ἀπρίλ. ιβ κα	Φεβρου. ιθ Ἀπρίλ. ια κβ	Φεβρου. κ Ἀπρίλ. ις ις	Φεβρου. ιθ Ἀπρίλ. ιη ις	Φεβρου. ιη Ἀπρίλ. ιε ιη	ς
Δ	Μαρτίου. λ	Φεβρου. γ Μαρτ. λα λγ	Φεβρου. θ Ἀπρίλ. ς κς	Φεβρου. η Ἀπρίλ. ε κη	Φεβρου. ζ Ἀπρίλ. δ κθ	Φεβρου. ς Ἀπρίλ. γ λ	Φεβρου. ε Ἀπρίλ. β λα	Φεβρου. δ Ἀπρίλ. α λβ	ις
E	Ἀπρίλ. ιη	Φεβρου. κδ Ἀπρίλ. κα ιβ	Φεβρου. κγ Ἀπρίλ. κ ιγ	Φεβρου. κς Ἀπρίλ. ιθ ιδ	Φεβρου. κη Ἀπρίλ. κε η	Φεβρου. κς Ἀπρίλ. κδ θ	Φεβρου. κς Ἀπρίλ. κγ ι	Φεβρου. κε Ἀπρίλ. κβ ια	κη
ς	Ἀπρίλ. ζ	Φεβρου. ις Ἀπρίλ. ιθ ιβ	Φεβρου. ις Ἀπρίλ. ιγ κ	Φεβρου. ιε Ἀπρίλ. ιβ κα	Φεβρου. ιθ Ἀπρίλ. ια κβ	Φεβρου. ιγ Ἀπρίλ. ι κγ	Φεβρου. ιβ Ἀπρίλ. θ κδ	Φεβρου. ια Ἀπρίλ. η κε	θ
Z	Μαρτίου. κς	Φεβρου. γ Μαρτ. λα λγ	Φεβρου. β Μαρτ. λ λδ	Φεβρου. α Μαρτ. κθ λε	Ἰαννου. λα Μαρτ. κη λς	Φεβρου. ς Ἀπρίλ. γ λ	Φεβρου. ε Ἀπρίλ. β λα	Φεβρου. δ Ἀπρίλ. α ιβ	κ
H	Ἀπρίλ. ς	Φεβρου. κδ Ἀπρίλ. κα ιβ	Φεβρου. κγ Ἀπρίλ. κ ιγ	Φεβρου. κς Ἀπρίλ. ιθ ιδ	Φεβρου. κη Ἀπρίλ. ιη ις	Φεβρου. κ Ἀπρίλ. ις ις	Φεβρου. ιθ Ἀπρίλ. ις ις	Φεβρου. κε Ἀπρίλ. κβ ια	α
θ	Ἀπρίλ. δ	Φεβρου. ι Ἀπρίλ. ζ κς	Φεβρου. ι Ἀπρίλ. ς κς	Φεβρου. η Ἀπρίλ. ε κη	Φεβρου. ιθ Ἀπρίλ. ια κβ	Φεβρου. ιγ Ἀπρίλ. ι κγ	Φεβρου. ιβ Ἀπρίλ. θ κδ	Φεβρου. ια Ἀπρίλ. η κε	ιβ
I	Μαρτίου. κδ	Φεβρου. γ Μαρτ. λα λγ	Φεβρου. β Μαρτ. λ λδ	Φεβρου. α Μαρτ. κθ λε	Ἰαννου. λα Μαρτ. κη λς	Ἰαννου. λ Μαρτ. κς λς	Ἰαννου. κθ Μαρτ. κς λη	Ἰαννου. κη Μαρτ. κε λθ	κγ
ΙΑ	Ἀπρίλ. ιβ	Φεβρου. ια Ἀπρίλ. ιθ ιβ	Φεβρου. ις Ἀπρίλ. ιγ κ	Φεβρου. κβ Ἀπρίλ. ιθ ιδ	Φεβρου. κα Ἀπρίλ. ιη ις	Φεβρου. κ Ἀπρίλ. ις ις	Φεβρου. ιη Ἀπρίλ. ις ις	Φεβρου. ιη Ἀπρίλ. ις ιη	δ
ΙΒ	Ἀπρίλ. α	Φεβρου. κ Ἀπρίλ. ις κς	Φεβρου. θ Ἀπρίλ. ς κς	Φεβρου. η Ἀπρίλ. ε κη	Φεβρου. ζ Ἀπρίλ. δ κθ	Φεβρου. ς Ἀπρίλ. γ λ	Φεβρου. ε Ἀπρίλ. β λα	Φεβρου. α Ἀπρίλ. η κε	ις
ΙΓ	Μαρτίου. κα	Ἰαννου. κς Μαρτ. κδ μα	Ἰαννου. κς Μαρτ. κγ μα	Ἰαννου. κε Μαρτ. κγ μβ	Ἰαννου. λα Μαρτ. κη λς	Ἰαννου. λ Μαρτ. κς λς	Ἰαννου. κθ Μαρτ. κς λη	Ἰαννου. κη Μαρτ. κε λθ	κς
ΙΔ	Ἀπρίλ. θ	Φεβρου. κς Ἀπρίλ. ιθ ιβ	Φεβρου. ι Ἀπρίλ. ις κ	Φεβρου. ιε Ἀπρίλ. ιβ κα	Φεβρου. ιθ Ἀπρίλ. ια κβ	Φεβρου. ιγ Ἀπρίλ. ι κγ	Φεβρου. ιθ Ἀπρίλ. ις ις	Φεβρου. ιη Ἀπρίλ. ις ιη	ς
ΙΕ	Μαρτίου. κθ	Φεβρου. γ Μαρτ. λα λγ	Φεβρου. β Μαρτ. λ λδ	Φεβρου. η Ἀπρίλ. ε κη	Φεβρου. ζ Ἀπρίλ. δ κθ	Φεβρου. ς Ἀπρίλ. γ λ	Φεβρου. ε Ἀπρίλ. β λα	Φεβρου. δ Ἀπρίλ. α λβ	ιη
Ις	Ἀπρίλ. ις	Φεβρου. κδ Ἀπρίλ. κα ιβ	Φεβρου. κγ Ἀπρίλ. κ ιγ	Φεβρου. κς Ἀπρίλ. ιθ ιδ	Φεβρου. κη Ἀπρίλ. κε η	Φεβρου. κς Ἀπρίλ. κδ θ	Φεβρου. κς Ἀπρίλ. κγ ι	Φεβρου. κε Ἀπρίλ. κβ ια	κς
ΙΖ	Ἀπρίλ. ε	Φεβρου. γ Ἀπρίλ. ς κς	Φεβρου. θ Ἀπρίλ. ς κς	Φεβρου. η Ἀπρίλ. ε κη	Φεβρου. ιθ Ἀπρίλ. ια κβ	Φεβρου. ιγ Ἀπρίλ. ι κγ	Φεβρου. ιβ Ἀπρίλ. θ κδ	Φεβρου. ια Ἀπρίλ. η κε	ι
ΙΗ	Μαρτίου. κι	Φεβρου. γ Μαρτ. λα λγ	Φεβρου. β Μαρτ. λ λδ	Φεβρου. α Μαρτ. κθ λε	Ἰαννου. λα Μαρτ. κη λς	Ἰαννου. λ Μαρτ. κς λς	Ἰαννου. κθ Μαρτ. κς λη	Ἰαννου. κη Μαρτ. κε λθ	κα
ΙΘ	Ἀπρίλ. ιγ	Φεβρου. ις Ἀπρίλ. ιθ ιβ	Φεβρου. κγ Ἀπρίλ. κ ιγ	Φεβρου. κς Ἀπρίλ. ιθ ιδ	Φεβρου. κη Ἀπρίλ. κε η	Φεβρου. κ Ἀπρίλ. ις ις	Φεβρου. ιθ Ἀπρίλ. ις ις	Φεβρου. ιη Ἀπρίλ. ις ιη	β

(*) Primus hic numerus primum diem της ἀπόκρισε denotat : secundus, Paschatis : tertius numerum dierum jejuniis Apostolorum et sic in aliis.

581 CANON PASCHALIS SANCTI JOANNIS DAMASCENI.

CYCLI SOLIS.

Cycli solis.	Pascha legale.	1	2	3	9	10	5	6	Fundamenta lunæ.
		7	13	14	15	21	11	17	
		18	19	23	26	27	22	26	
		12	21	8	20	4	16	28	
I	Aprilis. 2	Febr. 10 April. 7 26	Febr. 9 April. 6 27	Febr. 8 April. 5 28	Febr. 7 April. 4 29	Febr. 6 April. 3 30	Febr. 12 April. 9 24	Febr. 11 April. 8 25	14
II	Martii. 22	Januar. 27 Mart. 24 40	Jan. 26 Mart. 23 41	Febr. 1 Mart. 29 35	Jan. 31 Mart. 28 36	Jan. 30 Mart. 27 37	Jan. 29 Mart. 26 38	Jan. 28 Mart. 25 39	25
III	Aprilis. 10	Febr. 17 April. 14 19	Febr. 16 April. 13 20	Febr. 15 April. 12 21	Febr. 14 April. 11 22	Febr. 20 April. 17 16	Febr. 19 April. 18 17	Febr. 18 April. 15 18	6
IV	Martii. 30	Febr. 3 Mart. 31 33	Febr. 9 April. 6 27	Febr. 8 April. 5 28	Febr. 7 April. 4 29	Febr. 6 April. 3 30	Febr. 5 April. 2 31	Febr. 4 April. 1 32	17
V	Aprilis. 18	Febr. 24 April. 21 12	Febr. 23 April. 20 13	Febr. 22 April. 19 14	Febr. 28 April. 25 8	Febr. 27 April. 24 9	Febr. 26 April. 23 10	Febr. 25 April. 22 11	28
VI	Aprilis. 7	Febr. 17 April. 14 19	Febr. 16 April. 13 20	Febr. 15 April. 12 21	Febr. 14 April. 11 22	Febr. 13 April. 10 23	Febr. 12 April. 9 24	Febr. 11 April. 8 25	9
VII	Martii. 27	Febr. 3 Mart. 31 33	Febr. 2 Mart. 30 34	Febr. 1 Mart. 29 35	Jan. 31 Mart. 28 36	Febr. 6 April. 3 30	Febr. 5 April. 2 31	Febr. 4 April. 1 32	20
VIII	Aprilis. 7	Febr. 24 April. 21 12	Febr. 23 April. 20 13	Febr. 22 April. 19 14	Febr. 21 April. 18 15	Febr. 20 April. 17 16	Febr. 19 April. 16 17	Febr. 25 April. 22 11	1
IX	Aprilis. 4	Febr. 10 April. 7 26	Febr. 9 April. 6 27	Febr. 8 April. 5 28	Febr. 14 April. 11 22	Febr. 13 April. 10 23	Febr. 12 April. 9 24	Febr. 11 April. 8 25	12
X	Martii. 24	Febr. 3 Mart. 31 33	Febr. 2 Mart. 30 34	Febr. 1 Mart. 29 35	Jan. 31 Mart. 28 36	Jan. 30 Mart. 27 37	Jan. 29 Mart. 26 38	Jan. 28 Mart. 25 39	23
XI	Aprilis. 12	Febr. 11 April. 14 19	Febr. 16 April. 13 20	Febr. 22 April. 19 14	Febr. 21 April. 18 15	Febr. 20 April. 17 16	Febr. 18 April. 16 17	Febr. 18 April. 15 18	4
XII	Aprilis. 1	Febr. 26 April. 17 26	Febr. 9 April. 6 27	Febr. 8 April. 5 28	Febr. 7 April. 4 29	Febr. 6 April. 3 30	Febr. 5 April. 2 31	Febr. 4 April. 8 25	15
XIII	Martii. 21	Jan. 27 Mart. 24 40	Jan. 26 Mart. 23 41	Jan. 25 Mart. 23 42	Jan. 31 Mart. 28 36	Jan. 30 Mart. 27 37	Jan. 29 Mart. 26 38	Jan. 28 Mart. 25 39	26
XIV	Aprilis. 9	Febr. 27 April. 14 19	Febr. 16 April. 13 20	Febr. 15 April. 12 21	Febr. 14 April. 11 22	Febr. 13 April. 10 23	Febr. 19 April. 16 19	Febr. 18 April. 15 18	7
XV	Martii. 29	Febr. 3 Mart. 31 33	Febr. 2 Mart. 30 34	Febr. 8 April. 5 28	Febr. 7 April. 4 29	Febr. 6 April. 3 30	Febr. 5 April. 2 31	Febr. 4 April. 1 32	18
XVI	Aprilis. 17	Febr. 21 April. 21 12	Febr. 23 April. 20 13	Febr. 22 April. 19 14	Febr. 21 April. 18 15	Febr. 27 April. 24 9	Febr. 26 April. 23 10	Febr. 25 April. 22 11	27
XVII	Aprilis. 5	Febr. 20 April. 7 26	Febr. 9 April. 6 27	Febr. 15 April. 12 21	Febr. 14 April. 11 22	Febr. 13 April. 10 23	Febr. 12 April. 9 24	Febr. 11 April. 8 25	10
XVIII	Martii. 25	Febr. 3 Mart. 31 33	Febr. 2 Mart. 30 34	Febr. 1 Mart. 29 35	Jan. 31 Mart. 28 36	Jan. 30 Mart. 27 37	Jan. 29 Mart. 26 38	Febr. 4 April. 1 32	21
XIX	Aprilis. 13	Febr. 17 April. 14 19	Febr. 23 April. 20 13	Febr. 22 April. 19 14	Febr. 21 April. 18 15	Febr. 20 April. 17 16	Febr. 19 April. 16 17	Febr. 18 April. 15 18	2

Sextum quod subjungo fragmentum epistolæ est, descriptum ex cod. Barocciano n. 10, quem ante 306 annos exaratum ferunt; multis vero mendis laborat, quæ aggre sanari possunt.

582 Epistola beatissimi eximique philosophi domini Joannis presbyteri Damasceni ad quemdam missa.

Quid est homo?

Homo est animal rationale, mortale, intellectus et doctrinæ capax. Constat autem ex elementis quatuor, sive ex sanguine, pituita, flava bili, et nigra bili. Ac sanguis quidem est in corde, estque itidem in corde spiritus. Flava vero bilis in hepate et in stomacho: nigra bilis in splene et renibus. Pituita denique in cerebro et infima ventriculi parte. Atque illi quidem, qui sanguine puro constant, hi vultu semper hilari et jucundo sunt, oblectationibusque ac risui propensius indulgent, decoroque et florenti colore vernant. Qui vero flavæ bilis sunt, hi acres, temerarii et audaces, ad iram proclives, et amari sunt, colorem subinde mutantes. Qui autem atræ bilis, hi segnes, pusillanimes, infirma valetudine, pigri, et timidi sunt. Qui demum pituitosi, hi tristes, imo et frigidi sunt, inmemores et obliviosi, somno dediti, et albo colore. Cæterum in puerili ætate sanguis abundat, usque ad annum decimum quartum. In adolescentibus flava bilis, usque ad vigesimum octavum annum; atra bilis copiosior affluit: in perfecta ætate, usque ad annum quadragessimum secundum. Tandem in senibus pituita prævalet usque ad octogesimum annum. Quocirca pueri quidem propter sanguinem calidi humidique sunt; adolescentes, ob flavam bilem calidi et sicci; qui perfectæ sunt ætatis, ex atra bili frigidi et sicci: ac senes ob pituitam frigidi humidique sunt. Tempus capitis, rector est corporis: et quod cerebrum bene incolume est et sanum, cuncta corporis membra pace fruuntur. Porro vis et sagacitas ex jecore ad cerebrum mittitur, in quo animæ sedes est, atque sensorum fundus et abyssus. Caput autem quinque suturas habet. Quinimo reperitur etiam caput quod unius duntaxat suturæ sit; unde fit ut illud omni parte sanitatem et incolomitatem obtineat? Atqui cerebrum tres meninges seu membranas habet, quarum prima succinctoria est: serunda valli speciem præfert: et tertia... Tres vero sunt cerebri partes; quarum prima varicosa est, secunda... tertia intelligentiæ rapax. Est autem suapte substantia calidum. Differt cerebrum a medulla, quod album sit et sanguinis expers, medulla vero squalida et sanguinea. Corpus hominis ex quatuor elementis consistit. Habet enim in seipso sanguinem, pituitam, flavam bilem, et atram bilem. Unusquisque horum humorum proprium suum locum efficit. Sanguis dextram partem supra jecur tenet: flava bilis, sinistram liene superiorem: atra bilis juxta lumbos supra renes:

Ἐπιστολὴ τοῦ μακαριωτάτου καὶ φιλοσοφωτάτου κυρίου Ἰωάννου πρεσβυτέρου τοῦ δαμασκηνοῦ, πρὸς τινὰ πεμφθεῖσα.

Τί ἐστὶν ἄνθρωπος;

Ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον λογικὸν θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δικτιχόν· συνίσταται δὲ ἐκ τεσσάρων στοιχείων, ἔχουν ἐξ αἵματος, φλέγματος, χολῆς ξανθῆς, καὶ χολῆς μελαίνης. Καὶ τῷ μὲν αἵματι ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ πνεῦμα· ἡ δὲ χολὴ ἢ ξανθὴ, ἐν τῷ ἥπατι καὶ ἐν τῷ στομάχῳ· ἡ δὲ μελαίνη χολή, ἐν τῇ σπλήνι. καὶ ἐν τῇ ψυχῇ· τὸ δὲ φλέγμα, ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ ἐν τῇ κοίτῃ. Καὶ οἱ μὲν ἐξ αἵματος καθαρῷ τυγχάνουσιν, οὗτοι εἰσι πάντοτε χαίροντες καὶ παίζοντες καὶ γελῶντες, καὶ εἰσὶν ἀνθηροὶ, καὶ καλὴχρῶσι· οἱ δὲ ἀπὸ χολῆς ξανθῆς τυγχάνουσιν, εἰσὶ γοργοὶ καὶ εὐτολμοὶ, ἐργίλοι καὶ πικροὶ καὶ ἀλλόχρωσι· οἱ δὲ ἀπὸ χολῆς μελαίνης τυγχάνουσιν, εἰσὶ βῆθυμοι καὶ ὀλιγόψυχοι, φιλόθεοι καὶ ὀκνηροὶ καὶ δειλοὶ· οἱ δὲ ἀπὸ φλέγματος τυγχάνουσιν, εἰσὶ λυπηροὶ, καὶ μὲν καὶ ψυχροὶ, ἀμνήμονες καὶ διαλεησμένοι, τὰ πολλὰ κοιμώμενοι, καὶ λευκόχρωσι. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς παιδικῆς ἡλικίας τὸ αἷμα πληθύνεται ἕως ἐτῶν δεκατεσσάρων· ἐπὶ δὲ τῶν νεανίσκων ἡ χολὴ ἢ ξανθὴ πληθύνεται, ἕως ἐτῶν εἴκοσι ὀκτώ· ἐπὶ δὲ τῆς τελείας ἡλικίας ἡ χολὴ ἢ μελαίνη πληθύνεται, ἕως ἐτῶν τεσσαράκοντα δύο· ἐπὶ δὲ τῶν γέροντων τὸ φλέγμα πληθύνεται, ἕως ἐτῶν ὀγδοήκοντα. Καὶ τὰ μὲν παῖδια ἐκ τοῦ αἵματος εἰσι θερμὰ καὶ ὑγρά· οἱ δὲ νεανίσκοι ἐκ τῆς ξανθῆς χολῆς, θερμοὶ καὶ ξηροὶ· οἱ δὲ τέλειοι τῇ ἡλικίᾳ ἀπὸ τῆς μελαίνης χολῆς εἰσι ψυχροὶ καὶ ξηροὶ· οἱ δὲ γέροντες, ἐκ τοῦ φλέγματος εἰσι ψυχροὶ καὶ ὑγροί. Ὁ δὲ κρῖταφος οὖν τῆς κεφαλῆς ἐστὶν ὁ ἡγεμὼν τοῦ σώματος· καὶ ὅσον ὁ ἐγκεφαλὸς εὐκατασταθείη καὶ ὑγιαίνει, καὶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος μετ' εὐρίτης εἰσὶν· ἡ δὲ δύναμις δὲ καὶ ἡ φρόνησις ἐκ τοῦ ἥπατος ἀναπέμπεται τῷ ἐγκεφάλῳ, καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἐκεῖ ἐστὶν, καὶ ὁ βυθὸς τῶν νοημάτων. Ἐχει δὲ ἡ κεφαλὴ βάρης πέντε· ἐστὶ δὲ καὶ κεφαλὴ μονόβραχος, καὶ ἐστὶν αὐτὴ πάντοτε ὑγιής. Ὁ δὲ ἐγκεφαλὸς ἔχει μένιγγας τρεῖς· ὁ μὲν πρῶτος ὑπεζωματίας· ὁ δὲ δεύτερος, χαρρακοειδής· ὁ δὲ τρίτος, τοιζοειδής. Τοῦ δὲ ἐγκεφαλοῦ εἰσὶ μέρη τρία· ὁ μὲν εἰς, κυρεθοειδής· ὁ δὲ δεύτερος, ὁ θίτος, καὶ ὁ τρίτος νοερός. Ἔστι δὲ οὐσία θερμώδης. Διαφέρει δὲ τοῦ μυελοῦ ὁ ἐγκεφαλὸς καὶ ἀνελοπῆς καὶ ἀναίματος, ὁ δὲ μυελὸς, βυπαρής καὶ αἱματώδης. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τεσσάρων στοιχείων συνίσταται, ἐπειδὴ ἔχει ἐν ἑαυτῷ αἷμα, φλέγμα, χολὴν ξανθὴν, καὶ χολὴν μελαίνην. Ἐκαστον δὲ τούτων τὸν ἴδιον τόπον δημιουργεῖ· τὸ αἷμα εἰς τὸ δεξιὸν μέρος ἐπάνω τοῦ ἥπατος· ἡ χολὴ ἢ ξανθὴ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος ἐπάνω τῆς σπλήνους· ἡ δὲ χολὴ ἢ μελαίνη εἰς τὰς ψόας ἐπάνω τῶν νεφρῶν· τὸ δὲ φλέγμα εἰς τὸ στήθος ἐπάνω τοῦ

VARIE LECTIONES

α Ἐγὼ τὸ μὲν αἷμα. β Forte τῷ στήθει, ut infra. γ Forte κυρεθοειδής. δ Ἐγὼ, ὅτι λευκός.

πνεύματος •. Καὶ τὸ μὲν αἷμα ἐστὶ θερμὸν καὶ ἄ
 ὑγρὸν καὶ γλυκύ • χολή ἡ ξανθὴ ἐστὶ θερμή.... Sanguis itaque calidus est, humidusque et dulcis :
 Bava bilis calida est...

VARIE LECTIONES.

• Lege πνεύμονος.

583 IN ORATIONEM DE IIS QUI IN FIDE DORMIERUNT ADMONITIO.

Vir doctissimus Leo Allatius in dissertatione 2 *De libris ecclesiasticis Græcorum*, orationem *De iis qui in fide dormierunt*, Joannis Damasceni non esse libere pronuntiavit : idemque confirmavit in diatriba *De Joanne Damasceno et ejus operibus*; in primis propter styli dictionisque dissonantiam, necnon propter iambos qui in ea occurrunt, quique auctoris nostri venam et ingenium non redolent. Ei suffragatus est Combefisius noster, t. II *Auctar. Bibl. PP. Græc.* annotatione postrema in orationem historicam de restitutione imaginum, ubi fabellas memorat salvatorum ab inferis Trajani et Falconillæ, quas magno præsidio fuisse ait Græcis, ut perinde liberatum Theophilum imp. lingerent. *Quamquam Damascenus antiquior est*, inquit, *cujus nomine libri Græcorum ecclesiastici eam orationem inscriptam habent, stylus tamen reliquis Damasceni vel dogmaticis vel ἑορταστικαῖς (festalibus) collatus haud leviter alterius suadeat. Videas certe rhythmicè magis quam oratorie, aliter quam pro Χρυσόστομου illius puritate dicentem. Nihil autem mirum ut ita Græcis imponi potuerit nomine Damasceni, quando et nobis impositum fuerit in sermone Assumptionis S. Mariæ nomine Hieronymi, etc.* Hæc quidem vir eruditus : qui nihilominus mentem et dictum mutavit, quando in Bibliotheca PP. Concionatoria, orationem illam de qua nunc agimus Latine edidit. Nam in Præfatione declarat se non tanta quam Allatius dictionis vitia in ea deprehendere. Verum re diligenter examinata, perpensis utriusque partis momentis, Leonis mihi sententiam, quæ prima Combefisii fuit, magis arridere fateor, quam et propugno in singulari prolixiorique dissertatione, de precibus fundendis pro defunctis secundum doctrinam Ecclesiæ Orientalis. Hic solum dicam, nullibi me Damasceni mei loquelam hoc in sermone agnoscere. Nec fucina faciant lucubrationis inscriptiones quas in editione Basil. et in duobus codd. Colb. n° 7 et 2443, reperi : quarum prima est, Ἰωάννου ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκηνοῦ, περὶ τῶν ἐν πίστει, x. t. e. *Joannis humilis monachi et presbyteri Damasceni, de iis qui*, etc. ; altera, Ἰωάννου μοναχοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ, περὶ τῶν, x. t. e. *Joannis monachi et peccatoris, de iis qui*, etc. Quæ sane familiares satis fuerunt humili nostro Damasceno. Nam facile a librariis transumi mutuarique potuerunt ex genuinis ejus operibus aliis, quibus similes inscriptiones præfixerat. Id probat discrepantia utriusque codicis Colbertini in eo titulo referendo. Orationem hanc quotannis Græci in Ecclesiis recitant Sabbato τῆς ἀπόκριω, *Carnisprivii*, quo commemorationem faciunt fidelium omnium defunctorum.

Veterem translationem Latinam hujus orationis, quam sanctus Thomas consuluerat, reperire nusquam potui. Aliam adornavit Joannes Œcolampadius, et Chunrado Peutingero nuncupavit anno 1520, quo tempore, inquit Gravius noster, in castris adhuc Ecclesiæ militabat, nec cucullum Brigittanum abjecerat. Alteram postea Ludovicus Nogarola condidit. Quartam Jacobus Billius, quam Combefisius hinc inde passim mutandam censuit, castigata dictione Græca ad mss. codices aliquot : quorum labori manum iterato addere pro more non dubitavi.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΕΝ ΠΙΣΤΕΙ ΚΕΚΟΙΜΗΜΕΝΩΝ

ΟΠΩΣ ΑΙ ΥΠΕΡ ΑΥΤΩΝ ΓΙΝΟΜΕΝΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ ΚΑΙ ΕΥΠΟΙΙΑΙ ΤΟΥΤΟΥΣ ΟΝΙΝΗΣΙΝ.

S. JOANNIS DAMASCENI

DE IIS QUI IN FIDE DORMIERUNT

QUOMODO MISSIS ET ELEEMOSYNIS ET BENEFICENTIIS QUÆ PRO ILLIS FIUNT, ADJUVENTUR.

584†. Suavibus exquisitisque dapibus appositis, A usu sæpe venit, ut non ii tantum qui fame laborant, ad edendum attrahantur, sed et illi nonnunquam quos jam satietas cepit, exstimulentur : quemadmodum etiam dulcissimis fragrantibusque poculis, non ii duntaxat qui sitim patiuntur, sed et illi qui sitim expleverunt, allici ad bibendum solent. Consimiliter qui erga opes inbiant, cum amplissimas divitias sunt adepti, hos semper cupiditas adigit, ut occasiones undecunque capient quibus facultates suas in dies augeant. Ad eundem modum, o præstantissima Ecclesiæ Dei membra, sacerdotes et Patres, fratres et matres, filii-que charissimi, nec divinatorum eloquiorum fames, nec ulla sacræ doctrinæ sitis, nec rursus divinæ scientiæ penuria, hoc efficit ut ad eas quas apponimus sermonis epulas accumbatis : sed desiderium divinis vere confertissimum gratiis, quod de virtute in virtutem, de gratia in gratiam, de memoria in recordationem nos provehit. Plerumque etenim accidit ut quod ætatis adultæ homines suggerat, hoc puer inveniat ; et quod eruditos præterit, indoctis occurrat ; quod denique magistris latuit, discipulis fiat obvium. Quanquam ne hoc quidem mihi licet ad vos uti sermone : quin potius, velut qui racemulum post vindemiam relictum, et spicam ob ingentem frugum copiæ post demessas segetes omissam, aut demum poma aliquot post collectos arborum fructus congesserunt : ita et nos, Christo qui Deus verus est adjuvante,

2. Ergo serpens ille et hostis execrandus, qui ob præclaras omnes religiosasque actiones cogitationesque intimis torquetur visceribus et enecatur : qui fraterna quidem charitate percellitur, fide dirumpitur, spe interimitur, mutua commiseratione concutitur ; ille, inquam, nefarius novam

α'. Τὰ τῶν βρωμάτων ἡδέα καὶ τίμια προπιθέμενα πολλάκις, οὐ μόνον τοὺς πεινῶντας εἰς βρώσιν ἔλκουσιν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τοὺς ἤδη κεκορεσμένους προσερεθίζουσιν· ὥσπερ καὶ τῶν πομάτων τὰ λίαν ἡδύποτα καὶ εὐώδη, οὐ τοὺς διψῶντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔμπαλιν πρὸς μετάληψιν θέλγουσιν. Ὡσαύτως πάλιν καὶ τοὺς φιλοπλούτους, ὅταν μεγάλης περιουσίας κρατήσωσιν, ἔρως αἰὲ ἀναγκάζει τοὺς ζητεῖν ἀφορμὰς, ὅσαι καθ' ἡμέραν τὸν πλοῦτον τοῦτοις προσεπικτείνουσιν. Οὐκοῦν καὶ ὑμεῖς, ὦ τιμωτάτα τῆς Ἐκκλησίας ἐκλόγια, ἱερεῖς καὶ Πατέρες, ἀδελφοὶ καὶ μητέρες καὶ τέκνα φίλτατα, οὐ τῶν θείων λογίων λιμὸς, οὔτε τις δόξα τῶν ἱερῶν μαθημάτων, οὔτε αὖ πενία γνώσιος τῆς ἐνθέου, ἐπὶ τὸν νῦν ἐκτεθέντα λόγον προσεπικλίνειν, ἀλλ' ἔφεσις B δυντὼς θεοχαρίτωτος προσάγουσα ὑμᾶς ἐκ δυνάμει εἰς δύναμιν, καὶ ἐκ χαρίτων εἰς χάριτας, καὶ ἐκ μνήμης εἰς ἀνάμνησιν. Ὁ γὰρ πολλάκις τελείοις λέλοιπε*, τοῦτο παιδίον τῷρατο· καὶ ὁ σοφοὺς παρεδράμεν, ἰδιώταις ἐνέσκηψε· καὶ ὁ διδασκάλους διέλαθε, μαθηταῖς ἐπεφοίτησεν. Ἡμῖν δὲ οὐδὲ τοῦτο εἰπεῖν τολμητέον, ἀλλ' ὥσπερ ἐπιφυλλίδα μετὰ τὸν τρυγητὸν καταλαλεῖμένην, καὶ στάχυν μετὰ τὸν ἀμητὸν διὰ τὸ πλῆθος παρεωραμένον, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς ἐπὶ δένδροις ὑπῶραν μετὰ τὴν συλλογὴν ἐκλελησμένην ὁ ἐπιστρωεύσαντες, οὕτω τοὺς βουλομένους, Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ συνεργοῦντος Θεοῦ, καὶ τὸν λόγον διὰ τῶν ἔργων καὶ ἀποδείξεων βεβαιούντος, δεξιωσόμεθα.

et per opera sermonem confirmante, eos qui vo-

β'. Ὁ περὶ πάντα τοῖνον τὰ καλὰ καὶ θεοφιλῆ πράγματα καὶ διανοήματα κοιλαινόμενος ἕρις, καὶ σφαττόμενος παλαμναῖος ἐχθρὸς, τῇ μὲν φιλαδελφίᾳ πληττόμενος, τῇ δὲ πίστει ῥηγνύμενος, τῇ ἐλπίδι νεκρούμενος, τῇ συμπαιδείᾳ κραδαινόμενος, ἐνέσκηψε τιτὶν ὁ παράνομος· σκῆψεν τινα ἐκφυλὸν καὶ ἀλλό-

VARIE LECTIONES.

* Reg. 2 τελείοις ἔλαπε. R. alter et Colb. 1 λέληθα. ὁ Reg. 2, et Colb. 1 λελεῖται. ὁ Reg. 1 τιτὶν νεκρούμενος.

εριον, καὶ τῶν ἱερῶν θεσμῶν εἰς ἅπαν ἀντίθετον· ὥς ὅτι τὰ μετὰ θάνατον πάντα τὰ θεοφιλέη ἔργα οὐδὲ τοὺς προλαβόντας ὀνύνησιν. Ἡ Ἀπέκλειστος γάρ, φησιν, ὁ Θεὸς κατ' αὐτῶν· καὶ, Ἡ Κοιμίζεται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον· καὶ, ὅτι· Ἐν τῷ ᾧ ἤδη τίς ὁμολογῆσεται σοι· καὶ πάλιν, Ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ, Ὅτι ὁ ἑσπεύειν ἕκαστος, τοῦτο καὶ θερίσει. Ἀλλ', ὦ σοφοί, εἰπωμεν πρὸς αὐτοὺς, ἔρευνήσατε καὶ διδάσθητε, ὅτι πολλὸς μὲν ὁ φόβος τοῦ τῶν πάντων Δεσποτοῦ Θεοῦ, πολλῷ πλεον ἢ ἀγαθότης· καὶ φοβεραὶ μὲν αἱ ἀπειλαί, ἀνείκαστος δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία· καὶ φρικταὶ πάλιν αἱ καταδικαί, ἄφατον δὲ τῶν οἰκτιρμῶν αὐτοῦ τὸ πλάτος.

quanta ejus benignitas sit, nulla fingi conjectura posse : ac tandem in ejus Judiciis tametsi multum terroris inest, ipsius tamen miserationum pelagus orationis vim omnem superare.

γ'. Ἰδετε γάρ τι φησιν ἡ θεία Γραφή· ὡς Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος ἐν τῇ Σιών τῇ πόλει τοῦ Βασιλέως τοῦ μεγάλου, ὅπνινκα τεθανατωμένον εἶδε τὸν ὑπ' αὐτὸν λαὸν ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἰσχυρῶν, ἐρευνήσας αὐτῶν τοὺς κόλπους καὶ τούτων ἑνδοθεν εὐρῶν εἰδωλεῖα, ἐξίλασμεν αὐτίκα ὑπὲρ ἕκαστου τούτων πρὸς τὸν εἰς οἶκτον ἑτοιμον Κύριον προσεήνοχε, πανευσεβῶς ποιήσας καὶ φιλαδελφῶς λίαν, ὅθεν καὶ παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ, ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ τεθαυμάστωται· Οἱ δὲ γε μύσται καὶ αὐτόπται τοῦ λόγου, οἱ τὸν τοῦ κόσμου γόρον ζωγρήσαντες μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ θεοὶ ἀπόστολοι, ἐπὶ τῶν φρικτῶν καὶ ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων μνήμην ποιῆσθαι τῶν πιστῶν κοιμηθέντων ἐθέλοισαν· ὃ καὶ κατέχει βεβαίως καὶ λίαν ἀναντιρρήτως ἡ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἀπὸ παράτων μέχρι παρόρων ἀποστολικὴ καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία, ἐκ τότε μέχρι τοῦ νῦν, καὶ τῆς τοῦ κόσμου λήξεως ἄχρι· οὐκ ἀλογίστεως πάντως, οὐδὲ ματαιῶς, οὐδὲ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε τοῦτο θεοπίσκντες. Οὐδὲν γὰρ ἀνόνητον ἡ τῶν Χριστιανῶν ἀπλανὴς θρησκεία παρεβλήφεν, καὶ εἰς αἰῶνα κατέσχευεν ἀπορροαίαν, ἀλλὰ πάντα ἐπωφελεῖ καὶ θεάρεστα καὶ λίαν ὀνησιφόρα, καὶ σωτηρίας μεγίστης πρόξενα.

enim quidquam quod utilitate careat Christianorum, quæ nescit errare religio suscepit, fixumque et stabile retinuit : sed utilia omnia Deoque accepta, et quæ magno emolumento sint, ac valde salutaria.

δ'. Ἐφη τοιγαροῦν ὁ πολλὸς τὰ θεία καὶ βαθεῖς διονύτιος ἐν τῇ περὶ τῶν κοιμημένων μυστικῇ θεωρίᾳ οὕτως λέξας· Ἰν' ἐκ τῶν αὐτοῦ θείων τε καὶ σεβαστῶν λόγων πρὸς ἐναργὴ ἀπόδειξιν ἐφαφώμεθα· ὡς· Αἱ τῶν ἀγίων προσευχαί, καὶ κατὰ τὸν τῆς βίον, μήτις μετὰ θάνατον, εἰς τοὺς ἀγίους ἱερῶν εὐχῶν, ἦγουν εἰς τοὺς πιστοὺς ἐνεργούσι. Τὸ δὲ, μήτις, πάντως ἐνταῦθα μὴδὲν ἔταρον ἢ τὸ, πόσῳ γε μᾶλλον, ὑποληπτέον. Καὶ μετ' ὀλίγον· Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς ἱεράρχης, ὁ τῆς θεαρχικῆς δικαιοσύνης ὁπο-

aliquam et absurdam, sacrisque sanctionibus contrariam omnino opinionem, quibusdam in animum iniecit : nimirum, pia omnia opera, nullam prorsus defunctis utilitatem post mortem ipsorum afferre : eo quod Scriptura dicat : Concluserit Deus super eos'. Et : Referet unusquisque quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum'. Itemque : In inferno quis confitebitur tibi ? et rursus : Quia tu reddes unicuique secundum opera sua'. Ac denique : Quod quisque seminauerit, hoc et metet'. Sed, o sapientes viri (ut ad eos verba faciamus), scrutamini et discite, magnum quidem esse Dei omnium timorem ; verum multo majorem esse bonitatem ; horrendas quidem ipsius iras esse : cæterum

posse : ac tandem in ejus Judiciis tametsi multum terroris inest, ipsius tamen miserationum pelagus orationis vim omnem superare.

3. Videte enim quid divina Scriptura ferat : quemadmodum Judas Machabæus in Sion, quæ civitas est Regis magni, cum populum, cui præerat, ab alienigenis hostibus cæsū vidisset, vestibulusque eorum excussis, condita in eis idolorum donaria comperisset, expiandi uniuscujusque eorum causa, sacrificia statim propensissimo ad misericordiam Domino obtulerit, inque ea re summæ religionis et charitatis munere perfunctus sit. In quo quidem, ut et in omnibus aliis, divina Scriptura summis eum laudibus demirandum præbuit. Quinimo verbi interpretes, quique testes oculati fuerunt, quorum retibus captus orbis fuit : Illi, inquam, Salvatoris discipuli divinique Apostoli, ut in tremendis et intemeratis mysteriis eorum qui in fide dormierunt, memoria fieret instituerunt. Quod etiam frime et sine ulla prorsus controversia apostolica et catholica Christi Deiue Ecclesia quæ ad usque fines orbis diffusa est, ab eo tempore ad hunc usque diem semper retinuit, et dum mundus hic stabit, retentura est. Nec quidem inconsulte omnino ; nec temere et sine ratione hoc ab illis est institutum. Neque

4. Quocirca eximius profundusque divinorum interpretes Dionysius*, in mystica sua de his qui dormierunt speculatione, diserte hoc asserit, cujus divina venerandaque verba hic libet adjungere, ad clariorem eorum de quibus dicere proposui, demonstrationem. Sanctorum preces in hac quoque vita, inquit, necdum post mortem, his qui sacris precibus sunt digni, hoc est fidelibus efficaces sunt. (Per voculam necdum nihil prorsus intelligere sit, nisi quanto magis.) Et paulo post : Non

* Job iii, 23. * II Cor. v, 10. * Psal. vi, 6. * Psal. lxi, 13. * Galat. vi, 8. * De Eccl. Hier., cap. 7.

VARIÆ LECTIONES.

* Edit. Reg. i et Colb. i ἱερίνο. * Edit. τεθαύμασται.

enim divinus pontifex, divinæque justificationis D
 interpres, ea unquam postularet, quæ gratissima
 Deo non essent, quæque sibi neganda divinitus
 accepisset. Ob idque profanis, sive illis qui non
 sunt baptizati, haudquaquam ista precatur. » Et
 rursus : « Divinus igitur antistes, quæ grata Deo
 sunt postulat, quæque ille prorsus daturus est. »
 Et iterum : « Hoc ergo supplex a divina bonitate
 petit pontifex, ut errata, quæ per humanam im-
 becillitatem admissa sunt, ei, qui e vivis excessit,
 remittat, eumque in viventium regione colloceat,
 in sinu Abraham, Isaac, et Jacob : in loco unde
 fugit dolor, tristitia, et gemitus; dissimulante di-
 vinæ firmitatis bonitate quas defunctus maculas ex
 humana fragilitate contraxit : quoniam nemo, ut
 divina Scriptura loquitur ⁷, mundus est a sorde. »
 Videsne, o adversarie, quomodo utiles esse pre-
 ces affirmat, quæ pro illis fiunt, qui spe divina
 fleti mortem obierunt?

586 5. Post hunc vero rursus Gregorius ⁸,
 qui a rerum divinarum elocutione cognomentum
 habuit, in oratione quam in Cæsarii fratris funere
 pronuntiavit, hoc modo de matre sua loquitur :
 « Auditum est, inquit, præconium omnium auri-
 bus dignum, ac matris mœror per egregiam et
 sanctam pollicitationem, qua se pro filio quicquid
 opum ipse haberet, in parentale munus oblaturam
 sponderat, exhaustur. » Et quibusdam interje-
 ctis : « Atque hæc sunt quæ a nobis profiscun-
 tur : ac quidem aliqua jam persolvimus, quædam
 rursus persolvemus, anniversarios nimirum hono-
 res commemorationesque, quandiu superstites
 erimus. » Cernis, ut pia et sancta munera esse
 anniversarias memorias approbat.

6. Deinde post illum Joannes ⁹ aureo sermone
 facundus, aureoque cognomine donatus, ille amo-
 ris erga pauperes ac pœnitentiæ dux et magister,
 in sua divinis radiis micante enarratione in Epi-
 stolas ad Philippenses et ad Galatas ait : « Nam
 si gentiles simul cum eis qui diem obierunt, bona
 sua comburant : quanto magis te qui fide prædi-
 tus es, operam dare par est, ut fidelem bona ipsius
 sequantur : non ut et ista in cinerem velut illa
 redigantur; sed majorem ei gloriam concilies, ac
 si obstrictus peccatis erat, qui vita functus est,
 ipsius peccata deleas : sin autem justus, ea illi in
 mercedem et remunerationem cedant? » Et rursus
 in alia oratione ¹⁰ : « Animum attendamus, quo
 pacto de iis qui decesserunt bene mereamur : au-
 xilium præsens ac necessarium illis offeramus,
 elemosynas scilicet et oblationes. Hoc enim ube-
 rem eis fructum ingentemque utilitatem affert.
 Nam hæc temere instituta sunt, et sapientissimis di-
 scipulis Ecclesiæ Dei sunt tradita : ut nempe sacerdos

φεισται, ἐξήτει ποτὲ τὰ μὴ τῷ Θεῷ προσφιλέστατα,
 καὶ πρὸς αὐτοῦ δοῦναι θειωδῶς ἐπηγγεμένα·
 διὰ τοῖς ἀνέμοις, ἤγουν τοῖς ἀφωτιστοῖς, οὐκ ἐπιύ-
 χεται ταῦτα κεκοιμημένοις. » Καὶ αὖθις· « Οὐκ οὖν ὁ
 θεὸς ἱεράρχης ἐξαιτεῖται τὰ φιλα Θεῷ, καὶ πάντως
 δωρηθῆναι. » Καὶ πάλιν· « Ἢ μὲν οὖν εὐχὴ τῆς
 θεαρχικῆς ἀγαθότητος, δεῖται πάντα μὲν ἀφείναι τὰ
 δι' ἀνθρωπίνην ἀσθενείαν τῶν κεκοιμημένων πταί-
 σματα· τάξει δὲ τοῦτον ἐν χώρῃ ζώντων εἰς κέλευθον·
 Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἐν ᾧ ἀπέδρα τόπος
 ὁδὸν καὶ λύπη καὶ στεναγμός· παρορώσῃ ἀγαθότητι
 τῆς θεαρχικῆς εὐσθενείας· τὰς ἐγγενομένας τῷ κεκοι-
 μημένῳ ἐξ' ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κηλίδας, ἐπέπειρ-
 ῶς τὰ λόγια φησιν, οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ρύπου. »
 Βλέπεις, ὁ ἀντιλέγων, πῶς βεβαιοὶ ἐπωφελεῖς ὑπάρ-
 χειν τῆς ὑπὲρ τῶν ἐν ἐλπίδι θεῷ κατοικηθέντων
 δεήσεις;

ε'. Μιτὰ δὲ τοῦτον αὖθις ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυ-
 μος θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς Καισάριον τὸν
 ἀδελφὸν ἐπιστάτῳ λόγῳ, περὶ τῆς ἰδίας μητρὸς,
 « Ἠκούσθη, φησί, κήρυγμα πάσης ἀκοῆς ἀξίον, καὶ
 μητρὸς πάθος κενούται δι' ὑποσχέσεως καλῆς καὶ
 δόξας, δοῦναι τὰ πάντα τῷ παιδὶ τὸν ἐκείνου πλοῦτον
 ὑπὲρ ἐκείνου δῶρον ἐπιτάριον. » Καὶ μεθ' ἑτέρα·
 « Τὰ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν ταῦτα· καὶ τὰ μὲν ἀπο-
 δίδωκεν ¹, τὰ δὲ δώσωμεν, τὰς δι' ἑτοῦς προσφέρον-
 τες τιμὰς τε καὶ μνῆμας, οἳ γε τῷ βίῳ περιλειπό-
 μενοι. » Ὅρῃς πῶς βεβαιοί, καὶ καλὰς καὶ δόξας
 καλεῖ, τὰς ὑπὲρ τῶν κατοικομένων τῷ Θεῷ προσ-
 αγωγὰς, καὶ τὰς ἐτησίους μνῆμας εἰσδέχεται;

asserit, quæ pro defunctis Deo offeruntur, utque

ζ'. Εἴτα μετ' αὐτὸν ὁ χρυσορόφημος ἑντικὸς καὶ χρυσ-
 επώνυμος Ἰωάννης, ὁ τῆς φιλοπρωχίας καὶ τῆς
 μετανοίας ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος, ἐν τῇ πρὸς Φι-
 λιππησίους αὐτοῦ καὶ Γαλάτας θεοφειγνὴ ἐρμηνείᾳ,
 « Εἰ γὰρ Ἕλληνες, φησί, συγκατακαίονσι τοῖς ἀπει-
 θοῦσι τὰ ἐαυτῶν, πόσω γε μᾶλλον σὲ τὴν πιστὴν
 συμπαραπέμψαι διὰ τῷ πιστῷ τὰ οἰκεία, οὐχ ἵνα
 τέφρα γένωνται, καθὼς ἐκείνα καὶ ταῦτα, ἀλλ' ἵνα
 μείζονα τούτῳ περιβάλλῃς τὴν ἐξάν· καὶ εἰ μὲν
 ἀχαριτωλὲς ὁ τεθνηκώς ἦ, ἵνα τὰ ἀμαρτήματα λύσῃ,
 εἰ δὲ δίκαιος, ἵνα προσθήκη γένηται μισθοῦ καὶ
 ἀνταποδόσεως. » Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ λόγῳ, « Ἐπι-
 νοήσωμεν, φησί, τοῖς ἀπειθοῦσιν ὠφέλειαν· δώμεν
 αὐτοῖς τὴν προσοῦσαν βοήθειαν, ἐλεημοσύνας λέγω,
 καὶ προσηφίας· καὶ φέρει τοῦτοις πολλὴν τὸ πρῶτον
 τὴν ἐνησιν, καὶ μέγα τὸ κέρδος καὶ τὴν ὠφέλειαν.
 Καὶ γὰρ εἰχῇ καὶ ὥς ἐτυχε ταῦτα νομοθετεῖται,
 καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ πανσόφων
 μαθητῶν παραδέδοται, φημι δὴ τὸ ἐπὶ τῶν φρικτῶν
 μυστηρίων εὐχὴν ποιῆσθαι τὸν ἱερεῖα ὑπὲρ τῶν ἐν

⁷ Job xxv, 4. ⁸ Orat. 10. ⁹ Vide hom. 52 in Matth. ¹⁰ Hom. in Epist. ad Philipp

VARIE LECTIONES.

¹ Apud Dionys. φιλανθρωπίας, quod in mss. legit Billius. Oecolampadius etiam posuit clementiam. Dogarola, sua benignitate. ² Legendum ἀποδιδώκεται.

πίσται κεκοιμημένων, εἰ μὴ ἴσασιν αὐτοί; πολλὸν τὸ κέρδος ἐκ τούτου καὶ πολλὴν τὴν ὠφέλειαν. »

ζ'. Εἴτα σὺν τούτοις ὁ πάνσοφος αὐθις Νυσσαίων Γρηγόριος οὕτω φησὶν· « Οὐδὲν ἀνογίστως, οὐδ' ἀκερδῶς ὑπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ κηρύκων καὶ μαθητῶν παραδίδεται, καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ πανταχοῦ Ἐκκλησίᾳ διακεκράτηται· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα πάντως ἐπωφελὲς καὶ θεάρεστον, τὸ μνήμην ἐκθρονῶν· ποιεῖν ἐπὶ τῆς θείας καὶ παμφανοῦς μυσταγωγίας, τῶν ἐν ὁρῇ τῇ πίστει καὶ κεκοιμημένων. »

η'. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι « Σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, » καὶ, « Θερσίσει πᾶς τις ὃ ἔσπειρε, καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα, περὶ τῆς παρουσίας πάντως τοῦ Κτίστου ^ε, καὶ τῆς τότε φρικτῆς ἀποφάσεως εἴρηται, καὶ τῆς τοῦ κόσμου τούτου συμπερατώσεως. Τότε γὰρ ὡς βοήθειά οὐκ ἔσται καιρὸς, ἀλλὰ πᾶσα παράκλησις ἀπρακτος. Τῆς πανηγύρεως γὰρ διαλυθείσης, οὐκ ἔστι πραγματείας ἐμπόρευμα. Ποῦ γὰρ οἱ πίνητες τότε; ποῦ λειτουργοί; ποῦ ψαλμῳδοί; ποῦ εὐποιοί; ποῦ ἀγαθοεργοί; Διὸ πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ἀλλήλους ἐπικουρήσωμεν, καὶ τῷ φιλαδέλφῳ καὶ φιλανθρώπῳ καὶ φιλοφύλῳ Θεῷ τὰ τῆς φιλαδελφίας προσοίσωμεν· δέχεται γὰρ εὖ μάλα, καὶ τοῖς ἀσυμφάστως ^β, καὶ οἷον εἰπεῖν, ἀντιοίμως ἐκδημήσας; τὰς ὑπὸ τῶν τούτοις προσφερόμενας τῶν ὑστερημάτων ἀναπληρώσεις εἰς ἔργον τούτοις καὶ πρᾶξιν λογιζεται. Θέλει γὰρ οὕτως ὁ φιλόανθρωπος· Κύριος αἰτεῖσθαι, καὶ νέμειν τὰ τῶν ἰδίων κτισμάτων πρὸς σωτηρίαν αἰτούμενα, καὶ τότε μᾶλλον ὀλιγῶς ἐπικάμπτεται· οὐχ ὅταν τις μόνον ὑπὸ ἰδίας ψυχῆς ἀγωνίζηται, ἀλλ' ὅταν ὑπὲρ τοῦ πέλας τούτου ἐργάζεται. Ἐντεῦθεν γὰρ ἐπὶ τὸ θεομίμητον ἐκτυπούται, καὶ τῆς ἐτέρων δωρεᾶς, ὡς οικείας ἐλαττεῖ χάριτας, καὶ τῆς τελείας ἀγάπης τὸν δρόμον ἐμπερικλείει, καὶ τὴν μακαρισμὸν ἐκ τούτου πορίζεται, καὶ τὴν ἰδίαν σὺν τῇ τοῦ πέλας εὐεργετῇ ψυχῇ ὅτι μάλιστα. »

θ'. Τί δὲ καὶ δυσταχὲς τὸ πρᾶγμα νενόμισται; μήτι τὴν Φαλκονίαν (1) ἡ πρωτόμαρτος οὐκ ἔστι μετὰ θάνατον; Ἄλλ' ἴσως ἴσῃς, ὅτι αὕτη κατ' ἀξίαν, ἐπεὶ πρωτόμαρτος, καὶ ταύτης δέον εἰσακουσθῆναι τὴν δέξιν. Ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτό φημι· Καλῶς ἡ πρωτόμαρτος ἐκεῖ. Σκόπει δὲ πάλιν, ὑπὲρ τίνος ἡ αἰτησις· ὅτι περ ὑπὲρ Ἑλληνίδος, εἰδωλολάτρδος τε καὶ

A pro illis qui in fide dormierunt, in tremendis mysteriis oratio es fundat, nisi servissent quæstum inde magnum et emolumentum illis obvenire.

7. His astipulatur sapientissimus Gregorius Nysseus ¹¹, ejus hæc verba sunt : « Nihil inconsulte, nihilque perperam a Christi præconibus et discipulis traditum fuit, et in omnibus Dei Ecclesis invaluit : sed res utilis est et Deo placens, ut in divina splendidissimaque mysteriorum celebratione, eorum qui in recta fide obierunt, memoriam agamus. »

8. Enimvero dictum hoc : « Tu reddes unicuique secundum opera sua ¹², » et : « Quod quisque s. seminaverit, hoc et metet ¹³, » et quæ his similia sunt, de Creatoris dubio procul adventu, deque ferenda tunc terribili sententia, nec non de mundi consummatione pronuntiata sunt. Non enim tunc auxilium tempus suppetet, sed omnis frustra deprecatio erit. Quippe solutis nundinis, mercaturæ vacare non licet ¹⁴. Nam ubi tunc pauperes erunt? ubi misæ? ubi psalmorum pensa? ubi beneficiæ opera? quamobrem ante illam horam alii aliis opitulemur, ac fratrum hominumque et animarum amantissimo Deo, quæ fraterni officii sunt offeramus. Libentissime siquidem hæc accipit, et iis qui præmature, atque, ut ita dicam, imparati, vivis excesserunt, eas quas sibi familiares et propinqui **587** eorum offerunt, prætermissi officii vices ascribit, perindeque reputat ac si illimet his functi operibus fuissent. Sic enim clementissimus Dominus abs se peti vult, et iis quos condidit, ea rogatus præstare, quæ soluti ipsorum conducat. Ac tunc demum inflectitur, cum quis non modo pro animæ sua militat, sed proximi causa operis aliquid navat. Hac enim ratione expressam in se Dei similitudinem reterit, donaque pro aliis, veluti gentis sibi concedendas postulans, perfectæ charitatis rationem ascribit, sibi que beatitudinem præstat, suam ipse animam una cum proximi anima beneficiis afficiendo.

9. Quidnam autem est, cur hoc molestum et grave quibusdam videatur? Annon quæ prima in feminis martyrium obiit, Falconille vita functæ salutem attulit? At fortasse dices, id eam consecutam esse quod martyrum princeps erat, æquum fuisse ut preces ipsius exaudirentur. Recte, inquam ego, ais, illam fuisse martyrum

¹¹ Locus nusquam occurrit in editis. ¹² Psal. Lxi, 43. ¹³ Galat. vi, 6. ¹⁴ Gregor. Naz. orat. 40.

VARIE LECTIONES.

^ε Forte τοῦ χριτοῦ, *judicis*. ^β ἀσυμφάστως. Billius vertit *improvisæ*. Sit velut præmature, cum necdum metam vel expiationis, vel perfectionis attigerint. (Reg. 1 φιλάγαθος.) Edit. καὶ μακαρισμὸν ἐκ τοῦ τὴν τοῦ πέλας εὐεργετῇ ψυχῇ, ὅτι μάλιστα κομίζεται. Media desunt. Favet Colb. 1.

NOTÆ.

(1) Μήτι τὴν Φαλκονίαν. *Falconille* vita functæ. Liberatam esse ab inferis Falconillam significatur quidem in Actis sanctæ Theclæ, quæ vir eruditissimus mihi que amicissimus D. Græbius in Speculatio primi sæculi edidit : nec Basilii Sebuciensis omisit, lib. 1 de miraculis sanctæ Theclæ. Ejus

etiam, ut et erectæ rursum ex inferis Gregorii Magni precibus Trajani animæ, mentio sit in Eucherologio, cap. 96, et in aliis libris Græcorum. Unde multa de eis disputat Allatius in dissertationibus *De lib. Eccl. Græc.*

primam. Verum hoc velim rursus consideres, pro quamquam hæc postulabat? Nempe pro gentili, idolorum cultrice, profanaque prorsus, et quæ alieno domino operam locarat. Hic vero fidelis pro fideli ad Dominum eundem preces fundit. Alterum igitur cum altero compara, ut res æqualis fiat, nullumque relinquetur dubium.

10. Confer te rursus ab istis ad alia ejusdem generis et roboris : nimirum ad Palladii ad Lausum historiam, in qua miracula quæ magnus mirificusque Macarius patravit, summa fide verissimeque descripta sunt. Is enim aridum quoddam cranium de his qui obierant sciscitatus, cuncta perdidit. Cumque insuper quæsiisset, Nunquamne solatii aliquid receperitis? (consuetum enim viro sancto erat pro defunctis orare, auebaturque scire, an fructuosæ illæ preces essent :) hoc Dominus qui amat animas servo suo patefacere volens, veritatis sermonem siccae huicce calvarie inspiravit. Quo tempore, inquit, preces pro defunctis offers, nunc sane nonnihil solaminis accipimus.

11. Iterum alteri cuipiam divinatorum Patrum, cujus discipulus quidam negligenter vixerat, inque ea negligentia vitæ tandem metam attigerat, misericordissimus animarum amator Dominus, senis lacrymis et precibus motus, eum instar divitis cujus in Lazari parabola sit mentio ¹⁶, ad colum usque igne flagrantem illi ostendit. Cum deinde senex multis se laboribus afflisset, Deum assiduis votibus obsecrando, rursus ad zonam usque flammarum incendio mersum vidit. Demum postquam vir sanctus labores laboribus addiderat, liberum illum prorsus atque ab igne exemptum per visum Deus ostendit seni.

12. 588 Quis sane tot de istis rebus testimonia, quæ sanctorum Vitæ divinæque revelationes complectuntur, ex ordine queat recensere? Quibus prespicue evincitur, etiam post mortem magnopere defunctis prodesse, quæ pro illis preces ac missæ atque elemosynæ sunt. Neque enim omnino perit quidquam eorum quæ Domino fenestramur : sed maxima cum usura ejus remuneratio provenit.

13. Nam quod attinet ad illud Prophete effatum : « In inferno quis confitebitur tibi ¹⁷ ? » superius dictum a nobis est, minas quidem illius om-

πάμπαν ἀνιέρου καὶ ἀλλοτρίου κυρίου ἐργάτιδος. Ἐνταῦθα δὲ πιστὸς ὑπὲρ πιστοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν Δεσπότην. Θὲς τοίνυν ἐκ θατέρου εἰς ὑάτερον, ὡς ἂν τὸ πρᾶγμα ἐξισωθῇσεται, καὶ τὸ διστάζον οὐχ ὑπολείφθῃσεται.

16. Διελθε μοι αὖθις ἐκ τούτων (2) εἰς ἑτέρα ταυτοῦναμα καὶ ὁμότροπα· λέγω δὴ τὴν Παλλαδίου πρὸς Λαῦσον ἱστορικὴν βίβλον, ἐν ᾗ τὰ κατὰ τὴν μέγαν καὶ θαυματουργὴν Μακάριον παναληθῶς ἀναγγραπταὶ θαύματα· πῶς τὸ ξηρὸν κρανίον πυθόμενος, τὰ περὶ τῶν κοιμημένων μεμάθηκεν ἅπαντα. Εἶτα πρὸς τοῦτο· Οὐδέποτε τοίνυν τινὰ παραμυθίαν εὐρίσκατε; (ἦν γὰρ ὁ ἅγιος συνήθως ποιῶν ὑπὲρ τῶν κοιμημένων εὐχάς, καὶ γινῶναι ἐφίετο εἰ ἄρα πρὸς δυνεῖν γίνονται) τοῦτο δὲ βουλευθεὶς ἐπιδείξασθαι ὁ φιλόψυχος Κύριος, καὶ τὸν αὐτοῦ πληροφορηταὶ θεράποντα, τῷ ξηρανθέντι κρανίῳ λόγον ἀληθείας ἐνέπνευσεν. Ὅτε, φησὶν, ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τὰς δεήσεις προσφέρεις, τότε μικρὰς παραμυθίας τινὲς αἰσθανόμεθα.

17. Ἄλλω δὲ πάλιν τῶν θεοφόρων Πατέρων μαθητὴν ἔχοντι ἐν ἀμελείᾳ βιοῦντα, καὶ τοῦτον πρὸς τὸ τοῦ βίου πέρας ῥαθύμως ἐπιφθάσαντα, ὁ πανοικτίρμων καὶ φιλόψυχος Κύριος, μετὰ δακρύων αἰτησάμενου τοῦ γέροντος, ὡς τὸν κατὰ τὸν Λάζαρον πλούσιον ἐν τῇ φλογὶ καυτούμενον μέχρι τριχήλου ὑπέδειξεν· ὡς ἐνταῦθεν πολλὰ τοῦ ἁγίου πονήσαντος, καὶ σὺν δάκρυσι τὸν Θεὸν ἐκλιπαρήσαντος, μέχρι τῆς ζώης πάλιν ὑπέδειξεν. Εἶτα καὶ αὖθις κόπους τοῖς κόποις τοῦ ἁγίου προσθέντος, παντελεύθερον, καὶ τοῦ πυρὸς λελυτρωμένον ἐν ὀπτασίᾳ τῷ γέροντι δέδειχε.

18. Καὶ τίς ἂν δυνήσῃ καθ' εἰρμὸν τὰς τούτων μαρτυρίας ἐκδιηγῆσθαι, τὰς ἐν τοῖς τῶν ὁσίων βίοις ἐντεταγμένας, ἐν μαρτυρίοις τε φημι καὶ θείαις ἀποκαλύψεσιν, ἑναργῶς παριστώσας, καὶ μετὰ θάνατον μέγιστα τοῖς κατοικομένοις εὐεργετεῖν, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γινόμενας εὐχάς τε καὶ λειτουργίας καὶ ἐλεημοσύνας; Οὐδὲν γὰρ τῶν δανεισθέντων Θεῷ ἀφανίζεται ὅλως, ἀλλὰ σὺν μεγίστῃ προσθήκῃ παρ' αὐτοῦ ἀνταμίσθεται.

19. Περὶ δὲ τοῦ φάναι τὸν Προφήτην, « Ἐν δὲ τῷ ᾧ τὴν εἰσομολογηθήσεται σοι, » προειρήκαμεν, ὡς αἱ ἀπειλαὶ μὲν φρικώδεις τοῦ παντεπόπτου· νικᾷ δὲ

¹⁶ Luc. xvi, 23. ¹⁷ Psal. vi, 6.

VARIE LECTIONES.

k Edit. προσθήσαντος.

NOTÆ.

(2) Διελθε καὶ αὖθις ἐκ τούτων· Confer te rursus ab istis. Historia hæc in Vitis Patrum Rulino auctore lib. iii, nec non Incerti, Paschasio interprete lib. vi, invenitur. Billius ait se accepisse a Gentiano Herveto et exstare illam in libro qui *Doctrina Patrum* inscribitur, cum hodie non legatur in *Historia Lausiaca*, ex qua citatur ab auctore. Ac plane qui-

dem reperitur in *Apoplithegmatis PP.* quæ Cl. Cotelierius edidit t. I *Mon. Eccl. Græc.* in *Mucario*. Leo item Allatius dissert. 2 *De lib. Eccl. Græc.* p. 412, eam ex *Lausiaca* a Nicephoro Blemmyda transsumptam asserit. In hac explicanda sanctus Thomas operam posuit in 4, dist. 43, q. 2, a. 2 ad 4, et alii.

ταύτας ἡ ἀφ' αὐτοῦ ἐλεηθροπία. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ φάναι τὴν ὑποφάνησιν ταῦτα, γέγονε πάντως ἐν τῷ ᾧδε ἐξομολόγησις· ἀκείνων λέγω τῶν ἐκεῖ πιστευσάντων ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ Δεσπότης καθόλου. Οὐ γὰρ ὁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ' ὡς εἴρηται, καὶ ἐκεῖ τοὺς πιστεύσαντας.

Τινὲς γοῦν φασὶ τοὺς προπεπιστευκότας.

Οἱ τινὲς εἰσι πατέρες καὶ προφῆται,
Κριταί, βασιλεῖς σὺν αὐτοῖς, καὶ τοπάρχαι,
Καὶ τινες ἄλλοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων
Εὐαρίθμητοι, καὶ πρόδρομοι τοῖς πᾶσιν.
Ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντιροῦμεν,
Τοῖς δοξάζουσιν ὧδε· ὡς οὐτε δούρον,
Οὔτε θαυμαστόν, καὶ παράδοξον τοῦτο,
Τὸ σῶσαι Χριστὸν τοὺς πεπιστευκότας.
Ἐπεὶ κριτὴς δίκαιος ὑπάρχει μόνος.
Καὶ πᾶς ὁ τούτῳ πιστεύσας οὐκ ἀλείττει.
Ἐκεῖ τοιγαροῦν τούτους σωθῆναι πάντας,
Καὶ τῶν τοῦ ἔδου δεσμῶν ἀπαλλαγῆναι,
Τῇ καταβάσει τοῦ Θεοῦ καὶ Δεσπότης.
Ὁ καὶ γέγονε τῇ τούτου προμηνείᾳ.
Οἱ δὲ γε χάριν ἐλεηθροπίας μόνης
Σωθῆντες ὑπάρχουσιν, ὡς οἶμαι, πάντες,
Ὅσοι τὸν βίον καθαρῶτατον εἶχον,
Καὶ πᾶσαν πρᾶξιν ἀρίστην ἐπετέλουν.
Ἰσχυρῶς βιοῦντες, ἐγκρατῶς, καὶ σωφρόνως.
Τὴν δὲ γε πίστιν ἀκραίῃν τε καὶ ἑλπίαν,
Οὐ κατέλαβον, μὴ γυμνασθέντες ἔλως,
Ἄλλ' ἀδίδακτοι μέιναντες τὴν παράπαν,
Τούτους ὁ πάντων ταμίης καὶ Δεσπότης,
Ἐλκυσεν, ἐξώγρητε δικτύοις θεοῖς.
Καὶ τούτους ὑπέκλινε πιστεῦσαι τούτῳ,
Ἀδάψας ἐκ' αὐτοῖς τὰς θεϊκὰς ἀκτίνας,
Καὶ δείξας αὐτοῖς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας.
Οὐ γὰρ ἠνέσχτο ὁ συμπαθὴς τῇ φύσει,

Εἰς κενὸν τούτων τοὺς κόπους γεγενῆσθαι.
Ἐκέκτηντο γὰρ ἐργωδέτατον βίον,
Ἐπίμοχθόν τε καὶ στενὸν ὑπὲρ λόγον·
Αὐτοκράτορες τῶν παθῶν γεγυῖντες,
Καὶ τῶν ἡδονῶν καταπύσαντες ἅμα,
Ἀκτησίαν τε πᾶσαν ἐξησχηκότας,
Ἐγκράτειάν τε σὺν ἀγρυπνίᾳ κάλιν,
Καὶ πᾶσαν ἀπλῶς ἀρίστην ἐργασίαν·
Οὐκ εὐσεβῶς μὲν, ἀλλ' ὁμῶς διελθόντες,
Τὴν ἀνωτάτω πρόνοιαν, ὡς ἰδούκουν,
Ἀριστα σιδόμενοι, πλὴν ἐσφαλμένως.
Εἰσι δὲ τινες, οἱ καὶ τὴν θέλειαν δόξαν,
Τῆς πανοθενουργοῦ κατέλαβον Τριάδος
Ἰσχυρῶς, ἀμυδρῶς· ἀλλ' ἰδοῦσαν ὁμῶς.
Ἄλλοι δὲ τὴν σάρκασιν εἶπον τοῦ Λόγου (3),

animum inspectoris horrendas esse: eas vero ab inenarrabili ipsius humanitate superari. Nam postquam Propheta hæc pronuntiavit, fuit nihilominus quibusdam in inferno confessionis locus; illis videlicet, qui in salutari Domini descensu crediderunt. Neque enim ille vitæ auctor cunctis nullo discrimine salutem dedit; sed illis demum, qui illic quoque sicut dictum est crediderunt.

Itaque quidam aiunt salutem esse adeptos [qui ante eundem habuerant,

Patres nimirum atque prophetas,
Judices, et reges, ac præsides,
Ac cum eis alii ex Hebræorum plebe,
Numero pauci, cunctisque manifesti.
Nos vero ad hæc sic respondebimus:
His qui ita sentiunt, non beneficium,
Nec mirum quid, nec novum istud est,
Christum hos salvare qui crediderunt:
Quando solus ipse justus est iudex,
Nec ullus perit, in ipsum qui credidit.
Ergo oportebat hos omnes salvos esse,
Et ab inferni vinculis liberari,
Descendente illuc Deo atque Domino.
Id quod et ejus providentia accidit:
At illi sola ipsius bonitate,
Mea sententia salutem acceperunt,
Quicumque vitam purissimam egerunt,
Omnique actione optima perfuncti sunt,
Modeste vivendo, temperanter et caste,
Tametsi puram atque divinam fidem
Non perceperunt; nec tamen eruditi
Sed nulla omnino imbuti doctrina manentes,
Hos provisor omnium ac Dominus
Attraxit ad se: divino cepit rete.
Istos et inflexit, ut in ipsum crederent,
Radios in eos divinos injiciens,
Et veritatis ostendens ipsis lucem.
Non enim sustinebat, qui natura est miseri-

[cors,

Horum incassum tot labores cedere.
Perdificilem enim vitam nacti fuerant.
Ærumnosamque et angustam supra modum,
Affectionibus imperantibus animi:
Et voluptates insinual respuerant,
Paupertatemque colentes omnigenam,
589 Continentiam, ac rursum vigilas,
Universa demum virtutis munera,
Et si non pio, at tamen expleverant;
Summam Providentiam, ut videbatur ipsis,
Recte colentes, non sine erroris labe.
Quin sunt nonnulli qui divinam gloriam
Cunctipotentis agnoverunt Triadis
Tenuiter, ac obscure; at tamen agnoverunt.
Verbum dixerunt carnem factum alii,

VARIE LECTIONES.

1 Reg. 2 et Colb. προφῆτην. = N. 1, Colb. 1 τὴν ἀκραίῃν καὶ.

NOTÆ.

(3) Sibyllas, ni fallar, innuit, quibus Montanistæ carmina supposuerunt, quæ res omnes quas Christus gessit, tanquam prænuntias representant.

Colendas poenas, ac resurrectionem.
 Alii natales illius ex Virgine,
 Quam et proprio indicarunt nomine :
 Maria quippe puellæ nomen est, inquit.
 Omnia rursus prædixerunt aliqui
 Eximia a Christo edita miracula,
 Circa defunctos, circa claudos et mutos
 Circa leprosos, circa surdos, et febres,
 Circa hydropicos atque manus aridas.
 Deambulanti supra mare dixerunt :
 Benedictionem panum atque piscium,
 In vina rursus conversas aquas,
 Hæmorrhousam et incurvam curatas,
 Una prænuntiantes cum pluribus aliis.
 Hos, inquam, divina Verbi potentia
 In interitum non passa est ruere,
 Nec recte factorum mercedem amittere,
 Nulla enim pars temporis quam dederit,
 Id prædiximus, in obscuritatem abire :
 Sed conservata universis redditur,
 Auctiore mensura, his qui bene vixerunt.
 Qui vero vitam transegerunt turpiter,
 Quique nihil prorsus gesserunt unquam boni,
 Ut neque semen, nec fructum habuerint :
 Quinimo vita, sermonibus, et fide.
 Modis omnibus aberrando lapsi sunt,
 Nec imbre divino irrigati cœlitus,
 Germinis quidpiam ediderunt.
 Non enim sementem dederunt, ut dicebam

[modo, C

Nec illucente vero sole gloriæ,
 Effloruerunt, quia steriles erant.
 His Christus nulli evolutamento fuit ;
 Nec lapsos, ut puto, secum suscitaverit,
 Ut qui salutis indigni prorsus essent :
 Quin nec in ipsum hos credidisse arbitror.
 Horum enim mentes obæcaverat,
 Spiritualesque cordis oculus,
 Tenebrarum elatio, primus scilicet draco.
 Quem a prima ætate coluerunt,
590 Ne videntes viderent, ut est in oraculo,
 Neve intelligentes, omnino intelligerent.
 Reliqui autem omnes qui semen habuerant,
 Jubare solis exortio floruerunt,
 Et immissa pluvia germinarunt.

En qua nos oratio provexerit, ut rem pene
 opertam, Deo juvante, explicaremus, idque non
 velut sententiam ferentes (hoc enim indignitas
 nostra non patitur), sed rationibus et conjecturis,
 ut charitas postulat, indulgentes. Hi sunt itaque, ut
 opinor, quibus in inferno salutem Christus at-
 tulit.

A Πάθη τε σεπτὰ, καὶ τὴν ἔγερσιν τούτου ·
 Ἔταροι δὲ γέννησιν τὴν ἐκ Παρθένου,
 Ὀνομασίαν τε ταύτης προειπόντες.
 Μαρία γὰρ, φησὶν, ὄνομα τῇ κόρῃ.
 Αὖθις ἔνιοι προκατέλεξαν πάσας
 Τὰς ὑπερφυεῖς ἢ Χριστοῦ θαυματουργίας.
 Τῶν νεκρῶν τε καὶ πηρῶν, καὶ μογιάλων,
 Λεπρῶν, καὶ κωρῶν, καὶ τῶν πυρεκτιῶντων,
 Παραλειψόμενων τε καὶ δαιμονιώντων,
 Ὑδερῶντων ἅμα καὶ ξηροχειρῶν,
 Καὶ τῆς θαλάσσης τὸν περίπατον ἔνθεν,
 Ἄρτων τὴν εὐλόγησιν καὶ τῶν ἰχθύων,
 Μεταβολὴν ὕδατος αὖθις πρὸς οἶνον,
 Αἱμορροούσης καὶ συγχυπτούσης ἀρῆν.
B Τὰς ρώσεις προφῆσαντες, σὺν ἄλλοις πλείστοις ·
 Τούτους ἢ θεῖα τοῦ Λόγου δυναστεία,
 Οὐκ ἠνέχετο περιδεῖν ὀλωλότας,
 Οὐδ' ἀπολέσαι τὰς πράξεις τὰς ἁρίστας.
 Τὸ γὰρ θανεισθὲν αὐτῷ τοῦ χρόνου μέρος,
 Καθὼ προειρήκαμεν, οὐκ ἄμαυροῦται ·
 Ἀλλὰ φυλαχθὲν, ἀποδίδεται πᾶσι
 Τοῖς καλῶς βιώσασσι, μετὰ προσθήκης.
 Οἱ δέ γε βίον αἰσχροῖν βεδιωκότας,
 Καὶ μηδὲν ὅλως τῶν χρηστῶν πεπραχότες,
 Σπόρον ἢ καρπὸν μηδ' ὅλως κεκτημένοι,
 Ἀλλὰ καὶ βίην, καὶ λόγον τε καὶ πίστει,
 Εἰς ἅπαν ὑπάρχοντες κατασφαλμένοι,
 Οὔτε τῆς βροχῆς τῆς θείας οὐρανόθεν
 Χετοίσης αὐτοῖς, ἐδλάσασαν καθόλου ·
 Οὐ γὰρ, ὡς ἔφθην εἰπὼν, ἰδαλον σπόρον,
 Οὔτε λάμπαντος τοῦ τῆς δόξης ἡλίου ·
 Ἐπεπάνθησαν, ὡς ἄκαρποι καθόλου ·
 Τούτους οὐκ ὀνίνησι Χριστὸς εἰς ἅπαν,
 Οὐ συνήγειρεν, ὡς οἶμαι, πεπτωκότας,
 Ὡς ἀναξίους παντελῶς σωτηρίας.
 Οὔτε μὴν ἐπίστευσαν αὐτῷ, δοκεῖ μοι.
 Ἐπήρωσε γὰρ αὐτῶν τὰς διανοίας ·
 Καὶ τοὺς νοερούς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας,
 Ἡ τοῦ σκότους ἱπαρσίς, ὁ πρῶτος ὑράκων,
 Οὗ θεραπευταὶ γαγόναντες ἐκ πρώτης,
 ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσιν, ὡς θέμις,
 Καὶ συνιέντες μὴ συνιῶσιν ὅλως.
 Οἱ δ' ἅλλοι πάντες οἱ σπόρον ἐσχηκότας,
 Ἐπεπάνθησαν τοῦ ἡλίου φανέντος,
D Ἐδλάττησάν τε τῆς βροχῆς γαγονίας.

Ἴδε ποῦ φέρων ὁ λόγος ἀνήγαγεν ἡμᾶς, λῦσαι σὺν
 Θεῷ καὶ διευκρινῆσαι πρᾶγμα μικροῦ δεῖν κεκαλυμ-
 μένου · καὶ τοῦτο οὐκ ἀπορραντικῶς, διὰ τὴν ἀνάξιον,
 ἀλλὰ συλλογιστικῶς, διὰ τὴν φιλάδελφον. Τούτους
 ἔσωσεν, ὡς ἔγωγε οἶμαι, ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾄδῃ P.

VARIE LECTIONES.

* Sic et Colb. 1, R. † ὑπερφυεῖς, al. ὑπερτελεῖ. * Bill. [in mss. pro τοῦ τῆς δόξης ἡλίου, habetur
 τοῦ τῆς δικαιοσύνης· quæ lectio, quantum ad sensum, imo et ad Scripturam sacram, quæ Deum solum
 justitiæ interdum vocat, accommodatior videtur. Tamen pedum ratio, quæ in his versibus exacte serva-
 tur, cap. me sequi prohibet. Sequenti versu pro ἄκαρποι, ἀκαρτοι, legendum ex mss.] quam quidem
 posteriore lectionem Regi codd. tradunt, excepto uno n. 1820. * In Reg. 3 additur κατὰ τὸν, quod
 Billius in suo legit, sed superfluum putat.

18. Δέδεικται τοίνυν τῇ τοῦ Χριστοῦ συνεργίᾳ, ὅτι περ γέγονε ἐν τῷ φθῇ ἐξομολόγησις. Ταῦτα δὲ φάμεν, οὐχὶ τὴν προφητείαν ἀναιρούντες· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενοι τὸν ὑπεράγαθον Κύριον ὑπὲρ τῆς οικίας φιλανθρωπίας νικῶμενον· ὥσπερ καὶ τὸ, « Νινευὶ καταστραφῆσεται »· καὶ αὕτη οὐ κατέστραπται, ἀλλὰ νανίκευε τὴν κρίσιν ἡ ἀγαθότης. Καὶ ἐν τῷ Ἐζεχίᾳ, « Τάξαι, φησί, περὶ τοῦ οἴκου σου. Ἀποθνήσκεις γὰρ σὺ, καὶ οὐ ζώσεις »· καὶ αὐτὸς οὐκ ἀπέθανε. Καὶ ἐν τῷ Ἀχαάβ· « Ἐπάξω, φησί, κακὰ »· καὶ οὐκ ἐπῆγαγεν, ἀλλ' εἶπεν· « Εἶδες πῶς κατενόγη Ἀχαάβ; διὸ οὐκ ἐπάξω ἐν ἡμέραις αὐτοῦ κακὰ. » Ἀλλὰ καὶ πάλιν τὴν ἀπόφασιν ἡ ἀγαθότης ὑπερνίκησεν, ὥς καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις κρίματι, καὶ εἰς αἷν νικήσει μέχρι τῆς ἐσχάτης ἀναποδόσεως, ὅταν ἡ λήξις τῆς πανηγύρεως ᾗξει, καὶ βοηθείας οὐκ ἔσται καιρὸς, ἀλλ' ἀνθρωπος, καὶ τὸ φορτίον αὐτοῦ. Νῦν δὲ καιρὸς πράγματις, καιρὸς συναλλάγματος, καιρὸς κόπου καὶ δρόμου καὶ μόχθου· καὶ μακάριος ὁ μὴ οὐλάτας, μήτε χανωνεῖς τῇ ἐλπίδι· μακαριώτερος δὲ ὁ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ πληθὸν αγωνισάμενος.

19. Τοῦτο γὰρ μᾶλλον τέρπει καὶ κατευφραίνει τὸν φιλοκτίρμονα Κύριον, τὸ σπεύδειν ἕκαστον εἰς τὴν τοῦ πέλας βοήθειαν. Τοῦτο καὶ θέλει ὁ ἐλεῖμων, καὶ βούλεται, ἵνα ὑπ' ἀλλήλων οἱ πάντες εὐεργετώμεθα, καὶ ζῶντες, καὶ μετὰ θάνατον. Οὐ γὰρ ἂν ἡμῖν ἀφορμὴν ἰδοῦμαι, τοῦ μνήμην ἐπὶ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ποιεῖσθαι τῶν προλαβόντων, καὶ πάλιν τρώεσθαι, καὶ θνῆσθαι, καὶ τεσσαράκοντα, καὶ ἑτησίους μνήμας καὶ τελετάς· ἅτινα πάσης ἀντιβόησις ἀνεῖ ἡ καθολικὴ αὐτοῦ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, καὶ ὁ ταύτης θεοσύλλεκτος καὶ πανευσεβὴς λαὸς ἀπαρασάλευτα κατέχει καὶ ἀδιέδλητα, εἰ μὴ τοῦτο εὐθεὶς ἦν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. Πάντως γὰρ εἰ χλεῦθ τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ ἀκερδὲς καὶ ἀνόνητον, πολλῶν γεγονόντων θεοφόρων ἁγίων πατριαρχῶν, Πατέρων, καὶ διδασκάλων, ἐνέσκηφεν ἂν τούτων ἀνὶ καταπαύσαι τὴν πλάνην· ἀλλ' οὐδεὶς τούτων ἀνατρέψαι τοῦτο ποτε θεοκίμαξε, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κεκύρωκε· καὶ ὅσμημαί τὸ πρᾶγμα ἐπεύξεται καὶ προστίθεται, προσθήκην ἐπὶ προσθήκῃ δεχόμενον.

20. Δίον τοίνυν καὶ ἄλλων ἱστοριῶν ἐπιμνησθῆναι πρὸς τοὺτους. Γρηγόριος οὖν ὁ Διάλογος, ὁ τῆς πρεσβυτέρου, Γώμης ἐπίσκοπος, ἀνὴρ, ὡς ἴσασιν πάντες, ἐν ἀγωνισμῷ καὶ γνώσει ἐξάκουστος, ὦ, φασί, λειτουρگوῦντι οὐράνιος συνελειτούργει, καὶ θεὸς ἄγγελος. Οὗτός ποτε ἀνὰ τὴν λίθινον πορείαν ποιοῦμενος, καὶ στάς ἐξελπίτης, εὐχὴν κραταίην πρὸς τὸν φιλοψυχὸν Κύριον ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως ἐποίησεν· ὃς παρυσίκα φωνῇ:

14. Sic igitur auspice faventeque Christo monstratum fuit in inferno quoque confessionem exstillsse. Neque vero hac diximus, ut prophetiam evertamus (absit!) sed ut planum faciamus, omni bonitate præstantiorem Dominum sua ipsius humanitate vinci. Cujusmodi illud est, « Nive subvertetur »; quæ tamen subversa non est, sententiæ severitate superata a benignitate, Ezechix quoque: « Dispone, ait, domui tuæ: morieris enim tu, et non vives »; nec tamen ille mortuus est. Item Achabo: « Inducam, inquit, mala »; quæ tamen non induxit; quin potius ait: « Vide, quomodo compunctus est Achob: quomobrem in diebus ejus non inducam mala »¹⁰. Hic quoque rursum sententiæ benignitas prævaluit, uti etiam in plerisque aliis judiciis: futurumque adeo est ut semper prævaleat usque ad extremam retributionem, quando munditiæ solventur, nec subsidii jam tempus aderit. Nunc porro opis ferendæ negotiandique tempus est: tempus contrahendi, tempus laborum et sudorum; ac beatus ille quidem qui spe non titubavit, qui non intamuerit: beatorum vero, qui sua proximique causa laboraverit.

15. Nam hoc misericordem Dominum Impensius oblectat et lætificat, cum quisque proximo prodesse studet. Hoc, inquam, misericors ille vult et gratum habet, ut sive superstites in vivis simus, sive post mortem, alii ab aliis munio juvemur. Nunquam enim alioqui hanc nobis occasionem dedisset, ut defunctorum in incruento sacrificio meminissimus: rursus catholica et apostolica Ecclesia, religiosissimusque populus Deo duce collectus, in eorum memoriam tertio, nonoque, et quadagesimo die, ac demum vertente anno ad aram faceret, nec ista inconcussa et inviolata retineret et observaret, nisi id ejus oculis acceptum esset. Non enim dubium est, quin si id ridendum ac spernendum foret, nulliusque fructus et utilitatis, cum multi sancti viri, prophetæ et doctores divino afflati lumine exstiterint, hoc in cuiuspiam eorum animum injecisset, ut errorem compereret. Atqui ipsorum nemo unquam morem hunc convellendum putavit: imo quilibet confirmavit, ita ut in dies augeatur, novæque subinde accessiones accipiat.

16. Cæterum alias insuper historias commemorare oportet: atque in medium prodeat Gregorius Dialogus, senioris Romæ episcopus, vir, ut omnes norunt, tum sanctitate, tum doctrina celebris, quem cum sacris operaretur cœlestem 591 et divinum angelum sanctissimi muneris socium habuisse ferunt. Ille cum per stratam viam aliquando graderetur, delicta opera consistens, in-

¹⁰ Jon. iii, 4. ¹¹ II Reg xx, 2. ¹² III Reg xxi, 21. ¹³ ibid.

VARIE LECTIONES.

¹⁴ Sic Reg I et Colb. I; edit. διάγνωστα; Bill. in suo cod. legit ἀδιγνωστα, ut habet Colb. Alter R. 1520 ἀκατάγνωστα.

natione ad animarum amantem Dominum fudit, moxque hujusmodi vocem divinitus emissam audivit: « Preces tuas exaudivi, ac Trajano ignosco. Tu vero posthac cave ne preces mihi pro impiis offeras. » Quodque hoc verum sit, atque ab omni criminatione alienum, totus Oriens Occidensque testatur. En hoc præstantius est quam quod de Falconilla refertur. Hæc enim nullius præter cultum idolorum sceleris conscia erat: hic contra plurimos martyres dirissima morte affecerat.

17. Mirabilis es, Domine, et mirabilia sunt opera tua: ineffabilem misericordiam tuam laudamus: undequaque enim es ad clementiam pronus, servisque tuis, tum colendæ charitatis mutuae, tum firinæ in te fidei ac spei occasiones præbes; qui nos per famulos tuos docuisti alios pro aliis opera bona præstare, expiationes nimirum et holocausta, hymnos, psalmorum cantus et preces. Neque id frustra ac temere: cum fallere nescias, sisque ad largiendum facilis, quidquid in tui gloriam offeratur, inioctis partibus majorem rependis vicem, nec inutile est aliquid, quod pro tuo nomine sit factum.

18. Quocirca, Patres et fratres, ne quis putet, omnia quæ cum fide Deo offeruntur, non magno senore rependi, illi et pro quibus offeruntur. Velut enim, qui unguento aliove sancto oleo ægrotum cupit ungere, primum ipse qui ungit, unctionem participat, tum qua delibutus unctione est ægrotus imperlit: sic quisquis pro salute proximi navat operam, sibi ipse primum, tum subinde proximo prodest. Neque enim injustus est Deus, ut operis sui obliviscatur, quemadmodum divinus ait Apostolus¹⁰.

19. Quin magnus quoque Athanasius in elegan-

¹⁰ Hebr. vi, 10.

VARIAE LECTIONES.

¹ Edit. οὐ μὴν. * Edit ἀντίδοτον.

NOTÆ

(1) Ἀθανάσιος αὐθις ὁ πᾶν. Quin magnus Athanasius. Athanasio perinde orationem hanc Hugo Etherianus attribuit lib. De animarum regressu, cap. 15, ubi et eundem locum Latine recitat, hoc modo: « Sed magnus Athanasius ille in sermone quem scripsit de dormientibus, sic loquitur: Oratio pro fidelibus defunctis non est omit-tenda. Ubique morte præoccupati fuerint, offerenda est salutaris hostia; offerendum est oleum; offerendi sunt quasi pro sepeliendo cerei, Christum Dominum vocando in adjutorium. Sunt, inquit, Deo acceptabilia hæc, multamque ex ipso referentia re-tributionem. Et oleum quidem et cerei, fragrantiam odoris emittunt. Incruenta vero hostia propitiatio-nem impetrat. Largitio eleemosynarum accumulatio-nem conficit retributionis. Talis esse debet pro dor-mientibus offerentis intentio, qualis est habentium infantem tenerum et debilem quo languescente, ho-stiam, oleum, cereos in templo parentes offerunt. Verum puer neque contingit, neque offert, prorsus existens ignarus sacrificii, sicut abrenuntiationem et professionem in regeneratione baptismi. At vero promittentium atque offerentium fides absque dubio

θεόθεν ἐνεχθείσης αὐτῷ ἐπαχέως ταῦτα φησάσης: « Τῆς εὐχῆς σου, φησὶν, ἐπήκουσα, καὶ συγγνώμην Τραϊανῷ δίδωμι: σὺ δὲ μὴκέτι προσθῆς ὑπὲρ ἀσε-βῶν εὐχὰς προσενέγκαι μοι. » Καὶ ὅτι τοῦτο γνή-σιον πέλει καὶ ἀδιάβλητον, μάρτυς ἡ Ἐψα πᾶσι καὶ Ἑσπέριος. Ἰδοὺ τοῦτο τῆς Φαλκονίλλης ὑπέρτερον. Ἐκείνη μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου κακοῦ παραίτιος γέ-γονεν, οὗτος δὲ πολλῶν μαρτύρων πικρὸν ἐνεστή-σατο μόρον.

17. Θαυμαστὸς εἶ, Δέσποτα, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου: καὶ σοὶ τὴν ἄφατον εὐσπλαγχνίαν δοξά-ζομεν, ὅτι πάντοτε πρὸς τὸ φιάνθρωπον νεύεις, τοῖς δούλοις σου τὰς ἀφορμὰς παρέχεις, τῆς τε φιλαδελφίας, καὶ τῆς πρὸς σὲ βεβαίας πίστεως καὶ ἐλπίδος. Καὶ ἐβίδαξας ἡμᾶς διὰ τῶν σῶν θερα-πόντων, εὐεργεσίας ποιεῖν ὑπὲρ ἀλλήλων, ἐξιλα-σμούς τε καὶ ὀλοκαυτώσεις, ὕμνους καὶ ψαλμωδίας καὶ προσευχὰς, οὐκ εἰκὴ καὶ εἰς μάτην. Σὺ γὰρ ἀπλανὴς καὶ εὐπάροχος καὶ διδοὺς τοῖς πᾶσι ἁτιοῦν προσφέρουσιν εἰς δόξαν σου μυριοπλασίονα τὴν ἀν-τίδοσιν: καὶ οὐδὲν ὅλως τῶν ἐπὶ τῷ σὺ ὀνόματι γινο-μένων ἀνώνητον.

18. Μὴ τις τοιγαροῦν τοῦτο οἰέσθω, ἀδελφοὶ καὶ Πατέρες, ὅτι περ ὅσα τῷ Θεῷ μετὰ πίστεως προσ-φέρονται, οὐ πολλαπλασίονα δίδωσι τὴν ἀντάμει-ψιν, καὶ τῷ ὑπ' οὗ, καὶ δι' οὗ προσάγονται. Ὅσπερ γὰρ μύρον, ἢ ἕτερον ἅγιον ἔλαιον, ὁ περι-χρεῖν θέλων νοσοῦντα, πρῶτον ἑαυτοῦ, εἰς τὸν ὅ-χρῳ, μετέχει τῆς χρίσεως: εἰθ' οὕτως διαλείπει τὸν χάνοντα: οὕτω πᾶς τις ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας ἀγωνιζόμενος, πρῶτον ἑαυτὸν ἐκίνησιν, εἰτα τὸν πέλας. Οὐ γὰρ ἀδίκος ὁ Θεός, ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον.

19. Ἀθανάσιος αὐθις ὁ πᾶν (1), ἐν τῷ εἰς κοιμη-

efficit, ut hæc mutam in his pro quibus geruntur, habeant efficaciam. Talia docti a Spiritu sancto apostoli constituerunt. Talia successores apostolorum confirmaverunt in spiritu Dei. Talia postmodum Ecclesiarum doctores docendo comprobaverunt. Inde est quod incrementum suscipiunt et dilatantur ab ortu solis in occasum, ab aquilone in austrum, ad gloriam et laudem Regis omnium sæculorum. Plura juvaret persequi quæ subjungit Etherianus ex eadem oratione: sed brevis esse cogor. Ex his saltem me comperisse monebo, quod Billium, Coni-bellisium, et alios sugerat, hæc etiam verba ἔγω οὖν, et quæ subsequuntur, usque ad istæc alia καὶ Βασιλέως τῶν βασιλευόντων, eidem auctori reddenda esse. Eustratius Constantinopolitanus in opusculo quod scripsit De animarum statu post mortem, quodque Cl. Leo Allatius edidit in libro De utrius-que Ecclesiæ perpetua de Purgatorio consensione, Orationis ejusdem excerpta quædam attulit, eam-que Cyrillo Alexandrino, non Athanasio, ascribit. Καὶ ὁ Κυρίλλος ὁ σοφώτατος καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας πόλεως ἐπίσκοπος ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ λόγῳ αὐτοῦ πρὸς τοὺς τοιμῶντας λέγειν μὴ εἶναι ὑπὲρ τῶν

θέντας αὐτοῦ παναρμονίῳ λόγῳ, τάδε φησὶν· «Ὅτι ἂν εἰς ἀέρα ὃ ἐν εὐσεβείᾳ τελειωθείς κατατεθῇ, μὴ ἀπανάινου ἔλαιον καὶ κηρούς, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, ἐν τῷ τάφῳ προσάψαι· δεκτὰ γὰρ ταῦτα παρὰ Θεοῦ, καὶ πολλὴν ἐξ αὐτοῦ φέροντα τὴν ἀντίδοσιν· τὸ γὰρ ἔλαιον καὶ ὁ κηρὸς, ὀλοκαύτωσις· ἡ δὲ γε θεία καὶ ἀναίμακτος θυσία, ἐξιλασμός· ἡ δὲ πρὸς τοὺς πένητας εὐποιία, προσθήκη πάσης ἀγαθῆς ἀντιδόσεως. Ἔστιν οὖν ὁ σκοπὸς τοῦ τὴν προσαγωγὴν ὑπὲρ τοῦ κεκοιμημένου ποιούντος· ὃν τρόπον, ὅταν τις νήπιον ἔχῃ τέκνον, καὶ παντελῶς ἀναρθρον καὶ ἀνίσχυρον, εἴτα νοσοῦντο· τοῦτον, ὑπὲρ αὐτοῦ κηρούς καὶ θυμίσμα σὺν ἔλαιῳ εἰς θεῖον ναὸν μετὰ πίστεως ἄξῃ, ὀλοκαυτώσῃ τε ταῦτα διὰ τὴν παιδα· οὐχ ὡς αὐτὸς ὁ παῖς· ταῦτα καὶ κρατεῖ καὶ προσάγει, ὡς τῆς ἀποταγῆς τε καὶ συνταγῆς ἐπὶ τῆς θείας ἀναγεννήσεως· οὕτω καὶ τὸν ἐν Κυρίῳ τελειωθέντα ἐννοεῖται καὶ κρατεῖν καὶ προσφέρειν, τοὺς τε κηρούς καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ τὰ εἰς λύτρον αὐτοῦ προσαγόμενα πάντα· καὶ οὕτω Θεοῦ χάριτι τοῦ μετὰ πίστεως σκοποῦ· οὐδόλως ματαιωθήσεται. Πάντα γὰρ οἱ θεηγόροι ἀπόστολοι, καὶ θρησκῶται διδάσκαλοι, καὶ πνευματοφόροι Πατέρες, ἐν κατοχῇ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ θεμιτὸν γιγνόμενοι, καὶ τῆς ἐκστατικῆς τοῦτου δυνάμεως ποσῶς μεταληφότες, ἐνθέως στόματι θεοφιλῶς ἐθέσπισαν τὰς λειτουργίας, εὐχὰς τε καὶ ψαλμωδίας, ἐτησίους τε καὶ μηνίμας τῶν προλαβόντων, ἅτινα μέχρι τοῦ νῦν τῇ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ χάριτι ἐπαύξουσι καὶ προστίθενται, ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, καὶ βορρᾶ, καὶ νότον, εἰς δόξαν καὶ αἶνον τοῦ Κυρίου τῶν κυρίων καὶ βασιλέως τῶν βασιλευόντων.»

κ'. Εἰτά φησιν ὁ ὑπεναντίας· Εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, οἱ πάντες σωθήσονται, καὶ οὐδεὶς ἀποχρήσει. Εὐγε τοῦτο, καὶ εἶθε. Αὐτὸ γὰρ δεῖξαι, καὶ θέλει, καὶ ζητεῖ, καὶ ἐφίεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρει καὶ καταυφραίνεται ὁ ὑπεράγαθος Κύριος, ἵνα μὴ τις τῶν αὐτοῦ Θεῶν δωρεῶν ἀστοχήσῃ. Μὴ γὰρ ἀγγέλοις τὰ γέγραπτα καὶ τοὺς στεφάνους ἡτοίμασε; μὴ διὰ τὸ σῶσαι τοὺς οὐρανίους νόας ἐπὶ τῆς γῆς παραγέγονε, καὶ ἐκ Παρθένου ἀδιαφθόρως σεσάρκωται, καὶ βροτὸς ἐχηρμάτισε, καὶ παθὼν καὶ θανάτου ἐγεύσατο; μὴ τοῖς ἀγγέλοις ἐρεῖ· «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν κληρονομήσατε;» Οὐκ ἔχει τοῦτο εἰπεῖν ὁ ἀντιλέγων· ἀλλὰ πάντα διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὡς περ πέπονθεν, οὕτω καὶ ἡτοίμασε. Τίς γὰρ ποιῶν πανδαισίαν, καὶ συγκαλέσας

¹¹ Matth. xxv, 34.

VARIAE LECTIOES.

¹ Colb. 1 ουχι αὐτὸς ὁ παῖς. R. 1 οὐχ ὡς αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ παιδὸς, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς. Hugo Eberianus sic reddit· *Verum puer neque contigit neque offert, prorsus existens ignarus sacrificii.* ² Reg. 1 κόπου.

NOTÆ.

ἐν πίστει κεκοιμημένων προσφέρειν· ὡς ἡ ἀρχή· Οἱ τῆς ἐαυτῶν διαβολῆς ἐφθάλμοις ἀπεκρύβοντες· Cyrillus quoque sapientissimus et Alexandria urbis episcopus in oratione cui titulum fecit·

PATROL. Gn. XCV

A tissima oratione de illis qui dormierunt, sic loquitur· «Etsi vel in aere depositus sit, qui cum pietate diem obiit, Christo Deo invocato, oleum et ceram ad sepulcrum ejus accendere non recuset. Grata enim hæc acceptaque Deo sunt, ingensque ab eo præmium referunt. Oleum siquidem et cera instar sunt holocausti· incruentum vero sacrificium, propitiatorium est. Tandem beneficentia erga pauperes, omnis bonæ retributionis additamentum **592** est. Quamobrem qui pro defuncto oblationem facit, idem sibi proponat, quod ille qui filium habet infantem, qui ne verbum quidem proferre queat, ac imbecillum prorsus sit. Quem si deinde morbo laborare contingat, ille cerceos et suffitum cum oleo in templum cum fide afferet, et pro filio incendet et cremabit· non ut puer hæc teneat et offerat, sed veluti abrenuntiationes et pactiones sunt in divina regeneratione. Sic quoque existimet illum, qui in Domino mortem obiit, cerceos et oleum, et cuncta quæ pro ejus redemptione offeruntur, manibus etiam tenere et offerre. Hoc enim pacto, Dei gratia, a fidei sine non abscedet. Nam et divinarum rerum enarratores apostoli, et sacris operantes magistri, affatique Spiritu Patres ac Numine quantum licet correpti, potentiaque ipsius qua homo extra se rapitur utcunque facti participes divino ore ista cuncta, puta missas, preces, psalmodiarum pensa, annuasque defunctorum memorias religiose instituerunt· quæ quidem ad hanc usque diem benignissimi Dei gratia ab ortu solis, usque ad occasum, septentrionemque et austrum, in Dei ac Domini dominorum, ac Regis regum laudem et gloriam augentur, novisque accessionibus amplificantur.»

20. At, inquit adversarius, si res ita se habet, omnes salutem consequentur, nec ea quisquam frustrabitur. Recte sane· quod utinam ita contingat. Hoc enim ipsum est, quod sinit, vult, querit, et expellit Deus. Atque hoc summe boni Domini gaudium et oblectamentum est· ut nullus scilicet donis suis exeat. Nunquid enim angelis præmia et coronas paravit? num hæc de causa in terram venit, susceptaque carne ex Virgine citra corruptionis labem, mortalis factus, cruciatus et mortem subiit, ut cælestes mentes salvas faceret? An dicturus angelis est· «Venite, benedicti Patris mei· possidete regnum quod vobis paratum est¹¹»? Hoc tu qui contradicis, dicere nequaquam potes. Verum omnia ut propter hominem passus est, sic et

paravit. Equis enim est, qui cum epulas instruxerit, vocalis amicis, nollet omnes venire, suisque bonis satiari? Quorsum enim convivium paravit, nisi ut amicos suos illo exciperet? Quod si hoc nobis adeo curæ est, quid de magnifico Deo, qui solus natura supraquam eximie bonus est, dicemus: qui quo plura largitur, hoc magis et oblectatur, quam is qui accipit, maximamque adeo sibi salutem conciliat.

21. Hoc itaque tecum reputa, qui ea quæ dicta sunt, in dubium revocas? quisquis hominum exiguum quidem virtutis fermentum collegit, nec panem statim ex eo facere non sategit; sed, cum id quidem in animo habuerit, vel ob socordiam, vel incuriam, vel imbecillitatem animi, vel moras quotidianie trahendo, non potuit, inopinate præventus cum non speraret, exsectusque improvisa demeritis face, futurum non esse ut justus Judex et Dominus ejus obliviscatur: sed ei post mortem propinquos et amicos suscitabit, quorum mentes regat, et corda trahat, animasque ad opem et 593 auxilium ipse præstandam innectat: hi Domino corda ipsorum divinitus tangente et impellente in id incumbunt, ut quæ a defuncto prætermissa erant, ipsi persolvant. At quisquis rursus flagitiosam vitam undique spinis obsitam, impurisque confertam materiis, posthabitis conscientiae consiliis, duxerit; quin per summam licentiam et accuratioris vitæ neglectum, in voluptatum cœno hæserit, explendoque omnia carnis desideria ommissa ex toto animæ cura, sensum omnino carnalem habuerit: hic si eo in statu interceptus e vita migraverit, neminem qui manum porrigat nanciscetur; sed ita omnino cum eo ægetur, ut ne ab uxore quidem, aut liberis, aut fratribus, aut cognatis, aut amicis ullatenus adjuvetur: utpote quem nec Deus quidem alicujus faciat.

22. Mihi itaque, ac si cui amicitiae juro devinctus sum, illud si fieri potest contingat, ut ipse mihi auxilio sim, nec officii partem ullam inchoatam relinquam. Sin vero haud impletis muneribus mors præverterit, velit Dominus qui dives est in misericordia, cognatos meos et propinquos innectere, animosque eorum et corda accendere, ut per bona Deoque accepta opera mihi quam promptissime suppetias ferant, et si quid humana infirmitate prætermiserim officii, id meo nomine post mortem præstent. Fac, Domine, qui mirabilium Deus es, liberalisque indigentium provisor, ut in adventu tuo nihil aut parvum aut magni occurrat quod vel mihi desit, vel cuiquam eorum qui in te confidunt. Sic enim divino ille eloquio Chrysostomus, cujus supra mentionem feci, me diserte

A τοὺς φίλους, οὐ θέλει πάντας ἐληλυθέναι, καὶ τῶν αὐτοῦ καλῶν ἐμπορηθῆναι; εἰς τί γὰρ καὶ τὴν εὐωχίαν ἡτοίμασεν, ἀλλ' ἢ τὸ τοὺς οἰκείους δεξιῶσθαι φίλους; Καὶ εἰ οὖν ἡμῖν τοῦτο ἐπίσπουδον, τί ἂν τῷ μεγαλοδώρῳ, καὶ μόνῳ φύσει ὑπεραγάθῳ, καὶ φιλανθρώπῳ Θεῷ· ὃς νέμων καὶ δίδους πλείονα χαίρει καὶ ἐπυγάλλεται, ἢ ὁ λαμβάνων, καὶ σωτηρίαν μεγίστην ἐκ τῷ ποριζόμενος.

κα'. Τοῦτο οὖν σκόπει πῶς τις ὁ τοῖς ῥηθείσιν ἀμφοτέρων, ὅτι περ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ὁ μικρὰν ἀρετῶν ζύμην κτησάμενος, μὴ πεφθακὼς ἐκ ταύτης ἀρτοποιῆται, ἀλλὰ βουλευθεὶς μὲν, μὴ δυνήθεις δὲ τοῦτο, ἢ βρθυρίας, ἢ ἀμιλείας, ἢ ἀνανδρίας· ἐνεκιν, ἢ τῆς ἐξ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναβολῆς, ἐπιφρασθεὶς B δὲ καὶ θεωρηθεὶς ὅτι παρ' ἐλπίδα, οὗτος οὐκ ἐπιληθῆσεται παρὰ τοῦ δικαίου Κριτοῦ καὶ Δεσπότου, ἀλλ' ἔγερει ὁ Κύριος αὐτῷ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοὺς οἰκείους καὶ ἀγγιστεῖς καὶ φίλους*, καὶ τούτων τῆς γνώμας ἰθὺναι, καὶ τῆς καρδίας ἐκλύσει, καὶ τῆς ψυχῆς ἐπικαμψέει πρὸς ἀγωγὴν καὶ βοήθειαν τούτου· καὶ σπεύσουσι κινηθέντες θεῶθεν, καὶ ἀψαμένους τοῦ Δεσπότου τῶν καρδιῶν αὐτῶν, ἀναπληρῶσαι τοῦ οὐκ ἐχθέντος ὑστερήματα. Ὁ δὲ αὖ γε βίον πονηρὸν κεκτημένος, συμπεφυρμένον τε δλον ἀκάνθαις, καὶ πλήρη ὄντα ὀλῶν τῶν ἀκαθάρτων, ὅς οὐδέποτε τῇ συνειδήσει διῆξεν, ἀλλ' ἀδείως καὶ ἀδιεφύργως ταῖς τῶν ἡδονῶν ἐνέκειτο ἐυσωδαῖς, πράττων ἀπάσας τὰς τῆς σαρκὸς ἐρέξεις, καὶ μηδὲν ὕλως περὶ ψυχῆς φρονεῖζων, ἔχων ὅτι τὸ φρόνημα σαρκικὸν ἅπαν, καὶ C οὕτω φρασθεὶς ἐκδημήσεται τοῦ βίου, τούτῳ παντελῶς οὐδεὶς ἐρέξει χεῖρα· ἀλλ' οὕτω πάντα τὰ κατ' αὐτὸν διαπραχθήσεται, ὥς μήτι ὑπὸ συνεύνου, ἢ τέκνων, ἢ ἀδελφῶν, ἢ συγγενῶν, ἢ φίλων ἐπικουρηθῆναι τὸ σύνολον, ὅτι μετ' ἔχει Θεὸς ἐν μέτρῳ τοῦτον.

κβ'. Ἐμοὶ γοῦν, καὶ ὅστις ἐμοὶ φίλος, γένοιτο, εἰ μὲν οἶόν τε, αὐτὸν ἐπικουρῆσαι, καὶ μηδὲν καταλείψαι ὑστέρημα· εἰ δ' ἂν φρασθεῖην μὴ τετελειωμένος, κἂν ὁ Κύριος ὁ πολὺς ἐν ἐλέει ἐπικαμψέει μοι τοὺς ἀγγιστεῖς καὶ φίλους, καὶ θερμῆναι τούτων τῆς ψυχῆς καὶ καρδίας, ὥς ἂν δι' ἔργων ἀγαθῶν τε καὶ θεαρέστων ἐπικουρήσωσί μοι λίαν προθύμως, καὶ εἰ D τι ὡς ἄνθρωπος καταλείψω ὑστέρημα, ἀναπληρώσειάν μοι μετὰ τὸν πότμον. Ναί, Κύριε ὁ τῶν θαυμασίων Θεός· καὶ τῶν ἀπόρων πορίστis, μηδὲν εὐρεθείη μοι ἐν τῇ σῇ παρουσίᾳ μικρὸν ἢ μέγα ὑστέρημα, μήτε μὲν πᾶσι τοῖς ἐπὶ σοὶ πεποιθόσιν· οὕτω γάρ μοι καὶ ὁ προμνημονευθεὶς Θεοβόητων Χρυσόστομος διαπρασιώ· καὶ διδάσχει καὶ κράζει, ἵνα καὶ αὐθις τῶν χρηστοτάτων ὡς αὐτοῦ λογίων ἐφάψωμαι.· Εἰ, φησὶν, οὐκ ἐφθασας περιῶν ἐν τῷ βίῳ τὰ τῆς ψυχῆς σου

VARIAE LECTIONES.

* Edit. et Colb. 1 μερισθεῖς. * Hæ duæ voces desunt in R. 1, Colb. 1, nec legerunt OEcolamp. et Nogarola ὡς Billii codex χρηστοτάτων χρυσότατων. R. 1820 habet duntaxat, χρυσότατων.

πάντα διευθετῆσαι, καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου ἐντελεῖται· τοῖς σοῖς μετὰ θάνατον παραπέμψαι σοι τὰ σὰ, καὶ βοήθειαν δοῦναι σοι δι' ἔργων ἀγαθῶν· ἐλεημοσυνῶν λέγω, καὶ προσφορῶν. Κάντε ὅθεν τὸν Ἀυτρωτὴν καταλλάξεις· δεκτὰ γὰρ αὐτῷ ταῦτα καὶ πρόσφορα. » Καὶ πάλιν αὐτὸς ἀλλαχοῦ· « Γράψον, φησὶν, ἐν τῇ σφ. διατυπώσει μετὰ τῶν τέχνων καὶ συγγενῶν, συγγληρονόμον καὶ τὸν Δεσπότην. Ἐχέτω σου ὁ χάρις τοῦ Δικαστοῦ τὸ ὄνομα, καὶ μνήμης μὴ ἀμοιρεῖτω πτωχῶν· καγὼ τούτων ἑγγυητής. Οὐ δίδομεν τοίνυν ἀφορμὰς καὶ προφάσεις τοῦ ζῶντά τινι μὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ φυλάττειν ταύτας μετὰ τὸν θάνατον· ἔκτοπον γὰρ τοῦτο πάντῃ καὶ βέβηλον, καὶ τῆς θείας νομοθεσίας ἀλλότριον· ἀλλὰ καὶ κάλλιστον καὶ θεάρεστον, καὶ εἰς ἅπαν εὐπρόσδεκτον, τὸ πάντα ἄνθρωπον θεοσεβῆ καὶ φιλόχριστον καθάρειν· αὐτὸν δι' ἀγαθοεργίας παντοίας, ἀπεχόμενον πάσης ἀκαθαρσίας, ἐχόμενον δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ φαινῶν προσταγμάτων, ὡς ἂν πρὸς τὸ τέλος ἐληλακῶς, μετὰ παρρησίας λέξοι πρὸς τὸν Δεσπότην· Ἐτοίμη ἡ καρδία μου, ὁ Θεός, ἐτοίμη ἡ καρδία μου· καὶ οὕτως ἡδέως ὑπαντήσοι τοῖς ἐπείχταις ἀγγέλοις. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν· ὀλίγοι καὶ ὀλιγάκις κατὰ τὸν τοῦ Δεσπότης λόγον, ὅτι Ὀλίγοι, φησὶν, οἱ σωζόμενοι. Καίτοι γε τοῦτο οὐχ ἀπλῶς εἰρηκεν ἡ τῶν ὀλῶν Σοφία, ἀλλ' ὡς ἂν τις εἰποι, θαυμαστικῶς, ὅτι Ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι· τὸ λοιπὸν ἐπιστάμενοι, ὅτι ἔργῳδες λίαν εὐρεθῆναι τινι τῆς πρώτης μερίδος, ἐξ ἀνάγκης ἐπάγομεν τὴν δευτέραν, ἀποστολικαῖς τε καὶ Πατρικαῖς ἐπόμενοι ῥήσεσιν· ὡς καὶ τοὺς κατοικομένους Θεοῦ ἀγαθότητι ὠφελίσθαι, καὶ τὴν φιλαδελφίαν ἐκαστὸν ἀνεύρεσθαι, καὶ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδα βεβαιῶσθαι, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν εὐχὴν κρατύνεσθαι, καὶ τὴν περὶ τοὺς θείους ναοὺς συνδρομὴν θερμότη-

594

ανισ αὐγεαλur, resurrectionis spe firmetur, et oratio ad Deum spesque roborentur: ut, inquam, fideles ad divina templa maiori fervore conveniant beneficentiaque erga pauperes latius exporrigatur. »

χγ'-ιδ'. Ἰδὲ κατὰ πόσους τρόπους τὸ πρᾶγμα ἐπιχειρῶς καὶ ὠφέλιμον, παρὰ πόσων ὑποθέσεων ἡ τῶν κατοικομένων ὠφέλεια· ἀφορμὴ γὰρ γίνεται σωτηρίας τῶν καταλεγόντων. Ἐπεὶ εἰ τὸ αἰτίον ἀναιρήσεις, πάντως καὶ τὰ τοῦτου ἀκόλουθα. Τίς γὰρ ἀνάγκη τοὺς μικροψύχους διαναστῆναι πείσοι, καὶ ταύτην διαπράξασθαι, εἰ μὴ πληροφώραν ἔχωσι τοῖς ἑαυτῶν ἀφελείν; Παύσσονται δὲ καὶ αἱ περὶ τὰς διατυπώσεις τῶν πενήτων ἐγγραφόμεναι μοῖραι, καὶ σὺν ταύταις αἱ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν λειτουργίαι, ὁμωδίαί τε καὶ ψαλμωδίαί, τεσσαρακοστὰ σὺν τριτηνάταις, καὶ ἐτήσιοι μνημαὶ καὶ τελεταί, αἵτινες οὐκ εἰς μάτην παρὰ τῶν διδασκάλων ἐπενοήθησαν. Ἀλλὰ

¹¹ Psal. cxi, 2. ¹² Luc. xiii, 15.

VARIAE LECTIOES.

* Edit. ἀλλ' ἐπεὶ τοῦτο μὲν. * Edit. R. codd. 2, Colb. 1 καταλλαγόντων. Melius Billius et Œcolampadius legunt, καταλεγόντων, omnium quæ recensuimus. Nam plura se recensuisse mox innuit aucter, cum ait: Ἐπεὶ εἰ τὸ αἰτίον ἀναιρήσεις, πάντως καὶ τὰ τοῦτου ἀκόλουθα. Unde frustra est vox σωτηρίας, quæ in R. 1 præmittitur ante τῶν καταλλαγ.

A docet et clamat: cujus suavissima verba denuo juvat delibare: « Si, inquit, cum adhuc superstes esses, id non consecutus es, ut animam tuam omni parte rite componeres, hoc saltem in fine vitæ tuis manda et impera, ut post obitum tuum tuas ad te facultates transmittant, perque bona opera, elemosynas scilicet et oblationes, tibi subsidio sint. Nam hinc quoque fiet ut in gratiam cum Redemptore redeas. Hæc enim ipsi grata sunt et accepta. » Ac in alio rursum loco: « In tuis, ait, codicillis una cum liberis et cognatis, hæredem quoque Dominum scribe. Charta tua iudicis nomen habeat, nec memoria pauperum vacet. Atque horum me fide jussorem profiteor. Nec vero his verbis occasionem pretextusve cuiquam damus ut dum in vivis agit, ab elemosynis absterneat, quas post mortem faciendas reponat. Absurdum enim prorsus et profanum hoc esset, et a divina lege alienum. Quin potius id quidem optimum est, Deoque gratissimum et acceptissimum, ut quicumque pietatis est studiosus et Christi amore flagrans, omnigenis operibus bonis se emundans, ab omni spurcitie cobibeat, lucidisque Dei præceptis adhæreat, ut cum ad vitæ finem venerit, cum fiducia Domino dicat: *Paratum cor meum, Deus; paratum cor meum*¹¹; sicque invitantibus urgentibusque se angelis obviam pergat. Verum id quidem pauci ac raro, quemadmodum Dominus ait: *Pauci sunt qui salvantur*¹². Quamquam nec istud simpliciter a summa dictum Sapientia est, verum perinde ac si quis admirando dicat: Quam pauci sunt qui salvi sunt. Cum itaque exploratum sit nobis, perquam difficile esse aliquem qui primi ordinis sit reperire, idcirco posteriorem, apostolorum Patrumque dicta secuti, necessario inducimus ut defuncti divinæ clementiæ subsidia sentiant; aliunde fraternus

23-24. En quot modis res ista utilis et fructuosa sit, et quot quantisque de causis in defunctorum utilitatem conferat. Ipsa enim omnium quæ recensuimus occasio est. Causam quippe si sustuleris, ea subinde quæ ipsam sequuntur auferri necessum est. Nam quæ necessitas eos qui pusillo animo sunt, eo pelliciat ut id muneris expleant, nisi coniectum habuerint fore, ut ipsi charis suis auxilio sint? Quin pauperum quoque portiones describi in testamentis desinent, cessabunt et pro defunctis missæ, hymnorumque et psalmorum cantus, et quæcunque quadragesimo tertioque et nono diebus, atque anno vertente memoriæ

et sacrificia sunt; quæ haud plane frustra ab Ecclesiæ doctoribus instituta sunt. Absit itaque, ut tale quidpiam ullatenus opinemur, aut horum aliquid omittamus.

25. Quod si quis peregrinos et pauperes objiciat nullos sub sibi futuros habere, nec relinquere quidquam valere in missas et erogationes, et dicat: Ecquid tandem isti? an quia inopes sunt peregrini et contempti, nec habent a quibus juven-tur, propterea salutis exsortes erunt? num injustus est Deus, qui habenti daturus sit, ei vero qui non habet, nihil sit largiturus? Apagesis quisquis es rem sic absonam. Justus quippe Deus ac Dominus est; imo, ut verius loquar, ipsa justitia, sapientia, bonitas, subsistensque potentia. Unde pro sua justitia largiter inopi remetietur: sua sapientia ea quæ deerant, supplebit: potentia sua, robustum franget et infirmum roborabit: pro sua tandem bonitate, opus manuum suarum servabit, nisi quis deploratæ palam improbitatis fuerit, rectamque fidem abjecerit, ut sinistra lanx præ gravitate longo propendeat. Aiunt enim viri divinitus eruditi, hominum actiones in extremo vitæ spiritu velut in trutina appendi: ac si quidem dextra lanx supra alteram efferatur, non dubitandum quin, quisquis ille sit, inter dextros angelos animam exhalet. Sin autem paria utrinque momenta sint, Dei clementiam procul dubio vincere. Quin, ut a divinarum rerum interpretibus proditum est, etiamsi trutina nonnihil ad lævam vergat, Dei quoque misericordia supplet id quod desideratur. Habes itaque triplicem Domini sententiam, quarum prima justa est; altera humanitatis plena: tertia immensæ bonitatis. Sequitur quarta, quæ tunc denique locum habet, cum flagitiosæ actiones nimium præponderant. Eheul fratres, nam 595 hæc etiam justissima prorsus est, ut quæ damnatis non nisi justa decernat.

26. Sin aliqui beatum orbis universi lumen Basilium²⁵ dixisse objiciant: « Nolite errare; Deus non irridetur²⁶. Mortuum in sacrificium non adhibetur. Vivam, inquit, hostiam tuam offeras. Non potes ex mensæ tuæ reliquiis excipere regis purpuratos. Nam qui ex eo quod superfluum est affert, is acceptus non est. Tu vero ea quæ post exactum vitæ curriculum tibi superfuerint, ei cujus beneficiis auctus es, offerre non dubitas? » Ad quæ nos respondemus, recte loqui ac docere Magnum Basilium. Verum ad quos orationem habeat, animadvertas velim. Nimirum ad avaros, ad raptores, ad homines ab omni humanitatis fœdere et misericordia alienos: quod ipse testatur cum ait: « Ad cor

A μη γένοιτο, ἢ δοῦναι καθόλου, ἢ παραλείψασθαι τι τούτων.

κε'. Εἰ δὲ τις λέγοι περὶ τῶν ξένων καὶ πενητῶν, οὐ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνισομένους οὐδέ κέκτηνται, οὔτε μὴν λειτουργιῶν ἢ διαδόσεων ἀπόμοιραν καταλιπεῖν ἐξισχύουσι. Τί ἄρα, φησὶν, οὗτοι; μὴ διὰ τὸ ἀπορεῖν αὐτοὺς καὶ ξένους ὑπάρχειν καὶ παραλελογισμένους, καὶ συμπόνους μὴ ἔχειν, ἀστοχῆσουσι σωτηρίας; Οὐκοῦν ἄδικος ὁ Θεός, ἵνα τῷ ἔχοντι δώσει, τῷ δὲ μὴ ἔχοντι παρέξει οὐδέν; Ἀπαγε τοῦτο πᾶς τις ἐξ ἑαυτοῦ. καὶ γὰρ δίκαιος ὁ Θεὸς καὶ ἀεσπότης, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τάληθέστερον, αὐτοδικαιοσύνη καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις ἐνυπόστατος. B Ὡς οὖν δίκαιος, ἀντιμετρήσοι τῷ ἀπόρῳ τὰ εὐπορα. ὥς δὲ σοφός, τὴν τῶν ὑστερημάτων καταλλαγὴν πραγματεύσεται. ὥς δυνατός δὲ, τὸν ἰσχυρὸν κατεάξει, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐνισχύσει. ὥς δὲ ἀγαθός, τὸ τῶν οἰκείων χειρῶν διασώσει πλαστούργημα, εἰ μὴ τίς ἐστι τῶν προδόντων κατεγνωσμένων, καὶ τῶν τῆς ὁρθῆς πίστεως ἀποπτυστῶν, οὕτως ἡ εὐώνυμος πλάστιγξ ἐπὶ πολὺ βαρυνθήσεται. Φασὶ γὰρ οἱ φωτισθέντες θεόθεν ἄνδρες, ὅτι περ ὥς ἐν ζυγῷ ἐν τῇ ὁσάτῃ πνοῇ αἱ τῶν ἀνθρώπων δοκιμάζονται πράξεις. καὶ εἰ μὲν ἡ δεξιὰ πλάστιγξ τῆς ἐτέρας ὑπερέξει, εὐδολον ὥς ἐν τοῖς δεξιόις ἀγγέλοις ὁ τυχὼν ἐναποφύξειεν. Εἰ δ' αὖ ἐξ ἰσοῦ ἀμφοτέρα, νικᾷ πάντως ἡ τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπία. Ἄλλ' ὥς φασιν οἱ θεηγόροι, εἰ καὶ μικρὸν ἡ τρυτάνη ἢ ἐν εὐώνυμοις νεύσει, καὶ τηνικαῦτα ὁ τοῦ Θεοῦ ἔλεος ἀναπληρώσει τὸ δέον. Ἰδοὺ τρεῖς αἱ τοῦ Δεσπότης θεῖαι κρίσεις. ἡ μὲν πρώτη, δικαία. ἡ δὲ δευτέρα, φιλάνθρωπος. ἡ δὲ τρίτη, ὑπεράγαθος. Εἴτα ἐκ τούτων ἡ τετάρτη, ὅποταν αἱ πονηραὶ πράξεις ὑπερταθμισθῶσιν ἄγαν. Οἴμοι, ἀδελφοί. καὶ ταύτῃ δικαιοτάτῃ πάντως, δίκαια θεοπίζουσα τοῖς κεκριμένοις.

κε'. Εἰ δὲ τινες λέγοιεν περὶ Βασιλείου τοῦ μακαροῦ καὶ οἰκουμενικοῦ φωστῆρος, ὥς εἰρηκτός αὐτοῦ. « Μὴ πλάνασθε. Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. Νεκρὸς εἰς θυσίαν ὁὐκ ἀνάγεται. Ζῶσαν, φησὶ, προσάγαγε τὴν θυσίαν σου. Μὴ δύνασαι ἐκ τῶν τῆς τραπέζης σου λειψάνων τοὺς λαμπροὺς δεξιῶσασθαι τοῦ βασιλέως. καὶ γὰρ ὁ ἐκ τοῦ περισσεύματος προσφέρων, ἀπρόσδεκτος. Σὺ δὲ, ἃ μετὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἐπερίσσευσας, ταῦτα προσφέρεις τῷ εὐεργέτῃ; ἔρωμεν. Καλῶς ὁ Μέγας Βασιλεὺς καὶ καλεῖ καὶ διδάσκει. ἀλλ' ἴδε καὶ πρὸς τίνας λέγει. πρὸς πλεονέκτας, πρὸς ἄρπαγας, πρὸς παντελῶς ἀσπόνδους τε καὶ ἀνελεήμονας, ὥς αὐτὸς μαρτυρεῖ, λέγων. « Λιθὴν διαλεγόμεθα καρδίαν. » Καὶ. « Ὅτι ἐν μὲν

²⁵ Rom. in divitem. ²⁶ Galat. vi, 7.

VARIE LECTIONES.

^b Edit. παραλήψασθαι. * Quod hic Billius mutat cum Oecolampadio ἑαυτοῦ in αὐτοῦ, est elegantis Græcæ locutionis ignoratio. (Combesis.) ^d Colb. 1, ex emend. τῆς εὐωνύμου πλάστιγγος ἡ ἐτέρα ὑπερέξει. * R. 1, Colb. 2 τὸ λείπον R. 2 τὸ ὅλον, τὴν φιλάνθρωπιαν ἐμβαλὼν πρὸς τὴν τοῦ λείποντος ἀναπλήρωσιν. ^f Cod. Basil. R. 1, Colb. ut apud Basil. θυσιαστήριον, ad altare.

ἔζησας χρόνον, καθυπαθῶν τοῦ βίου, καὶ τῇ τρυφῇ διαβρέων, οὐδὲ προσδίδειν ἔχειν τοὺς πένητας. Ἀποθανόντος δὲ σου, πῶς μισθὸς ἐργασίας ὀφείλεται; » Καὶ αὖθις, ὅτι « Ἐπισκοπεῖ μοι ἡ οἰκία τοῦ γείτονος, » καὶ ὅτι « Ὁ πλεονέκτης οὐκ αἰδεῖται χρόνον, οὔτε γνωρίζει ὅρια, ἀλλὰ πυρὸς δικήν, πάντα καταλαμβάνει καὶ ἐπινέμεται, καὶ ὡς ποταμὸς ὀρμηθεὶς, τῇ φορᾷ παρασύρει τὸ ἐνιστάμενον, » καὶ ἕτερα τούτοις ἐφάρμιλλα, ἅτινα πάντες ἴσασιν, οἱ ἐμμελῶς τῇ πανιέρῳ τούτου βίβλῳ προτεπικύψαντες, ὅτι πρὸς τοὺς μηδαμῶς τοῖς πένησιν ἐντολήν δεδοκότας, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων ἀρπάζοντας, ὁ λόγος ἐξήρτηται.

κζ'. Καὶ μή τις εἰποι· Καὶ ποῦ φησιν εὐρεθῆναι τοιοῦτον ἄνθρωπον, πλούτῳ κομῶντα, καὶ τοὺς πένητας μὴ οἰκτείροντα; Ναί, ὅντως εὐρίσκεται, καθὰ καὶ προείρηται ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις χρόνοις, ἐν οἷς καὶ ἐν τοῖς τοῦ δοιδίμου καὶ πανοσίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος (5), ὁ μετελθὼν ἐξ ἀσπονδίας εἰς παντελῇ ἐλεημοσύνῃ καὶ οὐσιότητι, Πέτρος ὁ τελώνης ποιεῖ. Φέρεται γάρ ἐν τῇ τούτου πινολίᾳ τοῦ βίου δέλω, ὅτι, φησὶν, ἐν ἐκστάσει αὐτοῦ γεγονότος, καὶ τὰς οἰκείας πράξεις σταθμιζομένης θεοσαμένου, κατιδίην λέγεται σιλήνιον ἐν ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ ζυγοῦ πλάστιγγι, ὃ καὶ αὐτὸ μετ' ὀργῆς ἀντὶ λίθου εἰς τὸ τοῦ πένητος κατέκλυσε πρόσωπον· δι' ἧς ὀπτασίας ἐπὶ τὸ λῆαν θεοσεβὲς κατηντηκέναι δέδεικται ὁ μακάριος οὗτος Πέτρος.

κη'. Ἰδοὺ τοιγαροῦν ἀναμφίβολος ἐγνώρισται, πρὸς οἷους ὁ μέγας Βασίλειος τὸν λόγον ἐσκεύασε. Ἰέγονε γάρ καὶ λιμὸς τηνικαῦτα ἰσχυρὸς τε καὶ μέγας κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον· καὶ οἱ μὲν πλουτοῦντες τῇ φειδωλίᾳ νικῶμενοι, τὸν πλοῦτον συναίχον· οἱ δ' αὖ πένητες ἀπορίᾳ πιεζόμενοι, τῷ λιμῷ διεφθέροντο. Ἦνοιξε τοίνυν ὁ θεὸς οὗτος Ποιμὴν, τοῖς ἀποτόμοις αὐτοῦ καὶ καμπτικοῖς^h, ἅμα δὲ, καὶ καταπληκτικωτάτοις λόγοις, τὰς τῶν ἐχόντων ἀδεῶς ἀποθήκας. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἀπέφηεν, οὐκ ἂν οἱ πένητες διετράφησαν, οὔτε μὴν οἱ πλουτοῦντες πρὸς οἶκτον ἐκάρθησαν. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα.

κθ'. Ἡμεῖς δὲ σπεύσωμενⁱ, ὅση δύναμις, ἐπὶ D

A saxenim loquor. » Et rursus : « Quando in vivis agebas, voluptatibus indulgens, luxuque diffuens, ne quidem pauperes videre sustinebas. Nunc cum e vita discesseris, quæ tandem operi tuo merces debetur ? » Et iterum : « Vicini domus mihi tenebras offundit. » Et : « Avarus nec tempus reveretur, nec limites ullos agnoscit ; sed ignis instar in omnia invadit et grassatur, rapidique fluminis in morem impetu suo quidquid occurrit secum trahit : » aliaque his similia, quæ quidem omnes qui sanctissimo hujus viri libro incubuerunt, esse pronuntiata norunt adversus illos qui non modo nihil pauperibus impertierunt, sed et ea quæ isti habebant rapuerunt.

27. Nec quisquam dicat : Potestne hic reperiri homo, qui cum divitiis affluat, pauperum calamitate non moveatur ? Ita certe, inveniri potest, sicut etiam, cum in multis aliis temporibus, tum celebratissimi sanctissimique Joannis Misericordis ætate inventus est Petrus quondam publicanus, qui ex summa inhumanitate ad eximiam misericordiam sanctitatemque transiit. Cum enim aliquando, ut in beatissimæ Vitæ Joannis libro proditum est, raptus ille extra se fuisset, suæque opera ad lancem expendi viderat, siligneum panem unum, quem etiam ipsum in pauperis ejusdam faciem saxi loco iratus conjecerat, in dextra trutinæ lance conspexisse dicitur. Quo viso commotus beatus hic Petrus ad summam pietatem evasisse comperitus est.

C 28. En itaque sine dubio constat in quosnam Basilius sermonem habuerit. Nam eo tempore cum fames ingens et atrox exorta esset, divitesque nulla victi commiseratione opes suas comprimerent, pauperes egestate et fame confecti peribant. Eamobrem divinus Pastor sermonibus, cum ad flectendos, tum etiam ad perstringendos animos accommodatissimis, divitum 596 horrea patefecit. Ni enim hoc perorandi genus adhibuisset, nec pauperes levati, nec rursus divites inflexi ad misericordiam fuissent. Atque hæc ille.

29. Nos vero pro virili nostra provideamus, ne

VARIÆ LECTIONES.

† R. 2, Col b. † φιληδονίᾳ. † R. 1, Colb. † καθαρτικοῖς. † Billius levi conjectura vocem ἐπὶ τούτων delevit, cum auctor ea inducat tertium genus Christi parabolarum, quod illi incommodum videtur. Nec vero malo triplex illud ex materia expressum Christi parabolarum genus, iis scilicet in rebus versans, quæ aut firma existentia durant, vel possunt contingere, vel exstiterunt : quo etiam modo Nogarola vocem ἀποδοτεγμένων, reddiderat, in qua nihil aptius Billius, quam certis argumentis nituntur, quam OEcolumpius, quem sugillat in præcedenti voce ἐνδοχομένων. Combefisius.

NOTÆ.

(5) Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, Joannis Misericordis ; alias Eleemosynarii. Male omnino Billius : Hic fuit archiepiscopus Constantinopolitanus. Joannem putavit Jejunatorem, quem Nicephorus Callistus, lib. xiii, cap. 34, propter misericordiæ erga pauperes studium commendat : cum tamen ea quæ hic refert auctor, ad Alexandrinum pertineant, ut ex ejus Vita constat, Leontio scriptore, et Anastasio interprete cap. 7. Male rursum Billius ex Nicephoro, c. 53, Joannem nostrum episcopum Cyprium

facit ; qui Cyprius cum esset, Alexandrinus præsul fuit, Joannes Langi ad cap. 34 Nicephori, de Jejunatore, Alii, inquit, Joannem Eleemosynarium nominant, cujus sacri cineres in arce Budensi fuere. Fuerunt nimirum veri Misericordis sacra pignora quondam Budæ in capella Regia in castro, ubi festum ejus celebrabatur insequenti die post festum S. Martini, ut auctor est Pelbertus de Temesvar in fine Pomaerii de sanctis. Hæc Combefisius.

in horrendo isto formidabilique judicio, sive in secundo judicis nostri adventu, a necessariis nostris eo nomine accusamur, quod ea neglexerimus quæ pro illis præstanda nobis erant: in primis vero si res suas procurandas suaque deposita nobis commiserant. Neque enim hoc quisquam existimet in tremenda illa concione aliis alios ignotos fore. Omnino plane suum quisque proximum agnoscet: non quidem ex corporis figura, sed perspicaci mentis oculo. Unde vis istud probemus? Audi Christum Dominum in pauperis parabola hoc aperte dicentem: « Elevans, inquit, oculos suos dives, vidit Lazarum in sinu Abraham patriarchæ sedentem¹; » similiter proinde et Abraham agnovit. Nec quis dicat rem hanc parabolam esse, atque idcirco ea non demonstrari id quod nobis propositum est. Divinæ siquidem Salvatoris nostri parabola rerum sunt quæ perstant, quæque contingere possunt, et quæ palam exstiterunt.

30. Quinimo, ut Joannes Chrysostomus ait: « Non eos duntaxat quos hic novimus, sed et illos quos nunquam vidimus, agnoscemus. Nec enim Abraham vidisti unquam, nec Isaac, nec Jacob, nec patriarchas, nec prophetas, nec apostolos, nec martyres; quos tamen in generali illo et tremendo cœli cum conspicias, protinus agnosces, et dices: En Abraham, et Isaac, et Jacob, et reliqui patriarchæ. En Petrus, et Paulus, et omnes apostoli. En Deiparens David et prophetarum agmen. En præcursor Joannes, et Stephanus martyrum princeps, sanctorumque conventus. » Basilus item divinarum rerum peritissimus, ad avaros orationem habens: « Non tibi, inquit, Christi tribunal ante oculos pones? cum illi quos injuria affeceris, undique te cingent, et clamoribus insequentur. Nam quocunque verteris oculos, perspicua scelerum simulacra cernes. Hinc pupillos, illinc viduas, aliunde pauperes quos male multasti, famulos quos flagris lacerasti, vicinos quorum animos offendi, » etc.

31. Ad hæc beatus Ephræm, cui secundus Christi adventus exactissime manifestatus fuit, sic etiam loquitur: « Tunc, inquit, a liberis parentes condemnabuntur, qui bona opera non patnaverint: atque in illa hora familiares suos miserum cernent. Cumque nonnullos eorum in dextra parte collocari videbunt, tum ab eis secedentes ultimum vale largis vultibus pronuntiabunt. » Ille rursum qui a theologia cognomentum habet: « Tunc Cæsarium, inquit, fulgentem, gloriosum, hilaremque conspiciam, qualis nempe mihi in somnio visus es, fratrum desideratissime. » Athanasius denique, vita

τῆς φρικτῆς καὶ φοβερᾶς ἡμέρας, τῆς δευτέρας φημι τοῦ Κυρίου παρουσίας, ὑπὸ τῶν οἰκείων μὴ ἐγκληθῆναι, ὡς τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ἀμελήσαντες· καὶ μάλιστα οἱ παρ' αὐτῶν ἐπιτροπὰς λαβόντες καὶ παραθήκας. Μὴ γὰρ οἰέσθω τις, ὅτι οὐκ ἀναγνωρισμὸς ἐκάστου πρὸς ἑκάστον ἐπὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης συναγωγῆς γενήσεται. Ναί, ὅντως ἕκαστος ἀναγνωρίει τὸν πλησίον αὐτοῦ, οὐ τῷ τοῦ σώματος σχήματι, ἀλλὰ τῷ διορατικῷ τῆς ψυχῆς ὁρματι. Πόθεν, ἀπειτεῖς, τοῦτο παριστρεφόμεθα; Ἀκούε τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ ἐν τῇ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου παραβολῇ ἀριδύλως διδάσκοντος, ὅτι, φησὶν, « Ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ πλούσιος, ἐγνώρισε τὸν πτωχὸν Λάζαρον ἐν τῷ τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ κόλπῳ καθήμενον· » ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν Ἀβραάμ. Καὶ μὴ τις εἴποι, διὰ τὸ παραβολὴν εἶναι τὸ πρᾶγμα, τὴν σκοπὴν ὑπάρχειν ἀναπείθειτον. Αἱ γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεῖαι παραβολαί, πραγμάτων εἶναι ἐστῶτων, ἐνδεχομένων, καὶ ἀποδεικνυμένων.

λ'. Ὁ δὲ Χρυσόστομος Ἰωάννης, τὰδε φησὶν· ὡς, « Οὐ μόνον τοὺς ὧδε γνωστοὺς γνωρίζομεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδέποτε εἰς ἡμετέραν ἀφικμένους θέαν θεωρήσομεν. Καὶ γὰρ τὸν Ἀβραάμ οὐχ ὥρακα, οὐδὲ τὸν Ἰσάκ, οὐδὲ τὸν Ἰακώβ, οὐδὲ τοὺς ἀρχιπάτορας, οὐ τοὺς προφῆτας, καὶ ἀποστόλους, καὶ μάρτυρας· ἀλλ' ἰδὼν τοὺτους ἐπὶ τῆς καθολικῆς ἐκείνης καὶ φρικτῆς πανηγύρεως, γνώρισας ἑρεῖς· Ἰδοὺ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ οἱ λοιποὶ πατριάρχαι. Ἰδοὺ Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ πάντες οἱ ἀπόστολοι. Ἰδοὺ Δαβὶδ ὁ θιοπάτωρ, καὶ προφητῶν ὁ ἑσμός. Ἰδοὺ ὁ πρόδρομος Ἰωάννης, καὶ Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς, καὶ ἡ πλειὸς τῶν ἁγίων. » Εἰτ' αὖθις ὁ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος πρὸς τοὺς πλεονέκτας διαλεγόμενος, « Οὐ πρὸ ὀφθαλμῶν, φησὶ, λήψῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον; ἐπειδὴν σε κύκλῳ περιστάντες οἱ παρὰ σοῦ ἡδικημένοι καταδοῶσί σου. Ὅπου γὰρ ἂν περιάγῃς τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐναργεῖς ὄψῃ τῶν κακῶν τὰς εἰκόνας. Ἐνθεν τοὺς ὀρφανοὺς, ἐκείθεν τὰς χήρας· ἐτέρωθεν τοὺς καταχονδυσθέντας ὑπὸ σοῦ πένητας· τοὺς οἰκέτας, οὓς κατέβαινες· τοὺς γείτονας οὓς παρώργιζες, » καὶ τὰ τοῦτων ἐξῆς.

λα'. Ὁ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ δευτέρας παρουσίας ἀκριθέστατος μύστης Ἐφραίμ ὁ μακάριος, οὕτως διδάσκει· « Τότε, φησὶ, τέκνα τοὺς ἑαυτῶν κατακρινούσι γονεῖς, ὡς μὴ τὰ χρηστὰ διαπραξαμένους ἔργα. Καὶ ὅτι βλέπουσι τοὺς γνωρίμους ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ οἱ ἄθλιοι· καὶ ὁπότεν τινὰς ἐξ αὐτῶν τοῖς δεξιόις ἰδῶσι καταταχθέντας¹ μέρεσιν, ἀποχωριζόμενοι, ὀρηνούσι τὸ συντακτήριον. » Καὶ αὖθις ὁ τῆς θεολογίας ἐπιώνυμος, « Τότε, φησὶ, Καיסάριον ὀψομαι, λαμπρὸν, ἐνδοξόν, ἀγαλλόμενον, οἶός μοι καὶ κατ' ὄναρ ὡφθῆς, ἀδελφῶν φίλτατα. » Εἰτα ὁ ἐν βίῳ καὶ λόγῳ περίελεπτος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλη-

¹ Luc. xvi, 25.

VARIAE LECTIONES.

¹ Reg. 2, Coll. 2 ἱστορήσομεν. R. 1820 ἀνιστορήσομεν. ² Coll. 3, Reg. 1 διδάσκων. ³ Reg. 1 καταταχθέντας. Reg. 1820 καταχθέντας.

σίας θεμέλιος Ἀθανάσιος, τάδε φησὶ περὶ τῶν ἐν Ἀ Κυρίῳ νεκρῶν· ὅππῃ· Καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς τοῖς σωζομένοις καὶ χάρις, τὸ μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἀλλήλοις ψυχικῶς συνεῖναι καὶ συνευφραίνεσθαι, ἀπειθοχὴν ἔχοντας τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἀποκληροῦσθαι θείων δωρεῶν· οἱ δ' ἀμαρτωλοὶ, καὶ ταύτης τῆς παραμυθίας ἐστέρηνται. Οὐ γὰρ ἔχουσι τὸ διαγνωτικὸν ἐν ἀλλήλοις. Ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ πανδήμῳ θεάτρῳ, καθὼς αἱ πράξεις ἀντακαλυμμέναι πάντων, οὕτω καὶ τὰ πρόσωπα γινώριμα παρὰ πάντων, ἕως οὗ ὁ πάντων ἔσχατος γένηται χωρισμός· καὶ ἀποπεμφθήσεται πᾶς τις, εἰς ἐν ἡτοίμασε τόπον ἐνυτῷ· οἱ μὲν δίκαιοι μετὰ Θεοῦ, καὶ ἀλλήλων· οἱ δ' ἀμαρτωλοὶ, ἐν τοῖς ἐκτόποις, ἧ καὶ μετ' ἀλλήλων· ἀλλ' ὁμοῦς ἀγνώστως. Ἀπεστέρηνται γὰρ, καθὼς προεῖρηται, καὶ τῆς τοιαύτης παραμυθίας.

λβ'. Ποῖα δὲ καὶ ἕρα αἰσχύνῃ τοῖς κατησχυμένοις γενήσεται, εἰ μὴ κατάδηλοι τοῖς πᾶσιν ᾖσι; Τότε γὰρ χαλεπὴ καὶ μεγίστη αἰσχύνῃ, ὅταν καὶ γνωρίζῃ τις, καὶ γνωρίζηται πάλιν· πᾶς γὰρ αἰσχυρόμενος, τοὺς ἐγνωκότες αὐτὸν αἰσχύνεται· ἐπεὶ τῷ ἐν ἀγνώστοις ἀγνώστῳ, οὐδεμία μικροῦ δεῖν αἰσχύνῃ καταισχυνομένη γενήσεται. Ἀναμριβόλον οὖν τοῦτο καὶ ἀναντιρρόητον, ὡς ἀριδὴλως ἀλλήλους γνωριοῦμεν οἱ πάντες· καὶ τότε ὁ ἑλεγχος πάντων τῶν ἀπρεπῶς βιωσάντων κατ' ὀφθαλμοὺς ἐκάστῳ γενήσεται.

λγ'. Ἀθάλας τοίνυν τοῖς κατ' ἐμὲ πᾶσι· καὶ οὐαί, κατὰ τὸν θεῖον Ἐφραίμ, τοῖς ἐξ ἀριστερῶν λαχοῦσι. Μακάριοι δὲ καὶ παρμάκαρες, οὓς ὁ Δεσπότης ἐκ δεξιῶν καθιδρύσει· φωνήν τ' ἀκουτίσειν εὐλογημένην, ἧς ἀξιοθεῖναι πάντες ἀκοῦσαι, οἱ φυλάξαντες τὴν ὁρθόδοξον πίστιν, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐμπορηθῆναι πάντων, ὧν τὸ κάλλος ὁμοῦ βροτῶν οὐκ εἶδεν, οὔτε μὴν ὧτα παράπαν ἤκηκόει, οὔτε καρδίᾳ λελόγιτται καθόλου. Ἀμήν· γένοιτο, Δέσποτα ζωοδότα, ταῖς ἐνταύξει τῆς πανάγνου Μητρός σου, καὶ τῶν ἀδύλων καὶ σεβαστῶν σου νόων, καὶ πάντων ὁμοῦ, Ἀόγε, τῶν σῶν ἁγίων, τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων. Ἀμήν.

¹¹ Matth. xxv, 34.

VARIE LECTIONES.

¹² R. 1, Colb. 2 πᾶσι.—Regius alter: Ἐκ δεξιῶν καθιδρύσει, καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καταξιώσει· ἧς γένοιτο καὶ ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν· Quos a dextris Domini collocabit, et regni cælorum fieri compotes concedet; quod et nos adipisci contingat munere et clementia Domini nostri Jesu Christi, cum quo sit Patri et Spiritui sancto, gloria, majestas, et honor, nunc et semper, et in sæcula. Amen.

et doctrina clarus, et Ecclesiæ Dei columen, hoc modo de illis qui in Domino mortui sunt, loquitur: « Illud quoque Deus iis qui salvi erunt concessit, ut usque ad communem resurrectionem animis una versentur et oblectentur, divina quæ ipsos manent, beneficia præstolantes. Peccatores contra hoc etiam solamine orbatī sunt, quia non habent quo sese mutuo internoscant. Verum in generali illo theatro, uti cunctorum actiones detectæ, ita omnium perinde facies notæ omnibus et conspicuæ erunt, quoad unusquisque tandem ab invicem sejungentur, inque eum locum, quem sibi quisque paraverit, mittentur: ac justī quidem cum Deo simulque versabuntur; peccatores vero in semotis locis, etsi alii cum aliis, sic tamen ut se mutuo non cognoscant. Nam hujusmodi quoque solatio destituti erunt.

32. Quali autem pudore alioqui suffundi probrosi poterunt, nisi conspicui omnibus fiant. Tunc enim gravis et maximus est pudor, cum quispiam simul et agnoscit et agnoscitur. Quisquis enim erubescit, ab iis qui se noverunt erubescit. Quia ille, qui inter ignotos versatur, vix erubescere possit, dum ignominia afficitur. Quod itaque nos omnes mutuo sumus agnitori, hoc extra dubitationem et controversiam prorsus est. Tuncque adeo quicumque inhoneste turpiterque vixerint, ante cunctorum oculos coarguentur.

Eben ergo omnibus qui mei similes sunt! et, ut beati Ephraemi verbis utar, vix illis qui sinistram partem sortientur. Contra beati ac summe beati, quos a dextris Dominus collocabit, quique benedictam vocem audient¹¹: quam nobis omnibus qui rectam fidem servavimus, divino munere contingat audire, universisque illis bonis impleri, quorum pulchritudinem nec mortalium oculus vidit, nec aures penitus audierunt, nec mens omnino cogitatione complexa est. Ita fiat, Domine vitæ largitor, intercedente purissima Matre tua, una cum incorporeis venerandisque cœlestibus mentibus, et cunctis sanctis, qui simul omnes tibi, o Verbum Patris, ab orbe condito placuerunt. Amen.

598 IN EPISTOLAM DE CONFESSIONE ADMONITIO.

Epistolam de confessione, deque ligandi et solvendi potestate, Joannis Damasceni nomine inscriptam ex Anglia accepi a viro de bonis litteris bene merito Cl. D. Thoma Gale, decano Eboracensi, qui et translationem Latinam quam ipsemet adornaverat una typis edendam peramanter mihi transmisit. De opusculi argumento primum dicam, tum deinde probabo Damascenum meum ejus auctorem non esse.

Epistola, quam damus, respondetur ad quemdam qui quæsierat quo jure monachi, qui presbyteri seu sacerdotes non essent, confessiones fidelium exciperent, eosque pronuntiata absolutione reconciliarent. Etsi ejusmodi consuetudo apud Latinos non inolevit, invaluisse tamen apud Græcos certum est, eamque divinorum ascetarum libris testatam auctor fatetur. Monumenta quæ ipse triverat, præ manibus hodie non habemus, quæ consulamus. Ut vero quæ non clara, nec diserta narrantur, quæque leguntur quæstione vi Anastasiana, omittam, Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus in epistola canonica, ubi respondet quæstioni 16 *De presbyteris orthodoxis, sive etiam Hilarione et Eustathio monacho, haberentne potestatem pœnitentiæ censuras dandi*, hoc declarat: Ἐπειδὴ δὲ ἐμφαίνει ἡ ἐρώτησις, εἰ δεῖ τὸν μὴ ἔχοντα ἱερωσύνην, δίδουαι κατὰ ἀπορίαν πρεσβυτέρου κατὰ πλείτην προσιόντος, οὐκ ἔξω εἰκότος καὶ τὸν ἀπλῶς μοναχὸν ἐπιτίμιον δίδουαι. Quia vero interrogatio innuit, num qui sacerdos non sit, infligere pœnitentiam possit, ubi non adest presbyter, secundum fidem illius qui accedit nihil obsoni est, quin simplex monachus pœnæ censuram impertiat. Quocirca actione 9 synodi octavæ Theodorus Protospatharius coram Patribus declaravit, se perjurium quod contra sanctum Ignatium CP. admiserat, eximio cuidam monacho Stylitæ confessum esse, injunctamque ab eo pœnitentiam ad eum usque diem obisse: καὶ ἐξηγόρευσα τὸ ἀμάρτημα, καὶ ἔλαβον ἐπιτίμια, καὶ φυλάσσω ταῦτα μέχρι τοῦ νῦν. Romanus Lecapenus imperator, cum se simili perjurii scelere obstrictum sentiret, accitis undique trecentis monachis, peccata sua omnia ex charta cunctis illis audientibus recitavit, καὶ πάντων τῶν μοναχῶν συγχώρησιν ἔόντων, omnibusque monachis indulgentiam dantibus, mox communionem obtinuit. Hæc narrat incertus continuator historiæ Constantini Porphyrogenetis. Joannes Antiochenus patriarcha, qui undecimo labente sæculo scribebat, in epistola *Contra donationes monasteriorum laicis factas*, asserit ab annis quadringentis, τετρακοσίων ἤδη χρόνων παρωχηκότων, et ab exortu præsertim hæresis Iconoclasticæ, cum Leo Isaurus ejusque filius Copronymus, monachos imprimis vexarent, eo honoris monasticum ordinem provectum fuisse, ὥς καὶ τὰς ἐξομολογήσεις καὶ ἐξαγγελίας τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ τὰς ἐπ' αὐταῖς ἐπιτίμιας καὶ ἀφεσίμους λύσεις εἰς μοναχοὺς μετατεθῆναι, ut confessiones et enuntiationes peccatorum, eorumque pœnæ et absolutiones ad monachos translatae sint: καθὼς καὶ ἐστὶ νῦν ὁράται γινώμενον, quemadmodum nunc quoque fieri videmus. Atqui hæc consuetudo vigeat adhuc apud Græcos sæculo decimo tertio. Nam Balduinus Latinorum imperator Constantinopolitanus in epistola *Ad omnes toto orbe Christianos*, hæc inter alia schismaticis impingit: *Hæc est gens, quæ omnes Latinos non hominum nomine dignatur, sed canum, quorum sanguinem effundere pene inter merita reputatur, nec ulla satisfactione satisfaciunt laici monachi, penes quos, sacerdotibus submotis, tota ligandi atque solvendi consistit auctoritas.* Hanc ecclesiasticæ disciplinæ perturbationem prohibitam reperio canone 44 Nomocanonis, quem Cotellerius t. I *Monum. Eccl. Græcæ* evulgavit. Sic enim habet: *Qui suscipit confessiones, debet esse, aut sæcularis sacerdos, aut ἀββαδοπρεσβύτερος, monachus presbyter: μοναχὸν μὴ ἔχεισθαι, non autem monachus (simplex utique) excipiat.* Huc forsitan facit quod Balsamon in expositione canonis Carthaginensis declarat, *sacratos, seu sacerdotes monachos, ἱερωμένοι μοναχοί, male facere confessiones excipiendo sine 599 permissione episcopi, a fortiori vero eos qui sacerdotes non sint, πολλῶν δὲ μᾶλλον οἱ ἀνέροι.* A qua lege neque præfectos cœnobiorum excipit. Omitto ejus responsionem ad quæst. 19 ad Marcum quam videre est in jure Græco-Romano. Disertius vero abusum improbat eique adversatur Nicephorus Chartophylax in epistola ad Theodosium inclusum, quæ habetur pag. 342 *Juris Græco-Rom.* Οἱ δὲ μὴ ὄντες ἱερεῖς μοναχοί, ἰνκὺιλ, δεχόμενοι λογιζομένους τινῶν, καὶ ἑστρουόντες καὶ λύοντες, γινώσκόντων, ὅτι ἀκανονίστως τοῦτο ποιοῦσι. *Monachi sacerdotes, qui aliorum ratiocinia confessionesve suscipiunt, ligantes et solvantes, noverint se id contra canones facere.* Sancti enim Patres, nec sacerdotes ipsos volunt sine jussu antistitis regionis pœnitentes reconciliare, ut canon 6 et alii synodi Carthaginensis declarant. Nῦν δὲ οὐκ οἷδ' ὅπως καταφρονεῖται ἡ τοιαύτη διάταξις. Nunc vero qui factum sit, ut constitutio hæc sperneretur. Verum nos ea quæ scripta sunt referimus. Cæterum in fragmento alterius, ni fallor, epistolæ ad eundem Theodosium, *De ligandi et solvendi potestate*, quod Latine exstat in Biblioth. PP. hæc rursum ait: *Ligandi solvendique potestas pontificibus ipsis a clementissimo Deo nostro mandata est.* Siquidem ad Petrum ait: «Quæcunque ligaveritis, ligata erunt: et quæcunque solveritis, soluta.» Unde olim omnes oportebat ad ipsos pontifices accedere, suæque illis occulta prodere; et sic vel renuntiationem vel repudium facere. Ignoro autem qui factum sit, ut hæc minus observentur: quamvis existimem, pontifices negotii tardio et frequentis multitudinis turbulentia fatigatos, id operæ ad monachos transmississe, ad eos scilicet, qui vere probati sint, aliisque valeant esse utiles. Nihil enim inexpertis et indoctis permiscerunt, etc. Hæc Nicephorus iste, quem

nono sæculo scripsisse aiunt; sed de cujus ætate nihil certi comperi. Præter ejus ac Joannis Antiocheni opinationes, auctor epistolæ alteram hanc affert causam, cur quivis monachi, quantilibet sacerdotis non essent, confessionibus auditis, peccatores reconciliare consuescerent. Nimirum populos ob frequentia schismata et hæreses quas episcopi presbyterique sui identidem amplectebantur, necnon propter ipsorum imperitiā et inordinatos mores, propter quos omni ecclesiastico gradu et auctoritate privandi secundum canones fuissent, iis neglectis, monachos convenire satius duxisse, a quibus, uti spiritualioribus, vitæ mutandæ rationem et documenta addicerent. Quamquam vero Epistolæ scriptor, remittendarum culparum potestatem ab episcopis et presbyteris fuisse translatam dicit, haud tamen eos ob vitam male compositam illa proprie et in totum destitutos censet, nec nisi consuetudine sola fas esse agnoscit monachum reconciliationis causa adire nullo sacerdotali gradu decoratum. Quinimo peccata remittere posse sacerdotes solos posse docet: ἱερωργοῖς γὰρ καὶ μόνοις αὐτοῖς συγγεχωρηται; cæterum illis duntaxat, qui necessariis ad id hoc muneris dotibus instructi; qui scientia, probis moribus, ardenti charitate, et fervidis ad Deum supplicationibus habiles et idonei sint ad peccatorem revocandum ad meliorem frugem. Frustranea quippe est pronuntiata labiis tenus absolventi formula; nisi confessarius, ceu medicus alter, operam prius omnem ponat ad inflicta animo vulnera sananda: nisi tanquam consiliarius, ad sinceram conversionem peccatorem informet; suisque demum apud Deum precibus reconciliationem illius veluti mediator et sequester procuret, pœnitentis peccata in semet suscipiendo, quo simul cum illo expiet. Istis namque muneribus, non judiciis solum, fungi confessarius debet, ut vere sit πνευματικός, *Spiritualis* (hoc enim nomine confessarium Græci significant). Quæ omnia fuse enarrantur ab auctore epistolæ, nunquam satis Ecclesiæ ministris inculcanda. Quamquam vix benignam interpretationem admittunt, quæ in fine subjungit de magistro quondam suo, quem, licet sacerdos non esset, propter eximias virtutes animi dotes, vero habuisse ait potentiam ligandi atque solvendi; ut similibus monachis eandem perinde concedere non dubitet.

At vero Damascenus noster sententiam hanc minime tenuit, qui in libro *De hæresibus*, inter Massalianorum errores hunc refert, quod cum asceticam vitam ostentarent, eos qui variis criminibus obnoxii ad se accederent, ἀνεπὶ τῶν αὐθεντίας, nulla sacerdotum auctoritate muniti, omni peccati labe abs se mundandos pollicerentur. Insuper Joannes Antiochenus morem illum, de quo disputamus, Copronymo antiquiorem non censet, nec proinde Damasceno: auctor vero eum ab ascetis qui dudum ante 600 se vixerant, testatum asserit; imo a sancti Pachomii ævo incepisse insinuat, ex quo is regulam et habitum monachorum ab angelo susceperat: id quod etiam monachi tempore Balsamonis sæculo duodecimo contendebant. Enimvero fieri posse non videtur, ut Joannes Damascenus qui sæculo octavo corrente floruit, illius abusus testes priscos Patres citaret, cum sæculo septimo saltem medio Anastasius monachus Sinaita in oratione *De sacra synaxi*, non alios confessionum exceptores agnoscat, præter sacerdotes: Ἐξομολόγησαι Χριστῷ διὰ τῶν ἱερέων τὰς ἁμαρτίας σου. *Confiteri Christo per sacerdotes peccata tua.* Quod vero Anastasius isæ sæculo septimo scripserit, nec proinde diversus sit ab eo qui Ὁδὴν contra Acephalos scripsit, infero, ex ejusdem homilia in Psalmum sextum, in qua se non solum Mauritio imperatore recentiori prodit, verum et in primis ipsomet loco ubi de illo loquitur, significat se in ea regione morari, quæ non jam Christianis principibus, sed Mohammedanis potius pareret, dum his verbis utitur: Ἐν οἷς καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾆς ἐπὶ Μωυρρίτου τοῦ τῶν Χριστιανῶν βασιλέως. *In his quæ nostro ævo contigerunt, sub Mauritio Christianorum imperatore.* Frustra siquidem vocem *Christianorum* interjecisset, nisi infideles, adeoque Sarraceni, Palæstina, in qua orationes habebat, tunc potiti essent. Quod enim idem ipse auctor sit utriusque illius homiliæ, non ex sola nominis conformitate, sed et ex styli dictionisve consonantia agnoscitur. Atqui Eutychius Alexandrinus in Annalibus narrat, Anastasium, qui homiliam istam pronuntiavit in Psalmum sextum, esse Baanem illum, qui cum ab Heraclio deferisset quo tempore Sarraceni Syriam invadebant, perduellionis suæ penam veritus, monachum in monte Sinai assumpto Anastasii nomine professus est. Unde ulterius colligitur, cur in Ὁδῇ Mohammedani Arabes perstricti sint ab Anastasio. Rursunque propter ambarum homiliarum, quam dixi convenientiam, deterritus fui, ne eam quæ est *De sacra synaxi*, propter codicis Palatino-Vaticani n. 269 auctoritatem Joanni Damasceno ascribi posse vel saltem suspicarer. Sed Joannes cœnobii Raythensis præfectus longe disertius Anastasio, eodem sæculo septimo sacerdotem solum peccata remittendi potestate frui testificatus erat in scholio ad hæc verba gradus iv. *Scalæ Joannis Climaci: Ad confessionem peccatorum, sine qua nullus remissione potietur. Quia simpliciter*, inquit, *confiteri peccata tenemur ex necessitate divini mandati, patet ex apostolicis traditionibus et regulis ab eis propositis Ecclesiæ catholicæ per Spiritum sanctum, quorum et canones et instituta tenentes, DEI SACERDOTIBUS, juxta eorum præceptum, peccata confitentes, indulgentiam et remissionem accipere efficiamur digni.* Hæc profecto evincunt, vetustiores Damasceno vitæ spiritualis magistros non solum ignorasse, verum et improbaturos potius fuisse pravum illum morem quo monachi, qui sacerdotes non essent, peccatores auditis confessionibus reconciliarent. Quin et hoc opus Joannis Raythensis Joanni Damasceno fuisse ignotum nunquam concessero. Mea itaque de auctore Epistolæ opinio hæc est, eum nec Syrum, nec Palæstinum fuisse, sed alterius regionis quæ patriarchæ Byzantino subesset: quia nullo aperto monumento constat, Orientales Christianos perturbationem hanc ordinis ecclesiastici tolerasse, tam catholicos, quam Nestorianos et Jacobitas; eum ex testimoniis quæ præmonitionis hujus initio allata sunt, certum habeamus eam invaluisse apud Græcos et Asianos.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΡΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΔΕΣΜΕΙΝ ΚΑΙ ΛΥΕΙΝ.

S. JOANNIS DAMASCENI
EPISTOLA DE CONFESSIONE

NECNON POTESTATE LIGANDI ET SOLVENDI.

601 1. Quæsisit a tenuitate mea, Pater et frater, A tibi que et exponerem mandasti, num liceat peccata confiteri aliquibus illorum qui monasticam vitam agunt, nec tamen sacerdotio ornatī sunt. Sed et illud adjicis: « quia scilicet audimus potestatem ligandi et solvendi solis sacerdotibus fuisse datam. » Et hæc sane sunt divinæ animæ tuæ et fervidæ religionis verba. At nos quidem amplexi sumus tuum istud circa res bonas propositum. Nam cupis erudiri in iis quæ divina sunt et sacra: verum haud profecto idonei sumus, qui de istis, aut disceptemus, aut quidquam scribamus: quamobrem et silere plane maluissemus. Nam de rebus spiritualibus spiritualiter dijudicare eorum est, qui sunt ab affectibus liberi et sancti: a quibus nos nimium quantum distamus et vita et sapientia et virtutibus.

2. Enimvero, quoniam, ut scriptum est: « Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate », hæc tibi non meis quidem verbis, sed ex ipsa divinitus inspirata Scriptura [respondeo] non tam docens, quam ex illa testimonia afferens, ad ea quæ a me quæsisisti illustranda. Ita fiet, Dei gratia, ut a præcipitiis hinc inde mihi et meis auditoribus caveam; hinc quidem vitans exemplum illius, qui occultavit talentum; illinc vero illius audaciam, qui dogmata divina indigne et ex vana gloria, imo obscura ratione explicat. Unde igitur potius sumamus principium sermonis, quam ab eo rerum omnium principio, quod principio caret? Hoc enim melius est, et sic firma stabunt quæ sumus dicturi. Neque enim ab angelis creati fuimus, sed a sapientia illa superna, saltem si a gratia Spiritus mystice informati fuerimus, et quotidie semper doceamur: quam etiam nunc invocantes, dicere aggrediamur, primum exponendo quis sit confessionis modus, et quæ illius potestas.

¹ Psal. CLIV, 19.

α'. Ἐπέταξας τῇ εὐτελείᾳ ἡμῶν, Πάτερ καὶ ἀδελφεῖ, ἐρωτηματικῶς, εἰπεῖν σοι, εἰ ἄρα ἐνδέχεται εἰς μονάζοντάς τινας ἐξαγγέλλειν τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, ἱερωσύνην μὴ ἔχοντας· προσθεὶς καὶ τοῦτο, « Ἐπειδὴ ἀκούομεν τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν ἐξουσίαν τοῖς ἱερεῦσι δίδασθαι μόνοις. » Ταῦτα μὲν τῆς σῆς φιλοθείου ψυχῆς, καὶ τοῦ διαπύρου φόβου καὶ τὰ ῥήματα. Ἡμεῖς δὲ ἀπεδεξάμεθα σου τὴν πρὸς τὰ καλὰ πρόθεσιν, ὅτι ζητεῖς μανθάνειν περὶ θείων καὶ ἱερῶν πραγμάτων· οὐχ οἷός τε δὲ πρὸς τὸ ταῦτα διακρίνειν καὶ γράφειν ἑμὲν, καὶ διὰ τοῦτο σιωπᾶν ἐβουλόμεθα· τὰ γὰρ πνευματικὰ συγκρίνειν πνευματικῶς, τῶν ἀπαιθῶν καὶ ἀγίων ἀνδρῶν ἔστιν, ὧν ἡμεῖς κατὰ πολὺ βίω καὶ λόγῳ καὶ ἀρεταῖς μακρὰν ἀφαστήκαμεν.

B

β'. Ἀλλ' ἐπεὶ « Ἐγγύς », ὡς γέγραπται, Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ, ταῦτά σοι οὐδὲ ἡμῶν λόγων, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, οὐ διδάσκων, ἀλλὰ τὰς μαρτυρίας περὶ τῶν ἐπιρωτηθέντων μοι φέρων σοι ἐξ αὐτῆς· ἵνα ἐξ ἀμφοτέρων χρημῶν ἑμαυτὸν Θεοῦ χάριτι, καὶ τοὺς ἀκούοντάς μου διατηρήσω· ἀπὸ δὲ τοῦ τὸ τάλαντον κατακρύψαντος, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀναξίως τὰ θεῖα, καὶ κεινοδόξως, μᾶλλον δὲ ἐσκοτισμένως ἐκτιθεμένου δόγματα. Πόθεν οὖν τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου ποιήσωμεν, ἢ ἐκ τῆς ἀνάρχου τῶν πάντων ἀρχῆς; Τοῦτο γὰρ ἀμεινον, ἵνα καὶ τὰ λεγόμενα βέβαια. Οὐ γὰρ παρ' ἀγγέλων ἐκτίσθημεν, οὐδὲ παρ' ἀνθρώπων ἐμάθομεν, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀνωθεν σοφίας, εἰσὺν τῆς διὰ τοῦ Πνεύματος χάριτος, μυστικῶς ἐδιδάχθημεν, καὶ καθ' ὥραν ἤδη διδασκόμεθα· καὶ νῦν ἐπικαλεσάμενοι λήξωμεν ὧδε, τὸν τρόπον πρότερον τῆς ἐξαγορεύσεως, καὶ τὴν δύναμιν ἐκτιθέμενοι.

C

VARIE LECTIONES.

• Leg. καλὰ τὰ.

γ'. Ἐξαγόρευσις τοίνυν οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ χρεῶν ἁπολογία, εἶναι ἐπίγνωσις σφαλμάτων καὶ ἀφροσύνης ἰδίης, ἔργων πτωχείας κατάνγνωσις. Καὶ καθὼς ἐν Εὐαγγελίοις παραβολικῶς εἶπεν ὁ Κύριος δανειστῇ τινι, φησὶν· « Ἦσαν δύο χρεωφειλέται, καὶ ὁ μὲν εἰς ὧρειον αὐτῷ δηνάρια πεντακόσια, καὶ ἕτερος πεντήκοντα· μὴ ἔχοντων οὖν ἀποδοῦναι, ἀμφοτέροις ἔχαριζατο. » Τοιγαροῦν ἅπας πιστὸς χρεῶν ὑπάρχει ὑπεύθυνος τοῦ ἰδίου Δεσπότη καὶ Θεοῦ, καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ ἔλαβε, τοῦτο δὲ καὶ ἀπειτηθῆναι μέλλει ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ φοβικοῦ κριτηρίου αὐτοῦ, ὅτε γυμνοὶ καὶ τετραχελισμένοι ἅπαντες, βασιλεῖς ἑμοῦ καὶ πτωχοί, παριστάμεθα. Τινὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα, ἃ οὐδεὶς ἀνθρώπων ἰσχύσει ἀναριθμῆσαι· τέως δὲ τὰ χρεῖττονα καὶ τελειώτερα· τὴν ἐκ τῆς καταδίκης ἐλευθερίαν, τὸν ἐκ μiasμοῦ ἀγιασμόν, τὸν ἐκ τοῦ

3. Igitur confessio nihil est aliud quam debitorum professio, sive errorum agnitio, vel propriæ stultitiæ et inopiæ condemnatio. Quemadmodum et in Evangelio parabolice loquitur Dominus: « Erant, inquit, duo debitores quidam forneratori: unus debebat denarios quingentos, et alter quinquaginta. Non habentibus itaque illis unde redderent, utrique condonavit ». Omnis igitur fidelis debitor est Domino suo, et Deo obnoxius, et quod ab illo accepit, hoc reposcendum est ab eo in tremendo et terribili illo iudicio, quando nudi et discooperiti coram eo, reges simul et inopes, apparebimus. Audi vero quænam **602** sint ab eo nobis data. Multa sane sunt illa, quæ et nullus mortaliū enumerare valeat: inter alia ista sunt meliora et perfectiora, scilicet liberatio a condemnatione, sanctificatio a pollutione, transitus e tenebris in lucem ejus inenarrabilem, quod ejus liberi filii et hæredes per sacrum baptismum facti simus, quod Deum ipsum induerimus, quod Spiritum sanctum in nobis inhabitantem acceperimus; qui quidem sigillum regium est quo Deus proprias oves obsignat: ac ne plura memorem, quod Deo ipsi similes effecti simus. Hæc, inquam, omnia et alia his plura, illico nobis baptizatis per Spiritum sanctum conferuntur: quæ et divina portio et thesaurus solent appellari.

δ'. Αἱ δὲ ἐντολαὶ τοῦ Δεσπότη, ὡς περ τῶν ἀπορρήτων τούτων χαρισμάτων καὶ δωρεῶν ἐδόθησαν φύλακες· οἷα δὲ πάντοθεν περικυκλοῦνται τὸν πιστὸν, καὶ τὸν ἀποκαίμενον θησαυρὸν ἐν τῇ αὐτοῦ ψυχῇ ἀτυλὸν διατηροῦσαι, καὶ πᾶσιν ἐχθροῖς καὶ κλέπταις ποιοῦσαι ἀνεταχείρητον. Ἀλλὰ γὰρ νομιζομένον φυλάττεσθαι παρ' ἡμῶν τὰς ἐντολάς τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀχθόμεθα*, ἀγνοοῦντες, ὅτι μᾶλλον παρ' ἐκείνων ἡμεῖς φυλαττόμεθα. Ὁ γὰρ τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς τηρῶν, οὐκ ἐκείνας, ἀλλ' αὐτὸν διατηρεῖ καὶ φυλάττει ἀπὸ τῶν ὀρωμένων καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν, περὶ ὧν ἀναριθμήτων ὄντων καὶ φοβερῶν ὁ Παῦλος λέγων ἐδήλωσεν· « Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, » καὶ τὰ ἑξῆς, τὰ ἐν τῷ αἵρι δηλονότι, τούτων ἀφανῶς δεῖ παρατασσομένων κατ' ἡμῶν. Ὁ οὖν φυλάττων τὰς ἐντολάς, φυλάττεται ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὸν ἐμπιστευθέντα αὐτῷ πλοῦτον τὸν τοῦ πατρὸς Θεοῦ οὐκ ἀπόλλυσιν. Ὁ δὲ ἐκείνων

4. Porro mandata Domini tanquam custodes harum ineffabilium gratiarum et donorum data fuerunt, quippe quæ fidelem hominem et thesaurum in ejus anima repositum, unde quaque circumcinctia, inviolabilem conservent, eumque ab omnibus hostibus et furibus intactum præsent. Atqui existimamus mandata Dei hominum amantissimi nobis custodiri, et ideo ingemiscimus gravati, ignorantes nos potius ab illis custodiri. Nam qui Dei mandata servat, non tam illa quam seipsum servat et custodit ab hostibus visibilibus, de quibus, cum sint innumerabiles et metuendi, Paulus hoc iudicium fecit, cum scriberet: « Non est nobis lucta adversus sanguinem et carnem », etc., sed adversus aërios spiritus qui semper, licet invisibiliter contra nos militant. Qui igitur mandata Dei custodit, ab ipsis vicissim custoditur, et opes sibi a Deo creditas non perdit. Qui vero mandata Dei negligit, nudus apprehenditur, et ab hostibus facile capitur, ac opibus istis omnibus deperditis, Regi et Domino eorum omnium, de quibus prælocuti sumus, debitor constituitur. Sunt autem ea ejusmodi, ut vel similia homo retribuere vel repræsentare nequeat. Sunt enim cælestia et e cælis venerunt, et quotidie venit, qui eadem fidelibus afferat et dispenset. Ubinam autem qui hæc acceperunt, si semel illa amiserint, eadem rursus reperire possunt? certe nullibi. Sicut neque Adamus, nec ejus

* Luc. vii, 41, 42. * Ephes. vi, 15.

VARIE LECTIONES.

• Forte πάροδον. * In marg. καυχώμεθα.

posterorum quisquam sui ipsius aut cuiusquam A consanguineorum restorationem efficere valuit, nisi solus qui supra naturam est Deus, Dominus, inquam, Jesus Christus, secundum carnem ejus filius factus venisset, ipsum Adamum et nos divina potentia a lapsu excitaturus. Porro qui aliqua tantum e mandatis Dei servare vult, alia autem prodit, sciat is, quod si vel unum neglexerit, se sic universas illas opes esse amissurum. Finge apud te mandata Dei esse duodecim armatos viros, qui in circuitu consistent, teque nudum in medio ipsorum custodiant. Finge rursus alios ejusmodi adversarios, qui undique te obsideant, qui te comprehendere et statim interficere contendunt. Si igitur unus e duodecim sponte cadat, locumque suum velut apertam januam hosti derelinquat, quid commodi ex reliquis undecim perpicies, uno aliquo in medium eorum irrumpente, et te audacter obtruncante, iis in auxilium tuum se nequaquam convertere valentibus? fac etiam illos velle sese ut te tueantur convertere, sane et **603** ipsi ab adversariis absumentur. Verum non ita se res habebit erga te, si mandata servaveris. Nam ubi tu ab uno hoste vulneratus corrueris, illa continuo avolant omnia, utpote quæ vires suas paulatim amiserint. Aliud adhuc exemplum habe. Quemadmodum dolium vino oleove repletum, etiamsi undequaque non sit pertusum, tamen si unum fuerit ex aliqua parte foramen, totum quod intus est paulatim effluit: pari modo qui unum aliquod ex mandatis negligit, paulatim a reliquis omnibus excidit. Ita enim dixit Christus: « Habenti dabitur, et abundabit; ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo¹. » Et rursus: « Quisquis solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit (nempe per suam transgressionem) homines sic facere, minimus vocabitur in regno caelorum². » Et Paulus: « A quo enim et quis superatus est, hujus est et servus³. » Et iterum: « Aculeus mortis peccatum est⁴. » Et non dixit, hoc aut aliud peccatum, sed omne quaecunque fuerit peccatum, illud esse aculeum mortis. Illud autem vocat aculeum mortis, quoniam ab eo vulnerati moriuntur. Igitur omne peccatum est ad mortem⁵. Quicumque enim vel semel peccavit, mortuus que factus obnoxius, quasi dejectus a prædonibus jaceat.

5. Qui mortuus est quid aliud cupit, quam ut D resurgat? et qui debitor, nec habet unde solvat, quid optat nisi ut debiti remissionem accipiat, ne in carcerem detrudatur, donec debitum reddiderit: quod quoniam non habet unde solvat, e tenebris nunquam exiturus sit. Ita se habet ille, qui a latronibus istis spiritualibus confoditur: omnino optat ut medicus ad eum veniat compatiens et

ισχυσεν ἀπιργάσασθαι, εἰ μὴ ὁ ὑπὲρ φύσιν Θεὸς κατὰ σάρκα Υἱὸς αὐτοῦ γεγονώς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐλθὼν, κάκεινον καὶ ἡμᾶς τοῦ πτώματος θεϊκῇ τῇ δυνάμει ἐξήγειρεν. Ὁ δὲ μὴ πάσας τὰς ἐντολὰς, ἀλλὰ τινὰς μὲν φυλάττειν δοκῶν, τινὰς δὲ προδοῦς, γινωσκέτω ὅτι καὶ μὴδὲ ἀμελήσει, καὶ οὕτω τὸν πλοῦτον ὅλον ἀπόλλυσιν. Ὑπόθου μοι δώδεκα ἀνδρας ἐνόπλους εἶναι τὰς ἐντολὰς, καὶ κυκλόθεν ἱσταμένους, καὶ μέσον ἑαυτῶν γυμνόν σε ὄντα φυλάττοντα; τοιοῦτους δὲ πάλιν ἄλλους μοι νόει περιτοιχοῦντας πάντοθεν, καὶ ἐπιχειμένους ἀντιπάλους παλαιστὰς, καὶ λαβεῖν σε ζητοῦντας καὶ κατασφάζει εὐθύς; εἰ οὖν εἰς ἐκ τῶν δώδεκα θελήματι καταπίπτειν, καὶ ὡς θύραν ἀνεργημένην τῷ ἀντιπάλῳ ἵαται τὸν τόπον αὐτοῦ, τί τῶν λοιπῶν ἐν δέκα ἀνδρῶν ἔσται ὄφελος, τοῦ ἐνὸς μέσον εἰσελθόντος αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀφειδῶς κατατεμόντος; ἐκείνων μὴ ἐπιστραφῆναι δυναμένων εἰς τὴν βοήθειαν; Εἰ γὰρ καὶ ἐπιστραφῆναι θελήσουσι, κάκεινοι ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ἀναλωθήσονται. Οὐχ οὕτως δὴ πάντως ἔσται καὶ σοῦ φυλάττοντος τὰς ἐντολὰς. Ὑπὸ ἐνὸς γὰρ τρωθέντος σοῦ ἐχθροῦ καὶ καταπεσόντος πᾶσαι ἀφίπτανται κατὰ μικρὸν τὴν ἰσχύν ἀφαιρούμεναι. ἄλλως δὲ καὶ ὡς ἀγγεῖον οἴνου πεπληρωμένον ἡ ἐλαίου, εἰ καὶ μὴ πάντοθεν διατρηθῇ, ἀλλ' ἐξ ἐνὸς μέρους μίαν γενομένης ὀπῆς, ὅλον τὸ ἐνδόν κατ' ὀλίγον ἀπόλλυσιν, οὕτως καὶ ὁ μίαν ἀθετῶν ἐντολῆς, κατὰ μικρὸν τῶν ἄλλων ἀπασῶν ἐκπίπτει, καθὼς φησιν ὁ Χριστὸς: « Τῷ ἔχοντι δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται: ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὁ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν: « Ὁ λύσας μίαν τῶν ἐντολῶν μου τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξας, διὰ τῆς παραβάσεως δηλονότι, οὕτως τοὺς ἀνθρώπους πωλεῖν, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » Καὶ ὁ Παῦλος⁶: « Ὁ γὰρ τις ἡττήται, τούτῳ καὶ δεδοῦλωται. » Καὶ πάλιν: « Τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία. » Καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἡδε ἡ ἡδε, ἀλλὰ εἰς δ' ἂν καὶ εἰς ἡ ἁμαρτία, αὕτη κέντρον τοῦ θανάτου ἐστίν. Κέντρον δὲ τοῦ θανάτου καλεῖ, ἐπειδὴ τιτρωσκόμενοι θνήσκουσι: καὶ ἐστὶν οὖν πᾶσα ἁμαρτία πρὸς θάνατον. Ἀπαξ γὰρ ὁ ἁμαρτήσας, ὡς ὁ Παῦλος φησιν, ἡδὴ τέθνηκεν, ὑπόδικος γεγονώς χρέους καὶ ἁμαρτίας ἀπὸ τῶν ληστῶν ἐαθεὶς κείμενος.

jam est, ut ait Paulus⁷, cum debito peccato-

εἶ. Ὁ ἀποθανὼν τί ἄλλο εἰ μὴ τὸ ἀναστῆναι ἐπιποθεῖ; καὶ ὁ χρεωστῶν, καὶ μὴ ἔχων ἀποδοῦναι, εἰ μὴ τὸ λύσιν τοῦ χρέους λαβεῖν, καὶ μὴ εἰς φυλακὴν βληθῆναι, ἕως ἂν τὸ ὄφλημα ἀποδῷ; ὅπερ καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν, οὐδέποτε, ἦτουν τοῦ σκότους, ὑπεξελύσσεται. Οὕτως καὶ ὁ ὑπὸ τῶν νοητῶν ληστῶν συντριβείς, πάντως ἱατρὸν ζητεῖ πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν συμπαυῆ τε καὶ εὐσπλαγχνον. Οὐ γὰρ ἔχει ζῶντα τὸν

¹ Luc. xix, 26. ² Matth. iv, 19. ³ II Petr. ii, 19. ⁴ I Cor. xv, 56. ⁵ I Joan. v, 16. ⁶ Rom. vi, 10.

VARIE LECTIONES.

⁶ Imo Πέτρος, Petrus.

τοῦ Θεοῦ φόβον ἐν ἑαυτῷ, ἵνα πρὸς τὸν ἱατρὸν ἐκεί-
νος μᾶλλον πορεύσῃται· ἀλλὰ ὑπὸ τῆς καταφρο-
νήσεως τὴν τῆς ψυχῆς δύναμιν ἐκλυθεὶς κεῖται θεώ-
ρημα φρικτὸν καὶ ἐλκεῖν τὸς ὁρῶσι καλῶς, μᾶλλον
δὲ πνευματικῶς τὰ ψυχικὰ παραπτώματα. Ὁ τοίνυν
δοῦλος γεγονώς διὰ τῆς ἁμαρτίας τῷ διαβόλῳ,
«Ὁὐκ οἶδατε γὰρ, φησὶν, ὅτι δοῦλοι ἐστέ τῷ ὑπακούετε,
εἴτε δικαιοσύνης εἰς δικαιοσύνην, εἴτε ἀνομίας εἰς
τὴν ἀνομίαν.» Καὶ εἰς καταγέλωτα τοῦ Πατρὸς καὶ
Θεοῦ, καταπάτημα δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἀποστατήσασιν
ἀπὸ Θεοῦ, ὁ τοιοῦτος γεγονώς, καὶ γυμνὸς τῆς βασι-
λικῆς ἀλουργίδος, καὶ μεμλανωμένος ἀπολειφθεὶς,
ἀντὶ δὲ τέκνου Θεοῦ τέκνον τοῦ διαβόλου γενόμενον,
τί διαπράττειται, ἵνα πάλιν ἐν κατασχέσει γένηται
ὧν ἐξέπεσεν; Πάντως ὅτι μεσίτην καὶ φίλον Θεοῦ
ζητήσῃ, καὶ δύνατὸν εἰς τὸ ἀποκαταστήσῃ αὐτὸν
εἰς τὸ πρότερον, καὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καταλλάξῃ
αὐτόν. Ὁ γὰρ τῷ Χριστῷ κολληθεὶς διὰ τῆς χάριτος,
καὶ μέλος αὐτοῦ γεγονώς, καὶ υἱοθετηθεὶς αὐτῷ,
εἴτα τοῦτον ἀφείς ὡς περ κύων εἰς τὸν ἴδιον ἑμετον
ἐπιστρέψῃ, καὶ ἡ πόρνη γυναικί, παλλακῇ, ἡ ἐτίμῳ
σώματι συναφθῇ, ὡς τὸν Χριστὸν ἀτιμάσας καὶ
ἐνυδρίσας, μετὰ τῶν ἀπίστων κατακρίνεται, ἐπει-
δὴ, κατὰ τὸν Θεὸν Ἀπόστολον, «Σῶμα Χριστοῦ
ἐσμεν, καὶ μέλη ἐκ μέρους.» Ὁ οὖν συμπλεκόμε-
νός τῇ πόρνῃ, τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ μέλη πόρνης
ποιεῖ. Ὁ δὲ ταῦτα πεπραχώς, καὶ οὕτω παροργί-
σας αὐτοῦ τὸν Διεσπότην καὶ Θεόν, οὐ δύναται ἄλλως
καταλλαγῆναι, εἰ μὴ διὰ μεσιτείαν ἀνδρὸς ἁγίου καὶ
φίλου καὶ δούλου Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀποφυγῆς τοῦ
κακοῦ.

5. Διὰ τοῦ[το] φύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν πρῶτον. Εἰ
γὰρ ταύτης τῷ βέλει τρωθώμεν, ἀλλὰ μὴ ἐγχερόν-
σωμεν τῷ ἰσθμῷ ταύτης, καὶ μέλειτι γλυκαινόμενοι, μὴδὲ
ὡς ἄρκτος πληγείσα τὸ τραῦμα μείζον διὰ τῆς αὐτῆς
πράξεως ἐργασώμεθα, ἀλλ' εὐθὺς πρὸς τὸν ἱατρὸν
τὸν πνευματικὸν δράμωμεν, καὶ τὸν ἰὸν τῆς ἁμαρ-
τίας διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως ἐξεμέσωμεν· τὸ δηλητή-
ριον αὐτῆς ἀποπτύσαντες, καὶ ὡς ἀντιφάρμακον τὰ
διδόμενα μετανοίας ἐπιτίμια σπουδαίως παρ' αὐτοῦ
λάβωμεν, καὶ μετὰ πίστεως αἰετὸς θερμῆς ταῦτα ἐπι-
τελεῖν καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ ἀγωνισώμεθα. Πάντες γὰρ
οἱ τὸν ἐμπιστευθέντα πλοῦτον αὐτοῖς κενώσαντες
ἅπαντα, καὶ μετὰ πορνῶν καὶ τελωνῶν τὴν πατρι-
κὴν οὐσίαν καταναλώσαντες, καὶ ὑπὸ πολλῆς ἀισχύ-
νης τὸ συνειδὸς αὐτῶν κάτω νεῦον, καὶ μὴδὲ ἀνα-
νεῦσαι δυνάμενον ἔχοντες, ἀπαρῥήσιαστοι ὄντες, ζη-
τοῦσιν εἰκότως ἀνθρώπων Θεοῦ ἀνάδοχον γενέσθαι
τοῦ χρέους αὐτῶν, ὅπερ, ὡς οἶμαι, γενέσθαι ἀδύνα-
τον ἀνευ μετανοίας εἰλικρινοῦς καὶ ἐπιπόνου, τοῦ
μείλλοντος ἢ καὶ βουλομένου καταλλαγῆναι Θεῷ.
Οὐδὲ γὰρ ἠκούσθη ποτὲ, ἢ ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γρα-
φαῖς, ἵνα τις ἀναδίδῃται ἁμαρτίας ἐτίμου, καὶ ὑπὲρ

A misericordia plenus. Non enim habet in seipso ser-
ventem Dei timorem, quo ipse potius ad medicum
accedat; sed solutis animæ viribus per præcepto-
rum Dei contemptum jacet spectaculum terribile
simul et miserandum omnibus qui recte, hoc est
spiritualiter, animarum lapsus contemplantur. Qui
igitur per peccatum factus est diaboli servus: «An
nescitis, inquit, quod servi estis ejus cui obedi-
tis, sive justitiæ ad justitiam, sive iniquitatis ad
iniquitatem?» Qui, inquam, jam factus est ludi-
brium Deo et Patri, et ab hostibus qui a Deo
desciverunt, conculcatur, nudatus regia purpura,
fuligine oppletus et abjectus, ex Filio Dei jam fi-
lius diaboli factus, quo se vertet, ut rursus in
possessionem eorum unde excidit restituatur, om-
nino mediatorem quærat oportet, qui et Deo acce-
ptus sit et qui valeat eum in priorem locum resti-
tuere; hoc est Deo et Patri ipsam reconciliare.
Qui enim Christo conjunctus est per gratiam,
membrum ejusdem est factus, et in filium adopta-
tus, si illum postea derelinquens, cum cane ad
proprium vomitum redeat, et mulieri meretrici,
vel concubinæ, vel alii cullibit corpori copuletur;
is, inquam, ut qui Christum dedecore et contu-
melia affecerit, cum infidelibus damnatur. Quando-
quidem enim secundum divinum Apostolum, «Cor-
pus Christi sumus et membra ex parte. Qui igitur
meretrici copulatur, Christi membra fecit membra
meretricis.» Qui ista perpetrarit, atque ita Do-
minum et Deum suum ad iram provocaverit, **604**
C non alia ratione potest in gratiam restitui, nisi per
mediationem cujuspiam viri sancti, amici et servi
Christi, et per fugam ab omni malo.

6. Propterea igitur fugiamus primo peccatum:
sin vero contingat nos illius telo vulnerari, ejus
tamen veneno ne tempus agendi concedamus, ac
si melle inescati essemus, neque ut ursæ saucia
vulnus efficiamus majus, eadem iterum atque ite-
rum facitendo: sed continuo ad spiritualem me-
dicum curramus, venenum peccati per confessio-
nem evomamus, virus ejus exspuamus, et tanquam
antidotum, ab eo viro pœnitentiæ multas studiose
recipiamus, quas fervida fide et cum Dei timore
solvere contendamus. Omnes enim qui opes uni-
versas sibi creditas dilapidarunt, qui cum scortis
et publicanis substantiam paternam absumpserunt,
qui præ nimio pudore conscientiam habent deor-
sum vergentem, nunquam in sublime suspicien-
tem, illi cum sint omni fiducia destituti, quærunt
ut par est virum Dei qui ipsorum debita in se sus-
cipiat: quod quidem, ut opinor, impossibile est,
nisi ille qui vult reconciliari Deo, sinceram et cum
labore pœnitentiam egerit. Neque enim unquam
audivimus, neque in divinis paginis legimus quem-
quam in se alterius peccata suscepisse, et pro eis

¹⁰ Rom. vi, 16. ¹¹ I Cor. vi, 15.

apologiam instituisse, nisi primum qui peccavit, labores ipse dignos, et poenitentiae congruentes ostenderit, fructusque pariles ediderit. Clamat enim vox Praecursoris: « Facite fructus dignos poenitentiae: et ne putetis dicere in vobis ipsis, Patrem habemus Abraham ¹¹. » Siquidem et ipse Dominus noster sic pronuntiat de iis qui stolidè vivunt: « Etiam si Daniel, etiam si Noe assurrexerint, nec filios suos, nec filias liberabunt ¹². » Quid igitur facere nos decet; qua ratione remissionem debiti et a lapsu revocationem inveniamus, nos qui poenitentiam meditamur? Audite, Deo volente, ut cum vestrum singulis agam.

7. Mediatorem si placet, et medicum, et bonum consiliarium exquire; ut instar boni consilarii, tibi modos poenitentiae congruentes suggerat. Porro, uti medicus, ille pharmacum dabit unicuique vulneri accommodum. Denique, ut mediator, stans coram ipso facie ad faciem numen tibi propitium reddet. Noli igitur laborare ut consiliarium invenias qui sit adulator, aut ventri addictus, ne forte tuo ipsius animo gratificans, non tam ea quæ Deus amat, quam quæ tu cupias te doceat, atque ita permaneas hostis interim irreconciliatus. Noli imperitum medicum quærere, ne nimia severitate, aut intempestivis excisionibus, ustionibusve, in desperationis profundum te projiciat; aut contra qui nimia usus lenitate relinquat te ægrotantem: sed qui, dum bene valere te putas, ad æternas pœnas te contra expectationem tuam, quod omnium est gravissimum transmittat. Quippe certissime hoc nobis effectum dabit animæ morbus, una nobiscum si excesserit. Interim mediatorem Dei et hominum non adeo facile est invenire, sicut ego quidem existimo. « Neque enim omnes qui ex Israel, ipsi sunt Israel ¹³; » sed ii **605** demum qui et nomen illud, et vim nominis manifeste intelligunt, jamque facti sunt mentes quæ Deum videant. Neque omnes qui Dei Christi nomen invocant, vere sunt Christiani: « Non enim quicumque dixerit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei ¹⁴. » Sicut et alibi: « Multi, inquit, dicent mihi die illo: Nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus? et dicam illis: Non novi vos. Discedite a me, operatores iniquitatis ¹⁵. »

8. Quamobrem, fratres, diligenter nos omnes cavere oportet, ipsos aio mediatores, tum etiam illos qui peccarunt, et qui Deo reconciliari cupiunt: ne forte aut mediatores iram sibi pro mercede comparent, aut qui offenderunt, et ad reconciliationem aspirant, pro mediatore incidant in

A αὐτῶν ἐκεῖνος ἀναλογίζηται ¹, μὴ ἀξίους τῆς μετανοίας τοῦ ἡμαρτηκότος πρῶτον καὶ ἀναλόγους ἐνδεξαμένου καὶ καταβαλλομένου τοὺς πόνους, καὶ πεπειηκότος τοὺς καρπούς. Φησὶ γὰρ ἡ πρόδρομος φωνή· « Ποιήσατε καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας, καὶ μὴ δοξήτε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ, » ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν περὶ τῶν ἀνοήτως διαχειμένων οὕτως ἔφη· « Κἀν Δανιήλ, καὶ Νῶε στήσωνται, υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας οὐ μὴ ἐξέλωνται. » Τί οὖν ποιήσομεν, ἢ τίνα τρόπον πρὸς ἄφεσιν τοῦ χρέους, καὶ ἀνάκλησιν τοῦ πτώματος οἱ μετανοῆσαι βουλόμενοι ἐπινοησόμεθα; Θεοῦ διδόντος ἀκούσατε, ἵνα πρὸς ἕκαστον ὑμῶν διαθήσωμαι.

B Γ. Μειλίτην εἰ βούλει, καὶ ἱατρὸν καὶ σύμβουλον ἀγαθὸν ἐκζητήσον, ἵνα μετανοίας μὲν τρόπους τῇ ἀγαθῇ ἀρμοζόντως ὑπόθῃται, ὡς σύμβουλος ἀγαθός· ὡς ἱατρός δὲ φάρμακον καταλλήλῳ ² τραύματι ἐπιδώσει σοι, ὡς δὲ μεσίτης δι' εὐχῆς καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἐντεύξεως ἐνώπιον αὐτοῦ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον παριστάς, ὑπὲρ σοῦ τὸ θεῖον ἐξιλεώσεται. Μὴ οὖν κόλακα ἢ κοιλιδούλον εὐρεῖν σύμβουλον ἀγωνίσῃ, ἵνα μὴ τῷ σὺ θελήματι συνερχόμενος, οὐχὶ ἂ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ, ἀλλ' ἅπερ σὺ καταδέχῃ, ταῦτα διδάξῃ σε, καὶ μένης πάλιν ὄντως ἐχθρὸς ἀκατάλλακτος· μηδὲ ἄπειρον ἱατρὸν, ὡς ἂν μὴ τῇ πολλῇ ἀποτομίᾳ καὶ ταῖς ἀκαίροις τομαῖς τε καὶ καύσεσιν, εἰς ἀπογνώστως βουδὸν παραπέμψῃ σε, ἢ πάλιν ὑπερμέτρῳ συμπαθείᾳ νοσοῦντα ἰάσῃται, καὶ ὑγιαίνειν εὐόμενον, τὸ δεινότατον, τῇ αἰωνίᾳ παραδῶσῃ, ὡς οὐκ ἐλπίζεις, κολάσει. Τοῦτο γὰρ ἡ ἐνταῦθα νόσος τῆς ψυχῆς συναποθνήσκουσα ἡμῖν προξενεῖ. Μειλίτην δὲ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων οὐκ εἶμαι οὕτως ἀπλῶς εὐρίσκεισθαι. « Οὐ γὰρ πάντες οἱ Ἰσραὴλ, ἀλλ' οἱ κατὰ τὸ ὄνομα καὶ αὐτὴν τοῦ ὀνόματος τὴν δύναμιν ἐναργῶς ἐπιστάμενοι, καὶ νοῦς ³ ὄντες ὁρῶντες Θεόν. Οὐδὲ πάντες οἱ τὸ τοῦ Θεοῦ Χριστοῦ ὄνομα καλοῦμενοι ὄντως Χριστιανοί· « Οὐ γὰρ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, φησὶν ὁ Χριστὸς, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς. » Ὡς περ γὰρ καὶ πάλιν, « Πολλοὶ, φησὶν, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐροῦσί μοι· Κύριε, οὐκ ἐν τῷ σὺ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλλομεν; καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· Οὐκ εἶδα ὑμᾶς. Ἀπέλθατε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας. »

D

η'. Διὰ τοῦτο οὖν προσέχειν δεῖ πάντας ὑμᾶς, ἀδελφοί, τοὺς τε μεσιτεύοντας, τοὺς τε ἡμαρτηκότας, καὶ αὐτοὺς τοὺς βουλομένους καταλλαγῆναι Θεῷ, ἵνα μήτε οἱ μεσιτεύοντες ὀργὴν ἀντὶ μισθοῦ ἐπισπάσωνται, μήτε οἱ προσκεκρουκότες καὶ καταλλαγῆναι σπουδάζοντες, ἐχθρῷ, καὶ φονεῖ, καὶ πονηρῷ συμ-

¹¹ Luc. iii, 8. ¹² Ezech. xiv, 14. ¹³ Rom. ix, 16. ¹⁴ Matth. vii, 21. ¹⁵ ibid. 23, 25.

VARIAE LECTIONES.

¹ Forte legit Clariss. interpres ἀπολογίζηται. Alias pro eis rationes subiisse. ² Lege καταλλήλως, vel κατάλληλον. ³ Edit. νόος.

βούλω ἀντὶ μεσίτου ἐντύχωσιν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι A μετὰ ἀπειλῆς φριχτῆς ἀκούσονται· Ἐγὼ ὑμᾶς καταστήσειν ἀρχοντας καὶ δικαστὰς τοῦ λαοῦ μου;· Καὶ πάλιν· Ἐποκρίτα, ἐκβάλλε τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβάλλειν τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου.· Δοκὸς δὲ ἐστὶ πάθος, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ¹ τις ἐπισκοτοῦσα τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς. Καὶ αὖθις· Ἰατρὲ, θεράπειυσον σεαυτὸν.· Καὶ πάλιν· Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἰνατί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀπολαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; Σὺ δὲ ἐμίτησας παιδείαν, καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω.· Καὶ παρὰ Παύλου· Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; τῷ ἰδίῳ Κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει. Δυνατὸς δὲ ἐστὶν ὁ Θεός· διὰ τοῦ πιστοῦ βούλου αὐτοῦ· στήσαι αὐτόν.·

Θ'. Διὰ τοῦτο τοιγαροῦν πάντα φρίττω καὶ τρέμω, ἀδελφοὶ καὶ Πατέρες μου, παρακαλῶ δὲ πάντας ὑμᾶς, ἐξασφαλιζόμενος καὶ ἑμαυτὸν διὰ τῆς πρὸς ὑμᾶς παρακλήσεως, μὴ καταφρονητικῶς ἔχειν περὶ τὰ θεῖα ταῦτα καὶ φριχτὰ τοῖς πᾶσι μυστήρια, μηδὲ κατὰ τῆς ψυχῆς ἡμῶν² διὰ κενοδοξίαν, ἢ φιλοδοξίαν, ἢ ἐμπορίαν ἢ ἀναισθησίαν. Γίνεται γὰρ διὰ τὸ ῥαβδὶ καὶ Πατέρες καλεῖσθαι, ἀλλοτρίους ἀναδείχθαι λογισμούς. Μὴ, παρακαλῶ, μὴ ἀναισχύντως οὕτως τὴν τῶν ἀποστόλων ἀξίαν ἀρπάζωμιν, ἀπὸ τοῦ τῆς γῆς ἐπιδηγματος παιδευόμενοι. Εἰ γὰρ τῷ ἐκπροσωποῦντι³ τῷ ἐπιγίῳ βασιλεῖ ἰσομοιωθῆναι τις τολμήσειε κατ' αὐθάδειαν, καὶ τὰ ἐκείνου ἐμπιστευθέντα κρατεῖν καὶ ποιεῖν λάθρα βουλευθῇ, ἢ καὶ φανερώς μετεπηγγέλληται διαπραττεσθαι, αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ συμμύσται καὶ ὑπῆκοοι τιμωρίαις ἐσχάταις καθυποβάλλονται εἰς ὄργον τῶν ἄλλων, καὶ ὡς ἄφρων καὶ ἀναίσθητος παρὰ πάντων καταγελᾷται· τί πείθονται εἰς τὸ μέλλον οἱ τὴν τῶν ἀποστόλων ἀξίαν ἀναξίως ἀρπάζοντες;

Γ'. Ἀλλὰ γὰρ μηδὲ μεσίται τῶν λοιπῶν πρὸ τοῦ πληροῦσθαι ὑμᾶς Πνεύματος ἁγίου γενέσθαι θελήσητε, καὶ πρὸ τοῦ γνωρίσαι⁴ καὶ φιλωθῆναι ὑμᾶς ἐν αἰσθήσει ψυχῆς τῷ βασιλεῖ τῶν ἀπάντων· ἐπειδὴ οὐδὲ πάντες οἱ τὸν Βασιλέα γνωρίζοντες καὶ τοὺς ἄλλους εἰς αὐτὸν δύνανται μετετεύειν. Ὀλίγον γὰρ λίαν τεῦτο δύνανται ποιεῖν, οἵτινες ἐξ ἀρετῆς καὶ ἰδρώ-
των, ἢ τοῖς δουλειῶναυτῶν, τὴν πρὸς αὐτὸν παρρησίαν ἐκτήσαντο, καὶ οὐχὶ μεσίτου ἐκείνοι δεόμενοι, ἀλλὰ στόμα πρὸς στόμα συλλαλοῦντες αὐτῷ. Οὐ φυλάξο-
μιν τοιγαροῦν καὶ ἐπὶ Θεῷ ταύτην τὴν τάξιν, Πα-
τέρες καὶ ἀδελφοί; οὐ τιμήσομεν τὴν ἱπουράνιον βασιλείαν ἀντὶ τῆς ἐπιγείου; ἀλλ' ἑαυτοῖς τὴν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ εὐωνύμων καθέδραν, καὶ πρὸ τοῦ αἰτήσασθαι καὶ λαβεῖν προαρπάζοντες χάρι-
σ-

hostem, et in homicidam, et in malum consilia-
rium. Quippe tales audient non sine terribili in-
terminatione : « Quis vos constituit principes et
judices super populum meum¹⁷ ? » Et rursus :
« Hypocrita, ejice primo trabem ex oculo tuo; et
tunc videbis ejicere festucam ex oculo fratris
tui¹⁸. » Trabs ista affectus est aliquis, cum mala
cupiditate conjunctus, animæ oculum obscurans.
Fit rursus : « Medice, sana teipsum¹⁹. » Iterumque :
« Peccatori dixit Deus : Quare tu enarras judicia
mea, et assumis testamentum meum per os tuum? tu
autem odisti disciplinam, et projecisti sermo-
nes meos retrorsum²⁰. » Item quod a Paulo dicitur :
« Tu vero quis es qui judicas alienum servum? Domino suo stal. Potest autem Deus cum sta-
tuere²¹, » per fidelem servum suum.

Θ. Propter hoc igitur, Patres et fratres mei; totus horreo et tremo, vosque omnes horior, etiam per hanc exhortationem ad vos meipsum communiens, ne contemptui habeatis divina ista atque omnibus veneranda mysteria; nolite, quæso, ludos facere res maxime serias: nolite contra animas vestras pugnare per vanam gloriam, per ambitionem, per lucri studium, per stuporem mentis. Fit enim ut cogitationes alienas arpo admittamus, quod Rabbi et Patres appellemur. Obtestor vos ut nolimus ita inverecunde arripere nobis apostolorum auctoritatem, eorum quæ in terra sunt exemplo edocti. Si enim quispiam, eo quod aspectu sit augustiori se terreno regi æqui-
parare audacter præsumat, et ea, quæ illi credita sunt arripiat, et velit facere clam, vel manifesto illa exsequi conperiat; tam ipse quam ejus symmystæ, et qui illi obsecuti sunt, in aliorum terrorem extremis suppliciis subjiuntur, et tan-
quam demens et insensatus ab omnibus deride-
tur: quid eis futurum est, qui apostolorum po-
testatem sibi indigne usurpant?

10. At etenim ne velitis mediatores agere pro aliis, priusquam ipsi Spiritu sancto repleti fueritis, priusquam conciliati, et in intimis sensibus Regi omnium amici facti sitis. Itaque enim omnes qui norunt Regem, continuo et aliorum mediatores apud ipsum fieri possunt. Pauci sunt
admodum **606** qui hoc præstare possint: illi scilicet, qui per virtutem, per sudores, per labores, fiduciam apud eum obtinuerunt: nec ipsi mediatore opus habent, sed ore ad os cum eo loquuntur. Annon igitur, Patres et fratres, hunc ordinem apud Deum servare nos decet? Annon honorem exhibebimus celesti Regi magis quam terreno? An nobis gratilicantes cathedram concede-
mus ad dexteram ejus et sinistram; imo occu-

¹⁷ Exod. ii, 14; ¹⁸ Matth. vii, 5. Luc. vi, 42. ¹⁹ Luc. iv, 23. ²⁰ Psal. lx, 17, 17. ²¹ Rom. xiv, 5.

VARIE LECTIONES.

¹ Leg. ἡ ἐπιθυμία. ² Leg. ὑμῶν. ³ Legit doctiss. interpres τῶν ἐκπροσωποῦντων. ⁴ Fort. γνω-
ρισθῆναι.

pantes arripiemus, priusquam eam expetiverimus. O miram audaciam! quo perfundi nos pudore deceat! Certe si ob nullam aliam culpam accusandi sumus, ob hanc tamen quod præsides et antistites contempserimus, tolli mereamur et in ignem projici inexstinguibilem. Atque hæc sufficiunt ad eos commonendos qui sibi ipsis attendere velint, et per longiorem digressionem hactenus ab argumento proposito deflexisse satis sit. Nunc autem dicamus de eo quod dicere voluisti.

11. Quod enim fas sit monacho sacris ordinibus nondum decorato confiteri nos peccata ex quo pœnitentiæ vestem et habitum a Deo donatum accepit hæreditas eorum, et monachi nominali fuerunt, omnino invenies hoc factum fuisse, quemadmodum in divinitus inspiratis Scripturis Patrum scriptum habetur, quas si diligenter perscrutaberis, vera esse quæ dixi comperies. Ante hos autem pontifices soliper successionem a divinis apostolis potestatem ligandi et solvendi acceperunt. Tempore autem procedente cum pontifices inutiles facti essent, terribilis illa potestas ad sacerdotes inculpabilis vitæ et divina gratia donatos devenit. Postea quando isti cum aliis confusi essent, et præsules et sacerdotes reliquo populo similes evasissent, multique, ut nunc sit, incidissent in spiritus deceptorios, inanesque sermonei natores, simulque periissent, potestas illa, ut dixi, translata fuit in electum Dei populum, intelligo monachos: non ita quidem ut a sacerdotibus et præsulibus ablata sit, sed quoniam ipsi se ab ea alienos effecerunt: « Omnis enim sacerdos mediator Dei et hominum constituitur, in iis quæ sunt ad Deum, » dicente Paulo, « et debet, quemadmodum pro populo, ita et pro seipso offerre sacrificia »¹¹.

12. Sed sermonem paulo superius exordiamur, et consideremus, quomodo et a quo, et quibus tandem ista potestas sacra offerendi, ligandi et solvendi concessa fuerit; et sic ordine illustrabimus, quæ interrogasti, nec tibi tantum, sed et omnibus satisfaciemus. Cum Dominus Deusque noster et Salvator ei qui aridam manum habebat, dixisset: « Dimittuntur tibi peccata tua. » Judæi hæc audientes dicebant, « Blasphemiam hic loquitur. Quis enim potest dimittere peccata, nisi solus

μεθα. Ὡς τῆς τόλης! ποία αἰσχὺν ἡμᾶς καταλάβοι; Ὅτι εἰ μὴ δι' ἄλλο τι ἐγκληθῇσόμεθα, διὰ δὲ τοῦτο μόνον ὡς καταφρονεῖται τῆς προεδρίας ἀρθώμεν, καὶ εἰς τὸ πῦρ ἀπορρίψωμεν τὸ ἄσβεστον. Ἀλλ' ἀρχεῖ ταῦτα πρὸς νοθεσίαν τῶν προσέχων ἑαυτοῖς βουλομένων, δι' ὧν καὶ παρεκδαικώτερον τῆς προκειμένης ὑποθέσεως τὸν λόγον ταπεινώκαμεν. Ἡμεῖς δὲ εἰπώμεν ὅρτι ὅπερ μαθεῖν ἐπεζητήσας.

ια'. Ὅτι γὰρ ἐνδέχεται εἰς μοναχὸν ἱερωσύνην μὴ ἔχοντα ἐξαγγέλλειν ἡμᾶς¹², ἀφ' οὗ τὸ τῆς μετανοίας ἐνδύμα (1) τι καὶ πρόσχημα ἐκ Θεοῦ ἐδωρήθη τῇ κληρονομίᾳ αὐτῶν, καὶ μοναχοὶ ὠνομάσθησαν, ἐπὶ παντὶ εὐρήσεις τοῦτο γινόμενον, καθὼς ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς τῶν Πατέρων ἐγγράφεται, ἐν αἷς ἐγκύψας εὐρήσεις ἀληθῆ τὰ λεγόμενα. Πρὸς τοῦτων δὲ καὶ ἀρχιερεῖς ὡς μόνον τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν κατὰ διαδοχὴν ἐκ τῶν θείων ἀποστόλων ἐλάμβανον· τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος, καὶ τῶν ἀρχιερέων ἀχρειωμένων, εἰς ἱερεῖς βίον ἔχοντας ἀμωμον καὶ χάριτος θείας τιμιωμένους ἡ φρικτὴ ἐγχείρησις αὕτη προέβηκεν. Εἶτα καὶ τοῦτων ἀναμῆξ γενομένων, τῶν ἱερέων ὁμοῦ καὶ ἀρχιερέων τῶν λοιπῶν ἐξομολογουμένων λαῶν¹³, καὶ πολλῶν, ὡς καὶ νῦν περιπιπτόντων πνεύμασι πλάνης καὶ ματαίαις κενοφωνίαις, καὶ ἀπολλυμένων, μετήχθη, ὡς εἴρηται, εἰς ἐκλεκτὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, λέγω δὲ τοὺς μοναχοὺς· οὐκ ἐκ τῶν ἱερέων ἢ ἀρχιερέων ἀφαιρεθεῖσαι, ἀλλὰ ταύτης ἑαυτοὺς ἐκείνοι ἀπαλλοτριώσαντες. « Πῶς γὰρ ἱερεὺς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, » ὡς ὁ Παῦλος φησι, « καὶ ὀφείλει, ὥσπερ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, οὕτως καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσφέρειν θυσίας. »

β'. Ἀλλ' ἀνώτερον τὸν λόγον ἀρξώμεθα, καὶ ἴδωμεν πῶς καὶ πόθεν καὶ τίσιν ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐξουσία αὕτη τοῦ ἱερουργεῖν καὶ δεσμεῖν καὶ λύειν ἐδόθη, καὶ κατὰ τάξιν ὅπερ ἐρώτησας σαφέστερον γινήσεται, οὐ σοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις. Τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος εἰπόντος τῷ ξηρᾷ ἔχοντι τὴν χεῖρα, ὅτι « Ἀφίονται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, » ἀκούσαντες οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον· « Βλασφημίαν οὕτως λαλεῖ· τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός; » Ἐπειδὴ οὕτως οὐδέποτε ἄρεσις ἐδίδοδο

¹¹ Hebr. v, 1-3.

VARIAE LECTIONES.

— Leg. ἁμαρτίας. — Leg. οἱ ἀρχιερ. — Leg. τῷ λοιπῷ ἐξομολογουμένων λαῷ.

NOTÆ.

(1) Ἀφ' οὗ τὸ τῆς μετανοίας ἐνδύμα· Ex quo pœnitentiæ vestem et habitum a Deo accepit. Hoc jure monachi Græci sibi potius quam sæcularibus presbyteris commissam esse contendebant reconciliationem pœnitentium Theodori Balsamonis ætate, quos ita refutat in responsione ad interrogationem 19 Marci Alexandrini: Οἱ θεῖοι κληρικοί τὴν ἐξαγορεῖαν τῆς καταλλαγῆς τοῖς ἱερεῦσι μετὰ προτροπῆς ἐπισκοπικῆς ἀναθέμενοι, κατὰ πολὺ

προγενέστεροι τοῦ ἁγίου Παχωμίου εἰσιν, ἀξιοθέντος ἰδεῖν δι' ὀπτασίας ἀγγελικῆς τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν· Divini canones, qui confessionem reconciliationis sacerdotibus cum episcopali indulgentia committunt, multo antiquiores sunt sancto Pachomio, qui per visionem angelicam monachorum videre habitum meruit. Quamobrem οὐδὲ μοναχῶν μένεται, monachorum nusquam meminerunt, sed presbyterorum simpliciter.

ἀμαρτιῶν, οὐ παρὰ προφητῶν, οὐ παρὰ ἱερέων, οὐ παρὰ τῶν τότε πατριαρχῶν τινος. Διὸ καὶ ὡς καινοῦ δόγματος καὶ παραδόξου κηρυττομένου οἱ Γραμματεῖς ἰδοὺσχεραίνον. Ὁ δὲ Κύριος οὐκ ἐμέμψατο αὐτοὺς, τοῦτο γε ἔνεκα, ἀλλὰ μᾶλλον δ' ἡγνόνουν ἰδιδασκε, δείξας ὡς θεὸς τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν, καὶ ὡς θεὸς, καὶ οὐχ ὡς ἄνθρωπος τὴν τῶν ἀμαρτιῶν δωρούμενος ἀφεσιν. Φησὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς· « Ἵνα εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφίεναι ἀμαρτίας, λέγει τῷ ἡγνόνοντι τὴν χεῖρά, Ἐκταίνον τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐξέτεινε, καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὡς ἡ ἄλλη, διὰ τοῦ ὁρωμένου θαύματος τὸ μείζον καὶ δόρατον πιστωσάμενος. Οὕτως καὶ τὸν Ζαχαρίον, οὕτως καὶ τὴν πόρνην, οὕτως καὶ τὸν Ματθαῖον ἀπὸ τοῦ τελωνίου, οὕτως τὸν Πέτρον τρις ἀρνησάμενον, οὕτως καὶ τὸν παραλυτικόν, ἐν ἰασάμενος καὶ μετὰ ταῦτα εὐρῶν, εἶπεν· « Ἵδε ὡς γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται. » Τοῦτο δὲ εἰπὼν ἰδοὺσεν ὅτι διὰ ἀμαρτίας ἑαίνος εἰς τὴν νόσον ἔπεσεν, καὶ ταύτης ἀπαλλαγεί, ἔλαβε καὶ τὴν ἀρεσιν τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων. Οὐ χρόνων τις ἢ τούτων δεηθέντων πολλῶν, οὐ νηστείας, οὐ χαρμυνίας, ἀλλ' ἡ μόνον ἐπιστροφῆς καὶ πίστεως ἀδιστακτοῦ, καὶ ἐκκοπῆς τοῦ κακοῦ, καὶ μετανοίας ἀληθινῆς, καὶ δακρύων πολλῶν, ὡς ἡ πόρνη καὶ ὁ Πέτρος κλαύσας πικρῶς. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ μεγάλου δώρου καὶ μόνῃ θεῷ πρόποντος, ὁ μόνος ἐκέκτετο, εἰτα τοῖς μαθηταῖς ἀν' ἑαίνου καταλιμπάνει, πρὸς οὐρανὸν ἀπελθεῖν μέλλων. Πῶς δὲ τὴν ἀξίαν ταύτην καὶ ἐξουσίαν αὐτὸς ἐπιδέδωκε, καταμάθωμεν, καὶ ἡ τίνες καὶ πόσους καὶ πότε τοὺς προκρίτους ἑνδεκα μαθητάς, περικλεισμένων τῶν θυρῶν, καὶ συνηγμένων ἑνδον ὁμοῦ. Εἰσελθὼν γὰρ καὶ στὰς ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐνεφύσησε, καὶ φησὶ· « Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον· ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. » Ὡς οὐδὲν περὶ ἐπιτιμίων αὐτοῖς ἐντέλλεται, ὡς παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέλλοντος διδάσκεισθαι.

Nihil de pœnis exigendis præcipit illis, utpote qui ea de re per Spiritum sanctum edocendos novisset.

ἱγ'. Ὡς οὖν εἴρηται, κατὰ διαδοχὴν οἱ ἅγιοι ἀποστολοὶ, εἰς ἀποστόλους· πάλιν τὴν ἐξουσίαν ταύτην μετέπεμπον, καὶ εἰς ἑαίνους μόνον πρὸς τοὺς καὶ τοὺς θρόνους αὐτῶν ἐπέχοντας· ὡς εἰ γε οἱ λοιποὶ, οὐδὲ ἐννοῆσαι τοῦτο ἐτόλμων. Οὕτως γὰρ ἐφύλαττον ταύτην μετὰ ἀκριθείας πάσης οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου. Καὶ, ὡς εἶπομεν, προϊόντος τοῦ χρόνου συνεχύθησαν καὶ συνεφύρησαν τοῖς ἀναξίοις οἱ ἄξιοι, καὶ ἐπὶ τοῦ πλήθους συνεκολύπτοντο, ἄλλος ἄλλου προέχειν φιλονεικῶν, καὶ τὴν προεδρίαν τῇ ἀρετῇ ὑποκρινόμενος*. Ἀγ' οὗ γὰρ οἱ τοὺς θρόνους τῶν

A Deus? Quippe hoc pacto nunquam data fuerat peccatorum remissio; nec a prophetis, nec a sacerdotibus, nec a patriarchis. Quare Scribæ ægre tulerunt, ac 607 si novum et paradoxum dogma quondam prædicasset, Dominus autem non propter hoc eos incusavit, sed potius quod ignorabant, edocuit, suam ut Deus ostendens potestatem, atque ut Deus, et non ut homo peccatorum remissionem indulgens; scilicet ille, dixit: « Ut videatis quod Filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata, dixit aridam manum habenti: Extende manum tuam, et extendit, et restituta est manus ejus sana sicut erat altera¹¹. » Atque ita per miraculum manifestum, id quod majus erat, sed invisibile, demonstravit. Sic etiam Zacchæum, sic et meretricem, et Matthæum a telonio, sic et Petrum post ternam abnegationem sanavit, sic et paralyticum, quem cum restituisset, et postea reperisset, monuit: « Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, ne forte quid deterius tibi contingat¹². » Hoc dicendo ostendit paralyticum propter peccatum incidisse in morbum, et morbo sanato etiam accepisse peccatorum suorum remissionem: Nullus horum multo indiguit tempore, non jejunio, non in terram prostratione, sed sola conversione et fide non hæsitante, recessione a malo, pœnitentia vero et lacrymis uberimis. Nam meretrix et Petrus amare Æverunt. Hinc exordium habuit magnum illud et solo Deo dignum donum, qui et solus illud possedit, et C coelos consensurus discipulis suis vice sua reliquit. Quomodo autem hanc dignitatem et potestatem illis contulerit cognoscamus: quos et quot elegerit et quando præcipuos undecim discipulos. Cum fores essent clausæ simulque essent intus omnes, ingressus ipse, et in medio eorum consistens, insufflavit et dixit: « Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur illis; quorum retinueritis, retenta sunt¹³. »

13. Quemadmodum igitur dixi, potestatem hanc sancti apostoli per successionem transmiserunt ad episcopos, atque illos solum; ad eos, inquam, qui ipsorum thronos obtinuerunt: ita quidem ut ne reliqui alii cogitare quidem ista de re auderent. Tanta scilicet cura discipuli Domini eam custodiebant. Post vero, sicut diximus, procedente tempore, digni cum indignis commisti confusique sunt, et a multitudine obruti fuerunt, cum alius alium ambitione prævertere certarii, ad præsidentiam hypocrisis, non virtute, aspirans.

¹¹ Matth. xii, 10; Luc. vi, 8. ¹² Matth. xii, 43; Marc. iii, 5; Luc. vi, 10. ¹³ Joan. v, 14. ¹⁴ Joan. xx, 14.

VARIÆ LECTIONES.

* Superflua vox, aut corrupta. † Deest hic verbulum unum aut alterum. ‡ Lege ἐπισκόπους, ad episcopos, ad quos solos pertinuisse potestatem dimittendorum peccatorum dixerat. Hic plane textus totus luxatus est, sensu tamen auctoris integro. § Vel lege προκρινόμενος, anteponeus præsidentiam virtuti.

Postquam enim qui thronos apostolorum obtinuerant, carnales, voluptuosi, ambitiosi facti sunt, et in hæreses degenerarunt, divina gratia eos dereliquit, hæcque potestas a talibus ablata est, eo quod carerent aliis omnibus quæ oportuit sacerdotes habere. Nam hunc quod sit orthodoxus, haud ego valde reputo. Non enim is est orthodoxus qui in Ecclesiam nullum novum dogma inducit, sed ille demum qui vitam agat consonam rectæ rationi. Hujusmodi homines suis quique temporibus patriarchæ et metropolitæ quærebant, nec inveniebant, aut si forte inveniebant, ei aliquem minus **608** dignum præferebant, hoc unum exigentes ab eo, scilicet ut fidei Symbolum, in scriptis ederet, hocque solum ex eo postulabant. Interim an zelum pro bono, an odium in malos profiteretur, non admodum solliciti erant; pacem videlicet Ecclesiæ hoc pacto procurantes, quod omni hostilitate et perturbatione longe est deterius. Hinc factum igitur ut sacerdotes evilesce-
rent, et fierent sicut populus ¹⁷. Cum enim nulli jam ex eis essent, ut Dominus dicit, sal ¹⁸, nec per correptiones vitam hominum diffluentem quoquo modo distringerent, et corrigerent (imo vero ignoscebant sibi mutuo, et sua vitia invicem occultabant), sane ipsi facti sunt pejores populo, et populus ipsis rursum deterior. Quanquam et aliquando ex populo quidam existerunt ipsis sacerdotibus meliores, et lucidi fuerunt tanquam carbones in obscuris istorum tenebris. Sed si sacerdotes secundum verbum Domini micuissent in vita sicut sol ¹⁹, carbones nunquam splenduisse cognoscerentur, sed majori luce oppressi emarcuissent. Postquam ergo sacerdotii nudum schema et vestimentum solum apud plerosque remansisset, et donum Spiritus ad monachos concessisset, idque jam constaret ex certis signis, cum ipsi nempe vitam apostolorum operibus suis exprimerent, ecce hic iterum diabolus suas res egit. Cum enim animadverteret monachos, tanquam novos quosdam Christi discipulos, in mundo illustres fieri, et tum vita tum miraculis resplendere, falsos fratres, suæque instrumenta subinduxit, et cum illis miscuit. Hi per temporis diuturnitatem crevere, et, ut vides, inutiles facti sunt, nihiloque meliores istis **D** qui schemate tantum monachi erant, aut sacerdotibus ad sacrum gradum per manuum impositionem vocatis, aut illis qui ad præsulatus honorem

14. Non igitur hoc pacto simpliciter manuum impositioni, et ejusdem dignitati a Deo conceditur remittendorum peccatorum potestas? Apagel conceditur sacra operantibus, ipsisque solis. Sed nec hoc, ut opinor, eorum plurimis, ne forte, senum cum aini, exinde ardeant. Denique solis illis sacerdoti-

A ἀποστόλων ἐπὶ ἔχοντες σαρκικοί καὶ φιλήδονοι καὶ φιλόδοξοι ἐπεφάνθησαν, καὶ εἰς αἰρέσεις ἐξέκλιναν, ἐγκατέλιπον αὐτοὺς ἡ θεία χάρις, καὶ ἡ ἐξουσία αὕτη ἐκ τῶν τοιούτων ἀφῆρηται, διὸ καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἃ οἱ λειτουργοῦντες ἔχειν ἐφείλουσι. Τὸ γὰρ εἶναι τοῦτον ὀρθόδοξον, οἶμαι δὲ οὐδὲ τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ οὐ μὴ παρεισφύρων νεωστὸν δόγμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ οὗτος ὀρθόδοξος, ἀλλ' ὁ βίον τῷ ὀρθῷ λόγῳ ἡεκτημένος συνάδοντα. Τοῦτον δὲ καὶ τὸν τοιοῦτον οἱ κατὰ καιροὺς πατριάρχαι καὶ μητροπολίται ζητοῦντες οὐχ εὕρισκον, ἢ εὕρόντες τὸν ἀνάξιον μᾶλλον ἀντὶ ἐκείνου ἐτιμήσαντο, τοῦτο μόνον αὐτὸν ἐπαιτοῦντες, τὸ ἐγγράφως ἐκθέσθαι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, καὶ τοῦτο μόνον ἀποδεχόμενοι, τὸ μήτε ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ζηλωτὸν εἶναι, μήτε διὰ τὸ κακόν τινι ἀντιμάχεσθαι, εἰρήνην ἐνταῦθα τῇ Ἐκκλησίᾳ περιποιούμενοι, ὃ χεῖρον πάσης ἐχθρας ἐστὶ, καὶ μεγάλης ἀκαταστασίας. Ἐκ τούτου οὖν οἱ ἱερεῖς ἡχρειώθησαν, καὶ γεγονάσιν ὡς ὁ λαός· μὴ δυνάμενοι γὰρ τινῶν ἐξ αὐτῶν ἄλλας, ὡς Κύριος ἔφη, ἵνα διὰ τῶν ἐλέγχων σφίγγωσι καὶ ἀναστέλλωσι καὶ ὀπίσωσιν τὸν διαβρόντα βίον, ἀλλὰ συγγινωσκόντων καὶ συγκαλυπτόντων τῶν ἀλλήλων τὰ πάθη, ἐγένοντο χεῖρους μὲν αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, χείρων δὲ αὐτῶν ὁ λαός. Τινὲς δὲ τοῦ λαοῦ κρείττονες ἀπεφάνθησαν τῶν ἱερέων· ἐν τῷ ἐκείνων ἄφεγγεῖ ζῶντι, ὡς ἀνθρώποις οὕτω φαινόμενοι. Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον ἔλαμπον τῷ βίῳ, ὡς ὁ ἥλιος, οὐδ' ἂν ὀρώντο ὡς ἀνθρώποις διαυγάζοντες, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ τρινωτέρου φωτὸς ἡμαυρωμένοι ἐδείκνυντο ἄν. Ἐπεὶ δὲ τὸ πρόσχημα μόνον, καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐνδυμα ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐναπειλείφθη, τῆς τοῦ Πνεύματος ζωριᾶς ἐπὶ τοὺς μοναχοὺς μεταβάσης, καὶ διὰ τῶν σημείων γνωριζομένης, ὡς τὸν βίον τῶν ἀποστόλων διὰ τῶν πράξεων μετερχομένους, κακεὶ πάλιν ὁ διάβολος τὰ οἰκτεῖα εἰργάτατο. Ἰδὼν γὰρ αὐτοὺς ὅτι ὡς νῆοι τινὲς μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ αὐθις ἀπεδείχθησαν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ τῷ βίῳ καὶ τοῖς θαύμασιν ἐλαμψάν, τοὺς ψευδαδέλφους καὶ τὰ ἴδια σκευὴ εἰσπαγών, τούτοις ἀνέμιξε, καὶ κατὰ καιρὸν πληθυνθέντες, ὡς ὄρξες, ἡχρειώθησαν, καὶ γεγονάσιν, οὔτε τοῖς τῷ σχήματι μοναχοῖς, οὔτε τοῖς χειροτονημένοις, καὶ εἰς ἱερωσύνης ἐγκαταλεγείσιν βαθμὸν, οὔτε τοῖς τῆς ἀρχιερωσύνης τιμημένοις ἀξιώμασι, πατριάρχαις **C** **D** φημι, καὶ μητροπολίταις, καὶ ἐπισκόποις.

ιδ'. Καὶ ἀπλῶς· οὕτως τῇ χειροτονίᾳ, καὶ τῇ ταύτης ἀξίᾳ τὸ ἀφίναί· ἀμαρτίας ἀπὸ Θεοῦ δίδεται; Ἀπαγε, λειτουργοῖς γὰρ καὶ μόνοις αὐτὸ συγκεχώρηται. Οἶμαι δὲ οὐδ' αὐτὸ τοῖς πολλοῖς ἐν αὐταῖς, ἵνα μὴ χόρτος ὄντας ἐκείθεν καυθίσωνται, ἀλλὰ μόνοις ἐκείνοις ὅσοι ἐν ἱερεῦσι καὶ ἀρχιερεῦσι καὶ με-

¹⁷ Osce iv, 9. ¹⁸ Matth. v, 3. ¹⁹ Matth. viii, 43.

VARIAE LECTIONES.

¹ Quid si legas ἐκείνῳ, in illa caligine. * Illic vocula deest, forte βιλτίους. * Leg. οὐχ ἀπλῶς.

ναχοῖς τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ἐγκαταριθμουμένοις χορῶ.

ιε'. Πόθεν οὖν αὐτοὶ τε οἱ ἐγκαταλεγέντες ἐκείνο νοήσουσι, καὶ οἱ αὐτοὺς ἐκζητοῦντες, τούτους ἀκριβῶς ἐπιγνώσκοντες; Ὅθεν ὁ Κύριος ἐδίδασκεν οὕτως εἰπὼν· « Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύουσι ταῦτα παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, ὕμνοι ἀρούσι, καὶ ὁ θανάσιμόν τι πῶτιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάβῃ. » Καὶ πάλιν· « Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς φωνῆς μου ἀκούει. — Ἐκ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσκει αὐτοὺς. » Ποίων καρπῶν; ὧν ὁ Παῦλος ἐπαριθμοῦμενος οὕτω λέγει· « Ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, ἐλεημοσύνη, χρηστεύτης, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια· » μεθ' ὧν εὐσπλαγχνία, φιλαδελφία, ἐλεημοσύνη, καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα. Πρὸς τούτοις, « Λόγος γνώσεως, χρίσματα ἐμαίων, » καὶ ἑτέρα πλείστα· « Ἄ πάντα ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαίρου ἐκαστῷ καθὼς βούλεται. » Οἱ γὰρ τούτων ἐν μετασχῇ γεγονότες τῶν χαρισμάτων, ἢ ἐκ πάντων, ἢ ἐκ μέρους, κατὰ τὸ συμφέρον αὐτοῖς ἐν τῷ χορῷ τῶν ἀποστόλων ἐγκαταλέγονται. Διὸ καὶ φῶς εἰσιν αὐτοὶ τοῦ κόσμου, ὡς αὐτὸς φησιν ὁ Χριστός· « Οὐδεὶς λύχνον ἄψας τίθησιν αὐτὸν ὑπὸ τὴν μέδιον, ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα φάνη πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. » Οὐκ ἐκ τούτων δὲ μόνον· οἱ τοιοῦτοι γνωρίζονται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ βίου αὐτῶν διαγωγῆς· οὕτω καὶ οἱ ζητοῦντες αὐτοὺς καὶ αὐτοὶ ἐαυτῶν ἕκαστον ἀκριβέστερον ἐπιγνώσκονται· οἷοι εἰ καθ' ὁμοίότητά τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνεπισχυντῶς, μᾶλλον δὲ ὡς μεγίστην ὁξύν ἡγήσαντο τὴν εὐτέλειαν καὶ ταπεινώσιν, καὶ ὡς ἐκείνος τὴν ὑπακοὴν ἀνυποκρίτως εἰς τοὺς ἐαυτῶν πατέρας καὶ ὀδηγοὺς, ἔτι γε μὴν εἰς τοὺς πνευματικῶς ἐπιτάτοντας ἐπειδείξαντο, καὶ ὕβρεις, καὶ ἐνειδισμοὺς, καὶ λοιδορίας ἀπὸ ψυχῆς ἡγάπησαν, καὶ τοὺς ἐπιφέροντας αὐτοῖς ταῦτα, ὡς ἀγαθῶν μεγάλων προξένους ἀπειδείξαντο, καὶ ἀπὸ ψυχῆς μετὰ θαυμάσιον αὐτοῖς τῷξαντο, οἱ πᾶσαν ὁξύν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ κατέπυσαν, καὶ ὡς σκύδαλα καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς τερπνὰ ἡγήσαντο· καὶ τί τὰ πολλὰ καὶ προφανῆ λεγὼν τὴν λόγον μιχύνω; ἔν πᾶσαν μὲν τὴν ἀρετὴν ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκούσιωσιν ὑπαναγινωσκόμενῃ Γραφῇ, ταύτην ἐαυτὸν ἕκαστος τῶν εἰρημένων εὐρίσκει κατωρθωκότα, πᾶσαν δὲ πρᾶξιν τῶν ἀγαθῶν ὡσαύτως μετακλόντα, καὶ ἐπὶ μίᾳ τούτων ἐκάστην προσκοπὴν, τὴν ἀλλοίωσιν, τὴν βαθύτην ἐπαγνώκοντα, καὶ πρὸς τὸ ὕψος τῆς θεϊκῆς ὁξύν αἰρόμενον, τότε καὶ αὐτὸν τις γνώτω μέτοχον Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων γεγονότα, καὶ ὑπὸ τῶν καλῶς ὁρώντων, ἢ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀμύλωπούντων γνωσθήσεται. Καὶ οὕτως οἱ τοιοῦτοι εἰποῖεν ἄν τοις πᾶσιν ἐν παρρησίᾳ· « Ὑπερ Χριστοῦ προσκυνοῦμεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος, δι' ἡμῶν καταλλάγητε τῷ Θεῷ. » Πάντες γὰρ οἱ

Abus et monachis qui mereantur choro discipulorum Christi accenseri.

15. Unde igitur illud intelligere possint, tum qui in sacris ordinibus constituti sunt; tum ii quoque qui illos quaerunt, unde certo eos cognoscent? Unde profecto Dominus edocuit, sic dicens: « Signa autem eos qui crediderint haec sequentur: In nomine meo daemones ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit²⁰. » Et rursus: « Ores meae vocem meam audiunt²¹. — Ex fructibus eorum cognoscetis eos²². » Quinam sunt ii fructus? Quos Paulus sic enumerando designat: « Caritas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, fides, mansuetudo, continentia²³, » quibus additur compassio, fraternus amor, misericordia, et his similia. Et illa quoque, « sermo sapientiae, **609** donum curationum » et alia plura: « quae quidem operatur et idem Spiritus, dividens unicuique prout vult²⁴. » Qui enim horum charismatum participes sunt, vel omnium vel ex parte, prout iis expedit, in apostolorum choro numerantur. Quapropter et lux mundi sunt hi, quemadmodum et Christus ipse dixit: « Nemo lucernam accendens ponit eam sub modio, aut sub lecto, sed in candelabro, ut luceat omnibus qui in domo sunt²⁵. » Nec ex istis solum cognoscuntur, sed ex universae vitae suae institutione. Pari modo et qui illos quaerunt, ipsi eorum quemvis perfectissime cognoscent. Tales sunt qui ad exemplum Domini nostri Jesu Christi paupertatem et contemptum ferunt, imo ea habent in loco maximi honoris, qui quod ille fecit, obedientiam suam ostenderunt adversus suos Patres et duces, et iis qui spiritualiter ipsis quidpiam imponunt. Tales sunt, qui injurias, impropria, convicia animis accipiunt; qui eos qui ista ingerunt, tanquam magnorum auctores beneficiorum suscipiunt, et toto ex corde preces et lacrymas pro iis fundunt; qui universam mundi gloriam conculcant, qui omnes ejus voluntates tanquam detrimentum reputant; et, quid multa et vulgaria colligo, orationemque produco? dico si omnes eas virtutes quas in Scripturis audiunt et legunt, unusquisque eorum de quibus loquor contempnat se explevisse, omnemque pariter bene agendi occasionem fideliter implevisse; si insuper in singulis virtutibus sentiat se profectum, incrementum et gradum fecisse, imo ad culmen divinae gloriae se ascendisse, tunc percipiet se in Dei et divinorum charismatum participatione venisse: quod facile videbunt, et agnoscent omnes, qui non tantum clare soleant videre, sed etiam qui obscure. Qui sunt hujusmodi, possunt fidenter apud omnes pronuntiare: « Legatione pro Christo fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus, re-

²⁰ Matth. xvi, 17, 18. ²¹ Joann. x, 27. ²² Matth. vii, 36. ²³ Galat. v, 22. ²⁴ I Cor. xii, 8-11. ²⁵ Luc. xi, 33.

VARIAE LECTIONES.

² Leg. μόνον.

conciliamini Deo ¹⁶. » Omnes enim ejusmodi mandata Dei usque ad mortem custodiverunt : vendiderunt possessiones suas , et distribuerunt pauperibus ; Christum secuti sunt per tolerantiam tentationum. Invenerunt animas et quidem in luce mentali , invenerunt eas in vita æterna : atque ita hac luce viderunt lucem illam inaccessibilem , nempe Deum ipsum , quemadmodum scriptum est : « In lumine tuo videbimus lumen ¹⁷. » Quomodo igitur animam quam habet , poterit quisquam reperire ? attende. Anima uniuscujusque nostrum est illa drachma , quam ipse perdidit (non autem Deus) , cum se in profundas peccatorum tenebras demerserit ; Christus autem , qui est lux vera , et quærentibus se occurrens (quomodo ipse solus novit) ipsis se concedit. Hoc est igitur animam suam reperire , Deum nimirum videre , et in ejus lumine extolli super omnem visibilem creaturam. Is Deum habet pastorem et magistrum , a quo percipiet quid sit , si placet , ligare et solvere ; et eum perfecte intellexerit , Deum adorabit , qui donum dederit , idque indigentibus impertiet.

16. Et sic hujusmodi viris intelligo potestatem , o illi , ligandi et solvendi concedi a Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo per Spiritum **610** sanctum , iis qui facti sunt filii ejus et servi in sanctitate. Talis ego ipse Patris discipulus fui , qui quidem ordinationem non ab hominibus acceperat , sed Dei manu , hoc est Spiritu sancto dante , me in discipulatum admisit : et eam ordinationem quam homines conferunt , præcepit mihi juste suscipere secundum formam congruam , magno ad hoc desiderio a Spiritu sancto olim per-motus.

17. Optemus igitur , Patres et fratres , primo ut nostrum quilibet talis sit , atque ita demum apud alios de affectibus extirpandis et de consiliis admittendis disseremus ; et hos spirituales quæramus. In primis igitur laboriosos istos viros investigemus , discipulos dico Christi , et cum studio cordis et lacrymis multis supplicemus Deo per constitutos dies , ut revelare dignetur oculos cordium nostrorum , ad discernendum , si quis forte talis existat in perversa hac generatione : ut eo invento accipiamus per eum remissionem peccatorum nostrorum ; ut et præceptis ejus et mandatis toto animo obtemperemus , quemadmodum ipse Christo obtemperans particeps factus est ejus gratiæ et donorum , adeoque ab ipso accepit potestatem ligandi et solvendi , inflammatus a Spiritu sancto , cui debetur omnis gloria et honos et adoratio una cum Patre et Filio unigenito , in sæcula. Amen.

¹⁶ II Cor. x, 20. ¹⁷ Psal. xxxiv, 10.

VARIAE LECTIONES.

» Supple τὴν ἐξουσίαν. • Leg. τοιοῦτους. • Leg. τοιοῦτους πνευματικόν.

A τοιοῦτοι τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ ἐπόλαξαν μέχρι θανάτου· ἀπώλεσαν τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν , καὶ δίδουσαν τοῖς πτωχοῖς· ἠκολούθησαν τῷ Χριστῷ διὰ τῆς τῶν πειρασμῶν ὑπομονῆς· ἀπώλεσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς εἰνεκεν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ , καὶ εὖρον αὐτὰς εἰς ζωὴν αἰώνιον. Εὐρόντες δὲ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἐν φωτὶ νοητῷ εὖρον αὐτάς· καὶ οὕτως ἐν τῷ φωτὶ τούτῳ εἶδον τὸ ἀπρόσιτον φῶς , αὐτὸν τὸν Θεόν , κατὰ τὸ γεγραμμένον , « Ἐν τῷ φωτὶ σου ὤφθιμεθα φῶς. » Πῶς οὖν ἔστιν εὐρεῖν τινα ἣν ἔχει ψυχὴν , πρόσεχε· Ἡ ἐκάστου ψυχὴ ἐστὶν ἡ δραχμή , ἣν ἀπώλεσαν , οὐχ ὁ Θεός , ἀλλ' ἡμῶν ἕκαστος , ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαρτίας βυθίσας ἑαυτὸν· ὁ δὲ Χριστὸς τὸ θνῆσκον φῶς ἐλθὼν , καὶ τοὺς ζητοῦντας αὐτὸν συναντῶν , ὡς οἶδε μόνος αὐτὸς ἰδεῖν ἑαυτὸν αὐτοῖς ἐχαρίσατο. Τοῦτό ἐστιν εὐρεῖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ , τὸ ἰδεῖν τὸν Θεόν καὶ ἐν τῷ ἐκείνου φωτὶ αὐτὸν γενέσθαι ἀπάσης κτίσεως τῆς ὁρωμένης ἀνώτερον , καὶ τὸν Θεὸν σχεῖν ποιμένα καὶ διδάσκαλον , παρ' οὗ καὶ τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν , εἰ βούλει , γινώσκεται , καὶ γινώσκει ἀκριβῶς προσκυνῆσαι τὸν δεδωκότα , καὶ τοῖς χρῆζουσι μεταδώσει.

Β ις'. Οὕτω τοιοῦτοις οἶδα , τέκνον , δίδασθαι τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν ἅπλῃ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος , τοῖς θέλει οὕσιν υἱοῖς καὶ ἀγίοις δοῦλοις αὐτοῦ. Τοιοῦτω καὶ αὐτὸς ἐγὼ ἐμαθητεύθην Πατρί , χειροτονίαν ἐξ ἀνθρώπων μὴ ἔχοντι , ἀλλὰ χειρὶ με Θεοῦ , εἴπουν Πνεύματι εἰς μαθητείαν ἐγκαταλέξας , καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώπων χειροτονίαν διὰ τὸν παρακολουθήσαντα τύπον καλῶς λαβεῖν ἐκέλευσε , πάσαις ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοῦτο σφοδρῶς πόθῳ κινούμενος.

Γ ις'. Τοιγαροῦν γενέσθαι πρῶτον τοιοῦτον· εὐξώμεθα , ἀδελφοὶ καὶ Πατέρες , καὶ οὕτως τοῖς ἄλλοις περὶ παθῶν ἀπαλλαγῆς καὶ ἀναδοχῆς λογισμῶν ὁμιλήσωμεν , καὶ τούτων πνευματικῶν· ζητήσωμεν. Μᾶλλον μὲν οὖν τοιοῦτους ἐμπόνους ζητήσωμεν ἄνδρας τοὺς ὄντας μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ , καὶ μετὰ πόνου καρδίας καὶ δακρύων πολλῶν ἐπὶ ῥητὰς ἡμέρας ἐκτεύσωμεν τὸν Θεόν , ἵνα ἀποκαλύψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν καρδιῶν ἡμῶν πρὸς τὸ ἐπιγινῶναι , εἰ ποῦ καὶ τοιοῦτός τις ἐν τῇ πονηρᾷ ταύτῃ γενεᾷ ὧν εὐρεθήσεται. **D** ὅπως εὐρόντες αὐτὸν , ἄψοιν λάβωμεν δι' αὐτοῦ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν , τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ , καὶ ταῖς ἐντολαῖς , ὅλην ψυχῇ ὑπακούοντες , καθάπερ ἐκεῖνος· ἀκούσας τὰς τοῦ Χριστοῦ γέγονε μέτοχος τῆς χάριτος καὶ τῶν δωρεῶν αὐτοῦ , καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν , καὶ λύειν τὰ ἀμαρτήματα παρ' αὐτοῦ λαβεῖν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι πυρωθεὶς· ὃ πρέπει πᾶσα δόξα , τιμὴ , καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ μονογενὲι Υἱῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

IN ORATIONEM ADVERSUS CONSTANTINUM CABALINUM ADMONITIO.

Orationem quæ sequitur, Combefisius, t. II Auctar. Biblioth. PP. Græc. edidit, *'dignamque censuit, quæ tribus aliis Damasceni pro imaginibus adjungatur, alio licet scriptam schemate. Illos dixeris, inquit, libros in otio scriptos, quibus sana doctrina multiplici argumentorum genere defenditur: hanc velut declamationem qua hæreticos omnes velut coram provocet, oblatumque fidei libellum ab eorum calumniis vindicet. Hoc enim velit illud, λόγος ἀποδεικτικὸς, Demonstrativus sermo* (quo nempe nomine inscribitur in cod. Reg. 1829, in Bodleiano 274, et Cæsareo 144 membranaceo, *perعتusto et optimæ notæ, ut testatur Lambecius*). Alium deinde codicem Regium, n°. 2428, memorat, in quo titulus hic alius habetur: Ἐπιστολὴ Ἰωάννου Ἱεροσολύμων ἀρχιεπισκόπου, τῆς αὐτῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλεως, πεμφθεῖσα Κωνσταντίνῳ βασιλεὶ τῷ Καβαλίνῳ, περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων· ἢ πῶς δεῖ πιστεῦσιν τοὺς ὁρθοδόξους Χριστιανούς· *Epistola Joannis Hierosolymitani, archiepiscopi ejusdem sanctæ Christi Dei nostri civitatis, missa ad Constantinum Cabalinum, pro sanctis et venerandis imaginibus: sive quomodo Christiani qui fidem rectam profitentur credere debeant. Ob hanc inscriptionem vir doctus coniecit, tractatus hujus auctorem fuisse Joannem patriarcham, cujus meminit Damascenus in epistola De hymno Trisagio, quam post ejus obitum scripsit. Addit vero multa esse quæ suadeant auctorem esse hominem Constantinopolitanum, cum et Germanum antistitem suum et pastorem nominet, et loca urbis Constantinopolitanæ in exemplum afferat; scriptam tamen* 611 *censet ante septimam synodum. Verum Theophanes in tabulis Chronologicis Joannem illum patriarcham obiisse refert anno 19 Leonis Isauri, Christi 735, nec proinde Constantini Leonis filii adulterinam proscribere synodum potuit, quæ hujus imperatoris anno 14, et Christi 754, coacta fuit, multo minus mentionem facere depositionis Constantini patriarchæ impij, quem Copronymus posthac abiecit, imperij sui anno 26, Christi 766, nisi forsitan Joannes alter ipsi proxime vel post alium successerit, a quo fidei libellus quem dissertatio exhibet et defendit, editus sit. Cæterum ne ille etiam epistolam integram scripserit; quia, ut narrat Theophanes, jam anno Constantini 23 et Christi 765, Theodorus patriarcha Hierosolymitanæ Ecclesiam regebat, unaque cum Alexandrino et Antiocheno conspiratione, eadem die Pentecostes, Cosmam Apaniæ profani dogmatis reum anathemate percussit, anno 9 Abdallæ Caliphæ, qui alio nomine dicebatur Abujasar Almansor. Eundem porro Theodorum usque ad Tarasii Constantinopolitani præsulatus initia, sive ad annum saltem 784 perseverasse fidem faciunt septimæ synodi Acta in quibus Synodica Theodori ad Terasum legitur. Theodoro successit Elias qui, anno sequenti, quo synodus septima celebrata est, iniqua barbari Caliphæ jussione exsulabat, cum tamen Theodorus alter per vim, ut ferunt Acta sancti Stephani Salavitæ, sanctæ civitatis thronum occuparet. Nullum igitur Joannem Hierosolymitanum habemus, cui epistola synodica adversus Constantinum Copronymum ejusque profanam synodum attribuat. Ad Joannem vero Damascenum quod spectat, cum ejus Vitæ auctor testetur, cum in Syria et Palæstina eminens semper pugnasce adversus Iconoclastas, nec ab obitu Joannis patriarchæ e laura Sancti Sabæ discessisse, profecto sanctum Germanum antistitem pastoremque suum nominare non potuit. Quod enim in Synaxario quod Basilij imperatoris nomen præfert, laudaturque a doctissimis Bollandi continuatoribus ad diem 8 Maii, Joannes noster ab hæreticis imperatoribus varie relegatus carceribusque traditus, propter causam imaginum legitur, ὅθιν καὶ διαφόροις εξορισθεῖς παρὰ τῶν αἰρετικῶν βασιλέων καὶ φυλακῇ παραδοθεὶς, esse falsum alibi ostendam. Insuper vero quin opusculum istud illi vindicem, non solum obstant gravissimi qui in eo occurrunt memoriæ lapsus, verum et ipsa dictionis dissonantia. Non enim nævos illos famularis Damasceno elocutio admittit, qui hac in dissertatione deprehenduntur: nec in genuinis ejus operibus hactenus animadveriti compositum hunc loquendi modum, qui in isto frequentissimus est, θέλεις εἰπεῖν, θέλεις λέγειν, ut significetur id quod Latinis *objicis, dicis*: quod sane corruptum idioma Græcorum sapit. Quamobrem habūd alio jure præfixum orationi nomen Joannis Damasceni fuerit, quam eidem attributa est Epistola trium patriarcharum Orientis ad Theophilum imperatorem quam mox subjiciemus: quanquam et longe potior, quia Damascenicis argumentis tota fere constat hæc de qua nunc quæstio est. Hoc sane egregius Ecclesiæ defensor in vindicando sacrarum imaginum honore obtinuerit, ut multa ejus nomine opera inscriberentur, quibus causa eadem propugnaretur: quemadmodum nimirum nobilissimi deitatis Verbi patroni Athanasii nomen aliorum quoque auctorum libris ascriptum fuit, in quibus pro sincera Athanasii fide certabatur. Insulsæ quæ hinc inde obviæ sunt nominum compositiones, ut puta ἀνδράγυνα, quo viri cum uxoribus significantur, σεπτομέρων pro σεπτῶν μορφῶν, θρῦλλολέκται, σαρχομοιομόρφῳ ἔχει, etc., similes sunt illis quas Leo Allatius observavit in orationibus Joannis Eubæensis, quarum nonnullis præfixum item a libris fuit Joannis Damasceni nomen. Quinimo in Colb. 7 sat vetusto codice, post ejus orationem de Conceptione Deiparæ, quæ inscribitur: Ἰωάννου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου Εὐβοίας εἰς τὴν Σὺλλήφιν εἰς ἁγίας Θεοτόκου, Joannis monachi et presbyteri Eubææ in Conceptionem sanctæ Deiparæ; altera sequitur cum hoc titulo: Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ ἐπισκόπου Εὐβοίας, λόγος ἱστορικὸς εἰς τὴν ἁγίαν μάρτυρα Ἀναστασίαν Joannis Damasceni episcopi Eubææ, sermo historicus in Anasta-*

num An Joannes Eubœensis Damasco oriundus fuerit, res obscura est. Vivebat autem Copronymi ætate anno 744, velut ipse testatur in oratione in SS. Innocentes ut dissertationem de qua modo agitur, ejus forsitan esse conjectare quis possit. Quidquid id est, in cod. Reg. 2428 nulla professioni fidei præfatio præmittitur, reliqua **612** vero compendiarie forma tractantur. In cod. 2951, eadem lucubratio dempto quoque exordio habetur cum hac inscriptione : Συνοδικὸν Ἰωάννου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων στυλιτεῦον τοὺς κατὰ τὴν δοικὸν καὶ ἀκέφαλον ψευδώνυμον ἐκδόμην σύνοδον. *Synodicum Joannis archiepiscopi Hierosolymorum quo spuria et acephala synodus traducitur, quæ septima falso nuncupatur.* Formulam fidei quæ, primo loco legitur similis sequitur dissertationis ejusdem synopsis; quanquam altera uberius paucis hinc inde interjectis, quæ ex sinceris Damasceni orationibus transumpta sunt. Pene crediderim hanc fidei professionem usque ad hæc verba, τοὺς ἐκχέοντας τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, qui pro Christi amore sanguinem suum effuderant, ipsam esse quam Joannes Hierosolymitanus subnascens Iconomachorum hæresis primordiis edidit, cui posthac tum adjuncta, tum præmissa alia fuerint, quæ ad ejus declarationem et defensionem conferrent. Non enim ejusmodi synodice concertationum more scribebantur a conciliis episcoporum; sed hoc negotii polemicis doctoribus concedebant, nuda contenti expositione fidei, qua id duntaxat docerentur fideles, quod esset fide certa tenendum. Sic Theodorus eodem tenore, etsi prolixiori schemate, Palæstinæ itidem synodi nomine synodicam perinde epistolam ad Tarasium misit, absque ulla adversus hæresim velitatione.

Porro Regius iste codex 2951, ille est ex quo illustrissimus doctissimusque Parisiensis præsul D. Petrus de Marca nonnulla ad quintam synodum spectantia deprompsit et publici juris fecit: exaratusque dicitur a Leone Cinnamo, anno mundi 753, seu Christi 1278, imperante Michaelē Palæologo, ejusque filio Andronico Comneno. Testatur insuper Cinnamus amanuensis, volumen illud a se transcriptum esse ex alio qui in veteri Bibliotheca Romanæ Ecclesiæ asservabatur, quique exaratus fuerat ἐν τῷ ἔτει 753, anno mundi 6267, hoc est anno Christi 753; ὡς ἀριθμεῖται τοὺς χρόνους τοῦ τοιοῦτου βιβλίου ἀπὸ τοῦ παρόντος 18' πρὸς τοῖς πεντακοσίοις, adeoque voluminis illius (Romani) ætatem ad præsens tempus 517 annorum summam complecti. Verum deceptus Cinnamus fuit, nec numerorum notas accurate assecutus est. Nam quo tandem pacto Romanus codex anno Christi 753 exaratus esset, cum pseudosynodus Copronymi, nonnisi insequente anno, nempe 754, habita, nec nisi quatuordecim abhinc annis impius patriarcha Constantinus exauctoratus sit a Copronymo. Hanc enim, ut ante fuit observatum, Joannis Hierosolymitani synodicam illud quod ex Romano codice cum multis aliis a Cinnamo descriptum est, perstringit: Λοιπὸν ποιεῖ σύνοδος πατριάρχην μὴ ἔχουσαν· ἀλλὰ καὶ ὃν ἐποίησεν ἀπέκτεινεν. *Cæterum qualis isthæc synodus quæ patriarcham non habuit; quin et eum quem creaverat, interfecit, τίς οὐ μὴ καταγέλασται τὴν σύνοδον ταύτην τὴν ἀκέφαλον; κεφαλὴν μὴ ἔχουσαν, ἐποίησεν αὐτῇ κεφαλὴν, καὶ στραφεῖσα ἐβόησεν αὐτῇ, μᾶλλον δὲ ἀπέκτεινεν αὐτήν. Quis synodum hanc caput non habentem non deriserit? capite cum careret, caput præfecit sibi quod postmodum conversa abjecit; quinimo interfecit.* Constantino patriarchatus abrogatus est die 3 Augusti, indict. 4. Nicetas in ejus locum intrusus die 17 Novembris, indict. 5, tum sequenti die obversa facie asino vectus per equestres ludos traductus est, et conviciis a populo appeteretur, et paulo post in Cynegio truncatus. Vide Theoph. et Nicephorum in Breviario.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΣΕΠΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ.

Πρὸς πάντας Χριστιανούς, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον τῶν Καβαλῖνον, καὶ πρὸς
πάντας αἱρετικούς.

613 JOANNIS DAMASCENI

ORATIO DEMONSTRATIVA, DE SACRIS ET VENERANDIS IMAGINIBUS.

Ad Christianos omnes, adversusque imperatorem Constantinum Cabalinum ac hæreticos universos.

α'. Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπιχείρησαν ἀνατάξασθαι Ἀ
διήγησιν, κατὰ τὸν μακάριον ἀπόστολον καὶ εὐαγγε-
λιστὴν Λουκᾶν, περὶ πίστεως ὀρθοδόξου καὶ κρατή-
σεως τῆς Ἐκκλησίας, ἥνπερ διὰ τοῦ πάθους αὐτοῦ
προσελάβετο Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν,
ἀναγκαῖον ἡγησάμεν, ἀγαπήτοί *, ταῦτα μὴ κρύψαι
τῇ ὑμῶν τιμιότητι, ἀλλὰ δεῖξαι ὑμῖν τὴν ὁδὸν τῆς
ἀληθείας · ἥνπερ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνωθεν ἡ καθολικὴ
καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία κρατεῖ ἐν βεβαιότητι,
περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων · καὶ μὴ τρέ-
πεσθαι ἐνθεν κἀκεῖθεν, καθάπερ κάλαμος ὑπὸ ἀνέ-
μου περιφερομένη, τῇ δεινῇ ταύτῃ αἰρέσει τῶν μὴ
προσκυνούντων τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ δι' ἡμᾶς
ὁρθώσαντος διὰ τῆς εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως, ἀλλ' ἀτι-
μαζόντων ὁ διὰ κακοηθείας, καὶ διὰ λογισμῶν ἀτό-
πων, καὶ τῶν δοκούντων εἶναι ἐκ τῆς φυλῆς τῶν
Χριστιανῶν, διὰ τὰ βαπτίσματος, καὶ διὰ τοῦ τιμίου
σώματος καὶ ἀχράντου αἵματος, ἀλλοτρίους δὲ καθ-
εστῶτας, καὶ τοὺς κατέχοντας ἀξίας ποιμένων, λύ-
κους δὲ καὶ θηρία γεγονότας, οὗ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ
προθέσει καὶ τῇ πίστει, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ τη-
λαυγῶς ἀναθεῶν, ἐπὶ ὅ μὴ ἐρχόμενος διὰ τῆς θύ-
ρας εἰς τὴν αὐλήν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων
ἄλλαχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ ληστής. Ὁ τοιοῦ-
τόν τι καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς ἡμῶν ἀνέφθιμον εὗρεμα,
ἐκ γοήτων καὶ σκοτεινῶν ἀνδρῶν, τῶν διὰ τῆς κενο-
δοξίας αὐτῶν καὶ μεγαλαυχίας ἐμπιστόντων εἰς βάρβα-
ρον ἀπωλείας, καὶ ἀνυπέρστου βορβόρου. Ὑμεῖς δὲ,
ὡς σεπτὸν ἀκροατήριον, τὸ νεόχριστον καὶ ἀρχαῖον, τὸ
ἐξακολουθήσαν φωναῖς προφητῶν, καὶ γραφαῖς ἀπο-
στόλων, καὶ Πατέρων ὁσίων, τὴν ἀγκυραν τῆς πί-
στεως βεβαίαν κατέχοντες, ταύτην ταῖς ὑμετέrais
ψυχαῖς διαφυλάξατε, πρὸς τὸ μὴ ἀρπαγῆναι αὐτὴν
ἐκ τοῦ ἀνθρωποκτονίου καὶ θοῦλου ἐχθροῦ, καὶ ἀκα-
ρίους καὶ ἀπαρσαλεύτους περιφρουροῦντας ἐαν-

Quoniam multi, ut cum beato apostolo et evan-
gelista Luca loquar¹, conati sunt ordinare narratio-
nem de fide orthodoxa et Ecclesiae traditione, quam
Christus Jesus verus Deus noster sua sibi passione
comparavit, operæ pretium duxi, dilectissimi, ut ne
hæc celarem vestram excellentiam, sed viam vobis
veritatis ostenderem, quam ab initio et a primis
temporibus catholica et apostolica Ecclesia, in sa-
crarum venerandarumque imaginum negotio fir-
mam tenet; ne huc illuc velut arundo vento agi-
tata² transferamini a sæva ista hæresi eorum, qui
Dei in carne propter nos in terris visi dispensatio-
nem imaginibus expressam non adorant, sed ma-
ligne potius, ac per absonas rationes, contumelia
afficiunt: qui per baptismum atque pretiosi corpo-
ris et sanguinis impolluti communionem (Chri-
stiani videntur, suntque revera a Christo alieni;
qui denique pastorum dignitatem tenent, suntque
nihilominus in lupos et feras mutati; non quidem
natura, sed proposito et fide, juxta ac sacro Evan-
gelii textu aperte pronuntiatur: « Qui non intrat
per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille
fur est et latro³. » Hujusmodi grave quoddam hisce
temporibus ex præstigiatorum tenebrosorumque
hominum studiis emersit inventum; hominum, in-
quam, quæ in perditionis barathrum, cœnumque
intolerabile, ob inanem gloriam fastumque suum
prolapsæ sunt. Vos autem, venerandi auditores, sive
qui nuper, sive qui olim unctionem accepistis; qui
prophetarum vocibus, scriptis apostolorum, et in-
stitutis Patrum obsecuti estis, qui firmam fidei an-
choram apprehendistis, hanc in vestris animis ne
hostis homicidæ dolo auferatur, servate, vosque
ipsos integros et inconcussos custodientes, rectæ
fidei consubstantialis et individue Trinitatis libel-

¹ Luc. 1, 1. ² Ephes. iv, 14. ³ Joan. x, 1.

VARIE LECTIONES.

* Sorb. ἀγάπη. ὁ Sorb. addit ῥημάτων.

lum tenentes, universis hostibus ostendite et præ manibus habete ; ut, quemadmodum ore menteque ac lingua legimus, ita et credamus.

2. « Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibillum et invisibillum : Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum ; et ex Patre natum ante omnia sæcula : Et in sanctissimum Spiritum ; in Spiritum, inquam, sanctum, Dominum, vivificantem, qui ex Patre procedit ; qui **614** cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, per quem omnia sanctificantur. Sanctam nimirum Trinitatem, Individuam, ineffabilem, omnia tenentem, et omnium effectricem, pari virtute pollentem, incircumscriptam, æqualis deitatis, ejusdem consilii, ejusdem essentiae, et consubstantialem, coæternam, Initii undequaque expertem, unius principatus, triplicis subsistentiæ in Deo Patre genitore, Deoque Filio genito, ac Spiritu sancto initii perinde nescio, universorum Deo, quo omnia vivificantur. Semper enim Spiritus fuit cum Deo et Patre : quia nunquam ab invicem divisi fuerunt. Quippe fuit semper Pater, fuitque semper cum Filio ; vicissimque Filius semper cum Patre fuit, ac Spiritus sanctus cum utroque. Ita adoro et glorifico sanctam Trinitatem, indivulsam unam in tribus personis Deitatem.

« Similiter etiam quod spectat sanctissimam Dei Genitricem, confiteor illam sanctiorem Cherubim et Seraphim, cœlisque sublimiorem et creaturis omnibus excelsiorem, quæ carne pepererit unum de Trinitate Christum Deum nostrum, qui propter nos ad nos descendit, factusque est homo propter nostram salutem. Simul quoque sanctos ejus, ut qui pro ipso decertaverint, honoro, adoro et colo : nempe sanctum Joannem præcursorem ac Baptistam : quique eum præcesserunt, prophetas, necnon qui ipsum subsecuti sunt clarissimos apostolos, ac triumphatores martyres, sanctosque universos adoro et veneror, eorumque intercessionem et orationes Imploro. Quippe his intercessoribus salvi omnes evadimus : « Deus enim voluntatem timen-

« Sed et pretiosas eorum imagines honoro et deosculor ; non tanquam dens, sed utque compendiosa descriptio narratioque sint, et monumentum eorum quæ perpessi sunt. Nun enim sanctorum imagines corporis tantummodo formæ sunt, et exhibitiones quædam, verum etiam corporis perpes-

Α τοὺς, τόμον κατέχοντες ὁρθόδοξον τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, πᾶσι τοῖς ἁγίοις αὐτὸν ἀποδεικνύντες, καὶ ἐν χερσὶν ὑμῶν κατέχοντες ὥστε διὰ στομάτων καὶ διανοίας καὶ γλώττης ταύτην ἀνέγνωμεν, καὶ πιστεύωμεν.

Β'. « Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων ὡς καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων αἰώνων ὡς καὶ εἰς τὸ πανάγιον Πνεῦμα, τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ὡς καὶ τὸν Πατρί καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, δι' οὗ τὰ πάντα ἀγιάζονται ὡς καὶ τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὴν ἀδιάρετον καὶ ἀνέκφραστον, τὴν παγκράτιστον, παντοῦργeton, ὁμοῦναμον, καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ ἰσόθεον, ταυτοδύλητον καὶ ταυτόγνωστον, ταυτοοῦσιον καὶ ὁμοούσιον, συναίδιον καὶ συνάναρχον καὶ μόναρχον, καὶ τρισυπόστατον ὡς καὶ τῷ Θεῷ τῷ γεννήτορι, καὶ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τῷ γεννηθέντι, καὶ Πνεύματι τῷ συνανάρχῳ ὡς καὶ τῷ Θεῷ τοῦ παντός, τῷ ζωῶντι τὸ πᾶν. Πνεῦμα γὰρ αἰεὶ συνῆν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί ὡς καὶ εἰς ἐξ ἐνός διηρηθῆσαν ποτε. Ἦν γὰρ Πατὴρ αἰεὶ, καὶ συνῆν αἰεὶ τῷ Υἱῷ ὡς καὶ ὁ Υἱὸς συνῆν αἰεὶ τῷ Πατρί, καὶ τὸ Πνεῦμα ὡς καὶ τὸν ἀμφότερον ὡς καὶ προσκυνῶ καὶ δοξάζω τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὴν ἀδιάρετον ἐν τρισὶν ὑποστάσει μιᾶν θεότητα.

Γ. « Ὁμολῶ καὶ τὴν παντὶν Θεοτόκον, ὁμολογῶ αὐτὴν ἁγιωτέραν τῶν Χερουδὶμ καὶ τῶν Σεραφίμ, καὶ ὑψηλοτέραν τῶν οὐρανῶν, ἀνωτέραν πάντων τῶν ποιημάτων, ὡς τεκοῦσαν σὰρκα τὸν ἕνα τῆς Τριάδος Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν δι' ἡμᾶς καταβάντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ἀμα καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ, ὡς καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀθιάσαντας, τιμῶ καὶ προσκυνῶ καὶ σέβομαι ὡς καὶ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν πρόδρομον καὶ Βαπτιστὴν, καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ προφήτας, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν πανευφήμεους ἀποστόλους, καὶ τοὺς ἁγίους καὶ καλλινίκους μάρτυρας, καὶ πάντας τοὺς ἁγίους προσκυνῶ καὶ σέβομαι, καὶ δίδομαι αὐτῶν τῆς πρεσβείας καὶ ἰκτείας. Διὰ γὰρ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν σωζόμεθα πάντες. « Θέλημα γὰρ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιεῖ ὁ Θεός. » Ἐγὼ καὶ τὰ τίμια αὐτῶν λείψανα προσκυνῶ καὶ τιμῶ καὶ ἀσπάζομαι. Πολλὰ γὰρ σώματα τῶν ἁγίων μύρον ἔβλυσαν, καὶ πολλὰ πάθη δι' αὐτῶν ἐθεραπεύθησαν.

« Ἐγὼ [τῆς ἱερᾶς] καὶ τῆς τιμῆς αὐτῶν εἰκόνας τιμῶ καὶ ἀσπάζομαι οὐχ ὡς θεοὺς, ἀλλ' ὡς γραφὴν σύντομον καὶ ἐξηγητὴν τῶν παθημάτων αὐτῶν. Οὐ γὰρ εἰσιν αἱ εἰκόνας τῶν ἁγίων αἱ τοῦ σώματος μορφαὶ καὶ ἐντεῦξες μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη. Καὶ γὰρ διὰ τῶν παθημάτων αὐτῶν, ὧν ὑπέμειναν διὰ Χριστοῦ

¹ Psal. cxliv, 14.

VARIAE LECTIONES.

• Leg. κατέχευε. • Bodl. et Sorb. τῷ πνεύματι. • Edit. ταῖς πρεσβείαις καὶ ἰκτεσίαις. Unde Com-
Lefis. addendum duxit σώζεσθαι.

τὸν Θεὸν [ἡμῶν] μακαρίζονται, καὶ τιμῶνται καὶ προσκυνῶνται. Ἐάν τ' γὰρ αὐτὰ οὐχ ὑπέμειναν διὰ Χριστὸν, οὐκ εἶχομεν εἰκονικὴν αὐτῶν γράφεσθαι ἢ τιμὴν, οὔτε ἐν βίβλοις, οὔτε ἐν ἐκκλησίαις. Πολλοὶ γάρ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἐγράψαν ἢ εἰκόνας τῶν ἀνθρώπων, εἴτε [οἱ] γονεῖς τῶν τέκνων, εἴτε [τὰ] τέκνα τῶν γονέων αὐτῶν, διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν, ἣν εἶχον πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἵνα μὴ ἰ εἰς λήθην αὐτῶν ἔλθωσιν, ἀνέγραψαν εἰκόνας αὐτῶν ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν· ἔθεν καὶ ἀσπάζονται αὐτάς, οὐχ ὡς Θεοὺς, ἀλλ' ὡς προεῖπον, διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν αὐτῶν. Οὕτω χρὴ λογίζεσθαι καὶ ἐπὶ τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνας, οἷα πρὸς ὑπόμνησιν ἡμετέραν καὶ ἀγάπην, καὶ διόρθωσιν τοῦ βίου ἡμῶν, ἅμα καὶ τῶν ἐπιτρομέων ἐθνῶν, καὶ πιστευόντων εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, πρὸς ἐπίδειξιν τῆς καλῆς αὐτῶν μαρτυρίας ἀπεγράφησαν, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐν ταῖς βίβλοις. Καὶ γὰρ ὅσον ἀναγιγνώσκονται αἱ θεαταὶ Γραφαί, τοσοῦτον καὶ ἐπιγιγνώσκονται, καὶ πλέον ἐξάπτουσιν ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ ὅπως οὗτοι διὰ σαρκικὴν ἀγάπην τῶν τέκνων αὐτῶν εἰκόνας ἀνιστοροῦσι πρὸς ὑπόμνησιν αὐτῶν, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς ὀφειλομεν τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνας ἀνιστορῆσαι σὺν τοῖς παθήμασιν αὐτῶν· τοὺς ἐκχέοντας τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. »

γ. Διὰ τί δὲ, παράνομα αἰρετικῶς, λέγεις με εἰδωλολατρεῖν; τίνας γὰρ εἰδωλὸν προσκυνῶ, εἰπέ μοι; Ἀπόλλωνος, μᾶλλον δὲ τοῦ ἀπόλλοντος, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν διδάσκουσάν με τὴν ἐνσαρκον αὐτοῦ οἰκονομίαν; εἰπέ μοι, Ἰουδαϊζῶρον, τίνας εἰδωλὸν προσκυνῶ; τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς μητρὸς τῶν δαιμόνων, ὡς Ἕλληνες μυθεύονται, ἢ τὴν εἰκόνα τῆς παναγίας ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; Εἰπέ μοι τίνας εἰδωλὸν προσκυνῶ; τοῦ Διὸς, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ; τοῦ Διὸς, ἢ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων τῷ Κυρίῳ; Καὶ τίς τοι μὲ εἰπὼν εἰδωλολατρεῖται τὴν καλὴν ἐξήγησιν ταύτην, καὶ ἐνυδρίσαι τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ἅμα καὶ παραδόντων ἡμῖν τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν; Οὕτως γὰρ παρελάβομεν αὐτὴν ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων κακοσημμένην, καθὼς καὶ αἱ θεαταὶ Γραφαὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς· τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ, τὴν δὲ ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκατάθεσιν, τὸν εὐαγγελισμόν ἰ τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον, καὶ τὰ ἐξῆς· τὴν γέννησιν, τὸ σπλάγιον, τὴν φάτνην, τὴν μαῖαν καὶ τὰ σπάργανα· τὸν ἀστέρα, καὶ τοὺς μάγους, καὶ τὰ ἐξῆς· τὴν βάπτισιν, τὸν Ἰορδάνην, τὸν Ἰωάννην ἀπτόμενον τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, καὶ ἀνωθεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἰδεί περιστερᾷ. Ἐλθόμεν καὶ ἐπὶ τὸ πάθος αὐτοῦ, καὶ ἴδωμεν τοὺς παῖδας μετὰ

Asiones representant. Quippe etiam ob ea quæ Christi Dei causa passi sunt, beati prædicantur, honores habent, et adorantur. Nisi enim hæc propter Christum sustinuisent, haudquaquam eorum gloriam picturæ arte, vel in libris, vel in ecclesiis describere liceret. Nam et multi in suis domibus hominum depinxerunt imagines; tum parentes filiorum, tum parentum filii, propter eorum desiderium ac mutuum affectum, ac ne oblivio subreperet, sic eos apud se et domi depinxerunt; proindeque salutant eas et amplexantur, non uti deos, sed, sicut dixi, amoris causa, atque erga illos propensionis. Sic etiam de sacris imaginibus ratiocinari licet, fuisse nimirum illas tum in libris, tum in ecclesiis depictas, ad memoriam perfricandam excitandamque dilectionem, ad nostros item mores rite instituentes, earumque gentium quæ veniunt ut in Christum credant: ut demum præclaro illorum testimonio sint. Quantum enim divinæ Scripturæ leguntur, tantum **615** et percipiuntur, nosque ad Dei dilectionem magis accendunt. At si quicumque parentes ex carnali erga filios amore imagines eorum pingendas ad recordationem ducunt, potiori utique jure sanctorum nobis ipsi pinxerimus imagines pornarumque ipsorum, qui pro Christi amore sanguinem effuderunt. »

5. Ut quid vero, scelestæ hæretice, me idololatram dicis? nam rogo, cujusnam idolum colo? Num Apollinis, seu potius illius qui pro sui nominis ratione pernicies quædam est; an Domini nostri Jesu Christi imaginem, qua ejus in carne adventum edoceat? cujus velim, tu qui mente et sensu Judæus es, idolum adoro? num Dianæ illius demonum matris, ut Græci fabulantur; an imaginem sanctissimæ et intemeratæ Dominiæ nostræ Dei Genitricis, semperque Virginis Mariæ? cedo, hæretice, cujus idolum veneror? Jovisne, an sancti Joannis Præcursoris ac Baptistæ imaginem? cujus idolum colo? num, inquam, Jovis, an sanctorum apostolorum ac martyrum, omniumque electorum, qui a sæculo Domino placuerunt? Quis vero pulchram hanc enarrationem idololatram nominare audeat; Christique ac sanctorum passionibus, necnon eorum qui sanctam Dei Ecclesiam nobis tradiderunt, injuriam irrogare? Sic quippe ornatam eam a sanctis Patribus accepimus; quemadmodum et Scripturæ sacræ nos docent. Descripta, inquam, accepimus, Christi in carne adventum, ejus ad nos nostri causa demissionem, Gabrielis faustum ad Virginem nuntium, ac nativitatem, speluncam, præsepe, obstetricem, et pannos; stellam et Magos, etc., baptismum, Jordanem, Joannem qui sacrum ejus verticem tetigit, sanctumque Spiritum in columbæ specie superne descendantem. Verum ad ejus passionem procedamus, puerosque cum

VARIÆ LECTIONES.

τ' Bodl. et Sorb. δι' ὧν καὶ τιμῶνται καὶ μακαρίζονται. ἐάν. ἢ Ibid. αὐτοὺς ἀναγράφεσθαι. ἢ Ibid. ἀνέγραψαν. ἢ Ibid. αὐτῶν· ἵνα μὴ. ἢ Edit. τὸ Εὐαγγέλιον.

ramis palmarum videamus; pelvim quoque et lin-
teum; osculum Judæ, ac comprehensionem a Ju-
dæis; Pilati instantiam, etc., similiter et crucifi-
xionem, clavos et alapas; spongiam atque lanceam,
ac titulum cruci impositum hac inscriptione: *Ecce
Rex Judæorum*, etc. Resurrectionem quæ mundi
gaudium fuit: quomodo Christus infernum con-
culcet, Adamumque resuscitet; similiter et ascen-
sionem. Veniamus vero ad ejus quoque miracula;
cæci illuminationem, paralytici astricta membra,
sinobriæ contactus sanctam hæmorrhoidissam, quæ etiam
omnium prima imaginem Christi ex ære fabricavit.
Pari quoque ratione sanctorum corpora, cum his
cruciatibus ac quæstionibus, quæ propter Christum
Deum nostrum tolerarunt. Præclaram hanc enar-
rationem utilemque picturam, quomodo idolola-
triam appellare audetis? Brevis quippe quædam ac
pulchra descriptio est; quemadmodum etiam san-
ctus Pater noster Chrysostomus dixit: « Ego quo-
que picturam cera fusam dilexi, pietate plenam^a. »
Sanctus item ac magnus Pater noster Basilus in
Elogio sanctorum quadraginta Martyrum, ait:
« Quia sæpe et historici et pictores res exhibent:
illi quidem eas oratione exornantes; hi vero in
tabellis pingentes. » Enimvero Evangelium scripsit
sacer scriptor: quid vero in eo scripsit? utique
universam Christi in carne dispensationem, quam
et Ecclesiæ tradidit. Pictor etiam simile **616** quid
facit. In tabella descripsit Ecclesiæ decorem a
primo Adam ad Christi nativitatem, totamque in
carne œconomiam, sanctorum item confessiones,
parique modo Ecclesiæ ipse tradidit: atque adeo
unam potius ambo contexuerant narrationem, qua
nos erudirent. Cur ergo librum adoratis, et
tabellam conspuitis? Cedo, hæretice, quod utriusque
discrimen, ut cum eandem ambo narrationem
annuntient, alterum adoretur, alterum sputis
oblinatur? O calamitatem! quis judicium hoc
non irrideat? quis doctrinam istam non abomi-
netur, ut duobus narrationem eandem exponen-
tibus, horum aliud venerationem habeat, sperna-
tur aliud? En scientiam; verius dicam inscitiam.
Plane, si quis attente perspexerit, pulchra quædam
probaque Evangelii interpretatio est repræsentatio
hæc et enarratio. Quippe cum ea pictor exhi-
beat, quæ Evangelium sermone refert. Ecce ergo
unum adoratur, alterum contemnitur? Quid inter
chartam et asbestum interest? nonne ambo e ma-
teria in operam unam transeunt? Quid vero mem-
branam inter et asserem? non utrumque ferro
secatur et scinditur, sicque in operam transit?
Quid denique differt atramentum a syrico et reli-
quis coloribus? Nonne hæc omnia ex pigmentis
multis parantur, tumque scriptori et pictori usui

A βασιων, τὸν νεπέηρα καὶ τὸ λεντίον, τὸν ἀσπασμόν τοῦ
Ἰούδα, τὴν κράτησιν τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐνστάσιν
τοῦ Πιλάτου, καὶ τὰ ἐξῆς· ὁμοίως καὶ τὴν σπαύρω-
σιν, τοὺς ῥίλους, καὶ τὰ βαπτίσματα, τὸν σπύγγον καὶ
τὴν λόγχην, καὶ ἀνωθεν τὸν τίτλον ἔχοντα τὴν ἐπι-
γραφὴν· Ἰδὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὰ
ἐξῆς· τὴν ἀνάστασιν, τοῦ κόσμου τὴν χαρὰν· πῶς ὁ
Χριστὸς πατεῖ τὸν ᾄδην, καὶ ἐγείρει τὸν Ἀδάμ·
ὁμοίως καὶ τὴν ἀνάληψιν. Ἐλθωμεν καὶ ἐπὶ τὰ θαύ-
ματα αὐτοῦ, τοῦ τυφλοῦ τὴν ἀνάβλεψιν, τοῦ παραλυ-
τικοῦ τὴν σύσφιγξιν, τῆς αἱμορροούσης τὴν ἔρραψιν
τοῦ κρασπέδου, ἥτις καὶ πρώτη πάντων ἐποίησε
τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐκ χαλκοῦ· ὁμοίως καὶ τὰ
τῶν ἁγίων σώματα μετὰ τῶν βασάνων καὶ κριτηρίων,
ὧν ὑπέμειναν διὰ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν· ταύτην
τὴν καλὴν ἐξήγησιν καὶ ὠφέλιμον γραφὴν, πῶς δύ-
νασθε εἰπεῖν εἰδωλολατρειαν; Ἡ γὰρ γραφὴ ἐστὶ εὐ-
τομος καὶ καλὴ, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν Χρυσό-
στομος εἶπεν· « Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν
ἠγάπησα, εὐσεβείας πεπληρωμένην. » Καὶ ὁ ἅγιος
Βασίλειος ὁ μέγας Πατὴρ ἡμῶν, ἐγκωμιάζων τοὺς
ἁγίους τεσσαράκοντα λέγει· « Ἐπειδὴ καὶ λογογρά-
φοι πολλάκις καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν· οἱ μὲν
τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγκαρτέον-
τες. » Καὶ γὰρ ὁ λογογράφος ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιον
καὶ τί ἔγραψε ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ; πᾶσαν τὴν ἐνσαρ-
κον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ παρέδωκε τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ. Ὅμοίως καὶ ὁ ζωγράφος^b ποιεῖ. Ἐξωγρά-
φηκε ἐν τῷ πίνακι τῆς Ἐκκλησίας τὴν εὐπρέπειαν,
ἀπὸ τοῦ πρώτου Ἀδάμ, ἕως τῆς Χριστοῦ γεννήσεως·
C καὶ πᾶσαν τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ
τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων, καὶ παρέδωκε καὶ αὐτὸς
τῇ Ἐκκλησίᾳ· ὥς μᾶλλον ἀμφοτέρω μίαν ἐξήγησιν
ἀπεγράψαντο, καὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς. Καὶ διὰ τί τὴν
βίβλον προσκυνεῖτε, καὶ τὸν πίνακα ἐμπτύετε; Εἰπέ-
μοι, αἰρετικέ· τίς ἡ διαφορὰ τῶν δύο, ὅτι ἀμφοτέρω
μίαν ἐξήγησιν εὐαγγελίζονται· καὶ ὁ μὲν εἰς προσ-
κυνεῖται, ὁ δὲ ἕτερος ἐμπτύεται; ἢ τῆς συμφορᾶς
τίς οὐ μὴ καταγελάσῃ τὴν κρίσιν ταύτην; τίς οὐ μὴ
βδελύξῃ τὴν ἐδασκαλίαν ταύτην, ὅτι ἀμφοτέρω
μίαν ἐξήγησιν ἐρμηνεύουσι, καὶ ὁ μὲν εἰς προσκυν-
νεῖται, ὁ δὲ ἕτερος καταφρονεῖται; Ἰδὲ γινώσκεις· μᾶλ-
λον δὲ ἀγνώσκεις· ὅντως ἴδὲ καλῶς κατανοήσῃ ἄνθρω-
πος, ἐρμηνεία ἐστὶ τοῦ Εὐαγγελίου καλὴ καὶ ἐνάρε-
τος ἡ ἱστορία αὕτη καὶ ἐξήγησις. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ
D Εὐαγγελίου λόγῳ ἐξηγείται, οὗτος ἔργῳ δεῖκνυται,
καὶ διὰ τί οὗτος προσκυνεῖται, οὗτος δὲ καταφρονεῖ-
ται; Τί διαφέρει ὁ χάρτης τοῦ ἀσβέστου; οὐχὶ ἀμφο-
τέροι ἐκ τῆς ὑλῆς μετέχοντα εἰς ἐργασίαν μίαν; ἢ
τί διαφέρει ἡ μεμβράνα τῆς σανίδος; οὐχὶ ἀμφοτέ-
ρα ὑπὸ ξίφους τέμνονται καὶ διασχίζονται, καὶ οὕτω
μετέρχονται εἰς ἐργασίαν; ἢ τί διαφέρει ὁ μέλας
τοῦ συρικοῦ καὶ τῶν λοιπῶν χρωμάτων; οὐχὶ ἀμφο-
τέροι ἐκ πολλῶν ἰδισμάτων κατασκευάζονται, καὶ

^a Refertur 7 synodi act. 1 et 4.

VARIE LECTIONES.

^b Bodl. et B. 2128 ἱστοριογράφος.

οὕτως ὑπηρετοῦσι τῇ γράφοντι; Εἰπέ μοι, τίνα προσ-
κυνεῖς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ; τὴν ὕλην, ἢ τὴν ἐξήγησιν;
πάντως ἐρεῖς μοι τὴν ἐξήγησιν τῆς οἰκονομίας Χρι-
στοῦ. Οὕτως καὶ γὰρ, οὐχὶ τὴν σάνδα τιμῶ, οὐδὲ τὸν
τοῖχον, τὴν ὕλην τῶν χρωμάτων, ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα
τοῦ σώματος, καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου, καθὼς
καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν Χρυσόστομος λέγει *Εἰς τὸν νι-
κητῆρα*· «Ὅταν εἰκόνες καὶ χαρακτῆρες βασιλικοὶ
εἰς πόλιν εἰσέρχωνται, καὶ ὑπαντῶσιν αὐταῖς ἀρχον-
τες καὶ δῆμοι μετ' εὐφροσύνης καὶ φόβου, οὐ σάνδα
τιμῶντες, οὐ τὴν κηρόχυτον γραφὴν, ἀλλὰ τὸν χαρα-
κτῆρα τοῦ ἐπιγελοῦ βασιλέως. » Καὶ εἰ ὅλος τοῦ ἐπι-
γελοῦ βασιλέως τοιαύτη τιμὴ πρέπει, μὴ παρόντος
τοῦ βασιλέως; ἔκει, εἰ μὴ μόνος τῆς εἰκόνος, πόσῃ
μᾶλλον τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι τὴν εἰκόνα δεῖ;
Ἡ τῆς συμφορᾶς! ὅτι τοῦ ἐπιγελοῦ βασιλέως ἡ
εἰκὼν προσκυνεῖται, καὶ τοσαύτης τιμῆς ἀξιοῦται,
ἢ δὲ τοῦ Χριστοῦ καταφρονεῖται. Ἡ τῆς ἀπάτης τῶν
Χριστιανῶν! ὡς κρίσις καὶ δόγμα Πατέρων! τίς οὐ
μὴ καταγελάσῃ τὴν κρίσιν ταύτην; τίς οὐ μὴ βδελύ-
ξῃται, τὸ ἀσεβὲς δόγμα τοῦτο; πολλὰκις ἀφρων ἄν-
θρωπος, εἰς εὐρεθὴ ἐμπτύων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπιγελοῦ
βασιλέως, τί πανθάνει; οὐ κεφαλῆς = τιμωρίας ἀξιοῦ-
ται; Καὶ γὰρ ὁ ἀτιμάζων τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως,
τὸν βασιλέα ἀτιμάζει. «Ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνος, »
ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, «ἐπὶ τὸ πρωτότυπον
διαβαίνει· » ὁμοίως καὶ ἡ ἀτιμία. Οὕτως χρὴ λογίζε-
σθαι καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως, ὅτι ὁ ἀτιμάζων
αὐτήν, τὸν Χριστὸν ἀτιμάζει. Ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκό-
νος εἰς Χριστὸν ἀνατρέχει, ὁμοίως καὶ ἡ ἀτιμία· ὁ
ἀτιμάζων τὴν εἰκόνα ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀγεί τὴν
ὕδριν τοῦτο νοητὸν ἐστὶ πᾶσι· καὶ τίς οὐ μὴ φύγῃ
τὴν ὕδριν τοῦ Χριστοῦ;

8. Ἄλλ' ἐρεῖς μοι πάντως, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπερί-
γραπτός ἐστι, καὶ ἀκατανόητος, καὶ ἀπαθής, καὶ ἀκα-
τάληπτος. Καὶ γὰρ οὕτως ὁμολογῶ, ὅτι τὸ θεῖον ἀπερί-
γραπτόν ἐστι καὶ ἀκατανόητον καὶ ἀπαθές· ἢ δὲ σὰρξ
περιγραπτός, καθὼς ὡράθη ἐπὶ τῆς γῆς σὺν τοῖς πα-
θήμασιν αὐτῆς. Ἀλλὰ πάλιν λέγεις μοι, ὅτι λοιπὸν
χωρίζεις τὴν σάρκα ἐκ τῆς θεότητος; Μὴ γίνοιτο·
οὐδέποτε γὰρ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, οὔτε ἐν τῇ
κοιλίᾳ τῆς μητρὸς, οὔτε ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, οὔτε
ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, οὔτε ἐπὶ τοῦ ᾄδου. Ἀλλ' ἐρεῖς μοι
ὅτι εἰ οὐδέποτε ἐχωρίσθησαν, πῶς τὴν σάρκα περι-
γράφεις μόνον; Ἀλλ' εἰπέ μοι αἰρετικέ· τίς ἐθήλασε
γάλα ἐκ τῆς Μητρὸς καὶ Παρθένου; οὐχὶ ἡ σὰρξ; τίς
ἐστάθη γυμνὸς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ; οὐχὶ ἡ σὰρξ; τίς
ἔφαγε; τίς ἔπιε; τίς ὠδοπόρησε; τίς ἠπλώσε τὰς
χεῖρας ἐν τῷ σταυρῷ; τίς ἐτέθη ἐν τῷ μνημείῳ;
οὐχὶ ἡ σὰρξ; Ταῦτα μὲν ὑπέμεινεν ἡ σὰρξ, τῆς δὲ
θεότητος οὐκ ἐχωρίσθη. Καὶ τίς τολμᾷ λαλῆσαι περὶ
θεότητος, ἢ συζητῆσαι, καὶ ἀπολέσαι τὴν δαυτοῦ
ψυχὴν, ὡς οἱ λοιποὶ αἰρετικοί; τίς δύναται, εἰπέ μοι

A sunt? Plane dices, adorare te economiae Christi
historiam. Sic et ego, absit ut asserem adorem,
vel parietem, colorumve materiam? sed adoro
corporis Christi figuram, et Dominicam incarnationem:
quemadmodum etiam sanctus Pater noster Chrysostomus ait, *Homilia in pelvum*: «Cum impe-
ratoris imagines ac expressae effigies civitati infe-
runtur, ipsi quoque magistratus ac populi, cum
faustis acclamationibus ac metu obviam proce-
dunt; non tabellae honorem habentes, non scri-
pturae cera fusae, sed terreni imperatoris expressae
figurae.» Sin autem honor ejusmodi terrenum de-
cet imperatorem, cum ille praesens non sit, sed
sola imago: quam potiori jure caelestis impera-
toris Christi Dei nostri imago coli debeat et ado-
rari? O rem miseram! ut terreni imperatoris
imago adoretur, ac tantum habeat honorem;
Christi autem imago contemnatur. O Christiano-
rum errorem! O Patrum judicium et doctrina!
quis iudicium hoc risu non prosequatur? quis
impium istud dogma non execretur? quid si de-
prehensus sit amens quispiam in terreni impera-
toris imaginem spueri, praenae non sustineat? nonne
capitis reus agitur? Imperatoris enim imagini con-
tumeliam irrogans, ipsius imperatoris honori de-
trahit. Nam «honor imaginis, ut ait magnus Basi-
lius¹, ad exemplar transit;» similiter etiam dede-
cus et probum. Sic quoque de Domini nostri Jesu
Christi caelestis Regis imagine est cogitandum;
nimirum, qui eam probro afficit, Christo etiam
probum inferre. Honor quippe imaginis ad Chri-
stum recurrit, pariterque dedecus. Plane qui ima-
ginem ignominiose habet, ipsi exemplari injuriam
infert. Communis haec universorum notio est.
Quis vero cavere non debeat a Christi injuria?

4. Verum omnino mihi dicturus es, incircum-
scriptum esse Christum, cogitatu majorem, 617
impassibilem, incomprehensum. Ipse quoque et
hoc dico. Nam et ego ita confiteor esse deitatem
incircumscriptam, cogitatu majorem et impassibi-
lem: nihilominus caro circumscribi potest, qualis
in terra apparuit, cum his quae perpassa est. Sed
dices iterum: jam deinceps carnem a deitate se-
paras? absit! nunquam illae ab invicem separatae
D sunt, nec in matris utero, neque in baptismo, ne-
que in cruce, neque in inferno. At inquires: Si nun-
quam deitas et caro separatae fuerunt, quomodo
carnem solam circumscribis? Te autem mihi cedo,
haeretice; quisnam suxit lac ex Matre et Virgine?
nonne caro? quis nudus stetit in Jordane?
nonne caro? quis comedit? quis bibit? quis iter
fecit? quis manus extendit in cruce? quis positus
est in monumento? nonne caro? haec omnia sustinuit
caro, nec tamen a deitate sejuncta fuit. Quis vero
de deitate loqui, aut quaestionem movere audeat,

¹ Lib. *De Spir. sancto*, cap. 27.

VARIAE LECTIONES.

¹ Bodl. deest in utroque loco ἐπιγελοῦ. = Ibid. κεφαλῆς. ² Bodl. ἀλλ' ἄρα οὐκ ἀντιλέγουσι.

animamque suam perdere, uti reliquæ hæreticorum facies? quis, rogo, hominem, qua parte ad Dei imaginem factus est, circumscribere possit? nullus plane. Non enim quod in homine oculis subjectum est, accipimus ad Dei esse imaginem; sed quod mente concipitur. Nam quod est oculis subjectum, compositum est et circumscriptum; Deus autem simp' ex est, compositionis expers, ac circumscriptioe major. At caro quam Christus ex intaminata matre sua induit, ipsa circumscribitur, quemadmodum in terris apparuit. Neque hoc idololatria est, sed imaginis expressio. Prorsus vero siquidem venerit Christus ad abolenda idola super terram, cur nobis iterum idola reliquisset? nam et ipse Christus imaginem fecit, quam non manufactam appellant, hactenusque superest et adoratur, nec quisquam mentis compos eam idolum vocat. Sed si ipsam reliquisset in terris.

5. Forte opponas, non dixisse Christum ut imagines faceremus et adoraremus: siquidem enim dixisset, tunc plane divinus eis impensus fulset cultus. Verum ego quoque alias tibi plures orationes ostendo, quas ab apostolis et sanctis Patribus nostris accepimus, de quibus non exstat Christi sermo. Ubi nam eos Christus dixisse perhibetur, ut ad orientem conversi adoraremus? vel ut crucem aut Evangelium adoraremus; vel ut sacrum suum corpus et sanguinem jejuni sumeremus; vel ut novos conjuges coronaremus? Possimque alia quædam tibi referre, quæ Christus locutus non est: sed quid illis opus est? nos quoque, ut a sanctis Patribus accepimus, ita et credimus: qui a Deo hæc edocti fuerunt. Nihil quippe Deus sanctis suis esse occultum voluit, sive ea velis, quæ hominum commodo et salutis cessura erant, sive quæ damno. Qui ergo illud occultatum sit, siquidem idololatria est, ut pereat populus qui idola sic multa adorat? O calamitatem! ut ab eo tempore quo Christus ad nos descendit, ad usque Germanum patriarcham, adorans idola perierit populus Christianus. Quando nam impleri debet supernus mundus? sed absit, o Deus, ut hoc idololatria sit! alioqui si idololatria foret, quædam hanc saltem synodus abjicere curasset, ac eos **618** qui adorarent proscribere. Si prima synodus non abjecisset, debuisset omnino secunda de illis aliquid dicere. Sin secunda, at saltem tertia; sin tertia vel rursum quarta; sin quarta, vel quinta; sin denique quinta, cur non eas objecit sexta, quin potius rem illustravit. Atque si mihi fidem negas, versa canones sextæ synodi¹, ac eorum caput octogesimum secundum, illicque invenies quo arguaris. Sic enim pronuntiarunt delferi Patres: « In nonnullis venerabilium imaginum picturis depictus est agnus, quem

¹ Can. 82.

A [πάλαι] περιγράφαι ἀνθρώπον τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονότα; οὐδεὶς. Οὐ γὰρ τὸ φαινόμενον λαμβάνομεν τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ νοούμενον· τὸ γὰρ φαινόμενον, σύνθετόν ἐστι καὶ περιγραφτόν· ὁ δὲ Θεὸς ἀπλοῦς ἐστι, καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀπερίγραφτος. Ἢ δὲ σὰρξ, ἣν περιελάβετο ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς ἀχράντου μητρὸς αὐτοῦ, περιγράφεται, καθὼς ὠράθη ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ τοῦτο εἰδωλολατρεία οὐκ ἐστίν, ἀλλ' εἰκονογραφία· καὶ εἰ ὅπως ὁ Χριστὸς ἐλθὼν ἐπὶ τῆς γῆς τὰ εἰδῶλα κατήργησε, πῶς ἡμῖν πάλιν εἰδῶλα ἐγκατέλιπε²; Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἰκόνα ἐποίησε τὴν λεγομένην ἀχειροποίητον, καὶ ἕως σήμερον ἱσταται καὶ προσκυνεῖται, καὶ οὐδεὶς αὐτὴν εἰδῶλον εἶπε τῶν εὐφρονούντων. Καὶ γὰρ ἴαν ᾗδει ὁ Θεός, ὅτι εἰδωλολατρεία γίνεται δι' αὐτῆς, οὐκ ἂν αὐτὴν

B ἐγκατέλιπεν ἐπὶ τῆς γῆς. scivisset Deus per hanc committi idololatriam, haud

ε'. Θάλλεις εἰπεῖν, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ εἶπεν ἡμᾶς ποιεῖν εἰκόνας καὶ προσκυνεῖν³· εἰ γὰρ εἶπε, τότε ἂν ἐθεοποιήθησαν· ἀλλὰ καὶ γὰρ σοὶ δεῖκνύω πολλὰς καὶ ἄλλας παραδόσεις ὅς παρελάδομεν ἐκ τε τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, ὥσπερ Χριστὸς οὐκ ἐλάλησε. Ποῦ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστὸς ἵνα προσκυνῶμεν κατὰ ἀνατολὰς; ἢ σταυρόν, ἢ Εὐαγγέλιον; ἢ μεταλαμβάνειν τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα νήστεις, ἢ στεφανεῖν⁴ ἀνδρόγυνα; καὶ ἄλλα τινὰ λέγω σοι, ἅπερ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐλάλησεν· ἀλλὰ τίς χρεῖα; καὶ ἡμεῖς ὡς παρελάδομεν ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων, οὕτως πιστεύομεν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ αὐτὰ ἐδιδάχθησαν· οὐδὲν γὰρ ἀπέκρυψεν ὁ Θεὸς τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, οὔτε τὰ πρὸς ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, οὔτε τὰ πρὸς βλάβην. Καὶ τοῦτο πῶς ὑπεκρύβη ἀπ' αὐτῶν, ἂν εἰδωλολατρεία ᾗ, καὶ τοσαῦτα ἀπόλλυται ὁ λαὸς εἰδῶλα προσκυνῶν; Ὡς τῆς συμφορᾶς! ἂν ἀπὸ Χριστοῦ καταβάσειας ἕως τοῦ καιροῦ Γερμανοῦ τοῦ πατριάρχου εἰδῶλα προσκυνεῖ, καὶ ἀπώλετο· ὁ λαὸς τῶν Χριστιανῶν, πότε δεῖ τὸν ἄνω κόσμον ἀναπληρωθῆναι; Ἀλλὰ μὴ γένοιτο, ὦ Θεός, τοῦτο εἰδωλολατρεία⁵ εἶναι. Ἐάν γὰρ ᾗ εἰδωλολατρεία, καὶ ἡ μία σύνοδος ῥίψαι αὐτὰς εἶχε, καὶ ἀναθεματίσαι τοὺς προσκυνούντας αὐτάς, ἂν ἡ πρώτη σύνοδος οὐκ ἐῤῥύψεν αὐτάς, ἡ δευτέρα πάντως τι περὶ αὐτῶν ἐγρήν λαλῆσαι. Ἐάν μὴ ἡ δευτέρα, ἡ τρίτη· ἂν μὴ ἡ τρίτη, ἡ τετάρτη· ἂν μὴ ἡ τετάρτη, ἡ πέμπτη· ἂν μὴ ἡ πέμπτη, ἡ ἕκτη διὰ τί οὐκ ἐῤῥύψεν αὐτάς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐτρέκωσε; Καὶ εἰ οὐ πιστεύεις, ψηλάφησον εἰς τοὺς ὅρους τῆς ἕκτης συνόδου εἰς κεφάλαιον πβ', καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ τὸν ἱεγχοῦν· οὕτω γὰρ εἶπον οἱ θεοφόροι Πατέρες· « Ἐν τισι τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς, ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ Προδρόμου δεικνύμενος ἐγχαράττεται, ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ τοῦ νόμου προῤυποφαίνων ἀμνὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν.

VARIE LECTIONES.

² Bodl. προσκυνεῖν κατέλ. ³ Ibid. προσκυνεῖν καὶ γὰρ σοὶ δεῖκνύω καὶ ἄλλας πολλὰς. ⁴ Bodl. στέφειν. ⁵ Ibid. προσκυνῶν ἀπώλετο. ⁶ Ibid. εἰδωλολατρείας

Τοὺς οὖν παλαιοὺς τύπους καὶ τὰς σκιὰς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα παραδιδόμενους τῇ Ἐκκλησίᾳ κατασπασάμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδείκνυμενοι. Ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον κἂν ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς τῶν πάντων ὁφείσιν ὑπογράφοιμεν, τὸν τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁμοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἁμοῦ ἀναστηλοῦσθαι ὠρίσαμεν, δι' αὐτοῦ τὴν ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ Λόγου καταννοῦντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐνσάρκου πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου αὐτοῦ χειραγωγούμενοι, καὶ τῆς ἐνταῦθεν γενομένης τοῦ κόσμου ἀπολυτρώσεως. Ἐάν οἱ Πατέρες οὗτοι, αἰρετικῇ, οὕτως ὠρίσαν, ἡμεῖς τί εἴχομεν ἀνάγκην ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους αὐτῶν, καὶ βάλλειν σχίσμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν; καὶ οὐκ οἶδας, ὅτι ὁ καταλύων τὰ ὅρια τῶν Πατέρων, τὸ ἀνάθεμα λαμβάνει; Βλέπετε τί ἐποιήσατε, καὶ ἀκμὴν ἐπιμένετε τοῦ κακοῦ; Ἐάν εἴπη, ὅτι ἀπὸ τῆς 5' συνόδου ἀπεδείχθησαν, εἶχες τι λέγειν. Εἰ δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ καταδόσεως, ἤρξατο γίνεσθαι, οὐκ ἔχεις τι λέγειν κατ' αὐτῶν. Εἰπέ μοι, ὦ παράνομε, ὅτι Ἰουδαῖοι προσήγαγον τὸ νόμισμα τῷ Χριστῷ εἰκόνα φέρον τοῦ Καίσαρος, καὶ πειράζοντες ἔλεγον, εἰ διὰ αὐτὴν προσκυνεῖσθαι, οὐχὶ αὐτοὺς ἀπιστόμους λέγων; Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ; Ὅρᾳς τὸ ἄχραντον ἐκεῖνο στόμα, πῶς τὴν ἀδικον αὐτῶν γλῶσσαν ἐσίγησε;

sunt Dei, Deo? Vides ut os illud impollutum,

5. Βλέπε μοι καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ ἀπόστολον Λουκᾶν· οὐχὶ τῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τὴν τιμὴν εἰκόνα ἀνιστόρησε, καὶ πρὸς Θεοφίλον ἐπεμψε; Καὶ ταῦτα οὐ συνιείς; Οὐ εἶχῃ τὴν διδασκὴν ταύτην ἀπὸ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασχόμενῃ; ἔάν γὰρ εἰδωλολατρεῖα ᾦν, πάντως κἂν μία σύνοδος βίβαι αὐτὰς εἶχε· θέλεις εἰπεῖν, ὅτι οἱ Πατέρες τῶν 15 συνόδων, ἄλλας βλασφημίας καὶ αἰρέσεις ἡγωνίζοντο καταλύσαι, καὶ περὶ αὐτῶν οὐκ ἐφρόντιζον. Ἀλλ' εἰπέ μοι, ποία βλασφημία ἐστὶ μείζων τῆς εἰδωλολατρίας; Καὶ πῶς οἱ Πατέρες τὰ κορυφώτερα κατήργησαν, καὶ τὸ βαρύτερον πάντων ἀφῆκαν εἰς ἀπώλειαν τοῦ λαοῦ; Ἀλλ' ἐρεῖς μοι, ὅτι οἱ Πατέρες αὐτὰς οὐτε προσεχύνουν, οὐτε εἶχον αὐτὰς εἰς ψῆφον. Καὶ ὁ Χρυσόστομος πῶς εἶπε, ὅτι Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἡγάπησα; Καὶ πῶς Γρηγόριος ὁ Νύσσης εἶπεν, ὅτι, Ὁδὲ ποτε εἶδον εἰκόνα· ἀγίων καὶ γραφῆς, καὶ ἀνευ διακρύων παρῆλθον ἐκείθεν; Καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος, τί εἶχεν ἀνάγκην τοσοῦτον κόπον καταβαλεῖσθαι εἰς Καισάρειαν, ἵνα ἱστορήσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ; καὶ σὺ λέγεις, ὅτι οὐ προσεχύνουν αὐτὰς; Τέως δὲ οὐδ' ἠτίμασαν αὐτὰς, οὐδ' ἐπάτησαν αὐτὰς,

Deut. xxvii, 17. * Matth. xxii, 21. ¹⁰ Chrys. homil. Quod idem sit legislator, VI. ¹¹ Greg. Nyss. Orat. de Deitate Filii et Spiritus sancti.

VARIÆ LECTIONES.

¹ εἰ διὰ αὐτὴν προσκυνεῖσθαι. Genus quoddam adorationis erat census pensitatio Cæsari, seu supremo orbis Domino, de quo accurate Franciscus Lucas in Matth. Jansenius, Estius. Comperis.

A Præcursor digito, qui ad gratiæ figuram assumptus est; verum nobis per legem Agnum Christum Deum nostrum præmonstrans. Antiquas ergo figuras et umbras, ut veritatis signa et characteres Ecclesiæ traditos complectentes, gratiam tamen anteponimus, et veritatem, eamque ut legis complementum ausipientes. Ut ergo quod perfectum est, vel colorum expressionibus omnium oculis subiiciatur, ejus qui tollit peccatum mundi, Christi Dei nostri humana forma characterem, etiam in imaginibus deinceps pro veteri Agno exhiberi ac depingi jubemus: ut per ipsum, Verbi Dei humiliationis altitudinem considerantes, ad memoriam quoque ejus in carne conservationis; passionisque ac salutaris mortis ducamur, et mundi quæ ex iis parta est, redemptionis. Quandoquidem, o hæretice, Patres sic definierunt, quid necesse habuerimus terminos transgredi, quos illi posuerunt, ac schisma in Ecclesiam invehere? An nescis enim qui Patrum terminos convellit anathema recipere? Ipsi videtis quid patraveritis, nec tandem a malo cessatis. Si quidem id causareris, fuisse receptas imagines post sextam synodum, haberes aliquid quod objectares. Cum autem ab ipso Christi descensu creperint fieri, nulla vobis eas crimini dandi ratio constat. Quæso te, seceste, Judæis offerentibus Christo numismata Cæsaris insignitum imagine, ac tentantibus num ea adoranda esset; nonne eis os obstruxit dicens: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ

6. Videsis et sanctum evangelistam ac apostolum Lucam; nonne is pretiosum intemeratissimæ semperque virginis Mariæ imaginem pinxit, et ad Theophilum misit? Nec vero hæc intelligis? Non recipis hanc doctrinam quæ ab ipso Christi Jesu Domini nostri adventu prædicanda erat? siquidem enim idololatria esset, una saltem aliqua synodus abjectura erat imagines. Ais sex anteriorum synodorum Patres, blasphemias alias ac hæreses conatas esse profligare, nec de imaginibus fuisse sollicitos. At, quæso, ullane blasphemia idololatriam superat? Qui vero Patres, quæ leviora essent, aboleverunt, quodque omnium gravissimum erat, in perniciem populi intactum reliquerunt? sed dices, neque eas Patres adorasse, neque calculo comprobasse. Qui ergo Chrysostomus ait: Ego quoque adamavi picturam ex cera fusilem ¹⁰? **619** Qui item Gregorius Nyssenus ¹¹: Nunquam vidi sanctorum pictas imagines, et sine lacrymis transivi? Quamobrem vero sanctus Basilius necesse habuit ut tanto labore Cæsaream peteret imaginem Christi conspecturus? tu vero ais, quod ii imagines non adorarent? Ac certe neque eas pro-

bris affecerunt, neque proculaverunt, neque idola appellaverunt. Tu quoque, si non vis eas adorare, neminem habes qui cogat. Interim autem, nec probrum eis inferas, nec idola vocans, animæ tuæ interitum afferas. Quam multa templa ædesque sacræ sanctorum exornabantur imaginibus, cum divini Patres synodos celebrarent! quis animus Dominum cruci affixum in imagine considerans, non adoret?

7. Illud Moysis objicies: « Non facies tibi omnem similitudinem, neque quæ in cœlo, neque quæ in terra sunt ¹¹? » Ita: nihil quippe ejusmodi fecimus, aut venerati sumus, non solem, neque lunam, neque stellas; neque ea quæ sunt in terra; non bestias, non pecora, non reptilia; non horum quidquam fecimus vel coluimus, aut gentilium more illis servivimus. Subit id dicas cum Davide propheta: « Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Os habent, et non loquentur ¹², » etc. Enimvero hæc ita se habebant, ut aiebat Propheta. Verum gentiles ea deos nominabant, ac tanquam deos colebant, nec Deum ullo modo agnoscebant. Nos autem non ita: absit! Imo, ut prius declaravi, sanctam et individuum, inconfusamque Trinitatem colo; sanctamque Dei Genitricem ac sanctos omnes: venerandas autem ac sacras eorum imagines, propter desiderium, multamque in eos dilectionem adoro et osculor; non tanquam deos, gentilium more, absit! sed sicut dicebam, uti summariam pictoria arte descriptionem, et quam facile interpreteris; quemadmodum eas recepit Ecclesia. Proinde etiam loquuntur, nec mutæ prorsus sunt omnivise sensus expertes, uti gentium idola. Omnis enim pictura quam in ecclesia legimus, aut Christi ad nos demissionem, aut Dei Genitricis miracula, aut sanctorum certamina et res gestas, velut imagine loquente, enarrat, sensumque ac mentem aperit, ut miris eos infandisque modis æmulemur.

8. Nani rogo, ubi representante imagine secundum Christi Dei nostri adventum inspexeris, quomodo veniat in majestate; angelos item innumera multitudo cum timore ac tremore ejus assistentes throno; igneum flumen, quod de throno egrediens peccatores devorat: rursus vero, ubi ad ejus dexteram justorum gaudium ac lætitiā videris, utque exsultant in conspectu Sponsi: quis, quæso, sic animo et corde durus et obstinatus existis, ut tremendæ illius horre memoria non compungaris, nec apud te reputans, actionum tuarum evolvas libros, ac gemebundus non lacrymis oppleas oculos? Ecce enim loquitur expressa hæc in imagine figura, cum egregia piorum gesta, tum **620** impiorum facinora. Vides accuratam representatio-

Α οὐδὲ εἰπασιν αὐτὰς εἰδωλὰ. Καὶ εὖ, εἰ μὴ θέλεις αὐτὰς προσκυνεῖν, οὐδαίς σε ἀναγκάζει· τίως μὴδὲ ἀτιμάξης αὐτὰς, μὴδὲ λέγῃς αὐτὰς εἰδωλὰ, καὶ ἀπόλλῃς τὴν ψυχὴν σου. Πόσοι ναοὶ καὶ ἐκκλησίαι κατεκοσμοῦντο τὰ ἱερὰ μορφώματα τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅταν τὰς σὺλόδους ἐξετέλουν οἱ θεοὶ Πατέρες! ποῖος ὁ νοῦς ὁρῶν τὸν Κύριον ἐν εἰκόνι ἱσταυρωμένον, οὐ προσκυνεῖ;

Ζ. Θέλεις εἰπεῖν κατὰ τὸν προφήτην Ἠσαΐαν ὅτι, « Οὐ ποιεῖτε πᾶν ὁμοίωμα, μήτε τὰ ἐν οὐρανῷ, μήτε τὰ ἐν τῇ γῇ; » Οὐδὲ γὰρ τοιοῦτον ἐποιήσαμεν, οὔτε ἐσεβάσθημεν· οὔτε ἥλιον, οὔτε σελήνην, οὔτε ἀστέρας, οὔτε τὰ ἐν γῇ, οὔτε θηρία, οὔτε κτήνη, οὔτε ἔρπετα, οὔτε ἄλλην τινὰ τῶν τοιούτων ἐποιήσαμεν, οὔτε ἐσεβάσθημεν, ἢ ἐλατρεύσαμεν ὡς τὰ ἔθνη· θέλεις εἰπεῖν κατὰ τὸν προφήτην Δαβὶδ· « Τὰ εἰδωλὰ τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλῶσονται, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ γὰρ ἀληθῶς οὕτως ἦσαν, ὡς εἶπεν ὁ Προφήτης, ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνες θεοὺς αὐτὰ ὠνόμαζον, καὶ ὡς θεοὺς ἐσεβάσθησαν, θεὸν δὲ οὐδέποτε ἔγνωσαν· ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὡς προεῖπον, αἰδομαι τὴν ἁγίαν Τριάδα τὴν ἀδιαίρετον καὶ ἀσύγχυτον, καὶ τὴν παναγίαν Θεοτόκον, καὶ πάντας τοὺς ἁγίους, καὶ τὰς τιμίας καὶ ἱερὰς αὐτῶν εἰκόνας διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀγάπην προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι· οὐχ ὡς θεοὺς, ὡς οἱ Ἕλληνες· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὡς προεῖπον, ὡς γραφὴν σύντομον καὶ εὐερμήνευτον, καθὼς ὁ πατέρας αὐτὰς ἡ Ἐκκλησία. Ὡστε καὶ λαλοῦσι, καὶ βῶσαι οὐκ εἰσὶν, ὡς τὰ εἰδωλὰ τῶν ἐθνῶν. Πᾶσα γὰρ γραφὴ ἀναγινωσκόμενη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἴτε συγκατάθεσιν τοῦ Χριστοῦ, εἴτε τῆς Θεοτόκου τὰ θαύματα, εἴτε τῶν ἁγίων τοὺς ἀθλους καὶ τοὺς βίους, διὰ εἰκονικῆς ἱστορίας ἡμῖν δηγοῦνται, καὶ ἀνοίγουσι τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς τὰς αὐτῶν ἀρρήτους καὶ ἀφράστους ζηλοτυπίας.

Η'. Ἐπεὶ, εἰπέ μοι, ἂν ἴδῃς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως τὴν δευτέραν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρουσίαν, πῶς μετὰ δόξης ἔρχεται, καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων μυριάδας ἐμπροσθεν τοῦ θρόνου αὐτοῦ παρεστῶσας μετὰ φόβου καὶ τρόπου· ποταμὸν δὲ ἐκπορευόμενον πύρινον ἐκ τοῦ θρόνου αὐτοῦ κατασθίοντα τοὺς ἁμαρτωλοὺς· πάλιν δὲ ὅταν θεάσῃ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τῶν δικαίων τὴν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, καὶ πῶς ἀγάλλονται ἐμπροσθεν τοῦ Νυμφίου· εἰπέ μοι, οἷος σκληρὸς καὶ ἀμελίκτης τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὑπάρχη, οὗ μὴ κατανοῇ ἡ καρδία ἐκ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ὥρας· καὶ ἐνθυμηθεὶς τῶν πράξεων αὐτοῦ τὰς βλάβους ἀναπτύξης, καὶ στινάξης, τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ δακρύων πληρώσης; Ἰδοὺ γὰρ λαλεῖ αὕτη ἡ εἰκονικὴ μορφή, εὐσεβῶν τὰς ἀριστείας, καὶ τῶν

¹¹ Exod. ii, 8. ¹² Psal. ciii, 4, 5. ¹³ Luc. i, 28.

VARIAE LECTIONES.

^α Bodl. τοῖς ἱεροῖς μορφώματι. ^β Emendandum, vel Μωϋσεῖς, ut Combesius, vel Μωϋσῆν. Desunt hæc in Bodl. usque ad Δαβὶδ. ^γ Bodl. λαλῶσιν. ^δ Bodl. decet καθώς. ^ε Bodl. ἵνα μὴ.

ἀποδόν τὰ; πράξεις. Βλέπεις; θεωρίαν ἀκριβή; οὐχ ὅρξ; τὴν ὥραν ἐκείνην, ὅταν ἴστασαι, καὶ θεωρεῖς αὐτά;· ὅτι πρὸς τοῦ Χριστοῦ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἀπολογίαν, ἐν ᾗ μέλλεις ἐξετάζεσθαι, παρίστασαι; Ἀνάνηφον ὅτι ποτε, ἀβύλις, καὶ τοῦ σκότους, οὐ περι-
κίσεισαι, ἀνελὲ τὸ κάλυμμα· καὶ ὡς ἐγένου ἡμῖν κοι-
νωτὸς βαπτίσματος, καὶ τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, γενοῦ καὶ τῆς προσκυ-
νήσεως, καὶ μὴ τὰ τῶν Χριστιανῶν πιστεύων, καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνσιῶν, ἀλλὰ μὲν πιστεύουσ, ἀλλὰ δὲ ἀποβάλλῃ, καὶ οὐ γίνῃ ὡς τέλειον αὐτῆς τέκνον.

Θ. Θέλεις λέγειν, ὅτι Ἐγὼ χειροποίητα οὐ προσ-
κυνῶ· καὶ οὐ γινώσκεις τί λαλεῖς, ἢ τί προσκυνεῖς. Εἰπέ μοι, ἡ ἐκκλησία οὐκ ἔστι χειροποίητη, καὶ ὁ
σταυρὸς, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ λοιπὰ σκευὴ τῆς ἐκκλησίας; οὐχὶ πρὸ ἀν-
θρωπίνων χειρῶν, ὃ μὲν κατασκευάζεται, ὃ δὲ οἰκο-
δομεῖται, καὶ ἄλλα καταρτίζονται εἰς Θεοῦ ὑπηρε-
σίαν; Πάντα τὰ ὄντα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χειροποίητά
εἰσι καὶ ὁρατά· καὶ εἰ ταῦτα φρονεῖς, οὐδένα τὰ ἐν
αὐτοῖς ὁραθέντα προσκυνήσεις. Τί γὰρ ὑπάρχεις;
οὐχὶ ὁρατοὺς κέκτησαι καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ χεῖρας,
καὶ πόδας καὶ πᾶν μέλος; Πῶς ὁ ὁρατὸς προσκυνεῖ;
τὰ ἀόρατα; ἔστι γὰρ καιρὸς; ὅτι προσκυνήσεις τὰ
ἀόρατα, ὅταν ἐν τῇ ψυχῇ σου ἀναπατάσῃς τὸ ὀπτικόν
τοῦ νοῦ πρὸς τὸν μόνον ἀβύλον καὶ ἀόρατον Θεόν, ἐν
διανοίᾳ σου καὶ ἐκ καθαρᾶς καρδίας. Εἰ ταῦτα ἔχεις
ἐν τῇ διανοίᾳ σου, ἄνθρωπε, οὐδὲν προσκυνήσεις
τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πάντα βδελύξῃ· καὶ ὁ
ἐξων ὁφθαλμὸς τοῦ φρονήματός σου πρὸς τὴν πίστιν, καὶ
μετὰ τυχῶν, εὐρίσθῃ ὡς ἀθεός.

Κ. Εἰπέ μοι, ἄνθρωπε, ἐάν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἔλθῃ τις
λέγων σοι, Δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου, ἵνα πιστεύσω
κατὰ· τί αὐτῷ δεικνύεις; Οὐχὶ ἐκ τῶν αἰσθητῶν
ἀνάγεις αὐτὸν εἰς τὰ ἀόρατα πρὸς τὸ δεῖξασθαι αὐτὰ
εὐμένως; ἐάν γὰρ εἴπῃς αὐτῷ· Ἀόρατός ἐστι, τί
ἔθων ἔχει πιστεῦσαι πρὸς τὴν σὴν συνέλθῃσιν καὶ
πίστιν; Ἀλλὰ πρῶτον, ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰσάγεις
αὐτὸν, καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν ἀνάγεις πρὸς τὰ
ἀόρατα. Καὶ ὅπως, ἀκούε· Φέρεις αὐτὸν εἰς τὴν
ἐκκλησίαν· δεικνύεις αὐτῷ τὸν κόσμον, ὃν περιέ-
βληται. Ἀναπατάσεις αὐτὸν πρὸς τὰς τῶν ἁγίων
εἰκόνας μορφάς· ὅρξ; αὐτὸς ὁ ἄπιστος, καὶ λέγει·
Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ σταυροῦμενος; τίς ἐστὶν οὗτος ὁ
ἀνιστάμενος καὶ καταπατῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ γη-
ραίου τούτου; Οὐχὶ ἐκ τῆς εἰκόνης αὐτὸν διδάσκεις,
λέγων· Οὗτος ὁ ἐσταυρωμένος, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔστιν.
ὁ δὲ διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου ἐσταυρώθη; οὗτος
ὁ ἀνιστάμενος, αὐτὸς ὑπάρχει ὁ συνεγείρων τὴν προ-
πάτορα τοῦ κόσμου Ἀδὰμ, ὃς πέπτωκε διὰ τῆς παρα-
κοῆς, καὶ συμπατεῖ τὸν φθόνον τὸν κατέχοντα τοσοῦτους
χρόνους τὸν δεδομένον θάνατος; καὶ μοχλοῖς ἀλύτοις
ἐν τοῖς καταχθονίοις; Καὶ οὕτως πως φέρεις αὐτὸν
εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσιν. Πάλιν εἰσάγεις αὐτὸν
ἐν τῷ λουτηρίῳ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ ὅρξ; ἐκείνος
ὕδαρ μόνον ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας, οὐ δὲ ὁ πιστὸς;

nem? nonne illam horam aspicias, dum stas, et hæc
contueris; ac si nimirum ad Christi diem et judi-
cium, in quo abs te exigenda est ratio, actutum
sistaris? Expergiscere tandem, o miser, offusasque
tenebras, quibus obnuberis, amove: ac sicut una
nobiscum baptismi gratiam consecutus es, pretio-
sique corporis ac sanguinis communionem donatus,
ita et ejusdem adorationis consors fias: nec simul
ea quæ fidei Christianæ sunt credens, Ecclesis
miniteris, alia quidem credas, ut alia vero rejicias,
nec perfectus filius ejus efficiaris.

9. Verum ais: Manufacta non adoro. Nec quid
loquaris nosti, aut quid adores. Nam rogo, nonne
ecclesia manufacta est, crux item, Evangelium,
altare, ac reliqua ecclesiæ vasa? nonne hæc homi-
num manibus, qua componuntur, qua scribuntur,
qua ædificantur, qua denique aptantur ad Dei mi-
nisterium? Universa quæ in ecclesia sunt, manu
sunt fabricata, oculisque ceruntur: ac siquidem
hujus sententiæ es, nulla eorum quæ oculis sub-
jecta sunt adorabis. Nam quidnam ipse es? nonne
visibiles oculos habes, manusque, ac pedes et
omnia membra? Quomodo qui visibilis es, adoras
invisibilia? est enim tempus cum invisibilia ad-
ores; cum nempe in tuo ipse animo, ad solum ma-
teria expertem ac invisibilem Deum, in mente tua,
et ex mundo corde, perspicacem mentis oculum
aperueris. Sin vero hoc solum cogitas ac sentis,
o homo, nihil eorum quæ in ecclesia sunt, adora-
turus es: quin omnia execraberis: unde sit ut qui
altum, in his quæ ad fidem spectant, sapit, ac
fastu gloriatur, implus inveniat.

10. Quæro te, o homo, si te gentilis quispiam
conveniat, rogaveritque: ostende mihi fidem tuam,
ut ego credam: quid es ostensurus? Nonne eum
a rebus sensibilibus ad invisibilia subvelis, ut hæc
libens amplectatur? nam si dicas: Is in quem cre-
dimus invisibilis est; cujusnam contuitu movebi-
tur, ut conscientie tuæ ac fidei credat? Sed ei
primum sensibilia proponis ceu rudimenti loco,
tum vero paulatim ad invisibilia attollis. Qui vero
istuc? Audi: Ducis eum ad ecclesiam; cujus ei or-
natum ostendis: sacrarum imaginum figuras ape-
ris. Videt infidelis, atque: quisnam est iste, qui
cruci affixus est? Quis hic qui resurgit ac senis
illius caput calcat? nonne eum per imaginem eru-
diendo, respondes: Hic qui affixus est cruci, Dei
Filius est, qui ad tollenda mundi peccata eo fuit
supplicio affectus. Hic qui resurgit, ipse est qui
secum primum parentem Adam; ob prævaricationem
lapsum mortuumque resuscitat. Quique infernum
tot jam sæculis vinetum, a quo ille insolubilibus
vinculis ac vectibus in inferioribus terræ partibus
tenebatur, proculcat: sicque sensim eum ad Dei
cognitionem provehis. Deinde eum ducis ad sa-
crum baptismi lavacrum; videtque in piscina so-
lam aquam: tu autem qui fidelis es, aquam pari-

ter ignemque ac spiritum inspicis. Cum vero etiam ille baptismi factus particeps fuerit; tunc et ipse ex sensibili materia ad invisibilem regenerationem robur accipiet. Tum ubi ad sacram corporis et sanguinis Domini sacramentorum celebrationem venerit, **621** videt solum panem et vinum; tu autem corpus et sanguinem qui ex intemerato latere fluxit, intueris: ac si quidem dignus efficiatur, particeps illius sit, paulatimque ad tuam fidem et cognitionem assurgit. Vides quo pacto a rebus oculis subjectis ad invisibilia eum subrebis? sic et imaginem mihi considera. Vides in ecclesia positam, sive Dei imaginem, sive sanctissimæ Dei Genitricis, sive sancti Joannis, aut quamecunque demum in templo reperiās: tum ex corporeis coloribus animum elevas ad imaginem contemplandam, atque ad ipsam depictæ rei formam et conspectionem. Nam et ego ex te quæram, o imaginum hostis, vidistin, Petrum? vidistin, Paulum? vidistin, sanctorum apostolorum aliquem? Aspexisti primum martyrem Stephanum, aut sanctum quempiam alium? At vero ex ista materiali figura, mens et cogitatio tua expanditur ad eorum desiderium et amorem, et quos carne tuis oculis non vides, hos spiritu, representantē imagine, contueris.

11. Ad hæc objicis nemo angelum vidit; cur angelum quoque pingunt? Quinimo viderunt multi angelos. Vidit quippe non raro sanctissima Deipara Gabrielem¹⁴; mulieres etiam unguenta ferentes, cum ivissent ad monumentum, viderunt angelos¹⁵; apostoli quoque viderunt, non solum in monumento; sed et cum in carcere essent, venit angelus, eosque inde eduxit¹⁶. Prophetæ quoque Isaias, Ezechiel, et Daniel, atque, ut verbo dicam, multi sancti angelos viderunt, quantum humanus obtutus ferre poterat. Unde etiam Dionysius Areopagita¹⁷, distributos ordinum eorum principatus describit, ac veluti in imagine representat, nec quin id fiat prohibet: quinimo diligenter exponit, quomobrem quadriforma illa exprimitur in avium ac bestiarum figuris¹⁸.

12. At rursus Iconomachus arguit dicens: quare vero angelos effingunt et representant velut haberent hominis formam, ac duabus alis instructos? Num natura angelorum alata est? Verum audi qui contradicis: nonne sancta et ejusdem essentiae Trinitas incomprehensibilis est, inseparabilisque et individua, et quæ nequeat corporeis oculis aspectari? qui ergo voluit in tabernaculo Abraham hospitio recipi¹⁹? nonne Dei famulus Abraham velut hominis formam vidit et adoravit²⁰? nonne etiam Lot fratris ejus filius, quos vidit angelos duos ad subvertenda Sodoma profectos, hos in hominis forma secum carpentes

καθορᾷς τὸ ὕψος φῶς * καὶ πνεῦμα. Ὅταν δὲ ἐκτείνῃς μέτοχος γένῃται τοῦ βαπτίσματος, τότε καὶ αὐτὸς τὸ βέβαιον ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ λαμβάνει πρὸς τὴν ἀόρατον ἀναγέννησιν. Εἴτα προσπερόμενος ἐπὶ τῆς μυσταγωγίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος, ὁρᾷ αὐτὸς ἄρτον καὶ οἶνον μόνον· σὺ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ αἷμα τὸ ἐκ τῆς ἀχράντου χεόμενον πλευρᾷς· καὶ εἰ ἄξιός γένηται, μεταλαβεῖ ἐξ αὐτοῦ· καὶ κατὰ μικρὸν ἀνυψοῦται πρὸς τὴν σὴν πίστιν καὶ ἐπίγνωσιν. Ὅρᾷ δὲ ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἀνάγκαις αὐτὸν εἰς τὰ ἀόρατα; εὐτὼ μοι νόει καὶ τὴν εἰκόνα. Καθορᾷς αὐτὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἴτε τοῦ Θεοῦ, εἴτε τῆς παναγίου Θεοτόκου, εἴτε ἁγίου [Ἰωάννου b] εἴτε τῆν ἂν εὐρήσῃς ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἐκ τῶν ὀλικῶν ἀνυψοῖς τὸν νοῦν σου πρὸς τὴν τῆς εἰκόνης θέαν, καὶ τὴν τοῦ ὑπογραφομένου μορφὴν καὶ ὄρασιν. Ἐπεὶ καὶ γὰρ σοὶ λέγω, Εἰκονομάχε, εἶδες Πέτρον; εἶδες Παῦλον; εἶδες τινα ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων; Ἐώρακας Στέφανον τὸν πρωτομάρτυρα, ἢ ἕτερον ἅγιον; Ἀλλ' ἐκ τῆς ὀλικῆς ταύτης μορφῆς ἀναπετάσσεται ὁ νοῦς σου καὶ ἡ διάνοιά σου πρὸς τὸν τούτων πόθον καὶ ἔρωτα· καὶ οὐς οὐ βλέπεις σαρκικῶς τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς, τούτους ὁρᾷς πνευματικῶς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως.

13. Θέλεις εἰπεῖν, ὅτι ἄγγελον οὐδεὶς εἶδε, καὶ πῶς καὶ ἄγγελον ἱστοροῦσι; Ναί, πολλοὶ εἶδον ἀγγέλους. Καὶ γὰρ * καὶ ἡ παναγία Θεοτόκος πολλάκις εἶδε τὸν Γαβριήλ. Καὶ αἱ μυροφόροι ὅτε ἦλθον ἐπὶ τῷ μνήματι, εἶδον ἀγγέλους· καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἐν τῷ μνημείῳ· καὶ ἐν τῇ φυλακῇ ἄγγελος ἀπῆλθε καὶ ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς. Καὶ οἱ προφῆται, Ἠσαΐας, Ἰεζεκιήλ, καὶ Δανιήλ, καὶ ἀπλῶς πολλοὶ τῶν ἁγίων εἶδον ἀγγέλους καθὼς ἠδυνήθησαν. Ὅθεν καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης τῆς ταραρχίας ἱστορεῖ καὶ εἰκονίζει, καὶ οὐκ ἀπαγορεύει, ἀλλὰ καὶ ἐρμηνεύει δι' ἣν αἰτίαν τὰ τετράμορφα ἐν ἐρνέθων καὶ θηρίων μορφαῖς ἐκτυποῦνται.

14. Καὶ πάλιν ἐγκαλεῖ ὁ Εἰκονομάχος, λέγων· Καὶ πῶς τοὺς ἀγγέλους ποιοῦσι καὶ ἱστοροῦσιν, ὥς ἂν θρώπου μορφὴν ἔχοντας, καὶ δυοὶ πτέρυξι κίχουσι μένους; Μὴ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις πτεροῖς ἔχεται; Ἀλλ' ἀκουσον ὁ ἀντιλέγων· Ἢ ἅγια καὶ ὁμοούσιος Τριάς, οὐχὶ ἀκατάληπτος, καὶ ἀχώριστος, καὶ ἀδιαίρετος ἐστίν, καὶ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἀθεώρητος; καὶ πῶς τῷ ὁμοῦ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Ἀβραάμ φιλοξενεῖσθαι; οὐχὼς ἀνθρώπου μορφὴν τιθεῖται ὁ [Θεοῦ] θεράπων καὶ προσεκύνησεν; οὐχὶ καὶ Ἀὐτὸς ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, εἰς τὴν τῶν Σοδόμων καταστροφὴν τοὺς δύο ἀγγέλους οὕτως ἐθεάσατο, ἐν εἰδὶ ἀνθρώπου αὐτοὺς ἑώρακε συνοδεύοντας αὐτῷ, καὶ διασώ-

¹⁴ Luc. i, 28. ¹⁵ Marc. xvi, 18. ¹⁶ Act. v, 19-23. ¹⁷ *Cælest. Hierach.*, cap. 15. ¹⁸ Ezech. i, 5. ¹⁹ Gen. xvi, 1 seqq. ²⁰ *ibid.*

VARIAE LECTIONES.

* Bodl. et Sorb. πῶς. b Bodl. deest Ἰωάννου. c Bodl. Ἰδοὺ γάρ.

ζοντας ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης τῆς παρανόμου : Καὶ οἱ ἀθεώρητοι τῇ φύσει, ὁρατοὶ διὰ τὴν συγκατάδασιν γεγονασιν ; οὐχὶ τῆς φύσεως αὐτῶν οὕτως ἦν ἡ μορφή· ἀλλὰ τὸ ἀσώματον, ὅσον ἡδύνατο ὁμιλῆσαι τῷ σώματι, οὕτως ὠφθῆσαν τοῖς γινομένοις ἀξίοις θεωρῆσαι αὐτούς· διὸ καὶ ἡμεῖς εἰκονίζομεν αὐτούς, καθὼς ὠφθῆσαν τότε ἐν σχήματι ἀνθρωπίνῳ. Τῶν δὲ περὺγων, ἡ διακόσμησις σημαίνει αὐτῶν τὸ κοῦφον, καὶ μετάρσιον καὶ ἀόρατον, καὶ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ γινομένην ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν συγκατάδασιν καὶ ἔλευσιν· οὕτως, ἀνόητοι, οὐδεμίαν πρόφασιν ἔχετε λέγειν κατ' αὐτῶν.

ιγ'. Θύλεις λέγειν, ὅτι ἡ γενεὰ αὕτη ἐθεοποίησεν αὐτάς· ἀλλ' οὐ δίκαιον ἢ εὐλογον πρόφασιν ἔχεις. Ὅφειλεις γὰρ διδάξαι τὸν ἀγρόματον λαὸν τὸ πῶς δεῖ τὰς σεπτὰς εἰκόνας τιμᾶσθαι καὶ ἀσπάζεσθαι. Ἐπεὶ, εἰπέ μοι, ἐάν ἀπαντήσῃ ἀνθρώπος χωρικός, ἀγνώστος τῆς βασιλικῆς ἀξίας καὶ τιμῆς, ἀνθρώπων τοῦ βασιλέως, καὶ ὡς βασιλεὺς αὐτὸν προσκυνήσῃ· εἴτε εἴπῃ αὐτῷ ῥῆμα ἀγνοῶν, ὡς βασιλεὺς· ἔτι Ἐλέησόν μου, Δέσποτα· κελεύεις ἵνα τελευτήσῃ καὶ ὁ προσκυνήσας, καὶ ὁ προσκυνηθεὶς, διότι τοῦτο κατὰ ἀγνοίαν ἐποίησεν ; Οὐ τοῦτο δίκαιόν ἐστιν· ἀλλὰ πρέπει, ὡς ἀπειρον ὑπὸ τῶν ἐμπείρων διδαχθῆναι. Βλέπεις ἵνα ὁ ἐμπειρος τὸν ἀπειρον διδάξῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ἀρχὸν αὐτοῦ καὶ ὑπέρτης ὑπάρχει· καὶ ἀπαγγέλλῃ αὐτῷ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ παλατίῳ καθίζεται, καὶ οὐδεὶς θεωρεῖ αὐτὸν, εἰ μὴ ὅταν μέλλῃ προέρχεσθαι. Οὕτως χρὴ διδαχθῆναι τοὺς κατὰ ἀγνοίαν πλανωμένους εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν οὗτος Χριστὸς ἐν σαρκί, ἀλλ' ὅτι εἰκὼν αὐτοῦ ἐστιν. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἀπερίγραπτός ἐστι κατὰ τὴν θεότητα, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν θεωρεῖ, εἰ μὴ ὑστερον, ὅταν μέλλῃ προέρχεσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ· καὶ πάντως εἶχον προσκυνεῖσθαι καὶ ἀσπάζεσθαι αὐτάς.

ιδ'. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτό εἰσιν οἱ ἐπίσκοποι καὶ τὰ τάγματα τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων διὰ τὸ διδάσκειν τὸν λαὸν τὸ πῶς δεῖ πιστεύειν, καὶ τὸ πῶς εὐχεσθαι. Καὶ γὰρ οἱ φωστῆρες ἐκεῖνοι, οἱ ἀληθεῖς ποιμένες καὶ διδάσκαλοι οἱ θεοφόροι, οἱ ἡγήτορες τῆς σωτηρίας, οὐδὲν ἄλλο βιωτικὸν ἐφρόντιζον, εἰ μὴ τὸ διδάσκειν τὸν λαὸν τὰ πρὸς σωτηρίαν, ὡς κατὰ ἀληθεῖαν βουλόμενοι λόγον δοῦναι τῷ Θεῷ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι τῆς γενεᾶς ταύτης ἄλλο οὐδὲν μεριμνῶσιν, εἰ μὴ ἵππους καὶ βοσκόμενα, καὶ ἀγέλας, καὶ ἀγροὺς καὶ συνδέσμους χρυσίου· πῶς πωλήσωσι τὸν σιτόν· πῶς διανέμωσι τὸν οἶνον· πῶς καμπαλίσωσι τὸ ἔλαιον· πῶς πραγματεύωνται τὸ ἔριον καὶ τὸ μέταλλον· καὶ ἄλλο οὐδὲν θεωροῦσιν ἐπιμελῶς, εἰ μὴ τοῦ νομίματος τὴν χαραγὴν, καὶ τὸν σταθμόν· καὶ περιελέπουσι καθημέραν τὰς τραπέζας τὰς Συδαριτικάς, καὶ τὸν οἶνον τὸν εὖσμον, καὶ

iter, atque ab scelestâ illa urbe servantes aspexit¹¹ ? Ac qui natura aspectabiles non erant, eadem visione qua se hominibus accommodant, visibiles facti sunt : non velut eorum naturæ forma ejusmodi quædam esset ; sed quantum res incorporea consuetudinem cum corpore inire poterat, tantum se conspicuos illis præbuere, qui eo spectaculo digni existerunt. Quocirca nos etiam humano illos habitu pingimus, quo tunc apparuerunt. Alarum autem ornatus subtilem eorum naturam significat, sublimemque ac invisibilem, et qua in ictu oculi a cælo ad terram descendendo veniunt. Atque adeo vos insanientes rationem nullam habetis quam adversus imaginea offeratis.

13. Verum objicis : Generatio hæc imagines sibi deos fecit. At nec quod justum aut consentaneum sit, causaris. Tuum quippe est, ut imperitam plebem doceas, quo honore prosequi oporteat venerandas imaginea, eisque venerationem exhibere. Nam rogo, si quis rusticus, apparatus honorisque regii nescius, unum aliquem palatinum hominem obvium habeat, quem velut imperator esset adoret, sive etiam ignorans, hunc velut imperatorem ista voce compellet : *Domine, miserere mei* : num jussurus es, ut moriatur, cum is qui adorat, tum cui adoratio adhibita est, quia istud per ignorantiam fecit ? Plane non est justa sententia. Quin decet rudem a scientibus instrui. Curas, ut gnarus quis hunc doceat non esse illum imperatorem, sed ejus præfectum ac ministrum ; moneatque in palatio sedere imperatorem, nec cuiquam, nisi in publicum procedat, sui videndi copiam facere. Hunc in modum, si qui per ignorantiam erga Christi imaginem errabant, hi docendi erant non esse eam Christum in carne, sed ejus imaginem. Nam Christus deltato in circumscriptus est, nec quisquam eum visurus est, nisi postremo, cum in secunda adventu suo processurus est : sicque omnino imagines adorassent, amplextatique essent.

14. Ad hoc siquidem instituti sunt episcopi, presbyterorumque ac diaconorum ordines, ut plebem doceant quomodo precandum sit, quare ratione oporteat adorare. Denim lumina illa, veri pastores et doctores, duces illi salutis, nihil aliud in sæculo curabant quam ut populum docerent quæ ducunt ad salutem, utpote qui vere Deo vellent rationem pro populo reddere¹². At nostrates episcopi nihil aliud animo agitant, nisi equos, boumque armenta, ac reliqui pecoris, agros quoque, et ut aurum congerant : ut frumentum vendant, ut vinum distribuant, ut oleum sint libaturi, ut lanæ et serici mercaturam facturi ; nihil aliud attente considerant, nisi monetæ notam et pondus : mensas Sybariticas quotidie persequuntur, vinumque odoratum ac grandes pisces, gregem autem suum despiciunt, suorumque corporum

¹¹ Gen. xix, 1 seqq. ¹² Hebr. xv, 17.

solliciti, animæ nullam curam habent. Ita plane A
hujus temporis episcopi lupi facti sunt, ut Scriptura
loquitur²². At si quos de subjecto sibi grege in
leve aliquod peccatum lapsos deprehenderint, fa-
cile contra eos insurgunt, aliasque aliis succeda-
neas poenas irrogant: pastoralis dignitatis partes
neutiquam attendentes, suum quotidie gregem, non
uti pastores, sed velut mercenarii considerant.

αὐτῶν τιμῆς τὴν ἀκριβείαν, τὴν ποιμνὴν αὐτῶν καθημέραν περισκοποῦσιν οὐχ ὡς ποιμένες, ἀλλ' ὡς
μισθωτοί.

15. Jam quæso, quem sequamur? Magnum Ba-
siliū miraculorum patratores, an Pastilam, qui
multorum animis exitio fuit? Cui fidem habeamus?
Sancto Joanni Chrysostomo poenitentiae viam do-
centi et salutis magistro, an Tricacabo, per-
turbationis ac perditionis magistro? Cui erimus
dicto audientes? Gregorio theologia præcellenti,
aâ profano patriarchæ, universique populi 623
malæ pesti Constantino, qui sanctam de sacris et
venerandis imaginibus doctrinam ex sancta Christi
Ecclesia exagitavit una cum suo cognomine, qui
Romani imperii sceptrum indigne tenet? Quæso
te, o homo, quibus obsequamur; venerabilium
patriarcharum choro, qui in sancta et universali
prima synodo ad sextam usque claruerunt, quam
nulla non regio a summo cælorum ad terminos
eorum comprobavit; an hypocritis hisce sacerdo-
tibus, nunc tandem spurium dogma Ecclesiæ in-
ferentibus, quod patriarcharum nemo, nullusque
thronus auctoritate sua firmavit, quia potius
proscripserunt, libellis emissis quibus illius au-
ctores traduxerunt, ceu invisam Deo doctrinam
commenti fuerint, adversaque ecclesiasticis re-
gulis sanxerint?

16. Quem rogo vobis præponamus ducem, num
celeberrimam ac plane venerandam signiferorum
sanctorumque Patrum synodum, an acephalum
istud Deoque ac sanctis ejus execrabile conventi-
culum? Plane enim acephalum est, et Deo exo-
sum. Nam quis patriarcharum ei interfuit? Ro-
manus venire noluit. Alexandrinus nullatenus
pacto adfuit, neque plane Antiochenus, ac nec
prorsus Hierosolymitanus. Qualis ergo est ista sy-
nodus nullum habens patriarcharum? Ea syno-
dus sit, cum quinque sedes patriarchales unam
sanxerint fidem et confessionem. Sin autem vel
unus defuerit, vel se non submitserit synodo,
ejusmodi nec synodus sit, sed perversa congre-
gatio, vanitatisque et arrogantiae concilium. En
vide malignum conciliabulum, quod raptores,

αὐτοὺς ἰχθύας τοὺς μεγάλους· τὴν δὲ ποιμνὴν αὐτῶν
ἀμελῶς βλέπουσι· καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐπιμε-
λῶνται, τῆς δὲ ψυχῆς καταφρονοῦσιν. Ὅντως κατὰ
τὸ γεγραμμένον, οἱ ποιμένες τοῦ αἵματος τούτου λύ-
κοι γεγόνασιν. Καὶ ὅταν θεάσωνται ἐκ τοῦ ποιμνίου
αὐτῶν τινὰς μικρὸν τι ἀμάρτημα ποιήσαντας, εὐκό-
λως καταπανίστανται, καὶ ἐπιτίμια ἄλλεπάλληλα κα-
ταπέμπονται· καὶ μὴ βλέποντες τῆς ποιμαντικῆς

ιε'. Ἄρτι εἰπέ μοι· τίνα ἐξακολουθήσωμεν; Τὸν
ἅγιον Βασίλειον τὸν θαυματουργόν, ἢ τὸν Παστίλῳ
τὸν πολλὰς ψυχὰς ἀπολέσαντα; Τίνα πιστεύσωμεν;
Τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον τὸν τῆς μετα-
νοίας ἰδοῦ καὶ τῆς σωτηρίας διδάσκαλον, ἢ τὸν Τρι-
κάκαβον τὸν διδάσκαλον τῆς ἀταξίας καὶ ἀπωλείας;
Τίνα ὑπακούσωμεν; Γρηγόριον τὸν ἐν Θεολογίᾳ δια-
πρέψαντα, ἢ τὸν Κωνσταντίνον τὸν ἀνίερνον πατριάρ-
χην (1), καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς ἀπώλειαν; Ὅστις τὸ
ἅγιον ὄγμα τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἐξ-
ωστράκισεν ἐκ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-
σίας, μετὰ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ, τοῦ ἀναξίως τὴν
σκήπτρα τῆς βασιλείας κρατήσαντος. Εἰπέ μοι,
ἄνθρωπε· τίνας ὑπακούσωμεν, τὸν χορὸν τῶν σεπτῶν
πατριαρχῶν τῶν ἐκλαμπάντων ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ
οἰκουμένης πρώτης συνόδου ἕως τῆς ἑκτῆς, ἣν
καὶ πᾶσα χώρα, ἀπ' ἀκροῦ τοῦ οὐρανοῦ ἕως τῶν
ἀκρῶν ἐσφράγισεν, ἢ τοὺς ὑποκριτὰς ἱερεῖς τού-
τους, τοὺς νόθον ὄγμα ὑστερον τῇ Ἐκκλησίᾳ περι-
φέροντας^δ, ὃ οὐδεὶς τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν θρό-
νων ἐκύρωσεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐξωστράκισεν, καὶ
στηλιτευτικοὺς αὐτῶν λόγους ἐξαπέστειλαν, ὡς
ἐχθρῶδες θεῖον ὄγμα μελετήσαντας, καὶ τῶν ἐκκλη-
σιαστικῶν κανόνων ἀλλότρια θεασάμεντας;

ις'. Τίνα, εἰπέ μοι, ἐξακολουθήσωμεν, τῶν ση-
μαιοφόρων καὶ ἁγίων Πατέρων σύνοδον πολύκυδον
καὶ παγκόσμιον, ἢ τὴν ἀκέφαλον ταύτην, τὴν ἐβδι-
λυγμένην παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ; Καὶ γὰρ
ἀκέφαλός ἐστι καὶ θεομισήτος. Καὶ εἰπέ μοι· ποῖος
πατριάρχης εὐρέθη ἐν αὐτῇ; Ὁ Ῥώμης, οὐ κατε-
εδίξατο ἰλθεῖν. Ὁ Ἀλεξανδρείας, οὐδὲ ὤλως· ὁ
Ἀντιοχείας, οὐδὲ τὸ σύνολον· ὁ Ἱεροσολύμων, οὐδὲ
ἀπαξ. Λοιπὸν ποταπή ἐστὶν αὕτη ἡ σύνοδος πα-
τριάρχην μὴ ἔχουσα; Σύνοδος ἐστὶν ὅτι τὰ πάντα
πατριαρχεῖα θεσπίζουσι μίαν πίστιν, καὶ ἓνα λόγον·
οἱ δὲ ἐκ τούτων κἂν εἰς ἀπολείψῃ, ἢ οὐχ ὑποκύψαι
τῇ συνόδῳ, αὕτη σύνοδος οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ παρα-
συναγωγὴ καὶ συνέδριον ματαιότητος καὶ ἀλαζονείας.
Ὅρᾳ ταύτην τὴν παρασυναγωγὴν, ἣν ἐμελέτε-
σαν οἱ ἄρπαγες, καὶ οὐχὶ ποιμένες, κατὰ τῆς τοῦ

²² Ezech. xii, 27; Mich. iii, 21; Soph. iii, 3.

VARIE LECTIONES.

^δ Forte παρυσφίρ., vel ἐπιφίρ.

NOTÆ.

(1) Πατριάρχην· patriarchæ. Patriarchalis di-
gnitatis indignum virum πατριάρχην potius, quam
patriarcham appellabant Catholici, ὁ ἀνάξιος τοῦ
πλ., inquit Stephanus Vitæ Stephani Junioris scri-
ptor, καὶ μᾶλλον ἐπάξιος τοῦ φλ. Πατριάρχης γάρ,

ἢ παρ πατριάρχης τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξέφανε· Ille in-
quam indignus τοῦ πλ., sed potius dignus τοῦ φλ.
Quippe quæ magis patriarcha, quam patriarcha Ec-
clesiæ visus est. Allusionem quam primo loco omi-
sit Combessius, in utroque servavi.

Χριστοῦ Ἐκκλησίας; Εἰ δὲ θέλεις ταύτην μαθεῖν **A** βεβαιώτερον, ὅτι σύναξις ἐστὶ ματαιότητος, καὶ οὐχὶ σύνοδος· ἐραύνησον καὶ μάθε, ὅτι καὶ τὸν αὐτῆς πατριάρχην τὸν ἀνάξιον τοῦ πατριαρχεῖν ἐν ἐποίησεν, ἀπέκτεινε. Τίς οὐ μὴ καταγέλαση τὴν σύνοδον ταύτην τὴν ἀκέφαλον, καὶ κεφαλὴν μὴ ἔχουσαν; ἐποίησεν αὐτῇ κεφαλὴν, καὶ ἐστράφη καὶ ἔρριψεν αὐτήν· μᾶλλον δὲ ἀπέκτεινεν αὐτήν. Ὡ ἀδελφεῖας! ὦ μωρίας καὶ ἀσοφίας! Τίς οὐ μὴ καταγέλαση τὴν σύνοδον ταύτην; Κἂν ἐκ τούτου γινώσκονται πάντες, ὅτι· ἀκυρος καὶ ἀδεκτός ἐστι, καὶ παρὰ Θεῷ, καὶ παρὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ.

15. Καὶ οὐχ ἀρμόζει αὐτὴν λέγεσθαι σύνοδον, ἀλλὰ συνέδριον Ἰουδαϊκόν· καὶ γὰρ ὁμοίον αὐτοῦ γέγονε κατὰ τοῦ Σωτῆρος. Ἐπειδὴ ὁ ἀρχέκακος **B** ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος, ὁ ἐξ ἀρχῆς πολεμῶν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἰδὼν τὸ γένος τῶν Ἑβραίων, ὅτι ἀγαπητὸν ἦν τότε παρὰ τῷ Θεῷ, ἐφθόνησεν αὐτούς· καὶ θέλων ἀπολέσαι αὐτούς, ἐνέβαλεν εἰς αὐτούς λογισμὸν πονηρὸν, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ἐστὶν Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλὰ πλάνος ἐστὶ, καὶ θέλει ἀπολέσαι τὸ γένος τῶν Ἑβραίων· διὸ κρατήσαντες ἀποκτείνετε αὐτόν. Καὶ ποιήσαντες οἱ ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων συνέδριον, συμβουλίον τε λαβόντες ἐξ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ἵνα κρατήσωσιν καὶ ἀποκτείνωσιν αὐτόν· κρατήσαντες δὲ ἐσταύρωσαν αὐτόν, καὶ μίξαντες ὄξος καὶ χολήν, ἔβαλον σπόγγον ἐπὶ τοῦ καλάρου, καὶ προσήνεγκαν τῷ στόματι αὐτοῦ· καὶ λαβόντες λόγχην ἐκέντησαν αὐτοῦ τὴν ἀγίαν πλευράν. Καὶ γεγόνασιν οἱ ποτὲ υἱοὶ, ἀλλότριοι τῆς τῶν πατριαρχῶν **C** καὶ Πατέρων αὐτῶν εὐγενείας. Ὁμοίως πάλιν ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος, ἰδὼν τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν, ὅτι ἀγαπητὸν ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ, ἐφθόνησεν αὐτὸ σφόδρα· καὶ θέλων ἀπολέσαι πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, ἐνέβαλεν εἰς αὐτούς τὸν πονηρὸν λογισμὸν τοῦτον, ὅτι· Ἡ προσκύνησις τῶν σεπτομόρφων εἰδωλολατρεία ἐστίν· ἀλλ' ἐμπτύσατε αὐτήν, καὶ ἀποστήτε ἐξ αὐτῆς, ἐπεὶ ἀπόλλυσθε. Καὶ ποιήσαντες συνέδριον οἱ ἱερεῖς τῶν Χριστιανῶν ἅμα τοῖς βασιλεῦσιν ἀναξίως τῆς βασιλείας ἐραξαμένοις, καὶ τυραννικῶς εἰς τὰ προαύλια τῆς βασιλείας εἰσπηδήσαντες, συμβουλίον τε λαβόντες ἐκ τῶν πονηρῶν λογισμῶν, καὶ αὐτοὶ κατὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐμελέτησαν κενὰ καὶ μάταια· καὶ κατέκριναν αὐτὴν καταπατηθῆναι ὑπὸ τοὺς πό- **D**δας αὐτῶν παρανόμους, ἀντὶ τῆς ἐνσάρκου σταυρώσεως ἣν ἐτέλεσαν οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ καθὼς οἱ ἄνομοι, ὄξος καὶ χολήν μίξαντες, προσήνεγκαν τῷ στόματι

non pastores, adversus Christi Ecclesiam moliti sunt. Ut autem certius noscas eum cœtum synodum non esse, sed concilium vanitatis, inquire et discce, ut suum ipsum patriarcham, indignum plane qui patriarcha foret, quem creaverat, occidit. Quis tandem cœtum hunc acceptum, i. e. capite carentem, non riserit? Postquam enim caput sibi impossuisset, dein projecit, imo obtruncavit. O cæcitatem! o dementiam et insaniam! Quis bellam hanc synodum non irrideat? vel hinc quisque noverit, nullius eam esse roboris et indignam quæ vel apud Deum, vel apud homines accepta sit.

17. Non itaque consentaneum est ut eam synodum dicamus, sed concilium Judaicum. Quippe contra Christum simile huic coactum concilium fuit. Quia enim malorum auctor hostis noster diabolus, qui ab initio genus humanum impugnât, cum Hebræorum gentem id temporis Deo charam esse cerneret, invidia in eam exarsit, utque illos perderet, pessimam eis cogitationem immisit; scilicet Christum non esse Dei Filium, sed seductorem, qui perdere Judæorum gentem vellet. Quamobrem, inquit, apprehensum cum occidite. Tum sacerdotes coacto Judæorum synedrio, ex illo concilium inierunt adversus Salvatorem, ut eum tenerent et occiderent. Illum itaque **624** tenentes affixerunt cruci, mistumque felle acetum, imposita calamo spongia, ejus ori admovent, acceptaque lancea sacrum ipsius latus transfixerunt. Sicque illi qui olim filii fuerant, a patriarcharum ingenuitate exciderunt. Simili rursum ratione videns hostis noster diabolus a Deo Christianam gentem redamari, ingenti erga eam concepto livore, multis eorum exitium moliens, malam hanc ipsis cogitationem immisit; nimirum idololatriam esse venerabilium imaginum adorationem; suggessitque ut eum cultum despicerent, utque ab eo, ni vellent perire, resillirent. Concilium itaque facientes Christianorum sacerdotes una cum Augustis indigne imperii sceptrâ tenentibus, et more tyrannico in regis vestibulo convolantes, accepto ex malis cogitationibus consilio, ipsi quoque inania ac stulta adversus Domini nostri Jesu Christi aginem meditati sunt; ac pro Christi carnis crucifixione, quam Judæi patravérant, sacram ejus imaginem aclestis suis pedibus proculcandam damnaverunt: utque perditî Judæi acetum felle mistum propi-

VARIÆ LECTIONES.

• Bodl. γινώσκετε ὅτι. † Bodl. αὐτός. ‡ Al. ἐκ τοῦ διαδόλου. § Bodl. εἰκότων εἰδολ. † Als. ἐκ τοῦ διαδόλου.

NOTÆ

(2) Ποῖος πατριάρχης ἐφύετο ἐν αὐτῇ. Quis patriarcharum ei interfuit. Eodem modo Stephanus Junior disputasse refertur in Vita sua, p. 481: Ὡς δὲ οἰκουμένης πρὸς ἡν οὐδὲ ὁ Ῥώμης εὐλόκησεν, καί περ κανόνες προκειμένου μὴ δεῖν τὰ ἐκκλησιαστικὰ δέχαι τοῦ Πάπα Ῥώμης κανονίζεσθαι, οὐδὲ ὁ Ἀλεξανδρείας, ἢ εἰπω, οὐτε ὁ Ἀντιοχείας, ἢ ὁ Ἱεροσολύμων; Quomodo œcumenicæ synodus sit,

cui Romanus pontifex assensus non est, canone præcipiente res ecclesiasticas absque papa constitui non debere; neque Alexandrinus, ne hoc omittam, neque Antiochenus, neque Hierosolymitanus? Nicephorus quoque CP. legendus est initio disputationis cum Leone Armeno, et in fragmento libri de nculpata Christianorum fide, quod refert Allatius lib. 1 De perp. consens. c. 22, n. 111.

uarant, sic et isti aquam calci miscentes, baculo spongiam imponentes, imaginis vultui quo ejus in carne forma exhibebatur, admoverunt et obliverunt. Loco autem lancem illius, qua fons vitæ Christi latus compunctum fuit, accepto gladio eam effossam et abrasam ex Ecclesia oblitteraverunt, impletoque Judæorum opere se ipsi diabolo tradiderunt. O calamitatem! o stultitiam! o Christianorum errorem! ut et qui videntur esse Christiani imperatores et pontifices, alienos se ab inculcata fide fecerint: ut et ipsi, quanquam modica occasione, in Judæorum barathrum seipsos præcipites dederint. Væ tibi, aliene a Deo diabole, qui Christianum genus cum Judæis permiscueris.

18. Etenim si hæresim hanc nos qui Ecclesiæ alumni sumus, scrutati diligenter fuerimus, impia eam novitate inventam nanciscemur. Quippe nuperas hæreses impietate longe superat. Nam quæ ante exstiterunt, in humanam Christi naturam offenderunt; hæc autem offendit in deitatem: quia nimirum in ea fide quam sibi Christus adventu suo vindicavit, et qua nos ab idolorum insano cultu liberavit, tum per sanctos discipulos suos, tum per venerandos martyres; his penitus deletis, ut ne memoria superstes esset, nec ea aliquis ex nomine appellaret, hæc blaterones rursus comminiscuntur, memoriamque revocant idolorum, et ea nominant: nec scelesti atque iniqui noverunt, ab eo tempore quo crucifixus Christus est ac resurrexit, paulatim cœpisse cultum et adorationem idolorum de terra profligari.

19. Nam qui primus hæresim inspiravit, quia veterator et subdolus erat, imperium arripuit. Cum enim Conon appellaretur, Leonis sibi nomen ascivit; propositum hoc animi sensumque mutuatus ab Hebræis. Etenim aliquando decambulantem ante susceptum imperium, ait Hebræus quidam: Futurum est ut sis imperator. Cæterum imperio et honore longævo potiere, si **625** modo eorum quæ tibi dixerō, tenax fueris. Abjice quod habes nomen, delncepsque Leo nominare. Te quippe imperante subvertenda sunt simulacra, quæ Christianorum fides colit. Quamobrem tu mihi pollicere fore, ut ea evertas cum imperium inieris. His ergo cen esca deceptus abyssi draco, sponsionem scripto dedit, ut quem honoris cupiditas indignum licet jam teneret. Quocirca ut res eventu probarentur, imperii ille sceptrā capessivit. Post decimum autem annum, cum in publicum procedens in ducem illum perditionis offendisset, oblatumque veluti supplicis libellum scelestus legisset, mox jussit eum ad se in regiam venire. Ex quo tempore accito Hebræo isto, im-

Α τοῦ Χριστοῦ, οὕτως καὶ οὗτοι μίξαντες ὕδωρ καὶ ἀσβεστον, καὶ βαλόντες σπόγγον ἐπὶ τοῦ εἴδους, προσήνεγκαν τῇ σαρκομοιούμῳ· ὅφει τῆς τιμῆς εἰκόνας, καὶ ἐνέχρισαν αὐτήν· καὶ ἀντὶ τῆς λόγχης τῆς νυξάσης τὴν ζωόδωρον πλευράν τοῦ Χριστοῦ, λαβόντες βομφαίαν, κατώρυξαν αὐτήν, καὶ κατέξεσαν, καὶ ἠφάνισαν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐξεπλήρωσαν καὶ οὗτοι τὸ ἔργον τῶν Ἰουδαίων, καὶ παρέδωκαν αὐτοὺς τῷ διαβόλῳ. Ὡ τῆς συμφορᾶς! Ὡ τῆς μανίας! Ὡ τῆς ἀπάτης τῶν Χριστιανῶν· ὅτι καὶ οἱ δοκοῦντες Χριστιανοὶ βασιλεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, ἄλλοτρίους αὐτοὺς ἐποίησαν τῆς ἀμώμου πίστεως, καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ βάραθρον τῶν Ἰουδαίων αὐτοὺς ἐνέβαλον, καὶ διὰ βραχυτάτου· οὐαὶ σοι, διάβολε ἄλλότριά τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμίξας τοὺς Χριστιανούς μετὰ τῶν Ἰουδαίων.

Β
17. Καὶ γὰρ ἐάν καλῶς ἐξερευνήσωμεν τρόφιμοι τῆς Ἐκκλησίας, τὴν αἵρεσιν ταύτην, δυσσεβῶς ἐκαινοτομήθη. Ἰπὲρ γὰρ τὰς πρώην αἵρέσεις δυσσεβειστέρα ὑπάρχει. Αἱ γὰρ αἵρέσεις αἱ πρώτῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα προσέκοιταν· αὕτη δὲ, εἰς τὴν θεότητα· ὅτι ἦν περὶ ὃ Χριστὸς κατελθὼν ἰδιοποιήσατο πίστιν, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων μανίας ἡμᾶς ἐξείλατο· τὰ μὲν, διὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ μαθητῶν, τὰ δὲ, διὰ σκεπτῶν αὐτοῦ μαρτύρων· καὶ εἰς τέλος ἐξηφανίσθη, καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ἀπώλωλε, καὶ οὐδὲ εἰς τῶν ὀνομάτων αὐτῶν τὸ ῥῆμα ἐφθέγγετο· πάλιν οἱ θρυλλολέκται ἀνιστοροῦσι, καὶ πάλιν εἰδώλων μνημονεύουσι· καὶ οὐκ ἔγνωσαν οἱ παράνομοι, ὅτι τοῦ Χριστοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος, ἀπὸ τότε εἰδωλικὴ προσκύνησις κατὰ μικρὸν ἤρξατο ἀπὸ τῆς γῆς ἀποδιώκεσθαι.

18. Καὶ γὰρ ὁ τὴν αἵρεσιν ἐμπνεύσας ὁ πρῶτος, ψεύστης ὢν καὶ ὑπουργός, τῆς βασιλείας ἐδράξατο. Κόνων γὰρ ὀνομαζόμενος, Λέοντος προσηγορίαν αὐτῷ περιβάλλετο, ἐξ Ἑβραίων τοῦτον τὸν σκοπὸν καὶ τὸ φρόνημα εἰληφώς. Καὶ γὰρ περιπατοῦντος αὐτοῦ, μήπω τῆς βασιλείας αὐτοῦ χειρισθέντος, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος· Βασιλεὺς μέλλεις γενέσθαι. Ἀλλὰ τὸν λόγον ἂν εἴπω σοι, ἐάν κρατήσης, ἴσται πολυχρόνιος ἡ βασιλεία σου καὶ ἡ τιμὴ σου. Ἀπαλάου τὴν προσηγορίαν, ἦν περ κέκτησαι, ὀνομασθεὶς Λέων. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῆς βασιλείας σου καταστραφῆνται τὰ ἰνδάματα εἰκόνων, ὧν περ οἱ Χριστιανοὶ πιστεύουσι. Αἰδὲ δὲ μοι λόγον τοῦ καταστρέφαι αὐτὰ ἐν τοῖς καιροῖς τῆς βασιλείας σου. Δελασθεὶς οὖν ὁ βύθιος δράκων, δέδωκεν αὐτῷ, τὴν τιμὴν τῆς ἀξίας ἔχων εἰς ἐπιθυμίαν ὁ ἀνάξιος· καὶ τῶν πραγμάτων ἐλθόντων εἰς ἐμφάνισιν, ἐδράξατο τῆς βασιλείας τὰ σκήπτρα. Καὶ μετὰ δεκατὸν χρόνον τοῦ ὁδηγοῦ τῆς ἀπωλείας ὑπαντήσαντος ἐπὶ προελεύσεως, καὶ δεδοκότος αὐτῷ τὴν χάρτην, ὡς ἐξθεν δεητικοῦ, καὶ ἀναγνόντος αὐτὸν τοῦ παρανόμου, παρ' αὐτὰ τὸν Ἑβραῖον εἰς τὰ βασιλεῖα ἐκέ-

VARIÆ LECTIONES.

1 Bodl. ταύτην ἐμπν.

λιουσαιν εισελθειν, και λαβων αυτον απο τότε συμ-
μυστην και συρράμωνα της αυτου ανομιας, ως
αληθως ο αγριος θηρ, τη Εκκλησία εισεπήδησε,
και πολλους εξ αυτης απέσπασε, και εκ των κόλπων
αυτης επάραξε, και ουσπερ αυτη ανοδύνως^κ εγέν-
νησε, και εθρέψατο τοις των Πατέρων δόγμασιν, ου-
τις αυτους αλλοτριους επόησε, και ξένους της μη-
τρικης αυτων αγχιστεας.

κ'. Τούτου δε του ζην κακως απορρήσαντος, αν-
έφυνεν εϋθως το μιανον αυτου γέννημα, και της κα-
κίας αυτου κληρονόμος εν διπλῳ γενόμενος, Κων-
σταντίνος, ο αποποιήσας εαυτον εκ σπαργάνων της
των Χριστιανων ευσεβειας και πίστεως, εξ αυτης
της αγίας και αμώμου κολυμβήθρας. Και πως,
ἀκουε. "Οτε γάρ βρέφος ὢν εβαπτίζετο ὑπὸ τοῦ
ἀρχιερέως και ποιμένος ἡμῶν Γερμανοῦ εἰς τὸν
ναὸν της αγίας Σοφίας· τῷ φωνῆσαι τὸν πατριάρ-
χην, « Βαπτίζεται ὁ δεῖνα, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς
και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ ἁγίου Πνεύματος, » παρ' αὐτὰ
ὁ της Εκκλησίας δυσειδής ἐχθρὸς και ἀλλότριος,
τὴν κολυμβήθραν ὅλην ἠχρείωσε, και ἐξεπλήρωσε
πάντας τοὺς παρατυγχάνοντας της δυσωδίας τούτου
ἐκ των μιζρῶν αυτου ἐγκάτων· ὥστε φωνῆσαι τὸν
ιεροφάντην Γερμανόν· « Οὗτος φανήσεται τη Ἐκ-
κλησίᾳ δυσωδία μεγάλη. » Ὅρῃτε πρῶτον της αυτου
κακίας ἔργον· βλέπετε ποίαν παρανομίαν ἐποίησε
και ἐτεκτόνισεν. Ἴδετε οἷα σκάνδαλα ὁ της αἰρέ-
σεως πρώταρχος ἐκκινούργητε· θεωρεῖτε σκοτεινῆς αυτου
ψυχῆς και τοῦ σώματος τὴν ἀπ-
ώλειαν.

κα'. Μιστὰ γάρ τὸ κρατῆσαι αυτον τὸ κράτος της
βσιλείας, ἡ αὐθάδεια αυτου πᾶσι πρόδωκε· ἐφάνη·
πρόγραμμα γάρ ἐξέπεμψε κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν
τὴν ὑπὸ της χειρὸς αυτου, πάντας ὑπογράφαι και
ὁμνῦναι τοῦ ἀθετῆσαι τὴν προσκύνησιν των σεπτῶν
εἰκόπων· και καθάπερ ἡμεῖς, ὦ φίλοι, σήμερον λέ-
γομεν· Ἀπέλωμεν εἰς τὴν παναγίαν Θεοτόκον τοῦ
προσεύξασθαι· εἴτε εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους·
εἴτε εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας· εἴτε
εἰς τὸν ἅγιον πρωτομάρτυρα Στέφανον· τοῦτο ὁ
δύλιος οὐδὲ τη ἀκοῇ ὑπεδέξατο, ἀλλὰ τὸ ἅγιον ἐκ
των ἁγίων ἀποβαλλόμενος, τὴν παναγίαν Θεοτόκον
ὠνόμαζε^λ, μετὰ θάνατον αὐτὴν βοηθεῖν μὴ θυν-
μίνην· και τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, και πάντας
τοὺς μακαρίους μάρτυρας, πεισθείαν μὴ κεκτημέ-
νους, μόνους εαυτοὺς ὠφελήσαντας διὰ τὰ πάθη,
ἅπερ ὑπέστησαν, και τὰς εαυτῶν ψυχὰς ἐκ της κο-
λάσεως διασώσαντας· ἐπεὶ τοὺς προσκαλουμένους
αὐτοὺς ἢ προστρέχοντας, μηδὲν ὠφελοῦντας. Ὡ

A pietatis suae symmista et consutore, uti vere fera
bellua, in Ecclesiam insiliit, multosque ex ea abs-
tractos, ex ejus quoque sinu discerpit: et quos
illa non sine doloribus genuerat, paternisque do-
ctrinis educarat, hos iste a matris necessitudine
alienos et exterrēs fecit.

20. is cum male vitam acropisset, statim pro-
diit execrandum ipsius germen, ejusque malitiæ
duplo effectus hæres, Constantinus ille, qui ab
ipsis cunis, ab ipsa sacra et intaminata piscina,
Christianam pietatem ac fidem abdicavit. Cum
enim adhuc infans in sanctæ Sophiæ templo a
pontifice et pastore nostro Germano baptizaretur,
dum interim clamat patriarcha: « Baptizatur talis,
in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; » sta-
tim turpis ille Ecclesiæ hostis, atque ab ea alienus,
piscinam totam sœdavit, omnesque qui aderam,
impuri alvi sui excrementorum fetore implevit:
ita ut sacrorum antistes ac vates Germanus excla-
maverit: « Illic erit magnus Ecclesiæ fetor. » Vide-
tis primum ejus malitiæ facinus; cernitis quale
scelus admisit operatusque est. Modo cernite qua-
lia scandala hæresis princeps novator invexit. In-
tuemini caliginosæ ejus animæ corporisque interi-
tionem.

21. Postquam enim imperium capessivit, ejus
statim temeritas omnibus palam innotuit. Quippe
edictum misit in provincias omnes ditioni suæ sub-
jectas, jubens ut omnes subscriberent, seque ad
abolendam venerandarum imaginum adorationem
sacramento astringerent. Ac sicut nos hodie, cha-
rissimi, dicimus: Eamus ad sanctissimam Dei
Genitricem, sive ad sanctos apostolos, vel ad
sanctos quadraginta martyres, aut ad sanctum
protomartyrem Stephanum; hoc vafer ille ne qui-
dem audire sustinuit: qui sancti nuncupatione
sanctis adempta, sanctissimam Dei Genitricem
dicebat auxilio post obitum suum nemini esse
posse: sanctos item apostolos, omnesque beatos
626 martyres eos non esse qui intercedere va-
leant, ceu qui per cruciatus quos tolerabant, sibi
duntaxat profuerint, ut suas ipsorum animas a
supplicis liberarent: ac subinde nihil juveninis
illis accidere a quibus invocantur, vel qui ad ipsos

VARIAE LECTIONES.

^κ Quid si ἐνοδύνως, vel οὐκ ἀνοδύνως, ut legendum arbitratur Combessius, velut Paulus aiebat,
filii quos iterum parturio? ^λ Littera subobscurior, qua saltem significatur Copronymum prohibuisse
ne vel Deipara, vel apostoli, vel martyres sancti nuncuparentur, neve ullo pacto fideles eos invocarent.
Primum testatum habemus a sancto Stephano Jun. mart. in ipsius Vita: Quinam ergo, aiebat, vestra
synodus sancta appellabitur? Οὐχὶ ἐκ πάντων ἁγίων, δικαίων, ἀποστόλων και μαρτύρων τὸ ἅγιον ὑμεῖς
ἐξεποιήσασθε και ἐδογματίσατε λέγοντες· Ποῦ πορεύῃ; εἰς τοὺς Ἀποστόλους. Πόθεν ἔχεις; ἐκ των Τεσσα-
ράκοντα Μαρτύρων· ποῦ δὲ και εἰς; εἰς τὸν Μάρτυρα Ἀκάκιον, και τοὺς κατ' αὐτοὺς· Annon ex omnibus
sanctis, justis, apostolis, et martyribus, sancti vocabulum expensisistis, et dogma condidistis dicendo: Quo
radis? ad apostolos. Unde venis? ex Quadraginta martyribus. Quo vero? ad martyrem Theodorum; ad
martyrem Acacium, et similes. Sic exempla locorum regie urbis utrinque homines indicant nentiquam
extraneos: id quod tandem vidit Combessius. Secundum Copronymianæ impietatis caput videsis apud
Theophaum, v. 370.

accurrunt. O impuram linguam, ad malum exac-
tam! o scelestum os, quod blasphemiam in sanctos
loquitur! Nisi post mortem Dei genitrix auxiliari
nobis possit; quæ nobis altera protectio et subsi-
dium erit? Quis Christianorum gentis sit adjutor,
qui illis opem ferat? Nam si quempiam matrem
alicujus habere advocatam contingat, hanc omni
modestia, atque honore colit; nec ejus interces-
sione spretim habita verus sincerusque filius sup-
plices pro gentili, famulo aut amico offerentem
inexauditam repulerit: quam velim ea quæ uni-
verso sublimior hominum genere est, ipsisque su-
pernis spiritibus, quæ corporis spiritusque casti-
tate talis tantiqua Filii mater effecta est, apud
ipsum quem de se incarnatum genuit, intercessio-
nis fiduciam non sit habitura? Etenim incompara-
bili et incomprehensa potestate pollet; cujus testes
illi sunt, qui ad ejus protectionem confugiunt, et
quam in calamitatibus ægritudinibusque quotidianis
prompta sit nobis ad curam et auxilium impen-
dendum.

22. Deinde vero, qui non eum pudet in aposto-
los et martyres nulla verecundia blasphemare? Si
enim aliquis virum sincera sibi junctum amicitia
habeat, qui se sapius pro ipso morti objecerit,
tanta profecto illi necessitudine et dilectione de-
vincitur, ut ab eo neque diebus, neque noctibus
avelli patiatur; quin præ liberis, aut etiam uxore,
omnive pretiosissimo pignore hunc charum habet:
nosque cum simus mali, bona quædam retribuere
illis contendimus a quibus diligimur: quanto ma-
gis Christus cujus viscera misericordię plena sunt,
quique bonorum est amans, qui in Evangeliiis pa-
lam clamat: « Vos amici mei estis¹¹; » et rursum:
« Vado vobis parare locum, et iterum veniam et
accipiam vos ad meipsum¹²; » qui etiam alia voce
per Prophetam declarat: « Ego dixi: Dil estis, et
filii Excelsi omnes¹³. » Quod si illos deos nominat
propter amoris sinceritatem et necessitudinem, po-
tiori jure post mortem habent ut summa fiducia et
libertate intercedant. Annon illi sunt quibus liber
accessus patet? nonne quorum est post mortem glo-
ria? nonne firma fides apud ipsos fuit? Quinam inter-
cessores ad Deum illos non habeamus qui talia
gesserunt, hisque muneribus egregie perfuncti
sunt? Quidni supplicationes eorum nobis præsidio
sint? Quot barbaros hostes sua ex quo mortem
obierunt ope, qua averterunt, qua deleverunt?
Quot mortiferas calamitates inspectione sua in
contrarium mutarunt? Quam multis hactenus ex
periculis supplicationibus eorum sumus liberati?
Annon oportet tot tantosque patronos ac defenso-
res nostros expressa per imagines similitudine
repræsentare, singulisque diebus honorare et pro-

Α μιὰρὰ γλῶσσα εἰς τὸ κακὸν ἠκονημένη! Ὁ μιὰρὸν
στόμα κατὰ τῶν ἁγίων λαλήσαν βλασφημίαν! Εἰ ἡ
θεοτόκος μετὰ θάνατον βοηθεῖν οὐ δύναται, καὶ τίς
ἄλλη προστασία ἡμῶν, καὶ βοηθός, καὶ ἐπίκουρος
τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν καθέστηκεν; Εἰ γὰρ τις
τῶν ἀνθρώπων μητέρα τινὸς κτησάμενος μεσίτην,
ταύτην θεραπεύει δι' ἐπιεικείας καὶ τιμῆς, καὶ εὐ-
χὰς ἱκετηρίους ποιούσης αὐτῆς ὑπὲρ ὁμοφύλου, οἰ-
κέτου ἢ φίλου, οὐκ ἂν αὐτῆς ὁ γνήσιος υἱὸς παρ-
ακούσῃ τῆς δεήσεως καὶ τῆς πρεσβείας. Ἢ ὑπερτέρα
παντὸς τοῦ γένους καὶ τῶν ἀνω δυνάμεων, ἀγνή τε
σώματι καὶ πνεύματι, τριούτου υἱοῦ μητέρα γεννησα-
μένη¹⁴, πόσῃ πρεσβείαν καὶ παρῴρησιν πρὸς τὸν
ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα κέκτηται; Καὶ γὰρ ἀσύγκρι-
τον καὶ ἀκατάληπτον ἔχει τὸ δύνασθαι· καὶ μαρτυ-
ροῦσιν οἱ προστρέχοντες πρὸς¹⁵ τὴν σκεπὴν αὐτῆς,
καὶ πῶς εὐθύς ἐπίκουρος καὶ βοήθεια ἡμῶν καθ-
εκάστην ταῖς συμφοραῖς καὶ ταῖς ἀβρῶστιάς καθ-
έστηκε

κβ'. Πάλιν αὖ, τοὺς ἀποστόλους καὶ μάρτυρας
ἀναιδῶς βλασφημῶν, πῶς οὐκ αἰσχύνεται; Εἰ γὰρ
τις φίλον γνήσιον ἔχων, πολλάκις ὑπὲρ αὐτοῦ παθεῖν
καταδεξάμενον, [καὶ] τοιαύτην φιλίαν καὶ ἀγάπην
κέκτηται, ὥς οὔτε ἐν ἡμέρᾳ, οὔτε ἐν νυκτὶ θέλει
χωρίζεσθαι ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ τέκνων καὶ γυναι-
κὸς καὶ παντὸς τιμιωτάτου κτήματος αὐτὸν κερτ-
ματικῆναι· καίπερ ἡμεῖς πονηροὶ ὄντες, φιλονεικού-
μεν ἀγαθοῖς τισιν ἀνταμιβεσθαι τοῖς ἀγαπῶσιν
ἡμᾶς, πόσῃ μᾶλλον ὁ εὐπλαγχνός καὶ φιλάγαθος
Χριστὸς, ὁ ἐν Εὐαγγελίοις ἀναφανδὸν βοῶν· « Ὑμεῖς
φίλοι μου ἐστέ; » Καὶ πάλιν, « Πορεύομαι ἐτοιμά-
σαι τόπον ὑμῖν, καὶ πάλιν ἔρχομαι καὶ παραλήψομαι
ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν. » Καὶ πάλιν ἄλλαχού διὰ τοῦ
Προφήτου βοῶντος, « Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστέ, καὶ
υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. » Εἰ δὲ θεοὺς αὐτοὺς ὀνομά-
ζει διὰ τὴν τῆς ἀγάπης γνησιότητα, καὶ τὴν αἰκνιό-
τητα, πόσῃ μᾶλλον μετὰ θάνατον παρῴρησιν καὶ
πρεσβείαν κέκτηνται; Οὐχὶ τοῦτο· ἡ παρῴρησις;
οὐχὶ αὐτῶν ἡ μετὰ θάνατον δόξα; οὐχὶ αὐτῶν ἡ βε-
βαία πίστις; πῶς τοὺς τὰ τοιαῦτα πράξαντας καὶ
κατορθώσαντας μὴ ἔχωμεν πρεσβευτάς; πῶς τὰς
τούτων ἱκεσίας μὴ κτησώμεθα φρουρεῖον; πόσους
πολέμους βαρβάρων δι' ἐπιστάσις μετὰ θάνατον,
οὓς μὲν ἀπέτρεψαν, οὓς δὲ ἀνῆλυσαν; Πόσας θανα-
τικὰς ἡμῶν συμφορὰς δι' ὀπτασίας αὐτῶν μετέβα-
λον; Πόσων κινδύνων ταῖς παρακλήσεσιν αὐτῶν
ἀπηλλάγημεν μέχρι τοῦ νῦν; Τοὺς τοιοῦτους καὶ
τηλικούτους ἡμῶν προστάτας καὶ ὑπερασπιστάς,
οὐ χρὴ αὐτοὺς διὰ εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως καὶ ἱστο-
ρεῖν, καὶ καθεκάστην ἡμᾶς τιμᾶν· καὶ προσπίπτειν,
καὶ ἐκ τῆς ὑλικῆς ταύτης ἱστορίας ἐπὶ τὸ πρωτό-
τυπον τὴν τιμὴν ἀνάγειν. Καὶ οὕς σαρκικῶς οὐχ

¹¹ Joan. xv 13. ¹² Joan. xiv, 2. ¹³ Psal. lxxxi, 2: Joan. i, 31.

ARIÆ LECTONES.

¹⁴ Bodl. γενομένη. ¹⁵ Bodl. νῦν. * Bodl. ἔρξιν.

ὠρώμεν διὰ τὴν περίοδον τοῦ χρόνου, τούτους πνευματικῶς ἀσπαζόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν· οὐχ ὡς θανόντας, ἀλλ' ὡς ζῶντας τῷ Θεῷ.

propter temporis circumstantiam non cernimus, hos spiritu salutamus et obsecramus; non uti mortuos, sed ut qui modo vivanti Deo.

κγ'. Τούτων, εἰπέ μοι, τῆς καθαιρέσεως καὶ τῆς σκαωρίας τῆς ὑπάρχει αἰτίας; Οὐχὶ ἄλλος, εἰ μὴ ὁ ἐναρξάμενος δολίως τῆς αἵρέσεως ταύτης ἄρχων, καὶ κεκτημένος κοῦφον τὸν νοῦν καὶ τὴν φρένα. Εἰ γὰρ ἐκράτησε τῆς Ἐκκλησίας, ὡς περ εἶδε, καὶ ὡς κατεῖχον οἱ πρώτων βασιλεῖς καὶ ἄρχιερεῖς, οὐκ ἂν ἐμελέτησε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, οὐδὲ ἐξηρεῦξάτο τὸ ἐμδρόντητον αὐτοῦ στόμα λόγον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ ὁ δόλιος, ὁ ὑψηλὸν ἔχων φρόνημα, νῦν καταβέβληται ὡς ἀνδράποδον· καὶ ὁ τὸν νοῦν εἰς τὸ βάθος τῆς Γραφῆς καταγαγών, νῦν ὑπὸ τοῦ βύθου τῆς ἀσεβείας καταπνίγεται· καὶ ὁ τῶν πρώτων βασιλέων σοφώτερος δοκῶν ἐσεσθαι, νῦν ὡς μὴ γινώσκων, ὡς τις εἴη, καὶ πῶς ῥ... τοιοῦτον ἐτύφλωσεν αὐτὸν ὁ δόλιος, ὁ καὶ τοῦ Ἀδάμ ἐπίδουλος γενόμενος. Ὡς γὰρ τῷ Ἀδάμ εἶπεν· ἡ δ' ἂν ἡμέρᾳ φαγῇς ἐκ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου, γενήσῃ Θεός, καὶ ἔσῃ γινώσκων καλὸν καὶ πονηρόν· τοιοῦτον καὶ τοῦτον τὸν εὐχέτην αὐτοῦ ἀπεπλάνησε, νοητικῶς καὶ αἰσθητικῶς· εἰπὼν· ἡ δ' ἂν ἡμέρᾳ καταστρέψῃς τῶν εἰκόνων τὴν προσκύνησιν, ἔσῃ μακάριος, καὶ παρὰ πάντας τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς ἐχέφρων καὶ πολυετής ἀναδειχθήσῃ. Διὸ ἡ καὶ οἱ τοῦτου τῆς φύσεως, ἄλλο οὐδὲν παρρησιάζονται, εἰ μὴ τοῦτο, λέγοντες, ὅτι πολὺν χρόνον τῆς βασιλείας κεκράτηκε· καὶ οὐ γινώσκουσιν οἱ θεοστυγεῖς ὅπερ λέγουσι· καὶ γὰρ ὁ διάβολος ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκληται, καὶ τοὺς ποιούντας αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐνταῦθα ἀποδείκνυσι.

κδ'. Καὶ γὰρ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκέκτητο οὗτος ὁ δόλιος ἀνὴρ καὶ τῆς βασιλείας ἀνάξιος, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσῆει, ὡς δοκῶν πρόβατον αὐτῆς ἐσόμενον, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ εἰ καὶ ἀναξίως πέπωκε, καὶ τοῦ σώματος ἀχράντου ἔφαγε. Διὸ ὡς ἀγαθόν τι κτισσόμενον, ἐκ τοῦτου τὴν μετάνοιαν ὁ φιλόανθρωπος ἀπεξεδέχετο· καὶ ὡς ἔφην ἔγωγε, τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ζητῶν ὁ Σωτὴρ, τοῦ κόσμου Κύριος, καὶ τῶν χρόνων τὸ μήκος ἰδὼκεν· ἵνα ἔαν ἐπ' ἀγαθοῖς ἀναστραφῇ, σωθῇ διὰ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. Εἰ δὲ οὐ μεταμεληθῇ, μὴδὲν αὐτὸν ἐκείθεν κατεσχηκέναι*, εἰ μὴ τῆς κακίας αὐτοῦ καὶ αἵρέσεως τὰ ἱπαθλα, ἅπερ ὁ οἱ ὁμύπιστοι καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριον κληρονομήσουσιν· ἤγουν τὸ πῦρ τὸ ἀσβεστον, καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἀκοίμητον, καὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια.

κε'. Ἐγὼ δὲ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀγαπητοί, ἵνα πᾶς ὁ

* Gen. iii 5. * Joan. xiv, 38.

VARIAE LECTIONES.

γ Bodl. ἡ πῶς πίστευε γέγονε. Sorb. ἡ πῶς ἐτελεύτησε in marg. γ Sic Bodl. Deerat in Regio. Mox pro φύσεως, legitur φρονήσεως. * Sorb. κτησόμεν· forte κτησόμενος. * Bodl. καχρωσθηκέαι. † Bodl. κέρδη, ἅπερ.

A cidendo revereri, quo per materialem istiusmodi representationem ad ipsummet exemplar primigenium honorem referamus? Quos carnalibus oculis

hos spiritu salutamus et obsecramus; non uti mor-

627.23. Quisnam, rogo, auctor earum aversionis est tantæque malitiæ? Plane nemo alius præter illum principem, qui hæresim hanc malo dolo incepit, homo utique levi animo ac ingenio. Si enim Ecclesiam, qualem eam viderat tenuisset, utque decessores sui imperatores ac pontifices eam continuerant, haudquaquam adversus Deum injustitiam meditatus esset, nec stultum os ipsius sermonem eructasset adversus Ecclesiam. Quippe nunc draco ille superbi sensus tanquam vile mancipium dejectus est, et qui mentem in Scripturæ profundum demiserat, in imo nunc impietatis gurgite suffocatur: qui demumque decessores imperatores sapientia superaturus sibi videbatur, nunc velut nesciens quisnam fuerit, aut quomodo..... Sic eum versutus ille obcecavit, qui et Adamo insidias olim struxerat. Quemadmodum enim Adamo dixit: «In quacunque autem hora comederis de ligno vetito, fies sicut Deus, et eris cognoscens bonum et malum»; ita et hunc clientem suum eodem modo decepit, intus animo, voceque sensibili ad eum dicens: In quacunque autem die imaginum adorationem sustuleris, beatus eris, omnesque reges terræ prudentia et annorum diuturnitate superabis..... Neque aliud ejusdem cum eo ingenii homines audacter objiciunt, nisi quod is diu imperio potitus sit: nesciunt vero quid loquantur, homines Deo invisibili. Nam et diabolus mundi hujus princeps appellatus est**, atque in hac vita illos remuneratur qui voluntatem ipsius fecerint.

24. Enimvero vafer hic homo et imperio indignus, Christiani cognomen gerebat, et in Ecclesiam ingressus ac si ejus ovis fore videretur, Christi sanguinem indigne biberat, intemperatumque illud corpus comederat. Quamobrem clemens Dominus poenitentiam ejus præstolabatur, velut inde boni aliquid edendum esset, atque, ut dicebam, Salvator mundi Dominus salutem ejus querens, longos etiam annos ei concessit, ut siquidem in bonam frugem converteretur, bona voluntate sua salutem obtineret: sin agere poenitentiam nolle, nihil exinde consequeretur præter nequitiae suæ hæresisque præmia, quæ ejusdem fidei consortibus perindeque ab Ecclesia separatis reposita sunt: nempe ignem inexstinguibilem, et vermem qui non dormit, ac tenebras exteriores, et quæ his similia sunt.

25 Obsecro autem vos, dilectissimi, ac si quis-

quis simili errore obsecratus est, resipiscat tandem, et mentem expurget. Cum enim diabolus molitur hominem perdere, animam pariter ac mentem ejus excæcat ne cognoscat bonum. Nos vero scrutemur Scripturas et traditiones Patrum, et eos imitemur ut, sicut invenimus Ecclesiam ex quo Christus ad nos descendit, ita quoque eam conservemus, ita et contradamus, nec a Patribus nostris nos ipsi separemus, alia quidem legentes, alia autem intelligentes. Ne nos futura alia generatio anathemate merito percellat, et effodiat, tanquam **628** Ecclesiæ statutis ac legibus contraria sentientes. Nihil nos plane ipsi fines terræ juvabunt. Deum precor et enixe rogo, quanquam peccator sum cœloque ac terra indignus, ut partem mihi inter Patres illos, qui septingentis abhinc annis claruerunt, sexque sanctis et œcumenicis synodis adfuerunt, non cum acephala illa, concedere dignetur. Ne, quæso, usque ad divitias, usque ad voluptatem, usque ad inanem gloriam, sed ad sanguinis usque effusionem confessionis nostræ bonum firmumque fundamentum imnotum teneamus, ut et nos audire mereamur: « Fides vestra vos salvos fecit: ite in pace ». Quam utinam consequamur omnes, gratia et humanitate Dei nostri Jesu Christi, cum quo gloria, honor, adoratio, Patri et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Luc. vii, 50.

VARIE LECTIONES.

* Bodl. ἀνακαθάρη.

Α τετυφλωμένος τῇ ἀπάτῃ ταύτῃ, ἀνανήψῃ, καὶ τὸν νοῦν ἐγκαθάρῃ*. Ὁ γὰρ διάβολος ὅταν θέλῃ ἄνθρωπον ἀπολέσαι, τυφλοὶ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν, εἰς τὸ μὴ διαγινώσκειν τὸ ἀγαθόν. Ἡμεῖς δὲ ἐρευνήσωμεν τὰς Γραφὰς καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ τούτους μιμησώμεθα· καὶ ὡς ἡύραμεν τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ Χριστοῦ καταβάσεως, οὕτως αὐτὴν καὶ παραφυλάξωμεν, οὕτως αὐτὴν παραδώσωμεν, καὶ μὴ χωρίσωμεν ἑαυτοὺς τῶν Πατέρων ἡμῶν, ἄλλα μὲν ἀναγινώσκοντες, καὶ ἄλλα νοοῦντες, μὴ πως ἐλθοῦσα ἑτέρα γενεὰ, μέλλῃ ἡμᾶς ἀναθεματίζειν, καὶ ἀνασχάπτειν, ὡς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τοὺς τύπους καὶ τοὺς νόμους φρονοῦντας. Καὶ ὅντως ἡμᾶς οὐδὲν ὠφελήσουσι τὰ πέρατα τοῦ γῆς. Ἐγὼ εὐχομαι καὶ παρακαλῶ τὸν Θεόν, ἵνα εἰ καὶ ἀνάξιος εἰμι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καταξιώσῃ με μετὰ τοὺς Πατέρας τῶν ἑπτακώσιων ἐτῶν, καὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν ὁμοσυνόδων ἔχειν μέρος, καὶ μὴ μετὰ τῆς ἀκιφάλης. Μὴ μέχρι πλούτου καὶ μέχρι τρυφῆς καὶ μέχρι δόξης κενῆς, ἀλλὰ καὶ μέχρι ἐκχύσεως αἵματος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν τὴν καλὴν καὶ βεβαίαν χρηπίδα ἀκράδαντον κατέχωμεν, ἵνα ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς Πίστις ὁμῶν σέσωκεν ὁμᾶς· πορεύεσθε εἰς εἰρήνην. Ὡς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ ὁ δόξα, τιμὴ, προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

628 IN EPISTOLAM AD THEOPHILUM IMPERATOREM ADMONITIO.

Epistolam quæ sequitur, ad Theophilum imperatorem, Combesisius jam antennæ edidit in *Manipulo rerum Constantinopolitanarum*, ex Regio cod. 2503, acceptam, Joanni vero Damasceno non esse adjudicandam agnovit, tum propter stylum, tum propter temporum rationem, nec non ob decernendi auctoritatem, quam initium et finis ostendant. Nec male rursum affirmavit vir eruditissimus, eam ipsam esse quam trium Orientis patriarcharum nomine scriptam fuisse Constantinus Porphyrogennetus dicit in oratione de Christi imagine Edessena, cujus verba hic attinet recitare. Postquam enim retulit quod Edessæ in obsidione Persica acciderat, nimirum explicata supra muros Domini effigie, Persas a strue lignorum, quam ipsi circa urbem paraverant, eodem modo fuisse combustos, quo Chaldæi olim qui fornacem Babylonicam incenderant (quæ quidem infra legeris n. 51), subjungit: Ταῦτα οὐκ ἐμάρτυρός ἐστιν ὁ λόγος εἰς τὴν ἁγίαν ἀκοήν, ἢ πρὸς ἀπάτην παρ' ἡμῖν συμπλασθεὶς, ἀλλὰ τρεῖς ὁμοῦ patriarchæ, Ἰωάννης Ἀλεξανδρείας, Χριστοφόρος Ἀντιοχείας, καὶ Βασίλειος Ἱεροσολύμων ἀνέγραψαν, καὶ οὕτως ἔχειν ταῦτα ἐγνώρισαν. Θεοφίλῳ γράψαντες τῷ βασιλεῖ τὰς ἑρπυλίδας εἰκόνας ἐξυδριχότι, ὅτι διὰ πολλῶν ἀποδεικνύοντες τὸ τῶν Θεῶν εἰκότων ἱερὸν καὶ σεβάσιμον, καὶ περὶ τούτου διέλαβον καὶ ἕξιτι βουλευμένην τὴν πολυστιχὸν ἐκείνην ἐπιστολὴν ἀναλέξασθαι. Non hæc mulcendi aures aut fucum faciendi causa nullo teste conficta a nobis narratio est: sed tres simul patriarchæ Job Alexandrinus, Christophorus Antiochenus, et Basilius Hierosolymitanus, scripserunt, sicque rem se habere palam fecerunt, data ad Theophilum imperatorem, qui violator esset imaginum, epistola; quando nempe longa dissertatione divinas esse imagines et venerandas astruendo, hoc etiam delibarunt. Atque prolixam epistolam illam legere possit, cui lubuerit. Cæterum non una convenisse patriarchas Orientis existimavit Combesisius ut epistolam hanc scriberent, sed in una primum diœcesi, et ab uno patriarcharum editam aliisque probatam, communi calculo, exque omnium mente ad Theophilum missam esse. Quanquam ex orationis serie videri forsitan possit, unumquemque symbolam suam ad eam condendam contulisse, propter varias quæ in ea leguntur narrationes a tribus illis, sive Ecclesiis, sive diœcesibus, acceptas, quarum tamen

fides sit apud primitivos auctores. Scripserunt porro ii antistites, inquit alibi Combefisius, non per Theodorum et Theophanem, quasi illi primum sub Theophilo in urbem venerint, quod quidam opinati sunt, refellunturque ex ejus Vita et Theodori epistola de suo et fratris certamine : sed longe postea, cum illi annos plures sub tribus quatuorve imperatoribus in Græcia vixissent, aliaque jam certamina desudassent.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΘΕΟΦΙΛΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΣΕΠΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ.

SANCTI JOANNIS DAMASCENI

EPISTOLA AD THEOPHILUM IMP.

DE SANCTIS ET VENERANDIS IMAGINIBUS.

α'. Ἐπεὶ τοιγαροῦν κατὰ τὴν θεόλεκτον φωνὴν τὴν φάσκουσάν, « Ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Οὐ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Καὶ πάλιν · « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον · ἂν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς · ἂν τινῶν δὲ κρατῆτε, κεκράτῃται. » Καὶ πάλιν · « Καθῆσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. » Καὶ αὖθις · « Ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. » Καὶ ἀλλաχοῦ · « Οὐ περὶ τούτων ἐκ ἐρωτῶ, φησὶν ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ · ἵνα πάντες ἐν ᾧσι, καθὼς σὺ, Πατήρ, ἐν ἐμοί, κάγω ἐν σοί. Καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ᾧσι τετελεσμένοι εἰς ἐν, καὶ ἵνα γινῶ ὁ κόσμος, ὅτι ἡγάπησας αὐτοὺς, καθὼς ἐμὲ ἡγάπησας · καὶ ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ, κάκεινοι ᾧσι μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν, ἣν δέδωκάς μοι. » Καὶ ὁ θεσπέσιος ἀποστόλος Πέτρος φησὶ · « Δοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῖς, ὡς καὶ ἡμῖν, » καὶ τὴν ἰσὴν δωρεάν δέδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς Ἰθνεσι, καθὼς καὶ ἐλάλουν γλώσσαις, καὶ προφήτευσον. Καὶ πάλιν ὁ μέγας Παῦλος, καὶ κήρυξ τῆς οἰκουμένης καὶ διδάσκαλος, φησὶν, ὅτι · « Ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους. » Τοίνυν τῷ ὅρῳ καὶ κανόνι ἐπόμενοι τῶν θεσπεσίων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων, ἐν τῇ μεγάλῃ

629 1. Quandoquidem igitur secundum divinam vocem quæ ait : « Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quaecunque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum ». Et iterum : « Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt ». Rursumque : « Sedebitis super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel ». Et iterum : « Quaecunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo ; et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo ». Alio demum in loco : « Non pro eis autem rogo tantum, dicit Dominus, sed et pro iis qui credituri sunt per verbum eorum in me : ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint consummati in unum, et ut cognoscat mundus quia dilexisti eos, sicut et me dilexisti, et ubi ego sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi ». Divinus quoque Petrus apostolus ait : « Dans Spiritum sanctum illis, sicut et nobis », ut par donum gentibus tribuerit Deus ; quemadmodum et linguis loquebantur et prophetabant. Rursusque magnus Paulus orbis prædicator et magister : « Posuit Deus in Ecclesia, inquit, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores ». Quapropter divinorum apostolorum sanctorumque ac beatorum Patrum definitionem et regulam sequentes, in magna Dei Ecclesia, ubi concordii parique sensu atque

¹ Matth. xviii, 19, 20. ² Joan. xi, 22, 23. ³ Matth. xix, 28. ⁴ Matth. xviii, 18. ⁵ Joan. xvii, 20-24. ⁶ Act. xv, 18. ⁷ Ephes. iv, 11

sententia fixa decisio sit, agiturque sonus epulantium in voce exultationis et confessionis⁹, eadem tenentes rectæ fidei symbola, claves scilicet religiosæ et sinceræ doctrinæ, hæc subscribimus.

2. In sanctam, consubstantialiēque, ac vivificam Trinitatem credentes, Dei Verbi in carne dispensationem cōfitemur, necnon sanctas universales synodos: sic et venerandas imagines parietumque vivificæ crucis figuram, et divina Evangelia religione et cultu amplectimur. Qui non ita sentiunt, hi sint anathema. Qui non ita credunt, procul ab Ecclesia exagitantur. Fides hæc orbem illuminavit. Quamobrem qui aliter sentire præsumpserint, autve ecclesiasticarum sanctionum aut traditionum aliquid evertere tentarint, hos anathematizamus et reprohamus. Nihil enim in Ecclesia catholica obliquum aut distortum est. « Omnia quippe facilia sunt intelligentibus, et recta inventientibus scientiam¹⁰. » Nam, ut divina eloquia **630** habent: « Tota pulchra est, et macula non est in ea¹¹. »

3. Atque is quidem qui Christianissimi Imperii primus fundamentum posuit, ille inter imperatores apostolus Christi, magnus et justus Constantinus, qui ob innumera facinora quæ nulla non laude digna fuerunt, bene de Ecclesia meritus est, quique Arianicæ impietatis turrim labyrinthi instar infractibus perplexam difficilisque exitus, solo æquavit, prælucentemque igneis fulgoribus columnam, supersubstantialis ac vivificæ Trinitatis consubstantialis notitiam, orbis finibus accendit; prima eximique ac singularis erga Christum verum Deum nostrum pietatis victima, imperatorum reipublicæ numisma nota hac insignivit. Nempe quod in cælo coruscum apparuit crucis Salvatoris signum, Christique Dei-hominis venerandam imaginem, una cum sua ipsius, cælato opere illi impressit, quo cælestis Regis præ terreno majorem potentiam declararet, pacisque illidem sædera et alta concordie commercia, cum jam unus grex unaque facta potestas esset, angelorum atque hominum. Simili porro ratione qua venerandam colendamque ejus in carne versantis erexit imaginem, orisque intemerati lintamenta omnia quibus visus est in terris perfectus homo ex intacta Dei Genitrice Maria, et cum hominibus est conversatus¹²; eam corporis formam representans, quam beati ac divini apostoli Ecclesiæ catholicæ tradiderunt. Quin et pietis delineationibus, tessellatoque ac musivo opere illam exornavit, Christi Dei-hominis dedicata figura, juxta atque divino affante Spiritu

Α πως ὁ ὅρος καὶ ὁ ἦχος τῶν ἐόρταζόντων ἐν φωνῇ ἀγαλλιᾶσεως γίνεται, τὰ αὐτὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως σύμβολα, τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθόδοξων δογμάτων τὰς κλεῖς κατέχοντες, ταυῦτα ὑπεγράφομεν.

β'. Πιστεύοντες εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον καὶ ζωοποιὸν Τριάδα, ὁμολογοῦμεν τὴν ἑνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ τὰς ἁγίας οἰκουμένικας συνόδους· ὡσαύτως καὶ τὰς τιμίας εἰκόνας ἀσπαζόμεθα ἐπίσης τῷ τύπῳ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ, καὶ τῶν θεολέκτων Εὐαγγελίων. Οἱ μὴ οὕτω φρονούντες, ἀνάθεμα ἔστωσαν· οἱ μὴ οὕτω πιστεύοντες, πόρρω τῆς Ἐκκλησίας ἐδιωχθήτωσαν. Ἀδελφὴ ἡ πίστις τὴν οἰκουμένην ἐφώτισε. Τοῦς οὖν τολμῶντας ἐτέρως φρονεῖν, ἢ ἀνατρέπειν τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν ἢ παραδόσεων, τούτους ἀναθεματίζομεν καὶ ἀποβαλλόμεθα. Οὐδὲν γὰρ ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ σκολεῖν, ἢ στραγγαλιῶδες. Πάντα γὰρ εὐθεῖα τοῖς νοοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γινώσκιν. Ὅλη γὰρ καλὴ, ὡς εἶρηται, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῇ. »

γ'. Καὶ πρῶτος μὲν ὁ τὴν χρηπίδα τῆς Χριστιανικωτάτης βασιλείας ταξάμενος, ὁ ἐν βασιλεῦσι τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολος (1) Κωνσταντῖνος ὁ μέγας καὶ δίκαιος, καὶ τὰ μυρία ἀξίεπαινα κατορθώματα τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ βραβεύσας, τὸν τε λαθυρίνθιον ἐκείνον καὶ δυσδιεξέδευτον τῆς θεομαχίας Ἀρειανικὸν πύργον εἰς γῆν καταβράβας, ὡς στύλον πυρσοφανῇ τὴν γινώσκιν τῆς ὑπερουσίου καὶ ζωαρχικῆς ὁμοουσίου Τριάδος τοῖς πέρασιν ἐξέλαμψε. Πρώτιστον, καὶ ἐξαιρετικὸν καλλιέργημα τῆς εἰς Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν ἡμῶν Θεὸν εὐσεβείας, γινώρισμα ἐγχαράττει τῷ βασιλικῷ τῆς πολιτείας νομίσματι, τό τε οὐρανοφανὲς σημεῖον (2) τοῦ Σωτηρίου σταυροῦ, καὶ τὸν σεβάσμιον καὶ θεανδρικὸν Χριστοῦ χαρακτήρα ἐν αὐτῷ μετὰ τοῦ ἰδίου ἀνετυπώσατο, ἐνδεικνύντος τὴν τοῦ ἐπουρανίου βασιλείως αὐθεντείαν πρὸς τὸν ἐπίγειον γειτονίαν, εἰρηνικὰς τε σπονδὰς, καὶ βαθείας εἰρήνης συναλλάγματα, μιᾶς ποιήνης γινομένης, καὶ μιᾶς ἐξουσίας, ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Ὡσαύτως δὲ ἐνιδρῦσθαι καὶ ἀναστηλοῦσθαι τὸν σεβάσμιον καὶ σεπτὸν χαρακτήρα τῆς ἑνσαρκου πολιτείας αὐτοῦ, τῆς τε ἀχράντου μορφῆς αὐτοῦ τὰ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα, καθὼς ὠράθη ἐπὶ γῆς τέλειος ἄνθρωπος, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανειστράφη, ἐκ τῆς ἁγίας ἀχράντου καὶ θεοτόκου Μαρίας· ἐμφαίνοντος τὰ γινώρισμα, καθὼς παρέδωκαν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ μακάριοι ἀπόστολοι· κατακοσμοῦντος αὐτὴν ζωγραφικαῖς ἱστορίαις καὶ μουσουργικοῖς ψηφίσιν, ἐκ τε τῆς τῶν θεοπαραδότων Εὐαγγελίων συγγραφῆς, τὸν θεανδρικὸν γασακτήρα τοῦ Χριστοῦ

⁹ Psal. LI, 6. ¹⁰ Prov. VIII, 9. ¹¹ Cant. IV, 4. ¹² Baruch. III, 38.

NOTÆ.

(1) Τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολος. Græci et Orientales Evangelii propagatores apostolos appellant: in primis Constantinum sæpius in solenni officio quo memoriam ejus recolunt de 21 Maii, modo ἱσαπόστολον, modo ἀπόστολον dicunt. In tropario autē Matulinis, ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀπόστολός σου. Tuus Dominus, inter imperatores apostolus.

(2) Τό τε οὐρανοφανὲς σημεῖον. Baronius ad ann. Chr. 325, n. 206, nummum repræsentat, in quo medio ventre transiit draco, cum inscriptione spes publica. Nullus vero exstat hodie qualem referunt hic ex Eusebio Orientales patriarchæ, in quo panis manibus precantis instar contineri cælum videretur.

invocatione nominis matris Domini ac Deiparae
audientia, rogantibus illis ut ad templi nuncupationem veniret, respondit : « Ego quoque illic vobiscum adsum. » Ac sane divina quadam et invisibili virtute, figura illius vivaque effigies in una columnarum impressa fuit : veniensque Dei Mater ac suam contuita figuram, gaudio atque stupore plena etiam admirata est, quod ille qui ex ea factus esset homo, maternam claritatem felicitatemque augeret, impertito cultu ac veneratione. In columnis mansit huc figura ad Julianum usque qui a Christiana religione descivit, quique ut sanctam effigiem aboleret, Hebraeos quosdam statuarios submisit; qui quod in una e templi columnis imago erecta esset, omnemque staturam, purpuram et amictum intuentium oculis objiceret, ita ut velut viventem et loquentem eam conspicerent, marmoraria arte effodere illam conati, splendidiorem adhuc nihilque variantem in columnae profunditate repererunt, sed et plura alia signa et admiranda prodigia in sanctissimae Deiparentis imagine facta sunt divina eadem virtute, qua fugantur demones, morbi curantur, leprosi mundantur, virtutes, languor omnis et infirmitas vigore restituito sanantur.

5. Quin et ipse omnium Salvator et Dominus, cum adhuc in terra ageret, sancti vultus sui expressam in texto lineo effigiem, Augaro cuidam magnae Edessenorum civitatis regulo per Thaddaeum apostolum misit. Divino namque sui vultus absterso sudore, cuncta illius lineamenta in linteo servavit. Quam effigiem praemagnifica celeberrimae Edessenorum civitas ad hunc usque diem, haud secus atque sceptrum regium retinens, praefere gloriat et exultat; Christo nimirum vero Deo, qui hoc eam munere dotavit, signa prodigiaque in populo exhibente. Quo in genere cum aliquando ¹¹ Persarum rex Cosroes incensa circa muros ejus ex lignis oleaginis pyra cuncta solo tenus in favillam et cineres redactus esset, videns sanctissimus, qui tunc praerat metropolita, brevi fore, ut omnis populus ardentis pyrae incendio enecaretur, veneranda hac impressi a Deo sudarii elata sursum imagine circumit muros : mox divina vis quaedam in venti turbine statque vehementiore egressa, in hostes pyram convertit, ac pertranseundo, eos qui circum aderant, veluti quondam Chaldaeos Assyrios combussit.

6. Quondam insuper, cum quis aspernantis supercilio in Salvatoris imaginem lapidem sustulisset, statim ex illius ore egressa columba, vicissim corvus intravit : plane in Spiritus sancti locum caliginoso tetroque recepto diabolo, et pro luce

ριον οίκον ἐπὶ δυνάμει τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου καὶ Θεομήτορος οἰκοδομήσαντες, καὶ ταύτην παραγενέσθαι εἰς τὴν τοῦ ναοῦ ἐνθρονίσαι ἐκλιπαροῦντες, ἔφησεν πρὸς αὐτούς· « Καὶ αὐτοὶ μετ' ὑμῶν εἰμι. » Καὶ δὴ θεῖα τινὶ καὶ ἀοράτῳ ἐνεργείᾳ ὁ χαρακτήρ αὐτῆς κλονί ἐν ἐνδύρυστο· ἐν ᾧ καὶ αὐτὴ ἡ Θεομήτωρ παραγενομένη καὶ θεασαμένη τὸ ἴδιον ἐκτύπωμα, χαρὰς τε καὶ θάμβος ἀναπλησθεῖσα, θαυμάσαι δὲ καὶ ἐκπλαγῆναι ἐπὶ τῇ τοῦ ἕξ αὐτῆς ἀνθρωπογενήσαντος μητρικῇ εὐκλείᾳ καὶ εὐκληρίᾳ τὸ σῶμα ἀπονεύμοντας· Ὅντιν χαρακτήρα μέχρι Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου ἀποσωζόμενον, Ἑβραίους τινὰς ζωγράφους ἀποστείλας, καὶ διὰ τὸ, πᾶν ἐκτύπωμα ἐφ' ἐλ τῶν κλονίων τοῦ ναοῦ καθιδρυμένον ὄρωντες, ὅλην ἐκτετυπωμένην τὴν ἡλικίαν· ἥ τε πορφύρα καὶ ὁ στολισμὸς, ὡς ἦδη ὀρώσαν καὶ φεγγομένην βλέποντες, μαρμαρικοῖς τεχνάσμασι ταύτην κατορύξαι περιρῶμενοι, ἐτι μᾶλλον λαμπροτέρην καὶ ἀπαράλλακτον ἐν τῷ βάθει τοῦ κλονος ἐφύρισκεν. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ σημεῖα καὶ θαυμαστὰ τέρατα ἐν τῇ τῆς πανεγύλης Θεομήτορος εἰκόνι, τῇ αὐτῇ θεῖᾳ ἐνεργείᾳ διαδεικνύνται· δι' ἧς καὶ δαίμονες ἐλαύνονται, νόσοι θεραπεύονται, λεπροὶ καθαρίζονται, δυνάμεις ἐνεργοῦνται, πᾶσα υἰασιλία καὶ ἀσθένεια ῥώννυται

ε'. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ Κύριος ἐπὶ γῆς ἐτι πολιτεύόμενος, τὸ ἐκμαγεῖον τῆς ἀγίας μορφῆς αὐτοῦ ἐν σουδαρίῳ ἀπομαζάμενος, Αὐτάρῃ τινὶ τοπάρχῃ τῆς Ἑδεσσηνῶν μεγαλοπόλεως διὰ Θαδδαίου τοῦ θεσπασίου ἀποστόλου (4) ἐκπέμφας, καὶ τὸν θεῶν ἰδρύτα τοῦ προσώπου ἐναπομάττειται, τὰ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα αὐτοῦ ἀποσώζων ἐν τούτῳ. Ὅπερ ἐκμαγεῖον μέχρι τῆς σήμερον ἡ λαμπροτάτη καὶ μαγαλόνυμος τῶν Ἑδεσσηνῶν πόλις ὥσπερ σκηπτρον βασιλικὸν κατέχουσα, αὐχεῖ καὶ κομπεύει· σημεῖα ἐν τῷ λαῷ δεικνύοντος, τοῦ ταύτην αὐτῇ τὴν χάριν παρασχομένου Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ἐν ᾧ καὶ ποτε Χοσροῦ τοῦ Παρσῶν βασιλέως τῷ τείχει αὐτῆς πυρκαϊὴν ἐλάσων ξύλα περιανέψαντος κυκλῶθεν κόκλῳ, καὶ ταῦτα εἰς γῆν κατατεφρώσαντος, ὁ κατὰ καιρὸν ἀγιάτατος μητροπολίτης ἰδὼν τὸν λαὸν ἐκ τῆς ἀγαν πυρκαϊῆς ἦδη μέλλοντα ἐναπυθνήσκειν, τοῦτον τὴν σιδήσμιον χαρακτήρα τοῦ θεοτυπώτου σουδαρίου διάρας, καὶ τὰ τείχη περιπολεύσας, θεῖα τις δύναμις ἐξεληθούσα ἐν ἀνέμῳ καὶ πνοῇ βιαίᾳ τὴν πυρκαϊὴν ἐνέστρεψε τοῖς ὑπεναντίοις, καὶ διώδυνε καὶ ἐνεπύρισε τοὺς περίε, ὡς τοὺς Χαλδαίους τοὺς Ἀσσυρίους.

ς'. Ποτὲ γάρ τινος καταφρονητικῶς λίθον διάραντος ἐν τῇ τοῦ Σωτῆρος εἰκόνι, εὐθὺς περιστερὰ ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐξεληθούσα, κίραξ ἀντιεσάγεται· προδῆλως ἀντὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὁ ἐξοφωμένος διάβολος κατοικιζόμενος, καὶ ἀντὶ φωτὸς μελανεμβαφῆς

¹¹ Narrat Evagr. lib. iv, cap. 26.

(4) Διὰ Θαδδαίου τοῦ θεσπασίου ἀποστόλου· Per Thaddaeum. Thaddaeum vocat apostolum, quem Eusebius e septem diaconis fuisse unum testatur :

NOTÆ.

Sic alii Philippum diaconum apostolum dixere : quo sensu Lucas eundem Philippum evangelistam dixerat, Act. xxi, 8.

σκότος ὑποδυόμενος. Καὶ ἄλλος γὰρ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ πόλει ὑπαρχος τῇ τάξει, τὴν ἐν τῷ προαύλῳ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἀγίαν τῆς Θεομήτορος εἰκόνα περιερχόμενος πολλάκις φενακίζων καὶ διαμωκίζων, ἐν μιᾷ ὀφθείσα αὐτῷ ἵτι γρηγοροῦντι, ἔχουσα μετ' αὐτῆς δύο εὐνούχους, καὶ τοῦτου τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας διατείναντες, καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτῆς δακτύλῳ διαχαραξάσης τὰ μέλη, αἱ ἀρμογαὶ τῶν χειρῶν ἐξ ἀγκόνων καὶ τῶν ποδῶν ἐξ ἀστραγγάλων θραυσθέντες, ὡς φύλλα ἀπὸ συκῆς διαβράγντες ἐκτεπνώκασιν. Καὶ ἄλλον δὲ τινα ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τοιαῦτα τεταλμηκότα καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν διωκόμενον, πρόσφυγόν τι γεγονότα τῇ τῆς Θεομήτορος σεπτῇ εἰκόνι, καὶ τοῦτον ἐν ὀφθαλμοῖς πάντων ἀποστραφίσα, προὐχειρον εἰς σφαγὴν ὡς ἐπίβουλον παραδέδωκε. Καὶ πολλοὺς γὰρ πολλάκις τεταλμηρῶς προσκρούσαντας, οὐχ ἡ τυχοῦσα δίκη ἐκόλασεν.

Ζ'. Ἐκλείπει με ὁ χρόνος διηγούμενον τὰ διηγήματα, ἅπερ ἐξ ἀρχαίων, καὶ ἀνωθεν ἀγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ Πατέρων καὶ διδασκάλων νενομοθέτηται· οὐδὲν γὰρ λήληθε τοὺς πνευματοφόρους καὶ θεόπτας ἀποστόλους· ἀλλ' ἅπερ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησεν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις καὶ εὐαγγελίοις, ταῦτα καὶ ἐδίδαξαν, ταῦτα καὶ παρίδωκαν ταῦτα καὶ ἐδόξμησαν τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἀπὸ περάτων τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ τῆς ἐνδόξου Χριστοῦ παρουσίας, μέχρι τερμάτων αἰῶνος. Ἀλλὰ γε ὁ πολέμιος καὶ ἀρχαῖος τοῦ γένους ἐπίβουλος διάβολος, φθόνῳ καὶ βασκανίᾳ τῶν καλῶν τετηκώς, οὐκ ἐπαύσατο τὴν πολυτάραχον αὐτοῦ καταγίδα, ὡς λαλαπαδύσαν, τῶν αἰρέσεων ἀνακινῶν. Καὶ Κωνσταντῖος μὲν, ὁ τὰ σκήπτρα διαδεξάμενος τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁ τῆς μεγάλης βίβλης σισαθρωμένος ὄρπαξ, οὐ μέτριον κλόνον καὶ τάραχον τῆς πατρικῆς κρηπίδος εἰσβαλὼν, πόλεμον τῇ Ἐκκλησίᾳ χεῖρονα τῆς εἰδωλικῆς δεισιδαιμονίας, τῇ τῶν Ἀρειανικῶν φρενῶν φενακίζόμενος ἀπάτη, τοὺς προβάλους καὶ στύλους τῶν Ἐκκλησιῶν κατατείνας κατέβραξε. Λιθέριον μὲν Πάπαν Ῥώμης, Ἀθανάσιον τὸν μέγιστον Ἀλεξανδρείας, Παῦλον ἄλλον Κωνσταντινουπόλεως τὸν ὁμολογητὴν, Εὐστάθιον τὸν περιώνυμον Ἀντιοχείας, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς λογάδας καὶ ἁγίους Πατέρας ἐξοστρακίστους κατέδειξαν· ἀνθρώποις ἀσεβέσι καὶ ἑταίροις τὰ τῶν ἁγίων ἅγια ἐνεχειρίσατο. Αὐτοῖς ὀπαδοὶ καὶ συνεργοὶ Ἰουλιανὸς ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Σατανᾶ, ὁ ἀποστάτης καὶ παραδότης, ὡσαύτως καὶ ὁ Οὐάλης, εἰ καὶ οὐκ ἀποστάτης, ἀλλὰ γε Χριστοδωκτὴς καὶ Χριστόμαχος· ἀλλ' αὐτίκα γούν ἀνατίταλκεν ὁ τῆς δυτικῆς λαμπαδηφορίας πνευματικὸς ἀστήρ ὁ μέγας Θεολόγος, κατὰ τοῦ πνευματομάχου Μακεδονίου ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐξοστρακισθέντος, συνόδοις καὶ συνδρομαῖς τῶν ἁγίων Πατέρων, τὸ μέγιστον τῆς εὐσεβείας Χριστοῦ ἁγίου σύμβολον τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπαρעγγείρητον ἐμπήξας ἰδραίωσε.

Ἡ'. Τοῦτου τῆς βασιλείας διάδοχοι, Ἀρκάδιος καὶ

nigerrimis atrisque subeuntibus tenebris. Quinimo alius etiam praefecti dignitate Alexandriae fulgens, cum sanctam Deiparae imaginem in Majoris ecclesiae vestibulo positam circummeundo, saepe gestu verbisque illuderet, quadam nocte adhuc pervigili apparere visa est duos secum eunuchos comites habena. Tum illius distentis manibus ac pedibus, eaque sancto suo digito membra exarante, statim manuum pedumque ex lacertis calcaneisque contractae compages, haud secus ac folia e sicu avulsa deciderunt. Ad haec, alium quemdam dicunt, qui ipso his similia eadem in urbe pari procacia sibi indulgeret, quique dum apparitoribus insequentibus asylum quaeritans, ad venerandam Dei Matris imaginem profugisset, ipsa sub omnium oculis hominem aversante, praesentaneae neci velut inimicum et insidiatorem traditum esse. Enimvero multos saepe praepeti audacia offendentes, severior nec solita ultio incessit.

7. Desicciat mo tempus si ea velim enarrare, quaecunque veteribus et qui superioribus saeculis servaverunt, a sanctis apostolis, Patribus, et magistris sancta sunt. Nihil divino afflatus Spiritu quique ipsi Deum viderunt, apostolos latuit: sed ea quae Spiritus sanctus in legē et prophetis, et Evangeliiis locutus est, haec docuerunt, haec et tradiderunt, hisque a omnibus orbis terrarum a Christo glorioso adventu adusque saeculi fines sanctam Ecclesiam exornarunt. Verum enimvero hostis ille vetustiusque generis nostri insidiator, bonorum livore atque invidentia tabescens, turbulentam afflatu suo haeresium procellam, saevientes veluti fluctus, commovendi nullum finem facit. Et quidem Constantius, magni Constantini imperii sceptrorumque successor et haeres, eximiae radice pulvis ramus, Arianorum errore seductus, non levi succussione et motu tentans quod jactum a patre fundamentum erat, bello quod idolorum superstitione pejus esset Ecclesiae illato, Ecclesiarum propugnacula columnasque concutiens **633** elisit. Liberio namque Romanae urbis papa, Athanasio Alexandriae viro maximo, Paulo altero Constantinopolis antistite confessore, Eustathio clarissimi nominis Antiocheno, aliisque spectatissimis sanctisque Patribus exsilio relegatis et fugatis, sancta sanctorum impiis ac sceleratis hominibus concedidit. Tum sequaces sociique et adiutores, Julianus primogenitus Satanae Christiani nominis desertor et praevicator, consimilique modo Valens, qui etsi a Christo non defecit, ejus tamen persecutor et impugnator fuit. Verum statim a radiantis Occidentis partibus spirituale sidus exortum, magnus Theodosius adversus Spiritus sancti adversarium Macedonium, qui patriarchali solio ejectus erat, sanctorum Patrum concurrentibus conciliis, maximum Christianae pietatis decus, symbolum sanctum, quod inviolabile maneret Ecclesiae ligens confirmavit.

8. Hujus successores fuerunt Arcadius et Ho-

norius, horumque rursus, Arcadii proles Theodo-
sius : tum denuo gangræna depascens, Nestorio
hominis cultore, Eulyche et Dioscoro, veritatem
in injustitia detinentibus ¹². Verum « mentita est
iniquitas sibi ¹³. » Præstantissimus enim regie
pietatis jarisque custos Marcianus, coacto sancto-
rum Patrum cœtu, impios in terram allisit. Exinde
ab aliis quibusdam iterum aspersa salsugo est
illius hæresis quæ Deo passionem ascribit, Severo,
Jacobo, Petro Fullone, nonnullisque aliis impieta-
tis et nequitiæ purgamentis; quibuscum Zenonis
manus summa tyrannide militavit : quos religio-
sissimorum imperatorum Justiniani Magni sancto-
rumque Patrum Dei nutu collecta synodus, veluti
canes famelicos ab Ecclesiæ cœtu abegit. Postea
rursum, ecclesiasticæ stritatorum propu-
gnaculorum impugnatores, Honorius Romanus,
Sergius Augustæ nobis antistes, Pyrrhus item et
Paulus, Cyrus Alexandrinus, Macarius Antioche-
nus, Theodorus Pharanita, versutissimi malorum-
que auctoris arte, ad hæreticæ pravitalis terram
illisi, a religioso magnoque Justino ¹⁴ sanctorum
Patrum aspirante Deo collectæ synodi calculis
damnationis anathema retulerunt.

9. Deinde aliis hisque pluribus hæresibus paleæ
instar ac glomæ, ex æstiva area exsufflatis, ac
veluti sævientis maris fluctibus dissolutis; quid
ventrem trahens tortuosus serpens, humani gene-
ris accusator diabolus ille zizaniorum lator? Aliam
quandam suscitât impietatis et hæresis turbinem.
.... Deique Verbi immutabilem intemeratamque
incarnationem, abhinc annis 130, malo hoc re-
medium omne et curationem respuente depascitur,
per ejusmodi occasionem : Theodosio Adramytini
generis imperii sceptrâ moderante, ac Jeza ¹⁵
Arabum principatus duce, duo quidam Dei hostes
Hebræi (ut semper ac ubique gens illa cervicem
erigens adversus Dominum et adversus Christum
ejus fremit), homines præstigiis, sortilegis, vene-
ficiis, dæmonumque auguriis impensæ, ut qui
astrologicam artem quandam consecrarentur, Ju-
dæis Isauris affinitate juncti cum essent, **634**
vagique hinc inde pergerent, Arabum aulam pe-
tunt. Illos advenisse ei quem dixi Jeza nuntiatur.
Felicis vitæ annos plurimos, longumque principa-
tum viro vaticinantur, si modo is in animum in-
ducat, ut Christianorum ornatum evertat, Jesu Dei
hominis Salvatoris nostri ejusque parentis imagine
ex ecclesiarum septis exterminata. Tum ille, ut
vitæ amans porcinisque moribus homo erat, im-
postorum consilio morem gerens, Orientis Eccle-
sias omnes perturbavit. Spes tamen miserum se-

A 'Ονώριος, καὶ τούτων αὐθις Θεοδοσίος ὁ τοῦ Ἀρχα-
δίου βλαστός· εἴτα πάλιν ἡ γάγγραινα νομὴν λαβοῦ-
σα, Νεστορίου τοῦ ἀνθρωπολάτρου, Εὐτυχοῦς καὶ
Διοσκόρου, τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατέχόντων·
ἀλλ' ὁμοῦς ἐφεύσατο ἡ ἀδικία ταυτὴ. Ὁ γὰρ μέγιστος
τῆς βασιλικῆς εὐσεβείας νομοφύλαξ Μαρκιανὸς τῇ
τῶν ἁγίων Πατέρων συνδρομῇ τοὺς δυσσεβεῖς εἰς γῆν
κατέρραξεν. Εἴτα πάλιν ἄλλοι τινὲς τὴν ἀλμυρὰν τῆς
θεοπασχίας κατεβράβυσαν αἵρεσιν, Σέβηρος, Ἰάκω-
βος, Πέτρος ὁ Κναφεὺς, καὶ ἄλλοι τινὲς τῆς ἀνοσιουρ-
γίας ἀποπτυσμάλια, μεθ' ὧν ἡ βασιλικὴ Ζήνωνος
τυραννικωτάτῃ χεὶρ κατεστράτευσεν. Οὕσπερ ἡ τῶν
εὐσεβῶν βασιλέων, Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου, καὶ τῶν
ἁγίων Πατέρων θεόδρομος σύνοδος, ὥσπερ λιμώτ-
τοντας κύνας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμηγύρεως ἐξ-
ἤλασεν. Εἴτα πάλιν οἱ πρόδολοι κατὰ τῶν ἐκκλησια-
στικῶν πυργοδάρεων, Ὀνώριος Ῥώμης, Σέργιος ὁ
τῆς βασιλίδος, Πύρρος, Παῦλος, Κῦρος Ἀλεξαν-
δρείας, Μακάριος Ἀντιοχείας, Θεόδωρος ὁ τῆς Θα-
ράν, ὅπῃ τοῦ πολυμηχάνου καὶ ἀρχηγέτου τῶν κα-
κῶν εἰς γῆν τῆς αἰρέσεως κατεβράχθησαν, ὅπῃ τοῦ
εὐσεβοῦς μεγάλου Ἰουστίνου· τῇ τῶν ἁγίων Πατέ-
ρων θεοσυλλέκτῃ συνόδῳ τῆς κατακρίσεως ἀνάθεμα
κληρωσάμενοι.

Θ. Εἴτα τούτων καὶ πλειόνων αἰρέσεων, ὡς ἀχυρὰ
ἀπὸ ἄλωνος θερινῆς ἀναβρίφθεντων, καὶ ὡς κύματα
ἀγρία θαλάσσης διαλυθέντων, τί νῦν ὁ ἔρπων σχολιὸς
ἔφης, ὁ ἀντιδίκος τοῦ γένους ἡμῶν διάβολος, ὁ σπο-
ρεὺς τῶν ζιζανίων, ὁ ἄλλον τινὰ βουρκανὸν τῆς ἀσε-
βείας καὶ τῆς αἰρέσεως. . . καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου
ἀτρέπτου καὶ ἀναλλοιώτου σαρκώσεως ἥδη περὶ ρλ'
χρόνους τὴν ἀνίστατον ταύτην καὶ ἀθεράπευτον νομὴν
διανέμων τοιαῦτα προφάσει Θεοδοσίου τοῦ γένους
Ἀδραμυτινοῦ, καὶ τὰ βασιλικά σκήπτρα ἐγχεχειρι-
σμένου· Ἰεζά τε τῆς τῶν Ἀράβων ἡγεμονεύοντος
ἐξουσίας, δύο τινὲς θεομάχοι Ἑβραίων παῖδες, οἱ αἰεὶ
καὶ πάντοτε τραχηλιούντες κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ
κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ φρουαττόμενοι, τεραταίαις
καὶ συμβολομαχίαις, καὶ φαρμακείαις καὶ δαιμονιώ-
δεσιν οἰωνίσμασι σχολάζοντες, ὡς δὴθεν ἀστρολογι-
κὴν τινα μεταδίδοντες ἐπιστήμην, ἐξ ἀγχιστείας
τῶν Ἰσαυρικῶν Ἰουδαίων ὑπάρχοντες, πλανώμενοι
καταλαμβάνουσι τὴν τῶν Ἀράβων βασιλικὴν αὐλήν·
καὶ μὴν καταμηνύονται τῷ προῤῥηθέντι Ἰεζά· καὶ
τούτῳ χρησμοδείαις πολυευζωίας καὶ πολυχρόνου
διαμονῆς μουσνεύει, εἰ ἄρα γε τὴν τῶν Χριστιανῶν
καταβράξαι διακόσμησιν δυνηθεῖη, τὸν τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θεανδρικὸν χαρακτήρα, καὶ τῆς
αὐτοῦ τεκούσης Θεομήτορος, ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν
περιδόλων ἀπαλεῖψαι. Καὶ δὴ ὁ φιλόζωος ἐκεῖνος καὶ
χοιρόδους ἄνθρωπος, ὑπέβη τῇ συμβουλῇ τῶν ἀπα-
τελώνων, καὶ πάσας τὰς ἑώας Ἐκκλησίας ἐσάλευ-

¹² Rom. 1, 8. ¹³ Psal. xxvi, 12. ¹⁴ Imo, Constantino. ¹⁵ Isid.

VARIE LECTIONES.

• Ἰουστίνου. Satiùs scripsissent, Ἰουστινιανοῦ, cum synodus quini-sexta sub Justiniano II coacta fuerit, quam Orientales vix quandoque discreverunt a sexta synodo generali, quæ sub Constantino Pogonato Justiniano parente habita est. Sic Meletius in opusculo *De asymis*, quod sancto Joanni Damasceno attributum fuit, ubi canonem citat Trullanæ seu quini-sextæ synodi. hanc sub Agathone papa cele-
bratam dicere non dubitat.

σιν· ἀλλ' ἡπατήθη ὁ δεδαισιος. Οὐ μικρὸς γὰρ χρόνος παρήλθε, καὶ τοῦτον ἡ θεία δίκη ἐχειρώσατο. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ διαδιξάμενος τὴν ἡγεμονίαν, τούτους βουληθεὶς ὡς ψευδομένους ἀποκτείνει, φυγάδες ὄντας ἀνακάμψαντες· πάλιν ἐν τοῖς Ἰσαυρικοῖς μεθορίοις.

ε'. Εἶτα εἰς πηγὴν τινα ἀναψύχοντες τῇ φλεγμονῇ τοῦ καύματος, ἰδοὺ νεανίσκος τις τοῦνομα Λέων, καλὸς τῷ εἶδει, ὡραίος τῷ προσώπῳ, εὐμήκης τῷ σώματι, βάνασος τὴν ἐπιστήμην ἐξ αὐτῆς· τὴν ζωὴν ποριζόμενος. Καὶ δὴ ἐκ τοῦ ὑποζυγίου τὸν φόρτον περιελάμβανος, ἐκάθισε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ πηγῇ ἀναψυχόμενος. Ὥρα ἦν ὥσει ἕκτη. Εἶτα οἱ τῶν ἐγγαστριμύθων μύσται μυσθύνονται αὐτῷ κατάρξαι αὐτὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας τὰ σκήπτρα· καὶ δὴ τοῦ Λέοντος ἀναβαλλομένου καὶ διαπορούντος πρὸς τὸ ἀκρότατον τῆς αὐτοῦ εὐταλείας ἀφορῶντα, ὄρκους πληροφορεῖται ὑπὸ τῶν μισοχρίστων, ὅτι ταῦτα οὕτως δεῖ γενέσθαι. Καὶ δὴ αἰτοῦνται αὐτὸν ὀρκωμοσίας λόγοις πληροφωρηθῆναι παρ' αὐτοῦ, ἵνα εἰ ἄρα γε εἰς πέρας τοῦτο ἄγοιτο, πᾶν ὅτιοῦν αἰτηθεῖν αὐτοῖς, παρ' αὐτοῦ ἀνυπερθέτως δοθεῖν αὐτοῖς. Ἦν δὲ παραπλησίον ναὸς τοῦ ἁγίου μάρτυρος Θεοδώρου· καὶ εὐθὺς ἐτοιμότατα εἰσελθὼν ὁ βάνασος Λέων, καὶ περικρατῆς γενόμενος τῶν ἁγίων καγκέλλων τοῦ θυσιαστηρίου, ἔδωκεν ἐγγυητὴν τὸν μάρτυρα Χριστοῦ, ἱστώτων τῶν Ἰουδαίων ἐν τοῖς πυλῶσι τοῦ ναοῦ. Καὶ δέχονται τὸν ὄρκον παρ' αὐτοῦ, καὶ εὐθὺς ὤχετο ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια (5).

ια'. Ἦν δὲ τότε τις τῶν Ἀνατολικῶν στρατηγῶν τὴν ἡγεμονίαν περιέχων πατρίκιος, τοῦνομα Μασισίνιος, στρατολογίαις τὴν χώραν περιπολεύων· ἐν οἷς καὶ Λέων ὁ βάνασος στρατολογηθεὶς, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ εἰς προκοπὴν μεγίστην ἀναδιδάσκεται, σπαθαρικῷ ἀξιώματι (6) προχειρισθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου· καὶ δὴ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰ ἱσπερία μέρη ἐκπεμφθεὶς, Καμπανίαν, καὶ Ἀμαλφίαν, καὶ Νεάπολιν, τότε βαρβαρησάντων, καὶ καταλαβὼν τὰ ἑκείσε ἐν πλωτοσίαις ὁρόμοσι τὸν ἀριθμὸν ρκ', καὶ τροπαιοφόρον νίκην εἰρήνην βραβεύσας, καταλαμβάνει τὰ βασίλεια· καὶ εὐθὺς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀνηγόρευται Καῖσαρ καὶ αὐτοκράτωρ βασιλεὺς. Καὶ δὴ Θεοδόσιος ὁ πρῶτος βασιλεὺς, προὔπαντ' χαροποιός· καὶ ἄρα· τὸ στέφος ἐκ τῆς αὐτοῦ κορυφῆς, περιτίθεται τῷ Λέοντι, καὶ οὕτως ἀκλονήτως ὁ Λέων, καὶ ἀνενοχλήτως τὰ βασίλεια ἐχειρίζεται. Περιβοήτου δὲ ἐπισημαίαις γενομένου τοῦ Λέοντος, οὐκ ἰδοὺ Μάγοι ἀπὸ Ἀνατολῶν ἦλθον προσκυνῆσαι μετὰ δώ-

A fellit, quem divina ultio, viz brevi elapso tempore sustulit. Ejus vero filius arrepto principatu, cum Judæos illos velut falsos vates neci daturus esset, hi salutem fuga captantes, ad Isauriæ rursum fines revertuntur.

10. Deinde cum ad fontis cujusdam irriguum, æstum nimium temperarent, advenit adolescens quidam, Leo nomine, pulchra specie, formoso vultu, procera statura, qui sedentaria sordidave arte victum quærebat. Isque adeo jumentii onere deposito, ipse quoque ad fontem æstum levaturus sedit. Hora erat quasi sexta. Tum Pythonum discipuli ei vaticinantur fore, ut Romani imperii sceptra moderetur; cunctari ille ac dissidere, qui extremam infimæ sortis suæ vilitatem consideraret. Christi vero osores etiam atque etiam jurejurando affirmare necessario hæc eventura. Rogant subinde, vicissim ipse juratam præstet fidem, dum res ita vere contingant, daturum se nulla mora quidquid ipsi a se postularint. Atqui sancti martyris Theodori delubrum haud procul situm erat, quod festinate statim Leo sedentarius ingressus, sacros altaris cancellos tenens, Christi martyrem promissorum vadem adhibuit; Judæis interim ad templi vestibulum consistentibus. Jusjurandum itaque ab illo accipiunt, quo dato ad sua statim quisque proficiscuntur.

11. Erat porro id temporis patricius, Orientalium copiarum dux et prætor, Masisinnius nomine, qui conscribendi militis causa provinciam obibat. Inter quos Leo quoque villis artifex in numeros relatus brevi eo celsitudinis progressus est, ut spatharii munere a Theodosio imperatore augeretur. A quo postmodum ad partes occidentales missus cum esset, Campaniam scilicet, Amelphim et Neapolim, quæ ad barbaros tunc desciverant, cum classe navium centum viginti, victoria tropæis ornata pacem adeptus, ad aulam rediit. Moxque Cæsar et summus imperator militum votis acclamatur. Ac quidem Theodosius imperatorum mitissimus læto vultu ei obviam veniens, detractum e capite stemma capiti illius imponit: atque hunc in modum Leo absque strepitu et turbis imperium init. Celebris autem Leonis passim volante fama, non: « ecce Magi ab Oriente cum muneribus Christum adoraturi venerunt »¹⁰, sed: ecce Mago-

¹⁰ Matth. II, 2.

NOTÆ.

(5) Hæc tamen omnia sublestæ fidei sunt, quandoquidem Leo anno imperii 6 Judæos male vexavit. Neque ab eis, sed a Syro quodam nomine Beser, qui a Christiana fide ad Arabes defecerat, inductus fuit, ut imagines aboleret; interim dum Izyd Calipha instigante Judæo idem in Oriente fieri curaret. Vid. Theophan.

(6) Σπαθαρικῷ ἀξιώματι. Non satis hæc ex fide historiz. Ante Theodosii imperium Leo erat τῶν ἀνατολικῶν στρατηγός, Orientalium dux et impera-

tor. Spatharii dignitas valde modica erat, non sublimis Spatharium vero Justinianus ante promoverat, ut auctor est Theophanes, qui gradus illi via ad στρατηγικὸν, ducis dignitatem fuit, qua eum Artemius donavit: ideoque hujus partes adversus Theodosium ita Leo tutatus est, ut illius promotioni acquiescere noluerit, eamque imperio exuerit. Hæc Combessius ex Theophane, quem etiam observat nihil de Italica Leonis expeditione scripsisse.

Judæi, venefici quidam et incantatores 635 Gazareni celeri gressu in aulam irrumpunt, præferentes de auguriorum vaticiniorumque suorum eventum et sine lætitiâ. Tum novo imperatore dante dexteram, debitum nulla relaxatione solvendum significant. Ille propensissime præstiturum se polliceri, edicant modo cujus tandem debiti existat reus. Ad quem illi: Hæc debiti ratio, idque flagitamus, optime imperator, ut Christi Nazareni et Mariæ parentis ejus imaginem ex omni ecclesiarum pictura aboleas: quod si rem præstiteris, in annos centum imperium in progenie tua perennet: sin distuleris, omnino futurum est, ut brevi velut Artemius, Apsimarus, et Anastasius occidaris. Ille igitur stolidus atque in fide instabilis, velut angue ambas premento narsæ agre spiritum ducens, quod illi jusserant, se ocus facturum promittit.

12. Sic porro manifestum se monstrans hæreticum, vulpeculæ pelle assumpta, versute primum agens, pietatem colere decernebat. Post decem vero exactos annos hæresium Ecclesiæ aspirat: subjectique sibi populi concione coacta, in medio omnium leonis instat rugiens, immanis sævæque bestia ac vere leo, hunc in modum locutus est: Quandoquidem imaginum expressio idololatriæ artis opus existit, nullo eas proseguendas cultu sancio. Vere *sepulcrum patens* ¹⁰ viri hujus guttur fuit, et cor ejus *sepulcrum dealbatum* ¹¹. Neque vero longo post interjecto tempore, ipse Leo, quod homo esset, satis concedit, et sicut unus de principibus cecidit ¹². Ei itaque abrupta vita, cum inferni pabulum jam factus esset, impura illius soboles (Constantinum dico) ejus loco surrexit. Ille ergo persistens illius radicis stolo, omnis generis exitiosa venena animi sui thesauro accumulans, quidquid sanctarum imaginum oculis expositum erat, id vastat, evertit, destruit, succenditque: Quod ut cognovit pietatis præco Germanus, sic ei denuntiat: O imperator, ex quo Christus Dominus nosterque Salvator ac Deus ex intemeratis Dei Genitricis sanguinibus carnem sumpsit, nobisque perfecte similis ac circumscriptus visus fuit, idolorum cultus omnis e medio sublatus est. Atqui septingenti triginta sex anni jam effluxere, ex quo una nobiscum ipse versatus est, et apostoli salubri doctrina mundum imbuerunt, nec interim sanctis Patribus qui interjectis illis temporibus vixerant in mentem venit, ut ejusmodi aliquid de sacris imaginibus cogitarent. Quinimo ipsæ sex synodi eas amplexæ sunt, colendasque ipsas, non evertendas, constituerunt. Cæterum te non lateat, imperator, si sententiam mordicus teneas, pro venerandis imaginibus me propenso animo mortem appetiturum. Imago quippe Christi illius feri nominis, quatenus in carne visus est, et cum hominibus conversatus ¹³.

Αἱ ῥων Χριστὸν, ὁ ἀλλ' ἰδοὺ Μαγουδαῖοι τινες φαρμακαὶ καὶ ἐπαῖδοι Γαζαρηνοὶ δρομαῖοι εἰσελαύνονται εἰς τὰ βασίλεια, πέρας τῶν οἰκονισμάτων καὶ μοντευμάτων αὐτῶν χάριν εἰσδεχόμενοι. Εἶτα ὑπὸ τοῦ νέου ἀνακτοῦ διξιολαβηθέντες τὴν ὁφειλὴν ἀποτινύουσιν ἀσυγχώρητα. Τοῦ δὲ ἐτοιμότητα ἐπαγγελλομένου δίδοναι· Τί ἄρα, ἔφη, ἴσθι ταῦτα; Οἱ δὲ φασί· Τοῦτο αἰτούμεθα παρὰ σοῦ, κράτιστε βασιλεῦ, ἵνα τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ναζωραίου Χριστοῦ, καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας, ἐκ πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀπαλείψῃς· ὅπως τοῦτο ποιῶν, μέλλεις ἀρχεῖν καὶ βασιλεύειν ἀχρι χρόνων ἑκατὸν ἐν τῇ γενεᾷ σου· εἰ δὲ τοῦτο ὑπερβῇσῃ, μέλλεις τάχιον, ὥς ὁ Ἀρτέμιος, ὁ Ἀψίμαρος, ὁ Ἀναστάσιος, ἀναιρεθῆναι. Ὁ δὲ εὐήθης καὶ ἀστήρικτος τῇ πίστει, ὥσπερ ὑπὸ δρεως ταῖς δυαὶ μυχτῆραι κειζόμενος, μηδὲ ἀναπνεῖν ἔτι ἰσχύων, ἐτοιμότητα τὸ προσταχθὲν ἐπιτελεῖν ἐπαγγέλλεται.

13. Τοῦτου δὲ καταδήλῳ αἰρετικοῦ δειχθέντος, ἀλώπηκος δὲ χρῶμα ἀναλαβὼν καὶ ὑπούλως πως τὰ πρῶτα διεξελθὼν, εὐσεβεῖν διετάττετο. Μετὰ δὲ διακατὸν χρόνον, αἵρεσιν ἐμπνέει τῇ Ἐκκλησίᾳ· καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν λαὸν ἐκκλησιάσας, μέσον πάντων λεοντοειδῶς βρύξας ὁ ἀνήμερος θῆρ καὶ λεοντώνυμος, εἰπὼν· Εἰδωλικῆς τεχνουργίας ὑπαρχούσης τῆς τῶν εἰκόνων ἀνατυπώσεως, οὐ δεῖ ταύταις προσκυνεῖν. Ὅντως τάφος ἀνεωγμένος ἡ λάρυξ αὐτοῦ, καὶ τοῖχος κεκολλησμένος ἡ τοῦτου καρδία. Οὐ πολὺ δὲ τὸ διὰ μέσου, καὶ ὁ λέων ὡς ἄνθρωπος θνήσκει, καὶ ὡς εἰς τῶν ἀρχόντων πέπτωκε. Τοῦτου δὲ τοῦ ζῆν ἀπορρήξαντος, καὶ τοῦ αἰωνίου πυρός γερονότος παρανάλωμα, ἀνίστησεν ἀντ' αὐτοῦ τὸ ἐκείνου μικρὸν γέννημα, Κωνσταντίνον φημι. Οὗτος οὖν τὸ τῆς πονηρᾶς ἐκείνης ῥίζης δένδρον, δηλητήρια παντοῖα ῥιζοτρικτῇ ταυτοῦ ψυχῇ θησαυρίσας, παρθεῖ, συστρέφει, καταστρέφει, πυρπολεῖ ἅπασαν ἀγίων εἰκόνων θείαν. Γνοὺς δὲ τοῦτο ὁ τῆς εὐσεβείας κήρυξ Γερμανὸς, δηλοῖ πρὸς αὐτόν· Βασιλεῦ, τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ σαρκωθέντος ἐκ τῶν ἀχράντων αἱμάτων τῆς ἀγίας Θεοτόκου, καὶ τελείου αὐτοῦ καθ' ἡμᾶς ὀφθέντος καὶ περιγραπτοῦ, πᾶσα ἡ εἰδωλικὴ λατρεία ἐκποδῶν γέγονεν· ἀπὸ δὲ τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ συναναστροφῆς, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων κοσμοσώστου διδασκαλίας ἕως τῆς νυνί, ἔτη φλς'. καὶ οἱ ἀναμέσον τούτοις τοῖς χρόνοις περιελθόντες ἅγιοι Πατέρες παρὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων τοιούτων τι οὐκ ἐνενόησαν· ἀλλὰ καὶ αἱ ἄγαι καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ταύτας αἰρούσαι, προσκυνεῖσθαι διετάξαντο, καὶ οὐ καταστρέφεσθαι. Σὺ δὲ, βασιλεῦ, γίνωσκει, ὅτι εἰ τοῦτου κρατήσῃς, ὑπὲρ τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἑτοίμως ἀποθανοῦμαι. Ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν τὸ αὐτοῦ φέρει ἔνομα, καθὼς ἐν σαρκὶ ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη.

καὶ οἱ ἀναμέσον τούτοις τοῖς χρόνοις περιελθόντες ἅγιοι Πατέρες παρὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων τοιούτων τι οὐκ ἐνενόησαν· ἀλλὰ καὶ αἱ ἄγαι καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ταύτας αἰρούσαι, προσκυνεῖσθαι διετάξαντο, καὶ οὐ καταστρέφεσθαι. Σὺ δὲ, βασιλεῦ, γίνωσκει, ὅτι εἰ τοῦτου κρατήσῃς, ὑπὲρ τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἑτοίμως ἀποθανοῦμαι. Ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν τὸ αὐτοῦ φέρει ἔνομα, καθὼς ἐν σαρκὶ ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη.

¹⁰ Psal. γ, 11. ¹¹ Matth. xiiii, 18. ¹² Psal. xlii, 7. ¹³ Baruch. iii, 38.

VARIAE LECTIOES.

· ὁ Ἐμenda ὁ Ἀψίμαρος, ὁ Ἀρτέμιος, ὁ καὶ Ἀναστάσιος. Apsimarus (Tiberius nempe), Artemius, qui est Anastasius.

ιγ'. Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, καὶ βρύξας ὡς Ἀλέων, ξιφῆρεις σατράπας ἀποστείλλας ἐν τῷ πατριαρχικῷ οἴκῳ, πυγμαῖς καὶ ὀνειδισμοῖς κατενέγκαι τὸν ἅγιον τῶν ἐκείσε προσέταξεν. Οὕτως κατελθόντος, καὶ τοῦ μονήρου βίου συμμετόχου γεγονότος, τὸν ἀπειλῇ Ἀναστάσιον τῆς ἀρχιερωσύνης προβάλλεται στρατιωτικῶς, καὶ οὐ ψήφῳ Θεοῦ εὐσιθείας· ὅστις τὰ τῆς ἐκκλησίας πάντα τοῖς βασιλεῖσι παραδέδωκε. Πάντα χαρακτῆρα τῆς θείας αὐτοῦ σαρκώσεως περιελόμενος, ὡσαύτως καὶ τῆς παναγίας Θεομήτορος, τὴν μητρικὴν αὐτῆς πρεσβείαν καὶ παρρησίαν πρὸς τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα Θεὸν λόγον ἀπαναινόμενος, ὁ τοῦ ὑπερηφάνου διαβόλου ὑπερασπιστῆς, καὶ τὰς τῶν ἁγίων πρεσβείας ἀποσειόμενος· τὰς τε τῶν ἁγίων Πατέρων Οἰκοπνεύστους βίβλους πυρκαῖξ βαλὼν· τὸ τε φιλόθεον καὶ τῶν μοναζόντων τάγμα μυσαιτόμενος· ὁ μισόχριστος, τὸν τε ἱερῶν παρθένων καταλόγον γαμικοῖς συναλλάγμασι περιζευγνύων, τῆς εὐλαθείας τὰ ἐνδύματα πυρὶ κατακαίων, τὴν τῶν ἱερῶν μοναστῶν σεβασμίαν γενειάδα, καὶ πολλὰς αἰδεσίμους, καὶ τὰς θείας κόρας βρομιαῖς κατακαίων πυρὶ· σκοτίας σχῆμα τοῦτο καλέσας, ὁ τῇ ψυχῇ ἐσκοτισμένος, τοὺς ὑπ' αὐτὸ τὸ σχῆμα καταλεγόμενους, ἀμνημονεύτους ἐκάλεσε καὶ εἰδωλολάτρας, διὰ τὴν πρὸς τὰς σεπτὰς εἰκόνας προσκύνησιν· ἅπαντα δὲ τὸν ὑπ' αὐτὸν λαὸν ἐκκλησιάζας, ὁμῶσαι πάντας πεποίηκε προτιθεμένων τοῦ τε ζωοποιοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, τῶν τε ἀχράντων ξύλων ἐν οἷς Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν χεῖρας ἐξέτεινεν, καὶ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, δι' ὧν Χριστὸς παρακελεύεται ἡμᾶς μὴ ὁμῶσαι ὅλως, μὴ προσκυνῆσαι εἰκόνας ἁγίας, ἀλλὰ ταύτην εἰδωλὸν καλεῖν, μήτε ἐξ ἀββὲ κοινωνῆσαι, ἢ τὸ, χαῖρε, τὸ σύνολον δοῦναι αὐτοῦ· ὡς τῆς ἐρεσχέλας ὁμοιότροπον καὶ ὁμόηχον εὐρὺν ὄργανον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁμώνυμον, καὶ ὁμόφρονά τινα τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, τοῦτον ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπάρας, οὐχὶ Θεοῦ καὶ ἱερῶν ψήφῳ, ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ πανουργίᾳ, τῶν ἀμφοτέρων ἐν τῷ ἄμειβον ἀνελθόντων, ὑπὸ τῶν τοῦ βασιλέως χειρῶν Κωνσταντίνου Κωνσταντῖνος τὴν ἱεράν ὁ ἀνίσταται ἐνδοιούσκειται διπλοῖδα καὶ τὸ ὠμοφόριον. Ὡς τῆς ἀναξίας! ὁ ἀσπίδιφόρος, ἱεροθέτης· καὶ ὁ πολέμοις καὶ φόνοις ἐσχολακῶς, ἱεουργός· καὶ ὁ τρισὶ γυναιξὶ παρανόμως συζευχθεὶς, τῶν ἱσοῶν χειροτοντῆς καθίστατο.

ιδ'. Ἐκ τούτου οὖν συμπλεχθείσης τῆς μιαιφάνου συνωρίδος, ὡς παρανόμου σειρᾶς, προγράμματα κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν ἐπέμπετο πρὸς τοὺς κατὰ χώραν ἀρχισατράπας σὺν ἐπισκόποις, τὴν βασιλεύουσαν πόλιν καταλαβεῖν, πρὸς τὸ σὺνῶδον γενέσθαι (7) κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων· τοῦ δὲ τυράννου τὸν σεβασμίον τῆς παναχράντου Θεοτόκου τὸν ἐν Βλασχέρναις χαρακτῆρα κατορύξαντος, σὺνῶδον ἀθετούντων ψευδοῖερων ἐν αὐτῷ τῷ πανσέπτῳ ναῷ ὁ

13. Illis imperator auditis, leonis in morem rugiens, armatosque tribunos in patriarchales aedes mittens, pugnis et conviciis sanctum inde deturbari jubet. Qui cum digressus esset, et monachi vitam inivisset, impium ille Anastasium militari more antistitem creat, non divinæ religionis calculis. Qui omnia quæ ecclesiæ erant, aulæ ac fisco tradidit. **636** Omnem figuram divinæ Christi incarnationis sustulit. Idemque superbus diaboli satellites, sanctissimæ Dei Genitricis materno jure intercessionem facilemque accessum ad Deum Verbum qui ex ipsa carnem assumpsit, negavit, submovitque adeo sanctorum intercessionem. Quinimo sanctorum Patrum libros divini Spiritus afflatu conscriptos igni tradidit. Quo furebat odio erga religiosum ac Deo Christoque devotum monachorum ordinem infensus Christi hostis, virgines sacras incestis nuptiis copulavit, sanctissimi instituti vestes incendit, sacrorum monachorum venerabilem barbani reverendosque canos, ac divinas pupillas crepitante igne adussit· professionis hujus habitum tenebrarum habitum vocitans, totus ipse animo tenebrosus, ac merentes in eo religiosos viros ecclesiasticæ communionis exsortes idolorumque cultores nuncupabat, ejus adorationis nomine qua venerandas imagines prosequabantur. Quocirca vocata populi universi publica concione, propositis, tum vivifico Christi corpore et sanguine, tum intemeratis lignis in quibus nostræ salutis causa Christus extendit manus, sanctisque Evangeliiis, quibus Christus omnino jurare prohibuit, juramento omnes obstrinxit, nullam se sanctarum imaginum adoratorios, sed idolum appellaturos: nulla item ulli monacho communione jungendos, aut illi prorsus Are dicturos. Tum nactus sacerdotalis ordinis hominem, iisdem secum moribus idemque strepens organum, quin et sibi quoque cognominem, quique eadem ac ipse sentiret, eum in ecclesia, non Dei sacerdotumque suffragio, sed suapte ipse vafritie in antistitem provelit, conscensoque ambobus ambone, Constantini imperatoris manibus, sacrum profanus Constantinus tunicam, summi quoque insignis sacerdotii, pallium induit, O rem indignam! qui scutum ferret, ipse sacrorum erat institutor; qui bellicis et cædibus dederat operam, ipse sacris operabatur: qui tres uxores illegitime duxerat, is sacerdotes ordinabat.

14. Hinc igitur sceleratæ instar catonæ impura complicata bigæ, edicta in omnem provinciam missa ad summos singularum præfectos, ut cum episcopis ad synodum adversus venerabiles imagines celebrandam in urbem Augustam conveniant. Veneranda itaque integerrimæ Dei Genitricis figura, quæ in Blachernis erat, a tyranno effossa, scelestissimus idem una cum cognomine suo Christi gregis proditore præsidens, falsorum prævari-

NOTÆ.

(7) Πρὸς τὸ σὺνῶδον γενέσθαι· Ad synodum. Imo Copronymi synodus Constantiniana inauguratione PATROL. GR. XCV.

absoluta fuit Alios scriptorū errores notare non vacat.

catorumque sacerdotum execrandam invisamque synodum in eodem venerabilissimo templo celebrant, ac reverentia dignas imagines simulacrorum idola nuncupant. Tunc divinum ac rectæ doctrinæ Ecclesiæ doctorem Germanum anathemati devoventes, ligni cultoris titulo infamabant. O hostis cæcitatem! o blasphemiam! o perversitatem! Ac demum postquam plurima ore blasphemio jactaverunt, ad extremum, quod omnibus deterius fuit, impuri illi ac profani miserabilem hanc vocem ululando extulerunt, dixeruntque: « Hodie salus mundo illuxit, quod tu, imperator, ab idolis nos liberaveris. » O acerbam vocem, cujus strepido sonitu cælum caligine obductum, concussa terra, pollutus æther fuit! **637** quam qui clamando pronuntiarunt, a Deo extranei facti sunt! Plane vero « stultus stulta loquetur, et cor ejus vana cogitabit¹⁵. » Ob istas enim impii tyranni ac Christianissimi principatus purpura indigni blasphemias voces, celestia terram petiere fulmina: stellæ non ferentes Domini injuriam, in terram cecidere: elementa mota agitataque sunt, turbata tellus et concussa, continui terræmotus, terroresque ac signa e cælo, ipse miserabilis expectatæ iræ metu profugus, mutatis sedibus, Nicomediam proficiscitur. Equis enim Diocletianus aut Maximianus sive Trajanus, tam injuriosa crimina Christianis affinxit, quam indignus iste Christiani nominis? Adfuit itaque judicii dies, huncque divina tandem ultio occupavit. Cum enim supernum spiritum traheret, magno ejulatu vociferans, « Hæc, inquit, gehennæ mihi initia et præludia sunt. » Quid igitur majoris fidei afferri queat hac ipsa illius voce, pro eo scilicet quod non cognovit tempus visitationis suæ? Christi siquidem Ecclesiam ea blasphemia criminatione punxerat, quæ modum omnem excederet, dum Christianos idolorum cultores appellavit.

15. Cæterum illius proles Leo alter imperio succedens, summa tranquillitate et pace rempublicam administrando ingentem illam Ecclesiæ procellam sedavit, velut ab æstu et decumanis fluctibus eam recreans. Cujus tum vita, tum sepulcra in pace, juxta atque uxoris ejus Irenes nomen ferebat, consummata est. Quamobrem nova rursus Helena novusque Constantinus Irenes filius, tanquam rosæ aut liliū e mediis spinis nati, Romanum imperium velut ex Græcicæ vel Judæicæ superstitionis ritu, postliminio revocant. Horum se sociam Sylvester novus præbuit, magnus ille atque inclytus patriarcha Tarasius, qui universali sancta synodo congregata, dementiam omnem hæreticam dissipavit: quia Spiritus sanctus erat in eo. Illi sicut luminaria in mundo lucantia¹⁶, quomodo Ecclesiæ traditum ab illis fuit qui ab initio testes oculati ministrique sermonis fuerunt¹⁷, divinis scilicet et beatis apostolis, ut et

A αλιτήριοι προκαθεσθεις ἅμα τῷ ὁμωνύμῳ προδότη τῆς τοῦ Χριστοῦ ποίμνης, τὴν μουσαρὰν καὶ ἐχθρῶν ἐπιτελοῦσα σύνοδον, ἀγαματικὰ εἰδῶλα τὰς σεπτὰς εἰκόνας καλέσαντες. Ἐἵτα Γερμανὸν τὸν θεῖον καὶ ὀρθοτόμον τῆς Ἐκκλησίας ἀναθέματίσαντες, ξυλαλάτρην ἀπεκάλουν. Ὡ τῆς τοῦ ἐχθροῦ πωρώσεως! Ὡ τῆς βλασφημίας! Ὡ τῆς παρατροπῆς! πᾶμπολλα δὲ αὐτῶν βλασφημησάντων, τὸ τελευταῖον καὶ πάντων χειρὸν ἡλάλαξαν τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην οἱ μισοὶ ἀνέροισι ἐκείνοι φωνήν, καὶ εἶπον· « Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ, ὅτι σὺ, βασιλεῦ, ἐλυτρώσω ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰδῶλων. » Ὡ φωνῆς ὀδυνηρᾶς! ἦτις ἐκδομῆθαι οὐρανὸν ἐξόψωσε, καὶ γῆν συνέσεισεν, αἰθέρα τε ἐμίανε, καὶ πάντας τοὺς αὐτὴν κεκραγόντας, Θεοῦ ἀλλοτρίους ἐποίησεν. Ὅντως « ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδίᾳ αὐτοῦ μάταια νοήσει. » Διὰ γὰρ τὰς τοιαύτας βλασφημίας τοῦ ἀθείου τυράννου καὶ ἀναξίου τῆς Χριστιανικωτάτης ἀλουργίδος, οὐράνιοι κεραυνοὶ κατέσκηψαν ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ἄστρα μὴ φέροντα τὴν Διοποτικὴν ὕβριν εἰς γῆν κατέπιπτον, στοιχεῖα ἔδονεῖτο, γῆ ἐκλονεῖτο ταραττομένη, σεισμοὶ κατάλληλοι, φόβητρα καὶ σημεῖα ἐξ οὐρανοῦ· αὐτὸς δὲ δειλαῖος δεδιὼς τὴν παραδοχουμένην ὀργὴν, φυγὰς καὶ μεταναστὰς, ἐπὶ τὴν Νικομηδεῶν πύλιν ὤχετο. Ποῖος γὰρ Διοκλητιανὸς ἢ Μασξιμιανὸς, ἢ Τραϊανὸς, τὰ τοιαῦτα ἔδρασε κατὰ Χριστιανῶν δυσφύματα, ὡς ὁ ἀνάξιος τῆς Χριστιανικῆς προσήγορίας; Ἡμέρα γοῦν κρίσεως παρέστη, καὶ τοῦτο ἡ θεία δίκη προέφθασε, καὶ μάρτυς ἀξιόπιστος αὐτὸς περὶ ἐαυτοῦ. Ἐτι γὰρ περὶ τὰ ἔσχατα πνέων, ὁλολύζων ἡλάλαξεν ἐν μεγάλῃ βοῇ. τὰδε λέγων· « Τὰ προαύλια τῆς γενένης. » Τί οὖν ἀξιοπιστότερον τῆς οἰκείας φωνῆς, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔγνω τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ; ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος ἐδλασφήμησε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, εἰδωλολάτραις τοὺς Χριστιανούς ἀποκαλῶν.

16. Ἀλλὰ τοῦτου ὁ βλαστὸς ὁ δεῦτερος Λέων τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας διαδεξάμενος, γαληνικωτάτῃ καὶ εἰρηναίᾳ διαγωγῇ τὸν πολυτάραχον κλύδωνα τῆς Ἐκκλησίας μετήνεγκεν, ὡς ἐκ ζάλης καὶ τρικυμίας ταύτην ψυχαγωγήσας. Οὕτινος καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ταφὴ ἐν Εἰρήνῃ τῇ φερωνύμῳ συζύγῳ διατετέλειται. Αὐθις πάλιν νέᾳ Ἑλένῃ καὶ νέῳ Κωνσταντίνῳ υἱὸς Εἰρήνης, ὡς ῥόδον καὶ κρίνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν ἐκφύντες, ὡς ἐξ Ἑλληνισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ τὸ Ῥωμαϊκὸν πολιτεῖμα ἀνακαλοῦνται· μεθ' ὧν καὶ ὁ νέος Σιλβέστρος, ὁ μέγας καὶ ἀσέδιμος πατριάρχης Ταράσιος, ἁγίαν οἰκουμενικὴν σύνοδον συγκροτήσας, πᾶσαν αἵρετικὴν φρενοβλάβειαν διεσχέδασεν, ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον ἦν ἐπ' αὐτῷ. Ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ φαίνοντες, καθὼς παρέδωκαν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου θεοπέπτοι καὶ μακάριοι ἀπόστολοι, καὶ οἱ θεοφόροι ἅγιοι Πατέρες, καὶ αἱ θεόπνευστοι καὶ οἰκουμενικαὶ ὀρθόδοξοι σύνοδοι, πάντα σωτήρια καὶ ζωο-

¹⁵ Jac. xxiij, 6. ¹⁶ Philipp. ii, 15. ¹⁷ Luc. i, 2.

ποιὰ τοῦ Χριστοῦ σύμβολα κατέχειν τε καὶ σεβάζε-
σθαι ἐθέλουσιν· καθὼς φησι τὸ θεῖον λόγιον· « Δεῖξόν
μοι τὴν ὄψιν καὶ ἀκούτισόν με τὴν φωνὴν σου, ὅτι
ἡ ὄψις σου ὥραϊα, καὶ ἡ φωνὴ σου ἠδέϊα. » Οὐκ ἔστι
παρὰ Χριστιανοὺς Θεὸς πρόσφατος, οὐδὲ προσκεκ-
νῆται παρ' αὐτοῖς Θεὸς ἀλλότριος· ὅτι, τίς Θεὸς
πάρει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; ἢ τίς Θεὸς
πλὴν αὐτοῦ; Ποῦ εἰσιν οἱ Χριστιανοκατήγοροι, οἱ
ἱεροκατήγοροι, οἱ ἑαυτοῦ τῆς Χριστιανύμου κλη-
σίως ἀποξενώσαντες; οἱ ἑαυτοῦ τῆς μελλούσης
ἐλπίδος τῶν Χριστιανῶν ἀπειπίσαντες, οἱ πεπλά-
νημένοι ἀπὸ μήτρας τῆς θείας κολυμβήθρας, ἁμαρ-
τωλοὶ ἄνθρωποι, τὰ χεῖλη τὰ δόλια τὰ λαλοῦντα κατὰ
τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀνομίαν, ἐν ὕπερθε φανερὰ
καὶ ἐξουθενώσαι, οἱ πᾶσιν Γραφὴν θεόπνευστον καὶ
ᾠφελίμον στριβλοῦντες κατὰ τὰς ἰδίαις ἐπιθυμίαις,
οἱ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσαντες, καὶ τὸ αἷμα
τῆς διαθήκης καινῶν ἡγησάμενοι, ἐν ᾧ ἡγιασθήσαν,
καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐν ᾧ ἐχειροτονήθησαν
ἐνυδρίσαντες, οἱ ψευδοχριστιανοί, οἱ τὴν ἁγίαν καὶ
καθαρὰν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, τράπεζαν ἡλισσημένην
ἀποκαλέσαντες, οἱ μὴ εἰδότες διαφοράν ἁγίου καὶ
βεδήλου, καθαρῶ καὶ ἀκαθάρτου; Πολλὰ ὤφειλον
γράφαι, ἀλλ' οὐκ ἰσχύομεν διὰ μέλανος καὶ χάρτου·
ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανεῖλωμεν.

pollutam appellarunt, qui nesciunt, quid sanctum
operis pretium videatur, non possumus per atramentum et chartam. Verum ad propositum rever-

τις. Αὐθις ὁ φερώνυμος Νικηφόρος ὁ ἐν βασιλεῦσι
τοῦ Χριστοῦ εὐσεβεστάτος καὶ ὀρθόδοξος (8) θερά-
πων· ὡσαύτως καὶ οἱ τῆς εὐσεβείας υἱοὶ καὶ τῆς
βασίλειας διάδοχοι, βεβαίαν καὶ ἀσάλευτον τὴν πί-
στιν διατηρήσαντες τῷ Χριστῷ, καὶ τῷ μεγάλῳ
ἀρχιερεὶ πατριάρχῃ Νικηφόρῳ παρέθιντο τὴν Ἐκ-
κλησίαν καθαρὰν καὶ ἁμάντων, μὴ ἔχουσαν σπῖλον
ἢ ρυτίδα. Ἀλλ' αὐθις πάλιν ἡμῖν φερώνυμος τῆς
δυσσεβείας θῆρ, ὡς λέων ἀρπάξων καὶ ὠρυόμενος·
ἐνίσκηψεν· ἢ δι' αὐτῆς τοιαύτης φυγοφθόρου
αἰρέσεως τοιῆδε προφάτι ἐνίσκηψε. Μιχαὴλ καὶ
θεοφυλάκτου τῶν θεοφιλεστάτων καὶ εὐσεβεστάτων
ἀνδρῶν τὰ βασίλεια ἰθύνοντων, καὶ τῆς Ἐκκλησίας
τοῦ Θεοῦ οὐσης ἐν βασιλεύτῃ γαλήνῃ, καὶ τῶν
ἱεραρχῶν πάντων ἡσυχον καὶ ἡρεμίων βίον σὺν τοῖς
ἐρεῦσι καὶ εὐλαβέσι μοναχοῖς διαγόντων ἐν πάσῃ
εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι, οὐκ οἷδ' ὅπως εἰπεῖν, τέρας
ἐνοφανὲς εἰσέβη εἰς τὴν πανευδαίμονα πόλιν· γυ-
ναϊκὸς τις τῶν ἐγχωρίων τετοκυίας βρέφος, τὰ
μὲν ἄνω μέλη τοῦ σώματος ἕως τοῦ ὀμφαλοῦ εἶχε
πάντα παιδ'ς, τὰ δὲ ὑποκάτω, θηρῶν ἀγρίων, λεόν-
των καὶ παρδάλων καὶ λύκων. Καὶ τούτων μὲν ἦσαν
αἱ μορφαὶ κινούμεναι, ὥστε γινώσκειν ἐκάστου τὸν
σχηματισμόν· ἀλλὰ γε ἐκτυτῇ ἢ ἐγγαστρίμυθος ὑπὸ

A Deo pleni Patres, ac universales synodi Spiritus
sancti afflatu locutæ erant, salutaria omnia et vi-
vifica Christi monumenta retinenda venerationi-
que habenda sanxerunt, secundum quod divinum
fert effatum : « Ostende mihi faciem tuam » :
audire me fac vocem tuam ¹⁶. Facies enim tua
decora, et vox tua dulcis ¹⁷. Non est apud Chri-
stianos Deus recens, nec adoratur apud eos Deus
alienus ¹⁸. Quoniam quis Deus præter Dominum
nostrum Jesum Christum, aut quis Deus præter
ipsum ¹⁹? Ubi sunt illi Christianorum, ubi sacer-
dotum reprehensores; illi qui seipsos a Christiani
nominis appellatione alienos fecerant, qui abs æ
futuram Christianorum spem abjecerunt, qui a
divinæ piscine vulva erraverunt, homines scele-
rati, labia quæ loquuntur adversus Deum et ad-
versus Ecclesiam catholicam iniquitatem in su-
perbia et contemptione, qui Scripturam omnem
divinitus inspiratam atque utilem contorqueunt
secundum desideria sua, qui Filium Dei concul-
caverunt, et sanguinem testamenti pollutum duxe-
runt, in quo sanctificati fuerunt, et Spiritui
gratiæ in quo ordinati sunt, contumeliam fece-
runt ²¹, falsi sacerdotes, falsique Christiani, qui
sanctam mundamque Christi Ecclesiam, mensam
inter et profanum intersit? Cum plura scribere

16. Rursus autem a Nicephoro, cujus nomen
victoriam præfert, inter Christianos imperatores
religiosissimo, Deique famulo, rectæ fidei cultore,
perinde atque filiis pietatis hæredibus et imperii
successoribus firmam et inconcussam Christo fidem
custodientibus, magno præsuli patriarchæ Nice-
phoro munda et incontaminata Ecclesia deposito
tradita est, non habens maculam neque rugam.
Sed iterum, pro eo ac nomen ipsum sonat, imple-
tatis bellua, velut leo rapiens et rugiens in nos in-
vasit. Ut autem sæva lues exitiosæ hæresis animis
ingrueret, causa ejusmodi fuit. Michael et
Theophylacto religiosissimis piissimisque viris
imperii clavum moderantibus, cum Ecclesia Dei
summa tranquillitate frueretur, cunctique præsu-
les quietam ac pacatam vitam una cum sacerdoti-
bus venerabilibusque monachis in omni pietate et
morum honestate agerent, portentum (qua id ra-
tione nescio) aspectu novum et stupendum beatissi-
mam urbem subit: muliere quadam ex indigenis
prolem pariente, cujus membra quidem superiora
corporis ad umbilicum usque humana forma
essent; inferiores vero partes feras bestias, leones,
pardos et lupos referrent. Horum formæ move-

¹⁶ Psal. lxxix, 4; Cant. ii, 14. ¹⁷ Cant. viii, 13. ¹⁸ Cant. ii, 14. ¹⁹ Exod. xx, 2; Psal. lxxx, 10.

²⁰ Psal. xvi, 32. ²¹ Hebr. x, 29.

NOTÆ.

(8) *Εὐσεβεστάτος καὶ ὀρθόδοξος*· Religiosissi-
mum vocant Nicephorum Orientales rerum Byzan-
tinarum nescii, utpote sub Sarracenorum iugo ge-
nientes. Nicephorus vero etsi imaginibus sacris pe-

percit, Manichæicæ nihilominus impietatis, imo
sceleratissimæ vitæ reus agitur a Theophane alia-
que scriptoribus Græcis.

bantur, ut cujusque gestus et habitus dignoscere-
tur. Cæterum mulier aerei in se loquentis spiritus
virtute celerem imperatorum successionem prodi-
giose prænuntiat. Interim vero religiosissimus erga
Christum imperator abominabilem hanc mulier-
culam uni ex domesticis secretioribusque famulis
suis tuta custodia servandam tradit. Vir autem
quidam obscurus ex vili plebecula, Joannes no-
mine, lectoris gradu in venerabili sanctæ Dei Ge-
nitricis monasterio, quod Hodegum vocant, priva-
tus agens, bene de pythonissa fretus, ex ea discit
quæ sint eventura; alium ex alio mutandum im-
peratorem, et ejus qui imperio successurus esset,
inaugurationem: magno eum eximioque princi-
patu potiturum, atque annos triginta fortunatissi-
mum, hostiumque tropæis inclytum victurum, B
modo tantum sacris imaginibus in totum abolitis,
earum omnem prorsus memoriam exstingueret.
Leonem eum ait vocatum iri, ex Armeniis oriun-
dum. Quinimo hæc symmystæ, Joanni lectori, va-
ticipinatur, maximo ipsum honore ab eodem Leone
augendum, sublimandumque, et supra principa-
tum et potestatem omnem excelsum valde futurum,

17. Enimvero cum Leo patricius esset, et Orien-
talium provinciæ dux et prætor, in urbe beata
tunc 639 temporis versaretur, Nicephorus qui-
dam, nominis derivatione Cynarius (sive *Catella-*
rius) appellatus, pythonissæ vaticinia illi renun-
tiat. Sed et alter quidam circulator falsus eremita,
qui verbis mendacibus et prædictionibus simplici
populo illudebat, Leoni patricio Nicephori opera
adducitur, sermonem cum eo collaturus. Qui his
affinia pariaque ventriloquæ portenta ipsum docet.
Tum ille quia sæculi amator erat et gloriæ stu-
diosus, incenso mentis desiderio et ex animo hæc
se facturum sacramento inviolabili affirmat, cum
nempe jam pectore conditam impietatis scintillam
haberet.

18. Enimvero Leo imperii sceptrorum compos
factus, abundantius æmulari atque imitari conten-
dit impios qui ipsum præcesserant imperatores,
Leonem et Constantinum, quorum genus Isauri-
cum fuerat, quique plurimis annis rerum potiti cum
essent, bellis strenue gestis, Barbarorum hostium
audaciam fregerant, ac bonorum affluentia faustos
beatosque dies egerant. Coepit itaque scrutationes
scrutari, nempe vaticinia et astrologos mathemati-
cos, qui velut ex tripode ejusmodi oracula sibi
ederent. Quocirca accersito Basilio quodam char-
tulario domus illius quæ Exartesis nuncupatur,
homini rem totam credit. Is porro rei familiaris
angustiis, veluti servus dedititius, imperata factu-

A τοῦ ἐν αὐτῇ προσφωνοῦντος πνεύματος Πύθιονος
ἐναερίου, τὴν τῶν βασιλέων ταχεῖαν ἀναδοχὴν τερα-
τεύεται· καὶ δὴ ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς τὸ ἐδδελυ-
γμένον τοῦτο γύναιον παραδίδωσιν εἰς φρουρὰν
ἀσφαλῆ ἐν τῶν οἰκείων αὐτοῦ καὶ μυστικῶν αὐτοῦ
θεραπόντων. Καὶ δὴ τις τῶν ἀφανῶν καὶ εὐτελῶν
τῆς πόλεως τοῦνομα Ἰωάννης, Ἀναγνωστικῶ βαθμῶ
τῇ εὐαγεῖ μὲν τῆς ἁγίας Θεοτόκου τῶν λεγομένων
Ὁδηγῶν σχολάζων, πᾶρρησιασάμενος τῇ ἐγγαστρι-
μύθῳ, μυεῖται αὐτῷ τὴν τῶν ἐσομένων πρόγνωσιν,
τὴν τε τοῦ βασιλείως ἐναλλαγὴν, καὶ τοῦ διαδόχου
τῆς βασιλείας ἀποκατάστασιν, μεγάλην τε καὶ ὑπερ-
φυῇ καὶ τριάκοντα χρόνους ἐν εὐημερίᾳ καὶ τρο-
παιοφόρῳ νίκῃ διαδιδῶναι, εἰ ἄρα γε τὴν τῶν ἱερῶν
εἰκόνων καθαίρειν τέλειον ποιήσας, τὸ μνημόσυνον
B αὐτῶν παντάπασιν ἐξαφανίσαι. Λέων δὲ ἔσται τὸ
ὄνομα αὐτοῦ, ἐξ Ἀρμενίων ἀγχιστείας καταγόμε-
νος· καὶ δὴ, φησί, χρησμῳδεῖ, καὶ τὴν συμμύστην
Ἰωάννην, μεγίστης ἀξιοθῆσθαι τιμῆς παρ' αὐτοῦ
τοῦ Λέοντος, καὶ ὑψωθῆσθαι, καὶ μετεωρισθῆ-
σθαι σφόδρα σφόδρα ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, ὡς
οὐδεὶς ἄλλος τῶν κατ' αὐτὸν προδεδικότων.

quantia nemo æqualium ante gloria protectus

19. Καὶ δὴ Λέωντος πατρικίου καὶ στρατηγοῦ τῆς
τῶν Ἀνατολικῶν ὑπαρχίας, ἔνδον αὐτοῦ ὄντος ἐν τῇ
εὐδαίμονι, Νικηφόρος τις ὁ παρωνύμως Κυνάριος
λεγόμενος, μυεῖται τῷ Λέοντι τὰ τῆς ἐγγαστριμύθου
μαντεύματα· καὶ ἄλλος δὲ τις τῶν κυκλαρίων ψευ-
C δερμητῶν ψευδολογίαις καὶ μαντεύματι τὸν ἀπει-
ρότακον λαὸν διαχλευάζων, διὰ τοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου
εἰσάγεται τῷ Λέοντι πατρικίῳ· καὶ οὗτος μυεῖται
αὐτῷ τὰ πεπραπῆσθαι καὶ ἐφάμιλλα τῆς ἐγγαστρι-
μύθου τερατεύματα. Ὁ δὲ φιλόχριστος ἀνὴρ δια-
πύρῳ διαθέσειως καρδίᾳ, ταῦτα μὲν ὄρκου ποιεῖν
ἀμεταθέτου ἐβεβαίωσατο, ἔχων ἐγκάρδιον ἐγκέκρυμ-
μένον τῆς ἀσθείας τὸν σπινθῆρα.

20. Καὶ δὴ τοῦ Λέοντος τὰ βασίλεια σὺν πᾶσι
κρατικῶτος, περισσώτερος ζηλωτῆς καὶ μιμητῆς
γίνεται τῶν προδεδικότων δυσσεβῶν ἀνάκτων, Λέον-
τος καὶ Κωνσταντίνου τῆς τῶν Ἰσαύρων ἀγχιστείας
γεγονότων, καὶ πολυχρόνιαις ἔτεσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ
D διαρκεσάντων, πολέμων δὲ ἀνδραγαθήμασι, καὶ πο-
λεμίων βαρβάρων θράσος καταβαλόντων, ἐν εὐθε-
νίαις τε καὶ εὐημερίαις βεβιωκότων· καὶ δὴ ἔρξασθαι
ἐξερευνῶν ἐξερευνήσεις, μαντείας τινὰς καὶ μαθη-
ματικοὺς ἀστρολόγους, τοιαῦτα αὐτῷ χρησμῳδεῖσθαι.
Καὶ προσκαλεσάμενος Βασίλειον τινα χαρτουλάριον
τῆς λεγομένης Ἐξαρτήσεως (9), θαρρεί αὐτῷ τὰ
τοῦ πράγματος. Ὁ δὲ ἐν ἀμηχανίᾳ γεγονώς, ὡς δού-
λος ὑπήκοος ποιεῖν τὸ κελευσθὲν ἐπαγγέλλεται· καὶ

VARIÆ LECTIONES.

* Forte Κυνάριος.

NOTÆ.

(9) Ἐξαρτήσεως· Exartesis. Nomen loci vel domus in qua navium et classium apparatus conficie-
batur. Vide Gang. in Lexico med. et inf. Græc.

δὴ αἰρῶν τινα ἄνδρα τῶν ἐπιχωρίων τῆς Σαλαμβρίας ὤδε κἀκαίει πλανώμενον, ἐν καπηλείῃ καὶ κυκλεύμασι, μανταῖς τε καὶ εἰωνόμασι, καὶ μέλλων τῶν βασιλέων πρόγνωσιν μυσθεῖν, Σαββάτιον οὕτω λεγόμενον, ὑποτίθεται αὐτῷ πάντα τὰ καταθύμια τῷ βασιλεὶ χαρίσασθαι. Καὶ δὴ περιβαλὼν αὐτῷ ὁ Σαββάτιος ἄλυσιν μεγίστην τῇ τραχήλῳ, καὶ σιδηροπέδιαις αὐτὸν περισφίγξας, περικλείει αὐτὸν ἐν τοῖς τοῦ Δαγιστεῖος μεγάλῳ λούτρῳ τῶν καμίνων κούφοις. Καὶ δὴ ὁ Βασίλειος τὰ βασιλεια καταθύμια τάχῃ ἐκπληρῶν, προσαγγέχεται αὐτὸν τῷ μάντι τῆς Μύθωνος. Νῦν δὲ βαθεῖα ἦν, καὶ σκότος φηλαφητόν· καὶ ἰδοὺ καὶ ὁ ἐστρατοπεδίων δορυφόρων φρουρούμενος βασιλεὺς, μεμονωμένος, γυμνὸς καὶ ἀσπλος σὺν τῷ Βασιλεῖ παρῆναι ἐν ὑπογείοις καὶ καταχθονίοις ἀμειδίαι τόποις, ὡς ποτὶ Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης, ὅτῳ τοῦ μαθηματικοῦ Ἑδραίου τῷ διαβόλῳ σπουδίζομενος. Ὡς πῶς ἀπώλετο ἡ σοφία τῶν σοφῶν! Ὡς πῶς ἠθέτηται ἡ σύνεσις τῶν συνετῶν! Ὡς πῶς οἱ θάλλοντες εἶναι σοφοὶ ἀμαράνθησαν! Τί οὖν ὁ μέγας καὶ ἐνδοξος, καὶ φοβερός βασιλεὺς; Προσκυλινθεῖται τοῖς ποσὶ τοῦ Πύθωνος· χρησμοδοτίας αἰτᾶται, ὥσπερ ὁ Ἀλέξανδρος ποτὶ μετὰ Κανδαύλου συμφύχου αὐτοῦ εἰσελθὼν εἰς τὴν Σέραπιν, ὥστε μαθεῖν τὰ ἀποθησάμενα, καὶ ὅρῃ τινας ἀσπράττοντας ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνακαίμενους, ἵνα δὲ λέγοντα αὐτῷ, Χαίροις Ἀλέξανδρε· οἷδάς με τίς εἰμι; Ὁ δὲ· Πῶς, κύριε; Ὁ δὲ μάγος· Ἐγὼ εἰμι Σεσοῦχ (10) ὁ σεισμοκράτωρ βασιλεὺς· ὃς τοσοῦτον δ' εὐτύχησα, ὅσον σὸ καὶ σχαῖς ὄνομα ἀθάνατον. Ὁ δὲ· Πῶς κύριε; Ὁ δὲ λέγει· Εἰσελθε ἔνδον, ἵνα θεάσῃ τὴν προστάτην· Εἰσερχεται Ἀλέξανδρος ἔνδον· ὅρῃ ὁμίχλην πυραυγῇ, καὶ καθελόμενον ἐπὶ θρόνου, ὃν ποτὶ εἶδεν ἐν Πακοῦντιδε προσκυνοῦμενον βροτοῖς Σέραπιν. Εἶπε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος· Κύριε, πόσα ἐστὶ ζήσομαι; Εἶπε δὲ ὁ Σέραπις· καλὸν μὲν θνητὸν ὄντα μὴ εἰδέναι ποτὶ μέλλει τελευτῆν· προσδεχόμενος ἑαίνην τὴν ἡμέραν, ἀφ' ἡμέρας ἑμαθὲν, ἐτελεύτησε· τὴ δὲ ἐν ἀγνοίᾳ παθεῖν, τοῦτο λήθην παρίχει τὸ μὴ ἔχειν κατὰ γνώμην, εἰ καὶ θλῶς τελευτῆν.

illam praestolatur, ex qua die id didicit, jam mortuus est. Quod vero haec ignoretur, inde paritur oblitio, quia animus non est praesens: et si prorsus etiam morti concedendum est.

10'. Εἰτά φησιν ὁ πολυπράγμων βασιλεὺς τῷ προγνώστῃ καὶ μάντι· Τί ποιήσω, καὶ τί πράξω, ὅπως ἐν εὐχῷ καὶ εὐημερίᾳ καὶ τροπαιοφόρῳ νίκη διασῶμαι με τὸν ἀπαντὰ μου χρόνον; Καὶ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Σαββάτιος· Σὺ μὲν, ὦ βασιλεῦ, ηὐτύχησας, καὶ ὀνομαστὴς ἐστὶ ἐν βασιλευσὶ τῆς γῆς. Εἰ δὲ θέλεις ζῶν, καὶ ἀγαπᾷς ἡμέρας· ἰδοὺ ἀγαθός, καὶ κυριεύσαι ἐθνῶν καὶ βαρβάρων, πᾶσαν τὴν τῶν αἰχμῶν ἐξαφάνισον μνήμην τέλει. Καὶ ἰδοὺ μέλλεις ἐν θλοῖς τριακονταεὶς χρόνους μετὰ τοῦ υἱοῦ σου κυρίου Κωνσταντίνου ἀρχεῖν καὶ βασιλεύειν, καὶ τοὺς Βουλ-

A rum se pollicetur. Invento itaque viro quodam Salambriensi, homine hinc inde per cauponas et rerum venalium forum vagante, divinationibus et auguriis addicto, cui nomen Sabbatinus erat, cum ex eo vellet audire quae imperatoribus essent eventura, suadet ut cuncta ad gratiam imperatoris loquatur. Tum Sabbatinus gravi pondere catena collo alligata, ferreisque vinculis constrictis pedibus, in Dagistei majoris balnei caminorum cupis sese includit. Basilius vero, ut quod imperator admodum cupiebat celarius expleret, ad pythoniissem valem cum adducit. Profunda autem nox erat, tantaeque tenebrae quas et palpare lieuisset. Et ecce militum satellitio stipari solitus imperator, ipse solus, nudus, inermis, uno Basilio comite, loca subterranea, inferna, obscura, velut olim Julianus deserior, Hebraeo mathematico sponsore foedus cum diabolo icturus irrumpit. O quomodo sapientum perditia sapientia est! O quomodo prudentum reprobat prudentia! O quomodo stultis facili sunt, qui sapientes haberi desiderabant? Quid ergo magnus hic, et inclytus ac formidabilis imperator? Advolvit arioli pedibus: rogat oracula, velut olim Alexander cum Candaule viro sibi conjunctissimo Serapidis penetralia ingressus, ad exquirendum quae futura essent, videt accumbentes quosdam micantibus oculis, quorum unus ipsum sic alloquitur: Salve sis, Alexander: mene quis sim nosti? Ad quem ille: Quomodo, domine? cui magus: Ego sum Sesuch rex quatiendae 640 terras potens. Tu vero me fortunatior exististi, qui nomen immortale nactus es. Ad quem Alexander: Quomodo, domine? Tum ille: Intus ingredi ut videas quis tibi patronus defensorque sit. Alexander igitur ingressus, igne fulgentem nebulam videt, et in throno sedentem, quem olim divinis honoribus a mortalibus Serapidem coli Rhacuntide conspexerat. Atque Alexander: Domine, quot annos victurus sum? Cui Serapis: Decet eum qui mortalis existat, nescire quonam die sit moriturus. Nam qui diem

1) 49. Curiosus itaque imperator divino et vail: Quid, inquit, faciam, et quid agam, ut vitam omnem felix fortunatusque, et victoriis clarus traducam? Ad quem Sabbatinus: Tu quidem, imperator, felici fortuna usus es, celebrique fama inter reges terrae clarebis. Quod si vis vitam, et diligis dies videre bonos, atque inter gentes et Barbaros proferre imperium, omnem imaginum memoriam dele. Et ecce futurum est ut annos duos supra triginta bene plenos cum filio tuo Domino Constantino imperes rerumque potiaris, ac subactis Bulga-

NOTÆ.

(10) Combef. legendum putat Σεσοῦχ, Seruch: quia Serug abavus Abrahami idolorum auctor fuisse fertur a scriptoribus Graecis. At hic Sesostria rex Egypti significatur, qui Σεσωστρις et Σεσόγροσις: itidem nominatur, imo Sesach, in Scripturis. Hunc

narrant, Egypto cum ingenti exercitu egressum plurimas gentes subjugasse. Sed obscura sequioribus saeculis fuit memoria victoriarum ejus, quas pauci hinc inde rippi testari dicebantur.

ris, ense in media Bulgaria ad Æream A eorum aulæ aream sigas. Verum quod facis fac citius, nec ullam supra aut infra imaginem relinquant.

20. Imperator igitur eximie exhilaratus, quæ sibi jussa erant ex animo præstare satagebat : ne forte trīginta annorum factæ induciæ haud secus atque avis avolans e suis manibus diffugerent. Quamobrem accersito quem modo dicebam Joanne lectore, quæ mandata acceperat, ad eum refert : qui imperatoris jussionem reveritus, rem omnem propensissime se facturum pollicetur. Ac quidem imperiali manu atque opera, quidquid in monasteriis librorum erat concervantes, locosque scrutantes quibus interdictum idolis fuit, venerandæ Christi imagini eos aslinxere. Velut enim Christum Beli et Dagonis loco haberent, venerabiles ejus effigies flammis combusserunt. Quinimo nihil sibi quietus gnarus imperator indulgens, sanctissimum patriarcham Nicephorum accersens, collectos a Joanne libellos, fabellisque refertos indiculos, ei ostendit, nugamenta plane puerorum. At vir sanctissimus sapiensque Ecclesiæ magister, velut araneorum telam cuncta facili negotio everit et delevit. Quapropter hactenus quidem imperator propter hominis reverentiam, ejus quod moliebatur inducias facit. Joannes vero amoveri a se communione patriarchæ sententia metuens, morbi quoque in quem inciderat attritus casu, quam neglexerat a patriarcha poenitentiam petit, veniam temeritatis rogans, utque sibi liberum sit monasticæ exercitationis labores subire. Quod quidem factum fuit. At imperator animi anxius, irritosque fuisse suos conatus cernens, secum cogitare, quem demum operis adjutorem inveniret. Indicatus itaque illi est Antonius metropolita, cum esset in Sylæo, quem statim in aula adesse jubet.

641 21. Hunc igitur imperator sic alloquitur : Una nobiscum operam pone, o metropolita, in id quod molimur, teque patriarchalis sedis antistitem collocabo. Tum ille pollicetur propensissime se jussa facturum : quod ut sanctissimus patriarcha cognovit, virum accersit, num hæc ita se habeant, quærit. Cui ille : Absit, domine, istud a nobis, et ut aliquid ejusmodi perpetrarim! quin ut majorem ejus faciam fidem, manu propria exaratas cruces rectæ fidei libello apponam. Id quod etiam ocius coram sanctissimis metropolitibus qui simul aderant, exsecutus est : quo utique modo quando ordinatus fuit, hæc subscripsit : « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, Antonius Dei misericordia metropolita Silei, manu mea subscripsi. Qui in sanctam consubstantialemque et vivificam Trinitatem credimus, venerandas imagines amplexamur et suscipimus. Qui non ita sentiunt, hi sint anathema. Qui ita non credunt, ab Ecclesia procul arceantur. Hæc fides est sanctorum Patrum. Hæc fides orbem terrarum illustravit. Qui igitur ausi posthæc fuerint evertere aliquid eorum quæ Ecclesiæ legitime

γάρους καθυποτάξεις, καὶ πήξεις τὴν βομφίαν σου μέσον τῆς Βουλγαρίας, εἰς τὴν χαλκὴν ἄλωνα τῆς αὐλῆς αὐτῶν. Ἄλλ' ὅπερ ποιεῖς, ποιήσον τάχιον· μήτε ἄνω ἀφίης εἰκόνα, μήτε κάτω.

κ'. Περιχαρῆς οὖν γενόμενος ὁ βασιλεὺς, τὰ προσταχθέντα ἀνεκδυάστως ἐκπληρῶσαι ἐσπούδαζε, μήπως ἢ πῶν λ' χρόνων ὁρθοεσία ὡς περ ὄρνειον ἐκπετασθὲν, ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ διαδράσῃ. Προσκαλεῖται οὖν τὸν προῤῥηθέντα ἀναγνώστην Ἰωάννην, καὶ ἀνατίθεται αὐτῷ τὰ τῆς σκήψεως· ὁ δὲ ἐτοιμότατα φορηθεὶς τὴν τοῦ βασιλέως κάλευσιν, ποιεῖν τὸ κελευσθὲν ἐπαγγέλλεται. Καὶ δὴ βασιλικῇ χειρὶ τὰς βίβλους· πάσας τῶν μοναστηρίων περιαθροίσας, καὶ ἀνερευήσας τὰς τῶν εἰδώλων ἀπαγορεύσεις, ταῦτα· προσέβραβαν τῇ σιδασμῇ εἰκόνι τοῦ Χριστοῦ· ὡς γὰρ τὸν Βῆλ καὶ Δαγῶν τὸν Χριστὸν λογιζόμενοι, τοῦτου καὶ σεπτὰς εἰκόνας κατέκασταν. Καὶ δὴ οὐκ ἀναπέπαυται ὁ ἐπισπουδαστὴς βασιλεὺς, ἀλλὰ προσκαλεσάμενος τὸν ἀγιώτατον Νικηφόρον τὸν πατριάρχην, δείκνυσιν αὐτῷ τὰ συλλεγόμενα παρὰ τοῦ Ἰωάννου πιττάκια, καὶ μυθικὰ λογίδια ὡς μειρακίσκων ἀθύρματα. Ὁ δὲ ἀγιώτατος καὶ σοφὸς τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος, ὡς περ ἱστὸν ἀράχνης ταῦτα διέλυσε, καὶ τέως μὲν ὁ βασιλεὺς εὐλαβηθεὶς, ἀνακωχὴν ποιεῖται τοῦ σκέμματος. Ὁ δὲ Ἰωάννης διεδῶς τὸν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου ἀφορισμὸν, συμβεβηκυῖα δὲ νόσῳ περιτρυχωθεὶς, ἡμελημένην μετάνοιαν ἐξοιτεῖται παρὰ τοῦ πατριάρχου· συγγνώμην αἰτῶν τῆς προπετείας, καὶ τῇ μοναδικῇ προσδραμεῖται μετανόια· ὅπερ καὶ γέγονεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν ἀπορίᾳ καὶ ἀστοχίᾳ τῶν ἀγωνισμάτων γενόμενος, διανοεῖτο τίνα ἄρα εὐρήσειε συνεργόν· μηνύεται δὲ αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ μητροπολίτου Ἀντωνίου ὄντι ἐν τῷ Σιλαίῳ· ὁ δὲ τάχιστα αὐτὸν κελεύει τὰ βασιλεῖα προσφθάνειν.

κα'. Καὶ δὴ πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς· Συντρέψονταί ἡμῖν, ὦ μητροπολίτα, εἰς τὴν βουλόμεθα, καὶ πρέσβρὸν σε καταστήσω τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Ὁ δὲ ἐτοιμότατα τὰ προσταχθέντα ποιεῖν ἐπαγγέλλεται. Γνοὺς δὲ ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης Νικηφόρος, προσκαλεσάμενος αὐτὸν, εἶπεν, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει. Ὁ δὲ φησι· Μὴ γένοιτο ἡμῖν, ὦ δέσποτα, τοῦτο, μηδέ τι πράξαι· ἀλλὰ καὶ πρὸς πλείονα πληροφορίαν, τοὺς ἰδιοχείρους μου σταυροὺς ὑπογράφω, τῷ τῆς ὀρθοδόξιας λιβέλλῳ ἐπόμενος. Ὅπερ καὶ τάχιον κατὰ παρουσίαν τῶν συνευρισθέντων ἀγιωτάτων μητροπολιτῶν πεποίηκεν, καθὼς καὶ ἐν χειροτονίᾳ αὐτοῦ ταῦτα ὑπέγραψεν· « Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Ἀντώνιος ἐλάει Θεοῦ μητροπολίτης Σιλαίου, χειρὶ ἐμῇ ὑπέγραψα· Πιστεύοντες εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ὁμοούσιον καὶ ζωοποιὸν Τριάδα, τὰς τιμὰς ἀσπαζόμεθα εἰκόνας. Οἱ μὴ οὕτω φρονούντες ἀνάθεμα ἔστωσαν. Οἱ μὴ οὕτω πιστεύοντες πόρρω τῆς Ἐκκλησίας ἐκδιωχθήτωσαν. Αὕτη ἡ πίστις τῶν ἀγίων· αὕτη ἡ πίστις τὴν οἰκουμένην ἐφώτισε. Οἱ οὖν τολμῶντες μετὰ ταῦτα ἀνατρέψαι τι τῶν ἐνθέσμων τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδει-

δομένων, ἢ εἰκονικὴν ἀναζωγράφειν, ἢ σταυροῦ ἐκτύπωμα, εἰ μὲν ἱερεῖς εἰσι, παντάπασι καθαιρείσθουσιν· εἰ δὲ μοναχοὶ ἢ λαϊκοί, ἀναθεματίζεσθουσιν.» Ὅ δὲ ταῦτα ἐπισφραγισάμενος, ἐξῆλθε τοῦ εὐαγγεῖος πατριαρχεῖου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα πυθόμενος, ἔφησεν ὁ Ἀντώνιος· « Ἐγλευδάσαμεν αὐτοὺς, ὡς δόξαται. » Ὁ τοῦ νέου Μανιχαίου καὶ Περσέφρονος! ὦ τῆς ἀνοίας! ὦ τῆς φρενοβλαθείας! ἐν Χριστιανοῖς Χριστιανίζει· ἐν Ἰουδαίοις Ἰουδαίζει. Καὶ δὴ προκαθεσθέντες οἱ δύο, Ἰωάννης καὶ Ἀντώνιος, ἐκέρσαν τὸν κρατέρα τῶν αἰρετικῶν παφαρμακευμένων οἶνον· καὶ δὴ Γραφὰς θεοπνευστοὺς καὶ ὠφελίμους σπριθιοῦσι κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας, προβαλλόμενοι ἱπικλάστους καὶ ψυχοφθόρους διδασκαλίας, εἰδωλὰ τε τὰς σαδασμίους εἰκόνας βατταρίζοντες.

κβ'. Ὁ οὖν μέγας ἀρχιερεὺς Νικηφόρος ὁ θεοφάντωρ σύνοδον ἁγίων Πατέρων συναθροίσας τὸν ἀριθμὸν σ', καὶ πάντων τὰς ἱερατικὰς τεολὰς ἀμπεχομένων ἐν τῇ μεγάλῃ Σοφίᾳ· τῆς τε πληθύος τῶν ἱερῶν καὶ τῶν μοναχῶν τῆς βασιλίδος πόλεως ὁμοῦ συναθροισθέντων, ἀνελθὼν ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης ἐν τῷ ἄμβωνι, ἀναθεμάτισε τὸν αἰρεσιάρχη, τάδε ἀναθεύων· « Ἀντώνιος τοῦ νέου Ἀρείου, παραπλήσιον Παυλικιανῶν, ἀνάθεμα. » Ὁ λαὸς, ε. Ἀνάθεμα. Ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης φησὶν· « Ἀντώνιος ὁ νέος Ἀρείος δεδεμένος ἐστὶν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκ τῆς ἁγίας ὁμοουσίου καὶ ζωοποιῶ Τριάδος, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ καρυσφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, ἐκ τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἐκ τῶν τριακοσίων δεκαοκτὼ Πατέρων, ἐκ τῶν ἁγίων μεγάλων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ ἀποστολικῶν θρόνων, καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ χειροτονήσαντος αὐτόν· καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες· ὡς Χριστομάχος, ὡς παραβάτης τῶν ἰδιοχείρων σταυρῶν, ὡς ἀποστάτης τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὡς εἰκονοκλάστης, ὡς εἰδωλολάτρης, ὡς Χριστιανοκατήγορος, ὡς Χριστιανοδιώκτης, ὡς ἱεροκτόνος· τῶν ἱερῶν τὸ μῦθος, τῶν πατριαρχῶν ὁ ἐξάγιστος, τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ἡ πρώτη ἀποστασία, ὁ πρόδρομος τοῦ Ἀντιχρίστου, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας ὁ ἀποκαλυφθεὶς ἐν τῷ ἐνεστῶτι καιρῷ. » Ταῦτα τὰ ἐγκώμα τοῦ ἐλεεινοῦ Ἀντωνίου.

κγ'. Τί οὖν ὁ συνεργὸς καὶ συμμέτοχος αὐτοῦ ὁ φερώνυμος πρόδρομος τοῦ Ἀντιχρίστου, οὗ ἐκ τοῦ σώματος ἐκπαρεύεται τῆς βλασφημίας κλίβανος πυρὸς· ὁ ψευδομένης Βαλαάμ, ὁ τῆς ἐγγαστριμύθου μύστης; οἱ δύο τῆς ἐναντίας μοίρας ἐκατόνταρχοι, οἱ νέοι Φαραωνικὸι καὶ ἐπαιδοὶ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς οἱ μαθηματικοί; τί οὖν ὁ λεόντειον εἶδος ἔχων, λεόντεια βρυχώμενος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας; Μιμᾶται τὸν ἀρχηγέτην Διόντα τῆς αἰρέσεως ταύτης, καὶ ὡσπερ εἰκὼς τὸν θεσπέσιον Γερμανὸν, καὶ οὗτος τὸν δοιδίμον καὶ ἀγιώτατον Νικηφόρον τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐξωστράκισε, καὶ πάντες τοὺς κατ' αὐτὸν

A tradita sunt, sive pictas imagines, sive crucis, siquidem sacerdotes sint, prorsus deponantur, sin autem monachi vel laici, anathemati subiciantur.» Hæc Antonius sigillo cum obsignasset, patriarchali domo excedit. De quibus imperatori ex se sciscitanti, ait : « Illusinus eis, o imperator, ut curis liberior sis in illis quæ moliris. O novum Manicheum et Persicæ mentis virum! o dementia! o stoliditatem. Inter Christianos Christianum agit, inter Judæos Judæum. Quamobrem præsesentes ambo Joannes et Antonius, hæreticorum vino medicatum craterem miscuerunt. Ac sane Scripturas divinitus inspiratas et utiles secundum desideria sua pervertentes, commentitias alias inque animorum exitium comparatas proferunt, venerandis imaginibus velut idolis obgnantes

B 22. Magnus itaque præsul divinorumque interpretes Nicephorus, sanctorum ducentorum septuaginta Patrum collecta synodo, cunctisque sacerdotalibus stolis indutis in magno Sophiæ templo, una quoque congregata urbis Augustæ monachorum multitudine, sanctissimus ipse patriarcha consensu ambone anathemate hæresiarcham ferit, hæc verba clapians : « Antonii novi Arii, Paulicianorum affinis, Anathema. » Populus : « Anathema. » Sanctissimus patriarcha dixit : « Antonius novus Arius ligatus est in hoc sæculo et futuro, et super terram, a sancta consubstantiali et vivifica Trinitate, Patre et Filio et Spiritu sancto, a sancto apostolorumque vertice Petro, a duodeno apostolorum collegio, a sanctis trecentis decem et octo Patribus, a sanctis magnis et universalibus synodis, a sanctis magnis patriarchalibus et apostolicis sedibus, et a me qui ipsum ordinavi; cunctique communionis ejus consortes : ut qui Christi hostis sit, qui manu propria affixas cruces pessumdededit, qui a recta fide defecerit, tanquam imaginum effractor, cultor idolorum, Christianorum calumniosus accusator, Christianorum insectator, sacerdotum 642 occisor : sacerdotum et patriarcharum execratio scelestissimus ille est, abominatio desolationis, prima discessio ac defectio, Antichristi præcursor, homo iniquitatis, filius perditionis, qui nunc temporis revelatus est. » Hæc laudes et præconia miserabilis Antonii.

23. Quid igitur adjutor ejus et particeps, ille qui præcursoris, sed Antichristi, nomen habet; ejus ex ore egreditur igneus blasphemiarum clibanus; falsus vastes Balaam, pythoniæ discipulus, adversæ partis ambo tribuni, novi Pharaonis venofici et incantatores Jannes et Mambres²² mathematici? quid Leonis ille speciem gerens, inque Leonis morem adversus Ecclesiam rugiens? Hujus auctorem hæresis imitatur, ac sicut ille divinum Germanum, hic quoque inclytum sanctissimumque Nicephorum patriarchali expellit sede, cunctosque ejus partium sanctissimos episcopos et monachos tormentis et

²² II Tim. III, 3.

exsiliis damnat. Quid igitur? exploso Jacobo prædilecto, ejus in locum exosus etiam ante ortum Esau intruditur. Ascendunt aliunde fures et latrones in ovile Ecclesiæ. Sacrum altare contaminatum fuit. Gaudent rursum Judæi, complosis iterum manibus jubitant: rursus, dum hæc cernunt fieri, superbiunt et insolescunt adversus Christum Dei et Nazarenum, quem affixerunt cruci. Rursus tandem Montanistæ locum occuparunt.

24. Quid igitur Leo, altum velut in silva rugiens fremensque adversus Ecclesiam et Christum ejus? beatam urbem turbis et scandalis replet. Undique suspiria, lamenta, lacrymæ, gemitus discurrerant. Duplex siquidem erat cum animorum, tum corporum interitus. Enimvero sui custodem præsidemque imperii repulerat, dicens: Recede a me, Jesu Rex et Imperator; nolumus vias tuas scire²². Tum in venerandam ejus imaginem quæ in Chalce (seu porta Area) erat²³, lapidibus, stercoribus, et molli luto invadentes, in ejus faciem cum spuissent, disruptam solo dejecerunt. Ac quidem Judæi quondam Samaritanum vocantes et dæmonium habentem, lapidibus illum appetiverunt: ipse vero per medium illorum ibat. Illi vero illis pejora factitabant. Plane « inimicus improperavit Domino, et populus insipiens irritavit nomen ejus²⁴. » Nani ipse Dominus Tiberii Cæsaris manu tenens imaginem dicensque: « Cujus est imago et superscriptio²⁵? » nulla eam violavit injuria: quin etiam debitum tanquam Cæsari reddidit, et censum persolvit. O popule nequam, stulte et insipiens! in quem os aperuistis, et in quem linguam vestram laxatis? at qualia nunc quoque Verbum patitur, quam blasphemias impij onerent et contumeliis; quas sustinet, quia patiens benignusque est: dum vero pii laudibus eum celebrant, patientiam prorogat, ut his quidem poenitentiae spatium concedat, nostrum vero interim desiderium et amorem exploret, num deficiamus in tribulationibus et certaminibus pietatis causa desudandis. Cæterum longe plura his sunt ac lamentis digna, « propter quæ venit ira Dei in filios diffidentiae²⁶, » uti superius

A ἀγιωτάτους ἀρχιερεῖς, καὶ μονάζοντας, βασίλους καὶ ἐξορίαις κατεδίκασε. Τί οὖν; ἐξάγεται Ἰακώβος ἡγαπημένος, ἀντιστάγεται Ἠσαῦ ὁ μεμισσημένος καὶ πρὸ γενέσεως. Ἀναβαίνουσιν ἀλλαγόμενοι εἰ κλέπται καὶ λησται εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ἐκκλησίας. Βεβηλωταὶ τὸ ἅγιον θυσιαστήριον. Πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι χαίρουσι· πάλιν ἀλαλάζουσι μέγα κροτοῦντες τὰς χεῖρας· πάλιν βρονθόουσι καὶ γεγώνωνται κατὰ τοῦ Ναζωραίου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐν ἰσταύρωσιν, ταῦτα δρῶμενα βλέποντες· πάλιν Μωντανισταὶ χώρην ἐλαβόν.

B καὶ μωχόμενος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς ταραχῶν καὶ σκανδάλων τὴν εὐδαίμονα πόλιν ἐμπέλησιν, οἰμωγαὶ τε καὶ θρήνοι καὶ δάκρυα καὶ στεναγμοὶ πανταχόθεν διέτρεχον. Διπλοῦς γὰρ ἦν ὁ θάνατος, ψυχῶν τε καὶ σωμάτων· καὶ δὴ τὸν φύλακα καὶ φρουράρχην τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐπαύσατο, εἰπὼν· Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, Ἰησοῦ βασιλεῦ· ἐξούς σου οὐ βουλόμεθα εἰδέναι. Καὶ τοῦτου τὸν σιδήρεον χαρακτῆρα τὸν ὄντα ἐν τῇ Χαλκῇ, λίθοις καὶ κόπροις καὶ πηλώδεσι μάζαις, ἐμπτύοντες εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, προσέβριπτον, διαβρῆξαντες αὐτὸν εἰς τοῦδαφος. Ἰουδαίοις μὲν ποτε λίθοις αὐτὸν ὑπέβαλον, Σαμαρείταις καὶ δαιμονώντι αὐτὸν ἀποκαλοῦντες, αὐτὸς δὲ διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο· οὗτοι δὲ χεῖρωνα τοῦτων ἑώρασαν. Ὅντως· ἐχθρὸς· ὠνεῖδτε τὸν Κύριον, καὶ λαὸς ἄφρων παρώξυνε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. C Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος τὴν τοῦ Καίσαρος Τιβερίου εἰκόνα ἐν χειρὶ κρατήσας, καὶ εἰρηκώς,· Τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἐπιγραφή αὐτῆς;· οὐκ ἐνύδρισεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀφειλὴν ἀπέδωκεν ὡς Καίσαρι, καὶ τὸν κῆνσον ἐτέλεσεν. Ὁ λαὸς ἄνομος, μωρὸς καὶ ἀσύνετος, ἐπὶ τίνα ἀνοίξατε τὸ στόμα, καὶ ἐπὶ τίνα ἐχαλάσατε τὴν γλῶσσαν ὑμῶν; ἀλλ' οἶα πάσχει καὶ νῦν ὁ Λόγος, παρὰ μὲν ἀσεβοῦντων βλασφημούμενος, καὶ ἀνέχεται τὰ τῆς ὑβρεως· μακρόθυμος γὰρ· παρὰ δὲ τῶν εὐσεβῶν ἐφτημούμενος, καὶ ἀναδύλεται τὰ τῆς μικροθυμίας, τοῖς μὲν ἰσως καιρὸν διδοὺς μετανοίας, ἡμῶν δὲ δοκιμάζων τὸν πόθον, εἰ μὴ ἐκκακοῦμεν ἐν ταῖς· θλίψεσιν, καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι. Καὶ μὲν δὴ τούτων πλείονα καὶ θρήνων ἄξια,· δι' ἃ ἦλθεν ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸν λαὸν τῆς ἀπειθείας,· ὡς ἀνωτέρω δεδῆλωται, καὶ πᾶσιν ἡμῖν πρόδηλα γεγονότα· λιμοί, λοιμοί, σεισμοί, καταποντισμοί, θάνατοι ἐξαίσιτοι, πόλεμοι ἐμφύλιοι, ἐθνῶν ἐπαναστάσεις, ἐμπρησμοὶ ἐκκλησιῶν, ἐρημώσεις χωρῶν καὶ πόλεων, αἰχμαλωσίαι λαῶν ὡσεὶ πρόβατα εἰς σφαγὴν πορευόμενα, μέχρις Αἰθιοπῶν, καὶ Ἰνδῶν, καὶ εἰς Ἀνατολὰς γῆς δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι, νεάνιδες καὶ παρθέναι, πρεσβύτεροι μετὰ τῶν νεωτέρων· καὶ πᾶσα ἡλικία ἀρδρὴν συντετέλεσται.· Οἱ γὰρ πατέρες, φησὶ, φάγουσι τὸν υἱόφρακα, καὶ τὰ τέκνων ὠμοδιόσουσι.· Καὶ πάλιν,· Ἐγὼ, φησὶ Κύριος, ἀπο-

²² Job, xii, 17. ²³ De hac imagine, Vide Greg. epist. 2, ad Leonem Isaurum. ²⁴ Psal. lxxiii, 18.

²⁵ Matth. xxii, 21. ²⁶ Ephes. v, 6. ²⁷ Jerem. iii, 19.

διδοὺς ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τὰ τέκνα ἕως τρίτης ἂν
καὶ τετάρτης γενεᾆς. »

κα'. Ἐπεὶ δὲ ἡ θεία τῆς παντοκρατορικῆς δεξιᾶς
τοῦ Ὑψίστου μάχαιρα τοῦτον διαχειρίσατο, καὶ ὡς
ὄηρα μέγαν εἰς τὴν γαλεάραν αὐτοῦ ἐνέβαλε, κα-
θὼς καὶ ὁ προφήτης λέγει, « Ἰδοὺ ἐπάγω ἐπὶ σὲ
ἀλλοτρίους, λοιμοὺς (11) ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐκκενώ-
σουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν ἐπὶ σὲ, καὶ ἐπὶ τὸ κάλλος
τῆς ἐπιστήμης σου· καὶ στρώσουσι τὸ κάλλος σου
εἰς ἀπώλειαν, καὶ καταδικάσουσι σε· καὶ ἀποθάνῃ
θανάτῳ θαυμασίων ἐν καρδίᾳ θαλάσσης· μὴ λέγαν
ἐρεῖς, Θεὸς εἰμι ἐγὼ ἐνώπιον τῶν ἀναιρούντων σε·
Σὺ δὲ εἰ ἄνθρωπος, καὶ οὐ Θεός. » — « Ὑποκάτω
σου στρώσουσι σοὶ σφῆν, καὶ τὸ κατακλύμμά σου
σκώληξ. Οἱ ἰδόντες σε, θαυμάζουνται ἐπὶ σὲ, καὶ
ἐροῦσιν· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος ὁ παροξύνων τὴν γῆν, ὁ
οἰσίων βασιλεῖς, ὁ θεὸς τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον.
Τὰς δὲ πόλεις αὐτοῦ καθέλει, καὶ τοὺς ἐν ἀπαγωγῇ (12)
σου ἔλυσεν· πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἐκοιμήθησαν
ἐν τιμῇ, ἄνθρωπος ἐν τῇ οἰκῇ αὐτοῦ. Σὺ δὲ ριψήσῃ
ἐν τοῖς ὄρεσιν, ὡς νεκρὸς ἰδεδουλευμένος μετὰ πολλῶν
ἐκκεκνημένων καὶ τεθνηκότων μαχαίραις, κατα-
δαινόντων εἰς ἔξθην. » Ἰνα γινῶσι πάντες, ὅτι Κύριος
κραταῖος καὶ ἰσχυρὸς βασιλεὺς, διαλλάσσει βασιλεῖς
γῆς· παρ' αὐτῷ σωφία καὶ δύναμις· παρ' αὐτῷ κρά-
τος καὶ ἰσχύς, ποιῶν ταπεινοὺς εἰς ὕψος, καὶ ἀπο-
λωλότας ἐξεγείρων, καθιζάνων βασιλεῖς ἐπὶ θρόνων·
διαλλάσσει βασιλεῖς, καὶ καρδίας ἀρχόντων γῆς.
Ποῦ εἰσιν οἱ ψευδομάνταις καὶ ἀπατεῶνες; Ποῦ εἰσιν
οἱ ἐρίκωντα τροπαιοφόροι χρόνοι τοῦ ἐπιχειροφρο-
νος, καὶ μὴ τὸ πολίτευμα ἔχοντος μετὰ τοῦ ἐπουρα-
νίου βασιλέως;

κς'. Τί οὖν ἐ ὁ θανατῶν καὶ ζωογονῶν; ὁ κατάγων
εἰς ἔξθην, καὶ ἀνάγων; ὁ ταπεινῶν καὶ ἀνυψῶν; « Ἐξ-
ήγειρε τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ τὸν φερώνυμον τῆς δυνά-
μεως αὐτοῦ ἀρχιστράτηγον (13), Μιχαὴλ τὸν πρῶτον
καὶ γαληνιώτατον βασιλᾶ, χριστομιμήτως λέ-
γοντα. » Τοῖς ἐν δεσμοῖς, Ἐξέλθετε· καὶ τοῖς ἐν σκό-
τει, Ἀνακαλύψθε. » — « Ἐξάγων παπεδημένους
ἐν ἀνδραῖς, ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας, κατοι-
κούντας ἐν τάφοις. » Πάντα σύνδεσμον ἀδικίας διαρ-
ρήσων, ἀνήγαγεν ἐκ λάκκου ταλαίπωρας τοὺς ἐν
ἀπορίᾳ καὶ θλίψειν, καὶ πικρᾷ δουλείᾳ καταγομέ-
νους· πάσης χαρᾶς καὶ θυμηδίας τὴν Ῥωμαϊκὴν
βασιλείαν ἐνέπλησεν· ἔδωκε γὰρ ὁ Κύριος χρηστό-
τητα, καὶ ἡ γῆ ἡ ἀνθρώπος βλάστανει τὰ ἀγαθὰ,

Et iterum : « Ego, dicit Dominus, reddens peccata
patrum in filios, usque ad tertiam et quartam ge-
nerationem ». »

25. Posthaec autem divinus Altissimi dexteræ
cuncta regentis tenentisque gladios, virum per-
emit, inque muscipulam suam veluti grandem
bestiam conjecit, quemadmodum etiam propheta
ait : « Ecce inducam super te alienos, pestes de
gentibus, et evaginabunt gladios suos super te, et
super pulchritudinem scientiæ tuæ : et sternerent
decorem tuum in perditionem : et deponent te, et
mories morte vulneratorum in corde maris.
Namquid loquens dices : Deus ego sum, in con-
spectu interficientium te? Tu vero homo es, et non
Deus ». » — « Subter te sternerent lineam, et ope-
rimentum tuum vermis. Videntes te mirabuntur
super te, et dicent : late homo qui irritabat ter-
ram, qui concutiebat reges, qui ponebat orbem
universum desertum. Porro urbes everit, et qui
fuerant abducti non solvit, omnes reges terre
dormierunt in honore, homo in domo sua. Tu au-
tem projicieris in montibus, sicut cadaver abomi-
natum cum multis confossis, et gladiis interfectis
descendentibus in infernum ». » Ut sciant omnes,
quia Dominus fortis est et potens, qui reges terræ
alios pro aliis mutat. Apud eum est sapientia et
virtus; apud eum potestas et fortitudo : qui humi-
les sublime tollit, et eos qui perierant, exsuscitat.
In solis reges statuit : mutat corda principum
terræ ». Ubinam falsi vates et impostores? ubi
triginta annorum inelyta tropæa hominis illius
terrena sapientis, qui nullas cum celesti Rege
vitæ rationes communes autæ conversationem
haberet?

26. Quid igitur ille « qui mortificat et vivificat,
qui deducit ad inferos et reducit, qui humiliat
et subleat »? « Suscitavit in imperio suo, man-
suetissimum serenissimumque, qui celestis militiæ
principis nomen habuit, Michaelē augustum; qui
Christum æmulatus, dixit : « His qui in vinculis
erant : Exite; ac qui in tenebris : Revelamini ». »
— « Educens vinctos in fortitudine : similiter eos
qui exasperant, qui habitant in sepulchris ». » Qui
disrupt omne vinculum iniquitatis : eduxit de lacu
miseriæ » eos qui relegati et in angustiis et amara
servitute detenti erant : omni gaudio et jucunditate
imperium Romanum replevit. Dedit enim Dominus
benignitatem, et terra nostra florescens, bona ac

¹¹ Deut. v, 8. ¹² Ezech. xxvii, 7-9. ¹³ Isa. xiv, xi, 16-19. ¹⁴ Job xii, 21. ¹⁵ I Reg. ii, 6. ¹⁶ Isa. xlix, 9. ¹⁷ Psal. lxxv, 7. ¹⁸ Psal. cxviii, 3.

NOTÆ.

(11) Bene Combessius, pro λοιμοὺς posuit λι-
μοῦς, ut LXX habent. Quod et pestes et pestilentes
significat.

(12) Hoc verius quam quod Biblia Græca vulgo
habet, ἐπαγωγῇ. Nam vox Hebr. עֲרִיצָה captivos
significat.

(13) Lego, Τοῦ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀρχιστρα-
τήγου. Ille porro Michaelis lenitate jactitat, ad
diminuendum Theophili animum. De quo tamen

auctor Vitæ Theodori Grapil hæc scripsit : Ἀλη-
θείαις οὐδὲν τοῦ προλαβόντος ἦσαν τὴν δυναστείαν,
περὶ τὸν διωγμὸν ἦσαν ἦν. Nihil re ipsa superiore
Leone impietate minor : persecutione paulo remis-
sior. A quo tamen Theodorus cum fratre civitate
pulsus est. Judæorum magis quam fidelium amicus
fuit. Legendi Logotheta et continuator Vaticanus,
cum æqualibus ipsi Συνογράφοις, Nicephori, Theo-
dori Studiti, Joannici, c.c.

fructum suum **644** præfert ⁴⁶. Dextera Domini A
fecit virtutem; dextera Domini exaltavit illum ⁴⁷.
multitudine gloriæ suæ contrivit adversarios ⁴⁸.
Quid ergo pacis studiosissimus ac mitissimus im-
perator? In idipsum in pace dormivit ⁴⁹: et erit in
pace sepultura ejus. Obvius enim est habiturus,
qui faciunt misericordiam in judicio, nam et super-
exaltat misericordia judicium ⁵⁰.

27. Quia vero is qui in brachio suo cornu salu-
tis erigit populo suo, ejus ex radice imperii ger-
men in solii ipsius præparationem suscitavit. Te
scilicet magnum et a religiositate rite nuncupatum
imperatorem, in potentia salutis dexteræ suæ:
imperium potens, forte, et nobile in manu tua,
conservate a Deo domine, tradidit, universorum
dominator et herus. Aspice, quæso, ad antiquas piis-
simorum ac fidelium imperatorum generationes, B
quomodo claritas eorum et magnificentia immor-
talis maneat. In pace sepulsi sunt, et sepulcra eo-
rum revirescunt in locis suis ⁵¹. Illis Dominus im-
perabit, quia animæ ipsorum in manu Dei sunt.
Piissimum imperatorem Constantinum, beatæ He-
lenæ filium, imitare, qui totos triginta quatuor
annos omni pietate et morum honestate clarescens,
Barbaras omnes gentes sibi subjecit. Eo vir iste
sacerdotes et monachos, Deumque in primis amore
prosequebatur, ut ipsum ferant oblatos aliquando
sibi adversus illos criminationum libellos in ignem
mox coniecisse, hæcque verba inclytum imperato-
rem addidisse: « Ego si sacerdotem monachorumve C
aliquem sceleris quidpiam patrantem offenderem,
mea ipse explicata chlamyde illum obtexero. »
Quis ergo inter Imperatores sancto isto principe
religiosior et clementior exstitit, affectuque ad mi-
serationem proniore.

28. Vestigia preme magni illius pietatis jubaris,
Theodosii religiosi imperatoris, orthodoxæ fidei
stemma præfulgentis. Num hic quoque sic Christi
amans, sicque affectus erga monachos fuit, qui cum
in Occiduis partibus, Maximo tyranno bellum mo-
vente, ingenti angustia teneretur, ob ingruentia
triginta hostium millia, ad sanctissimum quemdam
monachum, qui in monte agebat, miserit, rogans ut
sibi apud Deum adjutor precibus suis fieret. Dona-
tus hic vocabatur. Tum sanctissimus Deoque ple-
nus monachus, futuro eventu divinitus præcognito,
cilicinam tunicam, palliumque et cucullum atque
baculum ad imperatorem mittit. Quibus magnani-
mus princeps, cum gaudio et fide susceptis, bona
spe concepta ea osculatus induit, et hastæ loco
baculum manu tenens, equum conscendit. Cum
ecce divina quædam angelorum acies in igneis
equis discurrens mox præsto fuit, qui rebus in
contrarium versis, hostes penitus in scrobes suas

καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς· ἡ δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύνα-
μιν· ἡ δεξιὰ Κυρίου ὑψώσας αὐτὸν, καὶ τῷ πλήθει
τῆς δόξης αὐτοῦ συνέτριψε τοὺς ὑπεναντίους. Τί οὖν
ὁ εἰρηνικώτατος καὶ πραότατος βασιλεὺς; Ἐπὶ τῷ
αὐτῷ ἐν εἰρήνῃ κοιμῆται, καὶ ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ
ταφή αὐτοῦ· συναντήσεται γὰρ τοῖς ποιοῦσι τὸν.
Ἐλεον ἐν κρίσει· καὶ κατακαυχᾶται καὶ ἔλεος κρί-
σεως.

κζ'. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἐγείρων κέρας σωτηρίας τῷ λαῷ
αὐτοῦ ἐν βραχίονι αὐτοῦ, ἀνέστησεν ἐκ τῆς βίβης
αὐτοῦ φυτὸν βασιλείας ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ θρό-
νου αὐτοῦ, σὲ τὸν μέγαν καὶ φερώνυμον τῆς θεο-
φιλίας ἀνακτα, ἐν τῇ δυναστείᾳ τῆς σωτηρίας τῆς
δεξιᾶς αὐτοῦ. Βασιλείαν κραταίαν, ἰσχυράν, καὶ ἐν-
τιμον ἔδωκεν ἐν τῇ χειρὶ σου ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης B
καὶ Κύριος, θεοστρίκτε δέσποτα. Ἐμβλεψὼν εἰς
ἀρχαίς γενεᾶς τῶν εὐσεβεστάτων καὶ πιστῶν βασι-
λέων, πῶς ἡ δόξα καὶ ἡ εὐπρέπεια αὐτῶν ἀταλεύτη-
τος ὑπάρχει. Ἐτάφησαν ἐν εἰρήνῃ, καὶ οἱ τάφοι αὐ-
τῶν, καὶ τὰ ὅσῃ αὐτῶν ἀναθάλλει ἐκ τοῦ τόπου.
αὐτῶν, καὶ βασιλεύει αὐτῶν Κύριος, ὅτι αἱ ψυχὰς
αὐτῶν ἐν χειρὶ αὐτοῦ εἰσι. Μίμησαι τὸν εὐσεβῆ καὶ
φιλόθεον βασιλέα Κωνσταντῖνον, υἱὸν τῆς μακαρίας
Ἑλένης, ἐν ὅλοις λδ' χρόνοις διαπρέψαντα ἐν πάσῃ εὐ-
σεβείᾳ καὶ σεμνότητι, πάντα τὰ φύλα βάρβαρα ὑπο-
πύδων τῶν ποδῶν αὐτοῦ ὑποτάξας· ὥστε τοσοῦτον
ἦν φιλοῖεργος καὶ φιλομόναχος ὁ ἀνὴρ εὖτος καὶ
θεοφιλής, ὅτι ἐρ' φασιν ἐν μιᾷ κατηγόρων ἐπιδωτάν-
των πιττάκια κατ' αὐτῶν, ταῦτα μὲν [γάρ] εὐθύς
καῦσαι, φῆσαι δὲ οὕτως ὁ αἰοίδιμος βασιλεὺς, ὅτι περ
« Ἐὰν εὖρω, φησὶν, ἱερέα ἢ μοναχὸν ἐν τινὶ παρα-
πτώματι, ἐγὼ αὐτὸς τὴν χλαμύδα μου ἤπλωσα ἂν
καὶ ἐσκέπαζον αὐτόν. » Τίς ἄρα θεοσεδέστερος, ἢ
φιλάγαθος καὶ συμπαθητικώτερος ἐν βασιλεύσει τοῦ
ἀγίου τούτου;

κη'. Ἰχνηλάτησον τὸν μέγαν τῆς εὐσεβείας λαμ-
πτήρα Θεοδόσιον τὸν εὐσεβῆ βασιλέα, πίστεως ὀρθο-
δόξου στέμματι κατηγλαϊσμένον· ὥστε τοσοῦτον ἦν
καὶ οὗτος φιλόχριστος καὶ φιλομόναχος, ὅτι περ διὰ
τὸν τοῦ τυράννου Μαξιμίνου^d πόλεμον ἐν τοῖς Ἑσπε-
ρίοις μέρεσιν ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ συσχεθεὶς ἐν τῇ τῶν
πολεμίων πληθούτ' τριακοσίων χιλιάδων, ἀποστέλλει
ἐφ' ἐνὶ τῶν ἐν τῷ ὄρει ὀσιωτάτων μοναχῶν, παρα-
καλῶν αὐτὸν εἰς εὐχῆς συμμαχίαν ἐπικουρῆσαι αὐ-
τῷ. Δύνατος δὲ τοῦνομα αὐτῷ. Ὁ δὲ ἀγνώτατος καὶ
θεοφόρος μοναχὸς θεόθεν προγνοὺς τὸ μέλλον, ἀπο-
στέλλει αὐτῷ τῷ βασιλεὶ τὸν τρίχινον αὐτοῦ χιτῶνα
καὶ τὸ ἐπώμιον, καὶ τὸ κουκούλλιον, καὶ τὴν βακτη-
ρίαν αὐτοῦ. Ὁ δὲ μεγαλόψυχος καὶ εὐέλπης βασιλεὺς
περιχαρῶς μετὰ πίστεως δεξάμενος ταῦτα, καὶ περι-
πτυξάμενος, καὶ ταῦτα ἐνδυσάμενος, τὴν δὲ βακτη-
ρίαν ἀντὶ δόρατος κατασχών, ἐφιππος γίνεται. Καὶ
δὴ τις θεία ἀγγελικὴ στρατιὰ ἐφ' ἵπποις ἱπτάμενοι
ἐφίστανται, καὶ τοὺς πολέμους ἄρδην ἐν τοῖς βοθύ-

⁴⁶ Psal. lxi, 7. ⁴⁷ Psal. cxvii, 16. ⁴⁸ Exod. xv, 7. ⁴⁹ Psal. iv, 9. ⁵⁰ Jac. ii, 13. ⁵¹ Eccli. xlii, 14.

VARIAE LECTIOES.

^d Legendum forsā, Μαξίμου.

νοις ἐν οἷς ὤρουσαν ἐν παγίδι θηρευτῶν, ἀντιστρεπτικῶς ἐκείτω κατέβαλον· τὸν δὲ τύραννον ἐν τῇ μεγάλῃ λαφύρᾳ οἱ σατράπαι ζῶντα χειρωσάμενοι, τοῖς ποσὶ τοῦ βασιλέως προσέφερον. Τί τοῦτο τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὑψηλότερον; ὃς κατηξίωται ἀγγελικὰς στρατιὰς συλλήπτορας· αὐτῷ γενέσθαι, οὐχὶ καὶ οὗτος εὐσεβὴς ἦν, προσκυνητὴς τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ τῆς Χριστοῦ εἰκόνης; Ἐρευνήσον, καὶ ἴδε τὰ ἱερὰ αὐτοῦ ἀναθήματα, τὰς ἱερὰς ἑνδυτάς, τὰ ἱερὰ σκεύη. Ὑψάφησον, καὶ ἴδε τὸν μέγιστον αὐτοῦ δίσκον, εἰς ὃν περ ἐγκαυστικοῖς καλιεργήμασιν ὁ μυστικὸς τοῦ Χριστοῦ δειπνῶς μετὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἐγκεκάλυπτο· ὃν περ ἱερὸν δίσκον Θεόδωρος ὁ οἰκονόμος τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ψηφισθεὶς ἀρχιεπίσκοπος τῆς Συράκουσων πόλεως ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς βασιλίδος πόλεως· καὶ ὃς οὗτος ὁ Θεόδωρος ποιήσας τὸ θέον αὐτοῦ ἰδιόχειρον, τέθεικεν αὐτὸ ἐν τῷ δίσκῳ· καὶ φησιν Ἀντώνιος· Εἰ πληροφορεῖς ἡμεῖς, καὶ ὁμόφρων ἡμῶν εἶναι βούλει, πάτησον αὐτὸν τοῖς ποσὶ σου. Ὁ δὲ τῷ πόδι τῆς φιλαρχίας θαλγόμενος, ἐτοιμώτατα ἀναιδῶς καὶ ἀνευρυθρίστως αὐτὸν κατεπάτησεν. Ὡς τῆς ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν οὐχὶ ὁ Θεὸς ἐπιζητήσει ταῦτα; καὶ πάντως· ὅτι ἐπτάκις ἐκδεδίχεται Κάιν, ἐκ δὲ Λάμεχ, ἐβδομηκοντάκις ἐπτά. Οὕτως ἄρα πρέπει τοῖς ἀρχιερεῦσι τῆς βασιλείας τῶν Χριστιανῶν. Τί οὖν ὁ δύστηνος Θεόδωρος; Ἡσυχίας τῆς ἀείας, θανάτῳ ἄνωγ' ὁσούνητος γεγονώς.

κθ'. Μίμησαι, θεοειδέστατα δέσποτα, καὶ τοὺς μετέπειτα βασιλεῖς, Ἀρκάδιον καὶ Ὀνώριον καὶ Θεόδωσιον, Λέοντα καὶ Μαρκιανόν, καὶ τοὺς κατ' αὐτοὺς θεοσεβεῖς βασιλεῖς· πάντες γὰρ ὁμόφρονες καὶ θεόφρονες. Ἄφες τοὺς νενεκρωμένους ἐν ἀσεβείᾳ βασιλεῖς θάψαι, καὶ κλαῦσαι τὰς αὐτῶν νενεκρωμένας ψυχάς· οἱ γὰρ τῶν ἀδικουμένων στεναγμοὶ, τῶν ἀδικούντων κλάσις γίνεται. Ἐννόησον καὶ ἴδε τῶν βεδιωκῶτων βασιλέων καὶ ἀρχόντων τὴν παράδοξον, πῶς ὡς ἐνύπνιον ἐκπασσῶν παρήλθον. Ὅτε ἰδούκουν εἰς τέλος κατεστηρίχθαι, τότε εἰς τέλος ἀπώλοντο. Ἀσεβῶν γὰρ καταπιπτόντων, δίκαιοι ἐκφοδοὶ γίνονται. Τί οὖν καὶ σὺ ἀγαθὸς δέσποτα, εἰ καὶ ζῆς, καὶ διαμένεις, καὶ βασιλεύεις ἐν ὅλοις ἡκατὸν ἔτεσιν, οὐχὶ μετὰ ταῦτα ἀποθάνεις ὡς οἱ πατέρες σου; Μικρὸς καὶ μέγας, οὐκ ἔστι θεράπων οὐ δεδοικώς τὸν Κύριον αὐτοῦ. Μία γὰρ εἰσοδος εἰς τὸν βίον, ἕξοδος ἴση· οὐδεὶς γὰρ τῶν βασιλέων ἔσχατον γενέσεως ἀρχὴν· ἐπιβλέψον ἐπὶ τὴν προεὐχὴν τῶν ταπεινῶν, καὶ μὴ ἐξουθενώσης τὴν δέησιν αὐτῶν· οἰκτείρησον τὰς Ἐκκλησίας σου, καὶ πανθούνητος παραμύθησαι· τοὺς ἐν θλίψει παρακάλεισον. Παῦσον τὰ σχίσματα τῶν Ἐκκλησιῶν· σέβει τὰ φρυάγματα τῶν κακοδόξων εἰκονοκλαστῶν· τὰς τῶν αἰρέσεων ἡπαναστάσεις ταχέως κατάλυσον ἐν τῇ δυνάμει τῆς δικαίας βασιλείας σου, καὶ τῷ βραχίονι τῆς εὐσεβείας σου. Τοὺς αἰχμαλώτους ἀνακάλεσαι, τοὺς ἐσκορπισμένους ἐπισυνάγαγε, καὶ σύναψον τὴν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκ-

A fecerant, venatorum more compulserunt. Tyrannus ipse ingentis spoliū loco vivus captus a satrapia, ad pedes imperatoris allatus fuit. Quid ea sublimius expeditione sanæ mentis homines cogitare queant? qui angelicas acies belli socias habere mernit, num veræ pietatis tenax, qui Trinitatis 645 cultor et imaginis Christi venerator erat? Exquire, et vide sacra illius donaria, sacras tunicas, sacra vasa. Contrecta, et inspicere magnum ejus discum in quo mystica Christi cum duodecim apostolis cœna eleganti arte encusto cœlata erat. Quem sacrum discum Theodorus sanctorum apostolorum œconomus, ab Augustæ urbis archiepiscopo Syracusarum archiepiscopus ordinatus: Theodorus, inquam, cum schedam propria conscriptam manu in discum misisset, dicente Antonio: Si nobis fidem facis, ejusdemque nobiscum esse sententiæ vis, ipsum pedibus tere: ille præsulatus desiderio ebrius, impudenter nullaque verecundia actutum eum conculcavit. O Christi Jesu patientiam, longamque mansuetudinem! Quid igitur? Nonne Deus requireret ista? omnino sane. Nam Caini ultio septies acta est: ex Lamech vero septuagies septies¹¹. Ita nimirum Christianorum imperii episcopos decet. Quid igitur, infelix Theodorus? frustrato voto dignitate privatus fuit, immatura et acerba e vivis ereptus morte.

29. Emulare, religiosissime domine, alios etiam qui secuti sunt imperatores, Arcadium, Honorium, Theodosium: Leonem item et Marcianum, horumque similes religiosos principes. Omnes enim eodem sensu addicti Deo fuero. Sine imperatores qui in impietate mortui sunt, sepelire et lugere mortuas animas suas. Eorum enim qui patienter injuriam gemitus, illorum a quibus male vexati sunt, supplicium sunt. Cogita et vide superioris ætatis imperatorum atque principum vitam, quomodo velut somnium avolans transierunt. Cum res ipsorum constabilitate omnino viderentur, tum prorsus perierunt. Quippe cadentibus impiis, justis pavore tremunt. Quid igitur? Tu quoque, optime princeps, vel si totos centum annos in vivis superstes fueris, rerumque potiaris, numquid non posthac sicut Patres tui morieris? Non est famulus parvus et magnus qui non timeat dominum suum. Unus quippe in vitam ingressus et par exitus est. Nullus enim unquam imperatorem ortus sui aliud initium nactus est. Respice in preces humilium, et ne spreveris petitionem eorum. Misereat te Ecclesiarum tuarum: lugentes consolare: solamen afferis qui in tribulatione sunt: Ecclesiarum schisma tolle: superbos effractorum imaginum, qui pessime sentiunt, fremitus comprime: insurgentes hæreses in fortitudine justī imperii tui, inæque pietatis brachio quantocius destrue, captivos revoca, dispersos congrega, sanctamque catholicam et

¹¹ Gen. iv, 24.

apostolicam Ecclesiam in unum charitatis vinculum in altam recte sinceræque fidei pacem conjunge. Quandiu apud omnes Christianos Romani²² imaginum effractores et hæretici audient? Excita potentiam pietatis tuæ, et miserere populi tui qui dispersus dissipatusque est, sicut oves quæ perierunt domus Israel. Quam miserandum hoc spectaculum! nulla quies furoris quo inimicus adversus sanctam Salvatoris imaginem debacchatur. Implacabile bellum est adversarii in sanctæ Dei Matris effigiem. Irreconciliabile est odium eorum, qui sanctos Christi persequuntur. Quam multi imperatores Ecclesiam **646** impugnaverunt! Quam multi eam oppressere tyranni! Quanquam tantisper quidem illis facta licentia est: at portæ inferi non prævaluerunt adversus eam²³.

30. Licet vero ex sanctis Patribus scripto traditæ demonstrationes quibus pia dogmata stabiliantur, potuerimus afferre, hand tamen e re nostra esse duximus, eductam a Deo regalis vestræ solertie sapientiam eo adurgere: verum, pro eo ac divinus sermo admonet²⁴, obsecrantium more placidissimeque officii nostri partes implemus, ne substracto sermone tanquam minime probati condemnemur. Nunquam enim sub superioribus imperatores ipsi nobis consuevimus ut faceremus, aut admonere et obsecrare cessaremus, velut dominos, herosque, et patres ac fratres, ne silentio nostro Dei facturam faceremus. Attamen ut amplius certiusque orthodoxam fidem astruamus: quemadmodum a principio olimque et hactenus pura et impolluta Christianissima pietas secundum apostolicas confirmatasque a Deo traditiones, in cunctis Ecclesiis honeste ut Deum decet, nihilque a Domino dissidendo, venerabilium colendarumque imaginum ornatus fulget, easque in picturis et musicis operibus, in parietibus et tabellis atque vasis sacris, pari honore et veneratione ac vivificæ crucis figuram divinaque Evangelia amplectimur et exosculamur: ita nempe, ut cultum hunc et honorem ipsismet primigeniis exemplaribus adhibeamus; Basilio Magno dicente²⁵, honorem imaginis ad exemplar transire.... Quanto deterius supplicium merebitur, qui Dominicam imaginem Christi, a quo ipsa quoque crux sanctificata fuit, aspernatur et abnuit? tanquam enim perfectus desertor, atque a Christiani nuncupatione extraneus, æternæ damnationi erit obnoxius. Quamobrem ad ejus quam definivimus, divinæ doctrinæ probationem et confirmationem, venerandam insuper sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ, Verbique Dei ex ea incarnati et infantis imaginem, velut fidei gloriationem et coronam decoris, sceptrumque regium in capite confirmati a Deo et sincerissimi rectæ fidei libelli confessionis nostræ expressimus, ut divinæ vestræ eruditæ a Deo majestati, divinum ac cælestem orthodoxæ fidei universæ diœcesis Orientalis sensum

κλησίαν, εἰς ἓνα συνοῦσμον ἀγάπης, εἰς βαθεῖαν εὐρήνην τῆς ὀρθοδόξου καὶ ἀκραιφνεστάτου πίστεως. Ἔως πότε παρὰ πάντων τῶν Χριστιανῶν οἱ Ῥωμαίων παῖδες εἰκονοκλίσται καὶ αἱρετικοὶ ὀνειδίζονται; Ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν τῆς εὐσεβείας σου, καὶ οἰκτείρησον τὸν λαόν σου, τὸν διεσχορπισμένον καὶ διεσπαρμένον, ὡς ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ. Τί τοῦτο τὸ ἐλαυνὸν ἔραμα; ἀκατάπαυστος ὁ θυμὸς τοῦ ἀντιπάλου διαβόλου κατὰ τῆς ἀγίας εἰκόνης τοῦ Σωτῆρος. Ἀσπονδὸς ὁ πόλεμος τοῦ ἀντικειμένου κατὰ τῆς ἀχράντου μορφῆς τῆς θεομήτορος. Ἀκατάλακτος ἔχθρα ἡ πρὸς τοὺς ἀγίους Χριστοῦ. Πόσοι βασιλεῖς ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν; πόσοι τύραννοι κατεδυναστεύσαντο; ἀλλὰ εἰ καὶ μικρὸν παρεχωρήθησαν, ἀλλὰ πῶλαι ἔδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.

Β. Πολλὰς μὲν γὰρ Γραφικὰς ἀποδείξεις εὐσεβῶν δογμάτων τῶν ἁγίων Πατέρων ἔχοντες γράφειν, οὐ δέον ἔστιν ἡμῖς τὴν τῆς βασιλικῆς ἀγχινοίας θεοδιδάκτον σοφίαν ἐκδιᾶζειν· ἀλλὰ, κατὰ τὴν θεῖον λόγον, παρακλητικῶς καὶ εὐμενιστάτως ἐκπληροῦμεν, ἵνα μὴ τῇ ὑποστολῇ τοῦ λόγου, τὸ μὴ εὐδοκιμεῖσθαι καταχρηθῶμεν. Οὐδέποτε γὰρ ἡμεῖς καὶ ἐπὶ τῶν προδεδηκῶτων βασιλέων σεσωπήκαμεν, νοουθετοῦντες, παρακαλοῦντες ὡς κυρίους, ὡς δεσπότης, ὡς πατέρας, ὡς ἀδελφοὺς, ἵνα μὴ θεὸν ζημιωθῶμεν διὰ τῆς ἡσυχίας. Πρὸς δὲ περισσοτέραν πληροφορίαν καὶ ἀσφαλεστέραν βεβαίωσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καθὼς καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνωθεν μέχρι τῆς δεῦρο ἡ καθαρὰ καὶ ἁμωμὸς Χριστιανικωτάτη εὐσέβεια, κατὰ τὰς ἀποστολικὰς καὶ θεοκηρύκτους παραδόσεις ἐν πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις θεοπρεπῶς καὶ εὐσχημόνως καὶ εὐπαρέδριος Κυρίῳ, ἡ τῶν σεπτῶν καὶ σεβασμίων εἰκόνων εὐχοσμία διαλάμπει ἐν ἱστορίαις καὶ μουσουργήμασιν, ἐν τοῖς καὶ πῖναξιν καὶ ἱεροῖς σκεύεσιν, τιμῇ καὶ σεβασμιότητι ἐπίσης τῷ τύπῳ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ, καὶ τῶν θεολέκτων Εὐαγγελίων καταπαζόμεθα· τὸ σέβας καὶ τιμὴν τοῖς πρωτοτύποις ἀπονέμοντες κατὰ τὸν μέγαν Βασιλεῖον· ὅτι ἡ τοῦ εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει.... Πόσῳ μᾶλλον χεῖρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὴν δεσποτικὸν Χριστοῦ χαρακτῆρα τοῦ καὶ τὸν σταυρὸν ἁγιάζοντος ὁσίων, ἡ ἀπιναινόμενος; ὡς τέλειος ἀποστάτης, καὶ ἀλλότριος τῆς Χριστιανικῆς προσηγορίας, ἐνοχος καὶ ὑπόδικος ἔσται αἰωνίου κατακρίσεως. Διὸ δὴ πρὸς ἀπόδειξιν καὶ βεβαίωσιν τῶν παρ' ἡμῖν διδογματισμένων θεοπνεύστων λόγων, καὶ τὸν σεβασμιὸν χαρακτῆρα τῆς παναγίας θεομήτορος Μαρίας, καὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς σαρκιωθέντος καὶ νηπιῶσαντος Θεοῦ Λόγου, ὡς καύχημα πίστεως καὶ στέφανον κάλλους, καὶ σκήπτρον βασιλικὸν ἐν τῷ κεφαλῷ τῆς ἡμετέρας ἐμολογίας τοῦ θεοκυριῶτος τῆς ὀρθοδόξου ἀκραιφνεστάτου τόμου ἐνετυπώσαμεν, δεικνύντες πρὸς τὴν θεοφῶρον ὁμῶν θεοδιδάκτον βασιλείαν, τὸ ἐνθεον καὶ οὐράνιον φρόνημα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως πάσης ἀνατολικῆς διοικήσεως, κατὰ τὸν θεῖον λόγον· εἰ Δίδου σοφῶς ἀφορμὴν, καὶ σοφῶς

²² Id est Constantinopolitani. ²³ Matth. xvi, 18.

²⁴ 1 Tim. ii, 1, 2. ²⁵ Lib. De Spiritu sancto cap. 27.

τερος ἔσται· γνώριζε δικαίῳ, καὶ προσθήσει τὸ δι-
χρισθαι. 1

λα'. Ἐπόμενοι τῷ ὄρῳ τῶν Θεοφόρων Πατέρων
τοιῆδε πεφρονηκότων καὶ Θεοπιστῶντων κατὰ τὰς
ἀποστολικὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἀρχαῖα ἔθη τῶν Ἐκ-
κλησιῶν, οὕτως πιστεύοντες εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ὁμοού-
σιον καὶ ζωοποιὸν Τριάδα, τὰς τιμὰς εἰκόνας ἀσπα-
ζόμεθα· οἱ μὴ οὕτω φρονούντες, ἀνάθεμα ἔστωσαν·
οἱ μὴ οὕτως ὁμολογοῦντες, πόρρω τῆς Ἐκκλησίας
ἐκδιωχθήτωσαν. Αὕτη ἡ πίστις τῶν ἀποστόλων·
αὕτη ἡ πίστις τὴν Ἐκκλησίαν ἐφώτισε· τοὺς οὖν
τολμῶντας ἐτέρως φρονεῖν, ἢ ἀνατρέπαιν τι τῶν ἐν-
θέσμως τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένων, ἢ σταυροῦ
ἐκτύπωσιν, ἢ εἰκονικὴν ἀναζωγράφωσιν, ἢ ἄλλοτιοῦν
τῶν ὄντων ἐν τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένων
κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἔθη τῶν Πατέρων καὶ τῶν εὐσεβῶν
καὶ πιστῶν βασιλέων, εἰ μὴ ἱερεῖς εἰσι, παντάπασι
καθαίρειται ὑποβάλλεσθαι καὶ ἀναθεματίζεσθαι, εἰ δὲ
μονάζοντες καὶ λαϊκοὶ εἰσι, τῷ αὐτῷ ἀναθήματι κατα-
κρίνεσθαι, καὶ τῆς θείας κοινωνίας ἀφορίζεσθαι.
Ταῦτα ὀρίζομεν τῇ καλεῖσθαι καὶ αὐθεντῇ τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔθετο πρόσταγμα,
καὶ οὐ παρελεύσεται· τοῦ κλεισαντοῦ τὴν ἀδυσσον,
καὶ σφραγισαμένου αὐτὴν τῷ φοβερῷ καὶ ἐνδόξῳ
ὀνόματι αὐτοῦ· εὐλαδεῖσθω πᾶσα ἡ γῆ ἀπὸ προσ-
ώπου αὐτοῦ, ὅτι φοβερός ἐστι, καὶ τίς ἀντιστήσε-
ται αὐτῷ; καὶ, « φοβεῖσθαι τὸ ἐμπνεῖν εἰς χεῖρας
Θεοῦ ζῶντος; » ὅτι πᾶσα ἡ πνοὴ καὶ κτίσις ἐν τῇ
χερὶ αὐτοῦ περιεβλήπται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ,
βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία αὐ-
τοῦ ἐν πάσῃ γενεᾷ. Δόξα τῇ παναγίᾳ Τριάδι τῷ Θεῷ
ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A significaremus, juxta atque Scriptura monet : « Da
sapienti occasionem, et sapientior erit : indica
justo, et adjiciet ut accipiat ».

31. Sequentes itaque definitionem et regulam
divinorum Patrum, qui secundum apostolicas tra-
ditiones et Ecclesiarum mores talia promulgarunt
saueruntque, sic credentes in sanctam, consuli-
stantialem ac vivificam Trinitatem, venerandas
imagines amplectimur. Qui aliter sentiunt, ana-
thema sint. Qui non ita profitentur, procul ab Ec-
clesiis exagitantur. Hæc apostolorum fides. Hæc
fides Ecclesiam illustravit. Qui igitur aliter sentire
ausi fuerint, vel eorum aliquid evertere quæ legi-
time Ecclesiæ tradita sunt, aut crucis figuram, vel
pictas imagines, seu quidpiam aliorum quæ secun-
dum antiquos Patrum religiosorumque ac fidelium
imperatorum mores 647 in Ecclesia constituta
sunt : siquidem fuerint sacerdotes, amissi omnino
gradus pœnæ atque anathemati subiaceant : sin
monachi et laici, eidem sint anathemati subjecti,
et communione priventur. Hæc Salvatoris nostri
Jesu Christi præcepto et auctoritate decernimus,
qui præceptum posuit et non præteribit : qui clau-
sit abyssum²⁷, tremendoque suo et glorioso no-
mine obsignavit. Vereatur omnis terra a facie
ejus, quia terribilis est, et quis resistet ei? et
« horrendum est incidere in manus Dei viven-
tis »²⁸ : « quippe cujus manus spiritum omnem et
creaturam comprehendat, et cujus regnum, re-
gnum omnium sæculorum et dominatio ejus
in omni generatione. Gloria sit sanctissimæ
Trinitati Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen.

²⁷ Prov. ix, 9. ²⁸ Psal. cxxviii. 6. ²⁹ Hebr. i, 3.

ADMONITIO.

Opuscula duo de azymis sancti Joannis Damasceni nomine inscripta in codicibus manu
exaratis reperiuntur. Primum, quod brevius est et alterius compendium, suppeditavit mihi
vir doctissimus meique amantissimus R. admodum Pater D. Bernardus de Monfaucon ex cod.
monasterii Remensis S. Remigii, n. 521. Alterum autem habet codex Regius 2982, cum præ-
fixo Joannis Damasceni nomine, ex quo Combesisius noster pauca excerpserit et recitavit in
adnotatione 6 in secundam Invectivam Isaacii Armenorum catholici, t. II Auctarii Biblioth.
PP. Græc. Verum ex alio codice Reg., n. 2935, didici, secundi hujus opusculi parentem ge-
nuinum esse Meletium quemdam, de quo cæteroqui nihil mihi hactenus compertum fuit. Id
prologus, quem idcirco non omittendum putavi, et cujus auctor non indicatur, diserte signi-
ficat. Quin etiam Joanni Damasceno neutram lucubrationem tribuendam esse deditiori
opera ostendo in singulari de azymis dissertatione, ac sanctum hunc doctorem communem
Patrum traditionem hanc tenuisse, Dominum Christum ipso pridie quam pateretur, Pascha
Judaicum cum discipulis edisse : quod tamen utroque opusculo præfracte negatur

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΖΥΜΩΝ.

S. JOANNIS DAMASCENI DE AZYMIS.

Nosse oportet illos qui azyma oderunt, carnem A mortuam nec viventem offerre. Fermentum enim instar animæ est in massa, et sal vice mentis. Dominus siquidem assumpto ex perpetua Virgine corpore anima et mente prædito, per panem perfectum consentaneæ prorsus Novi Testamenti mysterium dedit; quem cum benedixisset ac fregisset dixit: « Accipite et comedite: hoc est corpus meum¹. » Quocirca Lucas in sancto Evangelio suo ait: « Et accepto pane gratias agens, fregit². » En vero hic dicit Christum accepisse panem, 648 non azymum; nondum enim quinta dies aderat, sed decima tertia luna, quando non erant azyma, quia necdum parabantur. Nam decima quinta luna hæc comedere præcipiebatur. Decima quarta vero agnum duntaxat edebant. Quamobrem decimam quartam lunæ ejusdem mensis lex Pascha nuncupat: decimam quintam vero insuper et Sabbatum nominat, si igitur immolatus Christus fuit decima quarta lunæ, die Parasceves, Sabbatumque adeo festus azymorum dies erat, cum panes azymi primum ederentur; quædonam hos apostolis tradidit, quos illi dicunt se ab apostolis accepisse? Non enim Pascha quod lege mandatum erat, hocce anno comedit Christus: quippe qui, cum cœnatum esset, frangendo panem, novi testamenti mysterium dedit, ipsa quinta feria. At quando azymorum solemnitas fuit, Sabbato scilicet, decima quinta mensis die, Dominus in sepulcro jacebat. Cum autem azyma, ante festi- C vum azymorum diem toto anno non exstiterent, ubinam tum reperta essent, quando Christus cœnavit cum discipulis suis. Desinite ergo, qui veritati repugnatis. Atqui hoc modo intelligitur horum verborum sensus; « *Erat autem Parasceve Pascha³.* » Tunc enim præparabant, et veluti instruebant, quæ ad Paschæ festum attinerent. Quin etiam illud: « Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha⁴, » quonam pacto hoc intelligas? Quod si Pascha in quintam feriam incidebat: quomodo ipsa Parasceve non introierunt in prætorium; sed hoc caverunt, cum ante jam mandati essent ob Paschæ comestionem?

Ἰστέον, ὅτι οἱ τὰ ἄζυμα προσκομίζοντες, νεκρὴν σάρκα, καὶ οὐχὶ ζῶσαν προσφέρουσιν. Ἡ γὰρ ζύμη ἀντὶ ψυχῆς τῷ φυράματι γίνεται, καὶ τὸ ἅλας ἀντὶ τοῦ νοός· ὁ γὰρ Κύριος σῶμα ἐμφυχόν τε καὶ ἐννοον ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου προσλαβόμενος, διὰ τελείου ἄρτου εἰκότως παρέδωκε τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης μυστήριον· εὐλογήσας αὐτὸν, καὶ κλάσας, καὶ εἰπὼν· « Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. » Καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν ἀγίῳ Εὐαγγελίῳ αὐτοῦ, « Καὶ λαβὼν ἄρτον, φρσίν, εὐχαριστήσας, ἐκλάσεν. » Ἰδοὺ δὲ καὶ αὐτὸς ἄρτον εἶπε λαβεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ οὐκ ἄζυμον. Οὐ γὰρ ἐτι ἦν, πέμπτῃς ἡμέρας· δεκακαίτη γὰρ ἦν ἡ σελήνη τότε, καὶ οὐκ ἦν ἄζυμον διὰ τὸ μήπω γενέσθαι. Τῇ ιε' γὰρ τῆς σελήνης νενομοθετημένον ἦν ἐσθίειν ταῦτα. Τῇ δὲ ιθ' τὸν ἀμὲν καὶ μόνον ἡσθιον· διὸ καὶ τὴν δεκακαίτην τῷ αὐτοῦ μηνὸς τῆς σελήνης, Πάσχα προσ- B αγορεύει ὁ νόμος· τὴν δὲ ιε' αὐτὴν καὶ Σάββατον ὀνομάζει. Εἰ οὖν ὁ Χριστὸς ἐτύθη κατὰ τὴν δεκακαίτην τῆς σελήνης, ἡμέρα Παρασκευῆ· τὸ δὲ Σάββατον ἦν τῶν ἁζύμων ἑορτὴ, ὅτε τὰ ἄζυμα ἡσθιον, πότε ταῦτα τοῖς ἀποστόλοις παρέδωκεν, ὅτι λέγουσιν παρὰ τῶν ἀποστόλων ταῦτα λαβεῖν; Οὐδὲ γὰρ τὸ Πάσχα τὸ νόμιμον κατὰ τὸν χρόνον ἔφαγεν ὁ Χριστός. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ δειπῆσαι, παρέδωκε διὰ τῆς τοῦ ἄρτου κλάσεως, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης μυστήριον κατὰ τὴν πέμπτῃν ἡμέραν. Ὅτε δὲ ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων ἦν ἐν τῷ Σαββάτῳ κατὰ τὴν ιε' ἡμέραν τοῦ μηνός, ἐν τῷ τάφῳ ἔκειτο ὁ Κύριος. Ἀζύμων οὖν μὴ ὄντων πρὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀζύμων ἐν ὅλῃ τῷ ἐνιαυτῷ, ποῦ εὐρέθησαν τότε τὰ ἄζυμα, ὅτε μετὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν τὸ δεῖπνον ἔφαγεν ὁ Χριστός; Παύσασθε οἱ τῇ ἀληθείᾳ ἀντιμαχόμενοι. Καὶ τὸ, « Ἦν δὲ Παρασκευὴ τοῦ Πάσχα, » οὕτω νοεῖται. Ἠτοιμαζόν γὰρ, οἷον καὶ παρεσκευάζον τὰ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα· καὶ τὸ, « Αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα, » πῶς νοήσεις, εἰ τῇ πέμπτῃ ἦν τὸ Πάσχα; πῶς τῇ Παρασκευῇ πρὸς τὸ πραιτώριον οὐκ εἰσῆλθον, ἀλλ' εὐλαβοῦντο προκαθαιρόμενοι πῶς διὰ τὴν τοῦ Πάσχα μετάληψιν;

Matth. xxvi, 26. ² Luc. xlii, 19. ³ Joan xix, 14. ⁴ Joan. xviii, 28

EKTĒ AİPEİE ARMEŒION.

SEXTA HERESIS ARMENORUM.

Τὸ ἄζυμον τὴν νεκρὰν θυσίαν ἀναισχύνηται προ-
 ὤμῳ παριστώσιν ἐνὶ ὄπτιον τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν παρά-
 δοξιν τῶν Ἑβραίων. Αἰδὲ ὁ θεοπίσιος Παῦλος πολυ-
 τρόπως γράφει πρὸς Κορινθίους οὕτως· « Μικρὰ ζύ-
 μη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. » Καὶ πάλιν· « Ἐάν ἡ
 πρώτη δοσιλος ᾔην, ἡ δευτέρα χώραν οὐκ εἶχε, » Καὶ
 πρὸς Γαλάτας· « Κατήργηται ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ,
 οἷος ἐν νόμῳ δικαιοῦνται, καὶ ἐξέπεσον τῆς χάριτος.
 » Καὶ πάλιν λέγει· « Ἐάν τις ποιῇ ἔν ἐκ τῶν τοῦ
 νόμου, ἐπικατάρατος ἐάν μὴ ποιῇ τὰ πάντα. » Καὶ ὁ
 Σωτὴρ ἐν τῷ ὑπερφῶ τὸν μυστικὸν δείκνον ὅτι ἤθελε
 παραδοῦναι τοῖς μαθηταῖς, οὐκ ἐν ἄζυμῳ, ἀλλ' ἐν
 ἄρτῳ τελείῳ παρέδωκεν, ὅτι οὐκ ἦν καιρὸς τῶν ἄζυ-
 μων κατὰ τὸν νόμον τῶν Ἑβραίων. Ἐπεὶ καὶ τὸ μυσ-
 τήριον τοῦτο πρὸ τοῦ Πάσχα ἦν, καθὼς ὁ ἁγιος
 Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· « Πρὸ τῆς ἑορτῆς
 τοῦ Πάσχα. » Καὶ πάλιν· « Τῇ ἐπαύριον, ἄγουσι τὸν
 Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον· καὶ αὐ-
 τοὶ οὐκ εἰσῆλθον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι
 τὸ Πάσχα. » Καὶ Μελέτιος δὲ τις θεοφόρος ἀνὴρ καὶ
 τῶν Γραφῶν ἀκριβὲς ἐξεταστὴς, αἰτήθεϊς περὶ τῶν
 ἄζυμων παρὰ τινος συγγέλλου, γράφει πρὸς αὐτὸν
 οὕτως·

α. « Τὰ ἄζυμα οὐκ ἄρτος, ὡς ἂν τις εἴποι, τέλειος
 καὶ ὁλόκληρος, οὐδ' αὐτοτελὴς, ἀλλ' ἑλλειπὴ καὶ ἡμι-
 τελεῇ τινα, δοόμενα τοῦ πληρώματος τῆς ζύμης. Ἄρ-
 τος, δὲ β. ἄρτιος, αὐτοτελής, τέλειος, . πληρέστατος
 [εἰ γὰρ τοῦ πληρώματος], ὡς τὸ ὅλον ἔχον ἐν ἑαυ-
 τῷ· τὸ δὲ ἄζυμον, καλεῖται καὶ ἐγκρυφίας, δ. ἥλιος
 πικρὴ τῇ Σουναμίτιδι ἐξητήσατο, ἡ κολλύριον, δ. τὰ
 παρ' ἡμῖν νήπια κολλύρικον κοινῶς ὀνομάζουσι· τὸ
 πληρῶμα τοίνυν τῆς ἄζυμου ζύμης τῶν Ἰουδαίων
 Χριστὸς ἐστίν, ὃς ἐλθὼν, τὸ ἑλλειπὲς, καὶ ἀτελεῖς ἐπλή-
 ρωσε τοῦ νόμου, καὶ τοῦτο τελειώσας κατέπαυσεν.
 Ὅσοι τῶν Ἰουδαίων ἡγνοήσαντες παῖδες βασάνῃ ψυχῇ
 εἰς ἄζυμα παρανόμως ἐσθίουσι, καὶ διὰ τοῦτο οἱ μι-
 μῆται τούτων, καὶ οἱ Ἰουδαίφρονες Ἀρμένιοι καὶ
 Ἰακωβίται, ἀφρόνως τούτων μετέχουσιν, ὡς τῆς
 Ἀπολιναρίου κακίστης αἵρέσεως μετέχοντες. Ἐκεῖνος
 γὰρ σῶμα μόνον, ἀψυχόν τε καὶ ἄνουν εἶπε λαβεῖν
 τὸν Χριστὸν, ὅπερ ἐστὶ νεκρὸν. Καὶ οἱ τὰ ἄζυμα τοί-
 νυν ἐσθίουσιν, εἰς ἀντίτυπον τοῦ σώματος τοῦ Χρι-
 στοῦ, νεκρὸν ἐσθίουσι σάρκα, καὶ οὐ ζῶσιν καὶ ἡμι-
 ψυχον καὶ ἔνουν. Ἡ γὰρ προζύμη ἀντὶ ψυχῆς· τῷ

A Hostiam fermenti expertem perfrecta fronte offe-
 runt secundum traditionem Hebræorum. Quocirca
 divinus Paulus multifarie scribit, ad Corinthios puta.
 hoc modo : « Modicum fermentum totam massam
 afficit ». Et rursus : « Si prius culpa vacasset,
 non utique secundo locus foret ». Et ad Galatas :
 « Evacuati sunt a Christo qui in lege justificantur,
 et a gratia exciderunt ». Et iterum ait : « Si quis
 unum eorum quæ legis sunt fecerit, maledictus
 erit nisi fecerit omnia ». Et Salvator in cœnaculo,
 mysticam cœnam, quando discipulis dare ipsam
 voluit, non in azymo, sed in perfecto pane tradi-
 dit : quia tempus azymorum panum non erat,
 secundum legem Hebræorum. Nam mysterium istud
 ante Pascha gestum fuit; quemadmodum sanctus
 B Joannes evangelista dicit : « Ante diem festum
 Paschæ »; et rursus : « Die crastina mane Jesum
 adducunt a Caïpha in prætorium : et ipsi non introie-
 runt, ut non contaminarentur; sed ut manducarent
 Pascha ». Sed et Meletius quidam, vir Deo plenus,
 Scripturarumque diligens investigator, de azymis a
 syncello quopiam quesitus, ad ipsum ita scripsit :

1. Azyma panis, ut ita loquar, perfectus et com-
 pletus non sunt, nec omnibus numeris absoluta,
 sed deficientia et semiplena quædam, fermenti
 plenitudine indigentia : panis vero perfectus, nu-
 meris 649 suis absolutus est, et plenissimus, ut
 qui totum in semetipso habeat. Azymum porro vo-
 catur tortula, qualem Elias olim a Sunamitide pe-
 tiit¹¹, vel collyrida, quam pueri apud nos cullicium
 vulgo vocitant. Plenitudo itaque fermenti Judaico-
 rum azymorum Christus est, qui adventu suo,
 quod deficiens et imperfectum erat in lege, illud
 implevit, et ad perfectionem perducendo cessare
 fecit. Quod quia Judæi nesciunt, invidenti animo
 azyma adhuc contra præscriptum legis manducant.
 Quamobrem Armenii et Jacobitæ, qui illos imitantur
 et Judaica mente aguntur, horum insipienter par-
 ticipes sunt, veluti pessimæ hæresis Apollinaris
 consortes et socii. Hic enim corpus solum sine
 anima et mente a Christo acceptum dixit, quod
 idem est atque mortuum. Qui igitur azyma come-
 dunt in antitypo corporis Christi, hi mortuam car-

¹ I Cor. v, 6. ² Hebr. viii, 7. ³ Galat. v, 4. ⁴ Galat. iii, 10. ⁵ Joan. xiii, 27. ⁶ Joan. xviii, 11.
¹¹ III Reg. xvi, 13.

VARIE LECTİONES.

^a In marg. Τοῦ ἐν ἀγίοις Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Περὶ ἄζυμων, κατὰ Ἀρμενίων· Sancti Joannis Da-
 masceni De azymis, adversus Armenos. ^b H. 2955 ὁ δὲ ἄρτος. ^c Ibid. δηλαδὴ τοῦ πληρώματος. Neutrū
 placet, nec quid sibi auctor velit, exprimit.

neum edunt, non vivam, nec anima et mente præditam. Nam fermentum massæ est loco animæ: sal vero mentis instar. Quæ cum non habeat panis azymus, mortuum quid et stolidum est. Quo sit, ut qui edunt azyma, in caligine legis ambulent. Quomodo autem societatem habuerint cum Christo, qui in luce gratiæ ejus non versantur? Nam qui in gratiæ ejus lumine gradiuntur, hi panem manducant, Christi nempe corpus, ejusque sanguinem intaminatum bibunt: atque hoc pacto mutuam inter se et cum Christo Deoque nostro societatem habent, mundati cum sint ab omni peccato. Nam in azymis nulla prorsus vivida virtus est; quippe quæ mortua sunt. Verum in pane, sive Christi corpore, tria vivida sunt, vitamque præbentia; spiritus, aqua et sanguis. Quod et Joannes suo testimonio confirmat: « Tres sunt, inquit, qui testimonium dant, spiritus, aqua et sanguis: et hi tres ad unum sunt¹¹; » hoc est ad corpus Christi. Quod et tempore quo cruci affixum fuit, manifestum exstitit, quando aqua et sanguis ex latere ejus effluxit, carne ipsius lanceæ ictu puncta. Ille porro vivax erat, sanctusque Spiritus sancte illius conjunctus carni manserat, quam cum nos transmutato per Spiritum in Christi carnem pane edimus, in ipso vivimus, quatenus vivam deificatamque carnem manducamus, consimilique modo vividum et sanguinem ipsius et calientissimum. Quoniam ex carne Spiritu vivida, calientissimus quoque Christi cruor et aqua scaturierunt: id quod in illis qui azyma comedunt, nequaquam fieri contingit. Proh absurditatem! Gloriantur, cum mortuum fermentum edunt, nobisque dicunt: non nos sale, fermento et aqua farinam depsimus, ut oblationem fermentatam faciamus; sed aqua solum et farina azymum igne paramus, et tribus istis hostiam mundam conficimus. Quapropter tria hæc, aqua, farina, et ignis, ad quid assumuntur, et ejusnam figuras ea esse arbitramini? Plane corporis Domini. At vero ille quem Christus diligebat, non dixit: « Tres sunt, qui testimonium dant, aqua, farina et ignis; sed spiritus, aqua et sanguis, et hi tres ad unum sunt; » utique ad Christi corpus, ut antehac dictum fuit. Nam si locum hunc de increata et incorporea natura accipitis, **650** omnino caditis ruentes in hæresim Theopaschitarum, qui deitatem cum Verbi carne passam dicunt. Haudquaquam enim deitas incarnata est, Pater scilicet et Filius et Spiritus sanctus, ut tribus istis, aqua, ut aitis, farina et igne, eam significari intelligatis, adeoque azymum duntaxat figuram illius habeatis, et in sacrificium offeratis. Sed unus de Trinitate Filius Verbumque Dei assumpta carne ex mundis carnibus sanctæ Virginis, factus homo est, patrisque omnibus quæ ad dispensationem spectabant, crucifixus est carne, nentiquam patiente divinitate. Quapropter crucifixus cum sit carne, carnem

A φυράματι γίνεται τὸ δὲ ἄλλας ἀντὶ τοῦτο. Ἄ μὴ ἔχον τὸ ἄζυμον, νεκρὸν καὶ μωρὸν ἐστὶ. Τοίνυν καὶ οἱ τὰ ἄζυμα ἐσθίουσιν ἐν τῷ σκότει τοῦ νόμου περιπατοῦσι. Καὶ πῶς κοινωνίαν ἔξουσιν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, οἱ μὴ ὄντες ἐν τῷ φωτὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ; Οἱ γὰρ ἐν τῷ φωτὶ περιπατοῦντες τῆς αὐτοῦ χάριτος, ἄρτον ἐσθίουσιν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πίνουσιν αἷμα τὸ ἀχραντὸν αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἔχουσιν μετ' ἀλλήλων, καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν κοινωνίαν, καθαριζόμενοι ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἀζύμοις οὐδεμία τίς ἐστι ζωτικὴ δύναμις, νεκρὰ γὰρ ἐστὶ· ἐν δὲ τῷ ἄρτῳ, ἔχουν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, τρεῖς τὰ ζῶντα καὶ ζῶην παρέχοντα αὐτὰ τοῖς ἀξίως ἐσθίουσι, τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα· ὅτι καὶ Ἰωάννης συμμαρτυρεῖ τῷ λόγῳ· « Τρεῖς οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσι, » τουτέστι εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς σταυρώσεως ὄψλον γέγονεν, ὀπηνίκα τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἔρρευσεν, λόγχῃ νυγείῃ αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, τρεῖς ἐξέρρευσεν, ὃ δὲ ζῶν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἔμενε τῇ τεθωμένῃ σαρκὶ αὐτοῦ, ἣν ἐσθίουσιν ἡμεῖς ἐν τῷ μεταβαλλομένῳ ἄρτῳ διὰ τοῦ πνεύματος εἰς σάρκα Χριστοῦ, ζῶμεν ἐν αὐτῷ, ὡς ζῶσαν καὶ τεθωμένην σάρκα ἐσθίουσιν· ὡσαύτως καὶ τὸ αὐτοῦ αἷμα τὸ ζῶν καὶ θερμότατον, ἐπειδὴ ἐκ τῆς ζωτικῆς σαρκὸς τῷ πνεύματι, καὶ θερμότατον τοῦ Χριστοῦ τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἐξέβλυσεν, ὅπερ ἐν τοῖς τὰ ἄζυμα ἐσθίουσι χώραν οὐκ ἔχει τοῦτο γίνεσθαι. Καὶ ὡς τῆς ἀτοκίας! νεκρὰν ζύμην ἐσθίουσιν ἀόχοῦσι, καὶ λέγουσι πρὸς ἡμᾶς, ὅτι οὐχ ὅπως ὑμεῖς ἄλατι καὶ προζύμῃ καὶ ὕδατι ἄλευρον φύρομεν, καὶ οὕτως ποιοῦμεν τὴν ἀναφορὰν τῶν ἐνζύμων, ἀλλ' ὕδατι μόνῳ καὶ ἀλεύρῳ, πυρὶ τὸ ἄζυμον ἀπαρτίζομεν, καὶ ἐν ταῖς τρεῖσι τοῦτοις ἀγνὴν ποιοῦμεν τὴν θυσίαν. Τὰ τρεῖς οὖν ταῦτα τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ ἄλευρον καὶ τὸ πῦρ, εἰς τί λαμβάνεται; καὶ τίνας ἀντίτυπα εἶναι δοκεῖτε; ἀντὶ τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν ὁ ἡγῆπημένος, « Τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, » τὸ ὕδωρ, τὸ ἄλευρον, καὶ τὸ πῦρ, ἀλλὰ « τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσι, » δηλονότι τὸ σῶμα Χριστοῦ, ὡς προεῖρηται. Εἰ δὲ καὶ εἰς τὴν ἀκτιστον καὶ ἀσώματον φύσιν τῆς ἁγίας Τριάδος ταῦτα λαμβάνετε, σφάλλεσθε πίπτοντες εἰς τὴν θεοπάσχων αἵρεσιν, οἱ φασὶ συμπεπονθέναι τῇ σαρκὶ τοῦ Λόγου καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα. Οὐ γὰρ ὁμοῦ ἡ Τριάς ἐπαρχώθη, ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον τὸ Πνεῦμα, ἵνα θεωρῇτε ταῦτα εἰς αὐτὴν τὰ τρεῖς, τὸ ὕδωρ, ὡς φαστε, καὶ τὸ ἄλευρον, καὶ τὸ πῦρ, καὶ ὡς ἀντίτυπα αὐτῆς ποιῇτε τὸ ἄζυμον, καὶ εἰς θυσίαν προσφέρητε· ἀλλ' ὁ εἰς τῆς Τριάδος, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ σαρχωθεὶς ἐξ ἀγνῶν τῆς ἁγίας Παρθένου σαρκῶν ἐννηθρώπησε, καὶ πάντα τελείας τὴν οἰκονομίαν, ἐσταυρώθη τῇ σαρκὶ, μὴ παθοῦσας αὐτοῦ τῆς θεότητος. Σαρκὶ οὖν σταυρωθεὶς, παρέδωκεν ἡμῖν ἐσθίειν διὰ τοῦ ἄρτου τὴν σάρκα αὐτοῦ, τὴν ἐν Πνεύματι ζῶσαν ἁγίαν, οὕτως εἰπὼν· « Λάβετε, φά-

¹¹ 1 Joan, v, 8.

γετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλύμε-
νον εἰς ἄφρονιν ἀμαρτιῶν. »

β'. Τοῦτον οὖν ὡς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἡ τῶν ἀγίων ἀποστόλων αὐτοῦ, τὴν ἐπιβάλλειν τῶν ἀζύμων ἐσθίειν ἢ προσφέρειν οὐδεμία παρέλαθεν Ἐκκλησία· ἐπειδὴ οὕτως ὁ Χριστὸς αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν κατὰ τὴν καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ τὸ νομικὸν ἔφαγε Πάσχα. Ἀκούσαν τί φησὶν ὁ Ἰωάννης· « Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἐλήλυθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ λείπουν γενόμενος, τοῦ διαβόλου ἦλθ' ἐβλημένος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου, ἵνα αὐτὸν παραδῇ. Καὶ ὅτε, φησὶν, ἐγένετο ἡ ὥρα αὐτοῦ, » τούτῳστιν ὅτε παρέστη ὁ καιρὸς τοῦ προδοῦναι αὐτόν, ἀνέπεσον καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ. Καὶ εἶπα πρὸς αὐτούς· « Ἐπιθυμία ἐπιθύμησα τὸ Πάσχα τοῦτο φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν. » Ὁρᾷ, « πρὸ τοῦ με παθεῖν, » φησὶν. Ἐπεὶ οὖν ἴδρι παθεῖν αὐτόν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα τοῦ νομικοῦ, καθ' ἣν καὶ ὁ ἀμνὸς περὶ τῶν Ἰουδαίων ἐσφάζετο, ἐμείλλε δὲ τοῦ γενέσθαι τὸ Πάσχα παρὰ τῶν θεοκτόνων Παρασκευῇ ἡμέρᾳ, ὡς αὐθις φησὶν ὁ Ἰωάννης· « Ἐπεὶ Παρασκευῇ ἦν. Ἦν γὰρ μεγάλη ἡμέρα τοῦ Σαββάτου ἰσχυρή, » ἐν ἣ τῇ νικαῖα καὶ ἡ α' τῆς σελήνης κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα ἐν εἰσῶ' ἔτος ἔμπασιν ἔτοσι. Κύκλος γάρ ἦν ἡ' τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης α'· ἵνα μὴ παραδοθεὶς οὗ φθάσῃ τὸ οἰκεῖον Πάσχα τοῖς μαθηταῖς παραδοῦναι, ἐν τῷ λείπῳ ἀναπασῶν ὀφεί καὶ βραδύ τὴν νύκτα, κατὰ τὴν ὥραν δηλονότι τῆς πέμπτης, ἔφαγε μὲν, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον Πάσχα, πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἀζύμων. Καὶ τοῦτο ὅλον ἐκ τοῦ ἀναπει-
σῆν αὐτόν. Οὐκ ἦν γὰρ τοῦτο νουνομοθετημένον· ἐπειδὴ ἱσταμένους καὶ περιεζωμένους καὶ ὀποδε-
ξιμένους, καὶ ἐπὶ χεῖρας τὴν βακτηρίαν ἔχοντας, ἐκλείουσι μὲν ἐσθίειν τὸ Πάσχα μετὰ σπουδῆς τοῖς Ἰουδαίοις ὁ νόμος. Κατέπαυσεν μὲν πληρώσας τοῖς χρόνοις τοῦ ἰδίου κηρύγματος τὸ Πάσχα τὸ νομικόν· παρέδωκε δὲ τὸ οἰκεῖον διὰ τοῦ δεῖπνου. Διὰ καὶ μετὰ τὸ δευπηῆσαι λαβὼν ἄρτον καὶ κλάσας παρέδωκε τοῖς ἀποστόλοις τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης καὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ἐν τῇ νυκτὶ τῇ πέμπτῃ, ἐν ἣ καὶ παρεδόθη.

γ'. Ἰστέον δὲ ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν ἐσταύρωσαν οἱ θεοκτόνοι τὸν Κύριον, κατ' αὐτὴν καὶ τὸν ἀμνὸν θύ-
σαντες ἔφαγον τὸ Πάσχα τὸ νομικόν· καὶ τοῦτο ὅλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν Ἰωάννην· « Καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλ-
θον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα· » ὅτε ἐν ἡμέρᾳ μετὰ τοῦ ἀμνοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. Ἀλλὰ τί φησι· « Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας, ἐκλάσεν. » Ἰδοὺ καὶ Λουκᾶς ἄρτον εἶπε λαβεῖν τὸν Χριστόν, καὶ οὐκ ἄζυμα. Ἰδοὺ γὰρ εἰς ἣν α' εὐσῆς τῇ νικαῖα τῆς ἡμέ-
ρας ιγ'· τρισκαιδέκατῃ γὰρ εἰς ἣν ἡ σελήνη· καὶ οὐκ ἦν ἄζυμος, διὰ τὸ μέγεθος γενέσθαι. Τῇ α' γὰρ τῆς σελήνης νουνομοθετημένον ἦν ἐσθίειν. Τὴν α' τοῦ

A proinde suam, Spiritu sancto vivam, edendam per panem dedit, verba hæc adhibens : « Accipite, comedito : hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum ¹². »

2. Scire igitur attinet, nullam Ecclesiam, neque a Christo, neque ab apostolis accepisse, ut farina minime fermentata ederetur vel offerretur : quoniam neque Christus ipso Deus noster eo quo pas- sus est tempore Pascha legale comedit. Ansculta quid Joannes dicat : « Ante diem festum Paschæ, sciens Jesus quia venit hora ut transeat de hoc mundo ad Patrem ; et cœna facta, cum diabolus jam misisset in cor Judæ Simonis Iscariotæ, ut traderet eum. Et cum esset hora ejus, inquit ¹³, » hoc est, tempus adesset quo traderetur, « una recu- buerunt apostoli cum eo ; dixitque illis : Deside- rio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar ¹⁴. » Vides, « antequam patiar, » inquit. Quia ergo pati ipsum necesse erat in die Paschæ legalis, in qua nempe agnus a Judæis im- molabatur, omnino futurum erat ut a deicidis Pascha ageretur die Parasceves, uti rursum Joannes ait : « Quoniam Parasceve erat. Erat enim magnus dies ille Sabbati ¹⁵, (in qua nimirum tunc temporis decima quarta lunæ in primo mense anni 5534 incidere continebat. Erat enim cyclos solis xviij, et lunæ v), ne cum traditus esset, mi- nime posset Pascha suum discipulis largiri, in cœna accumbens vespere et profunda nocte, vespere, inquam, quintæ diei, comedit quidem, sed Pa- scha proprium, ante festum azymorum. Id quod plane ex eo manifestum sit, quod recubuerit. Hoc enim lege sancitum non erat. Lex aiquidem jasse- rat ¹⁶. Pascha cum festinatione comedi a Judæis stantibus, succinotisque, et calceatis, et baculos tenentibus præ manibus. Atqui cessare quidem fecit Pascha legale, illud implendo observandoque eo tempore quod prædicationi impendit : proprium vero suum cœnando dedit. Quamobrem postquam cœnavit, accepto fractoque pane, novi testamenti observantique sum et cultus mysterium dedi apostolis, in quinta nocte, qua traditus etiam fuit.

3. Nosse autem oportet, deicides illos, ipsa die qua Dominum cruci affixerunt, hac eos maciata agno Pascha legale manducasse. Id quod inde perspicuum sit, cum Joannes dicat : « Et ipsi non introierunt in prætorium ut non contaminaren- tur : sed ut manducarent Pascha ¹⁷ ; » quando utique eadem qua agnus die una immolatus est pro nobis 651 Christus. Sed quid dicit ? « Et accepto pane, gratias agens, fregit ¹⁸. » En Lucas quoque Christum accepisse panem ait, non azyma. Ecce enim quinta feria cum esset, quoniam decima tertia adhuc luna erat, azymus panis non appone- batur, quia nondum paratus erat : quippe qui de-

¹² 1 Cor. ii, 23. ¹³ Joan. xiii, 1, 2. ¹⁴ Luc. xxii, 15. ¹⁵ Joan. xix, 31. ¹⁶ Exod. xii, 11 seqq. ¹⁷ Joan. xiii, 28. ¹⁸ Luc. xxii, 19.

cima quinta lunæ manducari præceperatur. Lex porro decimam quartam lunæ mensis primi Pascha nuncupat: decimam quintam vero, azymorum diem, et Sabbatum nominat. Quod si igitur Christus decima quarta lunæ, ipsa die Parasceves occisus fuit, Sabbatumque erat festum Azymorum; quandonam azyma comedit? et quando rursum ea parare jussit apostolis in novo testamento? quandoquidem Judæorum imitatores et æmuli sunt, ab apostolis se azyma conficere didicisse. Pascha siquidem legale Christus ut ederet, illo tempore non antevertit. Atqui hoc prorsus verum esse, ut his quæ dicta a nobis sunt magis fides astruatur, audias velim, quas Moyses leges tulerit, quidve de Pascha et azymis lege constituerit. « Hæ sunt, inquit, solemnitates Domini; hæ quas sanctas vocabitis in temporibus suis. In primo mense decima quarta die mensis inter vespertas Pascha Domino: et in quinta decima mensis hujus solemnitas azymorum Domino. Septem diebus azyma comedetis²⁰. » En igitur addisce ex ipsamet Moysis sanctione tunc non adfuisse tempus edendorum azymorum. Enimvero Christus feria quinta post cœnam per panis fractionem novi testamenti mysterium tradidit. Quando vero festum azymorum fuit, decima quinta die, Sabbatum erat, tuncque in sepulcro tumulatus jacebat. Cum itaque ante solemnitatem azymorum per totum annum panes sine fermento non essent; quippe cum septem illis diebus, hisque solis azyma Judæi comederent, quemadmodum lege Moysis ferebatur, ut decima quinta primi mensis apponi mensæ inciperent: quomodo fieri potuit, ut tunc reperta sint azyma, quando Christus cum discipulis suis cœnavit? Sed audi, quæso, quid apostoli dicant capite, seu canone LXX: « Si quis presbyter aut diaconus, aut quisvis alius de numero clericorum jejuna cum Judæis, vel festa agit cum ipsis, vel ab ipsis festivitatum ipsorum munuscula, ut puta azymum panem, aliudve simile accipit, deponatur. » Sed et insuper sexta synodus quæ Constantino Heraclii nepote imp. collecta fuit, cum vicarios haberet qui sancti papæ Agathonis episcopi Romani locum tenerent, inter quos et divinus Gregorius Agrigentinus aderat, capitum contra azyma sensum sacra constitutione explicavit his verbis expressum²¹: « Nemo eorum qui in sacro ordine censentur, aut etiam laicus, accepta a Judæis azyma manducet. » Quod si ab apostolis traditum esset ut azyma edantur, huicce canonis genere contra-dixissent sacer Agatho Romanus episcopus, divinusque Gregorius Agrigentinus; nec ullo pacto consensissent sacro huic divinoque canonis. Quocirca qui azyma parat et offert, is animo Judæus est et scelestus, qui ejusdem atque illi mentis sit, apostolorum et Patrum instituta violans, quemadmodum his quæ dicta sunt, ostendimus.

²⁰ Levit. xxiii, 4, 5. ²¹ Can. 11.

NOTÆ.

(1) Error Græculi Trullanæ synodum pro sexta generali accipientis. Neutri Gregorius Agrigentinus subscripsit.

Α πρώτου μηνὸς τῆς σελήνης, Πάσχα προσγορεῖται ὁ νόμος· τὴν δὲ ιε' πρώτην τῶν ἀζύμων, καὶ Σάββατον ὀνομάζει. Εἰ οὖν ὁ Χριστὸς ἐτύθη κατὰ τὸν ιδ' τῆς σελήνης, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς, τὸ δ' Σάββατον ἦν τῶν ἀζύμων ἑορτὴ, πότε τὰ ἄζυμα ἔφαγε, καὶ πότε αὐτὰ τοῖς ἀποστόλοις ποιεῖν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ παρέδωκεν; οἱ λέγουσιν οἱ μιμηταὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι τὰ ἄζυμα παρὰ τῶν ἀποστόλων ποιεῖν παρὰ τὸν νόμον. Οὐδὲ γὰρ τὸ Πάσχα τὸ νομικόν, κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον φαγεῖν ἐφθασεν ὁ Χριστός· καὶ ὅτι οὕτως ἔχει τὸ ἀληθές, πρὸς πίστιν τῶν εἰρημένων ἀκουσον καὶ τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας, τί περὶ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων νενομοθέτηκεν. « Αὗται, φησὶν, αἱ ἑορταὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ αὗται αἱ ἁγίαι, ἃς καλέσετε αὐτὰς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν· ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ ἐν τῇ ιδ' ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς ἀναμέσον τῶν ἐσπερινῶν Πάσχα τῷ Κυρίῳ· καὶ ἐν τῇ ιε' ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τούτου, ἑορτὴ τῶν ἀζύμων τῷ Κυρίῳ. Ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ ἄζυμα ἔδεσθε. » Ἰσοῦ μάθανε καὶ ἀπὸ τῆς νομοθεσίας Μωϋσέως, ὅτι οὐκ ἦν τότε ἄζυμα ἔδεσθαι. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ δεῖπνῆσαι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πέμπτης, παρέδωκεν ὁ Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ ἀρτοῦ κλάσεως τὸ τῆς καινῆς διαθήκης μυστήριον. Ὅτε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων ἦν τὸ Σάββατον κατὰ τὴν ιε' τοῦ μηνὸς ἡμέραν, ἐν τῷ τάφῳ ἔκειτο τεθαμμένος. Ἀζύμων οὖν μὴ ὄντων πρὸ τῆς ἑορτῆς ἀζύμων ἐν ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ· ἐπὶ γὰρ ἡμέρας καὶ μόνας ἡσθιον τὰ ἄζυμα οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς ἐνομοθέτησεν ὁ Μωϋσής; κατὰ τὴν ιε' ἡμέραν τοῦ πρώτου μηνὸς ἀρχομένης τῆς τούτων τραπέζης; πῶς δὲ εὐρέθησαν τότε ἄζυμα, ὅτε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὸ δεῖπνον ἔφαγεν ὁ Χριστός; Ἀκουσον τί φασιν οἱ ἀπόστολοι ἐν τῷ σ' κεφαλαίῳ· « Εἰ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τῶν τοῦ καταλόγου κληρικῶν νηστεύει μετὰ Ἰουδαίων, ἢ ἑορτάζει μετ' αὐτῶν, ἢ δέχεται παρ' αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς αὐτῶν ξένια, ὅλον ἄζυμον, ἢ τι τοιοῦτον, καθαιρεσθῶ. » Ἀλλὰ καὶ ἡ ε' σύνοδος (1) ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐκχρόνου Ἡρακλείου συναθροισθεῖσα, τοποτηρητὰς ἔχουσα τοῦ πάπα, τοῦ ἱεροῦ Ἀγάθωνος ἐπισκόπου Ῥώμης τόπον ἀναπληροῦντας, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Ἀκραγαντίνος θεῖος Γρηγόριος, ἐννοίαν κεφαλαίων κατὰ τῶν ἀζύμων διὰ τὴν ἱερὰν διάταξιν ἐξέθετο ἔχουσαν οὕτως· « Μηδεὶς τῶν ἱερατικῶν τάγματι κατελεγεμένων, ἢ λαϊκὸς τὰ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα ἐσθίει. » Καὶ εἰ παραδεδομένον παρὰ τῶν ἀποστόλων ἦν τὸ ἐσθίειν τὰ ἄζυμα, ἀντίστη ἂν γενναίως τῷ πρὸντι κανόνι ὁ ἱερὸς Ἀγάθων ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος καὶ ὁ Ἀκραγαντίνος θεῖος Γρηγόριος, καὶ οὐκ ἂν μάλλον συνήθουν τῷ ἱερῷ καὶ θεῷ τούτῳ κανόνι. Ἦγουν ὁ ἄζυμα ποιῶν καὶ προσφέρων Ἰουδαϊσμοῦ ἐστὶ καὶ παράνομος καὶ ὁμόφρων ἐκείνων ἐστὶ, παραβαίων καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων, καθὼς ὁ λόγος ἀπέδειξεν.

Δ

IN EPISTOLAM AD ZACHARIAM

ET CAPUT QUOD EAM SUBSEQUITUR,

ADMONITIO.

652 Epistolam ad Zachariam, cum capite seu homilia quæ subsequitur *De corpore et sanguine Domini Jesu Christi*, Petrus Pantinus Bruxellensis Antuerpiæ Græce Latineque edidit anno 1601, in 8, post S. Joannis Damasceni orationem *de Sabbato sancto*, cum tria hæc opuscula reperisset in codice Antonii Covarruvizæ, ex quo hunc etiam titulum epistolæ deprompsit : Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα πρὸς Ζαχαρίαν ἐπισκοπὸν Δοάρων, περὶ τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Ejusdem* (Joannis Damasceni) *epistola missa ad Zachariam episcopum Doarorum, de sacro corpore et sanguine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi*. Epistolam subinde et orationem Fronto Ducæus cum homilia *De Sabbato sancto*, et quibusdam aliis Græce et Latine, adjici curavit ad calcem secundæ et tertię editionum Parisiensium anni 1603 et 1619. Multi codices manuscripti epistolam cum oratione Joanni nostro Damasceno perinde atque edita ascribunt. Solus, quem repererim, Regius, n. 2428, auctorem alterum indicat *Petrum Mansur*, adeoque hominem Joanni Damasceno consanguineum : quin et in eo codice initium habetur epistolæ quod in reliquis desideratur. Et certe gravissima argumenta suadent Joannem nostrum, nec epistolam, nec homiliam illam scripsisse. Nam cum ei religio esset a majorum placitis et dictis vel minimum discrepare, procul aberat, ut assereret Domini corpus quod surrexit a mortuis, uti corruptionis, ita et sanguinis modo expers esse. Hoc enim Patrum Græcorum nemo effulsiisse noscitur, nimiumque ad Origenis sensum accidit, quem Joanne Damasceno nullus persenserit melius vel exhorruerit magis. Quinimo lib. iv *De fide*, cap. 1, docet carnem eandem quæ passa erat resurrexisse, et οὐδὲν τῶν τῆς φύσεως μερῶν, nullam partium quæ a natura datæ sunt, defuisse, tam quoad corpus, quam animam, οὐ σῶμα, οὐ ψυχὴν. Solas quidem animæ partes, quas Christus servaverit, recenset ; hoc vero propter Monophysitarum fictiones eliminandas. Non ergo carnem omissam censuit ; veluti epistolæ et orationis auctor id videtur astruere allato Nazianzeni testimonio, quod ejus commentatores longe melius intellexerunt interpretatique sunt : non item sanguinem relictum, quem cap. ultimo *Dialectices*, lib. ii *De fide*, cap. 12, et alibi, cum cordatis omnibus statuit nobilissimam esse humani corporis portionem, ex qua ut et tribus aliis humoribus proxime constituitur. Sed insuper prodigiosa est isthæc alia auctoris epistolæ et homiliæ existimatio, puta quamvis Domini corpus sanguine in cœlis careat, attamen ipsummet sanguinem vivum et vivificum, quo venæ ejus olim imbuiebantur, quique effusus in passione fuit, nec in resurrectione, uti sibi finxit, receptus, nihilominus sub specie vini in altari exstare et a fidelibus sumi. Absit, ut vel suspicer Damascenum meum, qui theologorum Græcorum accuratissimus, non ineptiens fuit, ejusmodi portenta subjecisse. Præterea, si Joannes Damascenus horum opusculorum parens fuisset, nequaquam in libro *De fide orthodoxa*, ubi de Eucharistiæ sacramento disputat, panisque et vini in Christi corpus et sanguinem transmutationem enarrat exemplo ciborum qui in substantiam animalis convertuntur, illud omisisset quod in epistola et in homilia non sine affectatione inculcatur, nempe uti cibus corpus nostrum, ita et pane et vino transmutatis Christi corpus augescere et accrescere, εἰς ἐπαύξησιν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ γίνεται ἐν σῶμα, καὶ οὐ δύο. Ἐν τῇ ἐπαύξει τοῦ Κυριακοῦ σώματος. Εἰς ἐπαύξησιν τοῦ Κυριακοῦ σώματος. Si quidem in libro *De fide orthodoxa* recolligit regessitque quæcunque de fidei dogmatis variis in lucubrationibus dedita **653** opera adstruxerat et inculcaverat. Tandem quæ epistolæ initio voces leguntur, Σημαίνομεν τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ. *Charitati seu dilectioni vestræ significamus*, non satis referunt humilem nostri Joannis modestiam erga viros episcopali dignitate ornatos, innuuntque ab episcopo potius, quam monacho aut presbytero fuisse scriptam. Eum non puto fuisse Petrum Damasci metropolitam, cujus nomine Damascenum nostrum opuscula quædam condidisse certum est, quique sub calipha Walid abscissa lingua missus in exilium fuit, quia Arabum et Manichæorum errores scriptis redarguerat. Theophanes insuper martyrium recitat Petri Majumensis, quem a Damasceno nostro panegyrica oratione laudatum narrat, cum pro fide a Mahomedanis occisus esset. Fuit alter Petrus Damascenus, cujus ascetica opera in bibliothecis asservantur nondum edita : qui vero simplex monachus erat, et inter Græcos Byzantinos morabatur. Vivebat anno mundi 6657, seu Christi 1157. ut ipse testatur in fine libri tertii, his verbis quæ excerpsi ex Regio cod. 2994, fol. 122 : Ὁ γὰρ νικῆσας χάριτι Χριστοῦ τὰ ὀκτὼ πᾶσι ταῦτα φράν, ἐνίκησε καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ἅτινα προεγράφησαν ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ὑπὸ τοῦ συγγράφαντος αὐτὸν Πέτρου ταπεινοῦ μοναχοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ, κατ' αὐτὴν ἑξῆς ἔτος. 1156. ε'. Nam qui gratia Christi octo vitia superavit, reliqua etiam omnia superavit, quæ libro primo descripta sunt ab ejus auctore Petro humili monacho Damasceno, hoc ipso anno 6665, indict. 5. Horum alterum fuisse epistolæ et orationis scriptorem non affirmavero. Mihi sufficiat aliquos ejusdem nominis indicasse Syros

aut Palæstinos. Nam Palæstinæ incolam se prodit auctor, ubi Liturgiæ sancti Jacobi, seu Hierosolymitanæ, particulam affert. Michael quidem Glycas epistolam istam ceu Joannis Damasceni esset, in suis ad Nectarium et Joannicium litteris allegavit : at recentioris ætatis auctor est, quàm ut ejus testimonio elevari momenta queant, quæ attuli. Atqui Michael Glycam diversum non esse a Michael Sicydita, qui sæculo xii labente Christi corpus corruptioni in Eucharistia obnoxium esse docuit, dilici tandem a viro pererudito D. Boivin bibliothecæ Regiæ custodum altero meritissimo, qui summa diligentia recensitis nonaginta duabus quas Regius codex 1403 complectitur epistolis, observationem hanc auro contra caram adjecit, quam mihi amantissime communicavit. « MICHAEL GLYCAS. *Hic est Michael Glycas, qui Annales scripsit, ab orbe condito ad suam usque ætatem. Floruit sæculo duodecimo Manuele Comneno imperante, circa annum 1150. Sicyditam vocat Nicetas Choniates : Gesnerus Sicydotam nominat. Hinc corrupto aut potius temere a criticis mutato vocabulo Siceliotas dictus est, factusque ex Byzantino Sculus. Corrigendus itaque hic error in editione Regia Annalium Glycæ, legendumque in ipsa libri fronte Τοῦ κύριου Μιχαὴλ Γλύκα Σικυδίτου · Michaelis Glycæ Sicyditæ. Σικυδίον* apud recentiores Græcos dicebatur pro Σικυδίον *sculus, parva scus. Hinc cognomen Σικυδιώτης. Vide Nicetam Choniatem edit. Reg. pag. 96, 97, et 332. Puto Michael nostrum nomen Glycæ tum assumpsisse cum habitum monasticum induit, ut moris fuit.* » Hucusque Cl. Boivini observatio, qui insuper ex versibus politicis qui eo in codice leguntur, quosque Michael Manuelli Hungaris devictis revertenti obtulerat, ostendit eum agnosce vera esse crimina propter quæ ex cæcatus addictusque carceri fuerat. Οὐ κατ' αὐτὰς τὰς πράξεις μου τὴν κάκωσιν ὑπέστην, etc. Glycas itaque seu Sicydita, cum ætatem produxisset usque ad Alexii Isaacii Angeli Comneni fratris tempora, sub duodecimi sæculi finem Georgio Xiphilino patriarcha, priscis erroribus hunc adjecit, Christi corpus in Eucharistia corruptioni perinde fuisse obnoxium atque ipsum erat dum Christus in terris ageret ante ipsius resurrectionem. In primis vero Joannis Damasceni ex epistola ad Zachariam auctoritatem obtendebat, nec dubium est quin hæc ipsi errandi occasionem dederit, quanquam et alia Patrum loca, liturgias et historias allegabat, ex quibus inferebat fracta hostia et divisa frangi dividique Domini corpus haud secus plane atque carnem in macello. Pejora non addo quæ Choniates in Alexio recitat lib. i, et in Panoplia mss. lib. xxvii, ut puta Christi corpus fractione hostiæ dolere et pati, in quolibet segmento ἄνουν καὶ ἄψυχον, sine mente et anima esse, nec totum corpus ab unoquoque fidelium accipi. Hæc quippe non satis certa sunt ex citatis ad Nectarium et Joannicium epistolis. Cæterum dudum ante Sicyditam, imo ante Petrum Mansur, 654 quæsitum jam olim erat, num Christi corpus in altari existens a corruptela liberum esset : idque propter Monophysitas ac præsertim Gaianitas qui naturale illud corpus ab ipsa conceptione a corruptione et perpeffione quavis immune fuisse asseverabant. Anastasius Sinaita in 'Οδηγῶν cap. 23, ut hanc hæresim expugnet, in exemplum affert sacrosanctum Eucharistiæ panem, qui et ipse Christi corpus est; sicque adeo compellat hæreticum: *Dic mihi, obsecro, si ut divinitas, ita et Christi corpus ab unionis initio a corruptela liberum fuit, nunquid αὐτὴ ἡ κοινὼν τοῦ παναγίου σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, communio sanctissimi corporis et sanguinis Christi, quam offers et cujus es particeps, verum sit Christi corpus et sanguis, vel nudus panis, qualis ostiatim venditur; an vicem duntaxat et figuram corporis Christi gerit, velut sacrificium hirei quod a Judæis offerebatur.* Gaianita confitente verum Christi corpus et sanguinem esse, subjungit Anastasius : *Agedum, offer nobis aliquid de communione Ecclesiæ vestræ, tanquam super alias orbis Ecclesias omnes orthodoxæ, et in vase cum omni honore reponemus hoc sacrosanctum Christi corpus et sanguinem. Ac si intra paucos dies corrumpatur et immutetur, necesse erit, ut e duobus unum concedatis, aut id quod sumitis, non esse verum Christi corpus, sed solum figuram et veluti vicarium quoddam, aut propter perversam fidem vestram Spiritum sanctum in illud non descendisse, vel ἐπὶ φθορὴν ἔστι σῶμα Χριστοῦ πρὸ τῆς ἀναστάσεως, corpus Christi ante resurrectionem subjectum corruptioni fuisse : utpote quod immolatum sit, neci traditum, vulneratum, divisum, manducatum, etc.* Eodem argumenti genere ante centum annos usus fuerat catholicus ille, quem alium esse non puto ab Ammonio Alexandrinæ Ecclesiæ doctore, assumpta Pauli Samosatani persona, cui vicissim Incorrupticola sumpto Dionysii Alexandrini nomine ea lucubratione respondet quæ in Bibliothecis PP. et inter concilia generalia multoties jam edita est. Ille ergo disputandi modus adversus illos hæreticos, quæstionem illam peperit, quam Petrus Mansur solvere adnititur in homilia : quinam scilicet fieri possit, ut quamvis Christi corpus nunc immortale incorruptumque sit, sacerdotum tamen manibus frangatur, et fidelium dentibus teratur; quæ quidem corruptionis argumenta sunt. Quinimo Michael Glycas epistola 34, quæ est ad Joannicium, Isidorum Pelusiotam citat, οὕτως ἐν ἐπιστολαῖς λέγοντα, qui ad hunc modum in epistolis locutus sit : *Ὡς περ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ὑποπεσὼν τοῖς ὀδοῦσι τοῦ ἄλου, φθορὰν μὲν τηλικαύτην ἔδιδετο, διαφθορὰν δὲ οὐκ ἔδιν · οὕτω καὶ νῦν αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τοῖς ὀδοῦσιν ὑποπίπτον τοῖς ἡμετέροις, φθορὰν μὲν ὁμοίως ὑφίσταται, διαφθορὰν δὲ οὐκ ἔγνω, ἀλλ' εὐθὺς ἀφθαρτιζόμενον τῇ τῆς ψυχῆς οὐσίᾳ διδοται μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς αἰῶνα συμπαραμένει ταῖς τῶν δικαίων ψυχαῖς ·* Quemadmodum Domini corpus, cum in inferni dentes cecidisset, corruptionem quidem admisit, non tamen omnigenam vidit : sic et in præsentī ipsummet corpus Domini, dum dentibus nostris subjicitur, pari modo atque corpora nostra corruptionem subit, sed non absolutam. Quin potius deposita statim corruptela animæ substantiæ traditur : sed et non solum traditur, verum perpetuo perstat cum animis justorum. Pene asseveravero Petrum Mansur, cum epistolam scriberet, hanc Isidori doctrinam sibi ezarrandam proposuisse. Auctores istos a Michael Sicy-

dita admodum discrepare nullus dubito, non autem in totum ab Anastasio, quod corporis Christi Eucharistiæ corruptelam spectat, ut ipsum eandem in sacramento conditionem habere censuerint, in qua erat ante resurrectionem. Quod si anquirat aliquis, qua ratione corporis Christi fractionem fieri intellexerint; quandoquidem secundum Ecclesiæ traditionem, quam Nyssen cap. 27, orat. Catech. attestatur, etsi frangi videtur, nihilominus *totum in quavis particula est, et totum in seipso perseverat*, ὅλον ἐν ἐκάστῳ διὰ τοῦ μέρους γίνεσθαι, καὶ αὐτὸ μένειν ἐφ' ἐαυτῷ ὅλον; vel ut divinus Eutychius ait apud Nicetam Choniatem in *Alexio Comneno*, lib. III, ὅλον οὖν ἅπαν τὸ ἁγιον σῶμα, καὶ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Κυρίου ἔχεται, καὶ ἐν εἰ μέρους τούτων τις διέχεται, *totum sacrosanctum corpus et sanguinem Domini accipit homo, licet partem acciperit*. Ad hæc dicendum est Anastasii aliorumque sensum fuisse, accidentia panis et vini, transsubstantiatione facta, perinde corpus et sanguinem Domini afficere, quo antea panis vini-que substantiam. Quamobrem sicut divisa quantitate, corporalis substantia una dividi censetur, ita divisa quantitate panis corpus Christi dividi frangique opinati sunt; cum per aliud miraculum sub unaquaque particula totum illud lateat. Sensus iste suos e Latinis propugnatores habuit, eos **655** maxime qui adversus Berengarium disputarunt. Cæterum e Græcis Samonas Gazensis archiepiscopus, adeoque Palæstinus, in dialogo cum Achmed Sarraceno panis Eucharistici divisionem eleganter explicat exemplo speculi, quo in frusta diviso singulæ partes speciem eandem nihilo secius repræsentant: addit et exemplum vocis quam singulorum auditorum aures peræque excipiunt: *Eodem modo, inquit, sanctum Christi corpus quod Patri assidet, idem in se manet; ubi vero panis consecratus divina virtute per sanctissimi Spiritus descensum est transmutatus, καὶ περ μερίζεται, ἀλλ' ὁλόκληρον καὶ σῶον ἐν ἐκάστῳ κλάσματι σώζεται, etsi dividitur, nihilominus integrum et incolume in quolibet fragmento servatur*. Quocirca ὅταν ὁ ἁγιασθεὶς ἄρτος εἰς μέρη τέμνηται, ὅς τῃ πανάγιον τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ σῶμα, μὴ νομίζης ὅτι μερίζεται, ἢ ἀποσπάζεται ἢ διαιρεῖται τὸ ἄχραντον ἐκείνο σῶμα. Ἀθάνατον γὰρ καὶ ἀφθαρτον καὶ ἀδαπάνητον· ἀλλ' ὅτι μερισμὸς ἐστὶν ἐκεῖνος τῶν αἰσθητῶν συμβεβηκότων μόνον μετὰ τοῦ ἁγιασμοῦ. *Quando sacrificatus panis, qui sacrosanctum Christi corpus est, in partes secatur, ne putaveris dividi, aut distrahi, aut separari intemeratum hoc corpus. Immortale quippe et incorruptum est, nec consumi potest. Sed ista divisio, sensibilibus duntaxat accidentium est post consecrationem*. Hæc exactissima sunt et utriusque Ecclesiæ traditioni et doctrinæ consentanea. Lectorem hic monitum velim, primam dialogi Samonæ partem toto dialogo 22 Theodori Abucaræ constare. Opinio quorundam illorum Græcorum Domini corpus in Eucharistia corrumpi, obsolevit tandem, ex quo Sicydita damnatus fuit, eamque confutat Nectarius Hierosolymitanus, lib. *Περὶ ἀρχῆς τοῦ πάπα*, pag. 205, ubi postquam narravit in Creta insula repertam fuisse hostiam consecratam, quæ ob loci humiditatem nigrorem contraxerat, suavissimum vero odorem spiraverat cum in sacro disco supra carbones exsiccata esset, hæc subjungit: *Miraculum istud manifestissimo argumento esse magni et supra naturam eximii illius mysterii, τοῦ τὰ συμβεβηκότα μόνον τοῦ ἱεροῦ ἄρτου φεβέρεσθαι, ἢ δὲ γε οὐσία τοῦ ἄρτου ἅπαξ μεταβληθεῖσα, καὶ τῇ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπικλήσει μετουσιωθείσα εἰς ἀληθινὸν σῶμα Χριστοῦ, φθορὰν οὐδεμίαν ὑφίσταται, ἀλλ' ἀφθαρτον διαμένει ὡς ἴδιον Χριστοῦ, quo accidentia sola panis sancti corrumpuntur, substantia vero panis semel conversa et invocatione Spiritus sancti transsubstantiata in verum corpus Christi, nullam corruptionem sustinet, sed incorruptum perseverat, ut quod Christi proprium sit corpus*. Πῶς γὰρ ἂν εἶχον τὰ αἰσθητὰ ἐκείνα τοῦ ἄρτου συμβεβηκότα, καὶ σχεδὸν μὴ βλέπομεν τῇ ὁράσει, τοσαύτην εὐθὺς εὐωδίαν ἀποπέμψαι, μετὰ τὸ ἀποδαλεῖν τὴν ἣν εἶχε νοτίδα; *Quinam enim putrescentia hæc accidentia panis, et quæ pene non apparerent, talem tantamque fragrantiam spirassent, postquam exemplis humor fuit, quo affecta erant*. Subjungit se testem fuisse prodigii hujus, suisque manibus tunc contrectasse sanctissimum huncce panem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

τοῦ ἀγνωσμένου Πέτρου τοῦ Μανσοῦρ πρὸς
Ζαχαρίας ἐπίσκοπον Δοδρών.

Εἰ • καὶ διιστάμεθα τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ ψυχικῶς τῷ πνεύματι συναπτόμεθα • ἀσπαζόμεθα τολύων τὴν θεομίμητον ὑμῶν ἀγαθότητα, καὶ περὶ τοῦ Κυριακοῦ σώματος, οὗ μεταλαμβάνομεν σημαίνομεν τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ, ὅτι περ δύο σώματα Χριστοῦ λέγειν οὐ δυνάμεθα, ἀλλ' ἐν ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ. Καὶ ὡς περ τὸ ἐκ τῆς γυναικὸς ὁ τιττόμενον βρέφος τέλειόν ἐστιν • ἐσθλὸν δὲ καὶ πίνον αὐξάνει διὰ τῆς φυσικῆς δυνάμεως, καὶ εἰ καὶ αὐξάνει, οὐ γίνονται • δύο σώματα, ἀλλ' ἐν ὁ • πολλῷ μᾶλλον διὰ τῆς ἐνεργείας • τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς ἐπαύξησιν

A

EPISTOLA

Sanctissimi Petri Mansur ad Zachariam episcopum
Dodrorum.

Etsi corporibus separamur, nihilominus animo tenus spiritu conjunctissimi sumus. Tuam igitur bonitatem qua Deum ipsum æmularis, amplectimur et salutamus; ac de Dominico corpore, cuius participes sumus, hoc dilectioni tuæ significamus, duo Christi corpora nos dicere nequaquam posse, sed unum esse ipsius corpus. Sicut infans ex muliere natus perfectus est; edens autem et bibens naturali facultate augescit: at quamlibet augescat, **656** non duo tamen corpora efficiuntur, sed unum manet: multo magis per operationem

VARIAE LECTIONES.

• Principium hoc restitui ex Regio cod. 2114, usque ad περὶ τοῦ Κυριακοῦ σώμ. ὁ R. 2035 σαρκός.
• Ibid. αὐτὸ οὐ γίνονται. ὁ R. 2035 ἐν ἐστὶ, καὶ ὁ πολλὰ. • Edit. ἐπιφοιτήσεως.

Spiritus sancti panis et vinum in accretionem corporis Christi unum corpus sunt, et non duo.

Itemque sicut corpus Domini quod ex sancta Dei Genitrice natum est, corruptioni obnoxium erat usque ad resurrectionem, atque adeo clavis et lancea sectum fuit: ita quoque corpus illud ejus participes sumus, universam hanc admittit œconomiam. Jacet panis in sacra mensa tanquam in utero Virginis: Spiritus sanctus supervenit, velut sciscitanti Virgini: « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? » dictum est ab angelo: « Spiritus sanctus superveniet in te; » sic etiam in mensa Spiritus sanctus supervenit, et fit corpus Christi.

Deinde per manus sacerdotis elevatur tanquam in cruce, atque in nobis sepelitur, et œconomia perficitur: nos quippe simul incorruptos reddit. Enimvero quoad usque a nobis edatur, corruptibile illud dicimus. Quomodo enim, si corrumpi nequit, frangatur et comedatur. Post sumptionem autem jam incorruptibile est, ad consistentiam et in substantiam animæ nostræ transiens: incorruptibile, inquam, destructionisque nescium; ut nos ab omni corruptela vindicet. Ita sentimus, ita quoque credimus. Interim ora pro nobis, sanctissime

τοῦ σώματος (1) τοῦ Χριστοῦ γίνεται ἐν σῶμα, καὶ οὐ δύο.

Καὶ ὥσπερ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τεχθὲν ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου φθαρτὸν ἦν ἕως τῆς ἀναστάσεως, τεμνόμενον τοῖς ῥήλοις καὶ τῇ λόγχῃ· οὕτω καὶ τὸ σῶμα οὗ μεταλαμβάνομεν, πᾶσαν εἶχεται τὴν οἰκονομίαν. Καίτοι ὁ ἄρτος ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, ὡς ἐν γαστρὶ τῆς Παρθένου· Πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτᾷ, ὡς εἶπεν ὁ ἄγγελος τῇ Παρθένῳ ἐρωτησάσῃ· « Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; » Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ· οὕτω καὶ ἐν τῇ τραπέζῃ Πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτᾷ, καὶ γίνεται σῶμα Χριστοῦ.

Εἶτα διὰ τῶν χειρῶν τοῦ ἀρχιερέως ὁψοῦται, ὡς ἐπὶ σταυροῦ, καὶ ἐν ἡμῖν θάπτεται, καὶ τελειοῦται ἡ οἰκονομία· συναφθαρτίζει γὰρ ἡμᾶς. Καὶ γὰρ μέχρι μὲν τοῦ βρωθῆναι ὑφ' ἡμῶν, φθαρτὸν αὐτὸ λέγομεν. Πῶς γὰρ ἀφθαρτον κλάται καὶ ἐσθίεται; μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν ἀφθαρτὸν ἔστιν εἰς σύστασιν καὶ εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἡμῶν χωροῦν· ἀφθαρτον ἀδιάφθορον εἰς ἡμῶν ἀφθαρσίαν. Οὕτω φρονοῦμεν, καὶ οὕτω πιστεύομεν. Ἀλλ' εὐχου ὑπὲρ ἡμῶν, ἁγιώτατε.

VARIE LECTIONES.

¹ Reg. codd. ἐσθίω.

NOTÆ.

1) Καὶ εἰς ἐπαύξησιν τοῦ σώματος. Et in accretionem corporis Christi. Quidam Catholicorum accretione ista Dominici corporis censent significari nutritionem vegetationemque membrorum Ecclesiæ, quæ corpus est illius mysticum; quia in homilia quæ subsequitur, idem auctor adducto perinde exemplo alimenti quod in corporis nostri substantiam transit, et quo vegetamur et augescimus, subjungit: Οὕτω καὶ ἐπειδὴ κεφαλὴ ἡμῶν ἔστιν ὁ Χριστὸς καὶ γεγόναμεν αὐτοῦ σῶσσωμοι, καὶ σῶμα αὐτοῦ διὰ ἀξάνόμενον. Quandoquidem Christus caput nostrum est, nosque concorporales ipsius sumus, imo corpus ejus quod semper augescit. Quia vero paulo post ait, pro naturali operandi ratione (qua nempe nutritio et accretio fit), panem et vinum cum aqua per sermonem ipsius fieri corpus et sanguinem ejus; et rursum: Non naturali ratione et œconomia, ut in nobis, sed supra naturæ modum, panem et vinum cedere ad accretionem corporis et sanguinis Christi, ita ut corpus unum sit, et non duo, substantialem accretionem eum intelligere pro certo habet. Quidam igitur (ut quidem dixi ad cap. 13, lib. iv De fide orth.), hic illius sensus fuerit, Domini corpus et sanguinem, etsi mole non augescit amplius, conversis tamen consecratione pane et vino cum aqua, accretionis et extensionis eximium quoddam genus obtinere, ut per omnes orbis Ecclesias sit præsens, et a singulis fidelibus unum et idem manens corpus recipiatur. Cæterum nemo qui sincerus esse velit, inficiari possit, qui inculcatum toties hac in epistola et homilia, fuseque multis enarratum conversi in humani corporis substantiam alimenti exemplum, aliud nihil menti objiciat aut exprimat, nisi panem et vinum in corpus et sanguinem Domini vere et proprie transmutari, non nudam nescio cujus imaginariæ virtutis et efficaciar commun-

icationem. Id quod Petrus Manser ex Joanne Damasceno, ut et aliis ex Patribus acceperit: quæ vero de corporis Domini in Eucharistia corruptione subinde conatur astruere, hæc ipsius commentationes sunt, quas Michael Glycas novis posthac portentis auxit. Atqui nec Damascenum, nec Orientales alios solam Christi corporis virtutem aut figuram in Eucharistia agnovisse, certo quivis inferat ex eorum dialogis cum Saracenis, ut puta Theodori Abucaræ et Samonæ Gazensis, in quibus nihil simile vel per somnium reperias; quo tamen compesci facile poterant infidelium oblocutiones: sed hoc duntaxat, quemadmodum cibus in hominis substantiam hepatis virtute convertitur, ita et invocatione Spiritus sancti panem vinumque in corpus et sanguinem Christi. Atque hæc fides est quam Orientis Ecclesiæ præstari volunt ab illis qui Mohammedismum relinquunt: quam legesis i. II Biblioth. PP. Græc., p. 27. Quinimo communicationem istam virtutis et efficaciar Cyrillus Hierosolymitanus exclusit ipso loco cathechesis 3, quem Protestantes sibi lavere jactitant, ubi nempe de chrismate ita loquitur: Quemadmodum panis Eucharistiæ post sancti Spiritus invocationem non est amplius panis communis, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ, sed corpus Christi; sic et sanctum hoc unguentum non nudum est adhuc, neque (si quis ita malit dicere) commune, post invocationem, ἀλλὰ Χριστοῦ χάρισμα καὶ Πνεύματος ἁγίου παρουσία τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνεργητικὸν γινόμενον, sed Christi charisma, quod Spiritus sancti præsentia divinitatis ejus efficacia præditum est. Argumentatur nimirum a majore ad minus, ut quemadmodum in Eucharistia ipsum Christi corpus existit, sic in sacro unguento Spiritus sancti virtus quæ Christi donum est, insideat.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ *

A

EJUSDEM CAPUT

Περὶ τοῦ ἀχράντου σώματος, οὗ μεταλαμβάνομεν.

De immaculato corpore, cujus participes sumus.

α'. Τὸ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν¹ σώματος οὗ μεταλαμβάνομεν, ἀδελφοί, αὐτὸ ἐστὶ τὸ σῶμα, ὃ ἐκ τῆς ἡμετέρας οὐσίας ἀνέλαθεν, ὃ ἐκ τῆς ἀχράντου καὶ θιοτόκου προσελήφεν· οὐ γὰρ δύο σώματα δώσωμεν² τῷ Χριστῷ· ἐν γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ μίαν θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνήνεγκε τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Εἰ γὰρ καὶ πολλάκις τὴν μυστικὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελοῦμεν, διὰ τὸ ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ πάντα πιστὸν μεταλαμβάνειν τοῦ θείου σώματος τε καὶ αἵματος· ἀλλ' ἡ αὐτὴ θυσία ἐστὶ· τὸ γὰρ αὐτὸ σῶμα προσφέρομεν, τὸν αὐτὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ τὸν αἶροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἐπεὶ εἰ ἄλλο ἦν ἐκεῖνο³, καὶ ἄλλο τοῦτο, πολλὰ θυσίαι, καὶ οὐ μία, προσηνάχθησαν ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς διαφόρως ὁ θεὸς ἀπόστολος εἶρηκεν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ· «Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἐπρεπεν ἀρχιερεὺς, ὁσιος, ἀκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος· ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἐπειτα τῶν τοῦ λαοῦ⁴. Τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ, ταυτὸν ἀνενέγκας. » Καὶ μεθ' ἑτέρα· «Χριστὸς δὲ παραγε- νόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτίστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλ- θεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἁγία, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμε- Cνος. » Καὶ μετ' ὀλίγα· «Οὐ γὰρ εἰς χειροποιήτα ἁγία εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ταυτὸν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἁγία κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ· ἐπεὶ ἴδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται· καὶ καθόσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσεν- εχθεὶς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθῆσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομέ- νοις εἰς σωτηρίαν. » Καὶ αὖθις· «Καὶ πᾶς μὲν ἀρ- Dχιερεὺς⁵ ἵσταται καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας. Οὗτος⁶ δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκά- θισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς⁷, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μετὰ γὰρ προσφορὰ τέτελεσται εἰς τὸ διηνε-

1. Corpus Domini Deique nostri quod participa-
mus¹, fratres, corpus ipsum est quod de nostra
substantia accepit, quod ex impolluta Deipara
assumpsit. Neque enim duo corpora Christo tri-
buerimus: quia unum ipsius est corpus, et unam
hostiam pro nobis obtulit Deo et Patri. Nam quan-
vis mysticum hoc incrementumque sacrificium **657**
sepius peragamus (eo quod omni loco et tempore
quolibet fidelis divinum corpus et sanguinem par-
ticipet), eadem tamen hostia est. Idem enim corpus
offerimus, eundemque Agnum Dei qui tollit pec-
cata mundi². Nam alioqui, si aliud hoc, aliud
illud esset, jam multæ hostiæ pro nobis, et non
una oblata fuisset: quemadmodum divinus Apo-
stolus in Epistola ad Hebræos multifarie ait:
«Talis enim decebat, ut nobis esset Pontifex,
sanctus, innocens, impollutus, segregatus a pec-
catoribus, et excelsior cœlis factus: qui non habet
necessitatem quotidie, quemadmodum pontifices,
prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro
populi. Hoc enim fecit semel se offerendo³. » Et
post alia: «Christus autem assistens Pontifex fu-
tutorum honorum per amplius et perfectius taber-
naculum non manu factum, id est, non hujus
creationis, neque per sanguinem hircorum et vi-
tulorum; sed per proprium sanguinem, introivit
semel in sancta, æterna redemptione inventa⁴. »
Et paucis interjectis: «Non enim in manufacta
sancta Jesus introivit, exemplaria verorum; sed
in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro
nobis. Neque ut sæpe offerat semetipsum, quem-
admodum pontifex intrat in sancta per singulos
annos in sanguine alieno: alioqui oportebat eum
frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem se-
mel in consummatione sæculorum ad destitutionem
peccati per hostiam suam apparuit. Et quemadmo-
dum statutum est hominibus semel mori, post hoc
autem, iudicium; sic et Christus semel oblatus ad
multorum tollenda peccata: secundo sine peccato
apparebit expectantibus se in salutem⁵. » Et
rursus: «Et omnis quidem pontifex præsto est quo-
tidie ministrans, et easdem sæpe offerens hostias,
quæ numquam possunt auferre peccata. Hic au-
tem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempi-
ternum sedet in dextera Patris, de cætero exspe-
ctans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum
ejus. Una enim oblatione consummavit in sempi-
ternum sanctificatos. Contestatur autem nobis et

¹ Damasc lib. iv, *De fide*, cap. 13; Niceph et alii.
² ibid. 24-28.

³ Joan. i, 16.

⁴ Hebr. vii, 26, 27.

⁵ ibid. 11, 12.

VARIÆ LECIONES.

¹ Pantin. Τοῦ αὐτοῦ κεφάλαιον ἄλλο εἰς τὸ αὐτό. ² Deest καὶ ἡμῶν, in edit. ³ Reg. 2935 δώσωμεν.
⁴ Edit. ἡ. Reg. 1 ἐπεὶ εἰ ἄλλο μὲν ἐκεῖνο, καί. ⁵ Als. τῶν λαοῦ. ⁶ R. 2935 λεπύς, ut R. 2928 καὶ πᾶς
λειτουργῶν. Pantini lectionem retineo, quam codd. nonnulli Novi Testamenti exhibent. ⁷ Duceus in
margine legendum monet αὐτός; ex vulgatis nimirum editionibus Græcis N. T. ⁸ R. 2935 τοῦ Θεοῦ,
ut apud Apostolum legitur.

Spiritus sanctus. Postquam enim prædixit : Testamentum, quod testabor ad illos, dicit Dominus : Dando leges meas in cordibus eorum et in mentibus eorum superscribam eas, et iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato *.

2. Sicut igitur infans ex muliere natus, perfectus homo est; edendo autem et bibendo augescit quidem, sed non aliud corpus assumit: neque duo aut plura ipsius corpora dicimus, sed unum, quod natum est ex matre: atque incrementum istud secundum inditam sibi œconomiam natura perficit: sic et in eo quod tractamus argumento, quandoquidem Christus caput nostrum est, nosque ejusdem cum ipso corporis, ipsius proinde sumus corpus **658** quod semper augescit. Porro ejusdem cum eo corporis sumus, participatione carnis et sanguinis ipsius: « Accipias enim panem et calicem ex vino et aqua temperatum, gratias egit et benedixit, et ait: Hoc est corpus meum †. » Atque naturalis rationis operandi loco panis et vinum cum aqua per sermonem ipsius facta sunt corpus et sanguis illius. Sicut corpus ipsius ante resurrectionem corruptioni subjectum erat; utpote fractum, manducatum et potatum; non ita tamen ut omni modo admitteret corruptionem..... Enimvero quænam alia causa fuerit, cur non post resurrectionem id fecerit, sed ante resurrectionem, nisi quia corpus ante resurrectionem non est incorruptibile, nec frangitur, nec editur, nec bibitur: quin nec sanguinem habet corpus immortale: imo ne caro quidem jure appellanda sit, ait Gregorius cognomento Theologus in Oratione de baptismo: « Crede, inquit, Christum Dei Filium qui denuo venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos; non qui jam amplius existat caro: neque tamen absque corpore, sed cujus corpus divinius sit, ea quam ipse novit ratione: ut et videatur ab iis qui ipsum pupugerunt, et maneat Deus omnis crassitie expers. » Hoc igitur quod participamus corpus sanguisque Dei nostri, corrumpi potest; quippe quod frangatur, effundatur, edatur, et bibatur: ac quemadmodum accretione corporis nostri impletur œconomia naturalis, quam a prima procuratione sua corpus nostrum accepit; sic sanctorum celo-

Α καὶ τοὺς ἀγιαζομένους. Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μετὰ γὰρ τὸ προσηρπέναι· αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει Κύριος, διδοὺς νόμους μου ἐπὶ καρδίας * αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. Ὅπου δὲ ἀφεσις τούτων, οὐκέτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας. »

β'. Ὡς περ οὖν τὸ ἐκ γυναικὸς βρέφος γεννώμενον τέλειός ἐστιν ἄνθρωπος· ἐσθίον δὲ καὶ πίνον αὐξάνει ἢ μὲν, καὶ οὐχ ἕτερον προσλαμβάνεται ἢ σῶμα, καὶ οὐ δύο ἢ πολλὰ αὐτοῦ λέγομεν σώματα, ἀλλ' ἓν, τὸ γεννώμενον ἐκ μητρὸς, καὶ ἡ φύσις * τὴν αὐξήσειν διὰ τῆς φυσικῆς οἰκονομίας ἐργάζεται· οὕτω καὶ νῦν ἐπειδὴ κεφαλὴ ἡμῶν ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ γεγονάμεν αὐτοῦ σύσσωμοι, καὶ σῶμα αὐτοῦ ἐσμεν αὐτὸ αὐξανόμενον. Γεγονάμεν δὲ αὐτοῦ σύσσωμοι τῇ μετοχῇ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ· λαβὼν γὰρ ἄρτον καὶ ποτήριον ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, ὑψαρίστητε καὶ ὑψόγησε, καὶ εἶπε· Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα. » Καὶ ἀντὶ τῆς φυσικῆς οἰκονομίας, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος οὖν ὕδατι διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ γέγονε σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ. Ὡς περ ἢ ἦν τὸ σῶμα αὐτοῦ πρὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως φθαρτὸν, κλώμενον, ἐσθιόμενον καὶ πινόμενον, ἀδιάφθορον μέντοι· ἐπεὶ τίνος ἕνεκεν οὐ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦτο παποίηκεν, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀναστάσεως; Ὅτι τὸ διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀφθαρτὸν σῶμα οὐ κλάται, οὔτε ἐσθίεται, οὔτε πίνεται· οὔτε αἷμα τὸ ἀφθαρτὸν κέκερται σῶμα, ἀλλ' οὔτε σὰρξ ἂν δι-
C καίως ὀνομάζοιτο, καθὼς φησὶν ὁ τῆς θεολογίας ἐπὶ πνεύματος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς βάπτισμα λόγῳ· « Πίστατε Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἔχειν πάλιν μετὰ τῆς ἐκδόξεως αὐτοῦ παρουσίας κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὐκέτι μὲν σάρκα, οὐκ ἀσώματον δὲ, οἷς οἶδεν αὐτὸς λόγους, θεοειδεστέρου σώματος, ἵνα καὶ ὁφθῇ ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων, καὶ μέλλῃ Θεὸς ἐξω παχύτητος. » Καὶ τοῦτο τοίνυν ὁ μεταλαμβάνομεν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν φθαρτὸν ἐστὶ, κλώμενον καὶ ἐκχεόμενον, ἐσθιόμενον, καὶ πινόμενον· καὶ ὥς περ ἡ ἐκφυγὴς τοῦ ἡμετέρου σώματος, πάσαν πληροῖ φυσικὴν οἰκονομίαν τῆς ἐξ ἀρχῆς συστάσεως τοῦ σώματος ἡμῶν· οὕτω καὶ ἡ τελετὴ τῶν ἁγίων μυστηρίων πάσαν πληροῖ τὴν πνευματικὴν καὶ ὑπερφυσικὴν οἰκονομίαν τῆς * τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώ-

D σεως.

* Hebr. x, 11-18. † Ex Liturgia sancti Jacobi.

VARIAE LECTIONES.

* Edit. et R. Idem ἐπὶ καρδίαν. Reg. alter, quemadmodum fert Apostoli textus, ἐπὶ καρδίας. Ὡς Mss. Reg. αὐξάνει. ἢ Reg. 2935 προσλαμβάνει. † Edit. καὶ εἰ ἡ φύσις. Superfluum εἰ, quod non habent mss. * καὶ σῶμα, ipsius proinde corpus. Particula καὶ hic illatio est, ut sit planus auctoris sensus: nec alia supplenda est, quam nec edita, nec mss. habeant. † Reg. 2935 ὥς. Illic quædam desunt in Regio altero. Paulo post ex hisdem codd. addidi ἐκ νεκρῶν, quod in editis aberat. * Hæc desunt in editis, sed necessaria sunt.

NOTÆ.

(2) Οὐκέτι μὲν σάρκα· Non qui jam existat caro. Hic repeto Nazanzenī locum, quem attuli ad cap. 1, lib. iv, De fide, ex epist. 11 ad Cledon. quo Theologus a gloria Dei excludit eos, qui dixerint

Christum carnem deposuisse, εἰ τις ἀποτελεισθαι τὴν σάρκα λέγοι, εἰ Deitatem sine corpore jam esse, etc. Unde Damascenus definit carnem eandem quæ mortua erat revivisse, αὕτη ἐστὶν σὰρξ.

ratio mysteriorum omnem perficit spiritualem, naturaque majorem œconomiam incarnationis Dei Verbi.

γ. Ἐφ' ἡμῶν γὰρ ἡ σπορά τοῦ Πατρὸς ἀρχή τί; Ἀἴτιον τῆς τοῦ σώματος τοῦ βρέφους συστάσεως· χορηγείται δὲ τροφή ἐκ τῶν τῆς μητρὸς αἱμάτων καὶ γίνεται μεταβολὴ τοῦ ὑποκειμένου ὕλικου εἰς ὄργανικὸν σῶμα, κατὰ τὴν δοθεῖσαν τῇ φύσει δυνάμειν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τῆς φύσεως ἡμῶν καὶ δυνάμεως, καὶ οὕτω σὰρξ καὶ αἷμα, καὶ ὀστέα, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν συνίσταται δι' ἐλκτικῆς καὶ καθεκτικῆς καὶ ἀλλοιωτικῆς, ἥτοι θρεπτικῆς δυνάμεως· ὁμοίως καὶ ἡ διὰ τῆς βρώσεως τοῦ σώματος προσθήκη, διὰ τῆς θρεπτικῆς ἥτοι ἐλκτικῆς, καὶ καθεκτικῆς, καὶ ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως τὴν αὐξησιν ποιεῖται τοῦ σώματος. Ἔδει οὖν καὶ ἐν τῇ ἐπαυξήσει τοῦ Κυριακοῦ σώματος θεωρῆται πᾶσαν τὴν θεῖαν οἰκονομίαν τῆς αὐτοῦ σαρκώσεως, καὶ σταυρώσεως, καὶ ταφῆς, καὶ ἀναστάσεως, καὶ ἀφθαρσίας. Οὐ γάρ

3. Nam in nobis semen patris principium quoddam est ad corpus infantis procreandum, suppeditato autem illi ex materno sanguine alimento fit subjecti materialis mutatio in corpus organicum secundum vim naturæ inditam ab ipsomet naturæ facultatumque ejus Opifice, atque ita caro, sanguis, ossa, et reliqua membrorum, ope facultatum attrahendi, et retinendique ac immutandi sive nutriendi et augendi constituitur: consimiliter, quod corpori ex alimentis accedit, per facultatem nutriendi, attrahendi, retinendi, et immutandi, corporis accretioni confert. Quapropter etiam in Domini corporis accretione animo contemplari oportebat divinam œconomiam incarnationis ipsius, crucifixionis, sepulturæ, resurrectionis, et incorruptionis. Non enim statim ab initio Domini corpus a corruptione liberum factum fuit, sed corruptibile potius, et quod pati posset usque ad resurrectionem. A sepultura autem omnis corruptionis expers evasit, quando per divinam potentiam suam resurrexit ex mortuis, nobisque incorruptionem impertivit.

δ. Πῶς οὖν γέγονεν; Ἐκεῖ ἦν ἡ ἀγία Παρθένος ἡ τράπεζα, ἔχουσα τὴν ὕλην τοῦ σώματος· εἶτα κατὰ τὴν τοῦ ἀγγέλου * φωνὴν Πνεῦμα ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτήν. Τότε ἡ δύναμις τοῦ Ὑψίστου αὐτῇ ἐπεσχίασεν, ὁ θεῖος Λόγος, ἡ θεῖα ὑπόστασις, καὶ προσελάβετο ἐξ αὐτῆς σάρκα· καὶ ὧδε καλεῖται, ὡς ἐν γαστρὶ τῆς Παρθένου, ἐν τῇ τραπέζῃ τῇ μυστικῇ, ὕλη ὁ ἄρτος καὶ τὸ ἐξ αἵνου καὶ ὕδατος κρᾶμα. Καὶ γὰρ ἡ μήτηρ ἐκ τούτων ἐτρέφετο, καὶ τῷ βρέφει ἐχορήγει τὴν τοῦ σώματος ὕλην. Φησὶν ὁ ἱερεὺς, ὡς ὁ ἀγγελος, « Ἰνα ἐπιφοιτήσαν Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγιάσῃ καὶ ποιήσῃ. τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον σῶμα ἅγιον Χριστοῦ, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τίμιον Χριστοῦ » καὶ οὐ διὰ φυσικῆς οἰκονομίας, ἀλλ' ὑπερφυσικῆς γίνεταί εἰς ἐπαύξησιν τοῦ Κυριακοῦ σώματος καὶ αἵματος ἐν σῶμα, καὶ οὐ δύο.

4. Qua vero tandem ratione id factum fuit? Illic sancta Virgo mensæ loco erat, materiam corporis habens. Deinde secundum angeli vocem Spiritus sanctus supervenit in eam: tum virtus Altissimi obumbravit illi; divinum, inquam, Verbum, divina persona, assumpsitque carnem ex ea. Sic etiam **659** in mensa illa mystica, haud secus atque in utero Virginis jacet materia, panis nempe, atque vini et aquæ temperatura. Nam et mater ex istis quoque nutriebatur, ac setui corporis materiam suppeditabat. Sacerdos ad instar angeli ait: « Ut Spiritus sanctus superveniens sanctificet; et faciat, panem quidem illum sanctum Christi corpus, calicem istum sanguinem Christi pretiosum »; efficiturque non naturali, sed natura sublimiore œconomia, unum corpus, non duo, ad incrementum Domini corporis et sanguinis.

ε. Εἶτα ὑψοῦται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ἱερέως ὡς ἐπὶ σταυροῦ, καὶ διαδίδεται κλώμενον, καὶ οὕτως ἐν ἡμῖν θάπτεται, καὶ συναφθαρείζει ἡμᾶς. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ πέρας τῆς οἰκονομίας. Οὐ διαφθείρεται ἐν ἡμῖν, ὡς οὐ διαφθάρη τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα ἐν τῷ τάφῳ. Ἔως δὲ τῆς ἡμῶν μεταλήψεως πάντα τῆς φθορᾶς ὑπομένει. Καὶ κλάται ὅφ' ἡμῶν τιμίως καὶ πιστῶς, καὶ ὑπὸ ἀνόμων χερῶν πολλάκις ἀτιμάζεται τε καὶ βίπτεται, καὶ ὑπὸ μυῶν καὶ σκολήκων· ἀλλ' οὐ διαφθείρεται, οὐδὲ χωρεῖ εἰς τὸ μὴ εἶναι. Συνάγεται γὰρ ἀοράτως εἰς ἐν σῶμα. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος περιετμήθη, καὶ ἐπὶ σταυροῦ ἐκ τῶν ποδῶν καὶ χερῶν καὶ τῆς πλευρᾶς αἷμα ἐξέχεεν, ἀλλ' εἰς ἐν

5. Dein elevatur in manibus sacerdotis, tanquam in cruce, et fractum distribuitur, cumque in nobis est, nos simul incorruptos reddit. Is enim finis est œconomiae. Non penitus corrumpitur in nobis, uti nec Domini corpus in sepulcro corruptionem omnimodam admisit. Verum donec a nobis sumatur, omnia quæ corruptionis sunt, sustinet. A nobis quippe frangitur cum reverentia et fide: et iniquorum manibus, necnon a muribus et vermibus sæpe indecore habetur et projicitur: sed nequaquam destruitur, neque eo devenit ut esse desinat. Coalescit enim insensibili quodam modo in unum corpus. Nam et Dominus

* Luc. 1, 35. * Liturgia S. Jacobi.

VARIAE LECTIONES.

† Edit. ἀναστῆναι. * R. 1 εὐαγγελίου. † R. 1 ὑπερφυσικῶς.

circumcisis fuit, et in cruce ex pedibus manibusque et latere sanguinem effudit: qui tamen in unum idemque corpus coaluit: resurrexit enim totum corpus et integrum. Dixit Christus: « Hoc facite in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Filii hominis annuntiabitis¹⁰. » Mortis autem memoria corruptio est. Mors enim est corruptio, etsi non omnigena destructio.....

Capitulum hoc inventum fuit in charta antiquissima detrita ipsiusmet manu singulis litteris inmultinaria opera exaratum. Quae autem supersunt, quamvis sine coreant, quoad ejus fieri potuit, collecta fuerunt, ne penitus interirent.

¹⁰ I Cor. xi, 25, 26.

Α καὶ ταυτὴν συνήχθη· ἀνέστη γὰρ ὅλον τὸ σῶμα ὁλόκληρον. Ἐφῆ ὁ Χριστός· « Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσάκις γὰρ ἐσθίετε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καταγγέλλετε. » Θανάτου δὲ μνήμη φόβος ἐστὶ. Φόβος γὰρ θάνατος, ἀλλ' οὐ διαφόρος....

* Εὐρέσθη δὲ τοῦτο τὸ κεφάλαιον εἰς χαρτίον παλαιότερον, κατεφθαρμένον, ἐξ ἰδιοχείρου αὐτοῦ ἐσχεδιασμένον γράμμασι κατὰ στίγγιλον (edit. κατασιγήλοις)· ὥς ἦν δὲ δυνατόν, τὰ σωζόμενα ἀνελέγησαν, εἰ καὶ ἀτελῶς, ἵνα μὴ πᾶντι ἀπώλῃται.

NOTÆ.

(*) In editis et Reg. 2935, hæc præmittuntur orationi seu homiliæ; subsequuntur vero in R. 2421.

Post opera quæ Joanni Damasceno supposita fuerunt, interpolationes duas libri De fide orthodoxa, quas distractis schedis prætermiseram, subjiciendas putavi. Primam in codd. Regiis 2930, 3109, 3445, et Colb. 2765 repereram, capite 3 libri III, post hæc verba Θεὸς τέλειος ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος τέλειος; (vide p. 207), adeoque contextum auctoris insulse prorsus scindit. Sic porro habet:

Quin etiam omnis compositæ naturæ partes, cum prius non essent, acceperunt ut sint, ad universum absolvendum: nec impossibile fuerit ea quæ simul sunt tempore, naturam unam compositam perficere; quippe quæ definitionem hanc naturalemque legem ab Auctore naturæ susceperunt; ut ex similibus similia successionis ordine procrearentur. At earum, quæ in Domino copulatæ sunt, naturarum, hæc quidem nec initium habuit, nec tempori subest; illa vero incepit et temporalis est: neque ex illis species ad totius complementum emersit (alioqui non requievisset Deus octava 660 die ab operibus suis), neque naturali vinculo, sed insolita supernaturalique ratione conjunctæ sint. Quæ porro insolita sunt et supra naturam, nihil naturale constituunt. Neque dici potest aliquam esso rubi naturam quæ cum igne ita familiaris sit, ut non comburatur; neque naturam hominis aliquam esse in aerem, vel etiam in cælum sublatis; nec rursus humani corporis naturam, quod in medio igne rore perfundatur: sed ea præter communes naturæ leges uni hypostasi convenire dicimus. Consimili ratione incarnationem Domini in una sanctissimæ Trinitatis persona sic factam novimus, ut non secundum naturæ legem, sed supernaturali dispensatione naturarum conjunctionem existisse doceamus: non servata nimirum naturarum lege, qua ex Christo progignatur Christus, qui multas Christorum personas producat; quin potius una sit composita persona ex duabus et in duabus naturis, ac duæ simul naturæ: utraque videlicet natura, etiam post conjunctionem, tum definitionem, tum leges proprias, tum eam quæ inter

B Ἀλλὰ καὶ πάσης συνθέτου φύσεως τὰ μέρη, ἅμα τὴν ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν ἐσχυκεν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ παντός· καὶ ἀδύνατον τι ὁμόχρονα μίαν φύσιν ἀποτελεῖν σύνθετον, τοιοῦτον ὄρον καὶ φυσικὸν μόνον παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ δεχόμενα, ὥστε φύσεως νόμῳ κατὰ διαδοχὴν ὁμοία ἐξ ὁμοίων γενέσθαι. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου τῶν ἐνωθειῶν φύσεων, ἡ μὲν ἀναρχὸς ἐστὶ καὶ ἀχρονος, ἡ δὲ ἐργμένη, καὶ ὑπὸ χρόνον· καὶ οὐ γέγονεν εἶδος πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ παντός· ἐπεὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ· οὕτως ἐξ φυσικῶς ἐνώθησαν, ἀλλὰ παραδόξως καὶ ὑπερφυῶς. Τὰ δὲ παράδοξα καὶ ὑπερφυῆ, οὐ φυσικὰ ἀποτελεῖ. Οὐ γὰρ φάμεν φύσιν βάρους προσομιλοῦσαν πυρὶ καὶ μὴ φλεγομένην, οὐδὲ φύσιν ἀνθρώπου μεταρτίου γενομένου, ὡς εἰς οὐρανὸν οὕτως φύσιν σώματος ἀνθρωπίνου δροσιζομένου ἐν πυρὶ· ἀλλὰ παράδοξα ταῦτά φάμεν περὶ μίαν ὑπόστασιν γενόμενα· οὕτως καὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ Κυρίου ἐν μιᾷ ὑποστάσει τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, οὐ νόμῳ φύσεως, ἀλλὰ ὑπερφυεῖ οἰκονομίᾳ τὴν ἐνωσιν τῶν φύσεων γεγενῆσθαι φάμεν, καὶ οὐδὲ ὑπὸ φύσεων ὄρον, ὥστε ἀπὸ Χριστοῦ Χριστὸν γενέσθαι, Χριστῶν παρεκτικὸν πολλῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ μίαν σύνθετον ἐκ δύο φύσεων, καὶ ἐν δύο φύσεσι, καὶ δύο φύσεσι, ἐκάστης φύσεως καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν φυλαττούσης τὸν οἰκείον ὄρον τε καὶ νόμον, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα διαφοράν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς μὲν θεωρεῖται ἡ πρὸς ἄλληλα διαφορὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος, δύο φύσεις φάμεν· καθὼς δὲ οὐ θεωρεῖται φυσικὴ διαφορὰ ὑποστάσεως ἐξ ὑποστάσεως, μίαν· καὶ μίαν μὲν φύσιν λέγονται τὰ καθ' ὑπόστασιν διαφέροντα ἐκείνη. Μίαν δὲ ὑπόστασιν ὄντα, κατ' οὐσίαν διαφέροντα, καὶ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένα· αἱ οὖν ἑτεροειδέ:

ὑποστάσεις, οὐχ ὑποστατικῶς συγκρίνονται, ἀλλὰ φυσικῶς. Καὶ αἱ ὁμοειδεῖς ὑποστάσεις, οὐχ ὑποστατικῶς συγκρίνονται ἢ διακρίνονται: καὶ ὥσπερ ἐδύνατον τὰ ὑποστατικῇ διαφορᾷ διαφέροντα, μὲς εἶναι ὑποστάσεως, οὕτως ἀδύνατον τὰ φυσικῇ διαφέροντα μὲς εἶναι φύσεως.

eiusdem sunt speciei, etsi secundum hypostasim differant; unius vero personæ quæ licet penes essentialiam diversa sint, in una hypostasi uniuntur. Diversæ autem speciei hypostases non comparantur inter se qua hypostases sunt, sed ratione naturæ; nec eiusdem speciei hypostases, qua hypostases sunt comparantur: quin potius differunt inter se. Et uti fieri non potest, ut quæ personali differentia discrepant unius sint personæ, ita nec possunt ea, quæ naturalem inter se servant diversitatem, unius esse naturæ.

Secundam itidem reperi in Regiis iisdem codicibus et Colb. 4780 et 2765, post hæc verba, cap. 7 ejusdem libri III: Τοῦτο γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσεως ἰδιαιτάτον ἰδίωμα γινώσκουμεν, et ante hæc alia τοιγαροῦν ὁμολογοῦμεν αὐτὸν (vid. pag. 214), sed in Colb. 4780 præmisso repetitoque lineolæ ductu, veluti parenthesi interclusa fuit, librario utique significante hæc omnia peregrina prorsus esse. Unde in nostro codice chartaceo eadem in fine ejusdem capituli subjecta sunt, ut nullum supersit dubium quin scholium quoddam sint, aut alterius auctoris fragmentum, quod ex margine in textum Damasceni invecitum erit.

Οὐ γὰρ πίπονθε σαρκωθείς· πῶς γὰρ ἂν πάθοι τὸ φύσει ἀπαθές; Οὐ γὰρ ἐτράπη ὁ ἀπλούς, σύνθετος γενόμενος. Ἡ γὰρ τροπὴ πάθος ἐστὶ, τὸ δὲ ἀπαθές πάντως καὶ ἀτρέπτον. Ἐνήργησε τοιγαροῦν σαρκωθείς, οὐκ ἔπαθεν. Οὔτε γὰρ φύσις αὐτοῦ ἡ θεία ἐτράπη, ἢ προσθήκην ἐδέξατο· οὔτε γὰρ τὸ τῆς ὑποστάσεως, τουτέστιν ἡ υἱότης ἐτράπη. Ἐμείνα γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ υἱὸς ἀνθρώπου γενόμενος. Οὐκ ἔπαθεν οὖν, ἀλλ' ἐνήργησεν δημιουργήσας ἑαυτῷ σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, καὶ δοὺς αὐτῇ ἑαυτὸν ὑπόστασιν, καὶ ἐν ἑαυτῷ αὐτὴν ὑποστήσας. Ἰστέον γὰρ, ὡς ἐπὶ πυρώσει δύο χρῆ ἐννοεῖν. Παπυρώσθαι γὰρ λέγεται τὸ πυροῦμενον, καθ' ἓνα μὲν τρόπον, ὅτι ὁ σιδήρεος τυχόν, ἢ τὸ ξύλον εἰς πῦρ προὔφαστῶς εἰσερχόμενον, λαμβάνει ἐξ ἑαυτοῦ πῦρ, μὴ πῶ καθ' αὐτὸ προὔποσται, καὶ γίνεται αὐτῷ ὑπόστασις. Ἐν αὐτῷ γὰρ ξύλῳ προὔπαρχοντι, καὶ προὔφαστῶτι ὑφίσταται τὸ πῦρ, ὃ λαμβάνει ἐκ τοῦ προὔφαστῶτος πυρός, καὶ γίνεται ἡ τοῦ σιδήρου ὑπόστασις, καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ θεωρουμένου πυρός ὑπόστασις, μία ὑπόστασις, τοῦ τε ξύλου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ πυρός· οὐ γὰρ ὑπέστη καθ' αὐτὸ τὸ ἐν τῷ ξύλῳ τὸ πῦρ, ἀλλ' αἰτίαν τῆς ὑποστάσεως, καὶ τῆς ἀναμέρους, κεχωρισμένης ἐκ τῶν λοιπῶν πυρῶν ὑπάρξεως καὶ συμπήξεως τὸ ξύλον ἔχει, καὶ ἐστὶ μία ὑπόστασις τοῦ τε ξύλου, καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ὑποστάντος πυρός· προηγουμένως μὲν τοῦ ξύλου, ἐπομένως δὲ πυρός· προὔπαρχουσα γὰρ τοῦ ξύλου, μετὰ ταῦτα ἐγένετο καὶ τοῦ πυρός. Λέγεται δὲ καθ' ἕτερον τρόπον πυρώσις, ὡς τοῦ πυρουμένου ξύλου δεχομένου τὴν τοῦ πυρός ἐνέργειαν. Τὸ γὰρ λεπτότερον μεταλαμβάνει τῷ παχυτέρῳ τῆς οἰκείας ἐνεργείας. Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς πυρώσεως τὸ ξύλον τυχόν ἐστὶ τὸ πυροῦμενον, καὶ λέγεται πύρωσις τοῦ ξύλου, καὶ οὐ ξύλωσις τοῦ πυρός. Τὸ γὰρ ξύλον προὔπαρχει τε καὶ

A utramque intercedit differentiam conservante. In homine siquidem ea ratione qua corpus et anima differre inter se considerantur, naturas duas dicimus; qua vero naturalis diversitas personæ unius ab alia non perspicitur, naturam unam agnoscimus: et unius quidem naturæ dicuntur ea quæ

eiusdem sunt speciei, etsi secundum hypostasim differant; unius vero personæ quæ licet penes essentialiam diversa sint, in una hypostasi uniuntur. Diversæ autem speciei hypostases non comparantur inter se qua hypostases sunt, sed ratione naturæ; nec eiusdem speciei hypostases, qua hypostases sunt comparantur: quin potius differunt inter se. Et uti fieri non potest, ut quæ personali differentia discrepant unius sint personæ, ita nec possunt ea, quæ naturalem inter se servant diver-

sitatem, unius esse naturæ.

—

B Neque enim quidpiam pertulit (Verbum) cum factum est caro. Qui namque pateretur quod pro sua natura a perpeffione est immune? Mutationi siquidem obnoxium non fuit, quod simplex erat, quando compositionem admisit: mutatio quippe perpeffio est. Quod vero pati non potest, id prorsus est immutabile. Ergo operatum fuit, dum carnem assumpsit, non item passum. Divina etenim ipsius natura mutationem, adjectionemve non admisit. Nam quod personam constituit, id est filiationis, mutatum non est. Mansit quippe Filius Dei, quando hominis factus est Filius. Non passus est igitur, sed magis operatus est, carnem sibi condens anima rationali et intelligente animatam, 661 eidemque seipsum in subsistentiam præstans, et in seipso subsistere eam faciens. Hoc autem nosse oportet, quod in accensione duo considerata sunt. Quidpiam enim accendi dicitur; atque ita quidem, ut ferrum, ex. gr., aut lignum in ignem prius ardentem immissum ex sese suscipiat ignem qui in se prius non subsistebat, illique fiat hypostasis. In ipso namque ligno exstanti prius et subsistente subsistit ignis, quem ex prius exstante igne concepit. Atque hypostasis ferri, et ignis qui in eo recipitur, una sit hypostasis; itemque ligni et ignis qui in eo est. Non enim secundum seipsum subsistit ignis, qui lignum pervadit, sed subsistentiæ ejus, ac seorsim ab ignibus exsistentiæ constitutionisque causa est lignum; adeoque una est ligni atque in ipso exsistentis ignis hypostasis. Ac primum quidem ligni, deinde autem ignis. Nam cum ante ligni solius hypostasis esset, posthac ignis etiam hypostasis facta est. Rursum accensio alio sumitur modo, cum namque lignum accensum efficientiam ignis excipit. Quod

C

D

VARIAE LECTIONES.

• Legerim potius, ἀλλὰ διακρ.

enim subtilius est, illi quod crassius est propriam largitur efficaciam. In accensionis igitur exemplo, puta ardentis ligni, ligni quidem inflammatio dicitur, non item lignatio ignis: prius enim lignum existit, sitque deinceps ignis hypostasis, ignisque operationem suscipit. At in Christo Jesu Domino nostro non item. Incarnatio Verbi dicitur, quia Verbum hypostasis factum est carnis. Prius enim exstabat Verbi persona, quam in ipsa subsisteret caro. Carnis vero propria fuit deificatio. Deitatem enim participavit, non vero deitas perpassiones ejus. Nam per carnem operatur deitas, sicut ignis per lignum, non autem caro per Verbum. Nihil passum est Verbum quando factum est caro, sed incarnationem peregit, carni largiens et subsistentiam et deificationem. Deificationem, inquam, non qua in deitatis naturam versa sit, sed per communicationem hypostasis earumque prerogativarum quæ deitati propriæ sunt. Vitam enim concedebat, non suapte natura, sed propter conjunctionem cum deitate. Et in Thabor resplenduit et effulsit, non ex propria natura, sed propter unitæ divinitatis efficacitatem: quemadmodum non per naturalem suiipsius efficaciam lignum lucet et ardescit, sed ex ignis participatione hypostaticè sibi conjuncti.

ὑπόστασις τῷ πῦρὶ γίνεται, καὶ τὴν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν δέχεται. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ σάρκωσις τοῦ Λόγου λέγεται, ὡς τοῦ Λόγου γενομένου τῇ σαρκὶ ὑποστάτως. Προὔπηρχε γὰρ ἡ ὑπόστασις τοῦ Λόγου, καὶ ἐν αὐτῇ ὑπέστη ἡ σὰρξ. Θέωσις δὲ τῆς σαρκὸς· αὕτη γὰρ μετέσχε τῶν τῆς θεότητος, καὶ οὐχ ἡ θεότης τῶν αὐτῆς παθῶν. Διὰ γὰρ τῆς σαρκὸς ἡ θεότης ἐνεργεῖ, ὡς τὸ πῦρ διὰ τοῦ ξύλου, οὐχ ἡ σὰρξ διὰ τοῦ Λόγου. Οὐκ ἔπαθεν τοίνυν σαρκωθεὶς ὁ Λόγος, ἀλλ' ἐνέργησε τὴν σάρκωσιν, μεταδούς τῇ σαρκὶ τῆς τε ὑποστάτως καὶ τῆς θεώσεως. Θεώσεως δὲ λέγω, οὐχὶ τροπῆς εἰς θεότητος φύσιν, ἀλλὰ τῆς μεθέξεως τῆς ὑποστάτως καὶ τῶν τῆς θεότητος ἀρχημάτων. Ἐξωποιοῖ γὰρ, οὐ κατ' οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ τῇ ἐνώσει τῇ πρὸς τὴν θεότητα. Καὶ ἐν θαλῶρ ἔστραψε καὶ ἀπαστράπτει, οὐ διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένης αὐτῇ θεότητος ἐνέργειαν, ὡς τὸ ξύλον λάμπει καὶ καλεῖ, κατὰ τὴν οἰκείαν φυσικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένου αὐτῷ πυρὸς τῆς ἐνεργείας μέθεξιν.

Leo Allatius in *Symmistis suis*, pag. 448, post epistolam ad Nihusium, indicem erulgarit opusculorum Joannis Damasceni quæ Cl. Joanni Auberto Lutetiam miserat, ut in proxima sancti doctoris operum editione una cum aliis publici juris fierent. In his duo sunt quibus suum in hacce nostra locum deberi non puto, utpote quæ nihil aliud sint nisi partes quædam libri Anastasii Sinaitæ qui *Ὁδηγὶς seu Dux viæ* adversus Acephalos, inscribitur, quibus librarium imprudentia Joannis Damasceni nomen præfixum fuit. Primi in codice Vaticano titulus est: Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, περὶ τοῦ εὐσεβῶς καὶ θεαρέστως λέγειν τὰς δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ, ὁμοίως καὶ τὰς ἐνεργείας καὶ θελήματα· Joannis Damasceni, Quomodo religiose et ex præscripto divino confiteri oporteat duas naturas in Christo et consimiliter duas operationes et voluntates. Incipit: Ἰστέον καὶ μὴ ἀγνοητέον, ὅτι οὐ δαὶ ἡμεῖς ἀβασανίστως· 662 Sciendum est nec ignorandum, non oportere nos sine examine et disquisitione, etc. Quod cum vir clarissimus doctissimusque Laurentius Zacagnius Vaticanæ bibliothecæ præfectus peramanter mihi describendum curasset, agnovi nihil aliud esse quam brevem illam fidei expositionem quæ pag. 10 τοῦ Ὁδηγοῦ et seqq. habetur, usque ad schol. μὴ λανθάνετω τοῖς φιλοπόνους. Noverint studiosi lectores. Profecto, quando auctor qui orthodoxus est, admodum cavendum monet ne fidelis coram simplicioribus voluntates duas totidemque operationes, duove φυσικά naturalia incogitanter et temere profiteatur, extra dubium est eum vixisse saltem antequam Monothetarum hæresis proscripta esset. Tunc enim palam Catholici omnes, uti duas naturas, ita et voluntates et operationes duas in Christo, dupliciaque naturalia, nulla terecundia confessi sunt. Rursumque præmonitiones illæ quibus lectorem præmunendum ait, Sinaitæ indolem et ingentium prorsus produnt, nec quidquam est in hac parte Viæ ducis, quod non stylum dictionemque et methodum ejus non referat.

Leo Allatius in *Diatriba de Joanne Damasceno et ejus operibus*, n. 69, testatur secundi opusculi in suis schedis titulum hunc fuisse: Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατράσι ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἔροι διάφοροι πρὸς ἀκριβεστέραν παράδοσιν καὶ πίστιν τῆς ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας, συλλεγόντες ἀπὸ Κλήμεντος Ῥώμης, καὶ ἑτέρων ὁσίων Πατέρων· Sancti Joannis Damasceni, definitiones variæ pro accuratiori traditione et fide sanctæ catholicæ Ecclesiæ, collectæ a Clemente Romano, et aliis Patribus. Fatetur vero definitiones istas ipsasmet esse, quæ cap. 3 τοῦ Ὁδηγοῦ continentur editæque multoties fuerunt inter opera Athanasii, sed nonnihil auctiores: insuper in codice Vaticano 495, in eadem inscriptione legi, συλλεγόντες ἀπὸ μακαρίου Κλήμεντος καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ ἑτέρων, collectæ ex beato Clemente, et Joanne Damasceno et aliis. Quibus nihil significatur aliud, nisi collectionem hanc definitionum consarcinatam fuisse ex libris qui Clementi, sive Romano, sive Alexandrino attribuebantur, necnon ex operibus Athanasii, et Anastasii, sive Antiocheni, sive Sinaitæ, auctamque tandem esse ex definitionibus quæ passim apud Joannem Damascenum occurrunt. Quod sicutum librario cuiquam fecerit, ut definitiones has omnes a Joanne Damasceno collectas esse sibi fingeret. R. admodum P. Bernardus de Montfaucon, t. II operum sancti Athanasii collectionem hanc longe fusiores quam in pristinis editionibus dedit.

Leo Allatius una etiam Auberto miserat opuscula duo alia quæ nusquam potui reperire. Primum est, Ἀβελλος ὁρθοδοξίας, Libellus rectæ fidei, cujus initium esset : Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα. Credo in unum Deum Patrem omnipotentem. Et ex fragmento quod idem Allatius in *Diatriba* recitat, n. 60, intuli illud diversum fuisse ab eo quod ante dedimus cum hac inscriptione : Ἀβελλος περὶ ὁρθοῦ φρονήματος. Libellus de recta sententia.

Opusculum aliud erat Περὶ πίστεως κατὰ Νεστοριανῶν. De fide contra Nestorianos. Principium, Ἐδεῖ μὲν ἡμῶς τοὺς ὑπὸ Θεοῦ σωσμένους. Oportebat nos qui a Deo salvi facti sumus.

663 Operum sancti Joannis Damasceni, seu ejus nomine insignitorum collectionem claudet *Expositio fidei* ab aliis quas ante dedimus diversa, quam Arabicam cum genuinis aliis ejusdem lucubrationibus reperi in cod. RR. PP. presbyterorum Oratorii Parisiensis, copiam ejus mihi faciente doctissimo R. P. Lelong, bibliothecæ ipsorum præfecto meritissimo. Exemplar Græcum hujus opusculi dudum, sed incassum quæsivi. Quamobrem adhibita primum amici Arabici sui idiomatis callentissimi opera versionem Latinam adornavi; quam vir ejusdem aliarumque linguarum, ut et theologiæ, Orientalium peritissimus perhumane recognovit emendavitque. Declarationem porro istam rectæ fidei nostri auctoris sincerum esse fetum mihi extra dubium est, propter summam cum aliis ejus operibus theologicis consonantiam, tam quoad doctrinam et sententias, quam quoad earum enuntiandarum rationes quæ hinc inde obviæ sunt, Damasceno prorsus proprias.

S. JOANNIS DAMASCENI

EXPOSITIO ET DECLARATIO FIDEI.

I. Joannes Damascenus ad Ecclesiæ regimen alle-
ctus. — Quis sapiens est, ut intelligat amplitudi-
nem clementiæ Dei ejusque bonitatis erga nos,
qui nostri misereri voluit, ita ut ad servos suos se
dimitteret, pauperes eorum erecturus, et de ster-
core inopes exaltaturus, collocando eos in solio
nobilitatis et excellentiæ suæ cum principibus po-
puli sui? O profundas bonitatis Dei nostri divitias!
quis cognovit unquam sensum Domini? quam
magnum mysterium est quod mihi explicandum
incumbit! Sit ergo, Domine, amplum hoc negotium
opus acceptum tibi, in quo persequendo a te non
deserar, aut negligar; quin potius tibi placeat. Opel-
la mea ejusmodi non sit qua opinionem hominum
aucuper, sed qua tu ipse læteris. Non ad pœnam cedat
amicis tuis, quia amici tui sunt, quamlibet pauci:
non ad plectenda ipsorum peccata, sed ad salutem
hoc eis conferat. Tu, Domine, eduxisti me de lumbis
patris mei; tu me formasti in utero matris meæ; tu in
lucem me puerum nudum edidisti, quia naturæ nostræ
leges præceptis tuis perpetuo morem gerunt. Tu præ-
parasti per benedictionem Spiritus sancti creationem
meam et essentiam meam, non ex voluntate
viri, aut desiderio carnis, sed gratia tua quæ non
potest enarrari. Præparasti nativitatem meam præ-
paratione quæ naturæ nostræ leges superat, ne in
filium adoptando in lucem emisisti, ascripsisti que
inter alumnos Ecclesiæ tuæ sanctæ et immaculatæ.
Tu me nutritivisti lacte spirituali, lacte, inquam, di-
vinorum eloquiorum tuorum. Tu me sustentasti

A esca solida corporis Jesu Christi Dei nostri, Uni-
geniti tui, sanctissimi, et inebriasti divino calice,
vivifico scilicet sanguine ejus, quem effudit pro
salute totius mundi. Quia, Domine, dilexisti nos, et
substituisti Filium tuum unigenitum dilectum pro
redemptione nostra, quam suscepit volens, nec
repugnans; quinimo ceu qui destinatus erat ad sa-
crificium velut agnus innocens, cum se ipse ad
hoc posuerit: quia cum Deus esset, factus fuit
homo suæque voluntate humana subjecit se, factus
obediens tibi Deo Patri suo usque ad mortem mor-
tem autem crucis. Sic quidem, o Christe Deus
meus, humiliasti temetipsum, ut me ovem errantem
humeris tuis tuleris, paverisque me in loco virenti,
et nutrieris aquis rectæ doctrinæ per manus pa-
storum tuorum, quos tu cum ipse paveris, ele-
ctum subinde illi eximiumque gregem tuum pave-
runt. Vocasti me nunc, o Domine, per manus
pontificis tui ad ministrandum alumniis tuis. Qua
vero id providentia feceris nescio: tu solus id no-
sti. Verum, o Domine, levem facito sarcinam gra-
vem peccatorum meorum, quibus graviter deliqui;
mentemque et cor meum munda. Deduc me per
viam rectam ceu lucerna lucens. Da mihi sermo-
nem in apertione oris: claram expeditamque
linguam præbe per igneam Spiritus tui linguam:
ut præsentia tua me semper inspiciat. Pasce me,
Domine, et pasce mecum, ne cor meum inclinet
me, neque ad dexteram, neque ad sinistram: sed
Spiritus tuus bonus dirigat me in viam rectam,

meaque opera secundum voluntatem tuam fiant atque utinam ita fiant. Tu vero, o vertex nobile exactissimæ puritatis, o cœtus Ecclesiæ præstantissime qui auxilium a Deo præstolaris : o tu in quo requiescit Deus ! accipe a nobis doctrinam fidei ab errore immunem, qua roboretur Ecclesia, quemadmodum a Patribus nostris traditum fuit.

II. *Professio fidei.* — Credo in unum Deum, principium unum sine principio, substantiam unam, substantia essentiæve superiorem, sempiternum, increatum, immortalem, perpetuum, omnipotentem, causam bonam omnium bonorum, omnium quæ sunt Conditorum, omnia complectentem, omnia curantem, omnia continentem, cujus possessio æterna est et initii expers, abyssum essentiæ imper-scrutabilem, **664** infinitam, et immensam, abyssum item sapientiæ et bonitatis, potentia cujus enarrari vis nequeat, lumen purum et expers materiæ, unum in tribus personis cujus substantia una, voluntas una, actio una, potestas una, dominatus unus, regnum unum, in personis tribus agnitum, sine divisione, confusione et permistione ; Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, citra contractionem et confusione[m] (ἐν τῷ συναλοισμῷ καὶ συγχύσει) : ut nempe Pater non sit Filius, nec Filius, Pater, nec Spiritus sanctus Pater aut Filius, cum salva unicuique personalis sua qualitas sit in essentia sua, divinitate scilicet indivisa permanente : quia sese mutuo penetrant personæ sine perturbatione commistionis, aut alterius ab altera secessionem. Quod manifestum sit eo quod Pater in Filio et Spiritu sancto sit ; Filius item in Patre et Spiritu sancto ; et Spiritus sanctus in Patre et Filio. Enimvero Pater est perfectus Deus, Filius quoque perfectus Deus, et Spiritus sanctus perfectus Deus. Cum enim unusquisque illorum trium perfecta persona sit, Deus proinde perfectus est : et vicissim unusquisque ex tribus Deus perfectus est, quia est persona perfecta. Item unusquisque perfectus est Deus, et tres unus Deus sunt, quia essentia illorum una est, virtus una, actio una, dominatus unus. Id vero non est secundum rationem specierum in rebus creatis. Nam in illis facile est ut intellectus in hominibus perspiciat aliquid amplius quam in alia specie perspicatur, nempe cum mente colligit ideas separatas in unam substantiam essentiæve, voluntatem unam, actionem unam : quia individuum

A quodcumque, qua actu existit, distinctum est secundum essentiam ab alterius essentia. Quod demonstratur, quia anima alia atque alia est, corpus aliud atque aliud est ; adeoque alius et alius sunt ; licet eorum essentia una sit. Utraque earum distinguitur ab altera, loco, tempore, et motu operationum suarum naturalium. V. gr. Petro suapte natura volente aliquid, non continuo idem vult Paulus, tametsi suapte natura peræque habeant ut velint. Et quando esurit Paulus, non simul esurit Petrus, quamlibet uterque proprietatem naturalem esuriendi habeat : eo quod ambo quæ sibi propria sunt possideant. Atqui virtus naturalis manifesta sit per discursum intellectus ex convenientia, ut cum inveniuntur multi similes motus qui ex naturæ legibus cientur secundum statum unum naturalem. Sic porro sit apud nos. Verum quod ad sanctam Trinitatem attinet, non ita res se habet. Etenim essentiæ divise non sunt, neque loco, neque tempore, neque voluntate, neque efficientia, neque ulla re ex his quæ denotant in nobis discrimen personarum et rerum creatarum multiplicationem : sed hoc solummodo sit per relationem unius ad alium, et secundum exstantiæ modum (κατὰ σχέσιν καὶ τρόπον ὁπαρῆσιν) juxta ac superius diximus. Nam Pater absque principio est, et Filius est ex Patre per filiationem, et Spiritus sanctus ex Patre per Filium, non per filiationem, sed per processionem. Ac si necesse est nobis hoc obscuris imaginibus et tenuibus quibusdam umbris assimilare, dicemus hanc trinitatem esse ad instar solis, qui lumen emittit suum, aut intellectus qui verbi sui est fons ; quia lumen nascitur ex sole, et verbum gignitur ab intellectu. Siquidem a sole radii luminis oriuntur, atque ab intellectu oritur spiritus qui manifestatur per verbum quod emanat ex abscondita scaturigine sua, splendorem suum naturalem explicans. Fons itidem omnibus aquam exhibet, quæ bibitur, fluit, profunditur. Sic quoque ad Filium Pater, qui non est ex Filio, sed genitor est Filii, et Filius ad Patrem refertur, atque ex Patre est, quia natus est ex Patre, et Spiritus sanctus ad Patrem refertur, atque est ex Patre, quia est ex illo, non filiationis more, sed processionis. Itemque Spiritus sanctus Spiritus est Filii, sed non est ex Filio. Est tamen ad Filium, quia emanat per illum (1) et ex illo. At non est ex Filio, quia Pater una est causa, tum Filii, tum Spiritus

NOTÆ.

(1) *Quia emanat per illum et ex illo.* Nullus dubito quin Damascenus scripserit, ὅτι προχέται ἐκ αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ, propter exemplum scaturientis, fontis, et rivi quod ante usurpaverat processionem divinas enarrando. Eodem modo Cyrillus in synodica ad Nestorium, quam anathematismis suis præmisit, de Spiritu sancto ait, Προχέται παρ' αὐτοῦ, καθάπερ ἀλλεῖ καὶ ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Profunditur ab eo, sicut et ex Deo et Patre. Unde Theodoretus intellexit sanctum hunc doctorem non alio sensu dixisse anathematismo 9, Spiritum sanctum, esse proprium Christi, nisi quia ex ipso prodiret. Enimvero Cyrillus ipse mentem suam in Ephesina synodo ita declaravit in expo-

sitione ejusdem anathematismi : Καὶ ἵδιον ἔχων τὸ ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐσιωδῶς ἐμπνευστὴς αὐτῷ Πνεῦμα ἅγιον. Proprium habens Spiritum sanctum, qui ex ipso est, ipsique sua ipse essentia inest, divina signa patrabat. Quamobrem nec Damascenus ex toto hic negaverit Spiritum ex Filio procedere, sed quo sensu pertenderat Eunomius, seu Spiritus, uti res creata, effectum esset Filii, aut quo Apollinarius, ut Spiritus hac processione Filio minor censeretur, vel tandem Filius primordialis ejus causa, seu principium putaretur. Theodoretus quidem sibi aliquando blanditus est, quasi Cyrillum adegerit, ut processionem Spiritus ex Filio docere desineret. Verum Alexandrinus præsul in

sancti, utriusque ex æquo, ut Pater simul sit et Filius Pater, et productor Spiritus. Nam quæ supra non sunt, ex illa quæ nobis affinita sunt appellamus, cum propter excellentiam fieri non possit ut definiatur, quomodo quisque ad alterum se habeat, et quisque concipiat in seipso quid alterutri conveniat, et veram rationem exstantiæ ejus.

III. *Trinitas personarum. Unus Deus.* — Tribus hæc motio una est, et splendor unus: nec sunt tres motiones similes, sed una eademque motio: quod exinde constat, quia Pater qui extra tempus est, vult per Filium qui Verbum ipsius est et sapientia subsistens, et per Spiritum perficit productionem suam: sicut mens nostra rationem naturalem impulsu naturali cogitando movet ad manifestandum id quod cogitavit, illudque perficiendum. Mens autem nostra istis rebus non caret; quia fieri nequit ut nostra mens ratione destituta sit, aut spiritu, qui palam prodeat. Quocirca Pater vult et intelligit per Filium suum, et quicquid per ipsum cogitat, illud facit, et perficit per Spiritum omnia quæ fecerit. Deus Pater perpetuo comprehendit in se Verbum suum, quod ex se semper non sine oblectamine genitum est, persona voluntate prædita et perfecta. Propterea non cessat esse Filius, et Spiritus sanctus cum Verbo semper adest; quia Filius absque Spiritu et Spiritus sine Filio perfectione caret, quæ exprimitur [*ὑποκρίεται*] et existat. Non enim Deus noster ullo tempore Verbo suo caruit neque Verbum Spiritu; ne qui perfectus est perfectionis aliquando expers fuerit. Nam res creatæ, quando habuerunt existentiam, ea ante carebant: quia cum non essent, ad hoc pervenerunt ut essent. Ast non ita res se habet in natura divina, nec ulla productio nova fit in Trinitate. Omne verbum virtus substantialis est intellectus. Neque id tantum, sed virtus qua producitur, ipsa via est ad

A producendum spiritum. Atqui Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, Deus unus sunt. Quilibet trium Deus perfectus est: hypostasisque perfecta, et ideo unus trinusque Deus est. Quod exinde constat, quia quilibet eorum quando de distinctione ipsius agitur, Deus est perfectus, quia perfecta hypostasis est: et Trinitas, ubi una cum alia intelligitur, Deus unus est. Enimvero non convenit naturam divinam genituræ expertem esse, ulliusve perfectionis. Quo enim pacto qui genitura destitutus sit, perfectus fuerit. Neque viri eruditione insignes his contradicunt¹. Idcirco itaque genuit Filium, et Spiritum eadem vi produxit, ut Deus esset unus et unusquisque trium perfecta persona, ne divinitas sit proprietas sine perfectione; neve Deus perfectus ex illis rebus imperfectis constet. Quia potius in Trinitate perfecta Deus unus sit perfectione omni superior et anterior [*ὑπερτέλειος καὶ προτέλειος*].

IV. *Diversa Spiritus vocabuli significatio. Nulum substantia non est, contra Manichæos.* — Cum autem Spiritus unum nomen sit, ejus nihilominus diversa significatio est. Nam significat vivum quid quod materia caret; unde Scriptura dixit: *Spiritus est Deus*². Denotat etiam aliquando aerem et motum aeris, seu ventum: itaque angelum et animam et intellectum qui est pars animæ. Domum significat illud quod Verbi vehiculum est, secundum quam significationem, Spiritus sanctus appellatur: veluti nempe Scriptura sacra dicit: *Verbo Domini celi creati sunt, et Spiritu eris ejus omnis virtus eorum*³. Atqui os Dei neulquam corporeum membrum est, neque Spiritus est halitus evadens et tenuis: sicut neque Verbum Dei est, quod lingua corporali edatur, in auras illud emittendo: quia impossibile est Deum habere aliquid contrarium essentiæ suæ. Deus autem, quia, sicut diximus, principium non habet, rerum con-

¹ Nonnihil hic ab interprete Arabico erratum sentio. ² Joan. iv, 24. ³ Psal. xxxii, 6.

NOTÆ.

Dialogis septem de Trinitate ad Hermian quos eo tempore divulgabat, indiscriminatum affirmavit, Spiritum et ex Filio, et per Filium existere et procedere. Quintino dialogo 8, qui est de incarnatione Verbi contra Nestorii hæresim, perinde rursus docet Christum, non alienum Spiritum baptizatis mittere, servi et ministri more, sed qua Deus secundum naturam est, *πατὴρ ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτω τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ*, cum suprema potestate Spiritum, qui ex se est, sibi quæ proprium, largiri. Cæterum, uti Græci theologi Spiritus processionem impulsione instar esse (*ὀρμη*) explicant, aiuntque nec sum Deo desse Verbum, nec sum Verbo Spiritum, quia Verbi prolutione Spiritus emittitur; esse Spiritum lucem quæ a Deo tanquam a sole per Filium seu per radium editur; vel ut flumen e scatebra per fontem exiens: quia Nazianzenus et Damascenus noster, mysterium istud *ἡλικω-μῆτος* hoc effato complexi sunt, *unitas in binarium progressa in ternario stetit*: sic Latini Spiritum ex Patre Filioque procedere dixerunt, quia mutus amorum est amor. Quod quidem acceperunt ex libris quos Augustinus prima ætate de Trinitate scripserat. Atqui ex Claudiano Mamerto lib. ii de

statu animæ, cap. 7, comperi, theologicam hanc expositionem perinde transumptam esse ex principiis Platoniorum. Claudiani locus sic habet: *Quo fit ut mirari satis nequeam hujus Platonis animam, quæ tantis equidem sæculis ante puerperium Virginis, ante incarnationem Dei, ante hominis resurrectionem, ante prædicatam in gentibus summam Trinitatis unitatem ineffabilem, unam, tres in distinctis personis, laudabili ausu, mirabili ingenio, inimitabili eloquio, quæsitit, invenit, prodidit; Patrem Deum, paternamque manem, artem sive consilium, et utriusque amorem mutuum; unam, summam, æquiterant, indivisam divinitatem, non solum ita credi oportere docuit, sed ita esse conviecit. Sic inconsumetum Patribus non fuit, ut adhibitis identidem extraneæ philosophiæ principiis quæ Christianis dogmatis non adversarentur, illæ capita edissererent. Ad Damasceni vero locum quod attinet, observatione dignissimum est, eum relationem Spiritus ad Filium, quæ nempe distinguitur a Filio, non aliunde petere quam ex ejus per illum et ex illo emanatione. Quod sane urgentissimum videtur contra schismaticos.*

diarum patrare creationem voluit per Verbum A
suum, quod sine initio est, necnon per Spiritum,
qui nec ipse initium habet. Verum dicendo Deum
principio expertem ἀναρχον esse, hoc duo signi-
ficat, nempe eum non habere causam, nec ini-
tium in tempore: ac Pater secundum hæc duo
significata principii est expertus; Filius vero et
Spiritus temporale initium non habent, quia con-
ditor temporis neque tempus habuerit, neque sub-
ditus tempori fuerit: at vero causæ expertes
non sunt. Pater siquidem eorum principium est,
a quo existentiam habent, non tamen ut post il-
lum sint. Possident illud omne quod possidet Pa-
ter possessione substantiali^b. Ipse vult sine prin-
cipio, quia mutari nequit; et ipse novit sine prin-
cipio quidquid ad nos spectat: ea veluti ad nos
non spectarent desinit sine principio; desinit, in-
quam, ea veluti ad nos non spectarent, sine tem-
pore. Quæ vero prædeterminavit et desinivit, eo-
rum unumquodque perficit in tempore suo. Quid-
quid enim prædeterminavit, illud est bonum. Nam
malum substantia non est, nec quidpiam quod
existat; quia fieri non potest ut ex bono malum
producat, quemadmodum e contrario neque ex
malo bonum, aut utriusque permixtio: quoniam
ambo contraria sunt, nec alterum cum altero con-
venientiam amoris habent ad invicem, neque
consuetudinem. Impossibile prorsus est ut duo
principia sint initi expertia: quippe cum unitas
naturæ principium sit binarii. Insuper propriis
suis circumscribuntur locis, nec commiscuntur,
ita ut initium unius pertineat ad extremum alte-
rius. Quin nec societate ulla junguntur, invicem-
que adversaria sunt. Quinam igitur erunt inclu-
sum et includens, recondens et reconditum, de-
bellans et debellatum? Avertat Deus, ut hæc
dogmata nobis adoptemus!

V. *Malum est defectio a naturali obedientia.*
Oritur ex pravo usu liberi arbitrii. — Itaque Deus
noster, Deus unus est, ut ostendimus, omni initio
carens: dicimusque malitiam nihil esse aliud nisi
accidens, et actum declinantem a lege quam indi-
dit Deus naturæ rationali [in actibus ejus et
hypostasi ejus^c], eaque in rebus quæ existunt
tanquam defectus operis naturalis, haud secus
atque cæcitas in corpore. Quin et hæc solummodo
reperitur in creaturis ratione præditis. Atque hoc
constat, quia natura divina variationi subjecta
non est, neque peccato, sed unum eundemque
statum semper tenet. Quin et bruta quæ ratione
destituta sunt, legem non acceperunt, neque le-
gem, neque prævaricationem apud illa reperire
sit. Sed creaturæ, in quibus variatio reperitur,
una cum potestate arbitrii, cum satis ipsis co-
gnitionis insit eorum quæ fugere debeant, legem
acceperunt ad agendum: quia creaturis ratione

utentibus non convenit, ut se gerant ad instar
brutorum. Quocirca ornatæ fuerunt liberi arbitrii
facultate: quia libera voluntas perfectio quædam
est; conveniens naturæ rationali, ne subjecta sit
affectionibus brutorum, quando id honoris habeat
ut sit ad imaginem Dei. Quinam enim qui pote-
statem sui non habet, imago Dei sit? 666 Atqui
liberam voluntatem habere, creaturæ rationalis bo-
num est, sive bene ea utatur, sive non. Quapro-
pter legem suam Deus concessit illi qui liberi
arbitrii est, ut eam implendo se esse noverit sub
domino suo, neque se extollat supra modum et
vires suas, sed legis ope deducatur in actibus
suis, velut per lumen quo dirigatur. Nam hoc so-
lum bonum Deus desiderat, ut humiliet se coram
potentia Creatoris sui, et per conjunctionem co-
gitationis suæ cum principe sui beatitudinis fiat
compos. Cum vero non intellexit dignitatem li-
beræ voluntatis suæ, qua donatus fuit, sed compa-
ratus est jumentis insipientibus^d, agendo illud
quod non convenit, accidit in mente ejus malitia;
quia omni servo incumbit ut heri sui mandatis
morem gerat. Liberum siquidem arbitrium non est
aliquid pravum, neque causa est aut occasio mali:
sed quemadmodum lex iusta et sancta est, ut in
ea nec peccatum fuerit, sic libera voluntas bonum
est aliquod creaturæ rationalis. Atque id manife-
stum sit, quia libertas arbitrii necessario convenit
naturæ rationali, ut Gregorius Nyssenus docet^e.
C Quisquis enim suapte natura rationalis est, ille
quoque liberi est arbitrii: et ei qui liberi non est
arbitrii, lex data non fuit. Cui vero data non est
lex, in eo prævaricatio non invenitur. Quamobrem
Magnus Basilius^f, vir Deo plenus, ait, liberam
voluntatem originem esse peccati: non quod de
ratione ejus sit, ut ex ea vitium nascatur, ut ne-
cesse sit et illum qui liberi arbitrii est, vitium
admittere, quia dominus sui est; sed cum eo
pravo utatur, pravus is usus peccatum censetur.
Quin et negligentia est causa mali, quia disponit
ad illud agendum quod nobis prohibetur. Qua-
propter malum non est a Deo, neque substantia
est, verum accidens et defectio a naturali obedi-
entia, et a potestate illa naturali tradita creaturæ
rationali super animantia ratione carentia. Eaque
soboles et filia est perversi in discernendo iudicii,
et peccatum ignorantia est. Quæ viri docti de hac re
tradiderunt, sensum hunc unum habent.

VI. *Hominis creatio. Perstrictus primum Orige-
nes. Homo ex duabus naturis constat.* — Credo ita-
que in unum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum
sanctum, unius substantiæ, unius voluntatis,
unius virtutis, unius operationis, unius dominatus,
regni unius, sine principio et interitu, æternum,
tres hypostases perfectas, unamquamque Deum
perfectum, et tres personas perfectas Deum unum.

^b Id est, in essentia sua. ^c Ille genuinus auctoris sensus esse non videtur: sed alter non occurrit, quando Græca desunt. ^d Psal. xlviii, 13. ^e Orat. catech. cap. 31. ^f Hom. Quod Deus non sit auctor malorum.

Huncque creatorem et mirabilium effectorem, qui res conditas produxerit ex nullis exstantibus. Neque confiteor rationales animas prius exstis-
 se: sed juxta ac tradit Scriptura, Deum creasse hominem. Atqui homo non est anima sola, neque corpus solum, sed quod ex utroque constat: *Quocirca accepit Deus pulverem de terra*⁹. Nam de materia quam ante creaverat produxeratque, condidit corpus ejus, et indidit illi per statum suum animam ratione et intelligentia præditam, ad imaginem suam, et complavit hominem ex his duobus, personam unam, viventem, compositam, possidentem in se duas naturas; quia corporis et animæ non una essentia est, sed alia atque alia natura est, quarum non una est essentia; cumque alia atque alia natura sit, nequaquam est una. Quod perspicuum sit, quia corpus nostrum suapte natura, neque motum, neque sensum habet. Quod quidem mors certum facit, qua corpore et anima sejunctis, quodlibet eorum una natura quædam esse demonstratur. Quare cum homo ex duabus naturis constet, naturam in se duplicem habet, atque adeo mortalis est et immortalis, visibilis et invisibilis, expugnabilis et inexpugnabilis, divisibilis et indivisibilis, latens et apparet; qui secundum utramque affici patique possit et immutari, et quod doloris sit capax et affligatur secundum partem contrariam. Homo itaque naturis duabus constans, persona una composita est; quamlibet natura hominis natura una composita dicatur, quia species una est composita, comprehendens personas hominum compositas, ac essentia unius sit essentia alterius, quia unaquæque eorum hypostasis ex corpore et anima composita est.

VII. *Homo legi subjectus a creatione. Lapsus hominis.* — Confiteor hominem hunc positum a Deo esse in hortu voluptatis, accepisseque a Deo legem, qua se Domino suo esse subjectum intelligeret. Hæc purro lex est scientia obedientiæ, lucerna lucens qua dirigatur ad id quod sibi consentaneum est. Quia convenit ut, cum compositus sit ex anima et corpore, huic facile non contraveniat, sed distribuat bona animæ suæ, cujus auctor et doctor est ille a quo creata fuit, qui curam ejus habet, qui solus novit omnia. Non igitur vult hominem sui operis judicem esse, non, etsi ad perfectionis apicem pervenerit, aut summa sollicitudine corpus cui permistus est, curare: sed voluit ut, sequeretur legem suam sine remissione, ne aberraret ac declinaret ab eo quod sibi facere incumbit: neque voluit eum habere in sua natura bonum et malum, sed concessit ut sciret utrumque. Quamobrem voluit ut bonum nosset per legem suscipi divinam, ne deciperetur a rebus corporalibus propter oblectamenta earum, illum itaque conservus ejus non satia sollicitum cernens,

A invidit ei, et per invidentiam dejecit eum: qui depresso intellectu suo rebellavit adversus legem Creatoris sui, corpusque suum sordibus inquinavit. Quo factum est, ut comparatus sit jumentis insipientibus et similis factus sit illis¹⁰: obnoxius miseris fuit, expulsusque est e paradiso tanquam rebellis, superbus et miser; quia consentaneum non erat, ut malitia immortalis esset. Nimirum ille qui livore erga eum arserat, apprimo norat quandiu is Creatori suo obsequens perseveraret, Dominoque suo conjungeretur, ipsum perventurum ad virtutum possessionem, earumque perfectionem, intellectu perfecto, recto et grato locupletatum, atque in statu suo cupiditatibus carnis superiorem fore, ut ligni vitæ compos fieret, hoc est incorruptionis. Atque ex hac parte invidentia aculeus serpentis fuit, ut qui jam rebellasset, sententiæ quoque fieret obnoxius.

VIII. *Dei erga hominem humanitas. Incarnatio Verbi.* — Verum Deus noster, cum natura sua benignus sit, non sustinuit ut hominem quem fecerat insolenter exagitatum videret a diabolo, qui per fraudem duræ servituti ipsum subjecisset. Locutus est Dominus patribus nostris multifariam multisque modis in prophetis, et novissimis temporibus¹¹, juxta ac promiserat patribus nostris, misit Filium suum unigenitum, natum ex muliere, ut succurreret homini divinæ legis refractario. Quia homo Dei lege violata factus erat mortalis ob damnationem, hic legem implevit ea perfectione quæ in hominem caderet, solvitque judicium humanæ naturæ. **667** Cum itaque in cœlis haberet Patrem, natus est de femina Virgine sine patre. Fieri siquidem non poterat ut duobus ex patribus persona una nasceretur. Quamobrem juxta ac Patri suo complacitum erat, et eo quo ipse novit modo, Dei Filius citra conjugale consortium conceptus est ex utero Mariæ Virginis, quæ, veluti fertur in Scriptura, de radice Jesse, de tribu Juda et familia David, deque semine Abraham progenita erat¹². Factus porro est sine conversione caro, et habitavit in nobis¹³: factus est caro anima rationali et intelligente prædita, homo perfectus, sine peccato; quia peccatum ad naturæ humanæ constitutionem non pertinet: factus est caro citra conversionem aut mutationem in carnem, et citra confusionem, qua factus fuisset ex duabus rebus aliis altera quædam. Et enim essentia ejus mansit eadem ac essentia Patris, sine ulla mutatione Deus verus, nec divina natura conversionem ullam admisit, manens id quod erat, neque confusionem, neque adjectionem: sed servavit corpus quod accepit sine mutatione, ut humanæ naturæ conditio ferebat. Factus est caro, hoc est carnem assumpsit; et qui Filius erat Dei, factus est hominis filius, filiationis proprietate immuni servata ab alteratione et

⁹ Gen. II, 7. ¹⁰ Psal. XLVIII, 13. ¹¹ Hebr. I, 1.

¹² Isa. XI, 1. ¹³ Joan. I, 14.

mutatione. Propter hanc rationem permansit natura, atque hypostasis ejus sive persona absque conversione facta est caro, quando factus est hypostasis carni suæ; quia non est unitus corpori quod ante substitisset, sed cum per Verbum conciperetur formareturque, in Verbo simul anima existit cum corpore, cujus coagulatio divino semine facta fuit. Atque hoc est esse hypostasim. Nam corpus ejus non habuit peculiarem hypostasim seorsum, sed Verbum pro hypostasi habuit. Quapropter unus Filius est, unus Dominus, qui non est præter duas res diversum quid. Quin non est ipse natura una composita ex deitate et humanitate, sed ex rebus duabus duæ res. Est enim perfectus Deus et perfectus homo ex deitate et humanitate, ejusque corpus naturam habet immunem a mutatione¹⁴, quoniam ambo (corpus et anima scilicet), quia creata conjunctaque sunt in tempore, ipsa quoque in hypostasi Verbi consistunt, quia a Verbo acceperunt ut subsisterent.

IX. *Duæ naturæ secundum hypostasim unitæ, contra Nestorium et Nestorianos. Numerantur naturæ sine divisione.* — Quamobrem duæ naturæ in Christo sunt, quia deitas et humanitas non sunt una natura, ut una persona, cum sit Filius unus, Christus unus, et Dominus unus. Nam quando per Verbum conceptio facta est, in eo quoque velut in hypostasi constitit corpus ex Virgine per unionem, unaque fuit incarnatio Verbi et deificatio carnis. Finge tibi imaginem ignis, cujus hypostasis est materies qua urit, quæ accipiendo in se penetrationem ignis, ejus efficientia repletur. Ignis quippe actionem continet, omnemque illius proprietatem. Nam ferrum dum incalescit, non frigidat ignem. At in singulari mysterio Christi, Verbum incarnatum fuit, quo tempore corpus ejus substitit unione cum ipso; ita ut illud præveniret sub-

¹⁴ Hic quidpiam videtur deesse.

A sistentia Verbi, quæ facta est illi hypostasis veluti substandi principium, ejusque existentie origo prima. Quocirca corpus ejus deificatum fuit accipiendo penetrationem [περιχώρησιν] deitatis in seipso, cujus operatione impletum fuit. Quia Verbum affecit illud proprietatibus deitatis, ita ut divinis veluti vulneribus perforatus sit. Neque vero pervenit ad naturam divinitatis ipsius dolor corporis ejus: Idcirco viviscum factum est, divinitate impassibili manente: velut nimirum gladius candens, cum sit unus, non duo gladii, adeoque hypostasis una, in seipsa possidet duas naturas; quia natura ferri non migrat in naturam ignis, neque natura ignis in naturam ferri, sed utraque, quando conjunguntur, manet in propria natura, etiam post unionem. Atqui gladius candens ustionem facit et sectionem; quia accepit a ferro naturam solidam, et ab igne naturam subtilem. Sed neque sectio ignis est, neque adustio ferri, etiamsi simul sint, sed utraque actum suum edit. Sic Christus et Dominus unus, cum diversas naturas habeat, deitatem scilicet et humanitatem, deitas ejus in corporis naturam non migravit, neque corpus in naturam Verbi; sed utraque post unionem permansit libera et immunis a conversione et mutatione. Porro Christus unus cum sit, divinitatis suæ edit opera, et opera humanitatis; cum complectatur in se naturam increatam, expertemque materię aut corruptelæ, necnon naturam creatam, materialem et corruptibilem. Itemque C Christus aliud quid secundum naturam significat, qua parte opera deitatis facit, et aliud rursum qua parte edit opera humanitatis. Nam unaquæque natura agit quod sibi proprium est cum alterius communione. Apposite igitur dicimus Christum duas esse naturas (2) post unionem, quia operationes quæ non repugnant secundum conditionem

NOTÆ.

(2) *Dicimus Christum duas esse naturas.* Monophysitæ ac Monotheletæ perinde a Damasceno hic vapulant: dudum vero antea Cyrillus ipse Alexandrinus scholio 1, de incarnatione pronuntiaverat, *Christi vocabulum nec definitionem admittere, nec alicujus essentiam aut naturam efferre, velut nomen hominis, aut equi, aut bovis et similium*. Το Χριστός ὄνομα, οὗτε ὅρου δύνανται ἔχει, οὗτε μὴν τῆν τινος οὐσίαν, ὅτε ποτὲ ἐστὶ σημαίνει, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ ἀνθρώπος, ἡ ἰσπός, ἡ βοῦς· πράγματός ἐστι μᾶλλον ἐνεργουμένου περὶ τινος ποιῆται δῆλωσιν, ut rei magis quæ in aliquo agatur significationem præbeat. Quo sane loco objectam sibi a Nestorianis hæresim quam postmodum Eutyches et Monophysitæ alii tuiti sunt, prælocabat. Si enim Christi nomen quo naturæ duæ unitæ significentur, essentiam aliquam non exprimit, omnino sequitur ex concursu naturarum divinæ et humanæ unam in Christo factam non esse naturam compositam, sed personam duntaxat. Scholium tamen istud a nemine eorum qui contra Monophysitas scripserunt allegatum reperi, præterquam a sancto Maximo in epistola ad Joannem Cubicularium, *De rectis dogmatibus et adversus Severum*, p. 276, in libro *De duabus voluntatibus*, p. 109; atque in priori loco Combefisius scripsit in margine: *Non occurrunt hæc in Cyrilli scholiis quæ*

exstant. Quod viri doctissimi testimonium in causa fuit, at in adnotationibus ad cap. 3 lib. III *De fide*, adjeceram scholium istud Cyrillo recentius mihi videri; quippe quod, ut dicebam modo, tametsi disertissimum erat, a nullo altero scriptore catholico contra Monophysitas Severianosque citatum memineram, nisi nec a me lectum in operibus Cyrilli. Non solum vero verba hæc initio scholii primi Cyrilliani de incarnatione visuntur in variis editionibus, tum sancti doctoris, tum Ephesinæ synodi, verum etiam apud Marium Mercatorem, qui illud, ut et cætera quæ subsequuntur, in Latinam linguam transtulit. Cæterum in epistola ad Joannem Cubicularium priores istæ voces: Το Χριστός ὄνομα, οὗτε ὅρου δύνανται ἔχει, οὗτε μὴν τῆν τινος οὐσίαν, Cyrilli sunt: quæ vero sequuntur ὑποστάσιως δὲ τῆς τοῦ Λόγου, hypostasis vero Verbi, etc. Maximi, Alexandrini doctoris observationem compendio referentis, quæ proinde Combefisius tanquam Cyrilli essent, italicis litteris perperam excudit. Scholia de incarnatione Unigeniti Cyrillus scripsit post sancitam pacem cum Orientalibus, atque idcirco in eis deditiori opera, ut unam Christi personam, ita duas naturas propugnat et explicat.

naturalem, omnino dicende sunt operationes unius A naturæ. Itemque operationes quæ nullam affinitatem habent secundum naturalem conditionem, dicende 668 prorsus sunt diversarum esse naturarum. Ecquid vero significat conjunctio deitatis ejus et humanitatis, nisi unionem secundum hypostasim; quæ non est proprietas, sed modus dispensationis illius qui semet demisit, ut universum mundum liberaret? Porro Verbum factum est caro, quia sic corpus univit sibi, ut factum sit corpori hypostasis: hoc tantum excepto, quod divinitas particeps non fuerit operationum corporis. Corpus quoque ejus deificatum fuit; at factum non est hypostasis divinitati: quinimo corpus unam ex hypostasibus deitatis hypostasim propriam habuit, consorsque adeo fuit excellentiarum divinitatis; quia simul vivit adoraturque cum illo Deus, non propter naturam suam, sed quia est corpus Verbi. Quocirca dicimus incarnationem Verbi non esse incarnationem deitatis: hoc est, incarnationem personæ divinæ incarnationem non esse divinæ naturæ, quia deitas admittere non potest proprietates corporis. Dicimus etiam deificationem humanæ naturæ non esse deificationem personæ humanæ; quia corpus non possidet personam sibi, propriam seorsim a persona Verbi; sed Verbi Dei nostri hypostasis existens in substantia sua unita est carni, quæ in ipsius persona existit, ejusque persona naturam carnis assumpsit, atque in una hypostasi naturarum unio facta est. Quamobrem ipse est hypostasis composita, quia, si personam accepisset, quia una filiatio fuisset? Filiatio quippe divina et filiatio humana non sunt una filiatio, et filiatio naturalis et ascititia non sunt una eademque filiatio. Enimvero si accepisset personam unam, omnino quatuor personas coleremus, Deumque recentem (3) adoraremus, qui suapte natura non esset Deus. Si accepit hypostasim et mansit in hypostasi, equodnam fuerit mysterium absconditum a sæculis? aut quomodo fecisset mirabilia? Etenim habitat in nobis et conversatur, nosque sumus templum Dei vivi; qui etiam si hypostasim unam accepit, unam utique hypostasim liberavit: sin vero naturam quæ in sua persona subsisteret, plane toti naturæ nostræ salutem attulit. Quod si rursum una deitati et humanitati est persona, hoc profecto erit mysterium illud stupendum, inconsumetum et absconditum ¹². At enim qui fieri possit aliam et aliam hypostasim, unam deitatis et alteram humanitatis, unam sine patre, et alteram sine matre, Filium unum esse. Sed et si ille natura Dei Filius, et ille Dei filius adoptione Filius unus est, nos quoque omnes cum Dei Filio unus filius sumus. Atqui dictum nobis

est: *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes* ¹³. Quomodo autem unius gradus erunt persona divina et humana, quando natura divina et natura humana non ejusdem ordinis sunt, neque una dignitas est earum, neque adoratio? Et hoc manifestum est, quia corpus Domini adoramus, non propter naturam ejus, sed propter hypostasim Verbi, a qua possidetur. Quapropter eum oportet adorare, non quatenus est homo, sed quatenus Deus. Si enim unio facta est secundum complacitum, aut amorem, aut imperium, plane non esset unio in unum Filium. Nam Patris et Filii et Spiritus sancti, complacitum unum est, voluntas una, operatio una, imperium unum, ordo unus, unaque trium unio, et non secundum unam hypostasim. Verbum Filius Dei et Verbum unum factum est caro, quia Pater et Filius et Spiritus sanctus non una persona sunt. In Christo autem Domino nostro ¹⁴, quia hypostasis una est, et naturæ conjunctæ, sine alteratione et confusione, aut sine disjunctione, increata et creata, impassibilis et passibilis; quia differentię naturales exprimuntur per proprietates naturarum. Nunquid vero dici potest de duabus naturis permixtis et confusis, duas esse naturas, quando confusæ sunt? Et cum nominantur naturæ duæ post unionem, quia fieri non possit ut dicatur in unione secundum hypostasim citra confusionem duas esse naturas? Ego itaque non fateor esse naturam unam in Christo post unionem: distinctionem naturarum perfectam agnosco, cum tamen unitæ sint. Nam quantitas ingreditur in omnes partes cum distinctione. Et possibile non est ut res una a seipsa differat, secundum quod una est: quemadmodum ut neque persona a seipsa differat personali distinctione, quamlibet composita sit. Quapropter de natura una, etiam si composita sit, dici nequit differre illam a seipsa secundum naturam suam, distinctione qua discernatur. Et hoc manifestum est, quia corpus et anima in homine a se mutuo discrepant, suntque duæ naturæ, non una; et personæ humanæ seu individua, una species sunt. Quando autem differentiam habent essentialem qua una ab alia differat, natura una appellatur, non duæ naturæ. D Ubi vero naturas in Christo esse duas dico, non eas disjunctas confiteor, sed unitas; quia numerus non est causa divisionis. Sed numerus, uti signum est discriminis personarum, sic nota est quantitatis, sive res unitæ sint, sive separatæ. Atque hoc patet eo quod tres homines dicantur uniti in definitione naturæ ipsorum, cum hypostases distinguantur secundum proprietates personales. Sed et anima et corpus naturas duas unitas habent, secundum hypostasim scilicet, sed distinctas secun-

¹² Ephes. iii, 5. ¹³ Psal. lxxxi, 6; Joan. x, 36. ¹⁴ Locus obscurus et mutilus.

NOTÆ.

(3) Deum recentem. Alludit ut sæpe alibi ad hunc locum, Psal. lxxx, 10: *Non erit in te Deus recens.*

dum quantitatem naturarum. Hinc sit ut dicamus Filium Dei, qui unus est de sancta Trinitate, duas habere naturas quæ unitæ sunt secundum hypostasim, mutua alterius in altera circuminceptione, servato termino differentie propriæ per qualitatem naturalem uniuscujusque secundum significationem suam, et servata unicuique definitione sua sine mutatione et confusione. Neque dicimus esse Filium alium et aliam, quia non est una natura. Si duæ personæ forent, nequaquam ipse Filius unus esset, adeoque quatuor coleremus. Sin vero natura una, omnino essentia Patris, illius essentia non esset, nec nostra essentia esset illius essentia. Alias essemus nos consubstantiales Deo Patri. En siquidem, quorum essentia per se una est, una quoque per se et vere natura est: essentia enim est essentia alterius, ita ut natura una non sit diversarum naturarum essentia.

X. *Duæ voluntates et operationes.* — Confiteor itaque Jesum Christum Dominum nostrum, unam esse hypostasim, duasque naturas in ejus hypostasi unitas; quia unio duarum **669** ejus naturarum in una hypostasi medium locum obinet inter permistionem et divisionem, et utramque participat; quia custodit et servat unitatem, nec non exstantiam naturarum unitarum, earumque discrepantiam: neque naturæ sic distinguuntur ut separentur; at vero omni modo integræ manent. Quod si integræ manent, omnino numerantur. Neque dicimus post unionem distinctionem naturæ, sed naturarum. Cum autem duas naturas dicimus, unam proinde non dicimus, quandoquidem duæ sunt; quia numerus locum non habet in una natura. Illi vero

A qui dicunt duas perfectas post unionem ipsarum, necessario cogentur fateri duas naturas esse. Nam qui naturas duas memorat, de una sola non loquitur, sed de multis. Atqui hoc impossibile est, nisi res diversas censeas. Ideo quippe numerantur, quia diversæ sunt, et diversæ sunt, qua parte numerantur. Et de ratione duarum naturarum est, ut numerentur, cum uniuntur. Nec ullo modo dividuntur, nisi intellectus in conceptu suo dividat id quod reipsa divisum non est. Cum autem duas esse naturas fateor, utique perfectas illas esse intelligo et sine ullo defectu, ut una perfecta sit divinitas, altera humanitas. Constat enim naturam divinam totam unitam fuisse cum tota natura humana, in una ex personis deitatis. Cum autem dico naturam **B** divinam totam unitam fuisse cum humana natura tota, non intelligo omnes personas. Atque hoc certum est, eo quod in omnibus personis deitatis videtur natura tota deitatis sine defectu, et in qualibet persona ex humanis personis, natura tota humanitatis videtur integra. Nam Christus non assumpsit corpus solum, nec animam solum, sed assumpsit corpus animatum rationali atque intelligente anima, adeoque in ipso esse mentes duas fateor, divinam et humanam. Nam constat intellectum increatum intellectui creato fuisse unitum, intellectumque patiendi nescium unitum esse cum intellectu patibili, qui medius fuit inter subtilitatem divinitatis illius, et crassitiam corporis ejus, quemadmodum **C** Gregorius Theologus (4) tradidit. Præditus porro est duabus voluntatibus (5), quia non reperitur natura operationis expers. Etenim vita hæc primum quidpiam est in natura humana, ipsaque ejus

NOTÆ.

(4) Quemadmodum Gregorius Theologus tradidit. Hoc etiam docet Damascenus lib. iii *De fide*, cap. 6 et 28, sed omisso Gregorii nomine, cujus locos e pluribus aliquot subjeci in adnotationibus, una cum Rufini, qui ejus quondam discipulus fuerat, verbis. Liberet et alios e Latinis adducere, Ambrosiastrum lib. *de S. Trinitate*, sen in Symboli apostolorum, magnum item Gregorium, lib. xvii *Moral.*, ubi ait: *Deus per divinitatem lumen est, qui mediante anima in ejus (Virginis Mariæ) utero fieri dignatus est per humanitatem corpus.* Id nempe astruxerunt Patres propter gentiles, qui Deum carni unitum esse sordidi aliquid innuere existimabant. Qua de re legendus est August. lib. x *De civ.* cap. 26; Encherius item Lugdun. in fragmento quod hic exscribere ex lib. ii Claudiani Mamerti *De statu animæ*, cap. 9. *Quærere*, inquit, *quidam solent quomodo in Christo misceri potuerit homini Deus. Quærunt rationem hujus mysterii quod semel factum est, cum ipsi reddere rationem nequaquam possint ejus rei, quæ fit semper, quomodo societur anima corpori, ut fiat homo. Ergo quomodo corporea res incorporea conjungitur, et corpori anima miscetur, ut homo efficiatur: ita homo conjunctus est Deo, et factus est Christus, et tamen ut fieret Christus, duo illa incorporea, id est anima et Deus, facilius conjungi permiscerique potuerint, quam miscetur una incorporea aliaque corporea, id est anima et corpus, ut persona hominis existat.* Sophronius Hierosolymitanus non aliunde factum esse probat, ut deitas et corpus in Christo citra confusionem aut diremptionem copulata sint, nisi quia Verbum in primis

unitum est animæ, et per eam corpori. *Viam, inquit, regiam medianique gradientes, et confusionem et rejectionem abominamur, μὴν δὲ κατὰ ψυχὴν ἀσπαζόμεθα τὴν ἀσύγγυτον ὁμοῦ καὶ ἀμέριστον θεότητος ἑνωσιν καὶ μὴν γινώσκουσιν ἐκστάταις τῇ φυσικῇ καὶ ὑπόστασιν συνόδος. Ταύτῃ γὰρ ἀλλήλας ἐνωόμεναι, θεότης τε καὶ ἀνθρωπότης, ἰσχύουσιν ἵνα μὴτε τροπὴν, μὴτε διαρῆσιν πάθωσιν.* Secundum animam solam amplectimur inconfusam et indivisam deitatis et humanitatis unionem, quam solam exprimere novit naturalis (i. e. realis naturarum) concursus secundum hypostasim. Hæc enim inricem unitæ, deitas et humanitas, habuerunt, ut neque **D** conversionem neque divisionem admitterent.

(5) Præditus vero est duabus voluntatibus et operationibus. Ex duabus naturis operationum duplex genus subsequitur. His omnibus admodum adversabatur olim Acacius Melitenensis, qui tempore dissidii Nestoriani hæc scribebat in epistola ad Cyrillum Alexandrinum quæ in excerptis Tragoediæ Irenæi Tyrri ex duplici translatione habetur cap. 83 et 28: *Rogo zelum tuum, aiebat, qui secundum Deum est, ut pro cunctis quidem æqualiter Ecclesiis cogites, et. . . . cogatur unusquisque publice anathematizare Nestorii et Theodori dogmata. Præcipue hos, qui dicunt duas naturas post unionem propriè unamquamque operantem. Eorum namque qui in Germanicia sunt, aliquos experientatus, inveni quidem duos filios dicere recusantes: at vero duas naturas dicere non abnuentes. Unde, si concedatur ut dicatur atque doceatur ab eis quia unaquæque natura per semetipsam operatur, et hæc quidem passa est, impassibilis illa permansit;*

operatio, ut et intellectus ejus, tactus ejus, motus A corporis ejus surgentis, animatio ejus, desiderium, ira, sensusque ejus, et appetitus cibi, et potus vitæ hujusce causa, et omnis conceptus quo in natura sua rationali sentiat, et velit ut dominus sui; quia voluntas arbitrii libertate pollens, sensus est intellectus nostri rationalis et vitalis. Nam irascendi facultas, et appetitus sensus sunt rationis expertes animantium: mentis vero nostræ sensus ipse rationalis est, sui compos, liberique arbitrii, eaque adeo voluntas ipsa. Nam natura rationalis dominatur in ea quæ ratione et intelligentia carent. Qui sui dominus est, animam et corpus regit; at non simul Deum suum, cujus suapte natura servus est, cuique morem gerit. Atqui obedientia est libera subjectio voluntati alterius, quamlibet voluntas B velit quæ naturalia sunt. Hæc cum omnibus hominibus data fuerit, accepta a Domino fuit, quæ vellet id quod esset humanitatis; quia consecrarium omnino erat ut Dominus noster acciperet quod nostræ naturæ insitum a Deo fuerat. Quidquid enim ipse concessit nobis hoc assumpsit, quia per omnia similis factus est nobis, excepto peccato. Nemo autem nostrum vult peccatum quæ libertate arbitrii præditus est; sed vult voluntatem illam quæ recedit a lege divina. Atque hoc non est usus naturalis voluntatis 670 nostræ liberæ, sed est transgressio usus naturalis declinantis a natura. Quocirca Dominus noster voluntatem humanam habuit, quæ non adversaretur voluntati divinæ. Enimvero assumpsit naturam quæ solo humanitatis nutu C non moveretur: quandoquidem ad personam ipsius spectabat determinatio. Cum itaque divina ejus hypostasis una hypostasis esset, cum divinitatis, tum humanitatis, non movebatur nutu sibi ipsi contrario, sed naturali motu: et quia homo erat liberi arbitrii compos, sequebatur voluntas ejus voluntatem Patris sui divinam. Eam ob rem dicimus in illo esse duas voluntates, quæ deliberatione mutuo oppositæ non sint, sed naturalium: quia utraque natura vult et agit quæ sibi propria sunt,

cum alterius communione. Verbum agit et vult quatenus Deus est id quod divinitatis proprium est, et ipsum per se etiam agit vultque quæ parte homo est, illud quod carni proprium est. Utraque autem operatio una eademque sit, humana voluntate sequente divinam voluntatem quatenus liberi arbitrii est: quo sit ut operatio divina in operationem illius humanam agat. Quapropter quælibet natura operationes exerit proprietate sua naturali, et verbum per eas ambas propter utriusque unionem, neutra alteri repugnante, salutem nostram patravit. Nam voluntatem suam humanam exseruit exercitio naturali, obediendo divinæ voluntati, cui colligata esset. Neque peccatum fecit, neque dolus inventus est in ore ejus ¹¹, et idcirco morti obnoxius non fuit, quia immunis fuit a peccato, ut qui Deus et homo esset; qui per utramque naturam abstulit peccata nostra. Morbos quoque nostros portavit, et mortem nostram suscepit, cum subjectus non esset morti, quia peccare non poterat. Quocirca factus est primitiæ resurrectionis nostræ, solutis doloribus mortis, nosque resuscitando secum, et collocando in excelsis coelestibus in dextera Dei Patris sui.

XI. *Baptismus, judicium, vita æterna.* Confiteor insuper unum baptisma ad poenitentiam, per bonitatem et gratiam Dei Domini nostri, qui dixit baptizare eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et ut custodirent mandata sua. Ait enim: *Docete eos servare quæ mandavi vobis* ¹²: quodque futurum sit gaudium magnum in cælis pro uno peccatore poenitentiam agente ¹³. Itemque: *Poenitentiam agite: appropinquare enim regnum cælorum* ¹⁴. Confiteor insuper resurrectionem mortuorum; resurrectionem, inquam, corporis, quæ beata sit anima, unaque hæreditatis compos. Confiteor esse judicium et remunerationem, ac Jesum Christum judicem fore, qui veniet judicaturus unumquemque juxta opera sua. Denique confiteor unam vitam æternam, cujus non erit finis, nec non perpetuum supplicium fore perinde atque vitam æter-

¹¹ Isa. LV, 4. ¹² Matth. XXVIII, 19, 20. ¹³ Luc. XIII, 7. ¹⁴ Matth. III, 2.

NOTE.

nihil est aliud nisi duos iterum filios confiteri et partes (alia translatio, personas) induci. Sic bonus ille Acacius Monophysiticam hæresim, Monotheticamque præforinabat; qui non ita pridem non sine imperatoris indignatione palam pronuntiaverat; *Deitatem esse passibilem*, ut refertur cap. 27 *Tragediæ*. Aliam fuisse Cyrilli mentem agnovit Joannes ipse Antiochenus in epistola ad Alexandrum Hierapolitanum, quæ ibidem habetur cap. 50: Nam Cyrilli quidem capitula, inquit, obumbratam habent incongruitatem: nunc autem qui potestatem, obtinuerunt, inimici Dei, proponunt anathematizandos esse hos qui dicunt duas naturas: quod nec ipse qui primus illorum exstat, Cyrillus, dicere clare præsumpsit. Rursum dum de pace cum Cyrillo pangenda ageretur, eidem Alexandro testificatus est Cyrillum alienissimum esse ab Apollinarij mistione et confusione

D naturarum; et alteram dicere esse divinitatem, alteram corpus. Sic enim supersignando adjecisse: Quia impassibilis Divinitas, quia duæ naturæ. Quod nullus horum qui nunc sunt in Ponto habitantes aut dixit aut sapuit. Et sunt hæc manifestissima convictio contra illos. Et utinam contingat eum, qui est ex ricinis tuis (Rabbulam, ni fallor, Edessenum), occurrere in hanc confessionem, et alios qui ultra Taurum sunt (inter quos Acacius) et omnia ipsis quoque soluta sunt. Duas itaque naturas in persona Verbi substantes Cyrillus agnoscebat, nec nisi eas ὑπερσυνωσίζ; id est in seipsis subsistentes negabat, ut declarat epist. 2. ad Success., ubi insuper Verbum divinum humanitatis natura, quam sibi propriam fecit, non deitatis, esse passum, docet, uti sæpe alibi, ut nec ipsi quorundam suorum error uisi per summam injuriam affingi possit.

quod finem nullum habebit, secundum justitiam A et bonitatem Dei, cujus sunt potentia et misericordia.

XII. *Sex concilia generalia.* — Præterea admitto sex magna concilia quibus episcopi totius orbis adfuerunt. Concilium primum, quod in urbe Nicæna habitum est tempore Constantini Magni imperatoris, contra Arium qui deitatem dividebat. Item illud quod coactum est Constantinopoli coram Theodosio Magno propter Macedonium Spiritus sancti hostem. Tum illud deinde quod convenit Ephesi auspice Pulcheria, cujus faustus exitus fuit, contra Nestorium Anthropolatram et Judaicæ indolis. Illud rursum quod collectum est in civitate Chalcedonensi coram Marciano imperatore, cujus sincera religio fuit, et coram Pulcheria, cujus modo facta est mentio propter insignem ejus æquitatem contra Eutychem monachum et contra Dioscorum qui permiscebant essentias, et contra innovationem eorum in fide, qua naturæ confundebantur. Concilium itidem quod Constantinopoli contigit in præsentia Justiniani magni imperatoris, adversus Origenem erraticæ opinionis virum, et contra Diodorum et Theodorum præceptorem Nestorii, nec non contra epistolam Iliæ. Concilium denique sextum quod denuo Constantinopoli, quæ est nova Roma, coactum est, sanctum illud, magnumque et præstantissimum episcoporum orbis, præsentem Constantino novo Christiano, contra Sergium, Cyrum, Petrum, Paulum et Macarium, qui unam in Christo voluntatem prædicabant, et contra eos C qui voluntates ambas inficiarentur, dicentes esse naturam sine voluntate. Hæc porro sunt sex sancta

concilia magna, quibus assentior ego, et confiteor eorum decreta pura esse, quæ Deus ipsis tradiderit. Suscipio quæ susceperunt, et rejicio quæ rejecerunt, eaque diris perpetuis digna censeo. Insuper et Novum [Testamentum (6)] admitto cum agnoscam Patrem et Filium et Spiritum sanctum in illis omnibus prædicatum locutum esse, Deum unum. Honoro etiam servos Dei qui ipsi placuerunt a sæculo; justos scilicet, et patriarchas, prophetas, apostolos, martyres, pastores, sanctos viros, qui mentes suas expurgando, rejecerunt a sermonibus veritatis omnem opinionem adulterinam et superfluum. Exsecror innovationes quæ factæ sunt circa fidem a tempore Simonis Magi usque nunc; quasque virtus pervicax Satanæ effudit, implicando socios suos sermonibus inopuris.

XIII. *Conclusio.* — Confiteor me suscipere canones sanctos sanctorum apostolorum, canones item sanctarum synodorum, et canones sancti Patris nostri Basilii Magni meque totis viribus observaturum quæ per illos Spiritus sanctus locutus est, ducendo gregem quem Deus per vos commisit mihi, ab omni probro, crimineque damno, et contrarietate liberum. Hæc est professio mea, qua efficiar idoneus, ut astem coram tremendo Christi tribunali, et per eam consequar benignitatem Domini mei. Non enim me fore justum spero propter opera mea, sed per fidem in Jesu Christo Domino nostro, perque misericordiam ejus, per intercessionem Matris Dei nostri et omnium sanctorum et per orationes vestras sanctas; quia Patri et Filio et Spiritui sancto est gloria in sæcula sæculorum.

NOTÆ.

(6) Deest hic aliquid de Veteri, ni fallor, Testamento et instrumento, quod auctor abs se admitti dixerit, subindeque Novum.

671 *In eodem codice Arabico partem Orationis Joannis Damasceni de imaginibus reperi aliquantum diversam ab editis, quam ex toto omittendam non censi, in primis propter quemdam Chrysostomi locum, ex homilia in Lazarum quæ inter ejus opera nondum prodit (7).*

Omnino consentaneum est Christi Domini nostri Salvatoris passionem et miracula pingere, ut quando percontabitur a me filius meus, quid imago illa repræsentet, respondeam, Deum nostrum Verbum Dei esse factum hominem, atque hoc pacto ingressum esse in Jordanem, non propter Israelitas, verum ut natura nostra per ipsum rediret ad felicitatem æternam, per quem exaltata fuit ex inferioribus terræ partibus, seditque in throno Dei super omnes principatus.

Sed forsitan dicet adversarius: Eam ob rem per nos licet facias imagines Christi et matris ejus, et hoc tibi sufficiat. Cui respondebimus sententiam hanc contumelia plenam esse. Te namque sanctorum ho-

stem prosteris. Cum enim Christi, non sanctorum imagines facias, palam significas te a sanctorum imaginibus abhorrere. Dum autem suo sanctos honore spalias, facinus admittis quod nemo antehac patrare ausus fuit, imaginem quippe Christi idcirco facis, quia gloria dignus est, sanctorum vero respuis, quia effugies sunt eorum qui nullum honorem mereantur, sicque veritatem mendacii accusas, quæ ait: *Viro ego, dicit Dominus, qui honoro eos qui honorant me: et eos qui me glorificant glorifico*¹¹. Et Apostolus: *Itaque jam non es servus, sed filius: quod si filius, et hæres Dei per Christum*¹². Et: *Si compatimur, et conglorificabimur*¹³. Non ergo debessanctorum imaginibus bellum indicere. Dicit enim Joannes apo-

¹¹ 1 Reg. ii, 30. ¹² Rom. viii, 17. ¹³ 1 Cor. xii, 6.

NOTÆ.

(7) Fallitur vir doctus. Vide Fabricium col. 42 tom. superioris. Edit.

stolus qui supra pectus Domini recubuit, quod similes *eterimus*²⁶. Atqui sicut ferrum quod est in igne, evadit ignis, non natura, sed conjunctione cum igne, exustione et tactu, sic caro facta est Deus, non suapte natura, sed contactu et affinitate: quia unione cum persona Verbi et divinæ naturæ contactu, non conversione, evasit Deus. Non autem unxit eam Deus, ut unum quemdam ex prophetis, sed totius ungentis præsentia. Quod vero sancti quoque facti sint dñi, Propheta his verbis significavit: *Deus stetit in synagoga deorum*²⁷. Stans porro Deus in medio deorum dignitates et merita singulorum discernit, ut Gregorius Theologus est interpretatus.

Davidi Deus mandavit ut per Salomonem filium suum templum ædificaret, hocque sibi elegit quod habitaret: ac subinde templum Salomon extruxit, in quo Cherubim fabricavit, ut in libris Regnorum scribitur. Cherubim autem obtexit auro, et inculpavit in muris ejus per circuitum intus et extra imagines Cherubim et palmas. Non dixit eum ornavisse parietes, sed in ambitu ejus simulacra taurorum et boum et arborum, et malogranatorum expressisse. Nonne vero convenientius decentiusque est, ornare muros templi Domini imaginibus sanctorum, quam armentis et arboribus? Lex quidem prohibet ne similitudinem omnem faciamus; ac tamen Salomon Cherubim, boum, et leonum simulacra fabricavit: non ut Dei similitudinem exprimeret, lege cavente ne ulla ejus similitudo fieret: nos vero nequaquam Dei similitudinem exprimimus, quando pin-

A ginus imagines sanctorum. Et sicut per sanguinem animantium et per cinerem vitulæ templum et populus mundabantur, sic nunc per sanguinem Christi qui testimonium martyrii obiens sub Pontio Pilato se martyrum primitias obtulit, et per sanguinem sanctorum quibus Ecclesia est ædificata. Ut cum olim templum animantium figuris ornaretur, sic nunc Dei templum imaginibus sanctorum, quorum animæ rationabilia templa fuerunt, in quibus mansit Deus per Spiritum sanctum.

Cum vero Christi Dei nostri effigiem facimus, non eum spoliamus exercitu suo. Domini autem exercitus sunt sancti. Quocirca Joannes Chrysostomus in homilia de Lazaro, ejus initium est: *Omnis scientia a Deo est*, ita loquitur: « Ubi quis honorat amicos Christi, ad Christum exhibitio ista honoris pervenit, qui non desinit esse beneficus et benignus, præsertim cum continuatur et perseverat erga illos veneratio. » Exercitum missum faciat imperator terrenus, coronamque et purpuram depolat, tumque venerationem hanc illis adimat, qui contra tyrannum strenui apparuerunt, dominantes cogitationibus et affectibus suis: qui cum facti sint hæredes Dei et cohæredes Christi in gloria et regno illius, quomodo non sint amici Christi, ejusque honoris consortes super terram? Utique Deus ipse noster siebat: *Ego non dicam vos servos, quia amici mei estis*²⁸. Eos igitur oportet honorare quo honore ornavit eos Ecclesia, etc. *Reliqua omitto quæ nihil discrepant ab his quæ alias edidimus.*

²⁶ 1 Joan. iii, 5. ²⁷ Psal. lxxxi, 1. ²⁸ Joan. xv, 15, 19.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΟΥ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΚΛΟΓΑΙ ΕΚΛΕΓΕΙΣΑΙ.

S. JOANNIS DAMASCENI

EX UNIVERSA INTERPRETATIONE S. CHRYSOSTOMI

LOCI SELECTI

IN EPISTOLAS S. PAULI.

(Lequien, L. II, p. I.)

ADMONITIO.

Edita hactenus non fuit hæc, quam nunc primum damus, Epitome commentariorum Joannis Chrysostomi in Epistolas Pauli apostoli. Hanc porro integram reperi in codice Regio 2331, cum præfixo toti operi Joannis Damasceni nomine, Παρά τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. nec certe mihi dubium est, quin ipse genuinus lucubrationis hujus parens sit, cum propter auctoritatem codicis manuscripti, qui nongentorum circiter annorum præ se fert ætatem, tum quia Joannem Damascenum ejusmodi excerptis Patrum congerendis operam dedisse, multoties jam a me notatum fuit, idque complures qui supersunt hodie libri ejus germani clamant. In catalogo librorum manu exaratorum qui in Pathmo insula sæculo decimo sexto reperti sunt, quemque Possevinus ad calcem sui Apparatus cum multis aliis iterum edidit, post homilias Chrysostomi in Pauli Epistolas, et in Acta apostolorum, statim numeratur, *Joannis Damasceni expositio in Epistolas*. Rursumque in Regio cod. 5445 bombycino, excerpta quædam ejusdem concinnatæ a Joanne Damasceno Epitomes habentur cum hoc titulo: Ἐκ τοῦ καθόλου ἐρμηνεῖαι τοῦ Χρυσοστόμου ἐκλεγείσαι παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου Δαμασκηνοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν. *Interpretationes Chrysostomi ex universo ejus opere selectæ a sanctissimo Damasceno Patre nostro*. Quibus hoc addam ex collatione variorum locorum hujus Epitomes, cum commentario Theophylacti, mihi videri doctissimum hunc Bulgaricæ præsulæ eam identidem consuluisse.

Hic autem commentarius nihil aliud fuit nisi brevia quædam scholia ex Chrysostomi præsertim, quin etiam aliorum auctorum expositionibus accepta, quæ cum e regione contextus Apostoli cum certis quibusdam notis descripta essent, a librariis postmodum distracto Apostoli textu, perinde distracta sunt, eo quo illa edimus ordine; quem nempe propter vetustissimi codicis auctoritatem mutare religioni duximus. Cæterum in hoc commentario integræ quandoque Chrysostomi sententiæ, non nihil mutatis vocibus, referuntur, quandoque voces duntaxat aliquot, quandoque nihil præter sancti doctoris sensum, quem identidem quibusdam in locis Noster clarius reddit, quam illius textu ferat. Cujus generis unum hunc locum juvat ad specimen asserre. In cap. v Epistolæ ad Romanos, v. 12, hæc Pauli verba, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, Chrysostomus sic enarravit: Τιδὲ ἐστὶν ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον; ἐκείνου πεσόντος, καὶ οἱ φυχόντες ἀπὸ ξύλου γαρόναςιν ἐξ ἐκείνου θνήσκει. *Quid vero istud, est in quo omnes peccaverunt? utique eo cadente illi quoque qui de ligno non comederunt, exinde mortales evaserunt*. Ob quam expositionem critici quidam existimaverunt Joannem Chrysostomum non intellexisse

omnes homines qui ex Adam primo parente suo prognati sunt, peccati illius reos nasci, nec præpositionem *ἐκ* hoc loci tanquam causalem habuisse, sed vocem *ἐφ' ᾧ* accepisse ceu idem significaret quod Latina *quatenus*. Contra vero Damascenus noster Doctoris sancti cujus verba integra recitat, enarrationi hæc pauca præmisit, *ἐφ' ᾧ, ἀντὶ τοῦ δι' οὗ ἢ in quo, pro, per quem* : quod sane, velint nolint illi, causam exprimit. Adeoque Joanne Damasceno interpretante, certum sit Chrysostomum agnovisse illo Apostoli loco, Ecclesiam de peccato originali doctrinam affirmari.

At vero multa hinc inde occurrunt, quæ Chrysostomus in homiliis non habet, in primis vero in commentario in Epistolas ad Ephesios, ad Colossenses, ad Philippenses et ad Thessalonicenses, in quo nihil quod ex sancto illo doctore acceptum videatur, observare potui. Sæpe vero concordat cum Theodoret, nec non cum Cyrilli Alexandrini expositionibus, quas Œcumenii catena exhibet. In cap. 2 Epistolæ ad Colossenses ad verba Pauli, *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* ejusmodi expositio affertur, cujus auctor, nisi Damascenus ipse sit, saltem post exortam Nestorii hæresim scripsisse possit affirmari : quippe cum eam inhabitationem seu unionem illam explodat, quam Nestoriani *σχετικὴν secundum affectum, relationem, habitudinem* appellabant. *Ὅτι μὴ τις νομίσῃ σχετικὴν εἶναι τὴν κατοίκησιν, ne quis existimet inhabitationem hanc fieri secundum affectum et relationem.* Alia omitto quæ lector eruditus in hoc passim commentario facili negotio deprehendet. Hoc solum monebo, mihi videri prologum in Epistolam ad Romanos interiisse, quin et codicem multis passim mendis scatere mutilumque esse, ut sensus sæpe impervius sit et obscurus. Quod ad Scripturæ textum qui commentario interjectus est attinet, multis in locis diversus videtur ab eo quem Joannes Chrysostomus tractabat, et a doctissimis præstantissimisque criticis quibuscum eum communicavi, magni fuit æstimatus, ceu pretiosum Christianæ antiquitatis monumentum.

ΕΙΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

ΚΕΦΑΛ. ΠΡΩΤΟΝ.

A

I CAPUT PRIMUM.

« Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς Ἀπόστολος. »

VERS. 1. « Paulus servus Jesu Christi vocatus Apostolus. »

Τρεῖς εἰσὶ δουλείας τρόποι· εἰς μὲν ὁ κατὰ τὴν δημιουργίαν, καθ' ὃ φησιν, *ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά*. Ἔτερος δὲ ὁ ἀπὸ πίστεως, κατὰ τὸ εἰρημένον· *Ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ*. Ὁ τρίτος ὁ ἀπὸ τῆς πολιτείας κατὰ τὸ εἰρημένον· *Μωϋσῆς ὁ θεράπων μου ἐτεταλεύτηκεν*. Ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ πάντας τοὺς τρόπους, τὸ τῆς δουλείας ἀξίωμα ἐδέδεικτο, εὐχότως ἐν καυχήματος τάξει προτάττει τοῦτο τῆς ἐπιστολῆς.

Tria sunt genera servitutis. Aliud per creationem et opificium : unde dicitur : *Omnia serviunt tibi* ¹. Aliud a fide, de quo ait : *Liberati autem a peccato servi facti estis justitiæ* ². Tertium denique a vita et moribus : quo itidem sensu dicitur : *Moses servus meus mortuus est* ³. Quando itaque juxta omnes modos ostensa dignitas est servitutis, consulto prorsus hanc initio epistolæ præponit, tanquam gloriandi argumentum.

« Ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. »

« Segregatus in Evangelium Dei. »

Δείκνυσιν ὅσον αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα. Εἰ γὰρ ἀφώριστο ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ διακονῆσαι τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ. B Εὐαγγέλιον δὲ Θεοῦ καλεῖ, ἀπὸ τῶν προοιμίων διαγείρων τὸν ἀκροατὴν.

Ostendit quanta sit sua dignitas, quippe qui segregatus erat ut Evangelio ejus ministraret. Porro Evangelium Dei nominat, ut in ipsomet exordio attentionem excitet auditoris.

« Ὁ προεπηγγελάτο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἀγίαις. »

VERS. 2. « Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis. »

Ἐπειδὴ καινοτομίαν ἐνεκάλουν τῷ δόγματι, δεῖκνυσιν αὐτὸ πρεσβύτερον Ἑλλήνων ὄν· καὶ ἐν τοῖς προφήταις προδιαγραφόμενον.

Quandoquidem doctrinæ fidei novitatis crimen inurebatur, commonstrat eam tum gentilibus philosophis esse antiquiorem, tum et a prophetis jampridem descriptam.

« Περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. »

VERS. 3. « De Filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem. »

¹ Psal. cxxviii, 91. ² Rom. vi, 18. ³ Josue. i, 2.

Nequaquam nobis de nudo homine sermo est. A Quocirca et hoc adjecit, *secundum carnem*, subindicans ejusdem quoque generationem esse secundum spiritum. Porro ministerii ordinem 2 exsecutus est. Primum enim hominem cum in terra viderunt, et cum genitus esset palam annuntiari, ac tum Deum cognoverunt, inquit.

VERS. 4. « Qui definitus est Filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri. »

Eum prædicamus, inquit, qui ex David progenitus est, quodque ipse sit Deus, qui carnem induerit. Idque primum ex prophetis, propter quod aiebat modo : *Quod ante promiserat per prophetas*. Secundum, ex ipso generationis modo ; id quod his verbis indicat, *ex semine David secundum carnem*, nec non quia naturæ legem solvit, quando ex Virgine natus est. Tertium, a miraculis. Id enim hac voce significatur, *in virtute*. Quartum, a spiritu quem largitus est eis qui crediderunt, et quo sanctos omnes reddidit : quocirca *Spiritum dixit sanctificationis*. Quintum, ab illius resurrectione. Ille siquidem omnium primus et solus seipsum suscitavit. *Qui definitus est*, sive qui ostensus est, declaratus, probatus, quem comuni omnes sententia et calculo confessi sunt.

VERS. 5. « Per quem accepimus. »

Videsis gratum viri animum. Nihil suum ipsius esse, sed cuncta Domino refert accepta.

« Gratiam et apostolatam. »

Non nos, inquit, hoc nobis præstitimus, ut essemus apostoli : neque multis nostris laboribus dignitatem hanc adepti sumus, sed gratis accepimus, idque præclarum superni muneris opus exstitit.

« Ad obediendum fidei. »

Non dicit ad conquisitionem aut probationem fidei, sed ad obedientiam. Nam quando Dominus pronuntiat, auditores de iis quæ dicuntur curiosius inquirere non debent, nec perscrutari, sed solum excipere.

« In omnibus gentibus. »

Observe quoniam prædicatio præstanda sit. Olim quidem lex per Moysen lata uni genti annuntiata est : Evangelium vero ad extremos usque terræ fines pervenit.

« Pro nomine ejus. »

Non ut essentiam illius curiosius inquiramus, inquit, sed ut credamus in nomine ejus. Istud quippe nomen erat per quod et signa faciebat. Ait enim, *in nomine Jesu Christi surge et ambula* 9

VERS. 6. « In quibus estis et vos vocati Jesu Christi, omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei. »

Duo in verbis istis bona licet videre, quamque

9 Act. iii, 6.

Οὐ περὶ ἀνθρώπου φιλοῦ, φησὶν, ὁ λόγος ἡμῖν. Διότοι τοῦτο προσέθηκεν τὸ, κατὰ σὰρκα, αἰνιττόμενος, ὅτι καὶ κατὰ πνεῦμα γένησις ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ· τῇ τάξει δὲ τοῦ μυστηρίου ἡκολούθησεν. Πρῶτον γὰρ εἶδον αὐτὸν ἄνθρωπον ἐπὶ γῆς· καὶ τὸν γεννώμενον ἀνακηρυττόμενον καὶ τότε ἔγνωσαν Θεὸν, φησὶν.

« Τοῦ ὁρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἀγιοσύνης, ἐξ ἀναστάσεως ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. »

Τὸν ἐκ Δαβὶδ γεννώμενον ἀνακηρύττομεν, φησὶν, ὅτι καὶ Υἱὸς Θεοῦ ἐστὶν οὗτος ὁ σαρκωθείς· πρῶτον, ἀπὸ τῶν προφητῶν δι' ὃ εἰλεγεν· Ὁ προεπηγγελματο διὰ τῶν προφητῶν. Δεύτερον, ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως, ὃ καὶ αὐτῷ ἐδείξεν εἰπὼν· ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σὰρκα· ὅτι τὸν τῆς φύσεως ἔλυσεν νόμον ἐκ Παρθένου τεχθεὶς· τρίτον, ἀπὸ τῶν θυμάτων· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐν δυνάμει. Τέταρτον, ἀπὸ τοῦ πνεύματος ὑπερ ἐδίδου τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, δι' οὗ πάντα ἀγίους ποιεῖ. Διὸ Πνεῦμα ἀγιοσύνης εἶπεν· πέμπτον, ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ· πρῶτος γὰρ αὐτὸς καὶ μόνος ἑαυτὸν ἤγειρεν. Τοῦ ὁρισθέντος, εἰλεχθέντος, ἀποφανθέντος, ὁμολογηθέντος ἀπὸ τῆς πάντων γνώμης καὶ ψήφου.

« Δι' οὗ ἐλάβομεν. »

Ὅρα τὴν εὐγνωμοσύνην· οὐδὲν ἑαυτοῦ βούλεται, ἀλλὰ πάντα τοῦ Δεσπότου.

« Χάριν καὶ ἀποστολήν. »

Οὐχ ἡμεῖς ἑαυτοῖς κατωρθώσαμεν, φησὶ, τὸ γενέσθαι ἀποστόλους· οὔτε γὰρ καμόντες πολλὰ τὴν ἀξίαν ταύτην ἐλάβομεν· ἀλλὰ χάριν ἐλάβομεν, καὶ τῆς ἀνωθεν δημιουργίας 10 τὸ κατόρθωμα γέγονεν.

« Εἰς ὑπακοὴν πίστεως. »

Οὐχ εἶπεν, εἰς ζήτησιν καὶ κατασκευὴν πίστεως, ἀλλ' εἰς ὑπακοήν. Ὅταν γὰρ ὁ Δεσπότης ἀποφαίνεται, τοὺς ἀκούοντας οὐ περιεργάζεσθαι χρὴ τὰ λεγόμενα καὶ πολυπραγμονεῖν, ἀλλὰ δεχίσθαι μόνον.

« Ἐν παντὶ τοῖς ἔθνεσιν. »

Ὅρα πῶς ἐστὶ τὸ κήρυγμα· εἴ γε πάλαι μὲν ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος, ἐνὶ ἐκτετύττωτο ἔθνεσι· τὸ δὲ Εὐαγγέλιον εἰς πέρατα τῆς οἰκουμένης διατίθεται.

« Ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. »

Οὐχ ἵνα τὴν οὐσίαν περιεργασώμεθα, φησὶν· ἀλλ' ἵνα εἰς τὸ ὄνομα πιστεύσωμεν. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ ὄνομα, ὃ καὶ τὰ σημεῖα ἐποίει. Ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησὶν, ἔγρεις καὶ περιπάτει.

« Ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ· παντὶ τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ ἀγαπητοῖς Θεοῦ. »

Δύο διὰ τούτων ἐστὶν ἰδεῖν ἀγαθὰ, καὶ κολακείας

VARIE LECTIONES.

9 Chrysost. ἐλάβομεν. 10 Chrysost. ὥρεδες.

ἀπὸ ἀλλοτρίων τὴν τοῦ Ἀποστόλου ψυχὴν· εἰ γὰρ ῥωμαίοις κρατοῦσι τότε, καὶ εὐθὺς τὴν ἀρχὴν διεξαμένοις τῆς οἰκουμένης ἐπιστέλλων, οὐδὲν τι κολαχικὸν φησιν· καὶ τὸ εὐθέως καλεῖν αὐτῶν τὸν τύπον, εἰ γὰρ παρακολούθους αὐτοὺς τῶν ἰθὺν ἔταξεν. Περὶ γὰρ τῶν ἰθὺν διαλαβὼν τὴν, ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς ἐπήγαγεν.

«Κλητοὶς ἀγίοις.»

Ὅρα πῶς συνεχῶς τὸ ὄνομα τίθησιν· Κλητὸς Ἀπόστολος. Ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοί. Πᾶσιν τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ κλητοῖς. Τοῦτο δὲ οὐ περιττολογῶν ποιεῖ, ἀλλὰ βουλόμενος αὐτοὺς τῆς εὐεργεσίας ἀναμνησθῆναι. Τὸ δὲ, ἀγαπητοῖς Θεοῦ, διαιρουμένους ἐστὶν ἀπὸ τῶν πιστευσάντων τοὺς μὴ τοιούτους. Καὶ ἄλλως δὲ τοὺς πιστεύσαντας καλεῖ πάντας, καθ' ὃ ἡγιασθησαν διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας.

«Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅσον ἰσχυρὸν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀγάπη δείκνυσιν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ καὶ ἡτιμημένοι, ἅγιοι καὶ δίκαιοι γηγόναντες ἐξαίφνης. Ὅταν γὰρ Πνεῦμα καλῇσθαι, υἱοὺς ἀπέδειξεν· ὅταν δὲ υἱοὺς εἶπεν, ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν τὴν θησαυρὸν ἀπεκάλυψεν.

«Πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, περὶ πάντων ὑμῶν.

Ἀρμόζον τὸ προσέμειον τῇ φιλοθείᾳ ψυχῇ, ἐν οἷς εὐσεβοῦσιν ἑτέροις εὐαριστεῖν· τῷ Θεῷ.

«Ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.»

Ὅς γὰρ ἄρτι διεξαμένης τὴν βασιλείαν τότε τῆς Ῥώμης, εἰκὸς τοὺς ἐν αὐτῇ πιστοὺς ἐν πάσῃ περιφέρεσθαι πόλει.

«Μάρτυς γὰρ μου ἐστὶν ὁ Θεός, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου.»

Ἐπειδὴ περὶ ἀδήλου πράγματος ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, τοῦτο δὲ ἦν ἡ ἀγάπη ἡ εἰς αὐτοὺς ἀνθρώπους μηδὲ εἰδότες αὐτόν· τοῦτου χάριν τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῦ πράγματος τοῦτου μάρτυρα καλεῖ.

«Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως.»

Ἄνω τοῦ Πατρὸς εἰπὼν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνταῦθα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἶναι λέγει, δείκνυς τὴν ἐνότητα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.

«Μνηστὴν ὑμῶν ποιοῦμαι πάντοτε ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, δεόμενος, εἰ πως ἤδη ποτὲ εὐδοκήσωμαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἰλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς.»

Δείκνυσιν ὅσος ἐστὶν εἰς τὸ πείθεσθαι Θεῷ, ὅπου γὰρ σφόδρα σπουδάζων καὶ εὐχόμενος τὴν ἰδέσθαι, παρὰ τὸ τοῦ Θεοῦ δοκοῦν, οὐ παραγίνετο πρὸς αὐτούς.

«Τοῦτο δὲ ἐστὶν, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ

A ab adulatione alienus Pauli animus esset, qui cum Romanis scriberet, quorum tunc nec ita pridem imperio ac dominationi orbis subditus esset universus, nihil prorsus adulatorium effutiat, quin ipsorum statim ostentationem provocet, eodem illos ac cæteras gentes ordine habens. Cum enim de gentibus loqueretur, adjecit, in quibus et vos estis.

Vers. 7. «Vocatis sanctis.»

3 Vide quam assidue vocationis nomen ponat. Vocatus Apostolus : In quibus estis et vos vocati : Omnibus qui sunt Romæ vocatis. Hoc non uti vaniloquus, sed volens eos admonere beneficii. Istud porro, dilectis Dei, discernere enim indicat illos qui crediderint, ab iis qui ejusmodi non sint. Insuper credentes omnes sanctos appellat, qua nempe per B lavacrum regenerationis sanctificati erant.

«Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.»

Quanta Christi amoris vis roburque fuerit ostendit; eo quod ex inimicis et contemptis repente sancti et justī evaserant. Ubi siquidem Spiritus vocaverit, tum filios effecit. At vero quando filios dixit, universorum honorum thesauros aperuit.

Vers. 8. «Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis.»

Conveniens præfatio hæc est animæ quæ Deum diligat; ut, pro aliorum pietate ipsi gratias agant.

«Quia fides vestra annuntiatur in universo mundo.»

C Cum enim Roma nuper Dei regnum excepisset, ejus subinde fideles apud alias civitates omnium ore celebrabantur.

Vers. 9. «Testis enim mihi est Deus, cui servo in spiritu meo.»

Quandoquidem de re obscura illi sermo erat, puta de sua erga homines illos dilectione, qui hactenus ipsum non viderant, idcirco Deum rei hujus testem appellat. Atqui significat spirituales hanc esse servitutem, non carnalem, et ex præscripto legis.

«In Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione.»

Superius Evangelium Patris dixit, hic Filii illius ait, ostendens unitatem Patris et Filii.

II «Memoriam vestri facio [Vers. 10] semper in orationibus meis, obsecrans si quomodo tandem prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. [Vers. 11.] Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos.»

Ostendit quanta Deo obedientia subesset, qui cum vehementer festinaret, obsecraretque concedi sibi ut Urbem videret, nequaquam tamen citra Dei voluntatem ad eos perrexisset.

Vers. 12, 13. «Id est simul consolari in vobis

VARIAE LECTIOES.

• Addo ex Chrys. κλητοῦ. • Leg. ἀγίους. • Fort. εὐχαριστεῖν.

per eam quæ invicem est fides vestram atque meam. Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpe proposui venire ad vos (et prohibitus sum usque adhuc) ut aliquem fructum habeam, et in vobis, sicut et in cæteris gentibus et Judæis. »

Ne quibusdam videatur magnificentius de se sentire, dicendo *donum et gratiam impertiar vobis*; eam ob rem et ipse subjungit, eorum se consolatione opus habere.

Vras. 14, 15. « Græcis et Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum. Ita (quod in me est) promptum et vobis qui Romæ estis, evangelizare. »

¶ Ostendit nequaquam se in urbem regiam gloriæ illectum cupiditate pergere, sed omnino sibi incumbere, ut eos ipse instituat. Cum enim omnium gentium prædicator positus esset, proinde etiam Romanis prædicandi debitor erat.

Vras. 16. « Non enim erubesco Evangelium. »

Cum enim alicubi dicat : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi*¹⁰; eecur igitur non istuc ait, glorior, sed, non erubesco? Nimirum Romani negotiis sæculi vehementer addicti erant, quippe qui orbis tunc principatum obtinuerant; hic vero Jesum prædicabat crucifixum: idcirco dicit, non erubesco, eos docens, ne hactenus erubescant. Noverat enim, id si illi præstarent, citiori gradu eo processuros, ut et gloriarentur.

« Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. »

Quia virtus quoque Dei est quæ poenas infligat et supplicia, quemadmodum dictum olim fuerat de plagis Aegypti; propterea adjecit : *Ad salutem omni credenti*. Et ideo subjungit, *omni credenti*, ne absolute et indiscriminatim omnibus dari censeatur.

« Judæo primum et Græco. »

Hic, primum, nequaquam vocabulum est dignitatis, sed ordinem significat. Quemadmodum videlicet eorum qui baptismi gratiam accipiunt, primus nihil habet amplius quam secundus, nec quam tertius aut postremus accipit.

Vras. 17. « Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est. »

Qui justus factus est, inquit, is non secundum vitam præsentem vivet, sed secundum futuram.

« Justus autem ex fide vivit. »

Ita loquitur eo quod ipsi quoque veteres ex fide salvi fuere, quorum ipse catalogum texit in Epistola ad Hebræos¹¹.

Vras. 18. « Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem et justitiam hominum, »

Postquam a bonis eos invitavit hortatusque est,

¹⁰ Galat. vi, 14. ¹¹ Hebr. xi, 2 seqq.

VARIAE LECTIONES.

¹ Forte οὐχὶ δίδ. ² Leg. εἰ. ³ Ita sæpe librarii scribunt. Emenda καυχῶμαι.

τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ἡμῶν τε καὶ ἑμοῦ. Οὐ θέλω δὲ ὑμεῖς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι πολλάκις προεθέμην τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθη ἀπὸ τοῦ δεῦρο, ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τε καὶ Ἰουδαίοις. »

Ἵνα μὴ ἐδῶξῃ τισὶν μεγαλοφρονεῖν, εἶναι λέγων εἰς τὸ μεταδοῦναι ἡμῖν χάρισμα, τοῦτου χάριν καὶ αὐτὸς τῆς περ' ἐκείνων παρακλήσεως δεῖσθαι λέγει.

« Σοφίς τε καὶ ἀνοήτοις ὁφειλέτης εἰμί· οὕτως, τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελισασθαι. »

Δείκνυσιν ὡς εἰ καὶ ἡ διὰ φιλοδοξίαν προσηύπει ταυτὸν τῇ βασιλευσούσῃ Πόλει, ἀλλ' ὡς ἐκ παντὸς τρόπου προσήκον αὐτῷ μυσταγωγεῖν αὐτούς. Ἡ γὰρ πάντων ἔθνων κτρυξ ἐτίθη, ἕτερον δὲ καὶ κηρύττειν Ῥωμαίοις ὁφειλέτης ἐστίν.

« Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον. »

Καίτοι ἀλλαχοῦ φησιν· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχῶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. Τίνος οὖν ἕνεκα ἐνταῦθα οὐ λέγει καυχῶμαι¹, ἀλλ' οὐκ αἰσχύνομαι; ἵπτιδὲ σφόδρα ἐκτοημέναι ἦσαν εἰς τὰ τοῦ βίου πράγματα Ῥωμαῖοι, ἄρτι τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκουμένης ἀναδεξάμενοι, αὐτὸς δὲ ἐκήρυττειν Ἰησοῦν τὸν ἐπιτυρωμένον· διὰ τοῦτο φησὶν, οὐκ αἰσχύνομαι, ἐκείνους διδάσκων, τίως μὴ ἐπαισχυνισθαι. Ἥδει γὰρ ὅτι ἂν τοῦτο κατορθώσωσιν, ταχέως προΐόντες καὶ ἐπὶ τὸ καυχᾶσθαι ἔξουσιν.

« Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. »

Ἐπειδὴ ἐστὶν δύναμις Θεοῦ καὶ εἰς κολάσιν κατὰ τὸ εἰρημένον περὶ τῆς κολάσεως τῶν Αἰγυπτίων, τοῦτου χάριν προσέθηκεν τὸ, *Εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι*, καὶ ἵνα μὴ ἀπλῶς καὶ ἀδιακρίτως τοῖς πᾶσιν δίδωσθαι νομισθῇ ἐπήγαγε, *παντὶ τῷ πιστεύοντι*.

« Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλλήνι. »

Ἐνταῦθα τὸ, *πρῶτον*, οὐκ ἀξιώματος ὄνομα ἀλλὰ τάξεως σημάδι· ὡς περ ἀμέλει καὶ [διδ.] τῶν δεχομένων τοῦ βαπτίσματος χάριν, οὗ οὐχ ὁ πρῶτος πλεονεκτεῖ τοῦ δευτέρου, ἢ τοῦ τρίτου ἢ τοῦ ὑστάτου πλέον λαμβάνει.

« Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν, καθὼς γέγραπται. »

Ὁ γενόμενος φησὶν, δίκαιος, οὐ κατὰ τὸν παρὸντα μόνον βίον, ἀλλὰ τὸν μέλλοντα ζήσεται.

« Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. »

Τοῦτο φησιν, ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ ἐκ πίστεως ἐσώθησαν, ὧν αὐτῶν κατάλογον ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ποιεῖται.

« Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὁργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων, »

Ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν προτρεψάμενος· ἐπὶ τὸ κή-

ρυγμα ἔλθειν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων πάλιν ἐργάζεται τὴν προτροπὴν· ἡ γὰρ ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἀγαθῶν, ἡ ἐκφοβοῦντα εἰς τὴν προτροπὴν ἐργάζεται. Ἐγγὺς οὖν παρίστησιν αὐτοὺς τοῦ θείου δικαστηρίου.

« Τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων, διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφανερώσεται. Τὰ γὰρ ὁρατὰ αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορίζονται, ἡ τε ἀίδια αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. »

Καὶ τίνες οὗτοι; Οἱ Ἑλλήνων παῖδες, οἱ ξύλοις καὶ λίθοις ἀνατιθέντες τὴν τοῦ Θεοῦ προκύνησιν, καὶ ὅσον εἰς αὐτοὺς ἀδικοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, εἰ καὶ οὐκ ἀδικεῖται.

« Εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. Διότι γνόντες τὸν Θεόν, οὐκ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἡ εὐχαρίστησαν, ἀλλ' ἡματιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐκκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία· φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμυρράνθησαν. »

Καίτοι οὐ διὰ τοῦτο ἐποίησεν αὐτὰ ὁ Θεός, εἰ καὶ τοῦτο ἐξέβη· οὐ γὰρ ἵνα αὐτοὺς ἀπολογίας ἀποστέρῃ, διδασκαλίαν τοσαύτην εἰς μέσον ἔθηκεν, ἀλλ' ἵνα αὐτῶν ἐπιγνώσιν· ἀγνοήσαντες δὲ, πάσης ἐαυτοὺς ἀπεστέρησαν ἀπολογίας.

« Καὶ ἔλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ. »

Ἵνα δείξῃ τῆς γνώμης αὐτῶν τὸ κατηγόρημα· ὃ γὰρ ἔχει τις, τοῦτο ἀλλάσσει.

« Ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθορᾶς ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν. »

Ὅρα πόσα τὰ κατηγόρημα· πρῶτον, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν Θεόν· δεύτερον, ὅτι ἔχοντες ἀφορμὰς εἰς τοῦτο μεγάλας, ἀπώλειθον· τρίτον, ὅτι σοφοί λέγοντες εἶναι· τέταρτον, ὅτι εἰς δαίμονας κατήγαγον καὶ λίθους καὶ ξύλα τὸ σέβας ἐκεῖνο.

« Διὸ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεός ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν, εἰς ἀκαθαρσίαν, »

Τὸ παρέδωκεν, ἀντὶ τοῦ εἶπεν καί ται.

« Τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἐκτοῖς. »

Ἐνταῦθεν ἔχουσι τὴν δίκην καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ δικαστηρίου· καὶ αὐτοὶ γὰρ ἐαυτοὺς ταῦτα διεόησαν, ἀπερ' ἂν αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ διαθεῖναι οὐκ ἔσχυσαν.

« Οἱ τινες μετέλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα, »

« Δείκνυσιν ὡς πάσης ἀσελγείας ἡ ἀσεβεία ἐστὶ πρώτη. »

Ὅς ἐστὶν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν. Διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεός εἰς πάθη ἀτιμίας.

ut ad prædicationem accederent, hos rursus excitare satagit a contrariis. Quisquis enim adhortatur, vel polliceri debet, vel metum incutere. Eos itaque Dei tribunali sistit.

« Qui veritatem in injustitia detinent : [Vers. 19, 20] quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus et divinitas : »

Ac quidam illi sunt? Græci utique qui divinum cultum et adorationem lapidibus et lignis attribuerunt, et quantum in ipsis fuit Dei honori et gloriæ injuriam irrogarunt, tametsi nihil inde damni patiat.

« Ita ut sint inexcusabiles. [Vers. 21, 22.] Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt : sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum : dicentes esse sapientes, stulti facti sunt. »

Atqui non ejus rei gratia isthæc effecit Deus, licet ita contigerit. Non enim tantam hanc doctrinam in medium protulit, ut eis excusationis causam adimeret; sed magis ut ipsum agnoscerent. Quia vero eum non noverunt, omni seipsos excusationis obtentu privaverunt.

Vers. 23. « Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei. »

Nimirum ut ostendat crimen mentis et sensus eorum. Quod enim habet quis, hoc commutat.

« In similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium. »

Vide quot quantaque crimina. Primum, quod non agnoverunt Deum. Secundum, quod cum rationes ejus assequendi haberent, nihilo secius inde exiiderunt. Tertium, quod sese sapientes dicerent. Quartum quod debitum ei cultum et venerationem ad dæmones lapides et ligna demiserunt ac derivarunt.

Vers. 24. « Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam. »

Verbum, tradidit, hic positum est, pro, permisit.

« Ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. »

Exindo condemnationi et judicio subjacent, etiam antequam Deus pro tribunali sedeat. Ipsi etenim horum sibi auctores exstiterunt, quæ nec hostes et inimici eis inferre potuissent.

Vers. 25. « Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori. »

Declarat impietatem omni immunditia priorem esse.

« Qui est benedictus in sæcula, Amen. [Vers. 26-28.] Propterea tradidit illos Deus in passiones

ignominiae. Nam feminae eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum, qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desiderio suo ad invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsos recipientes. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt. »

Tametsi illi, inquit, eo relicto, bestias adora-
verunt; at nihil ejus gloria detrimenti passa est. Est enim benedictus, etc.

VERS. 29, 30. « Repletos omni iniquitate, malitia, improbitate, avaritia : plenos invidia, caedibus, dolo, malignitate, susurrones, detractores, θεοστυγῆς, id est, Dei osores, contumeliosos, superbos, elatos. »

Postquam id quod generale et commune est dixit, singula deinceps mala percurrit, quorum utique impietas causa exstitit. *Dei osores.*

« Inventores malorum. »

Ut mentis inductio de cætero in crimen traheretur, *inventores malorum* eos appellavit.

6 « Patribus non obedientes, [VERS. 31] insipientes, incompositos, sine affectione, sine misericordia. [VERS. 32.] Qui cum justitiam Dei cognovissent. »

Et cominus contra naturam steterunt, inquit.

« Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed et consentiunt facientibus. »

Cum duo sibi objecta proposuisset, hic utrumque sustulit. Cor enim dixeris, inquit, ignorare te quæ facienda sint? Tu namque tibi ejus ignorantiae causa es, qui Deum qui te edoceret, reliqueris. Quin et modo multis ea tibi perspecta esse demonstramus, et te sponte deliquisse : verum perturbationum vehementia traheris. Ecceur ergo peccantibus opem affers, eosque laudibus extollis?

CAP. II.

VERS. 1, 2. « Propter quod inexcusabilis es, o homo, omnis qui judicās. In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ judicas. Scimus autem quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. »

Eos quidem alloquitur qui Romanorum primates erant. Attamen cuivis etiam mortalium hæc conveniunt. Nam nosmet ipsi judicamus, ubi cum similia perpetremus, in alios sententiam ferimus.

VERS. 3, 4. « Existimas autem, o homo, qui judicas alios qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies judicium Dei? an divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? »

Subnectit : At interim non pœnas persolvo, inquit. Ille vero id præstat, ut dilatio, non in indulgentiam, sed in acerbis supplicium cedat, his qui ea uti volunt, ut pœnitentiam agant.

A Αἱ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρσενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζάμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν ἐναὐτοῖς ἀπολαμβάνοντες. Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν ἔχειν τὸν Θεὸν ἐν τῇ γνώσει, παρίδωκιν αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ κατ' ἔχοντα. »

Εἰ καὶ ἐκεῖνοι, φησὶν, ἀφέντες αὐτὸν, προσεκύντησαν κνωδάλοις, ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῦ περιφθάρη ὄψα· ἔστι γὰρ εὐλογητός.

« Πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, κακίᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ· μεστοὺς φθόνου, φόβου, ἐριδος, ὀδύου, κακοηθείας, ψιθυρίας, καταλάλους, θεοστυγείας, ὕβρι-
στῆς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνες. »

Εἰπὼν τὸ γενικόν, καὶ κατ' εἶδος λοιπὸν διεξέρχεται τὰ κακὰ, ἅπερ ἡ ἀσίβεια εἰργάσατο. Θεομισεῖς.

« Ἐφευρετὰς κακῶν. »

ἵνα τῆς γνώμης λοιπὸν γένηται κατηγορημα, ἔφευρετὰς κακῶν αὐτοὺς προσηγόρευεν.

« Γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀνελεήμονας· οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγινώσκοντες. »

Καὶ κατὰ τῆς φύσεως ἔστησαν, φησὶν.

« Ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, ἄξιοι θανάτου εἶσιν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσιν τοῖς πράσσουσιν. »

Δύο θαῖς ἀντιθέσεις, ἐνταῦθα ἀνεῖλεν ἀμφοτέρως. Τί γὰρ ἂν εἴποις, φησὶν, ὅτι οὐκ οἶδας τὰ πρακτικά; Σὺ μὲν οὖν εἰ καὶ τοῦ μὴ εἰδέναι αἰτίας, ἀφ' οὗ τὸν γνωρίζοντά σοι Θεόν· νῦν δὲ καὶ διὰ πολλῶν δεικνυμένων εἰδόμενα καὶ ἐκόντα πλημμελοῦντα· ἀλλ' ὑπὸ πάθους ἔλαχθ'. Τί οὖν καὶ συμπράττετε καὶ ἐπαινεῖτε;

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων· ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἑτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων. Οἶδα μὲν δὲ, ὅτι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἔστι κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας; »

Πρὸς τοὺς ἄρχοντας μὲν τῆς Ῥώμης ἀποτείνει τὸν λόγον, καὶ πρὸς ἕκαστον δὲ ἄνθρωπον ἀρμόζει· ἑαυτοὺς γὰρ κρίνομεν, ἐφ' ὧν τὰ παραπλήσια ἡμῖν πράττοντας ἑτέρους κρίνομεν.

« Λογίζῃ δὲ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ; Ἢ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; »

Ἀνθυποφορὰ· ἀλλὰ τέως οὐ κολάζομαι, φησὶν· ὁ δὲ τὴν ὑπέρθεσιν οὐκ εἰς συγγνώμην, ἀλλ' εἰς μέλζονα κόλασιν κατασκευάζει, τοὺς μὴ βουλομένους δι' αὐτῆς χωρεῖν εἰς μετάνοιαν.

« Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον ἂ καρδίαν, »

Ὁ γὰρ μήτε διὰ τῶν ἀγαθῶν, μήτε διὰ τῶν ἡπει-
λημένων ἢ κολάσεων εἰς μετάνοιαν ἐρχόμενος, πῶς
οὐ παντελῶς σκληρότατος ἂν εἴη;

« Θεσαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ
ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει
ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν γὰρ καθ'
ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ. »

Σὺ ταυτῷ, φησὶν, ἐπισπᾶσαι τὴν ὀργὴν, οὐχ ὁ
Θεός σοι. Καὶ τὸ θεσαυρίζεις δὲ, ὡς πάντῃ τε καὶ
πάντως ἰσομένης, εἰ μὴ τῇ μετανοίᾳ αὐτὴν ἀπο-
νεύμεθα.

« Δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζῶν
αἰώνιον. »

Οὐ δύναμνος εἰπεῖν τὰ ἀγαθὰ τὰ μέλλοντα ἴσ-
θαι ἀγαθὰ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ παριστῶσι ἢ, διὰ τῶν
ἐν ἀνθρώποις τιμῶν αὐτὰ κατασημαίνει. Δόξαν δὲ
λέγων, καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ἐπὶ τὰ ὄντως ἀγα-
θὰ, ἃ οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη.

« Τοὺς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀλη-
θείᾳ, παιδομένους δὲ τῇ δίκῃ. »

Ἵνα δείξῃ πάλιν τῆς γνώμης τὸ κατηγορήμα, οὐκ
εἶπεν, ἐξ ἀγνοίας, ἀλλ' ἐξ ἐριθείας.

« Ὅργη καὶ θυμὸς· ὀλῆψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶ-
σαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν·
Ἰουδαίου τε πρώτον καὶ Ἑλλήνος. »

Ὅσπερ διὰ τῶν πιστευομένων ἡμῖν ἀγαθῶν τὰς
ἀμοιβὰς τὰς μελλούσας εἰσάγει· οὕτω καὶ διὰ τῶν
λυπηρῶν πάλιν τῶν παρ' ἡμῖν, τὰς μελλούσας κολά-
σεις.

« Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζο-
μένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρώτον καὶ Ἑλλήνι. Οὐ
γὰρ ἐστὶ προσωπολήψια παρὰ τῷ Θεῷ. »

Πανταχοῦ τοῖς καλοῖς περιφράττει τὴν ἀκροατὴν,
προτρεπόμενος εἰς αὐτὸ ἐλθεῖν. Πρώτον γὰρ διεξέρ-
χεται τὰς ἀμοιβὰς, ἃς ἀπολήφονται οἱ ἅγιοι· εἰς τὰς
μέσας τὰς κολάσεις θείας, πάλιν ἐπὶ τὰς τῶν καλῶν
ἀμοιβὰς ἔρχεται. Δόξαν καὶ τιμὴν λέγων ὑπάρξειν
τῷ ἐργαζομένῳ τὸ καλόν· οὕτως γὰρ μᾶλλον ἐπι-
σπάσαιο εἰς ἔργον τὴν ἀκροατὴν.

« Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπο-
λοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κρι-
θήσονται. »

Ἄντι τοῦ, μὴ ἔχοντες κατηγοροῦντα εἰν νόμον·
ἀρχεται δὲ σύγκρισιν ποιεῖς· Ἰουδαίων τε καὶ τῶν
πρὸ τῆς χάριτος Ἑλλήνων· Ἑλλήνας δὲ μὴ τοὺς
εἰδωλολάτρας· λάμβανει, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβεῖς· οἷος ἦν
ὁ Μελχισεδεκ, Νινευίται, ὁ Ἰωβ, ὁ Κορνήλιος. Κα-
τασκευάζει δὲ τοῦτο σαφῶς, ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐδὲν
ὠφελεῖται ὁ Ἰουδαῖος διὰ νόμου, ἀλλὰ καὶ σφόδρα

Vers. 5. « Secundum duritiam tuam et inipe-
nitens cor. »

Ille enim qui nec bonorum largitione, nec in-
terminatione suppliciorum ad poenitentiam con-
vertitur, an non prorsus durissimus hic fuerit?

« Theaurizas tibi iram in die irae et revelationis
justi iudicii Dei, [Vers. 6] qui reddet unicuique
secundum opera ejus. [Vers. 7.] Iis quidem secun-
dum patientiam boni operis. »

Tu ipse tibi, inquit, iram arceris, non Deus
tibi. Porro quod ait, *Theaurizas*, hanc omnino
prorsusque futuram annuit, nisi per poenitentiam
eam avertamus abstergamusque.

« Gloriam et honorem et incorruptionem qua-
runt, vitam eternam. »

Cum verbis efferre bona futura nequeat bona
quae sanctos manent, ea ex illis honoribus signifi-
cat, quibus homines affligi solent. Porro cum glori-
am, et honorem, et incorruptionem dicit, quae
vere bona sunt commendat, quae, inquam, in cor
hominis non ascenderunt.

7 Vers. 8. « Iis autem qui sunt ex contentione,
et qui non acquiescunt veritati, credunt autem
iniquitati. »

Ut rursus humanae mentis et consilii crimen
palam faciat, non dixit, ex ignorantia, sed ex
contentione.

« Ira et indignatio. [Vers. 9.] Tribulatio et an-
gustia in omnem animam hominis operantis ma-
lum, Judaei primum et Graeci. »

C Sicuti per ea bona quae apud nos trita sunt
et probata, futuras mercedes innuit, sic per ea
quae nobis molesta sunt, supplicia futura signifi-
cat.

Vers. 10, 11. « Gloria et honor et pax omni
operanti bonum, Judaeo primum et Graeco. Non
est acceptio personarum apud Deum. »

Bonis undique circumvallat eum qui aures fa-
ciles dederit, suadens ut idem iter arripiat. Pri-
mum enim praemia percenset, quae sancti per-
cepturi sunt; cum deinde medio loco poenas et
supplicia interjecerit, iterum ad remunerationes
bonorum sermonem convertit, dum ait, *gloriam
et honorem* illi concessum iri qui bonum fuerit
D operatus. Hac quippe ratione auditorem ad opus
magis pellegerit.

Vers. 12. « Quicumque enim sine lege peccave-
runt, sine lege peribunt, et quicumque in lege
peccaverunt, per legem judicabuntur. »

Ac si dicat: quicumque legem non habent, a
qua accusentur. Comparisonem orditur Judaeos
inter et gentiles qui ante gratiam vixere. Gentiles
autem, ne eos putes velim qui idola coluerunt,
sed potius qui religiosi erga Deum exstiterunt;
quales fuerunt Melchisedech, Ninivitar, Job, Cor-
nelius. Idque manifesto astruit, ut palam faciat

VARIAE LECTIONES.

ἢ Leg. ἡπειλημένων. ἢ Haec omnia sana non sunt Chrysost. Melius παρίσται.

nihil lege Judæum juvari, sed graviore onere premi. Id autem facit, ut cum ad gratiam suscipiendam provocet. Aiebant quippe Judæi opus se non habere gratia, cum per legem justii evaderent. Quamobrem ostendit nihil ipsis legem prodesse, quippe quam persicere atque implere foret impossibile, quin et maledictioni potius homines deoveret. Hæc, inquam, omnia astruit, ut eos concludat indagine gratiæ quæ per fidem habetur.

VERS. 13-16. « Non enim auditores legis justii sunt apud Deum; sed factores legis justificabuntur. Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die cum judicabit Deus occulta hominum; secundum Evangelium meum, per Jesum Christum. »

Cum mentionem superius fecerit Judicii Dei, hic aperte declarat Christum esse qui in die novissimo judex sessurus sit. Ipsi namque omne judicium dedit Pater¹¹. Id autem facit, Novi Testamenti decretorum dogmatumque viam illis aperiens.

VERS. 17-19. « Si autem tu Judæus cognominaris, et **B** requiescis in lege, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem, et probas utiliora, instructus per legem, confidis teipsum esse docem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt. »

Comparatione facta Judæi cum Græcis, postquam illum acriter expugnavit, impressionem tantisper remittit. Ac si quis occurrat ipsi et dicat: ubi igitur ea sunt Judæorum insignia et præcellentiæ? Ostendit igitur illos nomen duntaxat habere: quinimo ob ea quibus multum gloriabantur et superbiebant, supplicii dignos exsistere. Videsis quomodo eos undique diverberat. Quamvis, inquit, in lege glorieris, attamen non agis ea quæ lege jubentur. Quodque ait iterum, *confidis teipsum*; innuit eum non hoc esse quod ille, sed meram jactantiam obtendere: ac velut verba solum eis præcipiat, præcipit insuper et honorem.

VERS. 20. « Eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ et veritatis **B** in lege. »

Enimvero graviter admodum proselytos perstringebant, quippe qui sibi videbantur doctores esse.

VERS. 21, 22. « Qui ergo alium doces, teipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris? qui dicis non mœchandum, mœcharis? »

Graviori Judæum pœnæ subjicit, hunc prævaricationis reum in iis peragendo, in quibus ille sibi aliorum arrogat magisterium.

¹¹ Joan. v, 22.

^k Leg. *εχοντα*.

A βαρεῖται· τοῦτο δὲ ποιεῖ, ὥπως ἂν εἰς τὸ ἐξασθαι τὴν χάριν αὐτῶν ἐκκαλέσῃται· ἔλεγον γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι μὴ χρῆζειν τῆς χάριτος δικαιούμενοι ἐν νόμῳ· αὐτὸ δεικνυσιν, ὡς οὐδὲν αὐτοὺς ὠφελεῖ. Ἀδύνατον γὰρ αὐτὸν κατορθωθῆναι· ἀλλὰ καὶ ἐπικαταράτους ποιεῖ. Ταῦτα δὲ πάντα, ὡς εἶπον, κατασκευάζει συγκλίειν αὐτοὺς εἰς τὴν διὰ πίστεως χάριν.

« Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ νόμου δικαιωθήσονται. Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσιν νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων. **B** Ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ ἐν ἧ κρίνῃ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

« Ἄνω μνησθεὶς τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ, ἐνταῦθα σαφῶς ἐκκαλύπτει, ὡς Χριστὸς ἐστὶν ὁ κρίνων ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Αὐτῷ γὰρ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκεν ὁ Πατήρ· τοῦτο δὲ ποιεῖ, τῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης δογμάτων ἀνοίγων αὐτοῖς τὴν ὁδόν.

« Εἰ δὲ σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν Θεῷ, καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου· τί ποιεῖς τε σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει. »

C Συγκρίνας τὸν Ἰουδαῖον τοῖς Ἕλλησιν, καὶ σφόδρα καταπαλαίσας, μικρὸν ὑφαίρει τοῦ βάρους. Ὡς περ τινὸς ἀντιπίπτοντος καὶ λέγοντος αὐτοῦ. Ποῦ εὖν τὰ σεμνὰ τῶν Ἰουδαίων; Δείκνυσιν οὖν ὄνομα μόνον· τὰς αὐτοῦ^k. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις ἐν οἷς ἐφρόνουν μέγα, τιμωρίας ἀξίους. Ὅρα δὲ πῶς πλαγίως πλῆσσει πανταχοῦ· εἰ καὶ καυχᾶσαι ἐν νόμῳ, ἀλλ' οὐ πράττεις τὰ τοῦ νόμου· καὶ τὸ, πέποιθας σεαυτὸν, πάλιν λέγων· ὡς μὴ ὄντα μὲν τοῦτο ὅπερ ἐκεῖνος λέγει, προβαλλόμενον δὲ καὶ ὡς περ ἀρπάζων τὰ ῥήματα μόνον ἀρπάζει τὴν τιμὴν.

« Παιδεύτην ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, ἔχοντα μόρφωσιν τῆς γνώσεως, καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ. »

Μέγα γὰρ κατέτρεχον τῶν προσηλύτων, δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ δοκεῖν εἶναι διδάσκαλοι.

« Ὁ οὖν διδάσκων τὸν ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκει; ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις; ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις; »

Βαρύτεραν ἀπεργάζεται τοῦ Ἰουδαίου τὴν τιμωρίαν, ἐν τούτοις αὐτὴν παραβάτην ἀποφαίνων, ἐν οἷς ἑτέρων εἶναι διδάσκαλος ἀξίος.

«Ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἰδωλά, ἱεροσυλεῖς;»

Εἰς τοσαύτην γὰρ μανίαν χρημάτων ἔρωτος προ-
έβησαν, ὥς εἰδωλικῶν ἄπτεσθαι χρημάτων.

«Ὅς ἐν νόμῳ καυχᾶται, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ
νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζει; Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ
δι' ὅμῃς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν, καθὼς γέγρα-
πται.»

Ἐν ἑτέροις εἰδεσι δείξας παράνομον, ἐνταῦθα καὶ
καθολικώτερον ἐπάγει τὴν παρανομίαν, αὐτοῦ τοῦ
νόμου εἰς μέσον φέρων τὸ ὄνομα. Καὶ σαφῶς αὐτοῦ
παραβάτην τῶν Ἰουδαίων¹ ἀποδείκνυσιν, ὥς καὶ αἴ-
τιον γινόμενον τοῦ βλασφημεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

«Περιτομή μὲν γὰρ ὠφελεῖ ἐὰν νόμον πράττης,
ἐὰν δὲ παραβάτης νομοῦ ᾖ, ἡ περιτομή σου ἀκρο-
βυστία γέγονεν. Ἐὰν οὖν ἀκροβυστία τὰ δίκαιώματα
τοῦ νόμου φυλάσσει, οὐχ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς πε-
ριτομήν λογισθήσεται; Καὶ κρίνῃ ἡ ἐκ φύσεως
ἀκροβυστία, τὸν νόμον τελούσα, σὲ τὸν διὰ γράμμα-
τος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου.»

Δείξας ὥς οὐδὲν χρήσιμος αὐτοῖς ὁ νόμος, μᾶλλον
δὲ ὥς καὶ κολάσεως αὐτοῖς αἴτιος, ὡς περ ἀντιπι-
πτούσης ἀντιθέσεως, τί οὖν; οὐδὲν ἢ περιτομή; Ὅρα
πῶς καὶ ταύτην κωλύει, πάλιν αὐτὴν ἀποφαίνων
περιττὴν, καὶ τῶν ἀκροβύτων διαφέρουσαν οὐδὲν,
μὴ πληρουμένων τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου. Τὰ γὰρ τοῦ
νόμου προστάγματα ἀδύνατον τελειοῦσθαι ἦν. Ὡς περ
δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὸν ἀκρόβυστον μετὰ τοῦ Ἰου-
δαίου συνέκρινεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα μετὰ περιτο-
μῆς² δεικνύς, κατὰ τοῦτο πολὺ λιπόμενον τὸν ἔχοντα
τὴν περιτομήν.

«Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ, Ἰουδαῖος ἐστίν· οὐδὲ ἡ
ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυ-
πτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομή καρδίας ἐν πνεύματι,
οὐ γράμματι· οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ'
ἐκ τοῦ Θεοῦ.»

Ἐπειδὴ πάντα σωματικὰ ἦν τὰ κατὰ νόμον, περι-
τομή καὶ θυσία, καὶ σώματος ῥαντισμοί, ὅρα πῶς
ταῦτα προφανῶς ἀναιρεῖ, οὐκέτι λεληθότως, λέγων
ὅτι ἐνδὸν ἐστὶν ἡ περιτομή, καὶ ἐνδὸν ἐστὶν ὁ Ἰου-
δαῖος, ὡς περ καὶ ἐνδὸν ἐστὶν ὁ νόμος. Τί οὖν καυχᾶ-
σαι, φησί, καὶ τὰ σαρκὸς ἐπιτελῶν μεγαλοφρονεῖς;
Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτοις ἔπαινος κείται ἐκ τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; καὶ τίς ἡ ὠφέ-
λεια τῆς περιτομῆς; Πολὺ κατὰ πάντα τρόπον. Πρῶ-
τον μὲν ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

Ἀνθυποφορὰ, καὶ ταύτης ἡ λύσις· οὐκ ἀπ' ὧν
ἐκείνοι κατορθοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς φιλοτιμίας τοῦ
Θεοῦ· τὸ γὰρ πιστευθῆναι τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, τῆς τοῦ

A «Qui abominaris idola, sacrilegium facis?»

Tam insano amentique pecunias amore perse-
cuti sunt, ut eas caperent quæ idolis consecratae
erant.

VERS. 25. 26. «Qui in lege gloriaris, per præva-
ricationem legis Deum inhonoras? Nomen enim
Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scri-
ptum est.»

Cum aliis in capitibus legis eum violatorem
ostenderit, hic etiam generatim magis iniquitatem
illius adjicit, adducto in medium ipso legis voca-
bulo. Et manifeste Judæum ostendit illius esse
prævaricatorem, qui in causa quoque fuerit, ut
nomen Dei blasphemaretur.

B VERS. 25-27. «Circumcisio quidem prodest si
legem observes; si autem prævaricator legis sis,
circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præ-
putium justitias legis custodiat, nonne præputium
illius in circumcisionem reputabitur? et judicabit
id quod ex natura est præputium, legem con-
summans, te, qui per litteram et circumcisionem
prævaricator legis es.»

Ostenso, nihil illis legem esse utilem, quin potius
supplicii causam exsistere; tanquam oppositione ex
adverso occurrente, quid igitur? circumcisio nihil
est? Observa quinam eam quoque prohibeat, qui
superfluam et vanam declaret, nihilque diversam
a præputio, quando præceptiones legis non im-
plentur. Nam legis mandata peragi impossibile
erat. Quemadmodum autem in superioribus eum
qui præputium habet, cum Judæo contulit: sic
etiam hoc in loco præputium cum circumcisione
comparat, ut probet hac in parte valde inferiorem
eum esse qui circumcisionem admiserit.

9 VERS. 28, 29. «Non enim qui in manifesto
Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est,
circumcisio: sed qui in occulto Judæus, et cir-
cumcisio cordis in spiritu, non littera, cujus laus
non ex hominibus, sed ex Deo est.»

Quoniam quæcunque lege ferebantur, corporalia
erant, puta circumcisio, victimæ, corporis asper-
siones; inspicere quomodo hæc palam auferat, nec
jam amplius clam et obscure, cum dicit intus esse
circumcisionem, et intus Judæum aliquem esse,
quemadmodum et legem intus esse positam. Ecquid
igitur gloriaris, inquit, cumque ea quæ carni pro-
pria sunt peragas, de te magnifice sentis? Neque
enim in his consistit laus quæ a Deo est.

CAP. III.

VERS. 1-2. «Quid ergo amplius Judæo est? et
quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem
modum. Primum quidem, quia credita sunt illis
eloquia Dei.»

Obiectio, ejusque solutio. Non enim propter recte
facta illorum, sed Dei magnificentia est. Nam
quod credita sint eis eloquia Dei, magnificentia

VARIE LECTIONES.

¹ Leg. τὸν Ἰουδαῖον. ² Deest forsitan ἀκροβυστίαν.

PATR. GR. XCIV.

divinæ opus est, non virtute eorum hoc patratum fuit.

VERS. 3, 4. « Quid enim si quidam non crediderunt? nunquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Absit. Sit autem Deus verax. »

Ilos eo improbitatis venisse ostendit, ut propter ea ipsa ex quibus honorem sibi arrogabant, supplicio digni essent. Apposite vero *quosdam* dixit, quamvis omnes increduli fuerint, ne molestus videretur.

Quid criminaris, quia increduli fuere? quidve istud ad Deum pertinet? Nunquid enim munificentiam ejus ingratus animus eorum de quibus benemeritus est, subvertit? aut ipse facit ut honor nequaquam sit honor? sed et majorem esse suam humanitatem demonstrat, quando eum etiam a quo contumelia afficiendus erat, videtur honestare.

« Omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut justificeris in sermonibus tuis. »

Id quod obscure jam ante dixerat, nunc palam exponit, dum ait, omnem prorsus hominem a fide descivisse.

« Et vincas cum judicaris. »

Sensus est: Si quis, inquit, pensat, quanta auctore Deo bona Judæis obtigerint, quæ rursum illi eidem retribuerint; is plane victoriam concesserit Deo, cujus tanta exstitit magnificentia, ut nec ingratus eorum animus beneficam manum ipsius valuerit cohibere.

VERS. 5, 6. « Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? nunquid iniquus est Deus, qui infert iram? (Secundum hominem dico.) Absit! Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? »

Altera rursum objectio: quæ quidem hunc in modum procedat. Si cum malus factus sim, inquit, in causa sui, uti Deus victor evaderet, **10** haudquaquam poenæ obnoxius fuero. Hanc autem sic solvit: Si Deus est justus judex, et mundum judicabit in justitia, uti scriptum est, necnon poenas indigit tibi; juste utique eas persolves. Quomodo ergo ais injuste te puniri, quippe qui in causa sis ut ille vincat? Quisquis enim legem observat, legislatoris magnitudinem magis prædicat, quam qui eam violat, ac poenis mulctatur. Quod autem ait, *secundum hominem dico*, idem est atque humano more loquor: quandoquidem veluti allato exemplo solutionem exsequitur.

VERS. 7, 8. « Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tanquam peccator judicor? et non (sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona: quorum damnatio justa est. »

Eandem fusius objectionem explicat, hoc autem

A Θεοῦ φιλοτιμίας ἔργον ἐστίν, οὐ τῆς ἐκείνων ἀρετῆς κατέρθωμαι.

« Τί γάρ εἰ ἐπίστησάν τινες, μή ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσῃ; Μὴ γένοιτο· γινέσθω δὲ Θεὸς ἀληθής. »

Δείκνυσιν οὕτω πονηροὺς, ὥς καὶ ἐν οἷς τιμῶνται, κολάσειως εἶναι ἀξίους. Εὖ δὲ τὸ τινές, εἰ καὶ πάντες ἐπίστησαν, ἵνα μὴ δόξῃ φορτικὸς εἶναι.

Τί γάρ ἐγκαλεῖς, φησὶν, ὅτι ἐπίστησαν; καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸν Θεόν; Μὴ γάρ τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ ἀνατρέπει τῶν εὐεργετηθέντων ἡ ἀγνωμοσύνη; ἢ τὴν τιμὴν ποιεῖ μὴ εἶναι τιμὴν; ἀλλὰ καὶ μείζονα αὐτοῦ δείκνυσιν τὴν φιλανθρωπίαν, ὅταν καὶ τὸν μέλλοντα αὐτὸν ἀτιμάζειν φαίνεται τιμῶν.

« Πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψευστής, καθὼς γέγραπται· Ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου. »

Ὁ εἶπεν συνεσχιασμένως ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, νῦν προφανῶς τίθησιν· πάντα ἄνθρωπον αὐτῶν ἐψευσμένων τῆς πίστεως εἰρηκώς.

« Καὶ νικῆσθης ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. »

Ὁ νοῦς οὕτως· Εἰ τις, φησὶν, κρίναι τὰ τε ὑπάρξαντα Ἰουδαίοις παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ τε ὑπ' αὐτῶν εἰς αὐτὸν ἀντιδοθέντα, τὴν νικῶσαν· ὁρῶ τῷ Θεῷ, τοσοῦτον γινομένην φιλοτιμίαν, ὥς μηδὲ τῆς ἀχαριστίας αὐτῶν δυνήθεισος ἀνακόψαι τὴν εὐεργετικὴν δεξιάν.

C « Εἰ δὲ ἡ ἀδικία τῶν Θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησιν, τί ἐροῦμεν; μὴ ἀδικὸς ὁ Θεός, ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; κατὰ ἄνθρωπον λέγω. Μὴ γένοιτο! Ἐπεὶ πῶς κρίνει ὁ Θεὸς τὸν κόσμον; »

Ἀντίθεσις πάλιν· ἡ δὲ ἀντίθεσις αὕτη· Εἰ κακῶς γινόμενος, φησὶν, αἷτιος ἐγενόμην, τοῦ τὴν νικῶσαν δέξασθαι τὸν Θεόν, οὐκ ὀφείλω κολάζεσθαι. Αὖτις δὲ αὐτὴν αὖτως· Εἰ δίκαιος ὁ Θεὸς χρητὴς, καὶ τὸν κόσμον κρίνει ἐν δικαιοσύνῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κολάζει σε δὲ, δικαίως δὴλονότι κολάζει σε· πῶς τοίνυν ἀδίκως κολάζεσθαι φῆς, αἷτιος ὢν τῆς αὐτοῦ νίκης; Κατορθῶν γάρ τις μᾶλλον τὸν νόμον μέγαν κηρύσσει τὸν νομοθέτην, ἢ παραβαίνων καὶ κολαζόμενος· τὸ δὲ κατὰ ἄνθρωπον λέγω, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον φθέγγομαι, ἐπειδὴ ὥς ἐπὶ ὑποδείγματός τὴν λύσιν ἐργάζει.

« Εἰ δὲ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἐτι κατ' ὡς ἁμαρτωλὸς κρίνομαι; καὶ μὴ, καθὼς βλασφημούμεθα, καὶ καθὼς φασὶ τινες ἡμᾶς λέγειν, ὅτι Ποιησώμεθα τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ· ὧν τὸ κρίμα ἐνδοκὸν ἐστίν. »

Πάλιν τὴν αὐτὴν πλατύτερον τίθησιν· ἡ δὲ διάνοια

VARIAE LECTIONES.

^a Forte νίκην, vel νικοῦσαν, pro νίκην, ut infra. Chrysost. τὰ νικητήρια.

αὕτη· Εἰ τοῦτο φατε, ὡς συνήργησεν τὸ ψεῦδος ὑμῶν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὅμοιον ποιεῖτε τοῖς διαβάλλουσιν ἡμᾶς, ὡς εἰρηκότα, ἐκ τῶν κακῶν εἶναι· τὰ καλά· εἰ δὲ οὕτε τοιοῦτόν τι ἐγὼ ἀπιφηνάμην, ἐκείνων τε τῶν ἐπὶ τούτων διαβαλλόντων ἡμᾶς, τὸ κρίμα ἐνδοκὸν ἔστιν· λαίπεται καὶ ὑμεῖς τῇ αὐτῇ ἐνδόχους φαίνεσθαι δεῖχθαι. Τί δὲ ἦν ὃ διέστυρον τὸν Ἀπόστολον; Εἰρηκότος αὐτοῦ· Ὁπου ἐκλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὅπερ περιέσσευσεν ἡ χάρις. Οἱ περ Ἑλληνιστὶν δοκοῦντες σοφοί, καμωθούντες αὐτὸν ἔρασκον· οὐκοῦν ἐκ τῶν κακῶν ἔστι τὰ καλά, καὶ οὗ τὴν κακίαν ἐπιτηδεύειν, ὅπως τῶν καλῶν ἐπιτύχωμεν. Ὁ δὲ Ἀπόστολος οὐ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι ἡ προσηχία τῶν κακῶν ἀγει τὰ ἀγαθὰ· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου ἐξέλαθεν αὐτό· ὅτι καίτοι καὶ τῆς ἀμαρτίας κρατησάσης, ἡ Χριστοῦ χάρις ὑπερπεριέσσευσεν καὶ κατήργησεν θάνατον, καὶ ἀνάστασιν δέδωκεν, καὶ τῶν ἀνῶν ἔξισωσεν μόνον··· καὶ ὅτι οὗτος αὐτῷ σκοπὸς, καὶ οὐκ ἐκεῖνος ὃν καμωθούντες ἐκείνοι ἔλεγον, ὃ ἡλὸν ἐκ τοῦ ἐπιτελεῖν αὐτόν· Τί οὖν; ἀμαρτήσωμεν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; Μὴ γένοιτο. Οἵτινες γάρ, φησὶν, ἀπεθάνομεν τῇ ἀμαρτίᾳ, πῶς ἐτι ζήσωμεν ἐν αὐτῇ; Ἀλλὰ ταῦτα τὰς λύσεις ἐνταῦθα οὐ προσφέρει. Οὐ γάρ εἰ, τοῦτο αὐτὸ συνείταναν ἡ ἀντίθεσις, ἀλλὰ τοῦτο μόνον βούλεται δεῖξαι, ὅτι Ὅμοιον ἐκείνοις φατέ, ὡς ὁ λόγος εἰρηκὴν ἔχει τὴν ἐσχάτην· ὥστε γὰρ ἐκείνοι ἐκ τῶν κακῶν τὰ καλά φασιν, οὕτως καὶ ὑμεῖς ἐκ τῆς ἐαυτῶν ἀδικίας τὴν νίκην τοῦ Θεοῦ λέγετε.

· Τί οὖν; προσεχόμεθα; Οὐ πάντως. Προετιμωσάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλληνας πάντας ὑπ' ἀμαρτίαν εἶναι· καθὼς γέγραπται, Ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιος οὐδεὶς. Οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν· πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἐχρηιώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα· οὐκ ἔστιν ἔως ἐνός. Τάφοι ἀνεπιγμένους ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδοκίμουσαν, ἡ ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν. Ὡς ἐκ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει. Ὅξεις οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα· σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν· οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. »

Ἀνθυποπορά. Τί οὖν λέγεις, ὦ Παῦλε, πρότερον μὲν τῇ τιμωρίᾳ; Οὐδὲ μέσω, φησὶν· πάντως· οὐ καθόλου ἀναιρῶν τὸ πρῶτον εἶναι ἐν τῇ τιμωρίᾳ τὸν Ἰουδαῖον, καίτοι γὰρ ἀνωτέρω τοῦτο ποιήσας· ἀλλὰ φεῖδεται, μὴ δόξη ὡς ἐχθρὸς κατατρέχειν τῶν Ἰουδαίων, καὶ κατήγορον αὐτῶν παρίστησι τὸν Δαβὶδ, τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν ἐκείνων ἐκκαλύπτειν ἔων.

· Οἴδαμεν δὲ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. »

Ἐπειδὴ πολλοὶ αὐτῶν κατὰ ῥῆσιν εἰσῆγαγεν τὸν Προφήτην λέγοντα, ἵνα μὴ ἀντιλέγῃ ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι

A sensu. Quod si dicatis, mendacium vestrum ad Dei gloriam contulisse, simile quidpiam facitis atque illi, qui me calumniantur ac si effutierim, ex malis bona provenire. Sin vero nihil tale protuli, atque eorum qui mihi hac in parte detrahunt, justa est damnatio, consequens est, vos quoque obnoxios justitiæ et ultioni videri. Quid vero illud erat cujus gratia Apostolum lacerabant? Istud planè quod alibi dixerat: *Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia*. Illi qui apud Græcos sibi videbantur esse sapientes, irridendo aiebant: Igitur ex malis bona ortum habent, debemusque malitiæ navare operam, ut bonorum compotes simus. Apostolus vero hoc non dixerat, ex malorum consecratione bona præstari. Sed id intulit ex præterito tempore, nimirum cum invaluisset iniquitas, Christi subinde superabundasse gratiam, ac morte ab eo destructa, concessaque nobis resurrectione, supernis nos dignatos esse mansionibus. Quodque hoc ejus esset propositum, non autem illud quod illi illudendo garriebant, manifestum sit ex hac ejus illatione: Quid ergo? peccemus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Qui enim, inquit, mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? Illic vero solutiones istas non adhibet. Nam eo usque non pertinebat objectio: sed hoc solum vult probare, consimilia illos loqui; ejusmodi vero sermonem extrema pœna puniendum. Nam quemadmodum illi ex malis bona subsequi dixere, sic et vos ex vestra ipsorum injustitia victorem fore Deum affirmatis.

Vers. 9-18. « Quid ergo? præcellimus? nequaquam. Causati enim sumus, Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: Quia non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum; non est usque ad unum. Sepulcrum patens guttur eorum, linguis suis dolose agebant: venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est; veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem: contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt: non est timor Dei ante oculos eorum. »

II Adversarii exceptio. Quid ergo ais, o Paule, Judæum prius ultioni obnoxium esse? Nullum discrimen, inquit. Nullum omnino. Non ut neget prorsus Judæum in primis daturum pœnas; cum id ante statuerit. Sed illis parcat et indulget, ne tanquam inimicus eos insectari videatur. Cæterum Davidem profert qui eos accuset, permittique ut is peccata ipsorum retegat.

Vers. 19. « Scimus autem quia quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur. »

Postquam Prophetam in medium protulit, qui multis eos accusaret, ne Judæus ex adverso contem-

VARIÆ LECTIONES.

· Addo ex Chrys. εἰς αὐτὸν. ··· Interpres legit μονὴν. EDIT. PATROL.

dat ea de gentibus ab illo esse pronuntiata, id ante-
vertendo tollit, dicens, nusquam legem dimissis
Judæis alios alloqui. Porro legis nomine prophetas
quoque Scriptura indicat.

« Ut omne os obstruatur. »

Judæorum rursus ostentationem innuit, fidu-
ciam eorum excludendo. Non ideo, inquit, pecca-
verunt, ut os ipsorum obstrueretur, sed eam ob-
rem coarguti fuere ne peccatum ignorarent.

« Et subditus fiat omnis mundus Deo. [Vers. 20.]
Quia ex operibus non justificabitur omnis caro
coram Deo. »

Subditus ille est, qui sibi nequit opitulari, sed
alterius opus habet auxilio.

« Per legem cognitio peccati. »

Neminem quidem, inquit, lex valet justificare :
quinimo præstare magis poterat, ut peccatum doce-
retur. Verum non hoc ait, tanquam divina lex
doctrinæ malorum existat ; sed quia unumquemque
peccati arguit, quod is perpetravit. Id porro conti-
git ex socordia Judæorum. Lex quippe data est, ut
a malo caverent : et ex quo ceciderunt, peccati
ipsorum criminatio et documentum fuit.

Vers. 21. « Nunc autem sine lege justitia Dei
manifestata est. »

Cum Græci, inquit, naturalem legem violarent,
et scriptam Judæi, hæcque debilis esset et infirma
ad justificandam, quid amplius necessarium erat,
nisi ut Dei justitia manifestaretur ? Hæc vero est
gratia per fidem concessa.

« Testificata a lege et prophetis. [Vers. 22.] Justi-
tia autem Dei per fidem Jesu Christi. »

Quia dixerat justitiam concedi sine lege, et Ju-
dæum exinde turbatum animadvertit, istæc sub-
junxit ne id quod, pronuntiaverat, novitas cense-
retur. Nam ipsa lex et prophetæ, inquit, hanc
eamdem justitiam jam ante præfati fuerant.

« In omnes qui credunt. Non enim est distin-
ctio. »

Rursum demonstrat, nihil præ gentibus Judæos,
dum justitiam nacti sunt, habuisse. Una siquidem
gratia omnibus expansa fuit a Deo, apud quem non
est acceptio personarum. Idque significatur his
verbis : Non est distinctio.

Vers. 23. « Omnes enim peccaverunt. »

Si omnes perinde peccaverunt, nec penes **12**
peccatum nihil a Græco differens Judæus est ; cur
violator legis ampliorem salutem ambiat ?

« Et egent gloria Dei. [Vers. 24.] Justificati
gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ
est in Christo Jesu. »

Quicumque legem violaverint, inquit, ii vindictæ
continuo sunt obnoxii. Qui vero vindictæ obnoxius
est, coronari non debet : quapropter opus habet,
ut Deus eum gloria afficiat. Cæterum illi qui in co

perit tōν ἔθνων τὰ τοιαῦτα λέγει, προλαβὼν αὐτὸ
ἀναιρεῖ, φάσκων, ὅτι οὐδὲν οὗτος ὁ γραπτὸς νόμος Ἰου-
δαίους ἀφαιρῇ, ἐτέροις διαλέγεται ὁ νόμος ἐν τῇ Γραφῇ
καὶ τοὺς προφήτας φησὶν.

« Ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ. »

Αἰνέσσεται πάλιν τῶν Ἰουδαίων τὸ φράγμα. ἀπο-
κλείων αὐτοῖς τὴν παρέρρηξιν ὅς διὰ τοῦτο, φησὶν,
[ὅτι διὰ τοῦτο] ἥμαρτον, ἵνα φραγῇ αὐτῶν τὸ στόμα·
ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλέγχοντο, ἵνα μὴ ἀγνοῶσιν ἁμαρ-
τίαν.

« Καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ.
Διότι ἐξ ἔργων τοῦ νόμου οὗ δικαιοθήσεται πᾶς
σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

Ὑπόδικός ἐστιν, ὁ ἑαυτῷ μὴ μὴ δυνάμενος βοη-
θεῖν, τῆς ἐτέρου δὲ χρῆζων ἐπικουρίας.

B « Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. »

Δικαιοῦσθαι μὲν οὐδέν, φησὶν, ὁ νόμος δύναται·
τοῦτο δὲ μᾶλλον ἔσχευεν, τὸ διδάξαι τὴν ἁμαρτίαν·
οὗ τοῦτο δὲ λέγει ὡς τοῦ Θεοῦ νόμου διδασκάλου ἐν-
τος τῶν κακῶν· ἀλλ' ὡς ἐλέγχοντος ἑκάστου, ἥν ἁμαρ-
τάνει ἁμαρτίαν. Καὶ τοῦτο δὲ γέγονεν ἐκ τῆς Ἰου-
δαίων ῥηθυμίας. Ὁ γὰρ νόμος, ἵνα φυλάττωνται τὸ
κακόν, δίδωται· ἐπειδὴ δὲ ἀναπεπτώκασιν, ἐλεγχὸς
τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν ἐστι.

« Νῦν δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρω-
ται. »

« Ἑλλήνων, φησὶν, τὸν φυσικὸν παραβαινόντων νό-
μον, Ἰουδαίων δὲ, τὸν γραπτὸν, καὶ αὐτοῦ δὲ ἀθε-
νοῦντος δικαιοῦσθαι, τί ἔδει λοιπόν, ἢ φανερωθῆναι
τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην ; Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ διὰ πί-
στεως χάρις. »

« Μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφη-
τῶν· δικαιοσύνη δὲ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ἐπειδὴ χωρὶς τοῦ νόμου εἶπεν τὴν δικαιοσύνην, καὶ
εἶδεν τὸν Ἰουδαῖον θορυβούμενον, ἐπήγαγεν, ὡς οὐ
καινοτομία τὸ λεγόμενον. Αὐτὸς γὰρ ὁ νόμος καὶ οἱ
προφῆται, φησὶν, τὴν αὐτὴν δικαιοσύνην προανεκή-
ρυττον.

« Ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας. Οὐ γὰρ ἐστὶ δια-
στολή. »

Πάλιν δείκνυσιν μηδὲν πλέον ἔχοντας τῶν ἔθνων
ἐν τῷ δικαιοῦσθαι· μὴ γὰρ χάρις τοῖς πᾶσιν ἐκλου-
ται παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶ προσωπολήψις παρ'
αὐτῷ. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, οὐκ ἐστὶ διαστολή.

D

« Πάντες γὰρ ἥμαρτον. »

Εἰ πάντες ὁμοίως ἥμαρτον, καὶ οὐδὲν διαφέρει τοῦ
Ἑλλήνος ὁ Ἰουδαῖος κατὰ τὴν ἁμαρτίαν· τί ὁ παρα-
βάτης τὴν σωτηρίαν τὸ πλέον ζητεῖ ;

« Ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· δικαιοῦμενοι
δωρεάν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Οἱ παραβαίνοντες τὸν νόμον, φησὶν, τιμωρίας
δεῖ ὑπεύθυνοι· ὁ δὲ τιμωρίας ὑπεύθυνος, στεφανού-
σθαι ἔοφειλε, ὥστε ὑστερεῖται τοῦ δοξασθῆναι παρὰ
Θεοῦ. Ἀλλ' οὗτοι, φησὶν, οἱ ὑστερούμενοι δικαιοῦν-

VARIÆ LECTIONES.

Deest negatio οὐ, nisi fallor.

και δωρεάν· και πόθεν, ἢ διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ;

«Ὅν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι.»

Ὅρα πῶς ἀναμνηστικῶς τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ· οὗτός ἐστι, φησὶν, ὁ τύπος τῆν, ἡκεῖνο τὸ ἱλαστήριον, καὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ σύμβολον· ἡκεῖνο τὸ αἷμα τὸ ἀγιάζον τὸν λαόν.

«Εἰς ἑνδείξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ.»

Ἐνδείξιν δικαιοσύνης, τὸ μὴ μόνον δειχθῆναι τὸν Θεὸν δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δικαιοῦντα τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν. Ὡς περ ἀμέλει καὶ ἑνδείξεις πλούτου, τὸ καὶ ἑτέροις δύνασθαι πλουτίζειν μένοντα πλούσιον.

«Διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἀμαρτημάτων ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν ἑνδείξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ ἐν τῷ νῦν καιρῷ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦν.»

Τούτῃστι, τὴν νέκρωσιν· ἐνέκρωσαν γὰρ ἡμεῖς τὰ ἀμαρτήματα, κατὰ τὸ, *Τυχὴ ἀμαρτάνουσα, αὕτη καὶ ἀποθάνειται.*

«Ποῦ οὖν ἡ καύχησις;»

Κατασκευάσας τὸ δεῖσθαι αὐτοὺς τῆς χάριτος, θαρρῶν ἐπάγει τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς εἰ καυχᾶσθαι ἐν νόμῳ· οὕτω γὰρ, οὐχ ὅτι σώζειν οὐκ ἴσχυεν αὐτῶν τινα, ἀλλὰ καὶ κατέκρινεν.

«Ἐξκεκλήσθη· διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; Οὐχί.»

Οὐκ εἶπεν, ἀντηρίθη, ἢ διεφθάρται, φειδόμενος τοῦ ἀκροατοῦ.

«Ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως.»

Ἐπειδὴ τῷ ὀνόματι τοῦ νόμου ἔδωκεν μέγιστα τὸν Ἰουδαῖον προσκείμενον, τοῦτου ἵνα καὶ τὴν διὰ πίστεως χάριν ὀνομάζει πίστεως νόμον.

«Λογιζόμεθα γὰρ δικαιοῦσθαι πίστει ἀνθρώπων χωρὶς ἔργων νόμου.»

Ἀντὶ τούτου, τὸ θαρρῶμεν, τοῦτο ἐφανερώθη.

«Ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ καὶ ἑθνῶν; Ναὶ καὶ ἑθνῶν· εἴπερ εἰς ὁ Θεός, ὃς δικαιοῦται περιτομῇν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως.»

Πάλιν κοινὴν πλεονεξίαν ἀνθρώποις τὴν σωτηρίαν προβάλλει, γενναίως ἀγωνίζεται φάσκων· Ἐπειδὴ πάντων ἀνθρώπων ποιητὴς ἐστὶν ὁ Θεός, τοῦτου χάριν τοὺς πάντας σώζει. Θὺ γὰρ ἴχει τις εἰπεῖν, ὡς Ἰουδαίων μὲν ἐστὶ Θεός, τῶν δὲ ἑθνῶν οὐ· εἰς δὲ πάντων κτίστης, πάντων ἐστὶ καὶ Σωτὴρ δηλονότι.

«Νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ νόμον ἱστάμεν.»

Ἐπειδὴ εἶπεν τὸν νόμον τῶν ἔργων ἐκκεκλήσθαι,

¹² *Ezech. xviii, 20.*

VARIE LECTIONES.

«¹ Forte σύμβολον. » *Leg. ἀντὶ τοῦ θαύου.*

A sunt indigentiae statu, iusti gratis efficiuntur. Unde vero istud, nisi per redemptionem quae est in Christo Jesu?

Vers. 25. «Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius.»

Videsis quomodo mentionem facit eorum, quae in veteri lege facta sunt. Haec, inquit, figura fuit. Ille vere propitiatorum erat, et sanguis quo sanctimonialia populo concessa fuit, signum sanguinis ejus.

«Ad ostensionem justitiae suae.»

Ostensionem justitiae dicit, quae neminem Deus ostenditur justus, sed et qui justos reddat eos qui in Christum credunt. Haud secus nimirum atque ostensio fit divitiarum, ubi quis potest locupletes alios facere, absque ullo opum suarum detrimento.

«Propter remissionem praecedentium delictorum. [Vers. 26.] In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiae ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus et justificans qui est ex fide, Jesum.»

Hoc est, propter mortificationem. Peccata siquidem mortem nobis intulerunt, secundum illud: *Anima quae peccaverit, ipsa quoque morietur* ¹³.

Vers. 27. «Ubi est igitur gloriatio?»

Postquam statuit illos gratia opus habere, audax infert perperam adhuc eos in lege gloriari; quippe quae non modo nullum aliquem potuit servare, quin potius damnationi subiecit.

«*C* Exclusa est. Per quam legem? Operum? Non.»

Non dixit, sublata est, vel periit, ut auditori parceret.

«Sed per legem fidei.»

Cum perspectum haberet, *legis* vocabulo *fidem* in primis afflicti, cum ex rem gratiam, quae fide comparatur, *legem fidei* nominat.

Vers. 28. «Arbitramur eam justificari hominem per fidem sine operibus legis.»

Sive, confidimus, hoc nobis manifestatum est.

Vers. 29, 30. «An Judaeorum Deus tantum? nonne et gentium? Imo et gentium: quandoquidem unus est Deus, qui justificabit circumcisionem ex fide, et praepitium per fidem.»

D Commune iterum omnibus salutem proponendo, strenue concertat, dicens: Quoniam universorum hominum conditor unus est Deus, idcirco ipse omnes salvat. Neque enim quisquam ¹³ rite dixerit, esse quidem Judaeorum Deum, at non item gentium. Porro cum unus eunctorum Creator sit, eunctorum subinde Salvator existat necessarium est.

Vers. 31. «Legem ergo destruimus per fidem? Absit! sed legem statuimus.»

Cum antea dixerit exclusam esse legem operum,

ut nullus supersit de ea gloriandi locus; ideo deinceps ita concludit. Ne turberis, inquit. Legem enim non aufert fides: quin potius legem astruit. Quinam vero astruit? unus nimirum legis finis est, ut homo compos salutis efficiatur. Quod si fides id perficit, et gratia saluum facit, finem plane legis astruit.

CAP. IV.

Vers. 1. « Quid ergo dicemus invenisse Abrahami avum nostrum secundum carnem? »

Cum Judæi id sursum deorsum perpetuo versarent, quod patriarcha suus et Dei amicus circumcisionem primus accepisset, ostendere instituit et illum quoque ex fide fuisse justificatum. Hunc porro patrem secundum carnem nuncupavit, ut eos submoveat a legitima illius cognatione, viamque gentibus paret ad illius propinquitatem accedendi.

Vers. 2, 3. « Nam si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. »

Quibus de causis potest aliquis gloriari, nimirum ex operibus, et ex fide. Longe autem potior est ratio, ut quis ob fidem gloriatur, quam propter opera. Nam qui propter opera gloriatur, is labores suos ostentare potest. Ille vero qui sibi placeat quod crediderit, longe majorem gloriæ causam obtendit, ntpote qui Deum laudibus extollat et magnificet. Ac ille quidem qui mandata peregit, morem ei gessit et obedivit: qui autem credidit, convenientem et dignam Deo concepit opinionem, eumque magis extulit, et mirabilem perhibuit, quam si ostentasset opera. Atqui hæc quidem gloria ejus est qui rem bene gesserit: illa vero Deum honorat, totaque ipsius est. Gloriatur enim magna de illo sentiendo et quæ in gloriam illius cedant.

Vers. 4, 5. « Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. »

Vis, inquit, nosse quid fidem inter et opera medium sit? Utrumque ex fine pensita, et reperies, eorum quidem qui operantur mercedem esse finem; justitiam vero, eorum qui credunt. Ille siquidem hoc præstat, ut non occidat, nec adulteretur: hic autem ejusmodi de Deo opinionem habet, quæ digna conveniensque sit, puta quod nedum impium valeat reatu absolvere, sed et justum facere.

Vers. 6-8. « Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputaverit Dominus peccatum. »

Cum antea dixerit justitiam fidei, mercedem et præmium illius magis auget et amplificat, beatita-

ut non duntaxat in autō καυχῆσθαι, λοιπὸν τοῦτου χάριν ἐπίνει· Μὴ θορυβηθῆς, φησὶν. Οὐ γὰρ νόμον ἡ πίστις ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸν νόμον συνίστησι. Πῶς δὲ συνίστησιν; εἰς σκοπὸς τῷ νόμῳ, τὸ τὸν ἄνθρωπον σῶσαι· εἰ δὲ ἡ πίστις τοῦτο ποιεῖ, καὶ σῶζει τῇ χάριτι, τὸν σκοπὸν δηλονότι τοῦ νόμου συνίστησιν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Τί οὖν ἐροῦμεν εὐρηκέναι Ἀβραάμ τὸν προπάτορα ἡμῶν κατὰ σάρκα; »

Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἱστρεφον αἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁ πατριάρχης καὶ τῷ Θεῷ φίλος περιτομὴν ἐδέξατο πρῶτος, βούλεται διδάξαι, ὅτι χάριτος ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη· πατέρα δὲ αὐτὸν κατὰ σάρκα ἐκάλεσεν, ἐκβαλὼν αὐτοὺς τῆς πρὸς αὐτὸν γυνείας συγγενείας, καὶ προσδοποιῶν τοῖς ἔθνεσι τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγγιστεῖαν.

« Εἰ γὰρ Ἀβραάμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν. Τί γὰρ ἡ Γραφή λέγει; Ἐπίστευσεν δὲ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. »

Δύο εἰσὶ καυχήματα, τὸ μὲν ἀπὸ τῶν ἔργων, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως. Πόλυ δὲ μείζον τοῦ ἀπὸ τῶν ἔργων τὸ ἀπὸ τῆς πίστεως· ὁ μὲν ἐπὶ τοῖς ἔργοις καυχούμενος, τοὺς οἰκείους ἔχει προβαλέσθαι πόρους, ὁ δὲ ἐπὶ τῷ πιστεῦσαι τῷ Θεῷ καλλωπιζόμενος, πολὺ μείζονα καυχῆσεως ἀφορμὴν ἐπιδείκνυται, ὅτε δοξάσας καὶ μεγαλύνσας τὸν Θεόν· καὶ ὁ μὲν ἐργαζόμενος τὰς ἐντολάς, ὑπήκουσεν αὐτῷ· ὁ δὲ πιστεύσας, τὴν προσήκουσαν ἔλαβεν περὶ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξεως μειζύνως ἐδόξασεν καὶ ἐθαύμασεν· καὶ ἐκείνο μὲν τὸ καύχημα τοῦ κατορθοῦντός ἐστιν. Τοῦτο δὲ Θεὸν δοξάζει, καὶ ὅλον ἐστὶν αὐτοῦ· καυχᾶται γὰρ ἐπὶ τῷ περὶ αὐτοῦ μέγαλα φαντάζεσθαι, ἅπερ εἰς τὴν ἐκείνου διαβαίνει δόξαν.

« Τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα· τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. »

Βούλει, φησὶ, τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων εἰδέναι τὸ μέσον; Ἐκαστον ἀπὸ τέλους δοκίμαζε, καὶ εὐρήσεις, τῶν μὲν ἐργαζομένων μισθὸν ὄντα τὸ τέλος, τῶν δὲ πιστευόντων δικαιοσύνην ὑπάρχειν τὸ πέρας. Ὁ μὲν γὰρ μὴ φονεύειν ἢ μοιγεύειν κατορθοῖ, ἢ τί τοιοῦτο· ὁ δὲ τὴν προσήκουσαν δόξαν λαμβάνει περὶ Θεοῦ, ὅτι τὸν ἀσεβῆ οὐ μόνον ἀπαλλάξει δίκης ἰσχύει, ἀλλὰ καὶ δίκαιον ἀπορῆναι.

« Καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ὁ Θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων· Μακάριοι ὧν ἀφιεθῶσαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἄνθρωπος, οὗ οὐ μὴ λογίστηται Κύριος ἁμαρτίαν. »

Ἐλπὼν τῆς πίστεως δικαιοσύνην, τὸν μισθὸν ἐπὶ τὸ μείζον αὐξῶν· μακαρισμὸν δὲ νῦν λέγει· ὁμοίαν δὲ

ὥστε λέγει· εἰς μέσον προάγων μὲν τὸν Δαβὶδ· Τίνι τὴν μακαριότητα δίδωσιν; τῷ ἐργαζομένῳ, ἢ τῷ πιστεύοντι; μακαριότητα δὲ λέγει τὴν κορυφὴν τῶν ἀπάντων ἀγαθῶν.

«Ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν περιτομὴν, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν; Λέγομεν γὰρ δι' ἐλογισθῆ τῷ Ἀβραάμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην. Πῶς οὖν ἐλογισθῆ; Ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; Οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ.»

Δεῖξαι βούλεται τὴν πίστιν πρὸ περιτομῆς ὑπάρχουσαν, ἐπειδὴ τῇ περιτομῇ μέγα ἐφρόνουν Ἰουδαῖοι· κατασκευάζει δὲ αὐτὸ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ, δεικνύς αὐτὸν πρῶτον πιστεύσαντα καὶ δικαιωθέντα, εἴτα μετὰ ταῦτα λαβόντα τὴν περιτομὴν, καὶ αὐτὴν διὰ χρεῖαν τῶν μετὰ ταῦτα, οὐ δι' ἑαυτὸν.

«Καὶ σημεῖον ἔλαβεν περιτομὴν, σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίαν, εἰς τὸ λογισθῆναι αὐτοῖς δικαιοσύνην, καὶ πατέρα περιτομῆς τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσιν τοῖς ἰχνεσιν τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ.»

Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν πίστιν περιετμήθη, φησὶν, ἵνα καὶ τὸ γένος τὸ ἐξ αὐτοῦ κατὰ σάρκα μὴ μισῇται τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ, καὶ γένηται διὰ τῶν ἀμφοτέρων τῆς πίστεως· πατὴρ, πρῶτον μὲν τῶν ἰθὺν, καθὼ καὶ ἐν ἀκροβυστίᾳ ἔσχεν τὴν πίστιν· δεύτερον δὲ τῶν ἐν περιτομῇ· καὶ οὐχ ἀπλῶς τῶν ἐν περιτομῇ, ἀλλὰ τῶν μεμυμένων τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἥτις καὶ σημεῖον γέγονεν ἡ περιτομή. Διὸ καὶ ἐπηγάγε, τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἰχνεσι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ· ὥστε εἰ ἐκβάλλοιεν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν πίστιν, λαμβάνοντες ἐκβάλλοντες ἡ περιτομήν. Εἰ γὰρ σημεῖον τῆς πίστεως ἡ περιτομή, ἀναρροῦσι δὲ ἐκείνῳ τὸ πρᾶγμα, τοῦτο ἐστὶν ἥτις καὶ σημεῖον ἡ περιτομή, τίς ἐστι τῆς σφραγίδος ἡ χρεῖα; Εἰ γὰρ οὐ δεικνύει τὸν στρατιώτην, περιττὴ καὶ ἀνόνητος.

«Οὐ γὰρ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία τῷ Ἀβραάμ, ἢ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, τὸ κληρονόμον εἶναι κόσμου, ἀλλὰ δικαιοσύνης πίστεως.»

Δείξας προτερεύουσαν τὴν πίστιν τῆς περιτομῆς, δεικνύει πάλιν, ὡς καὶ ἡ πληρωσις τῆς ἐπαγγελίας πρὸς Ἀβραάμ.

«Εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κακένονται ἡ πίστις καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγγελία· ὁ γὰρ νόμος ὁργὴν κατεργάζεται. Οὐ δὲ οὐκ ἐστὶ νόμος, οὐδὲ παράβασις. Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαῖαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι· οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῷ ἐκ πίστεως Ἀβραάμ, ὅς ἐστιν πατὴρ πάντων ἡμῶν, καθὼς γέγραπται.»

Εἰ ἐκ τῶν ἔργων, φησὶν, τοῦ νόμου πιστεύομεν τὴν ἐπαγγελίαν λαβεῖν, περιττὴ ἡ πίστις. Περιττὴ δὲ γενομένης αὐτῆς καὶ ὁργῆς, οὐ δύναται μένειν ἡ

tem adjiciendo. Ac si dicat (adducto utique in medium Davide), Culnam beatitudo tribuitur? ei qui operetur, an ei qui credat? porro beatitudinem dicendo, bonorum omnium verticem significat.

Vers. 9, 10. «Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est Abrahamæ fides ad justitiam. Quomodo ergo reputata est, dum in circumcisione esset, an dum in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio.»

Probare vult antiquiorem esse fidem circumcisione, quia circumcisione Judæi superbiebant. Id porro astruit ex Abraham, quem ostendit primum credidisse et justificatum esse, tum deinde accepisse circumcisionem: Idque non propter seipsum, sed eorum causa qui posthac futuri erant.

Vers. 11, 12. «Et signum accepit circumcisionem, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio: ut sit pater omnium qui credunt præputium, ut reputetur et illis ad justitiam: et sit pater circumcisionis, non iis tantum qui sunt ex circumcisione, sed et iis qui sectantur vestigia fidei patris nostri Abrahamæ, quæ est in præputio.»

Idcirco, inquit, post fidem circumciscus fuit, ne et genus illud quod ex eo secundum carnem nascturum erat, fidem Abraham odisset, utque fieret utrorumque per fidem pater. Primo quidem gentium, qua nempe in præputio fidem habuit; secundo autem eorum qui circumciderentur: imo nec absolute istorum qui fidem illius imitarentur, cujus signum exstitit circumcisio. Quapropter adjecit, iis qui sequuntur vestigia fidei patris nostri Abrahamæ, quæ est in præputio... Ita ut Judæi expulsa fide, imprudentes circumcisionem expellerent. Nam si circumcisio fidei signum est, eamque rem, sive fidem, cujus signum circumcisio fuit, excludunt, quid opus fuerit adhuc signaculo? Nisi enim militem denotet, vana prorsus est et inutilis.

Vers. 13. «Non enim per legem promissio Abrahamæ, aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei.»

Postquam ostendit fidem circumcisione priorem exstitisse, rursus demonstrat ea impleri promissionem Abrahamæ factam.

Vers. 14-16. «Si enim qui ex lege, hæreses sunt, exinanita est fides, abolita est promissio. Lex enim iram operatur. Ubi vero non est lex, nec prævaricatio. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini: non ei qui ex lege est solum, sed et ei qui ex fide est Abrahamæ, qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est.»

Ac si dicat: Si ex operibus legis credimus promissionem nos accepturos, vana est prorsus fides. Quod si vana illa et inanis sit, stare non potest

VARIE LECTIONES.

• Ἰερο τῶν ἀμφοτέρων διὰ πίστεως. • Forte ἐκβάλλονται.

15 promissio. Quomodo vero istud? audias velim. Lex maledictioni subjicit, et vindictæ reddit obnoxios. Homo autem qui maledictioni subjaceat, nequaquam compos hæreditatis fuerit. Sin vero, dimissa lege, animum attendamus fidei, quæ sine operibus justos faciat, reperiemus justitiæ debitam esse gratiam. Quod si ei qui crediderit, debita est, tum gratia, tum justitia, tum sanctitas, uli postmodum ostenditur; manifestum est eum promissionem hæreditate captaturum. Igitur si lex maledictioni devovet, fides vero justitiam conciliat, his qui justii sunt, non maledictis, stat promissio:

Vers. 17. « Quia patrem multarum gentium posui te: ante Deum, cui credidit. »

Gentium utique earum quarum Abraham per fidem existat pater. Ne dicerent Judæi parentem illum fuisse Ismaelitarum, et Agarenorum et Idumæorum, addidit, *ante Deum, cui credidit*. Quod autem, ait, *ante*, idem est ac *consimiliter*. Sensus ergo est: Quemadmodum Deus cui credidit Abraham, omnium gentium princeps est et Dominus; sic pariter et Abraham omnium est gentium pater. Sin autem nequaquam omnium, sed illarum quas supra diximus, jam neque donum locum habuit; quippe cum, etiamsi id non concessum esset, omnium nihilo secius, quæ ex ipso ortæ sunt, pater foret secundum naturæ legem. Quilibet enim eorum est pater, qui ex se nascuntur. Liqueat igitur illum gentium omnium parentem dici.

« Qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. »

Quod Abraham patrem ponit earum gentium, quæ ab ipso non ducunt genus, apparet, tum ex eo quod *ante*, seu simili ratione, dixerat, tum quod subjunxerit, *ejus qui vivificat mortuos*, ut innuat generatum Isaac ex corporibus mortuis. Per eum siquidem multarum gentium erasit pater: cum ex ipso salus mundo obtigerit, hoc est Christus, in quem gentes credendo in causa fuere, ut Abraham earum pater nuncuparetur.

Vers. 18-22. « Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, uti dictum est: Sic erit semen tuum. Et non infirmatus in fide, non consideravit corpus suum jam mortuum, cum esset centum circiter annorum, et emortuam vulvam Saræ. In repromissione vero Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, et plenissime sciens, quia quod promissit, potens est et facere. Ideo et reputatum est illi ad justitiam. »

Contra spem quidem, eam nempe quæ humana sit: *in spem* vero, eam utique dicit, quæ in Deo nititur.

Vers. 23, 24. « Non est scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi, sed et propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis. »

Ne dicat auditor, Quid hoc ad nos? ille siquidem

ἐπαγγελία. Πῶς δὲ, ἀκούει. Νόμος ἐπικαταράτους ποιεῖ καὶ τιμωρίας ἐνόχους· ἄνθρωπος δὲ ὑπεύθυνος κατὰρξ καὶ εἰς οὐδέποτε κληρονομίας ἂν τύχοι. Εἰ δὲ τὸν νόμον παρέντες, ἀκοπήσομεν τὴν πίστιν τὴν ἀνευ ἔργων δικαιοῦσαν, τῇ δικαιοσύνῃ χάριν ὀφειλομένην εὐρήσομεν· εἰ δὲ ὀφείλεται χάρις καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός τῷ πιστεύοντι, ὡς ἐν τοῖς ὀπίσω δεδήλωται, εἴηλον ὅτι καὶ τῆς κληρονομίας τῆς ἐπαγγελίας μεταλαβεί. Οὐκοῦν εἰ ὁ νόμος ἐπικαταράτους ποιεῖ, ἡ δὲ πίστις δικαιοῖ, τοῖς δικαιοῦμένοις, οὐ τοῖς καταράτοις, ἡ ἐπαγγελία μένει.

« Ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν εἰσὶν ἡμεῖς· κατέναντι οὗ ἐπίστευσεν Θεοῦ. »

Τῶν διὰ πίστεως δηλονότι, ἵνα μὴ λέγοιεν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι Ἰσραηλιτῶν καὶ Ἀγαρηνῶν, καὶ Ἰδουμαίων, ἐπήγαγεν, οὗ ἐπίστευσεν κατέναντι Θεοῦ· τὴ δὲ, κατέναντι, ἀντὶ τοῦ, ὁμοίως. Λέγει οὖν, ὡς περ ὁ Θεός, ᾧ καὶ ἐπίστευσεν Ἀβραάμ, πάντων ἐστὶν ἀρχὴ τῶν ἐθνῶν, ὡσαύτως καὶ Ἀβραάμ πατὴρ ἐστὶ πάντων τῶν ἐθνῶν. Εἰ δὲ μὴ πάντων, ἀλλὰ τῶν προειρημένων, οὐδὲ χώραν εἶχεν ἡ ἐσπερά, καθὼς μηδὲ δεδομένης αὐτῆς, πάντων τῶν ἐξ αὐτοῦ ὑπῆρχεν πατὴρ κατὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον, Ἐκαστος γὰρ τῶν ἐξ αὐτοῦ ὑπάρχει πατὴρ· δέκνυται ἄρα, ὡς πάντων τῶν ἐθνῶν πατέρα αὐτὸν εἶναι φησιν.

« Τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκροὺς, καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. »

Ὅτι περὶ τῶν ἐθνῶν, τῶν μὴ ἐξ αὐτοῦ τὸ γένος ἔχόντων, πατέρα τίθησι τὸν Ἀβραάμ, δηλὸν μὲν καὶ ἐκ τοῦ κατέναντι εἰπεῖν, καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγαγεῖν ὅτι, τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκροὺς, δηλῶν τὴν ἐκ νεκρῶν σωμάτων τοῦ Ἰσαὰκ γονήν, ὅτι δι' αὐτοῦ πολλῶν γέγονεν πατὴρ ἐθνῶν, διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ συμβῆσαν τῷ κόσμῳ σωτηρίαν· τουτέστι Χριστὸν εἰς ἐν πάντα τὰ ἔθνη πιστεύσαντα χώραν δεδώκασιν τῷ Ἀβραάμ αὐτῶν καλεῖσθαι πατέρα.

« Ὅς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι πατέρα αὐτὸν πολλῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον, Οὕτως ἐστὶ τὸ σπέρμα σου. Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, κατενόησεν τὸ αὐτοῦ σῶμα ἤδη νεκρωμένον, ἑκατονταετῆς πού ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μητρὸς Σάρρας· εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεβύναμώθη τῇ πίστει, ὅπως εἶδεν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι δὲ ἐπηγγέλται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι· διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. »

Παρ' ἐλπίδα μὲν, τὴν ὁσὸν ἐν ἀνθρώποις, ἐπ' ἐλπίδι δὲ, τῇ εἰς Θεὸν λέγει.

« Οὐκ ἐγράφη δὲ δι' αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογισθῆναι τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν. »

ἵνα μὴ λέγῃ ὁ ἀκροατής, Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς;

ἐκείνος γὰρ ἐστὶν ὁ δικαιοθεὶς· ἵστησιν ἡμᾶς ἰγγυς τοῦ πατριάρχου, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν πλείον· τοσαύτη γὰρ ἡ εὐγένεια, ὥς τὴν ἐκείνου πίστιν τῇ· ἡμετέρας τύπον εἶναι.

«Ὅς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν.»

Ἵνα τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνελέγκη ἐπὶ τοῦ ξύλου.

«Καὶ ὑγέρθη διὰ τὴν δικαιοσύνην ἡμῶν.»

Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀπέθανεν καὶ ἀνέστη, ἵνα δικαίους ἡμᾶς ἐργάσθῃται.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

«Δικαιοθίντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.»

Πολλὰ διαλεχθεὶς περὶ πίστεως παραίνεσιν εἰσφέρει περὶ βίου λαμπροῦ.

Ἐπειδὴ τὴν πίστιν τῆς διὰ τῶν ἔργων δικαιοσύνης προέβησεν, ἵνα μὴ νομίσῃ τις βραθυμίας ὑπόθεσιν γεγραμμένον εἶναι τὸ λεγόμενον, φησὶν, εἰρήνην ἔχωμεν, τουτέστι μηκέτι ἀμαρτάνωμεν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν πόλεμον ἔχειν πρὸς τὸν Θεόν.

«Δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχέκαμεν.»

Εἰ αὐτὸς ἡμᾶς κατήλλαξεν ἐκπεπολεμημένους, φησὶν, εὐλογον μέναι ἐπὶ τῆς καταλλαγῆς, καὶ ταύτην ἀποδοῦναι αὐτῷ τὴν ἀμοιβήν, ἵνα μὴ ὀξὺ σκαίου, καὶ ἀγνώμονας κατήλλαγῇ τῷ Πατρὶ.

«Τῇ πίστει.»

Τὰ μὲν αὐτοῦ ποικίλα, φησὶν, καὶ πολλὰ καὶ διάφορα· καὶ γὰρ ἀπέθανεν δι' ἡμᾶς, καὶ κατήλλαξεν ἡμᾶς καὶ προσήγαγεν, καὶ χάριν δίδωκεν ἁφ' ἑαυτοῦ· ἡμεῖς δὲ τὴν πίστιν μόνον εἰσενέγκαμεν.

«Εἰς τὴν χάριν αὐτὴν ἐν ᾗ ἐστήκαμεν.»

Τὸ ἀξιοθῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως, τὸ τῆς πλάνης ἀπαλλαγῆναι, τὸ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγινώσκειν· τὸ πάντων ἐπιτυχεῖν τῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθῶν.

«Καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς ὁξείας τοῦ Θεοῦ.»

Δύο τέθεικεν, τὰ παρόντα, καὶ τὰ μέλλοντα· τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν τὴν χάριν, τὰ παρόντα ἐδήλωσεν, ἀπὲρ ἐλάβομεν ἀγαθὰ. Τὸ δὲ εἰπεῖν, καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι, τὰ μέλλοντα ἐξεκάλυψεν ἅπαντα.

«Ὅ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν.»

Τί λέγω, φησὶν, τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ δεῖα καυχῆσθαι; Αὐτὰ μὲν οὖν τὰ παρόντα λυπηρὰ, ἵκανα ἡμᾶς καλλωπίσαι, καὶ ποιῆσαι μεγαλοφρονεῖν ἐπ' αὐτοῖς. Καὶ καλῶς, καυχώμεθα, ἵνα καὶ τῷ οἰκίῳ προσώπῳ εἰσαγγὴ τὴν παραίνεσιν.

«Εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν καταργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα.»

Ἐπειδὴ παράδοξον ἦν τὸ λεγόμενον, τοῦ τὰ λυ-

est, qui justitiam obtinuit. Ideo nos patriarchæ proximos statuit; imo vero multo amplius. Tanta enim est nostra nobilitas, ut fides illius figura nostræ fuerit.

16 Vers. 25. «Qui traditus est propter delicta nostra.»

Uti peccata nostra in crucem ageret.

«Et resurrexit propter justificationem nostram.»

Idcirco enim tum mortuus est, tum resurrexit, ut nos justos faceret.

CAP. V.

Vers. 1. «Justificati ergo in fide, pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.»

Cum de fide multis disputaverit, adhortationem subjungit ad vitam præclaram et honestam.

Quia justitiæ quæ operibus parator, fidem prætulit; ne quispiam existimet, id quod dixerat, torporis et secordie occasionem præbere, ait, pacem habeamus; id est, non amplius peccemus. Hoc namque idem est ac pacem cum Deo habere.

Vers. 2. «Per quem et accessum habuimus.»

Si ipse nos reconciliavit, quando hostes eramus et debellati, inquit, plane consentaneum est in reconciliatione perseverare, hocque grati illi animi monumentum reddere, ne vecordes et ingratos reconciliasse Patri censeatur.

«Per fidem.»

Ille quidem varia præstitit, multaque et diversa. Mortuus quippe est propter nos, nosque reconciliavit et propinquos fecit, inexplicabilemque gratiam largitus est. Nos autem fidem duntaxat attulimus.

«In gratiam istam, in qua stamus.»

Dei cognitione dignari, ab errore liberari, veritatem nosse, bonorum omnium compotem fieri, quæ baptismo pariuntur.

«Et gloriamur in spe gloriæ Dei.»

Duo posuit, præsentia et futura. Dicendo quippe, gratiam, præsentia bona declaravit, quæ accepimus. Dicendo autem, et gloriamur in spe, futura quæque revelavit.

Vers. 3. «Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus.»

Quid aio, inquit, futura bona dignam esse gloriantis materiam? Imo vero ipsamet præsentia, tametsi tristia sunt et molesta, sufficiunt ut his cohonestemur, deque nobis ipsis magnæ sentiamus. Beneque ait, gloriamur, ut a persona propria adhortationem instituat.

«Scientes quod tribulatio patientiam operatur; [Vers. 4.] patientia autem probationem, probatio vero spem.»

Quia paradoxum erat quod pronuntiaret, puta

molestiis voluptatem et gloriam illis ingenerari: huic fidem ratiocinio isto astruit. Quasi dicat: Patientia quidem et tribulatio ante ea quæ futura sunt, maximum interim fructum habent, et illum qui tentatur, probatum reddunt: insuper et ad futura contribuunt. Faciunt enim uti spes vigeat in nobis. Nihil quippe adeo spem bonorum præstat atque conscientia.

VERS. 5-9. « Spes autem non confundit. Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, **17** qui datus est nobis. Adhuc enim Christus cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est. Vix enim pro justo quis moriatur: nam pro bono forsitan et quis audeat mori. Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, pro nobis mortuus est. Multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. »

Rursum altera probatio, ex iis bonis quæ accepimus.

VERS. 10. « Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius. »

Altera ratio a majori. Longe majus erat, inquit, eos qui inimici essent reconciliari, quam eos qui reconciliati essent, in dilectione permanere. Si autem id quod majus potiusque esset præstitit, moriendo pro nobis, dum adhuc in peccatis versaremur, quinam illud etiam quod minus est, non peregerit? Inspice vero quot momentis adnitatur futurorum fidem illis confirmare. Primum quidem eos excitat allato viri justi consilio, dicens: Certo cognovit Abraham, id Deum facere posse quod promisit. Secundo, a gratia quæ concessa fuit. Tertio, a tribulatione, quæ in spem nos erigere sufficiat, necnon iterum a Spiritu quem accepimus. Demum etiam ab ipsa morte Christi, imo a nostra malitia, id quod ante præstituerat. At qui unum esse videtur quod effatus est; verum plura inibi reperiuntur. Primum quidem, quod mortuus sit: secundum, quod pro impiis: tertium, quod reconciliaverit, quod salvos, quod justos, quod immortales, quod filios et hæredes fecerit.

VERS. 11. « Non solum autem, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. »

Non solum, inquit, salvi facti sumus, sed et idcirco gloriamur, quod quis existimet nos ignominia suffundi. Iis quippe salutem præbere qui improbam supra modum vitam agant, maximum argumentum est eos summopere diligere ab illo qui salvos faciat. Non enim per quempiam alterum, sed per Filium suum unigenitum salvos nos fecit.

VERS. 12. « Propterea sicut per unum hominem

πρὸς ἡδονὴν αὐτοῖς ἐμποιεῖν, καὶ καύχημα, πιστοῦται αὐτῷ λογισμῷ. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐγὼ μὲν καὶ πρὸ τῶν μελλόντων μέγιστον καρπὸν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ θλίψις, καὶ εὐδόκιμον ποιεῖ τὸν πειραζόμενον· συντελεῖ δὲ τι πρὸς τὰ μέλλοντα. Τὴν γὰρ ἐλπίδα ἀκμάζειν ποιεῖ ἐν ἡμῖν· οὐδὲν γὰρ οὕτω χρηστὰ ἐλπίζειν παρασκευάζει, ὥς ἀγαθὸν συνειδῆς.

« Ἡ δὲ ἐλπίς οὐ κατασχύνει. Ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. Ἐτι γὰρ Χριστὸς, ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἐτι, κατὰ χεῖρην ὑπὲρ ἀσθενῶν ἀπέθανεν. Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθάνειται· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα καὶ τολμᾷ τις ἀποθάνειν. Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὅτι ἐτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν. Πολλῷ οὖν μᾶλλον δικαιοθάντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. »

Ἐτέρω πάλιν κατασκευῇ. ἀφ' ὧν εἰλήφσαμεν ἀγαθῶν.

« Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες, σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. »

Ἀπὸ τοῦ μείζονος ἕτερω κατασκευῇ, πολλῷ πλέον ἦν, φησὶν, ἐχθροὺς ὄντας καταλλάγηται, ἢ [τὸ μείζον] τὸ καταλλαγέντας ἐν τῇ ἀγάπῃ μέναι. Εἰ δὲ τὸ μείζον ἐποίησεν ἀποθάνων ὑπὲρ ἡμῶν ἐτι ὄντων ἀμαρτωλῶν, πῶς εὐχὴ καὶ τὸ ἑλαττον ποιήσει; Στάσει δὲ διὰ πόσων βούλεται πιστώσασθαι περὶ τῶν μελλόντων αὐτοῦς. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ δικαίου γνώμης ἐντρέπει, εἰπὼν ὅτι ἐπληροφορήθη ὁ Ἀβραάμ· ὅτι ὁ ἐπηγγειλάτο ὁ Θεὸς, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. Δεύτερον, ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς δοθείτης. Τρίτον, ἀπὸ τῆς θλίψεως, ὅτι ἱκανὴ ἐστὶν εἰς ἐλπίδα ἡμᾶς ἀγαγεῖν, καὶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος πάλιν, ὅτι ἐλπίδα δόξας. Λοιπὸν δὲ, καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κακίας, ἣν πρόσθεν κατεσκεύασεν. Καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι τὸ εἰρημένον, εὐρίσκειται δὲ πολλά. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἀπέθανεν· δεύτερον, ὅτι ὑπὲρ ἀσθενῶν· τρίτον, ὅτι κατήλλαξεν, ὅτι ἐδικαίωσεν, ὅτι ἀθανάτους ἐποίησεν, ὅτι υἱὸς ἐργάσατο καὶ κληρονόμους.

« Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν. »

Οὐ μόνον ἐσώθημεν, φησὶν, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα, δι' αὐτὸ τοῦτο, διὸ νομίζει τις ἡμᾶς αἰσχύνεσθαι· τὸ γὰρ ὑπερβολῇ πονηρία· ζῶντας σωθῆναι, τοῦ σφόδρα ἀγαπηθῆναι παρὰ τοῦ σώζοντος μέγιστον σημεῖόν ἐστιν. Οὐ γὰρ διὰ τινος ἑτέρου, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Μονογενοῦς ἔσωσεν.

« Διὰ τοῦτο, ὡς παρὰ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία

VARIE LLECTIONES.

* Superflua vox. * Addo ἔν.

εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος εἰσῆλθεν. »

Ἔστι μὲν δὲ, πάλιν τὸ εἰρημένον τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν, ἣς εἰλήφραμεν, κατασκευή· ἐλήφθη δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου.

« Ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον. »

Τὸ ἐφ' ᾧ, ἀντὶ τοῦ, εἰ· οὗ· λέγει δὲ, ὅτι ὥσπερ ἐκείνου πεσόντος, τουτέστι τοῦ Ἀδὰμ, καὶ οἱ μὴ φαγόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, γεγόνασιν ἐξ ἐκείνου πάντες ὀνητοί· οὕτω καὶ ἀναστάντος Χριστοῦ καὶ ἐγερθέντος, πᾶν τὸ σῶμα τῆς ἀθανασίας μετέλαβεν.

« Ἀχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ. »

Τὸ ἀχρι νόμου, ἀντὶ τοῦ, ἕως τῶν τῆς ἐπιδημίας καιρῶν· τέλος γὰρ νόμου Χριστός, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Λέγει οὖν, ὡς διὰ μὲν τοῦ Ἀδὰμ εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ἡ ἁμαρτία, ἐμείνεν δὲ μέχρι τῶν καιρῶν τῆς ἐπιδημίας βασιλεύουσα, καταργεῖται δὲ ὑπὸ Χριστοῦ.

« Ἀμαρτία δὲ οὐκ ἔλλογεται, μὴ ὄντος νόμου. »

Εἰπὼν, πόσον ἐβασίλευσε χρόνον ἡ ἁμαρτία, λέγει καὶ ἐκ ποίου χρόνου εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν· καὶ ποῖος ὁ χρόνος, ἡ δὲ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς, ἥς παραβέβηκεν Ἀδὰμ, ἦν καὶ νόμος ἡ θεία προσαγορεύει Γραφή· φησὶν οὖν ὡς διὰ τῆς ἐντολῆς χώραν ἔσχεν ἡ ἁμαρτία. Ἠπάτησε γὰρ δι' αὐτῆς τὸν Ἀδὰμ ὁ ὄφις.

« Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ. »

Ἐμμένει τῷ διηγήματι περὶ τοῦ χρόνου λέγων τῆς ἁμαρτίας, καὶ πολλάκις περὶ αὐτοῦ ἡμῖν διαλέγεται, ἵνα μαθόντες ἀκριβῶς τὴν δύνανται τῆς ἁμαρτίας, δοξάζωμεν τὸν καταργήσαντα αὐτὴν διὰ τῆς ἰδίας σαρκός· κατήργησεν δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί.

« Ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. »

Τοῦ μέλλοντος μὲν, τουτέστι Χριστοῦ. Λέγει δὲ, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνος τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοι γε μὴ φαγοῦσιν ἀπὸ τοῦ ξύλου, γέγονεν αἰτίας θανάτου, τοῦ διὰ τὴν βρωσιν εἰσαχθέντος, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἐξ αὐτοῦ οὐ δικαιοπραγήσανσι γέγονε πρόξενος δικαιοσύνης, ἦν διὰ τοῦ σταυροῦ πᾶσιν ἡμῖν ἐχαρίσατο.

« Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα· εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνός παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ, ἐν χάριτι τοῦ ἐνός ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν. »

Εἰ ἁμαρτία, φησὶ, τοσοῦτον ἴσχυσεν, καὶ ἁμαρτία ἀνθρώπου ἐνός· πῶς οὐχὶ μᾶλλον περισσεύσει μετ' ἐνός χάρις Θεοῦ; Καὶ χάρις, καὶ οὐ Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ Υἱοῦ. Πολλῷ γὰρ ταῦτο ἐλόγιώτερον.

A peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit. »

Hoc rursum quidem quod modo ait, nostrae illius quam accepimus, justitiae probatio est: a contrario vero sumpta est.

« In quo omnes peccaverunt. »

In quo, id est, per quem. Ait nimirum: Quemadmodum illo, sive Adamo, cadente, illi quoque qui de ligno non comederunt, ex eo omnes facti sunt mortales; ita resurgente Christo, et suscitato, omne corpus immortalitatis particeps evasit.

Vers. 13. « Usque ad legem peccatum erat in mundo. »

B 18 Usque ad legem; ac si dicat, usque ad tempora adventus (Christi): finis quippe legis Christus est, veluti scriptum est. Ait ergo peccatum per Adamum in mundo emersisse, mansisse vero regnum illius usque ad tempus adventus Domini, et a Christo tandem destructum et abolitum.

« Peccatum autem non imputatur, quando non est lex. »

Dum ait quanto tempore regnaverit peccatum, innuit etiam ex quo tempore in mundum subierit. Quodnam vero hoc tempus aliud foret, nisi illud quo violatum fuit mandatum, quod transgressus est Adamus, quodque legem appellavit Scriptura? quocirca dicit per legem locum peccato datum. C Ea quippe in causa fuit, ut Adamum serpens falleret.

Vers. 14. « Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adæ. »

Susceptae de tempore peccati narrationi insistit, serpiusque de eo ad nos sermonem habet, quo peccati vim diligenter edocti, gloriam demus illi, qui hanc per propriam carnem pessumdedit. In carne porro destruxit peccatum.

« Qui est forma futuri. »

Futuri, inquit, hoc est Christi. Ait nimirum, quemadmodum ille soboli suae, tametsi de ligno non comederant, causa mortis existit quae propter comestionem invecata est; ita et Christum iis qui ex ipso nati sunt, cum nihil iusti perpetrassent, justitiae nihilominus auctorem fuisse: quam quidem nobis omnibus per crucem elargitus est.

Vers. 15. « Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. »

Si tantum valuit peccatum, ait, peccatum, inquam, unius hominis: eccur non potius abundaverit gratia Dei? Gratiam dico, non Patris solum, sed et Filii. Hoc enim longe magis consentaneum est.

VERS. 16. « Et non sicut per unius peccatum, A
ita et donum. Nam judicium quidem ex uno in
condemnationem: gratia autem ex multis delictis
in justificationem. »

Postquam id esse consentaneum monstravit,
insuper et necessarium evincit. Quod porro hic
dixit, hunc habet sensum. Mortem quidem et con-
damnationem peccatum unum valuit inferre. Gra-
tia vero non unam solum illam, mortem puta,
subtulit, sed et ceteras quæ propter hanc obvene-
rant. Neque enim dum audis, sicut, et ita, arbi-
traris, similem esse doni mensuram ac condemna-
tionis. Nec rursum putes quando Adami sit mentio,
hoc duntaxat peccatum fuisse sublatum, quod
ille iniecit: at enim reliqua perinde deleta do-
cet, cum ait: *Gratia autem ex multis delictis in ju-
stificationem.*

VERS. 17, 18. « Si enim unius delicto mors regnavit
per unum; multo magis abundantiam gratiæ et do-
nationis et justitiæ accipientes. In vita regnant per
19 unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius
delictum in omnes homines in condemnationem:
sic et per unius justificationem in omnes homines
in justificationem vitæ. »

Cum declarasset non modo tantumdem nobis
Christum profuisse, quantum nocuerat Adamus,
sed multo magis et amplius, necessario subjungit
assertionis suæ probationem. Isque ejus verborum
sensus est. Quid porro mortem armavit? Hoc so-
lum quod unus homo de ligno comedit. Si ergo
mors tantas ex unius delicto vires nacta est;
quando reperiuntur aliqui, qui gratiam longe ma-
jorem quam hoc peccatum esset acceperint, qui-
nam fieri possit ut morti deinceps sint obnoxii?
quocirca non dixit, gratiam, sed *abundantiam
gratiæ*. Non enim quantum opus esset ad excisio-
nem peccati, tantum nos gratiæ percepimus, sed
et multo amplius. Etenim a supplicio exempti su-
mus, et malitiam exuimus, et superne sumus re-
generati ac veteri homine sepulto, resurreximus,
redempti quoque fuimus et sanati, atque ad divi-
nam adoptionem erecti: justificati sumus factique
Unigeniti fratres et coheredes, ejusque consortes
honorum instituti. Ejus etiam nos caro sumus, et
veluti corpus capiti, sic nos uniti sumus Christo.
Atqui istæ omnia Paulus abundantiam gratiæ
nominavit, ut ostenderet, non solum nos reme-
dum a quale morbo accepisse, verum et sanitatem
integram, formæ decorem, et honorem, gloriam,
et bonam famam, quæ naturam nostram longe su-
perant.

Quid vero illud est, quod modo omnes homines
dicat, modo vero multos? Utique quia mors qui-
dem in genus universum invaluit: in multos vero

« Καὶ οὐχ ὥς δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος τὸ δῶρημα·
τὸ μὲν γὰρ κρίμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα· τὸ δὲ χά-
ρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα. »

Δείξας ὅτι εὐλογον, δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἀναγκαῖον.
Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Τὸν μὲν θάνατον καὶ τὸ
κατάκριμα μίᾳ ἰσχύειν ἁμαρτίᾳ εἰσενεγκεῖν· ἡ δὲ
χάρις οὐ τὴν μίαν ἐκείνην ἀνείλαν ἁμαρτίαν μόνον,
ἀλλὰ καὶ τὰς δι' ἐκείνην ἐπιληθούσας. Ἵνα γὰρ μὴ
τὸ ὥς οὕτως· ἀκούων, ἕμοιον νομίσῃς τῷ κατακρι-
ματι τὸ χάρισμα· μὴδὲ πάλιν τὸν Ἀδὰμ, ἀκούων
ἐκείνην ἀνερῆσθαι μόνον τὴν ἁμαρτίαν νομίσῃς, ἣν
ἐκεῖνος εἰσήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς λοιπὰς, διδά-
σκει λέγων· Τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτω-
μάτων εἰς δικαίωμα.

« Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβί-
σθησεν διὰ τοῦ ἑνὸς, πολλῶ μᾶλλον οἱ περισσεύαν-
τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβά-
νοντες ἐν ζωῇ βασιλεύουσιν διὰ τοῦ ἑνὸς Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ. Ἄρα οὖν ὥς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάν-
τας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς
δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν
ζωῆς. »

Ἀποφηνάμενος, ὅτι οὐ τοσοῦτον ὠφέλησεν μόνον
Χριστὸς, ὅσον ἐβλάψεν ὁ Ἀδὰμ, ἀλλὰ πολλῶ πλεον
καὶ μείζονα, ἀναγκαίως τοῦ λόγου ἐπάγει τὴν κατα-
σκευὴν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Τί τὸν θάνατον
ᾤπισε; Τὸ ψαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου μόνον τὸν ἑνα ἀν-
θρώπων. Εἰ οὖν ὁ θάνατος τοσαύτην ἔλαβεν ἰσχύιν ἐξ
ἑνὸς παραπτώματος, ὅταν εὐρεθῶσι τινες πολλῶ
μείζονα τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης λαβόντες χάριν καὶ
δικαιοσύνην, πῶς δυνήσονται εἶναι λοιπὸν ὑπεύθυνοι
τῷ θανάτῳ; Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, χάριν, ἀλλὰ
περισσεύαν χάριτος. Οὐ γὰρ ὅσον ἐχρήζομεν εἰς
τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀντίρρετον, τοσοῦτον ἐλάβομεν μό-
νον ἐκ τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλεον· καὶ γὰρ
καὶ κολάσεως ἀπελλάγημεν, καὶ κακίαν ἀπεδυά-
μεθα πᾶσαν, καὶ ἀνεγεννήθημεν ἀνωθεν, καὶ ἀνίστη-
μεν, τοῦ παλαιοῦ ταφέντος ἀνθρώπου, καὶ ἐλυτρώ-
θημεν καὶ ὑγιασθημεν, καὶ εἰς υἱοθεσίαν ἀνήχθημεν,
καὶ ἐδικαιώθημεν, καὶ ἐγενόμεθα ἀδελφοὶ τοῦ Μονο-
γενοῦς, καὶ συγκληρονόμοι, καὶ συμμετοχοὶ αὐτοῦ
κατίστημεν· καὶ σὰρξ αὐτοῦ ἔσμεν, καὶ ὡς περ αἰ-
μα κεφαλῇ, οὕτως ἡνώμεθα τῷ Χριστῷ. Καὶ ταῦτα
πάντα περισσεύαν χάριτος· ἐκάλειπεν ὁ Παῦλος, δει-
κνὺς ὅτι οὐ φάρμακον μόνον ἐλάβομεν ἀντίρροπον
τοῦ πράγματος, ἀλλὰ καὶ ἰατροίαν καὶ εὐμορφίαν
καὶ τιμὴν, καὶ δόξαν καὶ ἀδοξίαν ἢ πολὺ τὴν ἡμετέ-
ραν, ὑπερβαίνοντα φύσιν.

Διὰ τί ποτὲ εἰς πάντας ἀνθρώπους, ποτὲ δὲ οἱ
πολλοί; Ἐπειδὴ ὁ μὲν κοινὸς θάνατος κατὰ πᾶν
ἐκράτησεν, ὁ δὲ κατὰ προαίρεσιν εἰς πολλούς. Ἀμ-

VARIAE LECTIONES.

^a Leg. τὸ ὥς καὶ τὸ οὕτως ἀκούων. ὃ Leg. εὐδοξίαν.

ποτέροις ἀντέθηκεν τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ γενομένην ἀναλογίαν.

«Ὅσοι γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ καταστάθησαν οἱ πολλοί.»

Πάλιν τῷ προτέρῳ κίχρηται λογισμῷ, ἐπισφίγγων αὐτὸν τῇ ἐπαναλήψει.

«Ὅτως καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί.»

Πάλιν ἐπαγωνίζεται ἐπεξερχόμενος ταῖς κατασκευαῖς. Ταῦτα δὲ πάντα, φησὶν, διὰ τὸ λέγειν Ἰουδαίους, μὴ δύνασθαι τὸν Χριστοῦ θάνατον δικαιῶσαι τὴν οἰκουμένην. Τὸ δὲ, ἁμαρτωλοὶ καταστάθησαν πολλοί, ἀντὶ τοῦ, ὑπεύθυνοι τῷ διὰ τὴν ἁμαρτίαν θανάτῳ, λέγει.

«Νόμος δὲ παρεσκήλη, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα.»

Δείξας ἀπὸ μὲν τοῦ Ἀδάμ καταδικασθεῖσαν τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ δικαιωθείσαν καὶ σωθεῖσαν ἐκ τῆς καταδικῆς, ἐκκαίρως καὶ περὶ τοῦ νόμου ζητεῖ τὴν περὶ αὐτοῦ δοξαν ὁποτεινόμενος. Λέγει οὖν ὡς οὐ μόνον οὐκ ὠφίλθην οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ᾗδξήθη τὸ νόημα παρεισελθόντος αὐτοῦ· τὸ δὲ, ἵνα πλεονάσῃ, οὐκ αἰτιολόγον ἐστίν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως εἰλημμένου. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἰδύθη ὁ νόμος ἵνα πλεονάσῃ ἡ ἁμαρτία· ἀλλ' ἰδύθη μὲν, ὥστε μειῶσαι τὸ παράπτωμα. Ἐξέβη δὲ εἰς τοῦναντίον, οὐ παρὰ τὴν τοῦ νόμου φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν διαζυγίων ῥαθυμίαν. *Παρεσκήλη* δὲ, εἶπεν, καὶ οὐκ, εἰσκήλη, δεικνύς πρόδικαιον αὐτοῦ τὴν χρείαν, καὶ οὐ κυρίως προηγουμένην.

«Ὅν δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερπερίσσευσεν ἡ χάρις· ἵνα, ὥσπερ ἰδασθεύσαν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, οὕτως καὶ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.»

Οὐ γὰρ κολάσεως ἀπῆλλαξεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μυστήρια ἀποκαλύπτειν δίδωκεν ἡμῖν ἀγαθὰ· πῶς δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία; Μυστήρια δίδωκεν ὁ νόμος ἐντολὰς, βουλόμενος πανταχόθεν στρίψαι τὸν ἀνθρώπον. Πατῶν δὲ παραβαινομένων, εὐκότως πλείων ἡ ἁμαρτία.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

«Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμένω τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; Μὴ γένοιτο· οἷτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ;»

Εἰς τὸ προειρημένον πάλιν ἐπανακίπτει λόγον· ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Διασύροντές τινες τὸν Ἀπόστολον, Εἰπὼν· Ἐπειδὴ μέγα ἡμάρτημεν, μὴ ἀποστῶμεν ἁμαρτανόντες, ἵνα πλείων ἡ χάρις δοθῇ· ἀναιρεῖ δὲ τοῦτο, πρῶτον μὲν, τῇ ἀπαγορεύσει, λέγων, μὴ γένοιτο? ὥσπερ ἐπὶ τῶν ὁμολογουμένων κακῶν εἰσθε τίθεσθαι. Ἐπειτα καὶ ἀναντιρρήτῳ λογισμῷ· Οἵτινες, φησὶν, ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ζήσομεν ἐν αὐτῇ; Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Νεκροὶ γὰρ δύνα-

illa quæ ex voluntate pendet. Utrique opposuit ductam a Christo comparisonem.

Vers. 19. «Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi.»

Priori iterum argumento utitur, quod resumptione urget pressius.

«Ita et per unius obeditionem iusti constituentur multi.»

Idem rursus probationibus aliis enarrare contendit. Hæc cuncta odissert, quia Judæi dicebant Christi morte orbem justificari non posse. Hoc vero, peccatores constituti sunt multi, idem est, atque, obnoxii mortis propter peccatum fuerunt.

Vers. 20. «Lex autem subintravit, ut abundaret delictum.»

Quia ostendit universum orbem Adami causa condemnationi subjacuisse, a Christo vero justificationem servatumque esse a damnatione, apposite nunc de lege questionem movet, quo præconceptionem de ea opinionem succidat. Alit ergo non modo eam nihil prodesse, sed etiam ea subeunte, auctiorem evasisse ægritudinem. Istud vero, ut abundaret, non causam innuit, sed quod ex eventu id probatum fuerit. Nequaquam enim idcirco data est lex, ut abundaret peccatum. Sed data quidem est, ut delictum minueretur. Verum contrarium evenit; non propter ipsam legis naturam, sed propter socordiam eorum qui illam susceperunt. Porro subintravit inquit, non autem, intravit; ut significet ad tempus eam fuisse utilem, nec eam principale quoddam ante omnia proprie fuisse institutam.

«Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit et gratia. [Vers. 21.] Ut sicut regnavit peccatum in morte, ita et gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum.»

Non solum enim pœna nos exemit, sed et sexcenta illa quæ prædiximus bona concessit nobis. Quomodo autem abundavit peccatum? Innumeras lex præceptiones sanxit, quibus undique confirmaretur et fulciretur homo. His vero omnibus posthabitis, per consequentiam auctius evasisit peccatum.

CAP. VI.

Vers. 1, 2. «Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato ut gratia abundet? absit. Qui mortui sumus peccato, quomodo ergo vivemus in illo?»

Sermonem iterum revocat ad illud quod ante dixerat: hoc utique sensu. Nonnulli Apostolo detrahentes alebant: Ergo cum multum peccaverimus, nequaquam a peccatis abstinemus, ut amplior gratia tribuatur. Atqui hoc tollit: primum quidem negatione, dicendo, Absit! uti consuevit, quando de certis et exploratis malis sermonem habet. Tum deinde irrefragabili ratiocinatione: Qui mortui sumus peccato, inquit, quomodo vive-

mus in illo? Ac si dicat: mortui facti sumus peccato, dum credidimus et illuminati fuimus. Si mortui, utique ut ei de cætero non obsequamur.

VERS. 3-5. « An ignoratis, quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, sic et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, sed et resurrectionis erimus. »

Cum ratum certumque esset id quod dixerat, hoc nobis enarrat. Quid ergo illud est, in mortem ipsius baptizati sumus? plane uti moriamur sicut et ille. Nam baptismus crux est. Quocirca id quod Christo, tum crux, tum sepulcrum fuit, hoc nobis baptismus exstitit, licet non eadem ratione. Ille siquidem mortuus sepultusque est carni; nos vero peccato utrumque fuimus. Quapropter non dixit, complantati facti sumus mortis ejus, sed similitudini mortis ejus. Mors quippe hoc et illud est, sed non ejus subjectum idem. Nam Christi mors carnis fuit, nostra autem, peccati.

VERS. 6. « Quod vetus homo noster simul crucifixus est. »

Non ait, crucifixus est, sed simul crucifixus est, ut baptismum cum morte componeret.

« Ut destruat corpus peccati. »

Nequitiam universam vocat corpus peccati. **21** Nam sicut cunctam malitiam veterem hominem appellat, ita et corpus hominis istius, malitiam quæ ex variis nequitie et improbitatis membris coalita sit.

« Et ultra non serviamus peccato. [VERS. 7.] Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato. »

Peccato, inquit, hoc interire volo, non ut aboleatur et occidat, sed ne peccet amplius. Quia sicut ille qui mortem obiit, exemptus est a peccato, cum mortuus jaceat; ita et mors quæ per baptismum infertur, huic similem reddit illum qui ex piscina ascenderit. Nam quandoquidem illic semel mortuus est, oportet ut peccato semper mortuus maneat.

VERS. 8, 9. « Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul et vivemus cum illo; scientes quod Christus resurgens ex mortuis jam non moritur. »

Quamprimum coronam affert laborum et certaminum. Cæterum ingens plane nobis bonum obvenit, ut et ante coronam Domini consortes efficiamur.

« Mors illi ultra non dominatur. [VERS. 10.] Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel. »

Id est, haudquâquam huic mortis erat obnoxius, sed propter peccatum nostrum mortuus est, ut illud tolleret, ejusque nervos et vires omnes excideret.

« Quod autem vivit, vivit Deo. »

Hoc est, citra resolutionem ulteriorem; ita ut

Α μὲν τῇ ἀμαρτίᾳ, πιστεύσαντες καὶ φωτισθέντες· τὸ δὲ νεκροί, ὥστε μὴ ὑπακούειν αὐτῇ λοιπόν.

« Ἦ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὴν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὴν θάνατον· ἵνα, ὡς περ ἐγήρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως; ἐσόμεθα. »

Ἐπειδὴ ἀσφαλὲς ἦν τὸ εἰρημένον, ἐπεξηγίται ἡμῖν αὐτό. Τί οὖν ἐστίν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; εἰς τὸ καὶ αὐτοὶ ἀποθανεῖν ὡς περ ἐκεῖνος. Στανυρὸς γὰρ ἐστὶ τὸ βάπτισμα· ὑπὲρ οὖν ὁ στανυρὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ τάφος, τοῦτο ἡμῖν γέγονεν τὸ βάπτισμα, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν. Αὐτὸς μὲν γὰρ σαρκὶ ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη, ἡμεῖς δὲ ἀμαρτίᾳ ἀμψότερα. Διὰ τοῦτο οὐδὲ, σύμφυτοι γεγόναμεν τοῦ θανάτου, εἶπεν, ἀλλὰ τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου· θάνατος μὲν γὰρ καὶ τοῦτο χάρις, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου· ἀλλ' ὁ μὲν σαρκὸς, ὁ τοῦ Χριστοῦ· ὁ δὲ ἀμαρτίας, ὁ ἡμέτερος.

« Ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη. »

Οὐκ εἶπεν, ἐσταύρωται, ἀλλὰ, συνεσταύρωται, ἕως φέρων τὸ βάπτισμα τοῦ θανάτου.

« Ἴνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας. »

Σῶμα ἀμαρτίας τὴν πονηρίαν πᾶσαν καλεῖ· ὡς περ γὰρ ἄνθρωπον παλαιὸν λέγει τὴν ὁλόκληρον κακίαν, οὕτω καὶ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, τὴν ἀπὸ διαφόρων μερῶν πονηρίας συγκειμένην κακίαν.

« Τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἀμαρτίᾳ. Ὁ γὰρ ἀποθνῶν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. »

Ταύτη, φησὶν, αὐτὸ εἶναι βούλομαι νεκρὸν, οὐχ ὥστε ἀφανισθῆναι καὶ ἀποθανεῖν, ἀλλ' ὥστε μὴ ἀμαρτάνειν. Ὅτι ὡς περ ὁ ἀποθανὼν ἀπὸ ἡλλαχται τοῦ ἀμαρτάνειν, νεκρὸς κείμενος, οὕτω καὶ τὸν ἀναβάντα ἀγεί ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος. Ἐπειδὴ ἀπὸ ἀπέθανεν ἐκεῖ, νεκρὸν διὰ μένειν διὰ πάντος τῇ ἀμαρτίᾳ.

« Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσωμεν αὐτῷ, εἰδότες ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει. »

Τὸν στέφανον ἐπάγει ταχέως τῶν ἀγώνων· μέγιστον δὲ καὶ πρὸ τοῦ στεφάνου ἡμῖν ἀγαθὸν γίνεται, τὸ κοινωνῆσαι τῷ Δεσπότῃ.

« Θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Ὁ γὰρ ἀπέθανεν τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀπέθανεν ἐφάπαξ. »

Τοῦτέστιν, οὐδὲ ἐκεῖνον ὑπεύθυνος ἦν τῷ θανάτῳ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμαρτίαν τὴν ἡμετέραν ἀπέθανεν, ἵνα αὐτὴν ἀνέλῃ, καὶ ἐκκόψῃ τὰ νύβρα αὐτῆς καὶ τὴν δόναμιν ἀπάσιν.

« Ὁ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ. »

Τοῦτέστιν ἀκαταλύτως, ὥστε μηκέτι κρατεῖσθαι

ὕπὸ τοῦ θανάτου· εἰ γὰρ καὶ τὸν πρότερον θάνατον οὐχ ὑπεύθυνος ὢν ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἑτέραν ἁμαρτίαν, πολὺ μᾶλλον νῦν οὐκ ἀποθάνεται κατὰ λύπης αὐτῆν.

« Οὕτως καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς εἶναι, νεκροὺς μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Μὴ οὖν βασιλεύτω ἡ ἁμαρτία. »

Ἐπειδὴ περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ζωῆς διαλέχθη, ἵνα μὴ τις λέγῃ, τί οὖν πρὸς ἡμᾶς τὸ εἶρη- μένον; τὰ τοιαῦτα ἐπάγει λέγων· Εἰ νεκροὺς ὄντας ἀνέστησεν, πολλῶ μᾶλλον ζῶντας κατασχεῖν δυνήσεται.

Οὐκ εἶπεν, τυραννίστω, ὅπερ ἀνάγκη ἦν ἀλλὰ μὴ βασιλεύτω, ὅπερ ἐστὶ προαίρεσις.

« Ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ· μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ὥσπερ ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ. Ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσῃ. »

Τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας εὐχέλ- ρωτον ἦν τῇ ἁμαρτίᾳ. Οὕτε γὰρ Πνεῦμα παρῆν τὸ βοηθοῦν, οὔτε βάπτισμα τὸ νεκρῶσαι δυνάμενον τὴν ἁμαρτίαν. Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς παραγγέλλει, καὶ βάπτισμα ἐλάβομεν, καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ βαπτίσματος, γέγονεν ἡμῖν εὐχεῖρῃ τὰ παλαίσματα.

« Οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν· εἰ οὖν, ἁμαρτεῖσθε, οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλὰ ὑπὸ χάριν; Μὴ γένοιτο! »

Τοῦτο δείκνυσσι προσκαίρους ὄντας τοὺς ἀγῶ- νας.

« Οὐκ οἴδατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δοῦ- λους εἰς ὑπακοήν; δοῦλοι ἐστε ᾧ ὑπακούετε, ἢτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιο- σύνην; »

Ἀντιθέσιν θεῖς τὴν λέγουσαν, τί οὖν; ἁμαρτε- σομεν; καὶ πρώτην αὐτὴν λύσιν ἐπαγαγών, τὴν ἐξ ἀπαγορεύσεως, μὴ γένοιτο εἰπών, ἐπάγει καὶ τὴν δευτέραν ἀπὸ τοῦ ἰχθροῦ, τρίτην τὴν ἀπὸ τῆς κολά- σεις· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ ἰχθροῦ αὕτη ἐστίν· Οὐκ οἴ- δατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δοῦλοι ἐστε ᾧ ὑπακούετε; Ὅμοιον ὥσπερ λέγοι· Οὐπω λέγω τῇ γένειαν, οὐδὲ τὴν πολλὴν ἐκείνην κόλασιν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα αἰσχύνην, ὅταν δούλοι γένωσθε, καὶ ἐκόντας δοῦλοι, καὶ ἁμαρτία δοῦλοι, καὶ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ μισθῷ ὥστε πάλιν ἀπο- θανεῖν. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος θάνατον εἰρ- γάσατο σωματικόν, καὶ τοσαύτης ἰδέσθη τῆς θερ- απείας τὸ ἔλκος, ὥστε τὴν δεσποτικὴν ἀπάντων εἰς θάνατον κατελθεῖν, καὶ οὕτω λύσαι τὸ κακόν, μετὰ τὴν τοσαύτην δωρεάν καὶ ἐλευθερίαν λαμβάνουσα· εἰ ἐκόντα αὐτὴν· πάλιν κλινόμενον, τί οὐκ ἐργά- σεται;

A mors in eum amplius dominatum non habeat. Si enim priorem mortem obiit, cum huic minime esset obnoxius, sed propter peccatum aliorum: a fortiori princeps ipse non morietur, per quem dis- soluta fuit mors.

Vers. 11-12. « Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro. Ne igitur regnet peccatum. »

Quoniam de vita Christi sermonem habuit, ne quis diceret: Quid vero istæ ad nos? hæc sub- jungit: Si cum mortui essemus, ille nos suscita- vit; multo magis viventes in vita conservare po- terit.

Non dixit, tyrannidem non exerceat; id quod necessitatem significaret: sed non regnet, quod voluntatem innuit.

« In vestro mortali corpore; ut obedatis concen- piscentis ejus. [Vers. 13-14.] Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos ipsis Deo tanquam ex mortuis viven- tes, et membra vestra, arma justitiæ Deo. Peccatum enim in vobis non dominabitur. »

Corpus nostrum ante Christi adventum facili negotio a peccato superabatur. Non enim Spiritus aderat, qui suppetias ferret; non baptismum quod illud quiret enecare. Ubi vero gratia affulsit, et baptismum suscepimus, ac per baptismum Spiritum, certamina deinceps levia et facilia exstiterunt.

« Non enim estis sub lege, sed sub gratia. [Vers. 15.] Quid ergo? Peccabimus quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit! »

22 His verbis ostendit temporarios agones esse.

Vers. 16. « Nescitis quoniam cui exhibuistis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justi- tiam? »

Cum hoc sibi objecisset, Quid ergo? peccabimus? idque primum pernegando solvisset, dicens, Absit! solutionem alteram subjungit, quam sumit ab hoste: tertiam denique, a supplicio. Quæ porro ab hoste sumitur, hæc est: Nescitis, quoniam cui exhibuistis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obedi- tis? Quasi diceret: Nondum gehennam commemoro, non ingens illud supplicium, sed potius hoc præ- sens dederis, quod servi facti estis, quod servi voluntarii, quodque servi peccati; atque insuper ea mercede, ut denuo vobis moriendum sit. Nam si ante baptismum mortem induxit corporalem, tan- taque vulnus curatione opus habuit, ut universorum Dominus ad mortem descendendo, malum tandem deleret: quid non peccatum efficiet, si post tan- tum illud donum datamque libertatem, te volun- tarium sponteque sibi cervicem inclinantem ce- perit?

VARIE LECTIONES.

« Lego εἰς αὐτὴν. Apud Chrysost. αὕτη πάλιν.

VERS. 17. « Gratia autem Deo quod fuistis servi A peccati. »

Ipsis denuo in memoriam revocat munera et beneficia, quodque ex ingentibus sunt malis erepti; idque non propriis ipsorum laboribus, sed gratia Dei.

« Obedistis autem ex corde, in quam traditi estis formam doctrinae. »

Quod ait, *ex corde*, liberum indicat arbitrium. Quod rursum, *traditi estis*, concessum a Deo auxilium junxit.

VERS. 18. « Liberati autem a peccato, servi facti estis justitiæ. »

Duo hoc loci Dei dona monstrantur; puta liberari a peccato, et servire justitiæ, quod omni libertate est præstabilis.

VERS. 19. « Humanum dico, præpter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem. »

Cum accuratam vivendi normam exegerit, ita ut mortuos eos esse præciperet; ut ostendat, nihil so supra modum postulare, sed quod æquum modestumque sit ac leve, id a contrario astruit his verbis, *humanum dico*. Ac si dicat, hoc evinco ex iis quæ vulgo contingunt.

« Ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. [VERS. 20.] Cum enim servi essetis peccati, liberi eratis justitiæ. »

Quando in nequitia et impietate vitam tolerabatis, tam stricta obedientia vivebatis, ut nihil penitus boni ageretis. Hoc enim verba ista significant, *liberi eratis justitiæ*. Nunc ergo etiam quia ad justitiam transiistis, vos ex toto dedite virtuti, nihil prorsus facientes mali.

VERS. 21. « Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? »

Ejusmodi, inquit, ista servitus fuit, ut etiamnum memoria illius vobis pudorem afferat. Si autem pudescit memoria, multo magis actio.

23 Duplici damno, ait, tunc afficiebamini, ut digna pudoris ageretis, nec pudeliari nossetis.

« Nam finis illorum mors est. [VERS. 22.] Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo. »

Quoniam probrum res haud valde gravis videtur esse, ad id pergit quod admodum terribile est, mortem nominans.

« Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. »

Videsis quomodo alia quidem jam ostendat concessa, alia vero in spe proposita, horumque fidem facit ex iis quæ concessa erant; vitæ nimirum per sanctificationem.

VERS. 23. « Stipendia enim peccati mors. Gratia autem Dei vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro. »

Cum armorum antehac meminerit, et regni, huic hæret metaphora: tametsi vero dicit, *stipendia*,

« Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δούλοι τῆς ἁμαρτίας. »

Ἀναμνησκαὶ πάλιν τῶν εὐεργεσιῶν, ὅτι τε μεγάλων ἀπηλλάγησαν κακῶν· καὶ οὐκ ἐξ οἰκείων πόνων, ἀλλ' ἐκ χάριτος Θεοῦ.

« Ὑπακούσατε δὲ ἐκ καρδίας, εἰς ὃν παραδόθητε τύπον διδαχῆς. »

Τὸ μὲν, ἐκ καρδίας, τὸ αὐτεξούσιον δηλοῖ· τὸ παρεδόθητε, τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν αἰνίσσεται.

« Ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ. »

Δύο ἐνταῦθα δείκνυνται τοῦ Θεοῦ δωρεῖαι, τὸ τε ἁμαρτίας ἐλευθερωταί, καὶ τὸ δουλώσαι τῇ δικαιοσύνῃ, ὅπερ ἐλευθερίας ἀπάσης ἑμεινὼν ἐστὶ.

« Ἀνθρώπινον λέγω, διὰ τὴν ἀσθενίαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. Ὅσπερ γὰρ παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δούλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν. »

Ἐπειδὴ πολλὴν ἀπήτησεν φρίκειαν βίου, νεκροὺς εἶναι κελεύων, δείξαι βουλόμενος, ὅτι οὐδὲν ὑπέρλογον ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σύμμετρον καὶ κοῦφον, ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει λέγων, *ἀνθρώπινον λέγω*, ὡσανεὶ ἐλεγεν, ἀπὸ τῶν ἐν συνήθειᾳ γινομένων.

« Οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δούλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν· ὅτι γὰρ δούλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. »

Ὅτι ἐν πανηγύρι ἐζητε καὶ ἀσεβείᾳ, μετὰ ταύτης ἐζητε ὑπακοῆς, ὡς μηδὲν καθόλου πράττειν καλόν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. Ὑκούον καὶ νῦν, ἐπειδὴ μετέστητε πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ὅλους ἑαυτοὺς ἐκδοτε τῇ ἀρετῇ, μηδὲν καθόλου τῆς κακίας πράττοντες.

« Τίνα οὖν καρπὸν ἔχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνετε; »

Τοιαύτη ἦν ἡ δουλεία, φησὶ, ὡς καὶ τὴν μνήμην αὐτῆς νῦν αἰσχύνην φέρειν. Εἰ δὲ ἡ μνήμη καταισχύνει, πόλλῃ μᾶλλον ἡ πράξις.

Διπλῇ τότε παρεδράπτεσθε, φησὶν, καὶ αἰσχύνης ἄξια πράττοντες, καὶ οὐκ εἰδότες αἰσχύνεσθαι.

« Τὸ γὰρ τέλος τῶν κακίων θάνατος· νῦν δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ. »

Ἐπειδὴ ἡ αἰσχύνη οὐ σφόδρα δοκεῖ φορτικὴν εἶναι, ἐπὶ τὸ πᾶν φοβερόν ἐρχεται, τὴν θάνατον λέγων.

« Ἔχετε τὸν καρπὸν ὁμῶν εἰς ἁγιασμόν· τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον. »

Ὅρα πῶς τὰ μὲν δείκνυσιν ἤδη δεδομένα, τὰ δὲ ἐν ἐλπίσιν ὄντα. Καὶ ἀπὸ τῶν δεδομένων κακίαν πιστοῦται, ἀπὸ τοῦ ἁγιασμοῦ τὴν ζωὴν.

« Τὰ γὰρ ὀφώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος· τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ ζωὴ αἰώνιος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. »

Ἐπειδὴ ὁπλὼν ἐμνημόνευσεν καὶ βασιλείας, ἐπιμένει τῇ μεταφορᾷ· εἰπὼν δὲ ὀφώνια ἐπὶ τῆς

ἁμαρτίας, οὐ τὴν αὐτὴν ἐτήρησεν τάξιν ἐπὶ τὸν Ἀ
Χριστὸν, οὐδ' εἶπεν ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων,
ἀλλὰ τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, δεικνύς ὅτι οὐκ οἰκοθεν
ἀπηλλάγησαν, οὐκ ὀφείλῃ ἀπὸ λῆθρος, ἀλλὰ χάριτι
πάντα ταῦτα γίνετο.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Ἡ ἀγνοεῖτε ἀδελφοί (γινώσκουσιν γὰρ νόμον
λαλῶ);

Καταλύσας τὸν ἡθικὸν λόγον ἐπὶ τὰ δογματικὰ
μεταβαίνει, δεικνύς ὅτι οὐ μόνον ἁμαρτία αὐτῶν
οὐ κυριεύει, ἀλλ' οὐδὲ νόμος· εἰ δὲ νόμος οὐ κυριεύει,
πολλῶ μᾶλλον ἁμαρτία· κατασκευάζει δὲ αὐτὸ ἀπὸ
παραδείγματος· ἀρχεται δὲ ἐξ ἰσχυμίων, τῶν
ἀκρασιῶν κατὰ γλυκύαν τὴν ἀκοήν.

« Ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον
χρόνον ζῇ· ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ
δίδεται νόμος. Ἐάν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, καταργεῖται
ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. Ἀρα οὖν ζῶντος τοῦ
ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει, ἐάν γένηται ἀνδρὶ
ἐτέρῳ. Ἐάν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ
τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην
ἀνδρὶ ἐτέρῳ. Ὅσοι καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοί μου, ἐθανα-
τώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς
τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἀνδρὶ ἐτέρῳ τῷ ἐκ νεκρῶν ἔγερ-
θῆντι. »

Τοῖς ζῶσι, φησὶν, ὁ νόμος καίεται, τοῖς δὲ τεθνη-
κῶσι οὐκ ἐστὶ διατάττει. Εἰ δὲ τεθνήκατε καὶ ὑμεῖς,
συνταφέντες τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, οὐκ
ἐστὶ κυριεύει ὑμῶν ὁ νόμος. Ὅρα δὲ συνέσειν τοῦ
Παύλου· πῶς ἐν μὲν παραδείγματι τὸν νόμον δει-
κνυσὶ τελευτησῆναι, λέγων Ἐάν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ.
Ἐν δὲ τῇ ἐπαγγελίᾳ οὐκ ἐστὶ τοῦτο ποιεῖν· τὸ γὰρ ἀκό-
λουθον ἦν εἰπεῖν· Ὅσοι, ἀδελφοί, καὶ ὑμεῖς τοῦ
νόμου τελευτήσαντες οὐ κρίνεσθε μοιχεύς ἀνδρὶ
γενόμενα ἐτέρῳ· ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως τοῦτο, ἀλλ'
ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ, ἵνα μὴ ὡς ἐχθροὺς ὑπο-
πειθῆτε κατὰ τοῦ νόμου βλασφημεῖν. Ὅρα δὲ καὶ
πάλιν ὑπερβολὴν κατασκευῆς. Δεικνυσὶ γὰρ αὐτὸν
τὸν νόμον· τοῦτο βουλόμενον, τὸ ἀποστῆναι αὐτοῦ
καὶ γίνεσθαι ἀνδρὶ ἐτέρῳ· οὐ γὰρ κωλύει, φησὶν,
ἐτέρῳ συνεῖναι τελευτήσαντος τοῦ προτέρου. Ὅμοιον
δὲ ὡς εἰ λέγοι· Αὐτὸς ὁ νόμος ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλη-
μάτων ἡμᾶς ἀποστάντας αὐτοῦ, καὶ αὐτοῦ βούλημα
τοῦ νόμου, τὸ γενέσθαι ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ.

« Ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ. Ὅτε γὰρ ἡμεῖς
ἐν τῇ σάρκι. »

Ἀπὸ τοῦ κρείττονος τὴν προτροπὴν ἐργάζεται.
Τότε γὰρ, φησὶν, ἐκαρποφορεῖτε τῷ θανάτῳ· νυνὶ
δὲ τῷ Θεῷ. »

« Τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου,
ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆ-
σαι τῷ θανάτῳ. Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ὑπὸ τοῦ νό-
μου. »

VARIE LECTIONES.

« Vocem hanc addo necessariam, ex Chrysostomo.

PATROL. GR. XCV.

dum de peccato loquitur, non eundem tamen servat
ordinem ubi de Christo verba facit : nec ait, recte
factorum merces, sed *gratia Dei* : ut palam faciat,
non a seipsis eos reconciliationem obtinuisse, seu
debitum quoddam accepissent, sed per gratiam
cuncta hæc esse præstita.

CAP. VII.

Vers. 1. « An ignoratis, fratres (scientious enim
legem loquor)? »

Absolute sermone quem de moribus instituerat,
ad ea pergit quæ doctrinam spectant, ostenditque,
nedum peccatum eis amplius non dominari, sed
nec legem ipsam. Si autem lex non dominatur, a
fortiori neque peccatum. Id porro probat exemplo.
B Cæterum a laudibus auditorum orditur, quibus
aures ipsorum demulceat.

« Quia lex in homine dominatur quanto tempore
vivit. [Vers. 2-4.] Nam quæ sub viro est mulier,
viventi viro alligata est lege : si autem mortuus
fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. Igitur, vi-
vente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio
viro : si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata
est a lege, ut non sit adultera, si fuerit cum alio
viro. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis
legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex
mortuis resurrexit. »

Illis qui vivunt, inquit, posita lex est : mortuis
vero nihil ultra præscribit. Porro si mortui estis,
proinde, quando una cum Christo sepulti fuistis
per baptismum, vestri deinceps mors non domina-
tur. Observes velim Pauli prudentiam : quomodo
quidem legem mortuam comprobat exemplo, cum
ait, *Si autem mortuus fuerit vir ejus*. In conclu-
sione vero id non facit. Ex consecutione siquidem
ei dicendum erat : Itaque, fratres, vos quoque, lege
mortua, adulterii nequaquam damnamini, si sitis
cum alio viro. Non ita rem enuntiavit ; sed, *mor-
tificati estis legi* : ne nos legi tanquam illius hostes
detrahete suspicemini. Rursum vero videtis quam
eximie confirmet id quod ipsi propositum erat.
Ostendit enim legem ipsam hoc velle, eo quod ab
ea discedatur, et ad virum alterum transeat. Nam
defuncto priore, inquit, nihil vetat quin cum altero
fiat conjugium. Velut 24 si diceret : Lex ipsa nos
crimine eximit, cum ab ea discedimus ; quin et ipsius
hæc voluntas est, uti deinceps Christi simus.

« Ut fructificemus Deo. [Vers. 5.] Cum enim esse-
mus in carne. »

A potioribus eos adhortatur. Tunc enim morti
fructum ferebatis, inquit : nunc autem Deo.

« Passiones peccatorum, quæ per legem erant,
operabantur in membris nostris, ut fructificarent
morti. [Vers. 6.] Nunc autem soluti sumus a
lege. »

Non ait, *passiones peccatorum quæ ex lege natæ sunt*, sed *quæ per legem* : nec etiam hic adiecit, *natæ, seu factæ sunt* ; sed absolute et simpliciter posuit *per legem*, hoc est, quæ per legem innotuere et manifestatæ sunt. Ne vero carnem insimularet, non dixit, *quas membra operantur*, sed *in membris nostris operabantur* : ut nimirum declararet, aliunde nequitiam ortum habere, puta ex actuosis cogitationibus, non a membris quæ inveniuntur et aguntur. Non autem negat legem fuisse causam peccatorum, nec ejus gravitatem elevat. Ea quippe severi accusatoris vices gessit peccata denudando. Quisquis enim illi qui obsequi nolit plura injungat, delictum ejus amplificat.

« Mortui, in quo detinebamur. »

Hoc est, sub peccato. Nimirum, quia vetus homo qui in eo detinebatur, mortuus est et sepultus.

« Ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ. »

Littera jam, inquit, qua condemnemur (iuxta utique illa vetus) superstes non est, sed spiritus adjuvans.

Vers. 7. « Quia ergo incemus . . . ex peccatum est? Absit! »

Quia multa contra legem dixisse videbatur, puta quod *passiones peccatorum per legem operabantur in membris nostris*; quod *peccatum vestri non dominabitur* : *Non enim estis sub lege*. Et iterum : *Ubi non est lex, illic nec transgressio*. Et rursum : *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum*; deum : *Lex iram operatur*. Quia, inquam, ista legi crimen inferre videbantur, ut suspicionem corrigeret, quæ inde nasci poterat, hoc sibi objicit et ait : *Quid igitur, lex peccatum est?*

Absit! Antequam id prociat, rem negat prorsus, ut et sibi conciliet auditorem, et offensum demulceat.

« Sed peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret : Non concupisces. »

Quod adversus legem vehementius hactenus egisse videatur, nihil est cur mireris. Paulus siquidem illud urget quod sibi incumbit. Quid porro istud esset, audias velim. Judæi obstinato animo gratiæ repugnabant, cui legem anteferrerent, et hujus causa illi obrectabant. Quamobrem Paulus sibi proposuerat demonstrandum, quod plane verum erat, legem quidem nullatenus valere ad delendum peccatum, quin et illud per eam duriores tyrannidem exercere; cum gratia illud seipsa abstergeret : subindeque dimissa lege accedendum esse ad gratiam. Is cum esset ipsius finis, videsis quam subtiliter et quam accurate id totum astruat. Ait enim, *Peccatum non cognovi, nisi per legem*. Peccatum autem dicit vigentissimum; quippe quod ante legem erat. Et rursum : *Concupiscentiam*

Οὐκ εἶπεν, τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτημάτων, τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου γινόμενα, ἀλλὰ τὰ διὰ τοῦ νόμου. Καὶ οὐ προσέθηκεν, γινόμενα, ἀλλὰ ἀπλῶς, διὰ τοῦ νόμου· τούτέστι, διὰ τοῦ νόμου φαινόμενα. Ἵνα δὲ μὴδὲ τῆς σαρκὸς κατήγορος ᾖ, οὐκ εἶπεν, ἡ ἐνεργεῖ τὰ μέλη· ἀλλ' ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν· ζειχνύς ἐτέρωθεν οὖσαν τὴν ἀρχὴν τῆς πονηρίας ἀπὸ τῶν ἐνεργούντων λογισμῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἐνεργουμένων μελῶν· οὕτε δὲ τὸ αἷτιον εἶναι φησιν ἀμαρτημάτων τὸν νόμον, οὕτε ἀπαλλάττειν ὁ αὐτὸν ἀεχθείας· κατηγόρου γὰρ τάξιν ἐπέιχεν πικροῦ, ἀπογυμνῶν τὰ ἀμαρτήματα. Ὁ γὰρ τῷ μὴδὲν πείθεσθαι βουλομένῳ πλείονα ἐπιτάττων, πλεονάζει τὸ παράπτωμα.

« Ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα. »

Τούτέστι τῇ ἀμαρτίᾳ τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου τοῦ κατεχομένου ἐν αὐτῇ, ἀποθανόντος καὶ ταφέντος.

« Ὅστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος. »

Οὐκ ἔστιν μὲν γράμμα ἔτι τὸ καταδικάζον, φησὶν, τούτέστιν ὁ νόμος ὁ παλαιός, ἀλλὰ πνεῦμα βοηθῶν.

« Τί οὖν ἐροῦμεν ; ὁ νόμος ἀμαρτία ; Μὴ γένοιτο ! »

Ἐπειδὴ πολλὰ ἔδοξεν κατὰ τοῦ νόμου λέγειν, τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν διὰ τοῦ νόμου ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν· καὶ ἀμαρτία ὡμῶν οὐ νομιεύεται· ὁ γὰρ ἔσται ὑπὸ νόμον. Καὶ πάλιν, ὁ νόμος οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράδοσις. Καὶ πάλιν, Νόμος δὲ παρεισηλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. Καὶ πάλιν, ὁ νόμος ὁ γὰρ κατεργάζεται. Ἐπειδὴ ταῦτα πάντα ἔδοκει διαβολὴν φέρειν τῷ νόμῳ, ὥς διορθούμενος τὴν ἐκ τούτων ὑπόνοιαν, ἀντιτίθησι καὶ φησιν· Τί οὖν ; ὁ νόμος ἀμαρτία ;

Μὴ γένοιτο ! Πρὸ τῆς κατασκευῆς ἀπηγόρευσεν, τὸν ἀκροατὴν οἰκτιρούμενος, καὶ σκανδαλιζόμενον θεραπεύων.

« Ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου· τὴν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν. Οὐκ ἐπιθυμήσεις. »

Εἰ καὶ σφοδρότερον χειρῆσθαι δοκεῖ κατὰ τοῦ νόμου, μὴ θαυμάσῃς· πρὸς γὰρ τὸ καταπεῖγον ὁ Παῦλος ἐνίσταται. Τί δὲ ἦν καταπεῖγον, ἀκούε· Ἰουδαῖοι σφόδρα ἐφιλονείκουν τῇ χάριτι, τὸν νόμον προκρίνοντες αὐτῆς, καὶ δι' ἐκεῖνον εἰς αὐτὴν ἐνδριζόν· σκοπὸς οὖν τῷ Παύλῳ δεῖξαι, ὥσπερ καὶ ἀληθὲς, τὸν μὲν νόμον μηδαμῶς δυνηθέντα τῶν ἀνθρώπων ἀφανίσαι τὴν ἀμαρτίαν· ἀλλὰ δι' αὐτοῦ μάλιστα τυραννοῦσαν αὐτὴν· τὴν δὲ χάριν δι' ἐκτελεσθῆς ἐξελείψασαν, ἵνα τὸν μὲν νόμον ἀφώσιν, ἐπὶ δὲ τὴν χάριν ἐλθῶσιν· τούτου δὲ ὄντος τοῦ σκοποῦ, ὅρα πῶς λεπτῶς αὐτὸ κατασκευάζει. Τὴν ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἔγνων, φησὶν, εἰ μὴ διὰ νόμου· ἀμαρτίαν δὲ τὴν ἐπιταταμένην φησὶν, ἐπεὶ καὶ πρὸ νόμου ἦν. Καὶ πάλιν, Τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· Οὐκ ἐπιθυμήσεις. Πάλιν τὴν ἐπι-

VARIAE LECTIONES.

ὁ Fort. ἀπαλλάττει.

τεταμένην λέγων ἐπιθυμίαν καὶ σφόδρα. Οὐδὲ γὰρ Α
διὰ τοῦτο δίδεται νόμος, ἵνα ἀνάρῃ τὴν ἐπιθυμίαν,
ἀλλ' ἵνα κατασδέσῃ, εἰ καὶ εἰς τὸναναντίον ἐξέλθῃ. Τὸ
δὲ αἷτιον, τὸ βασιλεύειν ἦν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ μὴ
δύνασθαι τὸν νόμον κρατεῖν αὐτῆς. Τοῦτο δὲ ἐποίησεν
ἡ χάρις· καὶ γὰρ κατέλυσεν αὐτὴν, καὶ Πνεύματος
ἡμῶν ἐνέπλησεν θεοῦ, ὥστε εὐχερῶς αὐτῆς περι-
γενέσθαι.

« Ἀπορμήν δὲ λαβοῦσα ἡ ἀμαρτία διὰ τῆς ἐντο-
λῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν. »

Ἐπειδὴ κρατὶ * ἐπειδὴ οὐκ ἦν χάρις, δι' ἧς καὶ ἀναίρεται.

« Χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρά. »

Τουτέστιν, οὐχ οὕτως γνωρίμην, οὐδὲ ἐλεγχόμε-
νην. Ἦδεσαν γάρ καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου, ὅτι ἡμάρ-
τανον. Ἀκριδέστερον δὲ ἔμαθον μετὰ τὴν τοῦ νόμου
δόσιν· διὰ τοῦτο καὶ πλείονος ἦσαν κατηγορίας
ὁπεύθυνοι.

« Ἐγὼ δὲ ἔξω γαριῖς νόμου ποτέ. »

Ἀνατρέχει ἐπὶ τὸν τοῦ νόμου χρόνον, τὸ πάντων ἀνθρώπων ἀναλαμβάνων πρόσωπον, διεικνύς καὶ ἐν αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ τὴν ἁμαρτίαν κρατοῦσαν. Ἐν δὲ ἐκ πάντων κατασκευάζει, τὴν πολλὴν εὐεργεσίαν τῆς χάριτος.

• Ἐλθοῦντος δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν •
ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. •

Οὐ μὴ οὕτως ἂν ὑπεστήνατο τὴν ἁμαρτίαν ἢ ἐν-
τολῇ, ἀλλὰ κρυπτομένην ἔδειξεν· ὅπερ καὶ ἑπαινός
ἐστὶ τοῦ νόμου. Εἴ γε πρὸ τούτου μὲν ἀνεπαίσθητος
ἡμάρτανον, τούτου δὲ ἐλθόντος, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον
ἐκαρποῦντο, ἀλλ' οὖν ἀκριδῶς ἐμάνθανον ὅτι ἡμάρ-
τανον.

« Καὶ εὐρίθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὐτὴ εἰς
Θάνατον. »

Οὐκ εἶπεν, γέγονε θάνατος, ἀλλ' εὐρέθη, τὸ καινὸν
καὶ παράδοξον τῆς ἀτοπίας δηλῶν.

« Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν. Ὡστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δίκαια καὶ ἀγαθὴ· τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος; Μὴ γένοιτο. »

Ὅρα πῶς πανταχοῦ τῆς ἀμαρτίας μέμνηται, τὸν νόμον ἐγκλημάτων ἀπαλλάττων· καὶ κατηγορίας ἀπάσης διὰ καὶ ἐπάγει, Ὡστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος.

« Ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῇ ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἀγα-
θοῦ μοι κατεργαζομένη θάνατον, ἵνα γίνηται καθ’
ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς. »

Ἄμαρτιαν τὸν διάβολόν φησιν, τὸν πατέρα καὶ εὐρέτην τῆς ἁμαρτίας, αὐτὸν τὸν θάνατον, ὃς διὰ μόνης τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας κατήργηται. Καὶ τοῦτο ἔμπροσθεν αὐτοῦ· ἐδίδαξεν, εἰπὼν τὸ, *Τίς με*

nesciebam, nisi lex diceret : Non concupisces. Ubi etiam intentam annuit vehementemque cupiditatem. Neque vero idcirco data fuit lex, uti cupiditatem accenderet, sed magis ut exstingeret. Quanquam res in contrarium versa est. Atqui hujus causa erat, quod peccatum regnaret; quia eas vires lex non habuit, quibus peccatum subigeret. Id autem gratia patravit : nam et illud dissolvit prorsus ac delevit, nosque divino Spiritu implevit, ut ex facili illo superiores evaderemus.

VERS. 8. : **O**ccasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. :

Peccatum autem dominabatur, quia gratia non erat, per quam destrueretur.

■ **« Sine lege enim peccatum mortuum est. »**

Id est, non ita cognitum, nec coargutum. Illi quippe qui ante legem exstiterē, apprimē noverant se peccare. Hoc verō explicatius didicerunt, postquam data ipsis fuit lex. Quamobrem et majori criminationi fuerunt obnoxii.

VERS. 9. «Ego autem vivebam sine lege aliquando.»

Ad superiora legis tempora recurrit, assumpta cunctorum hominum persona, ostenditque illo ipso tempore imperium gessisse peccatum. Ex quibus vero omnibus unum hoc comprobatur, multa nobis esse per gratiam concessa dona.

« Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. [VERS. 10.] Ego autem mortuus sum. »

C Atqui lex peccatum, quod non erat, nequaquam produxit, sed additum propalavit. Id quod quidem in laudem cedat legis : quippe cum antehac sine peccati sensu peccarent, ea autem adveniente, etsi nihil hinc aliud percipiebant, attamen certo discabant se culpam admittere.

« Et inventum est mihi mandatum, quod erat ad
vitam, esse ad mortem. »

Non dicit, factum est mors, sed, inventum, ut
declaret hoc novum esse et absonum supra quam
credi possit.

VERS. 11-13. « Nam peccatum, occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum et justum et bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit! »

Videas, velim, quo pacto ubique sic peccati mentionem faciat, ut legem a culpa liberet, omnique criminatione. Quocirca infert : *Itaque lex quidem sancta.*

« Sed peccatum, ut appareret peccatum, per bonum
mibi operatum est mortem; ut fiat supra modum
peccans peccatum per mandatum. »

Peccatum hic diabolum nominat, patrem utique et inventorem peccati, ipsamque mortem, quæ solo adventu Christi deleta fuit. Idque deinceps **26** ipsa docuit, ubi postquam dixit : *Quis liberabit me de*

VARIAE LECTIONES.

* Forte legendum η et ϵ patesci.

corpore mortis hujus? subjunxit: Gratia Deo meo A
per Jesum Christum Dominum nostrum.

Tametsi diabolus nequam et malus erat, latere tamen poterat. Per insidias vero quas homini struxit, atque in primis per legem, quæ salutis conciliandæ causa data fuerat, effecit ut regnum suum manifestum fieret.

Vers. 14. « Scimus enim quia lex spiritualis est. »

Ne turbaretur auditor, audiendo per mandatum occasionem accepisse peccatum, ut eo accedente peccatum revixerit, nosque per illud seduxerit et occiderit: ne, inquam, aliquis hæc audiens malorum istorum causam esse legem arbitretur, non solum legem crimine et culpa eximit, sed egregiam illius laudationem texit, Scimus, inquit, quia lex spiritualis est. Spiritualem eam dicendo, ipsam virtutis esse magistratam et nequitie adversariam commonstrat. Nam hoc est quod lex præstabat, ut commonefaceret, terreret, corrigeret, patrandæ virtutis consilia præberet: verum peccatum non valebat auferre. Nec ab re quidem: istud enim gratiæ solius opus et munus erat.

« Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. »

Nam cum morte, inquit, perturbationum quoque turba subiit. Ex quo enim mortale factum est corpus, concupiscentiam subinde admisit, itemque iram et tristitiam, cæterasque omnes perturbationes.

Vers. 15. « Quod enim operor, non intelligo. »

Non intelligo, inquit, id est tenebris offundor, et corripior, præque ea quam pavor violentia, nescio qua ratione supplantor ac decipior. Velut nimirum nos quoque dicere consuevimus: Nescio qui factum sit, ut hic adveniens res meas rapuerit: non ut ignorantiam obtendamus, sed deceptionem quamdam indicemus.

« Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo malum, hoc ago. [Vers. 16, 17.] Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. »

Velle bonum et odisse malum, hoc perfectæ cognitionis est. Ex quo liquet eum, ubi ait, quod nolo, non abstulisse libertatem arbitrii, nec necessitatem quamdam quæ cogeremur induxisse, sed ea quæ ipse ageret, a se nequaquam laudari. Quid ergo est istud, nolo? idem utique ac, non laudo, non probo.

Vers. 18. « Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle adjacet mihi. »

Nequaquam corpus criminatur, sed peccati enormitatem ostendit, ut concessi per gratiam doni magnitudinem significet.

« Perficere autem bonum non invenio. »

Dum hic rursum ait, non invenio, non ignoran-

te ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ σαρκίου τούτου, ἐπαγαγών· Χάρις δὲ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πονηρὸς ὢν ὁ διάβολος, λανθάνειν ἠδύνατο· διὰ δὲ τῆς εἰς ἄνθρωπον ἐπιβουλῆς, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ εἰς σωτηρίαν δοθέντος νόμου, παρὰ τούτου φανερὰν ἐποίησε δεικνύσθαι τὴν βασιλείαν.

« Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν. »

ἵνα μὴ θεωρηθῇ ὁ ἀκροατὴς, ἀκούων, ὅτι διὰ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀφορμὴν ἔλαβεν, καὶ ὅτι ἐλθούσης αὐτῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς ἐξηπάτησεν καὶ ἀπέκτεινεν· ἵνα μὴ τις τῶν τειχέων ἀκούων, τὸν νόμον τῶν κακῶν τούτων αἴτιον εἶναι νομίζῃ, οὐ μόνον κατηγορίας αἰσθὼν ἀπαλλάττει, ἀλλὰ καὶ ἐγκώμιον πλέκει αὐτῷ μέγιστον, λέγων· Οἶδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν, πνευματικὸν δὲ αὐτὸν εἰπὼν, διδάτταλον ἀρετῆς αὐτὸν δεικνύσιν ὄντα καὶ κακίας πολέμιον. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὅπερ καὶ ὁ νόμος ἐποίησε, νοθεύων, φοβῶν, χολάζων, διορθούμενος, τὰ περὶ ἀρετῆς συμβουλεύων, ἀλλ' οὐκ ἐδουλήθη τὴν ἁμαρτίαν ἀνελεῖν. Εἰκότως· τῆς γὰρ χάριτος μόνης τοῦτο ἔργον ἦν.

« Ἐγὼ δὲ σὰρκινός εἰμι πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. »

Μετὰ γὰρ θανάτου, φησὶν, καὶ ὁ τῶν παθῶν ἐπεισῆλθεν ὄγκος· ὅτε γὰρ θνητὸν ἐγένετο τὸ σῶμα, ἐδέξατο καὶ ἐπιθυμίαν καὶ ὀργὴν καὶ λύπην, καὶ τὰ ἄλλα πάντα.

« Ὁ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω. »

Τὸ, οὐ γινώσκω, ἀντὶ τοῦ, σκατοῦμαι, φησὶν, καὶ συναρπάζομαι, καὶ ἐπήρειαν ὑπομένων, οὐκ οἶδα πῶς ὑποσκειλίζομαι, ὅπερ καὶ ἡμεῖς εὐθέως λέγομεν· Οὐκ οἶδα ὅπως ὁ δαίμων ἐλθὼν συνέρπασεν· οὐκ ἄγνοιαν προβαλλόμενοι, ἀλλὰ ἀπάτην τινὰ ἐμφαίνοντες.

« Οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ ὅτι καλός. Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκουσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. »

Τὸ θέλει τὸ καλὸν, καὶ μισεῖ τὸ πονηρὸν, γινώσκως ἀπηρτισμένης ἐστίν· ἔθεν δὴλον ὅτι καὶ τὸ, οὐ θέλω, εἰρηκεν, οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν, οὐδὲ ἀνάγκην τινὰ εἰσάγων βιαστικὴν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐπαινεῖν τὰ γινόμενα. Τί οὖν ἐστὶ τὸ, οὐ θέλω; ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐπαινῶ, ὃ οὐκ ἀποδέχομαι.

« Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τοιούστιν ἐν τῇ σαρκὶ μου, ἀγαθόν· τὸ γὰρ θέλει παράκειται μοι. »

Οὐ τὸ σῶμα διαβάλλει, ἀλλὰ τὸ ὑπερέχον τῆς ἁμαρτίας ἐδείξεν, πάλιν τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, τῆς διὰ τῆς χάριτος δεδομένης, κατασημαίνει θείων.

« Τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλόν, οὐκ εὐρίσκω. »

Πάλιν εἰπὼν, οὐκ εὐρίσκω, οὐκ ἄγνοιαν, φησὶν,

ἀλλ' ἐπιήραϊν τινα, καὶ ἐπιβουλὴν τῆς ἁμαρ-
τίας.

« Οὐ γὰρ ὁ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐδὲ θέλω
κακόν, τοῦτο πράσσω. ἢ δὲ ὁ θέλω ἐγώ, τοῦτο
ποιῶ, οὐκ ἐστὶ ἐγὼ πατεργάζομαι, ἀλλ' ἡ οἰκουσά ἐν
ἐμοὶ ἁμαρτία. »

Ἐπιβεργασία τοῦ εἰρημένου.

« Εὐρίσκω ἔρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν
τὸ καλόν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακόν παράκειται. »

Μετὰ, τὸ καλόν, συναπτεῖν τὸ συνήγορον, καὶ
οὕτω σφῆς γίνεται ἡ διάνοια, λέγουσα· Εὐρίσκω
τὸν νόμον ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν συν-
ηγόρουντα· τὸ δὲ, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακόν παράκειται,
εἰ καὶ ἡ ἁμαρτία, φησὶν, ἐπικείται πρὸς τὸ κακόν
παρεγείρουσα.

« Σύνηδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἴσω
ἄνθρωπον· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσι
μου ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νός μου, καὶ
αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι
ἐν τοῖς μέλεσι μου. »

Ὅρα, πῶς διαγράφει μάχην νόμου φυσικοῦ καὶ
ἁμαρτίας, καὶ νίκην τῆς ἁμαρτίας· τὸ γὰρ, αἰχμ-
αλωτίζοντά με, τοῦτο ἐδήλωσεν. Νόμον δὲ τὴν ἁμαρ-
τίαν ἐκάλεσαν, οὐ διὰ τὴν αὐτῆς ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν
ὕπακοην τῶν πειθομένων αὐτῇ. Ὅσπερ οὖν κύριον
τὸν μαμωνᾶ καλεῖ, καὶ Θεὸν τὴν κοιλίαν, οὐ διὰ τὴν
οὐκείαν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν τῶν ὑποταξαμέ-
νων δουλείαν.

Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ρύσεται ἐκ
τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Χάρις δὲ τῷ Θεῷ
διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἄρα οὖν αὐ-
τὸς ἐγώ, τῷ μὲν νοῦ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ
σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας. »

Μετὰ τὸ ἐκτραγηθῆσαι τὴν βίαν τῆς ἁμαρτίας,
ἐπὶ τὸν οἶκτον ἐρχεται. Τίς με ρύσεται; ἀλλ' εὐθὺς
ἐπάγει τὴν δεδομένην ἐν τοσοῦτοις κακοῖς σωτηρίας
ἐλπίδα· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ χάρις. Ὅταν δὲ ἀκούσης
λέγοντας· Τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ
θανάτου τούτου; μὴ νόμιζε τῆς σαρκὸς αὐτοῦ κατ-
ηγορεῖν. Οὐδὲ γὰρ εἴπε σῶμα ἁμαρτίας, ἀλλὰ σῶμα
θανάτου, τουτέστι, τὸ θνητὸν σῶμα, τὸ χειρωθὲν ὑπὸ
τοῦ θανάτου

ΚΕΦΑΛ. II.

« Οὐδὲν ἔρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ. »

Ὅ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι οὐ τῶν προτέρων
ἀπηλλάχτην μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀχει-
ρῆνται γεγονήμεν. Τὸ δὲ, μὴ κατὰ σάρκα περιπα-
τοῦσι, προτίθεικεν, τὸ εὐκάλον τοῦ κατορθώματος
δηλῶν.

« Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ ἡλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου, τῆς ἁμαρ-
τίας καὶ τοῦ θανάτου. »

Νόμον πνεύματος τὴν χάριν λέγει. Νόμον ἁμαρ-
τίας, οὐ τὸν Μωυσείως φησι· πῶς γὰρ, ὅν δικαίον

Alam innult, sed vim quamdam struclasque per
peccatum insidias.

Vers. 19, 20. « Non enim quod volo bonum hoc
facio; sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem
quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud
sed quod habitat in me peccatum. »

27 Repetit et inculcat id quod modo dixerat.

Vers. 21. « Invenio igitur legem volenti mihi
favere bonum, quoniam mihi malum adjacet. »

Quia bonum dixerat, subjiciendum illud fuit,
quod ad hoc conferat: atque hoc modo clara sit
ea sententia qua dicitur: *Invenio legem volenti
mihi bonum facere*, quæ utique adjumento sit. Istud
vero, *quoniam mihi malum adjacet*, idem est ac
si dicat, *quæquam peccatum ingruit, quo ad ma-
lum exciter.*

Vers. 22, 23. « Condelector enim legi Dei se-
cundum interiorem hominem. Video autem aliam
legem in membris meis repugnantem legi mentis
meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est
in membris meis. »

Observe quomodo describit pugnam legis natu-
ralis cum peccato, et peccati victoriam. Hoc enim
vox ista declarat, *captivantem me*. Peccatum autem
appellavit *legem*; non quod ea sit ejus dignitas,
sed propter obtemperationem eorum qui illi mo-
rem gerunt. Quo utique sensu mammons domi-
num vocat, ventrem deum, non propter aliquam
horum dignitatem, quin potius ob impensio-
rem servitutem illorum qui illi subjecti sint.

Vers. 24, 25. « Infelix ego homo, quis me libe-
rabit de corpore mortis hujus? Gratia autem
Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igi-
tur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem,
legi peccati. »

Postquam vim peccati deslevit, ad misericor-
diam convertitur. *Quis me liberabit?* mox vero
salutis spem subjungit, quæ inter tot tantæque
mala nobis data est; gratiam scilicet. Quando au-
tem dicentem audis: *Quis me liberabit de corpore
mortis hujus?* ne putes illum carnem criminari.
Si quidem non sit corpus peccati, sed, *corpus mortis*,
hoc est corpus mortale, quod morti subjectum est.

CAP. VIII.

Vers. 1. « Nihil ergo hunc damnationis est illis
qui sunt in Christo Jesu. »

Idem ac si diceret: non solum a pristinis
exempti sumus, sed et in futurum inexpugnabiles
evasimus. Adjecit autem, *qui non secundum car-
nem ambulant*, quo rem patraturum faciliorem esse si-
gnificaret.

Vers. 2. « Lex enim spiritus vitæ in Christo
Jesu liberavit me a lege peccati et mortis. »

Gratiam legem spiritus appellat. Legem autem
peccati dicit, non Mosaicam (quomodo enim)

quippe quam justam et sanctam crebro nuncupavit), sed eam quæ militat adversus legem mentis, hoc est peccatum.

Vers. 3. « Nam quod impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne. »

Sensus est. Quia lex ut justus homo fieret prodit, dum is sub tyrannide peccati **28** laboraret, idcirco misit Deus Unigenitum, qui per propriam carnem peccatum damnavit. Recte autem Christi carnem appellat, *similitudinem carnis peccati*. Haud quippe hæc erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. Non enim inventus est dolus in ore ejus ¹⁶. Dicendo vero, *de peccato*, causam indicat cur ille venerit. Nam Pater delendi peccati causa Filium misit. Carnis nomine carnalem sensum et prudentiam innuit.

Vers. 4. « Ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. »

Quid istud est, *justificatio*? Utiq; finis et propositum. Quod enim lex facere volebat, hoc neutiquam valuit, puta justificare hominem. Hoc Christus præstitit. Vide quomodo passim suadeat, ne secundum carnem ambulemus: quasi dicat, liberata est caro a lege peccati; peccato e medio sublato, ne voluntariam nobis servitutem arcesamus.

Vers. 5-7. « Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui autem secundum spiritum sunt, spiritus. Nam prudentia carnis mors est: prudentia autem spiritus vita et pax. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo. »

Id est, qui prudentia carnis repleti sunt, sive malitia.

« Legi enim Dei non est subjecta. Nec enim potest. »

Prudentiam carnis vocat cogitationem terrenam, quæ in res hujus sæculi et malas actiones impotenti desiderio feratur. Neque vero hoc ait, ac si non fieri possit ut ille qui malus est evadat bonus: sed quia impossibile est eum qui nequam est et improbus, subjici Deo. Facile itaque fuerit ut qui mutatur, bonus fiat et subjectus. Idque verum esse, innumeris quibus scatet exemplis contestatur historia. Paulus ipse ex persecutore præco factus est veritatis: Iatro paradisi plantis accensus est; Manasses, Ninivitar, alique sexcenti.

Vers. 8. « Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. »

Carnis iterum nomine carnalem et mundanam vitam indigitat, voluptatibus et luxu disfluentem, quæ totum hominem carnem esse faciat.

Α καὶ ἅγιον πολλάκις ὠνόμασεν; ἀλλὰ τὸν ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς, τουτέστι τὴν ἁμαρτίαν.

« Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκοινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. »

Ὁ νοῦς οὗτος· Ἐπειδὴ ἤλθε, φησὶν, ὁ νόμος εἰς τὸ δικαιοῦσαι τὸν ἄνθρωπον διὰ τὸ τυραννεῖν τῆς σαρκὸς τὴν ἁμαρτίαν, τούτου χάριν ἐπέμψεν τὸν Μονογενῆ, ἵνα διὰ τῆς σαρκὸς τῆς ἰδίας αὐτοῦ κατακρίνῃ ἁμαρτίαν· καλῶς δὲ τὸ ὁμολῶμα σαρκὸς ἁμαρτίας, ὠνόμασεν τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα. Οὐ γὰρ ἦν σὰρξ ἁμαρτίας καὶ αὕτη, ἀλλ' ὁμολῶμα σαρκὸς. Οὐ γὰρ εὐρέθη, φησὶν, ὁδὸς ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Τὸ δὲ, περὶ ἁμαρτίας, τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεως, δηλοῖ· ὅτι διὰ τὸ καταργῆσαι τὴν ἁμαρτίαν ἀπέστειλεν τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ. Σάρκα τὸ σαρκικὸν φρόνημά φησιν.

« Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. »

Τί ἐστι, τὸ δικαίωμα; ἀντὶ, τὸ τέλος, καὶ ὁ σκοπός. Ὁ γὰρ ἐβούλετο ὁ νόμος ποιεῖν, καὶ οὐκ ἔσχυσεν· τοῦτο δὲ ἦν τὸ δικαιοῦσαι τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο πεποίηκεν ὁ Χριστός. Ὅρα δὲ πῶς πανταχοῦ τὸ μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν τίθησι, μονονουχὶ λέγων· Ἠλευθερώθη σὰρξ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, ἐκ μέσου γενομένης τῆς ἁμαρτίας· μὴ πάλιν αὐθαίρετον δουλείαν ἐπισπασώμεθα.

« Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκὸς φρονούσιν· οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος· τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ζωὴ καὶ εἰρήνη· διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν. »

Ἀντὶ τοῦ, οἱ φρονήματος σαρκικοῦ πεπληρωμένοι, τουτέστι κακίας.

« Τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται. »

Φρόνημα σαρκὸς φησιν, τὸν γεῶδη λογισμὸν, τὸν πρὸς τὰ βιωτικὰ καὶ τὰς πονηρὰς πράξεις ἐπισημνον. Οὐ τοῦτο δὲ λέγει, ὅτι ἀδύνατον τὸν πονηρὸν γενέσθαι καλόν· ἀλλ' ὅτι ἀδύνατον πονηρὸν μὲν ὄντα, ὑποταγῆναι τῷ Θεῷ. Μεταβαλλόμενον μέντοι, καλὸν γενέσθαι καὶ ὑποταγῆναι ῥάδιον, καὶ, ὡς ἀληθὴς ὁ λόγος, μεστὴ τῶν παραδειγμάτων ἡ ἱστορία. Παῦλος ἐκ διώκτου κήρυξ τῆς ἀληθείας, ὁ ληστής ἐν παραδείσου φυτοῖς· ὁ Μανασσῆς, οἱ Νινευῖται, καὶ ἄλλοι μύριοι.

« Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρεῖσαι οὐ δύναται. »

Σάρκα πάλιν τὸν σαρκικὸν βίον καὶ κοσμικὸν λέγει, καὶ τρυφῆς καὶ ἀσωτίας γέμοντα τὸν ὅλον σαρκοποιῶντα τὸν ἄνθρωπον.

« Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι. »

Δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ἐν σώματι ἐστὶν ὁ ὀρθῶς βιῶν, ἀλλ' οἷον εἶναι περιπατῶν ἐν γῇ, ἐν οὐρανῷ πολιτεύεται.

« Εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. »

Τὸ, εἴπερ Πνεῦμα, πολλαχοῦ τίθησιν, οὐκ ἀμφιδόλως, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πιστικῶς, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπείπερ, ὡς δεῖν λέγει· Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ἡμᾶς θλίψιν. Ἀντὶ τοῦ, ἐπείπερ τοῦτο δίκαιόν ἐστιν.

« Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. »

Οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἔχετε, ἀλλ' ἐπ' ἄλλων προήγαγε τὸ λυπηρόν.

« Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. »

Ἠάλιν τὸν Χριστὸν ἐπ' αὐτῶν, αἰξῶν αὐτοῖς τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν περὶ αὐτοῦ πόθον.

« Τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν. »

Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οἷς Χριστὸς ἐνοικεῖ, τούτων νεκρὸν τὸ σῶμα τῇ ἁμαρτίᾳ· τούτεστι κατ' οὐδὲν ὑπακούει τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' οἷον τέθνηκεν αὐτῇ, οὐδὲν διαφέρει τῶν ἐν σορῷ κειμένων σωμάτων τὰ σώματα ἡμῶν, πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἐργασίαν.

« Τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. »

Δικαιοσύνην αὐτὸν τὸν Χριστὸν φησιν. Γέγονε γὰρ ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ δικαιοσύνη, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου φωνήν. Ζήσεται οὖν ἡμῶν τὸ πνεῦμα ἐνοικοῦν ἔχον τὸν Χριστόν.

« Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἁγίου ἡμᾶς ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἁγίος ἐκ νεκρῶν Χριστὸν Ἰησοῦν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, Μὴ φοβηθῇς δεῖν νεκρὸν περκεῖσαι σῶμα, ἔχε τὸ πνεῦμα, καὶ ἀναστήσεται. Τί οὖν; τὰ μὴ ἔχοντα οὐκ ἀνίστανται; Ναί, φησὶν· ἀλλ' οὐκ εἰς ζωὴν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἀναστήσεται, ἀλλὰ ζωοποιήσει, ὃ πλέον τῆς ἀναστάσεως ἦν, καὶ τοῖς δικαίοις μόνον δεδωρημένον.

« Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφείλεται ἐσμέν, οὐ τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. »

Δείξας ὅσον τὸ ἐπαθλόν τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἀναγκαίως ἐπάγει λοιπὸν τὴν παραίνεσιν, λέγων· οὐκοῦν οὐκ ὀφείλομεν ζῆν κατὰ σάρκα.

« Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζήτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσθε. »

Τὸν θάνατον ἡμῖν ἐκείνον αἰνίσσεται τὸν ἀθάνατον, τὸν ἐν τῇ γαλήνῃ, κόλασίν τε καὶ τιμωρίαν.

« Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν. »

Καὶ ἑτέρον τίθησιν ὑμῖν μισθόν, προτρεψόμενος

¹⁰ II Thess. 1, 6. ¹¹ I Cor. 1, 30

Vers. 9. « Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu. »

Ostendit, neque eum in corpore agere qui recte vivat, sed interim, dum adhuc in terra ambulat, in caelo versari.

« Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. »

Frequenter ponit, si tamen Spiritus; non utique dubitando, sed fide certissima, nimirum pro quandoquidem; veluti cum ait: Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant¹⁰. Pro quandoquidem hoc justum est.

« Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. »

Non dixit, si autem vos non habetis; sed id attribuit aliis quod molestiam ingeneret

29 Vers. 10. « Porro si Christus in vobis est. »

Rursus Christum in eis esse ait, quo voluptatem augeat, eorumque erga illum amorem.

« Corpus quidem mortuum est propter peccatum. »

Hic verborum istorum sensus est. Eorum in quibus Christus habitat, corpus peccato mortuum est, hoc est, nullatenus peccato obsequitur, sed illi instar est mortui: quod opus peccati spectat, nihil corpora nostra discrepant ab iis quæ in se-cretis jacent.

« Spiritus vero vita propter justitiam. »

Christum ipsum justitiam esse ait. Nam secundum vocem Apostoli, factus est nobis a Deo justitia¹¹. Spiritus itaque noster vivet, si Christum in se manentem habeat.

Vers. 11. « Quod si spiritus ejus qui suscitavit nos a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, per inhabitantem Spiritum ejus in vobis. »

Idem ac si diceret: Ne timueris quia mortuo corpore indueris; habeto Spiritum, isque te rursus suscitabit. Quid igitur? numquid non illi resurgent, qui eum non habuerint? omnino, inquit; sed non ad vitam. Quamobrem non dixit, suscitabit, sed vivificabit, quod resurrectione amplius est, ac justis duntaxat concessum.

Vers. 12. « Ergo, fratres, debitores sumus, non D carni, ut secundum carnem vivamus. »

Postquam ostendit, quantum esset spiritualis vitæ præmium, necessario deinceps admonitionem subjungit, dicendo: non ergo debemus secundum carnem vivere.

Vers. 13. « Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta corporis vivificetis, vivetis. »

Hic mortem illam immortalem innuit, quæ in gehenna transigenda est; poenas nimirum suppliciumque.

Vers. 14. « Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. »

Aliam etiam nobis mercedem proponit, quo

persuadeat ut vitam agamus spiritualem. Hæc A porro est adoptio. Atqui non ait, qui Dei Spiritu vivunt, sed, qui aguntur: ut significet, eum sic velle ducere, tanquam vitæ nostræ Dominus sit, quam ducat et agat quocumque lubuerit.

Vers. 15. « Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis illiorum. »

Si quid illi qui legi veteri suberant mandatorum Dei præstiterit, hoc timore poenarum executi sunt. Irritam enim quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione moritur¹⁷. Qui vero spiritum gratiæ acceperunt, nihil non amore Christi faciunt. Illic itaque comparat eos qui sub lege versati sunt, cum iis qui sub gratia.

« In quo clamamus, Abba, Pater. »

Adoptionis veritatem astruit ex precatione quam Dominus a fidelibus suis recitari jussit: *Pater noster, qui es in caelis*¹⁸. Quemadmodum autem **30** est spiritus gratiæ, spiritus sanationum, spiritus prophetiæ, sic quoque adoptionis spiritus existit.

Vers. 16, 17. « Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, et hæredes: hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi. »

Paracletus, nimirum propter donum quod nobis donatum fuit. Velut si diceret: Vox ista non solum doni illius est, sed et ipsius Paracleti, qui donum largitus est. Ipse enim nos per donum istud docuit, ut hunc in modum loqueremur.

« Si tamen compatimur, ut et conglorificemur. [Vers. 18.] Existimo enim quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. »

Si enim in rebus iniquis et molestis consortes illius existimus, id quoque nobis a fortiori in suavis obtinget. Nam si cum nihil recti præstissemus, tantis nos bonis ornavit, quanto magis suis donis nos munerabit, quando laborantes viderit, taliaque passos?

Vers. 19. « Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. »

Videsis quot quantaque per hoc astruit, præsentium scilicet rerum aspernationem, ac futurorum desiderium, utque ostendit quanto amore humanum genus Deus prosequatur. Cuncta insuper philosophorum placita, quæ ipsi de mundo concinnarunt, hoc uno dogmate haud secus atque aranæ telam evertit. Ejus porro verborum hic est sensus: postulatio ipsa vehementer parturit, præstolando expectandoque bona, quæ dicebam modo; αποκαδοχία enim vehemens est et sollicita expectatio. Ut autem significantior fiat ora-

πνευματικῶς ὑμᾶς ζῆν. Οὗτος δὲ ἐστὶν υἱοθεσία, οὐκ εἶπεν δὲ, Πνεύματι Θεοῦ ζῶσιν, ἀλλ' ἀγορεύεται· δεικνύς ὅτι οὕτως βεβούληται ἀγεῖν αὐτὸ, Κύριον εἶναι τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ὡς ὁποῖόν βούληται, ἀγεῖν αὐτόν.

« Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας. »

Εἰ τι ἐδόκουν ποιεῖν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ εἰ ἐν τῇ παλαιᾷ, φόβῳ τῶν κολάσεων ἐποιοῦν. Ἀποστήσας γὰρ τις τὸν νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἀπέθνησκεν. Οἱ δὲ τὸ τῆς χάριτος δεξάμενοι πνεῦμα, πάντα πόθῳ ποιοῦσι Χριστοῦ. Συγκρίνουσιν ὅν ἐνταῦθα ποιεῖται τῶν ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῶν ἐν τῇ χάριτι.

« Ἐν ᾧ κράζομεν, Ἀββᾶ, Πατήρ. »

Πιστοῦται τὴν υἱοθεσίαν ἐκ τῆς προσευχῆς, ἥς προσέταξεν ὁ Κύριος τοὺς πιστεύοντας λέγειν· *Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ὅσπερ δὲ πνεῦμά ἐστι χάρισμα, καὶ πνεῦμα ἱλαρίτων, καὶ πνεῦμα γλωσσῶν, καὶ πνεῦμα προφητείας, οὕτω καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας.

« Αὐτὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμέν τέκνα Θεοῦ. Εἰ δὲ τέκνα, κληρονόμοι· κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. »

Ὁ Παράκλητος, φησὶν, τῷ χαρίσματι τῷ δεδομένῳ ἡμῖν. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Οὐ τοῦ χαρίσματος ἐστὶ μόνον φωνή, ἀλλὰ καὶ τοῦ δόντος τὴν δωρεὰν Πατρὸς κλήτου. Αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς οὕτως ἐδίδαξεν διὰ τοῦ χαρίσματος φθίγγεσθαι.

« Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν· λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. »

Εἰ γὰρ ἐν τοῖς λυπηροῖς ἐκοινωνήσαμεν αὐτῷ, μᾶλλον καὶ ἐν τοῖς χρηστοῖς τοῦτο ἔσται. Ὁ γὰρ τοὺς οὐδὲν διωρθωκῆτας τοσούτοις δωρησάμενος ἀγαθοῖς, ὅταν εἰδῇ καὶ πονέσαντας, καὶ τοσαῦτα παθόντας, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἀμείψεται.

« Ἡ γὰρ ἀποκαδοχία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. »

Ὅρα πόσα διὰ τούτου κατασχευάζει, καὶ ὑπερσφίαν τῶν παρόντων, καὶ ἐπιθυμίαν τῶν μελλόντων, καὶ τὸ δεῖξαι πῶς περισπούδατον τῷ Θεῷ τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἐστίν· μετὰ δὲ τούτων καὶ τὰ τῶν φιλοσόφων δόγματα πάντα τὰ περὶ τοῦ κόσμου συντεθέντα αὐτοῖς, ὡσπερ ἀράχνην ἐνὶ τούτῳ καταβάλλει τῷ δόγματι. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἡ αἰτησις αὐτῇ σφόδρα ὠδίνει ταῦτα ἀναμένουσα, καὶ προσδοκῶσα τὰ ἀγαθὰ, ἥπερ εἴρηκα νῦν. Ἀποκαδοχία γὰρ ἡ σφόδρα προσδοκία ἐστίν. Ὅσπερ δὲ ἐμφαντικώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσωποποιεῖ

¹⁷ Hebr. x, 28. ¹⁸ Matth. vi, 9.

τὸν κόσμον ἅπαντα τοῦτον· ὅπερ καὶ οἱ προφῆται ποιοῦσι, ποταμοὺς κροτοῦντας· χερσὶν εἰσάγοντες, καὶ βουνοὺς ἄλλομένους, καὶ ὄρη σχιρτοῦντα· οὐχ ἵνα αὐτὰ ἐμφυχα νομίσωμεν, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν μάθωμεν τῶν ἀγαθῶν, ὡς καὶ τῶν ἀναίσθητων αὐτῶν καθικνουμένην. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λυπηρῶν ποιοῦσι πολλάκις, εἰσάγοντες καὶ ἄμπελον θρηνοῦσαν, καὶ εἶνον, καὶ ὄρη, καὶ φανώματα ὁλοῦζοντα τοῦ ναοῦ, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν πάλιν τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν ἐνωήσωμεν. Τούτους οὖν καὶ ὁ Ἀπόστολος μιμούμενος, προσωποποιεῖ τὴν κτίσιν ἐνταῦθα, καὶ φησι, στενάζειν αὐτὴν καὶ ὀδίνειν· οὐχ ἐπειδὴ στεναγμοῦ τινος ἤκουεν ἀπὸ γῆς καὶ οὐρανοῦ φερομένου, ἀλλ' ἵνα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐνδείξηται τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κατεχόντων κακῶν.

« Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκούσια. »

Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι· Φθαρτὴ γέγονεν ἡ κτίσις. Καὶ τίνος χάριν; Διὰ σὲ τὸν ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ σῶμά σου γέγονε θνητὸν καὶ παθητὸν, καὶ ἡ γῆ κατὰ ἄραν ἐδέξατο, καὶ ἤνεγκεν ἀκάνθας καὶ τριβόλους. Ὅτι δὲ καὶ οὐρανὸς μετὰ τῆς γῆς παλαιούμενος, πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν ὑστερον μεταστήσεται, ἀκουσον τῷ Προφῆτῃ λέγοντι περὶ τῶν οὐρανῶν· Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ ὥσπερ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται.

« Ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι· ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς. »

Εἰ καὶ φθαρτὴ γέγονεν ἡ κτίσις, φησὶ, δι' ἐμὲ, ἀλλ' εὐδὲν ἡδίκηται. Καὶ γὰρ ἀφθαρτος ἔσται δι' ἐμὲ πάλιν· τοῦτο γὰρ ἔστιν τὸ, ἐπ' ἐλπίδι. Ὅταν ἔλθῃ οὐχ ἑκούσια ὑπετάγη, οὐχ ἵνα κυρίαν γνώμης δείξῃ ὄσαν, τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι τῆς Χριστοῦ κηδεμονίας τὸ πᾶν ἐγένετο, οὐχ ἐκείνης κατὰ ὄρωμα τοῦτο.

« Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. »

Τουτέστι, διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

« Οἶδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. »

Ὅρα, πῶς ἐντρέπαι τὸν ἀκροατὴν, μονογουχὶ λέγων, Μὴ γένη τῆς κτίσεως χείρων, τοῖς παροῦσιν ἐμφιλοχωρήσας. Οὐ γὰρ μόνον αὐτῶν ἀντέχεσθαι οὐδεὶς, ἀλλὰ στενάζειν ἐπὶ τῇ μελλήσει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας. Εἰ γὰρ ἡ κτίσις τοῦτο ποιεῖ, πολλῶν μᾶλλον σὲ [ἢ] δίκαιον δοῦναι τοῦτα, ἐπιδείκνυσθαι, τὸν λόγον τετιμημένον.

« Οὐ μόνον, δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, ἡμεῖς καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν. »

Τῶν μελλόντων ἴδῃ, γευσάμενοι, τούτων τὸ τέλος ἰδεῖν σπεύδομεν. Εἰ γὰρ ἀπαρχὴ τοσαύτη, ὡς δι' αὐ-

τίο, universum insuper orbem obtendit, quomodo nempe Prophetæ flumina plaudentia manibus inducunt¹⁰, colles exsultantes, et subsilientes montes¹¹ : non quidem ut ea animata esse existimemus, sed ut bonorum exsuperantiam condiscamus, ac si ad ipsas etiam res sensus expertes pertineant. Quod quidem ipsum frequenter faciunt, ut gravia molestaque significant; ut dum vitem lugentem inducunt, vinum, montes, lignaque templi ejulantia¹² : ut exhinc saltem conjiciamus vim immanem malorum. Hos itaque Apostolus imitatur, dum hic creaturam in medium proferit; eamque ingemiscere ait et parturire : non ut gemitum quemdam e terra cœloque emissum audierit, sed ut futurorum bonorum præcellentiam ostendat, necnon desiderium liberationis a malis quæ nos detinent.

VERS. 20. « Vanitati enim creatura subjecta est, non volens. »

Perinde ac si diceret : Corrupta facta est creatura. Cujus id causa? propter te hominem. Ex quo etenim corpus tuum mortale fuit, et patibile, terra perinde maledictionem accepit, protulitque carduos et tribulos. Quod autem cœlum haud secus ac terra, vetustate detritum, ad meliorem sortem sit traducendum, apud præho Prophetæ, ubi de cœlis ita loquitur : *Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent. Et sicut amictum evolues eos, et mutabuntur*¹³.

« Sed propter eum qui subiecit eam in spe. » [VERS. 21.] Quoniam et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis. »

Si creatura propter me corrupta facta est, inquit, nihil illi injuriæ est irrogatum. Nam propter me iterum evadet incorrupta. Hoc enim ea voce, in spe, significatur. Ubi autem dicit, *subjecta est non volens*, non hoc ait ut consilii dominam eam esse ostendat : sed ut indo addiscas, totum prorsus penes Christi curam et dispositionem esse, neque id creature virtute præstandum.

In libertatem gloriæ filiorum Dei. »

Id est propter libertatem.

VERS. 22. « Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc. »

Observe, quomodo pudore suffundat auditorem, tantummodo, inquit, ne pejor efficiaris creatura, quæ expert animæ est, ut circa præsentia studiosius immoreris. Nedum enim lis non oportet esse addictiorem, sed magis ingemiscere propter diuturnam ab illa patria peregrinationem. Nam si hoc facit creatura, multo magis æquum fuerit, idem te ostendere qui ratione præditus sis.

VERS. 23. « Non solum autem, sed et ipsi primitias spiritus habentes, et nos ipsi intra nos gemimus. »

Quia jam quæ futura sunt, delibavimus, horum exitum videre festinamus. Si enim ejusmodi sunt

¹⁰ Psal. xcvi, 8. ¹¹ Psal. cxiii, 4. ¹² Amos, viii, 3. ¹³ Psal. ci, 27, 28.

primitiæ, ut per eos, tum immunes a peccatis efficiamur, tum justitiæ et sanctitatis compotes, animo reputa quantus futurus sit finis.

« Adoptionem expectantes. »

Ne quam hæreticis præbeat occasionem, ceu videatur præsentia criminari, dum ait, *ingemiscimus*; nequaquam, inquit, præsentia accuso, sed futurorum desiderio teneor. Hoc enim est quod significat, dicens, *adoptionem expectantes*.

« Redemptionem corporis nostri. »

Hoc est perfectam consummatamque gloriam. Tunc enim firma erit gratia, quando nostrum quoque corpus mortalitatem, innumerasque affectiones alias exuerit. Solutio quippe est argumenti quod obijci possit; ut si quis diceret: Sursum deorsumque inclamas factos nos esse filios, nuncque id ipsum sperandum ponis. Quid ergo nunc ais: In obscuro res nostræ positæ sunt, ad extremum usque spiritum? Complures enim, cum essemus filii, facti sumus canes et captivi. Sin vero cum bona spe vitam hanc absolverimus, tunc immotum erit donum, manifestiusque ac præstantius, quod nullam, siue a morte, siue a peccato mutationem pertimescat amplius.

Vers. 26. « Spe enim salvi facti sumus. »

Quod hic ait, ejusmodi sensum habet: Non omnia hoc in sæculo quærere oportet, sed insuper sperare juvat. Hoc unum enim munus Deo obtulimus, ut ipsi fidem adhiberemus, dum futura pollicitus est, atque hac una via salvi facti fuimus. Si ergo eam amiserimus, universum quod illi pensare tributum debemus, perdidimus. Hæc vero ait, ne in hoc mundo cuncta quæramus, neve **32** ingenuitatem nostram, quæ fide nobis parta fuit pessumdemus.

« Spes autem quæ videtur non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? [Vers. 25.] Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. »

Si cuncta tibi sunt in hoc ævo quærenda, quid jam spe opus habeas? Ecquid igitur est spes? futuris fidere. Hoc unum Deus a te postulat, inquit, ut quidpiam sit tuum quod ad salutem tuam contribuas. Quod quia parvum est exilisque pretii, vide quomodo illud amplifcet, *patientiam* appellando; qua voce labores et sudores significatos voluit, quamlibet istiusmodi prorsus non sint actus spei. Ac si diceret: Eo perinde modo quo eum qui laboribus et molestiis conficitur, nullisque non malis atteritur, sic illum qui sperat, coronis ornat Deus. Nam *patientiæ* vocabulum sudores multamque constantiam innuit.

Vers. 27. « Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram. »

Commonstrat multam nobis opem conferri, quo patientia levior sit et faciliior. Haud secus ac si diceret: tuum illud est quod patienter feras; reliquum vero, subministrati Spiritus quo ungeris in spem, per quam rursum labor levatur.

Α τῆς καὶ ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι, καὶ δικαιοσύνης ἐπιτυχεῖν καὶ ἁγιασμοῦ, ἐννόησον ἡλίχον τὸ τέλος.

« Υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι. »

Ἵνα μὴ τοῖς αἰρετικοῖς δῶ λαβὴν, δόξας τὰ παρόντα διαβάλλειν διὰ τοῦ λέγειν, *στενάζομεν*, φησὶν, ὅτι ταῦτα λέγω, οὐ τῶν παρόντων κατηγορῶν, ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἐπιέμενος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, *υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι*.

« Τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. »

Τοῦτί ἐστι τὴν ἀπηρτισμένην δόξαν· τότε γὰρ βεβαία ἐστὶ ἡ χάρις, ὅταν καὶ τὸ σῶμα ὁμῶν ἀπαλλαγῇ θανάτου καὶ τῶν μυρίων παθῶν. Ἔστι δὲ ἀντιπίπτοντος λύσις, ὡς εἰ τις πρὸς αὐτὸν λέγοι· Ἄνω καὶ κάτω βοᾷ· ὅτι γεγόναμεν υἱοὶ, καὶ νῦν ἐν ἐλπίσιν αὐτὸ τίθης. Τί οὖν φησι νῦν; Ἐν ἀδελφῇ τὰ ἡμετέρα καθέστηκεν, ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Πολλοὶ γὰρ ὄντες υἱοὶ, γεγόναμεν κύνες καὶ αἰχμάλωτοι. Ἄν δὲ μετὰ χρηστῆς καταλύσωμεν ἐλπίδος, τότε ἀκίνητος ἡ δωρεὰ καὶ σαφιστέρα καὶ μείζων, οὐκέτι τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου δεδοικυῖα μεταβολήν.

« Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. »

Ὅ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐ δεῖ πάντα ἐντεῦθεν ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζειν. Τοῦτο γὰρ μόνον εἰσηνέγκαμεν τῷ Θεῷ τὸ δῶρον, τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τὰ μέλλοντα ἐπαγγελιαμένῳ· καὶ διὰ ταύτης μόνης ἐσώθημεν τῆς ἰδοῦ. Ἄν οὖν ταύτην ἀπολέσωμεν, τὸ πᾶν τῆς ἡμετέρας εἰσφορᾶς ἀπωλέσαμεν. Ταῦτα δὲ φησιν, ἵνα μὴ πάντα ἐνταῦθα ζητῶμεν, καὶ τὴν εὐγενεῖαν ἡμῶν προδῶμεν, τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως.

« Ἐλπίς δὲ βλαπομένη, οὐκ ἐστὶν ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τις τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ ὁ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὁποιονῆς ἀπεκδεχόμεθα. »

Εἰ πάντα ἐνταῦθα μέλλεις ζητεῖν, φησὶ, τίς χρεῖα ἐλπίδος; Τί οὖν ἐστὶν ἐλπίς; Τὸ τοῖς μέλλουσι θάρρειν. Τοῦτο αἰτεῖ μόνον παρὰ σοῦ ὁ Θεός, φησὶν, ἵνα ἔχῃς τι καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν εἰς τὴν σὴν σωτηρίαν. Καὶ ἐπειδὴ μικρὸν ἦν καὶ εὐτελές, ὅρα καὶ ὅπως αὐτὸ ὕψος, ὑπομονὴν εἶναι λέγων αὐτὸ, δι' οὗ πόνους καὶ ἰδρώτας ὑπεσήμεναν, εἰ καὶ οὐχ οὕτως ἔχει τὰ τῆς ἐλπίδος. Ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὡς περ τὸν πονοῦντα καὶ ταλαιπωρούμενον καὶ μυρία πάσχοντα, οὕτω καὶ τὸν ἐλπίζοντα ὁ Θεός στεφανοῖ. Τὸ γὰρ τῆς ὑπομονῆς, ἰδρώτων ἐστὶν ὄνομα καὶ καρτερίας πολλῆς.

« Ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν. »

Δείκνυσιν ὅτι καὶ πρὸς τὸ κοῦφον τοῦτο ὑπομονῆς πολλῆς ἐπικουρίας τυγχάνομεν. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Τὸ μὲν γίνεται σὸν, τὸ τῆς ὑπομονῆς· τὸ δὲ, τῆς τοῦ Πνεύματος χορηγίας εἰς τὴν ἐλπίδα ἐπαλειφόντος, καὶ δι' αὐτῆς πάλιν τὸν πόνον κουφίζοντος.

« Τὸ γὰρ, τί προσευξόμεθα, καθὼ δει, οὐκ οἶδαμεν. »

Ταῦτα λέγει, τὴν πολλὴν δηλῶν περὶ ἡμᾶς τοῦ Πνεύματος πρόνοιαν, καὶ παιδεύων μὴ πάντως ἐκείνα νομίζειν εἶναι συμφέροντα, ἃ τοῖς λογισμοῖς φαίνονται τοῖς ἀνθρωπίνοις. Ἵνα δὲ μὴ αἰσχύνηται τὴν ἀγνοίαν ὁ μαθητὴς, κοινὸν αὐτὸ παποίηκεν, εἰπὼν· οὐκ οἶδαμεν.

« Ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπεραντιγγάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. »

Ἀσαφὲς τὸ εἰρημνέον, διὰ τὸ πολλὰ τῶν τότε γινομένων θαυμάτων παπαῦσθαι νῦν. Διὸ ἀναγκαῖον ταῦτα εἰπεῖν. Τίς οὖν τότε κατάστασις ἦν; Διάφορα τοῖς τότε βαπτιστέοις ἰδίῳ χάρισμα ὁ Θεός, ἃ δὴ καὶ πνεύματα ἐκαλεῖτο. Πνεύματα γὰρ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται. Καὶ ὁ μὲν εἶχεν προφητείας χάρισμα, καὶ προέλεγεν τὰ μέλλοντα· ὁ δὲ σοφίας καὶ ἐδίδασκεν τοὺς πολλούς· ὁ δὲ λαμάτων, καὶ ἐθεράπευε τοὺς νοσοῦντας· ὁ δὲ δυνάμεων, καὶ ἐγείρει τοὺς νεκρούς· ὁ δὲ γλωσσῶν, καὶ διαφόροις ἐλάλει φωναῖς. Μετὰ δὲ τούτων ἀπάντων καὶ εὐχῆς χάρισμα ἦν, ὃ καὶ αὐτὸ πνεῦμα ἐλέγετο, καὶ τοῦτο ἔχων ὑπὲρ τοῦ πλήθους πάντες ἡδύχτο. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ τῶν συμφερόντων ἡμεῖς ἀγνοοῦντες, τὰ μὴ συμφέροντα αἰτούμεν, ἤρχετο χάρισμα εὐχῆς εἰς ἕνα τινὰ τῶν τότε· καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης, αὐτὸς τε ὑπὲρ πάντων ἵστατο αἰτῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίδευεν. Τὸ πνεῦμα τοίνυν ἐνταῦθα καλεῖ τὸ χάρισμα τὸ τοιοῦτον, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν δεχομένην τὸ χάρισμα, καὶ ἐντυγχάνουσαν τῷ Θεῷ, καὶ στενάδουσαν. Ὁ γὰρ τοιαύτης καταξιωθεὶς χάριτος, ἐστὼς μετὰ πολλῆς τῆς κατανύξεως καὶ μετὰ πολλῶν στεναγμῶν τῶν κατὰ διάνοιαν, τῷ Θεῷ προσπίπτων τὰ συμφέροντα πᾶσιν ἵκει.

Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί το φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅτι κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων.

Ἵνα μάθῃς, ὅτι λόγος ἦν περὶ ἀνθρώπου πνευματικοῦ καὶ χάρισμα ἔχοντος εὐχῆς, καὶ οὐ περὶ τοῦ Παρακλητοῦ, ἐπήγαγε τὸ, Ὁ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδεν τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος. Ὁμοιον δὲ ὥσει λέγοι· Οὐκ ἀγνοοῦντα διδάσκει τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοῦτο γίνεται, ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν εὐχεσθαι ταῦτα, ἃ χρὴ καὶ αἰτεῖν παρὰ Θεῷ, τὰ δοκοῦντα αὐτῷ. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, Κατὰ Θεόν.

Οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν.

Καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρὰ φησιν, εἰ ἐπάγοιτο ἡμῖν διὰ Θεόν, εἰς ἀγαθόν ἡμῖν ἐκτελεσθήσεται πέρας. Τοῦτο ἐποίησε καὶ ἐπὶ τῆς καμίνου τῆς Βαβυλωνίας, καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων.

« Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οἷσιν. »

Πρόθεσιν ἐνταῦθα φησιν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν τῇ κλήσει ὄψῃ, ἐπεὶ ἀντίειπτε· καὶ τί μὴ πάντες ἐσώθησαν.

« Ὅτι οὗς πρόβλεψε καὶ προώρισε συμμόρφους

« Quid enim oremus, sicut oportet, nescimus. »

Hæc ait, ut magnam erga nos Spiritus providentiam declaret, edoceatque, nequaquam ea prorsus existimare utilia esse, quæ cogitationibus humanis videntur ejusmodi. Ne vero hujus ignorantis discipulum pueret, hanc communem esse significavit, dicendo, *nescimus*.

« Sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. »

Obscurum est quod hic ait; quia multa modo miranda desierunt, quæ tum fiebant. Quocirca operæ pretium fuerit ea edisserere. Equis ergo tunc erat rerum status? Varia Deus illis qui tunc baptizabantur, dona impertiebat. Atque hic quidem prophetiæ dono ornabatur, et futura prædicebat: iste vero sapientiæ iidem dono, quo multos erudiret; alius gratia sanationum, quæ ægris et infirmis medebatur: alius dono virtutum, ita ut suscitaret mortuos; alter rursum donum habebat linguarum, diversasque voces edebat. Cum his autem omnibus donum quoque precessionis exstabat, quod perinde spiritus appellabatur: et quisquis eo instructus caset, pro universa multitudo preces fundebat. Nam, quia rerum quæ nobis conducunt ignari sumus, vulgo petimus quæ inutilia sunt, idcirco in unum quemdam precessionis donum veniebat, isque stando omnium vices postulabat quod omni prodesset Ecclesiæ, ac reliquos edocebat. Igitur donum ejusmodi *Spiritum* vocat, et animam eo instructam, interpellare apud Deum ait, ac gemere. Nam qui tali gratia dignatus erat, multa compunctione multisque interioris animæ gemitibus stans humiliter Deum rogabat quæ cunctis conducibilia forent.

Vers. 27. 33. « Qui autem scrutatur corda, scit quis sit sensus Spiritus; quia secundum Deum postulat pro sanctis. »

Ut intelligas quod de homine spirituali, qui precessionis donum habeat, non autem de Paracleta Spiritu, loquatur, intulit: *Qui scrutatur corda, novit quis sit sensus Spiritus*. Ac si diceret. Non Deum veluti ignorantem docet; sed hoc ideo fit, ut nos ipsi discamus ea orare, quæ oporteat a Deo petere; quæ nimirum ipsi placeant. Hoc enim est quod ait: *Secundum Deum*.

Vers. 28. « Scimus autem quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. »

Ipsamet etiam tristitia et molesta, si nobis propter Deum inferantur, in bonum nobis et felicem exitum cedent. Id quod præstitit in Babylonica fornace, et in apostolis.

« His qui secundum propositum vocati sunt sancti. »

Hic *propositum* dicit, ne totum vocationi tribuat; alias illi quispiam objecisset: *Eccur non omnes salvi fuerunt?*

Vers. 29, 30. « Quoniam quos præcivit, et præ-

destinavit conformes imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem predestinavit, hos et vocavit. »

Cujus illi dignitatis sint ostendit, quemadmodum jampridem Deus erga ipsos affectus esset.

« Et quos vocavit, hos et justificavit. »

Per lavacrum utique regenerationis.

« Quos autem justificavit, hos et glorificavit. »

Per dona, per adoptionem.

Vers. 31, 32. « Quid ergo dicimus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donaverit? »

Tametsi aliqui non credunt futuris: attamen adversus ea bona quæ jam concessa sunt, nihil habent quod proferant. Quale est istud, quod te Deus pridem redamavit, quod te justum fecit, quod gloria donavit. Hæc quippo tibi per ea largitus est, quæ molesta videbantur, quæque injucunda prorsus ducebas; puta per crucem, verbera, vincula. Hæc sunt quæ mundum universum ad rectitudinem revocaverunt.

Vers. 33. « Quis accusabit adversus electos Dei? »

Hæc illis objicit qui asserunt nihil fidem prodesse, quique repentinam mutationem morum inficiantur. Apprime autem non dixit, quis accusabit adversus servos Dei; neque, adversus illos qui credunt Deo, sed, *adversus electos Dei*. Electio siquidem virtutis argumentum est.

« Deus qui justificat. [Vers. 34.] Quis est qui condemnet? Christus Jesus qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei. »

Non ait, Deus qui peccata remittit, sed quod longo excellentius est, *Deus qui justificat*. Ubi enim sententia judicis justum pronuntiaverit, talis, inquam, tantique judicis, quid mereatur qui ausit accusare? Nequaquam igitur tentationes reformidemus, quando pro nobis est Deus.

34. « Qui et interpellat pro nobis. [Vers. 35.] Quis ergo nos separabit a charitate Dei? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? [Vers. 36.] (sicut scriptum est:) »

Humaniori more loquitur, quique ad caput nostrum accedat magis, ut charitatem Dei demonstret. Et ut discas rem ita esse; cum prius dixerit: *In dextera Dei*, subjuxit: *Qui interpellat pro nobis*. Quod et familiarem cum Deo sermonem atque æqualitatem ostendit.

« Quia propter te mortificamur tota die. »

Ne his quæ dicta fuerant, derelictio indicari putaretur, Prophetam etiam adducit, a quo ex multo jam tempore hæc eadem prænuntiata essent.

« Estimati sumus sicut oves occisionis. »

Quemadmodum enim, inquit, ille dum mactantur, non resistunt, sic et nos.

τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Οὗς δὲ προώρισε, τοὺς καὶ ἐκάλεσεν. »

Ἐδείξε τὸ ἀξίωμα ὡς ἀνωθεν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτοὺς διέχετο.

« Καὶ οὗς ἐκάλεσε, τοὺτους καὶ ἐδικαίωσεν. »

Διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας.

« Οὗς δὲ ἐδικαίωσε, τοὺτους καὶ ἐδόξασεν. »

Διὰ τῶν χαρισμάτων, διὰ τῆς υἱοθεσίας.

« Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ, οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέβωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ οὖν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χάρισται; »

Εἰ καὶ τοῖς μέλλουσι τινες διαπιστοῦσι, φησὶν, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἤδη γεγενημένα ἀγαθὰ οὐδὲν ἔχουσιν εἰπεῖν. Οἶον τὴν ἀνωθεν τοῦ Θεοῦ πρὸς σὲ φιλίαν, τὴν δικαίωσιν, τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ ταῦτά σοι διὰ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἐχάρισατο, καὶ ἅπερ ἐνόμιζες εἶναι σκυθρωπά, τὸν σταυρὸν, τὰς μάστιγας, τὰ δεσμά, ταῦτά ἐστιν ἃ τὴν οἰκουμένην κατώρθωσαν ἅπασαν.

« Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; »

Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι οὐδὲν ἡ πίστις ὠφελεῖ, καὶ ἀπιστοῦντας τῇ ἀθρόα μεταβολῇ, ἀποτείνεται. Εὖ δὲ, τὸ μὴ εἰπεῖν, τίς ἐγκαλέσει κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ; Μήδὲ κατὰ τῶν πιστῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ, κατὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ. Ἢ γὰρ ἐκλογὴ ἀρετῆς ἐστὶ σημεῖον.

« Ὁ Θεὸς ὁ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων; Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. »

Οὐκ εἶπε, Θεὸς ὁ ἀφελὲς ἀμαρτήματα, ἀλλ' ὁ πολλῶ μείζων ἦν, Θεὸς ὁ δικαίων. Ὅταν γὰρ ἡ τοῦ δικαστοῦ ψῆφος δίκαιον ἀποφύγῃ, καὶ δικαστοῦ τοιοῦτου, τίνος ἀξίος ὁ κατηγορῶν; Οὐκοῦν μήδὲ τοὺς πειρασμοὺς φοβώμεθα· ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν ἐστὶν ὁ Θεός.

Ὅς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; θλίψις; ἡ στενοχωρία; ἡ διωγμός; ἡ λιμός; ἡ γυμνότης; ἡ κίνδυνος; ἡ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται.

Ἀνθρωπινότερον διαλέγεται καὶ συγκαταδατικώτερον, ἵνα τὴν ἀγάπην ἐνδείξηται. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτό ἐστι, πρότερον εἰπὼν τὸ, Ἐν δεξιᾷ, τότε ἐπήγαγεν, Ὅς ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅ τε γὰρ τὴν ὁμιλίαν ἐδείξε καὶ τὴν ἐσότητά.

« Ὅτι ἕνεκα σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν. »

Ἵνα μὴ δόξῃ τὰ εἰρημένα ἐγκαταλείψεως εἶναι, καὶ τὸν Προφήτην ἐπάγει προσαναφωνοῦντα τὰ αὐτὰ ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου.

« Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. »

Ὡς περ γὰρ, φησὶν, ἐκεῖνα οὐκ ἀνθίσταται σφαζόμενα, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς.

« Ἀλλ' ἐν τοῦτοις πᾶσιν υπερνικῶμεν διὰ τοῦ Ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. »

Τοῦτο γὰρ δὴ ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν, οὐχ ὅτι νικῶμεν μόνον, ἀλλ' ὅτι οἱ ὦν καὶ ἐπιβουλευόμεθα νικῶμεν καὶ οὐχ ἀπλῶς νικῶμεν, ἀλλὰ καὶ ὑπερνικῶμεν.

« Πείπειμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε Ἄρχαί, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ὑψώματα, οὔτε βάθος, οὔτε οἱ κτίσις ἐτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. »

Τί δαί, φησὶ, τὰ παρόντα λέγειν, καὶ τὰ τοῦ βίου τούτου συγκακληρωμένα δεινά; Κἂν γὰρ τὰ μέλλοντα εἴποι τις πράγματα καὶ δυνάμεις· πράγματα μὲν, ὡς θάνατον καὶ ζωὴν· δυνάμεις δὲ, ὡς ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους καὶ πᾶσαν τὴν ἄνω κτίσιν, ταῦτα ἔμοι μικρὰ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ· οὔτε γὰρ εἰ θάνατόν τις ἡπεῖλει τὸν μέλλοντα καὶ ἀθάνατον, ὥστε ἀποστῆναι τοῦ Χριστοῦ, οὔτε εἰ ζωὴν ἐπηγγεῖλατο τὴν ἀπειρον, κατεδιξάμην ἂν· καὶ τί δαί λέγειν βασιλεῖς τοὺς κάτω; Κἂν γὰρ ἀγγέλους μοι εἴπῃ καὶ πᾶσαι τῆς ἄνω δυνάμεις, κἂν πάντα τὰ ὄντα καὶ μέλλοντα, καὶ πάντα ἔμοι μικρὰ καὶ τὰ ἐν γῇ καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ πρὸς τὸ φίλετον ἔχειν. Εἶτα ὡς οὐκ ἀρκούντων τούτων παραστήσαι τὸν πόθον ὃν εἶχεν, ἑτέρα τοσαῦτα πάλιν ὑποστησάμενός φησιν· οὔτε τις κτίσις ἐτέρα.

ad exprimendum ingentem illum amorem suum, postquam alia rursum, nec minora subiecit, ait : *Neque creatura alia*

ΚΕΦΑΛ. Θ.

« Ἀλήθειαν δὲ λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεως ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη καὶ ἀδιάλειπτος ὁδύνη τῇ καρδίᾳ μου. »

Ὡς περὶ μεγάλων μέλλων λέγειν καὶ ἀπιστεῖσθαι διὰ τὸ μέγεθος, ὅρκον προβάλλεται.

Ἡ ὑπόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλίται. »

Καὶ αὕτη ἐτέρα ἀπόδειξις ὁμοία ταῖς προλαβοῦσαις. Κατασκευάζει γὰρ καὶ αὕτη ὃ εἶχεν περὶ τὸν Χριστὸν φίλετον. Καὶ πῶς; τὴν αἰτίαν ἀκούει. Ἐπειδὴ πάντες ἔλεγον κατηγοροῦντες τοῦ Θεοῦ, ὅτι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ ἀξιωθέντες κληθῆναι, καὶ νόμον δεξάμενοι, πρὸ πάντων αὐτὸν εἰδότες, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες δόξης, καὶ θεριπεύσαντες αὐτὸν πρὸ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐπαγγελίας δεξάμενοι, καὶ πατέρων ὄντες τῶν αὐτῷ φίλων, καὶ τὸ δὴ πάντων μείζον, ὅτι καὶ προπάτορες αὐτοῦ γενόμενοι τοῦ Χριστοῦ τὸ κατὰ σάρκα· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα· καὶ ἐκβέβληνται, ἡτμήνται· ἀντειτήχθησαν δὲ ἀντ' ἐκείνων οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγνόντες ἄνθρωποι ἐξ ἐθνῶν. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα λέγοντες, τὸν Θεὸν ἐβλασφήμουν, ἀκούων ταῦτα καὶ δακνόμενος, καὶ ὑπὲρ τῆς δόξης ἁγίων τοῦ Θεοῦ, ἠύξατο ἀνάθεμα εἶναι καὶ ἐκπείσειν τῆς δόξης ἐκείνης τῆς λαμ-

Vers. 37. « Sed in his omnibus supervincimus propter eum qui dilexit nos. »

Hoc enimvero admiratione dignum fuerit, ne dum quod vincimus, sed quod his ipsis quibus appetimur insidiis victores sumus; imo non solum vincimus, sed et supra modum vincimus.

Vers. 38, 39. « Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, nec Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. »

Quid juvat presentia, quæque huicce vitæ sor-
tis quadam necessitudine conjuncta mala sunt, cessari? Nam si quis etiam res futuras, virtutesque dixerit; res quidem veluti mortem et vitam; Vir-
tutes vero, ut Angelos et Archangelos omnemque
coelestem illam creaturam; exigua mihi nunc om-
nia sunt, si ad charitatem Christi conferantur. Neque enim, etsi quis mortem illam futuram et
immortalem comminetur, ut a Christo discedam,
neque si vitam sine carentem polliceatur, acquie-
scerem prorsus. Et quid reges terræ dixerō, quan-
doquidem, quamvis angelos mihi, universasque
coeli virtutes; quamvis cuncta seu præsentia, seu
futura, objicias, omnia simul, tum quæ in terra,
tum quæ in cœlis existunt, ad ejus amorem le-
vissima sunt? Deinde tanquam ea non sufficerent

C

ἈΡ. ΙΧ.

Vers. 1, 2. « Veritatem autem dico in Christo, non mentior: testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto. Quoniam tristitia mihi magna est et continuus dolor cordi meo. »

De magnis nimirum locuturus, quæque propter altitudinem incredibilia viderentur, idecirco jus-
jurandum præmisit.

Vers. 3, 4. « Optabam enim ego anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ. »

Atque altera hæc est demonstratio, similis earum quæ præcessere. Hæc enim ostendit quanto erga Christum amore arderet. Qui vero istud? causam accipe. **35** Quia Judæi omnes Deum accu-
sando mussabant ejectos se ac debonestatos esse, cum digni fuissent vocari filii Dei, sibi que data esset lex; cum Deum ante omnes cognovissent; cum tanta essent gloria potiti, ut orbem univer-
sum colendo Deum antevertissent; cum promissa ipsi accepissent, ex illis patribus prognati, qui amici ejus fuerunt, et (quod cæteris præstabilius est) Christi ipsius parentes exstiterant: nam hoc significat, ubi ait: *Ex quibus Christus secundum carnem*; in ipsorum vero locum esse introductos homines ex gentibus, qui nullatenus eum norant. Quia ergo ejusmodi sermonibus Deum crimina-
bantur, his Paulus auditis, indigne ferens gloriæ

Dei detrahi, rogabat ut anathema fieret, atque a gloria quam consequuntur illi qui in Christum credunt, necnon ab apostolorum cœtu excideret (non enim ab amore Christi), ut tandem illi a blasphemia temperarent.

« Quorum adoptio, et gloria, et testamenta, et legislatio, et obsequium, et promissa. »

Perinde ac si diceret : Deus quidem eos volebat salvos fieri, idque palam fecit ex iis quæ ante gessit, quæque patravit Christus, qui ex illis, inquit, secundum carnem fuit. Ipsi vero improbitate sua munificentiam procul ablegarunt.

VERS. 5. « Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus Deus in sæcula. Amen. »

Tametsi alii blasphemant, inquit, nos autem quibus arcana illius perspecta sunt, apprime clareque novimus eum non blasphemia, sed laude et gloria dignum esse. Insimul nos quoque divinum quoddam aliud mysterium edocet; puta eundem qui secundum carnem genitus est, ipsum esse Deum qui super omnia existit.

VERS. 6-9. « Non autem quasi exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israel sunt, il sunt Israel : neque qui semen sunt Abraham, omnes filii : sed in Isaac vocabitur tibi semen. Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei ; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est : Secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius. »

Cum ita res acciderint, inquit, hand prorsus operosum est ostendere, ratam stetisse promissionem. Quinam ergo promissio constitit ? Deus dixit : *Semini tuo dabo terram hanc*¹¹. Gentes porro vocavit semen Abraham. At undenam id manifestum sit ? ex hoc utique ipsius responso : *In Isaac vocabitur tibi semen*¹². Hoc est, sicut Isaac cum ex promissioe genitus esset, genuinus exstitit filius, ita genuinum Abraham semen appellatum illud fuerit quod per promissionem natum sit.

VERS. 10-15. « Non solum autem illa, sed et Rebecca ex uno concubitu habens et Isaac patris nostri. Cum enim nondum nati essent, aut aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei : Quia major serviet minori. Sicut scriptum est : Jacob dilexi, Esau autem odio habui. »

Cur miraris, inquit, ex Judæis hos quidem nunc salvos fuisse, non autem illos ? Idem **36** quippe gestum olim cum patriarchis fuisse observare liceat ; imo non solum cum patriarchis, sed et cum ipsismet Israelitis. Quanquam enim commune

δάνουσιν οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, καὶ τοῦ χοροῦ τοῦ ἀποστολικοῦ (οὐ γὰρ δὴ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ), ἵνα παύσῃται ἡ κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημία.

« Ὡν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθήκαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ ἐπαγγελίαι. »

Ὅμοιον ὥσαι λέγει· Θεὸς μὲν αὐτοὺς ἐβούλετο σωθῆναι, καὶ τοῦτο ἐδήλωσε δι' ὧν ἐμπροσθεν ἐποίησεν, καὶ δι' ὧν ἐξ ἐκείνων ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ἐγένετο· αὐτοὶ δὲ ἐξ οικείας ἀγνωμοσύνης ἀπεκρούσαντο τὴν εὐεργεσίαν.

« Ὡν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. »

Εἰ καὶ ἕτεροι βλασφημοῦσι, φησὶν, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ τὰ ἀπόρρητα αὐτοῦ εἰδότες ἴσμεν σαφῶς, ὅτι οὐ βλασφημεῖσθαι, ἀλλὰ τοῦ δοξάζεσθαι ἄξιός· Ἄμα δὲ καὶ ἕτερόν τι ἐκδιδάσκει ἡμᾶς θεῖον μυστήριον, ὅτι ὁ γεννηθεὶς κατὰ σάρκα Χριστὸς, αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐπὶ πάντων Θεός.

« Οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ· οὐδὲ ὅτι εἰς σπέρμα Ἀβραάμ πάντες τέκνα· ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα· τουτίστιν, ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας· λογίζεται εἰς σπέρμα. Ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος· κατὰ τὴν καιρὸν τοῦτον ἐλευσόμεαι πρὸς σέ, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός. »

Καὶ οὕτω τῶν πραγμάτων ἐκδάντων, φησὶν, οὐκ ἀποροῦμεν τοῦ δεῖξαι, ὅτι ἔστηκεν ἡ ἐπαγγελία· πῶς οὖν ἔστηκεν ἡ ἐπαγγελία ; Εἰπὺν ὁ Θεός, Τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν· σπέρμα δὲ τοῦ Ἀβραάμ τὰ ἔθνη λέγων. Καὶ τοῦτο πρόθεν ἐστὶ δῆλον ; ἐκ τοῦ, Ἐν Ἰσαὰκ, εἰπεῖν αὐτὸν, κληθήσεται σοι σπέρμα. Τουτίστιν ὥσπερ ὁ Ἰσαὰκ δι' ἐπαγγελίας γεννηθεὶς γνήσιος υἱός, οὕτω καὶ ὁ δι' ἐπαγγελίας γνήσιον σπέρμα προσαγορεύσειεν τοῦ Ἀβραάμ.

« Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ (1) τοῦ πατρὸς ἡμῶν· μήπω γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ φαῦλον (ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένῃ), οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος ἐβρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι, καθὼς γέγραπται· Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαὺ ἐμίσησα. »

Τί θαυμάζεις, φησὶν, εἰ Ἰουδαίων, οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐσώθησαν, Καὶ γὰρ ἀνωθεν τοῦτο ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν γινόμενον ἴδοι τις ἀν· καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Καίτοι γὰρ ὅντος κοινοῦ τοῦ ἁμαρτήματος,

¹¹ Gen. xii, 7. ¹² Gen. xxi, 12.

NOTÆ.

(1) In marg. Ἐπὶ Ἰσαὰκ τοῦτο γεγονέναι φησὶν· Hoc in Isaac contigisse ait.

οὐ μὲν ἡλεῖσθσαν, οἱ δὲ οὐκ ἡλεῖσθσαν· καὶ ἐπὶ τῶν
κολαζομένων δὲ τοῦτο, φησὶν, ἴδοι τις ἄν. Τῶν γὰρ
Αἰγυπτίων οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ τατιμώρηται·
καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, τὸν οὐ λαὸν ἐκάλεσε λαόν·
καὶ οὐ πάντας τῆς αὐτῆς ἡξίωσε τιμῆς. Τὸ γὰρ
ἐγκατάλειμμα σέσωσται μόνον. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ
ἀπορα μέσα θεῖς, ὑστερον ἀπάγει τὴν λύσιν· ποῖα
δὲ ἐστὶν ἡ λύσις, ἣ ἐστὶ ἐξ ἔργων, οὐκ ἐκ πίστεως,
καὶ τὴν ἰδίαν ζητεῖν στήσαι· τίνας δὲ χάριν εἰς
τοσαύτην ἀπορίαν ἐξήγαγε τὸν ἀκροατὴν; ἵνα μόνον-
εὐχὴ λέγῃ πρὸς Ἰουδαίους. Τοσαῦτα ἀποροῦντες,
καὶ οὐδὲν τούτων λύειν δυνάμενοι, πως ὅπερ τῆς
τῶν ἐθνῶν κλήσεως πράγματα ἡμῖν παρέχετε· καί-
τοι γε ἐχόντων ἡμῶν δικαίαν αἰτίαν εἰπεῖν, δι' ἣν
ἐκείνοι μὲν ἐσώθησαν, ὁμῆς δὲ ἐξεπίστατα. Καὶ ποῖα
αὕτη; Ὅτι ἐκείνοι μὲν ἐκ πίστεως, ὁμῆς δὲ ὡς ἐξ
ἔργων νόμου προσεσκόφατε λίθιν.

- ε Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; Μὴ
γένοιτο. »

Οὐκοῦν οὐδὲ ἐσ' ἡμῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων.

« Τῷ Μωϋσεὶ γὰρ λέγει· Ἐλθέτω ὃν ἂν ἐλεῶ· καὶ
οἰκτερήσω ὃν ἂν οἰκτείρω. »

Οὐ οὖν ἐστὶν εἰδέναι, φησὶν, ὁ Μωϋσῆς, τίνας
ἀξιοὺς τῆς φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἔμοι παραχώρει τοῦτο.
Εἰ δὲ Μωϋσῆως οὐκ ἦν εἰδέναι, πολὺ μᾶλλον
ἡμῶν.

« Ἄρα οὖν οὐ τοῦ τρέχοντος, οὐδὲ τοῦ θέλοντος,
ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος Θεοῦ. Λέγει γὰρ ἡ Γραφὴ τῷ
Φαραῶ, ὅτι Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγησά σε, ὅπως ἐν-
δειξώμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγ-
γελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. »

Διὰ μέσου πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν εἰσάγει.

« Ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεᾶν, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει.
Ἐρεῖς μοι οὖν· Τί ἐστὶ μέμφεται; Τῷ γὰρ βουλήματι
αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; Ὁ ἄνθρωπος μενοῦνγε, οὐ
τίς εἰ δ' ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ
πλάσμα τῷ πλάσαντι, Τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ
ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ
φυρμάτος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς
ἀτιμίαν; »

Πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν εἰσάγει, εἰς πλῆθος ἀπο-
ρίας ἐνάγων τὸν ἀκροατὴν. Καὶ οὐ λύει πρῶτον,
ἀλλ' ἐπιστομίζει λέγων· Τίς εἰ σὺ, ὁ ἄνθρωπος,
ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; ἀντὶ τοῦ ἀντι-
λέγων.

« Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐνδειχθῆναι τὴν ὀργὴν, καὶ
γνωρίσαι τὸν δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἂν πολλὴ μα-
κροθυμία σκεῦθ' ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν·
καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ
σκεῦθ' ἰλέους. »

Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Σκεῦος ὀργῆς ἦν ὁ Φαραῶ,
τουτέστιν ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν ἐξάπτων

A omnium peccatum erat, alii quidem misericordiam
consecuti sunt, alii autem nequaquam. Quod et in
illis quibus inflictæ pænæ fuerant, non nemo agno-
verit. Ex Ægyptiis enim alii servati sunt, alii vero pœ-
nas de dere. Ad hæc, præter Judæos, populum vocavit
qui non erat populus; nec omnes Judæos eodem
honore dignos voluit. Nam reliquæ tantum salvæ
factæ sunt¹¹. His itaque omnibus, quæ ardua
difficiliaque sunt, in medium prolatis, solutionem
tandem subjicit. Quæ vero horum solutio est? nisi
quod ex operibus, non ex fide; quodque justitiam
Dei ignorantes, quæsierint suam statuere. Ecce
vero in tantas ambages auditorem adduxit? uti-
que ut Judæos in hunc fere modum alloqueretur:
Qui tot quæstiones movetis, nec cuiquam earum
B solvendæ pares estis, quinam de vocatione gentium
negotia nobis facessatis? quando causam quoque
possimus afferre, cur illi salvi fiant, vos autem
excideritis. Quæ vero ista? Quod illi crediderunt;
vos autem per opera legis in lapidem offendistis.

Vers. 14. « Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas
apud Deum? Absit! »

Igitur neque erga nos, neque erga Judæos in-
justus est.

Vers. 15. « Moysi enim dicit: Miserebor cu-
jus misereor; et misericordiam præstabo ejus
misereor. »

Tuum non est scire, o Moyses, inquit, qui sint
clementia digni; sed hoc mihi totum cedito. Si
C Moysis non erat id cognoscere, multo minus no-
stri fuerit.

Vers. 16, 17. « Igitur non volentis, neque cur-
rentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim Scri-
ptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te,
ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuntietur
nomen meum in universa terra. »

Injecto medio, objectionem alteram subjungit.

Vers. 18-21. « Ergo ejus vult miseretur, et
quem vult indurat? Dicis itaque mihi: Quid ad-
huc queritur? Voluntati enim ejus quis resistit?
O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid
dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti
sic? Aut non habet potestatem figulus luti ex eadem
massa facere aliud vas in honorem, aliud vero
D in contumeliam? »

Aliam rursus exceptionem affert, quæ auditorem
ex adverso in difficultatum turbam adducat. Nec
eam statim solvit, sed os illi duntaxat obstruit,
dicendo: Tu quis, o homo, qui respondeas Deo?
hoc est, qui contradicas.

Vers. 22, 23. « Si autem Deus volens ostendere
iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit
in multa patientia vasa iræ apta in interitum; et
ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa miseri-
cordiæ. »

Hujus effati ejusmodi sensus est. Vas iræ erat
Pharao, sive homo qui duritia sua iracundiam Dei

¹¹ Isa. x, 22; Rom. ix, 27.

accenderat. Cum enim multam ergo se Dei patientiam et lenitatem expertus esset, nihilo melior factus est, sed incorrectus mansit. **37** Quamobrem non modo cum vas iræ appellavit, sed etiam aptum ad interitum, hoc est ita comparatum a seipso, suoque vitio. Deus enim nihil quidquam omisit eorum quæ ad emendationem illius conferrent. Nihil quoque ipse vicissim non admisit, quo non sibi interitum crearet, omnique se venia privaret. Deus autem, tametsi hæc noverat, multa illum patientia sustinuit, cum vellet ipsum ad poenitentiam adducere. Nisi enim hoc voluisset, tandiu utique illum non tulisset. Quoniam vero ea Dei patientia uti voluit, ut poenitentiam daret operam, seu se ipse ira dignum comparavit; illo Deus usus est ad correctionem aliorum: ita ut per inflictas eidem poenas studiosiores alios virtutis faceret, et per illum potentiam suam ostenderet.

« Quæ præparavit in gloriam. [Vers. 24.] Quos et vocavit, non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus. »

Quoniam Judæi gentilibus exprobrahant, quod gratis essent vocati, eisque pudorem incutendum ducebant, suspicionem hanc et invidiam ingenti argumentorum vi destruit. Si enim ea res Deo gloriam attulit, multo magis illis per quos Dei gloria celebrata est.

Vers. 23-27. « Sicut et in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam: et erit in loco, ubi dictum est, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi. Isa'as autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus fluminum Israel tanquam arena maris, reliquæ salvæ erunt. »

Aliunde quoque sermoni fidem astruit, adductis prophetis qui eadem asserant.

Vers. 18, 19. Verbum enim consummans et abbrevians faciet Deus super terram, et sicut prædixit Isa'as: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen. »

Circuitione opus non est, nec labore, inquit, quo operibus legis insudetur; sed brevi compendio salus accidet. Talis siquidem est fides, quæ paucis verbis salutem complectatur.

« Sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissimus. »

Istic quoque ostendit paucos illos nequaquam ex seipsis salutem sibi paraturos fuisse, nisi plurimam Deus bonitatem suam impendisset.

Vers. 30-32. « Quid ergo dicemus? quod gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; justitiam autem quæ ex fide est: Israel vero sectando legem justitiæ, in legem non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus legis. »

Apertissima hæc solutio est. Postquam enim ex rebus ipsis demonstrationem protulit, dicendo: *Non omnes, qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ*, itemque ab eorum progenitoribus Jacob et Esau.

A διὰ τῆς οἰκτίας σκληρότητος. Πολλῆς γὰρ ἀπολαύτας μακροθυμίας οὐκ ἐγένετο βελτίων, ἀλλ' ἀδιόρθωτος ἔμεινεν. Διὸ οὐδὲ σκευὸς ὀργῆς αὐτὸν ἐκάλεσε μόνον, ἀλλὰ καὶ κατηρτισμένον εἰς ἀπώλειαν· τοῦτέστιν ἀπηρτισμένον, οἰκοθεν μέντοι καὶ παρ' ἑαυτοῦ· οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς παρέλιπέ τι τῶν εἰς κατήρθωσιν ἡκόντων τὴν ἐκείνου· οὔτε αὐτὸς ἐνέλιπέ τι τῶν ἀπολλύντων αὐτὸν, καὶ πείτης ἀποστερούντων συγγνώμης, ἀλλ' ὁμως καὶ ταῦτα εἰδὼς ὁ Θεός, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ, βουλόμενος αὐτὸν εἰς μετάνοιαν ἀγαγεῖν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἤθελεν, οὐδ' ἂν ἐμακροθύμησεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠθέλησεν εἰς μετάνοιαν τῇ μακροθυμίᾳ χρῆσασθαι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπέρτισεν ἑαυτὸν εἰς ὀργήν, ἐχρήσατο αὐτῷ εἰς τὴν ἐτέρων διόρθωσιν διὰ τῆς εἰς ἐκείνον κολάσεως ἑτέρους σπουδαιότερους ποιῶν, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ δι' αὐτοῦ δεικνύς

« Ἄ προητοιμασεν εἰς δόξαν· οὗς καὶ ἐκάλεσεν ἡμεῖς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν. »

Ἐπειὸν τοῦτο ὠνεῖδιζον, οτι χαριτι εἰσώπησαν, καὶ καταιχνύειν αὐτοὺς ἐνόμιζον, ἐκ πολλῆς τῆς περιστάσεως, τὴν ἀναιρεῖ τὴν ὑπόνοιαν. Εἰ γὰρ τῷ Θεῷ τὸ πρᾶγμα δόξαν ἤνεγκεν, πολλῶ μᾶλλον ἐκείνοις δι' ὧν καὶ Θεὸς ἐδοξάσθη.

« Ὡς καὶ ἐν τῷ Περὶ λέγει· Καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου, καὶ τὴν οὐκ ἡγαπημένην, ἡγαπημένην καὶ ἔσται, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐβρέθη αὐτοῖς, οὐ λαός μου ὑμεῖς, ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. Ἠσαΐας δὲ κρᾶζει περὶ τοῦ Ἰσραὴλ· Ἐάν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰῶν Ἰσραὴλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ἐγκατάλειμμα σωθήσεται. »

Καὶ ἐτέρωθεν ἀξιόπιστον ποιῖται τὸν λόγον, προφήτας ἐπάγων ταῦτα λέγοντας.

« Λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ καθὼς προείρηκεν Ἠσαΐας, εἰ μὴ Κύριος Σαβαώθ ἐγκατέλειπεν ἡμῖν σπέρμα. »

Οὐ περιόδου χρεῖα καὶ πόνου, τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν νομιζῶν, φησὶν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συντομίας ἔσται ἡ σωτηρία. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις· ἐν βραχείῳ ῥήματι ἔχει τὴν σωτηρίαν.

« Ὡς Σδόμα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν. »

Καὶ ἐνταῦθα δεικνυσιν, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι οἰκοθεν διεσώθησαν, εἰ μὴ πολλῇ ὁ Θεός ἐχρήσατο τῇ ἀγαθότητι.

« Τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην κατέλαβε δικαιοσύνην· δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον οὐκ ἔφθασεν. Διὰ τί; ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ἐξ ἔργων νόμου. »

Ἡ σαφέστατη λύσις αὕτη ἐστίν· Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐδειξεν· Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, λέγων, οὗτοι Ἰσραὴλ· καὶ ἀπὸ τῶν προνοῶν, τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἠσαῦ, καὶ τῶν κολα-

σθέντων καὶ σωθέντων· ἀπὸ τῶν προφητῶν τοῦ Α
 Ὡς καὶ τοῦ Ἰσαίου, τὴν κυριωτάτην ἐπάγει λύσιν.
 Πρῶτον τὴν ἀπορίαν αὐξήσας· καὶ γὰρ δύο ἦν τὰ
 ζητούμενα· ὅτι τὰ ἔθνη ἐπέτυχεν, καὶ μὴ διώκοντα
 ἐπέτυχεν, καὶ ὅτι Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέτυχεν, καὶ διώκοντα
 οὐκ ἐπέτυχεν. Τίς οὖν ἡ λύσις ἡ αὕτη; Σὺ μὲν, ὦ
 Ἰουδαίε, φησὶν, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην
 εὔρες. Παρέβης γὰρ αὐτήν, καὶ ὑπεύθυνος γέγονας
 τῇ ἀρχῇ. Οὗτοι δὲ οἱ μὴ διὰ τοῦ νόμου ἐλθόντες, καὶ
 ἐτέραν ὁδὸν μερίζονταύτην εὔρον, δικαιοσύνην τὴν
 ἀπὸ τῆς πίστεως.

factus es obnoxius. Illi vero qui per legem non
 justitiam scilicet quæ ex fide.

« Προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, καθὼς
 γέγραπται· Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμμα-
 τος, καὶ πέτραν σκανδάλου, καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ Β
 οὐ κατασχυνθήσεται. »

Προσκόμματος λίθον καὶ πέτραν σκανδάλου, φησὶν,
 ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τοῦ τέλους τῶν ἀπιστησάν-
 των.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ
 ἐξήσις ἡ πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σωτηρίαν. »

Μέλλων αὐτῶν καθάπτεσθαι, πλεον νῦν ἡ πρό-
 τερον πάσης ἀπεχθείας ὑπόνοιαν ἀναιρεῖ. Καὶ γὰρ
 εὐδοκίαν ἐνταῦθα, τὴν σφόδρα ἐπιθυμίαν φησὶν.

« Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν,
 ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. »

« Καὶ ἐχαρίσατο τῷ ῥήματι, καὶ ἐξείξεν αὐτῶν τὴν
 ἀκαιρον φιλονεικίαν. »

« Ἀγνοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ
 τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ
 οὐχ ὑπατάγησαν. »

Δείκνυσιν ἀπὸ φιλονεικίας καὶ φιλαρχίας μᾶλλον,
 ἢ ἐξ ἀγνοίας πλανωμένους. Τὸ δὲ εἰπεῖν, τὴν ἰδίαν
 ζητοῦντες στήσαι· δείκνυντος ἐστίν, ὅτι οὐδὲ ἐκαί-
 νην τὴν δικαιοσύνην τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου ἐστήσαντο.
 Ἰδίαν δὲ δικαιοσύνην αὐτῶν καλεῖ, ἡ διὰ τὸ μηκέτι
 τὸν νόμον ἰσχύειν, ἢ διὰ τὸ πόνων εἶναι καὶ ἰδρώτων.
 Τοῦτο οὐ περὶ Ἰουδαίων εἴρηται μόνων, ἀλλὰ καὶ
 περὶ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους.

« Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς, εἰς δικαιοσύνην παντὶ
 τῷ πιστεύοντι. »

Ἐπειδὴ εἶπε, δικαιοσύνην, ἵνα μὴ δόξωσιν οἱ
 πιστεύσαντες ἐξ Ἰουδαίων, τὴν μὲν ἔχειν, τῆς δὲ
 ἀπεστερηθῆσαι, δείκνυσιν ὅτι μία ἐστὶ δικαιοσύνη,
 καὶ ἐκείνην εἰς ταύτην ἀνακεφαλαιοῦται· ὅτι ὁ μὲν
 ταύτην ἐλόμενος τὴν ἐκ πίστεως, ἀκακίαν ἐπλήρω-
 σεν· ὁ δὲ ταύτην ἀτιμάσας, ἀκακίης ἐξέπαισιν. Εἰ
 γὰρ τοῦ νόμου τέλος ὁ Χριστὸς, ὁ τὸν Χριστὸν οὐκ
 ἔχων, κἂν ἐκείνην ἔχειν δοκῇ, οὐκ ἔχει· ὁ δὲ τὸν
 Χριστὸν ἔχων, κἂν μὴ κατωρθώως τὸν νόμον ἢ, τὸ
 πᾶν ἐληφεν. Ὡς γὰρ τέλος λατρικῆς ὁγεῖς, καὶ
 ὁ θυιάμενος ὁγιῇ ποιεῖν, κἂν μὴ λατρικὴν ἔχη, τὸ

ΠΑΤΡΟΛ. GR. XCV.

ab illis rursus qui supplicis affecti et qui servati
 fuere, nec non ex Osee et Isala prophetis, apposi-
 tissimam responsionem addit. Primum quidem
 difficultatem amplificat. Nam duo erant, de quibus
 quæstiones agitabantur; puta quod gentes justi-
 tiam obtinuissent, et quam non persequabantur
 obtinuissent; et quod Israel justitiam non esset
 assecutus, et ea quam assequi niteretur, excidis-
 set. 38 Quænam ergo ista solutio est? Tu quidem,
 o Judæe, inquit, nec justitiam illam quæ lege con-
 ciliabatur obtinuisti. Nam violata lege maledictioni
 iverant, viam potiorem hanc alteram repererunt,

« Offenderunt enim lapidi offensionis. [Vers. 33.]
 Sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem
 offensionis, et petram scandali, et qui credit in
 eum, non confundetur. »

Lapidem offensionis et petram scandali inquit,
 propter consilium et finem in quem collinearunt
 illi qui non crediderunt.

CAP. X.

Vers. 1. Fratres, voluntas quidem cordis mei,
 et obsecratio ad Deum pro illis in salutem. »

Quoniam illos magis quem antea adorturus erat,
 omnis inimicitiae suspicionem tollit. Voluntatem
 enim hic vocat vehemens erga illos desiderium et
 amorem.

Vers. 2. « Testimonium enim perhibeo illis, quod
 æmulationem Dei habent, sed non secundum
 scientiam. »

Hoc quoque verbo nonnihil illis gratificatur, et
 tamen intempestivam simul declarat illorum esse
 contentionem.

Vers. 3. « Ignorantes enim justitiam Dei, et
 suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt
 subjecti. »

Ostendit eos per contentionem magis et prima-
 tus ambitum, quam per ignorantiam errasse. Dum
 autem ait, et suam quærentes statuere, palam in-
 dicat, nec justitiam illam quæ ex lege pateretur,
 statuisse. Porro propriam justitiam eorum vocat,
 vel ob id quod necdum legem observare po-
 tuerint, vel quod hoc opus laborum et sudorum
 esset. Id non de Judæis solummodo dictum fuit,
 D verum etiam de universo hominum genere.

Vers. 4. « Finis legis Christus, ad justitiam
 omni credenti. »

Quandoquidem justitiam modo nominavit; ne
 putarent illi qui ex Judæis crediderant, hanc so-
 quidem habere, illa vero esse privatos; unam esse
 justitiam monstrat, quæ in ista velut in summa et
 capite contineatur: ut ille quidem qui eam quæ
 ex fide est amplexus sit, illam quæ per legem
 præstetur, impleverit; qui vero eam siccificerit,
 ista quoque exciderit. Nam si Christus finis legis
 est, ille proinde qui Christum non habet, quam-
 libet justitiam illam habere videatur, ea tamen
 caret. Qui vero Christum habeat, etiamsi legem

non observavit, totum nihilominus accepit. Quem-
admodum enim medicinae finis est sanitas, ille
etiam qui sanum facere queat, tametsi medicae
artis sit expertus, totum lamen tenet. Qui vero cu-
rare non novit, quamvis artem colere videatur,
toto nihilominus excidit prorsus: ita quoque in
negotio legis et fidei; quisquis hanc habeat, illius
finem obtinet; qui autem extra eam fuerit, ab
utroque perinde est alienus. Ecquid enim lex vo-
lebat? Utique justum hominem facere. Nullus au-
tem **39** hanc quivit implere. Illic itaque erat finis
legis; hucque omnia respiciebant; propter hoc
tum praecepta, ceteraque omnia, uti nimirum
fidem modo praestantiori.

VERS. 5, 6. « Moyses enim scribit, quoniam
justitiam, quae ex lege est, qui fecerit homo,
vivat in ea. Quae autem ex fide est justitia, sic
dicit. »

Assertiones suas comprobat ex Scripturis.
Quod autem ait, hunc habet sensum. Moyses osten-
dit nobis justitiam quae ex lege est, qualis sit, et
unde comparetur. Undenam igitur, nisi universa
adimplendo praecepta? Hoc vero nemini possibile
fuit.

« Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in coe-
lum? id est Christum deducere; [VERS. 6.] aut
quis descendet in abyssum? hoc est Christum a
mortuis revocare. »

Ne dicant Judaei, quoniam pacto illi majorem
nacti sunt justitiam, qui minorem non repererunt?
Rationem affert, cui contradici non possit; puta
viam hanc altera faciliorem existere. Illa enim
universa prorsus impleri postulat: justitia autem
quae per fidem paratur, verbo solo confessionis
salutem tenet.

Ne ista facilitas contemptibilem hanc vilemque
reddere videatur, observa, qua ratione sermonem
de ipsa amplifcet. Quemadmodum virtuti quae ope-
ribus insudet, socordia adversatur, quae labores
dissolvat, atque vigili animo opus est, ne illi ceda-
tur: ad hunc modum quando oportet credere, ratio-
cinationes insurgunt, quibus mens plurimorum
perturbatur et laeditur, opusque est generosiori
animo, quo propulsentur.

VERS. 8-12. « Sed quid dicit? Prope est verbum in
ore tuo et in corde tuo: hoc est verbum fidei
quod praedicamus. Quia si confitearis in ore tuo
Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod
Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde
enim creditur ad justitiam, et ore fit confessio ad
salutem. Dicit enim Scriptura: Omnis qui credit
in illum non confundetur. Non enim est distinctio
Judaei et Graeci. »

Hoc est, res facilis est. Cum igitur major
sit justitia fidei, eaque minime gravis sed ob-
tentu facilis, quin nec alia ratione possibile sit
justificari; extremæ contumaciae et contentionis
fuerit, dimissis levibus et facilibus, impossibilia
tentare.

A πᾶν ἔχει· ὁ δὲ μὴ εἰδὼς θεραπεύειν, καὶ μεταβα-
δοῦν τὴν τέχνην, τοῦ παντός ἐξέπεσαν οὕτως ἐπὶ τῷ
νόμῳ καὶ τῆς πίστεως· ὁ μὲν ταύτην ἔχων, καὶ τὸ
ἐκείνου τέλος ἔχει· ὁ δὲ ταύτης ἔξω ὢν, ἀμφοτέρων
ἐστὶν ἀλλότριος· τί γὰρ ἐδούλετο ὁ νόμος; Δίκαιον
ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλ' οὐκ ἴσχυσεν οὐδεὶς αὐ-
τὸν πληρῶσαι. Τοῦτο οὖν τέλος ἦν τοῦ νόμου, καὶ
εἰς τοῦτο πάντα ἐβόλετο, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἐγέ-
νετο, καὶ ἐορταί, καὶ θυσίαι, καὶ ἐντολαί, καὶ τὰ
λοιπὰ πάντα, ἵνα δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' αὐτοῦ
τὸ τέλος ἦν ἐν Χριστῷ μείζονως διὰ τῆς πίστεως.
omnia fuerant, tum solemnitates, tum sacrificia,
justus fieret homo. Is vero finis Christus erat per

B « Μωϋσῆς γὰρ γράφει, ὅτι τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ
τοῦ νόμου ὁ ποιήσας ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτῇ. Ἡ
δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, οὕτως λέγει. »

Τὰς κατασκευὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν πιστοῦται. Ὁ
δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. Μωϋσῆς δεικνυσὶν ἡμῖν τὴν
ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην, ποία ἐστὶ, καὶ πόθεν συν-
ίσταται. Πόθεν οὖν, ἡ ἀπὸ τοῦ πληρωθῆσαι πάσας
τὰς ἐντολάς; Τοῦτο δὲ οὐδενὶ γέγονε δυνατόν.

« Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναθήσεται εἰς
τὸν οὐρανόν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἡ τίς
καταθήσεται εἰς τὴν ἀβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἐκ
νεκρῶν ἀναγαγεῖν. »

C « Ἴνα μὴ λέγῳσιν οἱ Ἰουδαῖοι, πῶς ἡῶρον μείζονα
δικαιοσύνην οὗτοι, τὴν ἐλάττω μὴ εὐρόντες, λέγει
λογισμὸν ἀναντιρρήτον, ὅτι κουφοτέρα αὕτη ἡ ὁδὸς
ἐκείνης. Αὕτη μὲν γὰρ πλήρωσιν ἀπαιτεῖ πάντων,
ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη ῥήματι ἔχει τὴν σωτη-
ρίαν. »

Ἴνα μὴ δόξῃ τὸ εὐκολόν, εὐκαταφρόνητον αὕτην
ποιεῖν καὶ εὐτελεῖν, ὅρα πῶς πλατύνει τὸν περὶ αὐτῆς
λόγον, ὥσπερ τῇ ἀρετῇ διὰ τῶν ἔργων ἀνθίσταται
βαθυμία, τοὺς πόνους ἐκλύουσα, καὶ δεῖ σφόδρα ἀγρυ-
προύσης ψυχῆς, ὥστε μὴ εἰκεῖν. Οὕτως ὅταν πιστεύ-
σαι δεηθῇ, λογισμοὶ θορυβοῦντες καὶ λυμαινόμενοι
τὴν τῶν πολλῶν διάνοιαν, καὶ δεῖ νειανικωτέρας ψυ-
χῆς, ὥστε αὐτοὺς διακρούεσθαι.

D « Ἀλλὰ τί λέγει; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ
στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τουτέστι, τὸ
ῥῆμα τῆς πίστεως, ὃ κηρύσσομεν. Ὅτι, ἐὰν ὁμολογή-
σῃς ἐν τῷ στόματί σου, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς, καὶ πι-
στεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἡγείρεν
ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς σω-
τηρίαν. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή· Πᾶς ὁ πιστεύων ἐκ
αὐτῷ οὐ καταίσχυνθήσεται. Οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολὴ
Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνος. »

Τουτέστιν εὐκόλον· ὅταν οὖν καὶ μείζων ἡ δικαιο-
σύνη, καὶ κούφη, καὶ εὐπαράδεκτος, καὶ ἄλλως δι-
καιωθῆναι μὴ ἦ, ἐσχάτης φιλονεικίας τοῖς ἀδυνάτοις
ἐπιχειρεῖν, τὰ εὐκόλα ἀφέντας καὶ ῥάδια.

Εἶδες δὲ ὁ βραχὺς οὗτος ὁ λόγος οὐ σωτηρίαν ἄλλὰ καὶ δικαιοσύνην.

« Ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν· πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. »

Ὅτι περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρήκεν, τὸ, ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; τοῦτο καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει.

« Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύουσιν οὐ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούονται χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἰὰν μὴ ἀποσταλῶσιν, καθὼς γέγραπται· Ὡς ὥραιοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθὰ. »

Πάλιν ἀναίρει τὴν συγγνώμην αὐτῶν· καταπεινάζει δὲ τοῦτο, κατ' ἐρώτησιν προάγων τὴν λόγον, σφαιότερον ποιῶν τὴν ἐλεγχόν, τῇ κατ' ἀντίθεσιν καὶ λύσειν ἅπαν ὑπάναι τὸ χωρίον. Σκόπει δὲ· ἄνωθεν εἶπεν, φησὶν, ὁ Προφήτης· Πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Ἄλλ' ἴσως ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν· Καὶ πῶς ἰδύνατο ἐπικαλεῖσθαι τοῦτον ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; Εἴτα ἐρώτησις παρ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀντίθεσιν· Καὶ διὰ τί οὐκ ἐπίστευσαν; Καὶ πάλιν ἀντίθεσις. Πάντως ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν· Καὶ πῶς εἶχον πιστεῦσαι μὴ ἀκούσαντες; Εἴτα πάλιν ἡ λύσις· Καὶ μὴν ἤκουσαν, φησὶν. Εἴτα ἑτέρα πάλιν ἀντίθεσις· Καὶ πῶς ἠδύνατο ἀκοῦσαι χωρὶς κηρύσσοντος; Εἴτα πάλιν ἡ λύσις· Καὶ μὴν ἐκήρυξαν, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς αὐτὸ τοῦτο πολλοί· καὶ πάλιν ἀντίθεσις· Καὶ πόθεν ὅλλον, οἱ οὗτοι εἰσιν ἑκεῖνοι οἱ ἀποσταλέντες; Καὶ πάλιν λύσις ἐκ προφητικῆς μαρτυρίας· Ὡς ὥραιοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθὰ. Καὶ ὅρα πῶς ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ κηρύγματος δεικνύσι τοὺς κήρυκας. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο περιήσαν πινυταχοῦ λέγοντες, ἀλλ' ἡ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους γεγεννημένην εἰρήνην· Ὡς ἀπιστοῦντες οὐχ ἡμῖν ἀπιστεῖτε, φησὶν, ἀλλὰ τῷ Ἰσραὴλ. Ἡ δὲ ὅλη κατασκευὴ αὕτη ἐστίν. Τὸ μὲν σωθῆναι, φησὶν, ἐκ τοῦ ἐπικαλεῖσθαι· τὸ δὲ ἐπικαλεῖσθαι, ἐκ τοῦ πιστεῦσαι· τὸ δὲ πιστεῦσαι, ἐκ τοῦ ἀκοῦσαι· τὸ δὲ ἀκοῦσαι, ἐκ τοῦ κηρύξαι· τὸ δὲ κηρύξαι, ἐκ τοῦ ἀποσταλῆναι. Ἀπεστάλησαν δὲ καὶ ἐκήρυξαν· καὶ μετ' αὐτῶν προφήτης περιφέρει, δεικνὺς αὐτοὺς, καὶ ἀνακηρύττει, οἱ οὗτοι εἰσιν οὗς πρὸ πολλῶν ἐξηλοῦμεν χρόνων. Εὐδελον ὡς τὸ μὴ πιστεῦσαι, ἐκεῖνων ἐγκλημα γέγονε μόνον.

« Ἄλλ' οὐ πάντες ἐπίστευσαν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἡσάτας γὰρ λέγει· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; »

Ἑτέρα πάλιν ἀντίθεσις· Καὶ μὴν εἰ ἦσαν καὶ οὗτοι ἀποσταλμένοι καὶ παρὰ Θεοῦ πεμφθέντες, ἴδετε πάντας ὑπακούσαι. Ἡ δὲ λύσις πάλιν ἐκ μαρτυρίας προφητικῆς· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄνωθεν, φησὶν, εἶπεν Ἡσάτας, μᾶλλον δὲ καὶ τούτου μείζον. Ὑμεῖς μὲν γὰρ λέγετε· Διὰ τί μὴ πάντες ὑπήκουσαν; Ὁ δὲ

Vidisti sermonem hunc exiguum non modo salutem attulisse, verum et justitiam ipsam.

« Nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. [Vers. 13.] Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit. »

Quod superius de Patre dixerat, an Judæorum Deus tantum; nonne et gentium? hoc idem etiam de Filio ait.

Vers. 14, 15. « Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent si non audierunt? aut quomodo audient sine prædicante? aut quomodo prædicabunt nisi mittantur? sicut 40 scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium bona. »

Rursum eos privat venia. Quod astruit, sermonem interrogatione persequens, atque argumentum clarius facit, hunc locum per objecta eorumque solutionem confirmando. Hoc autem observes velim. Superius, inquit, propheta dicebat: *Omnis quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit* 40. At vero quispiam fortasse dixerit: qui possint invocare in quem non crediderunt; deinde post hanc objectionem interrogat: quare non crediderint. Tum rursus exceptio. Poterit utique omnino oggeri ab aliquo: quo autem pacto credere potuerint, cum non audierint? statim solutio sequitur: atqui audierunt, inquit. Deinde aliud obijciat: et qua ratione quiverint audire sine prædicante. Cujus iterum solutio subjungitur: ac sane quidem prædicatum illis est, et multi eam ob rem missi fuere. Denuo tandem opponitur, unde hoc manifestum sit hos ipsos esse qui missi fuerunt. Quod rursus solvit prophetae testimonio: *Quam speciosi pedes evangelizantium bona* 41. Videsis qua ratione ex prædicandi modo prædicatores indiget. Circuibant enim nihil aliud ubique nuntiantes, præterquam arcana illi bona, necnon pacem Deum inter et homines in vitam. Quocirca dum nobis fidem negatis, inquit, non nobis, sed Isaiæ resistitis. Hæc porro est tota series argumentationis. Salus, inquit, ab invocatione pendet, invocatio a fide, fides ab auditu, auditus a prædicatione, prædicatio denique a missione. Missi sunt autem et prædicaverunt, et propheta cum illis circumibat, demonstrans eos, palamque nuntians ipsos esse quos ante multa sæcula indicaverat. Manifestum relinquitur hanc esse solum culpam Judæorum, quod non crediderint.

Vers. 16. « Sed non omnes obediunt Evangelio. Isaias enim ait: Domine, quis credidit auditui nostro? »

Altera rursus objectio: quod si illi essent, qui missi, qui a Deo missi, omnes prorsus credere oportebat. Solutio autem mox subsequitur, a testimonio prophetæ sumpta. Quin et jam olim, inquit, hoc præfatus est Isaias; imo et multo amplius. Vos enim obijcitis, non omnes obeditisse Evangelio:

40 Joel. II, 12. 41 Isa. LII, 7.

Isaias autem plus etiam ait. Quis enim, inquit, A credidit auditui nostro²¹?

Vers. 17. « Ergo fides ex auditu : auditus autem per verbum Christi. »

Quia nullo non tempore Judæi signa quærebant, ipsumque resurrectionis aspectum, Idcirco dicit : atqui nequaquam ista promissa erant a propheta, sed tantum opus esse ut ex auditu credamus. Et ne exigui momenti esse videatur ex auditu credere, hunc ipsum auditum ait fieri per verbum Dei.

Vers. 18. « Sed dico : nunquid non audierunt? et quidem, in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. »

Obijcitur denuo : si missi essent qui prædicarent, atque ipsi prædicassent, auscultatum eis B fuisset. Abunde vero solvitur. Ait enim haudquaquam exauditum non fuisse sermonem eorum. Quod confirmat iterum vetusto testimonio.

41 Vers. 19. « Sed dico : nunquid Israel non cognovit? »

Altera rursum objectio : Quid ergo ; si quidem illi audierunt, ea autem quæ dicebantur non perceperunt, nec intellexerunt hos ipsos esse qui mittendi erant?

« Primus Moyses dicit : Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem : in gentem insipientem in iram vos mittam. »

Hæc objecti argumenti solutio est. Ex testimonio veterum, inquit, agnosci poterant : non solum quia Judæi non crediderunt, quodque illi bona prædicabant quæ prænuntiata erant ; sed etiam quia gentiles, qui inferiores fuerant, majori honore auctos videbant. Ubi porro dicit : Ad æmulationem C vos adducam in non gentem, Græcorum gentem innuit. Quid enim Græcis gentilibusve insipientius? quid vilius?

Vers. 20. « Isaias autem dicit : Inventus sum a non quærentibus me : palam apparui iis qui me non interrogabant. »

Vim fecit, inquit, contenditque ut nihil adumbratum et obscurum diceret, sed res ob oculos vestros nudas et apertas poneret : ita ut potius eligeret adire periculum, manifeste et palam loquendo, quam aliquid eorum quæ agenda sunt, D occultare.

Vers. 21. « Ad Israel autem dicit : Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem. »

Diem hic vocat tempus omne quo prædicabatur : manus autem expandisse ait, id est vocasse, pellexisse, adhortatum esse.

CAP. XI

Vers. 1, 2. « Dico ergo : nunquid repulit populum suum? absit! Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam quam præcivit. »

« Isaias : πλεον τούτου λέγει · Τίς γάρ, φησίν, ἐπὶ στεύσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν ;

« Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς · ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Χριστοῦ. »

Ἐπειδὴ καθ' ἑκάστον καιρὸν σημεῖα ἐζήτουν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ὕψιν τῆς ἀναστάσεως, τούτου χάριν φησίν · Καὶ μὴν ὁ προφήτης οὐ ταῦτα ἐπηγγέλατο, ἀλλ' ὅτι ἐξ ἀκοῆς δεῖ ἡμᾶς πιστεῦσαι. Καὶ ἵνα μὴ δοξῇ εὐτελὲς εἶναι τὸ τῆς ἀκοῆς, αὐτὴν ταύτην τὴν ἀκοὴν διὰ ῥήματος φησὶ Θεοῦ εἶναι.

« Ἀλλὰ λέγω · μὴ οὐκ ἤκουσαν ; Μενούνγε, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. »

Πάλιν ἀντιθέσις · Εἰ ἀπεισάλησαν, φησίν, οἱ κηρύττοντες, καὶ ἐκήρυξαν ἅπερ ἐκελεύσθησαν, ἔμελλον ἀκοῦειν. Αὐταὶ δὲ ἐξ ὑπερβολῆς. Οὐδὲ γὰρ ἀνήκουσιν γεγενῆσθαι φησὶ τῆς ἐκείνων ἀκοῆς · καὶ τοῦτο δὲ πάλιν ἐκ μαρτυρίας ἀρχαίας.

« Ἀλλὰ λέγω · μὴ Ἰσραὴλ μὴ ἔγνω ; »

Πάλιν ἀντιθέσις · Τί οὖν, εἰ ἤκουσαν μὲν, οὐκ ἐνόησαν δὲ τὰ εἰρημένα, οὔτε συνήκαν ὅτι οὗτοι ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἀπεισταλμένοι ;

« Πρῶτος Μωϋσῆς λέγει · Ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνεϊ · ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργισῶ ὑμᾶς. »

Αὕτη τῆς ἀντιθέσεως λύσις. Ἀπὸ μαρτυρίας τῶν παλαιῶν ἦν γνωρίσαι, φησίν, αὐτοὺς · οὐκ ἂν ὦν ἐπίστησαν μόνον, οὐδὲ ἂν ἐκήρυκτον ἐκεῖνοι τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ἀεὶ ἐπηγγέλιζοντο, ἀλλὰ καὶ ἂν τοῖς καταδεικτέροις αὐτῶν τοὺς ἐξ ἔθνων εἶδον ἐν πλείονι τιμῇ. Τὸ δὲ, Παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνεϊ, τὸ τῶν Ἑλλήνων φησίν · τί γὰρ Ἑλλήνων ἀσυνετώτερον ; τί δὲ εὐτελέστερον ;

« Ἰσάϊας δὲ λέγει · Εὐρέθην τοῖς μὴ ἐμὲ ζητοῦσιν, ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν. »

Ἐδείξατο, φησίν, καὶ ἐφίλονεῖκυσεν μηδὲν συσκιασμένον εἰπεῖν, ἀλλὰ, γυμνὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὕμῶν θάψαι τὰ πράγματα, μᾶλλον δὲ ἐλόμανος κινδυνεύειν ἐκ τοῦ προφανῶς εἰπεῖν, ἢ συσκιάσαι τι τῶν μελλόντων πραχθήσεσθαι.

« Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει · ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. »

Ἡμέραν ἐνταῦθα πάντα τὸν χρόνον τῶν κηρύκων λέγων · τὸ δὲ ἐκπετάσαι τὰς χεῖρας, τὸ καλεῖσαι καὶ ἐπισπᾶσθαι καὶ παρακαλεῖσαι δηλοῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

« Λέγω οὖν · μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ; Μὴ γένοιτο · καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλῆτης εἰμὶ ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν. Οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεός τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω. »

²¹ Isa. LIII, 1.

Κατὰ διαπόρῃσιν εἰσάγει τὸν λόγον· λέγει δὲ ὅτι A
κἂν ὀλίγοι ὦσιν οἱ διασσεσασμένοι, τὰ τῆς ἐπαγγελίας
ἱστέηκεν· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, τὸν λαὸν αὐ-
τοῦ, ἀλλὰ προσέθηκεν, ὃν προέγνω. Εἴτα ἐπαγαγὼν
ἀποδείξιν τοῦ μὴ ἀπώσασθαι τὸν λαόν, φησὶν· Καὶ
γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμὶ.

« Ἦ οὐκ οἴδατε ἐν Ἠλίᾳ τί λέγει ἡ Γραφή; ὡς
ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ· Κύριε, τοὺς
προφῆτας σου ἀκίπτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου
κατέσκαψαν· καὶ γὰρ ὁπελάφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι
τὴν ψυχὴν μου. »

Λύσιν ἐπάγει ἐξ ἱστορίας τῆς ἀντιθέσεως τῆς οὕτω
τιθέσι· τίς δὲ ἡ ἀντίθεσις; Οὕτως ἡμεῖς, φησὶν, ἀπα-
τίξ, καὶ παραλογίζη τὸν λαὸν ἀπαντα, σταυτὸν τιθεῖς
καὶ τοὺς ὀλίγους τοὺς μετὰ σοῦ, καὶ κεναῖς ἡμεῖς B
φυσῆς ἐλπίζοι, τὴν ἐπαγγελίαν πεπληρωθεῖαι λέγων,
πάντων ἀπολομένων, καὶ εἰς ὀλίγους τῆς σωτηρίας
περιστάσης. Ταύτης οὕσης τῆς ἀντιθέσεως, ἔρα πῶς
ἐπάγει τὴν λύσιν ἀπὸ ἱστορίας κατασκευάζων· ἡ δὲ
πᾶσα οἰκονομία τοῦ λόγου αὕτη· οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς
τὸν λαόν. Εἰ γὰρ ἀπώσατο, οὐδένα ἀνεδείξατο· εἰ δὲ
ἐδείξατο τινας, οὐκ ἀπώσατο. Εἴτα ἀντίθεσις· Καὶ
μὴν, φησὶν, εἰ μὴ πάντας ἀπώσατο, πάντας εἰδείξατο.
Εἴτα ἡ λύσις· Οὐδαμῶς, φησὶν· καὶ γὰρ ἐν Ἠλίᾳ ἐν
ἐπτακισχιλίοις περιέστη τὰ τῆς σωτηρίας· καὶ νῦν
δὲ πολλοὶ οἱ πεπιστευκότες. Εἰ δὲ ἀγνοεῖτε ὑμεῖς,
θαυμαστὸν οὐδέν· ἐπεὶ καὶ ὁ προφήτης ἐκεῖνος ὁ
τοιοῦτος καὶ τηλικούτος ἔγινε.

Id si vos ignoratis, hoc plane mirificum non est, quando neque et propheta ille, talis ac
tantius, id resciverit.

« Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; Κατέλεψα C
ἐμαυτῷ ἐπτακισχιλίους ἀνδράς, οἵτινες οὐκ ἐκάμ-
ψαντο γόνυ τῇ Βάαλ. Οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ
λείμματα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν. »

Ἵνα μὴ λέγοιεν, Τί οὖν ἐκεῖνα πρὸς τὰ παρόντα;
φησὶν· λέγει, καὶ μὲν οὖν. Δείκνυται γὰρ ἐντεῦθεν
ὅτι τοὺς ἀξιολογῶντες ὁ Θεὸς ἀεὶ σώζειν ἐβόηεν, κἂν πρὸς
ἀπαν ἔθνος ἡ ἐπαγγελία κειμένη. Διὸ καὶ ἐπάγει·
Οὕτω καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λείμματα κατ' ἐκλογὴν
χάριτος γέγονε. Σημαίνει δὲ καὶ ἕτερόν τι ἐκ τοῦ-
του, τὸ μὴ ξένην εἶναι τὴν χάριν καὶ πρᾶγμα και-
νόν, ἀλλὰ καὶ ἐπτακισχιλίους δι' αὐτῆς σεσωσθαι.

« Εἰ δὲ χάριτι, οὐκ εἰσι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις D
οὐκ εἰσι γίνεται χάρις. »

Πάλιν κἀντεῦθεν ἀποστερεῖ συγγνώμης τοὺς Ἰου-
δαίους. Οὐδὲ γὰρ ἔχετε, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι προφῆται
μὲν ἐκάλουν, καὶ τὰ πρᾶγματα ἐβόα, καὶ ἡ παραζη-
λώσις ἡμεῖς πείσαι ἦν ἐκανή· φορτικὰ δὲ τὰ ἐπιτα-
τόμενα ἦν. Οὐδὲ γὰρ ταῦτα, φησὶν, εἰπεῖν ἔχετε·
πῶς γὰρ ἂν ταῦτα ἀπήτησε, φησὶν, ὁ Θεὸς παρ'
ὑμῶν, ὅποτε καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπισκιδεῖν ἐμελ-
λαν.

« Τί οὖν; ὁ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τοῦτου οὐκ ἐπέτυ-
χε. »

In modum dubitationis sermonem instituit. At
autem, tametsi pauci sunt qui servati fuerunt, pro-
missionem nihilominus stare. Quamobrem non
simpliciter dixit, *plebem suam*, sed adjecit, *quam
præscivit*. Uique ulterius demonstret nequaquam
Deum repulisse populum suum, ait : *Nam et ego
Israelita sum*.

« An nescitis in Elia quid dicit Scriptura : quem-
admodum interpellat Deum adversum Israel ?
[Vers. 3.] Domine, prophetas tuos occiderunt; al-
taria tua suffoderunt; et ego relictus sum solus, et
querunt animam meam. »

Objectum solvit ex historia, quod hunc in mo-
dum ponit. Quid porro objiciebatur? Sic nos fal-
lis, aiebant, universumque populum vana argu-
mentatione decipis, qui te ipse salvum statuis, et
paucos tecum? Quam vana spe nos infas, impletam
promissionem asserens, cum tamen cuncti pereant,
salute ad paucos derivata. Cum talis sit objectio,
videas quæso, quomodo solutionem subjungat,
quam ex historia confirmat. Hæc autem est omnis
sermonis illius ordo atque series. Deus non repu-
lit populum suum; si enim repulisset, neminem
plane suscepisset. Quod si vero aliquos suscepit,
haud penitus repulit. Mox sequitur objectio. Atqui,
inquiunt, si non omnes repulit, omnes utique
suscepit. Tum deinde solutio. Nequaquam, 42 ait :
Nam et tempore Eliæ in septem millibus hominum
constitit salus. Sed et nunc quoque multi sunt qui

Vers. 4, 5. « Sed quid dicit illi divinum respon-
sum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non
curvaverunt genua ante Baal. Sic ergo et in hoc
tempore reliquæ secundum electionem gratiæ sal-
væ factæ sunt. »

Ne dicerent : quid vero isthæc ad argumentum
præsens? recte omnino, inquit. Exhinc enim osten-
ditur, Deum semper servare solitum eos qui digni
fuerint, quantumvis ad gentem omnem lata pro-
missio sit. Quocirca addit : *Sic etiam in isto præ-
senti tempore reliquæ salvæ fuerunt, secundum elec-
tionem gratiæ*. Quin et exinde quoddam aliud si-
gnificat, nimirum gratiam peregrinum aliquid non
esse, neque rem novam; sed per eam septem millia
virorum salvos factos fuisse.

Vers. 6. « Si autem gratia, jam non ex operi-
bus. Alioquin gratia jam non est gratia. »

Rursum etiam ex hoc capite Judæos nec venia
dignos censet. Non enim, inquit, potestis dicere :
Prophetæ quidem nos vocarunt, ipsæ quoque res
clamabant, imo ipsa æmulatio sat idonea fuit ad
nos pelliciendum; verum quæ præcipiebantur,
graviora erant. Non, inquit, hæc potestis causari.
Nam quo pacto hoc a vobis Deus exegisset,
quando gratiam suam per illud ipsum obumbratu-
rus erat?

Vers. 7. « Quid ergo? quod quærebat Israel, hoc
non est consecutus. »

Propter incredulitatem videlicet. Hoc enim et A in sequentibus iterum evicit.

« Electio autem consecuta est. Ceteri vero ex-
creati sunt; [Vrs. 8.] sicut scriptum est. »

Electio justitiam consecuta est, obediendo
fidei.

« Dedit illis Deus spiritum compunctionis. »

Compunctionem dicit, affectionem et nequitiam
legi adversam. Quando vero audis, dedit, et tradi-
dit, ne quæso ejusmodi vocem accipias, ac si in id
Deus illos impellat, sed pro eodem ac, permisit,
sivit.

« Oculos ut non videant, et aures ut non audiant,
usque in hodiernum diem. »

Quoniam illi clausurunt oculos, et aures obtura-
verunt, secundum effatum Isaia, neque videre,
neque audire voluerunt, ejus rei gratia permisit
eos ambulare secundum studia cordis ipsorum. Ad
bonum quippe nolentes et invitos trahere, hoc fue-
rit liberum eis arbitrium adimere.

Vrs. 9, 10. « David dicit : Fiat mensa eorum in
laqueum, et in captionem et in retributionem il-
lis et in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne
videant. »

Ostendit hoc ipsam quod oculos clausurint, in
causa fuisse ut poenas darent. Mensam quippe
eorum fieri in laqueum, idem est atque omnem
ipsorum felicitatem immutari. Quam juste autem
ira divina efferverit, his verbis edocet : *Et in re-
tributionem illis.*

43 « Et dorsum eorum semper incurva. »

Continuationem ultionis declarat. Neque enim
misericordiam ante consequentur, quam poeniten-
tiam agendo fidem suscipiant.

Vrs. 11. Dico ergo : nunquid offenderunt ut
caderent? Absit. »

Calamitatibus eorum tragico more propalatis,
postquam item ostendit magnitudine casus, tum
humilios dejectos esse, tum omni spe destitutos;
ne salutem penitus abjiciant, vide quomodo jace-
ntes soletur et adhortetur. Ubi porro ait : *Offende-
runt ut caderent*, addendum est, in perpetuum. Sic
enim exiguum hanc consolationem accipientes
poenitentia forsitan resipiscerent. Quæ quidem di-
cere amat; cum alioqui hoc non ita evenerit, D
propter pertinaciam mentis ipsorum.

« Sed illorum delicto salus est gentibus, ut illos
æmulentur. »

Tametsi ea non est rerum natura, in hunc tamen
modum loquitur, ut ingentem ipsorum, ut aiebam,
casum et abjectionem consoletur. Nequaquam enim
ideo Judæi offenderunt, ut gentes salvi fierent : sed
quia illi fuerunt increduli, gentibus prædicatum
est. Nam oportebat, ut illi prius intrarent, tum
deinde gentes. Idque observandum venit ex para-
bolis quas apostolis Dominus narrabat, dum item
præcipiebat ut irent potius ad oves quæ perierant
domus Israel²⁰. Dicendo namque potius, declara-

²⁰ Matth. xv. 11.

Διὰ τὴν ἀπιστίαν δηλονότι· ταῦτα γὰρ καὶ ἐπίσω
πάλιν κατεσκεύασεν.

« Ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθη-
σαν, καθὼς γέγραπται. »

Τὴν δικαιοσύνην. ὑπακούσασα τῇ πίστει.

« Ἐδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως. »

Κατάνυξις, τὴν διάθεσιν καὶ τὴν παράνομον κακίαν
φθίνει· ὅταν δὲ τὸ, ἔδωκεν, ἀκούεις, καὶ τὸ, παρ-
έδωκεν, μὴ ὡς εἰς τοῦτο αὐτοὺς ὠθοῦντος τοῦ Θεοῦ,
ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, εἴασεν, δέχου τὴν λέξιν.

« Ὁφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὠτα τοῦ μὴ
ἀκούειν, ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. »

Ἐπειδὴ αὐτοὶ αὐτῶν ἐκάμυσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς.
καὶ ἔφραξαν τὰ ὠτα, κατὰ τὴν Ἰσαίου φωνήν, καὶ
οὐκ ἠδουλόγησαν οὔτε ὁρᾶν, οὔτε ἀκούειν, τοῦτου
 χάριν εἴασεν αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα πορεύε-
σθαι τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Τὸ γὰρ ἀκοντὰς ἔλκειν εἰς
τὸ καλὸν, τοῦτο ἦν ἀναιροῦντος τὸ αὐτεξούσιον.

« Καὶ Δαβὶδ λέγει· γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν
εἰς παγίδα, καὶ εἰς θήραν, καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐ-
τοῖς, καὶ εἰς σχάνδαλον· σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ
αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. »

Δείκνυσιν ὡς αὐτὸ τοῦτο καμῦσαι αὐτοὺς ὀφθαλ-
μοὺς, αἴτιον αὐτοῖς γέγονε τιμωρίας· τὸ γὰρ τὴν
τράπεζαν γενηθῆναι εἰς παγίδα, ταυτέστι πᾶσαν
αὐτῶν μεταβληθῆναι τὴν εὐημερίαν. Ὅτι δὲ δικαίως
ἐπενήνεκται ἡ θεία ὀργή, ἐδίδαξεν εἰπὼν· Καὶ εἰς
ἀνταπόδομα αὐτοῖς.

« Καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διὰ παντὸς σύγκαμψεν. »

Τὸ διηνεκὲς τῆς τιμωρίας δηλοῖ· οὐδὲ γὰρ ἐλετ-
θήσονται πρότερον, πρὶν μετανοήσαντες τὴν πίστιν
ἐδέξωνται.

« Λέγω οὖν, μὴ ἔπαισαν, ἵνα πέσωσι; Μὴ γέ-
νοιτο. »

Ἐκτραγωδήσας αὐτῶν τὰς συμφοράς, καὶ δεῖξας
μέγα τὸ πτώμα, καὶ κειμένους χαμαὶ, καὶ πάσης
ἐλπίδος ἀφῆρημένους, ἵνα μὴ ἀπενδοκῆσουσι τῆς σω-
τηρίας, ὅρα πῶς παραμυθίζεται κειμένους· τῷ δὲ,
Ἐπαισαν ἵνα πέσωσιν, εἰς τὸ διηνεκές, προσθε-
τίον. Οὕτω γὰρ μικρὰν τινα παραμυθίαν λαμβάνον-
τες, ἐπὶ τὴν μετάνοιαν ἔρχοντο, ὅσα γε ἐκ τῶν λό-
γων, εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐξέβη διὰ τὸ τῆς γνώμης δύσ-
κολον.

« Ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς
ἔθνεσιν εἰς τὸ παραζηλώσαι αὐτούς. »

Εἰ καὶ μὴ αὕτη τῶν πραγμάτων φύσις, ἀλλ' οὕτω
λέγει παραμυθούμενος τὴν μεγάλην αὐτῶν, ὡς ἔφη
ἐκπτωσιν. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔπαισαν, ἵνα σωθῇ τὰ
ἔθνη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἠπίστησαν αὐτοὶ, ἐκηρύχθη τοῖς
ἔθνεσιν. Ἐδοὶ δὲ πρῶτον αὐτοὺς εἰσελθεῖν, εἶτα τὰ
ἔθνη. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν παραβολῶν ὧν ἐν τοῖς
Εὐαγγελίοις ἔστιν ἰδεῖν, ὧν πρὸς τοὺς ἀποστόλους
ἔφασκεν ὁ Κύριος, τὸ πορεύεσθαι μᾶλλον εἰς τὰ πρό-
βατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· τὸ γὰρ, μᾶλ-
λον, δηλοῖ, ὡς ἐκείνων μὲν πρῶτον ὀφειλότων, εἶτα

τούτων δεύτερον. Καὶ τὸ παρὰ τοῦ Παύλου δὲ πρὸς Ἀ
 'Ιουδαίους ρηθὲν οὐδὲν ἤττον ταύτην βεβαιῶ τὴν
 γνώμην. Ποῖον δὲ τοῦτο τὸ; 'Υμῖν ἦν *dragmator*
λαληθῆναι πρῶτον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

« Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμος, καὶ
 τὸ ἥττημα αὐτῶν πλοῦτος ἔθνων, πόσω μᾶλλον τὸ
 πλήρωμα αὐτῶν; 'Υμῖν δὲ λέγω τοῖς Ἰουδαῖοις. 'Εφ'
 ὅσον μὲν οὖν εἰμι ἐγὼ ἔθνων ἀπόστολος, τὴν διακο-
 νίαν μου δοξάζω, εἰ πῶς παραζηλώσω μου τὴν
 σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν. Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ
 αὐτῶν καταλλαγὴ κόσμου, τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ
 ζωὴ ἐκ νεκρῶν; »

'Απ' ἐκείνης ἤς εἶπεν διανοίας, τούτῳσι τῆς σκο-
 πῶν ἐχούσης τὴν παραμυθίαν, καὶ τοὺτους ἡγησώμεθα
 τοὺς λόγους.

« Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα· καὶ εἰ ἡ
 ρίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι. Εἰ δὲ τινες τῶν κλάδων
 ἐξεκλάσθησαν, οὐ δὲ ἀγρίλαιος ὢν, ἐνεκεντρισθῆς ἐν
 αὐτοῖς. »

'Απαρχὴν τοὺς περὶ 'Αβραάμ φησιν.

« Καὶ συγκαίνωνός τῆς ρίζης τῆς πίστεως τῆς
 ἐλαίας ἐγένου, μὴ κατακυκῶ τῶν κλάδων· εἰ δὲ
 κατακυκῶσαι, οὐ οὐ τὴν ρίζαν βασιλεύεις, ἀλλ' ἡ ρίζα
 σε. Ἐπεὶ οὖν 'Εξεκλάσθησαν κλάδοι, ἵνα ἐγὼ ἐγκεν-
 τρισθῶ. Καλῶς τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν. Σὺ δὲ τῇ
 πίστει ἰστηκας. »

« ἵνα μὴ τὸ παρὰ φύσιν ἀκούων, διαττω δὲς ἔχειν
 τοὺς ἐξ ἔθνων τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τούτου χάριν, συγκαί-
 νωνός τῆς ρίζης καὶ τῆς πίστεως ἐγένου, προσ-
 ῥέθην, ἵνα δείξῃ τῆς αὐτῆς ἐκείνους μετασχόντας
 πολιτείας καὶ ἀγιότητος. »

« Μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος
 τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐπέσκατο, οὐδὲ σοὺ πέ-
 σσας. 'Ιδὲ οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ. 'Επὶ
 μὲν τοὺς παρόντας, ἀποτομία· ἐπὶ δὲ σὲ, χρηστότης
 Θεοῦ, ἵνα ἐπιμείνης τῇ χρηστότητι· ἵνα καὶ σὺ ἐκ-
 κοπήσῃ. Κάκεινοι δὲ ἵνα μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ,
 ἐγκεντρισθήσονται. Δυνατὸς γὰρ ὁ Θεὸς πάλιν ἐγκεν-
 τρῖσαι αὐτούς. »

« Ὅρα σύνεσιν τοῦ Παύλου· πῶς ἀμφοτέροις ἐπάγει
 τὰ πρόφορα. Τοῖς μὲν γὰρ 'Ιουδαίοις πισθεῖν καὶ
 ἐν πτώματι μεγάλῳ κειμένους παραμυθίαν ἀγείρει
 πολλήν, μὴ ἔων εἰς ἀπόγνωσιν· τοῖς δὲ ἔθνεσι δεξα-
 μένοις τὴν πίστιν καὶ δεδοσμένοις διὰ τῶν χα-
 ρισμάτων, φόβον προσάγει, ὅπως μὴ δι' ὧν ὑπόβρη-
 σαν ἀγαθῶν ὑψωθέντες εἰς φρόνημα, τῆς χάριτος
 ἐκπίψωσι. »

« Εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξαιρέσεως ἀγρί-
 λαιου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρισθῆς εἰς καλλι-
 λαιον, πόσω μᾶλλον οὗτοι· εἰ κατὰ φύσιν ἐγκεντρι-
 σθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἁλάρ. Οὐ γὰρ θελεῖς ὑμᾶς ἀγνοεῖν,
 ἀδελφοί, τὸ μυστήριον τοῦτο, ἵνα μὴ ᾗτε ἐν ἑαυ-
 τοῖς φρόνιμοις, ὅτι πῶρως ἐκ τῶν μέρους τοῦ Ἰσ-
 ραὴλ γέγονεν, ἕως οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἔθνων εἰς- »

bat, debuisset primum illos intrare, tum istos
 deinde. Quin et hoc Pauli ad Iudaeos pronuntia-
 tum, nihilominus sententiam illam firmat. Quodnam
 porro istud est? *Vobis oportebat primum loqui ver-
 bum Dei* ».

Vers. 12-15. « Quod si delictum eorum divitiarum
 sunt mundi, et diminutio eorum divitiarum gentium,
 quanto magis plenitudo eorum? vobis autem dico
 gentibus. Quandiu quidem ego sum gentium Apo-
 stolus, ministerium meum honorificabo; si quo-
 modo ad emulationem provocem carnem meam, et
 salvos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio
 eorum reconciliatio est mundi, quae assumptio,
 nisi vita ex mortuis? »

Secundum sensum, quem praedixit, cuius nimi-
 rum finis est ut consolationem afferat, haec loca
 juvat enarrare.

Vers. 16, 17. « Quod si delibatio sancta est; et
 massa: et si radix sancta, et rami. Quod si aliqui
 ex ramis fracti sunt; tu autem qui oleaster esses,
 insertus es in illis. »

Delibationem seu primitias vocat, Abrahamum et
 patriarchas.

« Et socius radicis et pinguedinis olivae factus
 es [Vers. 18-20], noli gloriari adversus ramos.
 Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix
 te. Dices ergo: fracti sunt rami ut ego inserar.
 Bene: propter incredulitatem fracti sunt. Tu au-
 tem fide stas. »

No forsitan posthac audiens, contra naturam,
 minus habuisse gentiles existimes praeter Israelitis,
 ideoque adjecit: *Socius radicis et pinguedinis factus*
es, ut ostenderet ejusdem illorum vitae generis et san-
 ctitatis consortes esse.

44 « Noli altum sapere, sed time. [Vers. 21-23.]
 Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, no-
 forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem et seve-
 ritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, se-
 veritas: in te autem, bonitas Dei, si permanseris
 in bonitate; alioquin et tu excideris. Sed et illi, si
 non permanserint in incredulitate, inserentur.
 Potens est enim Deus iterum inserere illos. »

Vide Pauli sapientiam, quomodo utriusque quae
 convenientia sunt adhibeat. Judaeis enim, qui ceci-
 derant, et ingenti casu jacebant, magnum solamen
 inspirat, nec sinit eos in desperationem labi. Gen-
 tilibus vero qui fidem susceperunt, ornatique do-
 nis et gratiis sunt, timorem incutit, ne propter ea
 bona, quibus abunde ornati sunt, in superbiam
 elati, gratia excidant.

Vers. 24-27. « Nam si tu ex naturali excisus es
 oleastro, et contra naturam insertus es in bonam
 olivam, quanto magis li qui secundum naturam,
 inserentur suae olivae. Nolo enim vos ignorare, fra-
 tres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sa-
 pientes), quia excitas ex parte contigit in Israel,
 donec plenitudo gentium intraret; et sic omnis »

Israel salvus fiet, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, avertet impietatem a Jacob. Et hoc illis a me testamentum: cum abstulero peccata eorum. »

Quando audieris, secundum naturam, et contra naturam, caveris ne immotam hanc ipsorum esse naturam dicas: sed hisce vocabulis, tum id quod verisimile et consentaneum est, tum rursus quod dissentaneum, significatur. Natura quippe non sunt bona vel mala, sed mentis duntaxat inductione et proposito.

Vers. 28, 29. « Secundum Evangelium meum, inimici propter vos: secundum electionem autem, amici propter patres. Sine poenitentia enim sunt dona et vocatio Dei. »

Eo quod vocati sitis, contentiosiores morosioresque facti illi sunt. At vero Deus haudquaquam vocationem eorum excidit, sed praestolatur dum omnes, qui ex gentibus sunt, ingressi fuerint, tuncque illi tandem venient.

Vers. 30-32. « Sicut enim vos aliquando non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum: ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi nunc misericordiam consequantur. Concluserit enim Deus omnes in incredulitate, ut omnium misereretur. »

Ostendit eos qui ex gentibus sunt, primum fuisse vocatos, quemadmodum et Evangelii parabola annuit de duobus pueris, quibus pater dixerat: Vade in agrum²⁰.

Sicut enim illud: Tradidit eos in passionem ignominiae²¹, et illud etiam: Excavavit mentes infidelium²², ad Deum refertur a Scriptura, eo quod ipse unumquemque sinat agere, nec impediat propter arbitrii libertatem: sic et in hoc loco intellexerim verbum istud conclusit, pro eodem ac maledictione constrinxit ne evaderent. Quocirca infidelitatem esse mali causam statuit.

45 Vers. 33. « O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus! »

Non solum enim comprehendi non possunt, sed nec ea rimari fas est.

« Et impervestigabiles viae ejus! »

Hoc est, promissiones ejus.

Vers. 34. « Quis enim cognovit sensum Domini? »

Nec ego, inquit, qui sum magister, omnia reperi, sed aliquam partem duntaxat. Ipse siquidem perspicue novit quae sua sunt.

« Aut quis consiliarius ejus fuit? »

Id quod ait, ejusmodi sensum habet. Quod adeo sapiens est, non hoc ab alio quopiam accepit, sed ipse fons est bonorum.

Vers. 35. « Aut quis prior dedit illi, et retribuetur illi? »

A ἁλθῆ· καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, καθὼς γέγραπται· Ἦξει ἐκ Σιών ὁ βυόμενος, ἀποσρέψει τὰς ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ· καὶ αὐτῇ αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη· ὅταν ἀφελῶμαι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. »¹

Παρὰ φύσιν, καὶ κατὰ φύσιν, ὅταν ἀκούσῃς, μὴ τὴν ἀκίνητον αὐτὴν φύσιν νόμιζε λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ εἶδος, καὶ τὸ ἀκόλουθον, καὶ τὸ ἀπεικὸς πάλιν, τοῦτοις δηλοῦνται τοῖς ὀνόμασιν· οὐ γὰρ φύσει τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ, ἀλλὰ ἐκ γνώμης καὶ προαιρέσεως μόνης.

« Κατὰ μὲν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐχθροὶ εἰς ἡμᾶς· κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν, ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας· ἀμαρτανέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ. »

Ἐπειδὴ ὁμοῖς ἐκλήθητε, φιλονεικότεροι γεγονάσιν ἐκεῖνοι. Ὁ δὲ Θεὸς οὐδὲ οὕτως ἀνέκοψεν αὐτῶν τὴν κλήσιν, ἀλλὰ ἀναμένει πάντας τοὺς ἐξ ἐθνῶν μέλλοντας πιστεύειν, εἰσελθεῖν, καὶ τότε κἀκεῖνοι ἤξουσιν.

« Ὅσπερ γὰρ ὁμοῖς ποτε ἡπειθήσατε τῷ Θεῷ, νῦν δὲ ἐλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ, οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἡπειθήσαν τῷ ὁματέρῳ ἔλεει, ἵνα καὶ αὐτοὶ νῦν ἐλεηθῶσι. Συνέκλεισεν γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπειθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ. »

Δείκνυσιν τοὺς ἐξ ἐθνῶν πρότερον κεκλημένους, ὡς καὶ ἡ τοῦ Εὐαγγελίου παραβολὴ ἡ ἐπὶ τῶν δύο παιδῶν, οἷς ὁ πατὴρ εἶπεν· Πορεύου εἰς τὸν C ἀγρόν.

Ὅσπερ γὰρ τὸ, Παρέδωκεν εἰς πάθη δεινίας, καὶ τὸ, Ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρει ἡ Γραφή. διὰ τὴν συγχώρησιν αὐτοῦ ἐκάστω ὡς βούλεται πράττειν, καὶ μὴ κωλύειν διὰ τὸ αὐτεξούσιον· οὕτως καὶ ἐνταῦθα νοηθεῖν δ' ἂν τὸ, συνέκλεισεν, καὶ ἐπὶ τοῦ συνεῖχεν ἀφυκτος ἄρδ'· διὰ τὸν τῆς ἀπειθείας κατέστησεν ἐλεγχον.

« Ὁ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα αὐτοῦ. »

Οὐ γὰρ μόνον καταληφθῆναι αὐτὰ ἀδύνατον, ἀλλ' οὐδὲ ἐξερευνηθῆναι.

« Καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. »

D Τοῦτέστιν, αἱ ἐπαγγελίαι.

« Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; »

Οὐδὲ ἐγὼ, φησὶν, ὁ διδάσκαλος, ἤρουν ἅπαντα, ἀλλὰ μέρος τι μικρόν· μόνος γὰρ αὐτὸς οἶδεν τὰ ἐαυτοῦ σαφῶς.

« Ἡ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; »

Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι οὕτω σοφὸς ὢν, οὐδὲ παρ' ἐτέρου σοφός ἐστιν, ἀλλὰ αὐτός ἐστιν ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν.

« Ἡ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; »

²⁰ Matth. xxi, 28. ²¹ Rom. i, 26. ²² II Cor. iv, 4.

Χαρισάμενος ἡμῖν, φησὶν, οὐ παρ' ἐτέρου δανε-
σάμενος, ταῦτα ἰδῶκεν, ἀλλ' οἰκοθεν ἀναβλύσας·
οὐδὲ ἀμοιβὴν ἐρείδων τινί, ὡς εὐληφώς τι παρ' αὐ-
τοῦ· ἀλλὰ αὐτὸς κατάρχων ἐν παντὶ τῶν εὐεργε-
σιῶν.

« Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ
πάντα. »

Αὐτὸς ἤρρεν, αὐτὸς ἐποίησεν, αὐτὸς συγχρατεῖ.
Καὶ γὰρ πλούσιός ἐστι, καὶ οὐ δεῖται παρ' ἐτέρου
λαβεῖν. Καὶ σοφός ἐστι, καὶ οὐ δεῖται συμβούλου.
Καὶ τί λέγω συμβούλου; οὐδὲ εἰδέναι τις δύναται τὰ
αὐτοῦ, ἀλλὰ αὐτὸς μόνος· αὐτὸς ὁ πλούσιος καὶ σο-
φός.

« Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. »

Ὅταν μέγα τι λέγει καὶ καινὸν καὶ παράδοξον,
θαυμάζων εἰς δόξαν καταλήγει· τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ
Υἱοῦ ἐποίησεν· καὶ γὰρ καὶ θαυμάσας, αὐτὸ δὴ
τοῦτο, ὅπερ καὶ ἐνταῦθα ἐπήγαγεν, Ἐξ ὧν Χριστὸς
τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς
εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

« Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρ-
μῶν τοῦ Θεοῦ. »

Πολλὰ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διαλε-
χθεὶς, καὶ δεῖξας αὐτοῦ τὴν ἀρατὸν κηδεμονίαν, ἐπὶ
τὴν παραίνεσιν μεταβαίνων, τοὺς οἰκτιρμούς προ-
δίδει τοῦ Θεοῦ, δι' ὧν ἐσώθησαν· ὥσπερ ἂν τις
τὴν μεγάλη εὐεργηθέντα ἐντρέψαι βουλόμενος, αὐ-
τῶν τὸν εὐεργετήσαντα ἱκέτην ἀγάγοι.

« Παραστήναι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν,
ἀγίαν, τῷ Θεῷ εὐάρεστον. »

Ἵνα μὴ τις νομίση λέγειν κατασφάζει σώματα,
ταχέως ἐπήγαγεν τὸ ζῶσαν. Πῶς δὲ γένοιτο θυσία
ζῶσα; Ἐὰν μὴδὲν ἀτοπον πράττει τὸ σῶμα, ἐὰν μὴ
ὁ ὀρθολογὸς βλέπῃ πονηρὸν, μὴ γλῶττα λαλήσῃ αἰ-
σχρὸν, μὴδὲ χεὶρ ἄφῃται παρανομίας. Οὕτω γίνεται
δουλοσύνημα.

Οὐκ εἶπα, ποιῆσαι, ἀλλὰ παραστήσαι, ὡς ἂν εἰ
ἐλαγιν· Μηδὲν ἔχετε λοιπὸν κοινὸν πρὸς αὐτὰ· ἐτέ-
ρῳ αὐτὰ ἐξιδώκατε. Παραστήσας τῷ πολέμῳ τῷ
κατὰ τοῦ διαβόλου τὰ μέλη, φησὶ, καὶ τῇ παρατάξει
τῇ φεβερεῖ, μὴ ἀδύλακας πρὸς ἰδιωτικὰς αὐτὰ δια-
κοσμήσεις.

Ζῶσαν, φησὶ, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς,
τῆς διὰ τῶν σφαζομένων· πάλιν λογικὴν, πρὸς ἀντι-
διαστολὴν τῆς ἀλόγου, τῆς διὰ τῶν θρεμμάτων.
Πρῶτον δὲ πάντων τὴν σωφροσύνην εἶπεν, ὥσπερ
κρητὶς τινὰ καὶ θεμιτὸν τῶν λοιπῶν ἀρετῶν.

« Τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. »

Λογικὴν λατρείαν, τὴν πνευματικὴν διακονίαν
καὶ τὴν πολιτείαν τὴν κατὰ Θεόν, φησὶν, τὴν μὴδὲν
ἔχουσαν σωματικόν.

« Καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι· τοῦτο, ἀλλὰ

¹¹ Rom. ix, 8.

A Quæ nobis largitus est, inquit, hæc non dedit cen-
ab altero mutuatus esset, sed de suo copiose fudit.
Nec cuiquam reddendæ gratiæ reus est, tanquam
ab eo aliquid acceperit: sed ipse per omnia in
beneficiis prior est.

Vers. 38. « Quoniam ex ipso et per ipsum, et in
ipso sunt omnia. »

Ipse adinvenit, ipse facit, ipse continet et con-
servat. Etenim dives est, nec opus habet accipere
ab alio. Sapiens est, nec consiliario indiget. Et quid
aio, consiliario? nullus quisquam nosse potest
quæ ipsius sunt, sed ipse solus et dives et sa-
piens est.

« Ipsi gloria in sæcula. Amen. »

B Quando aliquid magnum, novum et inconsuetum
pronuntiat, a Dei gloria admirabundus orationem
terminat. Id quod et de Filio loquens fecit. Illic
enim in admirationem raptus, ideam ac istic ad-
jecit. Ex quibus Christus secundum carnem, qui est
super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen ¹¹.

CAP. XII.

Vers. 1. « Obsecro itaque vos, fratres, per mi-
sericordiam Dei. »

Postquam de Dei humanitate et clementia multis
dissertuit, ostensa illius inexplicabili sollicitudine,
ad adhortationem transit, divinæ misericordiæ
modos exponens, quibus salvi facti sunt. Veluti si
quis eum qui magnis beneficiis auctus est, volens
infectere, benefactorem ipsum supplicem ad-
ducatur.

C « Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem,
sanctam, Deo placentem. »

Ne quis existimaret, ipsum docere corpora esse
immolanda, statim addidit, *viventem*. Qua vero ra-
tione hostia vivens esse queat? Si nihil pravum
corpus admittat: si malum oculus non aspiciat:
si lingua turpe nihil effutiat: si nihil iniqui manus
tangat. Hoc modo holocaustum offertur.

Non ait, faciat, sed exhibeatis, ac si diceret:
nihil vobis commune sit deinceps cum istis. Ea
siquidem locastis alteri. Qui membrâ tua ad bellum
cum diabolo gerendum, atque ad terribile istud præ-
llum præbuisi, inquit, ne ea detrahas velim ad
viles nulliusque momenti operas.

D ⁴⁶ *Viventem*; ut distinguatur à Judaica, quæ
mactatis animalibus peragebatur. Posthæc ait,
rationabilem, quo secernat eam ab illa rationis
expertæ, quæ pecudibus constabat. Ante omnia
vero sobrietatem et modestiam dixit, quæ veluti
basis quædam fundamentumque sit reliquarum
virtutum.

« Rationabile obsequium vestrum. »

Rationabile vocat obsequium, ministerium spiri-
tuale, et conversationem quæ sit secundum Deum,
quæ nihil corporeum admittat.

Vers. 2. « Et nolite conformari huic sæculo, sed

reformamini renovatione sensus vestri : ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens ei perfecta. »

Ne te ipse effugas ad normam præsentis vitæ. Nihil enim in ea est quod permanens ac durable sit.

VERS. 3. « Dico enim per gratiam Dei, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oporteat sapere. »

Cum superius dixerit : *Obsecro vos per misericordiam Dei* ; hic rursum ait, *per gratiam*. Eosque indesinenter ad memoriam revocat beneficiorum Dei, ut magis ac magis gratum illis animum inspiret. Hoc porro toto capite de humilitate loquitur.

« Sed sapere ad sobrietatem. »

Is est verborum istorum sensus. Intelligentiam accepimus, non ut ea ad insolentiam utamur, sed ad modestiam et sobrietatem.

Hoc est, sobria et sana mente valere. σωφρονεῖν dicitur ἀπὸ τοῦ σώας ἔχειν τὰς φρένας, ab eo quod sana mens habeatur.

« Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. »

Fidei nomine donum significat. Cum vero dicit Deum divisisse, consolatur eum qui minus acceperit, atque illum qui majus obtinuit, compescit. Nam si Deus divisit, nec tua id virtute tibi paraveris, quid intumescis ?

VERS. 4, 5. « Nam sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo ; singuli autem alter alterius membra. »

Undenam superbis ? Inquit : aut quare rursum alius seipsum vilioris faciat ? Nonne corpus unum omnes sumus, sive magni, sive parvi ? Quando igitur unum quid in summa sumus, et alter alterius membra : cur tua te insolentia separas ? cur te pudet fratris ? Quemadmodum ille tuum est membrum, sic et tu illius.

VERS. 6, 8. « Habentes igitur donationes secundum gratiam quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei ; sive qui ministrat in ministrando ; sive qui docet in doctrina ; sive qui exhortatur in exhortando. »

Vult eos deinceps studiosiores reddere, ostendens sibi auctores fuisse uti magis aut minus acciperent. Quocirca ait, *secundum rationem fidei*. Hæc enim a Deo quoque concessa asserit. Ut cum dicebat, *unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*. Ab ipsis tamen initia quoque 47 præstari ait, ut desides et remissos excitet.

« Qui tribuit, in simplicitate : qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate. [VERS. 9-11.] Dilectio sine simulatione. Odientes malum : adhærentes bono. Charitate fraternitatis invicem diligentes : Honore invicem prævenientes : sollicitudine non pigri : spiritu ferventes. »

Ostendit nihil prodesse virtutem, nisi conve-

A μεταμορφεῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, τὸ εὐάρεστον καὶ τέλειον. »

Μὴ πλάσης σαυτὸν, φησὶν, κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ παρόντος βίου. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ μένον καὶ βεβηκός ἐστιν.

« Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν. »

Ἀνωτέρω εἰπὼν, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἐνταῦθα πάλιν λέγει, διὰ τῆς χάριτος. Συνεχῶς τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ ἀναμιμνήσκων, ὥστε εὐγνωμονεστέρους αὐτοῦ ποιῆσαι. Ἔστι δὲ τὸ ἔλον περὶ ταπεινοφροσύνης.

B « Ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. »

Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν ὁ ἑλᾶδομεν φρόνησιν, οὐχ ἵνα εἰς ἀπόνοιαν αὐτῇ χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα εἰς σωφροσύνην.

Νήφειν καὶ ὑγιαίνειν κατὰ διάνοιαν, ἀπὸ τοῦ σώας ἔχειν τὰς φρένας.

« Ἐκάστῳ ὡς Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. »

Πίστιν ἐνταῦθα τὸ χάρισμα καλεῖ. Εἰπὼν δὲ ὅτι ἐμέρισεν, καὶ τὸν ἑλαττον εἰληφότα παρεμυθήσατο, καὶ τὸν μείζονος ἀπολαύσαντα κατέστειλεν ὡς γὰρ ὁ Θεὸς ἐμέρισεν, καὶ μὴ ὅν τὰ κατόρθωμα ὅτι μέγα φρονεῖς :

« Καθάπερ γὰρ ἐν ἑνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρόξιν ὡς οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ ὅτι καὶ εἰς, ἀλλήλων μέλη. »

Τίνος ἕνεκεν μέγα φρονεῖς, φησὶν, ἢ διὰ τί πάλιν ἕτερος ἑαυτὸν ἐξευτελίζει ; οὐχὶ σῶμά ἔσμεν ἅπαντες ἐν, καὶ μεγάλοι, καὶ μικροί ; Ὅταν οὖν κατὰ τὸ κεφάλαιον ἐν ὧμεν, καὶ ἀλλήλων μέλη, τί τῇ ἀπονοίᾳ σχίζεις σαυτὸν ; τί ἐπαισχύνῃ τὸν ἀδελφόν ; Ὡςπερ ἐκεῖνος σοῦ μέλος, οὕτως καὶ ἐκείνου σὺ.

« Ἐχόντες χάρισματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητεῖαν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, εἴτε ὁ διακονῶν ἐν τῇ διακονίᾳ, εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακλήτει. »

Βούλεται αὐτοὺς σπουδαιοτέρους ἐργάσασθαι, δεικνύς ὅτι αὐτοὶ τὰς ἀφορμὰς παρέχουσι τοῦ μείζονα ἢ ἐλάττω λαβεῖν. Διὸ φησιν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως. Λέγει μὲν γὰρ αὐτὰ καὶ παρὰ Θεοῦ διδόνθαι ὡς ὅταν λέγῃ, ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισεν μέτρον πίστεως. Λέγει δὲ καὶ παρ' αὐτῶν τὰς ἀρχὰς γεγενῆσθαι, ἵνα διεγείρῃ τοὺς βρῦμους.

« Ὁ μεταδίδους ἐν ἀπλότητι, ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ, ὁ ἐλεῶν ἐν ἰαρότητι. Ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος. Ἀποστρυφόντες τὸ πονηρὸν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ. Τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι ὅτι τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι ὅτι τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροὶ τῷ πνεύματι ζέοντες. »

Δείκνυσιν ὡς οὐδὲν ὄφελος ἀρετῆς, εἰ μὴ μετὰ

τοῦ προσήκοντος γίνεται. Ὅρα γὰρ πῶς πανταχοῦ τὰς ἐπιτάσεις ζητεῖ· οὐ γὰρ εἶπεν, μεταδίδοτε, μόνον, ἀλλὰ μετὰ θαφιλείας· οὐδὲ, προῖστασθε, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς· οὐδὲ, ἐλθεῖτε, ἀλλὰ ἱερῶς· οὐδὲ, τιμᾶτε, ἀλλὰ προηγείσθε· οὐδὲ, ἀγαπᾶτε, ἀλλὰ ἀνυποκρίτως· οὐδὲ ἀπέχεσθε τῶν κακῶν, ἀλλὰ μισεῖτε· οὐδὲ, ἔχουσθε τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ, κολλᾶσθε· οὔτε, φιλεῖτε, ἀλλὰ, φιλοστόργως· οὐδὲ, σπουδάζετε, ἀλλὰ μὴ ὀκνηρῶς· οὐδὲ, πνεῦμα ἔχοντες, ἀλλὰ ζέον τὸ πνεῦμα· ὅταν γὰρ σχῆς ἅπαντα τὰ προειρημένα, ἐπισπάσῃ τὸ πνεῦμα.

Ἐαυτῷ γὰρ δίδωσι, ἑαυτῷ προῖσταται. Ἀγαπή-
τον γὰρ μηδὲν ὑποπειθεῖναι ἐκείνῳ πονηρὸν, καὶ
ὅταν μετὰ τοῦ χαίρειν παράσχῃς. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν
οὕτως αἰσχρὸν ἀνθρώποις εἶναι δοκεῖ, ὥς τὸ παρ'
ἐτέρων λαμβάνειν, ἢ μὴ ὑπερβαλλούσῃ φαιδρότητι
τὴν ὑποψίαν ἀνέλῃς, καὶ δείξῃς ὅτι λαμβάνεις μᾶλλον
ἢ δίδως, κατέβαλες μᾶλλον, ἢ ἀνέστησας τὸν λαμ-
βάνοντα. Τίς δὲ βασιλείαν λαμβάνων σκυθρωπὸς
ἔστι; τίς ἁμαρτημάτων συγχώρησιν κατηγῆς μέ-
νει;

Οὐκ εἶπεν, ἀπειχόμενοι, ἀλλὰ, μισοῦντες. Καὶ
οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μισοῦντες. Τὸ γὰρ
ἐκ τοῦ ῥήματος πολλαχοῦ ἐπιτάσει· ἔστι παρ' αὐτοῦ, ὥς
τὸ ἀπεκδεχόμενοι καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ ἀποκατα-
δοχίαν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ καὶ μὴ πράττοντες τὰ
κακὰ, ὁμῶς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἔχουσιν, αὐτοὺς
καὶ τὴν διάνοιαν καθαριεῖν βούλεται, ἔχθραν ἔχειν
πρὸς τὴν κακίαν καὶ μῖσος.

Οὐκ εἶπε, ποιοῦντες, μόνον, ἀλλὰ καὶ διακαί-
μενοι· τοῦτο γὰρ τὸ κελεῦσαι, κολλᾶσθαι ἐδήλωσεν.
οὕτω καὶ ὁ θεὸς συνάπτων τὸν ἄνδρα τῇ γυναικί,
ἡλείγιν· Προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐ-
τοῦ.

Ὅταν περὶ τῶν ἱζω λέγῃ· Εἰ δυνατόν τὸ ἐξ ὑμῶν
μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε. Ὅταν δὲ περὶ
τῶν οἰκείων, τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστορ-
γοι. Ἀδελφοί, φησὶν, ἔστι, οὐκοῦν διὰ τοῦτο δι-
καιῶ· ἂν εἴητε ἀγαπᾶν ἀλλήλους.

« Τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες. »

Διὰ τούτων ἀπάντων ἐπὶ δουλεύειν τῷ θεῷ.

« Τῇ ἐλπίδι χαίροντες. »

Οὐδὲν γὰρ οὕτως πρὸς ἀνδρείαν ἔγειρει ὥς ἐλ-
πίς χρηστή.

« Τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ προσκαρ-
τεροῦντες, ταῖς χρείαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες, τὴν,
φιλοξενίαν διώκοντες. Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς·
εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε. Χαίρειν μετὰ χαίρόν-
των, καὶ κλαίειν μετὰ κλαίωντων τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλή-
λους φρονοῦντες· μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ
τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι. »

Καὶ γὰρ πρὸ τῶν μελλόντων ἐν τῷ παρόντι μέγα
κρῖνῶσι καλὸν ἀπὸ τῆς θλίψεως, τὸ καρτερικῶς
καὶ δόκιμος γίνεσθαι.

²⁶ Gen. ii, 24.

A nienti modo paretur. Videsis quomodo ubique in-
tentos virtutum gradus postulat. Non solum enim
dixit, *tribuite*, sed etiam largiter et copiose :
neque præesse tantum, sed cum sollicitudine ;
neque miseremini, sed cum hilaritate : neque rur-
sum honorate, sed honore prævenite : neque dili-
gite, sed sine simulatione : neque abstinete a ma-
lis, sed odio habete : neque bona sectamini, sed
adhærete illis : neque diligite, sed ardenti chari-
tate : neque studiosi sitis, sed et sine desidia ;
nec demum ut spiritum habeatis, sed spiritu fer-
ventes sitis. Ubi enim isthæc omnia quæ modo
recensita sunt habueris, spiritum attrahes tibi.

Sibi quippe ipsi tribuit ; sibi ipsi præest.
Præstabile quippe est ut nihil ille suspicetur ma-
li, et tu cum gaudio largiaris. Nam quia nihil
turpe adeo videtur hominibus atque ab aliis acci-
pere, nisi eximia hilaritate suspicionem illam re-
moveris, ostenderisque te potius accipere quam
dare, deicies magis accipientem, quam eriges.
Equis enim regnum accipiendo mæstus sit? quis
tristis maneat, qui peccatorum condonationem
consequatur?

Non dixit, abstinentes, sed, odio habentes, id-
que non simpliciter, sed vehementi odio. Nam
præpositio ἀπὸ apud Apostolum intensionem et
vehementiam ut plurimum designat, veluti ἀπο-
δεχόμενοι, et ἀπολύτρωσις, et ἀποκαταδοχία. Nam
quia multi tametsi mala non argunt, eorum tamen
desiderio tenentur ; ille perinde vult, mundam
esse cogitationem, atque inimicitiam et odium
adversus malum exerceri.

Non solum ait facientes, verum et ita affecti
animo. Quod declaravit præcipiendo ut congluti-
narentur. Sic quoque Deus virum mulieri copu-
lans, aiebat : *Et adhærebit uxori suæ* ²⁶.

Quando de extraneis loquitur, ait : Si fieri po-
test, inquit, quantum in vobis est, cum omnibus
hominibus pacem habete. Quando autem de do-
mesticis fidei : per fraternam, inquit, dilectionem
invicem redamate. Fratres estis, inquit, hoc ipso
igitur justi eritis, si dilexeritis invicem.

« Domino servientes. »

D Per hæc omnia Deo potestis servire.

VERS. 12. « Spe gaudentes. »

Nihil quippe sic ad virilitatem erigit, ac bona
spes.

« In tribulatione patientes : orationi instantes :
[VERS. 13-16.] necessitatibus sanctorum comuni-
cantes : hospitalitatem sectantes. Benedicite per-
sequentibus vos : benedicite, et nolite maledicere.
Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Et
ipsum invicem sentientes ; non alta sapientes, sed
humilibus consentientes. »

⁴⁸ Enimvero priusquam futura obveniant, in
præsentī vita bonum ingens ex tribulatione perci-
piet ; puta ut patiens evadat et probatus.

Non dixit, necessitatibus eorum subvenite; ut ostenderet eos accipere potius quam dare, eamque rem commutationem prorsus esse. Communis quippe est. Tu pecuniam affers, illi Dei gloriam tibi contribuunt.

Non ait, facientes, sed, *sectantes*, ut nos doceat, egenos expectandos non esse dum ad nos accesserint, sed magis cursu consecrandos.

Generoso siquidem opus animo est, ut non solum non invidet illi qui probatus exstiterit, sed et ipsi congaudeat.

« Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. [Vers. 17.] Nulli malum pro malo reddentes. »

Hoc est, ne putetis vobis ipsis sufficientes esse. Nihil enim sic superbiam ingenerat et a reliquis abscindit, ac si quis existimet se sibi ipsi sufficere.

« Providentes bona coram omnibus hominibus. »

Simile est illud huic sententiæ: *Luceat lux vestra coram hominibus*²². Sic autem loquitur, non ut vanæ gloriæ studio vivamus, sed ne anxiā hominibus adversum nos præbeamus.

Vers. 18, 19. « Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, non vosmetipsos defendentes dilecti. »

Bene ait, *si fieri potest*. Contingit enim ut hoc possibile non sit; puta quando de religione agitur, aut quando eorum qui injuste patientur causa propugnatur.

« Sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindicta; ego retribuam, dicit Dominus. »

Quam iram dicit, nisi divinam? Quandoquidem enim hoc potissimum, qui affectus injuria est, videre cupit, ut ultione fruatur, id ipsum prorsus perquam copiose præstat. Nam si te ipso ultor non fueris, ultor erit Deus. Permite itaque illi, inquit, ut te ulciscatur. Atque hoc est quod ait, *Date locum iræ*. Deinde, ut plus eos consolaretur, testimonium Scripturæ subjunxit.

Vers. 20. « Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens carbonēs ignis congeres super caput ejus. »

Rem auget amplius. Velut si dicat: Quid alio, pacem esso persequendam? quin et in primis præstare beneficia jubeo. Hoc quippe novi, quod tametsi bellus sit inimicus; quamvis pusilli animi existat ille, qui passus est injuriam: ubi illum paverit potaveritque, haud deinceps illius ulciscendi recordetur. Quamobrem concepta de rei exitu fiducia, non simpliciter comminatur, sed majori copia poenas intentat. Non enim ait, vindictam sumes, sed, *carbonēs ignis congeres super caput ejus*.

Vers. 21. « Noli vinci a malo: sed vince in bono malum. »

²² Matth. v, 6.

Οὐκ εἶπεν, παρέχετε αὐτῶν ταῖς χρεαῖς, δεικνύς ὅτι μείζον λαμβάνουσιν, ἢ διδάσκει· καὶ ὅτι ἔμπορα τὸ πρᾶγμα ἐστίν. Κοινὸν γάρ ἐστιν. Εἰσφέρεις χρήματα, εἰσφέρουσί σοι τὴν πρὸς Θεὸν δόξαν ἐκείνοι.

Οὐκ εἶπεν, ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ, *διώκοντες*, παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἀναμένειν τοὺς διεμένους πότε πρὸς ἡμᾶς ἔλθωσιν, ἀλλὰ αὐτοὺς ἐπιτρέχειν καὶ καταδιώκειν.

« Γενναίως γὰρ σφόδρα δείται ψυχῆς, ὥστε τῇ εὐδοκίμουντι μὴ μόνον μὴ φθονεῖν, ἀλλὰ καὶ συνήδεσθαι. »

« Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς, μηδὲν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. »

Τοῦτέστι, μὴ νομίζετε ἀρκεῖν ἑαυτοῖς· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπαίρει καὶ ἀποσχίζει τῶν λοιπῶν, ὥς τὸ νομίζειν τινὰ ἀρκεῖν ἑαυτῷ.

« Προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. »

Ὅμοιον τῷ, *Λαμψάτω τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν*. Τοῦτο δὲ φησιν, οὐχ ἵνα πρὸς κενοδοξίαν ζήσωμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ παρασχῶμεν λαθὴν τοῖς ἀνθρώποις καθ' ἡμῶν.

« Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί. »

Εὖ τὸ, *εἰ δυνατόν*· ἐστὶ γὰρ ὅπου οὐ δυνατόν, οἷον, ὅταν περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος, ἢ ὅταν περὶ ἀδικουμένων ὁ ἀγὼν.

« Ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται γάρ· Ἐμοὶ ἐκδίκησις. Ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. »

Ποῖα ὀργῇ, ἢ τῇ τοῦ Θεοῦ, φησιν; Ἐπειδὴ γὰρ μάλιστα τοῦτο ἐπιθυμεῖ ἵλεῖν ὁ ἀδικηθεὶς, ἐκδίκησα. ἑαυτὸν ἀπολαύοντα, τοῦτο αὐτὸ μάλιστα μετὰ πολλῆς δίδωσι τῆς περιουσίας· ἂν γὰρ αὐτὸς μὴ ἀμύνη, φησιν, ὁ Θεὸς ἐστὶ τιμωρὸς. Συγχώρησον οὖν αὐτῷ, φησιν, ἐπεξελεῖν. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ, *δότε τόπον τῇ ὀργῇ*. Εἶτα παραμυθούμενος ἐπὶ πλέον, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπήγαγεν.

« Ἀλλὰ ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. Οὕτω γὰρ ποιῶν ἀνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. »

Ἐπὶ τὸ μείζον αὖξει. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Τί λέγω, φησιν, ὅτι εἰρηνεύειν δεῖ; εὐεργετεῖν μὲν οὖν μάλιστα καλεῖται. Οἶδα γὰρ ὅτι καὶ ἀνὴρ ὁ ἐχθρὸς, καὶ μυριάκις μικρόψυχος ἢ ὁ ἐδικημένος, ψωμίζων αὐτόν καὶ ποτίζων οὐδὲ αὐτὸς λοιπὸν τῆς τιμωρίας μνημονεύει τῆς ἐκείνου. Διὸ τῷ τέλει θαρρῶν τοῦ πράγματος, οὐδὲ ἀπλῶς ἠπειλήσεν, ἀλλ' ἐπιδαφειλεύεται τῇ τιμωρίᾳ· οὐ γὰρ εἶπε τιμωρήσεις αὐτόν, ἀλλὰ, *Ἀνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ*.

« Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. »

Ἡράμα πῶς ἤνιξτε, μὴ δεῖν τοιαύτη προαιρέσει Ἀ ποιεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ἡ Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω.

Πολὺν τῆς πρὸς ἄρχοντας ὑποταγῆς ποιεῖται λόγον, δεικνύς, ὡς οὐκ ἐπὶ ἀνατροπῇ τῆς κοινῆς πολιτείας ὁ Χριστὸς τοὺς παρ' αὐτοῦ νόμους εἰσῆγαγεν· ὅπερ ἀναιδέζῃν τινες· ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει βελτιῶσι.

Ἡ οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὕτως ὑπὸ Θεοῦ, τεταγμέναι εἰσίν.

Πρῶτον δικαίωμα τῆς τοιαύτης νομοθεσίας καὶ λογισμὸς, τὸ παρὰ Θεοῦ ταῦτα διατετάχθαι. Οὐ τοῦτο δὲ λέγει, ὡς πᾶς ἄρχων ὑπὸ Θεοῦ χειροτονεῖται, οὐδὲ περὶ τῶν καθ' ἑκάστον ἀρχόντων ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Τὸ γὰρ ἀρχὰς εἶναι, καὶ τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δὲ ἄρχεσθαι, καὶ μὴ ἀπλῶς καὶ ἀνεῷχθαι ἅπαντα φέρεσθαι ὥστερ κυμάτων τῆς κακίας τῶν δῆμων περιεχομένων, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἔργον ἐστίν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν· οὐ γάρ ἐστιν ἄρχων εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ· ἀλλὰ περὶ τοῦ πράγματος διαλέγεται λέγων. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία, εἰ μὴ ἐκ Θεοῦ. Ὡστερ γὰρ ὅταν περὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς λέγῃ, οἱ παρὰ Κυρίου ἀρμόζονται γυνὴ ἀνδρὶ, τοῦτο λέγει, οἱ τὴν γάμον ὁ Θεὸς ἐποίησεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ καθόλου ἐκκλησιῶν τὸν λόγον.

Ἡ ὅσα δὲ ἀντιτασσόμενοι τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, αὐτοὶ κρίμα λήφονται. Οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶν φόβος τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ, ἀλλὰ τῷ κακῷ. Θέλεις δὲ μὴ φοβείσθαι τὴν ἐξουσίαν, τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ, καὶ ἔξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστι σοὶ εἰς τὸ ἀγαθόν· ἐάν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φόβος· οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖ. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστι, ἐκδικεῖ εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. Δὲ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι.

Ἥνα μὴ λέγωσιν οἱ πιστοὶ, οἱ ἐξουσιάζεις ἡμεῖς, καὶ εὐκαταφρονήτους ποιεῖς, τοὺς τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀπολαύοντες μέλλοντας ἄρχουσιν ὑποτάττων, δεικνύοντες οὐκ ἄρχουσιν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πάλιν ὑποτάττει. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγει· οἱ δὲ μὴ ὑπακούοντες ἐκείνῳ, τῷ Θεῷ πολεμεῖ τῷ αὐτὸν νομοθετήσαντι· καὶ τοῦτο σπουδάζει πανταχοῦ δεῖξαι, οἱ οὐ χαρίζομεθα αὐτοῖς τὴν ὑπακοήν, ἀλλ' ὀφείλομεν. Οὕτω γὰρ, καὶ τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἀπίστους μᾶλλον ἐπεσπάσατο πρὸς εὐσέδειαν, καὶ τοὺς πιστοὺς πρὸς ὑπακοήν.

Ἡ οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν.

Οὐ μόνον, φησὶν, ἀντίστασαι Θεῷ, μὴ ὑποτασσόμενοι, καὶ κακὰ σαυτῷ προξενεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργεταῖς σου γίνονται, εἰρήνης ὄντας πρόδυνον καὶ οἰκονομίας πολιτικῆς.

Ἡ διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους ταλεῖται.

Ἀφ' αἷς εἰπεῖν τὰς εὐεργετίας κατὰ μέρος, τὰς ἀπὸ τῶν ἀρχόντων ταῖς πόλεσι γινόμενας, ὅσον τὴν εὐταξίαν, τὴν εἰρήνην, τὰς ἄλλας διακονίας, ἐξ ὧν

Sensim subinducat, eo animo nequaquam hoc caso agendum.

CAP. XIII.

49 Vers. 1. Ἡ ὅσα anima potestatibus sublimioribus subdita sit.

Sermonem frequenter habet de debita principibus obedientia; quo palam faciat, non ad hoc leges suas Christum protulisse, ut rempublicam everteret (id quod quidam exprobrabant); sed magis ut melius eam institueret.

Ἡ Non est enim potestas nisi a Deo: quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt.

Legis hujus æquitas et ratio in eo sita est, quod hæc a Deo ordinata sint. Neque vero dicit, principem omnem a Deo constitui, neque de singulis principibus illi sermo est, sed de ipsa re. Nam quod potestates existant, quodque alii imperent, alii subsint imperio, et quod non simpliciter, nec temere cuncta ferantur, ita ut populi instar fluctuum huc et illuc circumagantur, hoc sapientiæ Dei opus est. Quocirca non dixit: non enim est princeps nisi a Deo; sed de ipsa re sermonem instituit, dicendo: Non enim est potestas nisi a Deo. Nam sicut, quando de viro et muliere ait, mulierem a Domino conjungi viro, ita loquitur, quia Deus nuptiarum est auctor: sic et in hoc loco dictum istud generatim debet accipi.

Vers. 3, 4. Ἡ Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, sibi damnationem accipient. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? bonum fac, et habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time. Non enim frustra gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. [Vers. 5.] Ideo necessitate subditi estote.

Ne fideles dicerent: nos nocellificis, et contemptibiles ducis, principibus subjiciendo, cum regno cælorum simus potituri; idcirco declarat eos neutiquam principibus, sed Deo subjiciendos. Idem porro est ac si diceret: qui principi non obtemperat, repugnat Deo qui illum instituit. Atque hoc passim studet ostendere, haudquaquam nos ipsis obedientiam gratis impendere, sed ejus reos et debitores esse. Hoc utique modo incredulos principes ad fidem allicere satagebat, et fideles ad obedientiam.

Ἡ Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Non solum, inquit, quia Deo reluctaris, dum subijci renuis, tibi que auctor es malorum; sed etiam quia maxima tibi beneficia præstant, dum pacem et civilem administrationem curant.

Vers. 6. Ἡ Ideo enim et tributa præstatis.

Dimisso sermone de beneficiis singulis, quæ per magistratus civitatibus conferuntur, puta de recto ordine, pace, et reliquis muneribus; ex hoc uno

totum demonstrat. Quoniam vero? Quoniam, inquit, beneficiis nos illi demerentur: tuque id ipsum testaris pensitatione mercedis.

« Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum incumbentes. »

50 Horum laborem exhibet et anxiam sollicitudinem qua curis conficiuntur. Ea enim est ipsorum vita, hoc studium, ut pace perfruaris.

Vers. 7. « Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. »

Eisdem adhuc inhæret, ut non pecunias modo pendere jubeat, verum etiam honorem ac timorem. At si quis objicit, eum superius dixisse, *Vis non timere potestatem?* hic noverit, alterum ab eo timorem innui, qui ex prava conscientia proficiscatur. Bene vero ait, *reddite*, ut debitum illud esse significet. Non enim gratificatur, qui sic agat: quando hoc debitum est.

Vers. 8. « Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. »

Iterum ad matrem bonorum magistramque, et omnis virtutis effectricem confugit; charitatem inquam.

« Qui enim diligit proximum, legem implevit. [**Vers. 9.**] Nam, non adulterabis: non occides: non furaberis: non falsum testimonium dices: non concupisces, et si quod est aliud mandatum. »

Neque enim hoc esse gratiam putaveris, inquit: debitum quippe est.

« In hoc verbo comprehenditur. »

Non ait simpliciter, impletur, sed, *comprehenditur*; hoc est in summa et paucis totum mandatorum opus perficitur. Nam principium et finis virtutis est charitas.

« In hoc: Diliges proximum tuum sicut teipsum. [**Vers. 10.**] Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio. »

Non simplicem dilectionem postulat, sed intentam et vividam.

Vers. 11. « Et id, scientes tempus, quia hora est jam nos de somno surgere. »

Postquam omnia quæ erant necessaria, mandavit, eos rursum propellit ad bona patranda propter temporis instantiam. In januis quippe judicii tempus stat.

« Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. »

Quoniam verisimile erat, illos in fidei primordiis studiosiores fuisse, quandiu fervebat charitas; succedente vero tempore remissiorem factum ardorem, contrarium esse faciendum docet, nec ita progressu temporis oportere dissolvi; sed magis viribus augeri. Quanto enim regis adventus instat, tanto necesse est esse paratiores: quandoquidem et præmia proxima sunt. Nam hoc quo-

Α τουτου το πᾶν ἐνδείκνυται. Ποίου; Ὅτι εὐεργετοῦμεθα παρ' αὐτῶν, φησὶν· οὐ μαρτυρεῖς μισθὸν αὐτῶν τελῶν.

« Λειτουργοὶ γὰρ Θεοῦ εἰσιν, εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες. »

Τὸν πόνον αὐτῶν διὰ τοῦτου δείκνυσι, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν τὴν περὶ τῆς φροντίδας. Οὗτος γὰρ αὐτοῖς ὁ βίος, αὕτη ἡ σπουδὴ, ὅπως ἀπολαύσῃς εὐρήνης.

« Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος τὸ τέλος, τῷ τὸν φόβον τὸν φόβον, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν. »

Ἔτι τῶν αὐτῶν ἔχεται, οὐ χρήματα μόνον αὐτοῖς κελεύων τελεῖν, ἀλλὰ καὶ τιμὴν καὶ φόβον. Ἐἰ δὲ τίς φησιν, δεῖ ἀνωτέρω εἶπεν, θέλεις μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; γινώτω, ὡς ἕτερον λέγει φόβον, τὸν ἐκ τοῦ πονηροῦ συνειδότες. Εὖ δὲ καὶ τὸ, ἀπόδοτε, ἵνα τὸ ὀφειλόμενον δηλώσῃ. Οὐδὲ γὰρ χαρίζει, φησὶ, τοῦτο ποιῶν· ὀφειλὴ γὰρ ἐστὶ τὸ πρᾶγμα.

« Μηδὲν μὴδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. »

Πάλιν ἐπὶ τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν καταφεύγει, καὶ τὴν διδασκαλὸν καὶ ποιητικὴν ἀρετῆς ἀπάσης, τὴν ἀγάπην φημί.

« Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκεν. Τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἰ τις ἑτέρα ἐστὶν ἐντολὴ. »

C Μηγάρτοι τοῦτο χάριν εἶναι νομίσης, φησὶν. Καὶ γὰρ αὐτὸ ὀφειλὴ ἐστίν.

« Ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται. »

Οὐκ εἶπεν, ἀπλῶς, πληροῦται, ἀλλὰ ἀνακεφαλαιοῦται· τουτέστι, συντόμως καὶ ἐν βραχεὶ τὸ πᾶν ἀπαρτίζεται τῶν ἐντολῶν ἔργον. Καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς ἀρετῆς ἡ ἀγάπη.

« Ἐν τῷ Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· πληρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη. »

Οὐχ ἀπλῶς ἀγάπην ζητεῖ, ἀλλὰ τὴν ἐπιτεταμένην.

« Καὶ τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρὸν, ὅτι ὥρα ἤδη ἡμῶς ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι. »

D Ἐπειδὴ πάντα ἀπερ ἔχρην ἐπέταξεν, ὥθει πάλιν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν ἀπὸ τοῦ κατεπαίγοντος. Ἐπὶ θύραις γὰρ, φησὶν, ὁ τῆς κρίσεως ἐστὶ καὶ καιρὸς.

« Νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν. »

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοῖς ἐν μὲν ἀρχῇ σπουδαιότερους εἶναι, ἀκμάζοντος ἐν αὐτοῖς τοῦ πόθου, προσλθόντος δὲ τοῦ χρόνου ἀσθενεστέραν γενέσθαι τὴν σπουδὴν· φησὶν, ὅτι τὸ ἐναντίον δεῖ ποιεῖν, οὐχὶ ἐκλύεσθαι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκμάζειν. Ὅσῳ γὰρ ἂν ὁ βασιλεὺς ἐγγίξῃ, τοσοῦτῳ μᾶλλον δεῖ παρασκευάζεσθαι, ἐπειδὴ καὶ τὰ βραδέα ἐγγύς. Ἐπεὶ καὶ οἱ δρομῆται τοῦτο ποιοῦσιν·

ἔταν πρὸς τῷ τέλει τῷ δρόμου γίνονται, καὶ τῇ A
τοῦ βραβείου λήξει, τότε διανίστανται μαιζόνως.

« Ἦ νῦν προέκαθεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν.

Οὐκοῦν εἰ αὕτη μὲν τελευτᾷ, ἐκείνη δὲ παρα-
γίνεται, τὰ ἐκείνης πράττωμεν λοιπὸν, μὴ τὰ ταύ-
της.

« Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐν-
δυσώμεθα δὲ τὰ ὅπλα τοῦ φωτός. »

Ἀπαλλαγώμεν τῶν ὄνειράτων τοῦ παρόντος βίου,
φησὶν· οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν ὄνειροις φαντασμάτων τὰ
τῆδε διαφέρουσι πράγματα.

« Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσημένως περιπατῶμεν. »

Οὐκ εἴπα, περιπατεῖτε, ἀλλὰ, περιπατήσωμεν·
ὥστε ἀνεπαχθῇ ποιῆσαι καὶ κόψην τὴν ἐπίπλη- B
ξιν.

« Μὴ κώμοις καὶ αἰθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελ-
γείαις. »

Οὐ τὸ πίνειν κωλύει, ἀλλὰ τὸ ἀμέτρως· οὐδὲ τὸ
ἀπολαύειν οἴνου, ἀλλὰ τὸ μὴ μετὰ παροινίας, οὐδὲ
τὸ μίγνυσθαι γυναιξὶν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸ πορνεύειν.

« Μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ· ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον
Ἰησοῦν Χριστόν. »

Οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλονεικίαν ἀνάπτει καὶ ὀργὴν
ἐκκαίει, ὥς μέθη καὶ παροινία. Διὰ τοῦτο πρότερον
εἰπὼν, Μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ
ἀσελγείαις, ἐπήγαγε, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ.

« Καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιήσθε εἰς ἐπι- C
θυμίαν. »

Ὡςπερ γὰρ οὐ τὸ πίνειν ἐκώλυσεν, ἀλλὰ τὸ με-
θύειν, οὕτως οὐδὲ τὸ προνοεῖν τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τὸ
εἰς ἐπιθυμίας, οἷον τὸ τὴν χρεῖαν ὑπερβαίνειν. Ἐπεὶ
οἱ γε προνοεῖν αὐτῆς καλεῖται Τιμοθέω, φησὶν· Ὁλί-
γω οἷῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυ-
κνάς σου ἀσθενείας. Οὐκοῦν πρὸς ὑγίαν προνοεῖ,
φησὶ, μὴ πρὸς ἀσέλγειαν. Οὐδὲ γὰρ εἴη τοῦτο πρό-
νοια λοιπὸν, ἐπηνίκα τὴν φλόγα ἀνάπτῃς αὐτῆς, καὶ
χαλεπὴν τὴν κάμινον ποιῇς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

« Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε,
μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. Ὡς μὲν πιστεύει D
φαγεῖν πάντα· ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθλεί. »

Πολλοὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων, ἔτι τῇ
τοῦ νόμου κατεχόμενοι συνειδήσει μετὰ τὴν πίστιν,
τῶν βρωμάτων ἐφύλαττον τὴν παρατήρησιν, οὕτω
θαβρῶντες τέλειον ἀποστήναι τοῦ νόμου, εἰτα ὥστε
μὴ γενέσθαι εὐφώρατοι τῶν χοιρίων ἀπεχόμενοι μό-
νον, πάντων ἐξῆς ἀπείχοντο κρεῶν, καὶ ἡσθιον λά-
χανα, ἵνα νηστεία μᾶλλον εἶναι δοκῇ, ἀλλὰ μὴ νόμου
παρατήρησις· ἕτεροι δὲ πάλιν ἦσαν τελειότεροι οὐδὲν
τοιούτου παρατηροῦντες, οἱ τοῦτοις τοῖς παρατηροῦσι
φορτικοὶ καὶ ἐπαχθεῖς ἐγίνοντο, ὀνειδίζοντες καὶ εἰς

que cursores faciunt : ubi ad curriculi metam,
bravilique perceptionem accedunt, tunc magis ex-
citantur.

Vers. 12. « Nox præcessit, dies autem appro-
pinquavit. »

Si ergo illa soletur, et ista advenit, hujus, non
illius actiones deinceps faciamus.

51 « Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et
induamur arma lucis. »

Eximamur, inquit, a præsentis vitæ somniis.
Hujus quippe negotia nequaquam ab iis quæ in
somnia obveniunt, discrepant.

Vers. 13. « Ut in die honeste ambulemus. »

Non dixit, ambulate, sed ambulemus, ut repre- B
hensionem minime gravem et molestiam reddat.

« Non in comessionibus et ebrietatibus, non
in cubilibus et impudiciis. »

Non prohibet bibere, sed ultra modum bibere :
non vino uti, sed ebrietati indulgere : neque con-
cubitu cum uxoribus interdicit, sed scortatione.

« Non in contentione et æmulatione : [Vers. 14]
sed induimini Dominum Jesum Christum. »

Nihil quippe sic rixas excitat et iram accendit,
ac ebrietas et vinolentia. Quamobrem cum ante di-
xerit : Non in comessionibus, non in concubitibus
et impudiciis, subjunxit, non in contentione et
æmulatione.

« Et carnis curam ne feceritis in desideriis. » C

Quemadmodum enim haud vetuit bibere, sed
inebriari : sic neque carnis curam jubet abjicere,
sed addidit in desideriis : qualis est cum necessa-
rius usus exceditur. Verum enimvero Timotheo
præcipit curam illius gerere : Modico, inquit, rino-
ntere propter stomachum tuum, et frequentes tuas
infirmities ²⁶. Curam igitur corporis habeas sani-
tatis ergo, non impuditiæ. Neque enim ejus cura
solicitudine fuerit, si flammam in ea accedas, et
caminem gravem et infestum instruas.

CAP. XIV.

Vers. 1, 2. « Infirmum autem in fide assumite,
non in disceptationibus cogitationum. Alius qui- D
dem credit manducare omnia : qui autem infirmus
est, olus manducet. »

Multi Judæorum qui crediderant, cum legis con-
scientia distinerentur adhuc, tametsi fidem susce-
perant nibilo secius ciborum religionem et obser-
vationem custodiebant, qui necdum auderent a
lege penitus desciscere. Deinde vero ne deprehen-
derentur si suilla duntaxat carne abstinerent, om-
nibus perinde sibi interdicebant, oleribus solis
vicitantes, quo jejunare potius putarentur, quam
observationi legis addicti esse. Alii rursus cum
perfectiores essent, nihil tale curabant : verum

²⁶ I Tim. v, 25.

molesti atque asperi erant erga illos qui talia observarent; quippe quorum animos vituperantibus lacerando dejicerent. Veritus itaque Paulus, ne perfectiores isti nimio exigui corrigendi studio totum subverterent, illosque ad ciborum indifferenciam volentes adducere, auctores eis forent a fide deficiendi; videsis quid agat. Non enim eis qui illos arguebant, dicere audebat: male vos agitis istis carpendo, ne eos etiam ejusmodi observationum tenaciores redderet, neque hos rursum recte agere dicit, ne vehementiores alios in carpendo et accusando redderet: verum reprehensionem temperantius componit; ita ut sortitores videatur increpare, reapse autem ad illos qui ciborum **52** religione tenerentur, sermonem omnem dirigat. Enimvero ejusmodi correctio perquam aptissima est, qua verso ad alterum sermone, percellitur alius qui male agit, sicque sensim sine sensu emendatio peragitur. Vide itaque quanta id sagacitate praestet. Dum ait: *Infirmum autem in fide*, primam statim plagam infligit. *Infirmum* quippe dicendo, aegrotantem ostendit. Tum secundam addit, cum ait: *assumite*. Significat enim extremæ aegritudinis argumentum est.

Ostendit ejusmodi peccatum et culpam illius esse, ut qui opem ei ferre velint, scrupulis intus agitentur.

VERS. 3. « Qui manducat, non manducantem non spernat. »

Non dixit, relinquat: non dixit, non accuset; non dixit, non corrigat; sed probis non afficiat, nec aversetur.

« Et qui non manducat, manducantem non judicat. »

Nam quemadmodum perfectiores illi infirmiores aspernabantur, tanquam modicæ fidei homines ac degeneres, qui Judæis consentirent, sic et isti illos tanquam violatores legis et comedones judicabant et condemnabant.

« Deus enim illum assumpsit. [VERS. 4.] Tu quis es qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit. »

Hoc est, inexplicabilem erga illum gratiam monstravit.

« Stabit autem. Potens est enim Deus statuere illum. »

Ostendit eum multa adhuc attentione opus habere, tantaque sollicitudine, ut et Dei quoque ipsius opem imploret.

VERS. 5. « Nam et alius judicat diem inter diem: alius autem judicat omnem diem. Unusquisque in proprio sensu abundet. »

Hic videtur jejunium subindicare. Haud absolum quippe fuerit, quosdam eorum qui jejunarent, illos qui minime jejunarent, continuo taxare.

VERS. 6. « Qui sapit diem, Dominum sapit: et qui non sapit diem, Domino non sapit. Et qui

A ἀθυμίαν ἐδείκνυον αὐτούς. Δεδοικώς τοίνυν ὁ Παῦλος μὴ μικρὸν κατορθῶσαι βουλόμενος τὸ πᾶν ἀνατρέψωσι, καὶ θέλοντες εἰς τὴν τῶν βρωμάτων αὐτοῦς ἀδιαφορίαν ἀγαγεῖν, καὶ τῆς πίστεως αὐτοῦς ἐκπεσεῖν παρασκευάσασιν, ὅρα τί ποιεῖ. Οὕτε γὰρ ἐτόλμα τοῖς ἐπιτιμῶσιν εἰπεῖν, ὅτι Κακῶς ποιεῖτε ἐπιτιμῶντες, ἵνα μὴ ἐκείνους βεβαιώσῃ ἐν τῷ παρατηρεῖσθαι, οὕτε πάλιν ὅτι καλῶς, ἵνα μὴ σφοδρότερους αὐτοῦς τῶν μὴ ἐσθιόντων κατηγορούς ἐργάσται· ἀλλὰ συμμετρημένην ποιεῖται τὴν ἐπιτίμην, καὶ δοκεῖ μὲν τοῖς ἰσχυροῖς ἐπιτιμᾶν. Τὸ δὲ ἀκριδὲς εἰς τοὺς ἐσθιόντας τὸ πᾶν ἀποτείνεται τῶν λόγων. Αὕτη γὰρ μάλιστα ἐστὶ διόρθωσις, ὅταν ὡς πρὸς ἄλλον τείνοντες τὸν λόγον, ἑτέρον πληξώμεν τὸν ἐργαζόμενον τὸ κακὸν, καὶ λανθάνοντως τὴν διόρθωσιν ποιησώμεθα. Ὅρα τοίνυν πῶς αὐτὸ συνετῶς ποιεῖ, λέγων, Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει, εὐθέως πρῶτην δίδωσι πληγὴν· εἰπὼν γὰρ τὸν ἀσθενοῦντα, εἰδείξεν ἄρρωστον. Εἶτα δευτέραν προστίθεται, λέγων, προσλαμβάνεσθε. Δείκνυσιν γὰρ πάλιν πολλῆς δεόμενον ἐπιμελείας, ὅπερ σημεῖον ἐσχάτης ἀρρώστιας ἐστίν.

B iterum, multa eum cura opus habere, quod planè

Ἀλλοῖ τοιοῦτο αὐτοῦ τὸ ἁμάρτημα ὄν, ὡς καὶ τοὺς ἀντιχομένους αὐτοῦ τῆς βοηθείας, διακρίνεσθαι.

« Ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθιόντα μὴ ἐξουθενεῖτω. »

C Οὐκ εἶπεν, ἐάτω· οὐκ εἶπε, μὴ ἐγκαλεῖτω· οὐκ εἶπε, μὴ διορθοῦσθω, ἀλλὰ, μὴ ὀνειδίζετω, μηδὲ διαπτύετω.

« Ὁ δὲ μὴ ἐσθίων, τὸν ἐσθιόντα μὴ κρίνειτω. »

Ὅσπερ γὰρ οἱ τελειότεροι τοὺς ἀσθενεστέρους εὐτέλιζον ὡς ὀλιγοπίστους, καὶ νόθους, καὶ Ἰουδαίζοντας· οὕτως ἐκεῖνοι τοὺς ἐκρινον ὡς παρανομοῦντας, ἢ ὡς λαιμαργία προσέχοντας.

« Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο· οὐ τίς εἰ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκίτην; Τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει. »

D Τοῦτέστι, τὴν ἀφατον αὐτοῦ περὶ αὐτὸν ἐπαδείξατο χάριν.

« Σταθήσεται δὲ· δυνατὸς γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸς στήσαι αὐτόν. »

Δείκνυσιν εἰ χρῆζοντα τῆς προσοχῆς, καὶ τοσαύτης ἐπιμελείας δεόμενον, ὡς καὶ τὸν Θεὸν εἰς ταῦτα καλεῖν βοηθόν.

« Ὅς μὲν γὰρ κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν· ὅς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν. Ἐκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῦ πληροποιεῖσθω. »

Ἐνταῦθα δοκεῖ ῥέμα περὶ νηστείας αἰνέτεσθαι. Καὶ γὰρ εἰκὸς τῶν νηστευόντων τινὰς, τοὺς μὴ νηστεύοντας διηνεχῶς κρίνειν.

« Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ, καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ. Καὶ ὁ ἐσθίων,

Κυρίῳ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ· καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, Κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ. »

Οὐ περὶ τὰ καίρια, φησὶ, τὸ πρᾶγμα ἐστίν· τὸ γὰρ ζητούμενον, εἰ διὰ τὸν Θεὸν οὗτος καὶ ἐκεῖνος ἐργάζεται· καὶ εἰ ἀμφοτέροις εὐχαριστίαν τελευτῶσιν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνος εὐχαριστοῦσι τῷ Θεῷ.

« Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ, καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει. Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν· ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκωμεν· ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν. Εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἐξήσεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ σὺ τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Θεοῦ. Γέγραπται γάρ· Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ. Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ· μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν. »

Σαφέστερον ἐδήλωσεν ὅτι ὁ τὸ νόμῳ ζῶν, οὐ δύναται τῷ Χριστῷ ζῆν.

« Ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθῆναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον. »

Ἀμφοτέροις ἀρμόζειν δύναται, καὶ τοῦ τελείου σκανδαλιζομένου ἐπὶ τῇ τῶν βρωμάτων παρατηρήσει, καὶ τοῦ ἀτελοῦς προσκόπτοντος ἐπὶ τῇ σφοδρῇ ἐπιπλήξει.

« Οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' ἑαυτοῦ, εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν· εἰ γὰρ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπαίται, οὐκέτι κατ' ἀγάπην περιπατεῖς. »

Πρότερον ἐπιτιμήσας τῷ κρίνοντι αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν, τότε λοιπὸν καὶ ὑπὲρ δόγματος ἀποφαίνεται.

« Μὴ τῷ βρώματι σου ἐκείνον ἀπόλλυσ, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν. »

Χριστὸς μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπέθανε, φησὶν· σὺ δὲ τοσοῦτον τὸν ἀδελφόν οὐ τιμᾷς, ὥς μηδὲ ἀποχῇ βρωμάτων ὠνήσασθαι αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν;

« Μὴ βλασφημεῖσθαι οὖν ἡμῶν τὸ ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρώσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη, καὶ χάρις ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. »

Ἀγαθὸν ἐνταῦθα τὴν ἀπηρτισμένην εὐσέδειάν φησιν.

« Ὁ γὰρ ἐν τούτῳ δουλεύων τῷ Χριστῷ, εὐάρεστος τῷ Θεῷ, καὶ ὀκίμος τοῖς ἀνθρώποις. Ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους. »

Οὐ γὰρ οὕτως σε θαυμάζονται τῆς τελειότητος, φησὶν, ὥς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἅπαντες. Τούτου μὲν γὰρ τοῦ καλοῦ πάντες ἀπολαύσουσιν, ἐκείνου δὲ, μόνος αὐτός.

« Μὴ ἐνεχεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. »

Τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ φησι.

« Πάντα μὲν καθαρὰ, ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ

A manducat, Domino manducat, et gratias agit Deo, et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo. »

Nequaquam de præcipuis, inquit, agitur. Hoc enim in primis queritur, num hic et ille propter Deum agant: num ambo in gratiarum actiones desinant. Nam et hic et ille Deo grates habent.

VERS. 8-13. « Nemo enim vestrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quid spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Dei. Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confiteatur Deo. Itaque unusquisque pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem iudicemus. »

53 Manifestius ostendit non posse illum Christo vivere, qui legi vivat.

« Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. »

Utrisque hæc possunt adaptari, perfectiori, eo quod scandalum ex ciborum observatione patitur; imperfecto autem, qui propter vehementiorem obijurationem offendatur.

VERS. 14, 15. « Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. »

Reprehenso prius eo qui fratrem iudicet, consequenter deinceps de ipso dogmate pronuntiat.

« Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. »

Christus pro eo mortuus est, inquit: tu vero tanti pretil fratrem non honoras, ut abstinendo a cibis pro salute illius contribuas?

VERS. 16, 17. « Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Non est enim regnum Dei esca et potus, sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto. »

Hic bonum vocat iustitiam suis numeris absolutam.

VERS. 18, 19. « Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus. Itaque quæ pacis sunt sectemur, et quæ ædificationis sunt ad iuvicem. »

Homines siquidem universi non sic perfectionem tuam admirabuntur, ac pacem et concordiam vestram. Hoc quippe bono fruuntur omnes: illo autem, ipse solus.

VERS. 20. « Noli propter escam destruere opus Dei. »

Putat salutem fratris.

« Omnia quidem sunt munda: sed malum est

homini, qui per offendiculum manducat. [Vers. 21]. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur. »

Ne tot tantæque indulgentiæ eum qui infirmior sit, in mala opinione confirmet, decreta iterum præscribit.

Vers. 22. « Tu fidem habes? penes temetipsum habe coram Deo. »

Is hujus effati sensus est: Vis mihi monstrare, inquit, te perfectum esse, et consummatum? Nolo id mihi ostendas, sed sufficiat tibi conscientia tua. Porro *fidem* hic ait, non eam quæ circa dogma versatur, sed quæ ad propositam materiam spectat.

« Beatus qui non judicat seipsum in eo quod probat. »

Quoniam dixit, *penes semetipsum habeat*, ne modicum et exile tibi esse videatur conscientiæ forum; hoc, inquit, tibi orbe ipso potius est. Ac si omnes te accusaverint, te vero ipse non condemnaveris, neque conscientia reprehenderit, beatus es. Verum non absolute de omnibus loquendo, hoc posuit (nam multi sunt qui seipsos non condemnant, ac nihilominus graviter peccant: hique omnium sunt miserrimi), sed quantum ad argumentum de quo nunc agitur, attinet.

54 Vers. 23. « Qui autem discernit si manducaverit, damnatus est. »

Hæc ait, eos iterum adhortando ut infirmioribus parcant. Quid enim prosit, si hæsitando comedas, teque ipse condemnes? Ego quippe illum, inquit, suspicito, qui comederit, nec dubitaverit. Vides quomodo illum inducat, non solum ut omnem cibum comedat, sed etiam ut pura conscientia.

« Quoniam non ex fide. »

Reus peragitur, inquit, non quia comedit immundum, sed quia non ex fide. Non enim credidit illud mundum esse, sed tanquam immundum tetigit. Exinde vero ostendit quantum sibi damni et noxæ afferant, qui cogunt, nec persuadent ea tangere quæ illi hactenus existimant immunda esse; ut vel hoc saltem pacto desinant ipsis obtrectari.

« Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. »

CAP. XV.

Vers. 1-7. « Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. Unusquisque vero proximo suo placeat in bonum ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit; sed sicut scriptum est: Improperia improperantium tibi ceciderunt super me. Quæcunque enim ante scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; ut per patientiam et consolationem (seu adhortationem) Scripturarum spem habeamus. Deus autem patientiæ et solatii det vobis id ipsum sa-

Α τῷ διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι. Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πίνειν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει. »

Ἵνα μὴ αἱ τοσαῦται συγχωρήσεις βεβαιώσωσι τὸν ἀσθενέστερον ἐν τῇ πονηρᾷ ὑπολήψει, δογματίζει πάλιν.

« Σὺ πίστιν ἔχεις; κατὰ σεαυτὸν ἔχει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

Ὁ λέγει τοσοῦτόν ἐστι· Θέλεις μοι δεῖξαι ἔτι τέλειος εἶ, καὶ ἀπηρτισμένος, φησὶν; Μὴ ἐμοὶ δεῖκνυε, ἀλλὰ ἀρκεῖτω σου τὸ συνειδός. Πίστιν δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν περὶ δογμάτων, ἀλλὰ τὴν περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως λέγει.

Β « Μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. »

Ἐπειδὴ εἶπεν, κατ' ἑαυτὸν ἔχέτω, ἵνα μὴ νομίζῃ μικρὸν τὸ δικαστήριον, τοῦτο λέγει τῆς οἰκουμένης σοι τοῦτο βέλτιον· καὶ πάντες σου κατηγορήσωσιν, σὺ δὲ σεαυτὸν μὴ κρίνης, μηδὲ τὸ συνειδός ἐπιλάβηται, μακάριος εἶ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ περὶ πάντων λέγων, τοῦτο τίθειεν· εἰσὶ γὰρ πολλοὶ μὴ κατακρίνοντες ἑαυτοὺς, καὶ σφόδρα πλημμελοῦντες· οὗτοι πάντων εἰσὶν ἀθλιώτεροι· ἀλλ' ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως.

« Ὁ δὲ διακρινόμενος ἐὰν φάγῃ, κατακρίνεται. »

Πάλιν παρακαλῶν φείσασθαι τῶν ἀσθενεστέρων, τοῦτο φησὶν· Τί γὰρ ὕψλος ἐὰν φάγῃ διακρινόμενος, καὶ κατακρίνῃ ἑαυτόν; Ἐγὼ γὰρ ἐκείνον ἀποδέχομαι, τὸν, φησὶν, καὶ ἐσθίοντα, καὶ μὴ μετ' ἀμφιβολίας. Ὅρῃς ὅπως αὐτὸν ἐνάγει, οὐν εἰς τὸ φαγεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ καθαρῶς συνειδέσθαι φαγεῖν.

« Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. »

Κατακρίνεται, φησὶν, οὐκ ἐπειδὴ ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἐκ πίστεως. Οὐ γὰρ ἐπίστευσεν ἔτι καθαρὸν εἶναι, ἀλλ' ὥς ἀκαθάρτου ἠψατο. Δείκνυσι δὲ διὰ τοῦτο αὐτοῖς, καὶ τὴν βλάβην ὅσῃ ἐργάζονται, ἀναγκάζοντες καὶ μὴ πείθοντες ἀπτεσθαι τῶν τέως δοκοῦντων αὐτοῖς ἀκαθάρτων εἶναι, ἵνα καὶ διὰ τούτου ἀπόσχωνται τοῦ ἐπιπλήττειν.

Δ.

« Πάν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως ἁμαρτία ἐστίν. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

« Ὑφειλόμεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν. Ἐκαστος ὑμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἠρεσεν, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσαν ἐπ' ἐμέ. Ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ παρακλήσεως δώῃ ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις

κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν· ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν Θεὸν καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς προσελάβετο ἡμᾶς εἰς δόξαν Θεοῦ. »

Ὅταν γὰρ μὴ θαρρήῃ, φησὶν, μὴδὲ πιστεύῃ ὅτι καθαρὸν, πῶς οὐ ἥμαρτεν; Ταῦτα δὲ πάντα ἐπὶ τῆς προκείμενης ὑποθέσεως αὐτῷ εἴρηται.

Ἐξῆν αὐτῷ μὴ ὀνειδισθῆναι· ἐξῆν μὴ παῖν ἀπὲρ ἑαυτοῦ, εἰ γε ἤθελεν τὸ ἑαυτοῦ σκοπεῖν· ἀλλὰ καὶ ὑβρίσθῃ, καὶ πονηρὰν παρὰ πολλοῖς ἔλαβε δόξαν, ἀσθενὴς εἶναι νομισθεὶς. Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον σκοπήσας, τὰ ἑαυτοῦ παρὶδεν.

Δεικνυσιν οὐ μόνον τὸν Υἱὸν ὀνειδισθέντα, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδὲν συνέδη καινὸν, οὐδὲ ξένον. Οἱ γὰρ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς μελετήσαντες αὐτὸν ὀνειδίζουσιν, οὗτοι καὶ κατὰ τοῦ παιδὸς ἐμάνησαν.

« Λέγω γὰρ Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων. »

Πάλιν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας διαλέγεται, ἔτι τοῦ κεφαλαίου ἐχόμενος· ὃ δὲ νοῦς οὗτος· Ἐπαγγελία πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἦν γεγενημένη ἡ λέγουσα· Σοὶ δώσω τὴν γῆν, καὶ τῷ σπέρματί σου. Ἀλλ' ἐγένοντο κολάσεις· ὑπεύθυνοι μετὰ ταῦτα οἱ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραάμ ἄπαντες. Ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν αὐτοῖς κατειργάζετο παραβαινόμενος, καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐστέρει λοιπὸν ἐκείνης τῆς δεδομένης περὶ αὐτῶν πρὸς τοὺς πατέρας. Παραγενόμενος τοίνυν ὁ Υἱὸς συνέπραξε τῷ Πατρὶ, εἰς τὸ τὰς ἐπαγγελίας ἐκείνας ἀληθεῦσαι καὶ εἰς τέλος ἐξελθεῖν. Πάντα γὰρ τὸν νόμον πληρώσας καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ τῆς κατάρας ἀπαλλάξας τῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει, οὐκ ἀφήκει διαπεσεῖν τὴν ἐπαγγελίαν. Ὅταν οὖν λέγῃ διάκονον περιτομῆς, τοῦτο λέγει, ὅτι ἔλθων καὶ πάντα τὸν νόμον πληρώσας, καὶ περιτμηθεὶς, καὶ γενόμενος σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἔλυσε τὴν κατάραν, καὶ ἐπιτηδεύουσιν λοιπὸν ἐποίησεν τοὺς μέλλοντας δέχεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν.

« Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν, καθὼς δὲ γέγραπται· Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι σοὶ ἐν ἔθνεσι, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ. Καὶ πάλιν λέγει· Εὐφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· Αἰνεῖτε, πάντα τὰ ἔθνη, τὸν Κύριον, καὶ ἐπαινεσάτωσαν αὐτὸν πάντες οἱ λαοί. Καὶ πάλιν Ἠσαίας λέγει· Ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἀρχεῖν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ τὰ ἔθνη ἐλπιούσιν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρῶσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς, καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου. »

Τοῦτο κατασκευάζει τῷ λόγῳ, ὅτι μειζόνων εἰσὶν οἱ ἐξ ἐθνῶν ὀφειλόμενοι τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ μειζόνων εἰσὶ, καὶ δίκαιοι ἂν εἴεν φέρειν τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ἐξ

A pere in alterutrum secundum Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Propter quod suscipite invicem sicut Christus suscepit vos in honorem Dei. »

Nam quandiu certa cum fiducia non credit aliquid esse mundum, inquit, quomodo non peccaret? Hæc autem omnia de proposito tantum argumento ab eo dicuntur.

Penes ipsum erat probris et contumeliis nequaquam affligi: penes ipsum erat non illa pati quæ perpessus est, si quæ sua essent spectare voluisset. At vero tum opprobriis affectus fuit, tum pessime apud multos audivit, atque infirmus et imbecillis habitus est. Verum cum nostri sollicitior esset, quæ sua erant, aspernatus est.

Ostendit non modo Filium lacessitum contumeliis fuisse, sed etiam Patrem. Quod porro dicit, hunc sensum habet: Nihil novi, neque extraordinarii contigit. Qui enim sub veteri testamento ei conviciari contenderunt, illi quoque adversus Filium debacchati sunt.

Vers. 8. « Dico enim Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum. »

Rursus de Christi cura et sollicitudine disserit, 55 eidem adhuc capiti insistens. Isque sensus est, Promissio facta est Abraham qua dicitur: *Tibi dabo terram et semini tuo* 57. Posthac autem poenæ facti sunt omnes obnoxii, qui ex semine Abraham prognati erant. Lex quippe quæ violata fuit, iram illis operata est, eosque promissione quæ pro ipsis facta patribus erat, privavit. Quocirca Filius adveniens, cum Patre egit, ut promissiones istæ veræ tandem evaderent, et ad exitum adducerentur. Impleta quippe universa lege, et maledictione per crucem ablata quæ violatoribus inflicta erat, haud sivit promissionem intercideret. Cum ergo dicit, ministrum circumcisionis, hoc innuit, illum adventu suo, et per universæ legis observationem ac circumcisionem, cum factus esset semen sive filius Abraham, maledictum dissolvisse, et in posterum eos qui futuri erant, idoneos ad suscipiendum promissum effecisse.

Vers. 9-13. « Gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo. Et iterum dicit: Lætamini, gentes, cum plebe ejus. Et iterum: Laudate, omnes gentes, Dominum; et magnificate eum, omnes populi. Et rursus Isaias ait: Erit radix Jesse, et qui exurgat regere gentes, in eum gentes sperabunt. Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in sp̄e et virtute Spiritus sancti. »

Hoc nunc probare aggreditur, eos qui ex gentibus crediderunt, majoribus esse obstrictos Deo quod si majoribus sunt obligati, merito prorsus

57 Gen. xii, 7.

μαίους μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ βάρβαρα ἔθνη· οἷον Πέρσας καὶ Σαρακηνοὺς καὶ Ἀρμενίους, καὶ τὰ ἕτερα τῶν βαρβάρων ἔθνων. Τοῦτο γάρ, τῷ κύ-
κλῳ, σημαίνει.

« Οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χριστός. »

Τοσοῦτον ἀπείχεν τοῦ ἐπιβρίπτειν ἑαυτὸν ἄλλο-
τρίοις μαθηταῖς, καὶ δόξης ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν, ὅτι
καὶ ἐσπούδαζεν τοὺς μὴ ἀκηκόοντας διδάσχειν.

« Ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομήσω·
ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· Οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ
αὐτοῦ, ὅφονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι.
Διὸ καὶ ἐνικοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἔλθειν πρὸς
ὑμᾶς.

Ἀλλότριον οὐ κατὰ τὴν τοῦ προσώπου ποιότητά
φησιν, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ κηρύγματος φύσιν, ἀλλὰ
κατὰ τὸν τοῦ μισθοῦ λόγον. Ἐπεὶ οὐ τὰ κηρύγματα
ἀλλότρια ἦν, ἀλλ' ὅσον εἰς μισθὸν ἀλλότριον. Ὁ
γὰρ τῶν ἑτέροις πεπονημένων μισθός, τοῦτου ἀλλό-
τριος ἦν.

« Νῦν δὲ μηχανίτι τόπον ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τοῦ-
τοις. »

Ὅρα πῶς δείκνυσιν, ὥς οὐ τῆς παρ' αὐτῶν ἐπίε-
μενος δόξης ἔγραψεν τε καὶ παραγίνετο.

« Ἐπιποθίαν δὲ ἔχων τοῦ ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ
ἱκανῶν ἐτῶν. »

Ἵνα μὴ δόξη κύτελλίζειν αὐτοὺς τῷ λέγειν, Ἐπιποθὶ
οὐδὲν ἔχω ποιῆσαι, διὰ τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς, C
πάλιν τὸν τῆς ἀγάπης λόγον κινεῖ, εἰπὼν· Ἐπι-
ποθίαν ἔχων ἔλθεῖν πρὸς ὑμᾶς.

« Ὡς ἂν πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν· ἐλπίζω
γὰρ πορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς. »

Ἵνα μὴ πάλιν αὐτοὺς φουθήσῃ, ὅρα πῶς αὐτοὺς
καταστέλλει εἰπὼν· Ὡς ἂν πορεύωμαι εἰς τὴν
Σπανίαν, ἐλπίζω διαπορευόμενος θεάσασθαι
ὑμᾶς. Ὁμοῦ γὰρ τὴν ἀγάπην δείξει βούλεται, καὶ
καταλῦσαι καταλαζονεύεσθαι ἱκεῖνους.

« Καὶ ὅφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἔχει, ἐάν ὑμῶν
πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ. »

Ἵνα πάλιν μὴ λυποῖντο ὡς ὁδοῦ πάρεργον αὐτοὺς
θεωροῦντος τοῦ Ἀποστόλου, φησὶν τὸ ὅφ' ὑμῶν
προπεμφθῆναι, τουτίστιν, ἵνα ὑμεῖς μοι μαρτυρῆς D
ἴσῃτε, ὡς οὐ καταφρονῶν ὑμῶν, ἀλλὰ ἐλκόμενος ὑπὸ
τῆς χρείας παραιτέχω· καὶ ἐπιτείνων τοιοῦτόν
φησιν· Ἐάν ὅφ' ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμ-
πλησθῶ.

« Νῦν δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσόλυμα διακονῶν
τοῖς ἀγίοις. »

Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι Τόπον σὺκέτι ἔχω ἐν τοῖς
κλίμασι τούτοις· καὶ ἐπιποθίαν ἔχω ἀπὸ πολλῶν
ἐτῶν ἔλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐμελλεν δὲ ἔτι βραδύνειν,
ἵνα μὴ νομίζεται διαχλευάζειν αὐτοὺς, λέγει καὶ τὴν
αἰτίαν δι' ἣν ἀναβάλλεται. Καὶ δοκεῖ μὲν τὴν πρό-
φασιν λέγειν τῆς μελλήσεως. Διδάσκει δὲ καὶ ἕτερον
λεληθότως, τὸ προτρέψαι ἱκεῖνους εἰς ἐλεημοσύνην,
καὶ σπουδαιοτέρους ποιῆσαι. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν,

A modo quæ Romanis parerent, verum et barbaras
gentes universas, puta Persas, Saracenos, Arme-
nos, et alias nationes barbaras. Id enim significat
dicendo, *per circuitum*.

« Non ubi nominatus est Christus. »

Tantum absuit ut alienis sese discipulis in-
gereret, idque munus appetitu gloriæ obiret, ut
et docere illos studeret qui de Christo nihil au-
dissent.

« Ne super alienum fundamentum ædificarem :
sed sicut scriptum est : [Vers. 21, 22] Quibus
non est annuntiatum de eo, videbunt, et qui non
audierunt, intelligent. Propter quod et impediēbar
plurimum venire ad vos. »

Alienum dicit, non secundum personæ condi-
tionem, neque secundum naturam prædicationis,
sed secundum rationem mercedis. Aliena quippe
doctrina non erat, nisi quantum ad mercedem
alienam spectabat. Nam merces laborum qui
ab aliis desudati essent, aliena prorsus erat
Paulo.

Vers. 23. « Nunc vero ulterius locum non habens
in his regionibus. »

Videas quo pacto commonstret haudquaquam
gloriæ causa, quam ab ipsis consequeretur, ad eos
scribere se aut accedere.

« Cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex
multis jam annis. »

Ne scilicet videatur eos parvi facere. Quasi di-
cat : Ubi nihil mihi suppetet patrandum, ad vos
perrecturus sum. Iterum vero de dilectione ser-
monem movet, dicens : *Cupiditatem habens veniendi
ad vos.*

Vers. 24. « Cum in Hispaniam proficiscar. Spero
enim quod iter faciens videam vos. »

57 Ne iterum ipsos inflet, observa quomodo
comprimit, dum ait : *Cum proficiscar in Hispa-
niam, spero quod præteriens videbo vos.* Simul
enim amorem eis vult ostendere, et ostentationem
ipsorum profligare.

« Et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex
parte fruius fuero. »

Ne rursum contristarentur, ac si per transennam
tantum iter faciendo Apostolus ipsos esset visu-
rus, ait, *ut a vobis deducar*, hoc est, ut vos mihi
testes sitis, quod non contemptu vestri, sed ne-
cessitate tractus ulterius transeam : tum augendo
subjungit : *Si primum ex vobis ex parte satiatus
fuero.*

Vers. 25. « Nunc autem proficiscor Hierosoly-
mam ministrare sanctis. »

Quoniam dixerat : *Locum ulterius non habeo in
his regionibus* ; et : *Cupiditatem habens, ex multis
jam annis veniendi ad vos* ; adhuc vero aliquantum
erat tardaturus : ne putaretur illis illudere, addu-
cit et causam propter quam differat. Ac quidem
dilationis causam videtur enuntiare : clam vero
aliud quidpiam docet, eosque incitat ad largien-
dam eleemosynam, et ipsorum hac in re studium

accendit. Alioqui enim dicere satis erat, *proficiscor* A *Jerusalem*; nunc autem adjecit, *ministrare sanctis*.

Vers. 26. « Placuit enim Macedoniæ et Achaiæ. »

Hoc est, ita censuerunt probaveruntque, ac per-

optarunt. « Collationem aliquam facere in pauperes san-
ctorum, qui sunt in Jerusalem. [Vers. 27.] Placuit
enim eis, et debitores sunt eorum. »

Non dixit, *eleemosynam* et *stipem*, sed *colla-
tionem*, communicationem. Aliquam vero posuit,
non simplici voce, ne exprobrare illis videretur.
Neque simpliciter dixit, in *pauperes*, sed, in *pau-
peres sanctorum*. Neque hoc duntaxat contentus
fuit, sed subjunxit illos esse *debitores*.

« Nam si spiritualium eorum participes facti sunt
gentiles, debent et in carnalibus ministrare illis. » B

Quod ait, ejusmodi est. Propter eos venit Chri-
stus, inquit: cuncta illis promiserat; illis, inquam,
qui ex Judæis sunt. Ex istis Christus est: quocirca
aiebat: *Quia salus ex Judæis est* ¹⁰. Exinde sunt
apostoli, exinde prophetæ, exinde universa bona.
Horum itaque bonorum orbis particeps fuit. Si
ergo majorum communionem habuistis, inquit,
omnino debetis et carnalia cum eis communicare
et impertiri. Quia nec dixit, communicare, sed,
ministrare, ita ut illos ministrorum instar habeat,
eorumve qui regi tributa pendcant.

Vers. 28. « Hoc igitur cum consummavero, et
obsignavero eis fructum hunc. »

Id est, velut in promptuaria regia detulero tan-
quam in asylum et locum securum. Non ait, *elee-
mosynam*, sed *fructum*, quo significet lu-
crum acquirere illos qui contribuerint.

« Per vos proficiscar in Hispaniam. »

58 Hispaniæ meminit iterum, ut impigrum
animum præferat, quantoque erga illos amore
ferveret.

Vers. 29. « Scio autem, quoniam veniens ad
vos, in abundantia benedictionis Christi Evan-
gelii veniam. »

Ac si diceret: Scio me, quando venero, visu-
rum vos in omnibus probatos, atque ornatos bo-
nis, necnon innumeris secundum Evangelium
laudibus dignos. Atqui hoc consilii genus admi-
rabile est; quo illos præconis occupat.

Vers. 30. « Obsecro ergo vos, fratres, per Do-
minum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus,
ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me
ad Deum. »

Hic rursus Christum et Spiritum proponit, Pa-
tris quidem nulla mentione facta. Sic porro loqui-
tur, ut cum videris illum Patris et Filii meminisse,
aut Filii tantum, neque Filium, neque Spiritum
necifacias. Quia nec Spiritum dixit, sed, *cha-
ritatem Spiritus*. Nam sicut Christus mundum di-
lexit, atque etiam Pater, ita et Spiritus.

¹⁰ Joan. iv, 22.

ἤρκει εἰπεῖν τὸ, Πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ· νῦν
δὲ προσέθηκεν, διακονήσω τοῖς ἀγίοις.

« Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα. »

Τουτέστιν, ἔδοκίμασαν, ἐπεθύμησαν.

« Κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν
ἀγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Εὐδόκησαν γὰρ, καὶ ὀφει-
λέται εἰσὶν αὐτῶν. »

Οὐκ εἶπεν, ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ, *κοινωνίαν*· τὸ
δὲ, *τινὰ*, οὐχ ἀπλῶς τίθεικεν, ἀλλ' ἵνα μὴ ὀβήσῃ
αὐτοὺς ὀνειδίζειν. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, εἰς τοὺς
πτωχοὺς, ἀλλ' εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἀγίων. Καὶ
οὐ τοῦτω μόνῳ ἠρξέσθῃ, ἀλλ' ἐπήγαγε καὶ, ὅτι
ὀφειλέται εἰσὶν.

« Εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν
τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργή-
σαι αὐτοῖς. »

Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Δι' αὐτοὺς ἦλθεν, φησὶν,
ὁ Χριστὸς· αὐτοῖς ἦν ἅπαντα ἐπαγγειλάμενος, τοῖς
ἐξ Ἰουδαίων· ἐξ αὐτῶν ὁ Χριστὸς· διὸ ἔλεγεν, Ἐκ
τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἡ σωτηρία. Ἐκείθεν οἱ ἀπό-
στολοι· ἐκείθεν οἱ προφῆται· ἐκείθεν τὰ ἀγαθὰ
πάντα. Τοῦτων οὖν ἁπάντων ἐκοινώνησαν ἡ οἰκου-
μένη. Εἰ τοίνυν ἐν τοῖς μείζουσιν ἐκοινώνησατε,
φησὶν, ὀφείλετε καὶ τῶν σαρκικῶν κοινωνῆσαι καὶ
μεταδοῦναι αὐτοῖς. Καὶ οὐκ εἶπε, κοινωνῆσαι, ἀλλὰ,
λειτουργῆσαι, ἐν τάξει διακένων αὐτοὺς καθιστάς
καὶ τῷ βασιλεῖ τελούντων φόρους.

« Τοῦτο οὖν ἐπιτελέσας καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς
τὸν καρπὸν τοῦτον. »

Τουτέστιν, ὡς εἰς βασιλικά τριεῖα ἀποτιθέμενος,
ὡς ἐν ἀσύλῳ καὶ ἀσφαλεῖ χωρίῳ. Καὶ οὐκ εἶπεν,
ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ πάλιν, τὸν καρπὸν, δεικνὺς κε-
ραίνοντας τοὺς παρέχοντας.

« Ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς Σπανίαν. »

Πάλιν μέμνηται τῆς Σπανίας, δεικνὺς τὴν ἄοκνον,
καὶ τὸ περὶ ἐκαίλους θερμόν.

« Οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ἡμᾶς, ἐν πληρωματι
εὐλογίας Χριστοῦ τοῦ Εὐαγγελίου ἐλεύσομαι. »

Ἰσπανεὶ ἔλεγεν· Οἶδα ὅτι ἐρχόμενος ὄψομαι ὑμᾶς
ἐν ἅπασιν εὐδοκίμουντας, καὶ κομῶντας τοῖς ἀγα-
θοῖς, καὶ μυρίων ἐπαίνων ἀξίους τῶν κατὰ τὸ Εὐαγ-
γέλιον. Καὶ τοῦτο δὲ τρόπος συμβουλῆς θαυ-
μαστός, τὸ προκαταλαμβάνειν αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις.

« Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύ-
ματος, συναγωνίσασθαι μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ
ἐμοῦ πρὸς τὸν Θεόν. »

Πάλιν ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Πνεῦμα προ-
βάλλεται, καὶ οὐδαμοῦ μὲν μέμνηται τοῦ Πατρὸς.
Ταῦτα δὲ λέγει, ἵνα διὰ τὴν ἰδὴ αὐτὸν Πατρός καὶ
Υἱοῦ μεμνημένον, ἢ Πατρός μόνον, μήτε τὸν Υἱόν,
μήτε τὸ Πνεῦμα ἀθετῇς. Καὶ οὐκ εἶπε, Πνεῦμα, ἀλλὰ,
ἀγάπης Πνεύματος. Καθάπερ γὰρ Χριστὸς ἠγάπησε
τὸν κόσμον, καὶ Πατὴρ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα.

« ἵνα βυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. »

Δείκνυσιν μὲν τὸ μέγεθος ὃ εἶχαν ἀγῶνος. Ἀπὸ δὲ τούτου καὶ δευτέρον κατασκευάζει· τὸ δεῖξαι ὅτι δικαίως ἀναδέξατο διακονῆσαι τοῖς ἁγίοις. Οἱ γὰρ μεταξὺ τῶν οὕτω πονηρῶν κείμενοι, καὶ λιμῶ ἀπόλλυσθαι ἐμελλον.

« Καὶ ἡ διακονία μου ἡ εἰς Ἱερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος τοῖς ἁγίοις γίνηται, ἵνα ἐν χαρᾷ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, διὰ θελήματος Θεοῦ συναναπαύσωμαι ὑμῖν. »

Τουτέστιν, ἵνα μετὰ προθυμίας ὑποδέξωνται τὰ δεδωμένα. Ὅρα δὲ πάλιν πῶς ἐπαίρει τὸ ἀξίωμα τῶν λαμβανόντων, εἰ γε εὐχῶν δέεται παρὰ Θεοῦ τοσούτου εἰς τὸ δεχθῆναι τὰ πεμπόμενα.

« Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν. »

Εὐχὴ σφραγίζει τὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

« Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, οὗσαν διάκονον τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχραίαις, ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ ὡς τῶν ἁγίων, καὶ παραστήτε αὐτῇ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρῆζῃ πράγματι. Καὶ γὰρ αὕτη προστάτις πολλῶν ἐγεννήθη, καὶ ἐμοῦ. Ἀσπάσασθε Πρίσκην καὶ Ἀκύλαν τοὺς συνεργοὺς μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν, οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι ἡ ἐκκλησία τῶν ἐθνῶν· καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν Ἐκκλησίαν. Ἀσπάσασθε Ἐπαῖνον τὸν ἀγαπητόν μου, ὃς ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀσίας εἰς Χριστόν. Ἀσπάσασθε Μαρίαν, ἣτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ἡμᾶς. Ἀσπάσασθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουνίαν τοὺς συγγενεῖς μου καὶ συναρχιμαλώτους μου, οἳ τινὲς εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις, καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ. Ἀσπάσασθε Ἀμπλίαν τὸν ἀγαπητόν μου ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Οὐρβανὸν τὸν συνεργὸν ἡμῶν ἐν Χριστῷ, καὶ Στάχυν τὸν ἀγαπητόν μου. Ἀσπάσασθε Ἀπέλλην τὸν δῆκιμον ἐν Χριστῷ. Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβοῦλου. Ἀσπάσασθε Ἡρωδίου τὸν συγγενὴ μου. Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ναρκίσσου, τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Τρύφαιναν καὶ Τρυφῶσαν τὰς κοπιῶσας ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Περσίδα τὴν ἀγαπῆτην, ἣτις πολλὰ ἐκοπίασεν ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Ῥούφον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν Κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ. Ἀσπάσασθε Ἀσύχριτον, Φλέγοντα, Ἑρμῆν (2), Πατρίδαν, Ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφοὺς. Ἀσπάσασθε Φιλόλογον, καὶ Ἰουλίαν, καὶ Νηρέα, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ Ὀλυμπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας ἁγίους. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ

VERS. 31, 32. « Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa. »

Significat certaminis quod instabat, magnitudinem. Ex hoc autem et aliud conficit, ostendendo nimirum, quam justo sanctis ministraret. Qui enim inter improbos adeo homines versabantur, fame plane perituri erant.

« Et ministerium meum in Jerusalem acceptum sint sanctis, et in gaudio veniens ad vos, per voluntatem Dei refocillet vobiscum. »

Id est, ut cum a acritate quæ data sunt suscipiant. Ubi rursus observa quo pacto eorum qui suscepturi erant, dignitatem extollat; si quidem apud plebem hanc precibus tantis opus habeat, ut quæ sibi mittuntur accipiant.

VERS. 33. « Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen. »

Precatione sermonem designat.

CAP. XVI

VERS. 1-24. « Commendo autem vobis Phœbem sororem nostram quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Cenchris; ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis, et assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoque astitit multis et mihi ipsi. Salutate Priscam et Aquilam adjutores meos in Christo Jesu (qui pro anima mea suas cervices supposuerunt: quibus non ego solus gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ gentium) et domesticam Ecclesiam eorum. Salutate Epæneta dilectum mihi, qui est primitiæ Asiæ in Christo. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis. Salutate Andronicum et Juniam cognatos meos et concaptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo. Salutate Ampliam dilectissimum mihi in Domino. Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo, et Stachyn dilectum meum. Salutate Apellem probatum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino. 59 Salutate Tryphænā et Tryphosam quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino. Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus et meam. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt, fratres. Salutate Philologum et Juliam, Nereum, et sororem ejus, et Olympam, et omnes qui cum eis sunt sanctos. Salutate invicem osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensionem

VARIE LECTIONES.

* Lege ἑλθόν.

NOTÆ.

(2) In marg. Οὗτός ἐστιν Ἑρμᾶς, ὃ τὸ βιβλίον τὸ ἐπίγραφον Ποιμὴν συντάξας. Hic est Hermas a quo compositus est liber qui Pastor inscribitur.

et offendicula præter doctrinam quam didicistis faciunt, et declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Domino nostro non servant, sed suo ventri: et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omnes divulgata est. Gaudeo igitur in vobis: sed volo vos sapientes quidem esse in bono, simplices autem in malo. Deus autem pacis conteret Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen. Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lucius et Jason et Sodipater cognati mei. Saluto vos ego Tertius qui scripsi epistolam in Domino. Salutat vos Caius hospes meus et universæ Ecclesiæ. Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quartus frater. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. »

Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Ἐραστός ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Vers. 25. « Ei autem qui potens est vos confirmare secundum Evangelium meum. »

In illos iterum tanquam infirmos insistit, et sermonem ad eos dirigit. Cum enim increparet, communi reprehensione utebatur. Nunc vero quando precatur, supplicationem pro istis ponit. Divm vero ait, *confirmare*, hoc significat, nondum eos esse confirmatos; sed tametsi starent, nihilominus fluctuare.

« Et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti. »

Id est, quam ille prædicavit. Quod si vero prædicavit, non nostra placita sunt, sed legis ipsius.

Vers. 26. « Quod nunc patefactum est per Scripturas prophetarum secundum præceptum æterni Dei ad obeditionem fidei. »

Hic metum infirmi exsolvit. Ecquid enim vereris, inquit, ne deficias a lege? Atqui hoc ipsum lex postulat: hoc jam ante prædixerat. Sin autem inquiris cur nunc tandem manifestum sit, periculosam rem facis, qui Dei mysteria curiose scruteris, et rationem eorum exigas. Quamobrem adjecit, *ad obeditionem fidei*. Obeditione duntaxat fides opus habet, non curiosa investigatione. Et quando jubet Deus, morem gerere oportet et credere, non curiosius inquirere.

Vers. 27. « In cunctis gentibus cogniti. Soli sapienti Deo, per Jesum Christum, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

Non enim tu solus ita credis, inquit, sed universus orbis, qui non hominem, sed Deum ipsum nactus doctorem est. Quapropter addidit, *per Jesum Christum*. Verum neque solummodo **60** cognitum fuit, sed etiam confirmatum: illius autem utrumque opus exstitit. Quamobrem sic legendum est: *Ei autem qui potens est vos confirmare per Jesum Christum*. Utrumque siquidem ei acceptum refert; neque hæc ambo solum, sed et gloriam

A Ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδασκίαν ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε ποιῶντας, καὶ ἐκκλίνετε ἀπ' αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ταυτῶν κοιλίᾳ, καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀπάκων. Ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντας ἀφίκετο. Ἐφ' ὑμῖν οὖν χαίρω· θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκαρπίτους δὲ εἰς τὸ κακόν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετ' ὑμῶν. Ἀμήν. Ἀσπάζονται ὑμᾶς Τιμόθεος ὁ συνεργός μου, καὶ Λούκιος, καὶ Ἰάσων, καὶ Σωσίπατρος οἱ συγγενεῖς μου. Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Γάιος ὁ ξένος (3) μου καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὅλης. καὶ Κούαρτος ὁ ἀδελφός. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν

« Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου. »

Πάλιν ἐκείνων ἔχεται τῶν ἀσθενῶν, καὶ πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον. Ὅτε μὲν γὰρ ἐπιτίμα, κοινὴν ἐποιεῖτο τὴν ἐπιτίμην. Νυνὶ δὲ εὐχόμενος μὲν τούτων, τίθει τὴν ἰκεταίαν· εἰπὼν δὲ, *στηρίξαι*, ταῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἦσαν βεβαιωθέντες, ἀλλ' εἰσθηκαῖσαν μὲν, ἐσαλεύοντο δέ.

C « Καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεισηγμένου. »

Τουτέστιν, ὃ αὐτὸς ἐκήρυξεν· εἰ δὲ αὐτὸς ἐκήρυξεν, οὐχ ἡμέτερα τὰ δόγματα, ἀλλ' ἐκείνου οἱ νόμοι.

« Φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ τὰ Γραφῶν προφητικῶν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ εἰς ὑπακοὴν πίστεως. »

Ἐνταῦθα τὸν φόβον ἐκλύει τοῦ ἀσθενοῦς. Τί γὰρ δέδοικας, φησὶν, μὴ ἀποστῇς τοῦ νόμου; τοῦτο βούλεται ὁ νόμος· τοῦτο ἀνωθεν προύλεγεν. Εἰ δὲ ἐξετάξεις διὰ τί νῦν ἐφανερώθη, οὐκ ἀσφαλὲς πρᾶγμα ποιεῖς μυστήρια, τοῦ Θεοῦ περιεργαζόμενος, καὶ εὐθύνας ἀπαιτῶν. Διδὲ ἐπήγαγεν, *εἰς ὑπακοὴν πίστεως*. Ὑπακοῆς γὰρ ἡ πίστις δέεται μόντης, οὐ πολυπραγμοσύνης. Καὶ ὅταν Θεὸς ἐπιτάτῃ πειθεσθαι, οὐ περιεργάζεσθαι δεῖ.

D « Εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος. Μόνῳ σοφῷ Θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. »

Οὐδὲν γὰρ σὺ μόνος, φησὶν, ἀλλ' ἡ οἰκουμένη πᾶσα οὕτω πιστεύει, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ Θεὸν λαμβάνουσα διδασκαλον. Διδὲ ἐπήγαγεν, *διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Οὐκ ἐγνωρίσθη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαιώθη. Ἀμφοτέρω δὲ αὐτοῦ ἔργα. Διδὲ καὶ οὕτως ἀναγνωστέον· *Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρω αὐτῷ ἀνατίθησιν, καὶ οὐκ ἀμφοτέρω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν τὴν εἰς τὸν Πατέρα. Διδὲ ἔλεγεν, Ὁ ἡ δόξα εἰς

NOTE.

(3) In marg. Ὁ ξενοδόχος, qui hospitio excipit.

τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Δοξάζει δὲ πάλιν, τὸ ἀκατάληπτον τῶν μυστηρίων ἐκπλητόμενος. Οὐδὲ γὰρ νῦν οὐκ ἐφάνη δυνατόν αὐτὸ λογισμῶς καταλαβεῖν, ἀλλὰ δὴ πίστει ἐπιγινώσκει γὰρ ὅτι ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι· εἰ δὲ καὶ, τῷ μόνῳ σοφῷ Θεῷ, εἰπεῖν. Ὅταν γὰρ ἐννοήσῃς πῶς τὰ ἔθνη εἰσήγαγε, καὶ ἀνέλεστα τοῖς πάλαι κατωρθώσει, καὶ ἀπεγνωσμένους ἔσωσε, καὶ τῆς γῆς ἀναξίους ὄντας εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγε, καὶ τῆς παρουσίας ζωῆς ἐκπεπρωκότας, εἰς τὴν ἀθάνατον καὶ ἀπόβροχτον ζωὴν ἐκείνην εἰσήγαγε, καὶ ἐπὶ δαιμόνων πεποιημένους, ἀγγέλους ἐραμίλλους ἐποίησε, καὶ παράδεισον ἔνοιξε, καὶ τὰ παλαιὰ πάντα κακὰ ἔλυσε· καὶ ταῦτα ἐν χρόνῳ βραχεί, καὶ δι' ὁδοῦ βραχείας καὶ συντομωτάτης, τότε γνώσῃ τὴν σοφίαν· καὶ ὅταν ἴδῃς, ὃ μὴ ἀγγελοι, μῆτε ἀρχάγγελοι ἔγνωσαν, ἐξαίφνης τοὺς ἐξ ἐθνῶν μαθηκώτας διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

εἰσισιμα praeliterit, illius tunc sapientiam nosces : quando, inquam, videris gentiles per Jesum Christum de repente illud didicisse quod neque angeli, neque archangeli cognoverant.

Πρὸς Ῥωμαίους, στίχων 27. Ἐγράφη ἀπὸ Κορίνθου. Ad Romanos, versibus 360. Scripta est Corinthos.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Α' ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ.

IN EPISTOLAM PRIMAM AD CORINTHIOS.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ἀχρηκοῦς ὁ Ἀπόστολος, ὡς πολλὴ πρὸς Κορινθίους διχόνοια γέγονε, ψευδοπροσέδωκεν τινῶν σχίσματα ἐν αὐτοῖς ποιησάντων, γράφει τὴν ἐπιστολὴν διορθούμενος ἅπαντα. Ἦν δὲ ταῦτα αὐτῶν τὰ ἁμαρτήματα. Πρῶτον μὲν, τὸ μερίδας πολλὰς γινέσθαι παρ' αὐτοῖς· καὶ τοῖς μὲν ὡς πλουσίοις προσηλίσθαι αὐτοὺς, τοῖς δὲ ὡς σοφοῖς καὶ πλέον τι δυναμένοις διδάσκειν αὐτούς. Διούτερον, τὸ τοῖς μητροῖς συγγίνεσθαι, καὶ ἐπὶ ταῦτα μεταφρονεῖν. Καὶ μετὰ τοῦτο περὶ γαστριμαργίας· εἰς τοιοῦτον γὰρ ἐκρατήθησαν τῷ πράγματι, ὡς καὶ εἰδωλοθύτων ἄπτεσθαι. Ἄλλοι πάλιν μάχας ἔχοντες καὶ φιλονεικίας περὶ χρημάτων, τοῖς ἔξω δικαστηρίοις ἐπέτρεπον ἑαυτούς. Ἦν τι καὶ ἕτερον πλημμέλημα παρ' αὐτοῖς, τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἰσθίσιν ἐν ἐκκλησίαις, καὶ μὴ μεταδίδοναι τοῖς δεομένοις. Μετὰ τούτων καὶ ἕτερον ἐπλημμέλουν ἐπὶ τοῖς χαρίσμασι μέγα φυσῶντες, καὶ ἀπὸ τούτου ἐκπίπτοντες. Εἶχον γὰρ καὶ ζηλωτῶντες ἰδεῖν πρὸς ἀλλήλους, καὶ διεσπών τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ ὃ περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲ αὐτοῖς ἔχρησεν λόγος. Ταῦτα αὐτῷ ὑπόθεσις γέγονεν τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἕτερα δὲ ἃ οὐκ ἔστιν λέγειν κατὰ μέρος.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

ὁ Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφός, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὖσῃ ἐν Κορίνθῳ· ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσιν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν παντί τόπῳ, οὓτων καὶ ἡμῶν.

A quum ad Patrem redundarit. Unde ait : *Ipsi gloria in secula. Amen.* Rursus autem gloriam Dei celebrat, ad incomprehensibile mysterium hoc obstupefactus. Neque enim etiam nunc cum innolescit, cogitationibus comprehendi illud potest ; sed oportet ut fide agnoscat. Alio quippe modo non licet. Bene vero ait : *Soli sapienti Deo.* Quando enim tecum reputabis, qui factum sit, ut gentiles tandem adducerentur et commiscerentur illis, qui vitam olim rite instituorant ; ut deploratos illos salvos fecerit ; cum terra digni non essent, in coelum eos evoxerit, et postquam vita præsenti exciderant, ad immortalem illam, nec sermone explicabilem induxerit ; et quos demones proculcaverant, angelis pares fecerit ; ut denique paradysum aperuerit, veteribus malis penitus suppressis ; hæcque omnia brevi tempore, via facillima et compendiosissima præstiterit, illius tunc sapientiam nosces : quando, inquam, videris gentiles per Jesum Christum de repente illud didicisse quod neque angeli, neque archangeli cognoverant.

Ad Romanos, versibus 360. Scripta est Corinthos.

C

61 ARGUMENTUM.

Cum Apostolus accepisset gravi dissensione Corinthios laborare, falsis quibusdam apostolis divisiones et schismata apud eos facientibus, Epistolam hanc scripsit qua cuncta corrigeret. Hæc porro peccata ipsorum erant : primum, quod multæ apud eos factiones essent, ita ut pars aliis quidem ceu locupletibus addicti essent, pars aliis tanquam sapientibus quique plus possent ipsos erudire ; secundum, quod noverens incestarent, nec sine ostentatione. Insuper sic erant gulæ dediti, ut nec a carnibus quam idolis immolabantur abstinere. Alii rursus de pecuniis certantes litigantesque, extraneis se tribunalibus et judiciis permittebant. Vigebat etiam apud illos delictum aliud, uti seorsim penes seipsoa in Ecclesiis epularentur, nec quidquam egenis præberent. Præterea alio quoque modo peccabant, concessis sibi donis intumescens, unde gratia exciderent. Ita enim erant comparati, ut invicem inviderent, atque Ecclesiam distraherent. Claudicabat autem etiam apud illos fides resurrectionis. Hoc argumentum fuit epistolæ, aliaque iidem nonnulla quæ sigillatim recitare non referi.

CAPUT I.

Vers. 1, 2. ὁ Παῦλος vocatus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Sothenes frater, Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi ; sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi in omni loco, ipsorum et nostro.

Quoniam in partes varias factionesve scindebantur, et alii quidem hujus, alii autem alterius nomine nuncupabantur, ut hoc modo non superesset eis unde Christiani appellarentur, observa quo pacto in ipsomet exordio in memoriam eos revocat nominis Christi, dum ait: *Paulus vocatus apostolus Jesu Christi, sanctificatus in Christo Jesu, qui invocant nomen Domini Jesu Christi. Gratia vobis a Deo Patre et Domino Jesu Christo. Gratias ago in gratia quæ data est vobis in Christo Jesu, Quemadmodum testimonium Christi revelatum est in vobis expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi; qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine in die Domini nostri Jesu Christi. Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi. Obsecro vos per nomen Domini nostri Jesu Christi. Videsis quali serie nomen intexit Christi. Ex quo evidens est eum haud temere nec simpliciter ita agere, sed crebra optimi nominis hujus repetitione illis interdicere omni alio cognomine, et abscissione, atque nuncupatione, quæ aliunde acciperetur.*

Vocatus, non a seipso ordinatus et institutus, quemadmodum vos doctores estis a vobis ipsis instituti; sed per Jesum Christum.

VERS. 4, 5. « Quæ data est vobis in Christo Jesu: quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientia. »

Per quemnam data est? nunquid per me, aut per alium apostolum? Nequaquam, inquit, sed per Jesum Christum. Nam hoc ipsum est quod ait, in Christo Jesu.

VERS. 6. « Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis. »

Si itaque confirmati estis et stabiliti per portenta et per gratiam; quid jam fluctuatis animo?

VERS. 7. « Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia. »

Ostendit quantis se bonis essent privaturi, falsis magistris auscultando.

« Expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, [VERS. 8] qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine in die Domini nostri Jesu Christi. »

Quasi dicat: Quid tumultuamini? quid perturbamini, quasi Christus non adsit? Adest profecto, ejusque dies in januis est. Sed multa opus est virtute, multiplicique labore, ut ad finem pervenire possimus. Porro revelationem dicit, ut significet cum esse et adesse, quamvis non videatur, atque nunc et tunc appariturum.

VERS. 9, 10. « Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem **62** Filii ejus Jesu Christi Domini nostri. Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes. »

Perinde est ac si diceret: In consortium vocati estis Unigeniti vosque ipsi hominibus traditis?

A Ἐπειδὴ εἰς μερίδας πολλὰς κατετέμνοντο, καὶ οἱ μὲν τούτου, οἱ δὲ ἐκείνου προσηγορεύοντο, τοῦτο δὲ αὐτοῖς ἀνήρητο καὶ Χριστιανοὶς εἶναι προσηγορεύεσθαι· ὅρα πῶς ἐν ἀρχαῖς διὰ πάντων αὐτοὺς ἀναμνησκαὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, λέγων· Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Χάρις ὑμῖν ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐχαριστῶ ἐπὶ τῇ χάριτι τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἀπεκαλύφθη ἐν ὑμῖν, ἀπεκδεχομένοις τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς καὶ βεβαιώσῃ ὑμᾶς ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πιστὸς δὲ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅρα τὴν συνέχειαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ· ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐκ εἰκὴ τοῦτο καὶ ἀπλῶς ἐποίει, ἀλλὰ τῇ πυκνότητι τῆς καλῆς ταύτης προσηγορίας, τὴν πρόσκλησιν, καὶ τὴν ἀπόσχισιν, καὶ τὴν ἀφ' ἐτέρων προσηγορίαν αὐτῶν ἀπαιρῶν.

Κλητὸς, οὐκ αὐτοχειροτόνητος ἀπόστολος, ὡς ὑμεῖς χειροτονητοὶ διδάσκαλοι· ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

« Τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει. »

C Διὰ τίνος ἐδόθη; ἄρα δι' ἐμοῦ, ἢ δι' ἐτέρου ἀποστόλου; Οὐδαμῶς, φησὶν, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ γὰρ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τοῦτό ἐστι.

« Καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν. »

Εἰ τοίνυν ἐβεβαιώθητε καὶ ἐστηρίχθητε διὰ σημείων καὶ χάριτος, τίνος ἐνεκεν παρισταλεύεσθε;

« Ὅστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι. »

Δείκνυσιν ὅσον μέλλουσιν αὐτῶν ἀπαστερεῖν, τοῖς ψευδοδιδασκάλοις προσκείμενοι.

« Ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς καὶ βεβαιώσῃ ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

D Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Τί θορυβεῖσθε; τί ταράττεσθε, ὅτι οὐ πάρεστι Χριστός; Πάρεστι μὲν οὖν, καὶ ἡμέρα ἐπὶ θύραις· καὶ πολλῆς ἀρετῆς, καὶ πολλῶν χρεῖα πόνων, ὥστε δυνηθῆναι πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν. Ἀποκάλυψιν δὲ λέγει, δεικνὺς ὅτι, εἰ καὶ μὴ ὁράται, ἀλλ' ἐστὶ καὶ πάρεστι, καὶ νῦν καὶ τότε φανήσεται.

« Πιστὸς δὲ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Εἰς κοινωνίαν τοῦ Μονογενοῦς ἐκλήθητε, καὶ ἀνθρώποις αὐτοὺς προσνέμεται;

τί ταύτης ἀθλιότητος χεῖρον; Πῶς δὲ ἐκλήθησαν; Διὰ τοῦ Πατρὸς. Ἐπειδὴ γάρ, Δι' αὐτοῦ, καὶ, ἐν αὐτῷ, συνεχῶς λέγει περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ νομισωσιν, ὅτι ὡς ἐλάττωτος αὐτοῦ οὕτω μένεται, προσέκειμεν αὐτὰ τῷ Πατρὶ. Τῷ δὲ, εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὁμοιον τὸ ἀλλαχοῦ εἰρημένον, εἰ συμπάσχομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. Ταῦτα δὲ προοικονομεῖ ἐν τῷ λόγῳ νῦν, ὥστε μὴ μέγα τὸ σφοδρὸν τῶν ἐγκλημάτων, εἰς ἀπόγνωσιν αὐτοῦς ἐμπλασθῇ.

« Καὶ μὴ ᾗ ἐν ὑμῖν σχίσματα. »

Τοῦ σχίσματος ἡ ἔμφασις ἰσχυρόν ἐστι κατηγορίας ὄνομα. Τὸ γὰρ ἐλόκληρον ὅταν εἰς πολλὰ διαιριθῇ, οὐ μόνον πολλὰ οὐ γίνεται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ἀπόλλυται.

« Ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῦ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. »

Ἐπειδὴ σφόδρα καθήψατο τῇ προσηγορίᾳ τοῦ σχίσματος, πάλιν πρᾶναι τὸν λόγον, λέγων· Ἰνα ᾗτε κατηρτισμένοι· ὁμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Μὴ νομίσητε ὅτι μέχρι βημάτων συμβουλευώ τὴν ὁμόνοιαν· τὴν γὰρ ἀπὸ διανοίας ἐπιζητῶ.

« Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης, ὅτι ἐριδῆς ἐν ὑμῖν εἰσιν. Λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει. »

Πάλιν τῇ τῆς ἀδελφότητος προσηγορίᾳ ἐκκαλεῖται αὐτοῦς εἰς πειθῶ.

« Ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου· ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ· ἐγὼ δὲ Κηφᾶ. »

Οὐχ ὅτι Παύλου αὐτοῦς ἡ Κηφᾶ προσηγόρευον, ἀλλὰ τὰ ἐκείνων ὀνόματα εἰς αὐτὸν μετασηματίζει, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ἐξῆς δηλοῖ. Σημαίνει δὲ τοῦτο, ὅτι εἰ Παύλου, καὶ Πέτρου, καὶ Ἀπολλῶ οὐκ ἐχρῆν ἐπισημίζειν αὐτοῖς ὀνόματα, πολλῷ μᾶλλον δὲ ἐτέρων.

« Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ. »

Ὁδὸ τοῦτο ἐγκαλεῖ, ὅτι καὶ τινες καὶ Χριστοῦ προσηγόρευον αὐτοῦς, ἀλλ' ὅτι μὴ πάντες, ἀλλ' ὡς ἐν μερίδι τινὶ δέδοται ὁ Χριστός.

« Μεμέρισται ὁ Χριστός. »

Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Κατετέμνεται, φησὶν, τὸν Χριστόν. Διαιδεῖται αὐτοῦ σῶμα· διενείματο πρὸς ἀνθρώπους, καὶ ἐμερίσατο τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μοῖραν τὴν ἑνὲς αὐτοῦ εἶχε, τὴν δὲ ἐκείνοις ἔδωκεν.

« Μὴ Παῦλος ἐσταύρωται ὑπὲρ ὑμῶν; »

Ὅρα φιλοχρίστου γνώμην· πῶς ἐπὶ τοῦ οἰκείου λοιπὸν ὀνόματος προάγει τὸ πᾶν, ἐκ περιουσίας δεικνύς, ὅτι οὐδενὶ προσήκει αὕτη ἡ τιμή. Ὅπερ δὲ ἦν πολλῆς κηδεμονίας, τοῦτο τίθησι, τὸν σταυρὸν καὶ τὸ βάπτισμα, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀγαθὰ. Δείκνυσιν μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ἡ τοῦ κόσμου δημιουργία, μάλιστα δὲ ἡ διὰ τοῦ σταυροῦ συγκατάθεσις.

« Ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε; »

²⁰ Rom. viii, 17.

A quid hac miseria deterius? quomodo autem vocati fuerunt? Per Patrem ipsum. Nam quia semper de Filio ait: *Per ipsum, et in ipso*; ne putaretur illius tanquam inferioris meminisse, idem attribuit ipsimet Patri. Quod subjungit, *in societatem Filii sui*, simile est illi effato quo alibi dicitur, *si compati-mur, et conregnabimus*²⁰. Ad hoc enim in isto quocu tractamus loco præparat, ne vehementiores increpationes in desperationem ipsos impellant.

« Et non sint inter vos schismata. »

« Appellatio schismatis, validum accusandi vocabulum est. Totum quippe, quando in multa dividitur, non modo plura sit, sed et unitas ejus perditur.

« Sitis autem perfecti in eodem sensu, et eadem sententia. »

Quoniam acriter eos perstrinxit appellatione schismatis, sermonem lenit iterum dicens: *Sitis perfecti*. Ac si dicat: Ne putetis duntaxat concordiam me suadere, quæ solummodo in vocibus consistat: eam enim in primis quæro quæ ex animo sit.

Vers. 11, 12. « Significatum est enim mihi ab iis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit. »

Rursum eos compellatione fraternitatis excitat, ut sibi morem gerant.

« Ego quidem sum Pauli; ego autem Apollo; ego vero Cephæ. »

Non quia seipsos de Pauli vel Cephæ nomine nuncupabant; sed eorum in se nomina transformat, velut et ipse postmodum declarat. Hac porro ratione significat non debere eos Pauli, aut Petri, aut Apollo nomina jactare, ac multo minus aliorum.

« Ego autem Christi. »

Non hoc culpat quod nonnulli Christi cognomen sibi vendicarent: sed quod non omnes; ac si uni cuidam parti datus esset Christus.

Vers. 13. « Divisus est Christus. »

Hujus dicti sensus iste est: Dissecuistis Christum. Ejus corpus est divisum, ac si in homines distribuerit, atque diviserit Ecclesiam, ac partem aliam ipse assumpserit, aliam vero illis concesserit.

« Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? »

Videsis animum Christi amantis, quo pacto deinceps nomine suo totum conficiat, ubi affatim ostendit, nemini hunc honorem convenire. Quod autem multæ sollicitudinis et benevolentiae argumentum erat, hoc proponit, puta crucem et baptismum, et quæcunque ex his bona profluunt. Humanitatem quippe Dei commonstrat ipsa mundi creatio: præ cæteris vero demissio illa qua crucem pertulit.

63 « Aut in nomine Pauli baptizati estis? »

Enimvero quia scissionum hæc causa erat, quod eorum a quibus erant baptizati, cognomina mutarent, hoc illidem emendat dicendo: *Nunquid in nomine Pauli baptizati estis?* Neque enim dixeris, inquit, quis baptizaverit; sed in cuiusnam nomine. Nam nullatenus queritur quis baptizavit, sed in cuius nomine. Ipse siquidem est, inquit, qui peccata dimittit.

VERS. 14-16. « Gratias ago Deo quod neminem baptizavi, nisi Crispum et Caium: ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem et Stephanæ domum. Cæterum nescio, si quem alium baptizaverim. »

Perinde est ac si diceret: Quid insolens baptizando, quando et ego gratias ago, quod id muneri non obierim? Quibus porro verbis tumorem eorum prudenter comprimit, neutiquam vero baptismi virtutem, sed amentiam eorum qui in baptizando sese nimium jactabant. Baptismus quippe magna quædam res est: hoc autem quod magnum est, non ille præstat qui baptizat, sed qui in baptismo invocatur. Insuper causam edisserit, propter quam gratias agat. Ne quis dicat, inquit, in meo nomine vos esse baptizatos: non tamen ita ut de illis hoc affirmaret; sed quia verebatur, ne morbus malus eo procederet.

VERS. 17. « Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare. »

Quare ergo baptizabas? dixerit aliquis. Nequaquam baptizabam, inquit, ei repugnando qui me miserat, sed supra quam incumberet mihi, hoc faciebam. Et quemadmodum in causa viduarum, tametsi dixerunt apostoli: *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis*¹⁶; ipse nihilominus ministravit, non quasi eis contradiceret, sed ut ex abundanti hoc quoque munere fungeretur: sic et hac in parte se gessit:

« Non in sapientia verbi, ut non evacuaretur crux Christi. »

Compressa elatione eorum qui valde sibi placebant baptizando, sermonem transfert in eos qui extranea sapientia arrogantius intumescabant; seque adversus ipsos diligentius instruit. Nam ad eos qui cum baptizarent, inflati erant, aiebat: *Gratias ago quod neminem vestrum baptizavi*: et: *Non me misit Christus baptizare, sed evangelizare*; sed neque vehementius, neque dedita opera verbis ens adoritur. Illic vero primo statim assultu plagam magnam infligit: *Ne evacuetur*, inquit, *crux Christi*. Ecquid ergo insolentior es, ubi te magis deceat erubescere? Si enim sapientia hæc tum cruci bellum infert, tum pugnat cum Evangelio, nullatenus præstat ea gloriari, sed magis ipsam abjicere.

VERS. 18. « Verbum enim crucis, percuntibus quidem stultitia est: his autem qui salvi fiunt, id est nobis, virtus Dei est. »

Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο αἰτιον ἔγινετο σχισμάτων τὸ ἀπὸ τῶν βαπτισάντων καλεῖσθαι, καὶ τοῦτο διορθοῦται λέγων· *Μὴ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐδραπύσθητε*; μὴ γὰρ εἴπῃς, φησὶν· *Τίς ἐδράπτειν*; ἀλλ' εἰς τὸ τί-
νος ὄνομα· οὐ γὰρ ὁ βαπτίσα· ἀλλ' εἰς τὸ τί-
νος ὄνομα ζῆταιται. Αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ἀφήσει τὰ ἁμαρ-
τήματα.

« Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐδράπτισα, εἰ μὴ Κρίσπον καὶ Γάϊον, ἵνα μὴ τις εἴπῃ ὅτι εἰς τὸ ἑμὸν ὄνομα ἐδραπύσθητε. Ἐδράπτισα δὲ καὶ τὸν Στεφάνου οἶκον. Λοιπὸν οὐκ οἶδα εἰ τίνα ἄλλον ἐδράπτισα. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· *Τί μέγα φρονεῖς ἐπὶ τῷ βαπτίσει, ὅπου γε ἐγὼ καὶ εὐχαριστῶ ὅτι οὐκ ἐποίησα τοῦτο*; Ταῦτα δὲ λέγων, καθαιρεῖ τὸ ἐπὶ τοῦτο φύσημα οἰκονομικῶς, οὐχὶ τὴν δύναμιν τοῦ βαπτίσματος, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν ἀνοίαν τῶν μέγα ἀπὸ τοῦ βαπτίζειν φρονούντων. Μέγα μὲν γὰρ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ μέγα αὐτὸ οὐχ ὁ βάπτίζων ποιεῖ, ἀλλ' ὁ καλούμενος εἰς τὸ βάπτισμα. Λέγει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν εὐχαριστεῖ· ἵνα μὴ τις εἴπῃ, φησὶν, ὅτι *Εἰς τὸ ἑμὸν ὄνομα ἐδραπύσθητε*. Οὐχ ὅτι ἐκ περὶ ἐκείνων τοῦτο εἰσγεν, ἀλλ' ὅτι ἐφοβεῖτο, μὴ εἰς τοῦτο προέλθῃ τὸ κακὸν τὸ νόσημα.

« Οὐ γὰρ ἀπέστειλén με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι. »

Τί οὖν ἐδράπτεις; φησὶν. Οὐχ ἐναντιούμενος, φησὶν, τῷ πέμποντι, ἐδράπτίζον, ἀλλ' ὡς ἐκ περιουσίας τοῦτο ποιῶν. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν χρηρῶν εἰπόντων τῶν ἀποστόλων, οὐκ ἔστιν ἀρεστὸν καταλειπόντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακοπεῖν τραπέζαις, διηκονήσατο, οὐχ ἐναντιούμενος ἐκείνοις, ἀλλ' ἐκ περιουσίας τοῦτο ποιῶν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα.

« Οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. »

Καθελὼν τὸ φύσημα τῶν διὰ τὸ βαπτίζειν μέγα φρονούντων, μεθίσταται λοιπὸν πρὸς τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ τῇ ἑξῶθεν κομπάζοντας, καὶ κατ' αὐτῶν ὀπλίζεται σπουδαιότερον. Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τὸ βαπτίζειν πεφυσιωμένους εἰσι· *Εὐχαριστῶ ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐδράπτισα*· καὶ ὅτι *Οὐκ ἀπέστειλén με Χριστὸς βαπτίζειν*· καὶ οὕτε σφοδρῶς, οὕτε κατασκευαστικῶς κέχρηται τῷ λόγῳ. Ἐνταῦθα δὲ ἐκ προοιμίων πληγὴν δίδωσι μεγάλην, ἵνα μὴ κενωθῇ, λέγων, *ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ*. Τί τοίνυν μέγα φρονεῖς, ἐφ' ᾧ καὶ ἐρυθριᾷν εἶδει; Εἰ γὰρ καὶ πολεμεῖ τῷ σταυρῷ, καὶ μάχεται τοῖς Εὐαγγελίοις ἡ σοφία αὕτη, οὐκ ἀρχεῖν ἐπ' αὐτῇ, ἀλλὰ καταλύεσθαι δεῖ.

« Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία, τοῖς δὲ σωζομένοις τὴν δύναμιν Θεοῦ ἔστιν. »

¹⁶ Act. vi, 2.

Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐκείνους, τοῦ σταυροῦ παρὰ τῶν Ἑλλήνων χλευαζομένου, τῇ σοφίᾳ δῆθιν τῇ παρ' αὐτῶν ἀντίστασθαι, καὶ πολεμεῖν θορυβουμένων, τοῖς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγομένοις παραμυθούμενος ὁ Παῦλος, φησὶν· Μὴ νομίσητε ξένον τι γίνεσθαι καὶ παράδοξον. Ταύτην ἔχει φύσιν τὸ πρᾶγμα, ὥστε ἀπὸ τῶν ἀπολλυμένων μὴ γνωρίζεσθαι αὐτοῦ τὴν δύναμιν. Ἐξεστήκασι γὰρ καὶ πρᾶφρονοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο λουδοροῦνται, καὶ ἐπαχθῶς ἔχουσι τὰ σωτήρια φάρμακα.

« Γέγραπται γάρ· Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; »

Ἐπειδὴ γὰρ προτέρα αὐτὴν κατέβαλεν, πρὸς οὐδὲν χρήσιμον λοιπὸν ἔστιν. Ὅτε γὰρ ἰδοὶ τὰ αὐτῆς αὐτὴν ἐνδείξασθαι, καὶ διὰ τῶν κτισμάτων ἰδοὶ τὸν Δεσπότην, οὐκ ἤθελεν.

« Οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου; »

Ἀντὶ τοῦ, μωρὰν ἰδείξεν οὖσαν πρὸς τὴν τῆς πίστεως κατέληψιν. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφρόνουν ἐπ' αὐτῇ, ἡλεγξεν αὐτὴν ταχέως· ποῖα γὰρ σοφία, εἴταν τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν μὴ εὐρίσκη;

« Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. »

Τῇ διὰ τῶν ἔργων φαινομένῃ, δι' ὧν ἤθελεν γνωσθῆναι. Διὰ τοῦτο αὐτὰ καὶ τοσαῦτα κατεσκευάζεν, ἵνα ἀναλόγως ἐκ τῶν ὁρωμένων ὁ ποιητὴς θαυμάζηται. Μέγας ὁ οὐρανὸς καὶ ἀπειροπληθὴς ἡ γῆ. Θαύμασον τοίνυν τὸν πεποιηκότα. Καὶ γὰρ ὁ μέγας οὗτος ἔργον ἐστὶ τῶν δακτύλων αὐτοῦ. Καὶ περὶ τῆς γῆς γέγραπται, ὅτι τὴν δὲ γῆν ἐποίησεν ὡς οὐδέν. Ἐπειδὴ οὖν διὰ τῆς σοφίας ταύτης οὐκ ἤθελεν ὁ κόσμος γνωρίσαι τὸν Θεόν, διὰ τῆς δοκούσης μωρίας εἶναι τοῦ κηρύγματος, ἠυδόκησεν σῶζειν αὐτὸν, οὐ διὰ λογισμῶν, ἀλλὰ διὰ πίστεως· λοιπὸν ἔπου σοφίας οὐκ ἔστι χρεία ἀνθρωπίνης.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖα αἰτοῦσι καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν· ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαῖοι μὲν σκάνδαλον, ἔθνασι δὲ μωρίαν· αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν.

Ὅταν εἰπωμεν, φησὶν, Ἰουδαίοις, Πιστεύσατε, λέγουσιν, Ἀναστήσαθε νεκροὺς· λάσασθε δαίμονας· δείξατε σημεῖα· ἡμεῖς δὲ ἀντὶ τούτων τί λέγομεν; Ὅτι ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν ὁ κηρυττόμενος. Τοῦτο ἱκανὸν οὐ μόνον τοῖς μὴ βουλομένοις μὴ ἐφελκύσασθαι, ἀλλὰ καὶ βουλομένοις διακρούεσθαι. Ἄλλ' ὅμως οὐ διακρούεται, ἀλλὰ καὶ ἀφέλκεται. Πάλιν Ἕλληνες ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς ῥητορείαν λόγων καὶ δεινότητα σοφισμάτων· ἡμεῖς δὲ καὶ τούτοις σταυρὸν κηρύττομεν, καὶ ὅπερ ἐπὶ Ἰουδαίων ἀντί-

Nam quia verisimile erat eos, cum crux Christi ludibrio esset Græcis, suapte sapientia illis obstinere ac decertare; Græcorum dictariis turbatos solatur Paulus his fere verbis: Ne putetis, aut, inconsuetum hoc esse et supra captum hominum. Quia ea plane rei natura est, ut virtus 64 ejus ab iis qui pereunt minime pernoscat: quippe qui amientes et insani sunt. Unde conviciis lacescunt, et moleste ferunt salutaria medicamenta.

Vers. 19, 20. « Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientum, et prudentiam prudentum reprobabo. Quis sapiens? quis scriba? quis conquistator hujus sæculi? »

Quoniam ipsa prior sese profligavit, nulli deinceps usui est. Nam quando oportebat uti sua monstraret, et per res creatas Dominum nosset, abnuvit prorsus.

« Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? »

Hoc est, esse stultam ostendit ad perceptionem fidei. Nam quia multum ea gloriabantur, asperius ipsam arguit. Ecquæ enim sapientia hæc fuerit, a qua nec ipsa bonorum summa reperta sit?

Vers. 21. « Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. »

In ea utique quam apparebat per opera, per quæ cognosci Deus voluit. Idcirco hæc tantaque condidit, ut rationis adminiculo istorum opifex esset admirationi 64. Cælum magnum est, innumerisque generibus rerum terra repletur. Mirare igitur horum factorem. Etenim per amplum hoc cælum digitorum illius opus existit, atque de tellure scriptum est, quod terram fecit, quasi nihilum 64. Quia igitur per sapientiam hanc mundus nosse Deum noluit, per stultitiam prædicationis stultitiam placuit eum facere salvum; non rationum argumentis, sed fide: ubi humana deinceps sapientia non est opus.

Vers. 22-24. « Quoniam autem et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum: Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. »

Quando Judæis dicimus, Credite; illi alunt: Excitate mortuos; vexatos a dæmonibus sanate; monstrate signa. Ad hæc autem quid nos objiciamus? Eum utique quem prædicamus, fuisse affixum cruci atque mortuum. Hoc sufficit, non solum ad non trabendum nolentes, sed etiam ad eos qui voluerint avertendos. At vero non avertit, sed magis allicit. Rursum Græci postulant a nobis dicendi artem, et sophismatum peritiam. Illis vero nos etiam crucem prædicamus: et quod Judæis esse videtur

64 Sap. xiii, 5. 64 Job xxi, 7.

infirmas, id Græcis stultitia est. Quando ergo A petentibus non solum non præbuerimus, sed et contraria eorum quæ quasierint, locuti erimus, tunc per contraria convincentur quàm inexplicabilis sit virtus illius quem prædicamus.

Vras. 25 « Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. »

Stultum et infirmum de cruce dicit, non quod res ita sit; sed quod sic videtur. Secundum quippe opinionem ipsorum respondet. Nam id quod non valuerunt philosophi per syllogismos conficere, hoc prætensa illa stultitia patravit.

65 « Et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. »

Undenam enim potuissent homines idiotæ et literarum rudes res tantas aggredi, ut brevi tempore adversus orbem universum aciem dirigerent, nisi divina vis quædam eis adfuisset, ea quæ gerebantur administrans?

Vras. 26. « Videte enim vocationem vestram, fratres, quoniam non multi sapientes secundum carnem. »

Id est, quantum ad id quod apparet, quoad præsentis vitæ statum, et quod attinet ad extraneam illam eruditionem. Ne vero sibi contradicat, quippe cum inter ipsos essent, tum sapientes, tum nobiles aliqui; adjecit, *Non multi*. Tametsi enim hos quoque admiserat, alii tamen longe plures erant. Quare vero? quoniam ille qui secundum carnem est sapiens, amentia multa plenus est: sed et hic sit stultus, quando corruptam doctrinam noluerit abjicere.

« Non multi potentes, non multi nobiles. »

Hi autem fastu pleni sunt. Nihil porro ad accuratam Dei cognitionem adeo inutile est et noxium, atque arrogantiae ac divitiis addictum

172.

Vras. 27. « Sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes. »

Id quod plane maximum victoriæ indicium est, quando per homines idiotas et indoctos vincitur. Non enim Græci tanto pudore afficiuntur, dum a sapientibus superantur.

« Et infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia: [Vras 28] et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus. »

Non solum enim idiotas et indoctos vocavit, sed et egenos, contemptibiles, et obscuros, per quos potentes dejiceret.

« Et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret. »

Quænam vero appellat ea quæ non sunt? Eos plane qui propter nimiam exiguitatem suam nihili habebantur. Hoc pacto potentiam eximiam monstravit, magnos illos deponendo, subigendoque per eos qui nihil esse videbantur.

Vras. 29. « Ut non gloriatur omnis caro coram Deo. »

Deus quippe isthæc omnia idcirco operatur, ut

νεια εἶναι δοκεῖ, τοῦτο ἐπὶ Ἑλλήνων μωρία. Ὅταν οὖν μὴ μόνον αἰτοῦσι μὴ παρασχῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἐναντία ὧν αἰτοῦσι λέγωμεν, εἴτα διὰ τῶν ἐναντίων πείσονται, πῶς οὐκ ἄφατος αὐτοῖς ἐστὶν ἡ τοῦ κηρυττομένου δύναμις;

« Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. »

Περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει τὸ μωρὸν καὶ τὸ ἀσθενές, οὐ τὸ ὄν, ἀλλὰ τὸ δοκῶν. Πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνων ὑπόληψιν ἀποκρίνεται. Ὁ γὰρ οὐκ ἰσχυσαν φιλόσοφοι διὰ τῶν συλλογισμῶν ποιῆσαι, τοῦτο ἡ δοκοῦσα μωρία κατώρθωσεν.

« Καὶ τὸ ἀσθενές τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. »

Πόθεν γὰρ ἀνθρώποις ἰδιώταις καὶ ἀγραμμάτοις, πράγμασιν ἐπιχειρῆσαι τηλικούτοις, καὶ ἐν βραχεὶ καιρῷ πρὸς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν παρατάξασθαι, εἰ μὴ θεὸς τις ἦν ἐν αὐτοῖς ἰσχυρὸς, ἡ διακυβερνώσα τὰ γινόμενα;

« Βλέπετε γὰρ τὴν κλήσιν ὁμῶν, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα. »

Ἀντὶ τοῦ, κατὰ τὸ φαινόμενον, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, καὶ κατὰ τὴν ἐξωθεν παιδείαν. Ἵνα δὲ μὴ ἐαυτῷ περιπίπτῃ ἦσαν γὰρ καὶ σοφοὶ εἰς αὐτοὺς καὶ εὐγενεῖς· τὸ, οὐ πολλοὶ, προσέθηκεν. Εἰ γὰρ καὶ τούτους ἐδέχετο, ἀλλὰ πολλῷ πλείους ἐκείνοι ἦσαν. Τί δήποτε; ὅτι ὁ κατὰ σάρκα σοφός, πολλῆς γέμει τῆς ἀπονοίας· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ μωρός, ὅταν διεφθαρμένην διδασκαλίαν ἐκβάλλειν μὴ βούληται.

« Οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς. »

Καὶ γὰρ οὗτοι τύφῳ πεπληρωμένοι εἰσιν· οὐδὲν δὲ οὕτω πρὸς ἀκριδῇ θεογνωσίαν ἀχρηστον, ὥς ἀπνοία κεχρησθαι καὶ πλούτῳ.

« Ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα κατασχύνῃ τοὺς σοφοὺς. »

Ὅπερ ἐστὶ μέγιστον τῆς νίκης, ὅταν διὰ τῶν ἰδιωτῶν νικᾷ. Οὐ γὰρ οὕτω κατασχύνονται Ἕλληνες, ὅταν διὰ τῶν σοφῶν ἡττηθῶσιν.

« Καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα κατασχύνῃ τὰ ἰσχυρά· καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός. »

Οὐ γὰρ ἰδιώτας μόνον, ἀλλὰ καὶ πένητας, καὶ εὐκαταφρονήτους, καὶ ἀσήμους ἐκάλεσεν, ἵνα τοὺς ἐν δυναστείαις αὐτοὺς ταπεινώσῃ.

« Καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ. »

Καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα καλεῖ; τοὺς μηδὲν εἶναι λογισμένους διὰ τὴν πολλὴν εὐτέλειαν. Οὕτω τὴν πολλὴν δύναμιν ἐπέδειξατο, διὰ τῶν μηδὲν εἶναι δοκούντων τοὺς μεγάλους κατενεγχόν.

« Ὅπως μὴ καυχῆσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

Πάντα γὰρ ὁ Θεός διὰ τοῦτο ποιεῖ, ἵνα τὸν τύφον

καὶ τὸ φρόνημα καταστείλῃ. ἵνα τὸ καυχᾶσθαι καθ-
 ὧ. Ἀπὸ γὰρ τούτου ἡ ἁμαρτία· σοφώτεροι τῶν
 τοῦ Θεοῦ νόμων εἶναι ἐπιλονεύκῃσαν· οὐ θέλοντες
 αὐτοὺς μαθεῖν, ὡς αὐτοὺς ἐνομοθέτησιν, διὰ τοῦτο
 οὐδὲ ὧς; ἱμαθον.

« Ἐκ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς
 ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ
 ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις. »

Παῖδες ἐστε, φησὶν, τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ Χριστοῦ
 τοῦτο γινόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Τὰ μυστὰ τοῦ
 κόσμου ἐξελέξατο καὶ τὰ ἀγνῆ, δείκνυσιν ὅτι
 πάντων εἶσιν εὐγενέστεροι, τὸν Θεὸν ἔχοντες πα-
 τέρα· τῆς δὲ εὐγενείας ταύτης, φησὶν, οὐχ ὁ δεινὰ
 καὶ ὁ δεινὰ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἐστὶν αἷτις, σο-
 φίας ἡμῶς ποιήσας καὶ δικαίους καὶ ἁγίους. Τοῦτο
 γὰρ ἐστὶ τὸ, « Ἐγενήθη ἡμῖν σοφία καὶ ἁγιασμὸς καὶ
 ἀπολύτρωσις. »

« Ἵνα, καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος ἐν Κύ-
 ρῳ καυχᾶσθω. »

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

« Καγὼ ἔλθων πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἦλθον, οὐ καθ'
 ἐπερυχὴν λόγου ἢ σοφίας καταγγέλλον ὑμῖν. »

Διὰ τοῦτο καὶ ὀφειδῶς κατέδραμεν τῆς τῶν Ἑλ-
 λήνων σοφίας, ἵνα τοῦτο πείσῃ τοὺς ἀνθρώπους·
 ὥσπερ οὖν καὶ ἐστὶ δίκαιον ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθαι.
 Ὅταν γὰρ παρ' αὐτῶν τὰ ὑπὲρ αὐτοῦς ζητῶμεν,
 οὐδὲν μωρότερον, οὐδὲ ἀσθενέστερον ἡμῶν γίνεται.
 Ἐλῶμεν γὰρ εἶχειν ἡκουημένην δυνατὸν, δόγματα δὲ
 ἰσχυρὰ ἀμύχανον.

« Τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ. »

Ἀντὶ τοῦ, τὸ κήρυγμα ὃ μαρτυροῦμεν, φησὶν,
 δεῖ ἐσταυρώθῃ, καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν.

« Οὐ γὰρ ἱκρίνα εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν
 Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. »

Τοῦτο λέγει, ὅτι ἀμοιρὸς ἐστὶ καθόλου τῆς ἔξωθεν
 σοφίας. Οὐ γὰρ ἦλθον λογισμοὺς πλέκων, φησὶν,
 οὐδὲ σοφίσματα, οὐδὲ ἄλλο τι λέγων ὑμῖν, ἢ ὅτι
 Χριστὸς ἐσταυρώθῃ.

« Καγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ
 πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς. »

Τοὺς κινδύνους φησὶ, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς, καὶ τὸ
 καθ' ἡμέραν ἐλαύνεσθαι. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐγκλημα τοῦ
 Παύλου, ἀλλ' ἀσθενεία τῆς φύσεως, ἐγκώμιον δὲ τῆς
 προαιρέσεως, ὅτι καὶ δεδοικώς θάνατον καὶ πληγὰς,
 οὐδὲν ἀνέξιον διὰ τὸν φόβον τοῦτον ἀπολήσεν.

« Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου, οὐκ ἐν
 παιδείᾳ σοφίαν λόγοις. »

Τουτέστιν, οὐκ ἔχων τὴν ἔξωθεν σοφίαν.

« Ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως. »

Ταῖς ἐνεργείαις λέγει, αἷς ἀπολεί διὰ τοῦ Πνεύμα

A fastum elationemque animi compescat, ut ja-
 ctantiam supprimat. Exinde enim peccatum natum
 est. Nam lege Dei sapientiores esse contende-
 runt, nolentes eam addiscere ut ab ipso consti-
 tuta erat. Ex quo factum est ut eam nullatenus
 didicerint.

Vers. 30. « Ex ipso enim vos estis in Christo
 Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et ju-
 stitia, et sanctificatio, et redemptio. »

Dei filii existitis, inquit, id per Christum con-
 secuti. Cum enim dixerit: *Quæ stulta sunt mundi,*
elegit, et ignobilia, ostendit omnium eos esse nobi-
 liores, qui patrem habeant Deum. Hujus autem
 nobilitatis, non hic aut ille, sed ipso Christus
 auctor est, qui sapientes nos, et justos, et san-
 ctos fecit. Hoc enim verbis istis innuitur: « Qui
 factus 66 est nobis sapientia et sanctificatio et
 redemptio. »

Vers. 31. « Ut, quemadmodum scriptum est:
 Qui gloriatur, in Domino gloriatur. »

CAP. II.

Vers. 1. « Et ego cum venissem ad vos, fra-
 tres, veni, non in sublimitate sermonis et sapientiæ,
 annuntians vobis. »

Propterea vehementer etiam perstrinxit sapien-
 tiam Græcorum, ut hac ratione suaderet homi-
 nibus, quemadmodum oporteat in Christo glo-
 riari. Quando enim a nobis ipsis quæ supra nos
 sunt, exigimus, nihil nobis stultius, nihil infir-
 mius est: acutam quippe linguam habere quis-
 quam possit; non vero item constantem doctri-
 nam.

« Testimonium Dei. »

Id est, prædicationem, qua testificamur cruci-
 fixum eum et mortuum esse propter nos.

Vers. 2. « Non enim judicavi me scire aliquid,
 nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. »

Alit nimirum extraneæ se prorsus esse sapien-
 tiæ expertem. Cum veni, inquit, non syllogis-
 morum, non sophismatum ambages objeci, nec
 quidquam aliud dixi, nisi Christum esse affixum
 cruci.

Vers. 3. « Et ego in infirmitate et timore et tre-
 more multo fui apud vos. »

Pericula innuit, et insidias, necnon quoti-
 dianas expulsiones. Hoc autem haudquaquam
 Pauli crimen innuit, sed moram naturæ infirmi-
 tatem. Quin laus est voluntatis ipsius, qua ta-
 met si mortem et plagas verebatur, nihil horum ti-
 more perpetravit.

Vers. 4. « Et sermo meus et prædication mea
 non in persuasibilibus humanæ sapientiæ ver-
 bis: »

Hoc est, nihil extraneæ illius sapientiæ præfe-
 rens.

« Sed ostensione Spiritus et virtutis. »

Operationibus videlicet, quas per Spiritum

patrabat. Ecquis enim non suscepisset, videndo A
surgentes mortuos, et dæmones e corporibus
fugatos?

Vers. 5. « Ut fides vestra non sit in sapientia
hominum, sed in virtute Dei. »

Manifeste passim et per omnia probavit, quan-
tum ex simplicitate lucrum accederet, et quan-
tum detrimenti sapientia pareret. Hæc enim
Christi crucem evacuabat (unde dicit: « Ut non
evacuetur crux Christi »), illa vero virtutem Christi
prædicabat.

Vers. 6. « Sapientiam autem loquimur inter
perfectos. »

Cum sapientiam Dei, stultitiam ex opinione
illorum prius appellarit, ostendit inodo hanc ve-
ram esse sapientiam. Quando enim ille qui stultus B
putatur, et stulta prædicare, sapientem supera-
verit, non per stultitiam sapientiam vicit, sed per
sapientiam perfectiorem, tantamque et eo maio-
rem, ut altera illa, deinceps stultitia censeatur.
Sapientiam autem dicit, prædicationem, et sa-
lulis modum; quo nempe per crucem salvi facti
suimus. Perfectos quoque vocat illos qui credide-
re. Perfecti quippe sunt, qui, cum norint res hu-
manas infirmas admodum esse, eas parvifaciunt et
aspernantur.

67 « Sapientiam autem non hujus sæculi, ne-
que principum hujus sæculi qui destruuntur. »

Quid enim extranea sapientia utilitatis afferat,
quæ cum res hujus mundi duntaxat expugnet, C
neq. progrediatur ulterius, nihil prodesse illis
potest, qui ea imbuti sunt. Porro principes sæculi
nominat, non dæmones aliquos, sed philosophos,
et oratores, et sermonum scriptores. Illi signidem
pollebant auctoritate, et civitatum principes
creabantur. Sæculi autem principes dixit, eo quod
principatus ipsorum ultra sæculum præsens non
protenditur. Quamobrem adiecit: Qui destruan-
tur.

Vers. 7. « Sed loquimur Dei sapientiam in my-
sterio, quæ abscondita est. »

Mysterium appellat dispensationem: quia neque
Angelus, neque Archangelus, neque alia creata
potestas illud ante cognovit, quam patratum es-
set. Quocirca alibi ait: Ut innotescat principati- D
bus et potestatibus in cælestibus per Ecclesiam
multiformis sapientia Dei⁶⁸.

« Quam prædestinavit Deus ante sæcula. »

Ita loquitur, ut curam Dei erga nos ostendat.
Illi quippe maxime putantur nos, tum honorare,
tum diligere, quicunque jampridem parati sunt,
ut nobis benefaciant.

« Gloriam nostram. »

Hoc est ad nostram gloriam suæ recondita

⁶⁸ Ephes. iii, 10.

τος. Τίς γὰρ ὁρῶν νεκροὺς ἀνισταμένους, καὶ θαύ-
μονας ἐλαυνομένους, οὐκ ἂν κατεδέξατο;

« Ἴνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων,
ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ. »

Σαφῶς διὰ πάντων ἀπέδειξεν πολὺ τῆς ἰδιωτείας
τὸ κέρδος, καὶ μέγα τῆς σοφίας τὸ βλάβος. Αὕτη
μὲν γὰρ ἐκένου τὸν σταυρὸν· Ἴνα μὴ παρωθῇ γὰρ
ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ· ἐκείνη δὲ ἐκήρυττεν τοῦ
σταυροῦ τὴν δύναμιν.

« Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις.

Πρότερον καλίσας μωρίαν τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν
κατὰ τὴν ἐκείνων ψῆφον, τότε δείκνυσιν αὐτὴν σο-
φίαν οὖσαν. Ὅταν γὰρ ὁ νομιζόμενος μωρὸς καὶ
μωρὰ κηρύγματα τοὺς σοφοὺς περιγίγνεται, οὐ διὰ
μωρίας σοφίας περιγίγνεται, ἀλλὰ διὰ σοφίας τελειο-
τέρας, καὶ τοσαύτης καὶ οὕτω μείζονος, ὥς ἐκείνην
μωρίαν φαίνεσθαι. Σοφίαν δὲ λέγει τὸ κήρυγμα καὶ
τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας, τὸ διὰ σταυροῦ σωθῆναι.
Τελείους δὲ τοὺς πεπιστευκότας. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι
τέλειοι, οἱ τὰ ἀνθρώπινα εἰδότες, οἱ σφόδρα ἀσθενῆ,
καὶ ὑπεριδόντες αὐτῶν.

« Σοφίαν δὲ, οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρ-
χόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων. »

Ποῦ γὰρ χρήσιμος ἡ ἐξωθεν σοφία, ἐνταῦθα κα-
ταστρέφουσα, καὶ περαιτέρω μὴ προϊούσα, καὶ οὐδὲ
ἐνταῦθα μὴ δυναμένη τι τοὺς ἔχοντας ὠφελεῖν; Ἀρ-
χοντας δὲ αἰῶνος ἐνταῦθα οὐ θαλμονὰς τινὰς λέγει,
ἀλλὰ τοὺς φιλοσόφους καὶ ῥήτορας καὶ λογογράφους.
Καὶ γὰρ αὐτοὶ ἐκράτουν, καὶ δημαγωγοὶ πολλάκις
ἔγινοντο. Τοῦ δὲ αἰῶνος ἐκάλεσεν ἀρχοντας, ἐπειδὴ
περαιτέρω τοῦ παρόντος αἰῶνος οὐ πρόεισιν αὐτῶν
ἡ ἀρχή· διὸ καὶ ἐπήγαγε, τῶν καταργουμένων.

« Ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν
ἀποκεκρυμμένην. »

Μυστήριον τὴν οἰκονομίαν καλεῖ· ἐπειδὴ οὔτε
ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλη τις αὐτὸ κτιστὴ
δύναμις ᾔδει πρὶν γενέσθαι. Αἰὶδ' ἀλλαχοῦ φησιν· Ἴνα
γνωρισθῇ τῶν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν
τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ποικίλος
σοφία τοῦ Θεοῦ.

« Ἦν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων. »

Τοῦτό φησιν, τὴν περὶ ἡμᾶς κηδεμονίαν δεικνύμε-
νος τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μάλιστα καὶ τιμᾶν
καὶ φιλεῖν ἡμᾶς νομίζονται, ὥς ὑπὲρ ἂν ἀνωθεν ὡ-
σιν ἡμᾶς παρασκευασμένοι εὖ ποιεῖν.

« Εἰς δόξαν ἡμῶν. »

Τουτέστιν, εἰς δόξαν τὴν ἡμετέραν ἀποκεκρυμμε-

VARIAE LECTIONES.

• Emendo ex Chrysostomo ἔτσιπερ ἀνωθεν.

την· όταν οὐδεὶς πρὸς τῶν ἐμαθὲς τῶν ἀνω δυνάμεων ἄκραν, cum celestium virtutum nulla mysterium τὸ μυστήριον.

« Ἦν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν, εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. »

Πιλάτου καὶ Ἡρώδην φησὶ· περὶ μὲν γὰρ τοῦ Πιλάτου ἡ Γραφή λέγει, ὅτι οὐκ ᾔδει. Εἰχὸς δὲ καὶ μὴδὲ τὸν Ἡρώδην εἰδέναι· εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων τις εἰρησθαι εἴποι, οὐκ ἂν ἀμάρτοι. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι ἔγνωσαν. Τὸν Χριστὸν ἔγνωσαν γὰρ, ἀλλὰ οὐ τὴν ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι οἰκονομίαν· οἶόν τι ἐβούλετο ὁ θάνατος· καὶ ὁ σταυρὸς, οὐκ ᾔδεσαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔλεγεν, ὅτι Οὐκ οἶδασιν ἐμέ· ἀλλ' Οὐκ οἶδασιν εἰ ποιοῦσι· τούτεστι τὴν οἰκονομίαν τὴν τελουμένην, καὶ τὸ μυστήριον ἀγνοοῦσιν. Οὐ γὰρ οἶδασιν ὅτι οὕτως ἔχει λάμψαι ὁ σταυρὸς, καὶ τῆς οἰκουμένης ἐστῆναι σωτηρία, καὶ τῷ Θεῷ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καταλλαγὴ. Εὐχαίρω· δὲ Κύριον δόξης ἐκάλουν, ἐπειδὴ ὁ σταυρὸς ἀδοξίας εἶναι δοκεῖ.

« Ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἢ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. »

Εἰπὼν περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ σταυρωθέντος, δείκνυσιν ἐκ μαρτυρίας οἷα ἀποκρίσεται τοῖς αὐτὸν ἔγνωσσι, καὶ ὁμολογήσασιν Κύριον. Αὐτὸν δὲ τὸν Κύριον τῆς δόξης φημί, τὸν ἐσταυρωμένον.

« Ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. »

Οὐ διὰ τῆς ἐξωθεν σοφίας· ἅμα δὲ καὶ τὸ μέγεθος δείκνυσιν τῆς εἰς ἡμᾶς τιμῆς, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ μαθεῖν. Εἰ μὴ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐπιστάμενον τὰ ἀπόρρητα τοῦ Θεοῦ ἀπεκάλυψεν, οὐκ ἂν ἐμάθομεν.

« Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. »

Οὐκ ἀγνοίας, ἀλλ' ἀκριβοῦς γνώσεως ἐνταῦθα τὸ ἐρευνᾶν ἐνδεικτικόν· ταύτῃ γὰρ τῇ λέξει καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς κέχρηται λέγων· Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας.

« Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐξῶμεν τὰ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν. »

Τάχα περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος γνώσεως λέγει, δείκνυς ὅτι οὕτως ἐξισοῖ· πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν, ὥς ἡ ἀνθρώπου γνῶσις αὐτῇ πρὸς ἑαυτήν.

« Ἄ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτικοῖς Πνεύματος. »

Δείκνυσιν ὅτι πάντα ἐκείθεν ἐμάθανεν.

“ Joan. xvi, 3. “ Luc. xiii, 34. “ Rom. viii, 21.

VARIAE LECTIOES.

• Chrysostomus, ἐξιστάζει.

PATROL. GR. XCV.

Id ante nos didicisset.

VERS. 8. « Quam nemo principum hujus sæculi cognovit; si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. »

Pilatum et Herodem annuit. De Pilato siquidem Scriptura dicit, quod non noverit. Sed et credibile est neque Herodem novisse. Sin vero quis asserat de Judæis hoc pronuntiarī, haud sane aberraverit. Nam neque illi cognoverunt: qui quidem tametsi Christum cognoverunt, peractam tamen dispensationem nesciere; puta quid sibi vellent mors et crux illius. Unde non aiebat: *Me non noverunt* “; sed: *Nesciunt quid faciunt* “: hoc est, ignorant prorsus dispensationem quæ consummatur, totumque mysterium. Non enim sciunt fore ut crux ita fulgeat, ut per eam mundi salus patretur, ac homines reconcilientur Deo. Apprime vero *Dominum gloriæ* nuncupavit, quia crux ignominiae signum censebatur.

VERS. 9. « Sed sicut scriptum est: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum. »

Postquam locutus est de cruce et de crucifixo, testimonio ostendit, quanta reposita sint iis qui Christum noverunt, huncque Dominum esse profitentur. Hunc autem dico *Dominum gloriæ*, qui suffixus est cruci.

VERS. 10. « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. »

Non per sapientiam peregrinam: Cæterum una palam exhibet honoris magnitudinem, quatenus nimirum a Spiritu edocti sumus. Nisi enim Spiritus cui perspecta sunt arcana Dei, revelasset, nunquam didicissemus.

68 « Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. »

Hoc in loco, *scrutari*, non ignorantiam innuit, sed accuratam cognitionem indicat. Nam et ista voco utitur loquendo de Patre: *Ipsæ autem scrutatur corda* “.

VERS. 11, 12. « Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est: ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. »

Loquitur de Spiritus scientia, ostendendo eam exæquare scientiam Dei, sicut scientia hominis hominem ipsum exæquat.

VERS. 13. « Quæ et loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina Spiritus. »

Ostendit se exinde omnia didicisse.

« Spiritualibus spiritualia comparantes. »

Quando spirituale quidpiam et arcanum fuerit, ex spiritualibus testimonia adducimus: v. gr., cum dico Christum resurrexisse, et ex Virgine natum esse, adduco testimonia signasque et demonstrationes; puta Jonæ moras in ventre celi, ejusque postmodum liberationem, sterilium partus, Saræ et Rebeccæ et aliarum. Dum rursus Christum de Virgine generatum dixerō, germinationem arborum in paradiso propono, quæ nullis jactis seminibus, non missis imbribus, non sulcatis arvis fiebat. Futura quippe informabantur adumbrabanturque in prioribus, ut ipsa fidem haberent quando patrata essent. Insuper etiam enarro, quinam de terra producti sint homines; quinam mulier ex homine solo, sine ullo utrobique coitu; quomodo tellus ipsa ex nullo germinarit, sola Conditoris virtute ad omnia sufficiente. Hoc pacto cum spiritualibus spiritualia compono, nec mihi prorsus opus est extranea illa sapientia, non ratiocinationibus, non præstructis argumentis.

Vers. 14. « Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. »

Animalis est, qui omnia tribuit cogitationibus animæ, nec superno quodam putat indigere auxilio; quod plane dementiæ est. Rationem quippe Deus concessit nobis, uti discat et postulet quæ ab eo sunt, non autem ut sibi ipsi sufficere arbitretur.

« Stultitia enim est illi. »

Hoc autem, non ex rei natura, sed propter imbecillitatem illius qui oculis animæ magnitudinem eorum assequi minime valeat.

« Et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. »

Causam hujus explicat, aitque ea quæ dicuntur fidem exigere, at fieri non posse ut rationibus comprehendantur, quippe quæ altitudine sua exiguitatem cogitationis nostræ excedunt.

Vers. 15. « Spiritualis autem judicat omnia: ipse vero a nemine judicatur. »

69 Nam quemadmodum ille qui videt, omnia quidem quæ in cæco sunt, cernit; nullus vero eorum qui visu carent, ea quæ videntis sunt, cernit: sic nos quoque nostra quidem novimus, et omnia quæ ad infideles spectant; at non itidem illi nostra sciunt. Porro ait, judicat, id est arguit. Nobis etenim compertum est, quæ sit præsentium rerum natura; quæ futurorum dignitas; quodque futura immortalia sint et immobilia, præsentia autem, corruptioni obnoxia et temporaria.

Vers. 16. « Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? »

Cum dixerit, animale[m] hominem nihil percipere, probationem hujus dicti subjungit, dicens: et plane quidem nihil scit prorsus. Nequaquam enim cognovit sensum Domini; hoc est, manifestationem Spiritus: quia fidelibus cum præsen-

A « Πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες. »

Ὅταν τι πνευματικὸν καὶ ἀπόρρητον ᾖ, ἀπὸ τῶν πνευματικῶν τὰς μαρτυρίας ἀγομεν· οἷον, ὅταν λέγω, ὅτι ἀνέστη Χριστὸς, ὅτι ἀπὸ Παρθένου ἐγενήθη, παράγω μαρτυρίας καὶ τύπους καὶ ἀποδείξεις· τοῦ Ἰωάν. τὴν ἐν τῷ κήτει διατριβὴν, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀπαλλαγὴν, τῶν στείρων τοὺς τόκους, τῆς Σάρρας καὶ Ῥεδέκκας, καὶ τῶν λοιπῶν· ὅταν πάλιν ἐκ Παρθένου λέγω γεγενῆσθαι Χριστὸν, τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τῶν δένδρων βλάστην γεγεννημένην, οὐ σπερμάτων καταβληθέντων, οὐχ ὕδατων κατενεχθέντων, οὐκ αὐλακῶς ἀνατμηθείσης. Τὰ γὰρ μέλλοντα διεπλάττετο καὶ διεγράφετο, ὡς ἐν σκιᾷ τοῖς προτέροις, ἵνα πιστευθῇ ταῦτα παραγινόμενα. Καὶ δείκνυμι πάλιν πῶς ἀπὸ γῆς ἄνθρωποι, πῶς ἀπὸ ἀνθρώπου μόνου γυνή, καὶ οὐδαμοῦ συνουσίᾳ· πῶς αὕτη ἡ γῆ ἀπ' οὐδενός, τῆς δυνάμεως τῷ Διαιουργῷ πρὸς πάντα ἀρχούσης· οὕτω πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνω, καὶ οὐδαμοῦ χρεῖαν ἔχω τῆς ἐξωθεν σοφίας, οὐδὲ λογισμῶν, οὐδὲ παρασκευῶν.

« Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. »

Ψυχικὸς ἐστίν, ὁ τὸ πᾶν τοῖς λογισμοῖς τῆς ψυχῆς διδοὺς, καὶ μὴ νομίζων ἀνωθὲν τινος δεῖσθαι βοηθείας, ὅπερ ἐστὶν ἀνοίας. Καὶ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν τὸν λογισμὸν ὁ Θεὸς, ἵνα μανθάνῃ καὶ δεῖται τὰ παρ' αὐτοῦ, οὐχ ἵνα ἐξαρχεῖν ἐαυτῷ νομίζῃ.

« Μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν. »

C Τοῦτο δὲ οὐ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας τοῦ μὴ δυνηθέντος τοῦ μεγέθους αὐτῶν ἐφικέσθαι διὰ τῶν τῆς ψυχῆς ὕψεων.

« Καὶ οὐ δύναται γινῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται. »

Τὴν αἰτίαν παρατίθεται· λέγει δὲ, ὅτι πίστεως δεῖται τὰ λεγόμενα, καὶ λόγοις νῦν καταλαμβάνειν οὐκ ἐνι. Ὑπερβαίνει γὰρ αὐτῶν τὸ μέγεθος τῆς ἡμετέρας διανοίας τὴν εὐτέλειαν.

« Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα· αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενός ἀνακρίνεται. »

D Ὡς περ γὰρ ὁ βλέπων, πάντα μὲν αὐτὸς ὁρᾷ τὰ τοῦ μὴ βλέποντος· τὰ δὲ ἐκείνου τοῦ βλέποντος, δηλονότι τῶν μὴ βλέπόντων οὐδαὶς ὁρᾷ. Οὕτω καὶ ἡμεῖς τὰ μὲν ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν ἀπίστων πάντα ἴσμεν· τὰ δὲ ἡμῶν, ἐκεῖνοι λοιπὸν οὐκέτι. Τὸ δὲ ἀνακρίνει, ἀντὶ τοῦ, ἐλέγχει, φησὶν. Καὶ γὰρ ἴσμεν τίς μὲν ἡ τῶν παρόντων πραγμάτων φύσις, τίς δὲ ἡ τῶν μελλόντων ἀξία, καὶ ὅτι τὰ μέλλοντά ἐστιν ἀθάνατα καὶ ἀκίνητα, τὰ δὲ παρόντα φθαρτὰ καὶ πρόσκαιρα.

« Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; »

Εἰπὼν ὅτι ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐδὲν ἐπιστάται, ἐπάγει τούτου κατασκευὴν λέγων· καὶ εἰκότως οἶδεν οὐδέν. Οὐ γὰρ ἔγνω τὸν νοῦν τοῦ Κυρίου, τουτέστι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Πνεύματος, ἧ τις τοῖς πιστοῖς τῶν ὄντων καὶ τῶν μελλόντων παρέχει τὴν

γνώσιν· τὸ δὲ, εἰς συμβιβάζει αὐτὸν, οὐχ ἀπλῶς προσέθηκεν, ἀλλὰ πρὸς ὃν ἤδη εἶπεν, ὅτι τὴν πνευματικὴν οὐδεὶς ἀνακρίνει. Εἰ γὰρ εἰδέναι οὐδεὶς δύναται τῶν ψυχικῶν τὸν τοῦ Χριστοῦ νοῦν, πολλῶς μᾶλλον διδάσκειν καὶ διορθοῦσθαι οὐ δύναται. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ συμβιβάζει.

« Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. »

Τοῦτέστι τὴν γνώσιν ἣν ἔχομεν τῶν κατὰ τὴν πίστιν πραγμάτων πνευματικὴν ἔχομεν, ὥστε εἰκότως ὅφ' οὐδενὸς ἀνακρινόμεθα. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε τὰ θεῖα εἰδέναι ἀνθρώπου ψυχικόν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Καγὼ δὲ, ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς. Ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὕτω γὰρ ἐδύνασθε. »

Καθελὼν τὴν σοφίαν τὴν ἑξωθεν, καὶ τὸν τῷ φρον αὐτῆς καταβαλὼν ἅπαντα, ἐφ' ἐτέραν ὑπόθεσιν ἐρχεται. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐκείνους λέγειν, ὅτι εἰ μὲν τὰ Πλάτωνος, ἢ Πυθαγόρου, ἢ τινὸς τῶν φιλοσόφων ἀπηγγέλλομεν, εἰκότως, οὕτως μακρότερον καθ' ἡμῶν ἀπέτεινες λόγον. Εἰ δὲ τὰ τοῦ Πνεύματος καταγγέλλομεν, τίνας ἔνευεν τὴν ἑξω σοφίαν ἀνω καὶ κάτω προφέρειν ἡμῖν; Πῶς οὖν πρὸς τοῦτο ἵσταται; ἄκουσον. Καγὼ οὐκ ἠδυνήθην λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Μάλιστα μὲν εἰ καὶ τέλειοι ἦτε ἐν τοῖς πνευματικοῖς, οὐδὲ οὕτως ἐχρῆν ἐπαίρεσθαι, οὐδὲ τὰ ὑμέτερα καταγγέλλειν ἀπερ οὗτοι οἰκοθεν εὐρήκατε. Νυνὶ δὲ οὐδὲ ταῦτα ἵστε ὡς εἰδέναι χρῆ, ἀλλὰ μαθηταὶ ἐστε καὶ πάντων ἑσχατοί, ὥστε εἰ μὲν ἐπὶ τῆς ἑξωθεν σοφίας φρονεῖτε μέγα, ἐλήλεγκται ὡς οὐδὲν οὔσα, ἀλλὰ καὶ ἐναντία ὑμῖν. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς, καὶ ἐν τούτοις τὸ ἥττον ἔχετε, καὶ ἐν τοῖς ἑσχατοῖς ἐστήκατε.

« Ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε. Ἐτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. »

Τὸ μὴ δύνασθαι, αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ μὴ θέλειν ἦν. Ὅπερ αὐτοῖς μὲν ἔφεριν κατηγορίαν, τῷ διδασκάλῳ συγγνώμην.

« Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἐρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἀνθρώπου περιπατεῖτε; »

Τὸ εἶδος λέγει, τὸ ποιοῦν αὐτοὺς σαρκικούς.

« Ὅταν γὰρ λέγῃ τις, Ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου. ἑτερος δὲ, Ἐγὼ Ἀπολλῶ, οὐκ ἀνθρώποι ἐστε; »

Δείκνυσιν ὅτι τοῦτο οὐ μόνον αὐτοὺς οὐδὲν ὠνησεν, οὐδὲ προσλαβεῖν τι πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ὠφέλειαν ἐναπόδισεν. Ὁ γὰρ ζῆλος σαρκικούς ἐποίησεν· τὸ δὲ γενέσθαι σαρκικούς, οὐκ ἀφῆκεν ἀκοῦσαι τῶν ὑψηλοτέρων.

« Τί οὖν ἐστὶν Ἀπολλῶς; τί δὲ ἐστὶν Παῦλος; »

Μετὰ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων κατασκευὴν, γυνώσκοντος λοιπὸν κέχρηται τῇ κατηγορίᾳ, καὶ τὸ ταυτοῦ

νομῶν, τὸν futurorum indita cognitio est. Illud autem, *quis instruat eum*, non nude et simpliciter adjecit, sed ad ea quæ modo ante dixerat, puta spirituales a nemine judicari. Si enim animalium nemo nosse queat sensum Christi, multo minus eum docere potuerit et corrigere. Hoc enim verbo *instruere* significatur.

« Nos autem sensum Christi habemus. »

Hoc est, spiritualis est cognitio qua de rebus fidei imbuti sumus, ita ut a nullo subinde judicemur. Animalem quippe hominem divina nosse impossibile est.

CAP. III.

Vers. 1, 2. « Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam : nondum enim poteratis. »

Extranea sapientia profligata, omnique fastu illius dejecto, aliud jam momentum aggreditur. Poterant enim respondere : siquidem Platonis, si Pythagoræ, aut cujusvis alterius philosophorum placita annuntiarem, merito contra nos longiori sermone utereris. Cum autem quæ sunt Spiritus prædicemus, quare peregrinam sapientiam nobis sursum deorsum affers? Quonam autem pacto huic se argumento opponat, audi, quæso : *Et ego*, inquit, *non potui vobis loqui tanquam spiritualibus*. Cujus effati ejusmodi sensus est. Profecto quidem quamvis perfecti essetis in spiritualibus; non tamen idcirco vos decebat extolli, nec vestra annuntiare, quæ ipsi a vobis invenissetis. Nunc autem neque illa vos scitis, quemadmodum oportet, sed tirones prorsus estis, et omnium ultimi : adeo ut, etsi propter sapientiam extraneam magnam de vobis opinionem concipiat, hæc jam nihil esse, quin et vobis adversari ostensa sit. Si autem in spiritualibus et in istis deficitis, in ultimo proinde loco consistitis.

« Sed nec nunc quidem potestis. Adhuc enim carnales estis. »

Idcirco non poterant, quia nolebant. Id quod ipsis quidem accusationem inferebat, magistrum vero purgabat.

Vers. 3. « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? »

Modum enarrat quo carnales facti erant.

70 Vers. 4. « Cum enim quis dicat : Ego quidem sum Pauli ; alius autem, ego Apolli ; nonne homines estis? »

Ostendit, non solum hoc eis minime profuisse, neque effecisse ut aliquid acciperent; quinimo obstaculo fuisse ne majoribus augerentur : ænnulatio enim carnales ipsos secerat. Hoc vero quod carnales erat, non permisit eos sublimiora audire.

« Quid igitur est Apolli? quid vero Paulus? »

Comprobat is quæ dixerat ex rerum serie. apertius jam reprehensionem aggreditur, utqua

omnem asperitatem auferat, neque succenseant, suum ipse nomen ponit. Nam si Paulus nihil est, neque indignatur, multo minus oportet eos id moleste ferre.

Vers. 5. « Ministri per quos credidistis. »

Si ergo alterius ministri estis, inquit, cur ipsi vobis dignitatem vindicatis, ut vestro de nomine discipulos nuncupetis?

« Et unicuique sicut Dominus dedit. »

Exiguum istud, inquit, handquaquam a nobis ipsis habemus, sed a Deo qui munus injunxit.

Vers. 6. « Ego plantavi, Apollo rigavit; Deus autem incrementum dedit. »

Hoc est, ego primus verbum seminavi: Apollo autem operam suam posuit, ne tentationibus semina arcescerent. Totum autem Dei opus fuit.

Vers. 7. « Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus. »

Vide, quæso, quomodo eos admonet. Primum quidem propriæ personæ contemptum præstitit. Quid enim est Paulus? inquit. Deinde vero totum in Deum refert, a quo omnia concessa sunt.

Vers. 8. « Qui autem plantat, et qui rigat, unum sunt. »

Altera rursum inductio ad eorum curationem; ex quo aliud insuper conficit; puta ne erga invicem superbius esserantur: hoc porro unum sciant, nihil se posse præstare, nisi Deus incrementum dederit. Quibus verbis neque illos qui multum laborarent, permisit inolescere adversus eos qui minora patrarent, neque rursum istos illis invidere.

« Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. »

Quia vero segniores futuri erant, si existimassent nihil cuncta referre, sive illis qui multum, sive minus laborarent; observa quomodo id correxit, dicens, unumquemque propriam mercedem accepturum secundum suum laborem, ac si diceret: Ne timeas quod dixerim, unum sunt: quandoquidem quantum ad labores non sunt unum. Dei siquidem opus faciunt: sed unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.

Vers. 9. « Del enim sumus adiutores. »

Eos adhuc leviores et alacriores reddit, majoremque ardorem excitat operandi.

« Dei agricultura estis: Del ædificatio estis. »

71 Non ab iis qui vos excolunt, sed a Deo ipso appellationem accipere par est. Neque enim ager de nomine agricolæ vocatur, sed de patrisfamilias. Quemadmodum etiam ædificium non artificis, sed domini est. Si autem ædificatio estis, nequaquam hæc destrui debet: alioqui non essetis ædificium. At si ædificium estis, cavendum est ne distrahamini, sed uno concordie septo muniamini.

Ἄνομα τίθησιν, περιαιρῶν πῖσαν τραχύτητα, καὶ οὐκ ἔων ὀργισθῆναι πρὸς τὰ λεγόμενα. Εἰ γὰρ Παῦλος οὐδὲν ἐστὶ, καὶ οὐκ ἠγανάκτει, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνους δυσχεραίνειν οὐκ ἔχρην.

« Διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε. »

Εἰ τοίνυν ἐτέρῳ διακονεῖτε, φησί, πῶς αὐτοὶ τὴν ἀξίαν ἀρπάζετε, καὶ τὴν προσήγοράν τοις μαθηταῖς ἀφ' ἑαυτῶν δίδοτε;

« Καὶ ἐκάστη ὡς ὁ Κύριος ἐβόηκεν. »

Οὐδὲ τοῦτο, φησὶν, τὸ μικρὸν παρ' ἑαυτῶν ἔχομεν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγχειρίζοντος.

« Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠύξηκεν. »

Τοῦτέστι, πρῶτος κατέβαλον τὸν λόγον, ὥστε μὴ ξηρανθῆναι τοῖς πειρασμοῖς τὰ σπέρματα. Ἀπολλῶς τὰ παρ' ἑαυτοῦ προσέθηκεν. Τὸ δὲ πᾶν τοῦ Θεοῦ γέγονεν.

« Ὡστε οὕτε ὁ φυτεύων ἐστὶ τι, οὕτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός. »

Ὅρα πῶς αὐτοὺς παραμυθεῖται· πρῶτον μὲν τὴν ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου προσάγει τὴν ἐξουδένωσιν· τίς γάρ ἐστι Παῦλος; φησὶν· Δεύτερον δὲ τῷ τὸ πᾶν ἀναθῆναι τῷ τὰ πάντα δεῶν ὁτι Θεῷ.

« Ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἐν εἰσιν. »

Ἔτερα ἐπαγωγὴ πάλιν πρὸς θεραπείαν αὐτῶν· διὰ δὲ τούτου καὶ ἕτερον κατασκευάζει, τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι κατ' ἀλλήλων· ἐν δὲ εἰδέναι αὐτοὺς, τὸ μηδὲν δύνασθαι ἄνευ τοῦ αὐξάνοντος Θεοῦ. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, οὕτε τοὺς πολλὰ κάμνοντας ἀφήκεν κατεξανίστασθαι τῶν τὰ ἐλάττωα ἐργασαμένων, οὕτε ἑτέρους τὰ ἐλάττωα, τοῖς τὰ μείζονα φθονεῖν.

« Ἐκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. »

Ἐπειδὴ τοῦτο βρθυμοτέρους ἐποίει, τὸ πάντα μηδὲν εἶναι νομίζεσθαι, τοὺς πολλὰ καμόντας καὶ τοὺς ἐλάττω, ὅρα πῶς αὐτὸ διωρθώσατο εἰπὼν· ὡς ἕκαστος ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον, ὡς εἰ ἔλεγε· Μὴ φοβοῦ ὅτι εἶπον, Ἐν εἰσιν, ἐπὶ πόνων ἔνεκεν οὐκ εἰσὶν ἐν. Τὸ γὰρ Θεοῦ ἔργον ἐργαζόμενοι εἰσιν, ἀλλ' ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.

D

« Θεοῦ γὰρ ἐσμεν συνεργοί. »

Πλέον αὐτοὺς ἐτι ἐπικούφισεν, καὶ εἰς πῶθεν τοῦ ἐργάσασθαι ἀνήγαγεν.

« Θεοῦ γέωργιον, Θεοῦ οἰκοδομὴ ἐστὶ. »

Οὐκ οὖν ἀπὸ τῶν γεωργούντων ὁμᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καλεῖσθαι δέχαινον. Οὐ γὰρ ἀγρὸς τοῦ γεωργοῦ καλεῖται, ἀλλὰ τοῦ οἰκοδομοῦ· ὡσπερ ἀμέλεια καὶ ἡ οἰκοδομὴ, οὐ τοῦ τεχνίτου, ἀλλὰ τοῦ διοικοῦτος ἐστίν. Εἰ δὲ οἰκοδομὴ ἐστὶ, οὐ χρὴ διασπῆσθαι, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴητε οἰκοδομὴ· καὶ εἰ γεωργίον ἐστὶ, διαίρεσθαι οὐ χρὴ, ἀλλ' ἐνὶ φραγμῷ τὸ τῆς ὁμόνοιας τειχίζεσθαι.

« Κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς Ἀ
σοφὴς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα. »

Σοφὸν αὐτὸν ἐνταῦθα καλεῖ οὐκ ἐπαίρων, ἀλλὰ
τύπον αὐτοῦ διδοῦς, καὶ δεικνύς ὅτι τοῦτό ἐστι σο-
φοῦ, τὸ ἐν θεῖναι θεμέλιον. Ὅρα γοῦν πῶς μετρί-
ζει. Εἰπὼν γὰρ αὐτὸν σοφόν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοῦ
τοῦτο εἶναι, ἀλλ' ὅλον αὐτὸν πρότερον ἀναθεῖς τῷ
Θεῷ, τότε οὕτως ἐκάλεσεν σοφόν. Κατὰ γὰρ τὴν χά-
ριν Θεοῦ, φησὶν, τὴν δοθεῖσάν μοι.

« Ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ. Ἐκαστος δὲ βλέπει
πῶς ἐποικοδομεῖ. »

Ἐνταῦθα λοιπὸν εἰς τὸν περὶ τῆς πολιτείας αὐ-
τοῦ ἐμβάλλει ἀγῶνά, ἐπειδὴ συνῆψεν ἀπαξ καὶ ἐν
ἐποίησεν.

« Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται περὶ τὸν
καίμενον θῆναι, ὅς ἐστι Χριστὸς Ἰησοῦς. »

Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. Κατήγγελα τὸν Χριστόν
παραδίδωκα ὑμῖν τὸν θεμέλιον σκοπεῖτε πῶς οἰκο-
δομεῖτε· μὴ κενοδόξως, μὴ πρὸς ἀνθρώπους ἀποσπῶν-
τες τοὺς μαθητάς. Μὴ τοίνυν προσέχωμεν ταῖς αἰρέ-
σεσι. Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θῆναι
περὶ τὸν καίμενον. Ἐπὶ τούτου δὲ μᾶλλον ἐποικο-
δομῶμεν, καὶ ὡς θεμελίου ἐχώμεθα.

« Εἰ δὲ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τούτον,
χρυσόν, ἀργύριον, λίθους, τιμίους, ξύλα, ἥρπον, κα-
λίμην. »

Τὸν μὲν θεμέλιον φανερώς οὕτως ἐδήλωσεν εἰπὼν,
ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστίν. Ἡ δὲ οἰκοδομὴ δῆλον ὅτι περὶ
πράξεων εἴρεται ἀγαθῶν. Τὸ δὲ διάφορον τῆς ὕλης
τῶν ἐποικοδομουμένων τὴν πολυειδή προαίρεσιν τῶν
ἐργαζομένων σημαίνει, ἐπειδὴ οἱ μὲν σπουδαῖοι,
οἱ δὲ βραδυμῆτοί εἰσιν· καὶ οἱ μὲν ἀκριβεῖστοι, οἱ
δὲ καταδεῖστοι· καὶ οἱ μὲν τὰ ἑλάττω, οἱ δὲ τὰ
μείζονα κατορθοῦσι· καὶ οἱ μὲν χαλεπώτερα, οἱ δὲ
ἑλάττωνα πλημμελοῦσιν.

« Ἐκείνου δὲ ἔργον φανερόν γενήσεται. Ἡ γὰρ
ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ
ἐκείνου δὲ ἔργον, ὅποιόν ἐστιν, τὸ πῦρ δοκιμά-
σει. »

Ἀπὸ τῶν μελλόντων αὐτοῖς φοβεῖ, τὴν δὲ ἡμέραν
αὐτοῖς ἐκείνην μηνύων τὴν φοβερὰν, τὴν τοῦ Θεοῦ
δικαιοηθρίου, καθ' ἣν καθιεζομένου τοῦ κριτοῦ, πο-
ταμὸς ἐμπροσθεν αὐτοῦ εἴκει πυρός.

« Εἴ τις τὸ ἔργον μένη, δ' ἐποικοδόμησεν, μισθὸν
λήψεται. Εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθή-
σεται. »

Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· εἴ τις κακὸν βίον ἔχει μετὰ
πίστεως ὀρθῆς, προσέσεται αὐτοῦ ἡ πίστις εἰς τὸ μὴ
κολάζεσθαι, τοῦ ἔργου κατακαυμένου. Τὸ δὲ κατα-
καήσεται, τούτοστιν, οὐκ εἴσει τοῦ πυρὸς τὴν ρύ-
μην, ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις χρυσὸν δούλα ἔχων διέλθῃ πο-
ταμὸν πυρός, φαιδρότερον διαβαίνει. Εἰ δὲ ἥρπον

Vers. 10. « Secundum gratiam Dei quæ data
est mihi, ut sapiens architectus fundamentum
posui. »

Seipsum hoc in loco sapientem dicit, non
ostentationis ergo, sed ut sese præbeat in exem-
plum, ostendatque sapientis esse unum jacere fun-
damentum. Videsis quam modeste se gerat. Post-
quam enim se sapientem dixit, hoc sui esse
noluit, sed, quia se totum prius Deo dederat,
hinc se sapientem vocavit. Alii enim, secundum
gratiam quæ data est mihi.

« Alius autem superædificat. Unusquisque au-
tem videat quomodo superædificet. »

Hic jam illos ad instituendæ vitæ certamen in-
ducit : quandoquidem eos semel conjunxerat, et
B unum esse fecerat.

Vers. 11. « Fundamentum autem aliud nemo
potest ponere, præter id quod positum est, quod
est Christus Jesus. »

Quod ait, hunc habet sensum : Christum an-
nuntiavi, fundamentum vobis præbui : videte
quomodo ædificetis ; non ad inanem gloriam, non
discipulos versus homines detrahendo. Ne igitur
hæresibus animum attendamus, Fundamentum
enim nemo aliud potest ponere, præter id quod po-
situm est. Quamobrem super illud extruamus, ei-
que veluti fundamento in hæreamus.

Vers. 12. « Si quis autem superædificat super
fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides
pretiosos, ligna, fenum, stipulam. »

C Fundamentum quidem sic perspicue significavit,
dicens illud esse Christum. Ædificationem vero
de operibus bonis esse dictam liquet. Discrimine
vero materiæ eorum quæ ædificantur, multimoda
operantium voluntas significatur. Quoniam alii
studiosiores sunt, alii segniore ; accuratiores
alii, alii deteriores : atque alii minora, majora
alii præstant ; alii denique gravioribus, levioribus
peccant alii.

Vers. 13. « Uniuscujusque opus manifestum
erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne
revelabitur : et uniuscujusque opus ignis pro-
babit.

D A futuris eos territat, mentionem faciens diei
terribilis divini judicii, quando iudice sedente
fluvius ignis coram eo profluet. »

Vers. 14. « Si cujus opus manserit, quod super-
ædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus ar-
serit, detrimentum patietur. »

Horum verborum significantia hæc est : si quis
cum recta fide pravam vitam duxerit, fides ei non
proderit, ut non ardente opere suo puniatur.
Quod porro ait, arserit, idem est ac, non 72 se-
ret ignis impetum : sed velut si quis aurcis armis
indutus flumen ignis trajiciat, splendidior egredi-

⁶⁷ Dan. vii, 10.

tur: sin autem feno onustus transeat, non modo nihil inde percipit adjumenti, sed et seipsum perdit, idem etiam in operibus eveniet.

« Ipse autem salvus erit sic tamen quasi per ignem. »

Hujus etiam sententiæ sensus est, quod ipse non ita peribit, ut, quemadmodum sua opera, in nihilum redigatur; sed permanebit in igne. Rei itaque incolumitatem, *salutem* appellat: propterea adjecit, *quasi per ignem*. Etenim dicere solemus, materias quæ non comburantur, nec convertuntur statim in cineres, in igne salvas esse. Ac si dicat: Ne putaveris, cum ignem audis, eos qui ardent, in nihilum converti. Quod autem supplicium istud *salutem* appellet, noli mirari. Solet quippe in his quæ male sonant, pulchris nominibus abuti, ut puta cum ait: *Regnavit peccatum*⁴⁴, quamlibet regni nomen honorificum sit: ita et in hoc loco dicendo, *salvus erit*, nihil aliud innuit, nisi intensionem supplicii: ac si dixisset, ipse perpetuo in suppliciis permanebit.

Vers. 16, 17. « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. »

Postquam a die futuro terrorem incussit, hos etiam a præsentî territat. Nunc enim incestum illum perstringit, non quidem aperte, sed indefinite pravam illius vivendi rationem indicando, ejusque peccatum auget ab illo gratiæ dono quod concessum ipsi fuerat. Istud autem, *disperdet illum Deus*, non est vox execrantis, sed prænuntiantis futurum.

« Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. »

Scortator vero profanus est. Ne autem videatur eum recta ferire, subjunxit, *quod estis vos*.

Vers. 18. « Nemo vos seducat: Si quis videtur sapiens inter vos esso in hoc sæculo »

Quibusdam adversus scortatorem injectis, oratione rursus sapientiam externam expugnat.

« Stultus fiat, ut sapiens efficiatur. »

Eum tanquam mundo mortuum sic affici præcipit. Ejusmodi quippe mors nihil nocet, quin et magis prodest, ut quæ vitæ causa sit. Perinde etiam in hoc sæculo fieri stultum jubet, veramque nobis exinde sapientiam procurat. Stultus porro efficitur mundo, qui peregrinam sapientiam spernit, quique certissime credit, nihil eam contribuere ad veritatis perceptionem: et quemadmodum egestas divinas opes parat, et celsitudinem demissio animi; sic quoque eo quod stultus quis fiat, inde sapientior cæteris evadit.

Vers. 19. « Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum. »

Non solum enim nihil præstat, sed etiam impedimento est. Ab ea igitur decet abstinere, cum nociva.

⁴⁴ Rom. v, 22.

Α έχων διέλθῃ, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀπολλυσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐστίν.

« Αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός. »

Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Οὐχὶ καὶ αὐτὸς οὕτως ἀπολείται, ὡς τὰ ἔργα εἰς τὸ μηδὲν χωρεῖν, ἀλλὰ μένει ἐν πυρὶ. Σωτηρίαν οὖν τὸ πρᾶγμα καλεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, ὡς διὰ πυρός. Καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, Ἐν τῷ πυρὶ σώζεται, τῶν μὴ κατακαυμένων καὶ κατατεφρουμένων εὐθέως ὄλῳν. Ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγοι· Μὴ, ἐπειδὴ πῦρ [φησὶν] ἤκουσας, νομίσης εἰς ἀνυπαρξίαν χωρεῖν τοὺς καυμένους. Μὴ θαυμάσης δὲ εἰ καὶ αὐτὴν τὴν τιμωρίαν καλεῖ. Ἔθος γὰρ αὐτῷ καὶ ἐπὶ τῶν κακεμφάτων καλοῖς ὀνόμασι χρῆσασθαι, οἷον, Ἐβασίλευσεν ἡ ἀμαρτία· καίτοι τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα εὐφημὸν ἐστίν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, σωθήσεται, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἐπίτασιν τῆς τιμωρίας ἡνίκατο· ὡσανεὶ ἔλεγεν, αὐτὸς δὲ μενεῖ διηνηκῶς κολαζόμενος.

« Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τούτον ὁ Θεός. »

Φοβήσας ἀπὸ τῆς μελλούσης ἡμέρας, καὶ ἀπὸ τῆς παρούσης φοβεῖ. Καθάπτεται γὰρ λοιπὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ πεπορνευκότος· σαφῶς μὲν οὐδέπω, ἀορίστως δὲ αἰνιττόμενος τὸν διαφθαρμένον αὐτοῦ βίον, καὶ ἐπαίρων τὸ ἀμάρτημα, ἀπὸ τῆς ἤδη δοθείσης αὐτῷ δωριᾶς. Τὸ δὲ, φθερεῖ τούτον ὁ Θεός, οὐ καταρωμένου ἐστίν, ἀλλὰ προφητεύοντος.

« Ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς. »

Ὁ δὲ πόρνος βέβηλος. Ἵνα δὲ μὴ δόξῃ πρὸς ἐκείνον ἀποτεινέσθαι, ἐπήγαγεν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς.

« Μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω· εἴ τις δοκεῖ σοφός εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ »

Παρειμβαλὼν ὀλίγα πρὸς τὸν πεπορνευκότα, λόγου ἐπιτίγεται πάλιν ἐπὶ τὴν μάχην τῆς σοφίας τῆς ἐξωθεν.

« Μωρὸς γένεσθω, ἵνα γένηται σοφός. »

Ὅσπερ νεκρὸν τῷ κόσμῳ κελεύει γενέσθαι. Εἰ γὰρ νεκρότης αὕτη οὐδὲν παραδίδασκε, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ, ζωῆς αἰτία γινομένη, οὕτω καὶ μωρὸν κελεύει τῷ αἰῶνι τούτῳ γενέσθαι, σοφίαν ἡμῖν ἐντεῦθεν τὴν ἀληθῆ προξενῶν· μωρὸς δὲ τῷ κόσμῳ γίνεσθαι, ὁ τὴν ἐξω σοφίαν ἀτιμάζων, καὶ πεπεισμένος μηδὲν ἑαυτῷ συντελεῖν πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν, καὶ ὡσπερ ἡ πενία ἢ κατὰ Θεὸν, πλούτου αἰτία, καὶ ἡ ταπεινότης, ὕψους, οὕτω καὶ τὸ μωρὸν γενέσθαι, σοφώτερον πάντων ποιεῖ.

« Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν. »

Οὐ γὰρ μόνον οὐδὲν συντελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐμποδίζει. Δεῖ τοίνυν αὐτῆς ἀποστῆναι, ὅτι βλαπτούσης.

« Γέγραπται γάρ· Ὁ δραστήριος τοὺς σοφοὺς ἐν Ἀτῇ πανουργίᾳ αὐτῶν. »

Ὁ δὲ ταῖς οἰκείαις μόνον ἀρκεῖται κατασκευαῖς, ἀλλὰ καὶ μαρτυρίαν ἐπάγει· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐπειδὴ τῇ σοφίᾳ, φησὶν, ἀπεχρήσαντο εἰς τὸ μὴ δεηθῆναι Θεοῦ, δι' αὐτῆς ταύτης ἤλαξεν αὐτοὺς, ὅτι μάλιστα δέονται Θεοῦ. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι μωροὶ γενόμενοι δι' αὐτῆς, εἰκότως δι' αὐτῆς ἐλάωσαν· Οἱ γὰρ νομίζοντες μὴ δεῖσθαι Θεοῦ, εἰς τοσαύτην κατέστησαν χρεῖαν, ὥς ἀλίων καὶ ἀγραμμάτων ἐλάττους φανῆναι λοιπόν.

« Καὶ πάλιν· Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσι μάταιοι. »

« Ὅταν οὖν, φησὶν, ὁ μόνος σοφὸς Θεὸς τοιαῦτα περὶ αὐτῶν ψηφίζεται καὶ ἀποφαίνεται, πόσῃν ἐτέραν ζη- **B**ταὶ ἀποδείξειν τῆς ἐσχάτης αὐτῶν ἀνοίας;

« Ὡστε μηδεὶς καυχᾶσθω ἐν ἀνθρώποις. »

Τιμωρία, φησὶν, ἡ ἔξωθεν ἀποδείκεται σοφία· τί ὥς ἐπὶ σοφοῖς τοῖς διδασκάλοις φρονεῖτε μέγα;

« Πάντα γὰρ ὁμῶν ἐστὶν· εἴτε Παῦλος, εἴτε Ἀπολλῶς, εἴτε Κηφᾶς, εἴτε κόσμος, εἴτε ζωὴ, εἴτε θάνατος, εἴτε ἐνεστώτα, εἴτε μέλλοντα. »

Ἐπαίρει τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐπειδὴ τέκνα γαγόνετε τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παῖδιά αἱ μοὶ ἔδωκεν ὁ Θεός, παρ' αὐτοῦ λεγόμενον τοῦ Χριστοῦ, τοῦτου πάντα ὑμῖν δίδεται, φησί. Κἂν γὰρ διδασκάλους εἴπῃς, κἂν τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, κἂν τοὺς πρῶτους τῶν ἀποστόλων, κἂν τὸν κόσμον αὐτῶν, **C**Πάντα δι' ὁμᾶς. Πῶς οὖν, πῶς ἀνθρώποις, φησὶν, προσνέμετε ταυτοὺς; τὸ δὲ, εἴτε κόσμος, ἐπειδὴ δι' ἀνθρώπους ὁ κόσμος ἐκτίσθη φησί· τὸ δὲ, εἴτε ζωὴ, ὁμοῖον. Τὸ δὲ ἐπιμένειν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὁμᾶς. Τὸ δὲ, εἴτε θάνατος, φησὶν, ὅτι Κἂν εἰς θάνατον παραδιδώμεθα κηρύττοντες ὑμῖν στέργομεν ὁμῶν τὴν σωτηρίαν. Τὸ δὲ, εἴτε ἐνεστώτα, εἴτε μέλλοντα, δηλοῖ τὰ διδόμενα καὶ δοθησόμενα αὐτοῖς ἀγαθά. Δίδεται γὰρ, ἐν μὲν τῇ ἐνεστώτῃ βίῳ αὕτη ἡ τῶν ἀμαρτημάτων ἄφεσις, ὁ ἀρραβὼν τοῦ Πνεύματος, τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος χαρίσματα. Ὅτι δὲ καὶ τῶν μελλόντων ταύζονται, ἀναμφιβόλως, διὰ τὸν εἰρηκότα, δεῦτε εἰ εὐλογημένοι, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν.

D extra dubium est, propter secundum illud effatum: Venite, benedicti, possidete regnum quod paratum est vobis ⁴⁰.

« Πάντα γὰρ ὁμῶν ἐστὶν, ὁμαῖς δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ. »

Καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, καὶ ἡ ἡμέρα, ζωὴ καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ κόσμος, ὁμῶν ἐσται, φησὶν ἐπειδὴ ἐπιστεύσατε εἰς Χριστὸν, ὅς ἐστιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

⁴⁰ Isa. viii, 18. ⁴¹ Matth. xxv, 34.

« Scriptum est enim: Qui comprehendit sapientes in astutia ipsorum. »

Non ei sufficiunt suæ probationes, sed testimonium **73** addit. Hujus vero loci ejusmodi sensus est. Quandoquidem sapientia abusi sunt, inquit, ita ut nec Deum obsecrarent; per hanc ipsam evincit, quam maxime Deo indigerent. Quinam vero, quave ratione? Quia cum per eam stulti facti sunt, merito per eam convicti fuere. Nam qui minime putabant se Deo indigere, in tantam adducti sunt necessitatem, ut piscatoribus et indoctis inferiores deinceps apparent.

VERS. 20. « Et iterum: Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. »

Quando ergo, inquit, qui solus sapiens est Deus, ejusmodi de illis sententiam profert pronuntiatque, quam aliam extremæ illorum amentie demonstrationem quæras?

VERS. 21. « Nemo itaque glorietur in hominibus. »

Ostenam est, inquit, externam illam sapientiam pœnam et ultionem esse: cur ergo magistris vestris tanquam sapientibus gloriamini?

VERS. 22, 23. « Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura. »

Discipulorum partes magnificat. Ejusque sententiæ hæc significantia est: Quia filii Christi facti estis, secundum illud: *Ecco ego et filii mei, quos dedit mihi Deus* ⁴⁰, quod ab ipso Christo dictum sit; idcirco cuncta vobis data sunt. Quamvis enim doctores mihi nominaveris; quamvis hunc aut illum, aut primos etiam apostolorum, vel tandem ipsummet mundum: *Universa propter vos*. Quinam vero sic hominibus ipsi vos addicitis. *Alt autem, sive mundus*, eo quod propter hominem factus est mundus: tum deinde, *sive vita*, simili sensu: cæterum in carne manere necessarium est propter vos. Rursum *alt, sive mors*; quia tametsi morti tradimur, dum prædicamus vobis, vestram nihilominus salutem deperimus. Illud tandem, *sive præsentia, sive futura*, significat concessa ipsis dona, et quæ concedenda sunt. Concessa quippe est, in præsenti quidem vita peccatorum remissio, pignus et arrha spiritus, dona scilicet quæ Spiritus operatur. Fideles vero futurorum aliquando fore honorum compotes, hoc

« Omnia enim vestra sunt: vos autem Christi; Christus autem Dei. »

Tam præsentia, quam futura, inquit, hodierna dies, mors et mundus, vestra erunt, quia credidistis in Christum qui est Filius Dei.

CAP. IV.

A

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

VERS. 1. « Sic nos existimet homo sicut Dei ministros, et dispensatores mysteriorum Dei. »

Ne igitur, Domino relicto, famulorum nomina vobis asciscatis.

VERS. 2-5. « Quod superest, quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniat. Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die; sed neque meipsum judico. Nihil enim mihi conscius sum: sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit 74 abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Et tunc laus erit unicuique a Deo. »

Hoc est, ne res Domini sui sibi vindicet. »

VERS. 6. « Hæc autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo propter vos, ut in nobis discatis, non supra quam scriptum est sapere; ne unus pro uno infletur adversus alterum. »

Quandiu verbis asperis uti oportebat, sermonem ita componebat, ac si ipse esset qui hæc auscultaret. Quia vero remittere tandem oportebat, ideo personas sub sui et Apollo appellatione absconditas relegit. Id porro fecit, ut ostenderet nequaquam futurum fuisse, si ad eos verba fecisset, ut addiscerent quæcunque eos docere necesse erat, propositumque ipsius probarent; quippe qui indigne acceperant ea quæ dicerentur. Nunc autem quia Paulum verebantur, facile tulerunt increpationem. Quidnam vero istud est: Non supra id quod scriptum est? Scilicet legimus scriptum: Quid vides festucam in oculo fratris tui, et non vides trabem in oculo tuo⁷⁵?

VERS. 7. « Quis te discernit? quid autem habes quod non accepisti? »

Omissis subditis, ad principes modo convertitur. Ejus autem verborum hæc significantia est. Unde constat te dignum esse laude? factumne est iudicium? nunquid inquisitio præcessit, diligensque probatio, et accurata quaestio? sed neque hoc possis asseverare. Et si vero homines suis calculis farent, recta non est ipsorum sententia; neque sic debebas extolli. Nihil enim abs te habes, sed a Deo omnia accepisti.

« Si autem et accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? »

Atqui, accepisti, inquit; et eam ob rem valde gloriaris? quinimo propter hoc ipsum modeste agere oportebat. Quia tunc non est id quod datum est tibi, sed illius qui dedit. Nam si accepisti, ab illo accepisti. Quod si ab eo accepisti, non id quod tuum esset accepisti. Ac si quod tuum non erat, accepisti; quid ostentationi indulges, qui quod tuum non est habes?

⁷⁵ Matth. vii, 3.

« Οὕτως ὑμεῖς λογιζέσθω ἀνθρώποις, ὡς ὑπηρετάς Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ. »

Μὴ τοίνυν τὸν Δεσπότην ἀφέντες, φησὶν, ἀπὸ τῶν ὑπηρετῶν καλεῖσθε.

« Ὁ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστὸς τις εὐρεθῇ. Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν κριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας; ἀλλ' οὐδ' ἐμαυτὸν ἀνακρίνω· οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σὺνοῖδα· ἀλλὰ οὐκ ἐν τούτῳ διδικαίωμαι· ὁ δὲ ἀνακρίνων με, Κύριός ἐστιν. Ὡστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. Καὶ τότε γενήσεται ὁ ἔπαινος ἐκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. »

B

Τοῦτέστιν, ἵνα μὴ τὰ Δεσποτικὰ ἰδιοποιησθῇ.

« Ταῦτα δὲ, ἀδελφοί, μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν, καὶ Ἀπολλῶ δι' ὑμῶν, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθῃτε, τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς φυσιωσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου. »

Ἔως μὲν αὐτῷ τῶν φορτικῶν χρεῖα ῥημάτων ἦν, ὡς αὐτὸς ὢν ὁ ταῦτα ἀκούων, οὕτω διελέγετο. Ἐπειδὴ ἀνείναι λοιπὸν δεῖ, τότε δείκνυσιν τὰ κρυπτόμενα πρόσ-
ωπα ἐν τῇ τὸ ὑπ' (sic) αὐτοῦ καὶ Ἀπολλῶ προσηγο-
ρίᾳ. Τοῦτο δὲ παποίηκεν, δείκνυς ὅτι εἰ ἐπ' ἐκείνων τὸν λόγον ἐσχημάτισεν, οὐκ ἂν ἔμαθον ὅσα μαθεῖν ἔδει, οὐδὲ ἂν ἐδέξαντο τὴν προαίρεσιν, δυσχεραίνοντες πρὸς τὰ λεγόμενα. Νυνὶ δὲ αἰδοῦμενοι τίς περὶ Παῦ-
λον, ἤνεγκαν βρόδῳ τὴν ἐπιτίμησιν· τί δὲ ἐστὶ τὸ, Μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν; Γέγραπται· Τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελ-
φοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου δοκὸν οὐ κατανοεῖς;

« Τί γάρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; »

Λοιπὸν ἀφείλες τοὺς ἀρχομένους, πρὸς τοὺς ἀρχον-
τας τρέπεται. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· πῶθεν ἐγὼ-
λον ὅτι ἀξίος εἰ τοῦ ἐκαινεῖσθαι; κρίσις γὰρ γέγο-
νεν, ἡ ἐξέτασις προεχώρησεν· δοκιμασία δὲ ἔλως, ἡ βάσανος ἀκριβής. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν· εἰ δὲ ἀνθρώποι ψηφίζονται σοι, οὐκ ἐρῇ τοῦτων ἡ κρίσις, οὐδὲ οὕτως ἔχρην μέγα φρονεῖν· οὐδὲν γὰρ οἴχοθεν ἔχεις, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πάντα λαβὼν.

« Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβὼν; »

Ἀλλ' ἔλαβες, φησιν, καὶ διὰ τοῦτο μέγα φρονεῖς; ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν τοῦτο ἔδει συνεστῶναι. Οὐ γὰρ σὺν ἐστὶ τὸ δοῦν, ἀλλὰ τοῦ δεδοκότος. Εἰ γὰρ Πα-
βες, παρ' ἐκείνου ἔλαβες· εἰ δὲ παρ' ἐκείνου ἔλαβες, οὐ σὺν ἔλαβες. Εἰ δὲ οὐ σὺν ἔλαβες, τί μέγα φρονεῖς, ὃ μὴ σὺν ἔχων;

« Ἦδη κακορεσμένοι ἐστέ· ἤδη πλουτήσατε. »

Καλῶς τὸ, ἤδη, ἀπὸ τοῦ χρόνου δεικνύς· τὸ ἀπίθανον αὐτῶν, καὶ τὴν ἀνάλογον οἰήσιν.

« Χωρὶς ἡμῶν ἐδασιλεύσατε· καὶ ὄρεσθαι γὰρ ἐδασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν. Δοκῶ γάρ, ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἀποστόλους ἐσχατοὺς ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανάτους. »

Βουλόμενος αὐτῶν καθελεῖν τὸν ὑψον, καὶ δεῖξαι ὅτι ἐπὶ τούτοις οὐ μόνον οὐ καλλωπίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνεσθαι χρή. πρῶτον μὲν αὐτοὺς καταιδί τῷ, Ἦδη κακορεσμένοι ἐστέ. Νυνὶ δὲ λέγων πάλιν, Χωρὶς ἡμῶν ἐδασιλεύσατε, τοιοῦτόν τι σημαίνει· λέγω, φησὶν, ὅτι ὁ παρὼν καιρὸς, οὐ τιμῆς, οὐ δόξης, ὃν ὑμεῖς ἀπολαύετε, ἀλλὰ καὶ ὑβρίζεσθαι καὶ διώκεσθαι, ὅπερ ἡμεῖς πάσχομεν. Εἰ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλὰ τῶν ἀμοιβῶν ὁ καιρὸς οὗτος, ὑμεῖς μὲν οἱ μαθηταί, καὶ ἐδασιλεύσατε λοιπῶν· ἡμεῖς δὲ οἱ διδάσκαλοι, καὶ πρὸ πάντων ὀφειλοντες λαβεῖν τὸν μισθόν, οὐ μόνον ὑμῶν ἔσχατοι γαρόναμεν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιθανάτιοι, τούτῳ καταδίκαι, διόλου ἐν ἀτιμίαις καὶ κινδύνους καὶ λιμῇ διάγομεν. Ὑβριζόμενοι τε, ὡς μωροὶ καταλανόμενοι, καὶ τὰ ἀνήκοντα ὑπομένοντες. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἵνα αὐτοὺς ἐκ τούτων ποιήσῃ συνιδεῖν, ὅτι τὰ τῶν ἀποστόλων ὀφειλοῦσι ζηλοῦν, τοὺς κινδύνους, καὶ τὰς ὑβρεῖς, οὐ τὰς τιμὰς καὶ τὰς δόξας. Οὐ γὰρ ἐκείνα, ἀλλὰ ταῦτα ἀπαίτει τὸ κήρυγμα.

« Ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις. »

Οὐκ ἐν μιᾷ πόλει, φησὶν, ἢ ἐν μέρει τῆς οἰκουμένης ταῦτα πάσχομεν, ἀλλὰ πανταχοῦ καὶ ἐπὶ πάντων. Τὸ δὲ, καὶ ἀγγέλοις, τοῦτό ἐστι δηλοῦντος, ὡς τὰ ἡμῶν παλαισματα τοιαῦτα, ὡς καὶ τῆς ἀγγελικῆς θέας ἄξια εἶναι. Ὅρα δὲ πῶς ἑαυτὸν ἐξαυταλίζει· πῶς μέγα δεικνυσὶν· ἀπ' ὧν δὲ ἐκείνοι μέγα φρονῶσι· πῶς αὐτοὺς εὐτελεῖς ἀποφαίνει. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μωροὺς εἶναι τοῦ φρονίμου φαίνεσθαι, καὶ τὸ ἀσθενεῖς εἶναι τοῦ ἰσχυροῦς γίνεσθαι, καὶ τὸ ἀτίμους εἶναι τοῦ ἐνδόξου ὁρᾶσθαι εὐτελέστερον εἶναι δεκαί· καὶ τὰ μὲν ἐκείνοις μέλλει ῥίπτειν, τὰ δὲ αὐτὸς καταδίδετο· δεικνυσὶν ὅτι ταῦτα ἐκείνων ἀμείνω, εἰ γὰρ διὰ ταῦτα μὴ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τῶν ἀγγέλων τὸν δῆμον πρὸς τὴν θῆαν ἐπιστραφέν τὴν ἑαυτῶν.

« Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστὸν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ. Ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί. Ὑμεῖς ἐνδοφοί, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι. Ἀχρι τῆς θραύσεως καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ θυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν, ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν. »

Πάλιν καὶ τοῦτο ἐντροπετικῶς εἶπεν· Ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι μὲν ἐτύπτοντο καὶ ἡτιμάζοντο, ἐκείνοι δὲ ἐτιμῶντο καὶ σοφοὶ ὡμωπεύοντο, πῶς ἐν, φησὶ,

Vers. 8. « Jam saturati estis, jam divites facti estis. »

Apposite autem ait, jam, a tempore ostendens, neque verisimile illud esse, nec rationabilem de istis opinionem.

« Sine nobis regnastis. Et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus! [Vers. 9.] Puto enim quod Deus nos apostolos novissimos ostendit tanquam morti destinatos. »

Cum factum eorum deprimere proposuerit, et ostendere horum causa glorandum non esse, sed magis erubescendum; primum quidem eos pudore suffundit, dicendo: Jam saturati estis. Itemque nunc dum ait: Sine nobis regnastis, consimile quidpiam his verbis significatur: Dico quod tempus breve est; non tempus honoris, non gloriae, quibus vos fruimini, sed tum contumeliae, tum persecutionis; quae quidem nos toleramus. Si enim res ita se non habet, sed remunerationum tempus adest, vos quidem, qui discipuli estis, regnum obtinuistis modo; nos autem, qui sumus magistri, quique prae caeteris mercedem accipere debebamus, non solum novissimi vestrum facti sumus, sed et 75 tanquam morti destinati, sive damnati; in opprobriis, et periculis, et fame perpetuo versamur. Ignominiam afficimur, tanquam insani pollimur, et ineluctabilia sustinemus. Haec porro aiebat, ut illos commoneret emulanda esse apostolorum facinora, pericula, et injurias, non honorem et gloriam. Praedicatio siquidem Evangelii, non haec sed illa postulat.

« Quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus. »

Non in una civitate, aut in quadam orbis parte haec patimur; sed ubique locorum et nullis non de causis. Porro angelis ait, significando ejusmodi esse nostra certamina, ut angelorum digna sint aspectu. Videsis autem quomodo seipsum extenuat, et quomodo rursum magni facit: in his autem a quibus illi efferebantur, quo pacto viles ipsos ostendit. Nam quia humilior et vilior videbatur esse stultos quam prudentes haberi, nec non infirmos esse quam fortes fieri, et inglorios quam honore et gloria ornatos videri: atque illa quidem in eos rejecturus erat, haec vero ipse sibi vindicaverat; Idcirco isthaec illis potiora esse evincit, quia propter ista, non hominum tantum, sed et angelorum multitudinem ad sui suorumque spectaculum convertit.

Vers. 10-12. « Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: nos ignobiles, vos nobiles. Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cedimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris. »

Hoc etiam dixit, ut eos pudefaceret. Cum enim alii quidem vapulent et contemnantur, alii vero honoribus augeantur, et sapientes aestimentur;

quomodo sit, inquit, ut qui talia prædicant, contrariarum sint suspicionum rei?

Hoc est, res antiquas non narrant, sed quæ et præsens tempus testatur. — Hæc tangunt illos qui deliciis indulgent. — Abigimur, inquit, ad divites. — Ad falsos apostolos, qui nec operari, nec adire pericula sustinent, sed commoda sua curant.

« Maledicimur, et benedicimus : persecutionem patimur et sustinemus ; [Vers. 13] maledicimur et obsecramus : tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus. »

Nemo dixerit, inquit, hæc nos indigne ferre. Contraria quippe rependimus illis qui nos affligunt. Atque magnum quiddam est ferre forlitter, dum male vexamur. Nos autem non modo id præstamus, sed et lætamur et exultamus.

« Omnium peripsema usque adhuc. »

Non eorum qui nos insectantur, sed ipsorum quorum causa hæc patimur.

Vers. 14. « Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. »

Quoniam vidit acerbum esse vulnus quod intulerat, hoc statim curavit : Non ut confundam vos, inquit, hæc scribo. Factum quidem profiteatur ; at non mala mente et odio percita, sed magis amica et emendationis ipsorum studiosa.

76 Vers. 15. « Nam etsi decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. In Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui. »

Nequaquam in hoc loco dignitatem suam explicat, sed amoris exsuperantiam ; quin nec eos dure habuit, cum adjecerit, in Christo, atque illis indulserit ut plura pro ipsis faceret (hoc enim præstat pædagogus), vehementiam amoris sibi reservat. Talem siquidem Pater exhibet. — Id nihili non attribuo. Rursum vero illos ferit, qui sibi doctrinæ laudem arrogarent.

Vers. 16. « Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi. »

Non ut seipsum efferat, ita loquitur, sed ut facilem esse virtutem ostendat.

Vers. 17. « Ideo nisi ad vos Timotheum. »

Quia vobis uti filiis indulgeo.

« Qui est filius meus charissimus et fidelis in Domino. »

His verbis dilectionem suam pandit, eosque ita comparat ut illum cum reverentia videant. Nec simpliciter dixit, *fidelem*, sed, in Domino ; hoc est in rebus quæ ad Dominum spectant.

« Vos commonefaciet. »

Non dixit, docebit, ne indigne ferrent, tanquam ab illo edocendi.

« Vias meas in Christo, sicut ubique in omni Ecclesia docco. »

Hoc est, administrationem, pericula, mores, regulas, sanctiones, quæ Apostolum deccant, cæteraque omnia. Nam quia dixerat, *nudi sumus*,

Α τοὺς τὰ τοιαῦτα κηρύττοντας ἐν τοῖς ὑπεναντίοις ὑποπτεῦσθαι εἶναι.

Τουτέστιν, οὐ παλαιὰ διηγούνται πράγματα, ἀλλ' ἅπερ καὶ ὁ παρὼν μοι καιρὸς μαρτυρεῖ. — Πρὸς τοὺς τρυφῶντας. — Ἐλαυνόμεθα, φησὶ, πρὸς τοὺς πλουτοῦντας. — Πρὸς τοὺς ψευδοαποστόλους, τοὺς οὕτε ἐργάζεσθαι, οὕτε κινδυνεύειν ἀνεχομένους, ἀλλὰ καρπουμένους ἑαυτούς.

« Λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν · διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα · δυσφημούμενοι, παρακαλοῦμεν, ὥς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν. »

Οὐκ ἔχει τις εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι ἐπὶ τοῦτοις δυσχεραίνομεν. Τοῖς γὰρ ἐναντίοις τοὺς κακῶς ποιοῦντας ἀμειδόμεθα · καὶ μέγα ἐστὶ τὸ κακῶς πάσχοντας φέρειν γενναίως · ἡμεῖς οὐ μόνον τοῦτο κατορθοῦμεν, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν καὶ ἀγαλλόμεθα.

« Πάντων περίψημα ἕως ἄρτι. »

Οὐ τῶν διωκόντων, ἀλλὰ τῶν δι' οὓς ταῦτα πάσχομεν.

« Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νοθεύω. »

Ἐπειδὴ εἶδεν ἀφόρητον τὴν πληγὴν, ταχέως αὐτὴν ἐθιράπισεν. Οὐχ ὥς καταισχυρῶν ὑμᾶς, φησὶ, ταῦτα λέγω. Λέγει γὰρ πεποιτηκέναι μὲν, οὐ μὴν διανοεῖσθαι πονηρὰ καὶ μισούσῃ, ἀλλὰ μᾶλλον φιλούσῃ καὶ ἐπανορθοῦν βουλομένῃ.

« Ἐάν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. »

Οὐ τὸ ἀξίωμα ἐνταῦθα ἐμφαίνει, ἀλλὰ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπερβολὴν · καὶ οὐδὲ ἐκείνους ἐπληξεν τὸ, ἐν Χριστῷ, προσθαίς, καὶ συγχωρήσας ἐκείνοις πολλὰ περὶ αὐτῶν πεποιτηκέναι · τοῦτο γὰρ ὁ παιδαγωγὸς · τὴν τῆς ἀγάπης ὑπερβολὴν ἑαυτῷ ταμιεύεται. Τοιοῦτον γὰρ ὁ πατήρ. — Οὐκ ἑμαυτῷ τοῦτο λογιζομαι. Πάλιν δὲ τοὺς ἑαυτοῖς ἐπιφημίζοντας τὴν διδασκαλίαν πλήττει.

« Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς · μιμητὰς μου γίνεσθε. »

Οὐκ ἐπαίρων ἑαυτὸν ταῦτά φησιν, ἀλλὰ δεικνύς εὐκολον οὕσαν τὴν ἀρετὴν.

« Διὰ τοῦτο ἐπεμψα ὑμῖν τὸν Τιμόθεον. »

D Ἐπειδὴ ὡς τέκνων φείδομαι.

« Ὃς ἐστὶ μου τέκνον ἀγαπητὸν, καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ. »

Τουτό φησιν, τὴν ἀγάπην, ἐμφαίνων, κάκεινους κατασκευάζων αἰδεσίμῳ αὐτὴν ἰδεῖν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν πιστὸν, ἀλλὰ ἐν Κυρίῳ · τουτέστιν ἐν τοῖς κατὰ Κύριον πράγμασιν.

« Ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει. »

Οὐκ εἶπεν, διδάξει, ἵνα μὴ δυσανασχετῶσιν, ὡς παρ' αὐτοῦ μνησάνοντες.

« Τὰς ὁδοὺς μου τὰς ἐν Χριστῷ, καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ Ἐκκλησίᾳ διδάσκω. »

Τουτέστι, τὰς οἰκονομίας, τοὺς κινδύνους, τὰ ἔθνη, τοὺς κανόνας, τοὺς θεσμοὺς τοὺς ἀποστολικούς, τὰ ἄλλα πάντα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, *Γυμνητεύομεν*, καὶ

καταφύζομεθα, καὶ δοτατοῦμεν· καὶ ταῦτα πάντα, φησὶν, ὑμεῖς ἀναμνήσαι. Καὶ ἀνώτερον τὸν λόγον ἔχων, ἐπήγαγεν τὰς ἐν Χριστῷ, πάντα ὡς εἰωθεν ἀνατιθεῖς τῷ Δεσπότη, καὶ δεικνύς ἅμα ὅτι οὐδὲν ἔχουσιν ἄνθρωποι, καὶ ὅτι μετὰ τῆς ἐκείθεν βο-
θείας ἅπαντα κατορθοῖ.

«Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς ἐφυσίω-
θησάν τινες. Ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἃν
Κύριος θελήσῃ.»

Μέλλων δὲ ἐμβάλλειν εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ
πεπορευκότες, θυμοῦ γέμοντας εἰσφέρει τοὺς λό-
γους, οὐκ αὐτὸς δὲ τοῦτο πάσχων, ἀλλ' ἐκείνους
διορθοῦμενος. Καὶ τὸν πεπορευκῶτα ἀφελς, τοῖς
ἄλλοις διαλέγεται, οὐκ ἀξίων ἐκείνων οὐδὲ τῶν παρ'
αὐτοῦ λόγων. Καταλείπει δὲ αὐτῶν τὸ φρόνημα φιλ-
αρχίας ἐγκλήματι, ὡς τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ διδασκάλου
εἰς ἀπόντοιαν κεχηρμένων.

«Καὶ γινώσκωμαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων,
ἀλλὰ τὴν δύναμιν. Οὐ γάρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ
Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει.»

Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ κατορθωμάτων, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τοῦ
διδασκάλου ἀπουσίας ἡ ἀπόντοια ἦν, καὶ οὐκ εἶπεν,
γινώσκωμαι τὴν σοφίαν, ἀλλὰ, τὴν δύναμιν. Ὅμοιον
δὲ ὡς εἰ λέγοι· Οὐ δὲ εὐγλωττίας ἐκρατήσαμεν,
ἀλλὰ τοῦ θεῖου εἶναι τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν, καὶ βα-
σιλείαν καταγγέλλειν τῶν οὐρανῶν, μεγίστην ἀπό-
δειξιν παρέχόμενοι τὰ σημεῖα, ἃ ποιοῦμεν τῇ δυνά-
μει τοῦ Πνεύματος.

«Τί θέλετε; ἐν ῥάδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν
ἀγάπῃ, πνεύματι τε πραύτητος;»

Καὶ τὸ φανερὸν ἔχει καὶ τὸ προσηνὲς ὁ λόγος οὐ-
τος. Τί δὲ ἐστίν, ἐν ῥάδῳ; ἐν κολάσει, ἐν τιμωρίᾳ·
σκόπει δὲ καὶ φιλοσοφίαν τοῦ Παύλου. Τὴν ἐξουσίαν
γὰρ αὐτὸς ἔχων καὶ τοῦτου κἀκείνου, ἑτέρους ποιεῖ-
ται κυρίου, λέγων, Τί θέλετε; ἐν ὑμῖν τὸ πρᾶγμα
κεῖται, φησὶν.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

«Ὅπως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη
πορνεία.»

Οὐκ εἶπε, Τολμᾶται πορνεία, ἀλλὰ, ἀκούεται πορ-
νεία. Καὶ τὸ, ἐν ὑμῖν δὲ ἐμφατικῶς εἴρηται, τού-
τεστιν ἐν ὑμῖν τοῖς πιστοῖς, τοσούτων ἀπολελαυκόσι
μυστηρίων, τοῖς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν κληθεῖσιν.

«Ἡ τις οὐκ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται.»

Καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἔθνων ὀνειδίξει τοῖς πιστοῖς.
Καὶ γὰρ καὶ Θεσσαλονικεύσιν γράφει λέγων· Ἐκα-
στος τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτάσθω ἐν ἀγασμῷ, μὴ
ἐν πάθει ἐπιθυμίας· καθὼς καὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ
εἰδότες Θεόν.

Ἵνα γυναικα τοῦ πατρὸς ἔχῃν.»

Οὐκ εἶπε, μητροίαν, ἀλλὰ γυναικα πατρός· ὡς
πολλῶ πληξαί χαλεπώτερον.

«Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ;»

Ὡς εἰ λέγοι· Μὴ μοι εἴπῃς ὅτι εἰς ἐστίν ὁ πεπορ-
ρευκὼς κοινὸν πάντων γέγονεν τὸ ἐγκλημα. Κοινὸν

A colaphis cædimur. Instabiles sumus, cuncta hæc,
inquit, vobis percensebit. Deinde sermonem ad
superiora referens, subiecit, quæ sunt in Christo,
nihil non pro more Domino tribuens, utque si-
gnificaret nihil homines habere, sed divina illa
ope cuncta posse patrare.

Vers. 18, 19. «Tanquam non venturus sim ad
vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem ad
vos cito, si Dominus voluerit.»

Quia mox ad scortatoris accusationem ventu-
rus erat, sermonibus indignatione plenis utitur.
Non quod ipse vim iracundiæ pateretur, sed ut
eos corrigeret. Atque dimisso scortatore, alios
alloquitur, neque ad illum facere verba dignatur.
Horum autem arrogantiam percellit, ambitionis
eos criminando, qui absentia magistri abusi es-
sent, ut insolenter efferrentur.

«*Et cognoscam, non sermonem eorum qui in-*
flati sunt, sed virtutem. [Vers. 20.] Non enim in
sermone est regnum Dei.»

Neque enim recte facta eorum, sed absentia
magistri superbiendi causa fuerat. Non dixit, co-
gnoscam sapientiam, sed, virtutem. Velut si di-
ceret: Non per facundiam superiores evasimus;
sed quod doctrina virtus Dei sit, et per eam an-
nuntiatur regnum cælorum. Eximiam per prodi-
gia quæ virtute Spiritus patrantur, demonstratio-
nem obtendimus.

Vers. 21. «Quid vultis? in virga veniam ad
C vos; an in charitate, et spiritu mansuetudinis?»

77 *Hæc verba, cum severitatem, tum man-*
suetudinem præferunt. Equid vero illud est, in
virga? utique cum castigatione et supplicio. Videas,
quæso, philosophiam Pauli. Cum enim hoc et il-
lud in potestate haberet, aliis nihilominus utrum-
que cedit, dicens: quid vultis? penes vos res est,
inquit.

CAP. V.

Vers. 1. «Omnino auditur inter vos fornicatio,
et talis fornicatio.»

Non dicit, audenter admittitur fornicatio, sed,
auditur. Per emphasis autem dictum est, in vobis,
hoc est, inter vos fideles, qui horum mysteriorum
D fructum percepistis; qui ad cælum estis vocati.

«*Qualis nec inter gentes nominatur.»*

Fidelibus siquidem perpetuo comparatione gen-
tium adhibita exprobat. Nam et ad Thessalonicen-
ses ita scribit: Unusquisque vas suum possideat in
sanctificatione, non in passionis desiderii, sicut et
gentes quæ ignorant Deum⁷⁷.

«*Ita ut uxorem patris sui aliquis habeat.»*

Non dixit, novercam, sed, uxorem (patris, ut
aerius percettat.

Vers. 2. «Et vos inflati estis?»

Velut si diceret: Ne mihi respondeas unum esse
hominem qui scortatus sit; commune cunctis eva-

⁷⁷ 1 Thess. iv, 4, 5.

sit crimen. Commune, inquam, non quoad peccatum, sed quoad doctrinam. Quanquam non hoc enuntiavit, sed in medio reliquit, ut magis feriret. Unus utique doctorum erat incestus ille.

« Et non potius luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. »

Quoniam in commune corpus Ecclesiæ progressa est criminatio, inquit, Neque dixit, et non potius ejecistis : sed sicut in morbo aliquo et peste, luctu opus esse pronuntiavit.

Vers. 3. « Ego quidem velut absens corpore, præsens autem spiritu. »

Neque expectare adventum suum jubet, nec se prorsus præstolari, ut negotium tunc agatur; sed, veluti pestis aliqua procul esset prius abigenda, quæ per totum corpus serperet, coercere scelus properat. Unde et subjungit : *Jam judicari tanquam præsens*. Id quod dixit, non inodo ut eos urgeret ad ferendam damnationis sententiam, aut aliud quid inire consilii sineret; sed etiam ut territaret, tanquam sibi perspecta essent futura, et quæcunque judicio sancienda erant. Nam et id significat, *esse præsentem spiritu* : quemadmodum Elisæus præsens fuerat Giezi, cum diceret : *Nonne cor meum tecum*¹²?

Vers. 4. 5. « Jam judicavi ut præsens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu Christi, tradere hujusmodi Satanæ. »

Non sinit eos aliud quidpiam comminisci. Si quidem sententiam tulit ut præsens, inquit, Deinde ne nimiam sibi arrogare auctoritatem videatur, observa quomodo ipsos quoque judicio ferendo socios allegit, dum ait : *Congregatis vobis. In nomine Domini*; hoc est, qui Christi nomini injuriam fecit, qui postquam factus est fidelis, eoque nomine appellatus, talia patrare non dubitavit, hunc tradite Satanæ. Apprime vero *tradere Satanæ* dixit, non autem, *dedere*; quasi aperiens illi prænitentiæ januas. Præterea, *hujusmodi* hominem, ceu minime tolerandum ut vel nomine saltem designetur.

Hoc est, secundum Deum : humana nequaquam opinione occupati : siue nomine illius vos una cogente ad id ejus gratia modo conventitis.

Seipsum iterum repræsentat, uti quando judices steterint, velut se præsentem sic eum abscindant, nullusque audeat venia dignum censere, sciens ea quæ dicenda sunt, Paulo ipsi perspecta fore.

Id est, vel Christus tantam nobis largiri virtutem potest, ut hominem diabolo tradere possimus : vel ut ipse quoque nobiscum contra illum fert sententiam.

« In interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. »

¹² IV Reg. v, 26.

Α δὲ οὐκ ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι λέγει, ἀλλ' ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῇ παρ' ἐκείνου. Εἰ καὶ οὐχ οὕτως εἴρηκιν, ἀλλὰ ἀφῆκεν αὐτὸ μέσον, ἵνα πλήξη μαιζόνως. Εἰς δὲ τῶν διδασκάλων πορνεύσας ἦν.

« Καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας. »

« Ὅτι εἰς τὸ κοινὸν, φησὶ, τῆς Ἐκκλησίας ἡ διὰ βολὴν προεχώρησεν. Καὶ οὐκ εἶπεν· οὐχὶ μᾶλλον ἐξεβάλετε, ἀλλ' ὡς ἐπὶ νόσου τινὸς καὶ λοιμοῦ πένθους χρεῖαν πεποίηκεν. »

« Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς παρὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι. »

Οὐκ ἀναμείναι αὐτοῦ τὴν παρουσίαν φησὶν, οὐδὲ ἐκδέξασθαι αὐτὸν, καὶ τότε πρᾶξαι· ἀλλ' ὥσπερ τινὰ λοιμὸν ἀπειλύνειν μέλλων, πρὶν ἢ διαδοθῆναι εἰς τὸ λοιπὸν σῶμα ἐπιτίγεται καταταχεῖν. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· « Ἦδη κέκρικα ὡς παρὼν. Τοῦτο δὲ ἔλεγεν οὐ μόνον κατεπιγὼν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπόφασιν, καὶ οὐκ ἀφελὲς ἄλλοτε βουλευσασθαι, ἀλλὰ καὶ φοβῶν, ὡς εἰδὼς τὰ ἐκεῖ γενησόμενα καὶ χριθησόμενα. Τοῦτο γὰρ ἔστι παρῆναι τῷ πνεύματι ὥσπερ ὁ Ἐλισσαῖος παρῆν τῷ Γιεζὶ, καὶ ἔλεγεν· Οὐχὶ ἡ καρδία μου μετὰ σοῦ; »

« Ἦδη κέκρικα ὡς παρὼν τὴν οὕτως τοῦτο κατεργασάμενον, ἐν τῷ ἐνόνματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἑμοῦ Πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδόναι τὴν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ. »

Οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἑτερόν τι ἐννοῆσαι. Καὶ γὰρ ἐξήνεγκα τὴν ἀπόφασιν, ὡς παρὼν, φησὶν. Εἶτα ἵνα μὴ δόξη πολλὴ εἶναι ἡ αὐθεντεία, ὅρα πῶς κοινωνοὺς καὶ αὐτοὺς ποιεῖ τοῦ κρίματος, εἰπὼν, *Συναχθέντων ὑμῶν*. Τὸ δὲ, *ἐν ἐνόνματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν*, τουτέστι, τὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐνυδρίσαντα, τὴν μετὰ τὴν γενέσθαι πιστὸν καὶ ἐπώνυμον ἐκείνης τῆς προσηγορίας, τοιαῦτα τολμήσαντα, τοῦτον παραδότε τῷ Σατανᾷ. Εἰ δὲ καὶ τὸ παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ, ἀλλὰ μὴ ἐκδοῦναι, ὡς ἀνοίγων αὐτῷ τῆς μετανοίας τὰς θύρας. Καὶ πάλιν τὸν τοιοῦτον, ὡς μὴ ἀνεχόμενον μηδὲ τῆς προσηγορίας αὐτοῦ μνημονεῦσαι.

Τουτέστι, κατὰ θεόν· μὴ ἀνθρωπίνῃ κατεχόμενον ὑπολήψει, ἥγουν αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ὁμᾶς συλλέγοντος ὑπὲρ οὗ συνέρχεσθε.

Αὐτὸ πάλιν ἐπέστησεν αὐτοῖς ἑαυτὸν, ἵνα ὅταν δι-
κάζωσιν, ὡς αὐτοῦ παρόντος, οὕτως αὐτὸν ἀποτέμωσι, καὶ μηδεὶς τολμήσῃ συγγνώμης αὐτὸν ἀξιῶσαι, εἰδὼς ὅτι Παῦλος εἴσεται τὰ λεγόμενα.

Τουτέστιν, Ὁ Χριστὸς δύναται τοιαύτην ἡμῖν χάριν διδόναι, ὡς δύνασθαι τῷ διαβόλῳ παραδιδόναι· ἢ ὅτι καὶ αὐτὸς μεθ' ἡμῶν κατ' αὐτοῦ ἐπαίρει τὴν φῆψιν.

« Εἰς ἐλευθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

ἵνα μαστίξῃ αὐτὸν ἕλκει πονηρῇ ἢ νόσῳ ἐντέρῃ· **A** καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο τῷ Θεῷ δοκοῦν ἐγένετο, ὥστε καλᾶσθαι αὐτοῦ τὴν σάρκα. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς σαρκὸς αἱ ἐπιθυμίαι τίκονται, αὐτὴν καλᾶζει, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ, ἀλλ' ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καλῶς αὐτοῖς καὶ εὐχαίρως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀναμνησκων, ἵνα καὶ αὐτοὶ προθυμότερον ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν λατρείαν. Ἦδη δὲ καὶ νόμους φαίνεται τῷ διαβόλῳ τιθεῖς, οὐκ ἀφ' οὗ αὐτὸν παραιτέρω προδῆναι ὥς καὶ Θεὸς· αὐτῷ περὶ τοῦ Ἰωδ ἔλεγε· *Πλὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἀψῇ.*

« Οὐ καλὸν τὸ καυχῆμα ὁμῶν. »

Ἐπάγει πάλιν ἐπιτίμησιν πρὸς ἐκείνους ἀποτεινόμενος, δεικνύς, ὅτι ἐκεῖνοι μέχρι τοῦ παρόντος οὐκ εἴσαν αὐτὸν μετανοῆσαι, καυχώμενοι ἐπ' αὐτῷ.

« Οὐκ οἴσθε ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. »

Δηλοῖ διὰ τούτου, ὅς οὐκ ἐκεῖνου φειδόμενος μόνον τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τούτων. Ὁμοίον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Εἰ καὶ ἐκεῖνου τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ ἁμειλούμενον δύναται τε καὶ τὸ λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας σῶμα λυμῆνασθαι. Ὅταν γὰρ ὁ πρῶτος ἁμαρτῶν μὴ ὀψὲ δίκην, ταχέως καὶ ἕτεροι τὰ τοιαῦτα πλημμυλοῦσι.

« Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην. »

Τουτίστιν, τὴν πονηρὴν τοῦτον. Μᾶλλον δὲ οὐ περὶ τοῦτου μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους αἰνίττεται. Οὐ γὰρ πορνεία μόνον παλαιὰ ζύμη, ἀλλὰ καὶ πᾶσα κακία. Καὶ οὐκ εἶπε, Καθάρατε, ἀλλὰ, *Ἐκκαθάρατε*· **C** ὃ ἐστίν, μετὰ ἀκριβείας καθάρατε, ὥστε μηδὲ λείψανον, μηδὲ σκιάν εἶναι τοιαύτην.

« Ἴνα ᾗτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι. »

Δηλοῖ καὶ ἐμφαίνει οὐ σφόδρα πολλῶν κρατοῦσαν τὴν κακίαν. Εἰ δὲ λέγει, *Καθὼς ἐστε ἄζυμοι*, οὐ τοῦτο λέγει ὅτι πάντες ἦσαν καθαροί, ἀλλὰ καθὼς πρέπει εἶναι ὁμᾶς.

« Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός, ὥστε ἐορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἄζυμοις· εὐαγγελιστίας καὶ ἀληθείας. Ἐγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ μὴ συναναμείγνυσθαι πόρνους. Καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνους τοῦ κόσμου τούτου, ἢ τοῖς πλεονέκτησις, ἢ ἁρπαξίν, ἢ εἰδωλολάτραις. »

Τῶν εὐεργεσιῶν πάλιν ἀναμνησκεί αὐτούς. Ἐορτῆς γὰρ, φησὶν, ὁ παρών καιρὸς. Διὰ τί δὲ πάλιν τὴν ζύμην καλεῖ, ἢ διὰ τὸν τὴν ἡμῶν βίαν τοιοῦτον εἶναι;

« Ἐπεὶ ὠφελετε ἄρα τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν. Νῦν δὲ ἔγραψα ὑμῖν, μὴ συναναμείγνυσθαι, ἵαν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης. »

Ἴνα γὰρ μὴ νομίσαντες, ὅτι ὡς ἀτελεστέροις αὐτοῖς τοῦτο οὐκ ἐπέτρεξε, καὶ ὡς τέλειτο δῆθεν αὐτοὶ πρόξαι ἐπιχειρήσουσι, δεικνυσὶν ὅτι οὐδὲ δύναται

Uti nempe percutiat eum ulcere pessimo, aut alio morbo. Atque hoc ipsum Deo placitum fuit, ut ejus caro plecteretur. Nam quia ex carne cupiditates gignuntur, hanc punit quo salvus spiritus fiat. Ceterum in ea die recte prorsus et apposite memoriam eis perfricat illius diei futuræ, ut et ipsi libentius promptiusque medelam afferant. Jam vero diabolo leges statuere videtur, quem nec permittat ulterius procedere; quo plane modo Deus de Joh. aiebat : *Verumtamen animam illius ne tetigeris* ²⁴.

Vers. 6. « Non est bona gloriatio vestra. »

Subjungit iterum increpationem, sermonem ad illos extendens quos declarat in causa fuisse, ut eum non pœniteret, cum propter ipsum gloriarentur.

« Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit. »

Illis verbis declarat, non modo se illi indulgere, sed et eis ipsis. Velut si diceret : Tametsi ille solus peccatum admisit, attamen si negligatur, totum deinceps Ecclesiæ labefactare corpus potest. Quantum enim ille qui primus peccaverit, haud pœnas persolverit, alii statim consimiliter delinquant.

Vers. 7. « Expurgate vetus fermentum. »

Id est, hunc scelestum. Vel potius non de hoc tantummodo loquitur, sed et alios innuit. Non solum enim fermentum vetus est acortatio, sed etiam omnis nequitia. Neque dixit : purgate, sed, *expurgate*; quod idem est ac, diligenter emundate, ut ne quid reliquum ejusmodi, neque vel umbra supersit.

« Ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. »

Declarat et palam testatur, hanc malitiam apud multos grassatam non esse. Tametsi vero ait, *sicut estis azymi*, hoc non annuit, omnes esse mundos, sed, quemadmodum vos esse puros decet.

79 « Etenim Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus. [Vers. 8-10.] Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis. Scripsi vobis in epistola ne commisceamini fornicariis : non penitus fornicariis hujus mundi, aut **D** avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus. »

Illos iterum beneficiorum admonet. Festivitatibus enim et epulis tempus est, inquit. Ecce vero rursum fermentum nominat, nisi quod ejusmodi vitæ nostra sit?

« Alioqui debueratis de hoc mundo exire. [Vers. 11.] Nunc autem scripsi vobis, non commisceri, si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus. »

Ne existimarent, hoc sibi velut imperfectioribus ab ipso non fuisse præceptum, quod tanquam perfecti præstare aggrederentur, ostendit nullate-

²⁴ Job. 11, 6.

nus id posse fieri, etiamsi totis viribus adniterentur. Alias, inquit, orbis alter quærendus nobis foret.

« Aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere. »

Ille interseruit, antevertitque sermonem, quem paulo post dedita opera de carnibus idolis immolatis habiturus est.

Vras. 12. « Quid enim mihi et de iis qui foris sunt judicare? Nonne de iis qui intus sunt vos judicatis? »

Eos qui intus sunt, et eos qui foris sunt, Christianos et gentiles vocat.

Vras. 13. « Nam eos qui foris sunt, Dominus judicabit. »

Cum enim dixisset: Quid mea refert de iis qui foris sunt judicare? ne quis arbitraretur eos impune dimitti, forum hoc aliud terribilius illis constituit.

Hoc autem dixit, ut simul et illos terreret, et hos consolaretur. Ostenditque temporariam hanc poenam ab æterna eripere. Quod et in alio loco declarat dicens: *Nunc autem cum judicamur, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur*⁸⁰.

« Et auferte malum ex vobis ipsis. »

Testimonium affert ex instrumento veteri, ut ostendat, hoc innovationem non esse, sed ita quondam traditum esse legislatori.

CAP. VI.

Vras. 1. « Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos et non apud sanctos. »

Quoniam de avaris ei sermo fuerat, qua æstibat sollicitudine corrigendi peccatores, non sustinet ordinem servare, sed peccatum quod in orationis serie adduxerat, hoc denuo corrigit, tumque ad id quod præcesserat, revertitur. Atqui videas quomodo rem suis nominibus explicans, tum dehortatur, tum etiam accusat. Quod porro ait, hunc sensum habet. Omnino plane, jam non oportet apud iniquos iudicio contendere. Nunquid enim non absurdum fuerit inimicum eligere, cujus opera cum pusilli animi amico **80** reconcilieris? Aut qui non te pudet, nec erubescis, quando gentilis Christianum judicans sedet. Apprimo vero etiam non dixit, apud infideles, sed, *apud iniquos*. Nam, quia de justitia loquebatur, illi vero qui iudicio contendunt, nihil adeo quærunt, nisi ut magnam æqui rationem habeant auditores, idcirco eos his ferme verbis deterret: Quid facis, o homo, qui contrarium pateris eorum quæ desideras, et pro jure assequendo injustis te permittis hominibus?

• Significat, audax istud esse facinus et iniquum.

⁸⁰ I Cor. II, 32.

A τοῦτο γενέσθαι, οὐδὲ εἰ σφόδρα βούλονται, ἐπει, φησὶν, ἑτέραν οἰκουμένην ἔδει ζητῆσαι.

« Ἡ εἰδωλολάτρης, ἡ λοιδορος, ἡ μέθυσος, ἡ ἀρπαξ, τῷ τοιούτῳ μὴ συνεσθίειν. »

Ἐπὶ τούτοις παρέμεινεν καὶ προκατέλαβεν τὴν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων λόγον, ὃν μικρὸν ὑπερὸν μέλλει γυμνάζειν.

« Τί γάρ μοι καὶ τοῖς ἔξω κρίνειν; Οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; »

Τοὺς δὲ ἔσω καὶ τοὺς ἔξω, τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς Ἑλλήνας καλεῖ;

« Τοὺς δὲ ἔξω ὁ θεὸς κρίνει. »

B Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, *Τί μοι τοὺς ἔξω κρίνειν;* ἵνα μή τις νομίσῃ ἀτιμωρήτους τοὺτους εἶναι, ἕτερον δικαστήριον αὐτοῖς ἐφίστησι φοβερώτερον τούτου.

Τοῦτο δὲ εἶπεν, ἐμεῦ μὲν ἐκείνους φοβῶν, ἐμοῦ δὲ τοὺτους παραμυθούμενος· καὶ δείκνυσιν ὅτι ἡ κόλασις αὕτη ἡ πρόσκαιρος τῆς διηνεκοῦς ἑξαρκάζει. Ὁ καὶ ὁτλῶν ἀλλαχού εἶλεγε· *Νυνὶ δὲ κρίνομενοι, παιδεύομεθα, ἵνα μὴ σὲν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.*

« Καὶ ἑξαρείτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. »

Μαρτυρίαν ἐκ τῆς Παλαιᾶς τίθησι, δηλῶν ὅτι οὐ καινοτομία τὸ τοιοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀνωθεν αὐτῷ ἔδωκεν τῷ νομοθέτῃ.

C

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Τολμᾷ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν ἀγίων. »

Περὶ πλεονεξιῶν διαλεγόμενος, ζέων τῇ φροντίδι τῆς διορθώσεως τῶν ἀμαρτανόντων, οὐκ ἀνέχεται διατηρῆσαι τάξιν· ἀλλὰ τὸ ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἀχὺν εἰς μέσον ἀμάρτημα διορθοῦται πάλιν, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ πρότερον ἐπάνεισιν. Ὅρα δὲ πῶς ἐκ τῶν ὀνομάτων γυμνάζων, καὶ ἀποτρέπει καὶ ἐγκρατεῖ. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι Μάλιστα μὲν ἤδη κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων οὐ δεῖ· πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον πρὸς τὸν φίλον μικροψυχοῦντα τὸν ἐχθρὸν διαλλάττειν λαμβάνειν; ἢ πῶς οὐκ αἰσχύνῃ καὶ ἐρυθριᾷ, ὅταν ὁ Ἕλλην τῷ Χριστιανῷ καθέζεται δικάζων; Εὐ δὲ καὶ τὸ μὴ, ἐπὶ τῶν ἀπίστων, εἰπεῖν, ἀλλ', ἐπὶ τῶν ἀδίκων. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ δίκης αὐτοῦ ὁ λόγος ἦν, οἱ δικαζόμενοι δὲ οὐδὲν οὕτως ἐπιζητοῦσιν, ὥς τὸ πολλὴν εἶναι πρόνοιαν τοῦ δικαίου παρὰ τοῖς ἀκούουσιν, ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἀποτρέπει, μονονουχὶ λέγων· Καὶ τί ποιεῖς, ἄνθρωπε, τούναντίον πάσχων ὧν ἐπιθυμεῖς, καὶ ὑπὲρ τοῦ τυχεῖν τοῦ δικαίου ἀδικῆσαι ἐπιτρέπων ἀνθρώποις.

Δείκνυσιν ὅτι τόλμης ἐστὶ τὸ πρᾶγμα καὶ παρανομίας.

« Ἡ οὐκ οἴσασθε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρίνου- A
σιν ; »

Ἐπειδὴ γὰρ εὐκαταφρόνητον εἶδέναι τὸ παρὰ τοῖς
ἐνδοθεν δικάζεσθαι, ἀνθρώποις ἰδιωταῖς καὶ πολλῶν
ἀπειροῖς πραγμάτων, ὅρα πῶς καὶ τοῦτο μεθοδεύει.
Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι· Σὺ ὁ μέλλων ἐκείνους κρί-
νειν τότε, πῶς; ὅπ' ἐκείνων ἂν ἔχεις κρίνεσθαι νῦν;
κρίνουσι δὲ τὸν κόσμον οἱ ἅγιοι, οὐκ αὐτοὶ καθήμενοι
καὶ λόγον ἀπαιτοῦντες, ἀλλὰ κατακρίνοντες. Διδὼς καὶ
ἐπάγει, ἐν ὑμῖν ὁ κόσμος κρίνεται. Οὐκ εἶπεν, ὅφ'
ὑμῶν, ἀλλὰ, ἐν ὑμῖν· ὡς ὅταν λέγῃ· Βασιλισσα
τότου ἀναστήσεται, καὶ κατακρίνει τὴν γενεάν
ταύτην· καὶ, Ἄνδρες Νινευίται ἀναστήσονται, καὶ
κατακρίνοῦσι τὴν γενεάν ταύτην.

« Καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος. »

Ἵνα μὴ ὁδῇ περὶ ἄλλων λέγειν, ὅρα πῶς κοινο-
ποιεῖ τὸν λόγον.

« Ἀνάξιοι ἔστε κριτηρίων ἐλαχίστων. »

Αἰσχύνειν ὑμῖν φέρει τὸ πρᾶγμα, φησὶν. Ἐπειδὴ
γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὅπ' τῶν ἔξω κρινόμενους αἰ-
σχύνεσθαι, φησὶν, ὡς Τὸ ἐναντίον ἐστὶν ἡ αἰσχύνῃ,
ὅταν ὅπ' τῶν ἔξω κρίνεσθε. Ἐκεῖνα γὰρ ἐλάχιστα
κριτήρια, οὐ ταῦτα.

« Οὐκ οἴσασθε ὅτι τοὺς ἀγγέλους κρινοῦμεν; μὴ τί
γε βιωτικά; »

Περὶ ἐκείνων λέγει τῶν ἀγγέλων, περὶ ὧν φησιν
ὁ Χριστός· Πορεύσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμέ-
νον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Καὶ
αὐτοὺς δὲ φησιν ὁ Ἀπόστολος ὅτι οἱ ἄγγελοι, τοῦ
Σατανᾶ δηλονότι, μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι
δικαιοσύνης. Πάλιν δὲ καὶ ἐπὶ τούτων τὸ, κρινοῦμεν,
ἀντὶ τοῦ, κατακρίνομεν. Ὅταν γὰρ ἐκείναι αἱ ἀπί-
μαται δυνάμεις πλαττον ἡμῶν εὐρεθῶσαι ἔχουσιν
τῶν σάρκα περιδεβλημένων, χαλεπωτέραν δώσουσι
δίκην.

« Βιωτικά μὲν οὖν κριτήρια ἔαν ἔχητε, τοὺς ἔξω-
θενημένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τούτου; καθίζετε· πρὸς
ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. »

Μεθ' ὑπερβολῆς διδάξει βούλεται, ὅτι οὐδ' ἂν
δυνῶν ἢ τοῖς ἔξωθεν τὴν δίκην ἐπιτρέπειν χρή·
ἀναρεῖ δὲ τὴν δοκοῦσαν ἀντίθεσιν, μονονουχὶ λέ-
γων· Τί ἔρεῖτε, ὅτι οὐδεὶς ἐν ὑμῖν σοφός; οὐδὲ ἱκα-
νὸς διακρίναι; καὶ τί τοῦτο; Ἐάν γὰρ μεγάλης ἢ
σοφός, τοῖς ἐλαχίστοις ἐπιτρέψον. Τὸ δὲ, πρὸς ἐν-
τροπὴν ὑμῖν λέγω; ἐλλέγοντάς ἐστι τὴν τούτων
ἀντίθεσιν, ὡς ψευδῇ οὖσαν καὶ περιττήν.

« Οὕτως οὐκ ἐνι ἐν ὑμῖν οὐδεὶς σοφός, ὃς δυνήσε-
ται διακρίναι ἀναμείσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ; Ἀλλὰ
ἀδελφός μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται. Καὶ ταῦτα ἐπὶ
ἀπίστον; »

« Ἦδη μὲν οὖν ὅλοις ἡτήρημα ἐν ὑμῖν ἐστίν, ὅτι κρί-
μα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν. Διὰ τί οὐχὶ μάλλον ἀδικεῖσθε;
Διὰ τί οὐχὶ μάλλον ἀποστερεῖσθε; Ἀλλ' ὅμεις ἀδι-
καίετε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφοί. Ἡ οὐκ
οἴσασθε ὅτι ὀδικοὶ βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσου-
σιν; »

Vers. 2. « An nescitis quoniam sancti de hoc
mundo judicabunt? »

Quia contemptibile videbatur causam agere apud
fideles, qui homines erant indocti, nec negotiorum
multorum periti, observa quomodo hoc etiam mo-
mentum tractat. Velut enim si diceret: Tu qui
illos tunc judicaturus es, cur nunc pateris ab
ipsis judicari? Mundum judicant sancti, non se-
dendo, nec rationem exigendo, sed condemnando.
Quocirca addit, in vobis mundus judicatur. Non
dixit, a vobis, sed, in vobis; veluti cum Christus
ait: Regina austri surget et judicabit, et condemna-
bit generationem hanc⁶⁶. Et: Viri Ninivitæ surgent,
et condemnabunt generationem hanc⁶⁷.

« Et si in vobis judicatur mundus. »

Ne de aliis loqui videatur, vide quomodo ora-
tionem ad eos communem facit.

« Indigni estis qui a minimis judicemini. »

Hæc res, inquit, probum vobis et dedecus parit.
Nam quia verisimile erat eos, cum judicaretur a
fidelibus, erubescere; contra vero ipse ait, dede-
cus esse ab extraneis judicari. Illi quippe sunt
minimi concessus, non illi.

Vers. 3. « Nescitis quoniam angelos judicabi-
mus? quanto magis sæcularia? »

De illis angelis loquitur, de quibus Christus ait:
Ite in ignem, qui paratus est diabolo et angelis
ejus⁶⁸. Quin et ipsemet Apostolus dicit, angelos
ejus, utique Satanae, transfigurari velut ministros
justitiæ⁶⁹. Rursum vero de istis ait, judicabimus,
pro, condemnabimus. Cum enim incorporeæ vir-
tutes illas repertiæ fuerint minus habere, quam
nos qui carne vestiti sumus, graviore poenas
dabunt.

Vers. 4, 5. « Sæcularia igitur judicia si habeatis,
contemptibiles qui sunt in Ecclesia constituite: ad
verecundiam vestram dico. »

Hyperbole utitur, ut doceat, nequaquam opor-
tere apud extraneos litigare: diluitque quod objici
posse videbatur, his fere verbis: Cur dicitis,
neminem vestrum sapientem esse, nec idoneum
qui lites dirimat? quid vero istud? Etiam enim
nullus est sapiens, minimis nihilo secius hoc per-
mitte. Hæc autem vox, ad verecundiam vestram
dico, refellentis est objectionem ipsorum, quod
falsa sit et vana.

« Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui
possit dijudicare inter fratrem suum? [Vers. 6.]
Sed frater cum fratre contendit; et hæc apud in-
fideles? »

81 Vers. 7-9. « Jam quidem omnino delictum in
vobis est, qui judicia habetis inter vos. Quare non
magis injuriam non accipitis? Quare non magis
fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis et
fraudatis, et hoc fratribus. An nescitis quia iniqui
regnum Dei non possidebunt. ? »

⁶⁶ Matth. xii, 42. ⁶⁷ Ibid. 41. ⁶⁸ Matth. xxv, 42. ⁶⁹ I Cor. xi, 15.

Duplex crimen, quod iudicio contendam, et quod A apud infideles.

« Nolite errare : neque fornicariis, neque idolis servientes, neque adulteri [Vers. 10], neque molles, neque masculorum concubitores, neque avari, neque fures. »

Illic quosdam innuit qui dicerent id quod nunc multi dicunt, benignum esse Deum et bonum, neque ulcisci peccata. Idcirco ait, *Nolite errare*. Extremi quippe erroris fuerit et deceptionis, dum optima sperantur, contraria consequi.

« Neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. [Vers. 11.] Et hæc quidem fuistis : sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri. »

Atqui extrema peccata hæc sunt, cum ebrietas, tum maledicentia. Nam Christus illum addixit gehennæ qui fratrem stultum vocaverit⁶⁶ : et populus Judæorum ex ebrietate in cultum idolorum declinavit⁶⁷.

Pensate, inquit, humanitatis Dei magnitudinem. Non solum enim peccatis nos exemit, verum et sanctos et justos fecit. Hæc ait, ut eos pudore suffundat.

Vers. 12. « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. »

Gulosos hic indicat. Nam quia proposuit in scortatorem inveli, scortatio autem ex deliciis et gula gignitur ; eam ob causam istud vitium acriter reprehendit. Quasi dicat : comedere licitum est ; at non intemperanter.

« Omnia mihi licent ; sed sub nullius redigar potestate. »

Hic verbis declarat, non solum non expedire ea quæ in potestate nostra sunt facere, sed ne hoc quidem esse potestatis, verum servitutis. Ut puta, penes te est edere ; potestatem hanc serva, nec affectionis istius servus fias. Nam qui ea utitur ad necessitatem, is dominus est illius. Qui vero temperantiæ modum excedit, hic amplius jam dominus non est, sed servus efficitur, gula tyrannidem in ipsum exercente. Vides quomodo illum qui potestate pollere se putat, sub potestate esse ostendit. Solet enim objecta in contrarium retorquere. Quod quidem observare velim. Unusquisque illorum aiebat : licet mihi deliciis indulgere. Ipse vero, nequaquam id facis, inquit, ceu integra penes te potestas huius maneat ; sed cum ipse huic potestati sis obnoxius. Non enim ventris potestatem habes, quando intemperanter agis : quin potius potestati illius subiceris. Hoc autem de pecuniis quoque, deque aliis rebus dici possit.

Vers. 13. « Esca ventri, et venter escis. »

Ventrem istic, non alvum vocat, sed gulam : ut quando dicit : *Quorum Deus venter est*⁶⁸, non de

Διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, ὅτι καὶ κρίνεται, καὶ ἐπὶ ἀπίστον.

« Μὴ πλανᾶσθε ὅτι πόρνοι, ὅτι εἰδωλολάτραι, ὅτι μοιχοί, ὅτι μαλᾶκοί, ὅτι ἀρσενικοῖται, ὅτι πλεονέκται, ὅτι κλέπται. »

Ἐνταῦθα αἰνίσσεται τινες λέγοντας ἅπτερ καὶ νῦν λέγουσιν οἱ πολλοί, ὅτι φιλόανθρωπος ὢν ὁ Θεὸς καὶ ἀγαθός, οὐκ ἀπεξέρχεται τοῖς πλημμελήμασι. Διὸ φησί, *Μὴ πλανᾶσθε*. Πλάνης γὰρ ἐσχάτης καὶ ἀπάτης, ἐλπίσαντας χρηστὰ τῶν ἐναντίων τυχεῖν.

« Οὐτε μέθυσοι, οὐ λοιδόροι, οὐχ ἄρπαγες βασιλείαν τοῦ Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. Καὶ ταῦτά τινες ἦτε, ἀλλὰ ἀπειλούσασθε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. »

Καὶ ταῦτα τῶν ἐσχάτων ἀμαρτημάτων ἐστίν, τῆς μέθης καὶ τῆς λοιδωρίας. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν καλίσαντα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὸν τῇ γείνῃ παραδίδωκεν· καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς μεθύσθεις εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξέκλινεν.

Ἐννοήσατε, φησὶν, τῆς φιλοανθρωπίας τὸ μέγεθος. Οὐ γὰρ τῶν ἀμαρτημάτων ἀπῆλλαξεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔγλασεν, καὶ ἐδικαίωσεν. Ταῦτα δὲ εἶπεν, σφόδρα ἐντρέψαι βουλόμενος.

« Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. »

Τοῦς λαιμάργους ἐνταῦθα αἰνίσσεται. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει ἐπὶ τὸν πιπορνευκότα φέρισθαι, ἡ δὲ πορνεία ἀπὸ τρυφῆς καὶ λαιμαργίας, τούτου χάριν σφόδρως κολάζει τὸ πάθος. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Ἐξέστι φαγεῖν φησὶν, ἀλλὰ μὴ μετὰ ἀσωτίας.

« Πάντα μοι ἔξεστι, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθῆτομαι ὑπὸ τινος. »

Διὰ τούτου δείκνυσιν, ὅτι τὰ ἐν ἐξουσίᾳ ποιεῖν, οὐ μόνον οὐ συμφέρει, ἀλλ' οὐδὲ ἐξουσία ἐστίν, ἀλλὰ δουλεία· οἷον κύριος εἰ τοῦ φαγεῖν· οὐχοῦν μὲν κύριος ὢν, καὶ σκόπει μὴ γένη δοῦλος τούτου τοῦ πάθους. Ὁ μὲν γὰρ εἰς εἶον αὐτῷ κεχρημένος, αὐτὸς αὐτοῦ κύριός ἐστιν. Ὁ δὲ εἰς ἀμετρίαν ἐξῶν, οὐκέτι ἐστὶ κύριος, ἀλλὰ δοῦλος αὐτοῦ γίνεται, τῆς ἀδδτηφας ἐν αὐτῷ τυραννοῦσης. Ἴδε πῶς τὸν νομίζοντα ἐξουσίαν ἔχειν, ἔδειξεν ὑπ' ἐξουσίαν ὄντα. Τοῦτο γὰρ εἶπεν αὐτῷ ἀεὶ εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπεν ἀντιθέσεις. Σκόπει δὲ· ἐκείνων ἕκαστος εἶπεν, Ἐξέστι μοι τρυφᾶν. Αὐτὸς δὲ φησὶν· Οὐχ οὕτως αὐτὸ ποιεῖς ὡς ἐξουσίαν ἔχων αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὑποκαίμενος τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ. Οὐ γὰρ ἔχεις ἐξουσίαν τῆς γαστρὸς, ἕως ἂν ἄσωτος εἶ· ἀλλὰ αὕτη σου τὴν ἐξουσίαν ἔχει. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ χρημάτων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐστὶν εἰπεῖν.

« Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασι. »

Κοιλίαν ἐνταῦθα, οὐ τὴν γαστέρα, ἀλλὰ τὴν γαστριμαργίαν φησὶν, ὡς ἔταν λέγει· Ὁρ ὁ Θεὸς ὅ

⁶⁶ Matth. v, 22. ⁶⁷ Exod. xxxii, 6. ⁶⁸ Philipp. iii, 19.

κοιλία, οὐ περὶ μέλους λέγων, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀδελφ-
φαγίας. Καὶ ὅτι οὐ σῶμα διαβάλλει, ἀκούει πῶς
φῆσιν· Τὸ δὲ σῶμα, οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυ-
ρίῳ. Ὅ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· τὰ βρώματα πρὸς
τὴν γαστριμαργίαν ἔχει φιλίαν, καὶ αὕτη πρὸς αὐτὰ,
καὶ οὐ δύναται ἡμεῖς· πρὸς τὸν Χριστὸν ἔχειν, ἀλλὰ
πρὸς αὐτὰ ἔχειν. Πάθος γὰρ χαλεπὸν καὶ θηριώδες
ἐστίν, καὶ δουλεύειν ποιεῖ, καὶ ταύτη διακονεῖσθαι
παρασκευάζει.

• Ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει.
Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ· καὶ ὁ
Κύριος τῷ σώματι. •

Οὐ τὴν γαστέρα λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀμετρον ἐπιθυ-
μίαν, οὐδὲ τὴν τροφήν, ἀλλὰ τὴν τρυφήν.

Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο κατασκευάσθη, ἵνα ἄσωτος ᾖ ἡς
καὶ πορνείης, ὥσπερ οὐδὲ κοιλία, ἵνα γαστριμαργῇς,
ἀλλ' ἵνα τῷ Χριστῷ ἑπταίῃ ὡς κεφαλῇ, καὶ ὁ Κύ-
ριος τῷ σώματι ἐπικέχται. Αἰδεσθῶμεν, φριξώμεν
ὅτι, τοῦ ἁνο καθήμενου ἀξιοθόντες γενέσθαι μέλη,
τοσοῦτοι· κακοί· καταισχύνομεν ἑαυτούς.

• Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἡγείρεν, καὶ ἡμεῖς
ἐγερῶμεν διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. •

Κατηγορήσας ἱκανῶς τῶν γαστριμαργῶν, καὶ τῇ
τῶν μελλόντων ἐλπίδι τῆς κακίας ταύτης ἀπάγει.
Σκόπει δὲ πῶς ἐπὶ μὲν τοῦ Κυρίου ἀπλῶς εἶπεν,
Τὸν Κύριον ἡγείρεν· ἐπὶ δὲ τῶν ἡμετέρων σωμάτων
προσέθηκεν τὸ, διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τῇ ἀξιο-
πιστίᾳ τῆς τοῦ ποιούντος ἰσχύος τοὺς ἀντιλέγοντας
ἐπιστομίζων. Εἰ δὲ τῷ Πατρὶ τὴν ἀνάστασιν λογί-
ζεται τοῦ Χριστοῦ, μὴδὲν ὅμως τοῦτο δορυβεῖται. Οὐ
γὰρ ὡς ἀπονοῦντος τοῦ Υἱοῦ τοῦτο τίθειεν. Αὐτὸς
γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων· Ἀύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ
ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Καὶ πάλιν· Ἐξ-
ουσία ἐχω δοῦναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν
ἔχω λαβεῖν αὐτήν. Καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν τοῖς πράξεσι
φῆσιν· Οἱς παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα. Τίνος οὖν
ἐνεκεν οὕτως φησὶν· Ἵνα τοῦτο νοῆς, ὅτι καὶ τὰ
τοῦ Υἱοῦ τῷ Πατρὶ λογίζεται, καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς
τῷ Υἱῷ. Ὡς γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν· Ἄ γάρ
ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ·
σφόδρα ἐκ εὐκαίρου· ἐνταῦθα τῆς ἀναστάσεως ἐμνη-
μόνευσεν, τοῖς ἐλπίσιν ἐκείναις καταστέλλων τῆς
ἀδελφφαγίας τὴν τυραννίδα.

• Οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ
ἐσιν; •

Ἀπὸ τοῦ παπορευκότος· ἐπὶ τὸν πλεονέκτεν μετα-
δὲς, πάλιν ἀπὸ τοῦτου ἐπ' ἐκεῖνον ἔρχεται· οὐκέτι
λοιπὸν αὐτῷ διαλεγόμενος, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις τοῖς μὴ
παπορευμένοις, καὶ διὰ τοῦτου ἀσφαλιζόμενος μὴ
ποτε περιπέσωσι τοῖς αὐτοῖς.

• Ἄρα οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιεῖτε πόρνης
μέλη; μὴ γένοιτο. Οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ
πόρνῃ ἐν σώμα ἐστίν. Ἔσονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο
εἰς σάρκα μίαν. Ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν
πνεύμα ἐστίν. •

Ἐπὶ τὸ φρικωδέστερον μεταφέρει τὸν λόγον. Οὐ

A parte corporis loquitur, sed de edacitate. Quod-
que **82** corpus non criminetur, audi quomodo de-
clarat : *Corpus autem non fornicationi, sed Domi-
no.* Quod autem nunc ait, hujus significantia est :
Cibi cum gula necessitudinem habent, et hæc cum
illis; nec ea potest nos ad Christum ducere, sed ad
illa pertrahit. Aegritudo quippe gravis est et effe-
ra, quæ servituti obnoxios reddit, facitque ut sibi
homines, morem gerant.

• Deus autem hunc et has destruet. Corpus au-
tem non fornicationi, sed Domino; et Dominus
corpori. •

Non dicit, ventrem destruet, sed immoderatam
cupiditatem; non cibum, sed voluptatem.

Nequaquam enim ea re conditum est ut luxu-
riosus sis et scortator, uti neque venter ut gula in-
dulgeas; sed ut Christum sequatur tanquam caput,
et Dominus corpori constituatur. Erubescamus,
horreamus, quod, cum eo dignati simus honore,
ut membra essemus illius, tot tantisque nos vitiis
deturpamus.

VERS. 14. • Deus vero, et Dominum suscitavit, et
nos suscitabit per virtutem suam. •

Postquam satis superque gulosos perstrinxit, ab
hoc vitio nos spe futurorum abducit. Attende au-
tem quomodo de Christo quidem simpliciter dixit,
Dominum suscitavit; de corporibus vero nostris
loquens adjecit, *per virtutem suam*, sicque aucto-
ritate illius a quo id patrat, ora obstruit eorum,
qui contradicerent. Quod si resurrectionem Christi
attribuit Patri, nihil vos hoc perturbet. Non enim
id posuit, cum Filius viribus Jesceretur. Ipse
enim est qui ait : *Solvite* ⁸³ *templum hoc, et in tribus*
diebus excitabo illud. Et rursum : *Potestatem habeo*
ponendi animam meam, et potestatem habeo eamendi
eam ⁸⁴. Sed et Lucas in Actibus, *Quibus præbuit*
inquit, seipsum vivum ⁸⁵. Quare igitur ita loquitur
ut hoc cogites ascribi Patri quæ Filii sunt, et quæ
Patri, Filio. Nam, quemadmodum ipse Dominus
dicit : *Quæ ille facit, hæc et Filius similiter facit* ⁸⁶.
Apposite vero hoc in loco meminit resurrex-
tionis, quo illa spe vim gulositatis compesceret.

D VERS. 15. • Nescitis quoniam corpora vestra
membra sunt Christi? •

Cum ab incesto transisset ad avarum, rursum
ab avaro ad incestum revertitur; non tamen ut
eum deinceps alloquatur, sed alios potius qui scor-
tati non sunt. Atque hac eis ratione consulit, ne
in eadem et ipsi mala incident.

• Num ergo membra Christi, faciam membra
meretricis? absit. [VERS. 16, 17.] An nescitis,
quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus effi-
citur. Erunt enim, inquit, duo in carne una. Qui
autem adhæret Domino, unus spiritus est. •

Horribiliori metaphora loquitur. Non enim dixit,

⁸² Joan. II. 19. ⁸³ Joan. II. 18. ⁸⁴ Act. I. 5. ⁸⁵ Joan. V. 19.

conjugam meretrici, sed, *faciam membra meretricis.*

VERS. 18. « Fugite fornicationem. »

Non ait; abstinete vos a fornicatione, sed, *fugite*: hoc est, summa cum diligentia eximite vos a malo.

83 « Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. [VERS. 19, 20]. An nescitis quoniam corpus vestrum templum est Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis pretio. Glorificate Deum in corpore vestro, et in spiritu vestro, quæ Dei sunt. »

Extra corpus est, Dominicum unique. Postquam pluribus ostendit eos esse membra Christi et corpus ejus, ita ut ipsum caput habeant; ne quis arbitretur Christi corpus sordescere, dum scortatur homo, hoc ait: quando quis adhæret scorto, haud amplius est corpus Christi, neque membrum Christi: sed in proprium corpus suum peccat. Gratia quippe, cum scortatorem fugiat, illum prohibet ne ultra sit corpus Christi: ex quo fit ut erga proprium corpus peccatum admittat.

Quid ergo, inquit? nunquid non homicida manum polluit? annon avarus et raptor? Id nemini non perspicuum est. Sed quia dici non poterat nihil scortatore pejus esse; alio modo peccatum illud auxit dicendo, scortatione totum prorsus corpus inquinari. Perinde siquidem sordescit, ac qui in lebetem immundum spurcitiaque infectum inciderit. Ea quippe nobis consuetudo est: Nemo enim ab avaritia ad balneas pergere festinarit, sed nihil sollicitus domum suam repetit. Verum a concubitu cum meretrice, veluti totus factus sit immundus, ad lavacrum contendit. Adeoque conscientia propter hoc peccatum turpiorem suspicionem quamdam habet. Cæterum ambo hæc gravia periculosaque sunt, cum avaritia, tum scortatio, atque et in gehennam detrudunt.

Sed quoniam Paulus nihil non certa ratione faciebat, quoad potuit, scortationis crimen amplificavit. Non simpliciter ait *Spiritus*, sed *Spiritus qui in vobis est*: quo pacto consolatoris agebat vices. Insuper et eum qui largitus est, posuit, ut attentum simul redderet auditorem, et exterreret, tum depositi magnitudine et præstantia, tum illius qui deposuit dignitate.

Haudquaquam enim eis indignatur, quin potius de illis statuit, ubi ait: *Habentes cibum et vestimenta, his contenti simus*¹. Sed hanc res ipsa destruit, ejusque emendationem orationi permittit, postquam consilium præbuit.

¹ I Tim. vi, 8.

Α γὰρ εἶπε, συνάψω τῇ πόρνῃ, ἀλλὰ, ποιήσω πόρνῃς μέλη.

« Φεύγετε τὴν πορνείαν. »

Οὐκ εἶπεν, ἀπόσχεσθε πορνείας, ἀλλὰ, φεύγετε· τουτέστι μετὰ σπουδῆς ποιήσθε τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ κακοῦ.

« Πάν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστίν. Ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶ ἐαυτῶν. Ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ὅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ. »

Τοῦ Κυριακοῦ δηλονότι· ἐπειδὴ γὰρ πολὺν ἀνῆλωσε λόγον, μέλη Χριστοῦ ὄντας δεικνύς καὶ σῶμα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔχειν κεφαλὴν, ἵνα μὴ τις ἐκείνο ὑπολάβοι, ὡς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα μιαίνεται, ἐὰν πορνεύσῃ ἄνθρωπος, λέγει· ὡς ὅταν τις κολλᾶται τῇ πόρνῃ, οὐκέτι οὐδὲ σῶμα, οὐδὲ μέλη Χριστοῦ ἐστίν, ἀλλ' εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει· φεύγουσα γὰρ ἡ χάρις τὸν πορνεύοντα, ἀφαιρεῖται· αὐτῷ τοῦ ἔτι εἶναι σῶμα Χριστοῦ, ὥστε συμβαίνειν αὐτῷ εἰς τὸν ἴδιον σῶμα τὴν ἁμαρτίαν ποιεῖν.

Τί οὖν; ὁ ἀνδροφόνος, φησὶν, οὐχὶ τὴν χεῖρα μιαίνει; Τί δὲ ὁ πλεονέκτης καὶ ἄρπαξ; Παντί που δῆλον· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰπαὶν οὐκ ἐνῆν, ὅτι πόρνου οὐδὲν χεῖρον, ἐτέρως αὐτὸ ἠβύησε λέγων, ὅτι ἐπὶ τῆς πορνείας ὁλόκληρον τὸ σῶμα γίνεται μιᾶρόν· ὥσπερ γὰρ εἰς λέβητα ἀκαθαρσίας ἐμπέπτων, καὶ τῷ μολυσμῷ βαπτόμενον, οὕτω φύρεται. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν ἔθος. Ἀπὸ γὰρ τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ἄρπαγῆς οὐκ ἂν τις σπουδάσαιεν ἐπὶ βαλάνειον ἔλθεῖν, ἀλλὰ ἀδιαφόρως ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἀνεισιν· ἀπὸ δὲ μίξεως πόρνῃς, καθάπερ ὅλως γενόμενος ἀκάθαρτος, ἐπὶ τὸ λούσασθαι ἔρχεται· οὕτως ἔχει τινὰ τὸ συνειδὲς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ταύτης ὑπόληψιν αἰσχροτέραν. Ἀμφοτέρω μὲν οὖν χαλεπὰ, καὶ πλεονεξία καὶ πορνεία, καὶ εἰς γέννηαν ἐμβάλλουσιν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ οἰκονομικῶς πάντα ὁ Παῦλος ἔποιε, οἷς εἶχεν, τούτοις ἠβύησεν τὸ τῆς πορνείας ἔγκλημα. Οὐχ ἀπλῶς εἶπε, πνεύματος, ἀλλὰ τοῦ ἐν ὑμῖν, ὅπερ ἦν καὶ παραμυθουμένου, καὶ τὸν διωκόμενον, ὡς τὸν τε ὁμοῦ ποιῶν τὸν ἀκροατὴν καὶ φοβῶν· καὶ τῷ μεγέθει τῆς παρακαταθήκης καὶ τῇ ἀξίᾳ τοῦ παρακαταθεμένου.

Πρὸς γὰρ ἐκείνους οὐ δυσχεραίνει, ἀλλὰ καὶ νομοθετεῖ περὶ αὐτῶν, λέγων· « Ἐχόντες τροφὴν καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθῆσώμεθα¹· ἀλλὰ ταύτην βάλλει τὸ πρᾶγμα, καὶ τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ μετὰ τὴν συμβουλὴν ἐπιτρέψας εὐχῇ. »

VARIAE LECTIONES.

¹ Hic textus mutilus permistusque est, nec sanari potest ex Chrysostomo, apud quem nihil horum occurrit.

Τούτο δὲ οὐκ ἐντρέποντο· μόνον, ἀλλὰ καὶ βια- A
ζομένου πρὸς ἀρετὴν· τί γὰρ παρισταίς ἂ θύλας,
φησὶν· οὐκ εἰ σαυτοῦ κύριος; διὰ καὶ ἐπήγαγεν·
Ἠγοράσθητε τιμῆς.

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

« Περὶ δὲ ὧν ἐγραφετέ μοι. »

Διορθώσας τὰ χαλεπώτερα ἐγκλήματα, ἐν μὲν
τὸ διασπᾶσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, δευτέρον δὲ τὸ τοῦ
παπορνεικτοῦς, τρίτον τὸ τοῦ πλεονέκτου, χρῆται
λοιπὸν ἡμερωτέρῳ λόγῳ, καὶ μεταξὺ τίθησι παραι-
νεσιν καὶ συμβουλῇν τὴν περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς
παρθενίας.

« Καλὸν ἀνθρώπῳ γυναῖκα μὴ ἀπτεσθαι· διὰ δὲ
τὰ πορνείας ἑκαστὸς τὴν αὐτοῦ γυναῖκα ἔχτω,
καὶ ἐκάστη ἐν ἑαυτῇ ἀνδρα ἔχτω· τῇ γυναικὶ ὁ
ἀνὴρ τὴν ἐπιταγὴν κυρίου ἀποδίδωκε· ὁμοίως
δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος
οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ
τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή. »

Εἰ μὲν τὸ καλὸν ζητεῖς, φησὶ, καὶ σφόδρα
ὑπερέχον, βέλτιον μὴδὲ ὅλως ὁμιλεῖν γυναικί. Εἰ
δὲ τὸ ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν σου τῇ ἀσθενείᾳ, ὁμιλεῖ
γάμῳ.

« Μὴ ἀποστρέφετε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ
συμῶνους πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσθῃτε τῇ νη-
στείᾳ. »

Μὴ ἐγκρατεῦσθω ἡ γυνή, φησὶν, τοῦ ἀνδρὸς
ἀκοντος, μὴδὲ ὁ ἀνὴρ, τῆς γυναικὸς μὴ βουλο-
μένης. Καὶ τί δὴ ποτε; Ὅτι μεγάλα ἐκ τῆς ἐγκρα-
τείας ταύτης εἰκτεται τὰ κακά, καὶ πορνείαι, καὶ
μοιχεῖαι, καὶ οἰκονόμοι ἀνατροπαὶ πολλάκις ἐνταῦθα
ἐγένοντο.

« Καὶ τῇ προσευχῇ· καὶ πάλιν ἐπὶ τῇ αὐτῇ
συνέρχου, ἵνα μὴ ἐπιχειρῇ πειράζειν ὑμᾶς ὁ
Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. Τούτο δὲ λέγω κατὰ
συνγνώμην. »

Τὴν μετὰ κλείονος σπουδῆς προσευχὴν ἐνταῦθα
λέγει.

« Οὐ κατ' ἐπιταγὴν· θέλω δὲ πάντας ἀνθρώπους
εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν. »

Ἐν ἐγκρατείᾳ δηλονότι. Πολλαχοῦ δὲ τοῦτο ποιεῖ,
ὅταν περὶ δυσκόλων παραινεῖ πραγμάτων.

« Ἀλλ' ἑκαστος ἑῷ χάρισμα ἔχει ἐκ θεοῦ·
ὅς μὲν οὕτως· ὅς δὲ οὕτως. Λέγω δὲ τοῖς ἀγά-
μοις καὶ ταῖς χήραις· καλὸν αὐτοῖς, ἵνα μένωσιν
ὡς καὶ ἐγώ. »

Ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν κατηγόρησαν εἰπὼν, διὰ
τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν, πάλιν αὐτοῖς παρεμυθήσατο,
εἰπὼν ἔχειν χάρισμα ἐκ θεοῦ.

« Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεῦνται, γαμησάτωσαν. »

Οὐκ ἀναγκάζει τὸν μὴ φθάνοντα εἰς τὴν ἐγκράτειαν,
δεδοικώς μὴ παράπτωμα γένῃται.

« Κρείσσον γάρ ἐστι γαμεῖν ἢ πυρρῶσθαι. Τοῖς δὲ
γαμηκῶσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Κύριος,
γυναῖκα, ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι. Ἐάν τις χωρισθῇ,
μενέτω ὡς ἐγώ, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγῆτω· καὶ

Hoc porro non modo confundentis est, verum
etiam cogentis ad virtutem. Eequid enim ea quæ
velis, accipere cunctaris, inquit; nunquid non
tui ipsius es dominus? quamobrem etiam addidit:
Empet estis pretio.

CAP. VII.

Vers. 1. « De quibus autem scripsistis mihi. »

Ut graves eriminationes corrigat, quarum
hæc prima erat, Ecclesie scissiois, altera ince-
stus, tertia demum avaritiæ; senioribus deinceps
verbis utitur, atque interserit adhortationem et
consilium de conjugio et virginitate.

« Bonum est homini mulierem non tangere.
B [Vers. 2-4.] Propter fornicationem autem unus-
quisque suam uxorem habeat, et unaquæque
suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat:
similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis
potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et
vir sui corporis potestatem non habet, sed mu-
lier. »

Si quidem id quod bonum eximiumque est per-
sequeris, inquit, melius est abstinere a muliere.
Sin autem quod tutum est, et imbecillitati tue
auxilio sit, nube.

Vers. 5, 6. « Nolite fraudare invicem, nisi forte
ex consensu ad tempus, ut vacetis jejunio. »

Ne continens sit mulier, inquit, invito viro,
neque vir uxore volente. Quare vero istud? quia
ejusmodi continentia ingentia mala procreantur.
C Exinde enim sæpenumero secuta sunt scortatio-
nes et adulteria, et subversiones domorum.

« Et orationi; et iterum in idipsum reveria-
mini, ne aggrediatur tentare vos Satanas propter
incontinentiam vestram. Hoc autem dico secun-
dum indulgentiam. »

Orationem dicit, quæ ferventior existat.

« Non secundum imperium. [Vers. 7.] Vole
autem omnes esse sicut meipsum. »

Continentes nimirum. Hoc multis modis facit,
quando res difficiles suadet.

D « Sed unusquisque proprium donum habet ex
Deo: alius quidem sic, alius vero sic. Dico au-
tem non nuptis et viduis, bonum est illis si per-
maneant sicut et ego. »

Quia graviter eos insinulavit hac voce, pro-
pter incontinentiam vestram; eos iterum solatur,
dicens eos, ex Deo donum habere.

Vers. 9. « Quod si non continent, nubant. »

Non cogit eum qui continentiam non adeptus
sit, veritus ne delictum admittatur.

« Melius est enim nubere quam uri. [Vers. 10 12.]
Iis autem qui matrimonio juncti sunt præcipio,
non ego, sed Dominus, uxorem a viro non disce-
dere. Quod si discesserit, manere inuuptiam, aut

viro suo reconciliari: et virum uxorem non dimittere. Cæteris autem ego dico, non Dominus. »

Palam ostendit quanta sit libidinis vis et tyrannis. Ejus porro verborum hic sensus est. Si vim mulierem et æstum pateris, exime te molestiis et sudoribus, ne tandem deturberis et cadas.

Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. [Vers. 13.] Et si qua mulier habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat eum. »

Eum qui mulierem ante duxerit, quam gratiam consecutus sit, non præcipit, suscepta gratia, dimittere uxorem: sed enim qui gratia jam ornatus est, prohibet ne infidelem ducat.

Vers. 14. « Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum: alioqui filii immundi essent: nunc autem sancti sunt. »

Hoc ait, ne timeat uxor, ac si immunda foret propter ejusmodi coitum. Est enim cum viro corpus **85** unum; quod tamen immundum non sit. Vincit enim uxoris munditia immunditiam viri, et infidelis mulieris immunditiam munditia viri superat.

Vers. 15. « Quod si infidelis discedit, discedat. Non servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi. »

Videlicet, si propter conjugium jubet te sacrificare sociamve impietatis fieri, aut discedere, salius est, ut divortium facias nuptiarum, quam riotatis.

« In pace autem vocavit vos Deus. »

Hoc ait, ne quotidie de ea re inter se pugnent.

Vers. 16, 17. « Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies? aut unde scis, vir, si mulierem salvum facies? nisi unicuique sicut divisit Dominus, unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet. Et sic omnibus in Ecclesiis præcipio. »

Mane, inquit, et permane, consule, et suade. Nullus quippe magister tantum valere potuerit, quemadmodum uxor.

Vers. 18-21. « Circumcisis aliquis vocatus est? non adducat. In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est; sed observatio mandatorum Dei. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Servus vocatus es? non sit tibi cura. »

Ist hæc, inquit, ad fidem nihil contribuunt. Ne ergo contenderis, noli perturbari. Nam fides hæc omnia pepulit. Quod autem ait, non adducat, idem est ac, nequaquam ex circumcissione præputium sibi faciat.

« Sed et si potes fieri liber, magis utere. »

Hoc est, servus sis potius. Ecce vero eum qui liber esse possit, servum manere præcipit? Vult

A ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφίεναι. Τοῖς δὲ λοιποῖς λέγω, οὐχ ὁ Χριστός. »

Ἐνέφηεν ὅση τῆς ἐπιθυμίας ἡ τυραννίς. Ὅδὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Εἰ πολλὴν ὑπομένεις βίαν καὶ πύρῳσιν, ἀπαλλάγῃθι πόνων καὶ ἰβρώτων, μήποτε καὶ παρατραπῇς.

« Εἰ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἀπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφίετω αὐτήν. Καὶ γυνὴ εἰ τις ἔχει ἄνδρα ἀπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφίετω αὐτόν. »

Τὸν πρὸ τῆς χάριτος ἔχοντα ἀπιστον γυναῖκα, οὐ κελεύει ἀφίεναι μετὰ τὴν χάριν· τὸν δὲ ἤδη τὴν χάριν δεξιόμενον κωλύει ἀπιστον λαμβάνειν γυναῖκα.

B « Ἠγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἀπιστος ἐν τῇ γυναικί, καὶ ἡγίασται ἡ γυνὴ ἡ ἀπιστος ἐν τῷ ἀνδρὶ. Ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα ὁμῶν ἀκάθαρτά ἐστιν, νῦν δὲ ἁγιά ἐστιν. »

Ἵνα μὴ φοβῇται ἡ γυνὴ ὡς ἀκάθαρτος γινομένη διὰ τὴν μίξιν, τοῦτό φησιν· ἐν μὲν γὰρ σῶμά ἐστιν, ἀλλ' οὐ γίνεται ἀκάθαρτον. Νικᾷ γὰρ ἡ καθαριότης τῆς γυναικὸς τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀνδρός, καὶ νικᾷ ἡ καθαριότης τοῦ ἀνδρός τὸ ἀκάθαρτον τῆς ἀπίστου γυναικὸς.

« Εἰ δὲ ὁ ἀπιστος χωρίζεται, χωρίζεσθω. Οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφός, ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιοῦτοις. »

Οἶον εἰ κελεύει σοι θύειν καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ἀσεβείας διὰ τοῦ γάμου, ἢ ἀναχωρεῖν, βέλτιον, ἀνασπασθῆναι τὸν γάμον, ἢ τὴν εὐσεβειαν.

« Ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ὁμᾶς ὁ Θεός. »

Τοῦτό φησιν, Ἵνα μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πολέμους ἔχωσιν περὶ τοῦ πράγματος.

« Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; ἢ τί οἶδας, ἀνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις; εἰ μὴ ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ Θεός, ἑαστον ὡς κέκληκεν ὁ Κύριος, οὕτως περιπατεῖτω, καὶ οὕτως ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσεται. »

Μένε καὶ παράμενε, φησὶ, καὶ συμβούλευε, καὶ πείθε. Οὐδεὶς γὰρ οὕτω διδάσκαλος ἰσχύσαι δυνήσεται, ὡς γυνή.

« Περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπισπάσθω. »

D Ἐν ἀκροβυστίᾳ τις κέκληται; μὴ περιτεμνέσθω. Ἡ περιτομὴ οὐδὲν ἐστιν, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδὲν ἐστιν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ. Ἐκαστος ἐν τῇ κλήσει ἐν ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μένετω. Δούλος ἐκλήθη; μὴ σοι μελέτω. »

Ταῦτα, φησὶν, εἰς τὴν πίστιν οὐδὲν συντελεῖ, μὴ τολῶν φιλονείκει, μηδὲ θορυβοῦ. Ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐξέβαλε ταῦτα. Τὸ δὲ, μὴ ἐπισπάσθω, ἀντὶ τοῦ, μὴ ἐκ περιτομῆς ἀκροβυστίαν ποιῶτω.

Ἄλλ' εἰ καὶ δύναται ἐλευθερὸς γενέσθαι, μᾶλλον ῥῆσαι. »

Τοῦτέστι, μᾶλλον δοῦλευε. Καὶ τί δὴποτε τὸν δυνάμενον ἐλευθερωθῆναι, κελεύει μένειν δούλον;

ἰδῶν δεῖξαι, ὅτι οὐδὲν βλάπτει ἡ δουλεία, ἀλλὰ ἂν nimirum ostendere, nihil servitutem nocere, quinimo prodesse.

« Ὁ γὰρ ἐν Κυρίῳ κληθεὶς δούλος, ἀπαλεύθερος Κυρίου ἐστίν. Ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύθερος κληθεὶς, δούλος ἐστὶ Χριστοῦ. »

« Ὅρα πῶς παρεμυθήσατο τὴν δουλείαν · τὸν μὲν καλούμενον δούλον, ἀπαλεύθερον εἶναι Χριστοῦ · τὸν δὲ καλούμενον ἐλεύθερον, δούλον λέγων Χριστοῦ. Πλέον τι τῷ δούλῳ ἐν τῷ λόγῳ διδοῦς, εἰ καὶ μὴ ἴσται ἀμφοτέρω κατὰ τὴν τῆς κλήσεως λόγον. »

« Τιμῆς ἡγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δούλοι ἀνθρώπων. Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ μείνω παρὰ Θεοῦ. Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω, γνῶμην δὲ δίδωμι ὡς ἡλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστός εἵναι. Νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνιστάσαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἀνθρώπων τὸ οὕτως εἶναι. Δίδεσθαι γυναῖκα; μὴ ζητεῖ λύσιν · ἀλλυοῖ ἀπὸ γυναικός; μὴ ζητεῖ γυναῖκα. Ἐάν τις γῆμης, οὐχ ἡμαρτες · καὶ ἐάν τις γῆμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἡμαρτε · θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἔξουσιν οἱ τοιοῦτοι. Ἐγὼ δὲ ὁμῶν φεβόμαι. Τοῦτο δὲ φημι, ἀδελφοί, ὅτι ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπὸν ἐστίν · ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν · καὶ οἱ κλαίοντες, ὡς μὴ κλαίοντες · καὶ οἱ χαίροντες, ὡς μὴ χαίροντες · καὶ οἱ ἀγοράζοντες, ὡς μὴ κατέχοντες · καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι · παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμους εἶναι ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ. Ὁ δὲ γαμήσας, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ κόσμῳ · μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ἡ ἀγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι. Ἦ δὲ γαμήσας, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρὶ. Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὁμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω · οὐχ ἵνα βρώγον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως. Εἰ δέ τις ἀσχολοῖται ἐπὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ νομίζει, ἐάν τις ὑπέρτακτος, καὶ οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι, ὁ θέλει ποιεῖν. Οὐχ ἁμαρτάνει · γαμεῖται. Ὁ δὲ ἐστηκεν ἑβραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἐξουσίαν δὲ ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος, καὶ τοῦτο κίχρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τοῦ τηρεῖν τὴν αὐτοῦ παρθένον, καλῶς ποιεῖ · ὥστε ὁ ἐγγαμίζων, καλῶς ποιεῖ · ὁ δὲ μὴ ἐγγαμίζων, κρεῖσσον ποιεῖ · γυνὴ δίδεται νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. Ἐάν τις καίμηθῃ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρη ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι · μόνον ἐν Κυρίῳ. Μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐάν οὕτω μένη κατὰ τὴν ἐμὴν γνῶμην · δοκῶ δὲ κατὰ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν. »

vir ejus, liberata est, ut cui vult nubat; tantum in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit secundum consilium meum. Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam. »

Οὗτος ὁ λόγος οὐ πρὸς οἰκίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐλευθέρους εἰρηται. Ἐστὶ γὰρ καὶ δούλον ὄντα μὴ εἶναι δούλον, καὶ ἐλευθέρου ὄντα δούλον εἶναι. Πως δὲ ὁ δούλος, οὐκ ἐστὶ δούλος; ἀλλ' ἡ ὅταν διὰ τὴν Θεὸν πάντα ποιῇ, καὶ μηδὲν κατ' ὁφθαλμοδουλίαν πράττει. Πάλιν δὲ ὁ ἐλεύθερος οὐκ

VERS. 22. « Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Christi. Similiter et qui liber vocatus est, servus est Christi. »

Vide quanto solamine servitutem leniat: ut cum, qui, dum servus erat, vocatus fuit, libertum dicat Christi: itemque servum appellet, illum qui vocatus fuit quando liber erat. Ubi nonnihil amplius servo tribuit, [tametsi utrique sint vocatione pares.

VERS. 23-40. « Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum. Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum. De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es uxori? noli querere solutionem. Solutus es ab uxore? noli querere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccasti; et si nupserit virgo, non peccavit: tribulationem autem carnis habebunt ejusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque dico, fratres: tempus breve reliquum est; ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint; et qui sicut, tanquam non sicut; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui **86** emunt, tanquam non possidentes; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi. Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Domino. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat mundo. Divisus est. Et mulier innupta et virgo cogitat, quæ Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento assiduum esse Domino. Si quis autem turpem se videri existimat super virginem suam, quod sit superadulta, et ita oportet fieri: quod vult faciat; non peccat, nubant. Qui vero stat in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habet suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo servare virginem suam, benefacit. Igitur qui matrimonio jungit, benefacit: et qui non jungit, melius facit. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit. Quod si dormierit

Hic totus sermo non solum ad famulos, verum etiam ad liberos spectat. Fieri etenim potest ut qui servus est, non serviat, et qui liber est, servus efficiatur. Quinam autem fiat ut qui mancipium est, non sit servus? nisi quando universa propter Deum facit, nec quidquam agit ut oculis

hominum morem gerat. Aliorsum vero, qui liber est, neutiquam vere liber fuerit, quandiu servierit hominibus, eisque per omnia placuerit.

CAP. VIII.

VERS. 1. « De iis quæ idolis sacrificantur. »

Multi Corinthiorum, cum didicissent non iis quæ intrant in os, sed illis quæ ex ore exeunt; hominem inquinari⁴⁸, necnon idola, ligna et lapides ac dæmones esse, neque nocere posse, neque prodesse, perfectione cognitionis immodice abutebantur, tum aliorum, tum suo damno. Nam idolia ingrediebantur, et mensarum quæ illic erant, fiebant participes, ex quo exitium ingens pariebatur. Qui enim idola verebantur adhuc, nec ea despiciere noverant, incunctanter participabant ea quæ immolabantur idolis: cum utique hoc per-

« Scimus quia omnes scientiam habemus. »

Dimissis infirmis, ut vulgo solet, ad robustiores in primis sermonem convertit. Statim ergo superbiam contundit ipsorum, dicens omnes scientiam habere. Nam qui eximium quidpiam et pulchrum habent, quod ipsi soli possideant, **87** hoc magis efferantur. Sin vero id cum aliis eos habere compertum sit, non jam amplius eo afficiuntur. Quamobrem commune illud facit, quod illi suum duntaxat esse arbitrabantur.

« Scientia inflat, charitas vero ædificat. »

Quando enim scientia est sine charitate, solet ostentatio illum qui ea sit instructus insano superbiæ flatu efferre ac distrahere. Neutiquam vero Paulus impedit quin perfecta scientia habeatur: sed præcipit ut cum charitate habeatur. Nam sine charitate nihil scientia præstat lucri; quin magis nocet.

VERS. 2, 3. « Si quis autem existimat se scire aliquid, nondum cognovit quomodo oporteat eum scire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo. »

Vide quomodo arrogantiam illorum dejecit. Primum enim ostendit eos non solos scire, quæ sciunt. Omnes enim, inquit, scientiam habemus. Deinde hoc nocivum esse sine charitate. Nam, scientia inflat. Ad hæc nequidem perfectum illud esse et absolutum, etiam adjuncta charitate; dum nempe ait: Si quis existimat se scire aliquid, nondum cognovit quomodo oporteat eum scire. Insuper ne id quoque eos a seipsis habere, sed divino munere. Non enim dicit, cognovit Deum, sed, cognitus est ab eo. Tandem hoc ipsum a charitate prove-

Α ἔσται ἐλευθερὸς ὅταν διακονῇται ἀνθρώποις, καὶ πάντα ποιῇ κατὰ τὸ ἐκείνοις ἀρέσκειν.

ΚΕΦΑΛΑ. II.

« Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων. »

Πολλοὶ παρὰ τοῖς Κορινθίοις μαθόντες, ὅτι οὐ τὰ εἰσπορευόμενα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα· καὶ ὅτι τὰ εἰδωλά, ξύλα καὶ λίθοι καὶ δαίμονες, καὶ οὕτε βλάψαι, οὕτε ὠφελῆσαι δυνάμενα, ἀμέτρω τῇ τελειότητι τῆς γνώσεως ταύτης ἐκέχρητο, καὶ εἰς τὴν ἐτέρων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν βλάβην· καὶ γὰρ εἰς εἰδώλεια εἰσῆσαν, καὶ τῶν τραπεζῶν αὐτῶν μετείχον, καὶ μέγαν ἐντεῦθεν ὀλεθρον ἐτίκτον. Οἱ τε γὰρ ἔτι τῶν εἰδώλων ἔχοντες φόβον, οὐκ εἰδότες αὐτῶν καταφρονεῖν, μετείχον ἐτοίμως τῶν εἰδωλοθύτων, ἐπειδὴ τοὺς τελειοτέρους ἑώρων τοῦτο πονοῦντας, καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ἐδλάπτοντο. Οὐδὲ γὰρ τῇ ὁμοίᾳ ἐκείνοις γνώσει ἔπιπτοντο αὐτῶν, ἀλλ' ὡς θουσιῶν· καὶ ὅθις ἐπὶ εἰδωλολατρείᾳ τὸ πρᾶγμα ἐγένετο· καὶ αὐτοὶ δὲ εἰ ὁρθοὶ τέλειοι, οὐχ ὡς ἔτυχεν ἡδικοῦντο, δαιμονικῶν μεταλαμβάνοντες τραπεζῶν. Τοῦτου ὄντος τοῦ ἐγκλήματος, ὅρα πῶς δ' Ἀπόστολος τὸν λόγον μεταχειρίζεται.

« Οὐδὲ μὲν ὅτι πάντες γινώσκιν ἔχομεν. »

Τοὺς ἀσθενεῖς ἀρεῖς, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, τοῖς ἰσχυροῦσι διαλέγεται πρώτοις. Πρῶτον μὲν οὖν αὐτῶν τούτων καταστέλλει τὸν τύπον, φάσκων τοὺς πάντας ἔχειν τὴν γινώσκιν. Οἱ γὰρ ἔχοντές τι μέγα καὶ καλόν, ὅταν μόνοι κατέχωσι, μᾶλλον ἐπαίρονται. Ἐὰν δὲ μετ' ἄλλων φανῶσιν αὐτὸ κεκτημένοι, οὐκέτι ὁμοίως τοῦτο πάσχουσι· ποιεῖ οὖν αὐτὸ κοινόν, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνοι αὐτῶν εἶναι ἐνόμιζον αὐτὸ μόνον.

« Ἡ γινώσκis φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. »

Ὅταν γὰρ χωρὶς ἀγάπης ᾖ, εἰς ἀπόνοιαν ἐπαίρει φυσῶσα τὸν ἔχοντα, καὶ διαιρεῖν ἐβόθεν ἡ ἀλαστονεῖα· οὐ κωλύει δὲ τὸ τελείαν ἔχειν τὴν γινώσκιν, ἀλλὰ τὸ μετὰ ἀγάπης ταύτην ἔχειν κελεύει. Ἐπειδὴ χωρὶς ἀγάπης κέρδος οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ βλάβος.

« Εἰ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, οὕτω ἐγνω καθὼς δεῖ γινῶναι. Εἰ δὲ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἐγνωσται ὑπ' αὐτοῦ. »

Ὅρα δι' ὧν αὐτῶν κατήνεγκε τὸ ὑψωμα. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐδείξεν, ὅτι οὐ μόνον ἐπίστανται ἅπερ ἴσασιν. Πάντες γὰρ, φησὶν, γινώσκιν ἔχομεν. Ἐπειτα ὅτι βλαβερόν τὸ πρᾶγμα τοῦτο χωρὶς ἀγάπης. Ἡ γινώσκis γὰρ, φησὶ, φυσιοῖ· ὅτι καὶ μετὰ ἀγάπης οὐκ ἀπηρτισμένον ἔστιν, οὐδὲ τέλειον. Εἰ τις γὰρ δοκεῖ εἰδέναι τι, φησὶν, οὐδέπω ἐγνωκεν καθὼς δεῖ γινῶναι. Πρὸς τοῦτοις, ὅτι οὐδὲ τοῦτο οἰκοθεν ἔχουσιν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ δωρησαμένου. Οὐ γὰρ εἰπιν, ἐγνω τὸν Θεόν, ἀλλ', ἐγνωσται ὑπ' αὐτοῦ. Εἴτα ὅτι ἀπὸ ἀγάπης γίνεται τοῦτο αὐτὸ, ἣν οὐκ ἔχουσιν

⁴⁸ Matth. xv, 18, 19.

ὅς χρη. Εἰ γὰρ τις, φησὶν, ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὡς αὐτοῦ.

« Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἰδωλὸν ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἑτερός, εἰ μὴ εἷς. »

Ἀμφότερα βούλεται κατασκευάσαι· ὅτι τε ἀπαναίσθητοι εἰς τῆς τοιαύτης τραπέζης, καὶ ὅτι ἰσχυρὸν οὐκ ἔχει εἰς τὸ βλάψαι τοὺς μετέχοντας, ἅπερ ἔναντι ἀλλήλων ἐστὶ. Γινόντες γὰρ ὅτι οὐκ ἔχει βλάβην, οὕτως διαφόρως ἐμελλόν ἐπιτρέχειν, κωλυθέντες δὲ αὐτῶν ἀπεισοῖαι, πάλιν ἐπιώπτουν, ὅτι ὡς ἰσχυρὸν ἐχόντων εἰς τὸ βλάπτειν ἐκωλύθησαν. Διὸ δὴ πρῶτον καθέλει· τὴν τῶν εἰδωλῶν ὀπνοίαν. Τὸ γὰρ, εἶναι, ἐπὶ τοῦ, μὴ ἔχειν ἰσχυρὸν αὐτὰ, τίθεται.

« Καὶ γὰρ ἔπειρ εἰσὶν λεγόμενοι θεοί. »

Ἐπειδὴ, εἶπεν, οὐδὲν εἰδωλὸν, καὶ οὐδεὶς Θεός, εἰ μὴ εἷς· ἦν δὲ καὶ εἰδωλα, ἥσαν δὲ καὶ θεοὶ λεγόμενοι. Ἵνα μὴ δόξη τοῖς φανεροῖς μάχεσθαι, ἐπάγει λέγων τὸ· Ἐπειρ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί. Καὶ ὥσπερ οὖν εἰσιν, οὐκ ἀπλῶς εἰσιν, ἀλλὰ λεγόμενοι· καὶ οὐκ ἐν πράγματι, ἀλλ' ἐν ῥήματι τοῦτο ἔχοντες.

« Ἐτε ἐν οὐρανῷ, ἔτε ἐπὶ γῆς· ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί. »

Ἐν οὐρανῷ τὸν ἥλιον λέγων, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀστέρων χορὸν· καὶ γὰρ αὐτὰ προσκυνοῦσαν Ἑλλήνας ὡς θεοὺς· ἐπὶ γῆς δὲ δαίμονας, καὶ τοὺς ἐξ ἀνθρώπων θεοποιηθέντας ἀπαντας.

« Ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα. »

Πρότερον εἰπὼν, ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἄλλος, εἰ μὴ εἷς, νῦν τοῦτο προστίθεται, εἶτα καὶ τὸ, Ἀλλ' ἡμῖν· τὸ Πατήρ· εἶτα καὶ ὅπερ ἐστὶ δείγμα θεότητος, καὶ τοῦτο ἐπάγει, ἐξ οὗ τὰ πάντα, λέγων· τοῦτο γὰρ δείκνυσσι, ἀκαίρους οὐκ ὄντας θεοὺς· Θεοὶ γὰρ οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολίσσασθαι, φησὶν.

« Καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν. »

Ὅταν μὲν ἐξ αὐτοῦ πάντα λέγῃ, τὴν δημιουργίαν λέγει, καὶ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν· ὅταν δὲ εἴπῃ, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, τὸν τῆς πίστεως καὶ οικουμένης λέγει λόγον· διπλῇ γὰρ ἔσμεν ἐξ αὐτοῦ, καὶ τῷ μὴ ὄντι γενέσθαι, καὶ τῷ πιστοῖ γενέσθαι· καὶ γὰρ καὶ τὸ πιστεῦσαι εἰς αὐτὸν κτίσις καλεῖται· ἵνα γὰρ κτίσις, φησὶ, τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἀνθρώπον.

« Καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· ἀλλ' οὐκ ἐν πάντιν ἡ γνώσις. »

Ἐκ τοῦ Χριστοῦ πάλιν καὶ τοῦτο νοητέον. Δι'

nire, quam ipsi non habeant ut oportet. Nam, si quis, inquit, diligit Deum, ab eo cognitus est ab eo.

Vers. 4. « De caelis ergo quae idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus alius nisi unus. »

Utrumque vult evincere, quod nempe ab hac mensa sit abstinendum; et quod vicia nullam habeant illos laedendi qui ipsa participant, quae invicem contraria sunt. Nam qui ea nocere non posse intelligebant, indiscriminatim ipsa persecutori erant: qui vero tangere prohibebantur, illos rursus suspicabantur ideo se illis arceri, quod vim haberent nocendi. Quamobrem primum opinionem de idolis aufert. Quod enim positum est ea nihil esse,

B Idem est ac nihil ipsa virtutis habere.

Vers. 5. « Nam etsi sunt qui dicantur dii. »

Cum dixerit, nullum idolum esse, nec ullum Deum, nisi unum; nihilominus vero idola sint, sintque etiam qui dicuntur dii; ne res manifestas videretur impugnare, hoc subiungit: Etsi sunt qui dicantur dii. Quemadmodum ergo sunt, non tamen sunt absolute dii, sed dicuntur; ut qui non re, sed nomine deitatem habeant.

« Sive in caelo, sive in terra. Quemadmodum sunt dii multi, et domini multi. »

In caelo esse solem dicit, lunam, et reliquarum stellarum chorum (haec enim gentiles tanquam deos adoraverunt), in terra vero demones, et quicumque ex hominibus in deos relati fuere.

Vers. 6. « Sed nobis tamen unus est Deus Pater, ex quo omnia. »

Cum antea dixisset, nullum esse Deum alium, praeterquam unum, idem nunc repetit, atque insuper addit, Nobis tamen; tum deinde, Pater; et rursus, quod quidem deitatis argumentum est, addit etiam, ex quo omnia. Ex hoc 66 enim probatur illos non esse deos. Nam, Percant dii, inquit Scriptura, qui non fecerunt caelum et terram 67.

« Et nos in illum. »

Dum cuncta esse ex illo affirmat, opificium mundi significat, quodque res facit ex nihilo sint. Quando vero ait, et nos in illum, innuit plane qua ratione fidem habeamus, isque nos sibi vindicaverit. Dupliet quippe modo sumus ex illo; qua nempe ex nihilo conditi sumus, et qua credidimus. Nam in eum credere creatio nuncupatur. Ait enim, ut duos populos condat in unum 68.

« Et unus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum. [Vers. 7.] Sed non in omnibus est scientia. »

Hoc rursus etiam de Christo est intelligendum.

⁶⁶ Jerem. x, 11. ⁶⁷ Ephes. ii, 15.

Nam et hominum genus per ipsum ex nihilo productum fuit, atque ab errore ad veritatem revocatum est. Ideoque hæc particula, ex quo, Christum non excludit. Ex ipso enim per Christum conditi sumus. Qui nec nomina tanquam unicuique sorte distributa divisit, dum Filio quidem vocem, Dominus, Patri vero nomen, Deus, attribuit. Nam et Scriptura frequenter solet ea permutare, ut quando ait: *Dixit Dominus Domino meo*¹¹. Et rursum: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus*¹². Et: *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus*¹³. Atque multis in locis videris hæc nomina transmutari. Quod si quærent aliqui, quam ob causam non meminerit Spiritus: hoc nos responderimus, eum ad cultores Idolorum verba facere, atque de diis pluribus, deque dominis multis disputare. Quamobrem postquam unum Deum Patrem dixit, Filium Dominum appellavit. Si ergo Patrem una cum Filio nunc ausus non est Dominum appellare, ne apud illos in suspicionem veniret quasi duos dominos diceret; neque rursum Filium una cum Patre Deum vocare, ne duos affirmare deos putaretur: quid miraris, si non meminit Spiritus? Nam adversus illos tunc decertabat, volebatque ostendere, apud nos non esse deorum multitudinem. Propterea vocem, unus assidue retinet, dicens: *Nullus est Deus, nisi unus*. Et iterum, *Nobis unus Deus est, et unus Dominus*. Ex quo manifestum est eum, ut imbecillitati pareeret auditorum, hac loquendi structura usum esse.

« Quidam autem consuetudine idoli. »

Neque illos palam declarat, ne seriat; neque omnino prætercurrit: sed indefinite mentionem ipsorum facit.

« Usque nunc quasi idolothyta manducant. »

Eadem qua prius mente.

« Et conscientia ipsorum, cum sit infirma, poluitur. »

Quia nondum valet ea despicere, nec omnino deridere: sed adhuc hæsitat. Cæterum nusquam orationem sistit circa naturam rei: sed sursum deorsum versatur circa conscientiam illius qui participat. Veretur enim ne infirmum volens corrigere, sortem verberet, huncque subinde infirmum reddat.

Vers. 8. « Esca autem vos non commendabit Deo. »

89 Vide quomodo horum rursus arrogantiam deprimit. Quasi dicat: Tametsi nullus læsus est, nec ulla inde proximi perversio contigit, attamen ne sic quidem id facere oportebat. Hoc enim est incassum laborare. Nam qui audivit alterum lædi, ipse autem alioqui nonnihil capit lædi, haud valde curat abstinere: sed tunc prorsus quando didicerit, nihil se ea re juvari. Quocirca ait: *Esca nos non commendabit Deo*.

« Neque enim si non manducaverimus, deficiamus. »

αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐκ τοῦ μήντος παρήχθη τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἀπὸ πλάνης εἰς ἀλήθειαν ἐπανήλθε· ὥστε τὸ, ἐξ οὗ, τοῦτο οὐκ ἐστὶ χωρὶς τοῦ Χριστοῦ. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδημιουργήθημεν. Οὐ μὴν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ὡς ἀποκεκληρωμένα διείλεν, τῷ μὲν Υἱῷ τὸ Κύριος, τῷ δὲ Πατρὶ τὸ Θεός προσείμας. Οἶδεν γὰρ αὐτὰ καὶ ἐναλλάττειν ἡ Γραφή πολλάκις, ὡς ὅταν λέγῃ· *Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου*. Καὶ πάλιν· *Διὰ τοῦτο ἐχρίσθη σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου*. Καὶ· *Ἐξ οὗ Χριστός ἐστίς κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός*. Καὶ πολλαχοῦ ἂν ἴδῃς ταῦτα μεταβαλλόντα τὰ ὀνόματα. Εἰ δέ τινες λέγοιεν, Τίνος ἕνεκεν Πνεύματος οὐκ ἐμνημόνευσεν; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι πρὸς εἰδωλολάτρας ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ περὶ θεῶν πολλῶν ὁ ἀγὼν, καὶ περὶ κυρίων πολλῶν· διὸ καὶ Θεὸν τὸν Πατέρα εἰπὼν, Κύριον τὸν Υἱὸν ἐκάλεσεν. Εἰ τοίνυν τὸν Πατέρα οὐκ ἐτόλμησε καλέσαι Κύριον νῦν μετὰ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ δύο παρ' ἐκείνοις ὑποπιεῖται λέγειν κυρίους· οὐδὲ τὸν Υἱὸν Θεὸν μετὰ τοῦ Πατρὸς, ἵνα μὴ δύο λέγειν νομίζεται θεοὺς, τί θαυμάζεις, εἰ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἐμνημόνευσε; πρὸς γὰρ ἐκείνους ἦν τίως αὐτῷ ὁ ἀγὼν, καὶ τὸ δεῖξαι ὅτι οὐκ ἐστὶ πολυθεία παρ' ἡμῖν. Διὸ τὸ εἰς συνεχῶς κατέχει λέγων· *Οὐδεὶς Θεός εἰ μὴ εἷς*. Καὶ πάλιν· *Ἡμῖν εἷς Θεός, καὶ εἷς Κύριος*. Ὅθεν ὁρῶν ὅτι φειδόμενος τῆς ἀσθενείας τῶν ἀκούοντων, ταύτῃ ἐχρήσατο τῇ διασκευῇ.

« Τινὲς δὲ τῇ συνθεσὶ τοῦ εἰδώλου. »

Οὕτε ἐκκαλύπτει αὐτοὺς σαφῶς, ἵνα μὴ πλήξῃ· οὕτε παρατρέχει καθόλου, ἀλλ' ἀορίστως αὐτῶν ἐμνηται.

« Ἔως ἄρτι ὡς εἰδωλόθυτα ἐσθίουσιν. »

Μετὰ τοσαύτης διανοίας μὴ ἔς τὸ πρότερον.

« Καὶ ἡ συνειδήσις αὐτῶν ἀσθενῆς οὕσα μολύνεται. »

Οὐδέπω δυναμένη καταφρονῆσαι, οὐδὲ καθάπαξ αὐτῶν καταγεῖλαι, ἀλλ' ὡς περ διακρινομένη. Οὐδαμοῦ δὲ περὶ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος τὸν λόγον ἵστησιν, ἀλλὰ ἀνω καὶ κάτω περὶ τὸ συνειδὸς τοῦ μεταλαβόντος στρίφεται. Δέδοικε γὰρ μὴ θέλων διορθῶσαι τὸν ἀσθενῆ, πλήξῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ ἀσθενῆ καὶ τοῦτον ἐργάσεται.

« Βρῶμα δὲ ὑμᾶς οὐ παραστήσει τῷ Θεῷ. »

Ὅρα πῶς πάλιν αὐτῶν καθέλει τὸ φρόνημα· λέγων, ὅτι εἰ καὶ μηδεὶς ἐβλάπτετο, μηδὲ ἡ τοῦ πλησίον προσῆν διαστροφή, οὐδὲ οὕτως ἔδει τοῦτο ποιεῖν· ματαιοπονεῖν γὰρ τοῦτό ἐστιν· ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι βλάπτεται μὲν ἕτερος, αὐτὸς δὲ ἔχει τι κέρδος, οὗ ἐφ' ὧρα ἀφίσταται, ἀλλὰ τότε μᾶλλον, ὅταν μάθῃ ὅτι αὐτὸς οὐδὲν ὠφελεῖται ἐκ τοῦ πράγματος. Διὰ τοῦτο φησιν· *Βρῶμα ὑμᾶς οὐ παραστήσει τῷ Θεῷ*.

« Οὕτε γὰρ, ἔαν ἐάσωμεν, ὑστερούμεθα. »

¹¹ Psal. cix, 1. ¹² Psal. xlv, 8. ¹³ Rom. ix, 5.

Τουτέστιν, οὐκ ἔαττον τι ἔχομεν.

• Οὕτε ἴαν μὴ φάγωμεν, περισσεύομεν. •

Τουτέστιν, οὐκ εὐδοκιμοῦμεν παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς ἀγαθὸν τι ποιήσαντες καὶ μέγα.

• Βλέπετε δὲ μήπως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενούσιν. •

Οὐκ εἶπεν, ἡ γνῶσις ὑμῶν, οὐδὲ, ἡ τελείωσις ὑμῶν, ἀλλ', ἡ ἐξουσία, ὅπερ προπαιδεία· εἶναι μᾶλλον καὶ αὐθαδείας εἶναι δοκεῖ. Καὶ οὐκ εἶπεν, τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἀσθενέσι, τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν τὴν κατηγορίαν· ὅτι οὐδὲ ἀσθενούντων φεῖδονται, καὶ τοῦτο ἀδελφῶν.

• Ἐὰν γὰρ τις ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλῷ λαίῳ κατακαίμενον, οὐχὶ ἡ συνειδήσις αὐτοῦ ἀσθενούς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν; •

Τουτέστι τὴν τέλειον.

• Καὶ ἀπόλλυται οὖν ὁ ἀσθενῶν ἀδελφός ἐν τῇ γνώσει σου, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν. •

Τέσσαρα τίθησιν ἐγκλήματα καὶ σφοδρὰ μέγιστα, ὅτι καὶ ἀσθενῶν, καὶ ἀδελφός, καὶ οὗ τοσοῦτον ὁ Χριστὸς ἐποιήσατο· λόγον, ὡς καὶ ἀποθανεῖν ὅπερ αὐτοῦ, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα πάντα διὰ βρῶμα ἀπόλλυται.

• Οὕτως δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφούς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνειδήσιν ἀσθενούσαν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε. •

• Ὅρα πῶς κατὰ μικρὸν εἰς αὐτὴν τῆς παρανομίας τὴν κορυφὴν τὸ ἁμάρτημα ἀνήγαγεν. Καὶ πάλιν τῆς ἀσθενείας ἐμνημόνευσεν τῆς ἐκείνων, ἵνα ὅπερ ἐνόμιζον οἱ ἐσθιόντες ὅπερ αὐτῶν εἶναι, τοῦτο πανταχοῦ εἰς τὴν ἑαυτῶν εὐρωσιν περιτρεπόμενον καταλήν. Πῶς δὲ εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνουσιν; Ἐνὶ μὲν τρόπῳ, ὅτι τὰ τῶν οἰκετῶν αὐτῶν οἰκιοῦνται. Δευτέρῳ δὲ, ὅτι εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μέλος τελευτοῦσιν οἱ τυπτόμενοι. Τρίτῳ δὲ, ὅτι ἔργον αὐτοῦ, ὃ διὰ τῆς οἰκίας ψυχοδόμησε σφαγῆς, τοῦτο καθαιροῦσι.

• Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω. •

Τοῦτο ἀρίστου διδασκάλου, τὸ δι' ἑαυτοῦ παιδεύειν ἃ λέγει. Καὶ οὐκ εἶπεν, εἴτε δικαίως, εἴτε ἀδικίως, ἀλλ', ὅπως οὖν.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ.

• Οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; οὐκ εἰμὶ ἐλεύθερος; •

• Ἴνα μὴ τις λέγῃ· Κομπάζεις εἰκὴ· δείξον διὰ τῶν ἔργων τίνος κατεφρόνησας, ὅπερ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τὸν ἀδελφόν· διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται λοιπὸν εἰς τὴν ἀπόδειξιν τούτων ἵλθειν. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος αὐτῷ· τί χρὴ λέγειν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, φησί; καὶ γὰρ Χριστοῦ ἐπιτάξαντος τοὺς τὸ Εὐαγγέλιον κηρύσσοντας ἐκ τῶν μαθητευομένων ζῆν, ἐγὼ τοῦτο ὅπως ἐποίησα, ἀλλ' ἐλθόντων λιγῶ μᾶλλον καταλύσαι τὸν βίον, ἢ λαβεῖν τι παρὰ τῶν κατηγουμένων· οὐκ ἐπειδὴ σκανδαλίζεσθαι ἐμᾶλλον, ἀλλ' ἐπειδὴ οἰκονομεῖσθαι αὐτοὺς ἡθουλόμην. Καὶ ἵνα μὴ τις λέγῃ, ὅτι εἰ καὶ μὴ ἔλαβες, ἐπειδὴ μὴ ἔβην ἦν, οὐκ ἔλαβες.

A Id est, nihil quidquam minus habemus.

• Neque si manducaverimus, abundamus. •

Hoc est, non probati sumus apud Deum, tanquam bonum aliquid et eximium gesserimus.

Vers. 9. • Videte autem ne forte hæc licentia vestra offendiculum sit infirmis. •

Non dixit, scientia vestra, neque, perfectio vestra, sed, *licentia*, quod temeritatis potius esse et nimis fiducia videtur. Neque rursus ait, fratribus, sed, *infirmis*; ut fratrum crimen augeat, qui nec infirmorum, imo nec fratrum suorum rationem habeant.

Vers. 10. • Si quis enim viderit te, qui habes scientiam, in idolio recubentem; nonne conscientia ejus cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta? •

Hoc est, te perfectum esse.

Vers. 11. • Et perit infirmus in tua scientia frater propter quem Christus mortuus est. •

Quatuor accusationis capita statuit, eaque maxima prorsus; puta quod infirmus, quod frater, quod tantam ejus rationem Christus habuerit, ut pro ipso moreretur; quod tandem post hæc omnia propter cibum pereat.

Vers. 12. • Sic autem peccantes in fraus, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. •

Inspice quomodo paulatim peccatum ad ipsummet fastigium iniquitatis eos adduxit. Atqui ipsorum rursus infirmitatis meminit, ita ut quod illi qui comedebant, sibi favere arbitrabantur, hoc ubique in caput suum devolvi reperirent. Quinam vero in Christum peccant? uno quidem modo, quia sibi ille vindicat, quæ famulos suos spectant. Secundo autem, quod qui percutiunt, id faciunt in corpus ipsius et in membra ipsius. Tertio denique, quod opus ipsius, quod occasione sua struxit, hoc illi destruunt.

Vers. 13. • Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. •

Optimi magistri hoc munus est, exemplo suo docere quæ prædicat. Nec dixit, sive jure, sive injuria, sed, qualicunque modo.

D

CAP. IX.

Vers 1. • Non sum apostolus? non sum liber? •

Ne quisquam objiceret: Perperam te jactas: operibus ostende quidnam despicias sis, ne frater offendat: quapropter pergere jam cogitur 90 ad hæc demonstranda. Illic autem sensus ipsius est: Quid de victimis idolorum, inquit, ultra dicere necesse sit? Licet enim Christus Evangelii prædicatoribus mandaverit ut victimam sibi ab iis quos erudiunt, quærent, hoc ego non feci. Sed apud me statui fame potius interire quam a discipulis quidpiam accipere: non quod illi offendendi essent, sed quia ædificationi ipsorum mandebam. Ac ne quis diceret: Etsi non accepisti,

ideo plane non accepisti, quia tibi licitum non A erat. Eam ob rem primum causas ponit, propter quas jure accepisset, si voluisset accipere. Deinde ne Petrum ejusque socios, qui primum olim accipiebant, hæc dicendo criminari videatur; declarat illis fuisse concessum ut acciperent. Tandem ne regeret aliquis: permissum quidem hoc Petro fuit; tibi vero, nequaquam; auditorem se laudando occupat, cum ad sic faciendum necessitate compelleretur.

« Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? nonne opus meum vos estis in Domino? [VERS. 2.] Si aliis non sum apostolus, sed tamen vobis sum. »

Ne quis diceret: At illi habent præ aliis quod cum Christo versati fuerunt (neque enim exigua hæc prærogativa erat, secundum hoc Domini effatuin: *Multi prophetæ et justî voluerunt videre quæ videtis, et non viderunt*¹⁴: Idcirco ait: *Nunquid non Jesum Dominum nostrum vidi?* Et ne quis rursus objiceret: nullum apostolicum opus edidisti, subjungit: *Opus meum estis vos in Domino*. Porro quia magnum quid pronuntiabat, adjecit, in Domino, id est, Dei opus est, non meum.

« Nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino. [VERS. 3-6.] Mea defensio adversus eos qui me interrogant, hæc est. Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas? Aut ego solus et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi? »

Signaculi nomine demonstrationem significavit. Si cui discere libeat quomodo sim apostolus, vos ipsos proferam. Omnes enim apostoli notas in vobis ostendi.

Sedatis per moderationem libidinibus corporis, retnsoque carnalis amoris aculeo, perpaucis contenti assuefactique sumus, ac diffitemur fortibus voluptates concedere.

VERS. 7. « Quis militat suis stipendiis unquam? quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? quis pascit gregem, et de lacte ejus non manducat? »

Postquam ex apostolis ipsis comprobavit, quod validissimum erat; puta hoc sibi facere licitum esse; ad exempla modo pergit, hisque rationibus communem iterum morem confirmat.

VERS. 8-10. « Nunquid secundum hominem hæc dico? An et lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Nunquid de lobus cura est Deo? An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt. »

¹⁴ Matth. xiii, 17.

Διὰ τοῦτο πρῶτον τίθησι τῆς αἰτίας δι' ἧς εὐλόγως ἀνέλαθεν, εἰπερ ἐβούλετο λαβεῖν. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη τοὺς περὶ Πέτρον διαβάλλων ταῦτα λέγειν· καὶ γὰρ ἐλάμβανον ἐκεῖνοι πρότερον· δείχνουσιν ὅτι ἐξῆν ἐκεῖνοις λαμβάνειν. Εἶτα πάλιν, ἵνα μὴ τις εἰποι ὅτι Πέτρω μὲν ἐξῆν, σοὶ δὲ οὐκ ἐξῆν, προλαμβάνει τὴν ἀκροατὴν τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς περὶ ἑαυτοῦ, δι' ἀνάγκην ταῦτα ποιῶν.

« Οὐχὶ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐώρακα; οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ; Εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλὰ γε ὑμῖν εἰμι. »

« Ἴνα μὴ τις πάλιν λέγῃ· Ἀλλ' ἔχουσι πλείον ἐκεῖνοι, τὸ μετὰ Χριστοῦ γενέσθαι· οὐ μικρὸν γὰρ καὶ τοῦτο ἀξίωμα ἦν κατὰ τὸ λεχθέν· Πολλοὶ προσηῖται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν αὐτὸν καὶ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· εἶπεν· Οὐχὶ Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐώρακα; Καὶ ἵνα μὴ τις εἰπῇ· Οὐδὲν ἐπεδείξω ἀποστόλου ἔργον, διὰ τοῦτο φησι· Τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ. Καὶ ἐπειδὴ μέγα ἐφθέγγετο, τὸ, ἐν Κυρίῳ, προστίθησι, τουτέστι τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον ἐστίν, οὐκ ἐμόν.

« Ἢ γὰρ σφραγὶς μου τῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ· ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν ἐστὶν αὕτη· Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πίνειν; μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου (1), καὶ Κηφᾶ; ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; »

Τουτέστιν ἡ ἀπόδειξις· καὶ βούληται τίς μαθεῖν, πόθεν ἀπόστολός εἰμι, ὑμᾶς προβάλλομαι. Πάντα γὰρ τὰ τοῦ ἀποστόλου ἐν ὑμῖν ἐπεδείξαμην.

Κατευνάζοντες δὲ ταῖς ἐπιεικέσιν τῆς σωματικῆς ἡδονῆς, καὶ τὸ τῆς φιλοταρχίας ἀπαμειβόμενοι κέντρον, ὀλιγοσιτεῖν εἰθίσμεθα, καὶ τὸ τρυφερὸν οὐ τῶν ἀρίστων εἶναι φαρμεν.

« Τίς σπρτεύεται ἰδίοις ὀφώνιοις ποτι; τίς φυτεύει ἀμπέλωνα, καὶ ἐκ τῶν καρπῶν αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; ἢ τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποιμνῆς οὐκ ἐσθίει; »

« Ἐπειδὴ ὅπερ ἦν ἰσχυρώτερον, ἐκ τῶν ἀποστόλων ἀπέδειξεν, ὅτι ἐξίστι τοῦτο ποιεῖν, ἐπὶ παραδείγματα λοιπὸν ἔρχεται, καὶ τὴν κοινὴν συνήθειαν ἐκ τούτων πάλιν τῶν λόγων ἰσχυροποιῶν.

« Μὴ κατὰ ἀνθρώπον ταῦτα λαλῶ; Ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λαλεῖ; Ἐν γὰρ τῷ Μωϋσέως νόμῳ γέγραπται· Οὐ φριμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; Ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη. »

NOTE.

(1) In marg. Ἰωσήφ υἱοῦ, Ἰακώβος ὁ ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων, Ἰωσήφ, Σιμὼν, Ἰούδας· Filii Joseph,

scilicet Jacobus episcopus Hierosolymorum, Joseph, Simon, Judas. Eadem hæc habet Theophylactus.

Μη ἐξ ἀνθρωπίνων μόνον παραδειγμάτων ἰσχυρὸν ἔσμαι ;

« Ὅτι ὁφείλει ἐπ' ἐλπίδι ὁ ἀποτρίτων ἀποτρίψιν, καὶ ὁ ἀλλοῦν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν ἐπ' ἐλπίδι. Εἰ ἡμεῖς ὁμῶν τὰ πνευματικὰ ἐσπειραμεν, μέγα εἰ ἡμεῖς ὁμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν ; Εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὁμῶν μετέχουσι, οὐ μᾶλλον ἡμεῖς ; »

Τῆς μελλούσης λέγει.

« Ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ πάντα στέγομεν, ἵνα μὴ ἐκκοπήν τινα βιδωμέν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. »

Τοῦτέστιν, οὐκ ἐλάβομεν.

« Οὐκ οὐδαὶ ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν ; »

Ἀπὸ τοῦ νόμου τὸ ἔχειν ἐξουσίαν λαμβάνειν ἐπιδικάζμενος, μεταφέρει τὸν λόγον καὶ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐκ τούτου αὐτὸν ἰσχυροποιῶν. Εὖ δέ· τὸ μὴ εἰπεῖν ἐκ τῶν προσφερόντων λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν, ἵνα μήτε οἱ λαμβάνοντες ὀνειδίζονται, μήτε οἱ παρίοντες ἐπαίρωνται.

« Οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ παρεδρεύοντες, τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται. Οὕτω ; καὶ ὁ Κύριος διέταξεν τοῖς Εὐαγγέλιον καταγγέλλουσι, ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν. »

Τὰ γὰρ προσνεχθέντα οὐκέτι λοιπὸν τῶν προσνεχθέντων ἦσαν, ἀλλὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Τὸ δὲ συμμερίζονται, ὃ τὴν ἐξ Ἰσου διανομὴν δηλοῖ, ἀλλὰ τὴν ἐξ ὁφειλῆς διδομένην αὐτοῖς παραμυθίαν.

« Ἐγὼ δὲ οὐ κέχρημαι οὐδενὶ τούτων. Οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα, ἵνα οὕτως γίνηται ἐν ἡμοῖς. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, πολλῶν μοι παραδειγμάτων παρεχόντων ἐξουσίαν τοῦ στρατιώτου, τοῦ γεωργοῦ, τοῦ ποιμῆνος, τῶν ἀποστόλων, τοῦ νόμου, τῶν πατρ' ἡμῶν εἰς ὅμᾳς γενομένων, τῶν πατρ' ἡμῶν εἰς τοὺς ἄλλους, τῶν ἱερῶν, τοῦ προστάγματος τοῦ Κυρίου, οὐδενὶ τούτων ἂν ἀπεισθὴν εἰς τὸ καταλύσαι τὸν ἀμαυτοῦ νόμον, καὶ λαβεῖν.

« Καλὸν γάρ μοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου, ἵνα τις κενώσῃ. »

Ἀποδοῦμαι μᾶλλον, φησὶν, ἀποθανεῖν λιμῷ, ἢ τούτων ἀποστρεφθῆναι τῶν στεφάνων. Εὖ δέ, καὶ τὸ καύχημα εἰπεῖν, καὶ μὴ τὸν σκοπὸν ἢ τὸ δόξαν καλόν. Ἵνα γὰρ μὴ τις λέγῃ, ὅτι ποιεῖ μὲν αὐτὸ, οὐ χαίρων δέ, ἀλλὰ στένων καὶ ὀδυρόμενος, τούτου χάριν τὴν ὑπερβολὴν τῆς χαρᾶς δεῖξαι θέλων, καὶ τὸ μέγεθος τῆς προθυμίας, καύχημα τὸ πρᾶγμα καλεῖ.

Ἐάν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. Οὐαὶ δέ μοι ἔστιν, ἐάν μὴ εὐαγγελίζωμαι. »

Τοῦτό φησιν, οὐχ ὡς μαίζονος ὄντος τοῦ εὐαγγελίσασθαι, τοῦ ἀδάπανον θεῖναι τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλ' ὡς ἐτέρωθεν ἔχοντος τὸ πλεόν. Οἶον, ὅτι τὸ μὲν ἔστιν ἐπίταγμα, τὸ δὲ τῆς ἐμῆς προαιρέσεως κατόρθωμα. Ἄ μὲν γὰρ ὑπὲρ τὴν ἐντολὴν γίνεται, πολὺν ἔχει μισθόν· ἃ δὲ ἐν ἐντολῇ τάξει, οὐ τοσούτον. Ὡστε κατὰ τοῦτό φησιν, τὸ μὴ λαμβάνειν τοῦ εὐαγγελίσασθαι πλεόν εἶναι οὐκ αὐτῇ τῷ πράγματι ; τὴν

Nonquid humanis duntaxat exemplis hoc confirmo ?

91. Quoniam debet in spe qui arat, arare ; et qui triturat, spem ejus participare in spe. [Vens. 11, 12.] Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus ? Si alii potestatis vestrae participes sunt, quare non potius nos ? »

Spem futuræ vitæ ait.

« Sed non usi sumus hac potestate : sed omnia ausulinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi. »

Id est, non accepimus.

Vens. 13, 14. « Nescitis quoniam qui sacra faciunt, de sacrario comedunt. »

Postquam a lege demonstravit habere se potestatem accipiendi, sermonem transfert ad Evangelium, unde et ipsum confirmat. Apprime vero non ait eos ab iis qui offerunt accipere, sed, de re sacra comedere ; ut neque illis qui offerunt id vitulæ ver-tatur, neque qui tribuunt efferantur.

« Qui altari deserviunt, cum altari participant. Ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. »

Nam quæ obfata erant, non jam ad offerentes pertinebant, sed ad templum et altare. Illud autem, una participant, non æqualem indicat participationem, sed consolationem quæ ex debito illis adhibeatur.

Vens. 15. « Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi hæc ita ut sint in me. »

Ac si diceret : Cum plura mihi exempla facultatem hanc asserant ; puta militis, agricolæ, pastoris, apostolorum, ex lege, ex iis quæ nos erga vos præstitimus, quæque vos contulistis aliis, sacerdotum item, imo et mandatum Domini ; nihil horum me pellexit, ut quædam mihi legem præstitui, violarem, et aliquid acciperem.

« Bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet. »

Fame potius interire elegerim, inquit, quam ut coronis istis excidam. Bene vero, gloriam, dixit, non vero finem, nec quod sibi visum esset bonum. Ne enim quispiam diceret, eum hoc quidem modo de se gerere, at non hilari animo, sed moerente et gemebundò ; idcirco ut gaudii sui exsuperantiam et magnitudinem alacritatis palam faciat, rem gloriæ nomine nuncupat.

Vens. 16. « Nam si evangelizavero, non est mihi gloria. Necessitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi si non evangelizavero. »

Hoc ait, non quasi majus aliquid sit sine sumptu prædicare, quam evangelizare : sed quod illud aliunde amplius aliquid habet. V. gr., illud quidem præceptum est ; hoc vero meæ voluntatis est officium. Nam quæ supra præceptum sunt, magnam habent mercedem : quæ autem ex præcepto, non tantam : adeoque secundum hanc rationem, inquit, nihil inde accipere majus est, quam

Evangelium prædicare; tametsi non secundum naturam rerum. Ecquid enim prædicationis muneris **92** comparari queat, quod facit nos cum ipsismet angelis certare? Veruntamen, quandoquidem hoc jussio est et debitum, illud vero ambitus voluntatis; aliquantum prædicationem præcellit, nihil accipiendo prædicare.

Vers. 17, 18. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem invito dispensatio mihi credita est; quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio.

Voces istæ, *volens*, et, *invitus*, ad rem aggrediendam vel non aggrediendam referuntur. Eodem quoque modo intelligendum est istud, *Necessitas mihi incumbit*: non quasi invitus agat aliquid, sed quod obnoxius sit jussa præstare. Quapropter non dixit: Si autem invitus mercedem non habeo, sed: *Invito dispensatio mihi credita est*; ostendens nimirum quod mercedem et ipse habeat; sed quantam ille qui præceptum exsequitur, non quantam is qui ex seipso nititur operari, et supra quam præcipitur, facit.

Vers. 19. « Nam cum liber essem ab omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem. »

Superjectionem aliam iterum ponit. Magnum quippe est, non accipere: hocque longe præstabilius est altero. Quid vero illud est quod hic ait? Non solum non accepi, neque usus sum potestate, sed et me ipse servum feci, magnæ et multiplici servitudi me mancipando: quanquam sic me servum feci, ut tamen nulla in re nemini subditus essem, nec necessitatem paterer. Hoc enim significat dum ait: *Cum liber essem ab omnibus*. Ipsi enim injunctum duntaxat erat prædicandi munus, et annuntiandi quæ sibi credita essent: sexcenta proficiscebatur.

Vers. 20. « Et factus sum Judæis, tanquam Judæus, ut Judæos lucrifacerem. »

Quomodo vero factus est, nisi quando circumcidit Timotheum, ut circumcisionem aboleret? Quapropter non dixit, Judæus, sed *tanquam Judæus*. Hoc enim mera dispensatio erat.

Vers. 21, 22. « Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege), ut eos qui sub lege erant lucrifacerem. »

Quando comam rasi, quando sacrificavit. Hæc porro faciebat, non immutata voluntate sua, sed amoris indulgentia.

« Et iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi. »

Exleges isti neque Judæi erant, neque gentiles; sed tamen extra legem agebant: cujusmodi fuerant Cornelius et Melchisedech. Nam quando eos adibat, multa dissimulabat quæ ab ipsis gererentur. Cæterum nonnulli asserunt eum, quando dicit, *Iis qui*

φύσιν· τί γὰρ τοῦ κηρύξαι ἴσον, ὃ καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἡμῖς ἀμιλλᾶσθαι ποιεῖ; Ἀλλ' ὁμῶς ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐπιταγὴ ἐστὶ καὶ ὀφειλή· τὸ δὲ προαιρέσειως φιλοτιμία, κατὰ τοῦτο αὐτῷ τὸ μὴ λαμβάνειν, πλεον τι τοῦ κηρύττειν ἔχει.

« Εἰ γὰρ ἔκων τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω. Εἰ δὲ ἄκων οἰκονομίαν πεπίστευμαι, τίς οὖν μοί ἐστιν ἔμισθος; ἵνα εὐαγγελιζόμενος, ἀδάπανον θήσω τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ μὴ καταχρῆσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. »

Τὸ, *ἐκὼν* καὶ *ἄκων*, ἐπὶ τὸ ἐγχειρεῖσθαι, καὶ μὴ ἐγχειρεῖσθαι λαμβάνει. Οὕτω καὶ τὸ, *ἀνάγκη μοι ἐπίκειται*, νοητέον· οὐχ ὡς ἄκοντός τι τοῦτου ποιοῦντος, ἀλλ' ὡς ὑπευθύνου ὄντος τοῖς ἐπιταχθείσι· διὸ οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ ἄκων οὐκ ἔχω μισθόν, ἀλλ' *οἰκονομίαν πεπίστευμαι*, δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτὸς ἔχει μισθόν, ἀλλὰ τοιοῦτον οἷον ὃ τὸ ἐπιτάγμα ἐξανύτας, οὐχ οἷον ἐκεῖνος ἐκ τῶν ἑαυτοῦ φιλοτιμησάμενος, καὶ ὑπερβᾶς τὸ ἐπιτάγμα.

« Ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἑμαυτὸν ἐδούλωσα, ἵνα τοὺς πλείονας κερδήσω. »

Πάλιν ἄλλην τίθησιν ὑπερβολήν. Μέγα μὲν γὰρ καὶ τὸ μὴ λαβεῖν· τοῦτο δὲ πολὺ μείζον ἐκείνου. Τί δὲ ἴστιν ὃ φησὶν; Ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔλαβον οὐδὲ ἐχρησάμην τῇ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐδούλωσα ἑμαυτὸν, καὶ δουλείαν μεγάλην καὶ παντοδαπὴν· καὶ ἐδούλωσα ὑποκείμενος οὐδενὶ κατ' οὐδέν, οὐδὲ ἀνάγκην ἔχων. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεύθερος ὢν ἐκ πάντων. Καὶ γὰρ κηρύξαι μόνον ἐπετάττετο, καὶ καταγγέλλειν τὰ ἐμπιστεύοντα· τὸ δὲ μυρία μηχανήσασθαι καὶ ἐπινοεῖν, λοιπὸν τῆς ἐκείνου σπουδῆς ἦν.

vero moliri et excogitare, hoc ab ipsius studio

« Καὶ ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω. »

Καὶ πῶς ἐγένετο, ἥ ὅτε περιέτεμεν Τιμόθεον, ἵνα καθέλῃ περιτομήν; Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὡς Ἰουδαῖος. Οἰκονομία γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐστὶ.

« Τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον, μὴ ὢν αὐτὸς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω. »

Ὅτε ἐξύρατο, ὅτε ἔθυσεν. Ἐγένετο δὲ ταῦτα, οὐ τῆς γνώμης αὐτοῦ μεταβαλλομένης, ἀλλὰ τῆς ἀγάπης συγκαταβαινούσης.

« Τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος· μὴ ὢν ἄνομος Θεῷ, ἀλλ' ἔννομος Χριστῷ. »

Οἱ ἄνομοι, οὔτε Ἰουδαῖοι ἦσαν, οὔτε Ἕλληνες, ἀλλ' ἐκτὸς νόμου ζῶντες· οἷος ἦν ὁ Κορινθίος καὶ ὁ Μελχισεδέκ. Καὶ γὰρ πρὸς ἐκείνους εἰσιῶν, πολλὰ ὑπεκρίνατο τῶν ὑπ' ἐκείνων. Τινὲς δὲ φασιν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ ἐν τῷ βωμῷ διάλεξιν

αὐτῶ γενομένην πρὸς Ἀθηναίους αἰνέσασθαι, καὶ λέγειν, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἀνομος. Καὶ ἵνα μὴ τις νομίση μεταβολὴν εἶναι τὸ πρῶγμα. Μὴ ὡς ἀνομος Θεοῦ, ἀλλ' ἔννομος Χριστοῦ.

« Ἵνα καρδῶσω ἀνόμους. Ἐγενόμην τοῖς ἀσθενοῦσιν ὡς ασθενής, ἵνα τοὺς ασθενεῖς καρδῶσω. »

Τὴν αἰτίαν τῆς συγκαταβάσεως λέγει.

« Τοῖς πᾶσιν γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τιναῖς σώσω. »

Ἵνα μὴ καθ' ἑκάστον λόγων διατρίβῃ, τῷ γενικῶ χρῆται ὀνόματι.

« Τοῦτο δὲ ποιῶ διὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἵνα συγκοινωνῶς αὐτοῦ γένωμαι. »

Τούτοστιν, ἵνα δῶξω τι κατὰ συναισθηνοχέαν οἰκοθεν, καὶ μετασχῶ τῶν ἀποκειμένων στεφάνων τοῖς πιστοῖς. Ὅσπερ γὰρ ἔλεγεν, ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ἔζη, τούτοστιν ἐκ τῶν πιστευόντων, οὕτως καὶ ἐνταῦθα, συγκοινωνῶς γένωμαι τοῦ Εὐαγγελίου, ἵνα θυνηθῶ κοινωνῆσαι τοῖς [ἐν] τῷ Εὐαγγελίῳ πιστευούσιν. Τοῦτο δὲ καὶ ταπεινοφροσύνης μεγάλης ἐπιδεικνύει. Ἐνα γὰρ τῶν πολλῶν ἐκυτὴν τίθησι, πάντων πλείον καμῶν;

« Οὐκ οἴδατε, οὗτοι οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες; μὴν τρέχουσιν, εἰς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον; Οὕτως τρέχετε, ἵνα καταλάβητε. »

Δείξας ὅτι πολὺ χρησίμους τὸ συγκαταβαίνειν, καὶ τοῦτο ἡ ἀρετὴ τελειότης, πληκτικώτερον πάλιν αὐτῶν καθάπτεται αἰνιττόμενος, ὅτι τοῦτο τὸ παρ' αὐτῶν γινόμενον καὶ δοκοῦν εἶναι τελειότης, ματαιοπονία ἐστὶ περιττή. Ἀλλ' οὐ λέγει οὕτω σαφῶς, ἵνα μὴ ἀπαισχυθῶσιν· δι' ὧν δὲ κατασκευάζει, τοῦτο δηλοῖ· τὸ δὲ λέγειν, οὗτοι εἰς ἐκ πάντων λαμβάνει τὸ βραβεῖον, οὐχ ὡς ἐνός; μᾶλλοντος σώζεσθαι μόνον, ἀλλ' ὡς πολλὴν ἐφελδόντων ἡμῶν εἰσενεγκεῖν τὴν σπουδὴν. Ὅσπερ γὰρ ἔχει πολλῶν καθιόντων εἰς τὸ στάδιον οὐ στεφανοῦνται πολλοί, ἀλλ' εἰς ἕνα περισταται· καὶ οὐκ ἀρκεῖ τὸ καθίεναι εἰς τὸν ἀγῶνα, οὐδὲ τὸ ἀλείφασθαι καὶ παλαῖσαι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οὐκ ἀρκεῖ τὸ πιστεῦσαι, καὶ ὡς ἔτυχεν ἀγωνίσασθαι, ἀλλ' ἐν μὴ οὕτω δράμωμεν, ὥστε μέχρι τοῦ τέλους ἀλήπτους ἑαυτοὺς παρασχεῖν, καὶ ἄγγυς γυνέσθαι τοῦ βραβεῖου, οὐδὲν ἡμῖν ἔσται πλέον. Εἰ γὰρ καὶ τέλειον νομίζεις αὐτὸν κατὰ τὴν γνῶσιν, ἀλλ' οὕτω τοῦ παντὸς ἐπελάβου· ὅπερ αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ἵνα καταλάβητε.

« Πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεῖται. Ἐκείνοι μὲν, ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάθωσιν· ἡμεῖς δὲ, ἀδιάφθαρτον. »

Τί ἐστι, τὰ πάντα ἐγκρατεῖται; Οὐχὶ τοῦδε μὲν ἀπέχεται, ἐτέρῳ δὲ διαμαρτάνει, ἀλλὰ καὶ γαστριμαργίας καὶ μέθης, καὶ πάντων ἀπλῶς κρατεῖ τῶν

sine lege erant, tanquam sine lege essem, innuere sermonem quem ad Athenienses occasione tituli ara inscripti habuerat ⁷⁴. Deinde ne quispiam existimaret, hoc esse sententiae mutationem, subiunxit: *Cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi.*

« Ut lucrificerem eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis, velut infirmus, ut infirmos lucrificerem. »

93 Causam affert cur sic indulgenter illos habuerit.

« Omnibus omnia factus sum, ut omnino quosdam facerem salvos. »

Ne singula percensendo tempus terat, generali nomine utitur.

« Hoc autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar. »

Id est, ut aliquid ex me ipse contribuisset videar, et consors efficiar coronarum quae fidelibus repositae sunt. Nam quemadmodum dicebat, *ex Evangelio vivere*, hoc est de fidelium facultatibus; ita et in hoc loco, *ut particeps efficiar Evangelii*, idem est atque, ut possim consortium habere cum illis qui crediderunt Evangelio. Hoc vero altæ etiam humilitatis argumentum praefert. Etsi enim plus aliis laboraverat, se nihilominus tanquam unum aliquem de vulgo ponit.

VERS. 24. « Nescitis, quod ii qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit C braviū? Sic currite, ut comprehendatis. »

Postquam ostendit indulgentiam admodum utilem esse, quia et perfectionis esse fastigium, asperius rursum eos perstringit, quasi id quod illi faciebant, quodque perfectio esse videbatur, superfluum labor existeret. Quanquam hoc aperte non dicit, ne pudore suffundantur: ceterum id manifestum sit ex quibus hoc evincit. Quod vero ait, unum ex omnibus accipere braviū, non hoc significat unum duntaxat saluum fore, sed multa opus esse diligentia. Nam sicut multis in arenam descendantibus, haud multi coronantur, sed uni praemium tribuitur; quin nec satis est ad certamen descendere, nequeungi et luctari: sic et in praesenti non sufficit credere, nec quovis modo certare; sed, nisi sic curramus ut ad finem usque nihil quo teneamur objiciamus, atque ad braviū accedamus, nihil inde amplius percipiemus. Quantumvis enim te perfectum esse scientia putaveris, nondum tamen totum assecutus es. Id quod innuebat dicendo, *ut comprehendatis.*

VERS. 25. « Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. Illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. »

Quid hoc est, *ab omnibus se abstinere*? Non ab illo quidem abstinere, atque altero delinquit; sed gulam, ebrietatem, et omnes prorsus affectus con-

tinet. Quod si illie, cuncta hæc præstantur, ubi A uni duntaxat corona decernitur; quanto magis istie, ubi amplior gloria promittitur.

VERS. 26. « Ego autem sic curro, non quasi in incertum.

Postquam eis pudorem iniecit ab extraneis, nunc seipsum in medium producit. Quid vero istud est, non in incertum? utique alicujus finis gratia, non temere, nec frustra, quemadmodum vos. Quid enim vobis amplius accidit, ex quo in idolorum templa intratis, et perfectionem ostentatis? nihil plane. At ego non sum talis; sed quidquid facio, amore proximi facio. Etsi perfectionem obtendo, ipsorum gratia obtendo: etsi indulgentia utor, eorumdem gratia hoc præsto.

« Sic pugno, non quasi aërem verberans. »

94 Hæc iterum locutione idem significatur, ac temere et frustra.

VERS. 27. « Sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo. »

His verbis eos indicat, qui desideriis ventris obnoxii sunt, et sub perfectionis obtentu ingluviem suam explebant.

« Ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. »

Nolite enim putare, inquit, hoc ipsum quod credidistis, satis esse ad salutem. Nam si prædicasse, et innumeros docuisse, haudquaquam mihi ad salutem sufficit, longo minus vobis.

CAP. X.

VERS. 1-3. « Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, et in mari: et omnes eandem escam spirituales manducaverunt, et omnes eundem potum spirituales biberunt. Bibeant autem omnes de spiritali consequente petra: petra autem erat Christus. »

Rursum pergit ad ea quæ veteri historia perhibentur. Illud porro, nolo vos ignorare, dictum ab ipso est, ut ostenderet non valde eos in istis eruditos esse. Quare vero exemplum ponit, nisi ut probet quod sicut nihil illis profuit tanto dono ornatos fuisse, ita nec istos baptismus juvaret, quodve participes spiritalium mysteriorum sive sacramentorum exstiterint, nisi vitam concessa gratia dignam præmonstrarent? Eapropter sacramentorum profert figuras. Quis vero sensus hujus dicti est, in Moyse baptizati sunt. Plane, quemadmodum nos in Christum et resurrectionem ejus credendo baptizamur, ut et ipsi horum participes simus, nam baptizamur pro mortuis, hoc est corporibus nostris, sic et illi in Moyse fiduciam habentes, seu videntes cum omnium primum transire, aquis se credere ausi sunt. At quia figuram juxta veritatem vult apponere, rem hoc modo non enuntiat, sed de figura loquens, ipsamet veritatis vocabula adhibet; atque hoc quidem, lavacrum seu

παθῶν. Εἰ δὲ ἔχει πάντα, ὅπου εἰς ἓνα ὁ στέφανος; πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα ὅπου πλείων ἡ φιλοτιμία.

« Ἐγὼ τείνων οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως. »

Ἐντρέφας αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐξωθεν, καὶ ἑαυτὸν εἰς μέσον ἀγεί λειπόν. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, οὐκ ἀδήλως; πρὸς σκοπὸν τινα ἔχειν, φησὶν, οὐκ εἰκὴ καὶ μάτην καθ' ἅπερ ὑμεῖς. τί γὰρ ὑμῖν γίνεται πλέον ἀπὸ τοῦ εἰς εἰδωλεῖα εἰσιέναι, καὶ τὴν τελειότητα δῆθεν ἐπιδεικνύσθαι; Οὐδὲν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τοιοῦτος· ἀλλὰ πάντα ἅπερ ποιῶ, ὑπὲρ τῆς τῶν πλησίον ἀγάπης ποιῶ καὶ σωτηρίας, καὶ τελειότητα ἐπιδείξωμαι, δι' αὐτούς· καὶ συγκατάθεσιν, δι' αὐτούς.

D « Οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέριον. »

Πάλιν τὸ εἰκὴ καὶ μάτην αἰνιττόμενος, τοῦτο φησιν.

« Ἀλλ' ὑποπιᾶζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ. »

Ἐνταῦθα δείκνυσιν καὶ ὑπὸ ἐπιθυμίας γαστρὸς κατεχομένους, καὶ προσχήματι τελειότητος, τὴν γαστριμαργίαν πληροῦντας τὴν ἑαυτῶν.

« Μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. »

Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι ἐπιστεύσατε, ἀρκεῖν τοῦτο εἰς σωτηρίαν ὑμῖν. Εἰ γὰρ ἐμοὶ τὸ κηρύξαι, καὶ διδάξαι μυρίους οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν, πολλῶ μᾶλλον ὑμῖν.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

C

« Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διεῖλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον. Ἐπίνον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἥ ἐστὶν πέτρα ἡν ὁ Χριστός. »

Πάλιν ἐπὶ τὰ τῆς παλαιᾶς πρόεισιν ιστορίας· τὸ δὲ, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, δείκνυοντός ἐστιν, ὡς οὐ σφόδρα ἦσαν ταῦτα παπαιδευμένοι. Τίνος δὲ ἕνεκεν τὸ ὑπόδειγμα τίθησιν, ἢ ἵνα δείξῃ, ὅτι, ὥσπερ οὐκ ὦνησεν ἐκείνους τὸ τοσαύτης ἀπολαῦσαι εὐρείας, οὕτως οὐδὲ τούτους τοῦ βαπτίσματος τυχεῖν, καὶ μυστηρίων πνευματικῶν ἀπολαῦσαι, εἰ μὴ μέλλοιεν ἀξίον τῆς χάριτος ἐπιδείκνυσθαι βίον. Διὸ καὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῶν μυστηρίων παράγει τοὺς τύπους. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσθησαν; Καθ' ἅπερ ἡμεῖς τῷ Χριστῷ πιστεύσαντες, καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, βαπτίζομεθα, ὡς καὶ αὐτοὶ τῶν αὐτῶν κοινωνήσαντες· βαπτίζομεθα γὰρ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τοῦτέστι σωμάτων· οὕτω καὶ ἐκεῖνοι θαρσύναντες τῷ Μωϋσῇ, τοῦτέστιν, ἰδόντες αὐτὸν διαβάντα πρῶτον, κατετόλμησαν καὶ αὐτοὶ τῶν ὑδάτων· ἀλλ' ἐπειδὴ βούλεται τὸν τύπον ἐγγύς τῆς ἀληθείας ἀγαγεῖν, οὐ λέγει οὕτως, ἀλλὰ τοῖς τῆς ἀληθείας ὀνόματι κέχρηται καὶ ἐπὶ τοῦ τύπου. Καὶ τοῦτο μὲν τοῦ λούτρου σύμβολον· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα, τῆς

ἱερὸς τραπέζης. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς τὸ σῶμα ἐσθίω-
μεν τὸ Δεσποτικόν, οὕτω καὶ οἱ ἄλλοι τὸ μάννα· καί
ὡς περ ἡμεῖς τὸ αἷμα πίνομεν τὸ Δεσποτικόν, οὕτω
καὶ οἱ ἄλλοι ὕδωρ ἐκ πέτρας. Εἰ γὰρ καὶ αἰσθητὰ ἦν τὰ
διδομένα, ἀλλὰ πνευματικῶς παρείχετο, οὐ κατὰ
φύσιν ἀκολουθίαν, ἀλλὰ κατὰ ὁρωπὴν χάριν· καὶ
μετὰ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν ἔτρεφεν, εἰς πίστιν
ἐνάγοντα. Διὰ τοῦτο περὶ μὲν τῆς τροφῆς οὐδὲν εἶπεν·
ἐξηλλαγμένη γὰρ ἦν· ἐπὶ δὲ τοῦ πότου, ὅτι ἐπειδὴ ὁ
τρόπος μόνος τῆς χορηγίας, μόνος ἦν παράδοξος, καὶ
κατασκευῆς ἰδεήθη, οὐ εἶπεν οὐδὲ τὸ αὐτὸ ἐπὶ τῷ
πότῳ πνευματικῶν, ἐπηγάγει· "Ἐπειτα γὰρ ἐκ
πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα
ἦν ὁ Χριστός. Οὐδὲ γὰρ ἡ τῆς πέτρας φύσις τὸ
ὕδωρ ἤρπει. Ἡ γὰρ ἂν καὶ πρὸ πούτου ἀνέβλυσεν,
ἀλλ' ἑτέρα τις πέτρα πνευματικὴ τὸ πᾶν εἰργάζετο,
τούτῳ τὸν Χριστὸς, ὁ παρὼν πανταχοῦ, καὶ πάντα
θαυματουργῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἶπεν, ἀκολου-
θοῦσης.

« Ἄλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ
Θεός. »

Καὶ μὴν πάντες ἀπώλοντο· ἀλλ' ἵνα μὴ δόξη καὶ
τούτοις πανωλερίαν προφητεύειν, διὰ τοῦτο εἶπεν
ὅτι αἰετοὺς. Ἐπειδὴ τοῖς περὶ γέννης λόγοις οἱ
πολλοὶ ἀπιστοῦσιν, ὥς μὴ παροῦσι, μηδὲ φαινομέ-
νοις, ἀπὸ τῶν ἱερῶν γεγονημένων δείκνυσιν οἱ κο-
λάζει τοὺς ἀμαρτανότας· ὁ Θεός, πᾶν μυριάκις ἀγα-
θὸς ἦ.

« Κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ. »

Τὴν ἀπίστον αὐτῶν ἀπώλειαν κατεσημαίνει.

« Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, εἰς τὸ μὴ
εἶναι ἡμεῖς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ἐπι-
θυμήσαν, μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθαι, καθὼς τινες
αὐτῶν, ὡς περ γέγραπται. »

ἵνα μὴ λέγωσι· Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς ἡ ἐκείνων ἀπώ-
λεια; τοῦτο γὰρ δι' ἡμᾶς, ὥστε σωφρονιστέους γε-
νέσθαι τοῖς ὑποδείγμασιν ἐκείνοις.

« Ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πινεῖν, καὶ ἀνέστη-
σαν καί ζειν· μηδὲ πορνεύομεν, καθὼς τινες ἐπόρ-
νευσαν αὐτῶν, καὶ ἔπεσαν ἐν μίᾳ ἡμέρᾳ εἰκοσι τρεῖς
χιλιάδες. »

ὡς περ ἐκεῖνοι, φησὶν, ἀπὸ τρυφῆς εἰς εἰδωλολα-
τρίαν ἐξέβησαν, οὕτω θεός μὴ καὶ ὑμεῖς ἐντεῦθεν
ἐκπίσχητε.

« Μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Κύριον, καθὼς καὶ τι-
νες αὐτῶν ἐπειράσαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄρεων ἀπώλοντο.
Μηδὲ γογγύετε, καθὼς τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ
ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα
τύποι· συνέβαινον ἐκείνοις. Ἐγράφη δὲ πρὸς νουθε-
σίαν ἡμῶν. »

Διὰ τοῦτου ἕτερον αἰσιτεῖται ἐγκλημα, ὃ καὶ πρὸς
τῇ τέλει τίθησιν, ἐγκαλῶν αὐτοῖς οἱ περὶ σημείων
ἐμάχοντο, καὶ τῶν πειρασμῶν δι' ἐνεκεν· ἐξελέοντο
γὰρ ἰ, λέγοντες· Πότε ἔξει τὰ ἀγαθώτερα ἱσθῆαι;

VARIAE LECTIONES.

« Lego ex Chrysost. ἐγόγγυζον λέγ. »

A baptismum; quæ vero posthac secuta sunt, men-
sam sacram significant. Nam sicut Dominicum
corpus edimus, sic et illi manna: et veluti san-
guinem Domini bibimus, ita et illi aquam e petra
manantem. Nam quamvis sensibilia essent qua
dabantur, spiritualiter tamen præbebantur: non
secundum naturæ ordinem, sed secundum muneris
gratiam; atque una cum corpore animam nutrie-
bant, quom ad fidem attollerent. Quocirca de cibo
quidem narravit nihil: quippe qui diversus erat.
Quod autem ad potum attinet, cum uno duntaxat
suppeditaretur modo, is solus admirabilis erat, et
expositione opus habuit. Quamobrem postquam
dixit: Spiritualem potum biberunt, adjecit: Bibe-
bant enim de spirituali consequente petra: petra
autem erat Christus. Neque enim ea petra natura
erat, ut aquam profunderet: alloqui antehac ex ea
scaturissent aquæ. Verum altera quædam petra
spiritualis totum illud operabatur, Christus vide-
licet, qui 95 præsens ubique aderat, et miracula
cuncta patrabat. Idcirco enim dixit, consequente.

Vers. 8. « Sed non in pluribus eorum benepla-
citurum est Deo. »

Ac sane perierunt omnes. Ne vero ipsis quoque
omnibus videretur interuersionem et exitium præ-
dicere, ideo ait, in pluribus. Quoniam multi non
credunt his quæ de gehenna dicuntur, tanquam ea
præsentia non sint, nec conspicua; ex antea actis
evincent peccatores, a Deo puniri, quamlibet infi-
nite bonus sit.

C « Nam prostrati sunt in deserto. »

Inopinatum eorum interitum significat.

Vers. 6. 7. « Hæc autem figuræ facta sunt
nostri, ut non simus concupiscentes malorum;
sicut et illi concupierunt. Neque idololatras efficiamini;
sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scrip-
tum est. »

Ne dicerent: Quid ad nos hæc ipsorum interitus?
Istæ enim propter nos contingere, ut ejusmodi
exemplis prudentiores evaderemus.

« Sedit populus manducare et bibere, et sur-
rexerunt ludere. [Vers. 8.] Neque fornicemur,
sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt
una die viginti tria millia. »

D Quemadmodum illi a voluptate ad cultum idolo-
rum transierunt, ita metuendum est, ne inde quo-
que vos excidatis.

Vers. 9-11. « Neque tentemus Dominum, sicut
et quidam tentaverunt, et a serpentibus perierunt.
Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum
murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore.
Hæc autem omnia in figura contingebant illis.
Scripta autem sunt ad correptionem nostram. »

Illis verbis crimen alterum innuit, quod in fine
tandem ponit, eos arguendo quod de signis pugna-
rent. Quinetiam ob tentationes murmurabant, di-
cendo: Utinam auferrentur. Quandoquæ meliora

nobis præmia obvenient? Unde et ait: *Neque murmuramus*. Non enim hoc est quod queritur, ut pro Christo quis patiat. Sed ut nihil non hilari animo patiat pro Christo.

« In quos fines sæculorum devenerunt. »

Terret iterum cum *finis* dicit, et ad majora quam quæ facta essent expectanda præparat.

Vers. 12. « Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. »

Rursum fastum comprimit eorum, qui propter scientiam animis intumescabant. Et dum ait: *Qui se existimat stare*, ostendit nequaquam idem esse stare ac in semet confidere. Talis quippe cito cadet.

Vers. 13, 14. « Tentatio non vos apprehendit nisi humana. Fidelis autem Deus est, qui non patitur vos tentari supra id quod potestis, sed dabit cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere. Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. »

Id est, parva et brevis. *Humana* quippe exiguum significat, ut cum ait: *Humanum dico* 96 propter infirmitatem carnis vestrae. Ne ergo superbiatis tanquam superiores jam facili sitis.

Vers. 15. « Ut prudentibus loquer: vos ipsi judicate quod dico. »

Quia magnum quiddam protulit, et crimen auxit, culturam idolorum nominando; ne asperius eos habere videatur, et gravibus sermonibus incessere, iudicium deinceps eis permittit, ipsosque non sine laude iudices statuit, dicens: *Ut prudentibus loquor*.

Vers. 16. « Calix benedictionis, cui benedicimus. »

Quando *benedictionem* dicit, Eucharistiam seu gratiarum actionem innuit. Gratiarum autem actionem dicendo, omnem explicat beneficentiae Dei thesaurum, nobisque memoriam perficit magnorum donorum; eo quod cum spem non haberemus, et sine Deo essemus in mundo, nos fratres suos, et coheredes fecit.

« Nonne communio sanguinis Christi est? »

Hoc quod in isto calice est, inquit, sanguis ipse est qui e latere fluxit, illiusque sumus participes.

« Panis quem frangimus, nonne communio corporis Domini est? »

Eccur non dixit participationem? Nimirum quidpiam aliquid voluit representare, et intimam conjunctionem significare. Non solum enim participando, et cum aliis accipiendo, sed etiam unione communicamus invicem.

Quemadmodum corpus cum Verbo unitum est, ita et nos per hunc panem cum eodem in unitatem venimus.

1^a Rom. vi, 18.

2^a Apud Chrysost. male τῷ Χριστῷ.

Α Διὸ καὶ φησι· Μηδὲ γογγύζωμεν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὸ μετὰ ἡδονῆς πάντα πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ.

« Εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησαν. »

Ἠδὲν ἐκφοβεῖ, τὰ τέλη λέγων, καὶ μείζονα τῶν γεγεννημένων τὴν προσδοκίαν παρασκευάζων.

« Ὅστε οὐ δοκῶν ἐστάναι, βλέπω μὴ πέσῃ. »

Ἠδὲν τὴν τύφον καθέλλει τῶν ἐπὶ γνώσει μέγα φρονούντων· Καὶ εἰπὼν, *Δοκῶν ἐστάναι*, δείκνυσιν ὡς οὐδὲ ἐστάναι τοῦτο ἐστὶ τὸ θαρρῆν ἐφ' ἑαυτῷ. Ταχέως γὰρ ὁ τοιοῦτος πεσείται.

Β Πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος. Πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἔλασεν ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ τὸ δύνασθαι, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν. Διόπερ, ἀγαπητοί μου, φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας.

Τουτέστι, μικρὸς καὶ βραχύς καὶ σύμμετρος. Τὸ γὰρ, *ἀνθρώπινος*, τὸ μικρὸν σημαίνει, ὡς δταν λέγῃ· *Ἀνθρώπινον* λέγω, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. Μὴ τοίνυν μέγα φρονῆτε, φησὶν, ὡς περιγενόμενοι.

« Ὡς φρονίμοις λέγω· κρίνατε ὑμῖς ὅ φημι. »

Γ Ἐπειδὴ μέγα ἐφθέγγετο, καὶ τὴν κατηγορίαν ἤδεξεν, τὴν εἰδωλολατρίαν εἰπὼν, ἵνα μὴ δόξῃ τραπεζεύειν αὐτοὺς, καὶ φορτικὸν ποιεῖν τὸν λόγον, αὐτοῖς λοιπὸν καθίζει τὴν κρίσιν, καὶ μετ' ἐγκωμίου καθίζει τοὺς δικάζοντας, λέγων· Ὡς φρονίμοις ὑμῶν λέγω.

« Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, οὗ εὐλογοῦμεν. »

Εὐλογίαν ἔταν εἶπη, τὴν εὐχαριστίαν λέγει. Εὐχαριστίαν δὲ λέγων, πάντα ἀναπτύσσει τὸν τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ θησαυρὸν, καὶ τῶν μεγάλων ἀναμνήσκει δωρεῶν, ὅτι ἐλπίζα μὴ ἔχοντας, καὶ ἀθέτους ὄντας ἐν τῷ κόσμῳ, ἀδελφοὺς αὐτοῦ κατισχεύασεν καὶ συγκληρονόμους.

« Οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστίν; »

Δ Τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ, φησὶν, ἐκεῖνό ἐστιν, τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ρεῦσαν, καὶ ἐκεῖνου μετέχομεν.

« Τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστίν; »

Καὶ διὰ τοῦτο εἶπε, μετοχὴν; Ὅτι πλείον τι ἐμφανίσαι ἱθυσλήθη, καὶ πολλὴν ἐνδείξασθαι τὴν συνάφειαν. Οὐ γὰρ τῷ μετέχειν μόνον, καὶ μεταλαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐνοῦσθαι κοινωνοῦμεν.

Καθάπερ τὸ σῶμα ἢνεται τῷ λόγῳ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τοῦ ἄρτου τοῦτου ἐνοῦμεθα.

VARIÆ LECTIONES.

« Ὅτι εἰς ἄρτος, ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμεν· οἱ γὰρ ἅπαντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου μετέχομεν. »

Τί λέγω κοινωνίαν, φησὶν, αὐτὸ ἐσμεν ἐκεῖνο τὸ σῶμα. Ὁ γὰρ ἄρτος σῶμά ἐστι Χριστοῦ, καὶ οἱ μεταλαμβάνοντες ἐκ, σῶμα γίνονται, οὐχὶ σώματα πολλὰ, ἀλλὰ σῶμα ἓν. Καθάπερ ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν συγχέμενος κόκκων ἦνεται, ὡς μεθαρμῶς φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ' εἶναι μὲν αὐτοὺς, ἀδελφὸν δὲ αὐτῶν εἶναι τὴν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ, οὕτω καὶ ἀλλήλοις· καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἄλλου μὲν σώματος ἄλλος, ἐξ ἄλλου δὲ ἄλλος τρέφεται, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ πάντες. Διὸ φησιν· *Οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου μετέχομεν*. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸ αὐτὸ γινόμεθα πάντες, διὰ τί μὴ καὶ τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμεθα, καὶ γινόμεθα κατὰ τοῦτο ἓν;

« Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα. Οὐχὶ οἱ ἐσθίωντες τὰς θυσίας, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου οὐκ εἰσὶν; τί οὖν; φημί. »

Ἐπειδὴ πολλοὶ τοῦ μεγέθους τῶν λεχθέντων ἦσαν ταπεινότεροι, ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτοὺς πείθει καὶ συνήθων. Καὶ καλῶς *σάρκα* φησὶν, ὡς αὐτῶν κατὰ πνεῦμα ὄντων. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Κἂν ἀπὸ τῶν παχυτέρων παιδευθῇται.

« Ὅτι εἰδῶλον, τί ἐστίν; ἢ ὅτι εἰδωλόθυτον, τί ἐστίν; ἀλλ' ὅτι ἂ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ οὐ θεῷ. Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαιμονίων γίνεσθαι. »

Εἰπὼν ὅτι κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσὶν, φοβηθεὶς μὴ δόξη ὥστερ ἰσχύοντων τῶν εἰδῶλων διαλέγεσθαι, καὶ δυναμένων βλάψαι, ὅρα πῶς αὐτὰ καθαιρεῖ, μονονουχὶ λέγων· Ταῦτα λέγω, φησὶ, καὶ ἀπάγω, οὐχ ὡς δυναμένων βλάψαι τι τῶν εἰδῶλων, καὶ ἰσχύοντων· οὐδὲν γὰρ εἰσιν· ἀλλὰ βούλομαι καταφρονεῖν αὐτῶν ὑμᾶς, καὶ τούτου χάριν, μετὰ σπουδῆς ἀποτρέπω τῶν τοιούτων βρωμάτων, ὅτι οὐ προσάγεται τῷ θεῷ. Διὸ φησιν· *Ἄ γὰρ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ οὐ θεῷ*.

« Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμονίων. Οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμονίων. »

Χρησάμενος τῷ κατὰ παραίνεσιν λόγῳ, χρῆται λοιπὸν καὶ τῷ ἀποφαντικῷ καὶ ἀύθεντικῷ, καὶ ἀρχεῖται τοῖς ὀνόμασι μόνους εἰς τὴν ἀπαγωγὴν, *Κυρίου ποτήριον, καὶ δαιμόνων ποτήριον*, λέγων.

« Ἢ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν; »

Τουτέστι, Πειράζομεν αὐτὸν, εἰ δύναται κολάσαι ἡμᾶς, καὶ παρακνίζομεν αὐτὸν, πρὸς τοὺς ὑπερντίλους ἀποχωροῦντες. Τοῦτο δὲ εἶπεν, ἀναμνηστικῶς αὐτοὺς παλαιὰς ἱστορίας. Διὸ καὶ τῇ λέξει ταύτῃ χέ-

PATROL. GR. XCV.

VERS. 17. « Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus. Omnes enim de uno pane participamus. »

Quid communionem dico, inquit? ipsummet nos illud corpus sumus. Nam panis est corpus Christi, quique de eo recipiunt, corpus ejus sunt: non multa corpora, sed unum corpus. Velut panis ex multis granis compactus, sic unus efficitur ut nusquam grana appareant; sed, etsi supersunt illa, animadverti non possit eorum differentia propter conjunctionem: ita et nos perinde invicem et cum Christo copulamur. Haudquaquam enim alius quidem ex alio corpore alitur, alius vero ex alio; sed ex eodem omnes. Quamobrem ait: *Omnes enim ex uno pane participamus*. Quod si ex eodem, imo et idem sumus omnes; quid causæ est, cur non eandem quoque dilectionem præferamus, hacque ratione unum efficiamur?

VERS. 18, 19. « Videte Israel secundum carnem. Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? quid ergo? Dico. »

Quia plerique humiliores erant, quam ut assequi possent quæ dicebantur, a pristinis et familiaribus eos persuadet. Et apposito dicit, *secundum carnem*; quippe cum ipsi illud essent secundum spiritum. Quod vero ait, hoc significat: Utinam saltem a crassioribus erudiamini

« Quod idolum sit aliquid? Quod idolis immolatum sit aliquid? [VERS. 20.] Sed quod quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. »

97 Quia dixerat eos altaris participes esse, veritus ne de idolis locutus putaretur, ac si ea loquendi facultate pollerent, aut quovis modo nocere possent, observa quo pacto hæc destruat, ejusmodi fere verbis. Hæc aio, inquit, et abduci suadeo, non quasi idola detrimenti aliquid valeant inferre, eamque vim habeant (nam nihil prorsus sunt), quin potius volo ut ea despiciatis, atque idcirco omni studio contendo avertere vos a talibus cibis, quia non offeruntur Deo. Quocirca dicit: *Quæ enim gentes immolant, dæmoniis immolant, et non Deo*.

« Non potestis calicem Domini libere, et calicem dæmoniorum. [VERS. 21.] Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum. »

Postquam adhortatione usus est, nunc sententiam ferendo et cum auctoritate loquitur. Atque nominibus duntaxat tanquam ad abducendum idoneis utitur, cum ait, *Domini calicem, et calicem dæmoniorum*.

« An æmulamur Dominum? nunquid fortiores illo sumus? »

Id est, an tentamus eum, num possit nos punire, aut eum lacessimus, ad ejus hostes deficiendo? Hoc porro dicit, commonefaciens illos historiæ veteris. Idcirco eandem vocem usurpat

qua quondam Moyses erga Judæos, quos ex persona Dei propter idolorum cultum increpabat. *Ipsi enim, inquit, ad æmulationem me provocaverunt, in eo qui non erat Deus*¹⁸.

« Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. [Vers. 23, 24.] Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est querat, sed quod alterius. »

Quia verisimile erat eos dicere, perfectus sum ego, et mei ipse dominus sum, et sine offensione vel noxa quæ mihi apponuntur comedo, ideo dicit: Certe perfectus es, tuique ipse dominus. Sed hoc noli considerare, verum an detrimentum id quod colitur afferat et ruinam.

Vers. 25. « Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. »

Cum pronuntiaverit possibile non esse, calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum, eosque omnino averterit ab ejusmodi mensis, adductis idcirco Judæorum exemplis, humanis ratiocinationibus, tremendis mysteriis, et iis quæ erga idola gererentur, multaque eis incussa formidine, ne eo timore in alium rursus errorem impellerentur, ita ut majori quam par esset curiositate rebus uti cogerentur; ut eos ab hac angustia liberet, ait: *Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes.* Nam si ignorans comederis, inquit, nec quidquam resciveris, pœnæ obnoxius non es. Ignoratiōi quippe ascribenda res erit, non gulæ. Nam percontari quid illud sit quod apponitur, nihil aliud est quam conscientia materiam ministrare.

Vers. 26. « Nam Domini est terra et plenitudo ejus. »

Non dæmoniorum. Quod si terra, fructus proinde, et bruta animantia. Si autem omnia Domini **98** sunt, nihil ergo impurum est. Quamquam aliorum impurum aliquid sit cogitatione et inobedientia.

Vers. 27. « Si quis vocat vos infidelium, et vultis ira, omne quod apponitur vobis, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. »

Observa rursum modestiam viri. Non injunxit, non præcepit discedendum, sed neque prohibuit. Eos quidem qui velint abire, ab omni eximit metu. Quare vero? ne curiosior hæc indagatio timoris ejusdam et formidinis effectum esse censeatur.

Vers. 28, 29. « Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis: nolite manducare, propter illum qui indicavit, et propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius. »

Non enim tanquam vim habeant quamdam jubet abstinere, sed tanquam ab abominandis. Non ergo ea fugias ac si nocere possint: nulla enim virtute prædita sunt. Indiscriminatim participa:

¹⁸ Deut. xxxii, 21.

A χρηται, ἥ καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους Μωϋσῆς ἐχρήσατο, ἐγκαλῶν ὑπὲρ εἰδωλολατρείας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Αὐτοὶ γάρ, φησί, *παρεζήλωσάν με ἐκ' οὐ Θεῶ.*

« Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ ἐτέρου ἕκαστος. »

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς λέγειν, ὅτι Τέλεις εἰμι, καὶ κύριος ἑμαυτοῦ, καὶ οὐδὲν βλαπτόμενος ἀπογεύομαι τῶν προκειμένων, τούτου χάριν φησί· Ναὶ τέλειος εἰ, καὶ σαυτοῦ κύριος, ἀλλὰ μὴ τοῦτο σκόπει, ἀλλ' εἰ μὲν βλάβην ἔχει τὸ τιμώμενον καὶ καταστροφὴν.

B « Πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν. »

Εἰπὼν ὅτι ἀδύνατον ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων, καὶ καθάπαξ ἀπαγαγὼν τῶν τραπεζῶν ἐκείνων, ἀπὸ παραδειγμάτων Ἰουδαϊκῶν, ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἀπὸ τῶν μυστηρίων τῶν φρικτῶν, ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις τελουμένων, καὶ πολλὴν φόβον αὐτοῖς ἐνθεῖς, ἵνα μὴ τῷ φόβῳ τούτῳ πάλιν εἰς ἑτέραν^b αὐτοὺς ἐξωθήσῃ, ὥστε καὶ ἀναγκασθῶσι πλεονε περιεργίᾳ τοῦ δέοντος χρῆσασθαι, ἀφεὶς αὐτοὺς ταύτης τῆς ἀνάγκης ἐλευθέρους, φησὶν· *Πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες.* Ἐὰν γάρ, φησὶν, ἀγνοῶν φάγῃς, καὶ μὴ ἴδῃς, οὐχ ὑπόκεισαι τιμωρίᾳ. Τῆς γάρ ἀγνοίας τὸ πρᾶγμα λοιπὸν, οὐ τῆς λαιμαργίας. Τὸ γάρ μανθάνειν τὸ προκείμενον, ὅτι ποτέ ἐστιν, ταυτὸν ἐστὶ τὰς ἀφορμὰς διδόναι τῆς συνειδήσεως.

« Τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. »

Οὐχὶ τῶν δαιμονίων. Εἰ δὲ ἡ γῆ, καὶ οἱ καρποὶ καὶ τὰ ἄλλα. Εἰ δὲ αὐτοῦ πάντα, οὐδὲν ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἐτέροις ἀκάθαρτον γίνεται, ἀπὸ τῆς διανοίας καὶ τῆς παρακοῆς.

« Εἰ δὲ τις καλεῖ ὑμᾶς τῶν ἀπίστων, καὶ θέλετε πορεύεσθαι, πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν. »

D «Ὁρα πάλιν τὴν συμμετρίαν. Οὐ γὰρ ἐπέταξεν καὶ ἐνομοθέτησέν ἀπέναι, οὐδὲ ἐκώλυσεν. Ἀπὸντας δὲ πάλιν ἀπαλλάττει πάσης ὑποψίας. Διὰ τί; ἵνα μὴ δόξῃ φόβου τινὸς εἶναι ἡ τοσαύτη πολυπραγμοσύνη καὶ δειλίας.

« Ἐὰν δὲ τις ὑμῖν εἴπῃ· Τοῦτο εἰδωλόθυτόν ἐστιν, μὴ ἐσθίετε, δι' ἐκεῖνον τὸν μηνύσαντα, καὶ τὴν συνείδησιν. Συνείδησιν δὲ λέγω, οὐχὶ τὴν ἑμαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἐτέρου. »

Οὐδὲ γὰρ ὡς ἐχόντων ἰσχύιν, ἀλλ' ὡς ἐβδελυγμένων ἀπέχεσθαι καλεῖται. Μῆτε τοίνυν ὡς δυνάμενα καταβλάψαι φεῦγε· οὐδεμίαν γὰρ ἔχουσιν ἰσχύιν. Ἀδιαφόρως μέτεχε· ἐχθρῶν γάρ ἐστιν καὶ ἡ τιμωμέ-

VARIAE LECTIONES.

^a Deest ἀμετρίαν· supplenda vox ex Chrysost.

ων τράπεζα. Διὸ εἶπε, *Διὰ τὸν μηνύσαντα καὶ ἅπαντας τὴν συνείδησιν, ἵνα μὴ βλάβῃ.*

« Ἴνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως ; »

Ἐλευθερίαν τὸ ἀπαράτητον καὶ ἀκώλυτον λέγων. Τοῦτο γὰρ ἐλευθερία ἐστίν, Ἰουδαϊκῆς ἀπηλλαγμένης δουλείας. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐλευθερόν με πεποίηκεν ὁ Θεός, καὶ πάσης βλάβης ἀνώτερον, ἀλλ' οὐκ οἶδεν ὁ Ἕλλην δικάζειν τῇ ἐμῇ φιλοσοφίᾳ, οὐδὲ τὴν τοῦ Δεσπότη μου φιλοτιμίαν συνεῖναι· ἀλλὰ καταγνώσεται, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτόν, ὡς δοκοῦντες ἀπέχεσθαι τῶν εἰδώλων, τῶν ἐκείνοις προσαγομένων ἔχονται.

« Εἰ ἐγὼ χάριτι μετέχω, τί βλασφημοῦμαι ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ ; εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. »

Τίνος μετέχει χάριτι, ἡ τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν ; ἡ γὰρ χάρις αὐτοῦ τοσαύτη, ὡς κατασκευάσαι τὴν ψυχὴν ἀμόλυντον, καὶ ἀνωτέραν πάσης κηλίδος.

« Ἀπρόσκοποι γίνεσθε, καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Ἑλλήσι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. »

Τουτέστιν, Μηδεμίαν παρέχετε βλάβην μηδενί. Οὐ γὰρ μόνον ἀδελφοὺς οὐ δεῖ πλῆττειν, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἑξωθεν.

« Καθὼς καὶ ἐγὼ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

« Μιμηταί μου γίνεσθε, ὡς καὶ ἐγὼ Χριστοῦ. »

Ἐπειδὴ ὑπευθύνους αὐτοὺς ἐποίησεν, καὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων βλάβης, καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων, καὶ βαρὺ τὸ λεγόμενον ἦν, εὐπαράδεκτον αὐτὸ καὶ κοῦφον ποιῶν αὐτὸ, εἰς μέσον ἑαυτὸν ἄγων, καὶ τὸ τῶν ἄλλων συμφέρον λέγων ζητεῖν. Ὁ γὰρ κανὼν ἐστὶ τοῦ τελειοτάτου Χριστιανοῦ, καὶ ὅρος ἡκριβωμένος, καὶ ἡ ἀνωτάτω κορυφή, τὸ κοινῇ συμφέρον ζητεῖν. Καὶ οὐδὲν οὕτω δύναται ποιῆσαι μίμησιν τοῦ Χριστοῦ, ὡς τὸ κηδεσθαι τῶν πλησίων. Διὸ τὸ, *Μιμηταί μου γίνεσθε*, προσέθηκεν.

« Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε. Θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστιν· κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός. »

Ἀπαρίσας τὰ περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, λόγον ἐφ' ἕτερον μέτεισιν, τὸ μὴ τὰς γυναῖκας ἀκατακαλύπτως εὐχεσθαι, ἢ προφητεύειν, καὶ τὸ μὴ τοὺς ἀνδρας κομᾶν. Ἦδη δὲ ἦν καὶ περὶ τούτων παραινήσας, διὸ καὶ μνημονεύειν αὐτοὺς φησὶν αὐτοῦ, εἰ καὶ μὴ πάντες ἐδέξαντο τὴν παραινήσιν.

« Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων, κατακεφαλῆς ἔχων, κατασχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. »

mensa quippe inimicorum est, et notatorum infamia. Quamobrem ait : *Propter illum qui indicavit, et propter conscientiam, ne lædatur.*

« Ut quid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia ? »

Libertatem vocat, nihil scrupulosius percontari et a nulla re prohiberi. Libertas quippe nihil aliud est, quam a Judaica servitute immunem esse. Ejus autem dicti hic sensus est : Liberum me fecit Deus, et omni damno superiorem ; sed qui ex gentibus est, de mea philosophia ferre sententiam nescit, nec Domini magnificentiam intelligit, verum condemnabit, dicetque apud se illos qui sibi videntur abstinere ab idolis, res tamen quæ illis offeruntur consecrari.

B Vers. 30, 31. « Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago ? sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. »

Quamnam ipse gratiam participat, nisi donorum Dei ? tanta enim gratia ejus est, ut animam a maculis mundani efficiat, omnisque sordis expertem.

Vers. 32. « Sine offensione estote Judæis, et Græcis, et Ecclesiæ Dei. »

Id est, nullum culcunque damnum inferte. Non solum enim fratres non oportet lacessere, verum etiam externos.

C Vers. 33. « Sicut et ego per omnia placeo, non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant. »

CAP. XI.

Vers. 1. « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. »

Quoniam reos illos fecerat illati cum gentilibus, tum Judæis detrimenti, tum grave esse quod ante dixerat, hoc ipsum magis acceptum et facile reddidit, cum seipsum in medium proponit, monetque ut quod aliis emolumento sit, quærant. Hæc enim est perfectissimi Christiani norma, accuratissimaque regula, et supremum virtutis fastigium, ea quærere quæ communi utilitati conferant. Nihilque sic potest imitatores Christi facere, ut cura proximi. Quocirca subdidit : *Imitatores mei estote.*

99 Vers. 2, 3. « Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est, caput autem mulieris, vir : caput vero Christi, Deus. »

Constitutis quæ ad carnes idolis immolatas spectabant, ad alia sermonem transfert ; puta non debere mulieres relecto capite orare vel prophetare, nec viros comam nutrire. Jam pridem vero de istis monuerat ; atque idcirco ait eos sui memores esse, etsi non omnes admonitionem susceperant.

Vers. 4. « Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. »

Symbola viro nec non mulieri data sunt; eaque multa et diversa: illi quidem auctoritatis; huic subjectionis: in quibus et istud est, ut hæc caput obvelaret, ille autem nudaret. Si igitur hæc symbola sunt, utrique peccant si ordinem confundunt, et divinum institutum propriosque terminos excedunt: ita ut ille quidem in vilitatem illius prolatur; hæc vero habitu suo contra virum insurgat.

VERS. 5, 6. « Omnis mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum: unum enim est ac si decalvetur. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Etsi turpe est mulieri tonderi aut decalvari, velatur. »

Nam mulieres erant hocce dono ornatae, veluti Philippi filiae, atque ante istas aliae, et aliae post ipsas, de quibus in prophetia ferebatur: *Et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae visiones videbunt*¹⁹.

VERS. 7-9. « Vir quidem non debet velare caput, quoniam imago et gloria Dei est: mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. »

Alteram rursum addit causam cur vir velari prohibeatur. Ac quænam est, nisi quia mulieri præfectus fuit? Nam quando præfectus ad regem accedit, præfecturae symbolum gestare debet. Quemadmodum ergo præfectorum nemo deposita zona vel læna coram rege stare auderet; sic et tu, inquit, sine insigniis principatus tui, hoc est nisi relecto capite, noli Deum orare, ne te ipse, et eum qui te honoravit, contumelia afficias. Idem et de muliere dici possit. Et quippe probrosum fuerit subjectionis signa non habere.

« Eam ob rem debet mulier potestatem habere supra caput suum propter angelos. »

Eam ob rem. Ecquam vero? propter omnia quæ dicta sunt, inquit. Ac primum quidem, quoniam Christus caput nostrum est; nos vero mulieris. Secundum, quia gloria Dei sumus, ac mulier nostri. Tertium, eo quod non nos ex muliere existimus, sed illa ex nobis. Quartum, quod non nos mulieris causa sumus, sed mulier propter nos. Quintum denique, angelorum ergo qui præsentibus adsunt, et oranti suppetias ferunt.

100 VERS. 11-13. « Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in Domino. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem. Omnia autem ex Deo: in vobis ipsis iudicate. Decet mulierem non velatam orare Deum? nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi; mulier vero si comam nutriat, gloria est illi? quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. »

Quia multiplicem viri præcellentiam supra mu-

Σύμβολα δίδονται ἀνδρὶ καὶ γυναικί, πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα· τῷ μὲν τῆς ἀρχῆς, τῇ δὲ τῆς ὑποταγῆς. Μετὰ δὲ ἐκείνων καὶ τοῦτο, τὸ ταύτην μὲν κατακαλύπτεισθαι, τοῦτον δὲ γυμνὴν ἔχειν τὴν κεφαλὴν. Εἰ τοίνυν σύμβολα ταῦτά ἐστιν, ἀμφοτέροι ἀμαρτάνουσι, τὴν εὐταξίαν συγχέοντες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ διαταγὴν καὶ τοὺς οἰκίους ὑπερβαίνοντες ὁρους· καὶ ὁ μὲν, εἰς τὴν ἐκείνης καταπίπτων εὐτέλειαν· ἡ δὲ ἐπανισταμένη τῷ ἀνδρὶ διὰ τοῦ σχήματος.

« Πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη, ἣ προφητεύουσα ἀκατακαλύπτῃ τῇ κεφαλῇ, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς· ἐν γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένη· εἰ γὰρ οὐ κατακαλύπτεται γυνή, καὶ χειράσθω. Εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ τὸ κείρασθαι, ἢ ξυράσθαι, κατακαλύπτεισθω. »

B Ἦσαν γὰρ γυναῖκες, τοῦτο τὸ χάρισμα ἔχουσαι, ὡς αἱ Φιλιπποῦ θυγατέρες, καὶ ἕτεραι πρὸ ἐκείνων, καὶ μετ' ἐκείνας, περὶ ὧν καὶ προφητεία ἦν λέγουσα· *Καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν ἐράσεις ὄψονται.*

« Ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεισθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων. Γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἐστίν· οὐ γὰρ ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρός· καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἀνδρα. »

Ἄλλη πάλιν αἰτία, ἣ κωλύουσα κατακαλύπτεισθαι, καὶ ποία αὕτη, ἣ τὸ ἀρχόντα αὐτὸν εἶναι τῆς γυναικός; Τὸν γὰρ ἀρχόντα τῷ βασιλεῖ προσιόντα, τὸ τῆς ἀρχῆς σύμβολον ἔχειν δεῖ. Ὡς περ οὖν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων χωρὶς ζώνης καὶ χλανίδος τολμήσειεν ἄν φανῆναι τῷ βασιλεῖ, οὕτω μηδὲ σὺ, φησὶ, χωρὶς τῶν συμβόλων τῆς ἀρχῆς, ὑπερ ἐστὶ τὸ μὴ κατακαλύπτεισθαι, προσεύχου τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ ὑβρίσης, καὶ σεαυτὸν, καὶ τὸν τιμιμώτα. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς εἶποι τις ἂν. Καὶ γὰρ ἐκείνη ὑβρις, τὸ μὴ ἔχειν τὰ σύμβολα τῆς ὑποταγῆς.

« Διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνὴ ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους. »

Διὰ τοῦτο, ποῶν; Διὰ τὰ εἰρημένα, λέγει, πάντα. Καὶ πρῶτον μὲν, ὅτι κεφαλὴ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, ἡμεῖς δὲ τῆς γυναικός. Δεύτερον δὲ, ὅτι ἡμεῖς δόξα Θεοῦ, ἡμῶν δὲ ἡ γυνή. Τρίτον, ὅτι οὐχ ἡμεῖς ἐκ τῆς γυναικός, ἀλλ' ἐκείνη ἐξ ἡμῶν. Τέταρτον, ὅτι οὐχ ἡμεῖς διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἐκείνη δι' ἡμᾶς. Πέμπτον, διὰ τοὺς ἀγγέλους τοὺς παρευριστάς, καὶ συναντιλαμβανομένους τῷ προσευχομένῳ.

« Πλὴν οὐτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρός, οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικός ἐν Κυρίῳ. Ὡς περ γὰρ ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ ἀνδρός, οὕτω καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικός· τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνατε. Πρέπον ἐστὶ γυναῖκα ἀκατακάλυπτον τῷ Θεῷ προσεύχεσθαι; ἢ οὐδὲ ἡ φύσις αὐτῇ διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐάν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστὶ· γυνὴ δὲ ἐάν κομᾷ, δόξα αὐτῇ ἐστίν; ὅτι ἀντὶ περιβολαίου αὐτῇ δίδεται. »

Ἐπειδὴ πολλὴν ὑπεροχὴν τῷ ἀνδρὶ εἰπὼν, ὅτι ἐξ

¹⁹ Joel. II, 28.

αὐτοῦ ἡ γυνή, καὶ δι' αὐτὸν, ἵνα μήτε τοὺς ἀνδρας ἐπάρῃ πλεόν τοῦ δέοντος, μήτε ἐκείνας ταλαιπωρήσῃ, ἐπήγαγεν τὴν διάθεσιν.

« Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνηκος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν. »

Μεμετρημένην τὴν ἐπιτίμησιν ἐποίησεν, πλείονα τὴν ἐντροπὴν ἐνθεῖς, ὅθεν καὶ βαρύτερον ἐποίησε τὸν λόγον.

« Οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ. »

Δείκνυσιν ὅτι πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἀντιπίπτουσι, καὶ ἐναντιοῦνται οἱ μὴ εἰσόντες.

« Τοῦτο δὲ παραγγέλλων, οὐκ ἐπαινῶ. »

Ἐφ' ἕτερον μεταβαίνει ἔγκλημα. Τοῦτο δὲ ἐστὶ, τὸ κοινῇ συνιόντων αὐτῶν εἰς ἐστίασιν, ἐξουθενεῖσθαι παρὰ τῶν πλουσιῶν τοὺς πένητας. Τοῦτο ἐκ τῶ ἐθος, ἀνω μὲν ἦν, ἐπὶ τῶν τρισχιλίων καὶ πεντακισχιλίων τῶν ἐξ ἀρχῆς πιστευσάντων· οὐ μὲν ἔσωσεν ἐπὶ τῶν ὑστερον τῶν νῦν ἐγκαλουμένων τὴν ἀκρίθειαν. Ἐπεὶ οὖν διεσπάσθη τὸ ἐθος τοῦτο κάλλιστον ὄν (καὶ γὰρ ἀγάπης ὑπόθεσις ἦν), πληκτικῶς κέχρηται τῷ λόγῳ, βοῶν, ὅτι Οὐκ ἀποδέχομαι ὑμεῖς, ὅτι εἰς ἀνάγκην με κατεστήσατε συμβουλῆς· αὐδὲ ἐπαινῶ, ὅτι ἐδεήθητε διδασκάλου εἰς τοῦτο.

« Ὅτι οὐκ εἰς το κρεῖσσον, ἀλλ' εἰς τὸ ἥττον συνεργήσατε· πρῶτον μὲν γὰρ συνεργομένων ὑμῶν ἐν Ἐκκλησίᾳ. »

Τουτέστιν, ὅτι οὐκ εἰς ἐπίδοσιν ἀρετῆς. Δείον γὰρ ἐπιδοῦναι, καὶ πλείονα γενέσθαι τὴν φιλοτιμίαν· ὑμεῖς καὶ τὸ ἤδη κρατῆσαν ἐθος ἀκυρον ἐπεδείξατε, καὶ παραγγέλλας ἐδεήθητε παρ' ἐμοῦ, ἵνα εἰς τὴν προτέραν ἐπανέλθητε τάξιν.

« Ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν. »

ἵνα μὴ δόξῃ διὰ τοὺς πένητας μόνον ταῦτα λέγειν, οὐκ εὐθέως εἰς τὸ παρὰ τῶν τραπεζῶν ἐμβάλλει λόγον, ὥστε μὴ εὐκαταφρόνητον ποιῆσαι τὴν ἐπιπλήξιν. Διό φησιν· Ἀκούω ἐν ὑμῖν σχίσματα ὑπάρχειν. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἀκούω ὑμεῖς κατ' ἰδίαν ἐστιάζεσθαι, καὶ μὴ μετὰ τῶν πενήτων.

« Καὶ μέρος τι πιστεύω. »

ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι Ψεύδονται οἱ διαβάλλοντες, οὔτε ὅτι Πιστεύω, εἶπεν, ἵνα μὴ ἀναισχυνοτέρους ποιῇ· οὔτε πάλιν, ὅτι Ἀπιστῶ, ἵνα μὴ δόξῃ μάτην ἐπιτιμᾶν· ἀλλ' ἐκ μέρους εἶπεν πιστεύειν, ἐναγωνίους αὐτοὺς ποιῶν, καὶ εἰς τὴν τῆς διορθώσεως καλῶν ἐπάνοδον.

« Δεῖ γὰρ καὶ αἰρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι. »

Αἰρέσεις ἐνταῦθα, οὐ τὰς τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὰς τῶν σχισμάτων φησί. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐκ ἀνάγκην τινὰ καὶ βίαν ἐφιστάς τῷ βίῳ, ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσόμενον ἐκ τῆς πονηρᾶς τῶν ἀνθρώπων γνώμης προλέγων, ὅπερ ἐμμελλε γίνεσθαι, οὐ διὰ τὴν αὐτοῦ πρόβησιν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἀνιάτως ἐχόντων γνώμην.

⁸⁰ Act. 11, 46. ⁸¹ Act. 5, 52.

A lierem enarravit, eo quod nimirum ex ipso et propter ipsum mulier exstiterit; ne viris occasionem præbeat, ut ultra quam par sit, efferantur, unde illæ ad angustias redigantur, hic statim subdit, quis sensus suus sit.

Vers. 16. « Si quis autem videtur contentiosus esse, nostralem consuetudinem non habemus. »

Objurgationi modum posuit, ut majori eos pudore suffunderet, ex quo graviores etiam fecit orationem.

« Neque Ecclesiæ Dei. »

Ostendit eos universo terrarum orbi repugnare et adversari, qui cedere nolent.

Vers. 17. « Hoc autem præcipiens, non laudo. »

Transit ad alterum accusationis caput; quod videlicet, convenientibus eis ad cœnam, pauperes despicerentur a divitibus. Tunc porro consuetudo ista vigeat, cum tria millia ⁸⁰, et quinque rursum millia ⁸¹ hominum credidissent: verum hand tanta postmodum religione servabatur ab iis qui nunc insimulantur. Cum ergo optima hæc consuetudo abolita esset (erat enim materia et occasio testificandæ dilectionis), acri vehementique sermone utitur, et clamat: nequaquam approbo vos, qui in eam me consilii dandi necessitatem coegeritis; nec laudo, quod hac in re magistro indigeatis.

« Quod non in melius, sed in deterius convenitis. [Vers. 18.] Primum siquidem convenientibus vobis in Ecclesia. »

Hoc est, quia non ad augmentum virtutis. Oportebat enim ut cresceret et magis augetur munificentia vestra: vos autem receptam consuetudinem oblitteratis, et admonitione mea opus habuistis, ut ad pristinum ordinem revocemini.

« Audio scissuras esse inter vos. »

Ne putarent egenorum duntaxat gratia ipsum loqui, hand statim de mensis dicere incipit, ne contemptibilem faciat objurgationem suam. Idcirco ait: Audio scissuras inter vos esse. Non dicit: audio vos privatim manducare, et non cum egenis.

« Et ex parte credo. »

Ne dicerent, mendaces esse qui ipsos detulerant, non ait se credere ne impudentiores evaderent: neque rursum se non credere, ne perperam reprehendere videretur; sed ex parte se credere significavit, quo eos ardentiores faceret, et ad emendationem provocaret.

Vers. 19. « Oportet enim et hæreses in vobis esse. »

Hæreses hic vocat, non quæ doctrinis, sed quæ dissidiis constant. Sic vero loquitur, non **101** ut necessitatem aliquam et vim huic nostræ vitæ imponat, sed ut prænuntiet quid omnino futurum sit ex pravo hominum consilio. Id quod plane debebat accidere, non propter prædicationem, sed

propter immedicabilem eorum qui ita affecti erant, voluntatem. Non enim sic evenit, quia prænuntiaverat : quinimo quia sic erat futurum, idcirco prænuntiavit.

« Ut et probati, manifesti fiant in vobis. »

Ut fulgeant magis. His nimirum verbis significare vult, non solum hoc nihil nocere illis qui probati constantesque sint, quin potius eos in lucem proferre et clariores reddere. Nam particula, ut, non causam significat, sed frequentissime ipsos quoque rerum eventus : veluti cum Christus aiebat : *In judicium ego veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant.* Non quasi idcirco venerit, ut qui viderent redderentur cæci ; sed contra, ut cæci videntes fierent. Quod quidem contigit. Sic etiam in isto loco dictum istud debet, *Ut qui probati sunt, manifesti fiant.*

VERS. 20. « Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare. »

Non ait : convenientibus vobis jam non est mensa communi manducare : sed rursum alio modo, et quo majorem eis terrorem incutiat, ad vesperam illam eos relegat, in qua Christus reverenda tremendaque mysteria tradidit.

VERS. 21. « Unusquisque enim propriam cœnam præsumit ad manducandum. »

Vide quomodo commonstret eos ignominia se ipsos afflicere, qui proprium sibi facerent quod Dominicum est. Docet ergo omnino necessarium esse ut Dominica cœna sit communis.

« Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. »

Cum dixisset, præsumit, ipsos tacito seriens, gulæ crimen subjungit, et quod sequitur, quod acriter percellat ; ebrietatem scilicet. Atqui hæc ambo incontinentiam præferebant.

VERS. 22. « Nunquid enim domos non habetis ad manducandum et bibendum ? Aut Ecclesiam Dei contemnitis ? »

Observes velim qua ratione a contumelia pauperum ad Ecclesiam crimen transfert, quo asperiorum orationem addat.

« Et confunditis eos qui non habent ? quid dicam vobis ? laudo vos ? in hoc non laudo. »

Ita loquitur, ut ostendat non tantum se alendorum egenorum esse sollicitum, quantum injuriæ quæ illis irrogabatur.

VERS. 23-27. « Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit, et dixit : Accipite, et manducate : hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur ; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc,

A Οὐ γὰρ ἐπειδὴ προείπεν, ἐγένετο, ἀλλ' ἐπειδὴ πάντως ἔμελλε γενέσθαι, διὰ τοῦτο προείπεν.

« Ἴνα οἱ δοκίμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. »

Ἴνα λάμψωσι μεζόνως. Ὁ δὲ βούλεται εἰπεῖν, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι τοὺς δοκίμους καὶ στερεοὺς, οὐ μόνον οὐδὲν τοῦτο παραβιάπτει, ἀλλὰ καὶ δείκνυσιν ἄλλον, καὶ λαμπροτέρους ἀποφαίνει· τὸ γὰρ, ἵνα, οὐκ αἰτιολογίας ἐστίν, ἀλλὰ πολλαχοῦ, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκδύσεως· ὅσον ἔστιν ὁ Χριστὸς λέγει· *Εἰς κρῖμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ μὴ βλέποντες τυφλοὶ ᾧσι.* Καὶ μὴν οὐ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, ἵνα οἱ τυφλοὶ βλέπωσι· συνέβη δὲ τοῦτο. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα γινῶναι δεῖ τὸ, *Ἴνα οἱ δοκίμοι φανεροὶ γένωνται.*

« Συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὐκ ἔστι Κυριακὸν δείπνον φαγεῖν. »

Οὐκ εἶπε, συνερχομένων ὑμῶν, οὐκ ἔστι κοινὴ φαγεῖν, ἀλλὰ πάλιν ἐτέρως καὶ πολὺ φοδερῶς αὐτῶν καθάπτεται, εἰς ἐκείνην αὐτοὺς παραπέμπων τὴν ἐσπέραν, ἐν ἣ τὰ σεπτὰ καὶ φρικτὰ μυστήρια παρέδωκεν ὁ Χριστός.

« Ἐκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δείπνον προλαμβάνει ἐν τῇ φαγεῖν. »

Ὅρα πῶς δείκνυσιν αὐτοὺς ἑαυτοὺς κατασχύνοντας, ὅπου γε τὸ Κυριακὸν ἰδιωτικὸν ποιοῦσιν. Λέγει οὖν, ὡς δεῖ τὸ Κυριακὸν δείπνον κοινὸν εἶναι.

« Καὶ ὅς μὲν πεινᾷ, ὅς δὲ μεθύει. »

Εἰρηκῶς, προλαμβάνει καὶ τρέμα πλῆξας, εἰς λαιμαργίαν ἐπάγει, καὶ τὸ ἐξῆς πληκτικὸν ὅν, τὸ μεθεῖν, ἀπὲρ ἀμφοτέρω ἀμετρίας ἦν.

« Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν ; ἢ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε ; »

Ὅρα πῶς ἀπὸ τῆς τῶν πεινῆτων ὑβρεως ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν μετέγαγε τὸ ἐγκλημα, ἵνα φορτικώτερον ποιῇ τὸν λόγον.

« Καὶ κατασχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας ; τί εἶπω ὑμῖν ; ἐπαινέσω ὑμᾶς ; ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαινῶ. »

Τοῦτό φησι, δεικνύς, ὡς οὐ τοσοῦτον τοῖς πένητι τροφῆς μέλει, ὅσον τῆς ὑβρεως τῆς εἰς αὐτοὺς γινόμενης.

« Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπεν· Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μοι ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὁσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε ὡς ἂν πίνετε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο

πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἔλθῃ. Ὡς δὲ ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως (5), »

Θέλων αὐτοὺς καὶ ἐτέρωθεν ἐντρέψαι μειζόνως, ἀπὸ τῶν κυριωτέρων τὴν λόγον ὑφαίνει. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Ὁ δεσπότης σου τῆς αὐτῆς πάντας ἡξίωσε τραπέζης, καὶ τῆς σφόδρα φρικτῆς οὐσης, καὶ πολὺ τὴν ἀπάντων ὑπερβαλλούσης ἀξίαν, σὺ δὲ αὐτοὺς καὶ τῆς σῆς ἀναξίους ἡγῇ τῆς μικρᾶς ταύτης καὶ εὐτελοῦς· Ἐκείνου δὲ μέμνηται τοῦ δείπνου, ἵνα μεθ' ὑπερβολῆς κατανύξῃ.

Ἐπειδὴ καὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ποτήριον ἦν αἱ σπονδαί. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ θῦσαι, ποτηρίῳ καὶ φιάλῃ τὸ αἷμα δεχόμενοι, οὕτως ἐσπενδον. Ἐπὶ οὖν ἀντὶ αἵματος ἀλόγου αἷμα εἰσέγαγε τὸ αὐτοῦ, ἵνα μὴ θορυβηθῇ τοῦτο ἀκούων, ἀνέμνησε τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἐκείνης.

« Ἐνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου.

Τί εἴποτε; ὅτι ἔξῃχε καὶ οὗτος τὸ αἷμα, ὥσπερ ἐκείνοι οἱ κεντήσαντες, οὐχ ἵνα πῶσιν, ἀλλ' ἵνα ἐκχέωσι.

« Δοκιμαζέτω ἕκαστος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει. »

Ἔθος τοῦτο τῷ Παύλῳ, μὴ μόνον ἐκεῖνα ἐργάζεσθαι ἅπερ ἐστὶν αὐτῷ προκειμένα, ἀλλὰ καὶ παρ' ἐμπέσει λόγος εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς ἐπεξίειναι τῆς σπουδῆς· καὶ μάλιστα δταν περὶ σφόδρα ἀναγκαίων, καὶ καταπειγόντων ἦν. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς τῶν μυστηρίων ἰδεῖθαι μνήμης, ἀναγκαῖον ἡγήσατο ἐπεξελεῖν τῇ ὑποθέσει. Οὕτε γὰρ ἡ τυχοῦσα ἦν. Διὸ καὶ σφόδρα περὶ αὐτῆς διαλεχθεὶς, τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν κατασκευάζει, τὸ μετὰ ἀγαθοῦ συνειδότος προσίεναι αὐτοῖς.

« Μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρώστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. »

Τουτέστι, μὴ ἐξετάζων, μὴ ἐννοῶν τὸ μέγεθος τῶν προκειμένων.

« Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δὲ, ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδεύομεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. »

Ταῦτα λέγει, ὁμοῦ καὶ τοὺς ἀρρώστους παραμυθούμενος, καὶ τοὺς ἄλλους σπουδαιοτέρους ποιῶν.

« Ὡς τε, ἀδελφοί μου, συνερχόμενοι εἰς τὸ φαγεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε. Εἰ δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω, ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνέρχησθε. Τὰ δὲ λοιπὰ, ὡς ἂν ἔλθῃ διατάξομαι. »

et calicem libelis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, »

Ut ex alio capite majorem eis pudorem injiciat, a potioribus rebus contexit sermonem. Ac si diceret: herus tuus eadem omnes mensa dignatus est, eaque tremenda admodum, et quæ omnem dignitatem cæterarum longe superet: tu vero illos exili hac et contemptibili mensa tua indignos ducis? Istius porro cœnæ mentionem facit, ut eos supra modum pungat.

Quia nimirum veteris testamenti calix ad libationes adbibebatur. Maciata quippe hostia calice et phiala suscipientes sanguinem, hoc modo libabant. Cum itaque Christus pro sanguine brutorum proprium sanguinem subjecerit, ne quis hoc audiendo perturbaretur, veteris illius testamenti meminit.

« Reus erit corporis et sanguinis Domini. »

Eccur vero? quoniam et ipse sanguinem effudit; quemadmodum et qui ipsum pepugerunt, non ut biberent, sed ut effunderent.

Vers. 28, 29. « Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit. »

Hic mos est Pauli, ut non ea solummodo præstet quæ sibi proposita sunt, sed et si quid præter subjectam materiam dicendum incidat, hoc multa diligentia persequatur: atque in primis ubi momentum valde necessarium est, et admodum urgens. Nam quia opus habuit, ut mysteriorum mentionem faceret, necesse esse putavit argumentum hoc fusius exsequi. Neque enim illud exiguum erat. Quamobrem postquam vehementer de eo disputavit, caput bonorum hoc esse astruit, ut cum pura conscientia ad illa accedatur.

« Non dijudicans corpus Domini. [Vers. 30.] Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. »

Hoc est, non perpendens, non considerans magnitudinem eorum quæ proponuntur.

Vers. 31, 32. « Si enim nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. Cum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. »

Hæc autem dicit, tum ut imbecilles consoletur, tum ut alios studiosiores faciat.

Vers. 33, 34. « Itaque, fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem exspectate. Si quis vero esurit, domi manducet, ut non in judicium conveniatis. Cætera autem cum venero disponam. »

VARIE LECTIONES.

(5) In marg. Ση. περὶ τοῦ ἀναξίως κοινωνεῖν τῶν φρικτῶν μυστηρίων. Nota, de indigna communione tremendorum mysteriorum.

Id est ad supplicium, Ecclesiam afficientes pro-
bro, et fratrem pudore. Ideirco enim convenitis,
inquit, ut invicem uno vinculo colligemini. Quod
si contrarium contingit, satius est ut domi come-
datis. Hæc autem dicebat ut magis ipsos attrahe-
ret.

CAP. XII.

Vers. 1. « De spiritualibus autem, nolo vos
ignorare, fratres. »

103 Propter dona quæ concessa fuerant illis qui
credebant in Christum, Ecclesia scindebatur; cum
illi qui loquebantur linguis, obtrecentarent aliis, qui
prophetiæ donum obtinuerant. Nam quia illud
primum apostolis datum fuerat in die Pentecostes,
ideo qui eo ornati erant, valde gloriabantur. Quod
cum resciret Apostolus, vide quomodo discepta-
tionem hanc sedat.

Vers. 2, 3. « Scitis cum gentes essetis, ad si-
mulacra muta, prout ducebamini, euntes. Ideo no-
tum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens,
dicit anathema Jesum. Et nemo potest dicere, Do-
minum Jesum, nisi in Spiritu sancto. »

Antequam motionem sedare incipiat, bonum
aliud eos edocet: nimirum ut prophetam a vate
mendaci discernere sciant. Enimvero huicce gra-
tiæ diabolus in primis invidet, utque spirituale
donum istud obtunderet, plurimos falsos prophe-
tas excitabat. Utrorumque igitur ponit differentias,
quorum hæc prima sit: prophetam Spiritus lumi-
ne perflusum ordine docere; mendacem vero abre-
ptum furore et tenebrosa mente a spiritu intus ex-
istente ad loquendum cieri. Alterum discrimen
est, quod qui vere prophetat, quando Dominum
Jesum nominat, verax sit; qui vero non id facit,
sed ei dicit anathema, is mendax habeatur.

Vers. 4. « Divisiones gratiarum sunt. »

Statuto jam discrimine, consolari incipite eos qui
minus donum habuerint. Velut si diceret: Quid
despondes animum, quod non tantum accepisti,
quantum alius? quinimo cogita potius hoc donum
esse, non debitum, ac lenies dolorem. Quocirca
dixit, *Divisiones gratiarum*, non signorum, non
prodigiorum, quo vel ipso doni nomine suadeat,
non solum mœrorem deponere, sed et grates
habere,

Vides, nullum ab eo inter dona discrimen poni,
ubi æqualem Patris et Filii et Spiritus sancti ho-
norem repræsentat.

« Idem autem Spiritus. »

Etsi minori tibi datum mensura est, inquit:
ipsa tamen ab illo met accepisti, qui majus lar-
gitur.

Vers. 5, 6. « Et divisiones ministrationum sunt,
idem autem Dominus. Et divisiones operationum
sunt. »

Gratia seu donum, operatio, et ministratio,
idem sunt: nominibus duntaxat discrepant, quia
res sunt eædem. Nam quod donum, idem et mini-

A Τουτέστιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν, τὴν Ἐκκλη-
σίαν ὑβρίζοντες, τὸν ἀδελφὸν καταισχύνοντες. Καὶ
γὰρ διὰ τοῦτο συνέρχεσθε, φησὶν, ἵνα συνδεθῆτε πρὸς
ἀλλήλους· εἰ δὲ τοῦναντίον γίνεται, βέλτιον ὑμᾶς
ἐν οἴκῳ ἐστιασθαι· τοῦτο [ἵνα] δὲ εἰλεγεν, ἵνα ἐφελκώ-
σῃται πλέον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

« Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελφοί, οὐ θέλω
ὑμᾶς ἀγνοεῖν. »

B Ἐκ τῶν χαρισμάτων τῶν δεδομένων τοῖς πιστεύ-
ουσιν εἰς Χριστὸν, σχίσματα ἐγένετο ἐν τῇ Ἐκκλη-
σίᾳ, καὶ κατέτρεχον τῶν ἐχόντων τὴν προφητείαν οἱ
λαλοῦντες γλώσσαις. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο πρῶτον
ἐδόθη τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς,
τούτου χάριν μέγα ἐφρόνουν οἱ ἔχοντες ἐπ' αὐτῷ.
Διὰ ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἀπόστολος, ὅρα πῶς τὴν ἔριν
ἐκβάλλει.

« Οἴδατε, ὅτε ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἰδῶλα ἀφωνα ὡς
ἀν ἦγεσθε, ἀναγόμενοι. Διὸ γνωρίζω ὑμῖν ὅτι οὐδεὶς
ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν.
Καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν
Πνεύματι ἁγίῳ. »

C Πρὶν ἀρξῆται καταστέλλειν τὴν στάσιν, ἕτερον δι-
δάσκει. Τοῦτο δὲ ἐστὶ, τὸ γινῶσιν ἔχειν προφήτου καὶ
ψευδοπροφήτου. Ἐδάσκηεν γὰρ τούτῳ τῷ χαρί-
σματι ὁ διάβολος, καὶ πολλοὺς ψευδοπροφήτας
ἐποίησε, βουλόμενος τὸ πνευματικὸν ἀμβλῦναι χά-
ρισμα. Τίθῃσιν οὖν διαφοράς, καὶ πρῶτην ταύτην,
τούτον προφήτην φωτιζόμενον ἀπὸ τοῦ Πνεύματος
τάξει διδάσκειν· τὸν δὲ ψευδοπροφήτην ἀγόμενον,
καὶ μαινόμενον, καὶ σκοτούμενον, ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ
πνεύματος λαλεῖν. Δεύτερον δὲ ὅτι ὁ μὲν προφητεύων,
ἐν τῷ ὀνομάζειν Κύριον τὸν Ἰησοῦν, ἀληθὴς
ἐστίν· ὁ δὲ τοῦτο οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ ἀναθεματίζει,
ψεύστης ἐστὶ.

« Διαίρεσις δὲ χαρισμάτων εἰσὶν. »

D Δεδοκῶς τὴν διαφορὰν, ἀρχεται παραμυθεῖσθαι
τοὺς τὸ ἑλαττον χάρισμα ἔχοντας. Ὅμοιον ὡς εἰ
λέγοι· Τίνος ἔνεκεν ἀθυμεῖς, ὅτι οὐκ ἔλαβες ὅσον ὁ
ἕτερος; ἀλλ' ἐννόησον ὅτι χάρισμά ἐστι, καὶ οὐκ
ὀφειλὴ, καὶ παραμυθήσῃ τὴν ἐδύνην. Διὰ τοῦτο,
Διαίρεσις χαρισμάτων, εἶπε, καὶ οὐ σημείων,
οὐδὲ θαυμάτων, πείθων αὐτὸν τῷ ὀνόματι τῆς
δωρεᾶς, μὴ μόνον ἀλγεῖν, ἀλλὰ καὶ χάριν ἔχειν.

Ὅρξας, ὅτι οὐδεμίαν διαφορὰν δείκνυσιν ἐν ταῖς
δωρεαῖς, Πατὴρ, καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεῦματος τὴν
ὁμοτιμίαν ἐμφαίνων.

« Τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα. »

Εἰ καὶ τῷ μέτρῳ, ἡλάττωσαι, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ
ἐκείνου ἔλαβες τὸ μείζον.

« Καὶ διαίρεσις διακονιῶν εἰσὶν, καὶ ὁ αὐτὸς
Κύριος· καὶ διαίρεσις ἐνεργημάτων εἰσὶν. »

Χάρισμα, καὶ ἐνέργεια, καὶ διακονία ταυτὸς ἐστίν,
ὀνομάτων δὲ μόνον διαφορά· ἐπεὶ πράγματα τὰ
αὐτά. Ὁ γὰρ ἐστὶ χάρισμα, τοῦτο καὶ διακονία.

καὶ ὅ ἐστι διακονία, τοῦτό ἐστι καὶ ἐνέργεια. Τὴν γὰρ διακονίαν μου, φησί, πεπληροφόρηκα· καὶ, Τὴν διακονίαν μου δοξάζω. Καὶ Τιμοθέω, Ἀναμιμήσχω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὅ ἐστι ἐν σοί. Καὶ Γαλάταις· Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς περιτομήν, ἐνήργησε καὶ μοι εἰς τὰ ἔθνη. Ὅρᾳ, ὅτι οὐδεμία ἐστὶν διαφορὰ χαρίσματος, καὶ διακονίας, καὶ ἐνεργείας.

Ὅρα πῶς πανταχοῦ ταύτην ποιεῖται τὴν προσθήκην, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, λέγων· καὶ, κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. Οἶδεν γὰρ μεγάλην οἶσαν τὴν ἐντεῦθεν παράκλησιν. Ὡστε εἰ τοῦτο σπουδαίεις ἐπιδείξασθαι, ὅτι Πνεῦμα ἔχεις, τοῦτου ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τοῦ βαπτισθῆναι. Τῷ δὲ ἀπίστῳ οὐδαμῶς ἐστὶ τοῦτο καταφανές, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν σημείων, ὥστε καὶ ἐντεῦθεν πάλιν, οὐ μικρὰ παραμυθία. Εἰ γὰρ καὶ τὰ χαρίσματα διάφορα, ἀλλ' ἢ ἐνδεικτικὰ μίαν, καὶ πολὺ μείζον, ἢ ὀλίγον, ὁμοίως εἰς αὐτόν.

« Ὁ δὲ αὐτός ἐστι Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ἐκάστῳ δὲ δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. »

ἵνα μή τις λέγῃ, Εἰ καὶ αὐτός Κύριος, καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ αὐτός Θεός, ἀλλ' ἐγὼ ἔλαττον ἐλάβον· φησὶν, Οὕτω συνέφερεν. Ὅταν οὖν, φησί, καὶ εἰς ὁ δεδοκός, καὶ χάρισμα τὸ σοὶ δοθέν, καὶ ἡ φανέρωσις ἐντεῦθεν γίνεται, καὶ τοῦτο μᾶλλον συμφέρει, μὴ ἀλγεῖ ὡς καταπρονηθεὶς. Οὐ γὰρ ἀτιμάζων σε τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ τὸ συμφέρον σκοπῶν. Φανέρωσιν δὲ Πνεύματος λέγει, τὸ, ἐν τῇ τῶν χαρισμάτων λαθεῖν. Ἐμοὶ μὲν γὰρ τῷ πιστῷ δῆλος ὁ Πνεῦμα ἔχων.

« Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα. Ἐτέρω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλω δὲ χαρίσματα ἰσμάτων ἐν τῷ ἐνὶ Πνεύματι· ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων· ἄλλω δὲ προφητεία· ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων. »

Τί ἐστι λόγος σοφίας; τὸ καὶ αὐτὸν σοφὸν εἶναι τινα, καὶ ἄλλους δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν. Τί δὲ λόγος γνώσεως; τὸ γινώσκειν μὲν ἔχειν καὶ εἰδέναι τὰ μυστήρια, διδάσκειν δὲ μὴ δύνασθαι, μηδὲ εἰς ἄλλον ἐξενεγκεῖν εὐκόλως ἄπερ ἐστίν. Τί δὲ ἐστὶ πίστις; οὐκ αὐτὴ ἡ τῶν δογμάτων, ἀλλ' ἡ τῶν σημείων, περὶ ἧς ἔλεγον οἱ ἀπόστολοι, Πρὸς θεὸν ἡμῖν πίστις· καὶ περὶ ἧς εἴρηται, Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως. Αὕτη γὰρ ἡ μέτηρ τῶν σημείων ἐστίν. Ἄλλο δὲ ἐστὶν ἐνεργήματα δυνάμεων, καὶ χαρίσματα ἰσμάτων ἔχειν. Ὁ μὲν γὰρ χαρίσματα ἰσμάτων ἔχων, ἰσται μόνον· ὁ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων κακτημένος, οὐκ ἰσται μόνον, ἀλλὰ καὶ χολάζει· ὥπερ ὁ Ἀπόστολος ἐπώρωσε τὸν μάγον· ὥπερ ὁ Πέτρος ἀνέβλεπεν τὸν Ἀνανίαν. Διακρίσεις δὲ πνευμάτων ἐστὶ, τὸ εἰδέναι τίς ὁ πνευματικός, καὶ τίς ὁ μὴ πνευματικός· τίς ὁ προφήτης, καὶ τίς ὁ ἀπάτεων.

Astratio est : et quod ministratio, hoc et operatio. Ait enim : *Ministerium meum impleri* ⁸²; et, *Ministerium meum honorifico* ⁸³. Et ad Timotheum inquit : *Sed moneo te ut resuscites gratiam Dei, quae est in te* ⁸⁴. Itemque ad Galatas : *Qui operatus est Petro in circumcisionem, operatus est et mihi in gentes* ⁸⁵. Vides nullatenus differre gratiam sive donum, ministrationemque, et operationem.

Aspice quomodo ubique hoc addat, in eodem Spiritu ; et, secundum eundem Spiritum. Noverat enim magnum inde consolationis argumentum sumi. Itaque si ostendere niteris te Spiritum habere, hujus demonstrationem habes eo quod baptizatus sis. Infideli vero id perspicuum non erit, nisi per signa et prodigia. Atque vel ex **104** hoc saltem capite, non parum consolationis percipias. Quanquam enim varia dona sunt, una tamen est manifestatio ; et sive magnum sit sive parvum, ad ipsum perinde referendum est.

« Idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. [Vers. 7.] Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. »

Ne quis dicat, etsi Dominus idem, etsi idem Spiritus, etsi idem Deus est ; ast ego minus accepi ; idcirco ait : Ita expediebat. Cum enim, inquit, unus largitor sit, ac tum concessum tibi donum, tum ejus manifestatio ex eadem causa exsistant, idque tibi utilius sit, ne mœste seras ac si despicere. Non enim id fecit ut te dedecore aspergeret ; sed spectavit potius quod convenientius foret. Porro *manifestationem Spiritus* vocat, unum ali-quod donorum accipere. Mihi namque qui sum fidelis, manifestus est qui Spiritum habeat.

Vers. 8-10. Alii autem per Spiritum datur sermo sapientiae ; alii autem sermo scientiae secundum eundem Spiritum. Alteri fides in eodem Spiritu : alii gratia sonitatum in uno Spiritu : alii operationes virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum. »

Quidnam est ille sermo sapientiae ? utique quod quis sapiens sit, et alios possit sapientes facere. Scientiam habere, est nosse quidem mysteria, sed non ut ea docere ille queat, et alteri efferre quae ipsa sint. Quidnam vero fides ? non ea est qua dogmatis credimus ; sed qua signis et prodigiis. De qua nimirum dicebant apostoli : *Adauge nobis fidem* ⁸⁶. De qua rursum Christus : *Si habueritis, inquit, fidem sicut granum sinapis* ⁸⁷. Haec enim signorum est parens. Aliud autem est operationes virtutum habere, et aliud dona sanationum. Nam qui sanationum duntaxat dona habet, hic tantummodo sanat. Qui vero operationes habet virtutum, non solum sanat, verum et infert poenas. Quemadmodum nempe Apostolus magum obsecravit ⁸⁸, et Petrus Ananiam exstinxit ⁸⁹. Porro discretio spirituum est, noscere quis spiritualis sit, et quis non spiritualis : quis propheta, et quis planus.

⁸² Rom. 11. 15. ⁸³ ibid. ⁸⁴ II Tim. 1. 6. ⁸⁵ Galat. 3. 8. ⁸⁶ Luc. xvii, 6. ⁸⁷ Matth. xvii, 19. ⁸⁸ Act. xiii, 11. ⁸⁹ Act. v, 5.

« Alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. [Vers. 11.] Hæc enim omnia operatur unus et idem Spiritus. »

Hic enim sciebat quid ipse diceret; sed alteri enarrare non poterat: alius hæc utraque possidebat, idque excellens esse donum videbatur; quippe quod ipsum statim concessum apostolis fuerat. Quoniam ergo nimium efferebantur quod eo primum apostoli instructi fuerant dono, postremo loco illud statuit.

Si Spiritus dignitatis est inferioris et alterius naturæ, ut quidam fabulantur, nihil prodest hæc consolatio, nec quod audiamus, idem Spiritus. Nam qui accipit a rege, magnum hoc solatium habuerit, quod sibi ille largitus sit. Qui autem a servo, tunc dolet magis, quando id sibi a quopiam obicitur. Ex hoc igitur etiam capite liquet Spiritum sanctum non servilis, sed regis substantiæ esse.

Quod ante de Patre dicebat, Qui operatur omnia in omnibus, idem etiam hoc in loco de Spiritu **105** pronuntiat. Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus; et ubique passim honoris æqualitatem declarat. Quod autem ait, in omnibus, de hominibus dictum est. Nequaquam vero Spiritum cum hominibus accensueris.

« Dividens singulis prout vult. »

Non solum consolatur, verum et os obstruit, si quis quid effutiat. Nam si unicuique dividit prout vult; qui iniquo fert animo concessum sibi donum, voluntati Spiritus contradicit, ac si ille non recte distribuerit.

Vers. 12, 13. « Sicut enim unum corpus est, et membra habet multa: omnia autem membra corporis unius, cum sint multa, unum tamen corpus sunt. »

Postquam eos hac ratione delinivit, quod donum et gratia sit illud quod conceditur, quippe cum ex uno omnes accipiant, et ut cuique expedit, præbeatur: occlusa insuper lingua ipsorum, ut potentia Spiritus cedere discerent, ex altero jam capite ipsos consolatur, ex communi videlicet exemplo, atque ad naturam ipsam recurrit. Quod autem ait, hunc habet sensum: si multa unum sunt, et unum multa, ubinam superest discrimen? Ubi id quod præcellentius sit? ubi quod deterius? D

Non dixit, cum multa sint, ad corpus unum pertinent; sed ipsum corpus multa est, eaque membra multa hoc unum sunt.

« Ita et Christus. Etenim in uno Spiritu omnes nos. »

Cum dicere debuisset, ita et Ecclesia, non tamen hoc dixit, sed ejus loco Christum posuit; quo nempe alius orationem attollat, et auditorem majori afficiat pudore. Quasi dicat: ita et corpus Christi, quod est Ecclesia. Nam veluti corpus et caput unus homo est; ita et Ecclesiam et Christum unum esse affirmat.

« In unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Græci, sive servi, sive liberi. »

« Ἐτέρω δὲ γένῃ γλωσσῶν· ἄλλω δὲ ἑρμηνείᾳ γλωσσῶν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. »

Ὁ μὲν γὰρ ᾔδει τί εἰπὼν αὐτοῖς, ἄλλω δὲ ἑρμηνεύσαι οὐκ ἔδύνατο. Ὁ δὲ ἀμρότερα ταῦτα ἐκέκτητο. Ἐδόκει δὲ τοῦτο χάρισμα εἶναι μέγα, ἐπειδὴ καὶ πρῶτον αὐτὸ ἐλάβον οἱ ἀπόστολοι. Ἐπειδὴ τοίνυν τοῦτο αὐτοῖς μάλιστα ἐπῆρεν, τὸ πρῶτον εἰς τοὺς ἀποστόλους κατενεχθῆναι τὸ χάρισμα, ἐν τῷ λόγῳ ὑστερον τιθῆσιν.

Εἰ ἐλάττω τὸ Πνεῦμα, καὶ ἑτέρας οὐσίας, καθὼς τινὲς φασιν, οὐδὲν ὠνησιν· ἡ παραμυθία, οὐδὲ τὸ ἀκούσαι, τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. Ὁ μὲν γὰρ παρὰ τοῦ βασιλέως λαβὼν, μεγίστην ἂν ταύτην σχολὴν τὴν παραμυθίαν, ὅτι αὐτοῖς αὐτῷ ἔδωκεν. Ὁ δὲ παρὰ τοῦ δούλου, τότε μᾶλλον ἀλγεῖ, ὅταν τοῦτο τις αὐτῷ προσενέγκῃ, ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ τῆς δουλικῆς, ἀλλὰ τῆς βασιλικῆς οὐσίας τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Ὅπερ ἀνωτέρω περὶ τοῦ Πατρὸς εἶπεν, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι, τοῦτο κἀνταῦθα περὶ τοῦ Πνεύματος. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, πανταχοῦ τὴν ὁμοτιμίαν δεγλῶν. Τὸ δὲ, ἐν πᾶσιν, περὶ ἀνθρώπων λέγει· οὐδέπω δὲ μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ Πνεῦμα ἀριθμήσεις.

« Διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται. »

Οὐ παραμυθεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιστομίζει τὸν λέγοντα. Εἰ γὰρ, ὡς βούλεται, διαιρεῖ ἐκάστῳ, ὁ ἀδελφονῶν ἐπὶ χάρισματι, ἐγγὺς ἀντιλέγει τῷ βουλήματι τοῦ Πνεύματος, ὡς οὐκ ὀρθῶς διελόντος.

« Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐν ἑστὶ, καὶ μέλη ἔχει πολλά, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἐνὸς πολλά ὄντα, ἐν ἑστὶ σῶμα. »

Παραμυθησάμενος ἐκ τοῦ χάρισμα εἶναι τὸ διδόμενον, καὶ ἐκ τοῦ πάντας ἐξ ἐνὸς λαμβάνειν, καὶ ἐκ τοῦ συμφερόντως δίδεσθαι, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐπιστομίσας ἐκ τοῦ δεῖν παραχωρεῖν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐξ ἑτέρου αὐτοῖς λοιπὸν παραμυθεῖται κοινοῦ παραδείγματος, καὶ ἐπὶ τὴν φύσιν αὐτὴν καταφεύγει. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ ἐν ἑστὶ τὰ πολλά, καὶ τὸ ἐν πολλά, ποῦ ἐστὶν ἐτι ἡ διαφορά; ποῦ τὸ ὑπέροχον; ποῦ τὸ ἐλάττω;

Οὐκ εἶπε, πολλά ὄντα τοῦ ἐνὸς ἐστὶ σώματος, ἀλλὰ, αὐτὸ τὸ σῶμα πολλά ἐστὶ, κἀκεῖνα τὰ πολλά μέλη, τοῦτό ἐστι τὸ ἐν.

« Οὕτω καὶ ὁ Χριστός. Καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς πάντες. »

Δεῖον εἰπεῖν, οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία· τοῦτο μὲν οὐ φησιν· ἀντ' ἐκείνης δὲ τὸν Χριστὸν τίθῃσιν, εἰς ὅς· ἄγων τὸν λόγον, καὶ μειζόνως ἐντρέπων τὸν ἀκροατήν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὕτω καὶ τὸ Χριστοῦ σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία. Καθάπερ γὰρ σῶμα καὶ κεφαλὴ εἰς ἐστὶν ἄνθρωπος, οὕτω καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Χριστὸν ἐναῖναι φησιν.

« Εἰς ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δούλοι, εἴτε ἐλευθεροί. »

Καὶ ἐφ' ἑτερον ἔρχεται κεφάλαιον πνευματικόν. Α Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Τὸ κατασκευάσαν ἡμᾶς ἐν σῶμα γενέσθαι, καὶ ἀναγεννησαν ἡμᾶς, ἐν ἐστίν. Οὐ γὰρ ἐν ἄλλῳ μὲν αὐτὸς, ἐν ἑτέρῳ δὲ ἐκείνος ἑβαπτίσθη Πνεύματι. Οὐ μόνον δὲ τὸ βαπτίσαν ἡμᾶς ἐν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὃ βαδίζειν. Οὐκ ἂν οὖν ἔσμεν, φησὶ, δίκαιοι ἀθυμεῖν. Οὐ γὰρ ἔχει· χώραν ἡ διαφορά. Οὕτως γὰρ ἵνα διαφορὰ γένηται σώματα, ἀλλ' ἵνα πάντες τὴν ἑνὸς σώματος ἀκρίθειαν πρὸς ἀλλήλους διασώζωμεν, ἑβαπτίσθημεν.

« Καὶ πάντες εἰς ἐν σῶμα ἑβαπτίσθημεν. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἐστὶν ἐν υἱός, ἀλλὰ πολλά. »

Τουτέστιν, Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡλθομεν μυσταγωγίαν, Β τῆς αὐτῆς τραπέζης ἀπολαύομεν. Εἰ τοίνυν καὶ ἐν Πνεῦμα ἡμᾶς κατασκευάσατε, καὶ εἰς Πνεῦμα ἡμεῖς καὶ εἰς σῶμα ἑβαπτίσθημεν, καὶ μίαν τράπεζαν ἡμῖν ἔχαρίσατο, τί μοι τὴν διαφορὰν προσφέρεις, ὥς ἐπὶ φυτῶν ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς πηγῆς πάντα τὰ δένδρα ἀρδεύεται;

« Ἐάν εἴπῃ ὁ ποὺς, ὅτι Οὐκ εἰμὶ χεῖρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ σώματος; καὶ ἐάν εἴπῃ τὸ οὖς, ὅτι Οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμός, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ σώματος; »

Ἀνεπαχθῇ βουλόμενος ποιῆσαι τὸν λόγον καὶ εὐ- παράδεικτον, τὰ μέλη εἰσάγει λεγόμενα· τὸν πόδα λέγειν τῇ χειρὶ, καὶ τὸ οὖς τῷ ὀφθαλμῷ, τὰ πλησίον C ἀλλήλων μέλη, καὶ οὐ τὸν πόδα τῷ ὀφθαλμῷ. Ἐπειδὴ οὐ σφόδρα τοῖς ὑπερέχουσιν, ἀλλὰ τοῖς ὀλίγον ἀναβεβηκόσι φθονεῖν εἰώθαμεν. Οὐδὲ γὰρ τὸν μὲν ἡλαττώσθαι, τὸν δὲ ὑπερέχειν, ἀφίησιν εἶναι ἐκ τοῦ σώματος· καὶ γὰρ ὁ ποὺς τὴν ἐλάττωσαν τάξιν ἔχει, τοῦτο δὲ τόπου διαφορά· ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ συνῆσθαι ἢ ἀπεχέσθαι.

« Εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμός, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὀσφρησις; »

Ἐπειδὴ εἰς τὴν τῶν μελῶν ἐμπεισὼν διαφορὰν, εἰς ἐννοίαν αὐτοῦς ἐλαττώσεως καὶ ὑπεροχῆς ἡγαγόν, D ὅρα πῶς αὐτοῦς παραμυθίζεται, δεικνύς πῶς τοῦτο συμφέρον ἦν. Τὸ γὰρ πολλοὺς εἶναι καὶ διαφορούς, τοῦτο μάλιστα ποιεῖ ἐν σῶμα εἶναι.

« Νῦν δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἐν ἑκαστὸν αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἡθέλησεν. Εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἐν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; νῦν δὲ πολλά μέλη ἐν σῶμα. »

Πάλιν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ βούλησιν ἀναφέρει τὸν λόγον, ἵνα μὴ ἀντιλέγωμεν τῷ οὕτω προστάξαντι, μηδὲ λέγωμεν, Διὰ τί οὕτω, καὶ διὰ τί οὕχ οὕτω; Κἂν γὰρ μυρίους λόγους ἔχωμεν εἰπεῖν, οὐχ οὕτω δυνάμεθα δεῖξαι ὅτι καλῶς. Ὡς ὅταν εἴπωμεν, Ὡς

Ad alterum quoque caput spirituale transit. Quod autem ait ejusmodi est. Id quod nos ita confirmavit ut unum corpus essemus, et quod nos regeneravit, unum est. Non enim hic quidem in alio, et ille in altero Spiritu baptizatus fuit. Quin etiam non modo ille per quem baptizati sumus, unus Spiritus est; verum et ille ipse in quem nos baptizavit. Immerito igitur animum desponderimus, inquit: differentia quippe nullum habet locum. Enimvero nequaquam idcirco baptizati sumus, ut diversa corpora essemus, sed ut unius omnes corporis exactam formam inter nos invicem servaremus.

« Et omnes in unum Spiritum baptizati sumus. [Vers. 14.] Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. »

Hoc est, sub unam et eandem omnes institutionem convenimus, eadem mensa fruimur. Si ergo nos unus quoque Spiritus conformavit: si in unum Spiritum, et in unum corpus sumus baptizati: si tandem mensam unam largitus est; quid mihi discrimen affers, quando perinde in plantis accidit, ut nempe ex eodem fonte arbores universæ irrigentur?

108 Vers. 15, 16. « Si dixerit pes: quoniam non sum manus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? et si dixerit auris: quoniam non sum oculus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore? »

Quia minime molestam, sed acceptam potius orationem habere vult, in medium adducit quæ vulgo membra dicuntur. Pedem componit cum manu, et aurem cum oculo; ea utique membra quæ minus distant, non pedem cum oculo: quia vulgo non invidemus his qui admodum sublimes sunt, sed illis potius qui parvum honoris gradum assecuti sunt. Neque enim ex eo quod hoc inferius sit, illud vero superius, ea re excluditur ne sint de corpore (nam etsi inferiorem situm pes obtinet, hoc loci discrepantia est), sed eo quod conjunctum illud sit, aut avulsum.

Vers. 17. « Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus? »

Quoniam diversitatem membrorum commemorando, de inferioritatis et superioritatis gradibus cogitationem injecerat, vide quo pacto eos demulcet; ostendendo nimirum id necessarium fuisse. In primis enim hoc ipso quod multi sunt et diversi, corpus unum constituitur.

Vers. 18-20. « Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut voluit. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra unum corpus. »

Rationem hujus iterum rejicit in Dei consilium et voluntatem, ne contradicamus illi qui sic ordinavit; neve quæramus, cur hoc illo, curve illud isto sit factum modo. Nam licet sexcentas rationes possemus asserre, nunquam ea recte esse proba-

verimus, nisi dicendo ita faciam esse veluti eximio artificii placuit. Ita quippe vult sicut est conveniens.

Quocirca non solum capiti, sed etiam pedi conveniens et utile est, hunc locum et situm habere. Ac si posituræ suæ repugnaverit, et loco suo relicto alium occupet, totum perdidit. Ordine namque suo excidit, et alium non assequitur.

Ex quo putabant dignitate impares esse, propter ingens quod inter eos erat discrimen, ex eodem capite æquales ipsos ostendit. Nisi inter vos esset magna discrepantia, inquit, nullatenus corpus unum essetis. Quod si non unum corpus, æquales nequiquam fueritis. Quamobrem, quia non omnes unum aliquod donum habetis, ideo corpus estis. Cum autem corpus sitis, omnes igitur unum estis, nec discrepatis qua corpus estis. Quamobrem diversitas hæc in primis præstat honoris æqualitatem.

Vers. 21. « Non potest autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo. »

Sedata inferiorum anxietate, superbiam quoque sublimiorum deprimit.

« Aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii. »

Quamvis enim minus donum sit, inquit, est tamen necessarium. Nam quemadmodum illo non exstante multa præpediuntur, ita et sine isto manca est Ecclesiæ plenitudo.

107 Vers. 22-24. « Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorum circumdamus: et quæ inhonesta sunt, abundantiorum honestatem habent. Honestæ autem nostræ nullius egent, sed Dens. »

Superjectionem alteram ponit, aitque non solum præstantiora deterioribus opus habere, sed et magnum opus. Aspice quomodo de infirmioribus loquendo dicit, *quæ videntur*; quando autem necessaria commemorat, non amplius addit, *quæ videntur*, sed ipse pronuntiat ea necessaria esse.

Enimvero quid genitalibus membris ignobilius videatur? Verumtamen ad liberorum procreationem pertinent. Quapropter Romanorum legum conditores in eos qui partes istas præciderint et eunuchos fecerint, animadvertunt tanquam erga humani generis destructores, et qui naturæ ipsi injuriam inferant. Sed pereant protervi, qui Dei opificia calumniantur. Nam sicut complures vinum execrati sunt propter ebriosos, quin etiam muliebrem sexum propter adulteras, sic et hæc membra turpia esse putavere, quia multi iis abutebantur secus ac decens esset. Id quod plane non conveniebat. Nequaquam enim naturæ rei necessitudine sortis peccatum adjunctum est, sed voluntate gignitur delictum quod quis audente.

« Temperavit corpus. »

A δ' ἀριστοτέχνης ἠθέλησεν, οὕτως ἐγένετο. Ὡς γὰρ συμφέρον ἐστίν, οὕτως βούλεται.

Ὡστε καὶ τῷ ποδὶ συμφέρει τὸ οὕτω τετάχθαι, οὐχὶ τῇ κεφαλῇ μόνον. Κὰν ἀντιλέγῃ τὴν τάξιν, καὶ τὴν ἰδίαν χώραν ἀφ' ἑτέραν ἔλθῃ, τὸ πᾶν ἀπώλεσεν. Τῆς τε γὰρ οἰκίας ἐκπίπτει, καὶ τῆς ἐτέρας οὐκ ἐπιτυγχάνει.

Ἀφ' ὧν ἐνόμιζον οὐκ εἶναι ἰσοῦτοι τῷ πολλῇ ἐν αὐτοῖς εἶναι τὴν διαφορὰν, ἀπὸ τούτου δείκνυσιν ἰσοῦτους. Εἰ μὴ ἦν, φησὶν, ἐν ὑμῖν πολλὴ ἡ διαφορὰ; οὐκ ἂν ἦτε σῶμα ἓν. Σῶμα δὲ οὐκ ὄντες ἓν, οὐκ ἂν ἦτε ἰσοῦτοι. Νῦν δὲ ἐπειδὴ οὐκ ἐστὶ πάντες ἐν τῇ χάρισμα ἔχοντες, διὰ τοῦτο σῶμά ἐστι· σῶμα δὲ ὄντες, πάντες ἐστὶ ἓν, καὶ οὐδὲν διαφέρετε κατὰ τὸ σῶμα εἶναι. Ὡστε ἡ διαφορὰ αὕτη μάλιστα ἐστὶν ἡ ποιοῦσα τὴν ἰσοτιμίαν.

« Οὐ δύναται δὲ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ, Χρεῖάν σου οὐκ ἔχω. »

Καταστείλας τῶν ἐλασσόνων τὴν ἀθυμίαν, ταπεινοῖ καὶ τῶν μειζόνων τὸν τύπον.

« Ἡ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶν, Χρεῖάν ὑμῶν οὐκ ἔχω. »

Εἰ γὰρ καὶ ἐλάττων τὸ χάρισμα, φησὶν, ἀλλὰ ἀναγκαῖον. Ὡς περ γὰρ ἐκείνου οὐκ ὄντος, πολλὰ ἐμποδίζεται, οὕτως καὶ τούτου χωρὶς χωλοὶ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας.

C « Ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐστι· καὶ ὁ δοκοῦμεν ἀτιμώτερά μέλη εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν παρατίθεμεν· καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν, εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει· τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρεῖαν ἔχει, ἀλλὰ ὁ Θεός. »

Καὶ ἐτέραν ὑπερβολὴν τίθῃσι· λέγει ὅτι οὐ χρεῖαν ἔχει τὰ μείζονα τῶν ἐλασσόνων, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὴν χρεῖαν. Ὅρα δὲ ὅπως ἐπὶ τῶν ἀσθενεστέρων, τὰ δοκοῦντα φησὶν. Ὅταν δὲ ἀναγκαῖα, οὐκέτι προστίθῃσι τὰ δοκοῦντα, ἀλλ' αὐτὸς ἀποφαίνεται, ὅτι ἀναγκαῖά ἐστιν.

D Τί γὰρ τῶν μορίων τῶν γεννητικῶν ἀτιμώτερον ἐν ἡμῖν εἶναι δοκεῖ; Ἀλλ' ὅμως χρήσιμα διὰ τὴν παιδοποιίαν· διὰ τοῦτο καὶ οἱ νομοθέται Ῥωμαίων, τοὺς ταῦτα ἀκρωτηριάζοντας τὰ μέλη, καὶ ποιοῦντας εὐνούχους κολάζουσιν, ὅτε τῷ κοινῷ γένει λυμαινόμενους, καὶ αὐτῇ τῇ φύσει ἐπηριάζοντας. Ἀλλ' ἀπόλοιτο οἱ ἀκόλαστοι, οἱ τοῦ Θεοῦ τὰ δημιουργήματα ἀποβάλλοντες. Ὡς περ γὰρ τῷ εἶναι πολλοὶ διὰ τοὺς μεθύοντας κατηράσαντο, καὶ τῇ φύσει τῶν γυναικῶν διὰ τὰς μοιχευομένας, οὕτω καὶ τὰ μέλη ταῦτα αἰσχρὰ εἶναι ἐνόμισαν, διὰ τοὺς οὐκ εἰς δέον αὐτοῖς χρωμένους. Ἀλλ' οὐκ ἔχρην· οὐ γὰρ τῇ φύσει τοῦ πράγματος ἡ ἀμαρτία συγκατέλειπται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως τίχεται τοῦ τολμήματος τὸ πλῆμ-μέλημα.

« Συνεκράσιν τὸ σῶμα. »

Εἰ δὲ συνεκράσεν, οὐκ ἀφῆκε τοῦ ἀτιμώτερον Α φαίνεσθαι.

« Τῷ ὑστερουμένῳ περισσοτέραν δοῦς τιμὴν. »

Ἐπειδὴ γὰρ καὶ πολλῆς παραμυθίας τυγχόντες ἐλυποῦντο ὡς ἐλαττον λαβόντες, δείχνουσιν ὅτι μᾶλλον ἐτιμήθησαν. Τῷ γὰρ ὑστερουμένῳ, φησὶ, τιμὴν περισσοτέραν ἔδωκεν.

« Ἵνα μὴ ᾖ σχίσματα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη· καὶ εἴτε πάσχει ἐν μέλῳ, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλῳ, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. »

Τὸν λόγον τῆς περισσοτέρας τιμῆς ἀποδέδωκεν, ἀπὸ τοῦ συμφέροντος κατασκευάζων αὐτὸν, ἵνα μὴ ᾖ σχίσματα, λέγων. Ἄν τε γὰρ ὀφθαλμὸς, ἂν τε ρίς, διατηρῶσι τὸ οἶκλον, τοῦ ἰσυνδίσμου λυθέντος, ὄφελος οὐδὲν ἔσται λοιπόν. Ἄν δὲ τοῦτου μένουτος, ἐκεῖνα βλαβῇ, καὶ διαδαστάζεται, καὶ πρὸς ὑγίαν ἐπάνεισι ταχέως.

« Ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ. »

Εἰ δὲ τὸ ἡμέτερον οὐ δεῖ στασιάζειν σῶμα, πολλῷ μᾶλλον τὸ τοῦ Χριστοῦ.

« Καὶ μέλη ἐκ μέρους. »

Ἡ Ἐκκλησία ἡ παρ' ὑμῖν, φησὶ, μέρος ἐστὶ τῆς πανταχοῦ Ἐκκλησίας, ὥστε οὐχὶ πρὸς ἀλλήλους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαν εἰρηνεύειν ἂν εἴητε δίκαιοι, εἰ γε παντός ἐστε μέλη τοῦ σώματος.

« Καὶ οὗς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους. »

Κατάλογον ποιῆται τῶν χαρισμάτων, καὶ πρῶτους γε τάττει τοὺς ἀποστόλους, οἱ καὶ πανταχοῦ ἐν ἑαυτοῖς εἶχον τὰ χαρίσματα.

« Δεύτερον προφῆτας. »

Καὶ γὰρ ἐν τῇ χάριτι ᾗσαν οὗτοι προφητεύοντες, οἷον Ἀγαθός, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ.

« Τρίτον διδασκάλους. »

Ἐπισκόπους φησὶν.

Ἐπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων. »

Ὁ δύνειμι ἔχων, καὶ κολάζειν, καὶ ἰάσθαι τῷ δύνατο. Ὁ δὲ χάρισμα ἰαμάτων ἔχων, ἰθεράπειε μόνον. Προτάττει δὲ τοῦ χαρίσματος τῶν ἰαμάτων τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας. Μείζον γὰρ τὸ καταγγεῖλαι τὸν λόγον καὶ τὴν εὐσέδειαν εἰς τὰς τῶν ἀκουόντων ψυχὰς, τοῦ δυνάμεις ποιεῖν.

« Ἀντιλήψεις. »

Τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενῶν.

« Κυβερνήσεις. »

Τὸ οἰκονομεῖν πνευματικῶς. Καὶ τὰ ἡμέτερα δὲ κατορθώματα πνευματικῶς λέγει, δεικνύς ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ πανταχοῦ ἐσόμεθα βοήθειας.

« Γένη γλωσσῶν. »

Ὑστερον τίθησιν, ἐφ' ᾧ μάλιστα ἐκεῖνοι μέγα ἐφρόνου, διδάσκων αὐτοὺς μὴ φουτιῶσθαι.

« Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; »

Quod si contemperatit, non ergo passus est, ut quod ignobilius erat, appareret.

« Cui deerat, abundantiorē tribuendo honorem. »

Quoniam enim, tametsi multiplicem consolationem acceperant, nihilominus dolebant tanquam id quod minus esset consecuti, ostendit eos majori esse affectos honore. Nam illi parti, inquit, quæ pluribus deficiebatur, abundantiorē impertitus est honorem.

Vers. 25, 26. « Ut non sit schisma in corpore, sed in ipsum pro invicem sollicita sint membra. Et sive patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. »

Rationem reddit abundantioris illius honoris, quam a convenientia astrui : ut non sit schisma, inquit. Nam si oculus, si naris, propria sibi seorsim vindicant, soluto vinculo, nihil quod superest deinceps juvatur. Sin autem eo manente illa lædantur, totum compatitur, et mederi quantocius festinat.

Vers. 27. « Vos estis corpus Christi. »

Quod si non expedit ut nostrum corpus factionibus laboret, multo magis Christi corpus.

« Et membra de membro. »

Ecclesia vestra, inquit, pars est illius quæ ubique diffunditur. Quocirca jure merito non solum inter vos mutuo pacem colere debetis, verum etiam cum universa per orbem terrarum Ecclesia; si modo corporis totius membra estis.

108 Vers. 28. « Et quosdam quidem posuit Deus primum Apostolos. »

Recenset dona, ac primo loco statuit apostolos, qui quidem omnibus undique donis et gratiis instructi erant.

« Secundo prophetas. »

Sub gratia quippe prophetæ erant, velut Agabus, ejusque socii.

« Tertio doctores. »

Episcopus nimirum.

« Deinde virtutes, exinde gratias curationum. »

Qui virtutem habebat, poterat tum pœnas infligere, tum etiam sanare. At qui dono curationum instructus erat, sanabat duntaxat. Cæterum doctrinæ munus anteponit gratiæ curationum. Nam præstantius est annuntiare verbum, et pietatem animis auditorum inserere, quam virtutes facere.

« Opitulationes. »

Opem infirmis præstare.

« Gubernationes. »

Spiritualia dispensare. Nostra porro recte facta spiritualia innuit, ut ostendat Dei nos ubique auxilio indigere.

« Genera linguarum. »

Ultimum ponit id quo illi valde gloriabantur, ut eos doceret non efferri.

Vers. 29, 30. « Nunquid omnes apostoli? Nun-

quid omnes prophetae? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratias habent curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur?

Quia verisimile erat eos qui hæc audirent, dicturos: Ecce vero non facti sumus apostoli? ita loquitur vehementiori sermone: quin et id rursum exemplo corporis confirmat.

VERS. 31. « Æmulamini charismata meliora. Et adhuc excellentiorem vobis viam demonstro. »

CAP. XIII.

VERS. 1, 3. « Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habuero, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam; et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam; charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. »

Hæc dum loquitur, insinuat culpam ipsorum fuisse ut minora acciperent, et per ipsos stare, altiora consequi, si velint. Atqui charitas omnibus donis excellentior est. Id quod evincit, comparatione facta illius ad cætera dona, quæ sine charitate nihil omnino sunt. At vide qua ratione hoc ipsum probat. Non enim dixit: Si sciam linguas; sed: Si linguis angelorum loquar. Nec simpliciter ait: Si prophetavero; sed: Si noverim omnia mysteria, et omnem scientiam; cum intensione nimis, et augendo. Neque rursum dicit: **109** Si dederò facultates meas; sed: Si distribuero in cibos, ut sumptui ministerium adjungat. Hæc igitur omnia augendo recensens, charitate longe deteriora existere ostendit. Quamobrem si magnorum donorum cupidi estis, inquit, charitati operam date.

Apprime recte charitatem donis esse majorem docet. Ea quippe scissurarum causæ fuerant: hæc autem dissidentes conjungit.

Videsis unde incipiat; ab illo linguarum dono, quod magnum ipsis videbatur. Quia non modo linguas hominum posuit, verum et angelorum. Hic porro linguam nominavit angelorum, non ut angelis affingat corpus: sed ejus verborum sensus iste est: Etiam si eodem modo loquerer, quo angeli inter se confabulari solent. Velut dum ait: Ei flectatur omne genu, cælestium, et terrestrium, et infernorum; non sic satur ut genua angelis et ossa attribuat, sed eximiam adorationem significare vult, consuetum nobis habitum corporis enuntians. Sic et hoc loco familiari nobis ratione inutua angelorum colloquia volens exprimere, linguæ nomen usurpavit.

VERS. 4. « Charitas patiens est. »

Observa, quomodo hanc statim ponat, omnium honorum honestissimum. Ecquid vero hoc est?

Α μή πάντες διδάσκαλοι; μή πάντες δυνάμεις; μή πάντες χαρίσματα έχουσιν λαμάτων; μή πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μή πάντες διερμηνεύουσιν; »

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν ταῦτα ἀκούσαντας λέγειν, Καὶ διὰ τί μή πάντες ἀπόστολοι ἐγενόμεθα; Τοῦτό φησιν, ἐπιπληκτικώτερον χρώμενος τῷ λόγῳ· καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ σώματος πάλιν κατασκευάζει.

« Ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ μείζονα, καὶ ἴτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἢ ἡχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ ἴδω τὰ μυστήρια ἅπαντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὅρη μεθιστά-
νειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν εἰμι. Κἂν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, κἂν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα κτυθῶμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. »

Τοῦτο εἰπὼν, ἤνιξτο αἰτίους ὄντας τοῦ τὰ ἐλάσσονα λαμβάνειν, καὶ κυρίους, εἰ βούλοιτο, τοῦ τὰ μείζονα. Ἔστι δὲ πολὺ μείζων ἡ ἀγάπη πάντων τῶν χαρισμάτων. Κατασκευάζει δὲ τοῦτο καὶ τὴν σύγκρισιν δείκνυς, ὡς πάντα τὰ ἄλλα χαρίσματα οὐδὲν ἔστι τῆς ἀγάπης ἀπούσης. Ὅρα δὲ πῶς αὐτὸ κατασκευάζει. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐὰν ἴδω γλώσσας, ἀλλ' Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀγγέλων λαλῶ. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Ἐὰν προφητεύω, ἀλλ' Ἐὰν ἴδω τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, μετὰ ἐπιτάσεως. Καὶ οὐκ εἶπε, Δῶ τὰ ὑπάρχοντα, ἀλλὰ ψωμίσω, ἵνα πρὸς τῇ δαπάνῃ καὶ διακονίᾳ προσῇ. Πάντα οὖν μετ' ἐπιτάσεως δείξας, δείκνυσι πολὺ ἥτιονα τῆς ἀγάπης. Ὡστε εἰ μεγάλων χαρισμάτων ἐρᾶτε, τὴν ἀγάπην ἐπιτηδεύετε, φησί.

Εἰκότως μείζων τῶν χαρισμάτων ἡ ἀγάπη· εἰ γε ταῦτα μὲν διέσχισαν, αὕτη δὲ ἐνοὶ τοὺς διαστάντας.

Ὅρα πόθεν ἀρχεται, ἀπὸ τοῦ μεγάλου δοκοῦντος παρ' αὐταῖς τοῦ τῶν γλωσσῶν, καὶ οὐ μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγέλων. Ἰλῶτταν δὲ ἀγγέλων ἐνταῦθα, οὐχὶ σῶμα περιθεὶς ἀγγέλοις. Ἄλλ' ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Κἂν οὕτω φθέγγωμαι, ὡς νόμος ἀγγέλοις πρὸς ἀλλήλους διαλέγεσθαι. Ὡς ἔταν λέγῃ, ὅτι Αὐτῷ κάμψει πᾶν γένος ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, οὐ γένηται καὶ ὅσα περιθεὶς τοῖς ἀγγέλοις ταῦτα λέγει, ἀλλὰ τὴν ἐπιτιταμένην προσκύνῃσιν διὰ τοῦ παρ' ἡμῖν σχήματος αἰνέζεσθαι βούλεται. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα γλώσσας ἐκάλεσε, τὴν πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν ὁμιλίαν τῷ γνωρίμῳ παρ' ἡμῖν τρόπῳ ἐνδείξεσθαι βουλόμενος.

« Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ. »

Σκόπει, πῶς πρῶτον αὐτὴν τίθεται τὸ πάντων ἀστείότατον τῶν ἀγαθῶν. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; μακρο-

θυμία· καὶ γὰρ ὅπλον ἐστὶν ἀμαχὸν πάντα διακρουόμενον τὰ λυπηρὰ βρῶως ἢ μακροθυμία.

Μακροθυμία δὲ λέγεται, διὰ τὸ μακρὰν τινα καὶ μεγάλην ἔχειν ψυχὴν. Τὸ γὰρ μακρὸν καὶ μέγα λέγεται.

« Χρηστεύεται ἡ ἀγάπη. »

Ἐπειδὴ ἐστὶ μακροθυμεῖν καὶ ἐπὶ τὸ διαβρῆξαι τὸν ἐναντίον ἀποκρίσεως μὴ τυγχάνοντα, τούτου χάριν, φησὶ, *χρηστεύεται*. Ὁμοίον δὲ ὡς εἰ λέγοι, Οὐκ ἐπὶ τῷ πληῆξαι τὸν ἐναντίον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καταπραῦναι.

« Οὐ ζηλοῖ ἡ ἀγάπη. »

Ἐπειδὴ ἐστὶ μακροθυμεῖν καὶ ἐπὶ τὸ διαβρῆξαι τὸν ἐναντίον ἀποκρίσεως μὴ τυγχάνοντα, τούτου χάριν, φησὶ, *χρηστεύεται*. Ὁμοίον δὲ ὡς εἰ λέγοι, Οὐκ ἐπὶ τῷ πληῆξαι τὸν ἐναντίον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καταπραῦναι.

« Οὐ περπερεύεται. »

Τουτέστιν, οὐ προπετεύεται. Καὶ γὰρ συνετὸν β ἐργάζεται, καὶ βαρὺν, καὶ βεβηκότα.

« Οὐ φυσιοῦται. »

« Οὐ φρονεῖ μέγα, φησὶν, ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, οὐδὲ εἰς ὕδριν ἐπαίρεται.

« Οὐκ ἀσχημονεῖ· οὐ ζητεῖ τὰ ἐαυτῆς. »

Τὰ μεγάλα, φησὶ, ἀδικούμενοι καὶ ὑβρίζοντες, οὐκ ἀσχημοσύνην τὸ πρῶγμα ἡγοῦνται.

« Οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται, τὸ κακόν. »

Ὅρα πάλιν τὴν ἀγάπην οὐ κρατοῦσαν τῆς κακίας μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ἀφείσαν αὐτὴν συστῆναι τὴν ἀρχήν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐργάζεται τὸ κακόν, ἀλλ' οὐδὲ λογίζεται.

« Οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ. »

Τουτέστιν, οὐκ ἐφθόδαται τοῖς κακῶς πάσχουσι.

« Συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει. »

Συνήδεται, φησὶ, τοῖς εὐδοκίμοις.

« Πάντα ἐλπίζει. »

Πάντα χρηστὰ, φησὶν· οὐκ ἀπογινώσκει τοῦ ἀγαπωμένου.

« Πάντα ὑπομένει. »

Οὐχ ἀπλῶς ἐλπίζει, ἀλλὰ πιστεύει ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν.

« Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. »

Τουτέστιν, οὐ διαλύεται, οὐ διακόπτεται.

« Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθῶσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται. »

Εἰ γὰρ ἀμφότερα ταῦτα ἕνεκεν τῆς πίστεως εἰσενέμνεται, ταύτης πανταχοῦ διασπαρείσης, ἀργεῖ τούτων ἡ χρεια λοιπόν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους παύσεται, ἀλλὰ καὶ ἐπικρατήσει μαιζόνως, καὶ ἐνταῦθα, καὶ εἰς τὸν μέλλοντα.

« Εἴτε γνώσεις καταργηθῶσονται. Ἐκ μέρους γὰρ γινώσκωμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον. »

Καὶ ποῖα γνώσεις καταργεῖται· ἡ μερικὴ. Ὅταν γὰρ ἔλθῃ τὸ τέλειον, φησὶ, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. Ὅρα δὲ ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος τὸν λόγον. Ἐσφάζετο πρόβατον, ἐχρίοντο τῷ αἵματι αἱ πόλαι, ἀλλὰ αὕτη ἡ γνώσις, ἐλθόντος τοῦ Υἱοῦ

A patientia inexpugnabilis plane armatura est, qua molesta quæque nullo negotio propulsantur.

Cæterum μακροθυμία, sive longanimitas dicitur, quod longum et magni animum præbeat. Nam quod longum est, magnum quoque vocitatur.

« Benigna est charitas. »

Quandoquidem patienti esse animo censetur, qui nulla adversario data responsione, in causa est cur ille dirumpatur, eam ob rem ait, *benigna est*. Ac si dicat: non multando inimicum patientes sumus, sed mitigando.

« Non æmulatur charitas. »

Quia contingit ut, qui patientiam præfert, invidiosus sit. Hoc virtus destruit.

« Non agit perperam. »

Hoc est, nihil agit temere. Prudentem enim et graveni, ac constantem reddit.

« Non inflatur. »

Recte factis non superbit, nec arrogantia intumescit.

VERS. 5. « Non incomposite agit: non querit quæ sua sunt. »

Qui magnas injurias et contumelias tolerant, id dedecori non tribuunt.

« Non irritatur: non cogitat malum. »

Videas iterum charitatem non solum malitia superiore esse, sed nec pati ut in ipsismet principiis consistat. Atqui non dixit: non operatur malum, sed, *non cogitat*.

VERS. 6. « Non gaudet super iniquitate. »

C Id est, non delectatur aliorum miseriis et malis.

« Congaudet autem veritati. [VERS. 7.] Omnia suffert, omnia credit. »

110 Congratulatur eis, inquit, qui bene audiunt.

« Omnia sperat. »

Omnia bona, inquit: non desperat cupito perfrui.

« Omnia sustinet. »

Non solum sperat, sed ex vehementi dilectione certa fiducia credit.

VERS. 8. « Charitas nunquam excludit. »

Non dissolvitur, non intercluditur.

« Sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt. »

Nam si isthæc ambo fidei causa inverta sunt, ea ubique disseminata, nulla deinceps horum supererit necessitas. Verum nunquam non opus erit mutua dilectione: quinimo invalescet magis tum in isto, tum in futuro ævo.

« Sive scientiæ destruentur. [VERS. 9, 10.] Ex parte enim cognoscimus et ex parte propheta-

mus. Quando autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Rem autem velut in exemplo inspice. Mactabatur agnus, sanguine ejus postes linebantur: verum cognitio hæc, adveniente

Dei Filio, vero illo agno, coque immolato, futilis et vana sit.

« Evacuabitur quod ex parte est. [Vers. 11, 12.] Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulos, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, evacuavi ea quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum ut in ænigmate. »

Idem ac si diceret, esse desinet, et sistetur.

« Tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. [Vers. 13.] Nunc autem manent. »

Id est, clarius et manifestius.

« Fides, spes, charitas, tria hæc; major autem horum est charitas. »

Fides quidem, et spes, postquam quæ credebantur et sperabantur bona advenerint, desinunt. Charitas vero tunc maxime provebitur, sique vehementior.

CAP. XIV.

Vers. 1. « Sectamini charitatem. »

Nobis siquidem admodum opus est ut cursu ad eam contendamus.

« Emulamini spiritualia : magis autem ut prophetetis. »

Ne quis existimaret eum de charitate sermonem movisse, ut dona exstingeret, ideo adjecit, *Emulamini spiritualia*. Comparat autem inter se dona, et linguarum donum sic extenuat, ut neque inutile esse prorsus, neque per sese valde utile ostendat.

Vers. 2-4. « Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo (nemo enim audit). Spiritus autem loquitur mysteria. Qui vero prophetat, hominibus loquitur, [ad] ædificationem, et exhortationem, **III** et consolationem. Qui loquitur lingua, seipsum ædificat; qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat. »

Ostendit eximium quidem esse Deum alloqui; exiguum vero, Ecclesiam non ædificare. Nam hoc ubique querit, ut multi ædificentur.

Vers. 5. « Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem ut prophetetis. Nam major est qui prophetat, quam qui loquitur linguis. »

Ne arbitrentur ipsum ex invidia linguas parvi facere, ut suspicionem hanc corrigat, hujuscemodi sermonibus utitur.

« Nisi forte interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat. »

Minus est, inquit, linguis loqui, quam vaticinari. Nisi forte aliquis etiam interpretes adsit, qui linguas sciat interpretari, ille æqualis prophetæ nequaquam fuerit.

Vers. 6. « Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens : quid vobis prodero ? »

Sed quid alios dico? inquit. Si ego ipse venero ad vos linguis loquens, nihil majoris emolumenti

Α τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἁγίου τοῦ ἀληθινοῦ, καὶ σφαγέντος, ἀργεῖ.

« Τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. Ὅτε ἤμην νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος, ἐφρόνουν ὡς νήπιος, ἐλογίζομην ὡς νήπιος. Ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου, ὡς ἐν αἰνίγματι. »

Ἀντὶ τοῦ, πέρας ἔξει, καὶ στήσεται.

« Τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους. τότε δὲ ἐπιγινώσκομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. Νῦν δὲ μένει. »

Ἀντὶ τοῦ σαφέστερον καὶ τρανότερον.

« Πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. »

Ἡ μὲν πίστις καὶ ἐλπίς, τῶν πιστευθέντων καὶ τῶν ἐλπισθέντων ἀγαθῶν παραγινομένων, παύεται. Ἡ δὲ ἀγάπη τότε μέγα ἐπαίρεται, καὶ γίνεται σφοδρότερα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

« Διώχετε τὴν ἀγάπην. »

Καὶ γὰρ δρόμου σφόδρα ἡμῖν εἰς αὐτὴν χρεῖα.

« Ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. »

Ἵνα μὴ τις νομίζῃ, ὅτι διὰ τοῦτο τὸν τῆς ἀγάπης εἰσὶν ἄγειν λόγον, ἵνα σέβῃ τὰ χαρίσματα, τοῦτου χάριν ἐπήγγαγε, λέγων· Ζηλοῦτε τὰ πνευματικά· σύγκρισιν δὲ ποιεῖται τῶν χαρισμάτων, καὶ καθαιρεῖ τὸ τῶν γλωσσῶν, οὔτε πάντῃ ἀχρηστον, οὔτε σφόδρα ὠφέλιμον καθ' ἑαυτὸ δεικνύς.

« Ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ· οὐδεὶς γὰρ ἀκούει· πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. Ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν. Ὁ λαλῶν γλώσσῃ, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ· ὁ δὲ προφητεύων, Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. »

Τὸ μὲν λαλεῖν τῷ Θεῷ, μέγα δεικνυσιν, τὸ δὲ μὴ οἰκοδομεῖσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, μικρόν. Τοῦτο γὰρ πανταχοῦ ζητεῖ, τὴν οἰκοδομὴν τῶν πολλῶν.

« Θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. Μείζων γὰρ ὁ προφητεύων, ἢ ὁ λαλῶν γλώσσαις. »

Ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι βασκαίνων αὐτοῖς καθαιρεῖ τὰς γλώσσας, διορθούμενος αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, τοῦτό φησιν.

« Ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ, ἵνα ἡ Ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ. »

Ἐλαττον, φησὶ, τοῦ προφητεύειν τὸ γλώσσαις λαλεῖν· εἰ μὴ τις ἄρτι καὶ διερμηνεύῃ τὰ γλώσσας, οὐκ ἂν γένηται τοῦ προφητεύοντος ἵσος.

« Νῦν δὲ, ἀδελφοί, ἐάν ἐλθω πρὸς ὑμᾶς λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω; »

Τί λέγω τοὺς ἄλλους, φησὶ; Κἂν γὰρ ἐγὼ αὐτὸς γλώσσαις ἐλθω λαλῶν, οὐδὲν ἔσται πλεον τοῖς

ἀκούουσι. Ταῦτα δὲ λέγει δεικνύς, ὅτι τὸ ἐκείνων ἄπο-
συνφέρον ζητεῖ, οὐ πρὸς τοὺς χάρισμα ἔχοντας ἀπ-
εχθῶς ἔχει.

« Ἐάν μὴ ὑμῖν λαλήσω, ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν
γνώσει, ἢ ἐν προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ. »

Ἐάν μὴ εἰπω, φησί, τὸ δυνάμενον ὑμῖν εὐληπτον
γενέσθαι, ἀλλ' ἐπιδείξω μόνον ὅτι γλώσσης ἔχω χά-
ρισμα, οὐδὲν ἂν κερδήσαντες ἀπειλευσάμενοι. Πῶς γὰρ
ἀπὸ φωνῆς ἥς οὐ συνιέτε ;

« Ὅμως τὰ ἄψυχα φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλὸς,
εἴτε κιθάρα, ἐάν διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ διδῶ,
πῶς γνωσθήσεται τὸ αὐλούμενον, ἢ τὸ κιθαριζόμε-
νον ; Καὶ γὰρ ἐάν ἀδῆλον φωνὴν σάλπιγγος δῶ, τίς
παρασκευάζεται εἰς πόλεμον ; Οὕτως καὶ ὑμεῖς διὰ
τῆς γλώσσης. »

Τί λέγω, φησὶν, ὅτι ἐφ' ὑμῶν τὸ πρῶτον ἀκερδὲς
ἔστι ; καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων τοῦτο εἶδοι τις ἂν, καὶ ἐπὶ
τῆς κιθάρας, καὶ ἐπὶ σάλπιγγος.

« Ἐάν μὴ εὐσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται
τὸ λαλούμενον. »

Ἀντὶ τοῦ, Ἐάν μὴ διερμηνεύητε.

« Ἔσσεσθε γὰρ εἰς αἴρα λαλοῦντες. »

Τουτέστιν, οὐδενὶ φθεγγόμενοι, πρὸς οὐδένα λα-
λοῦντες.

« Τοσαῦτα εἰ τύχοι γένη φωνῶν εἰσιν ἐν κόσμῳ,
καὶ οὐδὲν ἄφωνον. Ἐάν οὖν μὴ εἶδω τὴν δύναμιν
τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος, καὶ ὁ λα-
λῶν ἐμοὶ βάρβαρος· οὕτως καὶ ὑμεῖς. »

Τουτέστι, τοσαῦται γλώσσαι, τοσαῦται φωναί,
Σκυθῶν, Θρακῶν, Ῥωμαίων, Περσῶν, Μαυρῶν,
Ἰνδῶν, Αἰγυπτίων, ἑτέρων μυρίων ἔθνων.

« Ἐπεὶ ζηλωταὶ ἔστε πνευμάτων εἰς τὴν οἰκοδο-
μὴν τῆς Ἐκκλησίας, ζητεῖτε ἵνα περισσεύητε.
Διὸ ὁ λαλῶν γλώσση, προσευχέσθω, ἵνα διερμη-
νεύῃ. »

Εἰ ζηλοῦν δεῖ, τὰ χαρίσματα ταῦτα ζηλοῦτε, ἃ
τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. Διὸ ἐπάγει λέγων, Προσ-
ευχέσθω, ἵνα διερμηνεύῃ.

« Ἐάν γὰρ εὐχωμαι γλώσση, τὸ Πνεῦμά μου
προσεύχεται, ὃ δὲ νοῦς μου ἀκαρπὸς ἔστι. Τί οὖν
ἔστι ; »

Τουτέστι, τὸ χάρισμα τὸ δοθέν μοι, καὶ κινεῖ τὴν
γλῶσσαν.

« Προσεύξομαι πνεύματι, προσεύξομαι καὶ τῷ νοῖ·
ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ καὶ τῷ νοῖ. Ἐπεὶ ἐάν εὐ-
λογῆς πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώ-
του, πῶς εἶρε τὸ Ἀμήν, ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ ; ἔπει-
δή τί λέγεις οὐκ οἶδεν. »

Ὡς περ τινὸς λέγοντος, Τί οὖν ἔστι τὸ διδασκτικόν,
καὶ ὠφέλιμον ; Καὶ πῶς χρὴ λέγειν ; Καὶ τί χρὴ
αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ; Ἀποκρίνεται λέγων τὸ, καὶ
τῷ πνεύματι, τουτέστι τῷ χαρίσματι καὶ τῇ διανοίᾳ
προσεύχεσθαι, ἵνα καὶ ἡ γλῶσσα φθέγγηται, καὶ ὁ
νοῦς μὴ ἀγνοῇ τὰ λεγόμενα. Καὶ γὰρ ἐάν μὴ τοῦτο
ᾤ, καὶ ἑτέροις σύγχυσις γίνεται. Οὐ γὰρ οἶδεν ὁ ποφω-
νελὲν ὁ λαϊκὸς τὸ Ἀμήν· οὐκ οἶδε γὰρ τί λέγεις.

percipient auditores. Ita porro loquitur, ut osten-
dat eorum se utilitati studere, non autem insensu
animo esse erga illos qui donum istud habent.

« Nisi vobis loquar, aut in revelatione, aut in
scientia, aut in prophetia, aut in doctrina. »

Nisi id dixerō, inquit, quod facile a vobis capi
possit, sed monstravero duntaxat linguarum me
esse ornatum dono, nihil inde lucri retuleritis.
Quinam enim istud ex voce quam non intelliga-
tis ?

VERS. 7-9. « Tamen quæ sine anima sunt, vocem
dantia, sive libia, sive cithara, nisi distinctionem
sonituum dederint, quomodo sciatur id quod cani-
tur, aut quod citharizatur ? Etenim si incertam
vocem det tuba, quis præparabit se ad bellum ? Ita
et vos per linguam. »

Quid aio, inquit, in vobis rem sine lucro esse ;
quando nullus id non in inanitis agnoverit, puta
in cithara et in tuba ?

« Nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo
sciatur id quod dicitur ? »

Hoc est, nisi interpretemini.

« Eritis enim in aere loquentes. »

Id est, nemini vocem edentes, nemini loquen-
tes.

VERS. 10-12. « Tam multa ut puta genera lingua-
rum sunt in hoc mundo ; et nihil sine voce est. Si
ego nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor
barbarus, et qui loquitur mihi, barbarus. Sic et
vos, »

Hoc est, tot linguæ sunt, tot voces, Scytharum,
Thracum, Romanorum, Persarum, Maurorum,
Ægyptiorum, et sexcentarum aliarum gentium.

VERS. 12, 13. « Quoniam æmulatores estis spi-
rituum, ad ædificationem Ecclesiæ querite ut
abundetis. Ideo qui loquitur lingua, oret ut inter-
pretetur. »

112 Si oportet æmulari, æmulamini illa dona
quibus Ecclesia ædificatur. Quocirca addit : Ore
ut interpretetur.

VERS. 14, 15. « Nam si orem lingua, spiritus
meus orat : mens autem mea sine fructu est. Quid
ergo est ? »

Id est, illud donum quod mihi datum est, et lin-
guam movet.

« Orabo spiritu, orabo et mente. Psallam spi-
ritu, psallam et mente. [VERS. 16.] Quia si benedi-
xeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo
dicet, Amen, super tuam benedictionem ? quoniam
quid dicas nescit. »

Velut si quis dicat : Quid ergo est aptum esse ad
docendum atque utile ? Quoniam item modo effari
oportet ? Quidve a Deo postulare ? Respondet, tum
spiritu, hoc est dono, tum cogitatione et mente
orandum esse, ut et lingua loquatur, et mens non
nesciat quæ dicuntur. Nihil enim ita fiat, alia quo-
que confusio nascitur : nam laicus respondere non
novit, Amen : quippe qui ignorat quid ore proferas.

VERS. 17. « Nam tu quidem bene gratias agis : A
sed alter non ædificatur. »

Ne nihili prorsus facere donum videatur, hisce verbis utitur. Quin et hoc superius fecit, quando aiebat : *Qui loquitur mysterium, et Deo loquitur, et seipsum ædificat.* Tu ergo, inquit, recte gratias agis. Nam Spiritu movente loqueris ; ille autem nihil audiens, nec sciens quæ dicuntur, stat, parumque caput utilitatis.

VERS. 18, 19. « Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. Sed in Ecclesia »

Ita loquitur, ne videatur eos morosius insectari, cum hoc ipse dono destitueretur.

« Volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam. »

Hoc est, ea intelligens quæ dico, ita ut etiam polis sim aliis quoque interpretari.

« Quam decem millia verborum in lingua. »

Hoc enim ostentationem solam præfert ; illud vero magnam utilitatem.

VERS. 20. « Fratres, nolite parvuli fieri sensibus, sed malitia parvuli estote : sensibus autem perfecti estote. »

Pueri quippe solent parvis quidem rebus inhiare ; eorum vero quæ maxima sunt, admiratione perinde percelli. Quia igitur illi, cum dono linguarum pollerent, totum sibi videbantur habere, etsi id cæterum minimum erat ; idcirco ait : *Nolite parvuli fieri sensibus* ; hoc est, ne insipientes sitis, ubi prudentes esse oportet. Atqui ibi parvuli sunt et simplices, ubi vana gloria, ubi superbæ flatus. Quid vero est puerum malitia exsistere, nisi nescire quid tandem malitia sit ?

VERS. 21. « In lege scriptum est : Quoniam in aliis linguis, et labiis aliis loquar populo huic, et nec sic exaudient me, dicit Dominus. »

Legem vocat Scriptura, ipsos quoque prophetas.

113 VERS. 22-30. « Itaque linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus : prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur ; intrent autem idiotæ, aut infideles : nonne dicent, quod insanitis ? Si autem omnes prophetent ; intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus : et sic occulta cordis ejus manifesta sunt : et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit. Quid ergo est, fratres ? cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet ; omnia ad ædificationem sunt. Sive lingua quis loquitur, secundum duos, vel ut multum tres, et per partes ; et unus interpretetur. Si autem non fuerit interpretes, taceat in Ecclesia : sibi autem loquatur et Deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, et cæteri dijudicent. Quod si autem alii revelatum fuerit sedenti. »

« Σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλ' ἑτερος οὐκ οἰκοδομεῖται. »

Ἵνα μὴ δόξη σφόδρα ἐξευτελίζειν τὸ χάρισμα, τοῦτό φησι· τοῦτο δὲ καὶ ἀνωτέρω ἐποίησεν ὅτε ἐλεγεν, Ὁ λαλῶν μυστήριον, καὶ τῷ θεῷ λαλεῖ, καὶ ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ. Σὺ οὖν, φησὶ, καλῶς εὐχαριστεῖς· Πνεύματι γὰρ κινούμενος φθέγγῃ· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐδὲν ἀκούων, οὐδὲ εἰδώς τὰ λεγόμενα, ἔστηκεν, οὐ πολλὴν δεχόμενος τὴν ὠφέλειαν.

« Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσση λαλῶν· ἀλλ' ἐν Ἐκκλησίᾳ »

Ἵνα μὴ δόξη κατατρέχειν ὡς ἐστερημένος τοῦ χαρίσματος, τοῦτό φησι.

« Θέλω πέντε λόγους τῷ νοί μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχῇσω. »

B Τοῦτέστι, νοῶν ἃ λέγω, καὶ δυνάμενος καὶ ἑτέροις ἐρμηνεύσαι.

« Ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ. »

Τοῦτο μὲν γὰρ ἐπιδείξιν ἔχει μόνην, φησὶ· ἐκεῖνο δὲ πολλὴν τὴν ὠφέλειαν.

« Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσίν τέλειοι γίνεσθε. »

Καὶ γὰρ τὰ παιδία πρὸς μὲν τὰ μικρὰ κέχνηεν, τῶν δὲ σφόδρα μεγάλων οὐ τοσούτον ἔχει θαῦμα. Ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι γλωσσῶν ἔχοντες χάρισμα τὸ πᾶν ἔχειν ἐνόμιζον, ὅπερ τῶν ἄλλων ἥλατον ἦν, διὰ τοῦτό φησι, *Μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν*· τοῦτέστι, μὴ ἀνόητοι, ἐνθα συνετοὺς εἶναι χρῆ. Ἀλλὰ ἐκεῖ νήπιοι καὶ ἀφελεῖς, ἐνθα κενοδοξία, ἐνθα φυσίωμα. Τί δὲ ἐστὶ νήπιον εἶναι κακία, ἢ τὸ μὴ εἶδέναι τί ποτὲ ἐστὶ κακία ;

« Ἐν τῷ [νόμῳ] γέγραπται, ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις, καὶ ἐν χειλέσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' οὕτως ἀκούσονται μου, λέγει Κύριος. »

Νόμον ἢ θεία Γραφή, καὶ τοὺς προφήτας φησίν.

Ὅστε αἱ γλώσσαι εἰς σημεῖόν εἰσιν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις· ἢ δὲ προφητεία, οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν. Ἐὰν οὖν συνελθῇ ἡ Ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰσέλθωσι δὲ καὶ ἰδιῶται, ἢ ἀπισταί, οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι μαίνεσθε ; Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλθῃ δὲ τις ἀπίστος, ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων· καὶ οὕτω τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερά γίνεται, καὶ οὕτω πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ θεῷ, ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστὶ. Τί οὖν ἐστὶν, ἀδελφοί ; ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδασκὴν ἔχει, γλώσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἐρμηνείαν ἔχει. Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γενέσθω. Ἐἴτε γλώσση τις λαλεῖ, κατὰ δύο, ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἰς διερμηνευέτω. Ἐὰν δὲ μὴ ἢ διερμηνευτῆς, σιγάτω ἐν Ἐκκλησίᾳ· ἑαυτῷ δὲ λαλεῖτω, καὶ τῷ θεῷ. Προφητῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλεῖτωσαν ; καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν· ἐὰν δὲ ἄλλω ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ. »

Τουτέστιν ἐκπληξιν, οὐκ εἰς κατήχησιν τοσοῦτον. A
« Ὁ πρῶτος σιγάτω. »

Οὐ γὰρ ἴδει, τούτου κινηθέντος πρὸς προφητείαν, ἐκείνον λέγειν.

« Δύνασθε γὰρ καθ' ἵνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται. »

Τουτὸ φησι, τὸν ἐπιστομηθέντα παραμυθούμενος.

« Καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσονται. »

Ἴνα μὴ φιλονεικός τις ᾖ, ἢ βέλκανος, αὐτὸ τὸ χάρισμα δείκνυσιν ὑποτασσόμενον. Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα ὑποτάσσεται, πολλῷ δ' ἂν σύ.

« Οὐ γὰρ ἐστὶν ἀκαταστασίας ὁ Θεὸς, ἀλλὰ εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων διατάσσεται. »

Δείκνυσιν ὡς καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ, ἵνα κρίμα ἔχων ὁ ἀντιταττόμενος, μὴ φιλονεικῇ.

« Αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. Οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτασσέσθωσαν, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. Εἰ δὲ τι μαθεῖν θέλωσιν ἐν οἴκῳ, τοὺς ἰδίους ἀνδρας ἐπερωτάτωσαν. Ἀσχυρὸν γὰρ ἐστὶ γυναικὶ λαλεῖν ἐν Ἐκκλησίᾳ. »

Περικύβας τὸν θόρυβον τὸν ἀπὸ τῶν γλωσσῶν, καὶ τῶν προφητειῶν, λοιπὸν ἐπὶ τὴν παραχὴν τὴν ἀπὸ τῶν γυναικῶν γινομένην μεταβαίνει, τὴν ἀκαιρον αὐτῶν ἐκκόπτων παρρησίαν, καὶ σφόδρα εὐκαίρως. Εἰ γὰρ τοῖς τὰ χάρισμα ἔχουσιν ἀπλῶς οὐκ ἐπιτρέπεται λαλεῖν, πολλῷ μᾶλλον ἐκείναις. Τοὺς ἀνδρας δὲ ἐφίστησιν αὐτῶν διδασκάλους, ἀμφοτέρους ὠφελῶν. Ἐκείνας γὰρ κοσμίας κατασκευάζει, τούτους δὲ ἐν ἀγωνίῳ ποιεῖ, ὅτε δὴ μέλλοντας ἀπερῆκουσαν μετὰ πολλῆς ἀκριθείας ταῖς γυναῖξι παρατίθεσθαι. Ὅρα δὲ ἀπὸ πόσων τοῦτο κατασκευάζει. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα ἀπὸ τοῦ λογισμοῦ τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς συνηθείας. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀπὸ τῶν πᾶσι δοκούντων καὶ πανταχοῦ τυπωθέντων ἐντρέπει. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ λέγει, « Ἡ ἀφ' ὧν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξηλθεν, ἢ εἰς ὅμῃς μόνον κατήντησε; Καὶ γὰρ τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας παρήγαγε τοῦτον πιστευθείας τὸν νόμον. Οὐ μόνον δὲ ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ἦν ἰσχυρότερον πάντων, τίθηται τὸ ὅτι Ὁ Θεὸς ταῦτα καὶ νῦν προστάττει δι' ἐμοῦ. Γινώσκω γὰρ ταῦτα ἀ γράφω, φησὶν, ὅτι Κυρίου εἰσὶν ἐντολαί. »

« Ἡ ἀφ' ὧν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξηλθεν; ἢ εἰς ὅμῃς μόνους κατήντησεν; Εἰ τις δοκεῖ προφήτης, εἶναι, ἢ πνευματικός, ἐπιγινώσκτω ἀ γράφω ὑμῖν, ὅτι Κυρίου εἰσὶν ἐντολαί. »

Οὕτε γὰρ τοῦτο ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι Ἡμεῖς τῶν ἄλλων διδάσκαλοι ἐγενόμεθα, καὶ οὐκ ἂν εἴημεν δίκαιοι παρ' ἐτέρων μανθάνειν· οὕτε ὅτι ἐνταῦθα ἔστι τὰ τῆς πίστεως μόνον, καὶ οὐ χρὴ παρ' ἐτέρων τὰ παραδείγματα δέχεσθαι.

« Εἰ δὲ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοεῖτω. »

Τίνος ἵνεκεν τοῦτο ἐπήγαγε; Δείκνυσιν ὅτι οὕτε

Hoc est, ad stuporem, non ad institutionem.

« Prior taceat. »

Non enim consentaneum erat, ut isto ad prophetiam effundendam excitato, ille loquatur.

Vers. 31. « Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur. »

Hoc ait, ut eum qui loqui prohibitus sit, demulceat.

Vers. 32. « Et spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt. »

Ne quis contentiosus existat, aut invidiosus, declarat ipsummet donum subditum esse. Hic enim spiritus nomine operationem innuit. Quod si spiritus subicitur, tu quoque a fortiori.

B Vers. 33. « Non enim est dissensionis Deus, sed pacis : sicut et in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo. »

Ostendit hoc quoque Deo placere, ne adversarius arrepta occasione contendere velit.

Vers. 34, 35. « Mulieres in Ecclesiis taceant : non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia. »

Tamultu composito, qui occasione donorum linguarum et prophetiæ ortus erat, transit ad strepitum quem mulieres excitarent, et importunam libertatem earum comprimit, idque apposite prorsus. Enimvero si iis qui præditi essent donis, nequidem concessa erat loquendi licentia, multo magis istis. Viros porro constituit qui eas erudirent, haud sine utrorumque emolumento. Illas enim honestas esse vult; hos autem instantes operi : ut nempe ea quæ audirent, uxoribus omni diligentia recitarent. Inspice vero quibus id momentis astruat. Primum quidem a lege Dei; deinde a communi sensu et consuetudine. Ad hæc etiam eos pudefacit a communi omnium sententia, et iis quæ ubique sancita erant. Hoc enim significat, ubi ait : Nunquid a vobis **114** Verbum Dei processit? an in vos solum pervenit? Nam Ecclesias omnes laudaverat, quibus ejusmodi lex concredita erat. Quin nec istis duntaxat argumentis utitur, sed et quod cæteris omnibus validius est, hoc addit : Per me Deus nunc quoque hæc ordinat. Notum sit enim, inquit, ea quæ modo scribo, Domini præcepta esse.

Vers. 36, 37. « An a vobis verbum Dei processit? an in vos solum pervenit? Si quis videtur propheta esse, aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. »

Neque enim hoc dicere possitis, inquit, factos vos esse doctores aliorum, nec proinde par esse ut ab aliis discatis : aut quod fidei negotium in hoc duntaxat constiterit, nec opus sit ab aliis exempla sumere.

Vers. 38. « Si quis ignorat, ignoret. »

Cur verbo hoc subjunxit? utique ut ostendat

se nequaquam vim inferre, nec contendere : quod plane argumento est, eum ex illis non esse qui sua statuere velint, sed ex eis qui provideant aliis, quæ ipsis utilia sint. Unde et alicubi ait : Si quis fuit contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus. Quanquam non ubique id facit, sed quando haud valde gravia peccata sunt : tuncque ut pudore majore suffundat. Nam quando de aliis disputat, non ita loquitur. Quinam vero ? Ne erratis, inquit, neque fornicatores, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt⁹⁹. Et rursus : Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam, si circumcidamini, Christus vobis non proderit¹⁰⁰. Illic vero quia de silentio sermo est, rem non vehementer urget, sed potius eos suadendo compellat.

« Itaque, fratres, æmulamini prophetare, et loqui linguis nolite prohibere. »

Redit iterum ad argumentum prius. Videsis autem quomodo ad finem usque discrimen observavit, ut illud quidem necessarium affirmaret, hoc vero nequaquam : dum nempe de illo quidem ait, æmulamini ; de isto vero, nolite prohibere.

Vers. 40. « Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant. »

Hoc dictum intulit, ut cuncta velut in summa componeret et emendaret.

CAP. XV.

Vers. 1. « Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod prædicavi vobis, quod et accepistis, et in quo statis. »

Absoluta disputatione de spiritualibus, ad aliam omnium maxime necessariam sese convertit, puta ad materiam resurrectionis. Nam hoc in capite valde desudabant. Cum etenim hæc omnis nostra sit spes, ad eam oppugnandam vehementiori studio diabolus insistebat. Ac modo quidem eam penitus tollebat ; modo autem jam factam esse narrabat ; quemadmodum nempe ad Timotheum aiebat Paulus : Ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam¹⁰¹. Quandoque rursus dicebant corpus non resurgere, sed resurrectionem nihil esse aliud præterquam purgationem animæ. Contra has igitur opiniones **115** consurgit. Vide autem quomodo initio ostendit nihil se novi afferre, nec peregrini. Nam qui notum facit id quod ante cognitum erat, excideratque e memoria, compertum illud facit, in memoriam iterum reducendo. Bene vero, Evangelium dixit : bonorum quippe nuntiorum caput est resurrectio.

Vers. 2. « Per quod et salvamini. »

Explicat quid percipiatur lucrì ex fide resurrectionis.

« Qua ratione prædicaverim vobis, si tenetis : præterquam, »

Non opus habetis, inquit, ut hoc doctrinæ caput discatis, sed solummodo ut reminiscamini.

βιάζεται, οὐτε φιλονεικεῖ· ὅπερ σημεῖόν ἐστι τῶν οὐ τὰ αὐτῶν βουλομένων ἰστέον, ἀλλὰ τὸ ἐτέροις συμφέρον σκοπούντων. Αἰδὲ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνηκος εἶναι, τὴν τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν. Ἀλλ' οὐ πανταχοῦ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἐνθα μὴ σφόδρα μεγάλα τὰ ἁμαρτανόμενα ᾗ, καὶ τότε ἐντρέπων μᾶλλον. Ἐπεὶ δὲ τὴν περὶ ἐτέρων διαλέγεται, οὐ λέγει οὕτως. Ἀλλὰ πῶς ; Μὴ πλανᾷσθε, οὐτε πόρνοι, οὐτε μαλακοὶ βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι. Καὶ πάλιν· Ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. Ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ περὶ σιγῆς ἦν ὁ λόγος, οὐ σφόδρα ἐπιτίθεται, ἀπὸ τοῦτο μᾶλλον αὐτοὺς περισπῶμενος.

« Ὡστε, ἀδελφοί μου, ζηλοῦτε τὸ προφητεῦν, καὶ τὸ λαλεῖν μὴ κωλύετε γλώσσας. »

Ἐπὶ τὴν προτέραν πάλιν ὑπόθεσιν ἔδραμεν. Ὅρα δὲ πῶς μέχρι τούτου τὴν διαφορὰν ἐφύλαξε, τὸ μὲν σφόδρα ἀναγκαῖον, τὸ δὲ οὐχ οὕτως, τιθεῖς· διὰ ἐπ' ἐκείνου μὲν, Ζηλοῦτε, ἐπὶ τούτου δὲ, Μὴ κωλύετε.

« Πάντα δὲ εὐσχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω. »

Ὡς ἐν κεφαλῇ τὰ πάντα διορθούμενος, ἐπήγαγε τὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

« Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέλιον ὃ εὐαγγελισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε. »

Ἀπαρτίσας τὸν τῶν πνευματικῶν λόγον, ἐπὶ τὸν πάντων ἀναγκαιοτάτον ἔρχεται, τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ὑπόθεσιν· καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦτο σφόδρα ἔκαμνον. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πᾶσα ἡμῶν ἐλπίς αὕτη, πρὸς τοῦτο σφοδρῶς ἵστατο ὁ διάβολος. Καὶ ποτὲ μὲν ἀνέφρει καθάπαξ αὐτήν, ποτὲ δὲ ἔλεγεν ἤδη γεγονέναι ὥς ἐπιστέλλοντι Τιμοθέῳ ἔλεγεν, Ὁ ἐστὶν Ὑμναῖος καὶ Φιλητός, οἵτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι. Ποτὲ πάλιν ἔλεγεν, ὅτι τὸ σῶμα οὐκ ἀνίσταται, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ὁ καθαρμός ἐστὶν ἡ ἀνάστασις. Πρὸς ταύτας οὖν τὰς δοξὰς ἀνθιστάμενος, ὅρα πῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἔδειξεν, ὅτι οὐδὲν κατὸν εἰσφέρει, οὐδὲ ξένον. Οὐ γὰρ γνωρίζων τὸ ἤδη γνωρισθὲν, εἴτα εἰς λήθην ἔμπεσών, γνωρίζει, πάλιν εἰς μνήμην φέρων. Εὐ δὲ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον εἰπείν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τῶν εὐαγγελίων τὸ κεφάλαιον ἡ ἀνάστασις.

« Δι' οὗ καὶ σώζεσθε. »

Τὸ κέρδος δείκνυσι τοῦ πιστεῦναι εἰς τὴν ἀνάστασιν.

« Τίνι λόγῳ εὐαγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε ἔκτος ; »

Οὐκ αὐτὸ δεῖσθε μαθεῖν τὸ δόγμα, φησὶν, ἀλλ' ὅπως μνησθῆναι μόνον.

⁹⁹ I Cor. vi, 9. ¹⁰⁰ Gal. v, 2. ¹⁰¹ II Tim. ii, 18.

« Εἰ μὴ εἰκὴ ἐπιστεύσατε. Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν Ἀ
πρωτοῖς, ὃ καὶ παρέλαβον. »

Ἐπειδὴ εἶπεν, ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε, ἵνα μὴ ῥαθυμο-
τέρους ποιήσῃ, ἐκφοβεῖ πάλιν.

« Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἡμῶν. »

Οὐκ εἶπεν εὐθέως, ὅτι ἀνάστασις ἐστὶ σωμάτων,
ἀλλὰ αὐτὸ μὲν τοῦτο κατασκευάζει, ἅμα δὲ καὶ τῆς
ἀγάπης αὐτοὺς ὑπομιμνήσκει τῆς πολλῆς, ἥς ἐνεδεί-
ξατο ὁ Θεὸς, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ αὐτῶν.

« Κατὰ τὰς Γραφάς. »

Ὁ γὰρ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φησὶν, Ἀπὸ τῶν
δρομῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον· καὶ,
Ὁ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν·
καὶ, Ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.

« Καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέ-
ρᾳ, κατὰ τὰς Γραφάς. »

Πάλιν Ἠσαίας μαρτυρῶν, ὅτι Ἐκ μέσου ἦρται
ἡ τὰρῃ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· Κύριος βούλεται καθα-
ρίσαι ἀπὸ τῆς πληγῆς, δεῖξαι αὐτῷ φῶς. Καὶ ὁ
Δαβὶδ, Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς
ᾧδου, περὶ τοῦ Χριστοῦ.

« Καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾶ. »

Τὸν ἀξιόπιστον τῶν ἀποστόλων πρῶτον παράγει
μάρτυρα. Ὅρα δὲ πῶς τοὺς προφῆτας, καὶ τοὺς ἀπο-
στόλους μαρτυροῦντας ἐπάγει τῷ πράγματι.

« Εἶτα τοῖς ἑνδεκα· ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πενταχο-
σίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως
ἄρτι· τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν. »

Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάληψιν ὁ Ματθαῖος κατελέγη, οὐ
μετὰ τὴν ἀνάστασιν εὐθέως.

« Ἐπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, ἔπειτα τοῖς ἀποστό-
λοις πᾶσιν. »

Οὐκ εἶπεν, ἀπέθανον, ἀλλ' ἐκοιμήθησαν, καὶ ταύ-
τῃ τῇ λέξει πάλιν βεβαιῶν τὴν ἀνάστασιν.

« Ἐσχάτον δὲ πάντων ὡς περὶ τῷ ἐκτρώματι
ὤφθη καί μοι. Ἐγὼ γὰρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀπο-
στόλων· ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος,
διότι ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Χάριτι δὲ
Θεοῦ εἰμι, ὃ εἰμι, καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ οὐ
κενὴ ἐγενήθη· ἀλλὰ περισσώτερον αὐτῶν πάντων
ἐκοπίασα· οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν
ἐμοί. »

Τοῦτο ταπεινοφροσύνης τὸ ῥῆμά ἐστιν.

« Εἰτε οὖν ἐγὼ, εἰτε ἐκεῖνοι, οὕτω κηρύσσομεν,
καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε. Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται,
ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, »

Παρ' οὗ, φησὶ, βούλεσθε μαθεῖν, μάθετε. Οὐδὲν
διαφέρομεν.

« Πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες, ὅτι ἀνάστασις νε-
κρῶν οὐκ ἐστίν; »

¹¹ Isa. LIII, 8. ¹² Ibid. 6. ¹³ Ibid. 5. ¹⁴ Isa. XL, 10. ¹⁵ Isa. LIII, 12. ¹⁶ Psal. LV, 10.

¹ Hæc textui superiori jungenda sunt.

« Nisi frustra credidistis. [Vers. 3.] Tradidi
enim vobis in primis, quod et accepi. »

Quoniam dixit: In quo et credidistis, ne remis-
siores reddat, terret iterum.

« Quod Christus mortuus est pro peccatis no-
stris. »

Non statim pronuntiat resurrectionem corporum
esse, sed tum hoc quidem affirmat; tum vero etiam
ad memoriam eos revocat ingentis illius dilectionis,
quam Deus ipsis exhibuit, Filium suum pro
eis tradendo.

« Secundum Scripturas. »

Deus quippe per prophetam ait: Propter peccata
populi mei ductus est ad mortem¹¹; et: Dominus
tradidit illum pro peccatis nostris¹²; et: Vulnera-
tus est propter scelera nostra¹³.

Vers. 4. « Et quia sepultus est, et quia resurrex-
it tertia die secundum Scripturas. »

Rursum Isaias dicit: E medio sepulchri ejus
ablatum est¹⁴. Et iterum: Deus vult eum mundare
a vulnere, ostendere ei lumen¹⁵. Et David in persona
Christi aiebat: Quia non derelinques animam meam
in inferno¹⁶.

Vers. 5. « Et quia visus est Cephæ. »

Primo loco producit testem qui inter apostolos
fide dignissimus erat. Observa quomodo prophetas
et apostolos laudat, qui rei gestæ testimonium red-
derent.

Vers. 6. « Et post hoc undecim. Deinde visus
est plusquam quingentis fratribus semel: ex qui-
bus multi manent usque adhuc, quidam autem et
dormierunt. »

Nam post assumptionem in cælum Matthias un-
decim apostolis accersitus fuit, non statim a re-
surrectione.

Vers. 7. « Deinde visus est Jacobo, deinde apo-
stolis omnibus. »

Non dixit: Mortui sunt, sed, dormierunt; ut hac
quoque voce resurrectionem iterum confirmaret.

Vers. 8-10. « Novissime autem omnium tanquam
abortivo visus est et mihi. Ego enim non sum di-
gnus vocari apostolus, quoniam persecutus sum
Ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum id quod sum,
et gratia ejus in me vacua non fuit. Sed abundan-
tius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed
gratia Dei quæ mecum est. »

116 Hæc vox demissionem animi significat.

Vers. 11, 12. « Sive igitur ego, sive illi, sic
prædicamus, et sic credidistis. Si autem Christus
prædicatur quod resurrexit a mortuis, »

A quocunque velitis discere, discite; nihil dis-
crepamus.

« Quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam
resurrectio mortuorum non est? »

Prophetæ hoc prænuntiaverunt, inquit, et ipse se A videndum præbuit : hæc nos prædicamus, et hæc vos credidistis. Qua ratione igitur post tam perspicuam demonstrationem, credere detrectant, dum aiunt : *Quomodo?*

Vers. 13. « Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. »

Nam ideo mortuus est, ut nostram naturam suscitaret. Quapropter nisi resurgamus, qua de causa Christus mortuus est?

Vers. 14-17. « Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra ; inanis est et fides vestra : invenimur autem et falsi testes Dei : quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, vana est fides vestra. »

Vide quot absurda atque incommoda. Prædicationis vanitas ; imo vanum Patris testimonium. Sed observa quanti peccati reos peragat illos qui resurrecturos mortuos infliciantur.

« Et adhuc estis in peccatis vestris. »

Nisi enim resurrexerit, neque proinde mortuus erit, neque dissolvit peccatum. Mors quippe illius solutio est peccati. Dictum est enim : *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi* **. Quomodo tollit, nisi morte sua ? qua vero de causa agnum vocavit ? Plane qua occisum. Si autem non resurrexit, ergo neque occisus fuit, neque deletum peccatum. Quod si id deletum non est, in eo adhuc estis : frustra prædicavi, frustra credidistis vos esse liberatos. Quin et mors manet immortalis, si non resurrexit.

Vers. 18. « Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt. »

Illos utique dicit, qui propter illum martyrismum obierant.

Vers. 19. « Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. »

Nam si corpus denuo non excitatur, sine corona animus manet. Quod si hoc ita erit, nullo bono fruemur. Si nullo, ergo in hac vita remuneratio erit. Ecquid ergo miserabilius nobis sit, quos propter doctrinam hanc ubique persequuntur ?

Vers. 20. « Nunc autem Christus resurrexit a mortuis. »

Postquam ostendit quot negata resurrectione pariantur mala, sermonem continue resumat : additque, ex mortuis, ut ora claudat hæreticorum.

« Primitiæ dormientium factus est. »

Si autem primitiæ, illos quoque resurgere necessarium est. Principium enim sequuntur quæ post illud sunt.

** Joan. 1, 29.

ΟΙ προφηται, φησι, τοῦτο προεκήρυξαν, καὶ αὐτὸς εἰδὼς διὰ τῆς ὁψεως, καὶ ταῦτα ἡμεῖς κηρύττομεν, καὶ ὑμεῖς ἐπιστεύσατε. Πῶς οὖν μετὰ τούτων ἀποδείξειν ἀπιστοῦσι, φησι, διὰ τὸ, Πῶς, λέγουσιν ;

« Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. »

Διὰ γὰρ τοῦτο ἀπέθανεν, ἵνα ἀναστήσῃ τὴν ἡμετέραν φύσιν. Εἰ οὐκ ἀνιστάμεθα οὖν, τίνας χάριν ἀπέθανε Χριστὸς :

« Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν · κενὴ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. Εὐρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἰπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται. Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταια ἡ πίστις ὑμῶν. »

Ὅρα πόσα τὰ ἄτοπα · τὸ μάταιον τοῦ κηρύγματος, ὁμοίως ἡ μαρτυρία ἡ παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ὅρα εἰς πόσῃν ἀμαρτίαν ἐξάγει τὸν λόγον ἐκείνων τῶν λεγόντων, Οὐκ ἀνίστανται οἱ νεκροί.

« Καὶ ἔτι ἐστὶ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν. »

Εἰ γὰρ οὐκ ἠγέρθη, οὔτε ἀπέθανεν, οὔτε τὴν ἀμαρτίαν ἔλυσεν. Ὁ γὰρ θάνατος αὐτοῦ τῆς ἀμαρτίας ἐστὶ λύσις. Ἰδε γὰρ ὁ ἄμωρος τοῦ Θεοῦ ὁ αἰρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Πῶς δὲ αἰρων, ἢ τῷ θανάτῳ δηλονότι ; Διὸ καὶ ἄμωρον ἐκάλεσεν, ὡς σφαττόμενον. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέστη, οὐδὲ ἐσφάγη, οὐδὲ ἡ ἀμαρτία ἐλύθη. Εἰ δὲ οὐκ ἐλύθη, ἐν αὐτῇ ἐστε. Εἰ δὲ ἐν αὐτῇ ἐστε, εἰκὴ ἐκήρυξα, εἰκὴ καὶ ἐπιστεύσατε ὅτι ἀπηλλάγητε. Ἀλλῶς δὲ καὶ ἀθάνατος θάνατος μένει, εἰ μὴ ἀνέστη.

« Ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλοντο. »

Τοὺς μαρτυρήσαντας δι' αὐτὸν φησιν.

« Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, ἡλικιώτεροι ἐσμέν μόνον ἐν Χριστῷ, ἐλειονότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν. »

Εἰ γὰρ οὐκ ἀνίσταται τὸ σῶμα, ἀστεφάνωτος ἡ ψυχὴ μένει. Εἰ δὲ τοῦτο ἔσται, οὐδενὸς ἀπολαύομεν καλοῦ. Εἰ δὲ οὐδενὸς, ἐν τῷ παρόντι τὰ τῶν ἀμοιβῶν. Τί οὖν ἡμῶν ἀθλιώτερον, κατὰ τοῦτο πανταχοῦ διωκόμενων ;

« Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν. »

Δείξας ὅσα ἐκ τοῦ μὴ δέχεσθαι τὴν ἀνάστασιν τίχεται κακὰ, ἀναλαμβάνει τὸν λόγον συνεχῶς τὸ, ἐκ τῶν νεκρῶν, προστιθεὶς, ὥστε ἀποφράζει τῶν αἰρετικῶν τὰ στόματα.

« Ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. »

Εἰ δὲ ἀπαρχή, καὶ τούτους ἀναστήναι δεῖ. Τῇ γὰρ ἀρχῇ πάντως ἔπεται τὰ μετὰ ταύτην.

« Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀν- A
θρώπου ἀνάστασις ἐκ νεκρῶν. »

Αἰτιολογία. Ἐπειδὴ γὰρ πάντα ἀποφαντικῶς εἴ-
πεν, ἀνάγκη καὶ αἰτιολογεῖ, εὐπαράδεκτον τοῖς πολ-
λοῖς κατασκευάζων τὸν λόγον.

« Ὡς περ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν,
οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. »

Τὸν γὰρ ἡττηθέντα, φησὶν, αὐτὸν ἀναμαχέσασθαι
εἶδει τὴν καταβληθεῖσαν φύσιν αὐτὴν καὶ νικῆσαι.
Οὕτω γὰρ τὸ θνείδος ἀπετρίβεται.

« Ἐκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ἀπαρχὴ Χρι-
στός. »

Μὴ ἐπειδὴ ἀνάστασιν ἤκουσας, νόμιζε πάντας τῶν
αὐτῶν ἀπολαύειν.

« Ἐπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. » B
Τουτέστιν, οἱ πιστοὶ καὶ εὐδοκιμηκότες.

« Εἴτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ
Θεῷ καὶ Πατρί. »

Ὅταν γὰρ ἀναστῶσιν ἐκεῖνοι, τὰ πράγματα πάντα
λήψεται τέλος. Ὁδὴ καθάπερ νῦν ἀναστάντος τοῦ Χρι-
στοῦ, τὰ πράγματα ἔστησαν ἔτι μετέωρα. Διὸ προσ-
τίθῃσι, ἡμεῖς ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἵνα μάθῃς
ὅτι περὶ ἐκείνου τοῦ καιροῦ διαλέγεται.

« Ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξου-
σίαν καὶ δύναμιν. »

Τουτέστιν, ὅταν δι' αὐτοῦ προσαγάγῃ πάντα τὰ
ἐθνη δουλεῦειν τῷ Πατρί. Οὐδεὶς γὰρ ἔρχεται, φη-
σὶ, πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ:

« Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεῦειν ἄχρι οὗ θῇ πάντας C
τοὺς ἐχθρούς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Πάντα γὰρ ὑπο-
τάξιν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐσχάτος ἐχθρὸς κατ-
αργεῖται ὁ θάνατος. Ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι ὑποτάσσεται,
δήλον ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. Ὅταν
δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς
ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· ἵνα ᾗ
ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ
βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; »

Τὸ, ἄχρι, οὐκ ἔστι χρόνου σημαντικὸν πρὸς τῇ
Ἐραφῇ, ὥς περ οὐδὲ τὸ, ἕως· κατὰ τὸ εἰρημένον,
ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ.

Ἴνα μὴ τις δύο ἀρχὰς ἀνάρχους ὑποπτεύῃ. Τινὲς
τῆς κακίας δηλοῦντα τὴν ἀναίρεσιν τοῦτο φασιν αὐ-
τὸν εἰρηκέναι.

« Εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζον- D
ται ὑπὲρ αὐτῶν; »

Τοῦτο φησιν, ὅτι καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν ὁμολογοῦ-
μεν ἐν τῷ βαπτίσματι.

« Τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; »

Οὐκ εἶπεν, ἐγὼ, ἀλλ', ἡμεῖς, παραλαμβάνων
πάντας τοὺς ἀποστόλους· καὶ ταύτην μετριάζων, καὶ
ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν.

« Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νῆ τὴν ὑμετέραν καύ-
χησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ. »

Ἐνταῦθα τὴν αὐτῶν προκοπὴν λέγει. Πῶς δὲ ἀπο-
θνήσκει καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἢ τῇ προθυμίᾳ;

117 Vers. 21. « Quoniam enim per hominem
inofis, et per hominem resurrectio ex mortuis. »

Causæ redditio. Nam quia universa hactenus
affirmando pronuntiavit, operæ pretium fuit afferre
causam qua orationem vulgo probabilem pararet.

Vers. 22. « Nam sicut in Adam omnes moriun-
tur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. »

Oportebat, inquit, ut qui superatus fuerat, ad
pugnam reverteretur; et ut subacta natura ipsa
tandem vinceret. Hac quippe ratione delendum erat
opprobrium.

Vers. 23. « Unusquisque autem in suo ordine;
primitiæ Christus. »

Ne putaveris, dum audis resurrectionem, eorum-
dem omnes honorum compotes futuros.

« Deinde iis qui sunt Christi, in adventu ejus. »
Hoc est, fideles, et qui probati sunt.

Vers. 24. « Deinde finis, cum tradiderit regnum
Deo et Patri. »

Quando illi resurgent, res omnes finem acci-
pient: nam, quemadmodum hodie, postquam
Christus resurrexit, suspensæ res tenentur adhuc.
Quocirca addit, nos in adventu ejus, ut significet
se de illo tempore verba facere.

« Cum evacuaverit omnem principatum et pote-
statem et virtutem. »

Id est, posteaquam nationes omnes ad servien-
dum Patri adduxerit. *Nemo enim*, inquit Christus,
venit ad Patrem nisi per me ⁹⁹.

Vers. 25-29. « Oportet autem illum regnare, do-
nec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Nam
omnia subjecit sub pedibus ejus. Novissima autem
inimica destruetur mors. Cum autem dicat, Quod
subjecta sunt, sine dubio præter eum qui subjecit
ipsi omnia. Cum autem subjecta fuerint illi omnia,
tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subjecit
sibi omnia; ut sit Deus omnia in omnibus. Alio-
quin quid facient, qui baptizantur pro mortuis? »

Vox, *donec*, in Scriptura tempus significat, uti
nec, *usque*. Velut in hoc effato, *a sæculo et usque
in sæculum tu es* ⁹⁹.

Ne quis principia duo expertia principii suspi-
cetur. Nonnulli dicunt hoc eum pronuntiasse, ut
nequitiae destructionem significaret.

« Si omnino mortui non resurgunt, ut quid et
baptizantur pro illis? »

Hoc ait, quia in baptismo resurrectionem car-
nis profiteamur.

Vers. 30. « Ut quid et nos periclitamur in omni
hora? »

Non dixit, ego, sed, nos, ut apostolos omnes si-
mul significaret. Atque hac voce modestiam pro-
mit, et orationi fidem asserit.

Vers. 31. « Quotidie morior, ad gloriam vestram,
quam habeo in Christo Jesu Domino. »

118 Hic enuntiat quantum profecerit. Quomodo
enim quotidie moriatur, nisi ardore animi?

⁹⁹ Joan. xiv, 6. ⁹⁹ Psal. xl, 14.

Vras. 32. « Si (secundum hominem) ad bestias A
pugnari Ephesi. »

Hoc est, quantum in homines cadit; quanquam
et Deus me liberavit.

« Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?
manducemus et bibamus: cras enim moriemur.
Vras. 33.] Nolite errare: Corruptum mores bonos
colloquia mala. »

Isthæc omnia pronuntiavit, non quod nihil emo-
lumentum percipiebat ex eo quod patiebatur, qui nec
mercedis expectatione curreret. Sola quippe retri-
butio hæc ei sufficiebat, id præstare quod placitum
esset Deo. Sed propter plurimorum infirmitatem
ita loquebatur. Quocirca ob eandem rationem di-
cebat: Si in hac vita tantum in Christo sperantes
sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.
Quo nempe vel hujusce miserie et infelicitatis for-
midine eorum circa resurrectionem incredulitatem
exagitaret.

Vras. 34. « Evigilate juxta. »

Hoc est, uti conveniens et utile erit. Velut ad
ebriosos et amentes.

« Et nolite peccare. »

Annuit ex prava vitæ ratione semina hujusce
infidelitatis pullulare. Multi siquidem eorum, qui
conscii sibi sunt malorum, nec pœnas volunt per-
solvere, in fide resurrectionis sauciantur; quemad-
modum e contrario qui magna edunt facinora vir-
lutum, quotidie cupiunt diem illam videre.

« Ignorantiam enim Dei quidam habent. »

Vide quomodo in illos criminationes transfert.
Nam resurrectionem indicari, illius est qui non
pernoscat virtutem Dei insuperabilem, et ad om-
nia sufficientem. Siquidem enim ex nullis exstanti-
bus, ea quæ exstant, fecerit, multo magis poterit
excitare quæ soluta erant.

« Ad reverentiam vobis loquor. »

Id est, ita ut vos corripiam, ut, pudore concepti,
meliores evadatis.

Vras. 35. « Sed dicet aliquis: Quomodo resur-
gunt mortui? qualive corpore venient? »

Objectum solvit quod gentiles invexerant.

Vras. 36, 37. « Insipiens, tu quod seminas, non
vivificatur, nisi prius moriatur? Et quod seminas, »

Id est, penes temetipsam horum demonstratio-
nem habes, ex iis quæ abs te quotidie fiunt: tu
vero nihilominus adhuc contradicis? inquit. Quam-
obrem jure te insipientem appello, qui ea ignoras
quæ quotidie facis. At videsis superjectionem. Nani
quod illi negandæ resurrectionis argumentum habe-
bant, ex hoc ipse conficit demonstrationem resur-
rectionis. Dicebant enim: Nequaquam resurget,
quandoquidem mortuus est. Contra ille ait: Plane
quidem nisi mortuus sit, nunquam resurrexerit.

« Non corpus, quod futurum est, seminas. »

119 Hoc est, non spicam integram, non triti-
cum novum, non quod culmum habeat, non pa-
leam. Hic enim non de ipsamet resurrectione dis-
putat, sed de resurrectionis modo: puta quale

« Et (κατὰ ἄνθρωπον) ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφί-
ση. »

Τουτέστιν, ὅσον εἰς ἄνθρώπους ἤκεν, εἰ καὶ ὁ θεὸς
ἐρρύσατο.

« Τί μοι τὸ θῦελος, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; φά-
γωμεν καὶ πῖωμεν· αὐριοὺς γὰρ ἀποθνήσκομεν. Μὴ
πλανᾶσθε· φθείρουσι γὰρ [ἡθῆ] χρηστὰ ὀμιλᾶν κα-
καί. »

Τὰδε πάντα ἔλεγεν, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ εἶχεν θῦελος
καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχειν. Οὐ γὰρ ἐπὶ μισθῷ ἔτρεχεν·
ἀρχοῦσα γὰρ αὐτῷ ἦν ἀντίδοσις τὸ ποιῆσαι τὸ δο-
κοῦν τῷ θεῷ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν πολλῶν.
Ὅστε καὶ ὅταν λέγῃ, Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐν Χρι-
στῷ ἡλπιότες ἐσμέν μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων
ἀνθρώπων ἐσμέν, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν λέγει, καὶ
ὥστε τῷ φόβῳ τῆς ἀθλιότητος ταύτης διασεῖσαι αὐ-
τῶν τὴν ἀπιστίαν περὶ τῆς ἀναστάσεως.

« Ἐκνήφατε δικαίως. »

Τουτέστιν, ἐπὶ τῷ συμφέροντι· ὡς πρὸς μεθύον-
τας καὶ μαινομένους.

« Καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. »

Δεικνὺς ὅτι ἀπὸ πονηροῦ βίου τὰ σπέρματα αὐτῆς
τῆς ἀπιστίας. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν πονηρὰ συνειδῶ-
των ἑαυτοῖς, καὶ οὐ βουλομένων δοῦναι δίκην, καὶ
εἰς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως παραδλάπτονται πίστιν·
ὥστε οὖν οἱ μεγάλα κατορθοῦντες, καθ' ἑκάστην
αὐτὴν ἐπιθυμοῦσι τὴν ἡμέραν ἰδεῖν.

C « Ἀγνοοῦσιν γὰρ θεοῦ τινὲς ἔχουσιν. »

Ὅρα πῶς πάλιν εἰς ἐκείνους μεταφέρει τὰ ἐγκλή-
ματα. Τὸ γὰρ τῇ ἀναστάσει διαπιστεῖν, οὐ σφόδρα
εἰδότες ἐστὶ τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, τὴν ἀμαχον, καὶ
πρὸς πάντα ἀρχοῦσαν. Εἰ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα
ἐποίησε, πολλῷ μᾶλλον τὰ διαλυθέντα ἀναστήσει δυ-
νήσεται.

« Πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. »

Τουτέστιν, ὥστε διορθῶσαι, ὥστε αἰσχυνθέντας
ὑμᾶς γενέσθαι βαλτίους.

« Ἀλλ' ἐρεῖ τις: Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ
δὲ σώματι ἔρχονται; »

Ἀντίθασιν λύει παρ' Ἑλλήνων εἰσαγομένην.

« Ἄφρον, σὺ δ' σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἂν μὴ
ἀποθάνῃ; καὶ δ' σπείρεις, »

D Τουτέστιν, Παρὰ σαυτῷ τὴν ἀπόδειξιν ἔχεις τοῦ-
των, δι' ὧν πράττεας καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ ἀντι-
λέγεις ἔτι; φησί. Διὸ καὶ ἄφρονά σε καλῶ, ὅτι τὰ
καθ' ἡμέραν ὑπὸ σοῦ γινόμενα ἀγνοεῖς. Καὶ ὅρα τὴν
ὑπερβολὴν. Ὁ γὰρ ἐποιοῦν ἐκεῖνοι τεκμήριον τοῦ μὴ
ἀνίστασθαι, τοῦτο τοῦ ἀνίστασθαι ποιεῖται ἀπόδειξιν.
Καὶ γὰρ ἔλεγον, Οὐκ ἀνίσταται, ἐπειδὴ ἀπέθανεν. Ὁ
δὲ ἀντιστρέψας, φησὶν, Καὶ μὴν εἰ μὴ ἀπέθανεν, οὐκ
ἂν ἀνέστη.

« Οὐ τὸ σῶμα τὸ γέννησόμενον σπείρεις. »

Τουτέστιν, οὐ στάχυν ὀλόκληρον, οὐ σῖτον νέον, οὐ
καλάμην ἔχοντα, οὐκ ἄχυρον. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκέτι
πρὸς τὴν ἀνάστασιν ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς τὸν τρόπον
τῆς ἀναστάσεως· ποταπὸν σῶμα τὸ μέλλον ἀνίστα-

σθαι, ὅσον εἰς τὸ αὐτὸ, ἢ καὶ βέλτιον καὶ λαμπρότερον. Καὶ ἀμφοτέρω ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑποδείγματος λαμβάνει, δείκνυς ὅτι πολλῶ βέλτιον.

« Εἰ τύχοι αἰτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν. »

« Τοῦτό φησιν, ἵνα μὴ ἄλλο τις ὑποπεύσῃ σῶμα εἰρησθαι. »

« Ὁ δὲ Θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα, καθὼς ἠθέλησε. »

Μὴ τοίνυν περιεργάζου, μὴ δὲ πολυπραγμονεῖ, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, ὅταν Θεοῦ δύναμιν καὶ θέλημα ἀκούσῃς.

« Καὶ ἐκάστη τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα. »

Ἐπειδὴ τινες ἠπόρουν περὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ ἔλεγον· Ποίῳ δὲ σώματι ἐρχονται; τοῦτου χάριν ὑποφέρει ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος, τὸ τῶν σπερμάτων ἴδιον σῶμα λέγων. Ποῦ τοίνυν τὸ ἄλλοτριον; τὸ γὰρ ἴδιον δίδωσιν.

« Οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σὰρξ· ἀλλὰ ἄλλη μὲν ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ πτηνῶν, ἄλλη δὲ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων. Καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια· ἄλλ' ἑτέρα μὲν ἢ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἢ τῶν ἐπίγειων· ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. Ἄστηρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. Οὕτω καὶ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν· σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. »

Ἴνα μὴ ἐκ τοῦ ὑποδείγματος ὁμοτιμίαν πάντες νομίσωσιν ἐν τῷ μέλλοντι λαμβάνειν, φησὶν· Οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σὰρξ. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Τί λέγω, φησὶν, ἐπὶ τῶν σπερμάτων; Ἐπὶ τῶν σωμάτων γυμνάσωμεν τοῦτο αὐτὸ, περὶ οὗ ὁ λόγος ἡμῖν νῦν· ἐπειδὴ τὸν τῆς ἀναστάσεως κατεσκεύασε λόγον, δείκνυσσι λοιπὸν, ὅτι πολλὴ ἡ τῆς δόξης τότε διαφορὰ, εἰ καὶ ἀνάστασις μία. Καὶ διαίρεσις δύο, εἰς τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ ἐπίγεια. Ὅτι μὲν γὰρ τὰ σώματα ἀνίσταται, ἔδειξεν διὰ τοῦ αἰτου. Ὅτι δὲ οὐκ ἐν τῇ αὐτῇ δόξῃ πάντα, δείκνυσιν ἐντεῦθεν. Δείκνυσιν οὖν ὡς καὶ τῶν δικαίων πολλὴ ἡ διαφορὰ, τὴν μὲν ἡλίου, τὴν δὲ ἀστέρι παρεκάζον· καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν πολλὴ ἡ διαφορὰ, ζῶν σώματα λέγων, καὶ ἰχθύων, καὶ κτηνῶν· καὶ ὡς δὲ ὑποδείγματων ἀγεί τὸν λόγον, καὶ ἐπὶ τῶν ἁνῶ, καὶ ἐπὶ τῶν κάτω. sciumque et volucrum corpora aſfert. Ac totum plium, tam quæ sursum sunt, quam quæ deorsum.

« Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ. »

Τί γὰρ ἀτιμότερον ὄζοντος σώματος καὶ διαβρόντος;

« Σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ. »

Οὕτω γὰρ ἡμέραι τριάκοντα, καὶ τὸ πᾶν διαλύεται.

« Ἐγείρεται ἐν δυνάμει. »

Τότε γὰρ αὐτοῦ οὐδὲν περιέσται λοιπόν.

« Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. »

Τοῦτό φησιν, οὐχ ὡς μὴ ὄντος καὶ νῦν, διὰ τὸν ἀρραβῶνα [τοῦ Πνεύματος], τοῦ σώματος πνευματικοῦ, ἀλλ' ὡς τότε πολλῶ πλέον ὄντος. Νῦν μὲν γὰρ

A corpus sit resurrecturum: an hoc ipsum: nun quid non melius et splendidius? Atqui isthæc utraque ex eodem exemplo colligit, ostendens longe melius præstantiusque corpus futurum.

« Ut puta tritici, aut alicujus cæterorum. »

Itaque loquitur, ne alicui in suspicionem veniat, alterum se corpus dixisse.

Vers. 38. « Deus autem dat illi corpus, sicut vult. »

Ne ergo curiosius inquiras, nec dedita opera scruteris, quinam, quæ ratione, dum Dei virtutem et potentiam audis.

« Et unicuique seminum proprium corpus. »

Quia nonnulli de resurrectione dubitabant, aiebantque: *Quali vero corpore veniat?* idcirco subjicit, tanquam exempli gratia, proprium seminum corpus dicens. Ubinam ergo alienum, quando proprium datur? ?

Vers. 39-42. « Non omnis caro, eadem caro: sed alia quidem hominum, alia vero caro volucrum, alia pecorum, alia autem piscium. Et corpora cœlestia, et corpora terrestria: sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. Stella differt a stella in claritate. Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. »

Ne existimarent ob allatum exemplum, omnes in futuro avo æqualem gloriam accepturos, idcirco ait: *Non omnis caro, eadem caro.* Ac si diceret: *Quid de seminibus loquor?* Hoc ipsum de quo nunc disputamus accuratius juvat explicare, adductis in medium corporibus. Quia resurrectionis doctrinam antea stabilivit, deinceps ostendit magnum tunc quantum ad gloriam discrimen fore, quamvis una sit resurrectio: atque duo distinguit, cœlestia et terrestria. Enimvero exemplo tritici resurrectura corpora probavit: ex hoc autem alio demonstrat, non omnia gloriam eandem habitura. Ostendit ergo multam fore inter justos discrepantiam, dum alium cum sole comparat, alium cum luna, et alium cum stella; itemque peccatorum diversissimum esse statum, cum animantium pihoc argumentum exsequitur, adductis in exem-

D Vers. 43. « Seminatur in ignobilitate; surget in gloria. »

Ecquid enim ignobilius aſt corpore ſetente et diffuente?

« Seminatur in infirmitate. »

Nondum enim elapsis triginta diebus, totum dissolvitur.

« Surget in virtute. »

Nihil enim ejusmodi tunc supererit.

Vers. 44. « Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. »

120 Hoc ait, non quasi modo non sit, concesso Spiritus pignore, spirituale corpus, sed quia id tunc præstantius fiet. Hodie siquidem spiritus

non manet ; frequenter enim abscedit ab his qui A peccant : tunc vero constans et firma illi habitatio erit.

Si est corpus animale, est et spirituale. Sicut et scriptum est. »

Vel quia corpus agilius erit et subtilius, ita ut aura vehatur.

Vers. 45-50. « Factus est primus homo in animam viventem : et novissimus Adam, in spiritum vivificantem. Sed non prius quod spiritale, sed quod animale ; deinde quod spiritale. Primus homo de terra terrenus : secundus homo Dominus de caelo. Qualis terrenus, tales et terreni. Et qualis coelestis, tales et coelestes. Et sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem coelestis. Hoc autem dico, fratres, »

Hoc est, crassus et praesentibus affixus. Simul vero de vitae agenda rationibus loquitur.

« Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt. »

Carnem et sanguinem hoc in loco appellat actiones pravas, ut cum dicit : *Vos non estis in carne* ¹. Et rursum : *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt* ².

« Neque corruptio incorruptionem possidebit. [Vers. 51.] Ecce mysterium vobis dico : Omnes quidem non dormiemus : sed omnes immutabimur. »

Id est, malitia non assequetur illam gloriam et possessionem illam rerum incorruptarum.

Vers. 52. « In momento. »

Id est, brevi temporis instanti.

« In ictu oculi, in novissima tuba (canet enim tuba), et mortui resurgent incorrupti. »

Hoc dicti prioris interpretatio est : quasi dicat : Quantum satis sit palpebrae duntaxat claudendae.

« Et nos immutabimur. »

Hoc dicit de illis qui tunc temporis in vivis reperiuntur.

Vers. 53, 54. Oportet enim incorruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est. »

Rursum redit ad exemplum allatum, et ad inceptum de resurrectione sermonem, dimissis iis quae ad vitae rationes varias pertinebant.

« Absorpta est mors in victoria. [Vers. 55, 56.] Ubi est, mors, victoria tua ? ubi est, inferne, stimulus tuus ? stimulus autem mortis peccatum est. »

Id evincit iterum ex prophetis.

« Virtus vero peccati lex. [Vers. 57.] Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam, per Dominum nostrum Jesum Christum. »

Quia sine lege infirmum erat : quod quidem **121** perpetraretur, non tamen ut damnationi ob-

ού μένει τὸ Πνεῦμα· πολλάκις γὰρ ἀμαρτανόντων ἀφίσταται· τότε δὲ βεβαία αὐτῷ ἔσται ἡ παραμονή.

« Εἰ ἔστι σῶμα ψυχικόν, ἔστι καὶ πνευματικόν. Οὕτω καὶ γέγραπται· »

Ἦ ὅτι κουφότερον ἔσται καὶ λεπτότερον, καὶ οἶον καὶ ἐπ' αἴρος ὀχεῖσθαι.

« Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδάμ εἰς πνεῦμα ζωοποιούν. Ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. Καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ. Τοῦτο δὲ φημι, ἀδελφοί, »

Τουτέστι, παχὺς καὶ τοῖς παροῦσιν προσηλωμένος. Ἀμα δὲ καὶ τὴν περὶ πολιτειῶν εἰσάγει λόγον.

« Ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται. »

Σάρκα καὶ αἷμα ἐνταῦθα τὰς πονηρὰς πράξεις καλεῖ, ὡς δταν λέγῃ· Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί. Καὶ πάλιν, Οἱ ἐν σαρκὶ ὄντες Θεῷ ἀρέσκει οὐ δύνανται.

« Οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. Ἴδου μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα. »

Τουτέστιν ἡ κακία, τὴν δόξαν ἐκείνην, καὶ τὴν **C** τῶν ἀφθάρτων πραγμάτων ἀπόλαυσιν.

« Ἐν ἀτόμῳ. »

Τουτέστιν, ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ.

« Ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· σαλπίζει γάρ· καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται ἀφθαρτοί. »

Τοῦτο ἐρμηνεία τοῦ πρώτου· οἶον εἰς ὅσον εἰς τὸ χαμμῦσαι μόνον.

« Καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα. »

Περὶ τῶν τότε ζώντων εὐρισχομένων τοῦτο φησιν.

« Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· »

D Πάλιν περὶ τὸ ὑπόδειγμα ἔρχεται καὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον, τὰ περὶ πολιτείας ἀφεῖς.

« Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ νίκος ; Ποῦ σου, ἥδη, τὸ κέντρον ; τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἀμαρτία. »

Πάλιν ἐκ προφητείας ἡ ἀπόδειξις.

« Ἦ δὲ δύναμις τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος. Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νίκος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ὅτι χωρὶς αὐτοῦ ἀσθενὴς ἦν· πραττομένη μὲν, οὐ δυναμένη δὲ οὕτω καταδικάσαι. Τὸ μὲν γὰρ κακὸν

¹ Rom. viii 8. ² ibid 9.

ἐγίνετο, σφόδρ' οὐκ ἰδεῖν οὕτως. Ὅτε οὐ τοῦτο φησιν, ὅτι εἰσήνεγκεν ὁ νόμος τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὅτι ἐπέτεινε τὴν κίλασιν.

« Ὅτε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἰδράτοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι. »

Εὐκαιρὸς λοιπὸν ἡ παραίνεσις.

« Περισεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε, εἰδότες ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν Κυρίῳ. »

Τουτέστιν, ἐν τῷ βίῳ τῷ καθαρῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

« Περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους. »

Ἀπαρτίσας τὸν περὶ τῶν δογμάτων λόγον, καὶ μᾶλλον εἰς τὸν ἡθικὸν μεταβαίνειν, πάντα τὰ ἄλλα ἀφείλες, τὸν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης κινεῖ λόγον. Λογίαν δὲ συλλογὴν τῶν χρημάτων φησιν.

« Ὅσπερ διέταξα ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτως καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. »

Οὐκ εἶπε, παρήνευσα καὶ συνεβούλευσα, ἀλλὰ διέταξα, ὥστε αὐθεντικώτερον.

« Κατὰ μίαν Σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν παρ' αὐτῷ τιθεῖται, ὅ τι ἂν εὐδοῶσθῃ. »

Ἀναμνήσθητε γάρ, φησιν, τίτων ἐτύχετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Τὰ γὰρ ἀπόρρητα ἀγαθὰ ἐν ταύτῃ γέγονεν, καὶ ἡ ρίζα καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας· μετὰ δὲ τούτων, καὶ τὸ μυστήριον ἐν αὐτῇ κοινωνοῦν. Ὅρα πῶς καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ συμβουλεύει, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου.

« Ἵνα μὴ ὅταν ἴδω, τότε λογίαι γίνωνται. Ὅταν δὲ παραγένωμαι, »

Ἡ γὰρ προσδοκία τοῦ Παύλου προθυμοτέρους αὐτοὺς ποιεῖ.

« Οὓς ἂν δοκιμάσητε δι' ἐπιστολῶν, τούτους πῶς ἀπανεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ. »

Ἀνύποκτον ποιεῖ τὸν λόγον, μὴ λέγων τὸν δεῖνα, ἢ τὸν δεῖνα. Εὖ δὲ καὶ τὴν χάριν, μὴ τὴν ἐλεημοσύνην, εἰπεῖν.

« Ἐάν τις ἡ δέξιον τοῦ καμῆ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύονται. Ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω. Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι. Πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν καταμενῶ, ἢ καὶ παραχειμάσω, ἵνα ὑμεῖς ἐμὲ προπέμψητε, εὖ ἂν πορεύωμαι. Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν. »

Ἐνταῦθα πάλιν σαφελῶς συμβουλεύει.

« Ἐλπίζω γὰρ χρόνον τινὰ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς, ἂν ὁ θεὸς ἐπιτρέπῃ. Ἐπιμενῶ δὲ ἐν Ἐφέσῃ ἕως τῆς Πεντηκοστῆς. Θύρα γὰρ μοι ἀνέργε μεγάλη καὶ ἐνεργής, καὶ ἀντικείμενοι πολλοί. Ἐάν ἴδῃ Τιμόθεος, βλέπετε, »

Ταῦτα λέγειν, ὁμοῦ μὲν τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας σωφρονίζων.

« Ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς. »

Τουτέστιν, ἵνα μὴ τις αὐτοῦ κατεξαναστῇ τῶν κατεγνωσμένων ἐκείνων.

A noxium redderet. Equidem enim malum fiebat; ut non talem speciem præferebat. Quocirca non hoc ait, a lege invecum esse peccatum, sed propter eam auctum supplicium fuisse.

[VENS. 58.] Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote, immobiles. »

Opportuna prorsus adhortatio.

« Abundantes in opere Domini semper: scientes quod labor vester non est inanis in Domino. »

Hoc est, in vita pura et integra.

CAP. XVI.

VENS. 1. « De collectis autem quæ sunt in sanctis. »

B Absoluta de dogmatis tractatione, jamque ad moralia transiturus, aliis omnibus dimissis, de eleemosyna sermonem movet. Collectas autem vocat collectionem pecuniarum.

« Sicut ordinavi Ecclesiis Galatiarum, ita et vos facite. »

Non dixit: Hortatus sum, et consilium dedi, sed, ordinavi, quod majoris est auctoritatis

VENS. 2. « Per unam Sabbatorum unusquisque vestrum apud se ponat, quantum sibi facultas erit. »

Pensate, inquit, facultates vestras in hac die. Arcana quippe dona in ea præstantur; imo radix est, et principium vitæ nostræ: insuper et in eadem mysteriorum participes efficiamur. Vide quæ ratione consilium instruit, tum a tempore, tum a modo.

« Ut non, cum venero, collectæ fiant. [VENS. 3.] Cum autem præsens fuero, »

Expectatio quippe Pauli alacriores eos faciebat.

« Quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. »

Non ait, hunc, vel illum, ne quam suspicionem injiciat: bene vero gratiam dicit, non eleemosynam.

VENS. 4-7. « Quod si idignum fuerit ut et ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiemabo, ut vos me deducatis quocunque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre. »

Hic rursum hortatur eos ad liberalitatem.

« Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Deus permiserit. [VENS. 8-10.] Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. Ostium enim mihi apertum est magnum, et efficax, et adversarii multi. Si autem venerit Timotheus, videte. »

Hæc dicens, tum præmonstrat charitatem, tum etiam flagitiosos ad sanitatem revocat.

« Ut sine timore sit apud vos. »

Id est, ne quis improborum illorum contra eum insurgat.

« Opus enim Domini operatur, sicut et ego. » A

122 Hujus fidelitatem commendat a ministerio.

Vers. 11. « Ne quis illum spernat : deducite autem illum in pace, ut veniat ad me. »

Quia nempe junior cum esset, tantam plebem moderandam susceperat.

« Exspecto enim illum cum fratribus. [Vers. 12, 13.] De Apollo autem fratre, multum rogavi eum, ut veniret cum fratribus : et utique non fuit voluntas, ut nunc veniret. Veniet autem, cum ei vacuum fuerit. Vigilate. »

Hoc quoque territantis erat, ut æquiores forent, cum ipsum Timotheo narraturum quæ passus esset, intelligerent. Multam autem erga illos dilectionem præfert, cum virum hunc optimum propter ipsos B

« State in fide ; viriliter agite, et confortamini. » Non in sapientia extranea.

Vers. 14, 15. « Omnia vestra in charitate stant. Obsecro autem vos, fratres, nostis Stephanæ domum et Fortunati ; quoniam est »

Eo quod omnia crimina de quibus dictum est, inquit, ex omissione charitatis acciderunt.

« Primitiæ Achaïæ, et in ministerium sanctorum ordinaverunt seipsos, [Vers. 16] ut et vos subditi sitis ejusmodi, et omni cooperanti et laboranti. »

Initio quoque epistolæ eorundem meminit, dicens : *Baptizari autem et Stephanæ domum.* Nunc vero primitias eum vocat, non solum Corinthi, C verum et Græciæ totius. Atqui haud exigua laus est primum omnium ad Christum accessisse. Quocirca in Epistola etiam ad Romanos quosdam eo nomine laudabat, quod ante se fuissent in Christo *. Nec dixit, quia prius crediderunt, sed, quia primitiæ fuerunt ; ut significaret eos simul cum fide optimam vitam prætulisse.

Vers. 17, 18. « Gaudeo autem in præsentia Stephanæ et Fortunati et Achaïci, quoniam id quod vobis deerat, ipsi suppleverunt. Refecerunt enim spiritum meum et vestrum. Cognoscite ergo qui ejusmodi sunt. »

Quia verisimile erat illos erga istos exasperatos esse : hi enim erant qui ipsum convenerant, nuntiaverantque dissidium omne : eam ob rem ait, *refecerunt spiritum meum.* *Meum,* inquit, ut ostendat illos vice omnium venisse, et pro eis tantam voluisse peregrinationem suscipere.

Vers. 19, 20. « Salutant vos ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino Aquilas et Priscilla, cum domestica sua Ecclesia. Salutant vos omnes fratres.

Membra colligit et conglutinat salutatione.

« Salutate invicem in osculo sancto. »

In hac duntaxat epistola sanctum osculum po-

* Rom. xii, 7.

« Καὶ γὰρ ἔργον [Κυρίου] ἐργάζεται, ὡς καὶ γώ. » Ἀπὸ τῆς διακονίας ἀξιόπιστον αὐτὸν δείκνυσαι.

« Μὴ τις οὖν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ · προπέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ἐμέ. »

Ἐπειδὴ καὶ νέος ἦν, καὶ μόνος ἐνεχειρίσθη τοσούτου λαοῦ διόρθωσιν.

« Ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Περὶ δὲ Ἀπολλῶ τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παρεκάλεσα αὐτὸν ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὁμᾶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ πάντως οὐκ ἦν θέλημα ἵνα νῦν ἔλθῃ. Ἐλευσεται δὲ ὅταν εὐκαιρήσῃ. Γρηγορεῖτε, »

Καὶ τοῦτο φοβοῦντος ἦν, ἵνα εἰδότες, ὅτι ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ἅπερ ἂν πάθῃ, ἐπεικτέτεροι γίνωνται. Καὶ ἀγάπην δὲ εἰς ἐκείνους ἐνδείκνυται πολλὴν, ὅτι τὸν οὕτω χρήσιμον, εἰ' αὐτοὺς ἐπεμψεν.

« Στήκατε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε. » Οὐκ ἐν τῇ σοφίᾳ τῇ ἐξωθεν.

« Πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. Παρακαλῶ δὲ ὁμᾶς, ἀδελφοί, οἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ καὶ Φουρτουνάτου, ὅτι ἐστὶν »

Ἐπειδὴ καὶ τὰ εἰρημένα πάντα, φησὶν, ἐγκλήματα ἐκ τοῦ ταύτην ἡμελησθαι περισσιν.

« Ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας, καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἵσταζαν αὐτοὺς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιούτοις, καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι καὶ κοπιῶντι. »

Καὶ ἀρχόμενος τοῦτου μέμνηται λέγων, Ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον · καὶ νῦν ἀπαρχὴν αὐτὸν, οὐχὶ τῆς Κορίνθου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος φησὶν. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο ἐγκώμιον, τὸ πρῶτον τῷ Χριστῷ προσελθεῖν. Διὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ ἐντεῦθεν ἐγκωμιάζων τινὰς ἔλεγεν · Οἱ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ. Καὶ οὐκ εἶπεν · ὅτι πρῶτον ἐπίστευσαν, ἀλλὰ ἀπαρχὴ ἐγένοντο, δεικνύς ὅτι μετὰ τῆς πίστεως καὶ βίον ἀριστον ἐπεδείξαντο.

« Χαίρω δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Στεφανᾶ καὶ Φουρτουνάτου καὶ Ἀχαϊκοῦ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα οὗτοι ἀνεπλήρωσαν. Ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα, καὶ τὸ ὑμῶν. Ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους. »

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐξηγριῶσθαι πρὸς τούτους · αὐτοὶ γὰρ ἦσαν οἱ ἐλθόντες καὶ δηλώσαντες αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν στάσιν. Τοῦτου χάριν φησὶν, *ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα*, Καὶ τὸ, *ὑμῶν*, δεικνύς ἀντὶ πάντων ἐλθόντας καὶ ἐλομένους ἀποδημίαν στέλλεσθαι τοσαύτην ὑπὲρ αὐτῶν.

« Ἀσπάζονται ὁμᾶς αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀσίας. Ἀσπάζονται ὁμᾶς ἐν Κυρίῳ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν Ἐκκλησίᾳ. Ἀσπάζονται ὁμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πάντες. »

Ἐπιτυνάγει καὶ συγκολλᾷ τὰ μέλη διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ.

« Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. »

Ταύτην τὴν τοῦ ἁγίου ἀσπασμοῦ ἐνταῦθα μόνον

τίθησι προθήκην, ἐπειδὴ σφόδρα διεστήκισαν ἀφ' αὐτῶν, τῷ λέγειν, Ἐγὼ μὲν εἰμι τοῦδε, ἐγὼ δὲ τοῦδε.

« Ὁ ἀσπισμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. »

Δείκνυσι μετὰ πολλῆς σπουδῆς τὴν ἐπιστολὴν συντεθεῖσθαι.

« Εἰ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἦτω ἀνάθεμα. »

Δι' ἐνὸς τούτου ῥήματος πάντας ἐφόδισεν, τοὺς τὰ μέλη αὐτῶν ποιούντας μέλη πόρνης, τοὺς σκανδαλίζοντας τοὺς ἀδελφοὺς διὰ τῶν εἰδωλοθύτων, τοὺς τῇ ἀναστάσει ἀπιστοῦντας. Οὐκ ἐφόδισε δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔδειξεν τῆς ἀρετῆς τὴν ὁδόν, καὶ τὴν τῆς κακίας δυσσίθειαν.

« Μαριναθά. »

Ἐπειδὴ πάντων τῶν κακῶν ὁ τύφος αἴτιος ἦν, καὶ τούτων δὲ τὸν τύπον ἡ ἐξωθεν σοφία ἐποίησε, καὶ τοῦτο τὸ κεφάλαιον ἦν τῶν κακῶν, καταστέλλων αὐτὴν οὐδὲ Ἑλλάδι κέχρηται φωνῇ, ἀλλὰ τῇ Ἑβραϊδί, δεικνύς, ὅτι οὐ μόνον καταισχύνεται τὴν ἰδιωτείαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς θερμότητος ἀσπάζεται. Τί ἐξ ἐστίν τὸ, *Μαριναθά*; ὅτι Ὁ Κύριος ἦλθεν. Τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτὸ φησιν, ἡ τὸν οἰκονομίας βεβαιῶν λόγον, ἐξ οὗ μάλιστα τὰ σπέρματα τῆς ἀναστάσεως συνέθηκαν;

Ἦσαντι ἔλεγον, Ὁ κοινὸς πάντων Δεσπότης καταβῆναι τοσοῦτον κατηξίωσε, καὶ ὑμεῖς ἐν τοιοῦτοις ἐπέε;

« Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. »

Τοῦτο γὰρ διδασκάλου, τὸ μὴ μόνον συμβουλεύειν, ἀλλὰ καὶ εὐχαίς βοηθεῖν.

« Ἡ ἀγάπη μου μετὰ πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Ἀμήν. »

Ἐπειδὴ σφόδρως αὐτῶν ἠψατο, καταπραΰνει λοιπόν, ἵνα δὲ μὴ νομίσωσιν, ὅτι ἰκετεύων αὐτοὺς εἰς τοῦτο κατέληξεν, προσέθηκε τὸ, Ἐν Χριστῷ· οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπινον ἔχει, οὔτε σαρκικόν, ἀλλὰ πνευματικὴ τις ἐστίν.

Πρὸς Κορινθίους α' στίχων, ωμβ'. Ἐγγράφη ἀπὸ Φιλίππων διὰ Στεφανῶ, καὶ Φουρτουνάτου, καὶ Ἀχαϊκοῦ, καὶ Τιμοθέου. Ἀγαγνώσεις, ε' κεφάλαια θ', μαρτύρια ιζ', στίχοι ὀκτακόσιοι ἑβδομήκοντα.

A suit : quia valde dissidebant ab invicem, dicente alio, Ego sum hujus; et alio, Ego istius.

Vers. 21. « Salutatio mea manu Pauli. »

Significat se multo cum studio epistolam hanc scripsisse.

Vers. 22. « Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. »

123 Hoc uno verbo universo perterruit qui membra sua meretricis membra facerent; qui fratribus scandala objicerent edendo carnes idolis immolatas; qui resurrectionem negarent. Non solum autem terruit, sed et viam virtutis pandit, et impietatem nequitiae.

« Maranatha. »

Quoniam superbia erat omnium malorum causa, atque superbiam hanc extranea sapientia pepererat, quod malorum erat caput; ut eam comprimat, haudquaquam Græca voce utitur, sed Hebraica; ostendens non solum se non pudere simplicitatis, sed et multo eam ardore complecti. Quid autem hoc est, *Maranatha*? Dominus venit. Quare vero pronuntiat, nisi ut divinæ dispensationis incarnationisve fidem confirmet, ex qua præsertim resurrectionis compacta sunt?

Ac si diceret : Communis omnium Dominus tantum se demittere dignatus est, et vos interim in ejusmodi vitiis versamini?

Vers. 23. « Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. »

Præceptoris officium est, non modo consilium dare, verum etiam precibus opitulari.

Vers. 24. « Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Jesu, Amen. »

Quia dure eos perstrinxit, mitius jam loquitur : ne autem putarent ipsum supplicis instar hoc modo concludere, addidit, in Christo. Nihil enim clausula hæc præfert humani, aut carnalis, sed mere spiritualis.

Ad Corinthios prima, versum 842. Scripta est Philippis per Stephanam, Fortunatum, Achaicum et Timotheum. Lectiones quinque, capita novem, testimonia 17, versum 870.

VARIAE LECTIONES.

1 Eustathius Sulcensis eosdem numeros habet, non priorem.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Β'.

IN EPISTOLAM II AD CORINTHIOS.

ΚΕΦΑΛ. ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός. »

D

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. « Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater. »

Alteram Corinthiis epistolam ideo scripsit Apostolus, quia in priori promiserat se brevi venturum ad ipsos, cujus tamen præstandi facultas hactenus non fuerat. Altera itidem causa fuit, quod ad meliorem frugem illi se receperant ob epistolam anteriorem. Initio itaque excusationem affert dilationis, et probare se testatur emendationem quam epistola prior pepererat.

« Ecclesie Dei. »

Hos rursum *Ecclesiam Dei* nuncupat, eos in unum simul colligendo.

« Quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia. [Vers. 2, 3.] Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. »

124 Salutationem a gente orditur, et una cum illis Corinthios honorifice compellat.

« Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, [Vers. 4] qui consolatur nos in omni tribulatione nostra; ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem qua exhortamur ipsi a Deo. »

Causam affert curtardaverit. Ait ergo: Scio quidem quod me venturum ad vos sim pollicitus: sed quoniam afflictiones et angustie impedimento fuerunt, date veniam, nec superbiæ aut socordie nostræ hoc tribuatis.

Vers. 5, 6. « Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra: sive tribulamur pro vestra exhortatione et salute. »

Ne nimia calamitatum amplificatione discipulorum animos deficiat, quo mentes ipsorum erigat, copiosam esse consolationis abundantiam ostendit; neque hoc solum, sed et Christi meminit, ejusque esse afflictiones ipsas dicit. Tum allato uno et primo solaminis argumento, quod nempe per eas Christi consortes simus, alterum insuper addit, puta hac ratione discipulorum salutem parari. Id quod hunc in modum evincit. Nisi prædicavissemus vobis, inquit, malorum timore ne id faceremus deterriti, ad extrema res vestræ redactæ essent: nunc autem quo persecutionum nostrorum vis amplius intenditur, tanto magis expectare melioris spei accrementum debetis.

« Quæ operatur in tolerantia omnium passionum, quas et nos patimur. [Vers. 7.] Et spes nostra firma sit pro vobis: sive exhortamur pro vestra exhortatione et salute. »

Ostendit una cum utilitate spsorum, multum quoque virium habuisse gratiam quæ in eis operata est.

« Quia sicut socii passionum estis, ita et consolationis [Vers. 8.] Nolo enim vos ignorare, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in

A Αἰτία δευτέρως ἐπιστολῆς Ἐγένετο τῷ Ἀποστόλῃ, τὸ ὑποσχέσθαι ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτὸν ταχέως ἔξειν πρὸς αὐτοὺς, καὶ μὴ ἐκγενέσθαι τοῦτο ποιῆσαι. Καὶ ἑτέρα αἰτία, τὸ βελτιωθῆναι αὐτοὺς ἐκ τῆς Ἐπιστολῆς τῆς πρώτης. Προγράφει οὖν καὶ περὶ τοῦ βραδύναι ἀπολογούμενος, καὶ τὴν ἐκ τῆς προτέρας Ἐπιστολῆς γενομένην διόρθωσιν ἀποδεχόμενος.

« Τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. »

Πάλιν αὐτοὺς Ἐκκλησίαν καλεῖ, συνάγων εἰς ἓν.

« Τῇ οἰκῇ ἐν Κορίνθῳ, σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ἀπὸ τοῦ ἔθνους προσαγορεύει, καὶ τούτων ἡ τιμῶν τοὺς Κορινθίους.

« Ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, διὰ τῆς παρακλήσεως ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. »

Τὴν αἰτίαν λέγει τῆς ἀπολείψεως. Φησὶν οὖν· Οἶδα μὲν ὑποσχόμενος ἔξειν· ἐπειδὴ δὲ διὰ τὰς θλίψεις ἐνεποδίσθη, σύγγνωτε. καὶ μὴ καταγνώσῃ τινα ὑπεροφίαν ἢ ῥαθυμίαν ἡμῶν.

« Ὅτι καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτω καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει ἡ παράκλησις ἡμῶν· εἴτε δὲ θλιβόμεθα ὑπὲρ τῆς ἡμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, »

ἵνα μὴ καταβάλλῃ τοὺς μαθητὰς τὸ σφόδρα ἐκείρειν τὰς συμφοράς, δείκνυσιν ἄλλιν πολλὴν τὴν περισουσίαν καὶ τῆς παρακλήσεως οὔσαν, καὶ ἀνίστησιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν· οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ τῷ ἀναμνησῆαι τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ εἰπεῖν εἶναι τὰ παθήματα. Εἰπὼν δὲ μίαν καὶ πρώτην παρακλήσεως παραμυθίαν, τὸ κοινωνῆσαι Χριστῷ, λέγει καὶ δευτέραν, τὸ τὴν τῶν μαθητευομένων ἐντεῦθεν κατασκευάζεσθαι σωτηρίαν. Κατασκευάζει δὲ τοῦτο οὕτως· Εἰ μὴ ἐκηρύξαμεν, φησὶν, ὑμῖν, φοβούμενοι τὰ δεινὰ, ἐν ἰσχύοις ἦν τὰ ὑμέτερα· νῦν δὲ ὅσῳ ἂν ἐπιτείνηται τὰ τῶν διωγμῶν τῶν ἡμετέρων, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιδιδόναι τὰ τῆς χρηστῆς ἐλπίδος προσδοκᾶν δεῖ.

« Τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθμάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν. Καὶ ἡ ἐλπίς ἡμῶν βεβαία ὑπὸ ὑμῶν· εἴτε παρακαλούμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, »

Δείκνυσιν ὅτι μετὰ τῆς αὐτῶν ὠφελείας καὶ ἡ χάρις πολλὰ ἐνίσχυσεν ἐνεργοῦσα ἐν αὐτοῖς.

« Ὅτι ὥς κοινωνοὶ ἔσθε τῶν παθμάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως. Οὐ γὰρ θέλω μὲν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν, τῆς γενο-

VARIE LECTIONES.

ἢ Forte, μετὰ vel πρὸ τούτων.

μένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρύνθημεν ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν. »

Ὅσπερ διωκομένων ἡμῶν ἀλγεῖτε, φησὶν, ὡς αὐτοὶ τοῦτο πάσχοντες, οὕτως ἴσμεν ὅτι καὶ παρακαλουμένους, αὐτοὶ τούτων ἀπολαύετε.

« Ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχέκαμεν, ἵνα μὴ πεποιοῦντες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ. »

Τουτέστι, τὴν χρίσιν καὶ τὴν προσδοκίαν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Τεισῦτην προσδοκίαν εἶχε τὰ πράγματα, ὅτι ἀποθανοῦμεθα πάντες, ἀλλ' οὐ προέβη τοῦτο, ἀλλὰ μέχρι τῆς ἡμετέρας ἐννοίας ἔστη. Τὸ δὲ, ἵνα μὴ πεποιοῦντες ὦμεν, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς οὕτω διέκειτο λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὡς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις βυθμίζων.

« Τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς, ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύσεται· εἰς ὃν ἠλπίζαμεν ὅτι καὶ ἐτι ῥύσεται, συνυπουργούντων καὶ ὡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει. »

Πάλιν τοὺς περὶ ἀναστάσεως αὐτοῖς κινεῖ λόγους.

« Ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ὡμῶν. »

Ἵνα τὰ πολλὰ πρόσωπα, φησὶν, αὐτῷ εὐχαριστήσῃ, ἐπειδὴ καὶ τὰ πολλὰ τὴν χάριν ἐλαβεν. Ταῦτα δὲ λέγει, ὁμοῦ μὲν καὶ εἰς τὰς ὑπὲρ ἑτέρων εὐχὰς αὐτοὺς διεγείρων, ὁμοῦ δὲ καὶ ταπεινοφροσύνην αὐτοὺς διδάσκων, καὶ εἰς ἀγάπην ἄγων. Πρὸς δὲ τούτοις ἀκαίρῳ, ὅτι κἀν ἀπὸ οἰκτιρμῶν ποιήσῃ θεὸς μέγα, ἐνταῦθα καὶ εὐχὴ συμβάλλεται.

« Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅτι ἐν ἀγνότητι. »

Τρίτην αἰτίαν παρακλήσεως τίθησιν. Αὕτη δὲ ἐστὶν, ἥ ἐν καθαρῷ συνειδῶτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀναστρέφεσθαι. Ταῦτα δὲ λέγει, παιδεύων αὐτοὺς καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι μὴ καταπίπτειν, ὅταν τὸ συνειδὸς καθαρὸν ἔχωσιν. Ὁ δὲ νοῦς οὕτως· Ἡ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, φησὶν, ἥ συνειδήσις ἡμῶν, οὐκ ἔχουσα ἡμᾶς καταδικάζειν ὡς ἐπὶ πονηροῖς πράγμασιν ἐλαυνομένους.

« Καὶ εὐλογεῖται τοῦ Θεοῦ. »

Τουτέστιν, οὐδὲν δολερὸν.

« Οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ. »

Τουτέστιν, οὐκ ἐν κακουργίᾳ, οὐδὲ δεινότητι λόγων, ἢ συμπλοκῇ σοφῶς χαρισμάτων κ'.

« Ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστρέφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, περισσοτέρως δὲ πρὸς ὑμᾶς. »

Τὴν παρ' αὐτοῦ δύναμιν δεδομένην ὡμῖν διὰ τῶν σημείων ἐνδείκνυμενοι.

« Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ἡμῖν, ἀλλ' ἣ ἡ ἀναγινώσκετε, ἣ καὶ ἐπιγινώσκετε. »

Ἐπειδὴ μεγάλη ἐφθίγγετο περὶ ἑαυτοῦ, ὅπερ ἦν

A Asia, quia supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut et tæderet nos vivere. »

Doletis, inquit, quod nos persequantur, ac si hæc ipsi sustineretis. Ita nos scimus quod, dum solatio reficimur, eodem quoque vos ipsi perfruemini.

Vers. 9. « Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo. »

Id est, sententiam et expectationem. Atque huius loci sensus iste est : Ejusmodi expectationem rerum status injiciebat, omnes nos morti proximos esse : verum res non eo processit ; sed intra suspicionem nostram constitit. Quod vero sequitur, ut non simus confidentes, non ita eum esse affectum significat, sed alios hisce locutionibus erudit, ac si de seipso sermo foret.

Qui suscitavit mortuos ; [Vers. 10, 11] qui de tantis periculis nos eripuit et eruet, in quem speramus, quoniam 125 et adhuc eripiet, adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis. »

Sermonem movet iterum de resurrectione.

« Ut ex multorum personis, ejus quæ in nobis est donationis, per multos gratiæ habeantur pro nobis. »

Uti personæ multæ, inquit, ei gratia referant ; quippe cum et multæ gratiam acceperint. Hæc autem ait, ut tum eos ad orandum pro aliis excitet, tum etiam ut demissionem animi doceat, et ad charitatem provocet. Quin et hoc insinuat, quamvis Deus magna per misericordiam præstet, ad id tamen conferre preces et supplicationes.

Vers. 12. « Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in sanctitate. »

Tertium consolationis argumentum ponit ; nimirum quod conscientia pura ubique terrarum conversetur. Sic autem loquitur, ut eos erudiat ne in afflictionibus despondeant animum, dum conscientiam puram habeant. Hic vero sensus est : Gloriatio nostra hæc est, inquit, conscientia nostra, quæ nos non possit condemnare, quasi factis improbis a recto excesserimus.

« Et sinceritate Dei. »

D Id est, absque ullo dolo.

« Non in sapientia carnali. »

Hoc est, non in vafrilitie, nec in artificio sermonis, aut in implicatione sophismatum.

« Sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo : abundantius autem ad vos. »

Per signa monstrantes virtutem quam ipse concessit nobis. »

Vers. 13. « Non enim alia scribimus vobis quam quæ aut legitis, aut etiam cognoscitis. »

Quia de seipso eximia prolocutus fuerat, id

VARIE LECTIONES.

κ' Leg. σοφισμάτων.

quod invidiosum et grave videbatur, testes ipsos A
appellat eorum quæ abs se dicuntur.

Vers. 14. « Spero autem quod usque in finem cognoscetis, sicut et cognovistis nos ex parte. »

A præteritis fidem facit futurorum. Quin nec simpliciter et nude id pronuntiavit, sed totum rejiciens in Deum et spem quæ in illum est.

« Quod gloria vestra sumus sicut et vos nostra, in die Domini nostri Jesu. »

Hic conceptam forte ex ante dictis invidiam vel rixas adimit, dum eos quoque in partem gloriæ recipit suorum recte factorum. Nequaquam enim, inquit, intra nos hæc constitit, sed ad vos etiam dimanavit.

Vers. 15-17. « Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis, et per vos transire in Macedoniam, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judæam. Cum ergo hoc voluissem, »

Qua utique in vobis maxime fiduciam ponamus; qua gloriamur in vobis, et gloria nostra vos estis.

• **126** « Nunquid levitate usus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me, Est, est, et, Non, non? »

Qua de causa non veni, inquit? nunquid levitate et mobilitate animi? nequaquam. Eccur vero? quia quæ propono, non secundum carnem propono. Quorum verborum talis est sensus: Carnalis homo, sive qui rebus præsentibus addictus est, et operationis Spiritus exsors existit, quoquo versum abire potest et oberrare quo voluerit. Qui vero Spiritu agitur, non potest ubique sententiæ suæ dominus esse, quippe quam ab illa auctoritate pendentem habeat. Sed quocumque Spiritui libitum erit ducitur, isque jussis herilibus obsecundat. Ait ergo: Nullatenus sum a gubernatione Spiritus alienus, nec penes me est illuc pergere quo voluero. Paracleti siquidem jussioni sum obnoxius, ipseque mihi præcipit: idcirco venire non potui, quia secus visum est Spiritui. Hoc porro in Actibus etiam apostolorum scriptum est, cum is aliquo pergere statuisset, jussisse Spiritum ut alio vaderet^b. Non ergo levitati meæ, hoc est, non mobilitati animitribuendum quod non venerim; sed oportuit ut qui Spiritui subditus sum, eidem obtemperarem.

Vers. 18. « Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui fuit in illo, Est, et, Non. »

Emergentem objectionem solvit. Dixerit quispiam si non est apud te, Est, et, Non; cur posthac evertilis, quæ modo asseris, quemadmodum de accessu tuo loquens fecisti? Væ nobis si unquam id accidit in prædicatione nostra. Itaque ne hæc cogitando perturbarentur, ait: Nihil tale contigit in prædicationibus meis. Humana siquidem mendacio sunt

^b Act. xvi, 7.

A φαρτικὸν, αὐτοὺς παράγει μάρτυρας τῶν λεγομένων.

« Ἐλπίζω δὲ καὶ γὰρ, ὅτι ἕως τέλους ἐπιγνώσεσθε, καθὼς καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ μέρους. »

Ἀπὸ τῶν παρελθόντων πιστοῦται τὰ μέλλοντα. Εἶτα, καὶ οὐχ ἀπλῶς τοῦτο ἀπεφάνητο, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐπιβρίπτων τῷ Θεῷ, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἐλπίδι.

« Ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμεν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ. »

Ἐνταῦθα τὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ὑποτίμνεται φθόνον ἡ ἐριδᾶς, αὐτοὺς καὶ καινωνοὺς ποιῶν τῆς ἐδῆς τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων. Οὐ γὰρ μέχρις ἡμῶν κατήντησε, φησί, ἀλλὰ καὶ εἰς ἡμᾶς διαβαίνει.

« Καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην πρότερον πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, ἵνα δευτέραν χάριν σχῆτε, καὶ δι' ὑμῶν ἀπελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, καὶ πάλιν ἀπὸ Μακεδονίας ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ἡμῶν προπεμφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Τοῦτό οὖν βουλόμενος. »

Τὸ σφόδρα θαρρῆν ὑμῖν, τὸ καυχῆσθαι ἐφ' ὑμῖν, καὶ καύχημα ἡμῶν ὑμᾶς εἶναι.

« Μήτι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην; ἡ δὲ βουλευόμεαι, κατὰ σάρκα βουλευόμεαι. ἵνα ἢ παρ' ἐμοὶ τὸ Ναί, ναί, καὶ τὸ Οὐ, οὐ; »

Τίνος ἐνεκεν οὐκ ἦλθον, φησὶν; ἄρα ὡς κοῦφος καὶ εὐριπιστής; οὐδαμῶς. Ἀλλὰ διὰ τί; Ὅτι δὲ βουλευόμεαι, οὐ κατὰ σάρκα βουλευόμεαι. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, τοιούστιν, ὁ τοῖς παροῦσι πράγμασι προσηλωμένος, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ἐκτὸς τυγχάνων, πανταχοῦ ἀπέναντι δύναται, καὶ πλανᾶσθαι ὅπου βούλεται. Ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀγόμενος, οὐ τῆς ἐαυτοῦ γνώμης πανταχοῦ δύναται κύριος εἶναι, τῆς ἐκείθεν ἐξουσίας ἐξαρτήσας αὐτήν, ἀλλ' ὅπου ἂν ἐκεῖνο βούληται, ἄγεται, δεσποτικοῖς παλαίσμασι χρώμενος. Τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι οὐκ εἰμι τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκτὸς κυβερνήσεως, οὐδὲ ἐξουσίαν ἔχω βαδίζειν ὅπου βούλομαι. Καὶ γὰρ ὑπόκειμαι τῷ ἐπιτάγματι τοῦ Παρακλήτου, καὶ ἐπιτάττομαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθην ἐλθεῖν, οὐ γὰρ ἔδοξε τῷ Πνεύματι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται. Ἀλλαχοῦ γὰρ Προαιρούμενον ἐλθεῖν, τὸ Πνεῦμα ἄλλαχοῦ βαδίζειν ἐκέλευσεν. Ὅτε οὐ τῆς ἐμῆς ἐλαφρίας, τοιούστιν, οὔτε τῆς κορυφότητος τὸ μὴ ἐλθεῖν, ἀλλὰ τὸ, τῷ Πνεύματι ὑποκείμενον, ἐκεῖνον πείθεσθαι.

« Πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένετο Ναί, καὶ, Οὐ. »

Ἀντίθεσιν ἀναχύπτουσιν λύει. Εἰ οὐκ ἐστι, φησί, παρὰ σοὶ τὸ Ναί, καὶ, Οὐ, ἀλλὰ δὲ νῦν λέγεις, ἀνατρέπεις μετὰ ταῦτα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας τῆς σῆς ἐποίησας, οὐαὶ ἡμῖν μὴ ποτε καὶ ἐν τῷ κηρύγματι τοῦτο γέγονεν. Ἵνα οὖν μὴ ταῦτα ἐννοοῦντες, πράττωνται, φησὶν ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος οὕτως ἐγένετο. Τὰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινα οἴονται δια-

φανεσθῆναι, τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως. Διό φησι· *Ἱστορὸς ὁ Θεὸς, τοιούστιν ἀληθής. Μὴ τοίνυν ὑπόπτευσ τὰ ἑαίνου οὕτως· οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀνθρώπων.*

Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἐν ὑμῖν δι' ἡμῶν κηρυχθεὶς, δι' ἐμοῦ καὶ Σιλβανοῦ καὶ Τιμοθέου, οὐκ ἐγένετο *καὶ, καὶ, οὐ.*

Ἐπειδὴ εἶπα λόγον, ἐπάγει λοιπὸν ποῖον λόγον φησί. Τὸ δὲ, *καὶ, καὶ, οὐ,* τοῦτο σημαίνει. Οὐκ ἀνέτριψα, φησὶν, ἃ πρότερον εἶπον ἐν τῷ κηρύγματι. Οὐδὲ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἑαίνου διελέχθην ὑμῖν· τοῦτο γὰρ οὐκ ἐστὶ πίστεως, ἀλλὰ πεπληνμένης διανοίας ἐστίν.

Ἄλλὰ, *καὶ, ἐν αὐτῷ γέγονε.*

Τοιούστιν ὅπου εἶπον, ἀπαρσάλευτος καὶ βέβαιος **D** ὁ λόγος μένει.

Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τῷ *καὶ*· διὰ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ, ἀμήν, τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν.

Τοῦτό φησι, διὰ τὸ πολλὰ τὸ κήρυγμα ὑποσχέσθαι, καὶ αὐτοῖς τὰ πολλὰ ταῦτα ἐπαγγέλλεσθαι, καὶ κηρύττειν. Καὶ γὰρ περὶ ἀναστάσεως διελέχθησαν, καὶ ἀναλήψεως, καὶ περὶ ἀφθαρσίας, καὶ περὶ τῶν μεγάλων δόλων, καὶ περὶ τῶν ἀπορρήτων ἑαίνων ἀγαθῶν. Ταύτας οὖν τὰς ἐπαγγελίας μένειν φησὶν ἀκινήτους. Οὐ γὰρ ἐγένετο ἐν αὐτοῖς· *καὶ καὶ οὐ,* τοιούστιν, οὐ ποτὲ μὲν ἀληθὴ τὰ εἰρημένα, ποτὲ δὲ ψευδῆ, καθάπερ ἡ ἐπιδημία ἡ ἐμὴ, ἀλλ' αἰ ἀληθῆ.

Εἰ δὲ ἃ ὑπόχετο, βέβαια, πολλῷ μάλλον αὐτὸς, καὶ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος.

Ὅ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν, καὶ χρίσας· ἡμᾶς Θεός, καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν.

Τοιούστιν, ὁ μὴ τῶν ἡμᾶς παρασαλεύεσθαι ἐκ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν, καὶ αὐτὸς ὁ χρίσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸ Πνεῦμα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πῶς τὰ μέλλοντα οὐ δίδωσι· Τὸ δὲ χρίσας ἡμᾶς καὶ σφραγισάμενος, τὴν τοῦ Πνεύματος δωρεάν σημαίνει.

Ὅτι φειδόμενος ὁμῶν οὐκ ἐτί· ἤλθον εἰς Κόρινθον· οὐκ ὅτι κυριεύομεν ὁμῶν τῆς πίστεως, ἀλλ' ὅτι συνεργοὶ ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὁμῶν. Τῇ γὰρ πίστι **D** ἐστέκατε.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ἐκρίνα δὲ ἑμαυτῷ τοῦτο τὸ μὴ πάλιν ἔν λύπῃ πρὸς ὑμᾶς· ἔλθειν. Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς.

Βέλτιον γὰρ ἐνὸς μισοῦ ἐνδοῦναι εἰς τὸ μετανοῆσαι, φησὶν, ἢ παρὼν ἐπιβελθεῖν καὶ προξυνθῆναι μερίζων.

Καὶ τίς ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;

Εἰ καὶ ἐν λύπῃ, φησὶν, ἐμῶν εἶναι, ἀναγκαζόμενος ὁμῖν ἐπιτιμῆν καὶ ὁρᾶν λυπούμενους, ἀλλ' ὁμῶς καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο εὐφραίνομαι. Μεγίστης γὰρ

PATROL. GR. XCV.

A obnoxia : at non item ea quæ Dei sunt. Quamobrem dicit : *Fidelis Deus, id est, verax.* Proinde ne tibi suspecta sint, quæ sunt illius. In his quippe nihil est humani.

VERS. 19. « Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me et Silvanum et Timotheum, non fuit, est, et, non. »

Quia sermonem nominavit, infert modo de quo sermone dicat. Hoc porro significat, *est, et, non,* Non everti, inquit, quæ antehæ prædicando dixeram. Neque nunc quidem istud, modo autem aliud vobis sum locutus. Hoc enim ūdei non fuerit, sed oberrantis animi.

« Sed, est, in eo fuit. »

Hoc est, sermo quem pronuntiavi, immobilis et firmus manet.

VERS. 20. « Quotquot enim sunt promissiones Dei, sunt in illo est. Ideo et per ipsum, Amen, Deo ad gloriam per nos. »

Sic loquitur, eo quod prædicatione multa promitterentur, et apostoli multa hæc pollicerentur et annuntiarent. Nam et de resurrectione disseruerant, necnon de assumptione, et immortalitate, de ingentibus præmiis, et de arcanis illis bonis. Has porro pollicitationes manere immotas dicit. Has porro pollicitationes manere immotas dicit. Non enim fuit in eis, *est, et, non* ; ut quando quæ vera fuerint quæ dicebantur, et quandoque falsa, quemadmodum adventus meus ; sed vera semper **C** existerent.

127 Quod si firma sunt, quæ promisit, multo magis ipse, et qui de ipso sermo sit.

VERS. 21-23. « Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus, et qui signavit nos, et dedit nobis pignus Spiritus in cordibus nostris. Ego autem testem Deum invoco in animam meam. »

Hoc est, qui non sinit nos moveri a fide quam habemus in Christum, quique nos unxit, et dedit Spiritum in cordibus nostris, quomodo non daret futura ? Dicendo autem, *qui unxit, et, qui signavit,* donum Spiritus significavit.

« Quod parcens vobis, non veni ultra Corinthum : non quia dominamur fidel vestræ, sed quia adjuutores sumus gaudii vestri. Nam fide statis. »

CAP. II.

VERS. 1, 2. « Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos. Si enim ego contristo vos. »

Satius abesse duxi, inquit, ut darem poenitentiae locum, quam ut præsens poenas infligerem, et magis exasperarer.

« Et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me ? »

Etsi in mœrore versaturus eram, inquit, quod coactus essem vos objurgare et videre mœrentes, attamen hoc ipsum me lætificat. Nam maximæ di-

lectionis argumentum est, quod me tanti faciat, ut possim vos aversando mordere.

VERS. 3. « Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero tristitiam habeam ab iis de quibus oportuerat me gaudere: confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est. »

Idem hoc est ac si diceret: Idcirco non veni, quia parcebam vobis.

VERS. 4. « Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut contristemini; sed ut sciatis charitatem, quam habeo abundantius in vos. »

Ingentem hic prae se fert amorem, quando ipse longe amplius dolebat, quam qui peccaverunt.

VERS. 5. « Si quis autem contristavit, non me contristavit, sed ex parte, ut non onerem omnes vos. »

Non me latet, inquit, vos una mecum contristatos fuisse, et indigne scortatorem perinde iussisse, ut facinus quod admissum est, vos omnes doloris mei consortes fecerit: idcirco autem dixi, ex parte, non quod vos minus indoluitis quam ego; sed ne gravior illi acciderem qui stuprum patravit.

VERS. 6. « Sufficit illi qui ejusmodi est, objurgatio haec, quae sit a pluribus. »

Non ait, incesto, sed, illi qui ejusmodi est, ut objurgationis modum allevet.

VERS. 7-9. « Ut e contrario magis donetis, et consolemini, ne forte tristitia abundantiori absorbeat qui ejusmodi est. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem. Ideo enim et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obediētes sitis. »

128 Non solum remitti increpationem jubet, verum et omnigenam consolationem adhibere. Hos autem laudans memoriam revocat pristinae ipsorum obedientiae, quam et in medium profert.

VERS. 10. « Cui autem aliquid donastis, et ego. »

Vide quomodo secundas sibi partes ascribat, ut eos quidem tanquam duces haberi velit, se autem instar comitis. Id quod profecto vel maxime possit animum exasperatum lenire.

« Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos. »

Ne elatiores ipsos redderet, ac si domini forent, rursum adigit eos ad obediendum, dicens: Nam et ego quoque hoc vestri causa praestitit.

« In persona Christi. »

Ad gloriam Christi, inquit, vel etiam tanquam hoc jubente Christo: id quod in primis ipsos persuadere aptum erat.

VERS. 11. « Ut non circumveniamur a Satana. »

Pulchre πλεονεξίας nomen adhibuit. Non enim sumit ille quae sua sunt: quin potius nostra rapit et usurpat. Nam qui factum poenitentia mutaverat, is evaserat melior.

« Non enim ignoramus cogitationes ejus. »

A τοῦτο ἀγάπης τεκμήριον, τὸ τοσοῦτον παρ' ὑμῶν ἀξιονεῖναι με, ὥς δύνασθαι δάκνειν ὑμᾶς ἀποστρεφόμενον.

« Καὶ ἔγραψα ὑμῖν τοῦτο αὐτὸ, ἵνα μὴ ἐλθὼν λύπην ἔχω, ἀφ' ὧν ἴδαι με χαίρειν· πεποιθὼς ἐπὶ πάντας ὑμᾶς, ὅτι ἡ ἐμὴ χαρὰ πάντων ὑμῶν ἐστίν. »

Τοῦτο λέγει, τὸ εἰπεῖν, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθον, φειδόμενος ὑμῶν.

« Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην, ἵνα γινώτε, ἣν ἔχω περισσotέρως εἰς ὑμᾶς. »

Φιλοστοργίαν πολλὴν ἐνδείκνυται, εἰ γε αὐτὸς πολλὸν πλέον τῶν ἡμαρτηκότων ἀγατῇ.

« Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλὰ ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιδαρῶ πάντας ὑμᾶς. »

« Οἶδαι, φησὶν, ὅτι συνελυπήθητέ μοι, καὶ συνεγανακτήσατε ἐπὶ τῷ πεπορνευκότι, καὶ ἐκ μέρους πάντας ὑμᾶς ἐλύπησε τὸ συμβάν. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον, ἐκ μέρους, οὐχ ὥς ὑμῶν ἐλάχιστον ἀλγησάτων ἢ ἐγὼ, ἀλλ' ἵνα μὴ βαρῆσω τὸν πορνεύσαντα. »

« Ἰκανὸν τῷ τοιοῦτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ὑπὸ τῶν πλειόνων. »

Οὐ λέγει, τῷ πεπορνευκότι, ἀλλὰ, τῷ τοιοῦτῳ, κουφίζων τὸ βάρος.

« Ὡστε τοῦναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι, μὴ πως τῇ περισσotέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. διὰ παρακαλῶ ὑμᾶς κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα, ἵνα γινώτῃ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοι ἐστέ. »

Οὐ μόνον κελεύει λύσαι τὴν ἐπιτίμησιν, ἀλλὰ καὶ παραμυθίαν εἰσεναγκαῖν εἰς πάντα. Ἐγκωμιάζει δὲ, τῆς προτέρας ὑπακοῆς ἀναμνήσας, καὶ εἰς μέσον αὐτὴν ἀγων.

« Ὡς δὲ τι χαρίζεσθε, καὶ γὰρ. »

Ὅρα πῶς τὰ δευτερεῖα ταυτῷ διδωσιν, ἐκείνους μὲν ἀρχοντας, αὐτὸν δὲ ἐπόμενον δεικνύς· ὅπερ οὐναται μάλιστα μαλάξαι θρασυνομένην γνώμην.

D « Καὶ γὰρ ἐγὼ δὲ κεχάρισμαι, εἰ τι κεχάρισμαι δ' ὑμᾶς. »

Ἵνα μὴ ὑπείρους ποιήσῃ ὡς κυρίους ὄντας, πάλιν αὐτοὺς ἄγχει πρὸς τὸ ὑπακούειν, λέγων· Καὶ τοῦτο γὰρ αὐτὸ δὲ ὑμᾶς ἐποίησα.

« Ἐν προσώπῳ Χριστοῦ. »

Εἰς δόξαν Χριστοῦ λέγει, ἡ ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτο κελεύοντος· δὲ μάλιστα αὐτοὺς ἐπειθεῖν.

« Ἵνα μὴ πλεονεκτῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. »

Καλῶς πλεονεξίαν ὠνόμασεν· οὐδὲ γὰρ τὰ ἐν αὐτῷ λαμβάνει λοιπὸν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἀρπάζει. Γέγονε γὰρ ὁ μετανοήσας ἀμείνων.

« Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. »

ἵνα καὶ προσχῆματι εὐλαβείας ἀπολλύουσιν, οὐ μόνον τῷ εἰς πορνείαν ἀγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τούτου δύνανται διαφθεῖραι, ἐκ τῆς ἀμέτρου λύπης τῆς ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ.

Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα διὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ θύρας μοι ἀνεργήμενης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἀνελθὼν τῷ πνεύματι μου, τῷ μὴ εὐρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἐξῆλθον εἰς Μακεδονίαν.

Εἰπὼν ἐν ἀρχαῖς ὅτι ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἰδαρῆθην ὑπὲρ δύναμιν, καὶ δείξας πῶς ἀπηλλάγη, καὶ τὰ ἐν μέσῳ παρελθὼν ἀναγκαιῶς, διδάσκει πάλιν, ὅτι καὶ ἑτέρως ἰθὺς. Πῶς οὖν καὶ τίνι τρόπῳ; τῷ μὴ εὐρεῖν Τίτον. Οὗτος δὲ ἐν Κορίνθῳ διέτριβεν.

Ἐ τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ.

ἵνα μὴ δόξῃ ὡς θρηγῶν ταῦτα ἀποδοῦναι, χάριν ἀναπέμπτει τῷ Θεῷ ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. Πανταχοῦ θλίψις, πανταχοῦ στενοχωρία. Ἦλθον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἰδαρῆθην ὑπὲρ δύναμιν. Ἦλθον εἰς Τρωάδα, οὐκ εὗρον τὸν ἀδελφόν· οὐκ ἔλθον πρὸς ἡμᾶς, οὐ μικρὰν μοι καὶ τοῦτο δαυμάτιον ἐποίησεν· ἀλλ' ἐν τοῦτοις πᾶσι, φησὶν, οὐκ ἀλγοῦμεν, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν, οὐ μόνον διὰ τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ παρὴντα, ὅτι ἐν αὐτοῖς λαμπροὶ ἐσμεν καὶ προσφανεῖς. Διὸ τοῦτο καὶ θριαμβοῦν τὸ πρᾶγμα καλεῖται. Ὁ γὰρ θριαμβὸς τοῦτό ἐστι, τὸ πᾶσι γενέσθαι παρῶν. Καὶ οὐκ ἀπλῶς θριαμβεύοντι, εἰπεν, ἀλλὰ καὶ ἐν Χριστῷ, τοῦτό ἐστι διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα.

Καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμεν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· οἷς μὲν ὁσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὁσμὴ ζωῆς εἰς ζωὴν.

Δείκνυσιν ὅτι καὶ τόπος καὶ καιρὸς πᾶς τῶν ὁσίων ἐμπέλησται τῶν ἀποστολικῶν· καὶ ἑτέρα δὲ πάλιν κέχρηται μεταφορᾷ τῇ τῆς εὐωδίας. Εἰτα ἐπειδὴ εἶπε, Καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις εὐωδία ἐσμεν, ἵνα μὴ τις νομίῃ ὅτι κακίνοι εὐπαράδεκτοί εἰσι, παρηγάγει· Οἷς μὲν ὁσμὴ ἐκ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὁσμὴ ἐκ ζωῆς εἰς ζωὴν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· τὴν εὐωδίαν ταύτην, φησὶν, οἱ μὲν οὕτως προσίενται ὥστε σωθῆναι, οἱ δὲ οὕτως ὥστε ἀπολείσθαι· ὥστε καὶ ἀπολλύονται τις, παρ' αὐτοῦ ἡ αἰτία. Ἐπεὶ πολλάκις λέγεται τὸ μύρον πνίγειν τοὺς χοίρους, καὶ τοὺς ἀσθελεῖς τῶν ὀφθαλμῶν τὸ πῶς σκοτίζει.

Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;

Ἐπειδὴ μὲν γὰρ ἐφθέγγετο, ὅτι θυσία ἐσμεν τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐωδία, καὶ ἰθριαμβεύομεθα πανταχοῦ, πάλιν τῷ Θεῷ ἀνατίθεται ταῦτα· διὸ καὶ φησι, Καὶ πρὸς ταῦτα εἰς ἱκανός; τὸ γὰρ πᾶν τοῦ Χριστοῦ, φησὶ, καὶ οὐδὲν ἡμέτερον.

Οὐ γὰρ ἐσμεν ὡς οἱ πολλοὶ καπηλεύοντες τὸν

Nam sub religionis specie infert exitum, ut non solum ad stuprum illicere, verum et contraria ratione labefactare possit, immodicam nimirumpoenitentiae vi et dolore.

Vers. 12, 13. «Cum venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum : sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam.»

Initio dixerat gravatum se supra modum fuisse : et postquam declaravit, quo pacto liberatus esset, omissis quae intercessere, narrat iterum alio modo se fuisse divexatum. Quinam vero, quave ratione? Non reperto Tito. Is vero Corinthi morabatur.

Vers. 14. «Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo.»

Ne videatur haec gemebundus lugere, grates rependit Deo. Quod autem dicit, hunc sensum habet : Ubique afflictio, ubique angustia. In Asiam perrexi, gravatusque sum supra modum. Troadem veni, nec fratrem reperi. Vos non conveni, idque non exiguum mihi anxietatem peperit. Verumtamen in istis omnibus, inquit, nequaquam maestus animo sumus, sed laetamur, non tantum spe futurorum, sed et propter illa quae nunc accidunt : quippe cum per ea clariores illustrioresque evadamus. Quocirca triumphum illud de quo agitur appellat. Nam hoc plane triumphus est, ubi quis illustris apud omnes sit et conspicuus. Quin nec simpliciter dixit, qui triumphat, sed adjecit, in Christo, id est propter Christum et Evangelii predicationem.

Et odorem nostrum manifestat per nos in omni loco : [Vers. 15, 16] quia Christi bonus odor sumus Deo in iis qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt : aliis quidem odor mortis in mortem ; aliis autem odor vitae in vitam.

Declarat locum omnem et tempus omne apostolicis certaminibus plenum esse : atque alteram rursum metaphoram adhibet, ab odoris fragrantia sumptam. Deinde vero, quia dixit : In iis qui pereunt, bonus odor sumus ; ne quis arbitretur, et illos acceptos esse, subjunxit : Aliis quidem odor ex morte in mortem ; aliis autem odor ex vita in vitam. Cujus dicti significantia haec est : fragrantiam istam alii quidem sic admittunt, ut salvi fiant ; alii vero sicut percant. Itaque si quis pereat, ipse sibi causa est. Atqui vulgo dicuntur sues unguento praefocari, et gramscos oculos lumine caecos fieri.

Et ad haec quis idoneus?

Quia magna quaedam praefatus est, victimam nos esse Christi, necnon bonum odorem ; ubique nos triumphare : isthaec rursum omnia in Deum refert. Unde ait : Et ad haec quis idoneus? totum enim Christi est, inquit, et nihil nostrum.

Vers. 17. «Non enim sumus ut quidam, adulte-

rautes verbum Dei, sed tanquam ex sinceritate; sed quasi ex Deo. »

Si magna pronuntiavimus, at nihil horum nostrum esse benefactum apparuit, sed Christi prorsus omnia. Non enim falsos apostolos æmulamur, qui pleraque sua esse asserunt. Nam hoc est adulterare, ubi quispiam vinum vitiat, et quando quis pecunia vendit, quod gratis dare jussus est.

« Coram Deo, in Christo loquimur. »

Non sic prædicamus, ut vos hallucinemur, neque in nostra sapientia nitimur, sed divinum nobis robur suppeditatur.

CAP. III.

VERS. 1, 2. « Incipimus iterum nosmetipsos commendare. Aut nunquid egemus, sicut quidam, commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus. »

Antevertendo solvit id quod ab illis erat objiciendum, videlicet quod seipsum extolleret. Ac ejusmodi quidpiam loquitur: Adeo non egemus commendatitiis epistolis, ut vos ipsos epistolæ loco habeamus. Quin etiam ait: Etsi opus esset nos apud alios commendari, vos utique epistolæ loco in medium produceremus.

VERS. 3. « Manifestati, quod epistola estis Christi, ministrata a vobis. »

Hoc in loco non modo testimonium perhibet charitatis illorum, verum etiam recte factorum.

« Scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. »

130 Hoc est, quam intelligunt omnes. Sic vos ubique circumferimus, et mente versamus.

VERS. 4. « Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. »

Rursus totum ad Deum refert. Nobis enim Christus universorum auctor exstitit, inquit.

VERS. 5. « Non quod sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis. »

Vide rursum et alteram correctionem. Ait autem: Non ea mente dixi, fiduciam nos habere, tanquam illud quidem sit Dei, et hoc a nobis. Quinimo totum prorsus Deo tribuit et acceptum refert.

« Sed sufficientia nostra ex Deo est, [VERS. 6] qui et idoneos nos fecit ministros novi testamenti; non litteræ, sed spiritus. »

Quod ait, idoneos fecit, idem est ac potentes fecit, aptavitque. Haud enim exiguum fuit ejusmodi victorias et præcepta proferre quæ prioribus longe præstantiora essent. Quapropter adjecit: Non litteræ, sed spiritus.

« Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. »

Hæc ait, ut illos obterat, qui propter Judaismum arrogantius efferebantur. Non enim Moyses spiritum præbuit, inquit, sed litteras. Nobis autem hoc munus creditum est, ut spiritum tribueremus.

λογον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ. »

Εἰ μεγάλα ἐφθεγγάμεθα, ἀλλ' οὐδὲν τὸ ἡμέτερον ἐξανεν εἶναι κατόρθωμα, ἀλλὰ πάντα τοῦ Χριστοῦ. Οὐ γὰρ μιμούμεθα τοὺς ψευδαποστόλους, τοὺς τὰ πολλὰ αὐτῶν λέγοντας εἶναι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ καπηλεύσασθαι, ὅταν τις νοθεύῃ τὸν οἶνον, καὶ ὅταν τις χρημάτων πωλῇ, ὃ ἐκαλεύσθη δωρεὰν δοῦναι.

« Καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν. »

Οὐκ ἀπατῶντες ὑμᾶς αὐτὸ κερύττομεν, οὐδὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σοφίᾳ, ἀλλὰ τῇ παρ' ἐκείνου ἐνδύμει χρηροῦμενοι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν, εἰ μὴ χρῆζομεν ὥς τινες συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν συστατικῶν. Ἢ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστέ ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων. »

Ὅπερ ἐμαλθεν αὐτῷ παρ' ἐκείνων ἀνθυποφέρεισθαι, ὅτι Ἐπαίρει· σαυτὸν, τοῦτο προλαβὼν αὐτὸς λέγει. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Τοσοῦτον ἀπέχομεν τοῦ δεηθῆναι πρὸς ὑμᾶς συστατικῶν ἐπιστολῶν, ὥς ὑμᾶς ἀντ' ἐπιστολῆς ἔχειν. Λέγει δὲ, ὡς Εἰ δίδει πρὸς ἑτέρους συστήναι, ὑμᾶς ἂν παρηγάγομεν εἰς μέσον ἀντ' ἐπιστολῆς.

« Φανερούμενοι, ὅτι ἐστὶ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακονηθεῖσα ὑφ' ὑμῶν. »

Ἐνταῦθα οὐ μόνον αὐτοῖς ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ κατορθώματα μαρτυρεῖ.

« Ἐγγεγραμμένη, οὐ μελάνι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶν λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνας. »

Τουτέστιν, ἦν πάντες ἴσασιν· οὕτως ὑμᾶς πανταχοῦ περιφέρομεν, καὶ ἐν νῷ ἔχομεν.

« Πειπρωθῆσιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν. »

Πάλιν τὸ ὅλον ἀνατίθῃ τῷ Θεῷ. Τούτων γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστὸς αἷτιος, φησὶν.

« Οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν λογισασθαι τι ὡς ἐξ ἑαυτῶν. »

Ὅρα πάλιν ἑτέραν διόρθωσιν. Λέγει δὲ· Οὐχ οὕτως εἰπον, πεπρωθῆσιν ἔχομεν, ὡς τὸ μὲν ἡμέτερον εἶναι, τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατίθῃ καὶ λογίζεται.

« Ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἱκανώσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. »

Τὸ δὲ, ἱκανώσεν, τουτέστι, δυνατόν ἐποίησε καὶ ἐπιτηδεύσας. Οὐ μικρὸν γὰρ προκομίσαι τῇ οἰκουμένῃ τοιαύτας νίκας, καὶ ἐντελῆς πολλῶν μείζους τῶν προτέρων. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος.

« Τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. »

Ταῦτά φησιν, ἐκείνους καθαιρῶν τοῦ μεγαλοφρονούντος ἐπὶ τῷ Ἰουδαϊσμῷ. Οὐ γὰρ πνεῦμα, φησὶν, ἐκόμιζεν Μωϋσῆς, ἀλλὰ γράμματα· ἡμεῖς δὲ ἐπιστεύθημεν πνεῦμα διδόναι. Γράμμα δὲ ἐνταῦθα,

τὸν νόμον φησὶ, τὸν κολάζοντα τοὺς πλημμελοῦντας· πνεῦμα δὲ, τὴν χάριν τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος, τοὺς ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν νεκρωθέντας ζωοποιούσαν.

« Εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου. »

Ἔτι τὴν σύγκρισιν ἐξηργάζεται. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος. Εἰ ἡ δόξα μὲν θανάτου, αὕτη δὲ δόξης διακονία, ἀναμφιβολόν ἐστι ἡ δόξα αὕτη ἡσυχίας μελίων ἐστὶ· διακονίαν δὲ θανάτου, τὸν νόμον λέγει. Διακονεῖ γὰρ εἰς θάνατον, ἐλέγχων τὰ ἁμαρτήματα.

« Ἐν γράμμασιν, ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην, πῶς οὐκ ἄλλῳ μᾶλλον ἢ διακονία τοῦ Πνεύματος ἐστὶ ἐν δόξῃ; Εἰ γὰρ ἡ διακονία κατακρίσεως δόξα, πολλῷ μᾶλλον περισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ. »

Καθαίρει πάλιν τὸ Ἰουδαϊκὸν φρόνημα.

« Καὶ γὰρ οὐ δεδοξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, εἵνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ. »

Ἄν συγκρίνωμεν, φησὶ, ταύτην δόξαν ἡσυχίᾳ, οὐδὲ δόξα ἐστὶν ἡ δόξα τῆς παλαιᾶς. Οὐκ ἄλλῳ δὲ τὸ μὴ εἶναι δόξαν κατασκευάζει. Διὸ ἐπάγει, ἐν τούτῳ τῷ μέρει, τουτίστιν κατὰ τὸν τῆς συγκρίσεως λόγον.

« Ἐχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα, πολλῇ παρήρσιζ χρώμεθα, καὶ οὐ καθάπερ Μωϋσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. »

Ἐπεὶ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀκούσας ὁ ἀκροατὴς περὶ τῆς καινῆς ἐζήτησεν, καὶ ὀφθαλμοφανῶς τὴν δόξαν ταύτην ἰδεῖν, ὅρα ποῦ αὐτὸν ἐξακουτίζεις πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

« Πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου. »

Ὁ χρεὶς καλύπτεσθαι ἡμᾶς, φησὶ, καθάπερ Μωϋσῆς. Δυνατοὶ γὰρ ἡμεῖς ἰδεῖν εἰς τὴν δόξαν ταύτην, ἣν περιקיμεθα, καίτοι πολλῷ μείζονα οὖσαν ἡσυχίας.

« Ἀλλ' ἐπαυρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν. »

Τὰ μέλλοντα, φησὶ, προέγραφεν ὁ νόμος. Οὐ γὰρ μόνον τότε οὐκ εἶδον, ἀλλ' οὐδὲ νῦν ὁρῶσι τὸν νόμον· καὶ ἡ αἰτία παρ' αὐτοῖς. Ἦ γὰρ πῶρως, γνώμης δὲ ἐστὶν ἀναισθήτου καὶ ἀγνωμοσύνης.

« Ἀχρεὶ γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον. »

Τί θαυμάζετε, φησὶν, εἰ τὴν δόξαν ταύτην ἰδεῖν οὐ δύνανται, ὅπου γε καὶ τὴν ἐλάττω τὴν Μωϋσέως οὐκ εἶδον, οὕτε εἰς τὸ πρόσωπον ἀτενίσαι ἰσχύσαντο ἡσυχίᾳ; Τί δὲ παρήρτισθε εἰ οὐ πιστεύουσιν Ἰουδαῖοι Χριστῷ, ὅπου γε οὐδὲ τῷ νόμῳ νομίμως; Διὸ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν χάριν ἠγνόησαν, ἐπειδὴ οὐδὲ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην εἶδον, οὐδὲ τὴν ἐν αὐτῇ δόξαν. Δόξα γὰρ νόμου, τὸ πρὸς Χριστὸν ἐπιστρέψαι.

A Porro litteram hic legem vocat, qua delinquentes puniuntur; spiritum autem, gratiam, quæ Spiritus opera vitam præstat illis qui per peccata mortui erant.

Vers. 7. « Quod si ministratio mortis. »

Comparisonem adhuc exsequitur: atque hic sensus est: Quod si ministerium illud causa mortis exstitit, hæc vero gloriæ, dubium non est quin gloria ista major illa sit. Cæterum ministrationis nomine legem exprimit. Nam inservit morti peccata arguendo.

« In litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, quæ evacuat; [Vers. 8, 9] quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis gloria est, multo magis abundat ministerium justitiæ in gloria. »

Hic rursus Judaicos spiritus comprimit.

Vers. 10, 11. « Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuat, per gloriam est, multo magis quod manet, in gloria est. »

Si gloriam hanc, inquit, cum illa conferamus, haudquaquam gloria fuerit gloria legis antiquæ. Neque vero absolute evincit gloriam hanc veram non exstitisse, sed addit, in hac parte: hoc est qua parte comparantur.

Vers. 12, 13. « Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur: et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam. »

Quoniam auditor tot tantaque audiendo **131** de novo testamento, rogaturus erat, ut oculis etiam gloriam hanc contueri liceret sibi; vide quo pacto in ævum futurum eum rejiciat.

« Ut non intenderent filii Israel in finem ejus, quod evacuat. »

Opus velamine non est nobis, quemadmodum Moysi. Nam gloriam hanc contueri possumus, qua circumvestimur, quamvis illa longe sit major.

Vers. 14. « Sed obtusi sunt sensus eorum. »

Futura, inquit, jam olim lux adumbraverat. Non solum enim nihil tunc videbant, sed neque hodie legem vident. Atque hoc ipsi sibi præstiterunt. Obtusio siquidem animi est expertis sensus, et ingrati.

« Usque in hodiernum enim diem id ipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum. »

Cur miremini, inquit, quod gloriam hanc non valeant intueri, qui nec minorem qua Moyses ornabatur, viderunt, nec in vultum ejus aciem figere potuerunt? Quid vero commoveamini, quoniam Judæi non credunt Christo, cum nec legitime et uti par est, legi fidem præstent? Nam ideo gratiam ignorant, quia neque Testamentum Vetus sciunt, neque gloriam quam illud continet. Gloria quippe legis est conversio ad Christum.

« Quoniam in Christo evacuatur. [Vers. 15.] Sed A usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. »

Hoc ipsum, inquit, cernere nequeunt, quia lex dealit; quandoquidem Christo non credunt. Nam si per Christum lex cessavit, qui fieri potest ut illi videant, qui Christum non recipiunt, per quem lex antiquatur?

Vers. 16, 17. « Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem Spiritus est; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. »

Ostendit qua ratione emendatio peragatur.

Vers. 18. « Nos autem omnes revelata facie gloriam Dei speculantes, »

Nos vero, inquit, nequaquam egemus velamine.

« In eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu. »

Simul enim quando baptizamur, anima purgata solis instar refulget, atque non modo Dei gloriam contemplamur, sed et fulgorem quemdam ex ea accipimus, haud secus atque argentum mundum ad radios solares oppositum, ipsum quoque radios vibrat.

CAP. IV.

Vers. 1. « Ideo habentes administrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non defecimus. »

Animadvertens eorum quæ dixerat præcellentiam et celsitudinem, iterum moderatius loquitur, atque illa habere se profitetur ex misericordia et bonitate Dei.

132 Vers. 2. « Sed abdicavimus occulta dedecoris, non ambulantes. »

Nequaquam magna promittimus aut pollicemur, inquit, et alia factis præstamus, quemadmodum illi; sed tales sumus, quales videamur.

« In astutia. »

Nam illi honores non accipere putabantur; cum interim acciperent, et celarent. Honores habebant sanctorum et probatorum apostolorum; at sexcentis erant vitiis pleni. Ilæc sunt enim quæ *occulta* vocat *dedecoris*.

« Neque adulterantes verbum Dei: sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum, coram Deo. »

Non solum in hujus vitæ rationibus, sed etiam in prædicatione.

Vers. 3. « Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum. »

Quia virtutem ejus infideles nesciebant, intulit: Illoc nostra culpa non accidit, sed illorum stupore.

Vers. 4. « In quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illumi-

« Ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται· ἀλλ' ἔως σήμερον, ἥνικα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν καίται. »

Τοῦτο, φησὶν, οὐ δύνανται εἶδεν, ὅτι πέπαυται, ἐπειδὴ τῷ Χριστῷ οὐ πιστεύουσιν. Εἰ γὰρ διὰ Χριστοῦ πέπαυται, πῶς οἱ μὴ δεχόμενοι τὴν Χριστὴν δυνήσονται εἶδεν, ὅτι οὐ κατήργηται ὁ νόμος;

« Ἦνικα δὲ ἀναπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι· οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. »

Δείκνυσιν τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως.

« Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακαλυμμένοι προσώπων τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, »

Ἡμεῖς, φησὶν, οὐκ ἐδεήθημεν καλύμματος ὥσπερ ἐκεῖνοι.

« Τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. »

Ἄμα τε γὰρ βαπτίζομεθα, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἡ ψυχὴ λάμπει τῶν καθαιρομένων· καὶ οὐ μόνον ὁρώμεν εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ κείθεν δεχόμεθα τινα τὴν ἀστραπὴν, ὥσπερ εἰ ἀργυρὸς καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος, καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκπέμπειν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Διὰ τοῦτο ἔχοντες τὴν διακονίαν ταύτην, καθὼς ἐλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν. »

Αἰσθόμενος τῆς ὑπερβολῆς καὶ τοῦ μεγέθους τῶν εἰρημένων, μετριάζει πάλιν, καὶ ταῦτα ἀπὸ ἐλλείους ἔχειν λέγων, καὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ.

« Ἀλλὰ ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, μὴ περιπατοῦντες. »

Οὐκ ἐπαγγελλόμεθα, φησὶ, καὶ ὑπισχνούμεθα μεγάλα, ἕτερα δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων φέρομεν, καθάπερ ἐκεῖνοι· ἀλλὰ τοιοῦτοί ἐσμεν, ὅλον ὁρώμεθα.

« Ἐν πανουργίᾳ. »

Δόξαν γὰρ εἶχον μὴ λαμβανόντων ἐκεῖνοι, καὶ ἐλάμβανον, καὶ ἐκρυπτον· δόξαν εἶχον ἀγίων καὶ ἀποστόλων δοκίμων. Ἦσαν δὲ μυρίων γέμοντες κακῶν, ἀλλ' ἡμεῖς τούτοις ἀπειπάμεθα, φησὶν. Ταῦτα γὰρ καὶ κρυπτὰ αἰσχύνης καλεῖται.

« Μὴ δὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστῶντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

Καὶ οὐκ ἐν τῇ βίᾳ, φησὶ, μόνον τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κηρύγματι.

« Εἰ δὲ καὶ ἐστὶ κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον. »

Ἐπειδὴ οἱ ἄπιστοι ἠγνόουν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ἐπηγάγεν, ὅτι οὐχ ἡμῶν τοῦτο ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀναισθησίας.

« Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ αἰνᾶσαι αὐτοῖς τὸν

φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὡς *A natio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.*

Τούτῳ ἐστιν, ὁ νομισθεὶς ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ Θεός. Λέγει δὲ τὸν Σατανᾶν (6).

Ὁ δὲ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους διὰ Ἰησοῦν.

Εἰς ἑκαίνους αἰνίττεται, ὡς ἐπαίροντας ἑαυτοὺς, καὶ πείθοντας τοὺς μαθητάς ἀπ' αὐτῶν αὐτοὺς ὀνομαζέειν, ὅπερ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ Εἰσεγ. Ἐγὼ μὲν εἶμι Παύλου, ἐγὼ δὲ, Ἀπολλῶ.

Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἐκάλυψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐχοίμεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὅστροις κεύεσθαι, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἡ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν.

Διὰ τοῦτο δουλεύω, φησὶν, ἵπειδὴ κατηξίωσε λάμψαι εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν.

Σκότος γὰρ ἦν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἀδύσεως, φησὶ, καὶ εἶπεν ὁ Θεός· *Γένηθῆτω φῶς.*

Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλείπομενοι.

Ἔτι μένει δεικνύς ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον τὸ πᾶν ἐστὶν, καταστέλλων ἑκαίνων τὰ φρονήματα. Τί δὲ ἐστὶ τὸ ἐν παντί; Ἐν τοῖς ἐχθροῖς, ἐν τοῖς φίλοις, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, ἐν ταῖς τῶν ἄλλων χρείαις.

Καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλόμενοι. Πάντοτε.

Οἱ μὲν πειρασμοὶ συμβαίνουσι, φησὶν, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν πειρασμῶν, οὐκέτι· καὶ τοῦτο δὲ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ χάριν.

Τῇ κέρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ.

Τοὺς θανάτους λέγει τοὺς καθημερινούς, ἐπ' ὧν καὶ ἡ ἀνάστασις ἐδείκνυτο. Εἰ γὰρ τις ἀπιστεῖ, φησὶν, ὅτι ἀποθανὼν Ἰησοῦς ἀνίστη, ἡμᾶς ὁρῶν τοὺς κ.θ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθησικοντας καὶ ἀνισταμένους, πιστεύεται λοιπὸν τῇ ἀναστάσει.

Ἀεὶ γὰρ ὑμεῖς οἱ ζῶντες, εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ Ἰησοῦν Χριστόν, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ ἡμῶν σαρκί.

Διὰ τοῦτο παραδιδόμεθα, φησὶν, ἵνα ἡ δύναμις αὐτοῦ τῆς ζωῆς φανερωθῇ, μὴ συγχωροῦντος σάρκα ἀνθρωπίνην τοσαῦτα πάσχουσαν ὥστε τῆς νικηδὸς τῶν κακῶν νικηθῆναι.

¹ I Cor. 1, 12. ² Gen. 1, 5.

Hoc est, qui hoc in sæculo censetur Deus. Satana autem innuit.

Vers. 5. « Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Christum Jesum Dominum : nos autem servos propter Jesum. »

Subobscuræ eos perstringit qui seipsos efferebant, persuadebantque discipulis, ut suis nominibus appellarentur. Id quod in priore epistola dicebat : *Ego sum Pauli, ego autem Apollo.*

Vers. 6, 7. « Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere, qui illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas virtutis sit Dei, et non ex nobis. »

Idcirco servio, inquit, quia dignatus est illudescere in cordibus nostris.

Etenim tenebræ erant desuper abyssum. Et dixit Deus : *Fiat lux.*

Vers. 8, 9. « In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur : aporiamur, sed non destituimur : persecutionem patimur, sed non derelinquimur. »

Insistit adhuc ostendendo, totum divinæ virtutis opus esse, ut superbiam illorum compescat. Quid vero illud est, *in omnibus*? utique in inimicis, in amicis, in necessariis, in aliarum rerum usura.

« Dejicimur, et non perimus. [Vers. 10.] Semper. »

133 Tentationes quidem obveniunt, inquit; sed non ea quæ ex illis generantur : utique per virtutem et gratiam Dei.

« Mortificationem Jesu in corpore circumferentes, ut et vita Jesu in corpore nostro manifestetur. »

Quotidianas mortes illas et fata significat, per quæ resurrectio quoque monstrabatur. Nam si quis non credit, inquit, Jesum, cum mortuus fuisset, resurrexisse; cum nos videat mori quotidie et resurgere, is resurrectioni demum fidem adhibeat.

Vers. 11. « Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum Christum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. »

Ideo tradimur, inquit, ut virtus vitæ ejus manifesta fiat; quippe qui non permittat humanam carnem tot tantisque calamitatibus afflictam, ab imbre malorum obrui.

NOTÆ.

(6) Expositio hæc non est Chrysostomi, qui Deum sacculi hujus, Deum verum esse contendit; sed ex Cyrillo Alexandrino sumpta est, ut fidem facit eundem alter Regius in quo excerpta ex Epitome Parnasensi visuntur : Θεὸς αἰῶνος τούτου, λέγει Ἀπόλλων ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ κατὰ Ἰουλιανὸν, Θεὸς

τοῖς ἀπίστοις, τούτῳ ἐστιν ὁ Σατανᾶς· *Deus ejus sacculi* (inquit Cyrillus lib. 1 *Contra Julianum*), *est ille qui censetur Deus ab incredulis, id est Satanas.* Eandem Cyrilli expositionem laudat, et sequitur Eusebicus.

VERS. 12. « Ergo mors in nobis operatur; vita autem in vobis. »

Non hic amplius de morte Jesu loquitur, sed de tentationibus et relaxatione. Nos etenim mediis in periculis et tentationibus versamur, inquit; vos securi partem hisce periculis vitam reportatis. Ac nos quidem periculosa toleramus; vos bonis ipsis fruimur.

VERS. 13. « Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est¹: Credidi, propter quod locutus sum, et nos credimus, propter quod et loquimur. »

In memoriam eorum reducit psalmum qui quam maxime idoneus est ad præparandum ad pericula. Nam justus ille canticum hoc edidit, quando in discriminibus versabatur. Eundem autem Spiritum dicit, auxilii nimirum; hoc est eadem opera qua hic evasit salvus, nos quoque salvi effici-

VERS. 14-16. « Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum. Omnia enim propter vos: ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione abundet in gloriam Dei. Propter quod non deficimus: sed licet is qui foris est, noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem. »

Quia dixit: et nos credimus propter quod, et loquimur, infert quid illud sit quod credimus. Nimirum, quia qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit. Rursum autem eos fiducia implet et magnanimitate, ne hominibus habendas grates putent, falsis, inquam, apostolis.

VERS. 17. « Id enim quod in præsentí est leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. »

Vide quam levia pericula reddiderit, imminutis eorum tempore, ac magnitudine. Ait enim, in præsentí, et, leve. Ubi contraria duo comparat simul, præsens et momentaneum cum æterno; leve cum ponderoso; et afflictionem cum gloria: et velut hæc non sufficiant, dictionem hanc interserit, supra modum scilicet.

VERS. 18. « Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. »

Declarat quo pacto levis est tanta afflictionum moles. Quomodo, inquam, nisi ob spem futurorum?

CAP. V.

VERS. 1. « Scimus enim, quoniam, si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non inane faciam, æternam in cælis. »

Non oportet turbari si male vexamur. Multos enim exinde fructus percipimus. Observa autem

¹ Psal. cxv, 1 seq.

« Ὅτι θάνατος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται, ἡ δὲ ζωὴ ἐν ὑμῖν. »

Οὐκέτι περὶ τοῦ Ἰησοῦ θανάτου λέγει, ἀλλὰ περὶ πειρασμῶν καὶ ἀνέσιως. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν κινδύνοις καὶ πειρασμοῖς, φησὶν· ὑμεῖς δὲ ἐν ἀδείᾳ τὴν ἐκ τούτων τῶν κινδύνων καρπούμενοι ζώην, καὶ τὰ μὲν ἐπικίνδυνα ἡμεῖς ὑπομένομεν, τῶν δὲ χρηστῶν ὑμεῖς ἀπολαύετε.

« Ἐχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν. »

Ἀνέμνησεν αὐτοῦ ψαλμοῦ ἱκανοῦ μάλιστα ἐν κινδύνοις ἀλείφειν. Τὴν γὰρ ὁδὸν ταύτην ἐν τοῖς αὐτοῖς κινδύνοις ὧν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ἐφθέγγετο. Τὸ δὲ, αὐτὸ πνεῦμα συμμαχίας, τουτέστιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς δημιουργίας, ἀφ' ἧς ἐκεῖνος ἐσώθη, καὶ ἡμεῖς σωζόμεθα.

« Εἰδότες ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ ἡμεῖς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ, καὶ παραστήσει σὺν ἡμῖν. Τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσασα διὰ τῶν πλειόνων τὴν εὐχαριστίαν περισσεύσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν, ἀλλὰ εἰ καὶ ὁ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαίνουται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. »

Εἰπὼν, ὅτι καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν, τί πιστεύομεν ἐπιφέρει; Ὅτι καὶ ἐγείρας Ἰησοῦν, καὶ ἡμεῖς ἐγερεῖ διὰ Ἰησοῦ. Πάλιν δὲ πληροῖ αὐτοῦς φρονήματος, ἵνα μὴ ἀνθρώποις χάριν εἰδῶσι, τοῖς ψευδαποστόλοις.

« Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν, αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν. »

Ὅρα πόσον τῶν κινδύνων ἐκούφισε, καὶ τοῦ χρόνου ὑφελὼν, καὶ τοῦ μεγέθους. Παραυτίκα γὰρ, φησὶ, καὶ ἐλαφρὸν, ἅμα δὲ καὶ ἀντιπαρατίθησι. Τὸ μὲν γὰρ, παραυτίκα, πρὸς τὸ αἰώνιον, τὸ δὲ, ἐλαφρὸν, πρὸς τὸ βαρὺ, τὴν θλίψιν πρὸς τὴν δόξαν. Καὶ οὐδέ τούτοις ἀρκεῖται, ἀλλὰ προὑποφέρει, καὶ τὸ καθ' ὑπερβολὴν.

« Μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλέπομενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλέπομενα. Τὰ γὰρ βλέπομενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλέπομενα, αἰώνια. »

Τὸν τρόπον λέγει, πῶς ἐλαφρὸν τὸ τοσοῦτο τῶν θλίψεων. Καὶ πῶς, ἡ ἀπὸ τῆς μελλούσης ἐλπίδος;

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

« Οἶδα μὲν γὰρ ὅτι, ἐάν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Οὐδεῖς, φησὶ, θορυβεῖσθαι εἰ κακῶς πάσχομεν. Καὶ γὰρ πολλὰ ἐντεῦθεν καρπούμεθα. Ὅρα δὲ πῶς

δείκνυσιν τὴν ὑπερβολὴν τῶν μελλόντων πρὸς τὰ πα-
ρόντα. Εἰπὼν γὰρ ἐπίγειον, ἀντίθετος τὴν οὐράνιον·
εἰπὼν, οἰκίαν σκηνούς, καὶ τὸ εὐδιάλυτον δείξας,
ἀντίθετος, τὴν αἰώνιον.

« Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον
ἡμῶν, τὸ ἐξ οὐρανοῦ, ἐπενδύσασθαι ἐπιποδοῦν-
τες. »

Καὶ ποῖον οἰκητήριον; Τὸ σῶμα τὸ ἀφθαρτον.
Καὶ διὰ τί, ἐν τούτῳ στενάζομεν; Ἐπὶ πολλῷ βέλτιον
ἐκείνο. Ἐξ οὐρανοῦ δὲ τούτο, φησί, διὰ τὸ ἀφθα-
ρτον. Οὐ γὰρ δὴ ἀνωθεν ἡμῖν κάτεισι τὸ σῶμα, ἀλλὰ
τὴν ἐκείθεν χάριν πεμπομένην δηλοῖ τῷ ὀνόματι
τούτῳ. Ὡς ἂν εἰ λέγοι· Στένεις, ὅτι φθείρεται σου
ὁ ἕξω ἄνθρωπος; οὕτως στενάζων, ὅτι μὴ μεθ'
ὑπερβολῆς τοῦτο γίνεται, μηδὲ ἀλόκληρος φθεί-
ρεται.

« Εἴ γε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὗ γυμνοὶ εὐρεθησά-
μεθα. Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκηνῇ, στενάζομεν
βαρούμενοι, ἕρ' ὃ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπ-
ενδύσασθαι. »

Τούτῳσι, καὶ εἰ ἐκεῖ τὴν ἀφθαρσίαν λαβόντες
μὴ γυμνοὶ τῆς δόξης καὶ τῆς ἀσφαλείας ἐφθώμεν.
Τοῦτο δὲ φησιν, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως μόνον
πάντες θαρρῶμεν, ἀλλὰ ἐπιτηδεύσωμεν καὶ ἔργα
λαμπρά. Ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις κοινὴ πάντων, ἡ δὲ
δόξα οὐκ εἶται κοινὴ, ἀλλ' οἱ μὲν ἐν τιμῇ, οἱ δὲ ἐν ἀτι-
μίᾳ· καὶ οἱ μὲν εἰς βασιλείαν, οἱ δὲ εἰς κόλασιν.

« Ἦνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. »

Οὐ λέγω, φησὶν, ὅτι στενάζομεν, ἵνα τὸ σῶμα ἀπο-
θώμεθα, ἀλλ' ἵνα ἐπενδυσώμεθα αὐτῷ τὴν ἀφθαρ-
σίαν. Καὶ γὰρ βαρυνόμεθα, οὐχ ὅτι σῶμα ἔχομεν,
ἀλλ' ὅτι φθαρτὸν περικεῖμεθα.

« Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο
Θεός. »

Δείκνυσιν ἀνωθεν ταῦτα προτυπωθέντα. Οὐ γὰρ
νῦν, φησὶν, τοῦτο ἴδοξεν, ἀλλ' ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐπλα-
τεν ἡμᾶς ἀπὸ γῆς. Πῶς δὲ γίνεται, τοῦτο μὴ ζή-
τει, φησὶν· ἀ γὰρ ὁ Θεὸς ποιεῖ, μὴ περιεργάζου.
Διὸ φησὶν, Ὁ δὲ κατεργασάμενος.

« Καὶ διδοὺς ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύμα-
τος. »

Συνεχῶς ἀρραβῶνα καλεῖ, ὁπερ αὐτὴν αὐτὸν δει-
ξαι βουλόμενος τοῦ παντός.

« Θαρρῶντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες, ὅτι ἐνδη-
μοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυ-
ρίου. Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἰ-
δούς. »

Τὸ θαρρῶντες, πρὸς τοὺς διωγμούς, πρὸς τὰς
ἐπιβουλὰς, πρὸς τοὺς θανάτους. Ὡς εἰ εἶπεν· ἐλα-
ύνει τις, καὶ δώκει, καὶ ἀναιρεῖ; μὴ καταπίσης.
Ὑπὲρ γὰρ σου γίνεται.

« Θαρρῶμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημη-
σαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημησῆαι πρὸς τὸν Κύ-
ριον. Διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα, εἴτε ἐκδημοῦντες, εἴτε
ἐκδημοῦντες. »

Α quomodo futurorum ostendat præcellentiam supra
præsentia. Nam postquam dixit *terrestrem*, ex ad-
verso, *caelestem*, posuit. Namque ubi *domum ha-
bitationis* dicendo, significavit eam facile dissolvi,
æternam opposuit.

Vers. 2. « Nam et in hoc ingemiscimus gravi,
habitationem nostram quæ de cælo est, superindui
cupientes. »

Qualem vero habitationem? Corpus a corruptione
liberum. Ecce etiam in isto ingemiscimus? Quia
multo melius est illud. Ait autem hoc esse de cælo,
eo quod incorruptum. Nequaquam enim de cælo
nobis corpus demittitur: sed ita loquendo signifi-
cat corpori gratiam exinde mitti. Ac si diceret:
Ingemiscis quia exterior homo corrumpitur? Imo
potius gemo, quod non id ultra modum fiat, neque
ex toto ille corrumpatur.

Vers. 3, 4. « Si tamen vestiti, non nudi inve-
niamur. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo,
ingemiscimus gravi; eo quod nolumus exspoliari,
sed supervestiri. »

Hoc est, si modo immortalitatis compotes facti,
non nudi gloria et securitate inveniamur. Atqui sic
loquitur, non solum ut certa fiducia speremus om-
nes resurrectionem, sed et præclaris facinoribus
operum demus. Resurrectio siquidem cunctis com-
munis est: ast aliis quidem in honorem, aliis vero
in opprobrium; aliis item ad regnum, aliis ad sup-
plicium.

« Ut absorbeat quod mortale est a vita. »

Non dico, inquit, nos ingemiscere, ut corpus
deponamus: sed ut illud incorruptione vestiamus.
Gravamur enim, non quia corpus gestamus, sed
quia corruptioni obnoxio circumdamur.

Vers. 5. « Qui autem fecit nos in hoc ipsa
Deus. »

Declarat hæc jam ante figurata esse. Non enim
nunc primum ita illi visum est, inquit; sed quando
principio rerum nos de terra finxit. Quinam id
fiat ne quæsieris: nam cave ne curiose acru-
teris quæ Deus faciat. Quamobrem ait: Qui autem
fecit.

« Et qui dedit nobis pignus spiritus. »

Frequenter pignus nominat, quia Deus univer-
sorum se debitorem profiteri voluit.

135 « Vers. 6, 7. Audientes autem semper et
scientes, quoniam, dum sumus in corpore, pere-
grinamur a Domino: per fidem enim ambulamus,
et non per speciem. »

Audientes, ait, contra persecutiones, contra
impetus, adversus mortes. Velut si diceret:
Te quispiam exagitat, et persequitur, aut occi-
dit? ne despondeas animum. Hoc enim propter te
geritur.

Vers. 8, 9. « Audemus autem et bonam volun-
tatem habemus, magis peregrinari a corpore et
præsentem esse ad Dominum. Ideo et contendimus,
sive absentes, sive præsentem. »

Postremum posuit quod omnibus erat majus. A Nam esse cum Christo, præstabilius est quam incorruptam domum obtinere. Quod autem dicit, tale quid significat. Non exstinguit vitam nostram qui insectatur et interimit. Non solum enim ille te a corruptela et gravi sarcina vindicat, sed etiam ad Dominum quamlocius transmittit. Vide autem quomodo siluit quæ tristitia sunt, mortis scilicet et interitus vocabulis abstinens, quorum loco subiecit, quæ desiderabilia admodum existunt; quæ quidem accessus et præsentie ad Dominum nomine indigitat: quin etiam dimissis quæ dulcia esse videntur in vita, a tristibus eadem nominavit, vitam hanc appellando peregrinationem a Domino. Hoc autem ait, ut nemo deinceps præsentium rerum amore teneatur, sed illis potius gravetur, nec B moriturus doleat, sed gaudeat quasi ad bona majora profecturus. Porro ne quis audiens, peregrinamur a Domino, dicat: Cur hæc loqueris? alienati ergo sumus dum hic versamur? hoc antevertit dicens: Per fidem enim ambulamus, et non per speciem. Ac si diceret: Atqui hic quidem sumus illius, sed non sic manifeste. Et hoc est quod in alio loco aiebat, in speculo et in ænigmate *.

« Placere illi. »

Nam quod queritur, hoc est, inquit: ut sive illic, sive istic secundum voluntatis ejus consilium vivant, et ne tali tantoque desiderio inito, propter peregrinationis et absentiae moram indoleant. Ex quo etiam capite summam ipsis honorum tribuit. Nam quid istud est, bene placere? Non enim sim- C pliciter emigrare, hoc bonum fuerit; sed si grati probatique abscedamus.

Vers. 10. « Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. »

Quandoquidem largitio honorum non sic excitat auditorem, uti comminatio pœnarum, necessario inceptum sermonem his verbis absolvit. Cæterum incutendo timorem, Christum non prætermisit: quin ita loquendo, tum laborantes, tum exagitatos injecta spe erigit, et eos qui defecerunt, illato metu diligentiores reddit.

Vers. 11. « Scientes ergo timorem Domini hominibus suademus: Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse. »

Cum cognoscamus, inquit, terribile tribunal illud, operam omnem ponamus, ut occasionem vel offendiculum nemini demus.

136 Vers. 12. « Non enim iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriantur pro nobis, ut habeatis ad eos. »

Vide quo pacto suspicionem continuo tollit, ne videatur seipsum laudibus efferre.

« Qui in facie gloriantur, et non in corde. »

Hoc est, quoad ea quæ oculis cernuntur, et ad ostentationem.

* 1 Cor. xii, 13.

Tò μείζον πάντων, ὑπερὶν τίθεικεν. Τοῦ γὰρ οικίαν ἀφθαρτον λαβεῖν, τὸ μετὰ Χριστοῦ εἶναι βέλτιον. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· οὐ σβέννυσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν, ὁ διώκων καὶ ἀναιρῶν. Οὐ γὰρ μόνον φθορᾷ; σε ἀπαλλάττει καὶ βάρους, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ παρατίμπει ταχέως. Ὅρα δὲ πῶς ἐκρυψεν τὰ λυπηρὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θανάτου καὶ τῆς τελευτῆς, καὶ τὰ σφόδρα ποθεῖν ἀντίθηκεν, ἐπιδημίας αὐτὰ καλῶν πρὸς τὸν Κύριον, καὶ τὰ δοκούντα γλυκέα, ἀφελὲς τὰ τῆς ζωῆς, ἀπὸ τῶν λυπηρῶν αὐτὰ ὠνόμασεν, ἐκδημίας ἀπὸ τοῦ Κυρίου τὴν ἐνταῦθα καλέσας ζωὴν. Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἵνα μὴ εἰς μῆτε τοῖς παροῦσι ἐμφοιλωρῇ, ἀλλὰ καὶ βαρύνηται, μῆτε μέλων τελευτᾶν λυπῆται, καὶ χαίρῃ ὡς εἰς μείζονα ἀπῶν ἀγαθὰ. Εἶτα ἵνα μὴ τις εἴπῃ, ἀκούων ὅτι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου, τί ταῦτα λέγεις; ἄλλοτριούμεθα οὖν ἐνταῦθα ὄντες; προδιώρθωσεν τοῦτο, εἰπὼν· Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἰδους. Ὡς εἰ ἔλεγε· Καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτοῦ ἐσμεν, ἀλλ' οὐχ οὕτω σαφῶς. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ἀλλαχού ἔλεγεν, ἐν ἐσθότρῳ καὶ ἐν αἰτίῳ γίγνεται.

« Εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι. »

Tò γὰρ ζητοῦμενον, τοῦτό ἐστι, φησὶν· ἂν τε ἐκεῖ ὦμεν, ἂν τε ἐνταῦθα, κατὰ γνώμην αὐτοῦ ζῆν, καὶ ἵνα πάλιν μὴ εἰς τοσαύτην ἐλθόντες ἐπιθυμίαν, λυπῶνται πρὸς τὴν μέλλουσιν τῆς ἐκδημίας. Ἐνταῦθεν ἤδη δίδωσιν αὐτοῖς τὸ κεφάλαιον τῶν καλῶν. Τί δὲ τοῦτό ἐστι τὸ, εὐάρεστους εἶναι; Οὐδὲ γὰρ τὸ ἐξελεῖν ἀπλῶς καλόν, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐδοκίμουσιν ἀπελθεῖν.

« Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισῇται ἕκαστος τὰ ἴδια τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἐπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν. »

Ἐπειδὴ οὐχ οὕτω διεγείρει τὸν ἀκρατήν ἢ τῶν ἀγαθῶν ὁσις, ὡς ἢ τῶν κολάσεων ἀπειλή, ἀναγκαῖως ἐνταῦθα καταπαύει τὸν λόγον. Καὶ πάλιν ἐνταῦθα φεβὼν, οὐ χωρὶς τὸν Χριστὸν τίθεικε. Ταῦτα δὲ λέγων, καὶ τοὺς κεκμηκότας καὶ ἐλαυνομένους ἀνίστησι ταῖς ἐλπίσι, καὶ τοὺς ἀναπεπιτωκότας σπουδαιοτέρους τῷ φόβῳ ποιεῖ.

D « Εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, ἀνθρώπους πείθομεν, Θεῷ δὲ πεφανερῶμεθα. Ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήτεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι. »

Tὸ δικαστήριον ἐκεῖνο τὸ φοβερόν γινώσκοντες, φησὶ, πάντα πράττωμεν ὥστε μὴ δοῦναι λαθὴν, οὔτε πρόσκομμα.

« Οὐ γὰρ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν ὑμῖν, ἀλλὰ ἀφορμὴν δίδοντες ὑμῖν καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἔχετε πρὸς τοὺς. »

Ὅρα πῶς συνεχῶς διορθοῦται τὴν τοῦ δολεροῦ ἐγκωμιάζειν ἑαυτὸν ὑπόνοιαν.

« Ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καὶ οὐ καρδίᾳ. »

Τουτέστιν, ἐν τοῖς ὀρωμένοις, καὶ πρὸς ἐπίδειξιν.

« Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῷ· εἴτε σωφρονούμεν, Ἀ
 ὑμῖν. »

Εἴτε τι, φησὶν, μέγα φθαγξώμεθα, διὰ τὸν Θεόν
 τοῦτο ποιούμεν, ἵνα μὴ ὑμεῖς νομίζοντες ἡμᾶς
 εὐτελεῖς, καταφρονήσητε, καὶ ἀπόλησθε. Εἴτε
 μέτριον καὶ ταπεινόν, δι' ὑμᾶς, ἵνα μάθῃτε ταπει-
 νοφρονεῖν.

« Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρι-
 ναντας τοῦτο, »

Οὐ γὰρ ὁ τῶν μελλόντων μόνον φόβος, φησὶν,
 ἀλλὰ καὶ τὰ ἤδη γέγονενα, οὐκ ἀφήσιν ἡμᾶς ῥαθυ-
 μῆσαι, οὐδὲ ὑπνῶσαι, ἀλλὰ διανίστασιν εἰς τοὺς ὑπὲρ
 ἡμῶν πόνους.

« Ὅτι εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες
 ἀπέθανον. Καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν. »

Τίνα ἐστὶ τὰ ἤδη γεγενημένα λέγει. Ταῦτα δὲ
 ἐστὶν ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ. Σπουδάσωμεν οὖν,
 φησὶν, ἕως ἔσμεν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, πάντας εἰς-
 αγαγεῖν ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνος ἰαπέθανεν. Ἐνταῦθα γὰρ
 εἰσιν αἱ τῆς σωτηρίας ἀφορμαί, ἐκεῖ δὲ οὐκ ἐτι.

« Ἴνα οἱ ζῶντες, μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ
 ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἡγερθέντι. »

Εἰ τοίνυν, φησὶν, οὐκ ἐτι δεῖ ἡμᾶς ἑαυτοῖς ζῆν,
 μὴ ταράττεσθε, φησὶν, μηδὲ θορυβεῖσθε ὑπὲρ αὐ-
 τῶν. Ὅρα δὲ τὴν ὑπερβολὴν, φησὶν, ὅτι ἡμεῖς
 μὲν δι' αὐτῶν ζῶμεν, αὐτὸς δὲ δι' ἡμᾶς ἀπέθα-
 νεν.

« Ὡστε ὑμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἶδαμεν κατὰ
 σάρκα. »

Ἀνέστησαν γὰρ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίᾳ καὶ
 ἀνακαινίσεως Πνεύματος ἁγίου. Οὐδένα οὖν, φη-
 σὶν, οἶδαμεν κατὰ σάρκα τῶν πιστῶν. Εἰ γὰρ καὶ
 ἐν σαρκὶ εἰσιν, ἀλλ' ἡ ζωὴ ἐκεῖνη ἡ σαρκικὴ ἀπ-
 ὤλετο, καὶ ἄνωθεν ἐγεννηθῆμεν πνεύματι.

« Εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ
 οὐν οὐκ ἐτι γινώσκομεν. »

Πάλιν αὐτοῦ τούτου, τοῦ ἀναγεννηθῆναι ὑμᾶς
 ἀρχηγὸν ὄντα τὸν Χριστὸν δείκνυσιν. Ἡμῶν γὰρ
 οὐ κατὰ σάρκα, τὸ ἐν ἁμαρτίαις· Χριστοῦ δὲ τὸ
 κατὰ σάρκα, τὸ ἐν πάθει γίνεσθαι τῆς φύσεως.
 Ὅσον ἐν τῷ πεινῆν καὶ διψῆν, ἐν τῷ κοιμᾶν, ἐν τῷ
 καθεύδειν, ἐν οἷς ἦν τὰ ἡμέτερα. Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ
 ἐποίησε. Τὸ δὲ μὴ κατὰ σάρκα αὐτὸν εἶναι, οὐ τοῦτο
 λέγει, τὸ ἐκτὸς σαρκὸς αὐτὸν εἶναι. Καὶ γὰρ μετ'
 αὐτῆς ἀνέβη, κατὰ τὸ εἰρημένον· Οὗτος ὁ Ἰησοῦς
 ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως
 ἐλεύσεται. Καὶ οὕτω πῶς; ἐν σαρκί, καὶ μετὰ τοῦ
 σώματος, ἀλλὰ τὸ μηκέτι εἶναι αὐτὸν παθητὸν, ὥς
 εἰρήκαμεν.

« Ὡστε εἴ τις ἐν Χριστῷ κοινὴ κτίσις. »

Εἴ τις ἐπίστευσεν αὐτῷ, φησὶν, εἰς ἑτέραν ἀνῆλ-

• Act. i, 11.

VARIAE LECTIONES.

• Ὑμῶν γὰρ. Interpretatio hæc quæ Chrysostomi est accepta apud Œcumenium refertur, a Clemente
 lib. iv, Hypotyposium, Οὗτος ὁ Κλήμης ἐν τετάρτῳ τῶν ὑποτυπώσεων.

VERS. 13. « Sive enim mente excedimus, Dico,
 sive sobrii sumus, vobis. »

Sive, inquit, sublime quidpiam loquimur, hoc
 propter Deum facimus, ne vos existimantes nos
 viles quosdam esse, aspernemini, ac pereatis. Sive
 modestum quid et humile dicimus, propter vos, ut
 discatis demisso animo sapere.

VERS. 14, 15. « Charitas enim Christi urget nos;
 existimantes hoc, »

Non solum enim futurorum metus, inquit, verum
 et quæ jam facta sunt, haud nos sinunt segnes
 esse, nec somno vacare; sed excitant ut labore-
 mus pro nobis.

« Quoniam unus pro omnibus mortuus est,
 ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mor-
 tuus est. »

Quænam gesta jam fuerint recitat; puta mortem
 Christi. Ergo studeamus, inquit, quandiu præsen-
 tem vitam hanc agimus, omnes allicere, pro qui-
 bus ille mortem obiit. Hic enim subsidia sunt sa-
 luti, illic vero non item.

« Ut qui vivunt; jam non sibi vivant, sed ei qui
 pro ipsis mortuus est, et resurrexit. »

Si igitur, inquit, non oportet nos nobismetipsa
 vivere, ne turbemini, neque commoveamini in-
 gruentium periculorum causa. Videsis vero ex-
 superantiam amoris, ut nos quidem propter illum
 vivere dicat, illum autem propter nos mortuum
 esse.

VERS. 16. « Itaque nos ex nunc neminem novi-
 mus secundum carnem. »

Resurrexerunt enim per lavacrum regenerationis
 et renovationem Spiritus sancti. Neminem ergo
 fidelium, inquit, agnoscimus secundum carnem.
 Quamvis enim in carne sint, verumtamen vita hæc
 carnalis extincta est, et desuper spiritu geniti
 sumus.

« Etsi cognovimus secundum carnem Christum,
 sed nunc jam non novimus. »

Rursum ostendit Christum auctorem nobis esse
 secundæ generationis. Nam nos secundum carnem
 esse, idem est atque in peccatis agere: esse vero
 Christum secundum carnem, est ipsum ea pati quæ
 naturæ nostræ conveniunt, v. gr. esurire, sitire,
 fatigari, dormire, quæ nostri generis affectiones
 sunt. Peccatum enim non fecit. Cæterum ipsum non
 esse secundum carnem, non significat carnis ex-
 pertem esse. Cum illa siquidem ascendit, secun-
 dum illud effatum: *Hic Jesus qui assumptus est a*
robis in cælum, sic veniet *. Quomodo vero istud,
 nisi quia in carne cum **137** corpore? Sed non ut
 tolerantius amplius obnoxius sit, ut diximus.

VERS. 17. « Si quæ ergo in Christo nova
 creatura. »

Si quis ipsi fidem habuit, inquit, in alterum

opificii genus concessit : superne siquidem per Spiritum genitus est. Quamobrem etiam ait : Debemus ei vivere, non solum quia pro nobis mortem oppetiit, non modo quia nostri primitias excitavit, sed quia in aliam quoque vitam transivimus.

« Vetera transierunt. Ecce facta sunt omnia nova. »

Aut de peccatis loquitur, aut de Judaicis ritibus universis. Imo et hæc et illa innuit.

Vras. 18. « Omnia autem ex Deo. »

Nam et ipsamet condonatio peccatorum, libertas quoque, et incorrupta claritudo per eum nobis donata sunt.

« Qui nos reconciliavit sibi per Christum, et dedit nobis mysterium reconciliationis. [Vras. 19.] Quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta eorum, et ponens in nobis verbum reconciliationis. »

Nam reconciliatione omnia nobis bona affuxerunt. Reconciliatio autem amicitia est. Qui ergo nos amicos fecit, is aliis nos bonis implevit. Atqui hic etiam ostendit dignitatem apostolorum, quantum item negotium eis commissum sit, et quam eximia dilectio Dei fuerit.

Vras. 20. « Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo. »

Pater Filium misit, inquit, ut suaderet et legatione pro se fungeretur apud hominum genus. Quia igitur post occisionem ille ablit, nos vero legationem suscepimus, illius vice et pro Patre vos exhortamur. Tanto autem naturam hominum honore auxit, ut Filium tradiderit, idque cum prænoscet immolandum : insuper nos vestri causa creavit apostolos. Quamobrem apprime etiam recte dicebat : *Omnia propter vos*. Quod ergo ait, *Pro Christo legatione fungimur*, idem est, ac Christo successimus ut munera ipsius exsequeremur. Quod si id tibi magnum videtur, hoc etiam audi, quod vice Patris illud præstant. Idcirco subiunxit, *tanquam Deo exhortante per nos*. Non solum enim per Filium adhortatus est, verum etiam per nos, qui Filii ejus opus excepimus. Quibus verbis humanitatis Dei exsuperantiam demonstrat.

« Reconciliamini Deo. »

Non dixit, Deum vobis reconciliate. Non enim ille est qui inimicitias gerit, sed vos.

Vras. 22. Eum enim qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit. »

Quæ anteriora sunt, inquit, non narro, quod contumeliis affeceritis eum qui nihil injuriæ intulerat, quique potius vos bonis auxerat, nec quod a vobis non poposcit pœnas, et cum ipse prior laceratus esset, nihilominus obsecrabat : sed ea duntaxat quæ nunc præstitit. Ecquid vero præstitit? **138** Filium dedit pro contumeliosis; eum qui nihil injuriæ perpetraverat, pro injustis per-

Α θεν δημιουργίαν· καὶ γὰρ ἀνωθεν ἐγεννήθη διὰ Πνεύματος, ὥστε καὶ διὰ τοῦτο, φησὶν, ὀφειλομένον αὐτῷ ζῆν, οὐχ ὅτι ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν μόνον, οὐδ' ὅτι ἀνέστησεν ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν μόνον· ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς ἄλλην ἡλθομεν ζωὴν.

« Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν. Ἰδοὺ γίγνεσθαι καὶ τὰ πάντα. »

Ἡ τὰ ἀμαρτηματικά φησιν, ἢ τὰ Ἰουδαϊκά πάντα, μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα κακείνα λέγει.

« Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. »

Καὶ γὰρ αὕτη ἡ ἀρετὴ τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ ἡ ἐλευθερία, καὶ ἡ δόξα ἡ ἀφθαρτος, δι' αὐτοῦ ἡμῶν δωρηται.

« Τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς· ἑαυτῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, ὥς ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. »

Ἀπὸ γὰρ τῆς καταλλαγῆς πάντα ὑμῖν ὑπῆρξε τὰ ἀγαθὰ· καταλλαγή δὲ ἐστὶν ἡ φιλία. Οὐκοῦν φίλους ἡμᾶς ποιήσας αὐτὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. Δείκνυται δὲ καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων ἀξίωμα, τὴν πρᾶγμα ἐγχειρίσθησαν, καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερβολή.

« Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὥς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ. »

Ἐπεμφεν τὸν Υἱόν, φησὶν, ὁ Πατὴρ παρακαλεῖσθαι καὶ πρεσβεῦσθαι πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὖν σφαγὴς ἐκεῖνος ἀπῆλθεν, ἡμεῖς δὲ ἐδεξάμεθα τὴν πρεσβείαν, καὶ ἀντὶ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ Πατρὸς παρακαλοῦμεν ὑμᾶς. Τοσοῦτο τιμᾶται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅτι καὶ τὸν Υἱόν ἐπέδωκε, καὶ ταῦτα, εἰδὼς ὅτι σφαγήσεται, καὶ ἀποστόλους ἡμᾶς δι' ὑμᾶς πεποίηκεν. Ὡστε εἰκότως καὶ Πάτερ, Πάντα δι' ὑμᾶς. Τὸ οὖν, Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, τουτέστιν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ ἡμεῖς διεδεξάμεθα τὰ ἐκεῖνου. Εἰ δὲ μέγα σοι τοῦτο δοκεῖ, ἔχουε καὶ ὅτι ἀντὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτο ποιοῦσιν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν, ὥς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. Οὐ γὰρ διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ παρακάλεσε μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμῶν τῶν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἀναδεξαμένων ἔργον. Ταῦτα δὲ λέγων, τὴν ὑπερβολὴν ἐπιδείκνυται τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ.

« Καταλλάγτε τῷ Θεῷ. »

Οὐκ εἶπε, καταλλάξατε τὸν Θεόν ἐν ἑαυτοῖς. Οὐ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἐχθραίνων, ἀλλ' ὑμεῖς.

« Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἀμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησεν. »

Οὐ λέγω, φησὶ, τὰ πρότερα, ὅτι ὑβρίσατε οὐδὲν ἡδίκηκότα, ἀλλὰ καὶ εὐεργετήσαντα, καὶ ὅτι δίκας οὐκ ἀπῆτησεν ὑμᾶς, οὐδὲ ὅτι παρακαλεῖ πρῶτος ὑβρισθεῖς, ἀλλὰ διὰ ταῦτα δὲ ἐποίησε νῦν. Τί δὲ ἐποίησε; Τὸν Υἱόν ὑπὲρ τῶν ὑβρικῶτων ἔδωκε, τὸν μηδὲν ἡδίκηκότα ὑπὲρ τῶν ἡδίκηκῶτων ἀποθανεῖν εἰσσε. Καὶ οὐχ ἀπῶς οὕτως εἴρηται, ἀλλὰ ὁ πολλῶν τούτου μείζων ἐστίν, τοῦτο ἔθηκε. Τί δὲ ἐστὶ τοῦτο; Τὸν μὴ

γνόντα ἀμαρτίαν, φησὶν, τουτέστι τὸν αὐτὸν δικαιοσύνην ὄντα, ἀμαρτίαν ἐποίησεν, τουτέστιν ὡς ἀμαρτωλὸν κατακριθῆναι ἀφῆκεν.

inquit; id est, eum qui iustitia ipsamet erat, peccatum fecit; seu tanquam peccatorem condemnari permisit.

« ἵνα ἡμεῖς γινώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. »
Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἔδωκε πρὸς αἰσχύνην τὸν υἱόν, ἵνα τὰ μεγάλα ἡμῖν χαρίσται ἀγαθὰ, ἃ οὐδέποτε προσεδοκῆσμεν.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

« Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμεῖς. Λέγει γάρ· Καὶρὸς δεξιῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. »

Ἐπειδὴ μέγала εἶπεν, ὅτι Θεὸς παρεκάλει, καὶ ἡμεῖς πρεσβεύομεν, ἵνα μὴ ἀναπέσωσιν ἐνταῦθεν, πάλιν αὐτοὺς φοβεῖ, λέγων· Μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμεῖς. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ παρακαλεῖ, φησὶ, καὶ ἐπιμύει πρεσβεύοντας, διὰ τοῦτο ἐρρυθμίσωμεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειγώμεθα πρὸς τὸ ἀρίσται αὐτῷ, ἵνα μὴ τῶν τοιούτων ἐκπίστῃ ἀγαθῶν.

« Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόδεκτος· Ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. »

Τὸν τῆς δωρεᾶς, φησὶν, τὸν τῆς χάριτος, ὅτι οὐκ ἔστιν εὐθύνας ἀπαιτηθῆναι τῶν ἀμαρτημάτων, οὐδὲ δίκην δοῦναι, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπαλλαγῆς, καὶ μυρίων ἀπολαύομεν καλῶν. Μὴ τοίνυν προδῶμεν τὸ εὐκαιρον, ἀλλ' ἐπιδειξώμεθα ἄξιον τῆς χάριτος τὴν σπουδὴν.

« Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμῇ ἡ διακονία· ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις, ἐν ἀγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστότητι.

Τουτέστι, μέμψιν, κατὰ γνώσιν μηδενὶ παρέχοντες καθ' ἡμῶν.

« Ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτως, ἐν λόγῳ ἀληθείας. »

Ἐν αὐτῷ γάρ, φησὶ, ταῦτα πάντα κατορθοῦμεν· ἢ ἐκεῖνο λέγει, ὅτι καὶ Πνεύματος ἀγίου πεπληρωμέθα.

« Ἐν δυνάμει Θεοῦ, διὰ τῶν ὀπλῶν τῆς δικαιοσύνης. »

Τοῦτο αὖ λέγει, τὸ πᾶν ἀνατιθεῖς τῷ Θεῷ.

« Τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν· διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας· διὰ δυσφημίας καὶ ἐυφημίας· ὡς κλάνοι καὶ ἀληθεῖς· ὡς ἀγνοοῦμενοι καὶ ἐπιγινωσκόμενοι. »

Ἀριστερά καλεῖ τὰ δοκῶντα εἶναι λυπηρὰ, καίτοι ταῦτά ἐστι τὰ τὸν μισθὸν ἔχοντα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν πολλῶν καλεῖ. Δεξιὰ δὲ, τὰς δυνάμεις τὰς ἐνεργουμένας.

« Ὡς ἀποθησκόντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν. »

Τοῦτο λέγει, δεικνὺς τὴν ἀρατον τοῦ Θεοῦ δύναμιν.

A misit mori. Neque id vero simpliciter enuntiatum est: sed quod longe majus est, posuit. Quid vero istud? Eum qui non noverat peccatum, in-

quit; id est, eum qui iustitia ipsamet erat, peccatum fecit; seu tanquam peccatorem condemnari permisit.

« Ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso. »

Idcirco Filium contumeliis afflicendum dedit, inquit, uti magna bona nobis largiretur, quæ nequaquam speravissemus.

CAP. VI.

Vers. 1, 2. « Adjuvantes autem, et exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. »

B Quia magna quædam prælocutus est, quod Deus adhortatur, nosque legatione fungimur: ne ex hoc statu relabantur, hos rursum terret, dicens: Ne in vacuum gratiam Dei accipiant. Absit enim, inquit, ne, quoniam ille exhortatur, et legatos misit, propterea negligentes simus. Quin potius contendere debemus ut placeamus, ne talibus bonis excidamus.

« Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. »

Tempus dicit donorum, tempus gratiæ, quando peccatorum non repossuntur poenæ, nec persolvuntur; quinimo simul cum reconciliatione sexcentis quoque bonis potiri licet. Ne ergo opportunitatem temporis prodigamus, sed dignum gratiæ studium præferamus.

Vers. 3-6. « Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium. Sed in omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministri, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate. »

Hoc est, nemini dantes occasionem nos accusandi et condemnandi.

« In Spiritu sancto, in charitate non ficta, [Vers. 7] in verbo veritatis. »

Nam per ipsum, inquit, omnia recte agimus: vel hoc innuit, repletos nos esse Spiritu sancto.

D « In virtute Dei, per arma iustitiæ. »

Hoc perpetuo repetit, quo totum in Deum referat.

« A dextris et a sinistris; [Vers. 8] per gloriam et ignobilitatem; per bonam et malam famam; ut seductores et veraces; ut ignoti et cogniti. »

Sinistra appellat quæ tristia sunt. Atqui hæc ipsa sunt quæ mercedem demerentur: sed sic ea vocat secundum existimationem vulgi. Dextra vero, virtutes quæ operantur.

Vers. 9. « Quasi inorientes, et ecce vivimus. »

« Hoc dicto inexplicabilem Dei virtutem ostendit.

« Ut castigati, et non mortificati. »

139 Istis quoque verbis enarrat, quæ causa sit, cur Deus hæc permittat. Nam quem Deus diligit, corripit¹⁰.

Vers. 10. « Quasi tristes, semper autem gaudentes : sicut egentes, multos autem locupletantes ; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. »

Nam ab iis qui foris sunt, in mœrore versari putamur ; cum tamen ingenti voluptate perfundamur. Ist hæc omnia edisserit, suadens ne propter vulgi opinionem turbemur, etsi seductores vocent, etsi condemnatos censeant, etsi mortii destinatos, etsi tristitia conficiamur, vel paupertate atteramur, ac nihil omnino possideamus.

Vers. 11. « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii. »

Recensitis quas patiebatur tentationibus et ærumnis, transit ad dicendum de charitate. Velut si diceret : in potestate nostra positum non est, ut sileamus apud vos, sed ardenti studio loqui percupimus et sermonem habere : id quod plane solet amantibus accidere.

« Cor nostrum dilatatum est. »

Charitas, calida cum sit, os excitavit Pauli, et cor illius dilatavit. Non enim ore duntaxat diligo, inquit, sed et etiam cor labiis consonum habeo.

Vers. 12. « Non angustiamini in nobis. »

Cunctos intus complectimur, inquit ; neque id solum, sed et cum magna latitudine.

« Angustiamini autem in visceribus vestris. [**Vers. 13.**] Eandem vero remunerationem. »

Increpatio quoque a nobis multa cum indulgentia adhibetur. Non enim dixit, non vos diligitis ; sed, non mensura eadem.

« Tanquam filiis dico, dilatamini et vos. [**Vers. 14-15.**] Nolite jugum alienum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate ? aut quæ societas luci ad tenebras ? aut quæ conventio Christi »

Pro eo ac si diceret : Nihil magni postulo, si cum pater sim, amari velim a vobis.

« Ad Belial ? aut quæ pars fideli cum infideli ? »

Εἰ vox Hebræorum lingua defectorem significat.

Vers. 16. « Qui autem consensus templi Dei cum idolis ? vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus. »

Neque rex vester commune cum illo aliquid habet. Nam quæ conventio Christi ad Belial ? Neque res ipsæ : quæ enim societas lucis ad tenebras ? Igitur neque vos oportet hæc admittere.

« Inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos ; et ero illorum Deus, et ipsi erunt meus populus. »

Cum assentationem fugiat, Scripturæ testimonio fidem facit eos esse templa Dei¹¹.

Vers. 17, 18. « Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum

A « Ὡς παιδεύομενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι. »

Καὶ τοῦτο λέγει, δεικνύων καὶ τίνος ἔνεκιν ταῦτα συγχωρεῖ ὁ Θεός· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, καὶ παιδεύει.

« Ὡς λυπούμενοι, αἰεὶ δὲ χαίροντες· ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες· ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες. »

Παρά μὲν γὰρ τοῖς ἔξω ὑποπεινόμεθα ἐν ἀθυμίᾳ εἶναι, ἡμεῖς δὲ τὴν ἡλὸν ἄκμάζουσαν ἔχομεν. Ταῦτα δὲ πάντα λέγει, κελεύων μὴ ταράττεσθαι ταῖς τῶν πολλῶν ὁδοῖς, καὶ πλάνους λέγωσι, καὶ καταδίκους νομίσωσι, καὶ ἀπιθανατίους, καὶ λυπεῖσθαι, καὶ ἐν πτωχείᾳ εἶναι, καὶ μηδὲν ἔχειν.

B « Τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέψχε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι. »

Διηγησάμενος τὰ περὶ τῶν ἑαυτοῦ πειρασμῶν καὶ θλίψεων, εἰς τὸν περὶ τῆς ἀγάπης μεταβαίνει λόγον· ὁμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Οὐκ ἀνεχόμεθα σιωπᾶν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμοῦμεν φθάσασθαι καὶ διαλέγεσθαι ὑμῖν, ὅπερ ἔθος τῶν ἀγαπώντων ἐστίν.

« Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυται. »

Θερμὴ γὰρ οὖσα ἡ ἀγάπη, καὶ τὸ στόμα ἀνεπτέρωσε Παύλου, καὶ τὴν καρδίαν ἐπλάτυνεν. Οὐδὲ γὰρ τῷ στόματι φιλῶ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν συνάδουσαν ἔχω.

« Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν. »

C Πάντας ἔνδον ἔχομεν, φησὶ, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ εὐρυχωρίας πολλῆς.

« Στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν. »

Καὶ ἡ ἐπιτίμησις μετὰ φειδοῦς πολλῆς προσάγεται. Οὐκ εἶπε γὰρ, οὐ φιλεῖτε ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι οὐ μετὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου.

« Ὡς τέκνοις λέγω· πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς. Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας ; ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος ; τίς δὲ συμφώνησις Χριστοῦ »

Ἀντὶ τοῦ, οὐδὲν μέγα αἰτῶ, εἰ πατήρ ἐν, βούλομαι φιλεῖσθαι παρ' ὑμῶν.

D « Πρὸς Βελίαν ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστῳ ; Ὁ ἀποστάτης ; τῇ Ἑβραίων φωνῇ. »

« Τίς δὲ συγκατάθεσις ναῦ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων ; ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ Θεός. »

Οὔτε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν ἔχει τι κοινὴν πρὸς αὐτόν. Τίς γὰρ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαν ; οὔτε τὰ πράγματα· τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος ; οὐκοῦν οὐδὲ ὑμεῖς δεῖ.

« Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ ἔσονται αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μου λαός. »

Φεύγων τὴν χολακίαν μαρτυρίᾳ πιστοῦται τὸ εἶναι αὐτοὺς ναοὺς Θεοῦ.

« Διὸ ἐξέλθατε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε, καὶ γὰρ εἰς-

¹⁰ Prov. iii, 12. ¹¹ Levit. xxi, 12.

δέξομαι ὑμᾶς· καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς Πατέρα, καὶ ὑμεῖς εἰς υἱοὺς καὶ ἀδελφούς· λέγει Κύριος· παντοκράτωρ. »

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'.

« Ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί, καθαρῶμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ σκεύματος, ἐπιταλοῦντες ἀγιάσασθαι. »

Οὐ γὰρ τὸ μὴ ἀκαθάρτου ἀπτεσθαι ποιεῖ καθαρὸν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἡμῖν χρεῖα πρὸς τὸ γενέσθαι ἁγίους, σπουδῆς, προσυχῆς, εὐσεβείας, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀρετῆς πάσης.

« Ἐν φόβῳ Θεοῦ. »

Ἔστι γὰρ ἐπιταλεῖν σωφροσύνην οὐκ ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ κενοδοξίαν· ἄλλως τε καὶ τὴν ὁδὸν τῆς σωφροσύνης ἡμᾶς διδάσκει, μονοουχὶ λέγων· εἰ καὶ τυραννικὸν ἢ ἐπιθυμία, ἀλλ' ἐὰν ἐπιτυχῆς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καταλύσεις αὐτῆς τὴν μανίαν. Ἀγιάσασθαι δὲ ἐναυθῶς, οὐ τὴν σωφροσύνην λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀμαρτίας ἀπαλλαγὴν.

« Χωρῆσατε ὑμᾶς. »

Πάλιν τὸν περὶ ἀγάπης κινεῖ λόγον, συστήλων τὸ τραχὺ τῆς ἐπιτιμῆσεως. Ὅρα δὲ πῶς καὶ ἄπεινῶς τὸ, Χωρῆσατε. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Τίς ἡμᾶς ἀπῆλασεν, φησὶ, τίς ἐξέβαλε τῆς διανοίας τῆς ὑμετέρας; πόθεν στενοχωρούμεθα ἐν ὑμῖν;

« Οὐδὲνα ἔδικήσαμεν. »

Ὅρα πῶς πάλιν οὐ τίθησι τὰς εὐεργεσίας, ἀλλ' ἐπαχθέστερον καὶ πληκτικώτερον τὸν λόγον ποιεῖ.

« Οὐδὲνα ἐφθείραμεν. »

Τούτῃστιν, οὐδὲνα ἠπατήσαμεν, ὥσπερ καὶ ἀλαχοῦ λέγει· Μήπως ὡς ὁ ὄφις Ἐὐάν ἠπάτησεν, οὕτω ὁ θάρῃ τὰ νοήματα ὑμῶν.

« Οὐδὲνα ἐπλεονεκτήσαμεν. »

Οὐχ ἠρπάσαμεν, φησὶ, τὰ τινῶν χρήματα.

« Οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω. »

Ἐπειδὴ ᾔσθετο τῆς βαρύτητος, ἐπιδιορθοῦται πάλιν.

« Προεῖρηκα γάρ, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἔστε, εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν. »

Αὕτη μέγιστη φιλίας ἀπόδειξις, ὅταν καταφρονούμενος καὶ συναποθανεῖν αὐτοῖς αἰρῆται καὶ συζῆσαι. Τοῦτο δὲ φησιν, ἐπιταίνων τὴν ἀγάπην. Ἐνὶ γὰρ καὶ φιλεῖν καὶ κινδύνους φεύγειν, ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτω, φησὶν. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος. Ἄν συμβῇ, φησὶν, ἐπανεχθῆναι κίνδυνον, πάντα ἑτοιμός εἰμι ὑπὲρ ὑμῶν παθεῖν, καὶ οὕτε θάνατος, οὕτε ζωὴ μοί τι κατὰ τοῦτο φαίνεται· ἀλλ' ἔνθα ἐὰν ζῇτε ὑμεῖς, τοῦτο ἐμοὶ προτιμώτερον, καὶ θάνατος ζωῆς, καὶ ζωὴ θανάτου.

« Πολλὴ μοι παρρησία πρὸς ὑμᾶς· πολλὴ μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν. »

Διὰ τοῦτο, φησὶ, τοιαῦτα λέγειν τολμῶ, οὐ πρὸς κατάκρισιν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν παρρησίαν.

« Παπλήρωμαι τῇ παρακλήσει. »

Ποῖα παρακλήσει, ἢ τῇ παρ' ὑμῶν, ὅτι διορθωθέντες, φησὶν, διὰ τῶν ἔργων πρὸς ἀκατέστατόν με;

¹¹ I Cor. xi, 3.

A ne tetigeritis : et ego recipiam vos : et ero vobis in Patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit **140** Dominus omnipotens. »

CAP. VII.

Vers. 1. « Has ergo habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctitatem. »

Non enim immundum non contingere, hoc mundum facit, sed aliis quoque opus habemus ut sancti simus, diligentia nimirum, attentione, pietate et, ut uno verbo absolvam, omnigena virtute.

« In timore Dei. »

Contingit enim ut castitas et modestia colatur; non timore Dei, sed inanis gloriae causa. Propterea nos viam castitatis his fere verbis docet. Tametsi libido tyrannidem exercet, modo timorem Dei habeas, furem ejus destruxeris. Porro sanctitatis nomine, non solum castitatem et modestiam indicat, verum et omnimodam immunitatem a peccato.

Vers. 2. « Capite nos. »

De charitate movet iterum sermonem, et objurgationis retundit asperitatem. Vide autem quomodo quantave commiseratione. *Capite nos*. Quasi diceret: Quis nos expulit, inquit? quis e mente vestra nos abegit? quare in vobis coarctamur?

« Neminem lasimus. »

Aspice quomodo rursus non recenset beneficia, sed acriorem et graviorem orationem struit.

« Neminem corrupimus. »

Id est, neminem decepimus: quemadmodum scilicet alibi ait: *Ne forte sicut serpens Evam seduxit, ita corrumpantur sensus vestri*¹⁰.

« Neminem circumvenimus. »

Non rapuimus, inquit, aliorum facultates.

Vers. 3. « Non ad condemnationem dico. »

Quoniam persensit orationis gravitatem, hanc de novo corrigit.

« Nam praedixi, quod in cordibus nostris estis, ad commoriendum et ad convivendum. »

Maximum hoc existit argumentum amicitiae, quando qui despicitur, is nihilominus simul cum illis, et mori, et vivere eligit: hoc autem ait, ut amorem augeat. Contingit enim, ut quis amet, et pericula fugiat: nos vero non ita. Sensus autem hic est: Si periculum contingat imminere, paratissimus sum pro vobis pati: neque mihi hac in causa, sive mors, sive vita aliquid esse videntur: sed dum vos vivatis, hoc mihi est eligibilius, morsque vita potius est, et vita morte.

Vers. 4. « Multa mihi fiducia est apud vos; multa mihi gloriatio pro vobis. »

Ideo, inquit, haec audeo vobis loqui: non ut condemnem, sed qua apud vos nitor libertate dicendi.

« Repletus sum consolatione. »

Quali vero consolatione, nisi ea quam a vobis accepi, qua mutatis factis et emendatis, solamen mihi attulistis?

141 « Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. [Vers. 5.] Nam cum venissemus in Macedoniam, »

Id est, haud amplius lugeo, sed sum sanatus.

« Nullam requiem habuit caro nostra. »

Quia afflictionem dixerat, quanta quoque ea fuerit effatur, eamque verbis extollit, ut explicet quam magnum exinde amorem conceperit, consolationemque, et gaudium, expulso demum tam gravi dolore.

« Sed omnem tribulationem passi sumus. »

Quinam id factum sit, in orationis serie declarat.

« Foris pugnae. »

Ab incredulis.

« Intus timores. [Vers. 6, 7.] Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis, referens nobis. »

Propter infirmos nempe, ne seducantur. Non solum enim Corinthiis talia significabat, verum etiam in aliis locis.

« Vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram emulationem pro me, ita ut magis gauderem. »

Quoniam magna de illis testificatus est, ne assentari putaretur, Titum testem adhibet, qui ab ipsis ad Paulum perrexerat, cum data esset prior epistola.

Vers. 8, 9. « Quoniam et si contristavi vos in epistola, non me poenitet; et si poeniteret, videns quod epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit, nunc gaudeo, non quia contristati estis. »

Haec denunciabat, eo quod tanta fuerat poenitentia Corinthiorum, quanta emulationem, studiumve dicit, quo ipsum prosequerentur. At ergo: Quia vos accensi estis et inflammati, quando epistolam meam accepistis, idcirco eximie gaudeo.

« Sed quia contristati estis ad poenitentiam. »

Apologiam texit epistolae prioris. Nam cum peccatum emendatum esset, citra periculum poterat eos curare. Velut si diceret: Quamvis ita scripsissem, ut objurgationis transgressus essem modum, et nunc me poeniteret; attamen ingens lucrum quod inde feci, non me permisit poenitentia duci. Sic porro loquebatur, non quia ultra modum increpaverat, sed ut majoribus eos laudibus prosequeretur. Talem enim emendationem exhibuistis, inquit, ut, etiamsi vehementius vos perstrinxissem, sicque ut me modo condemnarem, hodie meipsum laudem, quia bonum exitum res habuit.

« Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. [Vers. 10, 11.] Quae enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur: saeculi autem tristitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem? »

« Υπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἐλθόντων ἡμῶν εἰς Μακεδονίαν. »

Τοῦτέστι, πλεον οὐ λελύπημαι, τεθεράπευμαι.

« Οὐδεμίαν ἐσχέκεν ἀνεσιν ἡ σὰρξ ἡμῶν. »

Ἐπειδὴ εἶπεν, τὴν θλίψιν, λέγει καὶ ποταπὴ ἡ θλίψις, καὶ ἐπαίρει αὐτὴν τῷ λόγῳ, ἵνα δείξῃ πόσῃ σπουδῇ ἐκ τούτων, καὶ παραθυρίαν, καὶ χαρὰν ἐποίησεν, εἰ γε τοσαύτην ἀπεκρούσατο ὀδύνην.

« Ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι. »

Καὶ πῶς; δηλοῦται διὰ τῶν ἐξῆς.

« Ἐξωθεν μάχαι. »

Παρά τῶν ἀπίστων.

« Ἐσωθεν φόβος· ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς ὁ Θεός, παρεκάλεσεν ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου. Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει· ἥ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν, ἀναγγέλλων ἡμῖν. »

Διὰ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν πιστῶν, μὴ παρασυρῶσιν. Οὐδὲ γὰρ παρὰ Κορινθίοις μόνον τοιαῦτα ἐσήμανεν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ.

« Τὴν ὑμῶν ἐπιπέθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ ἐμοῦ, ὥστε ἐμὲ μᾶλλον χαρῆναι. »

Ἐπειδὴ μεγάλα αὐτοῖς ἐμαρτύρησιν, ἵνα μὴ δόξῃ χολακεύειν, μάρτυρα αὐτοῖς παράγει Τίτον, ὃς παρ' αὐτῶν ἀφίκετο πρὸς Παῦλον μετὰ τὴν προτέραν ἐπιστολήν.

« Ὅτι εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, σὺ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. Βλέπω γάρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, »

Ταῦτα ἀπήγγελλεν*, ὅτι τοσαύτην μετάνοιαν τὴν Κορινθίων, τὸν ζῆλον. Ζῆλον δὲ φησι, τὸν αὐτοῦ. Λέγει οὖν· Ἐπυρώθητε, καὶ ἐξεκάητε, δεξάμενοι μου τὰ γράμματα, διὰ ταῦτα περισσεύω τῇ χαρᾷ.

« Ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. »

Ἀπολογεῖται λοιπὸν ὑπὲρ τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι ἀκίνδυνον ἦν αὐτοῖς θεραπεύειν τῆς ἀμαρτίας τῆς διορθώσεως. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· εἰ καὶ τοιαῦτα ἦν τὰ γριφέντα παρ' ἐμοῦ, ὥστε ὑπερβαίνειν τὸ μέτρον τῆς ἐπιτιμήσεως, καὶ ποιῆσαι με μεταμεληθῆναι, ἀλλὰ τὸ πολὺ, κέρδος τὸ ἐξ αὐτῶν οὐκ εἶασέ με μεταμεληθῆναι. Ταῦτα δὲ Πλεγεν, οὐχ ὡς ἀμέτρως ἐπιτιμήσας, ἀλλὰ τὰ ἐγκωμία αὐτῶν αὖξων. Τοιαύτην γὰρ ἐπεδείξασθε τὴν διορθώσιν, ὥστε εἰ καὶ ἔτυχον σφοδρότερον ἐπιπλήξας, καὶ οὕτως ὡς καὶ καταγνῶναι ἐμαυτοῦ, ἐπαινεῖν νῦν ἐμαυτὸν ἀπὸ τοῦ τέλους.

« Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν. Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἐργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζεται. Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο· τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσῃ κατεργάσατο ὑμῖν σπουδῇ; »

* Textus mancus et lusus. Hic legero, ὅτι τοσαύτη μετάνοια τῶν Κορινθίων. Τὸν ζῆλον δὲ φησι.

Τὴν αἰτίαν εἶπα, τοῦ μηκέτι αὐτὸν λυπεῖσθαι. Τὸ ἄν γὰρ λυπηρὸν βραχύ, φησί, τὸ δὲ ὠφέλιμον, διηρκές.

« Ἀλλὰ ἀπολογίαν. »

Πρὸς ἐμέ.

« Ἀλλὰ ἀγανάκτησιν. »

Πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἡμαρτηκότα.

« Ἀλλὰ φόβον. »

Καὶ γὰρ σφόδρα δεδοικότες ἦν ἡ τοσαύτη σπουδή, καὶ ἡ ταχυτάτη διόρθωσις.

« Ἀλλὰ ἐπιποθείαν. »

Τὴν πρὸς ἐμέ.

« Ἀλλὰ ζῆλον. »

Τὸν ὅτι τοῦ Θεοῦ.

« Ἀλλ' ἐκδίκησιν. »

Καὶ γὰρ ἐξεδικήσατε, φησί, τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ὑβρισθέντας.

« Ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγνοῦς εἶναι » τὸ πρᾶγμα. »

Οὐ τὸ μὴ κοινωνεῖν μόνον· τοῦτο γὰρ φανερόν ἦν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ συνήδεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ αὐτὸ τοῦτο ἐνεκάλει αὐτοῖς, λέγων· Καὶ ὑμεῖς περυσισωμένοι ἐστέ· ἐνεαυθὰ φησί· Καὶ ὑμεῖς ἀπηλλάξατε ἑαυτοὺς τῆς ὑποψίας.

« Οὐχ ἔνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἔνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλ' ἔνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὅτι ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο παρακληθήμεθα, ἐπειδὴ τῇ παρακλησει ὑμῶν περισσotέρως μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου, ὅτι ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν. Ὅτι κ' ἐγὼ αὐτοῦ ὅτι ὑμῶν κακαύχῃμαι, οὐ κατησχύνθην, ἀλλ' ὥς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλάλησα ὑμῖν, οὕτως καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν ἡ πρὸς Τίτον, ἀλήθεια ἐγενήθη, καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσotέρως εἰς ὑμᾶς, ἀναμνησκόμενου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοήν, ὥς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν. Χαίρω οὖν ἐν παντὶ θαρσύνω ἐν ὑμῖν. »

ἵνα μὴ λέγωσι, τί ἐπιτιμᾶς ἡμῖν, εἰ ἀγνοοῖ ἐμεν τῷ πράγματι; λέγει· Διὸ οὕτω ἔγραφα ὑμῖν, ἵνα εἰδῆτε πῶς ὑμᾶς φιλῶ.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

« Γνωρίζομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας, ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσειὰ τῆς χαρᾶς αὐτῶν. »

Τὸν περὶ ἐλεημοσύνης αὐτοῖς κινεῖ λόγον· ἵνα δὲ μὴ ἐπαίρωνται, χάριν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, καὶ τὰ ἐτέρων διηγούμενος, σπουδαιότερους αὐτοὺς ἐργάζεται.

« Καὶ ἡ κατὰ βάθος πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσειον. »

Τινεῖσιν· πολλὴ καὶ ἀφανὲς ἔδειξεν αὐτῶν τὴν ἀπλοότητα·

11 Cor. iv, 2.

VARIÆ LECTIONES.

1 Lege, τῷ πράγματι, ut infra in subsequentis capituli expositione : ita codices alii N. T.

PATROL. GR. XCV.

24

142 Edicit causam cur non amplius doleat. Breve enim est, inquit, quod molestum est; perenne vero, quod bonum et utile.

« Sed defensionem. »

Pro me.

« Sed indignationem. »

Erga illum qui peccavit.

« Sed timorem. »

Enimvero tantum studium, tamque accelerata correctio, vehementis timoris argumentum erat.

« Sed desiderium. »

Erga me.

« Sed æmulationem. »

Pro Deo scilicet.

« Sed vindictam. »

Ulti enim estis, inquit, violatas Dei leges.

« Sed in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio. »

Non solum non communicando, hoc enim manifestum erat, sed neque congaudendo. Nam quia in Epistola priore de hoc ipso eos redarguerat in hæc verba : *Et vos inflati estis* 12; hoc tandem in loco dicit : Ab ista suspicione vos ipsi liberastis.

Vers. 12-16. « Non propter eum qui fecit injuriam, sed ad manifestandam sollicitudinem nostram quam habemus pro vobis ad vos coram Deo. Ideo consolati sumus : in consolatione autem nostra abundantius magis gavisus sumus super gaudio Tituli, quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis. Quia si quid de illo pro vobis gloriatus sum, non sum confusus : sed sicut omnia vobis in veritate locutus sum, ita et gloria nostra que fuit ad Titum, veritas facta est, et viscera ejus abundantius in vobis sunt, reminiscens omnem vestram obedientiam : quomodo in timore excepistis illum. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis. »

Ne dicant : Quare nos increpas, quandoquidem mundi sumus in isto negotio? addit : Hujus causa scripsi vobis, ut pernoscatis quantum vos diligere.

CAP. VIII.

Vers. 1, 2. « Notum autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniae, quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipsorum fuit. »

Sermonem agitat de eleemosynæ erogatione. Ne vero efferantur, rem gratiam appellat, et aliorum gesta narrando studiosiores eos facit.

« Et altissima paupertas eorum abundavit. »

Hoc est, ingens, nec sermone explicabilis paupertas eorum simplicitatem ipsorum ostendit.

ταύτην κοιλῶντες. Ταῦτα δὲ λέγει, ἅμα καὶ φοβί-
ζων αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τότε γινομένων, καὶ παίδων
μελαμοῦ τοῦ πλείονος ἐπίεσθαι.

« Χάρis δὲ τῷ Θεῷ τῷ δίδόντι τὴν αὐτὴν σπουδὴν
ὕπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου· ὅτι τὴν μὲν παρὰ-
κλησιν ἰδίῳ, σπουδαιότερος δὲ ὑπάρχων, αὐθαί-
ρετος ἐξῆλθε πρὸς ὑμᾶς. »

Ἐπειδὴ περὶ ἐλεημοσύνης διαλέχθη, διαλέγεται
λοιπὸν καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων λαμβάνειν τὰ χρή-
ματα, καὶ ἀποκομίζειν αὐτά. Τοῦτο γὰρ προτρέπεται
πρὸς τὸ πλείον ποιῆσαι τὴν προθυμίαν τῶν εἰσ-
φερόντων. Ὁ γὰρ θαρρῶν ὑπὲρ τοῦ διακονούντος,
καὶ μὴ ὑποπτύων αὐτὸν, μετὰ πλείονος αὐτὰ τῆς
βασιλείας ἐπιδίδωσιν.

Ἡ τὴν ὑπὲρ Θεσσαλονικίων ἔσχεν, ἢ τὴν αὐτὴν
ἐμοί.

« Συνεπέμφαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν, οὗ ὁ
ἐπαινος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διὰ πάντων τῶν Ἐκκλη-
σιῶν. »

Καὶ τίς οὗτος, ἢ πηλικός, οὗ καὶ τὴν προξενίαν ση-
μαίνει, ἐπαινετὸν αὐτὸν ἐκ τοῦ εὐαγγελίζεσθαι λέ-
γων· Τινὲς τὸν Λουκᾶν φασί, τινὲς τὸν Βαρνάβαν·
καὶ γὰρ τὸ ἀγραφον κήρυγμα τὸ Εὐαγγέλιόν ἐστιν.

« Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν
Ἐκκλησιῶν, συνέδεσμος ἡμῶν ἐν τῇ χάριτι ταύτῃ
τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν πρὸς τὴν αὐτοῦ Κυρίου
δόξαν, καὶ προθυμίαν ἡμῶν, στελλόμενος τοῦτο. »

Ἀπὸ τούτου ἐστὶν αἰδέσιμος, ὅτι κηρύττων εὐδο-
κίμῃ.

« Μὴ τίς ἡμᾶς μωμῆσθαι ἐν τῇ ἀδρότῃ ταύτῃ
τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν, προνοούμενοι καλὰ, οὐ
μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων.
Συνεπέμφαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀδελφόν ἡμῶν, ἐν ἰσο-
κριμάσμεν ἐν πολλοῖς πολλαῖς σπουδαῖον ὄντα, νυνὶ
δὲ πολὺν σπουδαιότερον, πεποιθῆσθαι πολλῇ τῇ εἰς
ὑμᾶς, εἴτε ὑπὲρ Τίτου κοινωνοῦς ἐμὸς, καὶ εἰς ὑμᾶς
συνεργός, εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν ἀπόστολοι Ἐκκλησιῶν,
δόξα Χριστοῦ. »

Διὰ τοῦτο τοιοῦτους ὑμῖν ἐπέμφαμεν, φησὶν, ἵνα
μὴ τίς ὑποπτύῃ τὴν διακονίαν ἡμῶν, ἢ παρακλη-
πόντων ἡμῶν μέρος τι τῶν χρημάτων.

« Τὴν οὖν ἐνδείξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν, καὶ ἡμῶν
καυχήσεως ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθε εἰς
πρόσωπον τῶν Ἐκκλησιῶν. »

Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ὁ βίος αὐτοῖς, ὥστε τὸν
Χριστὸν δι' αὐτῶν δοξάζεσθαι. Ὅμοιον δὲ τῷ. Ἀγα-
γῆτω τὸ πῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,
ὥπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι
τὸν Πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἄμα δὲ
καὶ ἄλλο τι δηλοῦν βούλεται· Ὡς ἀδελφοὶ ἐξέσθε,
φησὶν, ὡς ἀποστόλους τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς εἰς δό-
ξαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ ὑμεῖς εἰς δόξαν τοῦ Χρι-
στοῦ ποιοῦντες. Διὸ καὶ ἐπάγει· Τὴν οὖν ἐνδείξιν
τῆς ἀγάπης ὑμῶν.

¹¹ Exod. xvi, 18. ¹² Matth. v, 16.

rum insatiabilitatem ipsorum multante ¹¹. Hæc
porro ait, ut eos territaret ex iis quæ tunc acci-
derant, unaque suaderet ne ultra quam par esset
desiderarent.

144 VERS. 16, 17. « Gratias autem Deo, qui
dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde
Titī. Quoniam exhortationem quidem suscepit, sed
cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est
ad vos. »

Postquam de eleemosyna dixit, deinceps loquitur
de iis qui pecunias accepturi erant, easque
gestaturi. Hoc enim excitat ad augendam alacri-
tatem eorum qui velint impertiri. Nam qui confidit
ministro, nec eum suspectum habet, majori eam
liberalitate largitur.

B

Qua vel erga Thessalonicenses, vel erga me
affectus est.

VERS. 18. « Misimus autem cum illo fratrem,
cujus laus est in Evangelio per omnes Eccle-
sias. »

Quis porro, qualisve hic fuit, ejus etiam ope-
ram significat, dum ait, celebrem illum esse Evan-
gelii prædicatione? Quidam Lucam dicunt indigi-
tari: Barnabam alii. Profecto Evangelium prædi-
catio est litteris non exarata.

VERS. 19, 20. « Non solum autem, sed et ordi-
natus est ab Ecclesiis comes peregrinationis no-
stræ, in hanc gratiam, quæ ministratur a nobis ad
ipsius Domini gloriam, et destinatam voluntatem
nostram: devitantes hoc. »

Ex hoc capite veneratione dignus ille est, quod
prædicando probatus fuerit.

« Ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ
ministratur a nobis; [VERS. 21-23 qui providemus
bona non solum coram Domino, sed etiam coram
hominibus. Misimus autem cum illis et fratrem
nostrum, quem probavimus in multis sæpe solli-
citem esse; nunc autem multo sollicitiorem, con-
fidentia multa in vos, sive pro Tito, qui est socius
meus, et in vos adjutor, sive fratres nostri apo-
stoli Ecclesiarum, gloria Christi. »

Ideo ejusmodi viros misimus vobis, inquit, ne
quis suspectum habeat ministerium nostrum, ac si
D pecuniæ partem suffuraturi essemus.

VERS. 24. « Ostensionem ergo charitatis vestre
et gloriæ nostræ pro vobis, in illos ostendite in
sacem Ecclesiarum. »

Ea est illorum, inquit, vitæ ratio, ita ut per
ipsos Christus celebretur. Consimili vero ratione
dictum est: Luceat lux vestra coram hominibus, ut vi-
deant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum
qui in cælis est ¹². Quin et aliud quid vult signi-
ficare: Vult fratres eos excipite, inquit, sicut apo-
stolos Ecclesiarum, tanquam ad gloriam Christi:
velut etiam qui faciatis aliquid propter gloriam
Christi. Quamobrem subjungit: Ostensionem igitur
charitatis vestra.

τιμία τῶν χρημάτων, καὶ ἡ λειτουργία ἡμῶν αὕτη ἡ πνευματικὴ, καὶ ἡ δὲ ἡμῶν διακονία, οὐ μόνον τοῦτο κατορθοῖ, ὅτι τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων πληροί, καὶ διορθοῦνται αὐτῶν τὴν πνίαν, ἀλλ' ὅτι διὰ πολλῶν καὶ ὑπὲρ πολλῶν εὐποίαν, εὐχαριστίαν ἀναπέμπεσθαι παρασκευάζει. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, Ἄλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν. Ἐκείνοι γὰρ ἀποδαχόμενοι τὰ χρήματα, δοξάζουσι τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Ἦνα δὲ μὴ δειξῇ αὐτοὺς διὰ τοῦτο εὐχαριστοῦντας μόνον διὰ τὸ λαβεῖν, ὅρα πῶς αὐτοὺς ὑψηλοῦς ποιεῖ. Δοξάζουσι, φησὶν, ὅτι οὕτως ὑποταχθέντες ἐστὲ τῷ Εὐαγγελίῳ· οὐ σημεῖον τοῦτο ἐστὶ, τὸ οὕτω θαυμάσιως εἰσφέρειν· τοῦτο γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπιτάττει.

ΚΕΦΑΛ. I'.

Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπαρτίσας τὸν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης λόγον, ὡς ἴδαι, ἐπιεικιστέραν ἄπεται λόγων, τοὺς ψευδο-αποστόλους αἰνιττόμενος διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας, σφόδρα αὐτοὺς ἐντρέψαι βουλόμενος. Προβάλλεται οὖν τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιεικείαν ταύτη μείζονα ποιῶν τὴν κατηγορίαν.

«Ὅς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὁμῇ, ἀπὼν δὲ θαρρῶ εἰς ὑμᾶς.»

Τοῦτο φησὶν, εἰς ἐκείνους αἰνιττόμενός τοις ψευδο-αποστόλοις τοὺς λέγοντας, ὅτι Αἱ ἐπιστολαὶ βαρεῖαι, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής. Ἡ οὕτως· Ἡ ὅτι καὶ μεγάλη φθίγωμαι, οὐκ ἐξ ἀπονοίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ θαρρῆν ὑμῶν φθίγγωμαι.

«Δέομαι δὲ, τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ ἀπειθεί-σει, ἢ λογιζομαι τολῆσαι ἐπὶ τινος.»

Δέομαι ὑμῶν, φησὶν, μὴ με ἀναγκάζετε δεῖξαι, ὅτι καὶ παρὼν ἰσχυρὸς εἰμι, καὶ δύναμιν ἔχω. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι Ἀπὼν πάντῃ ὑμῶν θαρρῶ, τοῦτοις κέχρηται τοῖς ῥήμασι.

«Τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας.»

Ἐκείνους γὰρ αὐτὸν διέβαλλον ὡς ὑποκριτὴν, ὡς πονηρὸν, ὡς ἀπαταιῶνα.

«Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατεύμεθα.»

Ἐνταῦθα λοιπὸν καὶ φθεῖ. Σάρκα γὰρ περιζέμεθα, ὁμολογῶ· κατὰ σάρκα οὐδὲ ζῶμεν. Στρατείας δὲ ἀνόμεναι ταύτην, μάλιστα ἐκφεδῶν.

«Τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν, οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ.»

Ὅπλα σαρκικά, πλοῦτός ἐστι, δόξα, δυναστεία, εὐγνωστία, δεινότης, περιδρομαί, κολακίαι, ὑποκρίσεις, καὶ τὰ ἄλλα ταῦτα τοῖς τοιοῦτοις δοκούντα. Τὰ δὲ ἡμέτερα οὐ τοιαῦτα, φησὶν, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ. Καλῶς δὲ πάλιν πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἀνατίθει τῷ Θεῷ. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Ὅχι ἡμεῖς, φησὶν, αὐτὰ τοιαῦτα κατασκευάσαμεν, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ μαστιζόμενοι καὶ ἐλαινόμενοι ἐκρά-

A id est munifica pecuniarum erogatio, et illud ipsum spirituale munus nostrum et functio, quodque per nos ministerium agitur, non hoc solum prestat, ut quæ desunt sanctis expleat, et indigentiam ipsorum resarciat; sed ut pro multorum beneficentia Deo grates habeantur. Nam id significatur his verbis: Sed etiam abundat per multas gratiarum actiones. Nam qui stipem accipiunt, gloriam Deo tribuunt, in obedientia confessionis vestra in Evangelium. Ne autem hoc duntaxat nomine quod accipiant, gratias agere 146 significet, vide quantum eos extollat. Glorificant, inquit, Deum, quoniam subditi adeo estis Evangelio. Cujus rei hoc argumentum est, quod sic liberaliter offeratis. Id enim Evangelio præcipitur.

B

CAP. X.

Vers. 1. «Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi.»

Absolute, uti decebat, de elemosyna sermone, severiorem aggreditur, dicendoque, per mansuetudinem et modestiam, falsos apostolos perstringit, ut vehementer eos pudefaciat. Producit ergo mansuetudinem et modestiam, quibus majorem struat accusationem.

«Qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis.»

His verbis mendaces apostolos illos indicat, qui dicerent: Epistola quidem grates sunt: presentia autem corporis infirma. Vel hoc sensu: Etsi magna pronuntio, non tamen ex arrogantia loquor, sed quia in vobis confido.

Vers. 2. «Rogo autem, ne præsens audeam per confidentiam qua existimor audere in quosdam.»

Rogo vos, inquit, ne me ad hoc adigatis, ut palam faciam, me quoque fortem esse quando præsens sum, et virtute pollere. Nam quia dixerat: Absens omnino confido in vobis, iisdem nunc verbis utitur.

«Qui arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulemus.»

Ipsam enim incescebant tanquam hypocritam, tanquam improbum et deceptorem.

Vers. 3. «In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus.»

D Ille vero eos territat. Nam carne nos circumdari fateor: cæterum nequaquam secundum carnem vivimus. Hoc autem est quod militiam nominavit, quo exterreret magis.

Vers. 4. «Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo.»

Arma carnis sunt, divitiæ, gloria, potentia, facultas, artes, famulitium, assentationes, simulationes, et alia horum similia. Nostra vero, inquit, talia non sunt, sed a Deo robor habent. Recte autem virtutem iterum suam omnem acceptionem refert Deo. Ac si diceret: Non nos isthæc præstitimus, sed ipse Deus. Nam quia, cum vapularent expellerenturque, victores erant, ait hoc ipsum

quoque divinæ virtutis esse, quod se his instructos A
armis victores futuros considerent. Nam ille est qui
ca valida reddit; adeo ut, licet nos iis circum-
vestiamur, ipse tamen sit qui cum illis pugnet et
operatur.

« Ad destructionem munitionum, consilia de-
struentes, [Vers. 5] et omnem altitudinem extol-
lentem se adversus scientiam Dei. »

Et ne, audito munitionum nomine, sensibile
quidpiam intelligas, subjungit, *consilia destruentes*.
Nam propositione grandia se loqui ostendit; ad-
jectione vero declarat spirituale bellum esse. Cæ-
terum munitionem vocat Græcicum **147** fastum,
ymque sophismatum et syllogismorum.

« Et in captivitatem redigentes omnem intel-
lectum in obsequium Christi. »

Præclaram et illustrem victoriam exhibet. Non
enim verbis pugnamus, inquit, sed effectis adver-
sus verba.

Vers. 6. « Et in promptu habentes ulcisci om-
nem inobedientiam, cum impletâ fuerit vestra
obedientia. »

Vos enim præstolamur, inquit, ut quando sive
laudibus, sive interminatione vos emendaverimus,
abduxerimusque et averterimus ab illorum con-
sortio, tunc illis relictis solis qui immedicabiliter
ægotant, pœnam inferamus, quando vos ex toto
viderimus ab eis abscessisse. Nunc etenim ob-
sequentes estis, sed non ex toto. Quamobrem non
dixit, cum obedieritis, sed, quando *obedientia vestra*
plena erit.

Vers. 7. « Quæ secundum faciem sunt, videtis.
Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet
iterum apud se. »

Non parvum hoc crimen est, sed admodum
grave. Ejus enim sunt rei, qui se facile decipi-
sunt. Ait autem: Ex iis quæ apparent sententiam
fertis, ex carnalibus. Quid vero hoc est, e carnali-
bus? Si quis ditiescit; si quis fastum præfert; si
quis adulatorum turba circumdatur.

« Quia sicut ipse Christi est, ita et nos Chri-
sti. [Vers. 8.] Nam, etsi aliquid amplius gloriatus
fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Do-
minus. »

Non vult statim a principio molestus esse, sed D
paulatim orationis gravitas augebit, ad summum
usque.

« In ædificationem, et non in destructionem
vestram. Non erubescam, [Vers. 9-12] ne existi-
mer tanquam terrere vos per epistolas: quoniam
quidem epistolæ, inquit, graves sunt et fortes;
presentia autem corporis infirma et sermo con-
temptibilis. Hoc existimet qui ejusmodi est, quia
quales sumus verbo per epistolas absentes, tales

Α τουν, λέγει, ὅτι τὸ διὰ τῶν ἐπλῶν τούτων τοῦ κρα-
τεῖν θαρρύνει, τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἐστίν. Αὐτὸς
γὰρ ποιῇ αὐτὰ ἰσχυρὰ, ὥστε εἰ καὶ ἡμεῖς αὐτὰ πε-
ρικείμεθα, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ δι' αὐτῶν πολεμῶν καὶ
ἐνεργῶν.

« Πρὸς καθάρσιν ὀχυρώματων, λογισμοὺς καθ-
αιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς
γνώσεως τοῦ Θεοῦ. »

Καὶ ἵνα μὴ ἀκούσας ὀχυρώματα, αἰσθητὸν τι νο-
μίσας, ἐπάγει τὸ, *λογισμοὺς καθαιροῦντες*. Διὰ
μὲν γὰρ τῆς προτάσεως τὴν ἔμφασιν δείκνυσιν. Διὰ
δὲ τῆς ἐπαγωγῆς, τὸ νοητὸν τοῦ πολέμου παραδηλοῖ.
Ὁχύρωμα δὲ λέγει τὸν τύφον τὸν Ἑλληνικόν, καὶ
τῶν σοφισμάτων καὶ τῶν συλλογισμάτων τὴν ἰσχύον.

« Καὶ αἰχμαλωτεύοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπα-
κοήν τοῦ Χριστοῦ. »

Λαμπρὴν καὶ περιφανῆ τὴν νίκην ποιῇ. Οὐ γὰρ
λόγοις πολεμοῦμεν, φησὶν, ἀλλ' ἔργοις πρὸς λόγους.

« Καὶ ἐν ἐτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρα-
κοήν, ὅταν πληρωθῇ πρότερον ὑμῶν ἡ ὑπακοή. »

Ἰμᾶς μὲν γὰρ, φησὶν, ἀναμένομεν, ἵνα ὅταν διὰ
τῆς παραινέσεως καὶ τῆς ἀπειλῆς διορθώσωμεν
ὑμᾶς, καὶ ἐξενέγκωμεν, καὶ ἀποστήσωμεν τῆς ἐκαί-
ων κοινωνίας, τότε ἐκαίων ἀπολειφθέντων μόνων τῶν
τὰ ἀνίατα νοσοῦντων, ἐπαγάγωμεν τὴν τιμωρίαν,
ὅταν ὀλοκλήρους ἴδωμεν ὑμᾶς ἀποστάντας τούτων.
Ἵπακούετε μὲν γὰρ καὶ νῦν, οὐ τελείως δέ. Διὸ οὐκ
εἶπεν, ὅταν ὑπακούσητε, ἀλλ' ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν
ἡ ὑπακοή.

« Τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε. Εἰ τις πέποιθεν
ἑαυτῷ Χριστοῦ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἄφ'
ἑαυτοῦ. »

Οὐ μικρὸν τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα.
Εὐαπατήτων γὰρ ἀνθρώπων ἡ κατηγορία. Λέγει δέ,
ὅτι ἀπὸ τῶν φαινομένων δοκιμάζεται, ἀπὸ τῶν σαρ-
κικῶν. Τί δὲ ἐστίν, ἀπὸ τῶν σαρκικῶν; Εἰ τις πλου-
τεῖ, εἰ τις φυσιοῦται, εἰ τις πολλοὺς περιδέδληται
κόλακας.

« Ὅτι καθὼς αὐτὸς Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς
Χριστοῦ. Ἐάν τε γὰρ καὶ περισσώτερόν τι καυχώσω-
μαι περὶ τῆς ἐξουσίας ἡμῶν, ἥς ἔδωκεν ὁ Κύριος
ἡμῖν. »

Οὐ βούλεται ἐκ προσιμίων σφόδρα γενέσθαι φορ-
τικὸς, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν αὐξάνει καὶ κορυφούται.

« Εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθάρσιν ὑμῶν.
Οὐκ αἰσχυνθήσομαι, ἵνα μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν
ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν· ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαὶ, φη-
σὶν, βαρεῖαι καὶ ἰσχυραὶ, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώμα-
τος ἀσθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενούμενος. Τοῦτο λο-
γιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἱαὶ ἐσμεν ἐν τῷ λόγῳ δι'
ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ.

VARIAE LECTIONES.

« Regio altero reperi τὸ, Αἰχμαλωτεύοντες, οἷον αἰχμάλωτα ἐκ τῆς τοῦ παντοῦ τυραννίδος λαμβάνοντες.
ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν ἄγομεν τοῦ Χριστοῦ· Captivantes, inquit: id est veluti captivos a nequissimi
tyrannide recipientes, a servitute ad libertatem Christi reducimus. Quæ quidem totidem verbis apud
Ecumenium leguntur: non vero verinde apud Chrysostomum.

Οὐ γὰρ τολμῶμεν ἰγκρίναι ἑαυτοὺς τισιν τῶν ἑαυτοῖς συνιστανόντων, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς, οὐ συνιοῦσιν. »

Ὅρα πῶς πάλιν παραμυθίζεται τὸν φθόνον.

« Ἡμεῖς δὲ οὐκ εἰς τὰ ἅμετρα καυχησόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος, οὗ ἡμέρισιν ἡμῖν ὁ θεὸς μέτρου, ἐπικείμεθα μέχρι καὶ ὑμῶν. Οὐ γὰρ ὡς μὴ ἐφικνούμενοι εἰς ὑμᾶς, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτοὺς. Ἄχρι γὰρ καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ· οὐκ εἰς τὰ ἅμετρα καυχώμενοι, ἀλλ' ἐν ἄλλοις τοῖς τόποις. »

Καὶ γὰρ οἱ ψευδαπόστολοι τοῦτο εἶπον, ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπεστρέψαμεν, πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀφικόμεθα· ἅμα δὲ ἰνδαίξει ἐστὶ τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ.

« Ἐπίδεα δὲ ἔχοντες αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν, ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν εἰς περισσείαν, εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελισσασθαι, οὐκ ἐν ἄλλοις κανόνι, εἰς τὰ ἱεῖμα καυχῆσθαι. Ὅ δὲ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω. Οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνίσταμεν, ἐκείνός ἐστι δόκιμος· ἀλλ' ὃν ὁ Κύριος συνίστησιν. »

Ἐλπίζω, φησὶν, ὑμῶν ἐπιγινώσκων*, ὅτι καὶ παλαιτέρῳ κανὼν ἡμῶν ἐκταθήσεται. Προδησόμεθα γὰρ καὶ παλαιτέρῳ, ὥστε κηρύξαι καὶ καμῖν, οὐχ ὥστε λόγους κομπάζειν ὑπὲρ ὧν ἔκαμον ἱεραὶ. Καλῶς δὲ καὶ κανόνα ἐκάλει, καὶ μέτρον, ὡς ἐπὶ κτῆσιν τῆς οἰκουμένης εἰσελθόν καὶ κληρονομίαν ἀρίστην, καὶ δεικνύς τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον ὅλον. Ἐχόντες οὖν τοιαῦτα ἔργα, φησὶ, καὶ μείζονα προσδοκῶντες, οὐ κομπάζομεν ὡς ἐκείνοι μὲν ἔχοντες, οὐδ' ἑαυτοῖς λογιζόμεθα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν. Διὸ καὶ ἐπάγει, ὥστε ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω.

ΚΕΦΑΛ. ΒΑ'.

« Ὅφελον ἀνέχισθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ, ἀλλὰ καὶ ἀνέχισθέ μου. »

Μέλλων εἰσελθεῖν εἰς τοὺς οἰκείους ἐπαίνους, πολλὰ ἀποκρίνεται τῇ προθεραπείᾳ.

« Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλῳ. Ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένῳ ἀνήνῃ παραστήσαι τῷ Χριστῷ. »

Οὐκ εἶπεν, Ἀγαπῶ ὑμᾶς, ἀλλ' ὁ πολλῶν τούτου σφοδρότερον ἦν, τοῦτο τίθει. Ζηλοῦντες γὰρ εἰσιν αἱ ψυχαὶ σφόδρα τῶν ἰρωμένων περικαυόμεναι. Καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳς ταχθεῖ ἡ ζηλοτυπία, εἰ μὴ ἀπὸ σφοδρᾶς φιλίας.

« Φοβοῦμαι δὲ μήπως ὡς ὄφρις ἐξηπάτησεν Εὐαν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν. »

Εἰ γὰρ καὶ ἡ ἀπίστευα ὑμετέρα, ἀλλ' ἡ ἀθυμία κοινή· ἐδὲ δὲ, μήποτε, οὕτε καταδικάζοντές ἐσιν, οὕτε σιωπῶντες. Οὐδ' ἱερὸν γὰρ ἀσφαλές, οὕτε τὸ

A et praesentes in facto. Non enim audemus inserere nos quibusdam, qui seipsos commendant : sed ipsi in seipsis seipsos metientes et comparantes seipsos sibi ipsis, non intelligunt. »

Vide quomodo rursus mollit invidiam.

Vers. 13-15. « Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulae, qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad vos. Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos. Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi; non in immensum gloriantes, sed in alienis locis. »

Mendaces siquidem apostoli hoc dicebant : universum orbem convertimus : ad extrema terrarum perreximus. Quin hic quoque locus specimeae humilitatis ipsius praebet.

« Spem autem habentes crescentis fidei vestrae, in vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantiam; [Vers. 16-18] etiam in illa quae ultra vos sunt evangelizare, non in aliena regula, in illis quae preparata 148 sunt gloriari. Qui autem gloriatur, in Domino gloriatur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est; sed quem Deus commendat. »

Spero, inquit, fore ut vobis augeascentibus, ulterius quoque regula nostra protendatur. Nam ultra progrediemur, ita ut praedicemus et laboremus, non ut de laboribus aliorum nos jactitemus. Recte vero regulam dixit, et mensuram, velut qui ad acquirendum orbem et haereditatem optimam pergeret, ostenderetque totum esse opus Dei. Cum ergo ejusmodi opera habeamus, inquit, et majora exspectamus, nequaquam jactantiam consecramur, ut illi quibus nihil superest, nec totum nobis imputamus, sed Deo. Unde etiam addit, ut qui gloriatur, in Domino gloriatur.

CAP. XI.

Vers. 1. « Utinam sustineretis modicum quid insipientiae meae, sed et supportate me. »

Quia ad laudes proprias venturus erat, multa praemunitione nititur.

Vers. 2. « Aemulor enim vos Dei aemulatione. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. »

D Non dixit, Amo vos, sed vocem eam ponit, cui longe major vis inest. Animi siquidem illi zelotypi sunt, qui adversus eos quos amant, ardentius afficiuntur. Quin nec zelotypia aliunde nascitur, quam ex vehementi amore.

Vers. 3. « Timeo autem ne, sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri. »

Nam, quamvis interitus vester sit, dolor tamen communis est. Klud vero, ne forte, non condemnantis verbum est, neque tacentis. Neutrum enim

VARIAE LECTIONES.

* Chrysost. ἐπιγινώσκων.

tutum fuerit, autve palam efferre, aut dedita opera celare. Commemoratione autem historiarum magnam eis terrorem intulit.

« Et simplicitate et castitate, quæ est in Christo. »

Significat fidem opus habere sincero simplici- que animo.

Vers. 4. « Nam si is qui venit, alium Christum prædicat, quem non prædicavimus. »

Hoc in loco declarat Corinthios nequaquam esse deceptores, sed eos qui aliunde advenerant. Hoc autem ait, eo quod illi palam jactitarent, plura se prædicando tradere, quam apostolos, qui imperfecte docuissent. Quoniam igitur verisimile erat, illos plura venditare, extranea sapientia abutentes, ita loquitur: Siquidem aliud præterea dicerent, ac Christum alterum prædicarent, quem non oporteret prædicare, idque nos prætermitteremus, recte sustinuissetis. Nam idcirco adjecit, quem non prædicavimus. Sin autem eadem fidei capita, quid præstant magis? Quæcunque enim dixerint, nihil essent amplius quam nos docue- rimus.

« Aut alium Spiritum accipitis, quem non accepistis. »

Id est, qui vos locupletiores reddat secundum gratiam.

149 « Aut aliud Evangelium, quod non recepistis, juste pateremur. [Vers. 5.] Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis apostolis. »

Neque hoc rursum fastosa illorum facundia opus habebat. Nihil enim perfectius ab eis collatum fuit. Enimvero postquam dixit: Aut alium Jesum prædicant, subjunxit, quem non prædicavimus: tum dicto, aut alium Spiritum, adjecit, quem non accepistis. Dicto denique, aut aliud Evangelium, addidit, quod non recepistis, per hæc omnia declarans, animum attendendum non fuisse, si quid illi dixerunt amplius, quod dicere operæ pretium fuerit, et a nobis omissum sit: si autem non oportebat, hoc in causa fuit, ut minime dictum sit a nobis. Ecceur igitur erga illos sic obstupescitis, qui talia effutiant?

Vers. 6. « Nam etsi imperitus sermone; sed non scientia. »

Quia magnopere illi Græcanicam sapientiam jactitabant, hoc ita edisserit, ut ostendat hujus se non pudere, sed magis honestari. Extraneam quippe sapientiam illam nibili pendet, ac si stultitia sit.

« Ubique autem manifestati sumus in omnibus ad vos. »

Falsos apostolos criminatur tanquam in astutia obambulantes.

Vers. 7-9. « Aut nunquid peccatum feci, me-

αἰπεῖν φανερώς, οὐτε τὸ κρύφαι διηγουῶς· καὶ τῇ μνήμῃ δὲ τῆς ιστορίας, εἰς φόβον αὐτοὺς ἐμβάλλει πολύν.

« Ἀπὸ τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἀγνότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν. »

Δείκνυσιν ὡς ἀπλάστου καὶ ἀφελοῦς ψυχῆς δέχεται ἡ πίστις.

« Εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύττει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν. »

Δείκνυσιν ἐνταῦθα οὐχὶ Κορινθίους ὄντας τοὺς ἀπατῶντας, ἀλλ' ἐξωθεν προσφερομένους αὐτοῖς. Τοῦτο δέ, φησιν, ἐπειδὴ ἐκόμεπαζον ἐκεῖνοι ὡς ἀτελῶς τῶν ἀποστόλων διδασκόντων, ὡς αὐτοὶ πλείον τι εἰσφέροντας ἐν οἷς ἔλεγον. Ἐπειδὴ οὖν πλείονα εἰρηκῶς αὐτοὺς κομπάζειν τῇ ἐξωθεν σοφίᾳ ἀποχρησαμένους, τοῦτό φησιν, ὅτι εἰ μὲν τι τελειότερον ἔλεγον οὗτοι, καὶ ἕτερον ἐκήρυττον Ἰησοῦν, ὃν οὐ κηρυχθῆναι ἔδει, ἡμεῖς δὲ παρελείψαμεν, καλῶς ἂν εἴχεσθε. Διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν. Εἰ δὲ τὰ αὐτὰ κεφάλαια τῆς πίστεως, τί τὸ πλέον; Ὅσα γὰρ ἂν εἰπωσιν, οὐδὲν πλέον ἐρούσιν ὧν ἡμεῖς εἰρήκαμεν.

« Ἡ Πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε, ὃ οὐκ ἔλάβετε. »

Τοῦτέστι, πλουσιωτέρους ὑμᾶς ποιῆσαι κατὰ τὴν χάριν.

« Ἡ Εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἂν εἴχεσθε. Λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκεῖναι τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων. »

Οὐδὲ τοῦτο πάλιν τῆς κομφείας ἐκεῖνων ἔδειτο. Οὐδὲν οὖν, φησὶ, τελειότερον παρ' αὐτῶν εἰσενήνεται. Εἴτε γὰρ Ἰησοῦν κηρύσσουσιν, ἐκηρύξαμεν· εἴτε ἕτερον Πνεῦμα, εἰπὼν, προσέθηκεν, ὃ οὐκ ἔλάβετε· Ἡ Εὐαγγέλιον ἕτερον πάλιν, εἰπὼν, προσέθηκεν, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, διὰ πάντων διπλῶν, ὅτι οὐχ ἀπλῶς, εἰ πλείον τι λέγουσι, προσέχειν δεῖ· ἀλλ' εἰ τι πλέον ἔλεγον ὃ λεχθῆναι ἔδει, καὶ παρ' ἡμῶν παρελείφθη. Εἰ δὲ οὐκ ἔδει, διὰ τοῦτο οὐδὲ παρ' ἡμῶν εἴρηται· τί τοίνυν τοιαῦτα λέγοντας πρὸς ἐκείνους κεχῆνατε;

« Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. »

Ἐπειδὴ μέγα ἐκόμεπαζον ἐκεῖνοι ἐπὶ σοφίᾳ Ἑλληνικῇ, τοῦτο οὕτω τίθησι, δεικνύς ὅτι οὐκ αἰσχύνεται τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται. Οὐδενὸς γὰρ ἡγείται ἀξίαν λόγου τὴν ἐξω σοφίαν, ἀλλὰ καὶ μωρίαν.

« Ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς. »

Διαβάλλει τοὺς ψευδαποστόλους, ὡς ἐν πανουργίᾳ περιπατοῦντας.

« Ἡ ἀμαρτίαν ἐποίησα, ἑμαυτὸν ταπεινῶν, ἵνα

VARIE LECTIONES.

Ἡ Chrysost. εἰκός. Ἡ Emendo et lego ex Chrysost. Εἴτε γὰρ ἄλλον Ἰησοῦν κηρύττουσιν, εἰπὼν, ἐπήγαγεν, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν.

ὁμοίως ὠφειλόμην, ὅτι δωρεάν τὸ τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλιον ἐδηγγελισάμην ὑμῖν; Ἄλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν ὡφώνιον πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν. Καὶ παρὼν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑστερηθεὶς, οὐ κατενάρκησα οὐθενός. Τὸ γὰρ ὑστέρημά μου προσανεπλήρωσαν οἱ ἀδελφοί, ἐλθόντες ἀπὸ Μακεδονίας, καὶ ἐν παντὶ ἀδαρῇ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτήρησα, καὶ τηρήσω. »

« Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐν στενοχωρίᾳ διήγον καὶ πένεᾳ ἐσχάτῃ, παρ' ὑμῖν ὢν, καὶ κηρύττων ὑμῖν τὸν λόγον. Τοῦτο οὖν μοι ἔχετε ἐγκαλεῖν, καὶ τοῦτο ἡμαρτον, ὅτι ἐιλόμην ἐμαυτὸν θλίψαι, ἵνα ὑμεῖς ὠφειληθῆτε. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, ὠφειλόμην. »

« Ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί. »

Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι διὰ τοῦτο εἶπον ἵνα λάβω.

Ἔστι γὰρ, φησὶν, ἀλήθεια ἐν ἐμοί.

« Ὅτι ἡ καύχησις αὕτη οὐ φραγήσεται εἰς ἐμὲ ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας. Διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; Ὁ Θεὸς οἶδεν. Ὁ δὲ ποιῶ, καὶ ποιήσω. »

Καύχησιν δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ.

« ἵνα δὲ ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελόντων ἀφορμὴν· ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται, εὐρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς. »

Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζον ἐκεῖνοι, λαβὴν τινὰ εὐρεῖν κατ' αὐτοῦ ὡς φιλοχρημάτου, καὶ ταύτην ἀναιρεῖν ἐσπούδαζεν.

« Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ. Καὶ οὐ θαυμαστόν· αὐτοὶ γὰρ ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. »

Διὰ τοῦτο, φησὶ, ψευδαποστόλους καλῶ, ὅτι τοιαῦτα ὑποκρίνονται πάντα, ἵνα ἀπατήσωσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἴσασιν, ὅτι ἐτέρως οὐκ ἂν γένοιτο εὐπάρδεκτοι, τὸ πρόσωπον λαμβάνουσι τῆς ἀληθείας, ἵνα τὸ δρᾶμα τῆς πλάνης ὑποκρίνωνται, καὶ χρήματα φάσκουσι μὴ λαμβάνειν, ἵνα πλείονα λάβωσιν.

« Οὐ μέγα οὖν, εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται. »

Ἀγγελον φωτός, τὸν παρόμοιον ἔχοντα ἄγγελον λίγει. Εἰσὶ γὰρ ἄγγελοι σκότους οὗτοι, οἱ τοῦ διαβόλου.

« Ὡς διάκονοι δικαιοσύνης, ὧν τὸ τέλος ἐστὶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. »

Ὅπερ ἡμεῖς ἐσμεν, φησὶν, οἱ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττοντες.

« Πάλιν λέγω (μὴ τις με δόξῃ ἄφρονα εἶναι). »

Καὶ γὰρ ἤδη προδιωρθώσατο.

« Εἰ δὲ μὴ γέ, καὶ ὡς ἄφρονα δέξασθέ με. »

Τοῦτο γὰρ ἐκείνων ἦν ἔργον, τὸ αἰτίας μὴ εὐσεβείας καυχᾶσθαι.

« ἵνα κατὰ μικρὸν τι καυχῆσθαι. Ὁ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ. »

Πάλιν τῇ προσθήκῃ τοῦ μικροῦ ἐπικουφίζει τὸ βῆμα.

« Ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. »

A ipsum humilians, ut vos exaltemini, quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis? Alias Ecclesias exspoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum. Et cum essem apud vos, et egerem, nulli onerosus fui. Quod mihi deerat, suppleverunt fratres, qui venerunt de Macedonia. Et in omnibus sine onere me vobis servavi et servabo. »

Hoc quod dicit, hunc habet sensum: In angustia agebam, et in extrema penuria versabar apud vos, dum verbum vobis prædicarem. Hoc itaque est cujus me accusare possitis, hocque peccatum meum est, quod me affligere ipse voluerim, ut vobis adiumento essem. Nam id significatur isto verbo, ut exaltemini.

Vers. 10. « Est veritas Christi in me. »

B Ne existimetis, inquit, hæc a me dicta esse animo accipiendi. Nam in me veritas existit.

Vers. 11. « Quoniam hæc gloriatio non præcludetur in me in regionibus Achaïæ. [Vers. 11.] Quare? quia non diligo vos? Deus scit. Quod autem facio, et faciam. »

Rem porro gloriationem vocat.

Vers. 12. « Ut autem amputem occasionem eorum, qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut et nos. »

Quia illi studium ponebant, ut illius reprehendendi causam invenirent, quasi avarus esset; hanc tollere ipse contendebat.

Vers. 13, 14. « Nam et ejusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. Et non mirum: ipse enim Sathanas transfiguratur se in angelum lucis. »

150 Idcirco, ait, falsos apostolos dico, quia isthæc omnia simulant, ut decipiant. Nam cum sciant aliter non posse fieri ut accepti sint, personam veritatis induunt, ut fabulam ludant erroris, aiuntque se non accipere pecunias, ut ampliores emungant.

Vers. 15. « Non ergo magnum si ministri ejus transfigurantur. »

Angelum lucis dicit illum qui sidenter et libere loquatur. Nam sunt alioqui angeli isti tenebrarum, diaboli videlicet.

« Sicut ministri justitiæ, quorum finis erit secundum opera ipsorum. »

Quales nos sumus, inquit, qui prædicamus Evangelium.

Vers. 16. « Iterum dico (ne quis me putet insipientem esse). »

Jam enim ante præmonuerat.

« Alioqui velut insipientem accipite me. »

Hoc quippe opus illorum erat, ut gratis gloriantur.

« Ut et ego modicum quid glorier. [Vers. 17.] Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia. »

Graviter levat iterum, addendo, modicum.

« In hac substantia gloriæ. »

Vide quomodo gloriatio non sit secundum Dominum. Quando enim, inquit Dominus, omnia feceritis, dicite, Quia servi inutiles sumus ¹⁶.

Vers. 18-20. « Quando multi gloriantur secundum carnem, et ego gloriabor. Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. »

Scilicet ab iis quæ exteriora sunt, puta a nobilitate, a divitiis, a sapientia, a circumcisione, et a parentibus Judæis.

Vers. 21. « Secundum ignobilitatem dico. »

Non quod vapulatis : sed quia nihil minus perpassi estis, quam ii qui in faciem ceduntur.

« Quasi nos infirmi fuerimus. [Vers. 22-24.] In quo quis audet (in insipientia dico), audeo et ego. Hebræi sunt? et ego. Israelitæ sunt? et ego. Semen Abrahamæ sunt? et ego. Ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico plus)? et ego. In laboribus amplius, in plagis supra modum, in carceribus abundantius, in mortibus frequenter, A Judæis quinquies quadragenas. »

Nunquid verò non poteramus, inquit, eadem vobis præstare? Atqui non præstitimus. Cur ergo istos sustinetis, quasi penes nos non fuerit talia facere? In crimen igitur incurristis, insipientes tolerando. Quod vero suffertis etiam illos, qui vestra rapiant, qui contemnant, qui cædant, hoc nulla defensione indiget.

« Una minus accepi. »

Quare, una minus? Lex erat antiqua debonestatum **151** fore apud Hebræos, qui plusquam quadraginta ictus acciperet. Ne igitur percutientis vis et impetus, supra numerum plagas inferendo, contemplabilem redderet eum qui vapularet, statutum est ictum unum omitti; ut, quamvis plagas multiplicaret percussor, quadraginta non excederet, sed intra constitutum numerum sistendo, non prorsus dedecoraret illum qui cæderetur.

Vers. 25. « Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum. »

Quid vero istuc ad Evangelium? omnia longa itinera et transmarina suscepit.

« Ter naufragium feci. »

Mystico sensu humanitatem significat ter naufragium fecisse. Quid enim ait, Ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris sui? Ter naufragium fecit humana natura. Semel in paradiso per prævaricationem. Secundo rursum, quando sub Noe diluvium invectum fuit. Tertio, dum populus, post susceptam legem, in cultum idolorum prola-

« Ora πῶς τὸ καυχῆσθαι οὐ κατὰ Κύριον. Ὅταν γὰρ πάντα ποιήσῃτε, φησὶ, λέγετε, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν. »

« Ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ σάρκα, καγὼ καυχῆσομαι. Ἡδέως γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, φρόνιμοι ὄντες. Ἀνέχεσθε γὰρ εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἴ τις κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, εἴ τις εἰς πρόσωπον ὑμᾶς ῥέπει. »

Τουτέστιν, ἀπὸ τῶν ἰσθῶθεν, ἀπὸ εὐγενείας, ἀπὸ πλούτου, ἀπὸ σοφίας, ἀπὸ τοῦ περιτομῆν ἔχειν, καὶ προγόνους Ἰουδαίους.

« Κατὰ ἀτιμίαν λέγω. »

Οὐχ ὅτι τύπτεσθε, ἀλλ' ὅτι εἰς ὅβην τῶν τυπτομένων οὐκ ἐλάττονα πάσχετε.

B « Ὡς ὅτι ἡμεῖς ἡσθενήσαμεν· ἐν ᾧ δ' ἂν τις τολμῇ, ἐν ἀφροσύνῃ λέγω, τολμῶ καγὼ. Ἑβραῖοι εἰσι; καγὼ. Ἰσραηλῖται εἰσι; καγὼ. Σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι; καγὼ. Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι; παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ. Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις. Ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα. »

Μὴ γὰρ οὐχ ἰδυνάμεθα, φησὶ, καὶ ἡμεῖς τοιαῦτα ποιεῖν ὑμῖν; Ἄλλ' οὐ ποιοῦμεν. Τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτῶν ἀνέχεσθε, ὥς ἡμῶν μὴ δυναμένων τοιαῦτα ποιεῖν; Ἐγκλημα μὲν γὰρ ὑμῖν, καὶ τὸ μωραίνοντων ἀνέχεσθαι. Τὸ δὲ καὶ ἀρπαζόντων, καὶ καταφρονούντων, καὶ τυπτόντων, οὐδὲ ἀπολογία ἔχει.

C « Παρὰ μίαν λαβόν. »

Διὰ τί παρὰ μίαν; Νόμος ἦν παλαιὸς τὴν πλεον τῶν τεσσαράκοντα λαβόντα ἀτιμον εἶναι παρ' αὐτοῖς. Ἵνα οὖν μὴ ἡ τοῦ τύπτοντος βύμη καὶ ὀρμη πλεον ἐπενεγκοῦσιν τοῦ ἀριθμοῦ, ἀτιμον ποιήσῃ τὸν μαστιγούμενον, ὥρισαν παρὰ μίαν τύπτεσθαι, ἵνα καὶ πλεονάσῃ ὁ τύπτων, μὴ ὑπὲρ τεσσαράκοντα ἐκπίσῃ, ἀλλὰ εἰσὼ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ σεσοφισμένου μείνας, μὴ ἀτιμάσῃ τὸν τυπτόμενον.

« Τρίς ἐρραβδίσθην· ἀπαξ ἐλιθάσθην. »

Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον; ὅτι μακρὰς ὁδοὺς ἐστέλλετο, καὶ διακοντοὺς ἀποδημίας.

« Τρίς ἐναυάγησα. »

D Μυστικῶς· αἰνιττόμενος λέγει τὴν ἀνθρωπότητα τρίτον ναυαγῆσαι· τί γὰρ φησὶ, Τρίς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ παποίησα; Τρίτον γὰρ ἐναυάγησεν ἡ ἀνθρωπότης, ἀπαξ ἐν παραδείσῳ διὰ τῆς παραβάσεως· δεύτερον πάλιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ Νῶε. Τρίτον, μετὰ τὸ δέξασθαι τὸν νόμον, πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν ἐξέπεισεν ὁ λαὸς, ἕως οὗ ἐλθῶν

¹⁶ Luc. xvii, 10.

VARIAE LECTIONES.

* Μυστικῶς. Mysticas interpretationes istas non accepit Damascenus ex Chrysostomo, qui propriam et simplicem alteram dedit. Quem vero auctorem Noster secutus sit,prehendere hactenus non potui. Cæterum Œcumenius, allato primum simplici verborum Apostoli sensu, figuratas istas expositiones strictim subjunxit, ex aliquo interprete cujus nomen omisit: ἐρμηνεύων φησὶ. Quidni vero is Damascenus noster fuerit, cujus ille, si quæ singularia proferat quæ Chrysostomus non habeat, interpretamenta perinde retulit?

ὁ τῶν ψυχῶν ἡμῶν κυβερνήτης Χριστὸς, ἐστῆσας τὸ Ἰστίον τοῦ σταυροῦ ἐν μέσῳ τῇ γῇ, ἀχείμαστον ἡμῖν τὸν εἰς Οὐρανὸν πολεῖν πλοῦν ψυχόνομησε.

« Νυχθήμερον ἐν τῷ βαθῷ πατοῖκα. »

Νύκτα λέγει, τὴν πρὸ τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐν τῇ σκοτεινῇ πλάνῃ διατριβήν. Ἡμέραν δὲ λέγει, τὴν μετὰ Χριστοῦ παρουσίαν ἐν τῷ φωταίνῳ βαπτίσματι διαγωγὴν.

« Νυχθήμερον ἐν τῷ βαθῷ πατοῖκα. Ὅδοιπορίαις πολλάκις, »

Οἱ μὲν γὰρ φασιν, ὅτι ἐν μέσῳ παλάγαι πλέων· οἱ δὲ, ὅτι νηχόμενος ἐν μέσῳ παλάγαι, ἐνθα οὐ γῆν, οὐκ ὄρος ἦν ἰδεῖν, ὅπερ καὶ ἀληθέστερον. Ἐπεὶ ἐκεῖνό γε οὐδὲ θαύματος ἄξιον, οὐδ' ἂν μετὰ τὰ ναυάγια αὐτὸ τέθεικεν ὡς τῶν ναυαγίων μείζον ὄν.

« Κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους ληστῶν, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐξ ἰθύνων, κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνους ἐν θαλάσῃ, κινδύνους ἐν ψευδαδελφοῖς. »

Ἡναγκάζεται γὰρ διαπορθευεῖν ποταμούς.

« Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι· χωρὶς τῶν παρεκτὸς, ἡ ἐπισύστασις μου ἡ καθημέραν, ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰς ἀσθενείας μου καυχῆσομαι. Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὢν ἐλόγητός εἰς τοὺς αἰῶνας, οἶδεν ὅτι οὐ ψεύδομαι. Ἐν Δαμασκῷ ὁ ἰσχυρὸς Ἀρέτα τοῦ βασιλέως (7), ἐφρούρει τὴν Δαμασκηνῶν πόλιν, πιάσαι με θέλων, καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθην διὰ τοῦ τείχους, καὶ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτοῦ. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

« Καυχᾶσθαι δεῖ οὐ συμφέρει μοι· ἐλπίσσομαι δὲ εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις Κυρίου. »

Τοῦτό φησιν, οὐχ ὡς οὐδὲν εἰρηκώς, ἀλλ' ἐπειδὴ μέλλει μεταβαίνειν εἰς ἕτερον καυχήσεως εἶδος, ὁ λαμπρότερον αὐτὸν δείκνυσιν καὶ ἐπισημότερον. Ταῦτα δὲ φησιν ἐν ἑαυτῷ, ἐκείνους παιδεύων ταπεινοφροσύνῃ. Εἰ γὰρ ὁ τοσαῦτα ἔχων, τοιοῦτος, τί οὐκ ὤφειλον ἐκεῖνοι ποιεῖν;

« Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν διακατεσάκτων· εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα, ὁ Θεὸς οἶδεν· ἀρπαγέντα τὸν τοιοῦτον εἰς τρίτου οὐρανοῦ. Καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον· εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα, ὁ Θεὸς οἶδεν· ὅτι ἡρπάγη εἰς τὴν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἁρρήτα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὲν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτου καυχῆσομαι· ὑπὲρ δὲ ἑαυτοῦ οὐ καυχῆσομαι, εἰ μὴ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου. Ἐάν γὰρ θελήσω καυχῆσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων. Ἀλήθειαν γὰρ ἔρω. Φεβόμεναι δὲ, μὴ τις

Assus est; donec Christus animarum nostrarum gubernator, erecta crucis antenna in medio terrae, ita navigationem temperavit, ut sine procella Urano-polim, seu ad coelestem civitatem appelleremus.

« Nocte et die in profundo maris fui. »

Noctem vocat illam moram quam in tenebroso errore ante adventum Christi egimus. Diem autem appellat vitae rationem alteram, quam, ex quo Christus venit, in lucido baptismate inivimus.

« Nocte et die in profundo maris fui. [Vers. 26]. In itineribus saepe. »

Alii quidem alunt eum in maris medio navigasse: alii vero innatasse in medio pelagi, unde nec terram, nec montem cernere poterat: quod plane verius est. Nam alterum quidem nec admiratione dignum foret, nec post naufragia hoc ipse posuisset, cum quidpiam naufragiis majus.

« Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus. »

Nam cogebatur etiam flumina trajicere.

Vers. 27-33. « In labore et ærumna, in vigiliis saepe, in fame et siti, in jejuniis frequenter, in frigore et nuditate; præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Si gloriari oportet, de infirmitatibus meis gloriabor. Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in sæcula, scit quia non mentior. Damasci prepositus gentis Aretæ regis custodiebat civitatem Damascenorum ut me comprehenderet, et per fenestram in sporta demissus sum per murum, et sic evasi manus ejus. »

152 CAP. XII.

Vers. 1. « Gloriari sane non expedit mihi: veniam autem ad visiones et revelationes Domini. »

Hoc ait, non quasi nihil dixisset, sed quia ad aliud gloriæ momentum transitorus erat, quod quidem eum splendidiorem reddit et insigniorem. Hæc autem de seipso narrat, erudiens illos humiliter sentire. Nam si talis erat qui tanta hæc haberet, quid non illi facere debuissent?

Vers. 2-7. « Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit), raptum hujusmodi usque ad tertium cælum. Et scio hujusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit), quoniam raptus est in paradysum; et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem ipso non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Nam si voluero gloriari, non ero insipiens. Veritatem enim dicam. Parco autem, ne quis me existimet supra

NOTE.

(7) In marg. Πενθερός Ἡρώδου ὁ Ἀρέτας οὗτος. Socer Herodis erat Aretas iste.

id quod videt in me, aut aliquid audit ex me. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carni. »

Cum multæ sibi revelationes fierent, hanc unam ponit. Quod autem complures essent, ipse declaravit dicendo, ne magnitudine revelationum extollar. Idcirco vero quatuordecim annorum tempus scripsit, ut ostenderet, quod qui tanto se tempore continuerat, hanc nunquam recitasset, nisi se necessitate compulsus sensisset.

« Angelus Satanæ, qui me colaphizet, ne superextollar. »

Satan Hebræo sermone adversarius dicitur. Nam Scriptura de Salomone narrans ait : Non erat Satan in diebus ejus ; id est qui bellum inferret, aut ex adverso staret. Quod ergo dicit, hunc habet sensum : Non permisit Deus ut Evangelii prædicatio nullo labore progrediretur, ut fastum nostrum comprimeret : sed adversariis nos invadendi potestatem fecit. Angelum itaque Satanæ appellat Alexandrum ærarium, Hymenæum et Philletum, qui resurrectionem factam esse asseverarent ; uno verbo omnes prorsus qui prædicationis sermoni contradicerent, quique contra se lites et pugnas excitarent, et in carceres conjicerent. Quemadmodum ergo Judæos diaboli filios nuncupat, qui opera illius æmularentur, ita Satanæ angelos illos vocat, quicunque adversarentur Evangelio. Quocirca, Datus est mihi stimulus, inquit, ut me colaphizet, non quasi Deus ejusmodi homines armaret (absit enim istud), vel in ipsum animadvertendo plecteret : sed quia ita fieri permittebat, ultionem rejiciendo in diem judicii.

Vers. 8. « Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me. »

Atqui magnæ hoc demissionis animi argumentum est, quod nec celaverat.

153 Vers. 9. « Et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea. »

Nimirum, quod mortuos suscitās, cæcos curas, et alia quæcunque prodigia facis.

« Nam virtus mea in infirmitate perficitur. »

Cum abigerentur exagitarenturque, cunctos vincebant.

« Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. »

Ne conciderent animo, cum apostoli mendaces ob res contrarias gloriarentur, ipsi vero in persecutionibus agerent ; ostendit ipsos per eas clariores evasuros.

Vers. 10. « Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. »

εἰς ἐμὲ λογίσσεται ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ. Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί. »

Πολλῶν οὐσῶν ἀποκαλύψεων, μίαν ταύτην τίθησιν· ὅτι δὲ ἦσαν πολλαί, αὐτὸς ἐπεξιὼν εἶπεν, ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. Διὰ τοῦτο ὡς καὶ τὸν χρόνον τίθησι τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν, ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἂν ὁ τοσοῦτον καρτερήσας χρόνον, νῦν ἂν ἐξείπεν, εἰ μὴ πολλὴν ᾔδει τὴν ἀνάγκην.

« Ἄγγελος Σατάν, ἵνα με κολαφίξῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. »

Σατάν ὁ ἀντικείμενος λέγεται τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ. Τοῦτο γὰρ ἐπὶ Σολομῶντος διηγουμένη φησὶν ἡ Γραφή· Οὐκ ἦν Σατάν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ· τούτέστι πολεμῶν, ἀντικείμενος. Ὁ τοίνυν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐκ εἴασεν ὁ Θεὸς ἀπονητὶ προχωρῆται τὸ κήρυγμα, καταστέλλων ἡμῶν τὸ φρόνημα· ἀλλὰ συνεχώρησε τοῖς ἀντικειμένοις ἐπιτίθεσθαι ἡμῖν. Ἄγγελον τοίνυν Σατανᾶ λέγει, Ἀλέξανδρον τὸν χαλκία, Ὑμέναιον καὶ Φιλητὸν, τοὺς τὴν ἀνάστασιν λέγοντας ἤδη γεγονέναι, καὶ πάντας τοὺς ἀντικειμένους τῷ λόγῳ τοῦ κηρύγματος, καὶ φιλονεικούντας αὐτῷ, καὶ πολεμοῦντας, καὶ ἐμβάλλοντας εἰς δεσμωτήρια. Ὡς περ οὖν υἱοῦς διαδόλου καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, τὰ ἐκείνου ζηλοῦντας, οὕτω καὶ ἀγγέλους Σατανᾶ πάντα τὸν ἀντιπίπτοντα τῷ κηρύγματι. Τοῦτε οὖν, ἐδόθη μοι σκόλοψ, φησὶν, ἵνα με κολαφίξῃ· οὐκ ὡς τοῦ Θεοῦ τοὺς τοιοῦτους ὀπλίζοντος· μὴ γένοιτο· οὐδὲ κολάζοντος, οὐδὲ τιμωρουμένου τέως, ἀλλὰ συγχωροῦντος, καὶ ἀφιέντος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

« Ὑπὲρ τούτου τρίς τὸν Κύριον παρεχάλεσα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ. »

Καὶ τοῦτο πολλῆς ταπεινοφροσύνης, τὸ μὴ κρύψαι.

« Καὶ εἰρηχέ μοι· Ἀρχεῖ σοι ἡ χάρις μου. »

Τουτέστιν, ὅτι Νεκροὺς ἐγείρεις, καὶ τυφλοὺς θεραπεύεις, καὶ τὰ ἄλλα τῶν σημείων ποιεῖς.

« Ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. »

Ἐλαυνόμενοι γὰρ, καὶ διωκόμενοι, πάντων περιεγίνοντο.

« Ἡδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. »

ἵνα μὴ καταπέσωσι, τῶν ψευδαποστόλων ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις καυχωμένων, καὶ ὄντων τούτων ἐν διωγμοῖς, δείκνυσιν ὅτι διὰ τούτων λαμπρότεροι γίνονται.

« Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις ὑπὲρ Χριστοῦ. »

VARIAE LECTIONES.

« Οὐκ ἦν Σατάν. Lib. III, Reg. cap. v, in Hebræo vox שָׂטָן Satan legitur : unde Hieronymus in Vulgata posuit, non est Satan, in Græca vero I.XX interpretum translatione, secundum codices omnes, saltem hodiernos, habetur οὐκ ἐστὶν ἐπίθουλος, nec usquam Hebræa vox inconversa apparet. Unde Chrysostomus verba hæc quæ Noster recitat acceperit, non liquet.

ἵνα μή τις νομίῃ σωματικὴν ἀσθένειαν λέγειν αὐτὸν, καὶ κατ' εἶδος τὴν ἀσθένειαν διηγῆσάτο, λέγων· Ἐν ὕβρει, ἐν διωγμοῖς, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις. Εἶδες ὅπως αὐτὸν νῦν ἀπεκάλυψεν, ὃν εἶπεν ἄνω Σατανᾶν, καὶ οὐχὶ ἄλλος, ὥς φασιν οἱ ληροῦντες, περὶ τὴν κεφαλὴν εἶχεν.

« Ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατὸς εἰμι. »

Ἐνθα θλίψις, ἐκεῖ καὶ παράκλησις. Καὶ ἐνθα παράκλησις, ἐκεῖ καὶ χάρις. Ὅτε γοῦν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἔπαις, τότε θαυμαστὰ ἐποίησεν ἐκεῖνα. Ὅτε ἐναυάγησεν, καὶ εἰς τὴν βάρβαρον ἐξηνέχθη χώραν, τότε μάλιστα ἐδοξάσθη. Ὅτε εἰς τὸ δεσμωτήριον εἰσῆλθε, τότε καὶ τοῦ δικαστοῦ περιεγένετο.

« Γέγονα ἄφρων καυχώμενος, ὑμεῖς με ἠναγκάσατε. Ἐγὼ γὰρ ὤφειλον ὑφ' ὑμῶν συνίστασθαι. Οὐδὲν γὰρ ὑπέρησα τῶν ὑπὲρ πάντων ἀποστόλων, εἰ καὶ οὐδὲν εἰμι· τὰ μέντοι σημεῖα τοῦ Ἀποστόλου κατεργάσθη ἐν ὑμῖν, ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, σημεῖοις τε, καὶ τέρασιν, καὶ δυνάμεσι. Τί γὰρ ἔστιν ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τῆς λοιπᾶς ἐκκλησίας, εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἐγὼ οὐ κατενάρκησα ὑμῶν; »

Καυχώμενος. Ἀπαρτίσας δὲ τὸν περὶ τῶν οἰκειῶν ἐγκωμίων λόγον, οὐκ ἔστι μέχρι τούτου ἀλλὰ ἀπολογεῖται πάλιν, καὶ συγγνώμην ὑπὲρ τῶν εἰρημένων αἰτεῖ. Ὑμεῖς γὰρ, φησὶν, ἠναγκάσατε. Εἰ μὲν γὰρ καυχώμενος¹, καὶ ἐκεῖνοι μὴ μετὰ τῆς ὑμετέρας τεύτο ἐποιοῦν ἐκεῖνοι πλάνης, οὐκ ἂν οὕτως προήχθη ἐν τοῖς ἐμαυτὸν ἀγαγεῖν λόγους. Ἐπειδὴ δὲ ὁλόκληρον Ἐκκλησίαν διέφθειρον, εἰς τὸ συμφέρον ὑμῖν ὄρων, ἠναγκάσθη ἄφρων γενέσθαι.

« Χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. Ἴδοὺ τρίτον τοῦτο ἐτοίμως ἔχω ἰλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ καταναρκήσω. Οὐ γὰρ ζητῶ τὰ ὑμῶν, ἀλλὰ ὑμᾶς· οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. Ἐγὼ δὲ ἥδιστα θαπνήσω, καὶ ἐθαπνήθησομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, εἰ καὶ περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἤττον ἀγαπῶμαι. »

Ἐγκώμιον ἐκείνων τίθησιν, εἰ γε ἀδικίαν οἰκείαν εἶναι νομίζουσι, τὸ μὴ καταδέξασθαι τὸν Ἀπόστολον λαβεῖν τι παρ' αὐτῶν, μηδὲ ἀνασχεθῆναι τραφῆναι ἐκεῖθεν.

« Εἰς τοῦτο δὲ ἡ ἐγὼ οὐ κατεδάρησα ὑμᾶς, ἀλλὰ ὑπάρχων πανούργος ὅλην ὑμᾶς ἔλαβον. Μὴ τίνα ὦν ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς, δι' αὐτοῦ ἐπλεονέκτησά ὑμᾶς; Παρακάλεσα Τίτον, καὶ συναπέσταλκα τὸν ἀδελφόν. Μὴ τι ἐπλεονέκτησεν ὑμᾶς Τίτος; Οὐ τῷ αὐτῷ πνεύματι περιπατήσαμεν; οὐ τοῖς αὐτοῖς ἔχουμε; Πάλιν δοκεῖτε ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα; Κατάναντι τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν. Τὰ δὲ πάντα, ἀγαπητοί, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν οἰκοδομῆς. Φοβεῖμαι γὰρ

Ne quis arbitraretur eum loqui de corporali infirmitate, singulatim infirmitatis genera enarravit, dicendo: *In contumeliis, in persecutionibus, in necessitatibus, in angustiis.* Vides quomodo nunc eum relegit, quem antea Satanam vocabat, ac non dolorem fuisse capitis quo vexaretur, uti quidam nugando narrant.

« Cum enim infirmor, tunc potens sum. »

Nam ubi obvenit afflictio, adest et consolatio: et ubi consolatio, illic et gratia. Quando igitur in carcerem conjectus est, tunc admirabilia illa gessit. Quando naufragium fecit, et in barbaricam regionem deportatus est, tunc maximopere inclauit. Quando carcerem intravit, tunc et iudicem superavit¹⁷.

B Vers. 11-13. « Factus sum insipiens gloriando, vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari. Nihil enim minus fui ab iis, qui sunt supra modum apostoli: tametsi nihil sum. Signa tamen apostoli facta sunt in vobis, in omni patientia, signisque, et prodigiis et virtutibus. Quid enim est, quod minus habuistis, præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ipse non gravavi vos? »

Gloriando, inquit. Absoluto autem de suis laudibus sermone, non hactenus stetit, sed rursum satisfactionem offert, et veniam dictorum rogat. *Vos enim*, ait, *me coegistis.* Nisi enim illi quoque ostentatione sua in errorem vos adduxissent, nunquam admissem, ut de me sermonem inferrem. Verum quia integram Ecclesiam labefactarunt, coactus sum fieri insipiens, ut utilitati vestræ consularem.

« Donate mihi hanc injuriam. [Vers. 14, 15.] Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non ero gravis vobis. Non enim quero quæ vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. Ego autem libentissime impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris, licet abundantius vos diligens, minus diligar. »

In ipsorum laudem cedere censet, siquidem injuriam existiment suam, quod Apostolus nihil ab ipsis accipere voluerit, nec sustinuerit ab eis alii.

D Vers. 16-20. « In hoc autem ego non gravavi vos: sed **154** cum essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos? Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Nunquid vos Titus circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? Nonne iisdem vestigiis? Rursum putatis quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur. Omnia autem, charissimi, propter ædificationem vestram,

¹⁷ Act. xxviii, 1 seq.

VARIAE LECTIOES.

¹ Chrysost. ἐκαυχῶντο, alias legero, καυχώμενοι. * Codd. et libri omnes. ἔγω δέ.

Timeo enim ne forte, cum venero, non quales A volo, inveniam vos : et ego inveniar a vobis qualem non vultis. »

Dixerit forsā aliquis, ideo me nihil accepisse, quia non postulavi : ceterum versutus cum essem, adornatos a me quosdam, quos miserim ego, suo saltem nomine petitorios a vobis, ut eorum manibus accipiendo, ab opinione receptæ pecuniæ immunem me ostentarem. At ne hoc etiam obicere quispiam possit; vosque ipsi hujus testes estis. Eodem porro spiritu, ait, sive eadem animi inductione, sive eadem gratiæ ministratio; quia consimilem agendi rationem Spiritus donavit nobis.

« Ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditioes sint inter vos : [Vers. 21] ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos. »

Id quod primo loco ponere debebat, hoc postremo collocat, inflationem nimirum. Etenim adversus ipsum arrogantes erant. Ne ergo videatur in primis commodo suo studere, de communi statim loquitur. Enimvero isthæc omnia ex invidia nascebantur, puta calumniæ, criminationes, dissidia.

« Et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditia, et fornicatione, et impudicitia, quam resserunt. »

Non dixit omnes, sed multos : quin nec illos declarat, ut facilem ipsis præberet reditum ad poenitentiam.

CAP. XIII.

Vers. 1. « Ecce tertio hoc venio ad vos. »

Ostendit se multum esse ac vehementiorem in denuntiationibus, signiorem vero et cunctatorem in castigando.

« In ore duorum et trium testium stabit omne verbum. [Vers. 2.] Prædixi, et prædico ut præsens, secunda hac vice, et nunc absens scribo iis qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus. »

Testium loco adventus suos ponit, suasque denuntiationes. Semel, inquit, atque iterum dixi, cum essem venturus, idemque nunc litteris denuntio. Ac siquidem mihi auscultabitis, id quod optabam, contigerit : sin vero inobsequentes fueritis, deinceps necesse erit ut præstem quæ dixi, et pœnas infligam.

« Quoniam, si venero iterum, non parcam. »

Ne dilatio socordiam creet, vide quomodo hoc quoque ante occupat dicens : Si venero, non parcam.

155 Vers. 3. « An experimentum queritis ejus qui in me loquitur, Christi, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? »

Hæc ait, perstringens illos qui ipsum morderent, deriderentque, ac dicerent, Præsentia infirma

μήπως ελθὼν, οὐχ οἷους θέλω εὐρω ὑμᾶς, καὶ γὰρ εὐρεθῶ ὑμῖν ὅσον οὐ θέλετε. »

Ἄρα ἔχει τις εἰπεῖν, ὡς Ἐγὼ μὲν οὐκ ἤτησά τι, οὐδὲ λαβὼν πανουργὸς δὲ ὢν, παρεσκεύασα τοὺς ὑπ' ἐμοῦ ἀποσταλέντας εἰς οἰκεῖον πρόσωπον αἰτῆσαι τι παρ' ὑμῶν. Καὶ δι' ἐκείνων αὐτὸς ἐγὼ ἐδεξάμην, τοῦ δοκεῖν εἰληφέναι ἐξω ἐμαυτὸν τιθεῖς. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔχει τις ἀνελπεῖν, καὶ μάρτυρες ὑμεῖς. Τῷ δὲ αὐτῷ πνεύματι, ἢ τῇ αὐτῇ προαιρέσει λέγει, ἢ τῇ αὐτῇ διακονίᾳ τῆς χάριτος, ὅτι ὁμοίαν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα πολιτεῖαν ἐχαρίσατο.

« Μήπως ἔρεις, ζῆλος, θυμοί, ἐριθείαι, καταλα- B λιαί, ψιθυρισμοί, φουσιώσεις, ἀκαταστασίαι : μή πάλιν παρελθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς μου πρὸς ὑμᾶς. »

Ὁ πρῶτον ἐμαλλεν θείναι, τὸ κατὰ τὴν φουσίωσιν, τοῦτο ὑστερον τίθησι. Κατ' αὐτοῦ γὰρ ἀπεινοοῦντο ἵνα οὖν μὴ δόξῃ προσηγουμένως τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν, τὸ κοινὸν λέγει πρῶτον. Ταῦτα γὰρ πάντα ἀπὸ βασκανίας ἐτίκτοντο, αἱ διαβολαί, αἱ κατηγορίαι, αἱ διαστάσεις.

« Καὶ πενήτησα πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ πορνείᾳ, καὶ ἀσελείᾳ ἢ ἐπραξαν. »

C Οὐκ εἶπε πάντας, ἀλλὰ πολλοὺς : καὶ οὐδὲ τούτους ποιεῖ φανεροὺς, διδοὺς βλάβην αὐτοῖς τὴν πρὸς τὴν μετάνοιαν ἐπάνοδον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

« Ἴδοὺ τοῦτο τρίτον ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. »

Δείκνυσι πολλὴν μὲν ἐν ταῖς παραγγελίαις ἑαυτὸν ὄντα καὶ σφοδρότερον, ὀκνηρὸν δὲ καὶ μαλλητὴν ἐν ταῖς τιμωρίαις.

« Ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν, σταθίσεται πᾶν ῥῆμα. Προείρηκα, καὶ προλέγω ὡς παρών τὸ δεύτερον, καὶ ἀπὼν νῦν γράφω τοῖς προημαρτηκόσι, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν. »

Ἀντὶ μαρτύρων τὰς παρουσίας αὐτοῦ τίθησι, καὶ τὰς παραγγέλιας. Ἀπαξ, φησὶν, εἶπον, καὶ δευτέρῃν, ὅτε παρεγενόμην, λέγω καὶ νῦν διὰ γραμμάτων. Κἂν μὲν ἀκούσητε, ὅπερ ἐπιθύμουν γέγονεν : ἂν δὲ παρακούσητε, ἀνάγκη λοιπὸν στήσθαι τὰ εἰρημένα, καὶ ἐπιγαγεῖν τὴν τιμωρίαν.

« Ὅτι ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι. »

Ἵνα μὴ ἡ μέλλουσα βιβουλία ἐργάσται, ὅρα πῶς καὶ τοῦτο διορθοῦται λέγων Ἐὰν ἔλθω, οὐ φείσομαι.

« Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε, τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ, ὃς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὑμῖν. »

Τοῦτο πρὸς τοὺς κωμψοῦντας αὐτὸν, καὶ χλευάζοντας, καὶ λέγοντας, Ἡ παρουσία ἀσθενής, καὶ

ὁ λόγος ἐξουθενοῦμενος. Καθαπτόμενος λέγει· Ἐπειδὴ βούλεσθε δοκιμάζειν, εἰ ἐν ἡμῶν Χριστὸς οἰκεῖ· καὶ διὰ τοῦτο με κωμωδεῖτε, ὡς εὐτελὴ καὶ εὐκαταφρόνητον, ἅτε ἱερῆμον ὄντα τῆς θυνάμειος ἑαίνης· εἰσεσθε, ὅτι οὐκ ἐσμέν ἱερῆμοι, εἰ παράσχοιτε πρόφασιν· ὃ μὴ γένοιτο· οὐκ εἶπε δὲ, τοῦ ἐνοικοῦντος, ἀλλὰ, τοῦ λαλοῦντος, πνευματικὰ ὄντα δεικνύς τὰ ῥήματα.

« Καὶ γὰρ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ θυνάμειος Θεοῦ. »

Τρία σημαίνει τὸ τῆς ἀσθενείας ὄνομα. Καὶ γὰρ ἀσθένεια λέγεται ἡ τοῦ σώματος ἀρρώστια, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὲρ Λαζάρου· Κύριε, ἴδε ὃν φιλεῖς, ἀσθενεῖ. Καὶ πάλιν ἀσθενεῖ τῷ μὴ πεπηγέναι ἐν τῇ πίστει καλῶς, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Παύλῳ· Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις λογισμῶν. Καὶ πάλιν κατὰ τρίτον τρόπον ἀσθένειαι οἱ διωγμοὶ καὶ ἐπιβουλαί. Καὶ τοῦτο πάλιν ἔστιν ἐκ τοῦ Παύλου ἰδεῖν λέγοντος· Ὑπὲρ τούτου τρις τὸν Κύριον παρεκάλεισα, καὶ εἰπέ μοι, Ἄρκει σοὶ ἡ χάρις μου. Ἡ γὰρ θυνάμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τρίτον τρόπον τὸ τῆς ἀσθενείας ἐκδέχεται ὄνομα. Λίγει οὖν, ὅτι Εἰ καὶ ἐσταυρώθη κίνδυνον ὑπομαίνας καὶ ἐπιβουλὴν, ἀλλ' ὁμως οὐδὲν παρεβλάθη, ἀλλὰ θυνάτος ἔστιν ὁ Θεός, εἰ καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν πέπονθεν ἐκόν.

« Καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀσθενούμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ζήσομεν σὺν αὐτῷ ἐκ θυνάμειος Θεοῦ εἰς ὅμας. Ἐαυτοὺς πειράζετε, εἰ ἔστέ ἐν τῇ πίστει· ἑαυτοὺς δοκιμάζετε. Ἡ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἐν ὅμῳ ἔστιν· εἰ μὴ τι ἄρα ἀδόκιμοί ἐσθε. Ἐλπίζω δὲ ὅτι γινώσκεσθε, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν ἀδόκιμοι. »

Τουτίστι, Δυσκόμηθα, Ἐλαυνόμεθα, καὶ τὰ ἔσχατα πάσχομεν.

Τουτίστι, διὰ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν.

« Εὐχόμεθα δὲ πρὸς τὸν Θεόν, μὴ ποιῆσαι ὅμας κακὸν μηδὲν· οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὅμας τὸ καλὸν ποιῆτε. »

Παρακαλῶ τὸν Θεόν, φησί, μηδὲν εὐρεῖν ἀδιόρθωτον· μάλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀμαρτεῖν. Εἰ γὰρ μέλνηται ἀμετανόητα ἀμαρτάνοντες, ἀνάγκη ὅμας κολάζειν, καὶ δοῦναι δοκιμὴν τῆς θυνάμειος· ὃ καὶ ἐποίησαν ἐπὶ Σαπφείρας, καὶ τοῦ μάγου Ἐλύμα. Ἀλλ' οὐκ εὐχόμεθα τοῦτο, φησὶν, ἀλλὰ τοῦναντίον, ἵνα μήτε ὅμας ἀμαρτήτε, μήτε ἡμεῖς ὡς ἀδόκιμοι φανῶμεν. Τουτίστιν, ἵνα μὴ οὕτω τὴν δοκιμὴν ἐπιδειξώμεθα τῆς θυνάμειος τῆς ἐν ἡμῖν, διὰ τὸ κολάζειν ὅμας καὶ τιμωρεῖσθαι ἀμαρτάνοντας, καὶ ἀνίστα νοσοῦντας. Ἀλλὰ τί; ἵνα ὅμας τὸ καλὸν ποιῆτε. Τοῦτο γὰρ εὐχόμεθα, στερωνοθέντας ὁρᾶν.

est, e. sermo contemptibilis¹⁸. Quandoquidem, inquit, periculum vultis facere, nunquid in me Christus habitat, atque ideo me laxatis tanquam vilem et contemptu dignum, ceu qui virtute illa destitutus sim: verumtamen cognoscetis non nos prorsus esse destitutos, si quando occasionem praebeat: quod utinam non eveniat. Atqui non ait, qui habitat, sed, qui loquitur; ostenditque spirituales sermones esso.

Vers. 4. « Etenim crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. »

Infirmitatis nomine tria significantur. Nam infirmitas de valetudine corporis dicitur, secundum illud dictum de Lazaro: Domine, ecce quem amas, infirmatur¹⁹. Itemque ubi quis in fide bene solidatus non est, quo sensu dicebat Paulus: Infirmitatem autem in fide suscipite, non in disceptationibus cogitationum²⁰. Tertio denique modo infirmitates nominantur insectationes et insidiae. Quod etiam apud Paulum observare licet, ubi ait: Propter quod Dominum rogaui, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus mea in infirmitate perficitur²¹. Hoc plane tertio sensu infirmitatis nomen nunc accipitur. Ait ergo: Tametsi affixus est cruci, toleratis periculis et insidiis, nihil inde percepit damni, sed potens existit Deus, licet sponte propter certam dispensationem passus fuerit.

« Nam et nos infirmi sumus in illo, sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. [Vers. 5, 6.] Vosmetipsos tentate si estis in fide: ipsi vos probate. Annon cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? nisi forte reprobi estis. Spero autem quod cognoscetis, quia nos non sumus reprobi. »

Id est, nos insectantur, exagitamur, extrema patimur.

Sive propter praedicationem, et fidem in ipsum.

Vers. 7. « Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis: non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est, faciatis. »

Deum rogo, inquit, ut nihil distortunt et primum reperiam: imo vero non hoc solum, sed neque initium peccati. Nam si perseveretis in vitiis sine poenitentia, necesse est ut poenas ex vobis sumamus, et periculum faciamus virtutis. Id quod praestitum fuit in Sapphira et Elyma mago. Caeterum id non precamur, inquit, sed potius contrarium, ut neque vos peccetis, neque nos tanquam minime probati habeamur: hoc est, ne ejusmodi experimento virtutem, quae in nobis est, monstremus, vos utique plectendo, et animadvertendo in eos qui peccaverint, inmedicabilique morbo laboraverint. Quid vero ita? Ut vos bonum faciatis. Hoc enim avide optamus, ut coronatos vos videamus.

¹⁸ II Cor. I, 10. ¹⁹ Joan. XI, 5. ²⁰ Rom. XIV, 1. ²¹ II Cor. XII, 8.

156 « Nos autem ut reprobī simus. »

Qui non monstraverimus puniendi virtutem. Non autem dixit, reprobī, sed, ut reprobī. Haud enim reprobandus erat, quamvis nec punivisset.

Vers. 8, 9. « Non enim possumus aliquid adversus veritatem. »

Id quod natura rei postulat, præstamus. Non enim si videamus vos commendatione dignos per penitentiam, plectere deinceps possimus.

« Sed pro veritate. Gaudemus enim. »

Quando existimamur infirmī, non quando sumus infirmī.

« Quando nos infirmī sumus, vos autem potentes estis. Hoc et oramus, vestram consummationem. [Vers. 10.] Ideo hæc absens scribo, ut non præsens durius agam secundum potestatem, quam Dominus dedit mibi. »

Hoc est, probati et accepti estis.

« In ædificationem, et non in destructionem. [Vers. 11.] De cætero, fratres, gaudete. »

Fidem facit, nequaquam se cupidum esse utendi potestate ad illorum ultionem.

« Perfecti estote. »

Efficiamini perfecti, inquit, implendo quæ desunt.

« Exhortamini, idem sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. [Vers. 12, 13.] Salutate invicem osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus, sit cum omnibus vobis. Amen. »

Hæc dicit, quia multæ tentationes ingruebant, et magna pericula.

Scripta est epistola Philippis in Macedonia, per Lucam et Titum. Ad Corinthios secunda, vers. 612.

VARIAE LECTIONES.

« Eustathius Sulcensis, στίχοι φ' 4, vers. 590.

A « Ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὤμεν. »

Οὐκ ἐπιδεικνύμενοι ἡμῶν τὴν τιμωρητικὴν δύναμιν. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀδόκιμοι, ἀλλ' ὡς ἀδόκιμοι. Οὐ γὰρ ἐμελλεν εἶναι ἀδόκιμος, εἰ καὶ μὴ ἐκόλαζεν.

« Οὐ γὰρ δυνάμεθα τι κατὰ τῆς ἀληθείας. »

Ὁ ἡ τοῦ πράγματος, φησὶν, ἀπαιτεῖ φύσις, τοῦτο ποιοῦμεν. Κἂν γὰρ ἴδωμεν ὑμᾶς εὐδοκίμουνας διὰ τῆς μετανοίας, οὐ δυνάμεθα κολάσαι λοιπόν.

« Ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Χαίρομεν γάρ. »

Ὅταν νομιζώμεθα ἀσθενεῖς, οὐχ ὅταν ἴσμεν ἀσθενεῖς.

« Ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ᾔτε, τοῦτο καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν. Διὰ τοῦτο ἀπὼν ταῦτα γράφω, ἵνα παρὼν μὴ ἀποτόμως χρήσωμαι κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ὁ Κύριος ἔδωκε μοι. »

Τουτέστι, δόκιμοι καὶ εὐάρεστοι.

« Εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν. Λοιπὸν, ἀδελφοί, χαίρετε. »

Δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἐπεθύμει τῇ ἐξουσίᾳ εἰς τὴν ἐκαίτων χρήσασθαι τιμωρίαν.

« Καταρτίζεσθε. »

Τέλαιοι γίνεσθε, φησὶ, πληροῦντες τὰ λείποντα.

« Παρακαλεῖσθε, τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν. »

Τοῦτό φησιν, ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν οἱ πειρασμοί, καὶ μεγάλοι οἱ κίνδυνοι.

Ἐγράφη ἀπὸ Φιλίππων τῆς Μακεδονίας διὰ τοῦ Λουκᾶ καὶ Τίτου. Πρὸς Κορινθίους β', στίχοι χιβ'.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ.

IN EPISTOLAM AD GALATAS.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. « Paulus apostolus, non ex hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem. »

Ex Judæis qui crediderant, quia Judaismi præjudiciis occupati erant, necnon inanis gloriæ æstuebrii, ut sibi magistrorum titulos arrogarent, in

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΟΤΟΝ.

« Παῦλος ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ Πατρός. »

Οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, ὁμοῦ μὲν τῇ προλήψει τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κατεχόμενοι, ὁμοῦ δὲ κενόδοξοι μεθύοντες, καὶ βουλόμενοι διδασκάλων ἀξίω-

ματα ἑαυτοῖς περιθεῖναι, ἑλθόντες εἰς τὸ Γαλατῶν ἄλ-
 ἰθος, ἐδίδασκον ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι, καὶ Σάββατα,
 καὶ Νεομηνίας τηρεῖν, καὶ μὴ ἀνέχεσθαι Παύλου
 ταῦτα ἀναιροῦντος. Οἱ γὰρ περὶ Πέτρον καὶ Ἰάκω-
 βον, καὶ Ἰωάννην, φησὶν, ταῦτα οὐ κωλύουσιν, οἱ
 πρῶτοι τῶν ἀποστόλων. Οὗτος μὲν γὰρ χθὲς καὶ
 σήμερον ἐφάνη, ἐκεῖνοι δὲ πρῶτοι, οἱ περὶ Πέτρον·
 καὶ οὗτος μὲν μαθητὴς τῶν ἀποστόλων, ἐκεῖνοι δὲ
 τοῦ Χριστοῦ· καὶ οὗτος μόνος, ἐκεῖνοι δὲ πολλοί,
 καὶ στήλοι τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ οὖν ἐμπροσθεν
 εἶδεν ἰθὺς ἐλόκληρον, καὶ πῦρ ἀντὶ τῆς Γαλατῶν
 ἀναρθεῖσαν Ἐκκλησίαν, γράφει τὴν ἐπιστολὴν πρὸς
 ἅπαντα ταῦτα ἀπολογούμενος, καὶ ἐκ προοιμίων
 εὐθὺς πρὸς ἐκεῖνο ἀνατρέπει, ὅ· διαρύττοντες
 αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν εἰλεγόν, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τοῦ
 Χριστοῦ, οὗτος δὲ τῶν ἀποστόλων γέγονεν μαθητής.

Τοῦ ἡγαίραντος αὐτὴν ἐκ νεκρῶν. »

Διὰ τί οὐκ ἀπὸ τῶν θεοπεριτῶν ἤρξατο, ἀλλ' ἀπ'
 αὐτοῦ τοῦ πάθους; Ὅτι ἐπειδὴ ὡς μέλλοντες τι-
 μωρεῖσθαι, εἰ ἀποσταίεν τοῦ νόμου, ἐστασιαζόν
 πρὸς αὐτὸν, διὰ τοῦτο πράγματος μέμνηται δι' οὗ
 πᾶσαν ἐκβάλλει τοῦ νόμου τὴν χρεῖαν. Λέγω δὲ τὴν
 ἐκ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως αἰτίαν γενομέ-
 νην ἅπασιν σωτηρίαν.

« Καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί. »

Πρὸς ἐκεῖνο πάλιν ἀποστρίφεται, τὸ λέγειν ἐκεῖνους,
 ὅτι ὁ μὲν Παῦλος εἷς, οἱ δὲ ἀπόστολοι, πολλοί· διὸ
 πλῆθος ἐπιστήγαγε σὺν αὐτῷ, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐν
 ἑτέροις, ἢ Παῦλος μόνον, ἢ Παῦλος, καὶ Τιμόθεος, ἢ
 καὶ Σίλουανός.

« Ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας. »

Δείκνυσιν τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι οὐ
 μία κινδυνεύουσα Ἐκκλησία ἡγεῖται αὐτοῦ τὴν το-
 σαύτην σπουδὴν, ἀλλὰ πλῆθος Ἐκκλησιῶν.

« Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ
 Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Πανταχοῦ μὲν τοῦτο τίθησι, μάλιστα δὲ Γαλά-
 ταις ἐπιστάλλων νῦν, ἐπειδὴ τῆς χάριτος ἐκινδύ-
 νευον ἐκπεσεῖν, τὸ πάλιν ἑλθεῖν περιτέμνεσθαι.

« Τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. »

Μυρίοις, φησὶν, περιεπάρημεν κακοῖς, καὶ τῆς
 ἐσχάτης ἡμεῖς ὑπεύθυνοι κολάσεως· καὶ ὁ μὲν νό-
 μος οὐ μόνον οὐ κατήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ κατεδίκασεν,
 τὸ μὲν ἁμάρτημα φανερὸν καθιστὰς, ἐλευθερῶσαι
 δὲ οὐκ ἱσχύων, οὐδὲ πᾶσαι τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν.
 Ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἀδύνατον δυνατόν ἐποίη-
 σαι, τὰς ἁμαρτίας λύσας, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐν τάξει
 φίλων καταστήσας.

« Ὅπως ἐξήληται ἡμεῖς ἐκ τοῦ αἰῶνος· πονη-
 ροῦ. »

Ὁ ἐν χρόνῳ εἶπεν, ἀλλὰ τὴν παρούσαν ζωὴν
 πονηρὰν ἐκάλεσε.

VARIE LECTIÖNHS.

† Ἀλλὰ τὴν. Vereor ne exceptionem quam interset Chrysostomus, pro expositione Noster acce-
 PATROL. GR. XCV.

Galatiam profecti, docebant oportere circumcidi,
 et observare Sabbata et Neomenias, nec Paulum
 esse tolerandum qui hæc auferret: Petrum quippe,
 Jacobum, et Joannem, qui primas inter apostolos
 tenebant, ea non prohibere: cum hic vixdum
 heri et hodie prodiiisset, Petrus vero prior esset:
 atque hic quidem apostolorum esset discipulus,
 illi vero Christi: hic solus, illi complures, ipsi-
 que columnæ Ecclesiæ. Proinde cum ante vidi-
 set gentem illam ex toto **157** sanam esse et in-
 columem, tum subinde ex Galatarum Ecclesia
 incendium excitari, epistolam scripsit, qua mo-
 mentis istis omnibus satisfacit, atque ipso met
 exordio in illud statim intendit, quod ut conce-
 ptam de ipso existimationem effoderent, objicie-
 bant; puta alios quidem discipulos Christi fuisse,
 ipsum vero apostolorum.

« Qui suscitavit eum a mortuis. »

Quare vero non a diviniore Christi gestis
 exordium ducit, sed a passione ipsius? Utique
 cum illi adversus ipsum insurgerent, tanquam pec-
 nas daturi si defecissent a lege, ideo eam rem
 commemorat, qua legis necessitas omnis exclu-
 deretur; crucem, inquam, et resurrectionem,
 quæ cunctis causa salutis fuere.

Vers. 2. « Et qui mecum sunt omnes fratres. »

Ad illud quoque collineat, quod illi dicebant,
 Paulum quidem esse solum, plurimos autem apo-
 stolos. Eam ob rem multitudinem una secum ad-
 duxit: non autem, quemadmodum in epistolis
 aliis, aut Paulus solus præmittitur, aut Paulus et
 Timotheus, imo etiam Silvanus.

« Ecclesiæ Galatiæ. »

Significat quæ necessitas urgeret scribendi epi-
 stolam; quod nempe non unius Ecclesiæ ejus-
 dam discrimen, tantum sibi studium suggestis-
 set, sed multarum simul.

Vers. 3. « Gratia vobis et pax a Deo Patre et
 Domino Jesu Christo. »

Hoc quidem ubique passim ponit, in primis
 vero dum ad Galatas scribit, quia periculum erat
 ne a gratia exciderent, si iterum circumcide-
 rentur.

Vers. 4, 5. « Qui dedit semetipsum pro pecca-
 tis nostris. »

Innumeris in malis implicati eramus, extre-
 misque suppliciis obnoxii: lex vero non modo
 non reconciliavit, quin et condemnavit; cumque
 peccatum hæc palam traduceret, conciliare liber-
 tatem non valebat, nec iram Dei sedare. At vero
 Dei Filius id quod possibile non esset, peccatis
 deletis possibile reddidit, tum etiam ex inimicis
 amicos fecit.

« Ut eriperet nos de sæculo. »

Non tempus innuit, sed vitam præsentem im-
 probam appellavit.

« Presenti nequam, secundum voluntatem Dei A
et Patris nostri : cui est gloria in sæcula sæculo-
rum. Amen. »

Malas actiones dicit, distortam voluntatem.

Vers. 6, 7. « Miror quod sic tam cito transferi-
mini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi. »

Hoc mihi, inquit, stuporem creavit, quod cum
mysterium gratiæ sic edocti essent, ut et doctores
fieri possent aliorum, hi tam facile deceptoribus
auscultaverint.

« In aliud Evangelium, quod non est aliud. »

158 Nam ut Petrus dicit : Non est aliud no-
men sub cælo datum hominibus, in quo oporteat
nos salvos fieri ¹¹.

« Nisi aliqui sunt, qui vos conturbant, et vo-
lunt convertere Evangelium Christi. »

Recte ait, qui vos conturbant, non, qui docent ;
ut ostendat eam rem meram esse deceptionem.

Vers. 8, 9. « Sed licet nos, aut angelus de
cælo evangelizet vobis, præterquam quod evange-
lizavimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus,
et nunc iterum dico : si quis vobis evangelizaverit
præter id quod accepistis, anathema sit. »

Vide prudentiam Apostoli : Ne quis diceret,
cum inanis gloriæ desiderio propria placita ven-
ditare, semet anathemati devovere non dubitavit.
Et quia illi ad auctoritates confugiebant, Joannem
puta et Jacobum ; eam ob rem angelos commemo-
ravit. Neque enim mihi Jacobum et Joannem ci-
taveris : nam quamvis ex primoribus angelis unus
sit, qui prædicationem labefactet, ille sit ana-
thema !

Vers. 10. « Modo enim hominibus suadeo, an
Deo ? »

Nam etsi hæc docendo vos decipio, inquit, nun-
quid et Deo valeam imponere, cui perspecta sunt
arcana cogitationis, et cui per omnia placere to-
tis studiis contendo.

« Si adhuc hominibus placerem, servus Christi
non essem. [Vers. 11.] Notum enim vobis facio,
fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me,
quia non est secundum hominem. »

Si hominibus placere studerem, adhuc starem
a Judæorum partibus, et Ecclesiam devastarem. D
Cum vero totam gentem, consanguineos et clari-
tatem generis aspernatus sim, iisque persecutio-
nes, bella, quotidianas mortes commutarim, per-
spicuum est ea quæ nunc affirmo, non gloriæ ab
hominibus parandæ gratia dici. Hæc porro ait, eo
quod pristinam suam vivendi rationem subinde
narraturus erat. Ne ergo putarent, hoc eum fa-
cere ut se defendat, atque inde superbirent, ideo
dixit : Adhuc enim hominibus suadeo.

¹¹ Act. iv, 12.

VARIAE LECTIONES.

perit. Cæterum Damasceni sensus ita redditur apud OEcumenium, ut *secundum* nequam idem quoque sit
etque διαφθαρμένη ζωή, corrupta vita.

« Τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ
Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. Ἀμήν. »

Γὰς πράξεις λέγει τὰς πονηρὰς, τὴν προαίρεσιν
τὴν διαστραμμένην.

« Θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ
τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ. »

Τοῦτό μοι, φησὶ, τὴν πολλὴν ἐκπλήξιν ἡγει-
ρεν, ὅτι οἱ οὕτως τὴ τῆς χάριτος διδασκόμενοι μυ-
στήριον, ὥς δύνασθαι καὶ ἑτέρων διδάσκαλοι γί-
νεσθαι, οὗτοι εὐχερῶς οὕτως τοῖς ἀπατῶσι πείθον-
ται.

« Εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον, οὐκ ἔστιν ἄλλο. »

Ὡς γὰρ ὁ Πέτρος φησὶν, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἕτερον
ὄνομα ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώ-
ποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς.

« Εἰ μὴ τινὲς εἰσιν οἱ ταρασσόντες ὑμᾶς, καὶ θέ-
λοντες μεταστρέψαι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. »

Εὖ τὸ, ταρασσόντες, οὐ διδάσκοντες, οὐδὲ
πείθοντες· ἵνα δείξῃ ἀπάτης μόνης τὸ πρᾶγμα ὄν.

« Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἡ ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐ-
αγγελίζηται παρ' ὃ εὐαγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα
ἔστω. Ὡς προειρήκαμεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω· εἴ
τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παραλάβετε, ἀνάθεμα
ἔστω. »

Ὅρα σύνεσιν ἀποστολικήν· ἵνα γὰρ μὴ τις λέγῃ,
ὅτι κενοδοξίας ἐνεκεν τὰ ἴδια συγχροεῖ δόγματα,
καὶ αὐτὸν ἀνεθεματίζειν· ἐπειδὴ δὲ εἰς ἀξιώματα
κατέφυγον, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, διὰ τοῦτο καὶ
ἀγγέλων ἐμνήσθη. Μὴ γάρ μοι Ἰάκωβον εἶπης
καὶ Ἰωάννην. Κἂν γὰρ τῶν πρώτων ἀγγέλων
ἦ τις, φησὶν, διαφθείρων τὸ κήρυγμα, ἀνάθεμα ἔστω.

« Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν Θεόν ; »

Εἰ καὶ ὑμᾶς ἡπάτων, φησὶ, ταῦτα λέγων, μὴ καὶ
τὸν Θεὸν παραλογίζεσθαι δύναμαι, τὸν τὰ ἀπόρρητα
τῆς διανοίας εἰδόντα, καὶ ᾧ πᾶσά μοι σπουδὴ καὶ διὰ
πάντων ἀρέσκειν ;

« Εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἡρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος
ἂν ἦμην. Γνωρίζω γὰρ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέ-
λιον, τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ
ἀνθρώπων. »

Εἰ ἤθελον ἀνθρώποις ἀρέσαι, φησὶν, ἔτι μετὰ
Ἰουδαίων ἦμην, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπόρθουν. Εἰ
δὲ ἔθνοους ὁλοκλήρου καὶ συγγενῶν καὶ δόξης κατε-
φρόνησα, καὶ ἀντηλλαξάμην διωγμοὺς, καὶ πολέ-
μους, καὶ θανάτους καθημερινούς, εὐδελον ὅτι καὶ
ταῦτα ἃ λέγω νῦν, οὐ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐφιέμενος
δόξης λέγω. Τοῦτο δὲ εἶρχεν, ἐπειδὴ μέλλει καὶ
τὸν πρότερον αὐτοῦ διηγείσθαι βίον. ἵνα οὖν μὴ
νομίσωσιν, ὅτι αὐτοῖς ἀπολογούμενος τοῦτο ποιῇ,
καὶ ἐπαρθῶσιν, διὰ τοῦτο φησὶν· Ἄρτι γὰρ ἀνθρώ-
πους πείθω.

« Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρ' ἀνθρώπου παρέλαβον αὐ-
τὸ, οὐδὲ ἐδιδάχθην· ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ
Χριστοῦ. »

Ὅρα πῶς ἀνω καὶ κάτω δισχυρίζεται, ὡς τοῦ
Θεοῦ γέγονε μαθητής, διὰ τὸ τοὺς ἀναγκάζοντας
περιτέμνεσθαι Γαλάτας, λέγειν· ὡς ἐκαίνοι οἱ τοῦ
Χριστοῦ γεγονότες μαθηταί, Πέτρος καὶ Ἰάκωβος
καὶ Ἰωάννης, ἕως τὴν περιτομήν, οὗτος δὲ μαθη-
τῶν ἐστὶ μαθητής, καὶ οὐ δεῖ ἐκαίνοις μᾶλλον ἢ τού-
τῳ προσέχειν;

« Ἰκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν
τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν Ἐκ-
κλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπύρρουν αὐτήν, καὶ προ-
έκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας
ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτῆς βράρχων
τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων. Ὅτε δὲ εὐδόκησεν
ὁ Θεός. »

Ἔστι μὲν τὸ κατασκευαζόμενον ὅλον ἀπόδειξις
τοῦ μὴ παρ' ἀνθρώπου, παραλαβεῖν αὐτὸν τὸ μυσ-
τήριον. Ἡ γὰρ τοσαύτη ἀθρόως γενομένη μετα-
βολὴ οὐκ ἂν δι' ἀνθρώπου ἦ δυνατόν γίνεσθαι. Ἡ
γάρ ἐξ ἀνθρώπων διδασκαλία κατ' ὅλγον ἐστὶ προ-
κόπουσα. Ἐχει δὲ καὶ ἄλλην τινὰ λανθάνουσαν
κατασκευήν. Ἡρέμα γὰρ αὐτοὺς διδάσκει μὴ πράσ-
σειν τὰ νομικά· εἰ γὰρ ὁ τοσαύτην, φησὶ, σπουδὴν
ἐν τῷ νόμῳ ἐνδείκxάμενος, τὰ τοῦ νόμου ἀφαι-
ρῇ, ἐκ πίστεως ἦλθε σωτηρίαν, εὐδελον ὡς τελειώ-
σαι τὸν νόμον μὴ δυνηθέντα καταλείπει. Πολλῶ
οὖν μᾶλλον οἱ τῇ πίστει προσέδραμηκότες, οὐκ
ὀφείλουσι διώκειν τὸν μὴ δυνάμενον τελειῶν.

« Ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, καὶ
καλέσας διὰ χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν
αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς
Ἰουδαίοις. »

Εἰ ἐκ κοιλίας ἐκλήθη μητὴρ, εἰς τὴν ἀποστολὴν θη-
λόσκει, πῶς διώκτης ἐγένετο; Τοῦτο δὲ τὸ ἀπορον
αὐτὸς ἐν ἑτέρῳ ἔλυεν τόπω, εἰπὼν· « Ἵνα ἐν ἐμοί
πρῶτον ἐνδείξηται Χριστὸς τὴν ἁπασαν μακροθυ-
μίαν αὐτοῦ, εἰς ὑποτάσσιν τῶν μαλλόντων πιστεύειν
ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον. »

« Εὐθέως εὐδ' προανέβην· σαρκὶ καὶ αἵματι,
οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱερουσαλὴμ· πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ
ἀποστόλους, ἀλλὰ ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, καὶ πάλιν
ἐπέστρεψα εἰς Δαμασκόν. »

Πάλιν κατασκευαστικόν, τὸ μὴ παρ' ἀνθρώπων
αὐτὸν τὴν περὶ Χριστοῦ διδασκαλίαν διέξασθαι. Πῶς
γὰρ καὶ ἐμελλεν ἀνθρώποις ἀναθέσθαι, ὁ τῆς ἀνω-
θεν διδασκαλίας ἡξιωμένος;

« Ἐπειτα μετὰ τρία ἔτη ἀνῆλθον εἰς Ἱερουσόλυμα,
ἵστορήσαι Πέτρον, καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέ-
ρας ὅσας καὶ πάντε· ἔταρον δὲ τῶν ἀποστόλων
οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου.
Ἄδ' ἐγράψω ὑμῖν, ἵδοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐ
ψεύδομαι. Ἐπειτα ἦλθον εἰς τὰ καίματα τῆς Συ-
ρίας καὶ τῆς Κιλικίας. Ἡμῶν δὲ ἀγνοούμενος τῷ

VERS. 12. « Neque enim ego ab homine accepi
illud, neque didici; sed per revelationem Jesu
Christi. »

Vide quo pacto sursum deorsum affirmat Dei se
fuisse discipulum; propterea quod qui Galatas
cogerent circumcidi, hoc dictarent: Illi qui di-
scipuli Christi fuere, Petrus videlicet, Jacobus
et Joannes, circumcisionem permittunt; is vero
discipulorum discipulus existit; annon ergo sa-
tius est illis, quam isti, morem gerere?

VERS. 13-15. « Audistis enim conversationem
meam aliquando in Judaismo; quoniam supra
modum persequabar Ecclesiam Dei, et expugna-
bam illam, et proficiebam in Judaismo supra mul-
tos coetaneos meos in genere meo, abundantius
amulior existens paternarum mearum traditio-
num. Cum autem complacuit Deo. »

Id quod modo astruitur, plane demonstrat 159
eum non ab hominibus accepisse mysterium. Ta-
lis siquidem tantaque mutatio quæ subito facta
est, nequaquam ab homine effici potuerit. Homi-
num quippe doctrina paulatim progreditur. Ad
hæc per hoc quidpiam aliud evincit. Clam enim
deterret a legalibus præstandis. Enimvero si ille
qui tantum ardorem prætulit dum sub lege age-
bat, dimissis legis decretis ad salutem venit quæ
fide acquiritur, manifestum est ipsum legi nun-
tium remisisse, per quam fieri non poterat ut
perfectus evaderet. Longe igitur potiori jure non
debent illi qui ad fidem accurrerunt, tanto stu-
dio illam persequi quæ perfectionem conciliare
non valet.

« Qui me segregavit ex utero matris meæ, et
vocavit per gratiam suam, [VERS. 16] revelare Fi-
lium suum in me, ut evangelizarem illum in gen-
tibus. »

Si ex utero vocatus est matris, ad apostolatum
pota, quinam fuit persecutor? Dubium hæc in alio
loco solvit, dum ait, ut in me primum ostenderet
Christus omnem patientiam suam, ad informatio-
nem eorum qui in ipsum credituri erant ad vitam
æternam.

« Continuo non acquievi carni et sanguini,
[VERS. 17] neque veni Hierosolymam ad antecesso-
res meos apostolos, sed alii in Arabiam, et iterum
reversus sum Damascus. »

Comprobat iterum, haudquaquam ab hominibus
doctrinam Christi se accepisse. Quo pacto enim
futurum erat ut se ipse hominibus addiceret, qui
superna scientia dignatus orantusque fuerat?

VERS. 12-24. « Deinde post tres annos veni Hie-
rosolymam videre Petrum, et mansi apud eum
diebus quindecim: alium autem apostolorum vidi
neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Quæ au-
tem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non men-
tior. Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ. Eram
autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in

111 Tim. i, 16.

Christo : tantum autem auditum habebant, quoniam qui persequabatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat; et in me clarificabant Deum. »

CAP. II.

Vers. 1, 2. « Deinde post annos quindecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, et assumpto Tito. Ascendi autem secundum revelationem. »

Non ut docerer veni, sed ut inviserem; quod honoris duntaxat erga illum argumentum est.

« Et contuli illis Evangelium, quod prædico in gentibus; seorsum autem iis qui videbantur aliquid esse: ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. »

Quando primum suscepit Evangelium, non ascendit, ut cum apostolis de eo conferret. Neque enim doctrina eorum indigebat, qui didicerat a Christo. Procedente vero tempore, cum Evangelium omissa circumcisione prædicaret, offensi quidam fuere, quod Petrus circumcidi non prohiberet, Paulus vero solus id auferret. Quocirca cum Spiritus sanctus vellet offendiculum hoc prorsus amputare, præcepit ut testibus assumptis pergeret, atque apostolis denuntiaret se posthabita omnino circumcisione prædicare, ut et de compacto ipsorum, offendiculum istud hominum adimeretur.

160 Vers. 3. « Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circumcidi. »

Ab apostolis videlicet. Quod plane certissimo argumento erat, ab illis non esse condemnatum Apostolum, quia gentes non circumcideret.

Vers. 4. « Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu. »

Propter, hic positum est pro, secundum. Atque is est sensus. Apostoli, inquit, non cuegerunt Titum qui præputium habebat, circumcidi: quamquam subjecti illi quidam falsi fratres qui hoc observabant, voluerunt ut circumcideretur. Ubi alienos eos innuit a veritate, quos exploratorum instar habeat.

« Ut nos in servitutem redigerent. »

Ut legi rursus manciparent. Quocirca alio in loco dicit: Christus redemit nos de maledicto legis¹⁴.

Vers. 5. « Quibus neque ad horam cessimus subjectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos. »

Ne vel momento quidem eis nos subjecimus, inquit; subintroductis istis nimirum: ne deprehenderemur alia quidem de Evangelio annuntiare, alia autem agere. Quid porro de Evangelio dixit?

¹⁴ Galat. iii, 13.

Α προσώπω ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας ταῖς ἐν Χριστῷ· μόνον δὲ ἀκούσαντες ἦσαν, ὅτι Ὁ διώκων ἡμᾶς ποτε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν ἣν ποτε ἐπόρθει· καὶ ἐδόξαζον ἐν ἡμοῖς τὸν Θεόν. »

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

« Ἐπειτα διὰ δεκατεσσάρων ἔτων· πάλιν ἀνέβην εἰς Ἱερουσόλυμα μετὰ Βαρνάβαν, συμπαραλαβὼν καὶ Τίτον· ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν. »

Οὐκ ἔλθον διδάχθηναι, φησὶν, ἀλλ' ἐστορῆσαι· ὅπερ ἐστὶ μόνον τιμῶντος αὐτόν.

« Καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσι· κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι μήπως εἰς κενὸν τρέχω ἢ ἰδραμον. »

Β Κατ' ἀρχὰς μὲν τοῦ δέξασθαι τὸ Εὐαγγέλιον οὐκ ἀνῆλθεν, οὐδὲ ἀνέθετο αὐτὸ τοῖς ἀποστόλοις. Οὐδὲ γὰρ ἐδεῖτο παρὰ Χριστοῦ μαθὼν τῆς ἐκείνων διδασκαλίας. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ κηρύττοντος αὐτοῦ τοῖς ἔθνεσιν ἄνευ περιτομῆς τὸ Εὐαγγέλιον, ἐσκανδαλίζοντό τινες, τῶν μὲν περὶ Πέτρον μὴ ἀναιροῦντων τὴν περιτομήν, τοῦτο δὲ μόνου ἀναιροῦντος. Διὸ τοῦτο τὸ σκάνδαλον τῶν ἄλλων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκχέει βουλόμενον, προσέταξεν αὐτῷ μετὰ μαρτύρων ἀνελθεῖν, καὶ ἀναθέσθαι τοῖς ἀποστόλοις τὸ ἄνευ περιτομῆς κηρύσσειν, ἵνα καὶ ἐκείνων συνθεμένων αὐτῷ, τοῦτο λυθῇ τῶν ἀνθρώπων τὸ σκάνδαλον.

« Ἀλλ' οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἡμοῖς, Ἕλλην ὢν, ἡναγκάσθη περιτεμεῖσθαι. »

C

ὑπὸ τῶν ἀποστόλων δηλονότι· ὅπερ ἀπόδειξις ἦν μεγίστη τοῦ μὴ καταγινώσκειν αὐτοὺς τοῦ Ἀποστόλου, τὰ ἔθνη μὴ περιτέμνοντος.

« Διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπεῖσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Τὸ διὰ, ἀντὶ τοῦ, κατὰ, κείτται. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος. Οἱ ἀπόστολοι, φησὶν, οὐκ ἡνάγκασαν ἀκρόβυστον ὄντα τὸν Τίτον περιτεμεῖσθαι, καίτοι τῶν παρεισάκτων ψευδαδελφῶν αὐτὸ τοῦτο παρατηρούντων, καὶ ἀναγκαζόντων περιτέμνειν· τὸ ξένον περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τάξει κατασκέπων προσαγορεύσας αὐτούς.

D

« ἵνα ἡμᾶς καταδουλώσωσιν. »

Εἰς τὴν δουλείαν, φησὶ, πάλιν εἰσαγάγωσι τοῦ νόμου. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ· Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου.

« Οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς. »

Οὐδὲ πρὸς βραχὺ, φησὶν, ὑπετάγημεν αὐτοῖς, παρεισάκτοις δηλονότι, ἵνα μὴ ἄλλα εἰπόντες περὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἄλλα πράττοντες εὐρεθῶμεν. Τί δὲ εἶπε, περὶ τοῦ Εὐαγγελίου; Ὅστε εἰ τις ἐν Χρι-

VARIAE LECTIONES.

* Deest aliqua vox; forte διὰ.

στῶ, καιρῇ κείνῃς. Καὶ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, Ἰδοὺ γάρ γε τὰ πάντα καιρὰ. Καὶ, τῇ ἐλευθερίᾳ ἡμᾶς Χριστὸς ἠλευθέρωσεν.

« Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναι τι, ὅποιοι ποτε ἦσαν, οὐδὲν μοι διαφέρει· πρόσωπον Θεὸς ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει. Ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκῶντες, οὐδὲν προσανέθεντο. »

Τὸ μὲν, δοκούντων, ἀντὶ τοῦ, ὄντων· ὡς καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἶπε· Δοκῶ δὲ καὶ γὰρ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Οἱ περὶ Πέτρον, φησί, τί ποτε σκοποῦντες συγκατέβαινον τῇ περιτομῇ, οὐκ οἶδα, οὐδὲ φιλονεικῶ περὶ τούτου· οὗτοι δὲ ἴσασιν, ὡς λόγον δώσαντες τῷ Θεῷ. Ἐν δὲ οἶδα, ὅτι ἐλθόντι οὐδὲν πλέον εἶπον περὶ τοῦ κηρύγματος. Εὖ γὰρ εἶπε καὶ τὸ ἀποιοὶ ἦσαν, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν, ἵνα τῇ ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος δὴ κακείνων τὴν συγκατάστα-

Ἀντὶ τοῦ, ἐναντιώθησαν.

Ἄλλὰ τούναντίον ἰδόντες, ὅτι πεπίστευμαι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας, καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς (ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς περιτομὴν, ἐνήργησεν καὶ μοι εἰς τὰ ἔθνη)· καὶ γινόντες τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι, Ἰάκωβος, καὶ Κηφᾶς, καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκῶντες στυλοὶ εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἔμοι καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομὴν. »

Τῷ, ἀλλὰ τούναντίον ἰδόντες, συναπτέον τὸ, C δεξιὰς ἔδωκαν ἔμοι καὶ Βαρνάβᾳ. Λέγει δὲ τὰ διὰ μέσου, πάλιν δεικνύς, ὡς οὐ παρὰ ἀνθρώπων εἰς τὸ κηρύσσειν τοῖς ἔθνεσι κεχειροτόνῃται, ὅπερ οἱ ἐχθροὶ ἔλεγον περὶ αὐτοῦ.

« Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι. »

Αἱ συνθήκαι, φησί, τοιαῦται γέγονασιν, ὥστε καὶ ἐκείνους μὲν τοῖς Ἰουδαίοις, ἡμᾶς δὲ κηρύσσειν τοῖς ἔθνεσι. Κοινὴ δὲ γέγονεν ἀμφοτέροις ἡ τῶν πενήτων φροντίς. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πένητες, οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες εἰς Χριστόν, οἱ καὶ τῶν ἰδίων οἰκων ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀπεστερήθησαν· καὶ οὗτοι εἰσιν οἱς ἔγραψεν, Καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπάρχόντων ἡμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε.

« Ὅτε δὲ ἦλθε Κηφᾶς εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀνέστην. »

Ἐν Ἱερουσολύμοις ὑπάρχων ὁ Πέτρος, συγκατέβαινε τῷ Ἰουδαϊσμῷ, μὴ κωλύων τὴν περιτομὴν τέως, μήτε τὰ Σάββατα. Κατελθὼν δὲ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἀδιαφόρως συνήσθιε τοῖς πιστεύσασιν ἐξ ἔθνων εἰς τὸν Κύριον. Ἐῖτα κατελθόντων τινῶν ἀπὸ Ἱερουσολύμων, ἐφοβήθη σκανδαλίσαι αὐτούς, καὶ ἐχώρισεν ἑαυτὸν ἀπ' ἐκείνων, μεθ' ὧν συδιητάτο

A In Christo novam esse creaturam¹⁵. Itemque : Venera transierunt, ecce facta sunt omnia nova¹⁶. Et : Qua libertate nos Christus liberavit¹⁷.

VERS. 6. « Ab iis autem qui videbantur aliquid esse (quales aliquando fuerint, nihil mea interest, Deus personam hominum non accipit); mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. »

Qui videbantur, ait, id est qui erant : haud secus ac de se ipse dicebat : Videor autem mihi Spiritum Dei habere. Atqui hic sensus est : qui a Petro stabant, erga circumcisionem indulgentiores erant, quae de causa nescio, quam inquirere non curo : de qua nec vitiligandi animus est; id ipsi noverint, tanquam reddituri rationem Deo. Hoc autem unum scio, nihil eos mihi amplius de praedicatione mea objecisse, quando ipsos conveni. Recte autem ait, quales fuerint, non quales sint, ut concedat initio praedicationis Evangelii Judæis aliquid indultum fuisse.

Idem atque, adversati non sunt.

VERS. 7-9. « Sed e contra cum vidissent, quod creditum est mihi Evangelium praepulsi sicut et circumcisionis (qui enim operatus est Petro in apostolatam circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes), et cum cognovissent gratiam quae data est mihi, Iacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnae esse, dextras dederunt mihi et Barnabae societatis : ut nos quidem in gentes; ipsi autem in circumcisionem. »

Huic commati, sed e contra cum vidissent, jungendum istud est, dextras dederunt mihi et Barnabae societatis. Quae vero interjecta sunt, ostendunt eum non ab hominibus ordinatum esse ut praedicaret gentibus : id quod de ipso adversarii spargebant.

161 VERS. 10. « Tantum ut pauperum memores essemus : quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. »

Pactiones ejusmodi transactae sunt, inquit, ut illi quidem Judæis, nos vero gentibus praedicaremus. Communis vero utrisque fuit sollicitudo et cura pauperum. Atqui isti pauperes ipsimet erant, qui ex Judæis crediderant in Christum, quorum domus direpta a contribulibus fuerat : isti sunt, inquam, ad quos scribebat : Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis¹⁸.

VERS. 11. « Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti. »

Quando Petrus Hierosolymis commorabatur, Iudaismo hoc indulgebat, ut circumcisionem non omnino prohiberet, neque Sabbata. Cum vero Antiochiam venisset, indiscriminatim convivabatur cum iis qui ex gentibus credidissent in Dominum. Deinde cum illuc quidam Hierosolymis descendissent, veritus ne offenderentur, sejunxit

¹⁵ II Cor. v, 17. ¹⁶ Ibid. ¹⁷ Galat. v, 1. ¹⁸ Hebr. x, 34.

VARIÆ LECTIONES.

7 Forte εὖ δέ.

se ab illis quibuscum ante versabatur. Verum Paulus dispensatione quadam cum eo usus est, ut ipsum coram omnibus reprehenderet, quod gentes cogeret judaizare; uti magistro hæc audiente, et tacente, ejus objurgatione illi docerentur, Judaicos ritus non esse servandos. Totum porro negotium hoc mera dispensatio erat, utroque connivente propter discipulorum utilitatem. Quocirca, sive Petrum simulasse dicat, sive non recte incessisse ad veritatem, necessariæ dispensationi voces has juvat ascribere.

« Quia reprehensibilis erat. [Vers. 12.] Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se. »

Utique ab illis qui Hierosolymis descendebant.

« Timens eos qui ex circumcisione erant. »

Nimirum ne præberet eis offendiculum; non autem ne quid ab ipsis pateretur mali.

Vers. 13. « Et simulationi ejus consenserunt ceteri Judæi; ita ut Barnabas duceretur cum eis in illam simulationem. »

Simulationem nominat, observationem legis, ut doceat illos ab ea secedere.

Vers. 14. « Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus. »

Hoc est, quod non ex toto traditam legem omittent. Voces autem, ut modo dicebamus, ita conformant, prout dispensatio postulabat. Totum quippe dispensatione gerebatur, cum objurgatio Pauli, tunc silentium et assensus Petri. Unum enim ambo querebant, ut Christi fideles ab observanda lege deterrentur.

« Si tu Judæus cum sis, gentiliter vivis, et non Judaice, »

Id est, observator non es legis, sed quemadmodum illi qui crediderunt ex gentibus, nec Neomennias, nec Sabbata custodis amplius.

« Quomodo ergo gentes cogis judaizare. »

162 Atqui ex hoc quoque capite negotii dispensatio pernoscitur. Nam quamvis Petrus neque cogisset, neque suasisset ad Judaicos mores sequendos, hoc tamen Paulus ab ipso factum dixit, quo Petrum objurgando occasionem haberet discipulos erudiendi. Clam vero universa hacce narratione Galatas monet, ut increpationis suæ gravitatem æquo animo tolerant. Nam si Petrus, ex Judæis cum esset, permetteretque judaizare, reprehensus fuit, reprehensionemque admisit tanquam rite factam; multo magis Galatæ, qui, licet essent gentiles, et credidissent in Christum, iugo tamen legis sese rursus mancipaverant, objurgationem ipsius debebant ferre.

Vers. 15, 16. « Nos natura Judæi, et non ex gen-

πρώην. Ἀλλὰ πεποίηκε τινα οἰκονομίαν μετ' αὐτοῦ ὁ Παῦλος, ἔμπροσθεν πάντων ἐπιτιμήσας αὐτῷ, διὰ τὸ ἀναγκάζειν Ἰουδαίζειν τὰ ἔθνη, ὥπως ἂν τοῦ διδασκάλου ταῦτα ἀκούοντος καὶ σιωπῶντος, ἐκείνοι διὰ τῆς ἐπιτιμήσεως αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μάθωσιν ὥς οὐ δεῖ φυλάττειν τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθνη. Οἰκονομία δὲ ὅλον τὸ πρᾶγμα ἦν, ἐκ συνέσεως ἀμφοτέρων διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν μαθητῶν, ὥστε καὶ ὑποκρίνεσθαι λέγει τὸν Πέτρον, καὶ μὴ ὀρθοποδεῖν πρὸς ὠφέλειαν, τῇ οἰκονομίᾳ τῆς χρείας, τὰς φωνὰς λογισώμεθα.

« Ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. Πρὸ τοῦ γὰρ ἔλθειν τινὰς ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἔθνικῶν συνήσθιεν ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστειλε, καὶ ἀφώριζεν ἑαυτόν. »

ὑπὸ τῶν κατελθόντων δηλονότι ἀπὸ Ἱεροσολύμων.

« Φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. »

Μὴ σκανδαλίσῃ αὐτοὺς, δηλονότι, μὴ τι πάθῃ δεινὸν παρ' αὐτῶν.

« Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ Βαρνάβαν συναναχθῆναι αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. »

ὑποκρίσιν, τὴν φυλακὴν τοῦ νόμου καλεῖ, διδάσκων ταύτης χωρίζεσθαι.

« Ἀλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων. »

Τοῦτέστι, παντελῶς οὐ παύεσθαι τῆς τοῦ νόμου παραδόσεως. Ὡς δὲ εἴπομεν ἤδη, τῇ χρεῖᾳ τῆς οἰκονομίας πλάττει τὰς φωνὰς· οἰκονομία γὰρ ὅλον τὸ γινόμενον ἦν, καὶ ἡ ἐπιπληξὶς τοῦ Παύλου, καὶ ἡ σιωπὴ καὶ συγκατάθεσις τοῦ Πέτρου. Ἐν γὰρ ἐξήτουν ἀμφοτέροι, τὸ παῦσαι τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστὸν τοῦ τὸν νόμον ἐπιτηρεῖν.

« Εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων ἔθνικῶς ζῆς, καὶ οὐχὶ Ἰουδαϊκῶς. »

Τοῦτέστιν, Οὐ τηρεῖς τὴν τοῦ νόμου φυλακὴν, ἀλλ' ὥσπερ οἱ πιστεύσαντες τῶν ἔθνῶν, οὕτε Νουμηνίας, οὕτε Σάββατα φυλάττετε ἔτι.

« Πῶς τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαίζειν; »

Καὶ ἐκ τούτου ἡ οἰκονομία τοῦ πράγματος δείκνυται. Καίτοι γε μὴ ἀναγκάζοντος αὐτοῦ, μήτε πείθοντος Ἰουδαίζειν τὰ ἔθνη, τοῦτό φησιν ὁ Παῦλος ποιεῖν, ἵνα εὐάφορος αὐτῷ ὥς ὑπὲρ ἰδίων μαθητῶν ἡ πρὸς τὸν Πέτρον ἐπιτίμησις εὐρεθῇ. Αἰληθότως δὲ διὰ παντὸς τοῦ διηγήματος, παιδεύει Γαλάτας τὸ βαρὺ τῆς ἐπιπληξέως ῥαδίως φέρειν. Εἰ γὰρ ὁ Πέτρος ἐξ Ἰουδαίων ὢν, καὶ Ἰουδαίζειν πείθων ἐπιτιμήθῃ, καὶ ἡνεγκεν τὴν ἐπιτίμησιν, ὥς καλῶς γινομένην, πολλῶ πλείον Γαλάται ἐξ ἔθνῶν ὄντες, καὶ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, καὶ πάλιν ὑποθέντες ἑαυτοὺς τῇ δουλείᾳ τοῦ νόμου, ἐπιπληττόμενοι δεῖχσθαι ὀφείλουσι τὴν ἐπιπληξίν.

« Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἔθνῶν ἀμαρ-

VARIÆ LECTIONES.

• Lego ἀλήθειαν.

τωλοι. Εἰδότες ὅτι οὐ δικαιούται ἀνθρώπος ἐξ ἔργων νόμου, ἂν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, ὅτι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα ἡ σὰρξ. »

Κατασκευάσας ἐκ τῶν περὶ Πέτρον τὸ μὴ δεῖν περιτέμνεσθαι, καθολικώτερον τοῦτο κατασκευάζει. Εἰ γὰρ οἱ ἐκ παιδὸς Ἰουδαῖοι, καὶ οὐ προσήλυτοι, ἀλλ' ἐντραφέντες τῷ νόμῳ, τὴν ἀσθένειαν θεωροῦντες τοῦ νόμου εἰς τὸ δικαιῶσαι τὸν ἀνθρώπον, εἰς τὴν διὰ πίστεως μετέστησαν χάριν, πόσῳ μᾶλλον οἱ ἐξ ἀρχῆς μὴ ὄντες τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐθνῶν, εἰτα πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, οὐκ ὀφείλουσι προσκλίνειν τῷ ἀσθενεῖντι πρὸς διόρθωσιν νόμου.

« Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν Χριστῷ, εὐρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοὶ, ἴρα Χριστοῦς ἁμαρτίας διάκονος; »

« Ὅρα εἰς ὅσην ἀτοπίαν ἐξάγει τοὺς προσκειμένους τῷ νόμῳ. Εἰ οὐκ ἰσχύει, φησὶν, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις δικαιῶσαι, ἀλλὰ ἀνάγκη πάλιν τῷ νόμῳ ἔχεισθαι, τὸν νόμον ἀφέντες διὰ Χριστοῦ, καὶ οὐ δικαιούμενοι ἐκ τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ κατακρινόμενοι, τῆς κατακρίσεως εὐρήσομεν αὐτὸν ἡμῖν γινόμενον αἴτιον, δι' ὃν τὸν νόμον ἀφέντες πρὸς τὴν πίστιν ἰδράμομεν. »

« Μὴ γένοιτο. »

« Ἐωρακώς τὴν συμβαίνουσαν ἐκ τοῦ δόγματος ἀτοπίαν, ταχέως ἀποπηδᾷ, τῷ, *Μὴ γένοιτο*, χρώμενος. »

« Εἰ γὰρ ἂν κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἑμαυτὸν συνίστημι. »

« Ἐκείνων λεγόντων, ὡς ὁ μὴ φυλάττων τὸν νόμον παραβάτης ἐστίν, οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου παραβάτην ἑαυτὸν καλεῖ φυλάττοντα τὸν νόμον. Ὁμοίον δὲ ὡραὶ λέγει· Πέπαυται ὁ νόμος, καὶ τοῦτο ὠμολογήσαμεν, δι' ὃν ἀφέντες αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἐκ πίστεως κατεφύγομεν σωτηρίαν. Ἄν τοίνυν φιλονεικήσωμεν στήσαι τὸν νόμον, αὐτῷ τούτῳ παραβάται γινόμεθα, τὰ παρὰ Θεοῦ λυθέντα φιλονεικοῦντες τηρεῖν. »

« Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζήσω. Χριστῷ συνεσταύρωμαι. »

Διπλὴν ἔχει τοῦτο θεωρίαν. Ἡ γὰρ νόμον τὸν τῆς χάριτός φησιν, ἡ μόνον τὸν παλαιὸν λέγει, δεικνύς ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ νόμου νόμῳ ἀπέθανεν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Αὐτὸς δὲ νόμος με ἐξήγαγεν εἰς τὸ προσέχειν αὐτῷ. Εἰ τοίνυν μέλλοιμι αὐτῷ προσέχειν, καὶ αὐτὸν παραβαίνω· πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ Μωσῆς εἶπεν· Ὅτι προφήτην ἀναστήσεις ὁμῖν Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὁμῶν ὡς ἐγώ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε, περὶ Χριστοῦ λέγων; Ὅτι εἰ μὴ τοῦτο πεπιθόμενοι, παραβαίνουσι τὸν νόμον. Τί δὲ ἐστὶ, τῷ νόμῳ ἀπέθανον; Ὅτι περὶ τὸν νεκρὸν οὐκ ἐστὶν ὑπαγαγεῖν· ταῖς ἐντολαῖς τοῦ νόμου, οὕτως οὐδὲ

libus peccatores. Scientes quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christo Jesu credidimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro. »

Postquam ex his quæ Petro accliderant, comprobavit, non oportere circumcidi, idem evincit generaliori ratione. Nam si qui a puero Judæi sunt, neque proselyti, quinimo enutriti in lege, cognita legis ad hominem justum faciendum infirmitate, ad gratiam quæ fide præstatur, transierunt: quanto potiori jure, qui a principio non erant sub lege, sed ex gentibus, tum deinde in Christum credere, addicere se non debent legi, quæ rectum reddere non valet.

Vers. 17. « Quod si quærentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores; ergo Christus peccati minister est? »

Videsis in quantam absurditatem illos deducat qui addicti sunt legi. Si fides in Christum non valet facere justum, sed necesse est iterum legi morem gerere, nos qui legem propter Christum deseruimus, nec ejus omissione justii evasimus, sed condemnati, inveniemus plane condemnationis auctorem nobis illum exstitisse, propter quem relicta lege ad fidem cucurrimus.

« Absit. »

Cum videret absurditatem quæ ex doctrina aliorum sequebatur, cito resiliit, adhibita hac voce, *Absit*.

Vers. 18. « Si enim quæ destruxi, iterum hæc ædifico, prævaricatorem me constituo. »

Quia aiebant illi, prævaricatorem esse qui non servaret legem, perinde quoque a contrario ipse se prævaricatorem fore dicit, si legi obsequatur. At tale quidpiam ait: Desiit lex, idque professi sumus, ubi dimissa lege ad salutem quæ est ex fide, confugimus. Quod si igitur legem roborare contendamus, hoc ipso prævaricatores sumus, qui servare nitamur ea quæ a Deo soluta antiquataque sunt.

Vers. 19. « Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam. Christo confixus sum cruci. »

Duplex dicti hujus consideratio est. Vel enim gratiæ legem dicit, vel legem antiquam, ubi ostendit per legem se mortuum esse legi. Quod autem ait, hunc sensum habet. Lex ipsa me deterruit ne sibi obtemperarem: unde si ipsi auscultavero, legem ipsam violo. Quinam vero, quare ratione, Moyses effatus est: *Quia prophetam suscitabit vobis Dominus de fratribus vestris, sicut me: ipsum audietis*¹⁰; quæ de Christo dicta sunt? Qui ergo huic quidem non obsequuntur, legem violant. Quid autem hoc est, legi mortuus sum? Quemadmodum utique fieri non potest ut qui mortem obit

¹⁰ Deut. xviii, 15.

VARLE LECTIONES.

« Lego ex Chrysost. ὑπακούειν.

præceptis legis subjiçiat, ita nec ego, qui maledictione legis mortuus sum. Lex quippe diris et maledictioni addicit illum, qui omnia non impleverit quæ lege præscripta sunt. Nemini autem hoc possibile erat.

VERS. 20. « Vivo autem, jam non ego : vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. »

Jam non legi vivo, inquit, neque secundum legem.

VERS. 21. « Non abjicio gratiam Dei. »

Per gratiam, inquit, liber evasi. Nequaquam ergo ad legem redeundo, gratia injuriam infero, ac si non valeret vitam præstare.

« Si enim per legem justitia; ergo Christus gratis mortuus est. »

Christus mortuus est pro nobis, inquit, ut nos excitaret, justitiam præbens, et peccatum e medio auferens. Sin vero, quicumque circumcisionem suadent, per legem justum hominem fieri asserunt, supervacanea est mors Christi.

CAP. III.

VERS. 1. « O insensati Galatæ. »

Ostensa absurditate et Dei injuria, præfidenter addit objurgationem.

« Quis vobis invidit, ne obediretis veritati? »

Demonstrat eos felices exstitisse, quandiu fidem tenuerant. Invidentia quippe lacessi non dicuntur, nisi quibus res prospere succedunt. Atqui his verbis rursus eos revocat ad gratiam, quæ fide paratur.

« Ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus. [VERS. 2.] Hoc solum a vobis volo discere. »

In memoriam eos perpetuo revocat mortis et crucis, per quæ deleta peccato viximus. Cum autem ait : Ante oculos præscriptus est, significat insatiabilem quondam fuisse eorum erga Christum amorem, ita ut ejus mysterium ante oculos ipsorum indesinenter versaretur.

« Ex operibus legis Spiritum accepistis; an ex auditu fidei? [VERS. 3.] Sic stulti estis. »

Plurimi eorum qui in Christo baptizati erant, et acceperant Spiritum sanctum, multas operationes per ipsum præstabant, et magna prodigia. Hæc igitur eis commemorat. Si lege divina miracula patrare concessum non est, sed gratia Spiritus, cur relicto illo qui tanta hæc præbuit, confugiatis ad legem, quæ viribus deficitur?

« Ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini? »

Ostendit eos ordinem invertisse. A spiritualibus **164** enim ad spiritualiora proceditur : contra vero illi, acceptis primum spiritualibus, ad carnalia transierant, ad circumcisionem scilicet. Nunc vero dicit, consummaminī : id quod posuit ac si

A ἐμὲ τὸν ἐκ τῆς κατάρρας τοῦ νόμου τῆς ἐκείνου τελευτήσαντα. Ὁ γὰρ νόμος ἐπικατάρρατον ἐποίησεν πάντα τὸν μὴ πληροῦντα τὰ ἐν τῷ νόμῳ. Οὐδεὶς δὲ δυνατός πληρῶσαι τὴν.

« Ζῶ δὲ, οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. »

Τῷ νόμῳ, φησὶν, ἢ ὕσον κατὰ τὸν νόμον.

« Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. »

Διὰ τῆς χάριτος ἐλευθέρωμαι, φησὶν. Οὐκοῦν οὐχ ὑποστρέφων πάλιν εἰς τὸν νόμον, ὀδρίζω τὴν χάριν, ὥς μὴ δυναμένην ζωοποιεῖν.

B « Εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστός δωρεὰν ἀπέθανεν. »

Ἀπέθανε, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστός; ἵνα ἡμᾶς ἀναστήσῃ, δικαιοῦσας, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ποιήσῃ ἐκ μέσου. Εἰ δὲ ὅσοι περιτέμνουν πείθοντες, λέγουσιν ἐν νόμῳ δικαιοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον, περιττός ὁ Χριστοῦ θάνατος γέγονεν.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

« Ὁ ἀνόητοι Γαλάται. »

Δελξας τὸ ἄστοπον καὶ τὸ βλάσφημον, θαβρῶν ἐπηγάγε τὴν ἐπιπλήξιν.

« Τίς ὑμᾶς ἐδάσκαθεν τῇ ἀληθείᾳ μὴ πειθεσθαι; »

C Ἐδείξεν καλῶς πραττοντας πειθομένους τῇ πίστει. Εἰ μὴ γὰρ τῶν πραττόντων καλῶς ἡ βασκανία οὐ λέγεται. Τοῦτο δὲ λέγων, ἐκκαλεῖται πάλιν εἰς τὴν διὰ πίστεως χάριν.

« Οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστός προσεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος. Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀπ' ὑμῶν. »

Συνεχῶς ἀναμνησκει αὐτοὺς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ σταυροῦ, δι' οὗ τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγέντες ἐζητήμεν. Τὸ δὲ, Προεγράφη ἀπὸ ὀφθαλμῶν, εἰρηκε, δεικνὺς τὸν ἀπληστον αὐτῶν πρότερον περὶ τοῦ Χριστοῦ πόθον, ὥς διὰ παντὸς ἐν ὀφθαλμοῖς ὄραν τὸ μυστήριον.

D « Ἐξ ἔργων νόμου τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; Οὕτως ἀνόητοί ἐστε. »

Πολλοὶ τῶν βαπτισθέντων εἰς Χριστὸν, καὶ λαβόντων Πνεῦμα ἅγιον πολλὰς ἐνεργείας ἐποιοῦν δι' αὐτοῦ καὶ σημεῖα μεγάλα. Αὐτῶν οὖν ἐκείνων αὐτοὺς ἀναμνησκει. Εἰ τὰς θεοσημείας, φησὶν, οὐχ ὁ νόμος παρέσχε ποιεῖν, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, πῶς τὸν τὰ τηλικαῦτα παρεσχηκότα ἀφέντες, ἐπὶ τὸν ἀσθενοῦντα κατατρέχετε νόμον;

« Ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε; »

Ἐδείξεν αὐτοὺς τὴν τάξιν ἀντιστρέψαντας. Ἀπὸ γὰρ τῶν σωματικῶν ἐπὶ τὰ πνευματικώτερα ἔρχεται· οἱ δὲ τοῦναντίον, πρῶτον λαβόντες τὰ πνευματικά, μετέστησαν εἰς τὰ σαρκικά, τὴν περιτομὴν ὡς ἐπὶ ἀλόγων.

αὐτοῖς παρέθηκεν, ὡς εἰ ἔλεγε σαφέστερον· Ὡς περ ἂν
ἄλλα θρέμματα παρέχεται ἐκ τούτων εἰς τὸ κατα-
τέμνεσθαι.

« Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ; Εἰ γε καὶ εἰκῇ. »

Τῶν ἀγώνων ἐκείνων καὶ τῶν ἀθλῶν αὐτοὺς ἀνα-
μνησκει, ὧν ἐπαθον διὰ τὸ κήρυγμα. Λέγει οὖν·
Μὴ τὸν πρότερον ὑμῶν ἐκείνον πάντα κόπον ἀργὸν
ἐργάσθητε. Τοῦτο γὰρ ὁρῶτε, Εἰ γε καὶ εἰκῇ, ἀντὶ
τοῦ, Εἰ μὴ μετανοήσαντες αὐτὸν φυλάξητε.

« Ὁ εὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐνερ-
γῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων νόμου, ἢ ἐξ ἀκοῆς
πίστεως; »

Ὁ εἰπὼν ἀνωτέρω, καὶ νυνὶ ἐπιλαμβάνει, ἐκδυ-
σωπῶν αὐτοὺς τῇ θεωρίᾳ ὧν εἰλήφεσαν χαρισμά-
των.

« Καθὼς Ἀβραάμ ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογί-
σθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. »

Ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἀναγκάζοντες, πρεσβύτερον
ἔλεγον τὸν νόμον τῆς πίστεως, ἐκ τοῦ ἐναντίου δείκνυ-
σιν ὁ Παῦλος πρεσβύτεραν τὴν πίστιν ἐκ τῆς περι-
τομῆς. Καὶ ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν τῷ προπάτορι
Ἀβραάμ, καὶ ἐκ τούτου πάλιν αὐτοὺς ἐκδυσωπεῖ. Εἰ
γὰρ Ἀβραάμ ἐφ' ᾧ φρονοῦσι μέγα, φαίνεται πρῶτος
τὴν πίστιν δεξιόμενος, καὶ δι' αὐτῆς φίλος προσηγο-
ρευόμενος Θεοῦ, πόσω μᾶλλον οὗτοι προσδραμοῦνται
αὐτῇ, εἰ γε τὴν ἐκείνου ἀρχοῦσι συγγένειαν;

« Γινώσκετε ἄρα ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοι εἰσιν υἱοὶ
Ἀβραάμ. »

Δείκνυσιν τὰ ἔθνη μᾶλλον διὰ τῆς πίστεως ἀρχοῦντα
πατέρα τὸν Ἀβραάμ, ἢ τοὺς ἐκ περιτομῆς. Τὸν γὰρ
Ἀβραάμ φίλον ἐποίησε Θεοῦ ἢ πίστις, οὐχ ἡ περι-
τομή, εἰ γε σφραγὶς καὶ σημεῖον τῆς πίστεως γέγο-
νεν ἡ περιτομή· τὸ δὲ σημεῖον ἐκείνου οὗ ἐστὶ σημεῖον,
ἐλασσόν ἐστιν, ὥστε οἱ ἐκ πίστεως, μᾶλλον κληθεῖεν
εἰκότως τοῦ Ἀβραάμ υἱοὶ, ἢ οἱ ἐκ τῆς περιτομῆς,
καὶ τοσούτῳ ὅσῳ χρυσὸς τῆς σφραγίδος αὐτοῦ.

« Προϊδοῦσα ἡ Γραφή, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοὶ τὰ
ἔθνη ὁ Θεός. »

ἵνα μὴ δόξη ἐνθυμηματικῶς τοῦτο κατασκευάζειν,
καὶ τὴν Γραφὴν περὶ τούτου μαρτυροῦσαν φέρει.

« Προσηγγέλίσατο τῷ Ἀβραάμ. »

Ὅρα πῶς τὴν περὶ τῶν ἐθνῶν συγγένειαν γι-
νομένην πρὸς Ἀβραάμ, Εὐαγγέλιον ἐκάλεσεν ἡ
Γραφή.

« Ὅτι ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη.
Ὡστε οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ
Ἀβραάμ. »

Διὰ τῆς ὁμοίας πίστεως.

« Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσιν, ὑπὸ κατάραν
εἰσίν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ
ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ
νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά. »

Δείξας ὡς ἡ πίστις τὰ ἔθνη δικαιοί, καὶ τούτου
μαρτυρίαν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς δεδωκώς, δείκνυ-

de pecudibus sermo foret. Velut si manifestius di-
ceret : pecudum iustar vos ipsi concidendos of-
fertis.

Vers. 4. « Tanta passi estis sine causa? Si tamen
sine causa. »

Memoriam refricat agonum et certaminum illo-
rum, quæ propter prædicationem obierant. Ait
ergo : Nolite pristinum illum omnem laborem
inutilem et vanum reddere. Hoc enim verbis istis
significatur : Si tamen sine causa; id est nisi factum
mutando integrum eum custodiat.

Vers. 5. « Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et
operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex
auditu fidei? »

Nunc quoque resumit illud quod supra dixerat,
ut eos pudefaciat, objecto munere gratiarum quas
acceperant.

Vers. 6. « Sicut Abraham credidit Deo, et repu-
tatum est illi ad justitiam. »

Quandoquidem, qui judaizare cogebant, legem
antiquiorem esse fide garriebant; contra Paulus ex
circumcisionis sanctione evincit fidem esse anti-
quiorem. Et quia proavæ Abraham admodum super-
biebant, ex ipsomet pudorem eis rursum injicit.
Nam si Abraham cujus gratia multum arrogant sibi
primum habuisse fidem reperitur, perque eam
amicus Dei nuncupatus est; quanto magis ad eam
isti deberent accurrere, si consanguinitate illius glo-
riantur.

Vers. 7. « Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt,
ii sunt filii Abraham. »

Ostendit gentiles Abrahamum sibi potiori jure
parentem ratione fidei vindicare, quam qui ex
circumcisione essent. Fides quippe Abraham ami-
cum fecit Dei, non circumcisio. Siquidem circum-
cisio signaculum et nota fidei exstitit : nota autem
minor est eo cujus est nota : quocirca qui ex fide
sunt, rectius appellentur Abrahami filii, quam qui
ex circumcisione : eo magis quod aurum signaculo
suo pretiosius est.

Vers. 8. « Providens Scriptura, quia ex fide
justificat gentes Deus. »

Ne videatur argumentationibus hoc astruere,
Scripturam quoque testem adducit.

D « Prænuntiavit Abraham. »

Videsis quomodo Scriptura peractam gentium
cum Abraham consanguinitatem, Εὐαγγέλιον, sive
bonum nuntium vocavit.

« Quia benedicentur in te omnes gentes. [Vers.
9.] Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fidelī
Abraham. »

Ob consimilem fidem.

Vers. 10. « Quicunque enim ex operibus legis
sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim : Male-
dictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ
scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. »

Postquam probavit per fidem gentes justitiam
165 adipisci, ejusque rei testimonium ex Scri-

ptura protulit, ostendit insuper maledictos esse A
qui legi pertinaciter adhærescunt.

Vers. 11, 12. « Quoniam autem in lege nemo
justificatur apud Deum, manifestum est quia justus
ex fide vivet. Lex autem non est ex fide : sed qui
fecerit ea, vivet in illis. »

Hoc ceu ratum firmumque statuit, neminem in
lege justum evadere. Cum enim præfatus sit, ma-
ledictum esse quicumque totam legem non imple-
verit, nec fieri posse ut hanc impleat homo ; id-
circo audacter sententiam pronuntiavit :

Vers. 13. « Christus nos redemit de maledicto
legis, factus pro nobis maledictum : quia scriptum
est : Maledictus omnis qui pendet in ligno. »

Obnoxius quidem populus erat maledictioni, B
qua condemnabatur quisquis non permaneret in
omnibus quæ scripta essent in libro legis²⁰.
Christus vero imprecationem hanc altera permu-
tavit, qua ferebatur : *Maledictus omnis qui pendet
in ligno*²¹. Quoniam ergo, tum ille qui pendet is
maledictus est, tum ille qui legem violat, est quo-
que maledictus ; neque consentaneum erat, ut qui
exsecrationem hanc solveret, eidem subjectus
foret : sed oportebat ut exsecrationem istam in
sese reciperet pro altera, qua damnatus erat qui in
his quæ scripta sunt non permaneret : eapropter ab
hac quidem immunis fuit. Non enim *dolus inventus
fuit in ore ejus*²² : illam vero admisit, cui devo-
nebatur omnis qui penderet in ligno, perque istam
sustulit aliam : et sicut uno quopiam morti ad-
dicto, si quis insons illius vice sponte mori velit,
hunc pœna eripit, consimili etiam modo Christus
fecit. Itaque quemadmodum sine crimine mortem
obeundo, a morte exemit illos qui morti erant ob-
noxii, ita quoque exsecrationem subiens, ab exse-
cratione illos liberavit.

Vers. 14. « Ut in gentibus benedictio Abraham
fieret in Christo Jesu. »

Quomodo in gentibus ? In semine, inquit, tuo
benedicentur gentes²³ ; hoc est in Domino. Enim-
vero ut ipse alicubi ait : Non dixit, in seminibus,
quasi in multis ; sed in semine tuo, quasi in uno, hoc
est Christo²⁴. Nam fieri non poterat ut per Judæos
gentes benedicerentur. Quo enim pacto qui ex lege
diris devoti fuerunt, auctores aliis benedictionis
forent.

« Ut pollicitationem Spiritus accipiamus per
fidem. »

Nam quia possibile non erat ut gratia Spiritus
ad immundum et nocentem derivaretur, exsecre-
tione sublata, primum benedicuntur, deinde justi-
tia per fidem accepta, Spiritus gratiam attrahunt.
Atque adeo crux quidem exsecrationem solvit,
fides vero justitiam præstitit, et justitia gratiam
Spiritus allexit.

Vers. 15-18. « Secundum hominem dico, fratres,

σιν ὡς καὶ κατάρτοι γίνονται οἱ ἐμμένοντες τῷ
νόμῳ.

« Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ τῷ θεῷ,
δῆλον ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζητεῖται. Ὁ δὲ νόμος
οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως, ἀλλὰ ὁ ποιήσας αὐτὰ, ζήσε-
ται ἐν αὐτοῖς. »

Ὡς ὁμολογούμενον ἐδέξατο τὸ μὴ δικαιῶσθαι ἐν
νόμῳ τινά. Ἐπειδὴ γὰρ προείπεν, ἐπικατάρατον
ὄντα τὸν μὴ πληροῦντα πάντα τὸν νόμον, ἀδύνατον
δὲ ἦν ἀνθρώπον πληρῶσαι αὐτὸν, τούτου χάριν θαρ-
ρῶν ἀπεφῆνατο.

« Χριστὸς ὑμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ
νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα· ὅτι γέγρα-
πται· Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμύμενος ἐπὶ ξύ-
λου. »

Ὁ μὲν λαὸς κατάρτα ὑπεύθυνος ἦν τῇ καταδικα-
ζούσῃ τὸν μὴ ἐμμένοντα πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις
ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου. Ὁ δὲ Χριστὸς ἐτέραν
κατάραν ταύτης ἀντὶτλάξας τὴν λέγουσαν· Ἐπι-
κατάρατος πᾶς ὁ κρεμύμενος ἐπὶ ξύλου. Ἐπεὶ οὖν
καὶ ὁ κρεμύμενος ἐπικατάρατος, καὶ ὁ τὸν νόμον
παραβαίνων ἐπικατάρτος, τὸν μέλλοντα δὲ ἐκείνῃ
λύειν τὴν κατάραν, ὑπεύθυνον οὐκ ἔδει γενέσθαι
αὐτῇ, ἔδει δὲ δέξασθαι κατάραν ἀντ' ἐκείνης, τῆς
καταδικαζούσης λέγω, τὸν μὴ ἐμμένοντα πᾶσι τοῖς
γεγραμμένοις, τούτου χάριν, τῆς μὲν ἐλευθερίας γέ-
γονεν· οὐχ εὐρέθη γὰρ δόλος ἐν τῷ στόματι αὐ-
τοῦ· ταύτην δὲ ἔλαβεν, τὴν ὑπεύθυνον ἑαυτῇ ποιοῦ-
σαν τὸν κρεμύμενον ἐπὶ ξύλου, καὶ δι' αὐτῆς ἐκείνην
ἔλυσεν· καὶ καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀπο-
θανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἐλόμενος ὑπὲρ ἐκείνου
ἀποθανεῖν ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτὸν, οὕτω καὶ
ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· ὥσπερ οὖν ὁ ἀποθανὼν ἀνεύ-
θυνος τοὺς ἀποθανεῖν μέλλοντας ἐξέλιετο θανάτου τῷ
ἑαυτοῦ θανάτῳ, οὕτω καὶ κατάραν δεξάμενος ὁ Χρι-
στὸς, τῆς κατάρας ἀπέλλαξεν.

« Ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραάμ γένη-
ται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Πῶς εἰς τὰ ἔθνη ; Ἐν τῷ σπέρματι σου, φησὶν.
εὐλογηθήσονται τὰ ἔθνη, τοῦτέστι Κυρίου. Ὡς
γὰρ αὐτὸς ποῦ φησιν· Οὐκ εἶπε, καὶ τοῖς σπέρμασί
σου, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλὰ, τῷ σπέρματι σου, ὡς
ἐπ' ἑνός, τοῦτέστι Χριστῷ. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἦν
διὰ τῶν Ἰουδαίων εὐλογεῖσθαι τὰ ἔθνη. Πῶς γὰρ οἱ
ἐκ τοῦ νόμου ὄντες ἐπικατάρτοι, ἑτέροις εὐλογίας
γίνονται πρόξενoi ;

« Ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος λάβωμεν
διὰ τῆς πίστεως. »

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος εἰς
ἀκάθαρτον καὶ προσηκρουνότα ἔλθειν, εὐλογοῦνται
πρῶτον, τῆς κατάρας ἀφαιρεθείσης· εἶτα διὰ τῆς
πίστεως δικαιωθέντες ἐπισπῶνται τοῦ Πνεύματος
τὴν χάριν. Ὡς ὁ μὲν σταυρὸς τὴν κατάραν ἔλυσεν,
ἡ δὲ πίστις τὴν δικαιοσύνην εἰσῆγαγεν, ἡ δὲ δικαιο-
σύνη τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐπεσπάσατο.

« Κατὰ ἀνθρώπον λέγω, ἀδελφοί· ὁμῶς ἀνθρώπου

Deut. xxvii, 26. ²¹ Deut. xxi, 28. ²² Isa. liii, 9. ²³ Gen. xii, 18. ²⁴ Vide infra, v. 16.

κακυρωμένην διαθήκην οὐδαίς ἄθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται. Τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Οὐ λέγει, Καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἑνός. Καὶ τῷ σπέρματι σου, ὅς ἐστι Χριστός. Τοῦτο δὲ λέγω, διαθήκην προκακυρωμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονώς νόμος οὐκ ἀκυροῖ εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν. Εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκέτι ἐξ ἐπαγγελίας. Τῷ δὲ Ἀβραάμ δι' ἐπαγγελίας καυχῆσται ὁ Θεός. »

Ἐξ ἀνθρωπίνων μὲν παραδειγμάτων ὁ λόγος, φησί· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, κατὰ ἀνθρώπων λέγω. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Ἐπηγγελῆσθαι τῷ Ἀβραάμ διὰ σπέρματος αὐτοῦ εὐλογῆσαι τὰ ἔθνη· σπέρμα δὲ αὐτοῦ ἐστὶ κατὰ σάρκα ὁ Χριστός. Ἦλθε μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη νόμος. Εἰ τοίνυν ὁ νόμος χαρίζεται τὰς εὐλογίας καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἡ ἐπαγγελία ἑκείνη ἀκυρὸς ἐστίν. Ἐπεὶ ἀνθρώπου μὲν οὐδαίς ἄθετεῖ διαθήκην· τοῦ δὲ Θεοῦ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη ἀκυροῦται ἡ διαθήκη. Εἰ γὰρ ἡ ἐπαγγελία ἑκείνη, οὐκ ἑκείνη ἐδόσιν, ἀλλ' ἕτερος ἀνὴρ ἑκείνης, τούτῳ δὲ νόμος, ἐκδόσθηται ἡ διαθήκη· καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον;

Ἀντί τοῦ, ἡ προσέτιθησιν.

« Τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν προσέτιθη. »

ἵνα μὴ τις νομίῃ περιστὸν τὸν νόμον, καὶ τοῦτο διορθοῦται τὸ μέρος, δεικνύς ὅτι οὐκ εἰρή, ἀλλὰ πάνυ χρησίμως ἐδόθη, ἵνα μὴ ἐξῇ τοῦδαίονος ἀδιῶς ζῆν, καὶ εἰς ἔσχατον ἐξολοθῶσιν κακίας, ἀλλὰ ἀντὶ χαλινου ὁ νόμος αὐτοῖς ἐπικαίμενος ἦ, παιδεύων, θυμίζων, καλύων παραβαίνειν, εἰ καὶ μὴ πάσας, ἀλλ' ὅσας κἀν ἐνστάς τῶν ἐντολῶν. Ὅστις οὐ μικρὸν τὸ κέρδος τοῦ νόμου. Ἀλλ' ἄχρι τίνος; Ἀχρι οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπαγγελῆσθαι.

« Ἀχρι οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ὃ ἐπαγγελῆται διὰ διαταγῆς δι' ἀγγέλων. »

Σπέρμα μὲν τὸν Χριστὸν φησι. Λέγει δὲ· Μέχρι τῆς· Χριστοῦ παρουσίας δίδονται· εἰ παραιτέρω καὶ παρὰ καιρὸν αὐτὸν ἔλκεις;

« Ἐν χειρὶ Μεσίτου. Ὁ δὲ Μεσίτης ἑνός οὐκ ἐστίν· ὁ δὲ Θεός εἰς ἐστίν. »

Τὸν Χριστὸν ἐνταῦθα φησι, τὸν καὶ πάσαι δεδοκίμαται τὸν νόμον. Εἰ δὲ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκε, κύριος ἂν εἴη καὶ λύσαι πάλιν.

« Ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ· μὴ γένοιτα. Εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ ἐνδύμενος ζωοποιῆσαι, ὅπως ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη. »

Εἰ γὰρ τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραάμ αἱ εὐλογίαι δίδονται, ὁ δὲ νόμος κατὰραν εἰσάγει, ὅρα κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος. Πῶς οὖν λύει αὐτὸν, σκόπει. Πρῶτον μὲν τῇ ἀπαγορεύσει τὸ, μὴ γένοιτο, λέγων· ὁπαρ[ῆν] σφόδρα ἀτοπώτατον, τίθεται ἱππεὶς λογισμῷ βεβαίῳ. Ἔστι δὲ οὗτος· Εἰ μὲν ἐν αὐτῷ, φησὶ, τῷ νόμῳ τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς εἴχομεν, ἴσως καλῶς ταῦτα ἔλεγον. Εἰ δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως ἡ σωτηρία ἡμῶν καὶ ἡ ζωὴ, κἀν ἐπικτατάτους ἑκείνους

A plane hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus. Non dicit : et seminibus quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico testamentum 166 confirmatum a Deo, quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, jam non ex promissione. Abrahæ autem per re-promissionem donavit Deus. »

Humanis utior exemplis, inquit : hoc enim est quod ait, secundum hominem dico. Hujus autem loci sensus est. Abrahamo Deus pollicitus est benedictionum se gentes per semen ipsius : semen autem ejus secundum carnem Christus est : post annos subinde quadringentos et triginta lex prodiiit : si benedictiones, vita et justitia lege donantur, irrita ergo fuit illa promissio. Ad hæc, nemo quidem hominis testamentum resciderit : Dei vero testamentum post quadringentos et triginta annos irritum factum erit. Nam si quæ illud promiserat, hæc ipsum non præstitit, sed aliud ejus loco, lex nimirum : testamentum igitur abrogatum erit. Quinam vero hæc cum ratione possint congruere ?

Idem est atque, aut adjicit.

Vers. 19. « Quid igitur lex ? propter transgressionem posita est. »

Ne quis legem superfluum fuisse arbitretur, hanc quoque partem arcit, demonstrans eam, non temere et frustra, sed admodum utiliter esse datam : ne scilicet Judæis liceret nullo timore vivere, et in extremam prolabi malitiam, Quapropter legem instar freni impositam eis fuisse, quæ ipsos erudiret, componeretque, nec sineret, violare, si non omnia, certe aliquot præcepta. Usquequo autem ? Usque dum veniret semen cui promiserat

« Donec veniret semen, cui promissio facta est, ordinata per angelos. »

Christum quidem semen dicit. Alii vero : Usque ad adventum Christi lex data est ; cur eam longius et ultra tempus prorogas ?

« In manu Mediatoris. [Vers. 20.] Mediator autem unius non est : Deus vero unus est. »

Hic Christum innuit, qui et legem quondam præbuit. Quod si is legem tulit, penes illum quoque sit oportet eam denuo solvere.

Vers. 21. « Lex ergo adversus promissa Dei ? absit. Si enim data esset lex quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia. »

Nam si semini Abraham datæ benedictiones sunt, lex autem execrationem adducit ; lex igitur promissionibus Dei adversatur. Inspice vero quinam hoc solvat. Primum quidem abnegando, dicens, Absit, remque adeo absurdissimam censet : tum deinde valida ratiocinatione, quæ ejusmodi est : Si in lege vitæ spem habuissemus, inquit, hæc forsitan recte illi dicerent : sin vero a fide salus vitæque parantur, tamen lex diris aliqua devoteat, n'hil

inde damni accepimus, ubi venit fides, et cuncta A dissolvit.

Vers. 22, 23. « Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, in eam spem quæ revelanda erat. »

167 Cum Judæi admodum superbirent, et idcirco miseriis obticerentur, eam ob rem lex illis data est, qua peccatum coargueretur ipsorum, easque obnoxios imprecationi redderet, ut agnoscentes se in extremis agere, Christi fidem peroptarent, qua peccatum quoque tolleretur.

Vers. 24, 25. « Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædago. »

Atqui pædagogus magistro contrarius non est, sed ei viam sternit. Quod si quis doctrinæ habitum adeptus a magistro est, tum ipsum pudet manere sub pædago.

Vers. 26. « Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu. »

At non per legem, inquit.

Vers. 27. « Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. »

Quoniam eximium quid et admirabile pronuntia-
vit, eos nimirum qui execrationi legis subditi erant, per fidem filios Dei appellatos fuisse, hoc ipsum evincit primum, quia Christum induerunt. Porro si Christus Filius existit Dei, inquit, tu vero C eum induisti, cum Filium in te habeas, ejusque similis evaseris, in Dei plane propinquitatem es cooptatus.

Vers 28. « Non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos, unus in Christo Jesu. »

Magis ac magis explicat bonitatem Dei, qua cunctis æquale donum largitus sit.

Vers. 29. Si autem vos Christi, ergo semen Abraham estis, secundum promissionem hæredes. »

Si Christus semen est Abraham, vos autem Christum induistis, et corpus ejus facti estis, manifestum est vos esse semen Abraham, ac proinde hæredes. Ad semen quippe illius promissio D pertinet.

CAP. IV.

Vers. 1-5. « Dico autem : quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit Dominus omnium, sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum tempus a Patre : ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi hujus eramus servientes. Quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum ex muliere, natum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. »

Parrulum dicit, non ætate, sed animo : significans Deum initia hæc quoque voluisse largiri. Quia

ποίησιν, οὐδὲν ἐβλάβημεν ἐρχομένης ἐκείνης, καὶ πάντα λυούσης.

« Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ Γραφή ἅπαντα ὑφ' ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσι. Πρὸ τοῦ δὲ ἔλθειν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκαλειόμενοι εἰς τὴν μέλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι. »

Ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν Ἰουδαῖοι, καὶ τοῦτο ἦν αὐτοῖς τὸ τάλαιπῶρος ἐργασάμενον, τούτου χάριν ὁ νόμος ἐδόθη, ἐλέγχων αὐτῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὑπὸ κατάραν ποιῶν, ἵνα εἰδότες ὡς ἐν ἐσχάτοις εἰσὶ, τὴν πίστιν ποθήσωσι τὴν διὰ Χριστοῦ, τὴν καὶ λύουσαν τὴν ἁμαρτίαν.

« Ὡστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιοθῶμεν. Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν. »

Ὁ δὲ παιδαγωγὸς οὐκ ἐναντίος τῷ διδασκάλῳ, ἀλλὰ προοδοποιῶν αὐτῷ. Εἰ δέ τις ἐν ἔξει γένηται μαθημάτων παρὰ τοῦ διδασκάλου, αἰσχύνεται λοιπὸν ἐμμένειν ἐν τῷ παιδαγωγῷ.

« Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ νόμου φησὶν.

« Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσαθε. »

Ἐπειδὴ μέγα εἶπε, καὶ θαυμαστὸν, τοὺς ὑπὸ κατάραν ἐκ τοῦ νόμου γεγεννημένους, διὰ τῆς πίστεως υἱοὺς προσαγορευθῆναι Θεοῦ, κατασχευάζει αὐτὸ, πρῶτον μὲν τῷ ἐνδύσασθαι τὸν Χριστόν. Εἰ δὲ ὁ Χριστὸς Υἱὸς Θεοῦ, σὺ δὲ αὐτὸν ἐνεδύσω, φησὶ, τὸν Υἱὸν ἔχων ἐν σαυτῷ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφομοιωθεὶς, εἰς μίαν συγγένειαν ἤχθης.

« Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἐνὶ δούλῳ, οὐδὲ ἐλεύθερῳ· οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θήλῃ. Πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Ἐπὶ πλεῖον διηγείται τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὅπου γε πᾶσι τὴν ἰσὴν δίδωκε δωρεάν.

« Εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραάμ σπέρμα ἐστέ, κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι. »

Εἰ ὁ Χριστὸς σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ὑμεῖς δὲ Χριστὸν ἐνεδύσαθε, καὶ σῶμα αὐτοῦ γεγόνατε, δῆλον δὲ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ ἐστέ. Οὐκ οὖν καὶ κληρονόμοι. Τῷ σπέρματι γὰρ αὐτῷ ἡ ἐπαγγελία.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Λέγω δὲ ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νήπιος ἐστίν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, Κύριος πάντων ὢν, ἀλλ' ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονόμους, ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ Πατρὸς. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τῇ στοιχείᾳ τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι. Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, γεννώμενον ὑπὸ νόμου, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. »

Νήπιος, οὐ τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ τὴν γνώμην φησὶ· δεικνὺς ὅτι καὶ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐδούλετο ὁ Θεὸς ταῦτα

χαρίσασθαι. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ νηπιωδέστερον διακείμεθα, ἀφῆκεν ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου εἶναι, τούτεστι Νουμηνίας καὶ Σάββατα. Αἱ γὰρ ἡμέραι ἀπὸ δρόμου σελήνης καὶ ἡλίου γίνονται. Εἰ δὲ καὶ νῦν ἡμᾶς ὑπὸ νόμον ἄγουσιν, οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἀλλ' ἢ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς τελείας ἡλικίας, εἰς τοῦτίπω πάλιν ἀπάγουσι, καὶ δοῦλον οὐδὲν διαφέρειν ποιοῦσιν.

« Ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν. »

Καλῶς εἶπεν, ἀπολάβωμεν, δεικνὺς ὀφειλομένην. Ἄνωθεν γὰρ ἐπηγγελάτο ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ.

« Ὅτι δὲ ἐστέ υἱοὶ, ἐξαπέστειλε τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κρᾶζον. Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ. Ὅστε οὐκέτι εἰ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός. Εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστόν. »

Ἄνω καὶ κάτω τὸν περὶ τῆς υἰοθεσίας αὐτοῖς προφέρει λόγον. Καὶ ἤδη μὲν ἔδειξεν ἐν τοῖς ἁνωτέρῳ διὰ τοῦ εἰπεῖν, Χριστόν ἐνεδύσασθε· νῦν δὲ καὶ ἐτέρου τοῦ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἂν ἰδυνάμεθα Πατέρα καλεῖν τὸν Θεόν, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ λαβεῖν, εἰ μὴ υἱοὶ αὐτοῦ ἐγγενόμεναι.

« Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεόν, ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὔσι θεοῖς. Νῦν δὲ γνόντες Θεόν, μάλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε; »

Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστευσάντας ἀποτίθεται· ὅτι καὶ εἰδωλολατρεία τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, ἡ τῆς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεως φυλαχὴ.

« Ἡμέρας παρατηρεῖσθε, καὶ μῆνας, καὶ καιροὺς, καὶ ἐνιαυτούς. »

Ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι οὐ μόνον περιτομὴν αὐτοὶ ἐκέρυττον ἐκείτην μόνην, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑορτάς, καὶ εἰς Νουμηνίας τηρεῖν.

« Φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκὴ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς. »

Ἀέθοικα, φησὶν, οὐ μὴν ἀπέγνωκα. Κύριοι γὰρ ὑμεῖς τὸ πᾶν διορθῶσαι.

« Γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι καὶ ὡς ὑμεῖς, ἀδελφοί, δέομαι ὑμῶν. Οὐδὲν με ἡδικήσατε. »

Ταῦτα πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων λέγει. Αὐτὸ καὶ ταῦτόν εἰς μέσον ἄγει, παύων αὐτοὺς ἀποστήναι τῶν καλαιῶν, μιμουμένους αὐτόν.

« Ὄψατε, ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ πρότερον, καὶ τὴν πειρασμόν μου, τὴν ἐπὶ τῇ σαρκὶ μου οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε, ἀλλ' ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθε ἐμὲ, ὡς Χριστόν Ἰησοῦν. »

Κηρύσσω ὑμῖν, φησὶν, ἡλαυνόμεν, ἐμαστιγοῦμεν, θανάτους ὑπέμενον, καὶ οὐδὲ οὕτω κατεφρονήσατέ μου. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, τὸν πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκὶ μου οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε. Πῶς οὖν οὐκ ἀτοπον, διωκόμενον ὡς ἄγγελον ἐδέσθαι, παραινούντα δὲ τὰ δέοντα, μὴ δέχισθαι.

A vero pueriliter adhuc affecti eramus, ipse nos sivit sub elementis mundi agere; puta sub Neomeniis et Sabbatis. Nam dies cursu solis et lunæ peraguntur. Si autem nos sub legem redigunt, nihil aliud faciunt, quam si nos ætatis adultæ tempore ad retroactam ætatem denuo revocarent, ut a servis nihil differentes simus.

« Ut adoptionem filiorum reciperemus. »

168 Recte dixit, *reciperemus*, ut eam debitam nobis fuisse ostenderet. Olim enim Deus hanc Abrahamo promiserat.

Vers. 6, 7. « Quoniam estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem: Abba, Pater. Itaque jam non es servus, sed filius.

B Quod si filius, et hæres Dei per Christum. »

Sursum deorsum de adoptione sermonem movet. Jamque superius quidem eam indicavit, dicendo, *Christum induistis*: nunc autem alio modo cum ait, non nos posse Deum vocare Patrem, neque Spiritum ab eo accipere, nisi filii ipsius facti simus.

Vers. 8, 9. « Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dii, serviebatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertemini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo ab integro servire vultis? »

C Hoc loci illos alloquitur ex gentibus qui crediderant: quoniam et observatio dierum idololorum superstitioni similis erat.

Vers. 10. « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. »

Ex istis compertum sit, non solum eos circumcisionem prædicasse, verum etiam festos dies et Neomenias servari debere.

Vers. 11. « Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. »

Timeo, inquit, non despero. Nam in vestra potestate est totum emendare.

Vers. 12. « Estote sicut ego, et ego sicut vos: fratres, obsecro vos. Nihil me læsisit. »

D Hæc loquitur ad illos qui ex Judæis erant. Quocirca semet ipse profert in medium, quo illos exemplo suo persuadeat a priscis ritibus suis desiscere.

Vers. 13, 14. « Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem, et tentationem meam in carne mea non sprevestis, neque respuistis; sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum. »

Quando Christum prædicabam, inquit, ejiciebar, vapulabam, mortes tolerabam; ac ne sic quidem me contemnebatis. Nam id significatur his verbis: *Tentationem meam in carne mea non sprevestis, neque respuistis*. Quomodo igitur non absurdum sit, eum qui exagitaretur, tanquam angelum susceptum esse, ac non item, dum ea quæ opus sunt, suadet?

VERB. 15, 16. « Ubi est ergo deatitudo vestra? **A** Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis? »

Hic hæsitat et obstupescit, atque ab eis discere mutationis causam quærit. Nunquid non vos estis, inquit, qui me fovebatis colebatisque, vestrisque pretiosiores oculis ducebatis? Undenam ergo inimicitia hæc? unde suspicio? quippe cum **169** ea quæ vera sunt dixerim vobis. Aliam quippe hujus rei causam non video, nisi quod veritatem vobis locutus sim.

VERB. 17. « Æmulantur vos, non bene. »

Ad æmulationem vos excitant, inquit, sed non rectam. Quo enim pacto æmulatio illa bona sit, quæ in jugum eos servitutis detruderet?

« Sed excludere vos volunt, ut illos æmuletur. »

Excludere nimirum a gratia Evangelii. Hoc enim præstabant, qui ipsos vellent a perfecta cognitione abigere, et ad spuriam rursus deducere; non aliam ob causam, nisi ut ipsi in loco magistrorum sederent, Galatas vero in classe discipulorum starent.

VERB. 18. « Bene autem æmulamini in bono semper, et non tantum cum præsens sum apud vos. »

Istic annuit, absentiam suam totius mali causam fuisse, hocque rem bene succedere, si absente magistro discipuli convenientem suum locum tenent.

VERB. 19. « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. »

Imaginem labefactastis, inquit; formam perdidistis; altera vobis regeneratione et reformatione opus est, doctrina scilicet. Iterum vos gigno per eruditionem.

VERB. 20. « Volebam autem esse apud vos modo, et mutare vocem meam. »

Qua de causa præsens esse optabat; nisi ut mutaret vocem, hoc est ut lacrymas effunderet, lugeret, et ingemisceret, et simul omnes ad lamenta evocaret? Nam fieri minime poterat, ut in epistolis suis lacrymas gemitumve suum exhiberet.

« Quoniam confundor in vobis. »

Non enim, inquit, quia dicam habeo; qui factum sit, ut qui prius ad ipsum usque cæli verticem ascenderatis, partim ob pericula quæ fidei causa tolerastis, partim ob prodigia quæ per fidem edidistis, nunc repente adeo ad tantam vilitatem dejecti sitis, ut ad circumcisionem et Sabbata pertrahamini.

VERB. 21-23. « Dicite mihi, qui sub lege vivitis esse, legem non legistis? Scriptum est enim, Quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera. Sed qui de ancilla, se-

« Ποῦ οὖν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; Μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν, ὅτι εἰ δυνατόν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἐδώκατέ μοι. Ὡστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν; »

Ἐνταῦθα διαπορεῖ καὶ ἐκπλήττεται, καὶ παρ' αὐτῶν ζητεῖ τὴν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς μαθεῖν. Οὐχ ὑμεῖς ἦτε, φησὶν, οἱ με μετέποντες καὶ θεραπεύοντες, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἡγούμενοι τιμωτέρον. Πόθεν οὖν ἡ ἐχθρὰ; πόθεν ἡ ὑποψία; ὅτι τὰ ἀληθῆ πρὸς ὁμᾶς εἶπον· ἐγὼ γὰρ, φησὶν, οὐκ οἶδα ἄλλην αἰτίαν, ἢ τὸ τάλανθῃ λέγειν ὑμῖν.

« Ζηλοῦσιν ὑμᾶς, οὐ καλῶς. »

B Ζῆλον ὑμᾶς, φησὶν, ἐρεθίζουσιν ἔχειν, οὐ καλόν. Πῶς γὰρ ἐκεῖνος καλὸς, ὁ πάλιν εἰς τὸν ζυγὸν αὐτοὺς καταφέρων τῆς δουλείας;

« Ἀλλὰ ἐκκλείεται ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλώτε. »

Ἐκκλείεται μὲν τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος. Τοῦτο γὰρ ἐπιβουλεύει, τοὺς μὲν [γὰρ] τελείας γνώσεως ἐκβάλλειν θέλοντες, εἰς δὲ τὴν νόσον πάλιν ἀνάγοντες, εἰς οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ μὲν ἐν τάξει διδασκάλων γίνωνται, Γαλάτας δὲ ἐν τάξει καταστῆναι μαθητῶν.

« Καλῶς δὲ ζηλοῦσθε ἐν καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ παρῆναι με πρὸς ὑμᾶς. »

Ἐνταῦθα αἰνέτιται, ὅτι ἡ ἀπουσία αὐτοῦ ταῦτα εἰργάσατο, καὶ ὅτι τοῦτο μακάριον, τὸ καὶ ἀπόντος τοῦ διδασκάλου τὴν θέουσαν τάξιν σῶζειν τοὺς μαθητάς.

« Τεχνία μου, οὗς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορτωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. »

Ἐφθείρατε, φησὶ, τὴν εἰκόνα, ὁπωλύσατε τὴν μορφήν, ἀναγεννήσεως ἑτέρας ὑμῖν δεῖ καὶ ἀναπλάσιως, διδαχῆς δηλονότι· πάλιν γεννῶ διὰ κατηχήσεως.

« Ἦθελον δὲ παρῆναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου. »

D Τίνος ἐνεκεν ζητεῖ τὴν παρουσίαν λέγει, καὶ τίνος ἢ τοῦ ἀλλάξαι τὴν φωνήν, ἀντὶ τοῦ διακρῦσαι καὶ θρηνησαι, καὶ ὀλοφύρασθαι, καὶ πάντα εἰς θρήνον ἐπισπᾶσθαι; Διὰ γὰρ ἐπιστολῆς οὐκ ἦν δάκρυα δεῖξαι, οὐδὲ ὀλοφυρμόν.

« Ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν. »

Οὐκ ἔχω γὰρ, φησὶ, τί εἰπω· πόθεν οἱ πρὸς αὐτὴν ἀναβάντες τοῦ οὐρανοῦ τὴν κορυφὴν διὰ τῶν κινδύνων ὧν ὑπερμείνατε ὑπὲρ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν σημείων ὧν ὑπεδείξατε διὰ τῆς πίστεως, γυν' ἀθρόον οὕτως εἰς τοσαύτην εὐτέλειαν κατηνέχθητε, ὥς εἰς περιτομήν καὶ Σάββατα κατασφραῖσαι.

« Λέγετέ μοι, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἵνα ἐκ τῆς παιδείας, καὶ ἵνα ἐκ τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδείας, κατὰ

σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευσέρας, δι' ἐπαγ-
γελλας. »

Ἐπειδὴ ἔλεγεν, ὅτι ἡ πίστις ὑμᾶς συνάπτει τῷ
Ἀβραάμ, καὶ ἰδοὺ τοῖς ἀκούουσιν ἀπίθανον εἶναι
εἰς τοὺς μὴ γεννωμένους ἐξ ἐκείνου, τοὺτους υἱοὺς
φῆσιν εἶναι ἐκείνου, δείκνυσιν ὅτι τὸ παράδοξον τοῦτο
ἀνωθεν γέγονεν. Ὁ γὰρ Ἰσαὰκ οὐ κατὰ φύσει ἀκο-
λουθίαν, οὐδὲ κατὰ γάμου νόμον, οὐδὲ κατὰ σαρκὸς
δύναμιν γεννώμενος, καὶ υἱὸς, καὶ γνήσιος ἦν, ἀπὸ
νεκρῶν σωμάτων φῦναι κατευσθείς. Μὴ ὑποδείτω
τοίνυν ὑμᾶς, φησί, τὸ μὴ κατὰ σάρκα γεγενῆσθαι.
Διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα συγγενεῖς ὑμεῖς αὐτοῦ, ὅτι οὐ
κατὰ σάρκα ἐγεννήθητε. Οὐ γὰρ τιμιωτέρους τοῦτο
τὸ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ καὶ ἀτιμωτέρους ἐργάζεται.
Θαυμαστότερος γὰρ ὁ τόκος, ὁ μὴ κατὰ σάρκα, καὶ
πνευματικώτερος. Καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἀνωθεν τεχνέν-
των. Ἐτέχθη κατὰ σάρκα ὁ Ἰσμαήλ, ἀλλὰ δοῦλος
ἦν, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξεβάλλετο τῆς
πατρῴας οἰκίας. Ὁ δὲ κατ' ἐπαγγελίαν τεχνεῖς
Ἰσαὰκ, ὅτε υἱὸς ὢν γνήσιος καὶ ἐλευθερός, κύριος
ἀπάντων ἦν.

« Ἀτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. »

Ἡ μὲν ἱστορία αὕτη, φησὶν, οὐ τοῦτο δὲ μόνον πα-
ραδηλοῖ ὅπερ φαίνεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ ἀγορεύει
διὰ καὶ ἀλληγορία καλεῖται.

« Αὗται γὰρ εἰσι δύο διαθήκαι. »

Οἱ δύο νόμοι, ὁ νομικὸς καὶ ὁ εὐαγγελικὸς.

« Μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννώσα,
ἥτις ἐστὶν Ἀγαρ. Τὸ γὰρ Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν Ἀρα-
βίᾳ. »

Ἀγαρ ἐλέγετο ἡ δοῦλη. Τὸ δὲ Σινᾶ ὄρος, οὕτω
μεθερμηνεύεται τῇ ἐπιχωρίῳ αὐτῶν διαλέκτῳ ὥς-
τε τοὺς ἐκ τῆς παλαιᾶς τικτομένους, πάντας ἀνάγκη
δούλους εἶναι.

« Συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ· δουλεύει δὲ
μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. »

Οὐ μόνον, φησὶν, ἐκείνη δοῦλη ἦν, ἀλλὰ καὶ δού-
λους ἔτεκεν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ διαθήκη, τοὔτεστιν ἡ
τύπος ἡ δοῦλη. Καὶ γὰρ Ἱερουσαλήμ ἐκ γειτόνων
καίται τῷ ὄρει τῷ ὁμωνύμῳ τῇ δοῦλῃ· ἐν τούτῳ δὲ
τῷ ὄρει καὶ ἡ διαθήκη δέδοται.

« Ἡ δὲ ἀνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις
ἐστὶ μήτηρ πάντων τῶν. Ἐγγραπται γὰρ· Εὐφραν-
θῇτι, στείρα, ἡ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον καὶ βῆσον, ἡ
οὐκ ὠδίνουσα. »

Τῇ μὲν Ἱερουσαλήμ τῆς κάτω τύπος ἡ Ἀγαρ·
καὶ δῆλον ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ οὕτω καλουμένου· τῆς δὲ
ἀνω ἡ Σάρρα. Ἀνω δὲ Ἱερουσαλήμ καλεῖται καὶ αὕτη
γὰρ ἦν πάλαι στείρα, ὥσπερ καὶ ἡ Σάρρα. Ὅτι δὲ
περὶ τῆς Ἐκκλησίας ὁ λόγος, καὶ τὸν προφήτην παρ-
ήγαγεν μάρτυρα λέγοντα· Εὐφρανθῇτι, στείρα ἡ οὐ
τίκτουσα.

« Ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, ἡ τῆς ἐχούσης
ὁν ἄνδρα. »

²⁴ Isa. liv, 1.

cundum carnem natus est; qui autem de libera,
per repromissionem. »

Quoniam dixit: fides vos conjungit Abrahamo,
atque incredibile auditoribus videbatur, ut qui ex
illo minime prognati essent, filii tamen ipsius esse
dicerentur, ostendit paradoxum istud jampridem
evenisse. Nam Isaac, qui non ordine naturæ, neque
solita lege conjugiorum, neque secundum carnis vires
natus fuit, et filius, et germanus erat, cum ex corpo-
ribus emortuis nasci jussus esset. Neque hoc vos con-
turbet, inquit, qui secundum carnem nati non estis.
Nam hoc ipsum vos quam maxime propinquos illius
facit, quod secundum carnem non estis nati. Enim-
vero secundum carnem esse natum, hoc non solum
170 non reddit honoratiores, verum et minus
honorabiles facit. Partus quippe minime carnalis et
spiritualioris generis, longe mirabilior est. Quod per-
spicuum sit ex iis qui jam olim nati sunt. Natus est
Ismael secundum carnem, sed servus fuit; nec id
solum, verum et exactus est ex paternis audibus.
Qui vero secundum repromissionem, Isaac nimi-
rum, hic tanquam genuinus filius ac liber, om-
nium dominus fuit.

Vers. 24. « Quæ sunt per allegoriam dicta. »

Ipsa quidem historia, inquit, non illud solum
quod apparet enuntiat, verum et alia quædam pro-
loquitur. Unde etiam allegoria dicitur.

« Hæc enim sunt duo testamenta. »

Dux utique leges, legalis et evangelica.

« Unum quidem a monte Sina, in servitutem
generans, quæ est Agar. [Vers. 25.] Sina enim
mons est in Arabia. »

Agar ancilla dicebatur. Mons vero Sina idem
sonat illius gentis lingua: unde omnes qui ex te-
stamento veteri nati sunt, esse servos oportet.

« Conjunctus autem est ei quæ nunc est Jeru-
salem, et servit cum filiis suis. »

Non modo hæc serva est, inquit, sed et servos
gignit; imo et testamentum ipsum, illud nimirum
cujus figura ancilla est. Nam Jerusalem affinis est
monti qui ancillæ cognominis est. Atqui in hoc
monte datum testamentum quoque fuit.

Vers. 26, 27. « Quæ autem sursum est Jerusa-
lem, libera est, quæ est mater omnium nostrum.
Scriptum est enim: Lactare, sterilis quæ non pa-
ris, erumpe et clama, quæ non parturis. »

Inferioris quidem illius Jerusalem figura est
Agar; idque manifestum est ex ejusdem nominis
monte· Sara vero superioris. Atqui superna illa
Jerusalem sponsa est. Nam et ipsa quondam ste-
rilis erat, quemadmodum et Sara. Quod autem de
Ecclesia id dictum fuerit, prophetæ testimonio
comprobat, ubi nempe sic ille loquitur: *Lactare,
sterilis quæ non paris* ²⁴.

« Quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ
habet virum. »

Desertam vocat Ecclesiam gentium, quæ quondam in solitudine et ignorantia Dei egerit. Ea autem quæ virum habuit, Synagoga est, quippe cui data lex fuerat. Nihilominus longe plures fuere filii steriles; utpote quod quæ habebat virum, unam duntaxat gentem genuit: sterilis vero universas gentes edidit.

VERS. 28. « Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. »

Non modo quoniam sterilis erat Ecclesia, quemadmodum Sára; verum et, sicut illam non natura, sed promissio Dei secundam reddidit; ita et in altera nostra generatione, natura nulla, sed Dei verba, quæ norunt fideles, in aquarum piscina, tanquam in utero quodam, formant et regenerant illum qui baptizatur. Itaque si sterilis filii sumus, liberi sumus.

171 VERS. 29. « Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequabatur eum, qui secundum spiritum; ita et nunc. »

Ne objiciant: Equænam est ista libertas, quando Judæi constringunt, et verberant illos qui credidere? ostendit ejus quoque rei jam olim figuram existisse.

VERS. 30, 31. « Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque, fratres, non sumus. »

Exhibita prius persecutionis figura, non eos sinit animum despondere, sed ex historia docet iterum, qualis futurus sit insectatorum finis, ut non modo suis ædibus abigantur, sed et facultatum jacturam faciant. Ceterum recte *filium* quoque dixit *ancillæ*, non Abrahami, ut a viliori parte eos nominaret.

« Ancillæ filii, sed liberæ. Libertate igitur nos Christus liberavit. »

CAP. V.

VERS. 1. « State, et nolite iterum jugo servitutis contineri. »

Alteram addit causam, qua suadeat eos disciplinæ suæ adhærere. Ait autem: nec enim in libertatem vos vindicastis. Alius est qui vos redemit: alius est qui pretium pro nobis solvit. Dicendo autem, *state*, procellam quæ acciderat indicavit: nomine vero jugi rei gravitatem ipsis significavit. Quin et dum ait, *rursus*, nimium ipsorum stuporem notat. Nam si molestiam hanc non fuissetis experti, haud eratis tantorum criminum rei.

VERS. 2. « Ecce ego Paulus dico vobis. »

Vox ista illius est qui præsidenter loquatur.

« Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. »

Qui vero nihil proderit Christus ei qui circumciscus erit? ausculta. Qui circumciditur, tanquam legem reformidans circumciditur. Qui vero for-

A *Ερημοῦ*, τὴν ἐξ ἔθνων Ἐκκλησίαν λέγει, τὴν πάλαι ἐν ἐρημίᾳ καὶ ἀγνωσίᾳ ὑπάρχουσαν τοῦ Θεοῦ. Ἐχούσαν δὲ τὸν ἄνδρα, τὴν συναγωγὴν, διὰ τὸ δεδοσθαι αὐτῇ τὸν νόμον. Ἀλλ' ὁμῶς πολυπλάσια γέγονε τῆς στειρῆς τὰ τέκνα· καθὼς ἡ μὲν ἔχουσα τὸν ἄνδρα, ἐν μόνον ἔτεκεν ἔθνος, ἡ δὲ στειρὰ, πάντα ἐποίησε τὰ ἔθνη.

« Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν. »

Οὐ γὰρ μόνον ἔτι στειρὰ ἡ Ἐκκλησία, ὥσπερ ἡ Σάρρα, ἀλλὰ καθάπερ ἐκείνη οὐχ ἡ φύσις, ἀλλὰ ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ πεποίηκε τὴν γονὴν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἡμετέρας, φύσις μὲν οὐδεμία, τὰ δὲ ῥήματα τοῦ Θεοῦ, ἃ ἴσασιν οἱ πιστοί, ἐν τῇ κολυμβήθρῃ τῶν ὕδατων, καθάπερ ἐν νηδύϊ τινὶ διαπλάττει, καὶ ἀναγεννᾷ τὸν βαπτιζόμενον. Οὐκοῦν εἰ τῆς στειρῆς ἐσμέν, ἐλευθεροί ἐσμεν.

« Ἀλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς εἰδὼκα τὸν κατὰ πνεῦμα, οὕτω καὶ νῦν. »

Ἵνα μὴ λέγωσι· Καὶ ποῖα αὕτη ἡ ἐλευθερία, ὅπου Ἰουδαῖοι κατέχουσι καὶ μαστίζουσι τοὺς πιστούς; δείκνυσιν καὶ τοῦτου τὸν τύπον ἀνωθεν ὄντα

Ἀλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή; Ἐκβάλε τὴν παιδίσκην, καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. Οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, οὐκ ἐσμέν. »

Δείξας ἀνωθεν τὸν τύπον τοῦ διωγμοῦ, οὐκ ἔφ' ἀκαταπίπτειν εἰς ἀκηδίαν αὐτοὺς, διδάσκων ἐκ τῆς ἱστορίας πάλιν καὶ ποῖον ἔσται τῶν διωκτῶν τέλος, τὸ μὴ μόνον ἐκκλητῆθαι τῆς οἰκίας, ἀλλὰ καὶ τῆς οὐσίας ἐκπτωσιν ὑπομείναι. Εὖ δὲ καὶ υἱὸν παιδίσκης εἶπεν, καὶ μὴ Ἀβραάμ· ἵνα ἀπὸ τοῦ φαυλοτέρου αὐτοὺς προσαγορεύσῃ.

Παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας. Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε. »

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

« Στήκετε, καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε. »

Ἐτέραν αἰτίαν τίθησι, τὴν πείθουσιν αὐτοὺς μὴ νειν ἐπὶ τῶν δογμάτων. Λέγει δέ· Μὴ γὰρ ἑαυτοὺς ἠλευθερώσατε; Ἄλλος ἐστὶν ὑμᾶς ὁ ἡγορακῶς· ἄλλος ὁ τιμὴν δοῦς ὑπὲρ ὑμῶν. Τὸ δὲ στήκετε, εἰπὼν, τὸν σάλον τὸν γεγεννημένον εἰδείξε· τῷ δὲ, ζυγοῦ, ὀνόματι τὸ βαρὺ τοῦ πράγματος αὐτοῖς κατασημαίνει. Τὸ δὲ πάλιν, εἰπὼν, πολλὴν αὐτῶν δεικνυσιν ἀναισθησίαν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπειροὶ τοῦ πάθους ἦτε ἐκείνου, φησὶν, οὐ τοσούτων ἦτε ἐγκλημάτων ἄξιοι.

« Ἰδοὺ ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν. »

Θαρρόντος ἡ φωνή.

« Ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. »

Πῶς οὐδὲν ὠφελήσει τὸν περιτεμνόμενον ὁ Χριστός; ἀκουε. Ὁ περιτεμνόμενος, ὡς νόμον δεδοικώς, περιτέμνεται. Ὁ δὲ δεδοικώς, ἀπιστεῖ τῇ δυνάμει

τῆς χάριτος· ὁ δὲ ἀπιστῶν, οὐδὲν καρθεῖναι παρὰ τῆς ἀπιστομένης.

«Μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι. Κατηγγήγητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.»

Ἦνα γὰρ μὴ νομίσης κατ' ἔχθραν ταῦτα λέγεσθαι, οὐχ ὑμῖν μόνον λέγω, φησὶν, ἀλλὰ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι. Ἀλλήλων γὰρ ἔχεται τὰ νόμιμα. Καὶ πῶς, ἀκουε. Ἡ περιτομὴ θυσίαν ἔχει συνεζυγμένην, ἡμέρας παρατήρησιν· ἡ θυσία πάλιν, καὶ ἡμέρας καὶ τόπου φυλακὴν· ὁ τόπος, μυρίων καθαρμῶν τρόπους. Οἱ καθαροὶ, πλῆθος παρατηρήσεων εἰσάγουσιν. Οὐκ ἔδεται γὰρ ἀκάθαρτος θύειν, οὐχ ἱερῶν ἐπιθεσθαι ἀδύτων, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιοῦτων ποιεῖν θέμις. Αὐτὸ καὶ πολλὰ ἐφέλκεται διὰ μίδς ἐντολῆς ὁ νόμος. Ἄν τοίνυν περιτ[ε]μ[ν]ηθεῖς μὲν, μὴ ἐν τῇ ὁγδόῃ ἡμέρᾳ, ἢ ἐν τῇ ὁγδόῃ μὲν, μὴ θύσης δὲ ἡ θύσης μὲν, μὴ ἐν τῷ ὁρισμένῳ δὲ τόπῳ· ἢ ἐν τῷ ὁρισμένῳ τόπῳ, μὴ τὰ νανομισμένα δὲ· ἢ τὰ νανομισμένα μὲν, μὴ καθαρὸς δὲ· ἢ καθαρὸς μὲν ὢν, οὐ τοι; προσήκουσι δὲ θεομοῖς καθαρθεῖς, πάντα οἴχεται ἔκλεινα. Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι Ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι.

«Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξέπεσate.»

Καὶ διὰ τῆς κολάσεως ἐκροθεῖ. Τί γὰρ τὸ λειπόμενον τῆς χάριτος ἐκπίπτουσιν, ἀλλ' ἡ κολασία ἀπαραίτητος;

«Ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ πίστεως, ἀλλότρια δικαιοσύνης ἀπεικονισμένοι.»

Προήσας διὰ τῆς κολάσεως, πάλιν ἐπὶ λιμένα παραμυθίας αὐτοὺς ἄγει, λέγων· Οὐδὲν ἐκλείων δεόμεθα τῶν νομίμων, φησὶν. Ἀρκαί γὰρ ἡ πίστις ἡμῶν Πνεῦμα παρασχεῖν, καὶ δι' αὐτῆς δικαιοσύνην, καὶ πολλὰ μεγάλα ἀγαθὰ.

«Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομὴ τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροθυσία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη. Ἐτρέχετε καλῶς, εἰς ὅμους ἐνέκυψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ παθεσθαι;»

Ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν ἐνδυσάμενος, μηκέτι ταῦτα παριεργάζεσθω, φησὶν.

«Ἡ πεισμονή, οὐκ ἐκ τοῦ καλοῦντος ὁμᾶς.»

Οὐ διὰ τοῦτο ἐκάλεισεν ὁμᾶς ὁ καλῶν, ὥστε οὕτω ταλεῦσθαι· οὔτε ἐνομοθέτησεν, ὥστε Ἰουδαίῳ.

«Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμεῖ.»

Ἦνα μὴ τις λέγῃ, τί τὸ πρᾶγμα ἐπαίρεις τῶν λόγων; μίαν ἐντολὴν μόνην ἐφυλάξαμεν τοῦ νόμου, καὶ τοσαῦτα θορυβεῖς; ἀκουσον πῶς ἐκροθεῖ διὰ τοῦ παρδείγματος. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὅσπερ ἡ ζύμη μικρὰ τις οὖσα ὅλον τὸ φύραμα εἰς αὐτὴν μετατίθεται, οὕτω καὶ ὁμᾶς δύναται, φησὶν, τὸ μι-

PATROZ. Gn. XCV.

milat, virtuti gratiæ incredulus est : qui demum incredulus est, nihil juvatur ab ea cui fides non habetur.

VERS. 3, 4. « Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Evacuati estis a Christo. »

Etenim ne existimes hæc inimico dici animo : non vobis solum dico, inquit, sed et cuicumque homini, quisquis circumceditur, quod debitor sit totius legis implendæ. Nam legis præcepta inter se cohererent. Quæ vero ratione? audias velim. Circumcisio immolationem victimarum adiunctam habet, et dierum observationem, immolatio rursus et dici et loci cautionem : locus, ad sexcentos lustrationum ritus, lustrationesque ad examen quoddam observationum obligant. Non enim impuro fas est immolare, non sacra ingredi adyta, non quidvis aliud facere. Quocirca uno præcepto multa lex trahit. Siquidem ergo circumcidaris, non autem octava die; aut si octava die, at non immolaveris; aut si immoles, non autem in loco præscripto; sin etiam in præscripto loco, non vero quæ lex decernat; vel si ea quæ lege decernuntur, verum non sis mundus : 172 vel si mundus, non autem convenientibus ritibus purificatus, cuncta illa pereunt. Quamobrem ait : *Debitor est totius legis implendæ.*

« Qui in lege justificamini, gratia excidistis. »

Interminatione etiam supplicii terret. Quid enim aliud supersit illis qui a gratia exciderunt, nisi supplicium indeprecabile?

VERS. 5. « Nos enim spiritu ex fide, spem justitiæ expectamus. »

Posteaquam supplicio eos percussit, ad portum rursus consolationis illos revocat, his fere verbis. Nihil hisce præceptis legis opus habemus, inquit. Nam sufficit fides ad hoc ut donet nobis Spiritum, unaque justitiam, et plurima insuper et magna dona.

VERS. 6, 7. « Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Currebatis bene : quis vos impedivit veritati non obedire? »

Nam qui semel Christum induit, caveat, inquit, ne post talium sit curiosus.

VERS. 8. « Persuasio hæc non est ex eo qui vocat vos. »

Non ad hoc vocavit vos, qui vocavit, ut hoc modo fluctuaretis; nec legem præscripsit vobis, ut Judaicos mores sectaremini.

VERS. 9. « Modicum fermentum totam massam corrumpit. »

Ne dicat aliquis : Quid ita verbis tantum exaggeras? unum legis mandatum observavimus, et tantos cives tumultus? vide quomodo terrorem incutit adducto exemplo. Quod porro dicit, hunc habet sensum. Quemadmodum fermentum, jametia exiguum sit, totam conspersionem in se convertit,

sic plane exiguum hoc malum, inquit, nisi corrigatur, potest vos in perfectum Judaismum pertrahere.

VERS. 10. « Ego confido vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis. »

Non dixit, non sapitis; sed, non sapietis, id est, corrigemini.

« Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicumque est ille. »

Recte prorsus nusquam, nomina, perturbantium edidit, ne impudentiores fierent.

VERS. 11. « Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? »

Quoniam ubique traducebatur, quod ubique judaizaret, ac simulato animo prædicaret, vide quam pure suspicionem hanc a se removeat. Nostis, inquit, et vos, hanc me insectandi colorem causante illis fuisse quod a lege juberem desciscere. Si autem circumcisionem prædico, cur me insequuntur? neque enim qui ex Judæis sunt, crimen aliud mihi intendere possint, præterquam hoc solum.

« Ergo evacuatum est scandalum crucis. »

173 Adeo stultus sum, inquit, ut pro nihilo affligi patiar, et aliis offendiculo sim? Enimvero non sic Judæi cruce offendeantur, uti quia patris legibus renuntiandum erat. Nam cum Stephanum in concilium perduxissent, non dixerunt, hic crucifixum adoratur; sed, loquitur contra legem et locum sanctum¹⁴.

VERS. 12, 13. « Utinam et abscindantur qui vos conturbant. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres. »

Idem hoc est ac si dicat: nulla est mihi cura de illis. Quod si volunt, non modo circumcidantur, verum et exsecentur.

« Tantum ne libertatem in occasionem detis carni. »

Christus nos exemit a iugo servitutis, nobisque esse liberum voluit facere quidquid libitum fuerit: non ut hac potestate ad nequitiam abuteremur, sed ut majoris mercedis copia daretur nobis, ad altiore philosophiam progredientibus. Nam quia hinc inde passim legem appellat servitutis iugum, ac exemptionis a maledicto meminit: ne quis sibi fingat, ipsum ideo avertere homines a lege, ut liceat deinceps exlegem vitam agere, suspicionem hanc corrigit, dicens: non ut effrenis fiat vitæ ratio, sed ut philosophia nostra legem transcendat, vinculis solutus legis. Atqui hæc loquor, non ut dejectiones simus, sed ad sublimiora provehamur.

« Sed per charitatem servite invicem. »

¹⁴ Act. vi, 13.

VARIAE LECTIONES.

¹⁵ Chrysost. καθαρὸς ἐνεδύσατο. Edit. Elton. in marg. Is. καθαρῶς ἀπεδύσατο. Forte εὖνι legendum πῶς καθαρῶς τοῦτο ἀπεδύσατο.

κρὴν τοῦτο κακὸν μὴ διορθῶθῃν, καὶ εἰς τέλειον Ἰουδαϊσμόν ἀγαγεῖν.

« Ἐγὼ δὲ πίποισθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε. »

Οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐ φρονεῖτε, ἀλλ' ὅτι οὐ φρονήσετε· τουτέστιν, ὅτι διορθώθησθε.

« Ὁ δὲ ταρασσὼν ὑμᾶς, βαστάει τὸ κρίμα, ὅστις ἂν ᾖ. »

Εὖ τὸ μηδαμοῦ ὄνομα τῶν ταρασσόντων θεῖναι, ἵνα μὴ ἀναισχυντότεροι γένωνται.

« Ἐγὼ δὲ, ἀδελφοί, εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύσσω, τί ἔτι διώχομαι; »

Ἐπειδὴ διέβαλλον αὐτὸν ὡς πανταχοῦ Ἰουδαίζοντα, καὶ ὑποκρινόμενον τὸ κήρυγμα, ὅρα πῶς καθαρῶς ἀπεδύσατο¹⁵, μάρτυρας αὐτοῦ καλῶν. Οἶδατε, φησὶν, καὶ ὑμεῖς, ὅτι διωγμοῦ μοι πρόφασις τοῦτό ἐστιν, ὅτι κηλεύω ἀπέχεσθαι τοῦ νόμου. Εἰ δὲ περιτομὴν κηρύσσω, τί διώχομαι; οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἔγκαλεῖν μοι ἔχουσιν οἱ ἐξ Ἰουδαίων, ἢ τοῦτο.

« Ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ. »

Οὕτως ἀνόητός εἰμι, φησὶν, ὡς ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς θλίβεσθαι, καὶ σκανδαλίζειν ἑτέρους. Οὕτε γὰρ οὕτως ὁ σταυρὸς ἦν ὁ σκανδαλίζων τοὺς Ἰουδαίους, ὡς τὸ μὴ δεῖν παῖθεσθαι τοῖς πατρώοις νόμοις. Καὶ γὰρ Στέφανον προσενεγκόντες, οὐκ εἶπον ὅτι οὗτος τὸν σταυρωμένον προσεχύνει, ἀλλ' ὅτι κατὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου λέγει τοῦ ἀγίου.

« Ὅφειλον καὶ ἀποκόψονταί οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς. Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί. »

Ὁ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδὲν μοι μέλει ἐκείνων. Εἰ βούλονται, μὴ περιτεμνέσθωσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποτεμνέσθωσαν.

« Μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκὶ. »

Ἀπὸλλαξεν ὑμᾶς, φησὶν, ὁ Χριστὸς τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας, κυρίους ἀφῆκεν πράττειν ὃ τι βούλεσθε, οὐχ ἵνα τῇ ἐξουσίᾳ εἰς κακίαν χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα μείζονος μισθοῦ λάβωμεν πρόφασιν, ἐπὶ φιλοσοφίαν μείζονα ἰόντες. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ζυγὸν δουλείας καλεῖ τὸν νόμον, καὶ οὐ τῆς κατάρας ἀπαλλαγῇν, ἵνα μὴ τις ὑποπτεύσῃ, ὅτι διὰ τοῦτο κηλεύει τοῦ νόμου ἀποστῆναι, ἵνα ἐξῇ παρανόμως ζῆν, διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν, λέγων· οὐχ ἵνα παρανόμως γένηται ἡ πολιτεία, ἀλλ' ἵνα ὑπὲρ νόμον ἡ φιλοσοφία. Ἐλύθη γὰρ τοῦ νόμου τὰ δεσμά· καὶ ἐγὼ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ταπεινότεροι, ἀλλ' ἵνα ὑψηλότεροι γενώμεθα.

« Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις. Ὁ

γάρ πᾶς νόμος ἐν ἐνὶ λόγῳ πληροῦται, ἐν τῷ, Ἄγα-
πῆς τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Εἰ δὲ ἀλλήλους
δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων
ἀναλωθῆτε. Λέγω δὲ, Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ
ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. »

Δείκνυσι τὸν τρόπον, δι' οὗ ῥαδίως τὸν εὐαγγελι-
κὸν πληρώσωσι νόμον, ἅμα δὲ καὶ πόθεν γέγονεν τῆς
περιτομῆς ἡ ἀρχή. Ἐπειδὴ γὰρ ἀλλήλων ἀρχειν βου-
λόμενοι, ἐσχίσθητε, φησί, δουλεύσατε ἀλλήλοις. Οὕτω
γὰρ συναχθήσεσθε πάλιν. Αεληθότως δὲ τοῦτο λέγει,
καὶ οὐ φανερώς.

« Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος. τὸ
δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς. Ταῦτα δὲ ἀντίκειται
ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε: »

Σάρκα φησί, τὴν προαίρεσιν τὴν πονηρὰν, πνεῦμα
δὲ, τὴν προαίρεσιν τὴν ἀγαθὴν, τὴν ἀνω τρέχειν
σπουδάζουσαν.

Ἡ μὲν κακία ἀντίκειται τῇ ἀρετῇ· ἡ δὲ ἀρετὴ
πάλιν ἐναντιοῦται τῇ κακίᾳ, παιδαγωγῶ τινος τάξιν
ἀναπληροῦσα, καὶ μὴ ἔωσα ὑμᾶς κατὰ τὰς ἐπιθυμίας
τὰς φαύλας πορεύεσθαι.

« Εἰ δὲ Πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὶ ὁπλὴ νόμον.
Φανερὰ δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἅτινά ἐστι μοι-
χεῖα, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία,
φαρμακεία, ἐχθραὶ, εἰρις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐριθείαι,
διχοστασίαι, αἰρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι,
καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ
προεῖπον, ὅτι οἱ ταῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ
οὐ κληρονομήσουσιν. Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος
ἐστὶ, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης,
ἀγαθοσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. Κατὰ τῶν
τοιούτων οὐκ ἐστὶ νόμος. »

Ὁ Πνεῦμα ἔχων ὡς χρῆ, διὰ τούτου σβέννυσι πο-
νηρὰν ἐπιθυμίαν ἅπασαν. Ὁ δὲ τούτων ἀπαλλαγὴς,
οὐ δίδται τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου βοηθείας, ὑψηλότερος
πολλῷ τῆς ἐκείνου εὐαγγελίας γενόμενος. Ὁ γὰρ μὴ
ὀργιζόμενος, πῶς δίδται ἀκοῦειν, οὐ φρονεῖς; ὁ μὴ
βλέπων ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, πῶς χρῆζει τοῦ
παιδεύοντος μὴ μοιχεύειν; Τίς γὰρ διαλέγεται περὶ
τοῦ καρποῦ τῆς κακίας, τῷ τὴν ῥίζαν αὐτῆς ἀνασπά-
σαντι;

Ὅρᾳς ὅτι οὐ τὴν σάρκα φησὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν
γεῶδη λογισμόν. Αἱ γὰρ ἐχθραὶ, καὶ οἱ ζῆλοι, καὶ αἱ
αἰρέσεις, πῶς ἂν εἶεν σαρκός;

« Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρω-
σαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ἐπιθυμίαις. »

Σάρκα πάλιν ἐνταῦθα, τὰς πονηρὰς πράξεις
καλῶν.

« Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν. »

Κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους πολιτευώμεθα. Τοῦτο
γὰρ ἐστὶ τὸ, στοιχῶμεν. Λέγει δὲ· Ἀρκεσθῶμεν τῇ
τοῦ Πνεύματος δυνάμει, καὶ μὴ ἐπιζητῶμεν τὴν ἀπὸ
τοῦ νόμου προσθήκην.

[VERS. 14-16.] Omnis enim lex in uno sermone
impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.
Quod si invicem mordetis et comeditis, videte
ne lab invicem consumamini. Dico autem: Spi-
ritu ambulate, et desideria carnis non perfici-
etis. »

Modum aperit, quo facili negotio evangelicam
legem impleant; insuper et qua de causa circum-
cisio apud ipsos invecata esset. Nam quia, dum
alter alteri vultis dominari, divisi estis, inquit,
vobis invicem servite. Sic enim in unum denuo
compingemini. Hoc vero subobscuris, non per-
spicuis verbis edisserit.

VERS. 17. « Caro enim concupiscit adversus
spiritum: spiritus autem adversus carnem. Hæc
autem sibi invicem adversantur; ut non quæcun-
que vultis, illa faciatis. »

Carnem dicit, voluntatem malam: spiritum
autem, voluntatem bonam, quæ sursum ire con-
tendat.

Vitium quidem virtuti adversatur: virtus ve-
ro rursus adversatur vitio, et cujusdam peda-
gogi vices exsequitur, non nos sinens secundum
cupiditates malas incedere.

VERS. 18-23. « Quod si Spiritu Dei ducimini,
non estis sub lege. Manifesta autem sunt opera
carnis: quæ sunt adulterium, fornicatio, immun-
ditia, impudicitia, idolorum servitus, veneficia,
inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ,
dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrieta-
tes, comessationes, et his similia; quæ prædico
vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt,
regnum Dei non consequentur. Fructus autem
Spiritus est charitas, 174 gaudium, pax, pa-
tientia, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo,
continentia. Adversus ejusmodi non est lex. »

Qui Spiritum habet, sicut oportet, ejus ope
pravam omnem cupiditatem exstinguit. Qui vero
ab his exemptus est, auxilio legis non indiget,
ut qui præceptis ejus altior evaserit. Nam qui non
irascitur, quid jam opus habet ut audiat, Non oc-
cides? qui non intuetur impudicis oculis, quid
opus est ut doceatur, non esse mœchandum? Ec-
quis enim de fructu malitiæ sermonem ad illum
habeat, qui radicem ejus jam evulsit?

Vides eum istic non loqui de carne, sed de ter-
rena cogitatione. Nam inimicitia, et contentiones,
et sectæ, vel hæreses, quonam modo ad carnem
spectaverint?

VERS. 24. « Qui autem sunt Christi, carnem
suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. »

Carnem hic rursus appellat quascunque malas
actiones.

VERS. 25. « Si spiritu vivimus, spiritu et am-
bulemus. »

Secundum regulas illius vitam instituamus.
Nam hoc significat verbum, ambulemus. Ait au-
tem: Spiritus virtute contenti simus, nec quæra-
tionis insuper additamentum et appendicem ex lege
mutuari.

VERS. 26. « Ne efficiamur inanis gloriæ cupidi, » A
Declarat, eos qui circumcisionem inducebant,
appetitu gloriæ id facere.

« Invicem provocantes, »

Ad contentiones nimirum, et rixas.

« Invicem invidentes. »

Enimvero ex inani gloria æmulatio nascitur.

CAP. VI.

VERS. 1. « Fratres, si præoccupatus fuerit homo
in aliquo delicto. »

Non dixit, si perpetraverit, sed, si præoccupatus fuerit; hoc est, si abreptus. Vide autem quam apposite illos quoque qui circumcisionem prædicarent, ad fidem adducit, dum ait peccatum ipsorum præoccupatione et abreptione admissum fuisse: attamen alios hortatur, ne eis jungantur. Quæ enim ratione una abducantur cum illis quos jubentur emendare?

« Vos qui spirituales estis, ejusmodi instruite. »

Non dixit, pœnas infligite, nec condemnate, sed corrigite.

« In spiritu lenitatis. »

Ejusmodi legem præscribit doctoribus, ut cum mansuetudine cuncta proloquantur. Apprime vero non dixit solum, in lenitate, sed, in spiritu lenitatis: ut significaret, hæc quoque Spiritui placere, quippe cum et convenienti ratione corrigere, spiritualis sit doni.

« Considerans teipsum, ne et tu tenteris. »

Tacite comprimit eorum arrogantiam qua doctrinæ nomine intumescabant. Etenim ne propter docendi officium efferaur, nos in timore et anxietate constituit.

175 VERS. 2. « Alter alterius onera portate. »

Nam quia fieri non potest, ut quisquis homo est, immunis a mendo et labe sit; admonet ne rigidi censores sint delictorum alienorum.

« Et sic adimplete legem Christi. [VERS. 3.] Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. »

Quæ nempe alios toleratis. Exempli gratia: iste iracundus est, tu vero somnolentus? hujus impetum tolera, ut is vicissim tuam segnitiam ferat: hocque modo fiet, ut neque hic peccet, dum abs te toleratur, nec tu delictum admittas, dum pro illis in quibus gravis molestusque es, sustineris a fratre tuo.

VERS. 4. « Opus autem suum probet unusquisque. »

V. gr., si quidpiam boni fecisti, considera ne forte propter inanem gloriam, aut ex necessitate, aut simulatione hoc feceris, neve ob ullam humanam causam.

« Et sic in semetipso gloriam habebit, et non in altero. »

Hæc ait, non quasi legem præscribens, sed illis indulgens; perinde ac si dixisset: Gloriarī qui-

« Μη γινώμεθα κενόδοξοι. »

Δείκνυσιν ἑαίνους τοὺς εἰσάγοντας τὴν περιτομὴν διὰ φιλοδοξίαν τοῦτο ποιοῦντας.

« Ἀλλήλους προκαλοῦμενοι. »

Εἰς φιλονεικίας δηλονότι καὶ ἔρις.

« Ἀλλήλοις φθονοῦντες. »

Ἀπὸ γὰρ τῆς κενοδοξίας ὁ φθόνος.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Ἀδελφοί, ἔάν καὶ προληφθῇ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι. »

Οὐκ εἶπεν, ἔάν πράξῃ, ἀλλ' ἔάν προληφθῇ. τοῦτέστιν, ἔάν συναρπαγῇ. Ὅρα δὲ πῶς εὐφυῶς καὶ κείνους τοὺς κηρύσσοντας περιτομὴν εἰς τὴν πίστιν εἰσάγει, ἐν προλήψει καὶ συναρπαγῇ λέγων αὐτῶν τὸ ἁμάρτημα, καὶ τοὺς ἄλλους πείθει μὴ συνάπτεσθαι αὐτοῖς. Πῶς γὰρ συναπαχθεῖν, οἱ καὶ διορθοῦσθαι ἑαίνους κλεισόμενοι;

« Ὑμεῖς οἱ πνευματικοί, καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον. »

Οὐκ εἶπεν, κολάζετε, οὐδὲ καταδικάζετε, ἀλλὰ διορθοῦτε.

« Ἐν πνεύματι πραότητος. »

Τοιοῦτον νόμον τοῖς διδασκάλοις εἰσφέρει τὸ πάντα μετὰ πραύτητος λέγειν. Εὖ δὲ, τὸ μὴ μόνον ἐν πραύτητι, ἀλλὰ, ἐν πνεύματι πραύτητος εἶπεν· ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ τῷ πνεύματι αὐτὰ δοκεῖ, καὶ τὸ μετ' ἐπεικείας διορθοῦσθαι, χάρισματός ἐστι πνευματικοῦ.

C « Σκοπῶν ἑαυτὸν, μὴ σὺ πειρασθῇς. »

Ἀληθῶς καθαιρεῖ τὸ φρόνημα, τὸ ἐκ τῆς διδασκαλίας γινόμενον. Ἵνα γὰρ μὴ δι' αὐτὸ τὸ διδάσκειν ἐπειρώμεθα καὶ ἡμεῖς, ἐν φόβῳ καὶ ἀγωνίᾳ καθίστησιν.

« Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε. »

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα χωρὶς ἐλαττωματος εἶναι· παραινέει μὴ ἀκριβεῖς εἶναι ἐξετάστας τῶν ἑτέροις πεπλημμελημένων.

« Καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ δοκεῖ τις εἶναι τι, μηδὲν ὦν, ἑαυτὸν φρεναπατᾷ. »

D Δι' ἐν ἀλλήλους φέρετε. Οἶον, ὅ δεινὰ ἐστὶν ἔργιλος, σὺ δὲ ὑπηγλὸς; φέρε αὐτοῦ τὴν ὀρμὴν τὴν σφοδράν, ἵνα καὶ αὐτός σου τὴν νωθεῖαν· καὶ οὕτως οὔτε ἑαίνος ἁμαρτήσεται ὑπὸ σοῦ βασταζόμενος, οὔτε σὺ πλημμελήσεις ἐν οἷς εἰ βαρὺς, ἀνεχομένου σου τοῦ ἀδελφοῦ.

« Τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος. »

Οἶον εἰ ἐποίησας ἀγαθόν, σκόπει σὺ μήποτε διὰ κενοδοξίαν, ἢ δι' ἀνάγκην, ἢ ὑποκρίσει τοῦτο ποιεῖσας, ἢ δι' ἄλλην τινὰ ἀνθρωπίνην αἰτίαν.

« Καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ καύχημα ἔξει, καὶ οὐκ εἰς τὴν ἑτερον. »

Ταῦτα οὐ νομοθετῶν λέγει, ἀλλὰ συγκαταβαίνον. ὥς ἂν εἰ εἴλεγε· Τὸ καυχᾶσθαι μὲν οὐ καλόν. Εἰ δὲ

δρα βούλη, μή κατὰ τοῦ πλησίον, ὡς ὁ Φαρισαῖος. Καὶ τοῦτο δὲ συνεχώρησεν, ἵνα τὸ ἔλκον κατὰ μικρὸν ἐξέλῃ. Ὁ γὰρ συνεθισθεὶς εἰς ἑαυτὸν μόνον, καὶ μὴ καθ' ἑτέρων, καὶ τοῦτο ταχέως διορθώσεται τὸ ἐλάττωμα.

« Ἐκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει. »

Δοκεῖ μὲν τιθῆναι λογισμὸν καλύπτοντα καθ' ἑτέρου καυχᾶσθαι. Διορθοῦται δὲ τὴν καυχώμενον, ὥστε μὴδὲ ἐφ' ἑαυτῷ μέγα φρονεῖν, εἰς ἔννοιαν ἀγαθῶν αὐτὸν τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῦ φορτίου πιέζων αὐτοὺς τὸ συνειδός.

« Κοινωνεῖτω δὲ ὁ κατηχούμενός τὴν λόγον τῷ κατηχούντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς. Μὴ πλανᾶσθε, Θεὸς οὐ μωκτηρίζεται. Ὁ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει. Ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς παρὸς θερίσει φθοράν. Ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον, τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκακώμεν. »

Ἐνταῦθα περὶ τῶν διδασκάλων πάλιν ὁ λόγος αὐτῷ, ὥστε πολλῆς ἀπολαύειν παρὰ τῶν μαθητευομένων θεραπείας. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐνομοθέτησε. Καὶ διὰ τῆς ἀκουῆς. Ἐπειδὴ τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα πολλάκις κατεφύσα τοὺς ἔχοντας, καταπαλὼν αὐτῶν τὸ φρόνημα, εἰς ἀνάγκην αὐτοὺς κατέστησε τοῦ δεῖσθαι τῶν μαθητευομένων, κάκιστους πάλιν εἰς ἀφορμὴν ἡγάγεν τοῦ πρὸς εὐπορίαν εὐκολωτέρους γίνεσθαι, γυμνάζων αὐτοὺς ἡμέρους εἶναι. Φησὶ δὲ, *ἐν πάσιν ἀγαθοῖς*, ὥστε πᾶσαν ἐπιδεικνύσθαι εἰς αὐτοὺς θαψίλειαν.

« Καίρῳ γὰρ ἰδίῳ θερίσμεν, μὴ ἐκλυόμενοι. »

Οὐχ ὥσπερ ὁ σαρκικὸς ἄπορος, φησὶ, καὶ ἐν τῷ ἀμνηστῷ πολλὴν ἔχει κόπον, οὕτω καὶ ὁ πνευματικὸς, ἀλλ' ἐν ἀναπαύσει γίνεται πολλή.

« Ἀλλὰ οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. »

Τάχος καὶ σπουδὴν περὶ τὴν ἐλεημοσύνην εἰσφέρειν παρακαλεῖται. Οὕτε γὰρ πάντοτε τοῦ ἐλεεῖν ἐσμεν κύριοι. Ὅταν γὰρ ἐντεῦθεν ἀπνευχθῶμεν, καὶ ἐν μυριάκις βουλευθῶμεν, οὐδὲν παρίνομεν πλέον. Τὸ δὲ, πρὸς πάντας, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος. Ἐκείνοις μὲν γὰρ τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἅπαντα πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἦν. Ἡ δὲ τῆς χάριτος φιλανθρωπία, γῆν ὁμοῦ καὶ θάλατταν ἐπὶ τὴν τῆς ἐλεημοσύνης μετάληψιν καλεῖ, καὶ πλείονα πρὸς τοὺς οἰκείους τὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύεται.

« Ἰδοὺ πληθύνουσιν ὑμῖν γράμματα ἐγγραφὰ τῇ ἐμῇ χειρὶ. »

Πάντα δέχεσθαι τὴν λόγον αὐτοῦ παραινέει, καὶ τὸ μέγεθος τῶν δογμάτων, διὰ τὸ, *πληθύνουσιν*, εἰπεῖν,

Audem minime convenit : sin autem lubeat, at saltem non adversus proximum : velut ille Phariseus. Atqui hoc concessit, ut paulatim totum auferret. Nam qui in more habuerit in seipso tantummodo gloriam habere, et non adversus alios, is brevi hoc quoque vitium correxerit.

Vers. 5. « Unusquisque enim onus suum portabit. »

Videtur proponere rationem quæ prohibeat adversus alium gloriari. Cæterum gloriabundum corrigit, ne sibi valde placeat, revocans illum ad propriorum peccatorum considerationem, adhibito insuper oneris et sarcinæ nomine, quo conscientiam illius premat.

Vers. 6-9. « Communicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis. Nolite errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat de carne sua, de carne metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus. »

Hoc rursum loci de doctoribus loquitur, quos a discipulis suis multa sollicitudine curari vult : quippe cum ita fieri Christus ipse sanxerit. Quare vero ? audias. Quoniam ob docendi auctoritatem fastu inflabantur illi qui ea ornati erant ; horum ut compesceret arrogantiam, in hanc eos necessitatem coegit, ut ipsi discipulis opus haberent : illis vero rursum præbet occasionem ut ad bene de aliis merendum faciliores fiant, ipsos exercens ad benevolentiam erga magistros præstandam. Ait autem, *in omnibus bonis*, ut omnem in eos liberalitatem impendant.

« Tempore enim suo metemus non deficientes. »

Non uti carnalis messor, inquit, qui nihil fructuum percipit, quamlibet metendo multum laboret, sic est spiritualis. Ille enim quiete multa potitur.

Vers. 10. « Ergo dum tempus habemus, operemur bonum 176 ad omnes, maxime ad domesticos fidei. »

Hortatur ut festinationem et diligentiam adhibeant ad eleemosynam erogandam. Non enim in potestate nostra est semper et ubique misereri. Quando enim ex hoc sæculo egressi erimus, etsi milles volemus, nihil ultra perficiemus. Ait autem, *ad omnes*, ad differentiam Judaicæ humilitatis. Nam omnia charitatis illorum officia in contribules solum impendebantur : at gratiæ humanitas, terram pariter et mare ad beneficentiæ participationem invitat, ut tamen copiosiorē erga domesticos fidei sollicitudinem præferat.

Vers. 11. « Videte qualibus litteris scripsi vobis mea manu. »

Suadet ut totum sermonem suum excipiant, dicendoque, *qualibus*, et, *manu mea*, sublimita-

tem doctrinæ suæ significat. Ad hæc aliud quoque innuit. Quodnam vero istud? quoniam hanc ipsi calumniam struebant, ac si cum circumcisionem profiteretur, simularet tamen non profiteri; ideo compulsus est epistolam manu propria scribere; apud eos testimonium deponens sua exaratum manu.

Vers. 12. « Quicumque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi. »

Demonstrat illos gloriæ duntaxat studio prædicationi operam dare, non quod hoc munus exsequi ipsis incumberet.

« Tantum ut crucis persecutionem non patiantur. »

Altera rursum causa cur non ex animo prædicent, hæc est, ne a Judæis exagilentur. Atqui sive timore, sive ambitione id præsent, proinde non tanquam debitum. Quamohrem etsi prædicant circumcisionem non tamen uti necessariam.

Vers. 13. « Neque enim qui circumcidentur, legem custodiunt, sed volunt vos circumcidi. »

Demonstratio hæc est, eos non ex animo prædicare; quandoquidem non ea quæ prædicant, observant.

« Ut in carne vestra glorientur. »

Eo quod discipulos habeant, et doctores sint.

Vers. 14. « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. »

Quid est cruce gloriari? quod Christus forma servi accepta passus est; passus, inquam, propter me, qui servus eram, qui hostis, qui insanus et ingratus. Sic me dilexit, ut seipsum tradiderit.

« Per quem mihi mundus crucifixus est. »

Mundum vocat res hujus sæculi, hominum laudes, satellitium, gloriam. Istihæc, inquit, tam splendida, tam magnifica, mihi mortua facta sunt.

« Et ego mundo. »

Duplicem mortem inquit: scilicet, quia tam illa mihi mortua sunt, tum ego illis, ita ut neque me valeant interimere, neque superare: quippe **177** quæ semel mortua sint; nec ego eorum possum desiderio teneri: nam et ipsis egomet quoque mortuus sum.

Vers. 15. « In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura. »

Vide quantam virtutem attribuit cruci, quæ non solum res omnes mundanas ipsi mortuas reddiderit, sed et ipsum veteri instituto longe celsiorem fecerit. Atqui novam creaturam dicit, quæ per fidem edita est.

Vers. 16. « Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia, et super Israel Dei. »

Α κατασημάνας, καὶ τὸ, τῇ ἐμῇ χειρὶ· καὶ ἄλλο καὶ διὰ τούτου δηλοῦται. Ποῖον; Ἐπειδὴ συκοφαντοῦντες αὐτὸν ἔλεγον περιτομὴν αὐτὸν καταγγέλλειν, καὶ ὑποκρίνεσθαι, ὡς οὐ καταγγέλλει, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ιδιόγραφον ποιήσασθαι τὴν ἐπιστολὴν, μαρτυρίαν ἑγγράφον ἀποθέμενος.

« Ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι. »

Δείκνυσι κάκεινους διὰ φιλοδοξίαν μόνον ποιουμένους τὸ κήρυγμα, οὐ δι' αὐτὸ τὸ οὕτως ὀφείλον γενέσθαι.

« Μόνον ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ διωκωνται. »

Ἐτέρα πάλιν αἰτία τοῦ μὴ ἀπὸ γνώμης κηρύττειν αὐτοὺς, τὸ μὴ διώκεσθαι παρὰ τῶν Ἰουδαίων αὐτούς· τὸ δὲ κατὰ φόβον, ἢ κατὰ κενοδοξίαν γινόμενον, τοῦτο οὐχ ὡς ὀφειλόμενον πράττεται. Οὐκοῦν εἰ καὶ κηρύσσεται περιτομὴ παρ' αὐτῶν, οὐχ ὡς ἀναγκαῖα κηρύσσεται.

« Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι, αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν, ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι. »

Ἀπόδειξις τοῦ μὴ κατὰ γνώμην κηρύσσειν αὐτοὺς, τὸ μὴ φυλάττειν αὐτοὺς ταῦτα ἃ κηρύσσουσιν.

« Ἴνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχῶνται. »

Μαθητὰς ἔχοντες, καὶ ὄντες διδασκαλοὶ.

« Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Τί ἐστὶ τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ; ὅτι ὁ Χριστὸς δούλου μορφὴν ἔλαβεν, καὶ ἔπαθεν, ἅπερ ἔπαθεν δι' ἐμὲ τὸν δούλον, τὸν ἐχθρὸν, τὸν ἄφρονα· οὕτω με ἠγάπησεν, ὡς ἑαυτὸν ἐκδοῦναι.

« Δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται. »

Κόσμον, τὰ βιωτικὰ πράγματα φησὶν· τὸν ἔπαινον τὸν παρὰ ἀνθρώπων, τὴν δορυφορίαν, τὴν δόξαν. Ταῦτα, φησὶν, ἐμοὶ νεκρὰ γέγονε, τὰ οὕτω λαμπρὰ καὶ μεγάλα.

« Κἀγὼ τῷ κόσμῳ. »

Διπλὴν τὴν νέκρωσιν λέγει, ὅτι καὶ ἐκεῖνα ἐμοὶ νεκρὰ, καὶ ἐγὼ ἐκείνοις, καὶ οὐτε αὐτὰ ἀνελεῖν με δύνανται, καὶ χειρῶσασθαι· νεκρὰ γὰρ ἐστὶν ἅπαξ· οὕτε ἐγὼ ἐπιθυμῆσαι αὐτῶν· νεκρὸς γὰρ αὐτοῖς εἰμι κἀγώ.

« Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομὴ τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις. »

Βλέπει πόσῃ κηρύττει τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ· οὐ γὰρ δὴ μόνον τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἐνέκρωσεν ἐν ἑαυτῷ πάντα, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας τῆς παλαιᾶς ἀνωτέρῳ πολλῷ κατέστησεν. Λέγει δὲ τὴν καινὴν κτίσιν, τὴν δεδομένην διὰ πίστεως.

« Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνην ἔπ' αὐτοὺς, καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ. »

VARIAE LECTIONES.

« Inconcinna prorsus dictio, quæ sic restitui possit: Ὁ οὐχ οὕτως ὀφείλεν γενέσθαι.

οἱ ταῦτα διώκοντες, φησὶν, οὗτοι καὶ εἰρήνης, καὶ Ἀ
φιλανθρωπίας ἀπολαύοντες, καὶ τῷ τοῦ Ἰσραὴλ ἐνό-
ματι κυρίου ἂν καλοῖντο.

« Τοῦ λοιποῦ λόγους μοι μηδεὶς παρεχέτω. »

Ἐνταῦθα οὐχ ὡς καμῶν, οὐδὲ ὡς περικατήσας
ταῦτα φέγγεται, ἀλλὰ ἀναστέλλων αὐτῶν τὴν ῥάθυ-
μον γνώμην, καὶ εἰς φόβον πλείονα ἐμβαλὼν, καὶ
πηγνύς τοὺς παρ' αὐτοῦ τεθέντας νόμους, καὶ οὐ
συγχωρῶν αὐτοὺς ἀεὶ κινεῖν.

« Ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ
σώματί μου βαστάζω. »

Παντὸς λόγου καὶ πάσης φωνῆς, φησὶ, λαμπρότε-
ρον διὰ τῶν στιγμάτων ἀπολογουμαι πρὸς τοὺς λέ-
γοντας ὑποκρίνεσθαι με τὸ δόγμα, καὶ πρὸς ἀνθρω-
παρασκίαν λέγειν. *Στίγματα* τὰς πληγὰς λέγει, τὰ
τραύματα, τὰ διὰ τὸν Χριστόν.

« Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ
τοῦ πνεύματος ὑμῶν, ἀδελφοί. Ἀμήν. »

Τῷ τελευταίῳ ῥήματι τούτῳ πάντα τὰ ἱμνηροσθῆν
ἐπεσφράγισεν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, *μεθ' ὑμῶν*,
ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ, *μετὰ τοῦ πνεύματος*
ὑμῶν, ἀπάγων αὐτοὺς τῶν σαρκικῶν, καὶ πανταχοῦ
δαικνύς τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνεργεσίαν, καὶ ἀναμνησκων
τῆς χάριτος ἧς ἀπῆλυσαν, δι' ἧς πάσης αὐτοὺς ἔκ-
νυς ἦν Ἰουδαϊκῆς ἀπαγαγεῖν πλάνης. Τὸ γὰρ Πνεῦμα
λαβεῖν, οὐ διὰ νομικῆς ἦν περιφανείας ⁴, ἀλλὰ διὰ
τῆς κατὰ τὴν πίστιν δικαιοσύνης.

Πρὸς Γαλάτας ἐγγράφη ἀπὸ Ῥώμης, στίχων σιγ'.

VARIAE LECTIONES.

⁴ Chrysost. *πρωσίας.*

Qui hæc sectantur, inquit, hi pace et benigni-
tate Dei potiuntur, ut proprie Israelis quoque no-
mine appellari possint.

Vers. 17. « De cætero nemo mihi molestus sit. »

Non quasi afflictus aut defatigatus hæc loqui-
tur, sed ut socordem illorum premat animum,
inque majorem terrorem conjiciat; utque leges
abs se latas confirmet, nec sinat illas semper va-
cillare.

« Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore
meo porto. »

Omni sermone, omnique voce vocalius et cla-
rius me defendo, inquit, adversus illos qui aiunt
me simulate docere, et prædicare quæ hominibus
placeant. *Stigmata*, plagas vocat ac vulnera, quæ
Christi causa passus est.

Vers. 18. « Gratia Domini nostri Jesu Christi
cum spiritu vestro, fratres. Amen. »

Hoc extremo verbo cunctis quæ hactenus dicta
sunt, signaculum addidit. Non enim nude dixit,
vobiscum, ut in aliis epistolis; sed, *cum spiritu*
vestro; ut eos averteret a carnalibus, et per om-
nia beneficentiam Dei declararet, nec non gratiæ
commonefaceret, quam acceperant, et per quam
poterat ipsos Deus ab omni errore Judaico revo-
care. Nam Spiritum accipere per illum factum
legis non licebat, sed per justitiam quam præ-
stat fides.

Ad Galatas scripsit Roma, 293 versibus.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Παῦλος ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ διὰ θελήμα-
τος Θεοῦ, τοῖς ἀγίοις τῆς οὔσης ἐν Ἐφέσῃ, καὶ πι-
στοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ
Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ. »

Ὅτι περ τὰ ἄλλα Θεοῦ ἔργα, οὕτως καὶ τὴν ἀποστο-
λὴν τὴν αὐτοῦ ἐκ Θεοῦ μὲν φησιν, ἐνεργουμένην δὲ
ὀπὸ Χριστοῦ, ὡς συνάμαως ὄντος Θεοῦ.

Τὸ κεφάλαιον τῆς ἐπιστολῆς ἐστίν, τὸ διδάξαι αὐ-
τοὺς περὶ τῆς Χριστοῦ χάριτος. Αὕτη δὲ ἡ χάρις,
ἐστὶν ἀνάληψις ἡμῶν ἐν αὐτῷ, καὶ ἀγιασμὸς, καθὼς
καὶ σῶμα αὐτοῦ γεγόναμεν, καὶ κεφαλὴν ἐσχηκαμεν
αὐτόν. Τὸ δὲ αἴτιον ταύτης τῆς χάριτος, ἡ ἀγαθότης
τοῦ Θεοῦ, ἡ εἰς αἰῶνας ὑμνουμένη. Ἡ δὲ ὁδὸς ἡ εἰς
ταύτην, ἡ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἀπολύτρω-
σις.

C

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1-5. « Paulus apostolus Jesu Christi per
voluntatem Dei, sanctis qui sunt Ephesi, et fide-
libus in Christo Jesu. Gratia vobis et pax a Deo
Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Benedi-
ctus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. »

Quemadmodum cætera Dei opera, sic et aposto-
latum suum, a Deo esse ait, cujus tamen vis et
operatio sit a Christo, qui est virtus Dei.

178 *Epistolæ summa est, ut eos erudiat de*
Christi gratia. Hæc porro gratia, est nostri ad
ipsum assumptio, et sanctificatio, qua corpus
ejus effecti sumus, eumque caput habuimus. Hu-
jus autem gratiæ causa bonitas est Dei, quæ in
 sæcula laudibus celebratur. Via autem qua ad
hanc pergitur, est redemptio per gratiam Christi.

« Qui benedixit nos omni benedictione spiri- A
tuali in cœlestibus in Christo. »

Ipsi erit, inquit, benedictio nostra : id est, donum a Deo concessum, quo spiritualis bonis perfruamur. Horum possessio in terra non habetur : quia carnales non sunt benedictiones, sed æternus cœlestisque est earum locus.

Vers. 4, 5. « Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in seipsum. »

Gratia Spiritus nunc quidem manifestata est : ante vero exsistebat ab initio apud Deum, et impertiebatur electis, quos et prædestinavit ut assisterent Deo, concessa ipsis vitæ sanctimoniam.

« Secundum propositum voluntatis suæ, [Vers. 6-8.] in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos. »

Gratificatus est nobis spontanea gratia : non autem remuneratione operum, in filios nos adoptando.

In dilecto filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis in omni sapientia et prudentia. »

Quandoquidem Scripturæ sursum deorsum dicunt, Christum ad mortem usque obedientem esse factum Patri ; et quia Christus ipse aiebat, *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti* ? Ne quispiam vel suspicetur revera cum fuisse derelictum, quippe cum ex nostra persona ejusmodi voces pronuntiaverit, eam ob rem ubique passim dilectum illum et redamatum divina Scriptura prædicat.

Vers. 9. « Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. »

Hoc enim duntaxat modo Christi gratia confertur, per cognitionem : quod non convenit ignorantibus.

« Secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo [Vers. 10] in dispensatione plenitudinis temporum. »

Nam ante sæcula complacitum illi fuit ea beneficentia uti ; cui tamen definitum erat tempus, in quo finem congruentem habuerunt quæ prædestinata fuerant.

« Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et quæ in terra sunt. »

Quantum Adam his omnibus peccando spoliatus est, tantumdem restauratio facta est in Christo. Quibusnam igitur spoliatus fuit ? nimirum incorruptus cum esset, in corruptionem cecidit ; cum

⁸⁷ Psal. xxi, 1.

« Ὁ εὐλογήσας ὑμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ. »

Αὐτὸς ἴσται, φησὶν, ἡ εὐλογία ἡμῶν· τουτέστιν ἡ δωρεὰ ἡ παρὰ Θεοῦ, εἰς τὸ πνευματικῶν ἡμᾶς ἀπολαῦσαι ἀγαθῶν. Τούτων δὲ ἡ ἀπόλαυσις οὐκ ἔστιν ἐπὶ γῆς· ἐπεὶ οὐδὲ σαρκικαὶ αἱ εὐλογίαι, ἀλλ' αἰδίου τόπος αὐτοῖς ὁ οὐράνιος.

« Καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἑαυτόν. »

Ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐφανερώθη μὲν νῦν, προῦπηρχε δὲ ἐξ ἀρχῆς παρὰ Θεῷ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἐπινεμομένη, οὗς καὶ προώρισεν παραστάτας εἶναι Θεοῦ, διὰ τῆς δεδομένης ἀγιότητος.

« Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς ἔπαινον δόξης χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἔχαριτωσεν ἡμᾶς. »

Ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐκουσίῳ χάριτι, οὐ τῇ ἐξ ἔργων ἡμῶν ἀντιδόσει, θέμενος ἡμᾶς υἱούς.

« Ἐν τῷ ἡγαπημένῳ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ᾧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήτει. »

Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω λέγουσιν αἱ Γραφαί, ὅτι ὑπήκοος γέγονεν τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου, καὶ ἐπειδὴ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς· Ὁ Θεός, Θεός μου, εἰς τί με ἀγκατέλιπες ; ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ ἀληθῶς ἔγκαταλείψθαι αὐτόν· εἰ καὶ ὑπὲρ οὗ ἡμῶν προσώπου τῆς τοιαύτης ἔλεγε φωνᾶς· τούτου χάριν πανταχοῦ ἡγαπημένον καὶ ἀγαπητὸν αὐτόν ἡ θεία κηρύττει Γραφή.

« Γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ. »

Οὕτω γὰρ μόνως εἰς ἡμᾶς ἡ Χριστοῦ χάρις χωρεῖται διὰ τῆς γνώσεως· ὃ ἐπὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν οὐκ ἐφαρμόζεται.

« Κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν. »

Εὐδόκησε γὰρ ἐπὶ τῇ ἐκτελείᾳ ταύτῃ πρὸ αἰῶνος· ὥριστο δὲ αὐτῇ καὶ χρόνος, ὅτε τὰ προωρισμένα πέρας ἐδίξεντο ἱκανόν.

« Ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν αὐτῷ. »

Ὅσον ὁ Ἀδάμ ἁμαρτήσας ἀπεστερήθη τούτων πάντων, ἀνανέωσις γέγονεν· ἐν Χριστῷ. Τίνων οὖν ἀπεστερήθη ; ἀφθαρτος ὢν, εἰς φθορὰν ᾤθη, καὶ ἀθάνατος ὢν, εἰς θάνατον, καὶ ἀπὸ παραδείσου, ἐξῶ πα-

VARIAE LECTIONES.

• Ἀνανέωσις γέγονεν. Diversa hæc sunt a sensu Chrysostomi, cui ἀνακεφαλαιώσασθαι, est in summam redigere, non instaurare, aut innovare. Qui nec plura alia quæ subsequuntur, a Chrysostomo accepta sunt.

ραδίαιτον. Ταῦτα οὖν προέκτιστο παρὰ Θεῷ, εἰς τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι καὶ ἀνανεώσαι, καὶ ὑπὲρ τούτων γέγονεν ὁ Μονογενὴς ἄνθρωπος, ἵνα καταλύσῃ θάνατον, καὶ ἀνέλῃ τὴν φθορὰν, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐκβάλῃ, ὃ καὶ γέγονε παραγενομένου Χριστοῦ. Τὸ δὲ, ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ὅτι λύπη ἦν μεγάλη καὶ ἀδιέλαιπτος τοῦ κόσμου ἁμαρτάνοντος τοῖς ἀγγέλοις, καὶ ὑπὸ κατάραν θνoς· καὶ ὅλῃον ἐν τῷ εἶπαι τὸν Κύριον, ὅτι *Χαρὰ ἐν οὐρανῷ γίνεται ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι*. λέγει οὖν, ὡς ἐλθὼν ὁ Κύριος, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀνενέωσεν, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐκείνης πάσης τοῖς ἀγγέλοις τῆς λύπης, ἥς ἐλυποῦντο ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων φθορᾷ. Ἀνῆγαγε γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν προτέραν χαρὰν, τὴν ὑπὲρ τῶν σωζομένων.

« Ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν, προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικότες ἐν τῷ Χριστῷ. »

Ἐν Χριστῷ, φησὶ, γινόμεθα, μερὶς γινόμεθα Θεοῦ.

« Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ. »

Τῶν προγνωσμένων ἐστὶ καὶ ὑμεῖς, φησὶν, εἰκαυόμενοι Χριστῷ δι' ὑπακοῆς, καὶ τῆς ἐπὶ τῇ ἀκοῇ πίστεως, καὶ τοῦ ἐπὶ τῇ πίστει σφραγισμοῦ, ὅς ἐστιν ὁμοιωσις πρὸς Χριστὸν διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μεταλήψεως. Παρὰ τίνος δὲ ἔχουσιν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἡ παρὰ Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ; ἐκεῖ γὰρ ἐκήρυττεν· διὸ καὶ ὀφειλότερον αὐτοῖς διαλέγεσθαι ὁ Παῦλος, ὅτι ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας προκατηρημένοις. Ἄλλαν γὰρ ὀφειλὸς εἰς θεολογίαν ὁ ἀνὴρ.

« Ὅς ἐστιν ἀρράβων τῆς κληρονομίας ἡμῶν εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιτομῆς, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ. »

Ἀρράβων λέγει ἀρχὴν κτήσεως. Φησὶν οὖν, ὡς δεξάμενοι τὸ Πνεῦμα, ἡρξάμεθα ἤδη κτήματα εἶναι Χριστοῦ καὶ Θεοῦ.

« Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν ἐν τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνηστὴν ὑμῶν ποιοῦμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ἀκηκόως, φησὶ, τὴν πίστιν ὑμῶν, καθ' ἣν ἀναφέρσθε εἰς Χριστὸν, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν ἐπομένην τῇ πίστει, χάριν ἀναφέρω ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τὴν οὐκ εἰς ἀπαξ, ἀλλὰ καὶ διὰ παντός.

« Ὁ Πατὴρ τῆς δόξης. »

Τούτῃστιν, ἀρχηγὸς παντὸς τοῦ δεδομένου εἰς ἡμᾶς Θεοῦ χάρισματος, ὅπερ ἐν Πνεύματι διὰ τοῦ Λόγου χορηγείται.

10 Luc. xv. 10.

A esset immortalis, in mortem incurrit, atque e paradiso pulsus est foras. Hac itaque 179 proposuerat Deus redintegrare, et renovare; et propterea Unigenitus factus est homo, ut mortem destrueret, auferretque corruptionem, et peccatum expelleret: id quod adveniente Christo patratum fuit. Quod autem in *caelis* dicit, hoc modum colligit. Quoniam angeli ingentem luctum indesinenter agebant de peccatis mundi, quodque is execrationi erat obnoxius (atque hoc manifestum est hisce Domini verbis: *Gaudium est in caelo super uno peccatore penitentiam agente*); Idcirco ait, Dominum adventu suo, cum ea quae in terra sunt renovasse; tum quae in caelis, sedulo angelorum luctu, quem propter interitum hominum ducebant. Eis quippe gaudium pristinum reddidit, salute hominibus concessa.

Vers. 11, 12. « In quo et nos sorte vocati sumus, praedestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suae, ut simus in laudem gloriae ejus nos, qui ante speravimus in Christo. »

Dum in Christo sumus, inquit, portio Dei existimus.

Vers. 13. « In quo et vos audientes verbum veritatis (Evangelium salutis vestrae), in quo et credentes signati estis, Spiritu promissionis sancto. »

Vos quoque ex praecognitis estis, inquit, qui Christo conjungimini per obedientiam et per fidem auditus consecrariam, nec non per signaculum quo fides munitur, quodque Christi similitudo est ob Spiritus participationem. A quonam vero verbum veritatis Ephesii audierunt, nisi a Joanne evangelista, qui illic praedicabat? Quocirca sublimioris sensus verba ad illos facit Paulus, cum qui jam illius essent doctrina instituti. Is quippe vir altissimae theologiae erat.

Vers. 14. « Qui est pignus hereditatis nostrae, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriae ipsius. »

Pignus et arrham vocat initium acquisitionis. Ait ergo, suscepto Spiritu incepisse nos possessionem et peculium Christi et Dei fieri.

Vers. 15-17. « Propterea et ego audiens fidem vestram quae est in Domino Jesu, et dilectionem in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi, »

Audita, inquit, vestra fide qua Christo vos devovetis, nec non dilectione quae respondeat fidei, grates refero pro vobis, nec una tantum vice, sed indesinenter.

« Pater gloriae, »

Hoc est, auctor omnis illius doni divini quod concessum est nobis; quod quidem in Spiritu per Verbum subministratur.

« Det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis A in agnitione ejus; [Vers. 18.] illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis. »

Id quod desiderabantur, sapientia et scientia erat, utque sermone et sapientia præstarent officia charitatis, cognoscentes nimirum causam agendi, **180** quare sine, et quibusnam donis dignati essent per gratiam concessam sibi.

Vers. 19. « Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis ejus. »

Immensam illam virtutis exsuperantiam dicit, quæ resurrectionem mortuorum patravit. Eximium quippe est eos qui pridem mortui erant resurgere, brevissimoque temporis instanti viventium astare multitudinem. Quocirca incredulis incredibilis est hæc exsuperantia potentiæ, secundum illud effatum: *In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui* ²⁰.

Vers. 20, 21. « Quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, et constituit ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem principatum et potestatem, et virtutem et dominationem, et omne nomen quod nominatur. »

Ostendit nobis Deus, inquit, in Christo magnitudinem et præcellentiam eorum quæ nobis largitus est. Nos quippe una resuscitavit et consedere fecit in cælestibus. Cum enim corpus nostrum non per se quiret excipere virtutem et efficacitatem qua vita præberetur; quippe quod corpus erat mortis, residente in ipso per prævaricationem peccato, eam ob rem Unigenitus Dei illud sibi proprium fecit, ut illud a peccato servans idoneum redderet, cum vitæ, tum gloriæ accipiendæ. Atque hoc significatur his verbis, *conresuscitavit et consedere fecit in cælestibus*.

« Non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. [Vers. 22]. Et omnia subiecit sub pedibus ejus. »

Gloria perpetua est; quæ quidem cum ab hoc ævo incipiat, in sæculum omnis ævis extenditur. In hoc quippe consistit virtus incorruptæ et gloriosæ permansionis, quod vitæ auctor in sæcula æterna persistat.

« Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam. »

Uti non amplius caput nostrum sint virtutes cælestes, nisi quatenus procuratores nostri sunt et dispensatores, secundum sacram Apostoli vocem ²¹.

Vers. 23. « Quæ est corpus ipsius. »

Corpus ejus est Ecclesia, propter communicationem Spiritus sancti.

²⁰ Psal. LXXV, 3. ²¹ Hebr. I, 14.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Suspecta vox: forte, τὸ πλήθὺ ζώντι. ² Sic legero, εἰ μὴ κατὰ τὸ εἶναι ἐπιτρ.

« Δὴν ὁμὴν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλησεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις. »

Τὸ ἐλλείπον ἦν ἡ σοφία καὶ ἡ γνῶσις, καὶ ἵνα λόγῳ καὶ σοφίᾳ πράττωσι τὰ τῆς ἀγάπης, εἰδότες, δι' ὃ πράττουσι καὶ ἐπὶ ποικίλῃ τέλει, καὶ τίνων ἤδη κατηξιώνται κατὰ τὴν δοθεῖσαν χάριν.

« Καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. »

Μεγίστην ὑπερβολὴν δυνάμεως λέγει, χορηγούσης εἰς ἡμᾶς τὴν νεκρῶν ζωοποίησιν. Μέγα γὰρ τὸ τοὺς ἐξ αἰῶνος ἀναστῆναι θνητοὺς, τῷ πλήθει ζῶντας ¹ δι' ὀλίγου παραστῆναι. Διὸ τοῖς ἀπίστοις ἀπιστος ἡ ὑπερβολή, κατὰ τὸ εἰρημένον· Ἐν τῷ πλήθει τῆς δυνάμεώς σου ψεύσσονται σε οἱ ἐχθροὶ σου.

« Ἦν ἐνέργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου. »

Ἐδειξε, φησὶν, ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὑπερβολὴν ὧν ἡμῖν ἐχαρίσατο. Συνήγειρεν γὰρ ἡμᾶς καὶ συνεκάθισεν ἐν Χριστῷ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον ² δι' αὐτοῦ δεκτικὸν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας τῆς ζωοποιου, ὅτι ἦν σῶμα θανάτου, τῆς ἀμαρτίας ἐν αὐτῷ ἐγκατωκισμένης. διὰ τὴν παράβασιν, διὰ τοῦτο ἴδιον αὐτὸ ὁ Μονογενὴς ἐποίησατο, ἵνα ἀναμάρτητον αὐτὸ φυλάξας, καὶ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς δόξης αὐτὸ παρασκευάσῃ γενέσθαι δεκτικόν. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ, *συνήγειρεν καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς οὐρανόις*.

« Οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. »

Ἀσηνεχὲς ἡ δόξα, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τοῦ παρόντος αἰῶνος, παρατείνουσα δὲ εἰς τὸν ἀπειρον αἰῶνα· ὅτι τοῦτο ἡ δύναμις τῆς ἀφθάρτου καὶ ἐνδόξου διαμονῆς ἡμῶν, τὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς διαμένειν εἰς αἰῶνα.

D νας.

« Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ. »

Ὡς μηκέτι τὰς οὐρανίους δυνάμεις εἶναι κεφαλὴν ἐφ' ἡμῖν, καθὼ καὶ ὑπὸ ἐπιτρόπους ³ καὶ οἰκονόμους ἡμῶν, κατὰ τὴν ἱεράν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν.

« Ἦτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ. »

Σῶμα αὐτοῦ, ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν μετάληψιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

« Τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληροῦμέ- A
νου. »

Ἡ Ἐκκλησία ἐστίν, ἡ δεκτικὴ, φησί, τοῦ διήκον-
τος, τῶν οὐρανίων μὲν πάσαι, νῦν δὲ καὶ ἐπιγείων.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Καὶ ὑμεῖς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ
ταῖς ἀμαρτίαις, ἐν αἷς ποτε περιπατήσατε κατὰ τὸν
αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἀρχοντα τῆς
ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ ἐνεργοῦντος
ἐν τοῖς υἱοῖς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες
ἀνεστράφημεν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς
ἡμῶν, ποιῶντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν
διανοιών, καὶ ἡμεῖς τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ
λοιποί. Ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν B
πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας
ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν, συνεζωοποίησεν
ἐν τῷ Χριστῷ. Χάριτί ἐστε σσεωσμένοι. »

Ἦμᾶς, φησί, τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐξαίρετους ὄντας τοῦ
θανάτου διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐν ἣ ἐζήτε ὑπὸ τοῦ πονη-
ροῦ δαίμονος τοῦ ἀρχαντος διὰ τῶν εἰσπορευομένων
ὑμῖν πονηρῶν ἐννοιῶν, ἐλέου ἀξιώσας ὁ Θεὸς καὶ
χάριτος ἰκνουσίου, τὴν ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ νεκρότητα
ὑμῶν μετέβαλεν εἰς ζωὴν κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τὸν Χρι-
στόν. Ὅτι γὰρ ἔστι τῷ Χριστῷ τοῦτο εἰς ἡμᾶς
χωρεῖ συναππομένους αὐτῷ. Καὶ τοὺς ἔχοντας δὲ νό-
μον, τὰ ὅμοια τῶν ἐθνῶν πεπονημένοι, φησὶν, ἐν
ἀμαρτίαις, ἵνα τὸ μέγεθος ἐνδείξηται τῆς δωρεᾶς
τοῦ Θεοῦ, ὅτι τοὺς πάντας κρατοῦμένους ὑπὸ τῆς
φθορᾶς δίδωται.

« Καὶ συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρα-
νίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι
ταῖς ἐπιρχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς
χάριτος αὐτοῦ, ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ. Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σσεωσμένοι διὰ τῆς πί-
στεως, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν. »

Σὰρξ ἐσμεν τοῦ Χριστοῦ, καὶ μέλη, καὶ σῶμα, καὶ
κεφαλὴν ἡμῶν αὐτὸν ἰδεῖν ἐδωκεν ὁ Πατήρ. Ἦδη ἐσμεν
ἐν οὐρανῷ, καθὼς ἐσμεν ἐν Χριστῷ, καὶ τῶν ἀγαθῶν
τὴν ἀπόλαυσιν ἔχομεν εἰς ὑπερῶν, ὅτε τὰ ἐν Χριστῷ
ἀγαθὰ πρόεισιν εἰς τὸ ἐμφανὲς, ἀνεξήγητα ὄντα νῦν,
καὶ ἀνεξαρτήτητα· διὸ καὶ πλοῦτον αὐτὸν λέγει χά-
ριτος ὑπερβάλλοντα.

« Θεοῦ τὸ δῶρον. »

Χάρις, τὸ παρὰ Θεοῦ, πίστις, τὸ παρ' ἡμῶν. Ὅθεν
οὐκ εἰς μὴ πάρεστι τὸ δεκτικόν, οὐδὲ ἡ χάρις παρα-
γίνεται. Οὐκ ἐξ ἡμῶν οὐν, ἀλλὰ Θεοῦ τὸ δῶρον· οὐκ
ἐν τῷ λαμβάνοντι, ἀλλ' ἐν τῷ δίδοντι, τὸ εὐεργετή-
σαι.

« Οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τις καυχῆσθαι. »

Ὅτι καὶ τῶν ἔργων ὄντων, οὐκ ἐξ αὐτῶν ἡ σωτη-
ρία, καὶ μὴ ὄντων, παρεγένετο τοῖς πιστεύουσι τῆς
σωτηρίας ἡ κοινωνία.

« Αὐτοῦ γὰρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ ἐκ ἔργων ἀγαθῶν, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεός,
ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. »

« Plenitudo ejus, qui omnia in hominibus adim-
plet. »

Ecclesia est, inquit, quæ illum capit, qui olim
quidem cælestia pervadebat nunc autem ter-
rena.

CAP. II.

VERS. 1-5. « Et vos cum mortui essetis delictis
vestris et peccatis, in quibus aliquando am-
bulastis secundum sæculum mundi hujus, secun-
dum principem aeris hujus, spiritus qui nunc
operatur in filios dissidentiae; in quibus et nos om-
nes aliquando conversati sumus in desideriis carnis
nostræ facientes voluntatem carnis et cogitationum,
et eramus natura filij iræ, sicut et cæteri. Deus
autem qui dives est in misericordia, propter ni-
miam charitatem suam **181** qua dilexit nos, et
cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in
Christo: gratia estis salvati. »

Vos gentiles, inquit, cum addicti essetis morti
propter peccatum in quo vivebatis, cujus dæmon
improbus pravis cogitationibus injectis auctor erat,
misericordia dignavit Deus, ultroneaque gratia, ac
vestram in peccato mortalitatem mutavit in vitam,
per consortium cum Christo. Nam quod Christo
proprium est, hoc ad nos derivatur, qui ipsi con-
jungimur. Atque eos qui legem habebant, similia
ac gentiles passos propter peccata, ut ostenderetur
magnitudo divini muneris, qua omnes qui
corruptæ subjecti erant, salvos fecit.

C

VERS. 6-8. « Et conresuscitavit et consedere fe-
cit in coelestibus in Christo Jesu, ut ostenderet
sæculis supervenientibus abundantes divitias gra-
tiæ suæ, in bonitate super nos in Christo Jesu.
Gratia estis salvati per fidem, et hoc non ex vo-
bis. »

Caro sumus Christi, membra quoque et corpus;
huncque Pater nobis caput dedit. Jam sumus in
cælo, quatenus sumus in Christo, ac tandem ho-
norum compotes erimus, quando bona illa quæ
Christus acquisivit, quæque nunc inexplicabilia et
numero majora sunt, in apertum proferentur.
Quocirca hæc ipsa vocat, abundantes divitias gra-
tiæ.

D

« Dei donum est. »

Gratia est id quod est a Deo: fides autem illud
quod præstat a nobis. Unde quibus non inest
quo suscipiant, nec gratia subsequitur. Non ergo
ex nobis hanc habemus, sed Dei donum est; neque
beneficentia penes illum est qui accipit, sed penes
largitorem.

VERS. 9. « Non ex operibus, ne quis glorietur. »

Quia nimirum cum ederentur opera, paria ex
illis salus non est, et sine his communicatio facta
est salutis illis qui crediderunt.

VERS. 10. « Ipsius enim factura sumus, creati
in Christo in operibus bonis quæ præparavit Deus
ut in ipsis ambulemus. »

Non nos, inquit, in novam creaturam ipsi formavimus. Neque enim hoc fieri poterat. Sed Deus est, qui nos creat in Christo, ejus similitudinem exprimimus imitatione operum quæ ipse gessit, ut præpararet nobis sui participationem et conformitatem.

Vers. 11. « Propter quod memores estote quod aliquando vos gentes in carne. »

Quoniam recordatio præteritorum ad grates de præsentibus habendas nos comparat, hortatur Ephesios ut illorum reminiscantur.

« Qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne, manufacta : [Vers. 12] quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum. »

Propria carnis sunt, tum præputium, tum circumcisio. Cæterum carnalia vere non existunt. Quapropter ea dici ait. Noverat quippe **182** circumcisionem veram, qua in corde circumamputentur quæcunque præter naturalem constitutionem adnata sunt. Quod si hoc proprie circumcisio est, præputium verum nihil aliud est, nisi vera cordis immunditia.

« Promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. »

Diversæ quidem promissiones sunt, ut et testamenta. Unam vero hanc commemoravit, quatenus Christus omnes in unum conjungit.

Vers. 13. « Nunc autem in Christo Jesu vos qui eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. »

Longe eramus a Christo, mundi hujus institutis et moribus separati. Horum abolitionem patravit mors Christi, et qui huic conformantur, non longe amplius sunt a Deo, sed proximi sunt per Spiritum; confixi nimirum cruci cum Christo⁴¹, ut Apostolus idem loquitur.

Vers. 14, 15. « Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem macerie dissolvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum in decretis evacuans, ut duos condat in semetipso. »

Id quod separabat, sublatum est o medio : quod quidem est caro ipsa propter peccatum in ea residens : quippe quæ in totum alienaret illos qui nequidem legis ope a nequitia carnali secernebantur; quin nec eos qui sub lege agebant, puros redderet ab alienatione quam peccatum pepererat. Quocirca illo qui destruxit peccatum, quod per carnem prodierat, una quoque legem in carne positam sustulit. Pro lege autem decretum invexit, liberam ulique animi voluntatem Deo serviendi.

Vers. 16, 17. « In unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso : et veniens »

Finite per crucem præsentis vitæ, et circumcisa carne, unus homo ostenditur, quisquis per vitam

Οὐχ ἑαυτοὺς, φησὶ, καὶ νῦν κτίσιν ἀπεργαζόμεθα· οὐδὲ γὰρ δυνατόν. Ἀλλ' ὁ κτίζων ἡμᾶς ἐστὶ θεὸς ἐν Χριστῷ, οὗ τὴν ὁμοίωσιν ἐπιτελοῦμεν τῇ μιμήσει τῶν ἔργων, ὥστε αὐτὸς εἰργάσατο, προετοιμάζων ἡμῖν τὴν μετέληψιν καὶ ὁμοίωσιν.

« Διὸ μνημονεύετε, ὅτι, ὅμεις ποτὲ τὰ ἔθνη ἐν σαρκί. »

Ἐπειδὴ ἡ τῶν προτέρων ἀνάμνησις τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος εὐχαριστίαν κατασκευάζει, μνημονεύειν ἐκείνων παρακελεύεται.

« Οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ἀπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου· ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν. »

Σαρκεῖον ἰδίωμα ἡ ἀκροβυστία καὶ ἡ περιτομή· τὰ δὲ σαρκικά οὐκ ὄντως ὄντα ἐστί. Διὸ λεγόμενα εἶπεν αὐτά. Οἶδε γὰρ τὴν ἀληθεῖ περιτομήν, τὴν ἐν καρδίᾳ περιείρεισιν τῶν ἐπιγινομένων τῇ καρδίᾳ παρὰ τὴν φυσικὴν κατασκευήν. Εἰ δὲ τοῦτο περιτομή ἀληθής, ἀκροβυστία ἀληθής ἐστὶν ἡ τῆς καρδίας ἀκαθαρσία.

« Τῆς ἐπαγγελίας ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθιοι ἐν τῷ κόσμῳ. »

Διάφοροι μὲν αἱ ἐπαγγελίαι, ὥστε καὶ αἱ διαθήκαι. Μίαν δὲ αὐτὴν εἶπε, καθὼς πάντα εἰς ἓν ἄγει Χριστός.

« Νυνὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὅμεις οἱ ποτὲ ὄντες μακράν, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. »

Μακράν ἡμεῖς θεοῦ τῇ ζωῇ τῇ κοσμικῇ διωρισμένοι. Ταύτης δὲ λύσιν εἰργάσατο ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ τοῦτω συμμορφούμενοι, οὐκέτι μακράν εἰσι θεοῦ, ἀλλ' ἐγγύτητα λαμβάνουσι τὴν ἐν πνεύματι, συσταυρούμενοι Χριστῷ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

« Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἐχθρὰν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ. »

Τὸ διορίζον ἐξέκοψεν ἐκ μέσου, ὥστε ἐστὶ σάββας διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἁμαρτίαν, πάντα μὲν ἀπαλλοτριούσα τοὺς οὐδὲ νόμου χωριζομένους ἀπὸ τῆς σαρκικῆς κακίας, οὐ μὲν οὐδὲ τοὺς ὑπὸ νόμον ὄντας καθαρὰς ἀφείλα τῆς δι' αὐτὴν ἀλλοτριώσεως. Ὅθεν ὁ τὴν ἁμαρτίαν λύων τὴν διὰ σαρκὸς, ἅμα καὶ τὸν νόμον περιέτεκε τὸν ἐπὶ σαρκὶ τεθέντα. Ἀντεισηγάγε δὲ ἀντὶ νόμου δόγμα, ὥστε ἐστὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἐκούσιον εἰς λατρίαν θεοῦ.

« Εἰς ἵνα καὶ νῦν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἐχθρὰν ἐν αὐτῷ, καὶ ἐλθὼν. »

Τοῦ σταυροῦ πέρας ἐπιθύντος τῇ ζωῇ τῇ παρουσίᾳ, καὶ τὴν σάρκα περιτεμόντος, εἰς ἄνθρωπος ἀποδεί-

⁴¹ Galat. 11, 13.

κνυται· πᾶς δὲ κατὰ Χριστὸν χαρακτηριζόμενος, εἴτε Ἀ ἐν περιτομῇ, εἴτε ἐν ἀκροβυστίᾳ κατὰ τὴν καινὴν ζωὴν. Θανάτῳ μὲν οὖν τὸ σῶμα παραδοθὲν, τὴν ἐχθρὰν ἔκρινεν· εἰς ζωὴν δὲ ἀναστὰν, τὴν φίλαν εἰς αἰῶνα κατεσκέυασεν.

«Εὐαγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγύς.»

Μακρὰν τὰ ἔθνη, φησί, διὰ τὴν πλάνην· ἐγγύς δὲ τοὺς διὰ νόμου, τοῦ Χριστοῦ διδασκομένους μυστήριον.

«Ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφοτέρω, ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα. Ἄρα οὖν οὐκέτι εἰσὶ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολιταὶ τῶν ἁγίων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.»

Οὐδὲν μᾶλλον ἡμῶν, φησὶν, οἰκειῶς ἔχουσι πρὸς Θεὸν οἱ πρότερον ὄντες ἐγγύς, ἀλλὰ μὴ ἀμφοτέρων προσαγωγῇ, δι' ἐνὸς ἁγίου Πνεύματος. Ἐν ἑνὶ δὲ σώματι προειπὼν ἡμᾶς κατηλλάχθαι Θεῷ, νῦν ἐν ἑνὶ πνεύματι προῆχθαι Θεῷ φησι, μετόχους δεικνύων τοῦ ἐνὸς πνεύματος διὰ τοῦ ἐνὸς σώματος γεινομένου. Ἐχει δὲ καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων παράληψις οἰκειῶς. Ὅπου μὲν γὰρ καταλλαγήν εἶπε, Θεὸν εἶρηκεν. Ὅπου δὲ προσαγωγὴν λέγει, Πνεῦμα καλεῖ.

«Ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη, αὖξαι εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ.»

Παραδείγματι χρώμενος τῷ γωνιαῷ λίθῳ, τῷ τὴν ἑλὴν οἰκοδομὴν ὑποστηρίζοντι, διδάσκει· ὅτι ἐν Χριστῷ στηρίζομεθα. Λίθον δὲ εἰπὼν, καὶ συνάρτησιν αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς οἰκοδομουμένους, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμογένειαν ἑδειξε, τῆς κατὰ σὰρκα γεννήσεως τοῦ Μονογενοῦς. Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τὰ παιδία κοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παρὰ πλησίον μετέσχε τῶν αὐτῶν.

«Ἐν ᾧ καὶ ὁμῶς συναικοδομηθεὶς εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι.»

Ναὶ ὁ δεικνύει.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

«Τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος ὁ δέσμιος τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν, εἰ γὰρ ἤκουσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς, ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνώρισέν μοι τὸ μυστήριον.»

Ταύτης, φησὶν, τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος ὑπηρετῆς ἐγὼ καὶ ἀγωνιστῆς ἀχρι δεσμῶν, καὶ διὰ τοῦτο μυστήριον ἀπεκαλύφθη, ἵνα εἰς ὑμᾶς ἐξαγγεῖλθῃ δι' ἐμοῦ.

«Καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ· πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ.

Βραχύς ὁ λόγος, φησί, καὶ σύντομος· ἡ διδασκαλία, καὶ ὀλίγον τὰ πολλὰ σπαραγματικῶς ἐδίδαξα, τοσοῦτον ἀποκαλύψας, ὅτ' ὅσον καὶ συνίναμι δύνασθε συνίναμι δὲ ἐκ πλείονος ἀναγνώσεως, οὐκ ἐκ παρόργου ἢ παραδρομῆς.

«Hebr. II, 14.

novam, sive in circumcissione sit, sive in præputio, Christi nota insignitur. Corpus igitur quod traditum fuit morti, inimicitias delevit : dum vero ad vitam resurrexit, æternam amicitiam paravit.

«Evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, et illis qui prope.»

Longe quidem absuisse gentiles ait, propter errorem : prope autem illos qui legi parebant, Christi mysterium edoctos.

VERS. 18-20. «Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem. Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei, superædificati supra fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.»

Nihil supra nos habent, inquit, apud Deum, qui quondam erant prope, sed unus est accessus utroque per unum Spiritum sanctum. Cum autem dixisset prius in uno corpore nos esse reconciliatos Deo, nunc in uno spiritu proximos esse factos ait : ut significet propter unum corpus, unius nos spiritus fieri participes. Quin et 183 apposis plane et idoneis vocabulis utitur. Nam ubi reconciliationem dixit, Deum nominavit : ubi autem accessum, Spiritum nuncupavit.

VERS. 21. «In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino.»

Assumptio in exemplum angulari lapide, quo totum ædificium firmatur, docet in Christo nos perinde fulciri. Lapidem autem dicendo, ejusque coagmentationem cum illis quibus constat ædificium, declarat cognationem nostram cum Unigenito Dei, quatenus secundum carnem natus est. Nam quia pueri communicarunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eidem 22.

VERS. 22. «In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu.»

In templo scilicet.

CAP. III.

VERS. 1-4. «Hujus rei gratia ego Paulus vinculus Christi Jesu pro vobis gentibus : si tamen audistis dispensationem gratiæ quæ data est mihi in vobis : quoniam secundum revelationem notum mihi fecit mysterium.»

Hujus quæ data nobis est gratiæ, inquit, ego minister sum et propugnator usque ad vincula, et ideo mysterium mihi manifestatum fuit, ut per me vobis annuntiaretur.

«Sicut supra scripsi in brevi : prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi.»

Doctrina, inquit, mea brevi, concisoque sermone clauditur, et multa paucis tanquam semina docui, tantumdem vobis aperiendo, quantum possetis intelligere : intelligere, inquam, accuratiori et frequentiori lectione, non cursim aut perfunctorie.

VERS. 5-7. « Quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis in Spiritu, gentes esse coheredes et concorporales, et participes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium : cujus factus sum minister secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus. »

Enimvero etsi prophetæ de mysterio hoc locuti fuerant, obstupescabant Petri comites : ipse vero Petrus tunc temporis, Spiritu manifestante, intellexit susceptas quoque esse gentes a Deo. Hactenus enim in obscuro jacebant eloquia prophetarum, et ænigmatis ut plurimum involuebantur, expectabantque ut experimento comperta fierent. Illis igitur, qui gratiam Spiritus participare, inquit, nunc manifeste patefacta est conjunctio societasque gentium cum Israel; gentilibus nimirum ad promissionem eandem adductis propter unum accessum ad Christum.

VERS. 8, 9. « Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare. »

Seipsum sanctorum minimum dicit, quia Ecclesiam olim insectatus erat, et illos majori honore dignos habet, qui ante se vocati essent, et priusquam sanguis sanctus effunderetur, apostolatus munus accepissent.

« Investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit per Jesum Christum. »

Immensas Christi divitias vocat, mundi totius salutem : dispensationem vero sacramenti, universorum hominum in uno Christo assumptionem. Hoc porro sacramentum, inquit, non postremo tandem hoc ævo excogitatum fuit a Deo, cui nulla voluntas recens accidit, sed ex toto æternum existit, sive Deus condere, sive salutem afferre propterat.

VERS. 10. « Ut innotescat nunc principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. »

Uti principes mundi, inquit, quibus incognita sapientia illa erat, quæ pridem nobis destinata est, agnoscant tandem ex ædificatione Ecclesiæ novæ creationis auctorem, qui quidem morte sua finem imposuit priori creaturæ; per resurrectionem vero, novæ principium invenil.

VERS. 11-13. « Secundum prædeterminationem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro, in quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis; quæ est gloria vestra. »

A sæculis, inquit, sapientia Dei proposuit, præstituitque salutem quam Christus attulit, in ipso condens prædeterminationem omnem dispensationis, quatenus hæc futura erat caput et summa totius renovationis. In nobis enim expurgatio facta est;

« Ὁ ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν Πνεύματι. εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα, καὶ σύσσωμα, καὶ συμμετοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗ ἐγενόμην διάκονος κατὰ τὴν δωρεάν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. »

Καὶ λαλούμενον γὰρ ἐν προφήταις μυστήριον ἦν· ἐξεπλήττοντο γοῦν οἱ μετὰ τοῦ Πέτρου. Καὶ αὐτὸς δὲ τότε ὁ Πέτρος συνίει διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀποκαλύψεως, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη προσδέδεκται ὁ Θεός. Ἐν ἀδήλῳ γὰρ ἔτι τὰ τῶν προφητῶν ἔκειτο, καὶ δι' αἰνιγμάτων τὰ πολλὰ καὶ τῆς πείρας ἐπίγνωσιν ἔμενεν. Τοῖς οὖν μετόχοις, φησί, τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος σαφὲς ἀποκεκάλυπται νῦν ἡ κοινωνία τῶν ἐθνῶν, ἡ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τὴν αὐτὴν εἰσαγομένων καὶ τῶν ἐθνῶν, διὰ τὴν μίαν εἰς Χριστὸν προσαγωγὴν.

« Ἐμοὶ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι. »

Ἐλάχιστον τῶν ἁγίων ἑαυτὸν καλεῖ, διὰ τὸ προδιῶξαι τὴν Ἐκκλησίαν, προτιμοτέρους ἑαυτοῦ τιθεὶς τοῖς προκεκλημένους, καὶ πρὸ ἐκχύσεως ἁγίων αἱμάτων τὴν ἀποστολὴν ἐγχειρισθέντας.

« Τὸν ἀνιχνύοντα πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίζει πάντας, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου, ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Πλοῦτον ἀμέτρητον Χριστοῦ λέγει, τὴν τοῦ παντὸς κόσμου σωτηρίαν· οἰκονομίαν δὲ τοῦ μυστηρίου τὴν ἀνάληψιν πάντων ἀνθρώπων εἰς ἓνα Χριστόν. Τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον, φησὶν, οὐχ ὕστερον ἐπισκέρθη παρὰ Θεῷ, ὅτι μηδὲν ἐπιγενόμενον βούλημα παρ' αὐτῷ, ἀλλὰ αἰώνιον ἅπαν, ἅμα τῷ κτίσειν, καὶ τὴν σωτηρίαν καταβαλλομένῳ.

« Ἴνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ. »

Ἴνα οἱ ἀρχόντες, φησί, τοῦ κόσμου, οἱ τὴν σοφίαν ἀγνοήσαντες, τὴν πρὸς ἡμᾶς προορισθεῖσαν, ἐπιγνώσι νῦν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας οἰκοδομουμένης τὸν κτίστην τῆς νέας κτίσεως, πέρας μὲν ἐπιθέντα τῇ προτέρᾳ κτίσει διὰ τοῦ θανάτου, ἀρχὴν δὲ τῆς δευτέρας εἰσαγαγόντος διὰ τῆς ἀναστάσεως.

« Κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παρρησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. Διὸ αἰτούμαι μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν, ἧτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν. »

Ἐξ αἰώνων, φησὶν, ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία προέθετο, καὶ προδιατίταχε τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν, ἐν αὐτῷ ποιησαμένη τὴν ὅλην πρόθεσιν τῆς οἰκονομίας, καθὼς δὴ ἐμελλε κεφάλαιον εἶσθαι τῆς πάντων ἀνακαινίσσεως. Ἐν ἡμῖν γὰρ ἡ καθαίρεις, ἐν αὐτῷ δὲ ἡ καθα-

ρότης· καὶ ἡ διὰ τῆς πίστεως συνάρηα μεταβιβάσιν ἡμῖν τῆς δι' αὐτοῦ παύσεως.

A in illo autem mundities et puritas exstitit : et conjunctio quæ per fidem patrat, confidentiam nobis communicat, ejus ipse sequester fuit.

« Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. »

Vers. 14, 15. « Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur. »

Διπλοῦν τὸ ἔργον τῶν ἀποστόλων, διδασκαλία καὶ προσευχή, καθ' ἃ λέγουσιν οἱ περὶ τοῦ Πέτρου· « Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ Λόγου προσκαρτερήσομεν. » Ἡ δὲ τῶν γονάτων κλῆσις τὸν προσπίπτοντα τῷ Θεῷ δηλοῖ. Πατριαὶ δὲ νῦν ἢ ἐπὶ τῆς γῆς διγῶς ὀνομάζονται, τῶν μὲν κατὰ σάρκα τῶν δὲ κατὰ πνεῦμα πατέρων ὄντων. Ἐν οὐρανῷ δὲ πνευματικῶς μόνως ὀνομάζεσθαι δύνανται. Οἷος ἦν ὁ τοῦ Ἰσραὴλ διδάσκαλος, ὁ τὸν νόμον κομίσας ἄγγελος. Πολλὰ δὲ καὶ μίζονα ἀγγέλων, καὶ ἡγεμονικώτερὰ ἔστι πνεύματα· ὡς Ἡσαίας δηλοῖ λέγων· Οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, μίζόν τι τοῦ ἀγγέλου τὴν πρέσβυν δαλῶν, ἐν καὶ Πατέρα ἀκούουθον καλεῖσθαι παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ.

B Functio duplex apostolorum fuit, doctrina et oratio : quemadmodum Petrus ejusque socii dicunt : Nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus ¹¹. Porro per submissionem genuum ille denotatur qui coram Deo precidit. Paternitates autem in terra dupliciter nominantur, ut alii secundum carnem sint patres, alii secundum spiritum : in cælo autem spirituali duntaxat ratione possunt nominari. Atque ejusmodi erat doctor Israelis, angelus, inquam, ille qui legem tulit. Cæterum multi spiritus sunt ac longe sublimiores et spiritualiores angelis, veluti Isaias declarat dicens : Non legatus, non angelus ¹² ; quo significat non nihil angelo præstantiorem esse legatum, quem proinde Apostolus etiam Patrem appellat.

« Ἴνα δόξῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἰσὼ ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν· ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι, καὶ τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξιχύσητε καταλαμβάνειν σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις. »

185 Vers. 16-18. « Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtute corroborari per Spiritum in interiorē hominem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis. »

Ἡ αἰτησις μεγάλη, ὡς παρὰ μεγάλου, φησί, τοῦ δίδόντος. Νῦν γὰρ τῷ ὄντι ἀξίως τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης τὰς εὐχὰς ἀδιδάχθημεν, ὅτε μὴ γῆϊνα ζητεῖν ἐπαυδαύθημεν, ἀλλ' οὐράνια. Ἡ δὲ αἰτησις, ἀνακαίνισις ψυχῆς καὶ ἐπισκευὴ εἰς τὸ ἐν Πνεύματι δυνατὸν, ὥστε ἡμᾶς ἀπολελειπαι διαστάντας Θεοῦ.

C Magna petitio, inquit, quia a magno datore. Nunc enim vere didicimus dignas maiestate Dei preces fundere, quando edocti sumus non terrena querere, sed cælestia. Petitio autem renovatio est animi, et instauratio virtutis secundum Spiritum, qua destitui fuimus dum a Deo descivimus.

« Τί τὸ πλάτος, καὶ μήκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος. »

« Quæ sit latitudo, et longitudo, et profundum, et sublimitas. »

Τὸ μὲν ἀσώματον ἔστιν ἀμέτρητον, ἀλλὰ διὰ τῶν μετρούμενων σωμάτων ὑπέδειξεν αὐτοῦ τὸ ἀπειρον καὶ ἀπερίληπτον. Ὑψος δὲ καὶ βάθος φησί, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ. Καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς γὰρ ἐφῆπλωσε τὴν χάριν διὰ τῆς τοῦ Λόγου παρουσίας.

D Quod incorporeum est, mensurari non potest ; sed per corpora quæ sub mensuram cadunt, significavit immensitatem suam, quodque nequeat comprehendi. Sublimitas vero et profundum, inquit, quæ sensu angelus dixerat : Gloria in altissimis Deo, et in terra pax ¹³. Nam in terra quoque gratiam explicavit suam per adventum et præsentiam Verbi.

« Γινώκει τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. »

Vers. 19. « Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi. »

Ἐν τῇ μεταλήψει τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀληθὴς γνώσις· διὰ δὲ τῆς γνώσεως ἡ ἀγάπη ἔνδον· ἐπὶ τῆς ψυχῆς οὖσα, καὶ γινωσκόμενη, γνώσιν ἀπόρρητον ποιεῖ, ἣν καὶ μίζονα λέγει τῆς ἐμφανοῦς καὶ διὰ λόγων γινωμένης.

Communionē cum Christo scientia vera habetur : charitas autem intus in anima per scientiam existens et cognita, arcanam notitiam parit, quam et majorem esse dicit illa quæ perspicua nobis est, et verbis ac litteris paratur.

¹¹ Act. vi, 4. ¹² Isa. lxxiii, 9. ¹³ Luc. ii, 14.

VARIE LECTIONES.

Ἡ Πατριαὶ δὲ νῦν. Neque hæc a Chrysostomo accepta sunt, uti nec alia complura. Vocem πατρία, eodem sensu Damascenus accepit, quo Vulgatus noster interpretes Latinus, pro Paternitate, non pro cognatione aut familia : qua etiam ab auctore nostro sumitur lib. De fid. orth. cap. 8.

« Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. » A

Ut additamento sanctæ illius Ecclesiæ cœlestis, tota plenitudo Dei coalescat, cum ex cœlestibus, tum ex terrenis.

VERS. 20, 21. « Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis : ipsi gloria in Ecclesia, in Christo Jesu, in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen. »

CAP. IV.

VERS. 1-3. « Obsecro itaque vos, ego vinctus in Domino. »

Non sibi Paulus arrogat quod omnia intellexerit. Deo autem hoc adscribit, quod majora etiam impertiat quam postulemus, quandoquidem virtus quæ subministratur nobis, non nunc totum illud præstat, quod est gratiæ. Cæterum in Christo Jesu veram esse gloriam dicit, et consimili quadam ratione in Ecclesia.

« Digne ambulate vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine; cum patientia supportantes invicem in dilectione, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis. »

Ad vitæ sanctimoniam, inquit, estis vocati, et vocatio spirituales mores postulat. Ili porro a contraria, a carnale scilicet, cognoscuntur. Nam si in carnalibus vigescunt superbia, arrogantia, iracundia, contentio mutua, manifestum est fidei C doctrinam a nobis oppositos istis mores exigere.

VERS. 4. « Unum corpus. »

Invicem coeundo.

186 « Et unus Spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. »

Mutua animorum consensione. Ambo enim sua invicem opera indigent : ita ut quæ ad corpus pertinent, exclusis iis quæ spiritus sunt, dissidium potius pariant. At si id quod spiritui convenit, minime salvum manet, illud etiam quod ad corpus spectat, paulatim obscuratur.

VERS. 5, 6. « Unus Christus, una fides, unum baptisma; unus Deus et Pater omnium, qui est super omnia, et per omnia, et in omnibus nobis. »

Ex omnibus capitibus conjunctionem suadet. Unus itaque Dominus est, quem invocamus : una fides, per quam introducti sumus : unum baptisma, per quod somus mundati : unus Pater super omnia, qui propter Verbum ex se genitum, et propter Spiritum suum in omnibus existit. Cum autem divinæ unitatis representationem in nobis vellet splendescere, proprietates Trinitatis in uno Deo prædicavit.

« Ἴνα πληρωθῇτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ. »

Ἴνα προστεθειμένης, φερῶν, τῆς ἀγιαζομένης Ἐκκλησίας τῆς οὐρανόθεν, τὸ πᾶν πλήρωμα τοῦ Θεοῦ συνιστῇ διὰ τὰ τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων.

« Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἑπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν, αὐτῷ ἡ δόξα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς πάντας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰῶνων. Ἀμήν. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ. »

Οὐδὲ ἑαυτῷ δίδωσι τὸ πάντα συνιέναι ὁ Παῦλος, Θεῷ δὲ ἀνατίθεται, τὸ καὶ μείζονα ὧν αἰτούμεθα χαρίζεσθαι : ἐπειδὴ καὶ ἡ χορηγουμένη δύναμις ἡμῖν νῦν οὕτω τὸ σύμπαν τῆς χάριτος ἀποδίδωσιν. Ἐν Χριστῷ δὲ Ἰησοῦ τὴν δόξαν τὴν ἀληθῆ λέγει, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ὁμοίωμα.

« Ἀξίως περιπατήσατε τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος : μετὰ μακροθυμίας ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. »

Ἐπὶ ἀγία ζωῇ, φησὶ, κίκλησθε, καὶ ἀπαιτεῖ κλήσεις τὸ πνευματικόν : τοῦτο δὲ ἐξ ἐναντίου τοῦ σαρκικοῦ γνωρίζεται. Εἰ δὲ ἐν τοῖς σαρκικοῖς ὑπερβῇ, καὶ ὕψος, καὶ ὀξύθυμία, καὶ ἐνστάσις ἡ πρὸς ἀλλήλους, τὰ ἐναντία δῆλον ὅτι ὁ λόγος ἐφ' ἡμῖν ζητεῖ.

« Ἐν σῶμα. »

Διὰ τοῦ συνιέναι ἀλλήλους.

« Καὶ ἐν Πνεῦμα, καθὼς ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. »

Διὰ τοῦ ὁμοφρονεῖν : ἀμφοτέρα γὰρ ἀλλήλων δεῖται. Καὶ τὸ μὲν κατὰ σῶμα, μὴ παρέντος τοῦ κατὰ πνεῦμα, μᾶλλον στάσεως αἰτίον : τὸ δὲ κατὰ πνεῦμα, μὴ φυλαττομένου καὶ τοῦ κατὰ σῶμα, κατ' ὀλίγον ἀμαυροῦται.

Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, καὶ ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν. »

Ἐκ πάντων ἔνωσιν εἰσηγείται. Εἰς Κύριος οὖν, δὲ ἐπικαλούμεθα : μία πίστις, δι' ἧς εἰστέχθημεν : ἐν βάπτισμα, δι' οὗ ἐκαθαρίσθημεν. Εἰς ὁ ἐπὶ πάντων Πατὴρ ὁ, ὃς καὶ διὰ πάντων διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ Λόγον, καὶ ἐν πᾶσι διὰ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος. Τῆς δὲ θαλάς ἐνότητος τὴν ὁμοίωσιν ἐν ἡμῖν καταυγάζεσθαι βουλόμενος, τὰ τῆς Τριάδος ἰδιώματα ἐν ἐνὶ τῷ Θεῷ ἐκήρυξεν.

VARIÆ LECTIONES.

Ἐἰς ὁ ἐπὶ πάντων Πατὴρ. Similia istis subjungit Hieronymus in commentario ex auctoribus quibusdam Græcis utique ut sæpe monet, accepta.

« Ἐνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. διὸ λέγει· Ἀναβὰς εἰς ὕψος ἡχημαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν. »

Εἰ καὶ διάφορα, φησί, τὰ χαρίσματα, μετρομένης τῆς χάριτος πρὸς τὴν ἑκάστου δύναμιν τε καὶ πρόθεσιν, ἀλλ' ὅμως μὴ μερίζεσθω τὰ τῆς ἐνότητος.

« Καὶ ἔδωκε δώματα τοῖς ἀνθρώποις. »

Δηλοῖ, φησί, καὶ ὁ ψαλμῶδης τὸ πλῆθος τῶν δωμάτων, τῶν μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Σωτῆρος δεδομένων, ὅτε τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἀντηχημαλώτευσεν διὰ τῆς ἰδίας ζωῆς τε καὶ ἀναδιώσεως. Δέδωκε δὲ εἰπὼν, ἀντὶ τοῦ εἰρημένου ἐν τῷ ψαλμῷ, *ἔλαθε*, δείκνυσιν ὅτι τὰ ἐπὶ Χριστοῦ σαρκικῶς λεγόμενα οὐκ ἀναιρετικὰ τῶν πνευματικῶν καὶ θείων ἐστίν, οὐδὲ ὅτι τὸ, *ἔλαθε*, τὸ ἀνθρωπίνως λεγόμενον, ἀναιρεῖ τὸ, *ἔδωκε*, τὸ θεϊκῶς.

« Τὸ δὲ ἀνέβη, τί ἐστίν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; Ὁ καταβάς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. »

Ἀναβῆναι, φησὶν, οὐκ ἐστὶ θεὸν, τὸν μὴ καταβάντα, καὶ δῆλον ὅτι ἐκεῖ ἡ ἀνάβασις, ὅθεν ἡ κατάβασις. Ἐπεὶ τοίνυν ἐξ οὐρανοῦ καταβέβηκεν, ἀναβαίνει ὑπεράνω πάντων οὐρανῶν· καταβάς, οὐ μόνον εἰς γῆν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ γῆν. Καταβάς δὲ διὰ τοῦτο, ἵνα πάντα ᾗ πεπληρωμένα θεότητος.

« Καὶ αὐτοὶς ἔδωκε, τοῖς μὲν ἀποστόλους, τοῖς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ ἐναγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὴν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας ἐπ' οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Ὑψίου Θεοῦ, εἰς ἀνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ· ἵνα μηκέτι ὤμειν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυδίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς πλάνης. Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβασζόμενον διὰ πάσης ἀφ᾽ ἧς τῆς ἐπιχορηγίας κατὰ ἐνέργειαν, ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὐξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ. »

Ὅς μὲν ἀποστολικὴν ἔλαβε χάριν, φησὶν, καὶ ἐξαγγέλλει τὴν ἀπόκρυφον σοφίαν τῆς οἰκονομίας· ὅς δὲ προφητικὴν ὑπουργίαν ὑπουργεῖ, εἰς ἐνδειξιν τῆς ἐν ἡμῖν ἐκ πνεύματος προγνώσεως. Ἄλλος δὲ ἐναγγελισμὸν ποιεῖται, διὰ λόγων ἢ γραμμάτων, ὡς Φίλιππος μὲν διὰ λόγων, οἱ δὲ γράψαντες τὰ ἐναγγέλια, διὰ γραμμάτων· ὅς δὲ Ἐκκλησίαν ἐγχειρισθεὶς ποιμαίνειν. Πάντα οὖν τὰ χαρίσματα, φησί, πρὸς τὸ τοὺς ἁγιασθέντας ἐν πίστει καταρτίζεσθαι πρὸς τελείωσιν, διακονούντων εἰς τὸ κοινὸν τῶν τὰ

Vers. 7, 8. « Unicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi. Propter quod dicit: Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem. »

Tametsi differentia dona sunt, inquit, concessa nimirum gratiae mensura secundum uniuscujusque vires et destinationem animi; nequaquam tamen ipsa separentur ex quibus unitas constat.

« Et dedit dona hominibus. »

Quin et auctor Psalmorum ⁴⁹ multitudinem explicat donorum, quae, ex quo Christus ascendit, concessa fuere; quando nempe quos mora tenebat captivos, tum vita, tum resurrectione sua vicissim est ipse praedatus. Dicendo vero *dedit*, cum in psalmo habeatur *accepit*, significat ea quae carnali more de Christo enuntiantur, spiritualia et divina non destruere, nec, quod humano modo dicitur *accepit*, tollere illud *dedit*, quo divinum quid exprimitur.

Vers. 9, 10. « Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terrae? Qui descendit ipse est et qui ascendit super omnes coelos, ut implet omnia. »

Ascendisse non potuit Deus, inquit, nisi ante descenderet: et perspicuum est illuc ascensionem fuisse, unde descensio fuerat. Postquam ergo de caelo descendit, ascendit rursus super omnes coelos; qui descenderat, non solum in terram, sed et subter terram. Ideo autem descenderat, ut universa divinitate sua replerentur.

Vers. 11-16. « Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in edificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi: ut non jam simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Veritatem ¹⁸⁷ autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis secundum operationem, in mensura uniuscujusque membri augmentum corporis facit, in aedificationem sui in charitate. »

Alius quidem apostolicam, inquit, gratiam accipit, et arcanam dispensationis sapientiam annuntiat; alius vero instinctui prophetico obsequitur, ad declarandum quid spiritu intus praecognitum sit. Alter Evangelii praedicationi incumbit, sive verbis, sive scriptis: verbis quidem, ut Philippus; scriptis vero, qui Evangelia litteris edidit. Alteri pascendae Ecclesiae munus injectum est. Omnia ergo dona, inquit, eo spectant, ut qui fide sancti facti sunt, perfectionem absolutam obtineant; iis

⁴⁹ Psal. LXXII, 4.

qui dona accipere, ministerium suum in rem A communem impendentibus. Necessaria porro est donorum efficacitas, donec qui modo parvuli sunt, perfecti fiant, perfectione spirituali, quæ in similitudine cum Christo consistit; ita ut non jam sit parvulus, multis patens mutationibus, quas sermones versute pronuntiat et ad deceptionem compositi faciant; sed, ut sit in auctu corporis, ad eam omnes excelsitatem perveniamus, et cum Christo, qui caput nostrum est, compaginemur. Ille enim cum pro divina sua præcellentia nobis præsideat, sese nobis impertitur, coagmentatione dispensationis suæ nos sibi et invicem conjungens, ut eandem mutuo coaptationem habeamus, velut in ædificio, et unusquisque subministrationem possit Spiritus accipere, incrementi concluditur.

VERS. 17-20. « Hoc igitur dico et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulant, in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei, per ignorantiam quæ in illis est, propter cæcitatem cordis ipsorum; qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiae ad operationem immunditiæ omnis. »

Veluti Christi testes et martyres monet, ut reminiscantur se vocatos esse ad sanctimoniam, nec revertantur ad illam vivendi rationem quam ante vocationem suam egerant, quando, nullo sibi præstituto fine, temerario impetu ferebantur.

« In avaritia. Vos autem non ita didicistis Christum. »

Avaritia dilectionem carnis necessario consequitur; quia tantumdem habere homines volunt, quantum in voluptates expendant.

VERS. 21-25. « Si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Christo Jesu, deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovari autem spiritu mentis vestræ, et induere novum hominem qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra. »

In hunc modum loquitur, quia non ab 188 ipso erant edocti, sed a Joanne evangelista. Ait ergo: Doctrina illa quæ tradita vobis est, cum revera tradita sit secundum Christum, non voluptuosam et ignorantie tenebris suffusam vitam permittit, alioqui nihil boni, nihilque veri præferret. Nam qui secundum Christum eruditur, bonum didicit et verum, utpote qui vitæ carnalis vetustatem in novitatem Spiritus mutare doceatur.

A χαρίσματα εληφότεων. Ἀντικατὰ δὲ ἡ τῶν χαρισμάτων ἐνέργεια, μέχρις ἂν οἱ νῦν νήπιοι τέλειοι γίνωνται κατὰ τὴν πνευματικὴν τελείωσιν τὴν ἐν ὁμοιωσὶ Χριστοῦ, καὶ μηκέτι νήπιός τις ἦ, πολλὰς δεχόμενος τροπὰς ἐκ τῶν διαφόρων λόγων τῶν ἐν πανουργίᾳ προσαγομένων, καὶ πλανώντων, ἀλλὰ ὥστερ ἐν σώματος αὐξήσει, φθάσωμεν εἰς τοσοῦτον ὕψος ἅπαντες, ὡς πρὸς τὴν κεφαλὴν ἡμῶν συναρμολογεῖν τὸν Χριστόν. Ὅς ἐπιστῶς ἡμῖν κατὰ τὴν θεϊκὴν ἐξοχὴν, μεταδίδωσιν ἡμῖν αὐτὸν κατὰ τὴν οἰκονομίαν συνάφειαν, αὐτῷ συνάπτων ἡμᾶς καὶ ἀλλήλοις, καθ' ἣν ἔχομεν πρὸς ἀλλήλους ὥστερ ἐν οἰκοδομῇ συναρμολογῆν, καὶ καθὸ τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ Πνεύματος ἕκαστος δύναται δέχεσθαι, τῆς ἐπὶ τῇ αὐξήσει τελειώσεως εἰς ἀγάπην συνκεφαλαιουμένης. perfectione, quæ in charitate tanquam in summa

B « Τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμεῖς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἀγνοίαν, τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν. Οἱ τινες ἀπηλλοτριωότες, αὐτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελείᾳ εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης. »

Ὁ ἐπὶ Χριστοῦ μάρτυρος λέγει, τὸ μεμνησθαι τῆς κλήσεως τῆς ἐπὶ ἁγιασμῶν, καὶ μὴ ἀντρέχειν εἰς τὸν πρὸς κλήσεως βίον, τὸν οὐκ ἔχοντα σκοπὸν, οὐδὲ τέλος, ἀλλὰ ματαίως φερόμενον.

« Ἐν πλειονεσίᾳ. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστόν. »

C Πλειονεξία φιλοσαρκίας ἐστὶν ἀναγκαῖον παρακολούθημα, διὰ τὸ τοσοῦτον ἐθέλειν ἔχειν, πόθεν εἰς τὰς ἡδονὰς ἀναλώσουσιν.

« Ἐλγε αὐτὸν ἰκεῖσθε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμεῖς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπλότης. Ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀληθινὰ ἑκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἵσμεν ἀλλήλων μέλη. »

D Τοῦτο φησιν, ἐπειδὴ οὐ παρ' αὐτοῦ διδαχθέντες ἦσιν, ἀλλὰ παρὰ ἰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Λέγει οὖν ἔδῃ πρὸς ὑμεῖς ἔλθοῦσα διδασκαλία, εἴπερ ἦλθεν τῷ ὄντι κατὰ Χριστόν, οὐ τὴν φιλήδονον, καὶ τὴν ἐν ἀγνοίᾳ ζωὴν ἐπιτρέπει, ἥτις οὐδὲν ἀγαθὸν ἔχει, οὐδὲ ἀληθές. Ὁ γὰρ κατὰ Χριστόν μαθὼν, τὸ ἀγαθὸν μεμάθηκε καὶ τὸ ἀληθές, τὴν ἐν σαρκικῷ βίῳ παλαίωσιν μεταβάλλειν διδασκόμενος εἰς καινότητα τὴν ἐν Πνεύματι.

VARIAE LECTIONES.

1 Ἀλλὰ παρὰ τοῦ Ἰωάννου. Hæc subobscurius ita redduntur apud Œcumenium, τὸ δὲ, εἰ γε αὐτὸν ἰκεῖσθε, ἅγιος Ἰωάννης βεβαιωτικῶς ἐδέξατο. Quorum verborum sensus ex Damasceni expositione accipi potest.

« Ὁργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε · ὁ ἕλιος μὴ Ἀ ἐπιδύειτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν. Μηδὲ εἰδότες τόπον τῷ διαβόλῳ. Ὁ κλέπτων, μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιᾷτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι. Πᾶς λόγος σκληρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορεύσθω, ἀλλ' εἰ τις ἀγαθὸς, πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσιν. »

Εἰ καὶ ὀργῇ προσπέσοι, φησί, μὴ εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ἐπικρατέτω, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας ἐπιστῆναι δευτέραν, πνεύσθω. Ἐάν γὰρ ταῦτα ἐν ὑμῖν κρατῇ, διαβόλου διδάγματα ὄντα, ὁ διδάσκαλος διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ διδαγμάτων ἐπιστελεῖσθαι.

« Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. »

Τὸ Πνεῦμα ὑμᾶς ἀποστραφίσσεται, φησί, καθάπερ λυπούμενον, ὅτι ὡσπερ ἐν σφραγισμῷ δοθὲν ὑμῖν εἰς ἔκστασιν, οὐκ ἐπιτιθείους πρὸς ἑκαστὴν εὐρίσκει τοὺς διδεδυμένους τὴν χάριν· εἰς τὸ διαφυγεῖν τὴν κόλασιν τῆς διαφθορᾶς.

« Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργή, καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ. Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγχνοί, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο. »

Ἄπερ ἐστὶ, φησί, τῆς σαρκικῆς ἀγνωσίας, ταῦτα ἀπολαίπειτω ὁ κατασκευαζόμενος πνευματικῶς.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

« Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητὰ, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὡς ἡμῶν προσφοράν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας. »

Δεῖ, φησί, μιμῆσθαι Θεὸν εἰς τὸ χαρίζεσθαι ταῖς ἁμαρτάνουσιν εἰς ἡμᾶς, ἵνα ὦμεν μιμηταὶ Θεοῦ. Τὸν δὲ θάνατον, οὗ θάνατον ἀνόμαστον, ἀλλὰ Θεοῦ προσφοράν· οὗ γὰρ ἦν θανάτου σκύλον ὁ Κύριος, ἀλλὰ αἰχμαλωτίζων εἰς ζωὴν τοὺς ἐν θανάτῳ, οὐδὲ ὑπὸ θανάτου κατεχόμενος, ἀλλὰ παρὰ Θεῷ, καὶ τότε ὢν δεικτὸς καὶ τίμιος, καὶ δῶρον ὑπὲρ κόσμου παντός εὐωδίστατον κατὰ τὴν ἀγνότητα.

« Πορνεία δὲ, καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία, ἣ πλεονεξία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις, καὶ αἰσχροτήτης, καὶ μωρολογίας, καὶ εὐτραπέλλια, τὰ οὐκ ἀνήκοντα, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαρίστια. »

Τὰ πρὸς ἀλλήλους ὀφέλιμα διελεθῶν, τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐκάστου σῶφρον καὶ καθαρὸν ἐπιφέρει. Οὐδὲ ἐν ταῦθα τοῦ νόμου μέτρῳ χρώμενος, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦτο. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ, οὐκ ἔσται πορνείων, οὐδὲ πορνεύοντα· λέγεται, ἐν ταῦθα δὲ τὸ, μηδὲ ὀνομαζέσθω, ἢ ἀκονέσθω.

⁴⁴ Deut. xxiii, 17.

VERS. 26-29. « Irascimini et nolite peccare, sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, jam non furetur. Magis autem laboret operando bonum manibus, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut dei gratiam audientibus. »

Et si quis in iram incidit, non perseveret ita ut peccet; sed ante placetur quam altera dies succedat. Nam si in vobis ista vigeant quæ diaboli plane instituta sunt, magister ipse superveniet, propter placitorum suorum observationem accersitus.

VERS. 30. « Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. »

Spiritus, inquit, aversus erit a vobis, velut luctum agens, quia, cum in obsignatione datus sit vobis ut conjungeremini, vos tamen non reperiet ad hoc idoneos, tametsi gratiam receperitis, qua pœnam interitus et corruptionis effugeretis.

VERS. 31, 32. « Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia. Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis. »

Quæcunque carnalis sunt ignobilitatis, inquit, hæc relinquat, qui spirituali more sese comparat.

CAP. V.

VERS. 1, 2. « Estote ergo imitatores Dei sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. »

Imitari Deum oportet, inquit, his qui nos offenderunt indulgendo, ut Dei æmulatores simus. Atqui Christi mortem, non mortem vocavit, sed oblationem. Non enim Dominus præda mortis exstitit, sed ad vitam duxit captivos quos mors tenebat; nec a morte detentus fuit, quin acceptus tunc erat Deo et honorabilis, suavissimique propter sanctitatem odoris munus pro universo mundo.

VERS. 3, 4. « Fornicatio autem et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos; nec turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, sed magis gratiarum actio. »

Recensitis quæ utilitati mutue conferant, subiungit id quo quisque penes se castus et mundus **189** sit. Neque hic legis regulis inhaeret, sed ultra progreditur. Illic enim dicitur: non erit scortator, neque scortum⁴⁵; hic vero, nec nominetur, nec audiatur.

Vers. 5-11. « Hoc enim estote intelligentes, A quoniam omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei. Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios dissidentiae. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo: et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum; magis autem redarguite. »

Nolite, inquit, existimare fide vos consortes fore regni Christi, quod est regnum Dei, nisi vita fidei respondeat: nec quisquam vos inani sermone decipiat, quasi veram fidem teneant illi qui sce-

Vers. 12-15. « Quæ enim in occulto sunt ab ipsis, turpe est et dicere. Omnia enim quæ arguantur, a lumine manifestantur. Omne enim quod manifestatur, lumen est. Propter quod dicit: Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Videte ergo, quomodo

Ejusdem momenti non est, inquit, verbis redarguere ac factis. Turpe siquidem est vel sermone efferre, quæ illi agunt; quæ ipsi quoque præ pudore tegere satagunt. Sin vero lumen sumus, et tenebras possumus illustrare appositione lucis, optima hæc reprehensio fuerit. At vero lumen existemus, si a letifero somno surgentes, Christi consortes simus, secundum hoc effatum: Surge, qui dormis. Non dixit quis hoc pronuntiaverit, aut quo in Scripturarum sacrarum loco jaceat. Cæterum multa tunc temporis Spiritu sancto auctore proferebantur quæ scriptis minime consignata sunt.

Eum dicit, qui in peccatis vitam agit.

« Non quasi insipientes, [Vers. 16-19] sed ut sapientes; redimentes tempus, quoniam dies mali sunt: propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu, loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes. »

Nolite, inquit, velut insipientes inescari, sed ut sapientes viam vestram custodite, ne pertrahamini in tempore nequitiae

« In corde vestro Domino. »

Hoc dicit, ut totus sensus noster sit ad Dominum intentus, nec labiis duntaxat modulemur.

« Τοῦτο γὰρ ἐστὲ γινώσκοντες, οὗτις πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις. Διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν. Ἦτε γὰρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ. Ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε. Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐν πάσῃ ἀγαθοσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀληθείᾳ, δοκιμάζοντες τί ἐστὶν εὐδαιμόνιον τῷ Κυρίῳ, καὶ μὴ συγχωροῦναι τοῖς ἔργοις ἀκάρποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε. »

Μὴ νομίζετε, φησὶν, ἀπὸ τοῦ βίου τῇ πίστει μὴ συμπρόντος, τὴν πίστιν ὑμᾶς μετόχους ἀποφαίνειν τῆς Χριστοῦ βασιλείας, ἥτις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ βασιλεία· μηδὲ τις ἀπατάτω κενοῦ λόγῳ, ὥς πίστειως ἀληθοῦς ὕψους ἐν τοῖς παρανόμῳ βιοῦσι, καὶ σώζειν αὐτοὺς δυναμένης, ἐφ' οἷς ὀργίζεται κατὰ τοῦ κόσμου Θεός. Ἄ γὰρ ἐστὶ γνωρίσματα τῆς ἀπειθείας, ἀτοπὸν ταῦτα παρῆναι τοῖς υἱοῖς τῆς πίστεως, καὶ κοινωνοὺς ἡμᾶς εἶναι τούτων, ὧν ἡ πίστις ἐχωρῖσεν. Ἀλλὰ δεῖ τὴν εἰς φῶς ἀναγέννησιν ἡμῶν ἔργοις μαρτυρεῖσθαι, καὶ νόμον αὐτοὺς ἡμᾶς αὐτοῖς γίνεσθαι ἐλεγχον τῆς πονηρᾶς ἀνθρώπων ζωῆς παρεχομένους, τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν πολιτείαν

« Τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν, αἰσχρὸν ἐστὶ καὶ λέγειν. Τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα, ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦνται. Πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον, φῶς ἐστὶ. Διὸ λέγει· Ἐγείραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. Βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε. »

Οὐ τῷ λόγῳ, φησὶν, ἐλέγχει τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον τὸ δι' ἔργων· λόγῳ μὲν γὰρ αἰσχρὸν καὶ λέγειν ἢ πράττουσιν, ἀπερ καὶ αὐτοὶ αἰσχυρόμενοι συγκαλύπτουσιν. Ἐν δὲ φῶς ὤμεν, καὶ φανεροῦν τὸ σκότος δυνάμεθα τῇ τοῦ φωτὸς ἀντιθέσει, ἐλεγχος οὗτος ὁ κάλλιστος. Φῶς δὲ ἐσόμεθα διαναστάντες ἀπὸ τοῦ ὕπνου τοῦ θανατηφόρου, καὶ μετασχόντες Χριστοῦ, κατὰ τὸ λεγόμενον· Ἐγείραι ὁ καθεύδων. Οὐκ εἶπεν τίς ὁ λέγων, ἢ τοῦ τῶν ἁγίων γραμμάτων γέγραπται· ἀλλ' ἦν πολλὰ ἐξ ἁγίου Πνεύματος λαλούμενα ἐν τοῖς τότε, καὶ μὴ γραφόμενα.

II

Τὸν ἐν ἀμαρτίαις φησὶν.

« Μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί· ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσιν· διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. Καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ ἐν ᾧ ἐστὶν ἄσωτία, ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν Πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοὺς καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες. »

Μὴ ὡς ἄσοφοι, φησὶ, διελέγχεσθε, ἀλλ' ὡς σοφοὶ τὴν ἰδίαν ὁδὸν φυλάσσετε, τῷ μὴ ἐφελκυσθῆναι τῷ καιρῷ τῆς πονηρίας.

« Ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ. »

Τοῦτό φησιν, ἵνα ὅλος ἡμῶν ὁ νοῦς πρὸς Κύριον συντείνηται, καὶ μὴ μόνον μελωδῶμεν τοῖς χεῖλεσιν.

« Εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. »

Μυστήρια τῷ Θεῷ προσήκει τελεῖν, ὁμνῶντας αὐτὸν, καὶ διαβίοντας τὰς ἐργασίας αὐτοῦ ἐπιταλαί Χριστός.

« Ὑποτασσάμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Θεοῦ. »

Ὅσπερ ἡ ἐκκλῆσις ἡ ἐκκλησία, διδάσκειν ποιεῖ, οὕτως ἡ ὑποταγή συνάφειαν. Ἀλλήλοις δὲ ὑποτάσσονται διὰ Χριστὸν, ὡς Χριστῷ λάτρευμα τοῦτο τελούντες.

« Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσονται ὡς τῷ Κυρίῳ· ὅτι ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς ἑκκλησίας, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἑκκλησίας, καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος· ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἑκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν. »

Περὶ τῶν ἐν οἴκῳ καθηκόντων διαλέγεται, ἀτινά ἐστὶν ἡγεμονικά καὶ ὑποταγή. Τρία δὲ εἶδη τούτων· δύο μὲν τὰ κατὰ φύσιν, γυνὴ καὶ ἀνὴρ, τέκνα καὶ γονεῖς· ἐν δὲ τὸ κατὰ νόμον. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν θεολόγος τε καὶ δεσπότης. Τῷ μὲν οὖν ὑπὸ νόμῳ, τὴν ὑποταγὴν εἰσχηγίται· τῷ δὲ ἀρχοντὶ τὸ κηδεμονικὸν πρὸς τὸν ὑπὸ νόμον. Τῷ οὖν τῷ πρὸς Χριστὸν κελεύει τὴν γυναῖκα ὑποτάττειν τῷ ἀνδρὶ, ἵνα μὴ σωματικὸν ἢ τὸ τῆς ὑποταγῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ πνευματικὸν γένηται.

« Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγάπησε τὴν ἑκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ, καθάρισας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἑνδοξὴν τὴν ἑκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σκίαν, ἢ ρυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἀμώμος. Οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν ἑαυτῶν τὰς γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ἑαυτὸν ἀγαπᾷ. »

Τὸ ἡγεμονικὸν οὐ βούλεται σκληρὸν εἶναι τῷ ὑποκώμ. Ἀυτὴ γὰρ ἀληθὴς ἀρχὴ, τὸν ἀρχοντα κηδεσθαι τῶν ὑπ' αὐτὸν, ἥτις ἐν Χριστῷ πέφηνεν, μὴ ζητήσαντι τὸ ἑαυτῷ κρέπον, ἀλλὰ τὸ τῇ ἑκκλησίᾳ συμφέρον. Ἡ μὲν γὰρ αὐτοῦ δόξα ἐν ἀθανασίᾳ ἦν, καὶ οὕτῃ ὀφειλομένη τε καὶ πρόπουσα· ἡ δὲ τῆς ἑκκλησίας σωτηρία ἐν καθάρσει τῆς ἀμαρτίας ἥτις οὐκ ἀπλῶς ἐγένετο, εἰ μὴ τῆς ρυπαθείας ζωῆς μετάθεσιν εἰργάσατο Χριστός, τὸ ὁμοίωμα ταύτης καταλύσας θανάτῳ, ἵνα συναποθνήσκοντες αὐτῷ λυθῶμεν τῆς ζωῆς ἥς ἐζώμεν. Ταύτης δὲ τῆς καθάρσεως αἵτιον τὸ ἅγιον βάπτισμα. Πρότεσι γὰρ ἐκείνῳ τῷ ὕδατι ἡ διὰ ῥήματος ἐπίκλησις, ἅγιον αὐτὸ ἀποφαννοῦσα. Ἐν ὀνόματι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος.

« Οὐδεὶς γὰρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλὰ ἐκτρέφει, καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος τὴν ἑκκλησίαν. Ὅτι μέλη ἐσμέν τοῦ σώματος

190 Vers. 20. « Gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi Deo et Patri. »

Mysteria Deo peragere convenit, hymnis eum prosequendo, necnon enarrando quæ Christus beneficia præstiterit.

Vers. 21. « Subjecti invicem in timore Dei. »

Quemadmodum si alter adversus alterum conurgat, dissidium oritur, ita conjunctio humilitate constat. Invicem autem oportet subijci propter Christum, tanquam obsequium hoc Christo ponderantes.

Vers. 22-25. « Mulieres, viris propriis subditæ estote, sicut Domino; quia vir caput est mulieris, sicut Christus est caput Ecclesiæ: et ipse est salvator corporis ejus; sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras. »

De his loquitur quæ ad rem domesticam pertinent, quæque vel regiminis sunt, vel submissionis. Horum autem tria genera sunt. Duo quidem a natura instituta, puta vir et mulier, parentes et filii; unum autem a lege. Ejusmodi quippe sunt servus et berus. Illi ergo qui subditus est, obedientiam suadet; ei vero qui præest, ut subditorum sit sollicitus. Christo itaque in exemplum allato, præcipit, ut viro mulier subjecta sit, quod non corporali solum obedientia præstetur, verum et C spirituali.

« Sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, [Vers. 26-28] ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo, ut exhiberet eam sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid hujusmodi; sed ut sit sancta et immaculata. Sic debent viri diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. »

Eam partem quæ præest et regit, asperam subditæ esse prohibet. Nam hoc est vere præesse, ubi princeps eorum quæ sub se sunt curam gerit: id quod ostendit Christus, qui non quæsit quod sibi decorem conciliaret, sed quod Ecclesiæ commoda esset. Ejus enim claritas posita erat in immortalitate, quæ ipsi debebatur, et condecebat: at Ecclesiæ salus in mundatione a peccato consistebat, quæ nullatenus peracta esset, nisi vitam inquinatam Christus transmutasset, destructa per mortem similitudine illius, uti morientes cum ipso ab illa vita, quam ante ducebamus, eximeremur. Atqui hujusce expurgationis causa baptismus existit. Hanc enim aquam invocatio per verbum comitatur, quæ sancta declaratur. Nimirum, In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

Vers. 29-31. « Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Dominus Ecclesiam. Quia membra sumus cor-

poris ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. »

191 Si caro viri est uxor, curam, inquit, habeat filius, veluti carnis suæ. Quod si scimus Christum esse sponsum Ecclesiæ, nosque in membra sua efformasse per vitam quam Spiritus tribuit: illius ergo Christi adversus Ecclesiam amorem imitemur.

Vers. 32. « Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, et in Ecclesia. »

Id quod spirituale est cum carnali conjunxit, ut significaret, hoc filius figuram esse. Hoc quippe modo mysterium gestum est latente sub figura veritate: cum nempe sumpta ex viro muliere, eaque cum viro copulata, Christus et Ecclesia figurarentur. A Christo enim habemus ut secundum sanctitatem simus, ac per sanctitatem Christo conjungimur.

Vers. 33. « Veruntamen, et vos singuli, unusquisque uxorem suam ita diligat sicut seipsum: uxor autem timeat virum suum. »

CAP. VI.

Vers. 1. « Filii, obedite parentibus vestris in Domino. Hoc enim justum est. »

Ad omnem porro in universum Ecclesiam quæ Christo copulatur, sermonem confert. In unaquaque autem muliere, et in unoquoque viro perfecta figura sit, ut vir quidem diligat, mulier autem obsequatur in timore.

Vers. 2-4. « Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione; ut bene sit tibi, et sis longævus super terram. Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros; sed educate illos in disciplina et correptione Domini. »

Alterum hoc est principatus genus, parentum in filios, quia procreatio liberorum sequela nuptiarum est: atque testimonium legis allegat. Cuncta siquidem, quæ propter Christum facimus, lege ipsa teste bona sunt et justa, sive ea conceptis verbis enuntiantur, sive figurate indicantur; et bonum est pædagogi testimonium perfectæ doctrinæ datum. Ut vero præceptum de parentibus colendis veneratione dignum esse ostendat, hoc tum aliorum primum, tum etiam cum pollicitatione pronuntiatum ait, quæ quidem pollicitatio jacet in Decalogo. Lex quippe longæ ætatis figura vitam æternam imitatione quadam adumbrat⁶¹. Primo autem mandato promissionem hanc Deus adjunxit, cum quatuor alias præmisisset quæ ad ipsum Deum spectarent: quia indubia est remuneratio honoris ab eo qui honoratur. Honor vero qui parentibus exhibetur, cum justam mercedem ab eis non obtineat, hanc a Deo per promissionem retulit.

⁶¹ Exod. xx, 12.

αὐτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Ἀντὶ τοῦτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σὰρκα μίαν. »

Εἰ σὰρξ τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνή, κηδέσθω αὐτῆς, φησὶν, ὡς σὰρξ· καὶ εἰ Χριστὸν ἴσμεν ὥσπερ ἄνδρα τῆς Ἐκκλησίας ὄντα, καὶ μέλη ἡμᾶς αὐτοῦ κατασκευαστά διὰ τῆς ἐν Πνεύματι ζωῆς, μιμεσθώσαν τὴν ἀγαπὴν τοῦ Χριστοῦ τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν.

« Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. »

Συνῆψε τὸ πνευματικὸν τῷ σαρκικῷ, τύπον ἔκεινν τοῦτου ἀποδείξας. Οὕτως γὰρ γίνεται μυστήριον ἔγκραυμένης τῆς ἀληθείας ἐν τῷ τύπῳ, ὅτι Χριστὸν ἐτύπου καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἡ τῆς γυναικὸς λῆψις ἐξ ἀνδρὸς, καὶ συνάφεια πρὸς τὸν ἄνδρα. Καὶ γὰρ ἀπὸ Χριστοῦ τὸ εἶναι ἔχομεν κατὰ τὴν ἀγιότητα, καὶ ἁγιασθέντες Χριστῷ ἐνούμεθα.

« Πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθένας, ἕκαστος τὴν αὐτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω ὡς αὐτόν· ἡ δὲ γυνή ἵνα φοβῇται τὸν ἄνδρα. »

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ δίκαιον. »

Καθολικὸς μὲν οὖν ὁ λόγος εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν ἐνούμενην Χριστῷ. Ἐστω δὲ ἐν ἑκάστη γυναικὶ, καὶ ἐν ἑκάστῳ ἀνδρὶ τελειούμενος ὁ τύπος, ἐν ἀγάπῃ μὲν ἀνδρὸς, ὑποταγῇ δὲ γυναικὸς ἐν φόβῳ.

« Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἧτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ οἱ πατέρες μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου. »

Δευτέρα ἀρχή, ἡ τῶν παίδων, ἐπειδὴ καὶ δευτέρον ἐστὶ μετὰ τὸν γάμον παιδοποιία, καὶ τὸν νόμον εἰσάγει μάρτυρα. Πάντα γὰρ ὅσα τελούμεν διὰ Χριστὸν, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου καλὰ τε εἶναι καὶ δίκαια, ἢ αὐτολεξιῇ λεγόμενα, ἢ τυπικῶς ὑποδεικνύμενα, καὶ καλὴ τῆς τελείας διδασκαλίας ἡ παιδαγωγικὴ μαρτυρία. Τιμίαν δὲ τὴν ἐντολὴν ἀποφαίνων τὴν περὶ γονέων, φησὶν αὐτὴν, καὶ πρώτην καὶ μετ' ἐπαγγελίας εἰρῆσθαι, ἧτις ἐπαγγελία ἐν Δεκαλογίᾳ κεῖται. Τύπον γὰρ ὁ νόμος τῆς αἰωνίου ζωῆς μιμεῖται τὴν μακρομερίαν. Πρώτη δὲ ἐντολὴ ταύτην τὴν ἐπαγγελίαν ἔξευξεν ὁ Θεός, προεισάγων ἄλλας τέσσαρας τὰς εἰς Θεὸν ἀνηκούσας· ὅτι τῶν μὲν εἰς αὐτὸν τιμῶν πρόβηλος ἡ ἀνταπόδοσις παρὰ τοῦ τιμωμένου. Ἡ δὲ εἰς γονεῖς τιμὴ, παρ' αὐτῶν οὐκ ἔχουσα τὴν ἀνταπόδοσιν λόγου ἀξίαν, παρὰ τοῦ Θεοῦ ταύτην δι' ἐπαγγελίας ἐχομίσατο.

hanc a Deo per promissionem retulit.

« Οἱ δούλοι, ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις Ἀ μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἐν ἀπλότητι τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ, μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δούλοι τοῦ Χριστοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς, μετ' εὐνοίας δουλεύοντες τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις. Εἰδότες ὅτι ὁ ἐάν τι ἔκαστο; ποιήσῃ ἀγαθόν, τοῦτο κομίζεται παρὰ τοῦ Κυρίου, εἴτε δούλος, εἴτε ἐλεύθερος. Καὶ οἱ κύριοι τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτοὺς, ἀνέντες τὴν ἀπειλήν, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωπολήψια οὐκ ἔστι παρ' αὐτοῦ. »

Ἰάλιν τὸ ὑπήκοον ὑποτάττει πρῶτον, εἴτε τὸ ἡγεμονικὸν διδάσκει χρηστότητα. Κυρίου δὲ κατὰ σάρκα λέγει, ὅτι οὐ φυσικὸν ἡ δεσποτεία, οὐδὲ ποιήσεται τις δούλος ἐτέρου, καθάπερ τὰ ζῶα τὰ ἄλογα. Τῆς θείας δὲ δουλείας, ἣν ὑπέμεινεν ὁ ἐν δούλου μορφῇ γενόμενος, τύπος γίνεται ἡ ἀνθρωπινὴ ὑπηρισιὰ τῶν καθαρῶς δουλεύοντων καὶ ἐκουσίως, ὡς εἰς Θεὸν ἀναγομένης τῆς δουλείας.

« Τοῦ λοιποῦ ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ, καὶ ἐν τῷ κρείττει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στήναι. »

Δύναμιν προσγενέσθαι δεῖ τὴν παρὰ Θεοῦ, τοῖς εἰς ἀσθένειαν καταπεσοῦσιν ἀνθρώποις, ἵνα λύσῃ τὴν ἀσθένειαν ἡ τῆς δυνάμεως ἐπανάληψις. Τὴν δὲ δύναμιν ταύτην εἰκάζει πανοπλίη, δηλῶν, ὅτι καθάπερ ὁ γυμνὸς οὐ δυνατός ἐστιν εἰς πόλεμον, οὕτως ὁ Πνεύματος ἀμέτοχος, οὐ δυνατὸς πρὸς τὸν τὴν κακίαν ἐξεργαζόμενον τὸν διάβολον.

« Πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῇτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ ἅπαντα κατεργασαμένοι στήναι. »

Μεθοδείαν αὐτὴν καλεῖ, τὴν τοῦ διαβόλου κακουργίαν, ὅτι οὐκ ἐξ εὐθείας ὁ βούλεται κατασκευάσαι δείκνυσιν, ὥστε μὴ γενέσθαι κατάφωρος, ἀλλ' ἕτερον ἑαυτῷ περιτιθεὶς προσωπαῖον, ἕτερα τεκταίνει· καὶ καθάπερ πολέμιος κακουργὸς πόλιν προσβαλὼν καὶ τείχει, κάτωθεν ὑπορύττει λαμβάνων, ὥστε ταύτῃ γενέσθαι δυσπύλατος, καὶ κατορθῶσαι ἅπερ ἐσπούδακεν.

« Στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. Ἐπὶ πόσιν ἀναλαβόντες τὴν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνησθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πύρρωμένα σβέσαι καὶ τὴν περικεφαλαιάν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχιαν τοῦ πνεύματος· ὁ ἐστι ρῆμα Θεοῦ, διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως, προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ καρτερίᾳ καὶ δεήσει. »

VERS. 5-9. « Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo: non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi; facientes voluntatem Dei ex animo cum bona voluntate servientes Domino, et non hominibus. Scientes quoniam unusquisque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber. Et vos, domini, eadem facite illis, remittentes minas; scientes quia et vestrum ipsorum Dominus est in cælis, et acceptio personarum non est apud ipsum. »

192 Subditos denuo primum subjicit, deinde illos qui eis prædicantur, humanitatem docet. Dominos autem ait *secundum carnem*: dominatus enim non est a natura, nec quisquam servus alterius conditus fuit, quemadmodum bruta animantia. Divinæ vero servitutis illius, quam is sustulit qui in forma factus est servi, figuram præbet ministerium humanum, quod præstant illi qui sincere et sponte serviunt, ut ad Deum servitus illa referatur.

VERS. 10, 11. « De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare. »

Virtus illis hominibus qui in infirmitatem labuntur, a Deo accedat necesse est, qua pellatur imbecillitas recuperatione virium. Hanc vero virtutem cum omnigena armatura comparat, ut significet, quemadmodum qui nudus est, belligerare non potest, sic eum qui Spiritum non accepit, nullis instructum viribus esse adversus diabolum, qui malitiæ est auctor.

« Adversus insidias diaboli. [VERS. 12, 13.] Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates; adversus rectores mundi, tenebrarum hujus sæculi, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Propterea accipite armaturam Dei ut possitis sustinere in die mala, et omnibus superatis stare. »

Artes et insidias vocat versutiam diaboli, quippe qui non statim et recta monstrat quid velit conficere, ne deprehendatur: sed persona altera assumpta, quedam alia molitur: haud acus ac vafer hostis urbem et muros oppugnando, clam infra suffodit, ut civitati ægre a se caveatur, et ipse illud patret in quod enititur.

VERS. 14-18. « State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loriceam justitiæ, et calcæati pedes in præparationem Evangelii pacis. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Et galeam salutis assumite, et gladium spiritus (quod est verbum Dei) per omnem orationem et obsecrationem, orantes omni tempore in spiritu, et in idipsum vigilantes in omni instantia et obsecratione. »

Quare vero, in veritate? illusio mendaciumque A est libido, ac nequaquam vera voluptas est, sed umbra voluptatis. Illud ergo veræ voluptatis convenit, castitati nimirum.

« Pro omnibus sanctis, [Vers. 19-21] et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii; pro quo legatione fungor in catena, ita ut in ipso audeam, prout oportet me loqui. Ut autem et vos scialis quæ circa me sunt. »

Ipse quoque Dominus indesinenter orationibus instare præcipit ⁴⁴, et Paulus spiritu orandum docet ⁴⁵, hoc est mente, nec ore tenus duntaxat. Multas autem orationes dicit, quia pro multis fundendæ erant, puta pro sanctis omnibus, et pro se: quia strenuum ipsi opus incumbibat, ita ut illius

193 « Omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, et fidelis minister in Domino, [Vers. 22, 23] quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra. Pax fratribus, et charitas cum fide a Deo Patre et Domino Jesu Christo. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen. »

Sancti lætantur, quando opus sanctum prospere succedit. Ideirco Ecclesiis significat quæ sibi acciderint.

Epistola ad Ephesios Roma scripta est per Tychicum. Versus 312.

⁴⁴ Luc. xviii, 1, ⁴⁵ I Cor. xiv, 15.

Διὰ τί, ἐν ἀληθείᾳ; ἐμπαιγμὸς δὲ, καὶ ψεῦδος ἡ ἐπιθυμία· οὐκ ἔστιν ἡδονὴ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ σκιά ἡδονῆς· τουτέστι τῇ ἀληθείᾳ ἡδονῇ τῇ σωφροσύνῃ.

« Περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, ἐν παρρησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν αλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παρῃρησιάζωμαι, ὥς δεῖ με λαλῆσαι. Ἵνα δὲ ἴδητε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμὲ, τί πράσσω. »

Εὐχαῖς ἀδιαλείπτως προσκαρτερεῖν καὶ ὁ Κύριος κελεύει, καὶ ὁ Παῦλος, ἐν πνεύματι δὲ τὰς εὐχάς. τουτέστιν ἐν νῷ, μὴ ἐν στόματι μόνον. Πολλὰ δὲ αἱ εὐχαί, ὅτι καὶ περὶ πολλῶν, ὑπὲρ πάντων δὲ ἁγίων, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ· ἐπειδὴ καὶ ἐναγώνιον αὐτῷ τὸ ἔργον, ὥς καὶ δεσμώτην αὐτὸν ὑπὲρ αὐτοῦ παραπετέμψθαι.

« Πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός, καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ, ὃν ἐπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν. Εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ χάρις μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ. Ἀμήν. »

Χαίρουσι γάρ οἱ ἅγιοι τοῦ ἁγίου κατευθυνομένου ἔργου. Διὸ μηνύει τὰ καθ' ἑαυτὸν ταῖς Ἐκκλησίαις.

Πρὸς Ἐφεσίους ἐγγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Τυχικοῦ, στίχων τιβ'.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ.

IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

CAPUT PRIMUM.

Vers 1, 2. « Paulus et Timotheus servus Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconis. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. »

Epistolam hanc scribit ad homines qui in doctrina profecerant. Quamobrem dogmata non tangit, quorum scientia satis erant instructi, cum ætati ea ab Apostolo ipso accepissent. Duorum vero per totam fere, ut ita dicam, epistolam eos admonet: ne extollantur; quippe cum hoc nosset subsequi solere eos qui rem propemodum recte gererent: tum etiam uti semper gaudeant. Gravi siquidem mœrore conficiebantur, ex quo Apostolum vinctum audierant, dicendamque brevi sen-

D « Παῦλος καὶ Τιμόθεος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τοῖς οὖσιν ἐν Φίλιπποις, σὺν ἐπιτκόποις καὶ διακόνοις· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ταύτην γράφει τὴν ἐπιστολὴν ἀνδράσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ προκόψασιν. Διὸ καὶ δογμάτων μὲν οὐχ ἀπτεται, ἐπειδὴ καὶ ἱκανῶς εἶχον τῆς περὶ τούτων γνώσεως, ἀτε πλουσίως παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου τῶν τοιούτων ἀπολαύσαντες. Δύο δὲ αὐτοῖς σχεδόν, ὥς εἰπεῖν, δι' ὅλης τῆς ἐπιστολῆς παραινεί, τὸ μὴ ὑψοῦσθαι, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εἶδεν ὡς περ ἀκόλουθον τοῖς ἐγγύς τοῦ κατορθωκέναι γενομένοις, καὶ τὸ χαίρειν διὰ παντός. Σφόδρα γὰρ τῷ θύμουν, τὰ δεσμέ τοῦ Ἀποστόλου ἀκούοντες, καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν,

καὶ τὴν προσδοκώμενον αὐτοῦ θάνατον. Οὕτε γὰρ ἡλπιζον αὐτὸν τὰς χεῖρας ἀκρεῦξασθαι τοῦ Νέρονος, ἀνδρὸς τότε ἄλλα μεμνηνὸς καὶ περὶ φόνους ἐπισημίνου. Διὸ καὶ λέοντα αὐτὸν ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῇ καλεῖ. Ὁ Κύριος γάρ μοι παρέστη, φησὶν, καὶ ῥήρυσθην ἐκ σιδήματος λέοντος. Τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἃ παραινέει αὐτοῖς, ὡς ἐν ἐπιδρομῇ παραινέει αὐτοῖς, ἐπειδήπερ, ὡς ἔφην, πολλὸν παρ' αὐτοῖς διατρίψας χρόνον, πλείστα αὐτοῖς ὠφελήσας ἦν.

Ἐπειδὴ τοῦτον αὐτοῖς τὸν Τιμόθεον ἐν αὐτῇ ἐπιστολῇ ἐπαγγέλλεται μικρὸν ὑστερον πῖμψαι, τούτου χάριν κοινωποῖ τὴν ἐπιστολὴν, προσθίζων αὐτοῖς διδασκαλὸν αὐτὸν δέχεσθαι. Εἰ γὰρ τῆς νῦν πεμπομένης αὐτοῖς διδασκαλίας κοινωνὸν αὐτὸν ὁ Παῦλος ἐποίησται, πῶς οὐχὶ καὶ παρεσόμενον μικρὸν ὑστερον δέξονται τοῦτον, οὗ ἡδὴ τῆς διδαχῆς ἀκηκόασιν; Ἰστέον δὲ ὡς ὅλη χύμα καὶ ὅλη ἐθνη ἐκπέμπει τὴν ἐπιστολὴν· καὶ τοῦτο ὅλην ἐκ τοῦ, *σύμπασιν ἐπισκόποις*, εἰπεῖν.

« Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου ἐπὶ πάσῃ τῇ μνηρίᾳ ὑμῶν, πάντοτε ἐν πάσῃ δεῖξαι μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, μετὰ χαρᾶς, τὴν δέησιν ποιούμενος, ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἄχρι τοῦ νῦν, παποιδῶς αὐτῷ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐργασάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθόν, ἐπιτελεῖται ἄχρις ἡμέρας Χριστοῦ. »

Προκοπὴν αὐτοῖς πολλὴν μαρτυρεῖ, ὅπου γὰρ μεμνημένος αὐτῶν, οὐ μετὰ θαυμάσιων ἢ στεναγμῶν, ὡς περ ἐπὶ τῶν σαλευμένων μέμνηται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς εὐχαριστίας, ὅπερ ὅσιον τῶν κατορθούντων ἐστὶ. Ποῖον δὲ αὐτῶν τὸ κατόρθωμα, ἢ ὅτι κοινωνήσαντες αὐτῷ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι καὶ νῦν μεμνήμενοι κοινωνοὶ, ἐν μηδενὶ τὸ παράπαν παρασαλεύμενοι; ὅπερ αὐτῷ καὶ τὴν ἀγαθὴν τοῦ μέλλοντος ἐλπίδα παρέχει. Οἶδα γάρ, φησὶν, ὡς ἐπιτελεῖσθε τοῦτο τὸ ἔργον, ἕως ἂν αὐτῷ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου προσενέγκητε ὧν.

« Καθὼς ἐστὶ δίκαιον ἡμοῖ τοῦτο φρονεῖν ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἐν τε τοῖς δεισμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ βεβαιώσει τοῦ Εὐαγγελίου, συγκαινωνοὺς μοι τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας. »

Ἐπειδὴ παποιδῶν εἶπεν ἔχειν ἐπ' αὐτοῖς, δικαίαν λέγει ταύτην ἔχειν τὴν παποιδῶν. Θαρρεῖν γὰρ φησὶν, ὡς πάντων αὐτῷ ἔσονται κοινωνοὶ, τῶν δεισμῶν, τῆς ἀπολογίας, τῆς χάριτος. Τὸ οὖτω περὶ τῶν πιστευσάντων θαρρεῖν, μεγάλη ἐστὶν αὐτῶν βεβαιότητος μαρτυρία.

« Μάρτυς γάρ μοῦ ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν εἰς μέλλον περιεστέγῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, ἵνα ἦτε εὐκρινεῖς

A tentiam, ac mortem ejus expectando erant. Neque enim evasurum sperabant manus Neronis, viri cum alias quidem insanientis, tum caedum avidissimi. Quocirca hunc quoque *leonem* appellat in Epistola ad Timotheum: *Dominus enim mihi astitit*, inquit, *et liberatus sum de ore leonis*²⁰. Cætera vero de quibus eos admonet, obiter et velut per transennam suadet, quia cum multum temporis, ut a me dictum est, apud eos egisset, plurimum ipsis profuerat.

Quia Timotheum hunc brevi a se mittendum in hac epistola pollicetur, idcirco communi amborum nomine epistolam scribit, ut assuefaciat illos ad doctorem hunc excipiendum. Cum enim Paulus doctrinam quam ipsis mittebat, socium illum admisisset, quomodo ipsum paucis post diebus advenientem non essent suscepturi, cujus jam documenta acceperant? Hoc vero scire attinet, Paulum ad omnem regionem omnemque gentem scribere: quod manifestum facit, dicendo, *omnibus episcopis*.

Vers. 5-6. « Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri, semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens, super communicatione vestra in Evangelio, a prima die usque nunc. Confidens hoc ipsum, quia qui cepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu. »

Testificatur eos admodum profecisse, qui, dum ipsorum recordabatur, non gemitus, non lacrymas exprimeret, quemadmodum propter illos qui fluctuarent, sed multas grates ageret. **194** Deo: id quod proprium est eorum quibus res bene succedunt. Ecquod vero hoc facinus ipsorum erat, nisi quia, cum se socios illius in Evangelio præstitissent, ab initio usque ad hoc tempus in communionem permanserant, ita ut nihil ipsos concussisset: id quod plane spem bonam futuri præbebat. Novi siquidem fore, inquit, ut hoc opus perficiatis, donec integrum illud offeratis in adventu Domini.

Vers. 7. « Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis; eo quod habeam vos in corde, et in vinculis meis, et in defensione, et in confirmatione, socios gaudii mei omnes vos esse. »

Quia dixit in eis se confidere, tum fiduciam hanc justam et legitimam esse asserit. Jubeat enim bono animo esse, seu copartores omnium futuros, vinculorum, defensionis, gratiæ. Atqui hoc modo fidere illis qui crediderunt, magnum testimonium est firmitatis ipsorum.

Vers. 8-11. « Testis enim mihi est Deus, quod ego cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi. Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientia et in omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri et sine offensa in diem

²⁰ II Tim. iv, 16.

Christi, repleti fructu justitiæ, qui est per Jesum A
Christum in gloriam et laudem Dei. »

Quia multo illorum amore flagrabat, ita ut nusquam ipsorum oblivisceretur, sive in vinculis esset, sive se defenderet : eam ob rem hujusce rei testem appellat Deum. Ne vero quispiam suspicaretur eum, assentandi animo propter ministerium quod ad se miserant, ejusmodi habere sermones, subjunxit, in visceribus Christi Jesu ; quo significaret se illos amare, qua charitate Christum sincero diligebat. Tum hoc apprecatur, ut in cognitione et sensu progressus faciant, diligentesque pensitatores sint bonorum : ita quippe sine offensione futuros in adventum Christi ; hoc est nullo modo pedem offensuros. Nam qui sic erunt comparati, inquit, pleni reperientur justitiæ fructibus : justitiæ, inquam, non quæ per legem habeatur (hanc enim in epistolæ serie tollit e medio), sed quam præstet Christus ; quæ quidem etiam in Dei gloriam cedit. Vivendo quippe secundum Deum, gloriam Patri qui in cælis est, tribuimus.

Vers. 12-14. « Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii. Ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, et in cæteris omnibus, et plures e fratribus in Domino, confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum loqui. »

Roma ad illos epistolam scribit, cum anxietate et mœrore gravi premerentur propter vincula ipsius. De quibus vinculis ne luctum agant tantumdem dehortatur, ut etiam doceat eos, ingens propter illa gaudium præferre : quippe cum hæc in causa essent, ut prædicatio abundantius augetur, et error amandaretur.

Vers. 15. « Quidam quidem et propter invidiam et contentionem ; quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant. »

195 Prædicationis utique hostes, qui cum Paulus vinctus teneretur, quia Jesum annuntiabat, ut magis Neronem incitarent, ipsi quoque Jesum prædicabant : res vero contra quam præstare volebant, successit. Cum enim prædicationem funditus profligare vellent, hæc magis augebatur, tametsi
D sincere, sive ex animo non prædicarent, neque operam in hoc collocarent, ut homines veritatem docerentur, sed ut molestiam Apostolo crearent.

Vers. 16-18. « Quidam quidem ex contentione Christum annuntiant, non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis : quidam autem ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quid enim ? dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur. »

Qui sincere prædicant, inquit, hoc faciunt, quia ex mea defensione audaciores evaserunt. Noverunt enim eam communi ipsorum commodo cessuram, quam Apostolus instituebat.

καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πεπληρωμένοι καρπὸν δικαιοσύνης τὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς δόξαν καὶ ἰπαινὸν Θεοῦ. »

Ἐπειδὴ πολλὴν εἶπεν ἔχειν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην, ὥς μηδαμῶς αὐτοὺς παραλιπεῖν, μὴ ἐν δισμοῖς ὄντα, μὴ ἐν ἀπολογίᾳ, τοῦτου χάριν μάρτυρα ἐπὶ τοσοῦτον πράγματι ἐπικαλεῖται τὸν Θεόν. Ἵνα δὲ μὴ τις ὑπυλάθοι, ὥς διὰ τὴν διακονίαν ἦν ἀπέστειλλον αὐτῷ, κολακεύων τὰ τοιαῦτα λέγει, ἐπήγαγεν, ἐν σπλάγχνοις Χριστοῦ Ἰησοῦ, δεικνύς ὅτι ἡ ἀγάπη αὐτῷ διὰ τὸ εἰς Χριστὸν γνήσιόν ἐστιν, καὶ τοῦτο εὐχεται, τοῦ προκόπτειν αὐτοὺς ἐν ἐπιγνώσει καὶ αἰσθήσει, καὶ δοκιμαστικῶς ἀκριβεῖς γενέσθαι τῶν καλῶν. οὕτως γὰρ ἔσονται ἀπρόσκοποι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι κατὰ μηδένα τρόπον προσκόποντες. **B** Οἱ γὰρ τοιοῦτοι, φησί, πλήρεις εὐρεθήσονται δικαιοσύνης καρποὶ καὶ δικαιοσύνης, οὐ τῆς ἐν νόμῳ ταύτην γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς ἀναιρεῖ. ἀλλὰ τῆς διὰ Χριστοῦ, ἥ τις καὶ εἰς δόξαν, καὶ ἰπαινὸν γίνεται Θεοῦ. Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν πολιτεία δοξάζει τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

« Γινώσκω δὲ ὑμῶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ, μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς δισμούς μου φανεροὺς γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ πεποιθότας ταῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφρόδως τὸν λόγον λαλεῖν.

C Γράφει μὲν αὐτοῖς τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ Ρώμης ἐν πολλῇ οὐσιν ἀθυμίᾳ διὰ τὰ δετμά. Ἐφ' οἷς δεσμοῖς τοσοῦτον ἀποτρέπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὥς καὶ χάριν μεγάλην αὐτοὺς ἔχειν, διδάσκειν δι' αὐτὰ, ὅτι δι' αὐτῶν πλεονάζει τὸ κήρυγμα, καὶ ἡ πλάνη ἐξορίζεται.

« Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ ἐκ εὐδοκίας τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν. »

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ κηρύγματος, θεόντος τοῦ Ἀποστόλου διὰ τὸ κηρύσσειν τὸν Ἰησοῦν, βουλόμενοι πλεον κινήσαι τὸν Νέρωνα, καὶ αὐτοὶ ἐκήρυττον τὸν Ἰησοῦν, καὶ συνέβαινεν αὐτοῖς τὸ ἐναντίον οὗ ἐβούλοντο ποιεῖν. Θέλοντες γὰρ καταλύσαι τὸ κήρυγμα, τῷδε αὐτῶν μᾶλλον, εἰ καὶ οὐχ ἀγνώως ἐκήρυκσαν, τουτέστιν ἀπὸ καρδίας, καὶ αὐτὸ τοῦτο σπουδάζοντες, οὐ τὸ μαθεῖν ἀνθρώπους τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐγείρειν ὀλίγον τῷ Ἀποστόλῳ.

« Οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν, οὐχ ἀγνώως, οἱ οἰόμενοι ὀλίγον ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου. οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ Εὐαγγελίου κεῖμαι. Τί γάρ ; Ἠλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται. »

Ὅσοι ἀγνώως, φησί, κηρύττουσι, θαρρόντες τῇ ἐμῇ ἀπολογίᾳ τοῦτο ποιοῦσιν. Ἥδισαν γὰρ ὥς κοινὴ ἔσται ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογία ἡ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γινομένη.

« Χαίρω· ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χερήσομαι. **A** Οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτό μοι ἀποθήσεται εἰς σωτηρίαν διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως, καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἀποκαταδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου. »

Τοσοῦτον ἀπέχω, φησί, τοῦ ἀλγεῖν ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς καὶ τῇ μελλούσῃ ἀπολογίᾳ, οὐ μόνον τῇ ὑπὲρ ὧν ἐγὼ κηρύσσω, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνοι, ὥστε καὶ χαρὰν ἡγοῦμαι τὸ πρᾶγμα. Ἀποθήσεται γὰρ ἡμῖν εἰς σωτηρίαν· καὶ εὐθέως εἰσάγει τὸ μέτριον διὰ τῆς αὐτῶν δεήσεως καὶ χορηγίας τοῦ Πνεύματος, ταύτην αὐτῷ γίνεσθαι λέγων τὴν σωτηρίαν.

« Ὅτι ἐν οὐδενὶ ἀσχυνοῦμαι, ἀλλ' ἐν πάσῃ παρρησίᾳ, ὥς πάντοτε καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου. »

Τουτέστιν, οὐ φόβω τῶν δεσμῶν, οὐ τῆς ἀπολογίας, οὐκ αὐτοῦ τοῦ θανάτου, προδῶσω τὸ κήρυγμα.

« Εἴτε διὰ ζωῆς, εἴτε διὰ θανάτου. »

Κἂν ζῶ, φησί, πλεονάσω τῷ κηρύγματι, κἂν ἀποθάνω, πάλιν δοξάζεται Χριστὸς, ὅτι τοιούτους ἴσχει τοὺς ὑπηρέτας τὸ αὐτοῦ κήρυγμα, ὥς καὶ αὐτοῦ καταφρονῇσι τοῦ θανάτου.

« Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστός. »

Βλέπε διὰ πόσων ἀπάγει αὐτοὺς τῆς λύπης. πρῶτου μὲν, τοῦ μὴ ἀσχυνεῖσθαι· δευτέρου, τοῦ μεγαλύνεσθαι [διὰ] τὸν Χριστόν· τρίτου, τοῦ διὰ Χριστόν μόνον αἰρεῖσθαι τὸ ζῆν, ἵνα τὴν διακονίαν αὐτοῦ πληρώσῃ.

« Καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. »

Μὴ ἀλγεῖτε, φησὶν, ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς μου. Καὶ αὐτὸ γὰρ τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ κέρδος μέγιστον.

« Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκί, τοῦτό μοι καρπὸς ἔργου. Καὶ τί αἰρήσομαι οὐ γνωρίζω. Συνέχομαι δὲ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων. »

Ἐπεξηγάζεται τὰ προειρημένα, καὶ ὅλον ἐρμηνεύει, ὅ τι ἐστὶ τὸ, ἔμοι ζῆν ὁ Χριστός· λέγει οὖν, ὥς τὸ ζῆν Χριστός ταύτην τὴν ζωὴν, οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ἐργασία πνευματικῇ, ἧς ὀρεῖται μοι καρπός.

« Εἰς τὸ ἀναλύσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῷ μᾶλλον κρείσσον· τὸ δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκί, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς. Καὶ τοῦτο πεποιθώς οἶδα, **D** ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πάνσιν ὑμῖν. »

Καὶ νῦν μὲν ἦν μετὰ Χριστοῦ, κατὰ τὸ, *Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ*. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ὥς τότε. *Νῦν μὲν γάρ, φησὶν, ὁρῶμεν δι' ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.*

« Εἰς τὴν ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πίστεως, ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐν ἐμοί, διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς. »

Ὅρα πάλιν πόσῃ αὐτοῖς μαρτυρεῖ ἐργασίαν καλοῦ. Ὁ γὰρ προκόπτων, βαδίζων προκόπτει.

« Gaudeo; in hoc gaudeo, sed et gaudebo. [Vers. 19, 20.] Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem per vestram orationem, et subministrationem Spiritus Jesu Christi, secundum expectationem et spem meam. »

Tantum adest, inquit, ut vinculis meis doleam, quod rationem redditurus sim, non solum eorum quæ palam annuntio, verum etiam prædicationis illorum; ut potius gaudendum existimem: res quippe nobis in salutem succedet. Cæterum statim modestiam præfert, cum ait hanc sibi salutem precibus ipsorum et subministratione Spiritus obventuram.

« Quia in nullo confundar; sed in omni fiducia, sicut semper et nunc, magnificabitur Christus in corpore meo. »

Hoc est, vincula non pertimesco; non pro defensione mea dicere, non mortem ipsam, ut prædicationis officium deseram.

« Sive per vitam, sive per mortem. »

Sive vixero, inquit, amplius prædicabo, sive moriar, perinde Christus celebrabitur, cujus prædicatio ministros tales habeat, qui mortem ipsam aspernentur.

Vers. 21. « Mihi enim vivere Christus. »

Vide quot momentis eos a tristitia revocet. Primo quidem, quia pudore non suffunditur; secundo, quia Christus magnificatur; tertio, quia vivere non cupit, nisi propter Christum solum, ut ministerium obeat suum.

C « Et mori lucrum. »

Non vos doleat vinculorum meorum, inquit. Quæstum quippe magnum fecero, si pro Christo moriar.

Vers. 22, 23. « Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est. Et quid elizām ignoro. Coarctor autem e duobus, desiderium habens. »

Explicat quæ prædixerat, et velut interpretatur. Quid hoc est, *mihi*? quidve istud, *vivere Christus*? ait ergo: Vivere Christum hanc vitam, nihil aliud est nisi quæstus spiritualis, cujus mihi fructus debetur.

196 « Dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius: [Vers. 24-26] permanere autem in carne, necessarium propter vos. Et hoc confidens scio, quia manebo et permanebo omnibus vobis. »

Ac tunc quidem erat cum Christo, secundum illud: *Si experimentum quæris ejus qui in me loquitur Christi* ²¹. At non ut aliquando: *Nunc enim, inquit, videmus per speculum et in ænigmate; tunc autem facie ad faciem* ²².

« Ad profectum vestrum et gaudium fidei, ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me per meum adventum iterum ad vos. »

Vide rursum quantum boni quæstum eos facere testificatur. Nam qui progressum facit, gradiendo

²¹ II Cor. xiii, 3. ²² I Cor. xiii, 12.

prodeit. Quo vero progressum faciant, nisi ad gaudium fidei? Qui autem in gaudio hoc profecerit, inquit, is gloriabitur in Christo.

Vers. 27. «Tantum digne Evangelio Christi conversamini, ut sive cum venero, et videro vos, sive abiens, audiam quæ de vobis sunt.»

Postquam testificatus est multum eos profecisse, sensim ipsos reprimit, ne superbia inflentur, audientes se progressum fecisse. Reprimit vero, suadens ut dignam Evangelio vitæ rationem inire studeant.

«Quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii: [Vers. 28] et in nullo terreamini ab adversariis; quæ illis est causa perditionis.»

Cum eos monuerit ut digne Evangelio conversentur, conversationis quoque edisserit genus. Illud autem est sinceritas in fide. Nam alio modo non potestis, inquit, unus spiritus esse, præterquam isto. Deinde, si animam unam habeant: quod eximie charitatis argumentum est. Cæterum magnum exinde certamen ait subsequiturum. Quodnam vero illud, nisi ut Evangelii pugiles fiant? Enimvero complures erant adversarii; illi nimirum qui ex circumcisione.

«Nobis autem salutis, et hoc a Deo: [Vers. 29] quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini.»

Observe quomodo tacite iterum illos reprimit. Nam postquam athletas et pugiles eos dixit Evangelii, subjunxit, hoc ipsum a Deo præstari; quin et ipsis concessum esse ut pro eo patiantur. Hoc autem ait, non ut animi affectum, non ut propositum dissolvat (mibi siquidem incumbit, ut propositum bonum habeam), sed ut omnia bona a Deo esse censeant. *Non enim ego, inquit, sed gratia Dei mecum* ²¹.

Vers. 30. «Idem certamen habentes, quale vidistis in me, et nunc audistis in me.»

Hoc in loco duo utilia suggerit, primum ne extollantur, ceu ipsi soli pugiles sint, quando exemplo ipsius decertant. Alterum, ne vel vincula, vel exspectatio mortis ipsos exterreat: unde illos ad sui æmulationem adhortatur. Videsis vero quam anxie Paulus discipulorum sit sollicitus, ut, sive bene agerent, sive metuerent, angeretur: ac siquidem rem recte gererent, ne efferrentur; sin autem trepidarent, ne propter metum, ut assolet, desponderent animum.

197 CAP. II.

Vers. 1, 2. «Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes.»

²¹ 1 Cor. xv, 1.

Ποῦ δὲ προκόπτουσιν, ἢ εἰς τὴν χαρὰν τῆς πίστεως: Ὁ δὲ εἰς ταύτην προκόπτων, καυχῆσεται, φησὶν, ἐν Χριστῷ.

«Μόνον ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθε, ἵνα εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ὑμᾶς, εἴτε ἀπὼν, ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν.»

Μαρτυρήσας αὐτοῖς πολλὴν προκοπὴν, ἡρέμα καταστέλλει αὐτοὺς, ἵνα μὴ φουσηθῶσιν ἀκούσαντες, ὥς προέκοψαν. Καταστέλλει δὲ, ἀξίαν αὐτοὺς τοῦ Εὐαγγελίου πολιτείας ἐπιτηδεύειν παραινῶν.

«Ὅτι στήκετε ἐν ἐνὶ πνεύματι, μετὰ ψυχῇ συναθροῦντες τῇ πίστει τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ μὴ πτυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, ἢ τις αὐτοῖς μὲν ἐστὶν ἐνδείξις ἀπωλείας,»

Εἰπὼν αὐτοῖς ἀξίους τοῦ Εὐαγγελίου πολιτεύεσθαι, λέγει καὶ τὸ εἶδος τῆς πολιτείας. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ περὶ τὴν πίστιν γνήσιον. Ἄλλως γὰρ οὐ δύνασθε ἐν πνεύματι γενέσθαι, ἢ οὕτως· ἔπειτα τὸ καὶ μίαν ἔχειν ψυχὴν. Ταῦτο δὲ ὑπερβαλλούσης ἀγάπης ἀπόδειξις. Μίαν δὲ λέγει εἶναι τὴν ἐκ τούτων ἄθλον. Καὶ ποιοῦν τοῦτο, ἢ τὸ ἀθλητὰς αὐτοὺς γενέσθαι ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου; Ἦσαν γὰρ πολλοὶ οἱ ἀντικείμενοι οἱ τῆς περιτομῆς.

«Ἡμῖν δὲ σωτηρίας, καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ· ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν.»

Ὅρα πάλιν ὥς ἡρέμα καταστέλλει. Εἰπὼν γὰρ δεῖ ἀθλητὰς εἶναι ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐπήγαγεν δεῖ αὐτὸ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ ἔρχεται· καὶ τοῦτο ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ πάσχειν ὑπὲρ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ, φησὶν, οὐ τὰ τοῦ φρονήματος διαλύων, οὐ τὰ τῆς προθέσεως· δεῖ γὰρ ἀγαθὴν με ἔχειν πρόθεσιν, πάντα δὲ ἀγαθὰ ἡγεῖσθαι ἐκ Θεοῦ. Οὐκ ἐγὼ γὰρ, ἀλλ' ἡ χάρις ἢ σὺν ἐμοί.

«Τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οἷον εἴδετε ἐν ἐμοί, καὶ νυνὶ ἀκούετε ἐν ἐμοί.»

Δύο χρήσιμα ἐνταῦθα ἐστὶ, καὶ τὸ μὴ ὑφροῦσθαι ὥς μόνους ἀθλητὰς, ὅπου γε κατὰ μέμνησιν αὐτοῦ ἀθλοῦσι. Καὶ τοῦ μὴ δειλιᾶν ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς, καὶ τῇ προσδοκίᾳ τοῦ θανάτου, ὅπου γε καὶ μιμνεσθαι αὐτοὺς ἐαυτὸν παρακινεῖται. Ὅρα ἐκ πόσῃ ἀγωνίᾳ τῷ Παύλῳ περὶ τῶν μαθητῶν, ὥς καὶ κατορθούντων αὐτῶν, καὶ δεδιότων, ἀγωνιᾶν· κατορθούντων μὲν διὰ τὸ ὑψωμα, δεδιότων δὲ, διὰ τὴν τῆς δειλίας γενομένην ὑποστολήν.

ΚΕΦΑΛ. IV.

«Εἰ τις οὖν παράκλησιν ἐν Χριστῷ, εἰ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἰ τις κοινωνία πνεύματος, εἰ τις σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί, πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν. ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῇτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σὺμφυχοι, τὸ ἐν φρονούντες.»

Μέλλων αὐτοῖς παραινέειν δημοῖστοις εἶναι καὶ ὁμοφύχοις, ὥσπερ ὅρκῳ αὐτῶν προκαταλαμβάνει τὰς ψυχὰς, μονονουχὶ λέγων· πρὸς αὐτῆς τῆς παρακλήσεως ὑμᾶς ἐρχίζω, ἥς παρεκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Χριστός, καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ Πνεύματος, πρὸς αὐτῶν τῶν σπλάγγνων, πρὸς αὐτῶν τῶν οὐκετιμῶν τοῦ Θεοῦ, πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν. Αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ, ὁμοῖστοις ὑμᾶς εἶναι καὶ ὁμοφύχους.

« Μὴ δὲν κατὰ ἐπιθυμίαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ, ἀλλήλους ἡγουμένοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν. »

Τοῦτο γὰρ ἐστὶ μάλιστα τὸ τὰς αἰρέσεις ποιοῦν, ἔρις καὶ κενοδοξία.

« Μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέρων ἕκαστος. »

Μὴ τοῦτο σκέπει, φησὶν, ὅπως διδάσκαλος καὶ μέγας τις ὀνομασθῇς, ἀλλ' ὅπως μὴ σκανδαλίσῃς τὸν ἀδελφόν.

« Τοῦτο γὰρ φρονέσθε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι ἐυρέθει· ὡς ἄνθρωπος. Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἔχαρισάτο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, τῶν ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πάντα γλώσσα ἐξομολογήσῃται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. »

Περὶ ταπεινοφροσύνης ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, εἰ καὶ δόγματος ἀπειται. « Ὅρα δὲ πόση ἀκρίβεια τοῦ δόγματος. Ὅτι καὶ ἴσος τῷ Πατρὶ ὁ Χριστός, καὶ ὅτι ἑαυτὸν ἐκένωσε, καὶ ὅτι ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ὅτι ἔκωκ. Ἵνα γὰρ μὴ τις ἀκούσας ὡς ὑπήκοος γέγονε τῷ Πατρὶ, ἀνάγκην νομίσῃ ἐπινέχθαι αὐτῷ, ὡς ἀπὸ μαιζονος πρὸς ἐλάττωμα, τοῦτου χάριν πολλαχοῦ τὸ, ἑαυτὸν, προσάπτει, ἑαυτὸν ἐκένωσε λέγων, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος. Τοῦτο δὲ λέγει, ἐν τῷ θέλημα τοῦ Πατρὸς· καὶ τοῦ Υἱοῦ δηλῶν. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα τὰ δόγματα δηλοῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑπέμεινε θάνατον, γενόμενος ἄνθρωπος, ὃ ἐν ἰσότητι τοῦ Πατρὸς· καὶ οὐχ ἀπλῶς θάνατον, ἀλλὰ θάνατον, τὸν διὰ σταυροῦ. Καὶ ὅτι οὐχὶ ἐκρατήθη θανάτῳ. Ὑψώσε γὰρ αὐτόν, φησὶν, ὁ Θεός. Ὅταν δὲ τὸ, ὑψώσε καὶ ἡγεῖται, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκούσῃς, τὴν οἰκονομίαν ἐννοεῖ· μὴ γὰρ δι' ὡς ἐλαττούμενον δυνάμει αὐτὸν ἐνοήσῃς· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ Πατρὸς. Χριστός γὰρ Θεοῦ δόναγμα καὶ Θεοῦ σοφία. »

« Εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ὡστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε. »

Ἵνα οὕτω δοξάζηται, φησὶν, ὡς καὶ ὁ Πατήρ, ἴσος τε καὶ ὁμοῖος αὐτῷ.

« Μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου. »

« 1 Cor. 1, 24. »

A Priusquam eos adhortetur ad fidem unam et animum unum habendum, velut sacramento mentes ipsorum occupat, his ferme verbis : Per consolationem illam qua Christus nos consolatus est, perque charitatem et communicationem Spiritus, per ipsamet viscera, per ipsas miserationes Dei, vos adjuro : *implete gaudium meum*. Hoc autem in eo consistit, quod unius fidei atque animi sitis.

Vers. 3. « Nihil per contentionem, nihil per inanem gloriam, sed humilitate superiores sibi invicem arbitantes. »

Hoc enim est quod praesertim haereseos facit, contentio scilicet et vana gloria.

Vers. 4. « Non quae sua sunt singuli considerantes, sed ea quae aliorum. »

Ne hoc dispicias, inquit, quo pacto doctor, aut magnus quidam appelleris, sed quomodo fratri tuo offendiculo non sis.

Vers. 5-11. « Hoc autem sentiat in vobis, quod et in Christo Jesu : qui cum in forma Dei esset, sed rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo ; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen ; ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, et terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus. »

De humilitate illi sermo erat, tametsi dogma perstringit. Inspice vero quam accurate id explicet. Quod nempe Christus aequalis sit Patri, quod semetipsum exinaniverit, quod factus sit homo, quod sponte id egerit. Ne enim aliquis audiens eum factum esse obedientem Patri, vim ei illatam putaret veluti inferiori a superiore, propterea frequenter inculcat, *semetipsum. Semetipsum, inquit, exinanivit, et humiliavit semetipsum factus obediens*. Sic porro loquitur, ut unam Patris Filiique voluntatem significet. Non solum autem haec doctrinae capita explicat ; verum etiam quod mortem homo factus pertulerit, cum aequalis esset Patri ; neque mortem duntaxat, sed mortem quam per crucem obierit. Ad haec quod morte non sit detentus. *Deus enim, inquit, exaltavit illum*. Quando autem audieris, *exaltavit, suscitavit, et similia, dispensationem, incarnationemve cogita*. Neque arbitreris debitoris eum esse virtutis : quippe cum virtus sit Patris. *Christus Dei virtus, et Dei sapientia*, inquit.

« In gloria Dei Patris. [Vers. 12.] Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis. »

Ut eo modo collaudetur, inquit, quo et Pater, quia aequalis ei similis est illius.

198 « Non ut in praesentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea. »

οὐχ ὅτι λυποῦμαι, ἀλλὰ χαίρω σφόδρα. Οὐκοῦν καὶ ἅπαντες οὗτοι χαίρειν ὀφείλουτε.

« Ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, Τιμόθεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν, ἵνα καὶ ἐγὼ εὐψυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν. »

Ἡέμπω, φησὶν, ὑμῖν Τιμόθεον, ἵνα ἀκούων τὰ περὶ ὑμῶν, χαίρω. Οὐχ ὅτι ἡγνῶει· αὐτὸς γὰρ ἔλα-
γεν εὐχαριστεῖν ὑπὲρ αὐτῶν καθ' ἑκάστην δέξιν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ χαίρειν περὶ Τιμοθέου, ἢ ὅτι πεποι-
θασι καὶ χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς τοῖς διὰ τὸ κή-
ρυγμα; τοῦτο γὰρ αὐτοῖς καὶ παραινεί.

« Οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ
περὶ ὑμῶν μεριμνήσει. Οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν
ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὴν δὲ δοκιμὴν
αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον σὺν ἐμοὶ ἐδού-
λευσεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Τοῦτον μὲν οὖν ἔλπιζω
πέμψαι. »

Τοῦτο μέγιστον ἐγκώμιον Τιμοθέου, τὸ ἰσόψυχον
εἶναι τῷ διδασκάλῳ· ἅμα δὲ καὶ προτροπὴ ἐστὶ,
τὸν αὐτὸν μετὰ χαρᾶς προσδέξασθαι, ὡς αὐτὸν ἐρω-
ντας τὴν Ἀπόστολον.

« Ὡς ἂν ἀπίδω τὰ περὶ ἐμεῖς ἐξ αὐτῆς. Πέποιθα δὲ
ἐν Κυρίῳ. »

Ἐξ αὐτῆς μὲν, τῆς κρίσεως λέγει. Ὁ δὲ νοῦς
οὗτος· Σκοπῶ, φησὶν, οἷά μοι τὰ περὶ τὴν κρίσιν
γενήσεται, καὶ οὕτως ὑμῖν αὐτὸν ἀποστέλλω.

« Ὅτι καὶ αὐτὸς ταχέως ἐλεύσομαι. »

Οἶδεν διὰ τοῦ Πνεύματος, ὅτι τὰ περὶ τὴν πρώτην
αὐτοῦ ἀπολογία ἐστὶ μάδια, καὶ διελύσεται, καὶ
τὸν θάνατον, καὶ τὰ δεσμά· καὶ ὅτι οὕτως ἐγένετο,
ἐδήλωσεν ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ, Ἐν τῇ πρώτῃ
μου ἀπολογίᾳ οὐδεὶς μοι παρέστη, ἀλλὰ πάντες
με ἐγκατέλειπον. Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη, καὶ
ἐρρύσθη ἐκ στόματος λέοντος.

« Ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην Ἐπαφρόδιτον τὸν
ἀδελφόν, καὶ συνεργόν, καὶ συστρατιώτην μου, ὑμῶν
δὲ ἀπόστολον, καὶ λειτουργόν τῆς χρείας μου, πέμ-
ψαι πρὸς ὑμᾶς, ἐπειδὴ ἐπιποθῶν ἦν πάντας ὑμᾶς
ἰδεῖν. »

Μεγάλη σύστασις περὶ ἑκάστου τῶν μαθητῶν,
ὅπου γε Ἐπαφρόδιτον μὲν συνεργόν καὶ συστρα-
τιώτην λέγει, Τιμόθεον δὲ ἐμόψυχον.

Καὶ ἀδελφῶν, διότι ἡκούσατε ὅτι ἡσθένησε. Καὶ
γὰρ ἡσθένησε παραπλήσιον θανάτῳ, ἀλλὰ Θεὸς αὐτὸν
ἡλέησεν· οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ. »

Ὁ Ἐπαφρόδιτος θλίψιν ἦν ὑπομείνας ἐν Φιλιπ-
ποις διὰ τὸ κήρυγμα, καὶ τοσαύτην, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν
παθῶν ὧν ἴπαθε, νοσήσαι τὴν εἰς θάνατον νόσον·
Οὐ μόνος δὲ αὐτὸς ἐλιθάσθη, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος.
Καὶ τοῦτο ἐδήλωσε γράφων Θεσσαλονικεῦσι· Αὐτοὶ
γὰρ οἴδατε, φησὶν, ἀγαπητοὶ τὴν εἰσοδὸν ὑμῶν

Evangelii, prædicationem. Neque **199** idcirco
doleo, sed admodum gaudeo. Igitur vos quoque de-
betis lætari.

Vers. 19. « Spero autem in Domino Jesu, Timo-
theum me cito mittere ad vos, ut et ego bono
animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. »

Mitto ad vos Timotheum, inquit, ut audiens ex
eo quæ circa vos geruntur, gaudeam. Non quod
ipse nesciret, qui in qualibet oratione sua Deo
pro illis gratias agere se dixerat. Quid ergo illud
est, quod de Timotheo loquens, se gavisurum dicit,
nisi quia accepturus erat, ob sua vincula fiduciam
et voluptatem eos sumere? Ad hoc enim ipsos
hortatur.

Vers. 20-23. « Neminem autem habeo tam una-
nimem, qui sincera affectione pro vobis sollicitus
sit. Omnes enim quæ sua sunt quærent, non quæ
Jesu Christi. Experimentum ejus cognoscite, quia
sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio.
Hunc igitur spero me mittere. »

Magna laus Timothei, quod unanimis sit ma-
gistro: sed insuper hac eos ratione invitatur, ut il-
lum cum gaudio excipiant, ac si ipsummet Aposto-
lum cernerent.

« Mox ut videro quæ circa me sunt ex ipsa.
[Vers. 24.] Confido autem in Domino. »

Ex ipsa quidem sententia, inquit. Atque hic est
sensus: Expecto quæ mihi sint eo in judicio
eventura, tumque illum ad vos mittam.

« Quoniam et ipse veniam cito. »

Per Spiritum noverat cuncta sibi fore pervia et
facilia in priore illa defensione sua, seque a morte
et vinculis liberandum. Atque rem ita contigisse,
ipse declaravit in Epistola ad Timotheum his ver-
bis: In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed
omnes me dereliquerunt. Dominus autem mihi assistit,
et liberatus sum de ore leonis¹⁶.

Vers. 25, 26. « Necessarium autem existima-
vi Epaphroditum fratrem, et cooperatorem, et com-
militonem meum; vestrum autem apostolum, et
ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos:
quoniam quidem omnes vos desiderabat videre. »

Magna hæc commendatio est uniuscujusque
discipulorum, dum Epaphroditum quidem coopera-
torem et commilitonem vocat, Timotheum vero una-
nimem.

« Et moestus erat, propterea quod audieratis il-
lum infirmatum. [Vers. 27.] Nam et infirmatus
est usque ad mortem; sed Deus misertus est
ejus: non solum autem ejus, verum etiam et
mei. »

Epaphroditus dure Philippis habitus erat propter
Evangelium, tantumque fuerat vexatus, ut ex do-
loribus quos pertulerat, ad mortem usque ægrotas-
set. Neque vero ille solus lapidibus petitus fuerat,
sed etiam Apostolus. Id quod significavit ad Thes-
salonicenses ita scribens: Nam ipsi scitis, fratres,

¹⁶ II Tim. iv, 16.

introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit; sed ante passi, et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis¹⁹. Graviter ergo Epaphroditus ferebat, eos audivisse, in tantum se periculum, cum apud ipsos prædicaret, incidisse, ut morti proximus fieret.

« Ne tristitiam super tristitiam haberem. [Vers. 28-30.] Festinantius **200** ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino; et ejusmodi viros cum honore habetote: quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, prodens animam suam. »

Affectus igitur tristitia est propter jacturam eorum qui se insectarentur. Cæterum convaleuit, inquit, ne præter hunc dolorem alio insuper affligerer, propter mortem Apostoli. Tristis autem erat, non quod dissolutionem passurus esset, et cum Christo futurus: sed quia ejus opera indigebat ad prædicandum, ut ille sua, quemadmodum et ipse dixit: *Ut maneam in carne, necessarium magis est propter vos*²⁰.

Non vos præsentem aderatis, inquit, sed per eum mihi ministrastis, ut ipsum mitterem.

« Ut impletet id quod vobis deerat erga me obsequium. »

Nondum, inquit, perfecte ministerium meum implevi, quod apud vos prædicandi causa suscepi. Vincula me impediunt, quæ propter prædicationem sustinui. Epaphroditus itaque defectum hunc **C** supplebit.

CAP. III.

Vers. 1. « De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum. »

Quinimo me quoque vinctum lætari oportet.

« Vobis autem tutum. »

Animum quippe eorum fortiter communiebat, docendo minime legendum esse de vinculis quæ propter prædicationem toleranda essent.

Vers. 2. « Videte canes, videte malos operarios. »

Judæorum principes innuit, de quibus scriptum fuit: *Omnes canes muti, non valentes latrare, et canes impudentes animo, qui saturari nesciunt*²¹.

« Videte concisionem. »

Nam carnem duntaxat secant, nihilque inde juvantur. Signaculum quippe fidei circumcisio est: ipsi vero non credunt. Cur enim circumciduntur? Cujusnam signum accipiunt? duntaxat igitur amputantur.

Vers. 3, 4. « Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habemus: quanquam ego habeam confidentiam et in carne. »

Qui omne rerum hujus mundi desiderium am-

A τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὥς οὐ κενὴ γέγονεν, ἀλλὰ προπα-
θόντες καὶ ὑβρισθέντες, καθὼς οἴδατε, ἐν Φιλιπ-
ποις. Ἡδύμει οὖν ὁ Ἐπαφρόδιτος, ὅτι ἦσαν ἀκη-
κοῦτες, ὥς διὰ τὸ κήρυγμα τὸ εἰς αὐτοὺς, τοσοῦτος
αὐτὸν περίσση κίνδυνος, ὥς καὶ εἰς θάνατον ἐλ-
θεῖν.

« Ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπην σχῶ. Σπουδαιότερας
οὖν ἐπεμψα αὐτὸν, ἵνα ἰδόντες αὐτὸν πάλιν χαρῆτε,
κατ'ὼ ἀλυπότερος ὦ. Προσδέχεσθε οὖν αὐτὸν ἐν
Κυρίῳ μετὰ πάσης χαρᾶς, καὶ τοὺς τοιοῦτους ἐντί-
μους ἔχετε· ὅτι διὰ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ μέχρι θά-
νάτου ἡγγίσε, παραβουλεύσάμενος τῇ ψυχῇ. »

Εἶχε μὲν οὖν λύπην διὰ τὴν τῶν θυοκόντων ἀπώ-
λειαν. Ὑγίζεν οὖν, φησὶν, ἵνα μὴ πρὸς ἐκείνη τῇ
λύπῃ καὶ ἑτέραν σχῶ τὴν τοῦ θανάτου τοῦ Ἀποστόλου.
Ἐλυπεῖτο δὲ, οὐχ ὅτι ἀνέλει, καὶ οὖν Χριστῷ ἦν, ἀλλ'
ὅτι χρεῖαν εἶχεν αὐτοῦ ἐν τῷ κηρύγματι, ὥστε ἀπέ-
λει καὶ αὐτοῦ· ὥς καὶ αὐτὸς εἶπε· Τὸ ἐπιμένειν τῇ
σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς.

Οὐ παρήτε ὑμεῖς, φησὶ, ἀλλ' ἐλειτουργήσατέ μοι
δι' ἐκείνου, τῷ ἐκείνου πέμψαι.

« Ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρὸς
με λειτουργίας. »

Οὕτω τελείαν, φησὶ, τὴν λειτουργίαν πεποιήμαι,
ἣν λειτουργῶ ὑμῖν εἰς τὸ κήρυγμα. Ὑστερῶ δὲ, διὰ
τοὺς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος δεσμούς. Τοῦτο οὖν τὸ
ὑστέρημα ὁ ἀγαπητὸς ἀναπληροῖ Ἐπαφρόδιτος.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου, χαίρετε ἐν Κυρίῳ. Τὰ
αὐτὰ γράφειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν. »

Καὶ ποῦ μοι τὸ χαίρειν, καὶ δεδεμένου αὐτοῦ.

« Ὑμῖν δὲ τὸ ἀσφαλές. »

Μεγάλως γὰρ αὐτῶν τὴν ψυχὴν ἱσφαλίζετο, ἐβλά-
σκων μὴ ἀδημονεῖν ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῖς διὰ τὸ κή-
ρυγμα.

« Βλέπετε τοὺς κύνας· βλέπετε τοὺς κακοὺς ἔρ-
γάτας. »

Τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἰουδαίων φησὶ, περὶ ὧν ἐγγέ-
γραπτο, Πάντες κύνες ἐρεοὶ μὴ δυνάμενοι ὑλακ-
τεῖν, καὶ οἱ κύνες ἀναιδεῖς τῇ ψυχῇ, οὐκ εἰδότες
πλησμονήν.

« Βλέπετε τὴν κατατομήν. »

Μόνον γὰρ τὴν σάρκα κατατέμνουσιν, οὐδὲν ἐκ
πράγματος ὠφελοῦμενοι· ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς πίστεως
ἡ περιτομή· οὐ πιστεύουσι δὲ. Τί γὰρ περιτέμνον-
ται; τίνας σφραγίδας λαμβάνουσιν; οὐκοῦν κατα-
τέμνονται μόνον.

« Ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν ἡ περιτομή, οἱ πνεύματι
θεοῦ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες· καίπερ ἐγὼ
ἔχων πεποιθήσιν καὶ ἐν σαρκί. »

Οἱ πᾶσαν κοσμικὴν ἐπιθυμίαν ἀποτέμνοντες. Τοῦτο

¹⁹ 1 Thess. II, 1. ²⁰ Philipp. I, 24. ²¹ Isa. LVI, 10.

γάρ ἡμῖν δίδωκε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ποιεῖν, καὶ ἡ

καύχησις ἡ εἰς τὸν Χριστόν.

« Εἰ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον. Περιτομή ὀκταήμερος, ἐκ γένους Ἰσραὴλ, φυλῆς Βενιαμὴν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἀμειψτος. Ἀλλ' ὅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ τὸν Χριστόν ζημίαν. Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι πάντα ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μου· δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἡγοῦμαι σκύδαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην. »

Ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν οἱ τοῦ γράμματος κήρυκες, ἐπὶ τε περιτομῇ καὶ γένει τῷ ἐξ Ἰσραὴλ, τοῦτου χάριν ἐφ' ἑαυτοῦ αὐτὸ ἐξουθενεῖ. Τότε γὰρ ἀληθὲς ἡ ἐξουδένωσις, οὐχ ὅταν μὴ σκῶν τις καταπτύει ὧν ἔχει, ἀλλ' ὅταν ἔχων, μικρὰ αὐτὰ ἡγῆται, καὶ εὐκαταφρόνητα τῇ τῶν μειζόνων καὶ ὑπερβαλλόντων εὐρέσει. Λέγει οὖν, ὅτι Πάντα αὐτῶν σκῶν τὰ σεμνὰ, καὶ τοσαύτην ἐν τοῖς νομικοῖς ἐπιδειξάμενος δικαιοσύνην, ὅσῃν οὐκ ἄλλος τις, πάντα ἡγημαι ζημίαν καὶ σκύδαλα, ὑπερβολῆς τινος οὕσης τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας. Τοσαύτη δὲ ἐστὶν ἡ ὑπερβολή, ὥστε εὐχομαι μηδεμίαν εὐρεθῆναι ἔχοντα ἐμυτὸν νομικὴν δικαιοσύνην, ἵνα τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην κερδήσω. Ὅρα πῶς τὴν μὲν ἐκ νόμου δικαιοσύνην ἑαυτοῦ φησι, τὴν δὲ εὐαγγελικὴν, Θεοῦ δικαιοσύνην, ἵνα τοσοῦτον ἢ ἀμφοτέρων τὸ μέσον, ὅσον ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ.

« Ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ γινῶναι αὐτόν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἰ πῶς καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν· οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ ἤδη τετελειώμαι· διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. »

Διδάσκει τίς ἡ ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνη· ἡ πίστις ἡ εἰς Χριστόν, καὶ ἡ γινῶσις τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τῶν παθημάτων αὐτοῦ. Ταῦτα γὰρ ἐν ἐμοὶ εὐρεθέντα, φησὶ, καταντήσαι ποιήσαι εἰς τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ τῶν νεκρῶν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ εἶπε, καταντήσω, ἀλλὰ, εἰ πῶς καταντήσω. Δείκνυσιν ὅτι καὶ ἤδη τοῖς λαβοῦσι τῆς γνώσεως τὸ χάρισμα καὶ τῶν παθημάτων τὴν κοινωνίαν, πολλῆς τῆς νηψείας χρεια, ἵνα μὴ ἂ ἔλαβον ἀπολείπωσι. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον. Οὐχ ὅτι γὰρ ἤδη ἔλαβον, φησὶ, καὶ δὴ περὶ τοῦ τέλους θαρρῶ· ἀλλὰ διώκω, ἵνα καὶ καταλάβω. Τί δὲ, ἵνα καταλάβω, ἢ τοῦτο τὸ χάρισμα εἰς ὃ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ; ἐν τίνι δὲ κατελήφθην, ἢ τῇ ἀναστάσει; Εἰς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα πάντες ζήσωμεν. Φέδος οὖν μέ-

ΠΑΤΡΟΛ. G. R. XCV.

A putavimus. Hoc enim ut faceremus, Spiritus Dei concessit nobis, et hæc gloria ad Christum refertur.

« Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis. [Vers. 5-9.] Circumciscus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Phariseus, secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam quæ in lege est, conversatus sine querela. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Christi Jesu Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror **201** ut stercora, ut Christum lucrifaciam, et inveniar in illo non habens justitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi, quæ ex Deo est, justitiam. »

Quia commendatores legis insolentius efferebantur, tum ob circumcisionem, tum ob genus quod ex Israel ducebant, idecirco hæc in se floccifacit: tum quippe vera sui aspernatio est, non quando quis, cum nihil habeat, ea respuit quæ non habet, sed quando quæ habet, vilia et contemptibilia ducit, ex quo majora et eximia nactus est. Ait ergo: Tametsi quæcunque apud illos venerationi sunt, habui, et tantam in iis quæ lege præscribuntur justitiam prætulī, quantam nullus aliter, nihilominus universa hæc detrimento duxi, et veluti stercora, cum instituta a Christo vivendi ratio plane sit excellentior. Atqui tanta hujus exsuperantia est, ut percipiam nullam in me reperiri justitiam secundum legem, quo justitiam quæ ex Deo est, lucrifaciam. Vide quomodo suam esse legalem justitiam dicit; evangelicam vero, Dei justitiam nuncupat, ut tanta inter utramque distantia sit, quanta inter Deum et hominem.

« In fide, [Vers. 10-12] ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius, configuratus morti ejus; si quo modo occurrām in resurrectionem mortuorum: non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim; sequor autem, si quomodo comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo. »

Docet quæ sit justitia Dei, eamque esse fidem in Christum, et cognitionem resurrectionis ejus, societatemque passionum illius. Hæc, inquit, cum in me reperiantur, efficiunt ut occurrām in resurrectionem ex mortuis. Non autem simpliciter dixit, occurrām, sed, si quomodo occurrām, ostenditque eos qui donum cognitionis, et passionum societatem accepere, multis vigilis opus habere, ne ea amittant quæ acceperunt. Idque manifestum sit ex iis quæ sequuntur: Non quod jam acceperim, inquit. Cum enim certam de fine fiduciam habeam, attamen persequor ut et illum comprehendam. Quidnam vero, ut comprehendat, nisi illud donum cujus gratia comprehensus est a Christo? in quo autem comprehensus est, nisi in

resurrectione? Unus quippe pro omnibus mortuus est, ut omnes vivamus. Nobis ergo timor magnus et anxietas incumbit, ne in resurrectione indigni inveniamur illo qui nos suscitavit, hocque verbum audiamus: *Nescio vos* ²².

Vers. 13, 14. « Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. »

Adhuc a seipso demissionem mentis illis suadet; eo magis etiam quia non expedit beatum aliquem dicere ante mortem ²³. Quandiu ergo certaminis tempus instabat, nondum comprehenderat.

« Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. »

Docet quo pacto aliquis comprehendere queat. Quo vero, nisi eorum quæ retro sunt obliviscatur? dicendo autem, *quæ retro sunt*, intelligit, **202** vel legis cultum, vel vitam omnem corruptam: cujus sic oblivisci debet, ut ad ea quæ priora sunt, sese extendat, sive evangelicam vivendi rationem persequatur. Hoc quippe duntaxat modo supernæ vocationis bravium obtineri potest.

Vers. 15. « Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. »

Vide rursum demissionis immoderationem. Non dixit: omnino necesse est ut ita sapiamus; sed, oportet ut qui perfecti sunt sic sapiant. Quinam vero istud? nisi existimando se nondum comprehendisse. Quod si qui perfecti sunt, ita comparati esse jubentur, quid de se sentire debent, qui non sunt ejusmodi?

« Et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit. »

Sin vero, inquit, non eo quo dicimus modo sapitis, Deus vos certiores faciet, rem plane ita esse uti docuimus.

Vers. 16. « Verumtamen ad quod pervenimus, ut eandem regulam teneamus, quo idem sapiamus. »

Etsi prætostolamur, inquit, ut nobis ea de quibus inquirimus, revelentur; attamen hoc modo teneate quod jam habetis. Quidnam vero habebant, nisi ut secundum rectam fidem saperent?

Vers. 17-21. « Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut nostram formam habetis. Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum animis interitus, quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in cælis est, unde et Salvatorem expectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, ut sit configuratum corpori claritatis suæ.

²² Matth. xxiv, 12. ²³ Eccli. ii, 30.

γας ἡμῖν καὶ ἀγωνία, μήποτε καὶ ἀναστάντες, ἀν-
δξιοὶ εὐρεθῶμεν τοῦ ἀναστήσαντος, καὶ ἀκούσωμεν
τὸ, *Οὐκ οἶδα ὑμᾶς*.

« Ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὕτω λογιζομαι κατει-
ληφέναι. »

Ἔτι ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν ταπεινοφροσύνην αὐτοῖς ἐξη-
γᾶται, ἄλλως τε καὶ ἐπαιδὴ οὐ δεῖ μακαρίζειν ἄν-
θρωπον πρὸ τελευτῆς. Ἔως οὖν ὁ ἀγῶνος ἐνέστηκε
καιρὸς, οὕτω κατειληφεν.

« Ἐν δὲ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ
ἐμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω, ἐπὶ
τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ. »

Διδάσκει πῶς ἂν τις καταλάβοι· καὶ πῶς ἡ τῶν
ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος; Ὅπισω δὲ, ἡ τὴν νομικὴν
λατρείαν φησὶν, ἡ καὶ πάντα τὸν ἐφθαρμένον βίον,
οὐ δεῖ ἐπιλανθανόμενον τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτείνε-
σθαι, δηλαδὴ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν μετέρχε-
σθαι. Οὕτω γὰρ μόνως ἔστι τυχεῖν τοῦ βραβεῖου τῆς
ἀνω κλήσεως.

« Ὅσοι οὖν τέλει, τοῦτο φρονῶμεν. »

Ὅρα πάλιν ὑπερβολὴν ταπεινοφροσύνης. Οὐ γὰρ
εἶπεν, ὅτι ἀπλῶς οὕτω δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ τοὺς τε-
λείους οὕτω δεῖ φρονεῖν. Οὕτω δὲ, πῶς, ἡ τὸ οὕτω
ἑαυτοὺς λογιζεσθαι κατειληφότες; Καὶ εἰ οἱ τέλει
οὕτως, οἱ μὴ τοιοῦτοι, πῶς ἑαυτοὺς ὀφείλουσι λογιζε-
σθαι;

« Καὶ εἰ τι ἐτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς
ὑμῖν ἀποκαλύψει. »

Εἰ καὶ οὐχ οὕτω φρονεῖτε, φησὶν, ὡς ἡμεῖς λέγο-
μεν, ὁ Θεὸς ὑμᾶς πληροφορήσει περὶ τούτου, ὅτι οὕ-
τως ἔστιν ὡς ἐδιδάξαμεν.

« Πλὴν εἰς δ' ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι,
τὸ αὐτὸ φρονεῖν. »

Εἰ καὶ ἀντρέμενοι, φησὶ, τὴν ἐκ Θεοῦ ἀποκάλυ-
ψιν περὶ τῶν ζητούμενων, ἀλλ' ὁμῶς τούτου ἀντ-
έχασθε νυνὶ οὐ ἤδη ἔχετε. Καὶ τί ἦν δ' εἶχον, ἡ τὸ
φρονεῖν περὶ πίστεως ὀρθῆς;

« Συμμιμηταί μου γίνεσθε, ἀδελφοί, καὶ σκοπεῖτε
τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς.
Πολλοὶ γὰρ περιπατοῦσιν, οὓς πολλάκις ἐλεγον ὑμῖν,
νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ
τοῦ Χριστοῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ Θεὸς ἡ
κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπί-
γεια φρονοῦντες. Ὑμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρα-
νοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ ζωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύ-
ριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα
τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμ-

μορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐν-
έργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξει ἑαυτῷ τὰ
πάντα. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Ὅστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί καὶ ἐπιπόθητοι,
χαρὰ καὶ στέφανός μου. »

Πάλιν ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγει, τὸ μιμεῖσθαι αὐ-
τὸν, καὶ εἶδέναι τίς οὕτω περιπτεῖ ὡς αὐτός. Τοῦτο
δὲ λέγει, οὐχ ὑψηλοφρονῶν, ἀλλὰ ἀποτρέπων τῆς τῶν
ἐτεροδιδασκάλων συνουσίας, δεικνύς πόσον ἑκατέρων
τὸ μέσον τῶν τε πνευματικῶν καὶ τῶν σαρκικῶν.
Τὸ δὲ μέσον τοῦτο ἀπὸ τοῦ τέλους ἑκατέρων ἔστιν
ἰδεῖν. Τῶν μὲν γάρ, φησί, τὸ τέλος ἀπώλεια· τῶν
δὲ, τὸ μετασχηματισθῆναι καὶ συμμόρφους γενέσθαι
τῷ σώματι τῆς δόξης Χριστοῦ. Τοῦτο δὲ αὐτὸ μετα-
σχηματισθῆναι, ἡμῶν δηλονότι τὰ σώματα, ποιήσει
Χριστός, διὰ τὸ δύνασθαι, καὶ πάντα ἔχειν ὑποτε-
ταγμένα· τὸ δὲ, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐ-
τῶν, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἐπὶ τούτοις μέγα φρονοῦσιν,
ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἰδεῖ αἰσχύνεσθαι. Πάντα γάρ τὰ τῆς
κοιλίας, αἰσχύνῃ καὶ φθορά.

« Οὕτω στήκετε ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητοί. »

Οὕτω, πῶς; ὡς ἀπεκδεχόμενοι ἐξ οὐρανῶν Σω-
τῆρα τὸν Κύριον Ἰησοῦν. Στέφανον δὲ ἑαυτοῦ τοῦς
μαθητάς, φησί, διὰ τοι τῶν στεφάνων αὐτῷ γίνεσθαι
πρόξενον τὴν ἐπακοὴν αὐτῶν τὴν εἰς τὸ κήρυγμα.

« Εὐδοίαν παρακαλῶ, καὶ Συντύχην παρακαλῶ τὸ
αὐτὸ φρονεῖν ἐν Κυρίῳ. Ναὶ ἐρωτῶ καὶ σὲ, σύζυγε
γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς, αἵτινες ἐν τῷ Εὐαγγε-
λίῳ συνήθλησάν μοι, μετὰ καὶ Κλήμεντος, καὶ τῶν
λοιπῶν συνεργῶν μου. »

Εἰπὼν ἐν τῷ καθόλῳ παράκλησιν, καὶ κατ' εἶδος
αὐτὴν προσφέρει ἐπὶ τῶν ἐξόχων ἐν τῇ πίστει· καὶ
τοῦτο δηλὸν ἐκ τοῦ ἐπενεχεῖν αὐτὸν· *Οἵτινες συν-
ήθλησάν μοι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ.*

Τινὲς τὴν γυναῖκά φασιν αὐτοῦ παρακαλεῖν ἐν-
ταῦθα. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ τινα γυναῖκα, ἥ καὶ
ἀνδρα μίαν αὐτῶν.

« Ὡν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς. »

Τοῦτο εἰρηκεν ἐκ τοῦ Κυρίου μαθὼν· *Χαίρετε*
γάρ, φησὶν, *ὅτι τὰ ὀνόματι ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν*
τοῖς οὐρανοῖς.

« Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε. »

Κἂν ἐν δεσμοῖς, φησὶν, ἀκούητε τὸν διδάσκαλον,
κἂν ἐν μάστιξιν, κἂν ἐν αὐτῷ θανάτῳ, καὶ οὐ μόνον
ἐπὶ τῶν διδασκάλων δεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ταῦτα διὰ
Χριστὸν πάσχοιμεν.

« Πάλιν ἐρῶ, Χαίρετε, τὴν ἐπεικὴς ὑμῶν γνωσθήτω
πᾶσιν ἀνθρώποις. »

Μονονόχῃ διαμαρτύρεται αὐτοῖς, ὡς οὐ δεῖ ἀθυ-
μεῖν, ἀλλὰ χαίρειν.

« Ὁ Κύριος ἐγγύς· μηδὲν μεριμνᾶτε. »

Μὴ θορυβεῖτω, φησὶν, ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμέ. Ὁ γὰρ
Κύριός μοι παρέσται.

⁴¹ Matth. v. 12.

A secundum operationem qua etiam possit sibi sub-
jicere omnia. »

CAP. IV.

Vers. 1. « Itaque, fratres mei charissimi et de-
sideratissimi, gaudium et corona mea. »

Iterum eos docet necessarium esse ut sui æmu-
latores sint, videantque quis eo quo ipse modo
ambulet. Sic autem loquitur, non quod de se
bene admodum existimet, sed ut eos avertat ab
extrariæ doctrinæ magistrorum consuetudine,
ostendens quantum inter se distent spiritualia et
carnalia. Atqui hanc intercapedinem ex utrorum-
que sine liceat observare. Horum enim finis, in-
quit, est interitus; illorum vero, transfiguratio et
conformatio cum corpore gloriæ Christi. Ait vero
reformabit, hoc est, corpora nostra Christus glo-
ria vestiet, cum id facere possit, et omnia sibi
subdita habeat. Illud vero, *et gloria in confusione*
ipsorum, hoc significat eos superbire in quibus
crubescere deberent. Nam quæcunque ad ventrem
spectant, turpitudine et corruptela sunt.

« Sic state in Domino, charissimi. »

Sic. Quomodo? velut exspectantes e cælis Sal-
vatorem nostrum Dominum Jesum. Coronam au-
tem discipulos suos vocat; quippe quorum erga
prædicationem attentio coronas ipsi præparabat.

203 Vers. 2, 3. « Evodiam rogo, et Syntychem
deprecor, idipsum sapere in Domino. Etiam rogo
et te, germane compar, adjuva eas quæ mecum
in Evangelio laboraverunt, et cum Clemente, et
cæteris adjutoribus meis. »

Quia ubi generalim locutus est, rogationem
dixit, hanc nunc quoque speciatim ad eos habet
qui fide eximii erant: hocque manifestum sit, eo
quod subjungat, *qui mecum laboraverunt.*

Nonnulli aiunt uxorem ejus esse, quam obse-
cret. Verum hoc falsum est: sed mulierem ali-
quam, aut virum alicujus illarum alloquitur.

« Quorum nomina sunt in libro vitæ. »

Hoc dixit, edoctus a Christo, qui ait: *Gaudete*
quoniam nomina vestra scripta sunt in cælis ⁴¹.

D Vers. 4, 5. « Gaudete in Domino semper. »

Tametsi magistrum, inquit, constringi vinculis,
tametsi flagris verberari, tametsi tolerare mortem
audiatis; imo quanivis non solum magistri, verum
et nos ipsi eadem Christi causa pateremur.

« Iterum dico, gaudete. Modestia vestra nota sit
omnibus hominibus. »

Non solum obtestatur eos ne despondeant ani-
mum, sed etiam ut gaudeant.

« Dominus prope est. [Vers. 6, 7.] Nihil solli-
citi sitis. »

Non vos turbent, inquit, quæ mihi acciderunt.
Aderit quippe mihi Dominus.

« Sed in omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones vestrae innotescant apud Deum: et pax Dei quae exsuperat omnem sensum. »

Quoniam nihil eos sollicitos esse debere dixerat, ne conciderent animo, existimantes hoc generatim a se pronuntiatum, eam ob rem ait: Monui vos ne solliciti sitis ob vincula quibus detineor, tanquam aliquid exinde doloris patiar. Nequaquam enim haec mihi molesta sunt et gravia. Verum oportet, inquit, ut orationi et obsecrationi apud Deum diligentius intenti sitis. Nam cum gratiarum actionibus exorandus Deus est, non dejecto torpentique animo.

« Custodiet corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu. »

Iterum precatur, ut eandem fidem teneant. Hoc est enim, corda et intelligentias ipsorum in Christo muniri.

Vers. 8, 9. « De cætero, fratres, quaecunque sunt vera, quaecunque pudica, quaecunque iusta, quaecunque casta, quaecunque amabilia, quaecunque bonae famæ; si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate. Quæ et didicistis, et accepistis, et audistis. »

Apostolus nos docet fidem in Christum esse caput omnis boni quod nobis accidat, cæteraque virtutum facinora velut exiguum quoddam erga illam existere. Perinde est igitur ac si diceret: habeto fidem, quam in vobis incolumem servari precor. Superest autem ut vitam ad virtutis normam instituatis, quam etiam hortor vos ut arripiatis. Ait itaque, *de cætero*, non quod parum sit dare operam virtuti (hoc enim magnum est), **204** sed quia comparatione fidei parvum est, ac velut appendix. Fides siquidem fundamentum basisque et tutamen est, sine qua nihil quidpiam possit extrui: quippe cum absque fundamentis nullum ædificium, nullaque domus consistat. Fides ergo fundamentorum instar est, totiusque domus structuræ: actiones vero virtutum, tecto similes sunt, quo ædificium omne clauditur, et veluti coronatur.

« Et vidistis in me. »

Quia monuit eos ut multiplicem virtutem amplexarentur, veracitatem nimirum, gravitatem morum, iustitiam, castitatem, fraternam dilectionem, benedictionem, et omnia quibus constat virtus, quæ famam bonam afferunt; cum horum omnium sollicitos esse monuerit, ne videatur aliquid eis majus præcipere quam assequi possent, adhortatur eos ut ad exemplum sui hæc omnia præstare studeant. Idem igitur est ac si diceret: Ne despondeatis animum, tanquam ardua præcepta sint et majora quam præstare valeatis. Audivistis enim universa hæc me coluisse: neque solum audivistis, sed et vidistis.

« Hæc agite, et Deus pacis erit vobiscum. »

« Ἀλλ' ἐν παντί τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ δεήσει μετὰ εὐχαριστίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεσθαι πρὸς τὸν Θεόν· καὶ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν. »

Ἐπειδὴ μηδὲν μεριμνᾶν αὐτοῖς εἶπεν, ἵνα μὴ ἀναπέσωσι, νομίσαντες αὐτὸν ἐν τῷ καθόλου τοῦτο ἀποφύνασθαι· Τοῦτου χάριν, φησὶν, εἶπον μὴ μεριμνᾶν ἐν τοῖς περὶ ἐμοῦ δεσμοῖς, ὡς δεινόν τι πάσχοντος ἐξ αὐτῶν. Οὐ γὰρ εἰσι δεινά· ἀλλὰ μεριμνᾶτε, φησὶν, ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ δεήσει τῇ πρὸς τὸν Θεόν. Αἰτεῖν γὰρ τὸν Θεὸν δεῖ, εὐχαριστοῦντας, οὐκ ἀθυροῦντας, οὐδὲ ἀκηδιῶντας.

« Φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Πάλιν αὐτοῖς τὸ ὁμόπιστον εὐχεται. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ φρουρηθῆναι τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὰ νοήματα ἐν Χριστῷ.

« Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα, εἴ τις ἀρετὴ, καὶ εἴ τις ἑπαινος, ταῦτα λογίζεσθε, ἃ καὶ ἐμάθετε, καὶ παρελάβετε, καὶ ἤκούσατε. »

Ἐδίδαξαν ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος, ὡς κεφαλὴ παντὸς ἡμῖν ἀγαθοῦ ἡ πίστις, ἡ εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ ὡς πάντα τὰ ἔργα τὰ κατ' ἀρετὴν, ὡς μέρος τι μικρὸν κατ' ἐκείνην εἶναι. Ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγοι· Ἔχετε τὴν πίστιν, ἣν καὶ φυλάττεσθαι ἐν ὑμῖν εὐχομαι. Λεῖπει δὲ ἔτι ὑμῖν ἡ κατ' ἀρετὴν πολιτεία, ἥς καὶ ἀντέχεσθαι ὑμᾶς παραινῶ. Τὸ λοιπὸν οὖν λέγε, οὐχ ὅτι μικρὸν τὸ κατ' ἀρετὴν πολιτεύεσθαι· μέγα γάρ· ἀλλ' ὅτι μικρὸν ὡς πρὸς σύγκρισιν τῆς πίστεως, καὶ περίλοιπον. Ὁ γὰρ θεμέλιος, καὶ ἡ ἀσφάλεια ἡ πίστις ἐστίν, ἥς ἀνευ οὐ δυνατόν οἰκοδομηθῆναι τι. Ἐπεὶ οὐδὲ οἰκοδομὴ ἐστίν, ὥσπερ οὐδὲ οἶκος ἀνευ θεμελίων. Ἔστιν οὖν ἡ μὲν πίστις τὰ θεμέλια, καὶ ἡ τοῦ παντὸς οἴκου οἰκοδομή, αἱ δὲ πράξεις αἱ κατ' ἀρετὴν, ὁρόφῳ τοῖσιν συγκλείοντι καὶ οἰκοδομοῦντι τὸ πᾶν οἰκοδόμημα.

« Καὶ εἶδετε ἐν ἐμοί. »

Ἐπειδὴ πολλῆς ἀρετῆς εἶπεν ἀντέχεσθαι, ἀληθείας, σεμνότητος, δικαιοσύνης, ἀγνείας, φιλαδελφίας, εὐλογίας, καὶ πάντων ὅσα ποιοῦσιν ἀρετὴν, ὅσα εὐφημίαν· ἐπειδὴ τούτων πάντων εἶπεν ἐπιμελεῖσθαι, ἵνα μὴ δόξῃ μείζονα ὧν ἰσχυρὸν ποιεῖν ἐπιτάττειν αὐτοῖς, τούτου χάριν ἐφ' ἑαυτοῦ εἰς τὸ κατορθοῦν αὐτὰ παρακαλεῖ αὐτούς. Ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγοι· Ἴνα μὴ ἀκηδιάσητε, ὡς μεγάλων ὄντων τῶν ἐπιταγμάτων, καὶ μειζάνων ἢ δύνασθαι κατορθοῦν. Ἐν ἐμοί γὰρ, φησὶν, ἅπαντα ἤκούσατε γινόμενα, καὶ οὐ μόνον ἤκούσατε, ἀλλὰ καὶ τεθέασθε.

« Ταῦτα πράσσετε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. »

Παραίνω, φησί, ποιῆν αὐτὰ, ἐπειδὴ καὶ μέγας ὁ ἔργον αὐτῶν μισθός· οὗτος δὲ ἐστίν, τὸ σύνοικον ἔχειν τὸν Θεόν.

« Ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μεγάλως, ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρονεῖτε· ἡκαιρεῖσθε δέ· οὐχ ὅτι καθ' ὑστέρησιν λέγω. Ἐγὼ γὰρ ἔμαθον ἐν οἷς εἰμὶ αὐτάρκης εἶναι. Οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν ἐν παντί· καὶ ἐν πείρῃ μεμύημαι, καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾶν, καὶ περισσεύειν, καὶ ὑστερεῖσθαι. Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. Πλὴν καλῶς ἐποίησατε συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει. Οἴδατε δὲ καὶ ὑμεῖς, Φιλιππησίοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι Ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι· ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ ἅπασι, καὶ δις εἰς τὴν χρεῖαν μου ἐπέμψατε· οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸν καρπὸν τὸν πλεονάζοντα εἰς λόγον ὑμῶν. Ἀπείχω δὲ πάντα, καὶ περισσεύω· πεπλήρωμαι δὲ ἑξάμενος παρ' Ἐπαφροδίτου τὰ παρ' ὑμῶν. »

Περὶ τῆς διακονίας ἧς ἀπέστειλαν αὐτῷ, λέγει. Ἐχάρη δὲ, οὐχ ὅτι ἔλαβεν, ἀλλ' ὅτι καρπὸν ἔσχον οἱ μαθηταί. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος διέταξεν αὐτοὺς διδόναι, πῶς οὐκ ἔπαιον μὴ διδόντες; Οἰκειῶς οὖν σφόδρα τὸ, ἀνεθάλετε, εἶπεν. Ἀρχὴ γὰρ ἀγαθοῦ καρποῦ ἡ πρὸς τοὺς διδασκάλους κοινωνία, ὥσπερ ἀμέλει καὶ μαρτυρίου, ἡ τούτων λήθη.

« Ὁσμὴν εὐωδίας, θυσίαν δεκτὴν, εὐάριστον τῷ Θεῷ. »

Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ παρέχον αὐτοῖς εὐωδιάζειν· νόμον γὰρ θεῖον πληροῦσιν.

« Ὁ δὲ Θεός μου πληρώσῃ πᾶσαν χρεῖαν ὑμῶν κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐν δόξῃ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡμῶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ἀσπάσασθε πάντα ἅγιον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί· ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντες οἱ ἅγιοι. Μάλιστα δέ. »

Ὅρα τῆς διακονίας πόσος ὁ καρπός· τὸ πλουτισθῆναι αὐτοὺς ἐν δόξῃ Χριστοῦ· ἅμα δὲ καὶ ἡρέμα αὐτοὺς διδάσκει, ὡς διὰ τὸ χρήσιμον αὐτῶν ἐκέλευσεν αὐτοὺς ὁ Χριστὸς κοινωνεῖν τοῖς διδασκάλοις, ἵνα τῶν πνευματικῶν αὐτῶν μεταλάβωσιν. Ἐπεὶ πῶς οὐκ ἔδύνατο ὁ τούτους πλουτίζων, καὶ τοὺς διδασκάλους πλουτίσαι; Ἀλλ' οἰκονομία τοῦτο πεποίηκεν, ἵνα καὶ οἱ διδασκαλοὶ μὴ κατεπαίρωνται τῶν μαθητῶν, ὡς ὥρεάν αὐτοὺς πλουτίζοντας, μήτε οἱ μαθηταὶ ἀκηδιῶσιν, ὡς αἰὲν ἐν τῇ τῶν πτωχευόντων ὄντες τάξει, καὶ μηδὲν μεταδιδόντες αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο ἀνάδρασαν καὶ κοινωνίαν ἐκέλευσε γίνεσθαι, εἰ καὶ τὰ τῶν διδασκάλων ἀσυγκρίτως μείζονα.

« Οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Παραμυθίζεται σφόδρα αὐτοῖς, τῷ εἰς τὸν οἶκον

Hortor vos, inquit, ut hæc faciatis, quoniam magna pro eis merces redditur. Hæc porro est, qua contubernalis habetur Deus.

Vers. 10-18. « Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refluistis pro me sentire, sicut et sentiebatis : occupati autem eratis. Non quasi propter penuriam dico : ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse. Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum) et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati. Omnia possum in eo qui confortat me, Christo. Verumtamen bene fecistis communicantes tribulationi meæ. Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli : quia et Thessalonicam semel et bis in usum mihi misistis. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Habeo autem omnia, et abundo : repletus sum, acceptis ab Epaphrodito quæ a vobis sunt. »

De ministracione quam sibi miserant, loquitur. Lætabatur autem, non quia acceperat, sed quia discipuli fructum habuerant. Nam, cum Christus jussisset⁶⁶ eos largiri, quinam non in peccatum incurrissent, minime largiendo. Apposito igitur ait, refluistis. Boni siquidem fructus initium est communicatio cum magistris ; quemadmodum marcoris, horum oblitio.

« Odorem suavitatis, hostiam acceptam placeantem Deo. »

Hoc enim confert eis ut bonum odorem spirent ; quippe qui legem Dei impleant.

Vers. 19-23. « Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum divitias suas in gloria in Christo Jesu. Deo autem et Patri nostro gloria in sæcula sæculorum. Amen. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu. Salutant vos qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti. Maxime autem. »

205 Videtis quantus fructus præstiti officii, quod locupletentur in gloria Christi. Simul vero eos tacite docet, propter utilitatem ipsorum se præcepisse ut carnalia cum magistris communicarent, quo spiritualium bonorum eorum participes fierent. Ecce enim non queat illo qui ipsos ditat, magistros quoque locupletare ? Sed consulto id fecit, ne magistri adversus discipulos arrogantius extollerentur, ac si gratis illos divitiis suis augerent : nec rursum discipuli mœrenti animo essent, quod semper inter egenos haberentur, nihilque eis impartirent. Quocirca repensare mandavit et communicare, quamvis ea quæ magistris tribuuntur, longe sint præstantiora.

« Qui de Cæsaris domo sunt. Gratia Domini Jesu Christi. »

Ingenti eos solatio afficit, dum ait, in ipsius-

⁶⁶ Luc. x, 7.

met imperatoris aula prædicationem invaluisse, et eousque, ut et fideles qui Philippis agebant, illi salutarent.

« Cum spiritu vestro. Amen. »

Ostendit eos ad quos hæc scribit, spirituales esse. Hoc quippe ipsis per totam perinde epistolam testatur.

Ad Philippenses epistola scripta est Roma per Epaphroditum. Vers. 208.

Α τὸν βασιλικὸν χειρατηκέναι εἰπεῖν τὸ κήρυγμα, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ τοὺς ἐν Φιλίπποις πιστοὺς κατασπάζεσθαι.

« Μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν. »

Δείκνυσιν ὡς πάντες, πρὸς οὐς γράφει τὴν ἐπιστολὴν, εἶναι πνευματικοί. Τοῦτο γὰρ καὶ δι' ὅλης τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῖς μαρτυρεῖ.

Πρὸς Φιλιππησίους ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης δι' Ἐπαφροδίτου. Στίχων σή.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ.

IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. « Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, et Timotheus frater. »

Epistolam scribit hominibus, qui ante quidem ab Epaphra Evangelii doctrinam acceperant, ampliore vero cognitione indigebant, quippe qui perfectam notitiam non haberent. Quocirca altiora quoque mysteria tractat, eosque in ipsammet dispensationis pelagus deducit, et orat ut ejusmodi scientia perfectiores evadant. Neque id solum, sed etiam admonet ne seducantur ab iis, qui cum Græcanico errori addicti essent, ipsos a veritate abstraherent, neque illis qui ex circumcisione sunt, fidem haberent. Utrosque enim procul a mysterio Dei abesse. Ad hæc demum moralem ad eos sermonem facit, docetque quales esse oporteat illos qui secundum Christum vitam agunt.

Vers. 2, 3. « Qui sunt Colossis. »

Urbs est Phrygiæ.

« Sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. »

Fideles nuncupamur, non solum quia credimus, sed etiam quia nobis Dei mysteria concreduntur.

« Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes, [Vers. 4, 5.] audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem quam **206** habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est vobis in cælis. »

Ait se propter hæc duo eorum vice gratias referre; propter rectam fidem in Christum, et propter dilectionem ipsorum in sanctos.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος, ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ, διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός. »

Γράφει τὴν ἐπιστολὴν ἀνδράσι παραλαβοῦσι μὲν τοῦ Εὐαγγελίου τὸν λόγον παρὰ Ἐπαφρά, δεομένοις ἐκ τῆς πλείονος γνώσεως· οὐ γὰρ εἶχον τελείαν γνῶσιν. Διὸ καὶ δογμάτων βαθυτέρων ἀπτεται, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦς εἰσάγει πέλαγος, καὶ ἐπεύχεται τελειωθῆναι ταύτῃ τῇ γνῶσει. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ παραινεί μὴ ἀπάγεσθαι, μήτε τοῖς ἐξ Ἑλληνικῆς ἀπάτης ἀποσυλῶσιν αὐτοὺς τῆς ἀληθείας, μήτε πιστεύειν τοῖς ἐν περιτομῇ. Ἀμφότεροι γὰρ ἔξω τοῦ κατὰ Θεὸν μυστηρίου εἶναι. Ἐτι γε μὴν καὶ τὸν ἠθικὸν αὐτοῖς συνάπτει λόγον, ὅποίους εἶναι δεῖ τοὺς κατὰ Χριστὸν ζῶντας, διδάσκων αὐτούς.

« Τοῖς ἐν Κολοσσαίς. »

Ἡ πόλις τῆς Φρυγίας ἔ.

« Ἀγίοις καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Πιστοί, οὐ διὰ τὸ πιστεύειν μόνον καλούμεθα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πιστευθῆναι τοῦ Θεοῦ μυστήρια.

« Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάντοτε περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι, ἀκούσαντες τὴν πίστιν ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην ὑμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Εὐχαριστίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναφέρειν φησὶ διὰ δύο ταῦτα, διὰ τε τὴν ὀρθὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς τοὺς ἁγίους.

VARIAE LECTIONES.

Ἡ πόλις τῆς Φρυγίας. Sic in Catena Oecumenii: Πόλις Φρυγίας αὕτη, ἡ λεγομένη, νῦν Χόνα· Ἡαὶ Phrygia civitas est, quæ nunc Chona appellatur. Narrationem habeo Joanni Damasceno ascriptam, qua fertur Michael archangelus Chonæ vel Chonis in Phrygia apparuisse. Theodoretus, in cap. 2 hujus Epistolæ, ad hæc verba in religione angelorum, testatur apud Phryges illorumque vicinos existisse ad suam usque ætatem, εὐκτήρια τοῦ ἁγίου Μιχαήλ, Oratoria S. Michaelis.

« Ἦν προηκούσατε ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας τοῦ Ἀ
Εὐαγγελίου τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς. »

Παρ' Ἐπαφρᾶ δηλονότι.

« Καθὼς καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, καὶ ἔστι καρπο-
φορούμενον, καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκού-
σατε, καὶ ἐπέγνωτε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ,
καθὼς καὶ ἐμάθετε ἀπὸ Ἐπαφρᾶ τοῦ ἀγαπητοῦ συν-
δούλου ἡμῶν, ὃς ἔστι πιστὸς ὑπὲρ ὑμῶν διάκονος τοῦ
Χριστοῦ, ὃ καὶ δηλώσας ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγάπην ἐν
Πνεύματι. »

Τὴν δύναμιν τοῦ Εὐαγγελίου λέγει, πρὸς βεβαίω-
σιν τῶν ἀκούοντων, λέγων αὐτὸ διήκειν διὰ τοῦ κό-
σμου παντός, καρποφορούμενον ἐν ἔργοις, καὶ αὐ-
ξανόμενον ταῖς προσθήκαις τῶν πιστευόντων, ὥστε
εἰδέναι τοὺς ἀκούοντας, ὅτι καθάπερ ἐν μεγίστῃ πό-
λει, καταριθμοῦνται οἱ ὅλης τῆς οἰκουμένης αἱ Ἐκ-
κλησίαι.

« Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσαμεν,
οὐ παύομεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι καὶ αἰτού-
μενοι, ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήμα-
τος αὐτοῦ, ἐν πάσῃ σοφίᾳ, καὶ συνέσει πνευμα-
τικῇ. »

Ἀξία σπουδῆς, φησὶν, ἐμοὶ τὰ καθ' ὑμᾶς. Διὸ καὶ
ἀδιαλείπτως προσεύχομαι αἰτούμενος τὸ σοφίας δῶ-
ρον, ἵνα οἱ αὐτοῦ μάθητε πῶς τῆθέλησεν ὁ Θεὸς τὸν
κόσμον εἰς οἰκείωσιν τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθὴν, καὶ τίνι
τρόπῳ τὰ τῆς οἰκειώσεως γενέσθαι δυνατόν ἦν. Τοῦ
μὲν νόμου συνάπτειν Θεῷ μὴ ἰσχύοντος, Χριστοῦ καὶ
μόνου συνάπτοντος, ὅτι αὐτὸς δικαιοσύνης τῆς ὑπὲρ
ἀνθρώπων πληρωτὴς γενόμενος, τὸ πληρωθὲν ἐφ'
ἑαυτοῦ χαρίζεται τοῖς πιστεύουσιν.

« Περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Κυρίου, εἰς πᾶσαν
ἀρεσκείαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες,
καὶ αὐξανόμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, ἐν πάσῃ
δυνάμει κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν
ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν μετὰ χαρᾶς. »

Αὕτη γὰρ σοφία πνευματικῇ, ἐξ ἧς ὁ ὕγιης καὶ
πνευματικὸς βίος. Ἐπιτείνει γὰρ τὴν προθυμίαν
τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἡ συνέσις.

« Εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς
εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί·
ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς. »

Πατέρα ἡμῶν λέγει τὸν Θεόν, κατὰ τὴν δοθείσαν
ἡμῖν διὰ τῆς εἰς τὸν Μονογενῆ πίστεως υἱοθεσίαν·
Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν
τέκνα Θεοῦ γενέσθαι.

« Ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, μετέστησεν εἰς
τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ
ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρ-
τιῶν. »

Σκότος, ἡ ἐξουσία τοῦ διαβόλου, καὶ ἐν σκότειν τὸ
δύνασθαι ἔχει, καθάπερ ὁ κλέπτης ἐν νυχτὶ· οἷς
ὅτι μὴ παρέστη τὸ κακίας σκότος, κατὰ τούτων οὐκ

« Quam audistis in verbo veritatis Evangelii,
[Vers. 6] quod pervenit ad vos. »

Ab Epaphra videlicet.

« Sicut et in universo mundo, et fructificat,
sicut et in vobis, ex ea die qua audistis et cogno-
vistis gratiam Dei in veritate, [Vers. 7. 8] sicut
didicistis ab Epaphra charissimo conservo nostro,
qui est fidelis pro vobis minister Christi; qui et ma-
nifestavit nobis dilectionem vestram in Spiritu. »

Virtutem Evangelii recitat, ut auditores confir-
met, cum ait illud universum mundum pervadere,
et fructus effectis edere, atque accessionibus eo-
rum qui fidem amplectuntur, augescere: ita ut
quicumque audiant, liquido cognoscant, perinde
atque in urbe maxima, sic per totum orbem Ec-
clesias numerari.

Vers. 9. « Ideo et nos, ex qua die audivimus,
non cessamus pro vobis orantes, et postulantes ut
impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sa-
pientia et intellectu spirituali. »

Quæ ad vos spectant, inquit, digna sunt quibus
studium impendam meum. Quamobrem sine inter-
missione vobis sapientiæ donum orationibus meis
postulo, per quod addiscatis qua ratione Deus
mundum voluerit sibi conciliare, et quomodo con-
ciliationis hujus patrari negotium possit: quando-
quidem lex ad hoc non valet uti nos conjungat
Deo, solus vero Christus conjunctionem hanc pa-
travit; quippe qui, justitiam propter homines
implendo, plenitudinem suam iis qui credunt im-
partitur.

Vers. 10, 11. « Ut ambuletis digne Domino,
per omnia placentes, in omni opere bono fructi-
ficantes, et crescentes in scientia Dei, in omni
virtute confortati, secundum potentiam claritatis
ejus, in omni patientia et longanimitate cum
gaudio. »

Hæc enim est sapientia spiritualis, ex qua filius
sanus et spiritualis nascitur. Intellectione quippe
flagrans bonorum operum studium intentius au-
gescit.

Vers. 12-14. « Gratias agentes Deo Patri, qui
dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in
lumine, qui eripuit nos. »

Patrem nostrum appellat Deum, pro ea ado-
ptione quæ per fidem in Unigenitum donata nobis
fuit: Quotquot enim receperunt, dedit eis potestatem
filios Dei fieri ⁴⁴.

« De potestate tenebrarum, et transtulit in re-
gnum Filii dilectionis suæ, in quo habemus re-
demptionem, remissionem peccatorum. »

Tenebræ potestas diaboli sunt, qui in tenebris
habeat ut possit, veluti fur in nocte. In illis
207 vero qui in malitiæ tenebris non jacent,

⁴⁴ Joan. 1, 12.

adversus istos nihil diabolus valet : et qui ex hac potestate evaserunt, hi sub regno Filii sunt, per quem revertimur in regnum Patris. Quoniam autem dictum hoc ad incarnationis dispensationem spectat, idcirco dicitur *dilectionis Patris Filius*, qui pro ministratoria sua, quam inter homines gessit, functione, vice hominum et propter homines dilectus est, et in servi forma adimplevit quæ deessent mundo. *Per sanguinem* ejus redemptionem esse factam dicit. Nam vice pretii sanguis Domini datus est, quo in lucem educuntur, qui morte tenebantur captivi. Alias enim fieri non potest, ut revocentur qui regno mortis subjiciuntur, nisi per illum qui mortis particeps exstitit, nobis iter ad vitam paravit.

207 Vers. 15. « Qui est imago Dei invisibilis. »

Gratiæ enarratio ad theologiam recurrit. Nam ex operatione quam in adventu suo præstitit, Dei naturam novimus quæ ante ipsius adventum exstabat. Dei siquidem opus est, extincta morte, pro ea vitam restitui, mundumque ad Deum revocari. Ideo dicit : *qui est imago Dei invisibilis*, ut monstret hunc esse Deum, nec tamen ipsum esse Patrem, sed imaginem Patris ; quippe qui habeat ut idem sit ac ille, cum interim ipse non ille sit.

« Primogenitus omnis creature ; [Vers. 16-18] quoniam in ipso condita sunt universa quæ in cælis et quæ in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates : omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnia. »

Videsis quomodo illius etiam nativitatem æternam ex Patre prædicat, eumque a rebus creatis secernit, dum ait, *in ipso creata esse omnia*. Quod si fratres alii præter hunc primum exstitissent, nunquam hæc in ipso condita pronuntiasset. Nam Pater omnia fecit *in sapientia* : Christus vero *Dei virtus est, et Dei sapientia* ¹¹.

« Et omnia in ipso constant, et ipse est caput corpora Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens. »

Et in ipso, inquit, universa creata sunt, et in ipso consistunt, et ipso est caput, et utraque compingit, tum quæ theologiæ sunt, tum quæ exinanitionis. Nam is est qui ante sæcula natus est, qui et primogenitus ex mortuis. Eum vero *primatum tenere* dicit, non ut primatum ante acceperit, sed quatenus nos gloria ista donavit, ut ipse nobis anteiret. Hoc siquidem pacto ipsæ quoque res conditæ permansuræ erant, ut a conditore suo penderent, effugerentque corruptelam, quam sustinuit interitui fracturam tradens ; quemadmodum ipse Paulus enarravit in Epistola ad Ephesios ¹².

Vers. 19, 20. « Quia in ipso complacuit omnem

λογίαι διάβολος. Οἱ δὲ τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἀποσυν-
γόντες, ὑπὸ τὴν βασιλείαν καθίστανται τοῦ Υἱοῦ, δι'
οὗ ἐπανατρέχουμεν ἐπὶ τὴν τοῦ Πατρὸς βασιλείαν.
Ἐπειδὴ δὲ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τὰ λεγόμενα,
διὰ τοῦτο λέγεται Υἱὸς τῆς ἀγάπης τοῦ Πατρὸς,
ἀντὶ ἀνθρώπων καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀγαπηθεὶς, κατὰ
τὴν ἐν ἀνθρώποις λειτουργικὴν ἐνέργειαν· καὶ κατὰ
τὴν τοῦ δούλου μορφήν πληρώσας τὰ ὑπὸ κόσμου
ἐλλειπόμενα. Καὶ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ λέγει τὴν
ἀπολύτρωσιν. Αὐτοῦ γὰρ λόγῳ δίδεται τὸ αἷμα τοῦ
Κυρίου, ἐξάγον τοὺς ὑπὸ θανάτου αἰχμαλώτους εἰς
ζωὴν· ὅτι οὐχ ἐτέρως οἶόν τε ἦν ἐπαναχῆσθαι τοὺς
ὑπὸ τὴν τοῦ θανάτου βασιλείαν, ἢ διὰ τοῦ κοινωνή-
σαντος ἡμῖν θανάτου, καὶ ὁδηγούντος ἡμᾶς ζωὴν.

B « Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. »

Ἡ τῆς χάριτος ἐξήγησις εἰς τὴν θεολογίαν ἀνα-
τρέχει. Ἀπὸ γὰρ τῆς ἐνεργείας τῆς ἐν τῇ παρουσίᾳ
γινώσκουμεν τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν τὴν πρὸ τῆς παρ-
ουσίας. Θεοῦ γὰρ ἔργον, τὸ σῶσαι θάνατον, καὶ
ζωὴν ἀντικαταστήσαι, καὶ τὸν κόσμον εἰς Θεὸν
ἐπαναγαγεῖν. διὰ τοῦτο λέγει· Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ
Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἵνα καὶ ὅτι ἐστὶ Θεὸς, ἐπιδείξῃ,
καὶ ὅτι οὐχὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦς, ἀλλ' εἰκὼν τοῦ Πα-
τρὸς, ταυτότητα ἔχων πρὸς αὐτὸν, οὐκ αὐτοῦ ὡν
ἐκεῖνος.

« Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη
τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς,
τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε Θρόνοι, εἴτε Κυριότη-
τες, εἴτε Ἀρχαὶ, εἴτε Ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ,
καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ οὗτός ἐστι πρὸ πάν-
των. »

Ὅρα πῶς καὶ τὴν ἐκ Πατρὸς αὐτοῦ προαιώνιον
κτερύττει γέννησιν, καὶ τῶν κτισμάτων αὐτὸν χωρί-
ζει, τῷ λέγειν, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. Εἰ δὲ
ἀδελφότης ἦν υἱῶν δευτέρων ἐπὶ τῷ πρώτῳ γινω-
μένων, οὐκ ἂν ἐν αὐτῷ ἔλεγεν αὐτὰ ἐκτίσθαι. Τῇ
γὰρ σοφίᾳ πάντα ἐποίησεν ὁ Πατὴρ, Χριστὸς δὲ
ἐστὶ Θεοῦ δύναμις καὶ σοφία.

« Καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός
ἐστιν ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὃς ἐστιν ἀρχή,
πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν
αὐτὸς πρωτεύων. »

Καὶ ἐν αὐτῷ, ἔκτισται, φησὶ, τὰ πάντα, καὶ ἐν
αὐτῷ συνέστηκεν, καὶ αὐτός ἐστι κεφαλὴ, καὶ ἀμ-
φότερα συνάγει, τὰ τε τῆς θεολογίας, καὶ τὰ τῆς
κεινώσεως. Αὐτός γάρ, φησὶν, ἐστὶν ὁ πρὸ αἰώνων
γεννηθεὶς, ὁ καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. Πρω-
τεύειν δὲ αὐτὸν λέγει, οὐχ ὡς τὸ πρωτεύειν προλα-
βόντα, ἀλλ' ὡς δόξαν ἡμῖν τοῦ πρωτεύεσθαι ὑπ' αὐ-
τοῦ χαριζόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ διαμένειν ἔμελλε τὰ
ποιήματα, ἐξαρτηθέντα τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἀποπε-
φευγότα τὴν φθοράν, ἣν ὑπέμεινεν ἐν τῇ τὴν διάρ-
ρήξιν εἰς φθοράν μεταβάλλειν ὑπὲρ εἰπεν ἐν τῇ
πρὸς Ἐφεσίους.

« Ὅτι ἐν αὐτῷ ἡρόδοκησε πᾶν τὸ κτισμὰ κατὰ

¹¹ Paul. III, 21. ¹² I Cor. I, 21. ¹³ Ephes. II, 13, 14.

κησαι, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ δι' αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Ὅτι ἐν αὐτῷ ἡδόκησεν ἀνακαταλιῶσθαι τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάλιν λέγει δι' ἑτέρων λέξεων. Ὁ γὰρ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀνέσωσεν, καὶ ἀνιστοιχείωσεν, καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰς τὴν ἀρχαίαν ἡγάγε χαρὰν σωζομένων ἀνθρώπων, καὶ συνῆψε τὰ καίτω τοῖς ἄνω· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα. Ἐποίησε γὰρ εἰρήνην, καὶ τὴν ἐχθρὰν ἤρεν ἐκ τοῦ μέσου. διὸ καὶ εἶπον οἱ ἄγγελοι, Ἀδόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς εἰρήνης.

« Καὶ ὁμᾶς ποτὲ ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ, ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς, νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θανάτου, παραστήσαι ὁμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους, καὶ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ. »

Ἐχθροὶ ἦσαν τῇ διανοίᾳ οἱ κεχωρισμένοι τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὸ ἐν ἔργοις εἶναι πονηροῖς. Τὴν μὲν προϋπάρχουσαν ἐχθρὰν, διὰ τὴν κακίαν καὶ ἀνομίαν εἰς φιλίαν ἐληλυθέναι φησὶ, διὰ τὸ νεκρωθῆναι τὸν τῆς σαρκὸς βίον, τὸν ἐν ἡμῖν μὲν ἐβρύτωμένον, ἐν Χριστῷ δὲ καθαρὸν, δοθέντα δὲ ὅμως εἰς νέκρωσιν ὑπὲρ τοῦ τὴν ἐν τῷ βίῳ τοῦτ' παρ' ἡμῖν κεκρατηκυῖαν ἁμαρτίαν ἐκ βάθρων ἀνααιρεθῆναι, ὥστε ἡμᾶς καθ' ἑτέραν ζωὴν τὴν ἐκ νεκρῶν παραστήσαι Θεῷ, μηκέτι ἐνόχους τοῖς ἐγκλήμασι τῆς προτέρας ζωῆς. ὅσοι δηλαδὴ συμμορφώμεθα τῷ θανάτῳ καὶ τῇ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ.

« Εἰ γὰρ ἐπιμένετε τῇ πίστει τεθεμελιωμένοι καὶ ῥαβδοί, καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ Εὐαγγελίου, οὗ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν, οὗ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος. »

Ἐπειδὴ ἀκοῇ τὰ κατ' αὐτοὺς εἶδεν, ἀμφιβόλως εἶρηκεν, *Εἰ γὰρ ἐπιμένετε*. Δηλονότι τῆς πίστεως ἡ ἐπιμονὴ βεβαίωσι τὴν πρὸς Θεὸν οἰκείωσιν.

« Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασιν ὑπὲρ ὁμῶν. »

Ἐναγώνιον τὸ ἔργον τοῦ Ἀποστόλου. Καὶ ἐπειδὴ παρὶ τὸ ἔργον ἐστὶ πρόθυμος, χαίρει καὶ ἐν τοῖς ἀγωνίσμασιν οἷς ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. »

« Καὶ ἀνεπαπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία· ἥ ἐγενόμην ἐγὼ διάκονος κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς ὁμᾶς. »

Τούτῃστι τῆς Ἐκκλησίας· καθὼς ἡ γὰρ αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία.

Πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸ μυστήριον τὸ

plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, per ipsum, sive quæ in terra, sive quæ in cælis sunt. »

In hoc quoque loco verbis aliis enuntiat, **208** Deo complacitum fuisse, ut in Christo instauraret universa quæ in cælis, et quæ in terris sunt. Nam Christi mors, cum hominem salvum fecit reintegravitque, tum angelis gaudium reddidit pristinum propter salutem hominum, et inferiora superioribus copulavit: atque hoc est, *reconciliare omnia*. Etenim pacem fecit, inimicitiasque sustulit e medio. Quapropter angeli dicebant: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax* ⁷⁹.

B **VERS. 21, 22.** « Et vos cum essetis aliquando alienati, et inimici sensu in operibus malis, nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso. »

Sensu erant inimici, qui segregabantur ab Israel, cum operam malis operibus darent. Pristinæ quidem inimicitias, quas malitia et iniquitas pepererant, in amicitiam esse mutatas dicit, vita carnis extincta, quæ quidem, cum in nobis sorduisset, in Christo munda facta est: quippe quæ data fuit ad mortificationem, ut peccatum, quod in hac vita dominatum in nobis fuerat, radicitus tolleretur, quo nos ex mortuis vitam alteram agentes repræsentaremur Deo, nec essemus deinceps anterioris vitæ criminum rei; quotquot nimirum conformati sumus ad mortem et resurrectionem Christi.

VERS. 23. « Si tamen permanetis in fide fundati, et stabiles, et immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universa creatura, quæ sub cælo est; cujus factus sum ego minister. »

Quoniam auditu duntaxat acceperat quæ apud eos gererentur, quasi incertus dixit, si tamen permanetis. Nimirum fidei constantia firmiter nos Deo conciliat.

VERS. 24. « Nunc gaudeo in passionibus pro vobis. »

Apostoli munus ad certamina comparatum erat. Quocirca cum alacri animo incumbat operi, ideo in certaminibus lætatur, quibus pro Ecclesia desudabat.

« Et adimpleo quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia, [VERS. 25] cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos. »

Hoc est pro Ecclesia; corpus enim ejus est Ecclesia.

« Ut impleam verbum Dei, [VERS. 26-29] my-

⁷⁹ Luc. II, 14.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Legerim, σῶμα potius. Sed textus nimum hic luxatus mutilusque est.

sterium, quod absconditum fuit a saeculis et a generationibus; nunc autem manifestatum est sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere quæ sint divitiæ gloriæ sacramenti hujus in gentibus, qui est Christus; in vobis spes gloriæ, quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu, in quod et laboro, certando secundum operationem ejus, quæ operatur in me in virtute. »

CAP. II.

Vers. 1-3. « Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et iis qui sunt Landiceæ, et quicumque non viderunt faciem meam **209** in carne, ut impleantur corda ipsorum, instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus in agnitionem mysterii Dei, et Patris, et Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. »

Apostoli ministerium in verbi doctrina consistit. Verbum autem de mundi salute tractat, quam olim quidem ab æternitate Deus proposuit et definivit; nunc autem palam patrata est, atque ab illis cognoscitur qui scientia digni sunt, non per sapientiam carnis, sed per eam quæ semper abscondita est apud Deum, cum mundo superior existat, et a Spiritu sancto pendeat. Ilac opus habent, tum qui ex humana sapientia veniunt, tum qui ex lege; quia neque lex aperte mysterium

Vers. 4, 5. « Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem vestrum et armamentum ejus, quæ in Christo est, fidei vestræ. »

Ideo, inquit, in Christo thesauros omnes sapientiæ esse dixi, ne extraneam sapientiam inquiratis. Quandoquidem etsi corpore vobis non sum præsens, adsum tamen spiritu: gaudeoque propter fidem et rectum Ecclesiæ ordinem. Quanquam illud quoque quod deest vobis, video, et quæ sit doctrinæ necessitas. Nam ad fidem scientia necessaria est.

Vers. 6, 7. « Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulate, radicati et superædificati in ipso, et confirmati fide, sicut ei didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione. »

Quia noverat epistolica doctrina non posse illos assequi sapientiæ altitudinem, hos consulto adhortando antevertit, bonam esse dicens traditionem quam acceperant, eamque duntaxat veram esse quam Epaphras tradiderat: quocirca e re ipsorum esse, ut fidem constanter teneant, charitatisque structuram adjiciant, atque in bonis semper operibus proficiendo, afflictiones non sine gratiarum actione tolerant.

A αποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, οἷς ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι, τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὃς ἐστὶ Χριστός, ἐν ᾧ μὲν ἡ ἀλήθεια τῆς δόξης, ὃν ἡμεῖς καταγγέλλομεν, νοουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον, καὶ διδάσκοντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς ὃ καὶ κοπιῶ ἀγωνιζόμενος κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει. »

ΚΕΦΑΛ. II.

« Θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω περὶ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὅσοι οὐχ ἐώρακασιν τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπῃ, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. »

Ἡ διακονία τοῦ Ἀποστόλου ἐστὶν ἐν τῇ λόγου διδασκαλίᾳ. Ὁ δὲ λόγος ἐστὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, τῆς πάσαι μὲν ἐξ αἰδίου παρὰ Θεῷ βεβουλευμένης καὶ ὁρισθείσης, ἐμφανῶς δὲ νῦν καταστάσεως, καὶ γνωσκομένης παρὰ τοῖς ἀγίοις τῆς γνώσεως, οὐ διὰ σοφίας σαρκικῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀποκεκρυμμένης αἰὶ παρὰ Θεῷ, ὑπερκοσμίου τυγχανούσης, καὶ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ κειμένης, ἥς δέονται καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας ἐρχόμενοι, καὶ οἱ ἐκ νόμου, ὅτι μήτε νόμος ἐξέφηγεν ἀργῶς τὸ μυστήριον, μήτε κόσμος κατέλαβεν.

« Τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα μὴ τις ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολογίᾳ. Εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἀπείμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι, χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν τάξιν, καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν. »

Διὰ τοῦτο, φησὶν, εἴρηκα τοὺς πάντας θησαυροὺς τῆς σοφίας ἐν Χριστῷ τυγχάνειν, ἵνα μὴ τὴν ἐξωθεν σοφίαν ἐπιζητήτε. Ἐπειδὴ καὶ οὐ παρὼν ὑμῖν σωματικῶς, πάρειμι πνευματικῶς, καὶ χαίρω ἐπὶ τῇ πίστει, καὶ εὐταξίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Βλέπω δὲ καὶ τὸ ἐνδοεὺς ὑμῶν, καὶ τὸ ἐν χρείᾳ τῆς διδασκαλίας. Ἐπὶ γὰρ πίστει γνῶσις ἀναγκαία.

D « Ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριον, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε, ἐρρίζωμενοι, καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ, καὶ βεβαιούμενοι ἐν τῇ πίστει, καθὼς ἐδιδάχθητε περισσεύοντες ἐν αὐτῇ. »

Ἐπειδὴ μήπω διὰ τῆς ἐπιστολιμαίου διδασκαλίας εἶδεν αὐτοὺς δυναμένους φθάνειν εἰς τὸ τῆς σοφίας βάθος, πρὸς ἀσφάλειαν παραγγέλλματι αὐτοὺς προκαταλαμβάνει, λέγων ἀγαθὴν εἶναι τὴν παράδοσιν ἣν παρελήφασι, καὶ μόνην ἀληθῆ τὴν περὶ Χριστοῦ διδασκαλίαν, ἣν ὁ Ἐπαφρᾶς παραδέδωκεν, καὶ δεῖν τὸ βέβαιον ἐπὶ τῇ πίστει φυλάξαι, καὶ προσθεῖναι τὴν τῆς ἀγάπης ἐποικοδόμησιν, καὶ προκόπτειν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς αἰὶ, καὶ τὰ τῶν θλίψεων ἐν ὑπομονῇ μετ' εὐχαριστίας.

« Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἐπται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. »

Πλεονάζει, κατὰ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους διαλεγόμενος, ἐκατέρας ἐκτροπῆς ἀφαιρῶν τοὺς πεπιστευκότας. Πρῶτον μὲν οὖν τὴν ἐκ φιλοσοφίας ἀποσύλησιν φυλάττεται, κενὴν ἀπάτην λέγων εἶναι τὴν φιλοσοφίαν, ὅτι σχήματι καταπλήττει, καὶ πιθανότητι λόγων τῆς ἀληθείας ἀφρασηκυῖα. Οὐ γὰρ ἱκανὰ περὶ Θεοῦ τὰ ἐξ ἀνθρώπων νοήματα, ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ ἀνθρώπιναι καταλήψεις ἐκ τῶν ὁρατῶν οὔσαι, καὶ ἐκ τῶν τοῦ κόσμου στοιχείων, οὐκ εἰσὶ βέβαιαι πρὸς τὴν τῶν ζητουμένων κατάληψιν, τῶν ἀοράτων τῶν ζητουμένων.

« Ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. »

Ἐν Χριστῷ, φησὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐστι καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ἵνα μή τις νομίσῃ σχετικὴν εἶναι τὴν κατοίκησιν, ἢ συναπτικὴν ἀπλῶς, τούτου χάριν εἶπεν, σωματικῶς, ἀντὶ τοῦ, οὐσιωδῶς. Λέγει οὖν, ὡς οὗτος ὁ γένόμενος ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁμοούσιος αὐτῷ τε καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.

« Καὶ ἐστὶ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι. »

Ἐπειδὴ σὰρξ αὐτοῦ καὶ μέλη γεγόνατε, καὶ κεφαλὴν αὐτὸν ἔχετε, τούτου χάριν Πνεύματος ἁγίου ἐστὶ πεπληρωμένοι.

« Ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. »

Εἰ καὶ ὁμοούσιος, φησὶ, γέγονεν ἡμῖν κατὰ τὴν σάρκα, ἦτοι τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' οὖν καὶ οὗτος ἐστὶ κατεξουσιάζων τῶν ἀνθρώπων.

« Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνεγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἰσχυροῦ αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν. Καὶ ὑμεῖς νεκροὺς ὄντας ἐν τοῖς παραπτώμασι, καὶ τῇ ἀκροθυσίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησεν ὑμᾶς σὺν αὐτῷ, χαρισάμενος ὑμῖν πάντα τὰ παραπτώματα. »

Ἐπισυνάπτει τοῖς Ἰουδαϊκοῖς τὰ Ἑλληνικά, οὐκ ἐκβάλλων αὐτὰ ὡς περ ἐκεῖνα, ἀλλ' ὑπερανabaίνων, καὶ σώζων ἐν τοῖς πνευματικοῖς τὰ σωματικά. Τὸ πρῶτον οὖν γνῶρισμα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὴν περιτομὴν ἔχων, ἡμᾶς, φησὶ, πιστεύοντας τῇ ἀληθεῖ περιτομῇ Χριστοῦ, καὶ μετέχοντας αὐτῆς· αὕτη δὲ ἐστὶν οὐ διὰ χειρουργίας ἀνθρωπίνης γινομένη, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ σώματος ἐκουσίᾳ ἀποδόσεως, τοῦ γηϊνοῦ βίου ἀποτιθεμένου εἰς ἀνάληψιν τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ δι' ἀναστάσεως ἡμῖν ἀποδιδόμενου· ἦντινα ἀνάστασιν ἤδη μὲν ἔχομεν δυνάμει, πιστεύοντες τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναστάντι, κομιούμεθα δὲ καὶ ἔργῳ τὴν ἀνάστασιν ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ.

« Ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἤρκεν ἐκ τοῦ μέσου, προσηλώσας αὐτῷ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμε-

VERS. 8. « Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum. »

Hac in epistola multum sermonem habet adversus Græcos et Judæos, quo ab utrorumque pravitate fideles deterreat. Primum igitur philosophiæ deceptionem cavet, ubi philosophiam inanem fallaciam vocat: quippe quæ specie percellat, et probabilitate rationum retrahat a veritate. Neque enim hominum sensa idonea sunt, ut percipiant ea quæ Dei sunt: quoniam universæ perceptiones humanæ, cum a visibilibus rebus incipiant, necnon ab elementis mundi, nihil firmitatis habent ad ea quæ quæruntur intelligenda, quippe cum invisibilia sint quæ quæruntur.

210 VERS. 9. « Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. »

In Christo, inquit, existit Pater ac Spiritus sanctus. Sed ne quis existimet affectu et habitudine tantum inhabitationem esse deitatis, aut simplici conjunctione; idcirco dixit, *corporaliter*, hoc est substantiali modo. Ait ergo, hac ratione illum qui factus est homo, Dei Filium esse, quia consubstantialis est ei, ac Spiritui sancto.

VERS. 10. « Et estis in illo repleti. »

Quandoquidem caro ipsius et membra facti estis, et eum habetis caput, eam ob rem Spiritu sancto estis repleti.

« Qui est caput omnis principatus et potestatis. »

Tametsi, inquit, consubstantialis nobis factus est secundum carnem, naturamve humanam, nihilominus ipse quoque hominibus dominatur.

VERS. 11-13. « In quo et circumcisi estis, circumcisione non manufacta in exspoliatione corporis peccatorum carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo et simul resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit eum ex mortuis. Et vos cum essetis mortui in delictis et præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta. »

Res Græcicas cum Judaicis conjungit, ut tamen istas velut illas non rejiciat, sed superius ascendat, et in spiritualibus corporalia conservet. Quocirca, admissa statim Judaismi indicio, circumcisione scilicet, nos qui veræ Christi circumcisioni credimus, ejus quoque consortes effici ait. Hæc porro non humana manu peragitur, sed spontanea corporis affectuum abdicatione, qua deposita terrestri vita, cœlestem assumimus, quæ nobis per resurrectionem Christi redditur. Atqui resurrectionem hanc jam potestate quidem habemus, credentes in illum qui nostri causa resurrexit, re vero tempore tandem suo obtinebimus.

VERS. 14, 15. « Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis et ipsum tulit de medio, affligens illud cruci;

et exspolians principatus et potestates, traduxit A
confidenter, palam triumphans illos in semet-
ipso. »

In eos qui contumaces in Deum fuere, quædam
veluti scriptura est, expressa pravæ vitæ delinea-
tio. Instrumentum hoc dilatum fuit, ut non am-
plius adversum nos contestetur, modo ad decre-
tum divinum accedamus, libera utique voluntate,
diligentique studio. Cruci itaque Domini illud
affixum fuit, hoc est abolitum et rescissum, ex-
stincta vita, in qua improbitatis, ejusque contra
nos testimonii expressionem ferebamus. Nam qui
vitam istam exstinxit, chirographum subinde
quod adversus eam exstabat, pessumdedit, et
pravas potestates, quæ vitio carnis circum excre-
verant, quæque totum hominem oblegebant, una
cum corpore exuit, suspenditque, **211** adeo ut
susciperet quidem ipse confusionem ante homi-
num oculos; quam vero in illos a quibus in cru-
cem actus fuit, sive in principes hujus mundi,
rejiceret. Mors enim in qua robur eorum positum
erat, enecata est, et in vitam commutata: quo
factum est, ut illi throno exciderint, destructa
morte, quæ basis ejus et fundamentum erat.

« [Vers. 16, 17.] Nemo ergo vos judicet in cibo,
aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ,
aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, cor-
pus autem Christi. »

Facti estis immunes, inquit, ab illis præceptis
quæ ad corpora spectabant. Nam hæc omnia um-
bratiles figuræ erant futurorum; quando nempe
assistemus Deo, veram illam præferentes mundi-
tiam, veramque festivitatem agentes.

Vers. 18, 19. « Nemo vos seducat, volens in
humilitate et religione angelorum, quæ non vidit,
ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, et
non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus
et conjunctiones subministratum et constructum
crescit in augmentum Dei. »

Nemo, ait, vobis sanciat legem quæ humilis ad-
huc abjectaque sit, quæ vos angelis procuratori-
bus, et administris orbis in carnalibus quoque
subjiciat. Nam illi custodes legis, qui eam sequun-
tur, nulla causa sapientiam jactitant suam, cum
capite, quod est Christus, careant; per quem
universum Ecclesiæ corpus per commissuras et
compagines ea accretione crescit, qua ipsi conces-
sit Deus ut augeat. Commissuras autem et nexus
appellat illos, qui verbum docent in Ecclesia. Ec-
clesia siquidem per eos Christo conjungitur, et in
elegans ædificium extruitur.

Vers. 20-22. « Si mortui estis cum Christo ab
elementis mundi, quid adhuc tanquam viventes
mundo decernitis? ne tetigeris, neque gustaveris,
neque contrectaveris; quæ omnia sunt in interitum ipso usu. »

ως τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν
παθήσεια, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῇ.

Ἐν τοῖς παρακούσας Θεοῦ, καθάπερ γράμμα ἐστὶ
τὴν παρακοὴν ἐλέγχον, ἡ ἐκτύπωσις, ἡ ἐκ τῆς πονη-
ρῆς ζωῆς. Τὸ διάγραμμα τοῦτο ἐξαλείφεται, ὡς μη-
κέτι καταμαρτυρεῖν ἡμῶν, ἐὰν δόγματι θεῷ προσ-
ῶμεν, τουτέστι προαιρέσει καὶ σπουδῇ. Προστίλνεται
οὖν, φησὶ, τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου, τουτέστι νεκρί-
κρωται καὶ ἰκρύνεται, τῆς ζωῆς νεκρωθείσης, ἐν ἣ
τὴν τύπωσιν εἶχομεν τῆς πονηρίας, καὶ τῆς ἐξ
αὐτῆς καταμαρτυρίας. Ὁ γὰρ νεκρώσας τὴν ζωὴν,
ἐνέκρωσε τὸ κατ' αὐτῆς χειρόγραφον, καὶ τὰς πο-
νηρὰς ἐξουσίας τὰς περιπεφυκυίας τῇ κακίᾳ τῇ σαρ-
κικῇ, καὶ οἷον εἰ σκεπούσας καὶ καλυπτούσας τὸν
B ἀνθρώπον, συναπκδύσατο τῷ σώματι, συνεκρέμασε,
βαστάζων μὲν ἀσχύνην αὐτὸς, τὴν ἐν ἀνθρώπων
ὀφθαλμοῖς, περιτρέπων δὲ αὐτὴν εἰς τοὺς σταυροῦν-
τας τοῦ αἰῶνος τοῦτου ἀρχοντας ὄντας· ὅτι τὸ ἰσχυ-
ρὸν αὐτῶν, ὁ θάνατος ἀνῆρέθη μεταπεσὼν εἰς ζωὴν,
ὥστε ἐκπεπτωκέναι τοῦ θρόνου, διὰ τὸ τὴν ῥίξωσιν,
καὶ τὴν ὑποβάθραν αὐτοῦ περιρῆσθαι, ἥτις ἐστὶν
ὁ θάνατος.

« Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν
πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ Νουμηνίας, ἢ Σαββά-
των, ἃ ἐστὶ σκιά τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα Χρι-
στοῦ. »

Ἀπηλλάγητε, φησὶ, τῶν περὶ σωμάτων νομοθε-
C θημάτων. Ταῦτα γὰρ πάντα τυπικαὶ σκιαί μελλόν-
των, ὅτε τὴν ὄντως ἔχοντες καθρότητα, καὶ
τὴν ἀληθῆ ἑορτάζοντες ἑορτὴν, Θεῷ παραστισό-
μεθα.

« Μηδεὶς ὑμᾶς καταδραβεύτω, θέλων ἐν ταπει-
νοφροσύνῃ, καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἐώρα-
κεν ἐμβατεύων, εἰκὴ φυσιοῦμενος ὑπὸ τοῦ νοῦς
τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλὴν,
ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων
χορηγοῦν, καὶ συμβιβαζόμενον αὖξει τὴν αὖξιν
τοῦ Θεοῦ. »

Μὴ νομοθετεῖτω τις ὑμῖν, φησὶ, νομοθεσίαν ἔτι
τὴν ταπεινὴν, τὴν ὑπ' ἀγγέλοις οὖσαν ἐπιτρόποις,
καὶ οἰκονόμοις, καὶ ἐν τοῖς σαρκικαῖς ταπεινῶν
ὑμᾶς. Ταύτης γὰρ ἀντεχόμενοι οἱ τοῦ γράμματος
φύλακες μάτην ἐπὶ σοφίᾳ μεγαλοφρονοῦσιν, οὐκ
B ἔχοντες τὴν κεφαλὴν, ὅς ἐστι ὁ Χριστὸς, ἐξ οὗ ἅπαν
τῆς Ἐκκλησίας τὸ σῶμα διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων
αὖξει τὴν αὖξιν, ἣν αὐτῇ δέδωκεν ὁ Θεὸς αὐξάνε-
σθαι. Συναφᾶς δὲ καὶ συνδέσμους τοὺς τὸν λό-
γον τῇ Ἐκκλησίᾳ κηρύττοντας λέγει. Δι' αὐτῶν
γὰρ συνάπτεται ἡ Ἐκκλησία Χριστῷ, καὶ τὴν κα-
λὴν οἰκοδομὴν οἰκοδομεῖται.

« Εἰ ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων
τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε;
μὴ ἄψιν, μηδὲ γεύσιν, μηδὲ θίγησιν· ἃ ἐστὶ πάντα
εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει. »

VARIE LECTIONES.

« Spatium vacuum est in mss.; lego autem καθάρωσις. »

Εἰ ἐνεκρώθητε ταύτην, φησὶ, τῇ ζωῇ. καὶ παντὶ Ἀ ἄρῳ καὶ σαρκικῷ. Τὸν γὰρ παρόντα βίον διὰ τῶν στοιχείων σημαίνει. Εἰ ἀπιθάνετε οὖν, φησὶ, τῷ αἰῶνι τούτῳ, τί πάλιν περὶ αὐτὸν στρέφεσθε, περὶ βρώματα, καὶ τὰ τοιαῦτα στρεφόμενοι; ταῦτα γὰρ, φησὶ, γαστρὶ δίδεται, καὶ εἰς φθορὰν χωρεῖ.

« Κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων ἃτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, καὶ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι, πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. »

Ἐντολὰς ἀνθρώπων, τὰς μυθικὰς διδασκαλίας τῶν Ἰουδαίων λέγει, ἣ καὶ ἐντολὰς σαρκικὰς αὐτὰς λέγει, μὴδὲν ἔχούσας πνευματικόν. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, οὐ κατὰ Θεόν. Ἀφειδίαν δὲ σώματος, τὴν περιτομὴν λέγει.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

« Εἰ συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος, τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπιθάνετε γάρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέχυται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. »

Ἐπεὶ οὖν, φησὶν, εἰς ἑτέραν ζωὴν ἀνέστητε τὴν οὐράνιον, τῶν κατὰ γῆν ἀπάντων δικαιωμάτων ἄνω γίνεσθε. Οὗ γὰρ δυνατόν, ἀλλαχοῦ μὲν ἔχειν τὴν ζωὴν, τῆς δὲ ἑτέρῳ καίμηνος ἔχειν τὰ νομοθετήματα· ἀλλὰ ἀργεῖται μὲν τὰ περὶ σῶμα, ὡς τεθνηκότων ἡμῶν, ἐνεργεῖσθω δὲ τὰ πνεύματα καθὼς ζῆτε, καὶ ἀναμενέτω τὸ σῶμα τὴν καὶ αὐτῷ δοθησομένην ζωὴν, ἐπειδὴν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν χορηγὸς ἐπιφανῇ Χριστὸς, ἔχων μὲν αὐτὴν ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι, μεταδώσων δὲ αὐτῆς καὶ τοῖς ἡμετέροις· ἐπειδὴν καὶ αὐτὰ εἰς ζωὴν προαχθῆναι δεῖ, ζωὴν τὴν ἐνδοξον, ζωὴν τὴν μακαρίαν, πρὸς τὴν ἰδίαν οὖσαν Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς συσχηματιζόμεθα.

« Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία, δι' ἣν ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς περιπατήσατέ ποτε, ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους. »

Ἡ τοῦ Παύλου παραίνεσις, νεκρότητα μὲν εἰσηγείται· πρὸς τὴν κοσμικὴν ζωὴν τὴν παρεφθαρμένην, ζωὴν δὲ ἀντὶ ταύτης εἰσάγει τὴν οὐράνιον καὶ πνευματικὴν· καὶ νεκρῶσαι μὲν τὰ μέλη προστάττει τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἂν τῷ πνεύματι ἡμῶν ζωὴν καταλιπὼν κατὰ τὴν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι πολιτείαν, ἀναγκαίαν δὲ τὴν νέκρωσιν τῆς ζωῆς ἀπο-

Si mortificati estis, inquit, huic vitæ, et omni quod visibile et carnale est. Præsentem quippe vitam, *elementa* dicendo significat. Si ergo huic sæculo mortui estis, inquit, cur ergo circa illud versamini iterum, circa escas, et alia ejusmodi? isthæc enim data sunt ventri, et in corruptionem abeunt.

« Secundum præcepta et doctrinas hominum : [Vers. 23] quæ sunt rationem habentia sapientiæ, in superstitione et humilitate, et ad non parcendum corpori, non in honore aliquo, ad saturitatem carnis. »

Præcepta hominum, fabulares Judæorum doctrinas vocat, quas perinde mandata carnis appellat, ut quæ nihil spiritus habeant. Hoc porro significat dum ait, *non secundum Deum*. Dicendo autem, *ad non parcendum corpori*, circumcisionem innuit.

CAP. III.

Vers. 1-4. « Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ **212** sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. »

Quoniam ad vitam alteram, cœlestem nimirum, resurrexistis, superiores efficiamini terrenis omnibus institutis. Non enim fieri potest ut alio in loco vitam agamus, et vitæ alterius sanctiones sectemur : sed quæ ad corpus attinent, cessare oportet, ac si mortui essetis ; operentur autem quæ sunt Spiritus secundum quem vivitis. Interim corpus exspectet vitam, quæ ipsi dabitur, quando ille qui vitæ est auctor, manifestus fiet, ut vitam qua suum corpus præditum est, nostris etiam impertiat, quando isthæc quoque ad vitam adduci necesse erit, ad vitam, inquam, gloriosam, ad vitam felicem, cui, quoniam propria est Christi, nos quoque similes evademus.

Vers. 5-9. « Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram : fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus, propter quæ venit ira Dei in filios incredulitatis. In quibus et vos aliquando ambulastis cum viveretis in illis : nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem. »

Hæc exhortatio Paull, mundanæ seu corruptæ vitæ interemptionem suadet, in cujus locum cœlestem et spiritualem vitam subjicit. Ac membra quidem, quæ sunt super terram, jubet mortificari, ut tamen spiritui nostro supersit vita quæ secundum Spiritum sanctum instituitur. Necessariam autem esse ostendit vitæ hujus mortificationem,

VARIÆ LECTIONES.

« Τὸ οὐ κατὰ Θεόν. Videtur auctor in Apostoli textu legisse, διδασκαλίας ἀνθρώπων, οὐ κατὰ Θεόν. »

ubi sordes ejus spurcillasque edisserit; ne, quemadmodum gentiles, vitam quæ in corpore agitur, malam esse suspicemur, sed vitæ duntaxat delectionem ad voluptates, in quibus scortatio est, et omnia quævis nequitie genera: immunditiam quoque et impudicitiam, libidinem, et concupiscentiam malam nominat; quibus et avaritiam adjungit, quippe quæ sequela sit voluptatum, quæ pecuniarum suppeditationem exigunt. Avaritiam vero, servitutem idolorum appellat, quoniam avari, relicto Dei cultu et servitio, Dei vice pecuniis servant. Ut ergo suadeat ejusmodi vitiis non adhærescere, iram Dei propter illa imminere ait in illos qui credere detrectant. E re non fuerit igitur, inquit, ut et fideles, qui iram effugerunt, in istis operibus versentur, in quibus vos olim versabamini, dum vitam illam agebatis, quam vos ex toto deponere commonemus.

« Exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis. »

Generatim et in summa dicit, veterum morum mutationem esse necessariam. *Hominem enim veterem* nuncupat, ingentiam vivendi rationem, ex quo lapsus est homo.

VERS. 10-14. « Et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum. Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus, Scythæ, servus, liber, **213** sed omnia et in omnibus Christus. Induite ergo vos sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam; supportantes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et Christus donavit nobis, ita et vos. Super omnia autem hæc charitatem habete, quæ est vinculum perfectionis. »

Quemadmodum *veterem hominem* dicit, pravitatem quæ nobis ex lapsu accidit, sic et novum vocat, eam vitæ rationem, quæ sit secundum Christum; qua sit ut omnes Christi sint æmulatores, sive quis Judæus existat, sive Græcus, sive Barbarus, sive liber: quos omnes ejus similitudinem vult exprimere.

VERS. 15-25. « Ex pax Dei exsulet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore, et grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia, docentes et commoventes vosmetipsos, psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in corde vestro Domino. Et omne quodcunque facitis in verbo, et in opere, omnia in nomine Domini Jesu, gratias agentes Deo et Patri per ipsum. Mulieres, subditæ estote viris vestris, sicut oportet, in Domino. Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse illis. Filii, obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitum est in Domino. Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant. Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servantibus, quasi ho-

A δείκνυσιν, τὸ μιμολυσμένον αὐτῆς ἐξηγούμενος. ἵνα μὴ τὴν ἐν σώματι ζωὴν πονηρὰν ὑπολάβωμεν, ὥσπερ Ἕλληνες ἡγοῦνται, ἀλλὰ τὴν τῆς ζωῆς παρατροπὴν, τὴν ἐν ἡδοναῖς, ἐν αἷς αἱ πορνεῖαι, καὶ ὅσαι ἰδέαι κακουργίας· ἀκαθαρσίαν, καὶ ἀσέλγειαν, καὶ πάθος, καὶ ἐπιθυμίαν κακὴν ὀνομάζει, καὶ τὴν πλεονεξίαν ἐπισυνάπτων, ἔτι δὲ ἀκολουθίαν τῶν ἡδονῶν αἱ πλεονεξίαι, χρημάτων χορηγίαν ἐπιζητουσῶν ἡδονῶν. *Εἰδωλολατρεῖαν* δὲ καλεῖ τὴν πλεονεξίαν, ὅτι τῷ θεῷ δουλεύουσιν καταλιπόντες, ἀντὶ θεοῦ τοῖς χρήμασι δουλεύουσι. Πείθων οὖν μὴ διατρέχειν τοῖς τοιοῦτοις, τὴν ὀργὴν ἐπέρχασθαι φησι δι' αὐτὰ ἐκ θεοῦ τοῖς ἀπειθοῦσιν. Οὐ δέον οὖν, φησὶ, καὶ τοὺς πιστοὺς τοὺς καὶ τὴν ὀργὴν ἀποφευξαμένους, ἐν τοῦτοις τοῖς ἔργοις διατρέχειν, ἐν ἵοις τὸ παλαιὸν διατρέχετε, ὅτε τὴν ζωὴν εἴχετε ταύτην, ἣν ἀποθέσθαι συμβουλεύομεν.

« Ἀπεικδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ. »

Καθόλου λέγει συνιλὼν μεταβολὴν τῶν παλαιῶν τρόπων εἶναι γενέσθαι. *Ἀνθρώπον γὰρ* λέγει *παλαιῶν*, τὸν τρόπον τὸν πάλαι, τὸν ἀπὸ τῆς πτώσεως ἐπιγεγεννημένον.

« Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος αὐτὸν, ὅπου οὐκ ἐνὶ Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομή καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δούλος, ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. Ἐνδύσασθε οὖν ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ, ἅγιοι καὶ ἡγαπημένοι **C** σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἂν τις πρὸς τινα ἔχη μομφήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχαρίσατο ὑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τοῦτοις τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος. »

Ὡσπερ *παλαιὸν ἀνθρώπον*, τὴν πονηρίαν ἐπισελθοῦσαν ἡμῖν ἐκ τῆς πτώσεως λέγει, οὕτω καινὸν, τὴν κατὰ Χριστὸν πολιτείαν, ὡς πάντας εἶναι μιμητὰς Χριστοῦ, καθὼς καὶ ἐν Ἰουδαίῳ, καὶ ἐν Ἕλληνι καὶ Βαρβάρῳ, καὶ ἐν δούλῳ, οὗς ὁμοιώματα αὐτοῦ πάντα θέλει γενέσθαι.

« Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν ἐκλήθητε ἐν ἐνὶ σώματι, καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε. Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖτω ἐν ὑμῖν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ, διδάσκοντες, καὶ νοουθετοῦντες ἑαυτοὺς, ψαλμοῖς, καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ἐν χάριτι ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ. Καὶ πᾶν ὃ τι ἂν ποιῇτε ἐν λόγῳ, ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ δι' αὐτοῦ. Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι, ὡς ἀνῆκεν, ἐν Κυρίῳ. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα. Τοῦτο γάρ ἐστιν εὐάρεστον ἐν Κυρίῳ. Οἱ πατέρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν. Οἱ δούλοι, ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίαις, μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ, ὡς

ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ἐν ἀπλότητι καρδίας, φοβούμενοι τὸν Θεόν. Καὶ πᾶν ὃ τι ἐὼν ποιεῖτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις, εἰδότες ὅτι ἀπὸ Κυρίου λήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας· τῷ γὰρ Κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε. Ὁ δὲ ἀδικῶν, κομίζεται ὃ ἠδίκησεν, καὶ οὐκ ἔστι προσωποληψία. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς. Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ, προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ Θεὸς ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν τοῦ λόγου, λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, διὸ καὶ

A minibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum. Quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus; scientes quod a Domino accipietis retributionem hereditatis: nam Domino Christo servitis. Qui autem iniquus est, recipiet id quod inique gessit: et non est personarum acceptio apud Deum. »

CAP. IV.

Vers. 1, 4. « Domini, quod justum est et æquum servis præstate; scientes quod et vos Dominum habetis in cœlis. Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione: orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam victus sum), ut manifestem illud, ita ut oportet me loqui. »

lis quæ sunt pacis, inquit, ex animo studeatur, eaque ex intimis corroborentur, neque fallaciis verborum specie tenus præsentur. Conjunctionem enim quæ pace sancitur, postulat unitas corporis unius, in quod omnes virtute assumpti sumus: hocque est corpus Christi.

Vers. 5-7. « In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere. Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet. »

Vult ut cum infidelibus amice commoremur, communi hac amicitia. Nam quandiu cum ejusmodi hominibus versamur, pacifice nos agere oportet: posthac enim fiet illud: Singulariter in spe constituisti me¹¹.

« Tychicus, charissimus frater, et fidelis minister et conservus in Domino; [Vers. 8-10] quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, **214** et consoletur corda vestra cum Onesimo fideli et charissimo fratre, qui ex vobis est. Omnia quæ hic aguntur, nota facient vobis. Salutat vos. »

Vir Asiaticus, qui relictâ patria, secutus erat Apostolum. Quamobrem illum et charissimum fratrem, et fidelem ministrum, et conservum in Domino appellat, necnon docendi gratia ornatum. Significat se illum, Ecclesiis id postulantibus, Româ mississe cum Onesimo Colossarum cive, qui speciatim et apposite ad Judæos missus erat.

« Aristarchus concaptivus meus. »

Ille ipse est qui Thessalonica cum Paulo solverat. Quoniam igitur tum quando Paulus catenis vinctus est, una cum ipso ex Judæa venerat, concaptivus idcirco vocatur, ac si apud gentes captivus ageret.

« Et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata: si venerit ad vos, excipite illum: [Vers. 11] et Jesus, qui dicitur Justus, qui sunt

Καὶ τὸ εἰρηναῖον, φρεσίν, ἐκ καρδίας ἔστω, καὶ ἐκ καρδίας κρατεῖτω, μὴ λόγων ἀπάταις δοκούντων ἐπιτελεῖσθαι. Ἀπαιτεῖ γὰρ τὴν διὰ τῆς εἰρήνης ἑνωσιν τοῦ ἑνὸς σώματος ἑνότητος, εἰς ὃ πάντες ἀνειλήμμεθα δυνάμει, ὅπερ ἔστι σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι. Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἡρτυμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐν ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. Τὰ κατ' ἐμὲ πάντα γνωρίσει ὑμῖν. »

Τὴν συνδιατριβὴν τῶν ἀπίστων φιλικὴν εἶναι βούλεται μέχρι τῆς κοινῆς ταύτης φιλίας. Ἔως γὰρ σύνεσμεν τοῖς τοιούτοις, εἰρηνικῶς συνεῖναι δεῖ, ἐπειδὴ μετὰ τοῦτο ἔσται τό· Κατὰ μόρας ἐκ' ἐλπίδι κατῴκησάς με.

« Τυχικὸς, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός, καὶ πιστὸς διάκονος, καὶ σύνδουλος ἐν Κυρίῳ, ὃν ἐπεμψα πρὸς ὑμᾶς, εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ κατὰ ὑμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν σὺν Ὁνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὃς ἔστιν ἐξ ὑμῶν. Πάντα ὑμῖν γνωρίσουσι τὰ ὧδε. Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς. »

Ἀσιανὸς ἀνὴρ ἀπολιπὼν τὴν πατρίδα, καὶ ἀκολουθῶν τῷ Ἀποστόλῳ. Διὸ καὶ ἀγαπητὸν ἀδελφόν, καὶ πιστὸν διάκονον, καὶ σύνδουλον ἐν Κυρίῳ καλεῖ, καὶ διδασκαλικῆς χάριτος τιτυχηκότα. Δείκνυσιν ἐπὶ παρακλήσει τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποστελλῶν αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ῥώμης, σὺν Ὁνησίμῳ πολίτῃ Κολοσσαίων ὄντι, καὶ οἰκειῶς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἀποστελλομένῳ.

« Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου. »

Οὗτός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης συναπάρας τῷ Παύλῳ. Ἐπεὶ οὖν καὶ δεσμώτῃ συνεξήλθεν, ὥσπερ αἰχμαλῶτῳ παρὰ τοῖς Ἰθνησιν ὄντι, συναιχμαλωτον καλεῖ.

« Καὶ Μάρκος ἀνεψιὸς Βαρνάβα, περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολὰς, ἐὼν ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτόν· καὶ Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Ἰούστος, οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς.

¹¹ Psal. iv, 10.

ex circumcissione. Ili soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. »

Eum etiam qui *Marcus* hic nominatur, consanguinitas *Barnabæ* commendat. Nam *Barnabas* erat notior. *Jesus* addit qui vocatur *Iustus*; cum hunc forsitan fideles ita cognominassent, ob reverentiam nominis *Salvatoris*. Atqui hos sibi solatio esse ait, cum essent ex circumcissione, propter jacturam utique contribulium aliorum. Nam ei qui propter illos qui pereunt, luget, solamini sunt qui salvi sunt.

Vers. 12, 13. « Salutat vos *Epaphras*, qui ex vobis est, servus Christi, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti et pleni in omni voluntate. Testimonium enim illi perhibeo, quod habet zelum multum pro vobis, et pro iis qui sunt *Laodiceæ*, et qui *Hierapoli*. Salutat vos *Lucas* medicus charissimus, et *Demas*. Salutate fratres qui sunt *Laodiceæ*, et *Nympham*. »

Nonnihil juvat affinitas, sive secundum genus sit, sive secundum patriam, insuper etiam et quæ secundum doctrinam. Iis autem omnibus modis *Epaphras* *Colossenses* contingebat. Orationum igitur studium commendat, dum de illis sermonem habet.

« Et quæ in domo ejus est, *Ecclesiam*. [Vers. 16.] Et cum lecta fuerit apud vos *Epistola* hæc, facite, ut et in *Laodicensium* ecclesia legatur. »

Unanquamquo etiam per domos *Ecclesiam* adhortatur, ut pietatem erga Deum colant. Ubi domos, ipsas quoque ecclesias appellat.

« Et eam quæ est ex *Laodicea*, vos legatis. »

Primam *Epistolam* ad *Timotheum* dicit. Quidam aiunt non hic *Epistolam* innui quam *Paulus* ad illos miserit. Non enim ait, ad *Laodicensenses*, sed eam quæ *Laodicea* scripta esset ad *Paulum*.

Vers. 17, 18. « Et dicite *Archippo*: Vide ministerium quod accepisti a Domino, ut illud impleas. Salutatio mea manu *Pauli*. »

Cum ministratoria quædam cura huic **215** injuncta esset, eum commonefacit, uti jussionem ac pensum exsequatur: idque in Domino, ut nihil, sive parvum sit, sive magnum, aliter fiat, nisi secundum Deum.

« Memores estote vinculorum meorum. »

Non eum pudet vinculorum, quin et iis oblectatur; seque ipsum propter illa recordatione dignum ducit.

« Gratia vobiscum. Amen. »

Volebat enim in memoriam ipsorum revocare universum genus hominum salutem per gratiam obtinuisse.

Ad *Colossenses* *Roma* scripsit per *Tychicam* et *Onesimum*. Versus 208.

A Οὗτοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, οἵτινες ἐγενήθησάν μοι παρηγορία. »

Καὶ ἡ πρὸς *Βαρνάβαν* συγγένεια συνίστησι τὸν ὀνομαζόμενον *Μάρκον*. Γνωριμώτερος γὰρ ὁ *Βαρνάβας*. Ἰησοῦν δὲ ἐπάγει τὸν λεγόμενον Ἰουστον, ἴσως ἐπονομαζόντων αὐτὸν οὕτω τῶν πιστῶν δι' εὐλάβειαν τὴν περὶ τὸ ὄνομα Σωτῆρος. Ἐκ περιτομῆς δὲ τοὺτους ὄντας, παρηγορίαν ἐαυτῷ φησὶ εἶναι διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν συγγενῶν. Πενθοῦντι γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀπολωλόσι, παραμύθιον αὐτῷ σωζόμενοι.

« Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Ἐπαφρᾶς ὁ ἐξ ὑμῶν δοῦλος Χριστοῦ, πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα στήτε τέλειοι, καὶ πεπληρωμένοι ἐν παντὶ θελήματι τοῦ Θεοῦ. Μαρτυρῶ γὰρ αὐτῷ, ὅτι ἔχει ζῆλον πολλὸν ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τῶν ἐν *Λαοδικείᾳ*, καὶ τῶν ἐν Ἱερραπόλει. Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς *Λουκᾶς* ὁ ἱατρός ὁ ἀγαπητός, καὶ *Δημᾶς*. Ἀσπάζεσθε τοὺς ἐν *Λαοδικείᾳ* ἀδελφοὺς, καὶ *Νυμφάν*. »

Ἐργάζεται τι καὶ ἡ κατὰ γένος, καὶ ἡ κατὰ πατρίδα οἰκειότης, ἔτι δὲ καὶ ἡ κατὰ τὴν διδασκαλίαν. Ταῦτα δὲ πάντα ὑπῆρχε τῷ Ἐπαφροδίτῃ πρὸς τοὺς *Κολοσσαίους*. Τὴν οὖν τῶν εὐχῶν σπουδὴν δείκνυσιν ἐν τῷ περὶ τούτων διηγήματι.

« Καὶ τὴν κατ' εἶκον αὐτοῦ Ἐκκλησίαν. Καὶ ὅταν ἀνγνώσθῃ παρ' ὑμῖν ἡ ἐπιστολή, ποιήσατε, ἵνα καὶ ἐν τῇ *Λαοδικεῶν* ἐκκλησίᾳ ἀναγνώσθῃ. »

Προτρέπει καὶ τὴν κατ' οἶκους ἀσχεῖσθαι τὰ τῆς Θεοσεβείας, ἐκκλησίας καλῶν καὶ τοὺς οἰκούς.

« Καὶ τὴν ἐκ *Λαοδικείας*, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε. »

Τὴν πρὸς *Τιμόθεον* πρώτην λέγει. Τινὲς φασιν, ὅτι οὐχὶ τὴν *Παύλου* πρὸς αὐτοὺς ἀπασταλμένην. Οὐ γὰρ λέγει, τὴν πρὸς *Λαοδικείας*, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν *Παύλῳ* ἐκ *Λαοδικείας* γραφείσαν.

« Καὶ εἰπατε Ἀρχίππῳ· Βλέπε τὴν διακονίαν, ἣν παρέλαβες ἐν Κυρίῳ, ἵνα αὐτὴν πληροῖς. Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ *Παύλου*. »

Διακονικὴν τινα φροντίδα προτεταγμένον, τοῦτον ἀναμνησθεῖς πληροῦν τὸ ἐπίταγμα, καὶ τοῦτο ἐν Κυρίῳ, ἵνα μηδὲν ἐτέρως, μήτε μέγα, μήτε μικρὸν γίνηται, ἀλλ' ἡ κατὰ Θεόν.

Π « Μνημονεύετέ μου τῶν δισμῶν. »

Οὐκ αἰσχύνεται τοῖς δεσμοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀγάλλεται· καὶ τούτων ἕνεκα μνήμης ἄξιον ἐαυτὸν οἶδεν ὄντα.

« Ἡ χάρις μετ' ὑμῶν. Ἀμήν. »

Ὡς γὰρ ἀναμνήσων αὐτοὺς, ὅτι διὰ ταύτης σώσεται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος.

Πρὸς *Κολοσσαεῖς* ἐγγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ *Τυχικοῦ* καὶ Ὀρησίλου. Στίχων σπ'.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ.

IN EPISTOLAM PRIMAM AD THESSALONICENSES.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

A

CAPUT PRIMUM.

« Παῦλος, καὶ Σιλουανὸς, καὶ Τιμόθεος τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ἀκούσας ὁ Ἀπόστολος θλιβομένους Θεσσαλονικεῖς, καὶ δειλιάσας μήποτε μετατεθῶσιν ἀπὸ τῆς πίστεως, πέμπει Τιμόθεον πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκείνου δὲ ἐλθόντος καὶ ἀπαγγελλαντος, ὡς εἰσὶν ἔδρατοι, χαίρων γράφει πρὸς αὐτοὺς. Ἄμα δὲ ἀκούσας ὅτι περὶ τὸν βίον ἐλαττώματά τινα εἶχον, καὶ πρὸς ταῦτα γράφει. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἐπιστολῆς.

Τὸ δὲ προοίμιον ἐκ ταπεινοφροσύνης, ὅπου γε τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ἰσους αὐτοῦ συντάττει. Ἀναμνησθεὶς δὲ αὐτοὺς τῆς χάριτος δι' ἧς ἐλυτρώθησαν, ἡρέμα πληττων αὐτῶν τὰ περὶ τὸν βίον πταίσματα· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεόν καὶ Πατέρα λέγει, υἱοθεσίας αὐτοὺς εἰς μνήμην ἔγων.

« Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν, μνησὲν ὑμῶν ποιούμενοι ἐπὶ τῶν προσευχῶν ἡμῶν, ἀδικαίπτως μνημονεύοντες ὑμῶν. »

Ὅρα πῶς ἀληθὴς ἡ ὑπὲρ αὐτῶν εὐχαριστία ἀναφερομένη τῷ Θεῷ, ὅτι πιστὶν ἔσχον, καὶ οὐχ ἀπλῶς πιστίν, ἀλλ' ἐνέργειαν, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀγάπην, ἀλλ' ἔγκοπον ἀγάπην εἶπον. Ἐκοπίων γάρ ἐν τοῖς διωγμοῖς διὰ τὸ ἀγαπᾶν τὸν Κύριον. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐλπίζα ἔχον, ἀλλὰ μεθ' ὑπομονῆς τὴν ἐλπίδα.

« Τοῦ ἔργου τῆς πίστεως, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν. »

Εἰ πιστεύετε, πάντα πάσχε. Εἰ δὲ μὴ πάσχετε, οὐ πιστεύετε.

« Εἰδότας, ἀδελφοί ἡγαπημένοι ὑπὸ Θεοῦ, τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει, καὶ Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ, καθὼς οἴδατε, οἷοι ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν δι' ὑμᾶς, καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε καὶ τοῦ Κυρίου, δεξιόμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψεϊ πολλῇ μετὰ χαρᾶς Πνεύματος ἁγίου. »

Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, εὐχαριστοῦμεν, ἵνα ἡ, εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ, γινώσκοντες τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν καθ' ἣν ἐξελέξαμεθα ὑμᾶς, καὶ ὅτι παραλαβόντες τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ἀποδείξει δυνάμεως πολλῆς. Ἡς ἐνῆργησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ἀπλῶς παραδόντες, ἀλλὰ τοσαύτην ἐν ὑμῖν ἔσχε τὴν ἰσχύν, ὡς μιμητὰς

PATROL. GR. XCV.

VERS. 1. « Paulus, et Silvanus, et Timotheus Ecclesiae Thessalonicensium in Deo Patre et Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino Jesu Christo. »

Cum accepisset Apostolus Thessalonicenses male vexari, ac metueret ne a fide desciscerent, Timotheum ad illos Athenis misit. Quo subinde reverso et nuntiante constantes illos existere, non sine gaudio ad ipsos scribit. Quoniam autem audierat eos in his quae ad vitam attinent, defectus quosdam pati, de hoc etiam scribit. Et hoc est argumentum Epistolae.

Initio modestiam animi praefert, dum suos discipulos pari secum ordine ponit. Illis autem commemorat gratiam qua redempti essent, ut tacite perstringat lapsus quos admiserant. Neque vero id solum praestat, sed et Deum et Patrem nominat, ut adoptionis memoriam illis refricet.

VERS. 2, 3. « Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris, sine intermissione memores. »

Videsis quam sincera sit gratiarum actio, quam pro illis rependit Deo, quia fidem haberent, neque fidem solum, sed etiam opera; neque charitatem duntaxat, sed etiam illam quae in laboribus desudaret. Nam exagitationibus laborabant, eo quod diligenter Dominum. Neque spe simplici praediti erant, sed et cum tolerantia sperabant.

« Operis fidei vestrae, et laboris, et charitatis, et sustentationis spei Domini nostri Jesu Christi, ante Deum et Patrem nostrum. »

Si credis, cuncta patere. Sin autem non pateris, neque credis.

VERS. 4-6. « Scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram, quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa, sicut scitis, quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritus sancti. »

216 Communi verbo ait, gratias agimus; ut hic sit sensus: Deo grates habemus, cognoscentes electionem vestram, qua vos elegimus, quodque, cum acciperetis Evangelium ob ostensionem multiplicis virtutis, quam Spiritus sanctus edidit, non utcumque et simpliciter illud accepistis, sed tantam

in vobis vim habuit, ut imitatores nostri et Domini evaderetis. Sic autem loquitur, propter afflictiones quibus vexatus est a Judæis.

Vers. 7-9. « Ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia et in Achaia; sed et in omni loco fides vestra quæ est apud Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. Ipsi enim de vobis annuntiant, qualem introitum habeamus ad vos. Et quomodo. »

Vide quanto incremento aucti erant, ut et ipsi forma fierent aliis, neque paucis hominibus, sed et cunctis regionibus et gentibus, in Macedonia nimirum, et in Achaia. Bene vero ait, *diffamatus est*, seu divulgatus, ut superjectionem claritudinis significaret.

« Conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero. »

Quoniam Dei quondam fuerant, cumque posthac aberrassent, vocati rursum erant, idcirco dixit, *conversi estis*. Recte autem subdit, *viro*, ut distinguatur ab idolo inanimato; tum deinde, *et vero*, ad differentiam eorum qui falso dicuntur dii.

Vers. 10. « Et expectare Filium ejus de cælis, quem suscitavit de mortuis, Jesum qui eripuit nos ab ira ventura. »

Primo loco ponit id quod gloriosum est, dicendo nimirum, *de cælis*, tum id quod inglorium, mortem scilicet; moxque mortis subjungit causam, quæ est nostra salus. Nam eripuit nos ab ira ventura.

CAP. II.

Vers. 1-4. « Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit; sed ante passi et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim nostra. »

Testes illos advocat, ad quos sermonem habet: quia nempe vult eos scire, non se segniorem redditum esse ob vexationem quæ Philippis acciderat, quin ipsis prædicaret. Hoc autem tacita exhortatio erat, ut afflictiones strenue tolerarent.

« Non de errore. »

Atqui hujus rei argumentum est, quod in vexatione prædicasset. Nam qui prædicando decipit, nunquam propter prædicationem suam vexari sustinuerit, cum non nesciat hanc ipsam afflictione non vacare.

« Neque de immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium; ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo qui probat corda nostra. [Vers. 5, 6.] Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione avaritiæ (Deus testis est), nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis. »

Hoc est, non vobis loquentes quæ jucunda es-

A ὑμᾶς ἡμῶν γενέσθαι, καὶ τοῦ Κυρίου. Τοῦτο δὲ λέγει, δι' ὃς ὑπέμεινε θλίψεις παρὰ τῶν Ἰουδαίων.

« Ὅστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ Ἀχαΐᾳ. Ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, οὐ μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἡ πίστις ὑμῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξεληλυθεν, ὥστε μὴ χρεῖαν ὑμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι. Αὐτοὶ γὰρ περὶ ὑμῶν ἀπαγγέλλουσιν ὅποιαν εἰσοδὸν ἔχομεν πρὸς ὑμᾶς. Καὶ πῶς. »

Ὅρα πόσῃν ἔσχον ἐπίδοσιν, ὥς καὶ αὐτοὺς ἑτέροις γίνεσθαι τύπον, καὶ οὐκ ὀλίγοις, ἀλλὰ καὶ χώραις ὅλαις, καὶ ἔθνεσιν· ἐν τῇ Μακεδονίᾳ γὰρ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ. Εὖ δὲ καὶ τὸ ἐξηγήθη, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος.

« Συνεστρέψατε πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων, Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ. »

Ἐπειδὴ Θεοῦ ἦσαν, καὶ ἐπλανήθησαν, καὶ πάλιν ἐκλήθησαν, διὰ τοῦτο, *ἐπεστρέψατε*, εἶπεν· καλῶς δὲ καὶ, *τῷ ζῶντι*, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἀψύχου εἰδώλου· καὶ *τῷ ἀληθινῷ*, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ψευδωνύμων θεῶν.

« Καὶ ἀναμένειν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν ἡγείρεν ἐκ τῶν νεκρῶν, Ἰησοῦν, τὸν βυόμενον ὑμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης. »

Πρῶτον τὸ ἐνδοξὸν τίθησι τὸ ἐκ τῶν οὐρανῶν, εἶτα τὸ ἄδοξον, τὸν θάνατον· καὶ τὴν αἰτίαν εὐθὺς ἐπισυνάπτει τοῦ θανάτου· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ἡμετέρα σωτηρία. Ἐρρύσατο γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐπικειμένης ὀργῆς.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ἀδελφοί, τὴν εἰσοδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέγονεν, ἀλλὰ προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες, καθὼς οἴδατε, ἐν Φιλίπποις, ἐπαβρησιασάμεθα ἐν τῷ Θεῷ ἡμῶν, λαλῆσαι πρὸς ὑμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἐν πολλῷ ἀγῶνι. Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν. »

Αὐτοὺς καλεῖ μάρτυρας πρὸς οὓς ὁ λόγος, ὅτι δὴ αὐτοὺς εἰδέναι βούλεται, ὅτι οὐκ ὀκνηρότερον αὐτὸν ἐποίησε πρὸς τὸ αὐτῶν κήρυγμα, ἢ ἐν Φιλίπποις γειναμένη θλίψις. Τοῦτο δὲ προτροπὴ λαληθῆσα τοῦ γενναίως ὑποφέρειν τὰς θλίψεις.

D « Οὐκ ἐκ πλάνης. »

Καὶ τοῦτου σημεῖον, τοὺς ἐν θλίψει κηρύξαι. Ὁ γὰρ πλανῶν ἐν τῷ κηρύγματι, οὐκ ἂν ποτε ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ κηρύγματος θλίψιν ὑπομένοι, εἰδὼς αὐτὸ τοῦτο θλίψιν ὑπάρχον.

« Οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας, οὔτε ἐν δόλῳ, ἀλλὰ καθὼς δεδοκιμάσμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πιστευθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον, οὕτω λαλοῦμεν, οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν. Οὔτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας· θεὸς μάρτυς· οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὐδὲ ὑφ' ὑμῶν, οὔτε ἀπὸ ἄλλων. »

Ἀντὶ τοῦ, λέγοντες ὑμῖν τὰ πρὸς ἡδονήν· ἀλλ' οὐ-

τοὺς ἐκτρεφόμενους, φησὶν, ὡς ἐδοκίμασεν ἡμεῖς ὁ Θεός. Ὁ γὰρ ἀνθρώποις ἡρέσαμεν· οὐδὲ γὰρ ἐκωλακεύσαμεν ὑμᾶς, ἀλλὰ τὰ ἐπιπονα ἐκτρεφάμεν. »

« Δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι, ἀλλ' ἐγενήθημεν ἥπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἂν τροφὸς θάλπη τὰ ἑαυτῆς τέκνα. Οὕτως ἡμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν, οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν γενήθησθε. Μνημονεύετε γάρ, ἀδελφοί, τὸν κόπον ἡμῶν, καὶ τὸν μόχθον· νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα ὑμῶν, ἐκτρεφάμεν εἰς ὑμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Ὑμεῖς γὰρ μάρτυρες, καὶ ὁ Θεός, ὡς ὁσίως, καὶ δικαίως, καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν· καθάπερ οἴδατε, ὡς ἕνα ἕκαστον ὑμῶν, ὡς πατὴρ τέκνα ἑαυτοῦ, παρακαλοῦντες ὑμᾶς, καὶ παραμυθοῦμενοι, καὶ μαρτυρόμενοι εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Θεοῦ, τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ ἀδιαλείπτως, ὅτι παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν τοῦ Θεοῦ, ἐδέξασθε, οὐ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ, καθὼς ἐστιν ἀληθῶς, λόγον Θεοῦ, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν. Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοί, τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῶν ἰδίων συμφορῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτείναντων Ἰησοῦν. »

Τούτέστιν, ἀπειτεῖν παρ' ὑμῶν τιμὰς, ὡς τοσοῦτον ἐγχερισθέντες ἀξίωμα, ἀλλὰ ταπεινότεροι τῶν μαθητῶν γενόμενοι διδάσκαλοι.

« Καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμεῖς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρισκόντων. »

Μέσους τίθησι τοὺς προφήτας τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων, ἵνα καὶ περὶ τούτους δείξῃ γεγονέναι κακίαν, ὡς ὁμολογοῦσιν ἰδίους εἶναι. Καὶ τὸ μέτρον, ποιεῖ αὐτοὺς εἰς τὰ ἄκρα κακοῦς.

« Καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων, κωλύοντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀνατελερῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας πάντοτε. »

Κωλύουσι γὰρ αὐτοὺς αἰσῆσθαι.

« Ἐφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοί, ἀπορραπισθέντες ἀπ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, περισσotέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἵδεῖν ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ. Διὸ ἐθέλησαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἀπαξ, καὶ δις. »

Ἀντὶ τοῦ, ἐπληρώθησαν αὐτῶν αἱ ἁμαρτίαι.

« Καὶ ἐνέκοθεν ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς. »

Ἐπειδὴ αἱ θλίψεις αἱ διὰ τὸ κήρυγμα, ἐνεπείσαν, τούτου χάριν αὐτὰς τὰς θλίψεις ἀνατίθησι τῷ Σατανᾷ. Ἐκεῖνος γὰρ ἦν ὁ ἐπηρεῖων, καὶ παροξύνων κατὰ τῶν ἀποστόλων τοὺς ἀπίστους.

« Τίς γὰρ ἡμῶν ἑλπίς, ἢ χαρὰ, ἢ στεφανὸς καυ-

α sent : sed ita pradicavimus, inquit, quomodo Deus de nobis periculum fecit. Non enim hominibus placuimus : quippe qui non adulati simus vobis, sed quæ aspera essent, docuerimus.

Vers. 7-15. « Cum possemus vobis oneri esse ut Christi apostoli, sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos. Ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis, non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis. Memores enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis : nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus, pradicavimus in vobis Evangelium Dei. Vos enim testes estis et Deus, quam sancte et juste, et sine querela vobis, qui credidistis, fuimus : sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum (sicut pater filios suos) deprecantes vos et consolantes, testificati sumus, ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. Ideo et nos gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est vere) verbum Dei, qui et operatur in vobis, qui credidistis. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu : quia eadem passi estis et vos a contri- bulibus vestris, sicut et ipsi a Judæis, qui et Dominum occiderunt Jesum. »

Hoc est, cum possemus pretium a vobis et mercedem exigere, seu qui ejusmodi munere ornati essemus ; sed, etsi magistri eramus, discipulis humiliores nos præbimus.

« Et prophetas suos, et nos persecuti sunt, et Deo non placent. »

Medio loco, Dominum inter et apostolos, prophetas ponit, ut ostendat Judæos suam malitiam erga illos prodidisse, quos gentiles suos esse saterentur. Quodque prophetas medio loco statuit, extremæ illos nequitie esse significat.

« Et omnibus hominibus adversantur ; [Vers. 16] prohibentes nos gentibus loqui, ut salvæ fiant, ut impleant peccata sua semper. »

Arcent enim et impediunt eas ne salvæ fiant.

« Pervenit enim ira super illos usque in finem. [Vers. 17, 18.] Nos autem, fratres, desolati a vobis ad tempus horæ, aspectu non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio : quoniam volumus venire ad vos, ego quidem Paulus et semel et iterum. »

Pro eo ac si diceret : Completa sunt peccata eorum.

« Sed impedit nos Satanas. »

Quoniam afflictiones quas propter prædicationes pertulerant, ipsis impedimento fuerant, eam ob rem illas attribuit Satanæ. Nam is erat qui infideles adversus Apostolum excitabat et instigabat.

218 Vers. 19, 20. « Quæ est enim nostra spes,

aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne et vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? Vos enim estis gloria nostra et gaudium. »

Nam qui inter doctores ordinatus est, coronam hanc et gaudium habet, ut discipuli progressus faciant.

CAP. III.

Vers. 1-3. « Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis. »

Hoc verbo ingens ejus amor commendatur.

« Remanere Athenis, solis: et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei, et adiutorem nostrum in Evangelio Christi, ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestra: ut nemo moveatur in tribulationibus istis. »

Hoc proprium est modestiæ Apostoli. Ipse siquidem non tam relinquebatur, et solus manebat, quam qui ipsum reliquerant.

Ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus. [Vers. 4-13.] Nam et cum apud vos essemus, prædicebamus vobis, passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis. Propterea et ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram; ne forte tentaverit vos is qui tentat, et inanis fiat labor vester. Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos; ideo consolati sumus, fratres, in vobis in omni tribulatione et angustia nostra per fidem vestram, quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum, nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ? Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem vestram in invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in vobis, ad confirmanda corda vestra sine querela, in sanctitate in adventu Domini Jesu Christi, cum omnibus sanctis ejus. »

Ut affligamur.

CAP. IV.

Vers. 1-5. « De cætero jergo, fratres, rogamus vos, et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis, quomodo vos oporteat ambulare et placere Deo, ut abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum. Hæc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstinere vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum. »

Hic consilia dare atque monere incipit. Audierat enim delicta quædam apud illos inolescere, scortationem scilicet et adulterium, a quibus ipsos

A χρίσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἱμπροσθεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ; ὑμεῖς γὰρ ἐστε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρὰ. »

Ο γὰρ τεταγμένος ἐν διδασκάλοις, τοῦτον ἔχει στέφανον καὶ χαρὰν, τὴν τῶν μαθητῶν προκοπὴν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Διὸ μηκέτι στέγοντες, εὐδοκήσαμεν.

Πόθου πολλοῦ τὸ ῥῆμα παραστατικόν.

« Καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι, καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν ὑμῶν, καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνεργὸν ἡμῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς, καὶ παρακαλεῖσαι περὶ τῆς πίστεως ὑμῶν, τὸ μηδένα σαλῆσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις. »

Τοῦτο τῆς ταπεινοφροσύνης ἴδιον τοῦ Ἀποστόλου. Οὔτε γὰρ αὐτὸς μᾶλλον κατελιμπάνετο, ἀλλ' οἱ ἀπολιπόντες αὐτόν.

« Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα. Καὶ γὰρ ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦμεν, προσελέγομεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι, καθὼς καὶ ἐγένετο, καὶ οἶδατε. Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ μηκέτι στέγων, ἐπέμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν; μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν. Ἄρτι δὲ ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ' ὑμῶν, καὶ εὐαγγελισσαμένου ἡμῖν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, καὶ ὅτι ἔχετε μνησὶν ἡμῶν ἀγαθὴν πάντοτε, ἐπιποθοῦντες ἡμᾶς ἰδεῖν, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς. διὰ τοῦτο παρεκλήθημεν, ἀδελφοί, ἐφ' ὑμῖν, ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν, διὰ τῆς ὑμῶν πίστεως, ὅτι νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ. Τίνα γὰρ εὐχαριστίαν δυνάμεθα τῷ Θεῷ ἀνταποδοῦναι περὶ ὑμῶν, ἐπὶ πάσῃ τῇ χαρᾷ, ἣ χαίρομεν δι' ὑμᾶς ἱμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν νυκτὸς καὶ ἡμέρας; ὑπερεκπερισσοῦ θεόμενοι, τὸ μὲν ἰδεῖν ὑμῶν τὸ πρόσωπον, καὶ καταρτίσαι ὑστερήματα τῆς πίστεως ὑμῶν. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατευθύνει τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς. Ὑμεῖς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι, καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἀγιωσύνῃ, ἱμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ. »

Εἰς τὸ θλίβεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Λοιπὸν οὖν, ἀδελφοί, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς, καὶ παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, καθὼς παρελάβετε παρ' ἡμῶν τὸ πῶς δεῖ ὑμᾶς περιπατεῖν, καὶ ἀρέσκειν Θεῷ, ἵνα περισσεύητε μᾶλλον. Οἶδατε γὰρ τίνας παραγγελίας ἐδώκαμεν ὑμῖν διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας, εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν. »

Ἀρχεται ἐντεῦθεν τοῦ συμβουλευτικοῦ. Πικρὸν γὰρ αὐτῶν τίνα πταίσματα, πορνείαν καὶ μοιχείαν, ὧν καὶ ἀποτρέπει. Καὶ οὐχ ἀπλῶς φησι, Τὸ καὶ τὸ.

μή ποιεῖτε, ἀλλὰ τὰς παραγγέλλας αὐτοὺς ἐκ πάσαις ἀληφέναι παρ' αὐτοῦ φησι, διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὃς φυλάττειν παρακαλεῖται. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ θελημα τοῦ Θεοῦ.

« Τὸ αὐτοῦ σκεῦος κτεῖσθαι ἐν ἀγιασμῷ καὶ τιμῇ, μή ἐν πάθει ἐπιθυμίας. »

Ἀντὶ τοῦ, τὴν σάρκα.

« Καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότες τὸν Θεόν. »

Ἰκανὸν καὶ τοῦτο τοῦ ἀποτρέψαι τῆς πορνείας, τὸ μετὰ τῶν ἐπεγνωκότων τὸν Θεὸν τὸν πορνεύοντα τάττεσθαι.

« Τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῇ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. »

Ὑπερβαίνειν μὲν τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς. Εὐφήμεως δὲ σφόδρα, καὶ ἐπικεκαλυμμένως τὴν μοιχείαν ὠνόμασε, τὴν εἰς ἀδελφὸν ἀδικίαν αὐτὴν εἶναι λέγων.

« Διότι ἐχθρὸς ὁ Κύριος περὶ πάντων τούτων, καθὼς καὶ προείπομεν ὑμῖν, καὶ διεμαρτυράμεθα. Οὐ γὰρ ἐκάλεισεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀγιασμῷ. »

Ὅρα πῶς παρὰ πόδας ἔθηκε τὴν ὑπὲρ τούτων ἐκκτῆν.

« Τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἀνθρώπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν, τὸν καὶ δόντα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ὑμᾶς. Περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας, οὐ χρεῖαν ἔχετε γράφειν ὑμῖν. Αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε, εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. Καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ. Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, περισσεύειν μᾶλλον, καὶ φιλοτιμεῖσθαι, ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν, καθὼς ὑμῖν παρηγγεῖλαμεν. ἵνα περιπατῆτε εὐσχημόνως πρὸς τοὺς ἑξω, καὶ μηδενὸς χρεῖαν ἔχητε. »

Ὅταν ἀθετήσῃς, φησὶν, τὸν ἀδελφόν, τὸν λαβόντα διὰ τοῦ βαπτίσματος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τότε οὐκ ἀνθρώπον, ἀλλὰ τὸν Θεὸν ἀθετεῖς.

« Οὐ θέλωμεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κοιμωμένων, ἵνα μὴ λυπησθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου. »

Μεταβαίνει ἐπὶ τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον. Ὅρα δὲ πῶς θαυμαστῶς κατεσκευάσε τὸ ὁμολογούμενον, λαβὼν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου εἰς πίστωσιν τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως. Πάντας γὰρ ἀνθρώπους ἀνέστησε διὰ τῆς ἰδίας σαρκός. Διὸ καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν λέγεται. Ἐν λόγῳ δὲ Κυρίου, τὸ ῥῆμα λέγειν, φησὶν, ἵνα θαρρῶσι περὶ τῶν ἀποφθναμένων.

« Ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου. »

Τοῦτό φησιν, οὐχ ὅτι αὐτὸς ἔμεινε μέχρι τοῦ τῆς ἀναστάσεως καιροῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ζώντων ἔλαλε, καὶ αὐτὸς δὲ ἔζη· ταῦτα λέγων, τῇ κοινῇ συνηθείᾳ τοῦ λόγου ἐχρήσατο, τῷ ἡμεῖς οἱ ζῶντες. Ὅτι δὲ τοῦτο λέγει, ἐπάγει, οἱ περιλειπόμενοι, ἵνα εἰ τοῦτο λέγει, ὅτι ἐμοῦ ζῶντος, πῶς ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι πάντες μὲν ἀναστήσομεθα; Εἰ γὰρ ζῶν καταλαμ-

A avertit. Non simpliciter ait : Ne hoc vel illud feceritis; sed mandata quæ observari præcipit, ea ipsis a se per Dominum Jesum tradita dicit. *Hæc enim est voluntas Dei.*

219 « Vas suum possidere in sanctitate et honore, non in passione desiderii. »

Idem hoc est ac carnem suam.

« Sicut et gentes, quæ ignorant Deum. »

Hoc quoque idoneum est ad absterrendum a scortatione; quod nempe scortator illis qui Deum ignorant, accenseatur.

Vers. 6. « Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum. »

B Supergrediatur, inquit, præcepta Dei. Eleganti vero admodum voce taciteque adulterium notavit. *Beam esse dicendo injuriam irrogatam fratri.*

« Quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis et testificati sumus. [Vers. 7.] Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. »

Vide quomodo e vestigio horum ultionem intendat.

Vers. 8-11. « Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in vobis. De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis. Ipsi enim vos a Deo didicistis, ut diligatis invicem. Et enim illud facitis in omnes fratres in universa Macedonia. Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis, et operam detis ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullo opus habeatis. »

Dum spernis fratrem tuum, qui Spiritum sanctum per baptismum accepit, tunc non hominem, sed Deum aspernaris.

Vers. 12-14. « Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini. »

Transit ad dicendum de resurrectione. Vide autem quam egregie id astruit quod profiteamur; assumpta nimirum resurrectione Domini ad fidem nostræ resurrectioni firmandam. Universos enim homines per carnem suam a morte revocavit. Quapropter primogenitus etiam ex mortuis vocatur. Dicendo autem, in verbo Domini, ita loquitur, ut illis fidant qui hæc annuntiarent.

« Quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini. »

Non hoc innuit, se superstitem fore usque ad tempus resurrectionis, sed, cum de viventibus ei sermo esset, ipseque dum hæc aiebat in vivis ageret, communi loquendi more dixit, nos qui vivimus. Quod autem hic dicti istius sit sensus, indicat subjungendo, qui residui sumus. Nam si idem significasset quod me vivente, quoniam modo alio

in loco dixisset, omnes quidem resurgemus? Nam si vivus sursum assumitur, quo pacto resurrexerit? Eo igitur sensu quem tradidimus, ait, nos qui vivimus.

220 « Non praeveniemus eos qui dormierunt. [Vers. 15-17.] Quoniam ipse Dominus in jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo. »

Edixit etiam quomodo non praevenitur sit. Quoniam ipse Dominus in jussu. Quali jussu? utique resurgendi, id est, resurgere praecipiens. In voce archangeli, quam et tubam Dei nominat; quippe quae, jubente Deo, personabit. Hoc autem parabola quae legitur in Evangelio significatum fuit. Ait enim: Media nocte clamor factus est, exite obviam sponsi¹².

« Et mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis. »

CAP. V.

Vers. 1-5. « De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis, ut scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint, Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugient. Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis, et filii Dei: non sumus noctis, neque tenebrarum. »

Ostendit, non prorsus mortuos resurrectionem obtinuisse, nisi per Christum. Nisi enim Christus fuisset secundum carnem mortuus, mors destructa non esset. Vel etiam dicendo, mortui qui in Christo sunt, illos innuit qui propter Christum mortem obierunt, opportune consolans eos qui haec audiebant, cum in afflictione versarentur. Ait ergo illos, qui causa Christi perpassi erunt, priores resurrecturos.

Vers. 6-11. « Igitur non dormiamus sicut et ceteri, sed vigilemus et sobrii simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt: et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induti loriceam fidei et charitatis, et galeam, spem salutis. Quoniam non posuit vos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis; ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus. Propter quod consolamini invicem, et aedificate alterutrum, sicut et facitis. »

Apposite sermonem movet de labore, unaque mysterium declarat, et quam ob causam Christi mors contigerit.

Vers. 12, 13. « Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et praesunt vobis in Domino, et monent vos, ut habeatis illos

ἀνεταί, πῶς ἐγείρεται; Ἡμεῖς οὖν οἱ ζῶντες, φησὶ, κατὰ τὸν προαποδεδομένον λόγον.

« Οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας, ὅτι αὐτοὺς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ κατὰβήσεται ἀπὸ οὐρανοῦ. »

Καὶ πῶς οὐ μὴ φθάσῃ, λέγει· Ὅτι αὐτοὺς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι. Ποίῳ; Τῷ τῆς ἀναστάσεως· ἀντὶ τοῦ κελεύων ἀνίστασθαι. Ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, ἣν καὶ σάλπιγγα Θεοῦ φησὶ, διὰ τὸ κελεύσματος Θεοῦ γενέσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραβολὴ ἐδήλωσε. Κραυγὴ γὰρ ἐγένετο μεσονυκτίου, Ἐξέλθατε εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου.

« Καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. Ἐπειτα οἱ ζῶντες ἡμεῖς οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἔσόμεθα. Ὡστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις. »

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

« Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοί, οὐ χρεῖαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι. Αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἶδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ οὕτως ἐρχεται. Ὅταν γὰρ λέγωσιν, Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται βλεπρός, ὥσπερ ἡ ὥδιν τῇ ἐν γαστρὶ ἔχούσῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγῃσιν. Ἵμεῖς δὲ, ἀδελφοί, οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει, ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτης καταλάβῃ. Πάντες ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐστε, καὶ υἱοὶ ἡμέρας· οὐκ ἐσμέν νυκτός, οὐδὲ σκότους. »

Δείκνυσιν ὡς οὐχ ἀπλῶς ἠύρισκον οἱ νεκροὶ τὴν ἀνάστασιν, εἰ μὴ διὰ Χριστοῦ. Εἰ μὴ γὰρ ἀπέθανε κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ἐλύετο θάνατος. Ἢ καὶ νεκρούς ἐν Χριστῷ, τοὺς ἀποθανόντας λέγει διὰ Χριστὸν, εὐχαίρως διὰ τὸ ἐν θλίψει εἶναι τοὺς ἀκούοντας παραμυθούμενος. Φησὶν οὖν, ὡς οἱ διὰ Χριστὸν πάσχοντες καὶ πρῶτοι τῆς ἀναστάσεως τύχουσιν.

« Ἀρα οὖν μὴ καθεύδωμεν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν. Οἱ γὰρ καθεύδοντες, νυκτός καθεύδουσι· καὶ οἱ μεθυσκόμενοι, νυκτός μεθύουσιν. Ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες, νήφωμεν, ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης, καὶ περικαφαλῆσαν, ἐλπίδα σωτηρίας· ὅτι οὐκ ἔθετο ὑμᾶς ὁ Θεὸς εἰς ὀργήν, ἀλλ' εἰς περιποίησιν σωτηρίας διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα εἴτε γρηγορῶμεν, εἴτε καθεύδωμεν, ἅμα σὺν αὐτῷ ζήσωμεν. Διὸ παρακαλεῖτε ἀλλήλους, καὶ οἰκοδομεῖτε εἰς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε. »

Εὐχαίρως τὸν περὶ πόνου ἐνάγει λόγον, παραδεικνύς αὐτῷ τὸν περὶ τοῦ μυστηρίου λόγον, καὶ διὰ τὴν ὁ Χριστοῦ γέγονε θάνατος.

« Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν, καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, καὶ νοουθετοῦντας ὑμᾶς, καὶ ἡγείσθαι ἑαυτοὺς

¹² Matth. xxv, 6.

ὑπερεκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν. Εἰρη-
νεύετε ἐν ἑαυτοῖς. »

Τὰ περὶ διδασκάλων διδάσκει, ποίους εἶναι δεῖ πε-
ριπαραινῶν.

« Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, νουθετεῖτε
τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγαψύχους, ἀν-
τῆστε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας.
Ὅρατε μὴ τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ τινι ἀποδῇ, ἀλλὰ
πάντοτε ἀγαθὸν διώκετε, καὶ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς
πάντας. Πάντοτε χαίρετε· ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε,
ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς.

Ποικίλων ἀρετῶν αὐτοῖς ἐξυφαίνει λόγον.

« Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε, προφητεῖαν μὴ ἐξου-
θενεῖτε· πάντα δὲ δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε,
ἀπὸ παντὸς εἰδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. Αὐτὸς δὲ ὁ
Θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγιάσαι ὑμᾶς. »

Ἀντὶ τοῦ, μὴ ἐπέχετε τὸν προφητευοντα· καὶ
τοῦτο δηλοῖ τὸ ἐξῆς.

« Ὅσοτελεῖς· καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν. »

Εἴ τι λείπει ὑμῖν, προσπληρώσει.

« Τὸ Πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα, ἀμέμ-
πτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ τηρηθεῖ. Πιστὴς ὁ Θεός. »

Πνεῦμα, φησὶ, τὸ χάρισμα ὃ ἔλαβεν ἕκαστος διὰ
τοῦ βαπτίσματος. Τότε γὰρ τῶν βαπτιζομένων ἕκα-
στος ἐλάμβανε χάρισμα, καὶ ἵποισι σημεῖα. Καὶ ὁ
μὲν γλώσσαις ἐλάλει, ὁ δὲ προεφῆτευεν· ἄλλος ἔδο-
τούς κάμνοντας, ἄλλος δαιμόνια ἐξέβαλλεν, ἄλλος ἀν-
ίστα τοὺς νεκροὺς, ἄλλος ἄλλο τι ἵποισι. Τοῦτο οὖν
τὸ χάρισμα, ὃ καὶ Πνεῦμά φησι, μένειν ἐν αὐτοῖς
ὁλόκληρον εὐχεται, ἵνα κατὰ μὴδὲν στερηθῶσι τῆς
ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

« Ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει. Ἀδελφοί, προσεύ-
χεσθε ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφοὺς πάν-
τας ἐν φιλήματι ἁγίῳ. »

Ὁ καλῶν ὑμᾶς, φησὶν, Ἰησοῦς, ποιήσει τὸ ὁλο-
τελεῖς ὑμᾶς γενέσθαι καὶ ἀμέμπτους.

« Ἐνορκίζω ὑμᾶς τὸν Κύριον. ἀναγνωσθῆναι τὴν
ἐπιστολὴν πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀδελφοῖς. Ἡ χάρις τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετ' ὑμῶν. Ἀμήν. »

Ἐπειδὴ ἐλέγχους ἡ Ἐπιστολὴ περιέχει, μήποτε οἱ
ἀτακτοὶ λαβόντες τὴν Ἐπιστολὴν κρύψωσιν, ἐνορκίζει
αὐτοὺς ἀναγνωσθῆναι τὴν Ἐπιστολὴν.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς α', ἐγγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν.
Στίχων β'. γ'.

A abundantius in charitate propter opus illorum. Pa-
cem habeto cum eis. »

Docet quæ doctoribus præstanda sint, admonens
interim quales illi esse debeant.

Vers. 14-18. « Rogamus autem vos, fratres, coi-
ripite inquietos, consolamini pusillanimes, susci-
pite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte
ne quis malum pro malo alicui reddat; sed semper
quod bonum est, sectamini, et in invicem, et in
omnes. Semper gaudeite; sine intermissione ora-
te; in omnibus gratias 221 agite: hæc est enim
voluntas Dei in Christo Jesu in vos. »

De variis virtutibus sermonem illis contexit.

Vers. 19-23. « Spiritum nolite extinguere. Pro-
phetiam nolite spernere: omnia autem probate:
quod bonum est, tenete. Ab omni specie mala ab-
stinete vos. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos. »

Hoc est, ne cohibeatis illum qui prophetias fun-
dit: quod etiam declarat orationis series.

« Per omnia: et integer sit vester. »

Si deest vobis aliquid, hoc ipse præstabit,

« Spiritus, et anima, et corpus sine querela in
adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.
[Vers. 24.] Fidelis Deus. »

Spiritum dicit, illud donum quod unusquisque
per baptismum acceperat. Quisquis enim baptiza-
batur, accipiebat donum quo prodigia patrabat. Ac
ille quidem linguis loquebatur, hic vero prophetias
pronuntiabat; alter ægros sanabat, dæmones alter
ejiciebat; alius excitabat mortuos, aliud alius fa-
ciebat. Hoc ergo donum, quod et Spiritum nomi-
nat, in ipsis manere integrum precatur, ne ulla in
re priventur efficacia Spiritus sancti.

« Qui vocavit vos; qui etiam faciet. [Vers. 25, 26.]
Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes
in osculo sancto. »

Jesus qui vocavit vos, inquit, faciet ut perfecti
atque integri sitis et irreprehensibiles.

Vers. 27, 28. « Adjuro vos per Dominum, ut le-
gatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus. Gra-
tia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen. »

Quoniam Epistola hæc reprehensiones continet,
ne forte qui pravis moribus erant, hanc accipientes
absconderent, adjurat illos ut ipsam legant.

Epistola ad Thessalonicenses prima scripta est
Athenis. Versibus 193.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Β' ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ.

IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSES.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος, καὶ Σιλβανὸς, καὶ Τιμόθεος τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ Θεσσαλονικέων, ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυ-

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1-5. « Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ec-
clesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, et

Domino Jesu Christo. Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam superabundat fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem; ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide, in omnibus persecutionibus vestris, et tribulationibus, quas sustinetis, in exemplum justii judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini. »

Operae pretium fuit ut alteram quoque Epistolam Apostolus ad Thessalonicenses scriberet; non ut aliquid suaderet eorum quæ ipsis conducibilia forent, sive ad fidem (nam supererescere eorum **222** fidem dicit), sive ad virtutum studium. Dixerat enim in Epistola priore, nequaquam eos opus habere disciplina, cum edocti a Deo essent. Quanam ergo de causa Epistolam hanc scripsit? plane ne turbarentur, audiendo secundi adventus Domini diem instare. Nam falsi quidam doctores hoc prædicabant. Quocirca necesse fuit ut portenta enarraret, quæ diem illam præcessura sunt: puta quæ ad defectionem et finem Imperii Romani spectant, et quæ ad Antichristum. Hæc enim in antecessum oportere fieri ait, tumque diem illam advenire.

Vide quantos progressus Thessalonicenses fecerint, ut et gratiarum actiones pro illis referret Apostolus: non solum quia crediderant, verum etiam quia supercreverat fides ipsorum; neque rursum quia simpliciter amabant, sed et quia hac in parte abundabant. Hæc gloriatio nostra est, inquit, vestra patientia, fides, insectationes, vexationes. Istihæc omnia toleratis, scientes vos finem horum reportaturos, scilicet regnum cælorum.

VERS. 6-9. « Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant. »

Idem est ac si diceret, quandoquidem justum est. Observa autem quomodo eos consolatus est, et levamentum præbuit, subjiciens illis ultionem: id quod nimirum qui injuria vexantur, et lubentissime audiunt, et videre gestiunt.

« Requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cælo cum angelis virtutis ejus in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu; qui pœnas dabunt, interitum æternum a facie Domini, et a gloria virtutis ejus; [VERS. 10] cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt. »

Ab altero quoque capite eos consolatur, ut consortes ipsos apostolorum faciat. Accipietis enim, inquit, requiem nobiscum. Probandoque veram remunerationem fore, illud ipsis judiciale tribunal statuit, in quo justissima plane retributio fiet, sive malorum, sive bonorum.

« Quoniam creditum est testimonium nostrum super vos in die illa. »

Veritas, inquit, ista, cui nunc testimonium per-

Α ρίω Ἰησοῦ Χριστῷ· εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί, καθὼς δέξιόν ἐστιν, ὅτι ὑπερβαίνει ἡ πίστις ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἐνὸς ἐκάστου πάντων ὑμῶν εἰς ἀλλήλους, ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως, ἐν πᾶσι τοῖς διωγμοῖς ὑμῶν καὶ ταῖς θλίψεσιν αἷς ἀνέχεσθε, ἐνδείγμα κρίσεως τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ καταξωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε. »

Καὶ δευτέρως τῷ Ἀποστόλῳ πρὸς Θεσσαλονικέας ἐδῆξεν Ἐπιστολῆς, οὐχ ἵνα τι παραινέσῃ τῶν συντελούντων, ἢ πρὸς πίστιν (Ἵπερβαίνει γάρ, φησὶν, ἡ πίστις ὑμῶν)· ἢ πρὸς τὸν ἐνάρατον βίον· ὅπου γε καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ, οὐ χρεῖαν ἔχειν αὐτοὺς διδασκῆς ἔφη, ὄντας θεοδιδάκτους. Τίς οὖν ἡ αἰτία τῆς Ἐπιστολῆς; ἵνα μὴ θορυβῶνται ἀκούοντες, ὡς ἐνέστη ἡ ἡμέρα τῆς δευτέρας τοῦ Κυρίου παρουσίας. Τοῦτο γάρ τινες τῶν ψευδοδιδασκάλων ἐκήρυττον. Διὸ καὶ ἀναγκαίως γέγονεν αὐτῷ τὰ σημεῖα διηγεῖσθαι τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης· οἷον τὰ περὶ τῆς ἀποστασίας, καὶ περὶ τοῦ τέλους τῆς βασιλείας Ῥωμαίων, καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀντιχρίστου. Ταῦτα γὰρ πρῶτα δεῖ γενέσθαι, φησὶν, εἴτα οὕτως ἐκείνην ἔλθειν.

Ὅρα πόση τῶν Θεσσαλονικέων ἡ προκοπή, ὡς καὶ χαριστήρια ὑπὲρ αὐτῶν ἀναπέμπει τὸν Ἀπόστολον, οὐχ ὅτι ἀπλῶς πιστεύουσιν, ἀλλ' ὅτι ὑπερβαίνει ἡ πίστις αὐτῶν, καὶ ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ καὶ πλεονάζουσιν ἐν τῷ πράγματι. Τοῦτο δὲ, φησὶν, καύχημα ἡμετέρον, ἡ ὑπομονὴ ὑμῶν, ἡ πίστις, οἱ διωγμοὶ, αἱ θλίψεις. Τούτων ἐκ πάντων ἀνέχεσθε, φησὶν, εἰδότες ὡς τὸ τέλος αὐτῶν κομιεῖσθε, βασιλείαν οὐρανῶν.

« Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεοῦ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις. »

Ἀντὶ τοῦ, ἐπεὶ περ δίκαιον. Καὶ ὅρα πῶς παρεμυθήσατο, καὶ ἐπικούφισα, τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῖς ὑποθέμενος· ὅπερ μάλιστα οἱ ἀδίκως πάσχοντες, καὶ ἀκούουσιν ἡδέως, καὶ ἰδεῖν εὐχονται.

« Ἀνέσιν μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ, ἐν πυρὶ φλογὸς διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσι Θεόν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσιν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ· οἵτινες τίσουσιν βλεθρὸν αἰώνιον ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θαυμάσθῃναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν. »

Καὶ ἐξ ἑτέρου μέρους παρεμυθήσατο τὸ κοινωνοῦς αὐτοὺς στήσαι τῶν ἀποστόλων. Λέγεσθε γάρ, φησὶν, ἀνέσιν μεθ' ἡμῶν· καὶ ἀληθῆ τὴν ἀνταπόδοσιν κατασκευάζων, ἐκείνο αὐτοὺς τὸ κριτήριον ἵστησιν, ἐν ᾧ πάντως δίκαια ἡ ἀνταπόδοσις, εἴτε κακῶν, εἴτε τῶν ἐννεντίων.

« Ὅτι ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. »

Ἢ ἀληθεῖα, φησὶν, αὕτη, ἐν μαρτυροῦμεν νῦν.

τῇ πίστει ὑμῶν καὶ ὑπομονῇ, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ A
πιστευθήσεται.

« Εἰς δὲ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα
ὑμεῖς ἀξιώση τῆς κλήσεως ὁ θεὸς ὑμῶν. »

Ἐπειδὴ εἶπε πίστιν εἶναι τὴν περὶ αὐτῶν μαρτυ-
ρίαν, καὶ ταῦτα οὖσαν περὶ μεγάλων· Ἐν πίστει
γάρ, φησὶν, καὶ ὑπομονῇ, καὶ διωγμοῖς· ἵνα μὴ ἐκ
τούτου ὑπτιωθέντες ἀπολέσωσιν ἃ εἰργάσαντο, τού-
του χάριν φησὶν, ὅτι Ἀδιαλείπτως περὶ τούτου
προσευχόμεθα, ἐναγωνίους αὐτοὺς ποιῶν. Προσευ-
χόμεθα γάρ, φησὶν, ἵνα ἀξιούς ὑμεῖς τῆς κλήσεως
ποιήσῃ. Τοῦτο δὲ φησιν, οὐχ ὡς ἀναιρῶν τὸ ἐξ ἡμῶν,
ἀλλ' ἵνα μὴ μέγα φρονῶμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς
αὐτὰ ταῦτα ἃ ἐργαζόμεθα ἐκ συγγνώμης, συλλή-
πτορα καλῶμεν θεόν, ὡς εἰ θαρσήσωμεν ἐφ' ἑαυτοῖς,
ἅπας ἡμῶν εὐθὺς ἀναλυθῇ πόνος.

« Καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθοσύνης. »

Δείκνυσιν οὕτω τελειωθέντας αὐτοὺς. Τότε γάρ
μόνον ἡ τελείωσις, ὅταν ὁ καιρὸς παρέλθῃ τοῦ ἀγῶ-
νος· ἐν ᾧ δὲ τις ἀγωνίζεται, φοβείσθω μὴ πέσῃ·
διὰ τοῦτο γάρ καὶ εἴρηται· Μὴ μακρύς τις πρὸ τοῦ
τέλους.

« Καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει. »

Ἴνα ἐνδυναμωθῶσιν, ἔργῳ δεῖξαι τὴν πίστιν.

« Ὅπως ἐνδοξαζοῖ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν χάριν
τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ὅμοιον τῷ εἰρημένῳ ὑπὸ τοῦ Κυρίου· λαμπράτω
τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως C
ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πα-
τέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ τοῦτο δει-
κνυσὶν ἐκ τῆς χάριτος ἔχοντας τοῦ θεοῦ τὸ δύνασθαι
τοσοῦτους γενέσθαι ἐν ἔργοις λαμπροῖς. Κἂν γάρ
τις ἢ τέλειος, φησὶν, ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων, τῆς ἀπὸ
σοῦ λειπούμενος σοφίας, εἰς οὐδὲν λογισθήσεται.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμεῖς, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς παρου-
σίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμῶν
ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτὸν εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆ-
ναι ὑμεῖς ἀπὸ τοῦ νοῦς, μήτε θροεῖσθαι, μήτε διὰ
πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς
δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ.
Μὴ τις ὑμεῖς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι
ἐάν μὴ ἔλθῃ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ D
ἄνθρωπος ἀμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντι-
καείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον
θεόν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ,
ὡς θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ
θεός. »

Ἦλθεν εἰς τὸ προκείμενον. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ μὴ
ὑπάγεσθαι τῇ τῶν ψευδοδιδασκάλων ἀπάτῃ, λεγόν-
των ἡγγικέναι τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου τὴν δευ-
τέραν. Μὴ τις οὖν ὑμεῖς θορυβεῖτω, μήτε δοκῶν
πνεύματι ἀποκαλύψεως λέγειν, μήτε ἐμὲ τοῦτο εἴ-
ρηκέναι προφασιζόμενος. Ἀδύνατον γάρ τὴν παρου-
σίαν τὴν δευτέραν ἐλθεῖν μὴ προαποδεδειγμένου τοῦ

hibemus, per vestram fidem et patientiam compro-
babitur in die illa.

Vers. 11. « In quo etiam oramus semper pro vo-
bis, ut dignetur vos vocatione sua Deus vester. »

Quoniam dixit¹², fidem pro ipsis testificari, idque
de magnis rebus (ait enim: *In fide, in patientia, in
persecutionibus*), ne exinde superbientes, quæ huc-
usque gesserant amitterent, eam ob rem, ait, *sine
intermissione oramus*; ut intentiores ipsos faciat.
Oramus enim, inquit, ut dignos vos reddat voca-
tione vestra. Atque hoc dicit, non ut quod a nobis
est auferat, sed ne de nobis insolenter gloriemur;
quinimo ad hæc ipsa, quorum efficiendorum facul-
tas nobis indulgetur, Deum invocemus adjuto-
rem: eo quod, si confidimus in nobis, omnis
statim noster labor pessumeat.

223 « Et impleat omnem voluntatem boni-
tatis. »

Ostendit eos nondum esse consummatos. Tunc
enim duntaxat consummatio est, quando certami-
nis tempus præterit; quandiu autem decertat ali-
quis, vereatur ne cadat. Quocirca etiam dictum
est: *Ne beatum dixeris ante finem*¹⁴.

« Et opus fidei in virtute. »

Ut corroborentur, quo fidem opere præferant.

Vers. 12. « Ut clarificetur nomen Domini nostri
Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gra-
tiam Dei nostri et Domini Jesu Christi. »

Simile hoc est illi Domini sententiæ: *Luceat
lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra
bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*¹⁵.
Unde evincitur habere nos a gratia Dei, ut tales ac-
tanti quoad egregia opera evadamus. Quantumvis
enim aliquis, inquit, inter filios hominum sit per-
fectus, ubi sapientia tua destituitur, nihili prorsus
æstimatur.

CAP. II.

Vers. 1-4. « Rogamus autem vos, fratres, per
adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ
congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a
vestro sensu, neque terreamini, neque per spiri-
tum, neque per sermonem, neque per epistolam,
tanquam per nos missam, quasi instet dies Chri-
sti. Ne quis vos seducat ullo modo: quoniam nisi
venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo
peccati, filius perditionis, qui adversatur et extolli-
tur super omne quod dicitur Deus, aut quod colit-
ur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens seipsum
tanquam sit Deus. »

Ad propositum sibi argumentum venit. Illud au-
tem est, ne seducantur falsorum apostolorum frau-
de, qui secundum Domini adventum proximum
esse prædicarent. Nemo igitur vos conturbet, in-
quit, sive videatur manifestationis spiritu loqui,
sive id a me pronuntiatum prætexat. Nam fieri
non potest ut secundus adventus contingat, nisi
ante manifestetur filius perditionis. Antichristum

¹² Supr. v. ¹³ Eccli. xi, 50. ¹⁴ Matth. v, 16.

utique dicit, quem et instinctum a Satana venturum ait, cum omnigena prodigiorum simulatorum fallacia.

VERS. 5, 6. « Non retinetis quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid delineat scitis, ut reveletur in suo tempore. »

Pristinæ eos doctrinæ commonefacit, quæ de his sermonem habuerat. Nam propter errorem in quem isti ducerent, cum ipse Apostolus sæpe docuit, tum etiam Dominus frequenter in Evangeliiis denuntiavit. *Si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic; nolite exire* ¹⁰.

VERS. 7. « Nam mysterium jam operatur iniquitatis. »

Mysterium iniquitatis vocat, doctrinas hæreticorum, eorumque falsa placita. Illius enim sunt antecessores, cujus et viam expediunt, tempus et occasionem deceptioni parantes. Atqui apostolorum ætate hæreses jam emergerant. Quocirca Joannes evangelista consimili modo dicit: *Sicut audistis quia Antichristus venit; et nunc antichristi multi sunt* ¹¹: quæ quidem de hæreticis protentus est.

224 « Tantum qui tenet nunc, donec de medio fiat. [VERS. 8.] Et tunc revelabitur ille iniquus. »

Romanum imperium innuit. Eo namque extincto, Antichristus veniet.

« Quem Dominus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui; eum, [VERS. 9, 10] cujus est adventus secundum operationem Satanae, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt. »

Non modo adventum docuit Antichristi, sed etiam mortem illius, atque a primis ejus initiis, et a novissimis, ostendit ipsum mendacem fore. Ejus quippe adventus erit secundum operationem Satanae: finietur vero, destrueturque, et interibit adveniente Domino.

« Eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. Et ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, [VERS. 11] ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. »

Enimvero hoc quoque Judæis Christus dixerat: *Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me; alius veniet in nomine suo, illum accipietis* ¹². Istud vero, mittet illis Deus, idem est, ac mitti permittet. Cujusmodi est hoc aliud dictum: *Tradidit eos Deus in passiones ignominiae* ¹³.

VERS. 12, 13. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Domino, quod elegerit vos Deus ab initio in salutem, in sanctificatione spiritus, et in fide veritatis, in quod et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi. »

¹⁰ Marc. xiii, 21. ¹¹ I Joan. ii, 18. ¹² Joan. v, 43. ¹³ Rom. i, 26.

Α υιοῦ τῆς ἀπωλείας· λέγει δὲ τὸν Ἀντίχριστον, ὃν καὶ ἐνεργοῦμενον παρὰ τοῦ Σατανᾶ, φησὶν ἐλεύσεσθαι ἐν πάσῃ πλάνῃ δοκούντων σημείων

« Οὐ μνημονεύετε, ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς, ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν, καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ. »

Προτέρας αὐτοὺς ἀναμνησκει διδασκαλίας περὶ αὐτῶν τούτων πεπονημένης. Διὰ γὰρ τὴν πλάνην τὴν ἐκ τούτων καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος πολλάκις ἐδίδασκε, καὶ ὁ Κύριος πολλάκις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις παρήγγειλεν, *Εἰ τις ὑμῖν εἴπῃ, λέγων· Ἴδου ὧδε ὁ Χριστός, ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ ἐξέλθητε*.

« Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας. »

B Μυστήριον ἀνομίας τὰς τῶν αἰρέσεων διδασκαλίας εἶναι φησι, καὶ τὰ ψευδῆ αὐτῶν δόγματα. Ἐκείνου γὰρ προβαλίζουσιν ἐδοποιοῦντες αὐτῷ, καὶ καιρὸν ἀπάτης παρεχόμενοι· ἐξεληλύθεισαν δὲ ἤδη ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν ἀποστόλων αἱ αἵρέσεις. Τὰ ὅμοια οὖν καὶ Ἰωάννης φησὶν ὁ εὐαγγελιστής. Καθὼς ἠκούσατε, ὅτι Ἀντίχριστος ἐρχεται· καὶ νῦν εἰσὶν ἀντίχριστοι πολλοί, περὶ τῶν αἰρετικῶν λέγων.

« Μόνον ὁ κατέχων ἔρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται. Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἀνομος. »

Τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν φησὶ. Ταύτης γὰρ πληρουμένης, ὁ Ἀντίχριστος ἐρχεται.

C « Ὅν ὁ Κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· οὐ ἔστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. »

Οὐ μόνον τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐδίδασκεν, ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ, οὕτως καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων, καὶ ἀπὸ τῶν ὑστέρων διδάσκων αὐτὸν εἶναι ψευδῆ. Ἡ παρουσία μὲν γὰρ αὐτοῦ κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, καὶ τὸ τέλος δὲ, καὶ ἡ κατάργησις αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀπώλεια, διὰ τῆς παρουσίας γίνεται τοῦ Κυρίου.

D « Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς. Καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδόκησαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ. »

Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· *Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με. Ἄλλος ἔξει ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ κλέβετε τὴν ἀλήθειαν*. Τὸ δὲ ἀποστελεῖ αὐτοῖς ὁ Θεός, συγχωρήσει ἀποσταλῆναι· ὅποιόν ἐστι καὶ τὸ, *Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας*.

« Ἡμεῖς δὲ ὀφειλομένους εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί ἡγαπημένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅτι ἐλέeto ὑμᾶς ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν, ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος καὶ πίστει ἀληθείας, εἰς ὃ ἐκάλεσεν ὑμᾶς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἡμῶν εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Διεξιθὼν τὴ περὶ τῶν ἀπιστησάντων Ἰουδαίων, **A** καὶ διδάξας ὅποσον αὐτῶν ἔσται τέλος (ἵνα γὰρ κριθῶσι, φησί), διεξέρχεται καὶ τὰ τῶν πιστευσάντων, ὧν καὶ τὸ προοίμιον εὐχαριστία, καὶ ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ λέγει· πρῶτον μὲν, ὅτι ἠγαπήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἐξελέξατο αὐτοὺς ὥσπερ ἀπαρχὴν εἰς σωτηρίαν, καὶ ὅτι ἡγάσεν, καὶ ὅτι Πνεύματος ἁγίου ἔξέωσεν.

« Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκατε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, αἱ ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. »

Ἀναγκαῖον, φησί, τοὺς περὶ τοσούτων καυχωμένους ἑστάναι βεβαίως.

« Οὗτος δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς παράκλησιν αἰωνίαν, καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι, **B** παρακαλεῖσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, καὶ στηρίξαι ὑμᾶς ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ. »

Ὅρα πῶς πάλιν ἐπικουφίζει αὐτῶν τὰς θλίψεις, τὴν παράκλησιν αὐτοῖς ἐλθεῖν εὐχόμενος.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Τὸ λοιπὸν προσεύχεσθε, ἀδελφοί, περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχῃ, καὶ δοξάζεται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἵνα ρυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις. »

Τὸ ἵκον ἀνταπαιτεῖ· εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, εὐχεσθαι προστάττει, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ. Αὕτη δὲ ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ προσευχή, τὸ προκόπτειν δι' αὐτοῦ τὸ κήρυγμα. Οὕτως ἄρα δεῖ με αἰτεῖν τοὺς ἁγίους ὑπὲρ ἡμῶν εὐχεσθαι, ἵνα ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν προκόπτωμεν, ὡς **□** τὰ γε ἄλλα πάντα περιττὰ, καὶ οὐ πάντως χρήσιμα, καὶ ὑγίαν εἰρηῆς, καὶ εἰρήνην, καὶ ὅτι οὖν τῶν ἐκτός.

« Πιστὸς δὲ ἔστιν ὁ Κύριος, ὃς στηρίζει ὑμᾶς, καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. »

Τοῦτο ὅπερ ἤτησε αὐτοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχασθαι, καὶ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχεται. Ἐτήσας δὲ, ἵνα ρυσθῇ ἐκ τῶν ἀτόπων ἀνθρώπων τῶν ἀντικειμένων τῇ πίστει. Τοῦτο οὖν καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπαύχεται, φυλαχθῆναι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

« Πεποιθάμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ἡ παραγγέλλομεν ὑμῖν, καὶ ποιεῖτε. »

Οὐ χρεῖαν ἔχειν αὐτοὺς φησί, τῶν λοιπῶν παραινέσεων· Ἥδη γάρ, φησὶν, αὐτὰς ἐπαδείξατε διὰ τῶν **D** ἔργων· καὶ οὐκ ἀρκεῖσθε ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα προσθήσετε.

« Ὁ δὲ Κύριος κατευθῆναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ. »

Συνεχῆς ἡ προσευχή, ἐπειδὴ καὶ περὶ μεγάλων γίνεται. Τοῦτο δὲ ἔστι, τὸ ἀγαπᾶσαι τὸν Θεόν, καὶ ὑπομεῖναι ταῖς ὑπὲρ Χριστοῦ θλίψεσι, καὶ συνάψαι τῇ ἀγάπῃ τὴν ὑπομονὴν, μᾶλλον δὲ σφραγίσαι τὴν ἀγάπην τῇ ὑπομονῇ· ὡς εἰ ἀγαπῶμεν, οὐχ ὑπομένομεν δὲ, καὶ ἡ ἀγάπη διαλύεται.

« Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ

Postquam exsecutus est quæ ad Judæos, qui non crederent, spectabant, et quis futurus sit finis docuit (ait enim, ut judicentur), nunc edisserit quæ pertinent ad fideles: quorum præludium est gratiarum actio, eosque gratias habere monet, primum quod dilecti sint a Deo; itemque quod electi in salutem tanquam primitiæ, quod sancti evaserint, quod Spiritu sancto dignati.

Vers. 14. « Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram. »

Operæ pretium est, inquit, ut qui de tot tantisque donis gloriantur, firmi consistant.

Vers. 15, 16. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster, qui dilexit nos et dedit consolationem æternam, et spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, et confirmet vos in omni sermone et opere bono. »

Vide quo pacto afflictiones eorum levat, orans ut ipsis tandem solamen adveniat.

CAP. III.

Vers. 1, 2. « De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat, et clarificetur, sicut et **225** apud vos, et ut liberemur ab importunis et malis hominibus. Non enim omnium est fides. »

Par referri sibi postulat, et quia pro eis precatur, præcipit ut ipsi vicissim pro se precentur. Oratio autem quam pro se exigit, hæc est, ut prædicatio opera sua proficiat. Sic ergo preces sanctorum pro nobis efflagitare incumbit, ut in iis quæ spectant ad Deum, progressus faciamus, cum cætera omnia supervacanea sint, nec prorsus utilia, etsi sanitatem dicas, etsi pacem, etsi quodvis aliud eximium.

Vers. 3. « Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos, et custodiet a malo. »

Id quod petiit ut pro se postularent, ipse eis apprecatur. Rogavit autem ut ab importunis hominibus, qui fidei obsistebant, liberaretur: hoc ergo ipse vicissim illis apprecatur, ut nempe serventur a malo.

Vers. 4. « Confidimus autem in Domino de vobis, quoniam quæ præcipimus vobis, et facitis. »

Ait eos quibuscunque aliis adhortationibus non indigere. Has enim opere præstitistis, inquit; nec iis quæ gesta sunt, contenti estis, sed et deinceps adjicietis.

Vers. 5. « Dominus autem dirigat corda et corpora vestra in charitate Dei et patientia Christi. »

Precactionem continuat, quia de magnis rebus agitur. Hoc autem est Deum amare, patienter tolerare quæ Christi causa vexationes obvenierint, et tolerantiam cum dilectione copulare: quinimo dilectionem tolerantia obsignare. Nam si diligimus, neque sustinemus, dilectio in auras abit.

Vers. 6-8. « Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis

vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis. Ipsi enim scitis quemadmodum oportet imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem accepimus ab aliquo, sed in labore et fatigatione nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus. »

Hoc etiam suadet, ut otiosos devitent. Nam ejusmodi viri, blaterones sunt et anxii. Ac si ipse, cum prædicaret Evangelium, artem suam facitabat, quanto magis alios perinde manibus suis operari oportebat !

VERS. 9-12. « Non quasi non habuerimus potestatem; sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam, si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed et curiose agentes. Iis autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum, ut cum silentio operantes, suum panem manducent. »

Nam Dominus constituit illis qui prædicarent Evangelium, ut de Evangelio viverent.

VERS. 13. « Vos autem, fratres, nolite deficere beneficientes. »

226 Vel tacite de eroganda stipe loquitur, vel hoc ait : Minime fatiscatis in admonendo illos qui nolunt operari. Hoc enim est bene agere, quando consuetudo mala exhortationibus eliminatur.

VERS. 14-16. « Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur; et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem. Ipse autem Dominus pacis. »

Animadversio hæc mediocris esse contumacibus videtur: verumtamen e gravissimis est. Nam ut quis solitarius agat, tametsi in urbe maneat, quid hac pœna gravius fuerit? Hanc autem non odio, sed amore illius qui castigatur, infligit: unde subjunxit, *et nolite quasi inimicum existimare.*

« Det vobis pacem sempiternam in omni modo. Dominus sit cum omnibus vobis. [VERS. 17.] Salutatio mea manu Pauli. »

Cum eos commonuisset ut segregarentur ab iis qui inordinate agerent, ostendit id se non sponte, sed necessitate compulsum fecisse. Statim ergo rogat ut pœna tandem desinat, hoc est, non perpetua, nec omnimoda separatio sit; pacem nimirum eis apprecando. Desinet autem, ubi otiosi illi et inertes mutabuntur in actuosos et diligentes.

« Quod est signum in omni epistola: ita scribo. [VERS. 18.] Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. »

Quandoquidem Epistolæ initio in hunc modum præfatus erat: Fidem illis non adhibete qui secundum Domini adventum modo instare annun-

παντός ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν ἣν παρέλαβον παρ' ἡμῶν. Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμῶς, ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν, οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐλάβομεν παρὰ τινος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τίνα ὑμῶν. »

Καὶ τοῦτο αὐτοῖς παραινεί, τὸ παραιτεῖσθαι τοὺς ἀργούς. Οὗτοι γὰρ εἰσιν καὶ φλύαροι, καὶ περιεργοί. Καὶ εἰ αὐτὸς τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττων ἐργάζεται, πόσῳ μᾶλλον τοὺς ἄλλους ἐργάζεσθαι δεῖ;

Οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δώμεν ὑμῖν, εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Καὶ γὰρ ὅτε ἦμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθίειν. Ἀκούομεν γὰρ τινὰς περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ καὶ περιεργαζομένους. Τοῖς δὲ τοιούτοις παρηγγέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσι. »

« Ὁ γὰρ Κύριος διέταξεν τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττουσιν, ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν.

« Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιούντες. »

Ἡ περὶ ἐλεημοσύνης αὐτοῖς λεληθότως διαλέγεται, ἥ τοῦτο λέγει, Νουθετοῦντες τοὺς μὴ βουλομένους ἐργάζεσθαι μὴ ἀποκάμνετε. Τοῦτο γὰρ ἔστι καλοποιεῖν, ὅταν πονηρὸν ἔθος ἐκβάλωσιν ταῖς παραινήσεσιν.

« Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τοῦτον σημειοῦσθε, καὶ μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ· καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης. »

Δοκεῖ μετρία εἶναι ἡ τιμωρία τοῖς μὴ ὑπακούουσιν· ἔστι δὲ τῶν σφόδρα βαρέων. Τοῦ γὰρ ἐν ἐρημίᾳ διαγεῖν, καὶ μέση τῇ πόλει τυγχάνῃ, τί βαρύτερον; Καὶ ταύτην δὲ, οὐ μίσει, ἀλλὰ ἀγάπῃ τῇ πρὸς τὸν τιμωρούμενον, ποιεῖ. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε.

« Δώῃ ὑμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντός ἐν παντί τρόπῳ. Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν. Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. »

Ἐπειδὴ χωρίζεσθαι τῶν ἀτάκτων παρήνευσε, δείκνυσιν, ὡς οὐχ ἐκὼν τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ ἐνδιδούς. Αὐτίκα οὖν εὐχεται ἀργῆσαι τὴν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν, τουτίστι τὴν διάστασιν, καὶ τὸν χωρισμὸν διὰ παντός, καὶ ἐπὶ παντὶ τρόπῳ, τὴν εἰρήνην αὐτοῖς ἐπευχόμενος. Ἀργήσει δὲ, μεταβαλλομένων δηλονότι τῶν ἀργῶν εἰς ἀνδρας σπουδαίους καὶ ἐνεργούς.

« Ὅς ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· οὕτως γράφω. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν. »

Ἐπειδὴ ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς εἶπεν, Μὴ πιστεύετε τοῖς καταγγέλλουσιν ὅτι τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, καὶ εἰ λέγοιεν ὡς ἡμεῖς δι' ἐπιστο-

λῆς τοῦτο δηλοῦμεν· τοῦτου χάριν διδάσκει αὐτοὺς ἅπαντας καὶ τὸ σημεῖον τῆς αὐτοῦ ἐπιστολῆς, φοβούμενος μὴ πλάσωνται τι, ὡς ἐκ τοῦ Ἀποστόλου πεμφθέν.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς β' ἐγγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν.
στίχων ρς'.

tiant, quantumvis hoc a nobis in Epistola declaratum esse assererent : hanc ob causam illos docet quæ sit certa litterarum suarum nota, veritus ne quid falsi subjiceretur, tanquam missum esset ab Apostolo.

Secunda ad Thessalonicenses scripta est Athenis.
Versus 106.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ.

IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἐν Υἱῷ. »

Ὅρα πῶς οὐδὲν ἐν προοιμίῳ, ὡς περ εἶωθεν, εἰπὼν, ἐξ ἀρχῆς εὐθύς ἐπὶ τὰ βᾶθη τῶν μυστηρίων ὁρμᾷ, δεικνύς τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας πρὸς τὴν νομικὴν πάλαι τὸ μέσον τυγχάνον. καὶ πῶς τοῦτο ποιεῖ; Πάλαι, φησὶν, ὁ Θεὸς διὰ προφητῶν ἐλάλει, καὶ ταῦτα συνεσχιασμένως· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως· νυνὶ δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· ὥστε τοσοῦτον δεικνύται τὸ μέσον, ἕσον δεσπότου καὶ δούλων. Εἰκότως δὲ τοῦτο πεποίηκεν ἐξ ἀρχῆς, ὅτε μὴ χρηζόντων τῶν Ἰουδαίων, ὡς περ τῶν ἄλλων ἔθνων, εἰσαγωγῆς πνευματικῆς, ἥτις ἐν προοιμίῳ ψυχονόμητο πάσης ἐπιστολῆς, διὸ ὡς ἐπιστήμοσι τοῦ νόμου ἐξ αὐτοῦ τοῦ βᾶθους τῶν μυστηρίων ἀπειται.

Quocirca tanquam eos alloqueretur, qui periti occupat.

« Ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. »

Εἰπὼν περὶ τοῦ Υἱοῦ, εὐθύς ἐκτίθεται τὸ μυστήριον, τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον ἐπιδεικνύς. Πῶς δὲ τοῦτο ποιεῖ; Ἐθηκεν αὐτὸν, φησὶ, κληρονόμον πάντων· δηλῶν δὲ ὅτι τῶν ἔθνων, κατὰ τὴν Ἀιτησάσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου. Πότε δὲ τίθεται, ἥ ὅτε εἴρηται πρὸς αὐτόν· Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; Τοῦτο δὲ εἰς τὸν καιρὸν τῆς οἰκονομίας ἀπετείνεται. Ἀλλ' οὗτος, ὁ τὰ ἔθνη εἰς κληρὸν διζήμενος, αὐτὸς ἐστίν, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν ὁ Πατήρ. Ὃν γὰρ εἶχε τὴν ἐκτεταμένην καθὼς Θεὸς Λόγος, τούτων λέγεται τὸν κληρὸν λαβεῖν, καθὼς γεγονὼς ἄνθρωπος· ὑπέταξεν τῇ εἰς αὐτὸν πίστει πάντα τὰ ἔθνη.

« Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥή-

¹⁰ Psal. II, 8. ¹¹ ibid. 7.

• Emendo, δέ.

B

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1, 2. « Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio. »

Vide quo pacto, prætermisiss quæ in principiis epistolarum suarum præfari consueverat, statim ad alta mysteriorum contendit, ut ostendat institutionem evangelicam longo intervallo distare a legali. Qua vero ratione id præstat? Olim, inquit, Deus loquebatur per prophetas, idque obscure et umbratice (hoc enim significant illæ voces multifariam multisque modis); nunc autem locutus est per ipsummet Filium: ubi tantumdem discriminis occurrit, quantum inter herum et servos. Consulto autem hoc fecit Epistolæ initio, quippe cum spiritali quadam introductione, quali in aliarum omnium exordiis utendum censuerat, Judæi nequaquam opus habebant, **227** quemadmodum gentes aliæ. essent legis, mysteriorum statim profunditatem

« Quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula. »

Postquam Filium nominavit, mox mysterium exponit, monstrando hunc ipsum, et Deum simul et hominem esse. Quomodo vero istud? Constituit eum, inquit, hæredem universorum; gentium videlicet, secundum illud: Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem¹⁰. Quandonam vero constitutus est, nisi quando dictum est ei: Ego hodie genui te¹¹? Hoc autem ad tempus dispensationis extendere voluit. At ille qui gentes accepit in hæreditatem, ipse est per quem sæcula condidit Pater. Quorum enim dominatum tenebat, quatenus Deus Verbum erat, horum hæreditatem accipere dicitur, qua factus est homo: gentes universas subiecit, ut in ipsum fidem haberent.

VERS. 3. « Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portans omnia verbo vir-

VARIE LECTIONES.

tulis suæ, per seipsum purgationem peccatorum nostrorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis. »

Rursum vide quomodo hunc eundem Deum pariter et hominem esse demonstrat. Perinde enim est ac si diceret : Qui cum sit lumen de lumine (hoc enim splendore significatur), insuper et in seipso Patrem exhibet, secundum illud : *Qui videt me, videt et Patrem* ²² (quod plane idem est atque, *figura et character substantiæ ejus*). Ille enim, inquit, postquam factus est homo, et peccata nostra portavit (hoc quippe verba illa innuunt : *purgationem peccatorum faciens*), absoluto dispensationis divinæ mysterio, assumptus est cum gloria, et sedet in Patris dextra. Dum autem audis, *ad dexteram*, et, *in excelsis*, ne loca his vocibus denotari arbitris (Deus siquidem incircumscriptus est), sed divinam potius gloriam et claritatem intellige. Illud autem, *portans omnia*, idem est ac omnia gubernans et administrans. Nam omnia per ipsum facta sunt, et consistunt, ut in concione Paulus dixerat. Bene vero ait, *portans omnia verbo*, ut palam faciat eum universas res conditas, sive superiores, sive inferiores, facilius quam quis minima levissimaque digito moveat, sermone suo sustentare, sive etiam sublimiores cælo.

VERS. 4, 5. « Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te? et rursum : Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. »

Quoniam incarnationis mysterium prædicando, Dei Filium ait seipsum humiliasse, forma servi accepta; eam ob rem illum confert cum angelis, ut approbet illum, tametsi factus est homo, nihilominus esse Deum et Dominum : atque hoc momentum, rem altius repetendo, confirmat ex prophetis, ut nemo assertis suis audeat contradicere.

228 VERS. 6-8. « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei; et ad angelos quidem dicit : Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis. Ad Filium autem : »

Ne negotium facessat tibi, inquit, quod audias eum angelis paulo minorem esse factum. Nam video iterum quoniam ille existit Deus : cum nempe angeli quoque ipsum adorent. Ubi autem in orbem terræ dicitur, alii terram istam accipiunt, alii futuram. Utrumque vero appositum est. Et certe, lum dispensationis mysterium gerebat, angeli ei, seu Domino suo, ministrabant; itemque, subjectis

ματι τῆς δυνάμει αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. »

Ὅρα πῶς πάλιν ἡμῖν τὸν θεὸν ὁμοῦ δείκνυσι καὶ ἄνθρωπον. Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι· Φῶς ὢν ἐκ φωτός (τοῦτο γὰρ τὴ ἀπαύγασμα, δηλοῖ), καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα δείκνυσι, κατὰ τὸ, Ὁ ἑώρακώς με, ἑώρακε τὸν Πατέρα· τοῦτο γὰρ ἐστὶ, χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Οὗτος, φησὶ, γεγονώς ἄνθρωπος, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν βαστάσας· τὸ γὰρ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος, τοῦτο δηλοῖ. Πάλιν πληρώσας τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ, ἐκάθισέ τε ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς. Τὸ δὲ ἐν δεξιᾷ, καὶ, ἐν ὑψηλοῖς, ἀκούων, μὴ τόπον αὐτὰς σημασίας λάμβανε· ἀπερίγραπτον γὰρ τὸ θεῖον· ἀλλὰ θεοπρεποῦς δόξης δηλωτικὰς. Τὸ δὲ φέρων τὰ πάντα, ἀντὶ τοῦ, διοικῶν καὶ κυβερνῶν, κεῖται. Δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα ἐγένετο, καὶ συνέστηκεν, ὡς ἐν δημηγορίαις ὁ Παῦλος ἔφη. Εὐ δὲ τὸ, φέρων ἐν τῷ ῥήματι, ἵνα δείξῃ, ὡς τὴν σύμπασαν κτίσιν, τὴν ἄνω, τὴν κάτω, ὥσπερ οἱ τὰ πᾶν μικρὰ καὶ εὐπαράφορα μᾶλλον δακτύλου κινουντες, οὕτως αὐτὸς ῥημάτι τὰ ἐπίγεια, τὰ οὐράνια, τὰ ἐπουράνια φέρεται.

sive, inquam, terrestres eæ sint, sive cælestes,

« Τοσούτῳ χρείττω γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσην διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς ἐκληρονόμησεν ὄνομα. Τίνι γὰρ εἰπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Υἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; καὶ πάλιν, Ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν. »

Ἐπειδὴ τὸ τῆς οἰκονομίας κηρύσσων μυστήριον, τεταπεινωκέναι αὐτὸν ἔφη, λαβόντα δούλου μορφὴν· τοῦτου χάριν ἀγγέλοις αὐτὸν συγκρίνει, βεβηκώς, ὡς ὅτι καὶ γεγονώς ἄνθρωπος, οὐδὲν ἥττον ἐστὶ θεὸς καὶ Δεσπότης, καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀνωθεν ἐκ προφητῶν ἰσχυροποιεῖ, ὅπως ἂν μηδεὶς ἀντιλέγειν ἔχη τοῖς λεγομένοις.

Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. Πρὸς δὲ τὸν υἱόν.

Μὴ θορυβεῖτω σε, φησὶ, τὸ ἀκοῦσαι βραχύ τι παρ' ἀγγέλους αὐτὸν ἑλαττωσθαι. Ὅρα γὰρ πῶς πάλιν ἐστὶ θεὸς, ὅπου γε καὶ ἄγγελοι προσκυνοῦσιν αὐτῷ. Τὸ δὲ, εἰς τὴν οἰκουμένην, οἱ μὲν τὴν ὥδε λέγουσιν, οἱ δὲ τὴν μέλλουσαν. Ἀμφότερα δὲ ἔχει καλῶς. Καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον τελοῦν αὐτῷ, διηκδόνουν ὡς Δεσπότη οἱ ἄγγελοι· καὶ ἐπορεῦθη ἐν οὐρανοῖς, ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων,

²² Joan. xiv, 9.

VARIE LECTIONES.

^p Legetim potius, τόπων.

κατὰ τὴν τοῦ Πέτρου φωνήν. Πάλιν ἐκ τῶ ὑποτα-
γόντων, διὰ τὴν οἰκονομίαν λαμβάνει. »

« Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶ-
νος, βάθρος ἐκθύτητος ἢ βάθρος τῆς βασιλείας
σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνο-
μίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἑλαϊον
ἀγαλλιάσεως.

Σκόπει πάλιν πῶς τὸν αὐτὸν, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον (8)
δείκνυσι, διὰ μὲν τοῦ θρόνου καὶ τῆς βάθρου τὴν
βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ τὴν θεότητα δεικνύς· διὰ δὲ
τοῦ, ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, τὸ τῆς οἰκονο-
μίας μυστήριον.

« Παρὰ τοὺς μετέχους σου. »

« Ὅστε πάντας τοὺς μετέχοντας τῆς αὐτοῦ συν-
αφείας, τὸ ἑλαϊον ἔχειν τῆς ἀγαλλιάσεως, καθὼς
ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβο-
μεν, κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν.

Τουτέστι, τὸ πνεῦμα οὐκ ἐκ μέτρου ἔλαβεν ὁ
Υἱός.

« Καὶ· Σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμε-
λίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρα-
νοί. »

Πάλιν ἐπὶ τὴν θεότητα ἀνατρέχει τοῦ μονογε-
νοῦς, δεικνύς αὐτὸν καὶ τῶν οὐρανῶν ποιητὴν.

« Αὐτοὶ ἀπολύνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες
ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται. Καὶ ὡς περιδάλαιον
ἐλίσσεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγῇσονται· σὺ δὲ, ὁ αὐτὸς
εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Μὴ θορυβαίτω σε, φησὶν, ὁ
κατὰ σάρκα θάνατος· ἀνέστη γάρ, καὶ τὰ ἔτη αὐ-
τοῦ οὐκ ἐκλείψουσι. Καὶ οὐρανοὶ μὲν, ὅτε ὄντες κτι-
στοί, παλαιωθήσονται, ἵνα καὶ τοῦ κακισμοῦ τύ-
χωσιν· αὐτὸς δὲ τοῦτο αὐτοῖς χαριεῖται, ὅτι ἐπὶ καὶ
μένει ὁ ἦν, τουτέστι Θεός. Καὶ τοῦτο δηλοῖ καὶ τὰ
ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν.

¹ II Petr. II, 22. ² Joan. I, 16.

(8) Πῶς τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον. Ut fre-
quentius Chrysostomum Damascenum exscribit in
Epistolam ad Hebræos, hinc mihi videtur in san-
ctissimi doctoris contextu legisse, ut fert editio
Savillii, δύο τὸν αὐτὸν δεικνύς, καὶ Θεὸν, καὶ ἄνθρω-
πον. In editione autem Veronensi, et codicibus
aliquot habetur, δύο πρόσωπα δεικνύς, καὶ Θεὸν, καὶ
ἄνθρωπον. Cui posteriori lectioni translatio vetus
favet: Adversus Judæos duas personas asserit, et
Filium non solum distinctam a Patre personam,
sed eundem etiam Deum et hominem, unam au-
tem in se personam. « Quare δύο πρόσωπα non est
permutandum, inquit Andreas Dounæus. Non
enim dicit Deum et hominem duas esse personas;
ut Nestorius, sed Patrem et Filium; Filium au-
tem, Deum et hominem. » Hæc plane Dounæi ex-
positio verissima est. Non enim concessero Chry-
sostomum, δύο πρόσωπα dicendo naturas duas
significasse. Siquidem cum Meletianis suis Antioche-
nis noverat ὑπόστασιν et personam ab essentia et na-
tura discernere. Unde paucis post lineis, postquam
contra Arianos ex Apostoli et Psaltæ verbis intulit
Filium non esse servum, nec proinde creaturam

A sibi angelis ²², ad coelos perrexit, secundum Pe-
tri vocem. Quinimo rursum ob eandem incarnatio-
nis suæ dispensationem vocem hanc accipit, sub-
jectis sibi.

« Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi, virga
æquitalis, virga regni tui. [Vers. 9.] Dilexisti
justitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit
te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. »

Observe iterum quomodo eundem esse Deum et
hominem perhibet; ut per thronum quidem et vir-
gam, seu sceptrum, regnum ipsius et deitatem no-
tificet; dicendo autem, *Unxit te Deus, Deus tuus*,
incarnationis mysterium exprimat.

« Præ participibus tuis. »

Ita ut omnes qui sanctitatem illius participant,
oleum exsultationis habeant: qua nempe, secun-
dum Evangelii effatum, *de plenitudine ejus nos
omnes accepimus* ²⁴.

Id est, Spiritum Filius non accepit secundum
mensuram.

Vers. 10. « Et: Tu in principio, Domine,
terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt
cæli. »

Rursum ad Unigeniti deitatem revolat, ostendens
ipsum cælorum quoque esse conditorem.

Vers. 11, 12. « Ipsi peribunt, tu autem perma-
nebis; et omnes sicut vestimentum veterascent.
Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabun-
tur: tu autem idem ipse es, et anni tui non de-
ficient. »

Idem est ac si diceret: Non te percellat mors,
inquit, quam carne perpessus est: surrexit enim,
et anni ejus non desinent. Ac cæli quidem, quan-
doquidem conditi fuerunt, veterascent, atque in-
staurabuntur: ille autem hoc eis præstabit, quippe
qui maneat id quod erat, id est Deus. Quod **229**
quidem his verbis significatur, *et anni tui non
deficient*.

NOTÆ.

Patris, adversus Marcellum Ancyranum, qui per-
sonarum substantiam in se Trinitatem negabat,
ulterius concludit Patrem et Filium duas esse per-
sonas, vere et secundum hypostasim distinctas. Ἐπὶ
δὲ Μάρκελλον καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτι δύο ἐστὶ τὸσαῦτα
πρόσωπα διηρημένα κατὰ τὴν ὑπόστασιν. Hoc ita-
que loci Chrysostomus repetit quod contra Samo-
satensem, Sabellium, Marcellum, Sophronium et
Photinum, hom. 6 in Epist. ad Philipp. statuerat,
Filium non esse efficientiam duntaxat Patris minime
substantem, sed utrumque duas personas esse in se
subsistentes: « Οὐχ ἀρπαγμόν ἡγήσατο, φησὶ,
τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. Ἴσον δὲ ἐπὶ ἐνὸς οὐ λέγεται
πρόσωπον. Τὸ γὰρ ἴσον, τίτις ἐστὶν ἴσον. Ὅρα: δύο
προσώπων ὑπόστασιν, οὐχὶ ὀνόματα ψιλά χωρὶς
πραγμάτων λεγόμενα. « Non rapinam arbitralis
est, inquit, esse æqualem Deo. Æquale de una per-
sona non dicitur. Quod enim æquale est, alteri
quidem est æquale. Vides personarum duarum
subsistentiam, non simplicia nomina sine rebus
ipsis enuntiata. » En rursum sanctissimus Magister
πρόσωπον pro persona subsistente accipit, nusquam
vero pro natura et essentia.

VERS. 13. « Ad quem enim angelorum dixit aliquando : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ? »

Iterum, *sede*, dictum est, propter dispensationis mysterium, ut discamus eum qui seipsum humiliavit, et factus homo est, perinde Deum esse, et in sublimitatibus suis agere.

VERS. 14. « Nonne omnes sunt administratori spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis ? »

Aspice quanta inter ipsum atque angelum distantia est, quando nimirum ille quidem sursum sedet, hi vero infra ministrant ipsi. Dum autem angelos ad ministrandum esse missos dixit, resocillavit eos qui in tentationibus conciderant; quippe cum angeli ad ipsos servandos mittantur. Quod autem tentationibus admodum premebantur, ipse declaravit in Epistolæ serie dicens : *Nondum usque ad sanguinem peccato restitistis, et jam deficiimini*².

CAP. II.

VERS. 1. « Propter quod abundantius oportet nos observare quæ audivimus, ne forte superfluamus. »

Propter quod. Quid hoc est, nisi multum distare legalem ab evangelica institutione? Hocque manifestum sit ex ratione quæ subjicitur.

VERS. 2, 3. « Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem : quomodo nos effugiemus, si tantam negleximus salutem ? »

Hoc totum comparatio est : qua tamen evincitur graviores pœnas persoluturos qui Evangelii legem violaverint. Nam si id quod inferius est, si violatur, pœna non eximit eos a quibus pessumdatum fuit ; quanto fortiori jure, violato quod est excellentius, ab acerbo supplicio non eximetur, qui prævaricator exstiterit? Ubi autem ait, *qui dictus est per angelos*, significat angelos Deo legem promulganti famulatos esse.

« Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmatum est, [Vers. 4] contestante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus. »

Comparisonem adhuc exsequitur. Ait autem doctrinam evangelicam Dominum exorsum esse, tum deinde illos qui ex Domino audierant, in eadem nos confirmasse, Deo insuper testimonium adjiciente, per miracula quæ prædicatores patraverunt.

« Et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. »

Alii, inquit, et alii Spiritus sanctus donum largitus est ; alii quidem prophetiam, alii vero linguas ; alteri gratias sanationum, alteri alterum quidpiam donorum.

² Hebr. xii, 4.

« Πρὸς τινὰ δὲ τῶν ἀγγέλων εἰρηκὲ ποτε· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου ; »

Πάλιν τὸ, *κάθου*, διὰ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον· λέλεκται, ἵνα μάθωμεν, ὡς καὶ ταπεινώσας ἑαυτὸν, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, πάλιν ἐστὶ Θεὸς, καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις ὑψώμασιν.

« Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν ; »

Ὅρα πόσον, πρὸς αὐτὸν τῶν ἀγγέλων τὸ μέσον, ὅπου γε, ὁ μὲν κάθηται ἄνω, οἱ δὲ λειτουργοῦσιν αὐτῷ κάτω. Ἄμα δὲ εἰς διακονίαν ἀποστέλλεσθαι τοὺς ἀγγέλους εἰπὼν, ἀνεκτίσατο τοὺς ἀπειρηκότες ἐν τοῖς πειρασμοῖς, εἰ γε ἄγγελοι αὐτῶν ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀποστέλλονται. Ὅτι δὲ βαρηθέντες ἦσαν σφόδρα τοῖς πειρασμοῖς, αὐτοὺς ἐν τοῖς ἐξῆς τῆς ἐπιστολῆς ἐδήλωσεν, εἰπὼν· Ὅθω μέχρις αἵματος πρὸς τὴν ἁμαρτίαν· ἀντεκατέστητε καὶ ἡδη ἐκλέλυσθε.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

« Διὰ τοῦτο διὲ περισσοτέρως ἡμᾶς προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσι, μήποτε παραβρῶμεν. »

Διὰ τοῦτο. Ποῖον, ἢ τὸ πολὺ εἶναι τὸ μέτρον τῆς τε νομικῆς καὶ εὐαγγελικῆς πολιτείας ; Καὶ τοῦτο ἐκ τῆς κατασκευῆς δῆλον τῆς ἐπιφερομένης.

« Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοή ἐλαβεν ἑνδικον μισθοποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τῆς ἀμελήσαντες σωτηρίας ; »

Σύγκρισις μὲν τὸ ἕλον, κατασκευή δὲ τοῦ μᾶλλον τιμωρεῖσθαι τοὺς τὸν εὐαγγελικὸν παραβαίνοντας νόμον. Εἰ γὰρ τὸ ἦττον, φησὶ, παραβαινόμενον, οὐκ ἀτιμωρήτους ἐξ τοῦ παραβαίνοντος, πόσω μᾶλλον εἰ τὸ κρείσσον παραβαθεῖ, οὐχ ὑπεύθυνον κολάσει πικρῇ ποιήσει τὸν παραβαίνοντα ; Τὸ δὲ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς, σημαίνει, ὡς ὑπηρετοῦν θεῷ ἄγγελοι διδόντι τὸν νόμον.

« Ἦτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ὑμᾶς ἐδεβαιώθη, συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ σημείοις, καὶ τέρασιν, καὶ ποικίλαις δυνάμεσιν, »

Ἔτι τῆς συγκρίσεως ὁ λόγος ἐστὶ. Λέγει δὲ, ὡς τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὁ Κύριος αὐτοὺς ἤρξατο· εἶτα οἱ αὐτοὶ τοῦ Κυρίου ἀκούσαντες, ἡμᾶς εἰς ταύτην ἐδεβαίωσαν, συνεπιμαρτυροῦντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ δι' ἐκείνων τῶν θαυμάτων, ὧν κηρύττοντες ἐπετέλουν.

« Καὶ Πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν. »

Ἄλλω, φησὶ, δίδωκε χάρισμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῷ μὲν προφητείαν, τῷ δὲ γλῶσσαν, τῷ δ' ἁρίσματα ἰαμάτων, ἄλλω ἄλλο τι τῶν χαρισμάτων.

« Οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν Ἀ μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν. »

Διὰ τοῦτο προσέθηκε, περὶ ἧς λαλοῦμεν, ἵνα μὴ ἐτέραν τινὰ οἰκουμένην ζητεῖν δῶ τῷ ἀκροατῇ. Πῶς οὖν αὐτὴν μέλλουσαν καλεῖ; ὅτι τοῦτο εἶδος τῇ θείᾳ Γραφῇ ὡς περ καὶ ἐτέρωθι φησι, Ὅς ἐστὶ τύπος τοῦ μέλλοντος, περὶ τοῦ Ἀδάμ, καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων. Ταύτην οὖν οὐκ ἀγγέλοις ὑπέταξεν, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ.

« Δικαμαρτύρατο δὲ πού τις λέγων· Τίς ἐστὶν ἀνθρώπος, ὅτι μιμήσκη αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν; Ἠλάττωσας αὐτόν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον. »

Ἀόριστον τὴν μαρτυρίαν εἰσάγει, τῷ, τίς, εἰπεῖν, λέγων. Ὡς πρὸς εἰδότας γὰρ διαλέγεται.

« Νῦν δὲ οὕτω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποταγμένα. »

ἵνα μὴ λέγωσι, Πῶς τοὺς ἐχθροὺς ἐθήκεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τοσαῦτα πασχόντων ἡμῶν; φησὶ· Μὴ γὰρ ἐπειδὴ οὐδέπω ὑπέταξεν, νομίσης μὴ ὑποτάττεσθαι· ὅτι γὰρ δεῖ ὑποταγῆναι. Καὶ γὰρ ἡ προφητεία διὰ τοῦτο εἴρηται.

« Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. »

Διὰ τὸν τρίήμερον, φησὶ, θάνατον. Πείθει δὲ αὐτοὺς πάντα γενναίως ὑποφέρειν, μονονουχὶ λέγων· Εἰ ὁ προσκυνούμενος ὑπ' ἀγγέλων τινέσχετο βραχύ τι παρ' ἀγγέλους σχεῖν διὰ σέ, πολὺ μᾶλλον σὺ ὁ τῶν ἀγγέλων ἡττων, πάντα φέρειν ὀφείλεις διὰ σεαυτόν.

« Δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι Θεοῦ. »

Δείκνυσιν, ὅτι δόξα καὶ τιμὴ ὁ σταυρὸς ἐστίν, ὡς περ οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, αὐτὸν οὕτω καλεῖ λέγων· Ἴνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· καὶ, Ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

« Ὑπὲρ πάντος γεύσεται θανάτου. »

Ὡς περ γὰρ ὄντως γευσάμενος, οὕτω μικρὸν ἐν αὐτῷ ποιήσας διάστημα, εὐθέως ἀνέστη. Τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, τὸν ὄντως θάνατον ἐσήμανε· τῷ δὲ εἰπεῖν, ἀγγέλων κρείσσων, τὴν ἀνάστασιν ἐδήλωσεν.

« Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα. »

Ἐπρεπεῖν αὐτῷ, φησὶν, τῷ κηδεμόνι, καὶ πάντα εἰς τὸ εἶναι παράγοντι, ἐκδοῦναι τὸν Υἱὸν ὑπὲρ τῆς τῶν λοιπῶν σωτηρίας, τὸν ἕνα ὑπὲρ πολλῶν.

« Πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα. »

Καὶ αὐτὸς καὶ ἡμεῖς υἱοί, ἀλλ' ὁ μὲν σώζει, ἡμεῖς δὲ σωζόμεθα.

⁶⁶ Rom. v, 14. ⁶⁷ Joan. vi, 4; xii, 16.

PATROL. GR. XCV.

VERS. 5. « Non enim angelis subiecit orbem terræ futurum, de quo loquimur. »

230 Idcirco addit, *de quo loquimur*, ne auditori concedat ut alterum quemdam orbem aut terram quærat. Quo sensu vero *futurum* ait? Quia utique hæc Scripturarum consuetudo est. Quemadmodum scilicet in altero quoque loco dicit, *qui est forma futuri* ⁶⁶, ubi de Adamo et de Christo disputat. Orbem ergo Dens non subiecit angelis, sed Christo.

VERS. 6-8. « Testatus est autem in quodam loco quis dicens: Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum. Omnia subiecisti sub pedibus ejus. **B** In eo autem quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subjectum ei. »

Testimonium afferit, omisso auctore, dum ait, *quis dicens*. Eos enim alloquitur qui illum probe noverant.

« Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. »

Ne objicerent: Qua vero ratione sub pedibus suis adversarios subiecit, quando nos tot tantaque patimur? Neque enim existimare debes subijcienda cuncta non esse, quoniam nondum ea subiecit. Oportet enim ut subijciantur. Nam prophetia propter hoc pronuntiata est.

VERS. 9. « Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem crucis. **C** »

Triduanam mortem innuit. Hortatur autem illos ut cuncta genereose tolerant, his fere verbis: Si ille quem angeli cernui adorant, tui causa passus est, ut paululum infra angelos minoratus esset, multo magis tu qui angelis es minor, cuncta propter ipsum debes tolerare.

« Gloria et honore coronatum, ut gratia Dei. »

Ostendit crucem gloriam esse et honorem, sicut et Christus ipse eandem appellat, dum ait: *Ut glorificetur Filius hominis; et, Clarificatus est Filius hominis* ⁶⁷.

« Pro omnibus gustaret mortem. »

Revera enim ad instar illius qui gustat, sic cum breve intervallum inter mortuos egisset, surrexit statim. Dicendo igitur, *per passionem mortis*, mortem veram significavit, itemque dicendo, *angelis meliorem*, resurrectionem denotavit.

VERS. 10. « Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem omnia. »

Decebat, inquit, ut qui omnia curabat, et qui omnia produxerat, ipse Filium pro reliquorum salute exponeret, unum pro multis.

« Qui multos filios in gloriam adduxerat. »

Cum ipse filius est, tum et nos sumus filii; at illo quidem salvos facit, nos vero salvi sumus.

« Anciores salutis eorum. »

Id est, causam salutis.

« Per passionem consummari. »

Passiones ergo sunt consummatio et salutis causa. Vides ergo eos qui male habent et affliguntur non derelinqui. Nam et Deus Filium eatenus primum honoravit, ut per ærumnas et **231** dolores ipsum ageret. Et certe longe præstantius fuit, suscepto corpore, ea quæ passus est pati, quam mundum condere, et ex nihilo producere. Atque hoc ipse alio in loco declaravit, dicens : *Ut ostenderet sæculis supervenientibus superabundantes ditissimas bonitatis suæ* ²⁰.

Vers. 11. « Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam. »

Ecce quomodo eos secum conjungit, honorans ipsos et consolans, et fratres faciens Christi, quatenus ex uno omnes esse ait. Enimvero ex Abrahamo ipse erat secundum carnem.

« Non confunditur fratres eos vocare, dicens : [Vers. 12, 13.] Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ laudabo te. Et iterum : »

Vide quomodo commendat iterum præeminentiam ipsorum. Dicendo quippe, *non confunditur*, non naturæ rei humilitatem ostendit, sed quantum sua se clementia et charitate demiserit. Etsi enim ex uno, verumtamen ille sanctos facit, et nos per ipsum sanctitate donamur.

« Ego ero fidens in eum. Et iterum : Ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Deus. [Vers. 14.] Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem. »

Ostendit eum, quando factus est homo, quidquid humanum est admisisse, excepto peccato. Tametsi enim in eodem ac suus Pater throno sedeat, unaque regnet, et omnibus dominetur, in illum tamen se fiduciam habere ait. Sic autem loquitur ut ea exprimat quæ formæ servi conveniunt; quemadmodum scilicet et quæ deitati propria sunt, notificat dicens : *Ego et Pater unum sumus*; et : *Ego in Patre, et Pater in me est* ²¹.

« Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolus. »

Hoc loci rem admiratione dignam ostendit; quod nempe per illud victus diabolus fuerit, per quod imperium sibi paraverat : ut, cum mors valida illius adversus orbem armatura esset, per hanc Dominus ipsum perculerit. Ex quo rursum virtutis illius qui vicit, magnitudo insinuat.

Vers. 15. « Ut liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. »

Omnes, inquit, mortis erant mancipia, qua nondum destructa, homines servituti subacti tenebantur, et in perpetuo timore agebant, qui se semper expectarent morituros; cumque nunquam non metus adesset, nullius capaces erant voluptatis sensus

A « Τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν. »

Τουτέστι, τὸν αἷτιον τῆς σωτηρίας.

« Διὰ παθημάτων τελειῶσαι. »

Ἄρα τὰ παθήματα τελειῶσις καὶ αἰτία τῆς σωτηρίας. Ὅρῃς ὅτι τὸ κακῶς παθεῖν οὐκ ἔστιν ἐγκαταλείψεως. Τούτῳ γὰρ καὶ πρῶτῳ τετίμηκε τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς, τῷ διὰ παθημάτων αὐτὸν ἀγαγεῖν. Καὶ γὰρ ὄντως τοῦ τὸν κόσμον ποιῆσαι, καὶ ἐκ μὴ ὄντων παραγαγεῖν, τὸ σῶμα λαβόντα παθεῖν ἄπερ ἔπαθεν, πολλῷ μείζον ἔστι. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν αὐτὸς ἐν ἐπέροις, εἰρηκῶς· *Ἴνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσιν τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ*.

« Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων, καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι, ἐξ ἐνὸς πάντες. Αἱ τὴν αἰτίαν. »

B Ὅρα πῶς συνάγει αὐτοὺς πρὸς αὐτὸν, τιμῶν αὐτοὺς, καὶ παραμυθούμενος, καὶ ἀδελφοὺς ποιῶν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τοῦτο, τὸ ἐξ ἐνὸς εἶναι· καὶ αὐτὸς γὰρ, τὸ κατὰ σάρκα, ἐκ τοῦ Ἀβραάμ.

« Οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. Καὶ πάλιν. »

Ὅρα πῶς δείκνυσι πάλιν τὴν ὑπεροχὴν. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, οὐκ ἐπαισχύνεται, δείκνυσιν, οὐ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, ἀλλὰ τῆς φιλοστοργίας αὐτοῦ τὸ ταπεινόν. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ ἐνὸς, ἀλλ' ὁ μὲν ἀγιάζει, ἡμεῖς δὲ ἀγιαζόμεθα.

« Ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ· καὶ πάλιν ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία μου ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία χειροκίνητος σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχεν τῶν αὐτῶν.

Δείκνυσιν, ὡς ἄνθρωπος γεγονώς, πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἔλαβεν πλὴν ἁμαρτίας. Καίτοι γὰρ σύνθρονος ὢν τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, καὶ συμβασιλεύων, καὶ συνάρχων τῶν ὄλων, πεποιθέναι λέγεται ἐπ' αὐτόν. Τοῦτο δὲ λέγει, πρέποντα λέγων τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, ὥσπερ ἀμφίει καὶ τὰ τῆς θεότητος δεικνύς, φησὶν· *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν*· καὶ, *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί*.

« Ἴνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον. »

D Ἐνταῦθα τὸ θαυμαστὸν δείκνυσιν, ὅτι εἰ· οὐ ἐκράτησεν ὁ διάβολος, διὰ τούτου ἡττήθη· καὶ ὅπερ ἰσχυρὸν αὐτῷ ἦν ὄπλον κατὰ τῆς οἰκουμένης, ὁ θάνατος, τούτῳ αὐτὸν ἔπληξεν ὁ Κύριος. Δείκνυται δὲ διὰ τούτου τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως τοῦ νικησαντος.

« Καὶ ἀπαλλάξῃ τοῦτοις, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἐνοχοὶ ἦσαν δουλείας. »

Δούλοι πάντες ἦσαν τοῦ θανάτου, φησὶ, καὶ τῷ μηδέπω αὐτὸν λελύσθαι ἐκρατοῦντο, καὶ φόβῳ διτηνεκεῖ συνέζων οἱ ἄνθρωποι, αἱ προσδοκῶντες ἀποτεθνήξαι, καὶ οὐδεμίαν ἡδονὴν αἰσθησιν εἶχον, τοῦ φόβου αὐτοῖς παρόντος αἰεὶ· τοῦτο γὰρ ἡνίκατο.

²⁰ Ephes. II, 7. ²¹ Joan. I, 15; XIV, 11.

εἰπὼν διὰ παντός τοῦ ζῆν· ἀλλὰ ἀπῆλλαξεν τὸν Α (nam hoc subindicavit dicendo, per omnem vitam); φόβον, καὶ γελῶμεν ἕδη αὐτόν.

Οὐ γὰρ δέπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται.

Οὐκ ἐκείνης, φησὶν, ἐδράξατο τῆς φύσεως, τῆς τῶν ἀγγέλων φημί, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας. Διὰ τοῦτο δὲ εἶπεν, ἐπελάβετο, ἵνα δείξῃ διώκοντα αὐτὸν τοὺς ἀποστρεφόμενους· ὡς πόρρω γὰρ ἡμᾶς φεύγοντας ἐπεσπάσατο.

Ὅθεν ὁφείλει κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται, καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὸ ἱλάσασθαι τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ.

Τί ἐστι κατὰ πάντα; Ἐτέχθη, φησὶν, ἐτράφη, ἠύξθη, ἔπαθε, πάντα ἅπερ ἐχρὴν τελειώσας ἀπέθανεν. Τοῦτό ἐστι κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ διαλεχθεὶς περὶ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰωνοῦ δόξης, λοιπὸν τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας λόγον κινεῖ, μονονοῦχι λέγων· Ὁ οὕτω μέγας, ὁ ὢν ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, ὁ ὢν χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας ποιήκειν, ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος, οὗτος ἡθέλησε, κατέσπυδακεν ἀδελφὸς ἡμῶν ἐν πᾶσι γενέσθαι· Ἐθέλησε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ πρὸς ἡμᾶς κατέβηκεν, καὶ ἡμῶν ἐπελάβετο, καὶ μυρία εἰργάσατο ἀγαθὰ. Θάνατον ἔδωκεν, τὸν διάβολον τῆς τυραννίδος ἐξέβαλε, δουλείας ἀπῆλλαξεν, ἀρχιερεὺς γενέσθαι ἡθέλησε πρὸς τὸν Πατέρα. Διὰ καὶ ἐπήγαγεν. ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Τί δὲ ἐστι, πιστός; Ἀληθὴς καὶ δυνάμενος. Τὰ δὲ πρὸς τὸν Θεόν, ἐπήγαγε, τοῦτο δηλῶν, ὡς ἐκ πελαγομένων τῷ Θεῷ, καὶ καταγνωσμένων, καὶ τετιμωμένων, οὐδεὶς ἦν ὁ προσοίσων ὅπερ ἡμῶν θύσαν, ἀλλ' εἶδεν ἡμᾶς ἐν τοῦτοις ὄντας, καὶ ἡθέλησεν, οὐ καταστήσας ἡμῖν ἀρχιερεῖς, ἀλλ' αὐτὸς γεγονώς ἀρχιερεὺς πιστός, ἵνα ἱλάσθαι τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ.

Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν, αὐτὸς πειρασθείς.

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Οὐκ ἄγνοεῖ τὰ πάθη τὰ ἡμέτερα· οὐχ ὡς Θεὸς μόνον οἶδεν αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἔγνω διὰ τῆς πείρας, ἧς ἐπειράθη. Ἐπαθε πολλά· οἶδε συμπάσχειν, καίτοι γε ἀπαθὴς ὢν ὡς Θεός.

Εὐνάται τοῖς πειραζομένοις βοηθεῖσαι.

Ὅς ἂν εἴποι τις· Μετὰ πολλῆς προθυμίας ὁρᾷ χειρὰ, καὶ συμπαθήσεται.

ΚΕΦΑΛ. Γ'

Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεις ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν Ἀπόστολον, καὶ Ἀρχιερεῖα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Μέλλων αὐτὸν προδιδόναι τοῦ Μωσέως, καὶ σύγκρισιν ποιῆσθαι, εἰς τὸν τῆς ἱερουσύνης νόμον τὸν λόγον ἤγαγεν. Ὁ δὲ τῆς ἱερουσύνης λόγος, εἰς τὴν οἰκονομίαν ἐκληφθεὶς ἂν.

Τούτῃ ἐστι τῆς πίστεως.

(nam hoc subindicavit dicendo, per omnem vitam); verum timorem hunc Christus populi, ita ut morti iam illudamus.

Vers. 16. « Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrabæ apprehendit. »

Non illam, inquit, angelorum scilicet, naturam accepit, sed nostram. Idcirco autem dixit, apprehendit, ut Christum ostendat illos esse persecutum, qui se aversabantur. Dum [enim] procul fugiebant, ipse nos attraxit.

Vers. 17. « Unde debuit per omnia fratribus similari, 232 ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. »

Quidam illud est, per omnia? Natus est, inquit, nutritus est, passus est, universis quæ opus erant, consummatis, mortuus est: hoc est fratribus per omnia similari. Nam, quia multis disputaverat de maiestate sublimique gloriâ illius, hoc loci de incarnationis dispensatione sermonem agit, in hunc fere modum: Qui tam magnus est, qui splendor est Patris, qui est character et figura substantiæ ejus, per quem ille fecit sæcula, qui sedet a dextris Patris, ipse voluit, summoque studio peroptavit frater noster modis omnibus fieri: voluit, inquam, et propterea ad nos quoque descendit, nosque apprehendit, et innumera bona patravit. Dissolvit et exstinxit mortem, diabolum tyrannico imperio eiecit, a servitute nos liberavit, Pontifex esse noster apud Patrem voluit. Quocirca Paulus intulit, ut misericors fieret, et fidelis Pontifex apud Deum. Quid vero significat, fidelis? Verax et potens. Subjunxit, apud Deum; declarans quod, cum hostes essemus Dei, cum damnati essemus et supplicii obnoxii, nemo fuerit qui sacrificium offerret pro nobis; sed ille videns nos his in malis versari, nostri mæsertus sit, neque summum sacerdotem alterum constituerit nobis, sed ipse Pontifex fidelis sit factus, ut repropitiaret peccata populi.

Vers. 18. « In eo enim in quo passus est, ipse tentatus. »

Idem est ac si diceret: Aegritudinum nostrarum haudquaquam inscius est, nec eas duntaxat novit qua Deus est, sed etiam qua homo existit, periculum earundem fecit, quippe cum tentatus ipse fuerit. Multa, inquit, pertulit, commiserascere scit, quamvis pati nesciat quatenus est Deus.

« Potens est et eis qui tentantur, auxiliari. »

Ceu dicat aliquis: Cum multa animi alacritate porriget dexteram, et commiserabitur.

CAP. III.

Vers. 1. « Unde, fratres sancti, vocationis cælestis participes, considerate Apostolum et Pontificem confessionis nostræ Jesum Christum. »

Quoniam eum Moysi antepositurus erat, et utriusque comparationem facere, de lege sacerdotii dicere instituit. Atqui sacerdotii ratio ad dispensationem omnino pertinuerit.

Id est fidei.

VERS. 2. « Qui fidelis est illi qui fecit illum. »

Apostolus utique et Pontifex. Non enim hoc loci de substantia ejus loquitur, imo nec de deitate, sed modo de dignitatibus humanis.

« Sicut et Moyses in omni domo ejus. [VERS. 3, 4.] Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quando ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam. Omnis enim domus fabricatur ab aliquo. »

Id est in populo. Quia Moyses instar procuratoris erat et œconomi.

« Qui autem omnia creavit, Deus est. [VERS. 5.] Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo, ut famulus. »

233 Hic plane Christus fuerit.

« In testimonium eorum quæ dicenda sunt. »

Quod si Deus cælum et terram, et colles testes citat, quanto magis homines adhibuerit!

VERS. 6. « Christus vero tanquam filius in domo sua; cujus domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. »

Observa quomodo res conditas a conditore secernit, quomodo servum a filio: ut hic quidem paternas xdes velut herus ingrediatur, ille autem uti servus domum procuret.

Quoniam in spe adhuc bona erant, idcirco eam firmam tenendam esse dicit, ita ut perinde gloriemur, ac si illorum compotes essemus.

VERS. 7-11. « Quapropter, sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea, quadraginta annis. Propter quod infensus fui generationi huic, et dixi: Semper hi errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam. »

De spe futurorum Paulus loquitur, et quod omnino futura sit iis qui hic laboraverint, merces aliqua, et fructus, et requies. Atque hoc ostendit ex propheta, dicente: *Hodie si vocem ejus audieritis.* Scire autem attinet tres eum requies cunctiare: unam Sabbati, qua Deus requievit ab operibus suis; alteram in Palæstina, in quam Judæi cum venissent, requieturi erant a multis miseriis et laboribus; tertiam, veram illam requiem, regnum scilicet cælorum, quod qui adipiscuntur, revera requiescunt a laboribus et molestiis. Harum itaque trium hic mentionem facit. Ecce vero dum de una disputat, trium meminit? ut ostendat prophetam de tertia hac esse locutum. Nam de prima non dixit, inquit. Quinam enim sermonem habuisset de illa quæ jam olim acciderat? sed neque de secunda quæ obligit in Palæstina. Quomodo enim? quandoquidem ait, non introibunt in requiem meam. Restat ergo tertiam hanc residuam esse, quæ est regnum cælorum. Hujus autem dicti is prorsus sensus est: David, inquit, diu post illorum generationem lo-

« Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν. »

Ἀπόστολον καὶ Ἀρχιερέα. Οὐδὲν γὰρ περὶ οὐσίας φησὶν, ἀλλ' οὐδὲ περὶ θεότητος, ἀλλὰ τέως περὶ ἀξιομάτων ἀνθρωπίνων.

Ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Πλείονος γὰρ ἐδόξης αὗτος παρὰ Μωϋσῆν ἡξίωται, καθ' ὅσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου, ὁ κατασκευάσας αὐτόν. Πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος. »

Τουτέστιν, ἐν τῷ λαῷ. Ὅτι καθάπερ τις ἐπίτροπος, καὶ οἰκονόμος ἦν ὁ Μωϋσῆς.

Ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας, Θεός. Καὶ Μωϋσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὡς θεράπων. »

Οὗτος ἂν ᾖ ὁ Χριστός.

B « Εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων. »

Εἰ οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ βουνοὺς μαρτυρεῖται Θεός, πολλῷ μᾶλλον ἀνθρώπους.

Χριστὸς δὲ ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς, ἐάνπερ τὴν πατρότητα, καὶ τὸ καύχημα ἐλπίδος μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν. »

Ὅρα πῶς ποιήματα καὶ ποιητὴν διίστησι· πῶς δοῦλον καὶ υἱόν, καὶ ὅς μὲν εἰς τὰ πατέρα ὡς δεσπότης εἰσέρχεται, ἐκεῖνος δὲ ὡς δοῦλος τὸν οἶκον ἐπετρόπευεν.

Ἐπειδὴ ἐν ἐλπίσιν ἦν τὰ ἀγαθὰ, οὕτω δὴ αὐτὴν κατέχειν φησὶν, ὡς ἤδη καυχᾶσθαι, ὡς ἐπὶ γεγεννημένοις.

C « Διὸ καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Σήμερον ἐάν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπαίρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη, διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον· Αἰὲ πλανῶνται τὰς καρδίας. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ἐδούς μου, ὡς ὥμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. »

D Περὶ ἐλπίδος αὐτῷ ἐστὶν ὁ λόγος τῆς μελλούσης, ὅτι πάντως ἐστὶ τοῖς ἐνταῦθα πονέουσι μισθός τις, καὶ καρπός, καὶ ἀνάπαυσις. Τοῦτο οὖν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ προφήτου δείκνυσσι, λέγων· Σήμερον ἐάν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε. Ἰστέον δὲ ὡς τρεῖς φησι καταπαύσεις εἶναι· μίαν τὴν τοῦ Σαββάτου, ἐν ᾗ ὁ Θεός κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ· δευτέραν τὴν τῆς Παλαιστίνης, εἰς ἣν οἱ Ἰουδαῖοι εἰσελθόντες ἐμελλον ἀναπαύεσθαι ἀπὸ τῆς ταλαιπωρίας τῆς πολλῆς καὶ τῶν πόνων· τρίτην, τὴν ὅπως ἀνάπαυσιν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἥς οἱ τυχόντες ἀναπαύονται ὅπως τῶν πόνων καὶ τῶν ἐδυνῶν. Τῶν τριῶν τοίνυν ἐνταῦθα μέμνηται. Καὶ τίνας ἐνεκα περὶ μίθς διαλεγόμενος τῶν τριῶν ἐμνημόνευσεν; Ἵνα δείξῃ τὸν προφήτην περὶ ταύτης λέγοντα τῆς τρίτης φῆσαι. Περὶ γὰρ τῆς πρώτης οὐκ εἶπε, φησί. Ὡς γὰρ εἶλεγε περὶ τῆς πάλαι γεγεννημένης; ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς δευτέρας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ· Πῶς γάρ; ὅπου γε λέγει, οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Λεῖπεται δὲ ταύτην εἶναι λοιπὴν τὴν τρίτην, ἥτις ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὅλος

ὅτι ὁ νοῦς τοῦ ῥήτοῦ οὗτός ἐστιν· Δαβὶδ εἶπε, φησὶν, ὕστερον μετὰ τὴν γενεάν τὴν ἐκείνων διαλεγόμενος, ὅτι Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθῃτε, ὥστε οἱ πρόγονοι οἱ ἡμέτεροι, καὶ ἀποστερηθῇτε τῆς καταπαύσεως, ὡς οὕτως δηλονότι τινὸς καταπαύσεως. Ἐπεὶ εἰ ἀπειληφότες ἦσαν τὴν κατάπαυσιν, τίνας ἔνεκα αὐτοῖς ἔλεγε τὸ, Σήμερον μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν, ἵνα μὴ τὰ ἴσα παθόντες ἀποστερηθῇτε τῆς καταπαύσεως; Τίς οὖν ἐστὶν ἡ κατάπαυσις, ἀλλ' ἢ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἥς εἰκὼν καὶ τύπος τὸ Σάββατον;

Εἰ ἐκεῖ κέκλησθε, μηδὲν ἐνταῦθα ζητεῖτε.

« Βλέπετε, ἀδελφοί, μήποτε ἴσται ἐν τινὶ ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ ἀποστήναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος. »

Ὅθεν, ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῦτο. Ἀπὸ γὰρ τῆς σκληρότητος ἀπιστίας γίνεται.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν μελλόντων λόγος, οὐκ ἔστιν οὕτως πιθανός, ὡς τῶν παρελθόντων, ἀναμνησκαὶ αὐτοὺς παλαιὰς ἱστορίας, ἐν ᾗ πίστει ἐδείχθησαν. Εἰ γὰρ οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐπειδὴ οὐκ ἠλπίσαν, ὥστε περὶ ἐχρὴν ἐλπίσαι, ταῦτα ἔπαθον, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς.

« Ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν. »

Τουτέστιν, οἰκοδομεῖτε ἀλλήλους. Διορθώσατε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθῃτε.

« Ἀχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται. »

Τὸ σήμερον, φησὶ, τί ἐστίν; Ἔως οὗ συστή ὁ κόσμος.

« ἵνα μὴ σκληρυνθῇ ἐξ ὑμῶν τις ἀπάτη τῆς ἁμαρτίας. »

Ὅρξ, ὅτι ἡ ἀπιστία τὴν ἁμαρτίαν ποιεῖ.

Μέτοχοι γὰρ τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν. »

Ἐγενόμεθα, φησὶν, ἡμεῖς, ἃ καὶ αὐτός. Καὶ αὐτὸς μὲν κεφαλὴ, σῶμα δὲ ἡμεῖς.

« Ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατέσχωμεν, ἐν τῷ λέγεσθαι· Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνῃτε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ. »

Τί ἐστίν, ἀρχὴν ὑποστάσεως; Τὴν πίστιν, δι' ἧς ὑπέστημεν, καὶ ἐγενόμεθα, καὶ ἐσώθημεν, ὡς ἂν εἴποι τις.

« Τίνες γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν; »

Εἰπὼν τὴν μαρτυρίαν, καὶ ἐρώτησιν ἐπάγει, ὅπερ ποιεῖ τὸν λόγον σαφεῖ. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἦκουσαν κἀκεῖνοι, φησὶν, ὥστε ἡμεῖς ἀκούομεν, ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος αὐτοῖς γέγονεν. Μὴ τοίνυν νομίσῃτε, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀκούειν τοῦ κηρύγματος ὠφελήθησθε, ἐπεὶ κἀκεῖνοι ἤκουσαν, ἀλλ' οὐδὲν ὠφελήθησαν, ἐπεὶ μὴ ἐπίστευσαν.

« Ἀλλ' οὐ πάντες οἱ ἐξεληθότες ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωυσέως. »

Τοὺς περὶ Χαλὲθ καὶ Ἰησοῦν φησὶ.

« Τίσι δὲ προσώχθισεν τετραράχοντα ἔτη; οὐχὶ

quens, dixit: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, ne eadem patiamini quæ nostri progenitores, et requiei exsortes sitis; quasi utique requies quædam supersit. Nam si requiem jam obtinuerant, qua de causa dixisset illis: Hodie ne obduretis corda vestra, sicut patres vestri; ne similem pœnam patientes, illa requie privemini? Quænam ergo alia requies fuerit, nisi regnum cœlorum, cujus imago et figura Sabbatum erat?*

Si illuc vocati estis, nihil istuc queratis. »

Vers. 12. « Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi a Deo vivo. »

Unde, idem est ac, propter hoc. Nam ex duritia cordis incredulitas gignitur.

234 Nam quia, ubi de futuris est sermo, non ita fidem habet, ac si de præteritis diceret, ad memoriam eos revocat historiæ veteris, in qua fide opus fuerat. Nam si patres vestri, inquit, hæc passi sunt, quia non speraverunt, ut sperare oportebat, multo magis vos.

Vers. 13. « Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies. »

Hoc est, invicem ædificate. Vos ipsos corrigite, ne eadem patiamini.

« Donec hodie cognominatur. »

Hodie, inquit, quid hoc est? Quandiu mundus consistet.

« Ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. »

Vides incredulitatem esse causam peccati.

Vers. 14, 15. « Participes enim Christi effecti sumus. »

Eadem ac ipse facti sumus, inquit. Ac ipse quidem est caput, nos autem corpus.

« Si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus. Dum dicitur: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione. »

Quid hoc est, *initium substantiæ*? Fides utique, per quam, ut quis diceret, constitimus, exstitimus. Quæ et salvi facti sumus.

Vers. 16. « Quinam enim audientes exacerbaverunt? »

Allato testimonio, subjungit interrogationem, quæ claritatem affert orationi. Quod autem dicit, hunc sensum habet: Illi perinde audierunt, inquit, sicut et nos audivimus; at nihil inde emolumenti perceperunt. Ne existimetis ergo utilem vobis fore prædicationis auditum; quandoquidem illi quoque audierunt, sed nihil ipsis hoc profuit, quia non crediderunt.

« Sed non universi qui profecti sunt ex Ægypto per Moysen. »

Caleb et Josue innuit.

Vers. 17, 18. « Quibus autem offensus est qua-

draginta annis? nonne illis qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto? Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt? et videmus, quia non potuerunt introire propter incredulitatem. »

CAP. IV.

VERS. 1-7. « Timeamus ergo ne forte, relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimet aliquis ex vobis deesse. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis; sed non profuit illis sermo auditus, non admistis fidei iis qui audierunt. »

« Ingredimur ergo in requiem, qui credidimus; quemadmodum dixit: Sicut juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam; et quidem operibus ab institutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die septima sic: Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis. Et in isto rursum: Si introibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam; et illi quibus prius annuntiatum est, non introierunt propter **235** incredulitatem; iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David dicendo, post tantum temporis, sicut dictum est: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. »

Undenam hoc manifestum erit? Quoniam, inquit, aliqui sunt ingressuri. Illi autem omnes non introierunt. Oportere autem ingredi, et quosdam ingressuros esse, audire juvat unde hoc constet. Post tot annos, inquit, David iterum dicit: *Hodie si vocem ejus audieritis* ⁹⁰.

VERS. 8. « Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die. »

Nimirum hæc ait, tanquam nonnulli mercedem aliquam essent reportaturi.

Cum enim fidem non admisierint, neque introierunt in requiem.

VERS. 9. « Igitur relinquitur sabbatismus populo Dei. »

Et unde hoc constat? Ex eo quod denuntiavit, Ne obduraretis corda vestra. Siquidem enim sabbatismus non fuisset, nequaquam hæc denuntiata essent. Apposite vero non dicit, requiem, sed, *sabbatismum*, proprio nomine, ad quem cursu properabant. Sabbatismum autem regnum Dei appellat.

Sabbatismus ergo spiritualis et verus est tempus adventus Salvatoris.

VERS. 10, 11. « Qui enim ingressus est in requiem suam, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipsum quis incidat exemplum incredulitatis. »

Quemadmodum, inquit, Deus requievit ab operibus suis, sic et ille qui in requiem suam introivit. Nam quia de resurrectione loquitur, atque hoc au-

τοῖς ἀμαρτήσασιν, ὧν τὰ κώλα ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ· Τίσι δὲ ὥμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασιν; καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν, διὰ ἀπιστίαν. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκεῖν. Καὶ γὰρ ἐσμὲν εὐαγγελισμένοι, καθάπερ καὶ οἱ ἄλλοι, ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκραμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν (9). »

« Εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ πιστεύσαντες, καθὼς εἶρηκεν· Ὡς ὥμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου· Εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου· καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων. Εἶρηκε γὰρ πάλιν περὶ τῆς ἐβδόμης οὕτω· Καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ· καὶ ἐν τούτῳ πάλιν· Εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Ἐπεὶ οὖν ἀπολείπεται τις εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν, καὶ οἱ πρότερον εὐαγγελισθέντες οὐκ εἰσῆλθον δι' ἀπειθείαν, πάλιν τινὰ ὀρίζει ἡμέραν, Σήμερον, ἐν Δαβὶδ λέγων μετὰ τοσοῦτον χρόνον, καθὼς εἶρηται· Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν. »

Πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐπειδὴ ὀφείλουσι τινες, φησὶν, εἰσελθεῖν, πάντες δὲ ἐκεῖνοι οὐκ εἰσῆλθον. Ὅτι δὲ εἰσελθεῖν χρή, καὶ δεῖ τινὰς εἰσελθεῖν, ἀκούσωμεν πόθεν τοῦτο δῆλον. Μετὰ τοσαῦτα ἔτη, φησὶ, λέγει πάλιν ὁ Δαβὶδ, *Σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε*. ^C

« Εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοῦς κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας. »

Δηλονότι, ὡς μελλόντων τινῶν τεύξασθαι τινος ἀμοιῆς, ταῦτά φησιν.

Οὐ γὰρ εἰσῆλθον εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, τὴν πίστιν οὐ προσηκάμενοι.

« Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. »

Καὶ πόθεν δῆλον; Ἐκ τοῦ παραγγέλλειν. Μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν. Οὐ γὰρ, εἰ μὴ ἦν σαββατισμὸς, ταῦτα οὐ παραγγέλλοντο. Εὖ δὲ καὶ τὸ μὴ κατάπαυσιν εἶπεν, ἀλλὰ *σαββατισμόν*, τὸ οἰκεῖον ὄνομα, καὶ ᾧ ἐπέτρεχον. Σαββατισμόν δὲ, τὴν βασιλείαν καλεῖ. ^{II}

Σαββατισμὸς οὖν ἄρα νοητὸς καὶ ἀληθὴς, τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας καιρὸς.

« Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς περ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός. Σπουδάζωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πάσῃ τῆς ἀπειθείας. »

Ὡς περ ὁ Θεός, φησὶ, κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, οὕτως ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἀναστάσεως ὁ λόγος, καὶ τοῦτε

⁹⁰ Psal. xciv, 8.

NOTE.

(9) Omissa a librario est textus antecedentis interpretatio.

ἐπιθύμουν ἀκοῦσαι, πότε ἔσται, εἰς τοῦτο τὸν λόγον A κατέκλεισε.

« Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διεικνούμενος· ἀχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἄρμων τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας. Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνὶ ὥπτιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχλησμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. »

ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι ἀπλῶς τῆς καταπαύσεως ἀποστερηθήσεται μόνον, ἐπάγει καὶ κόλασιν.

« Πρὸς δὲν ἡμῖν ὁ λόγος. Ἐχοντες οὖν Ἀρχιερεῖα μέγαν, διεληλυθότες τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. »

Οὕτω, φησὶν, ἔχομεν δοῦναι τὰς εὐθύνας τῶν πεπραγμένων.

« Κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας. »

Καὶ ποῖαν ὁμολογίαν λέγει; Ὅτι ἀνάστασις καὶ ἀνταπόδοσις, καὶ ὅτι Θεὸς ὁ Χριστὸς ἔστιν.

« Οὐ γὰρ ἔχομεν Ἀρχιερεῖα μὴ δυνάμενον συμπαθεῖν ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας. »

Οὐ γὰρ ἔστι, φησὶν, ἀγνοῶν τὰ ἡμέτερα, ὥς πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων, οἱ τοὺς ἐν ταῖς θλίψεσιν οὐκ ἴσασιν. Ἐπὶ γὰρ ἀνθρώπων ἀδύνατον εἶδέναι τὴν κάκωσιν τοῦ κακουμένου, τὸν μὴ πείραν λαθόντα, καὶ διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐλθόντα. Πάντα δὲ ὑπέστη, φησὶν, ὁ Ἀρχιερεὺς ὁ ἡμέτερος. Διὰ γὰρ τοῦτο πρῶτον ὑπέστη, καὶ τότε ἀνέβη, ἵνα δύνῃται συμπαθεῖν.

« Προσερχόμεθα οὖν μετὰ παύρησις τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα λάβωμεν ἔλεον. »

Θρόνος χάριτος ἔστιν, οὐ θρόνος κρίσεως. Ὅλον γὰρ τὸ πρᾶγμα φιλοτιμία ἐστὶ, καὶ δωρεὰ βασιλική, τὰς ἁμαρτίας ἀφίεσα.

« Καὶ χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν. »

Νῦν ἐν προσέλθῃ, φησὶν, λήψῃ καὶ χάριν, καὶ ἔλεον. Εὐκαιρῶς γὰρ προσέρχῃ· ἂν δὲ τότε προσέλθῃς, οὐκίτι. Ἀκαιρὸς γὰρ τότε ἡ προσδοκία. Οὐκ ἔστι γὰρ τότε θρόνος χάριτος, ἀλλὰ θρόνος κρίσεως· Ἀνάστα γὰρ, ὁ Θεός, φησὶ, κρίνον τὴν γῆν. Τὸ δὲ, μετὰ παύρησις, ἀντὶ τοῦ, μὴ ἔχοντες συνειδὸς πονηρὸν, μηδὲ διστάζοντες. Οὐ δύναται γὰρ μετὰ παύρησις ὁ τοιοῦτος προσελθεῖν. ἵνα μὴ ἀκούσας Ἀρχιερεῖα, νομίσῃς ἐστάναι αὐτὸν, εὐθέως ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγει τὸν βασιλικόν. Ὅρξ· ἔτι τὴ γενέσθαι Ἀρχιερεῖα, οὐ φύσει ἔστιν, ἀλλὰ συγκαταβάσεως καὶ κενώσεως.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

« Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων ἀναλαμβάνόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, μετρίσθαι δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ τλανωμένοις· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περικείται ἀσθενείαν, καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει, καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ περὶ

dire percupiebant, quandonam esset futura, sermonem ad hunc modum clausit.

VERS. 12, 13. « Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis. Et non est creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus. »

Ne quispiam arbitretur nudam fore requiei privationem, addit et supplicium.

« Ad quem nobis sermo. [VERS. 14.] Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum Filium Dei. »

Sic, inquit, rationem sumus reddituri eorum quæ B gesserimus.

« Teneamus confessionem. »

Quamnam vero confessionem dicit? Quod resurrectio sit, ac retributio, et quod Christus sit Deus.

VERS. 15. « Non enim habemus Pontificem qui nesciat compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato. »

Non enim nostrarum nescius est, velut multi pontifices, quibus latent illi qui in afflictionibus 236 versantur. Nam apud homines fieri non potest ut ejus qui vexatur afflictionem pernoscat ille qui ejus experimentum non habuit, neque in sensibiles calamitates incidit. Noster vero Pontifex, inquit, omnia pertulit. Ideo enim prius pertulit, ac tunc ascendit, ut posset commiserascere.

VERS. 16. « Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur. »

Gratiæ thronus est, non judicii. Totum quippe munificentia est, munusque regium, quo peccata condonantur.

« Et gratiam habeamus in auxilio opportuno. »

Si nunc accesseris, inquit, gratiam obtinebis et misericordiam. Opportuno quippe tempore accedis: sin vero tunc, non itidem. Extra rem enim erit expectatio. Tunc quippe non erit thronus gratiæ, sed judicii tribunal. Ait enim: Surge, Deus, judica terram⁹¹. Illud autem, cum fiducia, idem est ac, sine conscientia mali, vel hæsitacione. Talis enim nequaquam possit cum fiducia et libertate accedere. Ne vero Pontificem nominari audiens, existimes ipsum stare, hunc statim in regia sede excelsum ponit. Ex quo perspicuum est illum non ratione naturæ obtinuisse ut Pontifex fieret, sed demissione et exinanitione sua.

CAP. V.

VERS. 1-4. « Omnis enim pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis; qui condolare possit iis qui ignorant et errant: et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso, offerre pro peccatis.

⁹¹ Psal. lxxxi, 8.

**Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur
a Deo. »**

Ut ambo Testamenta ad invicem comparet, a sacerdotibus auspicatur. Comparisonem itaque facit in hunc modum. Veteris quidem testamenti sacerdotes ab hominibus sumebantur : novi vero testamenti sacerdos, a Spiritu sancto, tametsi homo sit. Atque ille quidem circumdatur infirmitate, hic vero peccati expers mansit : *Non enim inrentus est dolus in ore ejus* ⁹².

Quemadmodum, qui victimarum pelles detrabit,
is nudat interanea : sic cuncta Deo aperta sunt.

« Tanquam Aaron : [Vers. 5, 6] sic et Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum : Filius meus es tu. »

Hoc in loco aliud vult insinuare, puta Jesum esse missum a Deo. Id quod ipse Christus, cum Judæos alloqueretur, ubique passim dicebat : *A me ipso non veni* ⁴².

« Ego hodie genui te. Quemadmodum et in alio loco dicit : Tu es sacerdos in æternum. »

Hæc præmittit ut evincat illum a Deo ordinatum fuisse.

« Secundum ordinem Melchisedech. [Vers. 7.] Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum **237** qui possit illum saluum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, et exauditus pro sua reverentia. »

Erat enim gentium sacerdos, et pane et vino sacrificium offerebat.

Vras. 8-14. « Et quidem cum esset Filius, didicit ex iis quæ passus est obedientiam, et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a Deo Pontifex secundum ordinem Melchisedech. De quo nobis grandis sermo, et interpretabilis ad dicendum; quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistrî esse propter tempus, rursum indigetis ut doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei; et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiæ: parvulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus; eorum qui pro consuetudine exercitatos habeat sensus ad discretionem boni et mali. »

Hoc sollicitudinem Domini et amoris exsuperantiam commendat. Nam pro utroque populo supplicabat. Atqui hæc ad dispensationem pertinent.

CAP. VI.

Vers. 1, 2. « Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora seramur, ne rursum jacentes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis, et fidei ad Deum, baptismatum doctrinae, »

Inchoationem dicit fundamentum quod fide jacitur; *perfectionem* vero, extructionem quæ per actiones bonas consurgit.

¹¹ Isa. LIII, 9, ¹² Joan. VIII, 14.

ἑαυτοῦ προσφέρειν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν. Καὶ οὐχ ἑαυτῷ
τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ. »

Σύγχριστιν ποιούμενος τῶν διαθηκῶν, ἀπὸ ἐαρέων ἄρχεται. Ἐργάζεται δὲ αὐτὴν οὕτως· ὅτι οἱ μὲν τῆς παλαιᾶς, ἐξ ἀνθρώπων ἦσαν, ὁ δὲ τῆς καινῆς, ἐκ Πνεύματος ἁγίου, εἰ καὶ ἀνθρώπος γέγονεν. Καὶ ὁ μὲν περικείται ἀποθέναι, ὁ δὲ ἀναμάρτητος ἔμεινεν· Οὐ γὰρ ἠυρέθη δόλος ἐν τῷ στέματι αὐτοῦ.

Ὡςπερ ἐκδίδων τις τὰ ἱερὰ, πάντα τὰ ἔνδον
 ὀφείλει ποιεῖν, οὕτως τῷ Θεῷ ὀφείλει πάντα.

Καθάπερ καὶ Ἀαρὼν· οὕτω δὲ καὶ ὁ Χριστὸς,
οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλῶ-
B σας πρὸς αὐτόν, Υἱὸς μου εἰ σύ. »

Ἐνταῦθα ἕτερον πάλιν θεραπεύει, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἀπέσταλται. Ὁ ἄνω καὶ κάτω Ἰουδαίους διαλεγόμενος ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, Ἄπ' ἑμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα.

• Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε • καθὼς καὶ ἐν
ἐξέτῳ λέγει, Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. »

Τοῦτο προκατασκευῇ ἐστὶ τοῦ ὑπὸ Θεοῦ χειροτο-
νηθῆναι.

« Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις
τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις τε καὶ ἰκετηρίας πρὸς τὸν
δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς
ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς
ἀπὸ τῆς εὐλαθείας. »

C Ὅτι τῶν ἰθὺν ἱερεὺς ἦν, ὅτι διὰ ἄρτου, καὶ οἴνου
τὴν θουσίαν ἀνέφερεν.

ε Καίπερ ὧν υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν, καὶ τελειωθείς ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν αἷτιος σωτηρίας αἰωνίου, προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ δυσερμήνευτος μέγειν, ἐπεὶ νῦν θροοὶ γεγόνата ταῖς ἀκοαῖς. Καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρεῖαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, καὶ γεγόνата χρεῖαν ἔχοντες γάλακτος, καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς. Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἀπειρος λόγου δικαιοσύνης· νήπιος γάρ ἐστι. Τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἔχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. »

Ταῦτο κηδεμονικὸν παράττησι, καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπερβολὴν· ἰκέτευεν γὰρ ὑπὲρ τῶν δύο λαῶν. Ταῦτα δὲ τῆς οἰκονομίας ἐστίν.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

« Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας, ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ πίστεως ἐπὶ Θεόν, βαπτισμῶν διδασχῆς, »

Ἀρχήν φται, τὸν διὰ τῆς πίστεως θεμίλιον· τε-
λεισθησα δὲ, τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν ἐποικοδομήν.

« Ἐπιθέσειώς τε χειρῶν, ἀναστήσειώς τε νεκρῶν, καὶ κρίματος αἰωνίου. Καὶ τοῦτο ποιήσωμεν, ἐάνπερ ἐπιτρέπη ὁ Θεός. Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἀπαξ φωτισθέντας. »

Οὕτω γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐλάβανον.

« Γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου. »

Τουτέστι, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων.

« Καὶ μετόχους γεννηθέντας Πνεύματος ἁγίου. »

Οὗ ἔχομεν διὰ τοῦ χαρίσματος.

« Καὶ καλὸν γευσασμένους Θεοῦ ῥῆμα. »

Τὴν διδασκαλίαν τῆς ὁμολογίας.

« Δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας πάλιν. »

Τοῦτό φησι, διὰ τὰ θαύματα τοὺς βαπτιζομένους ἐπιτελεῖν. Τότε γὰρ οἱ βαπτιζόμενοι χαρίσματα ἐλάβανον, ὥστε ἐνεργεῖν δυνάμεις.

« Ἀνακαινίζεσθαι εἰς μετάνοιαν. »

Τουτέστι, διὰ μετανόιας. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐχ ὡς ἐκβεβλημένης τῆς μετανόιας· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὡς μὴ δυνατοῦ ἔντος τοῦ διὰ τοῦ λουτροῦ ἀνακαινισμού. Διὸ οὐκ εἶπεν, ἀδύνατον ἀνακαινισθῆναι εἰς μετάνοιαν, καὶ ἐσίγησεν, ἀλλὰ πῶς ἀδύνατον ἐπήγαγε, ἀνασταυροῦντας ἀνακαινισθῆναι, τουτέστι καινοὺς γενέσθαι. Τὸ γὰρ καινὸν ποιῆσαι, τοῦ λουτροῦ μόνον ἐστίν. Ἀνακαινισθήσεται γὰρ ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου.

« Ἀνασταυροῦντας ἑαυτοὺς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντας. »

Τὸ βάπτισμα σταυρός ἐστι, καὶ συνεσταυρώθη ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος. Σύμμορφοι γὰρ γεγόραμεν τῷ ὁμωμάτι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· Συντετάφημεν γὰρ αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον. Ὡς περ οὖν ἐκεῖ οὐκ ἐν δεύτερον σταυρωθῆναι τὸν Χριστόν· τοῦτο γὰρ παραδειγματίζει αὐτόν ἐστι· εἰ γὰρ θάνατος αὐτοῦ οὐκ ἐτι κυριεύει, εἴτα πάλιν σταυροῦται, μῦθος πάντα ἐκεῖνα· ὁ τοίνυν δεύτερον βαπτιζόμενος, πάλιν αὐτὸν σταυροῖ. Ὡς περ γὰρ ἀπέθανε Χριστὸς ἐν τῷ σταυρῷ, οὕτως ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι· οὐ τῇ σαρκί, ἀλλὰ τῇ ἁμαρτίᾳ.

« Ἡ γὰρ πλοῦσα τὸν ἐπὶ αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμενον ὕετον, καὶ τίχτουςα βοτάνην εὐθετον ἐκείνοις, δι' οὗς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει. »

Ἐπεὶ δὲ, τὴν διδασκαλίαν, φησὶν, ὡς καὶ ἐτέρωθι· Ἐντελουμαι γὰρ ταῖς νεφέλαις, τὸ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὕετον. Ἐνταῦθα δηλοῖ, ὅτι ἐδέξαντο, καὶ συνέπιον τὸν λόγον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπώναντο, μικροψυχῶντες ἐν τοῖς πειρασμοῖς.

« Ἐβλόγας ἀπὸ Θεοῦ. »

Ἐνταῦθα τὸν Θεὸν φησὶν αἴτιον τῶν ἀπάντων γίνεσθαι, πλήττων ἡρέμα τοὺς Ἕλληνας, τοὺς τῇ δυνάμει τῆς γῆς, τῶν καρπῶν τὴν γένεσιν ἐπιγράφοντας.

« Ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας. »

Ἐκεῖ καὶ πάλιν οὐκ εἶπε, τίχτουςα ἀκάνθας, οὐδὲ τῷ χρησίμῳ τούτῳ ὀνόματι ἐχρήσατο. Ἀλλὰ τί· ἐκφέρουσα ἀκάνθας· ὡς ἂν εἶποι τις, ἐκδράσσουσα.

« Impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, et æterni iudicii. [Vers. 3, 4.] Et hoc faciamus, siquidem permiserit Deus. Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati. »

Hoc quippe ritu Spiritum accipiebant.

« Gustaverunt etiam donum coeleste, »

Hoc est, indulgentiam peccatorum.

« Et participes facti sunt Spiritus sancti. »

Quem habemus per gratiæ donum.

Vers. 5, 6. « Gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum. »

Doctrinam confessionis.

« Virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt rursus. »

Hoc ait, quoniam illi qui baptizati erant, miracula patrabant. Tunc enim qui baptizabantur, illa dona accipiebant quibus virtutes oderent.

« Renovari ad pœnitentiam. »

Id est per pœnitentiam. Id quod dicit, non ut pœnitentia excludatur : absit ! sed quoniam fieri non potest altera per lavacrum renovatio. Non enim, cum dixerit, impossibile est renovari ad pœnitentiam, mox contieuit ; sed intulit cur id non possit præstari, dicendo, crucifigentes renovari ; hoc est novos atque integros fieri. Solius namque lavacri est novum reddere. Renovabitur, inquit, ut aquilæ juvenis tua ⁹⁶.

« Rursum crucifigentes sibi metipsis Filium Dei, et contemptui habentes. »

238 Baptismus crux est, simulque crucifixus est vetustus noster homo : quippe cum conformes facti simus similitudini mortis ejus ⁹⁷. Et rursum ait : Consepulti enim estis ei per baptismum in mortem ^{98, 99}. [Sicut ergo Christus non potest denuo crucifigi (nam hoc esset contemptui eum habere et traducere. Si enim mors illi ultra non dominatur, et nihilominus cruci iterum affigitur, isthæc omnia nugamenta sunt et fabulæ), qui igitur secundo baptizatur, eum rursus in crucem agit. Nam quemadmodum in cruce Christus mortuus est, sic et nos in baptismo ; non carni, sed peccato.

Vers. 7. « Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis pro quibus et colitur, accipit »

D Imbrem doctrinam nuncupat, ut in alio loco : Mandabo nubibus, ut non pluant super eam imbrem ¹⁰⁰. Hic declarat eos suscepisse et combibisse sermonem, nec sic tamen profecisse, cum animis in tentationibus conciderent.

« Benedictiones Dei. »

Hic docet Deum omnium esse auctorem, perstringitque tacite gentiles, qui terræ virtuti fructuum generationem ascribunt.

Vers. 8. « Proferens autem spinas. »

Neque rursum dixit, generans spinas, neque accommodo hoc verbo usus est. Sed quid hoc est, proferens spinas ? Velut si quis dicat, ebulliens.

⁹⁶ Psal. cii, 5. ⁹⁷ Rom. vi, 5. ^{98, 99} ibid. 2. ¹⁰⁰ Isa. v, 6.

« Et tribulos, reprobata est. »

Scriptura passim peccata appellat spinas; quemadmodum et David dicit: *Conversus sum in arumna mea, dum configuntur spinæ*⁹⁹. Nec enim solum ingrediuntur, sed etiam insiguntur. Etsi vel exiguum quid spinæ remanserit, nisi totum auferamus, parvum hoc peræque dolorem creat, haud secus atque ex spina accidit. Sed quid aio ipsum exiguum? nam eo ablato, vulneris dolor augescit amplius, atque multa curatione et medicamine opus est ut ex toto sanus et liber homo sit. Haud quippe sufficit peccatum evellere, verum etiam oportet ut punctus locus sanetur.

Jure merito peccatum *tribulum* vocavit. Nam ex quacunque parte hoc tenueris, ferit et pungit.

« Et maledicto proxima. »

Proximam maledicto dixit, non maledictum. Porro qui nondum in maledictum incidit, sed prope accessit, procul abscedere poterit.

« Cujus consummatio in combustionem. »

Non ait, quæ comburetur. Quid vero est *cujus consummatio in combustionem*? Si ad finem usque perseverabit, inquit.

Vers. 9. « Confidimus autem de vobis, dilectissimi, meliora et viciniora salutis: tametsi ita loquimur. »

Cum eos quantum par erat perstrinxerit, curationem offert iterum, ne deiciat. Ecquid enim dicit? Non hæc loquimur ut vos condemnemus, aut existimemus spinis vos obsitos et plenos esse, sed quia veremur ne id contingat. Adjecit enim: *Confidimus de vobis meliora, et vicina salutis.*

239 Vers. 10. « Non enim injustus Deus est ut obliviscatur operis vestri, et laboris dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis et ministratis. »

Papæ, quanta virtute animos ipsorum roboravit, quorum priscas actiones memorat! et quali eos necessitati adstrinxit, ne sibi fingerent Deum immemorem esse! Siquidem fieri non potest ut ille non peccet qui certa spe non sit obfirmatus.

Vers. 11. « Cupimus autem unumquemque vestrum eandem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem. »

Hoc admiratione dignum est, nec non perspicacitate Pauli; quod non declarat eos tandem cessasse. Dicendo enim, *cupimus*, idem est ac si quis inquit: Volo ut semper sis sollicitus, et qualis ante eras, talis nunc fias, et in futurum. Hoc pacto enim reprehensionem acceptu facilem instituit. Quin nec dixit, volo, quod magistri auctoritatem præferret, sed *cupimus*, id quod paternam magis dilectionem exprimit, quam velle.

Vers. 12. « Ut non segnes efficiamini. »

Sicut otium nocivum est corpori, inquit, sic et otium ab actionibus bonis supiniorem animum reddit ac debilem.

⁹⁹ Psal. III, 4.

A « Καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος. »

Πανταχοῦ ἡ Γραφή ἀκάνθας καλεῖ τὰ ἀμαρτήματα, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ φησιν· Ἐστράφην εἰς ταλαιπωρίαν, ἐν τῷ ἐμπαγῆναι μοι ἀκάνθας. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐπέρχονται, ἀλλ' ἐμπήγνυνται. Κἂν μικρὸν αὐτῆς ἐναπομείνῃ, καὶ μὴ πᾶσαν αὐτὴν ἐξέλωμεν, αὐτὸ τὸ μικρὸν ὀδυνᾷ, ὁμοίως καθάπερ ἐπὶ τῆς ἀκάνθης. Καὶ τί λέγω αὐτὸ τὸ μικρὸν; καὶ γὰρ μετὰ τοῦ ἐξαίρεθῆναι ἐπὶ πολὺ τῆς πληγῆς τὴν ὀδύνην ἐναφίησι, καὶ δεῖ θεραπείας πολλῆς καὶ λατρίας, ὥστε τέλειον αὐτῆς ἐλευθερωθῆναι. Οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἐξελεῖν μόνον τὴν ἀμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ τοῦτον πληγέντα θεραπεῦσαι τόπον.

Εἰκότως τὴν ἀμαρτίαν *τριβόλον* ἐκάλεσεν. Ὅθεν γὰρ αὐτῆς κατάσχῃς, πλήττει καὶ δάκνει.

B « Καὶ κατάρας ἐγγύς. »

Κατάρας εἶπεν ἐγγύς, οὐ κατάρ. Ὁ δὲ μηδέπω εἰς τὴν ἀρὰν ἔμπροσθεν, ἀλλ' ἐγγύς γενόμενος, καὶ μακρὰν γενέσθαι δυνήσεται.

« Ἦς τὸ τέλος εἰς καῦσιν. »

Οὐκ εἶπεν, ἦτις καήσεται. Ἀλλὰ τί; Ἦς τὸ τέλος εἰς καῦσιν· Ἐὰν μέχρι τέλους ἐπιμείνῃ, φησί!

« Πεισμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείσσονα, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν. »

Καθαψάμενος αὐτῶν ἱκανῶς, θεραπεύει πάλιν, ὥστε μὴ καταβαλεῖν. Τί γὰρ φησιν; Οὐχ ὡς κατεγνωκότες ὑμῶν ταῦτα ἔχομεν, οὐδὲ ὡς νομίζοντες ἀκανθῶν ὑμᾶς πλήρεις, ἀλλὰ δεδοικότες, μὴ τοῦτο γένηται. Ἐπὶ γὰρ γὰρ, *Πεισμεθα περὶ ὑμῶν τὰ κρείσσονα, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας.*

« Οὐ γὰρ ἀδίκως ὁ Θεός, ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις, καὶ διακονοῦντες. »

Βαβαί, πῶς αὐτῶν ἀνέβρωσε τὴν ψυχὴν, τῶν παλαιῶν ἀναμνήσας πραγμάτων, καὶ εἰς πόλιν ἀνάγκην κατέστησε, τοῦ μὴ προσδοκᾶν ἐπιλανθάνεσθαι τὸν Θεόν! Ἀνάγκη γὰρ ἔκλεινον ἀμαρτάνειν, τὸν μὴ πεπληροφορημένον περὶ τῆς ἐλπίδος.

« Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφориαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους. »

D Τοῦτο θαυμαστὸν ἐστὶ, καὶ τῆς Παύλου συνέσεως, ὅτι οὐκ ἐνδείκνυται, ὅτι ἐνέδωκαν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, *ἐπιθυμοῦμεν*, ὡς ἂν εἴποι τις· Θέλω σε σπουδάζειν ἀεὶ, καὶ οἷός τις πρότερος, τοιοῦτος εἶναι καὶ εἰς τὸ μέλλον· τοῦτο γὰρ τὸν ἔλεγχον εὐπαράδεκτον εἰργάζετο· καὶ οὐκ εἶπεν, Θέλω, ὅπερ ἦν διδασκαλικῆς αὐθεντίας, ἀλλὰ πατρικῆς φιλοστοργίας τὸ πλεον τοῦ θέλειν, *ἐπιθυμοῦμεν*.

« Ἴνα μὴ νωθροὶ γένησθε. »

Καθάπερ, φησὶν, ἡ ἀργία τὸ σῶμα βλάπτει, οὕτω καὶ ψυχὴν ἡ ἀργία τῶν ἀγαθῶν ὑπτιωτέραν ἐργάζεται καὶ ἀσθενῆ.

« Μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίστεως, καὶ μακροθυμίας Α κληρονομοῦντων τὰς ἐπαγγελίας. »

Ἵνα μὴ νομισῶσιν, ὡς οὐδενὸς ἄξιοι λόγου καταφρονήσαντες ἐγκατελείφθησαν, ἀλλ' εἰδέναι ἔχωσιν, ὅτι τῶν μάλιστα γενναίων ἀνδρῶν τοῦτό ἐστιν.

« Τῷ γὰρ Ἀβραάμ ἐπαγγελάμενος ὁ Θεὸς, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὁμῶσαι, ὥμοσε κατ' ἑαυτοῦ, λέγων. »

Καθαψάμενος αὐτῶν, γενναίως πάλιν εἰς ἐλπίδας φέρει, ὅτι πάντων ἐπιτεύχονται τῶν ἐλπίζομένων. Προστίθῃσι δὲ τοὺς μισθοὺς, ἵνα μὴ ἀποκάμωσι πρὸς τοὺς καμάτους, καὶ πιστοῦνται τοῦτο ἐκ παραδειγμάτων. Ἐχόν δὲ πολλοὺς εἰπεῖν, Ἀβραάμ εἰς μέσον ἄγει, διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ προσώπου.

« Εἰ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε. »

Ἀληθῶς ἀναμνησκαὶ αὐτοὺς τῶν ὅρκων τοῦ Χριστοῦ, ὧν συνεχῶς λέγειν. Ἀμήν, ἀμήν λέγω σοι, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

« Καὶ οὕτω μακροθυμήσας, ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. Ἀνθρώποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὁμνῶσιν, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν, ὁ ὅρκος. Ἐν ᾧ περισσώτερον βουλόμενος ὁ Θεὸς ἐπιδειξάτωις κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας, τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ, ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον φάσασθαι Θεὸν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφυγόντες. »

Ἐνταῦθα φοβεῖ αὐτοὺς, δείκνυς ὅτι πολλάκις διακόπτεται ἐπαγγελία δι' ὀλιγοψυχίαν. C

Τοῦτόστι, τὸ διὰ πειρασμῶν ὁδεύειν τὸν βίον. Δεῖ δὲ, φησί, μετὰ μακροθυμίας ἅπαντα φέρειν καὶ πίστει. Ἐάν γὰρ εἴπῃ, ὅτι δίδωσι, καὶ λάθῃς εὐθὺς, τί καὶ ἐπίστευσας;

« Κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος, ἣν ὡς ἔγκυρον ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν. »

Ἀπὸ τούτων, φησί, τὰ μέλλοντα στοχαζόμεθα. Εἰ γὰρ ταῦτα μετὰ τοσοῦτον ἐξέδη χρόνον, πάντως κακίνα. Ὅστε τὰ πρὸς Ἀβραάμ γινόμενα πιστοῦνται ἡμῶς καὶ περὶ τῶν μελλόντων.

« Καὶ εἰσερχομένην. »

Ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶ θνῆς, δείκνυσιν ἐν τοῖς ἐπηγεγμένους διὰ τῆς ἐλπίδος· καὶ οὐκ εἶπαν, ἡμεῖς ἐσμεν ἐνθον, ἀλλὰ αὐτῇ εἰσῆλθεν ἐνθον, ὑπερ ἀληθίστατον ἦν καὶ πιθανώτερον.

« Εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος. »

Ἀντὶ τοῦ, εἰς τὸν οὐρανόν.

« Ὃπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. »

Εὐκαιρὸς ἡ τοῦ προδρόμου ὁνομασία, ὡς καὶ ἡμῶν ἐπειλόντων λαβεῖν. Οὐ πολὺ γὰρ τοῦ προδρόμου καὶ τῶν ἐπομένων τὸ μέσον.

« Ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα. »

Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα παράκλησις, εἰ γὰρ ἄνω ὁ ἱερεὺς ἡμῶν, καὶ πολὺ βελτίων τοῦ πατρὸς Ἰουδαίους.

¹ Joan. II, 25.

« Verum imitatores eorum qui fide et patientia hereditabunt promissiones. »

Ne scilicet existiment se nibili fieri, et tanquam contemptibiles relinqui; sed aciant hoc magis esse fortium virorum.

Vers. 13, 14. « Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret, juravit per semetipsum, dicens. »

Postquam ergo eos taxavit, spem rursus ipsorum vehementer excitat, quod nempe speratarum rerum sint compotes futuri. Mercedem autem addit, ne propter labores concidant: id quod exemplis astruit. Cumque multos citare posset, Abraham profert in medium, ob personæ dignitatem.

Nisi benedicens benedicam te et multiplicans multiplicabo te. B

Tacite eos revocat ad memoriam juramentorum Christi, qui frequenter dicebat, Amen, amen dico tibi, qui creditis me, non morietur in æternum.

Vers. 15-20. « Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem. Homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversiam eorum finis ad confirmationem est juramentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum. Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum æolatum habeamus, qui confugimus. »

Hic illos territat, intermissam sæpius propter pusillum animum promissionem ostendens.

Hoc est, tentationibus vitam transigere. 240 Oportet vero, inquit, cuncta patienter et cum fide tolerare. Si enim se largiri dixerit, quod statim accipias, quid jam credideris?

« Ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ, tutam ac firmam. »

Ex his, inquit, ea quæ sunt ventura conjectamus. Si enim ista post tantum temporis spatium tandem evenere, plane illa etiam. Quamobrem quæ Abrahamo facta sunt, fidem quoque nobis faciunt de futuris.

« Et incedentem. »

Ostendit eos qui in mundo versantur adhuc, spem quoque in rebus promissis versari. Neque dixit, intus existimus, sed quod ipsa spes intus ingressa sit: id quod verius credibilisque erat.

« In interiora velaminis. »

Id est in cælum.

« Ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedech. »

Apposito præcursoris nomine utitur, tanquam nos subinde accepturi simus. Non enim valde distant præcursor, et qui ipsum sequuntur.

« Pontifex factus in æternum. »

En et consolationem alteram. Nam si pontifex noster in supernis est, longe præstantior est pontifice Judæorum.

CAP. VII.

A

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

VERS. 1. « Hic enim Melchisedech, rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abraham. »

Frequens est in comparando Vetus Testamentum cum Novo. Videsis ergo iterum quo pacto ostendat sacerdotii Christi typum, sive Melchisedech, præstantiorem existisse sacerdotibus legis. Quomodo autem hoc multis evincat, inspicere. Primum quidem a nomine. Nam Melchisedech *justitiæ regem* interpretantur. Deinde etiam a conditione, quia *sine patre et sine matre*. Talis quippe fuit Melchisedech, cujus genitores non recenseantur; neque compertum nobis est ex quo patre, et ex quali matre sit natus, neque undenam ortum habuerit, nec quem vitæ finem. Scriptura enim nihil de ejus generatione narrat, ut in aliis solet. Si ergo talis tantusque typus existit, quanto magis ipsa veritas, id est Christus? Quod autem Melchisedech typus et figura fuerit, jusjurandum quod ei factum est, obtestatur. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*¹. Ad hæc etiam id ex nomine colligitur. Ecquis enim rex justitiæ alter fuit, præterquam Dominus noster? Nam ipse est *Rex pacis qui pacificavit, tam quæ in cælis, tam quæ in terris sunt*². Ipse est *sine patre et sine matre*: sursum enim non matrem habuit, nec deorsum patrem: ipsius quoque generatio non enarratur: *Generationem enim ejus quis cognovit?* inquit Scriptura³. Fieri siquidem non potest ut quis supernam generationem ejus edisserat. Insoper et in æternum existit, hoc est, vitæ finem non habet. Ipse etiam est ante

« Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, ὁ συναντήσας Ἀβραάμ. »

Πολλαχοῦ τὴν σύγκρισιν ποιῆται τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς. Ὅρα οὖν πάλιν καὶ ἐνταῦθεν δεικνύντα, ὅτι ὁ τύπος τῆς ἱερωσύνης Χριστοῦ, τουτέστιν ὁ Μελχισεδέκ, πολὺ βελτίων ἦν τῶν κατὰ νόμον ἱερέων. Καὶ ὅρα πῶς αὖξει, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· ὁ γὰρ Μελχισεδέκ βασιλεὺς δικαιοσύνης ἐρμηνεύεται· ἔπειτα καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου, ὅτι ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ. Ὁ τοιοῦτος γὰρ ὁ Μελχισεδέκ, μὴ γενεαλογούμενος, ἀγνωστος ἡμῖν καὶ τίνας πατέρας, καὶ οἷας μητέρας, καὶ πόθεν ἔσχεν τὴν ἀρχὴν, καὶ οἷον ἔχει τὸ τέλος. Οὐδὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ γενεαλογεῖ ἡ Γραφή, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Εἰ τοίνυν ὁ τύπος τοσοῦτος, πόσω μᾶλλον ἡ ἀλήθεια, τουτέστιν ὁ Χριστός. Ὅτι ἐκ τύπος ἦν αὐτοῦ ὁ Μελχισεδέκ, ἔδειξε μὲν καὶ ἡ ὀρκωμοσία ἡ πρὸς αὐτόν· *Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ*. Ἐπειτα ἐκ τοῦ ὀνόματος· τίς γὰρ βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν; Αὐτὸς γὰρ ἐστὶ καὶ βασιλεὺς εἰρήνης· εἰρηνοποίησε γὰρ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Αὐτὸς καὶ ἀπάτωρ, καὶ ἀμήτωρ· ἄνω μὲν ἀμήτωρ, κάτω δὲ ἀπάτωρ. Αὐτὸς καὶ μὴ γενεαλογούμενος· τὴν δὲ γενεάν γὰρ αὐτοῦ, φησὶ, τίς ἔγνω; Οὐ γὰρ δυνατόν αὐτοῦ τὴν ἄνω γέννησιν ἐξειπεῖν. Αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνάς ἐστιν· τουτέστιν, οὐκ ἔχει ζωῆς τέλος. Αὐτὸς καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος· καὶ τοῦτό ἐστιν, οὐδ' ἀρχὴν ἡμερῶν.

C sæculum omne, quod est, dierum initium non ha-

« Regresso a cæde regum, et benedixit ei: [VERS. 2,3] cui 241 et decimas omnium divisit Abraham primum quidem, qui interpretatur rex justitiæ, deinde autem et rex Salem, quod est rex pacis; sine patre, sine matre, sine genealogia. »

Dici non potest, inquit, Abrahamum illi dedisse, cum belli socio. Nam propter hoc ait illum obviam ivisse revertenti.

« Neque initium dierum, neque finem vitæ habens: assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. [VERS. 4.] Intuemini autem quantus sit hic, cui et Abraham decimas dedit. »

Quinam vero istud nisi quia hæc edita non sunt? Ait ergo: Sicut iste sine patre est, quia genus descriptum non fuit, consimili modo Christus suapte natura; et sicut de illo nescimus quando vivere cœperit, nec quando desierit, propterea quod litteris hoc proditum non fuerit; sic etiam de Jesu, non quia id scriptum non fuit, sed quia generis est ex pers. Illud enim figura erat; quare de eo dicitur, quia scriptum non fuit: hoc autem veritas est; unde de ipso affirmatur, eo quod reipsa talis sit. Quemadmodum in nominibus illic evidenti

« Ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλείων, καὶ εὐλογήσας αὐτόν, ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν Ἀβραάμ· πρῶτον μὲν ἐρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ὁ ἴστι βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλογούμενος. »

Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι ὡς μετασχύντι τοῦ πολέμου ἔδωκε. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, ὑπήντησιν ὑποστρέφοντι.

« Μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων· ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. Θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην Ἀβραάμ ἔδωκεν. »

Καὶ πῶς, ἢ τῷ μὴ ἐκφέρεσθαι; Λέγει οὖν, ὅτι, ὥσπερ οὗτος ἀπάτωρ τῷ μὴ γενεαλογεῖσθαι, οὕτως ὁ Χριστὸς αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος καὶ ὥσπερ τούτου οὐκ ἴσμεν, οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος, διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ, οὐ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ εἶναι. Ἐκείνο μὲν τύπος, καὶ διὰ τοῦτο, ἀπὸ τοῦ μὴ γεγράφθαι· τοῦτο δὲ ἀλήθεια, καὶ διὰ τοῦτο, ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι. Ὅσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ὀνομάτων, ἐνταῦθα μὲν προσηγορίαι ἦσαν καὶ βασιλεὺς δικαιοσύνης, καὶ βασιλεὺς εἰρήνης· ἐκεῖ δὲ πράγματος ἀλή-

¹ Psal. cix, 16. ² Coloss. i, 20. ³ Psal. lxxx, 8.

θεια· οὕτω καὶ ἐνταῦθα προσηγορίαι εἰσὶν, ἐκαὶ δὲ ἅ
πραγμάτων ἀλήθεια.

« Ἐκ τῶν ἀκροθίνων ὁ πατριάρχης. »

Ἀκροθίνια, τὰ λάφυρα λέγει.

« Καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Λευὶ τὴν ἱερατεῖαν
λαμβάνοντες ἐντολὴν ἔχουσιν ἀποδεχάμενοι τὸν λαὸν
κατὰ τὸν νόμον, τοῦτέστι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καί-
περ ἐξεληλυθότες ἐκ τῆς ὁσφύος Ἀβραάμ. Ὁ δὲ
μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε τὸν Ἀ-
βραάμ, καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκε. »

Τοσαύτη, φησὶν, ἦν τῆς ἱερωσύνης ἡ ὑπερβολή,
ὥς καὶ τοὺς ὁμοτίμους ἀπὸ προγόνων, καὶ τὸν αὐτὸν
ἔχοντας προπάτορας, πολλῶ βελτίους εἶναι τῶν ἄλ-
λων. Δεκάτην οὖν παρ' ἐκείνων λαμβάνουσιν. Ὅταν
οὖν παρ' αὐτῶν τούτων δεκάτας λαμβάνωσιν, ἄρα
οὐχ οὗτοι μὲν ἐν τάξει λαϊκῶν, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τοῖς
ιερεῦσι; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ὁμοτίμος
αὐτοῖς ἦν, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου γένους. Ὡστε οὐκ ἂν ἔδωκε
ἄλλοφύλῳ δεκάτας, εἰ μὴ πολλὴ ἦν ἡ τιμή.

« Χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἑλάττω ὑπὸ τοῦ
κρίτερον εὐλογεῖται. Καὶ ὥδε μὲν δεκάτας ἀποθνή-
σκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν, ἐκαὶ δὲ μαρτυροῦ-
μενος ὅτι ζῇ, καὶ, ὥς ἱστος εἰπεῖν, διὰ Ἀβραάμ καὶ
Λευὶ. Ὁ δὲ καταλαμβάνων, δεδεκάτωται. »

Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἦν τὸ σεμνόν, τὸ
ἐπαγγελίαν ἔχειν τὸν Ἀβραάμ, δείκνυσιν ἐκεῖνον
ἔντα σεμνότερον.

« Ἐτι γὰρ ἐν τῇ ὁσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήν-
τησιν αὐτῷ ὁ Μελχισεδέκ. »

Οὐκοῦν, φησὶν, κρίσιμων ὁ τύπος τοῦ Κυρίου, καὶ
αὐτοῦ τοῦ τὰς ἐπαγγελίας ἔχοντος.

« Εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευιτικῆς ἱερωσύ-
νης ἦν. »

Ἐν αὐτῷ ἦν, φησὶν, ὁ Λευὶ, εἰ καὶ οὐπω ἐτέχθη.
Ἴδε πόσον τὸ μέσον τοῦ τὸν τύπον ἔχοντος τοῦ Ἀρ-
χιερέως ἡμῶν, καὶ τῶν κατὰ νόμον.

« Ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο· τίς ἐτι χρεῖα
κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερεῖα,
καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; »

Δείξας ὅτι πολὺ βελτίων, καὶ τοῦ Λευὶ, καὶ τοῦ
Ἀβραάμ, ὁ Μελχισεδέκ, ἐν τάξει ἱερέως αὐτοῖς
γενόμενος, ἐξ ἑτέρου πάλιν ἐπιχειρεῖ, λέγων· Τίνος
ἔνεκεν οὐκ εἶπε, κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν; Λέγει
οὖν, ὅτι εἰ τελείους ἐποίησε ὁ νόμος, διὰ τί μετετί-
θετο; ἡ γὰρ τοῦ ἱερέως μετὰθεσις καὶ νόμου μετὰ-
θεσις ἦν.

« Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης
καὶ νόμου μετὰθεσις γίνεται. Ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται
ταῦτα. »

Τουτέστιν, αὐτῇ στοιχεῖ, καὶ δι' αὐτῆς ἅπαντα
πράττει. Οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι τελεία μὲν ἦν, οὐ
προειστήκει δὲ τοῦ λαοῦ. Αὐτῇ γὰρ ἐπέχρητο.

nudæ appellationes erant, puta *regis justitiæ, et
regis pacis*; istic vero, ipsa rei veritas: ita et hic
nuncupationes sunt; illic autem veritas rerum.

« De præcipuis patriarcha. »

Præcipua manubias dicit.

Vers. 5, 6. « Et quidem de filiis Levi sacerdotium
accipientes, mandatum habent decimas sumere a
populo secundum legem, id est a fratribus suis:
quanquam ipsi exierint de lumbis Abraham. Cujus
autem generatio annumeratur ex illis, decimas
sumpsit ab Abraham, et hunc qui habebat repro-
missiones, benedixit. »

Tanta eminentia erat sacerdotii, inquit, ut qui
ejusdem a parentibus honoris et conditionis sunt,
eundemque progenitorem habent, reliquis longe
præcellerent. Quamobrem decimas ab illis acci-
piunt. Quando igitur ab his decimas accipiunt,
nonne ipsi in ordine sunt laicorum, illi vero
sacerdotum? Verum neque id solum; ut nec
ille æqualis honoris fuerit, sed ex alio genere.
Quapropter Abraham nequaquam alienigenæ deci-
mas dedisset, nisi hujus eximia dignitas fuisset.

Vers. 7-9, « Sine ulla autem contradictione, quod
minus est, a meliore benedicatur. Et hic quidem,
decimas morientes homines accipiunt: ibi autem
contestatur qui vivit, et (ut ita dictum sit) per Abra-
ham et Levi. Qui autem accepit, decimatus est. »

Quoniam sursum deorsumque hoc spectabile
erat, quod repromissio facta esset Abrahamo, os-
tendit Melchisedech illo fuisse honoratiorem.

Vers. 10. « Adhuc enim in lumbis patris erat,
quando obviavit ei Melchisedech. »

Typus ergo Domini potior est illo, cui pollicita-
tiones factæ sunt.

Vers. 11. « Si ergo consummatio per sacerdotium
Leviticum erat. »

In eo erat Levi, inquit, etsi nondum natus erat.
Inspice quantum intersit inter illum qui Pontificis
nostri typum gerebat, et eos qui secundum legem
creati sunt.

242 « (Populus enim sub ipso legem accepit.)
Quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem
Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non
secundum ordinem Aaron dici? »

Postquam ostendit Melchisedech multo præstan-
torem Abrahamo et Levi existisse, eo quod sa-
cerdotii pro illis functionem obierit: ex alio rur-
sum capite hoc monstrare aggreditur, his fere ver-
bis: Quid causæ fuit ut non dixerit, secundum
ordinem Aaron? Utique quia lex perfectos non
reddebat: unde et translata fuit. Nam translatio seu
mutatio sacerdotis, legis quoque mutatio erat.

Vers. 12, 13. « Translato enim sacerdotio, ne-
cesse est ut et legis translatio fiat. In quo enim hæc
dicuntur. »

Id est, illud sequitur, et per illud omnia gerit.
Nec enim dici potest, perfectum quidem fuisse,
at non illidem populo præpositum. Eo enim utcha-
tur.

« De alia tribu est, de qua nullus altari præsto fuit. [Vers. 14-16] Manifestum est enim quia ex Juda ortus est Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotio Moyse locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem. »

Hoc ad eos spectat qui dicunt : Ecquod opus erat Novo Testamento ?

« Melchisedech exsurgat alius sacerdos, qui non secundum legem. »

Hoc modo, inquit, Aaronicum expolit.

« Mandati carnalis factus est. »

Lex quippe per omnia carnalis erat. Circumcide, inquit, carnem tuam, unge carnem, carnem lava, carnem rade.

« Sed secundum virtutem vitæ insolubilis. [Vers. 17] Contestatur enim : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. »

Non Melchisedech, sed Christus, qui sua virtute vivit.

Hoc est, non temporaneæ, aut quæ finem habeat.

Vers. 18-21. « Reprobatio quidem sit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus et inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex : introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum : et quantum est non sine jurejurando (alii siquidem jurejurando sacerdotes facti sunt), hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum : Juravit Dominus, et non poenitebit eum : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. »

Præcedens mandatum, inquit, hoc est testamenti veteris mandatum ante latum, lex nimirum, rescisum est, et abrogatum, eo quod homini perfectionem conciliare non posset. At potior spes introducta est, inquit, quæ nos Deo proximos facit. Novum scilicet innuit, per quod Deo et Patri conjuncti sumus, quodque adeo extollit, ut non sine jurejurando fuisse sancitum dicat : cum illud vetus sine juramento datum esset. Vide qua ratione utrumque auget ; eo quod neque finem habeat, quemadmodum legalis. Huic vero finem impositum esse significat, ubi ait : Secundum virtutem vitæ insolubilis et juri-jurandi.

243 Vers. 22-23. « In tantum melioris testamenti sponsor factus est Jesus. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere ; hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium : unde et salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens. »

Quoniam juravit semper eum esse permansurum : quod nunquam fecisset, nisi Jesus vivens esset. Cæterum quoties sacerdotem ut ministrum audis, ipsum cogita exinanitionis mysterium.

« Φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ' ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ. Πράδηλον γάρ, ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν, εἰς τὴν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωϋσῆς ἐλάλησε. Καὶ περισσώτερον ἐστὶ κατάδηλόν ἐστιν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα. »

Τοῦτο πρὸς τοὺς λέγοντας, τί ἰδοὶ Καινῆς Διαθήκης ;

« Μελχισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὃς οὐ κατὰ νόμον. »

Οὕτω γάρ, φησὶ, τὴν τοῦ Ἀαρὼν ἐξέβαλεν.

« Ἐντολῆς σαρκίνης γέγονε. »

Κατὰ πάντα γάρ νόμος σάρκινος ἦν. Περίτμησις, φησὶ, τὴν σάρκα σου, χρίτον τὴν σάρκα, λοῦσον τὴν σάρκα, περίχειρον τὴν σάρκα.

« Ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. Μαρτυρεῖ γάρ ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. »

Οὐχ ὁ Μελχισεδέκ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς, ὃς τῇ οἰκείᾳ δυνάμει ζῇ.

Τουτέστιν, οὐ προσηαίρου, οὐδὲ πέρας ἔχοντος.

« Ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς, διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές. Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος· ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ, καὶ καθ' ὅσον οὐ χωρὶς ὀρκωμοσίας· οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὀρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γεγονότες, ὁ δὲ μετὰ ὀρκωμοσίας, διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν· Ὁμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμελήθηται. Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. »

Ἡ προαγούσα, φησὶν, ἐντολὴ, τουτέστιν ἡ προδεδομένη ἐντολὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· λέγει δὲ τὸν νόμον· ἀθετεῖται, φησὶν, καὶ ἐκβάλλεται, ἐπειδὴ τελειῶσαι οὐκ ἔδύνατο τὸν ἄνθρωπον. Ἐπεισάγεται δὲ, φησὶν, ἡ κρείστων ἐλπίς, ἡ καὶ ἐγγίσει ἡμᾶς ποιούσα τῷ Θεῷ. Λέγει δὲ τὴν Νέαν, δι' αὐτῆς γὰρ συνήρθημεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· καὶ ταύτην ἐστὶ ἀβζων, οὐ χωρὶς ὀρκωμοσίας λέγει γεγενῆσθαι. Ἐκείνη δὲ ἡ παλαιὰ χωρὶς ὀρκωμοσίας ἦν. Ὅρα δὲ πῶς καὶ τὰ δύο ἀβζει, ὅτι οὐκ ἔχει τέλος ὡς περ ἡ νομικὴ (10). Τοῦτο δὲ αὐτῇ σημαίνει ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ δύναμιν γάρ, φησὶ, ζωῆς ἀκαταλύτου, καὶ τοῦ ὀρκου.

« Κατὰ τοσοῦτον καὶ κρείττονος διαθήκης γέγονε ἔγγυος Ἰησοῦς, καὶ οἱ μὲν πλείονες εἰσι γεγονότες ἱερεῖς, διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν· ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην. Ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν. »

Ὅτι ὁμοσεν αὐτῷ δεῖ αὐτὸν ἔσεσθαι, οὐκ ἂν τοῦτο ἐποίησε, εἰ μὴ ζῶν ἦν. Ὅσάκις δὲ ἱερεὺς ἢ λειτουργὸν ἀκούεις, αὐτὸ τὸ τῆς κενώσεως ἐννοεῖ τὸ μυστήριον.

NOTÆ.

(10) Textus mutilus et obscurissimus. Nihil horum habet Chrysostomus unde restaurari possit.

« Εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. Τοιοῦτος γάρ ἄ ἡμῖν ἔπεπεν Ἀρχιερεὺς, θεῖος, ἀκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος· ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ. »

Πάλιν καὶ τοῦτο τοῦ κατὰ σάρκα σημαντικὸν ἔποιλει. Ὁ ἐγείρων τοὺς νεκροὺς, καὶ ζωοποιῶν οὐδὲ θάλει, οὕτως ὡς καὶ ὁ Πατὴρ, πῶς ἐντυγχάνει; Ἀλλ' οὐδὲν ὅτι τῆς οἰκονομίας εἰσὶν αὐταὶ αἱ φωναί, οὐδὲ διαιρουμένης τῆς θεότητος· ὁ αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ Θεὸς, καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἄλλα περὶ αὐτοῦ λέγεται.

« Τοῦτο γάρ ἐποίησεν ἐν ῥάπῃ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας. Ὁ νόμος γάρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς, ἔχοντας ἀσθένειαν, ὁ λόγος δὲ τῆς ὁρκωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον, ὅτι ἐν εἰς τὸν αἰῶνα τεταλειωμένον. »

ΚΕΦΑΛΑ. Η'.

« Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις. »

Τὸ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ προσανεχθῆναι, φησὶ.

« Τοιοῦτον ἔχομεν Ἀρχιερεῖς, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Ἐπειδὴ ἀνω καὶ κάτω λειτουργῶν αὐτὸν εἶπε, τὰ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ὀντων, ὅρα πῶς ἀνάγει τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν, τὴν θεότητα κηρύττων αὐτοῦ. διὰ τοῦ λέγειν, Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

« Τῶν ἁγίων λειτουργός. »

Τουτέστιν, ὑπὲρ τῶν ἡγιασμένων διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

« Καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς. »

Σκηνὴν ἀληθινὴν, τὴν Ἐκκλησίαν φησὶν.

« Ἦν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Πᾶς γάρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρά τε καὶ θυσίας καθίσταται, ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον, ὃ προσενέγκῃ. Εἰ μὲν γάρ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς, ὅντων ἱερίων τῶν προτερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα. »

Παραπομπὴ γάρ αὐτὴν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος.

« Οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκῆψιν λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχηρμάτισται Μωϋσῆς, μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. »

Ἡ παλαιὰ, φησὶ, λειτουργία ὑποδειγμα ἦν ταύτης πνευματικῆς, ἦντινα καὶ ἐπουράνιον καλεῖ. Εἰ γάρ καὶ ἐπὶ γῆς τελεῖται, ἀλλὰ ὅλη τῶν οὐρανῶν ἐστίν· ἰλάτρευον δὲ ὑποδείγματι, ὡς τὸ πρόβατον προσφέροντας εἰς τύπον Χριστοῦ· ὡς τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως πάλιν εἰς τύπον τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως.

« Ὅρα γάρ, φησὶ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δεχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέταυχε λειτουργίας, ὅσας καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης. »

« Joan. v, 21.

« Ad interpellandum pro eis. [Vers. 26-28.] Talis enim decebat ut vobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus, qui non habet necessitatem, quemadmodum summi sacerdotes, prius pro delictis suis hostias offerre, deinde pro populi. »

His quoque verbis, id quod ad ejus carnem spectat, voluit significari. Nam qui suscitavit mortuos, qui, quos vult vivificat perinde ac Pater, quinam intercedat? Manifestum est igitur ejusmodi voces ad dispensationis mysterium pertinere, nequaquam tamen seorsim [posita deitate. Nam et simul ipse Deus est, etsi propter dispensationem alia de ipso enuntiantur.

« Hoc enim fecit semel, seipsum offerens. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes; sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium perfectum in æternum. »

CAP. VIII.

Vers. 1. « Capitulum autem super ea quæ dicuntur. »

Quatenus, inquit, pro populo oblatus est.

« Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis. »

Quoniam sursum deorsum hunc ministrum dixit, quo significaret quæ humanitatis illius essent; vide quomodo cogitationem auditorum erigit, deitatem illius prædicando, dum ait: Qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis.

Vers. 2. « Sanctorum minister »

Id est, pro iis qui per nomen ipsius sancti facti sunt.

« Et tabernaculi veri. »

Ecclesiam vocat tabernaculum verum.

« Quod sedit Dominus, et non homo. [Vers. 3, 4.]

Omnis enim pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur: unde necesse est et hunc habere aliquid quod offerat. Si enim esset super terram, nec esset sacerdos: cum essent sacerdotes qui offerrent secundum legem munera. »

Hanc enim sibi comparavit sanguine suo.

Vers. 5. « Qui exemplari et umbræ deserviunt cœlestium. Sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum. »

Antiquum illud ministerium, inquit, exemplum erat spiritalis hujus; quod et cœleste vocat. Nam etsi in terra peragitur, totum tamen cœlorum est. Porro exemplo deserviebant, ut sive agnum offerrent, Christum figurarent, sive panes propositionis, hi typus essent corporis illius, et alia consimiliter.

244 « Vide enim, inquit, feceris omnia secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte. [Vers. 6.] Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto et melioris testamenti mediator est. »

Quoniam auditus visu obtusior est, ei omnia A monstravit. Observa autem quantum discrimen sit istius ab illo : quippe cum illud quidem exemplum fuerit et figura, hoc autem ipsa veritas.

« Quod melioribus repromissionibus sancitum est. »

Spiritualibus nempe. Illud porro promissa terra Chananzorum factum est : unde etiam explosum fuit ; hoc autem manet.

VERS. 7-12. « Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit : Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummatio super domum Israel et super domum Juda testamentum novum ; non secundum testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti : quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus : dando leges meas in mentem eorum, et in corde eorum superscribam eas ; et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum, et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum dicens : Cognosce Dominum ; quoniam omnes scient me, a minore usque ad majorem eorum ; quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum jam non memorabor. »

Hoc est, si irreprehensibiles fecisset.

VERS. 13. « Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est. »

Ex ipsomet tabernaculo discrimen ostendit. Quinam vero ? Quia primum quidem sanctum erat : secundum vero Sanctum sanctorum.

CAP. IX.

VERS. 1-4. « Habuit quidem et prius justificationes culturæ, et sanctum sæculare. Tabernaculum enim est factum primum, in quo erant candelabra, et mensa, et propositio panum, quæ dicitur sancta. Post velamentum autem secundum, tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum : aureum habens thuribulum, et arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, et virga Aaron quæ fronderat, et tabulæ testamenti. »

Justificationes, signa ac symbola appellat.

Sæculare et mundanum dicit, quoniam licebat omnibus illud ingredi : atque manifestus erat locus in hacce domo, in quo sacerdotes starent, in quo Judæi, in quo proselyti, in quo gentiles, in quo Nazaræi. Quandoquidem : omnibus pervium erat, id appellat sæculare. Enimvero Judæorum gens mundus non erat.

Tabernaculum seu habitaculum vocat ab inhabitando.

Ἐπειδὴ ἡ ἀκοὴ τῶν ἁμαρτημάτων τῆς οὐσίας ἐστίν, ἐδείξεν αὐτῷ πάντα. Σκόπει δὲ πόσον τὸ μέσον ταύτης πρὸς ἐκείνην, εἰ γὰρ ἐκείνη μὲν ὑπόδειγμα καὶ τύπος, αὕτη δὲ ἀλήθεια.

« Ἦτις ἐπὶ χρείταις ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται. »

Ταῖς πνευματικαῖς. Ἐκείνη δὲ ταῖς τῆς γῆς τῶν Χαναναίων. Διὸ καὶ, ἡ μὲν ἐκδέδληται, ἡ δὲ μένει.

« Εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἀμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. Μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς λέγει· Ἴδού ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν ἐποίησα τοῖς πατέρας αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου· ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, καὶ γὰρ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει Κύριος. Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει Κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς καρδίαις αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, Γινώθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ὡς ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἐτι. »

Ταυτέστιν, εἰ ἀμέμπτους ἐποιεῖ.

« Ἐν τῷ λέγειν καινὴν, πεπαλαίωσε τὴν πρώτην. Τὸ δὲ παλαιούμενον, καὶ γεγερασμένον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. »

Δείκνυσι τὸ διάφορον καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς σκηνῆς· Πῶς ; ἡ μὲν πρώτη ἁγία· ἡ δὲ δευτέρα, Ἁγία ἁγίων.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

« Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη δικαιώματα λατρείας, τό τε ἅγιον κοσμικόν. Σκηνὴ γὰρ κατασκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἦ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόσθεσις τῶν ἄρτων, ἡ τις λέγεται ἁγία. Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ λεγομένη, Ἁγία ἁγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περιχεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσοῦ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ράβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης. »

Δικαιώματα δὲ, σύμβολά φησιν.

Κοσμικὸν λέγει, ἐπειδὴ πᾶσιν ἐφέλτο ἐπιβαίνειν, καὶ φανερὸς ἦν τόπος ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ἐνθα εἰ ἱερεῖς εἰσθήκεισαν, ἐνθα Ἰουδαῖοι, ἐνθα προσήλυτοι, ἐνθα Ἕλληνες καὶ Ναζωραῖοι. Ἐπειδὴ πᾶσι βατὸν ἦν, κοσμικὸν αὐτὸ καλεῖ. Οὐ γὰρ δὴ Ἰουδαῖοι ὁ κόσμος ἦν.

Σκηνὴν καλεῖ, παρὰ τὸ σκηνοῦν ἔχει.

« Ἐπερὶ αὐτῆς Χερουβὶμ δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον. »

Ἀντὶ τοῦ, τὰ ἑνδοξά.

« Περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος. Τοῦτων δὲ οὕτω κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διὰ παντὸς εἰσίστησιν οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, εἰς δὲ τὴν δευτέραν »

Ὡς μακροῦ δεόμενα λόγου

« Ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνωσμάτων, τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος ἁγίου, μήπω »

Ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι Ὡς μία θυσία τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκές· δείκνυσιν αὐτὴν ἀνωθεν ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως προτετυπωμένην. Εἰ γὰρ ἁγιωτέρα καὶ φρικτή, μία ἦν, καὶ πῶς ὁ ἀρχιερεὺς ἀπαξ προσ-
B ἔφερε;

« Περὶ αὐτῆς τὴν τῶν ἁγίων ἑδὼν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχοῦσης στάσιν, ἥτις παραβολή »

Ἀπεκρύπτετο ἐνταῦθα, φησὶν, ἡ προτέρα γ, ἐπειδὴ οὕτως ἐνεστηκεῖ αὐτῆς ὁ καιρὸς. Ἦν δὲ οὗτος, ὁ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ ἐφανερώθη.

« Εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεστηκότα, καθ' ὃν δῶρά τε καὶ θυσίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμενα κατὰ συνέλθωσιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα. »

Τουτέστιν, ὁ τύπος γέγονε, καθ' ὃν δῶρά τε καὶ θυσίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμεναι κατὰ συνέλθωσιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα.

Αἱ γὰρ θυσίαι, οὐ τὸν ἀπὸ ψυχῆς ῥύπον ἤφαισαν, ἀλλ' ἔτι περὶ σῶμα ἦσαν, κατὰ νόμον σαρκικῆς ἐντολῆς. Οὐ γὰρ δὴ μοιχείαν, καὶ εὐθόνην οὐδὲ ἱεροσολίαν ἀφιέναι ἠδύναντο.

« Μόνον ἐπὶ βρώμασι, καὶ πόμασι, καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς. »

Δοκοῦντα, φησὶν, καθαίρειν τὴν σάρκα.

« Καὶ δικαιομασίαι σαρκὸς, μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπιχειρέμενα, Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, »

Καιρὸν διορθώσεως, τὸν τῆς παρουσίας καλεῖ τοῦ Χριστοῦ. Λέγει οὖν ὅτι ὠφέλιμα ἦν πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς διορθώσεως, μετὰ δὲ ταῦτα ἀνωφελεῖ.

« Διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειότερας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφ' ἅπασι εἰς τὰ ἅγια, αἰώνιαν λύτρωσιν εὐράμενος. Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κακωμένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ Πνεύματος ἁγίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἁμωμον τῷ Θεῷ, καθαρίει τὴν συνέλθωσιν ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, »

Vers. 5-7. « Superque eam erant Cherubim gloriae obumbrantia propitiatorium. »

Idest, gloriae plena.

245 « De quibus non est modo dicendum per singula. His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introeunt sacerdotes officia consummantes : in secundo autem »

Ut quæ prolixiori sermone opus habeant.

« Semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quam offert pro sua et populi ignorantibus : [Vers. 8] hoc significante Spiritu sancto, nondum »

Ne objicerent : Qui factum est, ut una victima in sempiternum consummaverit ? ostendit eam jam pridem a summo sacerdote esse figuratam. Quinimo si sanctior illa et terribilis una erat, eccur a pontifice semel offerebatur ?

« Propalatum esse sanctorum viam, adhuc priora tabernaculo habente statum, [Vers. 9] quod parabola est »

Illic abscondebatur secundum, inquit, quia nondum ejus tempus aderat : tempus utique adventus Christi, per quem illud propalatum fuit.

« Temporis instantis, juxta quod munera et hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem. »

Hoc est, figura factum est, secundum quam dona et sacrificia offerebantur, quæ non possent secundum conscientiam perfectum facere cultorem.

Victimæ siquidem maculam ab anima non auferebant ; sed adhuc circa corpus versabantur, pro lege mandati carnalis. Etenim non poterant adulterium, vel invidentiam, vel sacrilegium expiare.

« Solummodo in cibis, in potionibus, [Vers. 10] et variis baptismatibus. »

Quæ putabantur, inquit, carnem mundare.

« Et justificationibus carnis, usque ad tempus correctionis imposita. [Vers. 11.] Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, »

Tempus correctionis, tempus adventus Christi nuncupat. Ait ergo hæc juvisse ante tempus correctionis, posthæc vero inutilia fuisse.

« Per, amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis ; [Vers. 12-14] neque per sanguinem vitulorum et hircorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis : quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam vestram ab operibus mortuis, »

VARIÆ LECTIONES.

« Omnino legendum est, δευτέρα.

PATR. GR. XCV.

Vel Christi carnem istie innuit, vel Ecclesiam. A

« Ad serviendum Deo viventi? »

Illic notificat eum qui mortuis operibus est ad-
dictus, vivo et vero non posse servire.

Vers. 15-18. « Et ideo novi testamenti mediator
est, ut, morte intercedente, in redemptionem earum
prævaricationum, quæ erant sub priori testa-
mento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt,
eternæ hereditatis. **246** Ubi enim testamentum
est, mors necesse est intercedat testatoris. Testa-
mentum enim in mortuis confirmatum est: alioqui
non valet, dum vivit qui testatus est. Unde nec
primum quidem sine sanguine »

Fieri poterat ut plerique, qui infirmiores essent,
ex eo quod Christus mortem obierat, promissioni-
bus ejus non crederent. Quocirca dicit Apostolus: B
Propter hoc ipsum igitur esse fidentiores oportet,
quia testatoribus non viventibus, sed defunctis,
firma sunt testamenta, et robor accipiunt. Atque
hic est sensus: Deus pollicitus est, inquit; deinde
cum homines peccassent, non solum indigni fue-
runt qui promissorum compotes fierent, ut potius
obnoxii facti sint morti. Eam ob rem Christus ve-
niens assumpsit in se peccata, mortuusque est,
ut illi mundarentur, dignique evaderent qui pro-
missa consequerentur.

« Dedicatum est. [Vers. 19-21.] Lecto enim
omni mandato legis a Moyse universo populo, ac-
cipiens sanguinem vitulorum et hircorum, cum
aqua et lana coccinea, »

Hoc est, firmum ratumque factum fuit.

« Et hyssopo, ipsum quoque librum, et omnem
populum aspersit, dicens: Ille sanguis testamenti,
quod mandavit ad vos Deus. Etiam tabernaculum
et omnia vasa ministerii sanguine secundum legem
aspersit. »

Symbolum spiritus. Hyssopus enim calida est.
Quin et aqua significabatur expurgatio quæ fit per
baptismum. Lana autem sumebatur, qua sanguis
contineretur.

Vers. 22. « Et omnia pene in sanguine secundum
legem mundantur, et sine sanguinis effusione non
fit remissio. »

Quoniam per eam non perfecta mundatio fiebat,
neque perfecta remissio, sed imperfecta; ideo
dixit, *pene*.

Vers. 23. « Necesse est ergo, exemplaria quidem
cælestium his mundari. »

Mundi illi, inquit, qui secundum legem perficie-
bantur, imperfecti nihilominus manebant, quoniam
et ipsi figura erant futurorum.

« Ipsa autem cælestia, »

Ecclesiam dicit.

« Melioribus hostiis quam istis. »

Tunc enim agni sanguine perungebantur; nunc
vero ipsius Christi.

Vers. 24. « Non enim in manufacta sancta in-
troivit Christus, exemplaria verorum, sed in ipsum
cælum, ut appareat nunc »

Τὴν σάρκα λέγει ἐνταῦθα, ἢ τὴν Ἐκκλησίαν.

« Εἰς τὸ λατρεῦειν Θεῷ ζῶντι; »

Ἐνταῦθα ἐμφαίνει, ὅτι νεκρά ἔργα ἔχοντα οὐκ ἐνι
δουλεύειν τῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ.

« Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστίν,
ὥπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ
τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λά-
βωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας. Ὅπου
γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθε-
μένου. Διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μήποτε
ισχύει, ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος. Ὅθεν οὐδ' ἡ πρώτη χω-
ρὶς αἵματος; »

Εἰκὸς ἦν πολλοὺς τῶν ἀσθενέστερον διαχειμένων,
ἀπὸ τοῦ τετελευτηκέναι τὸν Κύριον, μάλιστα ἀπι-
στεῖν ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ. Ὁ τοίνυν Ἀπόστολος
φησὶ· Διὰ τοῦτο μὲν οὖν χρὴ θαρρεῖν, ὅτι οὐ ζώντων
τῶν διατιθεμένων, ἀλλ' ἀποθνησκόντων τότε βέβαιαί
εἰσιν αἱ διαθήκαι, καὶ τὴν ἰσχύον λαμβάνουσιν. Ὁ δὲ
νοῦς οὗτος· Ἐπηγγελάτο, φησὶν, ὁ Θεός· εἰτα ἁμαρ-
τάνοντες οἱ ἄνθρωποι, οὐ μόνον ἦσαν ἀνάξιοι τὴν
ἐπαγγελίαν ἀναλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ θανάτῳ γεγόνασιν
ἐνοχοί. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἐλθὼν ἀνεδέξατο τὰς
ἁμαρτίας, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα καθαρισθέντες, ἄξιοι
γίνωνται τὰς ἐπαγγελίας λαβεῖν.

« Ἐγκεκαίνισται. Λαληθείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς
κατὰ νόμον ὑπὸ Μωυσέως παντὶ τῷ λαῷ, λαβὼν τὸ
αἷμα τῶν μόσχων καὶ τράγων, μετὰ ὕδατος, καὶ ἔριον
κοκκίνου, »

C Τούτέστι, βεβαία γέγονε, καὶ ἐχυρώθη.

« Καὶ ὑσώπου, αὐτὸ τε τὸ βιβλίον, καὶ πάντα τὸν
λαὸν ἐρβάντισε, λέγων· Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης,
ᾗς ἐνετελάτο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός. Καὶ τὴν σκηνὴν ἐξέ-
καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵματι
ὁμοίως ἐρβάντισε. »

Σύμβολον τοῦ πνεύματος. Θερμὴ γὰρ ἡ ὑσώπος·
ἐστὶ γὰρ καὶ τὸ ὕδωρ σημαίνειν τὴν διὰ τοῦ βαπτί-
σματος κάθαρσιν· καὶ τὸ ἔριον δὲ, ὥστε κατέχεσθαι
τὸ αἷμα.

« Καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ
τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεχυσίας οὐ γίνεται
ἄφρασις. »

D Ἐπειδὴ ἐκείνου οὐκ ἦν καθαρμὸς τέλειος, οὐδὲ
ἄφρασις τελεία, ἀλλ' ἡμιτέλης, εἶπε τὸ, σχεδόν.

« Ἀνάγκη οὖν, τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς
οὐρανοῖς, τοῦτοις καθαρίζεσθαι. »

Οὗτοι, φησὶν, οἱ καθαροί, οἱ κατὰ νόμον τελειού-
μενοι, ἀτελεῖς ἦσαν, ἐπειδὴ καὶ τύπος ἦσαν ἐκείνοι
τῶν μελλόντων.

« Αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, »

Τὴν Ἐκκλησίαν λέγει.

« Κρεῖττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας. »

Τότε μὲν προβάτου αἵματι ἐχρίοντο, νῦν δὲ, αὐτοῦ
τοῦ Χριστοῦ.

« Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χρι-
στὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν
οὐρανόν· νῦν ἐμφανισθῆναι. »

Τούτο, φησὶν, ὡςπερ δὴ μέγξ ἐφρόνουν οἱ Ἰου- **A**
δαῖοι ἐπὶ τῇ τοῦ ναοῦ κατασκευῇ, ὡς μηδενὶ τόπου
ὄντος τοιούτου. Πάλιν οὖν σύγκρισις, καὶ τὸ διάφορον
πολὺ, ὅσῳ αὐτὸς ὁ οὐρανὸς τοῦ ναοῦ.

« Τῷ προσώπῳ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. »

Εἰπὼν τὸ, ἐμφανισθῆναι, καὶ δείξας τὴν οἰκονο-
μίαν, καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει, ὅτι τοῦτο παποίηκεν
ὑπὲρ ἡμῶν, ἐπεὶ, καθὼς Θεὸς Λόγος, πάντοτε σύν-
εστι τῷ Πατρὶ. Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἐν τῷ Πατρὶ,
καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.

« Οὐδὲ πολλάκις προσφέρει ἑαυτὸν, ὡςπερ ὁ ἀρχ-
ιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἁγία κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵ-
ματι ἀλλοτρίῳ, ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ
τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου· νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συν-
τελείᾳ τῶν αἰώνων. »

Εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν, φησὶ, τοῦτο ἐγένετο, εἴτα οὐ-
δεὶς ἐπίστευσεν, ἔμεινεν ἐν ἀπωλείᾳ τὸ γένος. Οὐ γάρ
ἦν δυνατόν δεύτερον ἀποθανεῖν Χριστὸν, ἵνα πάλιν
σωθῇ. Ἐπειδὴ δὲ δεύτερον πολλὰ ἦν τὰ ἁμαρτήματα,
εἰκότως τότε ἀνεφάνη.

« Εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, »

Τί ἐστιν ἀθέτησις; ἀντὶ τοῦ, καταφρόνητις.
Οὐκέτι παρρησίαν ἔχει ἡ ἁμαρτία. Ἠθέτηται γάρ ἡ
ἁμαρτία, ὀφείλουσα μὲν ἀπολαβεῖν κόλασιν, οὐκ
ἀπολαβοῦσα δέ. Τοῦτέστι, βίαν ἔπαθεν· ὅτε προσ-
εδόκησε πάντας ἀνελεῖν, τότε ἀνῆλθῃ.

« Διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. »

Ἐφανέρωθη τῷ Θεῷ, καὶ προσήλθεν.

« Καὶ καθόσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ
ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς
ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγχεῖν ἁμαρ-
τίας, »

Καὶ τὴν αἰτίαν λέγει, διὰ τί ἅπαξ ἀπέθανεν· ὅτι
ἐνὸς θανάτου ἀντιλυτρον ἐγένετο. Ἀπέκειτο γάρ,
φησὶν, τοῖς ἀνθρώποις ἀποθανεῖν. Τοῦτο οὖν τὸ ἅπαξ
ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων, ἅπαξ προσενεχθεὶς· καὶ
ὑπὸ τίνος ἢ ὑφ' ἑαυτοῦ δηλονότι; Ἐγὼ γάρ, φησὶν,
ὑπὲρ αὐτῶν ἀγιάζω ἑμαυτόν.

« Ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθῆσεται τοῖς
αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις, εἰς σωτηρίαν. »

ΚΕΦΑΛ. I'.

« Σκιάν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, »

Ἐν τῇ πρώτῃ, φησὶν, ὠφθῇ, εἰς τὸ ἄραι τὰς
ἁμαρτίας ἡμῶν· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ οὐκέτι οὕτω φα-
νείται, ἀλλὰ σώσων τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας.

« Οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ'
ἐνιαυτὸν ταῖς θυσίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ δι-
ηγεῖς, οὐδέποτε δύνανται τοὺς προσερχομένους τε-
λειῶσαι. Ἐπεὶ οὐκ· ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι,
εἰς τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἐτι συνείδησιν ἁμαρτιῶν τοὺς
λατρεύοντας ἅπαξ κεκαθαρμένους· ἀλλ' ἐν αὐτοῖς
ἀνάμνησις ἁμαρτιῶν κατ' ἐνιαυτόν. Ἀδύνατον γάρ

Ita plane loquitur, cum structura templi admo-
dum Judæi gloriarentur, ac si nullus alter similis
exstaret locus. Rursus ergo comparatione utitur,
ostenditque ingens interesse discrimen, quantum
cælum inter ac templum.

« Vultui Dei pro nobis. »

Cum dixerit, *ut appareat*, monstrataque dispen-
satione, causam subjungit, quod nempe pro nobis
id gesserit, qui ubique est cum Patre, qua Deus
est Verbum. Ait enim : *Ego in Patre, et Pater in*
me est ⁶.

247 VERS. 25, 26. « Neque ut sæpe offerat
semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in
sancta per singulos annos in sanguine alieno :
alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine
mundi. Nunc autem semel in consummatione sæ-
culorum. »

Si initio id gestum esset, inquit, tum deinde
nemo credidisset, genus nostrum in interitu perse-
veraret. Nam possibile non erat ut Christus denovo
moreretur, quo illud iterum salvum fieret. Postquam
vero plurima tandem peccata exstiterunt, tunc
consentaneæ prorsus se conspicua dedit.

« Ad destitutionem peccati, »

Quidnam est *destitutio*? idem certe quod con-
temptio. Peccatum nequaquam amplius libertatem
habet. Nam destitutum est et abolitum, ut, cum
pœnas dare deberet, nullas tamen dederit. Quin
etiam vim pertulit, ut, dum sperabat cunctos pe-
rimere, tunc ipsum peremptum fuerit.

« Per hostiam suam apparuit. »

Deo se exhibuit, et ad eum accessit.

VERS. 27, 28. « Et quemadmodum statutum est
hominibus semel mori ; post hoc autem iudicium :
sic et Christus semel oblatus est ad multorum
exhaustiunda peccata. »

Causam edicit cur mortuus ille sit, qui mortis
unius factus est pretium. Nam statutum erat ho-
minibus, inquit, ut morerentur. Quamobrem semel
mortuus est pro omnibus, quatenus oblatus est
semel. A quonam autem, nisi a seipso? ait enim :
Ego pro illis sanctifico meipsum ⁷.

« Secundo sine peccato apparebit expectantibus
se, in salutem. »

CAP. X.

VERS. 1. « Umbram enim habens lex futurorum
bonorum, »

In primo adventu apparuit, ut auferret nostra
peccata ; in secundo autem non sic apparebit, sed
ut salvos faciat illos qui in se crediderunt.

« Non ipsam imaginem rerum, per singulos annos
eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter,
nunquam possunt accedentes perfectos facere :
[VERS. 2-7] alioquin cessassent offerri, ideo quod
nullam haberent conscientiam peccati cultores
semel mundati ; sed in ipsis commemoratio pecca-
torum per singulos annos fit. Impossibile est enim

⁶ Joan. xiv, 11. ⁷ Joan. xvii, 19.

sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam et oblationem noluisti ; corpus autem aptasti mihi : holocausta et pro peccato non tibi placuerunt ; tunc dixi : Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. »

Id est, non ipsam veritatem.

De victimis loquitur, quæ pro condonatione offerebantur.

VERS. 8, 9. « Superius dicens, quia hostias, et oblationem, et holocausta, et pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, tunc dixit : Ecce venio. »

Veteri Testimonio probat^a victimarum oblationem desisse ex quo Christus venit, tametsi videbantur adhuc offerri. Tanti-per enim differebat ; ac demum finem illis imposuit.

248 « Ut faciam voluntatem tuam, Deus. Auferit primum, ut sequens statuat. [VERS. 10-18.] In qua voluntate sanctificati sumus, qui per oblationem corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici ejus »

Meipsum tradendo, inquit.

« Scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummavit in æternum sanctificatos. Contestatur autem nos et Spiritus sanctus. Postquam enim dixit : Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus : dando leges ræas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas, et peccatorum et iniquitatum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. »

Inimicos nominat, Judæos, et dæmones, et quotquot prædicationi Evangelii obsistunt.

VERS. 19. « Habentes itaque, fratres, fiduciam, »

Quemadmodum peccata, inquit, pudorem creant, sic quoque fiduciam et libertatem habemus, dum cuncta nobis condonantur ; ita ut cohæredes efficiamur, ac tantæ dilectionis participes.

« In introitu sanctorum in sanguine Christi, [VERS. 20, 21] quem initiavit nobis viam novam et viventem, per velamen, id est carnem suam ; et sacerdotem magnum super domum Dei. »

Cælum scilicet innuit.

VERS. 22-21. « Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda : teneamus fidei nostræ confessionem indeclinabilem (fidelis enim est, qui repromisit), et consideremus invicem »

^a Psal. xxxix, 7.

αἷμα τῶν τράγων καὶ τράγων ἀφαιρῶν ἁμαρτίας· διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει. Θυσίαν καὶ προσφοράν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. Ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας, τότε εἶπον, Ἰδοὺ ἐγώ. Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι ὁ Θεὸς τὸ θέλημά σου. »

Τουτέστιν οὐκ αὐτὴν τὴν ἀληθείαν.

Λέγει δὲ τῆς θυσίας τῆς ἀφέσεως.

« Ἀνώτερον λέγων, ὅτι θυσίαν, καὶ προσφοράν, καὶ ὀλοκαυτώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ εὐδόκησας· αἵτινες κατὰ τὸν νόμον προσφέρονται· τότε εἶρηκεν· Ἰδοὺ ἔγω. »

Δείκνυσιν ἐκ Μαρτυρίας Παλαιᾶς, ὅτι ἀφ' οὗ ἡ ἐπιδημία Χριστοῦ, πέπαυται τὰ τῶν θυσιῶν, εἰ καὶ δοκοῦσιν ἐτι προσφέρεσθαι. Ἀνεβάλλετο γὰρ πρὸς ὀλίγον, εἰτα ἐπήγαγεν αὐτῶν τὸ τέλος.

« Τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου ὁ Θεός. Ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ. Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν, οἱ διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ. Καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς ἱσταῖ καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τῆς αὐτῆς πολυλίκως προσφέρειον θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας· αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεχὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ »

Τοῦ ἑμαυτὸν, φησὶν, ἐκδεῦναι

« Ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μίᾳ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεχὲς τοὺς ἁγιαζομένους. Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· μετὰ γὰρ τὸ καὶ προειρηχέναι, Αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήτομαι πρὸς αὐτοὺς μετὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, λέγει Κύριος, Διδοὺς νόμους μου ἐπὶ καρδίᾳς αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν δεικνυῶν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. Ὅπου δὲ ἀρεαίς τούτων, οὐκέτι προσφορά περὶ ἁμαρτίας. »

Ἐχθροὺς αὐτοῦ Ἰουδαίους λέγει, καὶ δαίμονας, καὶ πάντας τοὺς ἀντιπίπτοντας τῷ κηρύγματι.

« Ἐχοντες οὖν, ἀδελφοί, παρρησίαν, »

Ὅσπερ γὰρ αἰσχύνην, φησὶ, ποιεῖ τὰ ἁμαρτήματα, οὕτω παρρησίαν, τὸ πάντα ἀφεθῆναι ἡμῖν, καὶ συγχληρονόμους γενέσθαι, καὶ τοσαύτης ἀπολαῦσαι ἀγάπης.

« Εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίνισε ἡμῖν ὁδὸν πρὸςπατον καὶ ζωσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. »

Τὸν οὐρανὸν φησι.

« Προσερχώμεθα μετ' ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφροσύνῃ πίστεως, ἐρρванτισμένοι τῆς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελάμενος· καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους »

Δείκνυσιν, ὡς καὶ πιστεῖ δρθῇ προσεῖναι δεῖ· A καὶ ἔργα λαμπρά. Τουτέστι γὰρ τὸ, καὶ λαλουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι.

Τῷ καθαρῷ ποιοῦντι, ἢ τῷ μὴ ἔχοντι αἷμα.

« Εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων. »

Εἰς τὸ μᾶλλον ἀγαπᾶν, καὶ ἀγαπᾶσθαι.

« Μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, καθὼς ἔθος τισίν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ τοσούτω μᾶλλον, ὅσω βλέπετε ἐγγιζοῦσαν τὴν ἡμέραν. Ἐκουσίως γὰρ ἀμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκ ἔτι περὶ ἀμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία· φοβερὰ δὲ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος, ἐσθλείν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους. B Ἀθετήσας τις νόμον Μωυσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ θυτὴν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσῳ δὲ καὶ χειρόνος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, »

Οἶδε γὰρ ἀπὸ τῆς συνηθείας, καὶ τῆς ἐπισυναγωγῆς, πολλὴν οὖσαν τὴν ἰσχύν. Ὅπου γὰρ, φησὶ, δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἑμὸν ἔλεος, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.

« Ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγισάμενος, ἐν ᾧ ἡγιασθετε, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυδρίσας, Οἶδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα· Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Καὶ πάλιν, Κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ. Φοβερὸν τὸ ἔμπροσθεν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. »

Ὅταν γὰρ αὐτοῦ μετασχὼν ἐν τοῖς μυστηρίοις, ἀμαρτίαν ἐργάζηται, πῶς οὐ κατεπάτησεν αὐτὸν, καταφρονήσας αὐτοῦ;

« Ἀναμνησθεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἀόλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων· τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατρίζομενοι· τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφόμενων γεννηθέντες. Καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθῆκατε, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν »

Ἐπειδὴ διαλυθίντες ἦσαν ἀπὸ τῶν θλίψεων, ἔρα πῶς αὐτοὺς παραμυθεῖται. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν αὐτῶν· Ἀναμνησθεσθε γὰρ, φησὶ, τὰς πρότερον ἡμέρας. Ἐπειτα ἀπὸ τῆς Γραφῆς λεγούσης, Ὁ δὲ D δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. Ἐπειτα ἀπὸ λογισμῶν, εἰπὼν, ὅτι Ἔστι πίστις ἐλπίζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, ἐλεγχος οὐ βλεπομένων. Καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν προπατόρων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἐκείνων καὶ θαυμαστῶν. Εἰκότως δὲ πρῶτον μνημονεύει τοῦ Ἀβελ, πρότερον ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθανόντος· δευτέρου Ἐνώχ δι' εὐσεβείαν μετατεθέντος, δεικνὺς ἐσθμίνας πάντως τὰς ἀμειβὰς· τρίτου Νῶε, κολαζομένους δεικνὺς τοὺς μὴ πιστεύοντας.

* Matth. xviii, 20. * Habac. ii, 4.

* Verbum deest, forte εἰσφέρειν.

Significat operæ pretium esse ut cum recta fide accedamus, exhibeamusque egregia opera. Nam hic est hujus effati sensus, et abluti corpus aqua.

Aqua, inquam, quæ mundos facit, aut sanguinis est expers.

« In provocationem charitatis et bonorum operum. »

Quo amemus amplius, et redamemur.

Vers. 25-29. « Non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam; sed consolantes, et tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia; terribilis autem quædam expectatio judicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, »

Noverat enim ex familiaritate et collectione in unum, multum roboris eis accessurum. Ubi enim, ait Christus, duo vel tres fuerint **249** congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum *.

« Qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit. [Vers. 30, 31.] Scimus enim qui dixit: Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus. Et iterum: Judicabit Dominus populum suum. Horrendum est incidere in manus Dei viventis. »

Quando enim qui particeps illius fuit in mysteriis, peccatum admittit, quomodo non proculcat illum, utpote quem despiciatui habeat?

Vers. 32-34. « Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum; et in altero quidem opprobriis et tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii taliter conversantium effecti. Nam et vinculis meis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum »

Quoniam deficiebantur ob afflictiones, vide quomodo eos consolatur, ac primum quidem ab iisdem. Rememoramini, inquit, pristinos dies. Deinde ab auctoritate Scripturæ, quæ dicit: Justus autem ex fide vivet *. Præterea rationes adjiciendo, dum ait: Est fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Itemque a majoribus et parentibus, magnis scilicet et admirandis illis viris. Ac merito quidem primo loco mentionem facit Abel, qui primus fuit eorum qui pro vera pietate mortui sunt; secundo ponit Enoch, qui propter pietatem translatus fuit: ubi omnino remunerationes fore ostendit; tertio Noe, quo notum faciat, pœnas eos qui non crediderint, persolvere.

VARIAE LECTIONES.

Observe eum de se, ut et de aliis qui constricti A
vinculis fuerint, in hunc fere modum loqui. Non
existimastis hæc vincula et catenas esse, sed velut
athletæ generosi, ita stelistis; quia non nostri
causa duntaxat opus non habuistis consolatione,
sed et ipsi aliis solatio fuistis.

« Cum gaudio suscepistis: cognoscentes vos
habere meliorem et manentem substantiam. [VERS.
35-39.] Nolite itaque amittere confidentiam vestram,
quæ magnam habet remunerationem. Patientia
enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei fa-
cientes, reportetis promissionem. Adhuc enim mo-
dicum aliquantulum, qui venturus est veniet, et
non tardabit. Justus autem ex fide vivet: quod si
subtraxerit se, non placebit animæ meæ in illo. B
Nos autem non sumus subtractionis filii in perdi-
tionem, sed fidei in acquisitionem animæ. »

Qui cum gaudio tolerat, mercedem quamdam
sibi repositam esse ostendit; quodque res sibi de-
trimento non sit, sed proventui.

CAP. XI

VERS. 1-4. « Est autem fides sperandarum sub-
stantia rerum, argumentum non apparentium. In
hac enim testimonium consecuti sunt senes. Fide
intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut non
ex visibilibus visibilia fierent. Fide plurimam
hostiam Abel, quam Cain, obtulit Deo; per quam
testimonium consecutus est, esse justus, testi-
monium perhibente muneribus ejus Deo; et per
illam defunctus »

Nisi quis invisibilia certitudine majori teneat,
quam quæ videntur, fides esse non potest.

250 Adhuc loquitur. [VERS. 5-7.] « Fide Enoch
translatus est ne videret mortem, et non invenie-
batur, quia transtulit illum Deus; ante translatio-
nem enim testimonium habuit placuisse Deo. Sine
fide autem impossibile est placere Deo. Credere
enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et
inquirentibus se remunerator sit. Fide Noe,
responso accepto de iis quæ adhuc non videban-
tur, metuens aptavit arcam in salutem domus
suz. »

Quemadmodum cælum ipso aspectu duntaxat
suo loquitur, sic et Abel, dum in memoriam
venit.

« Per quam damnavit mundum. »

Ostendit enim eos esse dignos supplicio, qui
neque dum fabricaretur arca, ad sanitatem redie-
runt.

« Et justitiæ quæ secundum fidem est, hæres est
instituta. »

Hoc est, ex hoc apparuit justus, quod crediderit
Deo.

VERS. 8-10. « Fide, qui vocatur Abraham, obe-
divit in locum exire, quem accepturus erat in hæ-
reditatem; et exiit nesciens quo iret. Fide demo-
stratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena;

Ὁρᾶς, ὅτι περὶ αὐτοῦ φησι, καὶ τῶν ἄλλων δε-
δεμένων οὕτως. Οὐχ ἡγήσασθε δεσμὰ εἶναι, ἀλλ'
ὥσπερ ἀθληταὶ γενναῖοι, οὕτως ἔστητε, ὅτι οὐ μόνον
ἐν τοῖς ἡμετέροις οὐκ ἐδέεσθε παρακλήσεως, ἀλλὰ
καὶ τοῖς ἄλλοις ἐγένεσθε παράκλησις.

« Μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν
ἑαυτοῖς κρεῖττονα ὑπαρξιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ μένου-
σαν. Μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παρρησίαν ὑμῶν, ἥτις
ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην. Ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε
χρεῖαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, κομι-
σησθε τὴν ἐπαγγελίαν. Ἔτι γὰρ μικρὸν ὄσον, ὁ
ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονιεῖ· ὁ δὲ δίκαιος ἐκ
πίστεως ζήσεται. Καὶ ἐὰν ὑποστελλῇται, οὐκ εὐδοκεῖ
τῇ ψυχῇ μου ἐν αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς
εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίησιν ψυχῆς. »

Ὁ μετὰ χαρᾶς φέρων, δείκνυσιν ὅτι ἔχει μισθόν
τινα, καὶ ὅτι οὐ ζημία, ἀλλὰ πρόσδοξός ἐστι τὸ
πρᾶγμα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

« Ἔστι δὲ πίστις ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πρα-
γμάτων ἑλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἐν ταύτῃ γὰρ
ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. Πίστει νοοῦμεν
κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ-
φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι. Πίστει πλείονα
θυσίαν Ἀβελ παρὰ Κάιν προσήνεγκε τῷ Θεῷ, δι'
ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς
δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανών »

« Ἄν γὰρ μὴ τις τῶν ὁρωμένων σαφέστερον περὶ
τῶν ἀοράτων πεπληροφόρηται, πίστις εἶναι οὐ δύ-
νεται.

« Ἔτι λαλεῖ· Πίστει Ἐνὼχ μετατέθειτο τοῦ μὴ ἰδεῖν
θάνατον, καὶ οὐχ' ἐβρίσκατο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν
ὁ Θεός. Πρὸς γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ μεμαρτύ-
ρηται εὐηρεστικέναι τῷ Θεῷ, χωρὶς δὲ πίστεως
ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι. Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσ-
ερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν
αὐτὸν ἀποδότης γίνεσθαι. Πίστει χρηματισθεὶς Νῶε
περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐλαβηθεὶς κατ-
εσκεύασε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ. »

« Ὡςπερ οὐρανὸς φαινόμενος μόνον λαλεῖ, οὕτω
Ἀβελ μνημονευόμενος.

« Δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον. »

Ἐδείξε γὰρ αὐτοὺς ἀξίους ὄντας κολάσεως, οἱ γὰρ
οὐδὲ διὰ τῆς κατασκευῆς τῆς κιβωτοῦ ἐσωφρονί-
ζοντο. »

« Καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κλη-
ρονόμος. »

Τούτέστιν, ἀπὸ τούτου δίκαιος ἐφάνη, ἀπὸ τοῦ
πιστεῦσαι Θεῷ.

« Πίστει καλούμενος Ἀβραάμ, ὑπήκουσεν ἐξελ-
θεῖν εἰς τὸν τόπον, ὃν ἔμαλλε λαμβάνειν εἰς κληρο-
νομίαν, καὶ ἐξῆλθε, μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἐρχεται.
Πίστει παρήκχησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὥς ἀλ-

λοτρῶν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς. Ἐξεδέχετο γάρ·

Ἐπειδὴ εἰς τούτους ἰώρων οἱ ἐξ Ἑβραίων πιστευόντες, ὡς μυρίων ἀπολαύσαντας ἀγαθῶν, δείκνυσιν ὅτι οὐδέπω οὐδεὶς ἐκομίσατο.

« Τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν. »

Τουτέστιν, τὴν ἀσάλευτον.

« Ἦς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. »

Αὐτὸς γὰρ ἐλθὼν, ἐκείνην αὐτοῖς ἔχαρίσατο. Εἰ μὴ γὰρ κατήλθεν Ἰησοῦς, καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανὸν, πρόδρομος ἡμῶν γενόμενος, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἐκείνων ἔξωθήμεν τῶν μονῶν.

« Πίστει γὰρ Σάρρα καὶ αὕτῃ δύναμιν. »

Ἐντραπτικῶς ἐνταῦθα ἤρξατο, εἰ γὰρ γυναῖκες ἐλιγούχότεροι φαίνονται. Ὅλος γὰρ αὐτῶν ὁ λόγος εἰς τοῦτο οἰκονομεῖται, εἰς τὸ ἀποκικμηκότας αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι.

« Εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν, ἐπὶ πιστὸν ἠγήσατο τὸν ἐπαγγελιάμενον. »

Τουτέστιν, εἰς τὸ κατασχεῖν τὸ σπέρμα.

« Διὸ καὶ ἀφ' ἐνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ ὡς ἄμμος, ἣ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, ἣ ἀναρίθμητος. »

Τοῦτο οὐκ ἔστι, φησὶν, μόνον τὸ θαυμαστὸν, ὅτι ἔσχεν δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος, ἀλλ' ὅτι τοσοῦτων ἐγένετο μήτηρ, ὧν οὐδὲ εὐφοροὶ γαστέρες. Ὡς τὰ ἄστρα γάρ, φησὶ, τοῦ οὐρανοῦ, ἐξ ἐνὸς δὲ σπέρματος, λέγει.

Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας. »

Οἱ περὶ τὸν Ἀβραάμ, φησὶν.

« Ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες, καὶ ἀσπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες, ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοι εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν, ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσιν. Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευσαν, ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. Νῦν δὲ κρείττονος ὁρέγονται, τουτέστιν ἐπουρανίου. Διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ θεός, Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν. Ἠτοιμάει γὰρ αὐτοῖς πόλιν. »

Τῷ πνεύματι δηλονότι.

« Πίστει προσεήνοχεν Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν, ὃ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος, πρὸς ἐν ἐλαλήθη, ὅτι Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα. »

Πείραν τῆς εὐσεβείας ἐπιδεικνύς. Πειράζει γάρ, οὐχ ὡς ἀγνοῶν Θεός, ἀλλ' ὅτι οἱ ἅγιοι πείραν καὶ ἀπόδειξιν τῆς εὐσεβείας παρασχόμενοι, θαυμαστοὶ παρὰ πάντι γένωνται.

« Λογισάμενος, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δύναται ὁ θεός. »

Ἐλεγε, φησὶν, ὅτι ὁ ἐκ μήτρας καὶ γεγηρακυίας, καὶ ἀχρήστου γεγεννημένης, υἱὸν γενέσθαι παρεσχέκως, καὶ σφαγίντα ἀναστήσαι δυνήσεται.

« Ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο. »

in casulis habitando, cum Isaac et Jacob coheredibus ejusdem repromissionis. Expectabat enim·

Quoniam illi qui ex Hebræis crediderant, eos aspiciebant, seu bonis innumeris ornatos, declarat neminem quidquam recepisse.

« Fundamenta habentem civitatem. »

Id est inconcussam et immobilem.

« Cujus artifex et conditor Deus. »

Ipse enim veniens thanc eis donavit. Nam nisi Jesus descendisset, et ascendisset in cœlum, præcursor noster factus, mansionibus istis nunquam dignati fuisset.

Vers. 11. « Fide et ipsa Sara virtutem. »

Ilic veluti arguere incipit, quandoquidem muliere imbecilliores videbantur. Nam totus iste de priscis patribus sermo ad hoc spectat, ut fatiscentes illos recreet.

« In missionem seminis accepit; etiam præter tempus ætatis peperit, quoniam fidelem credidit cum qui repromiserat. »

Id est, ad retinendum semen.

Vers. 12. « Propter quod et ab uno orti sunt (et hoc emortuo) tanquam sidera cœli, in multitudinem, et sicut arena quæ est ad oram maris, innummerabilis. »

Non hoc solum, inquit, mirabile est, quod virtutem habuerit ad susceptionem seminis; sed etiam quod tantæ multitudinis mater evaserit, quantam nec uteri ulli ferre valeant. Sicut sidera cœli, inquit, ex uno videlicet semine.

Vers. 13-16. « Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus. »

Abraham nimirum, et qui ex eo orti sunt patriarchæ.

251 « Sed a longe eas accipientes, et saluantes, et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem. »

D Spiritu nimirum.

Vers. 17, 18. « Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur; et unigenitum offerebat, qui suscepit repromissiones, ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen. »

Experimentum præbens pietatis suæ. Nam Deus periculum facit, non ex ignorantia, sed ut sancti, probata demonstrataque pietate sua, cunctos in admirationem rapiant.

Vers. 19. « Arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus. »

Dicebat, inquit: Ille qui ex vulva propter senium marcida atque inutili reddita, gigni filium concessit, ipse poterit et occisum excitare.

« Unde eum et in parabolam accepit. »

Id est, in exemplum. Nam figura Christi factus A est : hocque sacinus signum erat fore ut Pater Uulgenitum traderet offerendum.

Vers. 20, 21. « Fide et de futuris benedixit Isaac Jacob et Esau. Fide Jacob moriens singulos filiorum Joseph benedixit. »

Undenam, inquit, filiis tanta illa bona pollicitus est, nisi quia credebatur Deo ?

« Et adoravit in fastigio virgæ suæ. [Vers. 22.] Fide Joseph de profectione filiorum Israel memoratus est. »

Tunc, inquit, non solum effatus est, sed et iis quæ ventura erant, adeo confidebat, ut et hoc ipse gestis exprimeret. Nam quia futurum erat ut ex Ephraim rex alter consurgeret, eapropter adorasse eum in fastigio virgæ suæ ait. Jam enim, inquit, Josephum adoraverat, significans eum ab universo populo propter Ephraim adorandum : id quod postmodum a tribubus patratum fuit.

Hoc est, quia jam grandævus erat.

« Et de ossibus suis mandavit. [Vers. 23.] Fide Moyses natus, »

Ut certo crederet populus redemptionem ipsis quondam adfuturam. Neque enim de ossium suorum translatione commonuisset, nisi hoc certo prænosset futurum.

« Occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidisset elegantem infantem; et non timuerunt regis edictum. [Vers. 24.] Fide Moyses C grandis factus, »

Quia non ita grave est sanctis illis viris inferiores videri, eam ob rem homines nullius nominis et ignobiles profert.

252 « Negavit se esse filium filix Pharaonis, [Vers. 25] magis eligens affligi cum populo Dei, »

Hoc ait ut doceat illos omnia despicere, nec concidere animis, dum facultates suæ diriperentur : quando Moyses quoque propter fidem thesauros regios reliquit.

Non simpliciter dimisit, sed et abrenuntiavit, hoc est odio illud habuit, et exhorruit. Dum enim cælum proponebatur, frustra regias Ægypti domos miratus esset.

« Quam temporalis peccati habere jucunditatem : [Vers. 26] majores divitias existimans thesauro Ægyptiorum »

Peccatum esse dixit, nolle cum aliis affligi.

« Improperium Christi : aspiciebat enim in remunerationem. [Vers. 27.] Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis.

Hoc est, talia sibi exprobrari, quæ nobis propter Christum : seu quia Ægyptii Deo contumeliam irrogant, injuste afficiendo, et laboribus opprimendo Israelitas, ac si ab illo liberari non possent.

« Invisibilem enim tanquam videns sustinuit. »

Toutéστιν ἐν ὑποδείγματι. Τύπος γὰρ γέγονε Χριστοῦ· καὶ τοῦτο ἦν σύμβολον, τοῦτον Πατέρα τὸν Μονογενῆ προσάγειν.

« Πίστει καὶ περὶ μελλόντων εὐλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἠσαῦ. Πίστει Ἰακώβ ἀποθνήσκων, ἕκαστον τῶν υἱῶν Ἰωσήφ εὐλόγησεν.

Πόθεν, φησὶν, ἐπηγγελάτο τοῖς υἱοῖς τοσαῦτα ἀγαθὰ, ἢ ἀπὸ τοῦ πιστεῦσιν τῷ Θεῷ;

« Καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ. Πίστει Ἰωσήφ τελευτῶν περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε. »

Ἐνταῦθα, φησὶν, οὐ μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐθαύρει τοῖς ἐσόμενοις, ὥς καὶ τῷ ἔργῳ αὐτὸς ἐπέδειξεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου ἀνίστασθαι βασιλεὺς ἕτερος, διδ, φησὶ, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ. Ἦδη γὰρ, φησὶν, προσεκυνεῖτο τῷ Ἰωσήφ, τὴν τοῦ παντός τοῦ λαοῦ προσκύνησιν δηλῶν, τὴν ἐσομένην αὐτῷ διὰ τοῦ Ἑβραίου· καὶ τοῦτο ἐξέθεε διὰ τῶν φυλῶν ὑστερον.

Τούτεστι καὶ γέρων ὢν ἤδη.

« Καὶ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνταφιάτο. Πίστει Μωϋσῆς γεννηθεὶς, »

Ἵνα πιστεύσῃ ὁ λαὸς, ὅτι πάντως ἔσται αὐτῷ λύτρωσις. Οὐκ ἂν γὰρ περὶ τῆς μεταθέσεως τῶν ὀστέων ἐμνημόνευσεν, εἰ μὴ ἀκριβῶς ἑώρα ἐσομένην αὐτῇν.

« Ἐκρύβη τρίμηνον ἀπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ, διότι εἶδὼν ἀστειὸν τὸ παιδίον, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ δόταγμα τοῦ βασιλέως. Πίστει Μωϋσῆς μέγας γενόμενος, »

Ἐπειδὴ τῶν ἀγίων ἐκείνων ἐλάττους φανῆναι οὐδὲν ἦν δεινόν, τοῦτου χάριν, καὶ εὐτελεῖς, καὶ ἀσήμεους ἄνδρας τίθησιν.

« Ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραὼ μάλλον ἐλόμενος συγκακωχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, »

Τοῦτό φησι, διδάσκων αὐτοὺς καταφρονεῖν πάντων, καὶ μὴ ἀδουλεῖν ἐπὶ τῇ τῶν ὑπαρχόντων ἀρπαγῇ, ὅπου γὰρ ὁ Μωϋσῆς διὰ πίστιν τοὺς βασιλικοὺς ἐξέλιπε θησαυρούς.

Οὐκ ἀπλῶς ἀφῆκεν, φησὶν, ἀλλ' ἠρνήσατο, τούτεστιν ἐμίσησε, καὶ ἀπιστράφη. Τοῦ γὰρ οὐρανοῦ προκείμενου, περισσὸν ἦν τὰ βασιλεία θαυμάζειν D Αἰγύπτου.

« Ἡ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν· μέζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν »

Ἀμαρτίαν εἶπε, τὸ μὴ θελῆσαι τοῖς ἄλλοις συγκακωθῆναι.

« Τὸν ἀναιδισμόν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέδειξε γὰρ εἰς τὴν μισοπαροδοσίαν. Πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως. »

Τούτεστιν, τὸ ἀναιδίζεσθαι τοιαῦτα, οἷα ὑμεῖς διὰ τὸν Χριστόν· ἢ ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ὠνειδίσαν τὸν Θεόν, ἀδικοῦντες, καὶ καταποιοῦντες τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὥς μὴ δυνάμενον σώζειν.

« Τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησε. »

Τὸν Θεὸν ἔχων, φησί, διὰ παντὸς ἐν τῇ καρδίᾳ, Α ταῦτα ὑπέμεινε.

« Πίστει πεποίηκε τὸ Πάσχα, καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλεθρευὼν τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν. »

Τὸν περὶ τῶν μυστηρίων ἐμβάλλει λόγον. Λέγει δὲ, ὅτι πιστεύσας τὸν ὀλεθρευτὴν δυσωπεῖν, καὶ σῶζειν τὸ γένος, τὸ ἀρνίον ἔσφαξεν.

« Πίστει διέδησαν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὥς διὰ ξηρᾶς. »

Πάλιν εἰς λαὸν ὀλόκληρον ἐξάγει τὴν μέλησιν. Ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι οὐ δυνάμεθα κατὰ τοὺς ἁγίους γενέσθαι.

« Ὡς παῖραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι, καταπόθησαν. Πίστει τὰ τεῖχη Ἰεριχὼ ἔπεσε, κυκλωθέντα ἐπὶ δὲ πέντε ἡμέρας. »

Ἐδειξε, φησὶν, ὅτι ὕδωρ ἦν, διὰ τῶν ἐμπειρόνων καὶ ἀποπειράτων, εἰ καὶ κατὰ βούλησιν Θεοῦ, στερεώτερον τεῖχος ἐγένετο.

« Πίστει Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπόλωλε τοῖς ἀπειθήσασιν, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους μετ' εἰρήνης. Καὶ τί ἐτι λέγω, ἐπιλείψει γάρ με διηγούμενον χρόνος, περὶ Γεδεὼν, Βαράκ τε, καὶ Σαμφών, καὶ Ἰεφθά, Δαβὶδ τε, καὶ Σαμουὴλ, καὶ τῶν προφητῶν, »

Οὐκοῦν αἰσχρὸν, φησὶν, εἰ καὶ πόρνης ἀπιστότατοι φαίνεσθαι.

« Οἱ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας. »

Οἱ περὶ τὸν Γεδεὼν.

Τοῦτο γὰρ πίστις, ὅταν τὰ πράγματα πρὸς τὸ ἐναντίον ἔκβαλλει· καὶ τότε δεῖ πιστεύειν, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον γέγονεν, ἀλλὰ πάντα ἀκόλουθα.

« Εἰργάσαντο δικαιοσύνην. »

Αὐτοὶ οὗτοι πάλιν· ἡ καὶ τὸν Δαβὶδ φησιν.

« Ἐπίτυχον ἐπαγγελιῶν. »

Διὰ τὴν εἰς τοὺς ἐγγόνους ἐκδόσαν εὐλογίαν· ἡ ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ, διὰ τὴν τοῦ Σαλομῶντος βασιλείαν.

« Ἐφραξαν στόματα λεόντων. »

Ὡς Δανιὴλ.

« Ἐσθεσαν δύναμιν πυρός. »

Ὡς οἱ τρεῖς παῖδες.

« Ἐφυγον στόματα μαχαίρας. »

Ὡς οἱ Ἰσραηλίται.

« Ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ. »

Ὁ κατὰ τὴν ἐπάνοδον λέγει τὴν ἐκ Βαβυλῶνος. Τίς γὰρ ἤλπισεν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανήκειν αὐτούς; καὶ οὐκ ἐπανήκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς γενέσθαι, καὶ κλεῖναι παρεμβολὰς ἄλλοτριων;

« Παρεμβολὰς ἔκλιναν ἄλλοτριων. »

Σαμφὼν.

« Ἐλάβον γυναῖκας ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν. »

Τὰ κατὰ προφήτας ἐνταῦθα λέγει, τὸν Ἠλίαν, τὸν Ἐλισσαίον. Νεκροὺς γὰρ ἀνέστησαν.

Cum semper in corde Deum haberet, inquit, hæc lubens sustinuit.

Vers. 28. « Fide celebravit Pascha, et sanguinis effusionem, ne, qui vastabat primitivo, tangeret eos. »

Sermonem injicit de mystēriis : aitque Moysen, cum certo crederet vastatorem a se flectendum, servatumque iri genus suum, agnum ideo mactasse.

Vers. 29, 30. « Fide transierunt mare Rubrum tanquam per aridam terram. »

Iterum universum populum proponit imitandum, ne dicerent : Penes nos non est sanctorum mores referre.

« Quod experti Aegyptii devorati sunt. Fide muri Jericho corruerunt circuitu dierum septem. »

Comprobavit, inquit, aquam esse, illis subsidentibus et suffocatis ; quamvis alioqui, Deo ita jubente, muro solidior esset.

Vers. 31, 32. « Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam ? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, et Barac, et Samson, et Jephthe, et David, et Samuel, et prophetis, »

Res ergo est digna pudore, inquit si vos meretrice increduliores præbueritis,

Vers. 33. « Qui per fidem vicerunt regna. »

Gedeon scilicet et alii.

Tunc quippe fides est, quando res contrarium exitum habere videntur ; tumque credere oportet nihil contrarii contingere, sed consentanea prorsus serie omnia fieri.

« Operati sunt justitiam. »

253 Illi ipsi iterum, vel saltem Davidem dicit.

« Adepti sunt repromissiones. »

Quatenus nempe nepotes ipsorum benedictionem consecuti sunt. Vel Davidem ait, qui Salomonem regni successorem habuit.

« Obduraverunt ora leonum. »

Velut Daniel.

Vers. 34. « Exstinxerunt impetum ignis. »

Ut puta tres pueri.

« Effugerunt aciem gladii. »

Velut Israelitæ,

« Convaluerunt de infirmitate ; fortes facti sunt in bello. »

Hoc ait de regressu e Babylonia. Ecquis enim sperasset eos de captivitate reversuros ? neque solum reversuros, sed et robustos et fortes fore, ita ut alienigenarum quoque castra funderent ?

« Castra verterunt exterorum. »

Samson.

Vers. 35. « Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. »

Enarrat quæ prophetis acciderunt, Eliæ scilicet, et Eliseo. Isti namque mortuos ad vitam revocaverunt.

« Alii distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. [Vers. 36, 37.] Alii ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres. Lapidati sunt. »

Stephanus.

« Secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. »

Eos ex prophetis dicit qui interempti fuerunt, Isalam puta, qui serra lignea sectus fuit.

« Circulerunt in melotis, et pellibus caprinis, egentes, angustati, afflicti. »

Elias.

Vers. 38-40. « Quibus dignus non erat mundus. In solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et cavernis terræ; et hi omnes testimonio li- dei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur. »

CAP. XII.

Vers. 1. « Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem »

Eliam, ejusque socios dicit. Quidnam igitur hic erant accepturi?

Mundum utique intelligere oportet eos qui sunt in mundo.

« Testium, deponentes omne pondus, »

Testes dicit, non modo qui sub novo testamento sunt, sed etiam qui sub veteri fuere. Nam et illi testimonium dederunt divinæ magnificentiae.

« Et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen: [Vers. 2] aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum. »

Quod nos facile circumvenit, vel quod facile **254** circumveniri queat. Atque hoc potius. Dummodo enim velimus, facili negotio possumus peccato superiores fieri.

« Qui, proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta, in dextera sedis Dei sedet. »

Hoc est, in potestate illius erat nihil pati, si voluisset. Ipse vero nihilominus pertulit crucem, cum nulla necessitate ad crucem adigeretur. Nam nostri causa affixus est cruci.

Vers. 3-10. « Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini, animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes, et obliti estis consolationis quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. In disciplina persevere- rate: tanquam filiis vobis offert se Deus. Quis autem filius quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt

« Άλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. Ἄλλοι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πείραν ἔλαβον, ἐτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς. Ἐλιθάσθησαν. »

Στέφανος.

« Ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόβῳ μαχα-ρας ἀπέθανον. »

Τοὺς ἀποθανόντας προφήτας, φησὶν, ὡς τὸν Ἰσαΐαν, ὅτι ἐν ξυλίνῳ ἐπρίσθη πρίονι.

« Περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρματιν, ὕστεροῦμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι. »

Ἰλίας.

« Ὃν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. Ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς· καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἔκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

« Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περιει- μενον ἡμῖν νέφος »

Τοὺς περὶ Ἠλίαν φησὶ. Τί τοίνυν ἡμελλον ἐνταῦθα ἀπολαμβάνειν;

Κόσμον γὰρ μὴν ἐν τοῦτοις, τοὺς ἐν κόσμῳ νοεῖσθαι πρέπει.

« Μαρτύρων, ὅγκον ἀποθέμενοι πάντα, »

Μάρτυρας, οὐχὶ τοὺς ἐν τῇ Καινῇ λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐμαρτύρησαν τῇ τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητι.

« Καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγόν, καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν. »

Τὴν εὐκόλως περιισταμένην ἡμᾶς, ἢ τὴν εὐκόλως περίστασιν δυναμένην παθεῖν. Μᾶλλον δὲ τοῦτο. Ῥᾶδιον γὰρ ἐάνθελήσωμεν, περιγενέσθαι τῆς ἁμαρτίας.

« Ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καθεύκειν. »

Τουτέστιν, ἐξῆν αὐτῷ μηδὲν παθεῖν, εἴπερ ἡδού- λατο. Ὁ δὲ ἀντὶ τοῦτου σταυρόν ὑπέμεινε, μηδεμίαν ἔχων ἀνάγκην τοῦ σταυρωθῆναι. Ἐσταυρώθη γὰρ ἡμῶν ἕνεκεν.

« Ἀναλογίσασθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ χάμητε, ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι. Οὐπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι· καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως, ἥτις ὑμῖν ὡς υἱοῖς διαλέγεται· Ὅτι μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται· εἰς παιδείαν ὑπομένετε· ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός. Τίς γὰρ ἐστιν υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; Εἰ δὲ χωρὶς ἐστε παιδείας, ἥς μέτοχοι γέγονασιν πάντες, ἅρα νόθοι ἐστέ, καὶ οὐχ υἱοί. Εἴπα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέ-

ρας εἶχομεν παιδευτάς, καὶ ἐντρέπομεθα· οὐ πολλῶν A
μᾶλλον ὑποταγησόμεθα·

Εἰ τὰ τῶν πλησίων πάθη οὐ διανίστησιν ἡμᾶς, φησὶν, ἀλλ' οὖν τὰ τοῦ Δεσπότου εἰς τοῦτο διεγείρει, εἰς τὸ ἀθλεῖν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

« Τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων, καὶ ζήσομεν; οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαίδευσεν· ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρὰς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς »

Ἡ τῶν χαρισμάτων φησὶν, ἢ τῶν εὐχῶν, ἢ τῶν B
δυνάμεων.

« Γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἐπανορθώσατε, καὶ τροχίους ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χῶλὸν ἐκτραπῇ, λαβῇ δὲ μᾶλλον. Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἀγίασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. Ἐπισκοποῦντες μὴ τις ὑπερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. »

Ἀντὶ τοῦ, τοῖς ἀνασχομένοις ἐπὶ πολὺ, καὶ καρτερήσασιν· καὶ εὐφήμῳ ὀνόματι χέχρηται. Ἄρα γυμνασία ἐστὶν ἡ παιδεία, τὸν ἀθλητὴν ἰσχυρὸν ἐργαζομένη, καὶ ἀκαταγώνιστον ἐν τοῖς ἀγῶσιν, διαγων ἐν τοῖς πολέμοις.

« Μὴ τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ, καὶ C
διὰ ταύτης μιανθῶσι πολλοί. »

Κἂν ἢ τις ῥίζα τοιαύτη γέγονε, φησὶ, μηδεμίαν βλάστην ἄφες ἀναθῆναι, ἀλλ' ἐκκοψόν, ἵνα μὴ φέρῃ καρπούς.

« Μὴ τις πόρνος, ἢ βέβηλος, ὡς Ἡσαῦ, δὲ ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ. »

Εἰς τοῦτο στίξαι δεῖ (11), ἵνα ἡ τελεία διάνοια, καὶ τὸ ἐπιφερόμενον, ἢ βέβηλος, ὡς Ἡσαῦ. Βέβηλος δὲ, γαστρίμαργος καὶ ἀκρατής.

« Ἴστε γὰρ ὅτι καὶ μετέπειτα θείων κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν, ἀπεδοκιμάσθη. Μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὑρεν, καίπερ μετὰ δακρύων ἐκζητήσας D
αὐτήν. »

Δι' ὑπερβατοῦ ἐνταῦθα ὁ νοῦς. Τῷ τοίνυν θέλων κληρονομήσαι τὴν ἐπαγγελίαν, συναψόν τὸ, μετὰ δακρύων αὐτὴν ἐκζητήσας, ἵνα ἡ διάνοια ἡ αὕτη. Βουληθεὶς κληρονομήσαι καὶ αὐτὸς ἐπαγγελίαν, φησὶ, καὶ μετὰ δακρύων αὐτὴν ταύτην ἐπαγγελίαν

omnes; ergo adulteri, et non filii estis. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos: non multo magis obtemperabimus »

Quod si ea quæ propinqui nostri passi sunt, nequaquam nos erigunt, inquit, at saltem quæ Dominus sustinuit, ad hoc excitant ut pro nostris animabus depugnemus.

« Patri spirituum, et vivemus? et illi quidem paucis diebus secundum voluntatem suam erudiebant nos; hic autem ad id quod utile est, in participando sanctificationem ejus. [Vers. 11.] Omnis autem disciplina in præsentī quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum iis qui per eam »

Vel donorum ait, seu grátiarum, vel precationum, vel virtutum.

« Exercitati sunt, reddit justitiæ. [Vers. 12-15.] Propter quod remissas manus et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei. »

Pro eodem ac si diceret, qui diu sustinuerunt et perseveraverunt: ubi voce bene sonante utitur. Enimvero exercitatio disciplina est, quæ athletam robustum reddit, et insuperabilem in certaminibus, ac in præliis inexpugnabilem.

« Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi. »

Etsi, inquit, ejusmodi radix existit, ne permittas ullum germen exsurgere; sed amputa statim, ne fructus proferat.

Vers. 16. « Ne quis fornicator, aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva sua. »

Hic oportet interpungere, ut sit **255** perfectus sensus, atque subjungitur, aut profanus, ut Esau. Atqui profanus fuit, quia gulosus et intemperans.

Vers. 17. « Scitote enim quoniam et postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est. Non enim invenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eam. »

Hoc in loco hyperbato utitur. Huic itaque membro, cupiens hæreditare benedictionem, illud junge, cum lacrymis inquirens eam; ut hic sit sensus: Cum et ipse hæreditate obtinere repromissionem cuperet, eandemque promissionem cum lacrymis

NOTÆ.

(11) Εἰς τοῦτο στίξαι δεῖ. Hic locus nonnihil habet obscuritatis, textu, ni fallor, oscitantia librariorum vitiatu. Quapropter Chrysostomi interpretationem juncti hic subjicere: Καὶ τοῦ πόρνο; ἦν ὁ Ἡσαῦ; οὐ τοῦτο ἐνταῦθα φησιν, ὅτι πόρνος ἦν ὁ Ἡσαῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολήν κεῖται τοῦ, Τὸν ἀγιασμόν διώκετε. Τὸ δὲ, βέβηλος, ὡς πρὸς ἐκεί-

νον εἰρηται: « Ubinam enim Esau fuisse scortator fertur? Non hoc ait, Esau fornicatorem fuisse, sed vocem hanc per oppositionem adhibuit propter hæc alia verba: Sequimini sanctimoniam. Cæterum quod, profanus, additur, ad illud spectat: nullus ergo profanus sicut Esau, » etc.

postularet, reprobatus fuit, quia non invenit locum *pœnitentiæ*. Non pœnituit illum, inquit. Quomodo enim, qui dicebat: *Appropinquabunt dies luctus patris mei, et occidam Jacob fratrem meum* ¹¹?

VERS. 18. « Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accensibilem ignem, turbinem, et caliginem, et procellam. »

Multis jam in locis novum testamentum cum vetere contulit, ostenditque hoc illo longo præcellentius esse. Hic quoque per transennam utrumque comparat, et pro Moyse Jesum ponit, et pro populo multa angelorum millia, et pro monte cælum.

VERS. 19-25. « Et tubæ sonum, et vocem verborum, quam qui audierunt, excusaverunt se, ne fieret eis verbum. Non enim portabant quod præcipiebatur: et si bestia tetigerit mortem, lapidabitur. Et ita terribile erat quod videbatur: Moyses dixit: Exterritus sum et tremehundus. Sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, et judicem omnium Deum, et spiritibus justorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. Videte ne recusetis loquentem. »

Velut adveniente rege aliquo.

Quenam vero primitiva dicit, nisi fidelium?

« Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos, qui de cælis loquentem nobis avertimus. »

Moysem innuit. Atque hic sensus est: Si illi qui respuerunt illum a quo terrena promittebantur, non effugerunt (Moysem citat, quia hæc omnia figuræ erant, puta agri, possessiones, et terra Chananæorum), quanto graviores pœnas dabunt, qui aspernati illum fuerint, qui cælestia pollicitus est!

VERS. 26. « Cujus vox movit terram tunc; nunc autem repromisit dicens: Adhuc semel, et ego movebo, »

Id est, legislatio, quæ in monte Sina contigit, percelluit aures, nec non liberatio ex Ægypto. Nam Scriptura dicit: *Deus, cum egredereris coram populo tuo, cum pertransires in deserto, terra mota est.* ¹²

Hoc est, vox per universam terram, quæ sub cælo est, personans.

« Non solum terram, sed et cælum. [VERS. 27.] Quod autem semel, dicit, declarat, »

256 Hoc dicit, qua novi testamenti traditio pacificavit, tum quæ in cælis, tum quæ in terra sunt; et quia innotuit potestatibus et principatibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei ¹³.

¹¹ Gen. xxvii, 14. ¹² Psal. lxxvii, 8. ¹³ Coloss. i, 90.

ἐκζητήσας, ἀπειθοιμάσθη, ὅτι μετανοίας οὐκ ἦν ἐν τούτῳ. Οὐ γὰρ μετενόησε, φησί. Πῶς γὰρ, ὅς ἐλεγεν, Ἐγγίσσουσιν αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἀποκτενῶ Ἰακώβ τὸν ἀδελφόν μου;

« Οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλασμένῳ ὄρει, καὶ χικαυμένῳ πυρὶ, καὶ γνόφῳ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ. »

Ἐν πολλοῖς ἤδη συγκρίνας τὴν Νέαν τῇ Παλαιᾷ, καὶ δείξας ταύτην ἐκείνης πολὺ κρείττονα, πάλιν καὶ ἐνταῦθα κατ' ἐπιδρομὴν συγκρίνει, ἀντὶ Μωϋσέως τιθεὶς Ἰησοῦν, καὶ ἀντὶ λαοῦ μυριάδας ἀγγέλων, καὶ ἀντὶ ὄρους τὸν οὐρανόν.

« Καὶ σάλπιγξ ἤχη, καὶ φωνὴς ῥημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες παρητήσαντο, μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον. Οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον· καὶ ὅταν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται. Καὶ οὕτω φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον· Μωϋσῆς εἶπεν, Ἐκφοβός εἰμι καὶ ἐντρομος. Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύματι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκῃς νέας μεσότη· Ἰησοῦ, καὶ αἵματι βαντισμοῦ, κρείττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἀβελ. Βλέπετε μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλοῦντα. »

Ἄτε ὡς ἐπὶ βασιλείᾳ τινὸς παρόντος.

C Τίνων δὲ, φησί, πρωτοτόκων, ἀλλ' ἡ τῶν πιστῶν;

« Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἔφυγον, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ τὸν ἀπ' οὐρανῶν ἀποστρεφόμενοι. »

Μωϋσεῖα λέγει· ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Εἰ τὸν τὰ ἐπίγεια ἐπαγγελλούμενον παραιτησάμενοι οὐκ ἐξέφυγον (λέγει δὲ τὸν Μωϋσεῖα, ὅτι τυπικὰ πάντα ἦν ἐκεῖνα, οἶον ἀγροὶ καὶ κτήματα, καὶ γῆ Χαναναίων), πόσω μᾶλλον οἱ τὸν τὰ οὐράνια ἐπαγγελλούμενον παραιτησάμενοι, κολασθήσονται!

« Οὐ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐτάλευσε τότε, νῦν δὲ ἐπήγελται, λέγων· ἔτι ἅπαξ, ἐγὼ σείσω, »

D Τουτέστιν καὶ ἡ κατὰ τὸ ὄρος Σινᾶ νομοθεσία ἐξ-ἀκουστος γέγονε, καὶ ἡ λύτρωσις, ἡ ἐξ Αἰγύπτου. Ὁ Θεὸς γὰρ, φησὶν, ἐκ τοῦ ἐκπορεύεσθαι σε ἐν-ώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε τὴν ἔρημον, γῆ ἐσείσθῃ.

Τουτέστιν, ἡ εἰς ἅπασαν ἔχουσα τὴν ὑπ' οὐρανόν.

« Οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν· τὸ δὲ, ἅπαξ, ὅτελοι, »

Τούτο λέγει, ὅτι ἡ τῆς κινήσεως διαθήκης παράδοσις εἰρηνοποίησε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ ὅτι ἐγνωρίσθη διὰ τῆς Ἐκκλησίας ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ.

« Τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ὡς πεποιη-
μένων, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα· διὸ βασιλείαν
ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες. »

Τοῦτό φησιν, ὅτι μετατίθεικεν τὸν νόμον εἰς πολι-
τείαν πνευματικὴν.

« Ἐχομεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐπρέστως τῷ
Θεῷ μετὰ αἰδούς καὶ εὐλαλείας. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς
ἡμῶν πῦρ καταναλίσκων. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

« Ἡ φιλαδελφία μενέτω. »

Εὐχαρίστως, φησὶ, λατρεύομεν, μὴ μετὰ γογγυ-
σμῶν, μηδὲ ἀποχαλῶντες ἐν ταῖς θλίψεσιν.

« Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύ-
της γάρ »

Οὐκ εἶπε, ξενοδοχίας, ἀλλὰ φιλοξενίας· τού-
τ' ἐστίν, Μὴ ἀπλῶς ξενοδοχεῖτε, ἀλλὰ μετὰ τοῦ φιλεῖν
τοὺς ξένους.

« Ἐλθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους. Μιμη-
σασθε τῶν δεσμιῶν, ὡς συνδεσμένοι, τῶν κρο-
χουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. »

Διὰ γὰρ τοῦτο ὁ μισθὸς τῷ Ἀβραάμ δίδεται με-
γας, ὅτι μὴ εἰδὼς ἀγγέλους αὐτοὺς ὄντας ἐξένισεν.
Ἐπειδὴ εἰ ᾔδει, οὐδὲν θαυμαστόν. Ἀποτείνεται δὲ
καὶ εἰς τὸν Λώτ.

Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος.
Πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός. Ἀφιλάργυρος
ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν· αὐτὸς γὰρ
εἶρηκεν· Οὐ μὴ σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω·
ὥστε θαρρόντας ἡμᾶς λέγειν, Κύριος ἐμὸς βοηθός,
καὶ οὐ φοβηθήσομαι, τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος.
Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλη-
σαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Γενέσθω, φησὶ, τίμιος, καὶ μὴ μολυνέσθω τῇ πρὸς
ἐτέραν κοινωνίᾳ.

« Ὃν ἀναθεωροῦντες τὴν ἐκδοσιν ἀνατροφῆς,
μιμεῖσθε τὴν πίστιν. Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς, καὶ σή-
μερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Διδχαίς ποικί-
λαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε. Καλὸν γάρ »

Θεωροῦντες αὐτῶν τὸν βίον, καὶ τὴν πολιτείαν,
φησὶ, μιμεῖσθε τὴν πίστιν. Τί ἐστὶ ἀναθεωροῦντες;
συνεχῶς στρέφοντες ἐν ἐκτοῖς, ἐξετάζοντες, λογι-
ζόμενοι, ἀναζητοῦντες, ἀκριβῶς βασανίζοντες, ὅτι
τέλος χρηστὴν αὐτῶν ἔχει ἡ ἀνατροφή.

« Χάρτι βιβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, »

Ἀντὶ τοῦ πιστεῖ.

« Οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν εἰ περι-
πατήσαντες. Ἐχομεν θυσιαστήριον, ἐξ οὗ φαγεῖν
οὐκ ἔχουσιν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες. Ὃν γὰρ εἰσφέ-
ρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας εἰς τὰ ἁγία διὰ
τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω
τῆς παρεμβολῆς. Διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ
τοῦ ἰδίου αἵματος τὴν λαὸν, »

Ἡρέμα αἰνίττεται τοὺς τὴν παραίτησιν τῶν βρω-
μάτων εἰσάγοντας.

« Ἐξω τῆς πόλης ἐπαθὲν. Τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς
αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ἀνειδισμὸν αὐτοῦ

« Mobilium translationem, tanquam factorum,
ut maneant ea quæ sunt immobilia. [Vers. 28, 29.]
Itaque regnum immobile suscipientes, »

Ita loquitur, eo quod transmutaverit legem in
spiritualem agendi rationem.

« Habemus gratiam, per quam servimus pla-
centes Deo cum meta et reverentia. Nam Deus
noster ignis consumens est. »

CAP. XIII.

Vers. 1. « Charitas fraternitatis maneat. »

Grato animo serviamus, inquit, non murmu-
rando, nec deficiendo in afflictionibus.

Vers. 2. « Hospitalitatem nolite oblivisci. Per
hanc enim, »

Non dixit, susceptionem peregrinorum, sed,
propensam hospitalitatem: hoc est, non simplici-
ter excipite peregrinos, sed cum dilectione et
charitate.

« Latuerunt quidam, angelis hospitio receptis.
[Vers. 5.] Mementote victorum, tanquam simul
vincti; laborantium, tanquam et ipsi in corpore
morantes. »

Ideirco magna merces data est Abraham, quia
quos nesciebat angelos esse, hos excepit hospitio.
Nam si rescisset, nihil admiratione dignum foret.
Hoc etiam ad Lot spectat.

Vers. 4-7. « Honorabile connubium in omnibus,
et torus immaculatus. Fornicatores enim et adul-
teros judicabit Deus. Sint mores sine avaritia,
contenti presentibus; ipse enim dixit: Non te
deseram, neque derelinquam; ita ut confidenter
dicamus: Dominus mihi adjutor; non timebo
quid faciat mihi homo. Mementote præpositorum
vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei. »

Per omnia sit cum decore et honore, nec in-
quinetur consortio cum extraneis.

« Quorum considerantes exitum conversationis,
imitamini fidem. [Vers. 8, 9.] Jesus Christus heri,
et hodie ipse, et in sæcula. Doctrinis variis et pe-
regrinis nolite abduci. Optimum est enim »

Considerantes, inquit, vitam eorum et conver-
sationem, imitamini fidem. Quid considerantes?
indesinenter in vobis versantes, investigantes,
reputantes, inquirentes, diligenter expendentes,
quoniam eorum conversatio faustum finem habet.

« Gratia stabilire cor, »

Sive fide.

« Non escis, quæ non profuerunt ambulanti-
bus in eis. [Vers. 10-12.] Habemus altare, de quo edere
non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt.
Quorum enim animalium infertur sanguis pro
peccato in Sancta sanctorum per pontificem, ho-
rum corpora cremantur extra castra. Propter
quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sangui-
nem populum, »

Illos tacite innuit qui ciborum exclusionem in-
roducebant.

257 « Extra portam passus est. [Vers. 13-16.]
Exeamus igitur ad eum extra castra, improperiandi

ejus portantes. Non enim habemus hic manentem A civitatem, sed futuram inquirimus. Per ipsum ergo offerimus hostiam laudis semper Deo, hoc est fructum »

Id est, quandoquidem hæc patimur, communice-
mus passioni Christi.

« Labiorum consentium nomini ejus. Beneficen-
tiæ autem et communionis nolite oblivisci : tali-
bus enim hostiis promeretur Deus. »

Gratiarum actionem Eucharistiamve offerendam
dicit, et cuncta fortiter toleranda, etsi molesta
videntur. Hoc pacto enim Deo proximi evadimus,
quin et debitorem habemus Deum. Quando autem
non, uti decet, patimur, Deo efficiamur obnoxii et
debitores ; sed et frequenter id nobis in iudicium
vertitur : quinimo dolores et molestiæ sunt pænæ
peccatorum.

Vers. 17-24. « Obedite præpositis vestris, et
subjacete. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem
pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc
faciant, et non gementes : hoc enim non expedit
vobis. Orate pro nobis. Confidimus enim quia
bonam conscientiam habemus in omnibus bene
volentes conversari. Amplius autem deprecor vos
hoc facere, quo celerius restituar vobis. Deus
autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem ma-
gnum ovium, in sanguine testamenti æterni, Do-
minum nostrum Jesum, aptet vos in omni opere
bono, ut faciatis ejus voluntatem : faciens in vo-
bis quod placeat coram se per Jesum Christum,
cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. Rogo
autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii.
Etenim perpaucis scripsi vobis. Cognoscite fra-
trem nostrum Timotheum. »

Quid ergo ait? nunquid, si malus est, obedire
debemus? quomodo malum dixeris? Si quidem
malus sit in causa fidei, fuge illum et evita, non
solum si homo sit, sed et si de cælo angelus de-
scenderit. Sin vero in vitæ ratione, ne id curio-
sius inquiras. Nam audi quid Christus dicat :
*Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Phari-
sæi* ¹⁴. Cum multa illorum mala ante commemo-
rasset, tunc ait, *Super cathedram Moysi sederunt.*
Omnia ergo quæcunque dixerint vobis ut faciatis,
facite : secundum autem opera eorum nolite fa-
cere ¹⁵. Habent auctoritatem, inquit, sed vitam
agunt impuram. Verum non vitæ, sed dictis ani-
mum adjicite. Nemo quippe ex eorum moribus
detrimentum acceperit. Ecceur vero? quoniam et
manifesti sunt omnibus, et quamvis ille millies
improbis sit, mala hæc nunquam docebit. De fide
autem, non sic apud omnes constat, ubi malus
ille docendi munus non detrectat. Quoniam et il-
lud effatum, *Nolite judicare, ut non judicemini* ¹⁶,
de vita, non de fide pronuntiatum est. Id quod
sermonis series perspicuum facit. Quid vides,
inquit, festucam in oculo fratris tui, trabem autem

φέροντες. Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ
τὴν μέλλουσαν ἐπιζητούμεν. Δι' αὐτοῦ οὖν ἀναφέ-
ρομεν θυσίαν αἰνέσεως διὰ πάντος τῷ Θεῷ, τουτέστι
καρπὸν »

Τουτέστι, τὰ αὐτὰ πάσχοντες κοινωνήσωμεν τοῖς
παθήμασι τοῦ Χριστοῦ.

« Χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Τῆς
δὲ εὐκοίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· τοιαύ-
ταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. »

Τὸ τὴν εὐχαριστίαν ἀναφέρειν λέγει, καὶ γεν-
ναίως ἅπαντα φέρειν, καὶ τὰ δοκοῦντα λυπηρά. Τοῦτο
ἐγγὺς ἡμᾶς εἶναι ποιεῖ Θεοῦ· τότε καὶ τὸν Θεὸν
ὀφειλέτην ἔχομεν. Ὅταν δὲ οὐ καλῶς πάθωμεν,
ἡμεῖς ἐσμεν ὀφειλέται καὶ ὑπεύθυνοι τοῦ Θεοῦ, καὶ
πολλάκις ἡμῶν ταῦτα εἰς κρίμα γίνεται· ἐκεῖνα δὲ
εἰς ἔκτισιν ἁμαρτημάτων.

« Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπαίχετε.
Αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς
λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι,
καὶ μὴ στενάζοντες· ἄλυσιτελές γὰρ ὑμῖν τοῦτο.
Προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν. Πεποίθαμεν γὰρ, ὅτι κα-
λὴν συνείδησιν ἔχομεν ἐν πάντιν, καλῶς θέλοντες ἀνα-
στρέφεσθαι. Περισσότερως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆ-
σαι, ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς
εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν
προβάτων τὸν μέγαν, ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου,
τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, καταρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντί
ἐργῷ ἀγαθῷ, εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ποιῶν
ἐν ὑμῖν τὸ εὐάρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἀνέχεσθε τοῦ
λόγου τῆς παρακλήσεως. Καὶ γὰρ διὰ βραχείων ἐπ-
ίστειλα ὑμῖν. Γινώσχετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον. »

Τί οὖν φησιν; ἂν πονηρὸς ᾦ, πειθώμεθα; πονηρὸς
πῶς λέγεις; εἰ μὲν πίστεως ἕνεκεν, φύγε αὐτόν, καὶ
παραίτησαι, μὴ μόνον ἂν ἄνθρωπος ᾦ, ἀλλὰ καὶ
ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ κατιών. Εἰ δὲ βίου ἕνεκεν, μὴ
περιεργάζου. Ἀκούε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος,
*Ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ Γραμ-
ματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι.* Πρῶτον εἰπὼν περὶ αὐ-
τῶν δεινὰ πολλὰ, τότε φησὶν, *Ἐπὶ τῆς Μωϋσέως
καθέδρας ἐκάθισαν. Πάντα οὖν ὅσα λέγωσιν ὑμῖν
ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ
ποιεῖτε.* Ἐχουσι, φησὶ, τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ βίου εἰσὶν
ἀκαθάρτου. Ἀλλὰ μὴ τῷ βίῳ, ἀλλὰ τοῖς λόγοις προσ-
έχετε. Τῶν μὲν γὰρ ἡθῶν ἕνεκεν οὐδεὶς ἂν βλαβεῖη.
Τί δὴ ποτε; ὅτι καὶ δῆλα πᾶσιν ἐστίν, καὶ οὐδὲ αὐ-
τὸς, καὶ μυριάκις ᾗ πονηρὸς, πονηρὰ διδάξει ποτέ.
Πίστεως δὲ ἕνεκεν, οὔτε δῆλόν ἐστι πᾶσιν, ὅτε πονη-
ρὸς οὐ παραιτήσεται διδάσκειν. Ἐπεὶ καὶ τὸ. *Μὴ
κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῇτε,* περὶ βίου ἐστίν, οὐ περὶ
πίστεως. Τὸ γοῦν ἐπαγόμενον, τοῦτο δηλοῖ. *Τί βλέ-
πετε, φησὶν, τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ἐφθαλμῷ τοῦ
ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ σῷ ὀφ-
θαλμῷ οὐ κατανοεῖς; Πάντα οὖν ὅσα ἂν λέγω-
σιν ὑμῖν, ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ*

¹⁴ Matth. xiii, 2. ¹⁵ ibid. 3. ¹⁶ Matth. vii, 1.

ποιεῖτε. Ὅρξας δὲ οὐ περὶ δογμάτων ἐστίν, ἀλλὰ Ἀ in oculo tuo non vides ¹¹? Omnia ergo quaecunque περὶ βίου καὶ ἔργων. Ἀλλὰ ὁ Παῦλος πρότερον συν- dixerint vobis, facite : secundum autem opera eor- ἐστῆσεν αὐτοὺς, καὶ τότε φησὶν, *Πείθεσθε τοῖς rum nolite facere* ¹². Vides igitur, non de doctrina, ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπέκτετε. sed de vitæ ratione et operibus sermonem esse.

Paulus itaque. **258** cum primum eos commendaverit, tunc dicit : *Obedite præpositis vestris, et subiacete.*

« Ἀπολελυμένον· μεθ' οὗ, ἐάν τάχιον ἔρχηται, ἔφομαι ὑμᾶς. Ἀσπάσασθε πάντας τοὺς ἡγουμένους ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ἀγίους. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. »

Ἀπολελυμένον. Πόθεν; Οἶμαι αὐτὸν εἰς διςμω- τήριον ἐμειβλῆσθαι· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἀπὸ Ἀθηνῶν ἀπολελυμένον. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐν ταῖς Πράξεσι κεῖται.

« Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν. »

Ἡ χάρις πῶς γίνεται μεθ' ἡμῶν; ἐάν μὴ ὑδρί- σωμεν εἰς τὴν εὐεργεσίαν.

Πρὸς Ἑβραίους ἐγγράφη ἀπὸ τῆς Ἰταλίας διὰ Τι- μοθέου. Στίχων. ψγ'.

(Τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν ἱστορεῖ Κλήμης, οὗ μέμνηται Παῦλος, ὃς καὶ ἐπίσκοπος· Ῥωμαίων ἐγένετο· ὡς Παύλου αὐτὴν Ἑβραίοις τῇ Ἑβραϊκῇ διαλέκτῳ συντάξαντος ἡρμηνεύθη, ὡς τινες, ὑπὸ Λουκᾶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ· ὡς δὲ ἄλλοι, ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Κλήμεντος.)

¹¹ Matth. vii, 4. ¹² Matth. xxiii, 3.

« Dimissum, cum quo (si celerius venerit) videbo vos. Salutate omnes præpositos vestros, et omnes sanctos. Salutant vos qui sunt de Italia. »

Dimissum. Unde reor illum in carcerem conjectum fuisse; sin vero, dimissum Athenis. Nam et hoc quoque in Actibus apostolorum habetur.

Vers. 25. « Gratia cum omnibus vobis. Amen. »

Quonam modo gratia nobiscum erit, si beneficiæ Dei nequaquam injurii erimus?

Epistola ad Hebræos ex Italia scripta est per Timotheum. Versibus 705.

(Epistolam ad Hebræos edisserit Clemens, cujus meminit Paulus, quique Romanorum episcopus fuit : ut nempe cum Apostolus eam Hebraico idiomate scripsisset, in Græcum translata sit, ut quidem nonnullis placet, a Luca evangelista ; ut aliis vero, ab eodem Clemente.)

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ Α'.

IN EPISTOLAM PRIMAM AD TIMOTHEUM.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ κατ' ἐπιτα- γὴν Θεοῦ Πατρὸς (12) ὑμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, Τιμοθέε γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει. »

Ἐπειδὴ μέγας ἦν ὁ ἀγὼν τῷ μαθητῇ· δέσμιος γὰρ ἦν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος· τοῦτου χάριν εὐθὺς ἐκ προσιμίων ἀνίστησιν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν. Σωτήρα τὸν Θεὸν καλῶν· ὁμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Οὐ χρὴ ἀκη- διᾶν ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἔχοντες Σωτήρα τὸν Θεόν, καὶ ἐλπίδα τὸν Χριστόν.

Εὐρίσκομεν γὰρ τὸ Πνεῦμα λέγον· Ἀφορίσαστέ μοι Παῦλον καὶ Βαρνάβαν.

« Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. »

Καὶ τοῦτο τῆς θλίψεως παραμυθικόν. Οὐδελμοῦ τὸν ἑλπὸν ἢ ἐνταῦθα ὠνόμασεν.

¹² Act. xiii, 2.

C

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1, 2. « Paulus apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei Patris nostri, et Domini nostri Jesu Christi spei nostræ, Timotheo dilecto filio in fide. »

Quoniam magnum certamen incumbibat discipulo, cum victus esset propter prædicationem, eam ob causam statim ab exordio animum illius erigit, Deum *Salvatorem* vocat ; perinde ac si diceret : Non nos oportet in afflictionibus concidere animo, qui Deum habeamus Salvatorem et Christum spem.

Invenimus enim Spiritum edixisse : *Segregate mihi Paulum et Barnabam* ¹².

« Gratia, misericordia, pax a Deo Patre et D Christo Jesu Domino nostro. »

Atque hoc est afflictionis levamentum et solamen. Nusquam misericordiam his in locis memo- ravit.

NOTÆ.

(12) Sic quidem codices aliquot : auctor vero cum Chrysostomo et aliis legebat, Σωτῆρος.

VERS. 3. « Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi, A cum irem in Macedoniam. »

Non magistri more loquitur, sed pene famuli ; ut discipulum doceat modeste ac demisse sapere.

« Ut denuntiaries quibusdam non aliter docere. »

Non eos nominatim indicat, ne impudentiores fierent.

VERS. 4. « Neque intenderent fabulis, »

Fabulosis utique Judæorum traditionibus, quos etiam propheta coarguit dicens : *Docentes doctrinas et mandata hominum* ²⁰. Nam neglecta legis expositione, traditiones suas excogitaverant.

« Et genealogiis interminatis. »

Genealogias vocat, theogonias Græcorum, longas series deorum. Hortatur ergo discipulum **259** ut eos disturberet qui fabulas Judaicas amplecterentur, nec illos loqui sineret qui Græcanicis erroribus addicti essent, nec veluti concatenationes deorum inferre.

« Quæ quæstiones præstant magis, quam dispensationem Dei in fide. »

Istæ doctrinæ, inquit, cum nulli adjumento sint, hominem insuper a dispensatione Dei averunt. *Dispensationem* autem Dei appellat incarnationis mysterium.

VERS. 5. « Finis autem præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, (et fide non ficta, »

Id est, summa mandatorum est sermo de charitate. Quemadmodum autem Scriptura Christum finem legis dicit ²¹, hoc est complementum et summarium ; sic et hoc in loco vocabulum *finis* usurpavit. Bene vero adjecit, *de corde puro* ; quoniam et malorum est amicitia, qualis fuerat eorum qui unanimi consilio Christum impie affligerunt.

VERS. 6. « Quorum quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium. »

A charitate, ait, et conscientia bona, et fide non simulata.

VERS. 7. « Volentes esse legis doctores, non intelligentes, neque de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant. »

Libido quippe dominandi eos cogit ut magisterii munus arripiant.

VERS. 8, 9. « Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur. Hoc sciens, »

Legitime, inquit, id est, per opera legem implendo. Rursumque *legitime* dicitur, dum aliquis legi morem gerit. Legi vero ille morem gerit, qui Christum suscipit : quia nempe hæc nos mysterium ejus docebat, quod umbratice delinearet.

« Quia lex justo non est posita. »

Proximus sensus est, justum minime obnoxium esse supplicio. Spiritualior vero, cum qui justus factus sit, liberum esse a molestis jussionibus

« Καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς Μακεδονίαν. »

Ὁ διδασκάλου φωνὴ κέχρηται, ἀλλ' οἰκίτου σχῆδον, ἵνα διδάξῃ τὸν μαθητὴν ταπεινοφρονεῖν.

« Ἵνα παραγγεῖλῃς τισὶ, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν. »

Ὁ τίθησιν αὐτοὺς, ὀνομαστί, ἵνα μὴ ἀναισχυνοτέρους ποιῇ.

« Μηδὲ προσέχειν μύθοις, »

Ταῖς μυθικαῖς τῶν Ἰουδαίων παραδόσιν, οἷς καὶ ὁ προφήτης ἐνεκάλει λέγων· *Διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων*. Ἀφιέντες γὰρ ἐξηγεῖσθαι τὸν νόμον, ἰδίᾳ παραδόσεις ἐπενέουν.

« Καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις. »

Γενεαλογίας, τῆς παρ' Ἑλλήνων θεογονίας λέγει, τῆς σειρᾶς τῶν θεῶν. Παραινεῖ οὖν τῷ μαθητῇ, καὶ τοὺς μύθοις Ἰουδαϊκοῖς κεχρημένους ἀνατρέπειν, καὶ τοὺς Ἑλληνικῆς ἀπάτης χρωμένους, μὴ ἐπιτρέπειν λαλεῖν, μηδὲ οἰοῦναι σειρὰς εἰσφέρειν θεῶν.

« Αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον, ἢ οἰκοδομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει. »

Αὐταί, φησὶν, αἱ διδασκαλαὶ πρὸς τὸ μηδὲν ὠφελεῖν, καὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, ἀπασχολοῦσι τὸν ἄνθρωπον. *Οἰκονομίαν* δὲ Θεοῦ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγει μυστήριον.

« Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστίν, ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ ἡσυχαστικῆς ἀνυποκριτοῦ. »

Τοῦτέστι, κεφάλαιον τῆς παραγγελίας ἐστίν, ὁ περὶ ἀγάπης λόγος. Ὡς περὶ δὲ τέλος νόμου Χριστὸν ἡ Γραφή λέγει, τοῦτέστι συμπλήρωσιν καὶ κεφαλῶσιν, οὕτω ἐνταῦθα εἶρηκε τὴν λέξιν. Εὖ δὲ τὸ προσθεῖναι ἐκ καθαρᾶς καρδίας, ἐπειδὴ ἐστὶ καὶ πονηρῶν ἀγάπη. Οἷοι ἦσαν οἱ ὁμολογούντες ἐπὶ τῇ κατὰ Χριστοῦ εὐσεβείᾳ.

« Ὅν τινες ἀστοχῆσαντες, ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίαν. »

Τῆς ἀγάπης λέγει, καὶ τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως, καὶ τῆς ἀνυποκριτοῦ πίστεως.

« Θέλοντες εἶναι νομοδιδασκαλοὶ, μὴ νοοῦντες, μήτε ἀ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. »

Ὁ γὰρ ἔρως τῆς φιλαρχίας ἀναγκάζει τὸ τῶν διδασκάλων ἀρπάζειν ἀξίωμα.

« Οἶδαμεν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος, εἰάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται. Εἰδὼς τοῦτο, »

Τὸ, νομίμως, ἀντὶ τοῦ, δι' ἔργων αὐτὸν πληροῦ. Καὶ πάλιν τὸ νομίμως, ἔταν τις αὐτῷ πείθεσθαι λέγει. Πείθεται δὲ αὐτῷ ὁ δεχόμενος τὸν Χριστὸν, καθὼς καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ ἐδίδασκεν ἡμᾶς μυστήριον, ὥς περ ἐν σκιαῖς ὑμῖν καταγράφων αὐτό.

« Ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κείται. »

Κατὰ μὲν τὸν πρόχειρον λόγον, ὅτι κολάσιός ἐστιν ἐκτὸς τῷ δικαίῳ. Κατὰ δὲ τὸν πνευματικώτερον, ὅτι ὁ δικαιοθεὶς διὰ τῆς χάριτος, ἐξω λυποῦντων προσ-

²⁰ 132. xxix, 13. ²¹ Rom. x, 4.

ταγμάτων ἐστὶ τοῦ νόμου, οὐκέτι χρεῖαν ἔχων γάλα-
κτος, ἅτε λοιπὸν τῇ στρεφῇ χρώμενος τροφῇ.

« Ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ
ἀμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, πατραλοῖαις καὶ
μητραλοῖαις ἀνδροφόνοις, πόρνοις, ἀρσενοκοῖταις,
ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον
τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται. »

Ταῦτα εἰς Ἰουδαίους αἰνίσσεται. Οὐ γὰρ ἦν παρα-
νομίας εἶδος, ὃ μὴ ἔπραττον. Διὸ καὶ σφοδρὸς αὐτοῖς
ἐτέθη νόμος ὁλόκληρων παραβαίνοντες.

« Κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου
Θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ· καὶ χάριν ἔχω τῷ ἐνδυνα-
μώσαντί με, Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. »

Εὐαγγέλιον δόξης αὐτὸ καλεῖ, δι' οὐδὲν ἕτερον,
ἀλλ' ἡ πρὸς τοὺς αἰσχυνομένους ἐπὶ τοῖς διωγμοῖς,
καὶ ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Χριστοῦ· ἡ τάχα καὶ περὶ
τῶν μελλόντων αἰνίσσεται ἀγαθῶν.

« Ὅτι πιστὸν με ἠγήσατο, θέμενος εἰς διακονίαν,
τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον, καὶ διώκτην, καὶ
ὕβριστήν· ἀλλὰ ἡλεῖσθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν
ἀπιστίᾳ. Ὑπερεπλήθυνται δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου
ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ. »

Εἰπὼν, ὅτι Ἐπιστεύθην τὸ Εὐαγγέλιον τῆς
δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἔδοξε μέγα φθέγγασθαι, ἵνα
μὴ τις δόξῃ ἐξ ἀπονοίας τοῦτο ποιεῖν, σκόπει πῶς
ἐπιδιορθοῦται, ἀνάξιον ἑαυτὸν λέγων διὰ τὴν προτέ-
ραν ἀγνοίαν. Ἀμα δὲ καὶ ἐπαίρει τὸν ἑλεον τοῦ Θεοῦ,
καὶ τὴν φιланθρωπίαν, τὴν πρότερον ἑαυτοῦ βίον
ἐξηγοῦμενος.

« Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιός, ὅτι
Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοὺς
σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡλεῖ-
σθην, ἵνα ἐν ἡμοῖς πρῶτον ἐνδείξῃται Ἰησοῦς Χριστὸς
τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν. »

Οὕτως μεγάλα εἰσὶν αἱ εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ, καὶ
πᾶσαν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνουσαι προσδοκίαν καὶ
ἐλπίδα, ὥς πολλαχοῦ καὶ ἀπιστεῖσθαι. Ἀ γὰρ μὴ
εἶδατό ποτε, μήτε ἐνενόησεν, μήτε προσεδόκησεν
νοῦς ἀνθρώπινος, ταῦτα ἡμῖν ἔχαρίσατο. Διὸ μέλλων
αὐτὰ λέγειν, προλαμβάνει, καὶ λέγει· Πιστὸς ὁ
λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιός. Ὡς εἰ λέγοι·
Μὴ τις ἀπιστήσῃ ὅς ἐς μέλλομεν ἔρσειν. »

« Πρὸς ὑποκύπτωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπὶ
αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων
ἀφθάρτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ, τιμῇ, δόξᾳ εἰς τοὺς αἰῶ-
νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ταύτην τὴν παραγγελίαν
παράτίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε. »

Βουλόμενος πείσαι, φησὶν, ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους,
ὅτι πάντα αὐτοῖς ἀφίησιν, ἐμὲ ἐδέξατο.

« Κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας, ἵνα
στρατεύῃ ἐν αὐτοῖς τὴν καλὴν στρατείαν, ἔχων πί-
στιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν. »

Προφητείας ἐνταῦθα τὴν χειροτονίαν φησὶ, δι' ἧς
τὸ Πνεῦμα ἔλαβε. Πληθυντικῶς δὲ αὐτὰς ἐνομάζει,

ΠΑΤΡΟΛ. GR. XCV.

legis, ut qui non amplius opus lacte habeat, sed
robusto jam cibo vescatur.

« Sed injustis, et non subditis, impiis et pec-
catoribus, sceleratis et contaminatis, parricidis et
matricidis, homicidis, [Vers. 10] fornicariis, ma-
sculorum concubitoribus, plagiaris, mendaci-
bus, et perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ
adversatur. »

His verbis Judæos innuit. Nullum quippe genus
iniquitatis fuit quod illi non perpetrarint. Pro-
pterea severissima lex eis imposita est, quæ præva-
ricatores puniret.

Vers. 11-14. « Secundum Evangelium gloriæ
beati Dei, quod creditum est mihi. Et gratiam ago
ei qui me confortavit, Christo Jesu Domino nostro. »

Nullam ob causam alteram Evangelium gloriæ
dicit, nisi quia eos alloquitur, quibus, cum inso-
lationes, tum Christi passio opprobrio erant. Vel
forsan futura bona innuit.

260 « Qui me fidelem existimavit, ponens in
ministerio; qui prius blasphemus fui, et persecu-
tor, et contumeliosus; sed misericordiam Dei con-
secutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.
Superabundavit autem gratia Domini nostri cum
fide et dilectione, quæ est in Christo Jesu. »

Quoniam dixerat, Evangelium gloriæ Dei credi-
tum est mihi; cum magnum quid pronuntiasset
videretur, ne putarent aliqui id ab ipso factum
ostentationis ergo, vide quomodo hoc corrigit,
indignum seipsum dicens illo munere propter præ-
teritam ignorantiam. Una vero Dei misericordiam
et humanitatem extollit, antea vitam suam
enarrando.

Vers. 15, 16. « Fidelis sermo et omni acceptione
dignus, quod Jesus Christus venit in hunc mun-
dum peccatores salvos facere, quorum primus ego
sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut
in me primo ostenderet Christus Jesus omnem pa-
tientiam. »

Tam magnæ sunt beneficentiæ Dei, tamque hu-
manam expectationem et spem omnem excedunt, ut
eis sæpe illes denegetur. Ea quippe donavit nobis,
quæ mens hominis, nec novit unquam, nec cogi-
tavit, aut exspectavit. Quapropter, priusquam ea
edidisset, præfatur et ait: Fidelis sermo et omni
acceptione dignus. Ac si dicat: Nemo ea credere
tenuat, quæ narraturi sumus.

« Ad informationem eorum qui credituri sunt
illi in vitam æternam. [Vers. 17, 18.] Regi autem
 sæculorum immortalī et invisibili, soli Deo, honor
et gloria, in sæcula sæculorum: Amen. Hoc præce-
ptum commendo tibi, fili Timothee. »

Deus, inquit, quo persuaderet hominibus, cun-
cta illis condonari, ipse me suscepit.

« Secundum præcedentes in te prophetias, et
milites in illis bonam militiam, [Vers. 19] habens
fidem et bonam conscientiam. »

Prophetiam hic appellat ordinationem, per quam
Spiritus acceperat. Plurali autem eas numero

exprimit, velut significans, tum illam cum qua Timotheum acceperat, cum qua et ipsum circumciderat, et cum qua ordine sacro eundem initiaverat.

« Quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt, [Vers. 20] ex quibus est Hymenæus et Alexander, quos tradidi Satanæ. »

Nam ubi vita deposita est, et ejusmodi dogma in lucem editur, ac plurimos videas in profundum malorum corruiere, et ad gentilem ritum converti. Ut enim futurorum metu minimo erudiantur, animo persuadere student falsa esse quæcunque nos tradimus.

« Ut discant non blasphemare. »

CAP. II.

Vers. 1. « Obsecro igitur primum fieri obsecrationes, postulationes, et gratiarum actiones pro omnibus hominibus. »

Non ut eos doceat, inquit, sed ut discant. Non enim hoc ille præstat, sed inflictione pænæ id accidit.

Vers. 2-6. « Pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, **261** ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore Deo nostro, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum »

Quia principes tunc temporis Christianis maxime insectabantur, orandum esse pro ipsis ait, ut fideles discant eos non odisse. Hoc nempe docens, quod Dominus his verbis præceperat : *Orate pro persequentibus vos*¹. Quapropter adjecit : *Hoc bonum est et acceptum.*

« Redemptionem pro omnibus, testimonium, »

Cum ob peccata sua puniendi essent, inquit, horum vice Filium suum dedit.

Temporibus suis; [Vers. 7, 8] in quo positus sum ego prædicator et Apostolus (veritatem dico, et non nentior), magister gentium in fide et veritate. Volo ego viros orare »

Id est, uti congruebat.

« In omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. »

Ostendit sacrificio Christi factum esse ut omnis orbis terræ locus Jerusalem evaderet. *Puras manus* dicit, ut ipsos doceat ab omni peccato puros esse, velut ante dixerat. Illud vero, *sine ira*, idem est atque injuriarum immemores. Istud etiam, *et disceptationibus*, omnem hæsitacionem adimit, et ejusmodi dubietatem; num forte eorum quæ a Deo postulant, compotes essent futuri.

Vers. 9, 10. « Similiter et mulieres in habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis,

οἷον εἰ σημαίνων ἑαυτὴν μεθ' ἧς ἔλαθεν αὐτὴν, καὶ μεθ' ἧς περιέτεμε, καὶ μεθ' ἧς ἔχειροτόνει.

« Ἦν τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐνσυνάγισαν, ὧν ἔστιν Ὑμεναῖος καὶ Ἀλέξανδρος οὓς παρέδωκα τῷ Σατανᾷ, »

Ὅταν γὰρ ἡ βίος ἀπεγνωσμένος, καὶ δόγμα τίκεται τοιοῦτον, καὶ ἔστιν ἰδεῖν πολλοὺς ἐπὶ τὸ τοῦ καταπεσεῖν εἰς βυθὸν κακῶν καὶ εἰς Ἑλληνισμὸν ἔκτραπέντας. Ἰνα γὰρ μὴ τῷ φόβῳ τῶν μελλόντων βασανίζωνται, σπουδάζουσι πείσαι τὴν ψυχὴν, ὅτι λευθεῖ πάντα τὰ παρ' ἡμῖν.

« Ἰνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν.

ΚΕΦΑΛ. Β.

« Παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. »

Οὐχ ἵνα παιδιῶσιν αὐτοὺς, φησὶν, ἀλλ' ἵνα παιδευθῶσιν. Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς τοῦτο ἐργάζεται, ἀλλ' ἐκ τῆς κολάσεως τοῦτο συμβαίνει.

« Ὑπὲρ βασιλέων, καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἡρεμὸν καὶ ἡσυχίον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. Εἰς γὰρ Θεός, εἰς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπου Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δοὺς ἑαυτὸν »

« Ἐπειδὴ τότε μάλιστα ἐδιώκοντο, φησὶν εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα διδάσκῃ μὴ μισεῖν αὐτοὺς. Τοῦτο λέγων, ὁ προσέταξεν ὁ Κύριος λέγων, *Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς*. Αἰὶ καὶ ἐπήγαγεν· *Τοῦτο καλὸν καὶ ἀπόδεκτον.*

« Ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων· τὸ μαρτύριον, »

Ἐμὲλλιν, φησὶ, τιμωρεῖσθαι αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλ' ἀντ' ἑαυτῶν τὸν ἑαυτοῦ ἔδωκεν Υἱόν.

« Καίτοις ἰδίῳις, εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστολος, ἀληθεῖαν λέγω, οὐ ψεύδομαι, διδάσκαλος ἔθνων, ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ. Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἀνδρας »

Τουτέστι, προσεχόντως.

« Ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπιείροντας ὑψίστους χεῖρας, χωρὶς ἔργης καὶ διαλογισμοῦ. »

Δείκνυσιν, ὡς διὰ τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ ἅπας τῆς οἰκουμένης τόπος γέγονεν Ἱερουσαλήμ. Ὅσους δὲ χεῖρας λέγει, διδάσκων αὐτοὺς πάσης, ὡς εἰπεῖν, καθαρῶς ἀμαρτίας. Τὸ δὲ, *χωρὶς ἔργης*, τουτέστιν ἀμνησιχάκους ὄντας. Τὸ δὲ, *διαλογισμῶν*, τὸ ἀμφίβολον ἀναιροῦντός ἐστι, καὶ τὸ δισταζόντος, εἰ ἄρα λάβοιεν ἢ αἰτοῦσι παρὰ Θεοῦ.

« Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ ἐν χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ

¹ Matth. xxi, 44.

ἱματισμῶν πολυτελεῖ, ἀλλ' ὁ πρέπει γυναῖξιν, ἱπα-
γελλομέναις θεοσέβειαν δι' ἔργων ἀγαθῶν. »

Τουτέστι, πανταχόθεν περιστέλλεσθαι καλῶς,
ὅπερ ἐστὶ πολλοῦ φόβου σημαντικόν.

« Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω, ἐν παντὶ ὑποτάγῃ.
Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν
ἀνδρὸς, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος
ἐπλάσθη, εἶτα Εὐα. »

Βουλόμενος αὐτῶν περικόψαι τὴν ἀφορμὴν τῆς
λαλιᾶς, οὐδὲ διδάσκειν αὐτὰς ἐπιτρέπει. Καὶ τοῦτο
γὰρ κοσμιότης ἐστὶ, περὶ ἧς καὶ διελέγετο, μηδὲ
λαλεῖν ὅλως. Ἀμα δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τίθησιν, ἐπειδὴ
ἄπαξ εἰδὼς, καὶ τὸν ἀνδρα κατέστρεψεν, καὶ τῇ
παρακοῇ ὑπεύθυνον ἐποίησεν.

« Καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἡπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα
ἐν παραβάσει γέγονε. Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνο-
γονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ
ἀγιασμῶ μετὰ σωφροσύνης. »

Πρὸς σύγκρισιν τῆς γυναικὸς, φησὶν αὐτὸν μὴ
ἡπατήσθαι· πάλιν δὲ οὐ περὶ Ἀδὰμ εἴρηται, Εἶδε
τὸ ξύλον ὅτι καλὸν εἰς βρώσιν, ἀλλὰ περὶ τῆς
γυναικὸς. Καὶ ἔφαγε, καὶ ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρὶ
αὐτῆς, ὥστε οὗτος οὐκ ἐπιθυμῶν ἐνδοῦς παρέδωκε,
ἀλλὰ τῇ γυναικὶ πεισθεὶς.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

« Πιστὸς ὁ λόγος. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Μὴ κατηφαῖς γέννησθε, ὅτι
τὸ γένος ὑμῶν διαδέδληται. Ἐδωκεν ὑμῖν ὁ θεὸς καὶ
ἐτέραν ἀφορμὴν σωτηρίας, τὴν παιδοτροφίαν, ὥστε
μὴ μόνον δι' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐτέρων σώζεσθαι.
Σώζονται γάρ, ὅτι ἀθλητὰς ἐθρεψαν τῷ θεῷ. Καὶ
ὅτι τοῦτο σώζει, ἐπήγαγε, Πιστὸς ὁ λόγος, μονο-
νουχὶ λέγων, Μηδεὶς ἀπιστεῖτω, φησὶ· διὰ τῆς τεκνο-
γονίας σώζονται· οὐ γὰρ ἐστὶ τοῦτο μικρὸν, τὸ τὰ
δοθέντα παιδεῖν παρ' αὐτοῦ, ταῦτα αὐτῷ ἀναθεῖναι.

« Εἰ τις ἐπισκοπῆς ἐρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυ-
μεῖ. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον »

Οὐκ ἐγκαλῶ, φησὶ· προστασίας γὰρ ἔργον ἐστὶ, εἴ
τις ταύτην ἔχῃ τὴν ἐπιθυμίαν, ὥστε μὴ τῆς ἀρχῆς,
καὶ τῆς ἀπ' αὐτῆς τιμῆς ἐφίεσθαι μόνον. Ἀλλὰ καὶ
τῆς προστασίας οὐκ ἐγκαλῶ· ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς ἐξ
ἀρχῆς τοῦτον ἔσχε τὸν ζῆλον, τοῦ ἐπισκοπεῖν τοὺς
ἀδελφοὺς αὐτοῦ.

« Ἀνεκλήπτου εἶναι, »

Διὰ μίαν λέξιν πᾶσαν αὐτὸν ἀρετὴν ἔχειν προ-
τεταξε.

« Μίαν γυναικὸς ἀνδρα, νηφαλίον, σώφρονα, κόσ-
μιον, φιλόξενον, διδακτικόν, μὴ πάροικον, μὴ πλῆ-
κτον, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἁμαχον, ἀφιλάρ-
γυρον, τοῦ ἑλέου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, »

ἵνα μὴ τοῦτο ἐμπόδιον γένηται τοῖς ἤδη ἐσχηκόσι
γαμετάς, ἢ καὶ πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν παρὰ Ἰου-

A vel veste pretiosa; sed quod decet mulieres, pro-
mittentes pietatem per bona opera. »

Hoc est, undequaque debent modesto vestitu
uti: id quod multi timoris argumentum est.

Vers. 11-13. « Mulier in silentio discat cum
subjectione. Docere autem mulieri non permitto,
neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam
primus formatus est, deinde Eva. »

Cum velit loquacitatis occasiones eis amputare,
nec permittit ut doceant. Hæc enim est honestas
illa de qua locutus erat, præcipiendo ne ullatenus
loquerentur. Insuper autem et hic causam affert,
quod nempe cum semel docuerit, vir ab ipsa de-
jectus sit, et inobsequens redditus.

Vers. 14, 15. « Et Adam non est seductus; mu-
lier autem seducta in prævaricatione fuit. Salva-
bitur autem per filiorum generationem, si maneat
in fide, et dilectione, et sanctificatione cum sobrie-
tate. »

In comparisonem mulieris seductum non esse
virum dicit. Rursum vero non de Adamo scriptum
est: Vidit lignum quod esset bonum ad vescendum,
sed de muliere: Et comedit, deditque viro suo²².
Quamobrem ille non appetitui obtemperando
mandatum violavit, sed obsequendo mulieri.

CAP. II

« Fidelis sermo. »

262 Perinde est ac si diceret: Ne inæsto animo
sitis, ac si sexui vestro detrahatur. Alteram vobis
Deus occasionem porrexit salutis, liberorum vide-
licet educationem, ut non modo per vos ipsæ
salvæ sitis, verum etiam per alios. Enimvero salvæ
sunt, quia athletas Deo nutriunt. Quodque hoc
eis conducit ad salutem, intulit his verbis: Fide-
lis sermo. Quasi dicat: Nemo revocet in dubium,
quin per filiorum generationem salutem obtineant.
Non enim hoc exiguum aliquid est, filios Deo de-
dere, qui ab ipsomet dati sunt.

« Si quis episcopatum desiderat, bonum opus
desiderat. Oportet ergo episcopum »

Non culpo, inquit. Opus quippe regiminis est, si
quis hoc desiderium habet, ut neque primatum,
neque honorem qui ex eo consequitur, tantum-
modo cupiat. Quin nec regiminis studium taxo:
quandoquidem et Moyses prima ætate hoc æmula-
tus est, ut fratribus suis prospiceret²³.

Irreprehensibilem esse, »

Una dictione genus omne virtutis habendum ei
præscripsit.

Unius uxoris virum, sobrium, prudentem, orna-
tum, hospitalem, doctorem: [Vers. 3-5] non
vinolentum, non percussorem: non turpis lucri
cupidum, sed modestum, non litigiosum, non cu-
pidum, domui suæ bene præpositum, »

Ne hoc illis impedimento sit, qui jam ante uxo-
res duxerint; vel ad differentiam doctorum Judæo-

²² Gen. iii, 6. ²³ Exod. ii, 11.

rum, quibus fas erat duas etiam uxores habere : A id quod magis consentaneum est.

« Filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit ? »

Condeceat enim ut e re domestica exempla præbeat, posse se recte filios secundum Deum instituere.

Vers. 6. « Non neopuylum, ne in superbiam elatus. »

Eum dicit qui nuper eruditus sit, non qui junioris ætatis.

« In iudicium incidat diaboli. »

Id est, in eandem condemnationem, quam ille ob superbiam sustulit.

Vers. 7-9. « Oportet illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ne in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli. Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non vino multo deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei, »

Omnino debet, inquit, homines in sui admirationem trahere, et justus esse, ut ab ipsis et inimicis testimonium habeat. Id quod perinde est atque illud effatum : *Luceat lux vestra coram hominibus* ²².

« In conscientia pura. [Vers. 10-15.] Et hi quidem probentur primum, et sic ministrent, nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diaconi sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsent, et suis donibus. Qui enim bene ministrant, gradum bonum sibi acquirunt, et multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu. Hæc tibi scribo, sperans me ad te **263** venire cito. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis. »

Hoc est, qui recta fide instructi sint, nihilque dolosi ei admisceant.

Vers. 16. « Et manifeste magnum est pietatis sacramentum. Deus manifestatus est in carne. »

Ne mihi tintinnabula narraveris, inquit ; ne Sancta sanctorum, ne summum sacerdotem. Ecclesia est orbis columna ; sacramentum magnum est, ac pietatis sacramentum ; idque in confesso est, non in ancipiti. Nam hoc est indubitatum.

« Justificatus est in spiritu. »

Ita loquitur, quoniam ille qui consimili modo ac nos participavit carnem et sanguinem, nequaquam peccatum admisit, nec inventus est dolus in ore ejus.

« Apparuit angelis, prædicatus est gentibus, creditus est in mundo, assumptus est in gloria. »

CAP. IV.

Vers. 1-3. « Spiritus autem manifeste dicit : quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide. »

²² Matth. v, 16.

A δαίσις διδασκάλων, οἷς ἐξήν καὶ δύο ἔχειν, ἕπερ καὶ ἀρμόζει μᾶλλον.

« Τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος. Εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προσηγῆναι οὐκ οἶδε, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται ; »

Δεῖ γὰρ αὐτὸν οἰκοθεν παρασχέσθαι τὰ παραδείγματα, ὥς καλῶς δυνήσεται τὰ κατὰ Θεὸν τέκνα διοικεῖν.

« Μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθείς, »

Τὸν νεωστὶ κατεχημένον λέγει, οὐ τὸν νεώτερον τῇ ἡλικίᾳ.

« Εἰς χρεῖμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου. »

Τουτέστιν εἰς τὴν καταδίκην, ἣν ἐκείνος ἀπὸ τῆς ἀπονοίας ὑπέμεινε.

« Δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἑξῶ, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ, καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. Διακόνους ὡσαύτως σεμνοὺς, μὴ διλόγους, μὴ οἶνω πολλῷ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς ἔχοντας τὸ μυστήριον πίστεως, »

Οὕτως ὀφείλει, φησὶ, θαυμαστὸς εἶναι καὶ δίκαιος, ὥς καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῷ μαρτυρεῖν. Ὅμοιον δὲ τῷ, *Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν. Ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.*

« Ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. Καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἰτα διακονείτωσαν, ἀνέγκλητοι ὄντες. Γυναῖκας ὡσαύτως σεμνάς, μὴ διλόγους, νηφαλέους, πιστάς ἐν παντί. Διάκονοι ἵστωσαν μὴ γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊστάμενοι, καὶ τῶν ἰδίων οἴκων. Οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες, βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιῶνται, καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐν πίστει τὰ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ταῦτά σοι γράφω, ἐλπίζων ἔλθειν πρὸς σὲ τάχιον, Ἐάν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς, πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. »

Τουτέστιν, ὁρτὴν ἔχοντας πίστιν, καὶ μηδὲν αὐτῇ τῶν δολίων ἐπεισάγοντας.

« Καὶ ἐμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. »

Μὴ μοι εἴπῃς τοὺς κώδωνας, φησὶν, μηδὲ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, μηδὲ τὸν ἀρχιερεῖα, Στύλος ἐστὶ τῆς οἰκουμένης ἡ Ἐκκλησία καὶ μυστήριόν ἐστι, καὶ μέγα, καὶ εὐσεβεῖα μυστήριον, καὶ ὁμολογουμένως, οὐ ζητούμενος. Ἀναμφίβολον γάρ ἐστιν.

« Ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι. »

Τοῦτό φησιν, ὅτι μεταλαβὼν αἱματος καὶ σαρκὸς παραπλησίως ἡμῖν, οὐκ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

« Ὄρθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως. »

Ἄγγελοι μὲθ' ἡμῶν εἶδον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πρότερον οὐχ ὁρῶντες.

« Προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχισθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἐκτίσεν εἰς μετάνοιαν μετὰ εὐχαριστίας, τοῖς πιστοῖς, καὶ ἐπαγνοῦσιν τὴν ἀλήθειαν. »

Εἰς Μανιχαῖον καὶ Μαρκίωνα ταῦτα πάντα λέγει.

« Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον. Ἀγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως. Ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελφοῖς, καλὸς ἱσθ' διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Δύο τίθησιν ἐνταῦθα κεφάλαια· ἐν μὲν, ὅτι οὐδὲν κτίσμα κοινόν· δευτέρον δὲ, εἰ καὶ γένηται τῇ ὑπολήψει κοινόν, ἀλλ' ἔχεις τὸ φάρμακον· σφραγίσας εὐχαρίστησον· δόξασον τὸν Θεόν, καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία ἀφίπταται.

« Ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως, καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας, ἣ παρηκολούθησα. »

Τὸ διηγεῖσθαι τῆς εἰς τὰ τοιαῦτα προσοχῆς δηλῶν.

« Τοὺς βεβήλους καὶ γραῶδεις μύθους παραιτοῦ. »

Τὰς μυθικὰς Ἰουδαίων παραδόσεις λέγει.

« Γυμναζε δὲ ἑαυτὸν »

Ὁ γυμναζόμενος, ἰδρῶτας ἔχει πολλοὺς.

« Πρὸς εὐσεβείαν. »

Τουτέστι, πρίσιν καθάραν καὶ βίον.

« Ἢ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσεβεία, πρὸς πάντα ὠφέλιμος ἐστίν. »

Τινὲς περὶ νηστείας τοῦτο φασιν εἰρησθαι. Ἀπαγε· οὐκ ἐστὶ σωματικὴ γυμνασία, ἀλλὰ πνευματικὴ. Εἰ γὰρ σωματικὴ ἦν, τὸ σῶμα ἔτρεφεν ἄν. Εἰ δὲ τῇκει αὐτὸ, καὶ λεπτύνει, καὶ κατισχύει, οὐκ ἐστὶ σωματικὴ. Ἄρα περὶ τῆς τοῦ σώματος ἀσκήσεως φησιν, ὥστε ἡμῖν δεῖ τῆς γυμνασίας τῆς κατὰ ψυχὴν· ἐκείνη γὰρ οὐκ ἔχει κέρδος, ἀλλ' ὀλίγον ὠφέλησιν τὸ σῶμα· ἡ δὲ τῆς εὐσεβείας ἀσκήσις, τὸν καρπὸν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀποδίδωσι, καὶ ἐνταῦθα ἀντικεῖται.

« Ἐπαγγέλιον ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν, καὶ τῆς μελλούσης. »

Ἄρα καὶ ἐνταῦθα ἐν ἐλπίσιν ἐσμέν χρησταίς. Ὁ γὰρ μηδὲν ἐαυτῷ συνειδώς, καὶ ἐνταῦθα γάννυται. Ὡς περὶ καὶ ὁ πονηρὸς, καὶ ἐνταῦθα κολάζεται.

« Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος. »

Τουτέστιν, ἀληθὴς ἐστὶ, καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐκεῖ.

« Εἰς τοῦτο γὰρ κοπιῶμεν, καὶ ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπικαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι, ὃς ἐστὶ σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα πιστῶν. Παράγγελλε ταῦτα, καὶ διδάσκει. »

Τουτέστι· τίνας γὰρ ἔνεκα κόπομεν ἑαυτοὺς, εἰ μὴ τὰ μέλλοντα προστιδοῦμεν;

« Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν, ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστραφεῖ, ἐν

Illeque angeli, quemadmodum et nos Dei Filium conspexere, quem ante non viderant.

« Attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et his qui cognoverunt veritatem. »

Hæc omnia adversus Manichæum et Marcionem dicuntur.

Vers. 4-6. « Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod etiam gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Jesu Christi. »

Hic duo capita statuit: unum quidem, nullam rem creatam communem esse aut immundam: alterum, etsi quidpiam vel suspitione immundum habetur, remedium in promptu esse, nimirum consignando gratias age: gloriam præbe Deo, et impuritas omnis avolabit.

« Enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ, quam assecutus es. »

Assiduam erga ista attentionem præferens

Vers. 7. « Ineptas autem et aniles quæstiones evita. »

Fabulares Judæorum traditiones dicit.

« Exerce autem teipsum »

Qui se exercet, valde desudat.

« Ad pietatem. »

Id est fidem et vitam puram.

Vers. 8. « Nam corporalis exercitatio ad modicum prodest, pietas autem ad omnia utilis est. »

Quidam aiunt hoc de Jejunio dictum esse. Apage: non hoc est exercitatio corporalis, sed spiritalis. Nam si corporalis esset, corpus nutrirer. Sin vero illud marcescere facit et attenuat, ejusque vires alterit, corporalis non fuerit. Igitur de exercitatione corporis loquitur, ut e re nostra sit **264** exercitationi animi operam dare. Illa enim nihil compendii habet, parumque prodest corpori. Pietatis autem exercitatio, cum in ævo futuro fructum retribuit, tum et in præsentī recreat.

« Promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futura. »

Igitur nunc quoque in spe bona versamur. Nam qui nihil sibi conscius est, hic etiam oblectatur. Quemadmodum malus istie quoque poenas luit.

Vers. 9. « Fidelis sermo et omni acceptione dignus. »

Hoc est, verus est, cum hic, tum illic.

Vers. 10, 11. « In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est salvator omnium hominum, maxime fidellum. Præcipe hæc et doce. »

Id est: Ecce enim laboribus nos conficimus, nisi res futuras speraremus?

Vers. 12, 13. « Nemo adolescentiam tuam contemnat; sed exemplum esto fidellum, in verbo, in

conversatione, in charitate, in spiritu, in fide, in castitate. Dum venio, attende lectioni, exhortationi et doctrinæ.

Ostende opera, inquit, caritatis digna: quæ subinde etiam enarrat.

Vers. 14, 15. « Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi cum impositione manuum presbyterii. Hæc meditare: in istis esto. »

Doctrinam ait.

« Ut profectus tuus manifestus sit in omnibus. [Vers. 16.] Attende tibi et doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens, teipsum saluum facies, et eos qui te audiunt. »

Non in vita solum, sed et in verbo doctrinæ.

CAP. V.

Vers. 1-4. « Senioreni ne increpaveris: sed obsecra ut patrem; juvenes ut fratres; anus ut matres; juvenculas ut sorores, in omni castitate. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Si quæ autem vidua filios aut nepotes habet, discat primum, »

De quocunque, qui provecæ sit ætatis, loquitur.

« Domum suam regere, et mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram Deo. [Vers. 5-7.] Quæ autem vere vidua est, et desolata, speret in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte et die. Nam quæ in deliciis est, vivens mortua est. Et hæc præcipe, ut irreprehensibiles sint. »

Idem est ac, bene gerere.

Vers. 8. « Si quis autem suorum, et maxime domesticorum curam non habet. »

Eos ait qui genere propinqui sunt; quemadmodum et Isaias: *Affines generis tui non asperneris*²⁶.

« Fidem negavit, et est infideli deterior. [Vers. 9-15.] Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ 265 fuerit unius viri uxor; in operibus bonis testimonium habens: si filios educavit, si hospitium recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus ministravit, si omne opus bonum subsecuta est. Adolescentiores autem viduas devota. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christum, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem et otiosæ discunt circuire domos: non solum otiosæ, sed et verbosæ, et curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. Jam enim quædam conversæ sunt retro Satanam. »

Quia infidelis ille, etsi extraneos despicit, propinquos tamen non aspernatur. Atqui fidem compactum dicit.

Vers. 16-25. « Si quis vir aut mulier fidelis

²⁶ Isa. LVIII, 7, sec. 1. xx.

ἀγάπη, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ. Ἐως ἔρχομαι, πρόσχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ. »

Ἔργα γάρ, φησὶν, ἐπιδείξον ἄξια πολιῆς, ἃ καὶ ἐφεξῆς λέγει.

« Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοὶ διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν πρεσβυτέρου. Ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἵσθι, »

Τῆς διδασκαλίας φησὶν.

« Ἴνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πάνσιν. Ἐπεχε σεαυτῷ, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἐπίμενε αὐτοῖς. Τοῦτο γάρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου. »

Μὴ ἐν τῷ βίῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ διδασκαλικῷ.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ παρακάλει ὡς πατέρα, νεωτέρους ὡς ἀδελφοὺς, πρεσβυτέρας ὡς μητέρας, νεωτέρας ὡς ἀδελφάς ἐν πάσῃ ἀγνείᾳ χήρας τίμα τὰς ὄντως χήρας. Εἰ δέ τις χήρα τέκνα, ἢ ἐκγόνα ἔχει, μανθανέτω πρῶτον, »

Περὶ παντὸς γεγηραχότος λέγει.

« Τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδίδο-
ναι τοῖς προγόνοις. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἀπόδεκτον ἐν-
ώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ ὄντως χήρα, καὶ μεμονωμένη,
ἠλπικεν ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι
καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς, καὶ ἡμέρας· ἡ δὲ σπα-
ταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν. Καὶ ταῦτα παράγγελλε,
ἵνα ἀνεπιληπτοὶ ᾖσιν. »

Ἀντὶ τοῦ, εὖ ποιεῖν.

« Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων,
οὐ προνοεῖ, »

Τοὺς γένει προσήκοντας φησὶν, ὡς καὶ Ἰσαίας.
Τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματος σου οὐχ ὑπερέψει.

« Τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἐστὶν ἀπίστου χειρῶν.
Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἑλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα, γε-
γονυῖα ἐνδὸς ἀνδρὸς γυνή, ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρου-
μένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενόδοχησεν, εἰ ἀγίων
πόδας ἐνέψιν, εἰ ὀλιγομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ
ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν. Νεωτέρας δὲ χήρας παρ-
αίτου. Ὅταν γάρ καταστρεφιδάσῃ τοῦ Χριστοῦ,
D γαμῖν ἐθέλουσιν, ἔχουσιν κρῖμα, ὅτι τὴν πρώτην
πίστιν ἠθέτησαν. Ἀμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσιν,
περισπρόμεναι τὰς οἰκίας· οὐ μόνον δὲ ἀργαί, ἀλλὰ
καὶ φλύαροι, καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δεόντα.
Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδε-
σποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν δίδομαι τῷ ἀντικειμένῳ,
λοιδορίας χάριν. Ἠλὼν γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω
τοῦ Σατανᾶ. »

Ὅτι ἐκείνος, εἰ καὶ μὴ τοὺς ἀλλοτρίους, τοὺς γοῦν
ἐγγύς οὐ περιορᾷ. Τὴν συνθήκην φησὶν.

« Εἰ τις πιστὸς, ἢ πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπικρατέτω

αὐταῖς, καὶ μὴ βαρεῖσθω ἡ Ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὁ-
τως χήραις ἐπαρκέσῃ. Οἱ καλῶς προεστῶτες πρε-
σβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιοῦσθωσαν, μάλιστα οἱ κο-
πιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή,
Βρῦν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις. Καὶ, Ἄξιός ἐστι ἐργάτης
τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ. Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν
μὴ παραδέχου, ἐκτός ἐστι μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύ-
ρων. Τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἐλεγε,
ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι. Διαμαρτύρομαι ἐν-
ώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν
ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξης χωρὶς προκρί-
ματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόκλησιν. Χεῖρας τα-
χείως μηδὲν ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἀμαρτίαις ἄλ-
λοτρίαις. Σεαυτὸν ἀγνὸν τήρει. Μηκέτι ὑδροπότης,
ἀλλ' ὄψῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τῆς
πυκνᾶς σου ἀσθενείας. Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἀμαρτίαι
πρόδηλοι εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν· τισὶ δὲ καὶ
ἐπακολουθοῦσιν. Ὁσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρό-
δηλά ἐστι, καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα κρυβῆναι οὐ δύ-
νεται. »

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

1 « Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι τοὺς ἰδίους δεσπό-
τας πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα
τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται. Οἱ δὲ πι-
στοὺς ἔχοντες δεσπότας μὴ καταφρονεῖτωσαν, ὅτι
ἀδελφοὶ εἰσιν, ἀλλὰ μᾶλλον δουλεύειτωσαν, ὅτι πιστοὶ
εἰσι καὶ ἀγαπῆτοί, οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανό-
μενοι. Ταῦτα δίδασκε καὶ παρηκάλει. Ἐὰν τις ἑτερο-
διδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐ-
σέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος,
ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεως καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γί-
νεται φθόνος, ἔρις, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι, »

Τουτέστι, δόξει καὶ δόγματα πονηρά· τότε περὶ
Θεοῦ ἂ μὴ διτ', ὑποπτευόμενοι, ὅταν εἰς ζητήσεις
ἐμπίπτωμεν.

« Διαπατριβαί, διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν
νοῦν, καὶ ἀπιστερημένων τῇ ἀληθείᾳ, νομιζόντων
πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν. Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν
τοιούτων. Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ
αὐταρκείας. Οὐδὲν γὰρ εἰσηγάχαμεν εἰς τὸν κόσμον,
δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα. Ἐχοντες δὲ
διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθῶμεθα.
Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρα-
σμὸν, καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους,
καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους
εἰς ὀλεθρον καὶ ἀπώλειαν. Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν
κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία· ἧς τινες ὁρεγόμενοι
ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἑαυτοὺς πε-
ριέπειραν ὀδύναις πολλαῖς.

Τοῦτό φησι· Καθάπερ τὰ ψωραλέα τῶν προβάτων
πατριβόμενα, νόσου καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἐμπίπλη-
σιν, οὕτως καὶ αὐτοὶ οἱ πονηροὶ ἄνδρες.

« Σὺ δὲ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ταῦτα φεῦγε· δίωκε
δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν,
πραότητά. Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως·

A habet viduas, subministret illis, et non gravetur
Ecclesia, ut iis quæ vere viduæ sunt, sufficiat.
Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore ha-
beantur. maxime qui laborant in verbo et do-
ctrina. Dicit enim Scriptura: Non alligabis os
bovi trituranti¹⁷; et, Dignus est operarius mer-
cede sua¹⁸. Adversus presbyterum accusationem
noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.
Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri ti-
morem habeant. Obtestor coram Deo et Domino
Jesu Christo, et electis angelis, ut hæc custodias,
sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem
declinando. Manus cito nemini imposueris, neque
communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum
custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed modico
vino utere propter stomachum tuum, et frequen-
tes tuas infirmitates. Quorundam hominum pec-
cata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium:
quosdam autem et subsequuntur. Similiter et fa-
cta bona manifesta sunt, et quæ aliter se habent,
abscondi non possunt. »

CAP. VI.

VERS. 1-5. « Quicunque sunt sub iugo servi,
dominos suos honore dignos arbitrentur, ne Dei
nomen et doctrina blasphemetur. Qui autem fide-
les habent dominos, non contemnant, quia fratres
sunt; sed magis servant, quia fideles sunt et di-
lecti, qui beneficii participes sunt. Hæc doce et
exhortare. Si quis aliter docet, et non acquiescit
sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et
ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus
est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones et
pugnæ verborum, ex quibus oriuntur invidiæ,
contentiones, blasphemiæ, suspiciones, »

Id est, opiniones et dogmata prava. Tunc de
Deo existimationes malesanas habemus, quando
in quæstiones incidimus.

VERS. 5-10. « Conflictationes hominum mente
corruptorum, et qui veritate privati sunt, existi-
mantium quæstum esse pietatem. Est autem quæ-
stus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim
intulimus in mundum; haud dubium quod nec
auferre quid possimus. Habentes autem alimenta
et quibus tegamur, his contenti simus. Qui autem
volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et
in laqueum diaboli, et desideria multa absurda
et nociva, quæ mergunt homines in interitum et
perditionem. Radix enim omnium malorum est
cupiditas: quam quidam appetentes erraverunt a
fide, et inseruerunt se doloribus multis. »

266 Quemadmodum, inquit, oves scabiosæ, si
cum aliis habitent, cæteras etiam quæ sanæ sunt,
morbo inficiunt suo, sic et mali homines.

VERS. 11-14. « Tu autem, o homo Dei, hæc
fuge: sectare vero iustitiam, pietatem, fidem,
charitatem, patientiam. mansuetudinem. Certa

¹⁷ Deut. xxv, 4; 1 Cor. ix, 8. ¹⁸ Matth. x, 7.

bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, et confessus es bonam confessionem coram multis testibus.

« Præcipio tibi coram Deo qui vivificat omnia, et Christo Jesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile. »

Rursus eum bono esse animo jubet. his fere verbis : Ne mortem timeas. Nam servus es Dei, qui potest vivos procreare.

« Usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi; [Vers. 15] quem suis temporibus ostendet. »

Id est, ut quando manifestus erit, plenum illud servasse reperiaris.

« Beatus et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium; [Vers. 16-19.] qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, nec videre potest; cui honor et imperium sempiternum. Amen. Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi. »

His rursum verbis illum edocet ne metu prædicationem prodatur.

« Fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. [Vers. 20, 21.] O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ; quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen. »

Nihil instabile, sed firma omnia, immobilia, solida, permanentia.

Ad Timotheum prima scripta est Laodicea, quæ est metropolis Phrygiæ Pacatiana. Versus 201.

Α ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς τὴν ἐκλήθης, καὶ ὁμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων.

« Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζωοποι-
οῦντος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τοῦ μαρτυ-
ρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν,
τηρῆσαι σε τὴν ἐντολὴν ἀσπίλον, ἀνεπίληπτον. »

Πάλιν αὐτὸν εἰς εὐθυμίαν διανίστησι, μονονουχί-
λέγων· Μὴ φοβηθῇς τὸν θάνατον. Θεοῦ γὰρ εἰ δοῦλος,
τοῦ δυναμένου ζωογονεῖν.

« Μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, τὴν καιροῦς ἰδίους δείξει. »

Τοῦτέστιν, ἵνα ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ πλήρης αὐτὴν ἔχων
εὐρεθῇς.

Β « Ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ Βασιλεὺς
τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ
μόνος ἔχων τὴν ἀθανασίαν, ὥς οἰκῶν ἀπρόσβλετον οὐ-
ρανὸν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, ὃ τιμὴ
καὶ κράτος αἰώνιον. Ἀμήν. Τοῖς πλουσίοις ἐπὶ τῷ
νῦν αἰῶνι παραγγέλλει μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἑλπι-
κάναι ἐπὶ πλούτῳ ἀδελότητι, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ ζῶντι,
τῷ παρέχοντι ἡμῖν πλουσίως πάντα εἰς ἀπόλαυσιν,
ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδό-
τους εἶναι, κοινωνικοὺς, ἀποθησαυρίζοντας ἐαυ-
τοῖς. »

Τοῦτο πάλιν φησὶ, διδάσκων, μὴ διὰ φόβον προ-
διδόναι τὸ κήρυγμα.

Γ « Θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται
τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ὁ Τιμόθεε, τὴν παραθήκην φύ-
λαξον, ἐκτρεπόμενος τῆς βεβήλους κεινοφωνίας, καὶ
ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἣν τινες ἐπαγ-
γελλόμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἡστόχησαν. Ἡ χάρις
μετὰ σοῦ. Ἀμήν. »

Οὕτῳ ἁστατον, ἀλλὰ πάντα βέβαια, ἀκίνητα, πά-
για, μόνιμα.

Πρὸς Τιμόθεον α', ἐγράφη ἀπὸ Λαοδικείας, ἥτις
ἐστὶ μητροπολις Φρυγίας τῆς Πακατιανῆς
ἐτείχων β'.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Β' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ.

IN EPISTOLAM SECUNDAM AD TIMOTHEUM.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1-7. « Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu, Timotheo charissimo filio, gratia, misericordia, pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro. Gratias ago Deo, cui servio a progenitoribus in conscientia pura, quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, die ac nocte, desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ διὰ θελήμα-
τος Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ, Τιμόθεε τῷ τέκνῳ, χάρις, εἰλεος, εἰρήνη ἀπὸ
Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.
Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ, ὃ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν κα-
θαρᾷ συνειδήσει, ὥς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ
μνησιν ἐν ταῖς δεήσεσί μου νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐπι-
ποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα
χαρᾷ πληρωθῶ, ὑπόμνησιν λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ

ανωποκρίτου πίστεως, ἥτις ἐνώκησε πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωίδι, καὶ τῇ μητρὶ σου Εὐνίκῃ· πέπαισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοί. Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφρονισμοῦ. »

Γράψας αὐτῷ, ὡς ἀφίξεται πρὸς αὐτόν, ἐνιποδίσθη δεξιὰς εἰς Ῥώμην· διὸ καὶ δευτέρας αὐτῷ ἐπέγραψεν ἐπιστολῆς.

Πρῶτον ἐγκώμιον τοῦ μαθητοῦ, ὅτι ἀνωθεν ἀπὸ οἰκίας ἐστὶ τῷ Χριστῷ δουλευούσης.

« Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῆς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ, ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθείσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων. »

Κἂν αὐτὸς ταῦτα πάθῃ, φησὶ, μὴ αἰσχυνθῆς.

« Φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, εἰς ὃ ἐτίθην ἑγὼ κήρυξ, καὶ ἀπόστολος, καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν. Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω, ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι. Οἶδα γὰρ ὅτι πεπίστευκα, καὶ πέπαισμαι ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαίνοντων λόγων, ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τὴν καλὴν παραθήκην φυλάξον διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν. Οἶδα τοῦτο, ἀπιστρέφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὧν ἐστὶ Φύγελος καὶ Ἑρμογίνης. Δῶν ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξεν, καὶ τὴν ἀλυσίν μου οὐκ ἐπησχύνθη, ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ, σπουδαίστερον ἐζήτησέ με, καὶ εὗρεν. Δῶν αὐτῷ ὁ Κύριος εὐρεῖν ἔλεον παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διεκόνησας, βέλτιον σὺ γινώσκεις. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ὃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται, καὶ ἑτέρους διδάξει. Σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐδεὶς στρατευόμενος, ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν. Νόει δὲ λέγω· ζωσει· ἄρ σοι ὁ Κύριος σύνεστιν ἐν πάσι. Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξηγερούμενον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν ὡς κακὸς ἄρχος· ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται. Διὰ τοῦτο πάντα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι τῆς ἐν

A recordationem accipiens ejus fidei quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primum in avia tua Loido, 267 et matre tua Eunice; certus sum autem quod et in te. Propter quam causam admonéo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. »

Cum scripsisset se profecturum ad illum, prohibitus fuit, vinculusque Romam perductus. Quapropter necesse fuit ut alteram ad eundem epistolam daret.

Prima laus discipuli, quod et familia sit Christo jampridem mancipata.

B Vers. 8, 9. « Noli igitur erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus; sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberavit, et vocavit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia. »

Tametsi hæc patiare inquit, noli erubescere.

C Vers. 10, 18. Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit mortem, illuminavit autem vitam et incorruptionem per Evangelium; in quo positus sum ego prædicator, et apostolus, et magister gentium. Ob quam causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem. Formam habeo sanctorum verborum, quæ a me audisti in fide et in dilectione in Christo Jesu. Bonum depositum custodi, per Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Scis hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phygelus et Hermogenes. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui: quia sæpe me refrigeravit, et calenam meam non erubuit: sed cum Romam venisset, sollicitè me quæsit et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius notasti. »

CAP. II.

« Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu; et quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. Tu ergo labora sicut bonus miles Jesu Christi. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat qui se probavit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Memoresto Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David secundum Evangelium meum, in quo laboro usque ad vincula quasi male operans, sed verbum Dei non est alligatum. Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu cum gloria æterna. Fidelis sermo; nam si

commortui sumus, et convivemus; si sustinemus, et regnabimus. Si negaverimus, et ille negabit nos; si non credimus, ille fidelis permanset: negare se ipsum non potest. Hæc commune, testificans coram Domino. Noli contendere verbis: ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. Sollicite cura te ipsum probatum exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Profana **268** autem et vaniloquia devita; multum enim proliciunt ad impietatem: et sermo eorum ut cancer serpit: ex quibus est Hymeneus et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, et subverterunt quorundam fidem. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognovit Dominus qui sunt ejus; et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. In magna autem domo, non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia: et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem, sanctificatum et utile Domino ad omne opus bonum paratum. Juvenilia autem desideria fuge, sectare vero justitiam, fidem, charitatem, et pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro: Stultas autem et sine disciplina quæstiones devita; sciens quia generant lites. Servum autem Domini non oportet litigare; sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt: nequando Deus det illis poenitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, in quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.

CAP. III.

Vers. 1, 11. Hoc autem scitote, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa. Erunt enim homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemæ, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, et voluptatum amatores magis quam Dei; habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Et hos devita: ex his enim sunt qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis: semper discantes, et quæ nunquam ad scientiam veritatis possunt pervenire. Quemadmodum autem Jannes et Jambres restiterunt Moysi; ita et hi resistent veritati; homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. Tu autem assecutus es ineam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones; qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, in Lystris, quales persecutiones sustinui.

A Χριστῷ Ἰησοῦ, μετὰ δόξης αἰωνίου. Πιστὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπιθάνομεν, καὶ συζηήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. Εἰ ἀρνούμεθα, κακεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς. Εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται. Ταῦτα ὑπομίμησκα, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, μὴ λογομαχεῖν, ὡς οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων. Σπούδαςον σεαυτὸν δόκιμον παραστήσαι τῷ Χριστῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὁρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιστάσο· ἐπὶ πλέον γὰρ προκόφουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἔξει· ὧν ἐστὶν Ὑμεναῖος καὶ Φιλητὸς, οἵτινες περὶ τὴν ἀληθειαν ἠστορήσαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ ἀνατρέπουσι τὴν τιμὴν πίστεως. **B** Ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἵστηκεν, ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην. Ἔγω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, καὶ ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου. Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἐστὶ μόνον σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα· καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ἐάν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἐστὶ σκεῦος εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ Δεσπότῃ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεύγε· δίδωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπιχαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας. Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι γεννῶσι μάχας. Δούλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξέλικτον, ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· μήποτε δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς διαδόλου παγίδος, ἐξωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. **C**

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

D Τοῦτο δὲ γινώσκετε ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι, φιλαυτοὶ, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τιτυζωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον, ἢ φιλόθεοι· ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἡρνημένοι. Καὶ τούτους ἀποτρέπου· ἐκ τούτων γὰρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτεύοντες γυναῖκάρια, σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις πονηρίαις, πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν δυνάμενα. Ὁν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρὴς ἀντίστησαν Μωϋσῇ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν, ἀλλ' οὐ προκόφουσιν ἐπὶ πλεῖον. Ἡ γὰρ ἀνοία αὐτῶν ἐκδηλὸς ἐστὶ πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο. Σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ, τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν, οἷά μοι ἐγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίᾳ, ἐν Λύστροις, οἷους διωγμοὺς ὑπέμεινα.

Ἄ δια Θέκλαν πέπονθε, λέγει.

« Καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσαςτο ὁ Κύριος. Καὶ πάντας δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται. »

Τούτων ὡς νεαρῶν ὄντων ἐμνήσθη· τὰ δὲ ἄλλα ἀφῆκεν, ὥς γινώριμα ὄντα τῷ ἀνδρί.

« Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόβουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες, καὶ ἐπιστάθης· εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες, καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους. »

Τὰς θλίψεις ἐνταῦθα φησι, καὶ τὰς ἐδύνας τῆς στενῆς καὶ ταθλιμμένης ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς.

« Τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας λέγει, ὅτινας αὐτὸν ἐδύναντο εἰς τὴν σοφίαν ἀναγαγεῖν, τούτεστι Χριστόν. Εἰς τοῦτον γὰρ ἐπληροῦτο, καὶ ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται. Ὅτι δὲ ᾔδει τὴν Γραφὴν, δῆλον ἐκ τοῦ ἱστορησαί τὸν Λουκᾶν περὶ αὐτοῦ. Ὅτι μητρὶς ἦν Ἰουδαίας πιστῆς, τούτεστιν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάτης εἰς Χριστόν.

« Πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος· πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἐλεγχόν, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ· ἵνα ἁρτίος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίνειν. »

Πολλὴν παράκλησιν ποιησάμενος καὶ παραμυθίαν ἀπὸ πάντων, ἐπάγει καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν τελειότεραν οὔσαν. Εἰκότως δὲ τοσαύτην ἐπάγει, ἐπειδὴ λυπηρὸν ἐμελλεν εἶναι τῷ μαθητῇ, τὸν αὐτοῦ θάψαι.

Ἐκείνην φησὶ τὴν Γραφὴν, περὶ ἧς εἶπεν, ὅτι Ἀπὸ βρέφους ἱερὰ Γράμματα οἶδας.

« Ζῶντας καὶ νεκροὺς, κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι. »

Ἀμαρτωλοὺς καὶ δικαίους λέγει· ἢ ὅτι πολλοὶ καταλειφθήσονται ζῶντες.

« Εὐκαίρως, ἀκαίρως· ἔλεγχον, ἐπιτίμησον, παρακάλεισον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ. Ἔσται γὰρ καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας αὐτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους. »

Τούτεστιν, Μὴ ἔχε κεχωρισμένον καιρὸν· ἀεὶ σοι ἔστω καιρὸς, Μὴ ἐν εἰρήνῃ, μηδὲ ἐν εὐθυμίᾳ ὦν, μηδὲ ἐν Ἐκκλησίᾳ καθήμενος μόνον διδάξῃς, ἐν δὲ τοῖς κινδύνοις περισταλῇς, ἀλλὰ καὶ ἐν δεσμοτηρίῳ ᾤ, καὶ ἄλλοις περιειμένος, μὴ παύσῃ τοῦ κηρύγματος.

« Κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον, ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου κληρονομή-

A Innuvit ea quæ Thecke causa perpeusus erat.

« Et ex omnibus eripuit me Dominus. [Vers. 12.] Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. »

Horum meminit, ut recentiorum; alia vero prætermisit, ut quæ Timotheo comperita essent.

Vers. 13-15 « Mali autem homines et seductores proficient in pejus; errantes et in errorem mittentes. Tu vero permane in his quæ didicisti, et certa fide tenes; sciens a quo didiceris. Et quia ab infantia. »

Hic afflictiones significat, et acerbitates, quæ in arcta angustaque virtutis via occurrunt.

« Sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu. »

Legem ait et prophetas, quæ valerent eum ad sapientiam, id est ad Christum provehere. In eo **269** siquidem impleta est lex ac prophetæ. Quod autem Scripturam nosset, manifestatum est, quandoquidem ipse Lucas scribit quod ex Judæa matre ortus esset, id est quæ ex Judæo genere in Christum crediderat.

Vers. 16, 17. « Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. »

CAP. IV.

C Vers. 1. « Testificor igitur ego coram Deo et Domino Jesu Christo, qui judicaturus est »

Postquam ex omni capite eum est cohortatus et consolatus, addit tandem perfectius argumentum ex Scripturis. Et consulto quidem; quoniam discipulo grave quoddam et triste indicaturus erat, suam videlicet mortem.

Scripturam illam ait, de qua modo ante dixerat: *Ab infantia Litteras sacras nosti.*

« Vivos et mortuos, per adventum ejus et regnum ejus: [Vers 2] Prædica verbum, insta »

Peccatores et justos dicit: vel quod multi in vivis superstites erunt.

D « Opportune, importune: argue, increpa, obsecra in omni patientia et doctrina [Vers. 3, 4.] Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros. »

Hoc est, Nullum tempus definitum habe: semper tibi tempus adsit, ut non modo in pace, aut quando bono es animo, aut quando in Ecclesia versaris, tunc solum doceas; dumque pericula ingruunt, desistas: sed sive carcere inclusus sis, sive catena vinctus, non cesses a prædicatione.

« Prorientes auditum, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. [Vers. 5, 6.] Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac evangelistæ, ministerium tuum imple-

Ego enim jam libor, et tempus resolutionis meae instat. »

Hoc est, oblectantes auditum.

Vers. 7-9. « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, sedem servavi. De reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex. Non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus. Festina ad me venire cito. Demas enim me reliquit, »

Discipuli mœrorem solari cupit, bono animo esse jubens; quoniam ad coronam omnibus rite peractis ipse pergebat. Lætari juvat, inquit, non dolere.

Diligens hoc sæculum, et abiit Thessalonicam. »

Id est, requiem et delicias.

Vers. 10-12. « Crescens in Galatiam; Titus in Dalmatiam; Lucas est mecum solus. Marcum assume, et adduc tecum; est enim mihi utilis in ministerium. Tychicum autem misi Ephesum. »

Hos non taxat; quippe qui prædicationis ergo missi erant.

Vers. 13-15. **270** « Penulam autem quam reliqui Troade apud Carpum, asser tecum, et libros, maxime membranas. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. Reddat illi Dominus secundum opera ejus: quem et tu evita; valde enim restitit verbis nostris. »

Peram dicit, in qua libros et chartas asservabat. Ubi nos docet ut ad extremum usque spiritum, quamlibet vinculis detineamur, divina eloquia indesinenter meditemur.

Judaicum dicit involucrem legis.

Vers. 16, 17. « In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi assistit, et confortavit me. »

Jam enim semel in jus venerat coram Nerone, et immunis evaserat.

« Ut per me prædicationis impleatur, et audiant omnes gentes: et liberatus sum de ore leonis. »

Ut manifesta fiat omnibus prædicationis ostensio. Neque vero hoc ait ut se dignum jactet, sed propter prædicationem; ac si quis purpuram et diadema gestans, per hæc servetur.

Leonem appellat Neronem.

Vers. 18-21. « Et liberabit me Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum celeste; cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. Salutate Priscam et Aquilam, et Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi. Trophimum au-

ρσον. Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφίστηκεν. »

Τουτέστι, τερπόμενοι τὴν ἀκοήν.

« Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἡγωνίσamai, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τητήρηκα. Λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτής. Οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. Σπούδασον ἰλθεῖν πρὸς με ταχύως. Δημῶς γὰρ με ἐγκατέλιπον, »

Τὴν ἀθυμίαν παραμυθήσασθαι βούλεται τοῦ μαθητοῦ, θαρβεῖν κελύων, ὡς ἐπὶ στέφανον ἀπιδόντος αὐτοῦ, ὡς πάντα τετελεχότος, Καίρειν, φησί, δεῖ, οὐκ ἀλγεῖν.

Ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην. »

Τουτέστιν, τὴν ἀνεισιν, καὶ τὴν τρυφήν.

« Κρίσκη εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν. Λουκᾶς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ. Μάρκον ἀναλαβὼν, ἀγαγε μετὰ σου· ἐστὶ γὰρ μοι εὐχρηστος εἰς διακονίαν. Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς Ἐφεσον. »

Τούτους οὐ μέμφεται· διὰ τὸ κήρυγμα γὰρ ἦσαν ἀπεσταλμένοι.

« Τὸν δὲ φερόντην, ὃν ἀπέλειπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας. Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλὰ μοι κακὰ ἐνεδείξατο. Ἀποδῶν αὐτῷ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· ὃν καὶ σὺ φυλάσσου. Αἴαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις. »

Γλωσσόκομόν ἐνθα εἶχεν τὰς βίβλους καὶ τὰ χαρτία. Διδάσκει ἡμᾶς ὡς ἀχρι ἐσχάτης ἀναπνοῆς, καὶ ἐν δεσμοῖς ὦμεν, τῶν θεῶν λόγων οὐκ ἀμελεῖν δεῖ.

Ἰουδαϊκὸν ἱλαστήριον (13) τοῦ νόμου λέγει.

« Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδεὶς μοι συμπάρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ αὐτοῖς λογισθεῖν. Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με. »

Παρέστη γὰρ ἀπαξ τῷ Νέρωνι, καὶ διέφυγεν.

« Ἴνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος. »

Ἴνα πᾶσι κατάδηλος γίνηται ἡ τοῦ κηρύγματος ἐπιφάνεια. Οὐχ ὡς ἄξιον δὲ ἐκυτόν φησιν, ἀλλὰ διὰ τὸ κήρυγμα, ὡς ἂν τις πορφυρίδα καὶ διάδημα βασιλέων, δι' αὐτὰ ἐσώζετο.

Λέοντα, τὸν Νέρωνα λέγει.

« Καὶ ῥύσεται με Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ἀσπάσασθε Πρίσκαν καὶ Ἀκύλαν, καὶ τὸν Ὀντισιγέρου οἶκον. Ἐραττος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ. »

NOTÆ.

(13) Lego ἱλυστρον, involucrem, seu tegumentum voluminis legis: Ἐν εἰλητοῖς γὰρ εἶχον τὸ παλαιὸν τὰς θείας Γραφάς, inquit Theodoretus. « Divinas

siquidem Scripturas in involucriis servabant olim; cujusmodi etiam ad hunc quoque diem Judæi plurima habent. »

Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα. Σπού-
δασον πρὸ χειμῶνος ἔλθειν. Ἀσπάζεται σε Εὐβουλος
καὶ Πούδης. 1

Τότε μὲν γάρ, φησὶ, τῶν κινδύνων ἐξήρπασεν.
Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἱκανὸν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγονε, ῥύσεται
με ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος· τουτέστι, μὴ ἀφήσει
καταγνωσθέντα ἀπελθεῖν.

« Καὶ Λίνος, καὶ Κλαυδία, καὶ οἱ ἀδελφοὶ
πάντες. »

Τὸν Λινὸν φασὶ διαδέξασθαι τὸν μακάριον Πέτρον
ἐν τῇ Ῥώμῃ.

« Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τοῦ πνεύματός
σου. Ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Μὴ ἀλγὺς ὅτι ἀπίσταμαι. Ὁ
Κύριος μετὰ σοῦ ἐστὶ· καὶ οὐκ εἶπε, Μετὰ σοῦ, ἀλλὰ,
Μετὰ τοῦ πνεύματος σου, ἵνα ἡ διπλὴ ἡ βοήθεια,
τῆς χάριτος τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦ βοηθοῦντος
αὐτοῦ.

Πρὸς Τιμόθεον Β' ἐγγράφη ἀπὸ Ῥώμης. Στί-
χοι ρα' (14).

Ἀπὸ Ῥώμης γράφει τὴν Ἐπιστολὴν ἐν δεσμοῖς
ἔχόμενος, ὁμοῦ σημαίνων τὴν τε προτέραν αὐτῷ γε-
νομένην ἀπολογίαν, καὶ τὴν παρὰ πόδας τελειῶσιν.
Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς
τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκεν (15).

Iam reliqui infirmum Mileti. Festina ante hiemem
venire. Salutant te Eubulus et Pudens. »

Tunc enim, inquit, a periculis me eripuit. Post-
quam autem prædicatione Evangelii satis functus
ero, liberabit me ab omni peccato; id est, non
permittet ut damnationi addictus abeam.

« Et Linus, et Claudia, et fratres omnes. »

Linum ferunt beato Petro Romæ successisse.

Vers. 22. « Dominus Jesus Christus cum spiri-
tu tuo. Gratia vobiscum. Amen. »

Ac si diceret: Ne mesto animo sis quod absce-
dam. Dominus tecum est: quin nec dixit: Tecum
est. Sed, Cum spiritu tuo, ut duplum sit auxilium,
gratiæ spiritus, et illius qui ei opitulatur.

Ad Timotheum, secunda. Roma scripta est.
Vers. 108.

Roma scripsit hanc Epistolam, dum vinculis
detinebatur, simulque declarat primam se defen-
sionem suam obisse, et sui consummationem o-
vestigio imminere. Ego enim, inquit, jam delibor,
et tempus resolutionis meæ inspat.

NOTÆ.

(14) Eusib. Sulc. ρθ', CLXXV cod. Cryptole-
xat., doctissimo Zaccanio teste, ρθ', CLX.

(15) Similia Theodoretus habet in prologo ad
secundam Epistolam ad Timotheum.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ.

IN EPISTOLAM AD TITUM.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος δοῦλος Θεοῦ, ἀποστόλος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ
κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας
τῆς κατ' εὐσέδειαν ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου ἣν ἐπηγ-
γεῖλατο ὁ ἀψευδὴς Θεὸς πρὸ χρόνων αἰώνων, ἐφανέ-
ρωσεν δὲ καιροῖς ἰδίῳ τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν κηρύγ-
ματι, ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν Θεοῦ, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ κατὰ κοινὴν πί-
στιν· χάρις, εἰεὶς, εἰρήνῃ ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυ-
ρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· τοῦτου χά-
ριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορ-
θώσῃ, καὶ καταθήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς
ἐγὼ διαταξάμην. Εἰ τίς ἐστιν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυ-
ναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσω-
τίας, ἢ ἀνυπότακτα. »

Ἐπισκόπους.

« Δεῖ γάρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ
οἰκονόμον, μὴ αὐθάδῃ, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ
πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάγα-

271 CAPUT PRIMUM.

Vers. 1.-6. « Paulus servus Dei, apostolus autem
Iesu Christi secundum fidem, electorum Dei, et
agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem, et
in spem vitæ æternæ, quam promisit, qui non mor-
tuitur Deus, ante tempora sæcularia, manifestavit
autem temporibus suis verbum suum in prædica-
tione, quæ credita est mihi secundum præceptum
Salvatoris nostri Dei, Tito dilecto filio, secundum
communem fidem, gratia, pax a Deo Patre et Chri-
sto Iesu Salvatore nostro. Hujus rei gratia reliqui
te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas
per civitates presbyteros, sicut et ego disposui
tibi. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, al-
ios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, et
non subditos. »

Presbyteros. Episcopos.

Vers. 7-12. « Oportet enim episcopum sine cri-
mine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum
non iracundum, non vinolentum, non percussorem,

non turpis lucri cupidam, sed hospitalem, benignum, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem : ut potens sit et exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, seductores ; maxime qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui ; qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius ipsorum :

Non illum (continentem) ait qui jejuna, sed qui affectum omnem moderatur.

« Propheta : Cretenses semper mendaces, malæ bestię, ventres pigri. [Vers. 13-15.] Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sint sani in fide, non intendentes Judaicis fabulis et mandatis hominum, aversantium veritatem. Omnia quidem munda »

Prophetam hic Callimachum poetam vocat. Ecur vero ejus testimonio utitur ? quoniam homines tunc præsertim pudore percelluntur a nobis, quando eos suorum criminationibus coarguimus.

« Mundis : coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinata sunt eorum et mens et conscientia. [Vers. 16.] Confitentur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati, et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi. »

CAP. II.

Vers. 1-5. Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam. Senes ut sobrii sint, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes, ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant. Sobrias, castas, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis. »

Non suapte natura, sed ex destinatione voluntatis illorum qui ea participant.

272 « Ut non blasphemetur verbum Dei. [Vers. 6-13.] Juvenes similiter hortare ut sobrii sint. In omnibus teipsam præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate, verbum sanum, irreprehensibile, ut is qui ex adverso est vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed omnem fidem bonam ostendentes, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. Apparuit enim gratia Dei, salutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia, desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. »

(16) Τὸν Καλλιμάχον. Theodoretus perinde Callimachum dicit; Chrysostomo vero, Epimenidem; qui sane Cretensis fuit, et cujus voces quasdam re-

Α θον, σώφρονα, δίκαιον, ὅσιον, ἐγκρατῆ, ἀντειχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδασκίαν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾗ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ καὶ ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι, φρεναπάται, μάλιστα οἱ ἐκ περιτομῆς, οὗς δεῖ ἐπιστομίζειν ὅτινες ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσιν, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ, αἰσχροκέρδους χάριν. Εἰπέ τις ἐξ αὐτῶν ἰδιος αὐτῶν :

Ὁ δὲ τὸν νηστευτὴν ἐνταῦθα λέγει, ἀλλὰ τὸν πίθους κρατοῦντα παντός.

« Προφήτης ὁ Κρήτης αἰεὶ ψεύσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής. Δι' ἣν αἰτίαν ἐλέγχε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει, μὴ προσέχοντες Ἰουδαϊκοῖς μύθοις, καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλήθειαν. Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς »

Προφήτην, ἐνταῦθα τὴν ποιητὴν λέγει, τὸν Καλλιμάχον (16). Διὰ τί δὲ τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ ; ὅτι μάλιστα τοῦτοις ἐντρέπομεν αὐτοὺς, ὅταν ἐκ τῶν αὐτῶν ἐνέγκωμεν τὰς κατηγορίας.

« Καθαροῖς τοῖς δὲ μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν, ἀλλὰ μέλαινται αὐτῶν, καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἡ συνείδησις ὁμολογοῦσιν εἶδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. Βδελυκτοὶ ὄντες, καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι. »

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

« Σὺ δὲ λάλει ἃ πρέπει τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ. Πρεσβύτες νηφαλίους εἶναι, σεμνοὺς, σώφρονας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, ὑπομονῇ. Πρεσβύτεας ὡσαύτως, ἐν καταστάματι ἱεροπρεπεῖς, μὴ διαδόλους, μὴ εὐνοπολλῶ διδουλωμένας, καλοδιδασκάλους, ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας φιλόανδρους εἶναι, φιλοτέχνους, σώφρονας, ἀγνὰς, εἰκυροὺς, ἀγαθὰς, ὑποτασσόμενας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν. »

Ὁ δὲ παρὰ τὴν οἰκίαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μεταλαμβάνόντων.

« ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημηται. Τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως παρακάλει σωφρονεῖν. Περὶ πάντας αὐτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἀφθορίαν, σεμνότητα, λόγον ὑγιᾶ, ἀκατάγνωστον ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων περὶ τῶν λέγειν φαῦλον. Δούλους ἰδίοις ὑποτάσσεται ἐν πᾶσιν, εὐαρίστους εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας, μηδὲ νοστιζομένους, ἀλλὰ πίστιν πᾶσαν ἐπιδεικνυμένους ἀγαθὴν, ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ κοσμήσωσιν ἐν πᾶσιν. Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνυσάμενοι τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχομένους τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

NOTÆ.

citat, quæ tamen non satis illas referunt quas Paulus allegat.]

Εἰ γὰρ συμβαίνει γυναῖκα πιστὴν ἀπίστῳ συνοικῶσαν, μὴ εἶναι ἐνάρτεον, ἢ βλασφημία ἐπὶ τὸν Θεὸν διαβαίνειν εἰσθεν.

« Ὅς ἔδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ὑμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθάρσῃ αὐτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. Ταῦτα λέλει, καὶ παρακάλει, καὶ ἐλεγχε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. Μηδεὶς σου περιφρονεῖτω. »

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Ὑπομίνυσθε αὐτοὺς ἀρχαῖς, καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσασθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐτοίμους εἶναι, μηδένα βλασφημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ἐπεικεῖς, πᾶσαν ἐνδοκινυμένους πραότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους. Ἦμεν γὰρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ, καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλυγγενείας, καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου. Πιστὸς ὁ λόγος· καὶ περὶ τούτων βούλομαι σε βεβαιοῦσθαι, ἵνα φροντίζῃς καλῶν ἔργων προϊστασθαι οἱ πεπιστευκότες Θεῷ. Ταῦτά ἐστι καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις. Μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας, καὶ ἔρεις, καὶ μάχας νομικὰς περιστάσο. Εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι. Αἰρετικὸν ἀνθρώπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀμαρτάνει, ὧν αὐτοκατάκριτος. Ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρὸς σέ, ἢ Τυχικόν, σπούδαςον ἐλθεῖν πρὸς με εἰς Νικόπολιν. Ἐκτεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι. Ζῆν ἔν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλῶ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ. Μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προϊστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρεῖας, ἵνα μὴ ὦσιν ἀκαρποὶ. Ἀσπάζονται σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες. Ἀσπασαί τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει. Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Πρὸς Τίτον, τῆς Κρητῶν ἐκκλησίας πρῶτον ἐπίσκοπον χειροτονηθέντα, ἐγγράφῃ ἀπὸ Νικοπόλεως τῆς Μακεδονίας. Στίχων 45'.

Nam si contingit ut uxor fidelis, quæ cum viro infideli habitat, virtuti non det operam, obrectatio et blasphemia in Deum ipsum redundare solet.

VERS. 14, 15. « Qui dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat. »

CAP. III.

VERS. 1-15. « Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Fidelis sermo est; et de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus præesse, qui credunt Deo. Hæc sunt bona et utilia hominibus. Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita; sunt enim inutiles et vanæ. Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita: sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus. Cum misero ad te Artemiam aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim: ibi enim statui hiemare. Zenam legisperitum et Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit. Discant autem et nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, non sint infructuosi. Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen. »

Ad Titum, qui primus Cretæ episcopus ordinatus fuit, Epistola Nicopoli ex civitate Macedonia scripta est. Versibus 97.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ.

IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

« Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν, καὶ Ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ, καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν, καὶ τῇ κατοικοῦσῃ Ἐκκλησίᾳ, χάρις

273 VERS. 1-3. « Paulus vincetus Christi Jesu, et Timotheus frater, Philemoni dilecto et adjutori nostro, et Apphiæ sorori charissimæ, et Archippo comilitoni nostro, et Ecclesiæ quæ in domo tua est,

gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino Jesu Christo. »

Non initio statim gratiam postulat, sed virum prius admiratione prosequitur et laudat ob egregias actiones, charitatem illius prædicans, et fidem erga Dominum, qua cunctis sanctis communicaret.

Vers. 4-20. « Gratia ago Deo meo semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam et fidem, quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos; ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis operis boni, quod est in vobis in Christo Jesu. Gaudium enim magnum habui et consolationem in charitate tua: quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet: propter charitatem magis obsecro, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinctus Jesu Christi. Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis, quem remisi tibi. Tu autem illum, id est viscera mea, suscipe: quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut æternum illum reciperes: jam non ut servum, sed supra servum charissimum fratrem, maxime mihi: quanto autem magis tibi, et in carne, et in Domino? Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu: ego reddam; ut non dicam tibi, quod et teipsum mihi debes. Ita, frater, ego te fruar in Domino. »

Pro servo quidem scribitur Epistola, idque cum ille aufugisset, imo et furatus esset; sed ex Apostoli doctrina fructum retulisset. Atqui ex hac utilita multa percipias. Unum quidem, et primum, oportere ut se aliqui sollicitos erga omnes præbeant. Nam si Paulus pro servo fugitivo et fure, cum is resipuisset, tantum sollicitudinis ostendit, quanto magis incumbit nobis desiderium non esse, ubi de fratribus quibusdam agitur. Alterum est, de servili conditione minime desperandum esse, tametsi ad extremam usque nequitiam processerit. Hic enim fugitivus et fur cum fuisset, ad tantum istud virtutis fastigium pervenit. Tertium, fas minime esse servos a dominis abstrahere: nam si Paulus, qui tanta apud Philemonem auctoritate pollebat, Onesimum tamen, cujus ministerium sibi admodum utile esset, detinere noluit præter heri sententiam ac voluntatem, a fortiori hoc nobis facere non licet. Si enim famulus eximie virtutis est, ideo prorsus convenit **274** ut in servitute maneat, et herile ius agnoscat, ut cunctis qui domi sunt, commodo et utilitati esse possit.

VARIE LECTIONES.

• Lege ex Chrysost. εὐχρηστον.

ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, »

Ὁὐκ εὐθέως ἐκ προσιμίων αἰτεῖ τὴν χάριν, ἀλλὰ πρότερον τὸν ἄνδρα θαυμάζει καὶ ἐπαινεῖ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, καὶ τὴν πίστιν τὴν πρὸς τὸν Κύριον ἐπαινῶν, ἐξ ἧς καὶ πᾶσι τοῖς ἀγίοις κοινωνικὸς ἦν.

• Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ πάντοτε, μνηστὴν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἀκούων σου τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν πίστιν, ἣν ἔχεις πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, ὅπως ἡ διακονία τῆς πίστεώς σου ἐνεργῆς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν. Χάριν γὰρ ἔχομεν πολλὴν καὶ παράκλησιν ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου, ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀναπέπαιτα διὰ σοῦ, ἀδελφε. Διὰ πολλὴν ἐν Χριστῷ παρρησίαν ἔχων ἐπιτάσσεις σοὶ τὸ ἀνῆκον διὰ τὴν ἀγάπην, μᾶλλον παρακαλῶ, τοιοῦτος ὢν ὡς Παῦλος πρεσβύτερος, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἑμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου, Ὁνήσιμον τὸν ποτὶ σοὶ ἀχρηστον, νυνὶ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὐχρηστον, ὃν ἀνέπεμψα. Σὺ δὲ αὐτὸν, τοῦτο ἐστὶ τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, προσλαβοῦ, ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἑμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ Εὐαγγελίου. Χωρὶς δὲ τῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι, ἵνα μὴ ὡς κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγαθὸν σου ᾗ, ἀλλὰ κατὰ ἐκούσιον. Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς, οὐκέτι ὡς δούλον, ἀλλ' ὑπὲρ δούλου, ἀδελφὸν ἀγαπητὸν, μάλιστα ἐμοί, πόσω δὲ μᾶλλον σοί, καὶ ἐν σαρκί, καὶ ἐν Κυρίῳ. Εἰ οὖν με ἔχεις κοινωνόν, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ. Εἰ δὲ τι ἠδίκησέ σε, ἢ ὀφείλει, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει. Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ, ἐγὼ ἀποτίσω· ἵνα μὴ λέγω σοι, ὅτι καὶ ἐαυτὸν μοι προσοφείλεις. Ναί, ἀδελφε, ἐγὼ σοὶ ὀφείμην ἐν Κυρίῳ. »

Ὑπὲρ δούλου μὲν γράφεται ἡ Ἐπιστολή, καὶ ταῦτα ἀποδράσαντος, καὶ ἔτι καὶ κλέψαντος, ὠφεληθέντος δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου. Πολλὰ δὲ καὶ ἐκ ταύτης τὰ χρήσιμα. Ἐν μὲν καὶ πρῶτον, τὸ σπουδαῖον εἶναι τινος πρὸς πάντας. Εἰ γὰρ Παῦλος ὑπὲρ δραπετοῦ καὶ κλέπτου μετανοοῦντος τοσαύτην ποιεῖται σπουδὴν, πολλῷ μᾶλλον οὔτε ἡμᾶς προσηκεὶ ῥηθύμους εἶναι περὶ τινος τῶν ἀδελφῶν. Δεύτερον, ὅτι τὸ δουλικὸν γένος οὐ δεῖ ἀπογινώσκειν, καὶ εἰς ἐσχάτην ἐλάση κακίαν. Ὁ γὰρ κλέπτης καὶ δραπετὴς οὕτω γέγονεν ἐνάρτεος. Τρίτον, ὅτι τοὺς δούλους ἀποσπᾶν τῶν δεσπότην οὐ προσηκεὶ. Εἰ γὰρ Παῦλος οὕτω θαρρῶν τῷ Φιλήμονι τὸν Ὁνήσιμον οὕτως εὐχάριστον αὐτῷ ὄντα πρὸς διακονίαν οὐκ ἠθέλησε κατασχεῖν παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότη, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν οὐ γρή. Εἰ γὰρ θαυμαστός ἐστιν ὁ οἰκέτης, ταύτη μάλιστα πρέπει αὐτὸν ἐν τῇ δουλείᾳ μένειν, καὶ τὴν δεσποτείαν ἐπιγινώσκειν, ἵνα εὐχρηστος πᾶσι τοῖς ἐν οἴκῳ γένηται.

• Ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα ἐν Κυρίῳ. Παποι-
 θῶς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι, εἰδὼς ὅτι καὶ ὑπὲρ
 ὃ λέγω ποιήσεις. Ἄμα δὲ καὶ ἐτοίμαζέ μοι ξενίαν.
 Ἐλπίζω γὰρ ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθή-
 σμαι ὑμῖν. Ἀσπάζονται σε Ἐπαφρᾶς ὁ συναγ-
 μάτωός μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Μάρκος, Ἀρίσταρχος,
 Δημᾶς, Λουκᾶς, οἱ συνεργοί μου. Ἡ χάρις τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πνεύματος ὑμῶν.
 Ἀμήν. •

Τουτέστι, τῷ Κυρίῳ εἰδοθῇ τὴν χάριν, οὐκ ἐμοί.

Πρὸς Φιλήμονα ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης. Στίχοι μβ'.
 Οἱ πάντες στίχοι, ἀγνή.

VERS. 20-25. • Refice viscera mea in Domino.
 Confidens in obedientia tua scripsi tibi : sciens
 quoniam et super id quod dico, facies. Simul au-
 tem et para mihi hospitium. Spero enim per ora-
 tiones vestras donari me vobis. Salutat te Epa-
 phras concaptivus meus in Christo Jesu. Marcus,
 Aristarchus, Demas, Lucas, adjutores mei. Gratia
 Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro.
 Amen. •

Id est, non mihi, sed Domino gratiam hanc
 concede.

Ad Philemonem scripta est Roma Vers. 42
 Versus omnes Epistolarum. 5548.

ADMONITIO.

Hujusdem Græcificodici Parallelorum S. Joannis Damasceni, ex quo Jacobus Billius Latinorum versionem suam adornavit, quique nunc asservatur in Vaticana bibliotheca, apographum humanissime mihi transmisit reverendissimus Ordinis nostri magister generalis. Codicem alterum RR. PP. Societatis Jesu Collegii Parisien- is dono dedit Eminentissimus cardinalis Franciscus Rupefucaldus : cujus codicis mihi copiam amplissimam fecit R. P. Joannes Hardouin, pro singulari sua erga me benevolentia. Quem ubi cum Vaticano contuli, tantam inter utrumque discrepantiam reperi, ut nullus mihi supersit ambigendi locus, quin uterque codex lucubrationes duas contineat diversorum auctorum, quorum tamen unus magnam operis alterius partem exscripserit. In utroque tituli, sive capita, ordine quidem alphabetico perinde digesti distributique sunt : est alia atque alia capitum seu titulorum serie : imo aliis atque aliis sæpe passim capitibus ; aliis itidem et aliis ut plurimum, tum Scripturæ sententiis, tum sanctorum Patrum aliorumve auctorum symbolis. In Rupefucaldino leguntur prolixa illa nec pauca fragmenta, quæ propter libro- rum veterum penuriam a viris eruditis auro contra cara habita sunt, ut puta Justinii Mar- tyris, Irenæi, Titi et Antipatri Bostorum, aliorumque, quorum opera temporum iniquitate perierunt. In Vaticano autem, cum isthæc omnia non compareant, tum alia vicissim plurima reperiuntur, quæ in altero frustra quis quæsierit. Alia complura utriusque codicis discrimina omitto, ne lectoribus tædiosus sim. Cæterum hoc minime tacendum arbitror, in Rupefucaldino excerpta quoque sincerarum Ignatii Antiocheni epistolarum, quales Isaacus Vossius ex codice Mediceo edidit, multa sparsim reperiri : quæ vero in Vaticano pauciora hinc inde occurrunt ejusdem Martyris loca, ex interpolatis litteris accepta sunt ; si unum aut alterum duntaxat excipias : cum nempe Vaticanorum Parallelorum auctor altera illa quæ Rupefucaldinus codex exhibet, identidem, ut pote antiquiora, consuluerit et exscripserit.

Rupefucaldinis Parallelis præfixa S. Joannis Damasceni præfatio est, quæ toti operi suum fecit, ut sancti hujus doctoris setus censeretur. Quod quidem jam olim a Joanne Zonara admissum animadverti, infraque referam. Quanquam ex præfatione dempta 275 illa pars fuit, in qua Damascenus de transmissionibus quædam obiter admonebat ; quippe cum in horum Parallelorum indice παραπομπαι, *transmissiones*, nullæ sint, quales in Vaticano pro singulis alphabeti litteris subnectuntur. Insuper Damascenus in eadem præfatione sua, se primo loco dicturum pollicetur de sanctissima Trinitate : quod quidem in Vaticano præstitum legimus, in quo titulus primus est, Περὶ αἰδίου θεότητος, καὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίους Τριάδος : καὶ ὅτι εἷς καὶ μόνος ἐν πᾶσι θεός. *De sempiterna Deitate, deque sancta et consubstantiali Trinitate : et quod unus solusque est in omnibus Deus ;* cum in Rupefucaldino titulus primus sit, Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως καὶ κατασκευῆς : καὶ ὅσα περὶ ἡμῶν ἐν Γραφαῖς ἐμπεριέχεται. *De hominis effictione et formatione ; et quæcunque de nobis in Scripturis feruntur ;* nec nisi titulo LXXVI agatur, Περὶ ἁγίας καὶ ἀκτίστου, καὶ συναϊδίου, καὶ ὁμοουσίους Τριάδος. *De sancta et increata, coæternaque et consubstantiali Trinitate.* Denique qui Rupefucaldina Parallela congeçit, integro sæculo se antiquiorem prodit Damasceno Joanne, ut sub Hera- clii imperatoris initis scripserit. Id quod diserte nobis significat duobus in scholiis, quo- rum prius habetur litt. α, tit. VI, qui est Περὶ ἀντιθέτων καὶ ἀνοποτάκτων, *De inobsequentibus et contumacibus* : ubi post duo loca Ezechielis, quibus Deus Israelitis ob pertinaciam sancta ipsorum auferenda nuntiabat, hæc subnotat : Σχόλ. Τοῦτο καὶ ἡμῖν ἐκ τῶν ἡμετέρων συμβέβηκεν ἀμαρτημάτων. Καύχημα γὰρ καὶ δόξα πᾶσι Χριστιανῶν, ὁ σωτήριος σταυρός, καὶ ἡ ζωτήριος ἀνάστασις ὁπῆρχον, ἅτινα διὰ τὸ μεμιαμμένον Βενετοπράσινον ὄνομα, ὃ ἐπεθήκαμεν ἑαυτοῖς, καὶ ἐβδελύ- χθημεν ὑπὸ Χριστοῦ, τοῦ ἁγιάσαντος ἡμᾶς τῷ θεῷ αὐτοῦ ὀνόματι, εἰς χεῖρας μεμιαμμένων παρεδόθησαν,

καὶ ἐπαύθησαν. Schol. *Idem quoque nobis ob peccata nostra accidit. Nam crux salutaris et vivificæ resurrectionis templum, quæ gloria lausque generis totius Christiani erant, cum accessita Venetorum Prasinorumque nuncupatione, abominabiles nos Christo reddiderimus, cujus divino nomine sancti facti eramus, in manus impurorum tradita, pollutaque fuerunt. Hic enim Persicum bellum significatur, quo Chosroes, Romanis attritis, sub imperatoris Heraclii initiis divina loca occupavit ac diripuit, crucemque sanctam in Persidem transtulit. Egregie siquidem cum isto scholio concinit Theophylactus Simocata lib. VIII Hist., c. 7, ubi Mauritiî exauctorationem, quæ furentibus invicem Veneta Prasinaque factionibus contigit, narrare incipiens, ita scribit : Εἰς δύο γὰρ χρωμάτων ἐφέστις τὰ τῶν Ῥωμαίων καταπέπτωκε πλῆθη, ἐντεῦθεν μέγιστα κακὰ τῷ βίῳ εἰσέβησε· κατὰ μικρὸν γὰρ ταύτης αὐξανομένης μάχης, τὰ Ῥωμαίων διώλοντο πράγματα. Duorum quippe colorum (cærulei et viridis) factionibus dedita plebis multitudine, mala gravissima mundo importata sunt, ut sensim aucta hac insania Romanæ res pessumirerint. Theophanes quoque harum factionum dissidio, quo Mauritius throno dejectus occisusque est, ac Phocas inauguratus, imperii Romani casum perinde ascribit ad annum Domini, ut ipse numerabat, 594. Ne vero quispiam contendere velit, scholii auctorem excidium aliud Hierosolymitanum innuisse, quo sancta civitas in Saracenorum principum potestatem postmodum venerat, scholium alterum addo, quod de sola Persarum expeditione accipi poterit. Igitur titulo XII. Περὶ ἀναρχίας, ὅτι ἐπιβλαβὴς καὶ ἐπικίνδυνος, καὶ συγχύσεως αἰτία, De anarchia : Quod nociva, periculosa, et confusionis plena sit; allatis Osee verbis quæ cap. IV, v. 1 et 2 leguntur, subiungit : Σχόλ. Μάθωμεν διὰ τοῦ Θεοῦ τούτου, καὶ τῶν ἐξῆς, τί τὸ αἴτιον τῆς καταλαβούσης ἡμᾶς ἀναρχίας, καὶ συγχύσεως, καὶ ὡς οὐκ ἀδίκος ὁ Θεός, ὁ ἐπαφῆσας ἡμῖν τὴν καταδυναστείαν τὴν ἐξ ἔθνῶν. Ἐμολύναμεν γὰρ πρὸς τοῖς μυρίοις ἡμῶν ἀτοπήμασι, καὶ ἔμφυλῳ αἵματι, τὴν ἀγλάν καὶ τῷ παντὶ κόσμῳ σεβασμὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλιν, ὡς καὶ μετανάστην γενέσθαι ταύτης τὸν τίμιον σταυρὸν τὴν ζωὴν ἡμῶν. Schol. *Discamus ex divina ista Scriptura, et iis quæ sequuntur, quæ causa fuerit anarchiæ confusionisque illius quæ nos occupavit, Deumque non esse injustum, qui nos duro gentium iugo subigi permiserit. Nam, cum innumeris sceleribus, tum præsertim civium nostrorum effuso cruore, sanctam totique orbi venerandam Dei nostri civitatem contaminavimus, ita ut alio translata pretiosa crux, vita inquam nostra, fuerit. Atqui Saraceni Dominicæ crucis lignum, expugnata civitate, alio non transtulerunt. De illa vero anarchia et confusione, quæ belli Persici temporibus Palæstinam aliquantum occupavit, legendus imprimis est S. Antiochus monachus in epistola homiliarum suarum nuncupatoria ad Eustathium. Quia vero Heraclius resumptis animis, illatas a Persis injurias ulcisci meditabatur, eo spectant scholia quædam alia quibus auctor non de rebus asceticis, ut assolet, lectorem instituit, sed quo animo Christiani ad bella 276 contra hostes pergere debeant. Primum habetur litt. B, tit. II, post quemdam Scripturæ locum II Par. xx, quo refertur quomodo Josaphat prælium contra Ammonitas, Moabitas et Idumæos sitauspicatus. Σχόλ. Φησὶν ὁ Θεός Ἀπόστολος, ὅσα προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη. Αὐτὸ ἀναγκαῖον ἐστὶ τοῖς τῶν ἀγίων ἐξακολουθοῦσιν ἔχουσιν, ἐν Κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν παρατάττεσθαι τοῖς ὑπεναντίοις, καὶ μὴ μόνον θρασείᾳ καρδίᾳ, ἥς τὸ τέλος ἀδόκιμον. Schol. *Divinus Apostolus dicit, quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam præscripta esse. Quocirca necesse est, ut qui vestigiis sanctorum insistant, in Domino Deo nostro adversus hostes aciem dirigant, neque audaci duntaxat animo, cujus exitus obscurus incertusque est. Aliud subiungit, quo religiosos principes monitos vult, ut in Domino per omnia fiduciam habeant. Litt. E, tit. XII, alterum hoc scholium apposuit : Ἀβραάμ ὑπέρμαχον τὸν Θεὸν κτησάμενος, μετὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ οἰκογενῶν τοὺς τέσσαρας βασιλεῖς εἰς φυγὴν ἐτρέψεν. Abraham, cum pugnantem pro se Deum haberet, reges quatuor cum vernaculis suis in fugam vertit. Mox rursum hoc tertium : Ἄσα ὁ βασιλεὺς μετὰ πεντακοσίων ὀγδοήκοντα χιλιάδων ἀντιπαραταξάμενος τοῖς Αἰθίοσιν, ἀρῶν πάντας ἀνέλεν ὑπὲρ χιλιάδας ὄντας. Asa rex cum octoginta millibus quingentis instructa contra Æthiopes acie, internecione omnes delevit, cum duplo et ultra illi superiores essent. Quia igitur Rupefucaldina Parallela Joanni Damasceno perperam ascripta sunt, mea referre non putavi ut hæc integra excuderem : sed neque eruditorum virorum aliud consilium fuit, nisi ut indicem eorum, cum fragmentis librorum quæ perierunt, aut parum obvia sunt, ad calcem Vaticanorum Parallelorum subjicerem.***

Jacobus Billius in sua de Parallelis nostris ad lectorem admonitione, de germano S. Joannis Damasceni opere ex ejusdem præfatione ita loquitur : *Parallelorum volumen in tres libros commodissime sane, meo judicio, primum distinxerat Damascenus. Primus enim ea complectebatur, quæ ad res divinas pertinebant. Secundus de rerum humanarum statu disserebat. Tertius denique de virtutibus et vitiis pertractabat. Verum postea, ut lectores ea quæ quærerent facilius invenirent, consilium mutavit, atque alphabetico ordine capita collocare maluit. Hæc vir doctus, qui mox subinde declarat se ultro fuisse facturum, ut priorem illum ordinem, quem, tum ipse auctor, tum translationis suæ ratio sibi veluti porrecta manu præberet, sequeretur, nisi veritus esset, ne si quando Græci in lucem exirent, in nonnullorum reprehensionem incurreret, quibus fortasse hæc sua immutando alieni operis ordine, vel audacia, vel pene licentia, parum grata futura esset. Quia vero Billius tantum volumen in tres libros iterum divisit potius, quam in viginti quatuor, qui totidem Græcis litteris responderent, id se ea re fecisse declarat, ut disparem librorum magnitudinem vitaret. Nam, cum in Parallelis Græcis quædam sint litteræ, quibus plurima capita contineantur, quædam rursus in quibus unum duntaxat, idque breve admodum insit, ridiculum fuisset librum unum videre qui minus dimidia pagina constaret. Quod incommo-*

dum ut fugeretur, in tres paris magnitudinis libros totum opus se partitum esse ait; ita tamen ut in capitum elencho, ubi quæque littera Græca incipiat, annotaret; ut quibus Græca suppetunt, ii quo Latina referantur prima fronte percipiant. Postmodum fatetur, se illustrissimi cardinalis Antonii Carasæ consilio atque auctoritate adductum, in reddendis Scripturæ locis, quæ a Damasceno proferuntur, Vulgatam interpretationem ubique, quoad ejus fieri potuit, secutum esse; cum sibi minoris constitisset, ea suo, ut dici solet, Marte, quam, non sine magno tum animi lædio, tum temporis dispendio bibliorum codicem toties revolvere, et quæsitæ loca describere: sed antiquius habuisse plus aliquanto laboris suscipere, quam a veteris interpretis vestigiis aberrando, gravibus et orthodoxis lectoribus displicere. Hucusque Jacobi Billii de translationis ipsius ratione. Quia vero nunc Græca exeunt, religioni perinde habui distributionem aliam Parallelorum invehere, quam Damascenus non cogitaverit, uti neque versionem Scripturæ alteram, Latine referre, quam auctor non agnovit. Quamvis enim Vulgata translatio magno in honore sit apud fideles Occidentalis Ecclesiæ: at neque veterem, quæ Septuaginta virorum esse dicitur, ita aspernantur, ut loca quæ Patres, præsertim Græci, ex ea allegarunt, Latine alio quam ut plurimum præfert sensu reddi patiantur. Nec minus vero temporis insumpsi in recensendis Scripturæ sententiis cum bibliorum Græcorum contextu, 277 assignandisque capitibus et versibus, unde acceptæ essent; cum Billius Latinam Vulgatam duntaxat consulendo multipliciter ac sæpe cespitaverit. Unum etiam vir doctissimus omisit, auctorem in præfatione declarasse hanc operis sui inscriptionem fore, Τὰ ἱερὰ, *Sacra*: quam proinde omnino servandam duxi, totique volumini hoc modo adjuncta voce altera quæ usu recepta est, præfigendam, Τὰ ἱερὰ Παράλληλα, *Sacra Parallela*, ne trita alia nuncupatio sprelium habita videatur.

De libri hujus utilitate ex Billio iterum dicam, nihil esse quamobrem longa oratio habeatur. Nam, cum (ut Scripturam sacram omittam, unde innumera loca transsumpta sunt) ex selectissimis quibusque et elegantissimis eruditissimorum theologorum sententiis hæc Parallela contexta, inque locos communes digesta sint, quis non videt quantum hinc, non modo pietatis, sed etiam doctrinæ fructum lectori decerpere liceat? Huc accedit, quod in hanc anthologiam multa ex iis auctorum scriptis conjecta sint, quæ vel temporis injuria prorsus interciderunt, vel certe nondum typis mandata sunt. Quod si in hoc genere, tum Antonii Melissam, tum Maximi Collectanea viri studiosi magni fecerunt, quanto majore illos objectione lectio hæc affectura est, ut quæ longe uberiorem ornatiorumque sententiarum suppellectilem ipsis subministret.

Dicebam Joannem Zonaram Parallela quæ Rupefucaldinus codex exhibet, non quæ Vaticanus, Joanni Damasceno attribuisse. Id porro mihi ex eo constat, quod lib. vi *Annal.*, n. 4, allato primum quod vulgo circumfertur Josephi de Domino Jesu testimonio, subjungat, eundem scriptorem in libro, Περὶ τοῦ παντός, κατὰ Πλάτωνος, *De universo, contra Platonem*, bene quoque de Christo scripsisse, eo loco cujus S. Joannes Damascenus in Parallelis meminit. Ἐν δὲ τῷ πρὸς Ἑλλήνας αὐτοῦ λόγῳ, δε κατὰ Πλάτωνος ἐπιτέγραπται περὶ τῆς τοῦ παντός αἰτίας, οὗ καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης Δαμασκηνὸς μυστὴν παροίηται ἐν τῇ ποιηθείσῃ αὐτῷ βίβλῳ τῇ καλουμένῃ Παράλληλα. Mox lineas aliquot recitat operis illius, Περὶ τοῦ παντός, cujus fragmentum sat amplum legitur in fine Parallelorum Rupefucaldinorum, quod in Vaticanis nusquam comparet. Suidas in *Joanne Damasceno*, inter ejus opera, *Selectos in divinam Scripturam locos Parallelos* numerat, εἰς τε τὴν θείαν Γραφὴν Παράλληλοι κατ' ἐκλογὴν, quibus tamen verbis Catenam in aliquot saltem Scripturæ libros innuere videatur. Quidquid id est, similem Vaticano antiquioremque codicem asservant Venetiis Græci in Bibliotheca illustrissimi archiepiscopi Philadelphiensis, ex quo mihi quædam transmissa sunt rogatu viri eruditissimi atque amicissimi R. P. Dom. Anselmi Bandurii. In Bibliotheca etiam Medicea perinde exstat Parallelorum codex ordine alphabetico digestus, Vaticano non in totum absimilis: sed in quo Patrum sententiæ media parte truncatæ, non integræ, nec ad longum referuntur. Adduntur insuper hinc inde e scriptoribus profanis symbolæ, contra quam sibi Joannes Damascenus proposuerat.

In codicibus tam Vaticano, quam Venetiano Græcorum, præfationes duæ toti operi præmittuntur, quarum prior nonnihil mihi difficultatis suggestit. Huic Jacobus Billius Latinum hunc titulum fecit: *Præfatio Græci cujusdam in D. Joannis Damasceni Parallela*. Dum vero singula membra, imo singulas voces oculis et mente pensito, nihil me reperire fateor, quod non a Parallelorum auctore scriptam significet, præter hæc postrema verba, οὐκ ἐλαττόντα τοῦτων τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς ῥηθησέμενα λόγια, *nec doctorum eloquia quæ eruditus Pater est producturus, infirmum*. Cæterum Venetianus codex ista non habet; Billius vero in *Sermones a Spiritu sancto pronuntiatos* ea transtulit; ut legerit, Παρὰ τοῦ Πνεύματος, non παρὰ τοῦ Πατρὸς, *a Patre*, seu Parallelorum collectore. Atqui hæc postrema lectio, quam velut verissimam teneo, cum Præfationis hujus prioris alium a Damasceno auctorem indicat, tum Joannem nostrum symbolas et excerpta Philonis et Josephi in sua Parallela non congressisse, sed ab isto anonymo postmodum adjecta esse: ut proinde quæ ad calcem alterius præfationis de iisdem excerptis leguntur, ex hac prima mutuata transsumptaque fuerint a librariis quibusdam, qui, ea prætermittenda, alteram duntaxat, quæ genuina Joannis Damasceni est, Parallelis ipsis præfigendam censuerint. Neque rursum deest suspicio, quin Prologus iste, qui primo loco ponitur, scriptus ab aliquo fuerit, præfixusque Parallelis, quæ ipse ex Damascenicis excerptis concinnaveritque: ita ut, nulla cornu quæ

ad fidem et Ecclesiam dogmata 278 spectant, mentione facta, de virtutibus duntaxat eorumque adversariis vitiis, seu de rebus ad mores pertinentibus unice ageretur. Cujus quidem modi sunt capita Parallela sancti Maximi et Antonii Melissæ, quorum paulo ante memini. Sed alioqui negotium mihi facessit, quod in illis etiam capitibus quæ res theologicas edisserunt, Philonis identidem et Josephi testimonia subjiciantur. Quibus difficultatibus in totum expediendis, cum me imparem prorsus sentiam, sagaciorum criticorum, qui eas solvant, judicio meo ultro subscripturum profiteor.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΛΗΛΩΝ.

PROLOGUS IN PARALLELA.

Pretiosa res virtus est, qua homo cum Deo A conjungitur, et regni cœlorum eradit compos. Hæc porro divinorum mandatorum observatione comparatur. Dominus siquidem in pollicitationibus quas ad populum, qui in Ægypto fuerat commoratus, faciebat, ait: Si audieritis me et custodieritis præcepta mea, eritis mihi populus peculiaris, regule sacerdotium, gens sancta¹. Quin Dei quoque filios fieri pronuntiavit eos, qui divinis jussionibus obtemperant. Quantum vero istud bonum sit, nemo est qui sermone possit enarrare. Gratia quippe naturam nostram superat: adoptionis dignitas spem omnem excedit. Quocirca ut tantis bonis potiamur, prompto et alacri animo ea exsequi convenit, quæ nobis imperata sunt. Facilis autem ejus quod ex B nostra utilitate sit, electio futura est, si virtutes et ipsas adversaria Deoque opposita vitia componamus, et quidquid de illis, tam in Scriptura sacra, quam a sanctis divinoque Numine afflatis Patribus dictum fuerit, consulamus. Exinde enim cum eximia justorum præmia, tum denuuntiatos improbis cruciatus intelligemus.

Cæterum nosse interest ad Christianæ veritatis gloriam, e Philonis et Josephi monumentis a nobis etiam sententias esse congestas; qui Hebræi ambo atque eruditi viri fuerunt. Quamobrem in rem fuerit, omni diligentia horum narrationibus et pronuntiatis animum attendere, ut qui non modo a præcipuæ fidei et sanctitatis virorum, qui apud nos floruerunt, sine et proposito ne tantillum quidem C aberrent; verum et ingentem, tum in verbis, tum in moribus, similitudinem et consensionem præferant: et doctorum eloquia quæ ex his eruditus Pater producturus est, confirment potius, quam imminuant et labefactent.

Κτῆμα τίμιον ἡ ἀρετὴ, θεῷ συνάπτουσα, καὶ βασιλείας οὐρανῶν προξενούσα. Πορισμὸς δὲ ταύτης ἡ τῶν θείων ἐντολῶν τήρησις γίνεται. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος ἐν ἐπαγγελίαις πρὸς τὸν ἐν Αἰγύπτῳ λαόν· Ἐὰν ἀκούσητέ μου, καὶ φυλάξητε τὰς ἐντολάς μου, ἔσεσθέ μοι λαὸς περιούσιος, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἁγίον. Καὶ υἱὸς θεοῦ γενέσθαι τοὺς πειθαρχοῦντας τοῖς προστάγματιν ἀπεφάνετο. Ἰλλίκον δὲ τοῦτο ἀγαθὸν λόγος ἑρμηνεύσαι οὐ δύναται. Ὑπὲρ γὰρ τὴν ἡμετέραν φύσιν ἡ χάρις· ὑπὲρ ἐλπίδα τὸ τῆς υἱοθεσίας ἀξίωμα. Προσῆκει τοίνυν ἡμᾶς ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀγαθῶν τὰ ἐντεταλμένα προθύμως ἐκτελεῖν. Ὑπερβαλὺν δὲ τὴν τοῦ συμφέροντος αἵρεσιν ἔξομεν, πρὸς ἀλλήλους θέντες τὰς ἀρέτας, καὶ τὰς ἀντιζύγους καὶ ἀντιθέτους αὐτῶν κακίας, καὶ ὅσα περὶ αὐτῶν λέλεχται τῇ θεῇ Γραφῇ καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ θεοφόροις ἡμῶν Πατράσιν. Εἰσόμεθα γὰρ ἐντεθεῖν καὶ τὰς λαμπράς τῶν δικαίων διανομὰς, καὶ τὰς ὑπεριλημένας κατὰ τῶν ἀθετούντων κολάσεις.

Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν Φίλωνος καὶ Ἰωσήπου συνταγμάτων ἡθροίσθησαν γινώματι εἰς κλέος τῆς παρ' ἡμῶν ἀληθείας. Ἑβραῖοι δὲ ἄμφω καὶ λόγιοι ἄνδρες· διὸ προσῆκειν δεῖ μετὰ πάσης ἀκριβείας τοῖς διηγήμασι, καὶ ἀποφθέγμασι τούτων, ὡς οὐ μόνον τοῦ σκοποῦ τῶν παρ' ἡμῖν πιστοτάτων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν οὐδ' ὅπως διαμαρτάνουσιν· ἀλλὰ γε καὶ πολλὴν τὴν ἰσότητά, καὶ ὁμοιολεξίαν ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἡθεσι ἐπιδείκνυνται, βεβαιοῦντα μᾶλλον, οὐκ ἐλαττοῦντα τούτων παρὰ τοῦ Πατρὸς ῥηθησόμενα λόγια.

¹ Exod. xix, 5, 6.

279 ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΕΙΣ ΤΑ ΙΕΡΑ ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ.

SANCTI JOANNIS DAMASCENI DE SACRIS PARALLELIS.

Τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἡ ἀσκησις, πλούτου δό-
ξης καὶ ἀρχῆς, καὶ πάντων ὅσα τὸ θνητὸν ἀπτάσσεται
γένος, ὑπερέχει, σωτηρίας ἡμῖν ἐφόδια χαρίζομένη.
Τὸ δὲ ῥῆον φέρειν τοῖς ἐξ αὐτῆς πόρους, τὸ παρὸν
ἡμῖν πραγματεύεται σύνταγμα. Τῶν γὰρ λίαν θαυ-
μαζομένων, τὰ ἴτι καθ' ὑπερβολὴν ἀμείνω ἔστιν εὐ-
ρεῖν ἐν αὐτῷ, καὶ κόρος οὐδεὶς ἀκοῆς τοῖς ἐπισκῆ-
πτουσι γίνεται. Ἡ γὰρ τοῦ κάλλους τῶν ἐγχειμένων^β
ἐκλογὴ πρὸς ἐκαστὴν ἔλκει τοὺς ἐντυγχάνοντας, οὐκ
ἔωσα καμῖν τὸ μέλλον ἀκοῦσαι ποθοῦντας, καὶ ὡς
ἐν στιχηραῖς^α ᾄδεται ῥήσεσιν^α. Οἱ ἐσθιόντες με,
ἔτι πεινᾶν οὖσι, καὶ οἱ πίνοντές με, ἔτι διψήσουσιν.^α
Ἐπείραστος γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ γλυκύτης τῶν πνευ-
ματικῶν μαθημάτων ἀγιάζουσα, καὶ αὐξάνουσα, καὶ
τρέφουσα^δ τὰς ψυχὰς^α περιέβλεπεν δὲ ὅσα ἡθικῶς,
ἢ γνωμικῶς, ἢ παραινετικῶς [ἢ μνήμη ἀγκυαία^ε]
πρὸς πᾶσαν αἰτίαν τε, καὶ ὑπόθεσιν τῇ τε Παλαιᾷ,
καὶ Νέᾳ τῶν ἱερῶν λογίων Γραφῇ λέλεκται, τοῖς δὲ
ἀγίοις καὶ θεοφόροις ἡμῶν Πατράσιν^α. ὧν τὸ μέγα
κλῆρος, κατὰ πᾶσαν τῇ οἰκουμένην^ι διαδεδομέναι
καὶ ὑμνῆται^α καὶ τὰ περὶ τούτων σποράδην κείμενα
ἀποφθίγματα ἠθολόγηται, καὶ ἰδίῳ τίτλῳ παρ-
τίθονται. Πᾶσα δὲ ἡ πραγματεία ἐν τριῶν βίβλοις
ἀναγέγραπται^α καὶ τούτων ἡ μὲν πρώτη σύγκειται
ἀφ' ὧν μάλιστα προσήκει^ε Χριστιανοῖς^β τὴν ἀρχὴν
ἀεὶ ποιεῖσθαι, ἀπὸ Θεοῦ, τὴν τριαδικὴν μονάδα φωτί-
ζουσαν ἐκ προοιμίων ἡμῶν. Ἡ δὲ δευτέρα, περὶ συ-
στάσεως καὶ καταστάσεως τῶν ἀνθρωπίνων πραγμά-
των φησὶν^α. Ἡ δὲ τρίτη, ἰδίως τὰ περὶ ἀρετῆς καὶ
κακίας περιέβλεπεν^ι. Διὰ τὸ ἐβληπτον δὲ^ι, καὶ ῥα-
δίως εὐρίσκειν τὰ ζητούμενα, ὁ πένταξ τῶν κεφα-
λαίων, ἔχουν οἱ τίτλοι, κατὰ στοιχείον σύγκειται^β
καὶ ἕκαστον ζητούμενον κεφάλαιον εὐρεθῆσεται κεί-
μενον ἐν τῷ γράμματι ἀφ' οὗ καὶ ἀρχεται^α ὅλον, τὸ

Scripturæ divinitus inspiratæ studium, opes,
gloriam, Imperium, ac denique res eas omnes, quas
mortales amplecti solent, antecellit: quippe quæ
salutis nobis viatica tribuat. Ut autem ipsius labo-
res facilius feramus, hoc nobis volumen præstat:
siquidem iis quæ summæ admirationi sunt, longe
præstantiora in eo reperire est; neque satietas ulla
fastidiumve ullum legentibus oboriri potest. Et-
enim pulchrarum materiæ quæ hic continentur,
delectus ad se lectores trahit, nec eos defatigari
sinit, qui ea quæ sequuntur, audire gestiunt; quia
etiam, quemadmodum canitur in sententiis quæ
versibus scriptæ sunt: « Qui edunt me, adhuc esu-
rient, et qui bibunt me, adhuc sitient^α. » Spiritua-
lium quippe disciplinarum expetenda plane suavitas
est, quæ sanctos reddat animos, eosque alat et
augeat. Porro volumen istud complectitur quid-
quid memoria tenere oportet, sive ad mores accom-
modate, sive sententiose, seu ad commonendum
apposite, quacunque de causa vel argumento, tam
in Veteri quam in Novo sacrorum Oraculorum
Instrumento dictum sit, necnon a sanctis divini-
tusque instinctis Patribus nostris, quorum ingens
gloria toto orbe celebratur et decantatur: atque
apophthegmata, quæ his de rebus sparsim jacent,
in modum florum lecta sunt, et in suos titulos re-
lata. Atqui universum opus libris tribus contine-
tur; quorum primus ex iis constat, a quibus Chri-
stianos in primis decet auspicari; nimirum a Deo,
atque ab ipsismet primordiis trinam explicat unita-
tem. Secundus de rerum humanarum coagmenta-
tione et statu verba facit. Tertius speciatim de
virtute et vitio tractat. Cæterum quo facilius in-
veniri possint ea quæ quaeruntur, index capitum,

^α Eccli. κιν, 29.

VARIAE LECTIONES.

^α Rufinocald. Ἰωάννου πρεσβυτέρου καὶ μοναχοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ, τῶν ἐκλογῶν βίβλιον α, καὶ β. ^β ibid. λεγομένων. ^γ ibid. ἐνεστι. ^δ ibid. et Venet. αὐξουσα. ^ε Rup. ἀνιχνυαία. sed Venetica has voces non habent. ^ι Rufinocald. τὰ σποράδην κείμενα. ^κ ibid. προσήκει. ^λ ibid. τῇ τριαδικῇ μονάδι φωτίζουσαν. ^μ ibid. εἰρημμένα περιέβλεπεν. ^ν Decet δέ. ^ξ ibid. σύγκεινται.

sive tituli, ordine alphabetico compositus est: et unumquodque caput in ea littera situm reperietur, a qua incipit: exempli gratia, quæ incipiunt a littera α, in elemento α: quæ α β, in elemento, β, et sic de reliquis. In fine autem cujusque litteræ tituli sunt alio lectorem remittentes, de quibus mox pauca dicam cum quis eorum sit usus declarabo. Quemadmodum **280** autem vinum aqua temperatum suave est et jucundam voluptatem quamdam efficit, sic quoque tota hujus operis structura, utpote ex divinis Litteris et sanctorum ac divinitus afflatorum Patrum lucubrationibus permista, cum ingentem illis qui legendi studiosi sunt, oblectationem affert, tum multa etiam eis qui strenue incumbunt labori, ad ea quæ legunt, retinenda, ac denique non exiguam lectoribus quibusvis utilitatem. Ac si quidem recte et ut par est, volumen hoc concinnatum est, divino id auxilio ascribi debet: sin vero pingui Minerva, parumque felici

successu, hoc imbecillitati meæ tribuendum erit. Scire autem oportet, e Philonis etiam et Josephi lucubrationibus collectas esse sententias, ad laudem scilicet Christianæ veritatis, quam ipsimet adversarii ejus commendaverint.

Transmissionum explicatio.

Modo sequitur ut de transmissionibus titularum, qui, cum ab eadem littera incipiant, alibi tamen positi sunt et reperiuntur, sermonem habeamus. Dicam vero quid sit transmissio, et quam ob causam inventa. Transmissio est dictio nos eoducens, ubi quidquid quærimus, reperitur. Magnam autem hæc utilitatem libro affert: non modo enim hoc præstat, ut breviter aliquid comprehendamus; sed etiam orationis prolixitatem amputat, ut pote quæ eadem repelere non sinat, nec frequentiori rerum eorundem iteratione molestiam auditoribus creare. Atqui potissimum inventa est, ob ea quæ similia sunt, sive quæ multipliciter de una eademque re enuntiantur. Multi siquidem in quolibet libro tituli sunt, quorum inscriptio quatuor nominibus, ac fortasse etiam pluribus constet: v. gr. *De superbis, et fastuosis, et arrogantibus, et inanis gloriæ cupidis*. Hæc enim licet a diversis litteris incipiant, ratione tamen materiæ idem sunt. Unde etiam factum est, ut nominum verborumque appositionem a Scriptura sacra et sanctis Patribus communiter acceperint. Rursumque, *De temerario, et impudente, et excaescente, et iracundo, et choleroico*. Nam et cuncta hæc consideratione unum et idem sunt. Atque ne lectiones easdem iis tribuendo, quæ vocabulis duntaxat, ac non item rebus disjuncta sunt, in prolixitatem incidamus, necessario excogitata transmissio est: cujus videlicet ope et auxilio hoc comparatur, ut tituli seu capita alphabetico ordine edantur. Quocirca iis qui litterarum indice legunt, faciendum est, ut transmissiones ipsi subiectas inspiciant. Caput enim quod quæsitum erit, in harum aliqua reperietur.

A ἀπὸ τοῦ ἀλφα, εἰς τὸ ἀλφα στοιχείον· καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ βῆτα, εἰς τὸ βῆτα· ὁμοίως καὶ τὰ ἐξῆς ἅπαντα στοιχεία. Ἐν τέλει δὲ ἑκάστου γράμματος εἰσι τίτλοι παραπαισώμενοι, περὶ ὧν μικρὸν ὑστερον ἐν τοῖς τόποις γενόμενος βραχία ἔρω, σαφῶς τὸ ἐξ αὐτῶν χρησιμὸν παριστῶν. Ὅν δὲ τρόπον οἷός ἐστι συγγραφῆς, ἡδὺς ἐστὶ καὶ ἐπιτερεῖν τὴν χάριν ἀποτελεῖ· οὕτως καὶ ἡ κατασκευὴ οὗτοῦ συγγράμματος, σύμμικτος οὖσα ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν, πολλὴν ἔχει, τοῖς μὲν βουλομένοις ἀναγινώσκειν ψυχαγωγίαν, τοῖς δὲ φιλοπονοῦσιν, εἰς τὸ διὰ μνήμης ἀναλαβεῖν εὐμάρτιαν· πᾶσι δὲ τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ὠφέλειαν. Καὶ εἰ μὲν καλῶς καὶ προσήκοντως συντάσσεται, τοῦτο τῆς ἀνωθεν ὑπάρχει βοήθειας. Εἰ δὲ βαναύσως, καὶ οὐ λίαν εὐστόχως, τοῦτο τὸ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας. Ὅνομα τῷ B ὅλῳ συντάγματι τὸ ἐπερδ.

debet: sin vero pingui Minerva, parumque felici

Totum porro volumen sacra nuncupatur. Ἰστίον δὲ ὡς = καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ Φίλωνος καὶ Ἰωσήπου συνταγμάτων = ἡθροίσθησαν γινώμει, εἰς χλῆος τῆς παρ' ἡμῖν ἀληθείας, καὶ ὑπὸ δυσμενῶν ἀνευφημούμενης.

Ἡ λύσις τῶν παραπομπῶν.

Ἐντεῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων, τῶν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ στοιχείου ἀρχομένων, καὶ ἀλλαγῶν κειμένων τε, καὶ εὐρισκομένων. Λεγθήσεται δὲ τί ἐστὶ παραπομπή, καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἐξηγῆται. Παραπομπή ἐστὶ λέξις ὁδηγοῦσα, καὶ ἵλκουσα ἡμῶς ἐνθα ἕκαστον τῶν ζητούμενων εὐρίσκεται. Πολλὴν δὲ χρῆσιν εἰσφέρει τῷ συντάγματι. Οὐ μόνον γὰρ σύντομον κατὰ ληψὶν χαρίζεται, ἀλλὰ καὶ μῆκος λόγου ὑποτέμνεται, μὴ συγχωροῦσα παλιλλογεῖν, καὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις λέγοντας ἐνοχλεῖν τοὺς ἀκούοντας. Μάλιστα δὲ ἐξηγῆται διὰ τὰ ὁμοιώματα, ἔχουν τὰ ἐπὶ ἐκὸς πράγματος πολλαχῶς λεγόμενα. Διάφοροι γὰρ εἰσι τίτλοι ἐν ἑκάστῳ βιβλίῳ ἐκ τεσσάρων ὀνομάτων, ἴσως δὲ καὶ ἐκ πλειόνων τὰς ἐπιγραφὰς ἔχοντες· οἷον, *Περὶ ὑπερηφάνων, καὶ σοφῶν, καὶ ἀλαζόνων, καὶ κενοδόξων*. Ταῦτα γὰρ εἰ καὶ ἀπὸ διαφόρου γράμματος ἔχουσι τὴν ἀρχήν, ταῦτόν ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ. Διὰ καὶ τὴν τῶν ῥημάτων παράθεσιν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς καὶ τῶν ὁσίων Πατέρων κοινῶς ἐδέξαντο. C Καὶ πάλιν, *Περὶ προπετοῦς, καὶ ἀναιδοῦς, καὶ θυμώδους, καὶ ἐργίλου, καὶ ἐξυχόλου*. Καὶ ταῦτα γὰρ πάντα ἐν τῇ θεωρίᾳ ὑπάρχουσι. Καὶ ἵνα μὴ ἐν τῷ νέμειν τὰ αὐτὰ ἀναγνώσματα τοῖς ἐν ῥήμασι, καὶ οὐκ ἐν πράγμασι κεχωρισμένοις, μακροὺς ἀποτείνωμεν λόγους, ἀναγκαίως ἡ παραπομπὴ ἐξηγῆται, δι' ἣς περιγίνεται ἡμῖν ἡ κατὰ στοιχείον τῶν τίτλων, ἔχουσι τῶν κεφαλαίων, ἐκθεσις. Προστίχει τοίνυν τοὺς ἐντυγχάνοντας τῷ πίνακι στοιχείων, καὶ τὰς παραπομπὰς τὰς ὑποταγμένας αὐτῷ ἐπισκέπτεσθαι. Τὸ γὰρ ζητούμενον κεφάλαιον ἐν ἐνὶ τούτων εὐρηθήσεται.

In harum aliqua reperietur.

VARIAE LECTIONES.

¹ Hæc desunt in Rup. usque ad, ὅν δὲ τρόπος. = Rupefucald. δει. = ibid. συγγράμματος. * ibid. Ἐξῆς δὲ ἀμφότεροι καὶ ὁμοῖοι: ἀνδρὶς quemadmodum et in altera præfatione seu prologo anonymi habetur.

ΠΙΝΑΞ ΑΡΙΣΤΟΣ

ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΠΥΚΤΙΔΟΣ.

INDEX OPTIMUS PRÆSENTIS VOLUMINIS.

Στοιχείων αλφα.

- A'. Περὶ αἰδίου θεότητος τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος· καὶ ὅτι εἷς καὶ μόνος ἐν πᾶσι θεός.
- B'. Περὶ τοῦ ἀρτυκτον εἶναι θεόν· καὶ ὅτι πάντα ἐποίησεν, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λείληθεν.
- I'. Περὶ τοῦ ἀκατάληπτου εἶναι τὸν θεόν, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἡμᾶς τὰ κρυπτὰ αὐτοῦ ζητεῖν ἢ περιεργάζεσθαι· ἀνέφικτος γὰρ καὶ ἀκατάληπτος ἡ τούτων εὐρεσις.
- A'. Περὶ ἀγάπης καὶ φόβου θεοῦ· καὶ ὅτι παντὶς ἀγαθοῦ ὑπερέχουσι.
- E'. Περὶ ἀντιλογίας πρὸς θεόν· καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἀντιλέγειν, ἢ δικαιολογεῖσθαι πρὸς θεόν.
- G'. Περὶ ἀγγέλων· ὅτι καὶ ἄγγελοι ἁμαρτήσαντες κολάζονται.
- Z'. Περὶ ἀγγέλων· ὅτι ἀγγέλους φύλακας ἐπέστησεν ὁ θεός.
- H'. Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως καὶ κατασκευῆς.
- Θ'. Περὶ αὐτεξουσίου· ὅτι αὐτεξούσιον δέδοται ἡμῖν ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἐν ἡμῖν ἐστι σωθῆναι καὶ ἀπολέσθαι.
- I'. Περὶ τῆς ἀστάτου καὶ ἀβεβαίου τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καταστάσεως· καὶ τίνι ἔοικεν ὁ ἀνθρώπος καὶ ὁ βίος αὐτοῦ· καὶ ὅτι μάταια τὰ παρόντα, καὶ σκιᾶς ἀδρανέστερα.
- IA'. Περὶ ἀγαθοεργίας· καὶ ὅτι χρὴ τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας ποιεῖν· καὶ ὅτι χρὴ τὰ βάρη τοῦ πλησίον φέρειν, καὶ μὴ μνησιχαεῖν· ἀλλὰ ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ ἐλέγχειν, μὴ ἀποδιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ.
- IB'. Περὶ ἀσεβῶν, καὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ ἀδίκων, καὶ παρνόμων.
- IC'. Περὶ ἀναμαρτησίας· ὅτι οὐδεὶς ἀναμάρτητος, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός.
- IA'. Περὶ ἀποταξαμένων, καὶ ἐξ ὑποστροφῆς ἐκείνα πραττόντων.
- IE'. Περὶ ἀναστάσεως, καὶ κρίσεως, καὶ αἰωνίου κολάσεως.
- IC'. Περὶ ἀρᾶς ὑπὸ Κυρίου, καὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἀποστόλων γενομένης.
- IZ'. Περὶ ἀδικουμένων· ὅτι χρὴ βοηθεῖν αὐτοῖς.
- II'. Περὶ ἀγάπης, καὶ εἰρήνης, καὶ εἰρηνοποιῶν, καὶ πράων ἀνθρώπων.
- Θ'. Περὶ ἀληθείας, καὶ μαρτυρίας πιστῆς.
- IX'. Περὶ ἀρχομένων· ὅτι ἐξομοιοῦνται τοῖς τῶν κρατούντων ἡθέσιν, καὶ τι χρηστοί, καὶ τι μοχθηροί τυγχάνουσιν.
- KA'. Περὶ ἀρχομένων· ὅτι χρὴ αὐτοὺς ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἀρχούσιν καὶ εἰσεῖν, καὶ παραχωρεῖν, καὶ τιμᾶν, καὶ μὴ ἀντιλέγειν.
- KB'. Περὶ ἀναρχίας, ἥτοι λαοῦ μὴ ἔχοντος ποιμένα, καὶ ἀρχοντα.
- KΓ'. Περὶ ἀκτελείας καὶ ἀθυμίας.
- KΔ'. Περὶ ἀφρονος, καὶ ἀνοήτου, καὶ ἀπαιδεύτου, καὶ μωροῦ.
- KE'. Περὶ ἀπλοῦ, καὶ ἀκάκου τὸν τρόπον.
- KΓ'. Περὶ ἀκτιμωσύνης, καὶ αὐταρχίας, καὶ ὀλιγοδείας.
- KZ'. Περὶ ἀπάτης κατ' οἰκονομίαν γενομένης.
- KIF'. Περὶ ἀγγέλλοντος, καὶ μεσάζοντος ἀπόκρισιν· καὶ ὅτι ὁ τῶν σταλέντων ἐξουθενῶν, τοῦ πέμψαντος καταρροῖ.

281 Littera alpha.

- I. De aeterna sanctæ et consubstantialis Trinitatis divinitate : quodque unus et solus sit in rebus omnibus Deus.
- II. Quod Deus vitari nequeat, quodque omnia inspicat, nec quidquam ipsi lateat.
- III. Quod Deus ipsiusque opera comprehendi non possint, nec inquirenda curiosiusve perscrutanda sint arcana illius : quippe quæ nec adiri, nec comprehendi possint.
- IV. De amore et timore Dei : quodque omne bonum superent.
- V. De repugnantia adversus Deum : et quod minime contradicere Deo liceat, nec cum eo expostulandum.
- VI. De angelis : quod angeli quoque, admisso peccato, puniantur.
- VII. De angelis : quod angelos custodes Deus præfecerit.
- VIII. De formatura hominis et structura.
- IX. De arbitrii libertate : quod nobis a Deo data sit ; quodque in nobis situm sit, vel salutem consequi, vel perire.
- X. De instabili rerum humanarum statu : cui rei similis sit homo : quodque vana sint præsentia, et umbris imbecilliora.
- XI. De beneficentia ; et quod de omnibus bene mereri ac proximi ferre onera oporteat, non autem injuriarum meminisse, sed eum benigne suscipere, et commonere, neque malum pro malo reddere.
- XII. De impiis et peccatoribus, injustisque et flagitiosis viris.
- XIII. De impeccantia ; et quod præter Deum nemo a peccato immunis sit.
- XIV. De iis qui vitulis nuntium remiserunt, et ea rursus admittunt.
- XV. De resurrectione, et iudicio, et pœna æterna.
- XVI. De imprecatione a Domino, et prophetis, et apostolis, quandoque facta.
- XVII. De iis qui injuria afficiuntur ; et quod eis opem ferre oporteat.
- XVIII. De charitate et pace, deque pacificis et mansuetis hominibus.
- XIX. De veritate et testimonio certo.
- XX. De subditis : quod principum mores imitantur, sive boni, sive mali sunt.
- XXI. De subditis : quod principibus suis parere et decedere debeant, eosque honore afficere, non autem reluctari.
- XXII. De anarchia, hoc est, de populo carente pastore et principe.
- XXIII. 282 De acedia et mœnore.
- XXIV. De insano, et vecordi, et imperito, et fatuo.
- XXV. De simplici, et morum innocentia prædito.
- XXVI. De paupertate, et sufficientia, et vitæ fragilitate.
- XXVII. De deceptione certo consilio facta.
- XXVIII. De eo qui nuntiat, responsumve procurat : et quod ille qui legatos spernit, cum quoque a quo mittuntur, contemnit.

- XXIX. De ingratis et gratiarum immemoribus.
 XXX. De rebus impossibilibus.
 XXXI. De sanctis et beatis viris.
 XXXII. De primitiis, et iis qui decimas præstant, quodque eas Deo offerre oporteat.
 XXXIII. De læto nuntio.
 XXXIV. De malo nuntio.
 XXXV. De osculo : quod modestia benevolentiam conciliat.
 XXXVI. De iis quæ accidunt : et de illis qui ex malis in mala prolabantur.
 XXXVII. De otio et quiete.
 XXXVIII. De condemnatione seu sententia, ac severitate Dei : quodque ultra Dei iram vindicanda peccata non sint, nec ultra quam præceperit benignitate utendum.
 XXXIX. De coactione.
 XL. De pudore bono.
 XLI. De pudore malo.
 XLII. De petitionibus iniquis, et quod eas ad finem perducere non oporteat, etiamsi mater sit quæ eas faciat.
 XLIII. De inexplebili cupiditate; et quod sine ulla satietate plura semper appetimus.
 XLIV. De fratribus.
 XLV. De postulante sive mendicante.
 XLVI. De turpiloquio; et quod sermo turpis non sit proferendus.
 XLVII. De execratione iuste vel injuste pronuntiata; et quod bene precari oporteat, non male.
 XLVIII. De remissione peccatorum; et quibus modis veniam consequi possimus.
 XLIX. De desperatione : et quod salutis nostræ spem abjicere non debeamus.
 L. De anathemate et excommunicatione.
 LI. De iis quæ misceri, et inter se commercium habere non possunt.

Sequuntur transmissiones titulorum, qui cum ab hoc eodem elemento incipiant, alibi quoque habentur reperiunturque.

- De exercitatione spirituali. Habetur in littera γ titulo VI, qui inscribitur, de exercitatione.
 De virtute. Habetur in littera δ, titulo XIV, qui inscribitur, de iustitia.
 283 De peccatis sponte admissis. Habetur in littera α, titulo XXI, qui inscribitur, de peccatis quæ vel sponte, vel invite perpetrantur.
 De iis qui hominibus placent. Habetur in littera α, titulo IV, qui inscribitur, de adulatoribus.
 De infirmis. Habetur in littera γ, titulo II, qui inscribitur, de ægrotantibus.
 De prædicatione. Habetur in littera π, titulo XI, qui inscribitur, de scortatione.
 De imperitiis. Habetur in littera π, titulo XII, qui inscribitur, de experientia.
 De impudenti. Habetur in littera π, titulo XV, qui inscribitur, de ausu temerario.
 De contumacibus et inobsequentibus. Habetur in littera π, titulo XVIII, et initio fertur, de fugienda vivendi ratione.
 De emptione. Habetur itidem in littera π, titulo XXXII, qui inscribitur, de venditione.
 De serie. Habetur in littera τ, titulo IV, qui inscribitur, de ordine.
 De arrogantibus. Habetur in littera υ, titulo XI, qui inscribitur, de superbis.
 De bonitate Dei. Habetur in littera ς, titulo I, qui inscribitur, de humanitate Dei.

- De actionibus sceleratis. Habetur in littera χ, titulo VI, qui inscribitur, de gravibus flagitiis.
 De iis qui circa fidem dubitant. Habetur in littera ι, titulo I, qui inscribitur, de argutatoribus.

- KΘ'. Περὶ ἀγνωμονούντων καὶ ἀχαριστούντων.
 Λ'. Περὶ ἀσυνάτων πραγμάτων.
 ΛΑ'. Περὶ ἀγίων καὶ μακρίων ἀνδρῶν.
 ΛΒ'. Περὶ ἀπρχῶν, καὶ ἀποδεκατούντων· καὶ ὡς χρὴ προσφέρειν τῷ θεῷ.
 ΛΓ'. Περὶ ἀγγελίας ἀγαθῆς.
 ΛΔ'. Περὶ ἀγγελίας κακῆς.
 ΛΕ'. Περὶ ἀπασμοῦ· ὅτι τὸ μετριάζειν εὐνοίαν προξενεῖ.
 ΛΣΤ'. Περὶ ἀπαντημάτων, καὶ τῶν ἀπο κακῶν εἰς κακὰ ἐμπίπτόντων.
 ΛΖ'. Περὶ ἀπραγμοσύνης καὶ ἡσυχίας.
 ΛΗ'. Περὶ ἀποφάσεως καὶ ἀκριβείας Θεοῦ· καὶ ὅτι οὐ δεῖ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ πλέον ἀμύνεσθαι, ἢ παρὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φιλανθρωπεύεσθαι.
 ΛΘ'. Περὶ ἀγγαρίας.
 Μ'. Περὶ αἰσχύνης ἀγαθῆς.
 ΜΑ'. Περὶ αἰσχύνης πονηρᾶς.
 ΜΒ'. Περὶ ἀδίκων αἰτήσεων· καὶ ὅτι τὰς ἀδίκους αἰτήσεις οὐ χρὴ πρὸς πέρας ἀγειν, κἂν μή τις τυγχάνῃ.
 ΜΓ'. Περὶ ἀπλήστιας· καὶ ὅτι ἀπλήστως ἔχομεν πρὸς τὴν τοῦ πλεόντος ὁρξίν.
 ΜΔ'. Περὶ ἀδελφῶν.
 ΜΕ'. Περὶ αἰτούντος, ἡγρουν προσαιτούντος.
 ΜΣΤ'. Περὶ αἰσχρολογίας· καὶ ὅτι οὐ δεῖ προσφέρειν λόγον σαπρόν.
 ΜΖ'. Περὶ ἀρᾶς εὐλόγως, ἢ ἀδίκως ἐπαγομένης· καὶ ὅτι χρὴ εὐλογεῖν, καὶ μὴ καταρᾶσθαι.
 ΜΗΡ'. Περὶ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν· καὶ κατὰ τρόπους ἐνθάδε ταχθεῖν συγχωρήσεως.
 ΜΘ'. Περὶ ἀπογινώσεως· ὅτι οὐ δεῖ ἡμᾶς ἀπογινώσκειν τῆς σωτηρίας ἡμῶν.
 Ν'. Περὶ ἀναθήματος καὶ ἀφορισμοῦ.
 ΝΑ'. Περὶ τῶν ἀμίκτων, καὶ τῶν ἀκοινωνήτως ἐχόντων πρὸς ἑλληλα.

Ἐνταῦθα αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων, τῶν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ στοιχείου ἀρχομένων, καὶ ἀλλοχού κειμένων τε καὶ εὐρισκομένων.

- Περὶ ἀσκήσεως· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ γ στοιχείῳ τῆς ἑκτης, οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ γυμνασίου.
 Περὶ ἀρετῆς· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ δ στοιχείῳ τῆς ΙΔ', οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ δικαιοσύνης.
 Περὶ ἀκουσίων ἀμαρτημάτων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ε στοιχείῳ τῆς ΚΑ', οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων ἀμαρτημάτων.
 Περὶ ἀνθρωποπαρεσκούτων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ κ στοιχείῳ τῆς Δ', οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ κολάκων.
 Περὶ ἀσθενούντων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ς στοιχείῳ τῆς Β', οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ νοσούντων.
 Περὶ ἀρσενοκοιτίας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ ΙΑ'· ἡ ἀρχὴ, περὶ πορνείας.
 Περὶ ἀπειρίας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς ΙΒ', οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ πείρας.
 Περὶ ἀναιδέως· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς ΙΕ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ προπτείας.
 Περὶ ἀνηκῶν καὶ ἀνυποτάκτων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ, τῆς ΙΗ'· καὶ δέκνυται ἡ ἀρχὴ, περὶ πολιτείας ψευκῆς.
 Περὶ ἀγορασίας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς ΑΙ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ πράσεως.
 Περὶ ἀκολουθίας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ τ στοιχείῳ τῆς Δ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ τάξεως.
 Περὶ ἀλαζόνων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ υ στοιχείῳ τῆς ΙΑ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ὑπερηφάνων.
 Περὶ ἀγαθότητος Θεοῦ· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ς στοιχείῳ τῆς Γ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ.
 Περὶ ἀνοσίων πράξεων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ χ στοιχείῳ τῆς Γ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ χαλεπῶν.
 Περὶ ἀμφισβητούντων περὶ τὴν πίστιν· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ι στοιχείῳ τῆς Α'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ λογομάχων.

Περὶ τῶν ἀποστερούντων μισθοὺς · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ μ στοιχείῳ τῆς ΙΓ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ μισθωτοῦ.

Στοιχεῖον Β.

- Α'. Περὶ βασιλείας οὐρανῶν.
Β'. Περὶ βουλῆς Θεοῦ · καὶ ὅτι ἀτρεπτος, καὶ ἀνέφικτος ἀνθρώποις ὑπάρχει.
Γ'. Περὶ βοήθειας Θεοῦ · καὶ ὅτι τοῦ Θεοῦ εὐδοκῶντος, πάντα ἐπιβουλὴ ἀνθρώπων ἀσθενεῖ, καὶ ὀλίγοι πολλῶν κρατοῦσιν.
Δ'. Περὶ βαπτίσματος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λυτροῦ προφητείας.
Ε'. Περὶ βδελυγμάτων, καὶ τῶν λεγομένων θεῶν.

Ζ'. Περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ κόσμου τούτου · καὶ ὅτι ἐν περισπατμῷ καὶ μόχθῳ, καὶ ἡμεῖς, καὶ ὁ βίος ἡμῶν.

Ζ'. Περὶ βιασίου καὶ ἀδικίας.

- Η'. Περὶ βλαττήμου καὶ μεγαλορρήμονος.
Θ'. Περὶ βασιλείας χρηστοῦ καὶ μιτοπονήρου.
Ι'. Περὶ βασιλείας μὴ εἶναι θαυμαζομένου.
ΙΑ'. Περὶ βασιλείας · ὅτι χρὴ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ.

ΙΒ'. Περὶ βουλῆς · ὅτι χρὴ μετὰ σκέψεως καὶ βουλῆς πάντα πράττειν.

ΙΓ'. Περὶ βρωμάτων, καὶ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων.

Ἐντεῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων, τῶν ἀπὸ τοῦ στοιχείου ἀρχομένων, καὶ ἀλλαχοῦ κειμένων τε καὶ ἐδρισκομένων.

Περὶ τῶν βλαφημούντων ἐξ ἀνοίας εἰς τὸν Θεόν · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ σ στοιχείῳ τῆς Ζ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ ἐκδικήσεως Θεοῦ.

Περὶ βροχῆς · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ υ στοιχείῳ τῆς Ζ', περὶ ὕετος.

Στοιχεῖον Γ.

- Α'. Περὶ γνωστικῶν καὶ πνευματικῶν ἀνδρῶν · καὶ ὅσα ἀγαθὰ ἐψεται αὐτοῖς.
Β'. Περὶ τοῦ, Γνώθι σεαυτὸν. ἔτσι Πρόσεχε σεαυτῷ· καὶ ὅτι χρὴ τὰ οἰκτεῖα ἑαυτοῦ περισκοπεῖν, καὶ μὴ τὰ ἀλλότρια περιεργάζεσθαι κακὰ.

- Γ'. Περὶ γογγυσμοῦ.
Δ'. Περὶ γερόντων καὶ παλαιῶν ἀνδρῶν · καὶ ὡς χρὴ τιμᾶσθαι αὐτούς.
Ε'. Περὶ γεωργίας καὶ γεωργῶν · καὶ ὅτι αὐτὸν τὸ ἐργάζεσθαι.
Ζ'. Περὶ γυμνασίου, καὶ μελέτης, καὶ ἀσκήσεως.
Ζ'. Περὶ γυμνασίου, καὶ μελέτης, καὶ ἀσκήσεως.
Η'. Περὶ γυναικῶν · ὅτι χρὴ αὐτὰς ὑποτάσσασθαι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι · καὶ μηδὲν πράττειν ἀνευ τῆς αὐτῶν γνώμης καὶ βουλῆς.
Θ'. Περὶ γυναικῶν κυσικουσῶν · καὶ ὅτι μὲν ἄρτεν τίχτει, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας οὐκ εἰσελεύεται εἰς οἶκον Κυρίου · εἰ δὲ θῆλυ, ἐπὶ ὀγδοήκοντα.
Ι'. Περὶ γυναικῶν · ὅτι οὐ δεῖ ἀκαταλύπτως εὐχεσθαι, ἀλλὰ οὐδὲ λαλεῖν, ἢ διδάσκειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Θεοῦ.
ΙΑ'. Περὶ γυναικὸς ἀνδρείας καὶ σώφρονος.
ΙΒ'. Περὶ γυναικῶν πονηρῶν, καὶ μοιχαλίδων, καὶ πόρνουσαν, καὶ πάσης κακίας πεπληρωμένων.

ΙΓ'. Περὶ γαστριμαργίας, καὶ κέρου · καὶ ὅτι θάνατον προξενεῖ.

ΙΔ'. Περὶ τῶν τὴν γλῶσσαν ἐκ τῶν φυλαττόντων.

ΙΕ'. Περὶ τῶν τὴν γλῶσσαν ἐκ τῶν φυλαττόντων.

Ἐντεῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

Περὶ γέλωτος, καὶ γελοιασῶν · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς Ι'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ παρθενίας.

Στοιχεῖον Δ.

- Α'. Περὶ δυνάμεως Θεοῦ.

De iis qui mercedes negant. Habetur in littera μ, titulo XVI, qui inscribitur, de mercenario.

Littera Β.

- I. De regno caelorum.
- II. De consilio Dei : et quod homines illud nec mutare, nec comprehendere queant.
- III. De auxilio Dei : quodque, Deo favente, imbecilles sint hominum insidiæ, et pauci multis superiores fiant.
- IV. De baptismo, et sacri lavacri vaticinio.
- V. De abominationibus sive idolis, et iis qui falso dii nuncupantur.
- VI. De vita et mundo hoc : et quod tum nos, tum vita nostra in distractione et labore sit.
- VII. De violento, et eo quod a coactione liberum est.
- VIII. De blasphemo, et magniloquo.
- IX. De rege probro, et malum odio habente.
- X. De rege non admodum admiratione digno.
- XI. De rege : et quod pro eo preces ad Deum habendæ sint.
- XII. De consilio : et quod nihil non sine deliberatione et consilio faciendum sit.
- XIII. De cibis et rebus ad vitam necessariis.

284 Sequuntur transmissiones titulorum, qui a hac littera incipiunt, et alicubi habentur reperiunturque.

De iis qui præ amentia blasphemant Deum. Habetur in littera σ, titulo VII, qui inscribitur, de ultione divina.

De pluvia. Habetur in littera υ, titulo VII, de imbre.

Littera Γ.

- I. De doctis et spiritualibus viris : et quanta bona eos sequuntur.
- II. De hoc prologo, Nosce teipsum ; sive, Attende tibi ipsi ; quodque unumquemque oporteat quæ sua sunt circumspicere, non aliena mala curiose perscrutari.
- III. De murmurationibus.
- IV. De senibus et antiquis viris ; et quod eos honore afflicere oporteat.
- V. De agricultura et agricolis ; et quod bonum sit operari.
- VI. De gymnasio, meditatione et exercitatione.
- VII. De iis qui resipiscunt.
- VIII. De mulieribus ; quod eas viris suis subiectas esse oporteat, nec citra eorum auctoritatem quidquam facere.
- IX. De mulieribus puerperis : quodque si masculus editus sit, ante quadraginta dies non ingrediatur mulier domum Domini ; sin vero femina, octoginta dies expectet.
- X. De mulieribus : quod aperta facie orare non debeant, nec loqui aut docere in Ecclesia Dei.
- XI. De muliere forti et casta.
- XII. De mulieribus malis, et adulteris, et prostitute, atque omni vitiorum genere scatentibus.
- XIII. De ingluvie : et quod ea mortem accersit.
- XIV. De iis qui linguam suam custodiunt.
- XV. De iis qui linguam suam non custodiunt.

Sequuntur transmissiones Titulorum.

De risu et scurris. Habetur in littera π, tit. X, qui inscribitur, de virginitate.

Littera Δ

- I. De Dei potentia.

- II. De rerum creatione : et quod nihil frustra a Deo factum sit, sed universa valde bona.
- III. De Dei glorificatione : et quod eum glorificare et sanctum prædicare oporteat, quodque eos a quibus glorificatur, ipse quoque vicissim glorificet.
- IV. De expostulatione ; et quinam cum Deo juste expostulaverunt.
- V. De iis qui servant Deo ; et quod eos oporteat honorare, et quæ opus sunt, ipsis subministrare.
- 285** VI. De discretionem boni et mali : et quod ab operibus, non autem a sermonibus, probari quisque debeat.
- VII. De iustis et orationibus eorum : quodque ex a tentationibus ipsos eximant.
- VIII. De iustis : quod contemnantur et calumniis lacerantur.
- IX. De iis qui pecunias seniori dant et accipiunt ; et de malis.
- X. De dominis et patribus familias : et quod eos non graves et acerbos, sed lenes iis qui debiles sunt, esse oporteat.
- XI. De magistris.
- XII. De calumnia : et quod eam temere adversus quemquam excipere non oporteat.
- XIII. De narratione a prudentibus viris facta : et quod nos ad eas audiendas studiosos et diligentes esse oporteat ; fugere autem a narrationibus et conversatione hominum malefactorum.
- XIV. De iustitia et virtute.
- XV. De discrimine hominum, et dissimili eorum statu.
- XVI. De iustis, bonis et probis viris.
- XVII. De homine bilingui.
- XVIII. De iudiciis incorruptis, et puras manus habentibus, quique ius juste dicunt.
- XIX. De iudiciis corruptis, qui munera suscipiunt, et iniuste iudicant.
- XX. De probis servis.
- XXI. De malis servis.
- XXII. De morosis.
- XXIII. De duplici, mutabilique, et inconstanti animo præditis et infidis.
- XXIV. De gloria et honore : quodque gloriam proximam alteri dare non oporteat.
- XXV. De diabolo seu Satana, et daemonibus.
- XXVI. De incredulitate : et quod qui probabilis de causa Deo non confestim credit, veniam consequatur.
- XXVII. De cæna et convivio.
- XXVIII. De iustis : et quod Dominus eos custodiat.
- XXIX. De iustis : et quod mors eorum pretiosa sit apud Deum.
- XXX. De discrimine Dei et hominum : deque peccatis quæ adversus Deum, et quæ adversus homines perpetrantur ; quodque longa distantia sit Deum inter et homines.

Sequuntur transmissiones titularum.

- De dissidio. Habetur in littera μ, titulo VII, qui inscribitur, de odio.
- De estimatione. Habetur in littera ο, titulo VI, qui inscribitur, de fama.
- De plebe civitatis. Habetur in littera π, titulo XXVI, qui inscribitur, de multitudine.
- De Dei muneribus. Habetur in littera χ, titulo I, qui inscribitur, de donis.
- 286** De infortunio. Habetur in littera ς, titulo XI, qui inscribitur, de felicitate.
- De iustitia Dei. Habetur in littera x, titulo I, qui inscribitur, de iudicio.

Littera E.

- I De mandatis Dei, et illis qui ea custodiunt.

VARIAE LECTIONES.

¶ Vocula deest, forte δανειστών

- II. Περὶ δημιουργίας Θεοῦ, καὶ ὡς οὐδὲν εἰκὴ γέγονεν παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ λίαν.
- I'. Περὶ δοξολογίας Θεοῦ · καὶ ὅτι χρὴ δοξάζειν καὶ ἀγιάζειν τὸν Θεόν · καὶ ὅτι τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν δοξάζει.
- Δ'. Περὶ δικαιολογίας καὶ τίνες ἐδικαιολογήσαντι πρὸς Θεόν.
- Ε'. Περὶ τῶν δουλεύοντων Θεῷ · καὶ ὅτι χρὴ τούτους τιμᾶν, καὶ σέβειν, καὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν νέμειν.
- Γ'. Περὶ διαγνώσεως καλοῦ καὶ πονηροῦ · καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν ἔργων, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν λόγων χρὴ δοκιμάζειν.
- Ζ'. Περὶ δικαίων εὐχῆς παρ' αὐτῶν γενομένης · καὶ ὅτι φυλάττει αὐτοὺς ἐκ πειρασμῶν.
- Η'. Περὶ δικαίων · ὅτι περιτρυνούνται, καὶ διασύρονται.
- Θ'. Περὶ δανείζοντος καὶ δανειζομένου, καὶ περὶ τῶν κακῶν P.
- Ι'. Περὶ δεσποτῶν, καὶ υἱοδεσποτῶν · καὶ ὅτι οὐ χρὴ αὐτοὺς φορτικῶς εἶναι, ἀλλ' ἡπίους τοῖς νοσοῦσιν.
- ΙΑ'. Περὶ διδασκάλων.
- ΙΒ'. Περὶ διαβολῆς · ὅτι οὐ δεῖ ἀκρίτως δέχεσθαι διαβολὴν κατὰ τινος ἀνθρώπου.
- ΙΓ'. Περὶ διγγήσεως ἀπὸ συνεισῶν ἀνδρῶν γενομένης · καὶ ὅτι χρὴ σπουδαίους εἶναι ἡμᾶς περὶ τῆς τοιαύτης ἀκροάσεως, διαδιδράκειν δὲ τὰς τῶν ἀπίστων ἀνδρῶν διγγήσεις καὶ ἐμιλίαις.
- ΙΔ'. Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς.
- ΙΕ'. Περὶ διαφορᾶς καὶ ἀνομοίου καταστάσεως ἀνθρώπων.
- ΙΖ'. Περὶ δικαίων, καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν.
- ΙΖ'. Περὶ διγλώσσου.
- ΙΗ'. Περὶ δικατῶν ἀδικάστων, καὶ καθαρῶς χεῖρας ἔχόντων, καὶ κρίμα, καὶ δικαιοσύνην ποιούντων.
- ΙΘ'. Περὶ δικατῶν ληπτῶν, καὶ δωροδοκουμένων, καὶ ἀθέσμως κατακρινόντων.
- Κ'. Περὶ δούλων χρηστῶν.
- ΚΑ'. Περὶ δούλων πονηρῶν.
- ΚΒ'. Περὶ δυσπαραστουμένων.
- ΚΓ'. Περὶ διψύχων, καὶ παλιμδύλων, καὶ ἄστατον γνώμην ἔχόντων, καὶ μεταβατῶν.
- ΚΔ'. Περὶ δόξης καὶ τιμῆς · καὶ ὅτι οὐ δεῖ τὴν ἰδίαν δόξαν ἐτέρῳ παρέχειν.
- ΚΕ'. Περὶ διαδόλου, ἢ τοι Σατανᾶ καὶ δαιμόνων.
- ΚΓ'. Περὶ δυσπιστίας · καὶ ὅτι ἐπὶ εὐλόγῳ αἰτία δυσπιστήσεως Θεῷ συγγινώσκεται.

ΚΖ'. Περὶ δειπνοῦ καὶ συνεστιάσεως.

ΚΗ'. Περὶ δικαίων · ὅτι φυλάττει αὐτοὺς ὁ Κύριος.

ΚΘ'. Περὶ δικαίων · ὅτι τίμιος παρὰ Θεῷ ὁ θάνατος αὐτῶν.

Λ'. Περὶ διαφορᾶς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ τοῦ ἀμαρτάνειν εἰς Θεόν, καὶ τοῦ ἀμαρτάνειν εἰς ἀνθρώπους · καὶ ὅτι πολὺ τὸ μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

Ἐντεῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

- Περὶ διαστάσεως · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ μ στοιχείῳ τῆς Ζ' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ μέσου.
- Περὶ δοκίσεως · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ στοιχείῳ ο τῆς Γ' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ οἴσεως.
- Περὶ δῆμου πόλεως · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς ΚΓ' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ πλήθους.
- Περὶ δωρημάτων Θεοῦ · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ χ στοιχείῳ τῆς Α' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ χαρισμάτων.
- Περὶ δυσπραγίας · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ς στοιχείῳ τῆς ΙΑ' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ εὐπραγίας.
- Περὶ δικαιοσύνης Θεοῦ · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ x στοιχείῳ τῆς Α' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ κρίματος.

Ἦτοιχοι E.

Α'. Περὶ ἐντολῶν Θεοῦ καὶ τῶν φυλαττόντων αὐτάς.

- Β'. Περὶ ἐντολῶν Θεοῦ, καὶ τῶν μὴ φυλαττόντων αὐτάς.
 Γ'. Περὶ εὐδαιμονίας καὶ μακαρισμοῦ· καὶ ὅτι οὐδεὶς πρὸς τελειότης εὐδαιμονίζειν τινά, ἢ μακαρίζειν.
 Δ'. Περὶ ἐνυπνίων.
 Ε'. Περὶ ἐλπίδος· ὅτι χρὴ εἰς Θεὸν ἐλπίζειν, καὶ μὴ εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων προσηλπίας.
 Ϛ'. Περὶ ἐκκλησίας καὶ οἴκου Θεοῦ, καὶ θυσιαστηρίου, καὶ θυσίας ἱεραικῆς· καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ ἐσθλείν.
 Ζ'. Περὶ εὐχῆς, καὶ ὅσα δι' εὐχῆς κατορθοῦνται ἡμῖν ἀγαθά.
 Η'. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ εὐπορίας εἰς πτωχοὺς.
 Θ'. Περὶ τῶν ἐλεημοσύνην μὴ ποιοῦντων, ἀλλὰ πλεονεκτοῦντων, καὶ περὶ φειδωλῶν, καὶ φιλοπλουτούντων, καὶ φιλαργύρων.
 Ι'. Περὶ ἔργων, καὶ πράξεων· καὶ ὅτι ὅποιά τις ὀρᾷ, ταῦτα καὶ ὀφείτεται· καὶ ὡς κατὰ τὰ ἔργα καὶ ὁ μισθὸς ἐξομοιοῦται ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ.
 ΙΑ'. Περὶ εὐπραγίας· καὶ ὅτι οὐ χρὴ ἐπαίρεσθαι ἐν ταῖς εὐπραγίαις.
 ΙΒ'. Περὶ εὐθηνίας καὶ εὐπορίας· καὶ ὅτι ἐν ταῖς εὐπορίαις φιλεῖ τὰ ἀμαρτήματα γίνεσθαι.
 ΙΓ'. Περὶ ἐπιβουλῆς, καὶ τῶν ἐπιβουλευόντων τοῖς πλησίον· καὶ ὅτι αἱ καθ' ἑαυτῶν ἐπιβουλαὶ εἰς τοὺς μηχανησαμένους περιτρέπονται.
 ΙΔ'. Περὶ ἐχθρῶν, καὶ πτώσεως αὐτῶν· καὶ ὅτι οὐδεὶς χαίρειν ἐπὶ τῇ κακοπραγίᾳ τῶν ἐχθρῶν.
 ΙΕ'. Περὶ εὐεργεσίας ἢ προσφορᾶς ἐξ ἀδίκων γινόμενης.
 ΙϚ'. Περὶ ἐργολάβων, καὶ ἐντολέων, καὶ τῶν εἰς ἀλλοτριᾶς δίκας ἐαυτοὺς ἐμβαλλόντων.
 ΙΖ'. Περὶ ἐπισκόπων χρηστῶν, καὶ φυλαττόντων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.
 ΗΓ'. Περὶ ἐπισκόπων πονηρῶν, καὶ μὴ φυλαττόντων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.
 ΙΘ'. Περὶ ἑγγύης.
 Κ'. Περὶ ἐπιθυμίας· καὶ ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐξακολουθεῖν ταῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις.
 ΚΑ'. Περὶ ἰκουσίων καὶ ἀκουσίων ἀμαρτημάτων.
 ΚΒ'. Περὶ εὐχαριστούντων, καὶ εὐγνωμονούντων· καὶ ὅτι χρὴ τοὺς εὐεργέτας κηρύσσειν.
 ΚΓ'. Περὶ ἐκδικήσεως· καὶ ὡς ἀπηγορεύεται δις περὶ αὐτοῦ πράγματος εὐθύναις εἰσπράττεσθαι.
 ΚΔ'. Περὶ ἐπικρίσεων πραγμάτων· καὶ ὅτι χρὴ ζεύγειν τὰ ἐπικρίσιμα καταγωγή, διότι μάχας καὶ διαστάσεις ποιοῦσι.
 ΚΕ'. Περὶ εὐδοκίας· ὅτι εὐχῆς ἀξίον τὸ κατόρθωμα.
 ΚϚ'. Περὶ ἐμπόρων.
 ΚΖ'. Περὶ εὐνοῦχων, καὶ ὅτι πονηρῶν.
 ΚΗ'. Περὶ ἐγκωμίων τῶν χαίρόντων ἐν αὐτοῖς· καὶ τῶν ὅτι οὐδεὶς πρὸς πείρας ἐπικινεῖν τινά.
 ΚΘ'. Περὶ ἐκδικήσεως ἀπὸ Θεοῦ τοῖς ἀδικουμένοις· καὶ ὅτι χρὴ Θεῷ ἐπιτρέπειν τὰ τῆς ἐκδικήσεως.
 Λ'. Περὶ εὐθυνομένων, καὶ δίκας εἰσπραττομένων· καὶ ὡς οὐδαμῶς ἄλλος ἀντὶ ἄλλου εὐθύναις εἰσπράττεσθαι.
 ΛΑ'. Περὶ ἐλεημόνων, καὶ συμπαθῶν ἀνθρώπων.
 ΛΒ'. Περὶ ἐλέγχων.

Ἐνταῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

- Περὶ ἐχθρῶν· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ μ' στοιχείῳ τῆς Ζ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ μίσους.
 Περὶ τῶν ἐπιπορευόντων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ο' στοιχείῳ τῆς ΙΒ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ τῶν τοὺς ὀρκούς τῶν ἀθετούντων.
 Περὶ εὐσεβείας εἰς Θεόν· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π' στοιχείῳ τῆς Α'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ πίστεως.
 Περὶ τῶν ἐπιτιμησάντων βασιλεῦσι μετὰ παρότρυνσης· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π' στοιχείῳ τῆς ΙΙ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ τῶν προφητῶν.

- II. De mandatis Dei, et illis qui ea non custodiunt.
 III. De felicitate, et eximia gratulatione; et quod nemo ante mortem beatus sit, aut felix praedicandus.
 IV. De somniis.
 V. De spe: et quod in Deo spes collocanda sit; non autem in praesidiis humanis.
 VI. De ecclesia, et domo Dei, et altari, et sacrificio sacerdotali: et quod in ecclesia comedere non oporteat.
 VII. De oratione, et quanta ipsius opera perficiantur.
 VIII. De eleemosyna et beneficentia in pauperes.
 IX. De iis qui eleemosynam minime faciunt, sed avaritia et parcimonia laborant, flagrantque desiderio divitiarum et pecuniae.
 X. De operibus et actionibus: et quod qualia quisquam facit, talia ei sustineat; et quod operibus nostris merces quoque apud Deum respondeat.
 XI. De felicitate et infelicitate: et quod nec ob prosperos successus efferri homo debeat.
 XII. De abundantia et fertilitate: et quod eo tempore peccata perpetrari soleant.
 XIII. De insidiis et iis qui proximis insidiantur: et quod insidiae quae adversus socios et proximos struntur, in illos convertantur qui eas machinati sunt.
 XIV. De inimicis, et eorum ruina: et quod inimicorum calamitate minime sit gaudendum.
 XV. De beneficentia et oblatione ex iniquis opibus facta.
 XVI. De redemptoribus procuratoribusque, et iis qui se in lites alienas injiciunt.
 XVII. De probis episcopis, et Dei mandata servantibus.
 XVIII. De malis episcopis, et Dei mandata minime servantibus.
 XIX. De sponsione.
 XX. De concupiscentia; et quod malis cupiditatibus non sit obsequendum.
 XXI. De peccatis, tum quae sponte, tum quae invito admittuntur.
 XXII. De iis qui gratias pro beneficiis acceptis agunt: quodque benefactores oporteat praedicare.
 XXIII. De vindicatione: et quod de re eadem bis poenas exigere non liceat.
 XXIV. De communibus negotiis: et quod communia diversoria vitanda sint, quia hinc rixae et dissidia nascuntur.
 287 XXV. De nominis splendore: et quod recte factum gloria dignum sit.
 XXVI. De mercatoribus.
 XXVII. De eunuchis; quodque ii improbi sint.
 XXVIII. De laudationibus, et iis qui ex ipsis voluptatem capiunt: et quod antequam periculum factum sit, neminem oporteat laudare.
 XXIX. Quod Deus eos quibus injuria sit, ulciscatur, et quod ad eum ultio remittenda sit.
 XXX. De iis qui mullantur, et qui poenas luunt: quodque nemo pro alio sit puniendus.
 XXXI. De hominibus qui miseriis et calamitatibus aliorum moventur.
 XXXII. De reprehensionibus

Sequuntur transmissiones titulorum.

- De inimiciis. Habetur littera μ, titulo VII, qui inscribitur, de odio.
 De pejerantibus. Habetur littera ο, tit. XII, qui inscribitur, de iis qui juramentum violant.
 De pietate erga Deum. Habetur littera π, titulo I, qui inscribitur, de fide.
 De iis qui cum libertate reges coarguunt. Habetur littera π, titulo VIII, qui inscribitur, de prophetis.

- De observantia. Habetur littera π, tit. XX, qui inscribitur, de mansuetudine.
 De potestate, et undenam oriatur. Habetur littera π, titulo XVI, qui inscribitur, de fiducia et libertate.
 De miserationis affectu. Habetur littera σ, titulo I, qui inscribitur, de commiseratione.
 De iis qui reprehensiones æquo animo accipiunt. Habetur littera σ, titulo XXII, qui inscribitur, de consilio malo.
 De arrogantia. Habetur littera α, titulo VII, qui inscribitur, de jactatione.
 De recta compositione corporis. Habetur littera x, tit. VII, qui inscribitur, de pulchritudine.
 De observantia simulata. Habetur littera υ, titulo IV, qui inscribitur, de hypocrisi.

Littera Z.

- I. Quod Deum querere oporteat, eumque sequi, et ei adhaerere, atque in ipsius nomine cuncta facere.
- II. De brutis animantibus naturali sapientia et sagacitate ornatis.
- III. De justis ponderibus et mensuris.
- IV. De injustis ponderibus et mensuris.
- V. De zelo bono et malo.

Littera H.

- I. De die bono.
- II. De die malo.
- III. De die et nocte.

Sequuntur transmissiones titularum.

- De dissimulantia. Habetur in littera υ, titulo IV, qui inscribitur, de hypocrisi.
288 De tranquillitate et quiete. Habetur in littera α, titulo XXXVII, qui inscribitur, de otio.

Littera Θ.

- I. De divina initiatione.
- II. De sacrificiis: et quod adulterina sacrificia Deus non admittat.
- III. De divinis oraculis: et quod ea audire et meditari oporteat.
- IV. De divinis mysteriis.
- V. De his qui in afflictione et cura versantur, necnon de tristitia.
- VI. De morte et inferni statu.
- VII. De mortuis, et iis qui lugent: quodque eorum causa qui ex hac vita migraverunt, minime sit lugendum.
- VIII. De morte et ejus metu.
- IX. De mari.
- X. De fluvio.
- XI. Quod nemini temere confilendum sit.
- XII. De messe et vindemia.
- XIII. De venatoribus.

Sequuntur transmissiones titularum.

- De altaribus et sacrificio sacerdotum. Habetur in littera z, titulo VI, qui inscribitur, de ecclesia et domo Dei.
 De iracundo. Habetur in littera π, titulo XV, qui inscribitur, de temerario.

Littera I.

- I. De curationibus factis a Domino et a prophetis.
- II. De sacra suppellectile: et quod homini privato vas sacrum tangere non liceat.
- III. De supplicantibus: et quod orantium supplicationes oporteat admittere.
- IV. De æqualitate: et quod cuique pro merito tribuendum sit.

- Περὶ εὐλαβείας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς ΙΓ· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ πραότητος.
 Περὶ ἐξουσίας, καὶ πόθεν γίνεται· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς ΙΓ· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ παρρησίας.
 Περὶ εὐσπλαγγνίας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ σ στοιχείῳ τῆς Α· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ συμπαθείας.
 Περὶ τῶν ἐλέγχους δεχομένων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ σ στοιχείῳ τῆς ΚΒ· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ συμβουλῆς πονηρᾶς.
 Περὶ ἐπάρσεως· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ α στοιχείῳ τῆς Ζ· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ καυχήσεως.
 Περὶ ἐμπροπείας σώματος· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ κ στοιχείῳ τῆς Ζ· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ κάλλους.
 Περὶ εὐλαβείας πλατῆς· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ υ στοιχείῳ τῆς Δ· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ὑποκρίσεως.

Στοιχεῖον Ζ.

- Α'. Περὶ τοῦ ζητεῖν τὸν Θεόν, καὶ αὐτῷ ἕπασθαι, καὶ ἀκολουθεῖν· καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ πάντα γρῆ ἡμᾶς διαπράττεσθαι.
 Β'. Περὶ ζώων ἀλόγων τῶν κυριακῇ σοφίᾳ κεκοσμημένων.
 Γ'. Περὶ ζυγῶν καὶ σταθμῶν δικαίων.
 Δ'. Περὶ ζυγῶν, καὶ σταθμῶν, καὶ μέτρων ἀδίκων.
 Ε'. Περὶ ζήλου ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ.

Στοιχεῖον Η.

- Α'. Περὶ ἡμέρας ἀγαθῆς.
 Β'. Περὶ ἡμέρας κακῆς.
 Γ'. Περὶ ἡμέρας καὶ νυκτός.

Ἐνταῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

- Περὶ ἡρωονείας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ υ στοιχείῳ τῆς Δ· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ὑποκρίσεως.
 Περὶ ἡσυχίας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ α στοιχείῳ τῆς ΑΖ· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ἀπραγμοσύνης.

Στοιχεῖον Θ.

- Α'. Περὶ τῆς Θείας μυσταγωγίας.
 Β'. Περὶ θυσιῶν· καὶ ὅτι τὰς κινδύλους θυσίας ὁ Θεὸς οὐ προσέειται.
 Γ'. Περὶ θείων λογίων· καὶ ὅτι γρῆ ἀκροᾶσθαι αὐτῶν, καὶ διὰ μελέτης ἔχειν ταῦτα.
 Δ'. Περὶ θείων μυστηρίων.
 Ε'. Περὶ θλιβομένων καὶ φροντιζόντων ἀνθρώπων, καὶ περὶ λύπης.
 Γ'. Περὶ θανάτου, καὶ τῆς ἐν τῷ ᾄδῃ καταστάσεως.
 Ζ'. Περὶ θανόντων, καὶ περὶ πενθούντων· καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἐπὶ τοῖς προαπελθούσι πενθεῖν καὶ κόπτεσθαι.
 Η'. Περὶ θανάτου, καὶ σώδου ἐξ αὐτοῦ γινομένου.
 Θ'. Περὶ θαλάσσης.
 Ι'. Περὶ θυγατέρων.
 ΙΑ'. Περὶ τοῦ μὴ θαρρῆναι τινὶ ὡς ἔτυχεν.
 ΙΒ'. Περὶ θερισμοῦ καὶ τρυγητοῦ.
 ΙΓ'. Περὶ θηρευτῶν.

Ἐνταῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

- Περὶ θυσιαστηρίων καὶ θυσίας ἱερατικῆς· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ε στοιχείῳ τῆς Γ· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ἐκκλησίας, καὶ οἴκου Θεοῦ.
 Περὶ θυμῶδους· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς Ε· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ προπετοῦς.

Στοιχεῖον Ι.

- Α'. Περὶ ἱαμάτων ὑπὸ Κυρίου, καὶ τῶν προφητῶν γινομένων.
 Β'. Περὶ ἱερατικῶν· καὶ ὅτι οὐκ ἔξεστι ἰδιωτεύοντι ἀπεισθαι ἱερατικοῦ σκεύους.
 Γ'. Περὶ ἰχτευνόντων· καὶ ὅτι γρῆ τὰς ἰχθείας τῶν δεομένων προσέεισθαι.
 Δ'. Περὶ ἰσότητος· καὶ ὅτι γρῆ τὰ τρὶς ἀξίαν ἰκάστη νέμειν, καὶ μὴ σφάλλειν ἐν τῇ κρίσει τοῦ τοιοῦτου.

VARIAE LECTIONES.

α Νετα hic scribi ἡρωονείαν, cum η, non ερωονείαν, ut fert usus accuratior.

- Ε'. Περὶ ἱατρῶν, καὶ ἱατρείας σώματος καὶ ψυχῆς.
 Γ'. Περὶ ἱματίων ὅτι οὐ δεῖ ἱματισμῷ περὶτελεῖ
 καυχῆσθαι. ἢ ἄνδρα γυναικεῖαν ἐσθῆτα φορεῖν.
 Ζ'. Περὶ ἰσότητος, καὶ ὅτι ἰση τάξις παρὰ Θεῷ
 πλουσίου καὶ πένητος.

Στοιχεῖον Η.

- Α'. Περὶ κριμάτων Θεοῦ· καὶ ὅτι οὐ χρὴ δυσφορεῖν
 οἷς ὅσοι μὲν δυσπραγοῦσιν, ἀδικοὶ δὲ εὐπραγοῦ-
 σιν.
 Β'. Περὶ καταλαλιᾶς· καὶ ὅτι καταλαλιά ἐστι λόγος
 ψιλὸς ψευδής· κατὰ τινος λεγόμενος.
 Γ'. Περὶ καιροῦ· ὅτι δεῖ τὸν καιρὸν ἐξαγορεύειν, καὶ
 ὅτι πάντα καιρὸν ἔχει τοῦ καὶ λέγεσθαι, καὶ γί-
 νεσθαι.
 Δ'. Περὶ κολάκων καὶ παρασίτων, καὶ γελοιαστῶν·
 καὶ ὡς χρὴ φεύγειν αὐτούς.
 Ε'. Περὶ κλεπτῶν.
 Σ'. Περὶ κτηνῶν, καὶ προνοίας αὐτῶν.
 Ζ'. Περὶ καυχήσεως καὶ ἐπάρσεως· καὶ ὅτι ἐπ' οὐ-
 ἐνὶ περὶ τὸν βίον χρὴ καυχᾶσθαι, ἢ ἐπαίρεσθαι.
 Η'. Περὶ κάλλους, καὶ εὐπρεπείας σώματος.
 Θ'. Περὶ κομπαζόντων, καὶ φουμιζόντων.
 Ι'. Περὶ κρείττωνων· ὅτι οὐ δεῖ πρὸς κρείττενας φι-
 λονεικεῖν.
 ΙΑ'. Περὶ κρίματος καὶ δικαιοσύνης Θεοῦ· καὶ ὅτι
 τὰ πρὸς ἀξίαν ἐκάστων νέμει ὁ Θεός, καὶ πρὸς-
 ὧπον ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει.
 ΙΒ'. Περὶ καρδίας καθαρᾶς, καὶ τῶν συνειδὸς καθα-
 ρὸν ἔχόντων.
 ΙΓ'. Περὶ κακοῦ συνειδότος, καὶ τῶν λογισμῶν ἀδικον
 καὶ πονηρὸν ἔχόντων.

Ἐντεῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

- Περὶ κόρου· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ γ στοιχείῳ τῆς
 ΙΓ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ γαστριμαργίας.
 Περὶ τῶν καταφρονούντων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ μ
 στοιχείῳ τῆς Γ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ μισέργων.

Στοιχεῖον Α.

- Α'. Περὶ λογομαχούντων, καὶ ἀμφισβητούντων περὶ
 τὴν πίστιν.
 Β'. Περὶ λοιδορίας.
 Γ'. Περὶ λιμοῦ, καὶ τῶν σίτον ἐν ἀνάγκῃ μὴ πω-
 λούντων.
 Δ'. Περὶ λουππαίων.

Ἐντεῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

- Περὶ λύπης· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ θ στοιχείῳ τῆς
 Ε'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ θλιβομένων.

Στοιχεῖον Μ.

- Α'. Περὶ μυστηρίων, καὶ τῶν ἐκπερὶόντων μυστηρία.
 Β'. Περὶ μισοπονηρίας, καὶ τῶν ἀπαρεσκόντων Θεῷ.
 Γ'. Περὶ μετανοίας, καὶ ἐξομολογήσεως.
 Δ'. Περὶ τῶν μὴ μετανοούντων, μηδὲ ἐπιστρέφόν-
 των.
 Ε'. Περὶ μεθύοντων.
 Σ'. Περὶ μισέργων, καὶ ὀκνηρῶν, καὶ ῥαθυμούντων,
 καὶ καταφρονούντων.
 Ζ'. Περὶ μίσους, καὶ ἐχθρας, καὶ διαστάσεως, καὶ
 τῶν μάχης συναπτόντων, καὶ φιλονεικούντων.
 Η'. Περὶ μεταμελείας Θεοῦ· καὶ ἐν τίσιν ὁ Δημιουργ-
 ῆς μετεμελήθη.
 Θ'. Περὶ μισαδελφίας.
 Ι'. Περὶ μοναχῶν, καὶ ἀσκήσεως αὐτῶν.
 ΙΑ'. Περὶ μαθητευομένων· ὅτι χρὴ αὐτοὺς ἐπιμελῶς,
 καὶ σπουδαίως πρὸς τὰς μαθήσεις ἔρχεσθαι, καὶ
 μὴ ἀποδιδράσκειν τὸ τῆς διδασκαλίας ἐπίπονον·
 ἀλλ' ἐρωτᾶν, καὶ μαθαίνειν παρὰ τῶν εἰδόντων.
 ΙΒ'. Περὶ μεταβατῶν, καὶ μετερχομένων ἀπὸ τόπου
 εἰς τόπον.
 ΙΓ'. Περὶ μισθωτοῦ, καὶ τῶν ἀποστερούντων μι-
 σθοῦς.
 ΙΔ'. Περὶ ματαίωποιούντων.

- V. De medicis et medicina corporis et animae.
 VI. De vestimentis : quouique sumptuosius vestibus
 uti non liceat, nec virum muliebrem vestem in-
 duere.
 VII. De æqualitate : et quod eodem apud Deum
 gradu, cum dives, tum pauper sit.

Littera K.

- I. De Dei iudiciis : et quod moleste ferre non oportet,
 si iusti calamitatibus confluentur, et iniusti prospera
 fortuna utantur.
 II. De detractioe : et quod detractio falsus sit sermo
 adversus aliquem prolatus.
 III. De opportunitate temporis : et quod tempus
 redimendum sit, atque omnia tempore suo tum
 dicenda, tum facienda.
 IV. De adulatoribus, et parasitis, ac scurris : et
 quod eos fugere oporteat.
 V. De furibus.
 VI. De pecoribus, et eorum cura.
 289 VII. De jactatione et elatione : et quod nulla
 in re hujus vitæ gloriari atque extolli oporteat.
 VIII. De corporis pulchritudine et elegantia.
 IX. De iis qui insolenter se jactant et prædicant.
 X. De præstantioribus : quod cum iis qui potiores
 nobis sunt, minime contendendum sit.
 XI. De iudicio et justitia Dei : et quod suum uni-
 cuique Deus tribuat, nec personas hominum
 accipiat.
 XII. De corde puro, et iis qui conscientia pura
 præditi sunt.
 XIII. De conscientia mala, et iis qui cogitationes
 iniquas et improbas agitant.

Sequuntur transmissiones titularum.

De satietate. Habetur littera γ, tit. XIII, qui in-
 scribitur, de gula.

De contemptoribus. Habetur in littera μ, titulo
 V, qui inscribitur, de ignavis.

Littera A.

- I. De argutoribus, et iis qui circa fidem ambi-
 gunt.
 II. De conviciis.
 III. De fame, et iis qui frumentum in necessitate
 non vendunt.
 IV. De hominibus nequam et luxui deditis.

Sequuntur transmissiones titularum.

De tristitia. Habetur in littera θ, titulo V, qui
 inscribitur, de iis qui afflictionibus vexantur.

Littera M.

- I. De arcanis, et iis qui arcana efferunt.
 II. De improbitatis odio, et iis qui Deo displicent.
 III. De pœnitentia et confessione.
 IV. De iis quos non pœnitet, nec mores mutant.
 V. De iis qui ebrietati addicti sunt.
 VI. De ignavis ac segnibus, socordibusque et con-
 temptoribus.
 VII. De odio, et inimicitia, ac dissidiis ; necnon de
 iis qui bella et rixas movent.
 VIII. De pœnitentia Dei ; et in quibusnam Condi-
 tor rerum pœnitentia affectus fuerit.
 IX. De fraterno odio.
 X. De monachis, et eorum exercitatione.
 XI. De discipulis : et quod eos studiosè et diligen-
 ter ad disciplinas accedere oporteat, nec do-
 ctrinæ laborem fugere, sed percontari et discere
 ab iis qui periti sunt.
 XII. De iis qui digrediuntur, et ex locis in loca
 alia commigrant.
 XIII. De mercenariis, et illis qui mercenarios frau-
 dant.
 XIV. De iis qui frustra laborant.

290 *Sequuntur transmissiones titulorum.*

- De oblivione injuriarum. Habetur in littera α, titulo XI, qui inscribitur, de beneficentia.
 De hominibus improbis. Habetur in littera α, titulo XII, qui inscribitur, de impiis.
 De testimonio fideli. Habetur in littera α titulo XIX, qui inscribitur, de veritate.
 De unguento. Habetur in littera α, titulo XXIV, qui inscribitur, de sanctis.
 De magiloquo. Habetur in littera β, tit. VIII, qui inscribitur, de blasphemis.
 De studio. Habetur in littera γ, titulo VI, qui inscribitur, de gymnasiis.
 De inconstantibus. Habetur in littera δ, titulo XXVI, qui inscribitur, de duplicibus animo.
 Quod neminem oporteat prædicare beatum ante mortem. Habetur littera ε, titulo III, qui inscribitur, de beatitudine et prosperitate.
 De mensuris iniquis. Habetur in littera ζ, titulo IV, qui inscribitur, de ponderibus.
 De cura et sollicitudine. Habetur littera π, titulo V, qui inscribitur, de affectione.
 De adulterio. Habetur in littera π, titulo XI, qui inscribitur, de fornicatione.
 De matricidis. Habetur littera π, titulo XXIII, qui inscribitur, de parricidis.
 De tolerantia. Habetur littera υ, titulo XII, qui inscribitur, de patientia.
 De asistentia Dei. Habetur littera φ, titulo II, qui inscribitur, de humanitate et clementia Dei.
 De funestis et calamitosis. Habetur littera φ, tit. VIII, qui inscribitur, de amicis mensæ.
 De iis qui communicant. Habetur littera φ, tit. IX, qui inscribitur, de munificis.

Littera N.

- I. De juventute, et juvenili ætate; et quæ ea consequantur.
 II. De ægrotis: et quod eos invisere oporteat.
 III. Quod oporteat nos vigilare, et propriæ salutis esse sollicitos.
 IV. De iis qui recens matrimonio copulati sunt.
 V. De jejuniis et jejunantibus.

Littera Σ.

- I. De rebus inconsuetis, et quæ raro in quibusdam occurrunt.
 II. De novis et inusitatis suppliciis, quæ tam a Deo, quam ab hominibus inferuntur.
 III. De peregrinatione: et quod libertate et fiducia careat peregrinus.

Littera O.

- I. De juramento, quodque perniciose et præpostera juramenta præstanda non sint.
 II. De pupillis et viduis: quodque eorum misereri oporteat.
291 III. De terminis: et quod eos transferre, aut iungere non oporteat.
 IV. De via bona et mala: et quod res, et vias pravæ et obliquas oporteat vitare, et bonam ac rectam viam inire.
 V. De fama bona et mala.
 VI. De opinione et existimatione: et quod præstabilis sit esse bonum, quam existimari. Hoc enim ad virtutem impedimento esse.
 VII. De vino, et ipsius usu.
 VIII. De oculo.
 IX. De probis: et quod nemini calamitatem exprobrare oporteat.
 X. De iis quæ brevi tempore vivunt, nec durabilia sunt.
 XI. De iis qui lubenter jurant: et quod cavendum sit juramento.

Ἐνταῦθα αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

- Περὶ τοῦ μὴ μνηστεικῆν· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ α στοιχείῳ τῆς ΙΑ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ ἀγαθοεργίας.
 Περὶ μοχθηρῶν ἀνθρώπων· κεῖται ἐνταῦθα τῷ α στοιχείῳ τῆς ΙΒ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ ἀσεβῶν.
 Περὶ μαρτυρίας πιστῆς· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ α στοιχείῳ τῆς ΙΘ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ ἀληθείας.
 Περὶ μύρου· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ α στοιχείῳ τῆς ΚΔ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ ἀγίων.
 Περὶ μεγαλορρήμονος· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ β στοιχείῳ τῆς ΙΙ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ βλασφημῶν.
 Περὶ μελέτης· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ γ στοιχείῳ τῆς Γ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ γυμνασίων.
 Περὶ μεταβατῶν· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ δ στοιχείῳ τῆς ΚΓ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ διψύχων.
 Περὶ τοῦ ὅτι οὐ δεῖ μακαρίζειν πρὸς τελευτῆς· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ε στοιχείῳ τῆς ΚΙ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ εὐδαιμονίας.
 Περὶ μέτρων ἀδίκων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ζ στοιχείῳ τῆς Δ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ ζυγῶν.
 Περὶ μερίμνης· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς Ε'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ προσηθείας.
 Περὶ μοιχείας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς ΙΑ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ πορνείας.
 Περὶ μητραλοίων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς ΚΙ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ πατραλοίων.
 Περὶ μακροθυμίας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ υ στοιχείῳ τῆς ΙΒ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ ὑπομονῆς.
 Περὶ μακροθυμίας Θεοῦ· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ϖ στοιχείῳ τῆς Β'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ.
 Περὶ μοχθηρῶν· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ϖ στοιχείῳ τῆς Η'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ φίλων τραπέζης.
 Περὶ μεταδοτικῶν· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ϖ στοιχείῳ τῆς Θ'· οὗ ἡ ἀρχή, περὶ φιλοτιμουμένων.

Στοιχεῖον Ν.

- Α'. Περὶ νεότητος, καὶ τῆς νῆας ἡλικίας, καὶ ὅτι ἐπεταὶ αὐτοῖς.
 Β'. Περὶ νοσούντων· καὶ ὡς χρὴ ἐπισκέπτεσθαι αὐτούς.
 Γ'. Περὶ τοῦ νήρειν, καὶ φροντίζειν ἡμᾶς τῆς ἰδίας σωτηρίας.
 Δ'. Περὶ νεογάμων.
 Ε'. Περὶ νηστίας καὶ νηστευτῶν.

Στοιχεῖον Σ.

- Α'. Περὶ ξένων πραγμάτων, καὶ τῶν σπανίως ἐν τισιν εὐρεθέντων.
 Β'. Περὶ ξένων κολάσεων ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων δικαίως ἐπελεγχθέντων.
 Γ'. Περὶ ξενιτείας· καὶ ὅτι ἀπαβήρσιςτος ὁ ξένος πάντε.

Στοιχεῖον Ο.

- Α'. Περὶ ὅρκου· καὶ ὅτι τοῖς ἐπὶ κακῷ καὶ ἀτόμῳ δεδομένοις ὅρκους οὐ χρὴ ἐμμένειν.
 Β'. Περὶ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν· καὶ ὅτι δεῖ τούτους οἰκτεῖρειν.
 Γ'. Περὶ ἐρίων· ὅτι οὐ χρὴ αὐτὰ μεταγίειν, ἢ σαλεύειν.
 Δ'. Περὶ ἰδοῦ ἀγαθῆς καὶ πονηρᾶς· καὶ ὅτι οὐ χρὴ τὰ σχολιὰ πράγματα, καὶ τὰς σχολιάς ἰδοῦς ἐκκλίνειν, καὶ τῇ εὐθείᾳ πορεύεσθαι, καὶ ἀγαθῇ, καὶ δικαίᾳ ἰδοῦ.
 Ε'. Περὶ ὀνόματος χρηστοῦ καὶ κακοῦ.
 Γ'. Περὶ οἰήσεως καὶ δοχέσεως· καὶ ὅτι κρείττον τὸ εἶναι τοῦ δοκεῖν· ἐμπόδιον γὰρ τοῦτο πρὸς ἀρετὴν.
 Ζ'. Περὶ οἴνου, καὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ.
 Η'. Περὶ ὀφθαλμοῦ.
 Θ'. Περὶ ὀνειδισμοῦ· καὶ ὅτι οὐ δεῖ συμφορὰν ἐντιδίζειν.
 Ι'. Περὶ ὀλιγοβίων, καὶ ὀλιγοχροτίων.
 ΙΑ'. Περὶ τῶν τοὺς ὅρκους στεργόντων· καὶ ὅτι οὐ χρὴ ἐμμένειν.

18. Περὶ τῶν τοὺς ὅρκους ἀθετούντων, καὶ ἐπιόρκούντων.

Ἐνταῦθα αὖ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

Περὶ ὀλιγοδελίας κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ α' στοιχείῳ τῆς ΚΓ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ἀκτημοσύνης.

Περὶ οἰωνισμού· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π' στοιχείῳ τῆς ΚΖ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ παρατηρήσεως.

Περὶ ὀργῶν, καὶ ὀξύχλων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π' στοιχείῳ τῆς ΙΕ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ προσηγορίας.

Περὶ ὀλιγοθυγούντων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ υ' στοιχείῳ τῆς ΙΓ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ τῶν μὴ ὑπομένωντων.

Στοιχεῖον Β.

Α. Περὶ πίστεως, καὶ εὐσεβείας εἰς Θεόν.

Β. Περὶ προκοπῆς πνευματικῆς.

Γ. Περὶ προσηγορίας καὶ αἰωνίων· καὶ ὅτι τὰ μέγιστα πλημμελοῦσιν, οἱ τὰ παρόντα τῶν μελλόντων προτιμῶντες.

Δ. Περὶ προνοίας Θεοῦ· καὶ ὅτι κηδεύεται καὶ προνοεῖται ἡμῶν ὁ Θεός.

Ε. Περὶ προσπάθειας, καὶ μερίμνης· καὶ ὅτι χρὴ ἀπροσπαθῶς διακρίσθαι περὶ τὰ πράγματα.

Ζ. Περὶ τῶν προφητῶν ἀνδροφονησάντων, καὶ εὐαρεστησάντων Θεῷ.

Ζ'. Περὶ προγνώσεως Θεοῦ· καὶ ὅτι τὰ κρύφια καὶ ἀόρατα τῶν πραγμάτων τῷ Θεῷ χρὴ καταλεμπάνειν.

Η. Περὶ προφητῶν ἐπιτιμησάντων βασιλεῦσι μετὰ παρόρησας.

Θ. Περὶ προαιρέσεως, καὶ διαθέσεως· καὶ ὅτι τὴν προαίρεσιν, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ, καὶ ἐπὶ κακῷ ἐξετάζει ὁ Θεός.

Ι. Περὶ παρθενίας, καὶ σωφροσύνης, καὶ γάμου σεμνοῦ.

ΙΑ'. Περὶ πορνείας, καὶ μοιχείας, καὶ ἀρσενικοιτείας.

ΙΒ. Περὶ πείρας, καὶ ἀπειρίας.

ΙΓ. Περὶ πραότητος, καὶ εὐλαβείας.

ΙΔ. Περὶ πταιόντων, καὶ βλασφημούντων εἰς Θεόν.

ΙΕ. Περὶ προσηγορίας, καὶ ἀναιδούς, καὶ ὀργῶν, καὶ θυμώδους, καὶ ὀξύχλων.

ΙΓ'. Περὶ παρρησίας, καὶ ἐξουσίας· καὶ πόθεν ἡμῖν περιγίνεται ἡ τούτων κτήσις.

ΙΖ'. Περὶ πολιτείας σιμνῆς, καὶ καταστάσεως, καὶ τρόπων χρηστῶν, καὶ ὑπακοῆς· καὶ ὅτι εὐσημένως ἡμῶν βιούντων ὁ Θεός ἐοξάζεται, καὶ θεραπεύεται.

ΙΗ. Περὶ πολιτείας ψευδοῦς, καὶ ἀντιθέτων, ἀνυποτάκτων, καὶ πανούργων, καὶ τῷ ἔθους ἀπέβλητον ἔχόντων.

ΙΘ. Περὶ παραμονῆς καὶ παραμενόντων· ὅτι δεῖ αὐτοὺς πιστεῖν καὶ εὐνοίαν σώζειν τοὺς προλαβούσιν.

Κ. Περὶ προϊσταμένων· ὅτι δεῖ αὐτοὺς σπουδαίως προϊστασθαι.

ΚΑ. Περὶ πτωχῶν καὶ πνήτων· καὶ ὅτι οὐ χρὴ τοὺς πένητας ἐκκλίνειν, καὶ ἐξουθενεῖν, ἢ ἀποστρέφασθαι.

ΚΒ. Περὶ παίδων· ὅτι χρὴ αὐτοὺς φοβεῖσθαι τοὺς γονεῖς καὶ τιμᾶν, καὶ μηδὲν τοῦτους κακολογεῖν.

ΚΓ. Περὶ πατρῶν καὶ μητρῶν· καὶ ὅσα ἐφίται κακὰ τοῖς ἀτιμάζουσιν, καὶ ἀπειθοῦσι τοῖς ἑαυτῶν γονεῦσι.

ΚΔ. Περὶ τοῦ παιδεύειν τοὺς γονεῖς τὰ ἴδια τέκνα καὶ σωφρονίζειν· εἰ γὰρ τοῦτο μὴ πράξωσι, τῆς ἐκείνων γινομένης ἀμαρτίας, καὶ αὐτοὶ μεθ' ἐξουσίαν.

ΚΕ. Περὶ πείρας πρὸς Θεόν γινομένης· καὶ ὅτι οὐ δεῖ πειράζειν τὸν Θεόν.

ΚΖ. Περὶ κλέπτου καὶ δέμου πόλεως.

ΚΖ'. Περὶ παρατηρήσεως, καὶ οἰωνισμού· καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἡμᾶς καιροὺς, ἢ ἀνθρώπους παρατηρεῖσθαι.

XII. De iis qui iuramentum violant, et pejerant.

Sequuntur transmissiones titulorum.

De parvo cultu. Habetur littera α, tit. XXVI, qui inscribitur, de paupertate.

De auguriis. Habetur littera π, titulo XXVII, qui inscribitur, de observatione.

De iracundis, et iis qui facile irascuntur. Habetur littera π, titulo XV, qui inscribitur, de præcipiti.

De iis qui pusillo animo sunt. Habetur littera υ, titulo XIII, qui inscribitur, de iis qui ægre tolerant.

Littera II.

I. De fide et pietate in Deum.

II. De profectu spirituali.

III. De caducis et sempiternis rebus : et quod gravissime peccent qui præsentia futuris anteponunt.

IV. De Dei providentia : et quod Deus rebus humanis prospiciat.

V. De præpostera affectione et sollicitudine : et quod nullam in rem præpostere affici debeamus.

VI. De prophetis qui homines occiderunt, et Deo placuerunt.

VII. De præscientia Dei : et quod res occultas et incertas ipsi relinquere oporteat.

VIII. De prophetis qui reges libere objurgarunt.

IX. De voluntate animique affectione : et quod voluntatem, tam in bono, quam in malo Deus expendat.

X. De virginitate et pudicitia, necnon honesto matrimonio.

XI. De fornicatione, et adulterio, et præpostera venere.

XII. De experientia et imperitia.

XIII. De mansuetudine et pietate.

XIV. De iis qui adversus Deum nescientes peccant, et blasphemant.

XV. De præcipiti, et impudenti et iracundo, animique impotenti, et iis qui citius irascuntur.

292 XVI. De fiducia et auctoritate : et undenam hæc nobis comparemus.

XVII. De vita honesta, probisque moribus, et obedientia : et quod nobis probe et honeste viventibus, honore Deus afficitur et colitur.

XVIII. De vita reprehensione digna : deque inobsequentibus et contumacibus, necnon de versolis, et qui improbis moribus præditi sunt.

XIX. De perseverantia et perseverantibus : et quod fidem et benevolentiam servare debeant iis qui eos antecesserunt.

XX. De iis qui præsent : quodque sollicitudinem omnem, ut bene præsent, conferre debeant.

XXI. De pauperibus et egenis : et quod ab eis se avertere, aut eos contemnere non oporteat.

XXII. De pueris : quod eos oporteat parentes suos metuere et honorare, nec prorsus illis conviciari.

XXIII. De parricidis et matricidis : et quæ mala sequantur eos qui patres aspernantur, nec iis morem gerunt.

XXIV. Quod parentes erudire filios debeant et castigare : ni enim hoc fecerint, in scelorum eorum partem esse venturos.

XXV. De periculo quod de Deo sit : et quod Deus minime tentandus sit.

XXVI. De multitudine et populo civitatis.

XXVII. De observatione et auspiciis : et quod tempora aut homines non oporteat observare.

XXVIII. De deposito : et quod summa fide illud custodire oporteat, nec in ejus qui deposuit fraudem quidquam moliri.

XXIX. De presbyteris.

XXX. De perflugio, et iis qui ad sacra loca perfugiant : et quod insontibus opem ferre, nocentes vero amandare et insequi oporteat.

XXXI. De civitate impietate et vitiis referta.

XXXII. De venditione et emptione.

XXXIII. De divina castigatione, et iis qui eam fortiter et patienter ferunt.

XXXIV. De divina castigatione, et eam respicientibus : et quod ii qui minime emendantur, ad æternum supplicium transmittantur.

XXXV. De castigatione divina, qua probatio et periculum nostri fiat.

XXXVI. De perseverantia : et quod ea sit quæ opus absolvat.

XXXVII. De fideli : et quod vir fidelis raro reperiat.

XXXVIII. De iis qui in rebus vanis et sutilibus, humanisque præsidiiis confidunt, et non in Deo spem et fiduciam locant : quodque totum ei prorsus addici ex toto animo et corde oporteat.

293 Sequuntur transmissiones titulorum.

De iniquis et injustis. Habetur in littera α, titulo XII, qui inscribitur, de impiis.

Quod sibi ipsi unusquisque attendere debeat, nec aliena mala pervestigare. Habetur in littera γ, tit. II, qui inscribitur, de hoc proloquio, *Nosce te ipsum*.

De vetustis viris. Habetur littera γ, titulo IV, qui inscribitur, de senibus.

De iis qui ditescere student. Habetur littera ε, titulo IX, qui inscribitur, de iis qui eleemosynas non faciunt.

De oblatione facta ex bonis injuria partis. Habetur littera ε, titulo XV, qui inscribitur, de beneficentia.

De eruditione. Habetur littera σ, titulo XVIII, qui inscribitur, de sapientia.

De iis quorum animus alio abducitur. Habetur in littera σ, titulo XIX, qui inscribitur, de negotiorum coherentia.

De pauperibus spiritu. Habetur in littera τ, titulo V, qui inscribitur, de humilitatis studiosis.

De simulatione pietatis. Habetur littera υ, titulo IV, qui inscribitur, de hypocrisi.

De sentibus. Habetur in littera θ, titulo VII, qui inscribitur, de iis qui moriuntur.

De parasitis. Habetur in littera κ, titulo IV, qui inscribitur, de adulatoribus.

Littera P.

I. De iis qui animo oculisque divagantur.

Sequuntur transmissiones titulorum.

De desidiosis. Habetur in littera μ, titulo VI, qui inscribitur, de ignavis.

Littera Σ.

I. De affectione, et commiseratione, ac misericordia.

II. De mediocri statu.

III. De sapientibus et sagacibus viris : et quod eos semper ad juvandum esse promptos oporteat.

IV. De consuetudine.

V. De iis qui consiliis obtemperant.

VI. De iis qui consilia non admittunt, et reprehendi moleste ferunt.

KH'. Περὶ παραθήκης· καὶ ὅτι χρὴ πιστῶς ποιῆσθαι τὴν ταύτην φυλακὴν, καὶ μηδ' ὡς δόλον, ἢ ἀπιστίᾳ τῶν παραθεμένων μηχανίσθαι.

KΘ'. Περὶ πρεσβυτέρων.

Λ'. Περὶ προσφυγίου, καὶ τῶν προσφυγόντων ἐν ἱεροῖς τόποις· καὶ ὅτι χρὴ τοῖς μὲν ἀνευθύνους βοηθεῖν, τοῖς δὲ ὑπαίτιους ἀποπέμπεσθαι, καὶ ἐκδιώκειν.

ΛΑ'. Περὶ πόλεως ἀσιδείας πληρωμένης καὶ κακίας.

ΛΒ'. Περὶ πράξεως, καὶ ἀγορασίας.

ΛΓ'. Περὶ παιδείας Θεοῦ, καὶ τῶν εὐγενῶς φερόντων τὰ ἐπιρρόματα, καὶ μακροθύμως.

ΛΔ'. Περὶ παιδείας Θεοῦ, καὶ τῶν μὴ διχορμῶν αὐτὴν· καὶ ὅτι οἱ μὴ σωφρονιζόμενοι ἐνταῦθα, τῇ αἰωνίᾳ κολάζεται παραπέμπονται.

ΛΕ'. Περὶ παιδείας Θεοῦ, κατὰ δοκιμὴν, καὶ πείραν γινομένης.

ΛϚ'. Περὶ παραμονῆς· καὶ ὅτι ἡ παραμονὴ ἔργον ἀνύει.

ΛΖ'. Περὶ πιστοῦ· ὅτι σπάνιον. τὸ εὖρεῖν ἄνδρα πιστόν.

ΛΗ'. Περὶ τῶν πεποιθότων εἰς κενὰ καὶ μάταια, καὶ εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων προστασίας, καὶ μὴ εἰς τὸν Θεὸν τὴν ἐλπίδα ἔχόντων, καὶ τὴν πεποιθήσιν· καὶ ὅτι χρὴ αὐτῷ ἀνταρῆσθαι διὰ παντὸς ὅλον δι' ὅλης ψυχῆς τε καὶ καρδίας.

Ἐνταῦθα αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

Περὶ παρανόμων καὶ ἀνόμων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ α' στοιχείῳ τῆς ΙΒ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ἀσιδεῶν.

Περὶ τοῦ προσέχειν ἑαυτῷ, καὶ μὴ περιεργάζεσθαι τὰ ἄλλότρια κακὰ· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ γ' στοιχείῳ τῆς Β'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ Γνώθι σαυτὸν.

Περὶ παλαιῶν ἀνδρῶν· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ γ' στοιχείῳ τῆς Δ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ γερόντων.

Περὶ πλεονεκτούντων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ε' στοιχείῳ τῆς Θ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ τῶν ἐλεημοσύνην μὴ ποιούντων.

Περὶ προσφορᾶς εἰς ἀδικιῶν γινομένης· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ε' στοιχείῳ τῆς ΙΕ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ εὐεργεσίας.

Περὶ παιδείας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ σ' στοιχείῳ τῆς ΙΗ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ σοφίας.

Περὶ περιεπωμένων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ σ' στοιχείῳ τῆς ΙΘ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ συνοχῆς πραγμάτων.

Περὶ πτωχῶν τῷ πνεύματι· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ τ' στοιχείῳ τῆς Ε'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ταπεινοφρονοούντων.

Περὶ πλαστής εὐλαβείας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ υ' στοιχείῳ, τῆς Δ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ὑποκρίσεως.

Περὶ πενθούντων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ θ' στοιχείῳ τῆς Ζ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ θανόντων.

Περὶ παρασίτων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ κ' στοιχείῳ τῆς Δ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ κολάκων.

Στοιχεῖον P.

Α'. Περὶ βεβρωμένων τῇ διανοίᾳ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς.

Ἐνταῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

Περὶ βεβρωμένων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ μ' στοιχείῳ τῆς Γ'· οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ μισέργων.

Στοιχεῖον Σ

Α'. Περὶ συμπαθείας, καὶ εὐσπλαγχνίας, καὶ ἐλεημοσύνης.

Β'. Περὶ συμμέτρου καταστάσεως, καὶ τοῦ μηδὲν λυπεῖν.

Γ'. Περὶ σοφῶν, καὶ συνετῶν ἀνδρῶν· καὶ ὅτι χρὴ αὐτοὺς ἑτοίμους εἶναι εἰς ὠφελείαν πάντοτε.

Δ'. Περὶ συνηθείας.

Ε'. Περὶ τῶν συμβουλῶν δεχομένων.

Ϛ'. Περὶ τῶν μὴ συμβουλήν ἔχόντων, καὶ μισούντων ἐλέγχους.

- Z'. Περὶ σωφρονισμοῦ· καὶ ὅτι χρὴ τῆμδ' εἶναι τῶν ἄλλοτριῶν κακῶν σωφρονίζεσθαι.
 IF'. Περὶ σπουδῆς· ὅτι ἀνόητος πᾶσα σπουδὴ μὴ βουλομένου Θεοῦ.
 Θ'. Περὶ σοφίας κοσμικῆς.
 I'. Περὶ σκανδάλων· καὶ ὅτι χρὴ φεύγειν τὰ σκάνδαλα.
 IA'. Περὶ σαρκικῶν ἀνθρώπων.
 IB'. Περὶ σπάνειας, καὶ ἀφορίας χρηστῶν ἀνδρῶν.
 IG'. Περὶ συνεδρίου· ὅτι οὐ χρὴ ἐν συνεδρίῳ ἀκροάσας· γινόμεντες διαλέγεσθαι.
 ID'. Περὶ τῶν συμβαινόντων, καὶ ἐμπεπόντων ἐκ παραλόγου.
 IE'. Περὶ στρατιωτῶν.
 IΓ'. Περὶ συναγωγῆς χρηστῶν ἀνδρῶν· καὶ ὅτι χρὴ ἀρίστοις ἀνδράσι κολλᾶσθαι, καὶ μὴ πονηροῖς· ἐξομοιοῦται γὰρ τοῖς ἐκαίνοις μεθ' ὧν τὰς διατριβὰς ποιεῖται· Φθείρουσι γὰρ χρηστὰ ἤθη ὁμιλίας κακᾶι.
 IZ'. Περὶ συνδιαιτηγῆς κακῶν ἀνδρῶν· καὶ ὅτι χρὴ φεύγειν τὰς τῶν μοχθηρῶν ἐταιρίαν· ὡς ὀλιθρίους.
 II'. Περὶ σοφίας, καὶ παιδείας, καὶ συνέπειας, καὶ φρονήσεως.
 IΘ'. Περὶ συνοχῆς πραγμάτων, καὶ περισπασμοῦ.
 K'. Περὶ τῶν συχναζόντων ἐν ἄλλοτριῶν οἴκοις.
 KA'. Περὶ συμβουλῆς, καὶ εἰσηγήσεως ἀγαθῆς.
 KB'. Περὶ συμβουλῆς, καὶ εἰσηγήσεως πονηρᾶς.
 KΓ'. Περὶ τοῦ συμπεριφέρεσθαι.
 KΔ'. Περὶ τοῦ ἀγίου σταυροῦ.

Ἐρτεῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

- Περὶ σταθμῶν δικαίων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ζ στοιχείῳ τῆς I'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ ζυγῶν δικαίων.
 Περὶ σταθμῶν ἀδίκων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ζ στοιχείῳ τῆς Δ'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ ζυγῶν ἀδίκων.
 Περὶ σωφροσύνης· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς I'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ παρθενίας.
 Περὶ συντάξεων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ υ στοιχείῳ τῆς I'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ ὑποσχέσεων.
 Περὶ σεβασμῶν· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ υ στοιχείῳ τῆς IA'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ ὑπερηφάνων.
 Περὶ σπουδαίων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ς στοιχείῳ τῆς E'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ φιλέργων.
 Περὶ συκοφαντίας· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ψ στοιχείῳ τῆς A'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ ψεύδους.

Στοιχεῖον T.

- A'. Περὶ τιμῆς· ὅτι χρὴ ἀλλήλους τιμᾶν.
 B'. Περὶ τελωνῶν.
 Γ'. Περὶ ταρτοχοποιῶν, καὶ τὰ σκάνδαλα ἐμπορούντων.
 Δ'. Περὶ τάξεως, καὶ καταστάσεως, καὶ ἀκολουθίας· καὶ ὅτι χρὴ ταύτας πανταχοῦ φυλάττεσθαι.
 E'. Περὶ ταπεινοφρονούντων, καὶ πτωχῶν τῷ πνεύματι.
 Ϛ'. Περὶ τεχνῶν, καὶ τίνες τέχνας ἐξῆρτον.

Ἐρτεῖθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

- Περὶ τόκων· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ θ στοιχείῳ τῆς Θ'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ δανείζοντος.
 Περὶ τιμῆς· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ θ στοιχείῳ τῆς IZ'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ πολιτείας σεμνῆς.
 Περὶ τρόπων χρηστῶν· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς IZ'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ πολιτείας σεμνῆς.
 Περὶ τρυγητοῦ· κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ θ στοιχείῳ τῆς IB'· οὐ ἡ ἀρχή, περὶ θερισμοῦ.

Στοιχεῖον Y.

- A'. Περὶ ὕδριστοῦ.
 B'. Περὶ ὕδροποτούντων.
 Γ'. Περὶ ἕπνου, καὶ ἀπνίας.
 Δ'. Περὶ ὑπεκρίσεως, καὶ ἑρωνείας, καὶ πλατῆς εὐλαβείας, καὶ τῶν ταῦτα νοσούντων.

ΠΑΤΡΟΛ. GR. XCV.

- VII. De castigatione : et quod alienis malis erudiri debeamus.
 VIII. De studio : et quod Deo nolente studium omne inutile sit.
 IX. De mundana sapientia.
 X. De scandalis, et quod ea fugienda sint.
 XI. De hominibus carnalibus.
 XII. De proborum virorum paucitate et sterilitate.
 XIII. De concilio : et quod coacto ad audiendum concilio, minime confabulari oporteat.
 XIV. De iis quæ præter rationem eveniunt et accidunt.
 XV. De militibus.
 XVI. De consuetudine cum viris probis : et quod cum eis, non cum improbis inenda sit. Homo **294** quippe similis eorum evadit, cum quibus moratur. Corruptant enim bonos mores colloquia mala.
 XVII. De consuetudine cum improbis : et quod societas eorum fugienda sit tanquam exitiosa.
 XVIII. De sapientia et eruditione, deque sagacitate et prudentia.
 XIX. De negotiorum coherentia et anxietate, necnon de aberratione mentis.
 XX. De iis qui in alienas domos frequenter commeant.
 XXI. De consilio et admonitione bona.
 XXII. De consilio et admonitione mala.
 XXIII. De circumactione.
 XXIV. De sancta cruce.

Sequuntur transmissiones titularum.

- De justis ponderibus. Habetur littera ζ, titulo III, qui inscribitur, de æquis ponderibus.
 De injustis ponderibus. Habetur littera ζ, titulo IV, qui inscribitur, de iniquis ponderibus.
 De castitate. Habetur littera π, titulo X, qui inscribitur, de virginitate.
 De condictis. Habetur littera υ, titulo X, qui inscribitur, de promissionibus.
 De feroeibus et arrogantibus. Habetur littera υ, titulo XI, qui inscribitur, de superbis.
 De studiosis. Habetur littera ς titulo V, qui inscribitur, de laboriosis.
 De sycophantia. Habetur littera ψ, titulo I, qui inscribitur, de mendacio.

Littera T.

- I. De honore : quodque alii aliis honorem habere debeant.
 II. De publicanis.
 III. De turbarum et tumultuum auctoribus, et iis qui scandala obijciunt.
 IV. De ordine, statu, et serie : et quod suum cuique ordinem servari oporteat.
 V. De humilitatis studiosis, et pauperibus spiritu.
 VI. De artibus, et earum inventoribus.

Sequuntur transmissiones titularum.

- De senoribus. Habetur littera θ, titulo IX, qui inscribitur, de eo qui mutuo dat.
 De honore. Habetur littera π, titulo XVII, qui inscribitur, de vita honesta.
 De probis moribus. Habetur littera π, tit. XVII, qui inscribitur, de vita honesta.
 De vindemia. Habetur littera θ, titulo XII, qui inscribitur, de messe.

Littera Y.

- I. De contumelioso.
 II. De iis qui aquam bibunt.
 III. De somno et vigilia.
 IV. De hypocrisi, et ironia, et pietate simulata, necnon de iis qui hisce vitiis laborant.

V. De filio sapiente.

295 VI. De filio stulto, et malo, et inepto.

VII. De imbre et pluvia : et quod a terra in coelum aquae subvehantur.

VIII. De sanitate : et quod omnia antecellat.

IX. De suspitione : et quod ea sint fugienda, unde sinistrae suspiciones oriantur.

X. De pollicitationibus et pactis : et quod ea explere fideliter oporteat.

XI. De superbis, serocibus, et arrogantibus, ac vanae gloriae studiosis.

XII. De patientia et toleranti animo.

XIII. De iis qui minime patientes sunt, sed animi pusillitate laborant.

Sequuntur transmissiones titulorum.

De obedientia. Habetur littera π, titulo XVII, qui inscribitur, de vita honesta.

Littera Φ.

I. De hospitalitate, et humanitate, et misericordia in pauperes.

II. De clementia, bonitate, et patientia Dei : et quod satius sit incidere in manus Dei, quam in manus hominum.

III. De rebus a natura insitis.

IV. De rumore : et quod non omnibus sit fides adhibenda.

V. De laboriosis et studiosis : et quod necessarium atque utile sit labores ferre.

VI. De dominandi libidine : et quod temere ad imperia et dignitates prosilire non oporteat, neque honorem et gloriam appetere.

VII. De bonis amicis.

VIII. De amicis mensae, et improbis.

IX. De munificis et liberalibus : et quod liberalitas salutem conciliet.

X. De praeparatis et minime liberalibus : et quod ii qui tenacitatis morbo laborant, in pericula incidunt.

XI. De querelo, et oburgandi cupido.

XII. De invidia et emulatione.

XIII. De sui amore : et quod nemo seipsum justum pronuntiare debet, aut laudare.

Sequuntur transmissiones titulorum.

De iis qui rixantur. Habetur littera μ, titulo VII, qui inscribitur, de odio.

De prudentia. Habetur littera σ, titulo XVIII, qui inscribitur, de sapientia.

De iis qui praedicant. Habetur littera κ, titulo IX, qui inscribitur, de jactantibus.

De sollicitis et anxiiis. Habetur littera θ, titulo V, qui inscribitur, de iis qui vexantur.

Littera X.

I. De donis et beneficiis Dei : et quod iis qui honeste vivunt, mercedis loco rependuntur a Spiritu sancto : et quod venia indigni sint, qui divinam gratiam muneribus et pecuniis comparari arbitrantur.

296 II. De iis qui malo gaudent, resque improbas amplectuntur, et contumeliis justum afficiunt.

III. De gravibus et nefariis flagitiis.

IV. De Christianis, et vocatione gentium.

V. Quod Deus potius sit timendus, quam homines.

Sequuntur transmissiones titulorum.

De viduis. Habetur littera ο, titulo II, qui inscribitur, de orphanis.

Littera Ψ.

I. De mendacio et calumnia.

II. De susurrionibus.

A E'. *Περὶ υἱοῦ σοφοῦ.*

Γ'. *Περὶ υἱοῦ ἄφρονος, καὶ πονηροῦ, καὶ ἀπαιδεύτου.*

Z'. *Περὶ οὐρανοῦ καὶ βροχῆς · καὶ ὅτι ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν τὰ ὕδατα ἀνάγονται.*

H'. *Περὶ ὑγείας · καὶ ὅτι πάντων διαφέρει.*

Θ'. *Περὶ ὑπονοίας · ὅτι χρὴ φεύγειν τὰς ἀφορμὰς τὰς τικτούσας ὑπονοίας κακὰς.*

I'. *Περὶ ὑποσχέσεων, καὶ συντάξεων · καὶ ὅτι δεῖ πληροῦν αὐτὰς ὡς χρὴ, μετὰ ἀληθείας.*

IA'. *Περὶ ὑπερηφάνων, καὶ σοβαρῶν, καὶ ἀλαζδόνων, καὶ κενόδοξων.*

IB'. *Περὶ ὑπομονῆς, καὶ μακροθυμίας.*

IG'. *Περὶ τῶν μὴ ὑπομενόντων, ἀλλ' ὀλιγοψυχούντων.*

Ἐντεῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

Περὶ ὑπακοῆς · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ π στοιχείῳ τῆς IZ' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ πολιτείας σεμνῆς.

II

Στοιχεῖον Φ.

A'. *Περὶ φιλοξενίας, καὶ φιланθρωπίας, καὶ ἐλεημοσύνης.*

B'. *Περὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ, καὶ ἀγαθότητος, καὶ μακροθυμίας · καὶ ὅτι κρεῖττον ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ, ἢ εἰς χεῖρας ἀνθρώπων.*

Γ'. *Περὶ φυσικῶν.*

Δ'. *Περὶ φήμης · ὅτι οὐ δεῖ ἐκάστῳ πιστεύειν.*

E'. *Περὶ φιλέργων, καὶ σπουδαίων · καὶ ὅτι χρὴ ποιεῖν · καὶ ὠφέλειαν γὰρ παρέχει.*

Γ'. *Περὶ φιλαρχίας · ὅτι οὐ δεῖ ἀπροϋπτῶς ἐπιπλεῖν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τιμῆς καὶ δόξης ὀρέγεσθαι.*

Z'. *Περὶ φίλων χρηστῶν.*

H'. *Περὶ φίλων τραπέζης, καὶ μοχθηρῶν.*

Θ'. *Περὶ φιλοτιμουμένων, καὶ μεταδοτικῶν · καὶ ὅτι φιλοτιμία σωτηρίαν προξενεῖ.*

I'. *Περὶ φειδωλῶν καὶ ἀμεταδότων · καὶ ὅτι οἱ φειδωλῶν νοσοῦντες κινδύνους περιπίπτουσιν.*

IA'. *Περὶ φιλαίτιου, καὶ φιλεγκλήμονος.*

IB'. *Περὶ φθόνου, καὶ ζήλου.*

IG'. *Περὶ φιλαυτίας · καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἐαυτὸν δικαιοῦν, ἢ ἐπαινεῖν.*

Ἐντεῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

Περὶ φιλονεικούντων · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ μ στοιχείῳ τῆς Z' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ μίσους.

Περὶ φρονήσεως · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ σ στοιχείῳ τῆς II' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ σοφίας.

Περὶ φουμίζοντων · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ κ στοιχείῳ τῆς Θ' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ κομπαζόντων.

Περὶ φροντισόντων · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ θ στοιχείῳ τῆς E' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ θλιβομένων.

Στοιχεῖον X.

A'. *Περὶ χαρισμάτων, καὶ δωρημάτων Θεοῦ · καὶ ὅτι βίῳ σεμνῷ ἀντιδίδονται παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος · καὶ ὡς ἀσύγγνωστα πταίουσιν, οἱ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δώροις καὶ χρήμασι κτᾶσθαι νομίζοντες.*

B'. *Περὶ χαιρεκακίας, καὶ τῶν ἀποδεχομένων τὰ πονηρὰ, καὶ ἀτιμαζόντων τὸν δίκαιον.*

Γ'. *Περὶ χαλεπῶν, καὶ ἀνοσιῶν πράξεων.*

Δ'. *Περὶ Χριστιανισμοῦ, καὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν κλήσεως.*

E'. *Περὶ ὅτι χρὴ μᾶλλον φοβεῖσθαι Θεόν, ἢ ἀνθρώπους.*

Ἐντεῦθεν αἱ παραπομπαὶ τῶν τίτλων.

Περὶ χρηρῶν · κεῖται ἐνταῦθα ἐν τῷ ο στοιχείῳ τῆς B' · οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ ὀρφανῶν.

Στοιχεῖον Ψ.

A'. *Περὶ ψεύδους, καὶ συκοφαντίας.*

B'. *Περὶ ψιθυριστῶν.*

Στοιχείον Ω.

Περὶ ὥρας καὶ ἡμέρας θανάτου, καὶ τῆς ἐξόδου ἡμῶν· καὶ ὅτι χρὴ ἡμᾶς εὐτρεπίζεσθαι πρὸς αὐτὴν, καὶ ἐν ᾧ λαμβάνειν τὴν μετέστασιν.

Ἔως ὥδε ὁ κώτης τῶν τῆδε τῇ βίβλῳ ἐντεταγμένων· ἐπελευσώμεθα λοιπὸν ἐπὶ ταῖς ἐκάστου τούτων κατὰ στροφὴν καὶ συντάξεις, πλατύνοντες, καὶ διατρανούντες ταῦτα, ὡς οἶόν τι, ἐκ τῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου ἐμφορομένων ἐν ἱεροῖς προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν, καὶ διδασκάλων ὀφίτοις, προαγούσης, καὶ προλαμπούσης πάντων τῆς περὶ τὴν τρισυπόστατον μίαν, καὶ ἀσύγχυτον, καὶ ὁμοούσιον θεότητα θεολογίας· ὅτι ἐξ αὐτῆς ἡ θεία, καὶ σωτήριος, καὶ ζωοποιὸς ἐχαρίσθη ἡμῖν πίστις καὶ ὁμολογία, ἡ δὲ κατὰ φύσιν καὶ εἶδος αὐτῆς ἰδρυσις ἐπ' αὐτῆς εἴσεται· μόνῃ τῇ ἁγίᾳ καὶ προσκυνητῇ Τριάδι, κατὰ τὸ εἰρημένον, οὐδεὶς γινώσκει· Τίς ἐστὶν ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός. Καὶ, τὰ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἱερυνῶν τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Ὁ πρέπει πάντα δοῦσα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογενεῖ καὶ συνάρχῳ Υἱῷ, νῦν τε, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους καὶ ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A

Littera Ω.

I. De hora et die mortis, et excessus nostri : et quod ad eam oporteat nos preparari : et quo in statu debeamus e vita migrare.

Illicusque indiculum posuimus eorum quæ hoc in libro recensentur : modo transeamus ad unumquodque caput edisserendum et conscribendum, singula explicantes declarantesque, quoad ejus poterit fieri, ex iis quæ Spiritu sancto auctore in sacris prophetarum et apostolorum, atque evangelistarum doctorumque voluminibus feruntur ; ut tamen sermo, veluti fax et lampas, præmittatur de una et in tribus personis citra confusionem subsistente, consubstantialique deitate. Ex ipsa siquidem divina salutarisque, et vivifica fides et confessio concessa nobis est, cujus firmitas secundum naturam et speciem suam in hac sola sancta et adoranda Trinitate consistat : secundum istud elatum : « Nemo novit quis sit Filius, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius ». Itemque : « Quæ Dei sunt nemo novit, nisi Spiritus Dei, qui scrutatur profunda Dei ». Hunc decet honor, gloria, et adoratio, cum Patre cujus principium nullum est, et unigenito Filio, qui ex eodem ac ipsa principio est, nunc et in interminata et infinita sæcula sæculorum. Amen.

B

VARIAE LECTIONES.

* Suspecta vox, aut delenda copula καί. * Forte, ἐπ' αὐτῇ ἱστάται, vel ἱστάται.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
ΤΑ ΙΕΡΑ ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ.

S. JOANNIS DAMASCENI
SACRA PARALLELA.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ Α.

Τίτλος πρῶτος. — Περὶ αἰδίου θεότητος τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος· καὶ ὅτι εἰς καὶ μένος ἐπὶ πᾶσιν ὁ Θεός.

« Εἶπεν ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα τὴν ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. »

« Εἶπεν ὁ Θεός· Ἰδοὺ γέγονεν Ἀδάμ, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν. »

« Δεῦτε, καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τῆς φωνῆς τοῦ πλησίον. »

« Ἄκουε, Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν. »

« Ἰδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ. »

C

297 LITTERA A.

Titulus primus. — De æterna deitate sanctæ et consubstantialis Trinitatis : et quod unus solusque sit super omnia Deus.

Gen. i, 26. — « Dixit Deus : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. »

Gen. iii, 22. — « Dixit Deus : Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis. »

Gen. xi, 7. — « Venite, et descendentes confundamus linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui. »

Deut. vii, 1. — « Audi, Israel : Dominus Deus tuus, Deus unus est. »

Deut. xxxii, 39. — « Videte quod ego sim, et non sit alius Deus præter me. »

Psal. xvn, 31. — « Quis Deus præter Dominum nostrum? aut quis Deus præter Deum nostrum? »

Psal. xxxii, 6. — « Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. »

Psal. lxxiii, 12. — « Deus autem rex noster ante sæcula. »

Psal. lxxxv, 8. — « Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua. »

Psal. lxxxix, 1. — « Domine, refugium factus es nobis, in generatione et generatione. »

Psal. xiv, 18. — « Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, » etc.

Isa. vi, 1-3. — « Factum est in anno quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato: et plena erat domus gloria ejus. Et Seraphim stabant circa illud: sex alæ uni et sex alæ alteri; et duabus velabant facies suas, et duabus velabant pedes suos, et duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum, et dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Plena est omnis terra gloria ejus. »

Isa. xli, 4. — « Ego Dominus, et in ea quæ eveniunt, ego sum. »

Isa. xliii, 10. — « Scitote, et credite mihi, et intelligite, quia ego ipse sum. Ante me non est formatus Deus alius, et mecum non erit. Ego sum, ego sum Deus, et non est extra me salvans. »

Isa. xlii, 7. — « Hæc dicit Dominus Deus, rex Israel et redemptor ejus, Dominus exercituum. Ego primus, et ego novissimus, et absque me non est Deus. Quis sicut ego? Stet, et vocet, et annuntiet, et præparet mihi, ex quo feci hominem in sæcula, et quæ ventura sunt, antequam veniant, annuntiet mihi. »

Isa. xlii, 8. — « Ego Dominus Deus: gloriam meam alteri non dabo, nec virtutes meas sculptilibus. »

Jerem. x, 10. — **298** « Dominus autem Deus verus est: ipse Deus viventium, et rex sæculorum. »

Baruch iii, 35. — « Hic est Deus noster: et non æstimabitur alius adversus eum. »

Dan. iii, 100. — « Regnum ejus, regnum sempiternum: et potestas ejus in generatione et generationem. »

Matth. iii, 16. — « Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua: et ecce aperti sunt cæli: et vidit Spiritum descendentem sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de caelo dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. »

Act. vii, 15. — « Stephanus autem, cum esset plenus Spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Dei, et dixit: Ecce video cælum apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei. »

I Cor. viii, 4. — « Nullus est Deus nisi unus.

« Τίς Θεός πᾶρεξ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἢ τίς Θεός πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; »

« Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστεριώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτῶν. »

« Ὁ δὲ Θεός βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰώνων. »

« Οὐκ ἐστὶν ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε, καὶ οὐκ ἔστι κατὰ τὰ ἔργα σου. »

« Κύριε, καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν, ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ. »

« Ἡ βασιλεία σου, βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ τὸ λοιπόν. »

« Ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ Σεραφίμ εἰστέφαισαν αὐτοῦ κύκλῳ· ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ· καὶ ταῖς μὲν δυσὶν ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ ταῖς δυσὶν ἐκάλυπτον τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο. Καὶ ἔκραζον ἑταρος πρὸς ἑτερον, καὶ ἔλεγον· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ. πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. »

« Ἐγὼ Θεός πρῶτος, καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα, ἐγὼ εἰμι. »

« Γινώτε, καὶ πιστεύσατέ μοι, καὶ συνῆτε, ὅτι εἰμὶ· ἐμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεός, καὶ μετ' ἐμοῦ οὐκ ἔστι. Ἐγὼ εἰμι Θεός, καὶ οὐκ ἔστι πᾶρεξ ἐμοῦ σῶζων. »

« Οὕτως λέγει Κύριος, Θεός βασιλεὺς Ἰσραὴλ, καὶ ὁ ρυσάμενος αὐτόν, Κύριος Σαβαώθ. Ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός. Τίς ὡςπερ ἐγώ; Στήτω, καὶ καλεσάτω, καὶ ἀναγγεῖλάτω, καὶ ἐτοιμασάτω μοι, ἀφ' οὗ ἐποίησα ἄνθρωπον εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τὰ ἐρχόμενα πρὸ τοῦ ἐλθεῖν ἀπαγγεῖλάτω μοι. »

« Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετὰς μου τοῖς γλυπτοῖς. »

« Κύριος ἀληθινός ἐστι, Θεός ζώντων, καὶ βασιλεὺς αἰώνων. »

« Οὗτος ὁ Θεός ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἑταρος πρὸς αὐτόν. »

« Ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν. »

« Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Κύριος, ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος. Καὶ ἰδοὺ ἀνέψυχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδεν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον, ὡς περὶ στερᾶν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου, ἐν ᾧ ἠδόκησα. »

« Στέφανος δὲ ὑπάρχων πλήρης Πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανόν, εἶδεν δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεψυχμένους, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ Θεοῦ. »

« Οὐδέ τις Θεός ἐστὶ μὴ εἷς. Καὶ χάρις εἰπὲ ἅπασι. »

μενοι, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἡμῖν ἄ
εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐ-
τόν· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα,
καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· καὶ ἐν Πνεῦμα ἁγίον, ἐν ᾧ τὰ
πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ. »

Διαδραμὼν τὰ σύμπαντα, καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν
κτίσιν ἀνανεῦσας τοῖς λογισμοῖς, ἐπέκεινα τὸν νοῦν
ἀνυψώσας, ἐννόησον τὴν θείαν φύσιν, ἐστῶσαν
ἀτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀπαθῆ, ἀπλήν, ἀσύνθετον,
ἀδιαίρετον, φῶς ἀπρόσιτον, δύναμιν ἀφαντον, μέγεθος
ἀπεριόριστον, δόξαν ὑπερασπτόμενην, ἀγαθότητα
ἐπιθυμητήν, κάλλος ἀμήχανον, σφοδρῶς μὲν τῆς τε-
τρωμένης ψυχῆς καθάπτόμενον, λόγῳ δὲ δηλωθῆναι
πρὸς ἀξίαν ἀδύνατον. Ἐκεῖ Πατήρ, ἐκεῖ Υἱός, ἐκεῖ
ἅγιον Πνεῦμα, ἡ ἄκτιστος φύσις, τὸ δεσποτικὸν ἀξίω-
μα, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης· Πατήρ ἡ πάντων ἀρχή, ἡ
αἰτία τοῦ εἶναι τοῖς οὖσιν, ἡ ρίζα τῶν ζώντων. Θθεν
προήλθεν ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ εἰκὼν
ἀπαράλλακτος τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεν-
νηθεὶς Υἱός, ὁ ζῶν Λόγος, ὁ Θεὸς ὢν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν
ὢν· οὐχὶ προγενόμενος, ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων·
οὐχὶ προσκτηθεὶς ὕστερον· Υἱός, οὐχὶ κτῆμα· ποιη-
τής, οὐχὶ ποιήμα· κτίστης, οὐχὶ δὲ κτίσμα· πάντα
ὢν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ· Υἱός εἶπεν καὶ Πατήρ· φύ-
λαστέ μοι ταύτας τὰς ιδιότητας. Μένων οὖν ἐν τῷ
εἶναι Υἱός, πάντα ἐστὶν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ, κατὰ τὴν
αὐτοῦ φωνὴν τοῦ Κυρίου, εἰπόντος· « Πάντα ὅσα ἔχει
ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστίν. » Τῷ ὄντι γὰρ τῆς εἰκόνης ἐστὶ
πάντα ὅσα ἐστὶ τῇ πρωτοτύπῳ μορφῇ.

ipsammet Domini vocem, qui ait : « Omnia quæ Pater habet mea sunt (Joan. xvi, 15). » Nam pro-
cul dubio imaginis sunt ea omnia quæ primariæ formæ conveniunt.

Μίαν φωνὴν τὴν αὐτὴν, καὶ σύμφωνος φθέγγομαι. C
Τριάς ὡς ἀληθῶς ἡ Τριάς, ἀδελφοί· Τριάς δὲ, οὐ
πραγμάτων ἀνίστων ἀπαριθμήσεις, ἀλλ' ἰσῶν καὶ ὁμο-
τίμων σύλληψις, ἐνοῦσης τῆς προσεγορίας τὰ ἡνω-
μένα ἐκ φύσεως, καὶ οὐκ ἐκώσεως σκεδασθῆναι ἀριθμῷ
λελυμένῳ τὰ μὴ λυόμενα.

Ἡμῖν εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς
ὁ Υἱός, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ἐν Πνεῦμα ἁγίον, ἐν
ᾧ τὰ πάντα.

Θεὸς μὲν ἐστὶ τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον, καὶ
ἀρρήτον φῶς, οὔτε νοίληπτόν, οὔτε λόγῳ ῥητόν,
πάσης φωτιστικῆς λογικῆς φύσεως· τοῦτο ἐν νοητοῖς,
ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς ὁ ἥλιος. Ὅσον ἂν καθαρῶμεθα,
φανταζόμενον, καὶ ὅσον ἂν φαντασθῶμεν, ἀγαπώ-
μενον, καὶ ὅσον ἂν ἀγαπήσωμεν, αὐτὸς νοούμενον·
αὐτὸ αὐτοῦ θεωρητικόν τε καὶ καταληπτικόν· ὀλίγα
τοῖς ἔξω χιόμενον.

Ὅπερ ἐστὶν τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς
Θεός. Ὁ μὲν γὰρ τὸν ὁρώμενον φωτίζει κόσμον, ὁ δὲ
τὸν ἀόρατον. Καὶ ὁ μὲν τὰς σωματικὰς ὀφείας ἡλιοειδεῖς,
ὁ δὲ τὰς νοερὰς φύσεις Θεοειδεῖς ἀπεργάζεται. Καὶ
ὡσπερ οὗτος τοῖς τε ὁρῶσι, καὶ τοῖς ὁρωμένοις, τοῖς
μὲν τὴν τοῦ ὁρᾶν, τοῖς δὲ τὴν τοῦ ὁρᾶσθαι παρέχων
δύναμιν, αὐτὸς τῶν ὁρωμένων ἐστὶ τὸ κάλλιστον·

Nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, sive
in terra, nobis tamen unus Deus Pater, ex quo
omnia, et nos in illum : et unus Jesus Christus,
per quem omnia, et nos per ipsum : et unus Spi-
ritus sanctus, in quo omnia, et nos ex ipso. »

Basilius, De fide. — Universa peragando, teque
ipsum cogitatione supra res conditas erigendo,
mentem ulterius attollens, divinam naturam cogita,
stabilem, ab omni mutatione, conversione et per-
pensione remotam, simplicem, expertem composi-
tionis et divisionis; lumen inaccessum, virtutem
inenarrabilem, indefinitam magnitudinem, gloriam
ultra modum rutilantem, expetendam bonitatem,
pulchritudinem singularem, quæque sauciatam
quidem animam vehementer perstringit, quin nec
verbis ullis pro dignitate possit declarari. Illic
Pater, illic Filius, illic Spiritus sanctus, increata
natura, herilis auctoritas, bonitas naturalis. Pater
omnium est origo, et universis quæ sunt existendi
causa, necnon viventium radix, unde prodiit fons
vitæ, sapientia, potentia, imago prorsus similis
invisibilis Dei, Filius ex Patre genitus, vivens
Verbum, qui Deus est, et est apud Deum, non
adventitius; ante sæcula genitus, non postmodum
tandem acquisitus; Filius, non possessio quædam,
factor, non factitium aliquid; creator, non res
creata, omnia quæ Pater est, existens. Dixi, Filius
et Pater : sac istas proprietates serves. Filietatem
igitur retinens, cuncta est quæ Pater, secundum
ipsammet Domini vocem, qui ait : « Omnia quæ Pater habet mea sunt (Joan. xvi, 15). » Nam pro-

Greg. Naz. orat. 43. — Unam eandemque et
brevem vocem eloquar. Trinitas vere Trinitas est,
fratres. Trinitas porro non disparium rerum enu-
meratio est, sed æqualium, et æqualem dignitatem
habentium collectio; vocabulo nimirum ea co-
pulante, quæ natura sunt copulata, nec per fluxum
numerum ea dilabi sinente, quæ solvi nequeant.

Orat. in SS. Lumina. — Nobis unus Deus Pater,
ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus,
per quem omnia; et unus Spiritus sanctus, in quo
omnia.

Orat. in S. Baptist. — Deus lumen summum est
et inaccessum, quod 299 nec mente percipi, nec
verbis explicari potest; naturam omnem rationa-
lem illuminans. Quod sol in sensibilibus est, hoc
ille in intellectualibus; eo se magis contemplandum
præbens, quo puriori animo sumus; et eo rursus
amandum magis, quo attentius eum contempla-
mur; et eo denique magis cognoscitur, quo amplius
ipsum amamus: ipse se speculatur et comprehendit,
et per exigua ad externa diffunditur.

Orat. in S. Athan. — Quod sensibilibus rebus est
sol noster, hoc Deus est iis quæ mente prædita
sunt. Ille enim mundum hunc aspectabilem col-
lustrat; hic invisibilem. Ille corporis oculos ita
afficit, ut solis speciem referant: hic mentes dei-
formes facit. Atque ut ille, tam iis quibus vivendi
facultas adest quam iis quæ videntur, hanc vim

præbet, ut et illa quidem videant, ista videantur; cum ipse rebus quæ sub aspectum cadunt, pulchritudine antecellat: eodem modo Deus, cum iis quæ intelligentia utantur, hoc afferat, ut intelligant: et iis quæ mente percipiuntur, ut intelligantur, est vertex, in quo desiderium omne sistitur et quiescit.

Chrysost. hom. 77 in Joan. — Idcirco etiam in baptismo Trinitas assumitur. Nam Pater rem omnem potest efficere, Filiusque item, et Spiritus sanctus: cum vero de Patre nemo ambigeret, de Filio autem et Spiritu sancto controversia foret; eapropter utriusque horum nomen in sancta initiatione assumptum fuit, ut in subministrationis arcanorum illorum bonorum societate, dignitatis quoque societatem agnosceremus.

Epiph. in Anc. n. 10. — Sanctus, sanctus, sanctus. Non dicunt, sancti, sancti, ut ei quod singulare est, multiplicem appellationem tribuant, nec trium numerum dissimulent. Sed ita ter quidem sanctum prædicant, ut uno eodemque modo et singulariter vocem pronuntient, ne plures deos nominent. Unus enim Deus est Pater in Filio, et Filius in Patre cum Spiritu sancto. Et idcirco sanctus qui in sanctis requiescit, Pater verus et subsistens, Filius quoque verus et subsistens, et Spiritus sanctus verus et subsistens. Tria sunt, scilicet deitas una, essentia una, una glorificatio, unus Deus. Ubi Deum nominasti? una quoque Trinitatem mente complexus es. Habuisti Spiritum sanctum? potentia Patris et Filio Dei donatus es. Patrem laudasti? Filium et Spiritum sanctum significasti, non tamen per unionem et coalitionem. Pater enim est Pater, et Filius Filius, et Spiritus sanctus Spiritus sanctus. At Trinitas ab unitate et identitate minime semota est.

Ibid. — O Trinitas sancta, quæ numeraris; Trinitas uno nomine numerata! Non enim unitas vel binarius dicitur, neque unitas et unitas; sed Trinitas in unitate, et unitas in Trinitate, singulari forma, et appellatione singulari. Unus Pater in Filio, Filius in Patre et Spiritu sancto.

Una est gloria Patris et Filii et Spiritus sancti. «Gloriam enim meam, inquit, alteri non dabo (*Isa. xlii, 8*). Non enim secundus Deus est Filius, sed Verbum unius et solius Dei, qui in Patre Deus esse prædicatur, quemadmodum et Pater in Filio. Velut **300** etiam *Isaias* ait, dum Filium una cum Patre Deum profitetur: «Adorabunt te, et in te orabunt: quoniam in te Deus Israel, Salvator (*Isa. xlv, 14, 15*).» Confundentur, et erubescunt omnes, qui ipsi adversantur, nec ipsum constentur, nec Spiritum ipsius ejusdem ac Filius essentie esse, ac præter eum, alium Deum esse.

Nequaquam ita est: absit! Non est procreata Trinitas, sed sempiterna et una est in Trinitate

οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοῖς τε νοοῦσι, καὶ τοῖς νοουμένοις. τοῖς μὲν τὸ νοεῖν, τοῖς δὲ τὸ νοεῖσθαι δημιουργῶν, αὐτὸς τῶν νοουμένων ἐστὶ τὸ ἀκρότατον, εἰς ὃν πάντα ἔφασιν ἰσταται.

ipse proinde intelligibilium omnium summus

Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἡ Τριάς λαμβάνεται. Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τὸ πᾶν ἐργάσασθαι δύναται, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τοῦ Πατρὸς οὐδεὶς ἀμφισβᾷ, τὸ δὲ ἀμφισβόλον ἦν περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, παρελήφθη ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ, ἵνα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς ὁσίας καταμανθάνωμεν.

Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος· καὶ οὐ λέγουσιν, ἅγιοι, ἅγιοι, ἵνα τὸ ἐνικὸν πολυώνυμον ἀποφάνωσι, μηδὲ τῶν τριῶν τὸν ἀριθμὸν ἀποκρύψωσιν, ἀλλὰ τρις διδάσκει τὴν ἁγιαστείαν· μονοειδῶς δὲ καὶ ἐνικῶς ἀποφθέγγονται τὴν λόγον, ἵνα μὴ πλυθεῖαν ὀνομάσωσιν· εἰς γὰρ ἐστὶ Θεὸς Πατὴρ ἐν Υἱῷ· Υἱὸς ἐν Πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ διὰ τοῦτο ἅγιος ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος, Πατὴρ ὁ ἀληθινὸς ἐνυπόστατος, καὶ Υἱὸς ἀληθινὸς ἐνυπόστατος, καὶ Πνεῦμα ἀληθινὸν ἐνυπόστατον, τρία ὄντα μίᾳ θεότητι, μίᾳ οὐσίᾳ, μίᾳ ὁσιολογίᾳ, εἰς Θεός· ὀνομάσας Θεὸν, συμπεριελήφας διανοεῖται τὴν Τριάδα. Ἔσχατος Πνεῦμα ἅγιον, κατηξίωσαι τῆς δυνάμεως τῆς πατρῴας καὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ἐδόξασας τὸν Πατέρα, ἐστήμανας τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ μὴ κατὰ συναλοιφήν. Ἔστι γὰρ ὁ Πατὴρ Πατὴρ· ἐστὶν ὁ Υἱὸς Υἱός· ἐστὶν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἅγιον Πνεῦμα. Ἀλλ' οὐκ ἀπηλλοτριωμένη Τριάς τῆς ἐνότητος, καὶ τῆς ταυτότητος.

Ἡ Τριάς ἁγία ἀριθμουμένη· Τριάς ἐν ἐνὶ ὀνόματι ἀριθμουμένη! Οὐ γὰρ λέγεται μονὰς καὶ δυάς, οὐδὲ μονὰς καὶ μονὰς, ἀλλὰ Τριάς ἐν μονάδι, καὶ μονὰς ἐν Τριάδι, μονοειδῶς μονωνύμως εἰς Θεός· Πατὴρ ἐν Υἱῷ· Υἱὸς ἐν Πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι.

Μίᾳ δόξᾳ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεῦματος. «Τὴν δόξαν γὰρ μου, φησὶν, ἐτέρῳ οὐ δώσω.» Οὐ γὰρ ἐστὶ δεύτερος Θεὸς ὁ Υἱός, ἀλλὰ Λόγος τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, θεολογούμενος ἐν Πατρὶ, ὡς καὶ Πατὴρ ἐν Υἱῷ θεολογεῖται. Καθὼς καὶ Ἰσαΐας λέγει, θεολογῶν Υἱὸν σὺν Πατρὶ· «Προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, Σωτήρ.» Αἰσχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ, οἱ μὴ ὁμολογοῦντες αὐτῷ, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, τῆς αὐτῆς τῷ Υἱῷ οὐσίας, καὶ πλὴν αὐτοῦ [μὴ] εἶναι Θεόν.

Οὐκ ἐστὶν οὕτω· μὴ γένοιτο· οὐκ ἐστὶ γεννητὴ ἡ Τριάς, ἀλλ' ἀίδιος, καὶ μίᾳ θεότητι ἐν Τριάδι, καὶ

VARIAE LECTIONES.

* Hæc leguntur eodem loci apud Epiphanium. Rufinus. vero tribuit Amphilochio, τοῦ μακαρίου Ἀμφιλοχίου, ἐκ τοῦ εἰς τὸ Ὁ κύριος ἔστι καὶ μα. Quæ inscriptio sit potius illius fragmenti, quod statim sequitur Μίᾳ δόξᾳ, x. τ. δ.

μία δόξα τῆς ἁγίας Τριᾶδος. Καὶ σχίζειν αὐτὴν εἰς A
διαφόρους φύσεις τολμᾶτε; Μόνῃ Θεῷ ἀρμόττει λέ-
γειν τὸ ἐμόν. Αὐτοῦ γὰρ μόνου ὄντως κτῆμα τὰ
πάντα.

Τίτλ. Β'. — Περὶ τοῦ ἀφευκτον εἶναι τὸν Θεόν·
καὶ ὅτι πάντα ἐφορᾷ, καὶ οὐδὲν αὐτὸν ἀέ-
ληθεν.

« Οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου. »

« Ὁρατὴς ἔστιν ἔργων χειρῶν ἀνθρώπων· λέληθε
δὲ αὐτὸν οὐδὲν ὧν πράττουσιν. »

« Κύριος πάντα ἐφορᾷ, καταλαμβάνων ἀνεξιχνία-
στα, ἐνδοξά τε καὶ ἐξαισία, ὧν οὐκ ἔστιν ἀρι-
θμός. »

« Τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλὴν, συνέχων δὲ
ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὴ οἶεται κρύπτειν; »

« Ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ Θεός. »

« Ὑψηλὸς Κύριος, καὶ ταπεινὰ ἐφορᾷ, καὶ τὰ
ὕψηλὰ ἀπομακρόθεν γινώσκει. »

« Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ
τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; »

« Ἄδης καὶ ἀπώλεια φανερά παρὰ Κυρίου· πῶς
οὐκ αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων; »

« Ἐν παντὶ τόπῳ ὀφθαλμοὶ Κυρίου σκοπεύουσι
κακοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς. »

« Θεὸς ἐγγίζων εἰμὶ ἐγώ, λέγει Κύριος, καὶ οὐ
Θεὸς πόρρωθεν; Εἰ κρυβήσεται τι ἐν κρυψίσις, κἀγὼ
οὐκ ὄψομαι αὐτό; Μὴ οὐκ ἰδὼν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος; »

« Κύριος ἀποκαλύψει βαθύα καὶ ἀπόκρυφα, γινώ-
σκων τὰ ἐν σκότει, καὶ φῶς μετ' αὐτοῦ ἔστι. »

« Τὸ συνέχον τὰ πάντα, γινώσκει ἔχει φωνῆς· διὰ
τοῦτο φθαιγγόμενος ἄδικα οὐδεὶς οὐ μὴ λάθῃ, οὐδ' οὐ
μὴ παρελεύσεται αὐτὸν ἐλέγχουσα δίκη. »

« Τῶν νεφρῶν αὐτοῦ μάρτυς, καὶ τῆς καρδίας
αὐτοῦ ἐπίσκοπος ἀληθής, καὶ τῆς γλώττης ἀκου-
στής. »

« Τὴν σὴν χεῖρα ἐκφυγεῖν ἀδύνατόν ἐστιν. »

« Οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου μυριοπλάσιον ἡλίου φωτει-
νότεροι, ἐπιβλέποντες πάσας τὰς ὁδοὺς τῶν ἀνθρώ-
πων. »

« Ἐγὼ Κύριος ὁ ὑψίστος πᾶσαν συνείδησιν, καὶ
ἐπέβλεψεν εἰς σημεῖον αἰῶνος, ἀπαγγέλλων τὰ παρ-
ελθόντα, καὶ τὰ ἐσόμενα, καὶ ἀποκαλύπτων ἴχνη
ἀποκρύφων. Οὐ παρήλθεν αὐτὸν πᾶν διανόημα· οὐκ
ἐκρύβη ὑπ' αὐτοῦ εἰς λόγος. Τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ τῆς
σοφίας τῆς κοσμητικῆς ἐκόσμησεν, ὅς ἐστι πρὸ τοῦ
σῶντος, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα. Οὐ προσετίθη, οὐτε ἤλατ-
τώθη. »

« Ἔργα πάσης σαρκὸς ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οὐκ
ἔστι κρυβήναί τι ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. »

« Ὡς πηλὸς κεραμέως ἐν χειρὶ αὐτοῦ, κατὰ τὴν

deitas, et una sanctæ Trinitatis gloria. Et vos co-
audaciæ prorumpitis, ut eam in diversas naturas
scindatis? Uni Deo meum dicere convenit. Nam
ipse solus omnia vere possidet.

Tit II. — *Quod Deus vitari nequeat, quodque
omnia inspiciat, nec quidquam ipsam lateat.*

Deut. xxxii, 39. — « Non est qui eripiat de manibus
meis. »

« Conspector est operum hominum : nec eum
quidquam ex his quæ faciunt, latet. »

Job v, 9. — « Dominus omnia cernit : compre-
hendens inscrutabilia, eximia, et stupenda, quo-
rum non est numerus. »

Job xiii, 3. — « Quis est iste, qui celat me
B consilium, et continet verba in corde : me autem
putat abscondere? »

Psal. vii, 9. — « Scrutans corda et renes
Deus. »

Psal. cxlvi, 6. — « Excelsus Dominus, et
humilia respicit, et alta a longe cognoscit. »

Psal. cxlvi, 7. — « Quo ibo a spiritu tuo;
et quo a facie tua fugiam? »

Prov. xv, 11. — « Infernus et perditio coram
Domino : quanto magis corda hominum. »

Ibid. 3. — « In omni loco oculi Domini contem-
plantur bonos et malos. »

Jerem. xiii, 23. — « Deus e vicino ego sum; et
non Deus de longe? Si occultabitur vir in abscon-
ditis, et ego non videbo eum, dicit Dominus? Nun-
quid non cælum et terram ego impleo, dicit Do-
minus? »

Dan. ii, 22. — « Deus revelat profunda et abs-
condita, et novit quæ in tenebris sunt, et lux cum
eo est. »

Sap. i, 7. — « Hoc, quod continet omnia, scientiam
habet vocis. Propter hoc qui loquitur inique, non
potest latere, nec præteriet eum corripiens judi-
cium. »

Ibid. 6. — « Renum illius testis est Deus, et cor-
dæ ipsius scrutator verus, et linguæ ejus au-
ditor. »

Sap. xvi, 15. — « Manum tuam effugere impos-
sibile est. »

Eccli. xiii, 28. — « Oculi Domini multo plus
lucidiores sunt sole, circumspicientes omnes vias
hominum. »

Eccli. xiii, 18 seqq. — « Cognovit Dominus Al-
tissimus omnem conscientiam, et inspexit in signum
revelans quæ præterierunt, et quæ super-
ventura sunt, et revelans vestigia occultorum. Non
præterit eum ulla cogitatio, non abscondit se ab
eo ullus sermo. Magnalia sapientiæ suæ decoravit,
qui est ante sæculum, et usque in sæculum. Non
increvit, nec decrevit. »

Eccli. xxxix, 19. — « Opera omnis carnis eorum
illo sunt : et non est quod abscondatur ab oculis
ejus. »

Eccli. xxi, 13. — « Quasi lutum figuli in manu

ipsius, ut ei libuerit, **301** sic homo in manu illius qui se fecit, ut reddat illud secundum iudicium. »

Eccli. xv, 19. — « Multa est sapientia Dei : fortis est in potentia : videns omnes sine intermissione : et ipse agnoscat omnem operam hominis. »

Hebr. iv, 12, 13. — « Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et perlingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque, et medullarum, et discretior, cogitationum cordis. Et non est creatura invisibilis coram ipso : omnia autem nuda et aperta oculis ejus, ad quem nobis est sermo. »

Basil. in Hex. lib. vii. — « Nihil extra Providentiam est : nihil a Deo neglectum. Omnia pervigil ille oculus intuetur : omnibus præsto est, salutem unicuique subministrans. Si herinacenum Deus a sua providentia non excludit, an tua non inspectabit? »

Ejusd. in Isa. — Nihil ipsi præterit, nihil ipsi futurum est : sed præsentia omnia sunt : et quæ a nobis longe ante expectantur, ceu jam præsentia, a divino oculo perspicuntur.

Qui ubique est, nulla parte privatum percipitur, ut qui universum æque complectatur.

Irenæi lib. iv. cap. 8. — Deus omnia mensura atque ordine facit : neque apud ipsum aliquid ultra mensuram est, quoniam nihil sine numero est.

Didymi. — Solius divinitatis est animi cogitationem intueri.

Philonis. — Omnia Deus implevit, atque omnia pervasit : nec quidquam inane atque remotum a se relinquit. Ecquem enim locum quisquam teneat, a quo Deus absit? Nam ante res omnes quæ creatæ sunt, Deus est, et ubique reperitur. Nefarius atque impius est, quisquis a divino oculo aliquid negligi putat.

Tit. iii. — Quod Deus ipsiusque opera comprehendere non possint, nec inquirenda, curiosiusve perscrutanda sint arcana illius.

Exod. xxxiii, 20. — « Dixit Dominus ad Moysen : Non poteris videre faciem meam. Non enim videbit me homo, et vivet. »

Psal. cxlvi, 6. — « Mirabilis facta est scientia tua ex me : confortata est, et non potero ad eam. »

Eccl. i, 18. — « Qui addit scientiam, addit dolorem. »

Isa. xl, 18, 19. — « Cui similem fecistis Dominum? aut cui similitudini assimilastis eum? Numquid imaginem fecit faber, aut aurifex aurum conflans, auro obduxit eam, aut similitudinem ejus fabricavit? »

Jerem. x, 14. — « Stultus factus est omnis homo a scientia. »

Sap. ix, 14-16. — « Cogitationes mortalium timide providentiæ nostræ. Difficile æstimamus quæ

αἰδομένη αὐτοῦ, οὕτως ἄνθρωπος ἐν χειρὶ τοῦ ποιῆσαντος αὐτὴν, ἀποδοῦναι αὐτῷ κατὰ κρίσιν. »

« Πολλὴ ἡ σοφία αὐτοῦ· ἰσχυρὸς ἐν δυναστείᾳ, βλέπων τὰ πάντα, καὶ αὐτὸς ἐπιγνώσκειται πᾶν ἔργον ἀνθρώπου. »

« Ζῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργῆς, τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διεικνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καρδίας. Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς δὲ ἡμῖν ὁ λόγος. »

Οὐδὲν ἀπρονόητον, οὐδὲν ἀμέλητον παρὰ τῷ Θεῷ. Πάντα σκοπεῖται ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς· πᾶσι πάρεστιν, ἐκπορίζων ἐκάστη τὴν σωτηρίαν. Εἰ ἔχινον ἔξω τῆς αὐτοῦ ἐπισκοπῆς ὁ Θεὸς οὐκ ἀφῆκε, τὰ σὰ οὐκ ἐπιτρεπεῖ :

Οὐδὲν αὐτὸν παρηλθὲν, οὐδὲ μέλλει, ἀλλὰ πάντα ἐνέστηκε, καὶ τὰ πόρρωθεν ἡμῖν προσδοκώμενα ὡς ἤδη παρόντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμοῦ καθορᾷται.

Ὁ πανταχοῦ ὢν κατ' οὐδὲν μέρος ἰδιαζόντως κακαυμένεται, ἐπίσης περιέχων τὸ πᾶν.

Ἄπαντα μέτρω καὶ τάξει ποιεῖ ὁ Θεός, καὶ οὐδὲν ἀμετρον παρ' αὐτῷ, ὅτι μηδὲν ἀναριθμητόν.

Μόντης τῆς θεότητος ἔστι τὸ τῆς διανοίας ὄραν

Πάντα πεπλήρωκεν ὁ Θεός, καὶ διὰ πάντων διήλθεν, καὶ κενὸν οὐδὲν, οὐδὲ ἔρημον ἀπολείπειν αὐτοῦ. Ποῖον γὰρ τις τόπον ἐφίξει, ἐν ᾧ οὐχ ὁ Θεός ἔστι; Πρὸ γὰρ παντὸς γενητοῦ ὁ Θεός ἔστι, καὶ εὗρίσκειται πανταχοῦ. Ἐκθεσμός ἅπας καὶ ἐκφυλός, ὁ τὸν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμὸν οἰόμενός τι παρορᾷν.

Τίτλ. Γ'. — Περὶ τοῦ ἀκατάληπτου εἶναι τὸν Θεόν, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἡμᾶς τὰ κρυπτὰ ζητεῖν, ἢ περιεργάζεσθαι.

« Εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Μωϋσῆν· Οὐ δύνησιν ἰδεῖν τὸ πρόσωπόν μου· οὐ γὰρ μὴ ἰδῇ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. »

« Ἐθαυμαστῶθι ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ· ἐκραταιώθι, καὶ οὐ μὴ δύναμαι πρὸς αὐτήν. »

« Ὁ προστιθεὶς γνῶσιν, προστίθῃσιν ἀλγῆμα. »

« Τίνα ὁμοιώσατε Κύριον, ἢ τίνα ὁμοιώματι ὁμοιώσατε αὐτόν; Μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων, χρυσοχὸς χωνεύσας χρυσίον, περιεχύρυσσεν αὐτόν, ἢ ὁμοίωμα κατασκεύασεν αὐτόν; »

« Ἐμωράνθη πᾶς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ γνῶσεως. »

« Λογισμοὶ θνητῶν δειλοὶ, καὶ ἐπιτρεφεῖς αἱ ἐπὶ νοῦν ἡμῶν· μάλιστα γὰρ εἰκάζομεν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

καὶ τὰ ἐν χερσὶν εὐρίσκομεν μετὰ πόνου· τὰ δὲ ἐν A
οὐρανῷ, τίς ἐξεχνιάσιν; »

« Χαλεπώτερα σου μὴ ζήτηι, καὶ ὑψηλότερά σου
μὴ περιεργάζου· ἂ. προτετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ.
Οὐ γὰρ ἐστὶ σοι χρεῖα τῶν κρυπτῶν. Ἐν τοῖς περισ-
σοῖς τῶν ἔργων σου μὴ περιεργάζου. Πλεόνα γὰρ
συνέσιως ἀνθρώπων ὑπεδείχθη σοι· πολλοὺς γὰρ
ἀπώλεσεν ἡ ὑπόληψις αὐτῶν, καὶ ὑπόνοια πονηρὰ
ὥλισθησε διάνοιαν αὐτῶν· καὶ ὁ ἀγαπῶν κίνδυνον
ἐν αὐτοῖς ἀπολείται. »

« Περὶ πράγματος, οὗ οὐκ ἐστὶ σοι χρεῖα, μὴ πε-
ριεργάζου. »

« Θαυμάστὰ τὰ ἔργα Κυρίου, καὶ κρυπτὰ τὰ ἔργα
αὐτοῦ ἀνθρώποις. »

« Τίς ἐξεχνιάσει τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ; κράτος
τῆς μεγαλοσύνης αὐτοῦ τίς ἐξαριθμήσεται; καὶ τίς
προσθήσει ἐκδιηγῆσθαι τὰ ἑλέη αὐτοῦ; οὐκ ἐστὶν
ἐλαττώσαι, οὐδὲ προσθεῖναι· καὶ οὐκ ἐστὶν ἐξεχνιά-
σαι τὰ θαύματα Κυρίου· δεῖν συντελέσῃ ὁ ἄνθρωπος,
τότε ἀρχεται· καὶ ὅταν παύσῃ, τότε ἐξαπορηθήσεται. »

« Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. »

« Ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν
κυριευόντων· ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν· φῶς οἰκῶν
ἀπρόσιτον, ἐν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν
δύναται. »

Εἰ βούλει περὶ Θεοῦ λέγειν τι, ἢ ἀκούειν, ἄφες τὸ
σῶμα ἐκυτοῦ· ἄφες τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις· κατὰ
λίπε τὴν γῆν· κατὰλίπε τὴν θάλασσαν· κάτω σεαυ-
τοῦ ποίησον τὸν ἀέρα· παράδραμε ὥρας, καιρῶν
εὐταξίας, τὰς περὶ γῆν διακοσμήσεις. Ὑπὲρ τὸν
αἰθέρα γενοῦ· διάβηθι τοὺς ἀστέρας, τὰ περὶ αὐ-
τῶν θαύματα, τὴν εὐκοσμίαν αὐτῶν, τὰ μεγέθη,
τὰς χρεῖας, τὴν λαμπρότητα, τὴν θέσιν, τὴν
κτίσιν.

Μὴ ζήτηι τὰ ἀνερευνήτα· οὐδὲ γὰρ εὐρίσκεις. Ἴνα
γὰρ τί καὶ ζητεῖς; Παρὰ τίνας ἔχεις μαθεῖν; Παρὰ
γῆς; οὐκ ὑφείσθηται. Παρὰ θαλάσσης; οὐκ ἦν ἡ
ὕγρα. Παρὰ οὐρανοῦ; οὐκ ἦν ἐπαρθεῖς. Παρὰ ἡλίου
καὶ σελήνης; οὐδέπω διεδημιούργητο. Ἀλλὰ παρ'
αἰώνων; πρὸ αἰώνων ὁ Μονογενὴς. Μὴ ἐξέταζε τὰ μὴ
αἰετὰ, ὑπὲρ τοῦ αἰετῆτος. Εἰ δὲ μὴ θέλεις, ἀλλὰ
φιλονεικεῖς, καταγελῶ σου τῆς ἀγνοίας, μᾶλλον δὲ D
κλαίω σου τὴν τόλμαν.

Τοῖς γεγραμμένοις πίστευε· τὰ μὴ γεγραμμένα
μὴ ζήτηι. Εἰδέναι ἡμεῖς ὀφείλομεν ἂ. χρὴ λαλεῖν,
καὶ ἂ. χρὴ σιωπᾶν. Μὴ πάντα τὰ ῥήματα τῇ γλώσσῃ,
ἵνα μὴ πιάθῃς, καθάπερ ὁ ὀφθαλμὸς, ὃς ὅλον τὸν
ἥλιον ἀποβλέψας, ἀπολεῖ καὶ ὁ ἔχει φῶς.

Πόσος ὁ Θεός, καὶ τί τὸ μέτρον τοῦ Θεοῦ, καὶ
ποταπὸς τὴν οὐσίαν; τὰ τοιαῦτα, ἐπικίνδυνα μὲν
ἔρωτωντι, ἀπορία δὲ τῷ ἐρωτωμένῳ· σιωπὴ δὲ,
θεραπεῖα τῶν τοιούτων.

in terra sunt : et quæ in prospectu sunt, inveni-
mus cum labore. Quæ autem in coelis sunt, quis
investigabit? »

Eccell. III, 22-27. — « Altiora te ne quæsieris,
et fortiora te ne scrutatus fueris : sed quæ præce-
pit tibi Deus, illa cogita semper. Non enim est
tibi necessarium quæ abscondita sunt, videre. In
supervaculis operibus tuis ne fueris curiosus.
Plurima enim super sensum hominum ostensa
sunt tibi. Multos enim perdidit suspicio eorum :
et in vanitate detinuit sensus illorum : et qui
amat periculum, in eo peribit.

Eccell. XI, 9. — « De ea re, quæ te non molestat,
ne certaveris. »

Ibid. 4. — « Mirabilia opera Altissimi solius,
B gloriosa et absconsa, et invisa opera illius. »

302 *Eccle.* XVIII, 3. — « Quis investigabit ma-
gnalia Dei? virtutem autem magnitudinis ejus quis
enuntiabit? aut quis adjiciet enarrare misericor-
diam ejus? Non est minnere, nec adjicere : nec
est invenire magnalia Dei. Cum consummaverit
homo, tunc incipiet : et cum quieverit, opera-
bitur. »

Joan. I, 18. — « Deum nemo vidit unquam. »

I Tim. VI, 15. — « Rex regum, Dominus domi-
nantium, qui solus habet immortalitatem, et lu-
cem habitat inaccessibilem : quem nullus homi-
num vidit, sed nec videre potest.

Basil. De fide. — Si de Deo quidpiam loqui aut
audire studes, missum fac corpus tuum, missos
fac corporeos sensus. Desere terram, desere mare,
supra aerem assurge, anni partes præteri, tempo-
rum ordines, ornamenta terræ : æthere superior
flas, pertransi stellas, ea quæ circa illas mirifica
sunt, ornatum earum, magnitudinem, usum,
splendorem, situm, procreationem.

Ejusdem. — Ne illa quæras quæ indagari ne-
queunt : neque enim invenies. Ecquid enim ea
quæris? A quonam eorum haurire cognitionem
possis? A terra? at non exsistebat. A mari? at
nondum unda erat. A cœlo? nondum extensum
erat. A sole et luna? nondum conditi erant. A
sæculis? verum ante sæcula exstabat Unigenitus.
Pro illo qui sempiternus est, ne ea quæ minime
æterna sunt, cogites. Quod si mihi non morem ge-
ris, sed contendere cupis, inscitiam tuam irri-
deo, imo potius temeritatem deploro.

Ejusdem. — his quæ scripta sunt, fidem adhibe :
quæ scripto minime prodita sunt, ne quæsieris.
Hoc scire interest, quid loqui oporteat, quid si-
lere. Non omnia verba linguæ committenda sunt :
ne aliqui idem tibi quod oculo accidat, qui dum
solem totum intueri nititur, eam quoque qua præ-
ditus est, lucem amittit.

Ejus. in S. Mamant. — Quantus sit Deus, quanta
ipsius essentiae mensura, aliaque id genus ; inter-
roganti quidem periculosa sunt : ei autem qui in-
terrogatur, perplexa prorsus. Silentium vero ejus-
modi rerum medicina est.

In psal. cxv. — Qui non dejicit animum suum, A nec ad imitationem Apostoli dicit: « Fratres; ego meipsum nondum arbitror comprehendisse (Philipp. iii, 13): » verum essentiae divinae cognitionem rimatur, et cogitationis suae modulo ea, quae comprehendendi non possunt, metitur, tantumdemque duntaxat, quantum ipse suo animo complexus est, Deum esse censet, ac denique mentem suam eorum quae existunt mensuram constituit, ut nec illud secum reputet facilius esse vasculo exiguo totum mare metiri, quam humana mente Dei majestatem omni sermone praestantior arripere et amplecti: ille, cum perperam inflatus et elatus vanitate sensus sui sit, dicere nequaquam (Psal. cxv, 10).

Ejusdem. — Ex Scriptura divina edocti sumus, B menti nostrae permittendum non esse, ut quidquam praeter ea quae concessa sunt, imaginetur.

Ejusd. hom: De fide. — Dei quidem nunquam non meminisse pium est, atque ejusmodi, ut mens amore divino praedita, 303 minime satiari queat. At res divinas sermone prosequi audax facinus est: quippe cum ipsa quoque mens a rerum dignitate procul excidat, et quae in animum subierint, tenuiter et obscure sermone declarentur. Cum igitur et mens nostra rerum celsitudine longe sit inferior, at rursus ipsi quoque cogitationi cedat oratio; quid tandem afferri possit, quin necessarium silentium sit, ne ob sermonis vilitatem, eximia et admiranda divinarum rerum magnitudo periclitari videatur?

Greg. Naz. orat. 59. — Lingua atque anima et C mente horresco, cum de Deo sermonem habeo: huncque ipsum laudabilem et beatum affectum vobis exopto.

Id. orat. 26. — Humilis meo quidem judicio censendus est, non qui parva de seipso loquitur, idque apud paucos et raro; nec qui deiectionem humiliter alloquitur: sed qui de Deo modesto loquitur: qui alia dicere, alia silentio premere, aliorum denique inscitiam confiteri novit, eique cedit, cui sermonis cura commissa est: qui spiritualiorem esse aliquem aequo animo fert, et in contemplatione proveciorem.

Ibid. — Cum omnis oratio suapte natura imbecillis sit, facileque agitari queat, et propter sermonem ex adverso pugnantem libertate careat: tum vero ea quae de Deo suscipitur, tanto plus habet difficultatis, quanto majus argumentum est, et zelus ardentior, et periculum gravius. Ecqua tandem subnixa fiducia metum hunc dispellemus? an sermonis, an auditus? quandoquidem in tribus istis periculum versatur. Nam et intellectu res divinas percipere arduum est, et enarrare perdifficile, inajorisque tandem difficultatis purgatas aures nancisci.

Ibid. — Quid est, quamobrem quisquam laudabilem ascensum cuiquam inuideat? Ac rursus, quis perinde gravis casus, atque elatione trans-

Ο μη ταπεινῶν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν, μηδὲ κατὰ μέγεθος τοῦ Ἀποστόλου λέγων τὸ, « Ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὕτω λογίζομαι κατεilahφέναι τι: » ἀλλὰ περινοῶν οὐσίας Θεοῦ κατὰληψιν, καὶ τῷ ἰδίῳ λογισμῷ ἐκμετρῶν τὰ ἀνέφικτα, καὶ τοιοῦτον εἶναι λογιζόμενος τὸν Θεόν, ἕσον αὐτὸς τῷ ἰδίῳ λογισμῷ περιέλαβεν, καὶ ὅλως τὸν οἰκεῖον νοῦν μέτρον τῶν ὄντων ποιοῦμενος, καὶ μὴ λογιζόμενος, ὅτι ῥᾶον ἐστὶ κοτύλη· μικρὰ τὴν πᾶσαν θάλασσαν ἐκμετῆσαι, ἢ τῷ ἀνθρωπίνῳ νῷ τῆς ἀφάτου μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ περιδράξασθαι, εἰκὴ φυσιοῦμενος, καὶ ἐπιπρόμενος τῇ ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτοῦ, οὐ δύναται λέγειν τὸ, « Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα. »

potest: « Credidi propter quod locutus sum: »

Διειδάμεθα παρὰ τῆς Θείας Γραφῆς μηδὲν ἐπιτρέπιν ἡμῶν τῷ νῷ παρὰ τῶν συγκαχωρημένων φαντασιουῖσθαι.

Θεοῦ μεμνηθῆναι μὲν διτνεκῶς εὐσεβὲς, καὶ κόρον οὐκ ἔχον τῇ φιλοθείᾳ ψυχῇ· λόγῳ δὲ διεξίεναι τὰ περὶ Θεοῦ τολμηρὸν· τῆς μὲν διανοίας πολλῷ τῷ μέτρῳ τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων ἀποπιπτούσης· πάλιν δὲ τοῦ λόγου ἀμυδρῶς παριστῶντος τὰ νοηθέντα. Εἰ οὖν ἡ μὲν διάνοια ἡμῶν παρὰ πολὺ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ἀπολιμπάνεται, ὁ δὲ λόγος ἐλάττω ἐστὶ καὶ αὐτῆς τῆς διανοίας, πῶς οὐκ ἀναγκαῖα ἡ σιωπὴ, μήποτε ἐν τῇ τῶν ῥημάτων εὐτελείᾳ δόξη κινδυνεύειν τῆς θεολογίας τὸ θαῦμα;

eximia et admiranda divinarum rerum magnitudo

Φρίττω καὶ γλῶσσαν, καὶ διάνοιαν, ὅταν περὶ Θεοῦ φθέγγωμαι, καὶ ὑμῖν τὸ αὐτὸ συνεύχομαι, τὸ ἐπαινετὴν πάθος καὶ μακάριον.

Ταπεινόφρων ἑμὸς, οὐχ ὅστις περὶ ἑαυτοῦ μικρὰ διαλέγεται, καὶ τοῦτο πρὸς ὀλίγους καὶ ὀλιγάκις. οὐδὲ ὅστις ταπεινῶς προσαγορεύει τὸν ἀτιμότερον, ἀλλ' ὅστις περὶ Θεοῦ μετρίως φθέγγεται· καὶ τὰ μὲν εἰπεῖν οἶδεν, τὰ δὲ κατέχειν, τῶν δὲ ὁμολογῆσαι τὴν ἀγνοίαν· καὶ παραχωρεῖται τοῦ λόγου τῷ πιστευθέντι, καὶ εἶναι τινα πνευματικώτερον δέχεται, καὶ διαβεβηκότες μᾶλλον ἐν θεωρίᾳ.

Φύσει μὲν ἅπας λόγος σαθρὸς, καὶ εὐκίνητος, καὶ διὰ τὸν ἀντίμαχον λόγον ἐλευθερίαν οὐκ ἔχων. Ὁ δὲ περὶ Θεοῦ, τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον μείζον τὸ ὑποκείμενον, καὶ ὁ ζῆλος πλείων, καὶ ὁ κίνδυνος χαλεπώτερος. Καὶ τί φοβηθέντες, τί θαρρήσομεν; νοῦν ἢ λόγον, ἢ ἀκοήν; ἐν τρισὶ τούτοις κινδύνου σαλεύοντος. Καὶ γὰρ νοῆται χαλεπὸν καὶ ἐρμηνεύσαι ἀμύχανον, καὶ ἀκοῆς κεκαθαρμένης τυχεῖν ἐργωδέστερον.

Τίς φόβος ἐπαινετῆς ἀναβάσεως; Κῶλύει πτώμα τοιοῦτον, οἷον ἐπάσσει περιπαρῆναι, καὶ μὴ γινῶναι τῆς ἀνθρωπίνης ἀναβάσεως τὴν ταπεινότητα, καὶ ὅσον

ἔτι λείπεται τοῦ ἀληθινοῦ ὕψους· ὁ πάντων ἀνώ-
τερος;

Κραίσσον καμῖν ἐν τοῖς λογισμοῖς μετὰ τῆς ὁδη-
γίας τοῦ Πνεύματος, ἢ προχείρως ἀσεβεῖν τὴν βρατώ-
νην διώκοντα.

Οὔτε ἀέρα ἐπνευσέ τις ἔλον πώποτε, οὔτε οὐσίαν
παντελῶς Θεοῦ, ἢ νοῦς ἐχώρησεν, ἢ φωνὴ περιέλα-
θεν.

Ἄλλη μὲν τοῖς ἐκκαθαρμένοις παντελῶς τὴν
διάνοιαν ἀρμόζει ἡ θεολογία, ἡ μάλιστα ἀληθής·
ἄλλη δὲ τοῖς πολλοῖς, ἡ δυναμένη τὴν διάνοιαν αὐτῶν
εἰς εὐσέδειαν ἐκκαλεῖσθαι καὶ δικαιοπραγίαν ἐν τῇ
πρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ, ἀπαλλάττουσα τοῦ θηριώ-
δους βίου.

Τί ποτε ἄρα ἐστὶ τὸ φῶς, ὃ τὸ ζοφῶδες τοῦτο τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως σπῆλαιον ἐν τῷ παρόντι βίῳ
οὐκ ἀπαυγάζεται; ἢ τάχα πρὸς ἀνῆυστον, καὶ ἀκ-
τάληπτον ἡ ἐπιθυμία βλέπει; Τίς γὰρ ἐν ἡμῖν λόγος
τοιούτος, ὥς ἀνιχνεύσαι τοῦ ζητουμένου τὴν φύσιν;
Τίς ἐξεύροι ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων σημασίαν
τοιαύτην, ὥς ἀξίαν ἡμῖν ἐννοίαν τοῦ ὑπερκειμένου
φωτὸς ἐμποιεῖσθαι; Πῶς ὀνομάσω τὸ ἀθάνατον;
πῶς παραστήσω τὸ αὔλον; πῶς δὲ δεῖξω τὸ αἰδέες;
πῶς διαλάβω τὸ ἀμέγεθες, τὸ ἀποσον, τὸ ἀποιον, τὸ
ἀσχημάτιστον, τὸ μήτε τόπω, μήτε χρόνῳ εὐρισκό-
μενον, τὸ ἐξώτερον παντὸς πειρασμοῦ καὶ πάσης
ὀριστικῆς φαντασίας; οὐ ἔργον ζωῆς, καὶ ἡ πάντων
τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων ὑπόστασις; Ἄλλ'
ὥς μὴ μάτην ὁ λόγος κάμῃ, τοῖς ἀχωρήτοις ἑαυτὸν
ἐπιεκτείνων· ἀμήχανον γὰρ ὑπὸ κατάληψιν τοῦτο
ἔλθειν· πολυπραγμονοῦντες παυσώμεθα, τοσοῦτον
μόνον ἐκ τῶν ζητηθέντων κερδάναντες, ὅσον δι'
αὐτῶν ἐννοίαν τινα μεγέθους ἀφραστον ἀνατυπώσα-
σθαι. Ὅσον δὲ τῆς γνώσεως ἡμῶν ὑψηλότερον εἶναι
τὸ ἀγαθὸν τῇ φύσει πιστεύομεν, τοσοῦτον μᾶλλον τὸ
πένθος ἑαυτοῖς ἐπιτείνομεν· οἷοι τοῦτου τοῦ ὑπεραι-
ροντος πάσαν δύναμιν καταληπτικὴν ἐν μετουσίᾳ
ποτὲ ἦμεν οἱ ἄνθρωποι.

Ἀκράτητος καὶ οὐρανοδρόμος ἡ θεῖα φύσις, ἀν-
έφικτος τοῖς διώκουσιν, ἐγγίζουσα τοῖς πιστεύουσιν.

Ἀνθρώπιναι λέξεις Θεοῦ οὐσίαν ἐρμηνεύσαι οὐ
δύνανται.

Ἔστιν ὅτε καὶ θεολογεῖν ἐπιχειροῦσιν, ὅπου καὶ ἡ
ἀλήθεια ἀνέφικτος, καὶ ὁ στοχασμὸς ἐπικίνδυνος.

Εἰ ζητεῖς Θεόν, ὦ διάνοια, ἐξελεύσασα ἀπὸ σαυτῆς
ἀναζητῇται.

Τίτλ. Δ. — Περὶ ἀγαπῆς καὶ φόβου Θεοῦ· καὶ ὅτι
παντὸς ἀγαθοῦ ὑπερέχουσιν.

« Ἐκέλευεν ἄγγελος Κυρίου τὸν Ἀβραάμ ἐξ οὐρα-
νοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀβραάμ. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἰδοὺ
ἐγώ. Εἶπε δὲ· Μὴ ἐπιδάλης τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸ παί-

A *figi, nec humani ascensus comperit: humilitatem
habere, et quantum adhuc a vero fastigio absit,
qui cunctis est sublimior?*

Id. orat. 23. — Praestat ratiocinando duce Spi-
ritu laborare, quam, dum otium et tranquillitatem
consecramur, praecipiti casu in impietatem ruere.

Id. orat. 2 De Filio. — Nec aerem quisquam
totum unquam spiravit; nec Dei essentiam
perfecte, aut mens concepit, aut vox complexa est.

Incerti. — Alia theologia illis convenit, quorum
animus omnino purgatus est, quae si admodum
vera; alia quae vulgo quadret; quae nimirum men-
tem eorum ad pietatem et justitiam possit allicere,
per mutuum commercium eos a vita serina abs-
trahens.

B *Greg. Nys. in 3 beatit.* — Quid tandem illud est,
quo tenebrosus hoc humanae naturae antrum in hac
vita collustratur? An fortasse id sibi frustra no-
stra cupiditas proponit intuendum, quod nec
permeari, nec percipi queat? Quenam enim in
nobis tanta facultas sit rationis, ut ejus quod
quaeritur, naturam pervestigare possit? Quisnam
tantam nominum et vocabulorum significationem
comminiscatur, ut summi illius luminis notionem
nobis pro eo ac dignum est, efferat? Quo nomine
id quod immortale est, appellem? quomodo id
quod materia, et quod forma vacat, ostendero,
qui demum id oratione complectar, quod magni-
tudine, quantitate, 304 qualitate et figura caret?
quod nec in loco, nec in tempore invenitur; quod
C ab omni termini et definitionis specie alienum
est; cujus opera vita est, atque omnium quae se-
cundum bonum intelliguntur, creatio et sustenta-
culum? Verum ne sermo noster incassum laboreat,
dum ad ea quae capi non possunt, sese exporrigit
(neque enim fieri potest ut hoc sub cognitionem
cadat), curiose ista inquirere desinamus, hoc
tantum ex his quae a nobis quaesita sunt, utilitatis
consecuti, quod per ea notionem quamdam ma-
gnitudinis inexplicabilem animo nobis effluimus. Porro quo bonum illud suapte natura cogi-
tatione nostra esse sublimius credimus, eo majore luctu afficimur; quoniam nos quondam homi-
nes illo incomprehensibili bono fruebamur.

Chrys. in S. Steph. — Divina natura captum
omnem excedit, atque in caelum excurrit, ut non
D a persequentibus queat capi, et his qui fide prae-
diti sunt, proxima sit.

Didymi. — Humana verba Dei essentiam enun-
tiare nequeunt.

Nili. — Interdum etiam de divinis rebus disse-
rere conantur; ubi nec veritatem assequi quis-
quam possit, et conjecturis uti periculosum est.

Philonis. — Si Deum quaeris, o mens, ex teipsa
excede ut quaeras.

Tit. IV. — De amore et timore Dei, et quod omne
bonum superent.

Gen. xxi, 11, 12. — « Et vocavit angelus Abra-
ham de caelo, dicens ei: Abraham. Qui respondit:
Adsum; dixitque ei: Ne extends manum tuam

super puerum, neque facias illi quidquam. Nunc A cognovi quod timeas Dominum, et non pepercisti unigenito filio tuo propter me. »

Deut. x, 12. — « Et nunc, Israel, quid Dominus Deus petit a te, nisi ut timeas Deum tuum, et ambules in omnibus viis ejus? »

Deut. vi, 5. — « Diliges Dominum Deum tuum ex tota mente tua, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis. »

Psal. xiv, 14. — « Firmamentum est Dominus timentibus eum. »

Psal. xxi, 8-18. — « Timeat Dominum omnis terra. Ecce oculi Domini super metuentes eum. »

Psal. xxxiii, 8-10. — « Castrametabitur angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. Timeate Dominum, omnes sancti ejus. »

Psal. cx, 9. — « Initium sapientiae timor Domini. »

Psal. cxi, 1. — « Beatus vir qui timet Dominum. »

Psal. cxviii, 120. — « Confige a timore tuo carnes meas. »

Psal. cxlviii, 1. — « Beati omnes qui timeant Dominum. »

Psal. cxlvi, 10, 11. — « Non in fortitudine equi voluntatem habes, nec in tibiis viri beneplacitum est tibi, » etc.

Prov. ii, 6. — « Dominus dabit sapientiam; et viam timentium se custodiet. »

Prov. xiv, 27. — « Timor Domini fons vitae, C et facit ut declines a ruina mortis. »

Prov. viii, 13. — « Timor Domini odit malitiam. »

Prov. x, 27. — « Timor Domini apponet dies. Praesidium piorum timor Domini. »

305 *Prov. xv, 27.* — « Per timorem Domini declinat omnis a malis. Tuetur Dominus timentes se. »

Prov. iii, 7. — « Time Dominum, et recede ab omni malo. Tunc sanitas erit umbiculo tuo, et irrigatio ossibus tuis. »

Prov. xiv, 26. — « In timore Domini fiducia fortitudinis. »

Eccle. xii, 13. — « Finem loquendi, totum audi : Deum time, et mandata ejus observa. »

Malach. iv, 2. — « Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiae; et sanitas in pennis ejus. »

Habac. ii, 20. — « Dominus in templo sancto suo : timeat a facie ejus omnis terra. »

Eccle. i, 17, 12, 19, 20, 21, 34, 36. — « Timor Domini gloria et gloriatio. Timor Domini delertabit cor, et dabit laetitiam et gaudium in longitudinem dierum. Timenti Dominum bene erit, et in diebus consummationis illius benedicetur. Plenitudo sapientiae est timere Deum. Radix sapientiae est timere Deum : et rami ejus longitudo dierum. Sapientia et disciplina timor Domini. Ne sis incredibilis timori Domini, et ne accesseris ad

δάριον σου, μηδὲ ποιήσης αὐτῷ μηθέν. Nūn γὰρ ἔγνων ὅτι φοβῇ σὺ τὸν Θεόν, καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ. »

« Καὶ νῦν, Ἰσραὴλ, τί Κύριος ὁ Θεός ἀπαιτεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ φοβεῖσθαι αὐτόν, καὶ πορεύεσθαι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ; »

« Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς συνάμεώς σου. »

« Κραταίωμα Κύριος τῶν φοβουμένων αὐτόν. »

« Φοβηθήτω τὸν Κύριον πάντα ἡ γῆ. Ἴδού οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν. »

« Περιεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτόν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. Φοβήθητε τὸν B Κύριον, πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ. »

« Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου. »

« Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον. »

« Καθίλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου. »

« Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. »

« Οὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἵππου θέλεις, οὐδὲ ἐν ταῖς κνήμαις τοῦ ἀνδρός εὐδοκεῖς, » καὶ τὰ λοιπὰ.

« Κύριος δώσει σοφίαν, καὶ ὅδον εὐλαβουμένων αὐτόν διαφυλάξει. »

« Φόβος Κυρίου πηγὴ ζωῆς· ποιεῖ δὲ ἐκκλίνειν ἐκ παγίδος θανάτου. »

« Φόβος Κυρίου μισεῖ κακίαν. »

« Φόβος Κυρίου προστίθειν ἡμέρας. Ὁχύρωμα δαίμων, φόβος Κυρίου. »

« Φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακῶν. »

« Ὑπερασπίζει Κύριος τῶν εὐλαβουμένων αὐτόν. »

« Φοβοῦ τὸν Θεόν, καὶ ἐκκλινον ἀπὸ παντὸς κακοῦ· τότε ἴσους ἔσται τῷ σώματί σου, καὶ ἐπιμέλεια τοῖς ὀστέοις σου. »

« Ἐν φόβῳ Κυρίου ἐλπὶς ἰσχύος. »

« Τέλος λόγου, τὸ πᾶν ἀκουε· τὸν Θεόν φοβοῦ, D καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλασσε. »

« Ἀναταλεῖ ἡμῖν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομα μου ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἐν τοῖς πτέρυξιν αὐτοῦ ἴασις. »

« Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ, εὐλαβεῖσθαι ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πάντα ἡ γῆ. »

« Φόβος Κυρίου, δόξα καὶ καύχημα. Φόβος Κυρίου τέρπει καρδίαν, καὶ δώσει εὐφροσύνην, καὶ χαρὰν, καὶ μακροχρόνιον. Τῷ φοβουμένῳ τὸν Κύριον εὖ ἔσται ἐν ἰσχύτων. Ἀρχὴ σοφίας, φοβεῖσθαι τὸν Κύριον, στέφανος σοφίας, φόβος Κυρίου. Πλῆξ σοφίας, φοβεῖσθαι τὸν Κύριον, καὶ οἱ κλάδοι αὐτῆς μακροχρόνιοις. Σοφία καὶ παιδεία, φόβος Κυρίου. Μὴ ἀπειθήσης φόβῳ Κυρίου, καὶ μὴ προσέλθῃς αὐτῷ καρδίᾳ δισσῇ. »

« Πνεῦμα φοβουμένων Κύριον ζήσεται· ἡ γὰρ Ἀ
 λλῆς αὐτῶν ἐπὶ τὸν σώζοντα αὐτούς. Ὀφθαλμοὶ
 Κυρίου ἐπὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν· ὀφθαλμοὶ Κυ-
 ρίου ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν. »

« Οἱ φοβούμενοι Κύριον, ἀναμείνεται τὸ ἔλεος
 αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνετε, ἵνα μὴ πέσητε. Οἱ φοβού-
 μενοι Κύριον οὐκ ἀπειθήσουσι βημάτων αὐτοῦ·
 καὶ οἱ ἀγαπῶντες αὐτόν, συντελέσουσι τὰς ὁδοὺς
 αὐτοῦ. »

« Τῷ φοβουμένῳ τὸν Κύριον οὐκ ἀπαντήσεται κακόν,
 ἀλλ' ἐν πειρασμῷ καὶ πάλῃ ἐξελεύεται. Χρήματα καὶ
 ἡ ἰσχύς ἀνυψοῦσι καρδίαν, καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρω φό-
 βος Κυρίου. »

« Ὁ φοβούμενος Κύριον εὐθύνει φίλους αὐτοῦ. »

« Ἐν φόβῳ Κυρίου ἔστω τὸ καύχημά σου. »

« Σπέρμα ἐντιμον πόλον· Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύ-
 ριον. Πλούσιος καὶ ἐνδοξος, καὶ πέντης, τὸ καύχημα
 αὐτῶν, φόβος Κυρίου. »

« Οἱ φοβούμενοι Κύριον, πιστεύσατε αὐτῷ, καὶ
 οὐ μὴ πέσῃ ὁ μισθὸς ὑμῶν. Οἱ φοβούμενοι Κύριον,
 ἐλπίσατε εἰς ἀγαθὰ, καὶ εἰς εὐφροσύνην αἰώνιον καὶ
 ἔλεος. »

« Μεγιστὴν καὶ κριτὴν, καὶ δυνάστην δοξασθήσε-
 ται, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῶν τις μείζων τοῦ φοβουμένου
 τὸν Κύριον. »

« Πᾶσα σοφία φόβος Κυρίου. Οὐδὲν κρείττον φόβου
 Κυρίου, καὶ οὐδὲν γλυκύτερον τοῦ προσέχειν ἐντο-
 लाίς Κυρίου. »

« Ὁ φοβούμενος Κύριον, οὐδὲν ἐβλαβηθήσεται.
 Φοβουμένου Κυρίου, μακαρία ἡ ψυχὴ. »

« Ὁ φοβούμενος Κύριον, ἐκδίξεται παιδείαν. »

« Οἱ φοβούμενοι Κύριον, εὐρήσουσι κρίμα καὶ δι-
 καιώματα, καὶ ὡς φῶς ἐκλάμψουσιν. »

« Οὐκ ἔστιν ἐν φόβῳ Κυρίου ἐλάττωσις, φόβος
 Κυρίου, ὡς παράδεισος εὐλογίας. »

« Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινοντων τὸ σῶμα,
 τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυνάμενων ἀποκτείνειν· φοβήθητε
 δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπο-
 λέσαι ἐν γένει. »

« Καθὼς ἠγάπησέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὼ ἠγάπησα
 ὑμᾶς. Μείνετε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ. Ἐὰν τὰς ἐντο-
 λὰς μου τηρήσητε, μένετε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καθὼς
 ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς μου τητήρηκα, καὶ μένω
 αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. »

« Ἀνοίξας Πέτρος τὸ στόμα εἶπεν· Ἐπὶ ἀληθείᾳ
 καταλαμβάνομαι, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ
 Θεός, ἀλλὰ ἐν παντὶ ἔθναι ὁ φοβούμενος αὐτόν, καὶ
 ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, ἑκτεὶς αὐτῷ ἔστιν. »

« Οἶδαμεν ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὴν Θεὸν πάντα συν-
 εργεῖ εἰς ἀγαθόν. »

« Εἰ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὑπὸ
 αὐτοῦ. »

Φόβος Κυρίου, καθάρσιον ψυχῆς, κατὰ τὴν εὐχὴν

Eccii. xxiv, 14, 19. — « Spiritus timentium
 Deum vivet : spes enim illorum in salutem, et
 oculi Dei in diligentes se. Oculi Domini super in-
 tuentes eum. »

Eccii. ii, 7, 18. — « Metuentes Dominum, susti-
 nete misericordiam ejus, et non deflectatis, ne
 cadatis. Qui timent Dominum, non erunt incredi-
 biles verbis illius ; et qui diligunt illum, conserva-
 bunt vias illius. »

Eccii. xxiii, 1. — « Timenti Dominum non oc-
 current mala, sed in tentatione et lucta liberabit
 eum. Facultates et virtus exaltant cor : sed super
 hæc timor Domini. »

Eccii. xi, 26. — « Qui timet Dominum, diri-
 git amicos suos. »

B Eccii. ix, 22. — « In timore Domini sit gloria-
 tio tua. »

Eccii. x, 23, 25. — « Semen honorabile quale ?
 qui timent Dominum. Dives, et gloriosus, et pau-
 per, gloriatio eorum timor Domini. »

Eccii. ii, 8, 9. — « Qui timetis Dominum, cre-
 dite illi ; et non evacuabitur merces vestra. Qui
 timetis Dominum, sperate bona, et lætitiā sem-
 piternam, et misericordiam. »

Eccii. x, 27. — « Magnus, et iudex, et potens
 erit in honore : et non est major illo qui timet
 Dominum. »

C Eccii. xix, 28, 48. — « Omnis sapientia timor
 Domini. Nihil melius quam timor Domini : et
 nihil dulcius, quam respicere in mandatis Do-
 mini. »

Eccii. xxiii, 37. — « Qui timet Dominum, nihil
 trepidabit. Timentis Dominum beata est anima. »

Eccii. xxiv, 17. — « Qui timet Dominum, acci-
 piet disciplinam. »

Eccii. xxxii, 16. — « Qui timent Dominum in-
 venient iudicium et justificationes, et ut lux fulge-
 bunt. »

Eccii. xl, 26, 27. — « Non est in timore Do-
 mini imminutio. Timor Domini sicut paradisi be-
 nedictionis. »

Matth. x, 28. — « Nolite timere eos qui occidunt
 corpus, animam autem non possunt occidere : sed
 potius eum timeate, qui potest corpus et animam
 perdere in gehennam. »

D Joan. xv, 9, 10. — « Sicut dilexit me Pater, et
 ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si præ-
 cepta mea servaveritis, 306 manebitis in dile-
 ctione mea, sicut et ego Patris mei mandata ser-
 vavi, et maneo in ejus dilectione. »

Act. x, 34. — « Aperiens Petrus os suum dixit :
 In veritate comperi, quod non est personarum ac-
 ceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum, et
 facit justitiam, acceptus est illi. »

Rom. viii, 28. — « Scimus quia diligentibus
 Deum omnia cooperantur in bonum. »

I Cor. viii, 3. — « Si quis diligit Deum, hic co-
 gnitus est ab eo. »

Basil. in init. Prov. — Domini timor, expiatio

est animi, secundum hanc Prophetæ postulationem dicentis : « Confige timore tuo carnes meas (*Psalm.* cxviii, 120) : » : tanquam hac ratione, improba omnis et flagitiosa actio profugiat, ubi timor sedem fixit : quippe cum corporis membra eam ob causam ad turpia flagitia moveri nequeant, ubi timore ceu clavis confixa sunt. Quemadmodum enim qui corpus clavis transfixum habet, in ejusmodi cruciatu versatur, ut nihil valeat agere : sic qui timore Dei constrictus tenetur, non oculo ad ea quæ minime opus est, uti, non manus ad interdictas actiones movere ; nihil quidquam denique, vel parvum, vel magnum, præterquam conveniat, patrare potest ; velut nempe suppliciorum quæ

Ex Canon. Constitut. Reg. fus. Int. 2. — Charitas erga Deum exposcitur a nobis tanquam debitum necessarium ; quod dum animus solvendo non est, hoc malis omnibus est intolerabilius. Siquidem alienum esse et aversum a Deo, ipsis quoque gehennæ futuris cruciatibus, asperius est, et gravius illi qui damnum hoc patitur ; velut oculo lumine orbari, licet nullus alioqui dolor accedat.

Timor Domini omnimoda recte facta animi superat.

Charitas erga Deum in hoc sita est, ut animus quotidie se supra vires extendat.

Reg. brev. quæst. 212. — Quemadmodum bos et asinus ex beneficio quod ab alente suscipiunt, timorem erga Deum sponte concipimus ; si non stupido ingratoque animo beneficia suscipiamus. Qui fieri possit, ut tot tantorumque beneficiorum auctorem Deum non redamemus ; quando ejusmodi affectus naturali, ut ita dicam, instinctu, nullo docente, animis nostris inditus fuit.

Naz. orat. 2. — Initium sapientiæ est timor Domini, veluti primæ quædam fasciæ illius. Sapientia autem timorem exsuperat, nosque ad amorem provchens, Dei amicos et filios pro servis facit.

Ejusdem, orat. 1. — Bonum est aliquantisper etiam secedere, quemadmodum olim Moyses, et postmodum Jeremias, ac prompte atque impigre ad vocantem accurrere, ut de Aarone et Isaia proditum est : dummodo utrumque pie fiat : alterum ob propriam infirmitatem, alterum ob vocantis potentiam.

Chrys. orat. 15. De stat. — Non tantum virtutis habet oratio ; quantum efficit timor. Quid atrocius gehenna ? at nihil ejus timore utilius. Metus quippe gehennæ nobis regni coelestis coronam affert : haud secus ac in militis semper armati domo, non prædo, non effossor murorum, non quispiam alius ex his qui ejusmodi facinora aggrediuntur, propius audeat apparere : timore sic animos obtinente, nihil illiberalium **307** affectionum facile nobis accedit, sed omnes sese proripiunt, et fugam capessunt, timoris vi et potentia undique fusæ et profligatæ. Nec vero hoc solum lucri ex timore capimus ; sed

Α τοῦ Προφήτου λέγοντος· « Καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου· » ὡς ὅπου φόβος ἐνοικεῖ, πάσης πονηρᾶς καὶ ἀνοσίας πράξεως ἀποφευγούσης, τῶν τοῦ σώματος μελῶν κινηθῆναι πρὸς ἀτόπους ἐνεργείας διὰ τὸ τῷ φόβῳ καθηλωσθαι, μὴ δυναμένων. Ὡς περ γὰρ ὁ ἐμπεπηγὸς ἔχων ἐν ἑαυτῷ τοὺς σωματικούς ἥλους, ἀνεέργητός ἐστιν, ὅπῃ τῶν ὀδυνῶν κατεχόμενος, οὕτως ὁ τῷ φόβῳ Θεοῦ κατελημμένος, οὐκ ὀφθαλμῷ χρῆσθαι πρὸς ἃ μὴ δεῖ, οὐ χεῖρας κινῆσαι πρὸς ἀπηγορευμένας πράξεις, οὐχ ὅλως μικρὸν ἢ μείζον ἐνεργῆσαι παρὰ τὸ καθήκον δύναται· οἷον ὀδύνη τινὲ τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἀπειληθέντων συμπεπαρμένος.

Deus cominatus est, cruciatu quodam, expecta-

Β Ἀναγκαῖον ὄφλημα τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην ἀπαιτούμεθα, ὃ τῇ ἐλλιπούσει ψυχῇ πάντων κακῶν ἐστὶν ἀφορητότατον. Θεοῦ γὰρ ἀλλοτριώσεως καὶ ἀποστrophῆς, καὶ τῶν ἐν τῇ γέννῃ προσδοκωμένων κολάσεων ἀφορητότερόν ἐστι καὶ βαρύτερον τῷ παθόντι, ὡς ὀφθαλμῷ φωτὸς στέρησις, κἂν μὴ ὀδύνη προσῇ.

Φόβος Κυρίου παντοίων κατορθωμάτων τῆς ψυχῆς περιγίνεται.

Ἡ εἰς Θεὸν ἀγάπη αὕτη ἐστὶν, τὸ ὑπὲρ δύναμιν αἰετὶ τὴν ψυχὴν ἐπεκτείνειν.

Γ Ὡς περ τῷ βοὶ καὶ τῷ ὄνῳ ἐκ τῆς παρὰ τοῦ τρέφοντος εὐεργεσίας, ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη αὐτομάτως ἐγγίνεται, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐὰν εὐαισθητῶς καὶ εὐγνωμόνως τὰς εὐεργεσίας δεξώμεθα. Ἰὼν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων εὐεργετῶν Θεὸν πῶς οὐκ ἀγαπήσομεν κατὰ φύσιν, ἐν οὕτως εἶπω, ἀδιδάκτως τῆς τοιαύτης διαθέσεως τῇ ὑγιανοῦσῃ ψυχῇ ἐγγινομένης ;

Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου, οἷόν τι πρῶτον σπέρμανον· καὶ σοφία τὸν φόβον ὑπερέβησεν ; καὶ εἰς τὴν ἀγάπην ἀναβιδάσασα, Θεοῦ φίλους ἡμᾶς καὶ υἱοὺς ἀντὶ δούλων ἐργάζεται.

Δ Ἀγαθὸν καὶ ὑποχωρῆσαι τι μικρὸν, ὡς Μωϋσῆς ἐκεῖνος τὸ παλαιὸν, καὶ Ἱερεμίας ὕστερον, καὶ προσδραμεῖν ἐτόλμως τῷ καλοῦντι, ὡς Ἀαρὼν τε καὶ Ἡσαίας, μόνον εὐσεβῶς ἀμφοτέρω· τὸ μὲν διὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, τὸ δὲ διὰ τὴν τοῦ καλοῦντος δύναμιν.

Ε Οὐ τοσοῦτον ἐργάζεσθαι δυνήσεται λόγος, ὅσον ἐργάζεται φόβος. Τί γέννης χαλεπώτερον ; ἀλλ' οὐδὲν τοῦ ταύτης χρησιμώτερον φόβου. Ὁ γὰρ τῆς γέννης φόβος τὸν τῆς βασιλείας ἐμίνχομιζει στέφανον. Καθάπερ ἐνοικίᾳ στρατιώτου διηνεκῶς ὥπλισμένου, οὐ ληστής, οὐ τοιχωρύχος, οὐκ ἄλλος τις τῶν τὰ τοιαῦτα κακουργούντων, τολμήσει φανῆναι πλησίον· οὕτω φόβου κατέχοντος τὰς ψυχὰς, οὐδὲν πῶν ἀνελευθέρων παθῶν ἐπιείσρχεται ῥαδίως ἡμῖν, ἀλλὰ δραπετεύει καὶ φυγαδεύεται, τῇ τυραννίδι τοῦ φόβου πάντοθεν ἐξελευνόμενα. Καὶ οὐ τοῦτό ἐστιν ὃ καρπούμεθα ἀπὸ τοῦ φόβου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον

πολλῷ μείζον. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τὰ πονηρὰ ἡμῶν ἀπελαύνει πάθῃ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν εἰσάγει μετὰ πολλῆς εὐκολίας τὴν ἀρετὴν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω κατασθίει μὲν ἀμαρτήματα, ἀρετὴν δὲ αὐξέσθαι ποιᾷ καὶ θάλλειν, ὡς διηνεκοῦς φόβου φύσις. Διὰ τοῦτο τὸν μὴ συζῶντα φόβῳ ἀμήχανον κατορθῶσαι, ὡσπερ οὖν τὸν ἐν φόβῳ ζῶντα ἀμήχανον διαμαρτεῖν.

Φόβος οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, ἢ τείχος, καὶ ἀσφάλεια, καὶ πύργος ἀκαταγώνιστος.

Ὁ τοῦ ἀπαθοῦς Θεοῦ φόβος ἀπαθής· φοβεῖται γάρ τις, οὐ τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὸ ἀποπεσεῖν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ τοῦτο δεδιώς, τὸ τοῖς κακοῖς συμπεσεῖν, φοβεῖται καὶ δέδιεν τὰ κακά· ὁ δεδιώς δὲ τὸ πτώμα, ἀφ' ὅπου τὸν αὐτὸν καὶ ἀπαθὴ εἶναι βούλεται.

« Οὐ δυνατόν τὸν ἀληθῶς φοβούμενον τὸν Θεόν δειλίαν ἔχειν, εἰρημένον τοῦ· « Πλὴν αὐτὸν μὴ φοβεῖται ἄλλον. »

Ὁ φοβούμενος τὸν Θεόν, κατὰ Θεόν πάντα πράττει.

Λέγεται ὁ Θεὸς φοβερός εἶναι· ἀλλ' οὐχ ὡς θανάσιμου θηρίου ἢ ἀνθρώπου ὡμοῦ φόβον ἔχειν. Ὁ γὰρ Θεὸς φῶς ἐστίν, καὶ τὰ ἐξῆς. Πῶς οὖν φοβηθῶμεν φῶς, ἢ ζωὴν, ἢ ἀλήθειαν, ἢ ἀνάστασιν; ὡς ἐάν τις ἢ ἐπὶ ὕψηλόν ὄρος οἰκῶν, καὶ λέγεται φοβεῖσθαι αὐτό· οὐ τὸ ὄρος φοβεῖται, ἀλλὰ τοῦ μὴ ἐκπεσεῖν αὐτοῦ. Τοῖνυν καὶ ἡμεῖς φοβούμεθα τὸν Θεόν, φοβούμενοι ἐκπεσεῖν τοῦ φωτός, καὶ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς γνώσεως.

Τίτλ. Ε'. — Περὶ ἀντιλογίας πρὸς Θεόν· καὶ εἰ οὐ δεῖ ἀντιλέγειν, ἢ δικαιολογεῖσθαι πρὸς Θεόν.

« Ἀνομία ἡμῖν λογισθήσεται, πολλὰ λαλούντων ῥήματα ἐνώπιον Κυρίου. »

« Οὐκ εἰ ἄνθρωπος κατ' ἐμὲ, ὃ ἀντικρινόμην, ἵνα ἰδῶμεν ἐμοθύραδόν εἰς κρίσιν. »

« Τί ἐτι ἐγὼ κρίνομαι νομιστούμενος καὶ ἐλεγχόμενος παρὰ Κυρίου, ἀκούων τοιαῦτα οὐθέν ὢν; Ἐγὼ δὲ τίνα ἀπόκρισιν δώσω; Χεῖρα θέσω ἐπὶ στόματί μου· ἀπαξ λελάδηκα, ἐπὶ δὲ τῷ δευτέρῳ οὐ προσθήσω. »

« Μὴ μοι εἴη ἐναντίον Κυρίου ἀσεβῆσαι, ἢ ἐναντίον παντοκράτορος ταράξαι τὸ δίκαιον. »

« Μὴ σπεῦδε ἐπὶ στόματί σου, καὶ ἡ καρδίᾳ σου μὴ ταχύνῃται τοῦ ἐξενεγκεῖν λόγον πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. »

« Μὴ ἐρεῖ πλάσμα τῷ πλάσσαντι, Οὐ σὺ με ἐπλάσας; ἢ τὸ ποίημα τῷ ποιήσαντι, Οὐ συνετῶς με ἐποίησας; »

« Μὴ ἐρεῖ ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ, Τί ποιεῖς; Τί οὐκ ἐργάσεις, οὐκ ἔχεις χεῖρας; καὶ μὴ ἀποκριθῇσεται

A aliud quoque multo præstantius. Non enim tantummodo vitiosos affectus nostros propulsat, verum et omnibus virtutibus facilem ad nos aditum aperit. Nec enim quidquam perinde, tum peccata delet, tum auget virtutem et florentem reddit, atque perpetui timoris natura. Quocirca fieri non potest, ut qui in timore vivit, recte aliquid agat, et vicissim qui in timore vivit, a recto aberret.

Chrysost. orat. 15 De stat. — Timor nihil aliud est, nisi murus et præsidium, ac turris inexpugnabilis.

Clem. Alex. Stromat. — Timor Dei qui perturbationibus vacat, perturbationi non est obnoxius. Neque enim Deum quisquam timet, sed ne a Deo excidat. Qui autem hoc timet, ne incidat in mala, is proinde mala metuit. Porro qui casum timet, is ab interitu et perpeccionibus alienus fieri cupit.

Didym. in Isa. — Fieri non potest, ut qui timore Dei præditus est, meticulous sit: quando dictum est: « Præter illum ne quemquam alium metuas. »

Eragrii. — Qui timet Deum, omnia secundum Deum gerit.

Ejusdem. — Deus terribilis esse dicitur: non quod in pestiferæ bellæ aut sævi hominis morem terrorem incutiat. Deus quippe est lux, via, veritas, et vita, etc. Quinam ergo lucem, aut vitam, aut veritatem, aut resurrectionem perhorrescamus? Hoc perinde est, ac si quis in sublimi quodam monte agens, ipsum metuere dicatur; is plane non montem timet, sed ne ex eo præceps ruat. Ad eundem modum Deum extimescimus; hoc utique metuentes, ne a luce, vita, veritate et scientia excidamus.

Tit. V. — De contradictione adversus Deum: et quod adversus Deum minime sit contradicendum, nec cum eo expostulandum.

Job xxxiv. 37. — « Iniquitas nobis reputabitur, multa verba loquentibus coram Domino. »

Job ix, 32. — « Non es homo similis mei, cum quo litigem, ut veniamus unanimiter ad iudiciū. »

Job xxxix, 34. — « Quid adhuc ego iudicor admonitus et reprehensus a Domino, audiens talia, cum nihil sim? Ego autem quid hæc responsum dabo? manum meam imponam ori meo. Unum locutus sum, et ultra non addam. »

Ibid. 35. — « Absit ut coram Deo impie agam: et coram Omnipotente jus perturbem! »

Eccle. v, 4. — « Ne festines in ore tuo: et cor tuum non festinet ad proferendum verbum in conspectu Dei. »

Isa. xxi, 16. — « Nunquid dicet figmentum fictori suo: Non tu me fecisti? aut factura factori suo: Non tu sapienter me fecisti? »

Isa. xlv, 9, 10. — « Nunquid dicet lutum figulo: Quid facis? quid non operaberis, nec habes

manus? et non respondebit signum ad eum qui se sinxit, aut qui dicit Patri, cur genuit? et matri, Cur parturis?

Sap. iii, 14. — « Qui non cogitavit adversus Dominum nequissima, huic dabitur donum fidei electum. »

308 Eccli. vii, 5. — « Ne te justifies ante Deum. »

Rom. ix, 20, 21. — « O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? An dicet signum ei qui se sinxit: Quid me fecisti sic? Annon habet potestatem singulus luti ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem; aliud autem in contumeliam? »

I Cor. x, 9. — « Non tentemus Dominum, sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt. »

Basil. Quod Deus non est auctor malorum. — Qui Deo reluctari audent, his verbis utuntur: Quid est, quamobrem in ipsa structura non habemus, ut extra peccandi aleam sinus, ut ne, si velimus quidem, peccare nobis liceat? Quoniam tu quoque servos, non, cum eos in vinculis constrictos tenes, benevolos tibi existimas; sed cum eos sponte munere suo fungi perspicis. Quin Deo quoque gratum est, non quod vi extorquetur, sed quod ex virtute geritur. Virtus porro a voluntate, non ex necessitate oritur. Itaque qui conditorem hoc nomine reprehendit, quod nos natura impeccabiles non condiderit, nihil aliud quam brutam naturam ei rationis est anteponit; et illam quæ nullo ex se motu ciatur, ei cui inest electio ei vis agendi.

Id. epist. 41. — Ne quis, velim, corrigere Deum tentet, et dicat: Hoc nobis omnino debet contingere, non autem illud. « Quis enim novit sensum Domini; aut quis consiliarius ejus fuit? » (Rom. xi, 34) In caligine siquidem judicat, ut Jobi sermonibus utar, et nubes absconsio ejus est, nec conspicietur. Explorata medicamina habet, quæ a vitio ad virtutem, et ab ignorance ad cognitionem Dei animos excitant.

Cyrilli Alexand. — Demitte supercilium, o homo: repagulum et januam impone linguæ. Ab hoc tam frigido vaniloquio quamprimum abscede. Sine Deum et scire, et facere, quæ ipsum deceant.

Tit. VI. — De angelis: et quod admissio peccato puniantur.

Job xvi, 15. — « Præcepto interfecit draconem apostatam. »

II Petr. ii, 4. — « Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari. »

Judæ 6. — « Angelos qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domi-

A τὸ πλάσμα πρὸς τὸν πλάσαντα αὐτόν; ἢ ὁ λέγων τῷ πατρὶ, τί ἐγέννησας; καὶ τῇ μητρὶ, τί ὠδίνεις; »

« Ὁ μὴ ἐνθυμηθεὶς κατὰ τοῦ Κυρίου πονηρὰ, δοθεῖται αὐτῷ τῆς πίστεως χάρις ἐκλεκτῆ. »

« Μὴ δικαιοῦ ἐναντίον Κυρίου. »

« Ὁ ἄνθρωπε, μενοῦν γε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι· τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; »

« Μὴ πειράζωμεν τὸν Κύριον, καθὼς τινες αὐτῶν ἐπείρασαν, καὶ ὑπὸ τῶν θφειῶν ἀπώλοντο. »

B Οἱ τολμῶντες Θεῷ ἀντιλέγειν, φασὶν· Διὰ τί ἐν τῇ κατασκευῇ τὸ ἀναμάρτητον οὐκ ἔχομεν, ὥστε οὐδὲ βουλομένοις ἡμῖν ὑπάρχειν τὸ ἀμαρτάνειν; Ὅτι καὶ σὺ τοὺς οἰκέτας, οὐχ ὅταν δεσμίους ἔχῃς, εὖνους ὑπολαμβάνεις, ἀλλ' ὅταν ἰδῇς ἐκουσίως ἀποπληροῦντάς σοι τὰ καθήκοντα. Καὶ Θεῷ φίλον, οὐ τὸ ἡναγκασμένον, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀρετῆς κατορθούμενον. Ἀρετὴ δὲ ἐκ προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἀνάγκης γίνεται. Ὁ τοίνυν μεμψόμενος τὸν ποιητὴν, ὡς μὴ φυσικῶς κατασκευάζοντα ἡμᾶς ἀναμάρτητους, οὐδὲν ἑτερον ἢ τὴν ἀλεγον φύσιν τῆς λογικῆς προτιμᾷ, καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρμητον τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπράκτου.

C Μηδεὶς, παρακαλῶ, διορθούσθω τὸν Κύριον, μηδὲ λεγέσθω, ὅτι τοῦτο ἡμῖν ὠφελεῖ συμβῆναι, καὶ οὐκ ἐκείνους πάντως. « Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; » ἐν γνώφῃ γὰρ κρίνει, κατὰ τὸν Ἰωβ, καὶ νεφέλῃ ἀποκρυφῇ αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὁραθήσεται. Εἶδεν τὰ ἀπὸ κακίας ἐπὶ ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ ἀγνωσίας εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ προτρεπόμενος φάρμακον.

Κάθε, ἄνθρωπε, τὴν ὁρμὴν· ἐπίθες τῇ γλύττῃ μοχλὸν καὶ θύραν, ἀποπήδησον τῆς οὕτω ψυχρᾶς εἰκαιομυθίας Πάρες ἐπὶ πάντα Θεῷ τὸ καὶ εἰδέναι καὶ δοῦν ἅπερ ἂν αὐτῷ πρέπει.

Τίτλ. Γ'. — Περὶ ἀγγέλων· ὅτι καὶ ἀγγελοὶ ἀμαρτήσαντες καλῶνται.

D « Προστάγματι ἐθανάτωσε δράκοντα ἀποστάτην. »

« Ὁ Θεὸς ἀμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο· ἀλλὰ σειραῖς ζόφου ταρταρώσας, παρέδωκεν εἰς κρίσιν κολαζομένους τηρεῖσθαι. »

« Ἀγγέλους τοὺς μὴ τηρέσαντας τὴν ἐαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρί-

VARIÆ LECTIONES.

« Hæc perperam in Rup. dicitur accepta ex lib. xviii Contra Julian., cum Cyrillus decem libros duntaxat, non plures, contra Julianum ediderit.

σιν μεγάλης ἡμέρας· δεσμοῖς αἰωνίοις ἐπὶ ζῶρον τε-
τήρηκεν. »

Ἄγγελοι πάντες, ὡς περ προσηγορίας, οὕτω καὶ
φύσει· πάντως τῆς αὐτῆς τυγχάνουσι.

Φανοτάτης οὐσῆς οὐσίας τῶν ἀγγέλων, μᾶλλον δὲ
οὐρανοῦ, οὐκ ἀποστειγμένον ἐν εἶδος, ἢ μὲν μορφῇ
περὶ αὐτὰ εὐρίσκειται· οὐ γὰρ σκληρὰ καὶ ἀντίτυ-
ποι φύσεις σωμάτων εἰσίν.

Ἦν τὰ σκέλη αὐτῶν ἑρῶς, καὶ πτερωτοὶ οἱ πόδες·
αὐτῶν, ὁ μέγας Ἰεζεκιὴλ περὶ τῶν ἀγγέλων ἔλεγεν·
ὥς περ ὁρῶσι τὸ ἀκίνητος τῆς γνώμης, καὶ τὸ πρὸς τὰ
νοήματα τῆς φύσεως ἐκείνης ὀξυκίνητον.

Τιμῶμεν ἀγγέλους, οὐ διὰ τὴν φύσιν, ἀλλὰ διὰ
τὴν ἀρετὴν· καὶ δαίμονας ἀτιμάζομεν, διὰ τὴν ἐν-
υπάρχουσαν αὐτῶν κακίαν.

Πνευματικὰ τῶν ἀγγέλων οὐσίαι· εἰκάζονται δὲ
πολλάκις ἀνθρώπων ἰδέαις, πρὸς τὰς ὑποκειμέναι·
χρεῖας μεταμορφούμενοι.

TIT. Ζ'. — *Περὶ ἀγγέλων· ὅτι ἀγγέλους φύλακας
ἡμῖν ἐπέστησεν ὁ Θεός.*

« Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἀγγελόν μου πρὸ προ-
σώπου σου, ἵνα φυλάξῃ σε ἐν τῇ ὁδῷ, ὥς περ εἰσαγάγῃ
σε εἰς τὴν γῆν ἣν ἐτοίμασα σοι. Πρόσεχε σεαυτῷ, καὶ
εἰσάκουε αὐτοῦ, καὶ μὴ ἀπειθήσῃ αὐτῷ· οὐ γὰρ μὴ
ὑποστείλεται σε. Τὸ γὰρ ὄνομά μου ἐστὶν ἐν αὐτῷ. »

« Ἔστησεν ὁρία ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων
Θεοῦ. »

« Ὅρατε μὴ καταφρονήσητε ἐνδὲς τῶν μικρῶν· **C**
τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐ-
ρανοῖς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν
οὐρανοῖς. »

Ὅς περ παιδαγωγούς τινας ἢ παιδονόμους ἐπιτε-
ταγμένους τοῖς ἀνθρώποις τοὺς ἀγγέλους εἰδώς ὁ
Ἀπόστολος, εἰς μαρτυρίαν ἐκάλεισε.

Τοὺς μὲν ἁγίους φωταγωγοὶ φυλάττουσιν ἄγγελοι,
τοὺς δὲ φαύλους σκοτεινοί.

Πλουτοῦ γνώσεως καὶ σοφίας προστίθουσιν ἡμῖν
ἀγγέλους πολλούς· ὁ δὲ ἀκάθαρτος καὶ ἀπὸ τοῦ ὄν-
θέντος αὐτῷ ἐκ παιδὸς ἀγγέλου χωρίζεται. Ἡ γὰρ
πνευματικὴ φιλία ἐστὶν ἀρετὴ καὶ γνώσις Θεοῦ, δι'
ᾧ συναπτόμεθα πρὸς φιλίαν ταῖς ἁγλαῖς δυνάμεσιν,
εἰ γὰρ οἱ μετανοοῦντες ἄνθρωποι χαρὰς αἱτοιοὶ γίνον-
ται τοῖς ἀγγέλοις.

TIT. Η'. — *Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως καὶ
κατασκευῆς.*

« Ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα
Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐ-
τούς. »

« Ἐπλάσεν ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον, λαβὼν χοῦν ἀπὸ
τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ
πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος· εἰς ψυχὴν ζῶσαν.
Ἐπέβαλεν ὁ Θεός ἑσπασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ· καὶ
ὑπνώσεν, καὶ ἔλαβεν μίαν ἐκ πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ
ἐνεπλήρωσε σὰρκα ἀντ' αὐτῆς, καὶ ἠκοδόμησεν αὐ-

PATROL. GR. XCV.

A cilium, in iudicium magni diei vinculis æternis
sub caligine reservavit. »

Didymi. — Angeli omnes, ut nomen unum, sic
unam quoque omnino naturam habent.

Cum splendidissima, vel, ut rectius loquar, cœ-
lestis angelorum natura sit, non certa quædam
species, aut una eademque forma in illis reperitur.
Etenim duræ ac renitentes naturæ corporibus con-
veniunt.

Nili. — Erant crura eorum recta, et alati pedes
eorum, aiebat Ezechiel de angelis. Quibus verbis
inflexibilem sententiæ constantiam indicat, natu-
ræque illius in intelligendo celeritatem.

Eugenii. — Angelos honoramus, non ob natu-
ram, sed ob virtutem : et daemones contumeliis
R persequimur, propter nequitiam, quæ in ipsis est.

309 Philonis. — Angelorum essentia spirituales
sunt : formas vero frequenter humanas exhibent,
certis de causis in alienam speciem transformati.

TIT. VII. — *De angelis : quod Deus angelos nobis
custodes præfecerit.*

Exod. xiii, 20, 21. — « Ecce ego mitto ange-
lum meum ante faciem tuam, ut custodiat te in
via, ut introducat te in terram quam præparavi
tibi. Attende tibi ipsi, et audi vocem ejus. Nec
contemnendum putes ; quia non subtrahet te. No-
men enim meum est in illo. »

Deut. xxxii, 8. — « Constituit terminos populo-
rum secundum numerum angelorum Dei. »

Matth. xviii, 10. — « Videte ne contemnatis
unum ex his pusillis. Dico enim vobis, quod angeli
eorum in cœlis semper vident faciem Patris nri
qui in cœlis est. »

Basil. lib. De sp., cap. 13. — Quoniam Aposto-
lus perspectum habebat angelos hominibus tanquam
pædagogos quosdam et educatores esse constitutos,
ideireo testimonii causa eos vocavit.

Didymi. — Probi et sancti viri lucidos angelos
custodes habent : mali autem tenebrosos.

Eragr. in Prov. — Scientiæ et sapientiæ opes
multos nobis angelos testes adjungunt. At vir im-
purus, ab angelo qui ipsi a puero datus est, disjun-
gitur. Etenim spiritualis amicitia in virtute et co-
gnitione Dei consistit : quarum opera cum sanctis
angelis amicitia nexu copulamur. Siquidem homi-
nes, quos scelerum prænitet, lætitiæ ansam angelis
subministrant.

TIT. VIII. — *De hominis conformatione et structura.*

Gen. i, 27. — « Creavit Deus hominem : ad ima-
ginem Dei fecit illum : masculum et feminam fecit
eos. »

Gen. ii, 7 seqq. — « Et formavit Deus hominem,
accepto limo de terra, et inspiravit in faciem ejus
spiraculum vitæ : et factus est homo in animam
viventem. Humisit Deus exstasim in Adam : et cum
obdormisset, accepit unam de costis ejus, et reple-
vit carnem pro ea. Et ædificavit Dominus costam

in mulierem, et adduxit eam ad Adam. Et dixit Adam : Hoc nunc est os ossibus meis, et caro de carne mea. Hæc vocabitur mulier (seu vir), quia de viro suo sumpta est ipsa. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carnem unam. »

Job x, 8, 11, 9. — « Manûs tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me. Pelle et carne vestisti me; ossibus et nervis compegisti me. Memento quia sicut lutum finxisti me; et rursus in terram reduces me. »

Psal. xxxviii, 6, 7. — « Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. Verumtamen in imagine pertransit homo; sed et frustra conturbatur. »

Psal. ciii, 29. — « Auferes spiritum eorum, et deficient : et in pulverem suum convertentur. »

Eccle. iii, 20. — « Omnia de terra facta sunt; et omnia in terram revertentur. »

Sap. ii, 23. — **310** « Deus creavit de terra hominem inextiminabilem, et ad imaginem æternitatis suæ fecit illum. »

Sap. ix, 1, 2. — « Qui fecisti omnia verbo tuo, et sapientia tua constituisti hominem, ut dominaretur creaturæ, quæ a te facta est, ut disponat orbem terræ in æquitate et justitia, et in directione cordis judicium judicet. »

Sap. vii, 1. — « Et ego quidem mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terreno oriundus illius qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, et delectamento somni conveniente. Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram; et primam vocem similem omnibus emisii plorans. In involumentis nutritus sum, et curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium. Unus ergo introitus est omnibus ad vitam, et similis exitus. »

Eccle. xvi, 1, 2. — « Dominus creavit de terra hominem. Numerum dierum et tempus dedit illi, et potestatem super eam. Ad imaginem suam fecit illum : et posuit timorem ipsius super omnem carnem, et dominatus est bestiarum et reptilium. Consilio, et sententia, et oculis, et disciplina intelligentiæ replevit eum : et bona et mala ostendit ei. »

Eccle. xli, 13. — « Omnia quæ de terra sunt, in terram revertentur. »

Ephes. ii, 8. — « Ipsius factura sumus, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in ipsis ambulemus. »

Jac. i, 18. — « Voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus. »

Clementis papæ, epist. 1. — Cum ipse sit creator

τὴν εἰς γυναῖκα, καὶ ἔγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ. Καὶ εἶπεν Ἀδάμ· Τοῦτο νῦν ἐστὶν ὡστοῦν ἐκ τῶν ὡστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. Ἀὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὐτή· ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σὰρκα μίαν. »

« Αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασαν· ἔδερμα καὶ κρέας ἐνέδυσας, ὡστέοις δὲ καὶ νεύροις με ἐνέειρας. Μνήσθητι ὅτι πηλὸν με ἔπλασας, εἰς δὲ γῆν με πάλιν ἀποστρέφεις. »

« Πλὴν τὰ συμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν· μέντοι γε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος, πλὴν μάτην ταράσσεται. »

B

« Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χούν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. »

« Τὰ πάντα ἐγένετο ἐκ τοῦ χοῦς, καὶ τὰ πάντα ἐπιστρέφει εἰς τὴν γῆν. »

« Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ κατ' εἰκόνα· τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. »

« Ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου καὶ τῇ σοφίᾳ σου κατασκευάσας ἄνθρωπον, ἵνα δεσπόζῃ τῶν ὑπὸ σοῦ γενομένων κτισμάτων, καὶ διέπῃ τὸν κόσμον ἐν ἐσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν εὐθύτητι κρίσιν κρίνῃ. »

« Εἰμὶ μὲν καὶ γὰρ θνητὸς ἄνθρωπος, ἴσος ἅπασιν καὶ γηγενεὺς ἀπόγονος πρωτοπλάστου, καὶ ἐν κοιλίᾳ μητρὸς ἐγλύφην σὰρξ, δεκαμηνιαίῳ χρόνῳ παγεῖς ἐν αἵματι, ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς, καὶ ἡδονῆς ὑπὸ συνελθούσης. Καὶ ἐγὼ δὲ γενόμενος ἔσπασα τὸν κοινὸν ἄδρα, καὶ ἐπὶ τὴν ὁμοιοπαθεῖ κατέπεσα γῆν, πρώτην φωνὴν τὴν ὁμοίαν πᾶσιν ἴσα κλαίων· ἐν σπαργάνοις ἀνατρέφην καὶ ἐν φροντίσιν. Οὐδεὶς γὰρ βασιλεὺς ἐτέραν ἔσχε γενέσεως ἀρχὴν· μία δὲ πάντων εἰσόδος εἰς τὸν κόσμον, ἐξόδος ἴση. »

« Κύριος ἔκτισε ἐκ γῆς ἄνθρωπον· ἡμέρας ἀριθμοὺς καὶ καιρὸν ἔδωκεν αὐτῷ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῆς. Κατ' εἰκόνα αὐτοῦ ἐποίησεν αὐτόν, καὶ ἔθηκεν τὸν φόβον αὐτοῦ ἐπὶ πάσης σαρκὸς, κατακυριεύειν θηρίων καὶ ἑρπετῶν. Διαβούλιον, καὶ δόξαν, καὶ ὀφθαλμοὺς, καὶ ἐπιστήμην συνέσειω· ἐνέπλησεν αὐτόν, καὶ ἀγαθὰ καὶ κακὰ ὑπέδειξεν αὐτῷ. »

« Πάντα ὅσα ἀπὸ γῆς, εἰς τὴν γῆν ἐπιλεύσεται. »

« Αὐτοῦ ἔσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεός, ἵνα ἐν αὐτῷ περιπατήσωμεν. »

« Βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχὴν τινα τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων. »

Αὐτὸς ὁ Δημιουργὸς καὶ Δεσπότης τῶν ἀπάντων

VARIAE LECTIONES.

• Hinc emenda editionem Ussetii, qui ex conjectatione ita restituerat, αὐτοῦ σοφίᾳ ἐκόσμησεν αὐτοῦς· γῆν τε διεμέρισεν.

ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀγάλλεται. Τῷ γὰρ παρμεγε-
στάτῳ αὐτοῦ κράτει οὐρανοὺς ἐστήριξεν, καὶ τῇ ἀκα-
ταλήπτῳ αὐτοῦ συνέτει διεκδόσμησιν αὐτοῦ· γῆν δὲ
ἐχώρισεν ἀπὸ τοῦ περιέχοντος αὐτὴν ὕδατος, καὶ
ἑώρασεν ἐπὶ τὴν ἀσφαλὴ τοῦ ἰδίου θελήματος θεμέ-
λιον. Ἐπὶ τούτοις τὸν ἐξοχώτατον καὶ παρμεγέθη
ἄνθρωπον ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ καὶ ἀμώμοις χερσὶν
ἐπλασεν, τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνος χαρακτῆρα. Οὕτως γὰρ
φησὶν ὁ Θεός· « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα
ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς
τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. »
Ταῦτα οὖν πάντα τελεώσας, ἐποίησεν αὐτὰ, καὶ ἡυ-
λόγησε, καὶ εἶπεν· « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. »

Τίς οὐτέων ἐξήπται ἀτηκτον οὐσίαν; τίς δὲ συνέδη-
σεν ἐπιτείνεσθαι νεύροις, καὶ ἀνίστασθαι περὶ τὰς ἀρ-
μογὰς καμπτόμενα τὰ μέλη; τίς δὲ ἐζύμωσε χυμοὺς,
δεύσας αἷματι, καὶ μαλθακὴν ἡμῖν ἐκ χορᾶς σάρκα;
Μόνος ὁ ἀριστοτέχνης τὴν λογικωτάτην εἰκόνα καὶ
ἐμφυχὸν τὸν ἄνθρωπον, ἡμᾶς ἑαυτοῦ τεκταινόμενος,
καὶ κηροπλαστῶν ἐξ ὕγρων καὶ βραχυτάτων σπερμά-
των ἐν μήτρᾳ. Τίς γὰρ ἐστὶν ὁ προμηθεύμενος μὴ
συμπνίγεσθαι τῷ ὕγρῳ, καὶ τῇ συνοχῇ τῶν ἀγγείων
ἐπικλειζόμενον ἔσω τὸ ἐμβρυον; ἢ τίς ὁ μετὰ τὸ
λοχευθῆναι, καὶ εἰς φῶς ἀνελθεῖν, εἰς μέγεθος, καὶ
κάλλος, καὶ βώμην, ἐξ ἀθηνόους καὶ βραχέος μετα-
βάλλων, εἰ μὴ αὐτὸς οὗτος ὁ ἀριστοτέχνης, ὡς ἔφην,
Θεός, τῇ ποιητικῇ δυνάμει μετασχηματίζων, καὶ
μεταζωγραφῶν τὰς ἰδέας; Ὁ Θεὸς ἀθανασία ἐστὶ,
καὶ ζωὴ, καὶ ἀφθαρσία· ἔργον δὲ ἄνθρωπος Θεοῦ·
πάν δὲ τὸ ὑπὸ ἀθανασίας ἐργασθῆναι, ἀθάνατον. Διὸ
τὸν μὲν ἄνθρωπον ἡτοῦργησεν αὐτός· τὰ δὲ λοιπὰ
γένη τῶν ζώων, ἀέρι, καὶ γῇ, καὶ ὕδατι προσέταξε
φέρειν, « Ἐξαγαγέτω, λέγων, τὰ ὕδατα ἐρπετὰ ζω-
σῶν ψυχῶν, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ
τὸ στερῶμα τοῦ οὐρανοῦ. » Καὶ, « Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ
ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος· τετράποδα, καὶ ἐρπετὰ, καὶ
θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος. » Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου
οὐκ ἔτι, « Ἐξαγαγέτω, » ἀλλὰ, « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον
κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. » Καὶ,
« Ἐλάβεν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασεν αὐ-
τόν. »

hominem ad imaginem nostram et similitudinem
eum.

Σῶμα ἔκτισεν ὁ Θεός, οὐχὶ νόσον· καὶ ψυχὴν
ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐχὶ δὲ ἁμαρτίαν· ἐκακώθη δὲ ἡ
ψυχὴ παρατραπέισα τοῦ κατὰ φύσιν. Ἦν ποτε Ἀδάμ
ἄνω, οὐ τόπω, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει. Διὰ τί οὐκ εὐθέως
αὐτῷ συγκατεσκευάσθη καὶ τὰ ἐνδύματα; Ὅτι οὕτε
φυσικὰ ἔπρεπεν εἶναι ταῦτα, οὕτε ἐκ τέχνης. Τὰ μὲν
γὰρ φυσικὰ ἴδια τῶν ἀλόγων ἐστίν, ὅσον περὶ καὶ
τρίχες, καὶ δερμάτων παχύτης, στέγειν μὲν χειμῶ-
νας, φέρειν δὲ καύσωνας θυμαμένων· ἀνθρώπῳ δὲ
ἔπρεπε κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης
παρηλλαγμένως τῶν ἀγαθῶν τὰς ἀντιδόσεις ὑπάρ-
χειν.

Σκόπει, τίς ἡ ἀπὸ ψυχῆς τῇ σαρκὶ ἐνδοιδόμενη δύ-
ναμις, καὶ τίς ἡ ἀπὸ σαρκὸς πρὸς ψυχὴν ἐπανιούσα
συμπάθεια· πῶς δέχεται μὲν τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ψυ-

A et Dominus omnium, in operibus delectatur. Et-
enim ingentissimo robore suo caelos sulcivit, et
incomprehensibili industria sua ornavit : terram
autem distinxit ab aqua eam ambiente, et super
tuto voluntatis suae fundamento stabilivit. Deinde
excellentissimum et præcelsum prorsus hominem
suismet immaculatis manibus finxit, qui imaginis
suae effigiem referret. Sic enim Deus ait : « Facia-
mus hominem ad imaginem nostram et similitudi-
nem nostram. Et fecit Deus hominem : masculum
et feminam fecit eos (Gen. 1, 26, 27). » Quæ omnia
cum absolveret, isthæc fecit, benedixitque et ait :
« Crescite et multiplicamini (ibid. 28). »

S. Methodii de resurrec. — Quis duram ossium
substantiam compegit? quis membra colligavit, ut
nervis tenderentur, et circa juncturas inflexa laxa-
rentur? Quis humores mollemque ex humo carnem,
sanguine eam perfundendo, fermentavit? solus
plane præstantissimus artifex Deus, qui hominem,
id est ratione præditam et animatam imaginem
suam, nos, inquam, fabricavit, et ex humido et
perexiguo semine in vulva matris, velut e cera
conformavit. Ecquis enim est qui providet, ne fetus
humoris copia, et compressione vasorum obrutus,
intus prælocetur? aut quis, postquam gestatus
utero est, et tandem in lucem editus, ex imbecilli
et pusillo magnum, pulchrum et robustum reddi-
dit, nisi idem ipse, quem modo dicebam, præstan-
tissimus conditor Deus, qui potentie suæ
efficacitate, instar pictoris cujusdam, formas in
diversum mutat. Deus immortalitas est, vita et
incorruptio : opus autem Dei, homo. Quidquid
porro ab immortalitate factum est, immortale sit
oportet. Ac proinde quidem hominem ipsemet effe-
cit : reliqua autem animantium genera, acri, terræ,
et aquis producenda mandavit. « Producant enim,
inquit, aquæ reptilia viventium animarum, et vo-
latilia volantia super terram, per firmamentum
cæli (Gen. 1, 20). » Et : « Producat terra animam
viventem secundum genus (ibid. 24). » At de ho-
mine non item dixit, *Producat*; sed : « Faciamus
Et assumpsit Deus pulverem de terra, et effinxit

Basil. Hom. quod Deus non est auctor mali. —
Deus corpus quidem condidit, sed non morbum;
sic quonque animam fecit, sed non peccatum. Vitio
autem imbuta anima est, postquam ab eo quod
naturæ consentaneum erat, deflexit. Erat quondam
Adamus sursum, non loco, sed animi destinatione.
Cur autem indumenta simul ipsi parata non sunt?
nimirum quia nec naturalia, nec arte elaborata esse
conveniebat. Naturalia enim brutis peculiaris sunt,
ut plumæ, pili, crassæ pelles : quippe quæ algores
et æstus perinde ferre queant. At hominem dece-
bat pro sua erga Deum charitate, diversa quoque
bonorum præmia referre.

Ejusd. hom. in illud : Attende tibi ipsi. — Consi-
dera quænam sit ea potentia, quam anima carni
impertit, et vicissim quænam a carne ad animam

sympathia reflectatur : ac rursum quomodo corpus vitam accipiat ab anima, anima vero dolores a corpore contrahat. Quoniam veluti promptuaria disciplinarum habeat : qui fiat, ut rerum prius perceptarum cognitioni, posteriorum accessio minime tenebras effundat, verum memoriae earum sine confusione, ac distinctae, in principali animi parte, tanquam in aenea quadam columna, insculptae conserventur. Quoniam modo animus, ad carnis affectiones provolutus, pulchritudinem amittat suam; et rursus, contractas vitii sordes per virtutem abstergens, ad Creatoris similitudinem redeat. Jam vero post animae contemplationem, corporis quoque structuram, si liber, animadverto : et mirare, quo pacto eximius ille artifex accommodum in eo domicilium rationali animae extruxit. Ex omnibus animantibus solum hominem rectum fecit, ut ex ipsa figura perspicias, vitam tuam supernae cognationis esse. Enimvero quadrupedia omnia animantia in ventrem prona sunt : at homini promptus est in caelum prospectus; uti nec ventri, nec eis quae sub ventre sunt, studeat, sed omni contentione animi ad supera proficiat. Deinde capite ipsius altissima in sede posito, plurimos eosque digniores sensus in ipso defixit. Illic visus, auditus, gustus, olfactus, omnes vicinis simul sedibus collocati : et quanquam angusta regione arcantur, nullus tamen vicini sui actioni impedimento est.

Ejusdem. — Ex nihilo producti sumus, atque ad imaginem Creatoris effecti. Mentem et sermonem, quibus nostra natura numeris suis absolvitur, habemus; quorum opera Dei cognitionem adepti sumus.

Ejusdem. — Mundus hic, et mortalis est, et morientium regio. Quoniam enim ea quae in aspectum cadunt, concretae conditionis sunt; atque ita comparatum **312** est, ut quidquid compositum est, solvatur tandem, et intereat : profecto necesse est, ut nos qui in mundo vivimus, et pars mundi sumus, naturae quoque universi participes simus.

Basil. hom. 1 in Hexaem. — Quae a tempore initium duxerunt, ea quoque tempore finire oportet. Si mundus temporale initium habet, de fine nihil est cur dubites.

Greg. Naz. orat. 1. — Quisnam est qui per sapientiam suam hominem condidit, et ea quae dissidebant, copulavit, ut pulvere cum spiritu commisto, animal visibile simul et invisibile composuerit, temporarium et immortale, terrenum et caeleste; quod Deum attingeret, nec comprehenderet, eique proximum esset et remotum?

Ejusdem, orat. 15. — Quo pacto cum corpore sim conjunctus, nescio : nec qua ratione simul imago sim Dei, ac volutor in caeno. Quod si bene valeat, bellum movet : sin vero debellatur, excruciat; quod et uti conservum amo, et ut inimicum detestor : quod ut vinculum fugio, et ut ejusdem participes haereditatis revereor. Si macerare contendam, jam non suppetit mihi, quo socio ad res bene gerendas utar. Nimirum, cum nequaquam

χῆς τὸ σῶμα, δέχεται δὲ ἀλγηδόνας ἀπὸ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ· ποίας ἀποθήκας τῶν μαθημάτων ἔχει· διὰ τί οὐκ ἐπισκοπεῖ τῇ γνώσει τῶν προλαβόντων ἢ τῶν ἐπιγινομένων προσθήκη, ἀλλὰ σύγχυτοι καὶ εὐκρινεῖς αἱ μνήμαι, οἷον χαλκῇ τις στήλη τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς ἐγκειχαράγμεναι διαφυλάττονται· πῶς μὲν πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς ὑπολισθαίνουσα πάθη τὸ οἰκεῖον ἀπόλλυσι κάλλος· πῶς δὲ πάλιν τὸ ἀπὸ κακίας αἵσχος καθαιρομένη δι' ἀρετῆς, πρὸς τὴν ὁμοίωσιν ἀνατρέχει τοῦ Κτίσαντος. Ἰπρόσχεις, εἰ δοκεῖ, μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς θεωρίαν καὶ τὴν τοῦ σώματος κατασκευὴν καὶ θαύμασον, ὅπως πρέπον ἐν αὐτῷ καταγώγιον τῇ λογικῇ ψυχῇ ὁ ἀριστοτέχνης ἐδημιούργησεν. Ὁρθιον μόνον ἐπλασεν τῶν ζώων τὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἐκ τοῦ σχήματος ἴδοις, ὅτι ἐκ τῆς ἀνωθεν συγγενείας ἐστὶν ἡ ζωὴ σου. Τὰ μὲν γὰρ τετράποδα πάντα πρὸς τὴν γαστέρα νένιυκεν, ἀνθρώπῳ δὲ ἐτοιμήν πρὸς οὐρανούς ἢ ἀνάβλεψις, ὥστε μὴ σχολάζειν τῇ γαστρὶ, μηδὲ τοῖς ὑπογαστροῖς πάθεσιν, ἀλλ' ὅλην ἔχειν τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀνω πορεύεσθαι. Ἐπειτα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τὸ ὑψηλότατον θεῖς, ἐν αὐτῇ τὰς πλείστου ἀξίας τῶν αἰσθήσεων καθιδρύσατο. Ἐκεῖ ὄψεις, καὶ ἀκοή, καὶ γεῦσις, καὶ ὁσφρησις, πᾶσαι ἐγγὺς ἀλλήλων κατωκισμέναι, καὶ οὕτω περὶ τὸ βραχὺ χωρὶον στενοχωρούμεναι, οὐδὲν ἐκάστη παρεμποδίζει τὴν ἐνέργειαν τῆς γείτονος.

Παρήχθημεν εἰς τὸ εἶναι μὴ ὄντες, καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος ἐγενήθημεν, νοῦν καὶ λόγον συμπληροῦντα ἡμῶν τὴν φύσιν ἔχοντες, δεῖ οὖν θεὸν ἐγνωρίσαμεν.

Ὁ κόσμος οὗτος αὐτὸς τέ ἐστι θνητὸς, καὶ χωρὶον ἀποθνησκόντων. Ἐπειδὴ γὰρ σύνθετός ἐστι τῶν ὁρωμένων ἢ σύστασις, τὸ δὲ σύνθετον ἅπαν διαλύεσθαι πέφυκεν, οἱ ἐν τῷ κόσμῳ ζῶντες, μέρη ὄντες τοῦ κόσμου, ἀναγκαίως τῆς τοῦ παντὸς φύσεως ἀπολαύου-
μεν.

Τὰ ἀπὸ χρόνου ἀρξάμενα, ἀνάγκη πάντως καὶ ἐν χρόνῳ συστήλλεσθαι. Εἰ ἀρχὴν ἔχει χρονικὴν, μὴ ἀμφιβάλλης περὶ τοῦ τέλους.

Τίς ὁ τῇ σοφίᾳ κατασκευάσας τὴν ἄνθρωπον, καὶ εἰς ἐν ἀγαθῶν τὰ διαστώτα, καὶ μέγας τὸν χοῦν τῷ πνεύματι, καὶ συνθεῖς ζῶν ὁρατὸν καὶ ἀόρατον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, ἀτόμεινον θεοῦ, καὶ οὐ περιδρασσομένον, ἐγγίζον καὶ μακρυνόμενον;

Ὅπως συνεζύγην, οὐκ οἶδα, καὶ πῶς εἰκὼν τέ εἰμι θεοῦ, καὶ τῷ πληρῷ συμφύρομαι. Ὁ καὶ εὐεκτήον πολέμει, καὶ ἀνιᾶ πολέμουμένον· ἔ καὶ ὧς εὐνδούλον ἀγαπῶ, καὶ ὧς ἰχθρὸν ἀποστρέφομαι· ὁ καὶ ὧς ἐεσμὸν φεύγω, καὶ ὧς συγκληρονόμον ἀσχύνομαι. Τῇδε φιλονεικῶ, καὶ οὐκ ἔχω τίτι συνεργῶ πρὸς τὰ κάλλιστα χρῆσθαι, ὥς εἰδὼς εἰς ὃ γέγονα, καὶ ὅτι δεῖ με πρὸς θεὸν ἀγατεῖναι διὰ τῶν πράξεων. Φείδομαι ὧς συνεργοῦ, καὶ οὐκ ἔχω πῶς φύγω τὴν ἐπανόστα-

σιν, ἢ πῶς μὴ ἀπὸ Θεοῦ πείσω, βαρυνθεὶς ταῖς πέ-
δαις, κατασπύσαις ἢ καταχούσαις εἰς ἔδαφος. Ἐχθρὸς
ἐστὶν εὐμενὴς, καὶ φίλος ἐπίδουλος. Ὁ τῆς συζυγίας
καὶ τῆς ἀλλοτριώσεως. Ὁ φοβούμεαι, περιέπω· ὁ
στέργω, δίδοικα· πρὶν πολεμῆσαι, καταλλάσσομαι·
καὶ πρὶν εἰρηνεύσαι, δίσταμαι. Τίς ἡ περὶ ἐμὲ σο-
φία; καὶ τί τὸ μέγα περὶ ἐμὲ μυστήριον; ἢ τί βού-
λεται, μοῖραν ἡμᾶς ὄντας Θεοῦ, καὶ ἀνωθεν ρεύσαν-
τας, ἵνα μὴ διὰ τὴν ἀξίαν ἐπαιρόμενοι καὶ μεταωρι-
ζόμενοι καταπρονῶμεν τοῦ Κτίσαντος, ἐν τῇ πρὸς τὸ
σῶμα πάλῃ καὶ μάχῃ πρὸς αὐτὸν ἀεὶ βλέπειν, καὶ
τὴν συνεζευγμένην ἀσθένειαν, παιδαγωγίαν εἶναι τοῦ
ἀξιώματος, ἵνα εἰδῶμεν οἱ αὐτοὶ μέγιστοί τε ὄντες
καὶ ταπεινότατοι, ἐπίγειοι καὶ οὐράνιοι, πρόσκαιροι
καὶ ἀθάνατοι, κληρονόμοι φωτὸς πυρὸς, εἰς τὸν σκό-
τους, ὁποτέρως ἀν νεύσωμεν; Τοιοῦτον τὸ κρᾶμα
ἡμῶν, καὶ διὰ ταῦτα· ὥς γοῦν ἐμοὶ καταφαίνεται·
ἵνα ὅταν ἐπαιρώμεθα διὰ τὴν εἰκόνα, διὰ τὸν χοῦν
συστελλώμεθα.

Videlicet ut intelligamus, nos maximos juxta et
abjectissimos esse, terrenos et cœlestes, tempo-
raneos et immortales, lucis et ignis, seu etiam
tenebrarum hæredes, prout ad alterutrum nobis
propendere contigerit. Hæc nostra temperatura
perspicere valeo) ut cum dignitas imaginis animos nobis extulerit, nos terra contrahat et de-
primat.

Τάξις τὸν ἄνθρωπον ἐκ λογικοῦ καὶ ἀλόγου συγχρί-
ματος ζῶων λογικὸν συνεστήσατο, καὶ συνέδησε μυ-
στικῶς καὶ ἀβρόχως τὸν χοῦν τῷ νοῖ, τὸν νοῦν τῷ
πνεύματι· καὶ ἵνα θαυματουργήτῃ τι μείζον ἐν τῷ
ἐαυτοῦ πλάσματι, τὸ αὐτὸ καὶ διεσώσατο, καὶ διέλυ-
σεν. Τὸν μὲν γὰρ ἐπειστήγαγεν, τὸν δὲ ὑπεξήγαγεν,
ὥσπερ ἐν ρεύματι, καὶ τῷ θνητῷ τὴν ἀθανασίαν
ἐπραγματεύσατο διὰ λύσεως.

Τίς ἡ μίξις ἡμῶν; τίς ἡ κίνησις; πῶς τὸ ἀθάνα-
τον τῷ θνητῷ συνεκράθη; πῶς κάτω βέω, καὶ ἀνω
φέρομαι; πῶς ψυχὴ περιφέρεται, καὶ ζωὴν δίδωσι,
καὶ πάθους μεταλαμβάνει; πῶς ὁ νοῦς περιγραφτὸς
καὶ ἀόριστος, ἐν ἡμῖν μένων, καὶ πάντα ἐφοδιῶν
τάχει φορᾶς καὶ ρεύσεως; πῶς μεταλαμβάνεται λόγῳ
καὶ μεταδίδεται, καὶ δι' αἴρος χωρεῖ, καὶ μετὰ τῶν
πραγμάτων εἰσέρχεται ἀπὸ τῶν αἰσθησεων;

Οὐχ ἵνα φάγωμεν καὶ πίνωμεν, καὶ περιβαλλώμεθα,
ἐγεννήθημεν, ἀλλ' ἵνα φύγωμεν κακίαν, ἐλώμεθα δὲ
ἀρετὴν, τῆς θείας ἐπιλαβόμενοι φιλοσοφίας. Ὅτι γὰρ
οὐχ ἵνα φάγωμεν καὶ πίνωμεν, ἐγεννήθημεν, ἀλλ' ἐφ'
ἐτέροις πολλῶν μείζονσι καὶ βελτίστονι, ἀκούσον τοῦ
Θεοῦ καὶ τὴν αἰτίαν λέγοντος, ἐφ' ἣ ἄνθρωπον
ἐποίησεν· διαπλάττων γὰρ αὐτὸν, οὕτω πως φησί·
«Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ
καθ' ὁμοίωσιν.» Ὅμοιοι δὲ τοῦ Θεοῦ γινώμεθα, οὐχ
ἐσθίωντες καὶ πίνοντες καὶ περιβαλλόμενοι· θεὸς
γὰρ οὕτως ἐσθίει, οὕτως πίνει, οὕτως περιβάλλεται· ἀλλὰ
δικαιοσύνην ἀσχοῦντες, καὶ φιλανθρωπίαν ἐπιδει-
κνύμενοι, χρηστοὶ καὶ ἐπεικεῖς ὄντες, τοὺς πλησίον
ἐλεοῦντες, ἀπασαν ἀρετὴν διώκοντες· ἐπεὶ τὸ φαγεῖν
καὶ τὸ πίνειν, κοινὴν πρὸς τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν

A ignorem cujus rei causa sim procreatus, quodque
mibi per actiones ad Deum ascendere incumbat :
sin contra, ut cum adjutore mitius agam, nulla
jam ratio occurrit, qua rebellantis impetum fu-
giam, aut ne a Deo prorsus excedam, ejusmodi
compedibus gravatus, qui me ad terram detrahant,
vel detineant. Hostis est blandus et facilis, et in-
sidiosus amicus. O qualis ista conjunctio est! quæ
inimicitiarum ratio! quod vereor, amplector :
quod amo, hoc perhorresco. Antequam bellum geri
incipiat, in gratiam cum eo redeo : et ante consti-
tutam pacem, ab eo dissideo. Quanam Dei sapientia
hoc mihi accidit? quonam magno arcanoque con-
silio? An hoc agit, ut cum portio Dei simus, seu
superne fluxerimus; ne ob ejusmodi dignitatem
insolenti fastu elati, Creatorem aspernemur, in ea
quæ nobis cum corpore est colluctatione et pugna,
ipsum semper intueamur, sicque connexa nobis
infirmetas, dignitatem nostram regat et erudiat?

abjectissimos esse, terrenos et cœlestes, tempo-
raneos et immortales, lucis et ignis, seu etiam
tenebrarum hæredes, prout ad alterutrum nobis
propendere contigerit. Hæc nostra temperatura
est : et istis de causis (quantum quidem ipse
perspicere valeo) ut cum dignitas imaginis animos nobis extulerit, nos terra contrahat et de-
primat.

Ejusdem, orat. 26. — Ordo hominem ex massa
partim rationali, partim aversa a ratione, animal
rationale construxit, et arcano modo terram cum
mente, mentem cum spiritu vinxit. Et, ut mirabi-
lius quiddam in figmento atque opere suo pararet,
idem ipsum et conservavit, et dissolvit. Alterum
enim superinduxit, alterum subduxit, non secus
atque in aquarum fluxu; et corpori mortali immor-
talitatem per solutionem comparavit.

Ejusdem, orat. 34. — Quænam hæc mistio nostra
est? quis motus? quomodo id quod immortale est,
cum re mortali temperatum fuit? Qui sit ut anima
circumferatur, et vitam impertiat, affectuumque
sit particeps? Qui sit ut mens, et circumscripta sit,
et **313** indefinita : in nobis maneat, et motus
fluxusque pernecitate omnia perlustret? qui sit, ut
sermone percipiat, et vicissim communicet; aerem
pervadat, et adminiculo sensuum in ipsas res in-
grediatur?

Chrysost. Homo cur conditus. — Non ut edamus,
et bibamus, et induamur, nati sumus; sed, arrepta
divina philosophia, vitium fugiamus, et virtutem
amplexemur. Nam quod, non ut edamus et bibamus,
sed ob alia longe majora et præstantiora in lucem
editi sumus, audi quam causam Deus afferat, cur
hominem condiderit. Cum enim eum formavit, ad
hunc modum locutus est : « Faciamus hominem ad
imaginem et similitudinem nostram. » Deo porro
similes effeimus, non quando edimus, et bibimus,
et induimur (Deus quippe nec edit, nec bibit, nec
vestibus utitur), sed quando tum benignitate et mo-
destia, tum misericordia erga pauperes, omniumque
virtutum studio justitiam colimus, et humanitatis
specimen damus. Edere siquidem et bibere, nobis

cum brutis commune est, neque hac in parte præstantiores illis sumus.

Ejusd., imo incerti auctoris, alterius prorsus a Chrysostomo. — Quid utilitatis attulerunt sapientes Græcorum, dum sermones quidem commenti sunt, sermonis vero datorem minime cognoverunt? Quem, quæso, fructum hominum generi attulit Plato, dum linguam quidem dilatavit, nullo autem beneficio animam ornavit? Annon iis qui de anima longos tractatus ediderunt, animam ipsi exhalarent; dum cum, qui animam ipsis insostraverat, haudquaquam agnoscere voluerunt? Si rerum omnium effectorem cognovissent, Moysi famulo ejus utique adhibuissent fidem, dicenti: « Et creavit Dominus hominem pulverem de terra; et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ: et factus est homo in animam viventem. » Vides, quo pacto opus Dei homo sit, animatum illud Dei pignus et instrumentum, animalis ratione præditi radix, ut qui in costa seminam gestaret? Vides, qua ratione effectus sit homo? quemadmodum mirabiliter formatus sit Adam? Atqui mirabiliter conditus est, et supra naturam genuit. Naturali quidem modo Cainum et Abelem procreavit, velut his verbis testatur Scriptura: « Cognovit Adam uxorem suam, et concepit, et peperit (Gen. iv, 1). » Quod autem naturam excedit, illud est quod quæritur; nempe quo pacto Evam uxorem filiamque suam genuerit. Tametsi enim Deus hanc condidit, tamen costam ab Adamo mutuatus est. Quocirca, dum eam conformabat, soporem et excessum immisit in Adam, et tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea. Verum quamvis altissimo somno Adam obdormierit, non tamen eum latuit quod Dominus clam egerat. Adam enim, ubi primum Evam vidit, cum latus suum tetigisset, a se quod sibi deerat datum cum carnis incremento comperit, et ratione præditum animal suscepisse. Idcirco, cum Deus seminam ad Adamum adduxisset, ut videret quo eam nomine nuncuparet, respondens Adam Deo dixit: Quid mihi, Domine, hanc ceu peregrinam adduxisti? verum non mihi stupori hoc spectaculum est. Carnem quippe meam agnosco: rationale animal mihi donasti. Elsi forma diversa est, natura tamen copulatur. Itaque vira vocetur: quoniam **314** de viro sumpta est, et ex ejus costa formata: ideoque sub imperio sit, quia non ex capite, sed ex latere accepta fuit.

Philonis. De opif. hom. — *Hominis ætates.* — Primo annorum septenario dentes enascuntur. Secundo genitale semen emitti incipit. Tertio barba crescit. Quarto vires augescunt. Quinto ineundi matrimonii tempus est. Sexto prudentia initium sumit. Septimo fibræ roborantur, et menti et rationi incrementum accedit. Octavo utrumque perficitur. Nono, sedatis majori parte affectibus, lenitas et mansuetudo patescit. Decimo, optandus vitæ finis contingit, corporis videlicet membris adhuc integris. Solet enim longa senectute unumquodque membrum debilitari et frangi. Hippocrates medicus

A ἡμῖν ἐστίν, καὶ οὐδὲ ἐκείνων κατὰ τοῦτο ἀμείνους ἰσμεν

Τί ὠφέλησαν οἱ Ἑλλήνων σοφοί, τοὺς λόγους μηχανησάμενοι, καὶ τὸν τοῦ λόγου δοτῆρα μὴ γνωρίσαντες; Τί ὠφέλησεν Πλάτων, τὸ μὲν στόμα πλατύνας, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ εὐεργετήσας; Οὐχ εἰ πολλὰ περὶ ψυχῆς διαλαβόμενοι, καθ' ἑαυτοὺς ἀπέφυξαν, τὸν ἐμπνεύσαντα αὐτοῖς τὴν ψυχὴν ἐπιγνώ- ναι μὴ θελήσαντες; Εἰ γὰρ ἔγνωσαν τὸν ποιητὴν τῶν ἀπάντων, ἐπέσθθησαν τῷ Μωσεί τῷ θεράποντι λέγοντι· « Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσητεν εἰς πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν. » Εἶδες πῶς ἔργον θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, τὸ ἐμφυχον τοῦ θεοῦ χειρῆλιον, ἡ ρίζα τοῦ λογικοῦ ζώου, ὁ ἐν τῇ πλευρᾷ τὴν γυναῖκα βαπτάζων; εἶδες πῶς διεπλάσθη ὁ ἄν- θρωπος; πῶς παραδόξως ἐγένετο ὁ Ἀδάμ; πα- ραδόξως ἐπλάσθη, καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐγέννησε· φυσικῶς μὲν ἐγέννησε τὸν Κάιν καὶ τὸν Ἀβελ, καθὼς φησιν ἡ θεία· Γραφή· ἔγνω Ἀδάμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν· τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν φύσιν, τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον· πῶς ἔβαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ θυγατέρα ἐγέννησεν. Εἰ καὶ θεὸς αὐτὴν ἰδημιούργησεν, ἀλλ' ὁμως ἐκ τοῦ Ἀδάμ τὴν πλευρὰν ἰδανείσατο. Ὅθεν καὶ διαπλάτ- των αὐτὴν, ὑπνον ἐνέβαλεν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ καὶ ἐκστα- σιν, καὶ ἔλαθεν μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ἀν- επλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς. Ἀλλ' ὁμως καὶ ἐν ἐκστάσει ὑπνωσε τὸν Ἀδάμ, ὃν οὐκ ἔλαθεν ὁ ὁ θεὸς **C** ἐποίησεν ἐν κρυφῇ· μόνον γὰρ εἶδεν ὁ Ἀδάμ τὴν ἔβαν· ἤφατο τῆς ἑαυτοῦ πλευρᾶς, καὶ εἶρε τὸ λεί- πον μετὰ προσθήκης σαρκὸς δεδοκῶς, καὶ λογικὸν ζῶον ὑποδείξάμενος. Ὅθεν καὶ τοῦ θεοῦ προσαγα- γόντος τὴν γυναῖκα τῷ Ἀδάμ ἰδεῖν τί καλέσει αὐτὴν, ἀποκριθεὶς ὁ Ἀδάμ πρὸς τὸν θεόν, εἶπεν, Τί μοι ταύτην ὡς ξένην παρήγαγες. Δέσποτα; οὐκ ἐκπλήτ- τομαι τῇ θέᾳ. Ἐγνώρισα γὰρ μου τὴν σάρκα. Ἐχα- ρίσσω μοι ζῶον λογικόν, εἰ καὶ διαφέρει τῷ σχήματι, ἀλλ' ἡνωται τῇ φύσει. Γυνὴ καλείσθω· ἐξ ἀνδρὸς γὰρ ἐλήφθη, καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἐπλάσθη. Ἔστω οὖν ὑπὸ χεῖρ. Οὐ γὰρ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐλήφθη, ἀλλ' ἐκ τῆς πλευρᾶς.

mihi donasti. Elsi forma diversa est, natura tamen copulatur. Itaque vira vocetur, et ex ejus costa formata: ideoque

D Κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἑπταετίαν ἐκφυσις ὁδόντων ἐστίν· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, καιρὸς τοῦ προλεσθαι σπέρμα γόνιμον. Τρίτῃ δὲ, γενεῶν αὐξήσις. Τετάρτῃ δὲ, πρὸς λογὸν ἐπίδοσις. Πέμπτῃ δ' αὖ γάμων ὥρα. Ἑκτῇ, συνείσεως ἀρχή. Ἡ δὲ ἑβδόμη, βελτίωσις ἀμφοῖν, καὶ συναύξησις νοῦ καὶ λόγου. Ὀγδόῃ δὲ, ἡ ἐν ἐκατέρῳ τελείωσις. Κατὰ δὲ τὴν ἐννάτην, ἡ ἐπι- εἰσις καὶ πράξις τῶν παθῶν ἐπὶ πλεῖον ἡμερω- θέντων. Κατὰ δὲ τὴν δεκάτην, τὸ εὐχταῖον τοῦ βίου τέλος, ἐπὶ τῶν ὀργανικῶν μελῶν συνεστῆχότων. Φι- λεῖ γὰρ τὸ μακρὸν γῆρας ἕκαστον ὑποσχελίζεσθαι καὶ παραιεῖσθαι. Ἰατρὸς Ἱπποκράτης, ἡλικίας ἐπὶ

VARIE LECTIONES.

* Πλατύνας. Alludit ad Platonis nomen.

εἶναι φησί· παιδίον, παιδὺς, μαιράκιον, νεανίσκου, ἀνδρός, πρεσβύτου, γέροντος. Ταύτας δὲ μετρεῖσθαι μὲν ἐβδομάσιν, οὐ μὴν ταῖς κατὰ τὸ ἐξῆς. Λέγει δὲ οὕτως· « Ἐν ἀνθρώπου φύσει ἑπτὰ εἰσιν ὥραι, ἕς ἡλικίας καλέουσιν· παιδίον, παῖς, μαιράκιον, νεανίσκος, ἀνὴρ, πρεσβύτερος, γέρων. Καὶ παιδίον μὲν ἐστὶν ἄχρι ἑπτὰ ἐτῶν, τουτέστι τῆς τῶν ὀδόντων ἐκβολῆς. Παῖς δὲ ἄχρι γονῆς ἐκφύσεως, εἰς τὰ ὅς ἑπτὰ. Μαιράκιον ἄχρι γενείου λαχνώσεως, ἕς τὰ τρις ἑπτὰ· νεανίσκος δὲ ἄχρις αὐξήσεως ὅλου τοῦ σώματος, ἕς τὰ τετράκις ἑπτὰ. Ἀνὴρ δ' ἄχρις ἐνὸς δέοντος πεντήκοντα· πρεσβύτερος δὲ, ἄχρι πεντήκοντα, ἕς τὰ ἑκτάκις ὀκτώ. Τὸ δὲ ἐντεῦθεν, γέρων. »

hebdomades. Vir, usque ad undequingagesimum; hoc est ad septem annorum hebdomades. Senescens, usque ad sextum et quinquagesimum annum, hoc est octavum septenarium. Deinceps autem senex.

Δυνατὸν ἐν τριακοντῷ ἔτει αὐτὸν ἀνθρώπον πάν-
πον γενέσθαι. Ἦδ' ἂν μὲν περὶ τὴν τεσσαρεσκαίδεκά-
την ἡλικίαν, ἐν ᾗ σπείρει, τὸ δὲ σπαρὲν ἐντὸς
ἐνιαυτοῦ γινόμενον, πάλιν πεντεκαίδεκάτῃ ἔτει τὸ
ὁμοιον ἑαυτῷ γεννᾶν.

Πάν τὴν ἀρχὴν ἔχον, καὶ τέλος ἐπιδέχεται. Τὸ δὲ
τέλος ἐπιδεχόμενον, φθορᾶς ἐστὶ δεκτικόν.

ΤΙΤΑ. Θ'. — Περὶ τοῦ αὐτεξουσίου· οὗ δέδοται
ἡμῖν παρὰ Θεοῦ, καὶ ἐν ἡμῖν ἐστὶ σωθῆναι
καὶ ἀπολέσθαι.

« Διαμαρτύρομαι ὑμῖν σήμερον τὸν οὐρανὸν καὶ
τὴν γῆν· τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον δέδωκα ἐπὶ
προσώπου ὑμῶν, καὶ τὴν εὐλογίαν, καὶ τὴν κατ-
ἀραν. »

« Εἶπον τῇ ψυχῇ μου· Σωτηρίᾳ σου εἰμι ἐγώ. »

« Κύριος ἐξ ἀρχῆς ἐποίησεν ἀνθρώπον, καὶ ἀφ-
ῆκεναυτὸν ἐν χειρὶ διαβουλίου αὐτοῦ. Παρέθηκεν σοι
πῦρ καὶ ὕδωρ, οὗ ἐὰν θέλῃς ἐκτείνῃς τὴν χεῖρά
σου. Ἐναντία ἀνθρώπον ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, καὶ
ὁ ἐὰν εὐδοκήσῃ αὐτῷ. »

« Ἰδοὺ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστὶ. »

« Οὐκ οἴδατε, ὅτι ὡς ἐμπαριστάνετε ἑαυτοὺς δοῦ-
λους, εἰς ὑπακοήν, δοῦλοι ἐστε ᾧ ὑπακούετε. »

Θέλουσιν ὑμῖν εὖ πράττειν, Θεὸς ἔτοιμος εἰς τὸ
παρίχειν.

Τέθεικα, φησί, πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν καὶ
τὸν θάνατον, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, δύο ἀντικει-
μένας φύσεις. Ἀντιστάθμητον αὐτὰς ἐπὶ τοῦ σεαυ-
τοῦ κριτηρίου· ζυγιστάτησον ἀκριβῶς, τί σοι λυσι-
τελέστερον, τὴν πρόσκαιρον ἐλέσθαι τῆδ' ὁδὸν, καὶ δι'
αὐτῆς τὸν αἰώνιον λαβεῖν θάνατον, ἢ τὴν ἐν τῇ
ἀσκήσει τῆς ἀρετῆς ἐλόμενον κακοπαθεῖν, ταύτῃ
προξένῳ χρῆσθαι τῆς αἰωνίου τροφῆς.

Τὰ ἐν ᾧ κακὰ, οὐχὶ Θεὸν ἔχει τὸν αἴτιον, ἀλλ'

ætates septem esse ait, infantiam uimirum, pueri-
tiam, adolescentiam, juventutem, virilem ætatem,
profectam et senilem. Has porro septenariis qui-
dem metitur, non tamen continuis. His autem ver-
bis utitur: « In hominis natura septem sunt tem-
porum vicissitudines, quas ætates appellant, infans,
puer, adolescens, juvenis, vir, ætate profectus,
senex. Infans usque ad septem annos est, hoc est
dum dentes eduxerit. Puer, donec semen emiseric,
hoc est usque ad quartum et decimum annum.
Adolescens, quoad lanugo prima oritur, hoc est
ad tres annorum hebdomades. Juvenis, quoad to-
tum corpus creverit, hoc est usque ad quatuor
hebdomades. Vir, usque ad undequingagesimum;
hoc est ad septem annorum hebdomades. Se-
nescens, usque ad sextum et quinquagesimum annum,
hoc est octavum septenarium. Deinceps autem
senex.

B Fieri potest, ut quispiam in anno tricesimo ar-
sit, nempe ut anno decimo quarto pubescat, et
genituram emittat: quodque saturi est, cum intra
unius anni spatium in lucem editum fuerit, rursus
decimo quinto anno similo sui gignat.

Emstath. cont. Arian. — Quidquid principium
habet, finem quoque habiturum est: quod autem
finem admittit, corruptioni proinde obnoxium
est.

TIT. IX. — De arbitrii libertate: quod ea nobis a
Deo data sit, quodque in nobis situm sit salutem
consequi, vel perire.

Dent. xxx, 19. — « Testes invoco hodie cælum
et terram, quod proposuerim vobis vitam et mor-
tem, benedictionem et maledictionem. »

Psal. xxiv, 3. — « Dic animæ meæ: salus tua
ego sum. »

Eccli. xv, 14, 15. — « Deus creavit ab initio
hominem, et reliquit eum in manu consilii sui.
Apposuit tibi aquam et ignem: ad quod volueris
porrige manum tuam. Ante hominem vita et mors,
bonum et malum: et quod placuerit ei, dabitur
illi. »

Luc. xvii, 21. — « Ecce regnum Dei intra vos
est. »

Rom. vi, 16. — « Nescitis quoniam cui exhibetis
vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui
obeditis. »

Ignatij, epist. ad Smyrn. — Volentibus nobis
bene agere, Deus ad largiendum promptus est.

Basil. in psal. lxi. — Posui, inquit, ante fa-
ciem tuam vitam et mortem, bonum et malum,
duas inter se pugnantibus **315** naturas. Perpende
ad examen judicii tui, et æqua lance sedulo pon-
dera, utrum conducibilis rationibus tuis sit; ni-
mirum voluptatem brevem et temporariam eligere,
et per eam sempiternam mortem accipere, an
contra colendæ virtutis causa ærumnis asperam
vitam amplectari, et per eam delicias nunquam in-
termorituræ tibi conciliare.

Basil. hom. Quod Deus non est auctor malo-

ram. — Inferui mala non Deum habent auctorem, sed nosipsos. Initium enim et radix omnis peccati in nobis sita sunt, inque arbitrii nostri libertate.

Greg. Nyss. — Anima regiam dignitatem suam, et sublimitatem procul a plebeia vilitate sejunctam hinc ostendit, quod nullius dominio mancipata sit, et liberam voluntatum suarum potestatem habens, arbitratu suo regatur. Cujus enim alius hoc fuerit, nisi regis? Amplectamur benedictionem, et fugiamus maledictionem. In nobis enim situm est alterutrum eligere, illud puta ad quod animo promptiores fuerimus.

Chrysost. — Non semper nobiscum recta Deus loquitur: non quod id nequeat (quod absit ut dicamus!), sed ob imbecillitatem nostram. Potest enim ipse vel nutu solo quidquid vult efficere. Nos vero ex quo potestatis nostrae semel facti sumus, non austinemus ei in omnibus morem gerere. Quod si nos invitos traheret; eam utique quam ipse dedit, potestatis libertatem nobis eriperet.

Ejusdem. — Cum exploratum habeamus, quod et velle, et currere situm sit in nobis, Deum tum per voluntatem, tum per cursum ad opem nobis ferendam pelliciamus. Quem enim attraxerimus, ad optatum rerum finem perveniemus. Expergiscamur igitur, fratres, et anime salvandae causa nihil non studii adhibeamus: ut posteaquam hic aliquantisper in laboribus versati erimus, in immortalitate nec senescente aetate bonis immortalibus potiamur.

Iustini Phil. et Mart. — Cum Deus hominem initio rerum effingeret, quae naturae ipsius essent ab ejusdem potestate pendere voluit, atque periculi faciendi gratia unum ei mandatum imposuit, quod si servasset ille, immortalis cum suis compotem facturus esset: sin violasset, contrarii prorsus.

Clemen. Alex. orat. Quid dices salvandus sit. — In homine electio est, ut libero: in Deo largitio, ut domino. Largitur enim illis qui volunt, summoque studio contendunt et precantur: quo salus peculiare munus ipsius sit. Nec enim vim infert Deus (vis quippe inimica est Deo), sed querentibus largitur, poscentibus praebet, et pulsantibus aperit.

Ibid. — Volentibus animis Deus aspirat. Sin autem a promptitudine animi desciverint, spiritus quoque divino beneficio concessus contrahitur.

Eleutherii. — Deus hominem liberum suaeque potestatis condidit, ut quod sibi ipse per socordiam et inobsequentiam facessiverat, hoc ei nunc Deus per benignitatem et misericordiam donet. dummodo homo ipsi dicto obedientem se praebet. Quemadmodum enim violato mandato, mortem ipse accersivit sibi; sic divinae voluntati obtemperando, sempiternam vitam potest adipisci. Deus enim **316** praecepta sancta nobis dedit, quae quis-

A ἡμᾶς αὐτοὺς. Ἀρχὴ γὰρ καὶ ρίζα πάσης ἁμαρτίας τὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ αὐτεξούσιον.

Ἡ ψυχὴ τὸ βασιλικόν τε καὶ ἐπηρμένον αὐτόθεν δείκνυσιν, πόρρω τῆς ἰδιωτικῆς ταπεινότητος κεχωρισμένον, ἐκ τοῦ ἀδέσποτον αὐτὴν εἶναι καὶ αὐτεξούσιον, ἰδίοις θελήμασιν αὐτοκρατορικῶς διοικουμένην. Τίνοις γὰρ τοῦτο, εἰ οὐχὶ βασιλέως ἐστίν; Ἀγαπήσωμεν τὴν εὐλογίαν, καὶ φύγωμεν τὴν κατάραν. Ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἐστὶν ἐλθεῖν κατ' ἐξουσίαν ἐκάτερον, πρὸς ὅπερ ἐν τῇ προθυμίᾳ ῥέψωμεν.

Οὐ πάντα ἡμῖν ἐξ εὐθείας ὁμῶς ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκόντας βούλεται εἶναι καλοὺς, οὐ διὰ τὸ αὐτοῦ ἀδύνατον· ἀπαγε· ἀλλὰ διὰ τὸ ἀσθενὲς τὸ ἡμέτερον. Αὐτῷ γὰρ ἔστι νῦναι μόνον, μᾶλλον δὲ ποιῆσαι ἅπαν ὃν βούλεται. Ἡμεῖς δὲ ἅπας ἑαυτῶν γενόμενοι κύριοι, οὐκ ἀνεχόμεθα πάντα ὑπακούειν αὐτῷ. Ἐὰν δὲ ἀκόντας ἐλκύσῃ, ὅπερ ἔδωκεν ἀφαιρήσεται, τὴν τῆς ἐξουσίας ἐλευθερίαν.

Εἰδότες, ὅτι καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ τρέχειν ἐν ἡμῖν ἐστίν, καὶ διὰ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ τρέχειν, τὸν Θεὸν ἐπισπασόμεθα πρὸς τὴν ἡμετέραν βοήθειαν· ἐπισπασάμενοι δὲ αὐτὸν, πρὸς τὸ τέλος ἡξομεν τῶν πραγμάτων· διανιστάμενοι οὖν, ἀδελφοί, καὶ πᾶσαν σπουδὴν ἐπιδεικνόμεθα ἐν τῇ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ τῆς ἡμετέρας, ἵνα μικρὸν ἐνταῦθα πονήσαντες χρόνον, κατὰ τὴν ἀγῆρω καὶ ἐθάνατον αἰῶνα τῶν ἀθανάτων ἀπολαύσωμεν ὀγαθῶν.

C Πλάττας ὁ Θεὸς κατ' ἀρχὰς τὸν ἄνθρωπον, τῆς γνώμης αὐτοῦ τὰ τῆς φύσεως ἀπηώρησεν, ἐντολὴν μίαν ποιησάμενος τὴν διὰ πείραν· φυλάξαντα μὲν γὰρ ταύτην, τῆς ἀθανάτου λήξεως πεποίηκεν ἔσθαι· παραβάντα δὲ, τῆς ἐναντίας.

Ἐπὶ τῷ ἄνθρωπῳ μὲν αἵρεσις ὡς ἐλευθέρῳ· ἐπὶ Θεῷ ἡ ἔδσις ὡς Κυρίῳ· δίδωσι δὲ βουλομένοις καὶ ὑπερεσπουδαχόσι καὶ ἐισομένοις, ἵνα οὕτως ἴδιον αὐτοῦ ἡ σωτηρία γένηται. Οὐ γὰρ ἀναγκάζει ὁ Θεός· βία γὰρ ἐχθρὸν Θεῷ· ἀλλὰ τοῖς ζητοῦσι πορίζει, καὶ τοῖς αἰτοῦσι παρέχει, καὶ τοῖς κρούουσιν ἀνοίγει.

D Βουλομέναις μὲν ὁ Θεὸς ταῖς ψυχαῖς συνεπιπνεῖ. Εἰ δὲ ἀποσταίεν τῆς προθυμίας, καὶ τὸ δοθὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα συνεστᾶλη.

Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον· καὶ αὐτεξούσιον. ἵνα ὁ ἑαυτῷ ἐποίησεν δι' ἀμελείας καὶ παρακοῆς, τοῦτο αὐτῷ γούν ὁ Θεὸς ἑωρῆται διὰ φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης, ὑπακούοντος αὐτῷ τοῦ ἀνθρώπου. Καθάπερ γὰρ παρακούσας ὁ ἄνθρωπος, θάνατον ἑαυτῷ ἐπεσπάσατο, οὕτως ὑπακούων τῷ βουλῆματι τοῦ Θεοῦ, δύναται περιποιήσασθαι ἑαυτῷ τὴν αἰώνιον ζωὴν. Δέδωκε γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐντολὰς ἀγίας, ἃς πᾶς ὁ ποιῶν, δύναται σωθῆναι.

VARIAE LECTIONES.

* Ob hanc vocem nomen Ἐλευθέρῳ in margine cod. Vat. appositum puto. Inter scriptores ecclesiasticos nullus Eleutherius memoratur.

καὶ ἀναστάσεως τυχὼν κληρονομήσει τὴν ἀφθαρσίαν.

Ἐν σοὶ ἂν εἴῃ καὶ φωτὸς ἀπολαύειν, καὶ ζῶν συνδιατεῖσθαι. Πρὶν παρέδῃ, καὶ ἡθέλησεν ὁ πρωτόπλαστος ἄνθρωπος, χειροῦθι εἶχεν πάντα τὰ θηρία, μηδὲν αὐτὸν ἀδικοῦντα παντελῶς. « Ἐγὼ εἰμὶ ἡ θύρα, » εἶρηκεν ὁ Κύριος. Οἱ θησαυροὶ οὖν τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἐνδὸν τῆς θύρας κεκρυμμένοι τυγχάνουσι.

Λέγουσί τινες περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσα δεῖ αὐτὸν ποιῆσαι ἀγαθὰ καὶ πονηρά. Πολλοὶ οὖν ἐμπέκτοντες διὰ τοῦ πονηροῦ εἰς κακὰ, λέγουσιν· Οὐαὶ τῷ ἄστρον αὐτοῦ· καὶ πάλιν, ὅτι κατὰ τὸ δοτὴν ἀποθνήσκουσιν οἱ ἄνθρωποι· ἢ ἐν τῷ ποταμῷ, ἢ ἐν κρημνῷ, ἢ ἐν εὐδότητι τρόπῳ. Καὶ τοῦτο ματαιολογοῦντες ἀμαρτάνουσιν. Ὁ γὰρ Θεὸς αὐτεξούσιον ἔδωκε τὴν προαίρεσιν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὑπέδειξεν αὐτῷ τὴν ὁδὸν τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους. Τὸ κέρδος καὶ τὴν ζημίαν λέγει διὰ τοῦ προφήτου Ἰσαίου· « Ἐάν θέλῃτε, καὶ εἰσακούσῃτέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἔάν δὲ μὴ θέλῃτε, μηδὲ εἰσακούσῃτέ μου, ἐγὼ οὐκ ἀνagκάζω. » Τὸ γὰρ ἐξ ἀνάγκης γινόμενον κέρδος οὐκ ἔχει. Ἐγὼ ἔβρους οὐκ ἐπέθηκα· οὐκ ἔταξα ἐπὶ σὲ καλὰ ἢ κακὰ. Ἐπεὶ εἰ ἐντετατό μοι φόνον, ἢ πορνείαν δηλονότι, ποιῆσαι αὐτὰ εἶχον· τὸ γὰρ προσταγμάτι αὐτοῦ ἀντεπεῖν οὐ δυνατόν. Ἢ τίς κρίνει με τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηροῦντα; οὐδέποτε ὁ Θεὸς θελήτης ἐστὶ κακοῦ ἀνθρώπων. Τὰ γὰρ πειρατήρια τὰ ἐπερχόμενα τοῖν ἀνθρώπων, ἐκ τοῦ πονηροῦ εἰσιν· τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω, ὅτι Ἀπὸ Θεοῦ πειράζομαι. Ὁ γὰρ Θεὸς ἀπειραστός ἐστὶ κακῶν· πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα. Ἐκαστος δὲ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας. » Ἐάν δὲ ποιῇς ἀγαθόν, τῇ τοῦ Θεοῦ φιλοφρονείῃ ἐπιγραφῶν· ἔάν δὲ πονηρὸν, τῇ τοῦ διαβόλου πονηρίᾳ ἐπιγραφῶν.

TIT. I'. — *Περὶ τῆς ἀστάτου καὶ ἀβεβαίου τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων κατεστάσεως· καὶ τίνι ὁμοίαν ἄνθρωπος, καὶ ὁ βίος αὐτοῦ· καὶ ὅτι μάταια τὰ παρόντα, καὶ σκιᾶς ἀδρανέστερα.*

« Προσῆλυτοι καὶ πάροιχοι ὅμοις ἐστέ ἐναντίον μου. »

« Πάροιχοι ἐσμεν ἐναντίον σου, καὶ κατοικούντες, ὡς πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν. Ὡς σκιά αἱ ἡμέραι ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς. »

« Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας τῆς μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι ἐκεῖ. Ὁ βίος μου ἐστὶν ἐλαφρότερος λαλίδος. »

« Σκιά ἐστὶν ὁ βίος ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς. »

« Πρὸς γενετὴς τῆς γυναικὸς, ὀλιγόβιος, καὶ πλῆρης ὀργῆς. Ὡς περ ἄνθος ἀνθῆσαν ἐξέπεσαν· ἀπέθρα δὲ ὡς περ σκιά, καὶ οὐ μὴ στη. »

« Ἄνθρωπος σαπρία, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, σκῶληξ. »

A quis expleverit, obtinere salutem potest, et cum a morte revocatus erit ad vitam incorruptionis haeres efficietur.

Nili. — In te positum est, ut vel luce fruaris, vel in tenebris verseris. Antequam primus homo a divino mandato recessisset, feras omnes cicures habebat: nec quidquam ipsi ab illis injuriæ irrogabatur. « Ego sum ostium, » dicit Dominus (Joan. xv, 9). Itaque thesauri sapientiæ et scientiæ intra ostium absconditi sunt.

Eusebii. — De homine, nonnulli sunt qui prædicant quidquid facturus sit boni vel mali. Quocirca multi instinctu mali genii, cum in mala inciderint, dicent: Væ ipsius astro; ac rursus, quod fato quodam homines intereant, sive fluvio, vel præcipitio, vel quocunque tandem alio modo. At hæc nugacitas peccato non caret. Nam Deus homini liberam electionem dedit, lucisque et tenebrarum viam ostendit ei. Ac lucrum et damnum per Isaiam prophetam his verbis indicat: « Si volueritis et audieritis, bona terre comedetis: sin autem nolueritis, nec audieritis me, nulla vos necessitate constringo (Isa. i, 19, 20). » Nam quod vi ac necessitate sit, fructum non habet. Ego decreta non imposui: bona aut mala tibi non præscripsi. Alioqui enim si mihi eadem aut stuprum imperasset, ea necessitate perpetrasset. Ipsius enim jussis reluctari nemo potest. Cur vero me supplicio multaret mandatis obsequentem suis? nunquam sane hominum malum Deus vult. Nam tentationes quæ hominibus accidunt, a diabolo exsurgunt. Hæc siquidem Apostoli verba sunt (Jac. i, 13): « Nemo cum tentatur, dicat, quia a Deo tentatur. Deus enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat. Unusquisque vero tentatur a propria concupiscentia (Jac. i, 13, 14). » Quod si quid agis boni, id Dei benignitati tribue: si quid mali, hoc ascribe diaboli perversitati.

TIT. X. — *De instabili rerum humanarum statu: Et cni similis sit homo et vita ipsius; quodque vana presentia sint, et umbra imbecilliora.*

Levit. xiv, 23. — « Advenæ et peregrini estis coram me. »

I Paral. xxix, 25. — « Peregrini sumus coram te et advena, sicut omnes patres nostri. Dies nostri sicut umbra super terram. »

Job. i, 21. — « Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar illuc. Vita mea velocior est locutione. »

Job viii, 9. — « Umbra est vita nostra in terra. »

Job xiv, 1, 2. — « Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur indignatione. Aut quasi flos qui floruit, excidit, et fugit velut umbra, et nunquam stat. »

Job xxv, 6. — « Homo putredo, et filius hominis vermis. »

Job xxx, 19. — « Existimavi meipsum terram A
et cinerem. »

Psal. xxi, 7. — « Ego sum vermis, et non
homo. »

Psal. xxviii, 5, 13. — « Ecce mensurabiles po-
suisti dies meos. Advena ego sum, et pere-
grinus. »

317 *Psal. cii, 15.* — « Recordare, quia pulvis
sumus. »

Psal. lxxvii, 39. — « Recordatus est quia caro
sunt, spiritus vadiens et non rediens. »

Psal. lxxix, 10. — « Anni nostri sicut aranea
meditabantur. »

Psal. ci, 4. — « Defecerunt sicut fumus dies
mei. »

Psal. cii, 15. — « Homo sicut fenum dies ejus. » B

Psal. cxliii, 4. — « Homo vanitati similis factus
est: dies mei sicut umbra prætereunt. »

Eccle. i, 2. — Vanitas vanitatum, omnia va-
nitas. »

Eccle. iv, 2. — « Laudavi magis mortuos quam
videntes: et felicius utroque qui necdum natus
est, nec vidit opus omne quod sub sole fit. »

Eccle. vi, 7. — « Omnis labor hominis in os
ejus. »

Eccle. iii, 19. — « Quid habet homo amplius
jumento? nihil. Quia omnia vanitas. »

Eccle. ii, 23. — « Omnes dies ejus, dolor ani-
mique distractio. Et ne nocte quidem dormit cor
ejus. Etenim hoc est vanitas. »

Eccle. v, 14, 15. — « Sicut egressus est nudus
de ventre matris suæ, et convertetur ut eat,
quomodo vadit, et nihil accipiet secum de labore
suo, ut teneat in manu sua: sed et hoc languor
pessimus. Sicut enim advenit, ita et abibit. »

Zach. i, 5. — « Patres vestri et prophetæ ubi
sunt? Nonquid in æternum vivent. »

Isa. xl, 6. — « Omnis caro fenum, et gloria
hominis, sicut flos feni. Exsiccatur fenum,
et flos ejus cecidit. »

Isa. l, 9. — « Ecce omnes vos quasi vestimen-
tum veterascetis, et tinea depascet vos. »

Isa. li, 7. — « Nolite timere opprobrium homi-
num, et contemptu eorum ne vincamini. Sicut D
enim vestimentum consumeretur, et comedentur
a tinea. »

Sap. ii, 2, 3, 5. — « Fumus flatus est in nari-
bus nostris. Et transibit vita nostra ut vestigium
imbis. Umbræ enim transitus est tempus nostrum. »

Sap. v, 8-11. — « Quid enim profuit nobis su-
perbia nostra? aut divitiarum jactantia quid con-
tulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam um-
bra, et tanquam nuntius prætereuntes, et tan-
quam navis qui pertransit fluentem aquam. Cujus
cum præterierit, non est vestigium invenire, ne-
que semitam itineris ejus in fluctibus: aut tan-
quam avis quæ transvolat in aere, cujus nullum
invenitur argumentum itineris. »

« Ήγημαι ἑμαυτὸν γῆν καὶ σποδόν. »

« Ἐγὼ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. »

« Ἰδοὺ παλαιστὰς Ἰθου τὰς ἡμέρας μου. Πάροι-
κος ἐγὼ εἰμι παρὰ σοὶ καὶ παρεπίδημος. »

« Μνήσθητι, ὅτι χοῦς ἐσμεν. »

« Ἐμνήσθη, ὅτι σὰρξ εἶσι, πνεῦμα πορευόμενον,
καὶ οὐκ ἐπιστρέφον. »

« Τὰ ἔτη ἡμῶν ὥσει ἀράχνη ἐμαλέτων. »

« Ἐξέλιπον ὥσει καπνὸς αἱ ἡμέραι μου. »

« Ἀνθρωπος ὥσει χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ. »

« Ἀνθρωπος ματαιότητι ὁμοιωθεὶς, αἱ ἡμέραι μὲν
ὥσει σκιά παράγουσιν. »

« Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης. »

« Ἐπήνεσα γὰρ τοὺς τεθνηκότας, τοὺς ἤδη ἀπο-
θανόντας ὑπὲρ τοὺς ζῶντας, καὶ ἀγαθὸς ὑπὲρ ὅσων
τούτους, ὅστις οὐκ ἐγένετο, ὅς οὐκ οἶδε σύμπαν τὸ
ποίημα τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον. »

« Πᾶς μόχθος τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ. »

« Τί ἐπερίσσευσεν ἀνθρώπῳ παρὰ τὸ κτήνος; οὐ-
δέν· ὅτι πάντα ματαιότης. »

« Πῆσαι αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ἀλγημάτων, καὶ θυμοῦ
περισπασμός. Καὶ γὰρ ἐν νυκτὶ οὐ κοιμᾶται ἡ καρδιά
C αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τοῦτο ματαιότης ἐστὶ. »

« Καθὼς ἐξῆλθεν ἀπὸ γαστρὸς μητρὸς γυμνός, ἐπι-
στρέψει τοῦ πορευθῆναι ὡς ἦκει, καὶ οὐδὲν λήψεται
ἐν μόχθῳ αὐτοῦ, ἵνα πορευθῇ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· καὶ
γὰρ τοῦτο πονηρὰ ὁβρώσεια· ὥσπερ γὰρ παρεγένετο,
οὕτως καὶ ἀπελεύσεται. »

« Οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ προφῆται ποῦ εἰσὶν;
μή εἰς τὸν αἰῶνα ζήσουνται. »

« Πῆσα σὰρξ χόρτος, καὶ ὄψα ἀνθρώπου, ὡς ἄν-
θος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ
ἐξέπεσεν. »

« Ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθε,
καὶ ὁ σῆς καταφάγεται ὑμᾶς. »

« Μὴ φοβήθητε ἐνειδισμὸν ἀνθρώπων, καὶ τῇ φου-
λισμῷ αὐτῶν μὴ ἡττησθε· ὥσπερ γὰρ ἱμάτιον πα-
λαιωθήσονται, καὶ βρωθήσεται ὑπὸ σῆτος. »

« Καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν βίῳ ἡμῶν· καὶ παρελεύσε-
ται ὁ βίος ἡμῶν ὡς ἵχνη νεφέλης. Σκιδὸς γὰρ πέρ-
οδος ὁ βίος ἡμῶν. »

« Τί ὠφέλησεν ἡμᾶς ἡ ὑπερηφανία ἡμῶν; καὶ τί
πλοῦτος μετὰ ἀλαζονείας συμβέβληται ἡμῖν; Παρήλ-
θεν ἐκεῖνα πάντα ὡς σκιά, καὶ ὡς ἀγγελία παρα-
τρέχουσα, ὡς ναὺς διερχομένη, κυμαινόμενον ὕδωρ·
ἥς διαβάτης, οὐκ ἔστιν ἵχνος εὐρεῖν, οὐδὲ ἀτραπὴν
πορείας αὐτῆς ἐν κύμασιν· ἥ ὡς ὀρνέου δειπνάντος
ἀέρι, οὐδὲν εὐρίσκειται τεκμήριον πορείας. »

« Πᾶσα σὰρξ ὡς ἱμάτιον παλαιῖται, ὡς φύλλον ἂν ἔλθῃ ἐπὶ δένδρου θαλάσσης, τὸ μὲν καταβάλλει, ἄλλα δὲ φύει. Οὕτως γενεὰ σαρκὸς καὶ αἵματος. »

« Ἄνθρωποι πάντες, γῆ καὶ σποδός. »

« Ξένοι καὶ παρεπίδημοί ἐσμεν ἐπὶ γῆς. »

« Ἀριθμὸς ἡμερῶν ἀνθρώπου, πολλὰ ἔτη ἑκατόν· ὡς σταγὼν ὕδατος ἀπὸ θαλάσσης, καὶ ψῆφος ἄμμου, οὕτως ὀλίγα ἔτη ἐν ἡμέραις αἰῶνος. »

« Οὐδὲν εἰσπνέχουμεν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι οὐδὲν ἐξενεγκεῖν δύναμεθα. »

« Ποία ζωὴ ἡμῶν ἐστίν; ἀτμὴ γάρ ἐστιν ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα καὶ ἀφανιζομένη. »

Ὁδὸς ὁ βίος εἴρηται διὰ τὴν πρὸς τὸ τέλος ἐκάστου τῶν γεννηθέντων ἐπειξίν. Ὅσπερ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πλοίοις καθεύδοντες, αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐπὶ λιμένας ἔλκονται, καὶ αὐτοὶ μὴ αἰσθάνονται· ἀλλ' ὁ ὁρμῆς αὐτῆς πρὸς τὸ τέλος ἐπείγει· οὕτω καὶ ἡμεῖς, τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς ἡμῶν παραρρέοντες, οἶόν τι κινήσει συνεχεῖ καὶ ἀπύστω πρὸς τὸ οἰκεῖον ἑκαστος τὸ πέρας τῷ λανθάνοντι ὁρμῇ τῆς ζωῆς ἡμῶν καταπειγόμεθα. Οἶον καθεύδεις; καὶ ὁ χρόνος σε παρατρέχει. Ἐγρήγορας, καὶ ἀσχολος εἴ τὴν διάνοιαν; ἀλλ' ὅμως ἡ ζωὴ διαπνέεται, καὶ τὴν αἰσθησὶν διαφεύγει. Ἀρμόνῳ οὖν τρέχουμεν πάντες οἱ ἄνθρωποι, πρὸς τὸ οἰκεῖον τέλος ἑκαστος; καταπειγόμενοι. Διὰ τοῦτο πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐσμεν ἐν ὁδῷ· καὶ οὕτω δ' ἀνάλοισ τῆς ὁδοῦ τὴν ἐννοιαν, ὁδοιπόρος ἐφέστηκας τῷ βίῳ τούτῳ· πάντα παρέρχῃ· πάντα κατόπιν σοι γίνεται. Εἶδες ἐπὶ τῆς ὁδοῦ φύτν, ἢ πῖαν, ἢ ὅ τι ἂν τύχη τῶν ἀξίων θεάματος; μικρὸν ἐτέρφθης, εἴτα παρίδραμες. Ἠάτιν ἐνέτυχες λίθοις, καὶ φάρμακιν, καὶ χρημνοῖς, καὶ σκοπέλοις, ἢ πρὸς καὶ θηρίοις, καὶ ἑρπετοῖς, καὶ ἀκάνθοις, ἢ τισιν ἄλλοις τῶν ὀχληρῶν, μικρὸν ἐνέσθης, εἴτα κατέλειπας. Τοιοῦτος ὁ βίος, οὕτε τὰ τερπνὰ μόνιμα, οὕτε τὰ λυπηρὰ διαρκῆ κατετημένως. Ἢ ὁδὸς οὐκ ἐστὶ σῆ, ἀλλ' οὐδὲ τὰ παρόντα σῆ· ἐπὶ τῶν ὁδοιπότων, ὁμοῦ τε ὁ πρῶτος τὸ ἔλκος ἐκίνησεν, καὶ εὐθὺς ὁ μετ' αὐτὸν τὴν βάσιν ἤνεγκεν, καὶ μετ' ἐκείνον ὁ ἐφεπόμενος. Σκόπει δὲ εἰ μὴ καὶ τὰ τοῦ βίου παραπλήσια. Τὴν γῆν σήμερον σὺ ἐλαύρησας, καὶ αὐρὶν ἄλλος, καὶ μετ' ἐκείνον ἕτερος. Ὅρξαι τοὺς ἀγροὺς τούτους, καὶ τὰς πολυτελεῖς οἰκίας; πόσα εἰδὼ ἐναμάτων, τούτων ἑκαστον ἡμεῖψεν; τοῦ δαΐνος ἐλέγαστο. Εἴτα μετωνομάσθη πρὸς ἕτερον· πρὸς τὸν δεῖνα μετήλθεν· εἴτα νῦν ἄλλου λέγεται. Ἄρα οὖν οὐκ ὁδὸς ὁ βίος, ἀλλ' ὅτε ἄλλου μεταλαμβάνων, καὶ πάντα ἔχων ἀλλήλους ἐφεπόμενος; « Μακάριος οὖν, ὃς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν ἀμαρτωλῶν οὐκ ἐστὶ. »

nunc alterius esse dicitur. Nunquid igitur ævum hoc non via est, quod alium atque alium subinde assumat, sibi que omnes succedentes habeat, « Beatus igitur qui in vita peccatorum non stetit (Psalm. 1, 1). »

Ὅταν ἰδῇς βοτάνην χόρτου καὶ ἄνθος χόρτου, εἰς ἐννοιαν ἔρχου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μεμνημένος τῆς εἰκόνης τοῦ σοφοῦ Ἰσαΐου, εἰπόντος, ὅτι « Πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πάντα ὁῶτα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος

Eccle. xiv, 18. — « Omnis caro tanquam vestimentum velerascet. Sicut folium fructificans in arbore densa. Alia defleuntur, alia generantur: sic generatio carnis et sanguinis. »

Eccle. xxxiii, 40. — « Homines omnes terra et cinis. »

Hebr. xi, 13. — « Peregrini et hospites sumus super terram. »

Eccle. xvi, 8. — « Numerus dierum hominis ut multum centum anni: quasi gutta aquæ maris: et sicut calculus arenæ, sic pauci anni in diebus sæculi. »

I Tim. vi, 7. — « Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium quia nec auferre quid possumus. »

Jac. iv, 14. — « Qualis est vita nostra? vapor ad modicum parens, et deinceps exterminabitur. »

318 Basil. hom. in psalm. i. — Vita via dicta est ob eam celeritatem, qua quidquid progenitum est ad finem contendit. Nam quemadmodum qui in navibus dormiunt, a vento sponte in portum aguntur, licet ipsi minime sentiant, sed cursus ejus ad metam properat: eodem modo nos quoque, effluente vite nostræ tempore, quasi perpetuo quodam, nec intermittente motu, ad suum quisque finem occulto vite nostræ cursu adurgemur. Exempli gratia: dormis? ac te tempus præterit. Vigilas, et mente aliquid agitas? at vita tamen consumitur, id licet minime sentias. Omnes itaque quodam veluti curriculum conficimus, ad suum quisque finem properantes. Hac ratione omnes nos in via sumus. Quin ad hanc quoque modum viæ significationem acceperis. Viator es in hac vita: omnia præteris: omnia a tergo relinquis. Vidisti in via stirpem, aut herbam, aut aliquid spectatu dignum? tantisper oblectatus es: tum deinde ultra perrexisti. Rursum in saxa, et valles, et præcipitia, et scopulos, aut etiam fortasse in feras, et reptilia, et spinas, aut aliud quiddam molestum et acerbum incidisti: cum ponnihil inde mœroris contraxeris, mox ea deseruisti. Eadem humanæ vite ratio est: ut nec fixas jucunditates, nec stables voluptates, nec perpetuas acerbitates habeat. Uti via minime tua est: sic nec præsentia tua sunt. In his qui iter faciunt, simul atque primus vestigiū movit, statim secundus quoque infert pedem, ac deinceps is qui a tergo sequitur. Considera igitur, an non res hujus vite ad hunc modum se habeant. Terram hodie coluisti; alter die crastino, et ac post hunc rursum alius. Vides hos agros, ingentibusque extractas sumptibus domos? quot jam nomina unumquodque horum permutavit? dicebatur olim illius esse; posthac ab altero nomen traxit. Mox ad alium migravit: ac rursus

Ejusd. hom. 5, in Hexaem. — Cum herbam seni nonneque videris, humanam naturam cogita; memoria tenens hunc sapientis Isaie similitudinem, dicentis: « Omnis caro fenum, et omnis gloria ho-

mini sicut flos feni (*Isa. xl, 6*). » Siquidem vitæ brevis, atque humanæ felicitatis amœnitas et lætitia ad exiguum tempus sese porrigens, aptissimam imaginem apud prophetam nacta est. Qui hodie florenti corpore est, luxuque obesus, cute nitidus, propter ætatis florem vegetus et robustus, ac cujus impetum sustinere nemo valeat: crastino die idem ipse miserationem omnibus movet, seu senio confectus, seu morbo collapsus. Hic rursus opum copia conspicuus est, adulatorum gregibus cinctus, fictorum amicorum gratiam ipsius aucupantium satellitio stipatus, frequentibus cognatis illisque simulatis, et innumerabili assecularum exanimæ, qui, tum victus causa, tum ob alios usus ipsi adhærent: quos dum, sive in publicum prodeat, sive domum revertatur, secum trahit, invidiosum se illis præbet, quibuscum versatur. Quin et divitiis potestatem quamdam civilem adjunge, atque honores quibus ornatur ille ab imperatoribus, **319** vel provinciarum præfecturas, aut militarium copiarum imperium, præconem ante eum, lictores cum fascibus hinc et illinc gravissimo eos quibus præsit, terrore incessantes, plagis, proscriptionibus honorum, abreptionibus, carceribus, ex quibus intolerandus quidam subdilis metus cumuletur. Quid vero posthac? uña nox, febris una aut lateris dolor, aut pulmonis inflammatio, ex hominum cœtu illum abripit, omnique illo ornatu, quem velut in scena gerebat, repente spoliatur: ut ea gloria somnio similis esse comperiatur. Quocirca non immerito prophætæ mandatum est, ut humanam naturam cum imbecilliori flore compararet.

Ejusd., hom. 6, in Hexæm. — Nihil in rebus humanis firmum et stabile est: verum alia quidem ex nihilo ad perfectum statum progrediuntur; alia autem ubi ad vigorem suum perducta sunt, atque in summam magnitudinem erecta, tacitis sensim decrementis tabescunt, dissolvunturque, et ita imminuuntur ut tandem intereant et deleantur. Quocirca ex lunæ prospectu, quis rerum nostrarum status sit, edocemur, ac celerem humanarum rerum conversionem cum animis nostris reputantes, discimus in hujus vitæ prosperitatibus altos spiritus minime concipere, nec potentia efferrî, nec ob incertas opes insolescere: sed contempla carne, quæ mutationi obnoxia est, animæ cujus bonum immotum manet, curam gerere. Quod si te luna morore afficit, cum sensim decrescendo lumen assumit animum: graviore te molestia afficiat animus, qui virtutem adeptus, id bonum per socordiam oblitescit, nec unquam in eodem statu perseverat, sed propter voluntatis inconstantiam identidem invertitur, et in diversum mutatur.

Ejusd., in princ. Prov. — Hancce vitam, aquas et mare in Scriptura nuncupari reperimus, ut in hoc Psalmistæ loco: « Misit de summo, et accepit me, et assumpsit me de aquis multis (*Psal. xvi, 7*). » Non enim dubium est, quin per aquas, lu-

χρότου. » Τὸ γὰρ ὀλιγοχρόνιον τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ἐν ὀλίγῳ περιχαρὲς καὶ ἡλαρὸν τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας, καιριωτάτης παρὰ τῷ προφήτῃ τετύχτηεν εἰκόνας. Ὁ σήμερον εὐθαλὲς τῷ σώματι, καταταραχόμενος ὑπὸ τρυφῆς, ἐπανθοῦσαν ἔχων τὴν εὐχρυσίαν, ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκμῆς σφριγῶν, καὶ σύntonος, καὶ ἀνυπόστατος τὴν ἐρμὴν, αὖριον ὁ αὐτὸς οὗτος ἐλεεινός. ἢ τῷ χρόνῳ μαρναθείς, ἢ νόσῳ διαλυθείς. Ὁ δαίνα περιβλεπτός ἐπὶ χρημάτων περιουσίᾳ, καὶ πλῆθος περὶ αὐτὸν κολάκων, δορυφορίᾳ φίλων προσποιητῶν τὴν ἀπ' αὐτοῦ χάριν θεραπευόντων, πλῆθος συγγενείας καὶ ταύτης κατεσχηματισμένης, ἐσμός τῶν ἐφεπομένων μυρίος, τῶν τε ἐπισιτίων, καὶ τῶν κατ' ἄλλας χρείας αὐτῷ προσιδρευόντων: καὶ οὗς καὶ προΐων, καὶ πάλιν ἐπανιὼν ἐπισυρόμενος, ἐπιφθονός ἐστι τοῖς συντυχάνουσιν. Πρόσθεες τῷ πλούτῳ καὶ πολιτικὴν τινα δυναστείαν, καὶ τὰς ἐκ βασιλείων τιμὰς, ἢ ἐθνῶν ἐπιμέλειαν, ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίαν: τὸν κήρυκα μέγα βοῶντα πρὸ αὐτοῦ, τοὺς βαλδοφόρους ἐνθεν καὶ ἐνθεν βαρυτάτην κατάπληξιν τοῖς ἀρχομένοις ἐμβάλλοντας, τὰς πληγὰς, τὰς δερμεύσεις, τὰς ἀπαγωγὰς, τὰ δεισμωντήρια, ἐξ ὧν ἀπόρρητος ὁ παρὰ τῶν ὑποχειρίων συναθροίζεται φόβος. Καὶ τί μετὰ τοῦτο; μία νύξ καὶ πυρετός, ἢ πλευρίτις, ἢ περιπνευμονία ἀνάρπαστον ἐξ ἀνθρώπων, ἀπάγουσα τὸν ἀνθρώπον ελχεται, πᾶσαν τὴν κατ' αὐτὸν σκηνὴν ἐξαπίνης ἀπογυμνώσασα, καὶ ἡ δόξα ἐκείνη ὡς περὶ ἐνύπνιον ἀπελίγθη. Ὡστε ἐπιτέταται τῷ προφήτῃ ἡ πρὸς τὸ ἀδρανέστερον ἄνθος οὐσίωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Οὐδὲν μόνιμον τῶν ἀνθρωπίνων· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πρόεισιν εἰς τὸ τέλειον· τὰ δὲ πρὸς τὴν οὐκείαν ἀκμὴν φθάσαντα, καὶ τὸ ἀκρότατον μέτρον αὐτῶν αὐξηθέντα, πάλιν ταῖς κατὰ μικρὸν ὑφαίρεσιν φθίνει τε καὶ διαλύεται, καὶ μειοῦμενα καθαιρεῖται: ὥστε ἐκ τοῦ κατὰ τὴν σελήνην θεάματος παιδεύεσθαι ἡμᾶς τὰ ἡμέτερα, καὶ τῆς ταχείας τῶν ἀνθρωπίνων περιτροπῆς λαμβάνοντας ἐννοίαν, μὴ μεγαλοφρονεῖν ταῖς εὐημερίαις τοῦ βίου, μὴ ἐπαγᾶλλεσθαι δυναστείαις, μὴ ἐπαίρεισθαι πλούτου ἀδηλότητι· περιφρονεῖν τῆς σαρκὸς περὶ τὴν ἡ ἀλλοίωσιν, ἐπιμελεῖσθαι δὲ τῆς ψυχῆς, ἥς τὸ ἀγαθὸν ἐστὶν ἀκίνητον. Εἰ δὲ λυπεῖ σε ἡ σελήνη ταῖς κατὰ μικρὸν ἀφαίρεσιν τὸ φέγγος ἐξαφανίζουσα, λυπεῖτω σε πλεον ψυχὴ ἀρετὴν μὴ κτησαμένη, καὶ διὰ ἀπροσεξίας αἰτεῖν τὸ καλὸν ἀφανίζουσα, καὶ μηδέποτε ἐπὶ τῆς αὐτῆς διαθέσεως μένουσα· ἀλλὰ πυκνὰ τροπομένη, καὶ μεταβαλλομένη διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀνίδρυτον.

Τὸν βίον τοῦτον πολλὰ τοῦ εὐρίσκομεν ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς ὕδατα καὶ θάλασσαν ὀνομαζόμενον: ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ, « Ἐξαπέστειλεν ἐξ ὕψους, καὶ ἔλαβέ με· προσελάβετό με ἐξ ὑδάτων πολλῶν. » Πρὸδηλον γάρ, ὅτι τὴν τραχὴν τοῦ βίου, ὕδατα

λέγει. Οὐτε γὰρ τὰ δεξιὰ καὶ περισπούδαστα τοῖς πολλοῖς τὸ ἐσθὲς καὶ μόνιμον ἔχει, οὔτε τὰ περιστατικά τῶν πραγμάτων καὶ κατηφῇ, παγίως ἡδρασταί· ἀλλὰ πάντα σάλπειν καὶ κλύδωνι, καὶ μεταβολαῖς ἀδοκῆτοις ὑπόκειται. Ὡς περ οὖν θάλασσαν ἀμύχανον τὴν αὐτὴν ἐπὶ πολὺ διαρκέσαι· τὴν γὰρ νῦν λίαν σταθερὰν μικρὸν ὕστερον ὄψει βιαίως ὑπὸ ἀνέμων τραχυνομένην, καὶ πάλιν τὴν ἀγριαίνουσαν, καὶ βρασσομένην τῇ κλύδωνι, βαθεῖα γαλήνη ταχὺ κατεσφόρειν· οὕτως καὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα ῥαδίως λαμβάνει περιστροφῆς ἐφ' ἑκάτερα.

Οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον, οὐδὲ εἰς τὸ παντελὲς παραμένειν τοῖς κτησαμένοις πέφυκεν.

Τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα σκιᾶς ἐστὶν ἀδρανέστερα, καὶ ὀνείρων ἀπατηλότερα· εἴτε γὰρ νεότης ἐαρινῶν ἀνθῶν ὀξύτερον καταρβεῖ, καὶ ὥρα σώματος, ἢ χρίων, ἢ νόσος μαραινεται. Καὶ πλοῦτος μὲν ἀπistos, ὁδὸς δὲ εὐπερίτρεπτος, αἱ τε παρὰ τὰς τέχνας διακονήσεις τῷ χρόνῳ τοῦτ' ἀπαρτίζονται, ἀλλὰ καὶ τὸ περισπούδαστον ἀπασιν, ὀλίγοι ἄχρι ἀκοῆς τὴν χάριν ἔχουσιν.

Πλούτῳ κομᾶς; καὶ ἐπὶ προγόνοις μέγα φρονεῖς, καὶ ἐπαγάλλῃ πατρίδι, καὶ κάλλει σώματος, καὶ ταῖς παρὰ πάντων τιμαῖς; πρόσθε σεαυτῷ, ὅτι θνητὸς εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύτῃ. Περιβλεψαὶ τοὺς πρὸ σοῦ ἐν ταῖς ὁμοίαις περιφανείαις; ἔξετασθέντας. Ποῦ οἱ εἰς τὰς πολιτικάς δυναστείας περιβεβλημένοι; ποῦ οἱ δυσμαχώτατοι ῥήτορες; ποῦ οἱ τὰς πανηγύρεις διασιθέντες; οἱ λαμπροὶ ἱπποφόροι; οἱ στρατηγοί; οἱ σατράπαι; οἱ τύραννοι; οὐ πάντα κόνις, οὐ πάντα μῦθος; οὐκ ἐν ὀλίγοις ὁστέοις τὰ μνημόσυνα τῆς ζωῆς αὐτῶν; ἔγκυφον τοῖς τάφοις, εἰ δυνήσῃ διακρίναι, τίς ὁ οἰκίτης, καὶ τίς ὁ δισκόπτης· τίς ὁ πτωχὸς, καὶ τίς ὁ πλούσιος. Διακρίνον, εἰ τις σοι δύναμις, τὸν δέσμιον ἀπὸ τοῦ βασιλέως, τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ ἀσθενοῦς, τὸν εὐπρεπῆ ἀπὸ τοῦ δυσειδοῦς. Μεμνημένος οὖν τῆς φύσεως, οὐκ ἐπαρτήσῃ ποτέ. si potes, vinculum a rege, fortem ab imbecilli, pulchrum a deformi. Nequaquam ergo elato cris animo, si naturam in memoria habeas.

Οἱ ἄνθρωποι ταῖς νεφέλαις ὁμοίασιν, πρὸς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἄλλοτε κατ' ἄλλο μέρος τοῦ αἵματος ἐμφορομέναις.

Φύσει μὲν οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον, οὐδὲ ὁμαλὸν, οὐδὲ αὐταρχεῖς, οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἱστάμενον· ἀλλὰ κύκλος τις τῶν ἡμετέρων περιτρέχει πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλας ἐπὶ μίᾳ ἡμέρᾳ πολυτάκεις, ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ ὥρας φέρων μεταβολὰς, καὶ αὖραις μᾶλλον πιστεύειν αὐτὸν ἐστὶν οὐχ ἱσταμέναις, καὶ νηὶς ποντοπορεύουσης ἴχνησι, καὶ νυκτὸς ἀπατηλοῖς ὀνείρασι, ὧν πρὸς ὀλίγον ἢ χάρις, καὶ κατὰ ψαμμάθων παῖδας τυποῦσι καίζοντες, ἢ ἀνθρώπων εὐημερίῃ.

Τὰ μὲν γὰρ ἐστὶ βευστὰ καὶ πρόσκαιρα, καὶ ὥς περ ἐν παιδιᾷ ψήφον, ἄλλοτε εἰς ἄλλους μεταβριπτούμενα· καὶ οὐδὲν οὕτως τοῦ κατέχοντος ἴδιον, ὥς ἢ μὴ χρόνῳ παυσθῆναι, ἢ φύσιν μετατεθῆναι.

A jus vitæ perturbationem intelligat. Nam nec res secundæ, et quæ multi summe desiderant, constantia sunt: nec rursus adversæ et molestæ, firmis radicibus defixæ: verum omnia fluctibus quibusdam et turbini, necnon inopinatis mutationibus sunt obnoxia. Velut igitur fieri non potest, ut mare statum eundem diu retineat (nam quod nunc admodum planum est, id aliquanto post ventorum impetu exasperatum cernes: ac rursus quod exasperatum, ac turbine jactatum, hoc alta confestim tranquillitas sedat): pari ratione hujus vitæ res in utramque partem facile mutantur.

Ejusd. hom. De orat. actione. — Nihil in rebus humanis certum et firmum est, nec ad extremum usque dominos suos comitatur.

Ejusd. epist. 42. — Humana hæc umbris imbecilliora sunt, somniis fallaciora. Nam et juvenilis ætas vernis floribus celerius defluit, et corporis pulchritudo, vel tempore, vel morbo marcescit. Ac divitiæ quidem infidæ sunt: gloria autem facile labilis. Artium porro studia una cum hoc tempore finiuntur. Ipsa quoque eloquentia, quam tantopere omnes expetunt, aures dumtaxat mulcet.

Ejusd. hom. in illud: «Attende tibi ipsi.» — Opi-bus circumaffluis? ob majores tuos magnifice sentis? ac propter patriæ splendorem, et corporis pulchritudinem, honoresque illos qui ab omnibus in te congeruntur, attollis animos? Attende tibi ipsi, quod nempe mortalis sis, et in terram reversurus. Circumspice illos qui ante te liadem in splendoribus exstiterunt. Ubi sunt, qui potentia et auctoritate in republica floruerunt? ubi invictissimi oratores? ubi qui publicos conventus instruebant? ubi illustres illi alendorum equorum studiosi? ubi copiarum militarium duces, satrapæ, tyranni? nonne omnia pulvis, omnia sabula? nonne pauci ossibus vitæ eorum monumenta consistunt? Inspice sepulcra, an discernere queas, quis servus, quis dominus, quis pauper, quis dives. Distingue.

Epist. 82. — Homines nubibus similes sunt, quæ pro aliis atque aliis ventis, nunc in hanc, nunc in illam aeris regionem feruntur.

Nas. orat. 25. — Nihil in rebus humanis superio natura firmum, æquabile ac durabile est, nec quidquam in eodem statu constanter manet: verum res nostræ velut gyro quodam volvuntur, ut alias tempus aliud, ac sæpe unus idemque dies, vel etiam una interdum hora, mutationes afferat: atque ita ut incertis ventis, et navis mare percurrentis vestigiis, fallacibusque noctis insomniis, ex quibus voluptas brevis capitur, hisque demum figuris, quas pueri per ludum in arena describunt, certior fides haberi possit, quam hominum felicitati.

Ibid. — Res siquidem vitæ hujus fluxæ sunt et caducæ, et velut in calculorum ludo, nunc ad hos, nunc ad illos vicissim volvuntur: ut nec quidquam ita possidentis proprium sit, quin vel temporis longinquitate finiatur, vel invidia transferatur.

Ejusdem orat. 16. — Nihil immotum mouet, quem-
admodum ante dicebam, nihil æquabile ac cer-
tum, nec ad extremum usque sui simile est: non
hilaritas, non moestitia, non opes, non paupertas,
non robur, non imbecillitas, non potentia, non
humilitas, non præsentia, non futura, non no-
stra, non aliena, non parva, non magna, non
denique quidquid ab ullo nominari queat. Atque
hoc æquale inæqualitas habet, ut nempe res om-
nes subsint mutationi. Omnia enim facile com-
meant, recedunt et immutantur: adeo ut certius in
uentis et in litteris in aqua scriptis, fiducia
possit collocari, quam in hominum felicitate.

Ejusd. in Iamb. orat. ad Christ.

Mortuus sum huic ærumnosæ vitæ,
Quæ Euripi more, sursum et deorsum fertur,
Et ne uno quidem die quidquam firmi habet.

Ejusdem orat. 10. — Talis est vita nostra, fra-
tres; tali modo hoc ævo ita ludimus: ut cum non
fuerimus, nascamur: cum nati sumus, rursus
dissolvamur. Insomnium sumus instabile, spectrum
quoddam quod teneri nequit, transeuntis avis
volatus, navis in mari vestigium non habens, pul-
vis, vapor, ros matutinus, flos ad tempus nascens
et marcescens. « Homo sicut senum dies ejus,
tanquam flos agri sic efflorebit (Psal. cii, 15). »
Quam præclare divinus David his verbis de no-
stra imbecillitate philosophatur! quemadmodum
et in istis: « Paucitatem dierum meorum nuntia
321 mihi (Psal. ci, 24). » Quin etiam hominis
dies palmi mensura circumscribuntur.

Ejusdem carm. de vitæ itinerib. soluta oratione. —
Multas quidem vias habet ærumnosa vita: atque
alla quidem et alia aliis aliisque detrimentis et
noxis admiscetur. Infidæ divitiæ sunt: ipse prin-
cipatus et res secundæ arrogantia constant: sub-
esse labor est, vincula pauperies, gratia per-
exigua oris decor quæ instar fulguris micat: ju-
venta æstus est temporis, senectus tristis vite
meta, gloria auræ similis, et robur velut senum
paleæ quæ agro est. Petulans ingluvies, catenæ
connubium, præclara proles in curas impellit, ste-
rilitas ægritudinem parit et dolorem. Si fora se-
ctaris, sollicitudines malorum ingruunt: si priva-
tam vitam, hæc invalida est. Angustus probrosusque
est alienus cibus: labor agricolatio: quotquot
sulcant maria, in orcum vergunt. Patria cuique
barathrum suum est: extera tellus, probrum. Quæ-
cunque hic sunt, universa labor, omnia lusus et
illusio, lanngo auris agitata, umbra, species, ros,
ventus, penna, vapor, fulgetra, somnium, fluxus
torrentis, vestigium navis, cinis, rota volutata
instar cylindrorum stans currensque, soluta et fixa,
tempestatibus, diebus, noctibus, ærumnis, funeri-
bus, moestitiis, gaudiis, morbis, casibus, infortu-
niis. Humanis rebus nihil imbecillius: hoc unum
bonum hominibus firmum est, ut nempe crucem
gestantes inde secedant, gemitus trahant, mentem
divinis curis et fiduciis alant, ut coeleste illa, quæ
puris admiscetur, Trinitate irradietur.

Οὐδὲν ἀκίνητον, ὑπὲρ ἑστέν, οὐδὲ ὁμαλὸν, οὐδὲ αὐ-
ταρκές, οὐδὲ εἰς τέλος ὁμοιον· οὔτε εὐθυμεῖν, οὐ
πλοῦτος, οὐ πένια, οὐ δύναμις, οὐκ ἀσθένεια, οὐ τα-
πεινότης, οὐ δυναστεία, οὐ τὰ παρόντα, οὐ τὰ μέλλοντα,
οὐ τὰ ἡμέτερα, οὐ τὸ ἀλλότριον, οὐ μικρὸν ἢ μείζον,
οὐχ ὃ τι ἂν εἴπῃ τις. Καὶ τοῦτο ἴσον καὶ ἰσότης ἔχει,
τὴν περὶ πάντων μεταβολήν. Περιχωρεῖ γὰρ τὰ πάντα
ῥαδίως, καὶ μεταχωρεῖ, καὶ ἀντικαθίσταται· ὥς
αὖραις εἶναι μᾶλλον πιστεύειν, καὶ γράμμασι τοῖς
καθ' ὕδατος, ἢ ἀνθρώπων εὐημερίᾳ.

In ventis et in litteris in aqua scriptis, fiducia

Τέθνηκα τῷδε τῷ ταλαιπώρῳ βίῳ,
Ὃς φέρεται ἀνω καὶ κάτω Εὐρίπου δίκην,
Βέλαιον οὐδὲν, οὐδὲ ἐφ' ἡμέρην φέρων.

II

Τοιοῦτος ὁ βίος ἡμῶν, ἀδελφοί· τοιοῦτον τὸ ἐπὶ
γῆς παλινιον, οὐκ ἔντα γενέσθαι, καὶ γενομένους
ἀναλυθῆναι. Ὅσαρ ἴσμεν οὐκ ἰστάμενον, φάσμα τι
μὴ κρατούμενον, πτήσις ὀρνέου παρερχομένου, ναῦς
ἐπὶ θαλάσσης ἔχνης οὐκ ἔχουσα· κόνις, ἀτμίς, ἰωθινή
δρόσος, ἄνθος καιρῷ φούμενον, καὶ καιρῷ λυόμενον·
« Ἄνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄν-
θος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθήσει. » Καλῶς ὁ θεὸς
Δαβὶδ περὶ ἀσθενείας ἡμῶν ἐφιλοσόφησεν, καὶ ἐν
ἐκαίνοις τοῖς ῥήμασι· « Τὴν ὀλιγότητα τῶν ἡμερῶν
μου ἀνάγγελλον μοι » καὶ παλαιστῶν μέτρον τὰς ἀν-
θρωπίνας ἡμέρας ὁρίζεται.

C

Πολλὰ μὲν τοῦ βίου τοῦ πολυπαθοῦς αἱ ὁδοί· ἄλλη
δὲ ἀλλοδαίς βλάβαις συμπίπτει· ὁ πλοῦτος μὲν
ἀπιστος· ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ εὐδαιμονία, ὀνείρων ὑπερη-
φανία· καὶ τὸ ἀρχεσθαι μόχθος, ἡ πένια δὲ δεισμός·
εὐμορφία δὲ ἐπιλάμπουσα καὶ ἐξαστράπτουσα, μικρὰ
χάρις· ἡ νεότης δὲ θερμότης χρόνου· τὸ γῆρας λυ-
πηρὸν τέλος τοῦ βίου· ἡ δόξα ὡς ἀήρ· ἡ ἰσχύς ὡσεὶ
χόρτος τοῦ ἐν ἀγρῷ ἀχύρου. Ἀτακτος ἡ πλησμονή·
δεισμά ὁ γάμος· εὐπαιδία τέκνων, μέριμνα ἀναγκα-
στική· ἡ κακοτεχνία, νόσος καὶ ἐσθύνη· αἱ δὲ ἀγοραὶ,
τῆς κακίας φροντίδες· ἡ μόνωσις δὲ, ἀσθένεια.
Στενὴ καὶ ἐπονείδιστος ἡ ἀλλοτρία τροφή· τὸ δὲ τὴν
γῆν ἀροτριῶν κόπος· τῶν θαλασσοπλῶν, ὡς ἐπὶ τῇ
πλέον ἐν τῷ ᾄδῃ· ἡ πατρίς δὲ, βάρβαρον ἴδιον· ἡ
ξενιτεία, θνείδος. Πάντα μόχθος τοῖς ἀνθρώποις τὰ
ἐνταῦθα, πάντα ἐμπαιγμός, βιπιζόμενος χυδός,
οἰδία, καὶ φαντασία· δρόσος, ἀνεμος, πτερὸν, ἀτμίς,
σπινθήρ, ἐνύπνιον, χύμα βεύματος, πλοίου ἔχνης,
τέφρα, τροχὸς ἀεὶ στρεφόμενος. ὅμοια πάντα κυλίν-
δροις, ἐστὼς τε καὶ τρέχων, λυόμενος, πεπηγώς,
ῥαίς, ἡμέραις, νυξί, μόχοις, θανάτοις, λύπαις,
τίρψεσιν, ἀρρώστιας, πτώσει, κακοπραγίαις. Τῶν
ἀνθρωπίνων δὲ οὐδὲν ἔστιν ἀδρανέστερον· ἐν μόνον
καὶ βίβαιόν ἔστιν τοῖς ἀνθρώποις καλὴν ἐνταῦθεν
ἀναχωρεῖν τὸν σταυρὸν βασιτάζοντα, δάκρυά τε καὶ
στιναγμοῦς καὶ νοῦν θείαις φροντίσι καὶ ἐκπίπτει, καὶ
τῇ Τριάδι λελαμπρυσμένους, τῇ ἐπουρανίῳ, τῇ μι-
γνυμένῃ τοῖς καθαρῶς.

D

Οἱμοι τοῦτου τοῦ βίου βλάβαις ἐπιμηκεστέρου· Ἀ
 ἴως τίνος κόπῳ παρακαθέζομαι;

Τίς βίος; ποία ζωή; ἐκ τάφου πηδήσας, ἐπὶ τάφον
 πάλιν ὑδρεύων· ἐκ δὲ τοῦ τάφου πάλιν ἐν πυρὶ θά-
 πτομαι ἀποτόμως. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ὅσον ἀναπνέω, πο-
 ταμῷ ἔστι ροῦς τρέχοντος, αἰεὶ ἀπερχομένου καὶ ἐρ-
 χομένου ἐκ τῶν ὀπίσω, πάλιν βέβαιον μηδὲν ἔχοντος ἢ
 φέροντος· ὅσον κόνις ὀφθαλμοῖς ἐπιπάσθουσα, ὅπως
 ἂν τοῦ Θεοῦ πόρρω πέσω. Παίγνιον ἔστιν ὁ ἀν-
 θρωπος.

Ἀλλήλους μὲν καὶ ἐγὼ, καὶ ὁ χρόνος, ὡς ὄρνις ἢ
 ὡς πλοῖα ἐν πειλάγῃ ἀντιπαρατρέχοντες, βέβαιον
 οὐδὲν ἔχοντες. Ὅπερ δὲ ἡμαρτον, οὐ παρατρέχει,
 ἀλλὰ παραμένει τῇ ζωῇ.

Ὁ περίγειος χώρος τῶν τρεπομένων καὶ ἀλλοιου-
 μένων ἔστιν.

Ἀεὶ, μάλιστα δὲ νῦν εὐκαιρον εἰπεῖν· «Ματαιότης
 ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης.» Ποῦ ἡ λαμπρὰ
 τῆς ὑπατείας περιβολή; ποῦ δὲ αἱ φαιδραὶ λαμ-
 παδες; ποῦ οἱ κρότοι, καὶ οἱ χοροὶ, καὶ αἱ θαλαῖαι,
 καὶ αἱ πανηγύρεις; ποῦ δὲ οἱ στέφανοι, καὶ τὰ πα-
 ραπετάσματα; ποῦ δὲ τῆς πόλεως ὁ θόρυβος, καὶ αἱ
 ἐν ἵπποδρομίαις εὐφημίαι, καὶ τῶν θεάτρων αἱ χο-
 λακαίαι; Πάντα ἐκτεῖνα οἴχεται· καὶ ἀνεμος πνεύσας
 ἀθρώως, τὰ μὲν φύλλα κατέβαλεν, γυμνὸν δὲ ἡμῖν τὸ
 δένδρον ἀπέδειξεν, καὶ ἀπὸ τῆς βίβης αὐτῆς λοιπὸν
 σαλευόμενον. Τοιαύτη γάρ ἡ τοῦ πνεύματος προσβολή,
 ὡς καὶ πρόρριζον ἀπειλεῖν ἀνασπᾶν, καὶ αὐτὰ δια-
 σαλεῦσαι τοῦ δένδρου τὰ νεῦρα. Ποῦ νῦν οἱ πεπλανη-
 μένοι φίλοι; ποῦ δὲ τὰ προσωπεῖα τῶν κολάκων;
 ποῦ τὰ συμπόσια καὶ τὰ δείπνα, καὶ ὁ τῶν παρα-
 σίτων ἔσμδος, καὶ δι' ὅλης ἡμέρας ἐκχεόμενος ἄκρα-
 τος, καὶ αἱ ποικιλίαι τῶν μαγεύων τέχναι, καὶ οἱ
 τῆς δυναστείας θεραπευταί; οἱ πάντα πρὸς χάριν
 ποιοῦντες καὶ λέγοντες; Νῦν ἦν πάντα ἐκτεῖνα καὶ
 ἔναρ, καὶ ἡμέρας γενομένης ἠφανίσθη. Ἄνθη ἦν
 ἑαρινὰ, καὶ παρελθόντος τοῦ ἔαρος ἅπαντα κατ-
 εμαράνθη· σκιά ἦν, καὶ παρέδραμεν· καπνὸς ἦν, καὶ
 διελύθη· πομφόλυγες ἦσαν, καὶ διεβράβησαν· ἀράχνη
 ἦν, καὶ διεσπάρθη. Διὸ πάλιν τὴν πνευματικὴν ταῦτα
 ἐκπύρην ἐπάγωμεν, συνεχῶς λέγοντες· «Ματαιότης
 ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης.» Ταύτην τὴν βῆ-
 σιν, καὶ ἐν τοίχοις, καὶ ἐν ἱματίοις, καὶ ἐν ἀγοραῖς,
 καὶ ἐν οἰκίαις, καὶ ἐν ὁδοῖς, καὶ ἐν θύραις, καὶ ἐν εἰσ-
 ὁδοῖς, καὶ ἐν ἐξόδοις, καὶ πρὸ πάντων ἐν τῷ ἑκάστου
 συνειδότε συνεχῶς ἐγγεγράφθαι ἴδει, καὶ διὰ παντός
 αὐτὴν μελετᾶν. Ἐπαίδη πολλὴ τῶν πραγμάτων ἡ
 ἀπάτη, καὶ τὰ προσωπεῖα, καὶ ἡ ὑπόκρισις, ἀλήθειά
 τις παρὰ τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκεῖ, ταῦτα καθ'
 ἑκάστην ἡμέραν, καὶ ἐν δείπνῳ, καὶ ἐν ἀρίστῳ, καὶ
 ἐν συλλόγοις ἐπιλέγειν ἑαστον τῷ πλησίον ἐχρῆν,
 καὶ παρὰ τοῦ πλησίον ἀκούειν, ὅτι «Ματαιότης μα-
 ταιότητων, τὰ πάντα ματαιότης.» Οὐκ ἔλεγον συν-
 εχῶς, ὅτι δραπέτης ὁ πλοῦτος; σὺ δὲ ἡμῶν οὐκ
 ἠνέχου· οὐκ ἔλεγον, ὅτι ἀγνώμων ἔστιν οἰκέτης; σὺ
 ἰὲ οὐκ ἡθούλου πειθεσθαι. Ἰδοὺ σὲ τῶν πραγμάτων
 ἰδίδασκεν ἡ πείρα· ὅτι οὐ δραπέτης μόνον, οὐδὲ

Ejusd. carm. de ext. hom. vilitate. — Proh vitam
 hanc malorum serio prolixiorē! quandiu sedēbo
 in stercore?

Quæ, qualisque hæc vita est? ex tumulo tumulum
 rursum peto: rursumque ex tumulo in igne se-
 vera judicis sententia tumulor. Id ipsum quod
 spiro, velut annis rapidissimus est qui cum sur-
 sum exoriatur, ad ima semper fluit: qui nihil fir-
 mum habeat, nec serat: instar est pulvisculi qui
 in oculos nicos spargitur, ut procul a Deo excidam.
 Ludibrium, homo est.

Ejusd. carm. 2. De hom. nat. fragilit. — Tempus
 ego, mo tempus vicissim præterit, ceu volucris,
 ceu navis in mari, ut nihil stans fixumque tenea-
 mus. Quod autem admisit peccando, hoc nunquam
 præterit, sed, dum vita suppetit, manet.

Greg. Nyss. — Terrena regio eorum est quæ
 mutationi et conversioni obnoxia.

Chrysost. hom. adv. Eutrop. — Cum semper, tum
 nunc præsertim tempestivum est dicere: «Vanitas
 vanitatum et omnia vanitas (Ecclē. 1, 2).» Ubi præ-
 clara consulatus amplitudo? ubi lata lampadum
 collustratio? ubi plausus? ubi chori? ubi festivi
 celebresque conventus? ubi coronæ et aulæ? ci-
 vitatis tumultus, et populares in equorum cursibus
 acclamationes? ubi theatricæ adulationes? cuncta
 hæc abscesserunt: ac repentinus ventiflatus, ex-
 cussis foliis nudam nobis arborem ostendit, et ad
 ipsos usque radices quassatam. Tanto enim im-
 petu ventus incubuit, ut eam pene radicitus evul-
 serit, ipsasque fibras jam labefactarit. Ubi nunc
 sunt illi fucati amici? ubi **322** assentatorum larvæ?
 ubi cœnæ et convivia, ac parasitorum greges?
 ubi vinum per totum diem exhaustum? ubi varia
 cocorum lenocinia? ubi potestatis cultores, qui-
 que omnia aucupandæ gratiæ causa, tum loque-
 bantur, tum faciebant? Nox somniumque erant
 isthæc omnia, et adveniente luce evanuerunt. Vorni
 flores erant, et exacto vere emarcuerunt. Umbræ
 erant, et diffluxerunt: fumus, et dilapsa sunt;
 bullæ, ac dirupta sunt: aranæ telæ, et disjecta
 sunt. Quocirca spiritualem hanc epoden iterum
 subnectamus, assidueque repetamus: «Vanitas
 vanitatum, et omnia vanitas.» Hoc dictum in pa-
 rietibus, in foro, in ædibus, in viis, in januis, in in-
 gressu, et in egressu, et ante omnia in uniuscujusque
 conscientia nunquam non inscriptum esse oportet,
 quod perpetuo meditemur. Ingens quippe rerum sal-
 lacia est, et larvæ ac simulatio apud plerosque spe-
 ciem veritatis gerunt. Illud in cœna et in prandio, et
 in conventibus quisque debet proximo occinere,
 ac rursus idem a proximo audire: «Vanitas va-
 nitatum, et omnia vanitas.» Annon assidue dice-
 bam fugitivas esse divitias? Tu vero audire non
 sustinebas. Annon eas ingratum esse famulum aie-
 bam? tu vero mihi fidem adhibere recusabas. En
 tumet ipso rerum experimento didicisti, eas non
 modo fugitivum et ingratum servum esse, sed
 etiam carnificem. Illæ siquidem effecerunt, ut

nunc in melu et tremore verberis. Annon, cum mihi vera prædicanti succenseres, hoc inculcabam, me majore erga te affectum esse benevolentia, quam assentatores tuos? annon dicebam, me, dum tua vitia insectarer et coarguerem, melius tibi consulere, quam illos qui tibi obsequerentur? annon hoc adjuungebam, meliora esse vulnera diligentium, quam spontanea inimicorum oscula? Si mea ista vulnera accepisses aut audiisses, non hanc tibi mortem illorum oscula peperissent. Mea quippe vulnera salutem asserunt; illorum autem oscula incurabilem morbum creant. Ubi nunc pincernæ illi? ubi qui in foro neminem non protrudebant, qui sexcentas de te laudes apud omnes texebant? fuga elapsi sunt: amicitiam tuam ejurarunt, ut per tui ignorance salutem suam consulerent. Ne propius quidem ad te audent accedere. Atque Ecclesia, quam bello nuper laescebas, sinum expandit sinu, teque suscepit: theatra vero quæ prius colebas, et quorum causa ad te sæpe sermonem habui, te ipsa prodiderunt, et in exitium conjecerunt. Nihilominus nunquam dicere intermisimus: cur hæc facis? cur civitatem furiosam reddis, et in præcipitium agis? At tu omnia contemptim præteribis. Atqui circenses quidem ludi et curricula, quæ tuas opes male consumpserunt, gladium in perniciem tuam acuerunt: Ecclesia vero quæ importunam et iniquam iracundiam tuam experta est, quaquaversum excutit, teque ex his retibus studet eximere. Hæc porro non eo dixerim, ut prostrato insultem: non ut plagas scalpam vulnerati: non ut fluctibus jactatum demergam; sed ut eos qui secundo vento navigant, erudiam, ne tandem in profundum ferantur. Nihil enim rebus humanis est imbecillius. Quamobrem quocunque nomine utilitatem earum appellabam conspiciam censuerit, minus ille dixerit, quam veritas ferat: vel si eas fumum, vel umbram, vel senum, vel somnium, vel vernas flores, vel quodlibet aliud nominaveris, vaniores adhuc sunt iis quæ nihil prorsus sunt. Ac præterquam quod nihil illæ sunt, ingens quoque in ipsis periculum et supplicium latet. Equis enim hoc homine præcelsior existit? annon orbem universum magnitudine opum superavit? annon ad ipsas dignitatum arces et fastigia conscendit? Nonne illis etiam qui diademato redimiti erant, terrori sui? Annon omnes ejus metu et tremore percelliebantur? At jam iis quoque qui in vinculis sunt, hic miserior est, ærumnosior illis qui servitute premuntur, iisque denique pauperior qui fame contahescunt, cum in singulas horas gladios exacutos, barathrum, et carnifices præ oculis habeat, seque ad mortem rapi putet, ac ne quidem meminerit, in illa se quondam voluptate fuisse. Quin nec ipsos quidem solis radios sentit; verum in ipsamet meridie, vel-

agnōμων οὐκ εἶσθης, ἀλλὰ καὶ ἀνδραφόνο· οὗτος γὰρ σε τρέμειν νῦν καὶ δεδιέναι παρασκευάσεν. Οὐκ ἔλεγον συνεχῶς, ἥνικα ἐπετίμας ἀληθῆ σοι λέγοντι, ὅτι ἐγὼ σε φιλῶ μᾶλλον τῶν κατασκευόντων; οὐκ ἔλεγον, ὅτι ἐγὼ ὁ ἐλέγχων, πλεον κήδομαι τῶν χαριζομένων; οὐ προσετίθουν τοῖς βήμασι τοῦτοις, ὅτι αξιοπιστότερα τραύματα φίλων, ἢ ἐκούσια φιλήματα ἐχθρῶν; Εἰ τῶν ἐμῶν ἤκουσας τραυμάτων, οὐκ ἂν σοι τὰ φιλήματα τὰ ἐκείνων τὸν θάνατον τοῦτον ἔτεκον. Τὰ γὰρ ἐμὰ τραύματα ὕγιαν ἐργάζονται, τὰ δὲ ἐκείνων φιλήματα νόσον ἀνάστων κατασκευάζει. Ἦσὺ νῦν εἰ εἰνοχόοι; ποῦ δὲ εἰ σιθούντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ μυρία πᾶσιν ἐγκώμια πλέκοντες; ἰδραπέτευαν ἠρνήσαντο τὴν φιλίαν, ἀσφάλειαν ἑαυτοῖς διὰ τῆς σῆς ἀγνοίας πορίζοντες. Οὕτω ἐγγύς γενέσθαι τολμῶσι· καὶ ἡ μὲν πολεμηθεῖσα παρὰ σου Ἐκκλησίᾳ, τοὺς κόλπους ἠπλώσει, καὶ ὑπεδέξατο· τὰ δὲ θεραπευθέντα θέατρα, ὑπὲρ ὧν πρός σε πολλάκις διελέχθην, προῦθωκεν, καὶ ἀπώλεσεν, ἀλλ' ὁμως οὐκ ἐπυσάμεθα αἰεὶ λέγοντες· τί ταῦτα ποιεῖς; ἐκδακχεύεις τὴν πόλιν, καὶ κατὰ κρημνῶν φέρεις; Καὶ παρέτρεχες ἅπαντα. Καὶ αἱ μὲν ἵπποδρομῖαι, αἱ τὴν πλοῦτον τὸν σὸν κακῶς ἀναλώσασαι, τὸ ξίφος ἤκνησαν, ἡ δὲ Ἐκκλησία τῆς ἐργῆς ἀπολαύσασα τῆς ἀλόγου καὶ ἀκαίρου, πανταχοῦ περιτρέχει τῶν δικτύων τούτων ἐξαρπάσαι σε ἐπιγομένη. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ἐπιδεικνύων τῷ καίμην, οὐκ ἀναβαίνων τὰ ἔλκη τοῦ τετρωμένου, οὐ καταποντίζων τὸν κλυδωνιζόμενον; ἀλλὰ τοὺς ἐξουρίας πλέοντας παιδεύω μὴ γενέσθαι ὑποδρυλούς. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων σαθρότερον. Διὸ, ὅπερ ἂν εἴποι τις ὄνομα τῆς εὐτελείας αὐτῶν, ἑλαττον τῆς ἀληθείας ἔρει, καὶ καπνὸν, καὶ σκίαν, καὶ χόρτον, καὶ ὄναρ, καὶ ἀνθη ἐαρὶνὰ, καὶ ὅτιοῦν ἕτερον ὄνομα, καὶ τῶν οὐδὲν ὄντων οὐδαμινώτερα, μετὰ τῆς οὐδενείας καὶ πολὺ τὸ ἀπόκρημνον ἔχει. Τίς γὰρ τούτου γέγονεν ὑψηλότερος; οὐ πᾶσαν τὴν εἰκουμένην παρῆλθεν τῷ πλούτῳ; οὐ πρός αὐτὰς τῶν ἀξιομάτων ἀνέβη τὰς κορυφάς; οὐχὶ καὶ αὐτοῖς τὰ διαδήματα περιχειμένοις φοβερός ἦν; οὐχὶ πάντες αὐτὸν ἔτρεμον καὶ ἐδεδίσαν; Ἀλλ' ἰδοὺ γέγονε καὶ δισμωτῶν ἀθλιώτερος, καὶ οἰκτιρῶν ἑλεεινότερος, καὶ αὐτῶν τῶν λιμῷ τηκομένων πτωχῶν πενέστερος, καθ' ἑκάστην ὥραν ξίφη βλέπων ἠκονημένα, καὶ βάρβαρον, καὶ δημίους, καὶ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγωγὴν· καὶ οὐδὲ εἰ πώποτε γέγονεν ἐπὶ τῆς ἡδονῆς οἶδεν· ἐκείντης· οὐδὲ αὐτῆς αἰσθάνεται τῆς ἀκτίως, ἀλλ' ἐν μεσημβρίᾳ μέσῃ ὥσπερ πυκνωτάτῃ νυκτὶ περιστοιχιζόμενος· οὕτως τὰς ὕψεις πεπρωται. Μᾶλλον δὲ ὅσα ἂν φιλονεικήσωμεν, οὐ δυνατόμεθα παραστήσαι τῷ λόγῳ τὸ πάθος, ὅπερ ὑπομένειν αὐτὸν εἰκός, ὥς καὶ ἑκάστην ὥραν ὑποτέμνεσθαι προσδοκῶντα. Τὴν γὰρ προτέρην ὅτι ἐπ' αὐτὸν ἦλθεν ἐκ τῶν βασιλικῶν αὐλῶν· πρός οἰκίαν ἑστὶ ἐλκεῖν βουλόμενοι, καὶ τοὺς σκεῦεσι προσέδραμε τοῖς ἱεροῖς, πόξινον μὲν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον

VARIAE LECTIONES.

1.6 Alias πρὸς βίαν, per riam. Et hoc melius videtur.

ἦν, καὶ τοῦ νεκρωθέντος ἀπαξ οὐδὲν ἄμεινον δια-
καίμενον. Κτύπος δὲ τῶν ὀδόντων, καὶ πῦργος, καὶ
τρόμος τοῦ παντός σώματος, καὶ φωνὴ διακοπτο-
μένη, καὶ γλῶσσα διαλελυμένη, καὶ σχῆμα, ὅσον καὶ
λεβίην ψυχὴν τῆξει δυνάμενον. Καὶ ταῦτα λέγω
οὐκ ἐναιδίζων, οὐδὲ ἐπεμβαίνων τῇ συμφορᾷ, ἀλλὰ
τὴν ὁμείραν διάνοιαν μαλάξει βουλόμενος, καὶ εἰς
ἐλεον ἐπισπάσασθαι. Τίνος ἔνακον ἀγανακτεῖς; Ὅτι
δὴ, φησὶν, εἰς Ἐκκλησίαν κατέφυγεν ὁ πολεμήτας
αὐτὴν διηνεκῶς. Διὰ τοῦτο μάλιστα δοξάζειν χρὴ
τὸν θεόν, ὅτι ἀφῆκεν αὐτὸν εἰς τοσαύτην καταστῆναι
ἀνάγκην, ὥστε καὶ τὴν δύναμιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ
τὴν φιλανθρωπίαν μαθεῖν. Οὐ μνησικακήσασα ὑπὲρ
τῶν ἐμπροσθεν, ἀλλὰ τοὺς κόλπους αὐτῆς ἀπλώσασα
τῆς φιλοστοργίας. Τοῦτο τροπαίου παντός λαμπρό-
τερον· τοῦτο Ἑλλήνας ἐντρέπει· τοῦτο Ἰουδαίους
καταίσχυνει, ὅτι τὸν πολέμιον αἰχμάλωτον λαβοῦσα
φείδεται· καὶ καθάπερ μήτηρ φιλόστοργος ὑπὲρ τὰ
παρὰ πατέρα ματα αὐτῆς ἐκρῦψεν, καὶ πρὸς βασιλικὴν
ὁργὴν ἀντίστη, καὶ πρὸς δήμου θυμὸν καὶ πρὸς μί-
σος ἀφόρητον. Τοῦτο τοῦ θυσιαστηρίου κόσμος. Ποῖος
κόσμος, φησὶ, τὸν ἑναγῆ, καὶ πλεονέκτην, καὶ ἄρ-
παγα τῶν κινῶν ἀπτεσθαι τοῦ θυσιαστηρίου; Μὴ
λέγε ταῦτα· ἐπεὶ καὶ ἡ πόρνη ἤφατο τῶν ποδῶν
τοῦ Ἰησοῦ ἡ σφόδρα ἑναγῆς καὶ ἀκάθαρτος, καὶ
οὐκ ἦν ἐγκλημα τοῦ Ἰησοῦ. Οὐ γὰρ τὸν καθαρὸν
ἐβλάπτειν ἡ ἀκάθαρτος, ἀλλὰ τὴν ἑναγῆ πόρνην ὁ
καθαρὸς εἰργάσατο δεινωμὸν διὰ τῆς ἀφῆς· μὴδὲ
μνησικακήσης, ἀνθρώπε, ἐκείνου. Οἰκείται ἐσμέν
τοῦ Δεσπότη τοῦ ἐσταυρωμένου, τοῦ λέγοντος· «Πά-
τερ, ἄφεες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσιν.» Ἄλλ'
ἀπειτείχισεν τὴν ἐνταῦθα καταφυγὴν γράμμασι καὶ
νόμοις διαφόροις· ἄλλ' ἰδοὺ διὰ τῶν ἔργων ἱμαθὶν,
ὅπερ ἐποίησεν, καὶ τὸν νόμον ἔλυσε πρῶτος αὐτός·
ἐκ τῶν ἑσταθῶν, καὶ γέγονε τῆς οἰκουμένης θέατρον.
Καὶ σιγῶν ἐνταῦθεν ἀφίησι φωνὴν ἅπασιν παραι-
νῶν, καὶ λέγων· Μὴ ποιῆτε τοιαῦτα, ἵνα μὴ πάθῃτε
τοιαῦτα. Καὶ διδάσκαλος ἐνεδείχθη σιγῶν διὰ τῆς
συμφορᾶς. Καὶ λαμπρόντα μαγάλην ἀφίησι τὸ θυ-
σιαστήριον. Νῦν φοβερὸν μάλιστα, ὅτι τὸν λείοντα
δεδεμένον ἔχει. Καὶ βασιλικὴ εἰκὼν μέγας γένοιτο
ἂν κόσμος· οὐχ ὅταν ἐπὶ τοῦ θρόνου κάθηται πορ-
φυρίδα περιβεβλημένος, καὶ διάδημα μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἰδὼν ὑπὲρ τῶν βασιλικῶν ποδῶν Βάρβαροι ἐπίσω
δεδεμένοι, κατὰ τὰς κεφαλὰς νεύουσι καίμενοι. Καὶ
πάντες ἐνταῦθα συνεδράμετε, ἵνα τὴν ἀνθρωπίνην
φυσὴν ὦρῃς διανελεχόμεν. Ὅρων γὰρ τοῦτον ἐκ
τοσαύτης κορυφῆς κατενεχθέντα, τὸν αἰόντα σχεδὸν
τὴν οἰκουμένην πᾶσαν συνεσταλμένον, καὶ λαγωῦ,
καὶ βατράχου δειλότερον γεγεννημένον, καὶ χωρὶς
δεσμῶν τῷ κλονί τούτῳ προσηλωμένον, καὶ ἂν τι
ἀλύσειας τῷ φόβῳ περιφοιγόμενον, καὶ δεδοκῶτα,
καὶ τρέμοντα καταστέλλετε τὴν φλεγμονὴν, καὶ
καθαίρετε τὸ φύσημα, φιλοσοφῆσαντες, ὅτι· Πᾶσα
σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος
χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν,
καὶ· ὁ πᾶς χόρτος· ταχὺ ἀποξηρανθήσονται, καὶ ὡσεὶ
λάχανα χλόης ταχὺ ἀποπεσῶνται· ὅτι· Ἄνθρω-

A ut teterrima nocte circumfusus, usura lucis caret.
Quin potius, quantumlibet contenderimus, nullo
tamen sermone, quam dubio procul perturbatio-
nem sustineat, poterimus exprimere; ut qui sin-
gulis horis hoc exspectet, ut sibi caput amputetur.
Hesterno quippe die, cum satellites venire, qui ex
imperatoris aula domum abducerent, isque in sa-
crarium profugisset, buxæ tunc facie erat, nihil
a mortuo quidquam discrepans. Dentibus strepe-
bat, totoque corpore contremiscebat: vox inter-
rupta erat, lingua fracta et dissoluta. Gestus de-
nique ejusmodi, qui vel saxeum corpus conficere
lacrymis posset. Quæ non exprobrandi causa
dixerim, neque ut calamitati insultem; sed ut ani-
mos vestros emolliam, et ad misericordiam inductam.
B Quid habes quod indigne feras? quoniam, inquis,
ad Ecclesiam ille confugit, qui perpetuo eam bello
infestavit. Atqui hoc potissimum nomine gloria
Deo tribuenda est, quod in tantam eum necessi-
tatem redigi permiserit, ut et Ecclesiæ potentiam
benignitatemque agnosceret. Quæ Ecclesiæ clemen-
tia gentiles ac Judæos pudore afficit. Præteritarum
injuriarum oblita, suum ei sinum indulgenter ex-
pandit. Hoc quovis tropæo splendidius est: hoc
gentilibus pudorem incutit: hoc Judæos afficit
probrio, quod hosti, quem captivum tenet, igne-
scat, et, velut mater amantissima, sub velamentis
suis occultet, atque imperatoris iræ et populari
furori acerbissimoque odio resistat. Hoc altaris
ornamentum est. At quodnam hoc tandem orna-
mentum est, inquiet aliquis, ut homo sceleratus,
avarus et rapax, columnas altaris tangat? Cave ita
loquaris. Nam et scelestæ atque impura meretrix
Jesu contrectavit pedes, neque id Domino Jesu in
crimen versum est. Non enim quæ impura erat
puro quidquam nocuit, sed impuram meretricem
purus ipse sui contactu puram reddidit. Cave ne
sis injuriarum memor, o homo. Famuli quippe su-
mus Domini in crucem acti, qui dicebat: «Pater,
dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt (Luc.
xxiii, 24).» At variis rescriptis ac legibus, inquis,
perfugium in hunc locum præclusit. Ita quidem:
sed modo ipsa re didicit, quid sceleris admisit:
ac legem ipse primus, per ea quæ passus est, abro-
gavit, factusque est orbī spectaculum. Quinimo
et ait: Nequaquam talia agatis, ne similia patia-
mini: sicque mutus magister calamitate sua exsi-
stuit. Sed et altare ingentem ex se splendorem mit-
tit, quando leonem vinculis constrictum tenet. Nam
et imperatoris imagini magnum ornamentum acce-
dit, non cum sedet in throno, purpuram et coro-
nam gestans: sed cum sub regis pedibus barbari
a tergo revincti, demisso in terram capite jacent.
Atqui huc omnes confluxistis, ut naturam humanam
traduci videatis. Deum enim hunc cernitis e tanto
fastigio dejectum: hunc, inquam, qui orbem fere
universum quatiebat, contractum, leporibusque et

ranis timidiorem factum, sine vinculis columnæ huic affixum, et metu catenæ vice constrictum, extimescentem et trementem, animi tumorem cohibetis, fastumque deprimitis, cogitatione versantes illud effatum : « Omnis caro senum, et omnis gloria hominis quasi flos agri. Exsiccatum est senum, et cecidit flos (*Isa. l. 9*). » Itemque istud : « Tanquam senum arescent, et quemadmodum olera herbarum cito decident (*Psal. xxxvi, 2*). » Et illud : « Homo vanitati similis factus est : dies ejus sicut fumus (*Psal. cxliii, 4*). »

Chrysost. in psal. xxxviii. — Homo conturbatur, et tandem interit. Conturbatur, et tanquam nunquam ortus esset, evanescit. Conturbatur, et ante mergitur, quam ad tranquillitatem redeat. Ut ignis inflammatur, et velut stipula in cinerem redigitur. Ut procella majorem in modum attollitur, et ut pulvis dissipatur. Velut flamma excusciatur, et ut fumus dilabitur. Ut flos decorem ostentat suum, et instar seni marcescit. Expanditur ut nubes, et imminuitur ut gutta. Intumescit, et distenditur ut bulla, et ut scintilla exstinguitur. Conturbatur, et cœnum duntaxat divitiarum effert secum. Conturbatur, ut fetorem lucretur. Conturbatur, et sine ullourbationis fructu abscedit. Ipsiusurbationes sunt, aliorum vero delicie; ipsius labores sunt, aliorum thesauri; ipsius curæ, aliorum lætitiæ; ipsius afflictiones et ærumnæ, aliorum fructus et possessiones; ipsius maledictiones, aliorum cultus et obsequia. Adversus eum gemitus excitantur: apud alios rerum copia est. Adversus eum lacrymæ profunduntur: apud alios opes et pecuniæ servantur. Ipse cruciatur in inferno: cantillant alii, bonis ejus ad luxum abutentes. « Verumtamen vane conturbatur omnis homo vivens. » Homo, qui vitam ad breve tempus commutato accepit. Homo, debitum illud mortis citra moram persolvendum. Animal voluntatis indomitæ, improbitas nullo magistro percepta, spontaneæ insidiæ, astutum ad scelus, ingeniosum ad iniquitatem, proclive ad avaritiam, inextinguibilis cupiditatis, spiritus extremæ jactantiæ, insolens verbis temeritas: ferox est, sed qui facile frangitur: audax, sed qui nullo negotio superatur: arrogans lutum, superbus pulvis, inflatus cinis. Scintilla citius evanescens, flamma facile marcescens, lucerna quæ citius exstinguitur, folium continuo corruptum, senum quam primum arescens, herba quæ statim emoritur, natura quæ semper absumitur. Qui hodie minas intentat, et cras diem obit extremum. Qui hodie in opibus, et cras in sepulcro est: hodie in diademate, cras in monumento; qui hodie **325** inter adulatōres, cras inter vermes: hodie in thesauris, cras in tumulo; qui hodie est, et cras esse desinit; qui nunc exultat et gloriatur, et paulo post lugetur; qui prosperis in rebus intolerando iurgescit fastu, et in calamitatibus consolationem nullam admittit; qui seipsum ignorat, et quæ sunt supra se curiosius rimatur; qui quod præsens est nescit, et de futuris nugatur; qui suapte natura mortalis est, et quia superbus est, se sempiternum putat. Illud, inquam, perturbationum omnium domicilium patens, variarum

Ταράσσεται ἄνθρωπος, καὶ τὸ τέλος ἀπόλλυται. Ταράσσεται, ὡς μὴ γενόμενος ἀφανίζεται. Ταράσσεται, καὶ πρὶν καταστῆναι καταποντίζεται· ὡς πῦρ ἀνακαίεται, καὶ ὡς καλὰ μὴ ἀποτεφροῦται· ὡς θύελλα ὑπεραίρεται, καὶ ὡς κόνις ἐξαφανίζεται, ὡς φλὸξ ἀναρρίπνεται, ὡς καπνὸς διαλύεται, ὡς ἄνθος ὠραίζεται, καὶ ὡς χόρτος ξηραίνεται· ὡς νέφος ὑπεραπλοῦται, καὶ ὡς σταγῶν ἀπομειοῦται· ὡς πομφόλυξ ὀγκοῦται, καὶ ὡς σπινθήρ ἀποσβέννυται. Ταράσσεται, καὶ τοῦ πλούτου μόνον τὸν βόρβορον ἀποφέρειται. Ταράσσεται, κερδάναι τὴν δυσωδίαν. Ταράσσεται, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς ταραχῆς οὐδὲν λαμβάνων ἀπέρχεται. Αὐτοῦ αἱ ταραχαί, καὶ ἄλλων αἱ τρυφαί· αὐτοῦ οἱ πόνοι, καὶ ἄλλων οἱ θησαυροί· αὐτοῦ αἱ φροντίδες, καὶ ἄλλων αἱ εὐφροσύναι· αὐτοῦ αἱ θλίψεις, καὶ ἄλλων αἱ ἀπολαύσεις· αὐτοῦ αἱ ἀρπαγαί, καὶ ἄλλων αἱ ἡδοναί· αὐτοῦ αἱ κατάρται, καὶ ἄλλων αἱ θεραπείαι· κατ' αὐτοῦ οἱ στεναγμοί, καὶ παρ' ἐτέροις οἱ πλεονασμοί· κατ' αὐτοῦ τὰ δίκρυα, καὶ παρ' ἐτέροις τὰ χρήματα. Αὐτὸς ἐν ᾗδῃ κολάζεται, καὶ ἄλλοι πολλάκις ἐν τοῖς αὐτοῦ τρυφῶντες ψάλλουσι· πλὴν μάτην ταράσσεται πᾶς ἄνθρωπος ζῶν. Ἄνθρωπος, τὸ τῆς ζωῆς πρόσκαιρον δάνεισμα, τὸ τοῦ θανάτου ἀνυπέρβητον ὄφλημα, τὸ ἐκ προαιρέσεως ἀδάμαστον ζῶον, τὸ αὐτοδίδακτον πονήρευμα, τὸ αὐτοματὲς ἐπιβούλευμα, τὸ εὐτεχνον εἰς κακουργίαν, τὸ εὐμήχανον εἰς ἀδικίαν, τὸ ἔτοιμον εἰς πλεονεξίαν, τὸ ἀκόριστον εἰς ἀπληστίαν, τὸ ὑπερχομπὸν πνεῦμα, τὸ μεγαλοῤῥῆμον θράσος, τὸ εὐδιάλλακτον φρύαγμα, τὸ εὐάλωτον τόλμημα· ὁ πηλὸς ὁ αὐθάδης, ἡ κόνις ἡ μεγαλόφρων, ἡ σποδὸς ἡ πεφουσιωμένη, ὁ σπινθήρ εὐκατάσβεστος, ἡ φλὸξ ἡ εὐμάραντος, ὁ εὐρίπιστος λάχνος, τὸ ἔτοιμόφθορον φύλλον, ὁ εὐξήραντος χόρτος, ἡ εὐνέκρωτος χλόη, ἡ αἰὲ δαπάνητος φύσις. Ὁ σήμερον ἀπειλῶν, καὶ αὐριον τελευτῶν· ὁ σήμερον ἐν πλούτῳ, καὶ αὐριον ἐν τάφῳ· ὁ σήμερον ἐν διαδήματι, καὶ αὐριον ἐν μνήματι· ὁ σήμερον ἐν κόλαξί, καὶ αὐριον ἐν σκώληξιν· ὁ σήμερον ἐν θησαυροῖς, καὶ αὐριον ἐν σοροῖς· ὁ σήμερον ὢν, καὶ αὐριον μὴ ὢν· ὁ ἄρτι φρουαττόμενος, καὶ μετ' ὀλίγον θρηνούμενος· ὁ ἐν εὐπραγίαις ἀφόρητος, καὶ ἐν δυσπραγίαις ἀπαραμύθητος· ὁ ἑαυτὸν ἀγνοῶν, καὶ τὰ ὑπὲρ ἑαυτὸν πολυπραγμονῶν· ὁ τὸ παρὸν οὐκ εἰδώς, καὶ περὶ τῶν μελλόντων φανταζόμενος· ὁ φύτει θνητὸς, καὶ τῇ ἐπαρσει, ὡς νομίζει, αἰώνιος. Τὸ παντὸς πάθους εὐδιάδατον καταγώγιον· τὸ τῶν πορετῶν ἀδιάφορον καίγνιον· τὸ τῶν συμφορῶν καθημερινῶν γυμνάσιον· τὸ πάσης λύπης εὐπράδεκτον πανδοχεῖον. Ὡ πόση τῆς ἡμετέρας εὐτελείας ἡ τραγικὴ πότος τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ὁ θρήνημος! Ὡ πόσα εἰπὼν! τῆς προφητικῆς φωνῆς οὐδὲν ἀρμοδιώτερον εὔρον τῆς λεγούσης. Πλὴν

ταράσσεται πᾶς ἄνθρωπος ζῶν · νεκροῦ ἀχρηστοῦ. A februm ludicrum; quotidianarum calamitatum tera τὰ λαμπρὰ τοῦ παρόντος βίου. gymnasium, promptum mœoris omnis conceptaculum. O quanta vilitatis nostræ tragœdia! quantus infirmitatis nostræ triumphus! O quot et quanta dixi! nec tamen quidquam aptius prophetica voce reperi dicente: « Verumtamen vane conturbatur omnis homo vivens. » Minus quam cadaver utilitatis habent, quæ in hoc sæculo splendida præclaraque sunt.

Τὰ παρόντα πάντα ἀρχῆς ἐστὶν ἀδρανέστερα, καὶ ἐνείρων ἀπατηλότερα · καὶ γὰρ καὶ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακὰ τέλος ἔχει. Εἰδότες, ἀγαπητοί, ὡς ὅναρ τὰ παρόντα, καὶ ὡς πανδοχείον οἰκοῦμεν, ὡς διὰ παντός ἐξερχόμενοι · φροντίσωμεν τῆς ὁδοῦ, καὶ τὰ ἐφ' ὁδῷ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπαγάγμεν. Ἐνδοσώμεθα ἑαυτά τὰ μεθ' ἡμῶν ἀπερχόμενα · ὥσπερ τῆς Ἰλίας σκιδῆς οὐκ ἐστὶν ἐπιλαδίσθαι, οὕτως οὐδὲ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Τὰ μὲν γὰρ τῇ τελευτῇ καταλύεται, τὰ δὲ πρὸ τῆς καὶ παντός χροιάς οὐκ οἶδεν μεταβολὴν. Οὐκ ἐπίσταται γῆρας, οὐκ ἔχει τινὰ ἀλλοίωσιν, ἀλλ' ἀνθεὶ διηνεκῶς, καὶ ἐν ποικίλαις εὐπραγίαις διαμένει. Μὴ θαυμάσης χρήματα τὰ μὴ παραμείνοντα τοῖς κεκτημένοις, ἀλλ' ἀμείνοντα τοὺς δεσπότας, καὶ ἀπὸ τοῦτο ἀποκηθόντα εἰς ἔτερον, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνου πρὸς ἄλλον· τοῦτων πάντων δεῖ καταπτύειν. Ἀρκεῖ γὰρ ἀκοῦσαι καὶ μόνον τοῦ λέγοντος: « Τὰ βλεπόμενα πρόσκαιρα · τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. » Σκιδῆς θάπτεν ἀπανθεῖ τὰ ἀνθρώπινα.

Οὐδενὸς οὕτως ὡς χρόνου πένεμεθα. Καὶ ἡ μὲν τέχνη μακρὰ, βραχύς δὲ ὁ βίος ἡμῶν. Ἐγγὺς τὸ τέλος τῆς ζωῆς · γρηγόρησον, ἄνθρωπε.

Καθεύδεις, καὶ ὁ χρόνος σε πατράρει· ἐγρήγορας, καὶ περὶ τὰ μέγιστα τὴν λαοῦ περιδύεις καρδίαν· ἀλλ' ὅμως μειοῦται ἡ ζωὴ σου, καὶ αὐτὸς μὴ αἰσθάνῃ, μὴδὲ συνήξῃ.

Φύλλα καὶ πομφόλυγας, καὶ πικρὸν, καὶ ἄχυρα, καὶ σκιδὴν, καὶ κονιορτον ἀπὸ ἀλωνος ἐκριπτούμενον ὑπὸ ἀνέμου προεῖπον πάντα τοῦ παρόντος αἰῶνος τὰ λαμπρὰ. Πάντα γὰρ τὰ γήινα τὴν γῆν εὐρίσκει τέλος.

Ἰπποδρόμον νοήσεις τὸν παρόντα αἰῶνα. Πάντες γὰρ ἐν αὐτῷ φαῦλοι τε καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι δίκην ἵππου τρέχουσι πρὸς τὸ οἰκεῖον ἕκαστος ἐπειγόμενοι πίρας. « Οὐκ οἴδατε, φησὶν, οἱ οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἰς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον; Ἐγὼ τοίνυν οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλιος. » Εἰδότες οὖν ἵπποδρόμον λέγομεν τὸν παρόντα βίον.

Θρίξ λευκασμένη τὴν ἐνταῦθεν τῆς ψυχῆς ἀποδημίαν βοᾷ καὶ διαμαρτύρεται. « Ὅθεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐτοίμαζε τὰ ἔργα σου εἰς τὴν ἔξοδον. » Θεατὸν γὰρ τὴν χώραν τῆς κεφαλῆς, καὶ τοῦ σώματος, οἱ λευκὴ ὑπάρχει πρὸς θερμὸν, καὶ μέλλει δρεπάνῃ τις νοητὴ διὰ θανάτου ἐκτεμεῖν τὴν ψυχὴν σου ἐκ τοῦ σώματος, καὶ εἰς ἕνους τινὰς

Ejusd. Hom. de pœnit. — Præsentia omnia araneæ tela imbecilliora sunt, et insomniis fallaciora. Nam et bona et mala finem habent. Cum ergo exploratum habeamus, charissimi, præsentia omnia insomniis cujusdam instar esse, nosque velut in diversorio agere, ex quo simus omnino migraturi; itineris curam habeamus, atque æternæ vitæ viatica nobis comparemus. Vestes induamus, quæ nobiscum abeant. Quemadmodum nemo umbram suam captare potest; sic nec res humanas. Etenim illæ partim in morte dilabuntur, partim ante mortem; et quovis torrente rapidius fluunt. Contra vero, quæ posthac futura sunt, nec mutationem, nec senium norunt. Nulla in hæc conversio cadit: sed sine ulla intermissione florent, et in varia et multiplici felicitate perstant. Cave eas opes admireris, quæ cum dominis minime permanent, sed eos subinde mutant, atque ab uno ad alterum transiliunt, et rursus ab illo ad alium. Hæc omnia respondenda sunt. Sufficit enim vel id unum audire quod ait Apostolus: « Quæ videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna (II Cor. iv, 18). » Umbra quavis celerius res humanæ marcescunt.

Nili ascetæ, lib. iv, epist. 18, Lectorio. — Nullius perinde rei, ut temporis, penuria laboramus. Ac quidem ars longa est; vita autem nostra, brevis. Vitæ finis imminet. Vigila, o homo.

Ejusdem lib. iii, epist. 317 (al. Hesychii). — Dormis, et tempus te prætergreditur: vigila, ac mentem tuam circa res vanas abstrahis. Interim vita tua imminuitur, cum nec ipse sentias, nec intelligas.

Ejusdem. Forsan Hesychii. — Folia, et bullas, et fumum, et paleas, et umbram, et pulverem ab arena vi venti excussum, omnem hujus ævi splendorem appellavit. Terrena enim omnia terram finem habent.

Ejusdem. — Præsens ævum esse circum cogita. Omnes enim in eo tam boni, quam mali, equorum instar currunt, ad suam quisque metam contendentes. « An nescitis, inquit ille, quod qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus autem accipit bravium? Ego sic curro, non quasi in incertum (I Cor. ix, 24, 26). » Non ab re igitur præsentem vitam circum appellamus.

Ejusdem. — Canities, animæ ex hac vita discesum clamat et contestatur. Quocirca, quemadmodum scriptum 326 est, « præpara opera tua ad exitum (Prov. xxiv, 27). » Considerandum quippe est capitis et barbæ regionem albam esse ad messem: et propediem fore, ut falx quædam spiritualis animam tuam a corpore per necem abstrahat, et

Dominus jubente, in aliena quædam et ignota prorsus loca transvehat.

Ejusdem. — Ne nobis lucum faciant res hujus mundi, quæ splendoris et claritatis speciem præferant. Nam cuncta transeunt, nec quidquam ex his quæ in aspectum cadunt, firmum et stabile est. Cum itaque noverimus, nihil ex præsentibus rebus cum possessoribus suis permanere, nobisque tandem necesse esse velut ex hospitio pedem efferre; sit nobis curæ ea via quæ ducit ad cælum, utique æternæ vitæ nobiscum viatica comportemus, per preces, per eleemosynas, per mansuetudinem, per divinarum Scripturarum notitiam, per benignitatem facilitatemque erga famulos, ac per res alias quas vera ratio dicat.

Philonis. — Ut proprie loquar, nec ob pecunias, aut amplissima prædia, nec ob gloriæ splendorem, ac ullam denique ex rebus externis, quæ frigida incertæque sunt, et ex seipsis corrumpuntur, voluptatem licet percipere. Quin nec ob robur et vim nervorum, aliasque corporis dotes, quæ et nequissimis perinde sunt communes, ac illis etiam qui ipsis præditi erant, propter incertitudinem et inconstantiam ineluctabili sæpe exitio fuerunt.

Ejusd. — Nullius rei, si vero loquendum sit, potestatem habet homo. Neque enim quidquam firme retinet, non solum aliarum rerum, sed ne suarum quidem; non sanitatem, non sentiendi vim, non cæterorum quæ ad corpus spectant integritatem, non vocem, non acumen ingenii. Nam quod ad opes, aut decus, aut amicos, aut dignitates, aut alia quæ fortuna tribuit, attinet, cui dubium est, quin parum certa ac firma sint? Itaque confiteri oportet, rerum omnium potestatem unius duntaxat esse, qui vere Dominus est.

TIT. XI. — *De beneficentia: et quod de omnibus benemereri, et proximi onera ferre oporteat, non autem injuriarum meminisse; sed illum juvare, et quæ male forsitan gesserit, arguere; non autem malum pro malo reddere.*

Deut. xxii, 1. — « Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem in via, et præteribis: sed reducendo reduces fratri tuo. Quod si non es propinquus fratri tuo, nec nosti eum, colliges ea apud te, donec ea quæsierit frater tuus, et reddas illa. »

Exod. xxiii, 4 seqq. — « Si occurreris bovinimici tui, aut asino ejus errantibus, reducens restitues illi. Si autem videris asinum inimici tui jacentem sub onere, non pertransibis, sed sublevabis eum eo. »

« Diliges proximum tuum, nec ejus causa admittes peccatum. »

« Si attenuatus fuerit frater tuus, et infirmus manibus apud te, suscipies eum quasi advenam et peregrinum, et vivet frater tuus tecum. Non accipies usuras ab eo, nec amplius quam dederis. »

A πάμπαν ἀγνοούμενους μετακομίζειν τόπους τῇ τοῦ Κυρίου διατάξει.

Μὴ ἐξαπατάτω ἡμᾶς τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτῃ περιφανῇ καὶ λαμπρᾷ δεικνύμενα πράγματα. Παρέρχεται γὰρ τὰ πάντα, καὶ οὐδὲν παντελῶς τῶν φαινομένων στάσιμον. Ἐπιστάμενοι οὖν ὡς οὐδὲν τῶν παρόντων παραμένει τοῖς κτήτοσι, καὶ διὰ τοῦτο πάντως ἐξελθεῖν ὥσπερ ἐκ πανδοχείου, φροντίσωμεν τῆς ἐδοῦ τῆς ἀπαχούσης ἐκεῖ, καὶ τὰ ἐφόδια τῆς αἰωνίου ζωῆς ἑαυτοῖς ἀπενεγκώμεθα, δι' εὐχῶν, δι' ἐλεημοσυνῶν, διὰ πραότητος, διὰ γνώσεως τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, διὰ τῆς πρὸς τοὺς οἰκέτας εὐμενείας καὶ συγκροτήσεως, καὶ διὰ τῶν ἄλλων πραγμάτων ὧν ὑπαγορεύει ὁ ἀληθὴς λογισμὸς.

Κυρίως, οὐτε ἐπὶ χρημάτων ἢ κτημάτων περιουσίᾳ, οὐτε ἐπὶ δόξης λαμπρότητι, οὐδὲ συνόλως ἐπὶ τινὶ τῶν ἐκτὸς ψυχρῶν τε ὄντων καὶ ἀβεβαίων, καὶ ἐξ ἑαυτῶν τὰς φθορὰς δεχομένων χαίρειν ἔστι. Καὶ μὴ οὐδὲ ἐπὶ βώμῃ, καὶ εὐτονίᾳ, καὶ τοῖς δόλοισι τοῦ σώματος πλεονεκτήμασιν, ἀ καὶ τῶν φανυτάτων ἔστι κοινὰ, καὶ τοῖς ἔχουσι πολλάκις ἐλευθρον ἀπαραίτητον ἤνεγκεν διὰ τὸ ἀσύστατον καὶ ἀδέβαιον.

Πάντων μὲν, εἰ δὲ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ἀχυρον ἀνθρώπος, οὐδενὸς ἐνείλημμένος, οὐχ ὅτι τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν περὶ αὐτὸν βεβαίως, οὐχ ὑγείας, οὐκ εὐαισθησίας, οὐκ ἀριότητος τῆς περὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος, οὐκ ἰσχυρίας, οὐκ ἀγχινοίας. Τὰ γὰρ κατὰ πλοῦτον, ἢ δόξαν, ἢ φίλους, ἢ ἀρχάς, ἢ δόξα, ἢ ἄλλα τυχερὰ, τίς οὐκ οἶδεν ὡς ἔστιν ἀδέβαια; Ὡστε ἀνάγκη ὁμολογεῖν, ὅτι περὶ ἑνα τοῦ κύριου τῶν πάντων ἔστι, τὸν ὄντα ὄντος Κύριον.

TIT. IA'. — *Περὶ ἀγαθοεργίας: καὶ ὅτι χρὴ τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντα ποιεῖν, καὶ ὅτι χρὴ τὰ βλάπη τοῦ πλησίον φέρειν, καὶ μὴ μνησικαχεῖν, ἀλλ' ἀντιλαμβάνεσθαι αὐτοῦ, καὶ ἐλέγχειν τὰ ὡς εἰκὸς παρ' αὐτοῦ γινόμενα κακὰ, καὶ μὴ ἀντιδιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ.*

« Μὴ ἰδὼν τὸν μόσχον τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἢ τὸ πρόβατον πλανώμενα ἐν τῇ ὁδῷ, ὑπερίδης αὐτά: ἀποστροφῇ ἀποστρέψεις αὐτὰ τῷ ἀδελφῷ σου. Ἐάν δὲ μὴ ἐγγίξῃ τῷ ἀδελφῷ σου, μηδὲ ἐπίστη αὐτὸν, συνάξεις αὐτὰ μετὰ σεαυτοῦ, ὥς ἂν ζητήσῃ αὐτὰ ὁ ἀδελφός σου, καὶ ἀποδώς αὐτά. »

« Ἐάν συναντήσῃς τῷ βοῖ τοῦ ἐχθροῦ σου, ἢ τῷ ὑποζυγίῳ αὐτοῦ πλανωμένοις, ἀποστρέψας ἀποδώσεις αὐτῷ. Ἐάν δὲ ἴδῃς τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ σου πεπτωχὸς ὑπὸ τὸν γόμον, οὐ παρελεύσῃ αὐτὸ, ἀλλὰ συνάξεις αὐτῷ μετ' αὐτοῦ. »

« Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ οὐ λήψῃ δι' αὐτὸν ἁμαρτίαν. »

« Ἐάν πένηται ὁ ἀδελφός σου, καὶ ἀδυνατοῖ ἐν ταῖς χερσὶν παρὰ σοί, ἀντιλήψῃ αὐτοῦ ὡς προσηλύτου, καὶ παροίκου: καὶ ζήσεται ὁ ἀδελφός σου μετὰ σοῦ. Οὐ λήψῃ παρ' αὐτοῦ τόκον, οὐδὲ πλεονασμένον. »

« Ἐξῆλθεν Δαβὶδ ἀπὸ τοῦ σπηλαίου, καὶ ἐδόξεν A
 ὀπίσω Σαούλ, λέγων· Κύριε βασιλεῦ· καὶ ἐπέδραψεν
 Σαούλ ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ ἐκυψέ Δαβὶδ ἐπὶ πρόσωπον
 αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. Καὶ
 εἶπεν Δαβὶδ· Ἵνα τί ἀκούεις τῶν λόγων τοῦ λαοῦ
 λεγόντων· Ἰδοὺ Δαβὶδ ζητεῖ τὴν ψυχὴν σου; Ἰδοὺ ἐν
 τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐωράκασιν οἱ ὀφθαλμοί σου, ὥστε
 ἰδῶκέ σε Κύριος εἰς τὰς χεῖράς μου ἐν τῷ σπηλαίῳ, καὶ
 οὐκ ἠδουλήθην ἀποκτεῖναι σε, καὶ ἐφεισάμην σου καὶ
 εἶπα· Οὐκ ἐποίσω χεῖρά μου εἰς τὸν κύριόν μου,
 ὅτι χριστὸς Κυρίου οὗτος. Καὶ ἰδοὺ πτερώγιον τῆς
 διπλοῦδος σου ἐν τῇ χειρὶ μου, καὶ οὐκ ἀπέκταγά σε.
 Καὶ ἐπῆρε Σαούλ τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἐκλαυσεν,
 καὶ εἶπε πρὸς Δαβὶδ· Δίκαιος σὺ ὑπὲρ ἐμέ, ὅτι σὺ
 ἀνταπέδωκάς μοι ἀγαθὰ, ἐγὼ δὲ ἀνταπέδωκά σοι
 κακὰ. »)

« Τεκταινόμενος ἀγαθὰ, ζητεῖ χάριν ἀγαθὴν. »

« Μὴ πλατύνου σοὺς χεῖλεσιν· μὴ εἴπῃς· Ὅν τρόπον
 ἐχρήσατό μοι, χρήσομαι αὐτῷ, ὑπὲρ ὧν με ἠδὲ-
 κησεν. »

« Μὴ εἴπῃς· Γίνομαι τὸν ἐχθρόν· ἀλλ' ὑπόμεινον
 τὸν Κύριον, ἵνα σε βοηθήσῃ. »

« Ἐάν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν, καὶ ἐάν
 διψᾷ, πότιζε αὐτόν. Τοῦτο γάρ ποιῶν, ἀνθρακας
 πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ Κύριος
 ἀνταποδώσει σοι ἀγαθὰ. »

« Ὅδοι μνησικακῶν εἰς θάνατον. »

« Ὅς μνησικακεῖ, παράνομος. »

« Ὁ κρύπτων ἐχθρὸν, συνίστησι δόλον. »

« Κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ οὐ μὴ μνη-
 σικακῇτε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Κρίμα δίκαιον
 κρίνατε, καὶ ἔλεος καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἕκαστος
 πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. »

« Ἐκζητήσατε τὸ καλόν, καὶ μὴ πονηρόν, καὶ
 ἴσται μεθ' ὑμῶν Κύριος. »

« Ἀκούσατε ῥῆμα Κυρίου οἱ τρέμοντες τὸν λόγον
 αὐτοῦ. Εἰπατε, ἀδελφοί μου, τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ
 βδελυσσομένοις, ἵνα τὸ ὄνομα Κυρίου δοξασθῇ,
 καὶ ὀφθῇ ὑμῖν ἐν εὐφροσύνῃ ὑμῶν, καὶ ἐκείνοι αἰ-
 σχυνθήσονται. »

« Ἐπὶ παντὸς ἀδικήματος μὴ μηνίσῃς τῷ πλη- D
 σίῳ σου. »

« Ἄφες ἀδίκημα τῷ πλησίῳ σου, καὶ τότε δεη-
 θέντος σου αἱ ἁμαρτίαι σου λυθήσονται. »

« Μνήσθητι τὰ ἰσχυρά σου, καὶ παῦσαι ἐχθρά-
 νων. »

« Δάνεισον τῷ πλησίῳ σου κατὰ δύναμίν σου. »

« Ἐλέγξον τὸν πλησίον σου, μήποτε οὐκ ἐποίησε·
 καὶ εἴ τι ἐποίησε, μήποτε προσβῇ. Ἐλέγξον τὸν φί-
 λον, μήποτε οὐκ εἶπε· καὶ εἴ εἶρηκεν, ἵνα μὴ δευ-
 τερεύῃ. »

« Νόει τὰ τοῦ πλησίον ἐξ ἑαυτοῦ. »

« Ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ συντηρεῖ ὀργὴν, καὶ παρὰ

I Reg. xiv, 9-18. — « Surrexit autem David de spelunca, et clamavit post Saul, dicens : Domine rex. Et respexit Saul post se, et inclinans se David in faciem super terram, adoravit eum. Et dixit David : Quare audis verba populi dicen- tis : Ecce David quaerit animam tuam ? Ecce hodie viderunt oculi tui, quomodo tradidit te Dominus in manu mea in spelunca, et nolui te interficere, et peperci tibi, et dixi : Non levabo manum meam in dominum meum, quia christus Domini est. Et ecce summitatem chlamydis tuæ in manu mea, nec interfeci te. Et levavit Saul vocem suam, et fle- vit ; dixitque ad David : Justior me es tu. Quo- niam mihi retribuisti bona : ego autem reddidi tibi mala. »

B

Prov. xi, 27. — « Qui bona agit, quaeret gra- tiam bonam. »

Prov. xxiv, 29. — « Ne dilates labiis tuis, nec dicas, quemadmodum egit mecum, agam cum eo pro his quibus me injuria affecit. »

Prov. xx, 22. — « Ne dixeris : Inimico repen- dam, sed exspecta Dominum, ut tibi auxilio sit. »

Prov. xxv, 21. — « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si sitiverit, da ei bibere : prunas enim congregabis super caput ejus ; et Dominus red- det tibi bona. »

Prov. xii, 28. — « Viae memorum injuriæ, ad mortem. »

C

Ibid. — « Qui injurias recordatur, flagitiosus est. »

Prov. xxvi, 28. — « Qui celat inimicitiam, ne- cit dolum. »

Zach. vii, 10. — « Malitiæ unusquisque fratris sui nolite meminisse in cordibus vestris. Judicium justum judicate, et misericordiam et miserationem faciatis unusquisque ad fratrem suum. »

Amos v, 14. — « Quaerite bonum, et non ma- lum ; et erit vobiscum Dominus. »

Isa. lxvi, 5, 6. — « Audite verbum Domini, qui tremitis verbum ipsius. Dicite, fratres mei, his qui oderunt vos, et abominantur ; ut nomen Domini glorificetur, et appareat in lætitia vestra, et illi confundentur. »

Eccli. x, 6. — « Ob omnem injuriam ne serves iram adversus proximum tuum. »

Eccli. xxviii, 2. — « Dimitte injuriam proximo tuo, et tunc deprecanti tibi peccata solventur. »

Ibid. 6. — « Memento novissimorum tuorum, et desine inimicari. »

Eccli. xxix, 2. — « Fenerare proximo tuo pro virili tua. »

Eccli. xix, 13. — « Corripe amicum tuum, ne forte non fecerit : et si quid fecerit, ne iterum addat facere. Corripe amicum, ne forte dixerit : et si dixerit, ne forte iteret. »

Eccli. xxxi, 18. — « Intellige ex teipso quæ sunt proximi tui. »

Eccli. xxviii, 3-5. — « Homo homini reservat

iram, et a Domino querit medelam. In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur. Ipse, cum caro sit, reservat iram, et propitiationem petit a Deo. Et quis auferet peccata illius? Memento postremorum tuorum, et desine ab inimiciis. Memorare mandatorum, et desines inimicari. »

Matth. v, 23. — « Si offers munus tuum ad altare, et recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum **328** te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade primum reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum. »

Matth. vi, 14. — « Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester celestis. Si autem non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet peccata vestra. »

Matth. xviii, 21-35. — « Tunc accedens Petrus dixit : Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies? dicit illi Jesus : Non dico tibi, usque septies, sed usque septuagies septies. Assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. Et cum cœpisset ille rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus ejus venumdari, et uxorem ejus, et filios, et omnia quæ habebat, et reddi. Procidens igitur servus adorabat eum dicens : Domine, patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. Egressus autem servus ille, invenit unum cœ conservis suis, qui debebat ei centum denarios; et tenens suffocabat eum, dicens : Redde si quid debes. Procidens igitur conservus ejus ad pedes ipsius, rogabat eum, dicens : Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Ille autem noluit; sed abiens misit eum in carcerem, donec redderet universum debitum. Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde : et venerunt, et narraverunt domino ejus omnia quæ facta fuerant. Tunc vocans illum dominus suus, ait illi : Serve nequam, omne debitum illud dimisi tibi, quoniam rogasti me : nonne oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum. Et iratus dominus ejus tradidit illum tortoribus, quoad usque redderet universum debitum. Sic et Pater meus celestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris delicta ipsorum. »

Luc. xvii, 3, 4. — « Si peccavit in te frater tuus, increpa illum : et si poenitentiam egerit, dimitte ei. Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te dicens, Poenitet me, dimittes illi. »

Rom. xvi, 1-3. — « Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere et non nobis ipsis placere. Unusquisque vestrum ad bonum placeat ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit;

Κυρίου ζητεῖ ἑαυτὸν. Ἐπ' ἄνθρωπον ὅμοιον αὐτοῦ οὐκ ἔχει ἔλεος, καὶ περὶ ἁμαρτιῶν αὐτοῦ δεῖται. Αὐτὸς σὰρξ ὢν, διατηρεῖ μῆνιν· καὶ τίς ἐξαιλεῖται τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ; μνησθῆτι τὰ ἐσχατά σου, καὶ παύσῃ ἐχθραίνων. Μνησθῆτι ἐντολῶν, καὶ μὴ μηνίσῃς τῷ πλησίον. »

« Ἐάν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ καὶ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σου. Ἄφες τὸ δῶρόν σου ἑμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. »

« Ἐάν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. Ἐάν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν. »

« Τότε προσελθὼν ὁ Πέτρος εἶπεν· Κύριε, πόλλάκις εἰς ἐμὲ ἁμαρτήσῃ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Οὐ λέγω σοι, ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑξήκοντακις ἑπτά. Ὁμοιωθῇ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐθέλησε συνάραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. Ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἰς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων. Μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ Κύριος αὐτοῦ πωθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα, καὶ τὰ πάντα ὅσα εἶχεν, καὶ ἀποδοθῆναι. Πεισὼν οὖν ὁ δούλος, προσεκύνη αὐτῷ, λέγων· Κύριε, μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοὶ ἀποδώσω. Σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάνειον ἀφήκεν αὐτῷ. Ἐξελθὼν δὲ ὁ δούλος ἐκεῖνος, εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὤφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια· καὶ κρατήσας αὐτὸν, ἔπιγε λέγων· ἀποδός ἐγὼ σοὶ ὅφειλεις. Πεισὼν οὖν ὁ σύνδουλος αὐτοῦ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτὸν, λέγων· Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ ἀποδώσω σοι. Ὁ δὲ οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ ἀπελθὼν ἔβαλεν εἰς φυλακὴν, ἕως ἂν ἀποδῷ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον. Ἰδόντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ τὰ γενόμενα, ἐλυπήθησαν σφόδρα, καὶ ἐλθόντες διεσάφησαν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ πάντα τὰ γενόμενα. Τότε προσκαλεσάμενος ὁ κύριος αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ· Δούλε πονηρὲ, πᾶσαν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφήκα σοι, ἐπεὶ παρεκάλεις ἐμὲ· οὐκ ἔδει καὶ σε ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλον, ὡς καὶ ἐγὼ σε ἐλέησα; Καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ, παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδῷ αὐτῷ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ. Οὕτως καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ποιήσει ὑμῖν, ἐάν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτῶν. »

« Ἐάν ἁμάρτη ὁ ἀδελφός σου, ἐπιτίμησον αὐτῷ· καὶ ἐάν μετανοήσῃ, ἄφες αὐτῷ. Καὶ ἐάν ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἁμαρτήσῃ εἰς σε, καὶ ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἐπιταύψῃ, λέγων· Μετανοῶ, ἀφήσεις αὐτῷ. »

« Ὅφειλομεν ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν. Ἐκαστος ὑμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθόν, πρὸς οἰκοδομήν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἡρε-

σθεν, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσαν ἐπ' ἐμέ. »

« Μὴ δὲνὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες, προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον Κυρίου καὶ ἀνθρώπων. Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. »

« Εἰ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε. »

« Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Ἔως καιροῦ ἐργασώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. »

« Ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἀλλήλων μέλη ἐσμέν. Ὁργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιβύετω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν· μηδὲ δίδετε τόπον τῷ διαβόλῳ. Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλάγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχαρισατο ἡμῖν. Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητὰ, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας. »

« Τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἐλεγχε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν. »

« Τίς ὁ κακῶσων ὑμᾶς, ἐάν τοῦ ἀγαθοῦ ζηλωταὶ γένησθε; Ἀλλ' εἰ καὶ πάσχετε διὰ δικαιοσύνην, μακάριοι. Μὴ ἀποδιδόντες κακὸν ἀντὶ κακοῦ, μὴ λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας· τοῦναντίον δὲ εὐλογοῦντες, ὅτι εἰς τοῦτο ἐκλήθητε, ἵνα εὐλογίας κληρονομήσητε. »

« Ἀγαπητὲ, μὴ μιμοῦ τὸ κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν. Ὁ ἀγαθοποιῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν· ὁ δὲ κακοποιῶν, οὐχ ἔώρακε τὸν Θεόν. »

« Ὡς περ τῷ φωτὶ αὐτομάτως ἔπεται τὸ φωτίζειν, καὶ τῷ μύρῳ τὸ εὐωδεῖν, οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ τὸ ὠφέλιμον. »

Οἱ τὸ ἀγαθὸν ἐργαζόμενοι, ἐν αὐτῷ τῷ ἔργῳ τὸ ἀπόδεκτον ἔχουσι.

Μηδεὶς ἀγνοίαν προφασίζεσθω περὶ τὸ ἀγαθόν· φυσικῶς λόγος, οἰκείωσιν ἡμῖν τοῦ καλοῦ, καὶ ἀλλοτριώσιν ἀπὸ τῶν βλαβερῶν ὑποδεικνύων ἐγκάτ-
εσπάρη.

Ὁ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον ἁμαρτίας θερμὸν ἀποτή-
ξας δάκρυον, ἑαυτὸν ἐξιάσατο, δι' ὧν τὸν ἀδελφὸν ἐπωδύρατο.

Οἶδας τί ποιήσεις τῷ πλησίον σου καλόν; ὡς ἑαυτῷ βούλει παρ' ἐτέρου γενέσθαι.

Ὁ ἐφησυχάζων, καὶ μὴ ἐλέγχων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ ἀδελφοῦ, ἀσπλαγχνός ἐστιν, ὥς περ ὁ τὸν ἴδον ἐναφείς τῷ δηχθέντι ὑπὸ τοῦ ἰοδόλου.

Μὴ γελάσης πτώμα τοῦ πέλας· διάβαινε δὲ ἀσφα-
λῶς, ὡς σοὶ δύναμις· ἀλλὰ καὶ δίδου χεῖρα χαμαὶ καίμηνῳ.

sed sicut scriptum est: Improperia exprobrantium tibi ceciderunt super me. »

Rom. xii, 17. — « Nulli malum pro malo red-
dentes: providentes bona coram Deo et homini-
bus. Noli vinci a malo; sed vince in malo bo-
num. »

Galat. v, 15. — « Si invicem mordetis, et co-
meditis; videte ne ab invicem etiam consuma-
mini. »

Galat. vi, 2, 10. — « Alter alterius onera portate, et sic adimplete legem Christi. Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes; maxime autem ad domesticos fidei. »

Ephes. iv, 25-31. — « Deponentes mendacium, lo-
quimini veritatem **329** unusquisque cum proximo suo: quoniam sumus invicem membra. Irascimini, et nolite peccare: sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo. Estote invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Christus donavit nobis. Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et dedit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. »

I Tim. v, 20. — « Peccantes coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant. »

I Pet. iii, 9, 13. — « Quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Sed et si patimini propter justitiam, beati. Non reddentes malum pro malo, neque maledictum pro maledicto: sed a contrario benedicentes; quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. »

I Joan. iii, 11. — « Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui benefacit, ex Deo est: qui autem malefacit, non vidit Deum. »

Basil. in S. Gord. — Quemadmodum splendor sponte lucem sequitur, et fragrans odor unguentum; sic etiam probarum actionum utilitas peccatorio comes est.

Hom. in psal. i. — Qui bono operi student, in ipso bono opere student, ut Deo grati acceptique sint.

In Hexaem. — Nemo nescentiam boni cause-
tur. Naturalis quippe ratio nobis insita est, quæ et affectum boni, et aversionem ab his quæ noxia sunt, ostendat.

Ibid. — Qui pro alterius peccato calentes lacry-
mas profudit, is fratrem deplorando, sibi ipsi medicinam attulit.

Ibid. — Scis quonam pacto de proximo tuo benemerearis? Id ei facito, quod ipse tibi ab alio vis fieri.

Ibid. — Qui tacet, nec peccatum fratris coar-
guit, perinde sævus crudelisque est, ac qui in homine a venenata bestia icto, virus relinquat.

S. Greg. Nazianz. — Proximi casum ne rideas: sed ipse quam tutissime poteris, incede: quin et ei qui humi jacet, manum porrige.

Ejusd., orat. 16. — Ignoscamus, ut nobis ignoscatur. Remittamus, ut nobis remitti postulemus.

Ibid. — Dimitte tu, cui dimissum fuit. Te misereat, qui misericordiam nactus es. Benignitatem, dum licet, tibi compara.

Ibid. — Cedamus quidpiam, ut quod præstabilus est, concordiam puta, recipiamus. Cedamus, ut vincamus. Videte luctæ leges, et pugnas athletarum: qui, cum humi jaceant, his plerumque a quibus prostrati sunt, victoriam extorquent.

Ibid. — Expedit ferocitatem benignitate vincere, et eos a quibus lædimur, per id meliores reddere, quod acceptas injurias æquo animo feramus.

Tetrast. 40.

*Pœnæ nihil si vindici debes Deo,
Nec debitori lenis ipse sis tuo.
Debere sin te non negas, ignoscite.
Veniam rependit nam Deus clementiæ.*

Ejusdem. — Pristino amoris plus tribuo, quam præsentis contemptioni. Ac propterea leniorem me præbeo, ut acrius posthac exprobrem.

330 *Insect. 2 in Julian.* — Sat pœnarum sumo ex eis qui me læserunt, quod ulciscendi potestatem habeam.

Ejusdem. Justa ultio culpa non caret. — Non te iuvantis hæc cogitatio decipiat, justam ultionem vacare culpa, ac licere eum, a quo læsus sis, in iudicium trahere.

Ejusdem. — Magnum nobis quæstum propositum esse existimemus, qui benignitate et clementia carentur. Injurias illatas nobis donemus, ut nos quoque veniam consequamur.

Tetr. 44.

*Benignitatis, dogma quid contractius?
Quales apud te proximos esse petis
Sis talis ipse.*

Ejusd. ex magno Apolog. — Alii aliorum peccata observamus, non ut lugeamus, sed ut novam plagam inferamus, atque ex proximi vulneribus, excusationem nostris malis adhibeamus.

Chrysost. ad eos qui contabernales virgines habent. — Quo fortior es, eo te quoque imbecilliorum ferre æquius fuerit. Eum siquidem qui robore præstet, non sibi ipsi tantum, sed aliis quoque robustum esse oportet. Quod si, cum te fortem profiteri, illius tamen non curas imbecillitatem, duplicem pœnam dabis, tum quia illi non pepercisti, tum quia magnam condonandi potestatem habemus. Nam unusquisque salutis proximi procurandæ obnoxius est. Ob eam causam non nostra, sed aliorum commoda spectare jussi sumus. Pretio empti sumus: qui autem nos emit, hoc communis utilitatis gratia nobis indixit.

Lib. II De sacerdotibus. — Non solum pro delictorum modo increpatio debet adhiberi, sed etiam peccantium animus considerandus est: ne aliqui, dum quod perruptum est, sarcire studeas, gravioram scissuram facias.

Ejusd. hom. de non adeundis spectaculis. — Hoc enim nobis proponamus, fratres, non ut nihil

A Συγχωρήσωμεν, ἵνα συγχωρηθῶμεν. Ἀφῶμεν, ἵνα αἰτησώμεθα ἄφεσιν.

Ἄφες ὁ ἀφεθεὶς· ἐλέησον ὁ ἐλεημένος. Κτῆσαι τὸ φιλόανθρωπον ἕως καιρός.

Συγχωρήσωμέν τι μικρόν, ἵνα μείζον ἀντιλάβωμεν, τὴν ἐρόνοιαν. Ἡττηθῶμεν, ἵνα νικήσωμεν. Ὅρατε νόμους ἀθλήσεως, καὶ παλαιστῶν ἀγωνίσματα, οἱ τῷ κάτω κίεσθαι πολλάκις νικῶσι τοὺς ὑπερχειμένους.

Ἀγαθὸν χρηστότητι νικᾶν θρασύτητα, καὶ βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀδικούντας, οἷς καρτεροῦμεν πάσχοντες.

B Εἰ μὴδὲν ὥφελεις τῷ θεῷ τιμωρίας,
Μηδὲ αὐτοῖς ἰσθι τοῖς ὄφλουσι συμπαθής·
Εἰ δὲ οἶδας ὄφλων, καὶ πρόχρησον τὸ πρῶτον.
Οἷκτω γὰρ οἷκτος καὶ θεῷ σταθμίζεται.

Ὅτι εἰδῶμι πλὴν τῇ πρὶν ἀγάπῃ τῆς παρούσης ὑπεροφίας, καὶ διὰ τοῦτο γίνομαι μακροθυμότερος, ἵνα ἐνεδίξω θερμότερον.

Αὐτάρχης μοι τιμωρία κατὰ τῶν ἀδικούντων, ἡ τοῦ ἀντιδρῶν ἐξουσία.

Μή σε ἀπατᾷ μάταιος λογισμὸς, ὅτι τὸ δίκαιος ἐπεξελεῖν ἀνεύθυνόν ἐστι, καὶ τὸ παραδοῦναι τοῖς νόμοις τὸν ἀδικήσαντα.

Μεγάλῃν ἡμῖν νομίζωμεν προκίεσθαι πραγματείαν φιλανθρωπίας, καὶ συγχωρήσωμεν τὰ εἰς ἡμᾶς, ἵνα καὶ αὐτοὶ τύχωμεν συγχωρήσεως.

C Τί χρηστότερος δόγμα συντομώτερον;
Τοιοῦτος ἰσθι τοῖς φίλοις, καὶ τοῖς πέλας,
Οἷους ἑαυτῷ τοῦσδε τυγχάνειν θέλεις.

Τηροῦμεν τὰς ἀλλήλων ἁμαρτίας, οὐχ ἵνα πενήσωμεν, ἀλλ' ἵνα προσπλήξωμεν, καὶ ἀπολογίαν ἔχωμεν τῶν ἡμετέρων κακῶν τὰ τῶν πλησίον τραύματα.

Ὅπως περ ἂν ἰσχυρότερος ᾖς, τοσοῦτῳ δικαιότερος ἂν εἴης τὸν ἀσθενέστερον διαδάσταξαι. Οὐ γὰρ ἑαυτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ἰσχυρὸν εἶναι χρή τὸν ἰσχύοντα. Εἰ δὲ λέγων ἰσχύειν, τὴν ἀσθενείαν, τὴν ἐκείνου περιορᾷς, διπλὴν δώσεις δίκην, ὅτι τε οὐκ ἐφείσω, καὶ ὅτι πολλὴν ἔχομεν τοῦ φείσασθαι δύναμιν. Ὑπεύθυνος γὰρ ἕκαστος ἡμῶν τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας ἐστίν. Διὰ τοῦτο οὐχὶ τὰ ἑαυτοῦ σκοπεῖν, ἀλλὰ τὰ τῶν πέλας, ἐκλειύσθημεν. Τιμῆς γὰρ ἡγοράσθημεν· ὁ δὲ ἀγοράσας ἡμᾶς, τοῦτο προσέταξεν ἐπὶ τῇ κοινῇ πάντων λυσitteλεῖν.

Οὐχ ἀπλῶς πρὸς τὸ τῶν παραπτωμάτων μέτρον δεῖ τὴν ἐπιτίμησιν ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως, μήποτε βῆσαι τὸ διεβρόγητος βουλόμενος, χεῖρον τὸ σχίσμα ποιήσης.

Ἐν μόνον σκοπῶμεν, ἀδελφοί, οὐχ ὅπως μὴδὲν πάθωμεν παρὰ τῶν ἐχθρῶν κακόν, ἀλλ' ὅπως μὴδὲν

αὐτοὶς ἡμεῖς ἐργασώμεθα κακόν. Ὅταν λάβῃς τὸν ἐχθρόν σου εἰς τὰς χεῖρας τὰς σὰς, μὴ σκόπει ὅπως αὐτὸν ἀμυνάμενος, καὶ μυρίαὶς πλύνῃς λουδοβλαῖς ἐκπίμῃς, ἀλλ' ὅπως ἐπαναγάγῃς πρὸς ἐπαιτίαν· καὶ μὴ πρότερον ἀποστής, ὥς ἂν περιγίῃ τῇ πραότητι τῆς ὁμότητος τῆς ἐκείνου.

Τότε μείζους παρὰ τοῦ βίου κείσονται ἀντιδόσεις, ὅταν μυρία τοὺς ἐχθροὺς ἀγαθὰ ποιήσαντες, τοῖναντι ἀνταπολάβωμεν.

Ὅταν ἐνοήσωμεν ὅπερ ἐπάθομεν παρὰ τῶν συν-
ούλων, λογισώμεθα ὅπερ ἐποίησαμεν εἰς τὸν Δεσπό-
την, καὶ τῷ φόβῳ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων τὸν
θυμὸν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις πλημμελήμασι ταχέως
ἀπώσασθαι ὀνησώμεθα. Εἰ γὰρ δεῖ μεμνηθῆναι ἀμαρ-
τημάτων, τῶν οἰκείων δεῖ μεμνηθῆναι μόνον· κἂν
τῶν οἰκείων μνημονεύσωμεν, οὐδέποτε ἄλλοτρια
λογισώμεθα.

Ἄ Ἐάν ἔχῃς τι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἔξελε τὴν λύπην,
θεράπευσον τὴν ὀργὴν, λύσον τὴν ἐχθράν, ἵνα λάβῃς
θεράπειαν ἀπὸ τῆς τραπέζης. Θυσίαν προσέρχῃ
φρικτῇ καὶ ἁγίᾳ, αἰδέσθῃ τὴν ὑπόθεσιν αὐτῆς τῆς
προσφοράς. Ἐσφαγμένος πρόκειται ὁ Χριστός· καὶ
τίνας ἐνεκεν ἐσφάγῃ; καὶ διὰ τί; Ἵνα εἰρηνοποιήσῃ
τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· ἵνα καὶ ἀγγέ-
λοις αὐτῇ ποιήσῃ φίλον.

Μηδεὶς τοίνυν ἔστω Ἰουδαίος, μηδεὶς πονηρίας γέ-
μειν, μηδεὶς ἔχων ἰδὼν ἐν τῇ διανοίᾳ, μὴ εἰς κατὰ-
κρισιν λάβῃ. Καὶ γὰρ τότε μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν προσ-
φορὰν, ἐπέπεσον τῷ Ἰούδᾳ ὁ διάβολος· οὐ τοῦ
σώματος καταφρονῶν τοῦ Δεσποτικῆς, ἀλλὰ τῆς
ἀναίχουσις, ἐπιπηδῶν τοῦ Ἰούδα, ἵνα μάθωμεν,
ὅτι τοῖς ἀναίχουσις μετέχουσιν τῶν θείων μυστηρίων,
τούτοις μάλιστα ἐπιπηδᾷ καὶ ἐπιδαίνει συνεῶς ὁ
διάβολος, ὥσπερ τῷ Ἰούδᾳ τότε. Αἱ γὰρ τιμαὶ τοὺς
ἀξίους ὠφελοῦσιν· τοὺς δὲ παρὰ τὴν ἀξίαν ἀπολα-
θόντας, αἱ μείζονα τιμωρίαν ἐμβάλλουσιν. Καὶ
ταῦτα λέγει, οὐχ ἵνα φοβῆσθαι, ἀλλ' ἵνα ἀσφαλι-
σώμεται.

Σὺ τῷ συνδούλῳ μένεις ἐχθραίνων, καὶ πῶς θυ-
νῇσιν βαδίζεις ἐπὶ τὴν τῆς εἰρήνης τράπεζαν; Καὶ
γὰρ ὁ Χριστὸς οὐδὲ ἀποθανεῖν ὑπὲρ σοῦ παρητήσατο,
οὐδὲ οὐδὲ ὀργὴν ἀφίεναι τῷ συνδούλῳ διὰ σεαυτὸν
ἀνέχῃ. Ἐπῆρσας γὰρ, φησί, καὶ τὰ μέγιστα
ἐπέσυνεχισεν. Καὶ τί τοῦτο; εἰς χρήματα ἡ ζη-
μία· οὐδέπω ἱσταύρωσε, καθάπερ τὸν Χριστὸν οἱ
Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα, ὅπερ ἐξέχευεν,
εἰς σωτηρίαν τοῖς ἐκχέουσιν ἔδωκεν. Τί τοῦτο ἴσον
ἔχεις εἰπεῖν; Ἐάν μὴ ἀφῇς τῷ ἐχθρῷ, οὐκ ἐκείνον
ἡδίκησας μᾶλλον, ἢ σεαυτὸν. Ἐκείνον μὲν γὰρ εἰς
τὸν παρόντα βίον παρέδωκας, σεαυτὸν δὲ ἀσύγγνω-
στον ἐποίησας πρὸς τὴν ἀπολογίαν τὴν εἰς τὴν μέ-
λουσιν ἡμέραν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω μισαὶ ὁ Θεός, ὥς

A mali ab inimicis patiamur, sed ut nullo eos malo
multemus. Cum hostem tuum in potestatem tuam
redegeris, non id age, ut eum male acceptum, et
sexcentis maledictis aspersum dimittas, sed ad
lenitatem reducas: nec ante abasiste, quam man-
suetudine tua aevitiam ipsius vicaris.

Ejusd. — Tum demum major a Deo merces
nobis rependetur, cum ab inimicis, quos benefi-
ciis innumeris auxerimus, contraria receperi-
mus.

Ejusd. Quid in injuria spectandum. — Cum in
mentem venerit, quid injuriarum a conservis ac-
ceperimus, consideremus etiam quid adversus
Dominum commisimus. Ita fiet, ut nostrorum pec-
catorum metu iracundiam ob aliena delicta con-
ceptam cito propellamus. Nam si peccata in me-
moriam habere oportet, nostrorum duntaxat incum-
bit meminisse. Si nostrorum meminerimus, nun-
quam aliena percensebimus.

Ejusd. Hom. de prod. Judæ. — Si adversus ini-
micum offensionis habes aliquid, exime mœrorem,
iracundiam seda, comprime inimicitiam, ut a sacra
mensa medicinam sumas. Ad tremendum san-
ctumque sacrificium accedis: illud quod offertur,
reverere. Mactatus Christus proponitur: quid
porro causæ est, quomobrem sit mactatus? Ec-
cur, inquam? Nimirum, ut quæ in cœlo et quæ in
terra sunt, pacificet, tibi que angelorum amicit-
iam conciliet.

331 Ejusdem. — Nullus igitur Judas reperia-
tur; nullus improbitatis plenus; nullus qui virus
animo conditum habeat: ne in condemnationem
accipiat. Tunc enim postquam accepit oblationem,
diabolus in Judam decedit: non quod Domini cor-
pus contemneret, sed ut impudentiæ Judæ insulta-
ret. Ut intelligamus diabolum in eos præsertim in-
silire, quibus divina mysteria indigne percipiunt;
quemadmodum tunc in Judam. Siquidem ut hono-
res his qui digni sunt utilitatem afferunt: sic con-
tra illos qui indigne sumunt, in majorem crucia-
tum conjiciunt. Hæc porro non eo a me dicuntur,
ut terrorem incutiam, sed ut cautiore reddam.

Ibid. — Cum tu infestum in conservum odium
retineas, quonam pacto ad mensam pacis queas ac-
cedere? Etenim Christus ne mortem quidem pro
te oppetere recusavit: tu vero ne tua quidem
causa iram conservo remittere sustines. At, in-
quis, mihi insultavit, gravissimæque detrimentis
ab eo sum affectus. Quid vero istud? damnum hoc
in pecuniis tantum situm est. Nondum te in cru-
cem egit, uti Christum Judæi: et tamen ille ipsum-
met sanguinem, quem effudit, in eorum a quibus
profusus est, salutem dedit. Quid ejusmodi afferre
queas? Si hosti tuo injuriam non remittas, non
illum magis, quam teipsum læseris. Illum siquidem
in præsentī vita male habueris: at tibi, cum in

† Diversa hæc sunt ab editis, tertia proinde orationis hujus editione.

in futuro die causa [dicenda] erit, veniam omnem A
præclusisti. Nihil enim periude Deus odit, ut homi-
nem injuriarum memorem, ut cor tumidum, ut
animum inflatum. Audi itaque quid dicat : « Cum
offers munus tuum ad altare, et illic conscenso
altari recordatus fueris, quod frater tuus habet
aliquid adversus te, relinque munus tuum ante
altare; et vade, reconciliare fratri tuo (Matth. v,
23-25). » Quid ais : Remittam? Maxime, inquit,
ille. Nam ut pax cum fratre sanciretur, hoc quo-
que sacrificium datum est.

Methodii. — Præstabilius esse censeo corripere,
quam corripere : quanto præstantius est semet a
malo, quam alium liberare.

Evagrii. — Reprehensionem temperatam esse
oportet : sic nempe, ut rem quidem ipsam dicas, B
verum te metu affici simules : perinde atque me-
dici periti ære ferrum secans occultant.

Eusebii. — Omne quidem peccatum grave est,
nullum vero gravius injuriarum recordatione et
avaritia. Non dixit, fornicationem esse idolorum
servitutem, sed avaritiam. Soror porro avaritiæ
recordatio injuriarum est. Grave siquidem hoc
peccatum est et nefarium. Etenim reliqua peccata,
etsi mala sunt, tamen ad breve tempus duntaxat
durant, ut quæ unius horæ momento peragantur.
Scortatus est aliquis? hoc una hora patrato sce-
lere, reliquas potest quiescere. Foratus est alter?
una hora scelere hoc admissio, deinceps forsitan pœ-
nitentiam agit. Cædem admisit quispiam? atqui hoc
quidem malum est. Cæterum hoc facinore una
hora commisso, reliquis horis eum pœnitere po-
test. Qui vero injuriarum memor est, singulis ho-
ris peccat, et nequitiam pectore circumfert. Etsi
in templum ingreditur, non tamen puras potest ad
Deum preces mittere, quia infesto erga proximum
animo est. Animus injuriarum memor 332 nun-
quam a peccato purus est : nunquam eleemosynam
impertit. Nam qui charitatis expertus est, nec mise-
reri, nec operi terre novit. Qui malus non est, is
hostem non habet : qui autem injuriarum recordatur
nunquam hoste caret, ut qui propriam conscientiam hostem habeat.

*TM. XII. De impiis, et peccatoribus, malisque et
improbis viris, atque injustis et flagitiosis.*

Deut. xiii, 8, 9. — « Non acquiesces improbo :
neque audies vocem illius : neque parcat ei oculus
tuus. Non eum diliges, nec occultabis eum. De-
nuntiando denuntiabis eum. Et manus tuæ pri-
mum erunt super eum, ut interficiatur : et post-
modum manus omnis populi tui. »

Deut. ix, 4, 5. — « Propter impietatem cordis
gentium istarum, Dominus disperdet eos a facie
tua : non propter justitiam tuam, nec propter san-
ctitatem cordis tui introibis, ut hæreditate possi-
deas terram ipsorum : sed propter iniquitatem gen-
tium istarum Dominus perditurus est eos coram
acie tua. »

μνησικακον άνθρωπον, ὡς οἰδαίνουσιν καρδίαν, ὡς
φλεγμαίνουσιν ψυχὴν. Ἀκουσον γοῦν τί φησιν·
« Ὅταν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστή-
ριον, κάκει μνησθῇς ἄνω τοῦ θυσιαστηρίου, ὅτι ὁ
ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σου· ἄφες τὸ δῶρόν σου
ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἀπελθὼν καταλλάγηθι τῷ
ἀδελφῷ. » Τί λέγεις, ἀφῆσω; Ναί, φησὶν· διὰ γὰρ
τὴν εἰρήνην τὴν εἰς τὸν ἀδελφόν, καὶ αὕτη ἡ θυσία
ἐγίνεται.

Μεῖζον ἀγαθὸν τὸ ἐλεγχθῆναι τοῦ ἐλέγξει νομίζω,
ὅσω μείζον ἐστὶ τὸ ἑαυτὸν ἀπαλλάττειν κακοῦ, τοῦ
ἄλλον ἀπαλλάττειν.

Δεῖ κεκραμένον εἶναι τὸν ἐλεγχον, τὸ πρῶτον μὲν
λέγοντα, δειλίαν δὲ προσποιούμενον, κατὰ τοὺς σο-
φοὺς τῶν Ιατρῶν, οἱ κρύπτουσι τῷ χαλκῷ τὸν δια-
ρῶντα σίδηρον.

Πᾶσα μὲν ἀμαρτία δεινὴ ἐστὶ· πλὴν μείζον τῆς
μνησικακίας, καὶ τῆς πλεονεξίας οὐδὲν ἐστίν. Οὐκ
εἶπεν, πορνεία ἢ εἰδωλολατρεία ἐστίν, ἀλλὰ πλεον-
εξία. Ἀδελφὴ δὲ τῆς πλεονεξίας ἡ μνησικακία. Δεινὴ
γὰρ ἐστὶν ἡ ἀμαρτία αὕτη καὶ παράνομος. Τὰ λοιπὰ
ἀμαρτήματα πονηρὰ μὲν εἰσιν, ὀλιγόχρονοι δὲ τυγχά-
νουσιν, ἐν μίᾳ ὥρᾳ ἀποτελούμενα. Ἐπὶ ὀρνυσεῖ τις ;
ἐν μίᾳ ὥρᾳ πύσας τὸ κακόν, τὰς λοιπὰς ὥρας δύ-
νεται ἡσυχάσαι. Ἐκλεψέ τις ; ἐν μίᾳ ὥρᾳ ποιήσας
τὸ κακόν, λοιπὸν μετανοεῖ. Ἐφόνευσέ τις ; κακὸν
μὲν καὶ τοῦτο· ἀλλὰ ἐν μίᾳ ὥρᾳ ποιήσας τὸ κακόν,
τὰς λοιπὰς ὥρας δύναται μετανοῆσαι. Ὁ δὲ μνησι-
κακος, καθ' ἑκάστην ὥραν ἀμαρτάνει, τὴν κακίαν
ἐν τῇ καρδίᾳ περιφέρων. Κἂν εἰς ἐκκλησίαν εἰέλθῃ,
οὐ δύναται καθαρὰν εὐχὴν τῷ Θεῷ ἀναπέμψαι, τὴν
κακίαν ἔχων κατὰ τοῦ πλησίον. Οὐδὲ καθαρεύει
ἀπὸ ἀμαρτίας μνησικακος ψυχὴ· καὶ ἐλεημοσύνην
οὐδέποτε ἐργάζεται. Ὁ γὰρ μὴ ἔχων ἀγάπην, οὐδὲ
ἐλεεῖ, οὐδὲ ἀντιλαμβάνεται. Ὁ ἀκακος ἐχθρὸν οὐκ
ἔχει· ὁ μνησικακος οὐκ ἀπαλλάσσεται τοῦ ἐχθροῦ,
ἐχθρὸν ἔχων τὸ ἴδιον συναιδός.

hostem non habet : qui autem injuriarum recordatur
nunquam hoste caret, ut qui propriam conscientiam hostem habeat.

*TIT. I. B. Περὶ ἀσεβῶν, καὶ ἀμαρτωλῶν, καὶ
κακῶν, καὶ μοχθηρῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀδίκων, καὶ
παρανόμων.*

« Οὐ συνθελήσεις τῷ ἀσεβεῖ· οὐκ εἰσακούσεις τῆς
φωνῆς αὐτοῦ, καὶ οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμός σου ἐπ'
αὐτῷ. Οὐκ ἐπιποθήσεις ἐπ' αὐτῷ, οὐδὲ μὴ σχεπάσης
αὐτόν. Ἀναγγέλλων ἀναγγελεῖς περὶ αὐτοῦ· καὶ αἱ
χεῖρες σου ἔσονται ἐπ' αὐτόν ἐν πρώτῳ ἀποκτεῖναι
αὐτόν, καὶ αἱ χεῖρες παντὸς τοῦ λαοῦ σου ἐπ' ἐσχά-
των. »

« Διὰ τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας τῶν ἐθνῶν τούτων
Κύριος ἐξολοθρεύσει αὐτοὺς πρὸ προσώπου σου· οὐ
διὰ τὴν δικαιοσύνην σου, οὐδὲ διὰ τὴν δσιότητα τῆς
καρδίας σου, οὐ εἰσπορεύῃ κληρονομήσαι τὴν γῆν
αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνομίαν τῶν ἐθνῶν τούτων Κύ-
ριος ἐξολοθρεύει αὐτοὺς πρὸ προσώπου σου. »

« Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες, καὶ ἐπ- A
ελάθου Θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε. »

« Ἵνα μὴ ἀπολέσῃ ἀμαρτωλὸς τὸν ἀναμάρτητον,
οὐ μὴ θελήσῃ ὁ Θεὸς εὐλατεῦσαι αὐτῷ· ἀλλ' ἐκκαυ-
θήσεται ὀργὴ Κυρίου, καὶ ὁ ζῆλος αὐτοῦ ἐν τῷ ἀν-
θρώπῳ ἐκείνῳ. »

« Ἐξολοθρεύσατε τὰ ἔθνη ταῦτα ἀπὸ προσώπου
ὁμῶν, καὶ οὐκ ἔσονται ὑμῖν εἰς παγίδας, καὶ εἰς
σκάνδαλα, καὶ εἰς ἥλους ἐν ταῖς πτέρναις ὑμῶν, καὶ
εἰς βολίδας ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν· ὅτι οὐκ ἤκού-
σατε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. »

Καὶ ἔσται, τὸν τρόπον ἠύφρανθῃ Κύριος ἐν ὑμῖν
τοῦ εὖ ποιῆσαι ὑμᾶς, οὕτως εὐφρανθήσεται Κύριος
ἐφ' ὑμῖν, ἐξολοθρεύσαι ὑμᾶς. »

« Ἐξ ἀνόμων ἐξελεύσεται πλημμελεία. »

« Ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Βασσά λέγων·
Ἄνθ' ὧν ὤψωρά σε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔδωκά σε ἡγου-
μενον ἐπὶ τὸν λαόν μου, καὶ ἐπορεύθης ἐν ἔδῳ Ἱερο-
βοάμ, καὶ ἐξήμαρτες τὸν λαόν μου τὴν Ἰσραὴλ, τοῦ
παροργίσαι με ἐν τοῖς ματαίοις αὐτῶν, ἰδοὺ ἐγὼ ἐξ-
εγείρω ὀπίσω σου, καὶ ὀπίσω τοῦ οἴκου σου κακὰ·
καὶ δώσω τὸν οἶκόν σου, ὡς τὸν οἶκον Ἱεροβοάμ.
Τὸν τεθνηκότα τοῦ Βασσά ἐν τῇ πόλει, καταφάγον-
ται οἱ κύνες· καὶ τὸν τεθνηκότα ἐν τῷ πεδίῳ, τὰ
πεταινὰ τοῦ οὐρανοῦ. »

« Εὐφροσύνη ἀσεδῶν πτώμα ἐξαίσιον· χαρμονὴ
δὲ παρανόμων ἀπώλεια. Ἐὰν ἀνέβῃ εἰς οὐρανὸν
αὐτοῦ τὰ δῶρα, ἡ δὲ θυσία αὐτῶν νεφῶν ἀψήται·
κὴν δοκῇ ἤδη κατεστηρίχθαι, τότε εἰς τέλος ἀπολεί- C
ται. Οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν ἐροῦσι· Ποῦ ἐστίν; »

« Θυμὸς ἐπὶ ἀμαρτωλοὺς ἐπιλείδεται, καὶ τότε
γινώσκονται ποῦ ἐστίν αὐτῶν ἡ ὕλη. »

« Οἱ σπείροντες τὰ ἄτοπα, ὀδύνας θερίσουσιν.
Ἀπὸ δὲ προστάγματος Κυρίου ἀπολούνται, ἀπὸ δὲ
πνεύματος ὀργῆς αὐτοῦ ἀφανισθήσονται. »

« Πρὸ προσώπου ἀσεβοῦς τίς ἐπηξεν; Φῶς ἀσε-
δῶν σθεσθήσεται. »

« Πρὸσωπα ἀσεδῶν ἀτιμίας ἐμπλησθήσεται. »

« Πᾶς ὁ βίος ἀσεβοῦς ἐν φροντίδι· ὅταν δοκῇ εἰρη-
νεύειν, ἔξει αὐτοῦ ἡ καταστροφή. »

« Ἐλπίς ἀσεβοῦς ἀπολείται· ἀόληκτος γὰρ αὐτοῦ
ἔσται ὁ οἶκος. Ἀράχνη δὲ αὐτοῦ ἀποθήσεται ἡ D
σκηνὴ. »

« Ἡμέρα ὀργῆς ἐπέλθῃ αὐτῷ. »

« Ἀσεδῶν λύχνος σθεσθήσεται. Ἐλεύσεται δὲ
αὐτοῖς ἡ καταστροφή, καὶ ἔσονται ὥσπερ ἀχυρὰ ἀπὸ
ἀνέμου. »

« Ὀφθαλμοὶ ἀσεδῶν ταχέσονται. Ἡ γὰρ ἔλπίς
αὐτῶν ἀπώλεια. »

« Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν, μισεῖ τὴν λαυτοῦ ψυ-
χήν. »

« Ἐλασσονοῦσι φυλαὲς ἀμαρτίαι. »

« Παρανομίαι ἀνδρὰ ἀγρεύουσι, σειραῖς δὲ τῶν
λαυτῶν ἀμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται. »

Dent. xxii, 8. — « Deum qui te genuit derell-
quisti, oblitus es Dei qui te pascit. »

Dent. xxix, 20. — « Ne peccator secum perdat
innocentem, non vult Deus ignoscere ei, sed ac-
cendetur ira Domini et zelus ejus adversus homi-
nem istum. »

Nam. xxiii, 52, 55. — « Disperditte gentes istas
a facie vestra, et non erunt vobis in laqueos, et
in scandala, et in clavos calcaneis vestris, et in
sudes in oculis vestris; eo quod non audieritis vo-
cem Domini Dei vestri. »

Dent. xxviii, 63. — « Et erit, quemadmodum læ-
tatus est Dominus super vos ut beneficeret vobis,
ita lætabitur Dominus in vobis ut vos disperdat. »

I Reg. xxiv, 14. — « Ab impiis egredietur pec-
B catum, »

III Reg. xvi, 1-4. — « Factum verbum Domini
ad Bassa dicens: Pro eo quod exaltavi te de pul-
vere, et posui te ducem super populum meum
Israel. Tu autem ambulasti in via Jeroboam, et
peccare fecisti populum meum Israel, ut me irri-
tares in vanitatibus eorum; ecce ego suscito post
te, et post domum tuam mala: et dabo domum
tuam, ut domum Jeroboam. Qui mortuus fuerit de
Bassa in civitate, comedent canes: et qui mortuus
fuerit in agro, comedent volucres cœli. »

Job. xx, 5, 6. — « Gaudium impiorum, ruina
gravior: lætitia autem iniquorum, perditio. Si
ascenderint in cœlum dona ejus, et sacrificium ejus
nubes auigerit, et videatur jam firmatus esse,
tunc in finem peribit. Qui autem cognoverunt eum,
dicent: Ubi est. »

Job. xix, 29. — « Furor super peccatores ir-
ruet; et tunc cognoscent ubi est ipsorum materia. »

Job. iv, 8. — « Qui seminant iniqua, dolores me-
rent. Mandato Domini peribunt, et spiritu iræ ejus
extinguentur. »

Job. xviii, 5. — « Ante faciem impii quis fixit?
Lux impiorum extinguetur. »

Job. xli, 13. — « Facies impiorum implebuntur
ignominia. »

333 *Job.* xv, 29. — « Omnis vita in cura: cum
visus fuerit in pace agere, veniet ejus subversio. »

Job. viii, 13. — « Spes impii peribit: inhabita-
bilis enim erit domus ejus: sicut tela aranei, ejus
eveniet tabernaculum. »

Ibid. — « Dies iræ superveniet ei. »

Job. xxi, 17. — « Lucerna impiorum extingue-
tur. Superveniet eis subversio: et erunt sicut pa-
leæ ante ventum. »

Job. xi, 20. — « Oculi impiorum tabescent. Nam
spes eorum perditio. »

Psal. x, 6. — « Qui diligit iniquitatem, odit
animam suam. »

Prov. xiv, 26. — « Peccata minuant tribus. »

Prov. v, 22. — « Iniquitates virum capiunt, et
catenis peccatorum suorum unusquisque constrin-
gitur. »

Psal. v, 6. — « Non habitabit juxta te malignus, A neque permanebunt, » etc.

Psal. vii, 10. — « Consumetur malitia peccatorum, et diriges, » etc.

Psal. ix, 15. — « Contere brachium peccatoris et maligni. »

Ibid. 8. — « Perit memoria ejus cum sonitu. »

Ibid. — « Pluet super peccatores laqueos, ignis et sulphur. »

Psal. xxiii, 10. — « Multa flagella peccatoris. »

Prov. xxv, 16. — « Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat, » etc.

Psal. xvi, 22. — « Mors peccatorum pessima, et qui oderunt justum, » etc.

Psal. xxxvii, 20. — « Inimici Domini mox ut honorificati fuerint, et exaltati, » etc.

Ibid. 35. — « Vidi impium superexaltatum, et elevatum, » etc.

Psal. xlii, 1. — « Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente, » etc.

Psal. li, 1. — « Quid gloriaris in malitia, qui potens es iniquitate? tota die, » etc.

Psal. liv, 21. — « Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula. »

Psal. lvii, 4. — « Alienati sunt peccatores a vulva; erraverunt, » etc.

Psal. lxx, 10. — « Lætabitur justus cum viderit vindictam: manus suas, » etc.

Psal. lxxv, 2. — « Protego me a conventu malignantium, » etc.

Psal. lxxviii, 2. — « Sicut fluit cera a facie C ignis, sic peribunt, » etc.

Psal. xcvi, 23. — « Retribuet Dominus secundum iniquitatem eorum, et secundum. »

Psal. cv, 35. — « Deficient peccatores a terra, et iniqui, » etc.

Psal. cxl, 10. — « Desiderium peccatorum peribit. »

Psal. lxxii, 27. — « Ecce qui elongant se a te, peribunt. »

Psal. cxviii, 155. — « Longe a peccatoribus salus, quia justificationes, » etc.

Psal. cxliv, 20. — « Omnes peccatores disperdet. »

Prov. xiii, 21. — « Peccatores persequentur D mala. »

Prov. ii, 22. — « Viæ impiorum peribunt. »

Prov. i, 17. — « Viæ impiorum tenebræ, et nesciunt ubi offendunt. »

Prov. ixx, 14. — « Generatio mala, gladius qui dentes habet, et cultros molas, ut comedat inopes terræ. »

Prov. xi, 3. — « Facilis sit et jucundus impiorum interitus. »

« Quocumque introierit impius, exterminatur. »

Prov. x, 3. — « Fructus impiorum subvertit Dominus. »

334 *Prov.* xi, 18. — « Impius facit injusta opera. »

« Οὐ παροικήσει σοι πονηρευόμενος, οὐδὲ διαμείνουσι. »

« Συνταλεισθήσεται ἡ πονηρία ἁμαρτωλῶν, καὶ κατευθυνεῖς. »

« Σύντριψον τὸν βραχίονα τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ. »

« Ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ' ἡχου. »

« Ἐπιδρέξει ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς παγὶδας, πῦρ καὶ θεῖον. »

« Πολλὰ αἱ μάστιγες τοῦ ἁμαρτωλοῦ »

« Πρόσωπον δὲ Κυρίου ἐπὶ ποιῶντας κακά, τοῦ ἐξολοθρευθῆναι. »

« Θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρὸς, καὶ οἱ μισοῦντες τὸν δίκαιον. »

« Οἱ ἐχθροὶ Κυρίου ὄμα τοῦ ἐξασθῆναι αὐτοὺς B καὶ ὑψωθῆναι. »

« Εἶδον τὸν ἀσεβῆ υπερυψούμενον, καὶ ἐπαιρόμενον. »

« Κρίνόν με ὁ Θεὸς, καὶ δίκασον τὴν δίκην μου ἐξ ἐθνῶν. »

« Τί ἐγκαυχᾷ ἐν κακίᾳ, ὁ δυνατὸς ἀνομίαν; ὅλην τὴν ἡμέραν. »

« Ἠπαλύνθησαν οἱ λόγοι αὐτῶν ὑπὲρ ἐλαίου, καὶ αὐτοὶ εἰσι βολίδες. »

« Ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας ἑπλανήθησαν. »

« Εὐφρανθήσεται δίκαιος, ὅταν ἴδῃ ἐκδίκησιν τὰς χεῖρας, κ. τ. λ. »

« Σκέπασόν με ἀπὸ συστροφῆς πονηρευομένων, ἀπὸ πλήθους. »

« Ὡς τήχεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὕτως ἀπολοῦνται. »

« Ἀνταποδώσει Κύριος κατὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν καὶ κατὰ, κ. τ. λ. »

« Ἐκλίποιεν ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀνομοί. »

« Ἐπιθυμία ἁμαρτωλοῦ ἀπολείται. »

« Ἴδοὺ οἱ μακούνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται. »

« Μακρὰν ἀπὸ ἁμαρτωλῶν σωτηρία, ὅτι τὰ δικαιώματα, κ. τ. λ. »

« Πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐξολοθρευθεῖν. »

« Ἀμαρτάνοντας καταδιώξεται κακά. »

« Ὅδοι ἀσεβῶν ἀπολοῦνται. »

« Αἱ ὁδοὶ τῶν ἀσεβῶν σκοτειναί, καὶ οὐκ οἶδασιν πῶς προσκόπτουσιν. »

« Ἐγγονον κακὸν, μάχαιρα τοὺς ἐδόντας ἔχει, καὶ τὰς μύλας στομίδας, ὥστε ἀναλίσκειν τοὺς ταπεινοὺς τῆς γῆς. »

« Πρόχειρος γίνεται καὶ ἐπίχαρτος ἀσεβῶν ἡ ἀπώλεια. »

« Οὐδ' ἐὰν εἰσέλθῃ ἀσεβὴς, ἀφανίζεται. »

« Καρποὺς ἀσεβῶν ἀναστρέψει Κύριος. »

« Ἀσεβὴς ποιεῖ ἔργα ἀδίκᾳ. »

« Στόμα ἀσεδῶν καλύπτει πένθος δωρον. »
 « Συντριβὴ ἀσεδῶν, πένια. »
 « Παραπονηρευομένης καταγίγδης ἀφανίζεται ὁ ἀσεδής. »
 « Διωγμοὶ ἀσεδῶν εἰς θάνατον. »
 « Ἀκαμπτήρ ἀσεδῶν, ἀμαρτία. »
 « Ἔργα ἀσεδῶν μακρὰν ἀπὸ γνώσεως. »
 « Ἀσεδὴς ποιεῖ ἔργα ἀδικίας. »
 « Φυλάσσεται ὁ ἀσεδὴς εἰς ἡμέραν κακῆν. »
 « Ἄδικοι ἀπολοῦνται συντόμως. »
 « Θαυμάσαι πρόσωπον ἀσεδοῦς, οὐ καλόν. »
 « Θεύγει ἀσεδὴς μηδενὸς διώκοντος. »
 « Γλώσσα ἀδίκου ἐξολοίται. »
 « Ἀσεδὴς οὐχ ἔξει παρρησίαν. »
 « Θυσία ἀσεδῶν βδελυγμὰ Κυρίου. »
 « Ὅδὸς κακοῦ, καὶ ποῦς παρανόμου, ἀπολείται ἐν ἡμέρᾳ κακῇ. »
 « Βδελυγμὰ Κυρίου, ὁδοὶ ἀσεδοῦς. »
 « Ἀνὸ ὧν ἡδίκουν νηπίους, φονευθήσονται. »
 « Ψυχὴ ἀσεδοῦς, οὐκ ἐληθῆσεται ὑπ' οὐδενὸς ἀνθρώπων. »
 « Ὅσπερ ὁμοφάξ ἰδοῦσι βλαβερὸς, καὶ καπνὸς ὁμοφάξ, οὕτως παρανομία τοῖς χρωμένοις αὐτῇ. »
 « Κατὰρ Κυρίου τῶ οἴκοις ἀσεδῶν. »
 « Οἰκίαι ἀσεδῶν ἀφανισθήσονται. »
 « Μακρὰν ἀπέχει ἀπὸ ἀμαρτωλῶν ὁ Θεός. »
 « Ἀκάθαρτος ἐναντὶ Κυρίου πᾶς παράνομος. »
 « Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπειθήσαν ἀπ' ἐμοῦ· βέλαιοι εἰσιν, ὅτι ἡσέδσαν εἰς ἐμέ. »
 « Συντάλαια εἰς ἀσεδεῖς ἔξει. »
 « Ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεδεῖς, καὶ ἐξαρθῶ τοὺς ἀνδρούς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει Κύριος. »
 « Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. Ἔσονται ὡσπερ τερβιδνὸς ἀποβελήκυλα αὐτῆς τὰ φύλλα, καὶ ὡς παράδεισος ὕδωρ μὴ ἔχων. Καὶ ἔσται ἰσχύς αὐτῶν ὡς καλὰμη στομασίου, καὶ ἡ ἐργασία αὐτῶν ὡς σπινθήρες πυρός. Καὶ κατακαυθήσονται οἱ ἄνομοι, καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἅμα, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σέβων. »
 « Ἀσεδῶν πόλις, εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ οἰκοδομηθῇ. »
 « Ἐντελοῦμαι τῇ οἰκουμένῃ κακὰ, καὶ τοῖς ἀσεδεῖσι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. »
 « Οὐ μὴ μείνῃ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον σπέρμα πονηρὸν. »
 « Ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται Κυρίου μετὰ θυμοῦ καὶ

A *Prov. i, 5.* — « Os impiorum operit lactum prematurum. »
 « Contritio impiorum paupertas. »
Ibid. 25. — « Tempestate transeunte deletur impius. »
Prov. xi, 19. — « Persecutiones impii ad mortem. »
Prov. xxi, 4. — « Lucerna impiorum peccatum. »
 « Opera impiorum longe a cognitione. »
 « Impius facit opera iniquitatis. »
Prov. xvi, 4. — « Servatur impius ad diem malum. »
 « Injusti cito peribunt. »
Prov. xviii, 5. — « Revereri personam impii non est bonum. »
 B *Prov. xxviii, 1.* — « Fugit impius nemine persequente. »
Prov. x, 31. — « Lingua injusti peribit. »
 « Impius non habebit fiduciam. »
Prov. xv, 6. — « Victima impiorum abominatio Domino. »
Prov. xxv, 19. — « Via mali et pes iniqui peribunt in die malo. »
Prov. xv, 9. — « Abominatio Domino viæ impii. »
 « Eo quod calumniabantur parvulos, interficientur. »
Ibid. 10. — « Animæ impii nemo hominum miserebitur. »
Prov. x, 26. — « Sicut uva acerba dentibus noxia, et fumus oculis, sic iniquitas iis qui utuntur ea. »
Prov. iii, 35. — « Maledictio Domini in domibus impiorum. »
Prov. xiv, 12. — « Domus impiorum delebuntur. »
Prov. xv, 29. — « Longe abest a peccatoribus Deus. »
Prov. iii, 32. — « Immundus coram Deo omnis iniquus. »
Osai vii. — « Væ ipsis, quia resilierunt a me: miseri sunt, quia imple egerunt in me. »
 « Consummatio super impios veniet. »
Soph. i, 3. — « Infirmanduntur impii, et auferam D impios a facie terræ, dicit Dominus. »
Isa. i, 2, 30, 31. — « Audi, cælum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est. Erunt quasi terebinthus defluentibus foliis ejus, et velut hortus sine aqua. Et erit fortitudo eorum sicut calamus stupa, et opus ipsorum quasi scintillæ ignis. Et succendentur impii et peccatores simul, et non erit qui exstinguat. »
Isa. xlv, 3. — « Urbs impiorum in æternum non ædificabitur. »
Isa. lviii, 1. — « Mandabo orbi mala, et impiis peccata ipsorum. »
Isa. xiv, 20. — « Non manebit in æternum semen nequam. »
Isa. xiii, 9. — « Ecce venit dies Domini cum

furore et ira, ad ponendum orbem universum in A
solitudinem, et ad perdendos peccatores ex ea. »

Isa. xxvi, 19. — « Terra impiorum cadet. »

Isa. xxxiii, 14. — « Tremor apprehendet impios. »

Isa. xxvi, 10. — « Auferetur impius, ne videat gloriam Domini. »

Isa. xlviii, 22. — « Non est gaudium impiis, dicit Dominus. »

Isa. lvii, 21. — « Si a me abscedas, plus quid habebis, dicit Dominus. »

Isa. lxi, 3. — « Iniquus, qui immolat vitulum, ut qui occidat canem : qui offert similam, quasi qui sanguinem suillum. »

Isa. iii, 11. — « Vae [impio,] mala secundum opera ipsius dabuntur ipsi. »

335 Isa. xxix, 5. — « Et erunt sicut pulvis B
de rota divitiarum impiorum, et sicut favilla quæ rapitur. »

« Et erunt sicut punctum. »

Isa. xxix, 7, 8. — « Et erunt quomodo videntis somnium nocte, divitiarum gentium. Eruntque sicut qui in somnis esuriunt et comedunt, cumque surrexerint, vanum est somnium ipsorum : et sicut qui per somnium sitit et bibit, et cum surrexerit, adhuc sitit, et anima ejus frustra speravit. Sic erunt divitiarum omnium gentium. »

Jerem. xv, 1. — « Ne roges me pro populo isto : quoniam si steterint Moyses et Samuel coram facie mea, non est anima mea ad eos. »

Isa. lxi, 24. — « Vermis eorum non morietur, C
et ignis eorum non exstinguetur : et erunt in visionem omni carni. »

Jerem. ii, 32. — « Nunquid obliviscetur sponsa ornamenti sui, et virgo fasciæ pectoralis suæ ? Populus vero meus oblitus est mei diebus innumeris. »

Malach. i, 4. — « Hæc dicit Dominus : Ipsi ædificabunt, et ego destruam. »

Sap. xiv, 9. — « Simiter odio sunt impius et impietas ejus. Etenim quod factum est cum illo qui fecit, exterminabitur. »

Sap. v, 15. — « Spes impiorum tanquam lanugo, quæ a vento tollitur, et sicut fumus qui a vento dispergitur. »

Sap. iii, 19. — « Nationis iniquæ diræ sunt D
consummationes. »

Sap. xiii, 1, 2, 10. — « Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei : et de iis quæ videntur bonis, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnoverunt artificem. Infelices autem sunt, et in mortuis spes illorum est. »

Sap. xix, 1. — « Impiis usque in novissimum sine misericordia ira supervenit. »

Ecclesi. xvi, 9. — « In synagoga peccantium exardabit ignis. »

Ecclesi. vii, 19. — « Vindicta impiorum ignis et vermis. »

ἀργής, θεῖναι τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον, καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπολέσαι ἐξ αὐτῆς. »

« Ἡ γῆ τῶν ἀσεβῶν πεσείται. »

« Τρόμος λήψεται τοὺς ἀσεβεῖς. »

« Ἀρθήτω ὁ ἀσεβής, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. »

« Οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεδέσι, λέγει Κύριος. »

« Ἐάν ἀπ' ἐμοῦ ἀποστής, πλεον τι ἔξεις, εἶπεν ὁ Κύριος. »

« Ὁ ἀνομος θύων μόσχον, ὡς ἀποκτείνων κύνα· ὁ δὲ ἀναφέρων σελίδαλιν, ὡς αἷμα ὕων. »

« Οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ, πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ δοθήσεται αὐτῷ. »

« Ἔσται ὡς κονιορτὸς ἀπὸ τροχοῦ ὁ πλοῦτος τῶν ἀσεβῶν, καὶ ὡς χνοὺς φερόμενος. »

« Καὶ ἔσται ὡς στιγμή. »

« Καὶ ἔσται ὡς ἐνυπνιάζόμενος καθ' ὕπνον, ὁ πλοῦτος τῶν ἔθνων, καὶ ἔσονται ὡς οἱ ἐν ὕπνῳ πεινῶντες καὶ ἐσθλόντες, καὶ ἐξαναστάντων αὐτῶν μάταιον τὸ ἐνύπνιον αὐτῶν· καὶ ὁν τρόπον ἐνυπνιάζεται ὁ διψῶν ὡς πεινῶν, καὶ ἐξαναστὰς ἐστὶ διψῶν, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς κενὸν ἔλπισεν, οὕτως ἔσται ὁ πλοῦτος πάντων τῶν ἔθνων. »

« Εἶπεν Κύριος πρὸς με· Μὴ προσεύξῃ περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι ἐάν στή Μωϋσῆς καὶ Σαμουὴλ πρὸ προσώπου μου, οὐκ ἔσται ἡ ψυχὴ μου πρὸς αὐτούς. »

« Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβεσθήσεται· καὶ ἔσονται εἰς ὄρασιν πάση σαρκί. »

« Μὴ ἐπιλήσεται νύμφη τὸν κόσμον αὐτῆς, καὶ παρθένος τὴν στήθοδεσμίδα αὐτῆς· ὁ δὲ λαὸς μου ἐπιλάθετό μου, ἡμέρας ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. »

« Τάδε λέγει Κύριος· Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσιν, ἐγὼ δὲ καταστρέψω. »

« Ἐν ἱσθμῷ μισητὰ, καὶ ὁ ἀσεβῶν, καὶ ἡ ἀσέβεια· τὸ πραχθὲν σὺν τῷ δράσαντι ἐξολοθρευθήσεται. »

« Ἐλπίς ἀσεβῶν ὡς φερόμενος χνοὺς ὑπὸ ἀνέμου, καὶ ὡς καπνὸς ἀπὸ ἀνέμου διεχύθη. »

« Γενεῖς ἀδίκου χαλεπὰ τὰ τέλη. »

« Μάταιοι μὲν πάντες ἄνθρωποι, οἷς παρὴν Θεοῦ ἀγνωσία, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὐκ ἔσχυσαν εἰδέναι τὰ ὄντα, οὕτε τοῖς ἔργοις προσέχοντες ἐπίγνωσαν τὸν τεχνίτην. Ταλαίπωροι, καὶ ἐν νεκροῖς αἱ ἐλπίδες αὐτῶν. »

« Τοῖς ἀσεδέσι μέχρι τέλους ἀνελεήμων θυμὸς ἐπέσθη. »

« Ἐν συναγωγῇ ἁμαρτωλῶν ἐκκαυθήσεται πῦρ. »

« Ἐκδίκησις ἀσεβῶν, πῦρ καὶ σκώληξ. »

« Πῦρ, χάλαρα, καὶ λιμὲς, καὶ θάνατος, πάντα ἅ
ταῦτα εἰς κόλασιν ἁμαρτωλῶν ἐκτίσθη. »

« Θάνατος, καὶ ἱρις, καὶ ῥομφαία, καὶ μάστιξ, ἐπὶ
τοὺς ἀνόμους ἐκτίσθησαν. »

« Οὐαὶ ὑμῖν, ἄνδρες ἀσεβεῖς, οἵτινες ἐγκατελίπετε
νόμον Κυρίου. »

« Πένθος νεκροῦ ἐπὶ τὰς ἡμέρας ἑπτὰ καὶ ἀσε-
βους, πένθος αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς αὐτοῦ. »

« Ὡς ῥομφαία δίστομος, πᾶσα ἁμαρτία. »

« Οὐκ εὐδοκεῖ ὁ ὑψίστος ἐν προσφοραῖς ἀσεβῶν. »

« Ὡς ἀπὸ προσώπου ὄψεως φεῦγε ἀπὸ ἁμαρτίας.
Ἐάν γάρ προσέλθῃς, ἔξεταί σε ὁδόντες λέοντος οἱ
ὁδόντες αὐτῆς, ἀναιροῦντες ψυχάς. »

« Πολλοὶ ἐροῦσι μοι ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε,
Κύριε, οὐ τῷ σὺ ὀνόματι προφητεύσαμεν, καὶ τῷ
σὺ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν. Καὶ τότε
ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὅτι Οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. Ἀνα-
χωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. »

« Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλος ἐστὶ τῆς
ἁμαρτίας· ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ. »

« Ἰ Τάλας ἐγὼ, οὐδὲ ἐμνήσθην, ὅτι ὁ Θεὸς νοῦν
ὄρξ, καὶ ψυχῆς ἐπιτηρεῖ φωνήν. Συνεργῶν ὁ ἐχθρὸς
πρὸς ἁμαρτίαν, πρὸς ἑμαυτὸν λέγει· Ἐλεήμων ἐστὶν
ὁ Θεός, καὶ ἀνέξεται μου. Καὶ μὴ πληγῆς παρα-
χρημα, οὐκ ἐπυσάμην, ἀλλὰ μᾶλλον κατεφρόνησα
συγγνώμης, καὶ ἐδαπάνησα Θεοῦ μακροθυμίαν. »
C *tem toleraturum. Ac cum minime statim aīn per-*
cussus, ꝑ peccandi propterea finem non feci; verum notius veniam contempsi, ac Dei lenitatem et
animi æquitatem consumpsi. »

« Ὡς περ συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ πυρὶ κατα-
καίεται, οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τού-
του. Ἀποστέλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους
αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα
τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, καὶ
ἐμβαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. Ἐκεῖ
ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. »

« Τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς καὶ τοῖς ἐξ ἐωνόμων.
Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ
αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέ-
λοις αὐτοῦ. »

« Ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ
τῆς καρδίας προφέρει τὰ πονηρά. Ἐκ γάρ τοῦ πε-
ρισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ. Οὐκ ἔστι
δένδρον καλὸν, ποιοῦν καρπὸν σαπρὸν, οὐδὲ δένδρον
σαπρὸν, ποιοῦν καρπὸν καλόν. Ἐκ γάρ τοῦ καρποῦ
τὸ δένδρον γινώσκεται. Οὐ γάρ ἐξ ἀκανθῶν συλλέ-
ξουσιν σῦκα, οὐδὲ ἐκ βίου τρυγῶσι σταφυλήν. »

« Τὰ ὀφώνια τῆς ἁμαρτίας, θάνατος. »

« Ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν· ἡ δὲ
ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα, ἀποκτείνει θάνατον. »

*Eccli. xxxvii, 35. — « Ignis, grando, et fames,
et mors, hæc omnia ad vindictam peccatorum
creata sunt. »*

*Eccli. xl, 9. — « Mors, et contentio, et rhom-
phæa, et flagellum, super iniquos creata sunt. »*

*Eccli. xli, 11. — « Væ vobis, viri impii, qui
dereliquistis legem Domini. »*

*Eccli. xxii, 13. — « Luctus mortui septem dies :
fatui autem et impii, omnes dies vitæ ejus. »*

*Eccli. xxi, 4. — « Quasi rhomphæa bis acuta,
omnis iniquitas. »*

*Eccli. xxxiv, 23. — « Non complacet Altissi-
mus in oblationibus impiorum. »*

*Eccli. xxi, 2. — « Quasi a facie colubri fuge
peccatum. Nam si accesseris ad illa, suscipient
te. Dentes leonis dentes ejus, interficientes ani-
mas hominum. »*

*Matth. vii, 22, 23. — « Multi dicent mihi in
illa die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo
prophetavimus, et in nomine tuo virtutes multas
fecimus? Et tunc constitebor illis, quia non novi
vos : discedite a me qui operamini iniquitatem. »*

*Joan. viii, 34. — « Omnis qui facit peccatum,
servus est peccati. Servus autem non manet in
domo in æternum. »*

336 *Ex doctrina Petri. — « Me miserum, qui
ne illud quidem meminerim, Deum mentem in-
tueri, et animæ vocem observare. Hostis meus ad
peccatum me adjuvans, hoc proponit mihi, Deum
ad misericordiam propensum esse, meque peccan-
tem toleraturum. Ac cum minime statim aīn per-*

*Matth. xiii, 40, 41. — « Sicut colliguntur ziza-
nia, et igni comburuntur, sic erit in consumma-
tione sæculi hujus. Mittet Filius hominis angelos
suos, et colligent ex regno ejus scandala, et eos
qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in cani-
num ignis. Ibi erit fletus et stridor dentium. »*

*Matth. xxv, 41. — « Tunc dicet rex et his qui
a sinistris erunt : Discedite a me, maledicti, in
ignem æternum, qui paratus est diabolo et ange-
lis ejus. »*

*Luc. vi, 45, 43. — « Malus homo de malo the-
sauro cordis profert mala. Nam ex abundantia
cordis os loquitur. Non est bona arbor quæ facit
fructum malum : neque arbor mala, faciens fru-
ctum bonum. Ex fructu enim arbor cognoscitur.
Non enim de spinis colligent ficus, neque de rubo
uvæ vindemiant. »*

Rom. vi, 23. — « Stipendia peccati mors. »

*Jac. i, 15. — « Concupiscentia cum conceperit,
parit peccatum. Peccatum autem cum consumma-
tum fuerit, generat mortem. »*

VARIAE LECTIONES.

« In Rup. lit. π. tit. 27, περὶ πονηρῶν καὶ ἀσεβῶν, καὶ ἁμαρτωλῶν, hic locus excerptus dicitur, ἐκ
τῆς τοῦ ἁγίου Πέτρου δικασκαλίας. *Ex sancti Petri doctrina.*

Joan. v, 8. — « Qui facit peccatum, ex diabolo A est; quoniam ab initio diabolus peccat. »

I Tim. v, 14. — « Quorumdam peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium: quorumdam autem et subsequuntur. »

Basil. in Carn. — Acerbissimus cruciatus est his qui recte sapiunt, a Deo sejungi.

Ejusdem. — Impietas proprie appellatur peccatum, quod in Deum committitur.

Fieri non potest, ut illi a recta via deflectant, quorum animi oblivione Dei non laborant.

Ne quis eorum qui pravas de Deo opiniones tenent, existimet acceptas esse laudes quas psal-morum cantu Deo persolverit.

Ejusd. Hom. adhort. ad Bapt. — Dei ignoratio, mors est animæ.

Cui vix? cui tribulatio? cui anxietas animi et tenebræ? cui æterna condemnatio? Nonne his qui a fide desciverunt, eamque abjurarunt? Quodnam autem abnegationis indicium est? Annon quia confessionem suam abjecerunt? Quemadmodum enim divinæ fidei confessio promissam piis beatitudinem conciliat; sic ejusdem inficiatio impietatis poenæ obnoxium hominem reddit.

Ejusd. in psal. xxiim. — Immittet angelus Domini. Omnibus qui Domini fidem amplexi sunt, angelus Domini semper assistit: dummodo per flagitiosa opera ipsum minime propellamus. Ut enim apes fumus abigit, et fetidus odor columbas pellit; sic etiam luctuosum fetidumque peccatum vitæ nostræ custodem angelum.

In psal. xlviii. — Qui laboravit in hoc sæculo, vivet in sinem. **337** Qui autem in delicis et omni molitiei genere vitam agit, ita ut præ luxu purpura et bysso induatur, singulis diebus splendide oblectetur, et omnes quibus virtutem adipiscatur, labores refugiat; is in hoc sæculo minime laboravit, nec vivet in futuro, sed vitam eminus videbit, persolvens pœnas in camino ignis.

Quemadmodum umbra corpus, sic peccata animas comitantur, et quæ commissa a nobis flagitia sunt, repræsentant.

In Hexaem. lib. v. — Nondum condemnatio fertilitati terræ impedimentum afferebat. Hæc enim antiquior erat peccato, propter quod ea poena multati sumus, ut panem nostrum sudore vultus comederemus. Cæterum rosa olim spinæ expers erat: post autem, floris elegantiae adjuncta spina est, ut jucunditati vicinum mœrorem habeamus, sicque peccatum nobis in mentem veniat, cujus causa terram spinas et tribulos nobis proferre necesse sit.

In Hexaem. lib. vi. — Si conspectu solis satiari non possumus, qua tandem pulchritudine fulgeat oportet Sol ille justitiæ? Si cæco detrimentum est solem illum non cernere, quantum tandem peccatori dānum est vera hac luce privari!

Ex canon. constit. — Grave est peccatum, quod

« Ο ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει. »

« Τινῶν αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοι εἰσιν, προάγουσαι εἰς κρίσιν· τινῶν δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσι. »

Βαρύτατη κόλασις τοῖς εὖ φρονοῦσιν, ὁ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμός.

Ἀσέβεια κυρίως λέγεται ἡ εἰς Θεὸν ἁμαρτία.

Ἀμήχανον ἐκτραπῆναι τῆς δικαίας ὁδοῦ, μὴ λή-
θην Θεοῦ ταῖς ψυχαῖς νοσήσαντας.

Μηδὲς οἰεσθῶ τῶν ἐσφαλμένων περὶ Θεοῦ ἐχόντων ὑπολήψεις, ὅτι δεχταὶ αὐτῶν εἶσιν αἱ ἐν ψαλμωδίας αἰνέσεις.

Θεοῦ ἀγνοία θάνατός ἐστι ψυχῆς.

B

Τίνι οὐαί; τίνι θλίψεις; τίνι ἀπορία καὶ σκῆτος; τίνι αἰωνία κατάκρισις; οὐ τοῖς παραβάταις; οὐ τοῖς τὴν πίστιν ἀρνησαμένοις; Τίς δὲ τῆς ἀρνήσεως ἔλεγχος; οὐχ ὅτι τὰς οἰκείας ὁμολογίας ἠθέτησαν; Ὅσπερ ὁμολογία τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, τὸν τῆς εὐσεβείας μακαρισμὸν προξενεῖ, οὕτω καὶ ἡ ἀρνήσις τῇ κατα-
κρίσει τῆς ἀθεότητος ὑποβάλλει.

Παρειμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου παντὶ πεπιστευχότι εἰς τὸν Κύριον. Ἄγγελος παρεδρεύει, ἐὰν μήποτε αὐτὸν ἡμεῖς ἐκ τῶν πονηρῶν ἔργων ἀποδιώξωμεν. Ὡς γὰρ τὰς μελλίσσας καπνὸς φυγαδεύει, καὶ τὰς περιστερὰς ἐξελαύνει δυσωδία, οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελον ἡ πολύδακρυς καὶ δυσώδης ἀπίστησιν ἁμαρτία.

C

Ὁ κοπιᾶσας ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ζήσεται εἰς τέλος. Ὁ δὲ ἐν τρυφῇ καὶ ἐκλύσει πάσῃ διάγων, διὰ τὸ ἀδροδαίτον πορφύραν καὶ βύσσον ἐνδεδυμένος, καὶ εὐφραινόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς, καὶ φεύγων τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς καμάτους, οὔτε ἐκοπίασεν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ζήσεται ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ μακρὰν ὄψεται τὴν ζωὴν, βασανιζόμενος ἐν τῇ φλογὶ τῆς καμίνου.

Ὅσπερ ἡ σκιά τῷ σώματι, οὕτω ταῖς ψυχαῖς αἱ ἁμαρτίαι παρέπονται, ἐναργεῖς τὰς πράξεις ἐξεικονίζουσαι.

Οὕτω ἡ καταβίχη ἐναπόδιζε τῇ εὐθηνίᾳ τῆς γῆς. Πρεσβυτέρα γὰρ αὕτη τῆς ἁμαρτίας, δι' ἣν κατεκρί-
θημεν ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου ἡμῶν ἐσθλεῖν τὸν ἄρτον. Πλὴν τὸ ῥόδον ἀνευ ἀκάνθης ἦν πότε· ὕστερον δὲ τῷ κάλλει τοῦ ἀνθους ἀκάνθη συνεζεύχθη, ἵνα τῷ τέρπνῳ τῆς ἀπολαύσεως ἐγγυθεν ἔχωμεν παρακει-
μένην τὴν λύπην, μεμνημένοι τῆς ἁμαρτίας, δι' ἣν ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἡμῖν ἡ γῆ ἀνατέλλειν κατεδι-
κάσθη.

Εἰ ἀχόρευτος τοῦ ἡλίου τούτου ἡ θέα, ποταπὸς τῷ κάλλει ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος; Εἰ τυφλῷ ζημία τοῦτον μὴ βλέπειν, ποταπὴ ζημία τῷ ἁμαρτωλῷ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς στερηθῆναι;

Βαρύτα ἡ ἁμαρτία, καθέλκουσα τὴν ψυχὴν εἰς

πυθμένα ἄλῃ. Τὸ ἀμαρτάνειν ἡμῖν κατὰ ἀπουσίαν A
τοῦ θεοῦ φόβου γίνεται.

Εἰ μὲν καλὴν ἡ ἀμαρτία, φύλασσε ταύτην εἰς τέ-
λος. Εἰ δὲ βλαβερὰ τῷ ποιοῦντι, τί ἐπιμένεις τοῖς
ἐλεθρίοις; οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἐκ ζῆτων ἐκ πονηρᾶς
καὶ ἀκολάστου διαίτης, πολυπλασίονα ταύτην ἑαυτῷ
θησαυρίζει.

Νοῦν σου τὴν ὑπέρθεσιν, καὶ περιστείλῃ τοῖς ῥή-
μασιν· αὐτὰ βοᾷ τὰ πράγματα, καὶ τῇ φωνῇ σιω-
πᾷ. Ἔασον, ἀποχρήσομαι τῇ σαρκὶ πρὸς ἀπόλαυσιν
τῶν αἰσχυρῶν. Ἐγκυλισθῶ τῷ βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν·
αἰμάξω τὰς χεῖρας· ἀφίλωμαι τὰ ἀλλότρια· πορευ-
θῶ δολίως, ἐπιπορήσω, ψεύσωμαι, καὶ τότε μετανοῶ. B
Ὅρα μὴ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεως πλῆθος κακῶν
συλλεξάμενος, τὴν μὲν ἀμαρτίαν ἀθρόοις, τῆς δὲ
συγχωρήσεως ἀποτύχης.

Θεὸς οὐ μωχτηρίζεται. Μὴ ἐμπορεύου τὴν χάριν.
Μὴ εἴπῃς· καλὸς μὲν ὁ νόμος, ἀλλ' ἡδίων ἡ ἀμαρ-
τία· ἡδονὴ ἀγγιστρὸν ἐστὶν τοῦ διαδόλου πρὸς ἀπ-
ώλειαν ἔλκον· ἡδονὴ μήτηρ τῆς ἀμαρτίας, ἡ δὲ
ἀμαρτία τὸ κέντρον ἐστὶ θανάτου. Ἡδονὴ τροφὸς
ἐστὶ τοῦ αἰωνίου σκώληκος, ἡ πρὸς καιρὸν καταλι-
παίνει τὸν ἀμαρτάνοντα, ὥστερον δὲ πικροτέρως χο-
λῆς ποιεῖται τὰς ἀναδόσεις. Οὐδὲν ἄλλο βοᾷ ἡ ὑπέρ-
θεσις, ἢ ταῦτα· βασιλευσάτω ἐν ἐμοὶ ἡ ἀμαρτία, εἴτα
βασιλεύσει ποτὲ καὶ ὁ Κύριος. Παραστήσω μου τὰ C
μέλη ὅπλα ἀδικίας τῇ ἀνομίᾳ ποτὲ, καὶ ὅπλα δικαιο-
σύνης αὐτὰ τῷ θεῷ. Οὕτω καὶ ὁ Κάλιν προσέφερε τὰς
θυσίας, τὰ πρῶτα τῇ ἀπολαύσει τῇ ἑαυτοῦ, τὰ δεύ-
τερα τῷ κτίσαντι καὶ δωρησαμένῳ θεῷ. Ὅτι δυνα-
τὸς εἶ ἐν ἔργοις, τὴν νεότητά σου ταῖς ἀμαρτίαις
προσαναλίσκει· ὅταν ἀποκάμῃ τὰ ὄργανα, τότε
προσάγεις αὐτὰ τῷ θεῷ, ὅτε εἰς οὐδὲν ἐστὶν αὐτοῖς
χρησθῆναι, ἀλλ' ἀνάγκη κτεῖσθαι, διὰ τὸν ἐκ τοῦ χρό-
νου μαρasmus παραλυθέντος τοῦ τόνου. Ἡ ἐν γῆρᾳ
σωφροσύνη, οὐ σωφροσύνη, ἀλλ' ἀκολασίας ἀδυνα-
μία· νεκρὸς οὐ στεφανοῦται. Οὐδεὶς δίκαιος δι' ἀδυ-
ναμίαν τοῦ κακοῦ. Ἔως ἐστὶ δυνάμεις, λόγῳ κράτει
τῆς ἀμαρτίας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀρετὴ, ἐκκλησις ἀπὸ
κακοῦ, καὶποίησις ἀγαθοῦ. Ἡ δὲ ἀργία τῆς πονη-
ρίας, οὔτε ἐπαίνων αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, οὔτε κολάσεως D
ἀξιοῦται. Ἐν δὲ ἡλικίαν πάσῃ τῆς ἀμαρτίας, τῆς
ἀσθενείας ἡ χάρις. Ἐπαινοῦμεν δὲ τοὺς κατὰ προαι-
ρεσιν ἀγαθοὺς, οὐ τοὺς ὑπὸ ἀνάγκης ἐξαιργούμενους.
Τίς εἰ σοὶ καὶ τὸν ὅρον τῆς ζωῆς ἐπῆξεν; τί σοὶ τὴν
προθεσίαν τοῦ γήρως ὥρισεν; τίς αὐτὸς ἀξιόπιστος
παρά σοὶ τῶν μελλόντων ἐγγυητής; οὐχ ὁρᾷς νῆπια
ἀρπαζόμενα; τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ἀπαγομένους; οὐχ ἔχει
μίαν προθεσίαν ὁ βίος. Τί ἀναμένεις πυρετοῦ σοὶ
δῶρον γενέσθαι τὴν μετάνοιαν, ὅτε οὔτε φθίγγεσθαι
δυνήσῃ, τάχα δὲ οὐδὲ ἀκούσαι, οὐ χεῖρας ἄραι εἰς
τοὺς οὐρανοὺς, οὐκ ἐπὶ πόδας διαναστῆναι, οὐ κλίνειν
γόμῃ εἰς τὴν προσκύνησιν.

prescriptus est. Quid expectas, dum febris beneficio tibi poenitentia contingat? cum videlicet nec

PATROL. GR. XCV.

animam in profundum inferni deprimat. Quod
peccemus, non aliunde oritur, quam quod Dei
metus a nobis absit.

Ejusdem, adhort. ad Bapt. — Siquidem pecca-
tum bonum sit, ad extremum usque ipsum serva.
Sin autem periculosum est eis a quo perpetratur,
cur in his quæ exitiosa sunt, perseveras? Nemo
bilem evomere quærens, illud agit quo per malam
et intemperantem victus rationem copiosius eam
sibi oggerat.

Ibid. — Dilationis tuæ causam intelligo; etsi
verbis eam oblegis. Res ipsæ clamant, quamvis
oblicescas. Sine, inquis, ut ad turpia obscenaque
oblectamenta carne abutar, ut in voluptatum vo-
luter cœno, ut manus cruentem, ut aliena ra-
piani, ut subdole incedam, ut pejerem, et men-
tiar, tuncque poenitentiam agam. Vide ne, dum
spe veniæ peccatorum agmen colligis, peccatum
quidem cumules, veniam autem minime conse-
quaris.

Ibid. — Deus non irridetur (*Galat. vi, 7*). Ne
gratiæ mercaturam facias. Ne dicas, lex quidem
bona est: sed jucundius est peccatum. Voluptas
hamus diaboli est, ad exitium trahens. Voluptas
mater est peccati, stimulus mortis. Voluptas ver-
mis æterni nutritrix est, qua ad breve quoddam
tempus peccatum saginatur; post autem amario-
res selle ractus movet. Nihil aliud dilatio clamat,
nisi ista: Regnet in me peccatum; posthac ali-
quando quoque Dominus regnabit. Exhibebo mem-
bra mea arma injustitiæ ad iniquitatem, deinde
ea etiam Deo armaturam præbebo. Sic nimirum
Cain quoque sacrificia offerebat, prima quidem et
præstantiora usui suo et voluptati, secunda vero
et deteriora conditori et donatori Deo. Dum vi-
ribus ad operandum polles, juvenilem ætatem
tuam in peccatis consumis: cum instrumenta
elanguerunt, tum ipsa Deo offers, hoc est, cum
nulli jam usui sunt; quin ut jaceant necesse est,
fracto videlicet vigore propter tabem diuturnitate
temporis contractam. 338 Atqui senilis castitas
non est, verum libidinis impotentia. Mortuus non
donatur corona. Nemo ob perpetrandi sceleris
imbecillitatem justus censetur. Dum viribus vales,
fac rationis ope peccatum vincas. In hoc enim
posita virtus est, ut quis declinet a malo, et fa-
ciat bonum. Nam alioqui abstinere a peccato, per
se ejusmodi est, ut nec laudem, nec poenam mo-
reatur. Si propter ætatem peccare desinis, infir-
mitati habenda gratia est. Porro eos demum lau-
dibus afficiamus, qui voluntate et inductione animi
boni sunt, non qui necessitate quadam peccare
prohibentur. Jam quis tibi vitæ præfixit metam?
quis senectutis spatium definivit? quis apud te
tam certus futurorum sponsor est? Non vides in-
fantes morte abripi? non ætate florentes abduci?
non unus plane idemque vitæ terminus omnibus

loqui, ac fortasse me quidem audire poteris, non manus ad cælum tollere, non in pedibus stare, non adorationis causa genua flectere.

Ibid. — Nemo te seducat inanibus verbis. Ir-
ruct enim in te repentina calamitas, et interitus
ceu tempestas lagruet. Veniet tristis angelus, qui
animam tuam peccatis constrictam per vim abdu-
cat, pertrahatque, oculos identidem ad res hujus
vitæ retorquentem, et citra vocem ullam ingemi-
scentem, mœrore nimirum organum præcludente.
O quam te ipsum lacerabis, quantum luctum ex-
citabis, quantum te, incassum licet, præteritorum
consiliorum pœnitebit, cum justorum in illa do-
norum distributione lætitiā, et peccatorum al-
tissimis illis tenebris mœstitiam cernes? Qualis
tunc in cordis cruciatu sermo tuus erit? Me mi-
serum, qui grave hoc onus peccati non abjece-
rim, cum tam facile et promptum esset illud ex-
cutere, sed malorum horum sarcinam mecum
pertraxerim. Me miserum, qui victorum labes
non eluerim, sed sceleribus ceu notis quibusdam
compunxerim. Nunc essem cum angelis, nunc
cœlestibus bonis cum voluptate fruerer. O im-
proba consilia! propter brevem peccati jucundi-
tatem sempiternis cruciatibus afflictor. Propter
carnis voluptatem igni trador. Justum Dei judi-
cium est. Vocabar, nec obsequebar. Doebar, nec
animum adjiciebam. Contestabantur mihi, et ego
tem tuam deplorans, si morte præreptus eris.

Ibid. — Peccati labores gehennæ durus et tri-
stis labor expectat.

Ibid. — Mihi tui causa fundere lacrymas subit,
o homo, cum te opera dedecoris magnæ Dei glo-
riæ anteferre video, et dum propter intemperan-
tiæ suavitatem, vix ac ne vix quidem divelli a pec-
catis potes, te ipse a bonis promissis excludis,
ne videas bona Jerusalem. Illic myriades angelo-
rum, primogenitorum celebritas, Apostolorum
thrōni, subsellia prophetarum, sceptrā patriarcha-
rum, martyrum coronæ, justorum præconia. In
horum numerum cooptari fac, quæso, concupiscas,
ablatus nimirum, et per gratiæ Christi donum
sanctitatem consecutus.

Ibid. — O homo, aut gehennam time, aut adi-
piscendo **339** regno stude. Ne vocationem tuam
asperneris.

Naz. orat. 13. — Promptum et proclive vitium
est, etiam nullo trahente.

Solers ad inveniēda mala est impietas, atque
ad aggrediendum aliquid mire audax. Et vero
quorū pacto hominibus parcerent, qui Deitati
non pepercerunt?

Nyss. in orat. Dom. — Hoc primum nomine
homo se luendæ pœnæ obnoxium Deo reddidit,
quod a Creatore suo descivit, et ad adversarium
transfugit. Etenim a naturali domino profugit,
factusque est apostata. Deinde vero, quia pessi-
mam peccati servitutem libertate sua potiore
habuit, satiusque duxit ab exitiosa tyranni poten-
tia opprimi, quam Deo servire.

Μηδεὶς σε ἐξαπατάτω κενοῖς λόγοις· ἐπιστήσεται
γὰρ σοι αἰφνίδιος ἐλεῖθος, καὶ ἡ καταστροφή ὁμοίως
καταιγίδι παρέσται. Ἦξει ἄγγελος κατήφης, ἀπάγων
βιαιῶς, καὶ κατασύρων σου τὴν ψυχὴν δεδεμένην ταῖς
ἀμαρτίαις πυκνὰ μεταστροφόμενῃ πρὸς τὰ ὦδε,
καὶ ὀδυρομένην ἀνευ φωνῆς, τοῦ ὄργανου λοιπὸν τῶν
θρήνων ἀποκλεισθέντος. Ὡ πόσα σπαράξεις σεαυτὸν,
πόσα δὲ στενάξεις, ἀπρακτὰ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς βου-
ληθεῖσιν! ὅταν ἴδῃς τὴν φαιδρότητα τῶν δικαίων ἐν
λαμπρῇ διανομῇ τῶν δώρων, καὶ τὴν κατήφειαν τῶν
ἀμαρτωλῶν ἐν τῷ σκότει τῷ βαθυτάτῳ. Οἶα ἐρεῖς ἐν
τῇ ὀδύνῃ τῆς καρδίας σου τότε; Αἶ ἐμὲ, μὴ ἀποβρί-
ψαι τὸ βαρὺ τοῦτο φορτίον τῆς ἀμαρτίας, οὕτω βρ-
δίας οὔσης τῆς ἀποθέσεως, ἀλλὰ τὸν σωρὸν τῶν κα-
κῶν τούτων ἐφέλκεσθαι. Αἶ ἐμὲ, τὰς κηλίδας μὴ
ἀποπλύνασθαι, ἀλλ' ἐστιγμένον εἶναι ταῖς ἀμαρτίαις.
Νῦν ἂν ἤμην μετὰ τῶν ἀγγέλων· νῦν ἂν τοῖς οὐρα-
νίοις ἀγαθοῖς ἐνετρύφων. Ὡ τῶν πονηρῶν βουλευ-
μάτων! διὰ πρόσκαιρον ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν ἀθάνα-
τα βασανίζομαι. Δι' ἡδονὴν σαρκὸς, τῷ πυρὶ παρα-
δίδομαι· δίκαια ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ. Ἐκχλοῦμην, καὶ
οὐχ ὑπήκουον. Ἐδιδασκόμην, καὶ οὐ προείχον. Διε-
μαρτύραντό μοι, ἐγὼ δὲ κατεγέλων. Ταῦτα καὶ τὰ
τοιαῦτα ἐρεῖς ἀποκλαιόμενος, ἐν προσηρπασθῇ.
Irridebam. Hæc aliaque id genus dices, calamita-

Τοὺς τῆς ἀμαρτίας καμάτους τὸ τῆς γέννης ἐπί-
πνον καὶ σκυθρωπὸν ἀναμένει.

Ἐμοὶ μὲν θαυμάζειν ἐπέρχεται ἐπὶ σέ, ἀνθρώπε,
ὅταν ἐνθυμηθῶ, ὅτι τὰ ἔργα τῆς αἰσχύνης προτιμᾷς
τῆς μεγάλης δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὸ τῆς ἀκολα-
σίας ἡδὺ δυσπραγίας ἔχων τῆς ἀμαρτίας, τῶν ἐν
ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν σεαυτὸν ἀποκλείεις, μὴ ἰδεῖν
ἀγαθὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐκεῖ ἀγγέλων μυριάδες,
πρωτοτόκων πανήγυρις, ἀποστόλων θρόνοι, προφη-
τῶν προεδρίαι, σκήπτρα πατριαρχῶν, μαρτύρων
στέφανοι, δικαίων ἔπαινοι. Τούτοις σεαυτὸν ἐπιθύμη-
σον συναριθμηθῆναι, ἀπολυσάμενος, καὶ ἀγιασθεὶς
κατὰ τὴν δωρεάν τοῦ Χριστοῦ.

Ἀνθρώπε, ἢ τὴν γέννηαν φοβήθητι, ἢ τῆς βασι-
λείας ἀντιποιήθητι. Μὴ ἀτιμίας τὴν κλῆσιν.

Πρόχειρον ἡ κακία, καὶ δίχα τοῦ ἔλποντος.

Εὐρετὶς κακῶν ἡ ἀσέβεια, καὶ λίαν τολμηρὸν εἰς
ἐγχείρησιν. Πῶς δὲ ἀνθρώπων ἤμελλον φείδεσθαι,
οἱ θεότητος μὴ φεισάμενοι;

Πρώτην ὥφλησε τιμωρίαν ὁ ἄνθρωπος τῷ Θεῷ,
ὅτι ἀπέστησεν ἑαυτὸν τοῦ ποιήσαντος, καὶ πρὸς τὸν
ἐναντίον ἀπειτυοδόλησεν, δραπέτης τοῦ κατὰ φύσιν
Δεσπότη, καὶ ἀποστάτης γενόμενος. Δευτέραν δὲ,
ὅτι τὴν πονηρὰν τῆς ἀμαρτίας δουλείαν ἀντὶ τῆς
αὐτεξουσίας ἐλευθερίας ἠλλάξατο, καὶ προετίμησεν
τοῦ δουλεύειν Θεῷ τὸ τυραννισθαι ἀπὸ τῆς κατα-
φθειρομένης δυνάμεως.

Ἡ τοῦ κακοῦ στάσις, ἀρχὴ τῆς κατὰ ἀρετὴν ἐστίν A ὁρμῆς.

Οὐκ ἐστὶν ἄλλη τις τοῦ κακοῦ ὑπόστασις, εἰ μὴ ὁ χωρισμὸς τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κρείττονος.

— Ἡ ἀμαρτία, ὥς μὲν ἂν ᾧδίνεται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην. Ἐπειδὴν δὲ τελεσθῇ, τότε ἀναισχυνοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν.

Οὐ τὸ θλίβεσθαι κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀμαρτάνειν κακόν. Ἡ χαλεπὴ θλίψις τοῦτο ἐστίν.

Οὐχ οἱ ἀσεβοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ δυνάμενοι μὲν ἀπαγαγεῖν τῆς ἀσεβείας, μὴ βουλόμενοι δὲ, δι' ἔκνον ἢ διὰ νωθεῖαν, ὁμοίως κολάζονται.

Μὴ προσεύξῃ περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, φησὶ πρὸς Ἱερουσαλὴν ὁ Θεός, ὅτι ἐάν στή Μωϋσῆς καὶ Σαμουὴλ, οὐκ εἰσακούσομαι αὐτῶν. Οὕτως ἐστὶν ἀμαρτήματα πᾶσαν ὑπερβαίνοντα συγγνώμην, καὶ ἀπολογίας τυχεῖν οὐ δυνάμενα.

Τὸ ἀναπισκόπητον καὶ ἀπρονόητον ἐγκαταλείφθη- ναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πάντων ὀλεθριώτατον, καὶ ἡ ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἀδικήμασι μέγιστη τιμωρία αὕτη, τὸ ἔρημον καὶ ὁρρανὸν γενέσθαι ποιεῖ Θεοῦ. Ὁ γὰρ ξένος τοῦ βοηθοῦ καὶ Σωτῆρος γενόμενος, ὑπὸ τοῖς ἐχθροῖς καὶ τοῖς ληπταῖς εὐθύς ἐστίν.

Εἴτα βασιλεὺς μὲν ἐπιγίαιος πιστεύεται εἶναι, καί- περ μὴ πᾶσι βλεπόμενος· διὰ δὲ νόμων, καὶ διατά- ξεων αὐτοῦ, καὶ ἐξουσιῶν, καὶ δυνάμεων, καὶ εἰκό- νων νοεῖται, τὸν δὲ Θεὸν οὐ βούλει νοεῖσθαι δι' ἔργων καὶ δυνάμεων.

Οὐ τὴν Θεὸν βλέπομεν ἀγνοοῦντες αὐτὸν, ἀλλ' ἐπυ- τοὺς ἀποστερήσομεν τῆς αὐτοῦ φιλίας.

Οὐδέποτε αἵρεσις τὴν Ἐκκλησίαν ἐνίκησεν, ἀλλὰ αἰεὶ μαίνεται, καὶ κατ' ὀλίγον προελθοῦσα εὐθέως λύεται.

Ὅσπερ ὀφθαλμὸς τεταραγμένος. οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τοῖς παρὰ φύσιν θολωθεῖσιν δόγμασιν, οὐχ οἷα τε τὸ φῶς τῆς ἀληθείας διιδέει ἀκριβῶς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ποσὶ παροῖ. Ἐν οὖν θολερῷ ὕδατι, καὶ τὰς ἐγγέ- λαις ἀλλοσεσθαι φασὶν ἀποτυφλουμένας.

Κρείττω ἀήμερις ἀχαλινώτου νόστος φιλόσο- φος.

Οἱ πολλὰ πταίνοντες, καὶ μὴ κολαζόμενοι, φοβεῖ- σθαι καὶ δεδοικέναι ὀφείλουσιν. Αὔξεται γὰρ αὐτοῖς τὰ τῆς τιμωρίας διὰ τῆς ἀτιμωρησίας καὶ τῆς μα- κροθυμίας τοῦ Θεοῦ.

Πέφυκεν ἕκαστος τῶν κακούργων ἀνδρῶν τὸ δι- καιὸν λέγων κακόν.

Εἰ μὴδὲν πράττεις φαῦλον, μὴδὲν φοβῇθης πάμ- παν. Εἰ δὲ κακὰ ἐογάγῃ, φοβήθητι τὸν Κριτὴν.

Εἰ εὐρίσκομεν ὅφεις ὅφρων ἐεινοτέρους, ἔξλον ὅτι

Ejusd. De perfectione vitæ. — Cessare a malo progressionis ad virtutem initium est.

Ejusd. in Cantic. — Nulla alia mali substantia, seu natura est, præterquam discessio a bono.

Chrys. in Act. apost. — Peccatum, dum paritur, pudoris aliquid adjunctum habet : cum autem ad- missum est, eos qui admiserunt, impudentiores reddit.

Ejusdem. — Non affligi, sed peccare, malum est. Hæcque gravis afflictio est.

Ejusdem 1. — Non illi duntaxat, qui impiè se gerunt, sed et poena eadem plectuntur, qui cum alios ab impietate queant abducere, ob se- gnitiam tamen et socordiam id facere recusant.

Ejusdem. — Ne roges pro populo hoc, inquit, B Deus ad Jeremiam : quoniam, si steterint Moy- ses et Samuel, non exaudiam eos. Ex quo intel- ligi datur, peccata quædam esse quæ veniam ex- cedant, nec excusationem ullam consequi possint.

Dion. Alex. — Nihil exitiosius est, quam a Deo ita deserui, ut nec nostra prospiciat, nec nobis provideat : et gravius supplicium ob gravissima scelera, hoc est, ut quis a Deo destituatur et or- betur. Nam qui Dei Salvatoris ope caret, hic con- festim sub hostium et prædonum potestate est.

Theophili. — Hanc tandem rex terrenus, etsi mi- nime videtur ab omnibus, tamen per leges et edi- cta, auctoritatemque et potentiam ac imagines existere creditur ; Deum vero ex operibus et po- tentia intelligi non vis?

Justin. — Si Deum ignoramus, non propterea ipsum lædemus : sed ejus amicitia nos ipsi priva- bimus.

Serapion. — Nulla unquam hæresis de Ecclesia triumphavit ; sed semper quidem furit, et post- quam aliquandiu progressa est, statim evanescit.

Clem. Alex. et Pædag. — Velut oculus turba- tus, sic anima quoque a repugnantibus naturæ decretis conspurcata, veritatis lucem plene in- tueri non potest ; ut quæ nec ea quæ obvia sunt, cernat. Atqui in turbida aqua testudines etiam obæcatas capi aiunt.

Greg. Naz. — Effrenata cupiditate morbus cum sapientia conjunctus præstantior est.

Chrysost. — Qui cum multa peccent, nullis ta- men pœnis plectuntur, in metu et timore versari debent. Etenim supplicium eorum per impunita- tem Dei incrementum capit.

340 *Maximi de arbitrii libertate. — Sceleratus quisque, illud quod justum est, malum dicere consuevit.*

Nili, 3089. — Si nihil admittis mali, nihil pror- sus exstimescas. Sin male et scelerate vivis, Judi- cem metue.

Ejusdem, 2739. — Si inter serpentes, alios aliis

VARIAE LECTIONES.

1 In Rupef. excerptum hanc inscriptionem habet, τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ α' πρὸς Ἰουλιανόν· *ejusdem ex primo ad Julianum.* Non exstant ejusmodi libri Chrysostomi ad Julianum. Neque hic locus occurrit lib. 1 Cyrilli Alex. contra Julianum, uti nec alia quæ ex hisdem libris accepta notantur passim in Rupef.

atrociores invenimus, non est dubium, quia inter vitia alia quoque aliis sint graviora, et inter dæmones improbos, improbiore alii sint, et crudeliore, et malis nequiores.

Ejusdem. — Cum animus per peccatum ab impuris dæmonibus inescatus, facile interimatur, apte locutus est qui dixit: Capior velut ad eandem leo.

Ejusdem, 3617. — Bonum suapte natura sursum fert: malum autem eum qui malo delectatur, ad ima detrahit: quemadmodum et Salomon dixit: « Pedes stultitiæ eos, qui ipsa utuntur, in infernum deducunt (Prov. v, 5). »

Ejusdem. — Per Babylonem nonnunquam diabolus intelligitur; quandoque anima hominis a temptationibus variis jactata: interdum inmundus, ob confusionem, iudificationemque et impostoriam, quæ in ipso versatur.

Ejusdem, 3642. — Quidam etiam sine ulla adversitate et necessitate, divino desiderio et amore impulsæ, ad Deum accedunt, fuga relictis rebus, quæ in hoc mundo pulchræ et jucundæ videntur. At tu, qui tot ærumnis percussus es, adhuc obstinatus hæres, ut res cum materia conjunctas amplectaris: cumque peccatis præfoceris, id tamen sentire non vis, sed quasi instructa acie Deum, homo miserrime, ad iracundiam provocas?

Ejusdem. — Si sensu præditus esses, ipsæ te res hujus vitæ impellerent ut ad Deum fugeres, salvusque fieres. At quoniam sponte langues in malo, vide quæ te arreptura sunt, ut in medio rerum mundanarum pessimo fato vitam claudas, et ad futurum ævum virtutis vacuum abeas.

Ejusdem, 3662. — Studiorum tuorum fructus ipse comedis. Etenim ab Isaia dictum est: « Ipsi comedent opera malitiæ suæ (Isa. iii, 10). » Porro cum pectus improbitate informatur, execrandæ ex eo cogitationes prosiliunt.

Perridiculum fuerit, mancipiis quidem imperare, a peccato autem in servitute teneri.

Ejusdem, 3882. — Peccatores omnes multifarii dicuntur. Alius enim est modus scortationis, alius iræ, alius inanis gloriæ, invidiæ, recordationis injuriarum, et reliquorum item vitiorum. Contra justî unius modi sunt. Quocirca beatus David ait: « Dominus habitare facit unius moris in domo (Psalm. cxii, 9), » spirituali licet.

Ejusdem, 3898. — Si leprosus quondam aspersa punctis carne, simul atque cum fide Christum supremum Deum adiit, hanc ab omni labe puram recepit; æquid tu fidem et preces adhibere gravaris, ut a nefariis impurisque animæ morbis libereris?

Ejusdem, 3964. — An te illud fugit, quod a quibus animæ vitiiis quispiam superatus est, eorum quoque servus efficitur? Atqui non sumus filii ancillæ, sed liberæ, ut a peccatis divulsî libertate

καὶ πάθῃ παθῶν ἐστὶ χαλεπώτερα, καὶ δαιμόνων πονηρῶν ἕτεροι πονηρότεροι καὶ πικρότεροι ὑπάρχουσι δαίμονες, καὶ φαύλων φαυλότεροι.

Τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου βραδίως διὰ τῆς ἀμαρτίας φονευομένης ὑπὸ τῶν δαλεαζόντων ἀκαθάρτων δαιμόνων, εὐστόχως εἶπεν ὁ λέξας, ὅτι ἀγρεύομαι ὥσπερ λέων εἰς σφαγὴν.

Τῇ φύσει τὸ ἀγαθὸν ὄντι φέρον ὑπάρχει, τὸ δὲ κακὸν πρὸς τὰ κάτω καθέλκει τὸν κεχρημένον· ὥς ποῦ καὶ ὁ Σολομὼν ἐφράσατο, ὅτι «Οἱ πόδες τῆς ἀφροσύνης τοὺς χρωμένους αὐτῇ εἰς ἄδην κατὰγουσιν.»

Βαβυλὼν ποτὲ μὲν ὁ διάβολος λέγεται, ποτὲ δὲ ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου· συγκεχυμένη ἐκ πειρασμῶν χαλεπῶν, ποτὲ δὲ ὁ κόσμος δι' αὐτὴν ἐν αὐτῷ πολιτευομένην σύγχυσιν, καὶ χλεύην, καὶ ἀπάτην

Τινὲς καὶ χωρὶς περιστάσεως, καὶ ἀνάγκης, πτόθῳ θείῳ καὶ ἔρωτι προσέρχονται τῷ Θεῷ, ἀποφυγόντες τὰ δοκοῦντα ἐν κόσμῳ ὠριὰ τε καὶ τερπνά· οὐ τοσαύταις βληθεὶς ταλαιπωρίαις, μένεις ἀκμήν φιλονεικῶν, καὶ στέργων τὰ ὑλικά πράγματα, καὶ ταῖς ἀμαρτίαις καταπνιγόμενος, οὐ βούλει αἰσθάνεσθαι, ἀλλ' ἐκ παρατάξεως τὸν Θεὸν παροργίζεις, τρισάθλιε;

Εἰπερ αἰσθησὶν εἶχες, αὐτὰ τὰ τοῦ βίου πράγματα ἔλαυνέ σε καταφυγεῖν πρὸς Θεόν, καὶ σωθῆναι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐθελοκακεῖς, βλέπε τὰ καταληψόμενά σε, ἵνα ἐν μέτρῳ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων κακίστῳ μέρει τὸν βίον καταλύσης, χάκεισε ἀπέλθης γυμνὸς ἀρετῆς πάσης.

Τοὺς καρποὺς τῶν σῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτὸς ἐσθίεις. Καὶ γὰρ εἴρηται παρὰ τῷ Ἰσαΐᾳ, ὅτι «Ἐδονται τὰ ἔργα τῆς πονηρίας αὐτῶν.» Τῆς δὲ καρδίας τῇ πονηρίᾳ μεμορφωμένης, βδελυροὶ ἐκ ταύτης λογισμοὶ ἀναπηδῶσι.

Καταγέλαστον ἂν εἴη τὸ κατάρχειν τῶν ἀνδραπόδων, ἐξανδραποδίζεσθαι δὲ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας.

Πάντες οἱ ἀμαρτωλοὶ πολύτροποι λέγονται. Ἄλλος γὰρ τρόπος πορνείας, καὶ ἄλλος τρόπος θυμοῦ, καὶ ἕτερος κενοδοξίας τρόπος, καὶ φθόνου, καὶ μνησικακίας, καὶ τῶν ἑξῆς. Οἱ δὲ δίκαιοι μονότροποι εἰσιν. Διόπερ φησὶν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὅτι «Κύριος κατοικίζει κοινοτρόπους ἐν οἴκῳ» πνευματικῷ.

Εἰ λεπρὸς ποτε κατὰστικας τὴν σάρκα, μετὰ πίστεως προσελθὼν Χριστῷ τῷ πανυψίστῳ Θεῷ, ἀπέληγεν εὐθέως ταύτην παντὸς καθαρὰν σπίλου, διὰ τὴν αὐτὸς ὀκνεῖς πίστει καὶ δεήσει χρήσασθαι, καὶ τῶν μισρῶν, καὶ ἀκαθάρτων παθῶν τῆς ψυχῆς λυτρωθῆναι;

Οὐκ οἶσθα ὅτι ὧν τις ἡττήται ψυχῆς παθῶν, τούτων γίνεται καὶ δοῦλος μαστιγίας; ἀλλ' οὐκ ἐσμὲν ἡμεῖς παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας. Ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας διαιρεθέντες λευθεριάζομεν. Αἰρετῶν

μᾶλλον δοῦλον γενέσθαι καὶ οἰκοτρύλων οἰκότριβα, ἢ A
δουλωθῆναι ποτε πάθει καταράτοις.

Πλειστάκις τὴν μεγάλην θάλασσαν, καὶ τὸν βα-
λίσσιον οὐκ ἠγνόησας φόβον; πόσω μᾶλλον φοβερω-
τέρα ἡ μνήμη τῆς κρίσεως.

Οὐ πάντες οἱ δαίμονες τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύματα, ἢ
τὰς αὐτὰς πονηρὰς λειτουργίας ἐπιτάσσονται παρὰ
τοῦ διαβόλου. Ἄλλος γὰρ ἄλλην βδελυρὰν καὶ θεο-
συγῇ διακονίαν πεπίστευται. Καὶ οὗτος μὲν βλα-
σφημίας λογισμοὺς ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρδίαις
ἐγγλύφουσιν· ἑκεῖνοι δὲ αἰσχροὺς ἐπιθυμίας ὑποτί-
θενται τῇ ψυχῇ. Καὶ ἄλλοι μὲν εἰς κενοδοξίαν, καὶ
φθόρον, καὶ τὰ ἐξῆς διεγείρειν εἰώθασιν· ἄλλοι δὲ
τοῖς αἵρετικοῖς τὰς ὕλας τῶν νοημάτων χωρηγοῦσιν· B
ἄλλοι δὲ περὶ γαστριμαργίαν καὶ μέθην, καὶ πορνείαν
σχολάζουσι. Καὶ ἑτεροὶ μὲν δαίμονες διὰ τῶν ἐν-
υπνίων, καὶ τῶν παρατηρήσεων Ἑλληνικῶν ἐξαπατῶ-
σι, καὶ χλευάζουσιν. Ἔτεροι δὲ τὰς ἡδονὰς τῶν ἀνθρώ-
πων ἐμβάλλουσιν ἐν τῷ σώματι, καὶ πάντα τὰ μέλη
τῇ ἀθεσμίᾳ καγγυλάζειν καὶ κυματοῦσθαι ποιοῦσι, καὶ
ὁμίχλης, καὶ ζόφου πληροῦσι τὰς αἰσθήσεις· καὶ οἱ
μὲν τοῖς ἐπαιδοῖς, καὶ φαρμάκοις, καὶ τοῖς ἐπι-
λαλοῦσι συμπράττουσι, καὶ συνεπισχύουσιν. Ἐκεῖ-
νοι, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἕκαστον τάγμα δαιμόνων ἰδίαν
τινὰ κεκλήρωται διακονίαν καὶ πραγματείαν ψυχο-
ελαβῇ.

Ὁ χεῖλεσι μόνον ὁμολογῶν τὸν Χριστὸν, ἀρνησά-
μενος δὲ τοῖς ἔργοις, οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ, οὐδὲ ἔχει C
αὐτὸν ἐν ἐκυστῷ· μόνου καὶ παντὸς μετόχου τυγχά-
νοντος τοῦ ἐν αὐτῷ πάντα ποιοῦντος.

Τότε συγχώρησις γίνεται τῶν προεπιτασμένων,
ὅταν ἔργα μετανοίας μετὰ ταῦτα τελεσθῇ. Εἰ γάρ
τις ἔτι πράττων τὰ ψικτικὰ καὶ χολαστικά, προσ-
ποιεῖται μετάνοιαν, οὐ τεύξεται συγχωρήσεως, ἔτι
πράττων τὰ ἀπηγορευμένα.

Προσγορευσάντος τοῦ ἀσεβοῦς Βασιλίδου τὸν
εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, καὶ εἰπόντος· Ἐπιγινώσκεις
ἡμᾶς; ἀμελητὶ, Ἐπιγινώσκω σε, λέγει ὁ ἅγιος, πρω-
τότοκον τε Σατανᾶ.

Ἐφθνηθῶμεν, οὐχὶ νόσον τὴν ἐξωθεν, ἀλλὰ ἀμαρ-
τήματα, δι' ἃ ἡ νόσος· καὶ νόσον ψυχῆς, οὐχὶ σώ-
ματος. D

Νόμος ἔστω κατὰ τῶν σεμνῶν καὶ θεῶν, οὐ σεμνῶς
καὶ θεοπρεπῶς ὁρᾶν ἀξιούντων, κόλασιν ἐπιφέρειν
ἀπορασίας.

Εἰ βούλει ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βασιλεύσθαι, μὴ βούλει
ἀμαρτάνειν. Εἰ δὲ ἀμαρτάνεις, πῶς βασιλεύσῃ ὑπὸ
τοῦ Θεοῦ.

Ὁ καθαρὸς νοῦς πέφυκεν θεωρεῖν τὴν ἀλήθειαν,
καὶ ὁ Θεὸς τοῦτι πέφυκεν ἐμφανίζεσθαι. Ὅσοι οὖν

A fruamur. Præstabilius est hominis servum Dei,
imo servum servorum, quam a turbidis animi
affectibus in servitutem trahi, et perturbationibus
percelli.

341 *Ejusdem*, 4779. — Sæpe ingens mare navi-
gasti, quantique timoris sit navigare, non ignoras?
quanto autem formidabilior est iudicii recordatio!

Ejusdem. — Non eadem omnibus dæmonibus stu-
dia sunt, aut eadem improbi munia a diabolo il-
lis imperantur. Alii enim aliud execrandum Deo-
que invisum munus committitur. Nam alii cogita-
tiones blasphemix in cordibus hominum incul-
pant: turpes alii cupiditates animæ suggerunt:
alii in vanam gloriam, livorem, iram, ac ceteros
affectus eam excitare solent. Alii inventionum ma-
terias hæreticis subministrant. Alii ciendæ gulæ,
et temulentix, et fornicationi incumbunt. Alii per
insomnia, et paganicas observationes sucum fa-
ciunt, ludificanturque. Alii libidines in hominum
corpus injiciunt, efficiuntque ut membra omnia
inconcinno gaudii percellantur et agitentur, ac
seasus caligine et tenebris opplent. Alii incanta-
toribus, et veneficis, et vaticinatoribus operam
conferunt, et opitulantur. Alii denique, imo ut rem
brevis complectar, unaquæque dæmonum classis,
peculiare quoddam ministerium et officium animis
pestiferum nacta est.

Didymi, in Isa. — Qui labiis duntaxat Christum
confitetur, operibus autem negat, is in ipso non est,
nec eum in se habet: quippe cum ille solus par-
ticeps ipsius esse possit, qui in eo omnia facit.

Ejusd. ex lib. iii in eundem. — Tum demum priora
peccata condonantur, cum opera pœnitentiæ con-
sentanea posthac efficiuntur. Nam si quis, dum
adhuc facinora vituperatione et supplicio digna
perpetrat, pœnitentiam simulat, hic veniam haud-
quaquam consequetur, cum ea committat quæ le-
ge interdicta sunt.

Ejusd. ex lib. vi. — Cum impius Basilides evan-
gelistam Joannem aliquando salutasset, dixisset-
que: Agnoscis nos? nulla interposita mora, vir
sanctus ait: Agnosco te primogenitum Satanæ.

Clem. Alex. Eccl. 20. — Non externum mor-
bum, sed peccata quæ morbum accersunt, exstimes-
camus: ac morbum animi, non corporis.

Ejusdem. — Sit lex ista constituta, adversus
eos qui res sanctas et divinas, non sancto et ut
Deo dignum est, cernere cupiunt, pœnam cæcitas
inferre.

Philonis. — Si Deum regem habere cupis, fac
abhorreas a peccato. Quonam etenim pacto is sub
Dei imperio sit, qui peccatis delectatur?

Evagrii. — Ita natura comparatum est, ut mens
pura veritatem cernat: eique Deus sese spectan-

VARIÆ LECTIONES.

Ἐ In Rep. fragmentum istud dicitur ἐκ τοῦ 7' Strom., ex viii Strom. Exstat vero in Eclogis Cle-
mentis § 20. Vide in Auctar. novissimæ Bibl. PP. Græc. Fragmentum aliud, quod sequitur, non co-
currit.

dum præbere solet. Itaque omnes illi, qui aberraverunt a veritate, ob id aberrarunt, quia scelerate vixerunt. Puniuntur ergo hæretici, non quia hæretici sunt, sed ob vitam flagitiosam. Neque enim fieri potest, ut quisquam hæreticus fiat, nisi prius vel verbis, vel actionibus, male vitam instituerit. Quocirca merito condemnabuntur, non quia offendunt, sed quia seipsos per ebrietatem, contumaciam et avaritiam obcecantes in tenebris ambulant.

342 TIT. XIII. — *De impeccantia : et quod præter Deum nemo a peccato immunis sit.*

Job xiv, 4. — « Nunquid homo purus erit coram Domino ? »

Job xxiv, 5. — « Quis mundus a sorde ? nemo plane, et si unius diei vita illius sit super terram. »

Job xiv, 15. — « Cælum non est mundum in conspectu ejus. »

Ibid. 14. — « Quis homo ut sit irreprehensibilis ? quomodo erit homo justus coram Domino ? »

Psal. cxix, 5. — « Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit ? »

Psal. xlii, 2. — « Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. »

Prov. xi, 9. — « Quis potest gloriari mundum esse cor suum ? et quis fiduciam habebit se purum esse a peccato ? »

Eccle. vii, 21. — « Non est homo justus in terra qui faciat bonum, et non peccet ? »

I Joan. i, 8. — « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. »

TIT. XIV. — *De iis qui sæculo renuntiaverunt, et ea quibus renuntiaverunt, rursum agunt.*

Psal. cxiv, 5. — « Declinantes in obligationes adducet Dominus cum sperantibus iniquitatem. »

Prov. xvi, 20. — « Sicut canis, cum revertitur ad vomitum suum, sitque odibilis, sic stultus malitia sua iterans peccatum suum. »

Ezech. xviii, 24. — « Si averterit se justus a justitia sua, et fecerit injustitiam, secundum omnes iniquitates, quas operari solet impius, omnes justitiæ ejus quas fecit, non servabunt eum : in delicto suo quo deliquit, et in peccatis quibus peccavit, morietur in eis. »

Ezech. xxxiii, 12, 20. — « Justitia justus non liberabit eum, in quacunque die erraverit : et iniquitas impii non nocebit ei, in quacunque die conversus fuerit ab iniquitate sua. Unumquemque juxta vias suas judicabo vos, domus Israel. »

Eccle. xxxiv, 30, 31. — « Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit eum, quid proficit lavatio illius ? Sic homo qui jejuna a peccatis suis, et iterum eadem faciens, orationem illius quis exaudiet ? et quid proficit seipsum humiliando ? »

Eccle. xxii, 25. — « Ne offendas in petrosa. »

A περί τὴν ἀλήθειαν ἐσφάλησαν, παρὰ τὸ κακῶς βιώσαι ἐσφάλησαν. Κολάζονται οὖν οἱ αἰρετικοί, οὐχ ὅτι αἰρετικοί εἰσιν, ἀλλ' ὅτι γεγονάσι κακῶς βιώσαντες. Οὐκ ἔστι γὰρ αἰρετικὸν γενέσθαι, μὴ κακῶς βιώσαντα, εἴτε λόγος, εἴτε πράξις. Δικαίως οὖν κριθήσονται, οὐχ ὅτι προσκόπτουσιν, ἀλλ' ὅτι ἑαυτοὺς διὰ μέθης, ἀπειθείας, καὶ φιλαργυρίας τυφλοῦντες, ἐν σκότει διαπορεύονται.

TIT. IG. — *Περὶ ἀναμαρτησίας : ὅτι οὐδεὶς ἀναμαρτητός, εἰ μὴ ὁ θεός.*

« Μὴ καθαρὸς ἔσται βροτὸς ἐνώπιον Κυρίου ; »

B « Τίς καθαρὸς ἔστιν ἀπὸ ῥύπου ; ἀλλ' οὐδὲ εἷς, κἰν μίαν ἡμέραν ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. »

« Οὐρανὸς οὐ καθαρὸς ἐναντίον αὐτοῦ. »

« Τίς βροτὸς, ὅτι ἔσται ἀμαρπτος ; πῶς ἔσται βροτὸς δίκαιος παρὰ Κυρίῳ ; »

« Ἐάν ἀνομίας παρατηρήσεις, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται ; »

« Μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πῶς ζῶν. »

« Ἦς καυχῆσεται ἀγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν ; ἢ τίς παρρησιάζεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας ; »

C « Ἄνθρωπος οὐκ ἔστι δίκαιος ἐν τῇ γῇ, ὃς ποιήσει ἀγαθόν, καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται. »

« Ἐάν εἴπωμεν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἀλήθεια ἐν ἡμῖν οὐκ ἔστιν. »

TIT. ID. — *Περὶ ἀποταξαμένων, καὶ ἐξ ὑποστροφῆς ἐκείνῳ πραττόντων οἷς ἀπειδέξαντο.*

« Τοὺς ἐκκλίνοντας εἰς τὰς στραγγαλίς, ἀπάξει Κύριος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν. »

« Ὅσπερ κύων, ὅταν ἐπέλθῃ ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἔμετον, καὶ μισητὸς γένηται, οὕτως ἄφρων τῇ αὐτοῦ κακίᾳ ἀναστρέψας ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν. »

D « Ἐν τῷ ἀποστρέψαι δίκαιον ἐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, καὶ ποιήσει ἀδικίαν, κατὰ πάσας τὰς ἀνομίας ἃς ἐποίησεν ὁ ἀνομος, πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ ἃς ἐποίησεν, οὐ μὴ φυλαχθῶσιν ἐν τῷ παραπτώματι αὐτοῦ, ᾧ παρέπεσεν, καὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ αἷς ἡμαρτεν, ἐν αὐταῖς ἀποθάνειται. »

« Δικαιοσύνη δικαίου οὐ μὴ ἐξέλθῃ αὐτόν, ἐν ἣ ἂν ἡμέρᾳ πλανηθῇ· καὶ ἀνομία ἀσεβοῦς οὐ μὴ κακώσῃ αὐτόν, ἐν ἣ ἂν ἡμέρᾳ ἀποστραφῇ ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ. Ἐκαστον ἐν ταῖς ἐλοῖς ὅμων κρινῶ ὑμεῖς, οἶκος Ἰσραὴλ. »

« Βαπτιζόμενος ἀπὸ νεκροῦ, καὶ πάλιν ἀπτόμενος αὐτοῦ, τί ὠφέλησεν ἐν τῷ λουτρῷ αὐτοῦ ; Οὕτως ὁ ἄνθρωπος νηστεύων ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, καὶ πάλιν πορευόμενος, καὶ τὰ αὐτὰ ποιῶν, τῆς προσευχῆς αὐτοῦ, τίς εἰσακούσεται ; καὶ τί ὠφέλησεν ἐν τῷ ταπεινωθῆναι αὐτόν ; »

« Μὴ προσκόψῃς ἐν λιθάσει. »

« Ἐπανάγων ἀπὸ δικαιοσύνης εἰς ἁμαρτίαν, ὁ Ἀ Κύριος ἐτοιμάσει εἰς ῥομφαίαν αὐτόν. »

« Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, οὐκ ἐσθιεὶς ἐστὶν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. »

« Εἰ ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τούτῳ δὲ πάλιν ἐμπλακέντες, ἡττῶνται, γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων. Κρείσσον γὰρ αὐτοῖς μὴ ἐπιγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν ὑποστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς τῆς ἀγίας ἐντολῆς. Συμβέβηκε γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας· κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραςμα, καὶ ὅς λουσάμενος εἰς κύλισμα βορβορίου. »

Ἐλεεινὸν θέαμα, μετὰ νηστείαν, μετὰ σκληραγωγίαν, μετὰ προσευχὴν ἐκτενῆ, μετὰ δάκρυον θαψίλες, μετὰ ἐγκράτειαν ἐτῶν εἰκοσὶ που ἢ τριάκοντα, δι' ἀπροσεξίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν γυμνὸν ἀπάντων ἀποδειχθῆναι, καὶ παραπλήσιον γενέσθαι τὸν τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἐντολῶν εὐθηνούμενον ἐμπόρῳ τινὶ μεγαλοπλοῦτι, ὃς τὰ πλῆθη τῶν ἀγωγίμων ἐπαγόμενος, ἐξ οὐρίας αὐτῷ τῆς νηδὸς φερομένης, τὰ φοβερά πελάγη διαβραμῶν, πρὸς αὐτοῖς τοῖς λιμέσι διαβράχυντος τοῦ πλοίου, πάντων ἔρημος ἀθρόον ἀπεδείχθη. Ἐν καὶ οὗτος τὰ μυρίους πόνοις καὶ ἰδρώσι κτηθέντα, μὴ προσβολῇ δαίμονος ἀπολέσῃ, ὥσπερ τινὶ ἀγρῷ λαίλαπι τῇ ἁμαρτίᾳ βυθισθεὶς· πρέπουσα φωνὴ τῷ πᾶσι δόμοι τὴν ἀρετὴν ναυαγῆσαντι. « Ἦλθον εἰς τὰ βῆθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταίγῃς κατεπόντισέ με. »

Ὁ ἐν προκοπῇ γενόμενος ἀγαθῶν ἔργων, αἷτα καλινδρομήσας πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, οὐ μόνον τοῖς πεπονημένοις μισθὸν ἐζημιώθη, ἀλλὰ καὶ βαρυτέρας ἀξιοῦται τῆς κατακρίσεως.

Τὸ ἀπαξ τινὰ μετανοήσαντα, τὴν αὐτὴν πάλιν ποιῆσαι ἁμαρτίαν, ἐλεγχός ἐστι τοῦτο, πρῶτον αἰτιον τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης μὴ κακαθάρθαι, ἀπ' οὗ καθάπερ ἀπὸ ρίζης τινὸς τὰ ἴσα φύεσθαι συμβαίνει. Ὡσπερ εἰ τις φυτοῦ κλάδους ἐκκόψῃ θελήσειεν, τὴν ρίζαν ἐάσας, οὐδὲν ἥττον ἡ ρίζα μένουσα πάλιν βλαστάνει.

Ἐφ' οἷς ἂν εὖρω ὁμᾶς ἐπὶ τοῦτοις καὶ κρινῶ· καὶ παρέκαστα βοᾷ τὸ τέλος ἀπάντων, ὥστε καὶ τὰ μέγιστα εὖ πεποιηκότι τὸν βίον, ἐπὶ ἐκ τοῦ τέλους ἐξοκείλαντι πρὸς κακίαν, ἀνόνητοι πάντες οἱ πρόσθεν πόνοι, ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ δράματος ἐξάθλων γενομένων.

Ὅταν ἄνθρωπος δίκαιος ἐκπέσῃ, λέγωμεν περὶ αὐτοῦ τὸ λεχθὲν παρὰ τοῦ Ἠσαίου· « Πῶς ἐξέπεσιν ὁ ἐνωσφόρος ἐξ οὐρανοῦ, καὶ εἰς τὴν γῆν συνετρίβη; »

Ecclesi. xxvi, 27. — « Qui revertitur a justitia ad peccatum, parabit eum Dominus ad romphæam. »

Luc. ix, 62. — « Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. »

II Petr. ii, 20-22. — « Si refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi, huic rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiae, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo quod traditum est, sancto mandato. Contigit enim eis illud veri proverbii, **343** Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabro luti. »

Basil. Hom. in princ. Prov.—Miserandum spectaculum. Post jejunium, post asperum vitæ genus, post assiduas preces, post uberes lacrymas, post abstinentiam viginti circiter aut triginta annorum, propter animæ negligentiam et incuriam omnibus orbari, et eum qui mandatorum divinorum executione et quæstu affluebat, similem evadere locupletissimo cuidam negotiatori, qui amplissimas merces secum efferens, et secundo vento periculosa maria emensus, in ipso littore effracta navi, omnibus statim opibus privatur: si quidem hic quoque ea quæ sexcentis laboribus et sudoribus quæsierat, unico dæmonis assultu perdat, a peccato veluti sævo quodam lurline submersus. Hinc sane, qui virtutes omnes facto naufragio amiserit, vox ista convenerit: « Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me » (*Psal. lxxviii, 3*). »

Ejus. hom. de Hebr. — Qui in bonis operibus progressum fecit, ac deinde ad veterem consuetudinem rediit, is non solum laborum quos exantlavit fructu multatur, sed et graviore supplicio afficitur.

Quod quispiam post pœnitentiam idem rursus scelus admittat, id argumento est, primam illius peccati causam minime repurgatam esse; utpote ex qua tanquam ex radice quadam, eadem pullulare contingat. Quemadmodum si quis arboris ramos amputare cupiens, radicem relinquat, nihilominus radix manens iterum fruticabit.

Clem. Alex., Stromat. Quis dives salv. § 40. ¹ — In quibus vos invenero, in his etiam judicabo: id quod in unaquaque re finis omnium clamat. Itaque licet quis recte vitam omnem transegerit, ubi sub vitæ finem in vitium erit provolutus, nullum ex pristinis omnibus laboribus fructum consequetur, præmiis fabula peracta jam distributis.

Niff Asceti. — Dum homo justus a justitia exciderit, de illo dicamus quod ab Isaia dictum fuit: « Quomodo cecidit e cœlo Lucifer, et in terra contritus est? » (*Isa. xiv, 12.*)

VARIE LECTIONES.

¹ In Rupef. hæc accepta seruntur, ἐκ τοῦ α' Στρωμ., ex lib. 1 Strom. Ubi non occurrunt, sed in libro ejusdem auctoris, cui titulus est: Quis dives salvandus sit, qui in iisdem Parallelis identidem. η' Στρωμ., viii Strom. vocatur.

Philonis. — Nonnulli, cum in virtute profecerint, antequam pervenerint ad finem, prolapsi sunt; eo velut optimatum nascente statu a veteri inconditæ plebis dominatione deleti; quæ, cum aliquantisper quieverit, de integro rursus maiore potentia impetum adversus illum fecit.

Posteaquam homo per pietatis studium, et probam vitæ rationem, numeros omnes virtutis absolvit, et omnibus exploratum est, eum pietate et Dei timore præditum esse, ac deinde in peccatum labitur; hoc demum est παράπτωμα, id est lapsus. Cum enim ad cæli fastigium esset erectus, ad imum inferni postea cecidit.

TIT. XV. — *De resurrectione, et iudicio, et pœna æterna.*

Psal. ix, 8. — « Paravit in iudicio thronum suum, et ipse iudicabit orbem terræ in æquitate. »

Psal. ciii, 29. — « Auferes spiritum eorum, et deficiunt, et in pulverem revertentur. »

344 *Prov.* xi, 13. — « Si justus vix salvatur, impius et peccator ubi parebunt? »

Eccle. xii, 14. — « Omne factum Deus adducet in iudicium, de omni abscondito, sive bonum, sive malum sit. »

Amos v, 18. — « Væ desiderantibus diem Domini! Ut quid hæc vobis dies Domini? Ista tenebræ est, et non lux. »

Joel ii, 31. — « Magna dies Domini, et illustris valde. Quis erit sufficiens ad eam? »

Joel iii, 12. — « Consurgant, et ascendant gentes in vallem Josaphat: quia ibi sedebo ut iudicem omnes gentes in circuitu. Mittite falces, quoniam adest vindemia: introite, et calcate, quia plenum est torcular, et redundant torcularia; quia repleta sunt mala eorum. Sonitus exauditi sunt in valle iudicii: sol et luna obtenebrabuntur, et stellæ non dabunt splendorem suum. Dominus autem de Sion clamabit, et de Jerusalem dabit vocem suam, et movebitur cælum et terra. »

Sophon. i, 7, 14, 15. — « Timete a facie Domini, quia juxta est dies Domini. Præparavit Dominus victimam suam, sanctificavit vocatos suos. Juxta est dies Domini magnus: juxta est, et velox nimis. Vox dies Domini amara et dura statuta est. Dies iræ, dies illa, dies tribulationis, et necessitatis, et perditionis: dies tenebrarum et turbinis. »

Malach. iii, 1, 2. — « Ecce venit, dicit Dominus omnipotens: et quis sustinebit diem introitus ejus? quia ipse ingreditur quasi ignis in conflatorio, et quasi herba lavantium: et sedebit conflans et emundans sicut argentum. »

Malach. iv, 5. — « Ecce ego mitto vobis Eliam Thesbitem, antequam vegiat dies Domini magnus et illustris. »

Isa. ii, 10, 19. — « Nunc ingredimini in petras, et abscondimini in terra a facie timoris Domini,

« Ενιοι προκόψαντες ἐπ' ἀρετὴν, ὑπενώστησαν πρὶν ἐπιχέσθαι τοῦ τέλους, τὴν ἀρετὴν φρομένην ἀριστοκρατείαν ἐν ψυχῇ καθελούσης τῆς παλαιᾶς ὀλιγοκρατείας, ἡ πρὸς ὀλίγον ἡρεμήσασα, πάλιν ἐξ ὑπάρχῃς μετὰ πλείονος δυνάμειως ἐναπέθετο. »

« Ὅταν ἄνθρωπος κατορθώσῃ βίον ἐνάρετον δι' ἀσκήσεως, καὶ ἀγαθῆς πολιτείας, καὶ ἔστιν ὑπὸ πάντων ἔγνωσμένος, ὅτι ἔστιν εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεόν, καὶ ἐκπέσῃ εἰς ἁμαρτίαν, τοῦτό ἐστι παράπτωμα. Ἀνῆλθεν γὰρ εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πέπτωκεν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ᾗδου. »

TIT. IΕ'. *Περὶ ἀναστάσεως, καὶ κρίσεως, αἰωνίας κολάσεως.*

« Ἡτοίμασεν ἐν κρίσει τὸν θρόνον αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κρίνει. »

« Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. »

« Εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ φανεῖται; »

« Σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν, ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἢ ἀγαθόν, ἢ ἀνὸν πονηρόν. »

« Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου! Ἵνα τί ὑμῖν αὕτη ἡμέρα Κυρίου; αὕτη ἐστὶ σκότος, καὶ οὐ φῶς. »

« Μεγάλη ἡ ἡμέρα Κυρίου, μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς σφόδρα. Τίς ἔσται ἱκανὸς αὐτῇ; »

« Ἐξεγείρεσθω, καὶ ἀναβαινέτω πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, ὅτι ἐκεῖ καθιῶ τοῦ διακρίναι πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν κύκλωθεν. Ἐξαποστεῖλατε δρέπανα, ὅτι παρέστηκεν ὁ τρυγητὸς. Εἰσπορεύεσθε, πατεῖτε, διότι πλήρης ἡ ληνὸς: ὑπερχεῖται τὰ ὑπολήνια, ὅτι ἐπληθύνθη τὰ κακὰ αὐτῶν. Ἦχοι ἐξήχησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης: ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, καὶ αἱ ἀστέρες οὐ δώσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν: ὁ δὲ Κύριος ἐκ Σιών ἀνακράξεται, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ δώσει τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. »

« Εὐλαβεῖσθε ἀπὸ προσώπου Κυρίου, διότι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα Κυρίου. Ἡτοίμασε Κύριος τὴν θυσίαν αὐτοῦ, ἡγάγεσε τοὺς κλητοὺς αὐτοῦ. Ἐγγὺς ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη, ἐγγὺς καὶ ταχεῖα σφόδρα. Φωνὴ ἡ ἡμέρα Κυρίου πικρά καὶ σκληρὰ τέταται: ἡμέρα ὀργῆς, ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἡμέρα θλίψεως καὶ ἀνάγκης, καὶ ἀφανισμοῦ: ἡμέρα σκότους καὶ γνόφου. »

« Ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει Κύριος ὁ παντοκράτωρ: καὶ τίς ὑπομνεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ ἐν χωνευτηρίῳ, καὶ ὡς πόα πλυνόντων: καὶ καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον. »

« Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω Ἰλλίαν τὸν Θεοδίτην, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. »

« Νῦν εἰσέλθετε εἰς τὰς πέτρας, καὶ κρύπτεσθε εἰς τὴν γῆν ἀπὸ προσώπου τοῦ ὄρου Κυρίου, καὶ

ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἔταν ἀναστῆ θραύ-
σαι τὴν γῆν. »

« Ἰδοὺ ἡμέρα Κυρίου ἀνίστατος ἔρχεται μετὰ θυ-
μοῦ καὶ ὀργῆς, θῆναι τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον
καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπολέσει ἐξ αὐτῆς. Οἱ γὰρ
ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ Ὀρίων, καὶ ὁ κόσμος
πᾶς τοῦ οὐρανοῦ, τὸ φῶς αὐτῶν οὐ δώσουσι, καὶ
σκοτασθήσονται τοῦ ἡλίου ἀνατίλλοντος, καὶ ἡ σελή-
νη οὐ δώσει τὸ φῶς. Καὶ ἐντελοῦμαι τῇ οἰκουμένῃ
ὅλη κακὰ, καὶ τοῖς ἀσεβέσι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ·
καὶ ἀπολέσω ὕβριν ἀνόμων, καὶ ὕβριν ὑπερηφάνων
ταπεινώσω. »

« Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ
ἐν τοῖς μνημείοις. »

« Ἐγὼ τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ τὸν συλλογισμόν
ἔρχομαι συναγαγεῖν. »

« Εἰλιγθήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον, καὶ πάντα
τὰ ἄστρα πεσοῦνται ὡς φύλλον ἐξ ἀμπέλου, καὶ
ὡς πίπτει φύλλον ἀπὸ συκῆς. »

« Πᾶσα φωνὴ ἀναστήσεται πρὸς σὲ εἰς κρίσιν,
καὶ πάντα αὐτοὺς ἐτάσει · οἱ δὲ ἔνοχοι ἔσονται ἐν
λύπῃ. »

« Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἰδοὺ ὁ Κύριος ἡμῶν μετὰ
ἰσχύος ἔρχεται. Ἰδοὺ ὁ μισθὸς μετ' αὐτοῦ, καὶ τὸ
ἔργον ἐνώπιον αὐτοῦ. »

« Ἰδοὺ Κύριος ὡς πῦρ ῥέξει, καὶ ὡς καταιγὶς τὰ
ἄρματα αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἐν θυμῷ ἐκδίκησιν καὶ
ἀποσκοραχισμόν ἐν φλογὶ πυρός. Ἐν γὰρ τῷ πυρὶ
Κυρίου κριθήσεται πᾶσα ἡ γῆ. »

« Τάδε λέγει Κύριος τοῖς ὁστέοις τούτοις · Ἰδοὺ
ἐγὼ φέρω ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, καὶ δώσω ἐφ'
ὑμᾶς νεῦρον, καὶ ἀξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα · καὶ ζή-
σεσθε, καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. »

« Κρίσις τῷ Κυρίῳ ἐν τοῖς ἔθνεσι, κρίνεσθαι αὐ-
τὸς πρὸς πᾶσαν σάρκα. »

« Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτίθησαν, καὶ ὁ πα-
λαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο. Καὶ τὸ ἐνδυμα αὐτοῦ λευκὸν
ὡσεὶ χιών, καὶ ἡ θρίξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον
καθαρόν · καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ φλόξ πυρός, καὶ οἱ
τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Πηταμὸς πυρός εἴλκεν
ἐκπορευόμενος ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλαιο χιλιάδες
ἐλειτουργοῦν αὐτῷ, καὶ μυρία μυριάδες παραιστή-
κισαν αὐτῷ. Ἐμπροσθεν αὐτοῦ κριτήριον ἐκάθισεν,
καὶ αἱ βίβλοι ἠνεῶχθησαν. »

« Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀναστήσεται Μιχαὴλ ὁ
ἀρχὼν ὁ μέγας, ὁ ἑστηκὼς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ λαοῦ ·
καὶ ἔσται καιρὸς θλίψεως, οἷος οὐ γέγονεν ἀφ' οὗ
γεγέννηται ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς. ἕως καιροῦ ἐκείνου.
Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σωθήσεται ὁ λαός σου πᾶς
ὁ εὐρεθεὶς γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ ταύτῃ · καὶ
πολλοὶ τῶν καθυπνούντων ἐν τῇ γῇ χώματι ἐξεγερθή-
σονται. Οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς
ὀνειδισμόν, καὶ αἰσχύνην αἰώνιον · καὶ οἱ συνιέντες
ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος,
καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡσεὶ ἀστέρες εἰς
τὸν αἰῶνα. »

« Λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ ἐστὶν λαλή-

A et a gloria virtutis ejus, quando surrexerit con-
tere terram. »

Isa. xiii, 9-11. — « Ecce dies Domini, crudelis
venit cum indignatione et ira, ad ponendum orbem
terræ in solitudinem : et peccatores disperdet ex
ea. Stellæ enim cæli, et Orion et omnis ornatus
cæli lumen suum non dabunt, et obtenebrabuntur
sole oriente, et luna non dabit lumen suum, et
mandabo universo orbi mala, et impiis peccata
eorum. Et perdam injuriam iniquorum, et contu-
meliam superhorum humiliabo. »

Isa. xvi, 16. — « Resurgent mortui, et exsur-
gent qui in monumentis sunt. »

Isa. lvi, 18. — « Ego opera eorum novi, et con-
gregationem venio congregare. »

Isa. xxiv, 4. — « Complicabitur cælum ut liber,
et omnia astra cadent ut folium ex vite, et sicut
cadit folium de ficu. »

« Omnis vox exsurget ad te in judicium, et
omnia eos examinabunt, et nocentes erunt in mo-
rore. »

Isa. lvi, 11. — « Ecce Deus noster, ecce Do-
minus noster, cum virtute veniet. Ecce merces ejus
cum eo, et opus ejus coram illo. »

Isa. lvi, 15. — « Ecce Dominus quasi ignis
veniet, et quasi tempestas currus ejus, reddere in
furorē ultionem et increpationem **345** in flamma
ignis. In igne enim Domini judicabitur, omnis
terra. »

C Ezech. xxxvii, 5, 6. — « Hæc dicit Dominus ossi-
bus istis : Ecce ego adducam super vos spiritum
vitæ, et dabo super vos nervos, et inducam super
vos carnes ; et vivetis, et cognoscetis quoniam ego
sum Dominus. »

Jerem. xiv, 31. — « Judicium Domino in genti-
bus, ut ipse judicet omnem carnem. »

Dan. vii, 9, 10. — « Aspicebam donec throni
positi sunt : et Antiquus dierum sedit. Et vestimen-
tum ejus candidum quasi nix, et capilli capitis ejus
quasi lana munda. Et thronus ejus flamma ignis,
et rotæ ejus ignis accensus. Fluvius igneus egre-
diebatur a facie ejus. Millia millium ministrabant
ei, et decies millies centena millia assistebant ei
coram ipso. Judicium sedit, et libri aperti sunt. »

Dan. xii, 1-3. — « In tempore illo consurget
Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi :
et erit tempus tribulationis quale non fuit, ex quo
gens facta est super terram usque ad tempus illud.
Et in tempore illo salvabitur populus tuus, omnis
qui inventus fuerit scriptus in libro hoc. Et multi
de iis qui dormiunt in terræ pulvere evigilabunt :
alii in vitam æternam, et alii in opprobrium et con-
fusionem æternam. Et qui intelligent fulgebunt
quasi splendor firmamenti, et ex multis justorum
ut astra in æternum. »

Matth. xii, 36. — « Dico vobis, quod omne ver-

bum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. »

Matth. xiii, 36-43. — « Et accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes : Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait illis : Qui seminat bonum semen, est Filius hominis. Ager autem est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania autem filii sunt nequam. Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus. Messis vero est consummatio sæculi. Messores autem angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi. Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in caminum ignis : ibi erit fletus et stridor dentium. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. »

Θμός καὶ ὁ βρυγμός τῶν ὀδόντων. Τότε οἱ δίκαιοι

Matth. xvi, 17. — « Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera sua. »

Matth. xxiv, 29-31, 36. — « Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum; et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur : et tunc parebit signum Filii hominis in cælo, et tunc plangent omnes tribus terræ. Et videbunt Filii hominis venientem in nube cæli cum virtute multa et majestate. Et mittet angelos **346** suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos eorum. De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum, nisi solus Pater. »

Matth. xxv, 13. — « Vigilate, quia nescitis diem neque horam. »

Joan. v, 28. — « Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus; et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. »

Luc. xvii, 26-30. — « Sicut factum est in diebus Noe, ita erit et in diebus Filii hominis. Edebant et bibebant, uxores ducebant, et dabantur ad nuptias, usque in diem qua intravit Noe in arcam, et venit diluvium, et perdidit omnes. Sicut etiam factum est in diebus Lot. Edebant, bibebant, emebant, vendebant, plantabant, ædificabant. Qua die autem exiit Lot a Sodomis, pluit sulphur de cælo, et omnes perdidit. Secundum hæc erit dies, in qua Filius hominis revelabitur. »

Luc. xxi, 25-27, 34, 35. — « Tunc erunt signa in sole et luna et stellis, et in terra pressura gentium præ confusione, sonitus maris et fluctuum areacentibus hominibus præ timore et expecta-

σωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου ἐικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου κατακριθήσῃ. »

« Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες · φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς · Ὁ σπείρων καλὸν σπέρμα, ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου · ὁ δὲ ἀγρὸς, ἐστὶν ὁ κόσμος · τὸ δὲ καλὸν σπέρμα, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ τῆς βασιλείας · τὰ δὲ ζιζάνια, εἰσιν υἱοὶ τοῦ πονηροῦ · ὁ δὲ ἐχθρὸς ὁ σπείρας αὐτὰ, ἐστὶν ὁ διάβολος · ὁ δὲ θερισμὸς, συντέλεια τοῦ αἰῶνος ἐστίν · οἱ δὲ θεριστὰι, ἄγγελοι εἰσιν. Ὅσπερ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ πυρὶ καίεται, οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἀποστελεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, καὶ ἐμβαλοῦσι αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυ-

« Μέλλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν. »

« Εὐθέως μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες παύονται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται· καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· καὶ ὀφνύονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ μετὰ δυνάμεως, καὶ δόξης πολλῆς· καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος καὶ φωνῆς μεγάλης, καὶ συλλέξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἀκρῶν οὐρανῶν ἕως ἀκρῶν αὐτῶν. Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος. »

« Γρηγορεῖτε, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν, οὐδὲ τὴν ὥραν. »

« Ἐρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ· καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. »

« Καθὼς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Υἱοῦ ἀνθρώπου. Ἦσθιον, ἐπινον, ἐγάμουν, ἐξεγαμίσκοντο, ἄχρι τῆς ἡμέρας ἐλθῆναι Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἀπώλεσε πάντας. Ὅμοίως καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Λώτ· Ἦσθιον, ἐπινον, ἐχόρευον, ἐπώλουν, ἐρύτευον, ἐκοδόμουν· ἡ δὲ ἡμέρα ἐξῆλθε Λώτ ἀπὸ Σοδόμων, ἐδρεξεν θεῖον ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ ἀπώλεσεν ἅπαντας. Κατὰ ταῦτα ἔσται ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλύπτεται. »

« Τότε ἔσται σημεῖα ἐν ἡλίῳ, σελήνῃ, καὶ ἀστροῖς, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συνοχὴ ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ, ἐχούσης θαλάσσης καὶ σάλου, ἀποφυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων τῇ

οἰκουμένη. Αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθή-
σονται, καὶ τότε ἔξονται τὴν γλῶσσαν τοῦ ἀνθρώπου
ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολ-
λῆς. Προσέχετε ἑαυτοῖς μήποτε βαρυνθῶσιν ὁμῶν
αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθῃ, καὶ μερίμναις
βιωτικαῖς, καὶ αἰφνιδίως ἐφ' ὁμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα
ἐκείνη. Ὡς παγίς γὰρ ἐπιλεύσεται ἐπὶ πάντας
τοὺς καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. »

« Ὅταν ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν, οὔτε γαμοῦσιν,
οὔτε γαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι εἰσιν ἐν οὐ-
ρανῷ. »

« Λογίζομαι, ὅτι οὐκ ἔστι τὰ παθήματα τοῦ νῦν
καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι
εἰς ἡμᾶς. Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν
ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. »

« Ἐκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκι-
μάσει. Ἐἴ τις τὸ ἔργον μένει, ὃ ἐπακοδόμησεν,
μισθὸν λήψεται. Ἐἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται,
ζημιωθήσεται. Αὐτὸς δὲ σωθήσεται, ἰούτως δὲ ὡς
διὰ πυρός. »

« Οὕτως γέγραπται· Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρω-
πος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα
ζωοποιόν. Ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν· ὁ πρῶ-
τος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος
ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Οἷος ὁ χοϊκός τοιοῦτοι καὶ οἱ
χοϊκοί· καὶ οἷος ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουρά-
νιοι. Καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ,
φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ. Τοῦτό
φημι, ἀδελφοί μου, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν
Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν
ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω·
πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγ-
ησόμεθα. Ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥίπῃ ὀφθαλμοῦ, ἐν ἐσχάτῃ
σάλπιγγι· σαλπίζει γὰρ· καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσου-
νται ἀφθαρτοί, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα. Δεῖ γὰρ τὸ
φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν
τοῦτο ἐνδύσεται ἀθανασίαν. Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο
ἐνδύσεται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσεται
ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος.
Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκας. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ
κέντρον; ποῦ σου, ᾄδη, τὸ νίκας; τὸ κέντρον τοῦ θά-
νατου ἡ ἁμαρτία; Ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας, ὁ
νόμος. »

« Τοὺς πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι, δεῖ ἔμπροσθεν
τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσεται ἕκαστος τὰ
διὰ τοῦ σώματος, καθὰ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε
φαῦλον. »

« Ὁ γὰρ ὃν σπείρη ἄνθρωπος; τοῦτο καὶ θε-
ρίσει. »

« Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν
κοιμημένων, ἵνα μὴ λυπηθῆτε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ
οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. »

« Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοί,
οὐ χρεῖαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι. Αὐτοὶ γὰρ ἀκριδῶς
οἴδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ,
οὕτως ἔρχεται. Ὅταν γὰρ εἰπωσιν· Εἰρήνη καὶ
ἀσφάλεια, τότε αἰφνιδίως αὐτοῖς ἐπιστήσεται ὀλε-
σμός. Ὡς περὶ ἡ ὥδιν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ οὐ
μὴ ἐκφύγῃσιν. »

lione eorum, quæ supervenient universo orbi. Nam
virtutes cælorum movebuntur. Et tunc videbunt
Filium hominis venientem in nube cum potestate
et majestate multa. Attendite autem vobis ne forte
graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et
curis hujus vitæ, et repente superveniat in vos dies
illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes
qui sedent super faciem omnis terræ. »

Marc. xii, 25. — « Cum a mortuis resurrexerint,
neque nubent, neque nubentur; sed sunt sicut an-
geli in cælo. »

Rom. viii, 18. — « Existimo quod non sunt con-
dignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam
quæ revelabitur in nobis. Nam expectatio crea-
turæ, revelationem filiorum Dei expectat. »

I Cor. iii, 13, 14. — « Uniuscujusque opus quale
sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod
superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus
arserit, detrimentum accipiet. Ipse autem salvus
erit : sic tamen quasi per ignem. »

I Cor. xv, 44-56. — « Sic scriptum est : Factus
est primus homo in animam viventem : novissimus
Adam in spiritum vivificantem. Sed non primum
quod spirituale est. Primus homo de terra, terre-
nus : secundus homo, Dominus de cælo. Qualis
terrenus, tales et terreni : et qualis cælestis, tales
et cælestes. Et sicut portavimus imaginem terreni,
portemus et imaginem cælestis. Hoc dico, fratres
mei, quia caro et sanguis regnum Dei possidere
non possunt, nec corruptio incorruptionem possi-
det. Ecce mysterium vobis dico : omnes quidem
non dormiemus, omnes autem immutabimur : in
momento, in ictu oculi, in novissima tuba : canet
enim tuba et mortui resurgent incorrupti, et nos
immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc in-
duere incorruptionem, et mortale hoc induere im-
mortalitatem. Cum autem corruptibile hoc in-
duerit incorruptionem, et mortale hoc induerit
immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est. 347
Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors,
stimulus? ubi est, mors, victoria? Stimulus autem
mortis peccatum est : virtus vero peccati, lex. »

II Cor. v, 101. — « Omnes nos manifestari
oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquis-
que quæ per corpus gessit, sive bonum, sive ma-
lum. »

Galat. vi, 8. — « Quod enim seminaverit homo,
hoc et metet. »

I Thess. iv, 12. — « Nolo autem vos ignorare,
fratres, de dormientibus, ut non contristemini
sicut et cæteri qui spem non habent. »

I Thess. v, 1-3. — « De temporibus autem et
momentis, fratres, non indigetis, ut scribamus
vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini,
sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint :
Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet
interitus, sicut dolor habenti in utero, et non effu-
gient. »

II Thess. II, 1-11. — « Rogamus autem vos, A fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostram congregationem in ipsum, ne cito moveamini a sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat ullo modo : quoniam nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens seipsum tanquam sit Deus. Non retinetis, quod cum adhuc essem vobiscum, hæc dicebam vobis? et nunc quid detineat, scitis, ut reveletur in tempore suo. Nam mysterium jam operatur iniquitatis : tantum ut qui tenet nunc, donec de medio fiat. Et tunc revelabitur B ille iniquus, quem Dominus Jesus Christus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui eum, cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis his qui preceunt : eo quod claritatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. »

Hebr. x, 30. — « Horrendum est incidere in manus Dei viventis. »

II Petr. III, 10. — « Veniet dies Domini tanquam fur in nocte, in quo cæli cum impetu transient : elementa vero calore solventur : terra autem et quæ in ipsa sunt opera, exurentur. »

Judæ, 14. — « Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis, facere judicium contra omnes, et arguere omnes impios de omnibus operibus eorum, quibus impie egerunt, et de omnibus duris verbis quæ locuti sunt contra eum peccatores. »

Basilii. — Ne me existimies instar nutricum vana tibi tertrimenta intentare, velut illæ pusionibus suis, cum inmodice plorant, facere consueverunt, per fictas narrationes Netum eorum compescentes. Hæc enim non fabulæ sunt, sed verus sermo multo ante pronuntiatus clamat. Atque pro certo habe, accuratum eorum quæ quisque in vita gesserit, examen fore.

Ejusdem. — **348** Non illic orator adest, non verborum lenocinium, quod veritatem subripere judici queat : non adulatorem comitantur, non opes, non dignitatis fastus. Vacuus amicis, adjutoribus et patronis, quisque suffusus pudore relinquetur, niæstus, tristis, solus, fiducia expertus. Quocunque quispiam oculos converterit, perspicuas operum suorum imagines cernet. Nam velut umbra corpus, ita peccata animas sequuntur, evidentes effigiantia species actionum. Nullus proinde illic inficiationi locus est, sed omne os impudens obturatur. Res enim ipsæ singulatim testimonium dicunt, non qui-

« Ερωτώμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὡς περ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν, εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοός· μηδὲ θροεῖσθε, μηδὲ διὰ πνεύματος, μήτε δι' ἐπιστολῆς, ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα Κυρίου. Μὴ τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεόν, ἡ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαι, ἀποδεικνύοντα ἐαυτὸν, ὅτι ἐστὶ Θεός. Οὐ μνημονεύετε ὅτι ἐτι ὦν πρὸς ὑμᾶς, ταῦτα εἶλεγον ὑμῖν; καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας· μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται· καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἀνομος, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνελίξῃ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσῃ τῇ τῆν ἐπιφάνειᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· οὐ ἐστὶν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις, ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς. Καὶ διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκῆσαντες τῇ ἀδικίᾳ. »

« Φοβερὸν τὸ ἐμπιστῆν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος. »

« Ἦξει ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ μὲν βοιζτῶν παρελεύσονται· στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσονται. »

« Ἴδοὺ ἔρχεται Κύριος ἐν μυριάσιν ἀγλαῖς αὐτοῦ, ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων τῶν ἔργων αὐτῶν ὧν ἡσέδησαν, καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν λόγων, ὧν ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ οἱ ἁμαρτωλοί. »

« Μὴ με νομίσῃ ὥσπερ μητέρα τινὰ τροφὴν, ψευδῇ σοι μαρμολύκειᾳ ἐπιστεῖν, ὥσπερ ἐκεῖναι ποιεῖν περὶ τοὺς γηπίους τῶν παίδων εἰώθασιν, ὅταν θρηνώσιν ἄτακτα καὶ ἀπέραντα, καὶ δι' ἐπιπλάστων διηγημάτων κατασιγάζουσιν. Ταῦτα μὲν οὐ μῦθος, ἀλλὰ λόγος ἀψευδὲς προκεκηρυγμένος φωνεῖ. Καὶ ἴσθι ἀκριδῶς, ὅτι γενήσεται τῶν βεβιωμένων ἔλεγχος ἀκριδῆς. »

Οὐκ ἐνὶ ῥήτῳ ἐκεῖ· οὐκ ἐνὶ πιθανότης ῥημάτων, κλέψαι δυνάμενη τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἀκολουθοῦσι κόλακες, οὐ τὰ χρήματα, οὐδ' ὄγκος ἀξιώματος· ἔρημος φίλων, ἔρημος βοηθῶν, ἀσυνπρόρρητος, κατασχυνόμενος ἕκαστος ἀπολειφθήσεται· σκυθρωπὸς, κατηφής, μεμονωμένος, ἀπαρβήσιastos. Ὅπου ἂν τις περιεγάγῃ τὸν ὀφθαλμὸν, ἐναργεῖς ὄψεται τῶν ἔργων τὰς εἰκόνας. Ὅσπερ γὰρ σκιά τῷ σώματι, οὕτω ταῖς ψυχαῖς αἱ ἁμαρτίαι παρέπονται, ἐναργεῖς τὰς πράξεις ἐξικονίζουσαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἄρνησις ἐκεῖ· ἀλλὰ φράσσεται στόμα ἀναίσχυντον. Αὐτὰ γὰρ ἕκαστος καταμαρτυρεῖ τὰ

πράγματα, οὐ φωνὴν ἀφίεντα, ἀλλὰ τοιαῦτα φαινόμενα, οἷα ὑφ' ἡμῶν γέγνηται.

Ἐν καὶ τοῦτο τῆς τοῦ διαβόλου μεθοδείας, τὸ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὥσπερ ἐπιλαθομένους τῶν τοσούτων ἀποράσεων, τέλος κολάσεων ἐκυτοῖς ὑπογράφειν, εἰς τὸ μᾶλλον κατατολμᾶν τῆς ἀμαρτίας. « Ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται. »

Ἐκεῖ κρίνεται, οὐχὶ μόνον ὁ καθηγγησάμενος τοῦ δεινοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ πονηρῶς ἡγεμόνι πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀκολουθήσας.

Φησὶν ὁ προφήτης : « Ἴνα τί ὑμεῖς ζητεῖτε τὴν ἡμέραν Κυρίου ; καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος, καὶ οὐ φῶς : » σκότος δὲ δηλονότι τοῖς ἀξίοις τοῦ σκότους. Ἐπαὶ ἀνέσπερον καὶ ἀδιάδοχον, καὶ ἀτελεύτητον τὴν ἡμέραν ἐκείνην οἶδεν ὁ λόγος, ἣν καὶ ἐγδόην ὁ ψαλμωδὸς προσηγόρευσεν, διὰ τὸ ἐξω καίεσθαι τοῦ ἐξδοματικοῦ τούτου χρόνου. Ὡστε καὶ ἡμέραν εἶπες, καὶ αἰῶνα, τὴν αὐτὴν ἐρεῖς ἔννοιαν. Εἴτε οὖν ἡμέρα ἢ κατάστασις ἐκείνη λέγοιτο, μία ἐστὶ, καὶ οὐ πολλὰ : εἴτε αἰὼν προσαγορεύοιτο, μοναχῶς ἂν εἴη, καὶ οὐ πολλοστός.

Καλὴν μὴ ῥήματος μόνον καὶ πράξεως, ἀλλὰ καὶ χειροῦ παντὸς, καὶ ὥρας αὐτῆς τοῦ ἀκαριαίου καὶ λεπτοτάτου οἰεσθαι λόγον ἀπαιτεῖσθαι ἡμᾶς.

Γίνωσκε συλλέγεσθαι εἰς ἕστερον.

Οὐδὲν ὅλως τῶν ἀγαθῶν, καὶ μικρὸν ἤ, παροχθήσεται ἐκεῖ παρὰ τοῦ χριτοῦ. Εἰ γὰρ ἀμαρτημάτων καὶ ῥημάτων καὶ ἐνθυμημάτων τινῶν μέλλομεν τιμωρίας ἡμεῖς, πολλῶ μᾶλλον τὰ κατορθώματα, καὶ μικρὰ λογισθήσεται.

Ἰντίστασις ἐστὶ ἐκεῖ τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ τῶν οὐ τοιούτων : καὶ μὲν αὗται καθελεχύσωσι τὸν ζυγόν, ἔσωσαν οὐ μικρὰς τὴν ἐργάτην τῶν ἐκυτῶν : καὶ τοσούτων ἰσχύση πονηρῶν πράξεων ἐργασία βλάψαι, ὅσον κατασπᾶσαι τῆς πρώτης χώρας, αὐτὸν εἰς τὸ τῆς γείνης ἀπάγουσι πῦρ, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸ πλῆθος τῶν κατορθωμάτων, ὥς καὶ δυναθῆναι ἀντιστῆναι πρὸς τὸν βίαιον ἐκείνον ἀνωθισμόν.

Μνημονεύετε τῆς φρικώδους, καὶ φοβερᾶς ἡμέρας, ἐν ἣ πάντες παρίστανται τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, δώσοντες δίκας τῶν πεπραγμένων, ἐνθα πρὸ ὀφθαλμῶν πάντων προτεθήσεται τὰ ἀμαρτήματα, καὶ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ τοῖς ἀγνωστοῖς ἐπιδειχθήσεται : ἐνθα ἡ πηγὴ τοῦ πυρὸς, καὶ ὁ ἀκοίμητος σκώληξ. Ἐνθα πάντα γυμνά καὶ τετραχηλισμένα : ἐνθα βίδλοι τῶν καρδιῶν ἡμῶν ἀνοιγῇσονται, καὶ ἐν μέσῳ ἀναγνωσθήσεται τὰ φανερά καὶ τὰ κεκρυμμένα, τὰ ἐν νυκτὶ, καὶ τὰ ἐν ἡμέρᾳ.

Ἐπὶ τοῦ ἐνὸς οὐ θέλομεν ἀσχημονῆσαι ἐνταῦθα, ἐπὶ δὲ μυριάδων τοσούτων ἐκεῖ τί ποιήσομεν

Καθάπερ ἡμεῖς τοῖς οἰκίταις τοῖς ἡμετέροις, οὐχὶ τῆς ἐξόδου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰσόδου ἀπαιτοῦμεν τὸν λόγον, ἐξετάζοντες πόθεν ὑπεδέξαντο χρήματα, καὶ παρὰ τίνων, καὶ πότε, καὶ πῶς, καὶ πόσα :

A dem emissæ voce, sed quatenus ejusmodi appareat quales gestæ a nobis fuerunt.

Ex Reg. brev. quæst. 267. — Unus quoque hic diaboli astus est, quod nimirum plerique homines velut tot tantarumque sententiarum oblii, supplicii sibi finem ipsi fingant, ut audacius peccent. Nam « vermis eorum », inquit ille, non morietur, nec ignis eorum exstinguetur (Isa. lxvi, 24). »

Ejusdem. — Illic condemnatur, non is duntaxat, qui sceleris auctor fuit, sed ille etiam qui ducem malum ad peccatum secutus est.

Hom. 2 in Hexaem. — Ait propheta : « Ut quid vos quæritis diem Domini ? et ipse est tenebræ, et non lux : » tenebræ nimirum iis qui tenebris digni sunt. Nam alioqui diem illum vespera et sine carere, nec obnoxium esse successioni, Scriptura testatur. Quem etiam octavum Psalmista appellavit (Psal. vi, 1, quod a septenario hoc tempore sejunctus sit. Quare, sive diem, sive ævum dixeris, eodem sensu utrumque appellabis. Ac proinde, sive dies status ille nuncupetur, unus est, ac non multi : sive ævum vocetur, unicuique est, non multiplex.

Naz. orat. 26. — Optima res est, ut non modo sermonis et actionis, sed etiam temporis, quoniam et momentaneæ tenuissimæque partis horæ rationem a nobis exigendam existimemus.

Scito ut in tempus posterum colligas.

Chrysost. — Nullum prorsus bonum, quantumvis exiguum sit, a iudice negligetur. Nam cum peccatorum, sermonumque et cogitationum pœnas simul persolutori ; multo sane magis recte factorum, quamlibet parva sint, ratio habebitur.

Ejusdem. — Bonarum illic et malorum actionum comparatio erit : ac siquidem ille præponderarint, auctori suo laudem mediocrem salutem afferent. Sin contra malorum actionum perpetratio tantum afferre detrimenti poterit, ut eum e prima regione detrahat ; ipsum ad gehennæ ignem abducit : quod videlicet non tanta sit recte factorum copia, ut violento illi impulsui obsistere queat.

Ejusdem. — Horrendum illum et tremendum diem memoria tenete, in quo omnes Christi tribunali sistentur, eorum quæ in vita gesserint, rationem reddituri. Illic enim ante oculos omnium peccata proponuntur relegendurque, et iis qui ea ignorabant, ostenduntur. Illic fons ignis, et pervigil vermis. Illic omnia nuda et aperta. Illic cordium nostrorum libri panduntur, atque in medio tam perspicua, quam abstrusa ; tam quæ noctu, quam quæ interdiu perpetrata sunt, perlegendur.

Ejusdem. — Coram uno homine indecore aliquid agere nos pudet : illic autem coram tot myriadibus quid faciemus ?

349 Ejusdem. — Quemadmodum a vernis nostris, non egressus modo, sed etiam introitus rationem exposcimus, sciscitamurque ab eis unde pecunias sumpserint, et a quibus, et quandonam,

et quo pacto, et quoniam : eodem modo Deus a nobis non solum impensæ, sed et adeptionis rationem exacturus est.

Dion. Areop. De div. nominib. cap. 4. — Nequaquam in hac vita puniri, hoc malum est ; sed supplicio futuro dignum se præbere.

Philonis. — Fieri non potest, ut apud Deum, vel improbus quispiam unus boni, quod inter plurima mala gesserit, mercedem amittat, vel rursum probus supplicii expertus maneat, si inter plurima bona crimine aliquo sese devinzerit. Et enim necesse est ut Deus in pondere et mensura omnia reddat.

Ejusdem. — Mens unicuique testis est eorum quæ clam cogitaverit : atque conscientia iudex est incorruptus, omniumque certissimus

TIT. XVI. — *De imprecatione a Domino et prophetis necnon ab apostolis, quandoque facta.*

Gen. III, 14-19. — « Dixit Dominus serpenti : Quia fecisti hoc, maledictus es præ omnibus animantibus et bestiis terræ. Super pectus tuum gradieris, et super ventrem tuum procedes, et terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et mulieri dixit : Multiplicans multiplicabo dolores tuos, et gemitum tuum. In doloribus paries filios, et ad virum erit conversio tua, et ipse dominabitur tui. Ad Adam autem dixit : Quoniam audisti vocem uxoris tuæ, et de ligno solum quod præcepi tibi ne comederes, de eo comedisti ; maledicta terra in operibus tuis. In doloribus comedes eam omnibus diebus vitæ tuæ ; spinas et tribulos germenabit tibi, et comedes panem tuum, donec revertaris in terram de qua sumptus es : quoniam terra es, et in terram reverteris. »

Gen. IV, 9-12. — « Dixit Dominus Deus ad Cain : Ubi est Abel frater tuus ? Dixit autem ille, Nescio. Nunquid custos fratris mei sum ego ? Et dixit Deus : Quid fecisti ? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Et nunc maledictus eris super terram quæ aperuit os suum, ut susciperet sanguinem fratris tui de manu tua. Cum operaberis terram, non adjiciet dare tibi virtutem suam. Gemens et tremens eris super terram. »

Gen. IX, 24, 25. — « Evigilavit Noe a vino, et cognovit quæ fecisset sibi filius suus junior ; aitque : Maledictus Chanaan : puer famulus erit fratrum suorum. »

II Reg. I, 21. — « Montes qui in Gelboe, nec ros, nec pluvia descendat super vos. Montes mortis, quoniam ibi exaruerunt clypei fortium. »

IV Reg. I, 9-16. — « Ecce Elias sedebat in vertice montis, et vocavit eum quinquagenarius, et ait : Homo Dei, rex vocat te : descende. Et respondit Elias, et dixit ei : Et si homo Dei sum ego, descendet ignis de cælo, et consumet te et quinquaginta tuos. Et descendit ignis de cælo, et devoravit eum, et quinquaginta ipsius. Dixit Elias : Hæc dicit Dominus : Pro eo quod **350** misisti

αὐτῶς δὲ καὶ ὁ θεὸς, οὐχὶ τῆς δαπάνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς κτήσεως ἀπαιτήσει τὰς εὐθύνας.

οὐ τὸ κολάζεσθαι ἐνταῦθα, κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀξίον τῆς ἐκείσε γενέσθαι κολάσεως.

Οὐκ ἔστι παρὰ θεῷ, οὔτε πονηρὸν ὄντα ἀπολέσαι τὸν ἀγαθὸν μισθὸν περὶ ἐνὸς ἀγαθοῦ μετὰ πλειόνων κακῶν πεπραγμένου, οὔτε πάλιν ἀγαθὸν ὄντα, ἀπολέσαι τὴν κόλασιν, καὶ μὴ λαβεῖν αὐτὴν, εἰ μετὰ πλειόνων ἀγαθῶν ἐν τινὶ γένηται πονηρεύων. Ἀνάγκη γὰρ ζυγῷ καὶ σταθμῷ πάντα ἀπολιδόναι τὸν θεόν.

Ὁ νεὺς ἐκάστης μάρτυς ἐστὶν ὧν ἐν ἀφανείᾳ ἐβουλεύσαντο, καὶ τὸ συνειδὸς ἐλαγχος ἀδέκαστος, καὶ πάντων ἀψευδέστατος.

TIT. IΣ. — *Περὶ ἀρᾶς ὑπὸ Κυρίου, καὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἀποστόλων ποτὲ γενομένης.*

« Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ ὄφει : Ὅτι ἐποίησας τοῦτο, ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν θηρίων τῆς γῆς. Ἐπὶ τῷ στήθει, καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ, καὶ γῆν φαγῇ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου. Καὶ τῇ γυναικὶ εἶπεν : Πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου, καὶ τὸν στεναγμὸν σου ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτὸς σου κυριεύσει. Τῷ δὲ Ἀδάμ εἶπεν : Ὅτι ἤκουσας τῆς φωνῆς τῆς γυναικὸς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐνετείλάμην σοι, τοῦτο μόνον μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἐφαγες, ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. Ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου : ἀκάνθας καὶ τριβίλους ἀνατελεῖ σοι, καὶ φαγῇ τὸν ἄρτον σου, ἕως οὗ ἀποστρέψῃς εἰς γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθης : ὅτι γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. »

« Εἶπε Κύριος ὁ θεὸς πρὸς Κάιν : ποῦ ἐστὶν Ἀβὴλ ὁ ἀδελφός σου ; Ὁ δὲ εἶπεν : Οὐ γινώσκω. Μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμι ἐγώ ; Καὶ εἶπεν ὁ θεός : Τί ἐποίησας τοῦτο ; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς. Καὶ νῦν ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἡ ἔχουσα τὸ στόμα αὐτῆς διέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρὸς σου : ὅτε ἐργᾷ τὴν γῆν, καὶ οὐ προσθήσει δοῦναί σοι τὴν ἰσχύιν αὐτῆς. Στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. »

« Ἐξένηψε Νῶε ἐκ τοῦ οἴνου, καὶ ἔγνω ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος. Καὶ εἶπεν : Ἐπικατάρατος Χαναάν : καὶ οἰκίτης ἔσται τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. »

« Εἶπεν Δαβὶδ : ὄρη τὰ Γελβού, μὴτε ἔρσοις, μὴτε ὑετὸς πίση ἐφ' ὑμᾶς. Ὅρη θανάτου, ὅτι ἐκεῖ ἐξηράνθη σκέπη δυνατῶν. »

« Ἰδοὺ Ἡλιοῦ ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους. Καὶ ἐλάλησεν ὁ πεντηκόνταρχος πρὸς αὐτὸν, καὶ εἶπεν : Ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ, ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσέ σε, κατάρθῃ. Καὶ ἀπεκρίθη Ἡλιοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ : Εἰ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ ἐγώ, καταθήσεται πῦρ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀναλώσει σε, καὶ τοὺς πεντήκοντά σου. Καὶ κατέβη πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτὸν, καὶ τοὺς πεντήκοντα αὐτοῦ. Εἶπεν Ἡλιοῦ :

Τάδε λέγει Κύριος· Ἄνθ' ὧν ἐξαπέσταλκας ἀγγέλους ἠζητῆσαι ἐν τῷ Βαάλ μυῖαν θεὸν προσέχθισμα Ἀκκαρων, οὐχ οὕτως· ἡ κλίνη ἐφ' ἧς ἀνέβης ἐκεῖ, οὐ καταβήσκει ἀπ' αὐτῆς, ὅτι θανάτῳ ἀποθανῇ. »

Ἢ Ἦνοιξεν Ἰὼβ τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ καταράσατο τὴν ἡμέραν αὐτοῦ λέγων, Ἀπόλοιτο ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη ἐν ᾗ, εἰπον ἐγεννήθην, καὶ ἡ νύξ ἐκεῖνη ἐν ᾗ εἶπον· Ἰδοὺ ἄρσεν. Ἢ νύξ ἐκεῖνη εἴη σκότος, καὶ μὴ ἀναζητήσεται αὐτὴν ὁ Κύριος ἀνωθεν, μηδὲ ἔλθῃ ἐπ' αὐτὴν φέγγος. Ἐκλάβῃ δὲ αὐτὴν σκότος καὶ σκιά θανάτου. Ἐπέλθοι ἐπ' αὐτὴν γνόφος· καταραθῇ ἡ ἡμέρα, καὶ ἡ νύξ ἐκεῖνη. Ἐπενέγκῃ αὐτὴν σκότος, μὴ εἴη εἰς ἡμέραν ἐνιαυτοῦ, μηδὲ ἀριθμηθῇ εἰς ἡμέραν μηνῶν· ἀλλὰ ἡ νύξ ἐκεῖνη εἴη ὀδύνη, μηδὲ ἔλθοι ἐπ' αὐτὴν εὐφροσύνη, μηδὲ χαρμονή, ἀλλὰ καταράσσεται αὐτὴν ὁ καταρώμενος ἡμέραν ἐκεῖνην, ὁ μέλλων τὸ μέγα κῆτος χειρώσασθαι. Σκοτωθῇ τὰ ἄστρα τῆς νυκτὸς ἐκεῖνης, καὶ εἰς φωτισμὸν μὴ ἔλθῃ, μὴ ἴδοι ἐωσφόρον ἀνατέλλοντα, ὅτι οὐ συνέκλεισε πύλας γαστρὸς μητρὸς μου, ἀπήλλαξε γὰρ ἂν πόνον ἀπὸ ὀφθαλμῶν μου. »

Ἢ Εἰήσαν οἱ ἐχθροὶ μου, ὥσπερ ἡ καταστροφή τῶν ἀσεβῶν, καὶ οἱ ἐπανιστάμενοί μοι ὥσπερ ἡ ἀπώλεια τῶν παρανόμων. »

Ἢ Ἡμέρα συναντήσεται αὐτοῖς σκότος, τὸ δὲ μεσημβρινὸν ψηλαφήσεται ἰσα νυκτὶ. Ἀπόλονται δὲ ἐν πολέμῳ, ἐκσιφωνηθῇ αὐτῶν ἡ ἰσχύς.

Ἢ Πᾶς ὁ βίος ἀσεβοῦς ἐν φροντίδι· ὅταν δοκῇ εἶδῃ εἰρηνεύειν, ῥῖξει αὐτῷ ἡ καταστροφή. Οἶδεν ἐν αὐτῷ, ὅτι μένει εἰς πτώμα. Ἡμέρα δὲ αὐτοῦ σκοτεινὴ· ἀνάγκη δὲ αὐτὸν καὶ θλίψις καθέξει, ὥσπερ στρατηγὸς πρωτοστάτης πίπτων ὅτι ἤρεν χεῖρας ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ἐναντίον δὲ παντοκράτορος ἐτραχηλίασεν. Αὐλισθῇ δὲ εἰς πόλεις ἐρήμους· εἰσελθοὶ δὲ εἰς οἴκους δοικῆτους. Ἄ δὲ ἐκεῖνοι ἐθέρισαν, ἄλλοι ἀπολίσσονται· οὔτε μὴ πλουτισθῇ, οὔτε μὴ μείνῃ αὐτοῦ τὰ ὑπάρχοντα. Οὐ μὴ βάλλῃ ἐπὶ τὴν γῆν σκιάν, οὐδὲ μὴ ἐκφύγῃ τὸ σκότος. Τὸν βλαστὸν αὐτοῦ μαράνη ἀνομος, ἐκπέσοι δὲ αὐτοῦ τὸ ἄνθος. Κενὰ ἀποθήσεται αὐτῷ. Ἢ τομὴ αὐτοῦ πρὸ ὥρας φθαρήσεται, καὶ ὁ ῥάδαμνος αὐτοῦ οὐ μὴ πυκνάσῃ. Τρυγηθῇ δὲ ὥσπερ ὀμφαξ πρὸ ὥρας· ἐκπέσοι δὲ ὡς ἄνθος ἐλαίας· μαρτύριον γὰρ ἀσεβοῦς θάνατος. Ἢ Ἐν γαστρὶ λήψεται ὀδύνας· ἀποθήσεται αὐτῷ κενὰ, ἡ δὲ κοιλία αὐτοῦ ὑποίσει ὀδύνας. »

Ἢ Φῶς ἀσεβῶν σβεσθήσεται, καὶ οὐχ ἀποθήσεται αὐτῶν ἡ φλόξ. Θηρεύσασιν ἐλάχιστοι τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν. Ἐμβέβληται ὁ ποῦς αὐτῶν ἐν παγίδι, καὶ ἐν δικτύῳ ἐλιχθῇ. Ἐλθοῖσαν ἐπ' αὐτὸν παγίδες. Πτώμα δὲ αὐτῷ ἐτοιμάσεται ἐξ αἰσίων. Κατέδεταί τὰ ὥραϊα αὐτοῦ θάνατος· κατασπαρήσονται τὰ εὐπρεπῆ αὐτοῦ θεῖα. Ὑποκάτωθεν αὐτοῦ αἱ ῥίζαι ξηρανθήσονται, καὶ ἐπάνωθεν αὐτοῦ ἐπιπείσεται θερισμὸς αὐτοῦ. Τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἀπόλοιτο ἐκ τῆς γῆς. Ἀπώσῃ αὐτὸν ἐκ φωτὸς εἰς σκότος, οὐχ ἔσται σεσωσμένος εἰς τὴν ὅπ' οὐρανὸν ὁ οἶκος αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτοῦ ζήσονται ἑτεροὶ· οὗτοι εἰσιν οἶκοι ἀδίκων, οὗτος ὁ τόπος τῶν μὴ ἰδόντων τὸν Κύριον. »

nuntios ad consulendum Baal muscam, offendiculum Accaron, non ita fiet : de lectulo super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. »

Job iii, 1. — « Aperuit Job os suum, et maledixit diei suæ, dicens : Pereat dies illa in qua natus sum, et nox illa, in qua dixerunt : Natus est masculus. Nox illa tenebræ sit, nec requirat eam Dominus desuper, neque veniat super eam lumen. Apprehendant autem eam tenebræ et umbra mortis. Superveniat in eam caligo. Maledicatur dies ei nox illa. Occupent eam tenebræ, nec sit in diem anni, nec computetur inter dies mensium. Sed nox illa dolor sit, nec veniat super eam lætitia, neque gaudium ; sed maledicat illi qui maledicit diei, qui paratus est magnum cete sibi subijcere. Obtenebrentur stellæ noctis illius, nec ad illuminandum veniant : nec videat luciferum surgentem, quoniam non clausit portas ventris matris meæ. Migrare quippe fecisset laborem ab oculis meis. »

Job xxvii, 7. — « Sint inimici mei sicut subversio impiorum, et in me insurgentes, ut perditio iniquorum. »

Job v, 5, 14. — « Per diem occurrent eis tenebræ, at in meridie palpent quasi in nocte. Pereant in bello : absorbeat eorum fortitudo. »

Job xv, 21-35. — « Omnis vita impii in curia. Cum visus fuerit jam in pace agere, veniet ejus subversio. Novit in se quod maneat ad ruinam. Dies autem ejus tenebrosa : necessitas autem et tribulatio ipsum comprehendet, sicut dux præfectus cadens : quoniam sustulit manus coram Domino, et contra Omnipotentem cervicem induravit. Habitet civitates desertas : ingrediatur domos inhabitatas. Quæ vero illi messuerunt, alii auferent : neque ditescat, neque maneat ejus facultates. Non mittat in terra umbram, neque fugiat tenebras. German ejus tabefaciat ventus ; decidat autem ejus flos. Inania occident ei. Incisio ejus ante tempus corrumpetur, et ramus ejus non florebunt. Vindemietur velut prima uva ante tempus : decidat autem sicut flos olivæ. Testimonium autem impii, mors. In ventre capiet dolores. Evadent ei vana : venter autem ejus sustinebit dolos. »

Job xviii, 6-21. — « Lumen impiorum extinguetur, et non eveniet eorum flamma. Venientur minimi facultates eorum. Immittatur pes ejus in laqueo, et reſe involvatur. Veniant super eum laquei. Ruina autem ei præparata est immanis. Comedet pulchra ejus mors : dispergentur decencia ejus in sulphure. Deorsum radices ejus sicca-buntur, et sursum corruiet mesais ejus. Memoria ejus de terra pereat. Expellat eum de luce in tenebras. Non erit salvata in regione quæ sub celo est, domus ejus ; sed in rebus ejus vivent alii. Hæ sunt domus iniquorum : hic locus ignorantium Dominum. »

Psal. v. 11. — « Judica illos, Deus. Decidant a cogitationibus suis. »

Psal. vi. 10. — « Confundantur et conturbentur omnes inimici mei. »

Psal. xxxix. 15. — « Confondantur et convertantur qui quaerunt animam meam. »

351 *Psal.* lvin. 9, 12. — « Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. Deus meus ostendet mihi super inimicos meos : ne occidas. »

Psal. lvin. 22. — « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum. »

Psal. lxxviii. 6. — « Effunde super eos iram tuam ; in gentes qui te non noverunt. »

Psal. lxxxi. 14, 17. — « Deus meus, pone illos ut rotam, sicut stipulam ante faciem venti. Imple facies eorum ignominia, et quaerant. »

Psal. cviii. 17, 29. — « Noluit benedictionem, et elongabitur ab eo. Induantur qui detrahunt mihi, pudore. »

Psal. i. 15. — « Contere brachium peccatoris et maligni. »

Psal. xxiv. 3. — « Confundantur omnes inique agentes supervacue. »

Osee ix. 14. — « Da eis, Domine, vulvam sine liberis, et ubera arentia. »

Isa. iii. 24. — « Et erit vobis pro suavi odore fetor : et pro zona fune cingeris : et pro ornatu capitis auren, calvitium propter opera tua : et pro tunica clavata purpura, accinges saccum. Et filius tuus pulcherrimus, quem diligis, gladio cadet, et sortes vestri gladio peribunt. Et relinqueris sola, et in terram prosterneris. »

I Tim. iv. 14. — « Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. Reddet illi Dominus secundum opera sua. »

TIT. xvii. — *De iis qui injuria officiantur : et quod ipsis opem ferre oporteat.*

Exod. ii. 11. — « In diebus illis, cum grandis esset factus Moyses, exiit ad fratres suos filios Israel. Considerans autem laborem eorum, videt hominem Ægyptium verberantem quemdam Hebræum de fratribus suis filiis Israel. Circumspiciens autem huc et illuc, neminem videt : et percutiens Ægyptium, abscondit eum in arena. Exiens autem die secundo, videt duos viros Hebræos rixantes, et dixit ei qui faciebat injuriam : Quare te verberas proximum ? At ille dixit : Quis te constituit principem et judicem super nos ? Num tu vis me occidere, quemadmodum occidisti heri Ægyptium ? Timuit autem Moyses, et dixit : Si sic manifestum factum est verbum hoc ? »

Job xxix. 12, 17. — « Liberavi pauperem de manu potentis. Contrivi molas iniquorum : de mediis autem dentibus eorum prædam evulsi. »

Prov. xxiv. 11. — « Erue eos qui ducuntur ad mortem, et libera eos qui interficiuntur : ne parcas. Quod si dixeris, Non novi eum, scito quod Dominus corda omnium cognoscit, qui reddit unicuique juxta opera sua. »

« Κρίνον αὐτοὺς ὁ θεός : ἀποπεσάτωσαν ἀπὸ τῶν διαβουλιῶν αὐτῶν. »

« Ἀσχυνθείησαν, καὶ παραχθείησαν πάντες οἱ ἐχθροί μου. »

« Ἀσχυνθείησαν, καὶ ἐντραπείησαν οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν μου. »

« Μὴ οἰκτειρήσεις πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν. Ὁ θεός μου δείξει μοι ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου μὴ ἀποκτείνης. »

« Γενθῇτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα. »

« Ἐκχεον ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὀργὴν σου, ἐπὶ τὰ ἔθνη μὴ γινώσκοντά σε. »

« Ὁ θεός μου, θοῦ αὐτοὺς ὡς τροχὸν, ὡς καλάμην κατὰ πρόσωπον ἀνέμου. Πλήρωσον τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀτιμίας, καὶ ζητήσουσιν. »

« Οὐκ ἠθέλησεν εὐλογία, καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Ἐνδυσάσθωσαν οἱ ἐνδιαβάλλοντές με ἐν τροπῇ. »

« Σύντριψον τὸν βραχίονα τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ πονηροῦ. »

« Ἀσχυνθήτωσαν οἱ ἀνομοῦντες διὰ κενῆς. »

« Δὲς αὐτοῖς, Κύριε, μήτραν ἀτεκνοῦσαν, καὶ μαστοὺς ξηρούς. »

« Ἔσται ὑμῖν ἀντὶ ὁσμῆς ἡδέας κονιορτός, καὶ ἀντὶ ζώνης σχοινίω ζώσῃ, καὶ ἀντὶ κόσμου τῆς κεφαλῆς τοῦ χρυσοῦ, φαλάκρωμα ἕξεις διὰ τὰ ἔργα σου, καὶ ἀντὶ χιτῶνος μεσοπορφύρου περιζώσῃ σάκκον. Καὶ ὁ υἱός σου ὁ κάλλιστος, ὃν ἀγαπᾷ, μαχαίρᾳ πεσέται, καὶ οἱ ἰσχυρόντες ἡμῶν μαχαίρᾳ πεσούνται, καὶ καταλειφθήσῃ μόνῃ, καὶ εἰς τὴν γῆν ἐδαφισθήσῃ. »

« Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλὰ μοι κακὰ ἐνεδείξατο. Ἀποδώσει αὐτῷ ὁ Κύριος κατὰ ἔργα αὐτοῦ. »

TIT. iz'. — *Περὶ ἀδίκουμένων : δεῖ χρή βοηθεῖν αὐτοῖς.*

« Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκαίναις μέγας γενόμενος ὁ Μωϋσῆς, ἐξῆλθε πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ : κατανοήσας δὲ τὸν πένον αὐτῶν, ὁρᾷ ἄνθρωπον Αἰγύπτιον τύποντα τινὰ Ἑβραῖον τῶν ἐαυτοῦ ἀδελφῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Περιβλέψας δὲ ὧδε καὶ ὧδε, οὐκ ὁρᾷ οὐδένα : καὶ πατάξας τὸν Αἰγύπτιον, ἐκρυσέν αὐτὸν ἐν τῇ ἄμμῳ. Ἐξελθὼν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ δευτέρᾳ, ὁρᾷ δύο ἄνδρας διαπληκτιζομένους, καὶ λέγει τῷ ἀδικοῦντι : Διὰ τί τύπτεις τὸν πλησίον ; Ὁ δὲ εἶπε : Τίς σε καθίστησι ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς ; Ἡ ἀνελεῖν με θέλεις, ὃν τρόπον ἀνέβλες χθὲς τὸν Αἰγύπτιον ; ἐφοβήθη δὲ Μωϋσῆς, καὶ εἶπεν : Εἰ οὕτως, ἐμφανὲς γέγονε τὸ ῥῆμα τοῦτο ; »

« Δείσωσα πτωχὸν ἐκ χειρὸς δυνάστου. Σύντριψα μυλὰς ἀδίκων, ἐκ δὲ μέσου τῶν ἐδόντων αὐτῶν ἄρπαγμα ἐξέσπασα. »

« Ῥῦσαι ἀπαγομένους εἰς θάνατον, καὶ ἐκπριοῦ κτεινομένους, μὴ φείσῃ. Ἐάν δὲ εἴπῃς, Οὐκ οἶδα τοῦτον, γίνωσκε ὅτι Κύριος καρδίας πάντων γινώσκει, ἐς ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. »

« Ἐξέλθετε διηρπαγμένον ἐκ χειρὸς ἀδικοῦντος αὐτόν. »

« Ἀδικίαν καὶ τλαιπωρίαν ἀφέλεσθε· ἐξάρτατε καταδυναστείαν ἐκ τοῦ λαοῦ μου, λέγει Κύριος. »

« Ἐξελού ἀδικούμενον ἐκ χειρὸς ἀδικοῦντος αὐτόν. »

Πᾶς ὁ πλέων ἰγγύς ἐστι τοῦ ναυαγίου, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ σφοδρότερον πλέει· καὶ πᾶς ὁ σώμα περιειμένος, ἰγγύς ἐστι τῶν τοῦ σώματος κακῶν, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ περ ἂν ὀρθῶς βαδίζει, καὶ μὴ βλέπει τοὺς πρὸ αὐτοῦ κειμένους. Ἔως πλεῖς ἐξ οὐρίας, τῷ ναυαγοῦντι δὸς χεῖρα· ἔως εὐεχτεῖς, καὶ πλουτεῖς, τῷ κακοπαθοῦντι βοήθησον. Μὴ ἀναμείνης ἐπὶ σεαυτοῦ μαθεῖν, ὅσον κακόν ἐστιν ἀπανθρώπια, καὶ ὅσον ἀγαθὸν σπλάγχνα τοῖς χρήζουσιν ἀνοιγόμενα. B

Χρηστοὺς εἶναι χρή τοῖς προεμπασουσιν, καὶ τῷ ἑλπίῳ κτάσθαι τὸν ἑαυτοῦ.

Ἐν ταῖς ἀλλοτριαῖς συμφοραῖς τὰ οἰκία εὖ τίθεσθαι χρή, καὶ δανείζειν Θεῷ τὸν ἑαυτοῦ ἑλπίους χρήζοντας, καὶ μὴ καταφρονεῖν ἀνθρώπων ἀνθρώποι ὄντες.

Μὴ γελάσης πτώμα τοῦ πένθους· διάβαινε ἐκ ἀσφαλῶς, ὅσον σοὶ δύναμις, ἀλλὰ καὶ δίδου χεῖρα χαμαὶ κειμένῳ.

TIT. III. — Περὶ ἀγάπης, καὶ εἰρήνης, καὶ εἰρηνοποιῶν.

« Εἶπε Νοεμὶν πρὸς Ρούθ· Ἰδοὺ ἀνέστρεψεν ἡ σύννυμφός σου πρὸς λαὸν αὐτῆς, καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς αὐτῆς, ἐπιστράφητι καὶ σύ. Εἶπε δὲ Ρούθ· Μὴ ἀπαντήσης μοι τοῦ καταλιπεῖν σε, ὅτι ὅπου ἐάν πορευθῇς, πορεύσομαι· καὶ ὁ λαός σου, λαός μου, καὶ ὁ θεός σου, θεός μου. »

« Προσέθετο Ἰωνάθαν ὁμῶσαι τῷ Δαβὶδ, ὅτι ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ ἀγαπῶντος αὐτόν. »

« Ἀλγῶ ἐπὶ σέ, ἀδελφέ μου Ἰωνάθαν. Ὁραυώθης μοι σφόδρα· ἐθαυμαστώθη ἡ ἀγάπησίς σου ἐμὲ ὑπὲρ ἀγάπης γυναικῶν. »

« Ζήτησον εἰρήνην, καὶ εὐωξὸν αὐτήν. »

« Οἱ βουλόμενοι εἰρήνην, εὐφρανθήσονται. »

« Πάντας τοὺς μὴ φιλονεικοῦντας καλύψει φιλία· ὁ ἐλέγχων μετὰ παρρησίας, εἰρηνοποιεῖ. »

« Μακρόθυμος ἀνὴρ κατασβεσθεὶς κρίσεις· ὁ δὲ ἀσεβὴς ἐγερθεὶ μᾶλλον. »

« Καλύπτουσιν ἑχθρὰν χεῖλη δίκαια. »

« Κρείσσων φωμὸς μετ' ἡδονῆς ἐν εἰρήνῃ, ἢ οἶκος πλήρης πολλῶν ἀγαθῶν καὶ ἀδίκων θυμάτων μετὰ μάχης. »

« Θυμὸν ἀνδρὸς πραῖναι θεράπειον φρόνιμος. »

Jer. xii, 5. — « Eripite eum qui diripitur, de manu ejus qui lædit eum. »

Ezech. xlv, 9. — « Iniquitatem et miseriam tollite : auferite oppressionem a populo meo, dicit Dominus. »

Eccli. iv, 9. — « Libera eum, qui injuriam patitur, de manu calumniantis. »

Naz. Or. 13. — Quisquis navigat, naufragio propinquus est, ac eo magis, quo navigat vehementius : consimili modo quisquis corpore convestitus est, corporis malis propinquus est, eoque magis, quo rectior incedit, nec eos qui ante se jacent, intuetur. Dum secundo venio navigas, ei qui naufragium 352 fecit, manum porrige. Dum sanus es, et locuples, opem ser afflicto. Non exspectes, ut ex teipso discas, quantum malum sit inhumanitas, quantumque bonum, viscera egentibus aperire.

Benignos esse oportet illis qui in calamitatem jam inciderunt, et misericordiam misericordia comparare.

Id. Orat. 20. — In alienis calamitatibus recte non oportet nostris rebus consulere, et Deo misericordiam fenerare, cum ipsi misericordia opus habeamus : nec homines aspernemur aut pro nihilo ducamus, quando ipsi homines sumus.

Ejusdem. — Casum alterius ridere noli. Sed quam tute potes, incede, atque humi jacenti manum porrige.

C TIT. XVIII. — De charitate, et pace, et pacificis

Ruth i, 15. — « Dixit Noemi ad Ruth : En reversa est socia tua ad populum tuum et ad deos suos. Revertere tu quoque. Ruth vero dixit : Nec occurras mihi ut relinquam te et abeam. Quoniam quocumque perrexeris, pergam : et populus tuus, populus meus, et Deus tuus, Deus meus. »

I Reg. xx, 17. — « Et addidit Jonathas deprecari David, eo quod diligeret eum anima diligentis se. »

II Reg. i, 26. — « Dolen super te, frater mi Jonatha. Speciosus mihi eras valde. Admirabilis erat mihi dilectio tua super amorem mulierum. »

Psal. xxxiii, 14. — « Inquire pacem, et persequere eam. »

Prov. xii, 20. — « Qui pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium. »

Prov. x, 11, 12. — « Omnes eos qui nolunt contendere, operit amicitia. Qui arguit libere, pacificus est. »

Prov. xv, 18. — « Vir patiens extinguet lites : impius eas potius suscitabit. »

Prov. x, 18. — « Operiunt inimicitias labia justa. »

Prov. xvii, 1. — « Melior est buccella sicea cum gaudio in pace, quam domus plena multis victimis bonis et iniquis cum jurgio. »

Prov. xviii, 14. — « Iram viri sedat famulus prudens. »

Cant. viii, 7. — « Aquæ multæ non poterunt A
extinguere charitatem, nec flumina concludent
illam. »

Zach. viii, 11. — « Veritatem et pacem diligite,
ait Deus omnipotens. »

Isai. lxi, 7. — « Quam speciosi super montes pe-
des evangelizantium bona, auditum pacis, evange-
lizantium bona ! »

Ezech. xxxiv, 29. — « Suscitabo eis plantationem
pacis, et ultra non peribunt. »

Eccli. xxv, 1. — « In tribus decora facta sum,
et surrexi decora coram Deo et hominibus : con-
cordia fratrum, et amicitia proximorum, et vir et
mulier sibi bene consentientes. »

Matth. v, 9. — « Beati pacifici, quoniam filii
Dei vocabuntur. »

Ibid. 44. — « Diligite inimicos vestros. Benedi-
cite maledicentibus vos : orate pro calumniantibus
et persequentibus vos. »

Matth. xviii, 19. — « Amen dico vobis, quia, si
iduo ex vobis consenserint super terram, de omni
re quæcunque petierint, fiet illis a Patre meo qui
in cælis est. »

353 *Joan. xiii, 34.* — « Mandatum novum do
vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos : ut et
vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes,
quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis
ad invicem. »

Joan. xiv, 27. — « Pacem meam relinquo vobis,
pacem meam do vobis. »

Joan. xv, 9. — « Sicut dilexit me Pater, ita et
ego dilexi vos. Manete in dilectione mea ; sicut ego
præcepta Patris mei servavi, et maneo in ejus di-
lectione. Hoc est præceptum meum, ut diligatis
invicem, sicut dilexi vos. Majorem hac charitatem
nemo habet, ut animam suam ponat quis pro ami-
cis suis. »

Luc. x, 5. — « In quæcunque domum intrave-
ritis, primum dicite : Pax huic domui. Et si illic
fuerit filius pacis, requiescet super eum pax. »

Luc. xii, 58. — « Dum vadis cum adversario tuo
ad principem in via, da operam, ne forte trahat te
ad judicem, et judex tradat te exactori, et exactor
mittat te in carcerem. Amen dico tibi, non exies
inde, donec novissimum minutum reddas. »

Rom. xii, 18. — « Si fieri potest, quod ex vo-
bis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. »

Rom. xiii, 8. — « Nemini quidquam debeatis,
nisi ut invicem diligatis. Nam, Non inoechaberis,
non furaberis, non falsum testimonium dices, et si
quod est aliud mandatum, in hoc verbo instau-
ratur, in diligendo proximum tuum sicut te-
ipsum. »

Rom. xiv, 19. — « Quæ pacis sunt sectemur, et
quæ ædificationis sunt ad invicem. »

Rom. xiii, 10. — « Dilectio proximo malum non
operatur. Plenitudo legis, dilectio. »

I Cor. xii, 31 ; xiii, 1 sqq. — « Æmulamini charis-

« Ὑδὼρ πολλὸν οὐ δύνησεται σβεῖσαι τὴν ἀγάπην,
καὶ πεταμοὶ οὐ συγκλύσουσιν αὐτήν. »

« Τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαπᾶτε, λέγει
Κύριος παντοκράτωρ. »

« Ὡς ὥρατοι ἐπὶ τῶν ὁρέων οἱ πόδες εὐαγγελιζο-
μένων ἀγαθῶν, ἀκοὴν εἰρήνης, εὐαγγελιζομένων ἀγα-
θῶν ! »

« Ἀναστήσω αὐτοῖς φυτὸν εἰρήνης, καὶ οὐκέτι
ἔσονται ἀπολλύμενοι. »

« Ἐν τρισὶν ὥραισθην, καὶ ἀνέστην ὥραϊς ἑναντι
Κυρίου καὶ ἀνθρώπων· ὁμόνοια ἀδελφῶν, καὶ φίλα
τῶν πλησίων, καὶ γυνὴ καὶ ἀνὴρ ἑαυτοῖς συμπεριτε-
ρόμενοι. »

« Μακάριοι εἰρηνοποιοί, ὅτι καὶ αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ
κληθήσονται. »

« Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· εὐλογεῖτε τοὺς
καταρωμένους ὑμᾶς· προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεα-
ζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων. »

« Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνή-
σωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν
αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Πατρὸς μου
τοῦ ἐν οὐρανοῖς. »

« Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ὑμεῖς ἀγαπᾶτε
ἀλλήλους, καθὼς ἡγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγα-
πᾶτε ἀλλήλους. Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι
ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. »

« Εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν
ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. »

« Καθὼς ἡγάπησέ με ὁ Πατήρ, καὶ ἐγὼ ἡγάπησα
ὑμᾶς· μένετε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐν-
τολάς τοῦ Πατρὸς μου τητήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν
τῇ ἀγάπῃ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμή, ἵνα ἀγαπᾶτε
ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἡγάπησα ὑμᾶς. Μείζονα ταύ-
της ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ
ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. »

« Εἰς τὴν δ' ἀν οἰκίαν ἔρχησθε, πρῶτον λέγετε, Εἰ-
ρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ. Καὶ ἐὰν ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης,
ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη. »

« Ὡς ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου πρὸς ἄρ-
χοντα ἐν τῇ ἐδῷ, ὅς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐ-
τοῦ, μήποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ ὁ
κριτὴς παραδῷ σε τῷ πράκτορι, καὶ ὁ πράκτωρ σε
βάλλῃ εἰς φυλακὴν. Ἀμήν λέγω σοι· οὐ μὴ ἐξέλθῃς
ἐκεῖθεν, ἕως οὗ καὶ τὸ ἴσχατον λιπτὸν ἀποδώς. »

« Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων
εἰρηνεύοντες. »

« Μὴδὲν μὴδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλή-
λους. Τὸ γὰρ, Οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδο-
μαρτυρήσεις, καὶ εἰ τις ἑτέρα ἐστὶν ἐντολὴ, ἐν τῷ
λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπᾶσαι τὸν
πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. »

« Τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς
τῆς εἰς ἀλλήλους. »

« Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται.
Πλήρωμα νόμου ἡ ἀγάπη. »

« Ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα· καὶ ἵτι,

καθ' ὑπερβολὴν ἔδωκεν ὑμῖν δεικνύμι. Ἐάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ, καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἡχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Ἐάν ἔχω προφητεῖαν, καὶ ἴδω τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν· κἂν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὅρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι· κἂν ψωμίζω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μοι, κἂν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ οὐ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ· ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται· ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς. Πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. Καὶ πάλιν· Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μέζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη.

Πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω.

« Εἰρηνεύετε, ἀδελφοί, καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. »

« Διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις. Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν λόγῳ πεπληρωται, ἐν τῇ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. »

« Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγχνοί, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο ἡμῖν. Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητὰ, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφοράν καὶ θυσίαν τῇ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας. »

« Ἐπὶ πᾶσι τὴν ἀγάπην διώκετε, ὅτι ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος. Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ βραβεύεται ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. »

« Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἀγαπᾶτον, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. »

« Καρπὸς δικαιοσύνης ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς ποιούσιν εἰρήνην. »

« Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει. »

« Ἐκ καθαρῆς καρδίας ἀγαπᾶτε. »

« Ἀγάπη καλύπτει πληθὺς ἀμαρτιῶν. »

« Τέκνα, μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ τῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. Καὶ ἐν τούτῳ γνωσόμεθα, ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμέν. »

« Ἀγαπήτοί, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐν τοῦ Θεοῦ ἐστίν· καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν, ἐκ Θεοῦ γινέσθεται, καὶ γινώσκει τὸν Θεόν. Ὁ μὴ ἀγαπῶν, οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ. Θεὸς οὐκ ἐστίν ἐν τῇ ἀγάπῃ· ἡ γὰρ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον· ὁ δὲ φοβούμενος, οὐ τελειοῦται ἐν τῇ ἀγάπῃ. Ἐάν τις εἴπῃ, ὅτι Ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ μισεῖ, ψευστὴς ἐστίν. Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ, ὃν ἑώρακε, τὸν Θεόν ὃν οὐκ ἑώρακε, πῶς δύναται ἀγαπᾶν; »

Οὐδὲν ἐστὶν ἄμεινον εἰρήνης, ἐν ᾗ πᾶς πόλεμος καταργεῖται.

A munda meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstret. Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas non amulatur: charitas patiens est, benigna est. Charitas non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quaerit quae sua sunt. Omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit. Et rursum: Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria haec. Major autem horum est charitas.

I Cor. xvi, 14. — « Omnia vestra in charitate fiant. »

II Cor. xiii, 11. — « Pacem habete, fratres, et Deus dilectionis et pacis erit vobiscum. »

Galat. v, 13. — « Per charitatem spiritus servite invicem. Omnis enim lex uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. »

Ephes. iv, 32; v, 1. — « Estote invicem benigni, misericordes, donantes vobismetipsis, sicut et Deus donavit nobis. Estote ergo imitatores Dei sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et sacrificium Deo in odorem suavitatis. »

Coloss. iii, 14. — « Super omnia autem charitatem sectamini, quia est vinculum perfectionis. Et pax Dei exsultat in cordibus vestris. »

Hebr. xii, 14. — « Pacem sequimini cum omnibus, et cunctiscuriam, sine qua nemo videbit Deum. »

Jac. iii, 18. — « Fructus iustitiae in pace seminatur facientibus pacem. »

I Joan. ii, 10. — « Qui diligit fratrem suum, in lumine manet. »

I Tim. i, 5. — « Ex puro corde diligit. »

I Petr. iv, 8. — « Charitas operit multitudinem peccatorum. »

I Joan. iii, 18. — « Filiioli, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Et in hoc sciemus, quod ex veritate sumus. »

I Joan. iv, 7, 18, 20. — « Charissimi, diligamus invicem: quia charitas ex Deo est, et omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum, quia Deus charitas est. Timor non est in charitate. Perfecta enim charitas foras mittit timorem. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Si quis dixerit quoniam Diligo Deum, et fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo diligere potest? »

S. Ignatii Ep. ad Ephes. interpol. — Pace nihil est praestantius, in qua bellum omne aboletur.

Basil. ex Epistolis. — Quantum sit bonum pacis, A quid commemorare attinet ad veros filios pacis? Nihil enim Christiani hominis adeo proprium est, ut conciliandæ paci studere : quandoquidem ob hanc quoque causam Christus præmium nobis pollicitus est.

Naz. or. 12. — Deo ac divinis rebus propinqui sunt, quicunque pacis bonum amplexari cernuntur, ac contrario, seu dissidio, insensi atque infesti sunt.

Nyss. or. 7, De beatit. — Quemadmodum oborta sanitate morbus de medio tollitur, ac luce sese exerente, nullæ supersunt tenebræ : sic ubi pax illuxit, vitia omnia, quæ ex contrario conflantur, evanescent. Omnis malorum caterva affectu charitatis exstinguitur.

Charitate et pace nihil sublimius Scriptura statuit.

Chrysost. De prof. episc. hom. 111, De stat. — Is amantium mos est, ut eorum quos amant, negotia omnia per se confici velint, nec eos absque se quidquam facere vel loqui.

Ejusd. hom. in parab. decem mil. tal. — Charitatis natura satietatem nullam agnoscit : quin potius dum illis quos charos habet, semper fruitur, in majorem flammam assurgit. Quod cum alumnus ipsius Paulus compertum haberet, niebat : « Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. » Hoc enim debitum semper quidem penditur ; verum omnino non persolvitur. Hoc modo optimum est et laude dignum perpetuo debitorem esse. Etenim C ubi de pecuniis agitur, eos laudamus qui nihil debeant ; cum autem de charitate, beatos demum illos prædicamus, qui semper debent : et quod illic ingrati animi, hic 355 grati et probi argumentum est, nimirum nunquam charitatis debitum exsolvere.

Ejusd. de gen. fer. pauper. — Qui pacem omnibus precatur, is perturbationum bellum abegit ; peccatum puta, perversarum cogitationum tumultum, procellam, fluctus, hiememque cupiditatum, et tranquilliores quovis portu animum reddidit ; ut qui pacem bonorum omnium parentem communemque nutricem, in piorum qui eam susceperint, animum multo studio invexerit.

Ejusdem, de charit. — Velut neque anima sine corpore, neque corpus sine anima, hominis nomen obtinet, sic nec charitas erga Deum, nisi charitatem erga proximum comitem habeat, charitas dicenda erit. Nec rursus charitas erga proximum, charitatis nomen lueri possit, nisi charitas erga Deum accesserit. Quamobrem perfecta charitas raro inveniri potest.

Ejusd. — Quicunque igitur de Patre, et Filio, et Spiritu sancto recte sentiunt, ac præterea mutuam inter se dilectionem servant, hi perfectam charitatem habent. Charitas Patrem constituit, Filium adorat, Spiritum sanctum glorificat. Charitas Trinitatis concordiam non dirimit. Charitas angelorum sodalis est, patriarcharum collactanea, prophetarum contubernalis, certaminis martyrum

Όσον ἐστὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθόν, τί χρὴ λέγειν πρὸς ἄνδρας υἱοὺς τῆς εἰρήνης ; Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἴδιον Χριστιανοῦ, ὥς τὸ εἰρηνοποιεῖν, διότι καὶ τὸν ἐπ' αὐτὴν μισθὸν ἡμῖν ὁ Κύριος ἐπηγγέλατο.

Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἐγγύς, ὅσοι τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν ἀσπαζόμενοι φαίνονται, καὶ τῷ ἐναντίῳ, τῇ στάσει ἀπεχθραίνονται καὶ δυσχεραίνουσιν.

Ὡς περ ὕψους ἐπιλαβοῦστος, νόσος ἐξαφανίζεται, καὶ φωτὸς φαίνοντος, οὐχ ὑπολείπεται σκότος, οὕτως καὶ τῆς εἰρήνης ἐπιφάνεισης, λύεται πάντα τὰ ἐκ τοῦ ἐναντίου συνιστάμενα πλάθη. Πᾶσα ἡ τῶν κακῶν ἀγέλη τῇ ἀγαπητικῇ διαθέσει ἐξαφανίζεται.

B

Τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης οὐδὲν ἀνώτερον τίθεται.

Τοιοῦτον τῶν ἀγαπώντων τὸ ἔθος· πάντα τὰ τῶν ἀγαπωμένων πράγματα δι' αὐτῶν ἀνύεσθαι βούλονται, καὶ μηδὲν χωρὶς αὐτῶν ἐκείνους, μὴ ποιεῖν, μὴ λέγειν.

Ἡ τῆς ἀγάπης φύσις κόρον οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἀεὶ τῶν ἀγαπωμένων ἀπολαύουσα, πρὸς μείζονα αἵρεται φλόγα. Καὶ τοῦτο ὁ ταύτης τρόφιμος εἰδὼς Παῦλος ἔλεγεν· « Μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. » Τοῦτο γὰρ τὸ ὄφλημα ἀεὶ μὲν καταβάλλεται, οὐδέποτε δὲ ἀποδίδεται. Ἐνταῦθα τὸ διηνεκῶς ὀφλεῖν καλὸν καὶ ἐπαίνων ἄξιον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν χρημάτων, τοὺς μηδὲν ὀφειλόντας ἐπαινοῦμεν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀγάπης, τοὺς διηνεκῶς ὀφειλόντας μακαρίζομεν· καὶ ὅπερ ἀγνωμοσύνης ἔχει, τοῦτο ἐνταῦθα εὐγνωμοσύνης σημεῖόν ἐστι, τὸ μηδέποτε διαλύεσθαι τὸ τῆς ἀγάπης ὄφλημα.

Ὁ ἐπευξάμενος εἰρήνην ἅπασι, τὸν πόλεμον παθῶν ἐξέβαλεν, τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἀτόπων λογισμῶν, τὴν ταραχὴν τῶν ἐπιθυμιῶν, τὴν ζάλην, τὰ κύματα, τὸν χειμῶνα, καὶ λιμένος εὐδιωτέραν τὴν ψυχὴν κατεσκιύασε, τὴν μητέρα καὶ κοινὴν τροφὸν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων εἰρήνην, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς εἰς τὴν ψυχὴν τῶν δεξαμένων τὴν εἰρήνην πιστῶν εἰσαγαγών.

Ὡς περ ψυχὴ ἄνευ σώματος ἄνθρωπος οὐ καλεῖται, οὐδ' αὖ σῶμα ἄνευ ψυχῆς, οὕτως οὐδὲ ἀγάπη πρὸς Θεόν, ἐὰν μὴ ἔχῃ ἀκόλουθον καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, οὐ τυγχάνει ἀγάπῃ· οὐδ' αὖ πάλιν ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ἐὰν μὴ ἔχῃ τὴν πρὸς Θεόν, οὐ καλεῖται ἀγάπη. Διὸ σπάνιον ἔστιν εὐρεῖν τελείαν ἀγάπην.

Ὅσοι τοίνυν ὀρθοδόξως φρονοῦσι περὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλους φυλάττουσιν ἀγάπην, οὗτοι κέκτηνται τὸ τέλειον τῆς ἀγάπης. Ἀγάπη Πατέρα ὁμολογεῖ, Υἱὸν προσκυνεῖ, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα δοξολογεῖ. Ἀγάπη τὴν συμφωνίαν τῆς Τριάδος οὐ διαιρεῖ. Ἀγάπη ἀγγέλων σύμβιος, πατέρων σύντροφος, προφητῶν σύσκητος, μαρτύρων σύναθλος, ἀποστόλων σύγχερος, Ἐκκλη-

Τὸ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς, οὐκ ἀγαπᾶν τὸ κακὸν
 λῆγει, οὐδὲ ἀσέβειαν, οὐδὲ μοιχείαν, ἢ κλοπὴν, ἀλλὰ
 τὸν κλέπτην, καὶ τὸν μοιχόν· οὐ καθ' ὃ ἁμαρτάνει,
 καὶ τῇ παιδ' ἐνεργείᾳ μοῦναι τὴν ἀνθρώπου προσ-

Ejusdem, lib. iv. — Dum Scriptura amare inimicos jubet, non hoc vult, ut malum amemus, ut impietatem, ut adulterium, aut furtum; sed ut furem et adulterum: non quatenus peccat, et in

aliquo scelere hominis conspurcat nomen, sed quatenus homo est, et opus Dei. Enimvero peccare actio est, non substantia : nec proinde opus Dei fuerit.

Ejusdem. — Nunquam vir gnosticus et sapiens acceptas injurias memoria tenebit, nec cuiquam succensebit, etiamsi odio digna sint, quæ in ipsum admittuntur. Nam Creatorem quidem colit, vitæ vero socium amat, eumque ob inscitiam, qua laborat, commiseratur, et pro eo preces fundit.

Evagrii. — Charitas ira calentes partes sedat.

Charitas hominem in tres personas dividit : quarum una illum quem amat, propter Deum amat ; altera, quia dives ille est, accipiendi muneris causa : tertia, affectionis æstu. Atque illa quidem pure et sincere eum laudat, quem diligit : altera, ob avaritiam : postrema, voluptatis ergo.

Philonis. — Pax, quamlibet damnosa, bello tamen est utilior.

TIT. XIX. — *De veritate et testimonio fidei.*

Exod. xxiii, 1. — « Non assentieris injusto, ut sis testis injustus. »

Deut. xix, 15. — « Sub duobus vel tribus testibus morietur, qui morietur. Non stabit testis unus ut testimonium adversus hominem dicat de omni crimine, et de omni peccato. »

Job viii, 11. — « Os verum implebitur, risu, et labia ejus exsultabunt. »

Psal. xxiv, 10. — « Universæ viæ Domini misericordia et veritas, requirentibus testamentum ejus. »

Psal. xxx, 23. — « Veritatem requirit Dominus. »

Psal. cxviii, 43. — « Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque : quia in judiciis tuis supersperavi. »

Prov. viii, 8. — « Cum justitia sunt omnia verba oris mei : non est in eis pravum quid, neque perversum. »

Prov. xiv, 22, 25. — « Misericordiam et judicium fabricant boni. Liberat a malis testis fidelis. »

Prov. xxi, 3. — « Facere justitiam, et vera loqui magis placet Deo, quam victimarum sanguis. »

Mal. ii, 6. — « Lex veritatis erat in ore eorum, et iniquitas non est inventa in labiis ipsorum. »

357 *Zach. viii, 16.* — « Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo ; veritatem et pacem, dicit Dominus omnipotens. »

III Esdr. iv, 39. — « Non est apud veritatem accipere personas. »

Sap. vi, 24. — « Non præteribo veritatem, neque cum invidia tabescente iter habebō : quoniam huic nihil commune est cum sapientia. »

Ecclesi. iv, 25, 27. — « Non contradicas veritati. Ne accipias personam potentis. Usque ad mortem certa pro justitia, et Dominus Deus pugnabit pro te. »

Α ηγορίαν, καθ' ὃ δὲ ἄνθρωπός ἐστι, καὶ ἔργον Θεοῦ. Ἀμφίλει τὸ ἁμαρτάνειν ἐνεργεῖα κεῖται, καὶ οὐκ οὐσίᾳ· διὸ οὐδὲ ἔργον Θεοῦ.

Οὐ μνησιχαχῆσει ὁ γνωστικός ποτε. Οὐ χαλεπαίνει οὐδενί, καὶν μίσους ἄξια τυγχάνη, ἐφ' οἷς διαπράττεται. Σέβει μὲν γὰρ τὸν Ποιητὴν, ἀγαπᾷ δὲ τὸν κοινωνὸν τοῦ βίου, οἰκτείρων καὶ ὑπερευχόμενος αὐτοῦ διὰ τὴν ἄγνοιαν.

Ἀγάπη τὰ φλεγόμενα μέρια τοῦ θυμοῦ θεραπεύειν.

Ἡ ἀγάπη τὸν ἄνθρωπον εἰς τρεῖς μερίζεται πρόσωπα· ὁ μὲν δὲκ Θεὸν ἀγαπᾷ, ἐν ἀγαπᾷ· ὁ δὲ ἐπεὶ πλούσιός ἐστι, χάριν λήψεως δώρων· ὁ δὲ ἐμπαθῶς. Καὶ ὁ μὲν εἰλικρινῶς δοξάζει ἐν ἀγαπᾷ, ὁ δὲ διὰ πλεονεξίαν, ὁ δὲ χάριν ἡδονῆς.

Ἐιρήνη, καὶν ἥ' σφόδρα ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα ἐστὶ πολέμου.

TITL. 19. — *Περὶ ἀληθείας καὶ μαρτυρίας πιστῆς.*

« Οὐ συγκαταθήσῃ μετὰ τοῦ ἀδίκου γενέσθαι μάρτυς ἀδικος. »

« Ἐπὶ δυοῖν μάρτυσιν ἢ τρισὶν ἀποθάνεται ὁ ἀποθνήσκων. Οὐκ ἐμμενεῖ μάρτυς εἰς μαρτυρῆσαι κατὰ ἀνθρώπου, κατὰ πάσας αἰτίας, καὶ κατὰ πᾶν ἁμάρτημα. »

« Ἀληθινὸν στόμα ἐμπλησθήσεται γέλωτος, καὶ τὰ χεῖλη αὐτοῦ ἀγαλλιάσεται. »

« Πᾶσαι αἱ ὁδοὶ Κυρίου ἔλεος καὶ ἀλήθεια, τοῖς ἐκζητοῦσι τὴν διαθήκην αὐτοῦ. »

« Ἀλήθειαν ἐκζητήσει Κύριος. »

« Μὴ περιέλῃς ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον ἀληθείας ὥς σφόδρα, ὅτι ἐπὶ τοῖς κρίμασί σου ὑπερήλπισα. »

« Μετὰ δικαιοσύνης πάντα τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου· οὐδὲν ἐν αὐτοῖς σχολίων, οὐδὲ στραγγαλιῶδες. »

« Ἐλεον καὶ ἀλήθειαν τεκταίνουσιν ἀγαθοί. Ῥύεται ἐκ κακῶν μάρτυς πιστός. »

« Ποιεῖν δίκαια καὶ ἀληθεύειν, ἀρεστὰ παρὰ Θεῷ, ἢ θυσιῶν αἶμα. »

« Νόμος ἀληθείας ἦν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ ἀδικία οὐχ εὗρέθη ἐν χεῖρεσιν αὐτῶν. »

« Λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ· τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. »

« Οὐκ ἐστὶ παρὰ τῇ ἀληθείᾳ λαμβάνειν πρόσωπα. »

« Οὐ μὴ παροδεύσω τὴν ἀλήθειαν, οὔτε μὴν φθόνῳ τετηχότι συνοδεύσω· ὅτι οὗτος οὐ κοινωνεῖ σοφίᾳ. »

« Μὴ ἀντιλεγε τῇ ἀληθείᾳ· μὴ λάβῃς πρόσωπον δυνάστου. Ἔως θανάτου ἀγωνίσαι περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς πολεμήσει ὑπὲρ σοῦ. »

« Πταινὰ πρὸς τὰ ὅμοια καταλύει, καὶ ἀλήθεια Α
πρὸς τοὺς ἐργαζομένους αὐτὴν ἐπαυλίζει. »

« Πᾶς ὁ φαῦλα πράσσων, μισεὶ τὸ φῶς, καὶ οὐκ
ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ τὰ ἔργα αὐ-
τοῦ. Ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς,
ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὅτι ἐν Θεῷ ἐστὶν
εἰργασμένα. »

« Ἀποθέμενοί το ψευδός, ἄλαστε ἀλήθειαν ἐκα-
στος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμέν ἀλλήλων
μέλη. »

« Μείζονα ταύτης οὐκ ἔχω χαρὰν, ἵνα ἀκούω τὰ
ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληθείᾳ περιπατοῦντα. »

Τὸ κρᾶτιστον τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀλήθεια.

Δυσθῆρατός ἐστιν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος, ῥαδίως
δυνάμενος ἐκφυγεῖν τοὺς μὴ προσέχοντας.

Τοιοῦτόν τι ἡ ἀλογία, καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν
ἀπομάχεσθαι, ὥς μηδὲ περιπίπτοντας αὐτοὺς ἐαυ-
τοῖς, ἢ νοεῖν, ἢ αἰσχύνεσθαι.

Οὐδεμιᾶς δεῖται βοηθείας ἡ τῆς ἀληθείας ἰσχύς,
ἀλλὰ καὶ μυρίους ἔχη τοὺς σθεννύοντας αὐτὴν, οὐ
μόνον οὐκ ἀφανίζεται, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἐπη-
ρεάζειν ἐπιχειροῦντων φαιδρύτερα ἀνεισι, τῶν κο-
πόντων ἐαυτοὺς καταγελῶσα.

Οὔτε τὸ φῶς ἐστὶ σκότος ποτὲ, ἕως ἂν ἡ φῶς ·
οὔτε ἡ τῶν παρ' ἡμῖν πραγμάτων ἀλήθεια διελεγ-
χθήσεται. Ἀλήθεια γάρ ἐστι, καὶ ταύτης ἰσχυρότερον
οὐδέν.

Πᾶς ὁ δυνάμενος λέγειν τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ λέ-
γων, κριθήσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Βέλτιον λίθον βαλεῖν εἰκῇ, ἢ λόγον. Ἀλλεῖ, ἂ δει,
καὶ ὅτε δεῖ, καὶ οὐκ ἀκούσεις ἂ μὴ δεῖ. Σιγῇ τὴν
ἀλήθειαν χρυσὸν ἐστὶ θάπτειν.

ΤΙΤΑ. Κ'. — *Περὶ ἀρχομέτρων* · ὅτι ἐξομοιοῦνται
τοῖς τῶν κρατούντων ἡθεσι, καὶ τε χρηστοί,
καὶ τε μοχθηροὶ ὑπάρχωσι.

« Εἶπε Γεδεὼν πρὸς τὸν λαόν· Καθὼς ποιῶ, οὕτως
ποιήσατε. Σαλπῶ ἐν τῇ καρατίνῃ, καὶ σαλπιάτε
κύκλῳ τῆς παρεμβολῆς. »

« Ἐλαβεν Ἀβιμέλεχ τὴν ἀξίνην, καὶ ἔκαψεν κλά-
δους ξύλων, καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, καὶ
εἶπα τῷ λαῷ τῷ μετ' αὐτοῦ· Ὁ οἶδάτε ποιοῦντά με,
ποιήσατε. »

« Κατὰ τὸν κριτὴν τοῦ λαοῦ, οὕτως καὶ οἱ λει-
τουργοὶ αὐτοῦ · καὶ κατὰ τὸν ἡγούμενον τῆς πό-
λεως, πάντας οἱ κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ. »

Πρὸς τὸ τῶν κρατούντων ἥθος πλάττεσθαι πέφυ-
κεν ὥς τὰ πολλὰ τὸ ἀρχόμενον. Ὅστες ὅποιοι ποτε
ἂν εἰ ἀγοντες ὥσι, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ ἀγόμενον
εἶναι.

Eccli. xvi. 10. — « Volatilia ad sui similia con-
veniunt : et veritas ad eos qui operantur illam,
revertetur. »

Joan. iii. 20. — « Omnis qui male agit, odit lu-
cem, et non venit ad lucem, ut non arguantur
opera ejus. Qui autem facit veritatem, venit ad
lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo
sunt facta. »

Ephes. iv. 25. — « Deponentes mendacium, loqui-
mini veritatem unusquisque cum proximo suo,
quoniam sumus invicem membra. »

III Joan. v. 4. — « Majorem hac lætitiā habeo,
quam ut audiam filios meos in veritate ambu-
lare. »

S. Basil. — Præstantissimum omnium bonorum
est veritas.

Ejusd. hom. in « Attende tibi ipse. » — Capti diffi-
cilis est sermo veritatis, ut qui facile eos effugere
queat, qui animum non satis attendunt

S. Greg. Naziana. — Ejusmodi quiddam est ve-
cordia, initumque adversus veritatem certamen ;
ut cum ipsimet secum pugnent, id tamen nec sen-
tiant, nec erubescant.

Chrysost. — Veritatis robur nullam opem requirit ;
sed quamvis innumeri sint, qui eam extinguere
moliantur, adeo tamen non exstinguitur, ut etiam
per illos qui ipsam vexare conantur, splendidior
exsistat, deridens illos qui sese frustra confi-
ciunt.

S. Justini. — Nec lux unquam caligo erit, quan-
diu lux fuerit : nec rerum nostrarum veritas falsi
unquam vincetur. Veritas quippe est, qua nihil
esse fortius possit.

Ejusdem, Dial. cum Tryph. part. ii. — Quis-
quis cum veritatem dicere queat, eam subicet, a
Deo condemnabitur.

Evagr. — Præstat lapidem incassum mittere,
quam sermonem. Loquere quæ oportet ; et cum
oportet : ac non audies quæ non oportet. Veri-
tatem silere, idem est quod aurum humo con-
dere.

TIT. XX. — *De subditis* : quod subditi principum
mores imitantur, sive ii boni, sive mali sint.

Judic. vii. 18. — « Dixit Gedeon ad populum :
Quod me videritis facere, facite. Quando perso-
nuerit tuba in manu mea, vos quoque per circui-
tum castrorum clangite et personate. »

Judic. ix. 48. — « Abimelech, arrepta securi, præ-
cidit ramos arboris, et imposuit humeris suis,
dixitque populo qui cum ipso erat : Quod me vide-
tis facere, facite. »

Eccli. i. 2. — « Secundum judicem populi ; sic
et ministri ejus : et qualis est rector civitatis, tales
et inhabitantes in ea. »

S. Basil. in Isa. — Ad principum mores sese ut
plurimum effingere 358 solent ii qui sub ipsorum
imperio sunt. Ac proinde quales duces exstiterint
tales eos qui ab illis gubernantur, esse necesse
est.

TITA. XXI. — *De subditis : quod præfectis suis parere, et morem gerere, ac decedere debeant, eosque honorare, nec reluctari.*

Exod. xxii, 28. — « *Diis non detrahes, et principi populi tui non maledices.* »

Job xxxiv, 18. — « *Impius est, qui dicit regi : Inique agis. Impius, qui non reveritus fuerit faciem honorabilis, nec honorem eis deferre novit.* »

Eccle. x, 20. — « *In scientia tua ne maledixeris regi, et in penetralibus cubiculi tui ne maledixeris diviti. Quoniam volucres cœli auferent vocem tuam, et qui habet pennas, annuntiabit sermonem tuum.* »

Prov. xv, 21. — « *Time Deum, fili, et regem, et neutri eorum obsequens sis.* »

Eccle. viii, 2. — « *Os regis observa, et a facie ejus pergas, quoniam omnia quæcunque voluerit facere, velut rex potestatem habens, facit : et quis dicet ei : Quid facis ?* »

Eccle. iv, 7. — « *Magnato humilia caput tuum.* »

Eccle. viii, 1. — « *Ne litiges cum homine potente.* »

Eccle. xiii, 12. — « *A potentiore advocatus, decede : ex hoc enim magis te advocabit.* »

Eccle. xxxii, 13. — « *In medio magnatorum, ne te illis exæques.* »

Rom. xiii, 1, 2. — « *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas nisi a Deo. Quæ autem sunt potestates, a Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, sibi damnationem accipient.* »

Hebr. xiii, 17. — « *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant pro animabus vestris, quasi rationem reddaturi pro vobis, ut eum gaudio hoc faciant, et non gementes. Hoc enim non expedit vobis.* »

I Petr. ii, 13. — « *Subjecti estote omni creaturæ propter Deum : sive regi quasi præcellentī, sive du-cibus tanquam ab eo missis ; ad vindictam quidem bonorum,* » etc.

Ignatii. — *Cæsari subjecti estote in iis rebus, in quibus ei parere periculo caret. — Inferioribus, et iis qui sibiipsis imperare nesciunt, beneficii pars est. ut iis serviant qui recte et scite præ-sunt.*

S. Greg. Nazianz. orat. ad præfect. — *Subjiciamur, cum Deo, tum alii aliis, tum terrenis principibus ; Deo quidem omnibus de causis : invicem, propter fraternam dilectionem : principibus propter ordinem ; idque eo magis, quo clementiores et benigniores se gesserint. Grave siquidem est ac periculosum, assidua indulgentia moderationem exhaurire : ne alioqui asperitatis eorum poenæ tandem a nobis expetantur, si, serenitate mentis sublata, et luci caliginem induxerimus, mellique absinthium admiscuerimus.*

TITA. KA'. — *Περὶ ἀρχομένων· ὅτι χρὴ αὐτοὺς ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἀρχουσι, καὶ εἰσεῖν, καὶ παραχωρεῖν, καὶ τιμᾶν, καὶ μὴ ἀντιλέγειν.*

« *Θεοὺς οὐ κακολογήσεις, καὶ ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἔραῖς κακῶς.* »

« *Ἄσεδῆς, ὃς λέγει τῷ βασιλεῖ, Παρανομεῖς. Ἄσεδῆς, ὃς οὐκ αἰσχυνθῇ πρόσωπον ἐντίμου, οὐδὲ οἶδε τιμὴν θέσθαι τοῦτοις.* »

« *Ἐν εἰδήσει σου βασιλέα μὴ καταράσῃ, καὶ ἐν ταμείοις κοιτῶνός σου μὴ καταράσῃ πλούσιον· ὅτι πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ ἀπολεῖ τὴν φωνήν σου, καὶ ὁ ἔχων πτέρυγας, ἀναγγελεῖ λόγον σου.* »

« *Φοβοῦ τὸν Θεόν, υἱέ, καὶ βασιλέα, καὶ μηδετέρῳ αὐτῶν ἀπειθήσης.* »

B « *Στόμα βασιλέως φύλαξον, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ πορεύσῃ, ὅτι πάντα ὅσα ἐὰν θελήσῃ ποιῆσαι, καθὼς βασιλεὺς ἐξουσιάζων ποιεῖ, καὶ τίς ἔραῖ αὐτῷ. Τί ποιεῖς ;* »

« *Μεγιστάνι ταπεινοῦ τὴν κεφαλὴν σου.* »

« *Μὴ διαμάχου μετὰ ἀνθρώπου δυνάστου.* »

« *Προσκαλεσαμένου σε δυνάστου, ὑποχωρῶν γίνου, καὶ τόσῳ σε μᾶλλον προσκαλέσεται.* »

« *Ἐν μέσῳ μεγιστάνων μὴ ἐξίσπασον.* »

« *Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. Οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ. Αἱ δὲ οὕσαι ἐξουσίαι, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν· ὥστε ἀντιτασσόμενος, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοὺς κρίμα λήφονται.* »

C « *Παίθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπαίχετε. Αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὥς λόγον ἀποδώσοντας, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες. Ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο.* »

« *Ὑποτάγητε πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν Κύριον, εἴτε βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσι, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις, εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν.* »

« *Τῷ Καίσαρι ὑποτάγητε, ἐν οἷς ἀκίνδυνος ἡ ὑποταγή. — Ἐὐεργεσία τοῖς ὑποδεεστέροις, καὶ ἀρχεῖν ἑαυτῶν μὴ ἐπισταμένοις, τὸ δουλεύειν τοῖς κατ' ἐπιστήμην ἀρχουσιν.* »

D « *Ὑποτασσώμεθα, καὶ Θεῷ, καὶ ἀλλήλοις, καὶ τοῖς ἐπιγελοις ἀρχουσι· Θεῷ διὰ παντός· διὰ φιλαδελφίαν, ἀλλήλοις· δι' εὐταξίαν, τοῖς ἀρχουσιν· καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ περ ἂν ᾧσιν ἡμερώτεροι καὶ χρηστότεροι. Δεινὸν γὰρ ἐπιείκειαν δαπανῆσαι τῷ συνεχεῖ τῆς συγκινήσεως, ἵνα μὴ καὶ τῆς ἐκείνων τραχύτητος αὐτοὶ δίκας ἀπαιτηθῶμεν, γαλήνην πνευματικὴν λύσαντες, καὶ φωτὶ ζόφον ἐπαγαγόντες, καὶ μέλιτι καταμιγνύντις ἀψύθιον.* »

NOTÆ.

Simile quid habes in epistola interpolata ad Philadelphienses

Τοὺς ὑπὸ βασιλείᾳ χειροτονουμένους ἀρχοντας, ἂν πονηροὶ ᾖσιν, ἑτερον δεδοικέναι χρὴ, οὐ διὰ τὴν πονηρίαν καταφρονούντες αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ χειροτονήσαντος δυσωπούμενοι.

Πάντες οἱ ἀρχεσθαι κακῶς μεταθηκότες, καὶ ἀρχεῖν εἰδόνται, παρελθόντες εἰς ἐξουσίαν αὐτοῦ.

Ὁ μαθὼν ἀρχεσθαι, καὶ ἀρχεῖν εὐθὺς μανθάνει. Οὐδὲ γὰρ εἰ πάσης γῆς καὶ θαλάττης τὸ κράτος ἀνάξιοι τινες, ἀρχων ἂν εἴη πρὸς ἀλήθειαν, εἰ μὴ μάθοι καὶ προπαιδευθεῖ τὸ ἀρχεσθαι.

Τὸ ὑποτάττεσθαι τοῖς κρείττοσιν, ὠφελιμώτερον ἀνθρώπῳ· χαλεπὸν ὄντος τὸ εἰδέναι ἀρχεσθαι, κινδυνεύει πολλῷ χαλεπώτερον τὸ ἀρχεῖν ἀνθρώπων.

TITA. KB'. — *Περὶ ἀναρχίας, ἥτοι λαοῦ μὴ ἔχοντος ποιμένα.*

« Ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς τὰ ἔρπετά οὐκ ἔχοντα ἡγούμενον. »

« Εἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, εἶδεν ὄχλον πολλόν, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι ἦσαν ὡς πρόβατα ἀποίμνα. »

Τὸ τε ἀναρχον, ἀτακτον· τὸ πολυάρχον, στασιῶδες, καὶ οὕτως ἀναρχον, καὶ οὕτως ἀτακτον. Εἰς ταῦτόν γὰρ ἀμφοτέρω φέρει, τὴν ἀταξίαν, εἰς δὲ ἐκλυσιν. Ἀταξία γὰρ μελέτη λύσεως.

utrumque tendit, ad perturbationem nimirum, quoniam ad dissolutionem. Nam perturbatio dis-

« Ἡ μὲν ἀταξία ἀναρχίας ἐστὶ γνώρισμα· ἡ δὲ τάξις C τὸν ἡγεμονεύοντα δείκνυσιν.

« Ἐνθα μὴ ἐστὶν ἀρχων, ἐκεῖ πάντως ἀταξία γίνε-
ται. Ἀναρχία μᾶλλον καὶ στάσις, ἐξ ἰσοτιμίας ἀντι-
παρεξαγομένη πολυαρχία.

« Ὡς πᾶσα καὶ ἡλικία κακὰ ἐξ ἀναρχίας φύεται! Λί-
μης, πόλεμος, θρώσεις χωρίων, στέρησις χρημάτων,
ἀπαγωγαί, οἱ περὶ δουλείας καὶ θανάτου φόβοι.

TITA. KI'. — *Περὶ ἀκηδίας, καὶ ἀθυρίας.*

« Ἵνα τί περιλυπὸς εἶ, ἡ ψυχὴ μου; Ἵνα τί συντα-
ράττεις με; »

« Ἐν τῷ ἀκηδεῖσθαι τὴν καρδίαν μου ἐν πέτρᾳ, D ὑψώσάς με. »

« Ἡδολέσχῃσα, καὶ ὀλιγοψύχῃσα τὸ πνεῦμά μου. »

« Ἐνύσταξεν ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ ἀκηδίας, βεβαίω-
σόν με ἐν τοῖς λόγοις σου. Ἀθυμία κατέσχεν με ἀπὸ
ἀμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου. »

« Ἰσχύσατε, χεῖρες ἀναιμῆναι, καὶ γόνατα παρα-
λελυμένα. Ἰσχύσατε, μὴ φοβείσθε. Ἰδοὺ ὁ Θεὸς
ἡμῶν. »

« Ἰδοὺ ὁ Κύριος ἡμῶν μετὰ ἰσχύος ἔρχεται. »

« Ἰδοὺ ὁ μισθός μετ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ
ἐνώπιον αὐτοῦ. »

« Κύριε παντοκράτορ, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ψυχὴ ἐν

Chrysost. — Praefectos, qui ab imperatore crean-
tur, tametsi **359** improbi sunt, metuere tamen
debemus, nec eos aspernari propter improbitatem,
sed propter ejus a quo constituti sunt, dignitatem
revereri.

Josephi. — Junnes qui subesse et parere didice-
runt, recte quoque scient imperare, ubi auctorita-
tem obtinuerint.

Philon. — Qui subesse didicit, aliis quoque praesse
quainprimum sciet. Neque enim si quis universae
terrae et maris imperium suscepit, vere propterea
princeps fuerit, nisi prius etiam parere didicerit.

S. Gregor. Nazianz. — Potioribus subjectum
esse res perutilis est. Cum homini grave sit, si sciat
se sub potestate esse, tum longe magis periclitat-
ur, si hominibus imperet.

TIT. XXII. — *De anarchia, sive de populo qui pa-
store careat.*

Habac. i, 14. — « Facies homines quasi pisces
maris, et quasi reptilia non habentia ducem. »

Matth. ix, 36. — « Cum venisset Jesus, vidit
turbam magnam, et misertus est eis, quia erant
sicut oves non habentes pastorem. »

S. Gregor. Nazianz. orat. 35. — Quod sine prin-
cipe est, ordine caret: quod autem multis princi-
pes habet, dissidiis obnoxium est, adeoque cum
principatus, tum ordinis expers. Eodem enim
quoniam ad dissolutionem. Nam perturbatio disso-

Athanas. — Ordinis perturbatio argumentum
est, neminem esse qui regat. Ordo autem modera-
torem indicat.

Dionys. — Ubi non est princeps, ibi plane ordi-
nis perturbatio est. Multorum regimen, ubi omnes
honore sunt aequales, potestatis sublatio et solutio
potius est.

Philon. — O quot quaque gravia mala extin-
ctio principatu nascuntur! Fames, bellum, regio-
num populationes, opum ereptiones, abductiones,
servitutis et mortis metus.

TIT. XXIII. — *De acedia, et defectione animi.*

Psal. xli, 6. — « Quare tristis es, anima mea, et
quare conturbas me? »

Psal. lx, 3. — « Cum anxietetur et deficeret cor
meum in petra, exaltasti me. »

Psal. lxxvi, 9. — « Exercitatus sum, et defecit
spiritus meus. »

Psal. cxviii, 28, 53. — « Dormitavit anima mea praesidio: confirma me in verbis tuis. Defectio tenuit
me pro peccatoribus dereliquentibus legem tuam. »

Isa. xxxv, 3. — « Confortamini, manus dissolutae,
et genua debilia. Confortamini, et nolite timere.
Ecce Deus noster. »

Isa. xl, 10. — « Ecce Dominus noster cum vir-
tute veniet. »

Isa. lxii, 11. — « Ecce merces cum eo, et opus
ejus coram illo. »

Baruch iii, 1, 2. — « Domine omnipotens, Deus

Israel, anima in gemitibus, et spiritus in angustis clamant ad te, Domine, audi, Domine, miserere, quia Deus es misericors. »

Hebr. xii, 12. — « Solutas manus, et soluta genua erigite, et rectas 360 vias facite pedibus vestris, ut non claudus erret, magis autem sanetur. »

Basil. De fame. — Tristitia nimia peccati causa efficitur.

Ejusd. epist. 9. Rurp. — Similis sum illis qui ob insolentiam navigandi, in mari misere affliguntur, et nausea deficiunt. Illi enim magnitudine navis offensi, tanquam ea ingentem ipsis jactationem afferat, etsi in lembum vel acatium migraverint, ubique lamen nauseant, et in summa anxietate versantur: cum his siquidem simul molestia ac bilis adveniunt. Hujusmodi quiddam nobis usuvenire solet. Domesticas enim animi perturbationes sic nobiscum circumferimus, ut ubique iisdem in tumultibus versemur.

S. Chrysost. lib. iii De Provid. — Diabolica omni operatione perniciosior est immodica mœroris et acediae magnitudo; quandoquidem quos dæmon superat, per mœrorem superat. Quod si mœrorem susceperis, nihil prorsus mali aut incommodi exinde tibi continget.

Ejusdem. — Mœrendi tempus est, non cum male afficimur, sed cum male agimus.

Cassiani abbat. De cogitation. — Unicuique nostrum certamen propositum est adversus acediae spiritum, qui cum spiritu mœroris conjungitur, eique opitulatur. Atrox et perquam gravis est dæmon iste, perpetuoque bello monachos lacessit. Qui quidem cum hora sexta in monachum impetum faciat, ei languorem atque horrorem creat, efficitque, ut et locum eum in quo degit, et fratres quibuscum vitæ consuetudinem habet, et opus omne, divinarumque Scripturarum lectionem oderit et aversetur. Quin et ipsi cogitationem immittit, ut alio migret: nisi enim alio se contulerit, inane ipsi et tempus omne et laborem fore. Ad hæc, famem etiam illi tantam sub meridiem injicit, quanta nec ex triduo jejunio, neque ex longissima via, neque ex gravissimo labore contingere potuisset. Postmodum hanc ei cogitationem suggerit, alio pacto fieri non posse ut hoc morbo et molestia liberetur, nisi frequenter egrediatur, atque ad fratres, vel cujusvis utilitatis, vel ægrota-
2- per orationem et abstinentiam ab omni vano sermone, per divinarum Scripturarum meditationem, necnon per patientiam in tentationibus, sese obfirmarit. Nisi ejusmodi armis septum et munitum offenderit, tela sua in eum ita jaculatur, ut va-

στεναγμοῖς, καὶ πνεῦμα ἀκηδῶν ἐκέκραξαν πρὸς σέ· Κύριε, ἀκουσον, Κύριε, ἐλέησον, ὅτι ὁ θεὸς ἐλεήμων εἶ.

« Τὰς παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλειμμένα γόνατα ἀνορθώσατε, καὶ τροχιάς ὀρθὰς ποιεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χῶλόν ἐκτραπῇ, λαθῇ δὲ μᾶλλον. »

Ἢ εἰς ἄγαν κατῆφεια γίνεται τῆς ἁμαρτίας αἰτία.

Ὅμοιος εἰμι τοῖς ἐν θαλάσῃ, ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν πλοῦν ἀπειρίας ἀπολλυμένοις καὶ ναυτιῶσιν· οἱ τῷ μεγέθει τοῦ πλοίου δυσχεραίνουσιν, ὥς πολὺν τὴν σάλον παρεχομένην, κάκειθεν ἐπὶ τὸν λῆμνον καὶ τὸ ἀκάσιον μεταβαίνοντες, πανταχοῦ ναυτιῶσι, καὶ πανταχοῦ ἀποροῦσι· συμμετέρχεται γὰρ αὐτοῖς ἡ ἀηδία καὶ ἡ χολή. Τοιοῦτον καὶ τὸ ἡμέτερον. Τὰ γὰρ ἔνοικα πάθη περιφέροντες, πανταχοῦ μετὰ τῶν ὁμοίων θορύβων ἐσμέν.

Πάσης δαιμονικῆς ἐνεργείας βλαβερωτέρα ἡ τῆς ἀθυμίας καὶ ἀκηδίας ὑπερβολή· ἐπεὶ καὶ δαίμων ἐν οἷς ἂν κρατῇ, δι' ἀθυμίας κρατεῖ. Κἂν ταύτην ἀφ-
ἐλῃς, οὐδὲν σοι παρ' ἐκείνου γενήσεται κακὸν ἢ δαιμόν.

Καιρὸς ἀθυμίας; οὐχ ὅταν πάσχωμεν κακῶς, ἀλλ' ὅταν δρῶμεν κακῶς.

Ἐκίστου ἡμῶν ἀγὼν ἐστὶ κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἀκηδίας, συνεζευγμένου καὶ συνεργούντος τῷ πνεύματι τῆς λύπης. Δεινὸς οὗτος καὶ βαρύντατος δαίμων, καὶ τοῖς μοναχοῖς ἀεὶ πολεμῶν· ὅστις καθ' ὥραν ἑκτην ἐπιπίπτει τῷ μοναχῷ, ἀτονίαν καὶ φρίκην αὐτῷ ἐμποῶν, καὶ μῖσος ἐργαζόμενον, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν τόπον, καὶ πρὸς τοὺς συνδιατρίβοντας ἀδελφοὺς, καὶ πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν, καὶ πρὸς αὐτὴν τῶν θείων Γραφῶν τὴν ἀνάγνωσιν, ὑποβαλὼν αὐτῷ καὶ λογισμοὺς μεταβάσεως, ὥς εἰ μὴ μεταστήσῃ ἑαυτὸν πρὸς ἑτέρους τόπους, μάταιος αὐτῷ πᾶς ὁ χρόνος, καὶ ὁ πόνος γενήσεται. Πρὸς τοῦτοις πᾶσι καὶ πείναν αὐτῷ ἐντίθησι περὶ ὥραν ἑκτην, οἷα αὐτῷ οὐκ ἂν συνέβη ἐκ τριημέρου νηστείας, ἡ μακροτάτης ὁδοῦ, ἡ βαρυτάτου κόπου. Ἐπειτα λογισμοὺς αὐτῷ ἐμβάλλει, ὥς οὐδὲν ἄλλω τρόπῳ δύ-
νῃσεται τῆς νόσου ταύτης καὶ τοῦ βάρους ἀπαλλάττεισθαι, εἰ μὴ διὰ τοῦ ἐξέρχεσθαι συνεχῶς, καὶ παραβάλλειν ἀδελφοῖς χάριν ὡφείλεις, καὶ ἐπισκέψεως ἀσθενούντων. Ὅταν οὖν μὴ δυνήθῃ ἐν τοῦτοις αὐτὸν ἀπατῆσαι, σφοδρότερος κατ' αὐτοῦ καὶ ἰσχυρότερος γίνεται, εἰ μὴ διὰ προσευχῆς καὶ ἀποχῆς ἀργολογίας, καὶ μελέτης τῶν θείων λογίων, καὶ τῆς ἐν τοῖς πειρασμοῖς ὑπομονῆς. Ἐάν γὰρ μὴ τοῦτοις τοῖς ὅπλοις ἐσφαλισμένον αὐτὸν εὕρῃ, κατατοξεύσας τοῖς ἑαυτοῦ βέλεσιν, ἀστατον αὐτὸν ἀναδείκνυσιν, καὶ βεμβὸν ἀποτελεῖ, καὶ ῥέθυμον, καὶ ἀεργόν, καὶ μοναστήρια περιέρχεσθαι παρασκευάζει, καὶ οὐδένος

VARIAE LECTIONES.

Ἄ Legendum potius Ἐξτος. Sic in textu Latino, Sextum nobis certamen est. Hoc Cassiani Collationum excerpto Græco sarciri possunt quæ desunt t. II, seu III Operum S. Athanasii novæ editionis, p. 384.

ἄλλου φροντίζειν, εἰ μὴ πού ποτοι γίνονται. Λοιπὸν ἐκ τούτου καὶ εἰς κοσμικὰ αὐτὸν πράγματα ἐνδύσμεθα, ὡς ἂν αὐτὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ μοναδικοῦ ἐπιτηγέλματος τελείως ἐκβάλῃ. Ταύτην τὴν νόσον βαρυτάτην οὖσαν ὁ θεὸς Ἀπόστολος γράφων Θεσσαλονικεῦσι, τὰδε φησὶ· « Παραγγέλλομεν ὑμῖν, ἀδελφοί, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος. Αὐτοὶ οἴδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Δωρεὰν ἄρτον οὐκ ἐφάγομεν παρὰ τινος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ ἐργαζόμενοι νυκτὸς καὶ ἡμέρας, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσθαι τινὰ ὑμῶν. Οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δώμεν ὑμῖν εἰς τὴν μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Καὶ γὰρ ὅτε ἤμην πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παραγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μὴδὲ ἐσθιέτω. Ἰκοῦμεν γάρ τινες περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μὴδὲν ἐργαζομένους. Παραγγέλλομεν οὖν ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τὸν ἑαυτοῦ ἄρτον ἐσθίωσιν. » Ἀτάκτους γὰρ ὁ Ἀπόστολος καλεῖ τοὺς μὴ ἐργαζομένους. Ὁ γὰρ ἀτακτός, καὶ ἀνευλαβής τυγχάνει, καὶ προπετής περὶ λόγον, καὶ εἰς λοιδορίαν πρόχειρος, καὶ εἰς ἡσυχίαν ἀνεπιτήδειος, καὶ τῆς ἀκτιδίας δοῦλος. Παραγγέλλει οὖν στέλλεσθαι ἀπ' αὐτοῦ, τοῦτο ἐστὶν ἀφορίζεσθαι ὡς ἀπὸ λοιμικῆς νόσου. « Δωρεὰν ἄρτον οὐκ ἐφάγομεν παρὰ τινος, ἀλλὰ ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσθαι τινὰ. » Ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν, ὁ κήρυξ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ μετάρσιος ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ὁ λέγων τὸν Κύριον προστατάχεναι τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν, εἰτα σαφέστερον δεικνύων τὴν τικτομένην βλάβην· ἀπὸ γὰρ ἀργίας περιεργία, καὶ ἀπὸ περιεργίας ἀταξία, καὶ ἀπὸ ἀταξίας, πᾶσα κακία· « Εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μὴδὲ ἐσθιέτω. » Ὁ μόνον γὰρ τῆς ἑαυτῶν χρείας ἔχων ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ ξένοις, καὶ πτωχοῖς, καὶ τοῖς ἐν φυλακαῖς ἐκ τοῦ λόλου ἔργου αὐτῶν ἐπιχορηγοῦσι, πιστεύοντες τὴν τοιαύτην εὐποιαν θυσίαν ἀγίαν εὐπρόσδεκτον τῷ Θεῷ γίνεσθαι. Καὶ τοῦτο δὲ λέγουσιν οἱ Πατέρες, ὅτι ὁ ἐργαζόμενος ἐν δαίμονι πολλάκις πολεμεῖ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὀλίσσεται· ὁ δὲ ἀεργὸς ὑπὸ μυρίων πνευμάτων αἰχμαλωτίζεται. — Ὁ ἀκτιδαστής μισεῖ μὲν τὰ παρόντα, ἐπιθυμεῖ δὲ τὰ μὴ παρόντα.

TIT. ΚΔ'.—Περὶ ἄφρονος, καὶ ἀνοήτου, καὶ ἀπαιδεύτου, καὶ μωροῦ.

« Εὗρακα ἄφρονες, ῥίζας βάλλοντας, ἀλλ' εὐθὺς ἡ δίαίτα αὐτῶν ἐδρώθη. »

« Ἄτιμοι καὶ πεφασλισμένοι, ἐνδοεῖς παντὸς ἀγαθοῦ, οἱ δὲ ῥίζας ξύλων ἐμασσῶντο ἀπὸ λιμοῦ μεγάλου. »

« Ἀπώλοντο παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς σοφίαν. »

« Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. »

A guin, et instabilem, et socordem reddat, si quo alliciat, ut monasteria circumeundo, nihil quidquam aliud curet, nisi ubi convivia celebrentur. Tum deinceps mundi quoque negotiis, seu nexibus quibusdam eum astringit, quoad ab ipso met, quod professus est, monastico instituto penitus ejiciat. Hunc morbum, gravissimum plane, in Epistola ad Thessalonicenses divinus Apostolus his verbis describit : « Denuntiamus vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate. Ipsi scitis quomodo oporteat nos imitari. Gratis nullius panem manducavimus. Sed in labore et ærumna, nocte et die operantes manibus nostris, **361** ne quemquam gravaremus. Non quasi potestatem non habuerimus : sed ut nosmetipsos formam præberemus vobis ad imitandum nos. Etenim cum essem apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quod si quis non vult operari, non manducet. Audivimus enim quosdam inter vos ambulare inordinate, nihil operantes. Denuntiamus igitur vobis in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes, panem suum manducet. » (II Thess. iii, 6-12.) Inordinatos enim Apostolus eos vocat, qui nulli operi incumbunt. Nam qui inordinatus est, parum reverens est et circumspectus, atque ad loquendum prœcax, et ad maledicendum promptus, ad solitariam vitam ineptus, et acedia mancipium. Quocirca præcipit ut ab eo reliqui se subtrahant, hoc est, tanquam a pestifero morbo se removeant.

« Gratis nullius panem manducavimus, inquit, sed in labore et ærumna, nocte et die operantes, ne quemquam gravaremus. » Hæc gentium doctor; hæc ille Evangelii præco, ille qui ad tertium cœlum sublatus fuit, qui ait Dominum præcepisse iis qui prædicant Evangelium, ut de Evangelio viverent (I Cor. ix, 14). Deinde apertius ostendens quantum detrimenti desidia pariat (siquidem ex desidia curiositas oritur, ex curiositate perturbatio ordinis, et ex ordinis perturbatione nullum non mali genus) : « Si quis, inquit, non vult operari, non manducet. » Non solum enim necessitatis suæ causa operantur, sed etiam ut peregrinis, egenis, et iis qui in carceribus sunt, ex suo labore submini-

D TIT. XXIV. — De insano, recorde, imperito et fatuo.

Job v, 3. — « Vidi insanos mittentes radices, et statim consumptum est institutum eorum. »

Job xxx, 4. — « Inhonorati et contemptibiles, egentes omni bono, qui radices etiam arborum mandebant præ fame magna. »

Job iv, 21. — « Perierunt, eo quod non haberent sapientiam. »

Psal. xiii, 1. — « Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. »

Psal. xxi, 9. — « Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. »

Psal. xlviii, 10. — « Simul insipiens et stultus peribunt. »

Prov. xiv, 3. — « Ex ore stulti virga superbia. »

Prov. xvii, 16. — « Quid prodest stulto habere divitias? sapientiam enim vecors emere non potest. »

Prov. xii, 10. — « Insipiens confestim iram suam prodit. »

Prov. xiii, 16. — « Fatuus aperuit malitiam suam. »

Prov. xix, 3. — « Stultitia viri corrumpit vias ejus: Deum autem accusat cor ipsius. »

Prov. xv, 2. — « Os stultorum annuntiabit mala. »

Prov. xvii, 10. — « Stultus, si verberibus cædatur, non sentit. »

Prov. xix, 10. — « Non decent stulto deliciae. »

362 *Prov. xxvi, 4.* — « Ne respondeas stulto ad stultitiam ipsius, ne efficiaris illi similis. Sed responde stulto secundum stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. »

Prov. xxiv, 7. — « Indisciplinatis occurrit mors. »

« Indisciplinati, lingua intemperantes sunt. »

Prov. xxvii, 3. — « Grave est saxum, et onerosa arena: sed ira stulti utroque gravior. »

Prov. i, 22. — « Stulti arrogantiae appetentes sunt, et facti impii oderunt sensum. »

Prov. xiii, 15. — « Fatuus a laqueo peribit. »

Prov. vi, 12. — « Vir stultus et iniquus ambulat per vias obliquas. Idem ipse annuit oculo, terit pede, digitorum nutibus docet. »

Prov. xxiii, 9. — « In auribus insipientis ne loquamini, ne forte irrideant prudentes sermones tuos. »

Eccle. vii, 7. — « Sicut sonitus spinarum sub olla, ita risus stultorum. »

Eccle. x, 12. — « Labia insipientis præcitant eum. »

Isa. xxxii, 6. — « Fatuus fatua loquetur, et cor ejus vana intelliget. Livor capiet populum insipientem. »

Sap. iii, 11. — « Sapientiam et disciplinam qui abjicit, inanis est spes ejus, et labores ejus inutilis. »

Eccle. iv, 31. — « Ne subicias te homini stulto. »

Eccle. viii, 20. — « Cum fatuis consilium non habeas. »

Eccle. xii, 7, 8, 18, 11. — « Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. Supra mortuum plora: defecit enim lux. Et supra fatuum plora: defecit enim sensus. Luctus mortui septem dies: fatui autem et impii omnes dies vite illorum. Cum stulto ne multum loquaris, et cum insensato. Ne abieris. Ne ludas cum insipientibus. Arenam,

« Μη γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις. »

« Ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἄφρων καὶ ἄνους ἀπολοῦνται. »

« Ἐκ στόματος ἀφρονος βακτηρία ὑδρεως. »

« Ἵνα τί ὑπῆρχε χρήματα ἀφρονι; κτήσασθαι γὰρ σοφίαν ἀκέρδιος οὐ δύναται. »

« Ἀφρων αὐθήμερον ἐξαγγέλλει ὀργὴν αὐτοῦ. »

« Ὁ ἀφρων ἐξεπέτασεν ἑαυτοῦ κακίαν. »

« Ἀφροσύνη ἀνδρὸς λυμαίνεται τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, τὸν δὲ θεὸν αἰτιᾶται ἡ καρδία αὐτοῦ. »

« Στόμα ἀφρόνων ἀναγγελεῖ κακὰ. »

« Ἀφρων μαστιγωθείς οὐκ αἰσθάνεται. »

« Οὐ συμφέρει ἀφρονι τρυφή. »

« Μη ἀποκρίνῃς ἀφρονι πρὸς τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ, ἵνα μὴ ὁμοιος γένη αὐτῷ. Ἀλλὰ ἀποκρίνῃς ἀφρονι κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ, ἵνα μὴ φαίνεται σοφὸς ἑαυτῷ. »

« Ἀπαιδεῦτοις συναντᾷ θάνατος. »

« Οἱ ἀπαιδεῦτοι ἀκρατεῖς γλώσση. »

« Βαρὺς λίθος, καὶ δυσβάστακτος ἄμμος· ὀργὴ δὲ ἀφρονος βαρυτέρα ἀμφοτέρων. »

« Οἱ ἀφρονες τῆς ὑδρεως ὄντες ἐπιθυμῶνται, ἀσεβεῖς γενόμενοι, ἐμίσησαν αἰσθησιν. »

« Ἄνους ὑπὸ παγίδος θανατεῖται. »

« Ἀνὴρ ἀφρων καὶ παράνομος πορεύεται ὁδοὺς σχολίας· ὁ δὲ αὐτὸς ἐννεύει ὀφθαλμῷ, σημαίνει ποδὶ, διδάσκει ἐν νεύμασι δακτύλων. »

« Εἰς ὧτα ἀφρονος μηδὲν λέγετε, μήποτε μυκτηρίσῃ τοὺς συνετοὺς σοὺς λόγους. »

« Ὡς φωνὴ ἀκανθῶν ὑπὸ τὸν λίθον, οὕτως ὁ γέλως τῶν ἀφρόνων. »

« Χεὶρ ἀφρονος καταποντίζουσιν αὐτόν. »

« Ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει. Ζῆλος λήψεται λαὸν ἀπαιδεύτον. »

« Σοφίαν καὶ παιδείαν ἐξουθενῶν, ταλαίπωρος, καὶ κενὴ ἡ ἐλπίς αὐτοῦ, καὶ οἱ κόποι αὐτοῦ ἀνόνητοι. »

« Μη ὑποστρώσῃς ἀνθρώπῳ μωρῷ σιαυτόν. »

« Μετὰ μωροῦ μὴ συμβουλεύου. »

« Συγκολλῶν ἑστρακόν, ὁ διδάσκων μωρόν. Ἐπὶ νεκρῷ κλαῦσον· ἐξέλιπε γὰρ φῶς. Καὶ ἐπὶ μωρῷ κλαῦσον· ἐξέλιπε γὰρ σύνεσις. Πένθος νεκροῦ ἐπὶ ἡμέρας, τοῦ δὲ μωροῦ καὶ ἀσεβοῦς πάντα αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Μετὰ ἀφρονος μὴ πλεθύνῃς λόγους, καὶ πρὸς ἀσύνητον μὴ πορεύου. Μη πρόσκαιζε ἀπαιδεῦτοις. Ἄμμον, καὶ ἄλας, καὶ βῶλον σιδηροῦν εὐκο-

πώτερον ὑπενεγκεῖν, ἢ ἀνθρώπον ἀσύνετον. Ἦδιον ἂν κλοῦσον ἐπὶ νεκρῷ, ὅτι ἀνεπαύσατο· τοῦ δὲ μωροῦ ὁ περ θάνατον ἢ ζωὴν πονηρά. »

« Τροχὸς ἀμάξης ἔγκατα μωροῦ, καὶ ὡς ἄξων στρεφόμενος ὁ διαλογισμὸς αὐτοῦ. »

« Μωρὸς δὲ λέγει, Οὐχ ὑπάρχει μοι φίλος. »

Οὐτε ἐν ἰχθύσι φωνήν, οὔτε ἐν ἀπαιδεύτοις ἀρετὴν δεῖ ζητεῖν (1).

Ὡς περ οἱ ἀσθενοῦντες χρῆζουσιν ἰατρικοῖς, οὕτως σοφίας ἀφρονες ἐπιδέονται.

Πρὸς σκληρὰν καὶ ἀπειθὴ καρδίαν λόγος, ὕψις οὐκ εἰσέρχεται· ἀλλ' ὥς περ ἀντισυμπούμενος, πρὸς ἐαυτὸν ἐπανέρχεται.

Ζωῆς ἀλόγου δαίμων ἡγεμών.

Τῶν φαύλων πλούσιος οὐδεὶς, καὶ τὰ πανταχοῦ μέταλλα κίχτηται, ἀλλ' εἰσὶ πάντες οἱ ἀφρονες πένητες. Στενοχωρεῖται πᾶς ἀφρων θλιβόμενος ὑπὸ φιλαργυρίας, καὶ φιλοδοξίας, καὶ φιληδονίας, καὶ τῶν ὁμοιοτρόπων, ἀπερ οὐκ ἐξ τῆν δεινοῖαν ἐν εὐρυχωρίᾳ διάγειν.

Μεῖζον ἀνθρώπῳ κακὸν ἀφροσύνης οὐδὲν ἔστι, τοῦ ἰδίου τοῦ λογισμοῦ· γένους, τὸν νοῦν ζημιωθέντι. — Νόσου καὶ φθορᾶς αἴτιον ἀπαιδευσία.

Ἀμήχανον τὰ μεγάλα πρὸ τῶν μικρῶν παιδεύονται.

TIT. KE'. — *Peri ἀπλοῦ καὶ ἀκάκου τὸν τρόπον.*

« Ὁ Κύριος μὴ ἀπολείπῃ τὸν ἀκάκον. »

« Φύλασσε ἀκακίαν, καὶ ἴδε εὐθύτητα, ὅτι ἐστὶν ἔγκρατεια ἀνθρώπῳ εἰρηνικῷ. »

« Ὁ Θεὸς κατοικεῖ μονοτρόπους ἐν οἴκῳ. »

« Κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ. »

« Ὁς πορεύεται ἀπλῶς, πορεύεται πεποιθώς. »

VARIE LECTIONES.

• Forte, λογικοῦ. P In marg. Vat. ἀπύσεται. Al. ἀποποιήσεται.

NOTÆ.

(1) Sententiam hanc inter Sixtinas quas Rufinus Latine transtulit, non reperio. Cæterum ex inscriptione apparet Sixti sententias a Græcis habitas fuisse tanquam Sixti Romani papæ essent. Hieronymus earum auctorem ethnicum et gentilissimum fuisse censuit. Mihi vero legenti Christianus apparuit, sed philosophus: ut cum ait, baptismum utique innuens: *Fidelem te esse professus, spondisti non peccare Deo*. Rursum: *Pasce animam verbo Dei, et corpus simplicibus cibis*. Itemque: *Sine Deo sunt; pro quibus Verbum Dei maledicuntur*.

(2) Ex parallelis Rupefucaldinis discimus primum hoc fragmentum acceptum esse ex τοῦ β'

et salem, et massam ferri facilius est ferre, quam hominem imprudentem. Libentius plora super mortuum, quoniam requievit: fatui autem vita morte gravior est. »

Eccli. xxxiii, 5. — « Præcordia fatui, rota carri, et sicut axis versatilis cogitatus illius. »

Eccli. xx, 16. — « Fatuus autem dicit: Non est mihi amicus. »

Sexti Rom. — Neque vox apud pisces, neque virtus apud insipientes querenda est.

Basil. in princ. Prov. — Quemadmodum, qui morbo laborant, medicinæ auxiliis indigent, sic stulti sapientia opus habent.

Justin. — Doctrina sana ad contumacem et præfractum animum non ingreditur, sed velut reverberata ad seipsam revertitur.

Evagrii. — Vitæ aversæ a ratione daemon gubernator est.

Philon. ex lib. ii Quæst. in Genes. — Malorum nullus dives est, quamvis omnia quæ **363** ubivis terrarum, metalla comparaverit: sed omnes stulti pauperes sunt. Quis stultus in angustia est: quoniam ab avaritia, et ambitione, et voluptatum amore, aliisque id genus vitiis opprimitur, quæ animus in latitudine agere non sinunt (2).

Ejusd. ex lib. vi earamdem. — Nullum homini malum stultitia gravius potest accidere, ut qui peculiares rationis opes, hoc est mentem amiserit. — Morbi et interitus causa est imperitia.

Ejusd. ex Vit. Mosi. — Fieri non potest ut magna ante parva discantur.

TIT. XXV. — *De homine simplici, et innocentia morum prædico.*

Job xxxvi, 5. — « Dominus non abjiciet innocentem. »

Psal. xxxvi, 37. — « Custodi innocentiam, et vide æquitates; quoniam sunt reliquæ homini pacifico. »

Psal. lxxii, 7. — « Deus qui habitare facit unius moris in domo. »

Psal. lxxxiii, 13. — « Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia. »

Prov. x, 9. — « Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. »

τῶν ἐν Γενέσει ζητούμενων, ex libro ii Quæstionum, seu Percontationum quæ occurrunt in Genesi; secundum vero ex τοῦ ζ' τῶν αὐτῶν, ex sexto earamdem. Alibi perinde citantur iidem libri, nec non libri alii, Percontationum quæ in Exodo occurrunt. Cæterum hi omnes libri hactenus editi non sunt. Quin nec priores novit Eusebius. De posterioribus vero sic scribit: Εἰς δὲ τὴν Ἐξοδὸν ἔγνωμεν αὐτοῦ ζητημάτων καὶ λύσεων, πρῶτον, δεύτερον, τρίτον, τέταρτον καὶ πέμπτον· In Exodum vero quæstionum et solutionum, primum, secundum, tertium, quartum et quintum libros vidimus. Eusebium exscripsit Hieronymus.

Prov. xiii, 6. — « Quanto tempore innocentes adhærescent justitiæ, non confundentur. »

Prov. xiv, 2. — « Qui ambulat recte, timet Dominum. »

Prov. xii, 13. — « Qui respicit plane, misericordiam consequetur. »

Prov. xi, 20, 25. — « Accepti sunt Domino omnes immaculati in via sua. Benedicta est omnis anima simplex. »

Prov. xiv, 15. — « Innocens credit omni verbo. »

Prov. ii, 21. — « Benigni erunt habitatores terræ; innocentes vero permanebunt in ea; quia recti habitabunt in ea. »

Basil. in princ. Prov. — Duplici modo innocentiam intelligimus. Aut enim rationis ope a peccato nos avertendo, et per longam animi attentionem, et virtutum studium, veluti radice quadam vitii excisa; aut ejus in totum expertes facti, innocentes appellamur. Ac rursum innocentia est, ubi nondum collecta mali experientia est; cum videlicet nonnulli, plerumque ob juvenilem ætatem, vel aliquod vitæ institutum, vitiorum quorundam minime periculum fecerunt. V. gr., puer superbiam nescit, doli et fraudis est ignarus. Sunt rursus, qui cum ruri degant, mercaturæ versutias et forenses conflictationes ignorant. Tales porro dicimus innocentes: non quod inductione animi a vitio remoti sint, sed quia nondum ipsis vitiosas animi cogitationes contigit experiri. Certa porro innocentis hominis nota in morum simplicitate posita est.

Ejusdem, in Heraem. — Veritatem sinceram persequimini, simplicitatem, justitiam. Justus sine fuco est, et veluti Jacob. Quocirca habitare facit unius moris in domo.

Ejusd. ex can. Const. — Simplicem atque a dolo alienum mores, arcana animæ facile produnt.

Naz. orat. i Cont. Julian. — Parum cauta est simplicitas, interdumque benignitas imbecilla est: ac vitium minime suspicatur, qui liber est a vitio.

Orat. in S. Athan. — Qui ad vitium propensus non est, nec ad suspicandum est proclivis.

364 *Cyrl. ex lib. xv Serv. in spirit.* — Simplicitas summo apud Deum in pretio est. Calliditas enim, etsi divinæ legi consentaneis conatibus probanda est, nunquam tamen ad suavitatem virtutis contribuere censenda fuerit.

TIT. XXVI. — *De paupertate, et sufficientia, et vitæ frugalitate.*

Psol. xxvii, 16. — « Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas. »

Prov. xv, 16, 17. — « Melius est excipi cum oleis ad amicitiam et gratiam, quam multa genimina vituli cum odio. Melius est parum accipere cum justitia, quam multa parva cum iniquitate. »

Prov. xviii, 1. — « Melior est buccella cum gaudio

« Ὅσον χρόνον ἔχονταί ἀκακοὶ τῆς δικαιοσύνης, οὐκ ἀσχυνθήσονται. »

« Ὁ πορευόμενος ἑρῶς, φοβεῖται τὸν Κύριον. »

« Ὁ βλέπων λαΐα, ἐλεηθήσεται. »

« Προδεκτοὶ Κυρίῳ πάντες ἁμώμοι ἐν ὁδῷ αὐτῶν. Ψυχὴ εὐλογημένη, πᾶσα ἀπλή. »

« Ἀκακὸς πιστεύει παντὶ λόγῳ. »

« Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς· ἀκακοὶ δὲ ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ, ὅτι εὐθεὶς κατασκηνώσουσιν ἐν αὐτῇ. »

Διττῶς νοοῦμεν τὴν ἀκακίαν. Ἡ γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀλλοτριώσειν λογισμῷ κατορθουμένην, καὶ διὰ μακρὰς προσοχῆς, καὶ μελέτης τῶν ἀγαθῶν, οἰονεὶ ρίζαν τῆς κακίας ἐκτέμνοντες· ἢ κατὰ στέρησιν αὐτῆς παντελεῖ τὴν τοῦ ἀκάκου προσηγορίαν δεχόμεθα. Καὶ πάλιν ἀκακία ἐστὶν ἡ μήπω τοῦ κακοῦ ἐμπειρία, διὰ νεότητα πολλάκις. ἢ βίου τινὸς ἐπιτήδευσιν, ἀπειρῶς τινῶν πρὸς τινὰς κακίας διακειμένων, οἷον ὁ παῖς οὐκ οἶδεν ὑπερηφανίαν, οὐκ οἶδε δόλον, ἢ βραδιουργίαν. Πάλιν εἰσὶ τινες τῶν τὴν ἀγροικίαν οἰκούντων, οὐκ εἰδότες τῆς ἐμπορικῆς κακουργίας, οὐδὲ τῆς ἐν δικαστηρίῳ διαπλοκάς· τοὺς τοιοῦτους ἀκάκους λέγομεν, οὐχ ὥς ἐκ προαιρέσεως κακίας κεχωρισμένους, ἀλλ' ὥς μήπω εἰς πείραν τῆς πονηρᾶς ἔξεως ἀφειγμένους. Χαρακτηρίζει οὖν τὸν ἀκακὸν ἡ ἀπλότης τοῦ ἔθους.

Διώχετε ἀλήθειαν εὐκρινῇ, ἀπλότητι, δικαιοσύνην. Ἀπλαστός ὁ δίκαιος, ὁποῖος Ἰακώβ· διὰ τοῦτο κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ.

Τὸν ἀπλοῦν καὶ ἄδολον εὐκόλως ἐξαγορεύει τὰ ἀπόρρητα τῆς ψυχῆς.

Ἀφύλακτον ἡ ἀπλότης, καὶ μετὰ τοῦ σαθοῦ τὸ φιλόανθρωπον, καὶ ἥμισυ κακίαν ὑφορᾷται τὸ κακίας ἐλεῦθερον.

Τὸ εἰς κακίαν οὐχ ἔτοιμον οὐδὲ εἰς ὑπόνοιαν εὐχερές.

Ἡ ἀπλότης τιμὰ παρὰ Θεῷ. Τὸ γὰρ πανουργόν, εἰ καὶ δεκτὸν ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν σπουδάσμασιν, ἀλλ' οὐδαμῶς εἰς ἀρετῆς εὐωδίαν καταλογισθεῖν ποτε.

TIT. ΚΓ'. — *Περὶ ἀκτημοσύνης, καὶ αὐταρχείας, καὶ ὀλιγοδείας.*

« Κρεῖσσον ὀλίγον τῷ δικαίῳ, ὑπὲρ πλοῦτον τῶν ἁμαρτωλῶν πολύν. »

« Κρεῖστων ξενισμὸς μετὰ λαχάνων πρὸς φίλιν καὶ χάριν, ἢ παράθεσις μόχθων μετὰ ἐχθρας. Κρεῖστων ὀλίγων λήψις μετὰ δικαιοσύνης, ἢ πολλὰ γεννηματα μετὰ ἀδικίας. »

« Κρεῖστων ψωμὸς μεθ' ἐξουχίας ἐν κρήνῃ, ἢ οἶκος

πολλῶν αγαθῶν, καὶ ἀδίκων χρημάτων μετὰ μά-
λῃς. »

« Πλοῦτον καὶ πανίαν μὴ μοι δοῖς, Κύριε, σύντα-
ξον δὲ μοι τὰ δέοντα, καὶ τὰ αὐτάρχη, ἵνα μὴ πλη-
σθῆς, ψευδὴς γένωμαι, καὶ εἶπω· Τίς με ὁρᾷ; ἢ
πανηθεὶς, κλέψω, καὶ ὁμῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. »

« Μέλι εὐρὺν, φάγε τὸ ἱκανόν, μὴποτε πλησθῆς
ἐξ ἐμέσσης. Ἐσθίειν μέλι πολὺ οὐ καλόν. »

« Κρεῖσσον πλήρωμα δραχῆς μετὰ ἀναπαύσεως,
ὕπῃ πλήρωμα δύο δραχῶν ἐν μόχθῳ. »

« Ζωὴ αὐταρκείας ἐργάτου γλυκανθήσεται. »

« Ὑπνος ὑγείας ἐπὶ ἐντέρῳ μετρίῳ. »

« Μὴ κτήσῃσθε χρυσόν, μηδὲ ἀργυρὸν, μηδὲ χαλ-
κὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, μὴ πήραν εἰς ὀδόν, μηδὲ
δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ βράδους. Ἄξιός
γάρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν. »

« Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία
καὶ ἡ ψυχὴ μία· καὶ οὐδεὶς τι τῶν ὑπαρχόντων ἑλε-
γεν ἑαυτὸν εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς πάντα κοινά. »

« Ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ οὐδεὶς ἐπιθύ-
μησεν. Αὐτοὶ γινώσκοντες, ὅτι ταῖς χρεῖαις μου, καὶ
τοῖς οὐσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὐταί. »

« Ἐγὼ γὰρ ἔμαθον ἐν οἷς εἰμι, αὐτάρχειν εἶναι.
Οἶδα ἐγὼ καὶ ταπεινούσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν ἐν
παντί, καὶ ἐν πᾶσι· μεμύημαι καὶ χορτάζεσθαι, καὶ
παινᾶν, καὶ περισσεύειν, καὶ ὑστερεῖσθαι. Πάντα
ἰσχύς ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. »

« Ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν· αὐτὸς γὰρ εἶπεν·
Οὐ μὴ σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μὴ σε ἑγκαταλίπω. »

« Μὴκέτι ὑδροπότης, ἀλλ' ὀλίγῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν
στομαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας. »

« Ἔστι πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρ-
κειας. Οὐδὲν γὰρ εἰσηγάγμεν εἰς τὸν κόσμον, θῆ-
λον οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα. Ἐχόντες δὲ
διατροφῆς καὶ σκεπάσματα, τοῦτοις ἀρκεσθῆσώ-
μεθα. »

Οὐκ εὐχομαι πλουτεῖν, οὐτε ἔραμαι, ἀλλὰ μοι εἴη
ζωὴ ἀπὸ τῶν ὀλίγων μηδὲν ἔχοντι κακόν. »

Μεγάλην ἔχε τὴν ψυχὴν· τοῖχοι δὲ μικροὶ καὶ μελ-
ζους τὴν αὐτὴν χρεῖαν παρέχονται. »

Ἡ οἰκονομοῦσα τὸ ζῶον δύναμις, αὐτάρκειαν μὲν
καὶ λιτότητα βράδιως κατεργάσατο, καὶ ψαλίωσεν τῷ
τροφομῇ· πολυτέλειαν δὲ καὶ ποικίλλαν βρωμάτων
παρалаβοῦσα, εἴτα ἀντισχεῖν πρὸς τὸ πέρας οὐκ
ἐξαρκέασα, τὰ ποικίλα γίνῃ τῶν νοσημάτων
ἐποίησεν.

VARIE LECTIONES.

« Billius hic versus duos a Solone acceptos dicit; in Rup. vero inscriptio fragmenti hęc est: Βασίλ-
ε; ἀπὸ Θεόγνιδος· Basil. velut ex Theognide: εἰ recte quidem. Vide Homil. De legend. gentil. lib.

A in pace, quam domus multorum bonorum, et pe-
cuniarum injustarum cum jurgio. »

Prov. xxx, 8. — « Divitias et paupertatem ne
dederis mihi, sed constitue mihi quę necessaria
sunt et sufficientia; ne forte satius, mendax
fiam, et dicam: Quis me videt? Et egestate com-
pulsus, furer, et pejerem nomen Dei. »

Prov. xxv, 16, 27. — « Mel reperiens, comede
quantum satis est; ne forte satius, evomas il-
lud. Comedere multum mellis non est bonum. »

Eccle. iv, 6. — « Melior est pugillus unus cum requie,
quam plenitudo duorum pugillorum cum labore. »

Eccle. xl, 18. — « Vita sufficientiæ operarii
condulcabitur. »

Eccle. xxxi, 20. — « Somnus sanitatis in inte-
stino parco. »

Matth. x, 9. — « Nolite possidere, neque aurum,
neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris,
non peram in via, neque duas tunicas, neque
calceamenta, neque virgas. Dignus est enim ope-
rarius cibo suo. »

Act. iv, 32. — « Multitudinis autem credentium
erat cor unum et anima una, nec quisquam eorum
quę possidebat, aliquid suum esse dicebat: sed
erant illis omnia communia. »

Act. xx, 33. — « Argentum, et aurum, et vestem
nullius concupivi. Ipsi scitis quoniam ad ea quę
mihi opus erant, et his mecum erant, ministra-
verunt manus istę. »

Philipp. viii, 11, 12. — « Ego enim didici in
quibus sum, sufficiens esse. Scio ego et humiliari:
scio et abundare (ubique et omnibus institutus
sum) et satiari, et esurire, et abundare, et penu-
riam pati. Omnia possum in eo qui me confortat,
Christo. »

Hebr. xiii, 5. — « Contenti presentibus. Ipse
enim dixit: Non te deseram, nec te derelinquam. »

I Tim. v, 23. — « Noli aquam bibere, sed mo-
dico vino utere propter stomachum, et frequentes
tuas infirmitates. »

I Tim. vi, 6. — « Est autem magnus quęstus,
pietas cum sufficientia. Nihil intulimus in mundum;
haud dubium quod nec auferre quid possumus.
Habentes igitur alimenta et vestimenta, his con-
tenti simus. »

Basil. — Non opto dives fieri, nec desidero, sed
parvo vivere, nihil mali tolerans.

Ejusd. Orat. ad divit. — Fac magnum habes
animum. Parietes autem seu parvi, seu magni,
eundem habent usum.

365 Ejusd. orat. 1 De jejuniis. — Vis ea qua
animantis vita dispensator, moderatum et parvum
cibum facile conficit, et in ejus quod alitur, sub-
stantiam vertit. Ubi autem profusam et multipli-
cem ciborum copiam accepit, cum subinde imbe-
cillior sit quam ut eam plene concoquere valeat,
varia morborum genera procreat.

Ex canon. Const. — Abusus est facta ultra necessitatem impensa. Eo vestium usus tendit, ut carnem quantum ad frigoris et æstus injurias satis sit, obtegamus. Hunc vero susceptæ paupertatis modum Dominus præscripsit, ut ad unicam tunicam omnes cujusque opes redigantur.

Naz. Orat. adv. Arian. — Nihil ex illis rebus laudamus, quæ postquam in fauces transmissæ fuerunt, pari deinceps honore sunt, imo potius viles et efficiendæ. Verum simpliciter adeo et ex tempore vivimus, ut parum inter nos et bestias intersit, quibus nullo modo, nullave arte paratus victus est.

Ex sentent.

*Honestæ paupertas omnibus opibus antecellit
Grave est egere : at gravius male ditescere*

Nyss. serm. 3 in Orat. Dom. — Condimenti loco tibi sit esurires, ut nec saturitatem adjicias saturitati, nec crapula obtundas appetitum.

Ibid. — Qui diem tibi dat, ea quoque quæ in dlem opus sunt, dabit.

Chrysost. — Pauca recte habere multo præstantius, quam multa scelerate. Frugalitas assidue versata, ubi longius processerit, libidinis disciplinas delet.

Nili. — Cibis utere non tam jucundis quam utilibus.

Evagrii. — Vir studiosus virtutis paucis indigens, in confinio mortalis et immortalis naturæ est; ut neque ob mortale corpus egeat, neque multis opus habeat propter animum immortalitatis cupidum.

TIT. XXVII. — *De deceptione certo consilio facta : quodque ea, cum dolo caret, laudem auctori suo conciliet.*

Gen. xivii, 6-17. — « Dixit Rebecca ad Jacob filium suum juniorem : Ecce audiui patrem tuum loquentem ad Esau fratrem tuum, et dicentem ei : Affer mihi venationem, et fac mihi edulia; et manducans benedicam tibi coram Domino, priusquam moriar. Nunc ergo, fili mi, audi me secundum quæ præcipio tibi, et pergens ad pecora, accipe mihi inde duos hædos teneros et optimos, et faciam eos edulia patri tuo, et manducabit; ut benedicat tibi pater tuus priusquam moriatur. Dixit autem Jacob ad Rebecca matrem suam : Est frater meus pilosus; ego autem vir lenis. Ne forte attrectaverit me pater meus, et ero in conspectu ejus ut spernens : et inducam super me maledictionem, et non benedictionem. Dixit autem mater : In me sit maledictio tua, fili; solum obedi voci meæ. Et vadens attulit matri suæ. Et accipiens Rebecca stolam Esau filii sui senioris pulchram, quæ erat apud ipsam domi, induit Jacob filium suum juniorem, et pelles hædorum circumposuit circum brachia ejus, et super nuda colli ejus; et dedit escas in manus Jacob filii sui, quas intulit patri suo. »

χῆλου αὐτοῦ, καὶ ἔδωκε τὰ ἐδέσματα εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ. »

A Παράχρησις ἐστὶν ἡ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν δαπάνη. Σκοπὸς ἐσθῆτος εἰς κάλυμμα εἶναι σαρκὸς πρὸς χειμῶνα καὶ θέρους αὐταρκείας. Ἀκτημοσύνην ἐκείνην ἔφη ὁ Κύριος τὸ μέτρον εἶναι, ὥστε εἰς τὸν ἑσχατον χιτῶνα αὐτοῦ ἕκαστον περιστάσθαι τὴν κτῆσιν.

Οὐκ ἐπιτινοῦμέν τι τῶν μετὰ τὸν λαιμὸν ὁμοσιμῶν, μᾶλλον δὲ ἀτίμων, ὁμοίως καὶ ἀποδλήτων· ἀλλὰ ζῶμεν οὕτως ἀπλῶς καὶ σχεδῶς, καὶ μικρὸν τι τῶν θηρίων, οἷς ὁ βίος ἄσκαυτος καὶ ἀνεπιτήδευτος, διαφέροντες.

B *Κρεῖσσων πενήτη ἐπαινετὴ πλούτοιο κακίστου. Δεινὸν πείνεσθαι, χεῖρον δ' εὐπερεῖν κακῶς.*

Ὁφον σοι γένεσθαι ἡ ἐνδεια, καὶ τὸ μὴ ἐπιβαλεῖν κόρον τῷ κόρῳ, μηδὲ ἀμβλύνειν τῇ κραιπάλῃ τὴν ὀρεξιν.

Ὁ τὴν ἡμέραν διδοὺς, καὶ τὰ εἰς τὴν ἡμέραν σοι δώσει.

Τὸ καλῶς ἔχειν ὀλίγα, πολὺ τιμιώτερον τοῦ κακῶς ἔχειν πολλὰ. Ἡ εὐτελής διαίτα κυλιομένη, καὶ προκόπτουσα, ἐπὶ πολὺ καταλύει τὰ τῆς κορνείας μαθήματα.

Στείσις χρῶ, μὴ τοῖς ἡδέσιν, ἀλλὰ τοῖς ὠφελίμοις.

Ὁ σκουδαῖος ὀλιγοδιδής, ἀθανάτου καὶ θνητῆς φύσεως μεθόριος· τὸ μὲν ἐπιθεὶς ἔχων, διὰ σῶμα θνητὸν, τὸ δὲ μὴ πολυδιδής, διὰ ψυχὴν ἐφιεμένην ἀθανασίας.

TIT. KZ. — *Περὶ ἀπατης κατ' οἰκονομίαν γινόμενης καὶ ὅτι ἀπάτη δόλου ἀμοιροῦσα, ἐπαινον προξενεῖ τῷ δεδρακότι.*

« Εἶπε Ῥεβέκκα πρὸς Ἰακώβ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν νεώτερον· Ἰδοὺ ἐγὼ ἤκουσα λαλοῦντος τοῦ πατρὸς σου πρὸς Ἠσαὺ τὸν ἀδελφόν σου, λέγοντος· Ἐνεγχεί μοι θήραν, καὶ ποιήσόν μοι ἐδέσματα· καὶ φαγὼν εὐλογήσω σε ἐναντίον Κυρίου πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν με. Νῦν οὖν, υἱέ, ἀκουσόν μου, καθὰ ἐγὼ σοι ἐντέλλομαι, καὶ πορευθεὶς εἰς τὰ πρόβατα, λάβε μοι ἐκείθεν δύο ἐρίφους ἀπαλοὺς καὶ καλοὺς, καὶ ποιήσω αὐτοὺς ἐδέσματα τῷ πατρί σου, καὶ φάγεται, ὅπως εὐλογήσῃ »

Π « ὁ πατήρ σου πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀποθανεῖν. Εἶπε δὲ Ἰακώβ πρὸς Ῥεβέκκαν τὴν μητέρα αὐτοῦ· Ἔστιν ὁ ἀδελφός μου ἀνὴρ δαῖς, ἐγὼ δὲ ἀνὴρ λεῖος. Μήποτε ψηλαφήσῃ με ὁ πατήρ μου, καὶ ἔσομαι ἐναντίον αὐτοῦ ὡς καταφρανῶν· καὶ ἐπάξω ἐπ' ἐμαυτὸν κατάραν, καὶ οὐκ εὐλογίαν. Εἶπε δὲ μήτηρ· Ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρα σου, τέκνον· μόνον ὑπάκουσον τῆς φωνῆς μου. Καὶ πορευθεὶς ἐνεγκε τῇ μητρὶ αὐτοῦ· καὶ λαβοῦσα Ῥεβέκκα τὴν στολὴν Ἠσαὺ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τοῦ πρεσβυτέρου τὴν καλὴν, ἣ ἦν παρ' αὐτὴν ἐν τῷ οἴκῳ, ἐνέδυσε Ἰακώβ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν νεώτερον, καὶ τὰ δέρματα τῶν ἐρίφων περιέθηκε περὶ τοὺς βραχίονας αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὰ γυμνά τοῦ τραχήλου τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, καὶ εἰσῆνεγεν· τῷ πατρί »

« Παχὴλ ἔλαβε τὰ εἰδωλα, καὶ ἐπέβαλεν αὐτὰ εἰς Ἀ
τὰ σάγματα τῆς καμήλου, καὶ ἐπεκράθισεν αὐτοῖς,
καὶ εἶπε τῷ πατρὶ αὐτῆς· Οὐ δύναμαι ἀναστῆναι
ἐνώπιόν σου, ὅτι ὁ κατεθισμὸς τῶν γυναικείων μου
ἐστίν. »

« Ἀπηγγέλη τῇ Θάμαρ λέγοντες· Ἰδοὺ ὁ πενθε-
ρὸς σου ἀναβαίνει κεῖραι τὰ πρόβατα αὐτοῦ. Καὶ
ἀπαλομένη τὰ ἱμάτια τῆς χηρεύσεως αὐτῆς, περι-
έβαλε τὸ θέριστρον, καὶ ἐκαλλωπίσατο, καὶ ἐκάθισεν
ἐν παρόδῳ Θαμνῶ. Εἶδε γὰρ ὅτι μέγας γέγονε Ση-
λώμ· αὐτὸς δὲ οὐ δέδωκεν αὐτὸν εἰς γυναῖκα. Καὶ
ιδὼν Ἰούδας αὐτήν, ἐξέκλινε πρὸς αὐτήν, καὶ εἶπεν
αὐτῇ· Ἐκτόν με εἰσελθεῖν πρὸς σέ. Οὐ γὰρ ἔγω,
ὅτι νόμφη αὐτοῦ ἐστίν. Ἡ δὲ εἶπε· Τί μοι δώσεις,
ἐάν εἰσέλθῃς πρὸς με; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἐγὼ σοι
ἀποστείλω ξριφὸν αἰγῶν ἐκ τῶν προβάτων μου. Ἡ
δὲ εἶπε· Δὸς ἀρράβωνά, ἕως οὐ ἀποστείλῃς σε. Ὁ
δὲ εἶπε· Τίνα δώσω σοι ἀρράβωνά. Ἡ δὲ εἶπε· Τὸ
δακτύλιόν σου, καὶ τὸν ὀρμίσκον, καὶ τὴν βάβδον τὴν
ἐν τῇ χειρὶ σου. Καὶ ἔδωκεν αὐτῇ, καὶ εἰσῆλθε πρὸς
αὐτήν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβεν παρ' αὐτοῦ. »

Σχόλιον. [Τρεῖς υἱοὺς ἔσχεν ὁ τῆς Θάμαρ πεν-
θερὸς Ἰούδας, καὶ τοὺς δύο καθ' ἓνα ἦν συνάψας
αὐτῇ. Καὶ ὡς ἀπαιδεῖς ἐτελεύτησαν, παρητήσατο
τὸν τρίτον αὐτοῦ συνάψαι αὐτῇ υἱόν, εὐλαδῆθεϊς μή-
ποτε καὶ αὐτὸς τελευτήσῃ. Θάμαρ οὖν εἰς τὸ τῆς
ἀτεκνίας ὄνειδος περιπεσοῦσα, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς πορ-
νείας κίνδυνον ὑπορωμένη, οἰκονομίᾳ χρησαμένη
κατὰ τοῦ αὐτῆς πενθεροῦ, ἐμίχθη αὐτῷ, καὶ τίκτει
ἐξ αὐτοῦ παῖδας δύο, τὸν Φαρέκ καὶ τὸν Ζαρὰ.

« Εἶπεν ἡ ἀδελφὴ Μωϋσῆ τῇ θυγατρὶ Φαραῶ·
Θέλεις καλέσω σοι γυναῖκα τροφεύουσαν ἐκ τῶν
Ἑβραίων, καὶ θηλάσει σοι τὸ παιδίον; Καὶ εἶπεν
αὐτῇ ἡ θυγάτηρ Φαραῶ, Πορεύου. Ἐλθοῦσα δὲ ἡ
νεῆνις, ἐκάλεσε τὴν μητέρα τοῦ παιδίου. Εἶπε δὲ
πρὸς αὐτήν ἡ θυγάτηρ Φαραῶ· Διατήρησόν μοι τὸ
παιδίον τοῦτο, καὶ θήλασόν μοι αὐτό· ἔγω δὲ ἑώσω
σοι τὸν μισθόν. Καὶ ἔλαβεν ἡ γυνὴ τὸ παιδίον, καὶ
ἐθήλασεν αὐτό. »

« Ἀπέστειλεν Ἰησοὺς δύο ἀνδρας ἐκ Σατιμ σκο-
πεῦσαι τὴν γῆν καὶ τὴν Ἰεριχῶ. Καὶ εἰσῆλθον εἰς
οἰκίαν γυναικὸς πόρνῃς, ᾧ ὄνομα Ῥαάβ, καὶ κατε-
έλυσαν ἐκεῖ. Καὶ ἀπηγγέλη τῷ βασιλεὶ Ἰεριχῶ, λε-
γόντων· Εἰσπεπόρευνται ὧδε ἄνδρες τῶν υἱῶν Ἰσ-
ραὴλ κατασκοπεῦσαι τὴν γῆν. Καὶ ἀπέστειλεν ὁ βα-
σιλεὺς Ἰεριχῶ, καὶ εἶπεν πρὸς Ῥαάβ, λεγών· Ἐξ-
άγαγε τοὺς εἰσπορευομένους εἰς τὴν οἰκίαν σου νύκτα.
Κατασκοπεῦσαι γὰρ τὴν γῆν ἤκασιν· καὶ λαβοῦσα ἡ
γυνὴ τοὺς ἀνδρας, ἐκρυψεν. Καὶ εἶπεν· Εἰσεληλύ-
θασιν πρὸς με οἱ ἄνθρωποι, ὥς δὲ ἡ πύλη ἐκέλειστο
ἐν τῷ σκότει, καὶ οἱ ἄνδρες ἐξῆλθον, καὶ οὐκ ἐπίστα-
μαι ποῦ πεπόρευνται. Καὶ καταδιώξατε ὀπίσω αὐτῶν
καὶ καταλέψασθε αὐτούς. Αὕτη δὲ ἀνεβίβασεν αὐ-
τοὺς ἐπὶ τὸ δῶμα, καὶ ἐκρυψεν ἐν τοῖς ξύλοις τῆς
ληνοκαλάμης τῆς ἐτοιμασμένης αὐτῇ ἐπὶ τοῦ ὀψ-
ματος. Καὶ οἱ ἄνδρες κατεδιώξαν ὀπίσω αὐτῶν ὁδὸν
τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου ἐπὶ τὰς διαβάσεις. Καὶ ἐγί-
νετο ὥς ἐξῆλθον οἱ διώκοντες, αὕτη ἀνέβη πρὸς αὐ-
τοὺς ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Εἰς τὴν

PATROL. GR. XCV.

Gen. xxii, 34, 35. — **366** « Rachel accepit
idola, et injectit ea in stramenta cameli, et sedit
super eis; et dixit patri suo: Non possum surgere
coram te, quia quæ consuecta sunt mulieribus mihi
acciderunt. »

Gen. xxviii, 13-18. — « Et nuntiatum est Tha-
mar, dicentes: Ecce socer tuus ascendit tondere
oves suas. Et auferens vestimenta viduitatis suæ a
se, cooperuit se theristro, et adornavit se, et sedit
in transitu Thamna. Vidit enim, quia grandis factus
est Selom: ipse autem non dedit eam illi uxorem.
Et videns Judas, declinavit ad eam, et dixit ei:
Sinio me intrare ad te; non enim agnovit quia
nurus sua est. At illa dixit: Quid mihi dabis si
intraveris ad me? cui ait: Ego tibi mitto hædum
caprarum de ovibus meis. Illa vero dixit: Da mihi
arrhabonem, donec tu mittas. Ille autem dixit:
Quem tibi dabo arrhabonem? At illa dixit: Annu-
lum tuum, et parvum monile, ac virgam quæ est
in manu tua. Et dedit ei, et intravit ad eam. Quæ
in utero concepit ex eo. »

Schol. — Tres filios habuit Judas socer Thamar,
cui duos singulatim in matrimonium collocavit.
Cumque ille sine liberis decessissent, tertium ei
copulare recusavit; veritus scilicet, ne et is quoque
moreretur. Thamar itaque in probrum sterilitatis
lapsa, et fornicationis periculum metuens, arte
quadam et consilio adversus socerum suum utens,
et se commiscuit, duosque ex ipso filios sustulit,
Phares nimirum et Zara.

Exod. ii, 7-10. — « Dixit soror Moysis ad filiam
Pharaonis: Vis ut vocem tibi mulierem nutricem
ex Hebræis, et lactabit tibi infantem. Et dixit ei
filia Pharaonis: Vade. Profecta autem puella, voca-
vit matrem pueri. Dixit autem ad eam filia Phara-
onis: Serva mihi infantem istum, et lacta mihi
illum; ego vero dabo tibi mercedem. Et accepit
mulier infantem et lactavit eum. »

Josue ii, 1. — « Misit Jesus duos viros de Satim
ad explorandam terram, et Jericho. Et intraverunt
domum mulieris meretricis, cui nomen Raab, et
diverterunt ibi. Et nuntiatum est regi Jericho, di-
centes: Ingressi sunt huc viri de filiis Israel ad
explorandam terram. Et misit rex Jericho, et ait
ad Raab dicens: Educo eos qui ingressi sunt do-
mum tuam nocte: nam ad explorandam terram
venerunt (atque mulier accipiens viros, absconde-
rat). Et dixit: Ingressi sunt ad me homines: sed
cum porta clauderetur in tenebris, et viri egressi
sunt, et nescio quo iverint. Persequimini post eos,
et comprehendetis eos. Ipsa autem ascendere fecit
eos in solarium: et occultavit in lignis lini stipulæ
constipatæ sibi super solarium. Et viri persecuti
sunt post eos viam, quæ est super Jordanem ad
vada. Et factum est, postquam exierunt perse-
quentes, ipsa ascendit ad illos in solarium, dixit-
que eis: In montanam abite, ne forte occurrent
vobis persequentes vos, et latitabitis ibi tres dies,

quoadusque reversi erunt, qui persequuntur vos. »

I Reg. xvi, 1. — « Dixit Dominus ad Samuel : Imple cornu tuum oleo, et veni, mittam te in Bethleem ad Jesse. **367** quia vidi in filiis ejus mihi regem. Et dixit Samuel : Quomodo ibo? et audiet Saul, et interficiet me. Et dixit Dominus : Vitulam boum cape in manu tua, et dices : Ad sacrificandum Domino venio. Et vocabis Jesse et filios ejus ad sacrificium, et unges quemcunque dixerō tibi. Et fecit Samuel omnia, quæ locutus est Dominus ei. »

chol. Hinc discimus interdum certo consilio administranda esse negotia, nec semper auctoritate et potestatis amplitudine utendum. Quandoquidem deus, qui vel sermone solo res omnes tenet et regit, et funditus Saulem extinguere et in nihilum redigere poterat, imperavit Samuel, ut arte quadam percontationem ejus eluderet.

I Reg. xix, 12-14. — « Descendere facit Melchol David per fenestram : et fugit, et salvatur. Et accepit Melchol cenotaphia, et posuit super lectum, et jecur caprarum, et stragulum capillorum posuit ad caput ejus, et operuit ea vestimento. Et misit Saul nuntios ad capiendum David : et dixit Melchol, illum ægrotare. »

Basilii. — Non in bellis modo, sed etiam in pace, ingentem astus utilitatem et necessitatem esse quispiam reperiat : nec solum in rerum civilium administratione, verum etiam domi ac privatim, viro erga uxorem, et uxori erga virum, necnon patri erga filium, et amico erga amicum, quin et filii erga parentem. Siquidem filia Saulis non alia ratione virum ex illius manibus eruere potuit, nisi patrem fallendo. Quin ipsius quoque frater eidem quem illa servaverat, periclitanti salutem afferre rursum cupiens, iisdem quibus soror armis usus est. Magna enim vis artis est : illud modo caveatur, ne veteratorio et fraudulento animo adhibeatur.

Theologi. — Fraudibus illi omnes patent, qui ad voluptatem propensi sunt.

Philonis. — Non omnis dolus culpari debet. Nam et qui noctu excubias agunt, dum latrones capiunt, et militum præfecti, hostes aggrediendo, recte agere censentur : eandemque rationem habent, quæ stratagemata vocantur, et athletarum concertationes. Etenim in his proprium sibi locum deceptio vindicat.

TIT. XXVIII. — *De legato, et responsi sequestro.* quodque is qui nihili pendit legatum, eum a quo missus ille est, contemnit.

Prov. xxv, 15. — « Sicut exitus nivis in messe adversus æstum prodest : sic nuntius fidelis iis qui se miserunt. Animis enim eorum qui ipso utuntur, prodest. »

Prov. xxvi, 6. — « Ex suis viis sibi ipsi probum acquirit, qui per stultum nuntium sermonem mittit. »

ἀδρεινὴν ἀπέλθατε, μὴ συναντήσωσιν οἱ καταδιώκοντες ὑμᾶς, καὶ χρυσήσεσθε ἐκεῖ τρεῖς ἡμέρας ἕως ἂν ἀναστρέψωσιν οἱ καταδιώκοντες. »

« Εἶπε Κύριος πρὸς Σαμουὴλ· Πλήσον τὸ κέρασ σου ἐλαίου, καὶ δεῦρο ἀποστείλω σε εἰς Βηθλεὲμ πρὸς Ἰεσσαί, ὅτι ἐώρακα ἐν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐμοὶ εἰς βασιλεία. Καὶ εἶπε Σαμουὴλ, Πῶς πορευθῶ; καὶ ἀκούσεται Σαούλ, καὶ ἀποκτενεῖ με. Καὶ εἶπε Κύριος· Δάμαλιν βοῶν λάβε ἐν τῇ χειρὶ σου, καὶ ἔρριψ, θύσαι τῷ Κυρίῳ ἡκω. Καὶ καλέσεις τὸν Ἰεσσαί καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὴν θυσίαν, καὶ χρίσεις ἐν ἂν εἶπω σοι. Καὶ ἐποίησεν ὁ Σαμουὴλ, ὅσα ἐλάλησεν αὐτῷ Κύριος. »

Σχόλιον. Ἐντεῦθεν διδασκόμεθα ἐν ἐνίοις οἰκονομῶν χρεῖαν εἶναι τὰ πράγματα, καὶ τῷ ὄγκῳ, καὶ τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας κεχρησθαι. Ὁ γὰρ Θεός, ὁ λόγῳ πάντων κρατῶν, καὶ δυνάμενος τὸν Σαούλ ἀρδὴν ἀφανίσαι, καὶ εἰς τὸ ἀνύπαρκτον καταστήσαι, ἐνέτρεψε τῷ Σαμουὴλ μεθόδῳ τινὶ ἀποκρούσασθαι τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην πεῦσιν.

« Κατάγει Μελχὼλ τὸν Δαβίδ διὰ τῆς θυρίδος, καὶ ἔφυγεν, καὶ σώζεται. Καὶ ἔλαβε Μελχὼλ τὰ κενोटάρια, καὶ ἐθήκεν ἐπὶ τὴν κλίνην, καὶ ἤπαρ αἰγῶν, καὶ στρογγύλωμα τριχῶν, καὶ ἐθήκε πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκάλυψεν αὐτὰ ἱματίῳ· καὶ ἀπέστειλε Σαούλ ἀγγέλους λαβεῖν τὸν Δαβίδ· καὶ εἶπε Μελχὼλ ἐνοχλεῖσθαι αὐτόν. »

Οὐκ ἐν τοῖς πολέμοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρηνῇ πολλὴν καὶ ἀνιγκαλίαν εὖροι τις τῆς ἀπάτης τὴν χρεῖαν, καὶ οὐ πρὸς τὰ τῆς πόλεως πράγματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν οἰκίᾳ, πρὸς γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ, καὶ πρὸς ἄνδρα γυναικὶ, καὶ πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ πρὸς φίλον φίλῳ, ἥδη δὲ καὶ πρὸς πατέρα πατρί. Καὶ γὰρ τῶν τοῦ Σαούλ χειρῶν, ἡ τοῦ Σαούλ θυγάτηρ οὐκ ἴσχυσεν ἐτέρως ἐξελέσθαι τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἢ μετὰ τὸ παραλογίσασθαι τὸν πατέρα. Καὶ ὁ ταύτης δὲ ἀδελφός, τὸν ὑπ' ἐκείνης διασωθέντα σῶσαι βουλόμενος, κινδυνεύοντα πάλιν τοῖς αὐτοῖς ὅπλοις ἐχρήσατο, οἷσπερ καὶ ἡ γυνή. Πολὺ γὰρ ἡ τῆς ἀπάτης ἰσχύς, μόνον μὴ μετὰ δουλειᾶς προσαγίσθω τῆς προαιρέσεως.

Εὐκολον πρὸς ἀπάτην τὸ πρὸς ἡδονὴν ἅπαν.

Οὐ πᾶς ὁδὸς ὑπαίτιός ἐστιν· ἐπεὶ καὶ ληστὰς νυκτοφύλακες, καὶ πολεμίους στρατηγοὶ, οὐδ' ἀδόλως συλλαβεῖν οὐκ ἔστιν, ἐνεδρεύοντες κατορθοῦν δοκοῦσι, καὶ τὰ λεγόμενα στρατηγήματα τοιοῦτον ἔχει λόγον, καὶ τὰ τῶν ἀθλητῶν ἀγωνίσματα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἡ ἀπάτη νινόμεσται ἴδιον.

TIT. KII. — *Περὶ ἀγγέλλοντος, καὶ μεσάζοντος ἀπόκριον·* (sic) καὶ ὅτι ὁ τὸν σταλέντα ἐξουθενῶν, τοῦ πέμψαντος περιφρονεῖ

« Ὡςπερ ἐξ ὁδὸς χιόνος ἐν ἀμνητῷ κατὰ καῦμα ὠφελεῖ, οὕτως ἀγγελὸς πιστὸς ἀποστείλαντα αὐτόν. Ψυχὰς γὰρ τῶν αὐτῷ χρωμένων ὠφελεῖ. »

« Ἐκ τῶν ἐαυτοῦ ὁδῶν δουεὶδος περιποιεῖται ὁ ἀποστέλλων δὲ· ἀγγέλου ἀφρονος λόγον. »

Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δε-
χόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. »

Ἄ πρέσβεις ὑπομένουσι, ἐπὶ τοὺς πέμψαντας λαμ-
βάνει τὴν ἀναφοράν.

ΤΙΤΑ. ΚΘ'. Περὶ ἀγνωμονούντων καὶ ἀχαρι-
στούντων.

« Τῷ μηνὶ τῷ ἐβδόμῳ ἦλθεν Ἰσμαὴλ υἱὸς Ναθα-
νίου ἐκ τοῦ σπέρματος τῶν βασιλέων, καὶ δέκα ἄν-
δρες μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐπάταξαν τὸν Γοδολίαν, καὶ
ἀπέθανεν· καὶ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τοὺς Χαλδαίους,
οἳ ἦσαν μετ' αὐτοῦ εἰς Μασιφά. »

Σχολ. Οὗτος λόγον λαβὼν ἀπαθείας, τὸν δεδοκῶτα
ἀνέλλε.

« Πνεῦμα Κυρίου ἐνέδυσε τὸν Ἀζαρίαν τὸν τοῦ
Ἰωδακ τὸν ἱερέα, καὶ ἀνέστη ἐπάνω τοῦ λαοῦ, καὶ
εἶπεν· Τάδε λέγει Κύριος· Τί παραπορεύεσθε τὰς
ἐντολάς τοῦ Κυρίου; καὶ οὐκ εὐδοκῆσαί τε, ὅτι ἐγ-
κατελίπετε τὸν Κύριον. Καὶ ἐλιθοβόλησαν δι' ἐντολῆς
Ἰωδᾶς τοῦ βασιλέως ἐν αὐλῇ οἴκου Κυρίου. Καὶ οὐκ
ἐμνήσθη Ἰωδᾶς τοῦ ἐλέους, οὗ ἐποίησε μετ' αὐτοῦ
Ἰωδακ ὁ πατήρ αὐτοῦ, καὶ ἐθανάτωσε τὸν υἱὸν
αὐτοῦ. Καὶ ὡς ἀπέθνησκεν, εἶπεν· Ἰδοὶ Κύριος, καὶ
κρινάτω. Καὶ ἐγένετο μετὰ ἐνιαυτὸν, ἀνέβη ἐπ'
αὐτὸν δυνάμις Συρίας, καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ
κατέφθειρε πάντας. »

« Ἀνταποδίδωσάν μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, καὶ
ἀτεχνίαν. »

« Ἀντὶ τοῦ, Ἀγαπήν με ἐνδιέβαλόν με. »

« Ὃς ἀποδίδωσι κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, οὐκ ἐνεχθή-
σεται κακὰ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. »

« Ἀκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, ὅτι Κύριος ἐλά-
λησεν· Υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὤψωσα, αὐτοὶ δὲ με ἠθέ-
τησαν. »

« Ἀχαρίστου ἑλπίς ὡς χειμέριος πάχνη τακῆζε-
ται, καὶ ρυθίζεται ὡς ὕδωρ ἀχρηστον. »

« Ἀγαθὰ ἐγγύου ἀνατρέψει ἀμαρτωλὸς, καὶ ἀχά-
ριστος ἐν διανοίᾳ ἐγκαταλείψει ρυσάμενον. Ξενίης
καὶ ποτίεις ἀχάριστον, καὶ πρὸς ἐπὶ τούτῳ πικρὰ
ἀκούσεις. »

« Δεινὸν, τὸν εὐεργετήντα καὶ ταῖς μεγίσταις ὑπό-
χρεων χάρισι, πρὸς τῷ ἀχαρίστῳ, εἶτι καὶ ὕδρευς,
καὶ ἀτιμίας καταρῆαι. Δεινὸν μὲν· ἀλλὰ τῷ ποι-
οῦντι μεῖζόν ἐστι κακόν, ἢ τῷ πάσχοντι. Ὑπερβολὴ
τοῦτό γε ἀγνωμοσύνης, τὴν φιланθρωπίαν τοῦ εὐερ-
γέτου ἀφορμὴν ἀχαριστίας ποιεῖσθαι. »

« Ὅρῳμεν πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων μετὰ τὰς εὐερ-
γείας, καθάπερ ἀνδραπόδων, οὕτω καὶ περιορῶντας
τῶν εὐεργετησάντων, καὶ τὰς ὀφρῦας ἀνασπῶντας
κατ' αὐτῶν. »

Δεινὸν μοι ἡ ἀχαριστία καταφαίνεται· δεινὸν μοι
καὶ πάνδεινον

Matth. x, 40. — « Qui vos recipit, me recipit :
et qui me recipit, recipit eum qui me misit. »

Anonymi. — Quæ legati patiuntur, hæc in illos
a quibus missi sunt, redundant.

368 TIT. XXIX. — De ingratis, et immemori-
bus beneficiorum.

I Reg. xxv, 25. — « Mense septimo venit Ismarl
filius Nathanizæ de semine regum, et decem viri
cum eo, et percusserunt Godoliam, et mortuus
est : insuper et Judæos et Chaldæos qui erant cum
eo in Masipha. »

Schol. Is cum fidem accepisset, nih. se per-
pessurum mali, sponsorem interemit.

II Paral. xxiv, 20-23. — « Spiritus Domini in-
dult Zachariam filium Joiadæ sacerdotem, et stetit
in conspectu populi, et ait : Hæc dicit Dominus
Deus : Quare transgredimini præceptum Domini?
et non proficietis, quia dereliquistis Dominum.
Et lapides in eum miserunt juxta imperium regis
Joas in atrio domus Domini. Et non recordatus
est Joas misericordiæ quam facerat cum ipso
Joiada pater illius, et interfecit filium ejus. Qui
cum moreretur, dixit : Videat Dominus, et judi-
cet. Et factum est post annum, ascendit in eum
exercitus Syriæ, et in Jerusalem, et cunctos oc-
ciderunt. »

Psal. xxxiv, 12. — « Retriouerunt mihi mala
pro bonis, et sterilitatem, » etc.

Psal. cxviii, 4. — « Pro eo ut me diligerent, de-
trahebant mihi. »

Prov. xvii, 13. — « Qui retribuit mala pro bo-
nis, non auferentur mala de domo ejus. »

Isa. i, 1. — « Audi, cælum, et ausculta, terra,
quia Dominus locutus est. Filios enutrivit et exal-
tavi : ipsi autem spreverunt me. »

Sap. xvi, 29. — « Ingrati spes tanquam hiber-
nalis pruina tabescet, et fluet tanquam aqua in-
utilis. »

Eccli. xxi, 16, 32. — « Bona fidejussoris ever-
tet peccator : et ingratus in mente derelinquet
eum a quo liberatus est. Hospitaberis, et pascas,
et potabis ingratos ; et postea amara audies. »

Basilii. — Grave est cum qui beneficiis obstri-
ctus est, et gratiarum maximarum reus, non modo
ingratum esse, verum etiam contumelias et pro-
bra, rependere. Grave, inquam, istud est : at fa-
cienti gravius malum est, quam patienti. Ingrati
ultra modum animi est, ex benemerentis humani-
tate ingrati animi noxam trahere.

Chrysost. — Multos homines videmus, qui post-
quam affecti beneficiis fuerint, illos a quibus ea
acceperint, j perinde ac mancipia, contemnant,
adducantque adversus illos supercilium

Greg. Thaum. Laud. Orig. — Grave mihi ingrati
animi vitium videtur : grave, inquam, ac plane
gravissimum.

• Antonius Melissa hoc tribuit Basilio. • Hoc itidem a Melissa bis Chrysostomo tribuitur

TIT. XXX. — *De rebus impossibilibus.*

Job viii, 11. — « Nunquid virere potest scirpus sine aqua? aut crescet butomus sine potu, adhuc existens in radice? »

Job ix, 26. — « Si est navibus vestigium itineris, aut aquilæ volantis, quærentis escam? »

Prov. xxx, 4, 18, 19. — « Quis congregabit ventos in sinu? quis compressit omnem aquam in vestimento? quis tenuit omnia extrema terræ? Tria sunt difficilia mihi intellectu, **369** et quartum penitus ignoro: Vestigia aquilæ in cælo, viam serpentis super petram, semitas navis sulcantis mare, et viam viri in adolescentia. »

Amos iii, 5-6. — « Si ambulabunt duo simul omnino, nisi cognoverint se? Si egredietur leo de saltu suo prædæ non habens? Si dabit catulus leonis vocem suam de cubili suo omnino, nisi aliquid raperit? Si cadet avis super terram sine aucupe? Si deponatur laqueus super terram, nisi aliquid apprehendatur? Si clanget tuba in civitate, et populus non timebit? Et erit malitia in civitate quam Dominus non fecit? »

« Nunquid glorificabitur securis sine secante, ita ut secetur in ea? aut exaltabitur serra sine eo qui trahat? »

Jerem. i, 15. — « Si mutabit Æthiops pellem suam, et pardus varietates suas, vos quoque poteritis benefacere, cum didiceritis mala. »

Eccli. i, 2. — « Arenam maris, et guttas pluviae, et dies sæculi quis numerabit? Altitudinem cæli, et latitudinem terræ, et abyssum, et sapientiam quis investigabit? »

Matth. v, 14. — « Non potest civitas abscondi supra montem posita. »

Matth. vi, 24, 25, 27. — « Nemo potest duobus dominis servire. Aut enim unum odio habebit, et alterum diliget: aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et Mammonæ. Quis vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? »

Matth. vii, 16. — « Nunquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Non potest arbor bona ructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere. »

Matth. x, 24. — « Non est discipulus supra magistrum suum, neque servus supra dominum suum. »

Luc. viii, 17. — « Nihil est opertum, quod non reveletur, neque absconditum, quod non cognoscatur, et in palam veniat. »

Matth. xii, 34. — « Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? »

Matth. xiii, 57. — « Non est propheta sine honore, nisi in patria sua et in domo sua. »

Matth. xix, 23-26. — « Quam difficile dives intrabit in regnum cælorum! Iterum dico vobis: Facilius est camelum intrare per foramen acus, quam divitem intrare in regnum Dei. Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia suntabilia. »

A TITA. A'. — *Περὶ ἀδυνάτων πραγμάτων.*

« Μὴ θάλλει πάπαιρος ἀνεὺ ὕδατος; ἢ ὑψωθήσεται βούτομος ἀνεὺ ποτοῦ, ἔτι ὢν ἐπὶ ρίζης; »

« Εἰ ἔστι ναυσὶν ἰχθυὸς ὁδῶν, ἢ ἀετοῦ πετομένου, ζητοῦντος βορρᾶν; »

« Τίς συνήγαγεν ἀνέμους ἐν κόλπῳ; τίς ἐκράτῃσι πάντων ἀκρων τῆς γῆς; Τρία ἔστιν ἀδύνατά μοι νοῆσαι, καὶ τὸ τέταρτον οὐκ ἐπιγινώσκω, ἰχνη ἀετοῦ πετομένου, καὶ ὁδὸν ὄψεως ἐπὶ πέτρας, καὶ τρίβους νηὸς ποντοπορεύσεως, καὶ ὁδὸν ἀνδρὸς ἐν νεότητι. »

« Εἰ πορεύονται δύο ἐπὶ τὸ αὐτὸ καθόλου, ἔάν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτούς; Εἰ ἐξελεύσεται λέων ἐκ τοῦ θρυμοῦ αὐτοῦ, θήραν οὐκ ἔχων; εἰ δώσει σκύμνος φωνὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ καθόλου, ἔάν μὴ ἀρπάσῃ τι; εἰ πασείται θρῆνον ἐπὶ τὴν γῆν ἀνεὺ ἰξευτοῦ; εἰ σχασθήσεται παγίς ἐπὶ τῆς γῆς ἀνεὺ τοῦ συλλαβεῖν τι; εἰ φωνήσῃ σάλπιγξ ἐν πόλει, καὶ λαὸς οὐ ποτηθήσεται; καὶ ἔσται κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν; »

« Μὴ δοξασθήσεται ἀξίνη ἀνεὺ τοῦ κόπτοντος, ὥστε κόπτειν ἐν αὐτῇ; ἢ ὑψωθήσεται πρίων ἀνεὺ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν; »

« Εἰ ἀλλάξει Αἰθίοψ τὸ δέσμα αὐτοῦ, καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς, καὶ ὑμεῖς δυνήσεσθε εὖ ποιῆσαι, μεμαθηκότες κακά. »

« Ἀρμονὸν θαλασσῶν, καὶ σταγόνας ὕετοῦ, καὶ ἡμέρας αἰῶνος τίς ἐξαριθμήσει; Ὑψὸς οὐρανοῦ, καὶ πλάτος γῆς, καὶ ἄδυsson, καὶ σοφίαν τίς ἐξιχνιάσει; »

« Οὐ δύναται πόλις κουεῖναι ἐπάνω θρῶν χειμένη. »

« Οὐδεὶς δύναται δυεὶ κυρτοῖς δουλεύειν. Ἡ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἐνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. Οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ Μαρμωνᾷ. Τίς ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἓνα; »

« Μὴ τι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα; Οὕτως οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροῦς ποιεῖν, οὔδε δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν. »

« Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, οὔδε δοῦλος ὑπὲρ τὸν Κύριον αὐτοῦ. »

« Οὐδὲν ἔστι συγκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γνωσθήσεται, καὶ εἰς φανερόν ἐλθῇ. »

« Γεννήματα ἰχιδνῶν, πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν, πονηροὶ ὄντες; »

« Οὐκ ἔστι προφήτης ἀτιμὸς, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. »

« Πῶς δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν! Πάλιν λέγω ὑμῖν· Εὐκόπωτέρον ἔστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. Παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατόν. »

« Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. »

« Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ Νικοδήμῳ· Ἀμὴν λέγω σοι, ἐάν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Νικοδήμος· Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέροντων ; μή δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον, καὶ γεννηθῆναι ; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι, ἐάν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. »

εἰ τὴν ψυχὴν ἀρχειν μὲν τῶν παθῶν, δουλεύειν δὲ τῷ Θεῷ. Ἀμύχανον γὰρ αὐτὴν, καὶ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας βασιλεύεσθαι, καὶ ὑπὸ Θεοῦ· ἀλλὰ δεῖ κακίας μὲν ἐπικρατεῖν, τῷ Δεσπότῃ δὲ τῶν ὅλων ὑποτατάσθαι.

Ἀμύχανόν ἐστι χωρητικοὺς ἡμᾶς γενέσθαι τῆς θείας χάριτος, μὴ τὰ ἀπὸ κακίας πάθη προκατασχόντα τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐξελάσσοντας· ἀλλὰ καὶ ἀγγεῖον προκατειλημμένον ὑπὸ τινος δυσωδίας, εἰ μὴ ἐκπλυσθῇ, οὐ μὴ δέξηται τοῦ μύρου τὴν ἐπιβολήν.

Ἀμύχανον ἀφασθαι τοῦ ἀγαθοῦ, μὴ ἀποστάντα πρότερον, καὶ ἐκνεύσαντα τοῦ κακοῦ.

Ὅσπερ ἀδύνατον ὑπερβῆναι τὴν ἑαυτοῦ σκιά, καὶ τῷ ἴσῳ ἐπιγομένῳ (φθάνει γὰρ αἰ τοσοῦτον, ὅσον καταλαμβάνεται)· ἢ τοῖς ὁρατοῖς πλησιάζει τὴν ὕψιν, δίχα τοῦ ἐν μέσῳ φωτός, καὶ ἀέρος· ἢ τῶν ὑδάτων ἐξω τὴν νυχτὴν φύσιν ἐωλισθαίνειν· οὕτως C ἀμύχανον τοῖς ἐν σώματι δίχα τῶν σωματικῶν πάντῃ γενέσθαι μετὰ τῶν νοουμένων.

Ἀμύχανον συνυπάρχειν τὴν πρὸς κόσμον ἀγάπην τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπῃ, ὡς ἀμύχανον συνυπάρχειν ἀλλήλοις φῶς καὶ σκότος.

TIT. ΛΑ'. — *Περὶ ἁγίων, καὶ μακαριζομένων ἐφ' οἷς ἐρῶσι, καὶ ὑπέρ ὧν.*

« Ἀπὸ τῶν ἁγίων φοβηθήσεσθε. »

« Μακάριος ὁ Ἰσραὴλ. Τίς ὁμοίός σοι· λαὸς σωζόμενος ὑπὸ Κυρίου. »

Μακάριος ἄνθρωπος, ὃν ἔλεγε Κύριος. »

« Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη. »

« Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. »

« Μακάριοι πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰῶνας αἰνέσουσί σε. »

« Μακάριος ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἂν παιδεύῃς, Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξῃς αὐτόν. »

« Μακάριοι οἱ φυλάττοντες κρίσιν, καὶ ποιῶντες δικαιοσύνην ἐν παντὶ καιρῷ. »

« Μακάριος ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα. »

A *Joan.* i, 18. — « Deum nemo vidi unquam. »

Jean. iii, 35. — « Dixit Jesus Nicodemo : Nisi quis natus fuerit desuper, non potest videre regnum Dei. Dixit ad eum Nicodemus : Quomodo potest homo nasci, cum sit senex ? An potest iterato introire in ventrem matris suæ, et nasci ? Respondit Jesus : Amen, amen dico tibi : Nisi quis renatus ex aqua et Spiritu, non potest intrare in regnum Dei. »

Basil. in *psal.* i. — Oportet animam affectibus quidem imperare, Deo autem servire. Neque enim fieri potest, ut ipsa simul et peccatum et Deum reges habeat. 370 Verum necesse est, ut vitium quidem ad ordinem redigat, sese vero omnium Domino subiciat.

Ejusdem. — Fieri nequaquam potest, ut nos divinæ gratiæ capaces efficiamur, nisi prius contractas a vitio perturbationes, quibus animi nostri occupati sunt, ejecorimus. Nam neque vasculum, quod fetor quidam ante invasit, infusionem unguenti capere potest, nisi prius elutum fuerit.

Ejusd. in *psal.* xxxiii. — Impossibile est bonum capessere, nisi prius a malo abscesseris atque emergeris.

Naz. De theolog. — Quemadmodum nemo, quantumvis properet, umbram suam prætergredi potest (quippe quæ tantumdem semper antevertat, quantum comprehenditur), nec visus ad ea quæ in aspectum cadunt, citra splendorem intermedium et aerem accedere, nec denique pisces sublatis aquis natari : sic etiam fieri non potest, ut qui in corpore versantur, sine rerum corroreorum adminiculo intelligibilia complectatur.

Philonis 1. — Fieri non potest, ut mundi amor et charitas erga Deum una exsistant ; quemadmodum fieri nequit, ut lux et tenebræ una sint.

TIT. XXXI. — *De sanctis, deque iis qui in illis, et ob ea quæ agunt, beati prædicantur.*

Levit. xxvi, 2. — « A sanctis meis pavebitis. »

Dent. xxxiii, 29. — « Beatus es tu, Israel. Quis similis tibi ? populus qui salvaris a Domino. »

Job vi, 17. — « Beatus homo quem corripuit Dominus. »

Psal. i, 1. — « Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit. »

Psal. lxxvii, 35. — « Mirabilis Deus in sanctis suis. »

Psal. lxxxi, 4. — « Beati omnes qui ambulant in domo tua, in sæcula laudabunt te. »

Psal. xciii, 12. — « Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum. »

Psal. cv, 3. — « Beati qui custodiunt iudicium et faciunt justitiam in omni tempore. »

Psal. cxi, 1. — « Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis. »

1 In Rup. hæc inscriptio est ; sed Christiani hominis sententia est, non Judæi.

Psal. cxviii, 1. — « Beati immaculati in via, qui ambulavit in lege Domini. Beati qui scrutantur, etc. »

Psal. cxlv, 5. — « Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus : spes ejus in Domino Deo ipsius. »

Prov. ix, 10. — « Consilium sanctorum, prudentia. »

« Beatus vir qui invenit sapientiam. Pretiosior est enim lapidibus pretiosis. »

Prov. iii, 13. — « Manus electorum vincet facile. »

Prov. xii, 24. — « Perfectio piorum deducet eos. »

Prov. xiv, 21. — « Qui miseretur pauperum, beatus erit. »

Zach. ii, 8. — « Qui tangit vos, sicut qui tangit pupillam oculi mei. »

Isa. xxx, 18. — « Beati omnes qui manent in ipso. »

Isa. lvi, 2. — « Beatus qui servat manus suas, ne faciat iniquitatem. »

371 *Jerem. xxi, 12.* — « Erit anima sanctorum velut arbor fructuosa. »

Baruch iv, 4. — « Beati sumus, Israel, quia quæ Deo placent, manifesta sunt nobis. »

Eccli. xiv, 1, 2. — « Beatus vir qui non est lapsus in ore suo. Beatus quem non condemnavit anima ejus. »

Eccli. xxv, 9-13. — « Novem suspicabilia cordis beatificavi : et decimum dicam in lingua. Homo qui jucundatur in filiis : vivens, et videns subversionem inimicorum suorum. Beatus qui habitat cum muliere sensata, et qui lingua sua non est lapsus, et qui non servivit indigno se. Beatus qui invenit prudentiam, et qui deducitur in auribus audientium. Quam magnus qui invenit sapientiam ! sed non est super timentem Dominum. »

Matth. v, 3. — « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. »

Ibid. 4. — « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. »

Ibid. 5. — « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. »

Ibid. 6. — « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. »

Ibid. 7. — « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. »

Ibid. 8. — « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. »

Ibid. 9. — « Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur. »

Ibid. 10. — « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. »

Ibid. 11, 12. — « Beati estis cum probris vos affecerint, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum verbum adversum vos mentientes, propter me. Gaudete et exultate, quia merces vestra multa est in cælis. »

Joan. xx, 29. — « Beati qui non viderunt et crediderunt. »

Luc. xi, 27, 28. — « Factum est cum hæc audiret, extollens quædam mulier de turba, dixit ei :

« Μακάριοι ἄμωμοι ἐν ὁδοῖς, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου. Μακάριοι οἱ ἐξερευνῶντες. »

« Μακάριος, οὗ ὁ Θεὸς Ἰακώβ βοηθὸς αὐτοῦ, ἡ ἐλπίς αὐτοῦ ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ. »

« Βουλὴ ἁγίων, σύνεσις. »

« Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς εὗρε σοφίαν. Τιμωτέρα γὰρ ἐστὶ λίθων πολυτελών. »

« Χεὶρ ἐκλεκτῶν κρατήσει εὐχερῶς. »

« Τελειότητος ὁσίων ὁδηγήσει αὐτούς. »

« Ὁ ἐλεῶν πτωχοὺς, μακαριστός. »

« Ὁ ἀπτόμενος ὁμῶν, ὡς ἀπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ μου. »

« Μακάριοι πάντες οἱ ἐμμένοντες ἐν αὐτῷ. »

« Μακάριος ὁ διατηρῶν τὰς χεῖρας αὐτοῦ τοῦ μὴ ποιεῖν ἄδικα. »

« Καὶ ἔσται ἡ ψυχὴ τῶν ἁγίων ὥσπερ ξύλον ἐγκαρπον. »

« Μακάριοι ἐσμεν, Ἰσραὴλ, ὅτι τὰ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ ὑμῖν γνωστά ἐστιν. »

« Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ὠλίσθησεν ἐν στόματι αὐτοῦ. Μακάριος ὃς οὐ κατέγνω ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. »

« Ἐννέα ὑπονοήματα ἐμακάρισα ἐν καρδίᾳ μου, καὶ τὸ δέκατον ἐρῶ ἐπὶ γλώσσης. Ἄνθρωπος εὐφραίνόμενος ἐπὶ τέκνοις, ζῶν καὶ βλέπων ἐπὶ πτωσὶν ἐχθρῶν. Μακάριος ὁ συνὼν γυναικὶ συνετῇ, καὶ ὃς ἐν γλώσσει οὐκ ὠλίσθησεν, καὶ ὃς οὐκ ἐδούλευσεν ἀναξίῳ ἑαυτοῦ. Μακάριος ὃς εὗρε φρόνησιν, καὶ ὁδηγούμενος εἰς ὧτα ἀκουόντων. Ὡς μέγας ὁ εὐρὼν σοφίαν ! ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὑπὲρ τὸν φοβούμενον τὸν Κύριον. »

« Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. »

« Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. »

« Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. »

« Μακάριοι οἱ πεινῶντες, καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. »

« Μακάριοι οἱ ἐλεῆμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. »

« Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. »

« Μακάριοι οἱ εὐσχηνοποιοὶ ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. »

« Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. »

« Μακάριοι ἐστέ, ὅταν ἐνειδίσωσιν ὑμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἰπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὁμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἑμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλισθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

« Μακάριοι οἱ μὴ εἰδότες, καὶ πιστεύσαντες. »

« Ἐγένετο ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦτα ἐπάρσιαις τῆς γυνὸς σωντὴν ἐκ τοῦ ὄχλου, εἶπεν αὐτῷ· Μα-

καρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὓς ἐθάλσας. Αὐτὸς δὲ εἶπεν· Μενούνγε μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσοντες αὐτόν.»

« Μακάριοι εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, οὓς ἐλθὼν ὁ Κύριος εὗρήσκει γρηγοροῦντας. Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι περιζώσεται, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτούς, καὶ παρελθὼν διακονήσκει αὐτοῖς. Καὶ ἐὰν ἐλθῇ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ, ἐλθῇ, καὶ εὕρῃ οὕτως, μακάριοι εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι.»

« Μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει.»

« Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαθόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπατάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες, ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοι εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι. Καὶ εἰ μὲν ἐκεῖνης ἐμνημόνευον, ἀφ' ἧς ἐξέβησαν, εἶχον ἂν καιρὸν θνατάμφοι. Νῦν δὲ κρείττονος ὁρέγονται, τουτέστιν ἐπουρανίου. Διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτούς ὁ Θεός, Θεὸς αὐτῶν ἐπικαλεσθαι. Ἥτοιμάσατε γὰρ αὐτοῖς πόλιν.» Καὶ μετ' ὀλίγου· « Καὶ τί ἐτι λέγω; ἐπιλείπει γὰρ με διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεὼν, Βαράκ τε, καὶ Σαμφών, καὶ Ἰεφθάε, Δαβὶδ τε, καὶ Σαμουὴλ, καὶ τῶν προφητῶν, οἱ διὰ πίστεως κατήγωνίσαντο βασιλείας.»

Μακάριος ὁ τὰ πλείστων ἀξία κεκτημένος, ὁ τῶν ἀναφαιρέτων ἀγαθῶν μέτοχος. Τοῦτον δὲ πῶς ἐπιγνωσόμεθα; Ὅς οὐκ ἐπορεύθη ἐν τῇ βουλῇ ἀσεβῶν.

Μακάριος, ὃς οὐκ ἔλαβε περὶ Θεοῦ διταγμὸν, ὁ μὴ μικροψυχήσας περὶ τὰ παρόντα, ἀλλὰ ἀναμένων τὰ προσδοκώμενα· ὃς ἔσχε περὶ τοῦ Κτίσαντος ἡμᾶς ὑπόληψιν ἀπιστον.

Μαρτύρων μνήμης τίς ἂν γένοιτο κόρος τῷ φιλομάρτυρι; διότι ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ὁμοδούλων τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν οἰκεῖον δεσπότην εὐνοίας.

Ἡ πρὸς τοὺς εὐνοὺς τῶν ὁμοδούλων διάθεσις τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὸν δεσπότην ἔχει, ᾧ δεδουλεύκασιν, καὶ ὁ τοὺς διὰ πίστιν ἠθληκότας τιμῶν, δηλὸς ἐστὶν τὸν ζῆλον ἔχων τῆς πίστεως.

Ταύτην εἶναι πραγματείαν ἀρίστην φημί, αἵματος ὀλίγου βασιλείαν οὐρανῶν ὠνήσασθαι, καὶ δόξης αἰδιότητα τῶν προσκαίρων ἀντιλαβεῖν ἀναθῶν.

Νόμος μαρτυρίας, μήτε ἐθέλοντας πρὸς τὸν ἀγῶνα χωρεῖν, φειδοὶ τῶν διωκόντων καὶ τῶν ἀσθενεστέρων, μήτε παρόντας ἀναδύεσθαι· τὸ μὲν γὰρ θράσους, τὸ δὲ ἀνανδρίας ἐστίν.

Ἡ τῶν μακαρισμῶν κοινωνία, θεότητός ἐστι· κοινωνία· Θεοῦ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἴδιον ἡ μακαριότης ἐστίν.

Εἰ τὸ ἰδεῖν τὸν Θεόν ὑπερβολὴν ἐν τῷ ἀγαθῷ οὐκ ἔχει, τὸ ὕψος γενέσθαι τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ εὐκληρίαν ἐστὶ πάντων. Ὅ γὰρ ὕψος ἀξιοθεῖς γενέσθαι, ἔχει

Beatus ventris qui te portavit, et ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud.»

Luc. xii, 57, 58. — « Beati servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi.»

Luc. xiv, 22. — « Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat.»

Hebr. xi, 13-16, 32, 33. — « Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, et salutantes, et confitentes, quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem. Ideo non confunditur Deus, Deus vocari eorum. Paravit enim illis civitatem.» Et paucis interjectis: « Et quid adhuc dico? Deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, et Barac, et Samson, et Jephthe, et David, et Samuel, et prophetis, qui per fidem vicerunt regna.»

372 Basil in psal. i. — Beatus est, qui res summe pretiosas possidet, eaque bona participat, quæ adimi non possunt. Qui vero hunc agnosceamus? Is est qui non abiit in consilio impiorum.

Ibid. — Beatus qui dubitationem de Deo non admisit: qui pusillo animo non est erga præsentia; sed ea quæ in spe posita sunt, exspectat, nec impiam de Creatore nostro opinionem habuit.

Ejusd. Hom. in 40 mart. — Martyrum recordatione quis martyrum amans satiari queat? quandoquidem honos qui bonis conservis exhibetur, benevolentiae erga dominum argumentum est.

Ibid. — Animi erga benevolos conservos affectio, ad dominum, cui illi servierunt, redundat: et quisquis eos qui fidei causa dimicarunt, afficit honore, perspicue ostendit eodem se fidei zelo præditum esse.

Naz. Orat. in Cypr. — Hunc esse quæstum omnium præstantissimum aio, exiguæ sanguine cœlesti regnum emere, et pro caducis et temporariis bonis æternitatem gloriæ referre.

Ejusd. in Basil. — Lex martyrii poscit, ut nec ultro in certamen ruamus; salutis nimirum persecutorum et imbecilliorum consulentes: nec rursus, ubi jam in periculo constituti sumus, certamen directemus. Illud enim temeritatis est, hoc ignavia.

Nyss. in Beatit. — Beatitudinum participatio, deitatis est participatio. Dei siquidem propria beatitudo est.

Ejusd. Orat. 7 De Beat. — Si Deum videre, tantum est bonum, ut ad ejus magnitudinem accedere nihil possit: Dei filium effici, beatitudinem.

plane omnem excedit. Nam cui hoc donatum est, ut filius Dei fiat, is procul dubio Patris quoque dignitatem habebit. Felicitas hæc supra desiderium est: supra spem omnem est hoc munus: supra naturam hæc gratia.

Ejusdem. — Naturæ lex est, ut cupiditas ad id quod beatum est et laudabile, contendat.

Omnis boni caput hoc est, supra potestatem vivificam collocari.

Ejusd. in Orat. Domin. — Ejusmodi sunt sanctorum animæ, ut ante erigantur, quam cadant, seseque tanquam freno quodam reprimant priusquam in peccatum ruant. Quoniam perpetuo vigilant, atque pro salute sua agunt excubias.

Chrys. in S. Rom. mart. — Non ii sunt præstigiatōres Christi, ut pertenuem flum currant; ut super nudos enses saltitando, arte quadam vulnera effugiant: verum suniculi loco angustam et utrinque præruptam pietatis viam firmo gressu peragunt; tyrannicorum vero gladiatorum aciem sua in excipiendis vulneribus alacritate retundunt. Neque id agunt ne quid paliantur, sed magia student, ut patiēdo vincant.

Clem., lib. II Strom. — Videtur martyrium gloriosa quædam esse peccatorum expurgatio.

Philon. — Beata natura est, quæ in omnibus gaudet, atque ita affecta est, ut nihil prorsus in mundo ægre ferat, verum iis quæ accidunt, acquiescat, ceu quæ recte atque utiliter fiant.

373 TIT. XXXII. — *De primitiis et decimas dantibus: et quod offerre Deo primitias oporteat.*

Exod. xxii, 29. — « Primitias areæ tuæ non tardabis reddere. »

Exod. xxxiv, 20, 26. — « Non apparebis in conspectu meo vacuus. Primitias primorum fructuum terræ tuæ inferes in domum Domini. »

Levit. vii, 32. — « Brachium dextrum erit sacerdoti. »

Levit. xxvii, 30. — « Omnis decima terræ tuæ erit sanctum Domino. »

Deut. xii, 19. — « Attende tibi ipsi, ne derelinquas Levitam omni tempore quo vixeris super terram. »

Deut. xvi, 15. — « Non apparebis in conspectu Domini Dei tui vacuus: unusquisque secundum vires manuumstrarum, secundum benedictionem Domini Dei tui, quam dederit tibi. »

Prov. iii, 9, 10. — « Honora Dominum de justis laboribus tuis, et primitias offer ei de tuis justis fructibus, ut impleantur horrea tua frumento, et vino torcularia tua redundant. »

Eccli. xxxv, 4, 5. — « Ne appareas in conspectu Domini vacuus. In omni dato hilarem fac vultum tuum, et in exultatione sanctifica decimam. Da

πάντως ἐν ἑαυτῷ τοῦ Πατρὸς τὸ ἀξίωμα· ὑπὲρ εὐχὴν δὲ ἢ ἐπιτυχίαν· ὑπὲρ ἐλπίδα δὲ τὸ δῶρον· ὑπὲρ φύσιν ἡ χάρις.

Φύσις ἐστὶ πρὸς τὸ μακάριον καὶ ἐπαινούμενον τὴν ἐπιθυμίαν συντείνεσθαι.

Ἄγαθόν παντὸς τὸ κεφάλαιον, τὸ ὑπὲρ τὴν ζωοποιὸν ἐξουσίαν τετάχθαι.

Τοιαῦτα τῶν ἀγίων αἰψυχὰι. Πρὶν ἢ καταπεσεῖν, ἀνίστανται· πρὶν ἢ πρὸς ἁμαρτίαν ἐλθεῖν, ἀναχαίτίζονται· ἐπειδὴ νήφουσι, καὶ διὰ παντός εἰσιν ἐγρηγοροῦνται.

« Οὐ μὴρινθον λεπτήν διαθεουσιν οἱ θαυματοποιοὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ ξίφεσιν ἐπικυβιστῶντες γυμνοίς, τέχνη τὰς πληγὰς διαφεύγουσιν, ἀλλὰ ἀντὶ μὲν σχοινίου τὴν στεγὴν καὶ ἀμφίερημον τῆς εὐσεβείας ὁδὸν ἀσαλεύτῳ βήματι διατρέχουσι· τῶν δὲ τυραννομένων ξιφῶν τὰς ἀκμὰς ταῖς τῶν οικείων πληγῶν φιλοτιμίαις ἀμβλύνουσιν· οὐ τὸ μὴ πάσχειν τέχνην ποιησάμενοι, ἀλλὰ τὸ νικᾶν ἐν τῇ [πάσχειν] ἀσχοῦμενοι.

Ἔοικε τὸ μαρτύριον ἀποκάθαρσις εἶναι ἁμαρτιῶν μετὰ δόξης.

Μακαρία φύσις, ἡ ἐπὶ παντὶ χαιρούσα, καὶ μηδενὶ δυσαρεστοῦσα ἐν τῷ κόσμῳ τὸ παράπαν, ἀλλ' εὐαρεστοῦσα τοῖς γινομένοις, ὡς καλῶς καὶ συμφερόντως γινομένοις.

TIT. AB. — *Περὶ ἀπαρχῶν καὶ ἀποδεκατούτων καὶ ὡς χρὴ προσφέρειν τῷ Θεῷ τὰς ἀπαρχάς.*

« Ἀπαρχὰς ἁλωνός σου, οὐχ ὕστερήσεις. »

« Οὐκ ὀφθήσῃ ἐνώπιόν μου κενός. Ἀπαρχὴς τῶν πρωτογεννημάτων τῆς γῆς σου, εἰσάσεις αἰς τὸν οἶκον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. »

« Ὁ βραχίων ὁ δεξιὸς τῷ Ιερεὶ ἔσται.

« Πᾶσα δεκάτη τῆς γῆς σου, ἔσται ἅγιον τῷ Κυρίῳ. »

« Πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ ἐγκαταλίπῃς τὸν Λευίτην πάντα τὸν χρόνον, ὅσον ἐὰν ζῆς ἐπὶ τῆς γῆς. »

« Οὐκ ὀφθήσῃ ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου κενός· ἕκαστος κατὰ τὴν δύναμιν τῶν χειρῶν ὑμῶν κατὰ τὴν εὐλογίαν Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, ἣν ἐδώκε σοι. »

« Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόρων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης, ἵνα πλημπλητῇ τὰ ταμεία σου πλησμονῆς σίτου, οἴνου δὲ αἰ ληνοὶ σου ἐκδύζωσι. »

« Μὴ ὀφθῇς ἐνώπιον Κυρίου κενός. Ἐν πάσῃ δόσει ἱλάρευον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ εὐφροσύνη ἀγλασον δικάτην. Δὸς Ὑψίστῳ κατὰ τὴν δόσιν αὐτοῦ.

« Hæc non occurrunt in Homilia de S. Romano martyre.

ὅτι Κύριος ἀνταποδίδους ἐστὶν ἡμῖν, καὶ ἑπταπλάσιον ἀποδώσει σοι. »

« Ἐκ πάντων τῶν ἀπαρχῶν ὁμῶν τοῖς ἱερεῦσιν ἐστὶν. »

Δῶρον Θεοῦ κάλλιστόν ἐστιν ὁ τρόπος.
Κὰν πάντα ἐνέγκῃς, οὐδὲν οἷσις ἀξίον.
Ὅ καὶ πένης δίδωσι, τοῦτο πρόσφερε.
Μίσθωμα πόνης ἀγνός οὐ μερίζεται.

TIT. ΛΓ'. — *Peri ἀγγελίας ἀγαθῆς.*

« Ὅσπερ ἔδωκ ψυχρὸν ψυχῇ διψῶσιν προσήνεις, οὕτω ἀγγελία ἀγαθὴ ἐκ γῆς μακρόθεν. »

« Ἰαχεῖς ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη οἱ πόδες εὐαγγελιζομένου, καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνην. »

« Ὡς ὡραῖοι πόδες ἐπὶ τῶν ὁρέων εὐαγγελιζομένου ἀκοὴν εἰρήνης, εὐαγγελιζομένου ἀγαθὰ! »

TIT. ΛΔ'. — *Peri ἀγγελίας κακῆς.*

« Λαβόντες χιτῶνα τοῦ Ἰωσήφ, ἱσοῦσαν ἱριφον αἰγῶν, καὶ ἐμόλυναν τὸν χιτῶνα τοῦ Ἰωσήφ τῷ αἵματι, καὶ εἰσήνεγκαν τῷ πατρὶ αὐτῶν, λέγοντες· Τοῦτον εὗρομεν, ἐπίγνωθι εἰ ὁ χιτῶν τοῦ υἱοῦ σου ἐστίν, ἢ οὐ. Καὶ ἐπέγνω αὐτὸν Ἰακώβ, καὶ εἶπεν· Χιτῶν τοῦ υἱοῦ μου ἐστίν. Θηρίον πονηρὸν κατέφαγεν αὐτόν· θηρίον πονηρὸν διήρπασεν αὐτόν. Διέρρηξε δὲ Ἰακώβ τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἐπέθετο σάκκον ἐπὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ, καὶ ἐπένθει τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἡμέρας πολλὰς. »

« Ἀπεκρίθη ὁ ἀνὴρ ὁ ἐληλυθὼς ἐκ τῆς παρεμβολῆς, καὶ εἶπε τῷ Ἠλεὶ· Πέφυγεν ἀνὴρ Ἰσραὴλ ἀπὸ προσώπου τῶν ἀλλοφύλων, καὶ πληγὴ μεγάλη γέγονεν ἐν τῷ λαῷ, καὶ ἀμφότεροι οἱ υἱοὶ σου τεθνήκασιν, καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ ἐλήφθη. Καὶ ἐγένετο, ὡς ἐμνήσθη τῆς κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ δίφρου εἰς τὰ ὀπίσω ἐχόμενα τῆς πύλης, καὶ συνετρίβη ὁ νῶτος αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανεν. »

« Ἰδοὺ ἀνὴρ ἦλθεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τοῦ λαοῦ τοῦ μετὰ Σαούλ, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ διεσπάρηκα, καὶ γῆ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἰσελθεῖν αὐτὸν πρὸς Δαβὶδ, ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ προσεκύνησεν αὐτόν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν Δαβὶδ· Πόθεν παρεγένου; Καὶ εἶπεν· Ἐκ τῆς παρεμβολῆς Ἰσραὴλ σέσωσμαι. Καὶ εἶπε Δαβὶδ πρὸς αὐτόν· Τίς ὁ λόγος οὗτος; ἀπαγγεῖλόν μοι. Καὶ εἶπε· Φεύγει ὁ λαὸς ἐκ τοῦ πολέμου τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἔπεσαν πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ, καὶ Σαούλ καὶ Ἰωνάθαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ τεθνήκασιν. Καὶ ἐκράτησεν ὁ Δαβὶδ τῶν ἱματίων αὐτοῦ, καὶ διέρρηξεν αὐτά, καὶ πάντες οἱ ἄνδρες οἱ μετ' αὐτοῦ. Καὶ ἐκόψαντο, καὶ ἐκλαυσαν, καὶ ἐνήστευσαν ἕως δεῖλης ἐπὶ Σαούλ καὶ Ἰωνάθαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν λαὸν Ἰούδα, καὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, ὅτι ἐπλήγησαν ἐν ῥομφαίᾳ. »

« Εἶπε Χουσί τῷ βασιλεῖ· Εὐαγγέλια, κύριέ μου βασιλεῦ. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς πρὸς Χουσί· Εἰ εἰρήνη τῷ παιδαρίῳ τῷ Ἀβισαλώμ; Καὶ εἶπεν ὁ Χουσί·

A Altissimo secundum datum ipsius : quoniam Dominus retribuens est nobis, et septuplum reddet tibi. »

Ezech. xlv, 4. — « Ex omnibus primitiis vestris dabitur sacerdotibus. »

Nazianz. Tetrast. 7

Virtute nullum gratius donum est Deo
Quidvis licet des, nil tamen dignum feres,
Hoc offer ergo quod queat pauper dare.
Meretricis horret purus ille præmium.

TIT. XXXIII. — *De bono nuntio.*

Prov. xxv, 25. — « Sicut aqua frigida animæ silenti jucunda est, ita nuntius bonus de terra longinqua. »

Nahum i, 15. — « Veloces ecce super montes pedes evangelizantis, et annuntiantis pacem. »

Isa. lxi, 7. — « Quam pulchri pedes super montes, evangelizantis auditum pacis, evangelizantis bona! »

TIT. XXXIV. — *De malo nuntio.*

Gen. xxxvii, 31-34. — « Accipientes tunicam Joseph, jugulaverunt hædum caprarum, et respererunt tunicam Joseph sanguine, et attulerunt patri suo, dicentes : Hanc invenimus. Nosce si tunica filii tui est, an non. Et cognovit eam, et ait : Tunica filii mei est. Bestia mala devoravit eum, bestia mala diripuit Joseph. Scidit autem Jacob vestimenta sua, et imposuit cilicium super lumbum suum et lugebat filium suum dies multos. »

I Reg. iv, 17, 18. — « Respondit vir, qui venerat de castris, et dixit Heli : Fugit vir Israel a facie Allophylorum, et plaga magna facta est in populo, et ambo filii tui mortui sunt, et arca Dei capta est. Et factum est cum memorasset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum juxta januam, et cervix ejus confracta est, et mortuus est. »

II Reg. i, 2-12. — « Ecce vir venit de castris populi qui erat cum Saul, 374 ejusque vester scissæ, et terra super caput ejus. Et factum est cum ingrederetur ad David, cecidit in faciem suam super terram, et adoravit eum. Et dixit ad eum David : Unde venisti? Et ait : Ex castris Israel salvatus sum. Et dixit David ad eum : Quis est hic sermo? nuntia mihi. Et ait : Fugit populus ex prælio castrorum, et ceciderunt multi de populo, et Saul, et Jonathan filius ejus mortui sunt. Et apprehendit David vestimenta sua, et scidit, et omnes viri qui cum eo erant. Et planxerunt, jejunaruntque, et jejunaverunt usque ad vesperam super Saul et Jonathan filium ejus, et populum Juda, et domum Israel, eo quod corruissent in gladio. »

II Reg. xviii, 31-33. — « Et dixit Chusi ad regem : Bona nuntia, domine mi rex. Et dixit rex ad Chusi : Nunquid est pax puero Abesalom? Et ait

Chusi : Sint sicut puer Abesalom inimici domini mei regis, et omnes qui insurrexerunt in te in mala. Et lacrymatus est rex, et ascendit in solarium portæ, et fleuit, hæcque aiebat plorando : Fili mi Abesalom, Abesalom fili mi. Quis det nobis mortem pro te, Abesalom fili mi ?

Osee vii, 12. — « Corripiam eos pro auditu tribulationum eorum. »

Ezech. vii, 26, 27. — « Væ super væ erit, et nuntius super nuntium. Et quæretur visio de propheta, et lex peribit a sacerdote, et consilium a senioribus. Et princeps induetur interitu, et manus populi terræ meæ dissolventur. »

TIT. XXXV. — *De osculo : et quod modestia benevolentiam conciliet.*

II Reg. xv, 9, 10. — « Et factum est, cum accederet vir ad Abesalom, ut adoraret eum, extendebat manum suam, et osculabatur eum. Et fecit Abesalom secundum verbum hoc universo Israel, venientibus ad iudicium ad regem. Et conciliabat sibi Abesalom corda omnium virorum Israel. »

Matth. x, 13. — « Intrantes domum, salutate eam. Et siquidem fuerit domus illa digna, veniat pax vestra super eam; si autem non fuerit digna, pax vestra ad vos revertetur. »

Nazianz. — Affabilem in congressibus, suavem in colloquiis. Nec existimemus levem et exiguam esse virtutem, sese affabilem præbere, atque facilitatem sermonis habere.

TIT. XXXVI. — *De casibus et occursibus; deque iis qui ex malis in mala prorumpunt.*

Osee ix, 6. — « Ibunt in miserias Ægypti, et suscipiet eos Memphis, et sepeliet eos Machmas. »

Amos v, 19. — « Quomodo cum homo sugerit a facie leonis, et incidat in eum ursus, et ingredietur domum suam, et innitatur manibus suis super parietem, et mordeat eum coluber. »

Isa. xiv, 18. — « Erit, qui sugerit timorem, cadet in foveam : et qui exierit de fovea, capietur a laqueo. »

375 TIT. XXXVII. — *De otio et quiete.*

IV Reg. xiv, 10. — « Glorificare qui sedes in domo tua. »

Job xi, 19. — « Quiesces, nec erit qui tibi bellum inferat. »

Psal. iv, 10. — « Tu, Domine, singulariter in spe constituisti me. »

Psal. cxl, 10. — « Singulariter sum ego, donec transeam. »

Prov. xi, 12. — « Vir prudens quietem agit. »

Sap. v, 16. — « Boni perpetuo quiescunt. »

Isa. lxvi, 4. — « Super quem respiciam, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos ? »

A Γένοντο ὡς τὸ παιδάριον Ἀβεσαλώμ οἱ ἐχθροὶ τοῦ κυρίου μου τοῦ βασιλέως, καὶ πάντες ὅσοι ἐπανεστησάν σοι εἰς κακὰ. Καὶ ἐδάκρυσεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀνέβη εἰς τὸ ὑπερῶν τῆς πύλης, καὶ ἐκλαυσε, καὶ τότε εἶπεν ἐν τῷ κλαίειν αὐτόν· Τέκνον ἐμὸν Ἀβεσαλώμ· Ἀβεσαλώμ τέκνον ἐμὸν. Τίς δὲ ἡμῖν θάνατον ἀντὶ σοῦ, Ἀβεσαλώμ υἱέ μου ;

« Παιδεύσω αὐτοὺς ἀντὶ ἀκοῆς τῆς θλίψεως αὐτῶν. »

« Οὐαὶ ἐπὶ οὐαὶ ἔσται, καὶ ἀγγελία ἐπὶ ἀγγελίαν ἔσται. Καὶ ζητηθήσεται ὄρασις ἐκ προφήτου, καὶ νόμος ἀπολείται ἐξ ιερέως, καὶ βουλή ἐκ πρεσβυτέρων. Καὶ ὁ ἄρχων ἐνδύσεται ἀφανισμόν, καὶ αἱ χεῖρες τοῦ λαοῦ μου τῆς γῆς παραλυθήσονται. »

B TIT. ΛΕ. — *Περὶ ἀσπασμοῦ· ὅτι τὸ μετριάζειν εὐνοιαὶ προξενεῖ.*

« Ἐγένετο ἐν τῷ ἐγγίξειν ἀνδρα πρὸς Ἀβεσαλώμ τοῦ προσκυνῆσαι αὐτῷ, καὶ ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ κατεφίλει αὐτόν. Καὶ ἐποίησεν Ἀβεσαλώμ κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο παντὶ Ἰσραὴλ, τοῖς παραγεννόμενοις εἰς κρίσιν πρὸς τὸν βασιλέα· καὶ ἰδιοποιεῖτε Ἀβεσαλώμ τὰς καρδίας πάντων τῶν ἀνδρῶν Ἰσραὴλ. »

« Εἰσερχόμενοι εἰς τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν. Καὶ ἐάν μὲν εἴη ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐκ αὐτῆν. Ἐάν δὲ μὴ εἴη ἀξία, ἡ εἰρήνη πρὸς ὑμᾶς ἐπιστραφήσεται. »

Εὐπροσῆγορον ἐν ταῖς ἐντεύξεσιν, γλυκὺν ἐν ταῖς ὁμιλίαις. Μὴ νομίζωμεν ψιλὸν εἶναι καὶ εὐταλὲς τὸ κατόρθωμα τοῦτο, γίνεσθαι εὐπροσῆγορον καὶ φιλοπροσῆγορον.

TIT. ΛΖ. — *Περὶ ἀπαντημάτων, καὶ τῶν ἀπὸ κακῶν εἰς κακὰ ἐμπίπτόντων.*

« Πορεύσονται εἰς ταλαιπωρίας Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μέμφις, καὶ θάψει αὐτοὺς Μαχμάς. »

« Ὅν τρόπον δεῖν ἐκφυγῇ ἄνθρωπος ἐκ προσώπου λέοντος, καὶ ἐμπέσῃ αὐτῷ ἄρκτος, καὶ εἰσπηδήσῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀπηρεσῇ χεῖρας αὐτοῦ εἰς τὸν τοῖχον, καὶ δάκῃ αὐτὸν ὄφεις. »

« Ἔσται ὁ φεύγων τὸν φόβον, ἐμπαίσεται εἰς τὸν βόθυνον· καὶ ὁ ἐκβαίνων ἐκ τοῦ βοθύνου, ἀναλωθήσεται ὑπὸ τῆς παγίδος. »

D TIT. ΛΖ. — *Περὶ ἀπραγμοσύνης καὶ ἡσυχίας.*

« Ἐνδοξάσθητι καθήμενος ἐν τῷ οἴκῳ σου. »

« Ἡσυχάσεις, καὶ οὐκ ἔσται ὁ πολεμῶν σε. »

« Σὺ, Κύριε, καταμόνας ἐπ' ἐλπίδι κατώκησάς με. »

« Καταμόνας εἰμὶ ἐγὼ, ἵως οὐ παρέλθω. »

« Ἄνθρωπος φρόνιμος ἡσυχίαν ἀγει. »

« Ἀγαθοὶ ἡσυχάζουσι διὰ παντός. »

« Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον, καὶ ἡσυχίον, καὶ τρέμοντά σου τοὺς λόγους ; »

« Μὴ ἐκπορεύεσθε εἰς ἀγρὸν, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς μὴ βαδίετε, ὅτι ῥομφαία τῶν ἐχθρῶν παροικεῖ κύκλωθεν. »

« Ἀγαθὸν ἀνδρὶ, ὅταν ἄρῃ τὸν ζυγὸν ἐν νεότητι. Καθήμενος καταμόνας, καὶ σιωπῆσται, ὅτι ἦρεν ἐφ' ἑαυτῷ. »

« Ἀναστρέφει Ἰακώβ, καὶ ἡσυχάζει, καὶ ὑπνῶσει εἰς τὸ σωτήριον Κυρίου, καὶ οὐκ ἔσται ὁ παρενοχλῶν αὐτόν. »

« Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς, καὶ τυρβάεις περὶ πολλὰ. »

« Παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ἀδελφοί μου, ἡσυχάζειν, καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς χερσὶν ὑμῶν. »

Τὸ ἀπεσχισμένον καὶ ἰδιόζον, τοῦ κοινωνικοῦ, καὶ ἡνωμένου τοῖς πολλοῖς προτιμώτερον.

Ἀφ' αὐτῶν τοίνυν δυνάμει φαντασιούμενοι τὸν νοῦν οἱ ἀπερίσπαστον αὐτὸν καὶ καθαρὸν ἔχοντες, οἷον εἰ ἡνιοχοῦντα αὐτοὺς ἔχουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. — Ἡσυχία, καθάρσιως ἀρχὴ τῇ ψυχῇ, καὶ ὥσπερ τὰ θηρία εὐκαταγώνιστά ἐστι καταψηχθέντα, οὕτως ἐπιθυμίας, καὶ ὀργαί, καὶ λύπαι, καὶ φόβοι τὰ ἰοδόλα τῆς ψυχῆς κακὰ, κατευνασθέντα διὰ τῆς ἡσυχίας, καὶ μὴ ἀγριαίνόμενα τῷ συνεχεῖ ἐρεθισμῷ, εὐκαταγώνιστότερα τῇ δυνάμει τοῦ λόγου γίνεται. — Ἐπὶ τὸν κόσμον μὴ διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτὸν, δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἐννοίαν ἀναβαίνει, μήτε πρὸς τροφῆς φροντίδα, μήτε πρὸς περιβολαίων μέριμναν τὴν ψυχὴν καθελκόμενος· ἀλλὰ σχολὴν ἀπὸ τῶν γηϊνῶν φροντίδων ἀγίων, τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ σπουδὴν ἐπὶ τὴν κτήσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν μετατίθεται.

Χρησιτελεῖ καὶ ἡσυχάζειν, ὥστε ἀθολώτως προσομιλεῖν τῷ Θεῷ, καὶ μικρὸν ἀπανάγειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν πλανωμένων.

Ἡ ἀπράγμων ἡσυχία, τῆς ἐν πράγμασιν περιφανείας τιμιωτέρα.

Τότε μάλιστα ἐπιτίθεται ὁ διάβολος, ὅταν ᾧ μεμονωμένους ἡμᾶς, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντας. — Ἀρμόζει τῷ ἐγκρατεῖ, καὶ τοὺς ὀχλοὺς φεύγειν, ἵνα τὸν νοῦν ἀπερίσπαστον ἔχῃ, καὶ τὴν καρδίαν ἀτάραχον. Πολλὴ γάρ ἐν τοῖς ὀχλοῖς ἡ ταραχὴ.

Μέγας συνεργὸς πρὸς τελειότητα τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ ἀναχώρησις.

Μεγάλην εἰς γνῶσιν ῥοπὴν ἀπερίσπαστος παρέχει προαίρεσις.

Ζῆν ἀρεῖνον ἐπὶ σιβάδος κατακείμενον, καὶ θαρβύνειν, ἢ ταράττεσθαι χρυσὴν ἔχοντα κλίνην.

Βίος ἡσυχίος χρημάτων πολλῶν περιφανέστερος.

Ὁ σοφὸς ἡρεμίαν, καὶ ἀποαγμοσύνην, καὶ σχολὴν

† In Rup. hujus sententiæ inscriptio est, τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῆς 13' ἐπιστολῆς. Melissa Gregorio Nysæno tribuit. Γρηγορίου Νύσσης.

Jerem. vi, 25. — Nolite exire in agrum, et in viis ne ambuletis, quia gladius hostium habitat in circuitu. »

Thren. iii, 27, 28. — Bonum est viro cum portaverit jugum suum in adolescentia. Sedens solitarius et tacebit, quia levavit super seipsum. »

Jerem. xxx, 7. — Revertetur Jacob, et quiescet, et dormiet in salutari Domini, et non erit qui molestus sit ei. »

Luc. x, 41. — Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima. »

I Thess. iv, 11. — Regamus vos, fratres, ut quieti sitis, et ut negotium vestrum agatis, et operemini manibus vestris. »

Basilii. — Vita solitaria et privata, ei quæ communis est, et societate gaudet, a plerisque anteponitur.

Ejusdem. — Illi igitur qui vi quadam inexplicabili mentem suam informantes, nullis eam negotiis distractam et puram habent, ita comparati sunt, ut Del sermo instar quadrigæ ipsos morderetur. — Solitudo et quies puritatem animæ inchoat. Quemadmodum enim feræ blanda contrectatione cicurantur; sic etiam cupiditates, iræ, mœrores, timores, pestifera animi mala, solitudine consopita, nec assiduis irritamentis efferata, facilius postea vi rationis superantur. — Qui in mundum minime effusus est, in se quidem redit, per se vero assurgit, ut Deum cogitet. Tumque nec ad cibi curam, nec ul de vestimentis sollicitus sit, animum retorquet; sed ab omnibus terrenis curis seriatos, studium omne suum ad æternorum bonorum adoptionem transfert.

S. Greg. Nazianz. Orat. de seipso. — Solitudinem nonnihil amplecti oportet, ut animo minime turbido Deum alloquamur et mentem a rebus vagis reducamus.

August. epist. 76. — Solitudo a negotiis libera, splendore cum negotiis conjuncto præstantior est.

Chrysost. Hom. 14 in Matth. — Tum maxime diabolus ingruit, cum nos solos, et nostri compotes videt. — Ei qui continentia studet, convenit, ut et turbas quoque fugiat, ut mentem a distractione liberam, et cor imperturbatum habeat. Magna quippe commotio est inter turbas hominum.

Serap. — Ad perfectionem adipiscendam ingenti subsidio secessus est.

Clem. lib. ii Strom. — Ad consequendam doctrinam plurimum confert animus a distractione immunis.

Evagrii. — Præstat in storea recubando vitam agere, ac fidenti esse animo, quam in lecto aureo perturbari.

376 Nili. — Vita solitaria et quieta multis est opibus splendidior

Philonis. — Sapiens tranquillitatem, quietem et

odium persequitur; ut divinis commentationibus A
pacato animo vacare possit.

TIT. XXXVIII. — *De sententia, et condemnatione, et severitate Dei: et quod nec ultra quam ira Dei ferat, vindicanda peccata sint, nec ultra quam praeceperit, utendum benignitate.*

I Reg. xv, 17-19, 23. — « Dixit Samue. ad Saul: Nonne parvus eorum Domino dux sceptri Israel; et unxit te Dominus in regem super Israel? Et dixit tibi: Vade, et extermina Amalec peccantes in me: et oppugnabis eos, donec consummaveris eos. Et quare non audisti vocem Domini, et irruisti super spolia, et adducens regem servasti? Et sprevisi verbum Domini, et spernet te Dominus ne sis rex super Israel. »

II Reg. xx, 28-34, 42. — « Et accessit Helias, et dixit ad Achaab regi Israel: Haec dicit Dominus: Pro eo quod dixit Syria, Deus montium Dominus, Deus Israel, et non Deus vallium ipse: et dabo virtutem magnam hanc in manum tuam, et cognoscas quia ego Dominus. Et percussit Israel Syriam, centum millia peditum una die. Et cecidit murus super viginti septem millia virorum. Et filius Ader fugit, et dixerunt ad eum pueri ipsius: Ecce quidem novimus quia reges Israel, reges misericordiae sunt. Imponamus nunc saccos super lumbos nostros, et funiculos super capita nostra, et exeamus ad regem Israel, ut vivificet animas nostras. Et fecerunt sic, et dixerunt regi Israel: Servus tuus filius Ader dicit: Vive, anima mea. Et dixit rex: Si adhuc vivit? frater meus est. Et egressus est ad eum filius Ader, et faciunt ascendere eum ad illum super currum. Et dixit ad eum: Civitates quas cepit pater meus a patre tuo, reddam tibi: et exitus pones tibi in Damasco, sicut posuit pater meus in Samaria. Et disposuit ei testamentum, et dimisit eum. » Et paucis interjectis. « Dixit ad eum homo Dei: Haec dicit Dominus: Propterea quod emisisti tu virum perniciosum de manu tua; et erit anima tua pro anima ejus, et populus tuus pro populo ejus. »

Sophon. i, 1. — « Scrutabor Jerusalem cum lucerna, et ulciscar super viros qui contemnunt custodias suas. »

Jerem. i, 26, 27, sec. LXX. — « Aperite apothecas ejus. Scrutamini eam velut speluncam, et ex-terminare eam, ut nec ipsi sit diversorium. »

Jerem. xxii, 30. — « Terra, terra, audi sermonem Domini. Scribe virum istum, abdicatum hominibus: quia non crescet de semine ejus vir sedens super thronum David princeps in Juda. »

Basil. Const. can. quæst. 28. — Dum res nobis est cum iis qui infestum adversus veritatem odium gerunt, et Dei mandatis adversantur, tum obsequi necessum est huic Dei præcepto: « Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et projice abs te (Matth. xviii, 9). » Nam alioquin 377 benignitas

μεταδιώκει, ἵνα τοῖς βείοις σωρημασιν ἐν ἡτυχιᾳ νύχῃ.

TITΛ. ΛΗ'. — *Περὶ ἀποφάσεως, καὶ ἀνταποδόσεως, καὶ ἀκριβείας Θεοῦ· καὶ ὅτι οὐ δεῖ τῆς ἐργίας τοῦ Θεοῦ πλεον ἁμύνασθαι, ἢ παρὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φιλανθρωπεύεσθαι.*

« Εἶπε Σαμουὴλ πρὸς Σαοὺλ· Οὐχὶ μικρὸς ἐνώπιον Κυρίου, ἡγούμενος σκήπτρου φυλῆς Ἰσραὴλ, καὶ ἐχρισέ σε Κύριος εἰς βασιλεῖα ἐπὶ Ἰσραὴλ; Καὶ εἶπέν σοι· Πορεύθητι, καὶ ἐξολόθρευσον τὸν Ἀμαλῆκ, τοὺς ἁμαρτάνοντας εἰς ἐμέ, καὶ πολεμήσεις αὐτούς, ἕως οὗ συντελέσης αὐτούς. Καὶ ἵνα τί οὐκ ἔκουσας τῆς φωνῆς Κυρίου, ἀλλ' ὥρμησας ἐπὶ τὰ σκύλα, καὶ τὸν βασιλεῖα ἀγαγὼν περιποιήσω; Καὶ ἐξουδένωσας τὸ ῥῆμα Κυρίου, καὶ ἐξουδενώσει σε Κύριος τοῦ μὴ εἶναι βασιλεῖα ἐπὶ Ἰσραὴλ. »

« Προσῆλθεν Ἡλιοῦ, καὶ εἶπεν Ἀχαάβ βασιλεῖ Ἰσραὴλ· Τάδε λέγει Κύριος· Ἀνθ' ὧν εἶπε Συρία, Θεὸς ἐρέων Κύριος, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ οὐ Θεὸς κοιλάδων αὐτός· καὶ δώσω τὴν δύναμιν τὴν μεγάλην ταύτην εἰς χεῖρά σου, καὶ γνῶσθ ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Καὶ ἐπάταξεν Ἰσραὴλ τὴν Συρίαν, ἑκατὸν χιλιάδας πεζῶν ἡμέρα μιᾷ, καὶ ἔπεσε τὸ τεῖχος ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἐπτὰ χιλιάδας ἀνδρῶν, καὶ υἱὸς Ἀδὲρ ἔφυγεν, καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν οἱ παῖδες αὐτοῦ· Ἰδοὺ δὴ οἴδαμεν, ὅτι βασιλεῖς Ἰσραὴλ, βασιλεῖς ἐλλείους εἰσίν. Ἐπιθώμεθα δὴ σάκκους ἐπὶ τὰς ὀσφύας ἡμῶν, καὶ σχοινία ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ ἐξέλθωμεν πρὸς βασιλεῖα Ἰσραὴλ, ὅπως ζωογονήσῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Καὶ ἐποίησαν οὕτως, καὶ εἶπαν τῷ βασιλεῖ Ἰσραὴλ· Δουλός σου υἱὸς Ἀδὲρ λέγει, Ζήσεται ἡ ψυχὴ μου. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς· Εἰ ἐτι ζῇ; ἀδελφός μου. Καὶ ἐξῆλθε πρὸς αὐτὸν ὁ υἱὸς Ἀδὲρ, καὶ ἀναβιδάζουσι πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἄρμα. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· Τὰς πόλεις ἃς ἔλαβεν ὁ πατήρ μου παρὰ τοῦ πατρός σου, ἀποδώσω σοι, καὶ ἐξόδους θήσεις σταντῷ ἐν Δαμασκῷ, καθὼς ἔθετο ὁ πατήρ μου ἐν Σαμαρείᾳ. Καὶ διέθετο αὐτῷ διαθήκην, καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτόν. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Εἶπε πρὸς αὐτόν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ· Τάδε λέγει Κύριος· Διότι ἐξήνεγκας σὺ ἄνδρα ὀλέθριον ἐκ χειρός μου, ἔσται ἡ ψυχὴ σου ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ λαός σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. »

« Ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου, καὶ ἐκδίκησω ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς καταφρονούντας τὰ φυλάγματα αὐτῶν. »

« Ἀνοίξατε τὰς ἀποθήκας αὐτῆς· ἐρευνήσατε αὐτὴν ὡς σπήλαιον, καὶ ἐξολοθρεύσατε αὐτήν, μὴ γενέσθαι αὐτῇ κατάλυμα. »

« Γῆ, γῆ, ἀκουσον λόγον Κυρίου· Γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκκήρυκτον ἀνθρώποις· ὅτι οὐ μὴ ἀξηθῇ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἄνθρωπος καθήμενος ἐπὶ θρόνου Δαβὶδ, ἄρχων ἐν τῷ Ἰουδα. »

Ἐπὶ μὲν τῶν ἐχθραίνόντων τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἐμποδίζόντων ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ ποιεῖν κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐάν ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίσῃ σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. Ἢ γὰρ ἐπὶ τῶν τοιοῦτων φιλανθρωπία παραπλῆσιζ ἐστὶ τῇ ἀπαιδεύτῳ χρησι-

τητι τοῦ Σαουλ ἐπὶ τοῦ Ἀγαγού ἦν παρὰ τὸ τοῦ Κυρίου διατεταγμένον αὐτῷ ἐπιδείκνυτο.

TITA. ΛΘ'. — Περὶ ἀγγαρίας.

« Ἀδύνατοι ἀμπελῶνας ἀσεδῶν ἀσιτεῖ καὶ ἀμισθὶ εἰργάσαντο. »

« Ὅστις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἓν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο. »

« Ὁ οἰκοδομῶν τὸν οἶκον αὐτοῦ οὐ μετὰ οἰκαιοσύνης, καὶ τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ οὐκ ἐν κρίματι, παρὰ τῷ πλησίον αὐτοῦ ἐργάζεται δωρεάν, καὶ τὸν μισθὸν αὐτοῦ οὐ μὴ ἀποδῶ αὐτῷ. »

« Ἴδού ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἀμνησάντων τὰς χώρας ὑμῶν, ὁ ἀπεστερημένος ἀφ' ὑμῶν, κράζει, καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ εἰσεληλύθει. »

TITA. Μ'. — Περὶ αἰσχύνης ἀγαθῆς.

« Λαβόντες Σήμ καὶ Ταφὲθ τὸ ἱμάτιον, ἐπέθεντο ἐπὶ τὰ δύο νῦτα αὐτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν ὀπισθοφανῶς, καὶ συνεκάλυψαν τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καὶ τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν οὐκ εἶδον. »

« Ἔστιν αἰσχὺνὴ ἐπάγουσα ἀμαρτίαν, καὶ ἔστιν αἰσχυνὴ δόξα καὶ χάρις. »

« Πρὸ βροντῆς κατασπεύδει ἀστραπὴ, καὶ πρὸ αἰσχυντηροῦ προελεύσεται χάρις. »

« Αἰσχύνεσθε ἀπὸ πατρὸς καὶ μητρός περὶ πορνείας, καὶ ἀπὸ ἡγουμένου καὶ τυράννου ἕνεκεν ψεύδους· ἀπὸ κριτοῦ καὶ ἀρχόντος περὶ πλημμελείας, καὶ ἀπὸ τόπου οὗ παροικεῖς· περὶ κλοπῆς, καὶ ἀπὸ ἀληθείας Θεοῦ, καὶ ἀπὸ διαθήκης· καὶ ἀπὸ πῆξεως ἀγκῶνος ἐν ἄρτοις, καὶ ἀπὸ σκορακισμοῦ λήψεως καὶ δόσεως, καὶ ἀπὸ ἀσπαζομένων περὶ σιωπῆς· ἀπὸ ὀράσεως γυναικὸς ἑταίρας, καὶ ἀπὸ συστροφῆς προσώπου συγγενοῦς, καὶ ἀπὸ κατανοήσεως γυναικὸς ὑπάνδρου, καὶ ἀπὸ περιεργίας παιδείας αὐτῆς· ἀπὸ φίλων περὶ λόγου ὀνειδισμοῦ, καὶ ἀποκαλύψεως λόγων κρυφίων· καὶ ἔση αἰσχυντηρὸς ὡς ἀληθινός, καὶ εὐρίσκων χάριν ἐναντὶ παντὸς ἀνθρώπου. »

TITA. ΜΑ'. — Περὶ αἰσχύνης πορνῆας.

« Περὶ τῆς ψυχῆς σου μὴ αἰσχυνθῆς. Ἔστι γὰρ αἰσχὺνὴ ἐπάγουσα ἀμαρτίαν, καὶ ἔστιν αἰσχὺνὴ δόξα καὶ χάρις· καὶ μὴ λάβῃς πρόσωπον κατὰ τῆς ψυχῆς σου, καὶ μὴ ἐντραπῆς εἰς πτώσιν σου. »

« Ἔστι χάριν αἰσχύνης ἐπαγγελλόμενος φίλῳ, καὶ ἐκτίσας αὐτὸν ἐχθρόν. »

« Ὀργή, καὶ ἀναίδεια, καὶ αἰσχὺνὴ μεγάλη, ἐάν γυνὴ ἐπιχορηγῇ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς. »

« Περὶ τούτων μὴ αἰσχυνθῆς, καὶ μὴ λάβῃς πρόσωπον τοῦ ἀμαρτάνειν· Περὶ νόμου Ὑψίστου καὶ διαθήκης, καὶ περὶ κρίματος τοῦ δικαιοῦσι τὸν ἀσεδῆ, περὶ λόγου κοινωνοῦ καὶ ἑδοιπόρων, καὶ περὶ δόσεως κληρονομίας ἐτέρων· περὶ ἀκριβείας ζυγοῦ καὶ σταθμῶν, καὶ περὶ κτήσεως πολλῶν καὶ ὀλίγων· περὶ διαφόρου πρᾶσεως ἐμπόρων, καὶ περὶ παιδείας τέκνων πολλῶν, καὶ οἰκίτη πονηρῶ πλευράν αἰμάξαι. Ἐπὶ γυναικὶ πονηρᾷ καλὸν σφραγίσ· καὶ ὅπου χεῖρες

A quam ejusmodi hominibus habueris, stultæ illi clementiæ similis est, qua Saul contra quam ei præceptum a Domino fuerat, erga Agag usus est.

TIT. XXXIX. — De angaria seu aduactione.

Job xxiv, 6. — « Imbecilles impiorum vineas sine cibo et mercede coluerunt. »

Matth. v, 41. — « Si quis angariaverit te mille passus, vade cum eo alia duo. »

Jerem. xxii, 13. — « Qui ædificat domum suam in injustitia, et coenacula sua non in judicio : a proximo suo opus gratis exigit, et mercedem ejus non reddit ei. »

Jac. v, 4. — « Ecce merces operariorum vestrorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis, clamat, et clamor eorum intravit in aures Domini exercituum. »

TIT. XL. — De pudore bono.

Gen. ix, 23. — « Accipientes Sem et Japheth pallium, imposuerunt humeris suis : et incedentes retrorsum, operuerunt nuditatem patris sui, et nuditatem patris sui non viderunt. »

Eccli. iv, 21. — « Est confusio adducens peccatum ; et est confusio gloria et gratia. »

Eccli. xxxii, 10. — « Ante touitru properat fulgur, et ante pudibundum exhibit gratia. »

Eccli. xli, 21, 22-27. — « Erubescite a patre et matre de fornicatione, et a præsidente et a potente de mendacio : a principe et judice de delicto, et a loco ubi habitas, de furto : et a veritate Dei, et a testamento, et a fixatione cubiti in panibus, et ab obfuscatione dati et accepti : a salutantibus de silentio : a respectu mulieris fornicariæ, et a subversione vultus cognati, et a continitu mulieris conjunctæ viro, et a curioso aspectu puellæ ejus ; ab amicis de sermone improprietatis, et revelatione verbi absconditi. Et eris pudibundus et verax, et invenies gratiam coram omni homine. »

TIT. XLI. — De pudore malo.

Eccli. iv, 20. — « De anima tua ne confundaris. Est enim confusio adducens peccatum, et est confusio, gloria et gratia. Et ne accipias faciem adversus animam tuam, nec reverearis in auiam tuam. »

Eccli. xx, 25. — « Est qui præ confusione promittit amico, et lucratus est eum inimicum. »

Eccli. xxv, 22. — « Ira, et irreverentia, et confusio magna, si mulier primatum teneat supra virum suum. »

Eccli. xlii, 1-7. — « Ne de his confundaris, et ne accipias personam ut delinquas : De lege Altissimi, et de testamento, et de judicio ad justificandum impium ; de verbo sociorum et viatorum, et de datione hæreditatis amicorum ; de æqualitate stateræ et ponderum ; de acquisitione multorum et paucorum ; de diversa emptione negotiatorum, et de multa disciplina filiorum, et servo pessimo latus sanguinare. Super mulierem nequam bonum

est signum. Ubi manus **378** multæ sunt, claudere: A πολλὰι, κλείσον. Ὁ ἴαν παραδῶς, ἐν ἀριθμῷ, καὶ ἐν ὅτι ὅτι trades, in numero et pondere; et datum, et acceptum omnium describe. »

Philonis. — Pudorem aiunt plerisque minime profuisse. »

TIT. XLII. — *De petitionibus iniquis: et quod eas minima peragere et præstare oporteat, etiamsi mater sit quæ eas faciat.*

IV Reg. 11, 19 seqq. — « Positus est thronus matri regis, et sedit a dextris ejus, dixitque illi: Petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne avertas faciem meam. Et dixit ei rex: Pete, mater mea: non enim avertero te. Quæ ait: Detur Abisac Sunamitis Orniz [Adoniz] fratri tuo in mulierem. Et respondit rex Salomon, et ait matri suæ: Ecce postulas Abisac Orniz in mulierem? Postula ei et regnum. Ipse enim est frater meus major me, et ei Abiathar sacerdos, et ipsi Joab filius Sarvia dux exercitus amici sunt. Et juravit rex Salomon per Dominum dicens: Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, quia contra animam suam locutus est Ornias verbum hoc. Et nunc vivit Dominus, qui præparavit, et posuit me super solium David patris mei, quia hodie occidetur Ornias. Et misit, et eum interfecit. Et mortuus est Ornias in die illa. »

Matth. 21, 20-23. — « Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans et petens aliquid ab eo. Qui dixit ei: Quid vis? Ait illi: Ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dextram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Jesus, ait: Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum, et baptismate baptizari quo ego baptizor. Dicunt ei: Possumus. Dicit eis: Calicem quidem meum bibetis, et baptismate baptizabimini: sedere autem ad dexteram meam et ad sinistram, non est meum dare; sed quibus paratum est a Patre meo. »

TIT. XLIII. — *De inexplebili cupiditate: et quod sine ulla satietate plura semper appetimus.*

Prov. 27, 20. — « Infernus et perditio nunquam explentur: sic et oculi hominum insatiabiles sunt. »

Eccle. 1, 8. — « Non satiabitur oculus visu, nec auris implebitur auditu. »

Eccle. 31, 31. — « Propter insatiabilitatem multi perierunt. »

Theologi. — Inexplebilis corporis cupiditas homines alioqui sapientes errore mentis inficere potest, et deterius sentire cogit: rationem nimirum, non secus ac petulans quidam equus, secum abripiens.

Ejusdem. — Humana natura ad plura cupienda vigil et insomnis est

Philonis. — Malus rebus plurimis semper indi-

σταθμῷ· καὶ δόσις καὶ λήψις πάντων ἐν γραφῇ. »

Τὴν αἰδῶ φασὶ μὴ λυσιστελεῖσθαι πολλοῖς.

TIT. MB. — *Περὶ ἀδίκων αἰτήσεων· καὶ ὅτι τὰς ἀδίκους αἰτήσεις, οὐ χρὴ πρὸς πέρας ἀγειν, καὶ μὴ μῆτηρ εὐχὴ ἢ τὴν αἰτησιν ποιομένην.*

« Ἐπέθη θρόνος τῇ μητρὶ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐν δεξιῶν αὐτοῦ ἐκάθισεν, καὶ εἶπεν αὐτῇ· Αἰτησὲν μίαν μικράν ἐγὼ αἰτοῦμαι παρὰ σοῦ· μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν μου. Καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ βασιλεὺς· Αἰτησάτω, μήτηρ ἐμή, ὅτι οὐκ ἀποστρέψω σε. Δοθήτω δὲ Ἄβισακ ἡ Σουναμίτις Ὀρνιζ [Αἰ. Ἀδονίξ πρὸς τὴν ἀδελφῇ σου εἰς γυναῖκα. Καὶ ἀπεκρίθη Σολομών ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπε τῇ μητρὶ αὐτοῦ· Καὶ ἵνα τί αἰτῇ τὴν Ἀβισακ τῇ Ὀρνιζ εἰς γυναῖκα; Καὶ αἰτησάτω αὐτῇ τὴν βασιλείαν· ὅτι οὗτος ὁ ἀδελφεός μου μείζων ὑπὲρ ἐμέ, καὶ αὐτῇ Ἀβιαθάρ ὁ ἱερεὺς, καὶ αὐτῇ Ἰωάβ υἱὸς Σαρουῖα ὁ ἀρχιστράτηγος ἐταῖρος αὐτοῦ. Καὶ ὤμοσεν ὁ βασιλεὺς Σολομών κατὰ τοῦ Κυρίου, λέγων· Τάδε ποιῆσαι μοι ὁ Θεός, καὶ τάδε προσθῆναι, ὅτι κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐλάλησεν Ὀρνιζ τὸν λόγον τοῦτον. Καὶ νῦν ζῇ Κύριος, ὃς ἡτοίμασε, καὶ ἔθετό με ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς μου, ὅτι σήμερον θανατωθήσεται Ὀρνιζ. Καὶ ἐξ-ἀπέστειλεν, καὶ ἀνέβλεν αὐτὸν, καὶ ἀπέθανεν Ὀρνιζ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. »

« Τότε προσῆλθεν αὐτῇ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς, προσκυνούσας καὶ αἰτοῦσά τι παρ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· Τί θέλεις; Ἡ δὲ εἶπεν· Ἵνα καθίσωσιν οὗτοι οἱ δύο υἱοί μου, εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ ἐξωνύμων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε. Δύνασθε πίνειν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ βάπτισμα, ὃ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; Λέγουσιν αὐτῇ· Δυνάμεθα. Λέγει αὐτοῖς· Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίνατε, καὶ τὸ βάπτισμα βαπτισθήσεσθε· τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου, καὶ ἐξ ἐξωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοιμάσθην ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου. »

TIT. MI. — *Περὶ ἀπληστίας· καὶ ὅτι ἀπληστως ἔχομεν πρὸς τὴν τοῦ πλείονος ὁρεξίν.*

« Ἀδὴς καὶ ἀπώλεια οὐκ ἐμπιπλάται· ὡσαύτως καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπληστοί. »

« Οὐκ ἐμπλησθήσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ὁρᾶν, καὶ οὐ πληρωθήσεται οὐς ἀπὸ ἀκροάσεως. »

« Δὲ ἀπληστίαν πολλοὶ ἐτελεύτησαν. »

Ἀπληστία σώματος, καὶ τοὺς τὰ ἄλλα σοφοὺς ἐκμαίνειν δύναται, καὶ χειρόν φρονεῖν βιάζεται, καθάπερ ὕβριστης πῶλος, τὸν λογισμὸν συναρπάζουσα.

Ἀϋπνός ἐστι καὶ ἀκοίμητος πρὸς τὴν τοῦ πλείονος ἐπιθυμίαν ἢ ἀνθρωπίνην φύσιν.

Ὁ φαῦλος αἰετὶ πολυδεῖς, αἰετὶ διψῶν τῶν ἀπάντων

ἀπλήστου καὶ ἀκορίστου χάριν ἐπιθυμίας, ἡ πυρὶς A get : semper sitit propter inexplebilem cupiditatem, qua velut ignis in omnia, tam parva quam magna, grassatur.

TIT. MA'. — *Περὶ ἀδελφῶν*

« Οὐ μισήσεις τὸν ἀδελφόν σου ἐν τῇ διανοίᾳ σου. »

« Ἰδοὺ δὴ τί καλὸν, ἡ τί τερπνόν, ἀλλ' ἡ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό. »

« Ἀδελφοὶ ἐν ἀνάγκῃ χρήσιμοι ἔστωσαν. »

« Ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ἰσχυρά, καὶ ὑψηλή. Ἰσχύει δὲ ὥσπερ τεθεμελιωμένον βασίλειον. »

« Πᾶς ὁ ἀδελφὸν πτωχὸν μισῶν, φιλίας μακρὰν ἔστιν. »

« Κρείστων φίλος ἐγγὺς, ἢ ἀδελφὸς μακρὰν οἰκῶν. »

« Ἀδελφοὶ καὶ βοήθεια ἐν καιρῷ θλίψεως. »

« Μὴ ἀλλάξης ἀδελφὸν γνήσιον ἐν χρυσίῳ Σοφίᾳ. »

TIT. ME'. — *Περὶ αἰτούντων, ἡγούρ προσαιτούντων.*

« Τέκνον, ζῶν ἐπαιτήσεως μὴ βιώσης. Κρείσσον γὰρ ἀποθανεῖν, ἢ ἐπαιτεῖν. Ἐν στόματι ἀναιδοῦς γλυκανθήσεται ἐπαιτήσεως ἑὸς, καὶ ἐν κοιλίᾳ αὐτοῦ πῦρ καήσεται. »

TIT. MΓ'. — *Περὶ αἰσχρολογίας.*

« Φθείρουσιν ἡθὴ χρηστὰ ὁμιλῆαι κακά. »

« Πᾶς λόγος σαπρὸς μὴ ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν, ἀλλ' εἴ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δι' χάριν τοῖς ἀκούουσιν. »

« Αἰσχροτῆς καὶ μωρολογίας, ἡ εὐτραπείας, τὰ μὴ ἀνήκοντα, μηδὲ ὀνομαζέσθωσαν ἐν ὑμῖν, καθὼς πρόει ἀγίοις. »

« Αἰσχρολογία μὴ ἐξερχέσθω ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. »

Ἡ τῶν λόγων συνήθεια ἑὸς ἔστιν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ πάσῃ φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρητέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοι τι, λάθωμεν τῶν χειρόνων, ὥσπερ καταδηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος προσιέμενοι.

Κακοῦ μελέτη χρόνῳ βεβαιωθείσα δυσίατος ἔστιν, ἡ καὶ παντελῶς εἰς φύσιν ὡς τὰ πολλὰ τοῦ ἔθνους μεθισταμένου.

Κηρῷ τὰ ὦτα φράσσε πρὸς φανλους λόγους, Ὡδῶν τε τερπνῶν ἐκμελῇ λυγίσματα.

Αἰσχροὶ καὶ εἰκαλοὶ, οἱ ἐν τοῖς ματαλοῖς εὐφύαν ἀνεπιδεικνύντες, βραδεῖς μὲν ὄντες τὰ καλὰ παιδεύεσθαι, τὰ δὲ ἐναντία μανθάνειν δέχονται καὶ προχειρότατοι.

Αἰσχρολογίας αὐτοῖς τε ἡμῖν παντελῶς ἀφεκτέον,

379 TIT. XLIV. — *De fratribus.*

Levit. xix, 17. — « Non oderis fratrem tuum ir mente tua. »

Psal. cxxxii, 1. — « Ecce quam bonum, et quam jucundum, habitare fratres in unum. »

Prov. xvii, 17. — « Fratres in necessitatibus utiles sint. »

Prov. xviii, 19. — « Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma et excelsa : fortis autem est uti regia fundata. »

Prov. xix, 7. — « Omnis qui pauperem fratrem odio habet, ab amicitia longe remotus est. »

Prov. xxvii, 10. — « Melior est vicinus amicus, quam frater longe habitans. »

Eccli. xl, 24. — « Fratres adiutorium sunt in die tribulationis. »

Eccli. vii, 18. — « Ne commutaveris fratrem sincerum auro Sophir. »

TIT. XLV. — *De mendicantibus*

Eccli. xl, 28, 30. — « Fili, ne vitam agas mendici. Melius est enim mori, quam mendicare. In ore impudentis condulcabitur mendicationis donum, et in ventre ejus ignis ardebit. »

TIT. XLVI. — *De turpiloquio.*

I Cor. xv, 33. — « Corrumunt bonos mores colloquia prava. »

Ephes. iv, 19. — « Omnis sermo malus de ore vestro non procedat : sed si quis bonus ad ædificationem necessitatis, ut dei gratiam audientibus. »

Ephes. v, 4. — « Turpitude, et stultiloquium, et scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, ne nominentur in vobis, sicut decet sanctos. »

Coloss. iii, 8. — « Turpis sermo non exeat de ore vestro. »

Basil. Serm. ad jun. — Sermonum consuetudo ad res ipsas viam pandit. Quocirca diligentissime conservandus est animus, ne per sermonum voluptatem, mali quidpiam imprudentes excipiamus ; non secus ac si toxica melle delibuta admitteremus.

Ejusdem. — Mali studium diuturnitate temporis confirmatum, vix unquam, ac ne vix quidem curari potest, consuetudine plerumque in naturam migrante.

S. Greg. Naz. Tetrast. 17.

Oclude cera turpibus verbis tuas Aures, sonisque cantuum mollissimis.

Philonis. — Turpes et vani sunt illi, qui in rebus vanis ingenii specimen edunt, et cum ad res præclaras addiscendas tardi sint, contra ad turpes perpetrandas celerrimos se et acutissimos præbent.

Clem. Pædag. ii, cap. 6. — Ab obscenitate ser-

monis non ipsi tantum debemus abstinere, sed illos quoque, qui ea utuntur, comprimere, tum asperiore obtutu, tum vultus aversione, tum etiam sannis, tum demum sæpius vehementiori sermone.

Ibid. — Petulantiam in sermonibus adhibere, hoc facit, ut deinceps in rebus ipsis nos inhoneste geramus.

Ibid. — Prorsus abstinendum est a turpium rerum auditione, obscenisque spectaculis; multo magis vero ab inhonestis rebus puros nos esse oportet. Iter ad impudentiam est sermonis obscenitas, et finis utriusque est obscenum facinus.

Didymi. — Periculum sæpe affert turpia verba audire.

TIT. XLVII. — 380 *De maledictione, seu juste, seu injuste prolata; et quod benedicere oporteat, non maledicere.*

Prov. xxvi, 2. — « Sicut volucres volant, et passeret, sic maledictum frustra prolatum non superveniet. »

eccli. iv, 5. — « Ne des locum homini, ut maledicat. Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ, deprecationem illius exaudiet qui fecit eum. »

Eccli. iii, 11. — « Maledictio matris eradicat fundamenta. »

Rom. xii, 14. — « Benedicite persequentibus vos: benedicite, et nolite maledicere. »

Jac. iii, 8-12. — « Lingua inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deum et patrem, et in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt. De eodem procedit benedictio et maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. Neque fons de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam. Nunquid, fratres mei, potest ficus uvæ facere, aut vitis ficus? »

TIT. XLVIII. — *De remissione peccatorum; et quibus possimus modis veniam consequi.*

Job xi, 15. — « Exue sordes, et ne timueris; laborem tuum solve tanquam fluctum prætereuntem, et non timebis; quia oratio tua erit sicut lucifer. »

rov. xiii, 8. — « Redemptio animæ viri, divitiæ ipsius. »

Prov. xv, 27. — « Misericordia et fide purgantur peccata. »

Jerem. v, 1. — « Si est qui faciat iudicium, et quærat fidem, propitius ipsi ero, dicit Dominus. »

Sap. xii, 19. — « Bonæ spei fecisti filios tuos: quia das in peccatis pœnitentiam. »

Eccli. iii, 23. — « Ignem ardentem exstinguit aqua: et eleemosyna expiat peccata. »

Eccli. xxviii, 2. — « Remitte injuriam proximo tuo, et tunc deprecanti tibi peccata tua solvantur. »

καὶ τοὺς χρωμένους αὐτῇ ἐπιστομιστέον, καὶ ὑπεριμνέειν, καὶ προσώπου ἀποστροφῇ, καὶ τῷ ἀπομυκτηρισμῷ καλούμένῳ, πολλάκις δὲ καὶ λόγῳ θρασυτέρῳ.

Τὸ ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἀτακτεῖν, ἐλέτην ἐμποιεῖ τοῦ καὶ εἰς τὰ ἔργα ἀκοσμεῖν.

Πάντῃ ἀφεκτέον αἰσχροῦν ἀκουσμάτων καὶ θεαμάτων· πολὺ δὲ πλεον ἔργων αἰσχροῦν καθαρευτέον. — Ὅδὸς ἐπ' ἀναισχυντίαν ἡ αἰσχρολογία, καὶ τέλος ἀμφοῖν ἡ αἰσχουργία.

Κίνδυνον φέρει πολλάκις τὸ δυσπρόρους λόγους ἀκούειν.

TIT. MZ'. — *Περὶ ἀρᾶς εὐλόγως ἢ ἀδίκως ἐπαγομένης· καὶ ὅτι χρὴ εὐλογεῖν, καὶ μὴ καταρασθαι.*

« Ὅσπερ ὄρνεα ἀπέτανται, καὶ στρουθοί, οὕτως ἀρὰ ματαία οὐκ ἐπιλείπεται οὐδενί. »

« Μὴ δῶς τύπον ἀνθρώπῳ καταρᾶσθαι σε. Καταρωμένου γάρ σε πικρία ψυχῆς αὐτοῦ, τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ εἰσακούσεται ὁ ποιήσας αὐτόν. »

« Κατὰρὰ μητρὸς ἐκρίζοι θεμέλια. »

« Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς· εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε. »

« Ἡ γλῶσσα ἀκατάσχετον κακόν, μετῆ τοῦ θανάτου. Ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους τοὺς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγεννημένους. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατὰρὰ. Οὐ χρὴ, ἀδελφοί μου, ταῦτα οὕτως γίνεσθαι, μήτε ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὁπῆς τὸ γλυκὺ, καὶ τὸ πικρὸν βρῦναι. Μὴ δύναται, ἀδελφοί μου, συκὴ ἐλαίας ποιῆσαι, ἢ ἄμπελος σῦκα; »

TIT. MH'. — *Περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν· κατὰ πόλους τρόπους δυνάμεθα τυχεῖν συγχωρήσεως.*

« Ἐκδύσαι ῥύπον, καὶ οὐ μὴ φοβηθῇς, καὶ τὸν κόπον σου ἐπλύσαι, ὥσπερ κύμα παρελθόν, καὶ οὐ πτοηθῇς· ὅτι εὐχὴ σου ὥσπερ ἑωσφόρος. »

D « Λύτρεν ψυχῆς ἀνδρός, ὁ Θεὸς πλούτος. »

« Ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι. »

« Εἰ ἔστι ποιῶν κρίμα, καὶ ζητῶν πίστιν, ἔλεος γενήσομαι αὐτῷ, λέγει Κύριος. »

« Εὐέλπιδας ἐποίησας τοὺς υἱοὺς σου, ὅτι δίδως ἐπὶ ἁμαρτήμασι μετάνοιαν. »

« Πῦρ φλογιζόμενον ἀποσβέσει ὕδωρ, καὶ ἐλεημοσύνη ἐξιλάσκειται ἁμαρτίας. »

« Ἄφες ἀδίκημα τῷ πλησίον σου, καὶ τότε δεξιᾶς σου αἱ ἁμαρτίαι σου λυθήσονται. »

« Ὁ τιμῶν πατέρα, ἐξιλάσεται ἁμαρτίας. »

« Εὐδοκία Κυρίου, ἀποστῆναι ἀπὸ ἀδικίας, καὶ ἐξιλάσθαι ἀποστῆναι ἀπὸ ἁμαρτίας. »

« Ἐάν ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. »

« Ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πληθὺς ἁμαρτιῶν. »

TIT. MΘ'. — *Περὶ ἀπογνώσεως*· ἔτι οὐ δεῖ ἡμᾶς τῆς αὐτῶν ἀπογνώσκων σωτηρίας.

« Πεποιθὼς ἔση, ὅτι σοι ἔστιν ἐλπίς. »

« Οἱ ἀπηλπισμένοι τῶν ἀνθρώπων, ἐμπλησθήσονται εὐφροσύνης. »

Οὐδεὶς φρόνῳ τῶν στερήσεων τὰ ἀγαθὰ ἀπωθίζεται. Οὕτω γὰρ ἀν' οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων συνέστη, εἰ ἔφ' ἐκάστῳ τῶν σπουδαζομένων τὰς ἀποτυχίας ἐλογιζόμεθα. Παράκειται γὰρ τῇ γεωργίᾳ ἡ ἀφορία, ταῖς ἐμπορίαις δὲ τὰ ναυάγια, τοῖς γάμοις αἱ χηρεῖαι, ταῖς παιδοτροφίαις αἱ ἀποτεκνώσεις. Ἄλλ' ὅμως ἐγχειροῦμεν τοῖς ἔργοις, ταῖς χρηστοτέροις ἐλπίσιν ἐπηρειζόμενοι, τὴν δὲ τῶν ἐλπισθέντων ἐκδασιν ἀνατιθέμεντες τῷ τὰ ἡμέτερα οἰκονομοῦντι Θεῷ.

Οὔτε ὁ μὴ βῆθυσεν εἰς ἀπόγνωσιν ἂν ἐμπέσοι ποτὲ, οὔτε ὁ τρεφόμενος ἐλπίσι χρησταῖς, καὶ μὴ ἀπογινώσκων ἑαυτοῦ, εἰς βῆθυριαν ἐκλήσεται ἐμπειρεῖν.

TIT. N'. — *Περὶ ἀναθέματος καὶ ἀφορισμοῦ.*

« Οὐκ εἰσέλσεις βδέλυγμα εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ ἔση ἀνάθεμα ὡς περ τοῦτο. Προσοχθίσματα προσοχθεῖς, καὶ βδελύγματος βδελύξῃ, ὅτι ἀνάθεμά ἐστιν. » — « Οὐχ εὐρεθήσεται ἐν τῇ χειρὶ σου οὐδὲν ἀπὸ τοῦ ἀναθέματος. »

« Εἶπε Κύριος πρὸς Ἰησοῦν· Οὐ δύνανται υἱοὶ Ἰσραὴλ ὑποστῆναι κατὰ πρόσωπον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ὅτι ἐγενήθησαν ἀνάθεμα. Οὐ προσθήσω ἐτι μεθ' ὑμῶν εἶναι, ἐάν μὴ ἐξάργῃτε τὸ ἀνάθεμα ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. Ἀναστὰς ἀγίασον τὸν λαὸν εἰς τὴν αὔριον· καὶ ὁ ἀναδειχθὴ παρὰ Κυρίου, κατακαυθήσεται ἐν πυρὶ, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν αὐτῷ, ὅτι παρέδωκε τὴν διαθήκην Κυρίου, καὶ ἐποίησεν ἀνόμημα ἐν Ἰσραὴλ. Καὶ ὠρθρισεν Ἰησοῦς τὸ πρῶτον, καὶ εἶπε τῷ Ἀχάρ· Ἀνάγγελλον μοι, τί ἐποίησας. Καὶ εἶπεν Ἀχάρ· Εἶδον ἐν τῇ προνομῇ ψιλὴν ποικίλην καλὴν, καὶ διακόσια δίδραχμα ἀργυρίου, καὶ γλῶσσαν χρυσοῦ πεντήκοντα διδράχμων, καὶ ἑλαβον· καὶ ἰδοὺ κεκρυμμένα εἰσὶν ἐν τῇ γῇ. Καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς αὐτοῦ. »

TIT. NA'. — *Περὶ ἀμίκτων, καὶ τῶν ἀκοινωνήτως ἐχόντων πρὸς ἀλλήλας.*

« Τί τὸ ἀχυρὸν πρὸς τὸν οἶτον; »

« Τί κοινωνήσῃ λύκος ἀμνῷ; οὕτως ἁμαρτωλὸς

PATROL. GR. XCV.

A *Eccli. iii, 3.* — « Qui honorat patrem, expiabit peccata. »

Eccli. xxxv, 3. — « Beneplacitum Domini est abstinere ab injustitia, et propitiatio, abstinere a peccato. »

Matth. vi, 14. — « Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et Pater vester celestis delicta vestra. »

Jac. v, 20. — « Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus ex morte, et overiet multitudinem peccatorum. »

TIT. XLIX. — *De desperatione; et quod salutis nostræ spem abjicere non debeamus.*

Job xi, 18. — « Bono eris animo, quia spes tibi est. »

Isa. xix, 19. — « Homines quorum salus deplo-rata erat, implebuntur lætitia. »

Basil. Exhort. ad bapt. — Nemo bona projicit eorum amittendorum metu. Nam hoc pacto nulla res humana consisteret, si in singulis rebus quas persequimur, jacturas consideraremus. Agriculturæ enim sterilitas imminet, mercaturæ naufragia, conjugii viduitates, educationibus filiorum orbitalitates. Nihil tamen **381** secius res aggredimur, semper quidem lætiora nobis pollicentes: rerum vero quas speramus, eventum ad rerum nostrarum dispensatorem Deum referimus.

Chrysost. — Neque is qui ab ignavia et socordia remotus est, in desperationem unquam incidet: nec qui læta spe lactatur, de sua salute non desperans, in socordiam unquam labi potuerit.

TIT. L. — *De anathemate et excommunicatione.*

Dent. vii, 26, 27. — « Non inferes abominationem in domum tuam, ne fias anathema, sicut et illud est. Detestatione detestaberis, et abominatione abominaberis, quoniam anathema est. » — « Non inveniatur in manu tua quidquam de anathemate. »

Josue vii, 12-25. — « Dixit Dominus ad Jesum: Non poterunt filii Israel subsistere ante faciem inimicorum suorum; quoniam facti sunt anathema. Non adjiciam ultra esse vobiscum, nisi abstuleritis anathema ex vobis ipsis. Surgens sanctifica populum in crastinum: et qui deprehensus fuerit, comburetur igni, et omnia quæcunque sunt ei; quoniam transgressus est testamentum Domini, et fecit iniquitatem in Israel. Et diluculo surrexit Jesus, ei dixit Achar: Annuntia mihi quid fecisti. Et dixit Achar: Vidi in præda vestem variam pulchram, et ducenta didrachmas argenti, et linguam unam auream quinquaginta didrachmarum, et accepi: et ecce abscondita sunt in terra. Et lapidaverunt eum, et omnes qui ipsius erant. »

TIT. LI. — *De iis quæ misceri non possunt, nec commercium inter se habere.*

Jerem. xxiii, 28. — « Quid paleæ ad triticum? »

Eccli. xiii, 3, 21. — « Quid communicabit lupus

agno? sic peccator justo. Quid communicabit A
cacabus ad ollam? hæc allidet, et hæc confringe-
tur. »

I Cor. x, 12, 13. — « Non potestis mensæ Domini
participes esse, et mensæ demoniorum. Quæ par-
ticipatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ partici-
patio luci ad tenebras? aut quæ conventio Christo
et Belial? aut quæ pars fidelis cum infideli? aut
quæ consensio templo Dei cum idolis? »

Nyss. in quinque Beatit. — Misericors et crudelis
adeo contrarii sunt, ut permisceri non possint.

Ejusd. in Orat. Lamin. orat. 3. — Præsentiam
lucis tenebræ minime sustinent: morbus orta sa-
nitate non manet amplius: ægri tudines præsentē
tranquillitate vim suam non exerunt: cassa et
inanis mors est, evanescit corruptio, cum vita in B
nobis regnat, et incorruptio imperio politur.

Ibid. orat. 5. — Fiat in me voluntas tua, ut dia-
boli voluntas extinguatur. Nam quemadmodum in
caliginosis antris, illato lumine caligo desinit, ita
si tua in me voluntas fiat, improbus omnis et ini-
quus voluntatis motus in nihilum redigitur.

Nili. — Neque voluptas laborem admittit, nec
lætitiam mœror, nec tristitia oblectationem: nec
rursus labor voluptatem conjunctam habet, nec
mœror lætitiam, nec oblectationem tristitia. Affe-
ctus 382 enim contrarii eam rationem habent,
ut minime inter se copulari queant, nec amico un-
quam sœdere consociari, propter implacabilem
illam inimicitiam similitudinemque, quam habent a
natura.

Philonis. — Fieri non potest ut amor mundi
una existat cum amore Dei; veluti nec fieri, ut
lux cum tenebris simul versetur.

LITTERA B.

TITULUS I. — De regno cælorum.

Matth. vi, 33. — « Quærite ergo primum regnum
Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vo-
bis. »

Matth. xi, 12. — « A diebus Joannis Baptistæ
regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt
illud. »

Matth. xiii, 44, 45. — « Simile est regnum cæ-
lorum thesauro abscondito in agro, quem qui
invenit homo abscondit, et præ gaudio illius vadit,
et vendit omnia quæ habet, et emit agrum illum. » —
« Simile est regnum cælorum homini negotiatori
querenti bonas margaritas: inventa autem una
pretiosa margarita, abiens vendidit omnia quæ
habuit, et emit eam. »

Matth. xx, 1. — « Simile est regnum cælorum
homini patrifamilias, qui exiit primo mane condu-
cere operarios in vineam, » etc.

Matth. xxii, 1-10. — « Respondens Jesus rur-

πρὸς εὐσεβή. Τί κοινωνήσῃ χύτρα πρὸς λέβητα;
αὕτη προσκρούσει, αὕτη συντριβήσεται. »

« Οὐ δύνασθαι τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ
τραπέζης δαιμονίων. Τίς μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ
ἀγομίας; ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ
συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαν; ἢ τίς μερὶς πιστῶ
μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναὶ Θεοῦ μετὰ
εἰδώλων; »

Ἄμικτος ἡ τοῦ ἐλεήμονος καὶ τοῦ ἀπηνοῦς ἐναν-
τίωσις.

Οὐχ ὑπομένει τὸ σκότος τὴν τοῦ φωτὸς παρουσίαν·
οὐ νόσος ὕψελος ἐπιλαβοῦσθαι ἵσταται· οὐκ ἐνεργεῖ
τὰ πάθη τῆς ἀπαθείας παρούσης· φροῦδος ὁ θάνα-
τος, ἀφανὴς ἡ φθορά, ὅταν ἐν ἡμῖν βασιλεύῃ ἡ ζωὴ,
καὶ ἡ ἀφθαρσία τὸ κράτος ἔχῃ.

Γενηθήτω ἐν ἐμοὶ τὸ θέλημά σου, ἵνα σβεσθῇ τοῦ
διαβόλου τὸ θέλημα. Ὅσπερ γὰρ ἐν τοῖς ζοφώδεσι τῶν
σπηλαίων, φωτὸς εἰσχομιεθέντος, ὁ ζόφος ἐξαφανί-
ζεται, οὕτως τοῦ σου θελήματος ἐν ἐμοὶ γενομένου,
πάντα πονηρὰ καὶ ἀτοπος τῆς προαιρέσεως κίνησις
εἰς τὸ μὴ ὂν περιίσταται.

Ἰδὼν ὃν παραδέχεται πόνον, οὐδὲ λύπη χαρὰν,
οὐδὲ κατῆφεια εὐφροσύνην, οὐδὲ αὖ πάλιν πόνος
δυναστεύων ἰδὼν ἡν προσίσταται, οὐδὲ κρατούσα λύπη
ἔχει χαρὰν παριζευγμένην, οὐδὲ κατῆφειαν ἐγκέκρα-
ται εὐφροσύνη. Ἀνεπιπλόκως γὰρ ἔχει πρὸς ἄλληλια
τὰ ἐναντία πάθη, καὶ οὐκ ἂν εἰς ταυτὸν ἔλθοι ποῦ ἐ-
οῦδὲ ὁμηρεῖται ποτὲ πρὸς φιλικὴν κοινωνίαν, διὰ
τὴν ἐκ φύσεως ἀσπονδὸν ἐχθρὰν καὶ ἀλλοτρίωσιν.

Ἀμήχανον συνυπάρχειν τὴν πρὸς τὸν κόσμον
ἀγάπην τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπῃ, ὡς ἀμήχανον συν-
υπάρχειν ἀλλήλοις φῶς καὶ σκότος *

ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ Β.

TITULUS A'. — Περὶ βασιλείας οὐρανῶν.

« Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δι-
καιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται
ὑμῖν. »

« Ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἡ
βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιάσται ἀρπά-
ζουσιν αὐτήν. »

« Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ
κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὐρὼν ἄνθρωπος
ἐκρυψε, καὶ ἀπὸ χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει, καὶ πάντα
ὅσα ἔχει, πωλεῖ, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον. »
— « Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ
ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας· ὃς εὐρὼν ἕνα
πολύτιμον μαργαρίτην, ἀπὸ τῶν πέπρακε πάντα ὃ τι
εἶχε, καὶ ἡγόρασεν αὐτόν. »

« Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ
οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρῶτῳ μισθώσασθαι
ἐργάτας, » καὶ τὰ ἐξῆς.

« Ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, πάλιν εἶπεν αὐτοῖς ἐν

VARIE LECTIONES.

* Eiusmodi sententiæ quibus amor mundi dilectioni Dei et charitati opponi dicuntur, Christianum
magis potius quam Judæum produunt.

παραβολαῖς, λέγων· Ὁμοιωθή ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τῇ υἱῷ αὐτοῦ. Καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον ἔλθειν· πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων· Ἐῖπατε τοῖς κεκλημένοις. Ἴδού τὸ ἀριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροι καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἔτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. Οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν εἰς τὴν ἰδίαν ἔργον, ὁ δὲ εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. Καὶ ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος, ὠργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκεῖνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν. Τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· Ὁ μὲν γάμος ἔτοιμος, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἔσαν ἄξιοι. Πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. Καὶ ἐξελθόντες οἱ δούλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς, συνήγαγον πάντας ὅσους εὗρον, πονηροὺς τε καὶ ἀγαθοὺς· καὶ ἐνεπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων· καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ χωρίου.

« Τότε ὁμοιωθή ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου, » καὶ τὰ λοιπὰ.

« Ἐλεγεν ὁ Κύριος· Οὕτως ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὡς ἂν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπέρρον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ καθεύδῃ, καὶ ἐγείρηται νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ ὁ σπέρρος βλαστάνῃ, καὶ μηκύνηται ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός. Αὐτομάτῃ γάρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, πρῶτον χόρτον, εἶτα ἄσπερον, εἶτα πλήρη σῖτον ἐν τῇ στάχυν. Ὅταν δὲ παραδῶ ὁ καρπός, εὐθέως ἀποστέλλει τὸ δρέπανον, ὅτε παρέστηκεν ὁ θερισμός. Ἐλεγε· Τίς ὁμοιώσω τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; ἢ ἐν ποίᾳ παραβολῇ παραβάλλομεν αὐτήν; Ὡς κόκκῳ σινάπιδος, ὅς ἐστιν σπαρῆ ἐπὶ τῆς γῆς, μικρότερον πάντων τῶν σπερμάτων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐστὶ, καὶ ὅταν σπαρῆ, ἀναβαίνει πάντων τῶν λαχάνων μείζων, καὶ ποιεῖ κλάδους μεγάλους, ὥστε δύνασθαι ὅπῃ τὴν σκιάν αὐτοῦ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦν. »

« Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμεῖς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. »

« Οὐκ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. »

« Οὐκ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. »

« Ἦ οὐκ οἴδατε, ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἄρσενοχοῖται, οὔτε λοιδόροι, οὐ μέθυσοι, οὐχ ἄρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι. »

Τελειούμενος ἄνθρωπος, εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων ἀξίαν ἀνάγεται.

Τὸν ἐκείθεν τῶν ἐρταζόντων ἦχον, ἐνθα εὐφρανόμενων πάντων ἡ κατοικία, οὐκ ἄλλο τι, ἢ τοῦτο εἶναι νομίζω, Θεὸν ὑμνοῦμένον τε καὶ δοξαζόμενον τοῖς τῆς ἐκείσε πολιτείας ἡξιωμένοις.

A sus locutus est eis in parabolis, dicens : Simile est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias; et nolebant venire. Iterum misit alios servos dicens : Dicite invitatis : Ecce prandium meum paravi, tauri mei et ahilia necisa sunt, et omnia parata : venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, et abierunt, alius in villam suam, et alius ad negotiationem suam. Reliqui vero tenuerunt servos, et contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cum audisset, iratus est, et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. Tunc ait servis suis : Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscunque inveneritis, vocate ad nuptias. Et egressis servis ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt malos et bonos, et impletæ sunt nuptiæ discumbentium : » et reliqua hujus loci.

Matth. xv, 1. — « Tunc simile factum est regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso, » etc.

Marc. iv, 26-32. — « Dicit Dominus : Sic est regnum cœlorum, quemadmodum si homo faciat sementem in terram, et dormiat, et exurgat nocte et die, et semen germinet, et increseat dum nescit ille. Ultero enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde **383** plenum frumentum in spica. Et cum ex se produxerit fructum, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Cui assimillabo regnum Dei? et in qua parabola comparamus illud? Sicut grano sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra; et cum seminatum fuerit, ascendit omnibus oleribus majus, et facit ramos magnos, ut possint sub umbra ejus volucres cœli habitare. »

Act. xiv, 21. — « Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. »

Rom. xiv, 17. — « Non est regnum Dei esca et potus, sed justitia et gaudium in Spiritu sancto. »

I Cor. iv, 20. — « Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute. »

I Cor. vi, 9, 10. — « An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare : neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque maledici, neque ebriosi, neque rapaces regnum Dei possidebunt. »

Basilii. — Homo cum consummatur, ad angelorum dignitatem evehitur.

S. Greg. Naz. orat. in SS. Lumin. — « Sonum illum epulantium, ubi lætantium habitatio est, nihil aliud esse existimo, nisi Dei laudationem prædicationemque, quæ ab iis celebratur, qui vitam illam agere digni habiti sunt. »

S. Gregor. Nazianz., De amore pauper. — Quemadmodum varia sunt vine instituta, sic multæ quoque apud Deum mansiones sunt: quæ quidem unicuique promerito distribuuntur. Ac quidem alius hanc virtutem, alius illam, plures alius, alius denique omnes, si fieri possit: tantum procedat, et porro progredi studeat, et optime præeuntem, ut per angustam viam et portam, ad beatitudinis illius futuræ latitudinem recta ducentem sequatur.

Ejusd. orat. in Cæs. frat. — Una me oportet sepeliri cum Christo, una cum Christo resurgere, una cum Christo heredem esse, filium Dei effici, imo deum ipsum.

Nyssei. — Virtutis præmium hoc est, deum fieri, et purissimo lumine collustrari. — Certa et indubitata futuræ gratiæ spes majorem in modum eos oblectat, qui eam per patientiam expectant.

Ejusd. hom. octo in Beatitud. — Regni dignitas superiorem se tyrannidem non habet. — Tribulatio nos est bonorum quæ præstolamur. Florem igitur propter fructum decerpamus.

Clem. Alex. Quis dives salv. § 21. — Non dormientium nec ignavorum est regnum Dei, sed violenti rapiunt illud. Hoc enim solum violentiæ genus honestum et præclarum est, Deo vim inferre, et a Deo vitam extorquere. Ille autem, cum cognitos illos habeat, qui firmiter, imo violenter stringunt, concedet et dabit manus. Deus enim gaudet hoc modo superari.

Ejusd. ex epist. 21. — Regnum illud incorruptibile cupiditatem non habet, sed bonorum omnium præsentiam. Unde ibi non est cupiditatis locus: ex penuria quippe **384** cupiditas oritur; quod vero quis omnibus potiatur, hinc oritur, ut nihil concupiscat. — Regnum Dei status eorum dicendus est, qui vitam agant divinis legibus consentaneam.

TIT. 11. — *De consilio Dei: et quod nec mutari, nec comprehendere ab hominibus potest.*

Psal. lxxii, 10. — « Dominus dissipat consilia gentium, reprobatur autem cogitationes populorum, » etc.

Psal. lxxviii, 5. — « Terribilis in consiliis super filios hominum. »

Prov. xix, 21. — « Multæ cogitationes in corde hominis: consilium autem Dei manet in sempiternum. »

Isa. xiv, 28. — « Quæ Deus sanctus decrevit, quis dissipabit, et manum ejus sublimem quis avertat? »

Isa. xiv, 13, 24. — « Hæc dicit Dominus Sabaoth: Quemadmodum dixi, sic erit; et quemadmodum mente tractavi, sic manebit. » — « Ubi sunt sapientes tui? et annuntient tibi, quid cogitaverit Dominus Sabaoth. »

Isa. xl, 15, 28. — « Quis cognovit mentem Do-

A « Quæper διάφοροι βίων αἰρέσεις, οὕτως καὶ μοναὶ ἄλλαι παρὰ τῷ Θεῷ κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστη μερίζονται. Καὶ ὁ μὲν τήνδε κατορθούτω ἀρετὴν, ὁ δὲ τὰς ἀπάτας, εἰ οἶόν τε· μόνον ὁδευέτω, καὶ ἐφείσθω τοῦ πρόσω, καὶ κατὰ πόδας ἐπίσθω τῷ καλῶς ὁδηγοῦντι καὶ κατευθύνοντι, καὶ διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ καὶ πόλης ἐπὶ τὸ πλάτος ἄγοντι τῆς ἐκείθεν μακαριότητος. »

Χριστῷ συνταφῆναι με δεῖ, Χριστῷ συναστῆναι, συγχληρονομήσαι Χριστῷ, υἱὸν γενέσθαι Θεοῦ, θεὸν αὐτόν.

B Ἀθλὸν ἀρετῆς, θεὸν γενέσθαι, καὶ τῷ καθαρῷ τῷ φωτὶ καταστράπτεισθαι. — Τὸ πιστὸν καὶ ἀναμψίδολον τῆς ἐλπίζομένης χάριτος, ἀπόλαυσις τοῖς δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχομένοις γίνεται.

Ἡ τῆς βασιλείας ἀξία, ὑπερχειμένην ἑαυτῆς τυραννίδα οὐκ ἔχει. — Τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν ἡ θλίψις ἄνθος ἐστίν. Διὰ τὸν καρπὸν τὸ ἄνθος δριφύμεθα.

Οὐ τῶν καθευδόντων καὶ βλακυδόντων ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οἱ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν. Αὕτη γὰρ μόνη βία καλὴ, Θεὸν βιάσασθαι, καὶ παρὰ Θεοῦ ζωὴν ἀρπάσσει. Ὁ δὲ γνοὺς τοὺς βεβαίως, μᾶλλον ἐκ βιαίως ἀντεχομένους, συνεχώρησε καὶ εἴξε. Χαίρει γὰρ ὁ Θεὸς τὰ τοιαῦτα ἡττώμενος.

C Οὐκ ἔχει ἐπιθυμίαν ἡ ἀσθαρτος βασιλεία, ἀλλὰ παρουσίαν πάντων τῶν ἀγαθῶν. Ὅθεν οὐκ ἐστι ἐπιθυμῆσαι· ἐκ γὰρ τοῦ ὑστερεῖν, τὸ ἐπιθυμεῖν ἐστίν· ἐκ δὲ τοῦ πάντα ἔχειν, τὸ μηδενὸς ἐπιθυμεῖν ἐστίν. — Βασιλείαν Θεοῦ λεκτέον, τὴν κατάστασιν τῶν κατὰ τοὺς θαίους νόμους βιούντων.

TIT. B. — *Περὶ βουλῆς Θεοῦ· καὶ δεῖ ἀτρεπτος, καὶ ἀνέφικτος ἀνθρώποις ὑπάρχει.*

Ὁ Κύριος διασκεδάσει βουλὰς ἐθνῶν, ἀθετεῖ δὲ λογισμοὺς λαῶν. »

Ὁς φοβερὸς ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς ἀνθρώπων. »

D Πολλοὶ λογισμοὶ ἐν καρδίᾳ ἀνθρώπου· ἡ δὲ βουλή τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. »

Ὁ ἅγιος Θεὸς βεβούλευται, τίς διασκεδάσει; καὶ τὴν χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; »

Τάδε λέγει Κύριος Σαβαώθ, λέγων· Ὁν τρόπον εἰρηκα, οὕτως ἔσται, καὶ ὃν τρόπον βεβούλευμαι, οὕτως μενεῖ. — Ποῦ εἰσιν οἱ σοφοὶ σου; καὶ ἀνγγειλάτωσιν σοὶ ὅτι βεβούλευται Κύριος Σαβαώθ. »

Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ

7 Hujus sententiæ auctoris nomen in ullo codice reperi. Est forsitan Nili vel Serapionis.

ἐγένετο, ὃς συμβιβάζει αὐτόν; ἢ πρὸς τίνα συν-
εβουλεύσεται, καὶ συνεδίδασκεν αὐτόν; Θεὸς αἰώνιος
ὁ κατασκευάζει τὰ ἄκρα τῆς γῆς. Οὐ πεινάσει, οὐδὲ
κοπιάσει, οὐδὲ ἐστὶν ἐξουρίας τῆς φρονήσεως αὐ-
τοῦ. »

« Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλος πλην
ἐμοῦ. Πᾶσα ἡ βουλὴ μου στήσεται, καὶ πάντα ὅσα
βουλεύμαι, ποιήσω· ἐλάλησα, καὶ ἔγχαγον· ἔκτισα
καὶ ἐποίησα αὐτό. »

« Τὸ ῥῆμά μου ὃ ἐὰν ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματός
μου, οὐ μὴ ἀποτραπῇ πρὸς με κενόν, ἕως ἂν συν-
τελέσῃ πάντα ὅσα ἐθέλησα. »

« Τίς ἀνδρῶν γνώσεται βουλὴν Θεοῦ; ἢ τίς ἐνθυ-
μηθήσεται τί θέλει ὁ Κύριος; λογισμοὶ γὰρ θνητῶν
δειλοὶ, καὶ ἐπιφαλαίς αἱ ἐπίνοαι αὐτῶν. Μόλις γὰρ
εἰκάζομεν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐν χερσὶν εὐρί-
σκομεν μετὰ πόνου· τὰ δὲ ἐν οὐρανοῖς τίς ἐξεχνία-
σαν; βουλὴν δὲ σου τίς ἔγνω; »

« Ὅπου Θεὸς βούλεται, νικάται φύσις τὰς. Εἰ
ἐβουλήθη γὰρ, ἐδυνήθη. »

TIT. Γ'. — *Περὶ βοηθείας Θεοῦ· καὶ ὅτι τοῦ*
Θεοῦ εὐδοκοῦντος ἐπιβουλὴ ἀνθρώπων ἀσθενεῖ,
καὶ ὀλίγοι πολλῶν κρατοῦσι.

« Καθότι αὐτοὺς ἐταπείνουν, πλείους ἐγίνοντο,
καὶ ἰσχυρὸν σφόδρα. »

« Εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν· Εἶδον τὴν κάκωσιν
τοῦ λαοῦ μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τῆς κρυφῆς αὐ-
τῶν ἀνάγκης, ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν. Οἶδα γὰρ
τὴν ὀδύνην αὐτῶν, καὶ κατέβην τοῦ ἐξελεῖσθαι αὐ-
τοὺς ἐκ χειρὸς Αἰγυπτίων, καὶ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ
τῆς γῆς ἐκείνης, καὶ εἰσαγαγεῖν αὐτοὺς εἰς γῆν ῥέου-
σαν μέλι καὶ γάλα. »

« Εἶπε Βαλαάμ· Ἐκ Μεσοποταμίας κατεπέμφατό
με Βαλακ βασιλεὺς Μωάβ, λέγων· Κατάρταί μοι
τὸν Ἰσραήλ. Τί ἀράσῃμαι ὃν μὴ ἀράται Κύριος;
ἢ καταράσῃμαι ὃν μὴ καταράται ὁ Θεός; »

« Εἶπε Κύριος πρὸς Γεδεὼν· Πολλὺς ὁ λαὸς ὃς μετὰ
σοῦ, ὥστε παραδοῦναι με τὴν Μεδιὰ ἐν χειρὶ
αὐτῶν, μήποτε καυχῆσθαι Ἰσραὴλ, ὅτι Ἡ χεὶρ μου
ἔσωσέ με. Καὶ νῦν λάλησον εἰς τὰ ὦτα τοῦ λαοῦ, λέ-
γων· Τίς ὁ φοβούμενος καὶ δειλός; Ἐπιστραφήτω. D
Καὶ ἀπιστρέψαν ἀπὸ τοῦ λαοῦ εἴκοσι δύο χιλιάδες,
καὶ δέκα χιλιάδες ἀπελείφθησαν. Καὶ εἶπε Κύριος
πρὸς Γεδεὼν· Ἔτι ὁ λαὸς πολὺς, κατένεγκον αὐτοὺς
εἰς τὸ ὕδωρ. Καὶ εἶπε πρὸς Γεδεὼν· Ἦξ ὃς ἂν λείξῃ
τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ὥς ἂν λείξῃ κύων,
στήσεις αὐτοὺς κατὰ μόνους· καὶ ἐγένετο ὁ ἀριθμὸς
αὐτῶν τριακόσιοι ἄνδρες. Καὶ εἶπε Κύριος· Ἐν τοῖς
τριακόσιοις τούτοις παραδώσω τὴν Μεδιὰ ἐς
χεῖράς σου. »

« Ἐλαβε Δαβὶδ τὴν ῥάβδον ἐν χειρὶ αὐτοῦ, καὶ
ἐξελέξατο ἑαυτῷ πέντε λίθους, καὶ ἔθηκε αὐτοὺς ἐν
τῷ καδίῳ τῇ ποιμενικῇ, καὶ σφενδόνη αὐτοῦ ἐν τῇ
χειρὶ αὐτοῦ. Καὶ προσῆλθεν πρὸς τὸν ἀλλόφυλον.
Καὶ εἶδε τὸν Δαβὶδ, καὶ ἐξουδένωσεν αὐτόν, ὅτι ἦν

A mihi, aut quis consiliarius ejus fuit, ut occuerim
eum? aut cujus accepit consilium, et instruxit
illum? Deus æternus, qui creavit terminos terrarum.
Non esuriet, nec laborabit, nec est inigentio pru-
dentiam ejus. »

Isa. xlii, 9, 10. — « Ego sum Deus, et non est
ultra præter me. Omnis voluntas mea stabit, et
euncta quæ cogitavi, faciam. Locutus sum, et ad-
duxi; creavi, et feci. »

Isa. lv, 11. — « Verbum meum quod exierit de
ore meo, non revertetur ad me vacuum, donec com-
placeat quæcunque volui. »

Sap. ix, 13, 17. — « Quis hominum poterit co-
gnoscere consilium Dei? aut quis poterit cogitare
quæ velit Deus? Cogitationes hominum timidæ, et
incertæ providentiæ nostræ. Difficile enim æstima-
mus quæ in terra sunt, et quæ in prospectu sunt,
invenimus cum labore: quæ autem in cælis
sunt, quis investigabit? sensum autem tuum quis
sciet? »

Chrysost. Hom. in Nat. Christ. — Ubi Deus vult,
superatur ordo naturæ. Nam si voluit, illud potuit.

TIT. III. — *De auxilio Dei: et quod, Deo favente,*
imbecilles hominum insidiæ sunt, et pauci multos
superant.

Exod. i, 12. — « Quanto magis eos opprimebant,
tanto magis multiplicabantur, et vehementer inva-
lescebant. »

Exod. iii, 7, 8. — « Dixit Dominus ad Moysen:
Vidi afflictionem populi mei qui est in Ægypto, et
audivi clamorem eorum, propter duritiam eorum
qui præsumunt operibus eorum. Vidi enim dolorem
ejus, et descendi ut liberem eos de manu Ægyptio-
rum, et educam eos de terra illa, et inducam in
terram lacte et melle manantem. »

Num. xxi, 7. — « Dixit Balaam: De Mesopo-
tania accersivit me Balac rex Moab dicens: Maledic
Jacob, et veni huc, maledic mibi Israel. Cur
maledicam ei, cui non maledixit Deus? aut dete-
ster, quem Dominus non detestatur? »

385 Judic. vii, 2, 7. — « Et dixit Dominus ad Ge-
deon: Populus qui tecum est, multus est, quam ut tra-
dam Madiam in manu ejus. Ne forte glorietur Israel,
dicatque: Manus mea salvum me fecit. Et nunc loque-
re in aures populi, dicens: Quis timet et meticulosus
est? Revertatur. Et reversi sunt de populo viginti
duo millia, et decem millia remanserunt. Et di-
xit Dominus ad Gedeon: Adhuc populus multus:
deduc eos ad aquas. Et dixit ad Gedeon: Omnis
qui lingua sua linxerit, ut lambere solet canis,
hos sistes seorsum. Et fuit numerus istorum tre-
centi viri. Et dixit Dominus: In his trecentis viris
tradam Madiam in manus tuas. »

I Reg. xvi, 40-51. — « Et accepit David virgam
in manu sua, et elegit sibi quinque lapides, et
inisit eos in peram pastorem: et funda in manus
ejus. Et accessit ad allophylum. Et vidit David, et
despexit eum, quia adolescentulus erat. Et dixit

allophylus : Nunquid canis ego sum, quod egres-
sus es cum virga et lapidibus ? Et dixit David ad
allophylum : Tu venis ad me in gladio, et in hasta,
et in clypeo. Ego autem accedo ad te in nomine
Domini Sabaoth omnipotentis ; et percutiam te,
et cognoscent universa ecclesia hæc, quia non in
gladio nec in hasta salvat Dominus. Et extendit Da-
vid manum suam in peram, et accepit inde lapidem
unum, et fundam jecit, et percussit allophylum
in frontem ejus. Et pertransivit lapis per galeam
in frontem ejus, et cecidit in terram, et cucurrit
David, et abstulit caput illius. »

II Reg. xvii, 14. — « Et dixit Abesalom, et om-
nis vir Israel : Bonum est consilium Chusi super
consilium Architophel. Ut adducat Dominus su-
per Abesalom mala. »

IV Reg. vii, 3 seqq. — « Ingressi sunt quatuor
leprosi, et Deo bene favente, universum exerci-
tum Syriæ terruerunt. »

II Paral. xxxii, 5, 6. — « Confortatus est Eze-
chias, et ædificavit murum qui ruptus fuerat, et
locutus est ad cor populi dicens : Noboramini
et viri estote, ne paveatis a facie regis Assur, et
gentis magnæ ; quoniam nobiscum plures sunt,
quam cum illis. Cum eo sunt brachia carnis, no-
biscum vero Dominus Deus noster. Et fiduciam
habuit populus. »

Psal. xxviii, 1. — « Dominus illuminatio mea,
et salvator meus : quem timebo ? » etc.

Psal. xxxii, 16. — « Non salvabitur rex per
multam virtutem, et gigas. » etc.

Psal. xxxiv, 10. — « Omnia ossa mea dicent :
Domine, Domine, quis similis tibi ? » etc.

Psa. cvi, 13. — « Da nobis auxilium de tribu-
latione, et vana salus hominis. »

Psal. cxxxiv, 1. — « Nisi quia Dominus erat in
nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus, » etc.

Jon. ii, 2. — « Clamavi in tribulatione mea
ad Dominum Deum meum, et exaudivit me. »

Zach. v, 2. — « Ero eis turris in circuitu, et
in gloriam ero in medio ejus. »

Mich. v, 14. — « Et faciam ultionem iis qui
probrio affecerunt eos. »

386 *Isa. viii, 9.* — « Nobiscum Deus : scitote, D
gentes, et vincimini, et audite usque ad extremum
terræ. »

Isa. l, 7. — « Dominus auxiliator meus factus
est ; propterea non sum confusus, sed posui fa-
ciem meam sicut fortissimam petram : et scio quia
non confundar. »

Jerem. xx, 11-13. — « Dominus mecum est tan-
quam bellator fortis. » — « Dominus dat vitam
contritis corde. » — « Cantate Domino, laudate
eum, quia liberavit animam pauperis de manu
pessimi. »

Dan. xiii, 42, 46. — « Exclamavit voce magna
Susanna, et dixit : Deus æternæ, qui abscondito-
rum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant,

A παιδάριον. Καὶ εἶπεν ὁ ἀλλόφυλος· Μὴ κυνιγὼ
εἰμι, ὅτι σὺ ἐξῆλθες ἐν βάβδι καὶ ἐν λίθῳ ; Καὶ
εἶπε Δαβὶδ πρὸς ἀλλόφυλον· Σὺ ἔρχη πρὸς με ἐν
ρομφαίᾳ καὶ ἐν δόρατι καὶ ἐν ἀσπίδι. Ἐγὼ δὲ προσ-
άγω πρὸς σὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Σαβαὼθ παντοκρά-
τορος, καὶ πατάξω σε, καὶ γνώσονται πάντα ἡ ἐκκλη-
σία αὕτη, ὅτι οὐκ ἐν ρομφαίᾳ, οὐδὲ ἐν δόρατι σῴζει
Κύριος. Καὶ ἐξέτεινε Δαβὶδ τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸ
κάδιον, καὶ ἔλαβεν ἐκεῖθεν λίθον ἓνα, καὶ ἐσφενδύ-
νησεν, καὶ ἐπάταξε τὸν ἀλλόφυλον εἰς τὸ μέτωπον
αὐτοῦ. Καὶ διέδωκε ὁ λίθος διὰ τῆς περικεφαλαίας εἰς
τὸ μέτωπον αὐτοῦ, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ
ἔδραμε Δαβὶδ, καὶ ἀφείλε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. »

« Εἶπεν Ἀβισσαλώμ, καὶ πᾶς ἀνὴρ Ἰσραὴλ·
« Ἀγαθὴ ἡ βουλὴ Χουσι ὑπὲρ τὴν βουλήν Ἀρχιτόφελ.
B « Ὅπως ἐπάγη Κύριος ἐπὶ Ἀβισσαλώμ τὰ κακά. »

« Εἰσῆλθον τέσσαρες λεπροὶ, καὶ Θεοῦ εὐδοκήσαν-
τος, ὅλον τὸ στρατόπεδον Συρίας ἐφόδισαν. »

« Κατίσχυσεν Ἐζεχίας, καὶ ἐκκοδόμησεν τὸ τεῖχος
τὸ κατεσπασμένον, καὶ ἐδάλησεν ἐπὶ καρδίαν λέγων·
Ἰσχύσατε καὶ ἀνδρίζεσθε, μὴ ποτηθῆναι ἀπὸ προσ-
ώπου τοῦ βασιλέως Ἀσσοῦρ, καὶ τοῦ ἔθνους τοῦ
μεγάλου, ὅτι μεθ' ἡμῶν πλείους ἢ μετ' αὐτῶν. Βρα-
χίονες σάρκινοι μετ' αὐτοῦ, μεθ' ἡμῶν δὲ Κύριος
ὁ Θεὸς ἡμῶν· καὶ κατεθάρρῃσεν ὁ λαός. »

« Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα
C φοβηθήσομαι ; » καὶ τὰ λοιπά.

« Οὐ σωθήσεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν,
καὶ γίγας, » καὶ τὰ λοιπά.

« Πάντα τὰ ὀστέα μου ἐροῦσι, Κύριε, Κύριε, τίς
ὅμοιός σοι ; » καὶ τὰ λοιπά.

« Δὸς ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως, καὶ ματαία σω-
τηρία ἀνθρώπου. »

« Εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν· εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ·
εἰ μὴ ὅτι Κύριος. » καὶ τὰ λοιπά.

« Ἐβόησα ἐν θλίψει μου πρὸς Κύριον τὸν Θεόν
μου, καὶ εἰσέκουσέ μου. »

« Ἔσομαι αὐτῇ πύργος κύκλωθιν, καὶ εἰς ὁδὸν
ἔσομαι αὐτῆς. »

« Καὶ ποιήσω ἐκδίκησιν πᾶσι τοῖς ἀτιμάζουσιν
αὐτούς. »

« Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· γινώτι, ἔθνη, καὶ ἡττάσθε,
καὶ ἀκούσατε ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. »

« Κύριος ἐγένετο βοηθός μου, διὰ τοῦτο οὐκ ἐν-
ετράπην, ἀλλ' ἔθηκα τὸ πρόσωπόν μου, ὥς στερεὰν
πέτραν, καὶ ἔγνων ὅτι οὐ μὴ αἰσχυρθῶ. »

« Κύριος μετ' ἐμοῦ καθὼς μαχητῆς ισχύων. »
— « Κύριος δίδωσι ζωὴν τοῖς συντετριμμένοις τὴν
καρδίαν. » — « Ἀπατε τῷ Κυρίῳ, αἰνέσατε αὐτόν, ὅτι
ἐξεῖλετο ψυχὴν πίνητος ἐκ χειρὸς πονηρευομένου. »

« Ἀνιῶσθε φωνῇ μεγάλῃ Σωσάννα, καὶ εἶπεν·
« Ὁ Θεὸς αἰώνιος, ὁ τῶν καρδιῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ
πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, σὺ ἐπίστασαι ὅτι ψεύδῃ

μου κατεμαρτύρησαν. Καὶ ἰδοὺ ἀποθνήσκω μὴ ποιή-
σασα μηδὲν ὧν οὗτοι κατεμαρτύρησαντο κατ' ἐμοῦ.
Καὶ εἰσέχουσιν ὁ Θεὸς τῆς φωνῆς αὐτῆς, καὶ ἀπ-
αγομένης αὐτῆς ἀπολέσθαι, ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον παιδάριον νεώτερον, ᾧ ὄνομα Δα-
νιήλ, καὶ ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ· Καθαρός εἰμι ἀπὸ
τοῦ αἵματος αὐτῆς. »

« Οἱ πατριάρχαι ζηλώσαντες τὸν Ἰωσήφ, ἀπ-
έδοντο εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἦν ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ, καὶ
ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ σοφίαν ἐναντίον Φαραῶ, καὶ
κατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον ἐπ' Αἴγυπτον. »

« Εἰ ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; »

« Ὁ τὸν Θεὸν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, πάντων ἐστὶν ἰσχυ-
ρότερος. »

Εἰ πάντα ὅσα διεσπούδαζον οἱ πονηροὶ καὶ ἄθεοι
γόητες, ἐξεγίνετο αὐτοῖς τε καὶ τοῖς τούτων ὑπερ-
ασπισταῖς καὶ συνεργοῖς δαίμοσιν, οὐκ ἂν ἀφῆχαν
ἐπὶ τῆς γῆς ἕνα πονηρὸν Χριστιανὸν ἄνθρωπον,
οὐκ εὐκτήριον οἶκον, οὐ παραίνεσιν ἀγαθὴν, οὐ λό-
γον οὐδαμοῦ περιφανῆσαι σωτήριον.

ΤΙΤΑ. Δ'. — *Περὶ βαπτίσματος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ
λουτροῦ προφητείας.*

« Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτισθήτε, καὶ τὰ
πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνηθῇ. »

« Οἱ διψῶντες, πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ. καὶ ὅσοι μὴ
ἔχετε ἀργύριον, βαδίζαντες ἀγοράσατε, καὶ πίνετε
οἶνον ἀνεὺ ἀργυρίου καὶ τιμῆς. »

« Ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν
τοῦ σωτηρίου. »

« Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε. »

« Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορ-
τισμένοι, καὶ ἄναπαύσω ὑμᾶς. »

« Ἀμήν. ἀμήν λέγω ὑμῖν· ἔάν τις γεννηθῇ ἐξ
ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς βασι-
λείαν τοῦ Θεοῦ. »

« Ἐν ἡμέραις Νῶε κατασκευαζόμενης κιβωτοῦ, εἰς
τὴν εἰλγαί, τούτέστιν ὅκτῳ ψυχὰς διεσώθησαν δι'
ὕδατος. Ὁ καὶ ἡμεῖς νῦν ἀντίτυπον διασώζει βάπτι-
σμα, οὐ σαρκὸς ἀπόθετις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως
ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεὸν, δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ
Χριστοῦ. »

« Ἀδύνατον τοῖς ἀπαξ φωτισθέντας, γευσάμε-
νους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους
γεννηθέντας Πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσάμε-
νους Θεοῦ ῥήμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ
παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν,
ἀνασταυροῦντας ἑαυτοὺς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ
παραδειγματίζοντας. »

Καίρως βαπτίσματος, ἅπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος.
Οὔτε γὰρ σώματι ζῆν μὴ ἀναπνέοντι δυνατόν, οὔτε
ζυγῇ συνεστάναι, μὴ γνωρίζουσα τὸν Κτίσαντα.
Θεοῦ γὰρ ἀγνοία θάνατός ἐστι ψυχῆς. Ὁ δὲ μὴ
βαπτισθεὶς, οὐ κεφώτισται. Ἄνευ δὲ φωτὸς, οὔτε
ὀφθαλμὸς τὰ ἑαυτοῦ καθορᾷ, οὔτε ψυχὴ δύναται
Θεοῦ διέξασθαι θεωρίαν ἀνεὺ βαπτίσματος.

Oculus quæ sua sunt, cernere, nec anima contemplationem Dei potest admittere sine baptismo.

A tu scis quoniam falsum testimonium tulerunt con-
tra me. Et ecce morior, cum nihil horum fece-
rim, quæ isti testificati sunt contra me. Exaudivit
autem Deus vocem ejus. Cumque duceretur ad
mortem, suscitavit Dominus Spiritus sanctus
puerum juniorem, cujus nomen Daniel : et excla-
mavit voce magna : Mundus ego sum a sanguine
hujus. »

Act. vii, 9. — « Patriarchæ æmulantes Joseph,
vendiderunt eum in Ægyptum, et erat Deus cum
eo. Et dedit ei gratiam et sapientiam in conspectu
Pharaonis : et constituit eum præpositum super
Ægyptum. »

Rom. viii, 31. — « Si Deus pro nobis, quis con-
tra nos? »

B Chrysost. — Qui Deum habet secum, fortior
omnibus est.

NiH. — Si omnia quæ mali et impii præstigia-
tores moluntur, ipsis eorumque propugnatoribus
et adjutoribus dæmonibus patrare liceret, ne unum
quidem Christianum, ne oratorium unum, ne ad-
monitionem bonam aut doctrinam salutarem us-
quam in terra superesse permisissent.

TIT. IV. — *De baptismo, et sacri lavacri
prædicatione.*

Psal. xxxiii, 5. — « Accedite ad eum, et illu-
minamini, et facies vestræ non confundentur. »

Isa. lv, 1. — « Qui sititis, venite ad aquas,
et quicumque non habetis argentum, euntes emite,
et bibite vinum sine argento et pretio. »

C Isa. xii, 3. — « Haurite aquas cum lætitia de
fontibus Salutaris. »

Isa. i, 16. — « Lavamini; mundi estote. »

Matth. xi, 28. — « Venite ad me, omnes qui la-
boratis et onerati estis, et ego reficiam vos. »

Joan. iii, 5. — « Amen, amen dico vobis : Nisi
quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non
intrabit in regnum Dei. »

I Petr. iii, 20, 21. — « In diebus Noe, cum fa-
bricaretur arca, in qua pauci, id est octo animæ
salvæ factæ sunt per aquam. Quod et vos similis
formæ salvos facit baptisma, non carnis depositio
sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio ad
Deum, per resurrectionem Jesu Christi. »

D Hebr. vi, 4, 5. — « Impossibile est eos qui se-
mel sunt illuminati, et gustaverunt donum Dei
coeleste, et participes facti sunt Spiritus sancti,
gustaveruntque bonum Dei 387 verbum, virtu-
tesque sæculi venturi, et prolapsi sunt, rursus re-
novari ad pœnitentiam, rursus crucifigentes
sibi metipsos Filium Dei, et contemptui habentes. »

Basil. Exhort. ad baptism. — Baptismi tempus,
universa hominum vita est. Nam sicut corpori
citra respirationem vivere impossibile est : sic
etiam fieri non potest, ut anima consistat, quæ
Creatorem minime agnoscat. Dei enim ignoratio
mors est animæ. Porro qui baptizatus non est
is non est illuminatus. At vero absque luce, nec

Basil, Exhort. ad baptism. — Joannes baptismum pœnitentiæ prædicabat, et ad eum Judæa omnis exibat. Dominus prædicat baptismum adoptionis: et quis eorum qui in ipsum sperant, non parebit? Baptismus ille rudimentum erat: hic perficiendi vim habet. Ille recessus erat a peccato: hic conjunctio cum Deo.

Ibid. — Israel, nisi mare trajecisset, disjunctus non fuisset a Pharaone: tu quoque nisi per aquam transieris, ab amarulentia diaboli tyrannide non eximeris. Ille de spiritali petra non bibisset, nisi typice baptizatus fuisset: neque tibi verum potum quisquam daturus est, nisi vero baptismo sis tinctus. Ille post baptismum panem illum angelorum manducavit: tu vero nequaquam panem vivum comederis, nisi suscepto prius baptismo. Ille ob baptismum in terram promissam ingressus est: tu quoque quo tandem pacto intrare in paradysum queas, nisi baptismo consignaberis? Illudne te fugit, flagrantem gladium ad ligni viam custodiendam collocatum esse, qui infidelibus quidem terribilis exurensque sit, iis vero qui credunt, accessu pervius et blande collucens? quin ipsum quoque versatilem Dominus fecit. Nam ubi fidelem videt, terga vertit: cum autem aliquem eorum qui baptismo minime consignati sunt, recta in eum impetum facit. Elias currum igneum, et flammeos equos ad se venientes non extimuit: verum cœlestis itineris cupiditate incensus, res terroris plenas audax aggressus est, et læto animo fragrans vehiculum conscendit is, qui adhuc in carne agebat: tu vero non quadrigam igneam conscensurus, sed per aquam et Spiritum ascensurus, vocanti non accurris?

Ibid. — Si hominum servus esses, servisque scripto publico proposita libertas esset, annon ad præstitutum diem adfores, et mercede patronos conduceres, obsecraresque judices, ut omni ratione in libertatem asserereris? num etiam colaphum, hoc est extremam servorum plagam, hac conditione, ut posthac verberibus eximereris, recusares? Cum autem te non hominum, sed peccati servum, ad libertatem vocet præco, ut te liberet a servitute, et concivem angelorum efficiat, Dei que filium, adoptatum utique per gratiam, constituat, et Christi bonorum hæredem, nondum tibi adesse tempus ais accipiendi ea quæ tibi oblata sunt.

Ibid. — Quando Christianus fies? quando te velut nostrum agnoscemus? anno superiore præsens tempus expectabas: nunc rursus futurum præstolaris. Videsis ne longiores vita pollicitationes facere comperiaris. Nescis quid crastina dies paritura sit. Ne promittas quæ non tua sunt. Ad vitam **388** te, o homo, invitamus. quid tu vocationem fugis? ad fruitionem bonorum: quid tu beneficium præteris? cœlorum regnum apertum est: ille qui vocat, mentiri nescit; facilis est via. Non tempore, non immensis, non labore opus est.

A Ἰωάννης ἐκήρυσσε βάπτισμα μετανοίας· καὶ ἐξ-
επορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα Ἰουδαία. Κύριος κη-
ρύσσει βάπτισμα υἱοθεσίας· καὶ τίς τῶν εἰς αὐτὸν
ἠλπιζόντων οὐχ ὑπακούσεται; Ἐκεῖνο εἰσχωγικὸν
τὸ βάπτισμα, τοῦτο τελειωτικόν· ἐκεῖνο ἁμαρτίας
ἀναχώρησις, τοῦτο εἰκείωσις πρὸς Θεόν.

Ὁ Ἰσραὴλ, εἰ μὴ παρῆλθε τὴν θάλασσαν, οὐκ ἂν
ἐχωρίσθη τοῦ Φαραῶ· καὶ σὺ ἂν μὴ παρέλθῃς διὰ
τοῦ ὕδατος, οὐ χωρισθήσῃ τῆς πικρᾶς τυραννίδος τοῦ
διαβόλου. Οὐκ ἂν ἐπιεν ἐκεῖνος ἐκ τῆς πνευματικῆς
πέτρας, εἰ μὴ τυπικῶς ἐβαπτίσθη· οὐδὲ σοὶ τις δώσει
τὴν ἀληθινὴν πόσιν, ἂν μὴ ἀληθῶς βαπτισθῇς.
Ἐφαγεν ἄρτον ἀγγέλων ἐκεῖνον ἐκεῖνος μετὰ τὸ βά-
πτισμα· σὺ δὲ οὐ βρώσῃ τὸν ζῶντα ἄρτον, ἂν μὴ
πρῶτον ἀποδέξῃ τὸ βάπτισμα. Εἰσῆλθεν ἐκεῖνος εἰς
τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας διὰ τὸ βάπτισμα· σὺ δὲ
πῶς ἐπανέλθῃς εἰς τὸν παράδεισον, μὴ σφραγισθῆς
τῷ βαπτίσματι; Ἡ οὐκ οἶδας ὅτι φλογίνη ῥομφαία
τέτακται φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου, τοῖς μὲν
ἀπίστοις φοδερὰ καὶ φλογίζουσα, τοῖς δὲ πεπιστευ-
κόσιν εὐπρόσιτος, καὶ ἡμέραν ἐπιλάμπουσα; ἀλλὰ
καὶ στρέψεται αὐτὴν ἐποίησεν ὁ Δεσπότης. Ὅταν
μὲν γὰρ ἴδῃ πιστὸν, τὰ νῶτα δίδωσιν· ὅταν δὲ τινα
τῶν ἀσφραγίστων, κατὰ στόμα προσηπαντᾷ. Ἥλιος
ἄρμα πυρὸς καὶ ἵππους πυρίνους ἐπ' αὐτὸν ἐλθόν-
τας οὐ κατεπλάγῃ, ἀλλ' ἐπιθυμῇ τῆς ἀνιπορείας
τῶν φοδερῶν κατετόλμησεν, καὶ μετὰ περιχερείας
ἐπέβη τῶν φλογίνων ὀχημάτων, ὁ ἐν σαρκὶ ζῶν ἐστίν·
σὺ δὲ οὐ πυρίνων ἁρμάτων ἐπιθήσεσθαι μέλλων,
ἀλλὰ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἀναβαίνειν εἰς οὐρα-
νόν, οὐκ ἐπιτρέχεις τῇ κλήσει;

Εἰ δοῦλος ἀνθρώπων ᾤσθα, προεγράφη δὲ δούλοις
ἐλευθερία, οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν κυρίαν ἀπήντησας, συν-
ηγόρους μισθούμενος, καὶ δικαστὰς παρακαλῶν,
ὥστε πάσῃ μηχανῇ πρὸς ἐλευθερίαν ἐξαίρεθῆναι; ἢ
που καὶ βάπτισμα τὴν τελευταίαν τῶν δούλων πληγὴν
ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν αἰκισμῶν ἀπαλλαγῆς
κατεδέχου. Ἐπειδὴ δὲ δοῦλον ὄντα σε οὐχὶ ἀνθρώ-
πων, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, καλεῖ πρὸς ἐλευθερίαν ὁ
κήρυξ, ἵνα λύσῃ μὲν σε τῆς αἰχμαλωσίας, ἱσοπο-
λίτην δὲ τοῖς ἀγγέλοις ποιήσῃ, καὶ υἱὸν μὲν ἀπο-
δέξῃ Θεοῦ, εἰσποιηθὲντα διὰ τῆς χάριτος, κληρο-
νόμον δὲ τῶν ἀγαθῶν τοῦ Χριστοῦ, οὕτω λέγεις εἶναι
καιρὸν σοὶ ἐξέασθαι τὰ δεδομένα

Πότε γενήσῃ Χριστιανός; πότε σε γνωρίσομεν ὡς
ἡμέτερον; Πέρυσιν τὸν παρόντα καιρὸν ἐξεδέχου·
νῦν πάλιν ἀναμένεις τὸν ἐπιόντα. Ὅρα μὴ εὐρεθῇς
μακροτέρας τῆς ζωῆς τὰς ὑποσχέσεις ποιούμενος.
Οὐκ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιούσα. Μὴ ἐπαγγέλλου τὸ
μὴ σά. Ἐπὶ ζωὴν σε καλεῖμεν, ἄνθρωπε· τί ἀπο-
φεύγεις τὴν κλήσιν; ἐπὶ ἀγαθῶν μετουσίαν· τί
ὑπερβαίνεις τὴν δωρεάν; Βασιλεία οὐρανῶν ἔνοι-
χται· ὁ καλῶν ἀψευδής, ἡ ὁδὸς ῥαδία· οὐ χρόνου,
οὐ δαπάνης, οὐ πραγματείας χρεία· τί ἀναδύῃ; τί
φοβῇ τὸν ζυγόν, ὥσπερ δάουλις ἀπειρόζυγος;

χρηστός ἐστιν, ελαφρὸς ἐστιν, οὐ τρέβει τὴν αὐχένα, ἀλλὰ δοξάζει. Οὐ γάρ δεσμεῖται ἡ ζεύγλη περὶ τὸν τράχηλον. Αὐτεξούσιον ἐπιζητεῖ τὸν ὑφέλκοντα. Ὅρᾳς ὅτι κατηγορεῖται Ἑφραῖμ, ὡςπερ οἰστρώσα δάμαλις, ὅτι ἀτακτα περιπλανᾶται, τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν ἀτιμάζων. Ὑπόθεσ σου τὸν ἀδάμαστον αὐχένα· γινεὺ ὁποῦγιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ ἀφείμενος τῆς ζεύγλης, μηδὲ ἐλευθεριάζων τῷ βίῳ, εὐεπιχείρητος ᾖ τοῖς θηρίοις. Γεύσασθε, καὶ ἴδετε ὅτι χρηστός ὁ Κύριος. Γλυκύτητα μέλιτος πῶς ἀναγγεῖλω τοῖς ἀγνοοῦσι; Γεύσασθε καὶ ἴδετε. Αἰσθησὶς παντὸς λόγου ἵναργεστέρα.

Νῦν ὡςπερ ἐπὶ τρυτάνης ἐστάναι νόμιζέ σοι τὴν ψυχὴν, ἔνθεν ὑπ' ἀγγέλων, καίκεθεν ὑπὸ δαιμόνων ἐλκομένην. Ἀγγελοὶ σε παραλήψονται, ἡ καθέξουσιν οἱ κατέχοντες. Ἐπὶ παρατάξειος οἱ στρατηγοὶ τὸ σύνθεμα τοῖς ὑπ' αὐτοῖς διανέμουσιν, ἵνα καὶ οἱ φίλοι ῥαδίως ἀνακαλῶνται ἀλλήλους, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἀναμιχθεῖσιν, εὐκρινὲς δύναιται ὑπάρχειν ὁ χωρισμός. Οὐδεὶς ἐπιγνώσεται σε, εἰ ἡμέτερος εἶ, ἢ τῶν ὑπεναντιῶν, ἐὰν μὴ τοῖς μυστικοῖς συμβόλοις παράσχῃ τὴν οἰκειότητα. Ἐὰν μὴ σημειωθῇ ἐπὶ σὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου, πῶς ἀντιποιηθήσεται σοι ὁ ἀγγεῖλος; πῶς δὲ ἀφ' εἰλείται τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν μὴ ἐπιγνῷ τὴν σφραγίδα; Πῶς δὲ σὺ ἐρεῖς, Τοῦ Θεοῦ εἰμι, μὴ ἐπιφερόμενος τὰ γνωρίσματα; Ἦ ἀγνοεῖς, ὅτι τὰς ἐσφραγισμένας οἰκίας ὁ ἐλοθρευτὴς ὑπερβαίνων, ἐν δὲ ταῖς ἀσφραγίστοις κατεφόνευε τὰ πρωτότοκα; Ἀσφράγιστος θησαυρὸς, εὐεπιχείρητος κλέπταις. Πρόβατον ἀσημειωτον, ἀκινδύνως ἐπιβουλεύεται. Νέος εἶ; ἀσφάλισαι τὴν νεότητά τῷ τοῦ βαπτίσματος χαλινῷ. Παρέδραμεν ἡ ἀκμή; μὴ ζημιωθῇς τὰ ἐφ' ὅδια· μὴ ἀπολέσῃς τὰ φυλακτήρια· μὴ περὶ τῆς ἐνδεκάτης, ὡς περὶ πρώτης διανοοῦ.

Εἰ τις ἱατρῶν ἐπηγγελατό σοι μηχαναῖς τισι καὶ ἐπινοαῖς νέον ποιεῖν ἐκ γέροντος, οὐκ ἂν ἐπιθύμησας ἐλθεῖν ἐκ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ σεαυτὸν ὀρᾶν ἐμελλες πρὸς ἀκμὴν ὑποστρέφοντα; Ἐπειδὴ δὲ τὴν ψυχὴν σου ἀναθαλήσειν ἐπαγγέλλεται σοι τὸ βάπτισμα, ἣν σὺ ἐκαλαίωσας, καὶ ρυπῶσαν αὐτὴν ἐκ τῶν ἀνομιῶν, καὶ ἐσπιλωμένην ἀπέδειξας, καταφρονεῖς τοῦ εὐεργέτου; Οὐ προστρέχεις τῷ ἐπαγγέλματι; Οὐκ ἐπιθυμεῖς ἰδεῖν τί τὸ μέγα θαῦμα τῆς ὑποσχέσεως; πῶς ἀντιμετρεῖται ἀναγεννᾶται ἄνθρωπος; πῶς ὁ παλαιούμενος καὶ φθειρόμενος κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, σφριγᾷ πάλιν, καὶ ἀντὶδᾷ, καὶ εἰς τὸ ἀληθινὸν ἄνθος τῆς νεότητος ἐπανέρχεται; Βάπτισμα αἰχμαλώτοις λύτρον, ὀφλημάτων ἀφαισις, θάνατος ἀμαρτίας, παλιγγενεσία ψυχῆς, ἔνδυμα φωτεινὸν, σφραγὶς ἀνεπιχείρητος, ὄχημα πρὸς οὐρανόν, βασιλείας πρόξενον, υἱοθεσίας χάρισμα. Τοσοῦτων ἀγαθῶν καὶ τηλικούτων, ἀθλίε, προτιμωτέραν ἀγεις τὴν ἐδονήν; Νοῶ γάρ σου τὴν ὑπέρθεσιν· καὶ περιστέλλῃς τοῖς ῥήμασιν. Αὐτὰ βοᾷ τὰ πράγματα, καὶ τῇ φωνῇ σιωπᾷ. Ἐκτον ἀποχρήσωμαι τῇ σαρκὶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰσχυρῶν, ἐγκυλισθῶ

A Quid refugis? cur tanquam vitulus inexpertus iugo, jugum metuisti? suave est, leve est. Non cervicem premit, sed gloriam conciliat. Non enim collo jugum astringitur, sed ultro et libere trahentem poscit. Vides accusari Ephraim, uti juveniculam cestro percitam (*Osee x, 11*), quia temere hunc et illuc vagatur, legis aspernans jugum. Subjice indomitum collum tuum; esto jumentum Christi: ne alioqui si jugum excusseris, soluteque et libere vixeris, prædæ belluis sis. Gustate, et videte, quoniam suavis Christus Dominus (*Psal. xxxiii, 9*). Mellis dulcedinem quinam ignaris prædicarero? Gustate et videte. Sensus quovis sermone valentior efficaciorque est.

B Nunc animam tuam velut in trutina stare existima, atque hinc ab angelis, hinc a daemonibus trahi. Angeli te excipient, aut daemones retinebunt. In acie duces tesseram militibus suis tribuunt, ut et sese invicem amici facile revocent, etsi in pugna cum hostibus permisti fuerint, perspicue dirimi queant. Nemo te, noster sis, an ex adversariis, agnoscet, nisi per mystica symbola fidem facias te esse nostrum. Nisi signatum super te fuerit lumen vultus Domini, quoniam modo angelus te vindicabit? quomodo te hostibus extorquebit, nisi sigillum agnoverit? Qui vero dicturus sis, Dei sum, si indicia tecum non feras? An illud nescis, quod exterminator signatas domos præteribat, et in illis quæ signatæ non erant, primogenitos interficiebat? Thesaurus non obsignatus insidiis furum patet. Pecus nullo signo notata citra periculum appetitur. Juvenis es? baptismi signo juventutem tuam obfirma, et in tuto colloca. Vegeta ætas effluxit? caveris ne viatico careas, ne præsidium ac velut amuletum amittas: neque de undecima hora tanquam de prima cogites.

D Si quis medicus hoc tibi quibusdam artibus facturum se polliceretur, ut a senectute ad juventutem redires, annon ad diem illum venire cuperes, in quo te iterum juvenescentem cerneres? Cum autem baptismus hoc tibi se facturum spondet, ut anima tua, quæ vetustate confecisti, et iniquitatum rugis asperam sædamque reddidisti, ad pristinum florem redeat, bene de te merentem contemnis, nec ad hujusmodi pollicitationem accurris? Non concupiscis videre ingens illud miraculum, quod tibi promittitur? nempe, quomodo nulla matris opera homo renascitur: quomodo is qui vetustatem contraxit, jamque desideriiis erroris corruptus est, rursum viget et pubescit, atque ad verum ætatis florem redit? Baptismus captivorum redemptio est, debitorum remissio, mors peccati, animæ regeneratio, splendidum indumentum, sigillum nullius conatum metuens, vehiculum in cælum, regni conciliator, adoptionis beneficium. Totne tantisque bonis voluptatem, o miser, præferendam putas? Intelligo enim quæ tibi dilationis causa sit, etsi verbis eam obtegis.

Res ipsae **389** clamant, etsi voce siles. Sine ut A carne ad turpium rerum fruitionem abutar, ut in voluptatum coeno voluter, ut manus cruentem, ut aliena rapiam, versute incedam, pejerem, mentiar : ac tum baptismum, cum peccandi finem facerem, suscipiam. Ecquis autem tibi vitae metam fixit? quia tibi senectutis terminum praescripsit? quis apud te iam locuples futurorum sponsor? Annon vides infantes morte abripi, aetate florentes abduci? vita nullum certum terminum habet. Quid exspectas ut baptismus tibi beneficio febris oblingat? quando jam ne salutaria tibi verba pronuntiare, et forsitan ne plane quidem audire poteris, non manus ad caelum tollere, non pedibus stare, non adorationis causa genuflectere, non utiliter edoceri, non certo confiteri, non te ad Christum adungere, non hosti abrenuntiare, quin nec fortassis intelligenter audire, cum initiaberis : ac denique ita affectus eris, ut qui aderunt ancipiti animo sint, gratiam ne senseris, an eorum quae peragentur, omni sensu careas. Demus vero te, gratiam ita quoque suscepturum, ut eam sentias et agnoscas : talentum quidem habebis, at quæstum ex eo nullum tecum feres

S. Greg. Naz. Orat. in bapt. — Quemadmodum nos, cum ante non essemus, creavit, ita creatos denuo finxit instauravitque, et quidem signamento divini, ac quod primum longe superaret (quippe quod, uti vivere incipientibus sigillum est, ita illi qui vegetiori sunt aetate, gratia quoque est, et affectus imaginis erectio), ne alioqui per desperationem sceleratiores efficeremur, et in graviora quotidie flagitis prorumpendo, a bono et virtute penitus excideremus

Ibid. — Sic te compara, ut lavacrum non corpus modo, sed imaginem quoque Dei abluat; non peccata solum deleat, sed mores etiam emendet; non pristinas tantum vitae sordes abstergat, verum fontem quoque ipsum expurget; non animo tantum inculpat, ut opes honestis rationibus quæras, verum ut laudabiliter effundas, aut quod levissimum fuerit, male partis abjicias. Quid enim tibi profuerit, ita peccati veniam impetrasse, ut tamen ei quem læseris, damnum non sarciat, cum tu duplici scelere constrictus tenearis : altero, quia injuste possides facultates tuas; altero, quia partis opes mordicus tenes; illa quidem noxa tibi condonata est, hac vero adhuc hodie implicaris? Hodie enim apud te aliena res est; ideoque nequaquam deletum est peccatum, sed tempore duntaxat intercisum. Pars altera ante baptismum perpetrata est, altera post baptismum manet. Neque enim praesentibus flagitiis, sed his quae jam admissa sunt, veniam adest baptismus. Porro non veteratorie accipienda purgatio est, sed serio imprimenda; tibi quoque agendum, ut pleno perfectoque splendore niteas, non ut in superericiem illinaris. Baptismi donum non tantummodo obducit peccata, sed ab his penitus eximit.

Crisost. Hom. ad recens illum. — Benedictus Deus, qui facit mirabilia solus (Psal. lxxi, 18), qui cuncta condidit, eaque transmutat. Qui heri captivi

τῷ βόρβόρῳ τῶν ἡδονῶν, αἰμάξω τὰς χεῖρας, ἀφ-
έλωμαι τὰ ἀλλότρια, βολίως πορευθῶ, ἐμπορῆσω,
ψεύσωμαι, καὶ τότε τὸ βάπτισμα, ὅταν λήξω τῶν
κακῶν, ὑποδέξομαι. Τίς δὲ σοὶ καὶ τὸν ὅρον τῆς
ζωῆς ἐπέθεν; τίς σοὶ τὴν προθεσμίαν τοῦ γέρας
ᾧ ᾤσεν; τίς οὕτως ἀξιόπιστος παρὰ σοὶ τῶν μελ-
λόντων ἐγγυητής; Οὐχ ἔρως νήπια ἀρπαζόμενα, τοὺς
ἐν ἡλικίᾳ ἀπαγομένους; οὐκ ἔχει μίαν προθεσμίαν
ὁ βίος. Τί ἀναμένεις πυρετοῦ σοὶ δῶρον γενέσθαι τὸ
βάπτισμα; ὅτε οὔτε φθέγξασθαι δυνήσῃ τὰ σωτήρια
ῥήματα, τάχα δὲ [οὐδὲ] ἀκοῦσαι καθαρῶς· οὐ χεῖρας
ἔχεις οὐρανόν, οὐκ ἐπὶ πόδας διαναστῆναι, οὐ κλῖναι
γόνυ εἰς τὴν προσκύνησιν, οὐ διδαχθῆναι χρησίμως,
οὐκ ἐμολογῆσαι ἀσφαλῶς, οὐχὶ συνθέσθαι Χριστῷ,
οὐκ ἀποτάξασθαι τῷ ἐχθρῷ, τάχα δὲ οὐδὲ συνετώς
ἐπακοῦσαι μυσταγωγούμενος, ἀμφίβολος ὢν τοῖς
παρούσιν, Ἄρα ἤσθετο τῆς χάριτος, ἡ ἀναισθησία
ἔχει τῶν γενομένων; ὅταν δὲ καὶ ἐπιστημόνως τὴν
χάριν δέξῃ, τότε τὸ μὲν τάλαντον ἔχεις, τὴν δὲ ἐργα-
σίαν οὐκ ἐπιφέρεις.

gratiam ita quoque suscepturum, ut eam sentias et agnoscas : talentum quidem habebis, at quæstum ex eo nullum tecum feres

Ὡς περ οὐκ ὄντας ὑπέστησεν, οὕτως ὑποστάντας
ἀνέπλασεν, πλάσιν θειοτέραν τε καὶ τῆς πρώτης
ὕψηλοτέραν· ἡ τοῖς μὲν ἀρχομένοις ἐστὶ σφραγίς,
τοῖς δὲ τελειότεροις τὴν ἡλικίαν χάρισμα, καὶ τῆς
παθούσης εἰκόνας διὰ τὴν κακίαν ἐπανόρθωσις, ἵνα
μὴ τῇ ἀπογνώσει χείρους γενόμενοι, καὶ ἀεὶ πρὸς τὸ
χεῖρον καταφερόμενοι, τελείως ἔξω τοῦ καλοῦ καὶ
τῆς ἀρετῆς πίπτωμεν.

Γενέσθω σοὶ τὸ λουτρὸν, μὴ τοῦ σώματος μόνον,
ἀλλὰ καὶ τῆς εἰκόνης· μὴ τῶν ἀμαρτημάτων ἐκπλυσίς
μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ τρόπου διόρθωσις· μὴ τὸν προ-
λαβόντα βόρβορον ἀποκλυζέτω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν
πηγὴν καθαίρετω· μὴ τὸ καλῶς κτεῖσθαι τυπούτω μόνον,
ἀλλὰ καὶ τὸ καλῶς ἀποκτεῖσθαι, ἡ τόγε κουφότα-
τον, τὸ κακῶς κτεθὲν ἀποκτεῖσθαι. Τί γὰρ ὄφελος, σοὶ
μὲν συγχωρηθῆναι τὴν ἀμαρτίαν, τῷ δὲ ἡδικομένῳ μὴ
λυθῆναι τὴν παρὰ σοῦ ζημίαν; δύο σοὶ κακῶν ὄντων,
τοῦ τε κτεῖσθαι μὴ δικαίως, καὶ τοῦ τὸ κτεθὲν
κατέχεσθαι, τοῦ μὲν ἀφесιν εἰλαβεῖς, τὸ δὲ σήμερον
ἀδικεῖς. Σήμερον γὰρ ἐστὶ παρὰ σοὶ τὸ ἀλλότριον,
καὶ οὐκ ἀνηρέθη τὸ ἀμάρτημα, τῷ χρόνῳ δὲ δι-
εκόπη· τὸ μὲν πρὸ τοῦ βαπτίσματος τολμηθὲν, τὸ δὲ
μένον μετὰ τὸ βάπτισμα. Τῶν γὰρ ἡμαρτημένων,
οὐ τῶν ἀμαρτανομένων, τὸ λουτρὸν ἔχει συγχώρησιν.
Δεῖ δὲ μὴ σοφισθῆναι τὸν καθαρμὸν, ἀλλ' ἐνσημαν-
θῆναι· λαμπρυνθῆναι σε τελείως, ἀλλὰ μὴ χρωσθῆ-
ναι· μηδὲ ἐπιτάλῳ τῶν ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ ἀπαλ-
λαγὴν ἔχειν τὸ χάρισμα.

Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος. ὁ
ποιῶν πάντα, καὶ κατασκευάζων αὐτά. Οἱ χθὲς
αἰχμάλωτοι, νῦν ἐλεύθεροι, καὶ πολῖται τῆς Ἐκ-

κλήσεως. Οἱ πρῶτον ἐν αἰσχύνῃ ἀμαρτημάτων, νῦν Ἀ
ἐν παρρησίᾳ δικαιοσύνης.

Εἰ τὸ εἶδέναι τὸν Θεοῦ παρεβόλην ἐν τῷ ἀγαθῷ οὐκ
ἔχει, τὸ εἶδέναι γενέσθαι Θεοῦ ὑπὲρ εὐκληρίαν ἐστὶ
πάντων. Ὁ γὰρ Θεοῦ υἱὸς ἀξιώθει γενέσθαι, ἔχει
πάντως τοῦ Πατρὸς τὸ ἀξίωμα. Ὑπὲρ εὐχὴν δὲ ἡ
ἐπιτυχία· ὑπὲρ ἐλπίδα δὲ τὸ δῶρον· ὑπὲρ φύσιν ἡ
χάρις. — Βαπτίζεται ἀγίῳ Πνεύματι, ὃ διὰ πάσης
νοήσεως, καὶ λόγων, καὶ πράξεων ἁγιαζόμενος, καὶ
ὢν πνευματικός. Ὡς γὰρ ὁ εἰς ὕδωρ βαπτιζόμενος,
ὧς ὑγραίνεται, οὕτως ὁ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι βαπτι-
ζόμενος, ὧς πνευματικός καὶ ἅγιος γίνεται, γνῶμη
καὶ πράξις τοιοῦτος ἀποτελούμενος.
sic qui in Spiritu sancto baptizatur, totus spiritualis et sanctus efficitur, talisque animo et ratione
evadit.

TIT. E'. — *Περὶ βδελυγμάτων, καὶ τῶν ἰερο-* B
μένων θεῶν.

« Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἑτεροὶ πλὴν ἑμοῦ. Οὐ
ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλόν, οὐδὲ πᾶν τι ὁμοίωμα, ὅσα
ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν
τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις, οὐδὲ
μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. Ἐγὼ γὰρ εἰμι Κύριος. »

« Πᾶς θυσιάζων θεοῖς ἑτέροις, ἐξολοθρευθήσεται. »

« Οὐκ εἰσέλσεις βδελυγμα εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ
ἐστὶ ἀνάθεμα ὡς περ τοῦτο. »

« Τὰ εἰδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον,
ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. »

« Θεοὶ, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν,
ἀπολέσθωσαν ἀπὸ τῆς γῆς. καὶ ὑποκάτω τοῦ οὐρα- C
νοῦ τούτου. »

« Μάνταιοι πάντες ἄνθρωποι, οἱς παρὴν Θεοῦ
ἀγνωσία, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὐκ ἴσχυσαν
εἶδέναι τὸν ὄντα· οὗτοι τοῖς ἔργοις προτιρέχοντες
ἐπέγνωσαν τὸν τεχνίτην· ἀλλ' ἢ πῦρ, ἢ πνεῦμα, ἢ
ταχινὸν ἄερα, ἢ κύκλον ἀτέρων, ἢ βλαῖον ὕδωρ, ἢ
φωστῆρας οὐρανοῦ, πρυτάνεις κόσμου θεοὺς ἐνόμι-
σαν· ὡς εἰ μὴ τὴν καλλοῦν τερπόμενοι, ταῦτα ὑπε-
λάμβανον, γνώωσαν, πόσω μᾶλλον ὁ τούτων Δεσπό-
της ἐστὶ βελτίων. Ὁ γὰρ τοῦ κόσμου γενεσιάρχης
ἐκτίσσει ταῦτα. Εἰ δὲ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἐκπλα-
γίνετας, νοητάς τινες ἀπ' αὐτῶν, πόσω ὁ κατα-
σκευάσας αὐτὰ δυνατότερός ἐστιν. Ἐκ γὰρ μεγέ-
θους καὶ καλλοῦς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουρ-
γὸς αὐτῶν θεωρεῖται. Ταλαίπωροι δὲ, καὶ ἐν νεκροῖς D
αἱ ἐλπίδες αὐτῶν, οἵτινες ἐκάλεσαν θεοὺς ἔργα χει-
ρῶν ἀνθρώπων, χρυσὸν καὶ ἄργυρον, τέχνης ἐμμε-
λιστήματα, καὶ ἀπεικάσματα ζώων, ἢ λίθων ἀχρή-
στων. »

« Τὸ χειροποίητον ἀπικατάρατον, καὶ ὁ ποιήσας
αὐτὸ, ὅτι ὁ μὴ εἰργάσατο, τὸ δὲ φθαρτὸν, Θεὸν
ὠνόμασεν. Ἐν ἰσχυρισμῷ Θεῷ, καὶ ὁ ἀσιθῶν, καὶ ἡ
ἀσέβεια αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τὸ πρᾶχθῆναι σὺν τῷ δράσαντι
ἐξολοθρευθήσονται. »

erant, hodie liberi sunt, et cives Ecclesiae. Quos
nuper peccatorum pudebat, hijnunc in libertate et
fiducia sunt.

S. Greg. Nyssen. in Beat. orat. 7. — Si Deum
videre tantum bonum est, ut hujus magnitudinem
nihil queat superare, profecto Dei filium effici,
felicitate omni majus est. Nam cui 390 hoc con-
cessum est, ut Dei filius fiat, is procul dubio Patris
dignitatem obtinebit. Hoc vero consequi, supra
omne votum est, supra spem est donum, supra
naturam gratia. — Baptizatur Spiritu sancto, qui
cogitatione sua omni, sermoneque, et actione,
sanctus redditur, quique spiritualis existit. Ve-
luti enim qui mergitur in aquam, totus humescit :
veluti enim qui mergitur in aquam, totus humescit :

TIT. V. — *De abominationibus, seu idolis, et iis qui
dii nuncupantur.*

Exod. xi, 3-4. — « Non erunt dii alii præter
me. Non facies tibi idolum, neque omnem similitu-
dinem eorum, quæcunque in caelo sunt desuper, et
quæcunque in terra deorsum, nec eorum quæ sunt
in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles.
Ego sum Dominus. »

Exod. xxii, 20. — « Qui immolat diis alienis,
exterminabitur. »

Deut. vii, 26. — « Non inferes abominationem
in domum tuam, ut sis anathema sicut illud. »

Psal. cxiii, 12. — « Simulacra gentium argen-
tum et aurum, opera manuum hominum. »

Jerem. x, 40. — « Dii qui non fecerunt cælum
et terram, pereant de terra, et sub cælo hoc. »

Sap. xiii, 1-9. — « Vani sunt omnes homines,
in quibus non adfuit scientia Dei, et de iis quæ
videntur bonis, non potuerunt intelligere eum qui
est, neque operibus attendentes, agnoverunt quis
esset artifex : sed aut ignem, aut spiritum, aut
citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam
aquam, aut luminaria cæli, rectores orbis terrarum
deos putaverunt : quorum si specie delectati,
deos ea esse putaverunt, sciant quanto his Domi-
nator eorum speciosior est. Speciei enim et mundi
generator hæc omnia constituit. Aut si virtutem
et opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis,
quoniam qui hæc fecit, fortior est eis. A magnitu-
dine enim et specie creaturarum cognoscibiliter
poterit creator earum videri. Infelices autem sunt,
et inter mortuos spes illorum est, qui appellave-
runt deos opera manuum hominum, aurum et
argentum, artis inventionem, et similitudines ani-
malium, aut lapidem inutilem, opus manus anti-
quæ. »

Sap. xiv, 8-10. — « Per manus autem quod fit ido-
lum, maledictum est, et ipsum, et qui fecit illud :
quia ille quidem operatus est ; illud autem, cum
esset fragile, deus cognominatus est. Similiter
odio sunt Deo, impius et impietas ejus. Etenim
quod factum est, cum eo qui fecit, exterminabi-
tur. »

Sap. xv, 7-12. — « Judex figulus, et male laborans, deum inanem ex eodem fingit luto. Ille, qui paulo ante de terra factus fuerat, et post pusillum reducit se unde acceptus est, repetitus animæ debitum. Sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam brevis illi vita est; sed concertatur quidem aurificibus et argentariis, et ætarios imitatur, et gloriam æstimat, quoniam res supervacuas fingit. Cinis est cor ejus, et terra inanior spes illius, et luto vilior vita ejus; quoniam ignoravit qui se finxit, et qui inspiravit ipsi animam quæ operatur, et qui insufflavit **391** illi spiritum vitalem. Sed et existimaverunt lulum esse vitam nostram, et conversationem vitæ compositam ad lucrum. »

Eccli. xxx, 18. — « Spectaculum epularum appositarum sepulcro. Quid prodest libatio idolo? nec enim manducabit, nec odorabitur. »

S. Greg. Naz. Orat. 2, De theol. — Alii solem, alii siderum multitudinem, alii cælum ipsum una cum illis coluerunt, alii elementa, sine quibus humana vita constare non potest. Quia nonnulli quoque, ut opinor, potentiam colentes, et robur laudibus effidentes, suspicientesque pulchritudinem, progressu temporis hoc deum effecerunt, quod in honore et pretio habebant. Qui autem inter eos vitiosis affectibus magis addicti erant, affectus quoque ipsos nuncuparunt deos.

Eusebii. — Sunt nonnulli qui sidera exsecrantur, dum adversus hominem irascuntur, dicentes: Væ astro tuo. Alii dicunt: Bono astro natus est; unde etiam omnia ipsius astro favent. Væ autem illis qui hæc dicunt. Multos video ad solem et lunam precantes, et soli in hæc verba supplicantes: Miserere mei. Væ autem illis. Quid tu, relicto solis effectore, solem adoras? non oportet servire creaturæ potius quam Creatori. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui adorat solem, et lunam, et stellas, et quidquid aliud factitium est, ultra factorem. Multi, hoc sibi animo fingentes, aiunt lunam e cælo descendere. Cum sese præstigiator cruentat, eam cælo deducit, inquit. Væ illis qui hæc dicunt. Quis ullis præstigiis in cælum potuit ascendere? voluit id quidem Simon Magus: sed cadens, corpore toto fractus est. Nemo enim, nec parvum, nec magnum cæli sidus valet convellere: quippe cum ea Deus virtute sua fundaverit. Aiunt rursum nubes et pluvias a præstigiatoribus deduci: id quod etiam vane ab ipsis dicitur. Ecquis enim mortalium sit, qui Dei mandatum præstigiis ullis queat avertere? Nubes enim Dei jussu pluviam in terram fundunt.

TIT. VI. — *De vita, et mundo hoc: et quod nos, ac vita nostra, in distractione et labore versamur.*

Gen. iii, 16. — « Et dixit mulieri: Multiplicabo ærumnas et conceptus tuos. In doloribus paries filios, et ad virum erit conversio tua, et ipse dominabitur tui. »

« Κριτής ὁ πηλουργός, καὶ ὁ κακόμοχος, θεὸν μάταιον ἐκ τοῦ αὐτοῦ πλάσσει πηλοῦ· ὃς πρὸ μικροῦ ἐκ γῆς γεννηθεὶς, μετ' ὀλίγον πορεύεται εἰς γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθη, τὸ τῆς ψυχῆς ἀπαιτηθεὶς χρέος. Ἄλλ' ἐστὶν αὐτῷ φρονεῖς, οὐχ ὅτι μέλλει κάμνειν, οὐδ' ὅτι βραχυτελῇ βίον ἔχει· ἀλλ' ἀντιρείδεται μὲν χρυσοουργοῖς καὶ ἀργυροχοῖς, χαλκοπλάττας τε μιμεῖται, καὶ δόξαν ἡγείται, ὅτι κίβδηλα πλάσσει. Σποδὸς ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ γῆς εὐτελεστέρα ἡ ἐλπίς αὐτοῦ, πηλοῦ τε ἀτιμώτερος ὁ βίος αὐτοῦ, ὅτι ἡγνόησε τὸν πλάσαντα αὐτὸν, καὶ τὸν ἐμπνεύσαντα αὐτῷ ψυχὴν ἐνεργοῦσαν, καὶ ἐμφυσήσαντα αὐτῷ πνεῦμα ζωτικόν· ἀλλ' ἐλογίσαντο παίγνιον εἶναι τὴν ζωὴν τῶν, καὶ τὸν βίον τῶν πανηγυρισμὸν ἐπικερδῆ. »

« Θάλαμα ρρωμάτων παρακειμένων ἐπὶ τάφῳ· τί συμφέρει κάρπωσις εἰδῶλῳ; οὔτε γὰρ ἐδεται, οὔτε μὴ ἐσφρανθῇ. »

Οἱ μὲν ἥλιον, οἱ δὲ σελήνην, οἱ δὲ ἀστέρων πλῆθος, οἱ δὲ οὐρανὸν αὐτὴν ἅμα τοῦτοις ἐπεδάσθησαν, οἱ δὲ τὰ στοιχεῖα, ὧν ἄνευ οὐ δυνατόν συστῆναι τὸν ἀνθρώπινον βίον. Οἶμαι δὲ, καὶ δυναστεῖαν τινὲς θεραπεύοντες, καὶ βώμην ἐπαινέσαντες, καὶ κάλλος θαυμάζαντες, θεὸν ἐποίησαν τῷ χρόνῳ τὸ τιμώμενον. Οἱ ἐμπαθέστεροι δὲ αὐτῶν καὶ τὰ πάθη θεοῦ ὠνόμασαν.

Εἰσὶ τινες καταρώμενοι τοὺς ἀστέρας, ὅτε κατα ἀνθρώπου ὀργίζονται λέγοντες, Οὐαὶ τῷ ἀστρῷ σου. Ἄλλοι λέγουσιν: Καλοῦ ἀστρου ἐγεννήθη, διὸ καὶ συνιστρφεῖ αὐτῷ τὰ πάντα. Καὶ οὐαὶ τοῖς αὐτὰ λέγουσι. Πολλοὺς εἶδα εὐχομένους εἰς τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ ἰκεσίαν προσφέρουσι τῷ ἡλίῳ λέγοντες, Ἐλέησόν με· καὶ οὐαὶ τοῦτοις. Τί ἀφίεις τὸν ποιητὴν τοῦ ἡλίου, τὸν ἥλιον προσκυναῖς; οὐ δεῖ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὴν Κτίσαντα. Γέγραπται γάρ· Ἐπικατάρατος πᾶς προσκυνῶν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ εἴ τι ἕτερον ποῖημα παρὰ τὸν ποιητὴν. Πολλοὶ φανταζόμενοι λέγουσι τὴν σελήνην κατέρχισθαι. Ὅταν, φασὶν, ἐξαιματωταῖται ἄνθρωπος καταγοητεύσας αὐτὴν καταφέρει. Καὶ οὐαὶ τοῖς ταῦτα λέγουσιν. Τίς ἡδυνήθη καταγοητεύσας ἀναβαίνειν εἰς οὐρανόν; ἡδουλήθη Σίμων ὁ μάγος, ἀλλὰ πεισὼν διεβράβη. Οὐδεὶς γὰρ δύναται οὐ μικρὸν, οὐ μέγα σκαλεῦσαι ἄστρον οὐρανοῦ, ἃ ὁ Θεὸς τῇ ἰδίᾳ δυνάμει ἐθεμελίωσεν. Πάλιν δὲ λέγουσιν, ὅτι νεφέλας καὶ νεφελοὺς παράγουσι γόητες ἄνθρωποι, καὶ τοῦτο ματαιολογοῦσι. Τίς ἀνθρώπων δύναται πρόσταγμα Θεοῦ ἀποστρέψαι γοητεία; τὰ γὰρ νέφη κατὰ πρόσταξιν Θεοῦ ἐκχέουσι τὸν ὕετὸν ἐπὶ τῆς γῆς.

TIT. C. — *Περὶ τοῦ βίου, καὶ τοῦ κόσμου τούτου· καὶ ὅτι ἐν περισπασμῷ καὶ μόχθῳ καὶ ἡμεῖς, καὶ ὁ βίος ἡμῶν.*

« Καὶ τῇ γυναικὶ εἶπεν· Πληθύνων πληθυνὼ τὰς λύπας καὶ τὸν στεναγμὸν σου. Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστρέφῃ σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει. »

« Ἐγκείται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος. »

« Πότερον οὐχὶ πειρατὴν ἔστιν ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς; »

« Περιεπασμὸν πονηρὸν ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ περιεπᾶσθαι ἐν αὐτῷ. »

« Συνάντημα ἐν τῷ δικαίῳ καὶ τῷ ἀσεβεῖ, τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ κακῷ, τῷ καθαρῷ καὶ τῷ ἀκαθάρτῳ, τῷ θυσιάζοντι καὶ τῷ μὴ θυσιάζοντι· ὡς ὁ ἀγαθός, ὁ ἀμαρτάνων· ὡς ὁ μνύων, καθὼς ὁ τὸν ὄρκον φοβούμενος. Τοῦτο πονηρὸν ἐν παντὶ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι συνάντημα ἐν τοῖς πᾶσιν. »

« Οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλπις, οὐδὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄρτι, καὶ ψεῦδος, καὶ φόνος, καὶ κλοπή, καὶ μοιχεία ἐκκέχυται ἐπὶ τῆς γῆς. »

« Ἀπὸ φοροῦντος ὑάκινθον καὶ στεφάνον, ἕως φοροῦντος ὠμόλινον, θυμὸς, καὶ ζῆλος, καὶ ταραχή, καὶ σάλος, καὶ φόβος θανάτου, καὶ μήνισμα, καὶ ἔρις. »

« Οὐκ οἴδατε, ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἐχθρὰ τοῦ Θεοῦ ἔστιν; ὃς ἐὰν βουλευθῇ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. »

« Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ· ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, ἡ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἔστιν. Καὶ ὁ κόσμος παράγει, καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ. Ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα. »

Πολυστένακτος ὁ βίος ἡμῶν, καὶ κατηφείας πλήρης.

Ὁ κόσμος οὗτος προηγουμένως μὲν διδασκαλεῖον καὶ παιδευτήριον τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν ἔστιν· ἔπειτα μέντοι καὶ ἀπᾶς ἀπλῶς τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ἐπιτήδειον ἐνδιαίτημα. Συμφυτῆς ἄρα τῷ κόσμῳ, καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ ζώοις τε καὶ φυτοῖς, ἡ χρόνου διεξόδος ἐπέστη, ἐπειγομένη δὲ, καὶ παραρρέουσα, καὶ μηδαιμῶς παυομένη τοῦ δρόμου.

Τὰ ἀπὸ χρόνου ἀρξάμενα, ἀνάγκη πάντως καὶ ἐν χρόνῳ συντελεῖσθαι. Εἰ ἀρχὴν ἔχει χρονικὴν, μὴ ἀμυδράλης περὶ τοῦ τέλους.

Ὁ κόσμος οὗτος αὐτὸς τί ἐστὶ θνητός, καὶ χωρὶον ἀποθνησκόντων. Ἐπειδὴ γὰρ σύνθετός ἐστιν ἡ τῶν ὁρωμένων σύστασις, τὸ δὲ σύνθετον ἅπαν διαλύεσθαι πέφυκεν, οἱ ἐν τῷ κόσμῳ ζῶντες, μέρη ὄντες τοῦ κόσμου, ἀναγκάως τῆς τοῦ παντὸς φύσεως ἀπολαύμεν.

Τὸν μὲν οὖπω τοῖς δεσμοῖς τοῦ γάμου συναζευγμένον, λυσσώδεις ἐπιθυμίαι, καὶ ὄρμαι δυσκάθεκτοι, καὶ ἔρωτες δυσέρωτες ἐκταράττουσι. Τὸν δὲ ἤδη κατελεημμένον ὁμοζύγῳ ἑτεροῦ ὁρόβου τῶν φροντί-
λων ἐκδέχεται· ἐν ἀπαιδίᾳ παίδων ἐπιθυμία, ἐν τῇ κτήρει τῶν παίδων παιδοτροφίας μέριμνα, γυναικός

Gen. viii, 12. — « Sensus et cogitatio hominis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. »

Jac. vii, 1. — « Nunquid non tentatio est vita hominis super terram? »

Eccli. xxxi, 13. — « Occupationem malam dedit Deus illis hominum, ut occupentur in ea. »

Eccli. ix, 3, 4. — « Eventus unus justo et impio, bono et malo, mundo et polluto, sacrificanti et non sacrificanti. Sic bonus, ut peccator: sic jurans, sicut juramentum timens. Hoc est pessimum in omni quod factum est sub sole, quod eventus unus omnibus sit. »

Osee iv, 2. — « Non est veritas, neque misericordia, neque scientia Dei super terram. Maledictio, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium effusum est super terram. »

Eccli. xl, 4, 5. — **392** « Ab eo qui nititur hyacintho, et portat coronam, usque ad eum qui operitur lino crudo, furor et zelus, et tumultus, et fluctuatio, et timor mortis, iracundia perseverans, et contentio. »

Jac. iv, 4. — « An nescitis quia amicitia mundi, inimicitia est Dei? qui voluerit amicus esse mundi, inimicus Dei constituitur. »

I Joan. ii, 15-17. — « Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo: quia omne quod est in mundo, est concupiscentia carnis, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. Et mundus transit et concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. »

Vita nostra gemitibus multis obnoxia est, et mœroris plena.

Basil. Hom. 1 in Gen. — Mundus hic, primum quidem humanorum animorum schola gymnasiumque est: tunique et uno verbo, aptum eorum domicilium qui in generatione et corruptione agunt. Quocirca temporis curriculum mundo, atque animantibus, et stirpibus quæ in mundo sunt, ingruit, properans semper et effluens, nec unquam currendi finem faciens.

Ibid. — Quæ a tempore esse cœperunt, ea quoque in tempore desinere necesse est. Si mundus temporale exordium habuit, de fine nihil est quod dubites.

Ibid. — Mundus hic, et mortalis ipse est, et morientium regio. Quoniam enim eorum quæ sub sensum cadunt, composita substantia est: quidquid vero compositum est, hanc naturam habet, ut dissolvatur; nos quoque qui in mundo vivimus, et pars mundi sumus, naturæ etiam mundi sumus participes.

S. Basil. epist. 1, Ad Greg. theol. — Eum equidem, qui matrimonii nondum astrictus vinculis est, rabidæ cupiditates, effrenatique impetus, et miseri quidam amores exagitant. Eum autem qui uxori jam annexus est, alter curarum tumultus excipit: in sterilitate proles desiderium, in pro-

creatione liberorum, eorumdem alendorum sollicitudo, custodia uxoris, procuratio domus, famulorum cura, damna in contractibus, rixæ cum vicinis, forenses conflictus, negotiationis pericula, agriculturæ labores. Quivis dies adveniens suavi animæ caliginem offundit : et noctes diurnis curis succedentes, per easdem species mentem ludificantur.

Nili. — Omnigenis perturbationibus et ærumpis misera hæc vita obruitur.

Chrysost. *Hom. in illud psal. xxxviii :* « Verumtamen universa vanitas. » *Supposititia.* — Vide, charissime, annon res humanæ mare imitentur; annon eadem perturbatione vita plena sit; annon in terra magis, quam mare, jactemur; annon vento quovis vehementius in nos invicem incurramus; annon pecuniæ procellarum instar nos mutuo in nos collidant; annon tanquam in maris caligine hic illicque circumferamur. Hic illius agrum rapuit, ille alterius terram abstulit : **393** proximi uxorem alter concupivit, alter alterius famulos abripuit. Hic de aqua cum vicino litigat : ille de auris cum contubernali suo digladiatur. Illi de terræ mensura conflictantur : illi ob ædium exstructionem sese mutuo opprimunt. Hic quæ non dedit, accipere aggreditur : ille contra, ut quæ accepit non reddat, judicio contendit. Hic augendi fœnoris inexplebili cupiditate flagrat; ille etiam ipsa summa fraudare creditorem nititur. Hic ob rerum penuriam discruciat; ille in amplissimis opibus æstuat animo. Qui egenus est, probro habetur; qui opibus affluit, appetitur insidiis. Qui potitur imperio, conspirationibus obnoxius est : qui magistratus gerit, suspicione et invidentia laborat : qui potentia pollet, habetur odio. Bella continua sunt, cædes assidue. Inexplebilis cupiditas tyrannidem exerret, dominatum avaritia, et mendacium supra modum attollitur. Mutua fides aufugit : terrarum veritas deseruit : amicitia mensis circumscribitur; nonnulli etiam vim et robur suum amiserunt. Salutationes suspicione plenæ sunt. Ad hunc igitur modum, cum nos omnes in

TIT. VII. — *De violento, et eo a quo vis infertur.* *D*
Eccli. iv, 32. — « Ne coneris contra ictum flu-
vii. »

« Bovem volentem incita. »

I Petr. v, 2. — « Non coacte, sed spontanee. »

Basil. in Hexaem. — Quod coactum est, et præter naturam, postquam ad breve quoddam tempus ortum est, idque ægre ac per vim, statim in ea ex quibus conflatum fuit, dissolvitur.

S. Greg. Naz. Apol. magn. — Quod invite lit, præterquam quod tyrannicum est, etiam laude sua caret, nec firmum, nec stabile est. Solet enim id

Α φυλακῇ, οἴκου ἐπιμέλεια, οἰκετῶν προστασίαι, αἱ κατὰ τὰ συμβόλαια βλάβαι, οἱ πρὸς τοὺς γείτονας διαπληκτισμοί, αἱ ἐν τοῖς δικαστηρίοις συμπλοκαί, καὶ τῆς ἐμπορίας οἱ κίνδυνοι, αἱ τῆς γεωργίας δια-
πονήσεις· πάντα ἡμῖν ἰδίαν ἔχει κομίζουσα τῆς ψυχῆς ἐπισχότησιν, καὶ αἱ νύκτες τῆς καθημερινῆς φροντίδας παραλαβοῦσαι, ἐν ταῖς αὐταῖς φαντασίαις ἐξαπατῶσι τὸν νοῦν.

Παντοίοις πάθει καὶ ταλαιπωρίαις καταβιβάζεται ἡ ἀθλιότης τῆς ὧδε ζωῆς.

Ὅρα*, ἀγαπητέ, πῶς θάλατταν μιμεῖται τῶν ἀνθρώπων τὰ πράγματα· εἰ μὴ τῆς παραχῆς ἐκείνης ὁ βίος ἐμπέπλησται· εἰ μὴ τῆς ὑγρᾶς πλέον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς χειμαζόμεθα· εἰ μὴ τῶν ἀνέμων σφοδρότερον εἰς ἀλλήλους συμπέπτομεν· εἰ μὴ τὰ χρήματα, καθάπερ καταιγίδες κατ' ἀλλήλων ἡμᾶς συγκρούουσιν· εἰ μὴ καθάπερ ἐν ζόφῳ θαλαττῇ ὧδε κἀκεῖσε περιφερόμεθα. Οὗτος ἐκείνου τὸν ἀγρὸν ἀφηρεύσαστο· ἕτερος ἑτέρου τὴν γῆν ἐπαφειλάτο· ἄλλος τῆς τοῦ πλησίον γυναικὸς ἐπιθύμῃσιν, ἄλλος τοῦ δαίνα τοὺς οἰκίας ἀφῆρπασεν. Ὁ μὲν περὶ ὕδατος πρὸς τὸν γείτονα κλίνεται· ὁ δὲ περὶ ἀέρων τῷ συνκλήτορι μάχεται. Οἱ μὲν περὶ μέτρα τῆς γῆς διαπληκτίζονται· οἱ δὲ διὰ οἰκοδομίας οἰκιῶν ἀλλήλους διαθλίβουσιν· οὗτος ἀπερ οὐκ ἔδωκεν λαβεῖν ἐπιφύεται· ἐκεῖνος ἀπερ ἔλαβεν, μὴ δοῦναι ἀντιδικάζεται. Ὁ μὲν περὶ τόκους ἀπλησταύεται· ὁ δὲ τὴ κεφάλαιον ἀποστερεῖν δισχυρίζεται. Οὗτος ἀπορῶν δύνῃται, ἐκεῖνος εὐπορῶν θορυβεῖται. Ὁ μὴ ἔχων ἐνεδίδε-
C ται, καὶ ὁ ἔχων ἐπιβουλεύεται· ὁ κρατῶν ἐνεδρεύεται, ὁ ἐν ἀρχαῖς ὑποδύεται· ὁ ἐν ἐξουσίαις μιστεῖται, ὁ ἐν δυναστείαις σκευάζεται· οἱ πόλεμοι συνεχεῖς, οἱ φόνοι ἐπάλληλοι. Ἡ ἀπληστία τυραννεῖ, ἡ πλεονεξία δυναστεύει, τὸ ψεῦδος ὑπεραίρεται· ἡ πρὸς ἀλλήλους πίστις ἀπέφυγεν, ἡ ἀλήθεια τὴν γῆν κατέλιπεν· ἡ φιλία μέχρι τραπέζης περιώριται, οἱ δὲ καὶ τὴν ἰδίαν ἰσχὺν ἀπώλεσαν· αἱ προσγοραὶ ὑποψίας πεπλήρωνται. Οὕτω δὲ πάντων ἐν κακοῖς σκευδημένων ἡμῶν, ὁ προφῆτης τὸν βίον ἐκπεύμενος ἔκβοῃ, λέγων· « Πλήν μάτην ταρασσεται πᾶς ἄνθρωπος ζῶν. »

in malis agitemur, propheta humanam vitam aspernans, in hæc verba clamat : « Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens. »

TIT. Z. — *Περὶ βίας καὶ βιαστοῦ.*

« Μὴ βιάζου ροῦν ποταμοῦ. »

« Τὸν θέλοντα ροῦν ἔλαυνε. »

« Μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἐκουσίως. »

Τὸ ἠναγκασμένον, καὶ παρὰ φύσιν, ἐπ' ὀλίγον ἀνίσχον, καὶ τοῦτο βιαίως, καὶ μόλις ταχὺ διελύθη εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη.

Τὸ ἀκούσιον πρὸς τὸ τυραννικὸν εἶναι, καὶ οὐκ ἐπαινέτῳ, οὐδὲ μόνιμον. Φιλεῖ γὰρ τὴ βίαν, ὥσπερ φυτὸν βίᾳ χειρὶ μετασπώμενον, εἰς ἐαυτὸν πάλιν

* Ex supposita Chrysostomo enarratione v. 6 psalmi xxxviii, suam alterius auctoris esse, et Nilo sequioris Noster forsitan videtur indicare.

ἀφ' ἑνὸς ἀνατρεχέιν. Τὸ δὲ ἐκ προαιρέσεως, ἐννομι-
τατον ἄμα καὶ ἀσφαλέστατον, εὐνοίας διανοή-
μενον. — Βουλομένων, οὐ τυραννομένων τὸ τῆς εὐ-
σεβείας μυστήριον.

Τὸ τε βεβιασμένον, καὶ ἀγδὲς ταχὺ· τὸ δὲ ἀβία-
στον, οὐκ ἔχει κόρον, ἀλλ' αἰὶ χάριτι τε καὶ πόθῳ
θάλλει.

Μάλιστα πάντων Χριστιανοῖς οὐκ ἐφίεται τὸ πρὸς
βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἀμαρτημάτων παίσματα.
Ὁ γὰρ τοὺς ἀνάγκη τῆς κακίας ἀπεχομένους, ἀλλὰ
τοὺς προαιρέσει, στεφανοῖ ὁ Θεός.

Ἡ δὲ Θεῷ οὐ πρόσεστιν.

ΤΙΤΑ. Η'. — *Περὶ βλασφημίου καὶ μεγαλορρήμο-
υτος.* B

« Εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· Ἀλήθσον τοῖς υἱοῖς
Ἰσραὴλ, λέγων· Ἄνθρωπος ὃς ἐὰν καταράσθῃται
Θεόν, ἀμαρτίαν λήψεται· ὁ ὀνομάζων δὲ ὄνομα Κυ-
ρίου, λίθος λιθοβολεῖται αὐτὸν πᾶσα συναγωγὴ υἱῶν
Ἰσραὴλ. »

« Μὴ ἐξεληθέτω μεγαλορρημοσύνη ἀκ τοῦ στόματος
ὑμῶν. »

« Τί ἐτόλμησεν ἡ καρδίᾳ σου, ὅτι θυμὸν ἔρρηξας
ἐναντι Κυρίου; »

« Ἐξολοθρεύσει Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια,
γλώσσαν μεγαλορρήμονα· τοὺς εἰπόντας, Τὴν γλῶσ-
σαν ἡμῶν μεγαλυνοῦμεν, τὰ χεῖλη ἡμῶν παρ' ἡμῶν
ἔστι· τίς ἡμῶν κύριός ἐστιν; »

« Ἀφανισθήσεται Σαμάρεια, ὅτι ἀντείπε πρὸς τὸν
Θεὸν αὐτῆς· ἐν βομφαίᾳ πεσοῦνται αὐτοί, καὶ τὰ
ὑποτίθῃα αὐτῶν ἀδαφισθήσονται. »

« Μεθύσατε αὐτὸν, ὅτι ἐπὶ Κύριον ἐμεγαλύνθη. »

« Τότε λέγει Κύριος· Ἐπαίδῃ δίδωκας τὴν καρ-
δίαν σου ὡς καρδίαν Θεοῦ, ἰδοὺ ἐπάγω ἐπὶ σὲ ἄλλο-
τριους, λοιμοὺς ἰθύνων, καὶ ἐκκαυνόσουσι τὰς μαχαί-
ρας αὐτῶν ἐπὶ σὲ, καὶ ἐπὶ τὸ κάλλος τῆς ἐπιστήμης
σου, καὶ στρέψουσι τὸ κάλλος σου εἰς ἀπώλειαν. »

« Φιλάνθρωπον πνεῦμα σοφίας, καὶ οὐ κατορθώσει
βλάσφημον ἀπὸ χειλῶν αὐτοῦ. »

« Ὁ βάλλων λίθον εἰς ὕψος, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐ-
τοῦ βάλλει. »

« Πᾶσα ἀμαρτία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· τῷ
δὲ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ ἀφεθή-
σεται, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι. »

Ὁ μὲν ἀμαρτάνων, παραβαίνει νόμον· ὁ δὲ βλασ-
φημῶν, εἰς αὐτὴν ἀσεβεῖ τὴν Θεότητα.

Τοὺς ἐν τῇ πόλει βλασφημοῦντας, σωρρόνιζε· κἂν
ἀκούης τινὸς ἐν ἀγορᾷ, ἢ ἐν ἀγορᾷ, ἐπιτίμησον,
κἂν πληγὰς ἐπιθεῖναι δέῃ, μὴ παραίτησθ. Ῥάπισον
αὐτοῦ τὴν ὄψιν, σύντριψον αὐτοῦ τὸ στόμα, ἀγιάσον
σου τὴν χεῖρα διὰ τῆς πληγῆς. Κἂν ἐγκαλῶσί τινες,
κἂν εἰς δικαστήριον ἔλκωσιν, ἀκολούθησον.

quidam criminantur, etsi te in iudicium trahunt, sequere.

A quod coactum est, non secus ac planta manibus
per vim inflexa, simul atque dimissum est, ad
seipsum redire. Contra, quod animi inductione
fit, justissimum ac firmissimum est, utpote pro-
pensionis vinculo conservatum. — Volentium, non
invitorum, pietatis sacramentum est.

Clem. Alex. — Quod invite fit, statim displicet : quod autem sponte, satietatem non admittit, sed semper et gratia et desiderio virescit.

Ejusdem. — Christianis praesertim pro ceteris minime concessum est peccantium lapsus per vim corrigere. Nec enim Deus eos coronat, qui neces-
sitate, sed qui voluntate a vitio abstinēt

Eusebii. — Violentia Deo non deest.

TIT. VIII. — *De blasphemo, et superbi loquē.*

Levit. xxiv, 15. — « Dixit Dominus ad Moysen : Loquere filiis Israel dicens : Homo qui maledixerit Deo, portabit peccatum suum : qui autem nomi-
naverit nomen Domini, lapidibus opprimat eum omnis multitudo filiorum Israel. »

I Reg. ii, 5. — « Non exeat sublime dictum ex ore vestro. »

Job xv, 12. — « Quid enim ausum est cor
tuum, quod in iracundiam erupisti adversus Do-
minum? »

394 *Psal. xi, 3, 4.* — « Disperdet Dominus
universa labia dolosa, linguam magniloquam. Qui
dixerunt, linguam nostram magnificabimus, labia
nostra a nobis sunt. Quis noster Dominus est? »

Osai xiv, 1. — « Disperdetur Samaria, quoniam
locuta est adversus Deum suum. In gladio per-
ibunt ipsi, et iaciantes eorum elidentur ad petram. »

Jerem. xlviii, 20. — « Inebriate eum, quoniam
contra Dominum erectus est. »

Ezech. xxviii, 2, 3. — « Haec dicit Dominus : Pro eo quod dedisti cor tuum quasi cor Dei ; ecce adduco super te alienos, pestilentes de gentibus, et evaginabunt gladios suos in te, et super pulchritudine scientiae tuae, et humiliabunt pulchritudinem tuam in perditionem. »

Sap. i, 6. — « Benignus est spiritus sapientiae, et non absolvit blasphemum a labiis suis. »

Ecclesi. xxvii, 28. — « Qui in altum mittit lapi-
dem, in caput suum mittit. »

Matth. xii, 31. — « Omne peccatum remittetur hominibus : ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur, neque in hoc saeculo, neque in futuro. »

Basilii. — Qui peccat, legem quidem violat : at qui blasphemat, adversus ipsum divinum Numen impius est.

Chrysost. — Eos qui in civitate blasphemave-
rint, castiga. Quod si quem in bivio aut in foro audieris, objurga. Quod si etiam plagas incutere oportuerit, ne id facere dubites. Colaphum in fa-
ciem ejus impinge : os ejus contere. Manni tuae per ejusmodi plagam sanctitatem concilia. Etsi

Chrysost. Hom. 3, De incompr. — Quemadmodum A qui saxum in altum ejaculatur, corpus quidem cœli scindere, atque ad eam altitudinem pervenire non valet; quin plagam capite suo excipit, saxo nimirum ad ejaculatorem redeunte: sic qui contumeliosa et impia verba adversus beatam Dei essentiam profert, eam quidem nullo unquam detrimento afficiet, ut quæ longe major et sublimior existat: at vero in animæ suæ perniciem gladium acuit, dum se ei cujus beneficiis auctus est, ingratum præbet.

TIT. IX. — *De rege probo, et qui malum oderit.*

Num. xxiv, 7. — « Augebitur regnum ejus; comedet gentes inimicorum suorum, et crassitudinem eorum ad medullam usque consumet; et jaculis suis gentes cornu petet. »

Deut. xxxiii, 17, 59. — « Cornua unicornis cornua ejus: in ipsis gentes cornu petet. Mentientur tibi inimici tui; et tu super cervicem eorum ascendes. »

II Reg. viii, 25. — « Salvum fecit Dominus David in omnibus, in quibus ambulavit, faciens judicium et justitiam. »

II Reg. xvi, 10, 11, 12. — « Dixit David: Sine cum maledicere: Deus enim præcepit ei. Si forte respiciat Deus afflictionem meam, et reddat mihi bona pro maledictione hac. »

II Reg. xix, 19-23. — « Et Semei cecidit super faciem suam coram rege, et dixit ad regem: Ne reputet dominus meus iniquitatem, **395** neque memineris omnium, quæcunque puer tuus inique egit in die qua egressus est Dominus meus rex de Jerusalem; quia cognovi servus tuus, quod peccavi. Et juravit ei rex: Non morieris. »

Psal. xx, 1. — « Domine, in virtute tua lætabitur rex, » et quæ sequuntur.

Psal. lx, 5. — « Diem super dies regis adjicies, » et quæ sequuntur.

Psal. lxxi, 1. — « Deus, judicium tuum regi da, et justitiam, » et quæ sequuntur.

Psal. xcvi, 3. — « Honor regis judicium diligit. »

Prov. xxi, 4. — « Sicut impetus aquæ, ita celer regis in manu Dei. »

Prov. xvi, 10-15. — « Abominatio regi, qui mala perpetrat. Cum justitia enim præparator thronus principatus. Accepta sunt regi labia justa; sermones autem rectos diligit. Vaticinium in labiis regis: in judicio autem non erraverit os illius. »

Prov. xiv, 28. — « In multo populo est gloria regis: in defectu autem populi est contritio principum. »

Prov. xx, 8. — « Cum rex justus sederit in throno, non resistet in oculis ejus quidquam malum. Misericordia et veritas custodiunt regem, et circumdabunt in justitia solium ejus. »

Prov. xxv, 5. — « Occide impios a facie regis,

Καθάπερ ὁ λίθον ἀκοντίζων εἰς τὸ ὕψος, τοῦ οὐρανοῦ μὲν τὸ σῶμα διατεμεῖν οὐ δύναται, οὐδὲ πρὸς τὸ ὕψος φθάσαι· ἐκείνο, τὴν δὲ πηγὴν τῆς ἰδίας δέχεται κορυφῇ, πρὸς τὸν ἀκοντίσαντα ἐπανιόντος τοῦ λίθου· οὕτως καὶ ὁ βλάσφημῶν εἰς τὴν μακαρίαν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν, ἐκείνην οὐ παραβλάπτει ποτὲ, πολλῶ μείζονα οὖσαν καὶ ὑψηλοτέραν· κατὰ δὲ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τὸ ξίφος ἀκοντῇ, ἀγνώμων περὶ τὸν εὐεργέτην γενόμενος.

TIT. Θ. — *Περὶ βασιλέως χρηστοῦ καὶ μισοπονήρου.*

« Λύξηθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ, ἔδεται ἔθνη ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ πᾶχη αὐτῶν ἐκμυιεῖ, καὶ ταῖς θολαῖς αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς ἔθνη κερατιεῖ. »

« Κέρατα μονοκέρωτος τὰ κέρατα αὐτοῦ· ἐν αὐτοῖς ἔθνη κερατιεῖ. Ὑεῦσονται σε οἱ ἐχθροί σου, καὶ σὺ ἐπὶ τραχήλου αὐτῶν ἐπιδήτη. »

« Ἐσωσεν ὁ Θεὸς τὸν Δαβὶδ ἐν πᾶσιν οἷς ἐπορεύθη, καὶ τὴν Δαβὶδ ποιῶν κρίμα καὶ δικαιοσύνην. »

« Εἶπε Δαβὶδ· Ἄφες αὐτὸν καταρῶσθαι, ὅτι εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός· Εἰ πως εἶδοι Κύριος ἐπὶ τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ ἐπιστρέψει μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας ταύτης. »

« Καὶ Σεμεὶ ἐπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ βασιλέως, καὶ εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα· Μὴ λογιζέσθω ὁ κύριος ἀνομίαν, καὶ μὴ μνησθῇς ὅσα ἠδίκησεν ὁ παῖς σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἐξεπορεύετο ὁ κύριός μου ὁ βασιλεὺς ἐξ Ἱερουσαλήμ, ὅτι ἔγνων ὁ δοῦλός σου, ὅτι ἥμαρτον. Καὶ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· Οὐ μὴ ἀποθάνῃς. »

« Κύριε, ἐν τῇ δυνάμει σου εὐφρανθήσεται ὁ βασιλεὺς, » καὶ τὰ λοιπά.

« Ἡμέραν ἐφ' ἡμέρας τοῦ βασιλέως προσθήσῃ, » καὶ τὰ λοιπά.

« Ὁ Θεός, τὸ κρίμά σου τῷ βασιλεὶ ἔδῃ, καὶ τὴν, » καὶ τὰ λοιπά.

« Τιμὴ βασιλέως κρίσιν ἀγαπᾷ. »

« Ὅσπερ ὁρμὴ ὕδατος, οὕτως καρδία τοῦ βασιλέως ἐν χειρὶ Θεοῦ. »

« Βδέλυγμα βασιλεῖ, ὁ ποιῶν κακὰ. Μετὰ γὰρ δικαιοσύνης ἐτοιμάζεται θρόνος ἀρχῆς. Δεχτὰ βασιλεῖ χεῖλη δίκαια, λόγους δὲ ὀρθοὺς ἀγαπᾷ. Μαντεῖον ἐν χεῖρεσι βασιλέως, ἐν δὲ κρίσει οὐ μὴ πλανηθῇ τὸ στόμα αὐτοῦ. »

« Ἐν πολλῷ ἔθνει δόξα βασιλέως, ἐν δὲ ἐκλείψει λαοῦ συντριβὴ δυναστῶν. »

« Ὅταν βασιλεὺς δίκαιος καθίσῃ ἐπὶ θρόνου, οὐκ ἐναντιοῦται ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ οὐδὲν πονηρὸν. Ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια φυλακὴ βασιλεῖ, καὶ περικυκλώσουσιν ἐν δικαιοσύνῃ τὸν θρόνον αὐτοῦ. »

« Κτείνει ἀσεβεῖς ἀπὸ προσώπου βασιλέως, καὶ

κατορθώσῃ ἐν δικαιοσύνῃ τὴν θρόνον αὐτοῦ. » — A et diriges in justitia thronum ejus. » — « Glor-
 « Δόξα βασιλέως τιμὴν πρόσταγμα. »
 « Βασιλεὺς δίκαιος ἀνίστησι χώραν. »
 « Μάχαιρα, γλῶσσα βασιλέως, καὶ οὐ σαρκίνη. »
 « Μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ γλώσσης βασιλέως λεγέσθω. »

« Βασιλέως ἐν ἀληθείᾳ κρίναντος πτωχοὺς, ὁ θρό-
 νος αὐτοῦ εἰς μαρτύριον κατασταθήσεται. »

« Θομὴς βασιλέως ἀγγελὸς θανάτου, ἀνὴρ ἐξ οὐ-
 ρῶς ἐξιλάσει αὐτόν. »

« Βασιλέως ἀπειλὴ ὁμοία ὀρυγμῶ λεόντος. Ὡς γὰρ
 ὀρόσος ἐπὶ χόρτον, οὕτως τὸ ἱλαρὸν αὐτοῦ. »

« Στόμα βασιλέως φύλαξον. »

« Ἰδοὺ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες B
 μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν. »

« Εὐλογήσῃ σε ὁ λαὸς ὁ πτωχὸς, καὶ πόλεις ἀν-
 θρώπων ἀδικουμένων εὐλογήσουσί σε. Ἐγένου πάση
 πόλει ταπεινῇ βοηθός, καὶ τοῖς ἀθυμήσασιν δι' ἐνδίας
 σχέπη, ἀπὸ ἀνθρώπων πονηρῶν ῥύσαι αὐτούς· σχέ-
 πη δειφόντων, καὶ πνεῦμα ἀνθρώπων ἀδικουμένων
 εὐλογήσουσί σε. »

« Ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται, λέγει Κύριος, καὶ ἀναστή-
 σω τῷ Δαβὶδ ἀνιπτόλην δικαίαν· καὶ βασιλεύσει βασι-
 λεὺς, καὶ συνήσει, καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύ-
 νην ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, καὶ σωθή-
 σεται λαὸς, καὶ κατασκηνώσει πεποιοῦς. »

« Βασιλεὺς φρόνιμος εὐστάθεια δῆμου. »

Λήψεται πανοπλίαν τὸν ζῆλον αὐτοῦ, ἐνδύσεται
 θώρακα δικαιοσύνης, καὶ περιθήσεται κόρυθα κρί-
 σιν ἀνυπόκριτον· λήψεται ἀσπίδα ἀκαταμάχητον
 ἀσότητα. »

« Παρὰ βασιλεὶ μὴ σοφίζου. »

« Κριτὴς σοφὸς παιδεύσει τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἡγε-
 μονία συνετοῦ τεταγμένη ἔσται. »

Οἱ βασιλεῖς, αἰδέσθε τὴν ἀλουργίδα. Νομοθετήσει
 γὰρ καὶ νομοθέταις ὁ λόγος. Γινώσκετε τὸ πιστευ-
 θέν ὑμῖν, καὶ τί τὸ μέγα περὶ ὑμᾶς μυστήριον. Κό-
 σμος ὅλος ὑπὸ χεῖρα τὴν ὑμετέραν, διαδήματι μικρῷ
 καὶ βραχεὶ βακίῳ κρατούμενος. Τὰ μὲν ἄνω μόνον D
 Θεοῦ, τὰ δὲ κάτω, καὶ ὑμῶν. Θεοὶ γίνεσθε τοῖς ὑπ'
 ὑμᾶς, ἵνα εἰπω τι καὶ τολμηρότερον. Καρδία βασι-
 λέως ἐν χεὶρὶ Θεοῦ, καὶ εἴρηται, καὶ πεπίστευται.
 Ἐνταῦθα ἔστω τὸ κράτος ὑμῶν, ἀλλὰ μὴ τῷ χρυσῷ
 καὶ ταῖς φάλαγξιν. Οἱ περὶ τὰ βασίλεια καὶ τοὺς θρό-
 νους, μὴ σφόδρα ταῖς ἐξουσίαις ἐπαίρεσθε, μηδὲ
 ἀθάνατα διανοεῖσθε περὶ τῶν οὐκ ἀθανάτων.
 solio, ne honorum amplitudine et potentia nimium insolescatis, nec de mortalibus rebus quas
 immortalibus cogitetis.

Τὸ δραστηκὸν δείκνυε, μὴ τὸ δρᾶν κακῶς,
 Τὸ δὲ εὖ τι ποιεῖν, εἰ θέλεις εἶναι θεός·
 Τὸ δὲ ἐστὶν ἀνδρὸς εἰδότες τὸ συγγενές.
 Κτείνει δὲ ῥῆστα, καὶ τρυγῶν, καὶ σκορπίος.

PATROL. GR. XCV.

— « Glo-
 ria regis honorare præceptum. »

Prov. xix, 4. — « Rex justus erigit regionem. »

Prov. xxiv, 17. — « Gladius lingua regis,
 et non carnea. » — « Nihil falsi de ore regis
 exeat. »

Prov. xix, 14. — « Rege judicante in veritate
 pauperes, thronus ejus in testimonium constitue-
 tur. »

Prov. xvi, 14. — « Indignatio regis nuntius
 mortis : at vir sapiens placabit eam. »

Prov. xix, 12. — « Comminatio regis sicut rugi-
 tus leonis. Nam sicut ros super herbam, ita et
 hilaritas ejus. »

Eccle. viii, 2. — « Os regis observa. »

Isa. xlii, 1. — « Ecce rex justus regnabit, et
 principes cum judicio præerunt. »

Isa. xlv, 3, 4. — « Benedicet te populus pau-
 per et civitates hominum iniquitatem sustinen-
 tium benedicent te. Fuisti enim omni civitati hu-
 mili auxiliator, et tristibus propter inopiam pro-
 tectio ab hominibus malis, ut liberes eos, umbra-
 culum sitientium, et spiritus hominum iniquita-
 tem sustinentium. »

Jerem. xliii, 6. — « Ecce dies venit, dicit Do-
 minus, et suscitabo David germen justum, et re-
 gnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et
 justitiam in terra. In diebus suis, et salvabitur
 populus, et habitabit confidenter. »

C Sap. vi, 26. — « Rex prudens stabilimentum
 populi. »

Sap. v, 18. — « Accipiet armaturam zelus ejus. In-
 duet pro thorace justitiam, et pro galea judicium
 non fictum : sumet scutum inexpugnabile san-
 ctimoniam. »

Eccle. vii, 5. — « Apud regem noli videri sa-
 piens. »

Eccle. i, 1. — « Judex sapiens erudiet popu-
 lum suum, et principatus prudentis compositus
 erit. »

396 Naz. Orat. de seipso. — Imperatores, ho-
 norem habete purpuræ. Nam legislatoribus leges
 quoque verbum sanciet. Agnoscite quantum id
 sit quod fidei vestræ commissum est, quantumque
 D circa vos mysterium. Orbis universus manui ve-
 stræ subest, diademate parvo et exiguo panno re-
 tentus. Superna Dei solius sunt : inferiora et Dei
 sunt, et vestra. Subdilis vestris deos vos præbe-
 (liceat enim et audaciuscule aliquid dicere). Cor
 regis in manu Dei est, ut Scriptura testatur, et
 creditur. Hic imperium vestrum sit, non autem in
 auro et exercitiis. Aulici procures, et qui astatibus
 quas

Ejusdem, tetr. 56.

Virtutem monstra, non ut quid agas mali,
 Sed magis facias bene, si velis esse deus :
 Hoc virum decet qui vim cognatam sciat.
 Facile pastinaca marina et scorpius necant.

Ejusd. in nov. Dom. — Qui potentes estis, potentiores timeate.

S. Chrysost. De Constant. imp. — Regnum asperitates terrenarum rerum planas et æquabiles reddit.

S. Irenæi. — Quivis rex justus sacerdotalem ordinem habet.

TIT. X. — *De rege non multum admirando.*

Prov. iii, 9. — « Rex temerarius incidet in mala. »

Prov. xxvii, 16. — « Rex indigens proventibus, magnus calumniator est. »

Prov. xxix, 12. — « Rege audiente verbum iniquum, omnes ipsius subditi iniqui sunt. »

Eccle. i, 16. — « Vae tibi, civitas cujus rex puer est, et cujus principes mane comedunt. »

Sap. vi, 23; vi, 2-4. — « Malignitas evertit thronos principum. Audite ergo, reges, et intelligite: aures præbete, qui continetis multitudines, et placeatis vobis in turbis nationum: quoniam data est vobis potestas a Domino. Quoniam, cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis, nec custodistis legem, nec secundum voluntatem Altissimi ambulastis. Horrende et cito ingruet vobis interitus, quoniam iudicium durissimum in iis qui præsumunt, fiet, et potentibus fortis instat examinatio: potentes potenter tormenta patientur. »

Eccle. viii, 3. — « Multos perdidit aurum, et cor regis declinare fecit. »

Eccle. x, 3. — « Rex insipiens perdet populum suum. »

Philonis. (Apud Rup. De questionibus quæ in Genesi occurrunt.) — E stullis nullus est rex, quamvis alioqui totius terræ ac maris imperio potiatur: verum solus vir probus et Dei amator. »

TIT. XI. — *De rege: quod pro eo preces fundendæ sint.*

Exod. xii, 28. — « Diis non detrahes, et principem populi tui non maledices. »

Job xxxiv, 18. — « Impius est, qui regi dicit: Inique agis. »

Eccle. i, 10. — « In scientia tua ne maledixeris regi: quia et aves cæli portabunt vocem tuam. »

Prov. xxiv, 21. — « Deum time, fili, et regem, et neutri horum reluctare. »

397 *Matth. ii, 10.* — « Videntes stellam Magi, gavisæ sunt, et obtulerunt munera, » etc.

I Tim. ii, 1, 2. — « Obsecro vos primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes pro omnibus hominibus; pro regibus, et pro omnibus qui in sublimitate sunt. Hoc enim bonum est coram salvatore nostro Deo. »

TIT. XII. — *De consilio: et quod omnia cum consilio et consideratione agenda sint.*

Prov. xxv, 28. — « Sicut urbs, cujus moenia dejecta sunt, est absque muro, ita vir qui non omnia cum consilio agit. »

A *Oi δυνάσται, φοβεῖσθε τὸν δυνατώτερον.*

Βασιλεία τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πραγμάτων τὰς τριχύτητας ὁμαλίζει.

Ἦξ βασιλεὺς δίκαιος ἱερατικὴν ἔχει τάξιν.

TIT. I. — *Περὶ βασιλέως μὴ λίαν θαυματούμενον.*

« Βασιλεὺς θρασὺς ἐμπεσίνεται εἰς κακά. »

« Βασιλεὺς ἐνδεὴς προσόδων, μέγας συκοφάντης. »

« Βασιλέως ὑπακούοντες λόγον ἀδικον, πάντες ὑπ' αὐτὸν παράνομοι. »

B « Οὐαὶ σοι, πόλις ἥς ὁ βασιλεὺς σου νεώτερός, καὶ οἱ ἄρχοντές σου ἐν πρώτῳ ἐπιθίουσιν. »

« Κακοπραγία περιστρέφει θρόνους δυναστῶν. Ἀκούσατε οὖν, βασιλεῖς, καὶ σύνετε· ἐνωτίσασθε, οἱ κρατοῦντες πλήθους, καὶ γεγαυρωμένοι ἐπὶ ὄχλοις ἔθνων, ὅτι ἐδόθη παρὰ Κυρίου ἡ κράτης ὑμῖν. Ὅτι ὑπηρέται ὄντες τῆς αὐτοῦ βασιλείας, οὐκ ἐκρίνατε ὀρθῶς, οὐδὲ ἐφυλάξατε νόμον, οὐδὲ κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ Ὑψίστου ἐπορεύθητε. Φρικτῶς καὶ ταχέως ἐπιστήσεται ὑμῖν ὁλεθρὸς, ὅτι κρίσις ἀπέτομος ἐν τοῖς ὑπερέχουσι γίνεται, καὶ τοῖς κραταιοῖς ἰσχυρὰ ἐφίσταται ἔρευνα· δυνατοὶ δυνατῶς ἐτασθήσονται. »

« Πολλοὺς ἀπώλεσε τὸ χρυσοῖον, καὶ καρδίαν βασιλέως ἐξέκλινεν. »

B « Βασιλεὺς ἀπαίδευτος ἀπολεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ. »

Τῶν μὲν ἀφρόνων βασιλεὺς οὐδεὶς, καὶ τὸ πάσης γῆς καὶ θαλάττης κράτος ἀνάψηται· μόνος δὲ ὁ ἀστειὸς καὶ θεοφιλὴς.

TIT. I A. — *Περὶ βασιλέως· ὅτι χρή εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ.*

« Θεὸς οὐ κακολογήσεις, καὶ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς. »

« Ἀσεβὴς, ὁ λέγων βασιλεῖ· Παρανομεῖς. »

« Ἐν εἰδήσει σου βασιλεῖα μὴ καταράσῃ, ὅτι πεινῶν τοῦ οὐρανοῦ ἀποίσει τὴν φωνὴν σου. »

« Φοβοῦ τὸν Θεόν, υἱέ, καὶ βασιλεῖα, καὶ μηδετέρῳ αὐτῶν ἀπειθήσεις. »

« Ἰδόντες ἀστέρα οἱ μάγοι, ἐχάρησαν, καὶ ἑώρα προσήγαγον. »

« Παρακαλῶ ὑμᾶς, πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι ἐκήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων· ὑπὲρ βασιλέων, καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων. Τοῦτο γὰρ καλὸν ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ. »

TIT. I B. — *Περὶ βουλῆς· ὅτι χρή μετὰ βουλῆς καὶ συνέψεως πράττειν πάντα.*

« Ὅσπερ πόλις τὰ τεῖχη καταβεβλημένη, ἀτείχιστος, οὕτως ἀνὴρ ὃς οὐ μετὰ βουλῆς τὰ πάντα πράττει. »

« Οὗς μὴ ὑπάρχει κυβέρνησις, πίπτουσιν ὡς περ ἅψυλλα· σωτηρία δὲ ἐν πολλῇ βουλή. »

« Μετὰ κυβερνήσεως γίνεται πόλεμος· βοήθεια δὲ, μετὰ καρδίας βουλευομένης. »

« Μετὰ βουλῆς πάντα ποιεῖ. »

« Μετὰ βουλῆς οἰνοπότει. »

« Βουλὴ καλὴ φυλάξει σε, ἐννοία δὲ ὁδὸς τηρήσει σε. »

« Συνάχθητε, καὶ καταβουλεύσασθε ἅμα, οἱ σωζόμενοι. »

« Ἄνευ βουλῆς μηδὲν ποιήσῃς, καὶ ἐν τῷ ποιῆσαι σὲ μὴ μεταμέλῃ. »

« Ἰμάντωσις ξυλὴν ἐνδεδεμένη εἰς οἰκοδομήν, ἐν συστρευσμῷ οὐ διαλυθήσεται· οὕτως καρδία ἐστηρικυμένη ἐπὶ διανοήμασι βουλῆς, ἐν καιρῷ οὐ δειλιάσει. »

« Ἐτοίμασον λόγον, καὶ οὕτως ἀκουσθήσῃ· σύνδῃσον παιδείαν, καὶ οὕτως ἀποκριθήσῃ. »

« Χρυσίον καὶ ἀργύριον ἐπιστήσουσι πόδας, καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρω βουλὴ εὐδοκιμήσει. »

« Μετὰ σοφοῦ συμβουλεύου. »

« Βουλὴ σοφοῦ πηγὴ ζωῆς. »

Κρείσσων λελογισμένη βραδύτης, τάχους ἀπερισκέπτου.

Μαχαρίτης ἐστὶ, βουλῆς κακῆς ἐκπέσειν.

Τὰ μὴ σὺν λόγῳ, πάντα αἰσχρὰ, ὡς περ τὰ σὺν λόγῳ κόσμια.

Χωρὶς θεωρίας ἐπιστημονικῆς, οὐδὲν τῶν πραττομένων καλόν. Μὴ ἀγνοήσῃς, ὅτι καὶ ὑπὲρ δοῦναι γνῶμην τοῦ μὴ καθήκοντος, καὶ συμβουλῆν οὐκ εὐαγῇ· ἀποκλειόμεθα τῆς θείας βασιλείας. Διόπερ ἐσκεμμένως λίαν τὰς γνῶμας τοῖς αἰτουῦσιν ἡμᾶς ἐρέγειν ὀφείλομεν.

TIT. II. — *Περὶ βρωμάτων, καὶ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων.*

« Ὡς λάχανα χόρτου εἶδωκα ὑμῖν τὰ πάντα, πλὴν κρέα ἐν αἵματι ψυχῆς οὐ φάγεσθε. »

« Ἀπὸ καρποῦ τῶν ἔργων σου χορτασθήσεται ἡ γῆ. »

« Ἀρχὴ ζωῆς ἀνθρώπων, ἄρτος, καὶ ὕδωρ, καὶ ἱμάτιον, καὶ πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ ἄλας, σερμίδαλις πυροῦ, ἔλαιον, γάλα, μέλι, ταῦτα τοῖς εὐσεβέσιν εἰς ἀγαθὰ. »

« Ἐδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλεον ἐπιθεῖναι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπ' ἀνάγκης· τούτων ἀπέχεσθαι, εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτῶν, καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. »

« Οἶδα, καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν παρ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι. Εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. Μὴ τῷ βρώματι σου ἐκεί-

Prov. xi, 14. — « Quibus non est gubernatio, cadunt sicut folia. Salus autem in multo consilio. »

Prov. xx, 18. — « Cum regimine bellum geritur : auxilium autem cum corde consultante. »

Prov. xxxi, 3. — « Cum consilio omnia facito. »

Prov. xiii, 16. — « Cum consilio vinum bibe. »

Prov. ii, 11. — « Consilium bonum custodiet te, et cogitatio bona conservabit te. »

Isa. xlv, 20. — « Congregamini, et inite consilium, omnes qui salvamini. »

Eccli. xxxii, 24. — « Sine consilio nihil facias ; et faciendo non te poeniteat. »

Eccli. xii, 19. — « Loramentum ligneum colligatum in ædificationem, in concussione non dissolvetur : sic cor confirmatum in cogitatione consilii, in tempore non formidabit. »

Eccli. xxxiii, 4. — « Præpara sermonem, et sic audieris : colliga disciplinam, et ita respondebis. »

Eccli. xl, 25. — « Aurum et argentum constituent pedes, et super utrumque consilium beneplacitum erit. »

Eccli. ii, 21. — « Cum sapiente delibera. »

Eccli. xxi, 24. — « Consilium sapientis fons vitæ. »

Nazianz. — Præstat consulta tarditas inconsideratæ celeritati.

Erasmii. — In parte beatitudinis ducendum est, malo consilio excidere.

Philonis. — Omnia turpia sunt, quæ nulla ratione geruntur : sicut ea quæ ex ratione fiunt, honesta et laudanda.

Nili. — Absque scita consideratione, nihil eorum quæ geruntur, bonum est. Ne te illud fugiat nos, ob datam sententiam ab officio alienam et consilium parum pium, a divino regno excludi. Quocirca faciendum est ut his, qui consilium a nobis poscunt, hoc summa animi attentione præbeamus.

TIT. XIII. — *De cibis, et rebus ad vitam necessariis.*

Gen. ix, 3. — « Quasi olera herbarum tradidi vobis omnia ; excepto quod carnem in sanguine animæ non comedetis. »

Psal. ciii, 13. — « De fructu operum tuorum satiabitur terra. »

Eccli. xxxix, 26. — « Initium vitæ hominis, aqua, ignis, indumentum et ferrum, sal, similago tritici, oleum, lac, mel : hæc piis in bona. »

Act. xv, 28. — « Visum est Spiritui sancto et nobis, non plus vobis **398** imponere oneris quam hæc necessaria : ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocatio, et fornicatione : a quibus custodientes vos, bene agemus. »

Rom. xiv, 14, 15, 23. — « Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune est propter se, nisi ei qui existimat quid commune esse. Si autem propter cibum frater tuus contristatur, Jam

non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Si quis discernit, si manducaverit, damnatus est. »

Tit. i, 15. — « Omnia manda mundis : coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum ; sed inquinatae sunt eorum, et mens, et conscientia. »

LITTERA Γ.

TIT. I. — *De gnosticis veris, et spiritualibus viris : et quot quantaque bona eos sequuntur.*

Prov. x, 21. — « Labia iustorum norunt sublimia. »

I Cor. ii, 15. — « Spiritualis judicat omnia : ipse autem a nemine judicatur. »

Galat. v, 16, 22. — « Spiritu ambulate, et desideria carnis ne perficiatis. Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem : hæc autem sibi ipsis adversantur. Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, fides, lenitas, continentia. Adversus ejusmodi non est lex. »

II Petr. i, 9. — « Cui non præsto est scientia, cæcus est, manu tentans, accipiens oblivionem purgationis peccatorum. »

I Cor. vii, 1. — « Scientia inflat. »

Jean. iii, 6, 8. — « Quod natum est ex carne, caro est : et quod natum est ex spiritu, spiritus est. Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu. »

Naz. orat. in Gorg. sor. — Ingenuitas est imaginis divinæ conservatio, atque expressa archetypi similitudo, quam ratio et virtus facit, purumque desiderium, magis et magis secundum Deum formans eos qui rebus supernis sincero initiati sunt : quin etiam exploratum habere, unde, et quoniam, et qua de causa facti simus. — Præstantior est cognatio spiritualis, quam corporalis.

Justin. — Uti bonum corporis est sanitas, sic animæ bonum est Dei cognitio, quæ velut quædam animi sanitas est, per quam divina similitudo comparatur.

S. Chrysost. — Spiritualem hominem a pravitate esse alienum oportet, simplicemque et expertum doli.

S. Clemens. — Gnosticus quidem omnino est, qui consentanea virtuti opera perpetrat : qui autem nihil agit operis, haud statim gnosticus est.

Ejusd. lib. ii Stromat. — Trium istarum rerum philosophus noster studiosus est : primum quidem contemplationis ; deinde vero mandatorum observationis ; tertio denique virorum proborum eruditionis : quæ quidem cum 399 in unum confluerint, gnosticum numeris omnibus absolvunt. Quodlibet autem horum defuerit, cognitio scientiæ claudicat. — Qui gnosticus est, a peccatis abstinebit, tum quæ sermone, tum quæ cogitatione, tum quæ sensu et opere perpetrantur. — Dei cognitionem ille capere nequeunt, qui a turbidis animi motibus abducuntur.

νον ἀπόλλυε ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν. Ὁ διακρινόμενος ἐὼν ψάγη, κατακέκριται. »

« Πάντα καθαρὰ τοῖς καθαροῖς, τοῖς δὲ μίμιασμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν· ἀλλὰ μεμίσγεται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἡ συνείδησις. »

ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ Γ.

TITL. A. — *Περὶ γνωστικῶν καὶ πνευματικῶν ἀνδρῶν· καὶ ὅσα ἀγαθὰ ἐψέται αὐτοῖς.*

« Χεὶρ δὲ δικαίων ἐπίσταται ὑψηλὰ. »

« Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀνακρίνει τὰ πάντα· αὐτὸς δὲ ὑπὸ οὐδενὸς ἀνακρίνεται. »

« Λέγω ὑμῖν· πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς μὴ τελέσητε. Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς· ταῦτα δὲ ἀλλήλοις ἀντίκεινται. Ἡ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐστίν, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοσύνη, πίστις, πραΰτης, ἐγκράτεια· κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἐστὶ νόμος. »

« Ὁ μὴ παρέστι γνώσις, τυφλὸς ἐστὶ, μυωπάζων, λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι ἀμαρτημάτων. »

« Ἡ γνώσις φυσιοῖ. »

« Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σὰρξ ἐστὶ· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστι. Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις· ἀλλ' οὐκ οἶδός ποθεν ἔρχεται, ἢ ποῦ ὑπάγει. Οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος. »

Εὐγένεια, ἡ τῆς εἰκόνος τήρησις, καὶ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἑξομωσις, ἣν ἐργάζεται λόγος καὶ ἀρετὴ, καὶ καθαρὸς πόθος, αἶψα καὶ μᾶλλον μορφῶν τὰ κατὰ Θεὸν τοὺς γνησίους τῶν ἁγίων μύστας· καὶ τὸ γινώσκειν, ὅθεν, καὶ τίνας, καὶ εἰς ὁγεγόναμεν. — Κρείττων ἡ πνευματικὴ συγγένεια τῆς σωματικῆς.

Ὡς δὲ σώματος ἀγαθὸν ὑγίεια, οὕτως ψυχῆς ἀγαθὸν, γνώσις Θεοῦ, ὑγίεια τις οὕσα ψυχῆς, καθ' ἣν πρὸς Θεὸν ὁμολωσις γίνεται.

Τὸν πνευματικὸν ἀπόνηρον εἶναι χρή, καὶ ἀπλοῦν, καὶ ἄδολον.

B

Ὁ μὲν γνωστικὸς, πάντως καὶ ἔργα ἐπιτελεῖ καθήκοντα· ὁ δὲ τὰ ἔργα μὴ ἐπιτελῶν, οὐ πάντως καὶ γνωστικὸς ἐστὶ.

Τριῶν τούτων ἀντίχεται ὁ ἡμεδαπὸς φιλόσοφος· πρῶτον μὲν τῆς θεωρίας, ἔπειτα δὲ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐπιτελέσεως, τρίτον, ἀνδρῶν ἀγαθῶν κατασκευῆς· ἃ δὲ συνελθόντα, τὸν γνωστικὸν ἀποτελεῖ. Ὁ τε δ' ἂν ἐνδέη τούτων, χωλεῖ τὰ τῆς γνώσεως. Ὁ γνωστικὸς ἀφέξεται τῶν κατὰ λόγον, καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν, καὶ τῶν κατ' αἴσθησιν καὶ ἐνέργειαν ἀμαρτημάτων. — Θεοῦ γνώσιν λαβεῖν τοῖς ἐπὶ ὑπὸ τῶν παθῶν ἀπαγομένοις ἀδύνατον.

Πνευματικὸν καὶ γνωστικὸν, τὸν αὐτὸν οἶδεν ὁ Ἀπόστολος, τὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μαθητὴν. — Ὁ γνωστικὸς θεόθεν λαβὼν τὸ δύνασθαι ὠφελεῖν, δύνῃσιν, τοὺς μὲν τῇ παρακολουθήσει σχηματίζων, τοὺς δὲ τῇ ἐξομωσίᾳ προτρεπόμενος, τοὺς δὲ καὶ τῇ προστάξει παιδεύων καὶ διδάσκων.

Καὶ μοι καταφαίνεται τρία εἶναι τῆς γνωστικῆς δυνάμεως ἀποτελέσματα· τὸ γινώσκειν τὰ πράγματα· δεύτερον, τὸ ἐπιτελεῖν· τρίτον, τὸ παραδιδόναι δύνασθαι θεοπρεπῶς τὰ παρὰ τῇ ἀληθείᾳ κεκρυμμένα. — Ὅσοι πάντες οὖν βούλονται, δύνανται ὁ θεὸς, οὕτω πάντες ὅταν αἰτήσῃ ὁ γνωστικὸς, λαμβάνει. — Ἐπεται τῇ γνώσει τὰ ἔργα, ὡς τῷ σώματι ἡ σκιά. — Οὐ μνησικακήσει ὁ γνωστικὸς ποτε· οὐ χαλεπανεῖ οὐδενί, κἂν μίσους ἄξια τυγχάνῃ, ἐφ' οἷς διαπραττεται. Σέβει μὲν γὰρ τὸν Ποιητὴν, ἀγαπᾷ δὲ τὸν κοινωνικὸν τοῦ βίου, οἰκτεῖρων καὶ ὑπερευχόμενος αὐτοῦ διὰ τὴν ἀγνοίαν αὐτοῦ. — Τὸν γνωστικὸν οὐδέποτε τὸ πλουτεῖν γήθειν ποιῇ, οὐδὲ τῶν χρημάτων ἀπορεῖν, εἰς ταπείνωσιν ἄγει, τῆς ἀρετῆς καὶ σοφίας αὐτὸν ὑπερυψώσης, καὶ ὑπεράνω αὐτῶν ἵστασθαι παρασκευάζουσης, ὡς διὰ μεγαλοφυχίαν ἐναδιαφορεῖν τοὺς ἡδέσι καὶ ἀηδέσι.

ΤΙΤΑ. Β. — *Περὶ τοῦ, « Γνώθι σεαυτὸν, » ἦτοι, « Πρόσεχε σεαυτῷ· » καὶ δεῖ χρή ἐκαστον τὰ οἰκεία περισκοπεῖν, καὶ μὴ τὰ ἀλλότρια περιεργάζεσθαι.*

Πρόσεχε σεαυτῷ, καὶ φύλαξον τὴν ψυχὴν σου σφόδρα, μὴ ἐπιλάβῃ πάντας τοὺς λόγους, οὓς ἑώρακασιν οἱ ὀφθαλμοί σου· καὶ μὴ ἀποστήτωσαν ἀπὸ τῆς καρδίας σου. »

« Οἱ αὐτῶν ἐπιγνώμονες, σοφοί. »

« Συντήρησον, καὶ πρόσεχε σφόδρως, ὅτι μετὰ τῆς πτώσεώς σου περιπατεῖς. »

« Ἐν φόβῳ καὶ ἐχθρῷ μὴ διεγγοῦ βίους, ἀλλ' ἐπαύρους. Καὶ εἰ σοὶ ἐστὶν ἁμαρτία, μὴ ἀποκάλυπτε. »

« Τί βλέπεις τὸ κάρφος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σὺ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; ἢ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, Ἄφες, ἐκβαλε τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου· καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου; Ὑποκριτὰ, ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. »

« Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κρίθητε. »

« Σκόπει, μὴ τὸ φῶς ἐν σοὶ σκότος ἐστίν. »

« Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκίτην; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει, ἢ πίπτει. Σταθήσεται δὲ· δυνατὸς δὲ ὁ θεὸς στήσαι αὐτόν. Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; Πάντες παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. »

« Σεαυτὸν ἀγνὸν τήρει. »

« Ὁ καταλαλῶν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἢ κρίνων, κατα-

Ibid. lib. v. — Spiritualem et gnosticum eundem [Apostolus] agnoscit, eum nemo qui Spiritu sancti discipulus est. — Gnosticus, cum id divinitus consecutus est, ut prodesse possit, ad hunc modum juvat, ut alios per assederationem informet, per imitationem alios cohortetur, alios denique præcipiendo erudiat et doceat.

Ibid. lib. vii. — Mihi quoque gnosticæ facultatis tres effectus videntur: primus, res exploratas habere; secundus, exsequi; tertius denique, posse juxta ac dignum Deo est, aliis ea tradere, quæ apud veritatem abstrusa sunt. — Quemadmodum Deus quidquid vult, potest: sic quidquid gnosticus petierit, accipit. — Velut umbra corpus, veram scientiam actus sequuntur. — Nunquam meminit gnosticus injuriarum: succenset nemini, etiamsi digna sint odio, quæ gesta contra se fuerint. Enim uti Creatorem colit, sic vitæ socium amat, eumque ignorantie nomine commiseratur, et pro eo preces fundit. — Gnosticum nunquam divitiæ delectant, nec opum penuria abjectum ac demissum reddit: quippe quem virtus et sapientia in altum ferant, iisque sublimiorem reddant, adeo ut ob animi celsitatem jucunda peræque et injucunda habeat.

TIT. II. — *De illo effato, « Nosce teipsum, » seu etiam, « Attende tibi ipsi: » et quod id quisque studere debeat, ut quæ sua sunt, inspiciat, nec aliena pervestiget.*

Deut. iv, 9. — « Attende tibi ipsi, et custodi animam tuam valde; ne obliviscaris omnium sermonum tuorum, quæ viderunt oculi tui: et ne recedant de corde tuo. »

Prov. xiii, 10. — « Qui seipsos norunt, hi sapientes sunt. »

Eccli. xiii, 16. — « Cave tibi, et attende diligenter, quoniam cum subversione tua ambulas. »

Eccli. xix, 8. — « Amico et inimico tuo noli narrare vitam tuam, sed laudes: et si tibi delictum est, noli denudare. »

Matth. vii, 3, 4. — « Quid vides festucam in oculo fratris tui, et trabem quæ in oculo tuo est, non vides? aut quomodo dices fratri tuo: Sine, ejicam festucam de oculo tuo, et ecce trabs in oculo tuo? Hypocrita, ejice prius trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui. »

Luc. vi, 37. — « Nolite judicare, et non iudicabimini. »

Luc. xi, 35. — « Vide, ne lumen quod in te est, tenebræ sint. »

Rom. xiv, 4-10. — « Tu quis es, qui iudicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem. Potens est enim Deus statuere illum. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? Omnes astabimus ante tribunal Christi. »

400 *I Tim. v, 22.* — « Teipsum castum custodi. »

Jac. iv, 11. — « Qui detrahit fratri, aut ju-

τροφῆς καὶ σκεπάσματα, ψυχῇ δὲ δόγμα εὐσεβείας, ἀγωγὴν δότειαν, ἀρετῆς δοκῆσιν, παθῶν ἐπανάρθωσιν· μὴ ὑπερπαινεῖν τὸ σῶμα, μηδὲ περὶ τὸν ὄχλον τῶν σαρκῶν ἐσπουδακέναι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπιθυμεῖ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς, ταῦτα δὲ ἀλλήλοις ἀντίκεινται, ὅρα μήποτε προθέμενος τῇ σαρκὶ, πολλὴν παράσχῃς τὴν δύνασταιαν τῷ χεῖρονι. Ὅσπερ γὰρ ἐν ταῖς ῥοπαῖς τῶν ζυγῶν, ἐὰν μίαν καταδαρύνῃς πλάστιγγα, κορυφίσαν πάντως τὴν ἀντικειμένην ποιήσεις, οὕτως καὶ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, ὁ τοῦ ἑτέρου πλεονασμὸς ἀναγκαίαν ποιεῖται τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἑτέρου.

depresseris, non est dubium quin lancem adversam leviores reddas; eodem plane modo in corpore et animo, unius redundantia hoc necessario præstat, uti decreascit alterum.

Πρόσχε οὖν σεαυτῷ. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν μαθητευομένων τῷ λόγῳ μίθε· τινὸς ἐστὶ πράξεως ὑπερήτης τῶν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διατεταγμένων ἡμῶν. Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, οὐ μόνον ἐστὶ σκαυὴ παντοδαπὰ χρυσᾶ, καὶ ἀργυρᾶ, καὶ ξύλινα, καὶ ὀστράκινα, ἀλλὰ καὶ τέχνηαι παντοῖαι. Ἐχει γὰρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, θηρευτὰς, ὀδοπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργοὺς, ποιμένας, ἀθλητὰς, στρατιώτας· πᾶσι τούτοις ἐφαρμόζει τὸ βραχὺ τοῦτο ῥῆμα, ἐκάστῳ τοῦ ἔργου σπουδὴν καὶ τῆς προαιρέσεως ἐμπροσθέν. Θηρευτῆς εἰ, ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ Κυρίου εἰσόντος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω θηρευτὰς, καὶ θηρεύουσιν αὐτοὺς ἐπάνω παντὸς ὄρους. Ὁ πρόσχε ἐπιμελῶς, μὴ πού σοι διαφύγῃ τὸ θῆραμα, ἵνα συλλαβόμενος τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας τοὺς ὑπὸ τῆς κακίας ἀγρωθέντας προσ[α]γάγῃς τῷ σώζοντι. Ὁδοίπορος εἰ, ὁμοίως τῷ εὐχομένῳ· Ἐτάδιεθῆκατὰ μου κατεύθυνον. Ὁ πρόσχε δὲ σεαυτῷ, μὴ παρατραπῇς τῆς ὁδοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· ὁδὴ βασιλικῇ πορεύου. Ὁ ἀρχιτέκτων, ἀσφαλῶς τὸν θεμέλιον καταβάλλεσθαι τῆς πίστεως, ὅς ἐστι Χριστὸς Ἰησοῦς. Ὁ οἰκοδόμος, βλέπετω πῶς ἐποικοδομεῖ, μὴ ξύλα, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην, ἀλλὰ χρυσίον, ἀργύριον, λίθους τιμίους. Ὁ ποιμὴν, πρόσχε μὴ τίς σε παρέλθῃ τῶν ἐπιβαλλόντων τῇ ποιμαντικῇ. Ταῦτα δὲ ἐστὶ πολλά· τὸ πεπλανημένον ἐπίστρεφε· τὸ συντετριμμένον ἐπίδησον· τὸ νοσοῦν ἰάσαι. Ὁ γεωργός, περισκαπτε τὴν ἀκαρπον συκῇν, καὶ ἐπιβάλλε τὰ πρὸς βοήθειαν τῆς καρπογονίας. Ὁ στρατιώτης, συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ, στρατεύων τὴν καλὴν στρατείαν κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, κατὰ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς· ἀνάλαβε πᾶσαν τὴν πανοπλίαν τοῦ πνεύματος. Μὴ ἐμπλέκου ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογῇσαι ἀρέσῃς. Ὁ ἀθλητῆς, πρόσχε σεαυτῷ, μήπως τινὲ παραβῇς τῶν ἀθλητικῶν νόμων· οὐδεὶς γὰρ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Μίμου τὸν Παῦλον, καὶ τρέχοντα, καὶ παλαίοντα, καὶ πυκτεύοντα· καὶ αὐτὸς ὡς ἀγαθὸς πύκτης ἀμεταῶριστον ἔχε τὸ τῆς ψυχῆς βλέμμα. Σκέπε τὰ καίρια τῇ προβολῇ τῶν χειρῶν· ἀνέντες τὸ δῆμα πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἵστω, ὁρόμους τοὺς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτείνων, οὕτως τρέχε, ἵνα καταλάβῃς. Ἐν τῇ πάλῃ τοὺς ἀοράτους ἀνταγωνίζου. Τοιοῦτόν σε διὰ βίου ὁ λόγος βούλει

Animus cura, qui immortalis est. Summo studio agnosce teipsum; ut utrique parti quod congruit, tribuere scias: puta corpori victum et indumenta, animæ autem pia dogmata, probam et honestam institutionem, virtutis studium, correctionem affectuum. Ne 401 corpus ultra modum obesum reddas, nec carnibus augendis studeas. Nam quia corpus concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, utpote quæ sibi invicem adversantur, cavendum tibi est, ne, carni favendo, ingentem deteriori parti robur afferas. Quemadmodum enim in trutinæ momentis, si lancem unam

Ibid. — Quæ cum ita sint, attende tibi ipsi.

Unusquisque etenim nostrum, quos sermo divinus docet, certæ cujusdam actionis, quam nobis Evangelium præceperit, minister est. Siquidem in magna domo, hoc est in hac Ecclesia, non solum omnis generis vasa sunt, aurea, argentea, lignea, testacea; sed etiam cujusvis generis artes. Habet enim domus Dei, hoc est Ecclesia Dei viventis, venatores, viatores, architectos, ædificatores, agricolas, pastores, pugiles, milites. Omnibus his quadrat hoc breve verbum, quod unicuique, cum agendi, tum volendi studium injicit. Venator es missus a Domino, qui ait: « Ecce ego mitto venatores, et venabuntur eos super omnem montem (Jerem. xvi, 16). » Sedulo attende, ne tibi præda elabatur; ut eos quos vitium belluinos reddidit, veritatis verbo correptos ad Salvatorem adducas. Viator es, similis ei qui ita precabatur: « Gressus meos dirige (Psalm. cxviii, 153). » Attende tibi ipsi, ne deflectas a via, neve ad dextram vel sinistram declines, sed calle regio pergas. Qui architectus est, certum fidei fundamentum jaciat, qui est Christus Jesus. Qui ædificator est, videat quo pacto superstruat, non ligna, non fenum aut stipulam, sed aurum, argentum, lapides preciosos. Qui pastor es, da operam, ne quid eorum te prætereat, quæ ad pastoris munus attinent. Quænam autem ista sunt? quod oberrat, in viam redue: quod contractum est, alliga: quod ægrum est, cura. Qui agricola es, fac sterilem ficum circumfodias, et ea quæ ad fecunditatem siccum inficias. Qui miles es, col-labora Evangelio: bonum certamen adversus malignos spiritus certa; adversus affectus carnis, armaturam Spiritus assume. Hujus vitæ molestiis ne impliceris, ut imperatori qui exercitum conscripsit, placeas. Athleta et pugil es? attende tibi ipsi, ne quidquam ex palæstræ legibus prætereas. Nemo siquidem coronatur, nisi legitima certaverit (II Tim. ii, 5). Paulum imitare, tum currentem, tum luctantem, tum pugnantem: tuque boni pugilis instar caveas, ne animi oculus huc atque illuc vage-tur. Objectis manibus præcipuas partes tege: oculum in hoste prorsus defixum habe. In stadio semper ad ea quæ a fronte sunt, specta, teipsum exten-dens: sic curre ut comprehendas. In lucta adver-

sus invisibiles hostes dimica. Talem te per omne vite tempus esse divinus Sermo vult, non abjectum et somno deditum, sed sobrio et vigilantī animo tui ipsius sollicitum.

Basilii.—Attende tibi ipsi; hoc est ad teipsum pervestigandum animi oculum converte. Multi enim, ut voce Domini utar (*Matth.* vii, 3), festucam in oculo fratris cernunt, trabem autem quæ in oculo suo est, non vident. Quocirca sine intermissione ulla teipsum **402** excute, nec quæ extra sunt, explores, an labem aliquam invenire uspiam queas, velut morosus ille et arrogans Pharisæus, qui justitiam suam stando prædicabat, ac publicanum aspernabatur (*Luc.* xvi, 10 seqq.). Ne cesses igitur teipsum examinare, num quid sermone peccaris: num lingua præcurrens mentem quocunque modo lapsa sit: num denique quidpiam quod a nobis agendo patratum sit. Attende igitur tibi ipsi, nec unquam sine, ut tua mens in captivitatem redacta, affectionum perturbationumve servituti mancipetur.

Ibid.—Plane nihil omnino difficilius est, quam seipsum cognoscere. Neque enim oculus duntaxat, cum externa videat, cernendi facultate erga seipsum uti potest: sed ipsa quoque mens nostra, quæ ad alienum peccatum perspicacissima est, ad vitia sua noscenda hebes et tarda est.

S. Greg. Naz. Orat. de baptism.—De iudiciis ne iudicium tibi arroges, quando medicina indiges: nec eorum qui te baptizant, dignitatem excutias. Alius quidem alio præstantior est, aut inferior; te vero omnes sublimiores sunt.

Ejusd. Orat. 2 de pace.—Ubi sunt qui suorum quidem lenissimi iudices sunt, aliorum vero rigidi et exacti censores, ut hic quoque veritatem mendacio celent? Ubi sunt qui vibices exprobrant nobis, cum vulneribus ipsi afflicti sint? qui offensas nostras exagitant, cum turpiter ipsi labantur? qui maculis nostris gaudent, cum ipsi volutentur in cæno? qui festucas vobis proferunt, quæ nec magnum dolorem insidentes asserant, et facile pelli exsufflarique ab oculis possint; cum ipsi interim trabibus excæcentur?

Ejusd. Orat. Apol.—Ne mederi aliis tentemus, quando ipsi ulceribus scatemus.

Ejusd. tetr. 14.

*Te potius ipsum, quam propinquos excute:
Hoc tibi lærum, proximis istud feret.
Numerare præstat gesta, quam vastas opes.
Nam semper acta manent; sed opes fiunt.*

Ejusd. tetr. 24.

*Famam, nec omnem, nec nimis quæras velim.
Probum esse præstat, quam videri. Sin modum
Nescis, inanem tu ac novam saltem fuge.
Leonem haberi simiam quid joverit?*

Alii aliorum peccata observamus, non ut luctum agamus, sed ut exprobremus: nec ut iis medea-

ται, μή ἀναπιστωχίτα, μηδὲ καθεύδοντα, ἀλλὰ νηφόντως καὶ ἐγρηγορότως σεαυτοῦ προεσιῶτα.

Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ· τουτέστιν ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἐρευνᾶν στρέψε σου τὸ δῆμα τῆς ψυχῆς. Πολλοὶ γὰρ κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, τὸ μὲν κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ κατανοοῦσι, τὴν δὲ ἐν τῷ οἰκείῳ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐκ ἐμβλέπουσιν. Μὴ παύσῃ τὸν διερευνώμενος σεαυτὸν, μηδὲ τὰ ἔξω περισκόπει, εἴπου τινὸς μῶμον ἐξευρεῖν ἐνηθῆς κατὰ τὸν Φαρισαῖον τὸν βαρὺν ἐκείνον καὶ ἀλαζόνα, ὃς εἰστήκει ἑαυτὸν δικαίων, καὶ τὸν τελώνην ἐξευτελίζων· ἀλλὰ σεαυτὸν ἀντακρίνων μὴ διαλίπῃς, μή τι κατὰ τὰς ἐνθυμήσεις ἡμαρτες, μή τι ἡ γλῶσσα παρώλισθε, τῆς διανοίας προεκδραμοῦσα, μή ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν πέπρακται τι τῶν ἀβουλήτων. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, μήποτε ἐάσῃς ἐξανδραποδισθέντα τὸν νοῦν δοῦλον γενέσθαι τῶν παθημάτων.

Τῷ ὄντι τοῖς πάντων εἶναι χαλεπώτατον, ἑαυτὸν ἐπιγινῶναι. Οὐ γὰρ μόνον ὀφθαλμὸς τὰ ἔξω βλέπων, ἐφ' ἑαυτοῦ οὐ χρήσεται τῷ ὄρῳ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἡμῶν ὁ νοῦς ὁξέως τὸ ἀλλότριον ἀμαρτήματα καταλέπων, βραδύς ἐστι πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἐλαττωμάτων ἐπιγινῶσιν.

Μὴ κρίνε τοὺς κριτὰς, ὁ χρήζων τῆς λατρίας· μηδὲ φιλοκρίνει μοι τὰς ἀξίας τῶν σε καθαιρόντων. Ἄλλος μὲν ἄλλου κρίττων, ἢ ταπεινότερος· σοῦ δὲ πᾶς ὑψηλότερος.

Ποῦ ποτε ἡμῖν οἱ τῶν μὲν ἰδίων πρῶτοι κριταὶ, τῶν δὲ ἀλλοτρίων ἀκριβεῖς ἐξετασταὶ, ἵνα κἀνταῦθα ψεύδωνται τὴν ἀλήθειαν; ποῦ ποτε ἡμῖν, οἱ τὰ τραύματα ἔχοντες, καὶ τοὺς μώλωπας ὀνειδίζοντες; οἱ τὰ προσκόμματα διασύροντες, οἱ τῷ βορβόρῳ κυλινδούμενοι, καὶ ταῖς σπῖλοις ἡμῶν ἐπευφραίνόμενοι; οἱ ταῖς δοχοῖς τυφλώττοντες, καὶ τὰ κάρφη προφέροντες, ἃ μήτε λυπαῖ λίαν ἐγκείμενα, μήτε χαλεπὸν ἀποσκευασθῆναι καὶ ἀποφυσθῆναι τῆς ὁξέως;

Μὴ ἄλλους λατρεύειν ἐπιχειρήσωμεν, αὐτοὶ βρῦντες ἴλκεσιν.

Ἐρεῦνα σεαυτὸν πλέον, ἢ τὰ τῶν πέλας· τὸ μὲν γὰρ αὐτὸς κερδανεῖς, τὸ δ' οἱ πέλας. Κρείσσων λογισμὸς πράξεων, ἢ χρημάτων. Τὰ μὲν γὰρ ἐστὶ τῆς φθοράς, τὸ δ' ἴσταται.

Ἀδέων δόλωκε, μήτε πᾶσαν, μήτε ἄγαν. Κρεῖσσον γὰρ εἶναι, τοῦ δοκεῖν. Εἰ δ' ἄμετρος εἴ, Μὴ τὴν κερὴν θήρευσ, μηδὲ τὴν νέαν. Τί γὰρ πλῆθκει κέρδος ἂν δοκῇ λέων;

Τηροῦμεν τὰς ἀληθινὰς ἀμαρτίας, οὐχ ἵνα θρηνησωμεν, ἀλλ' ἵνα ὀνειδίσωμεν· οὐδὲ ἵνα θεραπεύ-

VARIÆ LECTIONES.

• Αἱ. φορᾶς.

σωμεν, ἀλλ' ἵνα προσπλήρωμεν. καὶ ἀπόλογίαν ἔχω-
μεν τῶν ἡμετέρων κακῶν τὰ τῶν πλησίων τραύ-
ματα. Κακοὺς δὲ καὶ ἀγαθοὺς, οὐχ ὁ τρόπος, ἀλλ'
ἡ διάτασις καὶ ἡ φιλία χαρακτηρίζει· καὶ ἃ σή-
μερον ἐπαινοῦμεν, αὐριον ἐκαχίσαμεν.

Ἐνέγκωμεν θυμὸν ὡς θηρίον, καὶ γλῶσσαν ὡς
τομὸν ξίφος, καὶ ἡδονὴν ὡς πῦρ κατασβέσωμεν·
θώμεθα ταῖς ἀκοαῖς θύρας καλῶς ἀνοιγομένας, καὶ
κλειομένας, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν σωφρονίσωμεν, καὶ
γεῦσιν σπαράττουσαν, μὴ θάνατος ἀναβῇ διὰ τῶν
θυρίδων ἡμῶν, καὶ γέλωτος ἀμετρίας καταγελᾶσω-
μεν.

Ὁ ἄρα γινώσκων ἑαυτὸν, τόπος ἐστὶ καὶ θρόνος
τοῦ Κυρίου.

Βούλει γινῶναι θεόν; προλαβὼν γινῶθι σεαυτὸν.

Βίον ἀλλότριον περιεργάζεσθαι, ἀνελευθερίας
ἐσχάτης. Οὐδαμῶθεν γὰρ ἐμέλῃται τὰ ἡμέτερα,
ἢ ἐκ τοῦ τὰ ἀλλότρια πολυπραγμονεῖν καὶ περι-
εργάζεσθαι. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἄνθρωπον τοὺς ἀλ-
λοτριούς πολυπραγμονοῦντα βίους, τῆς οικείας ἐπι-
μεληθῆναι ποτε ζωῆς. Τῆς γὰρ σπουδῆς αὐτῷ πά-
σης εἰς τὴν τῶν ἐτέρων πολυπραγμοσύνην ἀνα-
λισκομένης, ἀνάγκη τὰ αὐτοῦ ἀπλῶς κίεσθαι καὶ
ἡμελημένως.

Καὶ ἄλλως δὲ πέφυκεν ἄνθρωπος, τὰ μὲν κατορ-
θώματα τοῦ πλησίον, καὶ πολλὰ ὄντα, καὶ μεγάλα
παρορᾶν· εἰ δὲ ἐλάττωμά που φανῇ, καὶ τὸ τυχόν
ἦ, καὶ πολλοὺς συμβεβηκός, καὶ ἐπαισθάνεται
ταχέως, καὶ ἐπιλαμβάνεται προχείρως, καὶ μέμνη-
ται διὰ παντός. Καὶ τὸ μικρὸν τοῦτο καὶ εὐτελές,
τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων πολλὰκις ἡλάττωσε ὁδόν.

TIT. Γ'. — *Peri γογγυσμῶν.*

« Ἦν ὁ λαὸς γογγύζων· καὶ ἐθυμώθη Κύριος, καὶ
ἐξεκαύθη πῦρ, καὶ κατέφαγε μέρος τῆς παρεμβολῆς. »

« Φυλάξαθε γογγυσμὸν ἀνωφελῆ, καὶ ἀπὸ κατα-
λαλιᾶς φείσαθε γλώσσης, ὅτι πνεῦμα λαθραῖον κενὸν
οὐ πορεύεται. »

« Ἀνὴρ ἐπιστήμων οὐ γογγύζει. »

« Μὴ γογγύζετε, καθὼς τινες ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπ-
ώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ. »

« Πάντα ποιεῖτε ἀνευ γογγυσμῶν, ἵνα γένησθε
ἀμεμπτοί. »

Ἀπρόδεκτος ἡ ἀπὸ τῶν γογγυστῶν ἐργασία,
ὡς θυσία ἐπίμωμος. — Χρὴ οὖν τὸ τοῦ ὀκνηροῦ καὶ
ἀντιλογικοῦ ἔργον ἀλλοτριῶσαι τῆς ἀδελφότητος.

TIT. Δ'. — *Peri γερόντων καὶ παλαιῶν ἀνδρῶν· καὶ ὡς χρὴ τιμᾶσθαι αὐτούς.*

« Ἀπὸ προσώπου πολιτοῦ ἐξυναστήσῃ, καὶ τιμήσεις
πρόσωπον πρεσβυτέρου. »

« Ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ
σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι. »

A mur, sed ut morbum exulceremus, atque ex aliorum
vulneribus malis nostris texamus excusationem.
Malos porro ac bonos, non mores, sed dissidium,
vel amicitia, ceu certis quibusdam notis exprimit :
et quæ hodie laudamus, crastino die vituperamus.

Ejusdem. — Iracundiam ceu belluam quamdam
sustineamus, et linguam ut præacutum gladium
retundamus ; voluptatem tanquam ignem exstingua-
mus ; januas auribus apponamus, quæ rite cum
aperiantur, tum claudantur ; atque oculum coer-
ceamus, et gustum vellicantem, ne mors per fene-
stras nostras ascendat, immoderatumque risum
irrideamus.

Clement. — Qui ergo seipsum agnoscit, Domini
locus et sedes est.

B *Eragr.* — Vis Deum nosse ? prius id age ut te-
ipsum noscas.

Chrysost. — Alterius vitam perscrutari, servilis
supra modum **403** est animi. Neque enim aliunde
sit ut nostra negligamus, quam quod in alienis in-
quirendis excutiendisque attenti sumus. Fieri si-
quidem non potest, ut homo qui vitam aliorum
perscrutatur, suæ unquam curam habeat. Nam cum
ejus omne studium in aliis inquirendis consuma-
tur, ipsius plane res neglectas facere necessum est.

Ejusd. lib. v De sacerdotibus. — Atque alio modo
comparatum est, ut homo proximi recte facta,
quamvis ea multa magnaue sint, contemptim
cernat. At si vitium usquam appareat, quantum-
libet hoc leve sit, et a multis factitatum, id quam-
primum animadvertit, et prompte carpit, perpe-
tuaque memoria agit. Hoc porro parvum et
vile, multorum sæpe magnorumque virorum glo-
riam minuit.

TIT. III. — *De murmurationibus.*

Num. xi, 1, 2. — « Erat populus murmurans :
et iratus est Dominus, et exarsit ignis, et comedit
partem castrorum. »

Sap. i, 12. — « Custodite vos a murmuracione,
quæ nihil prodest, et a detractacione parcite linguæ :
quia spiritus obscurus in vacuum non ibit. »

Ecclesi. v, 25. — « Vir sapiens non murmurabit. »

I Cor. x, 10. — « Ne murmuretis, quemadmo-
dum quidam murmuraverunt, et perierunt ab ex-
terminatore. »

Philipp. ii, 14. — « Omnia facite sine murmu-
rationibus, ut sitis sine reprehensione. »

Basil. Reg. fusius disput. resp. 29. — Acceptum
opus non est, quod a murmurantibus offertur, non
secus ac victima cui subest macula. — Oportet
ergo seguis et reluctantis opus sodalitiis fratrum
arcere.

TIT. IV. — *De senibus, et ætate prorectis viris : et quod eos oporteat honorare.*

Levit. xix, 32. — « Coram cano capite assurges,
et honorabis faciem senioris. »

Deut. xxxii, 7. — « Interroga patrem tuum, et
annuntiabit tibi, et seniores tuos, et dicent tibi. »

Job xii, 12. — « In multo tempore sapientia ; et A in longa vita scientia. »

Job xxxii, 6. — « Junior sum ætate, vos autem estis seniores : idcirco silentium egi, veritus ne enarrarem vobis peritiam meam. »

Prov. xvi, 31. — « Corona gloriationis senectus : in viis autem justitiæ reperitur. »

Prov. xi, 29. — « Gloria senum canities. »

Sap. iv, 8. — « Senectus venerabilis est, non longa ætas : neque numero dierum computatur. Cani sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata. »

Eccli. vi, 34. — « In multitudine seniorum sta, et si quis est sapiens, adhaerescere ei. »

Eccli. viii, 11. — « Ne te prætereant narrationes seniorum. Ipsi enim didicerunt a patribus tuis. » — « Ne spernas hominem in senectute sua. »

404 *Eccli. xxv, 8.* — « Corona senum multa peritia, et gloria illorum timor Domini. »

Eccli. xxxii, 4. — « Loquere, major natu : decet enim te. »

Eccli. xxv, 4. — « Quam speciosum canitiesi judicium, et presbyteris nosse consilium. »

Basil. Hom. 2 de jejun. — Quidquid præcellit antiquitate, id veneratione dignum est.

Ejusd. in cap. iii Isa. — Ad senem faciendum plus profecto in senili prudentia, quam in capillorum canities, momenti est.

Nili. — In omni re plerumque periculosum est a juvenia consilium petere : neque facile quisquam aliquid pretio dignum esse confectum reperiatur, cui non canities quoque ad consilii societatem ascita fuerit.

S. Greg. Naz. orat. 1. — Melior est canities conjuncta cum prudentia, quam juvenus inerudita.

S. Greg. Nyss. — Canities senum lenitas morum est : vita autem ipsorum vera scientia.

Evagr. — Tum florescit animus, ut scientiam proferat, cum corporis vigor temporis diuturnitate marcescit.

Philon. De Abrahamo. — Qui vere senex est, non longa ætate, sed laudabili atque perfecta vivendi ratione censetur. Qui ergo citra probitatem morum, corpoream vitam multo ævo duxerunt, vetusti pueri dicendi fuerint, qui nunquam dignas canis disciplinas perceperint. — Canities tranquillitas portus est. — Senilis corporis languor, animi motuum compressio est.

TIT. V. — *De agricultura et agricolis : et quod bonum sit operari.*

Gen. iii, 23. — « Ejecit Dominus Adam de paradiso voluptatis, ut operaretur terram de qua sumptus est. »

Gen. ix, 20. — « Cœpit Noe vir agricola terram colere, et plantavit vineam, et bibit ex vino, et inebriatus est. »

Gen. xlix, 14. — « Issachar bonum appetivit,

« Ἐν πολλῷ χρόνῳ σοφία, ἐν δὲ μακρῷ χρόνῳ ἐπιστήμη. »

« Νεώτερος μὲν εἰμι τῷ χρόνῳ, ὁμῆς δὲ πρεσβύτερος· διὸ ἡσύχασα φοβηθεὶς ἀναγγεῖλαι ὑμῖν τὴν ἐμαυτοῦ ἐπιστήμην. »

« Στέφανος καυχήσεως, γῆρας· ἐν δὲ ὁδοῖς δικαιοσύνης εὐρίσκεται. »

« Δόξα πρεσβυτέρων πολιὰ. »

« Γῆρας τίμιον, οὐ τὸ [πολύχρονον, οὐδὲ ἀριθμῷ ἐτῶν μεμέτρηται. Πολιὰ ἐστὶ φρόνησις ἀνδρὶ, καὶ ἡλικία γήρως, βίος ἀκηλίδωτος. »

« Ἐν πλήθει πρεσβυτέρων στῆθι· καὶ εἰ τις ἐστὶ σοφός, προσκολληθήσεται αὐτῷ. »

« Μὴ ἀστόχει διηγημάτων γερόντων· καὶ γὰρ αὐτοὶ ἐμαθον παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν. » — « Μὴ ἀτιμάσῃς ἄνδρα ἐν γήρῳ αὐτοῦ. »

« Στέφανος γερόντων πολυπειρία· καὶ τὸ καύχημα αὐτῶν φόβος Κυρίου. »

« Λάλησον, πρεσβύτερε· πρέπει γὰρ σοι. »

« Ὡς ὠραῖον πολιὰς κρίσις, καὶ πρεσβυτέροις ἐπιγινῶναι βούλην. »

Πάν τὸ ἀρχαιότητι διαφέρων, αἰδέσιμον.

Πλεῖτον τῷ ὄντι τῆς ἐν θριβί λευκότητος εἰς πρεσβυτέρου σύστασιν, τὸ ἐν φρονήσει πρεσβυτερικόν.

« Ἐπὶ παντός ὡς ἐπιπολὺ πράγματος, ἐπισφαλῆς σύμβουλος ἡ νεότης· καὶ οὐκ ἂν τις εὖρῃ βῆδῳ κατορθωθὲν τι τῶν σπουδῆς ἀξίων, ᾧ μὴ καὶ πολιὰ συμπαραλήφθῃ πρὸς κοινωνίαν τοῦ σκέμματος. »

Κρίσσων πολιὰ μετὰ φρονήσεως, ἀπαιδεύτου νεότητος.

Πολιὰ γερόντων πράξης· ζωὴ δὲ αὐτῶν, γνῶσις ἀληθείας.

Ἀνθεῖται πρὸς ἐπιστήμην ψυχῇ, ὅποτε τοῦ σώματος ἄκμαί μῆκει μαραίνονται.

Ὁ ἀληθεὶς πρεσβύτερος, οὐκ ἐν μῆκει χρόνων, ἀλλ' ἐν ἐπαινετῷ καὶ τελείῳ βίῳ θεωρεῖται. Τοὺς μὲν οὖν αἰῶνα πολλὸν τρέψαντας ἐν τῇ μετὰ σώματος ζωῇ, δίχα καλοκαγαθίας, πολυχρόνιους παῖδας λεκτέον, μαθήματα πολιὰς ἀξία μηδέποτε παιδεύθιντας. — Ἀκύμαντος λιμὴν πολιὰ. — Σώματος παρακμή, καταστολὴ παθῶν.

TITA. E. — *Περὶ γεωργίας καὶ γεωργῶν· καὶ ὅτι καλὸν τὸ ἐργάζεσθαι.*

« Ἐξέβαλε Κύριος τὸν Ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τροφῆς, ἐργάζεσθαι τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθη. »

« Ἦρξατο Νῶε ἄνθρωπος γεωργός γῆς, καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ οἴνου, καὶ ἐμεθύσθη. »

« Ἰσάχαρ τὸ καλὸν ἐπιθύμησεν, ἀναπαυόμενος

ἀναμέσον τῶν κλήρων· καὶ ἰδὼν τὴν ἀνάπαυσιν, οὗτις
καλὴ, καὶ τὴν γῆν οὗτις πλουσίαν, τίθειαι τὸν ὄμον αὐτοῦ
εἰς τὸ ποιεῖν, καὶ ἐγενήθη ἀνὴρ γεωργός. »

« Ἐπιμελοῦ τῶν ἐν πεδίῳ γλωρῶν, καὶ κερεῖς
πόαν· σύναγε χόρτον ὀρεινὸν, ἵνα ἔχῃς πρόβατα εἰς
ἐρατισμόν. Τίμα δὲ πεδίον, ἵνα ᾧσί σοι ἄρνες. »

« Ἐργάζου τὴν γῆν σου· καὶ γὰρ πλοῖα οὐκέτι
ἐρχεται ἐκ Καρχηδόνης. »

« Νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα, καὶ μὴ σπείρατε εἰς
ἀκάνθα. »

« Μὴ μισήσῃς ἐπιπόνον ἐργασίαν, καὶ γεωργίαν
ὕπῳ Ὑψίστου ἐκτισμένην. »

« Ὁ ἐργαζόμενος τὴν γῆν, ἀνύψωτε θημωνίαν
αὐτοῦ. »

« Χάριν καὶ κάλλος ἐπιθυμεῖ ὀφθαλμός, καὶ ὑπὲρ
ἀμφοτέρω χλόην σπόρου. »

« Τί σοφισθήσεται ὁ κρατῶν ἀρότρου, καὶ καυ-
χώμενος ἐν δόρατι κέντρου, βόας ἐλαύνων, καὶ
ἀναστρεφόμενος ἐν ἔργοις αὐτοῦ, καὶ διηγῆται αὐτοῦ
ἐν υἱοῖς ταύρων; Καρδίαν δώσει βαθεῖ εἰς ταμεῖν
αὐλάκας, καὶ ἡ ἀγρυπνία αὐτοῦ εἰς χορτάσματα
δαμάλλως. »

« Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν
μεταλαμβάνειν. »

Γεηπόνος τὴν ὕπνον ἀποκισάμενος, πρὸ τὴν τῆς
γῆς ἐργασίαν ἐπείγεται, καὶ τοῦ μὲν οἰκίσκου καὶ
τῆς ἐπαύλειος τὸ ἔρημον ὑπερασπίζεται, καὶ ἀναγ-
κάζεται ὁμῶς, καὶ φλογμῷ καὶ χειμῶνι ἀπὸ ταλαι-
πύρου σαρκὸς διαμάχεσθαι. Πανταχοῦ γὰρ διὰ δυσ-
κολίας καὶ πόνων τοῖς ἀνθρώποις πέφυκε τὰ χρήσιμα
παραγίνεσθαι. — Φέρει γεηπόνους ἡδονὴν τὸ ἐξ ὕ-
πνου τε καὶ βαθυγελῶν χωρίων πολὺν τινα δρόπεσθαι
τὸν καρπὸν. Εἰ δὲ ποτε καὶ ἐκ πατρώδους γῆς, καὶ
λεπτῆς, καὶ ὑποφάμμου· δυνηθεῖ μετὰ πολλὴν ἐπι-
μέλειαν χρηστοῦ τινος ἀπολαῦσαι καρποῦ, μέλζων
ἐντεῦθεν ἡ ἡδονὴ τῷ γεηπόνῳ, διότι πρὸς τὴν τῆς
φύσεως ἀγωνισάμενος, καὶ τοὺς οἰκίλους πόνους ἀντισ-
τάξας τῇ στείρωσει τῆς γῆς, νίκης· τινὰ μαρτυρίαν
ἀποφέρειται παρὰ τῶν τὰ γέωργιον θαυμαζόντων.

ΤΙΤΑ. Γ. — *Περὶ γυμνασίου, καὶ μελέτης, καὶ
δουλήσεως.*

« Ἐκ μερίμνης καὶ φροντίδος ἀναφανίσαι σοι εἰ-
ρήνη. »

« Τέκνον, ἐν ζωῇ σου πείρασον τὴν ψυχὴν
σου. »

« Γύμναζε σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. Ἡ γὰρ σωμα-
τικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ
εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγέλλειν
ἔχουσα ζωῆς, τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης. »

Οἱ ἐκ μακρῆς συνηθείας μελετηθέντες πόνοι,
ἀλυπότερον προσπίπτουσι τοῖς ἐγγεγυμνασμένοις.
— Μιμησώμεθα τοὺς ἐν τοῖς τακτικοῖς τὰς μελέτας
ποιουμένους, οἳ γε ἐν χειρονομίαις, καὶ ὀρχήσεσι
τὴν ἐμπειρίαν κτησάμενοι, ἐπὶ τῶν ἀγώνων τοῦ ἐκ
τῆς παιδείας ἀπολαύουσι χάρους.

A requiescens inter sortes. Et videns requiem, quod
esset bona, et terram, quoniam pinguis, posuit hu-
merum suum ad laborandum, et factus est vir
agricola. »

Prov. xxvii, 25. — « Curam habe viroris qui in
agro est, et tonde herbam : et collige fenum mon-
dium, ut habeas oves ad vestimentum. Solve pre-
tium agri, ut tibi sint agni. »

Isa. xxiii, 40. — « Operare terram tuam : quia
non veniunt amplius naves Carthaginis. »

Jerem. iv, 3. — « Novate vobis novalia, et no-
lite seminare in spinas. »

Eccli. vii, 16. — « Non oderis laboriosa opera,
et rusticationem creatam ab Altissimo. »

B *Eccli. xi, 30.* — « Qui operatur terram suam,
exaltabit acervum frugum. »

Eccli. xi, 22. — « Gratiam et speciem deside-
rat oculus, et super utraque virorem sementis. »

Eccli. xxxviii, 25, 26. — « Qua sapientia re-
plebitur qui tenet aratrum, et gloriatur in jasculo
stimuli ; qui boves agitat, et conversatur in operi-
bus suis, et enarratio ejus in 405 filiis taurorum ?
Cor suum profunde dabit ad sciendum sulcos :
et vigilia ejus in sagina vaccae. »

II Tim. ii, 6. — « Laborantem agricolam oportet
primum de fructibus percipere. »

Chrysost. — Agricola, excusso somno, ad ter-
ram colendam properat, et domunculæ suæ et
casæ solitudinem tuetur : cogiturque nihilomi-
nus non sine magna corporis molestia cum aestu
et frigore colluctari. Etenim ita comparatum est,
ut quæ utilitatem hominibus afferunt, cum diffi-
cultate et labore habeantur. — Magna voluptate
affici solent agricolæ, cum ex planis, et profundi
soli locis ingentem fructum percipiunt. At si
quando ex petrosa exillique et arenosa terra post
diuturnam culturam lætum aliquem fructum colli-
gere ipsis contigerit, majorem hinc capiunt volu-
ptatem. Nam cum quis adversus terræ naturam
dimicavit, et labores suos sterilitati terræ oppo-
suit, victoriæ testimonium quoddam apud eos
refert, qui ipsius in colendo arvo studium admi-
rantur.

TIT. VI. — *De gymnasio, meditatione, et
exercitatione.*

Job xi, 18. — « Ex sollicitudine et cura pax
oriatur tibi. »

Eccli. xxxvii, 30. — « Fili, in vita tua tenta
animam tuam. »

I Tim. iv, 7. — « Exerce teipsum ad pietatem.
Corporalis enim exercitatio ad modicum prodest :
pietas autem ad omnia utilis est, promissionem
habens vitæ quæ nunc est, et futuræ. »

Basilii. — Labores longa consuetudine familia-
res reddit, minore cum molestia illis ingruunt,
qui eisdem assueverint. — Imitemur eos qui rei
militari se exercent : qui cum in gesticulationibus
et saltationibus peritiam adepti sint, in seriis cor-
taminibus ea quam ludus ipsis conciliavit, utili-
tate perfruuntur.

Theologi. — Virtus in actionibus minime exercitata, rebus adversis facile deletur.

Didymi. — Ex diuturna meditatione et exercitatione violentia et feritas perturbationum animi frangitur.

Philonis. — Assidua exercitatio, firmam scientiam efficit, quemadmodum exercitationis negligentia incitiam parit. Rursumque experientiam auget studium quod in ea conteritur. — Meditatio nutrix est scientiæ.

TIT. VII. — *De iis qui resipiscunt.*

Psal. cxxi, 5. — « Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non abscondi. »

Psal. xxxvii, 19. — « Iniquitatem meam annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo. »

Prov. xviii, 17. — « Justus prior est accusator sui. »

Eccli. xviii, 19. — « Ante judicium examina te ipsum, et in tempore visitationis invenies propitiationem. »

Eccli. i, 31. — « Non confundaris confiteri peccata tua. »

406 TIT. VIII. — *De mulieribus: quod eas oporteat subjectas esse viris suis, nec citra eorum auctoritatem quidquam facere.*

Gen. iii, 16. — « Dixit Deus mulieri: Ad virum tuum erit conversio tua, et ipse dominabitur tui. »

Nam. xxx, 6-10. — « Mulier si maritum habuerit, et vota ipsius super eam fuerint, secundum distinctionem labiorum ejus, quæcunque determinaverit in animam suam, audieritque vir illius, et ei silentium egerit, quacunque die audierit, sic quoque stabunt omnia vota illius, et determinationes illius, quas determinaverit in animam suam, stabunt. Sin vero abnuendo abnuerit vir ipsius, qua die audierit, omnia vota ejus et determinationes ejus, quas determinavit in animam suam, non stabunt, quoniam abnuit vir illius: et Dominus mundani faciet eam. »

« Mulier quæ honorat virum suum, sapiens omnibus videbitur. »

Ephes. v, 23, 24. — « Mulieres subditæ sint viris suis tanquam Domino. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ, et ipse est caput corporis. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat: mulier autem, ut timeat virum suum. »

I Petr. iii, 4-6. — « Mulieres subditæ sint viris suis; ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem lucrifiant, considerantes vestram in timore conversationem. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim et aliquando mulieres sperantes in Deo ornabant se, subjectæ propriis viris. Sicut Sara obediebat Abraham, dominum cum vocans:

Ἀρετὴ ἀμελέτητος ἐν τοῖς ἔργοις, ταχέως ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἀφανίζεται.

Ἐκ μελέτης πολλῆς καὶ ἀσκήσεως ἡ βία καὶ ἡ ἀγριότης τῶν παθῶν ἀσθενεῖ.

Ἡ συνεχὴς ἀσκησις ἐπιστήμην παγίαν ἐργάζεται, ὡς ἀμαθίαν ἀμελετησία· καὶ πάλιν αὖξει τὴν πείραν ἢ περὶ αὐτὴν τριβή. — Μελέτη τροφὸς ἐπιστήμης.

TIT. Z. — *Περὶ γνωσιμαχούντων.*

« Τὴν ἀνομίαν μου ἐγνώρισα, καὶ τὴν ἁμαρτίαν μου οὐκ ἐκάλυψα. »

« Τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ ἀναγγελῶ, καὶ μεριμνήσω ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας μου. »

« Δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν πρωτολογίᾳ. »

« Πρὸ κρίσεως ἐξέταξε σεαυτὸν, καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς εὐρήσεις ἱλασμόν. »

« Μὴ αἰσχυρῆς ὁμολογήσῃ ἐφ' ἁμαρτίαις σου. »

TIT. H. — *Περὶ γυναικῶν· δεῖ γρὴν αὐτὰς ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι, καὶ μηδὲν ποιεῖν χωρὶς αὐτῶν.*

« Εἶπεν ὁ Θεὸς τῇ γυναικί· Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτὸς σου κυριεύσει. »

« Ἐάν γενομένη γένηται γυνὴ ἄνδρι, καὶ εὐχαὶ αὐτῆς ἐπ' αὐτῇ, κατὰ τὴν διαστολὴν τῶν χειλέων αὐτῆς, ὅσας ὥρῃσατο κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτῆς, καὶ ἀκούσῃ ὁ ἄνθρωπος αὐτῆς, καὶ παρασιωπήσῃ αὐτῇ, ἢ ἂν ἡμέρᾳ ἀκούσῃ, καὶ οὕτως στήσονται πᾶσαι αἱ εὐχαὶ αὐτῆς, καὶ οἱ ὀρισμοὶ αὐτῆς, ὅς ὥρῃσατο κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτῆς στήσονται. Ἐάν δὲ ἀνανεύσῃ ὁ ἄνθρωπος αὐτῆς, ἢ ἂν ἡμέρᾳ ἀκούσῃ, πᾶσαι αἱ εὐχαὶ αὐτῆς, καὶ οἱ ὀρισμοὶ αὐτῆς, ὅς ὥρῃσατο κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτῆς, οὐ μενοῦσιν, ὅτι ἄνθρωπος ἀνένευσε· καὶ Κύριος καθαρῶς αὐτὴν. »

« Γυνὴ ἰδίον ἄνδρα τιμῶσα, σοφὴ πᾶσι φανήσεται. »

« Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτασσέσθωσαν ὡς τῷ Κυρίῳ· ὅτι ἄνθρωπος κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας· καὶ αὐτὸς ἐστὶ κεφαλὴ τοῦ σώματος. Ἄλλ' ὡς ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτως καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν ἐν πᾶσιν. Ἐκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ὡς ἑαυτὸν ἀγαπάτω· ἡ δὲ γυνὴ, ἵνα φοβηθῇ τὸν ἄνδρα. »

« Αἱ γυναῖκες ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα εἴ τινας ἀπειθοῦσι τῷ λόγῳ, διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀναστροφῆς ἀνευ λόγου κερδηθῶσιν· ἐποπτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἀναστροφὴν ὁμῶν. Ὅν ἐστὼ οὐχ ὁ ἐν πλοκαῖς τριχῶν καὶ περιθέσει χρυσίων, ἢ ἐνδύσει ἱματίων κόσμος, ἀλλ' ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος ἐν ἀφθάρτῳ τοῦ πραίως καὶ ἡσυχίου πνεύματος, ὅς ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πολυτελής. Οὕτως γὰρ ποτε αἱ γυναῖκες αἱ ἐλπίζουσαι εἰς Θεόν, ἐκόσμου ἑαυτὰς, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς Σάρρα ὑπήκουσε τῷ Ἀβραάμ,

κύριον αὐτὸν καλοῦσα, ἥ· ἐγενήθητε τέκνα, ἀγαθοποιεῖσθαι, καὶ μὴ φοβοῦμεναι μηδεμίαν πτόησιν.

TIT. Θ'. — *Περὶ γυναικῶν· ὅτι οὐ δεῖ ἀκατακάλυπτως εὐχεσθαι αὐτάς, ἢ λαλεῖν, ἢ διδάσκειν ἐν ἐκκλησίᾳ Θεοῦ.*

« Ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνατε· πρέπον ἐστὶ γυναῖκα ἀκατακάλυπτον τῷ Θεῷ προσεύχεσθαι· οὐδὲ ἡ φύσις αὐτῇ διδάσκει ὁμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν, ἐὰν κομᾷ, ἀτίμια αὐτῷ ἐστὶ· γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῇ ἐστίν· ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίου αὐτῇ δίδεται. »

« Οὐκ ἐστὶν ἀκαταστασίας ὁ Θεός, ἀλλ' εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. Αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσασθαι, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν ὅκῳ τοὺς ἰδίους ἀνδρας ἐπερωτάτωσαν. Αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναικὶ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ. »

« Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μαθανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. Διδάσκειν δὲ γυναικὶ οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός. »

Αἱ γυναῖκες τὰς φλυαρίας ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν παύσατωσαν, καὶ τοὺς ψιθυρισμοὺς, μνημονεύουσαι πῶς τῇ Εὐᾷ ψιθυρίσας ὁ πονηρὸς, ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου.

TIT. I'. — *Περὶ γυναικῶν κυσκουσῶν· ἐὰν μὲν ἄρσεν τέκῃ, ἐπὶ μ' ἡμέρας οὐκ εἰσελεύσεται εἰς οἶκον Κυρίου· εἰ δὲ θῆλυ, ἐπὶ ὀγδοήκοντα.*

« Ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσὴν λέγων· Λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ εἰπὲς πρὸς αὐτοὺς, λέγων· Γυνὴ εἴ τις ἀν' σπερματισθῇ, καὶ τέκῃ ἄρσεν, ἀκάθαρτος ἔσται ἐπὶ ἡμέρας, κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἀφόδου αὐτῆς. Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ περιτεμεῖς τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ· καὶ τριάκοντα καὶ τρεῖς ἡμέρας ἐν αἵματι ἀκαθάρτῳ αὐτῆς καθισθήσεται· παντὸς ἁγίου οὐχ ἄψεται, καὶ εἰς τὸ ἁγιαστήριον οὐκ εἰσελεύσεται, ἕως οὗ πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι καθάρσεως αὐτῆς. Εἰ δὲ θῆλυ τέκῃ, ἀκάθαρτος ἔσται ὅς ἐστι ἡμέρας κατὰ τὴν ἀφόδον αὐτῆς· καὶ ἑξήκοντα ἡμέρας καὶ ἑξ καθεστήσεται ἐν αἵματι ἀκαθάρτῳ αὐτῆς. »

Τὰ κατὰ γαστρός βρέφη μῆσιν ἐπὶ ζωογονεῖσθαι πέφυκεν, ὡς παραδοξότατόν τι συμβαίνειν. Γίνεται γὰρ ἐπτάμηνα ἀγώγιμα, τῶν ὀκταμήνων ἐπίπαν ζωογονεῖσθαι μὴ δυναμένων.

TIT. ΙΑ'. — *Περὶ γυναικὸς ἀνδρείας καὶ σώφρονος.*

« Ἀνεχώρησε τοῖς ποσὶν εἰς σκηνὴν Ἰαήλ γυναικὸς Χαβὴρ τοῦ Κιναίου. Καὶ ἐξῆλθεν Ἰαήλ εἰς συνάντησιν Σισάρα, καὶ εἶπεν αὐτῇ· Ἐκκλινον, κύριέ μου, ἐκκλινον πρὸς με· μὴ φοβοῦ. Καὶ ἐξέκλινε πρὸς αὐτὴν ἐν τῇ σκηνῇ, καὶ περιέβαλεν αὐτὸν ἐπιβολαίῳ. Καὶ εἶπε Σισάρα πρὸς αὐτήν· Πότισον δὴ με μικρὸν ὕδωρ, ὅτι ἐδίψησα. Καὶ ἤνοιξε τὸν ἀσχὸν τοῦ γάλακτος, καὶ ἐπότισεν αὐτὸν, καὶ περιέβαλεν αὐτῷ ἐπιβολαίον. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὴν Σισάρα· Στήθι δὴ ἐπὶ

A *cujus facie eais filie benefacientes, et non pertinentes ullam perturbationem. »*

TIT. IX. — *De mulieribus : quod detecta facie orare non debeant, nec loqui, aut docere in ecclesia Dei.*

I Cor. xi, 13, 14. — « In vobis ipsis judicate : Decet mulierem non velatam orare Deum ? nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutrit, ignominia est illi : mulier vero si comam nutrit, gloria illi est, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. »

I Cor. xiv, 33, 34. — « Non enim est dissonis Deus, sed pacis, sicut in omnibus ecclesiis sanctorum doceo. Mulieres in ecclesiis taceant : non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit. Si autem volunt discere, domi interrogent viros suos. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. »

I Tim. ii, 11. — « Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. »

Eusebii. — Mulieres nugamenta ex ore suo arceant, illud habentes in memoria, diabolus, cum Evæ insusurrasset, e paradiso eam expulisse.

407 TIT. X. — *De mulieribus puerperis : quod si masculum mulier pepererit, ante diem quadragesimum non ingrediatur domum Domini ; si feminam, ante octogesimum.*

Levit. xii, 1. — « Locutus est Dominus ad Moysen, dicens : Loquere filiis Israel, et dices ad eos : Mulier si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, juxta dies separationis menstruae suae. Et die octava circumcides carnem præputii illius : ipsa vero triginta diebus manebit in sanguine immundo suo. Omne sanctum non tanget, et in sanctuarium non ingredietur, donec impleantur dies purificationis suae. Sin autem feminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, secundum menstrua sua, et sexaginta sex diebus sedebit in sanguine immundo suo. »

Philon. De mundi opif. — Fetus intra uterum menses septem vividus solent esse, ita ut aliquid eximium prorsus contingat. Fiunt enim septimestres partus vitales ; qui autem octimestres, vitales prorsus esse nequeunt.

TIT. XI. — *De muliere forti et casta.*

Judic. iv, 17. — « Sisara accessit pedes in tabernaculum Jael uxoris Chaber Cinæi. Et egressa est Jael in occursum Sisarae, et dixit ei ; Diverte, domine mi, diverte ad me ; ne timeas. Et declinavit ad eam in tabernaculum ; quæ involvit eum pallio. Et dixit ei Sisara : Da mihi paululum aquæ, quia sitio. Quæ aperuit utrem lactis, et dedit ei bibere, et operuit illum pallio. Dixitque ad eam Sisara : Sta ante ostium tabernaculi, et cum venerit ad te

aliquis qui te interroget, utrum hic sit vir quispian, dices nullum esse. Et accepit Jael clavum tabernaculi, et assumens pariter malleum in manu sua, ingressa est clam ad eum, et infixit in maxilla ejus clavum, qui perforavit usque in terram. Et ipse sopore gravi obrutus erat inter genua ejus, et expiravit, mortuusque est. Et ecce Barac insequens Sisaram, et exivit Jael ei obviam, et dixit ad illum: Veni, et ostendam tibi virum quem tu quaeris. Et introivit ad illam, et ecce Sisara mortuus, et clavus in maxilla ejus.

Judic. v, 24. — « Benedicta sit inter mulieres Jael, uxor Chaber Cinzi, a mulieribus, in tabernaculis benedicatur. Aquam petit ille, et lac dedit in vaseculo primatum. »

Judic. ix, 52. — « Accessit Abimelech usque ad portam turris, ut incenderet eam igni. Et jecit mulier una fragmen in caput Abimelech, et confregit cranium ejus. Et cito clamavit ad puerum armigerum suum, et dixit ei: Educ gladium tuum, et interfice me, ne forte dicant, quia mulier occidit illum. Et confixit eum puer ipsius, et mortuus est. »

I Reg. xix, 11. — « Annuntiavit Melchol ad David, dicens: Nisi tu salvam feceris animam tuam hac nocte, cras morti 408 traderis. Et demittit Melchol David per fenestram: isque abiit, et fugit, salvatusque est. »

I Reg. xxv, 24, 25. — « Et dixit Abigaia ad David: Inmesit, domine, iniquitas. Loquatur, obsecro, famula tua in auribus tuis. Ne ponat dominus meus cor suum super virum pestilentem hunc, cum quo est stultitia. Et dixit David ab Abigaia: Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit te hodie in occursum meum, et benedicta indoles tua, et benedicta es tu, quae prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem. »

Job xxxviii, 59. — « Quis dedit mulieribus tex-
turae sapientiam, et variegandi scientiam? »

Prov. xii, 4. — « Mulier fortis corona est viro suo. »

Prov. xviii, 22. — « Qui invenit mulierem bonam, invenit gratias, et accepit jucunditatem a Domino. Qui expellit mulierem bonam, expellit bona ex domo sua. »

Prov. xiv, 1. — « Sapientes mulieres aedificaverunt domos: insipiens vero subvertit manibus suis. »

Prov. xxxi, 10. — « Mulierem fortem quis inveniet? pretiosior est lapidibus pretiosissimis. »

Eccli. vii, 19-26. — « Noli discedere a muliere sensata et bona. Gratia enim illius super aurum. Mulier tibi est secundum animum tuum? ne repudies illam. »

Eccli. xxvi, 2, 16. — « Mulier bona, pars bona: in parte timentium Dominum dabitur viro. Mulieris bonae beatus est vir. Mulier fortis oblectat virum suum, et annos vitae ejus implebit in

A τὴν θύραν τῆς σκηνῆς, καὶ ἵσται ἐάν τις ἔλθῃ πρὸς σέ, καὶ ἐρωτήσῃ σε, εἰ ἐστὶν ὧδε ἀνὴρ, ἐρεῖς· Οὐκ ἐστὶ. Καὶ ἔλαβεν Ἰαήλ τὸν πάσσαλον τῆς σκηνῆς, καὶ ἔθηκε τὴν σφύραν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, καὶ εἰσῆλθε πρὸς αὐτὸν ἐν κρυφῇ, καὶ ἔπηξε τὸν πάσσαλον ἐν τῇ γνάθῳ αὐτοῦ, καὶ διεξῆλθεν ἐν τῇ γῇ. Καὶ αὐτὸς ἀπεκάρησεν ἀναμέσον τῶν γονάτων αὐτῆς, καὶ ἀπέψυξε, καὶ ἀπέθανε. Καὶ ἰδοὺ Βαράκ διώκων τὸν Σισάρα, καὶ ἐξῆλθεν Ἰαήλ εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· Δεῦρο, καὶ δείξω σοι τὸν ἀνδρα δὲν σὺ ζητεῖς. Εἰσῆλθε πρὸς αὐτήν, καὶ ἰδοὺ Σισάρα ἐβριμμένος νεκρὸς, καὶ πάσσαλος ἐν τῇ γνάθῳ αὐτοῦ. »

« Εὐλογηθεῖη ἐν γυναιξὶ Ἰαήλ, γυνὴ Χάβερ τοῦ Κιναιίου ἀπὸ γυναικῶν, ἐν σκηναῖς εὐλογηθεῖη. Ὑδωρ ἤτησε, καὶ γάλα ἔδωκεν ἐν λεκάνῃ ὑπερεχόντων. »

« Ἦγγισεν Ἀβιμέλεχ ἕως τῆς πύλης τοῦ πύργου ἐμπρῆσαι αὐτήν ἐν πυρὶ· καὶ ἔβριψε γυνὴ μία χλάσμα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἀβιμέλεχ, καὶ συνέκλασε τὸ κρανίον αὐτοῦ. Καὶ ἔδωκε ταχὺ πρὸς τὸ παιδάριον τὸ αἶρον τὰ σκεύη αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ Σπᾶσον τὴν ῥομφαίαν σου, καὶ θανάτωσόν με, μήποτε εἰπωσιν ὅτι γυνὴ ἀπέκτεινεν αὐτόν. Καὶ ἐξεκέντησεν αὐτὸν τὸ παιδάριον αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανεν. »

« Ἀπήγγειλε Δαβὶδ Μελχὶλ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, λέγουσα· Ἐάν μὴ σὺ σώσῃς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τὴν νύκτα ταύτην, αὐρίον θανατωθήσῃ. Καὶ κατάγει ἡ Μελχὶλ τὸν Δαβὶδ διὰ τῆς θυρίδος, καὶ ἀπήλθε, καὶ ἔφυγε, καὶ σώζεται. »

C « Εἶπεν Ἀβιγαία πρὸς Δαβὶδ· Ἐν ἐμοί, κύριε, ἡ ἀδικία. Λαλήσάτω δὴ ἡ δούλη σου εἰς τὰ ὠτά σου. Μὴ θέσθω ὁ κύριός μου τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἀνθρώπον τὸν λοιμὸν τοῦτον, καὶ ἀφροσύνη μετ' αὐτοῦ. Καὶ εἶπε Δαβὶδ τῇ Ἀβιγαίᾳ· Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ὃς ἀπέστειλέ σε σήμερον εἰς ἀπάντησιν, καὶ εὐλογητὸς ὁ τρόπος σου, καὶ εὐλογημένη σὺ εἰ, ἀποκωλύουσά με σήμερον μὴ εἰσελθεῖν εἰς αἵματα. »

« Τίς ἔδωκε γυναιξὶν ὑφάσματος σοφίαν, καὶ ποιητικὴν ἐπιστήμην; »

« Γυνὴ ἀνδρεία στέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς. »

« Ὅς εὗρε γυναῖκα ἀγαθὴν, εὗρε χάριτας· ἔλαβε δὲ παρὰ Κυρίου ἰλαρότητα. Ὅς ἐκβάλλει γυναῖκα ἀγαθὴν, ἐκβάλλει τὰ ἀγαθὰ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. »

D « Σοφαὶ γυναῖκες ψυχοδόμησαν οἴκους· ἡ δὲ ἄφρων κατέστρεψε τὰς χερεὶν αὐτῆς. »

« Γυναῖκα ἀνδρείαν τίς εὕρῃσι; τιμιωτέρα ἐστὶ λίθων πολυτελῶν. »

« Μὴ ἀστόχει ἀπὸ γυναικὸς σοφῆς καὶ ἀγαθῆς. Ἥ γὰρ χάρις αὐτῆς ὑπὲρ χρυσίου. Γυνὴ σοὶ ἐστὶ κατὰ τὴν ψυχὴν; μὴ ἐκβάλῃς αὐτήν. »

« Γυνὴ ἀγαθὴ, μερὶς ἀγαθῆς, καὶ ἐν μερίδι φοβουμένων Κύριον δοθήσεται. Γυναικὸς ἀγαθῆς μακάριος ὁ ἀνὴρ· γυνὴ ἀνδρεία εὐφραίνει τὸν ἀνδρα αὐτῆς, καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ πληρώσει ἐν εἰρήνῃ. Χάρις γυναι-

VARIÆ LECTIONES.

ᾠ. Rup. ut in Sixtin. ἐν τῷ προτάφῳ. « Græci codices Bibliorum, etiam vetustissimi, habent Ἀβιγαία pro Ἀβιγαίᾳ, librariis α pro λ legentibus. Sic alibi pro Δαβιδά legerunt Δαβιδ. »

κὺς τέρπει τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ τὰ ὅσα αὐτοῦ A
πιαίνει ἐπιστήμη αὐτῆς. »

« Κάλλος γυναικὸς ἡαρύνει πρόσωπον αὐτῆς, καὶ
ὑπὲρ πάντων ἐπιθυμίαν ἀνθρώπου ὑπεράγει. Εἰ ἔστιν
ἐπὶ στόματος ἔλεος καὶ πραότης, οὐκ ἔστιν ἀνὴρ
αὐτῆς καθ' υἱοὺς ἀνθρώπων. »

Κάλλος νόμιζε τὴν φρενῶν εὐκοσμίαν,
Οὐκ ἦν τράφουσι χεῖρες, καὶ λύει χρόνος.

Φιλῶτακρυ πῶς αἰεὶ τὸ θῆλυ γένος, καὶ τὸν νοῦν εἰς
ἔλεον εὐδιάθροπτον ἔχει.

Ανυπόπτου εἰς διαβολὴν δείκνυσιν γυναῖκα, τὸ μὴ
καλλωπίζεσθαι, μηδὲ μὴν κοσμεῖσθαι πέρα τοῦ
πρέποντος. εὐχαῖς καὶ δεήσεσι προσανέχουσιν ἐκτε-
νῶς· τὰς μὲν ἐξόδους τῆς οἰκίας φυλαττομένην τὰς
πολλὰς, ἀποκλείουσιν ὡς οἶόν τε ἑαυτὴν τῆς πρὸς
τοὺς οὐ προσήκοντας προσώψεως, ὡς ἂν προῦργια-
τερον τιθεμένην τῆς ἀκαίρου φλυαρίας τὴν οἰκου-
ρίαν.

TIT. IV. — *Περὶ γυναικῶν πονηρῶν καὶ μοιχα-
λίδων, καὶ πορνεουσῶν, καὶ πάσης κακίας
πεπληρωμένων.*

« Ἐγένετο ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπήγγειλε
Σαμψὼν τῇ Δαλιδᾷ τὸ πρόβλημα, ὅτι ἐνώλησεν
αὐτόν. Καὶ ἀνήγγειλε τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Καὶ
εἶπαν αὐτῷ οἱ ἄνδρες τῆς πόλεως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ
ἐβδόμῃ πρὸ τοῦ θῦναι τὸν ἥλιον· Τί γλυκύτερον
μέλιτος, καὶ τί ισχυρότερον λέοντος; Καὶ εἶπεν αὐ-
τοῖς Σαμψὼν· Εἰ μὴ κατεδαμάσατέ μου τὴν δάμα-
λιν, οὐκ ἂν ἔγνωτε τὸ πρόβλημά μου. »

« Εἶπε δὲ Σαμψὼν Δαλιδᾷ· Ὡς λέγεις, ὅτι Ἠγά-
πηκά σε, καὶ ἡ καρδία σου οὐκ ἔστι μετ' ἐμοῦ;
τοῦτο τρίτον ἐπλάνησάς με, καὶ οὐκ ἀπήγγειλές μοι
ἐν τίνι ἡ ἰσχύς σου ἡ μεγάλη. Καὶ ἐγένετο ὅτε κατ-
ειργάσατο αὐτόν ἐν τοῖς λόγοις αὐτῆς πάσας τὰς
ἡμέρας, καὶ ἐστενοχώρησεν αὐτόν, καὶ ὠλιγοψύχησεν
ἕως τοῦ ἀποθανεῖν, ἀπήγγειλεν αὐτῇ πᾶσαν τὴν καρ-
δίαν αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῇ· Σίδηρος οὐκ ἀνέβη ἐπὶ
τὴν κεφαλὴν μου, ὅτι Ναζιραῖος Θεοῦ εἰμι ἀπὸ
κοιλίας μητρὸς μου. Ἐάν οὖν ξυρῆσωμαι, ἀποστή-
σεται ἀπ' ἐμοῦ ἡ ἰσχύς μου, καὶ ἀσθενήσω, καὶ
ἔσομαι ὡς πάντες ἄνθρωποι. Καὶ εἶδε Δαλιδᾷ ὅτι
ἀπήγγειλεν αὐτῇ πᾶσαν τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ
ἀπέστειλε, καὶ ἐκάλεσε τοὺς σατράπας πάντας τῶν
ἀλλοφύλων λέγουσ· Ἀνάβητε τὸ ἀπαξ τοῦτο, ὅτι
ἀπήγγειλέ μοι πᾶσαν τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Καὶ ἀν-
έβησαν πρὸς αὐτὴν οἱ ἄρχοντες τῶν ἀλλοφύλων, καὶ
ἔνεγκαν τὸ ἀργύριον ἐν χειρὶ αὐτῶν. Καὶ ἐκοίμισε
Δαλιδᾷ τὸν Σαμψὼν ἐπὶ τὰ γόνατα αὐτῆς, καὶ ἐκάλεσε
τὸν κουρία, καὶ ἐξύρησε τὰς ἐπὶ τὰς σειρὰς τῆς κεφα-
λῆς αὐτοῦ, καὶ ἀπέστη ἡ ἰσχύς αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ.
Καὶ εἶπε Δαλιδᾷ· Ἀλλόφυλοι ἐπὶ σὲ, Σαμψὼν, καὶ
ἐξυπνίσθη ἐκ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ, καὶ εἶπεν, Ἐξελεύ-
σομαι ὡς ἀπαξ καὶ ἀπαξ, καὶ ἐκτιναχθήσομαι· καὶ
αὐτὸς οὐκ ἔγνω ὅτι Κύριος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ

A pace. Gratia mulleris delectabit virum suum, et
ossa illius impinguabit disciplina illius. »

Eccli. xxxvi, 24. — « Species mulieris exhilarat
faciem ejus : et super omnem concupiscentiam ho-
minis excellit. Si est in ore ejus misericordia et le-
nitas, non est vir illius secundum filios hominum. »

Greg. Nazianz. tetrast. 21.

Verum decorem, mentis ornatum puta :

Non quem manus figurat, aut delet dies.

Cyrl. in c. xix Joan. — Mulierum genus ad la-
crymas proclive est, ac mens earum ad misericor-
diam inflecti facile solet.

Clem. Alex. lib. ii Strom. — Hoc mulierem omni
sinistra carere suspitione ostendit, cum nec ac-
curatius sese excolit, nec præter decorum exornat,
nec verum precibus obsecrationibusque dedita est,
et crebro egredi domo caveat, seseque, quoad fieri
potest, ab eorum quibuscum nihil sibi genere com-
mune est, excludit conspectu : ut quæ antiquius
habeat domi sedero, quam intempestive nugari.

TIT. XII. — *De mulieribus malis, adulterisque, et
prostitutis, omnique vitiorum genere scatentibus.*

Judic. xiv, 17. — « Et factum est die septimo an-
nuntiavit problema Dalilæ, eo quod molesta esset
ei. Quæ indicavit filiis populi sui. Et dixerunt ei
viri civitatis die septimo ante solis occasum : Quid
dulcius melle, et quid fortius leone? Et dixit eis
Samson : 409 Si non subegissetis vitulam meam,
non invenissetis problema meum. »

Judic. xvi, 15. — « Et dixit Dalila ad Samson :
Quomodo tu dicis, quia diligo te, et cor tuum non
est mecum? hoc tertio decepisti me, et noluisti
dicere, in quo sit magna fortitudo tua. Et factum
est, cum ei molesta esset verbis suis per singulos
dies, et urgeret eum, isque deficeret usque ad
mortem, indicavit ei omne cor suum, dixitque
illi : Ferrum non ascendit super caput meum,
quia Nazareus Dei sum ab utero matris meæ. Si
ergo rasmus fuero, recedet a me fortitudo mea, et
deficiam, eroque sicut cæteri homines. Et vidit
Dalila, quod sibi confessus esset omne cor suum,
et misit, et vocavit satrapas omnes allophyorum,
dicens : Ascendite hac una vice, quia annuntiavit
mihî omne cor suum. Et ascenderunt ad eam
principes allophyorum, et attulerunt pecuniam in
manu sua. Ac illa dormire fecit Samson super
genua sua, et vocavit tonsorem, et rasil septem
intortos crines capilli sui : et abcessit robur ejus
ab eo. Et dixit Dalila : Allophyli super te, Samson.
Et expergefactus a somno suo, dicebat : Egrediar
sicut jam iterum atque iterum feci, et excutiar :
ipse autem nesciebat, quod Dominus recessisset a
se. Atque apprehenderunt ipsum allophyli, et effo-
derunt oculos ejus, et deduxerunt eum Gazam. Et

VARIE LECTIONES.

« Hic male insertum nomen Δαλιδά, quæ Samsonis uxor non fuit : superius autem legendum dixi Δα-
λίλα pro Δαλιδά.

προσκαλουμένη τοὺς παριόντας καὶ κατευθύνοντας ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. Ὅς ἐστὶν ὑμῶν ἀφρονέστατος, ἐκκλινάτω πρὸς με, ἐνδεής ἐκ φρονήσεως, παρακαλούμαι, λέγουσα· Ἄρτων κρυφίων ἡδέως ὄψασθε, καὶ ὕδατος κλοπῆς γλυκεροῦ πίεσθε. Ὁ δὲ οὐκ οἶδεν ὅτι γηγενεῖς παρ' αὐτῇ ὀλοῦνται, καὶ εἰς πέταυρον ἕδου συναντῇ. »

« Ὅσπερ σκώληξ ἐν ξύλῳ, οὕτως ἄνδρα ἀπόλλυσι γυνὴ κακοποιός. »

« Ὁ κατέχων μοιχαλίδα, ἀφρων καὶ ἀσεβής. »

« Κρεῖσσον οἰκεῖν ἐν ἐρήμῳ, ἢ μετὰ γυναικός μαχίμου καὶ γλωσσώδους καὶ ὀργίλου. »

« Σταγόνες ἐκβάλλουσιν ἄνθρωπον ἐν ἡμέρᾳ χειμερινῇ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὡσαύτως καὶ γυνὴ λοιδόρος ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου ἄνδρα ἐκβάλλει. »

« Ἀπὸ τῆς συγκαίτου σου φύλαξι, τοῦ ἀναθέσθαι αὐτῇ τι ποιεῖν. »

« Μὴ ὀψ γυναικὶ τὴν ψυχὴν σου, μὴ ὑπάντα ἐταιριζομένη. Μετὰ ψαλλούσης μὴ ἐνδελέχιζε. Παρθένον μὴ καταμάνθανε. Μὴ ὀψ πόρνην τὴν ψυχὴν σου. Ἀποστρέψον τὸν ὀφθαλμόν σου ἀπὸ γυναικὸς εὐμόρφου. Μετὰ ὑπάνδρου γυναικὸς μὴ κάθου τὸ σύνολον. Ἐν κάλλει γάρ γυναικὸς πολλοὶ ἐπλανήθησαν. »

« Οἶνος καὶ γυναῖκες ἀποστήσουσι συνετούς. »

« Πατέρα καὶ ἄνδρα κατασχύνει ἡ θρασύεια, καὶ ὑπὸ ἀμφοτέρων ἀτιμασθήσεται. »

« Γυνὴ καταλιπούσα τὸν ἄνδρα, καὶ καριστώσα κληρονόμον ἐξ ἄλλοτρίων, πρῶτον ἐν νόμῳ ὕψιστου ἠπειθήσε, καὶ δεύτερον εἰς ἄνδρα αὐτῆς ἐπλημέλησεν, καὶ τὸ τρίτον ἐν πορνείᾳ ἐμοιχεύθη, καὶ ἐξ ἄλλοτρίου ἀνδρὸς τέκνα παρέστησεν. Αὕτη εἰς ἐκκλησίαν ἐξαχθήσεται· οὐ διαβώσουσι τὰ τέκνα αὐτῆς ῥίζαν, καὶ οἱ κλάδοι αὐτῆς οὐκ ὀίσουσι καρπόν· καταλείψει εἰς κατάραν τὸ μνημόσυον αὐτῆς. »

« Μὴ ὀψ ὕδατι διέξοδον, μηδὲ γυναικὶ πονηρὰ ἀνεσιν. Εἰ μὴ πορεύεται κατὰ χεῖρά σου, ἀπὸ τῶν σαρκῶν σου ἀπότμε αὐτήν. Συνοικῆσαι λένοντι, καὶ δράκοντι εὐδόκησαι, ἢ συνοικῆσαι μετὰ γυναικὸς πονηρᾶς. Μικρὰ πᾶσα κακία πρὸς κακίαν γυναικός· κληρὸς ἀμαρτωλοῦ ἐπιπεσεῖ ἐπ' αὐτήν. Ἀνάδυσαι ἀμμώδης ἐν ποσὶ πρεσβυτέρου, οὕτω γυνὴ γλωσσώδης ἀνδρὶ ἡσύχῳ. Ἀπὸ γυναικὸς ἀρχὴ ἀμαρτίας, καὶ δι' αὐτῆς ἀποθνήσκουσιν πάντες. »

« Μὴ ὀψ γυναικὶ πονηρᾷ παρβήσιαν. »

« Ὑργὴ μεγάλη γυνὴ μέθυσος. Πορνεία γυναικὸς ἐν μετεώροις ὀφθαλμῶν, καὶ ἐν τοῖς βλεφάροις αὐτῆς γνωσθήσεται. »

« Κρεῖσσων πονηρὴ ἀνδρὸς, ἢ ἀγαθοποιὸς γυνή. Ἐπὶ γυναικὶ πονηρᾷ καλὸν σφραγίς. »

Ἀμαρτήματα γυναικῶν, ἀνδρῶν ἀπαιδευσία.

Γυνὴ φιλόπλουτος, συνοικοῦσα ἀνδρὶ ὁμόφρονι, διπλάσιος νόσος. Τὰς τε γὰρ τρυφὰς ἀναφλένει καὶ

PATROL. GR. XCV.

A lels vocans transeuntes, et recta vias suas peragentes. Qui insanissimus est vestrum, declinet ad me, aut indigens sensu, cum invito, inquires : Panes absconditos gustate, et aquas furtivas dulces bibite. Hic vero ignorat quod gigantes apud eam peribunt, et in perticam inferni occurrit. »

Prov. xv, 20. — « Sicut vermis in ligno, sic virum perdit mulier mala. »

Prov. xviii, 22. — « Qui tenet adulteram, stultus est et impius. »

Prov. xxi, 19. — « Melius est habitare in deserto, quam cum muliere rixosa, linguosa et iracunda. »

B Prov. xxvii, 15. — « Stillæ ejiciunt hominem in die hiemis de domo sua : sic quoque mulier conviciosa virum domo sua ejicit. »

Mich. vii, 5. — « Ab ea quæ cubat tecum, cave ne ei quidquam commendes ut faciat. »

Eccli. ix, 2. — « Ne des mulieri animam tuam, nec obviani procedas meretrici. Cum cantatrice ne sis assiduus. Virginem ne intuearis. Ne des meretrici animam tuam. Averte oculum tuum a muliere speciosa. Cum aliena muliere ne sedeas omnino. Propter speciem mulieris multi iraverunt. »

Eccli. xix, 2. — « Vinum et mulieres apostatare facient sapientes. »

C Eccli. xxii, 5. — « Patrem et virum confundit procax, et ab utroque ignominia afficietur. »

Eccli. xxiii, 22. — « Mulier relinquens virum suum, et statuens heredem ex alienis, primo in lege Altissimi incredibilis fuit· et secundo in virum suum deliquit ; et tertio in adulterio fornicata est, et ex alio viro filios exhibuit. Hæc in ecclesiam educetur. Non dabunt filii ejus radicem, et rami illius non ferent fructum. Derelinquet in maledictum memoriam suam. »

Eccli. xxv, 34, 23, 26, 35, 25. — « Ne des aquæ exitum, nec mulieri improbæ remissionem. Si non ambulaverit ad manum tuam, de carnibus tuis abscinde eam. Commorari cum leoce **411** et dracone tibi placeat magis, quam habitare cum muliere nequam. Brevis est omnis malitia erga malitiam mulieris : sors peccatoris cadet super eam. Ascensus arenosus in pedibus veterani, sic mulier linguata homini quieto. A muliere initium factum est peccati, et per illam morimur omnes. Ne des mulieri malæ loquendi libertatem. »

Eccli. xxvi, 2. — « Ira magna, mulier ebriosa. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, et in palpebris suis cognoscetur. »

Eccli. xlii, 14. — « Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens. Super mulierem nequam bonum est sigillum. »

Sixti. — Peccata mulierum imperitia virorum contrahuntur.

Basil. hom. ad. divit. — Mulieris lascivæ descriptio. — Mulier, quæ divitiarum est amans, si

ejusdem indolis viro conjuncta sit, duplex morbus est. Nam et delicias accendit, et voluptatum amorem auget, et cupiditatibus minime necessariis aculeos subjicit, puta uniones, quosdam, et margaritas, smaragdosque, et hyacinthos, et aurum excogilians, atque aurum partim fabricans, partim intexens, sicque per summam ineptiam morbum exaggerat. Neque enim obiter et perfunctorie his rebus studet; verum et noctu et interdiu in his curis versatur. Sexcenti quoque adulatores cupiditatibus ipsius obsequentes, tinctores, aurifices, unguentarios, textores, et variandi artis peritos colligunt: nec per assidua ejus imperia quidquam temporis marito ad respirandum datur. Nullæ opes mulieribus cupiditatibus explendis pares sunt, nec si annis instar fluere. Barbaricum enim unguentum hand secus ac promercale oleum affectant, maris florem, purpuram scilicet, et quæ ex conchis ostreisve eliciuntur, super lanam pecudum. Jam vero aurum ingentis pretii lapillos constringens, partim fronti earum ornamento est, partim collo. Aliud item in zonis est, aliud manus, et aliud pedes vincit. Gaudent enim, quæ auri amore tenentur, manicis ligari, modo sit aurum, id quo stringuntur. Quandonam igitur curam agat animæ, qui cupiditatibus mulieris obsequitur? Nam sicut supputridæ naves a procellis et tempestatibus, sic prava mulierum affectiones, imbecilles maritorum animos demergunt.

Ejusd. adv. ebriosos. — Mulierculæ petulantes, Dei metu omisso, et sempiterno igne contempto, quo die eas ob memoriam resurrectionis domi sedere oporteret, diemque illum animo complecti, quo cœli aperientur ac iudex nobis e cœlis apparebit, itemque tubæ Dei, resurrectio mortuorum, justum judicium, et remuneratio unicuique secundum opera sua: pro eo, inquam, quod hæc animis versare deberent, atque ab omnibus cogitationibus improbis pectora sua repurgare, admittaque prius peccata lacrymis delere, et ad occursum Christi in magno adventus ipsius die se comparare, exusso Christianæ servitutis jugo, projectis e capite turpitudinis velamentis, per summam Dei, necnon angelorum ipsius aspernationem et contemptum, nulla cujusquam virorum prospectus verecundia, inflatis comis, pallia stolæque trabentes, pedibusque simul ludentes, procaci impudentique **412** oculo, effuso risu, ad saltandum velut furore quodam abreptæ, atque omnem juvenum petulantiam in seipsas illicientes, choros in martyrum memoriis, quæ in civitatis suburbiis sitæ sunt, agitant, et sancta loca obscenitatis suæ fecerunt officinam; aerem quidem meretriciis cantibus, terram vero impuris pedibus, saltationibus eam percutiendo, contaminarunt, adolescentium turbam theatri loco sibi undique constituentes; petulæ plane, et ad extremum amentia gradum nihil sibi reliqui facientes. Hæc ergo quonammodo sileam? quasnam rursum pro celeris atrocitate lacrymas fundam? Hoc nobis

Α τὰς φιληδονίας αἰεὶ, καὶ κέντρα τὰς περιέρτοις ἐπιθυμίαις ἐνέησι, τινὰς ἐπινοοῦσα μαργαρίτας, καὶ σμαράγδους, καὶ ὑακίνθους, καὶ χρυσόν· τὸν μὲν χαλκεύουσα, τὸν δὲ ὑφαίνουσα, καὶ διὰ πάσης ἀπειροκαλίας τὴν νόσον αὖξουσα. Οὐ γὰρ ἐκ παρέργου ἢ περὶ ταῦτα σπουδῇ, ἀλλὰ καὶ νύκτες, καὶ ἡμέραι τὰς περὶ τούτων μερίμνας ἔχουσι· καὶ μυρίοι τινὲς κόλακες τὰς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ὑποτρέχοντες, συναγοῦσι τοὺς ἀνθοδαφεῖς, χρυσοκόους, τοὺς μυρσεφούς, τοὺς ὑφάντας, τοὺς ποικιλτάς· οὐδένα καιρὸν ἀναπνεῖν τῷ ἀνδρὶ δίδωσιν ἐκ τῶν συνεχῶν αὐτῆς ἐπιταγμάτων. Οὐδεὶς ἐξαρκεῖ πλοῦτος τὰς γυναικείαις ἐπιθυμίαις ὑπηρετούμενος, οὐδ' ἂν ἐκ ποταμῶν ἐπιβρέη. Σπουδάζεται μὲν παρ' αὐταῖς τὸ βαρβαρικὸν μύρον, ὡς τὸ ἐξ ἀγορᾶς ἔλαιον, τὰ δὲ ἐκ θαλάσσης ἀνθή, ἢ κόχλος, ἢ πίννα, ὑπὲρ τὸ ἐκ τῶν προβάτων ἔριον. Χρυσὸς δὲ περισφίγγων τοὺς βαρυτίμους τῶν λίθων, ὁ μὲν αὐταῖς προμετώπιος γίνεται κόσμος, ὁ δὲ περιαιχένιος, καὶ ἄλλος ἐν ζώναις, καὶ ἄλλος τὰς χεῖρας δεσμεῖ, καὶ τοὺς πόδας. Χαίρουσι γάρ αἱ φιλόχρυσοι δεδεμέναι τὰς χειροπέδαις, μόνον ἂν χρυσὸς ὁ δεσμῶν αὐτὰς ᾖ. Πότε οὖν ψυχῆς ἐπιμελήσεται ὁ γυναικείαις ἐπιθυμίαις ὑπηρετούμενος; Ὡς περ γὰρ τὰ ὑπόσαθρα τῶν πλοίων καταιγίδες καὶ ζάλοι, οὕτως αἱ πονηραὶ τῶν γυναικῶν διαθέσεις, τὰς ἀσθενεῖς ψυχὰς τῶν συνοικούντων καταβαπτίζουσιν.

Γυναῖκες ἀκόλαστοι ἐπιλαθόμεναι τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τοῦ πυρὸς τοῦ αἰωνίου καταφρονήσασαι, ἐν **Β** ἡμέρᾳ τοιαύτῃ, ὅτε αὐτὰς ἔχρῃν διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως καθέζεσθαι ἐν τοῖς οἴκοις, καὶ ἐννοίαν λαμβάνειν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἀνοιγῇσονται μὲν οἱ οὐρανοί, ἐπιφανήσεται δὲ ἡμῖν ὁ κριτὴς ἐξ οὐρανῶν, καὶ σάλπιγγες Θεοῦ, καὶ ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ κρίσις δικαία, καὶ ἀνταπόδοσις ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἔχειν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς, καὶ καθαίρειν μὲν ἑαυτῶν τὰς καρδίας ἀπὸ πονηρῶν ἐνθυμήσεων, ἐξαλείφειν δὲ τοῖς δάκρυσι τὰ προσημαρτημένα, ἐτοιμάζεσθαι πρὸς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ἀποσεισάμεναι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας τοῦ Χριστοῦ, ρίψασαι ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τὰ τῆς ἀσχημοσύνης καλύμματα, καταφρονήσασαι τοῦ Θεοῦ, καταφρονήσασαι τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καταναισχυντήσασαι πάσης ἐξέως ἀρρένο- **Δ** ς, σκεδῶσαι τὰς κόμας, σύρουσαι τοὺς χιτῶνας, καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι, ὀφθαλμῷ ἀσελγεῖ, γέλῳτι ἐκκεχυμένῳ πρὸς ὄρχησιν, πᾶσαν νέων ἀκολάσιαν ἐφ' ἑαυτὰς προσκαλοῦμεναι, ἐν τοῖς πρὸ τῆς πόλεως μαρτυρίοις χοροὺς συστησάμεναι, ἐργαστήριον τῆς οἰκείας ἀσχημοσύνης, αὐτῶν τοὺς ἡγιασμένους τόπους πεποίησαι· ἐμίαναν μὲν τὸν ἄερα τοῖς φέσμασι τοῖς πορνικοῖς, ἐμίαναν δὲ τὴν γῆν τοῖς ἀκαθάρτοις ποσὶν, ἣν ἐν ταῖς ὀρχήσεσιν κατεκρότησαν, θέατρον ἑαυταῖς νεανίσκων ὄχλον περιστῆσθαι, σοφάδες δυντῶς, καὶ παραφόρου παντελῶς μαγίας οὐδεμίαν ὑπερβολὴν καταλείπουσαι. Ταῦτα μὲν πῶς σιωπήσω; πῶς δὲ κατ' ἀξίαν ἐδώρωμαι; Οἶνος

ἡμῖν τῶν ψυχῶν τούτων τὴν ζημίαν ἐποίησεν· οἶνος δὲ παρὰ Θεοῦ δῶρον εἰς παραμυθίαν τῆς ἀσθενείας δεδομένον τοῖς σωφρονοῦσιν, ὅπλον δὲ νῦν γενόμενον ἀκολασίας τοῖς ἀσελγαίνουσιν.

* Οὐδὲν τοίνυν ἐφάμιλλον γυναικὸς πονηρᾶς. Τί λείοντος· δεινότερον ἐν τετράποσιν; οὐδὲν. Τί δὲ ὠμότερον δράκοντος ἐν ἑρπετοῖς; ἀλλ' οὐδὲν· πλὴν γυναικὸς πονηρᾶς. Καὶ λέων, καὶ δράκων ἐλάττω τυγχάνουσι. Μαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ ὁ σοφώτατος Σολομὼν λέγων· Συνοικῆσαι λέοντι ἢ δράκοντι εὐδόκησαι, ἢ συνοικῆσαι μετὰ γυναικὸς πονηρᾶς καὶ γλωσσώδους. Καὶ ἵνα μὴ νομίσης τὸν προφήτην εἰρωνεῖαν εἰρηκεῖναι, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων κατὰμαθε ἀκριδῶς· τὸν Δανιὴλ οἱ λέοντες ᾔδεσθησαν, τὸν δὲ δίκαιον Ναβουθὴν Ἰεζάβελ ἐφόνευσεν. Τὸ κῆτος τὸν Ἰωάνην ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐφύλαξεν, Δαλιδὰ δὲ τὸν Σαμψὼν ξυρήσασα τοῖς ἀλλοφύλοις παρέδωκεν. Δράκοντες, καὶ ἀσπίδες, καὶ κεράσαι τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐτρόμαξαν, Ἡρωδίας δὲ αὐτὸν ἐν ἀρίστῳ ἀπέτεμεν. Οἱ κόρακες τὸν Ἥλιαν ἐν τῷ ὄρει διέθρεψαν, Ἰεζάβελ δὲ αὐτὸν μετὰ τὴν εὐεργεσίαν τοῦ ὕετοῦ πρὸς φόνον παρέδωκεν. Τί γὰρ ἔλεγεν; Εἰ σὺ εἰ Ἥλιος, καὶ γὰρ Ἰεζάβελ· τάδε ποιήσεσθαι μοι οἱ θεοί, καὶ τάδε προσθήσασθαι, εἰ μὴ ὡς ταύτην τὴν ὥραν αὐτοῖς θήσομαι τὴν ψυχὴν σου ὡς ἐνός τῶν τεθνηκότων. Καὶ ἐφοβήθη Ἥλιος, καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἐρημον ὁδὸν ἡμέρας, καὶ ἤτήσατο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀποθανεῖν, καὶ εἶπεν· Κύριε ὁ Θεός, ἱκανούσθω, λάβε τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν τὸ ἀποθανεῖν με, ἢ ζῆν, ὅτι κρείσσων ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὑπὲρ τοὺς πατέρας μου. Οἱμοι! ὅτι ὁ προφήτης Ἥλιος ἐφοβήθη γυναῖκα, ὁ τῆς οἰκουμένης ὅλης τὸν ὕετον ἐν τῇ γλώττῃ βασιλεύων, ὁ πῦρ οὐρανόθεν ῥήματι κατενέγκας, καὶ δι' εὐχῆς νεκροὺς ἀνεγείρας, ἐφοβήθη γυναῖκα; ναί, ἐφοβήθη. Οὐδεμία γὰρ συγκρίνεται κακία γυναικὶ πονηρᾷ. Μαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ ἡ Σοφία λέγουσα· Οὐκ ἔστι κεφαλὴ ὑπὲρ κεφαλὴν ὄψεως, καὶ οὐκ ἔστι κακία ὑπὲρ κακίαν γυναικὸς. Ὡς τὸ κακὸν τοῦ διαβόλου καὶ ὀξύτατον ὅπλον· διὰ γυναικὸς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ παραδείσῳ κατέτρωσε τὸν Ἀδάμ. Διὰ γυναικὸς τὸν Δαυὶδ πρὸς τὴν κατὰ τοῦ Οὐρίου δολοφονίαν ἐξέμανεν. Διὰ γυναικὸς τὸν σοφώτατον Σολομῶντα πρὸς παράβασιν κατέστρεψεν· διὰ γυναικὸς τὸν ἀνδρειότατον Σαμψὼν ξυρήσας ἐτύφλωσεν. Διὰ γυναικὸς τοὺς υἱοὺς Ἥλι τοῦ Ἰσραὴλ ἐδάψισεν· διὰ γυναικὸς τὸν οὐρανοδόμον Ἥλιον ἐδίωκε· διὰ γυναικὸς τὸν εὐγενέστατον Ἰωσήφ φυλακῇ κατέκλεισε. Διὰ γυναικὸς τὸν παντὸς κόσμου λύχον Ἰωάννην ἐπέτεμε· διὰ γυναικὸς πάντα κατασφάζει. Γυνὴ γὰρ ἀναιδὴς οὐδενὸς φοιᾶται. Οὐ λευκὴν τιμῇ, οὐκ ἱερὰ ἐντρέπεται, οὐ προφήτην ἐναιδεύει. Ὡς κακοῦ κακὸν κάκιστον, γυνὴ πονηρὰ, καὶ ἢ πενιχρά. Ἐάν δὲ καὶ πλοῦτον ἔλῃ τῇ πονηρίᾳ αὐτῆς συνεργοῦντα, δισσὸν τὸ κακόν· ἀφόρητον τὸ ζῶον, ἀθεράπευτον τὸ θηρίον. Ἐγὼ οἶδα καὶ ἀπὸ

A animarum istarum detrimentum vinum attulit : vinum, inquam, illud Dei munus, quod ad levamen infirmitatis castis sobriisque hominibus concessum fuit, nunc autem intemperantibus petulantiae factum est instrumentum.

Chrysost. — Nullum malum cum improba muliere conferendum est. Quidnam inter quadrupedia crudelius est leone? nihil plane. Quid inter reptilia saevius dracone? nihil prorsus. Atqui improba muliere, et leo et draco inferiores sunt. Testis est mihi sapientissimus Salomon, ubi ait : Commorari cum leone et dracone magis placere, quam habitare cum muliere mala et loquaci. Ac ne prophetam hæc ironice locutum existimes, ex ipsis rebus accurate rem inspicere. Leones Daniele reveriti sunt; at justum Nabuthen Jezabel interfecit. Cetus Jonam in ventre servavit; ut Dalida Samsonem abrasa coma, allophylis tradidit. Dracones, aspides et cerastæ Joannem in deserto peremerunt : at Herodias cum inter epulas obtinuerunt : at Herodias eum inter epulas obtinuerunt : at Jezabel eundem post concessam pluviam ad cædem quæsit. Quid enim aiebat? Si tu es Elias, ast ego sum Jezabel; hæc faciant mihi dii, et hæc addant, nisi cras hac hora ponam animam tuam sicut unius ex iis qui mortui sunt. Et timuit Elias, profectusque est, et abiit in desertum viam diei unius, et petiit ut anima sua moreretur, et dixit : Domine Deus, sufficiat. Accipe animam meam a me, quia satius est mihi ut moriar, quam ut vivam; quia melior non sum patribus meis (III Reg. xix, 2, seqq.). Proh inversi mores! Elias propheta feminam extimuit? Ille qui totius orbis imbrem gestabat, qui ignem coelitus verbo detraxerat, qui per orationem mortuos revocaverat ad vitam, feminam timuit? certe timuit. Neque enim ulla improbitas est, quæ cum improba muliere possit comparari. Atqui sermoni meo fidem astruit sapientia, ubi ait : Non est caput super caput serpentis, et non est malitia supra malitiam mulieris (Eccli. xxi, 22). O nequitiam, acutissimumque telum diaboli! Is per mulierem a principio Adamum in paradiso sauciavit. Per mulierem ad necem Uriæ per dolum inferendam Davidem veluti furore perculit. Per mulierem Salomonem sapientiae laude præstantissimum ad uxurvaricationem impulit. Per mulierem fortissimum Samsonem abradis capillis excæcavit. Per mulierem filios Heli sacerdotis in terram prostravit. Per mulierem coelipetam illum Eliam insectatus est. Per mulierem nobilissimum Joseph in carcerem trussit. Per mulierem Joannem totius mundi lucernam capite truncavit. Per mulierem nullum non jugulat : nam mulier impudens nemini parcat. Non Levitæ rationem habet : non sacerdotem, non prophetam veretur. O malum omni malo pejus! improba mulier est, vel si penuria

* Ex homilia in decollationem Præcursoris, quæ exstat t. VII edit. Savil. p. 545, dubiæque fidei est.

laboret. Sin vero etiam affluit opibus, quæ improbitati ipsius subsidio sint, malum duplex est, intolerabile animal et bestia quæ nullis deliniri obsequiis possit. Ego quippe aspides blanda manu demulsas mansuescere scio, leones, et tigres, et pardos cicurari : at mulier improba dum lacessitur, furit, et cum demulcetur, insolescit. Quod si virum habet auctoritate pollentem, diu nocturne sermonibus eum impellendo, ad insidiosam cædem acuit, quemadmodum Herodias Herodem. Sin rursus pauperem maritum habet, ad iras illum et pugnas excitat. Sin demum vidua est, ipsa per se omnes aspernatur. Neque enim Dei metu linguam frenat, neque ad futurum tribunal conjicit oculos, amicitia leges nescit. Nihil pendit improba mulier virum suum morti tradere. Enimvero justum illum Job uxor sua in necem conjiciebat, cum ita loquebatur : *Dic verbum quoddam impiam adversus Dominum, et morere* (Job 11, 9). O flagitiosam indolem ! O nefariam animi inductionem ! Nulla misericordia commota fuit, cum mariti sui viscera fervidis pustulis velut ardentibus quibusdam carbonibus exusta, carnesque omnes ipsius correptas vermibus vidit. Ad misericordiam inflexa non est, cum eum totum in se convolutum, fatiscentemque, et angore confectum, ac continuos halitus ex imo pectore hianti ore trahentem conspexit. Non emollita est ad commiserationem, cum eum qui purpura quondam regia induebatur, tunc toto corpore nudum in sterquilinio videret. Minime recordata est veteris suæ cum eo consuetudinis, quantaque propter eum gloria, quantisque opibus florisset. Quid vero ? *Dic verbum quoddam adversus Dominum, et morere.* Nunquid tibi cum morbo laborares, tale quidpiam unquam prolocutus est ? Nonne potius hoc egit, ut precibus piisque largitionibus morbum dilueret ? Nimirum ipsi non sufficebat immissa ad aliquod tempus paupertas, nisi tu quoque sempiternum ei cruciatum per blasphemiam arcesseres. An nescis omne peccatum remissum iri hominibus ; blasphemiam autem in Spiritum sanctum remittendam non esse, nec in hoc sæculo, nec in futuro ? Vis aliam quoque huic parem improbitatem videre ? vide, quæso, Dalidam. Illa siquidem detonsam Samsonem allophilis dedit ; virum, inquam, suum, conjugem suum, quem fovebat, quem mulcebat, quem blanditiis deliniebat, quem supra seipsam amare se fingebat : quem heri quidem amabat, fallebat hodie : quem heri amico animo complectebatur, hodie sepulcro tradit. At forte aspectu decoris non erat ? Ecquis vero illum pulchritudine tunc temporis antecellebat, qui septem cinciunos, quibus septiformis gratia adumbrabatur, capite gestaret ? An non fortis et strenuus erat, qui leonem, dum iter ageret, solus ipse strangulasset, et una asini maxilla mille allophylos prostravisset ? Quin et sanctus erat. Tanta enim sanctitate pollebat, ut

Α δας κολακευομένας ἡμεροῦσθαι, καὶ λείοντας, καὶ τίγρεις, καὶ παρδάλεις τιθασσευομένας πρᾶνεσθαι· γυνὴ δὲ πονηρὰ καὶ ὕβριζομένη μαίνεται, καὶ κολακευομένη ἐπαίρεται. Κὰν ἔχη ἄνδρα ἀρχοντα, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν τοῖς λόγοις αὐτὸν ἐκμοχλεύουσα πρὸς δολοφονίαν ὀξύνει, ὡς Ἡρωδίας τὸν Ἡρώδην. Κὰν πένητα ἔχη τὸν ἄνδρα πρὸς ὀργὰς καὶ μάχας αὐτὸν διεγείρει· κὰν χήρα τυγχάνῃ, αὐτὴ δι' ἐαυτῆς τοὺς πάντας ἀτιμάζει. Φέδω γὰρ Θεοῦ οὐ χαλινούται τὴν γλῶσσαν· οὐκ εἰς τὸ μέλλον χρητήριον ἀποβλέπει· οὐ φιλίας οἶδεν θεσμόν. Οὐδὲν ἐστὶ γυναικὶ πονηρᾷ τὸν ἴδιον ἄνδρα παραδοῦναι εἰς θάνατον. Ἀμέλει γοῦν τὸν δίκαιον Ἰωβ ἡ ἰδία γυνὴ πρὸς θάνατον παρεδίδου, λέγουσα· *Εἰπὸν τι ῥῆμα βλάσφημιον πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτα.* Ὁ φύσειως μοχθηρὰς ! ὦ προαιρέσειως ἀνοσίας ! οὐκ ἠλέησεν ἰδοῦσα τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς τὴν σπλάγχνα ὑπὸ τῶν ἀναζευσσῶν φλυκτεῖων, ὥσπερ ὑπὸ ἀνθρώπων σπινθηροδόλων καίωμενα, καὶ ὅλας τὰς σάρκας αὐτοῦ τοῖς σκώληξι συνειλημμένας. Οὐ κατεκάμφθη πρὸς οἶκτον, ἰδοῦσα αὐτὸν, ὅλον δι' ὧλου ἐλισσόμενον καὶ κάμνοντα, καὶ ἀγωνιῶντα, καὶ συνεχῇ ἀσθματα ἐκ λαγόνων μετὰ πόνου κεχηνότι τῷ στόματι φέροντα. Οὐκ ἐμελίχθη πρὸς εὐσπλαγχνίαν, ὁρῶσα τὸν ποτε ἐν βασιλικῇ πορφυρίδι, τότε ἐπὶ κοπρίας κείμενον, γεγυμνωμένον τῷ σώματι. Καὶ οὐκ ἐμνημόνευσε τῆς πρὸς αὐτὸν ἀρχαίας συνθηθείας, καὶ οὐδὲ ὅσα δι' αὐτὸν ἐπίδοξα καλὰ ἔγνησεν. Ἀλλὰ τί ; *Εἰπὸν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτα.* Ἀρὰ σοὶ ποτε ἀρρώστου ὡς τοιοῦτον ἐφθέγγετο ; Καὶ οὐχὶ εὐχαῖς τὴν νόσον ἀπέσμηξεν ; Οὐκ ἤρκει γὰρ αὐτῷ ἡ πρὸς καὶρὸν πενία, ἀλλὰ καὶ αἰώνιον αὐτῷ προξενεῖς διὰ τῆς βλασφημίας τὴν κόλασιν ; Ἢ οὐκ οἶδας, ὅτι πᾶσα ἁμαρτία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι ; Θέλεις ἰδεῖν καὶ ἄλλην τῆς πονηρίας ταύτης ὁμόζυγον ; Ἴδε μοι καὶ τὴν Δαλιδάμ. Καὶ γὰρ ἐκείνη τὸν Σαμψὼν τὸν ἀνδρείοτατον ἄνδρα ξυρτήσασα, τοῖς ἄλλοφύλοις παρέδωκε, τὸν ἴδιον ἄνδρα, τὸν ἴδιον σύνευνον, ὃν ἐθαλπειν, ὃν ἐθώπευεν, ὃν ἐκολάκευεν, ὃν ὑπὲρ ἐαυτὴν ἀγαπᾶν ὑπεκρίνατο· ὃν χθὲς ἠγάπα, σήμερον ἠπάτα· ὃν χθὲς ἐθαλπειν ἀγαπῶσα, σήμερον ἐθαπτεν ἀπατῶσα. Καὶ μὴν οὐκ ἦν ὥραιος ; καὶ τίς αὐτοῦ ὥραιότερος κατ' ἐκείνο καιροῦ ; ὥστε ἐπὶ βουστρύχους ἐπὶ κεφαλῆς ἔφερε, τῆς ἐπταφώτου χάριτος τὴν εἰκόνα βαττάζων. Μὴ οὐκ ἦν ἀνδρείος ; ὥστε τὸν λέοντα φοβερόν ὄντα ἐν τῇ ὁδῷ μόνος ἀπέπνιξεν, καὶ μετ' ἱσχυροῦ ὄνου μυρίους ἄλλοφύλους κατέστρωσεν. Ἀλλὰ καὶ ἅγιος ἦν. Τοιοῦτον γὰρ ἦν ἅγιος, ὡς διψήσαντα αὐτὸν ἐν σπάνει ὕδατος εὗξασθαι, καὶ ἐκ τῆς κατεχομένης ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σιαγόνος νεκρῆς ὕδατος πηγῆς ἰξενέγκαι, χάριθιν τὸ ἱαμα τῆς δίψης ἀρύσασθαι. Καὶ τὸν οὕτως ὥραιον, τὸν οὕτως ἀνδρείον, τὴν ἰδίαν γυνῆν ὡς πολέμιον τοῖς ἄλλοφύλοις παρέδωκεν. Διὰ τοῦτο παραγγέλλει σοὶ ὁ προφήτης· Ἀπὸ τῆς συγκαίτου σου φύλαξαι, τοῦ ἀναθέσθαι αὐτῇ τι. Εἰπέ μοι, ποῖον θηρίον κατὰ τοῦ ἰδίου ἀρρέματος τοιαῦτα ἂν ἐμελέτησε πῶποτε ; Ποῖα δὲ δράκαινα τὸν ἴδιον ὁμόζυγον ἀπο-

λείσθαι θέλει; Ποία δὲ λείπει τὸν ἴδιον ἄνδρα πρὸς ἡσυχίαν παραδίδωσιν; Ὅρξῃς ὅτι ἐπιτετευγμένως εἶπεν ἡ Σοφία τὸ, *Οὐκ ἔστι κεφαλὴ ὑπὲρ κεφαλὴν ὄψως, καὶ οὐκ ἔστι κυρία ὑπὲρ κυρίαν γυναικός.* Καὶ ἅπαξ ἀπλῶς, ὁ ἔχων γυναῖκα πονηρὰν, γινώσκει-
τω, ὅτι ἤδη τοὺς μισθοὺς τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ ἔχομι-
σατο· *Γυνὴ πονηρὰ ἀνὸς μερὶς δοθήσεται, ἀντὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ.*

adversus marem suum ejusmodi aliquid molita est? Quæ draconæ conjugem suum studet interficere? Quæ leonæ masculinum suum ad eandem tradit? Vides quam apposite sapientia dixerit: *Non est caput super caput serpentis, et non est malitia super malitiam mulieris.* Atque ut in summa dicam, qui improbam uxorem habet, illud noverit, se jam iniquitatum suarum mercedem tulisse. Audi enim quid rursum Scriptura pronuntiet: *Mulier mala iniquo dabitur in portionem pro operibus illius.*

Ἀφόρητός ἐστι γυνὴ κολακευομένη, τὴν ὕψιν ὡς περ λειμῶνα διανθίζουσα, ποικίλως φύει τὰς παρειὰς ἐρυθραίνουσα· ἀμύλῳ τε, οἴνανθῳ, φαδατίῳ, καὶ ψιμμουθίῳ τὸ πρόσωπον λευκαίνουσα, καὶ μέλανι τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπογράφουσα· χρυσοῖς δὲ κόσμοις τὸν τράχηλον αὐτῆς, τὰς χεῖρας, καὶ τὰς τρίχας καλλωπίζουσα, καὶ τὴν μαλακίαν αὐτῆς ἐσθῆτα μυρίσμασι διαφόροις καπνίζουσα. Ἔστι δὲ παγίς θανατηφόρος, διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων ἀπάγουσα τὸν νέον, τὴν μὲν ὕψιν ἐκ τοῦ φαινομένου καλλωπισμοῦ, τὴν δὲ ἀκοὴν ταῖς μαλακίαις μαγεύουσα.

Γυνὴ τὸ ὑποζύγιον τὸ κακόν, ὁ σκώληξ ὁ συρόμενος, ὁ ἐνοικὸς τοῦ Ἀδὰμ, τοῦ ψεύδους ἡ θυγάτηρ, ἡ φυλακὴ τοῦ παραδείσου, τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἐκδλητρία, ὁ πολέμιος ἐλεθρος, ἡ ἐχθρὰ τῆς εἰρήνης.

Ὁ τῷ ξύλῳ ὁ θεὸς ἐχαρίσατο τὴν γνῶσιν καλοῦ καὶ πονηροῦ, οὔτε κατεκρέμασε τὸ λογικόν τοῦ ἀλόγου. Τὸ γὰρ φυτὸν ἄλογον, ὁ δὲ ἄνθρωπος λογικός. Οὐκ ἦν τὸ ξύλον καλοῦ καὶ πονηροῦ ἔχον γνῶσιν. Εἰ δὲ τὸ ξύλον εἶχε γνῶσιν πάντως, καὶ λογικὸν ὑπῆρχεν, εἶδει, τῆς Εὕας ἀπιούσης λαβεῖν τοῦ καρποῦ, εἰπεῖν τὸ δένδρον πρὸς τὴν γυναῖκα· *Τί ποιεῖς, γυνή; θέλεις ἐκ τοῦ καρποῦ μου γεύσασθαι; μὴ φάγῃς, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς.* Κατὰ σεαυτῆς βούλει με τρυγῆσαι. Τέρπη μου τῷ καρπῷ, ἀλλὰ θάνατος ἔγκειται. Μὴ γὰρ οὐκ ἔχεις ἐξ ὧν φάγῃς; Τί οὖν οὐκ ἀπολαύεις ἀκινδύνως, ἀλλ' ἐπιθυμεῖς ὀλεθρίως; θέλεις, καλέσω τὸν ἄνδρα σου, καὶ εἰπὼ τὴν πράξιν σου, ἵνα μισήσῃ τὴν γνώμην σου; Ἴνα σὺ τερψῇς, ἐκεῖνος ἀφανίζεται· ἵνα σὺ φάγῃς, ἐκεῖνος ἀποθνήσκει· ἵνα σὺ τῷ ὄφει προσομιλήσῃς, ἐκεῖνος τοῦ θεοῦ ἀλλοτριουῖται. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἶπε τὸ δένδρον. Διὰ τί; ὅτι οὐ μετεῖχε λόγου, ἀλλὰ νόμον ἐδάσταζεν. Ὡς περ γὰρ βιβλίον ὁλόγραφον οὐ φθάγγεται δι' αὐτοῦ, λαλεῖ δὲ διὰ τῶν ἐν αὐτῷ, οὕτω καὶ τὸ δένδρον ἀντὶ γραμμάτων τὸν νόμον προεβάλλετο. Ποῖόν νόμον; Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. Τί οὖν ὁ Μωϋσῆς; λεγέτω τὰ ἀκούσθαι. Καὶ εἶπεν ὁ θεός, οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν. Βοηθὸν, οὐκ ἀνδροκτόνον· βοηθὸν, οὐ πλάνον· βοηθὸν, οὐκ ἐπίβουλον· βοηθὸν, οὐκ ἀντίδικον· βοηθὸν, οὐχ ὑπὲρ αὐτόν· κατ' αὐτόν, οὐ κατ' αὐτοῦ. Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, φησὶν, ὡς ἔπλα-

cum propter aquæ penuriam siti correptus orasset, ex mortua statim aridaque maxilla, quam manu tenebat, aquæ educto fonte, hinc sitis remedium hauserit. Et tamen virum tam pulchrum, tam fortem, propria ipsius uxor, tanquam hostem allophylis prodidit. Quamobrem hoc tibi a propheta præcipitur: *A conjuge tua cave, ne quidquam ei commendes.* Cedo dic mihi, quæ bellua

Ejusd. — Intolerabilis est mulier quæ assentionibus demulcetur, quæ vultum instar prati variis floribus exornat, quæ genas stibio rubicundas reddit, quæ amido et cerusa faciem dealbat, quæ atramento pingit oculos, quæ ornamentis aureis collum, et manus, et comam condecorat, et mollem vestem suam odoribus variis perfundit. Est præterea laqueus, exitiosus juvenem per omnes sensus abducens, atque tum ipsius oculos per ornatum, quem spectandum præbet, tum aures per sermonum blanditias velut incantans.

Mulier jumentum malum, vermis reptans, Adami contubernalis, mendacii filia, custodia paradisi, expultrix Adami, hostis pernicioſa, pacis inimica.

Deus boni et mali scientiam ligno non præbuerat, nec rem ratione præditam, ex eo quod ratione carebat, pendere voluerat. Arbor quippe carebat ratione: homo vero ratione præditus. Non ea erat arbor, ut boni et mali scientiam haberet. Sin vero lignum scientia instructum fuisset, plane quoque fuisset rationale: atque cum Eva ad sumendum fructum se compararet, debuisset arbor his ad eam verbis uti: *Quid agis, mulier? quid fructum meum cupis gustare? ne comederis, ne moriaris. In tui perniciem vis me decerpere. Fructu meo delectaris: verum huic mors insidet. Annon habes quibus vescaris? Quid ergo ex iis absque periculo non sumas, sed ea appetis quæ exitium afferant? Vis maritum tuum accersam, tuumque ei facinus exponam, ut voluntatem tuam odio habeat? Ut tu comedas, ille moritur; ut tu delecteris, ille exstinguitur; ut tu cum serpente colloquia misceas, ille alienus a Deo efficitur. At nihil horum arbor locuta est. Quid istud? quia rationis expers erat, sed legem tantum gestabat. Nam sicut liber, qui totus conscriptus est, nihil ex se ipso loquitur, loquitur vero per ea quæ in ipso sunt: ita quoque arbor pro litteris legem præferebat. Quam vero legem? De ligno scientiæ boni et mali ne comedatis. In quacunque enim die comederitis, morte moriemini (Gen. ii, 17). Quid igitur Moyses? dicat quæ sequuntur. Et dixit Deus: *Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adjutricem similem sibi (Ibid. 18). Ad-**

jutricem, inquit, non **415** viri carnificem; ad-
 jutricem, non seductricem; adjutricem, non
 insidiatricem; adjutricem, non adversariam; ad-
 jutricem, non superiorem: *secundum eum*, seu
 similem ipsius, non contra ipsum. *Et accepit*, in-
 quit, *Deus hominem quem formaverat, et posuit*
illum in paradiso voluptatis. Quid porro assertur,
 quamobrem Deus Adamum extra paradysum con-
 diderit, cumque extra paradysum formasset eum,
 illuc ipsum collocarit; in paradiso autem ex ejus
 costa Evam fabricatus sit? Quid causæ est, cur
 non mulierem quoque extra paradysum illuxerit,
 atque ita demum in paradysum transtulerit? uti-
 que ne disceret extra domum suam divagari, sed
 domi se continere, domesticarum rerum curam
 agendo. Nam cum, licet efficta fuerit in paradiso,
 illic tamen non permanserit, sed et seipsam hinc
 extruserit, simulque Adamum abduxerit, quid non
 factura erat, si condita extra paradysum fuisset?
 Ab ea igitur improbæ mulierculæ didicerunt de
 domo in domum circumvadere. Quas etiam beatus
 Paulus his verbis insectatus est: *Simul etiam*
otiosæ discunt circumire domos (1 Tim. v, 13).
 Hæc uxor Job addidicerat, cum maritum suum sic
 alloquebatur: *Ego vaga et famula sum, e loco in*
locum obambulans, et e domo in domum. (Job ii,
9 sec. LXX). Cæterum non ab re dixit, erratri-
 cem: quippe quæ impostorem in seipsa haberet.
 At ne quis deinceps velim in Evam maledicta ja-
 ciat. Etenim sancta Dei Genitrix Virgo probrum
 illius delevit. Quamvis enim Eva petulanter se
 gerendo, sermones cum serpente miscuerit, dolor
 cit: cujus etiam mentionem facit Apostolus dic-
 tatur *autem per filiorum procreationem (1 Tim.*
liberi prognati sunt: ex ipsis rursus qui post
vid, et qui ex eo secundum carnem ortum duxit,
est, invecque gratia.

Ejusd.—Quid pulchra mulier? sepulcrum deal-
batum, nisi pudicitia ornetur. Etenim pulchri-
tudo, et morbo marcescit, et morte interruptitur.
Mulieres prostitute, ingenuas matronas ante-
verendo, solent appellare scorta; ne quid illæ con-
viciii habeant, quod in ipsas regerant.

TIT. XIII. De ingluvie et gula : et quod ea mortem accersit.

Gen. xxv, 35. — « Vendidit Esau primogenita sua Jacob. Jacob autem tradidit Esau panem et coctionem lentis : et comedit ille, et bibit, surgensque abiit : et parvipendit Esau primogenita. »

Exod. xxxii, 6. — « Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Et locutus est Dominus ad Moysen dicens : Vade, et descende hinc celeriter. Peccavit enim populus tuus, quem eduxi de Ægypto, et fecerunt vitulum conflatilem. »

Job xl, 11. — « Virtus Satanae in umbilico ven-
tris. »

Eccli. xxxi, 19. — « Ne inexplibilis sis in men-
sa, ne forte offendas. »

Α σὺ, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυ-
 φῆς. Τίνος οὖν ἕνεκεν, τὸν μὲν Ἀδὰμ ἔξω τοῦ παρα-
 δέισου ἔπλασε, καὶ ἔξω πλάσας εἰς τὸν παράδεισον
 ἔθετο, ἐν δὲ τῷ παραδείσῳ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ
 τὴν Εὐάν ἐδημιούργησε; Διὰ τί οὖν μὴ καὶ τὴν γυ-
 ναῖκα ἔπλασεν ἔξω τοῦ παραδείσου, καὶ εἰδ' οὕτως
 αὐτὴν εἰς τὸν παράδεισον μετόπισεν; ἵνα μὴ μάθῃ
 ἔξω τοῦ ἑαυτῆς οἴκου ῥέμβεσθαι, καὶ τοῦ ἰδίου οἴκου
 ἀντέχεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ διεπλάσθη,
 καὶ οὐκ ἔκαρτέρησεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὴν ἐξέωσε, καὶ
 τὸν Ἀδὰμ ἠλοτρύωσε, τί ἐμελλε πράττειν, εἰ ἔξω
 τοῦ παραδείσου διεπλάσθη; Ἐκ ταύτης ἔμαθον αἱ
 ψαῦλαι γυναῖκες οἰκίαν ἐξ οἰκίας περιέρχεσθαι. Ἀς
 οὐκ ἐκείνων ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν· Ἀμα δὲ καὶ
 ὄργαι· μαρθάνουσι, περιερχόμεναι τὰς οἰκίας.
Β Ταῦτα ἔμαθητευσεν ἡ γυνὴ τοῦ Ἰῶβ· ἔλεγε γὰρ
 πρὸς τὸν ἰδίον ἄνδρα· Ἐγὼ πλανῆτις καὶ λᾶτρις
 τυγχάνουσα, τόπον ἐκ τόπου περιερχομένη, καὶ
 οἰκίαν ἐξ οἰκίας. Καλῶς εἶπε πλανῆτις· τὸν γὰρ
 πλάνον εἶχεν ἐν ἑαυτῇ. Ἀλλὰ μηδεὶς, παρακαλῶ, τοῦ
 λοιποῦ λοιδορεῖτω τὴν Εὐάν. Ἡ γὰρ ἁγία Θεοτόκος
 Παρθένος τὴν ὑβρίν αὐτῆς ἀπεγράψατο. Εἰ γὰρ καὶ
 ἀτακτήσασα συνόμιλος τῷ ὕφει γέγονεν· ἀλλ' ὅμως
 διὰ τῆς τεκνογονίας τὸ ἄλγος τῆς ἀνομίας ἀπέθετο,
 καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐμνημόνευσε λέγων· Ἡ
 γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονεν, σωθή-
 σεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας. Ποιάς; ἐκ μὲν αὐτοῦ
 τοῦ Ἀδὰμ οἱ γεννηθέντες παῖδες, ἀπ' αὐτῶν δὲ οἱ
 μετ' ἐκείνους, εἴσα οἱ πατριάρχαι, οἱ προφῆται,
Γ Δαβὶδ, καὶ τὸ κατὰ σάρκα ὁ Δεσπότης Χριστός, ὁ καὶ
 τὴν λύπην φυγαδεύσας, καὶ τὴν χάριν βραβεύσας.

Τί ἐστὶν εὐμορφος γυνή; τάφος χεχονιαμένος, ἐν
μὴ σωφρονῇ. Τὸ γὰρ κάλλος, καὶ νόσῳ μαραινέται,
καὶ θανάτῳ διακόπτεται. Αἱ γυναῖκες αἱ πόρναι, προ-
λαμβάνουσιν καὶ τῆς ἐλευθέρας καλοῦσι πόρναις, ἵνα
μὴ ἔχωσιν ἐκείναι τὸ ἀνθυδρῖσαι.

ΤΙΤΛ. Γ. — Περὶ γαστριμαργίας καὶ πόρου· ὅτι
ἡ γαστριμαργία θάνατον προξενεῖ.

• Ἀπέδοτο Ἡσαῦ τὰ πρωτοτόκια τῷ Ἰακώβ. Ἰακώβ δὲ ἔδωκε τῷ Ἡσαῦ ἄρτον καὶ ἕφημα ψαχοῦ καὶ ἔφαγε, καὶ ἔπινε, καὶ ἀναστὰς ὤχητο, καὶ ἐφάβησεν Ἡσαῦ τὰ πρωτοτόκια. »

• Ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστη-
σε παίζειν. Καὶ ἐλάλησεν ὁ Κύριος πρὸς Μωσῆν λέ-
γων· Βάδιζε, καὶ κατὰβηθι τὸ τάχος ἐντεῦθεν. Ἦνό-
μησε γὰρ ὁ λαὸς σου, ὡς ἐξήγαγον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ
ἐποίησαν μόσχον γωνευτόν. •

• Ἡ δύναμις τοῦ Σατανᾶ ἐπ' ὀμφάλου γαστροῦ. •

• Μὴ ἀπληστυίου ἐπὶ τραπέζης, μηποτε προσ-
κόψης. »

« Ψυχὴ ἐν πλησμονῇ οὔσα, κηρίοις ἐμπαλίζει· ψυχὴ δὲ ἐνδεεί, καὶ τὰ μικρὰ γλυκεῖα φαίνεται. »

« Ὅς κατασπαταλᾷ ἐκ παιδός, οἰκότης ἐστίν. »

« Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπτέρνισεν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰακώβ. »

« Οὐαὶ οἱ ἐγειρόμενοι τῷ πρωί, καὶ τὸ σίκερα δύνοντες, οἱ μένοντες τὸ ὄψι· Ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει. »

« Πάντες οἱ τὸν οἶνον πίνοντες, αἰσχυνθήσονται. »

« Ἐπλανήθησαν διὰ τὸ σίκερα, ἱερεῖς καὶ προφῆτης· ἐξέστησαν διὰ τὸν οἶνον. »

« Στενάζουσι πάντες οἱ εὐφραινόμενοι τὴν ψυχὴν. »

« Ἐκέλευσε Κύριος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κλαυθμὸν καὶ κοπετὸν, ξύρησιν καὶ ζῶσιν σάκκων· αὐτοὶ δὲ ἐποίησαντο εὐφροσύνην, εἰσφάζοντες μόσχους, καὶ θύοντες πρόβατα, λέγοντες, Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὐριοὺς γὰρ ἀποθνήσκουμεν. »

« Οἱ ἐσθιόντες τὰς τρυφάς, ἠφανίσθησαν ἐν ταῖς ἐξέδοις· οἱ τιθηνούμενοι ἐπὶ κόκκον, περιεβάλλοντο κοπρίαν. »

« Ὅπισω τῶν ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύου, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεων σου κωλύου· Ἐάν χορηγήσῃς τῇ ψυχῇ σου εὐδοκίαν ἐπιθυμίας, ποιήσεις ἐπίχαρμα ἐχθρῶν σου. »

« Μὴ εὐφραίνου ἐπὶ πολλῇ τρυφῇ. Στρόφος μετὰ ἀνδρός ἀπλήστου. Κοιλίας ὀρεξίς, καὶ συνουσιασμός, μὴ με καταλαβέτωσαν. »

« Μὴ ἀπληστεύου ἐν πάσῃ τρυφῇ. Ἐν πολλοῖς γὰρ βρώμασιν ἐστὶ νόσος. Ἀνὴρ βλέπων εἰς τράπεζαν ἀλλοτρίαν, οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ ὁ βίος ἐν λογισμῷ ζωῆς. »

« Οὐαὶ ὑμῖν, οἱ ἐμπεπλησμένοι, ὅτι πεινάσετε. Οὐαὶ ὑμῖν, οἱ γελῶντες, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε. »

« Προσέχετε ἑαυτοῖς, μήποτε ὑμῶν βαρυνθῶσιν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ. μερίμναις βρωτικαῖς, καὶ αἰφνιδίως ὑμῖν ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη. Ὡς παγίς ἐλεύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. »

« Ἐθρέψατε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς. »

« Τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. »

« Μὴ τις πόρνος, ἢ βέδηλος ὡς Ἡσαΐ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μίξας ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ. »

Εὐεχτοῦντος καὶ ὑπερζέοντός σου τοῦ αἵματος, ἀφορμὴ πρὸς ἁμαρτίαν ἢ πολυσαρκία γίνεται. Μὴ κολάκευέ σου τὸ σῶμα ὑπνοῖς, καὶ λουτροῖς, καὶ μαλακοῖς στρώμασι, ἀεὶ ἐπιλέγων τὸ ῥῆμα τοῦτο· Τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ κατακαίρειν με εἰς διαφθοράν; Τί περιέπεις τὸ μικρὸν ὑστερον

A 416 Prov. xxvii, 7. — « Anima saturata laivos irridebit : animæ vero esurienti, ipsa quoque amara dulcia videntur. »

Prov. xix, 21. — « Qui deliciatur a puero, famulus erit. »

Osee xii, 3. — « In ventre supplantavit fratrem suum, » Jacob scilicet. »

Isa. v, 11. — « Væ qui consurgitis diluculo, et siceram sectamini, qui expectatis vesperam ! Vinum enim eos incendet. »

Isa. xxiv, 9. — « Omnes qui bibunt vinum, confundentur. »

Isa. xxviii, 7. — « Erraverunt propter siceram sacerdos et propheta : exciderunt mente propter vinum. »

Isa. xxiv, 7. — « Ingemiscunt omnes qui lætabantur animo. »

Isa. xxii, 12. — « Vocavit Dominus in die illa planctum et fletum, calvitium et cingulum sacci. Ipsi autem fecerunt jucunditatem, jugulantes vitulos, et immolantes oves ; dicentes : Manducemus et bibamus : cras enim moriemur. »

Thren. iv, 5. — « Qui vesecebantur voluptuose, extincti sunt in exitibus viarum : qui delicate nutriebantur in croco, amplexati sunt stercora. »

Eccli. xiii, 30. — « Post concupiscentias tuas ne eas, et a cupiditatibus tuis abstine. Si præstes animæ tuæ quod concupiscentiæ complacitum est, facies gaudium inimicis tuis. »

Eccli. xxxi, 20 ; xiii, 6 ; xxxvii, 29. — « Ne oblecteris in multis deliciis. Tortura est cum viro infrunito et inexplibili. Concupiscentia ventris, et concubitus, ne comprehendant me. »

Eccli. xl, 29, 30. — « Ne te ingurgites in omnibus deliciis. In multis enim cibis erit morbus. Vir respiciens in mensam alienam, non est vita, ejus in cogitatione victus. »

Luc. vi, 25. — « Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis. Væ vobis qui ridetis, quia lugebitis et flebitis. »

Luc. xxi, 34. — « Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ, et repente superveniat vobis dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem terræ. »

Jac. v, 5. — « Enutristis corda vestra, ut in die occisionis. »

Phil. iii, 18. — « Inimicos crucis, quorum finis interitus, quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum. »

Hebr. xii, 16. — « Ne quis fornicator, aut profanus ut Esau, qui pro unico cibo vendidit primogenita sua. »

Basil. in psal. xix. — Bene se habente, et supra modum ebulliente sanguine ex obesitate et corpulentia, peccandi occasio contrahitur. Cavesis, ne corpori tuo blandiaris, somnis, balneisque, et mollibus stragulis ipsum delinens : quin hoc effatum semper accine : *ne utilitas in sanguine meo,*

dum descendo in corruptionem? (Psal. xxi, 10), Quid illud foves, quod paulo post interituum est? quid te ipsum pinguem et corpulentum reddis? An te fugit, quod quanto crassiorem carnem tuam reddideris, tanto gravius animæ tuæ struxeris ergastulum? Quomodo enim terrenus et carnalis homo confitebitur Deo, et veritatem ipsius annuntiabit? qui ne percipiendæ quidem doctrinæ temporis aliquid impertiat, et in tanta carnis mole confusam mentem habeat.

Ejusd. — Sursum quondam Adamus erat, non loco, sed **417** animi inductione. Statim vero, cum omni voluptate afflueret, ex saturitate in petulantiam ruit; quippe, qui hoc quod carneis oculis amœnum videbatur, intelligibili illi pulchritudini anteposuerit, et carnis ingluviem spiritualibus oblectamentis præstabiliorem duxerit. Quo factum est, ut confestim e paradiso, e beato, inquam, illo statu, exturbatus sit; malus quidem factus, non necessitate, sed imprudentia.

Ejusd. hom. De jejun. — Venter cibis onustus, non dicam ad cursum, sed ne ad sermonem quidem aptus est. Ciborum quippe copia oppressus cum sit, ne sinitur quidem quiescere, sed multas in utramque partem conversiones cogitur efficere.

Ibid. — Venter infidissimus in commerciis est, minime tutum penu, quod multis in se reconditis, detrimentum quidem retineat, quæ vero tradita sibi sunt, minime servet.

Ejusd. hom. De jejun. — Ne Evæ inobsequentiam imitere: ne serpentem rursus ad consillium adhibeas, ut indulgendo carni, cibum subicias.

Ibid. — Humana corpora assidua ingurgitatione prægravata, facile merguntur obruunturque: quæ autem levi alimento utuntur, tum impendens ex morbo malum tanquam procellæ impetum effugiunt, tum præsentem molestiam, non secus atque scopuli cujusdam incursionem devitant.

Ibid. Quadraginta dierum perseverantiam quos Moyses Dei servus jejunando et orando transegerat, vinolentia una infructuosam reddidit. Nam quas tabulas digito Dei conscriptas jejunium acceperat, has ebrietas confregit, indignum existimante propheta, populum ebrium Dei legibus institui. Unico temporis momento, populus ille, qui per amplissima miracula Dei cognitionem acceperat, ob gulositatem in Ægyptiacam erga idola amentiam provolutus est. Utraque simul compone: nimirum quo pacto jejunium hominem conciliet Deo, et contra luxus salutem prostituat.

Ibid. — Venter liguriens, poscendi finem nunquam facit: hodie accipit, et cras immemor est. Cum cibis refertus est, de temperantia disserit: inflatione vero discussa, decretorum suorum non recordatur.

Ibid. Exemplum divitis reformida. Illum luxus, cui per omnem vitam indulsit, in ignem conjecit. Neque enim injustitiæ ullius, sed mollitiæ duntaxat et luxus nomine in flamma camini excruciebatur.

A καταψαρθόμενον; τί καταπαίνεις σεαυτὸν, καὶ περισαρκοῖς; ἢ [οὐκ] ἀγνοεῖς, ὅτι ὅσον παχυτέραν τὴν σάρκα ἐαυτοῦ ποιεῖς, τοσοῦτῳ βαρύτερον τῇ ψυχῇ κατασκευάζεις δεσμωτήριον; Πῶς γὰρ ὁ χοῖκός ἀνθρώπος καὶ σάρκινος ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ, καὶ ἀναγγελεῖ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, ὁ μήτε μαθήμασι δούς καιρὸν, καὶ ἐν τοσοῦτῳ βάρει τῆς σαρκὸς τὸν νοῦν συγκεχυμένον ἔχων;

B Ἦν ποτε Ἀδάμ ἄνω, οὐ τόπων, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει. Ταχὺ δὲ πάσης ἀπολαύσεως ἐμπλησθεὶς, ἐξύδρισε τῷ κόρῳ, τὸ φανὲν τερπνὸν τοῖς σαρκίνοις ὀφθαλμοῖς τοῦ νοητοῦ προτιμήσας κάλλους, καὶ τὴν πλησμονὴν τῆς σαρκὸς τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων τιμιωτέραν θέμενος. Ἐξω μὲν εὐθὺς τοῦ παραδείσου, ἔξω δὲ τῆς μακαρίας ἐκείνης διαγωγῆς, οὐκ ἐξ ἀνάγκης κακός, ἀλλ' ἐξ ἀδουλίας γενόμενος.

Βαρυνομένη γαστήρ, οὐχ ὅπως πρὸς δρόμον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ὕπνον ἐπιτηδεῖα. Διότι καταβληθομένη τῷ πλήθει, οὐδὲ ἡρεμεῖν συγχωρεῖται, ἀλλὰ ἀναγκάζεται πολλάς ποιεῖσθαι τῆς περιστροφῆς ἐφ' ἑκάτερα.

Γαστήρ συναλλάκτης ἐστὶν ἀπιστότατος, ταμείον ἀφύλακτον· πολλῶν ἀποτεθίντων, τὴν μὲν βλάβην παρακατέχουσα, τὰ μέντοι παραδοθέντα οὐ διασώζουσα.

C Μὴ μιμήσῃ τῆς Εὕας τὴν παρακοήν· μὴ πάλιν σύμβουλον παραδείξῃ τὸν ὕπνιν, φειδοῖ τῆς σαρκὸς τὴν βρωσὶν ὑποτιθέμενος.

Τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα, συνεχεῖ μὲν τῷ κόρῳ καταβαρύνενα, εὐκόλως ὑποδρόχια γίνεται· εὐσταλεῖ δὲ καὶ κουφῇ κεκορημένα, καὶ τὸ προσδοκώμενον ἐκ νόσου κακὸν, ὥσπερ χειμῶνος ἐπανάστασιν ὑπεξέφυγεν, καὶ τὸ ἤδη παρὼν ὀχληρὸν ὥσπερ τινὸς σπιλᾶδος ἐκιδρομὴν διεκρούσατο.

D Τεσσαράκοντα ἡμερῶν προσεδρίαν νηστεύοντος καὶ δεομένου τοῦ θεράποντος Μωϋσέως, ἀχρηστον ἐποίησεν οἰνοφλυγία μία. Ἄς γὰρ νηστεία ἔλαβε πλάκας, δακτύλῳ Θεοῦ γεγραμμένας, ταύτας ἡ μέθη συνέτριψεν, ἀνάξιον κρίναντος τοῦ προφήτου μεθύοντα λαὸν νομοθετεῖσθαι παρὰ Θεοῦ. Ἐν μὲν καιροῦ βροπῇ, διὰ γαστριμαργίαν ὁ λαὸς ἐκείνος, ὁ τὸν Θεὸν διὰ τῶν μεγίστων ταρατῶν διδιδραχμένος εἰς τὴν Αἰγυπτίαν εἰδωλομανίαν ἐξεκυλίσθη, παράλληλα θεὸς ἀμφοτέρω, πῶς ἡ νηστεία Θεῷ προσάγει, καὶ πῶς τρυφή τὴν σωτηρίαν προδίδωσι.

Λίγη γαστήρ ἀεὶ απαιτοῦσα, καὶ μηδέποτε λήγουσα, ἡ λαμβάνουσα σήμερον, καὶ αὔριον ἐπιλανθανομένη, ὅταν ἐμπλησθῇ, περὶ ἐγκρατείας φιλοσοφεῖ, ὅταν δὲ διεπνεύσῃ, ἐπιλανθάνεται τῶν δογμάτων.

Φοβήθητι τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πλουτοῦ. Ἐκείνον παρέδωκεν τῷ πυρὶ ἡ διὰ βίου τρυφή. Οὐ γὰρ ἀδικίαν, ἀλλὰ τὸ ἀδρόδαιστον ἐγκληθεὶς ἀπειρηγανίστατο ἐν τῇ φλογὶ τῆς καμίνου.

Τὸ περὶ τὴν πέψιν πλημμυλὲς, ταῖς τρυφῶσιν ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ. Τοῦτο γὰρ καὶ τὰ σφοδρὰ νοσήματα τοῖς σώμασιν ἀπεργάζεται. Ἐκ γὰρ τῆς παχείας τροφῆς, οἷον αἰθαλώδεις ἀναθυμιάσεις ἀναπεμπόμεναι, νεφέλης δίκην πυκνῆς, τὰς ἀπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐγγινομένας ἐλλάμψεις ἐπὶ τὸν νοῦν, διακρίπτουσι.

Κόρος ὑδρεως ἀρχή.

Οἱ τραπεζοποιοῦς τινες ἐπινοοῦντες, καὶ πᾶσαν διεκυνώμενοι γῆν τε καὶ θάλασσαν, καὶ οἷόν τινα χαλεπῷ δεσπότῃ, τῇ γαστρὶ φόρους ἀπάγοντες, ἄλεινοι τῆς ἀσχολίας εἰσὶ καὶ τῶν ἐν ἄδου κολαζομένων οὐδὲν πάσχοντες ἀνεκτότερον, ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες, καὶ κοσχίνῳ φέροντες ὑδωρ, καὶ εἰς τετριμμένον ἀντλοῦντες πῖθον, οὐδὲ πέρας τῶν πόνων ἔχοντες.

Σώματος εὐπαθοῦντος, καὶ πολυσαρκεῖ βαρυνόμενου, ἀνάγκη ἀδρανῆ καὶ ἄτονον εἶναι πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας τὸν νοῦν. Ψυχῆς δὲ εὐεκτούσης καὶ διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν μελέτης πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν ὑψουμένης, ἐπόμενόν ἐστι τὴν τοῦ σώματος ἔξιν καταμαραίνεισθαι.

Οὐκ ἐπαινοῦμέν τι τῶν μετὰ τὸν λαιμὸν ὁμοτίμων, μᾶλλον δὲ ἀτίμων, ὁμοίως καὶ ἀποδλήτων.

Ἀκρασία ἐμοὶ πᾶν τὸ περισσὸν, καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, καὶ ταῦτα πεινῶντων ἄλλων καὶ δεομένων τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ τε καὶ κράματος.

Οὐδὲν οὕτως ἐπίμαχόν τε καὶ φιλόνηκον ὡς γαστήρ.

Οἱ περὶ τὴν τρυφήν, ὑφέλετέ τι τῆς σαρκὸς, καὶ δότε τῷ πνεύματι. Ἐγγὺς ὁ πένης; τῇ νόσῳ βοήθησον. Εἰς τοῦτον ἀπέρευξαι τι τῶν περιττῶν. Τί καὶ σὺ κάμνεις ἀπειπτῶν, καὶ οὗτος πεινῶν· καὶ σὺ κραιπαλῶν, καὶ οὗτος ὑδαριῶν· καὶ σὺ κόρῳ κόρον βαρύνων, καὶ οὗτος περιτρεπόμενος νόσῳ; Μὴ παρίδῃς τὸν σὸν Λάζαρον ἐν ταῦθα, μὴ σε ποιήσῃ τὸν ἐκείθεν πλούσιον.

Μὴ γῆ καὶ θάλασσα τὴν ἡμῖν κόπρον δωροδορεῖται. Οὕτω γὰρ τιμᾶν οἶδα τρυφήν.

Μέχρι τῆς ὑπερήρας ἡ τῶν ἡδυσμάτων αἰσθησις τὸν ἔρον ἔχει, ἀπὸ δὲ τῆς ὑπερήρας ἀδιάκριτος ἡ τῶν ἐμβαλλομένων διαφορὰ, ὁμοτίμως τὰ πάντα τῆς φύσεως πρὸς δυσωδίαν ἀλλοιοῦσης.

Ὁ σπόρος τοῦ οἰκοδεσπότου ἐστίν· ἐκ δὲ τοῦ σίτου ὁ ἄρτος γίνεται. Ἢ δὲ τρυφή τὰ ζιζάνιον, ὃ παρεσπάρη παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῷ σίτῳ.

Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ρίζα τῶν περὶ τὸν βίον πλημμυλημάτων ἐστίν ἡ περὶ τὸν λαιμὸν ἀσχολία;

Ibid. — Eos qui luxui dediti sunt, villosa concoctio necessario comitatur. Id enim gravissimis quoque morbis corpora afficit. Ex crassiori siquidem alimento, velut fuliginosæ quædam exhalationes mittuntur, quibus interrumpatur illustrationes quas Spiritus sanctus in mentem insinaverit.

Ejusd. de ingluv. — Saturitas insolentiæ principium est.

Ejusd. hom. de legend. lib. Gent. — Qui mensarum structores aliquos animo versant, omnemque terram et mare perscrutantur, et velut gravissimo domino cuidam (ventri scilicet) vectigalia pensitant, hujus occupationis nemine miseri sunt, nec leviores pœnas luunt, quam qui in inferis excruciantur. Ignem plane scalpentes, **418** aquam ferentes cribro, pertusumque implere dolium conantes, nullum laborum finem habentes.

Ejusd. — Corpore bene valente, et carniū mole gravato, mens ad actiones suas obeundas languida et imbecilla sit oportet. Contra, cum anima optima valetudine est, et per virtutum studium ad bonum suum subvehitur, tunc omnino sequitur, ut habitus corporis languescat.

Nes. orat. 25. — Nihil in illis rebus laudamus, quæ, postquam in fauces transmissæ fuerunt, pari deinceps honore sunt, imo potius viles et ejiciendæ.

Ejusd. orat. 38. — Intemperantia, meo quidem judicio, id omne censendum est, quod superfluum fuerit ac præter necessitatem, præsertim egentibus et fame laborantibus aliis, qui ex eodem luto et temperatura constant.

Ejusd. — Nihil perinde pugnae et contentionis avidum est, ac venter.

Ejusd. orat. 27. — Qui luxui datis operam, aliquid carni subtrahite, et date spiritui. In propinquo est pauper? laboranti fer opem. In hunc aliquid eorum quæ tibi redundant, eructa. Ecce tu cruditate laboras, et ille fame? tu crapula, ille intercute aqua? tu ingluviem ingluvie premens: hic morbo circumactus? Noli Lazarum tuum hic aspernari, ne te divitem illum faciat.

Ejusd. orat. 38. — Ne nobis mare et terra pretiosum stercus offerant. Hoc enim nomine luxum honorare novi.

Nyss. orat. 4 in beatif. — Condimentorum sensus palati terminis circumscribitur. Etenim ultra palatum, eorum quæ injiciuntur, discrimen non internoscitur; natura nimirum omnia peræque in fetorem commutante.

Ejusd. — Semen est patrisfamilias: e tritico autem panis conficitur. At luxus zizanium est, ab hoste clam tritico inspersum.

Ejusd. orat. 5 in Orat. Dom. — Ecce hoc exploratum non sit, peccatorum quæ in vita committuntur, radicem esse studium illud quod gaturî impenditur?

Chrysost. — Cum comederis, ac biberis. repletusque fueris, attende tibiipſi. Præceps enim est locus voluptatis.

Cyri. — Libido luxus semper est comes, quemadmodum ab Isocrate proditum est. Opes autem vitiositatis potiusquam virtutis administræ sunt.

Nili. — A cibis abstinendum est, non ciborum causa, sed propter detrimenta quæ ex his oriuntur.

Ejusd. — Affectus gulæ in scortationis vitium desinit: scortatio autem mœrore terminatur.

Ibid. — Comede quantum opus sit: neque enim moderatus cibus prohibetur. Comede igitur cum gratiarum actione: non autem devora. Voraces enim odio sunt.

Ibid. — Quisquis inexplebili voracitate affectus est, ignominiam et perturbationes per gulositatem novit.

Ibid. Malum est homini scientia prædita et frugi, præterquam quod opus sit, edere. Quid quid extra necessitatem est, inutile redditur.

419 Ejusd. — An nescis Israellem, simul atque plusquam par erat, comedit, instar muli calcitrasse, atque ab eo, a quo alebatur defecisse. — Corpus immoderato cibo et potu noli gravare, ne ex ingluvie in morbum incidas, atque vertiginem patiaris animi, et voluptatum agminibus expugneris. — Cum te ultra modum pascis, hostem imprudens pascis. Delicatorum eduliorum copia prægravatus, perturbationum fluctui nulla queas ratione reluctari. — Nuntium luxui remittite. Nam ad eas actiones trahit, ex quibus excusso sopore gemitus oriantur. — In ingluvie venerea cupiditas insita est. — Operæ pretium est, ut saginatam carnem extenues. Nam crassus venter subtilem mentem non generat: ac præsertim is qui otium colit, ingenti sobrietate opus habet. — Quid luxus ostentandi studio tenetur, haud longe abest a tartarea Charibde. — Ne sis nescius, læta hac corporis firmitate, et ingentis felicitatis splendore nihil esse miserius. — Operosum est in verecundo ventri imperare. Is enim deus est eorum quos ipse vicerit. Nec fieri potest, ut qui se ei addicit, insons maneat.

TIT. XIV. — *De iis qui linguam suam custodiunt.*

Job xxvi, 4. — « Non loquentur labia mea iniquitatem, nec anima mea meditabitur injusta. »

Prov. xxi, 19. — « Si parcas labiis, cordatus eris. »

Prov. xiii, 3. — « Qui custodit linguam suam, custodit animam suam. »

Prov. xviii, 18. — « Altercationem sedat taciturnus. »

« Qui amat vitam suam, parcit ori suo. »

Prov. iv, 24. — « Aufer a te os perversum: et injusta labia expelle a te. »

A Φαγών, καὶ πινών, καὶ ἐμπλησθεὶς, πρόστιχε σεαυτῷ. Ἀπόκριμνος γὰρ ἐστὶν ὁ τόπος τῆς τρυφῆς.

Σύνδρομον αἰεὶ πῶς ἐστὶ ταῖς τρυφαῖς τὸ φιλήδονον, καθὰ καὶ αὐτὸς φησὶν ὁ Ἰσοκράτης. Πλοῦτος κακίας μᾶλλον ἢ καλοκαγαθίας ἐστὶν ὑπηρέτης.

Αφεκτέον βρωμάτων, οὐ δι' αὐτὰ, ἀλλὰ διὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν βλάβας.

Ὁ τῆς γαστριμαργίας λογισμὸς τέλος ἔχει τὸ τῆς πορνείας: τὸ δὲ τῆς πορνείας, τέλος ἔχει τὸ τῆς λύπης.

Φάγε τὴν χρεῖαν· οὐ γὰρ κεκώλυται ἡ μετὰ συμμετρίας μετάληψις. Φάγε οὖν εὐχαρίστως, ἀλλὰ μὴ καταφάγῃς. Οἱ γὰρ καταφαγάδες μεμίσσηται.

Πᾶς ἄνθρωπος ἀπληστος καὶ ἀκόρεστος, ἀτιμίαν καὶ πίκνη ἐπίσταται διὰ γαστριμαργίας.

Οὐκ ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ γνωστικῷ τε καὶ σώφρονι ἐλομένῳ ὑπὲρ τὸ δέον σιτεῦσθαι. Πάν τὸ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, ἀχρεῖον καθίσταται.

Οὐκ οἶσθα, ὅτι ὑπὲρ τὸ δέον βεβρωκῶς Ἰερζεήλ, ἀπελάχτισε καθάπερ ἡμίονος, καὶ ἀπέστη τοῦ τρέφοντος; — Μὴ βαρυνέσθω τὸ σῶμα τοῖς ἀμέτροις βρώμασιν τε καὶ πόμασιν, ἵνα μὴ ἐκ πλησμονῆς νοσήματι βλαθῇ, καὶ τὴν ψυχὴν σκοτασμοῖς περιβάλλῃ, καὶ ταῖς τῶν ἡδονῶν φάλαγγιν ἐκπορευθῇ. — Σαυτὸν ὑπὲρ τὸ δέον σιτεύων, λήληθας τὸν ἐχθρόν σου σιτεύων. Οὐκ ἂν δύναίτο τῷ κλύδωνι τῶν παθῶν ἀντιστῆναι, πεφορτωμένος τῇ βασιλείᾳ τῶν τρυφημάτων. — Παραίτεσθε δὲ τὸ τρυφᾶν. Ἐλκεὶ γὰρ εἰς πράξεις, ἀφ' ὧν στεναγμοὶ μετὰ τὴν νῆψιν γίνονται. — Ἐμφυτον τῇ πλησμονῇ ἡ τοῦ ἐτέρου ἐπιθυμία. — Ἀναγκαῖον λεπτῦναι σε τὸ παχυνθὲν σαρκίον, διότι παχεῖα γαστήρ λεπτὸν νοῦν οὐ τίκει, καὶ μάλιστα ὅτι σχολαστικὸς πολλῆς νήψεως δεῖται. — Φιλήδονος καὶ φιλενδείκτης ὑπάρχων, οὐ μακρὰν ἀφ' ἑσθηκῆς τῆς ταρταρείας Χαρύδδευς. — Μὴ ἀγνοήσης, ὅτι τῆς εὐφραινομένης εὐδαιμονίας οὐδὲν ὑπάρχει κακοδαιμονέστερον. — Ἔργον ἐστὶ τῆς ἀναιδοῦς γαστρὸς κρατῆσαι. Θεὸς ἐστὶ τῶν ἡττωμένων αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐστὶν ἀθωωθῆναι τὸν ἀνεχόμενον ταύτης.

TIT. IA'. — *Περὶ τῶν τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν φυλάττοντων.*

« Οὐ λαλήσει τὰ χεῖλη μου τὰ ἄνομα, οὐδὲ ἡ ψυχὴ μου μελετήσει ἄδικα. »

« Φειδόμενος χειλέων, νοήμων ἔση. »

« Ὃς φυλάσσει τὸ ἑαυτοῦ στόμα, τηρεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν. »

« Ἀντιλογίαν πραῖνει σιγηρὸς. »

« Ἀγαπῶν ζωὴν αὐτοῦ, φείδεται στόματος αὐτοῦ. »

« Περίελε σεαυτοῦ σχολιδὸν στόμα, καὶ ἄδικα χεῖλη ἀπώσσει ἀπὸ σοῦ. »

Αργυρος πεπυρωμένος, γλῶσσα δίκαιου. »

Μετὰ δικαιοσύνην πάντα τὰ ῥήματα τοῦ στόματος σου. Οὐδὲν ἐν αὐτοῖς σκολιὸν, οὐδὲ στραγγαλιῶδες. »

« Ἀπὸ καρπῶν στόματος ψυχὴ ἀνδρὸς πλησθήσεται αὐτῶν. »

« Ἰασις γλώσσης δένδρον ζωῆς· ὁ δὲ συντηρῶν πλησθήσεται πνεύματος. »

« Κηρία μέλιτος λόγοι καλοὶ, γλύκασμα δὲ αὐτῶν ἱασις ψυχῆς. »

« Ὃς φυλάσσει τὸ ἑαυτοῦ στόμα καὶ τὴν γλῶσσαν, τηρεῖ ἐκ θλίψεως τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. »

« Γλῶσσα μαλακὴ συντρίβει ὕδατα. »

« Θάνατος καὶ ζωὴ ἐν χειρὶ γλώσσης, οἱ δὲ κρατοῦντες αὐτὴν ἴδονται τοὺς καρποὺς αὐτῆς. »

« Μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ὀλισθήσεται ἐν στόματι αὐτοῦ. »

« Λάρυγξ γλυκὺς πληθύνει φίλους αὐτῶν. »

« Τίς δώσει ἐπὶ τοῦ στόματός μου φυλακὴν, καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων μου σφραγίδα, ἵνα μὴ ἐκπίσῃ ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἡ γλῶσσά μου ἀπολέσῃ με; »

« Ὁ μισῶν λαλιάν, ἐλαττοῦται κακίαν. »

« Ἀγαθὰ ἐκκεχυμένα, ἐπὶ στόματι κεκλεισμένα. »

« Εἰπα, Φυλάξω τὰς ὁδοὺς μου, τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ μου. »

« Θεοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῇ στόματί μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖρά μου. »

« Ἐστω πᾶς ἄνθρωπος ταχύς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι. »

« Εἰ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, ὁὗτος τέλειός ἐστι, δυνάμενος χαλιναγωγεῖν τὸ σῶμα. »

Τὸ περὶ τὴν φωνὴν ἀσκεῖν σωφρονεῖν, λαγνείας ἐστὶ καρτερία.

Οὐκ ἴστε ἡλίκαν ἐκ Θεοῦ δῶρον ἡ σιωπὴ· φθέγγου δὲ, εἴ τι κρεῖττον σιωπῆς ἔχεις. Ἀγάπα δὲ ἡσυχίαν, ἐνθα κρεῖττον λόγου τὸ σιωπᾶν.

Οὐκ ἡδὺ τοῖς πιστοῖς ἀδολεσχία, καὶ λόγων ἀντιθέσεις. Ἀρκεῖ γὰρ καὶ εἰς ἀντικείμενος.

Σοφὸς ἀνὴρ καὶ σιγῶν, τὸν Θεὸν τιμᾷ, εἰδὼς καὶ διὰ τί σιγᾷ.

Φεῖδου μοι, παρακαλῶ, τοῦ αὐτοῦ ἀκαταστάτου γλώσσης. Χαλεπώτερος γὰρ ὁ τῆς γλώσσης ὀλισθος τοῦ τῶν ποδῶν ὀλισθος.

TITA. IE'. — Περὶ τῶν τὴν γλῶσσαν μὴ φυλαττόντων.

« Ἀπὸ παντὸς ῥήματος ἀδίκου ἀπόστηθι. »

« Ἀπὸ μάστιγος γλώσσης κρύψει σε. »

« Τάφος ἀνεψυγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν. »

A Prov. x, 20. — « Argentum igne probatum, est lingua iusti. »

Prov. viii, 8. — « Post justitiam sint omnes sermones oris tui. Nihil in illis sit pravam, neque distortum. »

Prov. xii, 14. — « A fructibus oris anima; viri implebitur bonis. »

Prov. xv, 4. — « Medicina linguæ, lignum vitæ. Qui autem custodit eam, implebitur spiritu. »

Prov. xvi, 24. — « Favi mellis sermones boni : dulcedo autem eorum, medicamentum animæ. »

Prov. xxi, 23. — « Qui custodit os suum et linguam, custodit ab angustiis animam suam. »

Prov. xxv, 25. — « Lingua mollis confringit ossa. »

Prov. xviii, 21. — « Mors et vita in manibus linguæ : qui autem tenent eam, comedent fructus ejus. »

Eccli. xiv, 1. — « Beatus vir qui non est lapsus in ore suo. »

Eccli. vi, 5. — « Guttur dulce multiplicat amicos. »

Eccli. xxii, 27. — « Quis dabit ori meo custodiam, et super labia mea signaculum, ut non cadat ab ipsa, et lingua mea perdat me? »

Eccli. xix, 5. — « Qui odit loquacitatem, imminuit malitiam. »

420 Eccli. xxx, 18. — « Bona effusa in ore clauso. »

Psal. xxxviii, 1. — « Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. »

Psal. cxl, 3. — « Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis. »

Jac. i, 19. — « Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. »

Jac. iii, 2. — « Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir, potens frenare totum corpus. »

Clem. — Temperandæ lingua studere, est libidinosam petulantiam perseveranter coercere.

Greg. Naz. orat. 26. — Nescitis quantum donum silentium sit. Loquere vero, si quid silentio præstabilius habes. Sin autem amplectere silentium, ubi silere præstat quam loqui.

Injucunda piis est loquacitas, contentionesque verborum. Nam satis superque est vel unus adversarius.

Sixti. — Vir sapiens et tacens honorat Deum, cum noscat, qua de causa taceat.

Nili. — Parce, quæso, effreni linguæ tuæ. Gravior enim est linguæ, quam pedum lapsus.

TIT. XV. — De iis qui linguam suam non custodiunt

Exod. xxiii, 7. — « Ab omni iniquo verbo abstine. »

Job v, 21. — « A flagello linguæ occultabit te. »

Psal v, 10. — « Sepulcrum patens est guttur eorum. »

Psal. xi, 4. — « Disperdet Dominus universa A labia dolosa, et linguam magniloquam. »

Psal. cxxxix, 2, 12. — « Acuerunt linguas suas sicut serpentis. Vir linguosus non dirigetur in terra. »

Psal. xlix, 19. — « Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnabat dolos. »

Psal. cxiv, 2. — « Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa. »

Prov. vi, 2. — « Laqueus fortis viro labia ipsius : capitur autem verbis oris sui. »

Prov. x, 8. — « Qui labiis suis incautus est, oblique agens supplantabitur. »

Prov. xv, 1, 2. — « Sermo molestus excitat rixas. Vir bilinguis revelat consilia in consessu. Os stultorum annuntiabit mala. »

Prov. xxvi, 18. — « Perversus in ore suo gestat ruinam. »

Prov. xxvii, 28. — « Vir lingua mutabilis incidet in mala. »

Prov. xviii, 6, 7. — « Labia stulti deducunt eum in mala : os autem illius audax accerset mortem. Os stulti conterit eum : labia autem ejus, laqueus animæ ipsius. »

Prov. xii, 14. — « Fovea profunda os iniqui : cni autem iratus est Dominus, incidet in cani. »

Prov. xxvi, 20, 28. — « In multitudine lignorum vigescet ignis. Os autem incautum instabilitates creat. »

Prov. xii, 13. — « Propter peccatum labiorum C incidit in laqueum peccator. »

421 *Prov.* x, 19; iv, 24. — « In multiloquio non effugies peccatum. — Amputa abs te os perversum, et injusta labia expelle abs te. — Imperiti incontinentes sunt lingua. Si extraxeris sermonem, exhibit iudicium et pugna. »

Prov. xviii, 13. — « Qui prius respondet quam audiat, stultitia et probrum est ipsi. »

Eccli. v, 1. — « Noli festinare in corde tuo, et cor tuum non festinet ad proferendum verbum in conspectu Dei. »

Eccli. x, 14; viii, 4. — « Stultus multiplicat verba. — Ne steteris in sermone malo. »

Jer. ix, 3. — « Intenderunt linguam suam sicut arcum. »

Eccli. xi, 8. — « Qui multiplicat sermonem, erit execrabilis. »

Eccli. xvii, 21. — « Sagitta infixa in femore carnis, sic verbum in corde stulti. — Crudelis est, qui non reservat sermones. »

Eccli. viii, 3; ix, 8. — « Ne litiges cum homine linguato, nec struas in igne illius ligna. — Terribilis in civitate sua vir linguosus. »

Eccli. xx, 20. — « Lapsus e pavimento minus grave est, quam a lingua. »

Eccli. xxviii, 21; xxix, 22. — « Flagelli plaga livorem facit : plaga autem linguæ comminet ossa. — Argentum tuum et aurum alliga, et verbis tuis facito stateram, et mensuram, et ori tuo ja-

« Εξολοθρεύσει Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια γλώσσαν μεγαλοβήμονα. »

« Ἠκόνησαν γλώσσαν αὐτῶν ὡσεὶ ὄφεις. Ἀνὴρ γλωσσώδης οὐ κατευθυνθήσεται ἐπὶ τῇ γῆς. »

« Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ γλῶσσα σου περιέπλεξε δολιότητα. »

« Κύριε, ῥύσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων, καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας. »

« Παγὶς ἀνδρὶ ἰσχυρὰ τὰ ἴδια χεῖλη · ἀλλίσκεται ἐκ βήμασιν ἰδίου στόματος. »

« Ὁ ἄστεγος χεῖλεσιν ὑποσκολιάζων ὑποσκειλισθήσεται. »

« Λόγος λυπηρὸς ἐγείρει ὀργάς. Ἀνὴρ διγλωσσος ἀποκαλύπτει βουλὰς ἐν συνεδρίῳ. Στόμα ἀφρόνων B ἀναγγελεῖ κακά. »

« Σκολιὸς ἐν τῷ ἐαυτοῦ στόματι φέσει τὴν ἀπώλειαν. »

« Ἀνὴρ εὐμετάβολος γλώσσῃ ἐμπεσεῖται εἰς κακά. »

« Χεῖλη ἀφρονος ἀγούσιν αὐτὸν εἰς κακά, τὸ δὲ στόμα αὐτοῦ τὸ θρασὺ θάνατον ἐπικαλεῖται. Στόμα ἀφρονος συντρίβει αὐτὸν, τὰ δὲ χεῖλη αὐτοῦ παγὶς τῇ ψυχῇ αὐτοῦ. »

« Βόθρος βαθὺς στόμα παρανόμου · ἐκ μισηθείς ὑπὸ Κυρίου ἐμπεσεῖται εἰς αὐτόν. »

« Ἐν πολλοῖς ξύλοις θαλεῖ πῦρ · στόμα ἐκ ἀστεγὸν ποιεῖ ἀκαταστασίας. »

« Δι' ἁμαρτίαν χειλέων ἐμπίπτει εἰς παγίδα ὁ ἁμαρτωλός. »

« Ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκρεύξῃ ἁμαρτίαν. — Περίελα σταυτοῦ σκολιὸν στόμα, καὶ ἀδίκῃ χεῖλῃ μακράν ἀπὸ σοῦ ἀπώσαι. — Οἱ ἀπαίδευτοι, ἀκρατεῖς γλώσσῃ. Ἐὰν ἐξελεύσῃς λόγον, ἐξελεύσεται κρίσις, καὶ μάχη. »

« Ὅς ἀποκρίνεται λόγον πρὶν ἀκούσῃ, ἀφροσύνη καὶ ὄνειδος αὐτῷ ἐστι. »

« Μὴ σπεύδῃς ἐπὶ στόματί σου, καὶ ἡ καρδίᾳ σου μὴ ταχυνάτω τοῦ ἐξαναγκεῖν λόγον πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. »

« Ἀφρων πληθύνει λόγους. — Μὴ σῆς ἐν λόγῳ πονηρῷ. »

« Ἐνέτειναν γλώσσαν αὐτῶν ὡς τόξον. »

D « Ὁ πλεονάζων λόγον, βεβλυθήσεται. »

« Βέλος πεπηγὸς ἐν μηρῷ σαρκὸς, οὕτως λόγος ἐν κοιλίᾳ μωροῦ. — Ἀνελετήμων ὁ μὴ συντηρῶν λόγους. »

« Μὴ διαμάχου μετὰ ἀνθρώπου γλωσσώδους, καὶ μὴ ἐπιστοιδάσῃς ἐπὶ τὸ πῦρ αὐτοῦ ξύλα. — Φοβερός ἐν πόλει ἀνὴρ γλωσσώδης. »

« Ὀλίσθημα ἀπὸ ἐδάφους, ἢ ἀπὸ γλώσσης. »

Πληγὴ μάλιστα ποιεῖ μάλωπα, πληγὴ δὲ γλώσσης συγχλάσει ὅσα. — Τὸ ἀργύριόν σου, καὶ τὸ χρυσίον σου κατάδησον, καὶ τοῖς λόγοις σου ποίησον ζυγὸν καὶ σταθμὸν, καὶ τῷ στόματί σου ποίησον θύραν

καὶ μεχλόν· πρόσθε μὴ πως ὀλισθήσῃς ἐν αὐτῷ. — Πολλοὶ ἔπεσαν ἐν στόματι μαχαίρας, καὶ οὐχ ὥς οἱ πεπτωκότες διὰ γλώσσης. »

« Εἰ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ, δυνάμενος χαλιναγωγεῖν καὶ ὅλον τὸ σῶμα. Εἰ δὲ τῶν ἱππῶν τοὺς χαλινούς εἰς τὰ στόματα βάλλομεν εἰς τὸ πεθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν, καὶ ὅλον τὸ σῶμα αὐτῶν μετάγομεν· ἰδοὺ καὶ τὰ πλοῖα τηλικαῦτα ὄντα, καὶ ὑπὸ ἀνέμων σκληρῶν ἐλαυνόμενα μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου, ὅπου ἀνὴρ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοτος βούλεται· οὕτως καὶ ἡ γλῶσσα σμικρὸν μέλος ἐστὶ, καὶ μεγαλαυχεῖ. Ἰδοὺ ὀλίγον πῦρ ἡλίχην ὕλην ἀνάπτει! Καὶ ἡ γλῶσσα πῦρ, ἡ κόσμος τῆς ἀδικίας. Ἡ γλῶσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα, καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γέννης. Πᾶσα γὰρ φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἑρπετῶν τε καὶ ἐναλίων δαμάζεται καὶ δεδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ· τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι· ἀκατάσχετον κακὸν, μεστὴ τοῦ θανατηφόρου. Ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους τοὺς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγονότας. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα. Οὐ χρὴ, ἀδελφοί μου. Μὴ τι ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὁπῆς βρῶει τὸ γλυκὺ, καὶ τὸ πικρὸν; »

Κόρος λόγου πολέμιος ἀκοαῖς, ὥς ὑπερβάλλουσα τροφή σῶματι.

Ὀλισθος ἀνθρώποις γλῶσσα, μὴ λόγῳ κυδερνῶ-
μένη.

Λόγος ἀπλῶς προσενεχθεὶς ὀλοκλήρους ἀνέτρεψεν οἰκίας, καὶ ψυχὰς ἀπώλεσε καὶ κατέδυσε. Καὶ τῶν μὲν χρημάτων τὴν ζημίαν διορθοῦσθαι πάλιν ἐνι, λόγον δὲ ἐκπηδήσαντα ἀπαξ ἀνακτῆσαι πάλιν οὐκ ἐνι.

Μὴ χειδιῶνας εἰς οἰκίας δέχεσθε, τουτέστι λάλους ἀνθρώπους, καὶ τοὺς περὶ γλῶσσαν ἀνακρατεῖς ὁμοροφίους μὴ ποιεῖσθε.

Γλῶσσα κακὴ ἀνθρώπου, πῶσις αὐτῷ. Καὶ πάλιν· Ἡ γλῶσσά σου, ἀεὶ ξυρόν ἡγοημέρον ἐποίησας ὄλον. Καὶ πάλιν· Τί δοθείη, καὶ τί προστεθείη σοι πρὸς γλῶσσαν δολίαν; Καὶ πάλιν· Ὁ Θεὸς τὴν αἵρεσίν μου μὴ παρασιωπήσῃς, ἐπεὶ στόμα ἀμαρτωλοῦ, καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοιχθή. Καὶ πάλιν· Ἠκόνησαν γλῶσσαν αὐτῶν ὥσπερ ὄφεις· ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν. Τὸν ὄφιν λέγεται δεινὸν ἔχειν τὸ κέντρον τῆς γλώσσης αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐστὶ δεινότερον γλώσσης ἀνθρώπου κακῆς. Λέγεται καὶ σαῦρα χλωρὰ, ἀλλ' οὐκ ἐστὶ χλωροτέρα τοῦ φλυάρου. Σκορπίου δῆγμα θεραπεύεται, λόγος δὲ κακὸς ἐξερχόμενος ἐκ στόματος φλυάρου πλήσσει τὸν πλησίον αὐτοῦ. Φλόγα πυρὸς κατασθεννύει ὕδωρ, γλῶσσαν δὲ κακὴν οὐδεὶς καταπραΰνει. Ἴππον σκληροτράχηλον δαμάζει χαλινός, γλῶσσαν δὲ κακὴν οὐδεὶς δύναται δαμάσαι. Θηρίον ἀγρίον εὐχερῶς ἡμεροῦται, γλῶσσα δὲ κακὴ οὐ πραΰνεται. Οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ κόσμῳ χειρὸν γλώσσης κακῆς. Συγκρούει πόσιν πρὸς πόσιν, οἰκίαν πρὸς

A nuam et vectes : attende ne forte labaris lingua. — Multi ceciderunt in ore gladii : sed non sic, velut qui interierunt per linguam. »

Jac. III, 2, 11. — « Si quis in verbo non offendit, hic est perfectus vir ; potens etiam freno circumducere totum corpus. Si autem equis frena in ora mittimus ad consentiendum nobis, etiam omne corpus illorum circumferimus : et ecce naves, cum magnæ sint, et a ventis validis minentur, circumferuntur a modico gubernaculo, ubi impetus dirigentis voluerit : ita et lingua modicum quidem membrum est, et magna exaltat. Ecce parvus ignis quam magnam silvam incendit ! Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, et inflamat rotam nativitatis nostræ, et inflammatur a gehenna. Omnis enim natura bestiarum, et volucrum, et serpentium, et aquatilium domatur, et domita est a natura humana. Linguam autem nullus hominum domare potest, inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deum et Patrem, et in ipsa maledicimus homines qui ad similitudinem Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio. Non oportet, fratres mei. Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam? »

Greg. Naz. — Immodicus sermo auribus inimicus est, haud secus atque immoderatus cibus corpori.

Ejusd. orat. 2. — Ruina hominibus est lingua, quæ ratione non gubernatur.

Chrysost. — Sermo temere profusus integras domos evertit, animasque perdidit et submersit. Ac pecuniarum 422 quidem jactura sarciri rursum potest : sermo autem, ubi semel exsilierit, nequit iterum recuperari.

Cyrrill. — Hirundines domo nolite excipere ; hoc est, garrulos homines, et procaci lingua, contubernales vestros minime facite.

Euseb. — Lingua nequam hominis, ruina ipsius est. Rursumque David : *Lingua tua sicut novacula fecisti dolum* (Psal. LI, 4). Et iterum : *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* (Psal. CXIX, 3.) Et in alio loco : *Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est* (Psal. CVIII, 2). Et alibi : *Acuerunt linguas suas sicut serpentis, venenum aspidum sub labiis eorum* (Psal. CXXXIX, 4). Serpentis aiumt atrocem linguæ aculeum esse : verum nihil ille atrocior est mala hominis lingua. Dicitur etiam lacerta decolor, sed ea decolor magis non est homine inepte loquaci. Scorpii morsus remedium admittit : at sermo malus ex nugatoris ore egrediens, immedicabile vulnus proximo infligit. Flamma ignis aqua exstinguitur : nihil autem linguam improbam mitigat. Equum duriori cervice frenum domat : linguam vero pravam domare nullus potest. Truculenta fera facili negotio cicuratur : at malam linguam lenire impossibile est. Nihil in

inundo mala lingua pejus est. Maritum cum uxore, domum cum domo, filios cum parentibus, fratres cum fratribus committit. Nihil demum non mali per linguam oritur.

LITTERA Δ.

TIT. 1. — *De potentia Dei.*

Dent. vii, 26. — « Dominus Deus tuus in te est, Deus magnus et fortis. »

Job v, 8. — « Dominum dominatorem omnium invocabo, qui facit magna et imperscrutabilia, gloriosa, atque mirabilia, quorum non est numerus. »

Job xii, 14. — « Si destruxerit, quis ædificabit? Si cluserit supra hominem, quis aperiet? »

Job xlii, 2. — « Novi quod omnia potes : impossibile autem nihil est tibi. »

Job v, 14. — « Qui facit humiles in sublime, et eos qui pereunt erigit. »

Job ix, 5. — « Qui facit montes veterascere, et nesciunt ; et evertit eos iracundia : qui commovet orbem qui sub cœlis est, a fundamentis, et columnæ ejus quatuntur. Qui dicit soli ut non oriat, et non oritur : adversus autem sidera consignat. Qui extendit cœlum solus, et ambulat e manibus tuis abreptus. Si universa subverterit, quis dicet ei : Quid fecisti? »

Job xii, 13-21. — « Apud ipsum sapientia et potentia, ipsi consilium et intellectus. — Apud ipsum potentia et fortitudo, ipsi sapientia et intellectus. Deducens consiliarios captivos : judices autem terræ stupidos fecit. Collocans reges super thronos, et circumligavit lumbos eorum. Emittens sacerdotes captivos, potentes autem terræ subvertit. Effundens ignominias super principes : revelans profunda de tenebris. »

I Reg. ii, 4. — **423** « Arcus fortium infirmus factus est, et infirmi accincti sunt robore. Dominus pauperem facit et ditat, humiliat et sublevat, » etc.

Psal. lxxv, 3. — « Tu terribilis es, et quis resistet tibi? etc. Omnes qui in circuitu ejus afferent munera, » etc.

Psal. lxxvi, 13. — « Quis deus magnus sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia. »

Psal. lxxviii, 9 ; lxxxi, 11 ; cv, 2 ; cxii, 7. — « Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo, etc. — Quis novit potestatem iræ tuæ, etc. — Quis loquetur potentias Domini? auditas, etc. — Suscitans de terra inopem, et de stercore, » etc.

Num. i, 4. — « Comminans mari, et exsiccans illud, et flumina in desertum deducens. »

Psal. xl, 12 ; 15-22. — « Quis mensus est manu aquam, et cœlum, et omnem terram pugillo? Quis statuit montes pondere, et saltus statera? Omnes gentes sicut stilla de situla, et quasi momentum stateræ reputatæ sunt. Qui tenet gyrum terræ, et habitatores ejus quasi locustas. »

Isa. lxxvi, 1. — « Sic dicit Dominus : Cœlum mihi sedes est, et terra scabellum pedum meorum.

Α οίκIAN, τέχνα κατὰ γονέων, ἀδελφοὺς κατὰ ἀδελφῶν. Πάντα τὰ κακὰ διὰ γλώσσης.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ Δ.

TITA. A'. — *Περὶ δυνάμεως Θεοῦ.*

« Κύριος ὁ Θεός σου ἐν σοί, Θεὸς μέγας καὶ κραταίος. »

« Κύριον τὸν πάντων Δεσπότην ἐπικαλέσθαι, τὸν ποιῶντα μεγάλα καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἐνδοξά τε καὶ ἐξαισία, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. »

« Ἐὰν καταβάλλῃ, τίς οἰκοδομήσει; Ἐὰν κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; »

« Οἶδα ὅτι πάντα δύνатаι· ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν. »

B

« Τὸν ποιῶντα ταπεινοὺς εἰς ὕψος, καὶ ἀπολλύοντας ἐξεγείροντα. »

« Ὁ παλαιῶν ὄρη, καὶ οὐκ οἶδασιν· ὁ στρέφων αὐτὰ ὄρη· ὁ σείων τὴν ὑπ' οὐρανόν, οἱ δὲ στύλοι αὐτῆς σαλεύονται. Ὁ λέγων ἡλίῳ μὴ ἀνατέλλειν, καὶ οὐκ ἀνατέλλει, κατὰ δὲ ἀστρῶν κατασφραγίζει. Ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ περιπατῶν χειρῶν σου ἐξαιρούμενος. Ἐὰν καταστρέψῃ τὰ πάντα, τίς ἐρεῖ αὐτῷ, Τί ἐποίησας; »

« Παρ' αὐτῷ σοφία καὶ δύναμις, αὐτῷ βουλή καὶ σύνεσις. — Παρ' αὐτῷ κράτος καὶ ἰσχύς, αὐτῷ ἐπιστήμη καὶ σύνεσις. Διάγων βουλευτὰς αἰχμαλώτους, κριτὰς δὲ γῆς ἐξέστησε. Καθιζάνων βασιλεῖς ἐπὶ θρόνων, καὶ περιέδωκεν ζῶντην δαψύαν αὐτῶν. Ἐξαποστύλλων ἱερεῖς αἰχμαλώτους, δυνάστης δὲ γῆς ἐξέστησεν. Ἐχέων ἀτιμίαν ἐπ' ἀρχοντας, ἀνακαλύπτων βάθει ἐκ σκότους. »

C

« Τόξον δυνατῶν ἠσθένησε, καὶ οἱ ἀσθενοῦντες περισώσαντο δύναμιν. Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοὶ καὶ ἀνυψοί, » καὶ τὰ λοιπά.

« Σὺ φοβερός εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεται σοί; » καὶ τὰ λοιπά. « Πάντες οἱ κύκλοι αὐτοῦ ὀίσουσι δῶρα, » καὶ τὰ λοιπά.

« Τίς Θεὸς μέγας, ὡς Θεὸς ἡμῶν; οὐ εἰ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια. »

« Δυνατὸς εἶ, Κύριε, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου, » καὶ τὰ λοιπά. — « Τίς γινώσκει τὸ κράτος τῆς ὀργῆς σου; » — « Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας Κυρίου; ἀκουστάς, » καὶ τὰ λοιπά. — « Ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχόν, καὶ ἀπὸ κοπρίας, » καὶ τὰ λοιπά.

« Ἀπειλῶν θαλάσσης, καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς ἐξηρημῶν. »

« Τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανόν, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δραχμῇ; τίς ἔστησε τὰ ὄρη σταθμῷ, καὶ τὰς νάπας ζυγῷ; Πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν. Ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς, καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὥσπερ ἀκρίδας. »

« Οὕτως λέγει Κύριος· Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Πολεὶν οἶκον οἰκοδομή-

σε: ἐ μοι, ἡ πόλις τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; Ἄπαντα γὰρ ταῦτα ἐποίησεν ἡ χεὶρ μου, καὶ ἔστιν ἐμὰ ταῦτα πάντα, λέγει Κύριος. »

« Ὁ λυτρωσάμενος αὐτοὺς ἰσχυρὸς, Κύριος παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. »

« Πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, ὡς οὐθὲν ἐλογίσθησαν, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐπιστήσεται τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἔρει, Τί ἐποίησας; »

« Τὸ μέγας ἰσχύειν πάρεστί σοι πάντοτε, καὶ κράτει βραχιονός σου τίς ἀντιστήσεται; Ὡς ῥοπή ἐκ πλαστιγγῶν ὅλος ὁ κόσμος ἐναντίον σου. Ἐλεῖς δὲ πάντα, ὅτι πάντα δύνασαι. »

« Ἡ ἰσχυς σου δικαιοσύνης ἀρχή, καὶ τὸ πάντων σε δεσπόζειν, πάντων φεῖσθαι σε ποιεῖ. »

« Τοῖς κραταιοῖς ἰσχυρὰ ἐφίσταται ἔρευνα. — Τὴν σὴν χεῖρα ἐκφυγεῖν ἀδύνατον. »

« Τίς ἔρει σοι, Τί ἐποίησας; ἢ τίς ἀντιστήσεται τῷ κρίματί σου; »

« Φοβερός Κύριος, καὶ σφόδρα μέγας, καὶ θαυμαστὴ ἡ δύνασις αὐτοῦ. »

Ὁ φέρων τὰ πάντα ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ μὴ σωματικῶς ἐνεργῶν, μηδὲ χειρουργίας εἰς τὴν δημιουργίαν ἐπιδεόμενος, ἀλλὰ βουλήματι ἀδιάσπῃ ἀκολουθοῦσαν ἔχων τὴν φύσιν τῶν γινομένων. — Ὅπου θεὸς βούλεται, νικᾷται φύσεως τάξις. Ἡ βουλὴ γὰρ, καὶ ἡ δυνάμις

Φύσεως κρείττων ὁ θεός, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ θελεῖν, ὅτι ἀγαθὸς ἐστι, καὶ τὸ δύνασθαι, ὅτι δυνατός, καὶ τὸ ἐπιτελέσαι ὅτι εὐπορός. — Λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐκ τῶν λίθων τούτων, τουτέστι τῶν λατρευόντων τοῖς λίθοις, δύναται ὁ θεὸς ἐγείραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.

TIT. B. *Περὶ δημιουργίας Θεοῦ· καὶ ὅτι οὐδὲν εἰκὴ γέγονε παρ' αὐτοῦ.*

« Εἶδεν ὁ θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. »

« Σὴ ἔστιν ἡ ἡμέρα, καὶ σὴ ἔστιν ἡ νύξ· σὺ κατήρτισας φαῦσιν καὶ ἥλιον· σὺ ἐποίησας πάντα τὰ ὅρια τῆς γῆς. »

« Σοὶ εἰσιν οἱ οὐρανοὶ, καὶ σὴ ἔστιν ἡ γῆ· τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς σὺ ἐθεμελίωσας. — Αὐτοῦ ἔστιν ἡ θάλασσα, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν αὐτήν. »

« Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. »

« Ἐγὼ Κύριος ὁ θεός, ὁ κατασκευάσας φῶς, καὶ ποιήσας σκότος. Ἐγὼ ἐποίησα γῆν καὶ ἄνθρωποι ἐπ' αὐτῆς. Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν. »

« Πνεῦμα παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται, καὶ πνοὴν πλάσαν ἐγὼ ἐποίησα. »

« Κύριος ὁ ποιῶν γῆν ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, ἐτοιμάζων τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ συνέσει αὐτοῦ ἐξέτεινε τὸν οὐρανόν, καὶ ἀνήγαγε

Quam domum ædificabitis mihi, et quis locus requietionis meæ? Omnia enim fecit manus mea, et omnia hæc mea sunt, dicit Dominus. »

Jerem. I, 34. — « Redemptor eorum fortis, Dominus exercituum nomen ejus. »

Dan. IV, 32. — « Omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt; et non est qui resistat manui ipsius, et dicat ei: Quid fecisti? »

Sap. XI, 22. — « Multum valere tibi soli superest semper: et virtuti brachii tui quis resistet? Tanquam momentum statera, sic est ante te orbis terrarum. Misereris autem omnium, quoniam omnia potes. »

Sap. XII, 16. — « Virtus tua, justitiæ initium est, et quod omnium dominus sis, te parcere omnibus facit. »

Sap. VI, 9; XVI, 15. — « Potentibus fortis instat examinatio. — Manum tuam effugere impossibile est. »

Sap. XII, 12. — « Quis dicet tibi: Quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? »

Ecclesi. XIII, 31. — « Terribilis Dominus, et magnus vehementer, et admirabilis potentia ipsius. »

Basil. de Spirit. S. cap. 8. — Qui portat omnia verbo virtutis suæ, nec corporum more operatur, nec manuum opera ad rerum procreationem opus habet; sed spontanea voluntate subsequentiem habet rerum quæ sunt naturam. — Ubi Deus vult, ordo natura superatur. Quod enim voluit, hoc potuit.

Iren. lib. II, c. 51. — Deus natura valentior est atque apud eum est velle, quia bonus est; et posse, quia potens est; et perficere, quia omnia ei facilia sunt. — Dico vobis, quia ex lapidibus, hoc est ex iis qui lapides colunt, potest Deus suscitare filios Abrahamæ.

TIT. II. — 424 De creatione et opificio Dei: et quod nihil frustra factum sit a Deo.

Gen. I, 31. — « Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et ecce valde bona. »

Psal. LXXIII, 16. — « Tuus est dies, et tua est nox: tu fabricatus es auroram et solem: tu fecisti omnes terminos terræ. »

Psal. LXXXVIII, 12; XCIV, 5. — « Tui sunt coeli, et tua est terra: orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti. — Ipsius est mare, et ipse fecit illud. »

Psal. CIII, 24. — « Quam magnificata sunt opera tua, Domini! omnia in sapientia fecisti. »

Isa. XLV, 7-12. — « Ego Dominus Deus formans lucem, et faciens tenebras. Ego feci terram et hominem super eam. Ego manu mea firmavi cælum. »

Isa. LVII, 16. — « Spiritus a me egredietur, et flatum omnem ego feci. »

Jerem. X, 12. — « Dominus qui facit terram in fortitudine sua, præparans orbem in sapientia sua, et in prudentia sua cælum extendit. Educit nubes

ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit : et eduxit lumen suum. »

Baruch iii, 32. — « Qui præparavit terram in æterno tempore, et replevit eam pecudibus quadrupedibus. Qui emittit lumen, et vadit : et vocavit illud, et obedit illi in tremore. Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, et lætati sunt : vocati sunt et dixerunt : Adsumus : et luxerunt cum jucunditate ei qui fecit ipsas. »

Sap. iv, 14. — « Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione vivorum. Creavit enim, ut essent, omnia : et sanabiles fecit nationes orbis terrarum : et non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra. »

Sap. xi, 25. — « Diligis omnia, quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti. Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses ? »

Sap. xiii, 5. — « A magnitudine et specie creaturarum, cognoscibiliter horum creator videtur. »

Eccli. xviii, 1. — « Qui vivit in æternum, creavit omnia simul, Dominus solus. »

Eccli. xlii, 25. — « Nihil fecit quod deficiat : uniuscujusque firmavit bona. Et quis satiabitur videns gloriam ejus ? »

Eccli. xxxix, 21-26. — « Opera Domini universa bona, et omnem necessitatem tempestive suppeditabit. Non est dicere : Hoc isto pejus est. Omnia enim in tempore probabuntur. »

Eccli. xxxviii, 4-8. — « Altissimus creavit de terra medicamenta, et vir prudens non abhorrebit illa. Et pax quæ ab ipsis est, super faciem est terræ. »

Basil. hom. 5 in Hexaem. — *Germinet terra herbam virentem* (*Gen.* 1, 11) : ac simul cum iis quæ vim alendi habeant, venenata quoque producta sunt, cum fromento cicuta, cum reliquis quæ ad esum apta sunt, elleborus, aconitum, mandragora, et papaveris succus. Quid igitur, prætermisso grati animi ob accepta commoda officio, Creatorem accusabimus, ob ea quæ vitæ nostræ nociva sunt ? Nec illud consideramus, non omnia fuisse propter ventrem nostrum procreata : verum ea **425** quidem alimenta, quæ destinata nobis sunt, prompta omnibusque nota esse ; quolibet autem eorum quæ creata sunt, propriam quamdam inter res conditas **D** rationem explere.

Ejusd. hom. 2. — A Deo malum ortum trahere impium dictu est : quippe cum nullum contrarium ex contrario oriatur. Nam nec vita mortem parit, nec obscuritas lucis origo est, nec morbus sanitatis causa. Quid ergo dicimus ? plane quod malum non viva et animata essentia sit, sed affectio in anima cum virtute pugnans, quæ non aliunde in desideribus nascatur, quam quod a bono li prolapsi sint. Quocirca nihil est, quod extra te malum circumspicies : verum se quisque vitii, quod ipse laborat, auctorem agnoscat.

Greg. Naz. — Nihil ex iis, quæ condita a Deo sunt, frustra factum fuit.

A νεφέλας ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς· ἀστραπὴς εἰς ὑπερὸν ἐποίησε, καὶ ἐξήγαγε φῶς αὐτοῦ. »

« Ὁ κατασκευάσας γῆν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, ἐνέπλησεν αὐτὴν κτηνῶν τετραπόδων. Ὁ ἀποστέλλων τὸ φῶς, καὶ πορεύεται· ἐκάλεσεν αὐτὸ, καὶ ὑπήκουσεν αὐτῷ τρόμῳ. Οἱ δὲ ἀστέρες ἔλαμψαν ἐν ταῖς φυλακαῖς αὐτῶν, καὶ ἠυφράνθησαν· ἐκάλεσεν αὐτούς, καὶ εἶπον· Πάρεσμεν· ἔλαμψαν μετ' εὐφροσύνης τῷ ποιήσαντι αὐτούς. »

« Ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐκ' ἀπωλεία ζώντων. Ἐκτίσας γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα τὰ πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου, οὐδὲ ᾧδου βασιλῆιον ἐπὶ τῆς γῆς. »

B « Ἀγαπᾷς τὰ ὄντα πάντα, καὶ οὐδὲν βδελύσῃ ὧν ἐποίησας. Πῶς δὲ διεμένειν ἂν τι, εἰ μὴ σὺ ἡθέλησας ; »

« Ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. »

« Ὁ ζῶν εἰς τὸν αἰῶνα, ἐκτίσας τὰ πάντα κοινῇ, Κύριος μόνος. »

« Οὐκ ἐποίησεν οὐδὲν ἑλλείπον· ἐν τοῦ ἐνὸς ἐστέρῳσε τὰ ἀγαθὰ· καὶ τίς πλησθήσεται ὀρῶν ὀφείαν αὐτοῦ ; »

« Τὰ ἔργα Κυρίου, πάντα ἀγαθὰ, καὶ πᾶσαν χρεῖαν ἐν ᾧ αὐτῶν χορηγήσει. Καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν· Τοῦτο τούτου πονηρότερον. Πάντα γὰρ ἐν καιρῷ δοκιμασθήσεται. »

C « Κύριος ἐκτίσεν ἐκ γῆς φάρμακα, καὶ ἄνθρωπος φρόνιμος οὐ προσοχθεῖ αὐτοῖς. Καὶ ἡ εἰρήνη ἡ παρ' αὐτῶν, ἔστιν ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς. »

Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου· καὶ συνεξεδόθη τοῖς τροφίμοις τὰ δηλητήρια· μετὰ τοῦ σίτου τὸ κύνειον, μετὰ τῶν λοιπῶν τροφίμων ἑλλέβορος, καὶ ἀκόνιτον, καὶ μανδραγόρας, καὶ ὁ τῆς μήκονος ὀπός. Τί οὖν; ἀφέντες τὸ ἐπὶ τοῖς χρησίμοις τὴν χάριν ὁμολογεῖν, ἐγκαλέτομεν τῷ δημιουργῷ ἐπὶ τοῖς φθαρτικοῖς ἡμῶν τῆς ζωῆς; ἐκεῖνο δὲ λογίζομεθα, ὅτι οὐ πάντα τῆς γαστρὸς ἕνεκεν τῆς ἡμετέρας δεδημιούργηται, ἀλλ' ἡμῖν μὲν αἱ ἀποτεταγμέναι τροφαὶ πρόχειροι, καὶ πᾶσιν εὐγνωστοί· ἕκαστον δὲ τῶν γενομένων ἰδίῳ τινα λόγον ἐν τῇ κτίσει πληροῖ.

Παρὰ θεοῦ τὸ κακὸν τὴν γένεσιν ἔχειν, οὐκ εὐσεβές ἐστι λέγειν, διὰ τὸ μηδὲν τῶν ἐναντίων παρὰ τοῦ ἐναντίου γίνεσθαι. Οὐτε γὰρ ζωὴ θάνατον γεννᾷ, οὐτε τὸ σκότος φῶς ἐστὶν ἀρχή, οὐτε ἡ νόσος ὑγίαιας δημιουργός. Τί οὖν φάμεν; ὅτι τὸ κακὸν, ἔστιν οὐχὶ οὐσία ζῶσα καὶ ἐμψυχος, ἀλλὰ διόψεις ἐν ψυχῇ ἐναντίως ἔχουσα πρὸς ἀρετὴν, διὰ τὴν τοῦ καλοῦ ἀπόπτωσιν τοῖς ῥαθύμοις ἐγγινομένη. Αἴτι τούτων ἐξωθέν τὸ κακὸν περισκόπει, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ κακίας ἕκαστος αὐτὸν ἀρχηγὸν γνωρίζτω.

Οὐδὲν εἰκὴ τῶν παρὰ θεοῦ γενομένων.

Οὐχὶ φύσις αὐτῇ τῶν κινήσεων καὶ ἐκ τούτων πο-
νηρὰ, ἀλλ' ἡ τῶν φυσικῶν κινήσεων παρατροπή
τῆς ψυχῆς τὰς ὁρμὰς ὡς πάθη διέβαλεν. Ὁ γὰρ
δημιουργὸς τὴν λύραν καλὴν καὶ εὐφρογγὺν ἡρμώ-
σατο, οἱ δὲ κρούοντες διαφόρως ἄπτονται τῶν χορ-
δῶν· καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς κιθάρας, ὁ μὲν ὕμνον, ὁ δὲ
ἀπηχεῖ βλασφημίαν, οὐχ ὡς τῆς τῶν χορδῶν φύσεως
τὸ διεστραμμένον ἐχούσης, ἀλλ' ὡς τῆς τῶν ψη-
λαφῶντων ἀμαθίας παραφθειρούσης τὸ ὄργανον.

Ταῖς τῶν κακῶν ἐπισποραῖς αἰτία τῶν ἀνθρώπων
ἡ βλάβη. Ἐν τῷ γὰρ καθ' ἑαυτὸν, φησὶ, τοῦς
ἀνθρώπους, ἦλθεν ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἐσκαίρει τὰ ζιζάνια
ἀναμέσον τοῦ σίτου.

Πάντα ὅσα πεποίηκεν ὁ Θεός, καλὰ πεποίηκεν,
ἐπιστήμων αὐτὸς ὢν πάντων. Οὕτε γὰρ ὁ δίκαιος
ποιήσειεν τι ἀδικον, οὕτε ὁ ἀγαθὸς φαῦλον, ὥστε
οὐδὲ ἐπιστήμων ἀνεπιστημόνως. Δίκαιος δὲ, καὶ
ἀγαθός, καὶ ἐπιστήμων ὁ Θεός ἐστιν· οὐδὲν ἄρα
ἀδικον, οὐδὲ φαῦλον ὁ Θεὸς ἐποίησεν.

Ἐνὶ νεύματι βουλήσεως ἃ θέλει συνίστησιν ἐκ
μὴ ὄντων, μόνος ὢν ἀίδιος, μόνος ὢν ἀναρχός, μόνος
ἀπλοῦς οὐσίᾳ καὶ βουλήσει.

ΤΙΤΛ. Γ'. — Περὶ δοξολογίας Θεοῦ· καὶ ὅτι χρὴ
δοξάζειν καὶ ἀγιάζειν τὸν Θεόν, καὶ ὅτι τοῦς
δοξάζοντας αὐτὸν δοξάζει ὁ Θεός.

« Εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· Ὅτι οὐκ ἐπιστεύ-
σατε ἀγιάσαι με, διὰ τοῦτο οὐκ εἰσάξετε ὑμεῖς
τὴν συναγωγὴν ταύτην εἰς τὴν γῆν, ἣν ἔδωκα αὐ-
τοῖς. »

« Τοῦς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ ὁ ἐξουθενῶν
με ἀτιμασθήσεται. »

« Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ
μου. »

« Αἰνῶν ἐπικαλέσομαι τὸν Κύριον, καὶ ἐκ τῶν
ἐχθρῶν μου σωθήσομαι. »

« Οἱ φοβούμενοί τὸν Κύριον, αἰνέσατε αὐτόν, » καὶ
τὰ λοιπὰ.

« Εὐλόγησω τὸν Κυρίον ἐν παντὶ καιρῷ, διὰ παν-
τός ἡ αἰνεῖσις αὐτοῦ ἐν τῷ στόματί μου. »

« Ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν, ψάλατε· ψάλατε τῷ βα-
σιλεῖ ἡμῶν, ψάλατε. »

« Θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀποδὲς τῷ
Υἱῷ σου τὰς εὐχὰς σου. Θυσίαν αἰνέσεως δοξάσει με,
καὶ ἐκεῖ ὁδός. »

« Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ, πάντα ἡ γῆ· ψάλατε τῷ
ἐνδόματι αὐτοῦ. »

« Ἐξομολογησάσθωσαν σοι λαοί, ὁ Θεός· ἐξομο-
λογησάσθωσαν σοι. »

« Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν Κύριον, ἐκ
πηγῶν Ἰσραὴλ. Αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς, ἄστα τῷ Θεῷ,
ψάλατε τῷ Κυρίῳ. »

« Ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠὺφράνθην, ἡ δόξα
σχησα. »

« Τὰ ἑλέη σου, Κύριε, εἰς τὴν αἰῶνα ἔσται· εἰς
γενεάν καὶ γενεάν. »

Chrysost. — Non ipsa natura commotionum per
se mala est, sed animi motuum depravatio concu-
tationes animi ceu vitiosas traduxit. Siquidem
artifex elegantem et bene concinnam lyram con-
cepit : qui vero pulsant, non eodem modo fides
laugunt, sed ab eadem cithara alius hymnum,
alius asperum cantum sonat, non quod in fidium
natura perversitas insit, sed quod pulsantium im-
peritia instrumentum labefactet.

Quod mala superserantur, in causa est homi-
num segnitie. Cui enim dormirent homines, in-
quit Christus (Matth. xiii, 25), venit inimicus, et
seminavit zizania in medio tritici.

Euseb. — Omnia illa quæ fecit Deus, bona fecit,
cum rerum omnium scientiam habeat. Nam nec
justus injusti quidquam facere queat, nec prorsus
malum, quemadmodum nec peritus quidquam im-
perite. Cum itaque Deus, et justus, et bonus sit
ac peritus, necesse est eum nihil injusti nec mali
fecisse.

Didymi. — Unico voluntatis nutu Deus, quidquid
vult, ex nihilo creat : ut qui solus sempiternus,
solus principii expers, solus denique, tum essen-
tia, tum voluntate simplex.

TIT. III. — De Dei glorificatione : et quod eum
glorificare et sanctum prædicare oporteat : illos-
que a quibus glorificatur, ipse vicissim glorificet.

Num. xx, 12. — « Dixit Dominus ad Moysen :
Quia non credidistis ut sanctificaretis me, Idcirco
non introducetis synagogam hanc in terram quam
dabo eis. »

1 Reg. ii, 3. — « Ego glorificantes me glorifi-
cabo : qui autem contemnit me, erit ignobilis. »

Psal. ix, 1. — « Confitebor tibi, Domine, in toto
corde meo. »

Psal. xvii, 14. — « Laudans invocabo Domi-
num, et ab inimicis meis salvus ero. »

Psal. xxi, 24. — « Qui timetis Dominum, laudate
eum, » etc.

Psal. xxxiii, 2. — « Benedicam Dominum in
omni tempore : semper laus ejus in ore meo. »

Psal. xlii, 6. — « Psallite Deo nostro, psallite :
psallite regi nostro, psallite. »

Psal. xlii, 14-25. — « Immola Deo sacrificium lau-
dis, et redde Altissimo vota tua. Sacrificium
laudis honorificabit me, et illic iter, » etc.

Psal. lxi, 2. — « Jubilate Deo, omnis terra :
psalmum dicite nomini ejus, » etc.

Psal. lxi, 4. — « Confiteantur tibi populi, Deus ;
confiteantur tibi, » etc.

Psal. lxxii, 27-53. — « In ecclesiis benedicite
Deo Domino, de fontibus Israel. Regna terræ, can-
tate Deo, psallite Domino. »

Psal. lxxvi, 4. — « Memor fui Dei, et delectatus
sum, et exercitatus sum. »

Psal. lxxxviii, 2. — « Misericordias tuas, Do-
mine, in æternum cantabo ; in generationem et ge-
nerationem, » etc.

Psal. xci, 2. — « Bonum est confiteri Domino, A et psallere nomini tuo, » etc.

Psal. xciv, 1. — « Venite, exsulemus Domino, jubilemus Deo, » etc.

Psal. xcvi, 2-7. — « Cantate Domino canticum novum : cantate Domino, omnis terra. Afferte Domino, patriæ gentium, afferte Domino gloriam et honorem. »

Psal. xcvi, 5. — « Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorete. »

Psal. xcix, 9. — « Jubilate Deo, omnis terra : servite Domino in lætitia. »

Psal. cii, 1-22. — « Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra me sunt, etc. Benedicite Domino, omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus. »

Psal. ciii, 34. — « Jucundum sit ei eloquium meum. »

Psal. civ, 1. — « Confitemini Domino, et invocate nomen ejus, » etc.

Psal. cv, 2. — « Quis loquetur potentias Domini ? auditas faciet, » etc.

Psal. cx, 10. — « Laudatio ejus manet in sæculum sæculi. »

Psal. cxii, 1. — « Laudate, pueri, Dominum, laudate nomen Domini. Sit nomen, » etc.

Psal. cxiii, 17. — « Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes, » etc.

Psal. cxv, 17. — « Tibi sacrificabo hostiam laudis, et in nomine Domini, » etc.

Psal. cxvi, 1. — « Laudate Dominum, omnes gentes : laudate, » etc.

Psal. cxliii, 1. — « Ecce nunc benedicite Dominum. »

Psal. cxliii, 3. — « Psallite nomini ejus, quoniam suave. Quoniam Jacob, » etc.

Psal. cxlvi, 1. — « Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus : Deo nostro, » etc.

Prov. vii, 2. — « Honora Dominum, et potens eris : præter eum neminem timebis. »

Isa. viii, 13. — « Dominum ipsum sanctificate, et ipse erit timor tuus. Et si in ipso fiduciam habueris, erit tibi in sanctificationem. »

Isa. xlii, 10. — « Cantate Domino canticum novum : principatus ejus glorificatur a summitate terræ. »

Isa. lvi, 11. — « Pro eo quod non recordata es mei, nec posuisti me in corde tuo, et ego te videns despicio. »

Isa. xlii, 4. — « Laudate Dominum, conclamate nomen ejus. »

Jerem. xlii, 16. — « Date Domino Deo vestro gloriam, antequam contenebrescat, 427 et antequam offendant pedes ad montes caliginosos. »

Dan. ii, 20. — « Sit nomen Dei benedictum, ex hoc nunc et usque in sæculum : quia sapientia et laudatio ipsius sunt. »

« Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου. »

« Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ. »

« Ἀσάτε τῷ Κυρίῳ ᾠδὴν καινὴν. Ἀσάτε τῷ Κυρίῳ, πάντα ἡ γῆ. Ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ, αἱ πατρίαι τῶν ἐθνῶν, ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμὴν. »

« Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε. »

« Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ, πάντα ἡ γῆ· δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν εὐφροσύνῃ. »

« Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου. Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἐν παντί τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ. »

B

« Πδυνθείη αὐτῷ ἡ διαλογὴ μου. »

« Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπικαλέσασθε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. »

« Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου ; ἀκουστάς ποιήσει. »

« Ἡ αἰνεσις αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. »

« Αἰνεῖτε, παῖδες, Κύριον, αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου. Εἰη τὸ ὄνομα, » κ. τ. ε.

« Οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε, Κύριε, οὐδὲ πάντες οἱ καταβαίνοντες εἰς ᾄδου. »

« Σοὶ θύσω θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἐν ὀνόματι Κυρίου. »

C

« Αἰνεῖτε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔθνη· ἐπαινέσατε. »

« Ἰδοὺ δὴ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ δοῦλοι Κυρίου. »

« Ψάλλατε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὅτι καλόν. Ὅτι τὸν Ἰσχυρόν, » κ. τ. ε.

« Αἰνεῖτε τὸν Κύριον, ὅτι ἀγαθὸς ψαλμὸς, τῷ Θεῷ ἡμῶν. »

« Τίμα τὸν Κύριον, καὶ ἰσχύσεις· πλὴν δὲ αὐτοῦ μὴ φοβοῦ ἄλλον. »

« Κύριον αὐτὸν ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται σου φόβος. Καὶ ἐὰν ἐπ' αὐτῷ πεποιθὼς ᾖς, ἔσται σοι εἰς ἁγίασμα. »

« Ὑμνήσατε τῷ Θεῷ ὕμνον καινόν· ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ δοξάζεται ἀπὸ ἀκροῦ τῆς γῆς. »

« Ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθης μου, οὐδὲ ἐλαβές με εἰς τὴν καρδίαν σου, κάγω σε ἰδὼν παροργῶ. »

« Ὑμνεῖτε τὸν Κύριον, βοᾶτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. »

« Δότε τῷ Θεῷ ἡμῶν δόξαν πρὸ τοῦ συσκοτάσαι, καὶ πρὸ τοῦ προσκόψαι τοὺς πόδας ὑμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινά. »

« Εἰη τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος, ὅτι ἡ σοφία καὶ ἡ αἰνεσις αὐτοῦ ἔστι. »

« Δεῖ φθάνειν τὸν ἥλιον ἐπ' εὐχαριστίας Θεοῦ, καὶ Ἀ πρὸς ἀνατολὴν φωτὸς ἐντυγχάνειν αὐτῷ. »

« Ζῶν καὶ ὑγίης αἰνέσει τὸν Κύριον. »

« Εὐλόγησον τὸν Κύριον, τὸν ποιήσαντά σε, καὶ μεθύσκοντά σε ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ. »

« Εὐλόγησατε τὸν Κύριον ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ· ὅτε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μεγαλωσύνην, καὶ ἔξομολόγησθε ἐν αἰνέσει αὐτοῦ, ἐν ψαλμοῖς χαλῶν καὶ ἐν κινύραις. »

« Κύριον τὸν Χριστὸν ἀγιάσατε ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. »

Τοῦτο ἐστὶ Θεοῦ ἐνοίκησις, τὸ διὰ τῆς μνήμης ἐνιδρυμένον, ἔχειν ἐν αὐτῷ τὸν Θεόν.

Τὸ ἡσυχὸν καὶ ἄλυπον τῆς ψυχῆς κατέστημα αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται.

Δόξαζε τὸν Ποιητὴν, ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὰ πάντα, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, καὶ εἰ τινὲς εἰσιν ἱεραὶ λογικαὶ φύσεις ἀκατονόμαστοι.

Τὸν Θεὸν γνωρίσωμεν, τὸν Κτίσαντα προσκυνήσωμεν, τῷ Δεσπότην δουλεύσωμεν, τὸν Πατέρα δοξάσωμεν, τὸν τροφὰ ἡμῶν ἀγαπήσωμεν, τὸν εὐεργέτην αἰδεσθώμεθα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν τῆς παρούσης, καὶ τῆς μελλούσης, καὶ προσκυνοῦντες μὴ λήσωμεν.

Τὴν τῆς αἰνέσεως θυσίαν ἱερουργήσωμέν σοι τῷ C ἀπροσδεῖ καὶ τελειῷ Θεῷ· ὃς οὐκ ἀπαιτεῖ σωματικὰς θυσίας, ἐν αἷσι πλεονεκτοῦσιν οἱ εὐπορώτεροι, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ διαθέσεως καρδίας καθαρὰν ἔξομολόγησιν, ἥς μέτεστι πᾶσιν ἐξ Ἰσοῦ τοῖς βουλομένοις.

Μνημονεύειν Θεοῦ μᾶλλον, ἢ ἀναπνευστέον.

Εὐσεβεῖας σημεῖον, τὸ συνεχῇ ποιεῖσθαι τῶν θεωρητῶν τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ τὸ πυκναῖς ἐνταύξειν ἐξιλιουσθαι.

Τὸν Θεὸν ἔργοις ἰασηνοῖς σέβου, λόγοις δὲ ὕμνοι, ἐνοίει τίμα.

Ἀξίως οὐδεὶς τὸν Θεὸν τιμᾷ, ἀλλὰ δικαίως μόνον, ὅποτε οὐδὲ τοῖς γονεῦσιν ἰσας ἀποδοῦναι χάριτας ἀνδέχεται. Ἀντιγεννηταὶ γὰρ οὐχ ὅλόν τε τοῦτους.

ΤΙΤΑ. Δ'. — Περὶ δικαιολογίας· καὶ τίνας ἐδικαιολογήθησαν πρὸς τὸν Θεόν.

« Οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσομαι, ὅτι μακροθυμήσω. Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ· κινὸς γὰρ μου ὁ βίος. Τίς γάρ ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι ἐμεγάλυνας αὐτὸν, ἢ ὅτι προσέχεις τὸν νοῦν εἰς αὐτόν; ἢ ἐπισκοπῇ αὐτοῦ ποιήσεις ἕως πρῶτῃ, καὶ εἰς ἀνάπαυσιν αὐτὸν κρινεῖς; Ἔως τίνας οὐκ ἔβλεψες, οὐδὲ προέβλεψες, ἕως ἂν καταπίω τὸν πύελόν μου ἐν ὀδύνῃ; Εἰ ἐγὼ ἡμαρτον, τί δουθήσομαι πρῶτῃ, ὁ ἐπιστάμενος τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων; Διὰ τί ἔβλεψες κατανεύουσαν σου, εἰμὶ δὲ ἐπὶ σοὶ φορτίον; καὶ διὰ τί οὐκ ἐποίησας τῆς ἀνο-

Sap. xvi, 28. — « Oportet solem prævenire ad gratias agendas Deo, et ad ortum solis supplicare ei. »

Eccli. xvii, 28. — « Vivus et sanus laudabit Dominum. »

Eccli. xxxii, 17. — « Benedic Dominum, qui fecit te, et qui inebriat te bonis suis. »

Eccli. xxxix, 49. — « Benedicite Dominum in omnibus operibus ejus, et date nomini ejus magnificentiam, et confitemini in laudatione ejus, et in canticis labiorum, et in cinniris. »

I Petr. iii, 15. — « Dominum Christum sanctificate in cordibus vestris. »

Basilii. — Dei inhabitatio in hoc sita est, ut quisquam Deum per recordationem in seipso fixum habeat.

Ejusdem. — Hilarem et expertem mœroris statum hymnorum consolationes animo præstant.

Ejusdem. — Creatoris gloriam prædica, in quo creata omnia sunt, tam visibilia, quam invisibilia, tam principatus, quam potestates, et si quæ sunt aliæ rationales naturæ, quæ nominari non possint.

Ejusd. hom. 6 in Hexaem. — Deum agnoscamus, Creatorem adoremus, Domino serviamus, Patri gloriam demus, nutritium nostrum diligamus, veneremur eum, qui bene fecit nobis, qui vitæ nostræ cum præsentis, tum futuræ auctor est, nec adorationem illius intermittamus.

Ejusd. in Psal. cxv. —, Sacrificium laudis tibi, qui perfectus et nullius rei indigens es, Deo offeramus : qui corporales victimas minime postulas, in quibus qui locupletiores sunt, primas ferre soleant, sed a puro affectu animi proficiscentem confessionem : quæ quidem his omnibus qui volunt, ex æquo præsto est.

S. Greg. Nazianz. orat. 27. — Dei sæpius meminisse oportet, quam spiritum ducere.

S. Chrysost. — Pietatis argumentum est, assiduum divinarum rerum curam gerere, et crebris precibus Deum placare.

Evagrii. — Deum honestis actionibus venerare, verbis lauda, cogitationibus cole.

Philonis. — Deum nemo digne colit, sed juste duntaxat : quandoquidem nec parentibus quidem dignæ satis referri grates possunt. Nec enim fieri potest, ut hos vicissim progeneremus.

TIT. IV. — De expostulatione : et quinam illi sint qui cum Deo expostulant.

Job vii, 16 seqq. — « Non in sæculum vivam, ut patiens sim. Recede a me : inanis enim vita mea. Quid enim est homo, quia magnificasti eum, aut quia apponis mentem ad eum? aut speculationem ejus facies usque mane, et in requiem eum judicabis? Usquequo non sinis me, neque dimittis? usquequo deglutiam salivam meam in dolore? Si ego peccavi, quid possum tibi facere, qui acis mentem hominum? Quare posuisti me contrarium tuum, sum autem tibi onus? et cur non fecisti

iniquitatis meae oblivionem, et purgationem peccati mei? Nunc quidem in terram revertar. »

Job ix, 30 seqq. — « Quandoquidem non sum pius, quare non mortuus sum? Quod si lotus fuero in nive, et mundatus fuero mundis manibus, abunde in sorde me intinxisti, abominata est me vestis mea. Non enim es homo sicut ego, cui contradicam, ut eamus unanimiter in iudicium. Utinam esset nobis mediator, et arguens, et audiens in medio utriusque. »

Job xxi, 7 seqq. — « Quare impii vivunt, inveteraverunt autem, et in divitiis semen eorum secundum desiderium animae, filii autem eorum in oculis? Domus eorum abundantes sunt, et timor nusquam: flagellum autem a Domino non est super eos. Manent sicut oves perpetuae: at pueri eorum ludo se provocant, tenentes psalterium et citharam. Consummarunt in bonis vitam suam. »

Job xxi, 23. — « Quot sunt iniquitates meae, et peccata mea, doce me. Cur a me absconderis? »

Habac. i, 1 seqq. — « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te injuriam patiens, et non salvabis? Quare mihi ostendisti labores videre? contra me factum est iudicium, et iudex accipit. Propter hoc dissipata est lex, quia impius praevalet adversus justum. Propterea egrediatur iudicium perversum. »

Zach. i, 12. — « Et respondit angelus Domini, et dixit: Domine omnipotens, usquequo non misereberis Jerusalem et urbium Juda, quas despexisti? Iste est septuagesimus annus. »

Jerem. xii, 1. — « Justus es, Domine, quia satisfaciam tibi: verumtamen iudicia loquar ad te. Quid est quod via impiorum prosperatur? bene est omnibus qui praevaricantur? »

TIT. V. — *De iis qui Dei serviant: et quod honorare eos oporteat, et quae opus sunt ipsis subministrare.*

I Reg. ix, 7. — « Dixit Saul puero suo: Quia portabimus homini Dei? defecit panis in vasis nostris. Et dixit puer: Ecce in manu mea quartam partem sicli argentei, et dabis homini Dei. »

III Reg. xiv, imo xii, apud LXX. — « Dixit Jeroboam ad uxorem suam: Surge, et sume in manu tua homini Dei panes, et tortulas, et uvam, et mel. »

III Reg. xviii, 4. — « Accepit Abdias centum viros prophetas, abscondit eos per quinquagenos in speluncis, et alebat eos. »

IV Reg. iv, 10. — « Dixit mulier ad virum suum: Ecce transit ad nos homo Dei: faciamus illi cenaculum, et ponamus in eo lectum, et mensam, et candelabrum. »

Prov. xi, 28. — « Qui adjuvat justum, hic germinabit. »

Prov. xxv, 26. — « Velut si quis fontem obstruat, et exitum aquae labefactet, sic indecens est cadere coram impio. »

A μίας μου λήθην, καὶ καθαρισμὸν τῆς ἁμαρτίας μου: Nunὶ δὲ εἰς γῆν ἀπελευσόμεαι. »

« Ἐπειδὴ εἰμι ἀσεβής, διὰ τί οὐκ ἀπέθανον; Ἐάν τι ἀπολούσωμαι χιόνι, καὶ ἀποκαθάρωμαι χειρὶ καθαρά, ἔκανῶς με ἐν ῥύπῃ ἔβαψας. Ἐδδελύξατό με ἡ στολή μου. Οὐ γάρ εἰ ἄνθρωπος κατ' ἐμὲ, ᾧ ἀνταποκρινοῦμαι, ἵνα ἔλθωμεν ὁμοθυμαδὸν εἰς κρίσιν. Εἴθε ἦν ὁ μεσίτης ἡμῶν, καὶ διελέγχων, καὶ διακούων ἀναμίξον ἀμφοτέρων. »

« Διὰ τί ἀσεβεῖς ζῶσι, πεπαλαίωννται δὲ καὶ ἐν πλούτῳ; Ὁ σπόρος αὐτῶν κατ' ἐπιθυμίαν ψυχῆς, τὰ δὲ τέκνα αὐτῶν ἐν ὀφθαλμοῖς. Οἱ οἴκοι αὐτῶν εὐθηνούσι, φόβος δὲ οὐδαμοῦ· μάστιξ δὲ παρὰ Κυρίου οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτοῖς. Μένουσι δὲ ὡς περ πρόσβατα αἰῶνια. τὰ δὲ παῖδιά αὐτῶν προσπαίζουσιν, ἀναλαμβάνοντα ψαλτήριον καὶ κιθάραν. Συνετέλεσαν ἐν ἀγαθοῖς τὸν βίον αὐτῶν. »

« Πόσαι εἰσὶν αἱ ἀνομίαι μου, καὶ αἱ ἁμαρτίαι μου, διδάξόν με, διὰ τί ἀπ' ἐμοῦ κρύπτῃ; »

« Ἔως τίνος, Κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσεις; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις; Τί μοι ἔδειξας κόπους ἐπιβλέπειν; ἔξεναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει. Διὰ τοῦτο διεσχέδασται νόμος, ὅτι ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. Ἐνεκεν τοῦτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διεστραμμένον. »

« Ἀπεκρίθη ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἶπε· Κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα, ἃς ὑπεραίεις; Τοῦτο ἐξέδομηκοσὶν ἔτος. »

« Δίκαιος εἶ, Κύριε, ὅτι ἀπολογήσομαι πρὸς σὲ· πλὴν κρίματα λαλήσω πρὸς σὲ· τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εἰσοδοῦται; εὐθνήσαν δὲ πάντας οἱ ἀθετοῦντες; »

TIT. E. — *Περὶ τῶν δουλεύοντων Θεῷ· καὶ ὅτι χρὴ τοὺς τιμᾶν, καὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν νέμειν.*

« Εἶπεν ὁ Σαούλ τῷ παιδαρίῳ αὐτοῦ· Τί οἴσμεν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ; ὅτι οἱ ἄρτοι ἐκλελοιπασιν ἐκ τῶν ἀγγείων ἡμῶν. Καὶ εἶπε τὸ παιδάριον· Ἴδού ἐν τῇ χειρὶ μου τέταρτον σίκλου ἀργυρίου, καὶ δώσεις τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ. »

« Εἶπεν Ἱεροβοάμ πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· Ἀνάστηθι, καὶ λάβε εἰς τὴν χεῖρά σου τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ ἄρτους καὶ κολλυρίδας τοῖς τέκνοις αὐτοῦ, καὶ σταφυλὴν, καὶ μέλι. »

« Ἐλαβεν Ἀβδίου ἑκατὸν ἀνδρας προφῆτας, καὶ ἐκρυψεν αὐτοὺς ἀνὰ πεντήκοντα ἐν σπηλαίοις, καὶ ἔτρεφεν αὐτούς. »

« Εἶπεν ἡ γυνὴ πρὸς τὸν ἀνδρα αὐτῆς· Ἴδού διαπορεύεται ἐφ' ἡμᾶς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ· ποιήσωμεν αὐτῷ ὑπερῖον, καὶ θώμεν αὐτῷ ἐκεῖ κλίνην, καὶ τράπεζαν, καὶ λυχνίαν. »

« Ἀντιλαμβάνόμενος δίκαιου, οὗτος ἀνατελεῖ. »

« Ὡς εἰ τις πηγὴν φράσσει, καὶ ὕδατος διέξοδον λυμαίνοντο, οὕτως ἄκοσμον δίκαιον πεπτωκέναι ἐνώπιον ἀσεβοῦς. »

Ὁς οὐκ αἰσχύνεται πρόσωπα δικαίων, οὐκ ἂν ἀγαθός. »

« Ζημιούν ἄνδρα δίκαιον, οὐ καλόν, οὐδὲ δαίον. »

« Εὐποίησον εὐσεβεῖ, καὶ εὐρήσεις ἀνταπόδωμα, καὶ εἰ μὴ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Ὑψίστου. »

Οἱ τοὺς ἀγαθοὺς ἐπαίνοντες, μερισταὶ τῶν ἐκείνοις ἀποκειμένων στεφάνων εἰσίν.

Οὐκ ἔστι μέγα τὸ φρονεῖν ἄνδρος δικαίου. Ἀλλὰ χάριν λαμβάνει ὁ καταξιοῦμενος διακονεῖν αὐτῷ.

ΤΙΤΑ. Γ'. — *Περὶ διαγνώσεως καλοῦ καὶ πονηροῦ· καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν ἔργων, καὶ μὴ ἀπὸ τῶν λόγων χρὴ δοκιμάζειν ἕκαστον.*

« Στολισμός ἄνδρος, καὶ βῆμα ποδός, καὶ γέλιος ὁδόνων ἀναγγελεῖ τὰ παρὰ αὐτοῦ. »

« Ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται. »

« Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἱ τινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἰσώθην δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. »

« Ἐκαστον δένδρον ἐκ τοῦ ὕλου καρποῦ γινώσκεται. »

« Ἀγαπητοί, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα. »

Ἐνδέχεται μὲν, ὡ παιδίον, λέγειν μὲν εὖ, φαῦλον δὲ ὑπάρχειν, πρᾶσσοντα δὲ εὖ, φαῦλον εἶναι ἀδύνατον.

ΤΙΤΑ. Ζ'. — *Περὶ δικαίων, καὶ εὐχῆς παρ' αὐτῶν γινόμενης· καὶ ὅτι φυλάττει αὐτοὺς ἐκ πειρασμῶν.*

« Προσεύξατο Ἀβραάμ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἴσατο Ἀβιμέλεχ, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰς παῖδας, καὶ ἔτικτον. »

« Οὐκ ἀφαιεῖ ἀπὸ δικαίου ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ καθίσταται αὐτοὺς εἰς νίκας, καὶ ὑψώθησονται. »

« Ἰδοὺ οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν, καὶ τὰ λοιπὰ. »

« Πολλὰ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καὶ ἐκ πασῶν αὐτῶν. » — « Ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὦτα αὐτοῦ εἰς δεήσεις αὐτῶν. »

« Ὑποστηρίζει δὲ τοὺς δικαίους ὁ Κύριος. Γινώσκει Κύριος τὰς, » κ. τ. κ.

« Φυλάσσει Κύριος πάντα τὰ ὀστέα αὐτῶν· ἐν εἰς αὐτῶν οὐ συντριβήσεται. »

« Συνθέλημα τῶν φοβουμένων αὐτόν ποιήσει, καὶ τῆς δεήσεως. »

« Εὐχὴ καταθυονόντων δεκτὴ παρὰ Θεοῦ. »

« Διὰ βοήθειαν δικαίων πολλὴ γίνεται δόξα. »

« Ἐπαύσεις δικαίων εὐλογοῦνται. »

« Εὐλογία Κυρίου ἐπὶ κεφαλὴν δικαίου. »

« Φῶς δικαίους διὰ παντός. »

« Qui justorum faciem non veretur, bonus non est. »

Prov. xvii, 26. — « Damnum inferre viro justo, nec bonum, nec pium est. »

Ecclesi. xii, 2. — « Benefac pio, et invenies retributionem; et si non ab ipso, certe a Domino. »

Qui bonos laudibus extollunt, coronarum quae ipsis reconditae sunt, participes efficiuntur.

S. Clementis. — Non est magnam viri justī coram gerere. Sed beneficium accipit, cui hoc datur, ut illi subministret.

429 ΤΙΤ. VI. — *De discrimine boni et mali: et quod ex operibus, non autem ex sermonibus, censerī quisque debeat.*

Ecclesi. xix, 27. — « Amictus viri, et gressus pedis, et risus dentium, enuntiabit quae de illo sunt. »

Matth. xii, 33. — « Ex fructu arbor agnoscitur. »

Matth. vii, 15. — « Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. »

Luc. vi, 44. — « Unaquaeque arbor de fructu suo cognoscitur. »

I Joan. iv, 1. — « Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus. »

Fieri quidem potest, o fili, ut quis cum probe loquatur, improbus sit: ut autem qui probe agit, sit improbus, hoc fieri nullatenus potest.

ΤΙΤ. VII. — *De justis, et precibus quas illi fundunt: et quod ea a temptationibus ipsos eximant.*

Gen. xx, 18. — « Oravit Abraham ad Deum, et sanavit Abimelech, et uxorem ejus, et ancillas, et pepererunt. »

Job xxxiv, 7. — « Non auferet a justo oculos suos: et collocabit eos in victoria, et exaltabuntur. »

Psal. cxliii, 18. — « Ecce oculi Domini super metuentes eum, » et cetera.

Psal. cxlvi, 20. — « Multae tribulationes justorum, et ex omnibus his, » etc. *Ibid. 16.* — « Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum. »

Psal. xxxiv, 17. — « Confirmat autem justos Dominus. Novit Dominus dies, » etc.

Psal. cxlii, 21. — « Custodit Dominus omnia ossa eorum: unum ex eis non conteretur. »

Psal. cxlii, 19. — « Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem, » etc.

Prov. xv, 9. — « Deprecatio rectorum accepta est apud Deum. »

Prov. xxviii, 12. — « Propter auxilium justorum magna gloria. »

Prov. iii, 35. — « Habitacula justorum benedicuntur. »

Prov. x, 23. — « Benedictio Domini super caput justī. »

Prov. xiii, 9. — « Lux justis semper. »

Prov. xv, 7. — « Domus justorum fortitudo magna. »

Prov. xxix, 6. — « Justus in gaudio et lætitia erit. »

Prov. xi, 8. — « Justus ex venatione evadit : pro ipso traditur impius. »

Isa. xliii, 1. — « Noli timere, quoniam redemite, vocavi te nomine tuo : meus es tu : et si transieris per aquam, tecum sum, et flumina non cooperient te : et si transieris per ignem, non exureris. »

Jac. v, 17. — « Multum valet deprecatio justī assidua. »

II Petr. ii, 9. — « Novit Dominus pios e tentatione eripere. »

Justi multi in calamitates incident : sed hæc flagella non sunt.

430 *TIT. VIII.* — *De justis : quod contemnantur et male vexantur.*

Job ix, 23. — « Justī deridentur. Traduntur enim in manus impiorum. »

Job xii, 4. — « Justus vir et irreprehensibilis factus est in subsannationem. »

Prov. xxi, 15. — « Vir pius apud sceleratos impurus est. »

Prov. xxix, 10. — « Viri consortes sanguinis justum oderunt. »

Sap. iv, 18. — « Videbunt justum, et contemnent eum : illos autem Dominus deridebit. Eterunt posthæc in ruinam sine honore, et in contumeliam inter mortuos in perpetuum. »

Sap. v, 1-7. — « Stabit justus in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores ejus. Videntes autem turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis. Dicent enim in seipsis præsentiam agentes : Hic est quem habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem impropertii. Nos insensati vitam illius æstimabamus insaniam, et finem illius sine honore. Ecce quomodo computatus est inter filios Dei, et inter sanctos sors illius est. Ergo erravimus a via veritatis, et lumen justitiæ non affulsit nobis. Repleti sumus iniquitatis viis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles : viam autem Domini non cognovimus. »

II Tim. iii, 12. — « Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Mali autem homines et seductores proficient in pejus, in errorem mittentes et errantes. »

Basilii. — In manus impiorum justī quoque sæpe traduntur, non ut illi honorentur, sed ut horum virtus explorata perspectaque sit.

Chrysost. — Fieri non potest, ut qui probe et ex virtute vivunt, apud omnes bene audiant.

Possibile non est, ut qui virtutī dat operam, non multos hostes habeat.

TIT. IX. — *De iis qui pecunias seniori dant et accipiunt.*

Exod. xxii, 23. — « Si pecuniam mutuo dederis fratri tuo, non cum urgebis, nec impones ei usuram. »

« Οἶκος δικαίων ἰσχύς πολλή. »

« Δίκαιος ἐν χαρᾷ καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἔσται. »

« Δίκαιος ἐκ θήρας ἐκδύνει· ἀντ' αὐτοῦ παραδίδοται ἀσεβής. »

« Μὴ φοβοῦ, ὅτι ἐλυτρωσάμην σε· ἐκάλεσά σε τὸ ὄνομά σου· ἐμὸς εἰμι σὺ. Καὶ ἐὰν διαβαίνῃς δι' ὕδατος, μετὰ σοῦ εἰμι, καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλείσουσί σε· καὶ ἐὰν διέλθῃς διὰ πυρὸς, οὐ μὴ κατακαυθῇς. »

« Πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. »

« Οἶδε Κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμοῦ ῥύεσθαι. »

Καὶ δίκαιοι πολλοὶ περιστάτικοι· περιπίπτουσιν, ἀλλὰ ταῦτα μάστιγες οὐκ εἰσὶ.

TIT. Η'. — *Περὶ δικαίων, ὅτι περιζροοῦνται καὶ διασφύρονται.*

« Δίκαιοι καταγελῶνται. Παραδίδονται γὰρ εἰς χεῖρας ἀσεβῶν. »

« Δίκαιος ἀνὴρ καὶ ἀμειπτος ἐγενήθη εἰς χλεύασμα. »

« Ὅσιος ἀκάθαρτος παρὰ κακουργοῖς. »

« Ἄνδρες αἱμάτων μέτοχοι μισοῦσι δίκαιον. »

« Ὀφονται τὸν δίκαιον, καὶ ἐξουθενήσουσιν, αὐτοὺς δὲ ὁ Κύριος ἐκγέλάσεται. Καὶ ἔσονται μετὰ τοῦτο εἰς πτώμα ἀτιμον, καὶ εἰς ὑδρὶν ἐν νεκροῖς δι' αἰῶνος. »

« Στήσεται ὁ δίκαιος ἐν παρρησίᾳ πολλῇ κατὰ πρόσωπον τῶν θλιψάντων αὐτὸν, καὶ τῶν ἀθετούντων τοὺς πόνοὺς αὐτοῦ. Ἰδόντες δὲ παραχθήσονται φόβῳ δεινῷ, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τῆς σωτηρίας. Ἐροῦσι γὰρ ἐν αὐτοῖς μετανοοῦντες· Οὗτος ἦν ὃν ἰσχομέν ποτε εἰς γέλωτα, καὶ εἰς παραβολὴν ὀνειδισμοῦ. Οἱ ἄφρονες τὸν βίον αὐτοῦ ἐλογισάμεθα μανίαν, καὶ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν ἀτιμον. Πῶς κατελογίσθη ἐν υἱοῖς Θεοῦ, καὶ ἐν ἁγίοις ὁ κληρὸς αὐτοῦ; Ἄρα ἐπλανήθημεν ἀπὸ ὁδοῦ ἀληθείας, καὶ τὸ τῆς δικαιοσύνης φῶς οὐκ ἔλαμψεν ἡμῖν. Ἀνομίας ἐπλήσθημεν τριβόις καὶ ἀπωλείας, καὶ ὠδεύσαμεν τριβόους ἀβάτους, τὴν δὲ ὁδὸν Κυρίου οὐκ ἔγνωμεν. »

« Πάντες οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται. Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόφουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. »

Παραδίδονται πολλάκις καὶ δίκαιοι εἰς χεῖρας ἀσεβῶν· οὐχ ἵνα ἐκείνοι τιμηθῶσιν, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ δοκιμασθῶσιν.

Οὐ δυνατόν τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας παρὰ πάντων ἀκούειν καλῶς.

Οὐκ ἔστι τὸν ἀρετῆς ἐπιμελούμενον μὴ πολλοὺς ἔχειν ἐχθροὺς.

TIT. Θ'. — *Περὶ δανειζόντων καὶ δανειζομένων.*

« Ἐὰν ἀργύριον ἐκδανείσῃς τῷ ἀδελφῷ σου, οὐκ ἔσθ' αὐτῷ καταπίλων· οὐκ ἐπιθήσεις αὐτῷ τόκον. »

« Ζήσεται ὁ ἀδελφός σου μετὰ σοῦ. Τὸ γὰρ ἀργύ- A
ριόν σου οὐ δώσεις αὐτῷ ἐπὶ τόκῳ καὶ ἐπὶ πλεονα-
σμῷ. Οὐ δώσεις αὐτῷ ἐπὶ τόκῳ τὰ βρώματά σου. »

« Δανείον δανείεις τῷ πλησίον σου ὅσον ἐπιδέχεται,
καὶ οὐ λυπηθήσῃ τῇ καρδίᾳ σου, δίδοντας σου αὐτῷ·
καὶ εὐλογήσῃ σε Κύριος. »

« Οὐκ ἐκτοκίεις τῷ ἀδελφῷ σου τόκον βρωμάτων,
καὶ τόκον παντὸς πράγματος, οὐ ἐὰν ἐκδανείσῃς τῷ
ἀδελφῷ σου. »

« Ἐὰν ὀφείλημα ᾖ ἐν τῷ πλησίον σου ὅτιοῦν, οὐκ
εἰσελεύσῃ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐνεχυράσαι τὸ ἐνέχυ-
ρον. Ἐξω στήσῃ, καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος, οὗ τὸ δα-
νείον σου ἐστίν, ἐξοίσει σοι τὸ ἐνέχυρον ἔξω. Ἐὰν δὲ
ὁ ἄνθρωπος πείνηται, οὐ κοιμηθήσῃ ἐν τῷ ἐνέχυρῳ
αὐτοῦ. Ἀποδώσεις τὸ ἐνέχυρον αὐτοῦ περὶ δυσμᾶς
ἡλίου, καὶ κοιμηθήσεται ἐν τῷ ἱματίῳ αὐτοῦ, καὶ
εὐλογήσῃ σε, καὶ σὺ εἶσαι ἐλεημοσύνη ἐναντίον
Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. »

« Δανείζει ὁ ἁμαρτωλὸς, καὶ οὐκ ἀποτίσει· ὁ δὲ
δίκαιος οἰκτερεῖ, καὶ δίδωσι. »

« Χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτερῶν καὶ κυχρῶν. »

« Δίκαιος οἰκτερεῖ καὶ κυχρᾷ. »

« Ὁ πληθύνων πλεόντων αὐτοῦ μετὰ τόκου καὶ
πλεονασμοῦ, τῷ ἐλεούντι πιτωχοὺς συνάγει αὐ-
τόν. »

« Δανειστοῦ καὶ χρεωφειλέτου ἀλλήλοις συνελ-
θόντων, ἐπισκοπὴν ἀμφοτέρων ποιεῖται ὁ Κύριος. »

« Μὴ ἔστω ἡ χεὶρ σου ἐκτεταμένη εἰς τὸ λαβεῖν, C
καὶ ἐν τῷ ἀποδιδόναι συνεσταλμένη. »

« Μὴ δανείσῃς ἀνθρώπῳ ἰσχυροτέρῳ σου· καὶ ἐὰν
δανείσῃς ὡς ἀπωλεστικῶς γινεῖ. »

« Δάνεισον τῷ πλησίον σου ἐν καιρῷ χρείας αὐ-
τοῦ. Πολλοὶ ὡς εὖρημα ἐνόμισαν θάνατος, καὶ παρ-
έσχον κόπους τοῖς βοηθήσασιν αὐτοῖς. Βαρὺ τὰῦτα
ἀνθρώπῳ ἔχοντι φρόνησιν, ἐπιτιμήσις οἰκίας, καὶ
ὀνειδισμὸς δανειστοῦ. »

« Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ
δανείσασθαι, μὴ ἀποστραφῇς. »

« Ἐὰν δανείζῃτε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαθεῖν,
ποῖα ὑμῖν χάρις ἐστίν; Καὶ γὰρ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρ-
τωλοῖς δανείζουσιν, ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα. »

Τῷ ὄντι ὑπερβολὴν ἀπανθρωπίας ἔχει, τὸν μὲν
τῶν ἀναγκαίων ἐνδεὲς ἔχοντα, ζητεῖν δάνεισμα εἰς
παραμυθίαν τοῦ βίου, τὸν δὲ μὴ ἀρκεῖσθαι τῷ κεφα-
λαίῳ, ἀλλ' ἐπινοεῖν ἐκ τῶν συμφορῶν τοῦ πένητος
προσόδους λαβεῖν, καὶ εὐπορίας συνάγειν. Ὁ μὲν
οὖν Κύριος ἐναργῶς ἡμῖν διετάξατο, λέγων· Καὶ τὸν
θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι, μὴ ἀποστραφῇς.
Ὁ δὲ φιλάργυρος ὄρῳν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἄνδρα κα-
τακαμπτόμενον, πρὸ τῶν γονάτων ἱκετεύοντα, τί οὐ
ποιεῖντα ταπεινὸν, τί οὐ φθειγόμενον, οὐκ ἐλεεῖ
παρ' ἄβυσσον πράττοντα, οὐ λογίζεται τὴν φύσιν, οὐκ
ἐνδίδωσι ταῖς ἱκεσίαις, ἀλλ' ἀκαμπτος καὶ ἀμελεῖς
ἔστηκεν, οὕτως δεήσειν εἰκων, οὐ δάκρυσιν ἐπικλώ-
μενος, ἐπιμένων τῇ ἀρνήσει, ἐπομνύμενος· καὶ ἐπ-

Levit. xxv, 35. — « Vivet frater tuus tecum. Non
enim dabis ei pecuniam ad usuram et multiplica-
tionem. Non dabis ei ad usuram cibos tuos. »

Deut. xv, 8. — « Mutuo dabis proximo tuo,
quantum indiguerit, nec graviter feret cor tuum,
cum dederis ei, et benedicet te Deus. »

Deut. xxiii, 19. — « Non exiges a fratre tuo usu-
ram escarum, nec usuram cujuscunque rei quam
feneratus fueris ei. »

Deut. xxiv, 10-13. — « Si debuerit frater tuus
quodcunque debitum, non ingredieris domum illius,
ut pignus auferas. Foris stabis, et homo ille apud
quem fuerit mutuum tuum, feret tibi pignus foras.
Quod si pauper est, non dormies in pignore ejus.
Reddes pignus ejus circa occasum solis, et dormiet
in vestimento suo, et benedicet tibi, et erit tibi
misericordia coram Domino Deo tuo. »

431 *Psal. xxxvi, 21.* — « Mutuatur peccator, et
non solvet; justus autem miseretur, et tribuit. »

Psal. cxi, 5. — « Jucundus homo qui miseretur
et commodat. »

Prov. xiv, 21. — « Justus miseretur, et com-
modat. »

Prov. xxviii, 8. — « Qui auget divitias suas cum
usura et fenore, in pauperes congregat eas. »

Prov. xxix, 13. — « Paupere et creditore occur-
rentibus sibi, utrumque speculatur Dominus. »

Eccli. iv, 31. — « Ne sit manus tua porrecta ad
accipiendum, et ad reddendum contracta. »

Eccli. viii, 13. — « Noli fenerari homini fortiori
te: quod si feneraveris, quasi perdideris, habe. »

Eccli. ix, 2; iv, 35. — « Fenerare proximo
tuo in tempore necessitatis illius. Multi quasi in-
ventionem existimarunt fenus, et praestiterunt
molestiam iis qui se adjuverunt. Gravia sunt haec
homini habenti sensum, correptio domus, et im-
properium feneratoris. »

Matth. v, 42. — « Petenti a te da, et volenti
mutuari a te ne avertaris. »

Luc. vi, 34. — « Si mutuum dederitis iis a qui-
bus speratis recipere, quae gratia est vobis? Et
enim peccatores peccatoribus feneratorantur, ut reci-
pant aequalia. »

Basil. in Psal. xiv, adv. fen. — Revera extrema
cujusdam inhumanitatis est, illum quidem qui
necessariorum rerum penuria laboret, sublevandae
vitae causa mutuam pecuniam postulare; hunc au-
tem sorte contentum non esse, verum ex pauperis
calamitatibus proventus sibi et opes conflare. Et
enim Dominus aperte nobis hoc edixit: *Volenti a
te mutuari, non avertaris.* At avarus, cum hominem
prae inopia ad genus sua provolutum, supplica-
ntem, nihil non humiliter facientem, nihil non ef-
ficientem cernit, nequaquam ipsius, quam non
meruit, calamitate commoveatur, non considerat
naturam, non precibus cedit, non lacrymis fran-
gitur, sed denegando perseverans, cum execra-

lione asseverat, in summa se prorsus penuria versari, atque etiam circumspicere, num a quo ipse mutuo accipiat, nancisci possit, ac jurejurando mendacium confirmat, malum crudelitatis quæstum a perjurio sibi colligens. At postquam is qui mutuum poscit, senoris meminit, et pignora nominavit, tum remisso supercilio arridet, ac paternam fortassis amicitiam commemorans, eum et familiarem et amicum appellat. Cæterum videbimus, inquit, num quid nobis reconditæ pecuniæ sit. Est penes me deposita ab amico quodam, qui eam mihi quæstus causa commendavit. Verum ille quidem mihi graves usuras præscripsit: nos vero omnino aliquid remitemus, ac minori senore daturi sumus. Hæc ille simulans, atque ejusmodi sermone miserum demulcens, et inescans, syngraphis ipsum constringit, et præter egestatem qua ille premebatur, erepta quoque ei libertate, descendit. Nam qui senoribus quæ persolvere non possit, sese devinxit, perpetuam servitutem sponte subiit. Hæus, tu opes et proventus quæris ab inope? Si divitias tuas poterat augere, quid tandem ad fores tuas quærebat? Qui auxilii nanciscendi causa venerat, hostem invenit: qui remedia quærebat, in toxicum incidit. Pro eo atque egestatem **432** illius oportebat sublevare, tu contra inopiam ipsius conduplicas: id nimirum agens, ut ex eo qui facultatibus omnibus destituitur, commodum quid decerpas.

Ibid. — Origo mendacii est fenerari, ingrati animi, perfidiæ et perjurii causa. Non illi noctes quietem ferunt, non serenus dies est, non sol jucundus, sed eum vitæ suæ tædet. Dies odit, ut qui ad præstitutum diem properant; menses, ut fenorum parentes perborrescit. Quod si dormit, creditorem in somnis cernit, insomnium malum capiti suo imminens. Si vigilet, cogitatio ejus et cura in fenore infusa est. *Creditore et debitore*, inquit Scriptura, *obviantibus invicem, ambos speculatur Dominus* (Prov. xix, 13). Ille canis instar ad prædā accurrit: hic veluti certa ipse captura sit, congressum expavescit: egestas enim ipsi fiduciam adimit. Utriusque calculi in digitis sunt, illo quidem ob incrementum senoris gaudente, hoc vero ob calamitatum cumulum ingemiscente. Bibe aquam de vasis tuis, hoc est, facultates tuas circumspice. Noli ad alienos fontes pergere, sed vitæ solatia ex fluentis tuis tibi compara.

Ibid. — Ad alienas fores ne te conferas. Angustus enim est puteus, id quod alienum est. Præstabilius est egestatem sensim suapte industria delinire, quam alienis opibus repente subjectum, postea facultatibus omnibus spoliari. Si enim habes unde reddas, quid non præsentem egestatem his subsidiis dissolvīs? Si autem unde persolvas non suppetit, malum malo curas. Noli committere ut te creditor obsideat: ne patiare, ut instar feræ ad prædā exquiraris et investigeris. Mendacii origo est fenerari. Alia verba sunt ejus qui pecu-

A αρώμενος· λαυτῷ, ἢ μὴν ἀπορεῖν παντελῶς, καὶ περισκοπεῖν καὶ αὐτὸς, εἰ τίνα εὖρη τῶν δανειζόντων, καὶ πιστούμενος τὸ ψεῦδος διὰ τῶν ὄρκων, κακὸν παρεμπόρευμα τῆς ἀπανθρωπίας τὴν ἐπιτορκίαν προσκτώμενος. Ἐπειδὴν δὲ ὁ ζητῶν τὸ δάνειον, τόκων μνησθῇ, καὶ ὑποθήκας ἐνομάσῃ, τότε καταβαλὼν τὴν ὄφρην προσεμειδίασε, καὶ πού καὶ πατρῷας φιλάς ἐμνήσθη, καὶ συνήθη εἶπε καὶ φίλον. Καὶ ὁφόμεθα, φησί, εἰ ποῦ τί ἐστὶν ἡμῖν ἀποκείμενον ἀργύριον. Ἔστι δὲ παρακαταθήκη φίλου ἀνδρὸς ἐπ' ἐργασίᾳ παραθεμένου ἡμῖν· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν βαρεῖς ἐπ' αὐτῷ τοὺς τόκους ὥρισεν, ἡμεῖς δὲ πάντως ἐπανήτομέν· τι, καὶ ἐπελάττωσιν τοὺς τόκους δώσομεν. Τοιαῦτα κατασχηματιζόμενος, καὶ τοιοῦτοις λόγοις ὑποφαίνων, δολιὰ τὸν ἀθλίον, γραμματεῖσι αὐτὸν **B** προκαταδήσας, καὶ πρὸς τῇ καταπονύσῃ πενίᾳ, ἔτι καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνδρὸς προσαφελόμενος ὥχεται. Ὁ γὰρ τόκοις αὐτὸν ὑπαύθυνον καταστήσας, ὦν τὴν ἔκτισιν οὐκ ὕψισταται, δουλείαν αὐθαίρετον κατεδέξατο διὰ βίου. Χρήματα, εἰπέ μοι, καὶ πόρους ἐπιζητεῖς παρὰ τοῦ ἀπόρου, καὶ εἰ πλουσιώτερόν σε ἀποφαίνειν ἠδύνατο, τί ἐζήτει παρὰ τὰς θύρας τὰς σάς; Ἐπὶ συμμαχίαν ἰλθὼν, πόλεμον εὖρεν, ἀλεξιφάρμακα ἐπιζητῶν, δηλητηρίοις ἐνέτυχεν· ἔδον παραμυθεῖσθαι τοῦ ἀνδρὸς τὴν πτωχίαν, οὗ δὲ πολυπλασιάζεις, τὴν ἑνδειαν ἐκχαρπούσθαι ζητῶν τὸν ἐρημον;

C Ψεύδους ἀρχὴ τὸ δανείσθαι, ἀχαριστίας ἀφορμή, ἐπιτορκίας τε καὶ ἀγνωμοσύνης. Οὐ νύκτας ἐκεῖνος ἀνάπυσιν φέρουσιν, οὐχ ἥλιος τερπνός, ἀλλὰ δυσχεραίνει τὸν βίον, μισεῖται ἡμέρας προθεσμίας ἐπινομένας, φοβεῖται τοὺς μῆνας ὡς τόκων, πατέρας. Κἂν καθεύδῃ, ἐνύπνιον βλέπει τὸν δανειστήν, κακὸν ὄναρ τῇ κεφαλῇ παριστάμενον. Κἂν γρηγορεῖ, ἑννοία αὐτῷ καὶ φροντὶς ὁ τόκος ἐστίν. Δανειστοῦ, φησί, καὶ χρεωφειλέτου ἀπαντησάντων ἀλλήλοις, ἐπισκοπὴν ἀμφοτέρων ποιεῖται ὁ Κύριος. Ὁ μὲν ὥσπερ κύων ἐπιτρέχει τῇ ἀγρᾷ· ὁ δὲ ὥσπερ ἱτοιμον θήραμα καταπτήσσει τὴν συντυχίαν· ἀφαιρεῖται γὰρ αὐτοῦ τὴν παρρησίαν τὸ πένεσθαι. Ἀμφοτέρων οἱ ψῆφοι ἐπὶ δακτύλων· τοῦ μὲν χαίροντος τῇ αὐξήσει τῶν τόκων, τοῦ δὲ στενάζοντος τῇ προσθήκῃ τῶν **D** συμφορῶν. Πίνε ὕδατα ἀπὸ σῶν ἀγγείων, τουτέστι, τὰς οἰκίας ἀφορμὰς περισκόπει. Μὴ ἐπ' ἀλλοτρίας πηγὰς βάδιζε, ἀλλ' ἐξ οἰκείων λιθάδων συνάγαγε σιαυτῷ τὰς παραμυθίας τοῦ βίου.

Μὴ βάδιζε ἐπ' ἀλλοτρίας θύρας. Φρέαρ γὰρ τῷ ἐντι τὸ ἀλλότριόν ἐστιν. Βίλτιον ταῖς κατὰ μικρὴν ἐπινολαῖς τὴν χρεῖαν παραμυθήσασθαι, ἢ ἀθρόως ἐπαρθέντα τοῖς ἀλλοτρίοις, ὕστερον πάντων ὁμοῦ τῶν προσόντων ἀπογυμνοῦσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἔχεις πρόθεν ἀποδῶς, τί οὐχὶ τὴν παρούσαν ἑνδειαν ἐκ τούτων τῶν ἀφορμῶν διαλύεις; Εἰ δὲ ἀπορεῖς πρὸς τὴν ἔκτισιν, κακῷ κακὸν θεραπεύεις. Μὴ ἐξῆς πολιορκούντά σε δανειστήν· μὴ ἀνάσχη ὥσπερ ἄλλο τι θήραμα ἀναζητεῖσθαι καὶ ἐξιχνεύεσθαι. Ψεύδους ἀρχὴ τὸ δανείσθαι. Ἄλλα ῥήματα τοῦ δανειζομένου,

καὶ ἄλλα τοῦ ἀπαιτουμένου. Εἴθε σοι μὴ ἀπύνησα
 τότε, οὐχὶ δὲ ἀκοντός μου ὑπέβαλες τῇ χειρὶ τὰ χρή-
 ματα· ὑπόχαλκον δὲ σου τὸ χρυσίον, καὶ παρακεκομ-
 μένον τὸ νόμισμα. Εἴτε οὖν φίλος ὁ δανειζών, μὴ
 ζημιωθῇς αὐτοῦ τὴν φιλίαν· εἴτε ἐχθρὸς, μὴ γένῃ
 τῷ δυσμενεῖ ὑποχείριος. Μικρὸν ἐγκαλλωπισάμενος
 τοῖς ἄλλοις, ὑστερον καὶ τῶν πατρῶων ἐκστήσῃ.
 Πένης εἰ νῦν; ἀλλ' ἐλεύθερος. Δανεισάμενος δὲ, οὐδὲ
 πλουτήσῃς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρεθήσῃ. Δοῦλος
 τοῦ διδανεικότες ὁ δανεισάμενος· καὶ δοῦλος μισθο-
 φόρος, ὁ ἀπαραίτητον ἔχων τὴν λειτουργίαν. Οἱ
 κύνες λαβόντες ἡμεροῦνται, ὁ δὲ δανειστής λαμβά-
 νων προσερεθίζεται. Οὐ γὰρ παύεται ὑλακτῶν, ἀλλὰ
 τὸ πλεόν ἐπιζητεῖ. Ἐὰν ὁμνύῃς, ἀπιστεῖ· ἐρευνᾷ
 τὰ ἐνδόν, τὰ συναλλάγματα σου πολυπραγμονεῖ. Ἐὰν
 προῖης τοῦ δοματίου, ἔλκει πρὸς ἐαυτὸν, καὶ κατα-
 σύρει. Ἐὰν δὲ ἐνδὸν σεαυτὸν κατακρύψῃς, ἐφέστηκε
 τῇ αὐλαίᾳ, καὶ θυρακρουσθεῖ· ἐπὶ γαμετῇς κατ-
 αισχύνει, ἐπὶ φίλων καθυβρίζει, ἐν ταῖς ἀγόραις
 ἀγχεί· κακὸν συνάντημα ἐορτῇς, ἀδελφόν σοι κατα-
 σκευάζει τὸν βίον. Ἀλλὰ μεγάλη, φησὶν, ἡ ἀνάγκη.
 Τί ὑφέλος σοι τὴν σήμερον ὑπερθέσθαι; Πάλιν γὰρ
 ῥῖξει σοι ἡ πενία ὥσπερ ἀγαθὸς ὁρομεύς, καὶ ἡ αὐτὴ
 ἀνάγκη μετὰ προσθήκης παρέσται. Τὸ γὰρ δάνος
 οὐκ ἀπαλλαγὴν παντελεῖ, ἀλλὰ μακρὰν ἀναβολὴν τῆς
 ἀμνηχανίας παρέχεται.

niet, aderitque necessitas nec sine cumulo. Pecunia

τόκος οἶμαι διὰ τὴν πολυγονίαν τοῦ κακοῦ προσ-
 ηγόρευται. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν; Ἡ τάχα τόκος λέγε-
 ται διὰ τὰς ὠδῖνας καὶ λύπας, ἃς ἐμποιεῖν ταῖς
 ψυχαῖς τῶν δανειζομένων πέφυκεν. Ὡς περ ἡ ὠδὸς τῇ
 τικτούσῃ, οὕτως ἡ προθεσμία τῷ ὑποχρέῳ παρίστα-
 ται. Τόκος ἐπὶ τόκῳ, πονηρῶν γονέων πονηρὸν ἐκ-
 γονον. Ταῦτα δὲ λεγέσθω γεννήματα ἐχιδνῶν, τὰ τῶν
 τόκων ἀποκυήματα. Τὰς ἐχίδνας λέγουσι τὴν γασ-
 τέρη τῆς μητρὸς διεσθιούσας τίκτεσθαι, καὶ οἱ τό-
 κοι τοὺς οἴκους τῶν ὀφειλόντων ἐκφαγόντες ἀπο-
 γεννῶνται.

Ἄς τὸ οἶκον κείμενον ἀργύριον, μὴ βερύων αὐτὸ
 ταῖς προσθήκαις, καὶ ἀμφοτέροις ῥῖξει καλῶς. Σοὶ
 μὲν ὑπάρξει τὸ ἐκ τῆς φυλακῆς ἀσφαλῶς, τῷ δὲ
 λαβόντι τὸ ἐκ τῆς χρήσεως κέρδος. Εἰ δὲ καὶ προσ-
 θέκην ἐπιζητεῖς, ἀρκέσθῃτι τοῖς παρὰ τοῦ Κυρίου.
 Αὐτὸς ὑπὲρ τῶν πανήτων τὸν πλεονασμὸν ἀποτίσει.
 Παρὰ τοῦ ὄντως φιланθρωπου ἀνάμεινε τὰ φιλάν-
 θρωπα. Ἄ γὰρ λαμβάνεις, ταῦτα μισανθρωπίας
 οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀπολείπει. Ἀπὸ συμφορῶν κερ-
 δαίνεις, ἀπὸ δακρύων ἀργυρολογεῖς, τὸν γυμνὸν
 ἀγχείς, τὸν λιμώττοντα τύπτεις· ἔλεος οὐδαμοῦ. Τὰ
 ἐντεῦθεν κέρδη, φιланθρωπα ὀνομάζεις; Οὐαὶ οἱ λέ-
 γοντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὴν μισανθρωπίαν φιλ-
 ανθρωπίαν προσαγορεύοντες.

Ἐκατοστολόγοι καὶ δεκατοστολόγοι τινὲς, φρικτὰ
 καὶ ἀκουσθῆναι ὀνόματα· μηνιαῖοι ἀπαιτῆται, ὥσπερ
 οἱ τὰς ἐπιληψίας ποιοῦντες, κατὰ τὰς περιόδους τῆς
 σελήνης ἐπιτιθέμενοι τοῖς πτωχοῖς, πονηρὰ δόσις

Amiam accipit, et alia ejus a quo ea reposcitur.
 Utinam tum tibi obvius non fuisset! Annon tu
 mihi invito pecunias in manum injecisti? subæra-
 tum etiam tuum aurum erat, excisi nummi. Quo-
 circa, sive amicus sit qui fenerat, ne te obstrin-
 gas inimico. Postquam aliquantisper ob alienas
 opes cristas extuleris, paternis tu ipse quoque exci-
 des bonis. Pauper nunc es? at liber. Ubi autem
 pecuniam senore acceperis, nec dives eris, insu-
 per et libertas tibi adimetur. Creditoris enim ser-
 vus est, qui senore accepit, quin etiam servus
 mercenarius, acerbissimo ministerio fungens. Ca-
 nes cum acceperint, mansuescunt; creditor, acci-
 piendo, acrius incitatur. Neque enim latrare desi-
 nit, sed amplius quærit. Si jusjurandum interpo-
 nas, non credit; supellectilem tuam excutit,
 contractus tuos perscrutatur. Si domo prodeas, ad
 se te trahit et extorquet. Sin te intus abscondas,
 pro foribus astat pulsatque. Coram uxore pudor-
 em tibi incutit, coram amicis infert contumeliam,
 in nudinis præfocat, in die festo infaustus occur-
 rit tibi, acerbam denique tibi vitam reddit. At,
 inquis, ingens me necessitas adigit. Quid vero
 prodest tibi ultra hodiernum diem differre? rursus
 enim paupertas celerrimi cursoris instar ad te ve-
 nit, fenebris non hoc affert, ut prorsus incommodis
 libereris: sed exiguam duntaxat anxietati tue moram producit.

433 Ibid. — Τόκος (id est senus) ob mali fe-
 cunditatem ita appellatus est. Unde enim alioqui?
 Vel etiam fortasse τόκος nuncupatur ob dolores
 et molestias, quas eorum qui senoris rei sunt,
 animis solet ingenerare. Quemadmodum scilicet
 parturienti dolor, sic præstitutus senoris dies
 astat creditori: senus super senus, malorum pa-
 rentum mala soboles. Atqui viperini fetus usu-
 rarum partus dici queant. Ut enim viperas aiunt
 exeso matrum utero in lucem edi; sic senora
 exesis debitorum domibus procreantur.

Ibid. — Da pecuniam quam domi reconditam
 habes, nullis eam senorum accessionibus gravans:
 sic utrique bene erit. Nam et tibi tuto custodie-
 tur: et is qui acceperit, lucrum ex usu conse-
 quetur. Quod si accessionem quæris, ea conten-
 tus esto, quæ tibi a Domino profectura est. Ipse
 tibi pauperum nomine persolvat senus. Ab eo qui
 benignus est, benigna præstolare. Nam quæ alio-
 qui accipis, nullum inhumanitatis gradum relin-
 quunt. Ex calamitatibus alienis quæstum facis,
 ex lacrymis pecuniam colligis, nudum præfocas,
 eum qui fame laborat, percutis, nusquam miseri-
 cordia: quin et quodcunque ex his lucratus fur-
 ris, benignum et humanum nominare amas? Væ
 qui dicunt amarum dulce, et inhumanitatem ap-
 pellant humanitatem.

Ibid. — Hecatostologi et decatostologi (id est,
 qui centesimas et decumanas usuras legunt) nomi-
 na vel ipso auditu horrenda; exactores menstrui,
 non secus ac dæmones illi qui comitiales morbos

Inferunt, luna quaque vertente pauperes aggregantur. Perniciosum utique munus, tam danti, quam accipienti: quod hunc quidem facultatum, illum autem animæ detrimento afficiat. Agricola cum spicam acceperit, semen rursum sub radice non investigat: tu vero, cum fructus habeas, a veteri tamen sorte nequaquam abstines, sine terra plantas, sine semente metis. Incertum est cuiusnam colligas. Quisnam ille sit qui in usuris fundat lacrymas, perspicuum est: quis autem ex partis inde opibus fructum sit percepturus, in dubio est. Incertum quippe est, num aliis voluptatem ex opibus relicturus sis, cum ipse tibi perniciem illam quæ ex injustitia oritur, cumularis. Quæ cum ita sint, nec eum qui abs te mutuari vult, aversare, nec rursus pecuniam tuam des ad usuram; B

quo iam ex Veteri, quam ex Novo Testamento, quæ utilia tibi sunt, edoctus, cum bona spe ad Dominum vadas, bonorum operum fenus illuc recepturus.

Ejusdem. — Cum debitores suos invenerint homines, perinde lætitia gestiunt, ac si prædam nacti essent; nihilque non faciunt, quo totum auferant. Quod si per egestatem debitorum id eis minime liceat, tum demum iram pecuniarum causa conceptam in ærumnosum miserorum corpus effundunt, ferientes eos, excruciantesque, et innumeris malis afficientes.

Ejusdem. — Iniquam, o homo, syngrapham laceræ, ut hac ratione peccatum tuum solvatur. Gravissimarum usurarum confessionem oblitte, ut tellus ea quæ consuevit, pariat. Ære enim et auro atque infecundis rebus præter naturam parientibus, terra cujus natura fert ut pariat, sterilis efficitur, atque in incolarum pœnam eatenus multatur, ut nullos fructus pariat.

434 *Ejusd. hom. adv. fen.* — Quo pacto igitur alar, inquiet aliquis? Manus habes, artem habes: operam tuam loca, ministra. Multæ parandi victus rationes sunt, multa subsidia. At imbecillitate laboras? Mendica ab iis qui opibus abundant. At turpe est mendicare? turpius vero plane, cum mutuatus fueris, non reddere. Formica, etsi nec stipem petit, nec mutuo accipit, ali potest; apicula cibi sui reliquias regibus impertit; quibus tamen nec manus, nec artes natura largita est: tu vero homo animal ingeniosum, nullam ex omnibus artem repereris, unde tibi victum compares?

Ibid. — O quot hominum aliena bona perdidērunt! Quot velut per somnium ditescētes, gravissima damna passi sunt! At multi, inquis, ob æs alienum quod contraxerunt, locupletati fuerunt. Verum plures, ut autumnus, laqueo vitam finierunt. Tu vero eos qui divitiis aucti sunt, contemplaris; illos autem qui laqueis periēre, non numeras, qui videlicet repetitæ pecuniæ ignominiam non ferentes, suspendio interire potius habuerunt, quam cum probro et infamia vivere. Miserandum plane spectaculum vidi, pueros ingenuos paternorum debitorum causa venales, ad forum raptos, spes

A ἐκατέρω, καὶ τῷ δίδοντι, καὶ τῷ λαμβάνοντι, τῷ μὲν εἰς χρήματα, τῷ δὲ εἰς ψυχὴν φέρουσαν τὴν ζημίαν. Ὁ γεωργὸς τὸν στάχυν λαβὼν, τὸ σπέρμα πάλιν ὑπὸ τὴν ῥίζαν οὐκ ἐρευνᾷ· σὺ δὲ καὶ τοὺς καρποὺς ἔχεις, καὶ οὐκ ἀφίστασαι τῶν ἀρχαίων· ἀνευ γῆς φυτεύεις, ἀνευ σπορᾶς θερίζεις. Ἀδελφὸν τίμι συνάγεις. Ὁ μὲν δακρύων ἐν τοῖς τόχοις πρόδότης, ὃ δὲ ἀπολαύειν μέλλων τῆς ἀπὸ τούτων περιουσίας, ἀμφίβολος. Ἀδελφὸν γὰρ εἰ μὴ ἑτέροις τὴν ἐπὶ τῷ πλούτῳ χαρὰν ἀφήσεις, τὸ ἐκ τῆς ἀδικίας κακὸν σιαυτῷ θησαυρίζας. Μήτε οὖν τὸν θέλοντα δανείσασθαι ἀποστραφῆς, καὶ τὸ ἀργύριόν σου μὴ ὥς ἐπὶ τόκῳ, ἵνα, ἐκ Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης διδάχθῃς, μετὰ ἀγαθῆς ἐλπίδος πρὸς τὸν Κύριον ἀπίης, ἐκατὶ τοὺς τόχους τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀπολῆς· B ψόμενος.

Ἐπειδὴν εὗρωσι τοὺς ὀφειλόντας οἱ ἄνθρωποι ὥσπερ θήραμα καὶ ἀγρὰν εὐρόντες, οὕτως γεγῆθαι, καὶ πάντα ποιῶσιν, ὅπως τὸ πᾶν ἀπολέσωσι. Καὶ μὴ δυνηθῶσι διὰ τὴν πενίαν τῶν ὀφειλόντων, τὴν ὑπὲρ τῶν χρημάτων ὀργὴν εἰς τὸ ταλαίπωρον τῶν ἀθλίων σῶμα ἐκχέουσιν, αἰκιζόμενοι, καὶ τύπτοντες, καὶ μυρία αὐτοῖς διατιθέντες κακά.

Διάρρηξον, ἄνθρωπε, γραμμάτιον ἀδικόν, ἵνα οὕτως ἡ ἀμαρτία λύθῃ. Ἐξάλειψον βαρυτάτων τόκων ὁμολογίαν, ἵνα τέκῃ τὰ συνήθη ἡ γῆ· χαλκοῦ γὰρ καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν ἀγόνων παρὰ φύσιν γινώντων, ἡ κατὰ φύσιν τίκτουσα γίνεται στείρα, καὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐνοικούντων κατεδικάσθη τὴν ἀκαρπίαν.

Πῶς οὖν διατραφῶ, φησὶν; Ἐχεις χεῖρας, ἔχεις τέχνην· μισθαροῦ, διακόνει. Πολλὰ ἐπίνοιαι τοῦ βίου, πολλὰ ἀφορμαί. Ἀλλ' ἀδυνάτως ἔχεις; Προσαίτει παρὰ τῶν κεκτημένων. Ἀλλ' αἰσχρὸν τὸ αἰτεῖν. Αἰσχρότερον μὲν τὸν δανεισάμενον ἀποστερεῖν. Ὁ μύρμηξ δύναται μήτε προσαιτῶν, μήτε δανειζόμενος διατρέφεισθαι· καὶ μέλισσα τὰ λείψανα τῆς οἰκίας τροφῆς βασιλεῦσι χαρίζεται· οἷς οὔτε χεῖρα, οὔτε τέχνας ἡ φύσις ἔδωκε· σὺ δὲ τὸ εὐμήχανον ζῶν, ὁ ἄνθρωπος, μίαν τῶν πασῶν μηχανῶν οὐκ εὐρήσεις πρὸς τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν; D

Ὡ πόσους ἀπώλεσε τὰ ἀλλότρια ἀγαθὰ! Πόσοι θναροὶ πλουτήσαντες ὑπεραπέλαυσαν τῆς ζημίας! Ἀλλὰ πολλοὶ, φησὶν, καὶ ἐκ δανεισμάτων ἐπλούτησαν. Πλείους, δὲ οἶμαι, καὶ βρόχων ἤψαντο. Σὺ δὲ τοὺς μὲν πλουτήσαντας βλέπεις, τοὺς δὲ ἀπαγχαμένους οὐκ ἀριθμεῖς, οἱ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀπαιτήσεσιν αἰσχύνην μὴ φέροντες, τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον τοῦ ἐπονειδίστως ζῆν προτίμησαν. Εἶδον ἐγὼ ἐλεεινὸν θέαμα, παῖδας ἐλευθέρους ὑπὸ χρεῶν πατρικῶν ἐλκομένους εἰς τὸ πρατήριον. Οὐκ ἔχεις καταλιπεῖν χρήματα τοῖς παισίν; Μὴ προσσέλη καὶ τὴν εὐγένειαν. Οὐδεὶς πενίαν πατρὸς ἐνεκλήθη ποτέ.

Ὁφλημα πατρῶν εἰς δεσποτήριον ἄγει. Μὴ κατα-
λαίπης γραμματεῖον ὥσπερ ἄραν πατρικὴν εἰς παι-
δας καταβαίνουσιν καὶ ἐγγόνους.
in carcerem ducit. Ne sinas syngrapham paternam
clere.

TIT. Γ'. — *Περὶ δεσποτῶν καὶ οἰκοδεσποτῶν·
καὶ ὅτι οὐ χρὴ αὐτοὺς φορτικούς εἶναι, ἀλλ'
ἡπλούς τοῖς συνοῦσι.*

« Ὁ μὴ συμπεριφερόμενος τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ, κλη-
ρονομήσει ἀνέμους. »

« Μὴ ἴσθι ὡς λέων ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ φαντα-
σιόσκοπῶν ἐν τοῖς οἰκέταις σου. »

« Εἰ ἔστι σοι οἰκέτης, ἔστω ὡς σὺ· ὅτι ἐν αἵματι
ἐκτίσω αὐτόν. Ἐάν κακώσῃς αὐτόν, καὶ ἀπάρας
ἀποδράσῃ, ἐν ποταμῷ ὁδῷ ζητήσεις αὐτόν; »

« Οἱ κύριοι, τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτοὺς, ἀνιέν-
τες τὴν ἀπειλήν, εἰδότες ὅτι Κύριος καὶ αὐτῶν καὶ
ὁμῶν ἐστὶν ἐν οὐρανῷ. »

« Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δοῦ-
λοις παρέχετε, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς Κύριον ἔχετε ἐν
οὐρανῷ. »

Ἐνδίκως καταδουλωσάμενος ὁ πατήρ ἀφῆκε· σοι
δοῦλον. Ἀδὲς αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν, ἀκαίρῳ κουφοτέ-
ραν ποιήσεις τὴν βάσανον, καὶ σεαυτῷ τὴν ἀληθινὴν
ἐλευθερίαν παρασκευάσεις.

Τίς δεσπότης, ἢ δοῦλος; ἡ φαύλη τομή.
Εἰς πᾶσι πλάστης, εἰς νόμος, κρίσις μία.
Ἐπιρροισμένους ὡς σύνδουλος βλέπε.
Ὅταν λυθῇς, φέρηθι τιμωτέρως.

Οἱ λεγόμενοι δεσπότες, δόξῃ μόνον, οὐ πρὸς ἀλή-
θειαν ὀνομάζονται. Κύριος γεννητὸς πρὸς ἀλήθειαν
οὐδαίς, καὶ ἀπὸ περάτων εἰς πέρας ἐρύνας τὴν
ἡγεμονίαν ἀνάβηται. Μόνος δὲ ὁ ἀγέννητος ἀψευ-
δῶς ἡγεμὼν.

Κἂν, ὡς λέγεις αὐτὸς, οὐδένα θλίβεις, οὐ τύπτεις,
οὐκ ἐκπιέζεις, οὐκ ἀδικεῖς, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν συνδιατρι-
πόντων σοι ὑποτασσῇς φοβερὸν λογιθεῖσιν.

Μὴ τις σφοδρῶ λιμῷ κάταγχε τοὺς σεαυτοῦ δοῦ-
λους, ἀνθρώποις, ἀλλ' ὅσον εἰς ἀλλοτρίους εὐψυχεῖς, καὶ
χαρίζῃ τοῖς ἔξωθεν αἰτιοῦσι διὰ κενοδοξίαν, τοσοῦτον
διὰ θεὸν χορήγησον τοῖς ἰδίοις οἰκέταις, ἵνα μὴδὲν
πικραιτέρω σημάνῃς.

TIT. ΙΑ'. — *Περὶ διδασκάλων.*

« Ἴδού ἐγώ, καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεός. »

« Τάδε λέγει Κύριος, Ἐάν ἐξαγάγῃς τέμιον ἐξ
ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἴσῃ, καὶ ἀναστρέψουσιν αὐ-
τοὶ πρὸς σέ, καὶ οὐκ ἀποστρέψεις πρὸς αὐτούς. »

« Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ
δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον. Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ, ἵνα
γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ
κύριος αὐτοῦ. »

A filijs relinquere non potes, ingenuitatem saltem eis
non eripias. Nemini paupertas patris crimini data
unquam fuit: æs vero alienum a patre conflatum
instar execrationis ad filios et nepotes descen-

TIT. X. — *De heris et patribus familias; et quod
eos non asperos, sed lenes iis quibuscum versan-
tur, esse oporteat.*

Prov. xi, 19. — « Qui conturbat domum suam,
possidebit ventos. »

Eccli. iv, 36. — « Noli esse sicut leo in domo
tua, et abreptitius in domesticis tuis. »

Eccli. iii, 32. — « Si est tibi servus, sit tibi
sicut tu: quoniam in sanguine comparasti eum.
B Si affixeris eum, et abiens effugerit, in qua via
queres eum? »

Ephes. vi, 9. — « Vos, domini, eadem facite illis,
remittentes minas, quia Dominus et illorum, et
vester dominus est in coelis. »

Coloss. iv, 1. — « Domini, quod justum est et
æquum, servis præstate, scientes quod etiam vos
Dominum habetis in coelis. »

Basilii. — Quem pater haud iniqua servitute
oppressum tibi servum reliquit, fac eum manu-
mittas. Hac ratione tum leniorem ei cruciatum
reddes, tum ipse tibi veram libertatem compara-
bis.

Nazianz. petr. 56. -

Quis servus, aut hērns? mala plane sectio.
Est factor unus, una lex, iudex quoque.
Sic ergo servos, servus ut, cernas tuos.
Aliis, solutus corpore, ut præstes, vide.

Philonis. — Qui domini dicuntur, opinione dun-
taxat, non re domini censentur. Nemo qui natus
sit, vere dominus est; quamvis etiam imperium
suum ad extremos usque fines orbis propagaverit.
Solutus ille qui factus non est, vere princeps atque
imperator est.

435 Nili. — Quamvis, ut ipse asseris, nemi-
nem premas, neminem verberes, neminem affligas,
neminem afficias injuria; tamen pro iis qui tecum
versantur, horrendam censuram subibis.

Ejusdem. — Ne servos tuos immodica fame con-
sticias, o homo; sed quantum alienis te liberalem
præbes, atque externis, qui a te aliquid petunt,
iwanis gloriæ causa gratificaris, tantum famulis
tuis, ne quid significem amplius, propter Deum
subministra.

TIT. XI. — *De magistris.*

Isa. viii, 18. — « Ecce ego et pueri mei, quos
dedit mihi Dominus. »

Jerem. xv, 19. — « Hæc dicit Dominus: Si se-
paraveris dignum ab indigno, tanquam os meum
eris; et ipsi revertentur ad te, et tu non reverte-
ris ad eos. »

Matth. x, 25. — « Non est discipulus supra ma-
gistrum, nec servus supra dominum suum. Suffi-
cit discipulo ut sit sicut magister ejus, et servo,
sicut dominus. »

Hebr. xiii, 9. — « Doctrinis variis et peregrinis A nolite abduci. »

Basilii. — Docentis auctoritas fidem orationi conciliat, attentioresque discipulos reddit.

S. Greg. Naz. — Cibus enim est doctrina, illius etiam qui alios nutrit.

Chrysost. — Tum maxime bonarum rerum studio excitantur discipuli, cum magistrorum exempla ob oculos habent. »

Clement. — Qui docet, amplius discit : et qui verba facit, ipse quoque sæpius cum auditoribus suis audit.

Philonis. — Doctrinæ insigne virga est. Etenim nisi quis pudore afficiatur, et de nonnullis objurgetur, fieri non potest, ut emendetur, et ad sanitatem redeat.

Ejusdem. — Non uti præceptor docere, ita quoque discere discipulus potest. Ille quippe perfectus est, hic autem imperfectus. Ac proinde facultas consideranda est illius, qui eruditur.

Ejusdem. — Noveris tu quisquis doces, et diligenter expende, quamnam aure a discipulo tua vox excipiat. Stultus est enim, qui ad surdum verba facit, et stolidus, qui lapidem admonet. Tu quoque peccati perinde reus eris, nisi cum animo tuo perpenderit, quonam pacto, quandoque sapientiæ sermonem promere oporteat.

Eusebii. — Qui gratiam consecutus est, copiose præbere debet iis qui discendi desiderio tenentur, quemadmodum Dominus dixit : *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth.* x, 8). Nam illi qui accepit, nec tamen impertit, id etiam quod habet, aufertur ab eo. Nec vero justis duntaxat, sed et peccatoribus gratiam tribuit Deus, ut qui nec invidentia laborat, nec sit acceptor personarum, verum oriri solem suum faciat super bonos et malos, et pluat super justos et injustos, nec peccatorem aspernetur, sed ipsi quoque nonnihil gratiæ largiatur. Unicuique igitur propenso animo docere incumbit.

436 *TIT. XII.* — *De calomnia : quod temere eam excipere non oporteat.*

Exod. xxiii, 1. — « Non admittes auditionem vanam. »

Psal. c, 5. — « Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequer. »

S. Chrysost. — Qui de proximo suo detrahit, fraternas carnes edit ; quia famæ illius infligit vulnus, et infinita alia mala per sermonem perpetrat. Neque iis tantum qui obtreçant, verum iis etiam qui obtrectantes audiunt, obturare aures moneo, ac Prophetam imitari, qui ait : *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequer.* Dic proximo : Si tibi in animo est aliquem laudare et prædicare, aures aperio, ut unguentum excipiam : sin quempiam maledictis lacerare paras, aditum verbis tuis obstruo.

Ejusdem. — Vitam alterius curiose perscrutari,

« διδασκαίς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε. »

Ἀξιοπιστία τοῦ διδάσκοντος εὐπαράδεκτον μὲν τὸν λόγον καθίστησι, προσεχέστερους δὲ τοὺς μαθητευομένους παρασκευάζει.

Τροφή γάρ ἐστὶν ἡ ἐδιδάχθη καὶ τοῦ τρέφοντος.

Τότε μάλιστα οἱ μαθηταὶ εἰς τὸν τῶν ἀγαθῶν ἀνάγονται ζῆλον, ὅταν παρὰ τῶν διδασκάλων ἔχωσι τὰ παραδείγματα.

Διδάσκων τις μανθάνει πλέον, καὶ λέγων συνακροᾶται πολλάκις τοῖς ὑπακούουσιν αὐτοῦ.

Παιδείας σύμβολον ἡ βλάβος. Ἄνευ γάρ τοῦ δυσωπηθῆναι, καὶ περὶ ἐνίων ἐπιπληχθῆναι, νοουθεσίαν ἐνδείξασθαι καὶ σωφρονισμὸν ἀμύχανον.

Οὐχ ὥς δύναται διδάσκειν ὁ διδάσκαλος, οὕτω καὶ μανθάνειν ὁ γνώριμος. Ἐπειδὴ ὁ μὴν τέλειος, ὁ δὲ ἀτελής ἐστίν. Ὅθεν προσήκει στοχάζεσθαι τῆς τοῦ παιδευομένου δυνάμεως.

Ἐπίστητον, ὁ διδάσκων, καὶ ἐξέτασον ἀκριβῶς ἀκοὴν τοῦ μανθάνοντος. Εὐήθης γάρ ὁ κωφῶ διαλεγόμενος, καὶ μάταιος ὁ λίθον νοουθετῶν. Καὶ σὺ ἐνοχος ἀμαρτίας σεαυτῷ ἔσῃ, ὁ μὴ ἐπισκεψάμενος, ὅπως, καὶ πηνίκα, καὶ πότε δεῖ λόγον προέσθαι σοφίας.

Ὁ λαβὼν χάριν, ὀφείλει ἀφθόνως παραδίδόναι τοῖς θελοῦσι μανθάνειν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος εἶπε, *Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε*. Τῷ γὰρ λαβόντι, καὶ μὴ μεταδιδόντι, καὶ ὁ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ εὖ μόνον δικαίοις δίδωσι τὴν χάριν, ἀλλὰ καὶ ἀμαρτωλοῖς. Ἐπειδὴ ἀφθονός ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ ἀπροσωπώληπτος, καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροῦς καὶ ἀγαθοῦς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους· καὶ οὐ παρορᾷ τὸν ἀμαρτάνοντα, ἀλλὰ δίδωσι καὶ ἐνὶ μικρᾷ χάριν. Ἐκαστος οὖν ἀφθόνως ὀφείλει διδάσκειν.

TIT. IB. — *Περὶ διαβολῆς· ὅτι οὐ χρή ἀκρίτως δέχεσθαι διαβολήν.*

« Οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν. »

« Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. »

Ὁ διαβάλλων τὸν πλησίον, ἀδελφικὰ κρία ἔφαγεν, ὑπόληψιν τρώσας, καὶ μυρία ἕτερα ἐργασάμενος διὰ τοῦ λόγου κακῶς. Οὐ τοῖς κακῶς μόνον ἀγορεύουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσι κακῶς λέγοντας ἑτέρους, παραινῶντες ἀκοῆς ἀποφράττειν, καὶ τὸν Προφήτην μιμήσασθαι τὸν λέγοντα· *Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον*. Εἰπὲ πρὸς τὸν πλησίον· Εἰ ἔχεις τινὰ ἐπαινέσαι καὶ ἐγκωμιάσαι, ἀνοίγω τὰς ἀκοὰς, ἵνα δέξωμαι τὰ μῦρα· ἂν δὲ κακῶς ἐθέλεις εἰπεῖν, ἀποφράττω τὴν εἰσὺδον τοῖς ῥήμασι.

Βίον ἀλλότριον περιργάζεσθαι, ἀκλευθερία· ἰσχά-

της. Τὸ δὲ πάντων καταγελαστότερον, οἱ τοῦτον ἔχον-
τες τὸν βίον, καὶ τῶν οἰκείων ἀμελοῦντες, ἐπειδὴν
εἰπωσὶ τι τῶν ἀπορήτων, παρακαλῶσι τὸν ἀκούσαντα
καὶ ὀρχοῦσι μηδενὶ λοιπὸν εἰπεῖν ἑτέρῳ, αὐτόθεν δη-
λοῦντες, ὅτι πᾶγμα ἄξιον κατηγορίας ἐποίησαν. Εἰ
γὰρ ἐκεῖνον μηδενὶ εἰπεῖν ἑτέρῳ παρακαλῆς, πόσῳ
μᾶλλον σε πρότερον τούτῳ ταῦτα εἰπεῖν οὐκ ἔχρην,
καὶ διαβάλλειν τινά, οὐδὲ κατέχοντα ἐν ἀσφαλείᾳ τὸν
λόγον προδόναι, καὶ τότε τῆς σωτηρίας αὐτοῦ φρον-
τίζεις; Ἀλλὰ ἡδὺ τὸ διαβάλλειν, ἡδὺ μὲν ἂν τὸ μὴ
λέγειν κακῶς. Ὁ μὲν γὰρ κακῶς εἰπὼν, ἐναγώνιος
λοιπὸν ἔστιν· ὑποπτεῦει καὶ δίδοικε, μετανοεῖ καὶ
κατεσθίει τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, δεδοικὼς καὶ τρέμων,
μήποτε εἰς ἑτέρους ἐξενεχθῇ τὸ ῥῆμα, καὶ μέγαν
ἐπαγάγῃ τὸν κίνδυνον.

et suspitione versatur: ipsum prenitet, linguamque suam commordet, reformidans et pavescens ne ad alios quoque is sermo emanet, magnumque sibi periculum struat.

Ὡς περ τὸ καλῶς λέγειν καὶ ἐγκωμιάζειν ἀρχὴ B
φιλίας ἐστίν, οὕτω καὶ τὸ κακῶς λέγειν, καὶ διαβάλ-
λειν ἐχθρας, καὶ ἀπεχθείας, καὶ μυρίων κακῶν
ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις γέγονεν.

Διάβολοι, καὶ θείας ἀπόπειμποι χάριτος, οἱ τὴν
αὐτὴν ἐκείνῳ διαβολικὴν νοσοῦντες κακοτεχνίαν,
θεοσυγείς τε καὶ θεομισεῖς πάντα, καὶ πάσης εὐδαι-
μονίας ἀλλότριον.

Τί ἂν γένοιτο διαβολῆς χεῖρον; κηλεῖ γὰρ τὰ ὦτα,
καὶ ἐκπλήττει τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν, ἐκθηριοῖ
δὲ αὐτοὺς οἷόν τι θήραμα τοῖς κακοῖς ἀεὶ ἐφαδρεύον-
τας. Οἱ δὲ τῷ σώφρονι λογισμῷ μάλα ἐρματισμένοι
καὶ ἀναχαιτιζόμενοι, τῷ διαβάλλοντι ἀπεχθαίνουσι
μάλιστα, ἢ τῷ διαβεβλημένῳ, ἐπιτιμήσαντες καὶ
ἐπιστομίσαντες ταῖς πρὸς μέμφιν ὁρμαῖς, ἄχρις ἂν
ἐναργῆς μαρτυρίῳ ἢ ἀπόδειξις γένηται.

TITA. II'. — Περὶ διηγήσεως ὑπὸ συνετῶν ἀν-
θρώπων γινομένης· καὶ ὅτι χρὴ σπουδαίους
εἶναι ἡμᾶς περὶ τὰς τοιαύτας ἀκροάσεις, ἀπο-
διδράσκειν δὲ ἀνοήτων ἀνδρῶν.

« Διηγῆσαντό μοι παράνομοι ἀδολεσχίας, ἀλλ' οὐχ
ὥς ὁ νόμος σου, Κύριε. »

« Λόγοις σοφῶν παράβαλέ σου τὸν νοῦν. » — « Λα-
λεῖτε, ἄνθρωποι, δικαίως. »

« Μὴ αστόχει διηγήματος γερόντων· καὶ γὰρ αὐ-
τοὶ ἔμαθον παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν. »

« Διήγησις μωροῦ προσόχθισμα. »

« Μὴ παρίδῃς διήγημα σοφῶν, καὶ ἐν ταῖς παροι-
μίαις αὐτῶν ἀναστρέψου. »

« Διήγησις μωρου, ὡς ἐν ἑδῷ φρετῶν· ἐπὶ δὲ χεῖ-
λοι συνετοῦ εὐρεθήσεται χάρις. »

Κήρῳ τὰ ὦτα φράσσε πρὸς φαύλους λόγους,
ἠδῶν τε τερπνῶν ἐκμελῇ λυγίσματα.
Τοῖς δ' αὖ καλοῖς τε κάγαθοῖς καὶ ἀεὶ δίδου.
Εἰπεῖν, ἀκούσαι, καὶ ἑρᾶσαι, μικρὸν μέσον.

TITA. IA'. — Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς.

« Δικαιοσύνη ρύεται ἐκ θανάτου. »

« Ἐν ἑδοῖς δικαιοσύνης ζωή. »

« Δικαιοσύνη ὑψοῖ ἔθνος. »

A extreme illiberalitatis est. Quod vero omnium
maxime ridiculum est, qui hoc animo præditi
sunt, nec ulla rerum suarum cura tanguntur,
cum arcani aliquid protulerint, eum qui audit
obsecrant adjurantque, ne cui alteri deinceps
hoc dicat: quo perspicue declarant se facinus
reprehensione dignum admisisse. Nam si precibus
ab eo obtinere niteris, ne alii cuiquam narret,
multo magis tibi ante providendum erat ne huic
ipsi ea diceret, ac quempiam dilaceraret, prode-
resque sermonem quem sartum tectum oportebat
tenere, ac tum denique salutem ipsius curares.
At suave est obtreectare: imo vero suave est a
maledicentia temperare. Nam qui de alicujus
fama detraxit, is deinceps in metu, et anxietate,

Ejusdem. — Quemadmodum benedicere et lau-
dare amicitiae initium est, ita quoque maledicere
et obtreectare, odii et simultatis, sexcentorumque
malorum origo et causa exstitit.

Philonis. — Diaboli sunt, atque a divina gratia
remoti, qui eadem ac ille diabolica perversitate
laborant, Deo quoque invisī, ac Dei onores, et ab
omni felicitate exsistunt alieni.

Ejusdem. — Quid calumnia fingi queat pejus?
delinit enim aures auditorum, eorumque animos
percellit stupore, et eos qui malis ceu prædæ cui-
piam imminet, ferinos reddit. Qui vero sana
mente sunt obfirmati, detrahenti potius, quam ei
de cujus fama detrahitur, infestos se præbent: ei
nimirum succensentes, factoque ad objurgandum
impetu os obstruentes, quoad evidenti testimonio
fidem dictis astruxerit.

TIT. XIII. — De narratione a viris prudentibus
facta: quodque earum excipiendarum studiosos
esse oporteat, contra vero a narrationibus stul-
torum aufugere.

Psal. cxviii, 85. — « Narraverunt mihi iniqui
fabulationes, sed non ut lex tua, Domine. »

Prov. v, 1. — « Sermonibus sapientum adjice
sensum tuum. » — 437 « Homines justis loqui-
mini. »

Eccli. viii, 11. — « Non te prætereant narratio
seniorum: ipsi enim didicerunt a patribus suis. »

Eccli. xxvii, 24. — « Narratio stulti offendicu-
lum est. »

Eccli. viii, 9. — « Ne despicias narrationem
sapientum, et in proverbiiis eorum conversare. »

Eccli. xxi, 15. — « Narratio fatui quasi sarcina
in via. Nam in labiis sensati invenietur gratia. »

S. Greg. Naz. tetrast. 17.

Occlude cera turpibus verbis tuas
Aures, sonisque eantium suavissimis.
Pateant honestis semper at sermonibus.
Audire, fari, facere non distant procul.

TIT. XIV. — De justitia et virtute.

Prov. xi, 4. — « Justitia liberat a morte. »

Prov. xii, 28. — « In semitis justitiæ vita. »

Prov. xiv, 34. — « Justitia elevat gentem. »

Prov. xi, 18. — « Seminanti justitiam, merces A
fidelis. »

Prov. xiii, 6. — « Justitia custodit innocen-
tes. »

Prov. xv, 9, 5. — « Persequentes justitiam
amat Deus. In abundanti justitia, virtus magna. »

Prov. xxi, 21. — « Via justitiæ et misericordiæ
inveniet vitam et gloriam. »

Prov. xi, 30. — « Ex fructu justitiæ nascitur
lignum vitæ. »

« Potestatem dat sermonibus initium justitiæ. »

Prov. xi, 4. — « Justitia irreprehensibiles vias
struit. »

Prov. xvi, 5. — « Initium vitæ bonæ facere
justa. »

Prov. xvi, 17. — « Longitudo vitæ, via justitiæ. » B

Prov. xvi, 3. — « Facere justa, et veritatem
dicere, magis placet Domino, quam sanguis vi-
ctimæ. »

Isa. xxii, 17. — « Erunt opera justitiæ pax,
et obtinebit justitia requiem. »

Isa. xvi, 9, 2. — « Justitiam discite, qui habitatis
in terra : cessavit enim impius. Aperite portas,
ingrediatur populus custodiens justitiam et veri-
tatem. »

Isa. lvi, 1. — « Hæc dicit Dominus : Custodite
judicium, facite justitiam divinam. Beatus qui
facit hæc, et qui retinet ista. »

Sap. i, 15. — « Justitia immortalis est. »

Sap. viii, 7. — « Si justitiam diligit quis, la-
bores ipsius sunt virtutes. »

Eccli. xxvii, 9. — « Si sequaris justitiam, ap-
prehendes eam, et indues illam ut poderem glo-
riæ. »

Matth. v, 6. — « Beati qui esuriunt et sitiunt
justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. »

I Joan. ii, 29. — « Omnis qui facit justitiam, ex
Deo est. »

Basil. in princ. Prov. — Justitia est habitus
unicuique tribuens quod dignum fuerit. Id vero
assequi facile non est : quod videlicet alii qui-
dem homines ob prudentiæ inopiam haud inve-
niunt quo pacto unicuique quod æquum sit distri-
buant; alii vero jus oblitierant, quia humanis
affectibus occupati tenentur. — Virtus sanitatis D
rationem obtinet. — Præstantior est virtus opi-
bus. — 438 Virtutis cultus tum præclara habenti possessio est, tum jucundum spectaculum
illis qui cum eo versantur.

S. Greg. Naz. orat. 1. — Bonum humanæ na-
turæ captu haudquaquam facile est, quemadmo-
dum ignis humidiori materiæ.

S. Greg. Nyssen. — Virtutem ab omni metu et
dominatione liberam esse convenit.

Ejusd. in Cant. cant. — Virtus res est nullius
dominio mancipata, sed voluntaria, et ab omni
necessitate libera.

Ejusd. in primam beatit. — Hujusmodi est divisio
virtutis, ut et in omnes qui ipsius studiosi sunt,

« Ο σπείρων δικαιοσύνην λήφεται μισθὸν πιστόν. »

« Δικαιοσύνη φυλάττει ἀκάκους. »

« Διώκοντας δικαιοσύνην ἀγαπᾷ ὁ Θεός. Ἐν πλεο-
ναζούσῃ δικαιοσύνῃ ἰσχύς πολλή. »

« Ὁδὸς δικαιοσύνης καὶ ἐλεημοσύνης εὐρήσει ζωὴν
καὶ δόξαν. »

« Ἐκ καρποῦ δικαιοσύνης φύεται δένδρον ζωῆς. »

« Ἐξουσίαν δίδωσι λόγοις ἀρχὴ δικαιοσύνης. »

« Δικαιοσύνη ἀμώμους ὀρθοτομεῖ ὁδοὺς. »

« Ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς, ποιεῖν δίκαια. »

« Μῆκος βίου ὁδὸς δικαιοσύνης. »

« Ποιεῖν δίκαια, καὶ ἀληθεύειν, ἀρεστὰ παρὰ Θεῷ
μᾶλλον ἢ θυσιῶν αἷμα. »

« Ἔσται τὰ ἔργα δικαιοσύνης εἰρήνη, καὶ κρατήσι·
ἡ δικαιοσύνη ἀνάπαυσιν. »

« Δικαιοσύνην μάθετε, οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς·
πάντα γὰρ ὁ ἀσεβὴς. Ἀνοίξατε πύλας, εἰσελθέτω
λαὸς φυλάττων δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν. »

« Τάδε λέγει Κύριος· Φυλάσσεσθε κρίσιν, ποιεῖτε
δικαιοσύνην θεῖαν. Μακάριος ὁ ποιῶν ταῦτα καὶ
ἀντεχόμενος αὐτῶν. »

« Δικαιοσύνη ἀθάνατός ἐστιν. »

« Ἐὰν δικαιοσύνην ἀγαπᾷ τις, οἱ πόνοι αὐτοῦ εἰσιν
ἀρεταί. » C

« Ἐὰν διώκῃς τὸ δίκαιον, καταλήψει, καὶ ἐνδύσῃ
αὐτὸ ὡς ποδήρη δόξης. »

« Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες δικαιοσύνην,
ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. »

« Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι. »

Δικαιοσύνη ἐστὶν ἕξις ἀπονεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν
Δυσθήρατον δὲ τοῦτο, τῶν μὲν διὰ τὸ περὶ τὴν φρό-
νησιν ἑλλειπὲς οὐχ εὐρισκόντων ἐκάστῳ διανεῖμαι τὸ
ἴσον, τῶν δὲ διὰ τὸ προκατέχεσθαι ὑπὸ παθῶν ἀνθρω-
πίνων, ἀφανίζόντων τὸ δίκαιον. — Ἡ ἀρετὴ λόγον
ὕψους ἔπχει. — Τιμιώτερον ἀρετῇ ἢ πλοῦτος. —
Ἀρετῆς ἀσκησις, τίμιον μὲν κτῆμα τῷ ἔχοντι, ἡδι-
στον δὲ θέαμα τοῖς ἐντυγχάνουσιν.

Δύσληπτον τὸ ἀγαθὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ὥστε
καὶ πῦρ ὕλη τῇ ὑγροτέρᾳ.

Ἐλευθέραν εἶναι προσήκει παντὸς φόβου τὴν ἀρε-
τὴν καὶ ἀδέσποτον.

Ἀδέσποτον ἡ ἀρετὴ, καὶ ἐκούσιον, καὶ ἀνάγκης
πάσης ἐλεύθερον.

Τοιαύτη τῆς ἀρετῆς ἡ διαίρεσις, ὥστε καὶ εἰς πάν-
τας τοὺς ἀντιποιουμένους αὐτῇ διαμερίζεσθαι, καὶ

πᾶσαν ἐκάστῳ παρῆναι μὴ ἐλαττωμένην ἐπὶ τοῖς A
συμμετέχουσιν.

Χρὴ τὴν ἀρετὴν μὴ χωλὴν εἶναι καθ' ἐτέρων, ἀλλ' ἔργῳ καὶ λόγῳ ὀρθὴν καὶ ἀπηρισμένην κατ' ἀμφοτέρω εἶναι.

Οὐ δύναται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις αὐτὸ καθαρῶς τὸ δίκαιον ἐν ψυχῇ θεάσασθαι, τὰ πολλὰ τῶν λογισμῶν ἀμβλυώττουσα.

Οὐχ ὁ τόπος τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ πέφυκε τὸν τόπον σεμνύνειν. — Ὡς περ ἐπὶ τῆς κιθάρας οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἀπὸ μιᾶς νευρᾶς τὴν μελωδίαν ἐργάσασθαι, ἀλλὰ πάσας ἐπλεῖναι δεῖ μετὰ ρυθμοῦ τοῦ προσήκοντος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς οὐκ ἀρκεῖ ἡμῖν νόμος εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ δεῖ πάντας αὐτοὺς μετὰ ἀκριβοῦς φυλάττειν.

Ὡς τοικεῖν, ἡ δικαιοσύνη τετράγωνός ἐστι, πάντοθεν ἴση καὶ ὁμοία, ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν ἀποχῇ κακῶν, ἐν εὐποιᾷ, ἐν τελειότητι γνωστικῇ. οὐδαμῇ οὐδαμῶς χωλεῖουσα, ἵνα μὴ ἀδίκος τε καὶ ἀνισος φανῇ.

Τῇ δικαιοσύνῃ δεῖ τὸ ἰσχύειν ἀκολουθεῖν, ὥς περ τῇ ἀδικίᾳ τὸ ἀσθενεῖν ἔπεται.

Κακίας ἐξ ἑσθῆς ἀρετῆς εἰσόδον ἐργάζεται, ὡς καὶ τοῦναντίον, ἀποστάντος ἀγαθοῦ, τὸ ἐφεδρεῖον κακὸν ἐπεισέρχεται. — Εἰ τις πάσας τὰς ἀρετὰς διὰ σπουδῆς καὶ νήψεως ἐγκεκλῆσται, οὗτος βασιλεὺς χρηματίζει, καὶ ἰδιώτης τυγχάνει.

ΤΙΤΑ. ΙΕ'. — *Περὶ διαφορᾶς καὶ ἀνομοίου καταστάσεως τῶν ἀνθρώπων.*

« Ὡς περ οὐχ ὅμοια πρόσωπα προσώποις, οὕτως οὐδὲ αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων ὅμοιαι. »

« Οὐ πάντα πᾶσι συμφέρει, καὶ οὐ πᾶσα ψυχὴ ἐν παντὶ εὐδοκεῖ. »

Οὐ τὰ αὐτὰ πᾶσι ἀρμόζειν οἴεσθε· οὔτε μὲν πᾶσιν ὁμοίως ἐπιτηδεῖα ὑπάρχει τροφή, οὔτε Χριστιανοῖς εἰς βίος ἀρμόδιος. — Ὡς περ τοῖς σώμασιν οὐ τὴν αὐτὴν φαρμακείαν καὶ τροφὴν προσφέρονται τινες, ἄλλοι δὲ ἄλλην, ἢ εὐεκτοῦντες, ἢ κάμνοντες, οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς διαφόρῳ λόγῳ καὶ ἀγωγῇ θεραπεύειν. Μάρτυρες δὲ τῆς θεραπείας ὧσι καὶ τὰ πάθη. Τοὺς μὲν ἀγρεῖ λόγος, οἱ δὲ ρυθμίζονται παραδείγματι· οἱ μὲν δύνανται κέντρων, οἱ δὲ χαλινῶν. Οἱ μὲν γὰρ εἰσι νωθεῖς καὶ δυσκίνητοι πρὸς τὸ καλόν, οὓς τῇ πληγῇ τοῦ λόγου διεγερτεῖν. Οἱ δὲ καθάπερ πῶλοι γενναῖοι πόρρω τῆς νύσσης θέοντες, οὓς βελτίους ποιήσας ἀγῶν καὶ ἀνακόπτων ὁ λόγος· τοὺς μὲν ἔπαινος ὤνησε, τοὺς δὲ ὁ ψόγος. Ἀμφοτέρω μετὰ τοῦ κειροῦ, ἢ τοῦναντίον ἐδραψεν ἔξω τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ λόγου. Τοὺς μὲν παράκλησις κατορθοῖ, τοὺς δὲ ἐπιτίμησις· καὶ αὖθις τοὺς μὲν ἐκ κοινῇ διελέγχομεν, τοὺς δὲ κρύβδην.

nienti adhibita sint. Alios itidem adhortatio coarguimus, illos remotis arbitris.

distribuat, et singulis integra adsit, nec ullo modo propter eos qui ipsam participant decreseat.

S. Cyrilli. — Cavendum est, ne alterutro pede virtus claudicat, verum utraque parte, hoc est tam actione quam sermone, recta perfecta sit.

Methodii. — Humana natura justitiam pure in anima non valet contueri : quippe cujus cogitationes plerumque cæcutiant.

S. Chrysost. — Non locus virtutem, sed virtus locum solet exornare. — Ut in cithara ad modulatum cantum edendum una chorda non sufficiet, verum omnes cum numero et concentu absoluto peragrandæ sunt : eodem modo in animæ quoque virtute haud satis est ad salutem obtinendam legem unam observare, sed omnes diligenter oportet exsequi.

S. Clement. lib. iii Stromat. — Justitia, ut videtur, quadrata est, atque undique similis et eadem ; in sermone, in actione, in abstinence a malis, in beneficentia, et in perfectione scientiæ, nec usquam omnino claudicat, ne alioqui injusta et minime æqualis appareat.

Didymi. — Justitiam robur perpetuo comitatur, quemadmodum injustitiam sequitur imbecillitas.

Philonis. — Discessio vitiositatis virtutis accessum facit : quemadmodum contra submoto bono malum se statim insinuat. — Si quis virtutes omnes per studium animique vigilantiam veluti gremio inclusas habuerit, hic rex nominandus est, quamvis alioqui sit privatus.

TIT. XV. — *De vario et dissimili hominum statu.*

Eccli. xiii, 31. — « Quemadmodum vultus vultibus similes non sunt, sic etiam corda hominum. »

Eccli. xxvii, 53. — « Non omnia omnibus expediunt : nec omnis anima omni re delectatur. »

S. Greg. Naz. — Non eadem omnibus convenire existimandum est : nec una omnibus conveniens esca est, nec una Christianis vita congruit. — Quemadmodum non eandem prorsus cum medicinam, tum alimoniam, impertiri solent homines, sed aliam aliis, seu sani sint, seu morbo fatiscant, sic quoque diversa ratione et diæta animis oportet mederi. Atque illos quidem sermo ducit, hi formantur exemplo : illi stimulis opus habent, isti vero freno. Alii enim segnes desidesque sunt, vixque moventur ad bonum, quos sermonis 439 verberibus excitare incumbat. Alii generosorum pullorum more longius a meta currunt ; quos meliores sermo fecerit, ipsos astringendo colibendoque. Rursus aliis quidem laudes adjumento fuerint, aliis vituperium. Utraque nimirum suo tempore. Alioqui enim nocuerunt ista, quæ nec tempore, nec modo conveniunt corrigi, alios objurgatio : istos denique palam

117. XVI. — *De justis, et probis, et bonis viris.*

A TITA. 17. — *Περὶ δικαίων, καὶ καλῶν, καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν.*

Nam. xvi, 5. — « Novit Deus qui sui sunt, et sanctos ad se suscepit. »

Deut. xxxiii, 12. — « Qui dilectus est a Domino, habitabit confidenter : et Deus obumbrat eum omnibus diebus. »

I Reg. xvi, 12. — « Dixit Dominus ad Samuelem : Surge, unge David, quia bonus est. »

Psal. xxxvi, 25. — « Junior sui (etenim senui) et non vidi justum derelictum. Justi hæreditabunt terram. Salus justorum a Domino, et protector eorum est, » etc.

Psal. xci, 13. — « Justus ut palma florebit, sicut cedrus quæ in Libano est, » etc.

Psal. xcvi, 11. — « Lux orta est justo, et rectis corde lætitia. »

Psal. cxi, 2, 4, 7. — « Generatio rectorum benedicetur. Gloria et divitiæ, etc. Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors, etc. In memoria æterna erit justus ; ab auditione, » etc.

Psal. cxvii, 15. — « Vox exultationis et salutis, in tabernaculis justorum. »

Psal. cxlv, 3. — « Dominus diligit justos. »

Prov. x, 3. — « Non fame necabit Dominus animam justi. Fons vitæ in manu justi. »

Prov. xiii, 23. — « Thesaurizantur justis opes impiorum. »

Prov. iv, 18. — « Justorum semitæ quasi lux splendent : antegraduntur et illuminant, dum perfecta sit dies. »

Prov. xiv, 16. — « Septies cadet justus, et resurget. »

Prov. xi, 11. — « In bonis justorum erectæ sunt civitates ; ore autem impiorum diruæ sunt. »

Prov. ii, 22. — « Benigni erunt habitatores terræ : innocentes autem relinquentur in ea. »

Prov. iii, 32. — « Habitacula justi benedicuntur. »

Prov. x, 33. — « Labia virorum justorum distillant gratias. »

Prov. xii, 3. — « Radices justorum non evelluntur. »

Prov. xiii, 13. — « Domus justorum benedicuntur. »

Prov. xiv, 2. — « Qui respicit plane, misericordiam consequetur. »

Prov. xx, 7. — « Qui recto ambulat, timet Dominum. »

« Qui citra reprehensionem conversatur in justitia, beatos liberos relinquet. »

Eccle. ii, 26. — « Bono homini in conspectu suo dedit sapientiam, et scientiam, et lætitiā. »

Sap. iii, 1-7. — « Justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum. Visi sunt oculis insipientium mori, et æstimata est afflictio exitus eorum : **440** et quod a nobis est iter, contritio : illi autem sunt in pace. Nam etsi coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate ple-

« Ἐγὼ ὁ Θεὸς τοὺς ὄντας αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀγίους προσελάβετο πρὸς αὐτόν. »

« Ὁ ἡγαπημένος ὑπὸ Κυρίου, κατασκηνώσει πεποιθώς, καὶ ὁ Θεὸς σκιάζει ἐπ' αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας. »

« Εἶπε Κύριος πρὸς Σαμουὴλ ὁ Ἀνάστα, χρίσον τὸν Δαβὶδ, ὅτι ἀγαθὸς ἐστίν. »

« Νεώτερος ἐγενόμην ὁ καὶ γὰρ ἐγήρασα ὁ καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλειμμένον. Δίκαιοι κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Σωτηρία τῶν δικαίων παρὰ Κυρίου, καὶ ὑπεραπιστὴς αὐτῶν ἐστίν. »

« Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει, ὡσεὶ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ. »

B « Φῶς ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ εὐφροσύνη. »

« Γενεὰ εὐθίων εὐλογηθήσεται. Δόξα καὶ πλοῦτος. Ἐξανέτειλε φῶς ἐν σκοτει τοῖς εὐθέσιν, ἐλεήμων. Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος, ἀπὸ ἀκοῆς. »

« Φωνὴ ἀγαλλιάσεως καὶ σωτηρίας, ἐν σκηναῖς δικαίων. »

« Κύριος ἀγαπᾷ δικαίους. »

« Οὐ λιμοκτονήσει Κύριος ψυχὴν δικαίου. Πηγὴ ζωῆς ἐν χειρὶ δικαίου. »

« Θησαυρίζεται δικαίους πλοῦτος ἀσεβῶν. »

C « Αἱ ὁδοὶ τῶν δικαίων ὁμοίως φωτὶ λάμπουσι : προπορεύονται δὲ, καὶ φωτίζουν ἕως κατορθώσῃ ἡ ἡμέρα. »

« Ἐπτάκις πεσεῖται ὁ δίκαιος, καὶ ἀναστήσεται. »

« Ἐν ἀγαθοῖς δικαίων κατορθώθησαν πόλεις, στόμασι δὲ ἀσεβῶν κατεσχάφησαν. »

« Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, δίκαιοι δὲ ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ. »

« Ἐπαύλεις δικαίου εὐλογοῦνται. »

« Χεὶρ ἀνδρῶν δικαίων ἀποστάζει χάριτας. »

« Αἱ ῥίζαι τῶν δικαίων οὐκ ἐξαρθήσονται. »

« Οἴκοι δικαίων εὐλογοῦνται. »

D

« Ὁ βλέπων λεία, ἐλεηθήσεται. »

« Ὁ πορευόμενος ὁρθῶς, φοβεῖται τὸν Κύριον. »

« Ὁς ἀναστρέφεται ἄμωμος ἐν δικαιοσύνῃ, μακαρίους τοὺς παῖδας καταλείψει. »

« Τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ἀγαθῷ πρὸ προσώπου αὐτοῦ ἔδωκε σοφίαν, καὶ γνῶσιν, καὶ εὐφροσύνην. »

« Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀφῆται αὐτῶν βάσανος. Ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κακώσεις ἡ ἔξοδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεῖα σύντριμμα ὁ δὲ εἰσὶν ἐν εἰρήνῃ. Καὶ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων ἔαν κολασθῶσιν, ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης. Καὶ ὀλίγα πα-

δευθάντες, μεγάλα εὐεργετηθήσονται· ὅτι ὁ Θεὸς ἀπαίρασεν αὐτοὺς, καὶ εὗρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ. Ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτοὺς, καὶ ὡς ὀλοκάρπωμα θυσίας προσεδίξατο αὐτοὺς, καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάμψουσι. »

« Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν, καὶ ἡ φροντίς αὐτῶν παρὰ Ὑψίστου. Διὰ τοῦτο λήφονται τὸ βασίλειον τῆς εὐπρεπείας, καὶ τὸ διάδημα τῆς καλλονῆς ἐκ χειρὸς Κυρίου· ὅτι τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ σκεπάζεται αὐτοὺς, καὶ τῷ βραχίονι ὑπερασπίζει αὐτῶν. »

« Δίκαιος ἐάν φθάσῃ τελευτῆσαι, ἐν ἀναπαύσει ἔσται. Χάρις καὶ εὐλος ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐπισκοπὴ ἐν τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ. »

« Θυσία ἀνδρὸς δικαίου δεκτή. »

« Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθὰ. »

Ῥάβδος δικαίου κρείσσων ἢ τιμὴ κακοῦ

Ἐνα πλοῦτον νομίζοντα τὴν τῆς ἀρετῆς κτῆσιν, μίαν εὐγένειαν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν οἰκειότητα, μίαν ἀξίαν καὶ θυναστείαν τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ, καὶ ἀδούλωτον εἶναι τοῖς ἀνθρωπίνους παθήμασιν· ἀχθόμενον μὲν τῇ παρατάσει τῆς τοῦ ὕλικου βίου ζωῆς, σπεύδοντα δὲ καθάπερ οἱ διὰ πελάγους κακοπαθοῦντες πρὸς λιμένα καταντῆσαι τῆς ἀναστάσεως.

Ὡς περ τὰ εὐώδη τῶν ἀρωμάτων τῆς ἰδίας εὐκνοίας τὸν παρακείμενον ἀέρα πλήρη ποιεῖ· οὕτως ἀνδρὸς ἀγαθοῦ παρουσία τοὺς πῆλας ἐνένησιν.

TIT. IZ'. — *Peri διγλώσσου.*

« Κατάγνωσις πονηρὰ ἐπὶ διγλώσσου. »

« Πᾶς ἀμαρτωλὸς φθονερὸς καὶ διγλωσσος ἀτιμίαν ἔξει. »

« Ψιθυροὺς καὶ διγλωσσὸν καταράσασθε· πολλοὺς γὰρ εἰρηνεύοντας ἀπώλεσε. Γλῶσσα διττὴ πολλοὺς ἐτάλευσε, καὶ διέστειλεν αὐτοὺς ἀπὸ θήνων· εἰς θῶνος, καὶ πόλεις ἔχυρās καθεῖλεν, καὶ οἰκίας μεγίστων κατέστρεψε. Γλῶσσα διττὴ γυναῖκας ἀνδρείας ἐξέβαλε καὶ ἐστέρησεν αὐτάς τῶν πόνων αὐτῶν. Ὁ προσέχων αὐτῇ, οὐ μὴ εὖρῃ ἀνάπαυσιν, οὐδὲ κατασκηνώσει μετὰ ἡσυχίας. »

TIT. III'. — *Peri δικαστῶν ἀδεκάστων, καὶ καθαρὰς ἐχόντων τὰς χεῖρας, καὶ κρίμα καὶ δικαιοσύνην ποιοῦντων.*

« Ἀθῶν καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς, καὶ οὐκ ἀθωώσεις τὸν ἀσεβῆ. »

« Πᾶσαν γλῆραν καὶ ὄργανόν σου κακώσετε. »

« Οὐ πρόσθεσις μετὰ πλῆθους ἐκκλίνει κρίσιν. Δῶρα οὐ λήψῃ. Τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς βλέπόντων, καὶ λυμαίνεται βήματα δίκαια. »

PATROL. GR. XCV.

na est. Et in paucis vexati, in multis bene disponentur : quoniam Deus tentavit illos, et invenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocaustum hostiæ accepit illos : et in tempore respectus sui refulgebunt. »

Eccle. v, 16. — « Justi in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum, et cogitatio eorum apud Altissimum. Ideo accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini : quoniam dextera sua teget eos, et brachio suo defendet illos. »

Eccle. iv, 7, 13. — « Justus, si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Gratia et misericordia est in sanctos ejus, et respectus in electos illius. »

Eccle. xxv, 9. — « Sacrificium viri justī acceptum est. »

Matth. xii, 35. — « Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona. »

Virga justī melior est quam honor ab improbo præstitus

Theologi. — Nullas alias opes esse sapiens arbitratur, præter virtutis possessionem : nullam aliam nobilitatem, præterquam conjunctionem et familiaritatem cum Deo ; nullam denique dignitatem et potentiam, nisi sibi ipsi imperare, nec humanis perturbationibus servire : ita ut corporeæ hujusce vitæ diuturnitatem moleste ferat, et, velut qui per mare conflictantur, ad portum resurrectionis pervenire festinet.

Ejusdem. — Quemadmodum fragrantia unguenta propinquum aerem suavitatem suam perfundunt : sic etiam viri probi præsentia iis qui propius cum ipso versantur, emolumentum affert.

TIT. XVII. — *De bilingui.*

Eccle. v, 17. — « Condemnatio pessima super bilinguem. »

Eccle. vi, 1. — « Omnis peccator invidus et bilinguis contumeliam fert. »

Eccle. xxviii, 14, 19. — « Susurrionem et bilinguem maledicite : multos enim perdidit habentes pacem. Lingua duplex multos commovit, et dispersit illos de gente ingentem : et civitates muratas destruxit, et domos magnatorum effodit. Lingua duplex mulieres viratas ejecit, et privavit illas laboribus suis. Qui respicit illam, non habebit requiem, nec habitabit cum silentio. »

TIT. XVIII. — *De iudicibus incorruptis, et qui puras habent manus, et juste jura reddunt.*

Exod. xxiii, 7. — « Insontem et justum non interficies, neque absolves impium. »

Exod. xxii, 22. — « Omnem viduam et pupillum non affligetis. »

Exod. xxiii, 2, 8. — « Non adjicies cum multitudo subvertere judicium. Munera non accipies : Munera enim excecant oculos videntium, et corrumpunt verba justa. »

Exod. xxiii, 3. — « Pauperis non misereberis in judicio. Non pervertes judicium pauperis in lite ipsius. »

Levit. xix, 15. — **441** « Non facietis injuriam in judicio. Non accipies personam pauperis, nec suspicies faciem potentis. In justitia judicabis proximum tuum. »

Levit. xxiv, 22. — « Unum judicium erit advenæ et indigenæ. »

Num. xxxv, 31. — « Non accipietis redemptionem animæ pro homicida, qui reus mortis fuerit : hunc morte afficietis. »

Deut. xvi, 20. — « Juste quod justum est, persequeris. »

Deut. i, 17, 18. — « Non agnosces personam in judicio : secundum parvum, et secundum magnum judicabis : non revereberis personam cujusquam ; quia judicium Dei est. »

Deut. xxiv, 17. — « Non declinabis judicium advenæ, et pupilli, et viduæ : nec oppignerabis vestem viduæ. »

Deut. xxv, 19, 24. — « Maledictus qui acceperit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis, et dicet omnis populus, Fiat. Maledictus qui pervertit judicium advenæ, et pupilli, et viduæ : et dicet omnis populus, Fiat. »

Job vi, 29. — « Sedete, et non sit injustitia : et cum justo convenite. »

Job xvii, 9. — « Qui purus est manibus, assumat fiduciam : injustos et iniquos deridebit. »

Job xxxii, 21. — « Hominem non erubescam, nec mortalem reverebor. Non enim scio admirari hominem. Sin secus, tinea me arrodant. »

Psal. xiv, 5. — « Munera super innocentes non accepit. Qui facit hæc, non movebitur in æternum. »

Psal. cv, 3. — « Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam omni tempore. »

Prov. xxxi, 9. — « Aperi os tuum, et omnia juste judica. »

Prov. xxv, 27 sec. LXX. — « Qui donorum acceptiones odit, salvus erit. »

« Pretiosa res est vir purus. »

Prov. xviii, 5. — « Revereri faciem in judicio, non est bonum. »

Jerem. ix, 24. — « In hoc gloriatur qui gloriatur, intelligere et nosse Dominum, et facere judicium et justitiam in medio terræ. »

I Reg. xii, 3, 4. — « Dixit Samuel ad universum Israel : Loquimini de me coram Domino, hominem cujus tulerim, aut asinum, aut oppresserim vos. Respondete adversum me. Et dixerunt ad Samuel : Non nobis injuriam fecisti, nec accepisti de manu nostra quidpiam. »

III Reg. iii, 11, 12. — « Dixit Dominus Salomoni : Quia postulasti a me verbum hoc, nec petisti tibi dies multos, nec divitias, nec animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum judicium ; ecce dedi tibi cor in-

« Πένητα οὐκ ἐλεήσεις ἐν κρίσει. Οὐ διαστρέψεις κρίμα πένητος ἐν κρίσει αὐτοῦ. »

« Οὐ ποιήσετε ἄδικον ἐν κρίσει. Οὐ λήψῃ προσωπον πτωχοῦ, οὐδ' οὐ μὴ θαυμάσῃς πρόσωπον δυνατοῦ. Ἐν δικαιοσύνῃ κρίνεις τὸν πλησίον σου. »

« Δικαίωσις μία ἔσται τῷ προσηγύτῳ καὶ τῷ ἐγγωρίῳ. »

« Οὐ λήψεσθε λύτρα περὶ τῆς ψυχῆς παρὰ τοῦ φονεύσαντος, τοῦ ἐνόχου ὄντος ἀναιρεθῆναι· θανάτῳ θανατώσετε αὐτόν. »

« Δικαίως τὸ δίκαιον διώξεις. »

« Οὐκ ἐπιγνώσῃ πρόσωπον ἐν κρίσει· κατὰ τὸν μικρὸν, καὶ κατὰ τὸν μέγαν κρίνεις· οὐ μὴ ὑποστελῇ πρόσωπον ἀνθρώπου, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἔστιν. »

« Οὐκ ἐκκλινεῖς κρίσιν προσηγύτου, καὶ ὀρφανοῦ, καὶ χήρας, καὶ οὐκ ἐνεχυριάσεις ἱμάτιον χήρας. »

« Ἐπικατάρατος, ὃς ἐὰν λάβῃ δῶρα, καὶ πατήσῃ ψυχὴν αἵματος ἀθώου· καὶ ἐρεῖ πᾶς ὁ λαός, Γένοιτο. Ἐπικατάρατος πᾶς ὃς ἐὰν ἐκκλίνῃ κρίσιν προσηγύτου, καὶ ὀρφανοῦ, καὶ χήρας· καὶ ἐρεῖ πᾶς ὁ λαός, Γένοιτο. »

« Καθίσατε, καὶ μὴ εἴη ἄδικον, καὶ τῷ δικαίῳ συνέρχεσθε. »

« Καθαρὸς χερτὶν ἀναλάβοι θάρσος· ἄδικων καὶ ἀνόμων καταγέλασει. »

« Ἀνθρώπον οὐ μὴ αἰσχυθῶ, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βροτὸν οὐ μὴ ἐντραπῶ. Οὐδὲ γὰρ ἐπίσταμαι θαυμάσαι πρόσωπον. Εἰ δὲ μὴ, καὶ ἐμὲ σῆτες ἔδονται. »

« Δῶρα ἐπ' ἀθώοις οὐκ ἔλαβεν. Ὁ ποιῶν ταῦτα, οὐ σαλευθήσεται εἰς τὴν αἰῶνα. »

« Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες κρίσιν, καὶ ποιῶντες δικαιοσύνην ἐν παντὶ καιρῷ. »

« Ἄνοιγε σὸν στόμα, καὶ κρίνε πάντα δικαίως. »

« Ὁ μισῶν δώρων λήψεις, σώζεται. »

« Κτήμα τίμιον ἀνὴρ καθαρός. »

« Αἰδεῖσθαι πρόσωπον ἐν κρίσει, οὐ καλόν. »

« Ἐν τούτῳ καυχάσθαι ὁ καυχώμενος, ἐν τῷ συνεῖν καὶ γινώσκειν τὸν Κύριον, καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐν μέσῳ τῆς γῆς. »

« Εἶπε Σαμουὴλ πρὸς πάντα Ἰσραὴλ· Ἀποκρίθητε κατ' ἐμοῦ ἐνώπιον Κυρίου· μόσχον τίνος εἴληφα, ἢ ὄνον, ἢ καταδυναστεύσας ὑμᾶς. Ἀποκρίθητε κατ' ἐμοῦ. Καὶ εἶπαν πρὸς Σαμουὴλ· Οὐκ ἠδίκησας ἡμᾶς, οὐδὲ εἴληφας ἐκ χειρὸς ἡμῶν οὐδέν. »

« Εἶπε Κύριος πρὸς Σολομῶν· Ἀνθ' ὧν ἤτήσῃ παρ' ἐμοῦ τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ οὐκ ἤτήσῃ ἑαυτῷ ἡμέρας πολλάς, οὐδὲ πλοῦτον, οὐδὲ ψυχὰς ἐχθρῶν σου, ἀλλ' ἤτήσῃ ἑαυτῷ σύνεσιν τοῦ εἰσακούειν κρίμα· ἰδοὺ δίδωμά σοι καρδίαν φρονίμην καὶ σοφὴν. Ὡς

οὐ οὐ γέγονεν ἔμπροσθέν σου, καὶ μετὰ σὲ οὐκ ἔσται. »

« Εἶπε ταῖς γυναῖξιν ὁ βασιλεὺς Σολομὼν· Σὺ λέγεις ὅτι ὁ υἱὸς σου ὁ ζῶν, καὶ ταύτης ὁ υἱὸς ὁ τεθνηκώς; Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς· Λάβετέ μοι μάχαιραν. Καὶ προσήνεγκαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως μάχαιραν. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς· Διέλετε τὸ παιδίον τὸ ζῶν εἰς δύο, καὶ δότε τὸ ἡμῖσι αὐτοῦ ταύτη, καὶ τὸ ἡμῖσι αὐτοῦ ἐκείνη. Καὶ ἀπεκρίθη ἡ γυνή τις ἣν ὁ υἱὸς ὁ ζῶν, καὶ εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι ἐταράχθη ἡ μήτηρ αὐτῆς· Μηδαμῶς, κύριε, ὅς αὐτῇ τὸ παιδίον, καὶ θανάτῳ μὴ θανατώσῃτε αὐτό. Καὶ αὕτη εἶπε· Μήτε ἐμὸν, μήτε αὐτῆς ἔστω· διέλετε αὐτό. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς· Δότε τὸ παιδίον τῇ μητρὶ τῇ εἰπούσῃ. Δότε αὐτῇ τοῦτο, καὶ θανάτῳ μὴ θανατώσῃτε αὐτό, ὅτι αὕτη ἡ μήτηρ αὐτοῦ. »

« Κρίμα δίκαιον κρίνετε. Χήραν, καὶ ὀρφανὸν, καὶ προσήλυτον, καὶ πένητα μὴ καταδυναστεύετε. »

« Τάδε λέγει Κύριος· Φυλάξατε κρίσιν, ποιεῖτε καὶ δικαιοσύνην. Μακάριος ὁ ποιῶν ταῦτα, καὶ ἀντεχόμενος αὐτῶν καὶ διατηρῶν τὰς χεῖρας αὐτοῦ μὴ ποιεῖν ἄδικα. »

« Ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὀρφανόν, καὶ δικαιώσατε χήραν, καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος. »

« Ἐνεπλήσθη Σιών κρίσεως καὶ δικαιοσύνης· ἐκεῖ σοφία καὶ εὐσέβεια πρὸς Θεόν· οὗτοι εἰσι θησαυροὶ δικαιοσύνης. »

« Εὐλογῇσιν σε ὁ λαὸς ὁ πτωχός, καὶ πόλεις ἀνθρώπων ἀδικουμένων εὐλογήσουσί σε. Ἐγένου γὰρ πάση πόλει ταπεινῇ βοηθός, καὶ τοῖς ἀθυμήσασιν δι' ἐνδειαν σκέπη· ἀπὸ ἀνθρώπων πονηρῶν ῥύσαι αὐτούς. Σκέπη διψόντων καὶ πνεῦμα ἀνθρώπων ἀδικουμένων, εὐλογήσουσί σε. »

« Τάδε λέγει Κύριος· Κρίνατε πρωτῶν, καὶ εὐθύνετε, καὶ ἐξέλεσθε διηρπασμένον ἐκ χειρὸς ἀδικούντος αὐτόν· ὅπως μὴ ἀναφθῇ ὡς πυρὶ ἡ ἐργή μου, καὶ καυθῇσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σώζων. »

« Προσήλυτον, καὶ ὀρφανόν, καὶ χήραν μὴ καταδυναστεύετε, καὶ μὴ ἀπειθεῖτε, καὶ αἷμα ἀθῶον μὴ ἐκχέετε. »

« Ἀδικίαν καὶ τλαιπωρίαν ἀφέλεσθε, κρίμα καὶ δικαιοσύνην ποιεῖτε· ἐξέλετε καταδυναστείαν ἀπὸ τοῦ λαοῦ μου, λέγει Κύριος. »

« Ἀθῶον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς. »

« Οὐκ ἔστι περὶ τῇ ἀληθείᾳ προσωπολήψια. »

« Ἀγαπήσατε δικαιοσύνην οἱ κρίνοντες τὴν γῆν. »

« Λήφεται πανοπλίαν τὸν ζῆλον αὐτοῦ· ἐνδύσεται θώρακα δικαιοσύνης, καὶ περιθήσεται κόρυθα κρίσιν ἀνυπόκριτον. Λήφεται ἀσπίδα ἀκαταμάχητον ὁσιότητα. »

« Μὴ λάβῃς πόσσωπον δυνάστου. Ἔως θανάτου

intelligens et sapiens, in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te futurus sit. »

III Reg. iii, 23-27. — « Dixit mulieribus rex Salomon : Tu dicis, quod filius tuus vivit, illius vero filius is est qui mortuus est ? Et dixit rex : Afferte mihi gladium. Et attulerunt gladium coram rege. Et dixit rex : Dividite infantem vivum in duas partes, et date dimidiam partem uni, et dimidiam partem alteri. Et respondit mulier, cujus erat filius vivus, ad regem (eo quod commota essent viscera ejus) : Nequaquam, domine; da illi infantem vivum, et nolite interficere eum. Illa vero aiebat : Nec mihi, nec tibi sit, dividite eum. Et respondit rex : Date infantem matri quæ dixit, Date eum illi, nec morte interficiatis eum. Ipsa enim est mater illius. »

Zach. vii, 9. — « Justum judicium judicate. Viduam, et pupillum, et advenam, et pauperem ne opprimatis. »

Isa. lvi, 1. — « Hæc dicit Dominus : Custodite judicium, et facite justitiam. Beatus qui facit hæc, et qui retinet ista, et servat manus suas, ne faciat iniquitatem. »

Isa. i, 17. — « Querite judicium, eripite eum qui injuriam patitur, judicate pupillum, justificate viduam : et venite, et disceptemus, dicit Dominus. »

Isa. xxxiii, 5. — « Repleta est Sion judicio et justitia : illic sapientia et pietas apud Deum. Isti sunt thesauri justitiæ. »

Isa. xxi, 3, 4. — « Benedicet te populus pauper, et civitates hominum iniquitatem sustinentium benedicent te. Fuisti enim omni civitati humilli auxiliator, et tristibus propter inopiam protectio : ab hominibus pessimis libera eos. Umbra-culum sitientium, et spiritus hominum iniquitatem sustinentium benedicent te. »

Jerem. xxi, 12. — « Hæc dicit Dominus : Judicate mane, et recte facite, et eripite raptum de manu calumniatoris : ut non accendatur ut ignis ira mea, et ardeat, et non erit qui salvum faciat. »

Jerem. xii, 3. — « Advenam, et pupillum, et viduam nolite opprimere, neque impie agatis, et sanguinem innocentem ne effundatis. »

Ezech. xlv, 9. — « Injustitiam et æquum auferite, judicium et justitiam facite, auferite oppressionem a populo meo, dicit Dominus. »

Dan. xiii, 53. — « Insontem et justum non occides. »

III Esdr. iv, 39. — « Non est apud veritatem acceptio personarum. »

Sap. i, 1. — « Diligite justitiam, qui judicatis terram. »

Sap. v, 18. — « Accipiet armaturam zelum suum : induet pro thorace justitiam, et accipiet pro galea judicium certum. Sumet scutum inexpugnabile æquitatem. »

Ecclesi. iv, 27. — « Noli accipere personam potentia.

Usque ad mortem certa pro justitia, et Dominus A
pugnabit pro te. »

Eccli. xviii, 15. — « In innocentibus ne des que-
relam. »

Eccli. iv, 26. — « Ne accipias personam adver-
sus animam tuam. »

Eccli. viii, 26. — « Ne stes contra faciem con-
tumeliosam. »

Eccli. iv, 9. — « Libera eum qui injuriam pati-
tur de manu calumniantis : et ne despondeas ani-
mum dum judicaveris. »

Eccli. xi, 7. — « Priusquam interroges, ne vitu-
peres. Intellige primum, et tunc corripere. »

Eccli. xxviii, 34. — « Sine examine nihil fa-
cies. »

Eccli. xxxii, 1. — « Lectorem te posuerunt? B
noli extolli. Esto in illis quasi unus ex ipsis. »

Rom. xiii, 3. — « Vis non timere potestatem?
Bonum fac, et habebis laudem ex illa. »

I Joan. iii, 7. — « Qui facit justitiam, justus est,
quemadmodum et ille justus est. Omnis qui non
facit justitiam, non est ex Deo. »

S. Basil. Orat. de invid. — Si gloriæ cupiditate
flagras, visque supra vulgus lucere, et in mundi
negotiiis splendorem assequi, justus esto, tempe-
rans, prudens, et fortis, teque pro pietate decer-
tando, tolerantem præbe. **443** Sic enim et teipsum
salvum facies, et ob majora bona claritatem majore-
rem adipisceris.

Ejusd. in princ. Prov. — Justæ animi affectionis
argumentum est integritas in judicando. — Ad hoc,
ut veram justitiam quispiam intelligat, magnum
sane ingenium, et summa mentis perfectio requi-
ritur. Neque enim fieri potest ut quisquam de con-
troversis recte et integre pronuntiet, nisi doctri-
nam juris ante perceperit. Nam qui veram justiti-
am callet, ac per eam suam cuique tribuere di-
dicit, is demum dirigere judicium potest. Quemad-
modum enim sagittarius telum ad signum dirigit,
sic quoque judex ad id quod justum est collineat,
cum rationem personarum non habet, nec per
animi propensionem quidquam facit, sed recta et
integra judicia pronuntiat. Atqui duobus apud il-
lum causam dicentibus, quorum alter plus æquo,
alter minus habeat, stat judex eos inter se ex-
æquans, tantumque ei qui exuberat, adimit, quan-
tum illi qui injuria afficitur, deesse compererit.

Ejusd. hom. hab. in Lacyzis. — Qui cernit pla-
na, misericordiam consequetur. Quid igitur, si
terræ naturam minime planam et æquabilem vi-
dero (qualis enim ipsa est, talis quoque cernatur
necesse est), hoc nomine condemnabor? At tu su-
blimius velim respicias. Astant mihi diversa fra-
trum genera : unus pauper est, dives alter, unus
peregrinus, alter familiaris, qui vel te iudice
disceptaturi sint, vel liberalitate tua opus habituri.
Si pro tribunali sedeas, ne commiseris ut vel
inæqualia spectes, hoc est divitem excelsum, et
pauperem abjectum. Si foribus tuis astet aliquis,

ἀγωνισαὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ Κύριος ὁ Θεὸς πο-
λεμήσει ὑπὲρ σου. »

« Ἐν ἀθώοις μὴ ᾤς μῶμον. »

« Μὴ λάβῃς πρόσωπον κατὰ τῆς ψυχῆς σου. »

« Μὴ ἐξαναστῇς ἀπὸ προσώπου ὀδριστοῦ. »

« Ἐξελοῦ ἀδικούμενον ἐκ χειρὸς ἀδικοῦντος, καὶ
μὴ ὀλιγοψυχῆσης ἐν τῷ κρίνειν σε. »

« Πρὶν ἢ ἐξετάσης, μὴ μέμψῃ. Νόησον πρῶτον,
καὶ τότε ἐπιτίμα. »

« Ἄνευ κρίσεως μὴ ποιήσης μὲδέν. »

« Ἦγοούμενόν σε κατέστησαν; μὴ ἐπαίρου. Γίνου
ἐν αὐτοῖς ὡς εἰς ἐξ αὐτῶν. »

« Θέλεις μὴ φοβεῖσθαι ἐχθρούς; Ἀγαθὸν ποιεῖ,
καὶ ἔξεις ἐπαῖνον ἐξ αὐτῆς. »

« Ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, δίκαιός ἐστι, καθὼς
καὶ ἐκείνος δίκαιός ἐστι. Πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύ-
νην, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ. »

Εἰ δόξης ἐπιθυμεῖς, καὶ βούλει τῶν πολλῶν ὑπερ-
φαίνεσθαι, καὶ εὐδόκιμος ἐν τοῖς κοσμητικοῖς πράγ-
μασι γίνεσθαι, ἔσθι δίκαιος, σώφρων, φρόνιμος, ἀν-
δρεῖος, ὑπομονητικὸς ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶ-
σιν. Οὕτω γὰρ σεαυτὸν σώσεις, καὶ ἐπὶ μείζοντι
ἀγαθοῖς μείζονα ἔξεις τὴν περιφάνειαν.

« Ἐλεγχος τῆς τοῦ δικαίου διαθέσεως ἡ περὶ τὸ κρί-
νειν ὀρθότης. — Τὸ νοῆσαι τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην
μεγάλῃς ὄντως διανοίας, καὶ φρενὸς τελειότητος βαί-
ται. Ἀμήχανον γὰρ μὴ προπαιδευθέντα περὶ τοῦ δι-
καίου δύνασθαι τὰς ἀμφισβητήσεις ὀρθῶς διακρίνειν.
Ὁ γὰρ εἰδὼς τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην, καὶ δι' αὐτῆς
διδασθεὶς τὸ οἰκεῖον ἀπονεῖμαι ἐκάστῳ, οὗτος δύνα-
ται κατευθῆναι κρίμα. Ὡς περ ὁ τοξότης πρὸς τὸν
σκοπὸν ἐπαυθύνει τὴν βέλος, οὕτως ὁ κριτὴς τοῦ δι-
καίου καταστοχάζεται, οὔτε πρόσωπα λαμβάνων,
οὔτε ποιῶν κατὰ πρόσκλιειν, ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδίκ-
αστρέφους ἐκφάρων τὰς κρίσεις. Καὶ δύο κρινόμενων
παρ' αὐτῷ, τοῦ τε πλειονεκτοῦντος, καὶ τοῦ ἑλαττον
ἔχοντος ἔστι, κιν ὁ κριτὴς, ἐπανισῶν αὐτοὺς πρὸς
ἀλλήλους, καὶ τοσοῦτον ἀφαιρῶν τοῦ ὑπερέχοντος,
ὅσον ἑλαττούμενον εὐρίσκει τὸν ἀδικούμενον. »

Ὁ βλέπων λεῖτα, ἐλεθθήσεται· ἐὰν ἴδῃ τὴν φύσιν
τῆς γῆς ἀνωμάλως ἔχουσαν (ἐπειδὴ γὰρ οἷα ἐκείσθῃ,
τοιαύτη ὁράται), ἐπὶ τοῦτοις ἐγὼ καταδικάζομαι;
Ἀλλὰ νόει μοι ὑψηλῶς. Παρεστήκασι μοι ἀδελφῶν
διαφοραί· ὁ μὲν πένης, ὁ δὲ πλούσιος· ὁ μὲν ξένος,
ὁ δὲ οἰκεῖος· ἡ δικάζοντί σοι κρινόμενοι, ἡ μεταδι-
δόντι σοι γρηῃζοντες. Ἐὰν κάθῃ κρίνων, μὴ βλέπε
ἀνώμαλα, μὴδὲ τὸν πλούσιον ὑψηλόν, τὸν δὲ πένητα
ταπεινόν. Ἐὰν παρασταθῇ τῇ θύρᾳ σου ὁ τὴν χρεῖαν
αὐτοῦ ἐπανορθωθῆναι ζητῶν, μὴδὲ οὕτως ἀνώμαλα
ἴδῃς, μὴ εἰπῇς· Οὗτος φίλος, οὗτος συγγενής, οὗτος
εὐεργέτης, ἐκείνος ξένος, ἀλλότριος, ἀγνωστος. Ἀνώ-

μαλα βλέπων οὐκ ἐλεηθήσῃ. Λεία βλέπει· φύσις μία, ἡ δὲ εὐδαιμονία ἐν ἀμφοτέροις ἡ αὐτή. Δὲ τῷ ἀδελφῷ καὶ τῷ ξένῳ, μήτε τὸν ἀδελφὸν ἀποστραφῆς, καὶ τὸν ξένον ἀδελφὸν οἰκεῖον ποιήσῃ. Μὴ πρόκρινε τὸν φίλον ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου, τὴν χρεῖαν αὐτοῦ ἐπανορθούμενος. Βούλεται σε παραμυθητικὸν εἶναι τῶν δεινόντων, οὐ προσωπολήπτην, οὐ τῷ συγγενεῖ διδόντα, τὸν ξένον ἀπαθούμενον. Πάντες συγγενεῖς, πάντες ἀδελφοί, ἑνὸς πατρὸς ἔγγονοι πάντες. Ἐάν τὸν πνευματικὸν εἴπῃς πατέρα, ὁ οὐράνιος· ἐάν τὰ γῆνα ζητῇς, μήτηρ ἡ γῆ, καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πλητοῦ διτρεῖσθε πάντες. Ὅστε ἀδελφὴ ἡ φύσις κατὰ σάρκα, ἀδελφὴ ἡ γένεσις ἡ κατὰ πνεῦμα. Τὸ αὐτὸ σοι αἷμα φορεῖ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου· τὴν αὐτὴν σοι χάριν ἔλαβε παρὰ τοῦ Δεσπότου. Βλέπε οὖν λεία, ἵνα ἐλεηθῇς. Μὴ εἴπῃς· Οὗτος πλούσιος καὶ τιμῆς ἄξιός, ἐκεῖνος πένης, καὶ φανίζων τὸν πένητα, μηδὲ ταῖς ὑπεροχαῖς ταύταις ἀνωμάλως διάνεμε τὰς τιμὰς. Ἔστι γὰρ ὁ πλούσιος ψεύστης, ὁ πλούσιος ἄρπαξ, ὁ πλούσιος πόρνος, ὁ πένης δίκαιος. Αἴη τοίνυν τῇ ἔξωθεν ἐπιφανείᾳ πρόσχε, ἀλλ' εἰς τὸ κρυπτὸν εἰσερχόμενος, ἐκεῖ τὰς διαφορὰς διάνεμε. Τίμα τὸν τὰ τίμια κακτημένον. Τί τιμιώτερον; ἀρετὴ ἢ πλοῦτος; τί ἐκ τῶν ἔξωθεν δοκιμάζεις τὰ κρύφια διερευνόμενος; Ὅρᾳς ὅτι ὁ Βῆλ, ἔξωθεν μὲν ἔχει χαλκόν, ἐνδοθεν δὲ πηλόν, τῷ περιαστράπτοντι χαλκῷ ὑποκρυπτόμενον; Ἐάν ἴδῃς τοὺς ἐν τῷ βίῳ περιφανεῖς, γίνωσκε ὅτι ὁ χαλκὸς αὐτοῖς περιλάμπει, ἐνδοθεν δὲ πηλὸς εἰσιν. Πολλοὶ μὲν χρυσὸν ἔχουσιν ἐνδοθεν, ὅστρον δὲ ἔξωθεν περικεῖμενον. Οὗτος σωφρονεῖ, κάκεινος πορνεύει. Τίς πλουσιώτερος; ὁ τὴν σωφροσύνην ἔχων, ἢ ὁ τὰ χρήματα ἐξ ἀδικίας συναλεγκμένα; τοῦτο τὸ μνημόσυνον ἀναπαίρετον, ἐκεῖνος ὁ πλοῦτος πρότερος. Τοῦτον κλέπτῃ οὐ διορύσσει, ἐκεῖνος σήμερον ἀνθεῖ, αὔριον δὲ ἀπομαρτύνεται. Ὅστε βλέπε λεία, ὁμοτίμως κατὰ τὸ αὐτό· τὴν μέντοι διακρίσιν τῶν τιμῶν μὴ ἀφανίσῃς, ἵνα ἧς ἐλεημένης. Deant, extra autem testam gerant. Hic pudicitiam præditus est, an qui pecunias iniquis rationibus collectas habet? Injus memoria auferri nullatenus potest: illius opes caducæ sunt et temporariæ. Illud sur non potest effodere: hoc hosterna die flore! crastina inarcescit. Quæ cum ita sint, plana cerne, hoc est utrumque perinde; ut eorum quæ magni pretii sunt, distinctionem minime deleas, quo misericordiam consequaris.

Οὕτω δοκίμαζε τὸν ἀδελφόν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς μέτροις κρινόμενος. — Ποιήσατε δικαιοσύνης ὅπλον, μὴ θανάτου, τὴν παιδεύειν. — Ἴσθι κρινόμενος ὁ κριτὴς, καὶ ἦττον ἀμαρτήσεις. — Ἐνεντι πάντων εἰσένεγκε τὴν φιλανθρωπίαν, ἥ χάρις Θεοῦ μᾶλλον ἢ πᾶσι τοῖς ἄλλοις. Μῖζον τῷ φόβῳ τὴν ἐπιείκειαν, κέρασον τῇ ἀπειλῇ τὴν ἐλπίδα. Πολλὰ καὶ χρηστότερα κατορθοῦν οἶδα, δυσωποῦσαν εἰς ὀφειλομένην ἀνταπόδοσιν· ὅταν βιάζεσθαι παρὸν, συγχωρήσαντες δυσωπήσωμεν εὐνοίας τὸν ἐλεούμενον. moveat. Dum vis inferendæ tempus est, concessa venia, cum in quem misericordes sumus, benevolentia velut injecto pudore pertrahamus.

Τὸ δραστικὸν δείχνει, μὴ τῷ δρᾶν κακῶς.
Τῷ δ' εὖ τι ποιεῖν, εἰ θέλεις εἶναι Θεός.
Τὸ δ' ἐστὶν ἀνδρὸς εἰδότος τὸ συγγενές.
Ἐκείνους δὲ ὁᾶντα, καὶ τουνῶν, καὶ σκοοσίους.

A tecum agens ut necessitatibus ipsius subvenias, ne sic quoque inæqualia prospicias, ac dicas: Hic amicus, hic cognatus, hic bene de me meritus; ille peregrinus, alienus, ignotus. Si inæqualia aspexeris, haudquaquam misericordiam consecuturus es. Plana cerne. Natura una est: una et eadem in utroque indigentia. Da fratri et peregrino. Sic te compara, ut nec fratrem averseris, nec tuum fratrem peregrinum facias. Amicum ab extraneo ne distinguas, dum necessitatibus ipsius subveneris. Vult Deus egentium te consolatore esse, non personarum acceptorem; non qui cognato tribuat, alienum autem submoveat. Omnes cognati omnes fratres sumus, ex uno patre omnes oriundi. Si spiritualem patrem dixeris, ille cælestis est: sin terrena quæras, terra mater est, atque ex uno eodemque omnes luto compacti sumus. Quocirca et natura soror carnalis est: soror item nativitas spiritualis. Eundem tibi fert a primo homine sanguinem; eandem tibi a Domino gratiam conciliat. Cerne igitur plana, ut misericordiam invenias. No dixeris: Hic dives est, et honore dignus; is vero pauper, ut pauperem spretum habeas: ne ejusmodi præcellentis honores inæquabiliter distribuas. Dives quippe mendax est, dives est fornicator, rapax est; contra vero pauper justus est. Nequaquam igitur ad externum splendorem animum adicias, sed in occultum ingrediens, illic discrimina partire. Eum honora, qui res eximii pretii possidet. Utrum e duobus præstantius, virtus, an opes? Quid ab externis censuram facis, nec quæ abdita sunt, excutis? Annon vides Bel illum, externe quidem æreum, interne autem lutum esse, sub ære fulgenti delitescentem? Si homines in hac vita splendidos et illustres videris, hoc noveris, eos ære quidem undique fulgere, intus vero lutum esse. Contra plerique sunt qui aurum intus habent, ille scortatur. Uter ditior? isne qui castitate colit, ille scortatur. Uter ditior? isne qui castitate colit, ille scortatur. Uter ditior? isne qui castitate colit, ille scortatur. Uter ditior? isne qui castitate colit, ille scortatur.

S. Greg. Naz. — Sic fratrem tuum examina, velut tu quoque eadem sis mensura judicandus. — Date operam, ut eruditio justitiæ, non mortis, vobis armatura sit. — Qui judex, es, rei personam sustine; atque ita fiet ut minus pecces. — Coram omnibus benignitatem præfer, qua Deus impensius delectatur, quam aliis quibuscunque rebus. Lenitatem admisce terrori, spe minas tempera. Multa quoque benignitatem conficere compertum habeo, ut quæ homines ad persolvendam gratiam debitam

Ejusd. tetr. 56.

Aliis nocendo robur haud monstra tuum
Sed demerendo, si velis fieri deus.
Est ejus istud, qui suum norit genus.
Facile at necarint, et trygon, et scorvina.

Ejusdem. — Repente ne seriamus (id enim non A
conducit), verum iis qui peccant, terrore castigatis,
tum id agamus, ut humanitate superiores simus.

Chrysost. — Cum quis se talem cunctis ipse
præstiterit, ut omni prorsus reprehensione careat,
tum demum quanta libuerit auctoritate, eos omnes
quibus præest, vel punire poterit, vel ipsis igno-
scere.

Athanas. — Qui iudicis partibus fungitur, hic
reo dominatur.

Didymi. — Ille iudex debet nosse, divini se ju-
dicii administrum esse, nec in sua positum esse
potestate, ut pro libitu sententiam ferat, et reo
admissa flagitia remittat.

Joseph. — Principatum geram, ut bonus an-
tistes, non ut tyrannus. Nominis etenim honore conten-
tus ero : at consilium in quovis negotio cunctis
dabo.

TIT. XIX. — *De nummaris iudiciis, et iniuste
condemnantibus.*

Job xxxv, 34. — « Ignis exuret domos eorum
qui munera accipiunt. »

Psal. xxx, 19. — « Indignatio super impios erit,
ob impietatem munerum, quæ acceperunt. »

Psal. lvi, 1. — « Muta sunt labia dolosa, quæ
loquuntur adversus justum iniquitatem. »

Psal. lxxxi, 3. — « Si vere utique justitiam lo-
quimini, recta iudicate. 445 Usquequo iudicatis
iniquitatem, et facies peccatorum sumitis. Iudicate
pupillo, » etc.

Prov. xv, 27. — « Disperdit seipsum, qui accipit
munera. »

Prov. xvii, 23. — « Qui accipit dona in sinu
iniquitatis, non dirigentur viæ illius. »

Prov. xxi, 9. — « Victoriam et honorem acqui-
rit qui dat munera : animam autem possidentium
auferit. »

Prov. xxvi, 23. — « Argentum quod cum dolo
datur, perinde ac testa reputandum est. »

Prov. xv, 15. — « Qui justum esse pronuntiat
injustum, et injustum justum, immundus et abo-
minabilis est Domino. »

Prov. xxiv, 24. — « Qui dicit impio, Justus es,
maledictus populis erit, et exosus inter gentes. »

Amos ii, 6, 7. — « Vendiderunt pro argento ju-
stum, et pauperem pro calcamentis. Qui calcant
super pulverem terræ, et pugno percutiebant su-
per capita gentium, et viam alienorum declina-
bant. »

Osee x, 17. — « Quid reticulistis impietates, et in-
iquitates ejus vindemiastis ? »

Osee vii, 16. — « Cadent in gladio principes
eorum, propter imperitiam linguæ ipsorum. »

Mich. vii, 2, 3. — « Hei, anima mea, quia perii
sanctus de terra, et qui corrigit in hominibus non
est. Omnes in sanguines iudicant. Unusquisque
proximum suum tribulat. In malum manus suas
præparat. Princeps postulat, et iudex verba paci-
fica locutus est, desiderium animæ suæ. »

Μη πληξώμεν ἀνθρώπους· οὐ γὰρ ἀσφαλές· ἀλλὰ τῷ
φόβῳ σωφρονίσαντες τῇ φιланθρωπίᾳ νικήσωμεν.

Ὅταν αὐτός τις ἀναπληπτος ἅπασι γένηται, τότε
δυνήσεται μεθ' ὅσας βούλεται ἐξουσίας, καὶ κολά-
ζειν, καὶ ἀνιέναι τοὺς ὑπ' αὐτὸν ταττομένους ἅπαν-
τας.

Ὁ κρίνων τοῦ κρινομένου ἐξ ἀνάγκης ἄρχει.

Δεῖ τὸν κριτὴν εἰδέναι, ὅτι κρίσει Θεοῦ ὑπηρετεῖ,
καὶ οὐ κύριός ἐστιν, ὥς βούλεται ἀγαγεῖν τὸ κρίμα,
ὥστε καὶ χαρίζεσθαι τοῖς κρινομένοις τὰ πρῶτα.

Διοικήσω τὴν ἀρχὴν, ὥστε ἀγαθὸς προστάτης,
οὐχ ὡς τύραννος. Ἀρκεῖσθαι γὰρ τῇ τιμῇ τῆς προσ-
ηγούρας, τὴν δὲ ἐν ἐκάστῳ τῶν πραγμάτων βουλήν
πᾶσι δώσω.

TITA. IΘ'. — *Περὶ δικαστῶν δωροδοκουμένων,
καὶ ἀθέσμως κατακρινόντων.*

« Πῦρ καύσει οἴκους δωροδεκτῶν. »

« Θυμὸς ἐκ' ἀσεβείας ἔσται, δι' ἀσέβειαν δώρων ὧν
ἐδέχοντο. »

« Ἀλαλα γεννηθήτω τὰ χεῖλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦν-
τα κατὰ δικαίου ἀνομίαν ἐν ὑπερηφανείᾳ. »

« Εἰ ἀληθῶς ἔρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθείας
κρίνατε. Ἔως πότε κρίνετε ἀδικίαν, καὶ πρόσωπα
ἁμαρτωλῶν λαμβάνετε ; Κρίνατε ὀρφανῶν. »

« Ἐξέλλουσιν ἑαυτὸν ὁ δωρολήπτης. »

« Λαμβάνοντος δῶρα ἐν κόλπῳ ἀδικίας, οὐ κατ-
ευδοῦνται αἱ ἐδοὶ αὐτοῦ. »

« Νίκην καὶ τιμὴν περιποιεῖται ὁ δίδους δῶρα·
τὴν μὲντοι ψυχὴν ἀφαιρεῖται τῶν κεκτιμένων. »

« Ἀργύριον διδόμενον μετὰ δόλου, ὥστερ δωτρα-
χόν ἡγητέον. »

« Ὁς δίκαιον κρίνει τὸν ἀδικόν, ἀδικόν δὲ τὸν δι-
καιόν, ἀκάθαρτος, καὶ βδελυκτὸς παρὰ Κυρίου. »

« Ὁ εἰπὼν τὸν ἀσεβῆ, δίκαιός ἐστιν, ἐπικατάρτος
λαοῖς ἔσται, καὶ μισητὸς εἰς ἔθνη. »

« Ἀπιδόντο ἀργυρίου δίκαιον, καὶ πένητα ἐνεκὴν
ὑποδημάτων. Τῶν πατούντων ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς,
καὶ ἐκονδουλιάζον εἰς κεφαλὰς ἐθνῶν, καὶ ὁδὸν τα-
πεινῶν ἐξέκλιναν. »

« Ἴνα τί παρεσιωπήσατε ἀσέβειαν, καὶ τὰς ἀδι-
κίας αὐτῶν ἐτρογγύσατε ; »

« Πισοῦνται οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ δι' ἀπαι-
δευσίαν γλώσσης αὐτῶν. »

« Οἱμοι, ψυχὴ, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς,
καὶ ὁ κατορθὼν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔστιν. Πάντες εἰς
αἵματα δικάζουσιν. Ἐκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκ-
θλίβουσιν. Ἐπὶ τὸ κακὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐτοιμά-
ζουσιν. Ὁ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηνικοὺς λό-
γους ἐλάλησε, καταθύμιον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. »

« Ὑμεῖς ἐκκλίνετε ἐκ τῆς ὁδοῦ· ἰσοθενήσατε πολλοὺς. Καγὼ δέδωκα ὑμᾶς ἐξουθενουμένους εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀνθ' ὧν ἐλαμβάνετε δῶρα ἐν νόμῳ. »

« Γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει. Διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, καὶ οὐ διαξάγεται εἰς τέλος κρίσις, ὅτι ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. »

« Οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν αὐτῇ, ὡς λέοντες ὠρυόμενοι, οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας. »

« Οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὄρφανοί· οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσει χηρῶν οὐ προσέχοντες. »

« Ἐπιστήσω νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαίχεται κυριεύουσιν αὐτῶν. »

« Ὅταν ἐκτείνῃτε τὰς χεῖρας ὑμῶν, ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' ὑμῶν. Αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. »

« Οὐαὶ οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ ἕνεκεν δώρων, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου ἀφροντες ἀπ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὃν τρόπον καυθήσεται καλάμη ὑπὸ ἀνθρακος πυρὸς, καὶ συγκαυθήσεται ὑπὸ φλογὸς ἀνημμένης, ἡ ῥίζα αὐτῶν ὡς χόρτος· ἔσται, καὶ τὸ ἀνθος αὐτῶν ὡς κονιορτὸς ἀναθήσεται. Οὐ γὰρ ἠθέλησαν τὸν νόμον Κυρίου Σαβαώθ ποιεῖν, ἀλλὰ τὸ λόγιον τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ παρώξυναν. »

« Οὐαὶ τοῖς γράφουσι πονηρίαν. Γράφοντες γὰρ πονηρίαν γράφουσιν, ἐκκλίνοντες κρίσιν. πτωχῶν, ἀρπαζόντες κτήματα πενήτων τοῦ λαοῦ μου, ὥστε εἶναι αὐτοῖς χήραν εἰς ἀρπαγὴν, καὶ ὄρφανὸν εἰς προνομήν. Καὶ τί ποιήσουσι τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς; Ἡ γὰρ θλίψις ἡμῶν πόρρωθεν ἔξει, καὶ πρὸς τίνα καταφεύξεσθε τοῦ βοηθηθῆναι; »

« Τί ὑμεῖς ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου, καὶ τὸ πρόσωπον τῶν πτωχῶν καταισχύνετε; φησὶ Κύριος. »

« Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλόν, καὶ τὸ καλὸν πονηρόν· οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς· οἱ τιθέντες τὸ πικρὸν γλυκύ, καὶ τὸ γλυκύ πικρόν. »

« Ἐν ταῖς χερσὶ σου εὐρέθησαν αἵματα ψυχῶν ἀθώων. »

« Οὐκ ἐκρίναν κρίσιν ὄρφανου, καὶ κρίσιν χήρας οὐκ ἐκρίνοσαν. Μὴ ἐπὶ τοῦτοις οὐκ ἐπιτελέσονται, λέγει Κύριος; ἢ ἐν ἔθνει τῷ τοιούτῳ οὐκ ἐκδικᾷ ἡ ψυχὴ μου; »

« Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν οὐ καλοὶ, καὶ ἡ καρδία αὐτῶν εὐθεία, ἀλλ' ἐπὶ τὴν πλεονεξίαν, καὶ ἐπὶ τὴν αἵμα τὸ ἀθῶον τοῦ ἐκχεῖν αὐτὸ, καὶ ἐπὶ τὴν συκοφαντίαν, καὶ εἰς ἀδίκημα, καὶ εἰς φόβον τοῦ ποιεῖν. »

« Ἐταπεινώσας τὸν ὑψηλόν, καὶ ὑψώσας τὸν ταπεινόν. Ἀδικίαν θήσομαι αὐτῇν, λέγει Κύριος. »

« Οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν μέσῳ αὐτῆς ὡς λύκοι ἀρπαγες, ἀρπαζόντες ἀρπαγμα τοῦ ἐκχεῖν αἷμα, ὅπως πλεονεξίᾳ πλεονεκτῶσι. Καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς ἀλεί-

Malach. ii, 8, 9. — « Vos declinastis a via : infirmos fecistis multos. Et ego dedi vos contemptibiles in omnes gentes, pro eo quod accepistis munera in lege. »

Habac. i, 5. — « Factum est iudicium, et iudex accipit. Propterea dissipata est lex, et non pervenit ad finem iudicium; quia impius praevalet adversus justum. »

Sophon. iii, 3. — « Principes ejus in ea sicut leones rugientes, et iudices ejus sicut lupi Arabiae. »

Isa. i, 23. — « Principes tui infideles sunt, seci furum, diligentes munera; persequentes retributionem, pupillis non judicantes, et iudicio viduarum non attendentes. »

Isa. iii, 4. — « Statuam adolescentulos principes eorum, et illusores dominabuntur eis. »

Isa. i, 15. — « Cum extenderitis manus vestras, avertam faciem meam a vobis. Manus enim vestrae sanguine plenae sunt. »

Isa. v, 23 26. — « Vae qui justificatis impium pro muneribus, et jus justi aufertis ab eo. Propter hoc sicut devoratur stipula a carbone ignis, et comburetur a flamma accensa, radix eorum quasi senum erit, et flos eorum velut pulvis ascendet. Noluerunt enim facere legem Domini Sabaoth, sed oraculum sancti Israel exasperaverunt. »

Isa. x, 1, 2. — « Vae qui scribunt nequitiam. Scribentes enim, nequitiam scribunt, declinantes iudicium pauperum, rapientes possessiones populi mei, ut esset eis vidua in praedam, et pupillus in direptionem. Et quid facient in die visitationis? Nam tribulatio vestra de longe veniet. Et ad quem confugietis ut adjuvemini? »

446 *Isa. iii, 15.* — « Quare injuste agitis cum populo meo, et faciem pauperum confunditis? dicit Dominus. »

Isa. v, 20. — « Vae qui dicitis malum bonum, et bonum malum; qui ponitis lucem tenebras, et tenebras lucem; qui ponitis amarum dulce, et dulce amarum. »

Jerem. ii, 34. — « In manibus tuis inventus est sanguis animarum innocentium. »

Jerem. v, 28. — « Non judicaverunt iudicium pupilli, et iudicium viduae non judicaverunt. Numquid super his non visitabo? dicit Dominus, aut super gentem huiusmodi non ulciscetur anima mea? »

Jerem. xxii, 17. — « Oculi eorum non boni, nec corda eorum recta, sed ad avaritiam et ad sanguinem innocentem, ut effundant illum, et ad calumniam, et ad injustitiam, et ad caedem faciendam. »

Ezech. xxi, 26. — « Humiliasti excelsum, et sublevasti humilem. Iniquitatem ponam eam, dicit Dominus. »

Ezech. xii, 27, 28. — « Principes ejus in medio illius quasi lupi rapaces: rapientes praedam ad effundendum sanguinem, ad avare sectandos

quisitus. Prophetæ autem ejus ungebant eos. Inter sanctum et profanum non discernabant, et inter mundum et immundum non distinguebant. »

Ezech. xiii, 18, 19. — « Animæ subversæ sunt populi mei, et capiebant animas, et contaminabant me ad populum meum propter pugillum hordei, et fragmenta panis : ut occiderent animas quas non oportuit mori, et ut salvarent animas quas non oportuit vivere. »

Sap. vi, 6. — « Judicium aurum iis qui præsumunt fiet : fortioribus enim fortior instat cruciatio. »

Eccli. xx, 31. — « Xenia et dona excæcant oculos judicium. »

Rom. ii, 3, 4. — « Inexcusabilis es, o homo, qui judicas. In quo enim alterum judicas, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ judicas. Scimus autem quia judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas enim hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia effugies judicium Dei. »

S. Basil. in princ. Prov. — Qui veram justitiam in animo suo ante insidentem non habet, sed aut pecuniis corruptus est, aut amicitie tribuit, aut inimicum ulciscitur, aut potentiam reveretur, is rectum judicium ferre non potest. Ad quem Psalmus ait : Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum (*Psal. lvi, 2*).

S. Greg. Naz. — Hoc plerisque judicibus hac tempestate videmus accidere, ut sublimibus viris magna flagitia promptius condonent, quam humilibus et abjectis minima. Extremæ quippe miseriæ est, non suo robori, sed aliorum imbecillitati confidere.

Justini Apol. ad Ant. imp. — Tantumdem principes possunt, qui veritati opinionem anteponunt, quantum prædones in desertis locis.

S. Cyrilli. — Voluptatis potius quam virtutis amatores exstiterunt, segnitieque et inertia torpuerunt, nec imperii decus a reprehensione liberum servarunt.

S. Nili. — Forensia studia variis peccatis subministrant : quippe quæ innumera patrocinia comminiscuntur iis qui injuriam aliis inferunt.

447 *S. Chrysost.* — In principes et in judices severissime inquireretur, cognosceturque num jus corruerint ; num gratia illecti, vel odio commoti, litigantibus sententiam dixerint ; an adulationibus seducti, remissiores quam par esset fuerint ; an malevolo animo atque ultionis cupido, iis qui nihil sceleris admiserunt, calumnias struxerint.

Evagrii. — Iniquus judex contaminata conscientia est.

TIT. XX. — *De probis servis.*

Prov. xvii, 2. — « Servus prudens dominis stultis imperabit. »

Prov. xiv, 13. — « Servi sapientis prosperæ erunt actiones, et dirigentur viæ ejus. Sapientes servi dominis suis fœnori dabunt. »

Eccli. v, 41. — « Dulcis est somnus servo, sive paululum, sive plus comederit. »

Α φροντες αὐτούς. Ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου οὐ διεσκέδαζον, καὶ ἀναμέσον ἀκαθάρτου καὶ τοῦ καθάρου οὐ διέστελλον. »

« Αἱ ψυχὰς διεστράφησαν τοῦ λαοῦ μου, καὶ ψυχὰς περιποιῶντο, καὶ ἐβεβήλουν με πρὸς τὸν λαόν μου ἕνεκεν δραχμῶν κριθῶν, καὶ ἕνεκεν κλασμάτων ἄρτου, ἀποκτεῖναι ψυχὰς, ἃς οὐκ ἔδει ἀποθάνειν, καὶ τοῦ περιποιεῖσθαι ψυχὰς, ἃς οὐκ ἔδει ζῆσαι. »

« Κρίσις ἀπότομος ἐν τοῖς ὑπερέχουσι γίνεται τοῖς κραταιοῖς ἰσχυρὰ ἐφίσταται ἔραυνα. »

« Σίβια καὶ δῶρα ἀποτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν. »

« Ἀναπολόγητος εἶ, ἄνθρωπε, ὁ κρίνων. Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις. Τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων. Οἴδαμεν δὲ ὅτι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. Λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ. »

« Ὁ τὴν δικαιοσύνην μὴ ἔχων προαναποκειμένην αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, ἀλλ' ἢ χρήμασι διεφθαρμένος, ἢ φιλίας χαριζόμενος, ἢ ἐχθρὸν ἀμυνόμενος, ἢ δυναστείαν δυσωπούμενος, τὸ κρίμα κατευθύνειν οὐ δύναται. Πρὸς δὲ ἐρεῖ ὁ ψαλμὸς· Εἰ ἀληθῶς ὅρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθείας κρίνατε, υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. »

Τοῦτο πολλοὺς ὁρῶμεν τῶν νῦν κριτῶν πάσχοντας, οἱ βῆρον τοῖς ὑψηλοῖς τὰ μεγάλα συγχωρήσειαν, ἢ τοῖς ταπεινοῖς τὰ ἐλάχιστα. Ἔστι γὰρ ἄκρας κακοδαιμονίας, μὴ ἐν τοῖς ἰδίοις ἰσχυροῖς τὸ ἀσφαλὲς ἔχειν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐτέρων σαθροῖς.

Τοσοῦτον δύνανται ἄρχοντες πρὸς τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ ληστὰς ἐν ἐρημίᾳ.

Γεγύνασι φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόεργοι, νωθροὶ τε καὶ κατημελημένοι, καὶ οὐ τετηρήκασιν ἀδιάβλητον τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα.

Αἱ περὶ τὰ δικαστήρια σπουδαὶ ταῖς πολυτρόποις ἀμαρτίαις ὑπηρετοῦσιν, μυρίας τοῖς ἀδικοῦσι τὰς συνηγορίας εὐρίσκουσαι.

Ἐξετασθήσονται, καὶ ἄρχοντες, καὶ δικασταὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριθείας, καὶ γνωσθήσονται, εἰ μὴ διεφθαιραν τὸ δίκαιον· εἰ μὴ πρὸς χάριν, μηδὲ πρὸς ἀπέχθειαν ἐψηφίσαντο τοῖς δικαζομένοις· εἰ μὴ κολακευθέντες ἐνέδωκαν πρὸς τὸ δίκαιον· εἰ μὴ μνησικακοῦντες ἐπηρέασαν τοῖς οὐδὲν ἰδικηκόσιν.

Ἄδικος δικαστής, μεμολυσμένη συνείδησις.

TIT. K'. — *Περὶ δοῦλων χρηστέων.*

« Οἰκέτης νοτήμων κρατῆσαι δεσποτῶν ἀφρόνων. »

« Οἰκέτου σοφοῦ εὐδοοὶ ἔσονται πράξεις, καὶ κατευθυνθήσονται αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Οἰκέται σοφοὶ ἰδίοις δεσπόταις θανατίσουσιν. »

« Γλυκὺς ὁ ὕπνος τοῦ δούλου, εἰ ὀλίγον, καὶ εἰ πολὺ φάγεται. »

« Μὴ κακώσης οἰκέτην ἐργαζόμενον ἐν ἀληθείᾳ. Ἀ οἰκέτην συνετὸν ἀγαπάτω σου ἡ ψυχὴ, καὶ μὴ στερήσης αὐτὸν ἐλευθερίας. »

« Οἰκέτῃ συνετῷ ἐλεύθεροι ὑπουργήσουσι. »

« Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις ὑμῶν, μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐν ἀπλότητι καρδίας ὑμῶν ὡς Χριστῷ, μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι Χριστοῦ· ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς, μετ' εὐνοίας δουλεύοντες ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώπῳ· εἰδότες ὅτι ἕκαστος ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἀγαθόν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ Κυρίου, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος. »

« Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις, μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ἐν ἀπλότητι καρδίας, φοβούμενοι τὸν Κύριον. Ὅ ἐὰν ποιῆτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώπῳ. εἰδότες ὅτι παρὰ Κυρίου λήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν. »

« Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότης πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημηθῇται. Οἱ δὲ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότης, μὴ καταφρονεῖτωσιν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν· ἀλλὰ μᾶλλον δουλεύτωσαν, ὅτι πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοί, καὶ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβάνόμενοι. »

« Οἱ οἰκέται, ὑποτασσόμενοι ἐν παντὶ φόβῳ τοῖς δεσπότης ὑμῶν, οὐ μόνον ἀγαθοῖς καὶ ἐπεικείσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σχολίοις. Τοῦτο γὰρ χάρις παρὰ τῷ Θεῷ, εἰ διὰ συνείδησιν Θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας, πᾶσιν ἀδίκως. »

Οἱ οἰκέται μὴ φευγέτωσαν εὐνοεῖν τοῖς δεσπότης. Ἐλεύθερον καὶ δοῦλον ὁ τρόπος γράφει.

TITA. KA'. — *Περὶ δούλων πονηρῶν.*

« Λόγοις οὐ παιδευθήσεται οἰκέτης σκληρός. Ἐὰν γὰρ καὶ νοήσῃ, ἀλλ' οὐχ ὑπακούεται. »

« Χορτάσματος καὶ βλάβος ὄνῃ, ἄριστος δὲ, καὶ παιδεία, καὶ ἔργον οἰκέτῃ. Ἔργασαι ἐν παιδείᾳ, καὶ εὐρήσεις ἀνάπαυσιν. Ἄνεξ χεῖρας αὐτῷ, καὶ ζητήσῃ ἐλευθερίαν. Ζυγὸς καὶ ἱμᾶς τράχηλον κάμψουσιν, καὶ οἰκέτῃ κακούργῳ στρέβλαι καὶ βάσανοι. Ἐμβαλλε αὐτὸν εἰς ἐργασίαν, ἵνα μὴ ἀργῇ. Πολλὴν γὰρ κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία. »

« Οἰκέτου πονηροῦ μὴ αἰσχυνθῇς πλευρὰν αἰμάξαι. »

Δούλων ὑπάρχει κακῶν ἀθετεῖν δεσποτείαν, καὶ ἐπανάστασθαι κυριότητι, καὶ ἐμὲδουλον ἑαυτοῖς ποιεῖν τὸν ἐλεύθερον.

Οὐδαὶς οὕτως μέμνηεν, ὡς δοῦλος ὢν, ἐναντιοῦσθαι δεσπότη.

TITA. KB'. — *Περὶ δυσαρρεστούμενων.*

« Ὅ οἱ εὐφραίνόμενοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. »

« Τίνι ὁμοιώσω τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾆς ταύτης; Ὅμοιοί εἰσι παιδίοις ἐν ἀγορᾷ καθημένοις,

Eccle. vi, 22. — « Ne cadas servum operantem in veritate. Servum sensatum diligat anima tua. Ne defraudes illum libertate. »

Eccle. x, 28. — « Servo sensato liberi servient. »

Ephes. vi, 5-7. — « Servi, obedite dominis vestris carnalibus, cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculus servientes, tanquam hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes sicut Domino, et non homini: scientes quod unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber. »

Coloss. iii, 22, 23. — « Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculus servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum. Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non homini, scientes quod a Domino accipietis retributionem. »

I Tim. vi, 1, 2. — « Quicumque sunt sub iugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnunt, quia fratres sunt; sed magis serviant, quia fideles sunt, et dilecti et beneficii participes. »

I Petr. ii, 18. — « Servi, subditi estote in omni timore dominis vestris, non tantum bonis et modestis, sed etiam pravis. Haec est enim gratia apud Deum, si propter conscientiam Dei sustinet quis injustitias, patiens injuste. »

S. Greg. Naz. ietr. 35. — Servi ne refugiant benevolentiam dominis exhibere. Ingenuum et servum mores exprimunt.

TIT. XXI. — *De malis servis.*

Prov. xix, 19. — « Servus durus sermonibus non eruditur. Nam quamvis intellexerit, non tamen obediens. »

Eccle. xxi, 25-29. — « Cibaria et virga asino, panis autem, et disciplina, et opus servo. Operare in pueris, et invenies requiem. Laxa manus illi, et quaeret libertatem. Jugum et lorum collum incurvabunt, et servo nequam torturae et compedes. Mitte illum in operationem, ne vacet. Multam enim malitiam docuit otiositas. »

448 *Eccle. xlvii, 5.* — « Servo pessimo ne te pudeat latus sanguinare. »

S. Greg. Naz. orat. 4. — Malorum servorum est imperium rejicere, et adversus dominationem insurgere, eumque qui liber est, in servilem secum ordinem redigere.

Philonis. — Nullus ita insanus est, ut qui, servus cum sit, adversari domino non veretur.

TIT. XXII. — *De morosis.*

Amos vi, 14. — « O qui latamini in nullo verbo. »

Luc. vii, 31-34. — « Cui similes dicam homines generationis hujus? Similes sunt pueris seden-

tibus in foro, et loquentibus ad invicem, et dicentibus : Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis : lamentavimus, et non ploravistis. Venit Joannes Baptista, neque manducans, neque bibens, et dicunt : Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt : Ecce homo vorator, et bibens vinum, amicus publicanorum et peccatorum.

TIT. XXIII. — *De iis qui duplici animo sunt, variisque consilio, et inconstanti mente, ac facile mutantur.*

Osee vii, 11. — « Ægyptum invocabant, et ad Assyrios abierunt. »

Eccli. ii, 14. — « Væ duplici corde, et peccatori ingredienti duas vias. »

Eccli. i, 36. — « Ne accesseris ad eum duplici corde. »

Eccli. xxvii, 12. — « Stultus ut luna mutatur. »

Eccli. iii, 28. — « Cor ingrediens duas vias, non habebit successus. »

Eccli. xix, 31. — « Vita nequam de domo in domum : et non habitabit, neque operiet os. »

Zach. viii, 10. — « Egredienti et ingredienti non erit pax præ tribulatione. »

Jac. i, 8. — « Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. »

Galat. v, 7. — « Currebatis bene : quis vos impedivit veritati non obedire ? »

S. Basilii. — Quorum mens ad mutationem propensa est, non est a ratione dissentaneum quin vita quoque ipsorum non sit ordinata.

Ejusd. Epist. ad Patroph. — Homines nubibus similes sunt, quæ prout immutantur venti, nunc ad hanc, nunc ad illam aeris regionem feruntur.

S. Greg. Naz. orat. i, De pace. — Leves et stolidos eos esse censemus, qui facile in utramque partem feruntur, dilabunturque : non secus ac inconstantes venti, aut euriporum mutationes et reciprocationes, aut instabilis maris fluctus.

Philonia. — Stultus nulla re consistere potest, pendulaque est ipsius omnis vita, nec ullo firmo gradu defixa.

Evagril. — Planta quæ frequenter et assidue loco mutatur, non edet fructum.

449 TIT. XXIV. — *De gloria et honore : quodque gloriam dare alteri non oporteat.*

Baruch iv, 3. — « Ne tradas alteri gloriam tuam, et quæ tibi conveniunt genti alienæ. »

Isa. xlii, 8. — « Gloriam meam alteri non dabo. »

Eccli. xxxiii, 21, 24, 20. — « Dum adhuc vivis, et spiraculum est in te, ne mutes teipsum in omni carne. Melius est enim ut filii te rogent, quam ut ipse respicias in manus filiorum tuorum, et in tempore mortis distribue hæreditatem. Filio, et mulieri, et amico, et fratri, ne des potestatem super te in vita tua. Ne des alteri gloriam tuam, ne, si te poeniteat, depreceris pro illis. »

A καὶ προσφωνοῦσιν ἀλλήλους, καὶ λέγουσιν· Ἡὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὤρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκλαύσατε. Ἐλήλυθε γὰρ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων, καὶ λέγουσι· Δαιμόνιον ἔχει. Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν· Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος, καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν. »

TITA. ΚΓ'. — *Περὶ διψύχων, καὶ παλιμοσύλων, καὶ ἀστατοῦντων τὴν γνώμην, καὶ μεταβατῶν.*

« Αἱ γυπτίον ἐπεκαλοῦντο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύθησαν. »

« Οὐαὶ καρδίᾳ διτοῇ, καὶ ἁμαρτωλῷ ἐπιβεβηότι· **B** ἐπὶ δύο τρίτους. »

« Μὴ προσέλθῃς καρδίᾳ διτοῇ. »

« Ἀφρων ὥς σελήνη ἀλλοιοῦται. »

« Καρδία ἐπιβαίνουσα δυσὶν ὁδοῖς, οὐκ εὐδοκῆσεται. »

« Ζωὴ πονηρὰ ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν· καὶ οὗ παροικᾷ, οὐκ ἀνοίξει στόμα. »

« Τῷ ἐκπορευομένῳ, καὶ τῷ εἰσπορευομένῳ, οὐκ ἦν εἰρήνη ἀπὸ τῆς θλίψεως. »

« Ἀνὴρ διψυχὸς ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. »

« Ἐτρέχετε καλῶς· τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πεῖθεσθαι ; »

C Οἷς εὐκολὸς πρὸς μεταβολὴν ἡ διανοία, τοῦτοις οὐδὲν ἀπειχὸς καὶ τὸν βίον εἶναι μὴ τετάγμενον.

Ἀνθρώποι ταῖς νεφέλαις ὅμοιασιν, πρὸς τὰς τῶν ἀνέμων μεταβολὰς, ἄλλοτε κατ' ἄλλο μέρος τοῦ ἀέρος ἐμφερομέναις.

Κούφους καὶ ἀνοήτους, τούτους ὑπολαμβάνομεν, τοὺς ῥαδίως ἐπ' ἀμφοτέρα φερομένους, καὶ μεταβέοντας, καθάπερ αὔρας μεταπιπτούσας, ἢ μεταβολὰς, ἢ παλιρροίας εὐρίπων, ἢ θαλάσσης ἀστάτου κύματα.

Πέφυκεν ὁ ἀφρων ἐπὶ μηδενὸς ἐστάναι πράγματος. Καὶ ἐστὶν αὐτῷ πᾶσα ἡ ζωὴ κρεμαμένη, βάσις ἀκράδαντον οὐκ ἔχουσα.

D Φυτὸν μεταφερόμενον συνεχῆς, οὐ ποιῆσει καρπόν.

TITA. ΚΔ'. — *Περὶ δόξης, καὶ τιμῆς· καὶ ὅτι οὐ δεῖ δόξαν ἐτέρῳ παρασχεῖν.*

« Μὴ δὲς ἐτέρῳ τὴν δόξαν σου, καὶ τὰ συμφέροντά σοι εἶναι ἀλλοτρίῳ. »

« Τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω. »

« Ὡς ἐτι ζῆς, καὶ πνοὴ ἐν σοὶ, μὴ ἀλλάξῃς σεαυτὸν ἐν πάσῃ σαρκί. Κρείσσον γάρ ἐστι τὰ τέκνα δευθῆναί σου, ἢ σὲ ἐμβλέπειν εἰς χεῖρας υἱῶν σου· καὶ ἐν καιρῷ τελευτῆς διάδος κληρονομίαν σου. Υἱῷ καὶ γυναικί, καὶ φίλῳ, καὶ ἀδελφῷ, μὴ δὲς ἐξουσίαν ἐπὶ σὲ ἐν ζωῇ σου. Μὴ δὲς ἐτέρῳ τὴν δόξαν σου, ἵνα μὴ μεταμελήθῃς ὅτι περὶ αὐτῶν. »

TITL. KE. — *Περὶ διαβόλου, ἥτοι Σατανᾶ καὶ A TIT. XXV. — De diabolo, sive Satana, et demonibus.*

« Ἐγενήθη ἐν τῷ εἶναι πνεῦμα πονηρὸν ἐπὶ Σαούλ, ἐλάμβανε Δαβὶδ τὴν κινύραν, καὶ ἐψάλλον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἀνέψυχε Σαούλ, καὶ ἀφίστατο ἀπ' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν. »

« Ἔστη διάβολος ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπίσεισε τὸν Δαβὶδ ἀριθμῆσαι τὸν Ἰσραὴλ. »

« Ἡ δύναμις τοῦ Σατανᾶ ἐπ' ὀμφαλοῦ γαστροῦ. Ἔστησεν οὐρανὸν αὐτοῦ ὡς κυπαρίσσου, τὰ δὲ νεύρα αὐτοῦ συμπλέκεται ὡς περ σχοινίον. »

« Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀνθρακες, ἥ δὲ καρδίᾳ αὐτοῦ πέπηγεν ὡς περ σίδηρος. Τίς ἀποκαλύψει πρόσωπον ἐνδύσεως αὐτοῦ, εἰς δὲ πτήξιν θώρακος αὐτοῦ τίς εἰσέλθοι; Πύλας στόματος πρὸ προσώπου αὐτοῦ τίς ἀνοίξει; Κύκλῳ ὀδόντων αὐτοῦ φόβος, τὰ ἔγκυα αὐτοῦ ἀσπίδες χαλκαί. Ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύονται λαμπάδες καίόμεναι, καὶ διαβρίπτουσιν ἐσχάραι πυρός. Ἐκ μυκτήρων αὐτοῦ ἐκπορεύεται καπνὸς καμίνου καιομένης πυρὶ ἀνθρώπων. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀνθρακας φλέξει, φλὲξ δὲ ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται. Ἐμπροσθεν αὐτοῦ προτρέχει ἀπώλεια. Ἡ στρωμνὴ αὐτοῦ ὀβελλίσκοι ὀβεῖς, πᾶς δὲ χρυσὸς θαλάσσης ὡς αὐτὸν ὡς περ πηλὸς ἀμύθητος. »

« Ἐδείξε μοι Κύριος Ἰησοῦν τὸν ἱερεῖα ἐστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου, καὶ ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν ὁ ἀγγελὸς πρὸς τὸν διάβολον· Ἐπιτιμῆσει Κύριος ἐν σοὶ, διάβολε, καὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. »

« Πῶς ἔπεισεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἑωσφόρος, ὁ πρῶτος ἀνατέλλων, συνετρίβη εἰς τὴν γῆν, ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη; Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι· ἐπάνω τῶν ἀστρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου. Καθίσω ἐν ὄρει ὑψηλῇ, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ πρὸς βορρᾶν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν νεφελῶν· ἔσομαι ὁμοίως τῷ Ὑψίστῳ. Νῦν δὲ εἰς ἄβου καταβήσῃ, καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Οἱ ἰδόντες σε θαυμάσουσιν ἐπὶ σοὶ, καὶ ἐροῦσιν· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος ὁ παροξύνων τὴν γῆν, σείων βασιλεῖς, ὁ θεὸς τῆς οἰκουμένης ὅλην ἔρημον, καὶ τὰς πόλεις καθεῖλεν, τοὺς δὲ ἐν ἀπειρωγῇ οὐκ ἔλυσεν. Πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἐκοιμήθησαν ἐν τιμῇ, ἄνθρωπος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Σὺ δὲ ῥιφῆσῃ ἐν τοῖς ὄρεσιν ὡς νεκρὸς ἐδωλυγμένος, μετὰ πολλῶν τεθνηκότων ἐκχευέντων μαχαίρᾳ, καταβαινόντων εἰς ἄβου. Ὅν τρόπον γὰρ ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔσται καθαρὸν, οὐδὲ ἔσθ' καθαρὸς· διόπερ τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας, λέγει Κύριος. »

« Δόλος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ μεγαλυνθήσεται, καὶ δόλῳ διαφθερεῖ πολλοὺς, καὶ ἐπ' ἀπώλειαν πολλῶν στήσεται. »

« Φθόνῳ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. »

« Τότε Ἰησοῦς ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου· καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα, καὶ μ' νύκτας, ὑστερον ἐπαίνασε. Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων, εἶπεν· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἔρτω· γίνωνται. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· Γέγραπται·

I Reg. xvi, 23. — « Et factum est, cum esset spiritus malus in Saul, David tollebat cinyram, et psallebat manu sua, et refocillabatur Saul, recedebatque ab eo spiritus nequam. »

I Paral. xxi, 1. — « Consurrexit diabolus in Israel, et incitavit ut numeraret Israel. »

Job xl, 11, 12. — « Fortitudo Satanæ in umbilico ventris. Strinxit caudam velut cypressum, nervi ejus complexi sunt velut funis. »

Job xli, 21, 24, 14, 19, 30. — « Anima ejus carbones : cor autem ejus durum est ut ferrum. Quis revelabit faciem indumenti ejus? in complicationem autem thoracis ejus quis ingredietur? **B** Portas oris ante faciem ejus quis aperiet? In circuitu dentium ejus timor. Viscera ejus scuta ærea. Ex ore ejus egrediuntur lampades ardentes, et projiciuntur acerræ ignis. Ex naribus ejus erit fumus fornacis ardentis igne carbonum. Anima ejus carbones accendet : flamma autem ex ore ipsius egreditur. Ante ipsum currit perditio. Lectus ejus obeli acuti. Omne aurum maris sub ipso est velut lutum inexplicabile. »

Zach. iii, 1, 2. — « Et ostendit mihi Dominus Jesum sacerdotem magnum stantem ante faciem angeli Domini, et diabolus stabat a dextris ejus. Et dixit angelus ad diabolum : Increpet Dominus in te, diabole, et qui elegit Jerusalem. »

Isa. xiv, 12-20. — « Quomodo cecidit de cælo Lucifer, qui mane oriebatur; contritus est in terram, qui mittebat ad omnes gentes? Tu autem dixisti in corde tuo : In cælum conscendam : super astra cæli ponam thronum meum. Sedebo in monte sublimi, super montes excelsos ad aquilonem ascendam super nubes; ero similis Altissimo. Nunc autem in infernum descendes, et ad fundamenta terræ. Qui te viderint, mirabuntur super te, et dicent : Illic est homo irritans terram, qui concussit reges, qui posuit totum orbem in desertum, et civitates diruit, eos autem qui ducebantur non solvit. Omnes reges terræ dormierunt in honore, homo in domo sua. Tu autem projicieris in montibus sicut mortuus abominabilis, cum multis confossis gladio descendentibus in infernum. Quomodo vestimentum commistum sanguine **450** non erit mundum, sic nec eris mundus, quia terram meam perdidisti, et populum meum interfecisti, dicit Dominus. »

Dan. viii, 25. — « Dolus in manu ejus, et in corde suo magnificabitur, et dolo multos perdet, et in perditione multorum stabit. »

Sap. ii, 24. — « Invidia diaboli mors intravit in mundum. »

Matth. iv, 1-10. — « Tunc Jesus adductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo; et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator, dixit illi : Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. At ille respondens ait : Scriptum est : Non

in solo pane vivit homo, sed ex omni verbo quod A procedit de ore Dei. Tunc assumit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi, et dixit ei : Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Jesus autem dixit ei : Scriptum est : Non tentabis Dominum Deum tuum. Iterum assumit eum diabolus in montem excelsum valde, et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, et dixit ei : Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. Tunc dixit ei Jesus : Vade retro, Satana. Scriptum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies. »

Luc. x, 18, 19. — « Dixit Dominus septuaginta : Videham Satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici. »

Jac. iv, 7. — « Resistite diabolo, et fugiet a vobis. »

I Petr. v, 8. — « Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret. Cui resistite fortes in fide. »

S. Basil. Exhort. ad bapt. — Dominus, prohibens ne mala consilia diaboli suscipiamus, Hodie, inquit, si vocem meam audieritis (Hebr. iii, 7; iv, 7; Psal. xciv, 8). Ille dicit, Hodiernum diem mihi, crastinum Deo. Contra Dominus inclamat : Hodie si vocem meam audieritis. Hostem animadvertite : non audet suadere nisi prorsus abscedamus a Deo. Scit enim grave hoc esse Christianis auribus et molestum. Verum subdolis artibus negotium tractat. Solers quippe et sapiens est ad malefaciendum. Hodiernum diem astute nobis suffragatur, atque in crastinum diem nobis pollicitationes relinquunt. Deinde, cum crastinus dies illuxit, rursus præsto est malus ille, ut nostra nobiscum partiat, sibi que poseit hodiernum diem, crastinum Domino. Semperque in hunc modum tempus præsens per voluptatem rapiens, ac futurum spei nostræ relinquens, sensim nos nec opinantes vita privat.

Ejusdem, De invid. — Malus est diabolus, et omnigeni mali artifex ; et quemadmodum liberalitas boni consecratoria est, ita et diabolus invidentia sequitur.

Ibid. — Invidentiæ telo a creatione mundi ad usque sæculi finem omnes ferit prosternitque, ille vitæ nostræ interemptor diabolus, nostroque exitio gaudens. Qui propter invidentiam in terram corruit, eodem nos disjicit telo.

451 Ejusdem hom. Quod Deus non sit auctor mali. — Undenam diabolus malus est ? ex sua plane ipsius voluntate. Liberam enim voluntatem habens, vitamque in se potestatem, vel adhærendi Deo, vel a bono desciscendi. Gabriel angelus erat, ac Deo semper astitit ; angelus erat Satanas, et a suo ordine prorsus excidit. Atque, ut illum mentis inductio in supernis conservavit, sic hunc quoque voluntatis libertas præcipitem e cœlis exturbavit.

Οὐκ ἐν ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἵστησιν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, καὶ λέγει αὐτῷ· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Γέγραπται· Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. Πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὅρες ὑψηλὸν λίαν, καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτῷ· Ταῦτα πάντα σοι δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ. Γέγραπται γάρ· Κύριον τὸν Θεόν σου, προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. »

Εἶπε δὲ τοῖς ἐδδομήκοντα ὁ Κύριος· Ἐθεώρουν τὴν Σατανᾶ ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ παρόντα. Ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »

« Ἀντίστητε τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀπ' ὑμῶν. »

« Νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος, περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ· ὃ ἀντίστητε στεριοὶ ἐν πίστει. »

Τὰς πονηρὰς τοῦ διαβόλου συμβουλίας ἀποκωλύων ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐξέσθαι, Σήμερον, φησὶν, ἐὰν τῆς φωνῆς μου ἀκούσητε. Ἐκεῖνος λέγει, Τὴν σήμερον ἐμοὶ, καὶ τὴν αὔριον τῷ Θεῷ. Ὁ Κύριος ἀντιφασὶ· Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς μου ἀκούσητε. Νότισον τὸν ἐχθρόν· οὐ τολμᾷ συμβουλευσάσαι καθόλου ἀποστήναι τοῦ Θεοῦ. Οἶδεν ὅτι βαρὺ τοῦτο ἀκούσαι Χριστιανοῖς· ἀλλὰ τέχναις ἀπατηλαῖς μεθοδεύει τὴν ἐπιχειρησιν. Σοφός ἐστι τοῦ κακοποιῆσαι· σήμερον κλέπτει ἡμᾶς διὰ τῆς μεθοδείας, καὶ τὴν αὔριον ἡμῖν τὰς ἐπαγγελίας περιαρτῇ. Εἶτα ἐπειδὴν ἡ αὔριον ἔλθῃ, πάλιν ἐρχεται κακῶς συμμεριστῆς, ἡμῶν ἀξίων τὴν σήμερον αὐτῷ, τὴν δὲ αὔριον τῷ Κυρίῳ· καὶ οὕτως αἰὶ, τὸ μὲν παρὸν δι' ἡδονῆς ἀφαιρούμενος, τὸ δὲ μέλλον τὰς ἐλπίσιν ἡμῶν προσάφεις, λανθάνει ἡμᾶς ἀποδοουκῶν τῆς ζωῆς.

relinquens, sensim nos nec opinantes vita privat.

Πονηρὸς ὁ διάβολος, καὶ κακίας παντοίας δημιουργός· καὶ ὡς περ ἔπεται τῷ ἀγαθῷ ἡ ἀφθονία, οὕτως ἀκολουθεῖ τῷ διαβόλῳ ἡ βασκανία.

Ἐν τῷ τῆς βασκανίας ὅπλῳ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, μέχρι συντελείας αἰῶνος, πάντας τιτρώσκει καὶ καταβάλλει ὁ λυμὴν τῆς ζωῆς ἡμῶν διάβολος, καὶ ἐχθρὸν τῇ ἀπωλείᾳ. Ὁ καταπιστὼν διὰ τοῦ φθόγου, καὶ ἡμᾶς ἐαυτῷ διὰ τοῦ ἰσοῦ ὅπλου καταβάλλων.

Πόθεν πονηρὸς ὁ διάβολος ; ἐκ τῆς οικείας προαιρέσεως. Αὐθαίρετον γὰρ ἔχων τὴν ζωὴν, καὶ ἐπ' αὐτῷ κειμένην τὴν ἐξουσίαν, ἢ παραμένειν τῷ Θεῷ, ἢ ἀλλοτριωθῆναι τοῦ ἀγαθοῦ, Γαβριὴλ ἄγγελος, καὶ παρῆσται τῷ Θεῷ διηνεικῶς, ὁ Σατανᾶς ἄγγελος, καὶ ἐξέπειται τῆς οικείας τάξεως. Κάκεινον μὲν ἡ προαίρεσις διεφύλαξε τοὺς ἄνω, καὶ τοῦτον κατέβρεψε τῆς γνώμης τὸ αὐτεξούσιον. Ἠδύνατο γὰρ χιλεῖρας ἀποστήναι, καὶ οὕτως μὴ ἐκπεσεῖν· ἀλλὰ

τὸν μὲν διατώπατο τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τὸ ἀκόρυστον, τὸν δὲ ἀπόβλητον ἰδαιξεν ἢ ἐκ Θεοῦ ἀναχώρησις.

Πόθεν οὖν αὐτῷ ὁ πρὸς ἡμᾶς πόλεμος; Ὅτι δοχείον ὃν πάσης κακίας, ἐδέξατο καὶ τοῦ φθόνου τὴν νόσον, καὶ ἐδάσκησεν ἡμῖν τῆς τιμῆς. Οὐ γὰρ ἦνευχε τὴν ἄλυσιν ἡμῶν ζωὴν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, δόλοις δὲ καὶ μηχανήμασιν ἐξαπατήσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἣν ἔσχεν πρὸς τὸ ὁμοιωθῆναι Θεῷ, ταύτῃ πρὸς τὴν ἀπάτην ἀποχρησάμενος, ἰδαιξε τὸ ξύλον, καὶ ἐπηγγελάτο διὰ τῆς βρώσεως αὐτοῦ ὁμοιον Θεῷ καταστήσειν. Ἐὰν γὰρ φάγητε, φησὶν, ἐσσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὴν καὶ πονηρὰν. Οὐκ ἐχθρὸς τοίνυν ἡμῖν κατασκευάσθη, ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας ἡμῖν εἰς ἐχθρὰν ἀντικατέστη. Ὅρων γὰρ ἑαυτὸν ἐκ τῶν ἀγγέλων βιωθέντα, οὐκ ἔφερε βλέπειν τὸν γῆινον εἰς τὴν ἀξίαν τῶν ἀγγέλων διὰ προκοπῆς ἀνυψούμενον. Ἐπειδὴ οὖν γέγονεν ἐχθρὸς ἡμῶν, ἐφύλαξεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐναντίωσιν, δι' ἣν τῷ ὑπηρετησαμένῳ αὐτῷ διελέγετο πρὸς αὐτὸν τὴν ἀπειλήν, ὅτι Ἐχθρὰν θήσω ἀνὰ μέσον σου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. ὁπερὰν πανάφερον, comminando, sic illum allocutus est: *Inimicitias ponam inter te, et inter semen ejus* (Ibid. 15).

Ἐπειδὴ γέγονεν ἀποστάτης ὁ διάβολος, ἐχθρὸς μὲν Θεοῦ, ἐχθρὸς δὲ τῶν ἀνθρώπων, τῶν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένων, διὰ τοῦτό ἐστι μισάνθρωπος· διότι καὶ θεομάχος, καὶ μισεῖ ἡμᾶς ὡς κτίσματα τοῦ Δεσπότου, καὶ ὡς ὁμοίωμα Θεοῦ· καὶ συνεχρῆσατο αὐτοῦ τῇ πονηρίᾳ εἰς γυμνάσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ὁ σοφῶς καὶ προνοητικῶς οἰκονομῶν τὰ ἀνθρώπινα, ὥσπερ ἰατρὸς τὸν τῆς ἐχίδνης λόν εἰς σωτηρίων φαρμάκων κατασκευὴν ἀποχρῶμενος. Σατὰν μὲν οὖν λέγεται, διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι τῷ ἀγαθῷ.

Τῶν ἀγγέλων ὁ στασιάζει τολμήσας, καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἀρτῆται, κατέναντι Κυρίου παντοκράτορος τραχηλιάσας, καὶ ὑπὲρ τὰ νύφη καθέδραν ἐπινοῶν, ὡς ὁ λόγος, δίκην ἰδοὺ τῆς ἀπονείας ἀξίαν, σκότος ἀντὶ φωτός εἶναι κατακριθεὶς.

ΤΙΤΑ. ΚΓ'. Περὶ δυσπιστίας· καὶ ὅτι ὁ ἐπ' εὐλόγῳ αἰτεῖα δυσπιστήσας, Θεῷ συγγινώσκεται.

Ἐἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· Σάρα ἡ γυνὴ σου οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτῆς Σάρα, ἀλλὰ Σάρρα ἔσται τὸ ὄνομα αὐτῆς. Εὐλογήσω δὲ αὐτήν, καὶ δώσω σοι ἐξ αὐτῆς τέκνον, καὶ εὐλογήσω αὐτὸν, καὶ ἔσται εἰς ἔθνος, καὶ βασιλεῖς ἐξ αὐτοῦ ἔσονται. Καὶ ἔπαιον Ἀβραάμ ἐπὶ πρόσωπον, καὶ εἶπεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ λέγων· Εἰ τῷ ἑκατονταετρί, καὶ Σάρρα ἐνανθήκοντα ἐτῶν οὕσα τέξεται; Εἶπε δὲ Ἀβραάμ πρὸς τὸν Θεόν· Ἰσμαὴλ οὗτος ζήσεται ἐναντίον σου. Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· Ἰδοὺ Σάρρα ἡ γυνὴ σου τέξεται σοι υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαάκ.

A Poterat enim et ille a Deo desciscere, et hic non excidere: at illum quidem inexplebilis erga Deum charitas conservavit; huic vero rursus secessio a Deo hoc attulit, ut ejiceretur.

Ejusd. ibid. — Quid causæ igitur est cur diabolus lum adversum nos suscepit? Quia, cum omnis vitiositatis conceptaculum esset, livoris quoque morbum excepit, et nostrum nobis honorem invidit. Neque enim nostram in paradiso vitam molestiæ omnis expertem ferre potuit: verum dolis et malis artibus hominem indificatus est, suæque illa cupiditate, qua Deo fieri similem exspectabat, ad fraudem abutendo, lignum monstravit, seque facturum pollicitus est ut, si ex eo ederet, Dei similitudinem adipisceretur. Si enim *comederitis*, inquit, *eritis sicut dii, scientes bonum et malum* (Gen. iii, 5). Quocirca non nobis hostis conditus est, sed ex invidentia in odium nostri prorupit. Nam cum se ab angelorum classe ejectum ipse cerneret, cum qui terrenus esset ad angelorum dignitatem evectum videre non poterat. Quoniam igitur hostis noster effectus est, idcirco Deus hoc egit, ut ejus adversarii essemus; dum bestiam quæ illi

Ibid. — Quoniam diabolus defecit rebellavitque, ac cum Dei, tum eorum hominum, qui ad imaginem Dei conditi sunt, hostem se professus est, ob eam causam homines odit, quia Dei quoque est hostis; nosque ceu Domini creaturas, cujus et similitudinem geramus, infesto odio insectatur. Deus porro, ut qui sapienter et provide res humanas moderetur, ad animorum nostrorum exercitationem ipsius impietate usus est, perinde atque medicus viperæ veneno ad salutarium medicamentorum confectionem abuti solet. Satan vero idcirco nuncupatur, quod bono contrarius sit.

S. Gregor. Naz. orat. De pace. — Ex angelorum cætu is qui seditionem movere ausus fuit, seque supra dignitatem suam efferre, ita ut adversus omnipotentem Dominum superbiret, et supra nubes, ut ait Scriptura, ponere thronum cogitaret, pœnas arrogantia sua dignas dedit; hoc nimirum supplicio multatus, ut pro luce caligo fieret.

D **TIT. XXVI.** — *De incredulitate; et quod qui probabili ex causa Deo non statim credit, is penam consequatur.*

Gen. xii, 15-19. — « Dixit Dominus ad Abraham: Sara uxor tua non vocabitur nomen ejus Sara, sed Sarra erit nomen ipsius. Hanc autem benedicam, et dabo tibi ex ea filium, et benedicam illum, et erit in gentem, et reges ex ipso erunt. Et cecidit Abraham 452 in faciem suam, et ait in mente sua dicens: Si centenaria, si Sarra quoque nonagenaria pariet? Dixit porro Abraham ad Deum: Ismael iste vivat coram te. Et ait Deus ad Abraham: Ecce Sarra uxor tua pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Isaac. Et statuam pactum

meum illi in pactum sempiternum, ut sim ei Deus, et semini ejus post eum. »

IV Reg. vii, 1, 2. — « Dixit Eliseus : Duplex mensura siclo erit, et mensura similis siclo uno erit hac ipsa hora crastina die in porta Samariæ. Et respondit præfectus Elisco, et dixit : Ecce Dominus faciat cataractas in coelo, non erit verbum hoc. Et dixit Eliseus : Ecce videbis oculis tuis, et exinde nequaquam comedes. »

Luc. i, 18-20. — « Dixit Zacharias ad angelum : Quomodo hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. Et respondens angelus dixit ei : Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum, et missus sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui, usque in diem quo hæc fiant; pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. »

Ibid. 34, 35. — « Dixit autem Maria : Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens angelus, dixit ei : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideo et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei. »

Joan. xx, 24-29. — « Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli : Vidimus Dominum. Ipse autem dixit eis : Nisi videro in manibus ejus signum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam. Et post dies octo, iterum erant discipuli ejus intus, et Thomas cum eis. Venit Jesus januis clausis, et stetit in medio, et dixit : Pax vobis. Deinde dicit Thomæ : Mitte digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam : et mitte in latus meum; et noli esse incredulus, sed fidelis. Et respondit Thomas, et dixit ei : Dominus meus et Deus meus. Dicit ei Jesus : Quia vidisti me, credidisti. Beati qui non viderunt, et crediderunt. »

TIT. XXVII. — De cæna et convivio.

Prov. xxiii, 1-6. — « Ne cœnes cum homine invidio, neque desideres cibos illius. Quemadmodum enim si quis devoret crinem, sic manducat et bibit. Quando sederis ad coenandum super mensam potentis, prudenter attende quæ apposita sunt tibi. »

Eccle. viii, 15. — « Non est bonum homini, nisi quid comederit et biberit, et ostenderit animæ suæ bonum. Et hoc de manu Dei est. »

Eccle. ix, 7. — « Veni, et comede in lætitia panem tuum. »

Isa. xxi, 5. — « Parate mensam, comedite, bibite : surgite, principes, parate clypeos. »

Eccle. ix, 22. — « Viri justi sint convivæ tui. »

453 *Eccle. xxxi, 12, 16, 19-21.* — « Comede

Καὶ στησω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτὸν εἰς διαθήκην αἰώνιον, εἶναι αὐτῷ Θεός, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν. »

« Εἶπεν Ἐλισαῖ· Δίμετρον κριθῆς σίκλου, καὶ μέτρον σερμυδάλεως σίκλου ἔσται ὡς ἡ ὥρα αὕτη αὐριωνέν πύλῃ Σαμαρείας. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ τριστάτης τῷ Ἐλισαῖ, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ Κύριος ποιεῖ καταράχτας ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐ μὴ ἔσται τὸ ῥῆμα τοῦτο. Καὶ εἶπεν Ἐλισαῖ· Ἰδοὺ ἔξει τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἐκείθεν οὐ μὴ φάγῃς. »

« Εἶπε Ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον· Κατὰ τί γινώσκω τοῦτο; Ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτερος, καὶ ἡ γυνὴ μου προεβδερκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος, εἶπεν αὐτῷ· Ἐγὼ εἰμι Γαβριήλ, ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπεστάλην λαλῆσαι πρὸς σέ, καὶ εὐαγγελίσασθαι σοὶ ταῦτα. Καὶ ἰδοὺ ἔση σιωπῶν, καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι ἄχρι ἧς ἡμέρας γένηται ταῦτα· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπίστευσας τοῖς λόγοις μου, οἵτινες πληρωθήσονται εἰς τὸν καιρὸν αὐτῶν. »

« Εἶπε Μαριάμ πρὸς τὸν ἄγγελον· Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπιλεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί. Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. »

Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν ὅτε ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς. Ἐλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί· Ἐώρακαμεν τὸν Κύριον. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ἐάν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευράν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. Καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτώ, πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ Θωμᾶς μετ' αὐτῶν. Ἐρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ εἶπεν· Εἰρήνη ὑμῖν. Εἰτα λέγει τῷ Θωμᾷ· Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου· καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. Καὶ ἀπεκρίθη Θωμᾶς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὅτι ἐώρακάς με, πεπίστευκας. Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. »

TIT. KZ. — *Περὶ δειπνου, καὶ συνεστιδσεως.*

« Μὴ συνδείπνει ἀνδρὶ βατράκῳ, μηδὲ ἐπιθυμῇ τῶν ἐδεσμάτων αὐτοῦ. Ὅν τρόπον γάρ εἰ τις καταπίοι τρίχα, οὕτως ἐσθίει καὶ πίνει. Ἐάν καθίσῃ δειπνῆν ἐπὶ τραπέζης δυνάστου, νογῶνός νείη τὰ παρατιθέμενά σοι. »

« Οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ, εἰ μὴ δὲ φάγεται καὶ πίεται; καὶ ὡς δείξῃ ἀγαθὸν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ. Καί γε τοῦτο ἐκ χειρὸς Θεοῦ ἔστιν. »

« Δεῦρο, φάγε ἐν εὐφροσύνῃ τὸν ἄρτον σου. »

« Ἐτοιμάσατε τράπεζαν· φάγετε, πίετε· ἀνάστητε, εἰ ἄρχοντες, ἐτοιμάσατε θυρεούς. »

« Ἄνδρες δίκαιοι ἔστωσαν σύνδειπνοὶ σου. »

« Φάγε ὡς ἄνθρωπος, ἐάν ἐπὶ τραπέζης μεγάλης

ἐκείσας. Μὴ ἀνοίξης ἐπ' αὐτὴν φάρυγγά σου, καὶ μὴ εἴπῃς· Πολλὰ γὰρ ἐπ' αὐτῆς. Οὐδ' ἐὰν ἐπιβλέψῃς, μὴ ἐκτείνης τὴν χεῖρά σου, καὶ μὴ συνθλίβῃς αὐτὴν ἐν τρυβλίῳ. Φάγε ὡς ἄνθρωπος τὰ παρακείμενά σοι, καὶ μὴ διαμασῶ, μὴ μισθῇς. Παῦσαι πρῶτος χάριν παιδείας, καὶ μὴ ἀπληστεύου, μή[πο]τε προσκόψῃς. Καὶ εἰ ἀναμέσον πλειόνων ἐκάθισας, πρότερος αὐτῶν μὴ ἐκτείνης τὴν χεῖρά σου. »

« Ἐλεγεν ὁ Κύριος τῷ κεκληχότι αὐτόν· Ὅταν ποιῇς ἀριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφοὺς σου, μήποτε καὶ αὐτοὶ ἀντικαλέσωσί σε, καὶ γένῃταί σοι ἀνταπόδομα. Ἄλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς· καὶ μακάριος ἔσῃ, ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι. Ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων. »

Ὡς δὲ ἀρμόδιον πρὸ τῆς τροφῆς εὐλογεῖν τὸν Θεὸν τῶν ἀπάντων· οὕτω καὶ παρὰ πότον καθήκει ψάλλειν.

Τράπεζα καὶ ἔχουσα μνήμην Θεοῦ, φάτνης ἀλόγων οὐδὲν διενήνοχεν.

ΠΙΤΑ. ΚΗ'. — *Περὶ δικαίων· ὅτι φυλάττει αὐτοὺς ὁ Κύριος.*

« Οὐκ ἀφελεῖ ἀπὸ δικαίου ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ καθιεῖται αὐτοὺς εἰς νίκης, καὶ ὑψωθήσονται. »

« Ἰδοὺ οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν. »

« Ἐκέκραξαν οἱ δίκαιοι, καὶ ὁ Κύριος εἰσῆκουσεν αὐτῶν. Πολλὰ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καὶ ἐκ πασῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτοὺς ὁ Κύριος. Φυλάσσει Κύριος πάντα τὰ ὅσα αὐτῶν, ἐν ἑξ αὐτῶν οὐ συντριβήσεται. »

« Σωτηρία τῶν δικαίων παρὰ Κυρίου. Ὑποστηρίζει τοὺς δικαίους ὁ Κύριος. »

« Φυλάσσει Κύριος πάντας τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. »

« Ἐπαύλεις δικαίων ἐλογεῦνται. »

« Οἶκος δικαίων εὐλογεῖται. »

« Οἶκος δικαίων ισχύς πολλή. »

« Εὐλογία Κυρίου ἐπὶ κεφαλὴν δικαίου. Ἐγχορρίζει δικαίοις εὐφροσύνη. »

« Φῶς δικαίοις διὰ παντός. »

« Δίκαιοι παιοῦσιν ἐν πλούτῳ ἔτη πολλά. »

« Δίκαιος ἐν χαρᾷ καὶ εὐφροσύνῃ ἔσται. »

« Δίκαιος ἐκ θήρας ἐκδύνει· ἀντ' αὐτοῦ δὲ παραδίδοται ὁ ἀσεβής. »

« Μὴ φοβοῦ, ὅτι ἐλυτρώσαμην σε· ἐκάλεσά σε τὸ ὄνομά σου· ἐμὸς εἰ σὺ, καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλείσουσί σε, καὶ ἐὰν διέλθῃς διὰ πυρὸς, οὐ μὴ κατακαυθῇς. »

A quasi homo, si ad mensam magnam sederis. Non aperias super illam faucem tuam prior : et non dicas : Multa sunt super illam. Ad quodcunque respexeris, ne extendas manum tuam prior, et ne comprimaris in catino. Comede ut homo quæ apponuntur tibi, ne multum edas, ne odio habearis. Cessa prior causa disciplinæ : et noli nimis esse, ne forte offendas. Elsi in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam. »

Luc. xiv, 12-14. — « Dicebat Jesus ei qui se invitaverat : Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque vicinos tuos, neque cognatos tuos, neque fratres tuos, ne forte et ipsi te reinvitent, et fiat tibi retributio. Cum autem facis prandium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos : et beatus eris, quia non habent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in resurrectione justorum. »

S. Clemens. — Ut autem consentaneum est ante epulas Deum universorum benedicere ; sic etiam convenit inter pocula laudes ipsius canere.

Ex Patre (Rap. ex sancto sene). — Mensa in qua nulla Dei mentio fit, a brutorum præseprio nihil dissimilis est.

TIT. XXVIII. — *De justis ; quodque Dominus custodit eos.*

Job xxxvi, 7. — « Non auferet a justo oculos suos, et collocabit eos in victoria, et exaltabuntur. »

Psal. xxxii, 18. — « Ecce oculi Domini super metuentes eum. »

Psal. xxxiii, 18, 20, 21. — « Clamaverunt justī, et Dominus exaudivit eos. Multæ tribulationes justorum, et de omnibus iis liberabit eos Dominus. Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur. »

Psal. xxxvi, 39, 40. — « Salus autem justorum a Domino. Confirmat autem justos Dominus. »

Psal. cxlii, 20. — « Custodit Dominus omnes diligentes se. »

Prov. iii, 33. — « Habitacula justorum benedicuntur. »

Prov. xii, 7. — « Domus justorum benedicuntur. »

D Prov. xv, 6. — « Domus justorum | virtus multa. »

Prov. x, 6, 28. — « Benedictio Domini super caput justī. Lætitia cum justis moratur. »

Prov. xii, 9. — « Lux justis in perpetuum. »
« Justi agunt in divitiis annos multos. »

Prov. xxi, 6. — « Justus in gaudio et oblectatione erit. »

Prov. xi, 8. « Justus ex laqueo evadit : traditur autem pro eo impius. »

Isai. xlii, 2. — « Noli timere, quoniam redemi te : vocavi te nomine tuo : meus es tu ; et flumina non cooperient te, et si transieris per ignem, non combureris. »

II Petr. 11, 5. — « Novit Deus pios de tentatione eripere. »

Didymi. — Justi quoque in multas tribulationes incidunt. Verum ea flagella non sunt : quia non propter peccata illas tolerat, qui virtuti dat operam.

454 *TIT. XXIX.* — *De justis : quod pretiosa est in conspectu Domini mors ipsorum.*

Num. xiii, 10. — « Moriatur anima mea in tabernaculis justorum. »

Psal. cxv, 5. — « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. »

Prov. x, 7. — « Memoria justis cum laudibus. »

Prov. xi, 10. — « In laudatione justis delectabuntur populi. »

Isa. lvii, 2. — « A facie injusti sublatus est justus ; et erit in pace sepultura ejus. »

Cyrrill. lib. vi contr. Jul. — Sanctorum loculos honoramus, ac velut in præclarissimæ virtutis ipsorum, magnitudinisque animi præmium et mercedem, nunquam intermorientem memoriam ipsis rependimus. Viros sanctos qui fidem servaverunt honoramus, et eos qui fortitudinis dotibus, velut coronis quibusdam redempti sunt, quique ad extremum usque spiritum et sanguinem dimicaverunt, et Christi gloriæ testimonium reddiderunt, suumque nomen præclaris pro pietate facinoribus

S. Basil. in Psal. xxix. — Qui martyris ossa tangit, is ex ea quæ corpori insidet gratia, sanctitatis cujusdam particeps redditur. Pretiosa est itaque in conspectu Domini mors sanctorum ejus (*Psal. cxv, 5*).

TIT. XXX. — *De discrimine Dei et hominum ; quodque multum interest peccetne aliquis in Deum, an in homines.*

I Reg. 12, 22-25. — « Heli autem senex erat valde, et audivit quæ facerent filii sui filiis Israel, et dixit eis : Quare facitis secundum verbum hoc, quod ego audio ex ore omnis populi Domini ? Nequaquam, filii : quia non est bonus rumor quem ego audio, quod non serviat populus Deo. Si peccando peccaverit vir in virum, et deprecabuntur pro ipso ad Deum : si autem Domino peccaverit, quis orabit pro illo ? »

Isa. lv, 6-9. — « Querite Deum, et cum inveneritis eum, invocate. Postquam autem appropinquaverit vobis, relinquat impius vias suas, et vir iniquus consilia sua, et convertatur ad Dominum, et misericordiam consequetur, quia multum dimittet peccata vestra. Neque enim sunt sicut viæ vestrae viæ meæ, dicit Dominus. Sed quantum distat coelum a terra, tantum distat via mea a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris. »

Tantum inter Deum et hominem intervallum est quantum nulla oratione exprimi queat.

LITTERA E.

TIT. I. *De mandatis Dei, et iis qui ea custodiunt.*

Exod. xix, 5, 6. — « Dixit Dominus : Si auditis vocem meam, et custodieritis pactum

« Οὐδὲ Κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμοῦ ῥύεσθαι. »

Καὶ δίκαιοι πολλοὶ περιστατικοῖς περιπίπτουσιν· ἀλλὰ ταῦτα μαστιγες οὐκ εἰσὶν· τὸ μὴ δι' ἁμαρτίας ὑπομεῖναι τὸν σπουδαῖον.

TIT. ΚΘ'. — *Περὶ δικαίων· ὅτι τίμιος παρὰ Κυρίου ὁ θάνατος αὐτῶν.*

« Ἀποθάνει ἡ ψυχὴ μου ἐν σκηνᾷ δικαίων. »

« Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. »

« Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων. »

« Ἐγκωμιαζομένου δικαίου, εὐφρανθήσονται λαοὶ πολλοί. »

« Ἀπὸ προσώπου ἀδικοῦντος ἦρται ὁ δίκαιος, καὶ ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ. »

Τιμῶμεν τὰς τῶν ἁγίων θήκας, καὶ τῆς οὕτω λαμπρᾶς αὐτῶν εὐανδρείας, καθάπερ ἐν τάξει γερῶν καὶ ἀντιμισθίας, τὴν ἀμάραντον αὐτοῖς κατατιθέμενοι μνήμην. Τιμῶμεν ἄνδρας ἁγίους τιμῶντας τὴν πίστιν, καὶ τοῖς τῆς εὐανδρείας αὐχήμασιν εὐμάλᾳ κατεστημένους ἀγωνισαμένους τε μέχρι ψυχῆς καὶ αἵματος, καὶ μαρτυρήσαντας τῇ δόξῃ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας ὀνδραγαθήμασιν ἐκλαμπρυνομένου·

Ὁ ἀψάμενος ὁσίων μάρτυρος, λαμβάνει τινὰ μετουσίαν ἁγιασμοῦ ἐκ τῆς τῷ σώματι περιδραυούσης χάριτος. Τίμιος οὖν ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ.

TIT. Λ'. — *Περὶ διαφορᾶς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· καὶ ὅτι πολὺ τὸ μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ τοῦ ἁμαρτάνειν εἰς Θεόν, καὶ εἰς ἀνθρώπους.*

« Ἦλλ' πρεσβύτερος σφόδρα· καὶ ἤκουσεν ὁ ἐπίουρος οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἵνα τί ποιεῖτε κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο, ὃ ἐγὼ ἀκούω ἐκ στόματος παντὸς τοῦ λαοῦ Κυρίου ; Μὴ, τέκνα· ὅτι οὐκ ἀγαθὴ ἡ ἀκοή, ἣν ἐγὼ ἀκούω, τοῦ μὴ δουλεύειν λαὸν Θεῷ. Ἐὰν ἁμαρτάνων ἁμαρτήσῃ ἄνθρωπος εἰς ἄνδρα, καὶ προσεύξεται περὶ αὐτοῦ πρὸς Κύριον· ἔάν δὲ τῷ Κυρίῳ ἁμαρτήσῃ, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ ; »

« Ζητήσατε τὸν Θεόν, καὶ ἐν τῷ εὐρίσκειν αὐτὸν, ἐπικαλέσασθε. Ἦνίκα δ' ἂν ἐγγίξῃ ὑμῖν, ἀπολείπει τὸ ἀσπεῖδες τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ ἄνθρωπος ἀνομος τὰς βουλάς αὐτοῦ· καὶ ἐπιστραφῆτω ἐπὶ Κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται, ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀφῆκε τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. Οὐδὲ ὥσπερ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν, αἱ ὁδοὶ μου, λέγει Κύριος. Ἀλλ' ὅσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ἀπέχει ἡ ὁδός μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου. »

Τοσοῦτον τὸ μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ὅσον οὐδὲ ὁ λόγος παραστῆσαι δυνήσεται.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ Ε.

TIT. Λ'. — *Περὶ ἐντολῶν Θεοῦ, καὶ τῶν φυλασσόντων αὐτάς.*

« Εἶπε Κύριος· Ἐὰν ἀκοή ἀκούσῃτε τῆς φωνῆς Κυρίου, καὶ φυλάξῃσθε τὴν διαθήκην μου, ἐσεσθε

μοι λαὸς περιούσιος ἀπὸ πάντων τῶν ἔθνων. Εἰμή γάρ ἐστι πᾶσα ἡ γῆ· ὑμεῖς δὲ ἐσεσθέ μοι βασιλεῖον ἱεράτευμα, καὶ ἔθνος ἅγιον. »

« Ἐάν ἀκοῇ ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου, καὶ ποιήσῃς πάντα ὅσα ἂν εἰπω σοι, ἐχθρεύσω τοῖς ἐχθροῖς σου, καὶ ἀντικείμενοι τοῖς ἀντικειμένοις. »

« Ἐάν ἐν τοῖς προσιτάγμασι μου πορεύσῃτε, καὶ τὰς ἐντολάς μου φυλάσσητε, καὶ ποιήσητε αὐτά, δώσω τὸν ὑετὸν μου ἐν καιρῷ αὐτοῦ ὑμῖν, καὶ ἡ γῆ δώσει τὰ γεννήματα αὐτῆς, καὶ τὰ ξύλα τῶν πεδίων ἀποδώσει τὸν καρπὸν αὐτῶν. Καὶ καταλήψεται ὑμῖν ὁ ἀλοητὸς τὸν σπόρον, καὶ φάγεσθε τὸν ἄρτον ὑμῶν εἰς πλησμονὴν, κατοικήσετε μετὰ ἀσφαλείας ἐπὶ τῆς γῆς ὑμῶν, καὶ κοιμηθήσεσθε, καὶ οὐκ ἔσται ὑμᾶς ἐκφοδῶν. Καὶ ἀπολωθῇ τὰ κτηνὰ ἐκ τῆς γῆς ὑμῶν, καὶ πασοῦνται [οἱ ἐχθροὶ ὑμῶν] ἐνώπιον ὑμῶν φόβῳ, καὶ διώξονται ὑμῶν πάντες ἐκατόν, καὶ ἐκατόν ὑμῶν διώξουσιν μυρίους· καὶ πασοῦνται οἱ ἐχθροὶ ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν μαχαίρᾳ. Καὶ ἐπιβλέψω ὑμᾶς, καὶ αὐξήσω ὑμᾶς, καὶ στήσω τὴν διαθήκην μου μεθ' ὑμῶν. Καὶ φάγεσθε παλαιὰ καὶ παλαιὰ παλαιῶν, καὶ πάλαι ἐκ προσώπου νέων ἐξέλκετε. Καὶ θήσω τὴν διαθήκην μου ἐν ὑμῖν, καὶ οὐ βδελύξεται ἡ ψυχὴ μου ὑμᾶς. Καὶ ἐμπεριπατήσω ἐν ὑμῖν, καὶ ἔσομαι ὑμῶν Θεός. »

« Πράττει σεαυτῷ, καὶ φύλαξον τὴν ψυχὴν σου σφόδρα. Μὴ ἐπιλάβῃ πάντας τοὺς λόγους, οὐδ' ἐωράκασιν ὀφθαλμοί σου, καὶ μὴ ἀποστήτωσαν ἀπὸ τῆς καρδίας σου. »

« Φυλάττων φύλαξαι τὰς ἐντολάς Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, τὰ μαρτύρια καὶ τὰ δικαιώματα ὅσα ἐνετείλατό σοι. »

« Οὐκ ἐκκλινεῖς δεξιᾷ, οὐδὲ ἀριστερᾷ, κατὰ πᾶσαν τὴν ὁδόν, ἣν ἐνετείλατό σοι ὁ Κύριος. »

« Ἐάν ἀκούσῃτε τὰ δικαιώματά μου ταῦτα, καὶ φυλάξητε, καὶ ποιήσητε, διαφυλάξει Κύριος ὁ Θεός ὑμῖν τὴν διαθήκην, καὶ τὸ ἔλεος, ὃ ὥρισεν τοῖς πατράσιν ὑμῶν, καὶ ἀγαπήσει σε Κύριος, καὶ εὐλογήσει τὰ ἔγγονα τῆς κοιλίας σου, καὶ τὸν καρπὸν τῆς γῆς σου, καὶ τὸν σιτόν σου, καὶ τὸν οἶνον σου, καὶ τὸ ἐλαιόν σου· καὶ εὐλογητὸς ἔσῃ παρὰ πάντα τὰ ἔθνη. »

« Ἐάν ἀκοῇ ἀκούσῃ τῆς φωνῆς Κυρίου, εὐλογημένος σὺ ἐν ἀγρῷ, καὶ εὐλογημένη ἡ ἀποθήκη σου, καὶ τὰ ἐγκαταλείμματα σου. Εὐλογημένος σὺ ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαί σε· ἀποστελεῖ Κύριος ἐπὶ σὲ τὴν εὐλογίαν, οὐδ' ἂν ἐπιβάλλῃς τὴν χεῖρά σου, καὶ εὐλογήσει πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου, καὶ θανιεῖς ἔθνεσι πολλοῖς, σὺ δὲ οὐ θανεῖς· καὶ ἀρξείας ἔθνων πολλῶν. Καὶ καταστήσει σε Κύριος εἰς κεφαλὴν, καὶ μὴ εἰς οὐρὰν, καὶ δώσει τὸν ὑετὸν τῆς γῆς σου ἕως καιροῦ. »

« Εἶπε Σαμουὴλ· Εἰ θελήτῃ τῷ Κυρίῳ ὁλοκαυτώματα καὶ θυσίαι, ὥς τὸ ἀκοῦσαι φωνῆς Κυρίου; Ἰδοὺ ἀκοῇ ὑπὲρ θυσίαν. »

« Ἦ ὑπακοὴ σου ἐπλήθυνέ με εἰς πλατυσμόν. »

meum, eritis mihi populus peculiaris ex omnibus gentibus. Mea est enim omnis terra. Vos autem eritis mihi regale sacerdotium, et gens sancta. »

Exod. xxiii, 22. — « Si auditu audieris vocem meam, et feceris omnia quaecunque dixerō tibi, inimicus ero inimicis tuis, et adversarius ero adversariis tuis. »

455 Levit. xxvi, 3-12. — « Si in præceptis meis ambulaveritis, et mandata mea custodieritis, et feceritis ea, dabo vobis pluvias meas in temporibus suis, et terra dabit germina sua, et ligna agrorum reddent fructum suum. Et apprehendet vobis tritura sementem, et comedetis panem vestrum in saturitate, et habitabitis cum securitate, super terram vestram; et dormietis, et non erit qui exterreat. Et perdam malas bestias de terra vestra, et cadent coram vobis inimici vestri occisione, et persequentur quinque de vestris centenos, et centum ex vobis persequentur decem millia; et cadent inimici vestri coram vobis gladio. Et respiciam vos, et crescere faciam; et statuam pactum meum vobiscum. Et comedetis vetusta, et vetustissima veterum, et vetera a facie novorum ejicietis. Et ponam pactum meum in vobis, et non abominabitur vos anima mea. Et ambulabo in vobis, et ero Deus vester. »

Deut. iv, 9. — « Attende tibi, et custodi animam tuam sollicite. Ne obliviscaris omnium verborum quæ viderunt oculi tui, et ne excidant e corde tuo. »

Deut. vi, 17. — « Custodiendo custodi præcepta Domini Dei tui, testimonia et justificationes, quaecunque mandavit tibi. »

Deut. xvi, 11. — « Non declinabis ad dexteram, neque ad sinistram, secundum omnem viam, quam præcipit tibi Dominus. »

Deut. vii, 14. — « Si audieritis justificationes meas has, et custodieritis, et feceritis, custodiet vobis Dominus Deus pactum et misericordiam quam præscripsit patribus vestris, et diliget te Dominus, et benedicet fetus ventris tui, et fructus terræ tuæ, et frumentum tuum, et vinum tuum, et oleum tuum; et benedictus eris super omnes gentes. »

Deut. xxviii, 3-6, 8, 12, 15. — « Si auditu audieris vocem Domini, benedictus tu in agro, et benedictum horreum tuum, et benedictæ reliquiae tuæ. Benedictus tu in egrediendo; mittat Dominus super te benedictionem, ubicunque injeceris manum tuam; et benedicat omnia opera manuum tuarum, et fenerabis gentibus multis, et ipse a nullo senas accipies; et dominaberis gentibus multis. Et constituet te Dominus in caput, et non in caudam. Et dabit imbrem terræ in tempore suo. »

I Reg. xv, 22. — « Dixit Samuel: Nunquid Dominus vult holocausta et victimas, sicut audire vocem Domini? Ecce obedientia supra victimam est. »

I Reg. xxi, 20. — « Obedientiæ tua multiplicavit me in latitudinem. »

Job xxiii, 11. — « Vias ejus custodivi, et non A derlinabo a mandatis ejus, ne moriar. »

Job xxxvi, 11. — « Si audierint, et servierint, perlicient dies suos in bonis, et annos suos in decore. »

Psal. xvm, 9. — « Præceptum Domini lucidum, et illuminans oculos. »

Psal. cii, 17. — « Et justitia illius in filios hominum, his qui servant testamentum ejus. »

Psal. cxviii, 5. — « Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas, » etc.

Ibid. 142. — « Lex tua veritas. »

Prov. xxx, 5. — « Omnes sermones Domini gniti. Protector autem est omnium timentium se. »

Eccle. xii, 13. — « Finis sermonis, audi prorsus: Deum time, et mandata ejus custodi. »

456 *Prov.* xiv, 27. — « Præceptum Domini fons vitæ. »

« Qui diligunt legem, muro se circumcingunt. »

Zach. iii, 7. — « Hæc dicit Dominus: Si in viis meis ambulaveris, et præcepta mea custodieris, tu dijudicabis domum meam. »

Isa. lv, 2. — « Audite me, et comedite bona, et delectetur in bonis anima vestra. »

Eccle. xix, 21. — « Melior est homo qui minuitur sapientia cum timore, quam qui abundat sensu, et transgreditur legem. »

Eccle. xxiii, 3. — « Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini. »

Eccle. xxxii, 19. — « Qui quærit legem, repletur ea. »

Eccle. xxix, 14. — « Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi, et proderit tibi magis quam aurum. »

Matth. vii, 21-24. — « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est. Omnis qui audit verba mea, et facit ea, assimilabo illum viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram. Et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit. Fundata enim erat supra petram. »

Matth. xii, 50. — « Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, hic frater meus, et soror, et mater est. »

Joan. viii, 47. — « Qui ex Deo est, verba Dei audit. »

Joan. xiv, 15. — « Si diligitis me, mandata mea servate. Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. »

I Cor. vii, 19. — « Circumcisio nihil est, neque præputium, sed observatio mandatorum Dei. »

I Joan. iii, 14. — « Qui servat mandata ejus, in illo manet, et ipse in eo. »

S. Chrysost. — Quod ars in citnaxe cantu, hoc in Dei legibus est demonstratio operum.

« Ὁδοὺς αὐτοῦ ἐφύλαξα, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνω ἀπὸ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀποθάνω. »

« Ἐάν ἀκούσωσι καὶ δουλεύσωσι, συντελέσουσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν ἐν ἀναθοῖς, καὶ τὰ ἔτη αὐτῶν ἐν εὐποσιπείαις. »

« Ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλμούς. »

« Ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ υἱοὺς υἱῶν τοῖς φυλάσσουσι τὴν διαθήκην αὐτοῦ. »

« Ὅφειλον κατευθυνθείησαν αἱ ὁδοὶ μου, τοῦ φυλάξασθαι. »

« Ὁ νόμος σου ἀλήθεια. »

« Πάντες οἱ λόγοι Κυρίου πεπυρωμένοι. Ὑπερασπίζει δὲ τῶν εὐλαβουμένων αὐτόν. »

B « Τέλος λόγου, τὸ πᾶν ἀκουε· τὸν θεὸν φοβοῦ, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φύλασσε. »

« Πρόσταγμα Κυρίου πηγὴ ζωῆς. »

« Οἱ ἀγαπῶντες τὸν νόμον, περιβαλοῦσιν ἑαυτοὺς τείχος. »

« Τάδε λέγει Κύριος· Ἐάν ἐν τοῖς ὁδοῖς μου πορεύῃ, καὶ ἐν τοῖς προτάγμασί μου φυλάσῃ, σὺ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου. »

« Ἀκούσατέ μου, καὶ φάγεσθε ἀγαθὰ, καὶ ἐντροφηθῆτε ἐν ἀγαθοῖς ἡ ψυχὴ ὑμῶν. »

« Κρείττων ἡτιώμενος ἐν συνέσει ἐμφοβός, ἡ περισσεύων φρονήσει, καὶ παραβαίνων νόμον. »

C « Οὐδὲν γλυκύτερον τοῦ προσέχειν ἐντολαῖς Κυρίου. »

« Ὁ ζητῶν νόμον, ἐμπλησθήσεται αὐτοῦ. »

« Θὲς τὸν θησαυρόν σου κατ' ἐντολάς Ὑψίστου, καὶ λυστελέσει σοι μᾶλλον ἢ τὸ χρυσίον. »

« Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Πᾶς ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους, καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν· καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἐπνευσαν οἱ ἀνεμοὶ, καὶ προσέπεσαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσεν. Τεθεμελιωτο γὰρ ἐπὶ πέτρᾳ. »

Π « Ὃς ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ ἐστίν. »

« Ὁ ὢν ἐκ Θεοῦ, τὰ ῥήματα Θεοῦ ἀκούει. »

« Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτόν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. »

« Περιτομή οὐδὲν ἐστὶ, καὶ ἀκροβυστία, ἀλλὰ τηρητικὴ ἐντολῶν Θεοῦ. »

« Ὁ τηρῶν τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ. »

« Ὅπερ ἐπὶ τῆς κιθαρῳδίας ἡ τέχνη, τοῦτο ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξις. »

Ὅσα προστάττει ἡμῖν ὁ νόμος, ταῦτα δεῖ κατ' ἀνάγκην φυλάσσειν· ταῦτα δὲ φόρου λόγον ἔπχει. Ὅσα δὲ ἐκ προαιρεσεως, ὡς παρθενία, ἀναχώρησις, δῶρά εἰσι, καὶ ξενίου λόγον ἔπχει. Ξένιον δὲ οὐ προσφέρεται κατ' ἀνάγκην· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἔστι ξένιον.

TITA. B. — *Περὶ ἐντολῶν Θεοῦ, καὶ τῶν μὴ φυλάσσόντων αὐτάς.*

« Ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀδὰμ, ποῦ εἶ; Εἶπεν αὐτῷ Ἀδὰμ· Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐφοδῆθην, ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύβην. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Τίς ἀνήγγειλέ σοι ὅτι γυμνός εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐντειλάμην σοι μὴ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ἔφαγες; »

« Ἐὰν μὴ ἀκούσητε μου, μηδὲ ποιήσητε τὰ προστάγματά μου, ἐπιστήσω ἐπ' ὑμᾶς τὴν ἀπορίαν, τὴν τε ψώραν καὶ τὸν ἰκτερον, σφακαλίζοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἐκτῆχουσιν. Καὶ σπεριεῖτε διὰ κενῆς τὰ σπέρματα ὑμῶν, καὶ ἔδονται οἱ ὑπεναντίοι ὑμῶν, καὶ πεσεῖσθε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν· καὶ φεῦξεσθε οὐδεὶς διώκοντος ὑμᾶς, καὶ συντρίψω τὴν ὕδριν τῆς ὑπερηφανίας ὑμῶν· καὶ θήσω τὸν οὐρανὸν ὑμῶν σιδηροῦν, καὶ τὴν γῆν ὑμῶν ὡς χαλκὴν, καὶ οὐ δώσει ἡ γῆ τὸν σπόρον αὐτῆς, καὶ τὸ ξύλον τοῦ ἀγροῦ ὑμῶν οὐ δώσει τὸν καρπὸν αὐτοῦ· καὶ φάγεσθε τὰς σάρκας τῶν υἱῶν ὑμῶν καὶ τῶν θυγατέρων. »

« Ἐπικατάρτος ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτούς· καὶ ἔρει τὰς πόλεις· γένοιτο. »

« Ἐπικατάρτος οὐ ἐν τῇ πόλει, καὶ ἐπικατάρτος οὐ ἐν ἀγρῷ. Ἐπικατάρτος οὐ ἐν ταῖς ἀποθήκαις σου, καὶ τὰ ἐγκαταλείμματα. Ἐπικατάρτα τὰ ἔγγονα τῆς κοιλίας σου, καὶ τὰ γεννήματα τῆς γῆς σου, τὰ βουκόλια τῶν βοῶν σου, καὶ τὰ ποῖμνια τῶν προβάτων σου. Ἐπικατάρτος οὐ ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι, καὶ ἐπικατάρτος οὐ ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι. Ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος τὴν ἐνδειαν, καὶ τὴν ἐκλιμίαν, καὶ τὴν ἀνάλωσιν ἐπὶ πάντα οὗ ἐν ἐπιδάλῃ τὴν χεῖρά σου διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματά σου. Πατάξει σε Κύριος ἀπορίᾳ, καὶ πυρετῷ καὶ δίψει, καὶ ἐρεθισμῷ, καὶ φόνῳ, καὶ ἀνεμοφθορίᾳ. Καὶ ἔσται σοι ὁ οὐρανὸς ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς σου χαλκοῦς, καὶ ἡ γῆ ἡ ὑποκάτω σου σιδηρᾶ. Δῶ Κύριος τὸν ὕετὸν τῆς γῆς σου κορυοτόν· καὶ ἔσῃ ἐν διασπορᾷ ἐν πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς γῆς. Πατάξει σε Κύριος παραπληξίᾳ, ἀορασίᾳ, ἐκστάσει διανοίας, καὶ ἔσῃ ψηλαφῶν μεσημβρίας, ὡς ψηλαφήσει ὁ τυφλὸς ἐν τῷ σκότει, καὶ οὐκ εὐοδώσει τὰς ὁδοὺς σου. Καὶ ἔσῃ ἀδικούμενος καὶ ἀρπαζόμενος, καὶ οὐκ ἔσται σοι βοηθῶν. Γυναῖκα λήψῃ, καὶ ἀνὴρ ἕτερος λήψεται αὐτήν· οἰκίαν οἰκοδομήσεις, καὶ οὐκ οἰκήσεις. »

« Εἶπε Σαμουὴλ πρὸς Σαούλ· Οὐχὶ μικρὸς σὺ, καὶ ἐχρισέ σε Κύριος εἰς βασιλείαν ἐπὶ Ἰσραὴλ; Καὶ ἀπέστειλέ σε Κύριος ἐν ὁδῷ, καὶ εἰπέ σοι, Πορεύθητι, ἐξολόθρευσον τὸν Ἀμαλήκ, καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας εἰς ἐμέ· καὶ πολεμήσεις αὐτούς ἕως συντελέσης. »

Eragrii. — Quaecunque nobis lege præcipiuntur, ea exsequi necesse est; hæcque tributi rationem habent. Quæ autem ab inductione animi proficiuntur, veluti virginitas, secessus a mundo, dona ea sunt, et xenii rationem habent. Xenium porro non necessitate offertur: alioqui xenium nequaquam.

TIT. II. — *De mandatis Dei, et iis qui ea non custodiunt.*

Gen. iii, 9-11. — « Vocavit Deus Adam, et dixit ei: Adam, ubi es? Qui ait: Vocem tuam audiivi deambulantis in paradiso, et timui, eo quod nudus essem, et abscondi me. Et dixit ei: Quis nuntiavit tibi quod nudus esses, nisi quod de ligno de quo præceperam tibi ne comederes, ex eo comedisti? »

Levit. xxvi, 14-16, 19, 20, 29. — « Si non audieritis me, neque feceritis præcepta mea, immittam in vos anxietatem, et scabiem, et auriginem, quæ conficiant oculos vestros, et anima vestra tabescat. Et seretis in vanum semina vestra, et edent adversarii vestri, et cadetis coram adversariis vestris, fugietisque, nemine vos persequente. Et conteram arrogantiam superbiam vestram, et cælum vobis ponam ferreum, et terram vestram velut æneam, et non dabit terra semen suum, et lignum agri vestri non dabit fructum suum, et comedetis carnes filiorum vestrorum et filiarum. »

Dent. xxvii, 26. — « Maledictus homo qui non permanserit in omnibus sermonibus legis, ut faciat ea; et dicet omnis populus: Fiat. »

Dent. xxviii, 16 seqq. — « Maledictus eris in civitate, et maledictus in agro. Maledictus tu in horreis tuis, et reliquiæ tuæ. Maledicti setus ventris tui, et genimina terræ tuæ, armenta boum tuorum, et greges ovium tuarum. Maledictus tu in ingrediendo, et maledictus in egrediendo. Mittet tibi Dominus egestatem, et famem gravem, et consumptionem in omnia ad quæ extenderis manum tuam, propter adinventiones tuas pessimas. Percutiet te Deus egestate, et febre, et frigore, et corrosione, et cæde, et adustione venti; et erit cælum quod supra te est, æneum, et terra quæ est infra te, ferrea. Det Dominus imbrem terræ tuæ pulverem. Et eris in dispersione in omnibus regnis terræ. Percutiet te Deus amentia, cæcitate, insaniam mentis, et eris palpans in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris, et non diriget vias tuas. Et eris calumniam sustinens, et in direptionem, et non erit qui auxilio sit; uxorem duces, et alias accipiet eam; domum ædificabis, et non habitabis in ea. »

I Reg. xv, 17-19, 24. — « Dixit Samuel ad Saul: Nonne cum parvulus esses, unxit te Dominus regem super Israel? Et misit te Dominus in viam, et ait: Vade, et dele Amalech, et qui peccaverunt in me; et pugnabis contra eos, usque ad internecionem. »

Et quare non audisti vocem Domini, sed versus A
ad prædam es, et fecisti malum in oculis Domini?
Et dixit Saul: Quia audiivi populum. »

Zach. vii, 13. — « Erit sicut dixit Dominus, et
non audierunt eum; sic clamabunt, et non exau-
diam eos, dicit Dominus. »

« Factum est semen inobedientium in perditio-
nem. »

Isa. xlviii, 12. — « Si audisses mandata mea,
facta fuisset tibi sicut fluvii pax tua, et justitia
tua sicut fluctus maris. »

Isa. xxi, 16. — « Dicent: Væ prævaricatori-
bus: qui prævaricamini legem; timor, et fovea et
laqueus super vos. »

Matth. vii, 26, 27. — « Omnis qui audit verba,
et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædi-
ficavit domum suam super arenam; et descendit
pluvia; et venerunt flumina, et flaverunt venti, et
irruerunt in domum illam, et cecidit; et fuit
ruina illius magna. »

Rom. ii, 11, 12. — « Quicumque sine lege pec-
caverunt, sine lege peribunt; et quicumque in
lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non
enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed
factores legis justificabuntur. »

Jac. i, 22-24. — « Estote factores verbi, et non
auditores tantum, fallentes vosmetipsos: quia si
quis auditor est legis, et non factor, hic similis
est viro consideranti vultum nativitatis suæ in
speculo. Consideravit enim se, et abiit, et statim
oblitus est qualis sit. »

S. Basil. hom. 7 in Hexaem. — Vidi hæc ego,
Deique in omnibus sapientiam **458** admiratus
sum. Atqui, cum bruta ea facultate prædita sint,
qua sibi consulant, suamque salutem tueantur,
ac piscis etiam noverit, quid amplexari, quid fu-
gere debeat: quid dicemus nos, qui, cum ornat
ratione, ac legem edocti, incitæque pollicitatio-
nibus, et a Spiritu eruditi simus, piscibus tamen
rationis expertibus stultius res nostras administra-
mus? Quando illi quidem futuri quamdam ratio-
nem habent, nos autem per voluptatem vitam quæ
pecudibus congruat consumamus. Piscis tot maria
peragrat, ut nonnihil utilitatis nanciscatur: quid
tu dicturus es, qui vitam otio transigis? Otium
enim flagitii initium est. Nec vero est quod quis-
quam amentiam causetur. Naturalis quippe ratio
nobis insita est, quæ tum conjunctionem cum bo-
no, tum aversionem ab iis quæ perniciose sunt,
ostendit. Pisces legi Dei minime reluctantur, ac
nos homines salutaria documenta non sustinemus.
Ne eo nomine pisces contempnas, quod ratione, quod voce careant. Tu enim his quoque irrationa-
bilior es, qui Creatoris edicto adverteris.

Impium est profiteri impossibilia esse, quæ
Spiritus præcipit.

S. Greg. Nyss. — Admictum naturæ malum est
per eos qui ab initio vitium admiserunt, dum per
inobsequentiam aditum morbo aperuerunt.

αὐτοὺς. Καὶ ἵνα τί οὐκ ἤκουσας φωνῆς Κυρίου, ἀλλ'
ὤρμησας ἐπὶ τὰ σκύλα, καὶ ἐποίησας τὸ πονηρὸν
ἐναντίον Κυρίου; Καὶ εἶπε Σαούλ· Διὰ τὸ ἀκοῦσαι
με τὸν λαόν. »

« Ἔσται ὁν τρόπον εἶπε Κύριος, καὶ οὐκ εἰς-
ἤκουσαν αὐτοῦ, οὕτως κεκράζονται, καὶ οὐ μὴ εἰς-
ακούσονται αὐτῶν, λέγει Κύριος. »

« Ἐγενήθη τὸ σπέρμα τῶν ἀπειθούντων εἰς ἀπ-
ώλειαν. »

« Εἰ ἤκουσας τῶν ἐντολῶν μου, ἐγένετο ὁν ὡς
ποταμοὶ ἡ εἰρήνη σου. καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ὡς κύμα
θαλάσσης. »

« Ἐροῦσιν, Οὐαὶ τοῖς ἀθετοῦσιν· οἱ ἀθετοῦν-
τες τὸν νόμον, φόβος καὶ βέθυνος καὶ παγὶς ἐφ'
ὧμῶν. »

D « Πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ μὴ ποιῶν
αὐτοῦς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ψυχοδόμησεν
τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον. Καὶ κατέβη ἡ
βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἐπνευσαν οἱ ἀνε-
μοί, καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐπεσεν.
Καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη. »

« Ὅσοι ἀνόμως ἡμαρτον, ἀνόμως ἀπολοῦνται·
καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἡμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται.
Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ
θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. »

« Γίνεσθε ποιηταὶ νόμου, καὶ μὴ μόνον ἀκροαταί,
παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς· ὅτι εἰ τις ἀκροατὴς νό-
μου ἐστὶ, καὶ οὐ ποιητὴς, οὗτος ὅμοιος ἀνδρὶ κατα-
νοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσώπτρῳ,
καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὁποῖός ἐστι. »

Εἶδον ταῦτα ἐγὼ, καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσι τοῦ Θεοῦ
σοφίαν ἐθαύμασα. Εἰ τὰ ἄλογα ἐκινητικὰ καὶ φυ-
λακτικὰ τῆς ἰδέας αὐτῶν σωτηρίας ἐστί, καὶ οἶδεν
τὸ αἰρετὸν αὐτοῦ καὶ τὸ φευκτὸν ἰχθύς, τί ἐροῦμεν
ἡμεῖς, οἱ λόγῳ τετιμημένοι, καὶ νόμῳ παιδιζο-
μένοι, ἐπαγγέλλας προτραπέντες, πνεύματι σο-
φισθέντες, οἱ τῶν ἀλόγων ἰχθύων ἀλογώτερον τὸ
κατ' ἑαυτοὺς διατιθέμενοι; Ἐπείπερ οἱ μὲν ἴσασιν
τοῦ μέλλοντός τινα πεισθῆναι πρόνοιαν, ἡμεῖς δὲ
ἐκ' ἡδονῆς βοσκηματοῦδους τὴν ζωὴν ἀναλίσκομεν.
Ἰχθύς τοιαῦτα διαμεῖβει πειράγῃ ὑπὲρ τοῦ εὐρασθῆναι
τινα ὠφέλειαν. Τί ἐρεῖς σὺ ὁ τῇ ἀργίᾳ συζῶν; ἀργίᾳ
γὰρ κικουρήσας ἀρχή. Μηδαὶς ἀγνοίαν προφασι-
ζέσθω. Φυσικὸς λόγος οἰκείωσιν ἡμῖν τοῦ καλοῦ, καὶ
ἀλλοτριώσιν ἀπὸ τῶν βλαβερῶν ὑποδεικνύς ἐγ-
κατέσπαρται. Ἰχθύες οὐκ ἀντιλέγουσι νόμῳ Θεοῦ,
καὶ ἀνθρώποι σωτηρίων διαταγμάτων οὐκ ἀνεχό-
μεθα. Μὴ καταφρόνει τῶν ἰχθύων, ἐπειδὴ ἄλογα καὶ
ἄφρονες παντελῶς· ἀλλὰ καὶ τούτων ἀλογώτερος εἰ,
τῇ διατάξει τοῦ Κτίσαντος ἀνθιστάμενος.

Ἀσεβὲς τὸ λέγειν ἀδύνατα τὰ τοῦ Πνεύματος παρ-
αγγέλματα.

Ἀνακράταται τὸ κακὸν πρὸς τὴν φύσιν διὰ τῶν
ἐξ ἀρχῆς παραβεβημένων τὸ πάθος, τῶν διὰ τῆς παρ-
ακοῆς εἰσοικισαμένων τὴν νόσον.

Πᾶσα ἡ κτίσις τῷ προστάγματι τοῦ Θεοῦ πειθαρχεῖ· ὁ δὲ ἄνθρωπος μόνος ἀπειθεῖ, δι' ὃν καὶ γέγονε τὰ πάντα.

Τῶν τὸν πατέρα μὴ μιμουμένων ὁ πατήρ πατέρα καλοῦντων οὐκ ἐπακούεται. Μετὰ τὰ τῶν γνωρισμάτων οὖν πρόσειλθε τῷ Δεσπότη, καὶ ὡς τέκνον ἀσπάζεται σε.

Τοῖς μὲν Θεοῦ γνώμῃ κατακολουθοῦσιν, καὶ τα καλῶς νομοθετηθέντα μὴ τολμῶσι παραβαίνειν, πάντα κατορθοῦνται παρὰ πίστεως, καὶ γέρας εὐδαιμονίας πρόκειται παρὰ Θεοῦ. Καθ' ὅσον δὲ αὐ ἀποστῶσι τῆς τούτων ἀκριβοῦς ἐπιμελείας, ἀπορα μὲν γίνεται τὰ πόριμα, τρέπεται δὲ εἰς συμφοράς ἀνηκέστους ὃ τι ποτ' ἂν ὡς ἀγαθὸν δρᾶν σπουδάζωσιν.

ΤΙΤΑ. Γ'. — *Περὶ εὐδαιμονίας καὶ μακαρισμοῦ· καὶ ὅτι οὐ δεῖ πρὸ τελευτῆς μακαρίζειν τινά.*

« Πρὸ τελευτῆς μὴ μακάριζε μηδένα. Μὴ μακαρίζῃς ἄνδρα πρὸ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ. »

Ὁ μὲν ἐν τῷ βίῳ τυγχάνων, οὕτω μακαριστὸς διὰ τὸ ἀδόηλον τῆς ἐκδόσεως. Ὁ δὲ συμπληρώσας τὰ ἐπιβάλλοντα, καὶ ἀναντιρρόητῳ τέλει τὴν ζωὴν κατακλείσας, οὗτος ἤδη ἀσφαλῶς μακαρίζεται.

*Μηδὲν μέγα εἰπὴς εὐπλοῦν πρὸ πεισματος.
Πολλοὶ πρὸς ὄρμον εὐπλοῦν ἔδω σκάφος,
Πολλοὶ ποσσωρμίσθησαν ἐκ τρικυμίας.*

ΤΙΤΑ. Δ'. — *Περὶ ἐνυπνίων.*

« Ἐνύπνια ἀναπτέρουσιν ἀφρονας. Ὡς ὁ δραστήμιος σκιᾶς καὶ θυώκων ἀνέμους, οὕτως ὁ προσέχων ἐνυπνίους, καὶ ὡς ὠδίνουσα φαντάζεται τῇ καρδίᾳ. Ἐάν μὴ παρὰ Ὑψίστου ἀποσταλῇ ἐν ἐπισκοπῇ, μὴ δώσεις εἰς αὐτὰ καρδίαν σου. Πολλοὺς γὰρ ἐπλάνησαν τὰ ἐνύπνια, καὶ ἡσθάνησαν οἱ ἐλπίζοντες εἰς αὐτά. Μανταῖαι καὶ οἰωνισμοί, καὶ ἐνύπνια ἁμαρτία ἐστίν. »

Περύκασί πως αἱ καθ' ὑπνόν φαντασίαι, ὡς τὰ πολλὰ ἀποιχήματα εἶναι τῶν καθημερινῶν φροντίδων. Ὅποια γὰρ ἦ τὰ κατὰ τὸν βίον ἡμῶν ἐπιτηδεύματα, τοιαῦτα ἀνάγκη εἶναι καὶ τὰ ἐνύπνια.

ΤΙΤΑ. Ε'. — *Περὶ ἐλπίδος· ὅτι χρὴ εἰς Θεὸν ἐλπίζειν, καὶ μὴ εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων προστασίας.*

« Ὁ πεποιθὼς ἐπὶ Κύριον, σωθήσεται. »

« Εὐφρανθήτωσαν πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ σοί, εἰς αἰῶνα, » καὶ τὰ λοιπά.

« Ὑπερασπιστὴς ἐπὶ πάντων τῶν ἐλπίζόντων ἐπ' αὐτόν. »

« Οὗτοι ἐν ἄρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις· ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι, » καὶ τὰ λοιπά.

« Ἐπὶ σοὶ ἠλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἠλπισαν, καὶ ἐρρύσω. »

« Οἱ ὀφθαλμοί μου διὰ παντὸς πρὸς τὸν Κύριον ὅτι αὐτός, » καὶ τὰ λοιπά.

A Res omnes conditæ Dei præcepto parent : solus homo cujus causa cuncta facta sunt, se refractarium præbet.

S. Chrysost. — Qui patrem non imitantur, eos ille cum patrem vocant, minime exaudit. Itaque certis cum notis ad Dominum accede, teque ut filium amplexabitur.

Josephi. — Qui Dei voluntatem sequuntur, nec ea quæ præclare sancita sunt, violare audent, his omnia ex sententia succedunt, ac beatitudinis præmium a Deo proponitur. Quantum autem a diligenti eorum cura se removeant, tantum quoque eis difficilia sunt, quæ prius facilia erant, ac quidquid boni facere student, in exitiales ipsis calamitates vertitur.

B TIT. III. — *De felicitate : et quod nemo ante mortem beatus censi debet.*

Eccli. xi, 30. — « Ante mortem ne beatum dixeris quemquam. Ne beatum virum dicas ante mortem ipsius. »

S. Basilii. — Qui in vivis versatur, is nondum beatus prædicandus est, quia quis exitus ejus sit futurus, non est exploratum. Qui vero munere suo plene perfunctus est, et irreprehensibili fine vitam clausit, ille demum tuto beatus dicitur.

Ne te ante jactes, quam funem ligaveris.

Periere multi jam propinqui littori :

Subiere portum turbine acti plurimi.

(*S. Greg. tetr. 27.*)

TIT. IV. — *De insomniis.*

C Eccli. xxiv, 1, 2. — « Somnia extollunt imprudentem. Quasi qui apprehendit umbras, et persequitur ventos, sic qui attendit insomniis ; et quemadmodum parturientis cor phantasias patitur. Nisi ab Altissimo fuerint missa in visitatione, ne ad illa adjeceris cor **459** tuum. Multos enim errare fecerunt insomnia, et exciderunt sperantes in ea. Divinationes, et auguria, et insomnia, peccatum sunt. »

S. Basil. in S. Jaki. — Solent plerumque species illæ quæ inter dormiendum animis nostris obversantur, diurnarum curarum reliquiæ esse. Nam qualia vitæ nostræ studia fuerint, talia quoque esse somnia necessarium est.

D TIT. V. — *De spe : quod collocanda in Deo sit, non in humanis præsidiis.*

Job xii, 8. — « Qui confidit in Domino salvus erit. »

Psal. v, 12. — « Latentur omnes qui sperant in te, in æternum, » etc.

Psal. xvii, 31. — « Protector est omnium sperantium in se. »

Psal. xix, 5. — « Ili in curris, et hi in equis ; nos autem in nomine, » etc.

Psal. xxi, 5. — « In te speraverunt patres nostri, speraverunt et liberasti eos. »

Psal. xxiv, 15. — « Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse, » etc.

Psal. xliii, 1. — « In Domino sperans non infirmabor. »

Psal. xxvii, 1. — « In ipso speravit cor meum, et adjutus sum. »

Psal. lxx, 1. — « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum. »

Psal. xlii, 10. — « Sperantem in Domino misericordia circumdabit. »

Psal. xxxvi, 3, 4. — « Spera in Domino, et fac bonitatem et inhabita terram. Revela Domino viam tuam. »

Psal. xxxix, 5. — « Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus. »

Psal. lrv, 23. — « Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet. »

Psal. lvi, 1. — « Miserere mei, Deus, miserere mei; quoniam in te confidit anima mea. »

Psal. lv, 11. — « In Deo speravi; non timebo quid faciet mihi homo. »

Psal. lxxvii, 53. — « Deduxit eos in spe, et non timuerunt. »

Psal. cxvii, 8. — « Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. »

Psal. cxix, 1. — « Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, etc. »

Psal. cxlv, 2-4. — « Nolite confidere in principibus, in filiis hominum. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. »

Prov. iii, 5. — « Esto confidens in Domino in toto corde tuo. »

Prov. xxviii, 25. — « Qui confidit in Domino, in cura ipsius erit. »

Prov. xvi, 20. — « Qui confidit in Domino, beatus dicendus est. »

Prov. xxix, 25. — « Qui confidit in Domino, lætabitur. »

Isa. xxxiii, 2. — « Dominus judex noster, Dominus princeps noster. Dominus rex noster, Dominus salvator noster, ipse salvabit nos. »

Isa. xii, 2. — « Ecce Deus salvator meus; confidam in eum, et salvus ero. »

Jerem. xvii, 7, 8. — « Benedictus homo qui confidit in Domino, et erit Dominus spes ejus; et erit tanquam lignum fructiferum juxta aquas, et ad humorem mittet radicem suam. »

Dan. iii, 30. — « Non est confusio confidentibus in te. »

Eccli. ii, 11-13. — « Respicite generationes antiquas et videte: quis credidit Domino, et confusus est? aut quis permansit in timore ejus, et derelictus est? aut invocavit illum, et despectus ab eo est? Quoniam pius et misericors est Dominus, et dimittit peccata. »

Rom. viii, 24. — « Spo salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes, quod enim videt quis, quid et sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. »

Ephes. vi, 14. — « State ergo succincti lumbos mentis vestræ, vigilantes. »

« Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἐλπίζων οὐ μὴ ἀσθενήσω. »

« Ἐπ' αὐτῷ ἤλπισεν ἡ καρδία μου, καὶ ἐβοηθήθην. »

« Ἐπὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα, μὴ κατασχυνθῆναι εἰς τὸν αἰῶνα. »

« Τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ Κύριον ἔλεος κυκλώσει. »

« Ἐλπίσον ἐπὶ Κύριον, καὶ ποιεῖ χρηστότητα, καὶ κατασκήνου τὴν γῆν. Ἀποκάλυψον πρὸς Κύριον τὴν ὁδόν σου. »

« Μακάριος ἀνὴρ οὗ ἐστὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐλπίς αὐτοῦ. »

« Ἐπὶ ῥέψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνά σου, καὶ αὐτός σε διαθρέψει. »

« Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, ἐλέησόν με ὅτι ἐπὶ σοὶ πεποιθὲν ἡ ψυχὴ μου. »

« Ἐπὶ τῷ Θεῷ ἤλπισα, οὐ φοβηθήσονται τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος. »

« Ὁδῆγησεν αὐτοὺς ἐπ' ἐλπίδι, καὶ οὐκ ἐδειλιάσαν. »

« Ἀγαθὸν πεποιθέναι [ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἄνθρωπον]. »

« Οἱ πεποιθότες ἐπὶ Κύριον ὡς ὄρος Σιών. »

« Μὴ πεποιθετε ἐπ' ἀρχόντων, ἐπὶ υἱοῦς ἀνθρώπων· ἐν ἐκείνῃ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν. »

« Ἴσθι πεποιθὼς ἐπὶ Κύριον ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου. »

« Ὃς πέποιθεν ἐπὶ Κύριον, ἐν ἐπιμελείᾳ ἔσται. »

« Ὁ πεποιθὼς ἐπὶ Κύριον, μαχαριστός. »

« Ὁ πεποιθὼς ἐπὶ Κύριον, εὐφρανθήσεται. »

« Κύριος κριτὴς ἡμῶν, Κύριος ἀρχὼν ἡμῶν, Κύριος βασιλεὺς ἡμῶν, Κύριος σωτὴρ ἡμῶν· αὐτὸς σώσει ἡμᾶς. »

« Ἰδοὺ ὁ Θεὸς σωτὴρ μου πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ' αὐτῷ, καὶ σωθήσομαι. »

« Εὐλογημένος ἄνθρωπος ὅστις πεποιθὲν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· καὶ ἔσται Κύριος ἐλπίς αὐτοῦ· καὶ ἔσται ὡς ξύλον εὐθηνούν παρ' ὕδατα, καὶ ἐπὶ ἰχμᾶδα βαλεῖ ῥιζάν αὐτοῦ. »

« Οὐκ ἔστιν ἀσχύνη τοῖς πεποιθόσιν ἐπ. σέ. »

« Ἐμβλέψατε εἰς ἀρχαίας γενεάς, καὶ ἴδατε· τίς ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ, καὶ κατησχύνθη; ἢ τίς ἐνέμεινε τῷ φόβῳ αὐτοῦ, καὶ ἐγκαταλείφθη; ἢ τίς ἐπεκαλέσατο αὐτόν, καὶ ὑπερεῖδεν αὐτόν; Διότι οἰκτιρμῶν καὶ ἐλεῆμῶν ὁ Κύριος, καὶ ἀφίησιν ἀμαρτίας. »

« Τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν. Ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς. Ὁ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ ὁ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. »

« Στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὰς ὀφθαλμοὺς τῆς νουνοίας ὑμῶν νήφοντες. »

« Τελείως ἐλπίζατε ἐπὶ τὴν βεδομένην ὑμῖν χά- A
ριν. »

Πείσωμεν αὐτοὺς, ἀδελφοί, ἐν καιρῷ πειρασμοῦ, μὴ πρὸς ἀνθρωπίνας ἐλπίδας ἀποτρέχειν, καὶ αὐ- τοῖς τὰς βοηθείας θηρᾶσθαι, ἀλλ' ἐν δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς, καὶ φιλοπόνῳ προσευχῇ, καὶ ἀγρυπνίᾳ εὐτόνῳ τὰς δεήσεις ποιῆσθαι. Οὕτως γὰρ λαμβάνει βοήθειαν ἐκ θλίψεως, ὁ τῆς ἀνθρωπίνης βοηθείας ὡς ματαίως καταφρονῶν.

Ἀμύχανόν ἐστι τοῦ τέλους ἐκπεσεῖν τὸν ὅλην δια- νοίᾳ εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίζοντα, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα εἰσφέροντα· ἀδύνατόν τινα σπουδῇ χρώμε- νον, καὶ μεριμνῶντα ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα ἐπιδεικνύμενον, ἐγκαταλει- φθῆναι ποτε ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὅταν μηδ' αὐτόθεν ἀν- θρωπίνης βοηθείας ἐλπίς ἡμῖν ὑπάρχη, μὴ ἀπο- γνῶμεν, μὴ ἀτονήσωμεν, ἀλλὰ τὴν ἀγκυραν τῆς πίστεως ἀναρπάσωμεν. Ῥίψωμεν τὸ ἐργαλεῖον τῆς ἐλπίδος, μὴ εἰς θάλασσαν, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὸ χειμαζόμενον σκάφος τῶν κινδύνων ἀπαλλαγέ- σεται.

Μὴ πεποίθετε ἐπ' ἀρχορίας· μὴ ἐπαίρεσθε ἐπὶ πλοῦτου ἀδελότητι· μὴ φρονεῖτε ἐπὶ δυνάμει σώ- ματος· μὴ τῆς ἀνθρωπίνης δόξης τὸ περιφανές διώκετε. Οὐδὲν τούτων σώζει. Πάντα πρόσκαιρα· πάντα ἀπατηλά· μία καταφυγὴ ὁ Θεός. Ἐπικατά- ρατος, ὅς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων

Ὅταν ἐν ταῖς θλίψεσιν ὦμεν, ἐπὶ πάντα μᾶλλον τρέχομεν, ἢ τὸν Θεόν. Νοσεῖ τὸ παιδίον; καὶ οὐ τὸν ἐπαυδὸν περισκοπεῖς, ἢ τὸν τοῦς περιεργούς χα- ρακτῆρας τοῖς τραχήλοις τῶν ἀναιτίων παιδίων περι- τιθέντα, ἢ τὸ τελευταῖον ἐπὶ τὸν ἱατρὸν ἔρχῃ, τὰ φάρμακα τοῦ δυναμένου σώζειν καταμελήσας. Κἂν ἐνύπνιον σε ἐκταράξῃ, πρὸς τὸν ὄνειροκρίτην τρέ- χεις. Κἂν φοβηθῇς ἰχθὺν, προστάτην ἵνα τῶν ἀν- θρώπων περινοεῖς· καὶ ὅλως ἐφ' ἐκάστης χρείας ἐλέγχῃ, ῥήματι μὲν ὀνομάζων τὸν Θεὸν καταφυγὴν, ἔργῳ δὲ τὴν ἐκ τῶν ἀνωφελῶν καὶ ματαίων βοήθειαν ἐπισπώμενος. Ἔστι δὲ τῷ δικαίῳ ἀληθινὴ βοήθεια ὁ Θεός, ὥσπερ τις στρατηγὸς ὀπλιτικὸν γενναῖον ἐξηρτημένος, ἱτοιμὸς αἰεὶ βοηθεῖν τῷ καταπονουμένῳ μέρει, οὕτως ὁ Θεός βοηθὸς ἡμῶν ἐστίν. armis instructus, semper praesto est auxilium ferre est.

Νοσεῖς; εὐθύμει. Ὁ γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει. D Πτωχεύεις; εὐφραίνου, ὅτι Λαζάρου σε τὰ ἀγαθὰ διαδέχεται. Ἀτιμάζῃ διὰ τὸ ὄνομα Χριστοῦ; μακά- ριος εἶ, ὅτι σοι ἡ αἰσχὺνὴ εἰς δόξαν ἀγγέλου μετα- βληθήσεται.

Κἂν, ὡς φῆς, τελευτήσῃ οὗτος ὁ πατέρων, πάλιν ἕτερον πατέρωνά σοι ἀγαθώτερον τούτου, καὶ μεγαλο- ψυχώτερον ὁ Κύριος παρέξει, ἐὰν τὴν πίστιν πρὸς αὐτὸν ἔχῃς.

Ὁ ἐπ' ἀνθρώπων ἐλπίζων, ἢ ἐπ' ἄλλο τι τῶν κατὰ βίον μετρωριζόμενος, ὅσον ἐπὶ δυναστείαν ἢ χρή- ματα, ἢ τι τῶν παρὰ πολλοῖς νομιζομένων εἶναι λαμπρῶν, οὐ δύναται εἰπεῖν· Ἐπὶ σέ, Κύριε,

I Petr. 1, 13. — « Perfecte sperate in eam quae datur vobis gratiam. »

S. Basil. in Psal. LIX. — Hoc nobis persuadea- mus, fratres, ut tentationis tempore ad humanas spes minime confugiamus, hincque nobis subsidia venemur, sed cum lacrymis et gemitibus, ac sedula oratione, intentisque vigiliis vota faciamus. Sic enim auxilium de tribulatione accipit, opem huma- nam, uti cassam aspernatur.

S. Chrysost. — Fieri non potest ut optato is ex- cidat sine, qui tota mente in Deo sperat, et ea quae suorum sunt partium obeat. Fieri non potest ut qui studium et diligentiam adhibendo salutis suae solli- citus est, ac omnia praestat quae muneris sui sunt, a Deo unquam deseratur. Ubi humani auxilii spes nulla ex parte nobis affulget, ne propterea spem abjiciamus, animisque frangamur et debilemur, verum fidei anchoram arripiamus. Projiciamus instrumentum spei, non in mare; sed in caelum; ac scapha nostra, quae tempestate jactatur, e pe- riculis emerget.

Ejusdem. — Nolite confidere in principibus (Psal. CII, 2); nolite ob incertas opes animis extolli; ob vires corporis nolite magnifice de vobis existi- mare; humanae gloriae splendorem nolite conse- ctari. Nihil horum salutem affert. Omnia caduca sunt, fallacia omnia. Unicum perfugium Deus est. Maledictus homo qui spem in homine fixam habet.

Ejusdem. — Cum in calamitatibus versamur, ad quidvis potius quam ad Deum currimus. Aeger est filius? incantatorem circumlustras, aut cum qui vanos quosdam characteres innocentium pue- rorum collis imponat, aut saltem ad medicum et pharmaca properas: neglecto interim eo qui salu- tis asserendae potestatem habet. Si insomnium te quoddam conturbavit, ad somniorum interpretem te confers. Si hostem pertimescis, hominis alicu- jus patrociniū cogitas. Atque, ut paucis comple- ctar, in qualibet necessitate compereris, verbo quidem Deum perfugium tuum appellare, re autem ipsa vanarum et inutilium rerum tibi auxilium ac- cersere. At vero justo homini auxilium verum Deus est. Velut enim imperator exercitus egregiis suppresso, sic quoque Deus nobis adjumento

S. Basilii. — Morbo laboras? æquo animo sis. Quem enim Deus diligit, hunc castigat. (Hebr. XII, 6). Egestate premeris? gaude, quia te Lazari bona exceptura sunt. Ignominia ob Christi nomen affi- ceris? beatus es: quia ignominia tua in angelicam gloriam convertetur.

S. Nili. — Quamvis, ut ais, patronus iste tuus morte vitam commutarit, rursus tamen alterum tibi patronum illo meliorem magnificentiorēque Dominus praebebit, si fidem in ipsum habeas.

461 S. Basil. in Psal. VII. — Qui in homine spem collocat suam, vel ob ullam rem aliam hu- jusce vitae effertur, iusta ob potentiam, aut opes, aut quidquam eorum quae vulgo praeclara censea-

tar, is dicere nequaquam possit : In te, Domine, speravi (Psal. xxx, 2). Domini enim præceptum est : Nolite sperare in principibus (Psal. cxlv, 2). Et : Maledictus homo qui confidit in homine (Jerem. xvii, 5).

S. Nili. — Qui divinam animi tranquillitatem consequi studet, id debet agere, ut mentem suam ab omni turbida affectione liberam custodiat. Quocirca hoc tibi ipsi persuade, ut propter Deum solum, ac non propter caducam et confestim exollescentem gloriam hominum, quod bonum est efficias.

TIT. VI. — De ecclesia, et domo Dei, atque altari, necnon de hostia sacerdotali ; et quod in ecclesiis commercia exercere non oporteat.

Exod. xix, 37. — « Erit altare sanctum sanctorum ; et omnis qui tangit altare, sanctificabitur. »

Exod. xxiv, 26. — « Primitias primarum frugum terræ tuæ inferes in domum Domini Dei tui. »

Exod. xx, 26. — « Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reveles turpitudinem tuam in eo. »

Exod. xxv, 30. — « Impones super mensam meam panem coram me semper. »

Levit. vi, 18. — « Omnis quicumque tanget victimas sacerdotum, sanctificabitur. »

Levit. xvi, 1. — « Dixit Dominus ad Moysen : Loquere ad Aaron fratrem tuum, et non introcat in omni hora in sanctum interius velaminis ante propitiatorium. »

Psal. v, 8. — « Ego autem in multitudine misericordiae tuæ introibo in domum tuam : adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo, » etc.

Psal. xxi, 23. — « In medio ecclesiae laudabo te. Qui timetis Dominum, laudate eum. »

Psal. xiv, 8. — « Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ. »

Psal. xxvi, 4. — « Unum petii a Domino hanc requiram, » et reliqua.

Psal. xxvii, 2. — « Adorate Dominum in atrio sancto ejus. »

Psal. Lxiv, 5. — « Replebimur in bonis domus tuæ. »

Psal. Lxvii, 27. — « In ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel. »

Psal. Lxxxiii, 1, 4. — « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum. Altaria tua, Domine virtutum, Rex meus. Melior est dies una in atriiis tuis super millia. »

Psal. xcii, 5. — « Domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum. »

Psal. xcix, 4. — « Introite portas ejus in confessione. »

Psal. cvi, 32. — « Exaltent eum in ecclesia plebis. »

Psal. cxvii, 19. — « Aperite portas justitiæ, et ingressus eas, » etc.

ἡ λίσσα. Παράγγελμα γάρ ἐστὶ, μὴ ἐλπίζειν ἐπ' ἀρχοντας. Καὶ, Ἐπικατάρατος, ἀνθρώπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων.

Ὁ τὴν θεῖαν ἀπάθειαν κατορθῶσαι σπουδάζων, ἀδούλωτον παντὶ πάθει ὀφείλει φυλάξαι τὸν ἑαυτοῦ λογισμόν. Πείσων τοίνυν σεαυτὸν διὰ τὸν θεὸν μόνον, καὶ μὴ δι' ἀνθρωπίνην εὐσθαρτον καὶ ἐξίτηλον δόξαν, τὸ ἀγαθὸν ἐκτελεῖν.

TIT. Γ'. — Περὶ ἐκκλησίας, καὶ οἴκου θεοῦ, καὶ θυσιαστηρίου, καὶ θυσίας ιερατικῆς· καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἐν ἐκκλησίαις θῆειν [καπηλεύειν].

Β « Ἔσται τὸ θυσιαστήριον ἁγίον ἁγίων· καὶ πᾶς ὁ ἀπτόμενος τοῦ θυσιαστηρίου, ἁγιασθήσεται. »
« Τὰς ἀπαρχὰς τῶν πρωτογεννημάτων τῆς γῆς σου εἰσάσεις εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ σου. »

« Οὐκ ἀναθήσῃ ἐν ἀναβαθμίῃς ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν μου, ὅπως μὴ ἀποκαλύψῃς τὴν ἀσχημοσύνην σου ἐπ' αὐτῷ. »

« Ἐπιθήσεις ἐπὶ τὴν τράπεζάν μου ἄρτον ἑναντίον μου διὰ παντός. »

« Πᾶς ὃς ἀν' ἄψῃται τῆς θυσίας τῶν ἱερέων ἁγιασθήσεται. »

« Εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· Λάλησον πρὸς Ἀαρὼν τὸν ἀδελφόν σου, καὶ μὴ εἰσερχέσθω πᾶσαν ὥραν εἰς τὸ ἅγιον ἱερότερον τοῦ κατακατάσματος εἰς πόσωπον τοῦ θυσιαστηρίου. »

« Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἔλεους σου εἰσελευσώμαι εἰς τὸν οἶκόν σου· προσκυνήσω πρὸς ναὸν ἁγίόν σου ἐν φόβῳ σου, » καὶ τὰ λοιπά. »

« Ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὁμνήσω σε. Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, αἰνέσατε αὐτόν. »

« Κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου, καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου. »

« Μίαν ἡτησάμην παρὰ Κυρίου, ταύτην ζητήσω, » καὶ τὰ λοιπά.

« Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐν αὐτῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ. »

« Πλησθησόμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου. »

« Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν θεὸν Κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ. »

« Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων, ὁ βασιλεὺς μου. Κρεῖσσεν ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας. »

« Τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἀνάσσειν, Κύριε, εἰς μακρότητα ἡμερῶν. »

« Εἰσελθετε εἰς τὰς πύλας αὐτοῦ ἐν ἑξομολογήσει. »

« Ὑψώσατοσαν αὐτὸν ἐν ἐκκλησίᾳ λαοῦ. »

« Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς, » κ. τ. λ.

« Εὐφράνθην ἐπὶ τοῖς εἰρηαῖς μοι, εἰς οἶκον Κυ- A
ρίου πορευσόμεθα. »

« Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ, εὐλαβεῖσθω ἀπὸ προσ-
ώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. »

« Μεγάλη ἐστὶ ἡ δόξα τούτου τοῦ οἴκου ἡ
ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος ὁ παντο-
κράτωρ. »

« Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ
εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. Ἀγγελεῖ ἡμῖν τὴν
δόξαν αὐτοῦ. »

« Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται πᾶσι
τοῖς Ἰουδαίοις. »

« Ὡς μέγας ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐμήκης ὁ
τόπος τῆς κτίσεως αὐτοῦ! Μέγας, καὶ οὐκ ἔχει τε-
λευτήν· ὑψηλὸς καὶ ἀμέτρητος. »

« Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδο-
μήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατ-
ισχύσουσιν αὐτῆς. »

Εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐξέβαλε
πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ,
καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν ἀνέτρεψεν, καὶ
τὰς καθέδρας τῶν πολούντων τὰς περιστεράς. Καὶ
λέγει αὐτοῖς· Γέγραπται, Ὁ οἶκός μου οἶκος προσ-
ευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε σπήλαιον
ληστῶν. »

« Μὴ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν;
ἡ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε; Ἐπαινέσω
ὑμᾶς; ἐν τούτοις οὐκ ἐπαινῶ. »

Εὐσεβείας σημεῖον, τὸ συνεχῇ μνήμην ποιεῖσθαι
τῶν θειοτέρων τόπων, καὶ τὸ πυκναῖς ἐντεύξεσιν C
ἐξιλεῖσθαι τὸν Θεόν. Βούλεται γὰρ τοὺς ἀνθρώ-
πους ὁ Θεὸς περὶ τοὺς τῶν ἁγίων οἰκῶν λιμένας
καθορμίζεσθαι.

Τὸ θυσιαστήριον οὐράνιός ἐστι τράπεζα, τὰ ἀπὸ
γῆς δεχόμενον, καὶ οὐρανῷ παραπέμπων· τὸ ἀπ'
οὐρανῶν δεχόμενον, καὶ τῇ γῇ χορηγοῦν· ἐπὶ γῆς
ἐρηρυσμένον, καὶ τῷ ἄνω παρακείμενον θρόνῳ. Θυ-
σιαστήριον γὰρ αὐτοῖς φοβερὸν τοῖς ἀγγέλοις, τοῖς
τὴν οὐράνιον ὑπερπετομένοις ἀψίδα.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ἄρα τὴν Ἐκκλησίαν ἐδημιούρ-
γησεν ὁ Χριστὸς, καθάπερ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ
Ἀδάμ τὴν Ἔβαν ἐποίησεν. Διὰ τοῦτο Παῦλός φησιν·
Ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ
ἐσμεν, τὴν πλευρὰν αἰνιττόμενος. Ὡς περ γὰρ τότε
ἐλαβε τὴν πλευρὰν ὁ Θεός, καὶ ἐπλασε τὴν γυναῖκα, D
οὕτως ἔδωκεν ἡμῖν αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς αὐτοῦ
πλευρᾶς, καὶ ἀνέπλασε τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ ὥς περ
τότε ἐν ἐκστάσει ἐλαβε τὴν πλευρὰν καθεύδοντος
τοῦ Ἀδάμ, οὕτω καὶ νῦν μετὰ θάνατον τὸ αἷμα καὶ
τὸ ὕδωρ δέδωκεν, καὶ ὅπερ τότε ἐκστασις ἦν, τοῦτο
νῦν θάνατος.

Καθάπερ λιμένας ἐν πελάγει, οὕτω τὰς ἐκκλη-
σίας ἐν πόλεσιν ἐπηξεν ὁ Θεός, ἵνα ἀπὸ τῆς ζάλης
τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ἐνταῦθα φεύγοντες, γαλή-
νης ἀπολαύωμεν. Οὐδὲ γὰρ κυμάτων ἐστὶν ἐνταῦθα
καταφυγόντες δεῖσαι καταδρομῆν, οὐ κακουργῶν
ἐφοδόν, οὐ πνευμάτων βίας, οὐ θηρίων ἐπιβολάς.
Λιμὴν γάρ ἐστι τούτων πάντων ἀπηλλαγμένος. Λι-
μὴν ἁοα ἐστὶ ψυχῶν ἡ Ἐκκλησία. Πάντα γὰρ διὰ

Psal. cxxi, 1. — « Lætatus sum in iis quæ
dixerunt mihi : In domum Domini ibimus. »

Habac. ii, 10. — « Dominus in templo sancto
suo, timeat a facie ejus omnis terra. »

462 *Agg. ii, 9.* — « Magna est gloria domus
istius novissima super primam, dicit Dominus om-
nipotens. »

Isai. ii, 2. — « Venite, ascendamus in montem
Domini, et ad domum Dei Jacob. Indicabit nobis
viam suam. »

Jerem. vii, 11. — « Domus mea, domus oratio-
nis vocabitur cunctis gentibus. »

Baruch iii, 24. — « Quam magna est domus
Dei, et ingens locus possessionis ejus! Magnus,
et non habet finem, excelsus et immensus. »

B *Matth. xvi, 17.* — « Tu es Petrus, et super
hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; et portæ
inferi non prævalebunt adversus eam. »

Matth. xxi, 13, 14. — « Ingressus est Jesus in tem-
plum, et ejecit omnes vendentes et ementes in tem-
plo : et mensas nummulariorum evertit, et cathe-
dras vendentium columbas. Et dixit eis : Scriptum
est : Domus mea, domus orationis vocabitur. Vos
autem fecistis eam speluncam latronum. »

I Cor. ii, 22. — « Nunquid domos non habetis
ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam
Dei contemnitis? Laudabo vos? in hoc non lando. »

S. Chrysost. — Pietatis argumentum est, assidue
sancta loca memoria versare, et crebris precibus
Deum placare. Vult enim Deus homines ad tem-
plorum portus continenter appellere.

Ejusdem. — Altare cœlestis est mensa, in quo
terrena dona recipiuntur, et in cœlum transmil-
tuntur; cœlestia superne suscipiens, et terræ sub-
ministrans : in terra flum, et cœlesti throno ad-
jacens. Altare enim angelis ipsis, qui supra cœli
axem volant, formidabile est.

Ejusdem, homil. ad neophyt. — Christus de suo
latere Ecclesiam condidit, quemadmodum Eran
ex latere Adam fabricaverat. Unde etiam Paulus
ait : Ex carne ejus, et ex ossibus ejus sumus (*Ephes.*
v, 30), latus videlicet subindicans. Nam velut
tunc Deus costam sumpsit, ac feminam effinxit;
sic nobis sanguinem et aquam dedit ex latere suo,
et Ecclesiam formavit. Et quemadmodum tunc
costam in illo sopore dormientis Adam accepit :
ita nunc quoque post mortem sanguinem et aquam
dedit. Nam quod tunc sopor erat, hoc in præsentī
mors est.

Ejusdem. — Quemadmodum portus juxta mare,
sic in urbibus Ecclesias statuit Deus, ut a nego-
tiorum hujusce vitæ fluctibus huc confugientes,
tranquillitate perfruemur. Neque enim iis qui
illuc confugerint, fluctuum impetus pertimescen-
dus est, non prædonum assultus, non vis vento-
rum, non belluarum. Portus quippe est ab his om-
nibus immunis. Nam portus animorum Ecclesia

est. Per hanc siquidem ferre omnes compressæ sunt : velut nimirum incantatione quadam, divinaram Scripturarum auditione per uniuscujusque aurem in animum influente, easque a ratione aversas affectiones consopiente.

S. Chrysost. homil. in Psal. xlv, de Eutrop. — Ne discedas ab Ecclesia. Nihil Ecclesia valentius. Rupe fortior est ; latior est cœlo. Quem enim nec superiora, nec inferiora capere poterant, hunc ventiler cœpit, nec angustus repertus est. Nunquam senescit Ecclesia, sed semper viget. Cur 463 eam Scriptura montem appellavit ? utique quia everti non potest. Quin hanc quoque petram vocat, quia labefactari nequit.

TIT. VII. — *De oratione ; et quanta ejus opera perficiantur.*

Exod. ix, 53. — « Egressus Moyses a Pharaone ex urbe, tetendit manus suas ad Dominum, et cessaverunt voces et grando.

Judic. xvi, 28-30. — « Clamavit Samson ad Dominum, et dixit : Domine Deus, memento mei hac una vice, et retribuam retributionem unam pro duobus oculis meis allophylis. Et apprehendit Samson ambas columnas medias, quibus innitebatur domus, et dixit : Moriaturs anima mea cum allophylis ; et cecidit domus, multoque plures interfecit quam interfecerat in vita sua. »

II Paral. xxxii, 20. — « Oravit Ezechias rex, et misit Dominus angelum, qui extrivit omnem robustum, et principem, et ducem in castris regis Assur. »

II Paral. xxxiii, 10-13. — « Locutus est Deus super Manassen ; et comprehenderunt Manassen, et vinctum catenis et compedibus duxerunt Babylonem. Et oravit ad Dominum, et exaudivit vocem ejus. »

Schol. Memorizæ proditum est ab Africano, quod, dum orationem Manasses funderet, vincula ferrea confracta sint, et ipse fugerit.

III Reg. xvi, 36. — « Clamavit Elias ad cœlum, et dixit : Domine Deus Abraham, Isaac, et Jacob, exaudi me in igne. Et cecidit ignis a Domino de cœlo, et devoravit holocaustum, et ligna scissa, et lapides, et pulverem : quin et aquam quæ erat in canali, elambuit ignis. »

IV Reg. vi, 15-18. — « Consurrexit mane minister Elisei, et ecce exercitus circumdans civitatem, et equites, et currus. Et dixit puer ad illum : Quid faciemus. Et dixit Eliseus : Ne timueris, quoniam plures sunt nobiscum. Et oravit Eliseus, et dixit : Domine. aperi oculos pueri, et videat. Et aperuit oculos pueri, et vidit, et ecce mons plenus equorum, et currus ignis in circuitu Elisei. Et oravit Eliseus, et dixit : Percute gentem hanc cæcitate. »

IV Reg. xx, 4-6. — « Erat Isaias in medio atrii, et sermo Domini factus est ad eum : Revertere, et dice ad Ezechiam : Hæc dicit Dominus omnipotens : Audiui orationem tuam, et vidi lacrymas tuas, et addam ad annos tuos sedecim. »

α αὐτῆς κατεστάλη τὰ θηρία, καθάπερ θεῖας τινὸς ἐπιφῶς, τῆς τῶν θεῶν Γραφῶν ἀκροάσεως διὰ τῆς ἀκοῆς ἐκάστου πρὸς τὴν ψυχὴν εἰσιούσης, καὶ κοιμιζούσης τὰ τὰ ἀλογα πάθη.

Μὴ ἀπείχου ἀπὸ Ἐκκλησίας • οὐδὲν Ἐκκλησίας ἰσχυρότερον. Τῆς πέτρας ἰσχυροτέρα ἐστὶ, τοῦ οὐρανοῦ ὑψηλότερα ἐστὶ, τῆς γῆς πλατυτέρα ἐστίν. Ὅν γὰρ οὐκ ἐχώρησε τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω, γαστήρ οὐκ ἐστενοχωρήθη χωρήσασα. Οὐδέποτε γηρῖ, ἀλλὰ πάντα ἀκμάζει. Διὰ τί ὄρος αὐτὴν ἐκάλεσεν ἡ Γραφή ; Διὰ τὸ ἀπερίτρεπτον. Καὶ πέτραν καλεῖ αὐτὴν, διὰ τὸ ἀφθόρον.

B TIT. Ζ'. — *Περὶ εὐχῆς • καὶ ὅσα δι' εὐχῆς κατορθοῦνται ὑμῖν.*

« Ἐξῆλθε Μωσῆς ἀπὸ Φαραὼ ἐξω τῆς πόλεως, καὶ ἐξέπεται τὰς χεῖρας αὐτοῦ πρὸς Κύριον, καὶ ἐπαύσαντο αἱ φωναὶ καὶ ἡ χάλαζα. »

« Ἀνεβόησε Σαμφὼν πρὸς Κύριον, καὶ εἶπε • Κύριε, μνήσθητι δὴ μου τὸ ἁπλὸν τοῦτο, καὶ ἀνταποδώσω ἀνταπόδοσιν μίαν περὶ τῶν δύο ὀφθαλμῶν μου τοῖς ἄλλοφύλοις. Καὶ περιέλαβε Σαμφὼν τοὺς δύο στόλους τοὺς μέσους, ἐφ' οἷς ὁ οἶκος ἐπεστήρικτο, καὶ εἶπεν • Ἀποθανέτω ἡ ψυχὴ μου μετὰ τῶν ἄλλοφύλων. Καὶ ἔπεσεν ὁ οἶκος, καὶ ἐθανάτωσεν ὑπὲρ οὗς ἐθανάτωσεν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. »

C « Προσηύξατο Ἐζεκίας ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπέστειλεν ὁ Κύριος ἄγγελον, καὶ ἐξέτριψε πάντα δυνατὸν, καὶ πολεμιστὴν, καὶ ἄρχοντα, καὶ στρατηγὸν ἐν τῇ παρεμβολῇ βασιλείας Ἀσσοῦρ.

« Ἐλάλησε Κύριος ἐπὶ Μανασσῆν, καὶ κατέλαβον τὸν Μανασσῆν, καὶ ἔδωσαν αὐτὸν ἐν πέδαις, καὶ ἤγαγον εἰς Βαβυλῶνα. Καὶ προσηύξατο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἤκουσε τῆς βοῆς αὐτοῦ. »

Σχόλ. Ἰστορεῖται παρὰ Ἀφρικανῷ, ὅτι ἐν τῷ λέγειν ὥδην τὸν Μανασσῆν, τὰ δεσμὰ διεβράβη σιδηρᾶ ὄντα, καὶ ἔφυγεν.

D « Ἀνεβόησεν Ἠλιοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ εἶπε • Κύριε ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, ἐπάκουσόν μου ἐν πυρὶ • καὶ ἔπεσε πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγε τὸ ὀλοκαύτωμα καὶ τὰς σχίζας, καὶ τοὺς λίθους, καὶ τὸν χοῦν, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐξέλειξε τὸ πῦρ. »

« Ὄρθρισεν ὁ λειτουργὸς Ἐλισσαιέ, καὶ ἰδοὺ δυνάμεις κυκλοῦσα τὴν πόλιν, καὶ ἵπποι, καὶ ἄρματα. Καὶ εἶπε τὸ παιδάριον πρὸς αὐτόν • Τί ποιήσομεν ; Καὶ εἶπεν Ἐλισσαιέ • Μὴ φοβοῦ, ὅτι τοῦ πλείους οἱ μεθ' ἡμῶν. Καὶ προσηύξατο Ἐλισσαιέ, καὶ εἶπε • Κύριε, διάνοιξον τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ παιδαρίου • καὶ εἶδε, καὶ ἰδοὺ τὸ ὄρος πλήρες ἵππων, καὶ ἄρμα πυρὸς κύκλῳ Ἐλισσαιέ • καὶ προσηύξατο Ἐλισσαιέ, καὶ εἶπε • Πάταξον τὸ ἔθνος τοῦτο ἀορασίᾳ. »

« Ἦν Ἰσαίας ἐν τῇ αὐλῇ μέσῃ, καὶ ῥῆμα Κυρίου ἐγένετο πρὸς αὐτόν • Ἐπιστρέψον, καὶ ἐραῖς πρὸς Ἐζεκίαν • Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἰκουσα τῆς προσευχῆς σου, καὶ εἶδον τὰ δάκρυά σου, καὶ προσθήσω ἐπὶ τὰ ἔτη σου ἑτη ἑς. »

Ὁρθριζε πρὸς Κύριον παντοκράτορα δεόμενος. **A** Εἰ καθαρὸς εἶ καὶ ἀληθινός, ἐπακούσεται τῆς δεήσεώς σου. »

« Θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου. »

« Τὰς εὐχὰς μου τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. »

« Προσεύξαθε πρὸς με, καὶ εἰσακούσομαι ὑμῶν, καὶ ἐκζητήσατέ με ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ὑμῶν, καὶ ἐπιφανοῦμαι ὑμῖν. »

« Κύριε παντοκράτορ ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· ψυχὴ ἐν στεναγμοῖς, καὶ πνεῦμα ἀκηδιῶν ἐκέκραξε πρὸς σέ. Ἄκουσον, Κύριε, ἐλέησον, ὅτι Θεὸς ἐλέημων εἶ, καὶ ἐλέησον. »

« Ἐν ψυχῇ συντετριμμένῃ, καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθήμεν, ὡς ἐν ὁλοκαυτώμασιν. » **B**

« Μὴ ὀλιγοψυχήσῃς ἐν τῇ προσευχῇ σου· μὴ ἐμποδίσῃς τοῦ ἀποδοῦναι εὐχὴν ἐν καιρῷ. »

« Ὅταν προσεύχῃ, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ ὑποκριταὶ σκυθρωποὶ, ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἑστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμεῖον σου. Προσευχόμενοι δὲ, μὴ βαττολογήσῃτε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοὶ· δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. Μὴ οὖν ὁμοιωθῇτε αὐτοῖς. Οἶδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ὧν χρεῖαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμεῖς αἰτῆσαι αὐτόν. Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς· Πάτερ ὑμῶν, » καὶ τὰ ἑξῆς.

« Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὕρησεται· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. Πᾶς γὰρ αἰτῶν λαμβάνει. »

« Προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ κατ' ἰδίαν, εἶπον· Διὰ τί οὐκ ἐδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτόν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν· ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· Μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταθήσεται, καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν. Τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. »

« Γρηγορεῖτε, καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν. »

« Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὃς τις ἀναιτήσῃ τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματι μου, δώσει ὑμῖν. »

« Ἐλεγε παραβολὴν αὐτοῖς πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν. Κοιτῆς τις ἐν τινὶ πόλει, » κ. τ. ἔ.

« Ἀγρυπνεῖτε ἐν παντὶ καί· ὡς δεόμενοι, ἵνα καταξιωθῇτε ἐκφυγεῖν πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, »

« Γενόμενος ἐπὶ τοῦ τόπου, εἶπεν αὐτοῖς· Προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. Καὶ αὐτὸς ἀνεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὥστε λίθου βολὴν, καὶ θεὸς τὰ γόνατα προσηύξατο, λέγων· Πάτερ, εἰ βούλει, παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. Πλὴν μὴ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω. Καὶ ἐλθὼν ἐπὶ τοὺς μαθητάς, εὐρὺν αὐτοὺς καθεύδοντας; καὶ εἶπεν

Job viii, 5. — « Diluculo consurge ad Dominum omnipotentem orans : si purus et verus es, audiet orationem tuam. »

Psal. xlix, 14. — « Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua, » etc

Psal. cxv, 14. — « Vota mea reddam Domino coram omni populo ejus. »

Jerem. xix, 12. — « Orate ad me, et ego exaudiam vos, et quærite me in toto corde vestro, et apparebo vobis. »

Baruch iii, 1, 2. — « Domine omnipotens Deus Israel, anima in angustiis, et spiritus anxius clamat ad te. Audi, Domine, **464** miserere; quia Deus misericors es, et miserere nostri. »

Dan. iii, 39. — « In animo contrito, et spiritu humilitatis suscipiamur, sicut in holocaustis. »

Eccli. iv, 36. — « Ne pusillo animo sis in oratione tua, nec tardes reddere votum in tempore. »

Matth. vi, 5-9. — « Cum oraveris, non eris sicut hypocrite tristes. Quia amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Tu autem cum oraveris, ingredere in cubiculum tuum, etc. Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici : putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum. Sic ergo vos orate : Pater noster » etc.

Matth. vii, 7. — « Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit, » etc.

Matth. xvi, 18-20. — « Accesserunt discipuli ad Jesum secreto, et dixerunt : Quare non potuimus ejicere illum ? Dixit illis Jesus : Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic : Transi hinc illuc, et transibit ; et nihil impossibile erit vobis. Hoc autem genus dæmoniorum non ejicietur, nisi in oratione et jejunio. »

Matth. xxvi, 41. — « Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem. »

Joan. xvi, 23. — « Amen dico vobis : quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. »

Luc. xiii, 1, 2. — « Dicebat ad illos parabolam, quoniam oportet semper orare, et non deficere. Judex quidam erat in quadam civitate, » etc.

Luc. xxi, 36. — « Vigilate in omnitempore orantes, ut digni habeamini fugere omnia quæ ventura sunt, » etc.

Luc. xxi, 40-42. — « Et cum pervenisset ad locum, ixit illis : Vigilate, ne intretis in tentationem. Et ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis; et positis genibus orabat, dicens : Pater, si vis, transfer calicem istum a me. Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. Et cum venisset ad discipulos, invenit eos dormientes præ

tristitia. Et ait illis : Orate, ne intretis in tentationem. »

Marc. xi, 23-25. — « Amen dico vobis, qui dixerit huic monti : Tollere, et jacta te in mare, et non hesitaverit in corde suo, fiet ei quod dixerit. Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester, qui in caelis est, dimittat vobis delicta vestra. »

Act. i, 14. — « Erant hi omnes perseverantes unanimiter in oratione et obsecratione. »

Act. xi, 2-4. — « Et convocantes duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt : Non est æquum derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituamus super hoc negotio. Nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus. »

465 *Act. x, 1-4.* — « Vir quidam erat in Cæsarea nomina Cornelius, centurio ex cohorte quæ dicitur Italica, religiosus ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas in plebe, et deprecans Deum semper. Vidit in visu manifeste circa horam diei nonam angelum Dei introeuntem ad se, et dicentem sibi : Corneli. At ille intuens in eum, et timore correptus, dixit : Quid est, Domine ? Dixit autem ei : Orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt in conspectu Dei. »

Ephes. vi, 18. — « Per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione pro omnibus sanctis, et pro me. »

I Tim. ii, 1, 8. — « Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus ; pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est coram Deo. Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. Similiter, et mulieres, » etc.

Jac. v, 13, 14, 15. — « Tristatur quis in vobis ? oret. Æquo animo est ? psallat. Infirmatur quis in vobis ? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo sancto in nomine Domini ; et oratio fidel salvabit infirmum, » etc.

I Petr. iv, 7. — « Estote prudentes, et vigilate in orationibus. »

S. Gregor. Naz. — Ne exigui ingenii taxemur, parva videlicet postulando, ac donante indigna.

S. Gregor. Nyss. — Sonora est ea vox quæ ad divinas aures ascendit : non clamor ille qui cum aliqua contentione editur, sed cogitatio quæ a pura conscientia emittitur.

Ejusd. erat. I in Orat. Domin. — Sejungitur a Deo qui seipsum ei per orationem minime copulat. Itaque illud primum ex Scriptura discamus

Α αὐτοῖς · Προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν. »

« Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅς ἂν εἴπῃ τῷ θρει τούτῳ · Ἄρθῃτι, καὶ βλήθῃτι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὴ διαχρίθῃ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἔσται αὐτῷ ὃ ἂν εἴπῃ. Ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφίετε εἰ τι ἔχετε κατὰ τινος, ἵνα καὶ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφῇ ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν. »

« Οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει. »

« Καὶ προσκαλεσάμενοι οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν εἶπον · Οὐκ ἀρεστόν ἐστι καταλείποντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις. Ἐπισκίψασθε οὖν, ἀδελφοί, ἀνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρομένους ἑπτὰ, πλήρεις Πνεύματος καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης. Ἡμεῖς δὲ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου ἐσόμεθα προσκαρτεροῦντες. »

« Ἀνὴρ τις ἦν ἐν Καισαρίᾳ, ὀνόματι Κορνήλιος, ἑκατοντάρχης, ἐκ σπείρης τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς, εὐσεδῆς, καὶ φοβούμενος Θεὸν οὖν παντὶ τῷ ὄκτῳ αὐτοῦ, ποιῶν ἐλεημοσύνας πολλὰς ἐν τῷ λαῷ, καὶ δεδόμενος Θεοῦ διὰ παντός. Εἶδεν ἐν ὁράματι φανερώς, ὥς περὶ ὥραν ἐννάτην τῆς ἡμέρας, ἄγγελον τοῦ Θεοῦ εἰσελθόντα πρὸς αὐτόν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ, Κορνήλιε. Ὁ δὲ ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἔμβροδος γενόμενος, εἶπε · Τί ἐστι, κύριε ; Εἶπε δὲ αὐτῷ · Αἱ προσευχαὶ σου καὶ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν ἐν-ώπιον τοῦ Θεοῦ. »

« Διὰ πάσης εὐχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αὐτὸ ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει, καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἑμοῦ. »

« Παρακαλῶ πρὸ πάντων, ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων, ὑπὲρ βασιλέων, καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἐν ἡρεμον καὶ ἡσυχίᾳ βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεδίᾳ καὶ σεμνότητι. Τοῦτο γὰρ καλὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Βούλομαι προσεύχεσθαι τοὺς ἀνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντες ὁσίας χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ. Ὁπαύτως καὶ γυναῖκας. »

« Κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν ; προσευχέσθω. Εὐθυμεῖ τις ; ψαλλέτω. Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν ; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου · καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα. »

« Σωφρονήσατε, καὶ νήψατε εἰς προσευχάς. »

Μὴ μικρολογίαν καταγνωσθῶμεν, ἐν τῷ μικρᾷ αἰτεῖν ἡμᾶς, καὶ τοῦ διδόντος ἀνάξια.

Εὐηχός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡ φωνή, καὶ μέχρι τῆς θείας ἀναβαίνουσα ἀκοῆς, οὐχ ἡ μετὰ τινος διατάσεως γινομένη κραυγὴ, ἀλλ' ἡ ἀπὸ καθαρῆς συνειδήσεως ἀναπεμπομένη ἐνθύμησις.

Χωρίζεται Θεοῦ, ὁ μὴ συνάπτειν ἑαυτὸν διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ. Οὐκοῦν τοῦτο χρὴ πρότερον ἡμᾶς διδασθῆναι τῷ λόγῳ, ὅτι δεῖ πάντοτε προσεύχεσθαι,

καὶ μὴ ἐκκακεῖν. Ἐκ γὰρ τοῦ προσεύχεσθαι περι-
γίνεται τὸ μετὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι· ὁ δὲ μετὰ Θεοῦ
ὢν, τοῦ ἀντικειμένου χωρίζεται.

Προσευχὴ τῷ μὲν Ἰωνᾷ τὸ κῆτος οἶκον ἐποίησεν,
τὸν δὲ Ἐζεκίαν ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου πρὸς
ζωὴν ἐπανήγαγε, τοῖς δὲ τρισὶ νέοις εἰς πνεῦμα
δρῶσῶδες τὴν φλόγα ἐτρεψεν.

Ὁ ἐν καιρῷ προσευχῆς μὴ πρὸς τὰ λυσιτελοῦντα
τῇ ψυχῇ τεταμένος, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἐμπαθεῖς τῆς δια-
νοίας κινήσεις συνδιατίθεσθαι τὸν Θεὸν ἀξιῶν, λήρως
τίς ἐστιν ὡς ἀληθῶς, καὶ βαττολόγος, καὶ φληνάφης,
καὶ φλυαρός, καὶ εἰ τι ἄλλο τῆς τοιαύτης σημασίας
ἐστὶ. Παρὰ σοῦ μοι ζωὴ, παρὰ σοῦ γενέσθω καὶ ἡ
πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμὴ.

Ἐπειδὴ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κρίσεως ἀπειπλανήθη διὰ
τῆς ἀπάτης ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ πρὸς τὸ χεῖρον
ἢ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων κατεκρατήθη, καλῶς εὐχό-
μεθα τοῦ Θεοῦ τὴν βασιλείαν ἐλθεῖν. Οὐ γὰρ ἐστὶν
ἄλλως ἐκδύναμι τὴν πονηρὰν τῆς φθορᾶς δυναστείαν,
μὴ τῆς ζωοποιῶς δυνάμεως ἐφ' ἡμῶν ἀντιλαβοῦσης
τὸ κράτος. Ἐάν οὖν προσευξώμεθα, ταύτῃ τῇ δυνά-
μει τὸν Θεὸν ἱκετεύωμεν· Ἀπαλλαγείην τῆς φθορᾶς·
ἐλευθερωθείην τοῦ θανάτου· μηκέτι κατ' ἐμοῦ βασι-
λευέτω τὰ νῦν ἐπικρατοῦντα πάθη, μηδὲ ἀγέτω
με ὁ πολέμιος διὰ τῆς ἀμαρτίας αἰχμάλωτον· ἀλλ'
ἐλθέτω ἐπ' ἐμὲ ἡ βασιλεία σου, ἵνα ἀποχωρήσῃ ἡ
τοῦ ἐναντίου τυραννίς. Οὐ γὰρ ὑπομένει τὸ σκότος
τὴν τοῦ φωτὸς παρουσίαν, οὐ νόσος ὄψεως ἐπιλα-
βοῦσης ἴσταται, οὐκ ἐνεργεῖ τὰ πάθη, τῆς ἀπαθείας
παρούσης. Φρουρὸς ὁ θάνατος, ἀφανὴς ἡ φθορὰ, ὅταν
ἐν ἡμῖν βασιλεύῃ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ἀφθασεία τὸ κράτος
ἔχῃ.

Γενηθήτω ἐν ἐμοὶ τὸ θέλημά σου, ἵνα σθεσθῇ τοῦ
διαβόλου τὸ θέλημα. Ὡς περ γὰρ ἐν τοῖς ζοφώδεσι τῶν
σπηλαίων φωτὸς εἰσχομισθέντος ὁ ζόφος ἀφανίζεται,
οὕτω τοῦ σοῦ θελήματος ἐν ἐμοὶ γενομένου, πᾶσα ἡ
πονηρὰ καὶ ἀτοπος τῆς προαιρέσεως κίνησις εἰς τὸ
μὴ ὂν περισταται. Θέλημα γὰρ σου ἡ σωτηρία τῶν
ἀνθρώπων ἐστίν.

Ὁ τοῦ πονηροῦ ρυσθῆναι εὐχόμενος, ἐξω τῶν πει-
ρασμῶν γενέσθαι παρακαλεῖ.

Ὅταν δι' εὐχῆς αἰτησώμεθα τι τὸν Δεσπότην, μὴ
ταχέως ἐξατονήσωμεν, ἀλλὰ τὸ συνεχὲς τῆς ἀποτυ-
χίας τῇ συνεχεῖς τῆς αἰτήσεως ἐκνικήσωμεν.

Ἐν ταῖς ἀναβολαῖς καὶ ταῖς ὑπερθέσεσι τῶν δω-
ρεῶν τοῦ Θεοῦ μὴ προκάμωμεν, μηδὲ προαναπί-
πτωμεν. Πολλάκις γὰρ ὁ Δεσπότης τὴν δοκοῦσαν
ἀναβολὴν εἰς πίστειως γυμνάσιον παρέλκει.

Καλὸν πάντοτε διὰ προσευχῆς ὁμιλεῖν τῷ Θεῷ. Εἰ
γὰρ συντυχία ἀνδρὸς ἀγαθοῦ βελτιοῖ τὸν συντυχά-
νοντα, πόσῳ μᾶλλον καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ
προσομιλεῖν τῷ Θεῷ.

Μέγας ἀγαθὸν εὐχῇ, ἐάν μετὰ διανοίας εὐχαριστου
γένηται, ἐάν παιδεύσωμεν ἑαυτοὺς, μὴ μόνον λαμ-
βάνοντας, ἀλλὰ καὶ ἀποτυγχάνοντας εὐχαριστεῖν τῷ
Θεῷ. Καὶ γὰρ ποτὲ μὲν δίδωσι, ποτὲ δὲ οὐ δίδωσιν,

A oportere semper orare, nec unquam deficere
(Lnc. xviii, 1). Siquidem per orationem hoc quis
consequitur, ut cum Deo sit; qui autem cum Deo
est, ab adversario avulsus est.

Ibid. — Oratio Jonæ quidem cetum domum esse
ipsius paravit; Ezechiam vero ex portis mortis
ad vitam reduxit; tribus adolescentibus flammam
in roscidam auram convertit.

Ibid. — Qui in tempore orationis non ad ea quæ
animæ conducunt, mentem attendit, sed vitiosis
cogitationis suæ motibus Deum obsequi postulat,
hic nugator plane et blaterator est, ac multilo-
quus, et si quid aliud eandem significationem
habet. Abs te mihi vita est: abs te quoque mihi
sit vitæ subsidium.

Ejusd. orat. 3. — Quoniam per diaboli fraudem
a boni æstimatione humana natura aberravit, at-
que a vitio vita nostra superata est, recte preca-
mur ut regnum Dei veniat. Neque enim alia ra-
tione a prava corruptionis dominatione eximi
possumus, nisi vivifica potentia imperium in nos
arripiente. Quocirca cum orabimus, hac verbo-
rum vi Deum rogemus: Eximar, quæso, a cor-
ruptione; liberer 466 a morte; non in me dein-
ceps regnent vitia quæ modo mihi dominantur,
nec me hostis per peccatum in captivitatem tra-
hat; verum veniat in me regnum tuum, quo ad-
versarii tyrannidis abscedat. Non enim lucis præ-
sentiam caligo sustinet; non morbus oboriente
sanitate consistit; non vires suas exserunt per-
turbationes, dum tranquillitas adest. Mors inanis
est, corruptio oculis non percipitur, quando vita
regnat in nobis, et incorruptio imperium tenet.

Ejusd. orat. 4. — Fiat in me voluntas tua, ut
diaboli voluntas extinguatur. Nam, sicut in cali-
ginosis antris illata luce tenebræ dispelluntur,
ita, si voluntas tua in me facta sit, omnis prava
et præpostera voluntatis agitatio in nihilum redi-
gitur. Tua siquidem voluntas mortalium salus
est.

S. Chrysost. — Qui precatur ut a malo liber-
tur, hoc postulat, ut a temptationibus eximatur.

Ejusdem. — Quando quidpiam orando petieri-
mus a Domino, ne statim elanguescamus; sed
repulsæ assiduitatem; assiduitate petitionis supe-
remus.

Ejusdem. — Cum Deus beneficia differt, atque
in longius protrahit, ne frangamur animis, neque
concidamus. Sæpe enim Dominus dilationem hu-
jusmodi ad exercitium fidei producit.

Ejusdem. — Præclarum est cum Deo semper
per orationem consuetudinem habere. Nam si
congressus cum viro bono meliorem reddit illum
qui cum eo congreditur, quanto magis idem ei
usuvenerit, qui diu noctuque cum Deo versatur!

Ejusdem. — Magnum bonum est oratio, si grato
animo fiat, nosque ipsos ita erudiamus, ut sive
votorum compotes simus, sive repulsam feramus,
Deo gratias agamus. Etenim quandoque largitur

quandoque rursus negat : utrumque utiliter. Itaque, etiamsi non accipias, non accipiendo accepisti; etiamsi quod optaveris, minime consecutus sis, non consequendo consecutus es. Interdum enim non accipere quod postulamus, satius est quam accipere. Nam si utile esset accipere, id prorsus dedisset. Porro tuo bono non consequi quod petas, hoc plane consequi est.

Ejusdem. — Ingens armatura est oratio, ingens ornamentum, praesidium ingens. Nam cum homines oramus, sumptibus et pecuniis opus habemus, servilique assentatione, et magno circuitu ac negotiatione. Neque enim saepenumero licet eos recta alloqui, penes quos dandi potestas est; verum prius famulos eorum, procuratoresque et administratores, tum pecuniis, tum sermonibus, atque omni genere officii demereri necessum est; ac tum eorum opera quod petimus impetrare posse. At in Deo secus se res habet. Neque enim intercessoribus indiget, per quos sibi preces ferantur, nec tam per alios quam per nos ipsos exoratus, ad beneficia danda proclivis est. Quin et hic quidem, sive accipiamus, sive repulsam patiamur, quæstum facere licet. Apud homines vero frequenter accidit ut utrumque nobis detrimentum afferat. Quoniam igitur iis qui Deum adeunt, tum **467** lucrum majus est, tum major facilitas : orationem ergo ne contemnamus. Tunc enim tibi proclivius dat quæ postulas, cum per te ipsum postulas; modo tamen non perfunctorie postules : id quod plerique faciunt. Nimirum lingua quidem verba pronuntiat; animus vero vel domus, vel fori vias circumvadit. Hoc autem totum diaboli commentum est. Nam quoniam exploratum habet, nos, quo tempore cum Deo colloquimur, peccatorum veniam impetrare posse, ut nobis orationis portum velut aggesta terra intercludat, tunc in hoc incumbit, quo mentem nostram ab iis quæ pronuntiamus, avellat, uti majore detrimento quam commodo affecti recedamus. Hæc igitur quando comperta sunt tibi, o homo, dum accedis ad Deum, considera ad quem accedas : hocque tibi ad vigilantiam comparandam sufficiat.

Ejusdem, homil. 7, de divers. spuria. — Secessit Jesus in partes Tyri et Sidonis, et ecce mulier, diaboli vetus armatura, quæ me e paradiso expulit, mater prævaricationis, origo peccati, hæc illa mulier venit. Nova res et admiranda! Judæi fugiunt, mulier consecratur. Hæcque rogabat eum, dicens : *Domine, Fili David, miserere mei* (*Matth. xv, 22*). Evangelista mulier efficitur, unaque, tum deitatem, tum humanæ carnis assumptionem confitetur : dicendo nimirum, *Domine*, dominationem; dicendo rursum, *Fili David*, assumptionem carnis prædicat. *Miserere mei*. Nullum, inquit, præclarum facinus habeo, nullam ex proba conversatione fiduciam. Ad misericordiam confugio, ubi salus a censura libera est. Et tu quidem, cum improba et flagitiosa esses, qua fronte accedere ausa es? Ac vido mulieris philosophiam. Non rogat Jacobum, non orat Joannem, non adit Petrum; sed chorum illum

A ἀμφοτέρα χρησίμως. Ὡςτις καὶ λάβῃς, καὶ μὴ λάβῃς, ἔλαβες ἐν τῷ μὴ ἀπολαβεῖν· καὶ μὴ ἐπιτύχῃς, ἐπέτυχες ἐν τῷ μὴ ἐπιτυχεῖν. Ἔστι γὰρ ὅτε τὸ μὴ λαβεῖν ὑπερ αἰτούμεν, τοῦ λαβεῖν λυσitteλίστερον. Εἰ γὰρ συμφέρον ἡμῖν πολλάκις τὸ λαβεῖν, πάντως ἔδωκεν ἄν. Τὸ δὲ συμφερόντως ἀποτυχεῖν, ἐπιτυχεῖν ἔστι.

Μέγα ὄπλον εὐχή, μέγας κόσμος, μεγάλη ἀσφάλεια. Ἀνθρώπων μὲν γὰρ δεόμενοι, [καὶ δαπάνης καὶ χρημάτων δεόμεθα, καὶ χολακείας δουλοπρεποῦς, καὶ πολλῆς περιόδου καὶ πραγματείας. Οὐ γὰρ ἐξ εὐθείας αὐτοῖς τοῖς κύριοις τοῦ δοῦναι τὴν χάριν ἐνι διαλεχθῆναι πολλάκις, ἀλλ' ἀνάγκη πρότερον διακόνους, καὶ οἰκονόμους αὐτῶν, καὶ ἐπιτρόπους, χρημασι καὶ ῥήμασι, καὶ παντὶ θεραπεῦσαι τρόπον, καὶ τότε δι' ἐκείνων τὴν αἰτησιν δυνηθῆναι λαβεῖν. Ἐπὶ δὲ Θεοῦ οὐκ ἔστιν οὕτως. Οὐ γὰρ δεῖται μεσιτῶν ἐπὶ τῶν ἀξιούντων, οὐδὲ οὕτως δι' ἐτέρων παρακαλούμενος, ὥς δι' ἡμῶν αὐτῶν τῶν δεομένων ἐπιναύει τῇ χάριτι. Καὶ ἐνταῦθα μὲν, καὶ λαμβάνοντας, καὶ μὴ λαμβάνοντας ἔστι κερδαίνειν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐν ἐκατέρῳ πολλάκις ἐβλάδην. Ἐπεὶ οὖν μείζον τὸ κέρδος, καὶ πλείων ἡ εὐκολία τοῖς τῷ Θεῷ προσιοῦσι, μὴ καταφρονῶμεν εὐχῆς. Τότε γὰρ σοι μᾶλλον δίδωσιν ἢ αἰτεῖς, ἂν σὺ διὰ σεαυτοῦ αἰτῇς, ἐὰν μὴ παρέργως αἰτῇς, ὅπερ ποιοῦσιν οἱ πολλοί. Ἡ γλῶσσα μὲν λέγει τὰ ῥήματα, ἡ δὲ ψυχὴ τῆς οἰκίας ἡ ἀγορᾶς τὰς ὁδοὺς περιέρχεται. Τοῦτο δὲ ὄλον τοῦ διαδόλου τὸ κατασκευάσμα. Ἐπειδὴ γὰρ οἶδεν ἡμᾶς κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν διαλεχθῆναι πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι δυνάμεθα καὶ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων τυχεῖν, βουλόμενος ἡμῖν τὸν τῆς εὐχῆς προσχωσάμενον, κατ' αὐτὸν ἐνίσταται τὸν καιρὸν, ἐκκρούων ἡμῶν τὴν διανοίαν τῶν λεγομένων, ὥστε ζημιωθέντας ἡμᾶς μᾶλλον ἢ κερδαίνοντας, ἀπελθεῖν. Ταῦτα οὖν εἰδὼς, ἀνθρώπων, ὅταν προσῇς Θεῷ, ἐννόησον τίνι προσέρχῃ, καὶ ἀρκεῖ σοι εἰς νῆψιν.

D Ἐξῆλθεν δ' Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδωνός, καὶ ἰδοὺ γυνή, τὸ παλαιὸν ὄπλον τοῦ διαδόλου, ἡ τοῦ παραδείσου με ἐκβαλοῦσα, ἡ μήτηρ τῆς παρανομίας, ἡ ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας· αὕτη ἐκείνη ἡ γυνὴ ἔρχεται. Καίνον πρᾶγμα καὶ παράδοξον! Ἰουδαῖοι φεύγουσι, καὶ γυνὴ καταδιώκει. Καὶ παρεχάλει αὐτὸν λέγουσα· Κύριε, ὦς Δαβὶδ, ἐλέησόν με. Εὐαγγελίστρια γίνεται ἡ γυνή, καὶ τὴν θεότητα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ὁμολογεῖ· Κύριε, καὶ τὴν δεσποτείαν· ὦς Δαβὶδ, τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάληψιν. Ἐλέησόν με. Οὐκ ἔχω κατόρθωμα βίου· οὐκ ἔχω παρρησίαν πολιτείας. Ἐπὶ ἔλεον καταφύγω, ὅπου ἀνεξέταστος σωτηρία. Καὶ τί εἶδες οὕτω, πονηρὰ οὕσα καὶ παράνομος; Πῶς ἐτόλμησας προσελθεῖν; Καὶ ὅρα γυναικὸς φιλοσοφίαν. Οὐ παρακαλεῖ Ἰάκωβον· οὐ δέεται Ἰωάννου, οὐδὲ προσέρχεται Πέτρον, ἀλλὰ διέτεμε τὸν χορὸν. Οὐκ ἔχω μεσίτου χρεῖαν, ἀλλὰ λαβοῦσα τὴν μετάνοιαν συνήγορον, αὐτῇ τῇ πηγῇ

προσέρχομαι. Διὰ τοῦτο κατέβη, διὰ τοῦτο σάρκα ἀνέλαβεν, ἵνα ἐγὼ αὐτῷ διαλεχθῶ. Ἄνω τὰ Χερουβιμ αὐτὸν τρίμουςι, καὶ κάτω αὐτῷ πόρνη διαλέγεται. Ἐλέησόν με· ψιλὸν ῥῆμα, καὶ πέλαιος ἀχανὲς σωτηρίας. Ἐλέησόν με· διὰ τοῦτο παρεγένου, διὰ τοῦτο σάρκα ἀνέλαβες, διὰ τοῦτο ἐγένου ὅπερ εἰμί. Ἄνω τρόμος, καὶ κάτω παρρησία. Ἐλέησόν με· τί ἔχεις; Ἐλεον ζητῶ. Τί πάσχεις; Ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Ἡ συμπαθεῖα γυμνάζεται, ἡ φύσις βασανίζεται. Ἐξῆλθε συνήγορος τοῦ θυγατρίου· οὐ φέρει τὴν νοσοῦσαν, ἀλλὰ φέρει τὴν πίστιν. Θεὸς ἐστὶ καὶ τὰ πάντα βλέπει. Ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Πένθος χαλεπὸν, τὸ κέντρον τῆς φύσεως, τὴν μήτραν δισχίζει, κλυδώνιον τοῖς σπλάγχχνοις εἰργάσατο. Τί ποιήσω; Ἀπόλλυμαι. Καὶ διὰ τί οὐκ εἶπεν, Ἐλέησον τὴν θυγατέρα μου, ἀλλὰ, Ἐλέησόν με; ἐκείνη γάρ ἐν ἀσθενείᾳ ἔχει τὸ πάθος. Οὐκ οἶδε τί πάσχει, καὶ οὐκ αἰσθάνεται τῆς ἡδονῆς, παραπίεσμά τῆς συμφορᾶς ἔχουσα τὸ ἀνόδουν, μᾶλλον δὲ τὸ ἀναίσθητον. Ἐμὲ δὲ ἐλέησον, τὴν θεωρὸν τῶν καθήμερινῶν κακῶν. Θέατρον ἔχω συμφορᾶς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Πῶς ἀπέλθω; εἰς τὴν ἔρημον; ἀλλ' οὐ τολμῶ αὐτὴν καταλιπεῖν μόνην. Ἀλλ' εἰς τὴν οἰκίαν; ἀλλ' εὐρίσκω τὸν πόλεμον ἐνδόν, τὰ κύματα ἐν τῷ λιμένι. Τί αὐτὴν καλέσω; νεκρὴν; ἀλλὰ κινεῖται. Ἀλλὰ ζῶσαν; ἀλλ' οὐκ οἶδε τί πάσχει. Οὐκ οἶδα εὐρεῖν ὄνομα ἐρμηνεύον τὸ πάθος. Ἐμὲ ἐλέησον. Εἰ τεθνήκει τὸ θυγάτριόν μου, οὐκ ἂν τοιαῦτα ἔπαθον. Παρίδωκα ἂν τὸ σῶμα τοῖς κόλποις τῆς γῆς, καὶ τῷ χρόνῳ τὴν γλῆσιν εἰσέγαγον, καὶ διεφόρησα τὸ ἔλκος. Νῦν δὲ νεκρὸν ἔχω διηνεκῇ μοι θεωρίαν ἐργαζόμενον, ὁφαίνοντά μοι τὰ τραύματα, πλεονάζοντά μοι τὸ ἔλκος. Πῶς εἶδον ὀφθαλμοῦς διαστρεφόμενους, χεῖρας στραγγαλουμένας, πλοκάμους λυομένους, ἀφρὸν προτεμένην, τὸν δῆμιον ἐνδόν ὄντα, καὶ μὴ φαινόμενον, τὰς μάστιγας φαινομένας; Ἔστηκα θεωρὸς τῶν ἀλλοτρίων κακῶν, τῆς φύσεώς με κεντριζούσης. Ἐλέησόν με. Χαλεπὸν τὸ κλυδώνιον, πάθος καὶ φόβος. Πάθος φύσεως, καὶ φόβος δαίμονος. Προσελθεῖν· οὐ δύναμαι, οὐδὲ κατασχεῖν. Ὡθεῖ με τὸ πάθος, καὶ διακρούεται με ὁ φόβος. Ἐλέησόν με. Ἀλλ' ἐννόησον γυναικὸς φιλοσοφίαν. Οὐκ ἀπῆλθε πρὸς μάντις· οὐ περιλάπτα ἐποίησεν· οὐ μιγανιστρίας γυναίκας ἐμισθώσατο, ταύτας τὰς γυμναζούσας τοὺς δαίμονας, καὶ αὐξοῦσας τὸ ἔλκος, ἀλλ' ἀφῆκε τοῦ διαδόλου τὸ ἐργαστήριον. Ἐλέησόν με· ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Ὅσοι πατέρες ἐγένεσθε, βοηθήσατε τῷ λόγῳ, καὶ ὅσαι μητέρες κατεσκευάσθητε. Οὐ δύναμαι ἐρμηνεύσαι τὸν χειμῶνα ὃν ὑπέμεινε τὸ γυναικίον. Εἶδες τὴν καρτερίαν, τὴν ἀνδρείαν, τὴν ὑπομονήν. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. Καὶνὰ τὰ πράγματα! Παρακαλεῖ, ὀέεται, κλαλεῖ τὴν συμφορὰν· αὖξει τὴν τραγωδίαν· διηγείται τὸ πάθος, καὶ ὁ φιλόδηρος οὐκ ἀποκρίνεται, ὁ λόγος σιγᾷ, ἡ πηγὴ ἀποκλείεται, ὁ ἱατρὸς τὰ φάρμακα συστέλλει. Τί τὸ καινόν; τί τὸ παράδοξον; Ἄλλοις ἐπιτρέχεις, καὶ ταύτην ἐπιτρέχουσιν ἀπελκύνεις. Ἀλλ' ἐννόησον τοῦ ἱατροῦ τὴν σιγάν. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ λόγον.

A pervasit. Non, inquit, mediator mihi est; verum patronam poenitentiam nacta, ad fontem ipsum accedo. Propterea descendit, propterea carnem assumpsit, ut ego ipsum alloquerer. Sursum Cherubini eum expavescent; infra meretrix ipsum convenit. *Miserere mei*: simplex verbum, idque immensum salutis pelagus. *Miserere mei*. Eam ob causam accessisti, idcirco carnem induisti, idcirco factus es id quod sum. Sic videlicet tremor in supernis est, in inferioribus locis fiducia. *Miserere mei*. Quid habes? misericordiam quaero. Quid pateris? *Filia mea a daemonio male vexatur* (*Ibid.*). Commiserationis sit exercitatio; natura excruciat. Extitit filiae patrona: non quidem aegrotantem gestat, sed fidem. Deus est, atque omnia contuetur. *Filia mea a daemonio male vexatur*. Luctus gravis, stimulus naturae maternum uterum diverberavit, inque visceribus ipsius tempestatem excitavit. Quid faciam? Pereo. Cur vero non ait, *Miserere filiae meae*, sed, *Miserere mei*? Quoniam, inquit, morbus ipsam in infirmitate delinet. Nescit quid patitur; non sentit quo in dolore versetur; ut quae velint quoddam calamitatis velum indolentiam habeat, vel potius stuporem. Te vero mei quotidianorum malorum spectatricis misereat. Spectaculum calamitatis domi habeo. Quo me conferam? in solitudinem? at eam solam relinquere non sustineo. Domumne? at intus bellum invenio, et fluctus in portu. Quidnam vero eam dicam? mortuam? At motu agitur. Vivam? quid **468** vero patiat, exploratum non habet. Nomen invenire nequeo quod huiusmodi calamitatem explicet. *Mei miserere*. Si filia mea e vita excessisset, cum tantis doloribus non conflietarer. Nam corpus terrae gremio tradidissem, ac per temporis diuturnitatem oblivione contracta, ulcus discussissem. Nunc vero cadaver habeo, quod perpetuum mihi spectaculum praebet, quod vulnera mihi infligit, doloremque subinde meum exulcerat. Quoniam pacto videre queam transversos oculos, distortas manus, solutos capillos, spumam ore emissam, intestinum carnificem, nec conspicuum, perspicua autem verbera? Asto maiorum alienorum spectatrix, lancinante me et pungente natura. *Miserere mei*. Tempestas gravis, affectio et timor. Affectio nimirum naturae, et timor daemonis. Accedere non possum, nec me continere. Urget me affectio; at propellit timor. *Miserere mei*. Verum hic animadvertas velim mulieris philosophiam. Non ad divinos perrexit; non amuleta appendit filiae, non praestigiatrices mulierculas conduxit; eas, inquam, quae daemones exercent, et vulnus amplificant: sed diaboli officinam valere iussit. *Miserere mei, filia mea a daemonio male vexatur*. Quicumque parentes extitistis, opem meis sermonibus afferte: quaecumque item matres. Neque enim huic procellae, quam mulier perpressa est, explicandae par sum. Vides perseverantiam, magnitudinem animi, patientiam. Ille autem non respondit ei verbum (*Ibid.* 23).

O rem novam! Regat illa, obsecrat, calamitatem suam deplorat, tragediam exaggerat, morbum edisserit; et Verbum tacet, fons ocluditur; medicus pharmaca sua contrahit. Quid sibi vult hæc nova res, atque ab humano sensu aliena? Ad alios accurris, hancque accurrentem submoves? Verum medici sapientiam considera. *Ille autem non respondit ei verbum.* Quid igitur? quandoquidem responsum ea non impetravit, *accedunt discipuli, et dicunt illi: Dimitte eam, quia clamat post nos* (Matth. xv, 25). Tu externum clamorem spectas, ego autem internum. Magna vox oris: at major est animi. *Dimitte eam, quia clamat post nos.* Alius evangelista dicit, *ante nos.* Pugnant hæc dicta, sed tamen falsa non sunt. Utrumque enim illa faciebat. Ante hoc enim a tergo clamabat: cum autem nihil ei responsi Christus dedit, a fronte venit, non secus ac canis domini pedes lambens. *Dimitte eam.* Theatrum in orbem excitavit: turbam collegit. *Dimitte illam, quia clamat post nos.* Quid ergo ille? *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Ibid. 24). Responso acerbitatem magis auxit vulneris. Quid igitur? hoccine nomina factus es homo, carnem sumpsisisti, tot res gessisti, ut uni duntaxat angulo salutem afferres? Nimirum proscripti Chananæi erant, ob impietatem execrandi, scelerati, nefarii, impuri: nequidem audire eos sustinebant Judæi, qui legem observarent et implerent. Mulier porro Chananæa erat, de regione hac interdicta, in qua et furor, et rabies, et impietas grassaretur; in qua diaboli tyrannis vigeret, et dæmonum bacchantes agerent; in qua natura proculcata esset, atque in amentiam brutorum, imo in nequitiam dæmonum devoluta. Lex porro præceperat: *Nihil tibi cum Chananæis commercii sit: ne quid eis dederis, nec ab ipsis quidquam acceperis; non mulierem, non pactorum, non contractuum tesseras* (Deut. vii, 2, 3). Quamobrem sepem interjecit. Ne ergo Judæi dicerent: Quia nobis relictis foras abscessisti, ideirco tibi non credidimus, Ecce, inquit, ex gentibus veniunt ad me, et eos repudio: vos vero fugientes voco: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. xi, 28); nec tamen acceditis. Hanc autem submoveo, et tamen remanet. Palam apparui eis qui me non quaerebant. *Dimitte eam, quia clamat post nos.* Videamus itaque quid regerat. *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* His illa auditis, venit, et adoravit, dicens: *Etiam, Domine* (Matth. xv, 25). Qui respondit: *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus* (Ibid. 26). Quid igitur? *Etiam, Domine,* inquit: me canem vocas, ego te Dominum appello; tu me contumelia afficis, ego te laudo. *Etiam, Domine:* nam et catelli comedunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum (Ibid. 27). O sapientiam mulieris! Canem me vocas? me sicut canem ale. Probrum hoc non recuso. Fac igitur canis alimoniam accipiam. Canem me vo-

Τί οὖν; ἐπειδὴ οὐκ ἔπειτυχεν ἀποκρίσεως, προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγουσιν αὐτῷ. Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει διπισθεν ἡμῶν. Ἄλλος εὐαγγελιστὴς λέγει, ἐμπροσθεν ἡμῶν. Ἐναντία τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ οὐ ψευδῆ. Ἀμφότερα γὰρ ἐποίει. Πρὸ τούτου διπισθεν ἐκραζεν. Ὅτε οὐκ ἀπεκρίθη, ἐμπροσθεν ἦλθεν, καθάπερ κύων περιλείπων τοὺς πόδας τοῦ δεσπότου. Ἀπόλυσον αὐτήν. Θέατρον περιέσεισεν, δῆμον συνήγαγεν. Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει διπισθεν ἡμῶν. Τί οὖν αὐτός; Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Ὅτε ἀπεκρίθη, χεῖρον ἐποίησεν αὐτῆς τὸ ἔλκος. Τί οὖν; διὰ τοῦτο ἄνθρωπος ἐγένου, σάρκα ἀνέλαβες, οἰκονομίας τοσαύτας εἰργάσω, ἵνα μίαν γωνίαν σώσης; Ἀπειρημένοι Χαναναῖοι, βδελυκτοὶ τῆς ἀσεβείας, ἐναγεῖς, μιαινοὶ, ἀκάθαρτοι, οὕτε ἀκοῦσαι αὐτῶν ἠνείχοντο εἰ Ἰουδαῖοι, τὸν νόμον τελοῦντες, καὶ πληροῦντες αὐτόν. Ἐπειδὴ ἡ γυνὴ Χαναναία ἦν, καὶ τοῦ ὀρίου ἐκείνου τοῦ ἀπειρημένου, ἐνθα καὶ λύσσα, καὶ μανία, καὶ ἀσέβεια ἐπέκειτο, καὶ διαβόλου τυραννὶς, καὶ δαιμόνων βάκχαι, καὶ φύσις πατούμενη, καὶ εἰς ἀλόγων ἀλογίαν κατενεχθεῖσα, εἰς δαιμόνων κακίαν. Προσέτατοσε δὲ ὁ νόμος, *Μηδὲν σοὶ καὶ Χαναναίοις· μὴ δῶς, μὴ λάβῃς μετ' ἐκείνων.* *Μὴ γυναῖκα λάβῃς, μὴ συμβόλαια, μὴ συναλλάγματα.* Διὰ τοῦτο φραγμὸν περιέθηκεν. Ἵνα οὖν μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, Ὅτι ἀφήκας ἡμᾶς, καὶ ἀπῆλθες ἔξω, διὰ τοῦτο οὐκ ἐπιστεύσαμεν σοι. Ἰδοὺ ἀπὸ ἐθνῶν ἔρχονται, καὶ οὐ δέχομαι αὐτούς, ὑμᾶς δὲ φεύγοντας καλῶ· δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔρχεσθε. Ταύτην δὲ ἀπορρίπτω, καὶ παραμένει. Ἐμφανὲς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν. Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει διπισθεν ἡμῶν. Ἰδόμεν οὖν τί λέγει· Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Ἢ ἐλ ἀκούσασα, ἦλθε, καὶ προσεκύνησε λέγουσα· *Ναὶ Κύριε.* Ὁ δὲ φησιν, Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βάλλειν τοῖς κυναρτοῖς. Τί οὖν; *Ναὶ, Κύριε.* Κύνα με λέγεις, ἐγὼ σε Κύριον καλῶ· σὺ με ὑβρίζεις, ἐγὼ σε αἰνῶ. *Ναὶ, Κύριε·* καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Ὡς σοφία γυναικὸς! Κύνα με λέγεις; ὥς κύνα με θρέψον. Οὐ παραιτοῦμαι τὸ θνείδος· λάβω οὖν τὴν τροφήν τοῦ κυνός. Κύνα με ἐκάλεσας; δός μοι ψυχίον. Συνήγορος ἐγένου μοι τῇ αἰτήσει, ἐν τῇ παροχῇ τὴν συγκατάθεσιν ἐπίδειξον. *Ναὶ, Κύριε·* καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Τί οὖν ὁ παραιτούμενος, ὁ δώκων, ὁ λέγων· Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρτοῖς; ὁ λέγων· Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ; Τί φησιν, Ὡς γυναι, ἐπαινέτης ἐγένου; ἀνακηρύττεις τὴν γυναῖκα, οὐκ ἥσυχνες αὐτήν; οὐκ ἐδιώκεις; διὰ τοῦτο ἐδιώκων. Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτὴν ἀπέλυσα, οὐκ ἂν ἔμαθες αὐτῆς τὴν πίστιν. Εἰ ἐκ προοιμίων ἔλαβεν, ἀνεχώρει, καὶ τὸν θησαυρὸν αὐτῆς οὐκ ἐπίστατο.

διὰ τοῦτο ἀνεβαλόμην τὴν δόξαν, ἵνα δείξω αὐτοῖς ἃ
τὴν πίστιν. Ὁ γόνυαι. Θεὸς λέγει, Ὁ γόνυαι! Ἀκού-
τευσαν οἱ εὐχόμενοι μετὰ βαναυσίας. Ὅταν εἰπω,
Παρακάλεισον τὸν Θεόν, λαβήθητι αὐτοῦ, ἐκτενέουσιν
αὐτόν· λέγει, Παρακάλεισα ἀπαξ καὶ δεύτερον, τρί-
τον, δέκατον, καὶ οὐκ ἔλαβον. Μὴ ἀποστής, ὡς ἐάν
λάβῃς. Τότε ἀποστήθεις ἐπὶ τὴν λάβην· μᾶλλον δὲ τότε·
ἀλλὰ καὶ τότε παρέμεινε. Ἐάν λάβῃς, αἴται· ἔτιαν δὲ
λάβῃς, εὐχαρίστησον, εἰς ἔλαβας. Εἰσέρχονται πολ-
λοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀπαρτίζουσι μυρίους
στύλους εὐχῆς, καὶ ἐξέρχονται. Μὴ γὰρ πολλῶν
χρίσταιν ἔχει ὁ Θεὸς λόγων; τῆς εὐχῆς σου μόνον χρί-
ζει. Καὶ τί, φησί· ἔκλινε, καὶ ἠνέκαμην; Ἐκλίνας
τὰ γόνυα, ἀλλ' ἡ διάνοιά σου ἔβη ἐπὶ τὰ πόδια. Τὸ αὐτὸ
οὕτως ἐστίν, καὶ ἡ ψυχὴ σου ἔβη. Τὸ στόμα σου ἔλαγον,
καὶ ἡ διάνοιά σου ἠρίθμει τοὺς τόκους, συμβόλαια,
συμβαλλόμενα, χωρία, κτήματα. Ὁ γὰρ διάβολος
πονηρὸς ὢν, καὶ εἰδὼς ὅτι ἐν καιρῷ εὐχῆς μεγάλα
ἀνύομεν, τότε ἐπιρρέχει. Πολλὰκις καίμεθα ὑπνοιοι,
καὶ οὐδὲν λογιζόμεθα, καὶ ὁ νοῦς ἡρμαί. Ἥλθεμεν
εὐχεσθαι, καὶ μυρίοι λογισμοὶ ἐπιρρέχονται, ἵνα ἡμᾶς
ἐκβάλῃ κενώδεις. Ταῦτα εἰδὼς ἐν ταῖς εὐχαῖς, γίνωσκε
τὴν Χαναναίαν. Ἀλλ' οὐκ ἔχεις θυγατέρα δαιμονι-
ζομένην. Τί εἶπεν ἡ Χαναναία; Ἐλέησόν με· ἡ
θυγατέρα μου κακῶς δαιμονίζεται. Μάλας ὁ δαι-
μον, ἀμαρτία· ὁ δαιμονίων ἐλατταί, ὁ ἀμαρτάνων
μωσιταί. Ἐκείνος συγγνώμην ἔχει, οὗτος ἀπολογίας
ἐκτείνῃται. Ἐλέησόν με· βραχὺ τὸ ῥῆμα, καὶ πέ-
λαγος φιλανθρωπίας. Ὅπου γὰρ ἔλεος, πάντα τὰ
ἀγαθὰ. Ἐάν ἔβῃ ἡ, κράζεις καὶ λέγεις, Ἐλέησόν με·
μὴ κινῶν τὰ χεῖλη, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ βοῶν· καὶ σιω-
πῶντων ἀκούει ὁ Θεός. Οὐ ζητεῖται τόπος, ἀλλ' ἄρκει
τόπος. Ὁ Ἰερεμίας ἐν βορέῳ ἦν, καὶ τὸν Θεὸν
ἐπισπάσκει. Ὁ Ἀβιήλ ἐν λάκκῳ λεόντων, καὶ τὸν
Θεὸν ἐξυμνεῖ· οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ
ἦσαν, καὶ τὸν Θεὸν ἰδυσώπησαν. Ὁ ληστής ἐσταυ-
ρώθη, καὶ ὁ σταυρὸς οὐκ ἐκώλυεν, ἀλλὰ παράδεισον
ἦνοιζεν. Ὁ Ἰωὴ ἐν κοπρίᾳ ἦν, καὶ τὸν Θεὸν ἱερὸν
κατεσκεύασεν. Ὅπου ἐάν ᾖς, εὐχόν. Κάν δικαστὴ
παρστής, εὐχόν. Ὅταν ἀργίηται οἱ δικαστῆς,
εὐχόν. Θάλασσα ἦν ἐμπροσθεν, ὅπουθεν οἱ Αἰγύπτιοι
ἐβίουν, μέσος ὁ Μωσῆς. Πολλὴ εὐχὴ ἐν τῇ στενο-
χωρίᾳ· ἀλλὰ μέγα τὸ πᾶλιν; τῆς εὐχῆς. Ὅπουθεν
οἱ Αἰγύπτιοι ἰδύσκον, καὶ μέση ἡ εὐχὴ. Καὶ οὐδὲν
ἐλάλει Μωσῆς· καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Θεός, Τί βοῶς πρὸς
με; Ἐάν τὸ στόμα σου σιγῇ, ἀλλ' ἡ καρδία σου
βοᾷ. Καὶ εὐ ὅταν παρστής δικαστὴ μαρτυρεῖ καὶ
τυραννοῦντι, καὶ ἐπ' αὐτοῖς τῶν δεινῶν, εὐχόν τῷ
Θεῷ. Εὐχόμενος δὲ σου, τὰ κρίματα καταστήλλεται.
Ὁ δικαστὴς ἐπὶ σέ; πρὸς τὸν Θεὸν φεύγεις· Ὁ ἄρχων
πλησίον σου; εὐ ὅταν ἀσπότην παρακάλεισον. Μὴ
γὰρ ἀνθρώπος ἐστίν; ἀεὶ ἔγγυς ἐστίν, καὶ πανταχοῦ
ἐστίν, καὶ πάντα πληροῦ. Ἐάν θύλῃς παρακάλεισαι
ἀνθρώπον, καὶ μαθεῖν αἱ ποιεῖ, διακονῶν οὐκ ἀπο-
κρίνεται. Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν τοιοῦτον. Ὅπου
δ' ἂν ἀπὸ τῆς καὶ καλῆς, ἀκούεις. Οὐ θυρωρὸς, οὐκ
εἰσώμιμος, οὐ μεσστής, οὐ διάκονος, οὐδὲν τούτων.
Εἰπὶ· Ἐλέησόν με, καὶ ὁ Θεός παραγίνεται. Ἐτι
λαλοῦντές σου ἐπ' αὐτῷ· Ἰδοὺ πάρεμι. Ὁ ῥῆμα ἡμ-

A casti? micam mihi tribue. Petitioni mere tute ipse
patrocinatus es; fac in largiendo annuentem te
præbeas. Etiam, Domine: nam et catelli comedunt
de micis que cadunt de mensa dominorum suorum.
Quid igitur ille qui recusabat, qui abigebat, qui
dicebat: Non est bonum sumere panem filiorum, et
dare canibus? qui dicebat: Non sum missus, nisi
ad oves que perierunt domus Israel? Quid ait:
O mulier (Ibid. 28)! Quid est hoc? laudator effectus
es? mulierem prædicas? an non eam probis in-
cessabas? an non insectabaris? Ideires, inquit,
insectabar. Nam si statim eam missam fecissem,
ipsius fidem minime perapectam habuissens. Si
stupidi accipias, pedem retulisset, nec thesaurum
ipsius cognovisses. Ideo dare distuli, ut fidem
B ipsius ostentarem. O mulier! Deus dicit: O mu-
lier! audiant qui illiberali animo precantur. Cum
dixero, Deum roga, ora eum, supplica ei; respon-
det ille: Semel atque iterum, tertioque ac decies
rogavi, nec accepi. At velim ne desinas, donec
acceperis. Tunc deum abistate, cum acceperis;
imo ne tum quidem, sed magis etiam persiste.
Sive non accipias, peto; sive accipias, gratias age
quod acceperis. Parmulti Ecclesiam ingrediuntur,
et innumeros precationum versiculos evolvunt,
atque ita excedunt. Nunquid Deus verborum pro-
lixitate opus habet? precationem tuam duntaxat
querit. Equid, ait, inclinavi me, et oravi? Genus
flexisti; mens vero tua extra volavit. Corpus tuum
intus erat, animus foris. Os tuum loquebatur; mens
C vero senora, contractus, commercis, prædia,
pecunias numerabat. Diabolus siquidem, quia ma-
lignus est, nosque inter orandum multa perficere
novit, tunc in nos invadit. Supini sæpe jacemus,
et nihil cogitando, tranquilla mente consistimus.
Accessimus oraturi, statimque sexcentis cogitatio-
nes ingruunt, ut nos ille vacuos expellat. Hæc cum
illis in orationibus sentias, intuiere Chananæam.
Ait filiam a demone vexatam non habes. Quid
dixit Chananæa? Miserere mei: filia mea male a
dæmone 470 torquetur. Magnus dæmon est pecca-
tum. Qui obsidetur a demone, miserationi est,
odio, qui peccat. Ille veniam obtinet, hic excusa-
tione caret. Miserere mei. Exiguum verbum; at
benignitatis est pelagus. Ubi enim misericordia,
illuc omnia bona aperiunt. Et si extra templum versaris,
nihilominus clama, et dic: Miserere mei; non labra
movens, sed mentis clamitans: nam et tacentes
audit Deus. Non queritur locus, modus sufficit.
Jeremias in cœno erat, et Deus ipsum extraxit.
Daniel in lacu leonum, et Deum placavit: tres
pueri in fornace erant, et Deum exoraverunt.
Latro in crucem actus erat, nec tamen crux im-
pedimento fuit, quin potius paradisiim aperuit. Job
in sterquilinio sedebat, Deumque sibi propitium
reddidit. Ubiqueque fueris, ora. Et si coram iudice
sisteris, ora. Et si iudex irascitur, ora. A fronte
erat mare, a tergo Ægypti insecuebantur: inter-
medius Moyses erat. Multæ preces in angustia, sed

ingens est precessionum pelagus. A tergo instabant Ægyptii, medium locum precatio obtinebat. Quin nec verbum ullum ore Moyses promebat, et tamen Deus dicebat: *Quid clamas ad me* (Exod. xiv, 15)? Etsi os tuum silet, attamen cor tuum vociferatur. Tu quoque tametsi coram iudice furente et crudeli sistaris, imo et inter carnifices verseris, Deum ora. Te enim orante fluctus comprimuntur. Iudex instat? ad Deum fuge. Imminet præfectus? tu Dominum roga. Nonquid enim homo est? semper prope est, ubique est, omnia implet. Si vis hominem rogare, et quid rerum agat nosse; minister non respondet. At in Deo nihil tale est. Quocumque enim abieris, et eum invoces, audit. Non janitor, non procurator, non sequester, non famulus adest: nihil istorum. Dic, *Miserere mei*, et Deus præsto est. Adhuc loquente te dicet: Ecce adsum. O vocem mansuetudinis plenam! non exspectat dum orationem absolveris. Needum finisti, et donum accipis. *Miserere mei*: Chananzæam hanc imitemur. *Miserere mei*; *filia mea a dæmonio male torquetur*. Et quid illa audivit? *Mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis* (Matth. xv, 28). In summa animi anxietate fuisti, male a me habitas; abegi te, nec recessisti, sed permansisti. Vere, *O mulier, magna est fides tua*. Mortem obiit mulier, et laus ipsius manet diademato quovis illustrior, quaquaversum sol terram inspicit. Audis Christum dicentem: *O mulier! magna est fides tua: fiat tibi sicut vis*. Exiit subinde dæmonium, *sanataque est filia ipsius*. Quando? *ex illa hora* (Ibid.). Non ex ea hora qua mater accessit, sed ex ea qua a Domino Salvatore nostro audivit: *O mulier! magna est fides tua: fiat tibi sicut vis*. Ac deinceps domum venit, existimans fore ut filiam adhuc possessam a dæmone offenderet; atque incolumem eam reperit, voluntatis nimirum suæ opera secundum Domini jussuū sanitati restitutam.

S. Cyrill. — *Oportet semper orare* (Luc. xviii, 1), hoc est, et ante certamina, et in ipsismet certaminibus; ac cœlitus auxilium exposcere.

Euseb. — Pro communi hominum salute prius, tum deinde pro sua quisque debet orare. In societatem enim facti sumus; et qui eam propriis suis commodis præfert, ille admodum acceptus Deo fuerit.

471 S. Nilii. — Imperavit Dominus, ut ipsum invoces in die tribulationis. Quare cunctari non debemus, sed cum semper alias, tum præsertim afflictionis tempore divinam opem implorare; quo perspicuum hostibus faciamus minime nos adversis rebus absorptos esse, sed fidenti animo sursum ad Deum oculos conjectos habere.

Ejusd. — Cum sæpenumero Deum precatus fueris, nec impetraveris, ne propterea desponderis animum: quin potius supplices ad ipsum libellos renovans, impudenter accede. Nam in summis rerum difficultatibus pudore impudentia potior est. Quem admodum enim Dominus dicit: *Dabitur ei propter invectundiam quidquid voluerit* (Luc. xi, 8).

Ejusd. — Veluti respirare nunquam intempestivum est, sic nec mystica munera a Domino postulare, ad extremum usque spiritum.

In die, inquit, clamavi, et nocte coram te, Domine Deus meus (Psal. lxxxvii, 2). Vides quemadmodum divinus ille David nobis in exemplum est, ut sine intermissione oremus, nec in languorem ac lædium devolvamur?

ῥότητος γέμον, οὐκ ἀναμένον τελείσαι τὴν εὐχὴν. Οὐδέποτε τελείεις τὴν εὐχὴν, καὶ λαμβάνεις τὴν δόσιν. Ἐλέησόν με· ταύτην μιμησώμεθα τὴν Χανααναίαν. Ἐλέησόν με· ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Καὶ τί ἔχουσεν; Ὁ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις. Ἐξηπορήθης, ὑδρίστῃς παρ' ἐμοῦ. Ἀπεδίωξά σε, καὶ οὐκ ἀνεχώρησας, ἀλλὰ παρέμεινας. Ἀληθῶς, Ὁ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Ἀπέθανεν ἡ γυνή, καὶ τὸ ἐγκώμιον αὐτῆς μένει διαδήματος λαμπρότερον εἰς ὅσπην ἡλιοῦ ἐφορᾷ γῆν. Ἀκούεις τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Ὁ γύναι, Μεγάλη σου ἡ πίστις· γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις σὺ. Καὶ ἐξῆλθε τὸ δαιμόνιον, καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς. Πότε; ἀπὸ ὥρας ἐκείνης. Οὐκ ἐξ ἧς ἦλθεν ἡ μήτηρ αὐτῆς, ἀλλ' ἐξ ἧς ἔχουσα παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, Ὁ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις. Καὶ λοιπὸν ἦλθεν προσδοκούσα εὐρεῖν δαιμονιζομένην, καὶ εὗρεν ὑγιαίνουσαν, τῷ θελήματι αὐτῆς θιραπυθεῖσαν κατὰ τὴν κίλευσιν τοῦ Δεσπότου.

Et quid illa audivit? *Mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis*. Exiit subinde dæmonium, *sanataque est filia ipsius*. Quando? *ex illa hora* (Ibid.). Non ex ea hora qua mater accessit, sed ex ea qua a Domino Salvatore nostro audivit: *O mulier! magna est fides tua: fiat tibi sicut vis*. Ac deinceps domum venit, existimans fore ut filiam adhuc possessam a dæmone offenderet; atque incolumem eam reperit, voluntatis nimirum suæ opera secundum Domini jussuū sanitati restitutam.

Ἄει προσεύχεσθαι δεῖ, καὶ πρὸ τῶν ἀγώνων, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀγῶσι, καὶ τὴν ἀνωθεν ἐπικουρίαν αἰτεῖν.

Ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων, χρή εὐχεσθαι πρότερον σωτηρίας, εἰθ' οὕτως ὑπὲρ ἐαυτῶν. Ἐπὶ γὰρ κοινωνίαν γεγόναμεν, καὶ ταύτην ὁ προτιμῶν τοῦ καθ' ἐαυτὸν ἰδίου, μάλιστα εἴη θεῷ κεχαρισμένος.

Προσέταξε Κύριος, ἵνα ἐπικαλέσῃ αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. Διὸ εὖ χρή κατοικνεῖν, ἀλλὰ παντὶ μὲν κριτῷ ἐπικαλεῖσθαι τὸν θεόν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς καιροῖς τῶν θλίψεων, ἵνα δείξωμεν τοῖς ἐχθροῖς, ὅτι κατεπόθημεν ὑπὸ τῶν περιστάσεων, ἀλλὰ μετὰ πεποιθήσεως πρὸς τὸν θεόν ἀνω βλέπομεν.

Πλειστάκις δεηθεῖς, καὶ ἀποτυχὼν, μὴ ἀποκάμης, μηδὲ ἀπελπίσης, ἀλλὰ ἀνακαινίσας τοὺς πρὸς τὸν θεὸν λιθέλλους, πάλιν πρόσσελθε ἀναιδῶς τῷ δεσπότῃ. Προτιμάται γὰρ ἐν ταῖς ἀνάγκαις τῆς αἰδοῦς ἢ ἀναιδεῖα. Διὰ γὰρ τὴν ἀναιδεῖαν αὐτοῦ δοθήσεται αὐτῷ ὅσον θέλει, καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος.

Ὅσπερ τὸ ἀναπνεῖν οὐδέποτε ἀκαιρον, οὕτως οὐδὲ τὸ αἰτεῖσθαι παρὰ Κυρίου τὰ αἰτήματα μυστικῶς, μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς.

Ἡμέρας, φησὶν, ἐκέκραξα, καὶ ἐν νυχτὶ ἐνῆργον σου, Κύριε ὁ θεός μου. Ὅρᾳς πῶς Δαβ.δ ὁ θεοσέπτιος ὑποτύπτως ὑμῖν γίνεται πρὸς τὸ ἀδολειπτῶς εὐχεσθαι, καὶ μὴ καταφέρεσθαι εἰς ἀκηδῖαν.

Εἰ πλεονάκις ὠφελήθημεν ἀνδρὶ ἀγαθῷ συντυχόντες, πηλίκᾳ κερδανοῦμεν καθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ προσδιαλεγόμενοι δι' εὐχῆς, καὶ ψαλμωδίας τῷ Δεσπότῃ τῶν ὧλων!

Οὐ τὸ τυχόν ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ ἄγαν μέγα τὸ πάντοτε διὰ τῆς ἐκτελείας ἑαυτοῦ τῷ Χριστῷ παρατίθεσθαι.

Οὐ μικρὸν τοῖς ἐλαχίστοις καὶ τὸ μίαν βαθμίδα τῆς τῶν ἀρετῶν κλίμακος ἀναθῆναι, καὶ τέως ἀνω γενέσθαι τῆς γῆς.

Τόλμησον προσελθεῖν μετὰ κλαυθμοῦ τῷ οὐρανίῳ ἀρχιάτῳ Ἰησοῦ, καὶ πάντα τῆς ψυχῆς ἀπογυμνώσαι τὰ τραύματα. Οὐδὲν γὰρ ἂν εἴη πάθος, ὅπερ μὴ ἰσχύει θεραπεύσαι Χριστὸς ὁ φιланθρωπώτατος.

Τοὺς σκώληκας τῆς διανοίας ἐξαρπνίζειν σπεῦδε δι' εὐχῆς, καὶ νηστείας, καὶ ἀγρυπνίας εὐτόνου.

Εὖ ἴσθι, καὶ εἰς τὸ γῆρας αὐτὸ ἐληλακότας τινὰς ἔγνωμεν, δι' εὐχῆς καὶ ἐλπίδος μέγιστον λαλογχότας ἐπουρανίου χαρίσματος.

Οὐδὲν παντελῶς ἀντιτάξασθαι δύναται τῷ Κυρίῳ, οὐ χρόνος, οὐ τόπος, οὐ πρᾶγμα, οὐ διάβολος βριμῶν, οὐ δαίμονες πολεμοῦντες, οὐκ ἀσθένεια ψυχικὴ ἢ σωματικὴ, οὐ λογισμῶν στερήσεις, οὐ νόμος μελῶν σαρκὸς τε καὶ αἵματος, ὧν κατακαυχᾶται ὁ Σατανᾶς καὶ δράκων, ὁ τὴν ἰσχύϊν ἐπ' ὀσφύος κειτνόμενος, τὴν δὲ δύναμιν αὐτοῦ τὴν μεστέην βδελυγμίας, ἐπ' ὀμφαλοῦ τῆς γαστρὸς· οὐχ ἕξις κακίστη πολυπαθής· οὐ συνήθεια πολυστής τε καὶ χρόνιος.

Οὐ περιποιητέον ἡμῖν τοὺς ἀρέσκοντας τῷ διαβόλῳ λογισμοῦς, ἀλλὰ ἀναιρετέον τῇ τοῦ Θεοῦ λόγου παραξιφίδι.

Ἡ ψυχὴ ἡμῶν, φησὶν, ὡς στρουθίον ἐρρέυσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων ἐαιμόνων. Ὡς περ γὰρ τὰ στρουθία διὰ τῆς τῶν πτερῶν κινήσεως μεταρσία γίνεται ἀνω τῆς γῆς, οὕτω καὶ ὁ Θεοσεβής ἀνθρώπος ἀπὸ τῶν ἐπιγείων πρὸς τὰ ἐπουράνια διὰ προσευχῶν μετατίθεται ἑαυτόν.

Τὴν δύναμιν πληροῦτε τῆς προσευχῆς. *Εἰτε γὰρ ἐσθίετε, φησὶν, εἰτε πίνετε, εἰτε τί ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε.* Καθεζόμενος ἐπὶ τραπέζης, προσεύχου· προσφερόμενος τὸν ἄρτον, τῷ δαδωκότι τὴν χάριν ἀποπλήρου. Περῆλθεν ἡ γρεῖα τῶν βρωμάτων· ἡ μέντοι μνήμη τοῦ εὐεργέτου μὴ παρερχέσθω. Τὸν χιτῶνα ἐνδύόμενος, εὐχαρίσται τῷ δαδωκότι. Τὸ ἱμάτιον περιβαλλόμενος, αὐξήσον τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, ὃς καὶ χειμῶνι, καὶ θέρει ἐπιτήδεια ἡμῖν σκεπάσματα ἐχορίσας, τὴν τε ζωὴν ἡμῶν συντηροῦντα, καὶ τὸ ἀσχημον περιτίλλοντα. Ἐπληρώθῃ ἡ ἡμέρα· εὐχαρίσται τῷ τὸν ἥλιον εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἡμερινῶν ἔργων χαρισμένῳ ἡμῖν, πῦρ δὲ παρασχομένῳ τοῦ φωτίζειν τὴν νύκτα, καὶ ταῖς λοιπαῖς χρεῖαις ταῖς κατὰ τὸν βίον ὑπηρετεῖν. Ὅταν ἀναβλέψῃς πρὸς οὐρανόν, καὶ πρὸς τὰ τῶν ἀστέρων ἐναστίνιστος κάλλη, προσεύχου τῷ Δεσπότῃ τῶν ὁρωμένων, καὶ προσκύναι τὸν ἀριστοτέλῃ τῶν ὧλων Θεόν, ὃς ἐν σοφίᾳ τὰ πάντα ἐποίησεν.

Ὅταν περὶ τινος ἀγαθοῦ παρακαλέσῃ τὸν Θεόν,

A Si ex probi viri congressu persæpe utilitatem accepimus, quantum tandem quæstum faciemus, noctu diuque per orationem et psalmodiam cum Deo colloquentes!

Non vulgare, sed permagnum bonum est per orationem Deo semper se commendare.

Non parvum est infirmis hominibus vel unum saltem gradum scalæ virtutum ascendisse, atque ita supra terram se sustulisse.

Cum luctu et lacrymis ad cœlestem illum summumque medicum Jesum ne dubites accedere, omniaque ipsi animæ lue vulnera aperire. Neque enim morbus ullus esse queat, quem humanissimus ille Christus non diapellat.

B Vermes animi per orationem et jejunium intantumque vigiliam tollere de medio festines.

Hoc rescias velim, me quosdam ad senectutem usque provectos nosse, qui per orationem et spem robur maximum divinitus consecuti sunt.

Nihil prorsus Deo reluctari potest, non tempus, non locus, non negotium ullum, non fremens diabolus, non belligerantes dæmones, non infirmitas animi vel corporis, non rationis privatio, non lex carnis et membrorum, quibus gloriari solet Sathanas et draco, cujus vires in lumbis sitæ sint, et robur abominatione plenum in umbilico ventris; non rursus vitiosus multiplicium affectionum habitus, non dinturna atque inveterata consuetudo.

C *Ejusd.* -- Nequaquam nobis fovendæ cogitationes sunt quæ diabolo placeant, sed divini verbi gladio amputandæ.

Ejusd. — Anima nostra sicut passer erepta est, inquit, de laqueo renantium (Psal. cxxiii, 7), dæmonum scilicet. Velut enim passer alarum agitando supra terram se efferunt; sic quoque religiosus homo qui Dei cultor est, per orationes a terrenis ad cœlestia se transfert.

S. Basil. homil. in S. Julit. — Vim orationis explete. Sive enim comeditis, inquit, sive bibitis, sive quid aliud facitis, omnia **472** in gloriam Dei facite (I Cor. x, 31). Cum sedes in mensa, ora; cum panem sumis, gratias age illi qui largitus est. Necessitas ciborum transiit? at beneficii tui memoria non transeat. Cum tunicam induis, donatori grates habe. Cum te veste obnegis, fac tuus erga Deum amor crescat, qui indumenta et æstati, et hiemi accommodata nobis præbuit, quibus cum vita nostra conservatur, tum obscenitas nostra legitur. Dies pene illuxit? ei gratiam habe qui nobis, et solem ad diurnorum operum ministerium, et ignem, tum ad illustrandam noctem, tum ad reliquas vitæ necessitates explendas concessit. Nox rursus alias precandi materias suppediet. Cum in cœlum oculos attollis, ac siderum pulchritudinem cernis, oia Dominum eorum quæ contineris, et præstantissimum omnium rerum artificem Deum, qui omnia sapienter condidit, adora.

S. Nili. — Cum boni cuiuspiam causa Deum

obsecras, nec te ille statim exaudit, ne propterea fatiscas, aut pusillo abjectoque animo sis. Frequenter enim id quod postulas, in præsens tibi non conducit. *Omnis, inquit, qui petit accipit* (Matth. vii, 8). Ita demum autem accipit, si illa petat quæ animæ suæ conducibilia sint.

Ajusd. — Inter orandum, nec opes, nec prosperam valetudinem, nec hostium ultionem petas; sed ea dumtaxat quæ ad animæ salutem adiumento sint.

Cum male et noxie aliquid petis, similis efficeris homini febre laboranti, qui enixe roget ut sibi vinum porrigatur. Deus vero, qui futura prospicit, cupiditati tuæ morem non gerit, nec quod stulte postulas, largitur.

S. Euseb. — Proditoris Judæe recordemur, ut non ex ecclesia pedem referamus. Hoc enim illi ruinæ initium fuit, quod in oratione non persisterit. Nam cum primus omnium panem accepisset, discessit; statimque Satanas in eum intravit, isque ad proditorem properavit. Quocirca, si quis, antequam abundi potestas fiat, abierit, easdem, ac Judas pœnas persolvet. Ne igitur committamus ut propter unam horam cum Juda condemnemur. Nihil nobis molestiæ permansionis mora allatura est. Non tempestas intus est, non ignis, non alia supplicia.

S. Nili. — Cum Dominus in Evangeliiis homini dicat: *Omni petenti te da elemosynam* (Luc. vi, 30); quanto magis Dominus ipse cuilibet oranti amplissimas misericordias, et peccatorum veniam, molestiarumque depulsionem, imo sexcenta bona daturus est!

Christus omnium Rex et Deus, iis qui ex ope sua pendent, et intimo pectore ingemiscunt, quamlibet multis peccatorum sarcinis onusti sint, minime tamen adversatur: quin potius benigne acceptos purgat, adoptionis donum eis largitur, et progressu temporis virtutum opifices reddit.

473 TIT. VIII. — *De elemosyna, et beneficentia in pauperes.*

Deut. xv, 11. — « Non deerit pauper in terra. Propterea ego præcipio tibi facere verbum istud, dicens: Aperiens aperies manus tuas fratri tuo pauperi et indigenti. » — 7. « Non avertes manum tuam a fratre tuo. »

Deut. x, 19. — « Ego tibi præcipio amare advenam, et dare ei panem et vestimentum. »

Jeb xxxi, 32 et 16-20; xxi, 15. — Janua mea omni venienti aperta erat. Imbecilles eo quo opus habebant, frustrati non sunt: viduæ autem oculum non tabesci. Si et panem meum comedi solus, et non pupillum participem ejus feci? aut si despecti nudum pereuntem, et non vestivi eum? impotentes autem si non benedixerunt mihi? de tonsura ovium mearum calefacti sunt humeri eorum. Oculi eram cæcorum, et pes claudorum. Pater eram infirmorum. »

καὶ μὴ εἰσακούσῃ σου παρατίχα, μὴ ἐλιγωρήσῃς, μηδὲ μικροψυχήσῃς. Πολλάκις γὰρ πρὸς τὸ παρὸν οὐ συμφέρει σοι τὸ αἶτημα. Πῶς δ' αἰτῶν λαμβάνει, φησί. Λαμβάνει δὲ, εἴπερ ζητοῖ τὰ συμφέροντα τῇ ψυχῇ.

Μὴ πλοῦτον ἐν προσευχῇ ζητήσῃς, μὴ ὑγίαν, μὴ τῶν ἰσχυρῶν ἀμυναν, μὴ δόξαν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ μόνον τὰ συντελοῦντα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς.

Ἐάν κακῶς καὶ ἀξυμφόρως αἰτεῖς, καθάπερ ὁ πυρέττων ἀνθρώπος παρακαλεῖ παρασχεῖν αὐτῷ οἶνον, προσελέπων ὁ θεὸς τὰ μέλλοντα, οὐ ποιεῖ τὸ θέλημά σου· οὐ παρέχει τὴν ἀλόγιστον αἰτησιν.

B Μνησθῶμεν τοῦ προδότου Ἰούδα, καὶ μὴ ἐξέλθωμεν τῆς ἐκκλησίας. Ἐκείνῳ γὰρ ἀρχὴ ἀπωλείας γέγονε, τὸ μὴ παραμένειν τῇ εὐχῇ. Λαβὼν γὰρ τὸν ἄρτον πρῶτος τῶν λοιπῶν ἐξῆλθε, καὶ εὐθέως ἐχώρησεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς, καὶ εἰς τὴν προδοσίαν ἐσπούδασεν. Ἐάν οὖν τις πρὸ τῆς ἀπολύσεως ἐξέλθῃ, τὰς τοῦ Ἰούδα εὐθύνας ἀποτίσει. Μὴ οὖν διὰ μίαν ὥραν μέλλωμεν μετὰ Ἰούδα κατακρίνεσθαι. Οὐδὲν ἡμῶς βαρῆσαι ἡ παραμονή· οὐ χειμῶνας ἐνδὸν ἔχει, οὐ πῦρ, οὐχ ἕτερα κολαστήρια.

Εἰ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, δεῖ, *Παρτί τῷ αἰτοῦντί σε δίδου τὴν ἐλεημοσύνην*, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς ὁ Κύριος παντὶ τῷ δεομένῳ δώσει πλούσια τὰ ἐλῆν, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν, καὶ τῶν λυπηρῶν τὴν λύσιν, τὰ μυρία καλὰ.

Χριστὸς ὁ παμβασιλεὺς θεὸς οὐδαμῶς ἀποστρέφεται τοὺς πρὸς αὐτὸν κεινηνύτας, καὶ ἀπὸ βάθους καρδίας στενάζοντας, καὶ πολλοὺς ἁμαρτήμασι πιφορτισμένοι τυγχάνωσιν, ἀλλὰ καὶ προσίεται, καὶ καθαρίζει τούτους, τῆς υἱοθεσίας δωρεῖται χάρισμα, καὶ ἀρετῶν ἐργάτας ἀποφαίνει προϋόντος τοῦ χρόνου.

TIT. II. — *Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ εὐποιίας τῶν πτωχῶν.*

« Οὐ μὴ ἐκλείπῃ ἐνδοχὴ ἀπὸ τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο ἐγὼ σοι ἐντέλλομαι ποιεῖν τὸ ῥῆμα τοῦτο, λέγων· Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰς χεῖράς σου τῷ ἀδελφῷ σου, τῷ πέννῃ τῷ ἐπιδομένῳ. » — « Οὐχ ἀποστρέψεις τὴν χεῖρά σου ἐνώπιον τοῦ ἀδελφοῦ. »

« Ἐγὼ σοι ἐντέλλομαι ἀγαπᾶν τὸν προσήλυτον, δοῦναι αὐτῷ ἄρτον καὶ ἱμάτιον. »

« Ἡ θύρα μου παντὶ ἐλθόντι ἡνέφκτο. Ἀδύνατοι χρεῖαν ἦν ποτεῖλον, οὐκ ἀπέτυχον· χήρας δὲ τὸν ὀφθαλμὸν οὐκ ἐξέτηξεν. Εἰ δὲ καὶ τὸν ἄρτον μου ἔφαγον μόνος, καὶ οὐχὶ καὶ ὀρφανῷ μετέδωκα; εἰ δὲ καὶ παρεῖδον γυμνὸν ἀπολλύμενον, καὶ οὐκ ἤμφρατα; ἀδύνατοι δὲ εἰ μὴ ἠύλογησάν με, ἀπὸ δὲ κουρᾶς ἀμνῶν μου ἐθερμάνθησαν οἱ ὦμοι αὐτῶν. Ὁφθαλμοὶ ἡμῶν τυφλῶν, ποῦς δὲ χιολῶν· ἐγὼ ἤμην Πάτερ ἀδυνάτων. »

« Ὁ δίκαιος οἰκτεῖται, καὶ δίδωσι. »

« Μακάριος ὁ συνιών ἐπὶ πτωχῶν καὶ πένητα. »

« Χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτεῖρων καὶ κίχρων - ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν, » καὶ τὰ λοιπὰ.

« Ἐλεημοσύναι καὶ πίστις μὴ ἐκλείπτωσάν σε - ἔφασαι δὲ αὐτὰς ἐπὶ σὺ τραχέλι, καὶ εὐρήσεις χάριν. Μὴ ἀπόσχῃ εὐποιεῖν ἐνδεῖ, ἥνίκα ἂν ἔχη ἡ χεὶρ σου βοῦθῆν. Μὴ εἴπῃς - Ἀπελθὼν ἐπανῆκε, καὶ ἀδριον ἔωσω, δυνατοῦ σου ὄντος εὐποιεῖν. Οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιούσα. »

« Εὐλογία εἰς κεφαλὴν τοῦ μεταδιδόντος. Τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀγαθοποιεῖ ἀνὴρ ἐλεήμων. »

« Αὐτὸν ψυχῆς ἀνδρὸς, ὁ ἴδιος πλοῦτος. Δίκαιοι οἰκτεροῦσι καὶ ἐλεοῦσιν. »

« Ὁ ἐλεῶν πτωχόν, μακαριστός. »

« Ἐλεημοσύνη καὶ πίστις ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι. »

« Ὁ σπλαγχνιζόμενος ἐλεηθήσεται. »

« Ὁ ἐλεῶν πτωχόν, δανείζει Θεῷ - κατὰ δὲ τὸ δόμα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ. »

« Ὅσοι διδοῦσι πτωχοῖς, οὐκ ἐνδεηθήσονται. »

« Ὅδὸς δικαιοσύνης καὶ ἐλεημοσύνης εὐρήσει ζωὴν καὶ δόξαν. »

« Ἄνδρα ἡλάρων καὶ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός. »

« Πάν ὃ ἐὰν εὖρῃ χεὶρ σου τοῦ ποιῆσαι, δὴ δύναμις σου ποιήσων. »

« Ἔγνων ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἐν αὐτοῖς, εἰ μὴ τοῦ εὐφρανθῆναι, καὶ τοῦ ποιῆσαι ἀγαθὸν ἐν ζωῇ αὐτοῦ. »

« Τὸ κρῖμά μου ὡς φλόξ ἐξελεύσεται, δίδει ἔλεον ὀλέω, καὶ οὐ θυσίαν. »

« Διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοῦς δασέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Ἐὰν ἴδῃς γυμνόν, περιβάλε. Ἐὰν δὴς πεινῶντι τὸν ἄρτον σου ἐκ ψυχῆς, καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσῃς, τότε ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σου, καὶ τὸ σκότος σου ὡς μεσημβρία, καὶ ἔσται ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ διὰ παντός. »

« Βασιλεῦ, ἡ βουλή μου ἀρεσάτω σοι - τὰς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀνομίας σου, ἐν οἰκτιρμοῖς πνήτων. »

« Παντὸς δυνατωτέρα ἐστὶν ἡ εὐσέβεια. »

« Πῦρ φλογιζόμενον κατασβέσει ὕδωρ, καὶ ἐλεημοσύνη ἐξιλάσκει ἁμαρτίας. »

« Τέκνον, τὴν ζωὴν τοῦ πτωχοῦ μὴ ἀποστερήσῃς, καὶ μὴ παρελκύσῃς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ ἐνδεαῖς. Ψυχὴν πεινώσαν μὴ λυπήσῃς, καὶ μὴ παρελκύσῃς δόσιν ἐπιδομένου. Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ

A *Psal.* xxxvi, 21. — « Justus miseretur, et tribuit. »

Psal. xl, 1. — « Beatus qui intelligit, super egenum et pauperem. »

Psal. lxxi, 15. — « Jucundus homo qui miseretur et commodat; dispersit, dedit pauperibus, » etc.

Prov. iii, 3, 4, 27, 28. — « Eleemosynæ et fides te non deserant: alliga eas collo tuo, et invenies gratiam. Ne desinas benefacere indigenti, quando potest manus tua auxiliari ei. Ne dicas: Rediens revertere, et cras dabo tibi, cum statim possis benefacere. Non enim scis quid superventura pariet dies. »

Prov. xi, 26, 17. — « Benedictio super caput illius qui communicat. Animæ suæ benefacit vir misericors. »

Prov. xiii, 8. — « Redemptio animæ viri, divitiæ suæ. Justi miserantur, et eleemosynam largiuntur. »

Prov. xiv, 11. — « Qui miseretur pauperis, beatus dicendus est. »

Prov. xv, 17. — « Misericordia et fide redimantur peccata. »

Prov. xvii, 5. — « Qui miseratur, misericordiam consequetur. »

Prov. xix, 17. — « Deo feneratur qui miseretur pauperis; et juxta donum suum retribuet ei. »

Prov. xxviii, 17. — « Quicumque dant pauperibus, non indigebunt. »

C *Prov.* xxi, 21. — « Via justitiæ et misericordiæ inveniet vitam et gloriam. »

Prov. xxii, 8. — « Virum hilarem et datorem diligit Deus. »

Eccle. ix, 10. — « Quodcunque invenerit manus tua ad faciendum, pro virili facito. »

Eccle. iii, 12. — « Cognovi quod non esset bonum in illis, nisi letari, et facere bonum in vita sua. »

Osee vi, 6. — « Judicium meum sicut flamma egredietur: quoniam misericordiam volo, et non sacrificium. »

Isa. lviii, 7, 8. — « Frange esurienti panem tuum, et egenos sine tecto introduce in domum tuam. Si videris nudum, operi eum. Si dederis esurienti panem tuum ex animo, et animam humiliatam satiaveris: tunc orietur in tenebris lumen tuum, et tenebræ tuæ sicut meridies, et Deus tecum erit perpetuo. »

Dan. iv, 24. — « Rex, consilium meum tibi placeat: eleemosynis peccata tua redime, et iniquitates tuas in miserationibus pauperum. »

474 *Sap.* x, 12. — « Quavis re fortior est pietas. »

Eccle. iii, 30. — « Ignem ardentem exstinguit aqua: et eleemosyna expiat peccata. »

Eccle. iv, 1, 2, 5, 8. — « Fili, vitam pauperis ne defraudes; et oculos tuos ne transvertas a paupere. Animam esurientem ne contristes, neque abstrahas donum indigenti. Ne avertas oculos

tuos ab egeno, et ab inope oculum tuum ne aver-
tas. Inclina pauperi aurem tuam, et responde
ei pacifica in lenitate. »

Eccli. vii, 10, 36. — « Eleemosynam facere ne
negligas. Pauperi extende manum tuam, ut com-
pleatur benedictio tua. »

Eccli. xii, 1, 2. — « Benefac pio, et invenies
retributionem : et si non ab eo, saltem ab Altis-
simo. Si bene feceris, scito cui feceris : et erit
gratia bonis tuis. »

Eccli. xvii, 18. — « Eleemosyna viri quasi si-
gnaculum cum eo. »

Eccli. xix, 1, 11, 15. — « Qui facit miseri-
cordiam, feneratur proximo suo, et qui praevalet
manu sua, servat mandata. Super humilem animo
patiens esto, et pro eleemosyna non distrahas
illum. Conclude eleemosynam in promptuariis
tuis, et hæc te eripiet ab omni afflictione, et ad-
versus hostem pugnabit pro te. »

Eccli. xl, 17. — « Eleemosyna in æternum ma-
net. »

Ibid. 21. — « Fratres, et auxilium in die tri-
bulationis : et super utraque eleemosyna libe-
rabit. »

Matth. v, 7. — « Beati misericordes, quoniam
ipsi misericordiam consequentur. »

Matth. vi, 1-4. — « Attendite ne eleemosynam
vestram faciatis coram hominibus, ut videamini
ab eis. Alioqui mercedem non habebitis apud
Patrem vestrum, qui in cælis est. Cum igitur fa-
cis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut
hypocritæ faciunt in synagogis et in vicis, ut vi-
deantur ab hominibus. Amen dico vobis, recepe-
runt mercedem suam. Tu autem cum facis elee-
mosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera
tua ; ut sit eleemosyna tua in abscondito. Et
Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi in
aperto. »

Matth. ix, 13. — « Euntes discite quid est : Mi-
sericordiam volo et non sacrificium. »

Matth. x, 42. — « Quicumque potum dederit
uni ex minimis istis calicem aquæ frigidae solum
in nomine discipuli : amen dico vobis, non per-
det mercedem suam. »

Luc. iii, 11. — « Respondeas Joannes, dicit eis :
Qui habet duas tunicas, det non habenti ; et qui
habet escas, similiter faciat. »

Luc. xi, 39, 40. — « Dicit eis Dominus : Nunc
vos, Pharisei, mundatis id quod deforis est calicis
et calini : quod autem intus est vestrum, plenum
est rapina et iniquitate. Stulti, nonne qui fecit
quod deforis est, etiam quod deintus est fecit ?
verumtamen quod superest, date eleemosynam,
et ecce omnia munda sunt vobis. »

Luc. xii, 33, 34. — « Vendite quæ possideris,
et date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui
non veterascunt, thesaurum non deficientem in
cælis, quo fur non appropriat, neque linea cor-

Α πτωχού, καὶ ἀπὸ δεδομένου μὴ ἀποστρέψῃς ὀφθαλ-
μόν σου. Κλίνον πτωχῷ τὸ οὖς σου, καὶ ἀποκριθῇτι
αὐτῷ εἰρηνικὰ ἐν πραότητι. »

« Ἐλεημοσύνην ποιῆσαι μὴ παρίδῃς. Πτωχῷ ἱκ-
τεινον τὴν χεῖρά σου, ἵνα τελειωθῇ ἡ εὐλογία σου. »

« Εὖ ποιήσον εὐσεβεῖ, καὶ εὐρήσεις ἀνταπόδωμα,
καὶ εἰ μὴ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Ὑψίστου.
Ἐὰν εὖ ποιῇς, γινώθι τίτι ποιεῖς, καὶ ἔσται χάρις
τοῖς ἀγαθοῖς σου. »

« Ἐλεημοσύνη ἀνδρός ὡς σφραγὶς μετ' αὐτοῦ. »

Β Ὁ ποιῶν ἔλεον θανεῖ τῷ πλησίον· καὶ ὁ ἐπισχῶν
τῇ χειρὶ αὐτοῦ, τηρήσει ἐντολάς. Ἐπὶ ταπεινῷ μα-
κροθύμησον, καὶ ἐπὶ ἐλεημοσύνην μὴ παραλύσης
αὐτόν. Σύγκλειτον ἐλεημοσύνην ἐν τοῖς ταμείοις σου,
καὶ αὕτη σε ἐξελεῖται ἐκ πάσης κακώσεως· κατέ-
ναντι ἐχθροῦ πολεμήσει ὑπὲρ σου. »

« Ἐλεημοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα μένει. »

« Ἀδελφοὶ καὶ βοήθεια ἐν καιρῷ θλίψεως· καὶ
ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἐλεημοσύνη ῥύεται. »

« Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσυν-
ται. »

Γ Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμ-
προσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς. Εἰ
ὧς μήγε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ Πατρὶ ὑμῶν τῷ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅταν οὖν ποιῇς ἐλεημοσύνην, μὴ
σαλπίσσης ἔμπροσθέν σου, ὥστε οἱ ὑποκριταὶ ποι-
οῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ ἐν ταῖς βύμαις, ὥπως
δοξαθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν·
ἀπείχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σοῦ δὲ ποιούντος ἐλεη-
μοσύνην, μὴ γινώτω ἡ ἀριστερά σου, τί ποιεῖ ἡ δε-
ξιὰ σου, ὥπως ἡ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ,
καὶ ὁ Πατὴρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, αὐτὸς
ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. »

« Πορευθέντες μάθετε τί ἐστίν· Ἐλεον θέλω, καὶ
οὐ θυσίαν. »

« Ὅς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτή-
ριον ψυχροῦ ὕδατος εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω
ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέτῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. »

Δ Ἀποκριθεὶς ὁ Ἰωάννης λέγει αὐτοῖς· Ὁ ἔχων
δύο χιτῶνας, μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι, καὶ ὁ ἔχων
βρώματα, οὕτως ποιεῖτω. »

Ε Εἶπεν αὐτοῖς ὁ Κύριος· Νῦν ὑμεῖς οἱ Φαρισαῖοι
τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος καθαρίζετε,
τὸ δὲ ἔσωθεν ὑμῶν γέμει ἐξ ἀρπαγῆς καὶ πονηρίας.
Ἄφρονες, οὐχ ὁ ποιήσας τὸ ἔξωθεν, καὶ τὸ ἔσωθεν
αὐτὸς ἐποίησεν ; πλὴν τὰ ἐνόντα ὅστε ἐλεημοσύνην,
καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστίν. »

« Πωλθήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεη-
μοσύνην. Ποιήσατε ἑαυτοῖς βλάστηα μὴ παλαιού-
μενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου
κλέπτῃς οὐκ ἔγγιζει, οὐδὲ σὴς διαφθείρει. Ὅπου

γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδίᾳ ὑμῶν **A** rumpit. Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit. »

« Ἐλεγεν ὁ Κύριος τῷ κεκληκότι αὐτόν · Ὅταν ποιῇς ἀριστον ἢ δείπνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μήποτε καὶ αὐτοὶ σε ἀντικαλέσωνται, καὶ γενήσεται σοι ἀνταπόδομα. Ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χυλοὺς, τυφλοὺς · καὶ μακάριός ἐστι, ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναι σοι. Ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων. »

« Αὐτοὶ γινώσκετε, ὅτι ταῖς χρεῖαις μου, καὶ τοῖς οὔσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρές μου. Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτως κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, μνημονεύειν δὲ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, ὅτι αὐτὸς εἶπε · Μακάριόν ἐστι μᾶλλον δίδοναι, ἢ λαμβάνειν. »

« Ὁ μεταδίδους ἐν ἀπλότῃ · ὁ προϊτάμενος ἐν σπουδῇ · ὁ ἐλεῶν ἐν ἡλαρότῃ. »

« Ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει · ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. Ἐκαστος ὡς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ, μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης. Ἰαρόν γάρ ἐστὶν ἀγαπᾶ ὁ Θεός. Πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύετε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καθὼς γέγραπται · Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένθαι. »

« Τῶν πτωχῶν, ἵνα μνημονεύωμεν. »

« Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἐπαγγέλλω μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μὴ ἐλπίζειν ἐπὶ πλούτῳ ἀδηλότῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ παρέχοντι πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικοὺς, ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον. »

« Ὑμεῖς, ἀδελφοί, μὴ ἐκκαυχῆτε καλοποιούντες. »

« Τῆς εὐπορίας καὶ τῆς κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. Τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. »

« Κατακαυχᾶται ἰλεὸς κρίσεως. »

« Πλούσιός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ πολλοὺς ἐλεῶν, καὶ ὁ κατὰ Θεοῦ μίμησιν ἐπιδοὺς ἐξ ὧν ἔχει. Θεὸς γὰρ παντάπασιν ἔδωκεν ἐκ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων. Σύνετε οὖν πλούσιοι, ὅτι διακονεῖν ὀφείλετε, λαβόντες πλεονάζον αὐτοὶ χρῆζετε · μάθετε ὅτι ἑτέροις λείπει τὰ ὑμῖν περισσεύοντα. Αἰσχύνθητε κατέχοντες τὰ ἀλλότρια · μιμήσασθε ἰσότητά Θεοῦ, καὶ οὐδεὶς ἔσται πένθης. Erubescite qui res alienas retinetis, vobisque pauper erit. »

Μίμησαι τὴν γῆν, ἀνθρώπε, καρποφόρησον ὡς ἐκείνη. Μὴ χεῖρων φανῇς τῆς ἀφύχου. Ἐκείνη μὲν γὰρ τοὺς καρποὺς οὐκ εἰς ἑαυτῆς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' εἰς τὴν σὴν ὑπηρεσίαν ἐξίθρεψεν. Σὺ δὲ ὅν ἂν ἐπιδείξῃ τῆς εὐπορίας καρπὸν, σεαυτῷ τούτου συνάγεις. Δίδου τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες ἐπὶ τοὺς δίδοντας ἐπ-

A rumpit. Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit. »

475 Luc. xiv, 12-14. — « Dicebat Dominus ei qui se invitaverat : Cum facis prandium aut coenam, noli vocare amicos tuos, neque vicinos tuos divites, neque cognatos, neque fratres tuos ; ne forte et ipsi te reinvitent, et erit tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos ; et beatus eris, quia non habent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in resurrectione justorum. »

Act. xx, 34, 35. — « Ipsi scitis quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et iis qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos ; meminisse autem verborum Domini Jesu, quia ipse dixit : Beatius est dare, quam accipere. »

Rom. xii, 8. — « Qui tribuit in simplicitate : qui præest in sollicitudine : qui misetur in hilaritate. »

I Cor. ix, 6-9. — « Qui parce seminat, parce et metet : et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilem enim datorem diligit Deus. Omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est : Dispersit, dedit pauperibus, » etc.

Galat. ii, 10. — « Pauperum ut memores simus. »

I Tim. vi, 17, 18. — « Divitibus hujus sæculi præcipe, non sublime sapere, nec sperare in incerto divitiarum, sed in Deo qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, divites fieri in operibus bonis, facile tribuere, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum. »

I Thess. iii, 13. — « Vos, fratres, nolite deficere benefacientes. »

Hebr. xiii, 16. — « Beneficentiæ et communjonis nolite oblivisci. Talibus enim hostiis promoveatur Deus. »

Jac. ii, 13. — « Superexaltat misericordia judicium. »

Ex doctrina Petri. — Dives est qui multorum miseretur, et qui Deum imitando, ex iis quæ habet, impertit. Deus enim res a se conditas omnimode nobis distribuit. Quocirca hoc noveritis, qui divites estis, debere vos ministrare : et cum plura quæ opus sunt vobis, acceperitis, discite tandem aliis ea deesse quæ vobis superflua sunt. æquitatem Dei imitandam proponite : ac nemo

S. Basil. in illud : « Destruam horrea mea. » — Imitare terram, o homo ; fac fruges feras ut illa. Ne te deteriore ea præbeas, quæ animæ est expers. Illa enim fructus, non quibus utatur, sed ad ministerium tuum aluit : tu vero quem beneficentiæ fructum edideris, hunc tibi ipsi cupulas-

Quoniam bonorum operum gratiæ ad largitores redeunt. Dedisti esurienti, illudque tuum efficitur, ad te cum senore rediens. Ut enim frumentum in terram lapsum ei a quo projectum est emolumentum affert, eodem modo panis in esurgentem dejectus, uberem in posterum utilitatem præstat. Ac proinde da operam ut agriculturæ finis, egenibus communicando, sit tibi cælestis sementis initium. *Seminate enim vobis*, inquit ille, *ad justitiam* (Osee x, 12). Cur ergo animo deficiis? cur in ipsum tundis, dum opes luto et lateribus includere studes? *Melius est nomen bonum, quam divitiarum multæ* (Prov. xii, 1). Quod si pecunias ob earum pretium **476** suspicis, vide quanto ad gloriam utilius sit sexcentorum filiorum patrem appellari, quam sexcentos stateres in crumena habere. Pecunias siquidem invitus etiam hic relicturus es: at laudem ex bonis operibus collectam ad Dominum deferes: cum nimirum ingenti turba coram communi iudice circumfusus, ab eis, et nutritor, et benefactor, et quovis tandem alio humanitatis nomine appellaberis. Deus virtutem tuam probabit, laudabunt angeli; homines omnes, qui ab orbe condito exstiterunt, beatum te prædicabunt: gloria sempiterna, corona justitiæ, cælorum regnum in præmium tibi cessura sunt.

S. Basil. ibid.—Putei cum exhauriuntur, uberius fluunt; dum autem negliguntur, putrescunt. Eodem modo stabiles quoque divitiæ inutiles sunt: quæ vero moventur et alio migrant, in commune conducunt et fructiferæ sunt. Gratias ago Deo quod tu fores aliorum non pulses, sed ad tuas alii se conferant.

Ejusd. homil. ad divites.—Pauperi dives senera. Concrede Deo, qui beneficia illa quæ in oppresum conferuntur, velut in seipsum collata accipit, atque ipse gratiam rependit. Locuples est sponsor, qui ubique terrarum ac marium expansos thesauros habeat.

Ibid.—Divitiæ, quo pacto Dominus præcipit, dispersæ, permanere solent: retentæ autem et coercitæ alienantur. Si eas custodias, jam non habes: si spargas, non amittes. *Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in sæculum sæculi* (Psal. cxi, 9).

Ibid.—In nundinis nemo molesto fert, dum quæ in manibus sunt veluti projicit, et earum loco ea sibi comparat quibus opus habet: verum quo minori pretio ea quæ magno aestimat, emerit, eo majore voluptate afficitur, tanquam videlicet præclara sibi negotiatio exstiterit. Tu vero molestiam concipis, cum aurum et argentum, hoc est pulverem præbes, ut beatam vitam acquiras.

Ibid.—Fumus tuum præverte. Eximium fumus est pietas. Sic abscede, ut omnia tecum efferas. Fac ut opes tuæ tibi ornamento sint. Eas tecum habe. Bono consiliario, hoc est Christo, fidem accommoda; qui dilexit te, et nostra causa egens factus est, ut ipsius egestate ditesceremus (II Cor.

anαστρέφουσιν. Ἐδωκας τῷ πεινῶντι, καὶ οὖν γίνεται τὸ δοθὲν μετὰ προσθήκης ἐπανελθόν. Ὡς περ γὰρ ὁ σῖτος πεσὼν εἰς τὴν γῆν, κέρδος τῷ προιεμένῳ γίνεται, οὕτως ὁ ἄρτος εἰς τὸν πεινῶντα καταβλήθεις, πολὺχουν τὴν ὠφέλειαν εἰς ὑστερον ἀναδίδωσιν. Ἔστω οὖν σοι τὸ πέρας τῆς γεωργίας διὰ τῆς τῶν δεομένων μεταλήψεως ἀρχὴ τῆς ἐπουρανίου σπορᾶς. Σπείρατε γὰρ ἑαυτοῖς, φησὶν, εἰς δικαιοσύνην. Τί οὖν ἀδύμονοις; τί κόπτεις σεαυτὸν, πηλῶ καὶ πλίνθοις τὸν πλοῦτον ἀποκλείσαι φιλονεικῶν; *Κρεῖσσον ἔρομα καλὸν ὑπὲρ πλοῦτον πολὺν*. Εἰ δὲ θαυμάζεις τὰ χρήματα διὰ τὴν αὐτῶν τιμὴν, σκόπει πόσον πρὸς δόξαν λυσitelέστερον μυρίων παίδων πατέρα προσ-
B αγορεύεσθαι, ἢ μυρίους στατήρας ἔχειν ἐν βαλαντίῳ. Τὰ μὲν γὰρ χρήματα καταλείψεις ἐνταῦθα καὶ μὴ βουλόμενος, τὴν δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις φιλοτιμίαν ἀποκομίσεις πρὸς τὸν Δεσπότην, ὅταν δῆμος ὅλος ἐπὶ τοῦ κοινῷ κριτοῦ περιστάντες σε τροφία καὶ εὐεργέτην, καὶ πάντα τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἀποκαλῶσιν ὀνόματα. Θεὸς ἐστὶν ὁ ἀποδεχόμενος· ἄγγελοι εὐφημοῦντες, οἱ ἀπὸ κτίσεως ἄνθρωποι μακαρίζοντες· δόξα αἰώνιος, στέφανοι δικαιοσύνης, βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἁθλὰ σοι ἔσται.

gloria sempiterna, corona justitiæ, cælorum re-

Τὰ φρέατα ἐξαντλούμενα, εὐρωύτερα γίνεται· ἐναφίμενα δὲ καταστέπεται, καὶ πλούτου, τὸ μὲν στάσιμον ἄχρηστον, τὸ δὲ κινούμενόν τε καὶ μεταβαῖνον κοινωφελὲς καὶ εὐκαρπον. Δὸς χάριν τῷ εὐεργέτῃ, ὅτι οὐχὶ αὐτὸς διοχλεῖς θύρας ἐτέρων, ἀλλὰ τὰς σὰς
C ἄλλοι καταλαμβάνουσιν.

Δάνεισον ὁ πλούσιος τῷ ἀπόρῳ. Θεῷ πιστεύσον τῷ ἀεὶ εἰς πρόσωπον ἴδιον ὑπὲρ τοῦ θλιβομένου λαμβάνοντι, καὶ οἰκοθεν ἀπιδίδοντι τὴν χάριν. Ἀξιοπίστος ἐγγυητής, πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάσσης ἠπλωμένους ἔχων τοὺς θησαυροὺς.

Σκορπιζόμενος ὁ πλοῦτος, καθ' ὃν ὁ Κύριος ὑποτίθεται τρόπον, πέφυκε παραμένειν· συνεχόμενος δὲ, ἀλλοτριούται. Ἐὰν φυλάσσης, οὐκ ἔχεις· ἐὰν σκορπίης, οὐκ ἀπολλέσεις. Ἐσκέρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

Ἐν πανηγύρει οὐδεὶς λυπῶνται προΐμενος τὰ παρόντα, καὶ ἀντικτῶμενος τὰ δέοντα, ἀλλ' ὥς περ ἂν ἐλάττονος τιμῆς τὰ πολυτίμητα πρίνται, τοσούτῳ χαίρει, ὥς λαμπροῦ αὐτοῦ τοῦ συναλλάγματος γινόμενου. Σὺ δὲ λυπῇ χρυσίον καὶ ἀργύριον διδοὺς, τοῦτο ἐστὶ χοῦν παρεχόμενος, ἵνα κτήσῃ τὴν μακαρίαν ζωὴν.

Προλαβὼν ἐνταφίασον σεαυτὸν. Καλὴν ἐντάφιον ἡ εὐσέβεια. Πάντα περιβαλλόμενος ἀπελθε. Οὐκ εἶδον κόσμον τὸν πλοῦτον ποιήσον. Ἐχε αὐτὸν μετὰ σεαυτοῦ. Πείσθητι καλῷ συμβούλῳ, τῷ ἀγαπήσαντί σε Χριστῷ, τῷ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντι, ἵνα τὴν ἐκείνου πτωχείαν πλουτήσωμεν.

Ὅταν πτωχῷ παρέχειν μέλλῃς διὰ τὸν Κύριον, A τοῦτο καὶ δῶρόν ἐστι, καὶ δάνεισμα· δῶρον μὲν, διὰ τὴν ἀνελεπιστίαν τῆς ἀπολαύσεως· δάνεισμα δὲ διὰ τὴν μεγαλοδωρεάν τοῦ ἀποτινύοντος ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥς μικρὰ λαβὼν διὰ τοῦ πένητος, μέγαρα ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποδώσει· Ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχόν, Θεῷ δανεῖζει, φησὶν.

Ἐὰν χρήματα διδοῖς, ἐλεημοσύνην αἰτεῖ παρὰ σοῦ διὰ τῆς χειρὸς τῶν πενήτων, καὶ λάβῃ τὰ ἐκ αὐτοῦ, ἀκεραίαν σοὶ τὴν χάριν ὡς οἰκίαν ἀποπληροῖ.

Ὁ πλούσιος οὕτω ζηλωτὸς ἐστὶ διὰ τὸν πλούτον· οὐχ ὁ δυνάστης διὰ τὸν ὄγκον τοῦ ἀξιώματος. Ὅργαζα γὰρ ἐστὶ ταῦτα τῆς λοιπῆς ἀρετῆς τοῖς καλῶς χειρημένοις, οὐκ αὐτὰ ἐν αὐτοῖς ἔχοντα τὸ μακάριον. Ὁ μὲν οὖν κακῶς αὐτοῖς χειρημένος ἐλπεινός, ὡς ὁ τῷ ξίφει ὁ ἐλαθεν πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἀμυναν, τοῦτον ἐκουσίως αὐτὸν κατατιτρώσκει. Εἰ δὲ καλῶς, καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, τὸν παρόντα μεταχειρίζεται, καὶ οἰκονόμος ἐστὶ τῶν παρὰ Θεοῦ δοθέντων, ἐπαινεῖσθαι καὶ ἀγαπᾶσθαι ὁ τοιοῦτος δίκαιός ἐστι διὰ τὸ φιλάδελφον καὶ κοινωνικὸν τοῦ τρόπου.

Γενοῦ, ἄνθρωπε, ὡσεὶ ἔλαφα κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, μηδέποτε γυμνούμενος τῆς ἐλπίδος, ἀλλ' ἀεὶ θάλλουσαι ἔχων περὶ σεαυτὸν τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν, οὕτω καὶ τὸ ἀειθαλὲς τοῦ φύλλου μιμήσῃ, καὶ τὸ πολύκαρπον δὲ αὐτοῦ ζηλώσεις, ἀφθονὸν τὴν ἐλεημοσύνην παντὶ καιρῷ παρεχόμενος.

Οὐκ οἶμαι, τῷ πᾶσι τῆς δεδομένης ἑλπίδος οὐσης ἐξωθεν, ταῖς δὲ προσπερούσαις γνώμας μᾶλλον καὶ προαιρέσει τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν ὁ ἱερὸς λόγος ἐσταθμίσατο.

Οὐδὲν τῶν πάντων οὕτως ὡς ἑλὲν Θεὸς θεραπεύεται, ὅτι μηδὲ οἰκειότερον ἄλλο τοῦτου Θεῷ, οὐ ἔστι καὶ ἀλφειὴ προπορεύονται, καὶ ᾧ προσοιστέον τὸν ἔλεον πρὸς τῆς κρίσεως. Οὐδὲ γὰρ ἄλλω τινὶ ὡς φιάνθρωπος τὸ φιάνθρωπον ἀντιβιβᾷ παρὰ τοῦ δικαίως ἀντιμετροῦντος ἐν ζυγῷ καὶ σταθμῷ τὸν ἔλεον.

Δός τι Θεῷ χαριστήριον, ὅτι τῶν εὐποιεῖν δυναμένων ἐγένου, ἀλλ' οὐ τῶν εὐπαθεῖν θεομένων, ὅτι μὴ βλέπεις εἰς ἀλλοτρίας χεῖρας, ἀλλ' εἰς τὰς σὰς ἑτεροί. Πλούτησον μὴ περιουσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐσέβειαν· μὴ μόνον τὸ χρυσίον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετὴν. Γενοῦ τοῦ πλησίον τιμιώτερος, ἐν τῷ φανῆναι χρηστότερος. Γενοῦ τῷ ἀτυχῶντι Θεός, τὸν ἔλεον Θεοῦ μιμούμενος. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς τὸ εὐποιεῖν ἄνθρωπος ἔχει Θεοῦ.

Οἶμαι μὴ ἀνάγκην εἶναι σοὶ τῆς εὐεργεσίας, ἀλλὰ προαίρεσιν; Σφόδρα καὶ αὐτὸς ἐβουλόμην, καὶ ὑπελάμβανον, ἀλλὰ φοβεῖ με ἡ ἀριστερὰ χεὶρ καὶ οἱ ἱεῖρες, καὶ ἂ παρὰ τοῦ στήσαντος ἀναιδέζονται, οὐχ

S. Basil. hom. in fenerat.—Cum propter Dominum pauperi largiri paras, hoc simul et donum, et senus est: donum, inquam, quia recipiendi nulla spes affulget; senus autem, ob ejus qui illius nomine persolvit, munificentiam; qui cum per pauperem exiguum quid acceperit, ingentia pro eo rependat. Nam qui miseretur pauperis, inquit ille, feneratur Domino (Prov. xix, 17).

Ejusdem.—Qui tibi opes dedit, ipse per pauperum manus eleemosynam abs te postit. Quod si quæ sua sunt accipiat, integram gratiam, ac si a te beneficio auctus esset, persolvit.

Ejusd. hom. de invid.—Qui dives est, non propterea ob divitias æmulandus est: non item ob dignitatis amplitudinem is qui potentia floret. Hæc enim reliquæ virtutis instrumenta sunt iis qui bene utuntur, non autem ipsa in se felicitatem habent. Itaque miser est qui his male utitur, hand secus ac ille qui gladio, quem ad propulsandos hostes accepit, seipsum convulberat. At si recte, atque ut rationi consentaneum est, 477 opes administrat, et ea quæ Deus sibi dederit, dispensat, is plane propter charitatem et liberalitatem, laude et benevolentia dignus est.

Ejusdem.—Da operam, o homo, ut sis tanquam oliva fructifera in domo Dei; nimirum ut spem neuliquam abjicias, sed salutem, quæ fide comparatur, circa te semper virentem habeas. Sic nempe et perpetuo virorem olivæ imitaberis; quin et feracitatem æmulaberis, uberem omni tempore præbens eleemosynam.

S. Greg. Thaum. De laudib. Origen.—Sacra doctrina, ut mihi quidem videtur, non tam materiæ datæ quantitate, ut quæ externa sit, quam offerentium voluntate et instituto, liberalitatem et munificentiam ponderavit.

S. Gregor. Nazianz. orat. 15.—Nulla re omnino perinde ac misericordia Deus conciliatur, quandoquidem nec aliud quidquam Deo magis proprium est: quippe quem misericordia et veritas præcedunt, et cui misericordia ante iudicium debet offerri. Neque enim ulla re alia, nisi misericordia, misericordia ab eo rependitur, qui iuste, et in pondere, et mensura misericordiam remittit.

Ibid.—Grato animo aliquid Deo tribue, quia tu ex eorum numero es qui bene de aliis mereri possint, non qui beneficiis aliorum opus habeant: cum in alienas manus non intuearis, sed in tuas alii. Sis non opibus et facultatibus modo, verum et pietate dives: non tantum auro, sed etiam virtute. Sis proximo tuo hoc nomine præstantior, quod maiorem benignitatem præferas. Sis calamitoso Deus, Dei misericordiam imitando. Nihil enim tam divinum habet homo, quam bene de aliis merendi facultatem.

Ejusdem.—An tu beneficentiam arbitrii tui esse putas, non necessitatis? Quam ipse quoque vellem ita esset, atque etiam existimarem. Sed mihi metum sinistra illa incutit, et hædi, et pro-

bra quæ a iudice in eos conjiciuntur : non quod rapuerint, aut sacrilegii vel adulterii crimine se devinxerint, aut aliud quidpiam quod prohibitum sit perpetrarint, hujus ordinis damnantur; sed quia Christum per pauperes minime coluerunt. — Neminem unquam Deo aliquid erogasse poenituit. Multus enim est ad gratiam rependendam. — Sit beneficentia nostra ex eo quod nobis necessarium est, non ex eo quod redundat. Hac oblatione Deus magis delectatur quam munerum copia et largitionis magnitudine. — Mutuam erga nos humanitatem Deus a nobis exposcit, etiamsi ab ipso plectamur. — Hoc longe pulcherrimum atque humanissimum est, quod Deus non muneris pretio et dignitate, sed donantis animo largitionem metitur. — Ne benignitati tuæ moras neccias, sed nunc benignus efficere : nec quia satis dignum munus offerre nequis, idcirco omnes officii partes prætermittas. Verum ita te gere, ut aliud nunc offeras, et ad aliud te rursum præpares. — Ex iis quæ Deo offeruntur, nihil usque adeo parvum est, ipsiusque dignitate inferius, quia id omnino admittat et approbet : etiamsi justo iudicio ponderare misericordiam sciat.

478 S. Greg. Naz. ex tetr. 30 et 40.

*Livori et tinæ bonum est quid demere,
Et debitorem præferre omnibus Deum,
Frustrato rependit sceptrum qui cælestia.
Alis teglique Christum pascens pauperes.*

*Pœnæ si nihil vindici debes Deo,
Nec debitori lenis ipse sis tuo,
Debent sin te non negas, ignoscito.
Veniam rependit nam Deus clementiæ.*

Ejusdem. — Quid prædonibus et furibus thesaurizare juvat, temporumque mutationibus, quæ ad alios alias convertant, jactentque instabiles et fluxas opes : ac non potius eas in tuta horrea atque firmitiora, quam ut insidias ullas metuant, recondere ?

S. Greg. Nyss. orat. 1 De beatit. — Gravis res quædam est aurum : levis autem et sursum tendens virtus. Gravitatis porro ac levitatis inter se pugnant. Quocirca quando ad superna conscendendum est, demus operam ut iis rebus quæ nos humi detorquent, vacui et inopes simus. Sic quippe fiet ut sursum erigamur. Neque enim fieri potest uti levis quispiam efficiatur, qui se rerum materia constantium ponderi affixerit. Quoniam porro modo id consequi possimus, his verbis docet Psalmista : *Dispersit, dedit pauperibus ; justitia ejus manet in sæculum sæculi* (Psal. cxi, 9). Itaque qui pauperi facultates suas impertit, ad ejus se partes adjungit, qui nostra causa in paupertate versatus est.

S. Chrysost. — Nullum eleemosynæ impedimentum paupertas affert. Testis est vidua, quæ duo minuta jecit, et eos qui multa contulerant, superavit (Luc. xxi, 2). — Cæcus cui misericordia impertitur, ducere ad cælum novit : et qui ad parietes impingit, atque in foveas offendit, ad cælos scandendos itineris se ductorem præbet. Iudex noster per pauperes corrumpitur. Fac igitur per manum pauperis iudicis vultum pulses. Etenim

ἄνθρωποι διηροπάκασιν, οὐδ' ἐτι σεσυλήκασιν, ἢ μεμοιχεύκασιν, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀπηγορευμένων πεποιήκασιν. ταύτην τὴν τάξιν καταψηφισθέντες, ἀλλ' ἐτι μὴ Χριστὸν διὰ τῶν δεομένων θεραπεύκασιν. — Οὐδεὶς μετέγνω τῶν Θεῶν τι προσενεγκάντων. Παλὺς ἐστὶν εἰς ἀνταπόδοσιν. — Ἔστω τὸ ἀγαθὸν ὁμῶν ἐκ τῆς χρείας, μὴ τοῦ περισσεύματος· ἢ μᾶλλον καρποφορία Θεὸς εὐφραίνεται, ἢ πλήθει τῆς εἰσφορᾶς, καὶ μεγέθει τῆς ἐπιδόσεως. — Φιλανθρωπίαν ἡμᾶς τὴν εἰς ἀλλήλους ἀπαιτεῖ ὁ Θεός, καὶ ὡς αὐτοῦ κολαζώμεθα. — Τὸ κάλλιστον καὶ φιλανθρωπότατον, ἐτι μὴ τῇ ἀξίᾳ τοῦ δεδομένου, τῇ δὲ δυνάμει καὶ τῇ διαθέσει τοῦ καρποφοροῦντος μετρεῖ Θεὸς τὴν ἐπίδοσιν. — Μὴ ἀναμείνης γενέσθαι χρηστὸς, ἀλλ' ἤδη γενοῦ· μηδὲ ἐτι τῆς ἀξίας λείπει, τὸ πᾶν ἐλλείπηκε, ἀλλὰ τὸ μὲν εἰσένεγκε, τὸ δὲ προθυμήθητι. — Οὐδὲν οὕτως τῶν εἰσφερομένων Θεῷ, καὶ ἐλάχιστον, ἢ καὶ πολὺ τῆς ἀξίας λειπόμενον, ὃ μὴ προσίσταται πάντως καὶ ἀποδέχεται, εἰ καὶ σταθμίζειν οἶδεν τῇ δικαίᾳ κρίσει τὸν ἔλεον.

*Καλὸν τι σιτηῶν ἀρπάσαι, καὶ τοῦ φθόγου,
Χριστὸν χρεώσθην μᾶλλον, ἢ τὰ πάντα ἔχειν.
Ὅς βασιλείαν κλάσματος χαρίζεται.
Χριστὸν σκέπεις, τρέφεις τε, τὸν πτωχὸν τρέφω.*

*Εἰ μηδὲν ὀφείλεις τῷ Θεῷ τιμωρίας,
Μηδ' αὐτὸς ἴσθι τοῖς ὀφλουσιν συμπαθής.
Εἰ δ' οἶδας ὀφλῶν, καὶ ἀπόχρησον τὸ πρῶτον.
Οἷκτῳ γὰρ οἷκτος καὶ Θεῷ σταθμίζεται.*

Τί δεῖ θησαυρίζειν ληστοῖς καὶ κλέπταις, καὶ κερῶν μεταβολαῖς, ἄλλοτε εἰς ἄλλους μετατιθέντων, καὶ βιπιζόντων τὴν ἀστατον εὐπορίαν, ἀλλὰ εἰς τὰς ἀσφαλεῖς ἀποθήκας ἀποτίθεσθαι τῶν ἐπιβουλευόντων ισχυροτέρως.

Βαρὺ τι χρῆμα τὸ χρυσίον ἐστὶ· κοῦφον δὲ τι καὶ ἀνωφερὲς πρᾶγμα ἡ ἀρετὴ. Ἀλλὰ μὴν ἀντίκειται ταῦτα ἀλλήλοις τὸ βάρος καὶ ἡ κορυφή. Εἰ οὖν χρὴ τοῖς ἀνω προσβαίνειν, τῶν καθελκόντων πτωχεύσωμεν, ἵνα ἐν τοῖς ἀνω γενώμεθα. Ἀμήχανον γὰρ κοῦφόν τινα γενέσθαι τὸν τῷ βάρει τῆς ὕλης ἑαυτὸν συντλώσαντα. Τίς δὲ ὁ τρόπος ὑφηρεῖται ἡ ψαλμωδία· Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ὁ τῷ πτωχῷ τοῖνον κοινωνήσας, εἰς τὴν μερίδα τοῦ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος ἑαυτὸν καταστήσει.

Οὐκ ἐστὶ κώλυμα πρὸς ἐλεημοσύνην πένια. Καὶ μάρτυς ἡ χήρα, ἢ τὰ δύο λεπτὰ βαλοῦσα, καὶ τοὺς πολλὰ καταθέντας ὑπερακοντίσασα. — Τυφλὸς οἶδεν ἐλεοῦμενος εἰς οὐρανῶν βασιλείαν χειραγωγεῖν, καὶ ὁ τῶν τοῖχος προσκρούων, καὶ βόθροις ἐνολισθαίνων, οὗτος ὁδοποιεῖ γίνεται τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναβάσεως. Διὰ πενήτων ὁ ἡμέτερος δικαστὴς δωροδοκεῖται· διὰ τῆς χειρὸς τοῦ πένητος τοῦ δικαστοῦ τὴν παράθυρον κρούσων. Λέγεται γὰρ σου τὰ δι' αὐτοῦ δῶρα, καὶ πα-

ραχαράττει τοὺς νόμους. Δίχεται, καὶ ἀντὶ δικαίου φιλόανθρωπος γίνεται. Δίχεται, καὶ τῆς ἀληθείας προτάττει τὴν ἔλεον, καὶ τῇ πλάστιγγι τῶν ἀμαρτημάτων ἀντικρὺ τὴν χεῖρα τοῦ πένητος. — Ὅταν διαθρέψῃ τὸν πένητα, σαυτὸν νόμιζε διατρέφειν. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πράγματος φύσις. Ἐξ ἡμῶν εἰς ἡμᾶς μεταχωρεῖ τὰ διδόμενα. Ὁ γὰρ φιλόανθρωπος ἡμῶν δασπότης τὸ ἡμέτερον ἐπιδὼν μικρόψυχον, εἰς ὑπερβολὴν ἀμετρον ἀναπέμπει τὸ ἔργον, καὶ ἑαυτὸν χρωστέον τῆς ἐλεημοσύνης καλεῖ. Θεοῦ δάνεισμα τὴν εὐποιαν προσαγορεύει. Ὡς πρὸς τῆς ἐλεημοσύνης ἡ δύναμις! μόνῃ τῷ θεῷ ὑπεισέρχεται δικαστήριον. Μὴ φοβηθῶμεν δικαστὴν πρὸ τοῦ δικαστηρίου τὴν χεῖρα προτείνοντα. Μὴ φοβηθῶμεν δικαστὴν οὐκ ἀρνούμενον τοῦ λαβεῖν. — Καθίσας ὁ Ἰησοῦς ἀπέναντι τοῦ γαζοφυλακίου, ἐθεώρει πῶς οἱ ὄχλοι βάλλουσι χαλκόν. Παραδραμὼν τὸ θυσιαστήριον τῷ γαζοφυλακίῳ προστρέχει. Παραδριμὼν τοὺς θύοντας ἐπὶ τὸ τῆς εὐποιᾶς ἐπιγίνεται θέατρον· δεικνὺς διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ὅτι μόνῳ θεῷ τούτῳ ἐπιτέρεται τῷ θεάματι· δεικνὺς ὅτι τὸν θεὸν ὀφθαλμὸν τούτου μόνου δυνατόν ἀφομοιωθῆναι τῷ πλάσσαντι· δεικνὺς ὅτι τοῦτο μόνον ἀνθρώπου συνάπτει θεῷ· δεικνὺς ὅτι τοῦτο μόνον τὸν πηλὸν προσπιλάζει τῷ πλάστῃ. *Γίνεσθε γὰρ, φησί, οἰκτίρμοι, ὡς ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν.* Μία γάρ ἐστι τῆς θεᾶς συγγενεῖς· εἰσοδος ἡ εὐποιᾶ. — Ὡς τῆς φιλοθρώπου ψυχῆς! ὡς τῆς ἐλεήμονος γνώμης! οὐκ ἐξέτεμεν ἡ πτωχεῖα τὸ τῆς προαιρέσεως συμπαθές. Οὐκ ἐξήλεγξεν ἡ πτωχεῖα τὸ τῆς γνώμης φιλότιμον. Οὐ συνίστειλεν ἡ ἐνδεῖα τὸ τῆς ψυχῆς ἐαφίλες.

paupertas non excidit. Munificam voluntatem egestas non compressit. Animi liberalitatem penuria non restrinxit.

(1) Τὸ τῆς ἐλεημοσύνης χρῆμα διασμήχει ἀμαρτίας, κατακαυχᾶται κρίσεως, ἡμεροὶ τὴν τῆς χολάσεως φλόγα, δυσωπεῖ τὸν δικάζοντα, μᾶλλον δὲ συνάπτει θεῷ, τοῖς τῶν ἁγίων χοροῖς ἐναριθμίου ἀπεργάζεται· ἀποφέρει δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνω πόλιν, βασιλείαν οὐρανῶν προξενεῖ, δόξαν ἀμάραντον, ἐλπίδα βεβαίαν καὶ ἠρηρμένην· καὶ τί γάρ; οὐχὶ τῶν τελειούντων εἰς ἀκλόνητον εὐθυμίαν; — Ὁ τοῖς ἐν ἐνδεῖᾳ καὶ πτωχευομένοις τὸν ἴδιον διανέμων κλυόντον, οὐ πτωχεύει ποτέ. Ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχὸν θεῷ δανείζει, φησὶν. Ἀξιώχρεως ὁ δανειζόμενος, πιστὸς ὁ δεχόμενος. Οὐδὲν ἐκτίσαι σὺν τόκῳ τὸ δοθέν. Πλούσιος καὶ φιλότιμος, ὁ τὴν τοῦ φιλοκτίρμονος παρακαταθήκην λαδών.

Μὴ ἀναμείνης γενέσθαι χρηστὸς, ἀλλ' ἤδη γενοῦ. Οὐκ ὀφθήσῃ, φησὶ, κενὸς ἐνώπιόν μου. Μηδαὶς ἴστω κενός, μηδὲ ὁ ἀκαρπός, μηδὲ τις στείρα ψυχὴ καὶ ἀγονός. Ἐκαστος ἐκ τῶν παρόντων καρποφορεῖ τῷ θεῷ, καὶ τῶν οἰκίων. — Μεταποιεῖσθαι τῆς ἐκείθεν λαμπρότητος· ἐν κόλποις Ἀβραάμ ἀντὶ τῆς ἐντεῦθεν εὐσπλαγχνίας ἀναπαυσώμεθα· Κρῖμα δὲ

A ille munera tua per eum accipit, et leges adalterat suas. Accipit, inquam, atque ex justo benignus efficitur. Accipit, et veritati misericordiam anteposit, et cum peccatorum lance pauperis manum contra perpendit. — Cum pauperem alis, sic existima teipsum ali. Ea enim est huiusce rei natura, ut quæ damus, a nobis ad nos redeant. Siquidem humanus et facilis noster Dominus, cum animi nostri perspectam imbecillitatem habeat, ad immensam amplitudinem rem hanc extollit, et seipsum eleemosynæ debitorem vocat: Dei senus beneficentiam appellat. O singularem vim eleemosynæ! sola ad divinum tribunal irrepit. Ne iudicem metuamus, qui ante protendit manus, quam iudex sedeat. Ne iudicem vereamur, qui se accepisse minime inficiatur. — Et sedens Jesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turbæ jaciebant ars. Præterito altari ad gazophylacium accurrit. Præteritis sacrificantibus ad beneficentiæ theatrum pergit, gestis suis ostendens Deum hoc solo spectaculo delectari: ostendens, inquam, divinum oculum hac duntaxat ratione ad fictoris sui similitudinem posse accedere: ostendens etiam unum hoc esse quod hominem cum Deo copulet: ostendens denique id solum esse quod singulum luto propius jungat. **479** Estote enim misericordes, inquit, sicut et Pater vester cælestis misericors est. (Luc. vi, 36). Sola quippe beneficentia, aditus ad divinam cognationem paratur. — O benignam animam! o mentem ad misericordiam proclivem! animi commiserationem

S. Cyrilli. — Eleemosynæ natura est ut expurget peccata: superexaltat iudicium, supplicii flammam mitigat, iudicem flectit; vel, ut rectius loquar, cum Deo copulat, in sanctorum ascribit choros, in supernam civitatem attollit, cælorum regnum conciliat, gloriam immarcescibilem, spem firmam et stabilem: ac quid non demum? an non ea quæ constantem hilaritatem præstent? — Quisquis paupertate et inopia laborantibus opes impertit suas, nunquam pauper erit. Etenim qui pauperum miseretur, fenerat Deo, inquit Scriptura (Prov. xix, 17). Solvendo est hic debitor. Fidelis est qui accipit. Novit enim id quod datum est cum senore dissolvere. Dives liberalisque est, qui hominis ad misericordiam propensi depositum accepit.

S. Greg. Naz. orat. 9. — Ne bonus esse differas, sed jam efficere. Non apparebis, inquit, in conspectu meo vacuus (Exod. xxxiii, 15). Nullus ergo vacuus sit et infructuosus. Nulla anima sterilis sit, et prole careat. Unusquisque ex præsentibus bonis, et quæ sibi propria sunt, Deo offerat. — Splendorem cælestem ambiamus; in sinu Abraham pro

NOTÆ.

(1) In Rup. Symbola hæc inscribitur, τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἐκ τοῦ ε' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ. Sed non occurrit in libris Cyrilli contra Julianum.

miseriordia istis exhibita requiescamus; justum A
judicium judicemus; eripiamus pauperem et ege-
num; viduæ et pupilli nos misereat; redimamus eos
qui morti traduntur; ne negligamus eos qui ope no-
stra indigent; ne prætereamus eum qui ulceribus
scatet; ne deliciis indulgeamus, aliis in ærumna ver-
santibus; ne conservum nostrum exsecremur. Nequa-
quam, o amici et fratres, a divitis partibus simus,
ne in flammis exerceamur, vastoque hiatus a
sanctis dirimamur. Neque tandem Lazarum ex-
orare cogamur, ut adustam linguam extremo digito
refrigeret. Benignos, faciles et misericordes nos
præbeamus. Domini benignitatem imitemur, qui
oriri solem sanum facit super bonos et malos
(Matth. v, 45), omnesque pluvia sua perinde
alit.

S. Greg. Naz. orat. 16.—Cœlestem illam requiem
queramus; hujus vitæ facultates et opes projecia-
mus; quod in his bonum est, hujus duntaxat que-
stum faciamus; animas nostras eleemosynis acqui-
ramus et emanus; bona nostra pauperibus imper-
tiamur, ut supernis illis opibus affluamus. Animæ
etiam, non soli carni, da partem; da partem et Deo,
nec soli mundo; ventri quiddam subtrahere, quod
Spiritus consecres; ex igne quidpiam eripe, et
tantisper a depascente flamma remove; extorque
a tyranno, et Domino committe. Da parum ei a
quo amplius acceperis: imo etiam ei qui omnia
elargitus est, universas opes dato. Nunquam vin-
ces munificentiam Dei; quantumvis erogaveris,
semper ab ea procul aberis. Quin nec quidquam
quod tuum sit, daturus es: quandoquidem enu-
cta ex Deo sunt. Et quemadmodum fieri nequit ut
umbram 480 nostram prætergrediamur, aut mo-
tes corporis supra caput assurgat, sic nec mune-
ribus nostris Deus vinci potest. Neque enim ei
quidquam damnum quod extra bona ipsius sit. Unde
tibi isthæc omnia, et a quonam? Quis donis vincere
Deum queat? Quis tibi hoc dedit, quod cœli pul-
chritudinem cernas? quod solis cursum, quod cir-
cuitum lunæ, quod siderum multitudinem, eam-
que, quæ in his omnibus velut in lyra elucet,
concinnitatem, atque ordinem semper se eodem
modo habentem, tempestatum vicissitudines, tem-
porum mutationes, conversiones annorum, diei
noctisque æquales partitiones, terræ productiones,
expansionem aeris, amplitudines maris fluxi si-
mul et stabilis, profundos fluminum gurgites, ven-
tum impetus. Quis pluvias præbet? agrorum cul-
turam, escas, artes, domos? unde habes quod
partim in alimentum cedunt? Quis te dominum et
nos pudebit, cum tot ac tanta ab eo partim acceperimus, partim speremus, si ne hoc quidem
unum. Deo Domino conferamus, humanitatem scilicet?

Ibid. — Quod si is pauperem probro afficit, eum
qui illum condidit ad iracundiam provocat, ille
profecto factorem honorat, qui opus ipsius fovet.
Fenerat Domino qui miseretur pauperis, inquit
Scriptura (Prov. xix, 17). Quis debitorem re-

καὶ ὅν κρινώμεν· ἐξελιώμεθα πένητα καὶ πτωχόν·
χήραν καὶ ὀρφανὸν ἐλεήσωμεν· ἐκπριώμεθα κτεινο-
μένους· μὴ παρίδωμεν τὸν δεόμενον ἡμῶν· μὴ πα-
ραδράμωμεν τὸν ἡλκωμένον· μὴ τρυφήσωμεν ἄλλων
κακοπαθόντων· μὴ βδελυξώμεθα τὸν ὁμόδουλον· μὴ
φίλοι καὶ ἀδελφοὶ γενώμεθα τῆς τοῦ πλουτοῦ μερί-
δος, μηδὲ ὀδυνηθῶμεν ἐν τῇ φλογί· μηδὲ τῷ χαρί-
σματι διαστῶμεν ἀπὸ τῶν ὁσίων· μηδὲ δεηθῶμεν
λαζάρου τοῦ πένητος ἄκρω δακτύλῳ καταψύξει τὴν
γλῶσσαν ἡμῶν φλεγομένην. Γενώμεθα χρηστοί, εὖ-
σπλαγχοί, συμπαθεῖς. Μιμησώμεθα τοῦ Θεοῦ
τὴν ἀγαθότητα, ὃς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἀγαθοῖς καὶ
πονηροῖς, καὶ τρέφει τὴν βροχὴν πάντας ὁμοίως.

B

Ζητήσωμεν τὴν ἐκείθεν ἀνάπαυσιν· βίβωμεν τὴν
ἐντεῦθεν περισσίαν· ὃ καλὸν ἐστὶ ταύτης, τοῦτο
μόνον κερδάνωμεν· κτησώμεθα τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς
ἐν ἐλεημοσύναις· μεταδῶμεν τῶν ὄντων τοῖς πένη-
σιν, ἵνα τὰ ἐκείθεν πλουτήσωμεν· ὅς μερίδα καὶ
τῇ ψυχῇ, μὴ τῇ σαρκὶ μόνον· ὅς μερίδα καὶ τῷ
θεῷ, μὴ τῷ κόσμῳ μόνον· ὑφελέ τι τῆς γαστροῦ,
τῷ πνεύματι καθιέρωσον· ἄρπασόν τι τοῦ πυρός·
ἀπόθου μικρὸν ἀπὸ τῆς νεμομένης φλογός· ἄρπασον
τοῦ τυράννου, καὶ πίστευσον τῷ Θεοῦ. Ὅς ὀλίγον
παρ' οὗ τὸ πλέον ἔχεις· ὅς καὶ τὸ πᾶν τῷ πάντα
χαρισσάμεν. Οὐδέποτε νικήσεις μεγαλοδωρεάν Θεοῦ,
ὅσον ἐὰν εἰσενέγκῃς, πλεῖον δὲ τὸ λειπόμενον· καὶ
οὐδὲν δώσεις ἴδιον, ὅτι τὰ πάντα παρὰ Θεοῦ. Καὶ
ὥστερ οὐκ ἐστὶν ὑπερβῆναι τὴν ἑαυτοῦ σκιά, οὐδὲ
ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν γενέσθαι σώματος μέγεθος, οὕτως
οὐδὲ οἷς δίδωμεν νικῆσαι Θεόν. Οὐ γὰρ ἐξω τι τῶν
αὐτοῦ δίδωμεν. Πόθεν σοι ταῦτα πάντα, καὶ παρά-
τινος; Τίς δύναται νικῆσαι Θεὸν τοῖς χαρίσμασιν;
Τίς ἐδωκέν σοι κάλλος οὐρανοῦ βλέπειν, ἡλίου δρό-
μον, σελήνης κύκλον, ἀστέρων πλῆθος, καὶ ἐν τού-
τοις πᾶσιν, ὥστερ ἐν λύρῃ, εὐαρμοσίαν καὶ τάξιν
ὡσαύτως ἔχουσιν, ὥρῶν ἀλλαγὰς, μεταβολὰς και-
ρῶν, ἐνιαυτῶν περιόδους, ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἰσο-
μορίαν, γῆς ἐκφύσεις, αἴρος χύσιν, πλάτη θαλάσσης
λελυμένης καὶ ἰσταμένης, βάθη ποταμῶν, ἀνέμων
βέρυμα; Τίς ὤρεους, γεωργίαν, τροφὰς, τέχνας,
οἰκήσεις, πόθεν σοι τῶν ζώων, τὰ μὲν ἡμέρωται
καὶ ὑπέρβηται, τὰ δὲ τροφὴ παραδίδονται; Τίς σε

D

Κύριον καὶ βασιλέα πάντων κατέστησεν ἐπὶ τῆς γῆς;
εἶτα οὐκ ἀσχυρόμεθα εἰ τοσαῦτα παρ' αὐτοῦ, τὰ
μὲν λαβόντες, τὰ δὲ ἐλπίζοντες, μηδὲ ἐν τούτῳ εἰς-
οἶσμεν τῷ Θεοῦ, τὸ φιλόανθρωπον;

ἀνιμάντια partim tibi cicurata, subjectaque sunt,
regem omnium in terra constituit? An non vero

Εἰ ὁ ἀτιμάζων πένητα, παροξύνει τὸν ποιησαντα
αὐτόν, τιμὰ τὸν ποιητὴν ὁ περιέπων τὸ ποίημα· Ὁ
ἐλεῶν πτωχόν, Θεὸς ἐκείλει, φησὶν. Τίς οὐ δέχι-
ται χρεώστην ἀποδύσοντα ἐν καιρῷ μετὰ τῆς ἐπι-
καρπίας τὸ δάνειον. Ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν

ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι. Καθαρθῶμεν οὖν ἐλεή-
σαντες.

Δυνατὸς ἦν ὁ Πατήρ ποιῆσαι μηδένα πένητα·
ἀλλ' εἰ τὸ εὐποιεῖν περιηρείτο, συμπάτχειν οὐδεὶς
τῆς τοῦ νῦν ἀλλήλων ἕνεκα. Καὶ εὐποροῦμεν, καὶ ἀπο-
ροῦμεν, ἵνα τόπος γενώμεθα τῇ εὐποιᾷ.

Τὸν ἐναντίον τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις σεαυτῷ κατὰ-
λεξον στρατὸν, ἀσπλιν, ἀπόλεμον, ἀναίμακτον, ἀόρ-
γητον, ἀμίαντον· γέροντας θεοσεβείς, ὀρφανοὺς θεο-
φιλεῖς, χήρας πραΰτητι ὑπλισμένας, ἀνδρας ἀγάπῃ
κεκοσμημένους. Τοιούτους κτῆται τῷ σὺ πλούτῳ,
καὶ τῷ σώματι, καὶ τῇ ψυχῇ δορυφόρους. ὣν στρα-
τηγεὶ ὁ Θεός.

Ἐλεήμονας εἶναι βούλεται, οὐ μόνον τοὺς ἔλεον
ποιοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς θέλοντας εὐποιεῖν, καὶ μὴ
δύνωνται, οἷς κατὰ προαίρεσιν τὸ ἐνεργεῖν πάρεστι.
Τῆς αὐτῆς οὖν μεθέξουσιν τιμῆς τοῖς δυνάμεσιν οἱ
βουλόμενοι, ὧν ἡ προαίρεσις ἴση, καὶ πλεονεχτῶσιν
ἕτεροι τῇ περιουσίᾳ. — Ἐλεημοσύνας δεῖ ποιεῖν, ὁ
λόγος φησὶν, ἀλλὰ μετὰ κρίσεως, καὶ τοῖς ἀξίοις.
Καὶ ὡς περ ὁ γεωργὸς σπείρει οὐκ εἰς ἀπλῶς τὴν
γῆν, ἀλλ' εἰς ἀγαθὴν, ἵνα αὐτῷ καρποὺς κομίσῃ.
οὕτω δεῖ σπείρειν τὴν εὐποιαν εἰς χήρας, εἰς ὀρφ-
νοὺς, εἰς τοὺς ἀπεριστάτους, ἵνα τῆς ἀπ' αὐτῶν
εὐχαρπίας διὰ τῶν εὐχῶν ἐπιτύχῃς.

verit, sed bonum et feracem, ut ex eo fructus percipiat: eodem modo serendum beneficium est
in viduas, in pupillos, in calamitosos; ut per eorum orationes fructum uberem ex ipsis consequamur.

Ἐν ᾧ ἂν τις δύναται εὐποιεῖν τῷ πλησίον, ἢ μὴ
ποιῇ, ἀλλότριος τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου νομισθί-
σεται.

Τοῦ ἑλεῖν καὶ εὐεργετεῖν, οὔτε προτιμώτερον,
οὔτε φιλανθρωπότερόν ἐστιν ἡμῖν τι ἕτερον, ἐπεὶ
μηδὲ τῷ Θεῷ.

Μακάριόν ἐστιν ἀληθῶς, εἰς πάντα πτωχὸν καὶ
πένητα συνιέναι, ἵνα τις κατὰ σύνεσιν τὰ τῆς κοι-
νωνίας πτωχῷ καὶ πένητι ποιήσῃται, μείζονα καὶ
σπουδαιότερον τὴν ἐπιμέλειαν ποιοῦμενος εἰς τοὺς
δι' ἀρετὴν ἢ θεοσεβειαν πτωχεύσαντας ἢ πενομέ-
νους· ἄλλως εἰς τοὺς ἐκ νόσων ἢ συμπτωμάτων ἀπο-
ροῦντας, παρὰ τοὺς ἐκ κακοπραγίας ἢ ἀσωτίας πτω-
χευσαντας.

Ζῆλος καὶ πένης Θεοῦ κωλύει. Ὁ διεξάμενος
αὐτοὺς, ταχέως ἀναβλέψει. — Λεία ὁδὸς ὑπὸ ἐλεη-
μοσύνης γίνεται.

Οἶδε τρέφεσθαι ὁ Δεσπότης τῶν ὄλων διὰ μεταδό-
σεως τῆς πρὸς τοὺς εὐποιουμένους. — Ἦν περ ποιεῖς
εὐεργεσίαν ἐλεημοσύνης εἰς πάντας τοὺς δεομένους,
ὁ Χριστὸς σφετερίζεται. Περαιτάκα γὰρ, φησὶ, καὶ
δεδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ πεποιτήκατέ
με.

Πλούτου τὸ χάλλος οὐκ ἐν βαλάντιοις, ἀλλ' ἐν τῇ
τῶν χρηζόντων ἐπικουρίᾳ.

A pudiet, creditant pecuniam suo tempore redditu-
rum? Eleemosynis et fide purgantur peccata. De-
mus igitur operam ut misericordia contractas
labes eluamus.

S. Clem. Alex. — Poterat quidem summus ille
Parens facere ut nemo pauper esset: at si præcisa
esset opitulandi facultas, nullus nunc alterius
calamitate tangeretur. Quocirca partim affluimus
opibus, partim indigentes sumus, ut beneficentiae
locus sit.

Ejud. Quis dices salv. — Fac contra atque alii
soleant, exercitum tibi ipse contrahas, inermem
scilicet, imbellem, incruentum, ab ira alienum,
expertem sordium; senes pios, orphanos. Dei
amantes, viduas lenitatis armis instructas, viros
charitate adornatos. Hos, inquam, opibus tuis
tum corporis, tum animi satellites acquire, quo-
rum dux et imperator Deus est.

Ejusd. lib. iv Stromat. — Misericordes esse
Deus vult, non eos tantum qui misericordiae mun-
neribus fungantur, sed eos etiam qui bene de
aliis mereri studeant, tametsi id præstare ne-
queant; qui saltem, quantum ad inductionem animi
attinet, ipsum opus exsequantur. Eiusdem itaque
honoris qui voluerint participes erunt, quo qui
potuerint; illi, inquam, quorum par voluntas fue-
rit, etsi opibus alii superiores sunt. — Eleemosy-
nas quidem faciendas esse Scriptura docet, sed
cum iudicio, atque his qui digni fuerint. Et quem-

C admodum agricola non omnem promiscue agrum
serendum beneficium est

S. Irenæi, ex Epistola ad Vict. — In quo quis-
piam bene de proximo misereri potest, nisi id
præstet, alienus a Dei dilectione censebitur.

S. Dionys. Alex. — Nihil præstantius est, nihil
humanius, quam misereri et benefacere: quando-
quidem nec quidquam Deo ea re potius est. ?

481 Didymi. — Beatum sane est super omnem
egenum et pauperem intelligere, quo quis pruden-
ter egeno et pupillo tribuat, inajore videlicet et
diligentiori cura illis prospiciens qui virtutis aut
religionis causa in paupertatem penuriamve inci-
derunt, aut etiam in eos quos morbi vel casus
aliqui in egestatem coniecerunt, quam in eos qui
ob flagitia vel profusos sumptus egeni facti sunt.

Evagrii. — Hospes et egenus collyrium Dei sunt.
Qui eos exceperit, oculorum confestim usum re-
cuperabit. — Planam et facilem viam munit elee-
mosyna.

S. Nili. — Rerum omnium Dominus ita demum
a te alitur, cum aliquid in pauperes confers bene-
ficii. — Quidquid beneficii et eleemosynæ pauperi-
bus impertis, id Christus sibi vindicet. Esurivi
enim, inquit, et dedistis mihi manducare: sitivi,
et dedistis mihi bibere (Matth. xiv, 35).

Philonis. — Divitiarum pulchritudo, non in
crumenis, sed in sublevanda pauperum egestate
sita est.

TIT. IX. — *De iis qui eleemosynas minime faciunt, sed tenacitate, et avaritia, et pecuniæ ac divitiarum cupiditate laborant.*

Job III, 16. — « Injusti os obstructum est. Quæ illi messuerunt, justii comedent: ipsi autem ex inanis non eripientur. »

Job XXIV, 2, 3. — « Impii terminum transgressi sunt. Gregem cum pastore diripientes abierunt: jumentum pupillorum abegerunt, et bovem viduæ oppigneraverunt. Averterunt impotentes a via justa. Unanimiter circumdederunt mansuetos terræ. »

Job IV, 8. — « Qui cum pessima seminaverint, dolores metent sibi, mandato Dei peribunt, et spiritu iræ ejus exterminabuntur. »

Job XI, 11. — « Ipse novit opera impiorum, et videns indecentia, non dissimulabit. »

Job XXXIV, 22. — « Non est locus ut abscondantur facientes iniqua. »

Job XX, 18-20. — « In vana et inania laboravit divitias, de quibus non gustabit. Multorum impotentium domos confregit. Habitaculum pupillorum rapuit, nec instauravit. Non est salus facultatibus ejus: in desiderio suo non salvabitur. Non florebit ejus bona. Cum putaverit se repletum esse, exstinguetur. Omnis autem necessitas super ipsum veniet. » — « Cave ne facias injusta. »

Job XXII, 6, 7. — « Pignus tulisti fratrum tuorum sine causa: vestimentum autem nudorum abstulisti. Neque aqua sitientes potasti: sed esurientium subtraxisti frustum panis. Viduas dimisisti vanas, pupillos autem affixisti. Igitur circumdederunt te laquei, et urxit te bellum ingens. »

Job XXIV, 9, 10. — « Rapuerunt pupillum ab ubere: eum autem qui ceciderat, humiliaverunt. Et nudos ejecerunt injuste: esurientium autem frustum panis abstulerunt. Viam justitiæ non ambulaverunt, nec in semitis ejus progressi sunt. Cum cognovit opera eorum, tradidit eos in tenebras. »

Job XXXI, 3. — « Væ et perditio injusto. »

Job XXIV, 20. — « Conteratur omnis iniquus tanquam lignum insanabile. »

482 Job XX, 5. — « Divitiæ inique congregatæ evomentur. »

Job XXVII, 16, 17. — « Si congregaverit sicut humum argentum, ac sicut lutum aurum præparaverit. Hæc omnia justii vindicabunt: at pecunias ejus veraces habebunt. Facta est autem domus ejus sicut tinea, et sicut aranea divitiæ illius. »

Psal. XXXIII, 17. — « Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat, » etc.

Psal. XLVIII, 17. — « Ne timearis cum dives factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit, » etc.

Psal. CXXXIX, 12. — « Virum injustum mala capient in interitum. »

IV Reg. V, 25-27. — « Dixit Eliseus ad Giezi: Unde Giezi? Et ait Giezi: Non ivit quoquam servus tuus. Et dixit Eliseus ad illum: Nonne eorum ivit tecum, quando reversus est vir de

A TITA. Θ'. — *Περὶ τῶν ἐλεημοσύνην μὴ ποιούντων, ἀλλὰ πλεονεκτούντων, καὶ περὶ φειδώλων φιλοπλουτούντων καὶ φιλαργύρων.*

« Ἀδίκου στόμα ἐφράχθη. Ἄ ἐκαῖνοι ἐθέρισαν, δίκαιοι ἰδονται· αὐτοὶ δὲ ἐκ κακῶν οὐκ ἐξαιρεθήσονται. »

« Ἀσεβεῖς ὄριον ὑπερέβησαν, ποιμνιον σὺν ποιμένι ἀρπάσαντες ἀπῆλθον, ὑποζύγιον ὄρφανῶν ἀπηγάγον, βοὴν χήρας ἐνεχυρίασαν. Ἐξέκλιναν δὲ ἀδυνάτους ἐξ ὁδοῦ δικαίας, ὁμοθυμαδὸν δὲ ἐκύκλωσαν πρᾶσις γῆς. »

« Οἱ σπείροντες τὰ ἄτοπα, ὀδύνας θεριοῦσιν αὐτοῖς, ἀπὸ προστάγματος Κυρίου ἀπολούνται, ἀπὸ δὲ πνεύματος ὀργῆς αὐτοῦ ἀφανισθήσονται. »

« Αὐτὸς οἶδεν ἔργα ἀνόμων· ἰδὼν δὲ ἄτοπα εὖ Β παρόψεται. »

« Οὐκ ἔστι τόπος τοῦ κρυβῆναι τοὺς ποιούντας τὰ ἄνομα. »

« Εἰς κενὰ καὶ μάταια ἐκοπίασε πλοῦτον, ἐξ οὗ οὐ γεύσεται. Πολλῶν γὰρ ἀδυνάτων οἴκους ἐθλάσε. Δίαιταν δὲ ὀρφανῶν ἤρπασε, καὶ οὐκ ἔστησεν. Οὐκ ἔστιν αὐτοῦ σωτηρία τοῖς ὑπάρχουσιν· ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοῦ οὐ σωθήσεται. Οὐκ ἀνθήσει αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ. Ὅταν δοκῇ ἤδη πεπληρωθῆαι, σβεσθήσεται, πάντα δὲ ἀνάγκη ἐπ' αὐτὸν ἐπελεύσεται. » — « Φυλάττου μὴ πρᾶξι ἀδικίαν. »

« Ἐνεχυρίαζες τοὺς ἀδελφούς σου διακενῆς, ἀμφίλασιν δὲ γυμνῶν ἀφέλου. Οὐδὲ ὕδωρ δεψῶντας ἐπότισας, ἀλλὰ πεινῶντων ἐστέρησας ψωμόν. Χήρας δὲ ἐξέπείστεις κενῆς, ὀρφανοὺς δὲ ἐκάκωσας. Τοιγαροῦν ἐκύκλωσάν σε παγίδας, καὶ ἐσπούδασέ σε πόλεμος ἐξαίσιος. »

« Ἠρπασαν ὀρφανὸν ἀπὸ μαστοῦ, πεπτωκότα δὲ ἐταπεινώσαν, καὶ γυμνοὺς ἐξέβαλον ἀδίκως, πεινῶντων δὲ τὸν ψωμόν ἀφείλαντο. Ὅθλιν δικαιοσύνης οὐχ ὤδυσαν, οὐδὲ ἀτραποὺς αὐτῆς ἐπορεύθησαν. Ἰνὸς δὲ αὐτῶν τὰ ἔργα, παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς σκότος. »

« Οὐαὶ καὶ ἀπώλεια τῷ ἀδίκῳ. »

« Συντριβεῖη πᾶς ἀδικός· ἴσα ξύλῳ ἀνιάτω. »

« Πλοῦτος ἀδίκως συναγόμενος ἐξεμεθήσεται. »

« Ἐάν συναγάγῃ ὥσπερ γῆν ἀργύριον, ἴσα ἐκ πηλῷ χρυσίον ἐτοιμάσῃ, ταῦτα πάντα περιποιηθήσονται, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ ἀληθινοὶ καθέξουσιν. Ἀπέβη δὲ ὁ οἶκος αὐτοῦ ὥσπερ σῆτες, καὶ ὡς ἀράχνη ὁ πλοῦτος αὐτοῦ, »

« Πρόσωπον Κυρίου ἐπὶ ποιούντας κακὰ, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι καὶ τὰ λοιπὰ. »

« Μὴ φοβοῦ ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇσεται. »

« Ἄνδρα ἀδικὸν κακὰ θηρεύσει εἰς διαφθοράν. »

« Εἶπεν Ἐλισσαιὶ πρὸς Γιεζὶ· Πόθεν Γιεζὶ; Καὶ εἶπεν Γιεζὶ· Οὐ πεπόρευται ὁ δούλός σου. Καὶ εἶπεν Ἐλισσαιὶ πρὸς αὐτόν· Οὐχ ἡ καρδία μου μετὰ σοῦ ἐπορεύθη, ὅτε ἐπέστρεψεν ὁ ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ἄρματος

εις συνάντησίν σου; Καὶ νῦν ἔλαβες τὴ ἀργύριον καὶ τὰ ἱμάτια, καὶ νῦν λήψῃ ἑαυτῷ κήπους, καὶ ἐλαιῶνας, καὶ ἀμπέλωνας, καὶ πρόβατα, καὶ παῖδας, καὶ παιδίσκας. Καὶ ἡ λέπρα Ναεμάν κολληθήσεται σοι, καὶ τῷ σπέρματί σου εἰς τοὺς αἰῶνας. »

« Δώρων ὁ φειδόμενος, θυμὸν ἐγείρει ἰσχυρόν. » — « Πλούτος προστίθῃσι φίλους πολλούς. » — « Πλούσιοι πτωχῶν ἀρξουσιν. » — « Σοφὸς παρ' ἑαυτοῦ πλούσιος. » — « Ὑπαρξίς ἐπισπουδαζομένη μετὰ ἀνομίας, ἐλάσσων γίνεται. » — « Οὐκ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμους. » — « Ὃς ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ πτωχοῦ, ἐν πολλῇ ἀπορίᾳ ἔσται. » — « Ἐξολλύει τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ὁ ἀνελεήμων. » — « Τὰ σπλάγχνα τῶν ἀσεβῶν ἀνελεήμονα. »

« Ὁ ἀγαπῶν ἀργύριον, οὐ πλησθήσεται ἀργυρίου. »

« Τοῦ ἀργυρίου ὑπακούσεται τὰ σύμπαντα. » — « Ἔστι πονηρίᾳ τὴν εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον· ἀνὴρ ἦρ δώσει αὐτῷ ὁ Θεὸς πλούτον, καὶ ὑπάρχοντα, καὶ δόξαν, καὶ οὐκ ἔστιν ὑστερῶν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὧν ἐπιθυμεῖ· καὶ ὅτι ἀνὴρ ξένος φάγεται αὐτόν. »

« Χαναν, ἐν χερσὶν αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας· καταδυναστεύειν ἠγάπησεν. »

« Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα ἑαυτοῦ, καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ σιδαρῶς, ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται δάκνοντες αὐτόν, καὶ ἐκνήψουσιν. Ὁ πλεονεκτῶν πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ τοῦ τάξαι νοσσιὰν αὐτοῦ. »

« Οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἶκIAN πρὸς οἶκIAN, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες, ἵνα τοῦ πληττοῦ ἀφείλωνται τι. »

« Ἡ ἀρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν. Τί ὑμεῖς ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου, καὶ τὸ πρόσωπον τῶν πτωχῶν καταισχύνετε, φησὶ Κύριος; » — « Ἐγὼ ἔδωκα εἰς τὴν χεῖρά σου· σὺ δὲ οὐ δέδωκας αὐτοῖς ἔλεος. » — « Ὅταν ἐκτείνῃτε τὰς χεῖρας ὑμῶν, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν. Αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. » — « Δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. » — « Οἱ ἀδικοὶ ὡς θάλασσα ἀναδρασσομένη, οὕτως κλυδωνισθήσονται, καὶ ἀναπαύσασθαι οὐ μὴ δύνανται. » — « Ἀπὸ τοῦ ἀπὸ ἀδίκου, καὶ οὐ μὴ φοβηθῇ, καὶ τρόμος οὐκ ἐγγίει σοι. »

« Τοῦτο τὸ ἀνόμημα Σοδόμων, ὅτι ἐν ὑπερηφανίᾳ, καὶ πλησμονῇ ἀρτων, καὶ ἐν εὐθηνίᾳ οἴνου ἐπατάλα, αὕτη καὶ θυγατέρες αὐτῆς, καὶ χεῖρα πτωχοῦ καὶ πένητος οὐκ ἀντελάβοντο, καὶ ἐμγαλίζουσαν, καὶ ἐποίησαν ἀνόμημα ἐνώπιόν μου. »

« Λαὸς ἐκπιδέξοντες ἀδικίαν, καὶ ἀρπάζοντες ἀρπαγμα, πτωχὸν καὶ πένητα καταδυναστεύοντες, καὶ πρὸς τὸν προσέλυτον οὐκ ἀναστρεφόμενοι μετὰ κρίματος. »

« Ἡ μήτηρ σου σκύμνος λεόντων, ἐγενήθη ἐν μέσῳ λεόντων· ἐπλήθυσε σκύμνους αὐτῆς, καὶ ἀναπύδῃσεν

A curru suo in occursum tuum? et nunc accepisti argentum et vestimenta: et modo accipies tibi hortos, et oliveta, et vineas, et oves, et servos, et ancillas. Et lepra Naaman adhærebit tibi, et semini tuo in æternum. »

Prov. xxi, 24. — « Qui parcus est in donis, iram multam excitat. » — xix, 4. « Divitiæ addunt amicos multos. » — xii, 7. « Divites pauperibus imperabunt. » — xviii, 11. « Sapiens sibi videtur vir dives. » — xiii, 11. « Substantia festinata cum iniquitate minuitur. » — x, 2. « Non proderunt thesauri iniquis. » — xviii, 27. « Qui averterit faciem suam a paupere, in penuria magna erit. » — xi, 17. « Exitium avertit corpori suo qui immisericors est. » — xii, 10. « Viscera impiorum crudelia. »

Eccle. v, 9. — « Avarus non impletur pecunia. »

— x, 19. « Pecuniæ obediunt omnia. » — vi, 1, 2. « Est malum quod vidi sub sole: vir cui dederit Deus divitiarum, et substantiam, et gloriam, et nihil deest animæ ejus ex omnibus quæ desiderat: et vir alienus comedit eum. »

Osee xii, 7. — « Chanaan, in manu ejus statera iniquitatis: opprimere dilexit. »

Habac. ii, 6, 7. — « Væ qui multiplicat quæ non sua sunt, et aggravat torquem suum graviter: quia subito consurgent mordentes eum, et vigilabunt. Qui multiplicat avaritiam malam domui suæ, ut ponat nidum suum, » etc.

Isa. v, 8. — « Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum ad agrum copulatis, ut aliquid proximo auferatis. »

Isa. iii, 14, 15. — « Rapina pauperis est in domibus vestris. Quid vos injuria afficitis populum, et faciem pauperum confunditis? dicit Dominus. » — xlvii, 6. « Ego dedi eos in manum tuam: tu vero non dedisti eis misericordiam. » — i, 15. « Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis. Nam manus vestræ sanguine plenæ sunt. » — lxi, 5. « Propter vos nomen meum blasphematur in gentibus. » — lvii, 20. « Impii quasi mare fervens, sic fluctuabunt, et requiescere non poterunt. » 483 — liv, 14. « Recede ab iniquo, et non timebis, et tremor non appropinquabit tibi. »

Ezech. xvi, 49, 50. — « Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ: quia in superbia, et saturitate panum, et in abundantia, deliciis affluebat ipsa et filiae ejus, et manum pauperis et egeni non suscipiebant, et gloriabantur magnifice; et fecerunt iniquitates coram me. »

Ezech. xii, 27. — « Populus exprimentes iniquitatem, et rapientes rapinas: pauperem et egenum affligentes, et cum advena non agentes cum judicio. »

Ezech. xix, 2. — « Mater tua catulus leonum, facta est in medio leonum: multiplicavit catulos

suos. Et exsilivit unus de catulis ejus : leo factus est, et didicit rapere rapinas. »

Ezech. xii, 24. — « Hæc dicit Dominus : Tu es terra quæ non irrigata es, nec pluvia venit super te in die furoris. Ductores in medio ejus velut leones rugientes, diripientes prædas, animas devorantes in potentia. »

Eccli. xiv, 9. — « Avari oculus non impletur parte. » — *xxv, 16.* — « Conteret Dominus lumbos immisericordium. » — *v, 1.* — « Noli gaudere ob pecunias iniquas. Non enim proderunt tibi in die inductionis. » — *xvi, 15.* — « Non effugiet in rapina peccator. » — *xxi, 9.* — « Qui ædificat domum suam in pecuniis alienis quasi qui colligit lapides suos in torrente. » — *xxvii, 10.* — « Leo venationi insidiatur, sic peccatum operantibus iniquitates. » — *xxiv, 20.* — « Immolans ex iniquitate, hostia maculata. » — *xi, 15.* — « Pecunie iniquorum sicut torrentes siccabuntur, et sicut tonitruum magnum in pluvia personabunt. » — *xxxiv, 22.* — « Qui mactat filium in conspectu patris sui, qui offert sacrificium ex pecuniis pauperum. » — *xii, 3.* — « Non erit ei bene, qui assiduus est in malis, nec ei qui elemosynam non largitur. » — *xxxiv, 23.* — « Panis egentium vita pauperum est : qui defraudat eam, homo in quibus non est peccatum. »

Eccli. xxxi, 1-6. — « Vigilia divitiarum tabefecit carnes, et cogitatus illius aufert somnum. Qui amat aurum, non justificabitur. Multi dati sunt in casum auri, et facta est perditio eorum in faciem ipsorum. Lignum offensionis est aurum illis qui sacrificant ei : et omnis imprudens deprehendetur in eo. »

Eccli. xiii, 23-26. — « Venator leonum, onagri in deserto, sic et pascua divitum sunt pauperes. Divitis cadentis multi sunt recuperatores : locuti sunt arcana, et justificaverunt illum. Dives locutus est, et omnes tacuerunt, et verbum illius usque ad nubes extulerunt. »

Eccli. xxviii, 11. — « Secundum virtutem hominis iracundia illius erit, et secundum substantiam suam exaltabit iram suam. »

Eccli. xxxi, 8-10. — « Beatus dives qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit. Quis est hic? Et laudabimus eum. Fecit enim mirabilia in populo suo. Quis probatus est in illo, et perfectus est? et sit in gloriationem æternam. Quis potuit transgredi, et non est transgressus, facere mala, et non fecit? Stabilientur bona illius, et elemosynas illius enarrabit Ecclesia. »

484 *Eccli. xi, 17.* — « Est qui locupletatur ex attentione et compressione sua : et relinquet ea aliis, et morietur. »

Eccli. xiv, 4-11. — « Qui acervat ex animo suo injuste, aliis congregat, et in bonis ejus luxuriabuntur alii. Qui sibi nequam est, cui bonus erit. Fili, quantum habes, benefac tibi. »

Matth. xix, 23-26. — « Dixit Jesus discipulis suis : Amen dico vobis, quia difficile dives intrabit

εις τον οκνουν αοτης, λεων εγενετο· εμαθαν το αρπαζειν αρπαγμα. »

« Τάδε λέγει Κύριος· Σὺ εἰ ἡ γῆ ἡ οὐ βρεχόμενη, οὐδὲ ὕετος ἐγένετο ἐπὶ σὲ ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. Οἱ ἀφηγούμενοι ἐν μέτρῳ αὐτῆς ὡς λέοντες ὠριόμενοι, ἀρπάζοντες ἀρπάγματα, ψυχὰς κατασθίωντες ἐν δυναστείᾳ. »

« Πλεονέκτου ὀφθαλμὸς οὐκ ἐμπέπλεται μερίδι. » — « Συντρίψει Κύριος ὀφρὺν ἀνελεσημένων. » — « Μὴ ἐπὶ χεῖρα ἐπὶ χρήμασιν ἀδίκους. Οὐδὲν γὰρ ὠφελήσουσιν ἐν ἡμέρᾳ ἐπαγωγῆς. » — « Οὐκ ἐκφεύζεται ἐν ἀρπάγματι ἀμαρτωλός. » — « Ὁ οἰκοδομῶν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐν χρήμασιν ἀλλοτρίου, ὡς ὁ συνάγων τοὺς λίθους αὐτοῦ εἰς τὸν χειμάρρουν. » — « Λέων θήραν ἐνεδρεύει, οὕτως ἀμαρτία τοὺς ἐργαζομένους ἀδικία. » — « Θυσιάζων ἐξ ἀδίκων, θυσία μεμιστμένη. » — « Χρήματα ἀδίκων, ὡς ποταμοὶ ξηρανθήσεται, καὶ ὡς βροντὴ μεγάλη ἐν ὑετῷ ἐξηχῆσει. » — « Θύων υἱὸν ἐναντι πατρὸς αὐτοῦ, ὁ προσάγων θυσίαν ἐκ χρημάτων πονήτων. » — « Οὐκ ἔσται ἀγαθὸν τῷ ἐνδελχίζοντι εἰς κακὰ, καὶ τῷ ἐλεημοσύνην μὴ χαρίζοντι. » — « Ἄρτος ἐπιδοσμένων ζωῇ πτωχῶν ὁ ἀποστερῶν αὐτήν, ἄνθρωπος αἱμάτων. » — « Ἀγαθὸς πλοῦτος ὃ μὴ ἔστιν ἀμαρτία. »

« Bonæ divitiæ sunt sanguinum est. » — *xii, 30.* — « Bonæ divitiæ sunt

« Ἀγρυπνία πλούτου ἐκτέλει σάρκα, καὶ ἡ μέριμνα αὐτοῦ ἐφίπτετ' ὑπνον. Ὁ ἀγαπῶν χρυσίον, οὐ δικαιοθήσεται. Πολλοὶ ἐδόθησαν εἰς πτώμα χρυσοῦ, καὶ ἐγενήθη ἡ ἀπώλεια αὐτῶν κατὰ πρόσωπον αὐτῶν. Ξύλον προσκόμματος ἐστὶ τοῖς θυσιάζουσιν αὐτῷ, καὶ πᾶς ἄρρων ἀλώσεται ἐν αὐτῷ. »

« Κυνηγὸς λεόντων, δυναγροὶ ἐν ἐρήμῳ, οὕτως νομαὶ πλουσίων οἱ πτωχοί. Πλουσίου σφαλέντος πολλοὶ ἀντιλήπτορες· ἐλάλησαν ἀπόρρητα, καὶ ἐδόξαζον αὐτόν. Πλούσιος ἐλάλησε, καὶ πάντες εἰσέγησαν, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ ἀνύψωσαν ἕως τῶν νεφελῶν. »

« Κατὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως καὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον ἀνυψώσει ὀργὴν αὐτοῦ. »

« Μακάριος πλούσιος, ὃς εὐρέθη ἀμώμος, καὶ ὃς ὀπίσω χρυσοῦ οὐκ ἐπορεύθη. Τίς ἐστι; καὶ μακαριοῦμεν αὐτόν. Ἐποίησε γὰρ θαυμάσια ἐν λαῷ αὐτοῦ. Τίς ἐδοκιμάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ἐτελειώθη; καὶ ἔστω εἰς καύχησιν. Τίς ἰδύνατο παραθεῖναι, καὶ οὐ παρέβη, ποιῆσαι κακὰ, καὶ οὐκ ἐποίησε; Στερεωθίσεται τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ, καὶ ἐλεημοσύνας αὐτοῦ ἐκδιηγῆσεται ἡ Ἐκκλησία. »

« Ἔστι πλουτῶν ἀπὸ προτοχῆς καὶ σφιγγίας αὐτοῦ, καὶ καταλείψει αὐτὰ ἑτέροις, καὶ ἀποθανεῖται. »

« Ὁ συνάγων ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, συνάγει ἀλλοῖς, καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ τρυφῆσουσιν ἑτεροί. Ὁ πονηρὸς ἐαυτῷ, τίνα ἀγαθός; τέκνον, καθόσον ἔχεις, εὐποίει σεαυτῷ. »

« Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς

τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν· Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος βραβίδος διαλθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐξεπλήσσοντο σφόδρα, λέγοντες· Τίς ἄρα δύναται σωθῆναι; ἐμβλέψας δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι, παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατόν.

« Ἀνθρώπου τινὸς πλουτοῦ εὐφόρησεν ἡ χώρα, καὶ τὰ λοιπὰ.

« Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουτοῖς, οἱ ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. Οὐαὶ ὑμῖν οἱ ἐμπεπλησμένοι, οἱ πεινᾶτε. Οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες, οἱ πενθήσετε καὶ κλαύσετε.

« Ἀποστήτε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας. Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ ἥρυγμός τῶν δόντων.

« Διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; ἀλλ' ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφοὺς. Ἢ οὐκ οἴδατε, οἱ ἀδικοὶ βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν;

« Ὁ ἀδικῶν κομιεῖται ὃ ἐδίκησε. Καὶ οὐκ ἔστι προσωποληψία παρὰ τοῦ Θεοῦ.

« Μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεχεῖν ἐν πραγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· διότι ἐχθρὸς ὁ Θεὸς περὶ πάντων τούτων.

« Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

« Οἱ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν, καὶ εἰς παγίδα, καὶ εἰς ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς βλαβερὸν καὶ ἀπώλειαν. Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ αὐτοὺς περιέπειραν ὀδυναὶς πολλαῖς.

« Οἱ πλούσιοι, κλαύσατε ὀλούζοντες ἐπὶ ταῖς ταισιν πτωχεύμασι ὑμῶν ταῖς ἐπέρχομέναις. Ὁ πλοῦτος ὑμῶν σείσθη, καὶ τὰ ἱμάτια ὑμῶν σητόδρωτα ἐγένετο. Ὁ χρυσὸς ὑμῶν, καὶ ὁ ἀργυρὸς κατΐεται, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν εἰς μαρτύριον ὑμῖν ἔσται, καὶ φάγεται τὰς σάρκας ὑμῶν ὁ λόγος. Ὡς πῦρ ἐθησαυρίσατε ἐν ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

« Ἢ κρίσις ἀνέλεος τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος. Ἐὰν ὁ ἀδελφός, ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχουσι, καὶ λειπόμενοι τῆς ἡμετέρου τροφῆς, εἰπὴ δέ τις ἐξ ὑμῶν, Ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε, καὶ χορτάζεσθε· μὴ δῶτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί ὄφελος;

« Οἶδε Κύριος εὐτελεῖς ἐκ τῶν πειρασμῶν ῥύεσθαι, ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους τηρεῖν.

« Ὅστις ἔχει τὸν βίον τοῦ κόσμου τούτου, καὶ θεωρεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρεῖαν ἔχοντα, καὶ κλείσει τὰ σπλάγχνα, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ;

Ἀκούσι ἄνθρωπε, Σολομῶντος· Μὴ εἰπῆς, Ἐπαγελθὼν ἐπάγηκα, καὶ ἀδοιοὺν δώσω. Οὐ γὰρ

ΠΑΤΡΟΛ. Γ. Β. XCV.

A in regnum cœlorum. Et iterum dico vobis : Facilius est camelum per foramen acus intrare, quam divitem intrare in regnum cœlorum. Audientes autem discipuli ejus mirabantur valde, dicentes : Quia poterit salvus fieri? Aspiciens autem Jesus, dixit illis : Apud homines hoc impossibile est : apud Deum autem omnia possible sunt.

Luc. xii, 10. — « Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit, » etc.

Luc. vi, 25. — « Væ vobis divitibus, quoniam habetis consolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis. »

Luc. xiii, 27. — « Discedite a me, omnes operarii iniquitatis. Ibi erit fletus et stridor dentium. »

I Cor. vi, 7, 8. — « Quare non potius injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? sed vos facitis injuriam, et fraudatis; et hæc fratribus : An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? »

Coloss. iii, 25. — « Qui injuriam facit, recipiet id quod inique egit. Non est personarum acceptio apud Deum. »

I Thess. iv, 6. — « Non supergredi, neque circumvenire in negotio fratrem suum : quia vindex est Deus de omnibus his. »

II Tim. ii, 19. — « Discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Dei. »

I Tim. vi, 9, 10. — « Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum, et in desideria multa insana et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. »

Jac. v, 1, 3. — « Divites, plorate ululantes in miseriis quæ accident vobis. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum vestrum et argentum æruginavit, et ærugocorum in testimonium vobis erit : et manducabit carnes vestras ærugo. Sicut ignem thesaurizastis in novissimo die. »

Jac. ii, 15, 16. — « Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Si frater aut soror nudi sint, et indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis : Ite in pace, calefacimini, et saturamini : non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit? »

II Petr. ii, 9. — « Novit Deus pius ex tentationibus eripere : injustos autem in diem judicii excruciantos reservare. »

I Joan. iii, 17. — « Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? »

S. Basil. hom. in illud : « Destruam horrea. » — 485 Audi, quæso, Salomonem : Ne dicas, Vade

et revertere, et cras dabo tibi (Prov. iii, 28). Nescis enim quid superventura pariet dies (Prov. xxvii, 1). O quæ præcepta contemnis! Tristis es, atque ejusmodi quem vix convenire quisquam possit; qui occursum hominum fugias, ne vel tantulum quidpiam e manibus emittere cogaris. Unam hanc vocem nosti: Non habeo, nec dabo: pauper enim sum. Ac sane pauper es, omnisque expers boni: inops charitate, inops humanitate, inops fide in Deum, inops spe æterna. Fac saltem, fratres tui in partem cum tuncis veniant. Quod postridie labefactabitur, egentibus hodie tribue. Extremæ avaritiæ est, ne ea quidem quæ corrumpuntur, cum egentibus communicare. Quem tandem, inquit ille, injuria afficio, dum quæ mea sunt, contineo? Quænam tamen, quæso, tua sunt? An non nudus excidisti ex materno utero? an non nudus rursum in terram reverteris? Quæ vero nunc habes, unde tibi contigerunt? Si a fortuna dixeris, impius es, qui nec Creatorem agnoscas, nec ullam ei qui largitus est, gratiam habeas. Sin a Deo a te habere confiteris, affer causam cur acceperis. Num iniquus est Deus, qui haud æque nobis distribuit? Ecquid illud est cur tu opibus abundes, ille contra egeat? an non omnino, ut et tu benignitatis fidelisque administrationis mercedem referas, et ille ingentibus patientiæ præmiis ornetur? Siccine vero, vastissimo et inexplebili avaritiæ sinu omnia coercens, nemini te inferre injuriam putas, cum tui homines eorum usu spoliass? Quis avarus? an non is qui eo quod satis sit, contentus non est? Quis spoliator? is qui sua cuique eripit. Tu igitur avarus ille, tu spoliator, qui ea quæ dispensandi causa accepisti, tibi ipsi vindicas. Si qui homini vestem detrahit, citra controversiam fur est, ille qui nudum non induit, cum id facere possit, nunquid alio nomine debet appellari? Famelici est ille panis quem retines: nudi est vestimentum quod in arca servas; excalceati sunt illi calcei qui apud te corrumpuntur; egentis denique aurum illud quod humi defossum, habes. Ac proinde tot homines injuria afficis, quot sunt quibus hæc præbere poteras.

Ibid. — Quid tandem est, o bone, quod prohibeat quominus piæ largitioni studeas? Egenus tibi consumitur, nudus frigore rigescit, mendicus suffocatur; et tu eleemosynam in posteram diem rejicis?

Ejusd. hom. Ad divit. — Omnia in auri naturam mutari optas. Quid enim est quod auri causa non moveas? frumentum tibi in aurum efficitur, vinum in aurum concresecit, lanæ in aurum vertuntur. Quidquid comminiscaris, aurum tibi conciliat. Ipsummet aurum seipsum generat, senoribus scilicet varie multiplicatum. Nulla satietas accidit, nulla reperitur meta cupiditatis.

Ibid. — Quanto opibus augeris, eo magis charitate minueris. Quid mœres, o homo, caduca projiciens, et cœlorum regnum recipiens? Cur petenti negas, et dare recusas, cum interim innumeras sumptuum occasiones meditaris? Quid judici respondebis, qui parietes vestis, nec hominem in-

οἶδας, τί τέξεται ἡ ἐπιούσα. Οἷων παραγγελμάτων ὑπερορᾷς! Καὶ κατηφής εἶ, καὶ δυσέντευκτος, ἐκκλίνων τὰς ἀπαντήσεις, μήπου τι, καὶ μικρὸν ἀναγκασθῇς τῶν χειρῶν ἐκβαλεῖν. Μίαν οἶδας φωνήν· Οὐκ ἔχω, οὐδὲ δώσω· πένης γάρ εἰμι. Πένης εἶ τῷ ὄντι, καὶ ἐνδεής παντὸς ἀγαθοῦ· πένης ἀγάπης, πένης φιλανθρωπίας, πένης πίστεως εἰς Θεόν, πένης ἐλπίδος τῆς αἰωνίου. Συμμεριστὰς ποίησον τῶν σιτηῶν τοὺς ἀδελφοὺς σου. Τὸ αὐριον σηπόμενον, σήμερον μετάδος τοῖς δεομένοις. Πλεονεξίας εἶδος τὸ χαλεπώτατον, μηδὲν τῶν φθειρομένων τοῖς ἐνδεέσι καταμερίσαι. Τίνα, φησὶν, ἀδικῶ, συνέχων τὰ ἱμαυτοῦ; ποῖα, εἰπέ μοι, σαυτοῦ; Οὐχὶ γυμνὸς ἐξέπεσας τῆς γαστροῦς; οὐχὶ γυμνὸς πάλιν εἰς τὴν γῆν ἀποστρέφεις; τὰ δὲ παρόντα σοι πόθεν; Εἰ μὲν ἀπὸ ταυτομάτου λέγεις, ἄθλιος εἶ, μὴ γνωρίζων τὸν Κτίσαντα, μηδὲ χάριν ἔχων τῷ δεδωκότι. Εἰ δὲ ὁμολογεῖς εἶναι παρὰ Θεοῦ, εἰπέ τὸν λόγον δι' ὃν ἔλαβες. Μὴ ἄδικος ὁ Θεός, ὁ ἀνίσως ἡμῖν διαιρῶν τὰ τοῦ βίου; διὰ τί σὺ μὲν πλουτεῖς, ἐκεῖνος δὲ πένεται, ἢ πάντως ἵνα καὶ σὺ χρηστότητος καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθὸν ὑποδέξῃ, κακείνος τοῖς μεγάλοις ἀθλοῖς τῆς ὑπομονῆς τιμηθῇ; Σὺ δὲ πάντα τοῖς ἀπληρώτοις τῆς πλεονεξίας κόλποις περιλαμβάνων, οὐδένα οἶσι ἀδικεῖν τοσοῦτοις ἀποστερῶν; τίς ἐστὶν ὁ πλεονέκτης; Ὁ μὴ ἐμμένων τῇ αὐταρκείᾳ. Τίς δὲ ὁ ἀποστερητής; ὁ ἀφαιρούμενος τὰ ἐκάστων. Σὺ δὲ ὁ πλεονέκτης, σὺ δὲ ἀποστερητής, ἂ πρὸς οἰκονομίαν ἐδέξω, ταῦτα ὡς σαυτοῦ ποιούμενος. Εἰ ὁ μὲν ἐνδεδωμένον ἀπογυμνῶν, λωποδύτης ὁμολογηθήσεται, ὁ δὲ γυμνὸν μὴ ἐνδύων, δυνάμενος τοῦτο ποιεῖν, ἄλλης προσηγορίας ἐστὶ ἀξίος; Τοῦ πεινῶντός ἐστιν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ κατέχεις· τοῦ γυμνητεύοντος, τὸ ἱμάτιον, ὃ σὺ φυλάττεις ἐν ἀποθήκῃς· τοῦ ἀνυποδέχτου, τὸ ὑπόδημα, ὃ παρὰ σοὶ κατασῆπται. Τοῦ χρήζοντος τὸ ἀργύριον, ὃ κατῶρυξας ἔχεις· ὥστε τοσοῦτοις ἀδικεῖς, ὅσον παρέχειν ἠδύνασο.

Τί τὸ καλύον, ὦ ἄνθρωπε, πρὸς τὴν μετάδοσιν; ὁ πεινῶν τήκεται· ὁ γυμνητεύων πήγνυται, ὁ ἀπαιτούμενος ἄγγεται, καὶ σὺ τὴν ἐλεημοσύνην εἰς τὴν αὐριον ἀναβάλλεις;

Εὐχὴ τὰ πάντα πρὸς τὴν τοῦ χρυσοῦ φύσιν μεταβληθῆναι. Ποῖαν δὲ μηχανὴν διὰ τὸν χρυσὸν οὐκ ἐννοεῖς; ὁ σίτος χρυσὸς σοι γίνεται, ὁ οἶνος εἰς χρυσὸν μεταπήγνυται, τὰ ἑρία σοι ἀποχρυσοῦται· πᾶσα ἐπινοία χρυσὸν σοι προσάγει. Αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρυσὸς ἀπογεννᾷ πολυπλασιαζόμενον ἐν δανείσμασι, καὶ κόρος οὐκ ἔστι, καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπιθυμίας οὐκ ἐξευρίσκειται.

Ὅσῳ πλεονάζεις τῷ πλούτῳ, τοσοῦτον ἠλλείπεις τῇ ἀγάπῃ. Διὰ τί ἄθυμεις, ὦ ἄνθρωπε, φθαρτὰ προϊέμενος, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἀντιλαμβάνων; Διὰ τί ἄρνῃ τὸν αἰτοῦντα, καὶ ἀπαναίνη τὴν ὁδὸν, μυρίας προφάσεις ἀναλωμάτων ἐπινοῶν; Τί ἀποκριθῇς τῷ κριτῇ, ὁ τοὺς τοίχους ἀμωσεννύων, ἄνθρω-

πον οὐκ ἐνδύεις; ὁ τοὺς ἵππους κοσμῶν, τὸν ἀδελφὸν ἀσχημονοῦντα περιορᾷς; ὁ κατασῆπων τὸν σῖτον, τοὺς πεινῶντας οὐ τρέφεις; ὁ τὸν χρυσὸν κατορύσσων, τοῦ ἀγχομένου καταφρονεῖς;

Ὡς περ οἱ τῆς κλίμακας ἀναβαίνοντες, ἀεὶ πρὸς τὴν ὑπερκειμένην βαθμίδα τὸ ἶχνος αἶροντες, οὐ πρότερον ἴστανται, πρὶν ἂν τῆς ἀρχῆς ἐφίκωνται, οὕτω οὐδὲ οἱ πλούσιοι παύονται, ἕως ἂν ὑψωθέντες, ἀπὸ τοῦ πτώματος ἑαυτοὺς καταρρήξωσιν.

Ὅσα βλέπει ὁ ὀφθαλμὸς, τοσαῦτα ἐπιθυμεῖ ὁ πλεονέκτης. Οὐ πλησθήσεται ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἱρᾶν, καὶ οὐ κορεσθήσεται φιλάργυρος τοῦ λαμβάνειν. Ὁ ᾄδης οὐκ εἶπεν· Ἀρχεῖ, οὐδὲ ὁ πλεονέκτης εἰπέ ποτε τὸ, Ἀρχεῖ. Πότε χρήτῃ τοῖς παροῦσιν; πότε δὲ ἀπολαύσῃ αὐτῶν, ἀεὶ τοῖς πόνοις τῆς κτίσεως συνεχόμενος; Οὐαὶ τοῖς συνάπτουσιν οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγιζουσιν, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνται τι. Σὺ δὲ τί ποιεῖς; Οὐ προφασίζῃ μυρία, ἵνα λάβῃς τὰ τοῦ πλησίον; Ἐπισκοτεῖ μοι, φησὶ, τοῦ γείτονος ἡ οἰκία, θορύβους ἐνέησιν, ἢ τὸ πεπλανημένον ὑποδέχεται· ἢ ὅτι ἂν τύχοι αἰτιασάμενος, πέριελαύων, καὶ ἐξωθῶν, καὶ ἔλκων ἀεὶ, καὶ σπαράσσων, οὐ πρότερον παύσεται, πρὶν ἂν ἐπαγάγῃ αὐτοῖς ἀνάγκην ἐπαναστάσεως. Τί τοίνυν Ναβουθὲ τὸν Ἰσραηλίτην ἀπέκτεινεν; οὐχὶ τοῦ Ἀχαάβ ἐπιθυμία τοῦ ἀμπελῶνος; Πονηρὸς ἐν πόλει σὺνοικος, πονηρὸς ἐν ἀγροῖς ὁ πλεονέκτης. Ἡ θάλασσα οἶδε τὰ ἔρια ἑαυτῆς, ἢ νῦν οὐχ ὑπερβαίνει ὁροθεσίας ἀρχαίας· ὁ πλεονέκτης οὐκ αἰδεῖται χρόνον, οὐ γνωρίζει ὄρον, οὐ συγχωρεῖ ἀκολουθίαν διαδοχῆς, ἀλλὰ μιμνῆται τοῦ πυρὸς τὴν βίαν· πάντα ἐπιλαμβάνεται, πάντα ἐπινέμεται. Καὶ ὥς περ οἱ ποταμοὶ ἐκ μικρῆς τῆς πρώτης ἀρχῆς ὀρμηθέντες, εἰτα ταῖς κατ' ὀλίγον προσθήκαις ἀνυπόστατον λαβόντες τὴν αὐξήσιν, τῷ βιαίῳ τῆς φορᾶς τὸ ἐνιστάμενον παρασύρουσι.

Τί οὖν μετὰ ταῦτα; Οὐχὶ τρεῖς σε πῆχεις ἀνεμμένουσιν οἱ πάντες; οὐχὶ λίθων ὀλίγων βάρος ἀρχέσει πρὸς φυλακὴν τῇ δυστήνῃ σαρκί; ὑπὲρ τίνος μοχθεῖς; ὑπὲρ τίνος παρανομεῖς; τί συνάγεις χερσὶν ἀκαρπίαν; εἴθε ἀκαρπίαν, καὶ μὴ ὕλην αἰωνίου πυρὸς. Οὐ νήψεις ποτὲ ἀπὸ τῆς μέθης ταύτης; οὐχ ὕγιανεις τοὺς λογισμοὺς; οὐ σεαυτοῦ γενήσῃ; οὐ πρὸ ὀφθαλμῶν λήψῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον; Τί ἀπολογήτῃ, ἐπειδὴν σε κύκλω περιστάντες οἱ ἡδικοημένοι καταβοῶσι ἐπὶ τοῦ δικαίου κριτοῦ; Τί οὖν ποιήσεις; πόλους συνηγόρους μισθώσεις; πόλους μάρτυρας παραστήσεις; πῶς παραπείσεις τὸν ἀπαράλόγιστον δικαστήν; οὐκ ἐνὶ ῥήτῳ ἐκεῖ οὐκέτι πιθανότης ῥημάτων κλέψαι δυναμένη τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀλήθειαν. Οὐκ ἀκολουθοῦσι κόλακες, οὐ τὰ χρήματα, οὐδ' ὄγκος ἀξιώματος. Ἐρημος φίλων, ἔρημος βοηθῶν, ἀσυνηγόρητος, ἀναπολόγητος, κατησχυμένος ἀπολειφθήσῃ, σκυθρωπὸς, κατηφής, μεμονωμένος, ἀπαρρησίαστος. Ὅπου γάρ ἂν περι-
αγάγῃς τὸν ὀφθαλμὸν, ἐναργεῖς δόκει τῶν κακῶν τὰς

A dvis? qui equos ornas, et iracrem indecore vestitum negligis? qui frumentum corrumpi sinis, et fame laborantes 486 non alis? qui, cum aurum terræ infodias, cum qui fame præfocatur asser-naris?

Ibid. — Quemadmodum qui scalas ascendunt, semper ad sublimiorem gradum pedem efferentes, non prius consistunt quam ad supremum gradum pervenerint, eodem modo nec divites congerenda-rum opum finem faciunt, quousque in altissima pro-
vecti cum fuerint, e sublimi ruentes, seipsos com-minuant.

Ibid. — Quantum oculus prospicit, tantum quo-
que avarus concupiscit. Non satiabitur oculus visu, nec pecuniae cupidus accipiendo satiabitur. *Infernus* *nunquam dixit: Sufficit* (Prov. xxx, 16); nec avarus dixit unquam: Satis est. Quando praesentibus tan-
dem uteris? quando illis frueris, qui semper in
B acquirendi labore distraheris? Vae qui conjungunt domum domui, et agrum agro copulant, ut proximo quidpiam detrahant. Tu autem quid facis? An non sexcentas occasiones praetexis, ut proximi facultates accipias? Vicini domus, inquis, luminibus meis offuscit, tumultus cieli; id quod domo mea aberrat, excipit; aut aliquid aliud causatus, non cum ante exagitare, vexare, trahere, aut lacessere desinis, quam in necessitatem adduxeris, ut ex suis aedi-bus alio migret. Quid enim, quaeso, Israelitae illum Nabuthem interemit? an non vinere ipsius cupiditas, qua Achab ardebat? Malus in urbe, C malus ruri contubernalis est avarus. Mare fluens agnoscit suos, nox veteres terminos non excedit; si avarus non vetustate movetur, non limites ullos agnoscit, non successionis seriei decedit; sed ignis impetum imitatur, omnia invadit, omnia popu-latur, et quemadmodum fluvii, cum ex parvo orti principio sint, tum deinde per tacita incre-
menta, intolerabile quoddam augmentum adepti, cursus sui rapiditate, quidquid obsistat secum trahunt.

Ibid. — Quid ergo posthac? Nunquid non tres duntaxat terrae cubiti te exspectant? an non pau-corum lapidum moles custodiendae miserae carni sufficient? cujusnam gratia laboras? cujus gratia in scelera prorumpis? cur manibus sterilitatem colligis? atque utinam sterilitatem, et non potius materiam igni sempiterno! An non aliquando ex hac temulentia emerges? an non mentis sanitatem recipies? an non ad teipsum redibis? an non tibi ante oculos Christi tribunal propones? Quid cau-saturus es cum te undique cingent, qui abs te in-jurias acceperunt, et coram iudice adversum te vociferabuntur? Quid ergo facies? quales patronos conduces? quales testes adhibebis? quonam pacto iudicem illum, cui imponi non potest, inflectes? Illic nullus orator aderit, nullum verborum lenoci-nium, quod iudici veritatem queat subripere. Non comitantur assentatores, non opes, non dignitatum castus. Vacuus amicis, vacuus adiutoribus, nullo

patrocínio subnixus, omni excusatione carēns, pudore suffusus relinqueris, tristis, mœstus, desertus ab omnibus, metu profligatus. Quoquo enim oculorum aciem converteris, perspicuas malorum imagines cernes: hinc pupilli lacrymas, illinc viduæ gemitus; aliunde pauperes quos pugnis contundebas, famulos quos flagris lacerabas, vicinos quibus stomachum movebas. **487** Omnia in te insurgent: malus te flagitiorum tuorum chorus circumsidebit. Velut enim umbra corpus, sic animas peccata comitantur, quibus res gestæ perspicue repræsentantur. Quamobrem nullus illic inficiationi locus, sed os impudens obturatur. Ipsæ enim actiones adversus unumquemque testimonium dicunt: non ut vocem emittant, sed ut tales appareant, quales a nobis perpetratae sunt. Quonam porro modo res usque adeo horrendas ob oculos queam subicere? Si ergo audieris, si mentem submiseris, diei illius memento, in qua illustris et gloriosus adventus Christi revelabitur. Tunc resurrecturi sunt, illi quidem qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala, in resurrectionem judicii. Tunc sempiterna peccatoribus ignominia erit, et ignis æmulatio quæ consumat adversarios. Illa te in cerore afficiant, non autem ipsum Dei mandatum. Quanam te ratione commovebo? quid loquar? Regni te nulla cupiditas tenet: nullus gehennæ metus. Undenam animæ tuæ reperiri medicina queat? Nam si, nec ea quæ horrorem habent, tibi terrorem incutiunt, nec te quæ lata sunt incitant, ad saxeum pectus nobis est oratio. Oculos, o homo, ad opum naturam conjice. Quid aurum adeo ad stuporem usque admiraris? Lapis est aurum, argentum lapis, margarita lapis. Quivis lapidum lapis est: chrysolithus, beryllus, achates, hyacinthus, amethystus et jaspis. Atqui hi sunt divitiarum flores, quos tu partim reconditos habes, ita ut pellucidos lapides tenebris mandes; partim ipse circumfers, eximios scilicet illos quorum splendore gloriaris. Velim dicas quid tibi tandem prosit coruscantem lapillis manum undique contorquere? Non te pudet præ fastidio lapides appetere, gravidarum seminarum more. Ut enim illæ lapides rodunt, sic tu quoque eximios quosque lapides majorem in modum appetis, sardoniches, jaspides, et amethystos perquirendo. Ecquis ornatu adhibito, vel uno die prorogare sibi vitam potuit? cui nam mors ob divitias et opes pepercit? a quo morbus propter pecuniarum copias abstinuit? Quousque tandem aurum animarum laqueus erit, huius mortis, peccati illecebra? quousque divitiæ, quæ bellorum parentes sunt, ob quas cudentur arma, enses acuuntur? ob eas cognati naturam non agnoscunt, fratres sanguinario sese oculo contuentur. Propter opes deserta loca prædones alunt, mare piratas, urbes sycophantas. Quis mendacii pater est? quis falsæ conscriptionis artifex? quis perjurii procreator? An non opes? an non earumdem studium? quid vobis, o mortales, accidit?

A εικονας· ἐνθεν τοῦ οὐρανοῦ τὰ ἀίχρνα, ἐκείθεν τῆς χήρας τὸν στεναγμὸν, ἐτέρωθεν τοὺς κατακονδολισθέντας ἀπὸ σοῦ πένητας, τοὺς οἰκέτας οὖς κατέβαινες, γείτονας οὖς παρώργιζες, πάντα σοι ἐπαναστήσεται· πονηρὸς χορὸς τῶν κακῶν σου πράξεων περιστοιχίσεται σοι. Ὡς περ γὰρ ἡ σκιά τῷ σώματι, οὕτω ταῖς ψυχαῖς ἀμαρτίαι παρέπονται, ἐναργῶς τὰς πράξεις εἰκονίζουσαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀρνησις· ἐκεῖ, ἀλλὰ φράσσεται στόμα ἀνέλκυντον. Αὐτὰ γὰρ ἐκάστου καταμαρτυρεῖ τὰ πράγματα, οὐ φωνὴν ἀφιέντα, ἀλλὰ τοιαῦτα φαινόμενα, οἷα ὑφ' ἡμῶν κατεσκεύασται. Πῶς σοι δυνηθῶ ὑπ' ὧν ἀγαγεῖν τὰ φρικτά; Ἐάν ἄρα ἀκούσης, ἴάν ἄρα ἐνὸψ· μνήσθητι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἣ ἀποκαλύπτεται Ἰνδοξοῦ τοῦ Χριστοῦ παρουσία. Τότε ἀναστήσονται, οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Τότε αἰσχύνῃ αἰώνιος τοῖς ἀμαρτωλοῖς, καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλων τοὺς ὑπεναντίους. Ἐκεῖνα λυπεῖτω σε, καὶ μὴ λυπεῖτω σε ἡ ἐντολή. Πῶς σε δυωπήσω; τί φοβέσμαι; Βασιλείας οὐκ ἐπιθυμεῖς· γέενναν οὐ φοβῇ. Πόθεν εὐρεθῇ ἱσχύς τῇ ψυχῇ σου; Εἰ τὰ φρικτά οὐ πτοεῖ, τὰ παιδρά οὐ προτρέπεται, λιθίνῃ καρδίᾳ διαλεγόμεθα. Διάβλεψον, ἄνθρωπε, πρὸς τὴν φύσιν τοῦ πλούτου. Τί τοσοῦτον ἐπτόησαι περὶ τὸν χρυσόν; λίθος ἐστὶν ὁ χρυσός· λίθος ὁ ἀργυρός· λίθος ὁ μαργαρίτης· λίθος τῶν λίθων ἱκαστός, χρυσόλιθον, καὶ βηρύλλιον, καὶ ἀγάτης, καὶ ὑάκινθος, καὶ ἀμέθυσος, καὶ ἱάσπις. Ταῦτα δὲ τοῦ πλούτου τὰ ἀνθή, ὧν σὺ, τὰ μὲν ἀποτιθῇ κατακρύπτων, καὶ τοὺς διαφανεῖς τῶν λίθων τῷ σκότει κατακρύπτεις· τοὺς δὲ περιφέρεις τῶν βαρυτίμων, ἐναδρυνόμενος αὐτῶν τῇ αὐγῇ. Εἰπέ, τί σοι ὄφελος λίθοις λαμπομένῃν περιστρέφειν τὴν χεῖρα; Οὐκ ἐρυθριᾶς λιθιδίων χισσῶν, ὡς γυναῖκες θταν κύωσιν; καὶ γὰρ ἐκεῖναι λιθίδια περιτρώγουσιν, καὶ σὺ λίχνως ἔχεις περὶ τὰ ἀνθή τῶν λίθων, σαρόνυχας, ἱάσπιδας, καὶ ἀμεθύσους ἐπιζητῶν. Τίς καλλωπισθεῖς, μίαν ἡμέραν ἐδυνήθη τῷ βίῳ προσθεῖναι; τίνας ἐφείσατο θάνατος διὰ τὸν πλοῦτον; τίνας ἀπέσχετο νόσος διὰ τὰ χρήματα; Ἔως πότε χρυσὸς, τῶν ψυχῶν ἡ ἀγχόνη, τοῦ θανάτου τὸ ἀγκιστρον, τὸ τῆς ἀμαρτίας δέλεαρ; Ἔως πότε πλοῦτος, ἡ τῶν πολέμων ὑπόθεσις, δι' ὧν χαλκεύεται ὄπλα; διδ' ἀκονδεται ξίρη; διὰ τοῦτο συγγενεῖς ἀγνοοῦσι τὴν φύσιν, ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων φονικὸν βλέπουσιν. Διὰ τὸν πλοῦτον αἱ ἐρημίαι τοὺς φονευτὰς τρέφουσι, θάλασσα τοὺς καταποντιστάς, αἱ πόλεις τοὺς συκοφάντας. Τίς ἐστὶν ὁ ψεύδους πατήρ; τίς ὁ πλαστογραφίας δημιουργός; τίς ὁ τὴν ἐπιτορκίαν γεννήσας; Οὐχ ὁ πλοῦτος; οὐχ ἡ περὶ τοῦτον σπουδή; τί πάσχετε, ἄνθρωποι; τίς ὑμῖν τὰ ὑμέτερα εἰς τὴν καθ' ὑμῶν ἐπιβουλὴν περιέτρεψε, συνεργὰ πρὸς τὸ ζῆν; Μὴ γὰρ ἀφορμὴ ἀπωλείας, ἀλλ' ἀναγκαῖος ὁ πλοῦτος διὰ τοὺς παῖδας. Εὐπρόσωπος ἀφορμὴ πλεονεξίας αὕτη· τοὺς γὰρ παῖδας προβάλλεσθαι, τὴν δὲ καρδίαν πληροφορεῖται. Μὴ αἰτιῶ τὸν ἀναίτιον· ἴδιον ἔχει δεσπότην, ἴδιον οἰκονόμον. Παρ' ἄλλου τὴν ζωὴν ἐδίξαστο, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰς ἀφορμὰς ἀναμένει τοῦ

βίου. Μὴ τοῖς γεγαμηκόσιν οὐκ ἐγράφη τὰ Εὐαγγέ-
λια; Εἰ θέλεις εἶναι τέλειος, πώλησον σου τὰ
ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς. Ὅτε ἤτις παρὰ
Κυρίου τὴν εὐκαιρίαν, ὅταν ἡξίους γενέσθαι τέκνων
πατήρ, ἄρα προσέθηκες τοῦτο· Δός μοι τέκνα, ἵνα
πλεονέκτης γενόμενος τῇ προφάσει τῶν παίδων τῇ
γεννῇ παραδοῶ· δός μοι παῖδας, ἵνα τοῦ Εὐαγγε-
λίου καταφρονήσω;

ἐπι culpes: dominum suum habet, dispensatorem suum. Ab alio vitam accepit, et ab ipso vitæ sub-
sidia præstolatur. An non iis qui matrimonio sese manciparunt, Evangelia scripta 488 sunt? Si vis
perfectus esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus (Matth. xix, 21). Cum sobolem a Domino
postulabas, cum ab eo petebas uti pater fieres, an illud quoque adjunxisti: Da mihi liberos, ut ava-
ritiæ studeam. ut eorum causa et prætextu in gehennam conjiciar? Da mihi liberos, ut Evange-
lium contemnam?

Διῶξον τὰ ἔργα, καὶ ἀπαίται τὰς ἀντιδόσεις. Οὐ-
δεὶς μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν πανήγυριν πραγματεύεται,
οὐδὲ μετὰ τοὺς ἀγῶνας ἐπελθὼν στεφανοῦται, οὐδὲ
μετὰ τοὺς πολέμους ἀνδραγαθεῖ· οὐ τοίνυν μετὰ τὴν
ζωὴν εὐσιβεῖ δηλονότι. Ἐν μέλανι καὶ γράμμασι
κατεπαγγέλλη τὰς εὐποιίας. Τίς οὖν ἀναγγελεῖ σοι
τὸν καιρὸν τῆς ἐξόδου, τίς ἐγγυητὴς ἐστὶ τοῦ τρόπου
τῆς τελευτῆς; Πόσοι ἀπὸ βιαίων ἠρπάσθησαν συμ-
πτωμάτων, οὐδὲ φωνὴν ῥῆξαι συγχωρηθέντες ὑπὸ
τοῦ πάθους; Κόσους πυρετὸς ἐποίησεν ἐκφρονας; Τί
οὖν ἀναμύνεις καιρὸν, ἐν ᾧ πολλάκις οὐδὲ τῶν
ἑαυτοῦ λογισμῶν ἔση; Νῦν βαθεῖα, καὶ νόσος βα-
ρεῖα, καὶ ὁ βοηθὸν οὐδαμοῦ, καὶ ὁ κρεδρεύων τῷ
κλήρῳ ἑτοιμος. Πάντα πρὸς τὸ ἑαυτοῦ δόκιμον χρη-
σάμενος ἀπρακτὰ σου τὰ βουλευµατα ποιῶν. Εἴτα
περιδλεψάμενος ὧδε καὶ ὧδε, καὶ ἰδὼν τὴν περιεστῶ-
σαν σε ἐρημίαν, τότε αἰσθήσῃ τῆς ἀβουλίας, τότε
στενάζεις τὴν ἀνοιαν, εἰς οἷον καιρὸν ἐταμιεύου τὴν
ἐντολήν· ὅτε ἡ μὲν γλῶσσα παρεῖται, ἡ δὲ χεὶρ
ὑπέρτρομος ἤδη-κλονουμένη ταῖς συνολκαῖς, ὥς μήτε
φωνῇ, μήτε γράμμασι διασηµάναι τὴν γνώμην. Καίτοι
εἰ καὶ πάντα φανερώς ἐγγέγραπτο, καὶ πᾶσα φωνὴ
διαρρήθην κακήρυκτο, ἐν γράμματι παρεντεθὲν ἱκα-
νὸν ἦν πᾶσαν μεταποιῆσαι τὴν γνώμην.

ac voces omnes aperte pronuntiatæ, attamen vel
tandæ sufficiens foret.

Οἶδα πολλοὺς νηστεύοντας, προσευχομένους, στε-
νάζοντας, πᾶσαν τὴν ἀδάπανον εὐλάβειαν ἐπιδεικνυ-
μένους, ὁδολὴν δὲ ἵνα μὴ προεμένους τοῖς θλιβομέ-
νοισι. Τί ἔφελος τοῦτοις τῆς λοιπῆς ἀρετῆς; οὐ γάρ
παραδέχεται αὐτοὺς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς, ἵνα
ἔχῃς ἐφόδιον πρὸς αἰώνιαν ἀπόλαυσιν. Ἀπέρχῃ λυ-
πούμενος; Ἐάν δὲ ἀκούσῃς, Δός χρήματα γυναιξὶ
χλιδύσας, δός λιθοξόοις, τέκτοσι, ψηφοθέταις, ζω-
γράφοις, χαίρεις ὥς δὴ τι χρημάτων τιμιώτερον κα-
τακτώμενος. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς τοίχους τούτους, τοὺς ὑπὸ
τοῦ χρόνου καταρρέοντας, ὧν τὰ λείψανα ὥσπερ
σχόκαλοι τινες διὰ τῆς πόλεως πάσης ἀνέχουσι; Πό-
σοι ἦσαν κατὰ τὴν πόλιν πένιτες τούτων ἐγειρο-
μένων, οἱ διὰ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν, ὑπὸ τῶν τότε
πλουσίων παρεωρῶντο; Ποῦ τοίνυν ἡ λαμπρά τῶν
ἔργων κατασκευή; ποῦ δὲ ὁ ἐπὶ τούτων μεγαλοουργί-
ζησιν; Οὐ τὰ μὲν συγχέχεται καὶ ἠφάνισται.

A quis vobis ea quæ vestra sunt, in vestram perni-
ciem convertit, ea, inquam, quæ ad vitæ subsidium
data sunt? Neque enim opes ut vitiis inservirent
concessæ fuerunt, quibus redimitur anima. Nequa-
quam exiti occasio esse debent, quæ liberis edu-
candis necessariæ sunt. Atqui speciosus hic color
avaritiæ est. Liberos enim prætexitis; quid vero
intus in corde sit, apertissime proditis. Ne inson-

Ab alio vitam accepit, et ab ipso vitæ sub-
sidia præstolatur. An non iis qui matrimonio sese manciparunt, Evangelia scripta 488 sunt? Si vis
perfectus esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus (Matth. xix, 21). Cum sobolem a Domino
postulabas, cum ab eo petebas uti pater fieres, an illud quoque adjunxisti: Da mihi liberos, ut ava-
ritiæ studeam. ut eorum causa et prætextu in gehennam conjiciar? Da mihi liberos, ut Evange-
lium contemnam?

Ibid. — Ostende opera, et posce præmia. Nemo
solutis nundinis negotiatur, nec qui post certamina
advenit, corona donatur, neque patrato bello,
egregium quis facinus edit; nec proinde confecto
vitæ curriculo, pietati dat operam. In atramento et
charta beneficia polliceris. Quis te de exitus tem-
pore certiore faciet? quis mortis tibi spondebit
modum? Quot homines violentis casibus de medie
abrepti sunt, ut præ morbi acerbitate ne vocem
quidem ipsis mittere licuerit? Quot homines febris
amentes fecit? quid tempus illud expectas, in
quo sæpe ne rationis quidem compos futurus es?
Nox profunda, morbus gravis, et qui tibi opem
ferat, nusquam est; qui autem hæreditati immi-
neat præsto est, quique omnia ad utilitatem suam
administret, et irrita consilia tua reddat. Ac tum
huc illucque circumspiciens, quaque in solitudine
verseris intuens, quam male tibi consulueris sen-
ties, atque amentiam tuam deplorabis, qui in tale
tempus divinum mandatum reservaveris; cum jam
et lingua fracta, et languida, et manus tremula erit:
utpote crebris contractionibus agitata, ita ut nec
voce, nec scripto voluntatem tuam efferre queas.
Quanquam etiamsi omnia perspicue scripta essent,
unius litteræ interjectio totæ sententiæ tuæ immu-

Ibid. — Multos novi jejunantes, orantes, gemen-
tes, omne denique sumptu vacuum genus pietatis
præ se ferentes; qui ne novum quidem obolum op-
pressis projicerent. His porro quid tandem utilitatis
afferre reliquæ virtutes queant, cum eos regnum
cælorum haudquaquam admittat?

Ibid. — Vende quæ habes, et da pauperibus, ut
ad æternam voluptatem viaticum comparatum ha-
beas. Mæstus abscedis? Si autem audieris, da pe-
cunias mulieribus in luxum effusis, da latomis,
fabris, calculariis, pictoribus; gaudes, perinde ac
si præstantius pecuniis quidquam acquiras. Vi-
desne parietes istos vetustate collapsos, quorum
reliquiæ, tanquam scopuli quidam, passim tota
urbe promiscui? Quotnam in urbe, cum ii erige-
bantur, pauperes erant, quos tempestatis illius
divites ob huiusmodi rerum studium aspernaban-
tur? Ubinam igitur est præclara illa operum stru-
ctura? ubi ille, qui propter eam operum magni-

centiam laudibus in cœlum ferebatur? An non hæc quidem, non secus atque ea quæ a pueris in arena per ludum ædificantur, confusa jam deletaque sunt? Ille autem jacet in inferno, ingenti ob rerum vanarum studium mœrore affectus? Magno animo esto. Parietes, tam exigui quam magni, eundem usum afferunt. Cum inepti cujusdam hominis domum ingredior, eamque omni florum genere nitentem conspicio, hoc mihi persuadeo, nihil eum rebus illis quæ in aspectum cadunt præstantius possidere; sed cum res inanimas exornat, animam ipse ornatus expertem habet. Quem tandem, obsecro, amplio rem usum præbent argentei illi lecti, argenteæ mensæ, eburnei tori, eburneæ sellæ, ut eorum causa opes ad pauperes minime transeant? Etsi sexcenti ad fores tuas astant, miserabilem omnino vocem emittentes, tu stipem negas, fieri non posse dicens ut poscentibus sufficias. Atque lingua quidem juras; te vero manus coarguit, quippe quæ mendacium tuum tacendo prædicat, annuli pala circumfulgens. Quot homines unicus annulus tuus ære alieno liberare potest! quot domos labentes instaurare! Unica illa arca in qua vestes recondis, populum universum frigore rigentem potest operire; et tamen pauperem vacuum ablegari sustines, justum judicis talionem nihil metuens. Misericordiam non impertiisti? nec tibi impertietur. Ædes tuas non aperuisti? a regno tu excluderis. Esurienti panem non dedisti? vitam æternam non accipies. At te ipse pauperem dicis? plane assentior. Is enim pauper est, qui multis indiget. Ut vero vos multis indigeatis, inexplibilis illa cupiditas facit. Decem talentis decem alia studes adjungere. Cum autem viginti parva sunt, alia rursus totidem quæris. Ac tibi semper id quod accedit, non cupiditatem coercet, sed appetitum inflammat. Quemadmodum enim temulentus, quo plus vini hauriunt, eo plus ad bibendum excitantur, sic etiam ii qui repente divites evaserunt, cum multa acquisierint, plura concupiscunt.

Ibid. — Opibus flores: ob majores tuos præclare de te sentis: patriæ splendore et corporis pulchritudine gloriaris, iisque honoribus qui ab omnibus in te congeruntur? Attende tibi ipsi, quoniam mortalis es, quoniam *terra es, et in terram reverteris* (Gen. iii, 19). Circumspice illos, qui ante te iisdem in splendoribus versati fuerunt. Ubi sunt qui in rebus publicis auctoritatem obtinuerunt? ubi invictissimi oratores? ubi qui festa publica instituebant? ubi præclari illi equisones? illi militares duces? illi tyranni? Nonne omnia pulvis, omnia fabula sunt? nonne in paucis ossibus omnis eorum vitæ memoria sita est? Incumbe in sepulcra, ac vide num famulum ab hero queas secernere; ubi pauper jaceat, ubi dives. Distingue, si potes, vinctum a rege, fortem ab imbecilli, pulchrum a deformi. Naturæ igitur si memineris, nunquam attolles animos.

Ibid. — Avarum quid potis sit cohibere? igne atrocior est, omnia continuo depascens. Proximi

ὥστερ αἱ κατὰ παιδιὰν ἐν ταῖς ψάμμοις ὑπὸ τῶν παίδων φιλοτεχνούμεναι; Ὁ δὲ ἐν τῷ ᾄδῃ κεῖται, ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ματακῶν μεταμελόμενος; Μεγάλην ἔχε τὴν ψυχὴν. Τοῖχοι δὲ, καὶ μικροὶ, καὶ μεγάλοι τὴν αὐτὴν χρεῖαν πληροῦσιν. Ὅταν παρέλθω εἰς οἰκίαν ἀνδρὸς ἀπειραχάλου, καὶ ἴδω αὐτὴν παντοίοις γεγανωμένην ἀνθεῖν, οἶδα ὅτι οὗτος οὐδὲν τῶν ὀρωμένων τιμιώτερον κέκτηται· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀλύχα καλλωπίζει, τὴν δὲ ψυχὴν ἀκόσμητον ἔχει. Ποῖαν, εἰπέ μοι, χρεῖαν περισσοτέραν παρέχουσιν ἀργυραὶ κλῖναι, καὶ τράπεζαι ἀργυραὶ, ἐλεφάντιναι στιβάδες, καὶ ἐλεφάντινοι δίφροι, ὥστε τὸν πλοῦτον διὰ ταῦτα μὴ διαβαίνειν πρὸς τοὺς πτωχοὺς, καίτοι μυρίοι ἐφειστήκασι τῇ θύρᾳ ἀπασαν ἀφιέντες ἐλεεινὴν φωνὴν, οὐ δὲ ἀρνῇ τὴν ἐδοῖν, ἀδύνατον εἶναι λέγων ἐπαρκεῖν τοῖς αἰτούσι· καὶ τῇ μὲν γλώσσῃ ἐξόμνους, ὑπὸ δὲ τῆς χειρὸς διαλέγῃ· σιωπῶσα γὰρ ἡ χεὶρ σου τὴν ψευδολογίαν σου κηρύσσει, περιστραπτομένη ὑπὸ τῆς τοῦ δακτυλίου σφενδόνης. Πόσους δύνανται εἰς σου δακτύλιος χρεῶν ἀπολύσαι! πόσους οἴκους καταπίπτοντας ὀρθῶσαι! μία σου κιβωτὸς ἱματίων δύναται δῆμον ὅλον βίγουντα περιβαλεῖν· ἀλλ' ὑπομένεις ἀπρακτον ἀποπέμψαι τὸν πένητα, οὐ φοβούμενος τὸ δίκαιον τῆς ἀνταποδόσεως τοῦ κριτοῦ. Οὐκ ἠλέησας; οὐκ ἐλετήθησθαι. Οὐκ ἤνοιξας τὴν οἰκίαν; ἀποπεμφθήσθαι τῆς βασιλείας. Οὐκ ἴδωκας ἄρτον τῷ πεινῶντι; οὐκ ἔφη τὴν αἰωνίαν ζωὴν. Ἀλλὰ πένητα λέγεις αὐτόν; καὶ γὰρ συντίθημι. Πένης γὰρ ἐστὶν ὁ πολλῶν ἐνδεής. Πολλῶν δὲ ὑμᾶς ἐνδεεῖς ποιεῖ τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀκόρεστον. Τοῖς δέκα ταλάντοις, δέκα ἕτερα προστιθέναι σπουδάζεις. Ἐπειδὴν εἴκοσι γένηται, ἄλλα τοσαῦτα ζητεῖς. Καὶ αἰ σοὶ τὸ προστιθέμενον, οὐχὶ τὴν ὁρμὴν ἱστησιν, ἀλλὰ ἀναφλέγει τὴν ὄρεξιν. Ὅστερ γὰρ τοῖς μεθύουσιν ἀφορμὴ τοῦ πίνεῖν ἢ προσθήκη τοῦ οἴνου γίνεται, οὕτω καὶ οἱ νεόπλουτοι, πολλὰ κτησάμενοι, πλειόνων ἐπιθυμοῦσιν.

etiam ii qui repente divites evaserunt, cum multa

Πλουτῷ κομᾶς, καὶ ἐπὶ προγονοῖς μεγαφρονεῖς; καὶ ἐπαγάλλῃ πατρίδι, καὶ κάλλει σώματος, καὶ ταῖς παρὰ πάντων τιμαῖς; Πρόσεχε σεαυτῷ, ὅτι θνητὸς εἶ· ὅτι γῇ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Περίδωκε τοὺς πρὸ σου ἐν ταῖς ὁμοίαις ἐξετασθέντας. Ποῦ οἱ τὰς πολιτικὰς δυνάμεις περιβεβλημένοι; Ποῦ οἱ δυσμαχώτατοι ῥήτορες; ποῦ οἱ τὰς πανηγύρεις διατιθέντες; οἱ λαμπροὶ ἱπποτρόφοι, οἱ στρατηγοὶ, οἱ τύραννοι; Οὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα μῦθος; οὐκ ἐν ὀλίγοις ὁστέοις τὰ μνημόσυνα τῆς ζωῆς αὐτῶν; Ἐγκυφὸν τοῖς τάφοις, εἰ δυνήσῃ διακρίναι, τίς ὁ οἰκέτης, καὶ τίς ὁ δεσπότης· ποῦ ὁ πτωχὸς, καὶ τίς ὁ πλούσιος. Διάκρινον εἰ τίς σοι δυνάμεις τὸν δέσμιον ἀπὸ τοῦ βασιλέως, τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ ἀσθενοῦς, τὸν εὐπρεπῆ ἀπὸ τοῦ δυσειδοῦς. Μεμνημένος οὖν τῆς φύσεως οὐκ ἐπαρθῇσθαι ποτέ.

Τὸν πλεονέκτην τί δύναται ἐπισχεῖν; πυρὸς χαλεπώτερος, πάντα διὰ συνεχείας νερόμενος Ἐλαβε

τὰ τοῦ πλησίον· ἄλλος ἀνεφάνη γείτων, καὶ τὰ ἐκείνου ἐξιδιοποίησατο. Οὐ τοῖς κατόπιν προσέχει, ἀλλὰ λυπεῖ τὰ λειπόμενα. Οὐ τῇ ἀπολαύσει τῶν συναχθέντων προσέχει, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκδαπανᾷ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ πλείονος κτήσεως. Εἴτα ἀγρυπνᾷ, ἐντεῦθεν αἱ μέριμναι, καὶ αἱ φροντίδες· ὅσον αὖξει ὁ πλοῦτος, τοσοῦτον φέρει τοῦ βίου τὸ μεριμνητικόν. Δικαστῆς προσδοκᾶται, καὶ ὁ πλεονέκτης περισκοπεῖ μὴ εἰς δικαστήρια καταστρεφῇ, μὴ ὀρφανὸς τὸ δάκρυον αὐτοῦ ἐπὶ δικαστηρίου δημοσιεύσῃ. Βουλεύεται ἐν νυκτὶ, τίνας τῶν πικρῶν συνηγόντων παραστήσει, ἵνα ψευδεῖς μαρτυρίας ἐκμισθώσῃται, πῶς ἐκπολιورκήσῃ τὸν ἐν ἐρημίᾳ, καταδυναστεύσει δὲ τοῦτου, καὶ ἐν δικαστηρίῳ τὴν ἀλήθειαν κλέψας, ἀμφοτέρους δὲ ἀναλώσει, καὶ τὸν δικαστὴν παραχρυσάμενος, καὶ τὸ νῆπιον πλεονεκτήσας. Αὗται αἱ μέριμναι δαπανῶσι τοῦ πλεονέκτου τὴν ψυχὴν. Κύων ὕλακτεῖ; καὶ ὁ πλούσιος νομίζει κλέπτην εἶναι. Μυὸς φόφος, καὶ τοῦ πλουσίου ἡ καρδία πηδᾷ. Πάντα δι' ὑποψίας ἔχει. Υἱοὺς αὖξανόμενους ὥσπερ ἐπιδοῦλους ὁρᾷ, ὅτι ἡ ἡλικία αὐτῶν τὴν διαδοχὴν κατεπαίγει.

Ἀνθρώπου γάρ, φησὶ, πλουσίου ἡ γῆ ἐφόρησεν ἡ χώρα, καὶ διελογίζετο καθ' ἐαυτὸν· Τί ποιήσω; Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω. Διὰ τί οὖν ἐφόρησεν ἡ χώρα ἀνθρώπου μηδὲν ἀγαθὸν ἐκ τῆς εὐφορίας ποιήσῃν μέλλοντος; ἵνα μᾶλλον ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία διαφανῇ, καὶ μέχρι τῶν τοιούτων ἐκτεινομένης αὐτοῦ τῆς χρηστότητος. Βρέχει γὰρ ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς. Ἡ δὲ τοιαύτη ἀγαθότης μείζονα συνάγει τοῖς πονηρευομένοις τὴν κόλασιν. Ἦνεγκα τοῖς δούλοις ἐπὶ τῶν πλεονεκτικῶν χειρῶν γεωργουμένην γῆν. Ἐδωκε τὸν ἥλιον ἐκθάλλειν τὰ σπέρματα, καὶ πολυπλασιάζειν τοὺς καρποὺς διὰ τῆς εὐφορίας. Καὶ τὰ μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα· γῆς ἐπιτηδειότης, ἀέρων εὐκρατοὶ καταστάσεις, σπερμάτων ἀφθονία, βοῶν συνεργίαι, τὰ δὲ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου οἷα; τὸ πικρὸν τοῦ ἥθους ἡ μισανθρωπία, τὸ δυσμετάδοτον, ταῦτα τῷ εὐεργέτῃ ἀντεπεδείκνυτο. Οὐκ ἐμνήσθη τῆς κοινῆς φύσεως. Οὐκ ἡγήσατο χρῆναι τὸ περιττεῦον τοῖς ἐνδέεσι καταμερίσαι. Οὐκ ἔσχε τινὰ λόγον τῆς ἐντολῆς· *Μὴ ἀπόσχῃ εὐποιεῖν ἐνδεδῇ*· καὶ, ἀληθεύοντες καὶ πιστεύοντες, μὴ ἐκλειπέτωσάν σε· καὶ *Διὰ θρόνους περὶ πάντων σου*. Καὶ πάντες προφηταὶ, καὶ πάντες διδάσκαλοι ἐκδοῶντες οὐκ ἐισηκούοντο, ἀλλ' αἱ μὲν ἀποδοῖκαι διεβόηγυντο τῷ πλήθει τῶν ἀποκειμένων στενοχωρούμεναι. Ἡ φειδωλὸς δὲ καρδία οὐκ ἐνεπίμπλατο. Ἀεὶ γὰρ τὰ νέα τοῖς παλαιῶς προστιθεῖς, καὶ ταῖς κατ' ἔτος προσθήκαις τὴν εὐπορίαν προσάψων, εἰς τὴν ἀδυσχελεύτην ταύτην ἀμνηχανίαν ἐνέπεσεν. Ὑποχωρεῖν μὲν τοῖς παλαιῶς διὰ τὴν πλεονεξίαν μὴ συγχωρῶν, ὑποδέχεσθαι δὲ τὰ νέα διὰ τὸ πλῆθος μὴ ἐξαρκῶν. Διὰ τοῦτο ἀνήνυστα μὲν αὐτῶν τὰ βουλευόμενα, ἀποροὶ δὲ αἱ φροντίδες. Τί ποιήσω; τίς οὐκ ἀν' ἐλεήσει τὸν ὄντως πολιορκούμενον; δαίμων τῆς εὐφορίας, ἐλαττωδὲς τῶν

A bona invasit. vicinus alter exstitit, qui illius rursum sibi bona vindicat. Non ea quæ a tergo sunt prospicit, sed ob ea quæ adhuc restant angitur. Non collectas facultates quibus fruitor considerat, sed ampliorum cupiditate seipsum exedit. Hinc noctes insomnes, hinc curæ, hinc sollicitudines. Quantum divitiæ augentur, tantum et victus crescit cura. Judex exspectatur? Avarus hinc inde versat oculos, metuens ne in jus trahatur, ac pupillus lacrymas palam coram tribunali profundat. Noctu cogitat quos crudelitas patronos adhibeat, ut falsa testimonia pretio conducatur, quo pacto illum qui desolatus est expugnet, huncque in judicio subrepta veritate opprimat, ac simul ambos absumat, iudice nimirum decepto, et puero bonis spoliato. His curis avari animus conficitur. Canis latrat? dives adesse furem arbitratur. Mus strepitum edidit? cor divitis subsilit metu. Omnia metuit, omnia suspicatur. Filios crescentes tanquam insidiatores aspicit, ætate ipsorum eos ad succedendum urgendo.

Ejusd. homil. De avar. — Hominis divitis ager, inquit, uberes fructus tulit; et cogitabat secum: Quid faciam? Destruam horrea mea, et ampliora ædificabo (Luc. xii, 16-18). Ecquid igitur fructibus abundavit ager illius hominis, qui nihil boni ex hac copia et ubertate facturus erat? utique ut diuturna Dei patientia clarius eluceat, qui usque ad ejusmodi homines benignitatem suam porrigit. Pluit enim super justos et injustos, et solem summ oriri facit super bonos et malos (Matth. v, 45). At ejusmodi bonitas majorem improbis cruciatum accersit. Imbres in solum illud emisit, quod avari manu colebatur. Dedit solem, qui semina soveret, et per fertilitatem fructus multiplicaret. Ac talia quidem Dei beneficio contigerunt, terræ nimirum aptitudo, aeris temperies, seminum copia, boum operæ, cæteraque ex quibus agri cultura frugum abundantiam concipere solet. Qualia autem erant, quæ ab hominibus proficiscebantur? acerbitas morum, inhumanitas, illiberalitas. Hæc ille Deo pro ipsius erga se meritis referebat. Communis naturæ non meminerat; non sibi faciendum esse ducebat, ut quod redundaret, egenis impertiret. Nullam rationem mandati illius habebat. *Ne desinas indigenti benefacere* (Galat. vi, 9; *II Thessal. iii, 13*), nec te eleemosynæ et fides deserant; ac rursum: *Frangere esurienti panem tuum* (Isa. lviii, 7). Denique nec prophetæ ulli, nec doctores inclamantes exaudiebantur. Verum horrea quidem propter reconditarum frugum copiam angustiora rumpebantur (Luc. v, 6): nec tamen cor tenax et præparcum illius implebatur. Nam nova semper veteribus adjungens, et annuis incrementis opes suas cumulans, in hanc, unde exire non liceret, animi anxietatem incidit, ut nec vetera (quod ipsius avaritia erat) subduci pateretur, nec nova, ob ingentem eorum copiam, suscipere posset. Quamobrem vana et irrita ipsius

consilia erant, et ejusmodi curæ, ut nulla se ex his explicandi facultas esset. Quid faciam? quem non misereat hominis vere miseria circumsessi? Miser est enim nomine fertilitatis; miserabilis propter præsentia, sed miserabilior propter expectata. Nullos enim ei tellus redditus suos profert, at gemitus proinde eidem ingenerat. Non uberrimam frugum copiam colligit, at plane quidem curas, molestias, gravemque animi anxietatem. Eodem quo pauperes modo lamentatur. An non enim eandem quoque ille vocem emittit, qui egestate premitur? Quid faciam? unde alimenta, unde indumenta suppetent? Iisdem quoque dives verbis utitur, corde discruciat, exesus a cura et sollicitudine. Nam quod aliis voluptatem affert, hoc avarum conficit. Non enim hic lætitia afficitur, quod intus domus tota plena sit; sed propter circumeffluentes, et ultra quam horrea serant, regurgitantes opes animus ipsius laniatur; id scilicet **491** metuens, ne ad externos interdum emanantes, utilitatem egentibus aliquam concilient. Ac mihi animæ ejus affectus, helluonum illorum affectui absimilis esse non videtur, qui ingluvie disrumpi malunt, quam reliquiarum aliquid egentibus erogare. Eum cogita, o homo, qui ea tibi dedit; recordare quisnam ipse sis, quid administras, a quonam acceperis, quam ob causam nullis sis prælatus. Dei minister effectus es, conservorum administer. Noli putare omnia ventri tuo parata esse. De iis quæ in manibus tuis sunt, tanquam de alienis consilium habe. Aliquantum temporis te oblectant, et posthac dilabentur et interibunt: eorum autem ratio abs te diligenter exigetur. At tu omnia januis et repagulis inclusa tenes, iisque sigillo seu vinculo quodam constrictis, curis invigilas, ac tecum ipse deliberas, stultum consiliarium teipsum scilicet adhibens. Quid faciam? promptum erat dicere; Animas esurientium implebo, horrea patefaciam mea, et omnes inopia laborantes accersam; Josephum benignitatis præconio imitabor. Vocem magnificam proloquar: Venite ad me omnes qui panibus indigetis, beneficii quod divinitus mihi concessum est, quantum cuique satis sit, velut ex communi fonte participes futuri. At tu non hoc es animo præditus. Qui enim? cum eorum fructum hominibus inideas: verum improbum animo tuo concilium agitans, id curas, non ut cuique ea quibus indiget tribuas, sed ut bonis omnibus apud te congestis, omnes eorum utilitate et emolumento prives. Præsto aderant qui animam illius reposecerent; illi autem de cibis cum anima sua sermo erat. Hac nocte assumebatur, atque in annos multos delicias sibi animo fingeat. Ipsi omnino deliberandi, et sententiam suam promendi facta potestas fuit, ut dignam proposito suo sententiam acciperet. Digna quippe eversione sunt injustitiæ promptuaria. Demolire manibus ipsemet tuis quæ male construxisti. Dele horrea unde nemo unquam solaminis quidpiam nactus abscessit. Domum omnem avaritiæ custodem tolle e medio. Disturba tecta, dejice parietes. Frumentum situ cariosum soli ostende. Vincitas opes e carcere extrahe; tenebrosa illa mammonæ diversoria velut in triumphum expone

A παρόντων αγαθῶν, ἐλαυνότερος τῶν προσδοκώμενων. Μὴ γὰρ προσδόους αὐτῷ φέροι ἡ γῆ; στεναγμούς αὐτῷ φύει. Μὴ γὰρ καρπῶν εὐφορίαν συνάγει; φροντίζας, καὶ λύπας, καὶ ἀμηχανίαν δεινὴν. Ὅμοια τοῖς πενομένοις ἐδύρεται. Ἡ οὐχὶ ταύτην ἀφήσει τὴν φωνὴν καὶ ὁ διὰ πένιν στενοχωρούμενος; Τί ποιήσω; πῶθεν τροφαί; πῶθεν ἐνδύματα; Ταῦτα καὶ ὁ πλούσιος φθέγγεται. Ὁδυνᾶται τὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς μερίμνης διεσθιόμενος. Ὁ γὰρ τοὺς ἄλλους εὐφραίνει, τοῦτο τήκει τὸν πλεονέκτην. Οὐ γὰρ χαίρει πάντων αὐτῷ τεπληρωμένων τῶν ἐνδον, ἀλλὰ νύσσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ περιβρέων ὁ πλοῦτος, καὶ τῶν ταμειῶν ὑπερχεόμενος, μήπου καὶ πρὸς τοὺς ἐξωθεν παρακύψας ἀγαθοῦ τινος ἀφορμὴ τοῖς ἐνδεέσι γένηται. Καὶ μοι δοκεῖ τὸ πάθος αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τῷ τῶν γαστριμάργων προστοικίναί, οἱ διαβραγῆναι μᾶλλον ὑπὸ λαιμαργίας αἰρούνται, ἢ τῶν λειψάνων μεταδοῦναι τοῖς ἐνδεέσι. Σύνες, ἀνθρώπε, τοῦ δεδοκότος· μνήσθητι σεαυτοῦ τίς εἶ· τί οἰκονομεῖς· παρὰ τίνος ἔλαβες· διὰ τί τῶν πολλῶν προεκρίθης. Ἀγαθοῦ Θεοῦ γέγονας ὑπηρέτης, οἰκονόμος τῶν ὁμοδούλων. Μὴ πάντα οἴου τῇ γαστρὶ τῇ σῇ παρεσκευάσθαι. Ὡς περ ἄλλοτριων βουλευού τῶν ἐν χερσὶ. Μικρὸν εὐφραίνει σε χρόνον, εἴτα διαβρύντα οἰχήσεται, τὸν δὲ ἐπ' αὐτοῖς λόγον ἀπαιτηθήσῃ μετὰ ἀκριβείας. Σὺ δὲ πάντα ὁμοῦ θύραις καὶ μοχλοῖς ἐναποκλείσας ἔχεις, καὶ καταδήσας σφραγίσιν ἐναγρυπνεῖς τὰς μερίμνας, καὶ βουλεύῃ κατὰ σαυτὸν, ἄφρονι συμβούλῳ σεαυτῷ κεχηρμένος. Τί ποιήσω; ἔτοιμον ἦν εἰπεῖν, ὅτι Ἐμπλήσω τὰς ψυχὰς τῶν παινῶντων· ἀνοίξω τὰς ἀποθήκας, καὶ πάντα χαλίσω τοὺς ἐνδεεῖς. Μιμήσομαι τὸν Ἰωσήφ τῷ τῆς φιλανθρωπίας κηρύγματι. Φθέγγομαι φωνὴν μεγαλόψυχον· Ὅσοι ὑσταρεῖσθε ἄρτων, ἔλθετε πρὸς με, τῆς παρὰ Θεοῦ δεδομένης χάριτος τὸ ἀρκοῦν ἕκαστος, οἷον ἐκ κοινῶν πηγῶν, συρμεθέξοντες. Ἀλλ' οὐ τοιοῦτος σὺ· πῶθεν ὥς γε βατκαίνεις τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀπολαύσεως, πονηρὸν δὲ βουλευτήριο ἐν τῇ ψυχῇ συγκροτήσας, φροντίζεις οὐχ ὅπως μεταδῶς ἕκαστῳ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν, ἀλλ' ὅπως πάντα ὑποδεξάμενος, πάντας τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας ἀποστερήσας; παρέστησαν οἱ τὴν ψυχὴν ἀπαιτοῦντες, κάκεινος περὶ βρωμάτων τῇ ψυχῇ ἐλέγετο. Ταύτῃ τῇ νυκτὶ παραλαμβάνετο, καὶ εἰς ἔτη πολλὰ τὴν ἀπόλαυσιν ἐφαντάζετο. Συνεχωρήθη πάντα βουλεύσασθαι, καὶ φανερὰν ἑαυτοῦ ποιήσει τὴν γνώμην, ἵνα ἀξίαν τῆς προαιρέσεως δέξηται τὴν ἀπόφασιν. Ἀξία γὰρ καθαιρέσεως τὰ ταμεία τῆς ἀδικίας. Κατάσκαπτε τὰς ἑαυτοῦ χερσὶν ἀκακῶς ὑποδομήσας. Λύε τὰ σιτοδοχεῖα, ἔθεν οὐδεὶς ἀπὸ τῆς ποτὲ παραμυθίας τυχῶν. Ἀφάνισον πάντα οἶκον πλεονεξίας φύλακα. Ἀποσκεύασον ὁρόφους, περίελε τοίχους, δειξὼν ἡλίῳ τὸν εὐρωτιῶντα σίτον. Ἐξέγαγε ἐκ φυλακῆς τὸν δέσμιον πλοῦτον, θριάμβευσον τὰ σκοτεινὰ τοῦ μαμωνᾶ καταγῶγια.

D

Διὰ αὐτὴν καὶ τὴν συμφορὰν κατεδίκασεν, ὅτι ἔχων οὐκ εἰδὼς· ἐπειδὴ πατέρες τοὺς πεινῶντας· ἐπειδὴ πρὸς τοὺς ὀδυρομένους οὐκ ἐπεστρέφου· ἐπειδὴ προσκυνούμενος οὐκ ἤλεις. Ἐρχεται καὶ δι' ἐλίγους ἐπὶ δῆμον κακὰ, καὶ μοχθηρίας ἐνδὸς παρ- ἀπήλαυσε δῆμος. Ἀχάρ ἱεροσύλησεν, καὶ ὅλη ἡ παρά- ταξις ἐμαστιζέτο. Ὁ Ζαμβρί πάλιν εἰς τὰς Μαδια- νιτιδας ἐξεπόρνευσε, καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐπιπτεν εἰς δίκην. Πάντες τοίνυν, καὶ ἰδίᾳ, καὶ κοινῇ τοὺς βίους ἑαυτῶν ἐξετάσωμεν.

erat, et Israel propterea in supplicium incidi vitam nostram exequiamur.

οἱ ἀκούσατε· Χριστιανοὶ ἐνωτίσασθε, ὅτι τάδε λέγει Κύριος, οὗ δημηγορῶν αὐτοφώνως, τοῖς δὲ τῶν βούλων στόμασιν ἐνηχῶν ὡς ὄργανοις· μὴ φανῶμεν οἱ λογικοὶ τῶν ἀλόγων ὡμότεροι. Ἐκεῖνα γὰρ τοῖς ἐκ τῆς γῆς φουμένοις παρὰ τῆς φύσεως ὡς κοινῇ κέχρηται, καὶ προβάτων ἀγέλαι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ καταβόσκονται ἕως. Ἴπποι δὲ καμπληθεῖς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κατανέμονται παδιάδα, καὶ πάντα τὰ καθ' ἑκάστον οὕτως ἀλλήλοις ἀντιπαραχωρεῖ τῆς ἀναγκαιᾶς τῶν χρεῶν ἀπολαύσεως. Ἡμεῖς δὲ ἐγκολπια- ζόμεθα τὰ κοινὰ· τὰ τῶν πολλῶν μόνοι ἔχομεν. Αἰδε- σθῶμεν Ἑλλήνων φιλόφρονες διηγήματα. Παρό- τισιν ἐκείνων νόμος φιλόφρωνος, μία τράπεζα, καὶ κοινὰ τὰ σιτία, μία ἐστία σχεδὸν τὸν πολυάν- θρωπον δῆμον ἀπεργάζετο. Καταλείψωμεν τοὺς ἐξωθεν, καὶ ἀπέλθωμεν εἰς τὸ τῶν τρισχιλίων ὑπό- δεγμα· τὸ πρῶτον τῶν Χριστιανῶν ζηλώσωμεν σύν- ταγμα, ὅπως ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινὰ· ὁ βίος, ἡ ψυχὴ, ἡ συμφωνία, ἡ τράπεζα κοινὴ· ἀδιαίρετος ἀδελφότης, ἀγάπη ἀνυπόκριτος, τὰ πολλὰ σώματα ἐν ἐργαζόμενα, τὰς διαφορὰς ψυχὰς εἰς μίαν ὁμό- νοιαν συναρμύουσα. Πολλὰ τῆς φιλαδελφίας ἔχεις ἐκ Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τῆς Νέας τὰ ὑποδείγματα. Πραεδύτην ἐλπίδα λιμώττοντα, μετὰστελται καὶ θρά- ψον ὡς Ἰωσήφ τὸν Ἰακώβ. Ἐχθρὸν ἐνανεῦρης στενοῦμε- νον, μὴ ἐπιβάλλης τῇ ὀργῇ τῇ κατεχούσῃ τὴν ἀμυναν, ἀλλὰ θρέψον αὐτὸν ὡς ἐκεῖνος τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς πωλήσαντας. Ἐάν ἐντύχῃς νεωτέρῳ καταπονουμένῳ, οὕτως δάκρυσον ὡς ἐκεῖνος τὸν Βενιαμὴν τὸν τοῦ γήρως υἱόν· πειράζει καὶ σὲ τυχόν ἡ πλεονεξία, ὡς τὸν Ἰωσήφ ἡ δέσποινα ἐλκυσσε τῶν ἱματιῶν, ἵνα τῆς ἐντολῆς καταφρονήσῃς; πρόσριψον τὰ ἱμάτια· φύλαξον τῷ Κυρίῳ τὴν πίστιν, ὡς ἐκεῖνος τῷ Πα- τερὶ. Ἐν ἐνιαυτῷ τὴν ἐνδειαν οἰκονόμησον, ὡς ἐκεῖνος ἐν τοῖς ἑπτὰ.

derat. Quin te fortassis quoque tentat avaritia? uti Josephum hera te vestibis trahit, ut manda- tum Dei pro nihilo ducas? projice vestes, iratus abscede, fidem serva Domino, ut ille Putiphari: in uno anno grassantem egestatem administra, ut ille septem annis.

Τί ὑποτίθῃ ἀρετὴ μὴν εὐπρόσωπον εἰς τὴν ἀμαρ- τίαν; ὁ τὸν παῖδα ποιήσας, καὶ σὲ ἐποίησεν. Ὁ σοὶ τὰς ἀφορμὰς παρεχόμενος, καὶ τῷ παιδί παρῆξει τὰς τοῦ βίου διεξαγωγὰς.

Μὴ προφασίζου τοὺς παῖδας, ὁ πλεονεκτης. Πα- ἰδες εἰσιν; θησαυρίζε αὐτοῖς θησαυρὸν αἰώνιον. Θησαυρὸς δὲ ἐστὶν εὐσέβεια χρημάτων. Κατάλειπε παισὶν ἀναθὴν μνήμην, ἢ πλοῦτον πολύν. Πάντας

Ejusd. homil. in temporis siccitate. — Propter te hac quoque nos Deus calamitate multavit: quia cum haberes, non dabas; quia eos qui fame la- borabant, præteribas; quia ad gementes minime te convertebas; quia nequaquam te miserebat eorum a quibus adorabaris. Paucorum culpa sit ut plebs universa calamitatibus affligatur; atque unius improbitatem tota plebs luit. Achan sacri- legium perpetrarat, et totus exercitus pœnas de- dit. Zambri cum mulieribus Madianitis scortatus erat. Quæ cum ita sint, omnes et privatim et publico

Ibid. — Audite, populi; auscultate, Christiani: quoniam hæc dicit Dominus, non ipse quidem suamet voce concionans, sed servorum suorum oribus tanquam organis quibusdam insonans: Ne nos ipsos, qui ratione præditi sumus, crudeliores brutis præbeamus. Illa siquidem his quæ ex humo natura producit, in commune utuntur. Nam et ovium greges unum eundemque montem depa- s cunt, 492 et numerosi equi in uno et eodem campo pabulantur; ac denique singulatim omnia necessarium eorum quibus indigent, usum mutuo sibi ipsa concedunt. At nos quæ communia sunt sinu nostro coercemus, et quæ multorum, hæc soli tenemus. Pudore nos afficiant quæ de genti- lium humanitate memorantur. Nam apud quos- dam eorum lex humanitatis plena est, una eadem- que mensa, communes cibi, idem fere focus, numerosissimum alioqui populum unum esse fa- ciunt. Sed externos mittamus, atque ad trium illorum mille hominum exemplum nos conferamus: primum istic Christianorum agmen imitemur: quemadmodum omnia illis communia erant (Act. II, 44; IV, 32), vita, animus, concordia, commu- nis mensa, indivulsa fraternitas, charitas non fi- cta, quæ ex multis corporibus unum efficeret, et diversas animas concordie nexu coaptaret. Multa tibi præsto sunt exempla charitatis, tum ex Ve- teri, tum ex Novo Testamento. Si senem fame confectum videris, hunc accerse et ale, quemad- modum Joseph Jacob. Si inimicum in angustias redactum inveneris, ne iracundie qua percitus est, ultionem adjungas; sed ipsum ale, ut ille fratres a quibus venditus fuerat. Si in juvenem ærumna et labore pressum incideris, sic colla- cryma, ut ille ob Benjamin quem senex pater edi- derat. Quin te fortassis quoque tentat avaritia? uti Josephum hera te vestibis trahit, ut manda- tum Dei pro nihilo ducas? projice vestes, iratus abscede, fidem serva Domino, ut ille Putiphari: in uno anno grassantem egestatem administra, ut ille septem annis.

Ejusdem. — Quid plausibilem causam ad pec- candum singis? Qui te creavit, idem filium quoque tuum creavit. Qui vitæ degendæ subsidia tibi præbuit, idem quoque instrumenta filio præbebit, quibus vitam transigat

Ejusd. — Ne liberos causeris, o avaro. Liberi tibi sunt? sempiternum ipsis thesaurum æggregere. Thesaurus autem pecuniarum plenus et opum est pietas. Filiis tuis bonum potius nomen, quam

divitias multas relinque. Da operam ut omnes amore et benevolentia patres filii tui sint. Omnino tibi ex hac vita quandoque excedere necessum est, et impuberem filium relinquere, aliorum præsidio opus habentem. Si probus et benignus fueris, quisque tuum filium tanquam suum nutriet. Reminiscitur enim, quod et tu fuisti pater orphanorum. Sin autem scelerate vivendo, multis molestiam attuleris, acquavis fera crudeliorem iis quibuscum agebas te præbueris, tum deinde ex hac vita excedens, filium tuum communem omnium hostem reliquisti. Velut enim qui scorpium prolem conspexit, timet, ne cum ad ætatem pervenerint, parentem imitetur; sic etiam ne filii tui paternæ sint hæredes improbitatis, antequam ad ætatem veniant, insidiis omnium patebunt. Quid ergo liberis tuis insidiatores multos et hostes colligis?

Ejusd. homil. De ararit. — Nos a servitute in libertatem vindicamur, nec conservorum miseria tangimur. Esurientes alimus, et egentem præterimus. Copiosissimum largitorem et procum condum cum habeamus, parci et illiberales in pauperes existimus. Fecundæ sunt nostræ oves, sed multi ovium velleribus carent. Angustiores sunt apothecæ quam ut reconditas **493** fruges capiant, nec ei qui angustiis premitur, misericordiam ullam impertimus. Eam ob causam justum nobis tribunal comminatur; eam ob causam Deus manum suam nobis non aperit, quia nos fraternam charitatem exclusimus; eam ob causam siccæ terræ sunt, quia charitas refriguit.

Ejusd. — Ille opes suas in eos qui cum bestiis pugnant insumens, et inanibus populi vocibus insolescens, vulgi laudibus inflatur, animosque tollit; cujus videlicet gloria in confusione ipsius sit.

Ejusd. homil. Ad discip. — Magistrum vocas, et affectu discipuli cares. Bonum confiteris, cujus munera repudias. Quid porro grave tibi et molestum, aut altum nimis ac difficile est hoc verbum quod magister tibi proposuit: *Vende quæ habes et da pauperibus* (Matth. xix, 21)? Si tibi agriculturæ labores, aut negotiationis pericula, aut alia omnia proposuisset quæ tempestate jactatis hominibus aspera occurrunt, erat cur mærore afficereris. Cum autem per viam usque adeo facilem, ac laboris omnis et sudoris expertem hoc se facturum polliceatur, ut sempiternæ vitæ hæres sis, consequendæ salutis facilitate non gaudes, sed inæsto ac dolenti animo abscedis, atque eos omnes labores reddis irritos, quos prius exantlasti. Nam si nec cædem, ut ipse inquis, nec adulterium, nec furtum admisisti, nec falsum testimonium adversus quemquam dixisti, inutile tibi horum omnium studium reddidisti, qui hoc minime quod supererat adjeceris, quod vel solum ad regnum cælorum parare tibi aditum quiret. Ac quidem si medicus (facturum se promitteret ut distortionem membrorum natura vel morbo contractas restitueret, non inæstus foret hoc

ποιήσον τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ πατέρος διὰ τῆς εὐνοίας. Ἀνάγκη σέ ποτε ἀπελθεῖν τοῦ βίου· εἴτα τὸν σὸν παῖδα ἐν τῇ ἀνηλικίᾳ καταλείψεις τῶν προσαυτῶν δεδομενον. Ἐὰν καλῶς ᾖ καὶ ἀγαθός, ἕκαστος τὸν σὸν ἔγγονον ὡς περ ἴδιον ἐκθρέψει. Μεμνήσεται, γὰρ ὅτι καὶ σὺ ὀρφανῶν ἐγένου πατήρ. Ἐὰν δὲ ἐν πονηρίᾳ ζῆσας, καὶ πολλοὺς λυπήσας, καὶ παντὸς θηρίου χαλεπώτερος γενόμενος τοῖς συντυγχάνουσιν, εἴτα ὑπεξῆλθες τοῦ βίου, κατέλιπες τὸν σὸν ἔγγονον καὶ τὸν ἐχθρὸν τῶν ζώντων. Ὡς περ γὰρ τέκνον σκορπίου ὁ θεασάμενος φοβεῖται, μήποτε εἰς ἡλικίαν ἐλθὼν μιμήσεται τὸν πατέρα, οὕτω καὶ τὰ σὰ ἔγγονα πονηρίας πατρικῆς εἶναι κληρονόμα, πρὶν εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν παρὰ πάντων ἐπιβουλευθήσονται. Τί οὖν πολλοὺς ἐπιβούλους καὶ ἐχθροὺς συνάγεις τοῖς σεαυτοῦ τέκνοις;

Δουλοὶ ὄντες ἐλευθερούμεθα, καὶ τοὺς ὁμοδούλους οὐκ οἰκτείρομεν. Πεινῶντες τρεφόμεθα, καὶ τὸν ἐνδοῇ παρατρέχομεν ἀνευδοῇ, χορηγὸν καὶ ταμίαν θεὸν ἔχοντες, φειδῶλοι ἐγενόμεθα καὶ ἀκοινωνῆτοι πρὸς τοὺς πένοντας. Πολύτοκα ὁμῶν τὰ πρόβατα, καὶ οἱ γυμνοὶ τῶν προβάτων πλείους. Αἱ ἀποθήκαι τῶν ἀποκειμένων στενοῦνται, καὶ τὸν ἐστενωμένον οὐκ ἐλιούμεν. Διὰ τοῦτο ἡμῖν ἀπειλεῖ τὸ δίκαιον κριτήριον· διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς οὐκ ἀνοίγει τὴν χεῖρα, ἐπειδὴ τὴν φιλαδελφίαν ἡμεῖς ἀπεκλείσαμεν· διὰ τοῦτο ξηραὶ αἱ ἀρουραι, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη ἐψύχη.

Ὁ δεῖνα τὸν πλουτοῦν σθηριομαχοῖς προσαναλίσκων, καὶ ταῖς ματαλαῖς τῶν δῆμων φωναῖς ἐπαγαλλόμενος, φουδᾷ τοῖς ἐπαίνοις, καὶ μεγαλοφρονεῖ, τὴν δόξαν ἔχων ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτοῦ.

Διδάσκαλον λέγεις, καὶ τῶν μαθητῶν οὐ φρονεῖς. Ἀγαθὸν ὁμολογεῖς, καὶ τὰ διδόμενα παραπέμπῃ. Τί ἰδέ σοι χαλεπὸν, ἢ βαρὺ, ἢ ὑπέρογκον ῥῆμα ὁ διδάσκαλος, προετίνατο· Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς· Εἰ σοι προέβαλε πόρους γεωργικοὺς, ἢ τοὺς ἐξ ἐμπορίας κινδύνους, καὶ ὅσα τοῖς χειμαζομένοις ἐπίπονα πρόσσεστιν, ἔδει σε λυπηθῆναι. Εἰ δὲ οὕτως διὰ βράβειας ὁδοῦ, καὶ οὐδένα πόνον ἐχούσης, οὐδὲ ἰδρώεσσι, ἐπαγγέλλεται σε κληρονόμον τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀποδείξειν, οὐ χαίρεις τῇ εὐκολίᾳ τῆς σωτηρίας, ἀλλ' ἀπέρχῃ ὀδυρόμενος τῇ ψυχῇ καὶ πενθῶν, καὶ ποιεῖς σεαυτῷ ἀχρηστὰ πάντα ὅσα σοι προπεπόνονται. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφόνευσας, ὡς σὺ ἐφης, οὐδὲ ἐμολέυσας, οὔτε ἐκλεψας, οὔτε κατεμαρτύρησάς τινας μαρτυρίαν ψευδῆ, ἀνόνητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ πάντων σπουδὴν, μὴ προστιθεῖς τὸ λείπον, δι' οὗ μόνου δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ εἰ μὲν λατρός ἐπηγγελάτο κολοδώματα μελῶν ἐκ φύσεως ἢ ἀρβύστας προσόντα σοι διορθώσασθαι, οὐκ ἂν τῇθύμεις ἀκούων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μέγας τῶν ψυχῶν λατρός τέλειόν σε βούλεται ποιῆσαι τοῖς καιριοτάτοις ἐλλείποντα, οὐδὲ ἔχη τὴν χάριν, ἀλλὰ πενθεῖς καὶ σκυθρωπάσεις, ἐκείνους τῆς ἐντολῆς ὁἷ-

λον μακρὰν ὑπάρχων, καὶ ψεῦδος ἑαυτῷ προσμαρτυρήσας, ὅτι ἡγάπησας τὸν πλησίον ὡς σεαυτὸν, καὶ ὅτι ἐφύλαξας ἐκ νεότητος τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης, καὶ τοσοῦτον ἀπέδωκας ἐκάστῳ. Πόθεν σοι ἡ τῶν χρημάτων αὕτη περιουσία; δαπανητικὸν γὰρ πλούτου, ἡ θεραπεία τῶν διομένων.

ipsum dilexeris, quodque præceptum charitatis jam ab adolescentia servaveris, ac tantundem unicuique quantum tibi reddideris. Unde tibi hæc pecuniarum copia? studium enim erga pauperes hanc vim habet, ut divitias exhauriat.

Τί πάσχετε, ἄνθρωποι; τίς ὑμῖν τὰ ὑμέτερα εἰς τὴν καθ' ἡμῶν ἐπιβουλήν περιέτριψεν, συνεργὰ πρὸς τὸ ζῆν; μὴ γὰρ ἐφόδια κακῶν ἐδόθη τὰ χρήματα, λύτρον ψυχῆς; μὴ γὰρ ἀφορμὴ ἀπωλείας; ὅρα μὴ μετὰ μυρίων πόνων πλοῦτον ἀθροίσας, ὕλην ἀμαρτημάτων ἐτέροις παρασκευάσης, εἴτα εὐρεθῇς διπλά τιμωρούμενος.

Πάντα χρυσὸν βλέπεις· πάντα χρυσὸν φαντάζῃ. Τοῦτό σοι καθεύδοντι ἐνύπνιον, καὶ ἐγρηγορεῖ ἐνθῦμιον. Ὡς περ γὰρ οἱ ἀπὸ μανίας παράφοροι, οὐ τὰ πράγματα βλέπουσιν, ἀλλὰ τὰ ἐκ τοῦ πάθους φαντάζονται, οὕτως σοι ἡ ψυχὴ τῇ φιλοχρημασίᾳ κατασχεθεῖσα, πάντα χρυσὸν, πάντα ἀργυρον βλέπει. Ἰδίων ἂν ἰδοῖς τὸν χρυσόν, ἢ τὸν ἑλίων.

Ἀλληλοφάγοι τῶν ἰχθύων οἱ πλείστοι, καὶ ὁ μικρότερος παρ' ἐκείνοις βρώμᾳ ἐστὶ τοῦ μεζονος. Ἐάν ποτε συμβῇ τὸν τοῦ ἐλάττονος κρατήσαντα ἐτέρου γενέσθαι θήρμα, ὑπὸ τὴν μίαν ἄγονται γαστέρα τοῦ τελευταίου. Τί οὖν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἄλλο τι ποιοῦμεν τῇ καταδυναστείᾳ τῶν ὑποδεεστέρων; τί διαφέρει τοῦ τελευταίου ἰχθύος ὁ τῇ λαϊμάργῃ φιλοπλουτεῖ τοῖς ἀπληρώτοις τῆς πλεονεξίας αὐτοῦ κόλποις ἐναποκρύπτων τοὺς ἀσθενεῖς; ἐκείνος εἶχε τὰ τοῦ πένητος, σὺ τούτων λαθὼν μέρος ἐποίησω τῆς περιουσίας, ἀδίκων ἀδικώτερος, πλεονέκτου πλεονεκτικώτερος. Ὅρα μὴ σε τὸ αὐτὸ πέρας ἐκδέξεται, ἀγκιστρὸν που, ἢ κύρτος, ἢ δίκτυον. Πάντως γὰρ καὶ ἡμεῖς πολλὰ τῶν ἀδίκων διεξιθόντες, τὴν τελευταίων τιμωρίαν οὐκ ἀποδρασόμεθα.

vel rete. Prorsus enim nos, cum per multa

Ἄν τὸν ἐξ ἀδικίας ἡθροισμένον πλοῦτον, ἱκανὴν ἑαυτῷ πρὸς τὸ ἰσχύειν καὶ κρατεῖν ἀφορμὴν εἶναι κρι-
των, ὁμοίος ἐστὶν ἀρρώστῳ ἐν τῇ περιουσίᾳ τῆς νόσου τὴν εὐξίαν τιθεμένῳ.

Ἐάν ἴδῃς τινὰ τῶν ὑπερπλουτούντων, μὴ μακαρίσης τὴν ζωὴν. Ἐάν πολλαχόθεν ἐξ ἀφθόνων πηγῶν περιβρέηται χρήματα, μὴ προσδέξῃ αὐτοῦ τὴν περιουσίαν. Πευσθὴ ἡ φύσις τοῦ πλούτου, χειμάρρου ὀξύτερον τοὺς ἔχοντας παρατρέχει· ἄλλοτε ἄλλον πέφυκε παραμεΐεσθαι. Ὡς περ ποταμὸς ἀφ' ὕψους φερόμενος, ἐγγίζει μὲν τοῖς παρεστῶσι τῇ ὁχθῇ, ὁμοῦ δὲ ἤψατο, καὶ εὐθὺς ἀπεχώρησεν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ πλούτου εὐκολία, ὀξυτάτην ἔχει καὶ ὀλισθηρὰν τὴν παρουσίαν, ἄλλους ἐξ ἄλλων παραμεΐεσθαι πεφυκυῖα. Σήμερον τοῦδε ὁ ἀγρὸς, καὶ αὐριον ἐτέρου, καὶ μετ' ὀλίγον ἐτέρου. Ἀπόβλεψον πρὸς τὰς ἐν τῇ

A audiens. Cum autem magnus ille medicus animam te præcipuis partibus carentem reddere integritati cupit, beneficium istud non accipis, sed in luctu et mœrore versaris, atque adeo ab illo mandato dubio procul remotus es, falsoque de teipso testatus quod proximum tuum sicut te

ab adolescentia servaveris, ac tantundem unicuique quantum tibi reddideris. Unde tibi hæc pecuniarum copia? studium enim erga pauperes hanc

Ibid. — Quidnam vobis, o mortales, accidit? quis vobis ea quæ ad subsidium vitæ data, in vestram perniciem convertit? Nequaquam enim ad vitiorum adminiculum opes concessæ fuerunt, quibus anima redimitur? nequaquam illæ perditionis causæ sunt? Vide ne, cum divitias sexcentis laboribus cumulaveris, peccandi materiam aliis compares, tumque duplices pœnas persolvas.

Ejusd. homil. De avarit. — Nihil non aurum esse vides; nihil non aurum esse tibi animo singis. Hoc dormiens somnias, et vigilando cogitas. Velut enim ii qui furore perciti sunt, non res ipsas cernunt, sed ea quæ morbus objicit imaginantur: sic animus tuus avaritia correptus, universa aurum, universa argentum videt. Quin lubentius aurum quam solem conspexeris.

Ejusd. homil. 6 in Hexaem. — Pisces magna ex parte sese invicem vorant, et qui apud eos minor est, majoris præda et pabulum est. Quod si casus ita tulerit ut qui minorem **494** arripuerit, alterius præda sit, in unum et eundem, postremi utique, ventrem uterque ducitur. Quid igitur nos aliud homines agimus, cum inferiores opprimimus? quid inter hunc postremum piscem, et eum hominem interest, qui insatiabili opum cupiditate intra vastissimum avaritiæ sinum inbecilles includit? Ille pauperis facultates occupabat, tu ex eis accipiens substantiæ tuæ partem fecisti, teque injusto injustiorem; et avaro avariorem præbuisisti. Videsis ne te finis idem maneat, hoc est, fortassis hamus, vel vas piscatorium, hoc est, fortassis hamus, vel vas piscatorium, hoc est, fortassis hamus, vel vas piscatorium.

Ejusdem. — Qui opes iniquis rationibus collectas firmum sibi ad robur et potentiam esse subsidium putat, hic similis est ægroto qui in morbi gravitate sanitatem constituit.

Ejusd. homil. in Psal. xxi. — Si quemquam prædivitum illorum videris, ne vitam ipsius beatam dicas. Si undecunque tanquam ex uberrimis fontibus pecuniæ scaturiant ne copiosas ipsius opes amplectaris. Fluxa divitiarum natura est, torrente rapidius dominos suos præterit; alios atque alios subinde permutare solet. Quemadmodum enim flumen e sublimi cum impetu ruens, ad eos quidem qui in ripa sunt appropinquat, simul autem atque eos contigerit, abscedit statim: sic etiam opum copia celerrimam et lubricam præsentiam habet; quippe quæ natura ita

comparata est, ut alios atque alios subinde commutet. Hodie hic ager hujus est; crastino die alterius, et paulo post iidem alius. Urbis ædes conspice. Quot jam nomina, ex quo tempore structæ sunt, immutaveræ, utpote alias ab aliis dominis nuncupatæ! Eodem modo aurum quoque per domini manus semper fluens, ad alterum transit, atque ab illo rursus ad alterum. Facilius

S. Greg. Nazianz. — Omnis qui inique agit præsto est ad se defendendum.

*Accessit ad me pauper : at frustra tamen.
Christe, extimesco ne tuam quaerens opem,
Abeam, vicissim prorsus abs te nil ferens.
Nam quod negat quis alteri, id frustra petit.
(S. Greg. Naz. tr. 34.)*

Ejusd. orat. 15. — Alias divitias non ames, nisi pauperis opitulari.

Ejusd. — Ne divitias nostras alienis lacrymis admisceamus, a quibus tanquam a rubigine et tineis consumentur, vel, ut Scripturæ vocem usurpem, evomentur.

Ejusd. orat. 15. — Qui multa forte et præter spem consecutus est (hoc enim iniquissimum est), et cujus apothecæ plurimæ angustiores sunt, ita ut has quidem repleat, illas vero destruat, ut obventoris sibi frugibus condendis ampliores ædificet, ignorat fore ut ante rapiatur quam speratarum evadat compos; rationem vero abundantiae illius reddet, et ostentationis, qui alienorum honorum pessimus dispensator exstiterit.

Ibid. — Mali hujusce causam agnoscamus : cur segetes exaruerint, cur horrea confusa, et pascua ovium defecerint, cor extenuata speciosa terræ, campi non pinguedine, sed mœrore perfusi sint; cur valles non abundaverint frumento, sed comploratæ fuerint; cur montes nobis, quemadmodum justis viris, dulcedinem non stillarint, ac montium Gelboe maledictionem acceperint. Tales nimirum impiorum divitiæ sunt; tales male seminantium messes. Unde tandem hæc? quæ nobis causa calamitatem hanc iniecit? Alius nostrum pauperem oppressit, et terræ partem aliquam intervertit, ac limitem scelerate, vel furto, vel aperta vi transgressus est, domumque domui, et agrum agro adjunxit, ut proximo aliquid extorqueret; pertinacique animo studuit ut vicinum nullum haberet, ceu solus in terra esset habitaturus. Usuris alius et augmentis terram sædavit, colligens ubi sementem non fecit, et metens ubi non sparsit : non ex cultu agrorum, sed ex pauperum egestate et penuria facultates augens. Alter aræ et torcularis primitiis Delum, cujus munere omnia habuerat, defraudavit, simulque se ingratum juxta ac stultum ostendit non modo pro iis quibus fruebatur nullas grates agens, nec curans prorsus quo in turum per grati animi obsequium liberalitatem Dei negotiaretur. Alter nec viduam nec orphanum miseratus est, nec pa-

πέλει οἰκίας, πότα ἤδη ἀφ' οὗ γαίονασι δνόματα μετελήφασιν, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλου τῶν κεκτημένων ὀνομαζόμεναι, καὶ χρυσὸς αἰετὸς τοῦ ἔχοντος χειρὸς διαρρέων ἐφ' ἑτερον διαβαίνει, καὶ ἀπ' ἐκείνου πρὸς ἄλλον. Μᾶλλον δύνασαι ὁδὴν τῇ χειρὶ περιβαλὼν κατασχεῖν, ἢ πλοῦτον σεαυτῷ διαρκῶς συντηρῆσαι

manu comprehensam relinere aquam possis,

Πᾶς ὁ ἀδικῶν, εἰς ἀπολογίαν ἑτοιμος

*Πένης προσῆλθεν, εἰς' ἀπῆλθε μὴ τυχὼν.
Δέδοικα, Χριστέ, μὴ κἀγὼ τῆς σῆς χειρὸς,
Χρηζὼν ἀπέλθοιμ' ἐνδεῆς ἐμοῖς νόμοις;
Ὅ τάρ τις οὐ δέδωκε, μηδ' ἐλπίζετω.*

Μὴ ἀγαπήσης τὸν πλοῦτον, εἰ μὴ βοηθεῖν πένησι.

Μὴ μίξωμεν τὸν ἑμέτερον πλοῦτον ἄλλοτριος δάκρυσιν. ὅφ' ὧν ὡς τοῦ καὶ σῆτος δαπανηθήσεται, ἢ, τὸ τῆς Γραφῆς εἰπεῖν, ἐξεμεθήσεται.

Ὅ τὰ πολλὰ ἔχων, ἴσως καὶ παρ' ἐλπίδα τοῦτο γὰρ ἔδη τὸ ἀδικώτατον· καὶ ταῖς πολλαῖς ἀποθήκαις στενοχωρούμενος, καὶ τὰς μὲν πληρῶν, τὰς δὲ καθαιρῶν, ἵνα τοῖς μέλλουσι καρποῖς οἰκοδομήσῃ μείζονας, ἀγνοῶν ὅτι τῶν ἐλπίδων προαναρπάσσεται, καὶ λόγον ὑφίξει τῆς εὐπορίας καὶ τῆς φαντασίας, κακὸς οἰκονόμος ἀγαθῶν ἄλλοτρίων γενόμενος.

C

Ἐπιγινώμεν τοῦ κακοῦ τὴν ὑποθεσιν· πόθεν ἐξηράνθησαν γεωργίαι, ἡσχύνθησαν ἀποθήκαι, καὶ νομὴ ποιμνίων ἐξέλιπεν· ὠλιγώθη τὰ ὠρεῖα τῆς γῆς· οὐκ ἐπλήσθη τὰ πεδία πύοτος; ἀλλὰ κατηφείας· οὐκ ἐπλήθυναν αἱ κοιλάδες σίτον, ἀλλ' ἐκλαύσθησαν· οὐκ ἐστάλαξαν τὰ ὄρη γλυκασμὸν ὡς ὕστερον τοῖς δικαίοις, ἀλλὰ τὴν Γελδουὴ κατάραν ἐκ τῶν ἐναντίων ἐδέξατο. Τοιοῦτος ὁ πλοῦτος τῶν ἀσεβῶν. Τοιαῦτα τῶν κακῶς σπειρόντων τὰ γεωργία. Ὁ μέντοι ἡμῶν ἐξέθλιψε πένητα, καὶ μοῖραν γῆς παρεσπάσατο, καὶ ὄριον ὑπερέβη κακῶς, ἢ κλέψας, ἢ τυραννήτας, καὶ συνῆψεν οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφελῇται τι, καὶ μηδὲνα ἔχειν ἐπιλονείκησεν, ὡς μόνως οἰκῆσων ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ τόκοις, καὶ πλεονασμοῖς τὴν γῆν ἐμίανε, συνάγων ὅθεν οὐκ ἐσπείρεν, καὶ θερίζων ὅπου μηδ' ἐσκόρπισεν· γεωργῶν, οὐ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὴν χρεῖαν τῶν δεομένων· ὁ δὲ ἀπαρχὰς δλωνος καὶ ληνου τὸν πάντα διδωκότα θεὸν ἀπιστέρησεν, καὶ γέγονεν ἀχάριστος τε ὁμοῦ καὶ ἀνόητος, μήτε ὑπὲρ ὧν ἔσχεν εὐχαριστήσας, οὐδὲ τὸ μέλλον διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης πραγματευσάμενος. Ὁ δὲ χήραν καὶ ὀρφανὸν οὐκ ἠλέησεν, οὐδὲ μέτιδωκεν ἄρτου καὶ τροφῆς ἐλίγης τῷ δεομένῳ, μᾶλλον δὲ Χριστῷ τῷ τρεφομένῳ διὰ τῶν μικρῶν τρεφομένῳ. Ὁ δὲ ὄδῳ ταπεινῶν ἐξέκλινε, καὶ ἐπλαγίσαν ἐν ἀδίκῳ δίκαιον. Ὁ δὲ ἔβουε τῇ ἑαυτοῦ σαγήνῃ πολλὰ συναγοῦσιν, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις

ἔχων, ἢ οὐκ ἐμνήσθη Θεοῦ, ἢ κακῶς ἐμνήσθη. Ἐὐ-
λογητὸς Κύριος, εἰπὼν, ὅτι πεπλουτήκαμεν· καὶ
ὕπελαθεν ἀνομίαν ὡς παρ' αὐτοῦ πάντα ἔχων, ἐξ ὧν
κολασθήσεται. Διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ἐργὴ τοῦ
Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. Διὰ ταῦτα ἡ
κλείεται ὁ οὐρανός, ἢ κακῶς ἀνοίγεται. Τί πρὸς
ταῦτα οἱ προσκυνοῦντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἀργυρον
ὡς τὴν Βαάλ; Οἱ περιέποντες τῶν λίθων τὰς πολυ-
τελείας καὶ διαυγείας, καὶ τὴν ἐσθῆτα τὴν μαλακὴν
τε καὶ περιβρέουσιν, σιτῶν δαπάνην καὶ ληστῶν,
καὶ τυράννων, καὶ κλεπτῶν θησαυρίσματα; οἱ πλή-
θει γαυριῶντες ἀνδραπόδων καὶ τετραπόδων; οἱ τοῖς
πεδίοις ἐμπλατυνόμενοι, καὶ τοῖς ὄρεσι, καὶ τὰ μὲν
ἔχοντες, τὰ δὲ προσλαμβάνοντες; Τί δὲ οἱ τοῖς ὑψη-
λοῖς θρόνοις ἐπικαθεζόμενοι, καὶ τὴν ἀρχικὴν σκη-
νὴν αἰρόντες, καὶ μὴ λογιζόμενοι τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεόν,
καὶ τὸ ἀπρόσιτον ὕψος τῆς ἀληθινῆς βασιλείας, ἵνα
ὡς ὁμοδούλων τῶν ὑπηκόων ἀρχωσιν, οἱ τῆς Ἰσῆς
δεόμενοι φιλανθρωπίας; σκόπει δέ μοι καὶ τοὺς
κατασκαταλῶντας ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, ὧν
καλῶς ὁ θεὸς Ἀμὼς καθάπτεται, καὶ τὰ πρῶτα
μύρα χρισμέτους.

huius throni insident, imperiique larvam attollunt? qui nec omnium principem Deum, nec inaccessum
veri regni fastigium reputant, ut conservis tanquam subditis imperent, eadem ipsi clementia
indigentes? Jam eos quoque mihi considera quos divinus Amos egregie perstringit, qui in lectis
eburneis deliciantur, primisque unguentis perfunduntur (Amos vi, 4.).

Ἀξιόν σοι τῆς σπορῆς τὸ θέρος· Πικρὰν ἐσπείρας;
ἐρέπου τὰ ὀράγματα· τὸ ἀνέλκεις ἐτίμησας; ἔχε
ὅπερ ἠγάπησας. Ἐφυγες τὸν ἔλεον; ψεύζεται σε τὸ
ἔλεος. Ἐδδελύξω τὸν πτωχόν; βδελύσσεται σε ὁ δεῖ
ἡμᾶς πτωχεύσας.

Οὐδεὶς πότε κερδαίνειν γίνεται κόρος, ἀλλὰ τὸ
ἀεὶ λαμβανόμενον, ὕλη καὶ ὑπέκκαυμα τῆς τοῦ
πλείονος ἐπιθυμίας καθίσταται.

Μὴ ἀπόρει τοὺς πένητας. Εἰσέρχεται ὁ πένης εἰς
τὴν αὐλὴν σου ζητῶν ἐντολὴν, καὶ ἀναλίσκει δύο
ῥας μηδὲν λαβὼν. Καὶ ἐνὶ οἴκῳ ἐπιτάτεις τῷ δούλῳ
σου βαλεῖν αὐτὸν ἔξω. Οὐκ ἔχουσας τοῦ Χριστοῦ
λέγοντος· Εἰς τὴν δ' αὖ πόλιν εἰσέρχεσθε ἡ οἰκία,
εἰπατε τῷ οἴκῳ ἐκεῖνῳ· Εἰρήνη ὑμῖν. Καὶ αὖ μὲν
ἢ ἡ οἰκία ἀξία εἰρήνης, ἢ εἰρήνη ὑμῶν ἐκ' αὐτῆς·
εἰ δὲ μὴ, ἐκτινάξατε καὶ τὸν κοριορετὸν τῶν ποδῶν
ὑμῶν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἀνεκτότερον ἔσται τῇ
Σοδόμων καὶ Γομορρῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἢ
τῷ οἴκῳ ἐκεῖνῳ. Εἰσέρχεται πένης εἰς τὴν αὐλὴν
σου, καὶ ἐπιτάτεις τῷ δούλῳ σου βαλεῖν αὐτὸν ἔξω.
Ἄλλ' οὐκ οἶδας, ὅτι ἐὰν βάλης τὸν πένητα ἔξω, τὸν
Χριστὸν ἐδίωξας; Αὐτὸς γὰρ εἶπεν· Ὁ τί ἐνὶ τούτῳ
τῶν ἀδελφῶν μου ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε.
Ὅρξ, ὅτι ἐὰν ὀβρίτης τὸν πένητα, τὸν Χριστὸν
ἠτίμασας; Ταῦτα λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι·
ἐμοὶ μὲν τὸ λέγειν οὐκ ἐκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές.
Οὐ παύσομαι ὑμᾶς παιδεύων, ἕως οὗ βελτίους γί-
νεσθε. Βλέπεις πένητα, καὶ οὐκ ἔλεις; Πῶς εἰσέρχῃ
εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εὐχῇ; πῶς τὸ στόμα σου
ἀνοίγεις, καὶ ἐπικαλῇ τὸν Θεόν σου; Οὐ φοβῇ;
οὐ τρέμεις; οὐ δίδοικας; Εἰσέρχῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν

A nem nec exiguum cibum indigenti, seu potius
Christo, qui per parvulos illos quos alimus, alitur.
Alius rursus viam humilium deflexit, et justum
injustis rationibus transversum egit. In portis cor-
ripientem alius odio habuit. Alius denique reti suo
multa colligenti, immolavit, pauperisque prædam
domi habuit, aut Dei memoriam ex animo ejecit;
aut certe illius male recordatus est, dicens: Bene-
dictus Dominus, quia divites facti sumus; quin et
iniquitatem cogitavit, ac si per sese ea consecutus
esset, ex quibus supplicium patiat. Propter hæc
venit ira Dei in filios diffidentie (Ephes. v, 6). Pro-
pter hæc, vel clauditur cælum, vel in perniciem
nostram aperitur. Quid ad hæc dicemus, qui aurum
et argentum, haud secus ac illi quondam Baal,
adoramus? qui gemmarum luxum et splendorem
persequimur, vestesque molles et diffuentes, quæ
a lineis absumuntur, et latronibus tyrannisque, ac
furibus reconduntur? qui servorum et quadrupe-
dum gregibus gestimus? qui latifundiis et mon-
tibus dilatamur, atque alia jam habemus, alla ad-
jungimus? Quid vero dicturi sunt, qui sublimi-

bus throni insident, imperiique larvam attollunt? qui nec omnium principem Deum, nec inaccessum
veri regni fastigium reputant, ut conservis tanquam subditis imperent, eadem ipsi clementia
indigentes? Jam eos quoque mihi considera quos divinus Amos egregie perstringit, qui in lectis
eburneis deliciantur, primisque unguentis perfunduntur (Amos vi, 4.).

S. Nili vel S. Greg. Nysseni, vide orat. 6, De
beat. — Dignam semente messem facis. Acerbi-
tatem seminasti? manipulos collige. Inhumani-
tatem coluisti? habes quod amasti. Misericordiam
fugisti? misericordia te fugiet. Pauperem execra-
tus es? execrabitur te ille qui nostri causa pau-
pertatem subiit.

Nulla unquam satietas oritur: verum id quod
semper assumitur, plura concupiscendi materies
et fomes efficitur.

S. Chrysostomi. — Pauperes ne abdicaveris.
Ingreditur in tuas aedes pauper stipem querens,
et duas horas frustra insumit. Quin etiam famulo
interdum imperas tuo ut eum extrudat domo. Non
Christum dicentem **496** audisti? In quacunque
domum intraveritis, dicite huic domui: Pax vobis.
Et si fuerit illa domus digna pace, requiescet super
eam pax vestra: sin autem, excutite etiam pulverem
pedum vestrorum. Amen dico vobis, tolerabilius erit
terræ Sodomorum et Gomorrhorum in die iudicii,
quam domui illi (Matth. x, 12-15). Ingreditur do-
mum tuam pauper, et servo præcipis ut eum foras
ejiciat. An ignoras, si pauperem excluderis, te
Christum pepulisse? Ipsius enim vox est: Quod
uni ex his fratribus meis fecistis, mihi fecistis.
(Matth. xxv, 40). Videsne quemadmodum, si erga
pauperem contumeliosus sis, Christo injuriam se-
cisti? Hæc dico, nec dicere desinam. Mihi quidem
loqui non pigrum, vobis autem tutum. Finem eru-
diendi vos non ante faciam, quam meliores esse
factos conspexero. Pauperem vides, nec ejus te
miserit? Qua fronte ecclesiam Ingredieris, et vota
facis? qua fronte os aperis, et Dei opem imploras?

Τὴν γὰρ καρδίαν ἐξεριυνᾷ καὶ οἶδεν. Ἀνθρώπος γὰρ Ἀ

audientium. Inobsequentia mortem parit. Viduam illam æmulamini quæ duos obolos dedit (*Marc. xii, 42*). Videte qua ratione justitiæ laudem consecuta est. Duos obolos non habes? unum da. Si ne unum quidem, da quod habes. Da vel panem unum. Ingemisce saltem, cum pauperem vidisti; atque oratio tua grata et accepta erit. Qui enim cordis uniuscujusque arcana novit, qui scit omnia antequam oriantur, exploratum habet daturum te fuisse, si haberes. Nam cor scrutatur et novit. *Homo enim videt in faciem, Deus autem intuetur cor* (*1 Reg. xvi, 7*).

ματαιοπονεῖς, ὦ πλούσιε, τὰ τῶν πενήτων ἐν τοῖς οὖλῃ ἀποκρύπτων; τί αἰτούμενος παρ' αὐτῶν, ἀγανακτεῖς ὡς οἴκοθεν ἀναλίσκων; τὰ πατρῷα θέλουσιν, οὐ τὰ σά· τὰ ἐγχειρισθέντα σοι δι' αὐτοῦς, οὐ μετὰ σοῦ γεννηθέντα ἔλαβες. Ἄδεις καὶ τὴν χρῆσιν· κέρδιον, καὶ ἀρχαῖ σοι, ὅτι διδόναι οὐ λαμβάνειν προσετέτακται.

Αὐτοῦ αἱ ἀρπαγαὶ καὶ ἄλλων αἱ ἡδοναί. Αὐτοῦ αἱ κατάρται, καὶ ἄλλων αἱ θεραπείαι. Κατ' αὐτοῦ οἱ στεναγμοί, καὶ παρ' ἑτέροις οἱ πλεονασμοί. Κατ' αὐτοῦ τὰ δάκρυα, καὶ παρ' ἑτέροις τὰ χρήματα· Αὐτὸς ἐν ᾧ κολάζεται, καὶ ἄλλοι πολλάκις ἐν τοῖς αὐτοῦ τρυφῶντες ψάλλουσιν.

Λέοντες μὲν, καὶ ἄρχτοι, καὶ παρδάλεις, ἐν μέσαις ταῖς πόλεσι, τίνος χάριν φιλοτίμως σιτίζονται; ὁ δὲ πτωχὸς ἐπὶ τοῦ ἰδάφους ἔρπει συντετηκῶς; Καὶ ὁ λέων θαλπόμενος τῶν δημοσίων κρεῶν τὴν κνίσσαν ἐρεύγεται. Οὐτίνος τὴν χρεῖαν ἀνέρωτήσω, μᾶλλον ἐγκαλυφθῆσομαι. Θηρίων γὰρ ἑδόντας ἀκωῶσιν οἱ ἄνθρωποι κατὰ ἀνθρώπων.

Μὴ μοι λέγε, ὅτι Πενίαν φοβοῦμαι. Πενίαν φοβῆ, καὶ ἁμαρτίαν οὐ φοβῆ; Πενίαν μὴ φοβηθῆς, ἀλλ' ἁμαρτίαν τὴν μητέρα τῆς κολάσεως. Ὁ Δεσπότης αἰτεῖ ἐντολὴν, καὶ οὐ δίδως αὐτῷ. Ὅταν γὰρ ἀκούσῃς αὐτοῦ λέγοντος· Ὁ τί ἐν ἐκ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου ἐποίησατε, ἐμοὶ ἐποίησατε, ὅρα, ὅτι ἀνδρῶς τῷ πένητι, τῷ Χριστῷ δίδως. Ἐάν οὖν μὴ δῷς αὐτῷ, πῶς σὺ αἰτήσῃ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἵνα ἐλεήσῃ σε; Ἄρα σοι οὐκ ἐγκαλεῖ, ὅτι Πενίαν τὰ με εἶδες, καὶ οὐκ ἐθροψας; Διψῶν τὰ με εἶδες, καὶ οὐκ ἐπότισας; Τυμνόν με εἶδες, καὶ οὐκ ἐνέδυσας; Τί ἄρα ἐρεῖς αὐτῷ, ἡ πόλιν συγγνώμην ἔχεις; Σὺ μὲν σιρικὰ, καὶ λαγῶα, καὶ αἶγεια περιδέβλησαι, καὶ ὁ πένης ῥάκος οὐκ ἔχει. Καὶ σὺ τρώγεις φασιανούς καὶ χήνας, καὶ ὅσα εἰσὶν ἐν ἐδέσμασι, καὶ ὁ πένης οὐκ ἰσχύει τὴν ταυτοῦ κοιλίαν ἄρτων χορτάσαι. Σὺ ἔχεις τοίχους χρυσορόφους καὶ μάρμαρα Λακεδαιμόνια ποικίλα, καὶ κίονας, καὶ περικαφαλαίας κινῶν χρυσαῖς, καὶ ὁ πένης καλύβην οὐκ ἔχει. Καὶ ἐνὶ οἴκῳ ἔχεις τὸν οἶκον ἀπὸ ἀρπαγῆς, ἀπὸ πλεονεξίας. Καὶ συντελευτᾷς, καὶ ἀπάγεις μηδὲν ἔχων, καὶ μένει ὁ οἶκός σου διηνεκῆς κατήγορος, ἐλέγχων τὰς σὰς πράξεις. Ἐκαστος γὰρ ὁ παρερχόμενος μέλλει λέγειν· οὗτος ὁ οἶκος τοῦ ἀρπαγῆς, τοῦ πλεονέκτου. Πόσας χήρας ἐκάκωσας; πόσους ὀρφανούς ἐποίησας; πόσα ὑπάρχοντα καθήρπασας; πόσους πένητας ἐπλεονέκτησας; Μὴ μοι λέγε, ὅτι Ὑπατὸς εἰμι, ἢ ὅτι Ὑπαρχὸς εἰμι. Οὐκ οἶδα ἀξίωμα· οὐ διαβάλλω τλοῦτον· ἀλλὰ τοὺς τῷ καλῷ

Ejusd. homil. in Psal. xxxviii. — Quid incassum laboras, o dives, ut quæ pauperum sunt, tuis in thesauris occultes? quid cum ipsi abs te petunt, stomacharis, tanquam de tuo insumas? bona paternæ volunt, non tua: ea quæ tibi sua causa concessa sunt, non quæ tecum nata sunt. Accepisti? *B* tribue: ex usu quæstum fac. Satis tibi est quod non accipere, sed dare jussus sis.

Ejusd. — Hujus sunt rapinæ, aliorum voluptates. Hujus maledictiones, aliorum cultus et obsequia. Adversus eum gemitus, apud alios incrementa. Adversus eum lacrymæ, apud alios divitiæ. Ipse in inferno excruciat, et alii sæpe in bonis ipsius luxui cantibusque indulgent.

Ejusd. — Quid tandem est quod leones, et ursi, et pardi in mediis urbibus magnifice aluntur, pauper autem tabidus humi repit? Ac leo quidem blande fovetur, et publicarum carniū eructat nidorem; pauper autem fame conficitur. Quod si hujusce quoque rei causam scisciter, amplius erubescam. Nam bestiarum dentes nos, qui homines sumus, in hominum perniciem exacuimus.

Ejusd. — Ne mihi hoc dixeris: Paupertatem metuo. Paupertatem metuis, nec peccatum extimescis? Ne paupertatem formidaveris, sed iniquitatem, quæ supplicii parens est. Dominus stipem poscit, et repulsam fert. Nam cum dicentem audis: *Quod uni ex fratribus meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth. xxv, 40*); hinc vide quod si pauperi dederis, Christo dederis. Quocirca, nisi ipsi des, qua fronte ab eo in illa die petes ut tui misereatur? An non tibi hoc objiciet: *Esurgentem me vidisti, nec paristi; sitientem me vidisti, nec potasti; nudum vidisti, nec induisti* (*Ibid. 42, 43*)? Quid tandem ipsi dicturus es? aut quam veniam oblinebis? tu sericis, leporinisque et caprinis indueris; pauper vero ne pannos quidem habet. Tu phasianis, et anseribus, et aliis quibuscunque esculentis vesceris; et pauper ne ventrem quidem suum pane satiare potest. Tu parietes auratis laquearibus, varia item marmora Lacedæmonia, columnas quoque et earum capitella aurea habes; interim vero pauper integumento **498** caret. Quin et interdum domum ex rapinis et fraude structam habes; ac tu quidem diem extremum claudis, rebusque omnibus destitutus abscedis: at tua domus manet, quæ te perpetuo accuset, flagitiaque tua coarguat. Quilibet enim qui transierit dicturus est: *Hæc domus raptoris erat et avari. Quot ille viduas affixit! quot orphanos fecit! quot bona diripuit!*

quot parperes fraudavit? Nec mihi dicas : Consul sum; præfectus sum. Dignitatem non agnosco; divitias non criminor; sed eos qui male iis usi sunt. Non enim malæ divitiæ sunt. Omnia quippe, quæ Deus fecit, valde bona sunt (Gen. 1, 31).

Ejusdem in Psal. xxiii. — Propter opes libera elementa vendimus. Viis imponuntur vectigalia, aquæ dominio parent, aer tribulis subicitur. Tributorum coactores, et præfecti, ac publicani urbes vexant. Curis divites conficiuntur, feneratorum sollicitudine contabescunt, raptores hominum perturbant vitam, avari tribunalia terunt, sycophantæ falsum divendunt; quæstus cupidi negotiatores ex aliorum calamitatibus commoda tua comparant; mutuo mentiundo jusjurandum omne consumpsimus, qui Deum duntaxat ad dejerandum noscamus. Terra jam tot gestandis malis impar est. Aer ad ætherem usque contaminatus est. Cum itaque in malis omnes nos concitati simus, propheta vitam humanam parvipendens clamat : *Verumtamen vane conturbatur omnis homo vivens.* (Psal. xxviii., 12). Homo solus, o propheta, conturbatur? rationalis duntaxat illa natura reprehenditur? Nihilne aliud quod perturbationi obnoxium sit, inter omnia animantia reperisti? Profecto quidem, inquit, turbantur etiam aquæ; sed rursus tranquillitati restituuntur. Terra commovetur; sed postea firmatur. Moventur venti; sed rursum conquiescunt. Tumultuantur feræ omnes; at ubi satiatae sunt, sese compescunt. Excitatur flamma; verum absumpta materia quæ subjecta fuerat, exstinguitur. Homo vero, ubi pecuniarum causa conturbatur, nunquam quiescit. Ubi hoc accepit, ad illud conjicit oculos. Si illud tenuerit, aliis rursus inhiat. Centum duplicare studet, et conduplicata decuplo majora facere contendit, atque his alia totidem aggerere. Neque unquam cumulandi finem facit, quoad ipsius vitæ finis sit cumulatus. Damnationi obnoxius est qui avaritiæ febre corripitur. Auro ipso sulvior et arcuatus obambulat, propter divitias quarum nimis cupidus est; ob divitias, inquam, incertum illum amicum, infidum contubernalem, insidiosum amasium, servum illusorem, dilectissimum irrisorem, promptum migratorem, alatum captivum; propter divitias, quæ omni nocturno spectro leviores sunt, quæ bella parant, quæ omni spe celerius fugiunt, quæ ventus sunt, dum tenetur avolans, luxus omnis et nequitiae parentes, intemperantia omnis et libidinis patronæ, nullius non vitii inventrices, exitiosarum quarumcunque deliciarum adjutrices, continentiae hostes, pudicitiae adversariae, et clandestinae totius virtutis fures. Quid vero, divitias divitibus dimissis, criminor? imo cum ipsis quoque divitiis injuste agitur, utpote quæ vincitæ ab illis et constrictæ teneantur: at-
949 que adeo hanc vocem ad eos mittere mihi videntur: Quid nos, o avari, coercetis? quid nos tanquam fugitivum mancipium, sexcentis vinculis constringitis? a metallis ad metalla, indeque in manus vestras transmittitis. Per vos nobis li-

διὰ τὰ χρήματα τὰ ἐλεύθερα στοιχεῖα πεπράκα-
μεν. Αἱ ὕδαι τελευνοῦνται· τὰ ὕδατα δεσποτεύονται·
ὁ ἀήρ φωναίς υποβάλλεται. Πολυλόγοι, καὶ φορολό-
γοι, καὶ τελῶναι, τὰς πόλεις συνέχουσιν. Οἱ πλού-
σιοι ταῖς φροντίσιν ἐκτῆκονται· οἱ δανεισταὶ ταῖς
μερίμναις μαραίνονται· οἱ ἄρπαγες τὸν βίον ταρασ-
σοῦσιν· οἱ φιλοχρήματοι τὰ δικαστήρια κατατρίβου-
σιν· οἱ συκοφάνται τὸ ψεῦδος πιπράσκουσιν· οἱ κερδο-
έμποροι τὰς συμφοράς πραγματεύονται, ἀλλήλους
ψευδόμενοι τοὺς ὅρκους ἀνηλώσαμεν, εἰς τὸ ἑμνύειν
μόνον τὸν Θεὸν ἐπιστάμενοι. Ἢ γῆ λοιπὸν τὰ κακὰ
B βασιτάζειν οὐ δύναται. Ὁ ἀήρ μέχρις αὐτοῦ τοῦ
αἰθέρος μερόλυνται. Οὕτω δὲ πάντων ἐν κακοῖς σισο-
δημένων ἡμῶν, ὁ προφήτης τὸν βίον ἐκπυδόμενος
βοᾷ λέγων· Πλὴν μάτην ταρασσεται πᾶς ἄνθρω-
πος ζῶν. Ἄνθρωπος μόνον, ὡς προφήτα, ταρασσε-
ται; ἡ λογικὴ μόνον πλάσις κατηγορεῖται, ὡς προ-
φήτα; Οὐδὲν ἕτερον τῶν ἐν ζώοις ταρασσόμενον εὑ-
ρες; Ναί, ταρασσεται, φησὶ, καὶ τὰ ὕδατα, καὶ πάλιν
ἀποκαθίσταται. Σαλεύεται ἡ γῆ, καὶ πάλιν ἐδράζε-
ται. Κινοῦνται οἱ ἀνεμοὶ, καὶ πάλιν ἡσυχάζουσι.
Θορυβεῖται πᾶν θηρίον, καὶ κορυννόμενον παύεται.
Διεγείρεται φλόξ, καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἀναλώ-
σασα σβέννυται· ἄνθρωπος δὲ ταρασσόμενος ἐπὶ
χρήμασι οὐδέποτε παύεται. Ἐλαβε τοῦτο, καὶ πρὸς
ἕτερον ἀποδίδει. Ἐκράτησεν ἐκεῖνο, καὶ προσέτι
C κέχηεν. Τὰ ἑκατὸν διπλασιάζειν ἐπιτίγεται, καὶ τὰ
διαπλασιασθέντα πάλιν δεκαπλασιάζειν φιλονεικῶν,
ἐπὶ τοσοῦτοις αὐθις τοσαῦτα σωρεύειν ἐπειγόμενος,
καὶ οὐδέποτε σωρεύων παύεται, ἕως τὸ τέλος αὐτοῦ
σωρευθῇ. Κατάδικός ἐστι, τῷ πυρετῷ τῆς φιλαργυ-
ρίας συνεχόμενος, ὡχρότερος τοῦ χρυσοῦ περιέρχε-
ται, διὰ τὸν πολυπόθητον πλοῦτον, τὸν ἀθέβαιον φί-
λον, πλοῦτον τὸν ἀπιστον σύνοικον, τὸν ἐπίβουλον
πῶθον, τὸν υποδέσποτον ἐμπαίκτην, τὸν πολυέραστον
χλευαστὴν, τὸν ἔτοιμον μεταβάτην, τὸν ὑπόπτερον
δέσμιον, τὸν πάσης ὀνείρων φαντασίας κουφότερον,
τὸν πολεμοποιὸν, τὸν πάσης ἐλπίδος ὀξυτέρως φεύ-
γοντα, τὸν ἐν τῷ κρατεῖσθαι ἀφιπτάμενον ἀνεμον,
πλοῦτον τὸν πάσης ἀσωτίας γεννήτορα τὸν πάσης
ἀκολασίας συνήγορον, τὸν πάσης κακίας εὐρέτην,
D τὸν συνεργὸν πάσης ψυχοφθόρου τροφῆς, τὸν ἀντί-
παλον τῆς ἐγκρατείας, τὸν πολέμιον τῆς σωφροσύ-
νης, τὸν πάσης ἀρετῆς λανθάνοντα κλέπτην. Ἀλλὰ
τί, φησὶ, διαβάλλω τὸν πλοῦτον τοὺς κεκτημένους
ἀφελί; ἀδικεῖται καὶ αὐτὸς ὁ πλοῦτος, δέσμιος ὑπ'
αὐτῶν καὶ πεπτηδημένος κατεχόμενος. Ἔοικέ μοι
πρὸς αὐτοὺς τοιαύτην ἀφιέναι φωνήν· Τί με τὸν πλοῦ-
τον, ὡς φιλοχρήμονες, συμποδίζετε; τί με καθάπερ
δραπέτην μυρλοῖς δεσμοῖς περισφίγγετε; ἀπὸ μετάλ-
λων εἰς μέταλλα, εἰς τὰς ὁμῶν χεῖρας παραπέμπετε,
εἰ θέλετέ με καὶ μικρὸν εἰς τὸ φῶς ἀνανεῦσαι,
ἑάσατέ με καὶ μικρὸν εἰς τὰς τῶν πενήτων δεξιὰς
μεταβῆναι ἐπειγόμενον. Ἀλλὰ, φησὶ, τέκνοις συν-
άγω τὸν θησαυρὸν, ἵνα μὴ πενίας γένωνται κληρονό-

μοι. Καλῶς, ὁ πολυφάνταστος πλούσιος τὰ παρόντα οὐκ οἶδε, καὶ περὶ τῶν μελλόντων φροντίζει. Τὰ κατ' αὐτὸν ἀγνοεῖ, καὶ τὰ περὶ τῶν τέκνων ψηφίζει· εἰ θάπτεται, οὐκ ἐπίσταται, καὶ περὶ κληρονόμων βουλεύεται. Ἄφρον, εἰπέ μοι τὸ σὸν τέλος, καὶ τότε περὶ τῶν τέκνων ἀσφάλισαι. Εἰπέ μοι τὰ τῆς σήμερον, καὶ τότε σοι πιστεύσω τὰ τῆς αὔριον. Τί σεαυτὸν καὶ μετὰ θάνατον ἀπατᾷς; τί θέλεις εἶναι νεκρὸς χλευαζόμενος; Τί διορίζεις τοῦ Θεοῦ τὰ πρακτεῖα; τί νομοθετεῖς τὴν πρόνοιαν; Τὰ σοι δεδομένα, αὐτὰ μερίμνα. Οὐδὲν πρὸς σέ περὶ τῶν μετὰ σέ. Οὐ δύνασαι καὶ νεκρὸς εἶναι, καὶ διοικέτης ζώντων. Οὐδεὶς τῶν ἐν ᾄδου τῶν ὑπὲρ γῆς ἐπατρόπευσεν. Εἷς ἐστὶν ὁ ζώντων καὶ νεκρῶν κριτής, καὶ ζυγοστατῶν ἐκάστου τὸ δίκαιον. *Θησαυρίζει γάρ, φησὶν ὁ προφήτης, καὶ οὐ γινώσκει τίτι συνάγει αὐτά. Τί τῶν πενήτων ὡς ὀρφανῶν κατατρέχεις; τί αἰτούμενος παρ' αὐτῶν ἀγανακτεῖς, ὡς οἰκοθεν ἀναλίσκων. Τὰ πατρώα θέλουσιν, οὐχὶ τὰ σά· τὰ πιστευθέντα σοι δι' αὐτοῦς, καὶ οὐχὶ μετὰ σοῦ γεννηθέντα. Ἄλλαβες, ἔλας, καὶ τὴν χρῆσιν κέρδανον. Ἄρχει σοι, ὅτι δίδοναι, οὐ λαμβάνειν προσετάχης. Ἄρχει σοι, ὅτι διὰ πτωχοῦ ὁ Θεὸς τὴν δεξιάν σοι προτείνει. Βρίχων τὴν ὑπ' οὐρανὸν χαλκοῦ ψεκάζει σε προσαιτεί. Ὁ βροντῶν καὶ ἀστράπτων, Ἐλέησον, σοὶ λέγει. Ὁ περιβάλλων τὸν οὐρανὸν νεφέλαις, βράχιον αἰτεῖ παρὰ σοῦ. Ἄρχει σοι, ὅτι οἱ πένητες ὡς Θεὸν σε λιτανεύουσι καὶ ἱκατεύουσιν· Οἰκτιρμῶν ἐλέησον· ἐλεήμων οἰκτεῖρον. Σὺ δὲ τὰς ὀφρῦας ἀνασπᾷς, καὶ μόγις λιτανεύόμενος ἐπικάμπτη. Ἄδς αὐτοῖς τὰ αὐτῶν, πρὶν ἐπιστῆς τῷ λογοθεσίῳ. Ἄδς αὐτοῖς τὰ αὐτῶν· πατέρα ἔχουσι βασιλέα. Ἄδς αὐτοῖς τὰ αὐτῶν, καὶ λάβε παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἀμεριμνίαν. Ποίαν ἀμεριμνίαν, φησὶν; Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχόν, δαυεῖται Θεῷ, φησὶν ὁ προφήτης.* supercilium attollis, ac vix ullis precibus inflecteris. Tribue ipsis quæ sua sunt, antequam illic sis ubi referendas rationes habes. Tribue ipsis quæ sua sunt; nam Patrem habent regem. Da ipsis quæ sua sunt, et ab eorum Patre animum ab sollicitudine liberum accipe. Quem mihi animum curis exemptum narras, inquit? Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (Matth. xxv, 40). Nam *feneratur Deo*, inquit propheta, qui miseretur pauperis (Prov. xix, 17).

Ἴδετε τὸν πλοῦτον, τὸν δραπετήν· οὐ δραπετήν ἐστι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδροφόνον. Οὐ γὰρ καταλιμπάνει μόνον τοὺς ἔχοντας αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ σφάζει αὐτούς. Πίστιν γὰρ οὐκ ἔχει. Θηρίον ἐστὶν ὁ πλοῦτος ἰοδύλον· ἐὰν κατέχεται, φεύγει· ἐὰν σκορπίζεται, παραμένει. Ἐσκορπίσεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν· ἡ δεικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Σκορπίσον οὖν αὐτὸν, ἵνα μείνῃ. Θησαυρίσατε αὐτὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου κλέπτης οὐκ ἐγγίζει, οὐδὲ σὴς διαφθείρει. Ποῦ οἱ πλουτήσαντες πρὸ ἡμῶν; ἐλησμονήθησαν. Ἠδέως ἂν ἐροίμην τοὺς ἀποθανόντας, καὶ τῶν αὐτῶν· Ποῦ ὁ πλοῦτος, καὶ οἱ στρατιῶται, καὶ τὰ ξίφη τὰ ἀστράπτοντα ἐκ τῆς ἀκόντης; Ποῦ τὰ ἀργυρώματα, καὶ αἱ κλῖναι αἱ ἀργυραῖ; ποῦ οἱ οἰκέται; ποῦ οἱ εὐνοῦχοι; ποῦ οἱ φίλοι; ποῦ αἱ οἰκίαι; Τί κατέχεις πλοῦτον τὸν ἐν καίρῳ ἀνάγκης οὐδὲν σε ὠφελοῦντα; Ἐγὼ οὐ κεκόλλημαι τοῖς πλουτοῖς, ἀλλὰ τοῖς κακῶς τῷ πλούτῳ κεχρημένοις. Οὐ τὸν πλού-

ceat vel tantillum lucem intueri. Sinite ad pauperum manus, quo vehementi studio contendimus, vel aliquantulum commigrare. At filiis, inquit, thesaurum colligo, ne paupertatis meæ hæredes eos habeam. Recte scilicet: dives qui multa sibi animo fingit, præsentia nescit, et de futuris sollicitus est. Suarum ipse rerum est ignarus, ac res filiorum supputat. Num sepultura sit donandus ignorat, et de hæredibus consultat. Stulte, edicito mihi finem tuum, ac tum filiis tuis cave. Dic mihi quæ hodie futura sint, ac tum de die crastino tibi fidem habebō. Quid te ipse etiam post mortem fallis? quid, cum mortuus eris, hominum ludibriis parere vis? Quid Deo quæ agenda sint præscribis? quid providentiæ ipsius legem sancis? Hæc tibi curæ sint quæ data sunt tibi. Quæ post te futura sunt, ad te nihil attinent. Non potes simul, et mortuus esse, et viventes procurare. Nemo unquam ex his qui in inferno sunt, eorum qui in terra agunt, tutor existit. Unus est vivorum et mortuorum iudex, ac iurium uniuscujusque ponderator. *Thesaurizat, inquit Propheta, et ignorat cui congreget ea (Psal. xxxviii, 7).* Quid pauperes tanquam pupillos insectaris? Quid, cum aliquid a te petunt, stomacharis, ac si de tuo insumas? Paterna volunt, non tua; ea quæ fidei tuæ commissa sunt, non quæ tecum nata. Da quæ accepisti et ex eorum usu emolumentum tibi concilia. Sufficit tibi quod dare, non accipere jussus sis. Satis sit tibi quod Deus per pauperem manum ad te protendit. Qui terram imbre infundit, guttulas aeris abs te supplex poscit. Qui tonat et fulgurat, misericordiam tuam implorat. Qui nubibus cælum operit, vilem a te pannum postulat. Satis tibi esse debet quod te pauperes uti Deum rogant et obsecrant: Misericors miserere; miserator, te nostri misereat. Tu vero

Ejusdem, Enarr. in Psal. xlii, de Eutrop. (Nonnihil diversa ab editis.) — Videte divitias, hunc, inquam, fugitivum servum; nec fugitivum modo, sed et homicidam. Neque enim suos tantummodo dominos deserit: sed etiam obtruncat. Nulla quippe ipsi fides inest. Divitiæ venefica bestia sunt. Cum tenentur, fugiunt; cum sparguntur, remanent. *Dispersit, enim inquit ille, dedit pauperibus: justitia ejus manet in sæculum sæculi (Psal. cxi, 9).* Has ergo disperge, ut maneant. In coelis eas thesauriza, ubi fur non appropriat, neque sineu corrumpit (Luc. xii, 33). Ubi sunt illi opulenti qui ante nos fuerunt? oblivione obruti sunt. Lubentem autem ex his qui decesserunt, quærerem ac sciscitarer ubi eorum opes sint, ubi militares copiae, et fulgentes cuspide sua gladii; ubi vasa argentea, et lecti argentei; ubi famuli, ubi spadones, ubi 500 amici, ubi ædes. Quid divitias contines,

ex quibus, cum necessitas urget, nihil utilitatis capias? Hic ego divites non exagito, sed eos qui divitiis abutuntur. Non divitem traduco, nec maledictis lacezzo, absit, sed raptorem. Aliud est dives, aliud raptor, aliud habendi cupidus. Res divide : ne ea junge quæ nexum non habent. Divites es. Non prohibeo, nec obtrecto. Aliena rapis? hoc reprehendo. Habes quæ tua sunt? his frui. Aliena sumis? non sileo, sed clamo. Vis me lapidibus petere? præsto sum. Vis mihi caput amputare? non recuso. Promptum est mihi sanguinem profundere, modo peccatum tuum lucrifaciam, et a te submoveam : id mihi curæ est, quoniam tibi nocivum. Unum hoc mihi duntaxat curæ est, audientium profectus. Atqui pauperes filii mei sunt, itemque filii mei sunt divites. Idem enim uterus ambos parturivit; iidem dolores, eadem tormina utrosque pepererunt. Quod si pauperem carpis, reprehendo te, nec tam pauperis vicem quam tuam doleo. Pauper enim haud ita magnam injuriam accipit. Quid enim ei eripis, si pecuniis caret? tu vero animæ ipse tuæ insidias struis, pauperem diripiendo.

Ejusd. ibid.—Quousque pecuniæ? quousque argentea supellex? quousque famulorum assentationes? quousque vinum effusum? quousque coronata pocula? quousque Satavnica convivia, atque afflatu diabolico referta? An te fugit præsentem vitam nihil aliud nisi viam esse? an ea nescius nos his peregrinari? Num enim hic civis es? an non viator? cives utique non sumus, sed viatores. Ne dixeris : Hanc civitatem habeo. Nihil hic habes. Civitas nostra sursum est. Præsentia nihil sunt; iter sunt præsentia. Quotidie iter facimus. Natura currit. Ecquis est qui iter agendo domum extruat? Quis ille est qui in itinere pecunias recondat? Cum ambulas, atque in diversorium ingrederis, an diversorium exornas? an non potius calis et bibis, atque egredi festinas? Diversorium itaque est hæc vita præsens. Hoc modo ingressi sumus, et diversamur in hac vita, hinc studeamus cum spe excedere. Nihil istuc relinquamus, ne amittamus. Hospitium ingressus, ais : Fac nobis ut quam primum reficiamur; nam de nocte iter facturi sumus. Itemque famulo : Vestes nostras in tuto colloca, nec cujusquam obliviscere, ne quid nobis deperdatur, sed domum omnia feramus. Eodem modo nos quoque vitam hanc tanquam hospitium intueamur. Nihil hic, id est, in hospitio relinquamus. Omnia in metropolim nobiscum efferamus. Viator es, quin et viatore quovis vilior. Quinam istud? Viator novit quo tempore in hospitium ingreditur : novit etiam quandonam sit egressurus. Ego vero in hujus vitæ hospitium ingredior, nec quando sim exiturus novi. Interdum in longum tempus alimenta paro; et dominus meus me confestim accersit, aitque : *Stulte, quæ parasti cujus erunt? Hac enim nocte anima tua tibi auferetur* (Luc. xii, 20). Incertus noster exitus est, incerta possessio, sexcenta præcipitia, fluctus

Α σιον διαβάλλω ἢ λοιδορῶ, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὸν ἄρπαγα. Ἄλλο πλούσιος, ἄλλο ἄρπαξ, καὶ ἄλλο πλεονέκτης. Δίελε τὰ πράγματα· μὴ μίσγε τὰ ἄμικτα. Πλούσιος εἶ; οὐ κωλύω, οὐ ζηλεύω. Ἀρπάξεις τὰ ἄλλότρια; κατηγορῶ. Ἐχεις τὰ σά; ἀπόλαυε αὐτῶν. Λαμβάνεις τὰ ἄλλότρια; οὐ σιωπῶ, ἀλλὰ κράζω. Θέλεις με λιθάσαι; ἑτοιμός εἰμι. Ἀποτεμεῖν τὴν κεφαλὴν θέλεις; οὐ παραιτεῦμαι. Τὸ αἷμα ἑτοιμός εἰμι ἐκχεῖν, μόνον τὴν ἁμαρτίαν σου κερδήσω, καὶ κωλύσω αὐτὴν ἀπὸ σοῦ. Ἐμοὶ μέλει, ἐπειδὴ σε βλάπτει· ἐνός μοι μόνον μέλει, τῆς προκοπῆς τῶν ἀκούοντων. Καὶ οἱ πένητες ἐμὰ τέκνα, καὶ οἱ πλούσιοι ἐμὰ τέκνα εἰσίν. Ἡ αὐτὴ γὰρ γαστήρ ἀμφοτέρους ὠδίνησεν· αἱ αὐταὶ ὠδίνες, καὶ οἱ αὐτοὶ πόνοι ἀμφοτέρους ἔτεχον. Ἐὰν κεκόλλησαι τῷ πένητι, κατηγορῶ σου, οὐ τοῦ πένητος τοσοῦτον ὅσον τοῦ πλουσίου. Ὁ πένης γὰρ οὐδὲν μέγα ἀδικεῖται. Τί ἔχεις γὰρ αὐτοῦ ἄρπάσαι, εἰ μή τιγε ἐὰν εἴχε χρήματα; Σὺ δὲ εἰς τὴν ψυχὴν σου ἐπιβουλεύεις τὴν βλάβην, ἀρπάζων πένητα.

tu vero animæ ipse tuæ insidias struis, pauperem

Μέχρι πότε χρήματα; μέχρι πότε ἀργυρώματα; μέχρι πότε κολακεῖαι οἰκετῶν; μέχρι πότε οἶνος ἐκχεόμενος; μέχρι πότε κρατῆρες ἐστεμμένοι; μέχρι πότε συμπόσια Σατανικά, καὶ διαβολικῆς γέμοντα ἐνεργείας; Οὐκ οἶσθα, ὅτι ὁ παρὼν βίος ὁδὸς ἐστίν; οὐκ οἶσθα ὅτι ἀποδημοῦμεν; μὴ γὰρ πολίτης εἶ· ὁδότης εἶ. Οὐκ ἐσμέν πολῖται, ἀλλ' ὁδῖται καὶ ὁδοιπόροι. Μὴ εἴπῃς, Ἐχω τὴνδε τὴν πόλιν· οὐκ ἔχεις οὐδὲν ἐνταῦθα. Ἡ πόλις ἡμῶν ἄνω ἐστὶ. Τὰ παρόντα οὐδὲν ἐστίν· ὁδὸς εἰσι τὰ παρόντα. Ὁδεύομεν καθ' ἡμέραν. Ἡ φύσις τρέχει. Ἔστι τις ἐν ὁδῷ οἰκοδομῶν οἰκίαν; Ἔστι τις ὁδῷ χρήματα ἀποτιθέμενος; Ὅταν ὁδεύῃς, καὶ εἰσέρχῃ εἰς πανδοχεῖον, μὴ τὸ πανδοχεῖον καλλωπίζεις ἢ κτίζεις; οὐ, φησὶν· ἀλλὰ τρώγεις, πίνεις, καὶ ἐπείγῃ τοῦ ἐξελθεῖν; Πανδοχεῖον οὖν ἐστίν ὁ παρὼν βίος. Οὕτως εἰσῆλθομεν, καὶ καταλύομεν εἰς τὸν παρόντα βίον· σπαιύσωμεν ἐξελθεῖν μετὰ καλῆς ἐλπίδος. Μηδὲν ἀφῶμεν, οὐδὲ μὴ ἀπολέσωμεν. Ὅτε εἰσέλθῃς εἰς τὸ πανδοχεῖον, λέγεις· Ποίησον ἡμῖν ἑτοιμα τὰ ψυχτὰ, ὅτι τὴν νύκτα ὁδεύομεν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τῷ παιδαρίῳ· Ἀσφάλισαι τὰ ἱμάτια, ἵνα μηδὲν λησμονήσῃς, μὴ τι ἀπόληται, ἀλλὰ πάντα εἰς τὴν οἰκίαν ἐπαγάγωμεν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς βλέπωμεν πανδοχεῖον τὸν παρόντα βίον. Μηδὲν ὧδε καταλίπωμεν ἐν τῷ πανδοχείῳ· πάντα εἰς τὴν μητρόπολιν ἀπενέγκωμεν. Ὁδότης εἶ καὶ ὁδοιπόρος, μᾶλλον δὲ καὶ ὁδῖτου εὐτελέστερος. Πῶς ἐγὼ λέγω; Ὁ ὁδότης οἶδεν πότε εἰσέρχεται ἐν τῷ πανδοχείῳ, καὶ οἶδεν πότε ἐξέρχεται. Ἐγὼ δὲ εἰσέρχομαι εἰς τὸ πανδοχεῖον τοῦ βίου τούτου, καὶ οὐκ οἶδα πότε ἐξέρχομαι. Ἐνίστε δὲ καὶ ἐτοιμάζομαι πολλοῦ χρόνου διὰ τροφᾶς, καὶ ὁ δεσπότης μου παραχρῆμα καλεῖ με· Ἀφρον, ἃ ἡτοίμασας, τί νῦν ἐστὶ; τὴν νύκτα ταύτην λαμβάνουσι τὴν ψυχὴν σου ἀπὸ σοῦ. Ἀδελός ἡ ἐξόδος ἡμῶν· ἀστατος ἡ κτίσις· ἐπίβουλος ἡ ἀπάλαυσις· μυρίοι χρημνοὶ, καὶ πανταχόθεν κύματα. Τί μένη, καὶ θορυβεῖς σε περὶ τὰς σκιάς;

Τί ἄφεις τὴν ἀλήθειαν, καὶ τρέχεις ἐπὶ τὴν σκίαν; Αὐτοὶ δὲ λέγουσιν· ὅτι τὸν χρόνον τὴν ζωὴν σου ἀγάπα, καὶ ἀγάπα σου τὴν ζωὴν. Πρίν τὰ ὄντα τοῦ βίου κακὰ, ἵνα τὰ ἐκεί ἀγαθὰ κληρονομήσῃς. Οὐδὲν τι λέγω· Μὴ ἀρπάξῃς πένητα, μὴ ἐπιθυμήσῃς τὰ τοῦ πλησίον· τὴν χήραν μὴ γυμνώσῃς· τὸν ὀρφανὸν μὴ ἀρπάξῃς· τὴν οἰκίαν μὴ λάβῃς τοῦ πένητος. Εἴ τις ἐπιλαμβάνεται τὸ συνειδὸς, αὐτὸς ἐστὶν ὁ αἵτιος. Τί ἀρπάξεις πένητα; τί ἀρπάξεις, ὅπου φθόνος καὶ κατάραι; Ἀρπάσῃς ὅπου στέφανος ἀφθαρσίας. Μὴ ἀρπάξῃς τὰ τῆς γῆς, μηδὲ τὴν γῆν, ἀλλὰ ἀρπάσῃς τὸν οὐρανόν. Βίαιστί γάρ ἐστι, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βίαιαι ἀρπάζουσιν αὐτήν. Ἀρπάξεις τὸν πένητα, τὸν ἐντυγχάνοντα κατὰ σοῦ τῷ Θεῷ νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ βοῶντα; Ἀρπάσῃς τὸν Χριστόν, τὸν ἐπαινοῦντά σε. Τὴν κάτω βασιλείαν ἐὰν ζητήσῃς ἀρπάσαι; καὶ ἀνοηθῇς, κολάζει· τὴν δὲ ἄνω ἐὰν μὴ ἀρπάσῃς, τότε χεῖρον κολάζει.

Ἡΐαι λύχνον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ; ἀλλ' εἰσῆλθεν ὁ πένης ὁ ὑπὸ σοῦ ἀδικηθεὶς, καὶ διὰ τῶν δακρύων κατεντυγχάνων τῷ Θεῷ, ἐσβέσε τὸν λύχνον σου. Ἐδῶκες τῷ πένητι ἄρτον; ἀλλ' ἡ ἀγέλη τῶν βοῶν καὶ τῶν προβάτων σου ὁλόκληρον θέρος τοῦ πένητος κατενεμήσατο. Μὴ ἀδικήσῃς πολλά, καὶ καλλοποιήσῃς ὀλίγα. Μὴ ἀδικήσῃς τὸν πλησίον σου· μὴ κονδυλίσῃς τὸν ὀρφανόν· μὴ καταδυναστεύσῃς τὴν χήραν· μὴ φθονήσῃς τὸν γείτονα.

Ὁ πρὸς τοὺς ἐν ὑπεροχῇ βλέπων, τῆς οὐσίας αὐτοῦ εὐπορίας οὐ δυνήσεται λαβεῖν αἰσθησιν· οἷον ὁ κτηνόμενος ἑκατὸν χρυσίνους, ἐὰν νοήσῃ τὸν διακοσίους ἔχοντα, οὐδὲν ἡγήσεται ἔχειν, τῆς ἐπιθυμίας τῶν πλειόνων αὐτὸν κενοῦσης. Καὶ αὐτὰ λάβῃ, τὴν ἐπιθυμίαν οὐδὲ οὕτως ἀποθήσεται, ἑτέρων πλειόνων ἐφιέμενος. Καὶ ἡ τῶν οὐδέπω κτησθέντων ἐπιθυμία διηνεκῶς αὐτὸν ἐνοχλοῦσα, τῶν ἤδη συνηγμένων τὴν ἔδωκὴν οὐκ ἀφήσει παύεσθαι.

Ἐπισφαλὲς ὁ βίος τοῖς πλουτοῦσι, καὶ δυσμεταχείριστος ἡ μεταβολή. Ἐτι δὲ λέγεις· πολλοὺς οἰκέτας περιάγει, καὶ πολλὰ κέκτηται πλέθρα γῆς ὁ πλουτῶν. Πρῶτον μὲν χαλεπὰς ἔξει τὰς εὐθύνας, πάντων τῷ Θεῷ τὸν λόγον ὑπέχων. Οὐ γὰρ ὅπως ἀπολαύσεις, μόνον ἔλαβεν, ἀλλ' ὅπως καὶ ἑτέροις γένοιτο χρήσιμος. Δεύτερον δὲ, ὅτι πλέον οὐδὲν ἀπὸ τῆς περιουσίας αὐτῷ γίνεται ταύτης, ἢ φροντίδας, καὶ μέριμνας, καὶ ὄργαι καθημεριναί, καὶ ἀγανακτήσεις, καὶ τὸ διὰ παντὸς εἶναι ἐν ταραχαῖς καὶ θορύβοις. Οὗτος μὲν γὰρ μυρίας πληροὶ γαστέρας· ὁ δὲ πένης μίαν πληροὶ μόνον· ἀλλὰ καὶ οὗτος καλῆς μίαν, καὶ ἐν ἀμφοτέροις θεραπεύουσι σῶμα· ἀλλ' ὁ μὲν χωρὶς ἀγωνίας καὶ δόους, ὁ δὲ μετὰ τοῦ τρέμειν καὶ δεδοικέναι τὰς ἐπαναστάσεις, καὶ μυρίων δεισθῆναι τῶν συναρπασμένων αὐτῷ τῆς τῶν πραγμάτων οἰκονομίας. Μὴ τοίνυν εἶδὲ, ὥς πολλὴν ἔχει

A undique. Quid circa umbras moraris, tibi que ipse, tumultus cives? Quid relicta veritate ad umbram curris? Opes odio habe, ac vitam tuam ama. Vera hujus vitæ mala abjice, ut futuræ bona consequaris. Perinde est ac sic dixero: Ne pauperem diripias, ne propinqui **501** bona concupiscas, ne viduam spolies, pupillo facultates ne auferas, domum pauperis non extorqueas. Si quem conscientia reprehendit, hic in culpa est. Quid pauperem diripis? quid rapis ubi obrectatio et maledicta sunt? Illic rapias, ubi corona immortalitatis. Non terrena, non terram, sed cælum rape. *Regnum enim cælorum*, inquit Christus, *vim patitur, et violenti rapiunt illud* (Matth. xi, 12). Pauperem diripis: eum qui Deum subinde in perniciem tuam die nocteque convenit, et contra te vociferatur? Christum rape, qui hoc te nomine laudabit. Si terrenum regnum invadas, ac vel in animum hoc induxeris, ille te pœna afficit: cœleste vero nisi rapueris, tunc gravius excrucietur.

Ejusdem. — Lucernam in ecclesia accendisti? verum ingressus pauper est, qui læsus a te fuerat, et per lacrymas adversum te intercedens apud Deum, lucernam tuam exstinxit. Pauperi panem dedisti? at grex boum et ovium tuarum integram pauperis messem depastus est. Ne id agas, ut pro multis injuriis et calumniis pauca beneficia rependas. Ne proximo tuo injuriam inferas: ne pugnis pupillum contendas, ne viduam opprimas, ne vicino invidas.

Ejusd. — Qui illos intuetur qui opibus præstantiores sunt, is suarum facultatum sensu affici nunquam poterit. Verbi gratia, qui centum aureos habet, si alterum inspexerit qui ducentos habeat, nihil se habere censebit: utpote quem majorum opum cupiditas extimulet. Qui si hos quoque acceperit, ne sic quidem cupiditati suæ fidem statuet: ut qui plura alia expetat. Ita fit ut eorum quæ nondum adeptus est cupiditas, negotium perpetuo facessens, voluptatem, quam partæ divitiæ asferre poterant, apparere non sinat.

Ejusd. — Lubrica divitibus vita est, difficilisque mutatio. Forsan adhuc dicis, servorum greges circumducere, et plura terræ jugera possidere eum qui dives sit. At primum quidem gravis illi censura erit, quippe cum eorum omnium rationem Deo reddendam habeat. Neque enim eas ut tantummodo frueretur accepit, sed ut aliis quoque utilitati esset. Deinde ex hac divitiarum copia nihil aliud ad eum redit, quam curæ, et sollicitudines, et quotidianæ iracundiæ, et indignationes, atque in perpetuisurbationibus et tumultibus versari. Ipse enim sexcentos ventres implere necesse habet: pauper vero unum duntaxat. Quin etiam uterque unum solummodo ventrem atque unicum corpus curat; verum hic sine metu et sollicitudine, ille autem cum tremore et insidiarum metu, atque ita denique, ut sexcentorum hominum opera indi-

geat, qui rerum procurationem secum suscipiant. Quæ cum ita sint, ne hoc perspexeris, quod ingentem substantiam habeat, sed an ex hac ingenti copia perfruatur.

Ejusd. — Qui molliter et delicate vixit, ac se totum hujus vitæ rebus affixit, cum ab iis abstrahitur et disjungitur, hinc gravius discruciat, magisque ingemiscit et lamentatur. At pauper non item; sed cum superiori tempore multum diuque sit philosophatus, non pari animi mœrore mortem suscipiet. Ac ipsa proinde, sive præsens, sive in expectatione posita sit, majorem huic quam illi terrorem inculcit.

502 S. Cyrill. — Sane is qui læditur, præ tristitia quidem incenditur: cum autem acceptam injuriam ulcisci, aut par referre non possit, interdum idcirco divitiarum justitiarum aculeum in subsidium vocat.

S. Maximi. — Nemo flagitiosorum est, qui id quod juris sit esse malum non arbitretur.

S. Clement. orat. « Quis dices salvandus sit, » § 11. — Vende quæ habes. Quid est quomobrem quidam non prompto animo hoc suscipiant, ut facultates suas abjiciant, atque affectum earum, immodicamque cupiditatem, necnon vigilias in iis augendis, morbos, curas, et spinas vitæ, quibus semen suffocatur.

S. Nili. — Magnum iis qui virtuti comparandæ student, impedimentum avertit præposterus ille erga hujus mundi res affectus, ac sæpe, tum corpori, tum animæ perniciem invehit. Quid enim Naboth Israelitam in exitium conjecit? an non invidiosa vinea ei mortem accersivit, ut quæ vicinum Ahab ad ipsius cædem excitaret? Quid autem duas tribus et dimidiam alterius impulit, ut extra promissionis terram subsisterent? an non pecorum multitudo? Quid etiam Lot ab Abrahamo disjinxit? an non ingens armentorum numerus, perpetua inter pastores jurgia movens, quoad prorsus eos ab invicem avulsit?

Joseph. — Nulla tam nefaria via est, quæ non quæstus causa ineatur.

Fortassis] animum ad eam sententiam non adiecisti, quam quidam apte ad hunc modum extulit: Ne festines ditari, ne statim in paupertatem incidas.

Hominibus illis qui avaritiam ac parcimoniam ad extremum colunt, multas divina providentia detrimentorum occasiones parare consuevit.

Philonis. — Divitiarum pulchritudo, non in crumenis, sed in pauperum egestate levanda posita est.

S. Nili. — Nihil omnino tibi studio est, non præclara vita, non recta doctrina, non oppressorum cura, non quidquam aliud, præter hoc unum, quod amas, atque in votis habes, et colligis oloconitidem.

περιουσιαν, ἀλλ' εἰ πλέον τι τῆς πολλῆς ταύτης ἀπολαύει.

Ὁ καταμαλακισθεὶς, καὶ τοῖς παροῦσιν ἑαυτὸν προσηλώσας, ἀποσπώμενος καὶ χωριζόμενος, μειζόνως δάκνεται, καὶ μᾶλλον ὀδύρεται καὶ θρηνεῖ. Ὁ δὲ πένης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πολλὰ φιλοσοφῆσας κατὰ τὸν ἐμπροσθεν χρόνον, οὐ μετὰ τούτης δέξεται τῆς ἀθυμίας τὸν θάνατον, ὥστε καὶ παρῶν, καὶ προσδοκώμενος, ἐκείνῳ μᾶλλον ἔστι φοβερὸς ἢ τούτῳ.

Πάντως ὁ ἀδικούμενος, καταφλέγεται μὲν ὑπὸ λύπης, ἀμύνασθαι δὲ οὐκ ἔχων, ἢ διὰ τῶν ἰσῶν ἐλθεῖν, ἢ ἐπὶ ὅτι διὰ τοῦτο τῆς ἀνωθεν δίκης τὸ κέντρον καλεῖ πρὸς ἐπικουρίαν.

Πέφυκεν ἕκαστος τῶν κακούργων ἀνδρῶν, τὸ δίκαιον εἶναι νομίζειν κακόν.

Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα. Τί οὐ προχείρως δέχονται τινες τὴν ὑπάρχουσαν οὐσίαν ἀπορρίψαι, τὴν πρὸς αὐτὰ συμπάθειαν, τὴν ὑπεράγαν ἐπιθυμίαν, τὴν περὶ αὐτὴν ἀγρυπνίαν, τὴν νόσον, τὰς μερίμνας, τὰς ἀκάνθας τοῦ βίου, αἱ τὸ σπέρμα τῆς ζωῆς συμπνίγουσιν;

Μέγα τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἐπειγομένοις ἐμπόδιον ἡ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων συμπάθεια, καὶ ψυχῇ καὶ σώματι πολλάκις βλεθρὸν προξενούσα. Τί γὰρ Ναβουθαὶ τὸν Ἰσραηλίτην ἀπώλεσεν; οὐκ ἀμπελος ἐπιφθορὸς αἷτιος αὐτῷ θανάτου γεγένηται, πρὸς φόνον αὐτοῦ κινήσας τὸν γείτονα Ἀχαάβ; Τί δὲ τὰς δύο ἡμισυ φυλάς ἔξω τῆς ἐπαγγελλομένης γῆς μείναι παρίσχευασεν; οὐ πλῆθος κτηνῶν; Τί δὲ καὶ τὸν Λῶτ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἐχώρισεν; οὐχ ὁ τῶν βοσκημάτων πολὺς ἀριθμὸς, συνεχεῖς τοῖς ποιμέσι κινήσας τὰς ἐριδὰς, ἕως αὐτοῦς τέλεον ἀπέβρῃξεν ἀπ' ἀλλήλων;

Πᾶσαν ἀθέμιτον ὁδὸν ποιεῖ τὸ κέρδος.

Ἵσως οὐκ ἐπέστησας τῷ προσφυῶς χρησιμοδοτοῦντι, καὶ λέγοντι· Μὴ σπεῦδε πλουτεῖν, μὴ ταχὺ πένης γένη.

Τοῖς τὴν ἀκραν φιλοχρηματίαν καὶ φειδωλίαν ἐρησκηκόσιν ἀνθρώποις, πολλὰς πρὸς ζημίαν ἀφορμὰς ἡ Πρόνοια περιποιεῖν εἴσθαι.

Πλούτου τὸ κάλλος οὐκ ἐν βαλανείοις, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν χρηζόντων ἐπικουρίᾳ.

Οὐδὲν πάμπαν σπουδάζεται παρὰ σοῦ, οὐ βίος λαμπρὸς, οὐ λόγος ὀρθὸς, οὐ προστασία τῶν θλιβομένων, οὐ τὰ ἐξῆς, πλὴν τοῦ φιλεῖν, καὶ δι' εὐχῆς ποιεῖσθαι, καὶ συλλέγειν τὰ ἐλοκωνίτιδα.

ΤΙΤΑ. Γ'. — *Περὶ ἔργων καὶ πράξεων· καὶ ὅτι ὅποιά τις ὀρᾷ, τοσαῦτα καὶ ὀφίσταται· καὶ ὡς κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν καὶ ὁ μισθὸς ἐξομοιοῦται παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.*

« Ἐάν τις δῶ μῶμον τῷ πλησίον, ὡς ἐποίησεν αὐτῷ, ὡσαύτως ἀντιποιηθήσεται αὐτῷ· σύντριμμα ἀντὶ συντρίμματος· ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ· ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. Καθότι ἂν δῶ μῶμον ἀνθρώπῳ, οὕτω δοθήσεται αὐτῷ. »

« Κατέδραμον ὀπίσω Ἀδωνιβεζέκ, καὶ κατέλαβον αὐτόν, καὶ ἀπέκοψαν τὰ ἄκρα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν Ἀδωνιβεζέκ· Ἐβδομήκοντα βασιλεῖς τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν αὐτῶν καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν ἀποκεκομμένοι, ἦσαν συλλέγοντες τὰ ὑποκάτω τῆς τραπέζης μου. Καθὼς οὖν ἐποίησα, οὕτως ἀνταπέδωκέν μοι ὁ Θεός. »

« Οἱ σπείροντες τὰ ἄτοπα, ὀδύνας θείουσιν ἑαυτοῖς. »

« Ἀποδοθεῖη αὐτῷ ὃ ἔπραξεν. »

« Κενὰ κενόις ἀποδότηται. »

« Ἀνταπόδομα χειλέων αὐτοῦ δοθήσεται αὐτῷ. »

« Ἐδονται τῆς ἑαυτῶν ἔδοῦ τοὺς καρπούς, καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας πλησθήσονται. Ἐξετασμός γάρ ἀσεβεῖς ἐλεῖ. »

« Ταχταινόμενος ἀγαθὰ, ζητεῖ χάριν· ἐκζητοῦντα δὲ κακὰ καταλήφεται αὐτόν. »

« Ὁ σπείρων φαῦλα, θερίσει κακὰ· ματαιότητα δὲ ἔργων αὐτοῦ συντελέσει. »

« Δότε αὐτῇ ἀπὸ τῶν καρπῶν χειρῶν αὐτῆς. »

« Ὅν τρόπον ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι. Τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται εἰς κεφαλὴν σου. »

« Τὰ γεννηματὰ τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται. »

« Οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ· πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ δοθήσεται αὐτῷ. »

« Ἐγὼ Κύριος ἐτάζων καρδίας, καὶ δοκιμάζων νεφροὺς, τοῦ δοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τοὺς καρπούς τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ. »

« Καθὼς ἐποίησε, ποιήσατε αὐτῇ. »

« Κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτῶν ποιήσω αὐτοῖς, καὶ τοῖς κρίμασιν αὐτῶν ἐκδικήσω αὐτούς, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. »

« Δι' ὧν τις ἁμαρτάνει, διὰ τούτων κολάζεται. »

« Οἱ φυλάξαντες ὁσιότητα, δοιωθήσονται. »

« Μὴ ποιεὶ κακὰ, καὶ οὐ μὴ σε καταλάβῃ κακὰ. Ἀπόστηθι ἀπὸ ἀδίκου, καὶ ἐκκλινε ἀπὸ ἁμαρτίας. »

« Ἀγαθὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἐκτίσθη ἀπ' ἀρχῆς· οὕτω τοῖς ἁμαρτωλοῖς κακὰ. »

« Ἄνδρα κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ κρίνει, καὶ ἕκαστος κατὰ ἔργα αὐτοῦ εὐρήσει. »

TIT. X. — *De operibus et actionibus : et quod qualia quis facit, talia etiam ipse sustineat : quodque operibus nostris merces apud Deum nostrum respondeat.*

Levit. xxiv, 19, 20. — « Si quis dederit labem proximo suo, sicut fecit, sic fiet ei : fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet. Qualem inflixerit maculam homini, sic dabitur ei. »

Judic. i, 5-7. — « Et persecuti sunt post Adonibesech, et comprehenderunt eum, et amputaverunt extremitates manuum ejus et pedum ejus. Et dixit Adonibesech : Septuaginta reges, extremitatibus pedum ipsorum et manuum ipsorum abscissis, erant colligentes quæ caderent sub mensa mea. Quemadmodum ergo feci, ita reddidit mihi Deus. »

Job iv, 8. — « Qui serunt pessima, dolores sibi ipsis metent. »

« Reddantur ei quæ fecit. »

« Vana vanis eventura sunt. »

503 *Prov. xii, 14.* — « Retributio labiorum suorum dabitur ei. »

Prov. i, 31. — « Comedent fructus viæ suæ, et impietate sua implebuntur. Nam examinatio impios perdet. »

Prov. xi, 27. — « Qui parat bona, querit gloriam : querentem autem mala, comprehendent eum. »

Prov. xxii, 8. — « Qui seminat prava, metet mala. Vanitatem autem operum suorum perficiet. »

Prov. xxxi, 31. — « Date ei de fructu manuum suarum. »

Abd. i, 15. — « Quemadmodum fecisti, sic erit tibi : retributionem tuam convertet in caput tuum. »

Prov. xviii, 20. — « Genimina manuum suarum comedent. »

Isai. iii, 9. — « Væ iniquo : secundum opera manuum ipsius dabitur ei. »

Jerem. xvii, 10. — « Ego Dominus probans corda, et scrutans renes ; ut dem unicuique secundum vias suas, et secundum fructus adinventionum ipsorum. »

Jerem. i, 29. — « Sicut fecit, facite illi. »

Ezech. xxiv, 14. — « Secundum vias ipsorum faciam eis, et judiciis ipsorum ulciscar eos, et cognoscent quia ego Dominus. »

Sap. xi, 16. — « Per quæ quis peccat, per hæc et punitur. »

Sap. vi, 10. — « Qui custodierit sanctimoniam, sanctificabitur. »

Eccli. vii, 1. — « Noli facere mala, et non te apprehendent. Abscede ab injusto, et declina a peccato. »

Eccli. xxxix, 25. — « Bona bonis creata sunt ab initio : et eodem modo peccatoribus mala. »

Eccli. xvi, 12. — « Hominem secundum opera sua judicabit ; et unusquisque secundum actus suos inveniet. »

Eccli. xxvii, 29, 30. — « Qui fodit foveam, incidet in eam : et qui statuit laqueum, in eo capietur. Qui facit mala, in eis involvetur ; neque cognoscat unde ipsi venient. »

Luc. vi, 37, 38. — « Nolite judicare, et non iudicabimini : nolite condemnare, et non condemnabimini. Dimittite, et dimittetur vobis : date, et dabitur vobis. Mensuram bonam, et confertam, et coagulatam, et superfluentem dabunt in sinum vestrum. Qua enim mensura mensi fueritis, remetietur vobis. »

Galat. vi, 7, 8. — « Nolite errare. Deus non irridetur. Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem : qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. »

Ephes. vi, 8. — « Unusquisque quodcumque bonum fecerit, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber. »

S. Basilii. — Bona res est spes misericordie. Ait enim : *Potestas Dei est, et ab eo misericordia ; quia tu reddes unicuique juxta opera sua* (Psal. lxi, 12, 13).

Qua mensura mensi fueritis, inquit, eadem etiam remetietur vobis (Matth. vii, 2). Fratrem oppressisti ? Idem exspecta. Inferiorum bona rapuisti ? pauperes pugnīs contudisti ? maledictis proscidisti ? contumeliis aspersisti ? falsis sermonibus læsisti ? alienis lectis insidias struxisti ? pejerasti ? patrum terminos transtulisti ? in pupillorum bona invasisti ? viduas oppressisti ? præsentem voluptatem bonis in pollicitatione reconditis potiore habuisti ? pares vices præstolare. Qualia quisque seminat, eadem et metet (Galat. vi, 8). Consimili modo si quid a te factum est boni, hujus quoque uberem mercedem præstolare.

504 S. Greg. Nysseni. — Justum Dei judicium affectionibus nostris exæquatur. Et qualia sunt quæ gesserimus, talia nobis rependuntur. Necesse est enim id quemque metere quod seminaverit : neque aliter fieri potest. Semen porro est humana voluntas ; messis autem, merces quæ huic animi inductioni persolvitur.

Dignam semente messem facis. Acerbitatem crudelitatemque sevisti : modo manipulos collige.

TIT. XI. — *De felicitate et infelicitate : et quod nec ob prosperos successus efferri quisquam debeat, nec ob adversos demitti.*

Prov. xix, 8, 9. — « Divitias et paupertatem ne dederis mihi, sed constitue mihi necessaria et sufficientia, ne forte satius illiciar ad negandum, et dicam : Quis me videt ? aut egestate compulsus, furer, et perjurem nomen Domini. »

Eccli. xi, 25. — « In die bonorum ne sis immemor malorum : et in die malorum ne sis immemor bonorum. »

Eccli. xiii, 25, 9. — « Memento temporis famis in tempore abundantie : et necessitatis et paupertatis in diebus divitiarum. A mane usque ad vespere

« Ὁ ὀρύσσων βόθρον, ἐμπιεύεται, καὶ ὁ ἱστῶν παγίδα, ἐν αὐτῇ ἀλώσεται. Ὁ ποιῶν πονηρά, εἰς αὐτὰ ἐγκυλισθήσεται, καὶ οὐ μὴ ἐπιγνῶ πόθεν ἦκει αὐτῷ. »

« Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε· μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε. Ἀπολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε. Δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν. Μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον, καὶ σεσαλευμένον, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. Ὥ γὰρ μέτρῳ μετρήτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. »

« Μὴ πλανᾶσθε· θεὸς οὐ μυχτηρίζεται. Ὁ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἀνθρώπος, τοῦτο καὶ θερίσει. Ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ταυτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον. »

« Ἐκαστος δὲ ἐὰν ποιήσῃ ἀγαθόν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ Κυρίου, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος. »

Ἀγαθὸν ἐλπίς τοῦ ἐλλείους. Τὸ γὰρ κράτος τοῦ θεοῦ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ ἔλεος· ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Ὥ μέτρῳ, φησὶ, μετρήτε, μετρηθήσεται ὑμῖν. Ἐθλίψας τὸν ἀδελφόν ; ἐκδέχου τὸ ἴσον. Ἡρπασας τὰ τῶν ὑποδεεστέρων ; κατεκονδύλισας πένητας ; κατήσχυνας ἐν λουδοραῖς ; ἐσυχοφάντησας ; κατεψεύσω ; ἀλλοτρίοις ἐπεβούλευσας γάμοις ; ἐπιώρκησας ; ὄρια πατέρων μετέθηκας ; κτήμασιν ὀρφανῶν ἐπῆλθες ; χήρας ἐξέθλιψας ; τὴν παροῦσαν ἡδονὴν τῶν ἐν εὐαγγελίοις ἀγαθῶν προετίμησας ; ἐκδέχου τούτων τὴν ἀντιμέτρῃσιν. Ὅλα γὰρ σπείρει ἕκαστος, τοιαῦτα καὶ θερίσει. Καὶ εἰ μὲν τι τῶν ἀγαθῶν πέπρακται σοι, κάκεινων ἐκδέχου πολυπλασίως τὰς ἀντιδόσεις.

Ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοκρισία ταῖς ἡμετέραις διαθέσει· ἐξομοιοῦται, καὶ οἷον ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ᾖ, τοιαῦτα ἡμῖν ἐκ τῶν ὁμοίων ἀντιπαρέχεται. Χρὴ γὰρ πάντως θερίσαι τινὰ ἀπὲρ ἱσπεῖρεν, καὶ οὐκ ἴστιν ἄλλως. Σπορὰ δ' ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη προαίρεσις· θέρος δὲ, ἡ ἐπὶ προαίρεσι ἀνταπόδοσις.

Ἀξιὼν σοὶ τῆς σπορᾶς τὸ θέρος. Πικρὰν ἱσπεῖρας, ἑρέπου τὰ δράγματα.

TIT. IA. — *Περὶ εὐπραγίας, καὶ δυσπραγίας· καὶ ὅτι οὐ χρὴ ἐπαίρεσθαι ἐν ταῖς εὐπραγίαις, καὶ συστέλλεσθαι ἐν τῇ δυσπραγίᾳ.*

Πλοῦτον καὶ πένιν μὴ μοι δῶς· σύνταξον δέ μοι τὰ δέοντα καὶ τὰ αὐταρκῆ, ἵνα μὴ πλησθεῖς ψευδὲς γίνωμαι, καὶ εἰπω, Τίς με ὀρᾷ ; ἢ πενηθεὶς κλέψω, καὶ ὁμώσω τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ. »

Ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῶν μὴ ἀμνημονήσῃς κακῶν, καὶ ἐν ἡμέρᾳ κακῶν, μὴ ἀμνημονήσῃς ἀγαθῶν. »

Μνήσθητι καιρὸν λιμοῦ ἐν καιρῷ πλησμονῆς· πτωχείαν καὶ ἐνδειαν ἐν ἡμέρᾳ πλούτου. Ἀποπρωλθεν ἕως ἱσπεῖρας μεταβαλεῖ καιρὸς· καὶ πάντα ἐστὶ ταχινὰ

ἐναντι Κυρίου. Ἄνθρωπος γὰρ σοφὸς ἐν παντί εὐλα-
βηθήσεται. »

« Ἐν ἀγαθοῖς ἀνδρὲς οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐν λύπῃ, καὶ
ἐν κακοῖς αὐτοῦ καὶ ὁ φίλος διαχωρισθήσεται. »

« Πάν ὃ ἐστὶν ἐπαχθὴ σοι, δέξαι, καὶ ἐν ἀλαλάγματι
ταπεινώσεώς σου μακροθύμησον, ὅτι δοκιμάζεται ἐν
πυρὶ χρυσοῦς, καὶ ἄνθρωποι δεκτοὶ ἐν καμίνῳ ταπει-
νώσεως. »

Κυβερνήτου χρεῖα, ἵνα καὶ ἐν γαλήνῃ τοῦ βίου
πάντων αὐτῷ κατὰ ροὴν προϊόντων, τὰς μεταβολὰς
ἐκδέχεται, καὶ μὴ ὡς ἀθανάτοις ἐπαναπαύεται τοῖς
παροῦσι, καὶ ἐν ταῖς σκυθρωποτέραις καταστάσεσι
μὴ ἀπειλπίξῃ ἐαυτὸν, μηδὲ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ
καταποθεῖς ὑποδύχιος φέρηται. Οὕτε γὰρ ὕγεια
σώματος, οὔτε νεότητος ἡνθοῦς, οὔτε εὐθύναια οἴκου,
οὐχ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου εὐημερία ἐπιπολὺ διαμένει.
Ἄλλ' ἐν τῇ εὐδία ταύτῃ τοῦ βίου ἐκδέχου ποτὲ καὶ
χειμῶνα πραγμάτων. Ἦξει γὰρ νόσος, καὶ ἤξει πε-
νία, οὐκ αἰεὶ κατὰ πρόμνην ἱσταμένου τοῦ πνεύμα-
τος, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπέρβλεπτον ἐν πᾶσι, ζηλωτὸν
ἀδόκητοι, πολλάκις ἀδοξίαι καταλαμβάνουσι, καὶ πᾶ-
σαν εὐημερίαν βίου, οἷον σπιλάδες τινὲς περιστά-
σεσιν ἀβουλήτοις συνετάραξαν. Καὶ συνέχεια τῶν
κακῶν ὥσπερ κύματά ἐστιν, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλοις ἐπαιγό-
μενα, τραχύνοντά σου τὸν βίον, καὶ περιστῶντα
φοβερόν σοι τῆς ζωῆς τὸν κλυδῶνα, ἀλλ' ὅφει ποτὲ
καὶ τοῦτον παραδραμόντα πρὸς ἡλαρότητα, καὶ λευ-
κὴν ἔντως εἰς γαλήνην τὸν βίον μεταβληθέντα. Οὗ-
τος οὖν ἐστὶν ὁ νοήμων κυβερνήτης, ὁ στοχαζόμενος
τῆς ὑποκαιμένης φύσεως, μεταχειριζόμενος τὰ συμ-
πίπτοντα, καὶ ὅμοιος ἐαυτῷ διαμένων, μήτε ἐπαιρό-
μενος ἐν ταῖς εὐθυμίαις, μήτε καταπίπτων ἐν ταῖς
συμφοραῖς.

Νότον, καὶ πένιν, καὶ ἀδοξίαν, καὶ θάνατον, καὶ
ὅσα λυπηρὰ τοῖς ἀνθρώποις, οὕτω ἐν τῇ μοίρᾳ τῶν
κακῶν καταλογίζεσθαι ἄξιον, διὰ τὸ μηδὲ τὰ ἀντι-
καίμενα τούτοις ἐν τοῖς μεγίστοις ἡμᾶς τῶν ἀγα-
θῶν ἀριθμεῖν, ὡς τὰ μὲν ἐκ φύσεώς ἐστι, τὰ δὲ καὶ
συμπερόντως πολλοῖς ἀπαντήσαντα φαίνεται.

Ἄνω νεύωμεν, ἀδελφοί· ἐν παντί καιρῷ καὶ
περιστάσει πάσῃ προβαλλώμεθα τὴν καλὴν ἐλπίδα,
μήτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις ἀποβάλλωμεν τὸν φόβον,
μήτε ἐν τοῖς λυπηροῖς τὸ εὐέλπι. Μνησθώμεν καὶ ἐν
εὐδία τῆς ζάλης, καὶ ἐν χειμῶνι τοῦ κυβερνήτου.
Ἄλλὰ μὴ ταῖς θλίψεσιν ἐκκακήσωμεν, μηδὲ γενώ-
μεθα δοῦλοι κακοί. Ἀγαθύνοντι μὲν ἐξομολογούμε-
νοι τῷ Δεσπότῃ, παιδεύοντι δὲ μὴ προστιθέμενοι·
καίτοι ποτὲ κρείσσων ὕγεια νόσος, καὶ ὑπόμνησις
ἀνείσεως, καὶ ἐπίσκεψις ἀμελείας, καὶ ἐπιστροφή
συγχωρήσεως. Μήτε διὰ τὰς συμφορὰς πίπτωμεν,
μήτε διὰ τὸν χρόνον ὑδρίζωμεν.

Μήτε ὕγειαν πᾶσαν θαυμάζωμεν, μήτε νόσον δια-

A ram mutabilur tempus : et hæc omnia citata co-
ram Deo. Homo enim sapiens in omnibus revere-
bitur. »

Eccli. xii, 9. — « In bonis viri inimici ejus in
mœrore sunt : et in malis ipsius, amicus quoque
ejus ab eo separatur. »

Eccli. ii, 4, 5. — « Omne quod tibi applicitum
fuerit, accipe, et in clamore humilitatis tuæ patien-
tiam habe : quoniam in igne probatur aurum et
argentum ; homines vero receptibiles in camino
humiliationis. »

S. Basil. in princ. Prov. — Gubernatore opus
est homini, ut in tranquillis hujusce vitæ rebus,
atque ad ipsius voluntatem fluentibus, mutationes
expectet, ac non præsentibus, tanquam si immor-
tales essent, acquiescat ; nec rursus in adversis
despondeat animum, nimiaque absorptus tristitia
pessumeat. Nec enim corporis sanitas, nec ætas
juvenilis ætatis, nec domus opes et copiæ, nec
denique reliqua vitæ felicitas diuturna est. Verum
in hujusce vitæ serenitate rerum hiemem et tem-
pestatem præstolare. Veniet siquidem, morbus,
veniet et paupertas, vento haud semper ad puppim
instante. Quin illustrem quoque in omnibus et
suspiciendam hominem inopinatæ persæpe ignomi-
niæ occupant, et omnem vitæ felicitatem ceu sco-
puli quidam, per insperatas rerum acerbitates
conturbant. Atque continua calamitatum series
speciem quendam fluctuum referunt, ut quæ aliæ
super alias cieantur, totamque vitam exasperent,
et horrendam tibi procellam accersant. Quin etiam
videbis quandoque hæc in hilaritatem transire, et
in serenam revera tranquillitatem vitam mutari.
Quocirca is prudens gubernator sit, qui subjectam
naturam apprime cognoscens, hanc scite tractet,
et sui semper similis perstans, nec secundis rebus
attollatur, nec in calamitatibus concidat

Ejusd. — Æquum minime fuerit, morbum et
egestatem, probrum et mortem, et quæcunque mo-
lesta hominibus accidunt, in malorum numero
collocare, quando nec ea quæ cum his pugnant,
505 inter summa bona numeramus. Etenim ea
partim a natura manant, partim, ut cernere est,
ad utilitatem permultis accidunt.

S. Greg. Naz. orat. ad cives Nazianzenos. —
Sursum attollamus oculos, fratres ; in omni tem-
pore et in omni rerum statu bonam spem præfera-
mus. Sic nos comparemus, ut nec in rebus se-
cundis metum, nec in adversis spem abjiciamus.
Memores simus, tum tempestatis in tranquillitate,
tum gubernatoris in tempestate. Ac non in calami-
tatibus frangamur, nec servos malos nos præbea-
mus ; bene de nobis merenti Domino contitentes,
cui vero ab ipso castigamur, recedentes : licet præ-
stabilior aliquando sanitate sit morbus, submonitio
remissione, incuria visitatio, et animadversio ve-
nia. Nec propter calamitates animis concidamus,
nec propter saturitatem insolentes nos præbeamus.

Ejusd. — Nequaquam sanitatem omnem suspi-

ciamus, nec morbum aspernemur. Divitiis fluentibus animum non adjiciamus, nec paupertatem ceu detestandum aliquid, et condemnatione dignum, divinique odii argumentum insectemur. Quinimo stolidam illam sanitatem aspernari noverimus, cujus fructus peccatum est, piūque morbum honore habeamus, propter illos qui perpetiundo vice-
runt.

Ejusd. — Nec in mœrore prosperitatem despera, nec in secundis rebus mœrorem. Annus unus quatuor temporum vicissitudines fert : atque item unius horæ momentum multas rerum permutationes.

Ejusd. in bapt. — Quandiu secundo vento navigas, naufragium time. Ita flet ut adhibito in auxilium metu, a naufragio tutior sis.

S. Greg. Naz., tetr. 27.

*Ne te ante jactes quam funem liqaveris.
Periere multi jam propinqui littori.
Subiere portum turbine acti plurimi.
Nec dolor consolationis est expers,
Nec prosperitas disciplina caret.*

Ejusd. ex Monost.

*Vento favente turbinis fac sis memor.
Ne res sæculi prosperas laudaveris
(Sentire enim supra caduca convenit),
Ne forte in altum dura me tollat via,
Ac te in ruinam deprimat pernicitas.
Casus sinistros præfero lætis tuis.
Propone binos, si lubet, boves tibi,
Quorum alter ingens carne pingui fulgeat,
Caputque in altum tollat : alter corpore
Rugis arato, quodque humi propendeat,
Det signa cunctis plurimos annos soli :
Ut ille eadem pinguis ad certissimam
Servetur, hic se nutriat, suumque herum.
Ex his duobus dic uter felicior.
Dicam velim,
An non jugi quem reddidit labor macrum ?
Opes ut amplæ te juvant, quamvis malæ,
Malisque partæ sint modis et artibus :
Quid ? an tumorem comprobas hydropici ?
Fortemne censes, quem furor mentis tenet ?
An, dulce quod est, pharmacum certam parit
Prorsus salutem ? non amarum poculum
Persæpe morbum depulit longissime ?
506 Dulcique contra sæpius crevit dolor.
Utui ergo clarum præpotens vertat Deus,
Æqua ferendum mente, donec is meam
Tandem quietum ducat in litus valem.*

S. Chrysost. — Sepultura, et corruptio, et pulvis hujus vitæ felicitatem claudunt.

S. Clem. lib. 1. Quis dives salv. — Danda est his hominibus opera, ut nullis donis præpostere se addicant, nec mala odio habeant et aversentur ; verum utrique se superiores præbeant : sic nimirum ut mala præterant, bona autem sua ad egentes transmittant.

S. Greg. Nazianz. — Deus hac de causa, meo quidem judicio, res adversas et secundas inter se nectit, ut nec molestia solamine suo carreat, nec lætitia disciplinæ sit expers ; atque ut perspecta utriusque varietate et inconstantia, ad ipsum unum oculos convertamus.

S. Basil. — Turpe est nos in rebus prosperis divinas laudes prædicare, in sinistris autem et mo-

Α πτώμεν, μηδὲ πλούτιον βέοντι προστιθώμεθα, μήτε πενίας καταξανιστώμεθα, ὡς ἀποπτύστου πάντη, καὶ κατακρίτου, καὶ τῆς μισουμένης μερίδος· ἀλλ' εἰδω-
μεν καὶ ὑγίαν περιφρονεῖν ἀσύνητον, ἥς καρπὸς ἀμαρτία, καὶ νόσον τιμῆν ὁσίαν, αἰδοῦμενοι τοὺς διὰ πάθους νικήσαντας.

Μήτε ἀθυμῶν ἀπαιπίσης εὐημερίαν, μήτε εὖ καὶ χαλῶς πράττων, ἀθυμίαν. Εἰς ἑνιαυτὸς τέσσαρας ὥρας φέρει, καὶ μὴ βροτὴ καιροῦ πολλὰς πραγμάτων μεταβολάς.

Β Ἔως ἱξουρίας πλεῖς, φοβήθητι τὸ ναυάγιον, καὶ ἥττον ναυαγήσεις, τῇ δειλίᾳ βοηθῶ χρώμενος.

Μὴ μέγα εἰπῆς εὐπλοῶν πρὸ πείσματος.
Πολλοὶ πρὸς ὄρμον εὐπλοῶν ἔδω σκάφος
Πολλοὶ προσωρμίσθησαν ἐκ τρικυμίας.
Μὴτε τὸ ἀλγυνόν ἀπαρμύθητον,
Μὴτε τὸ εὖ πράττειν ἀπαιδαγώγητον.

Γ Ὅτι εὐπλοεῖς μάλιστα μέμνησο ὕλης.
Μὴ σφόδρα ἐκαίρει τοῦ βίου τὸ εὐδρομον,
Ὁ μείζων εἰδὼς τῶν ὀρωμένων φρονεῖν,
Μὴ πῶς ἐμοὶ μὲν ὕψος ἢ τὸ δύσχετον,
Σοὶ δὲ ἐπικρημνον τοῦ βίου τὸ εὐπετές.
Ἐμοῦ τὸ λυπηρὸν χρεῖσσον ἢ τὸ σὸν καλόν.
Βῶν ποτε ἴδες, τὸν μὲν ἐν φάττῃ μέγαν,
Ἐπλημένον, στίλβοντα τῇ εὐπραγίᾳ.
Τραχηλιῶντα, τὸν κάτω νενευκότα.
Ῥικνὸν δὲ συμβόλοις γεωργίας·
C Ἐπειτα τὸν μὲν εἰς σφαγὴν τηρούμενον,
Τὸν δὲ τρέποντα αὐτὸν τε καὶ δεσπότην.
Τούτων τίς ἐστὶν εὐτυχέστερος,

Εἰπέ.
Οὐχ ὁ στενὸς τε καὶ ζυγῷ τετριμμένος ;
Εὐδελον· ἀλλὰ σοὶ γε τὸ πλάτος φίλον,
Κἂν ἢ κικλόν τε καὶ κακῶς συγκαίμενον.
Ἢ καὶ τὸν ὀγκον ὑδερῶντος αἰρέσεις,
Ἢ καὶ φρενοπλήξ ἰσχύειν σοὶ φαίνεται.
Τὸ δὲ ἡδὺ πάντων φάρμακον σωτήριον,
Οὐ καὶ τὸ πικρὸν ἐξέωσε πολλάκις.
Τὸ δὲ ἡδὺ πρὸς τὸ χεῖρον ὡς τὰ πολλὰ ἄγει,
Δέον μὴ δέχεσθαι πᾶσαν εὐαχὸς στροφὴν,
Ἔως ἂν ὀρμοῖς εὐδίοις προσωρμίσῃ.

Δ Τάφος, καὶ φθορά, καὶ κόνις, τὸ τῆς βιωτικῆς εὐημερίας συμπέρασμα.

Χρὴ μήτε ἀγαθὰ τινα προστεθεικέναι τούτοις ἀνθρώποις οὖσιν, μήτε αὐ κακὰ ἀπεχθάνεσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπάνω εἶναι ἀμφοῖν, τὰ μὲν πατοῦντα, τὰ δὲ τοῖς δεομένοις παραπέμποντα.

Πλέκει ταῦτα δι' ἀλλήλων ὁ θεὸς, ἐμοὶ δοκοῦν, ἵνα μήτε τὸ λυποῦν ἀθεράπευτον ἢ, μήτε τὸ εὐφραίνειν ἀπαιδαγώγητον· καὶ ἵνα τὸ τούτοις ἀστατον καὶ ἀνώμαλον θεωρήσαντες, πρὸς αὐτὸν μόνον βλέπω-
μεν.

Αἰσχρὸν εὐλογεῖν μὲν ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς χρηστοτέροις, σιωπῆν δὲ ἐπὶ τοῖς σκυθρωποτέροις καὶ ἐπιπόνους

πράγμασιν· ἀλλὰ τότε καὶ πλέον εὐχαριστεῖν δεῖ, εἰδότες, ὅτι ὃν ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μυστιχοῖ δὲ πάντα υἱὸν, ὃν παραδέχεται.

Τάφος διαδέχεται τὸ τῆς δόξης τέλος.

Ὅσπερ ἀπειροχάλων τὸ λίαν ἐπαίρεσθαι ταῖς εὐσπλαγχνίαις, οὕτως ἀνάνδρων τὸ καταπτήσσειν ἐν τοῖς πταίσμασιν. Ὁξεία γὰρ ἐν ἀμφοτέροις ἡ μεταβολή.

Καθάπερ ἴδιόν ἐστι τοῦ φωτός τὸ φωτίζειν, οὕτως ἴδιον Θεοῦ τὸ ἐλεεῖν καὶ οἰκτεῖρειν τὰ οικεῖα ποιήματα. Ἐλεήμων γὰρ καὶ οἰκτίρμων ὁ Κύριος, κατὰ τὴν φωνὴν Δαβίδ. Μήτε οὖν ἀπογνῶς, μήτε καταφρονήσης.

Πάντων σου τῶν πραγμάτων κατενοουμένων, ἐκδέχου μεταβολήν. Καὶ πάλιν ὑπὸ ἀπροσδοκῆτων συμφορῶν κυκλούμενος, φαντάζου τὰ χρηστά, καὶ τὰ κρείττονα.

Ὁὐ γὰρ χρηὴ δυσφορεῖν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιθυμεῖν ἐπὶ ταῖς πολλαῖς θλίψεσι. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἐθλιψά σε καὶ ἐλιμαγχόνησά σε, ἵνα ψωμισθῇς τὸ μάννα τῆς γνώσεως, καὶ ἐπ' ἐσχάτων εὖ σε ποιήσω.

Ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος ὁμοιούμενος πελάγει, κυματώσεις καὶ στροφάς παντοίας προσδέχεται, κατὰ τὴν εὐπραγίαν καὶ κακοπραγίαν. Ἰδρυται γὰρ οὐδὲν τῶν ρηγευῶν, ἀλλὰ ὥδε κακείσε διαφέρεται, οἷα σκάφος θαλαττεύον ὑπ' ἐναντίων πραγμάτων.

ΤΙΤΑ. ΙΒ'. — *Περὶ εὐθηνίας καὶ εὐπορίας· καὶ ὅτι ἐν ταῖς εὐπορίαις φιλεῖ τὰ ἀμαρτήματα γίνεσθαι.*

« Ἐφαγεν Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡγαπημένος. »

« Φαγὼν καὶ ἐμπλησθεὶς, πρόσσεχε σεαυτῷ, μὴ ἐπιλάβῃ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. »

« Μὴ φαγὼν, καὶ ἐμπλησθεὶς, καὶ οἰκίαν καλὰς οἰκοδομήσας, καὶ κατοικήσας ἐν αὐταῖς, καὶ τῶν προβάτων σου, καὶ τῶν βοῶν σου πληθυνθέντων, ἀργυρίου καὶ χρυσίου πληθυνθέντων σοι, μὴ ὑψωθῇς ἐν τῇ καρδίᾳ σου. »

« Φαγὼν καὶ πῶν πρόσσεχε σεαυτῷ, μὴ πλανηθῇ ἡ καρδίᾳ σου, μὴ ἀπατηθῇς ἐν χορτασίᾳ κοιλίας. »

« Ἐμεγαλύνθησαν καὶ ἐκλούτῃσαν· ἐλιπάνθησαν, ἐστεατώθησαν, καὶ παρέδωκαν λόγους μου εἰς πονηρίαν. »

« Τοῦτο ἀνόμημα Σοδόμων, ὅτι ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ πλησμονῇ ἄρτων, καὶ ἐν εὐθηνίᾳ οἴνου ἐσπατάλων αὕτη καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς, καὶ χεῖρὸς πτωχοῦ, καὶ πένητος οὐκ ἀντελαμβάνοντο, καὶ ἐποίησαν ἀνόμημα ἐνώπιόν μου. »

« Πρόσεχε μὴ ἀποπλανηθῇς, καὶ ταπεινωθῇς ἐν εὐφροσύνῃ σου. »

Αἱ εὐθηνίαι τοῦ βίου ἀντὶ πειρατηρίων γίνονται τοῖς πολλοῖς.

A lestis conticere. Imo vero tum ampliores quoque gratias agere debemus, illud exploratum habentes, quod quem Deus amat, hunc castigat, et flagellat omnem filium quem recipit (Hebr. xii, 6).

S. Chrysost. — Gloriæ finem tumultus excepturus est.

Josephi. — Quemadmodum ineptorum hominum est rebus præclare gestis gloriari, sic et ignavorum est erratis consternari. Velox enim in utrisque mutatio est.

S. Nilii. — Quemadmodum lucis proprium est splendorem asserre : sic etiam Dei, rebus a se conditis misericordiam impertire. Nam misericors et miserator est Dominus, ut David inquit (Psal. cx, 4). Quamobrem ita te compara, ut nec desperatione frangaris, nec ipsum contemnas.

Cum res omnes tuæ ex sententia succedunt, mutationem exspecta. Ac rursus cum inopinatis calamitatibus undique obsideris, meliora et leniora cogita.

Ob adversos rerum eventus discruciaci minime convenit, verum in multis afflictionibus bono animo esse. Ob eam enim causam affixi te, inquit, et fame oppressi, ut scientiæ manna ederes, ac benigne tandem tibi facerem.

Vitæ hominum maris instar fluctus innumeros, variasque, tum in prosperis, tum in adversis rebus mutationes admittit. Neque enim terrenarum rerum quidquam firmum et stabile est : verum huc atque illuc ceu navis ventis validis agitata, fertur.

TIT. XII. — *De abundantia et fertilitate : et quoa eo tempore peccata patrari soleant.*

Deut. xxxii, 15. — « Comedit Jacob, repletusque est, et recalcitravit dilectus. »

Deut. vi, 12. — « Cum comederis et saturatus fueris, attende tibi, ne obliviscaris Domini Dei tui. »

Deut. viii, 12-14. — « Ne cum comederis, et saturatus fueris, et domos ædificaveris, et habitaveris in eis, cumque oves tuæ et boves tui multiplicati fuerint, et multiplicatum fuerit tibi aurum et argentum, extollaris in corde tuo. »

Prov. xiiii, 1. — « Cum comederis et biberis, attende tibi ipsi, ne dilatetur cor tuum. Ne seducas in alimonia ventris. »

507 Jerem. v, 28. — « Magnificati sunt, et divites facti sunt impinguati, et adipe obesi ; et pravaricati sunt sermones meos in malum. »

Ezech. xvi, 49, 50. — « Hæc est iniquitas Sodomæ, quia in superbia, et saturitate panum, et in abundantia vini luxuriatæ sunt, hæc et filiæ ejus, et manus pauperis et egeni non apprehenderunt, et inique egerunt coram me. »

Eccli. xiii, 8. — « Cave ne seducas, atque humilieris in lætitia tua. »

S. Basil. — Vitæ prosperitates tentationum loco plerisque contingunt.

Didymi contra Manichæos. — Solent peccata ex A inconditarum turbarum multitudine, et rerum necessariorum abundantia nasci.

TIT. XIII. — *De insidiis, et iis qui proximis insidiantur.*

Psal. vii, 15. — « Lacum aperuit, et effodit eum, et incidet in foveam quam fecit. »

Psal. ix, 16. — « In laqueo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. »

Psal. lvi, 7. — « Foderunt ante faciem meam foveam, et inciderunt in eam. »

Psal. cxi, 10. — « Cadent in retiaculo suo peccatores. »

Prov. xvi, 27. — « Qui fodit foveam, incidet in eam; et qui volvit lapidem, revertetur ad eum. » B

Prov. xix, 5. — « Homo qui præparat coram amico suo rete, hoc involvit pedibus suis. »

Eccle. i, 8. — « Qui fodit foveam, incidet in eam; et qui dissipat sepem, mordebit eum coluber: qui aufert lapides, affligetur in eis. »

Eccle. xvi, 29. — « Qui foveam fodit, incidet in eam: et qui statuit laqueum, in illo capietur. Et qui facit mala, in eis devolvetur, et nesciet unde veniant ipsi. »

S. Nili. — Quare discipulus? quare etiam insidiator, magistro suo insidias struens, et Judam illum æmulatur, qui magistri sui proditor exstitit?

TIT. XIV. — *De inimicis, et casu ipsorum; et quod C de inimicorum calamitate minime sit gaudendum.*

Prov. xxiv, 17. — « Si ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas super eum; neque in lapso ipsius gloriari: quia videbit Dominus, et non placebit illi, et avertet iram suam ab ipso. Ne læteris super illos qui male agunt. »

Prov. xxv, 21. — « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, pota eum. Hoc enim faciens, carbonem ignis colliges super caput illius, et Dominus reddet tibi. »

Mich. vii, 8. — « Ne insultes mihi, inimica mea, quia cecidi: resurgam enim. »

Abd. i, 12. — « Ne læteris super filios Juda in die perditionis eorum; et ne magna loquaris in die D angustiae. »

Ezech. xxv, 6, 7. — « Hæc dicit Dominus: Pro eo quod plausisti manibus, et insonuisti pede tuo, et insultasti ex animo tuo super terram Israel: idcirco ego extendam manum meam super te, et tradam te in direptionem gentibus, et interficiam te ex populis, et perdam te perditione. »

508 *Ibid. 3-5.* — « Hæc dicit Dominus: Pro eo quod gavisi estis super sanctuarium meum, quia pollutum est, et super domum meam, quia profecti sunt in captivitatem: idcirco ego tradam vos filiis Kedem in hæreditatem; et ponent sarcinas suas in te, et ponent in te tentoria sua. Ipsi comedent fructus tuos, et ipsi bibent pinguedinem

Φιλοῦσι τὰ ἁμαρτήματα ἐκ πλεθους δόλων, καὶ εὐθηνίας τῶν ἀναγκαίων τίχτεσθαι.

TITA. II'. — *Περὶ ἐπιβουλῆς, καὶ τῶν ἐπιβουλευόντων τοῖς πλησίον.*

« Λάκκον ὥρυεν, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτόν. καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον. »

« Ἐν παγίδι ταύτῃ ἥ ἐκρυψαν, συνελήφθη ὁ ποῦς αὐτῶν. »

« Ὁρυξαν πρὸ προσώπου μου βόθρον, καὶ ἐνέπεσαν εἰς αὐτόν. »

« Πεσοῦνται ἐν ἀμφιδλήστρῳ αὐτῶν οἱ ἁμαρτωλοί. »

« Ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίῳ, ἐμπεσεῖται εἰς αὐτόν. Ὁ δὲ κυλίῳ λίθον, ἐφ' ἑαυτὸν κυλίει. »

« Ὁς παρασκευάζεται ἐπὶ πρόσωπον τοῦ ἐκρυψαν, δίκτυον, περιβάλλει τοῖς ἐκρυψαν ποσίν. »

« Ὁ ὀρύσσων βόθρον, εἰς αὐτόν ἐμπεσεῖται, καὶ καθαιροῦνται φραγμὴν, δέχεται αὐτὸν ὄρις· ἐξαιρῶν λίθους διαπονηθήσεται ἐν αὐτοῖς. »

« Ὁ ὀρύσσων βόθρον εἰς αὐτόν ἐμπεσεῖται, καὶ ὁ ἱστών παγίδα, ἐν αὐτῇ ἀλώσεται. Ὁ ποιῶν πονηρά, εἰς αὐτὰ κυλισθήσεται, καὶ οὐ μὴ ἐπιγῶν πόθεν ἔχει. »

Διὰ τί μαθητὴς; διὰ τί καὶ ἐπιβουλος, τῷ ἰδίῳ διδασκάλῳ ἐπιβουλεύων, καὶ τὸν Ἰούδαν ἐκείνον μιμούμενος, τοῦ ἰδίου διδασκάλου προδότην γενόμενον;

TITA. IΔ'. — *Περὶ ἐχθρῶν καὶ πτώσεως αὐτῶν· καὶ ὅτι οὐ δεῖ χαίρειν ἐπὶ τῇ κακοπραγίᾳ τῶν ἐχθρῶν.*

« Ἐάν πύση ὁ ἐχθρὸς σου, μὴ ἐπιχαρῆς αὐτῷ, ἐν δὲ τῷ ὑποσκελισματι αὐτοῦ μὴ ἐπαίρου. Ὅτι ἔψεται Κύριος, καὶ οὐκ ἀρέσει αὐτῷ, καὶ ἀποστρέψει τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ. Μὴ ἐπύχαιρε ἐπὶ κακοποιῶσι. »

« Ἐάν πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς σου, ψώμιζε αὐτόν, καὶ ἐάν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. Τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἀνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ Κύριος ἀνταποδώσει σοι ἀγαθά. »

« Μὴ ἐπύχαιρέ μοι, ἡ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα· καὶ γὰρ ἀναστήσομαι. »

« Μὴ ἐπύχαιρε ἐπὶ τοῖς υἱοῖς Ἰούδα ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν, καὶ μὴ μεγαλοῤῥημονήσης ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. »

« Τάδε λέγει Κύριος· Ἀνθ' ὧν ἐπεκρότησας τῇ χειρὶ σου, καὶ ἐπεψόφησας τῷ ποδί σου, καὶ ἐπέχαρες ἐκ ψυχῆς σου ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σέ, καὶ δώσω σε εἰς διαρπαγὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐξολοθρεύσω σε ἐκ τῶν λαῶν, καὶ ἀπολέσω σε ἀπωλείᾳ. »

« Τάδε λέγει Κύριος· Ἀνθ' ὧν ἐπεχάρητε ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ μου, ὅτι ἐδεσθλώθη, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα ὅτι ἐπορεύθησαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ· διὰ τοῦτο ἐγὼ δώσω ὑμᾶς τοῖς υἱοῖς Κέδεμ εἰς κληρονομίαν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν σοὶ σὺν τῇ ἀπαρτίᾳ αὐτῶν, καὶ δώσουσιν ἐν σοὶ τὰ σκευώματα αὐτῶν. Αὐτοὶ φάγονται τοὺς καρπούς σου, καὶ αὐτοὶ πίονται τὴν πύον

τητά σου. Καὶ δώσω τὴν πόλιν τοῦ Ἀμών εἰς νομέας καμήλων, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἀμών εἰς νομέας προβάτων. »

Νουθετεῖσθαι δεῖ τῇ τῶν πλησίων πληγῇ, καὶ διὰ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν τὰ οἰκτεῖα εὖ τίθεσθαι.

Φύλασσε σαυτὸν, πτώμα δ' ἄλλου μὴ γέλα.

Μὴ γελᾷσης πτώμα τοῦ πέλας. Διάβαινε δὲ ἀσφαλῆς, ὅση σοι δύναμις, ἀλλὰ καὶ δίδου χεῖρα χαμαὶ κειμένῳ.

Χρηστοὺς εἶναι χρή τοῖς προσμπεσοῦσι, καὶ τῷ ἐλέῳ κτᾶσθαι τὸν ἑλεον.

Ἐν ταῖς ἀλλοτρίαις συμφοραῖς τὰ οἰκτεῖα εὖ τίθεσθαι χρή. καὶ δανείζειν Θεῷ τὸν ἑλεον ἐλέους χρηζοντας, καὶ μὴ καταφρονεῖν τῶν ἀνθρώπων, ἀνθρώπους ὄντας.

— Ὅταν ἴδῃς τὸν ἐχθρὸν ἐμπεσόντα εἰς τὰς χεῖρας τὰς σῆς, μὴ νόμιζε τιμωρίας, ἀλλὰ σωτηρίας ἐκείνων εἶναι τὸν καιρὸν. Διὰ τοῦτο τότε μάλιστα φείδεσθαι δεῖ τῶν ἐχθρῶν, ὅταν αὐτῶν γενώμεθα κύριοι. Πολλοὶ βασιλεῖς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐλθόντες, τοὺς πάλαι λευπηκότας λαβόντες, ἀξίον αὐτῶν εἶναι ἐνόμισαν δίκην μὴ ἀπαιτῆσαι τῶν πεπλημμελημένων, καὶ τῆς ἐξουσίας ἡ περιουσία καταλλαγῆς ὑπόθεσις γέγονεν.

Οὐδὲν ἀσφαλέστερον τοῦ φείδεσθαι τῶν ἐχθρῶν οὐδὲν σφαλερώτερον τοῦ βούλεσθαι διακδικεῖν ταυτὸν καὶ ἀμύνεσθαι.

Πολλῷ μείζον καὶ καρδαλιώτερον τὸ φείσεσθαι τοῦ διαφθεῖραι. Ὁ μὲν γὰρ διαφθείρας τὸν ἐχθρὸν, καὶ καταγνώσεται πολλάκις ἑαυτοῦ, καὶ πονηρὸν ἔξει συνειδὼς, καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐκείνης διωκόμενος. Ὁ δὲ φεισάμενος, μικρὸν καρτερήσας χρόνον, γάννυται μετὰ ταῦτα καὶ τρυφᾷ, χρηστὰς καὶ ἀμείνους κτησάμενος ἐλπίδας, καὶ τὰς ἀμοιβὰς τῆς ἀνεξικακίας παρὰ τοῦ Θεοῦ προσδοκᾷ. Καὶ εἰ ποτε παραπέσῃ τινὶ δεινῷ, μετὰ πολλῆς πέρρησις ἀπαιτήσῃ τὸν Θεὸν τὴν ἀντίδοσιν.

Περιφανὴς καὶ ἀξιοζήλωτος ἀγαθότης ἐστίν, δηλαδὴ τὸ ὀρέγειν ἑλεον τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς αἰρουμένοις, καὶ τὴν χεῖρα φέρειν ἐπὶ χουρον βούλεσθαι ἐξ καὶ σώζειν αὐτοὺς, οὐκ ἐμβαίνοντας μᾶλλον, καὶ οἶον κειμένοις ἐποχουμένους, καὶ τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἀθλιότητος καταμειδῶντας ἀφιλοικτιρμόνως, δρῶντας δὲ μᾶλλον ἐκείνα, τὰ δι' ὧν ἔξω γένοιντο παγίδος, ποιούμενους δὲ καὶ λιτὰς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὸν τῶν ἑλῶν ἐξουσιάζοντα.

Τὰς συμφορὰς ἐλεεῖν, οὐ μισεῖν προσήκεν.

Οὐ χρή ἐπὶ παντὶ πτώματι καὶ πάσῃ ἀμαρτίᾳ ἀνθρώπου ἐπαίρεσθαι, οὐδὲ ἐπικαίρειν ποτὲ τῷ ὑποσχετλιασθέντι, κἀνεὶ δοκῇ ὁ τοιοῦτος ἐχθρὸς φόνιος εἶναι· μᾶλλον δὲ συμπάσχειν καὶ συναλγεῖν, καὶ εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ποιῆσθαι, δεδιότα, καὶ πεφρικότα, καὶ διαλονιζόμενον, μήποτε ὁ μὲν

A tuam. Et dabo civitatem Amon in pascua camelarum, et filios Amon in pastores ovium. »

S. Greg. Nazianz. — Ex aliorum plaga, atque ex ipsorum calamitatibus documentum ad res nostras recte componendas captare debemus.

Ejud. — Tibi ipsi cavesis, nec alterius casum derideas.

Ejud. — Ne vicini casum rideas. Verum tu quidem, quam tutissime poteris, incede, ac illi qui humi jacet, manum porrige.

Ejud. — Benignos nos esse oportet in illos qui in calamitates prius inciderunt, ac per misericordiam misericordiam nobis conciliare.

Ejud. — In alienis calamitatibus rebus nostris prospicere, et Deo misericordiam fenerare debemus cum ipsi misericordia opus habeamus; nec homines aspernari, quando ipsi homines sumus.

S. Chrysost. — Cum hostem tuum in tuas incidisse manus videris, ne tempus istud esse ultionis, sed salutis existima. Quocirca tum præsertim hostibus parcendum est, cum eos in potestatem nostram redactos habemus. Multi principes, cum arrepto imperio, eos a quibus læsi fuerant, cepissent, æquum honestumque esse censuerunt acceptas injurias minime vindicare. Atque ex potestatis amplitudine factum est ut cum eis in gratiam redierint.

Ejud. — Nihil est tutius quam inimicis ignoscere; nihil periculosius quam seipsum ulcisci.

Ejud. — Longe majus est ac fructuosius parcere quam obtruncare. Qui enim inimicum e medio sustulerit, hic se quoque frequenter accusabit, et male sibi conscius erit, singulisque diebus et horis peccato hoc cruciari se sentiet. Qui autem ignoverit, ubi patientiam aliquantisper præstiterit, in summa postmodum animi lætitia et voluptate versabitur, et meliori spe nitetur, exspectans a Deo patientiæ suæ præmium. Ac si quando in calamitatem aliquam inciderit, cum ingenti fiducia par sibi referri a Deo postulabit.

S. Cyrill. — Præclara atque æmulatione digna bonitas est, misericordiam iis qui nos odio habere volunt præstare, manumque in auxilium ferre; quin etiam eorum salutem studere, nec tam jacentibus insultare, et miseriam in qua versantur immiseri-corditer irridere, quam ea facere et moliri, quibus e laqueo eximi possint. Ac præterea supplices ad eum pro illis qui rebus omnibus dominatur, preces adhibere.

S. Nilii. — Calamitatum misereri convenit, non eas odisse.

Minime æquum est ad omnem hominis lapsum et peccatum sese insolenter efferre, et ei qui miseriis dejectus jacet, insultare, quamvis alioqui crudelissimus hostis esse videatur; verum ipsius potius vicem dolere, ac vota pro eo ad Deum facere, metuque et pavorē affici, secumque reputare, fieri

posse ut ille qui dejectus subactusque **509** est, victor tandem evadat, is vero qui stare videtur, præter expectationem suam gravissime corruat, et in ejusmodi lapsu intereat. Quamobrem inimicis omnino nos parcere oportet, cum in nostram potestatem venere.

Si quempiam raro a virtutis curriculo deflectere, et in diaboli fraudem contingat labi, cave de ipso tibi calculum sumas, eumque condemnes. Quin time potius ne tu quoque simul cadas.

Aliorum lætari calamitate, etsi quandoque justum est, tamen ab humanitate alienum.

TIT. XV. — *De beneficentia, et oblatione ex iniquis opibus facta.*

I Paral. xxi, 22, 23. — « Dixit David Orna: Da mihi locum areæ, et ædificabo in ea altare Domino: pro pecunia digna da eam mihi, et cessabit plaga a populo. Et dixit Orna ad David: Accipe tibi, et faciat dominus meus rex quod bonum est in conspectu suo. Et dixit rex: Nequaquam, enim argento quanti valuerit: quia non sumam tina Domino, ut offeram holocaustum gratis Domino Deo. Et dedit David Orna pro loco isto siclos auri, ponderis justissimi, sexcentos. »

Eccli. xxxiv, 21, 24, 28. — « Immolantis ex iniquo hostia contempta est, nec beneplacita sunt munera iniquorum. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Unus ædificans, et unus destruens; quid prodest illis nisi labor? Unus orans, et unus maledicens; cujusnam vocem audiet Dominus? »

S. Chrysost. — Qui res alterius usurpat, easque alteri tribuit, non modo misericordiæ munere non fungitur, sed et gravissimo scelere se astringit. Nam si ex iis quæ præter jus collegisti, miseris, te potius eorum misereatur, quibus infers injuriam. Etenim is demum pius habendus est, non qui multorum misereatur, sed qui neminem injuria de justitiæ fructibus id facito.

Si pauperibus seminas, quæ tua sunt semines. Aliena siquidem acerbiora zizanias sunt. Nam agrum colis quem metere non possis.

TIT. XVI. — *De redemptoribus, et procuratoribus, qui se in alienas lites injiciunt.*

Prov. xxvi, 17. — « Sicut qui apprehendit caudam canis, sic qui præest liti alienæ. »

Isa. xxxviii, 7. — « Consilium improborum iniqua vult: delere humiles sermonibus injustis, et dissipare sermones pauperum in judicio. »

Eccli. xxix, 26. — « Qui conatur multa agere, incidet in judicium. »

Eccli. xi, 9. — « De negotio quod tibi necessarium non est, ne certeris. »

TIT. XVII. — *De probis episcopis, et mandata Dei servantibus.*

Levit. xxi, 17, 23, 14. — « Omnis homo in quo fuerit macula, non accedet ut offerat. Homo cæcus, vel

A υποσκελισθείς, τροπαιογόρος, ἀναιδέιχθῃ, ὁ ἐλ νομίσας ἵστασθαι, ἐξαίσιον ὑστερον πτώμα καταβράχῃ παρὰ τὴν προσδοκίαν, καὶ ἐναποθάνῃ τῷ πτώματι. Διὰ τοῦτο τότε μάλιστα δεῖ φείδεσθαι τῶν ἐχθρῶν, ὅταν αὐτῶν γινώμεθα κύριοι.

Κάν ποῦ τινα σπανίως συμβῇ ἀποκλίνει τῆς ἀρετῆς, καὶ τῷ διαβόλῳ παραπειεῖν, μὴ θέλε τοῦτον δικάζειν, καὶ κατακρίνειν. Φοβοῦ ἐκ μᾶλλον, μὴ καὶ συμπτωματισθῇς.

Χαίρειν ἐπὶ ταῖς τῶν ἐχθρῶν ἀτυχίαις, εἰ καὶ δίκαιόν ποτε, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπινον.

TIT. IE. — *Περὶ εὐεργεσίας, ἢ προσφορῆς ἐξ ἀδίκων γινομένης.*

B « Εἶπεν Δαβὶδ τῷ Ὀρνᾶ· Δός μοι τόπον τῆς ἀλῶ, καὶ οἰκοδομήσω ἐν αὐτῇ θυσιαστήριον τῷ Κυρίῳ· ἀργυρίου δός μοι αὐτόν, καὶ παύσεται ἡ πληγὴ ἐκ τοῦ λαοῦ. Καὶ εἶπεν Ὀρνᾶ πρὸς Δαβὶδ· Ἀάδε σεαυτῷ, καὶ ποιησάτω ὁ κύριός μου ὁ βασιλεὺς τὰ ἀγαθὰ ἐν ὧπιον αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς· Οὐχί· ἀλλ' ἡ ἀγοράσω ἀργυρίου ἀξίου, ὅτι οὐ μὴ λάβω τὰ σὰ. τῷ Κυρίῳ ἀνεπαρκεῖν ὁλοκαύτως ἐδωκεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ. Καὶ ἔδωκε Δαβὶδ τῷ Ὀρνᾶ περὶ τόπου αὐτοῦ σίκλους χρυσοῦ ὀκτῆς ἑξακοσίους. »

« Θυσιάζων ἐξ ἀδίκων θυσία μεμωκημένη, καὶ οὐκ εἰς εὐδοκίαν δωρήματα ἀνθρώπων. Θύων υἱὸν ἐναντι πατρὸς αὐτοῦ, οὕτως ὁ προσάγων θυσίαν ἐκ χρημάτων πενήτων. Εἰς οἰκοδομῶν, καὶ εἰς καθαιρῶν· τίς ὠφέλεια πλείων ἢ κόπος; εἰς εὐχόμενος, καὶ εἰς καταρώμενος· τίνος φωνῆς εἰσακούσεται ὁ Δεσπότης; »

« Ὁ τὰ ἐτέρου λαμβάνων, καὶ ἐτέρῳ διδοὺς οὐκ ἠλέησεν, ἀλλὰ καὶ ἠδίκησεν ἀδικίαν τὴν ἐσχάτην. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεεις ἐξ ὧν ἀδικεῖς, ἐλέησον οὐς ἀδικεῖς. Εὐσεδῆς γὰρ ἐκεῖνος, οὐχ ὁ πολλοὺς ἔλεων, ἀλλ' ὁ μηδὲν ἀδικῶν. Ἐτι [f. εἰ τι] δὲ καὶ πάλιν ἔλεειν βούλη, ἐλέησον ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης.

afficiat. Quod si misericordiam impertire vis,

Εἰ σπείρεις πτωχοῖς, τὰ σεαυτοῦ σπείρον. Τὰ γὰρ ἀλλότρια ζιζανίων πικρότερα· γεωργεῖς γὰρ ἀγρόν, ὃν θερίσαι οὐ δύνασαι.

D TIT. IC. — *Περὶ ἐργολαβῶν, καὶ ἐντολέων, εἰς ἀλλοτρίας δίκας ταυτοὺς ἐμβαλλόντων.*

« Ὅσπερ ὁ κρατῶν κέρκου κυνὸς, οὕτως ὁ προεστὼς ἀλλοτρίας κρίσεως. »

« Βουλὴ τῶν πονηρῶν ἄνομα βούλεται, καταφθεῖραι ταπεινοὺς ἐν λόγοις ἀδίκους, καὶ διασκαδᾶσαι λόγους πενήτων ἐν κρίσει. »

« Ὁ διώκων ἐργολάθειαν, ἐμπεσεῖται εἰς κρίσιν. »

« Περὶ πράγματος οὐ οὐκ ἔστι σοι χρεῖα, μὴ ἐρί-θιζε. »

TIT. IZ. — *Περὶ ἐπισκοπῶν χρηστῶν, καὶ φυλαττόντων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.*

« Πᾶς ἄνθρωπος, ὃς ἂν ᾖ μῶμος ἐν αὐτῷ, οὐ προσ-ελεύεται προσφέρειν. Ἄνθρωπος τυφλός, ἢ χωλός,

ἢ κλοδοῖον, ἢ ἀπότμητος, ἢ ὃ ἂν ᾗ σύντριμμα χειρὸς ἢ ποδὸς, ἢ κυρτὸς, ἢ ἐφελος τοῦς ὀφθαλμοῦς, ἢ πτελλὸς, ἢ ὃ ἂν ᾗ ἐν αὐτῷ ψώρα ἀγρία, ἢ λειχήν, ἢ μονόρχις, οὐ προσεγγιεῖ τοῦ προσεγγεῖν θυσίας Κυρίου, ὅτι μῶμος ἐν αὐτῷ. Ἀπὸ τῶν δώρων τῶν ἁγίων φάγεται, πλὴν πρὸς τὸ καταπέτασμα οὐ προσελεύσεται, καὶ πρὸς τὸ θυσιαστήριόν μου οὐκ ἐγγίξει. Γυναῖκα πόρνην καὶ βεβηλωμένην οὐ λήψονται, ὅτι ἅγιοι εἰσίν. »

« Οἱ ἱερεῖς σου ἐνδύσονται δικαιοσύνην, καὶ οἱ ὅσιοί σου ἀγαλλιᾶσαι ἀγαλλιάσονται. »

« Γνωστῶς ἐπιγνώση ψυχὰς ποιμνίου σου, καὶ ἐπιστήσεις καρδίαν σου σαῖς ἀγέλαις. »

« Ποιμαίνετε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, ἃ οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μεταμελοῦντο, καὶ οἱ πωλοῦντες αὐτὰ ἔλεγον· Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν, καὶ οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἐπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς. »

« Ὑψὲς ἀνθρώπου, σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἀκούσαι ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον, καὶ διαστεῖλαι αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ. Ἐν τῷ λέγειν με τῷ ἀνόμῳ, ἀποστρέψαι ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ τοῦ ζῆν αὐτόν· ἔάν ὁ ἀνομος ἐκείνος τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ ἀποθάνῃται, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἐκζητήσω. Καὶ σὺ ἐάν διαστεῖλῃ τῷ ἀνόμῳ, καὶ μὴ ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ, ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ ἀποθάνειται, καὶ σὺ τὴν ψυχὴν σου ῥύσῃ. Καὶ ἐν τῷ ἀποστρέψαι δίκαιον, καὶ ποιήσει παράπτωμα, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ ἀποθάνειται, διότι οὐ μὴ μνησθῶσιν αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, καὶ τὸ αἷμα ἐκ τῆς χειρὸς σου ἐκζητήσω. Ἐάν δὲ διαστεῖλῃ τῷ δικαίῳ τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν, σὺ τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ῥύσῃ. »

« Οἶνον οὐ μὴ πῖωσι πᾶς ἱερεὺς ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν ἐσωτέραν. Ἐκ πάντων τῶν ἀπαρχῶν ὁμῶν τοῖς ἱερεῦσιν ἔσται. »

« Οἱ φυλάξαντες ὁσίως τὰ ὅσια, ὁσιωθήσονται, καὶ οἱ διδαχθέντες αὐτά, εὐρήσουσιν ἀπολογίαν. »

« Μὴ ζῆται παρὰ κυρίου κηδεμονίαν, μηδὲ παρὰ βασιλείᾳ καθέδραν δόξης. Ἐν ὅλῃ ψυχῇ σου ἐδουλοῦ τὸν Κύριον, καὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ θαύμαζε. Ἐν ὅλῃ δυνάμει σου δόξαζε τὸν ποιήσαντά σε, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ μὴ ἐγκαταλίπῃς. Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ δόξασον Ἰσραὴλ, καὶ ὅς τὴν μερίδα αὐτῶν, καθὼς ἐνετείλατό σοι. »

« Ἡγοούμενόν σε κατέστησαν; μὴ ἐκπίρου. Γίνου ἐν αὐτοῖς ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν. Φρόντισον αὐτῶν, καὶ οὕτως κάθισον, καὶ πᾶσαν τὴν χρεῖαν σου ποιήσας ἀνάπυσον, ἵνα εὐφρανθῇς δι' αὐτοὺς, καὶ εὐδοκίας χάριν λάβῃς τὸν στέφανον. »

« Ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλιππου, » καὶ τὰ λοιπά.

« Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Πέτρῳ· Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπή με; »

« Ἐγένετο φιλονεικία ἐν τοῖς μαθηταῖς, τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ

A claudus, vel naso mutilato, vel auribus amputatis, vel cuicunque **510** fuerit contritio manus aut pedis, vel gibbosus, vel ephelus oculis, vel maculosus; vel homo in quo fuerit scabies agrestis, vel impetigo, vel unius testiculi, non appropinquabit ad offerendum sacrificia Domino, quia macula est in eo. Ex donis sanctis comedet: verumtamen ad velum non accedet, et ad altare non appropinquabit. Mulierem meretricem et profanam non accipient, quoniam sancti sunt. »

Psal. cxxxī, 9. — « Sacerdotes tui induantur justitiam, et sancti tui exultatione exultabunt. »

Prov. xxvii, 23. — « Scite cognosces animas pecoris tui, et pones cor tuum super greges tuos. »

B *Zach.* xi, 4. — « Pascite oves occisionis, quas qui possederunt, interficiebant, et non agebant poenitentiam; et qui vendebant eas, dicebant: Benedictus Dominus, et divites facti sumus, et pastores earum nihil patiebantur super eis. »

Ezech. iii, 17-21. — « Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel, et ut audias ex ore meo verbum, et praecepas eis ex me. Si dicente me ad iniquum, ut avertatur a viis suis, ut vivat; si iniquus ille in iniquitate sua mortuus fuerit, sanguinem ejus de manu tua requiram. Sin tu praeceperis iniquo, nec conversus fuerit ex iniquitate sua, in injustitia sua morietur, et tu animam tuam liberabis. Et cum averterit se justus, et fecerit delictum, in peccatis suis morietur, eo quod non erunt in memoria justitiae illius; et sanguinem ejus de manu tua requiram. Si autem praeceperis justo ut non peccet, tu animam tuam liberabis. »

Ezech. xlii, 21, 30. — « Vinum non bibit omnis sacerdos, quando ingreditur in atrium interius. Ex omnibus primitiis vestris, sacerdotibus erit. »

Sap. vi, 11. — « Qui justa custodierint, sanctificabuntur: et qui didicerint ista, invenient quid respondeant. »

Eccli. vii, 4, 31. — « Noli quaerere ab homine ducatum, neque a rege cathedram honoris. In tota anima tua quaere Dominum, et sacerdotes illius suscipe. In omni virtute tua glorifica illum qui fecit te, et ministros ejus ne derelinquas. Time Dominum, et honora sacerdotem, et da illis partem suam sicut mandavit tibi. »

Eccli. xxxii, 1-3. — « Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis sicut unus ex ipsis. Curam illorum habe, et sic conside, et omni cura tua explicita recumbe, ut laeteris propter illos, et benevolentiae gratiam accipias coronam. »

Matth. xvi, 13. — « Venit Jesus in partes Caesareae Philippi, » et quae sequuntur.

Joan. xxi, 16. — « Dixit Jesus Petro: Simon Jona, diligis me plus his? » etc.

Luc. xxi, 24 seqq. — « Facta est contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse major. Jesus autem dixit eis: Reges gentium dominantur

eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic: sed qui major est in vobis, fiat sicut minor; et qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? nonne **511** qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. »

Luc. xii, 37-42. — « Beati servi illi quos, cum venerit Dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. Dixit autem Dominus: Quid, putas, est fidelis dispensator et prudens, quem constituet dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Beatus ille servus quem, cum venerit dominus, cum invenerit sic facientem. Vere dico vobis, quoniam super omnia quæ possidet constituet eum. »

Act. xx, 26-32. — « Contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium vestrum. Non enim subterfugi, quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei. Attendite ergo vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. Nunc commendo vos, fratres, Deo, et verbo gratiæ ipsius, qui potens est ædificare, et dare hæreditatem in sanctificatione. »

I Thessal. ii, 4-6. — « Ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione avaritiæ (Deus testis est), nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis; cum possemus vobis oneri esse, tanquam Christi apostoli: sed facti sumus in medio vestri, tanquam si nutrix soveat filios suos. »

I Tim. iii, 1 seqq. — « Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, ornatum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed magis modestum, non cupidum, suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos in multa subjectione cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nequit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Oportet autem et illum testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ne in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli. »

I Tim. v, 22. — « Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi. »

Tit. i, 7. — « Oportet episcopum sine crimine esse, sicut Christi apostolum et dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum,

A οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν εὐεργέται καλοῦνται. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ ὁ μείζων ἐν ὑμῖν γενέσθω ὡς ὁ νεώτερος, καὶ ὁ ἡγούμενος ὡς ὁ διακονῶν. Τίς γὰρ μείζων, ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ διακονῶν; οὐχὶ ὁ ἀνακείμενος; Ἐγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακονῶν. »

« Μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, οὓς ἰδὼν ὁ κύριος εὐρήσει γρηγοροῦντας. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι περιζώσεται, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτοὺς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς. Εἰπε δὲ Κύριος· Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ τοῦ δοῦναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον; Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ὃν ἰδὼν ὁ κύριος, αὐτὸν εὐρήσει ποιοῦντα οὕτως. Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν. »

« Διαμαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρὸς εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων ὑμῶν. Οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ. Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμεῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν περιποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. Καὶ τανῦν παραιτῶμαι ὑμᾶς, ἀδελφοί, τῷ Θεῷ, καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, τῷ δυνάμει καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν ἐν τοῖς ἁγιασμένοις. »

« Οὕτως λαλοῦμεν, οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν. Οὐτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς, οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀφ' ὑμῶν, οὔτε ἀπὸ ἄλλων, δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι· ἀλλ' ἐγενήθημεν ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ἐκ τροφῆς θάλπη τὰ ἑαυτῆς τέχνα. »

« Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, κότμιον, φιλόξενον, διδασκτικόν, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, ἀλλ' ἐπεικῆ μάλλον, ἀφιλάργυρον, τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέχνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ πολλῇ μετὰ πάσης σεμνότητος. Εἰ δὲ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστεῖναι οὐκ οἶδεν, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται; Οὐ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθείς, εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου. Δεῖ δὲ καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμόν ἐμπέσῃ καὶ παγίδᾳ τοῦ διαβόλου. »

« Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινωνεῖ ἁμαρτίαις ἁλλοτρίαις. Ἐαυτὸν ἁγνὸν τήρει. »

« Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολον καὶ οἰκονόμον· μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλὰ

φιλόξενον, φιλάγαθον πύφρονα, δίκαιον, δαίον, ἄγχαρτῃ. »

« Μηδεὶς σου περιφρονεῖτω τῆς νεότητος. Ὑπομνήσκει αὐτοὺς ἀρχαίς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάττεσθαι, παιδαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐτοιμοὺς εἶναι. »

« Ἐπισκοποῦντες, μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἐκουσίως, μὴδὲ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προθύμως κατὰ Θεόν· μὴδὲ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύπος γινόμενοι τοῦ ποιμνίου. »

Τὸν προεσιῶτα μὴ ἐπαιρέτω τὸ ἀξίωμα, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ τοῦ μακαρισμοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης, ἥ καὶ αὐτὸς τυφλωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διακόλου. Ἄλλ' ἐκεῖνο πιπείσθω, ὅτι ἡ τῶν πλειόνων ἐπιμέλεια πλειόνων ἐστὶν ὑπηρεσία. Ὡς οὖν ὁ πολλοῖς μὲν ὑπηρετῶν τετραυματισμένοις, καὶ ἀποξύνων μὲν τοὺς ἰχῶρας ἐκάπτου τραύματος, προσάγων δὲ τὰ βοηθήματα κατὰ τὴν ἰδιότητα τῆς ὑποκειμένης κακώσεως, οὐχὶ ἐτάρσεως ἀφορμὴν τὴν ὑπηρεσίαν λαμβάνει, ἀλλὰ μᾶλλον ταπεινώσεως καὶ ἀγωνίας· καὶ πολὺ πλεονούτος ὁ τὰ ἀσθενήματα ἰδεῖσθαι τῆς ἀδελφότητος πιστευθεὶς, ὡς πάντων ὑπηρετήτης, καὶ ὑπὲρ πάντων λόγον ἔχων δοῦναι, διανοεῖσθαι καὶ ἀγωνιᾶν ὀφείλει. Τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ κατορθωθείσεται ὁ σκοπὸς τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Εἴ τις θέλει ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων ἔσχατος, καὶ πάντων διάκονος.

sibi Dominus proponebat, cum diceret : Si quis vult inter vos primus esse, sit omnium novissimus, et omnium minister (Marc. ix, 34).

Ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα πεπιστευμένος, ὡς ὀφείλων λόγον δοῦναι περὶ ἐκάστου τῶν ἐμπιστευμένων, οὕτω διακείσθω.

Μανθάνειν ἀνεπαισχύντως, καὶ διδάσκειν ἀνεπιφθόνως, καὶ εἴ τι παρ' ἑτέρου δεδιδάχται, μὴ ἐπικρύπτειν, ὥσπερ αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν, αἱ τὰ νόθα ὑποβαλλόμεναι, ἀλλὰ κηρύσσειν εὐγνωμόνως τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου.

Ἀνθρώπου, χαλεποῦ ὄντος τοῦ εἰδέναι ἀρχεσθαι, κινδυνεύει μᾶλλον χαλεπώτερον εἶναι τὸ εἰδέναι ἀρχειν ἀνθρώπων· καὶ μάλιστα ἀρχὴν ταύτην τὴν ἡμετέραν, τὴν ἐν νόμῳ θεῷ καὶ πρὸς Θεὸν ἀγούσαν, ἥς ὅσον τὸ ὕψος καὶ τὸ ἀξίωμα, τοσοῦτον καὶ ὁ κίνδυνος.

Αὕτη μοι φαίνεται τῷ ὄντι τέχνη τις εἶναι τεχνῶν, καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν, ἀνθρώπου ἀγρεῖν τὸ πολυτροπώτατον ζῶον καὶ ποικιλώτατον.

Ὡσπερ τοῖς σώμασιν, οὗ τὴν αὐτὴν φαρμακείαν καὶ τροφήν προσφέρονται ἅπαντες, ἄλλοι δὲ ἄλλην, ἢ εὐεκτοῦντες, ἢ κάμνοντες, οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς διαφόρῳ λόγῳ καὶ ἀγωγῇ θεραπευτέον. Μάρτυρες δὲ τῆς θεραπείας, ὧν καὶ τὰ πάθη. Τοὺς μὲν ἄγει λόγος, οἱ δὲ ρυθμίζονται παραδείγματι. Οἱ μὲν δέονται κέντρου, οἱ δὲ χαλινοῦ. Καὶ οἱ μὲν γὰρ εἰσι νωθεῖς καὶ δυσκίνητοι πρὸς τὸ καλόν, οὓς τῇ πληγῇ τοῦ λόγου διεγερτέον, οἱ δὲ θερμότεροι τοῦ μετρίου τῷ

non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem, » etc.

Tit. ii, 15. — « Nemo adolescentiam tuam contemnat. Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. »

I Petr. v, 3. — « Providentes, non coacte, sed spontanee; neque turpis lucri gratia, sed voluntarie secundum Deum: neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis. »

S. Basil. ex canon. Constit. quæst. 3. — Antistitis animos dignitas non attollat, ne ab humilitatis et modestiæ beatitudine excidat, aut ipso etiam in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli (I Tim. iii, 6). Quin potius hoc sibi persuadeat, multorum curam gerere nihil aliud esse quam multis inservire. Quemadmodum igitur qui multis sauciis operam navat, ac tam singulorum vulnere 512 saniem eradit, tum cuique dolori consentaneum remedium adhibet, hic ex ejusmodi officio elationis ansam nequaquam arripit, sed humilitatis potius et sollicitudinis: eodem modo, et quidem multo magis is ad quem totius sodalitiî infirmitatum curatio spectat, velut qui omnium minister sit, rationemque pro omnibus reddendam habeat, ita animo constitutus esse debet, ac trepidare. Hoc enim pacto illud præstabit quod

Ibid. quæst. 25. — Qui communem omnium curam suscepit, eo animo esse debet, tanquam pro unoquoque eorum qui suæ fidei commissi sunt, rationem sit redditurus.

Ejusdem. epist. 1. — Discere sine pudore, et sine invidia docere oportet: si quid ab alio didiceris, minime silentio dissimulare (quemadmodum improbæ mulieres solent, quæ adulterinos fetus pro suis supponunt), sed candido animo Verbi Patrem prædicare.

S. Greg. Nazianz. orat. 1. — Cum homini difficile sit nosse parere, tum vero longe difficilior videtur scire hominibus imperare, ac præsertim hoc nostro imperio, quod lege divina administratur et ad Deum ducit: cujus quanto major celsitudo et dignitas sit, tanto quoque gravius periculum est.

Ibid. — Hæc mihi vere ars artium et scientia scientiarum esse videtur, hominem regere, animal illud mire multiplex, et quam maxime varium.

Ibid. — Veluti nec medicamenta, nec alimenta eadem corporibus omnibus offeruntur, sed alia aliis, pro eorum, vel sanitatis, vel valetudinis ratione: sic animæ diverso modo et ductu curantur. Ac curationis testes sunt qui morbis hujusmodi vexantur. Alios movet oratio, alii antistitis exemplo componuntur. Calcaribus alii opus habent, alii freno. Nam qui lente et segnitè ad virtutem moventur, hi verborum stimulis excitandi

sunt; qui vero spiritu plus quam par sit incalescunt, et præcipiti impetu feruntur, velut equulei generosi procul a meta cursitantes, hos utique orationis freno coercera præstiterit. Aliis laus prodest, aliis reprehensio, modo utraque tempestive prudenterque adhibeatur. Alios adhortatio corrigit, alios objurgatio; atque hæc rursus quosdam, si palam arguantur; alios, si remotis arbitris increpentur. Sunt enim qui nihil curent privatas admonitiones, publica vero reprehensione emendentur; sunt rursus qui, cum liberius redarguantur, pudorem omnem abstergant, contraque privatis castigationibus meliores illis fiant, quos vicem suam dolere perspiciunt: hoc vicissim munus rependentes, ut eorum monitis morem gerant. Quidam ita sollicite observandi sunt, ut ne minima quidem eorum errata dissimulentur: contra in aliis nonnulla præterire satius fuerit, ita ut videntes non videamus, et audientes non oportet emollire, neque severitate exasperare.

Ibid. — Hic demum spiritualis omnis præfecturæ finis esse debet, ut qui præest privata ubique commoda sua negligat, atque aliorum utilitati consulat.

513 *Ejusd. orat. in Pasch.* — Filiis parcere paterna lex est.

Ejusd. — Alentis etiam alimonia doctrina est.

Ejusd. — Animi serenitatem in objurgando, et severitatem in laudando adhibere convenit, ac neutrum per immoderationem labefactare; verum hoc præstare, ut et paterna objurgatio sit, et laudatio gravis: sic nempe ut nec molities dissoluta sit, nec acerbæ severitas, sed altera lenitatis, altera prudentiæ nomen retineat; utraque autem cum philosophia conjuncta sit.

Ejusd. — Quanta sublimitas dignitasque est, tanto grave est periculum.

Ejusd. — Sacerdotes, induite justitiam. Pascuæ oves non dispergamus, nec occidamus, pro quibus animam suam bonus ille pastor posuit, qui cognoscit suas, et a suis cognoscitur; qui vocat eas nominatum, et introducit eas (*Joan. x, 3*), et educit ab infidelitate ad fidem, et ab hacce vita ad alterius vitæ requiem. Metuamus ne, quod Scriptura comminatur, judicium a nobis incipiat (*1 Petr. iv, 17*); ne duplicia peccata de manu Domini suscipiamus, et cum ipsi non ingrediamur, alios qui ingredi possunt prohibeamus (*Luc. xi, 52*).

Oves, vestros pastores nequaquam pascite, nec ultra terminos vestros assurgite. Satius vobis sit ut recte pascamini. Censuram in iudices ne vobis arrogetis, nec legum latoribus leges imponatis. Non enim dissensionis et confusionis Deus est, sed pacis (*1 Cor. xiv, 33*).

Præceptoris oculus tacita doctrina est.

S. Greg. Nyss. — Quantum corpori præstat animus, tantum quoque is qui animis medetur, eos necellit qui corpora duntaxat curant.

S. Chrysost. lib. iii De sacerdotibus. — Tanto sublimius cuncto sacerdotium est, quanto spiritus carne præstantior.

A πνεύματι καὶ θυτάθετοι ταῖς ὁρμαῖς, καθάπερ κῶλοι γενναῖοι ἔξω τῆς νόσσης θέοντες. Τοὺς μὲν ἔπαινος ὠνήσεν, τοὺς δὲ φότος· ἀμφοτέρω μετὰ τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ λόγου. Τοὺς μὲν παράκλησις κατορθοῖ, τοὺς δὲ ἐπιτίμησις· καὶ αὖθις, τοὺς μὲν ἐν τῷ κοινῷ διελεγχόμενους, τοὺς δὲ κρύβδην. Φιλοῦσι γὰρ οἱ μὲν καταφρονεῖν τῶν ἰδίων νοουθημάτων, πλήθους καταγνώσει σωφρονιζόμενοι· οἱ δὲ πρὸς ἐλευθερίαν τῶν ἐλέγχων ἀναισχυνοῦνται, τῷ τῆς ἐπιτιμῆσεως μυστηρίῳ παιδαγωγούμενοι, καὶ ἀντιδιδόντες τῆς συμπαθείας τὴν εὐπάθειαν. Τῶν μὲν παρατηρεῖν ἐπιμελῶς ἀναγκαῖον, μέχρι καὶ τῶν σμικροτάτων, ὅσον τὸ αἰεθεῖν λανθάνειν· τῶν δὲ ἔστιν ἡ καὶ παρορᾶν ἄμεινον, ὥστε ὁρῶντας μὴ ὁρᾶν, καὶ ἀκούοντας μὴ ἀκοῦειν· μήτε τῇ χρηστότητι μαλακίζειν, μήτε τραχύνειν τῇ χαλεπότητι.

B contra in aliis nonnulla præterire satius fuerit, ita ut videntes non videamus, et audientes non audiamus. Neque rursus benignitate nimium

Οὗτος ὁρος πάσης πνευματικῆς προστασίας, πανταχοῦ τὸ καθ' ἑαυτὸν παρορᾶν πρὸς τὸ τῶν ἄλλων συμφέρον.

Παίδων φείδεσθαι πατρικὸς νόμος.

Τροφή καὶ τοῦ τρέφοντός ἐστιν ἡ διδασκαλία.

Ἐπιτιμῆσαι γαλήνως, ἐπαινεῖσαι παιδευτικῶς, καὶ μηδέτερον τῇ ἀμετρῇ λυμάλνισθαι, ἀλλὰ ποιῆσαι καὶ τὴν ἐπιτίμησιν πατρικὴν, καὶ τὸν ἔπαινον ἀρχικόν· μήτε τὸ ἀπαλὸν ἐκλυτον, μήτε στύφον τὸ αὐστηρόν· ἀλλὰ τὸ μὲν ἐπιείκειαν, τὸ δὲ φρόνησιν, καὶ φιλοσοφίαν ἀμφοτέρω.

Ὅσον τὸ ὕψος καὶ τὸ ἀξίωμα, τοσοῦτον καὶ ὁ κίνδυνος.

Οἱ ἱερεῖς, ἐνδύσασθε δικαιοσύνην. Μὴ διασπείρωμεν τὰ πρόβατα τῆς νομικῆς, καὶ διαφθείρωμεν, ὑπὲρ ὧν ἔθηκε τὴν ψυχὴν ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ γινώσκων τὰ ἴδια, καὶ γινωσκόμενος ὑπὸ τῶν ἰδίων, καὶ καλῶν κατ' ὄνομα, καὶ εἰσάγων αὐτά, καὶ ἐξάγων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας εἰς πίστιν, καὶ ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης εἰς τὴν ἐκείθεν ἀνάπαυσιν· φοβηθῶμεν μὴ ἀφ' ἡμῶν ἀρῇται τὸ κρίμα καὶ τὴν ἀπειλὴν· μὴ λάθωμεν ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλὰ τὰ ἀμαρτήματα, αὐτοὶ τε οὐκ εἰσιόντες, καὶ τοὺς εἰσελθεῖν δυναμένους κωλύοντες.

Τὰ πρόβατα, μὴ ποιμαίνετε τοὺς ποιμένας, μηδὲ ὑπὲρ τοὺς ἑαυτῶν ὁρους ἐπαίρεσθε. Ἀρκεῖ γὰρ ὑμῖν ἂν καλῶς ποιμαίνεσθε. Μὴ κρίνετε τοὺς κριτὰς, μηδὲ νομοθετῆτε τοῖς νομοθέταις. Οὐ γὰρ ἐστιν ὁ θεὸς ἀκαταστασίας καὶ ἀταξίας, ἀλλ' εἰρήνης καὶ τάξεως.

• Καὶ ὁφθαλμοῖς παιδευτοῦ σιωπῶσα διδασκαλία.

Ὅσον κρείττων ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, τοσοῦτον τιμιώτερος τῶν τὰ σώματα θεραπευόντων ὁ τὰς ψυχὰς ἐξιώνμενος.

Τοσοῦτον ἀνώτερον βασιλείας ἔστηκεν ἱερωσύνη, ὅσον πνεύματος καὶ σαρκὸς τὸ μέσον.

Οὐ γὰρ ἔστι τὰ τῶν ἱερέων κρύπτεσθαι ἑλαττώματα, ἀλλὰ καὶ τὰ σμικρότατα ταχέως κατὰδεῖλαι γίνεται.

Οὐ γὰρ τὴν σύνεσιν ἡλικία κρίνειν, οὐδὲ τὸν πρεσβύτην ἀπὸ τῆς πολιᾶς δοκιμάζειν, οὐδὲ τὸν νέον πάντως ἀπείργειν τῆς τοιαύτης διακονίας, ἀλλὰ τὸν νεόφυτον. Πολὺ δὲ ἀμφοτέρων τὸ μέτρον.

Οἱ πολλοὶ ὅταν τινὰ ἴδωσι χρημάτων κρείττονα, εὐθέως αὐτὸν ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς ταύτην ἀπορρίνεται οἰκονομίαν. Ὁ τοιοῦτος λυμεὼν ἂν εἴη προστάτης, καὶ λύκος ἀντὶ ποιμένος.

Μηδαὶς μήτε νέον διαβάλλῃ, μήτε γέροντα ἐγκωμιάζῃ. Οὔτε γὰρ ἡ πολιὰ ἀρετὴ, οὔτε ἡ νεότης κακία. Πολλοὶ καὶ ἐν νεότητι φιλοσοφίαν ὑπεδείξαντο· πολλοὶ καὶ γὰρ ἐν γῆρει ὑπεσκέλσθησαν. Καὶ γὰρ οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ ἦσαν, καὶ τὴν φλόγα δρόσον εἰργάζαντο· καὶ Δανιὴλ ὠδοκατέτης ὢν, τῷ δήμῳ τῷ Ἑβραϊκῷ διελέγετο, καὶ τοὺς λέοντας πρόβατα ἐποίησεν· οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν θρησκείαν αὐτῶν τῇ πίστει χαλινώσας. Καὶ Παῦλος γεγηρακὼς ἦν καὶ πεπολιωμένος, καὶ σκυλευτῆς γέγονε τῶν Ἑκκλησιῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα τὸ βραβεῖον τῆς πίστεως ἤρπασεν, καὶ πρόβατον γέγονεν ἀγαθότητος, καὶ κήρυξ, καὶ ἀπόστολος. Μὴ οὖν τὸν νέον διαβάλλῃ, μηδὲ τὸν γεγηρακότεν ἐπιτίμει. Οὐ γὰρ ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς ἡλικίας ἀρετὴ καὶ κακία, ἀλλὰ ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς γνώμης. Κἂν ἦς νηφάλιος, οὐδὲν σε καταβάλλῃ τὸ ἄωρον τῆς ἡλικίας· κἂν ἦς ῥέθυμος, οὐδὲν σε ὠρελῇσαι τὸ γῆρας. Πολιὰ γὰρ οὐ τρέχει λευκαί, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴ. Οὗτος τοίνυν ὁ Δαβὶδ νέος ὢν, ὠριμον τὸν καρπὸν τῆς ἀρετῆς ἐπέκτετο. Ἦλθεν ὁ Σαμουὴλ πρὸς τὸν Ἰεσσαί, ἔχων τὸ κέρως, ἐνθα τὸ ἔλαιον ἦν τὸ ἅγιον. Καὶ τί φησιν; Ἐπεμψέ με ὁ Θεὸς ποιῆσαι βασιλείαν τῶν υἱῶν σου ἕνα. Ὁ Ἰεσσαὶ ἀκούσας βασιλεῖα, νομίσας ἐκείνῳ ἐπιτήδειον εἶναι τὸ ἄξιωμα, ἄγει τὸν πρῶτον υἱόν, καὶ φησιν ὁ προφήτης· Πάραιγε αὐτόν, οὐκ ἠύδωκται ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. Ἄγει τὸν δευτέρον· οὐδὲ οὗτος. Τὸν τρίτον· οὐδὲ οὗτος· τὸν τέταρτον, τὸν πέμπτον. Ἀνηλώθη ὁ χορὸς τῶν παίδων, καὶ ὁ ζητούμενος οὐκ ἠύρισκετο. Λέγει αὐτῷ· Ἐχεις ἄλλον; ἤσχυθη ὁ πατήρ· Ἐχω ἕνα, φησὶν, μικρόν, εὐτελῆ· βασιλεῖα ζητεῖς, μικρόν, εὐτελῆ, ποιμένα. Ἄνθρωπος, ἐξουθενεῖ, ἀλλ' ὁ Θεὸς στεφανοῖ. Οὐ γὰρ ὡς δύνειαι ἄνθρωπος, δύνειαι Θεός. Ἄνθρωπος εἰς πρόσωπον, Θεὸς δὲ εἰς καρδίαν. Μὴ γὰρ πολυστασίαν ζητοῦμεν, ψυχῆς εὐγένειαν ἐπιθυμοῦμεν.

Βούλει μαθεῖν, ὅση τῶν ἱερέων ἐστὶν ἡ δύναμις; Ἐνόησον τὸ βάπτισμα, τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν, τὴν υἰοθεσίαν, τὰ μυρία ἀγαθὰ, ἃ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τούτων σοι παραγίνεται, καὶ διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῆς ὑπὸ τούτων σοι γινομένης. Ἄλλ' ἐπειδὴ ῥέθυμῳ αὐτοῖς προσερχόμεθα, καὶ

Ibid. — Fieri non potest ut sacerdotum vitia obscura sint; verum et levissima quoque statim in apertum proferuntur.

Ejusd. — Neque prudentiam ætate metiri, neque senem ex canitie probare convenit, nec rursus juvenem ab ecclesiastico ministerio submovere, sed neophytum. Inter utrumque porro multum est discriminis.

Ejusd. — Multi sunt qui simul atque aliquem ab opibus abhorrentem viderint, protinus eum ad huiusmodi munus obeundum idoneum censent. Atqui fieri potest ut is pestilens antistes sit, ac lupus, non pastor.

Ejusdem, orat. 1 in Psal. l. — Nec juvenem quisquam criminetur, nec senem laudibus efferat. Neque enim canities virtus est, nec juvenus vitium. Multi etiam in juvenili ætate philosophiæ documenta præbuerunt; multi illidem in senectâ prolapsi sunt. Enimvero tres pueri in fornace erant, et flammam in rorem converterunt. Et Daniel duodecimo ætatis anno ad populum Hebræum concionem habebat; quin et ex leonibus oves faciebat: non quidem natura eorum mutata, sed feritate freno fidei compressa. Et Paulus senex et canus cum esset, Ecclesias populabatur; postmodum vero fidei palmam rapuit, atque ovis bona, et præco, et apostolus exsistit. Quæ cum ita sint, non est cur vel juvenem suggilles, vel senem prædices. Neque enim in ætatis differentia virtus et vitium, sed in mentis **514** et sensus discrimine consistunt. Ac proinde, nec si solbrius et prudens fueris, quidquam tibi detrimenti præmatura ætas attulerit; nec si segnis ignavusque sis, quidquam te senectus juvabit. Senectus enim non in crinium canitie, sed in animi virtute sita est. Sic nimirum David, cum adhuc juvenis esset, maturum virtutis fructum possidebat. Venit porro Samuel ad Jesse, cornu gestans, in quo sanctum esset oleum. Et quid ait? Misit me Deus ut unum e tuis filiis regem faciam (cfr. 1 Reg. xvi). Audito Jesse regis nomine, filium natu maximum adducit, arbitratus eum ad huiusmodi dignitatem idoneum esse. Propheta vero: Amove hunc; non acceptus est Domui. Adducit ille secundum; at nec iste etiam. Tertium adducit, nec is quoque erat; tum quartum, quintum; jamque filiorum chorus consumptus erat, nec tamen inveniebatur ille qui quærebatur. Dixit itaque Samuel: Nullusne præterea tibi filius est? Pudore suffusus pater: Unum parvulum et vilem habeo, inquit: verum regem quæris, is autem vilis est opilio. Homo vilipendit, at Deus coronat. Non enim ut videt homo, sic videt Deus. Homo quippe videt in faciem: Deus autem intuetur cor (1 Reg. xvi, 7). Non enim obesitatem quærimus, sed animi potius nobilitatem.

Ejusd. — Vis scire quanta sacerdotum potentia sit? Baptismum inspicere, peccatorum remissionem, adoptionem, sexcenta denique bona quæ per impositionem manuum ipsorum, et per invocationem quam tua causa faciunt, tibi contingunt. At quia negligenter ad ipsos, ignavoque et languido animo

accedimus, propterea vita nostra funditus eversa est.

Ejusd. orat. in discessum episc. — Si patriarcha Jacob, cum gregibus præesset, et pecudes rationis expertes pasceret, ac rationi reddendæ homini duntaxat obnoxius esset, noctes tamen insomnes transigebat, æstusque et algores, et omnes cœli injurias ferebat, ne quid sibi ex illis periret: quanto magis nos, qui non brutis, sed spiritualibus ovibus præficimur, nec hominibus, sed Deo rationem reddendam habemus, nihil omnino quod ad gregis utilitatem conferat, defugere ac recusare debemus: sed quo grex iste illo melior est, et homines brutis, ac Deus hominibus, hoc quoque majus et vehementius studium atque alacritatem oportet adhibere.

Ibid. — Ejusmodi sanctorum virorum viscera sunt, animique in illos propensio, ut cum ip-sis mori dulcius esse habeant, quam sine ipsis vivere.

Ignat. ex epist. ad Smyrn. — Omnes episcopum sequimini, ut Jesus Christus Patrem; presbyterium, ut apostolos; diaconos autem reveremini ut Dei mandatum ferentes. Nullus sine episcopo aliquid operetur eorum quæ conveniunt Ecclesiæ. Ea firma Eucharistia censeatur quæ ab episcopi sit. Ubi episcopus apparuerit, illic et plebs sit, quemadmodum tibi Christus est, illic et Ecclesia catholica. Non est licitum sine episcopo neque baptizare, neque agapen facere: sed quod utique ipse probaverit, hoc est Deo beneplacitum. Qui honorat episcopum, a Deo honoratus est; qui clam episcopo aliquid facit, diabolo præstat obsequium.

515 *Ejusd. epist. ad Polycarp. Smyrn.* — Omnes supporta, quomodo et te Dominus. Omnes suffer in dilectione: orationibus assiduis vaca. Ampliorem quam habeas intelligentiam postula. Vigila, oculum non dormientem possidens.

Ejusd. — Omnium ægrotudines porta, veluti perfectus athleta. Ubi major fuerit labor, ibi et majus lucrum est. Bonos discipulos si diligas, non est tibi gratia; magis fac ut contumaciores in lenitate subicias. Non omne vulnus eodem emplastro curatur. Acredines perfusionibus seda. Propterea carne simul et spiritu constas, ut quæ conspectui tuo manifesta sunt, blande corrigas; quæ autem aspectum tuum fugiunt, pete ut tibi relegantur, ut in nullo deficias.

Præsulem oportet ab omni reprehensione alienum esse, et vitam exercitationibus excolere, nec ullius rei quæ Deo grata sit, studium prætermittere.

S. Athanas. — Ante omnia oportet Ecclesiæ ministrum ab ira alienum esse; nec objurgatione uti, sed adhortatione et deprecatione.

Didymi. — Tum demum doctor rem conficit, si demum loquendo nanciscitur, cum ipse vita et actionibus erudit: secundum illud: *De iis quæ capis ut facere et docere* (Act. 1, 1).

ἡμελημένῳ λογισμῷ, διὰ τοῦτο ἅπας ὁ βίος ἡμῶν ἀνατίτραπται.

Εἰ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ θρεμμάτων προεστώς, πρόβατα ἄλογα βόσκων, καὶ ἀνθρώπων μέλλων εὐθύναις δίδόναι, καὶ νύκτας ἀϋπνοὺς ἐτήνυσεν, καὶ καύματα, καὶ κρύος, καὶ πᾶσαν ἀέρων ἀνωμαλίαν ἔφε-
ρεν. ὥστε μηδὲν παραπολέσθαι τῶν θρεμμάτων ἐκείνων, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς οὐκ ὀλόγοις ἐφ-
εστιῶτας, ἀλλὰ πνευματικοῖς προβάτοις, καὶ οὐκ ἀν-
θρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ μέλλοντας τὰς εὐθύναις διδόναι, πρὸς οὐδὲν ὀκνεῖν καὶ ἀναδύεσθαι γρῆ τῶν δυ-
ναμίων ὠφελῆσαι τὰ ποίμνια· ἀλλ' ὅσον βελτίων αὕτη ἡ ποίμνη ἐκείνης, καὶ ἀλόγων ἀνθρώποι, καὶ ἀνθρώπων Θεός, οὕτω καὶ ἡμᾶς πλείω, καὶ σφοδρο-
τέραν τὴν σπουδὴν καὶ τὴν προθυμίαν ἐπιδείκνυ-
σθαι γρῆ.

Τοιαῦτα τῶν ἁγίων τὰ ἐπλάγχνα, [ὥστε] τὴν μετὰ τῶν τέκνων θάνατον τῆς χωρὶς αὐτῶν ζωῆς γλυκύ-
τερον νομίζειν.

Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χρι-
στὸς τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ ὡς ταῖς ἀπο-
στόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς Θεοῦ ἐντολὴν διακονοῦντας. Μηδεὶς χωρὶς ἐπισκόπου τι πρᾶσσέτω τῶν ἀνγκόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἡγεῖσθω, ἡ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων οὕσα. Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω, ὥστε ὅπου ἂν ὁ Χριστὸς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Οὐκ ἐξόν ἐστι χωρὶς τοῦ ἐπι-
σκόπου οὔτε βαπτίζειν, οὔτε ἀγάπην ποιεῖν· ἀλλ' ὁ ἂν ἐκείνος δοκιμάσῃ, τοῦτο τῷ Θεῷ εὐάρεστον. Ὁ τιμῶν ἐπίσκοπον, ὑπὸ Θεοῦ τετίμαται· ὁ λάθρα ἐπισκόπου τι πράσσων, τῷ διαβόλῳ λατρεῖ.

Πάντας βιάσασθε, ὡς καὶ σὲ ὁ Κύριος. Πάντων ἀνέχου ἐν ἀγάπῃ· προσευχαίς σχόλαζε ἀδιαλείπτως. Αἰτοῦ σύνεσιν πλείονα ἢς ἔχεις. Γρηγόρει, ἀκοιμητον ὄμμα κεκτημένος.

Πάντων τὰς νόστους βιάσασθε ὡς τέλειος ὁ ἀθλητής. Ὅπου πλείων κόπος, πολὺ κέρδος. Καλοὺς μαθητὰς ἐὰν φιλήσῃς, χάρις σοι οὐκ ἔσται· μᾶλλον τοὺς ἀπειθεστέρους ἐν πρᾶττι ὑπότασσε. Οὐ πᾶν τραῦμα τῇ αὐτῇ ἐμπλάστῳ θεραπεύεται. Τοὺς παροξυσμοὺς ἐμβροχაῖς παῦε. Διὰ τοῦτο σαρκικὸς εἶ, καὶ πνευματικὸς, ἵνα τὰ φαινόμενά σοι εἰς πρόσωπον κατα-
κεύῃς· τὰ δὲ ἀόρατα αἰτεῖ ἵνα σοι φανερωθῇ, ἵνα μηδενὸς λείπῃ.

Χρὴ τὴν προεστῶτα ἀνεπλήπτον μελετᾶν καὶ ἀσκηθεῖν βίον, καὶ μηδὲν ἀνεπιτήδευτον ἔχειν τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ.

Δεῖ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἐκκλησίας πρὸ πάντων ἐκτὸς ὀργῆς εἶναι, καὶ μὴ ἐπιπλήττειν, ἀλλὰ παρακαλεῖν.

Τότε ἀνύει διδάσκαλος, καὶ πιστεύεται λέγων, ἔτιν ἀφ' ὧν πρᾶττει παιδείῃ, κατὰ τὸ, Ὥν ἡρξάτο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν.

Ἱερεῖα φρόνησις, καὶ βίος, καὶ εὐγένεια ποιεῖ. Α Ἀόγω μὲν τὴν ἀρετὴν διδασκε, ἔργῳ δὲ αὐτὴν κήρυττε.

Ἀλέξανδρος πῶρρωθεν ἰδὼν, τὸ μὲν πλῆθος ἐν λευκαῖς ἐσθῆσι, τοὺς δὲ ἱερεῖς προσεστῶτας ἐν ταῖς βυσσίναις αὐτῶν, τὸν δὲ ἀρχιερεῖα ἐν τῇ ὑακίνθῳ καὶ διακρύσει στολῇ, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχοντα τὴν κίδαριν, καὶ τὸ χρυσοῦν ἐπ' αὐτῆς ἔλασμα, ᾧ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα ἐγγράπτο, προσελθὼν μόνος προσκύνησε τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἀρχιερεῖα. Παρμενίωνος δὲ πυθομένου, τί δὴ ποτε προσκυνούντων αὐτὸν ἀπάντων, αὐτὸς προσκυνήζειεν τὸν Ἰουδαίων ἀρχιερεῖα, οὗ τοῦτον, εἶπε, προσκύνησα, τὸν δὲ Θεόν· οὗ τὴν ἀρχιερωσύνην οὗτος τετίμηται.

ΤΙΤΑ. ΙΗ'. — *Περὶ ἐπισκόπων πονηρῶν, καὶ μὴ B*
φυλαττόντων τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ.

« Οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἐν βομφαίᾳ ἔπесαν. »

« Ἐκρυψαν οἱ ἱερεῖς ὁδὸν Κυρίου. »

« Οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκριναν, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς μετὰ μισθοῦ ἀπεκρίναντο, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἔμαντεύοντο. Οὐχ ὑμῶν ἔστι γινῶναι κρίμα, οἱ μισθῶντες τὰ καλὰ, καὶ ζητοῦντες τὰ πονηρά. Ἀρπάζοντες τὰ δέρματα αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας ἀπὸ τῶν ὀστέων αὐτῶν. »

« Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβηλόσυι τὰ ἅγια, καὶ ἀπειροῦσι νόμον. »

« Ὡς οἱ ποιμαίνοντες μάταια, καὶ οἱ καταλειπότες τὰ πρόβατα! μάχαιρα ἐπὶ βραχίονος αὐτοῦ. C Ἐγὼ οὐ ποιμαίνω ὑμᾶς· τὸ ἀποθνήσκον ἀποθνήσκέτω, καὶ τὸ ἐκλείπον ἐκλείπεται, καὶ τὰ κατάλοιπα κατεσθιέτωσαν, ἕκαστος τὰς σάρκας τοῦ πλησίον αὐτοῦ. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγερῶ ποιμένα ἀπειρον ἐπὶ τὴν γῆν· τὸ ἐκλείπον οὐκ ἐπιστρέψεται, καὶ τὸ ἔσχατον πεισμένον οὐ μὴ ἰσθήται, καὶ τὸ ὀλόκληρον οὐ μὴ κατεσθῆναι, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν φάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει. »

« Ἐπλανήθησαν διὰ τὰ σίκερα, ἱερεῖς καὶ προφῆταις. Ἐξέστρεψαν διὰ τὸν οἶνον· ἐπείσθησαν ἀπὸ τῆς μέθης τοῦ σίκερα. »

« Ὡς οἱ ποιμένες οἱ διασκορπίζοντες καὶ ἀπολοῦντες τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ τοὺς ποιμένας τοὺς ποιμαίνοντας τὸν λαόν μου· Ὑμεῖς διασκορπίσατε τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐξώσατε αὐτά, καὶ οὐκ ἐπισκέψασθε αὐτά. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐκδικῶ ὑμᾶς κατὰ τὰ πονηρά ἐπιτεκνύματα ὑμῶν. »

« Πρόβατα ἀπολωλότα ἐγενήθη ὁ λαός μου· οἱ ποιμαίνοντες αὐτὸν ἐξώσαν αὐτούς, ἐπὶ τὰ ὄρη· ἀπὲλάνθησαν αὐτούς. »

« Οἱ ἀφηγούμενοι αὐτῶν λέοντες ὠρυόμενοι, οἱ ἀρπάζοντες ἄρπαγμα, ψυχὰς κατεσθιόντες ἐν δυναστείᾳ, καὶ τιμὰς λαμβάνοντες ἐν ἀδικίᾳ. »

« Καὶ ἱερεῖς ἠθέτησαν νόμον μου, καὶ ἐβεβήλουν τὰ ἅγια μου· ἀναμέσον ἀκαθάρτου καὶ καθαροῦ οὐ διαστειλόν, καὶ ἐβεβήλουν με ἐν μέσῳ αὐτῶν. Οἱ

Eragrii ; Al. *S. Nili*. — *Sacerdotem prudentia, et vita, et ingenuitas morum faciunt. Sermone virtutem doce ; opere autem eam prædica*

Josephi, lib. xi, c. 8. — Alexander plebem eminus candidis indutam vestibus conspicatus, sacerdotes vero et antisites byssinis amictos, ac pontificem hyacintho atque aurea stola vestitum, et capite cidarim, auream laminam, in qua nomen Dei inscriptum esset, gestantem, solus accedens, nomen illud et pontificem adoravit. Sciscitante autem Parmenione quid esset, quam ob rem ipse, cum ab omnibus adoraretur, Judæorum tamen pontificem adoraret : Non eum, inquit, sed Deum, cujus hic sacerdotio ornatus est, adoravi.

TIT. XVIII. — *De malis episcopis, et Dei mandata minime servantibus.*

Psal. lxxvii, 64. — « Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. »

Osee iv, 6. — « Absconderunt sacerdotes viam Domini. »

Nich. iii, 11, 1. — « Juces ejus cum muneribus judicabant, et sacerdotes ejus in mercede respondebant. Non vestrum est cognoscere judicium, qui alio habetis bonum, et queritis mala. Diripientes pelles eorum ab eis, et carnes eorum ab ossibus eorum. »

Soph. iii, 4. — « Sacerdotes ejus pollunt sancta, et impie agunt in legem. »

Zach. xi, 17, 9. — « O qui pascitis vana, et qui dereliquistis oves ! gladius est super brachium ejus. Ego non pascam vos : quod moritur, moriatur, et quod deficit, deficiat, et reliqua devorent, unusquisque carnes proximi sui. Ecce ego suscitabo pastorem imperitum super terram : quod deficiet, non convertet, et quod dispersum erit, non sanabit, et integrum non diriget : et carnes electorum devorabit, et talos eorum pervertet. »

Isa. xlviii, 7. — « Erraverunt propter siceram. Sacerdos et propheta **516** exciderunt mente propter vinum : vacillaverunt propter ebrietatem siceræ. »

Jerem. xliii, 1. — « O pastores, qui dispergitis et perditis oves pascuæ. Ideo hæc dicit Dominus super pastores qui pascunt populum meum : Vos dispersistis oves, et ejecistis eas, nec visitastis eas. Ecce ego ulciscar vos, et mala studia vestra. »

Jerem. l, 6. — « Populus meus facinus est ut oves quæ periere : qui pascabant eum, expulerunt eos in montes, errare fecerunt eos. »

Ezech. xlii, 25. — « Duces in medio eorum sicut leones rugientes, rapientes rapinam, animas devorantes in potentia, et pretia accipientes in injustitia. »

Ibid. 26-28. — « Et sacerdotes irritam fecerunt legem meam, et profanaverunt sanctuaria mea : inter immundum et sanctum non distinguebant.

et profanabant me in medio ipsorum. Principes eorum in medio istius quasi lupi rapientes prædantur ad effundendum sanguinem, ut avare lucra sententur; et prophetæ ejus liniebant eos. »

Ezech. xxxiv, 2-10. — « Hæc dicit Dominus : O pastores Jerusalem ! nunquid pascunt pastores Jerusalem semetipsos ? nonne oves pascuntur a pastoribus ? Ecce lac comeditis, et lanis operimini, et quod crassum erat, occiditis, et oves meas non pascitis. Quod infirmum fuit, non confortastis : quod errabat, non reduxistis : et quod perierat, non quæstistis ; et quod forte erat, amixistis labore. Et dispersæ sunt oves meæ eo quod non essent pastores. Pascebant pastores semetipsos, oves autem meas non pascebant. Propterea ecce ego super pastores, et oves meas requiram de manibus eorum. »

Sap. vi, 2 seqq. — « Discite, judices finium terræ, quoniam data est a Domino potestas vestra. Qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur : quoniam, cum ministri essetis regni illius, non recte judicastis, nec custodistis legem, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende et cito incumbet vobis interitus ; quoniam judicium durissimum in his qui præsumunt, sit. Exiguo enim conceditur misericordia : potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam Dominus hominum, nec verebitur magnitudinem. » Et rursum : « Fortioribus fortior instat cruciatio. »

Matth. xxiii, 1 seqq. — Tunc Jesus locutus est ad turbas, et ad discipulos suos, dicens : Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis servare, servate ; secundum autem opera eorum nolite facere. Dicunt enim, et non faciunt. Alligant enim onera gravia et importabilia, et imponunt ea in humeros hominum ; digito autem suo non movent ea. Omnia autem opera sua faciunt ut videantur ab hominibus. Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant stimbrias vestimentorum suorum. Amant etiam primos recubitus in coenis, et primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi. Unus enim est Magister vester Christus : omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vestrum **517** vocare super terram. Unus enim est Pater vester qui in cælis est. Qui autem major est vestrum, sit minister vester. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur ; et qui se humiliaverit, exaltabitur. Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, longas orationes ad ostentationem orantes. Propter hoc recipietis amplius judicium. Væ autem vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ; vos autem non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. Væ autem vobis, qui decimalis mentham, et anethum, et cuminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem : excolantes culicem, camelum autem deglutientes. Væ autem vobis, quia mundatis

ἀρχοντες αὐτῶν ἐν μέτρῳ αὐτῆς ὡς λύκοι, ἀρπάζοντες ἄρπαγμα, τοῦ ἐκχεῖν αἷμα, ὅπως πλεονεξίᾳ πλεονεχτῶσιν· καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς ἀλείφοντες αὐτούς. »

« Τάδε λέγει Κύριος· Ὁοὶ ποιμένες Ἱερουσαλήμ! μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτούς; οὐ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες; Ἴδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ βόσχετε. Τὸ ἰσθινηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε, καὶ τὸ πλανιόμενον οὐκ ἐπιστρέψατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζητήσατε, καὶ τὸ ἰσχυρὸν κατειργάσασθε, καὶ διεσπάρη τὰ πρόβατά μου διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένας. Ἔδοσκον οἱ ποιμένες ἑαυτούς, τὰ δὲ πρόβατά μου οὐκ ἔδοσκον. Ἀντὶ τοῦτου ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ τοὺς ποιμένας καὶ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν. »

« Μάθετε δικασταὶ περάτων τῆς γῆς, ὅτι ἐδόθη παρὰ Κυρίου ἡ κράτησις ὑμῶν. Ὅς ἐξετάσει ὑμῶν τὰ ἔργα, καὶ τὰς βουλὰς διερευνήσει, ὅτι ὑπηρέται ὄντες τῆς αὐτοῦ βασιλείας, οὐκ ἐκρίνατε ὀρθῶς, οὐδὲ ἐφυλάξατε νόμον, οὐδὲ κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ ἐπορεύθητε. Φρικτῶς καὶ ταχέως ἐπιστρίβεται ὑμῖν βλεθρος, ὅτι κρίσις ἀπότομος ἐν τοῖς ὑπερέχουσιν γίνεται. Ὁ γὰρ ἐλάχιστος συγγνωστός ἐστὶν ἑλέους· δυνατοὶ δὲ δυνατῶς ἐτασθήσονται. Οὐ γὰρ ὑποστρέφεται πρόσωπον ὁ πάντων Δεσπότης, οὐδὲ ἐντραπήσεται μέγεθος. » Καὶ πάλιν· « Τοῖς κραταιοῖς ἰσχυρὰ ἐφίσταται ἔρευνα. »

« Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησεν τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, λέγων· Ἐπὶ τῆς Μωϋσείας καθέδρας ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι. Πάντα οὖν ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. Λέγουσι γάρ, καὶ οὐ ποιοῦσι. Δεσμύνουσι γὰρ φορτία βαρὴα καὶ δυσβίβητα, καὶ ἐπιτιθέουσιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων, τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ κινεῶσιν αὐτά. Πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσιν πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Πλατύνουσι γὰρ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν, φιλοῦσι τε τὰς πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὰς προτοκαθέδρας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμούς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων Ῥαββί. Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε, Ῥαββί. Εἰς γὰρ ὑμῶν ἐστὶν ὁ καθηγητὴς ὁ Χριστὸς, πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοὶ ἐστέ. Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν οὐρανοῖς. Ὁ δὲ μεῖζων ὑμῶν ἐστὼ ὑμῶν δίακονος. Ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται, καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται. Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι· διὰ τοῦτο λήψασθε περισσώτερον κρίμα. Οὐαὶ δὲ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὑμεῖς δὲ οὐκ εἰσέρχεσθε. οὐδὲ τοὺς εἰσέρχομένους ἀφίστετε εἰσελθῆναι. Οὐαὶ δὲ ὑμῖν, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸν θρόνον, καὶ τὸ ἀνηθὺν, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βιβύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν,

καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίστιν· οἱ διυλλίζοντες τὸν κύνωπα, τὸν δὲ κάμηλον καταπίνοντες. Οὐαὶ δὲ ὑμῖν, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου, καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξαρπαγῆς καὶ πλεονεξίας. Φαρισαῖς τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ καθαρὸν. Οὐαὶ δὲ ὑμῖν, ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκοσμημένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι. Ἐξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μεστοὶ ἐστε ὑποκρισεως καὶ ἀνομίας.»

« Ἐάν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δούλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Χρονίζεις ὁ κύριός μου ἔλθειν, καὶ ἄρξεται τύπτειν τοὺς συνδούλους αὐτοῦ, ἐσθίειν δὲ καὶ πίνειν μετὰ τῶν μεθύοντων· ἤξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκεῖνου ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ, ἣ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει.»

« Ἰδὼν Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγκε αὐτοῖς χρήματα λέγων· Δότε ἡμεῖς τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἵνα ὡς ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖράς μου, λαμβάνῃ Πνεῦμα ἅγιον. Εἶπεν δὲ ὁ Πέτρος πρὸς αὐτόν· Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων πωλῆσαι. Οὐκ ἔστι σοι μέρος, οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ.»

Πόσον κακὸν ἐστὶν ἀντὶ ὁδηγίας πλάνης αἰτιον γενέσθαι τοῖς ὑποχειρίοις! Οὐδεὶς περιορᾷ τὸ ἑαυτοῦ τέκνον μέλλον καταπίπτειν εἰς βόθυνον, ἢ ἐμπεσεὶν ἐναφίῃσι τῷ πτώματι. Πόσον δὲ δεινότερον ψυχὴν εἰς βάθος κακῶν ἐμπίπτουσαν ἐναφείναι τῇ ἀπωλείᾳ;

Μὴ ἔστω τις κεφαλὴ μόλις ποῦ χεῖρ τυγχάνων, ἢ ποῦς, ἢ ἄλλο τι τῶν εὐτελεστέρων τοῦ σώματος. Ἐκαστος ἐν ἧ ἐκλήθῃ τάξει, ἀδελφοί, ἐν ταύτῃ μενέτω.

Ἵμῖν λέγω μάλιστα τοῖς τοῦ βήματος, Ὁφθαλμοὶ εἶναι μὴ σκότους πεπλησμένον, Μὴδὲ πρόεδροι τοῦ κακοῦ φαινόμεσθαι. Εἰ γὰρ τὸ φῶς τοιοῦτον, τὸ σκότος πόσον;

Τίς ἂν τοὺς ἄλλους πείττειν μετριάξεν, οὕτω τῶν προσεστώτων διακτιμένων; τί ὄφελος κυδερνήτην εἶναι χρηστὸν, πονηροῖς χρώμενον ἐρέταις;

Πόθεν, εἰπέ μοι, νομίζεις τὰς τοσαύτας ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τίχτεσθαι παραχάς; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ ἄλλοθεν οἶμαι, ἢ ἐκ τοῦ τὰς τῶν προσεστώτων αἰρέσεις καὶ ἐκλογὰς ἀπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχεν γίνεσθαι.

Οὐδὲν διδασχάλου ψυχρότερον ἐν λόγοις φιλοσοφούντος μόνον. Τοῦτο οὐ διδάσχαλος, ἀλλὰ ὑποκριτής. Ἀρχοντας μὴδὲν τοὺς ἀρχομένους ὠφελοῦντος, οὐδὲν ἀθλιώτερον.

Ὅσον πρὸς μείζονα ὄγκον τῆς ἀρχιερωσύνης ἀναβέβηκεν ὁ τὴν ἐπισκοπὴν λαχὼν, τοσούτῳ πλείονα ἀπαιτηθήσεται λόγον, οὐχὶ διδασκαλία· μόνον, ἀλλὰ καὶ πανήτων προστασίας. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς ἀργύ-

A quod deforis est calicis et paropsidis; Intus autem pleni estis rapina et avaritia. Pharisee cære, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id quod deforis est, mundum. Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa. Vos quidem a foris paretis hominibus justi: Intus autem pleni estis hypocrisi et impietate.»

Matth. xxiv, 48-51. — « Si autem dixerit malus, ille servus in corde suo, Moram facit dominus meus venire, et cœperit percutere conservos suos, mandurare autem et bibere cum ebriosis; veniet dominus servi illius in die qua non exspectat, et in hora qua nescit, et dividet eum, et partem ejus ponet cum hypocritis.»

Act. viii, 18-21. — « Videns Simon quia per impositionem manuum apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens: Date mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus meas, accipiat Spiritum sanctum. Dixit autem Petrus ad eum: Argentum tuum tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunia possideri. Non est tibi pars neque sors in sermone isto.»

S. Basil. ex can. Const. quest. 25. — Quam magnum malum est subditis erroris ansam præbere, quem itineris esse ducem oportebat! Nemo filium suum jam pene in foveam cadentem negligit, aut in eam prolapsum relinquit. Quanto autem gravius est animam in imum vitiorum gurgitem labentem, in exitio relinquere!

Theologi. — Ne capitis locum usurpet, qui vix manus, aut pedis, aut cujuscumque alius vilioris partis corporis officio fungi possit. Unusquisque in quo gradu vocatus est, fra res, in eo maneat.

Ejusd. ex tetr. 5.

Cavete, quæso, maxime vos, præsules, Ne lumen omni prorsus orbem lumine. Vitique tantum, non boni, sitis duces. Si tale lumen, quantus est tandem nigror?

Ejusd. orat. Apol. — Equis tandem alios ad modestiam queat adducere, quando antistites ipsi ita sunt affecti? Quid prosit prohiu esse gubernatorem, si malis remigibus utatur?

S. Chrysost. — Unde, quæso, hujusmodi tumultus in Ecclesiis nasci censes? Equidem ipse non aliunde existimo, quam quod antistitum electiones temere et inconsiderate fiant.

Ejusd. — Nihil doctore frigidius est, qui sermonibus duntaxat philosophiam colit. Ille plane non doctor, 518 sed hypocrita est. Nihil præsule miserius, qui iis quibus præest nihil utilitatis affert.

Ejusd. — Quanto ad altiorem gradum ascendit ille cui episcopatus obtigit, tanto quoque amplior ab eo ratio exposcetur, non doctrinæ tantum, verum et pauperum curæ. Quemadmodum enim

nos, cum pecuniis famulis commisimus, omnem ab eis rationem flagitamus: sic etiam Deus cum sermones suos fidei nostræ commiserit, expensæ rationem requireret.

Justini adhort. ad Gent. — Fieri non potest ut qui res adeo magnas et divinas ab iis qui eas cal-
lent, minime didicerunt, aut ipsi eas noscant, aut aliis recte tradere queant.

S. Nili. — Doctoris imperitia discipulis exitio est, et discipulorum socordia magistro periculum creat, præsertim si ipsius inscitia fiat, ut illi socordia torpescant.

Ejusd. — Nequaquam existiment rem eam remis-
sionis animi et oblectationis prætextum esse. Nihil enim æque arduum et laboriosum est, atque ani-
mis imperare. Quncirca operæ pretium est ut ii qui ad hoc munus accedunt, perinde se inungant, tanquam ad grave certamen aliquod ingressuri.

Ejusd. — Qui scindit ligna, periclitabitur in eis, si ferrum exciderit. Nam qui sermone res dividit, nisi sermonem undecunque obfirmatum habuerit, inter audientes periclitabitur, per sermonem vide-
licet discipulis scandali materiam porrigens.

Ejusd. — Ne illud velim ignores, complures episcopos ignis fornacem ornatos esse.

Ejusd. — Cujuslibet episcopi ac doctoris opus quale sit, sempiternus ignis probabit. Nam dies ille omnia deleget, et perspicua reddet, quia in igne revelabitur.

Ejusd. — An te fugit, episcopos nonnunquam etiam exitium et ruinam subire?

Ejusd. — Absurdum est eum qui honores conse-
ctatur, labores defugere quibus honores conciliantur

Sit illa lex constituta adversus eos qui res san-
ctas et divinas non sancte atque digne Deo cernere volunt unde ipsis cæcitatibus supplicium inferatur.

TIT. XIX. — De oppignoratione.

(Deest in mss.)

TIT. XX. — De concupiscentia: et quod malis cupi-
ditatibus minime sit obsequendum.

Exod. xx, 16. — « Non concupisces uxorem pro-
ximi tui, neque domum, nec agrum, nec servum, nec ancillam, nec bovem, nec asinum, nec uni-
versa quæ illius sunt. »

I Paral. xi, 17-19. — « Desideravit David desi-
derium, et dixit: Quis dabit mihi potum aquæ de
cisterna quæ est in Bethleem? Et acceperunt tres
fortes, et venerunt ad David. At noluit eam bibere,
et libavit eam Domino, et ait: Propitius sit Domi-
nus, ne faciam hoc, **519** si sanguinem hominum
istorum qui profecti sunt in animarum suarum
periculum, bibero. »

Prov. xiii, 12. — « Lignum vitæ desiderium
bonum. »

ρια τοῖς οἰκείαις ἐμπιστεύοντες, ἀπάντων ἀπαιτού-
μεν αὐτοὺς λόγον· οὕτως καὶ ὁ θεὸς ῥήματα ἡμῖν
ἐμπιστεύσας, τὰ αὐτοῦ ζητήσει, καὶ τῆς δαπάνης
τὸν τρόπον.

Ἀδύνατον τὰ οὕτως μεγάλα καὶ θεῖα τοὺς μὴ
πρότερον παρὰ τῶν εἰδότεων μεμαθηκότας, ἢ αὐ-
τοὺς εἰδέναι, ἢ ἑτέρους δύνασθαι διδάσκειν ὁρ-
θῶς.

Ἡ τοῦ διδασκάλου ἀπειρία ἀπόλλυσι τοὺς μα-
θητευομένους, καὶ ἡ τῶν μαθητευομένων ἀμέλεια
κίνδυνον φέρει τῷ διδασκάλῳ, καὶ μάλιστα όταν
παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀνεπιστημοσύνην βραθυμοῖεν ἐκεί-
νοι.

Μὴ νομιζέτωσαν ἀνέσεως καὶ ἀπολαύσεως εἶναι
πρόφασιν τὸ πρᾶγμα. Πάντων γάρ ἐστιν ἐπιπονώ-
τερον ἀρχεῖν ψυχῶν. Καὶ δεῖ τοὺς ἐπὶ ταῦτα ἐρχο-
μένους ἀλείφασθαι ὡς πρὸς ἀγῶνα ἐπίπονον εἰσβάλ-
λοντας.

Σχιζὼν ξύλα κινδυνεύσει ἐν αὐτοῖς, ἐν ἐκπέσῃ τὸ
σιδήριον. Ὁ γὰρ διαιρῶν τῷ λόγῳ τὰ πράγματα,
ἐὰν μὴ πανταχόθεν ἔχη προσηραλισμένον τὸν λόγον,
κινδυνεύσει ἐν τοῖς ἀκούουσι, σκανδάλου ἀφορμὴν τῷ
λόγῳ τοῖς μαθητευομένοις παρεχόμενος.

Ἐκεῖνο μὴ ἀγνοήσης, ὅτι πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων
ἔχουσι κατακοσμήσαι τὴν χάριν τοῦ πυρός.

Ἐκάστου ἱερέως, καὶ διδασκάλου τὸ ἔργον, ὁ-
ποῖόν ἐστιν, τὸ πῦρ δοκιμάσει τὸ αἰώνιον. Ἡ γὰρ
ἡμέρα ἐκείνη τὰ πάντα ἐκκαλύψει καὶ φανερο-
ποιήσει, διότι ἐν πυρὶ ἀποκαλυφθήσεται.

Οὐκ οἶσθα, ὅτι καὶ ἐπίσκοποι ποτε ὑφίστανται
ἐλέθρου καὶ πτώματος;

Ἀποπόν ἐστι διώκοντα τὰς τιμὰς, φεύγειν τοὺς
πόνους δι' ὧν αἱ τιμαί.

Νόμος ἐστὶ κατὰ τῶν τὰ σεμνὰ καὶ θεῖα μὴ σε-
μνῶς, καὶ θεοπρεπῶς ὁρᾶν ἀξιούντων, κόλασιν ἐπι-
φέρειν ἀορτίας.

ΤΙΤΛ. ΙΘ'. — Περὶ ἐγγύτης.

(Deest in mss.)

ΤΙΤΛ. Κ'. — Περὶ ἐπιθυμίας· καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἡμᾶς
ἐξακολουθεῖν ταῖς πορνηαῖς ἐπιθυμίαις.

« Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου,
οὔτε τὴν οἰκίαν, οὔτε τὸν ἀγρὸν, οὔτε τὴν παιδα,
οὔτε τὴν παιδίσκην, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε
τοῦ ὄπου γέλου αὐτοῦ, οὔτε πᾶν ὅσα τῷ πλησίον σου
ἐστίν. »

Ἐπιθύμησε Δαβὶδ ἐπιθυμίαν, καὶ εἶπεν· Τίς
ποτιεῖ με ὕδωρ ἐκ τοῦ λάχκου, τοῦ ἐν Βηθλεὲμ;
Καὶ ἔλαβον οἱ τρεῖς δυνατοί, καὶ παρεγένοντο πρὸς
Δαβὶδ· καὶ οὐκ ἐθέλησεν πινεῖν αὐτὸ, καὶ ἐσπείσεν
αὐτὸ τῷ Κυρίῳ, καὶ εἶπεν· Ὡς μοι, Κύριε, τοῦ
ποιῆσαι τοῦτο, εἰ αἷμα τῶν ἀνθρώπων τῶν πορευ-
θέντων ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν πίωμαι.

« Δένδρον ζωῆς ἐπιθυμία ἀγαθή. »

« Ὅπισω τῶν ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύου, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεών σου κωλύου. »

« Ῥεμβατρώς ἐπιθυμίας μεταλλεύει νοῦν ἑκαχόν. »

« Ὅς ἐάν ἴδῃ γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμολέυσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. »

« Πάν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ ἢ ἐπιθυμία τῆς σαρκός, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, ἡ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστίν. »

« Παρακαλῶ ὑμᾶς ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες πρωτεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς. »

« Ἐγὼ ὁ δημιουργὸς ἐνέταξα τῷ πλάσματι ἐπιθυμίαν, καὶ οὐ τὸ φυσικὸν κίνημα διαβάλλω. Οὐ λέγω γάρ· Οὐκ ἐπιθυμήσεις. Οὐκ ἀνασπῶ τοῦ καλῶς φυτευθέντος τὴν ρίζαν, ἀλλὰ τοῦ προφθαρέντος φυτοῦ τὰ νόθα πρέμνα κλαδεύω. Οὐ λέγω οὖν τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὴν ἐξορίσαι τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τοῦ μαχικοῦ πάθους τὰς παραφυάδας εἰς βλαστανοῦσας ἐκκόπτω. Τίς τῇ καλῇ ἀρούρᾳ ζιζάνια παρασπαίρει; Σπέρμα καλὸν ἔσπειρα· πόθεν τῶν ζιζανίων ὁ βλεθρὸς; Ἐκτρέφον, πάτησον, ἀπόπνιξον τὸ σπέρμα τὸ πονηρὸν, καὶ οὐ πονέσεις ὀδυνομένου τοῦ ζιζανίου. Πῶς δὲ δὲ ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμολέυσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. »

« Ὅσπερ τῷ στρουθῷ τῶν πτερῶν ὄφελος οὐδὲν ὑπὸ τῆς παγίδος ἀλόνει, ἀλλ' εἰκὴ καὶ μάτην περύσσεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν λογισμῶν οὐδὲν ὄφελος, ἐὰν κατὰ κράτος ὑπὸ τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἀπλῶς, ἀλλ' ὅσα ἐὰν σκιρτήσῃς, ἐάλως. Διὰ τοῦτο πτερὰ τοῖς στρουθίοις, ἵνα ἐκφύγῃ παγίδας· διὰ τοῦτο λογισμοὶ τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα ἐκφύγῳσι τὰ ἁμαρτήματα. »

TIT. ΚΑ'. — *Περὶ ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων.*

« Εἰν πατάξῃ τις τινα, καὶ ἀποθάνῃ, θανάτου θανατούσθω. Ὁ δὲ οὐχ ἐκὼν, ἀλλ' ὁ θεὸς παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, δώσω σοι τόπον, οὗ φεύξεται ἐκεῖ ὁ φονεύσας. »

« Ἐκεῖνος ὁ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλάς. Ὁ δὲ μὴ γνοὺς, δαρήσεται ὀλίγας. »

« Χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ, ὅτι πιστόν με ἠγάπησεν, θέμενος εἰς τὴν διακονίαν τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον, καὶ διώκτην, καὶ ὀδυστήν· ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ. Ὑπερεπλόνασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μετὰ πίστεως, καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

« Ἐκουσίως ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, φοβερά δὲ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθλεῖν μέλλοντος τοῦ ὀπιτανόλου. »

Eccli. xviii, 30. — « Post concupiscentias tuas ne abeas, et a voluntate tua avertere. »

Sap. iv, 12. — « Evagatio concupiscentiæ transfert mentem. »

Matth. v, 28. — « Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. »

I Joan. ii, 16. — « Omne quod in mundo est, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. »

I Petr. ii, 11. — « Obsecro vos, tanquam advenas et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desiderijs, quæ præsumunt adversus animam. »

S. Chrysost. — Ego opifex figmento meo appetitum indidi; proindeque naturalem motum minime criminor. Neque enim dico, Non concupisces. Non ejus quod recte satum fuit, radicem avello; verum adulterinas corruptæ stirpis fibras, cido atque amputo. Non hoc dico ut concupiscentiam extirpes ex animo; sed spuria affectionis pullulantes adhuc stolones excindo. Equis optimæ telluri zizania inspersit? Bonum semen seminavi, unde exiliosa zizania prodierunt? extere, proculca, præfoca semen malum, et non erit cur crescentibus zizaniis labores. Quicunque conspexerit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo (*Matth. v, 28*).

Uti passerem nihil pennæ juvant, cum laqueo interceptus est, sed frustra atque incassum egerit: ita nec tibi quidquam prodest ratione præditum esse, si ab improba concupiscentia expugnaris; sed quantumlibet saltites, captus tamen teneris. Eam ob rem passeribus alæ sunt, quibus laqueos vitent; idcirco etiam hominibus inest ratio, qua peccata effugiant.

TIT. XXI. — *De peccatis quæ tum sponte, tum invito committuntur.*

Exod. xxi, 12. — « Si quis aliquem percusserit, qui mortuus fuerit, morte moriatur. Qui autem non sponte, sed cum Deus tradiderit eum in manus suas: dabo ei locum, quo fugiat ille qui occiderit. »

Luc. xii, 47. — « Ille servus qui cognovit voluntatem domini sui, et non fecit, plagis vapulabit multis. Qui autem non cognovit, vapulabit paucis. »

I Tim. i, 12-14. — « Gratias ago ei qui me confortat, Christo, quia sciebam me existimavit, ponens in ministerio, qui prius blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini nosiri Jesu Christi cum fide et charitate in Christo Jesu. »

Hebr. x, 26. — « Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia; sed terribilis quædam expectatio judicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. »

520 S. Basil. in princ. Procr. — Peccata partim voluntaria non sunt, et partim ab improba voluntate proficiscuntur. Fingamus enim stuprum esse, de quo in judicio disceptetur, ac duo scorta: alterum autem lenoni venditum, haud sponte in malo hæerere, atque corporis quæstum flagitioso domino præbere; alterum vero libidinosæ voluptatis causa sese sceleri mancipasse. Aliter igitur quæ invite sunt veniam consequuntur, et aliter quæ improbo et scelerato animo geruntur, condemnantur.

S. Clement. — Quod voluntarium non est, iudicio obnoxium non est. Id autem in duplici genere est: alterum enim ignorantia sit; alterum vi.

Didymi. — Si quis per ignorancem labitur, hunc æquum non est pœna multari. Is enim supplicio demum affligi debet, qui animi affectione peccat.

Peccata quæ non sponte perpetrantur, cum lex ipsa condonat, tum Deus dissimulat, ut qui benignus sit, non crudelis; et voluntaria vindicat.

Philonis. — Non velut iniquum est sponte peccare, ita et invite ac per ignorantiam delinquere, hoc justum censi debet: verum hoc medium quendam justitiam inter et injustitiam locum tenet: quod quidem a nonnullis indifferens dici solet. Neque enim peccatum ullum justitiæ opus fuerit.

Ejusd. — Ei quidem qui rerum meliorum ignorance peccat, venia impertitur: qui autem de industria injustus est, ille excusatione caret, quippe qui jam ante captus sit in fora conscientie.

TIT. XXII. — De iis qui grato animo sunt: et quod benefactores prædicare oporteat.

Jos. vi, 22. — « Duobus juvenibus, qui exploratores missi fuerant, dixit Jesus: Ingredimini domum mulieris, et educite eam, et omnia quæ illius sunt. Et ingressi sunt, et eduxerunt Rahab meretricem, et patrem et matrem ejus, et fratres ejus. »

Psal. lxxviii, 1. — « Misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo. »

Psal. cxv, 12. — « Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit nobis? »

Psal. cxxxvi, 5. — « Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea. »

Sap. viii, 21. — « Prudentiæ est scire cujus est donum. »

Eccli. iii, 31. — « Qui reddit gratiam, meminit in posterum, et in tempore casus sui inveniet firmamentum. »

Eccli. xvii, 18. — « Gratiam hominis quasi pupillam conserva. »

Luc. i, 47. — « Dixit Maria: Magnificat anima mea Dominum. »

Luc. xvi, 12 seqq. — « Et ingrediente eo in

A Τῶν ἀμαρτημάτων, τὰ μὲν ἀκούσιά ἐστιν, τὰ δὲ ἀπὸ γνώμης πονηρᾶς γίνεται. Ὑποθώμεθα γὰρ πορνείαν εἶναι τὸ κρινόμενον, καὶ πόρνas δύο· ἀλλ' ἡ μὲν πορνοβοσκῶ πραθεῖσα, πρὸς ἀνάγκην ἐστὶν ἐν τῷ κακῷ, τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἐργασίαν τῷ πονηρῷ δεσπότηι παρεχομένη· ἡ δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν ἐκουσίως ἑαυτὴν ἐπιδοῦσα τῇ ἀμαρτίᾳ. Ἄλλως οὖν τὰ ἀκούσια τυγχάνει συγγνώμης, καὶ ἄλλως τὰ ἐκ μοχθηρᾶς προαιρέσεως κατακρίνεται.

Τὸ ἀκούσιον οὐ κρίνεται. Διπλὸν δὲ τοῦτο· τὸ μὲν γινόμενον μετὰ ἀγνοίας, τὸ δὲ δι' ἀνάγκην.

B Εἰ πρῶτον ἀγνοία σφάλλεται τις, οὐ κολαστέος, ἐκείνου κολαστέου τοῦ καθ' ἑξὶν ἀμαρτάνοντος.

Τὰ μὲν ἀκούσια ἀμαρτήματα καὶ νόμος συγχωρεῖ, καὶ θεὸς παρορᾷ, φιλόανθρωπος ὢν, καὶ οὐκ ἀπηγῆς, καὶ τῶν ἐκουσίως. [Hic quædam desunt in omnibus codd.]

Ὡς τὸ ἐκουσίως ἀμαρτάνειν ἐστὶν ἄδικον, οὕτω τὸ ἀκούσιως καὶ κατ' ἀγνοίαν, οὐκ εὐθὺς δίκαιον, ἀλλὰ ταχὺ πού μεθόριον ἄμφοιν, δικαίου καὶ ἀδίκου, τὸ ὑπὸ τινων καλούμενον ἀδιάφορον. Ἀμάρτημα γὰρ οὐδὲν, ἔργον δικαιοσύνης.

C Τῷ μὲν ἀγνοίᾳ τοῦ κρείττονος διαμαρτάνοντι, συγγνώμη δίδεται· ὁ δὲ ἐξ ἐπιστήμης ἀδικῶν, ἀπολογίαν οὐκ ἔχει, προσαλωκὼς ἐν τῷ τοῦ συνειδότος δικαστηρίῳ.

TIT. KB. — Περὶ εὐχαριστούντων καὶ εὐγνωμονούντων· καὶ ὅτι χρή τοὺς εὐεργέτας κηρύσσειν.

« Τοῖς δύο νεανίσκοις τοῖς κατασκοπήσασιν εἶπεν Ἰησοῦς· Εἰσελθετε εἰς τὴν οἰκίαν τῆς γυναικὸς, καὶ ἐκβάλετε αὐτήν, καὶ πάντα τὰ αὐτῆς. Καὶ εἰσῆλθον, καὶ ἐξήγαγον τὴν Παῦλὸς τὴν πόρνην, καὶ τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῆς. »

D « Τὰ ἔλεῃ σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα ᾄσομαι. »

« Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; »

« Ἐάν ἐπιλάβωμαι σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖς ἡ διεξίξις μου. »

« Φρονήσεως ἐστὶν καὶ τὸ εἰδέναι τίνος ἡ χάρις. »

« Ὁ ἀνταποδίδους χάριτας, μέμνηται εἰς τὸ μετὰ ταῦτα, καὶ ἐν καιρῷ πτώσεως αὐτοῦ εὐρήσει στήριγμα. »

« Χάριν ἀνθρώπου ὡς κόρην συντήρησον. »

« Εἶπε Μαριάμ· Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον. »

« Εἰσερχομένου αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν, ὑπήντησαν

αὐτῶ δέκα λεπροὶ ἄνδρες, καὶ ἦσαν φωνὴν λέγοντες· Ἰησοῦ ἐπιστάτα, ἐλήσων ἡμᾶς. Καὶ ἰδὼν εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσιν. Καὶ ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοὺς ἐκαθαρίσθησαν. Εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν, ἰδὼν ὅτι ἰάθη, ὑπέστρεψεν μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζων τὸν Θεόν, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ εὐχαριστῶν αὐτῷ· καὶ αὐτὸς Σαμαρεῖτης. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; Οὐχ εὐρέθησαν ὑποστρέψαντες δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἄλλογενὴς οὗτος. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀναστὰς πορεύου, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε. »

« Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε· τοῦτο γὰρ θέλημα ἐστὶν Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς. »

Πρέπουσα δοξολογίας ὑπόθεσις, ἡ τῶν εὐεργετημάτων διήγησις.

Ἀποδώσωμεν τοίνυν οὖν τόκῳ τὸ χρέος, ἂν ἄρα τοσοῦτον εὐποροῦντες φανώμεν.

TIT. ΚΓ'. — *Περὶ ἐκδικήσεως· καὶ ὡς ἀπηγορεύεται δις περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος εὐθύνας εἰσπράττεσθαι.*

« Οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό. »

« Τί λογίζεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον; συντάλαιαν αὐτὸς ποιήσει, καὶ οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν ὀλίγῳ. »

TIT. ΚΔ'. — *Περὶ ἐπικολύων πραγμάτων· καὶ ὅτι χρὴ φεύγειν τὰ ἐπὶ κοίτῃ καταγῶγια, διὸ τὴν μάχας καὶ διαστάσεις προξενοῦνται.*

« Εἶπεν Ἀβραάμ πρὸς Λῶτ· μὴ ἔστω μάχη ἀναμέσον ἐμοῦ, καὶ ἀναμέσον σου, καὶ ἀναμέσον τῶν ποιμένων μου, καὶ τῶν ποιμένων σου, ὅτι ἄνθρωποι ἀδελφοὶ ἡμεῖς ἐσμεν. Οὐκ ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ ἐναντίον σου ἐστίν; Διαχωρίσθητι ἀπ' ἐμοῦ. Εἰ σὺ εἰς ἀριστερά, ἐγὼ εἰς δεξιὰ· εἰ σὺ εἰς δεξιὰ, ἐγὼ εἰς ἀριστερά. Καὶ ἐπάρας Λῶτ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, εἶδεν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, ὅτι πᾶσα ἦν ποτιζομένη, πρὸ τοῦ καταστρέφαι τὸν Θεὸν Σόδομα καὶ Γόμορρα, ὡς παράδεισος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς ἡ γῆ Αἰγύπτου. Καὶ ἐξελέξατο ἑαυτῷ Λῶτ τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἀπῆρεν Λῶτ ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ ἐχωρίσθησαν. »

« Κρεῖσσον οἰκεῖν ἐπὶ γωνίας ὑπαίθρου, ἢ ἐν οἴκῳ κοινῷ. »

« Ἰσχυροτέρῳ σου καὶ πλουσιωτέρῳ σου μὴ κοινῶναι. »

Ἐχουσιν αἱ τῶν κοινῶν ἐπιμέλεια λαβὰς εἰς τὸ μεμφθῆναι.

TIT. ΚΕ'. — *Περὶ εὐδοκίμιας· ὅτι εὐχῆς ἄξιον τὸ κατόρθωμα.*

« Ἐπὶ μικρῷ καὶ μεγάλῳ εὐδοκίμιαν ἔχει. »

« Σπούδαςον σεαυτὸν εὐδόκιμον παραστήσαι τῷ Θεῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον. »

TIT. ΚΖ'. — *Περὶ ἐμπορῶν.*

« Μόλις ἐξελεῖται ἐμπορὸς ἀπὸ πλημμελείας. »

A civitatem, occurrerunt ei decem viri leprosi, et levaverunt vocem suam, dicentes: Jesu praeceptor, miserere nostri, et dixit eis: Ite, et ostendite vos sacerdotibus. Et cum irent, mundati sunt. Unus autem ex illis, ut vidit quia sanatus esset, regressus est cum voce magna, glorificans Deum, et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens: et hic erat Samaritanus. Respondens autem Jesus, dixit: Nonne decem mundati sunt? et novem ubi sunt? Non inventi sunt qui redirent, et darent gloriam Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit. »

521 *I Thess. v, 17.* — « In omnibus gratias agite: hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu in vobis. »

S. Basil. — Congruum laudationis argumentum est, acceptorum beneficiorum commemoratio.

S. Greg. Naz. orat. in S. Cypr. — Debitam ergo cum senore persolvamus; si tamen sat amplas opes habere reperiamur.

TIT. XXIII. — *De vindicatione: et quod de re eadem bis pœnas exigere non liceat.*

Deut. — « Non his vindicabis in idipsum. »

Nahum i, 9. — « Quid cogitatis contra Dominum? Consummationem ipse faciet, et non ulciscetur bis in idipsum in tribulatione. »

TIT. XXIV. — *De communibus negotiis: quodque communia diversoria vitanda sint, quia hinc rixæ et dissidia nascantur.*

Gen. xiii, 8 seqq. — « Dixit Abraham ad Lot: Ne sit, quæso, jurgium inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos: fratres enim sumus. An non ecce universa terra coram te est? Recede a me. Si ad sinistra ieris, ego ad dextera ibo; si tu ad dextera, ego ad sinistra pergam. Elevatis itaque Lot oculis suis, vidit omnem regionem Jordanis, quod universa irrigaretur, antequam subvertisset Dominus. Sodomam et Gomorrhæam, sicut paradisus Domini, et sicut Ægyptus. Elegitque sibi Lot regionem circa Jordanem, ut recessit ab oriente, et divisi sunt ab invicem. »

Prov. xxi, 9; xxv, 24. — « Melius est habitare in angulo sub dio, quam in domo communi. »

Eccli. xiii, 2. — « Fortiori et ditiori te ne socius fueris. »

Ἄβεντ κοινῶν negotiorum curæ reprehensionis ansas.

TIT. XXV. — *De nominis splendore: et quod recte factum gloria dignum sit.*

Eccli. xix, 50. — « In parva et magna re, cura ut bene audias. »

II Tim. ii, 15. — « Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, mercenarium inconfusibilem. »

TIT. XXVI. — *De mercatoribus.*

Eccli. — « Vix mercator eripietur a delicto. »

TIT. XXVII. — *De eunuchis.*

Sap. III, 14. — « Beatus est spado, qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima. Dabitur illi fidei donum electum, et sors in templo Dei acceptissima. »

Eccli. XX, 4. — « Concupiscentia spadonis ut devirginet juvenulam. »

Matth. XIX, 12. — « Sunt eunuchi qui de ventre matris suæ sic nati sunt; et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus; et sunt eunuchi qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum. »

522 S. Basil. epist. ad Simplic. hæret. — Eunuchorum genus infame atque exitiosissimum est. Hoc, inquam, ipsum nec muliebre, nec virile, mulierum insano amore ardens, zelotypum, illiberale, nihil non accipiens, inexplabile, ob cœnam plorans, iracundum, auri avidum, sæde mercenarium, sævum, effeminatum, ventri deditum: quid tandem dicam? ab ipso ortu damnatum ferro. Quidnam autem horum integrum judicium sit, quorum pedes quoque perversi sunt? Hi nimirum et ferri opera frustra casti sunt, ac propter obscenitatem suam fructus expertes manent.

S. Nili. — Ab uxore tua spadonum strepitum remove. Quamvis enim spado geminos infra testes exsectos habere videatur, at supra tamen geminos in facie oculos habet libidine intuentes, et mala secum testimonia trahentes.

TIT. XXVIII. — *De laudationibus, et illis qui in eis voluptatem capiunt; et quod ante periculum factum neminem laudare oporteat.*

Prov. XXVII, 21. — « Probatum argentum et aurum igne probabis; homo vero probatur per os laudantium eum. »

« Eundem laudare et vituperare non est hominis probi. »

Eccli. XXVII, 7. — « Ante considerationem ne laudes virum. Hæc enim est tentatio hominis. »

Luc. VI, 26. — « Væ vobis, cum benedixerint vobis homines. Secundum hæc enim faciebant pseudoprophetae patres eorum. »

S. Ignat. epist. ad Trall. interpol. — Etsi in rebus quæ ad Deum spectant, robustus fuero, tum amplius timeam oportet, atque ab eis caveam qui me incassum instant. Hi enim me laudando castigant.

Ne ad eas laudes quæ veritatem excedunt, intumescamus.

S. Basil. — Multi, dum vulgi laudes ac plausum aucupantur, re quidem ipsa injustitiam et avaritiam tanquam utilem præferunt; specie autem et sermone æquitatem et justitiam mirum in modum admirantur.

Hic opes suas in eos qui cum feris pugnant effundens, atque inanibus vulgi sermonibus exsultans, laudibus intumescit, magnificeque de se sentit, gloriam videlicet habens in confusione sua. quippe qui clarissimis quibusque civibus in tabulis pictum peccatum ostendet suum.

A

TIT. KZ'. — *Περὶ εὐνούχων.*

« Μακάριος ὁ εὐνούχος, ὁ μὴ ἐργασάμενος ἐν χειρὶ ἀνδρὸς, μηδὲ ἐνθυμηθεὶς κατὰ τοῦ Κυρίου πονηρά. Δοθήσεται αὐτῷ τῆς πίστεως χάρις ἐκλεκτή, καὶ κλήρος ἐν ναὶ Κυρίου θυμηδέστερος. »

« Ἐπιθυμία εὐνούχου ἀποπαρθενῶσαι νεῖνιν. »

« Εἰσὶν εὐνούχοι, οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῶν ἐγεννήθησαν οὕτως· καὶ εἰσὶν εὐνούχοι, οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσὶν εὐνούχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. »

Ἄτιμον τὸ τῶν εὐνούχων γένος, καὶ πανώλεθρον. Τοῦτο δὴ τοῦτο ἀθῆλυ, ἀνανδρον, γυναικομανὲς, καὶ ἐπίζηλον, ἀμετάδοτον, πένδοχον, ἀπροσχωρὲς, κλαυσίδειπνον, δξύθυμον, χρυσομανὲς, κακόμισθον, ἀπηνὲς, θηλυδρῶδες, γαστρίδουλον· καὶ τί γὰρ εἶπω; σὺν αὐτῇ τῇ γεννήσει, σιδηροκατάδικον. Πῶς γὰρ ὀρθὴ γνώμη τούτων, ὧν οἱ πόδες στρεβλοὶ; οὗτοι μὲν οὖν σωφρονοῦσιν ἀμειβὰ διὰ σιδήρου· μένουσι δὲ ἀκαρποὶ δι' οἰκίαν ἀσχύρτητα.

Ἀπίστησον ἀπὸ τῆς συμβίου σου τὸν εὐνούχον· σμάραγον. Κἴν γὰρ δοκοῖη τῶν κάτω διδύμων ἐκτετμησθαι, ἀλλ' ἄνω ἔχει ἐν τῷ προσώπῳ τοὺς διδύμους ὀφθαλμοὺς ἐμπαθῶς βλέποντας, καὶ ἐπισυρόμενον ἤδη πονηρὰς μαρτυρίας.

TIT. KII'. — *Περὶ ἐγκωμίων καὶ τῶν χαίρόντων ἐν αὐτοῖς· καὶ ὅτι οὐ δεῖ πρὸ πείρας ἐπαινεῖν τινα.*

« Δόκιμον ἀργύριον καὶ χρυσὸν πυρώσεις· ἀνὴρ δὲ δοκιμάζεται διὰ στόματος ἐγκωμιαζόντων αὐτόν. »

« Τὸν αὐτὸν ἐπαινεῖν καὶ ψέγειν οὐκ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. »

« Πρὸ λογισμοῦ μὴ ἐπαινέσης ἀνδρα. Οὗτος γὰρ πειρασμὸς ἀνθρώπου. »

« Οὐαὶ ὑμῖν ὅταν καλῶς εἰπωσιν ὑμᾶς πάντες οἱ ἄνθρωποι. Κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποιοῦν τοῖς ψευδοπροφήταις οἱ πτέρες αὐτῶν. »

« Κἂν ἐρῶμένος ὧ κατὰ τὸν Θεόν, πλεῖον με εἰς φοβεῖσθαι καὶ προσέχειν τοῖς εἰκῇ φουσῶν με. Ἐπαινοῦντες γὰρ με μαστιγοῦσιν. »

Μὴ πρὸς ἐπαίνους χαυνωθῶμεν τοὺς ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν.

Πολλοὶ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ἐπαινον θηρώμενοι, ἔργῳ μὲν τὴν ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν ὡς ὠφέλιμον προτιμῶσι, σχήματι δὲ καὶ λόγῳ, τὴν ἰσότητά καὶ τὴν δικαιοσύνην ὑπερβαυμάζουσιν.

Ὁ δεῖνα τὸν πλοῦτον τοῖς θηριωμάχοις προσαναλίσκων, καὶ ταῖς ματαλαῖς τῶν δῆμων φωναῖς ἐπαγαλλόμενος, φουᾷται τοῖς ἐπαῖνοις, καὶ μέγα φρονεῖ, τὴν δόξαν ἔχων, ἐν τῇ ἀσχύνῃ αὐτοῦ· ὅς γε καὶ ἔγγραπον τοῖς περιφανέσι τῆς πόλεως τὴν ἑαυτοῦ ἀμαρτίαν ἐπὶ τῶν πινάκων δεικνύει.

TIT. ΚΘ. — *Περὶ ἐκδικήσεως Θεοῦ τοῖς ἀδικου-
μένοις γενομένης· ὅτι χρή τῷ Θεῷ ἐπιτρέπειν
τὰ τῆς ἐκδικήσεως.*

« Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος, Θεὸς ἐκδικήσεων ἐπαρ-
ρησιάζατο. »

« Ποιῶν ἐλεημοσύνας ὁ Κύριος, καὶ κρίμα πᾶσι
τοῖς ἀδικουμένοις. »

« Ἐγνων ὅτι ποιήσει Κύριος τὴν κρίσιν τῶν πτω-
χῶν, καὶ τὴν δίκην. »

« Μὴ εἴπης, Τίσομαι τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' ὑπόμεινον
τὸν Κύριον, ἵνα σε βοηθήσῃ. »

« Σκόλοψ πικρίας καὶ ἀκανθα ὀδύνης ἀπὸ τῶν
περικύκλω αὐτῶν. Καὶ ποιήσω χοῖμα ἐν πᾶσι τοῖς
ἀτιμάζουσιν αὐτούς. »

« Κριτὴς τις ἦν ἐν τινὶ πόλει τὸν Θεὸν μὴ φοβοῦ-
μενος, καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρέπομενος. Χήρα δὲ ἦν
ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, καὶ ἤρχετο πρὸς αὐτὸν λέγουσα·
Ἐκδίκησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου. Καὶ οὐκ ἤθελεν
ἐπὶ χρόνου. Μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν ἐν ἑαυτῷ· Εἰ καὶ
τὸν Θεὸν οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἐντρέπο-
μαι, διὰ γὰρ τὸ παρέχειν μοι κόπον τὴν χήραν ταύ-
την, ἐκδικήσω αὐτήν, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχομένη
ὑποπιάξῃ με. Εἶπεν δὲ ὁ Κύριος· Ἀκούσατε τί ὁ
κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει. Ὁ δὲ Θεὸς οὐ μὴ ποιήσῃ
τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ, τῶν βωόντων
πρὸς αὐτὸν νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ μακροθυμῶν ἐπ'
αὐτοῖς· Λέγω ὑμῖν, ὅτι ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν
ἐν τάχει. »

« Μὴ ἐαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀλλὰ ὅτε τόπον τῇ ὀρ-
γῇ. Γέγραπται γάρ· Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταπο-
δώσω, λέγει Κύριος. »

Πάντως ὁ ἀδικούμενος, καταπλέγεται μὲν ὑπὸ λύ-
πης, ἀμύνεσθαι δὲ οὐκ ἔχων, ἥ διὰ τῶν ἰσῶν ἐλθεῖν
ἴσθ' ὅτι, διὰ τὸ ἡττηθῆαι τῆς τοῦ ἀδικοῦντος χειρὸς,
τῆς ἀνωθεν μισοπονηρίας τὸ κέντρον καλεῖ πρὸς
ἐπικουρίαν.

Δεῖν, οἶμαι, τοὺς χωρὶον ἱερὸν νεμομένους ἐπιτρέ-
πειν πάντα τῷ Θεῷ δικάζειν, καὶ καταφρονεῖν τῆςδε
χειρὸς ἀνθρωπίνης, ὅταν αὐτοὶ τὸν ἀνω δικαστὴν
περισκοπῶσιν.

TIT. Λ'. — *Περὶ εὐθυνομένων, καὶ δίκας εἰσ-
πραττομένων· καὶ ὡς οὐδαμῶς ἄλλος ἀντὶ ἀλ-
λου εὐθυνοθήσεται.*

« Οὐκ ἀποθаноῦνται πατέρες ὑπὲρ τέκνων, οὐτε
υἱοὶ ὑπὲρ πατέρων· ἕκαστος τῇ ἑαυτοῦ ἀμαρτίᾳ ἀπο-
θανέται. »

« Ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος· »

« Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις οὐ μὴ εἰπωσι· Πατέ-
ρες· ἔφαγον ὑμῶν, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων
ἡμῶν· ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀμαρτίᾳ
ἀποθανέται, καὶ τοῦ ψυχόντος αἱμωδιάσουσιν οἱ
ὀδόντες. »

« Οἱ πατέρες ἔφαγον ὑμῶν, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν
τέκνων ἡμῶν· Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος· ἡ ψυχὴ
ἡ ἀμαρτάνουσα, αὕτη καὶ ἀποθανέται. Ὁ δὲ ἄνθρω-

A TIT. XXIX. — *De vindicta qua Deus eos quibus
injuriam fit ulciscitur; et quod ad eum ultio re-
mittenda sit.*

Psal. xciii, 1. — « Deus ultionum Dominus,
Deus ultionum libere egit. »

Psal. cii, 6. — « Faciens misericordias Dominus,
et iudicium omnibus injuriam patientibus. »

Psal. cxxxix, 13. — « Cognovi quia faciet Do-
minus iudicium inopum, et vindictam. »

Prov. xx, 22. — « Ne dicas : Rependam ini-
mico; sed expecta Dominum, ut te adjuvet. »

523 *Ezech. xxviii, 24.* — Stimulus amaritudi-
nis, et spina doloris per circuitum eorum. Et fa-
ciam iudicium omnibus qui fecerint eis contume-
liam. »

B *Luc. xviii, 2 seqq.* — « Iudex quidam erat in
quadam civitate, qui Deum non timebat, et homi-
nem non reverebatur. Vidua autem erat in civita-
te illa, et veniebat ad eum, dicens : Vindica mo-
de adversario meo. Et nolebat per multum tempus.
Posthæc autem dixit intra se : Etsi Deum non ti-
meo, nec hominem revereor, tamen quia mihi
molesta est hæc vidua, vindicabo illam, ne in no-
vissimo veniens suggillet me. Ait autem Dominus :
Audite quid iudex iniquitatis dicat. Deus autem
non faciet vindictam electorum suorum claman-
tium ad se die ac nocte, et patientiam habebit in
illis? Dico vobis, quia cito vindictam faciet illo-
rum. »

C *Rom. xii, 19.* — « Non vosmetipsos defenden-
tes, charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est
enim : Mihi vindicta, et ego retribuam, dicit Do-
minus. »

S. Cyrill. Ille omnino qui injuria afficitur, in-
cenditur quidem præ mœrore; cum autem inju-
riam acceptam interdum ulcisci nequeat, nec par
pari referre, quod videlicet ei a quo læsus est,
viribus cedat : supernæ illius justitiæ, quæ odit
improbritatem, aculeum in auxilium accersit.

Joseph. — Oportere existimo eos qui in loco
sancto habitant, omnium iudicium Deo commit-
tere, atque humanam manum aspernari, cum ipsi
interim supernum iudicem circumspeciant.

TIT. XXX. — *De iis qui multantur, et penas per-
solvunt; et quod nemo pro alio plectendus sit.*

Deut. xxiv, 16. — « Non morientur patres pro
filiis, nec filii pro parentibus; sed unusquisque in
peccato suo morietur. »

Psal. xlviii, 7. — « Fratres redimit, non redi-
met homo? » etc.

Jerem. xxxi, 29. — « In diebus illis non dicent
ultra : Patres comederunt uvam acerbam, et den-
tes filiorum obstupuerunt : sed unusquisque in
iniquitate sua morietur. Omnis homo qui comede-
rit uvam acerbam, dentes ipsius obstupescunt. »

Ezech. xviii, 2, 20. — « Patres comederunt uvam
acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt. Vivo
ego, dicit Dominus : anima quæ peccaverit, ipsa

moriatur. Homo autem justus erit, faciens justitiam, » etc. « Filius non portabit iniquitatem patris sui, neque pater portabit iniquitatem filii. Justitia vero justi super ipsum erit, et iniquitas iniqui super ipsum erit. »

Galat. vi, 5. — « Unusquisque onus suum portabit. »

TIT. XXXI. — *De reprehensionibus.*

Prov. xxix, 15. — « Plagæ et reprehensiones dant sapientiam. »

Prov. xxviii, 25. — « Qui corrigit vias hominis, gratias magis obtinebit quam ille qui per linguæ blandimenta decipit. »

Prov. xxix, 1. — « Melior est vir qui corripit, quam qui dura cervice est. »

Prov. xxiv, 25. — « Qui corripiunt, meliores apparebunt: super eos autem veniet benedictio bona. »

Prov. x, 10. — « Qui corripit libere, pacificus est. »

524 *Prov. ix, 8.* — « Noli arguere malos, ne oderint te. »

Eccli. xxxi, 41. — « In convivio vini non arguas proximum tuum. »

Eccli. viii, 14. — « Non incendas carbones, peccatores arguens; et ne incendaris in flamma ignis peccatorum ipsorum. »

I Tit. v, 20. — « Peccantes coram omnibus argue, ut ceteri timorem habeant. »

LITTERA Z.

TIT. I. — *Quod Deum querere oporteat, et eum sequi, atque in ipsius nomine omnia facere.*

Lerit. x, 3. — « In illis qui appropinquant mihi, sanctificabor. »

Deut. x, 20. — « Dominum Deum tuum timebis; et illi soli servies, et ei adhaeresces, et in nomine ejus jurabis. Ipse est gloria tua, et ipse est vita tua. »

Psal. ix, 10. — « Non dereliquisti quærentes te, Domine. »

Psal. xxxi, 9. — « In campo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. »

Psal. xxviii, 5. — « Exquisivi Dominum, et exaudivit me, et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. »

Psal. lxxxix, 17. — « Qui elongant se a te, peribunt. »

Psal. xxxiii, 20. — « Divites eguerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono. »

Psal. xxxix, 16. — « Exsultent et latentur omnes qui quærunte te, Domine. »

Psal. lxxviii, 33. — « Quærite Deum, et vivet anima vestra. »

Psal. cix, 3. — « Lætetur cor quærentium Dominum. »

Prov. — « Qui quærit Dominum, inveniet scientiam. »

Α πος ἔσται δίκαιος, ὁ ποιῶν δικαιοσύνην. Υἱὸς οὐ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ υἱοῦ. Δικαιοσύνη δὲ δικαίου ἐπ' αὐτὸν ἔσται, καὶ ἀνομία ἀνόμου ἐπ' αὐτὸν ἔσται. »

« Ἐκαστος τὸ ἴδιον φορτίον βαστάζει. »

TIT. AA. — *Περὶ ἐλεγχμῶν*
« Πληγαὶ καὶ ἐλεγχοὶ διδάσκει σοφίαν. »

« Ὁ ἐλέγχων ἀνθρώπου ὁδοῦς, χάριτας μᾶλλον ἔχει τοῦ γλωσσοχαριτούντος. »

« Κρείσσων ἀνὴρ ἐλέγχων, ἀνδρὸς σκληροτραχήλου. »

« Οἱ ἐλέγχοντες, βελτίους φανοῦνται, ἐπ' αὐτοὺς δὲ ἔχει εὐλογία ἀγαθή. »

« Ὁ ἐλέγχων μετὰ παρόρησίας εἰρηνοποιεῖ. »

« Μὴ ἐλεγεῖ κακοὺς, ἵνα μὴ μισήσωσί σε. »

« Ἐν συμποσίῳ οἴνου μὴ ἐλέγξης τὸν πλησίον σου. »

« Μὴ ἐκκαίης ἀνθρακας, ἀμαρτωλοὺς ἐλέγχων, μὴ ἐμπυρισθῇς ἐν φλογὶ πυρὸς ἀμαρτιῶν. »

« Τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἐλεγεῖ, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν. »

C

ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ Z.

TIT. A'. — *Περὶ τοῦ ζητεῖν τὸν Θεόν, καὶ ἀπολουθεῖν αὐτῷ, καὶ ὅτι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ πάντα χρὴ ἡμᾶς πράττεσθαι.*

« Ἐν τοῖς ἐγγίζουσί με ἀγιασθήσομαι. »

« Κύριον τὸν Θεόν σου φεθεθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὁμῇ. Οὗτος καύχημά σου, καὶ οὗτος ζωὴ σου. »

« Οὐκ ἐγκατέλιπες τοὺς ἐκζητοῦντάς σε, Κύριε. »

« Ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἀγξαι, τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. »

« Ἐξεζήτησα τὸν Κύριον, καὶ ἐπήκουσέ μου, καὶ ἐκ πασῶν τῶν θλίψεών μου ἐρρύσατό με. »

« Οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται. »

« Πλοῦστοι ἐπτώχευσαν, καὶ ἐπείνασαν, οἱ δὲ ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον, οὐκ ἐλαττωθήσονται παντὸς ἀγαθοῦ. »

« Ἀγαλλιᾶσθωσαν, καὶ εὐφρανθήτωσαν ἐπὶ σοὶ πάντες οἱ ζητοῦντές σε, Κύριε. »

« Ἐκζητήσατε τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν. »

« Εὐφρανθήτω καρδίᾳ ζητούντων τὸν Κύριον. »

« Ὁ ζητῶν τὸν Κύριον, εὐρήσει γνώσιν μετὰ δι-

καισύνης. Οἱ δὲ ὁρθῶς ζητοῦντες αὐτὸν, εὐρήσου-
σιν εἰρήνην. »

« Ὡς ἔτι καιρὸς, ἐκζητήσατε τὸν Κύριον. »

« Ἐλεον καὶ κρίμα φυλάσσου, καὶ ἐγγίξε πρὸς
τὸν Θεόν σου διὰ παντός. »

« Ἀκούσατέ μου, καὶ φάγεσθε ἀγαθὰ, καὶ τρυφή-
σαι ἐν ἀγαθοῖς ἡ ψυχὴ ὑμῶν. »

« Ἀσχυνηθῶσιν πάντες οἱ ἀφορίζοντες ἑαυτοὺς
ἀπὸ Κυρίου. »

« Ἐκζητήσατέ με ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ὑμῶν, καὶ ἐπι-
φανοῦμαι ὑμῖν. »

« Τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μετὰ πόθου ὁ Θεὸς γί-
νεται. »

« Ἐγγίσατε τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγίξῃ ὑμῖν. »

« Ἀμύχανον ἐκτραπῆναι τῆς δικαίας ὁδοῦ, μὴ λή-
θην Θεοῦ ταῖς ψυχαῖς νοσήσαντας. »

« Ὅσον ἀφίστατο τῆς ζωῆς ὁ Ἀδὰμ, τοσοῦτον προσ-
ἤγγιζεν τῷ θανάτῳ. Ζωὴ γὰρ ὁ Θεός· στήρησις δὲ
ζωῆς ὁ θάνατος. Ὡστε τὸν θάνατον ὁ Ἀδὰμ διὰ τῆς
ἀναχωρήσεως τοῦ Θεοῦ κατεσκεύασεν, κατὰ τὸ γε-
γραμμένον, ὅτι Ἰδοὺ οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ
σοῦ, ἀπολοῦνται. »

« Ἀνάγκη τὴν ἐρημωθείσαν ψυχὴν τῆς οἰκειώσεως
τοῦ Θεοῦ, οἰκητήριον γενέσθαι πνευμάτων ἀκαθάρ-
των. »

« Τάξις ἀρίστη παντός ἀρχομένου, καὶ λόγου, καὶ
πράγματος, ἐκ Θεοῦ τε ἀρχεσθαι, καὶ εἰς Θεὸν ἀνα-
παύεσθαι. »

« Ἀρχὴν ἀπάντων καὶ τέλος ποιῶ Θεός. »

TITL. B'.—*Περὶ ζώων ἀλόγων, τῶν φυσικῇ σοφίᾳ
κεκοσμημένων.*

« Ἦ οὐ περιέθηκας ἱππὶ δύναμιν, ἐνέδυσας δὲ
τραχήλῳ αὐτοῦ φόβον; πόρρωθεν δὲ ὁσφραίνεται
πολέμους. Ἐκ δὲ τῆς σῆς ἐπιστήμης ἐστηκεν ἰέραξ,
ἀναπετάσας τὰς πτέρυγας αὐτοῦ, ἀκίνητος ὁρῶν
πρὸς νότον; Γύψ ἐπὶ νοσσιὰν αὐτοῦ καθέσθεις, ἀυλίζε-
ται ἐπ' ἐξοχῇ πέτρας, καὶ ἀποκρύφῃ; ἔκει ὦν ζητεῖ
τὰ σῖτα· πόρρωθεν δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ σκοπεύ-
ουσι. »

« Τίς ἠτοίμασε κόρακι βοράν; νεοσσὶ γὰρ αὐτοῦ
πρὸς Κύριον κεκράγασι, πλανώμενοι, τὰ σῖτα ζη-
τοῦντες. Εἰ ἔγνωσ καιρὸν τοκετοῦ τραγελάφου ἐπὶ
πέτρας, ἐφύλαξας δὲ ὠδίνας ἐλάφων; Ἠρίθμησας δὲ
μήνας αὐτῶν πλήρεις τοκετοῦ, ὠδίνας δὲ αὐτῶν ἔλυ-
σας; Ἐξέθρεψας δὲ αὐτῶν τὰ παῖδια ἀνευ φόβου;
Τίς δὲ ἐστὶν ὁ ἀφελὲς ὄνον ἀγρίον ἐλεύθερον; δεσμοὺς
δὲ αὐτοῦ τίς ἔλυσεν; ἐθέμην δὲ τὴν δόλαιαν αὐτοῦ
ἐρημον. »

« Ἴθι πρὸς μύρμηκα, ὦ ὀκνηρὲ, καὶ ζήλωσον ἰδὼν
τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος.
Ἐκεῖνος γὰρ γεωργίου μὴ ὑπάρχοντος, μηδὲ τὴν
ἀναγκάζοντα ἔχων, μετὰ ὑπὸ δεσπότην ὦν, ἐτοιμά-
ζεται θέρους τὴν τροφήν, πολλὴν τε ἐν τῷ ἀμνητῷ

lianum cum justitia. Qui autem quaerunt eum, inve-
nient pacem. »

Osee x, 12. — « Dum adhuc tempus est, quaerite
Dominum. »

Osee xii, 6. — « Misericordiam et judicium
custodi, et appropinqua ad Deum tuum semper. »

Isa. lv, 2. — « Audite me, et comedite bona, et
delectabitur in bonis anima vestra. »

Isa. xlv, 25. — « Confundantur omnes qui se-
parant seipsos a Domino. »

Jerem. xx, 13. — « Quaerite me in toto corde
vestro, et apparebo vobis. »

Hebr. xi, 6. — « Inquirentibus Deum ipse remu-
erator est. »

Jac. iv, 8. — « Appropinquate Deo, et ipse appro-
pinquabit vobis. »

S. Basil. hom. — « Quod Deus non sit auctor mali. »
— Fieri non potest ut quisquam a recta via de-
flectat, nisi prius animus illius Dei oblivione la-
boraverit.

Ibid. — Quantum a vita recedebat Adam, tan-
tum quoque ad mortem accedebat. Deus quippe
vita est: privatio autem vitae, mors. Ac proinde per
recessum a Deo Adam sibi mortem paravit, secun-
dum illud quod scriptum est: *Ecce qui elongant se
a te, peribunt (Psalm. lxxii, 27).*

Ejusd. in cap. xiii Isaiæ. — Necesse est animam
a Dei affinitate et propinquitate destitutam, impu-
rorum spirituum domicilium fieri.

525 S. Greg. Nazianz. orat. 1. — Præstantissimus
hic ordo est, ut qui orationem aliquam aut negotium
aggreditur, et a Deo incipiat, et in Deo finem faciat.

Ejusdem. — Fac Deus cunctorum tibi initium
ac finis sit.

TIT. II. — *De brutis animalibus, quæ naturali
sapientia quadam ornata sunt.*

Job xxxix, 19, 29. — « Numquid tu circumposuisti
equo potentiam, induisti autem collum ejus timo-
rem? A longe autem olfacit bellum. Ex tua scien-
tia stetit accipiter, expandens alas suas immotus,
aspiciens quæ ad austrum sunt? Vultur in nido
sedens habitat in eminentia petrae et abscondito;
illic existens quaerit cibos: de longe oculi ejus
speculantur. »

Job xxxviii, 4; xxxix, 1-6. — « Quis præpara-
vit corvo escam? pulli enim illius ad Dominum
clamaverunt, vagantes, cibos quaerentes. Si nosti
tempus partus caprae silvestris in petra et observasti
dolores partus cervarum? Numerasti menses ea-
rum plenos partu; dolores autem earum solvisti?
Enutristi fetus earum extra timorem. Quis est qui
dimisit onagrum liberum; vincula autem ejus
quis solvit? posui autem habitaculum ejus de-
sertum, » etc.

Prov. ii, 6. seqq. — « Vade ad formicam, o pi-
ger, et æmulare vias ejus, et esto illa sa-
pientior. Hæc enim cum arvom non habeat, nec
qui ipsam cogat, neque sub domino sit, æstate
parat cibum, et multam in messe facit compara-

tionem. Aut vade ad apem, et vide quoniam operaria est, quamque operationem suam præclaram faciat. Cujus labores reges et privati sanitatis causa assumunt. Desiderabilis vero omnibus est, et gloriosa, tametsi alioqui viribus imbecillis sit.

Proc. xxx, 24 seqq. — Quatuor sunt minima terræ, et ipsa sunt sapientiora sapientibus: formicæ populus infirmus, et præparat in æstate cibum: et chærogrylli populus invalidus, qui fecerunt in petris domos suas. Regem locusta non habet, et turmatim egreditur ad jussionem unam; et calabotes manibus nititur, ac facile capitur, et tamen habitat in munitionibus regum. Tria sunt quæ bene gradiuntur, et quartum quod recte ambulat: catulus leonis fortior bestiis, qui non revertetur, neque pavebit belluam; et gallus qui inter feminas ambulat alacer, ac hædus dux gregis.

S. Basil. homil. v in Hexaem. — Cicuta sturni vescuntur, et ob structuram sui corporis, perniciosam eam quæ ex veneno comparatur, effugiant. Nam quia tenues habent in corde meatus, prius id quod vorarunt, consciunt, quam frigiditas ad vitalia penetret. Elleborum autem coturnicum allimonia est, ut quæ temperamenti sui proprietate, nihil hinc detrimenti contrahant. Quin hæc quoque ipsa nobis interdum usui sunt.

Homil. 7. — Vipera, reptilium omnium atrocissimum, ad murænae marinæ connubium occurrit, atque sibilo quodam præsentiam suam significans, ab imis eam gurgitibus ad venerum complexum vocat. Illa autem morem gerit, et cum venenosa animante copulatur.

Ibid. — Sunt etiam nonnulli pisces qui peregrinantur, **526** et velut communi quodam decreto in exterarum regiones missi, ex uno condicto cuncti simul proficiscuntur. Cum enim certum et constitutum pariendi tempus appetierit, alii ex aliis sinibus emigrantes, communi scilicet lege excitati, ad Boreum mare contendunt. Ac quo tempore ascendant, pisces videas torrentis instar unitos conglobatosque a Propontide ad Euxinum mare confluere. Quis porro eos impellit? quod imperatoris mandatum? quænam edicta in foro expansa præstitutum tempus significant? quinam ipsis sunt duces itineris? Videsne quemadmodum divina constitutio omnia impleat, et vel usque ad minima quæque pertineat? Piscis legi Dei non reluctatur; et nos homines salutaribus decretis obtemperare non sustinemus. Ne hoc nomine pisces contempnas, quia rationis et vocis usu carent: verum metue ne his quoque a ratione alienior existas, qui Creatoris jussionibus adversaris. Audi pisces, non voces tantummodo, sed gestis declarantes, conservandi generis causa longam hanc peregrinationem a se suscipi. Propria quidem vox ipsis deest; at naturæ legem firmiter infixam habent, quæ præscribat quid agendum sit. Eamus, inquiunt, ad Boreum

ποιείται τὴν παράθεσιν. Ἡ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε δι' ἐργάτης ἐστὶ τὴν δὲ ἐργασίαν ὡς σεμνὴν ποιεῖ. Ἦς τοὺς πόρους βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγίαν προσφέρονται. Ποσεινὴ δὲ ἐστὶ πᾶσι, καὶ ἐπίδοξος, καίπερ οὐσα ἐν ῥώμῃ ἀσθενής.

Ἡ τέσσαρ' ἐστὶν ἐλάχιστα ἐπὶ τῆς γῆς· ταῦτα δὲ ἐστὶ σοφώτερα τῶν σοφῶν· οἱ μύρμηκες, οἷς μὴ ἐστὶν ἰσχύς, καὶ ἐτοιμάζεται θέρους τὴν τροφήν· καὶ οἱ χοιρόγρυλλοι ἰθὺς οὐκ ἰσχυρὸν, οἱ ἐποίησαντο ἐν πέτραις τοὺς ἐαυτῶν οἴκους. Ἀβασίλευτός ἐστιν ἡ ἀκρίς, ἐκστρατεύει ἀπ' ἐνὸς καλεύσματος· καὶ καλῶς χερσὶν ἐρειδόμενος, καὶ εὐάλωτος ὢν, κατοικεῖ ἐν ἐχυρώμασι βασιλέων. Τρία ἐστὶν ἃ εὐδῶς πορεύονται, καὶ τὴ τέταρτον ὁ καλῶς διαβαίνει· σκύμνος λέοντος ἰσχυρότερος κτηνῶν, ὃς οὐκ ἀποστρέφεται, οὐδὲ καὶ ταπῆσει κτηνός, καὶ ἀλεκτρῶν ἐμπεριπατῶν ἐν θηλείαις εὐψυχός, καὶ τράγος ἡγούμενος αἰπολίου.

Τὸ κώνειον οἱ ψάρεις βόσκονται, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος τὴν ἐκ τοῦ δηλητηρίου βλάβην ἀποδιδράσκοντες. Λεπτοὺς γὰρ ἔχοντες τοὺς ἐπὶ τὴν καρδίαν πόρους, φθάνουσιν ἐκπέμψασθαι. Ἑλλέβορος δὲ ὀρυγῶν ἐστὶ τροφή, ἰδιότητι κρᾶσεως τὴν βλάβην ἀποφευγόντων. Ἔστι δὲ αὐτὰ ταῦτα ἐν καιρῷ ποτε καὶ ἡμῖν χρήσιμα.

Ἐχίδνα τὸ χαλεπώτατον τῶν ἑρπετῶν πρὸς γάμον ἀπαντᾷ τῆς θαλάσσης μυραίνης, καὶ συριγμῷ τὴν παρουσίαν σημήνασα, ἐκκαλεῖται αὐτὴν ἐκ τῶν βυθῶν πρὸς γαμικὴν συμπλοκὴν. Ἡ δὲ ὑπακούει, καὶ ἐνοῦται τῷ λοβόλῳ.

Τινὲς ἀποδημητικοὶ τῶν ἰχθύων, ὥσπερ ἀπὸ κοινοῦ βουλευτηρίου πρὸς τὴν ὑπέροραν στελλόμενοι, ὅψ' ἐνὶ συνθήματι πάντες ἀπαίρουσιν. Ἐπειδὴν ὁ τεταγμένος καιρὸς τῆς κυήσεως καταλάβοι, ἄλλοι αἰγιαλῶν κόλπων μεταστάντες, τῷ κοινῷ τῆς φύσεως νόμῳ διεγερθέντες ἐπὶ τὴν βορείνην ἐπείγονται θάλασσαν. Καὶ ἴδοις ἂν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνόδου, ὥσπερ τι ῥεῦμα, τοὺς ἰχθύας ἠνωμένους, καὶ ἐκ τῆς Προποντίδος ἐπὶ τὸν Εὐξείνιον ῥέοντας. Τίς ὁ κινῶν; ποῖον πρόσταγμα βασιλέως; ποῖα διατάγματα κατ' ἀγορὰν ἠπλωμένα δηλοῖ; οἱ ξιναγούντες τίνες; ὁρᾷς τὴν θείαν διάταξιν πάντα πληροῦσαν, καὶ διὰ τῶν σμικροτάτων διήκουσαν; ἰχθύς οὐκ ἀντιλέγει νόμῳ θεοῦ, καὶ ἀνθρωπίνῳ τωτηρίῳ δογματῶν οὐκ ἀνεχόμεθα; μὴ καταφρόνει τῶν ἰχθύων, ἐπειδὴ ἄλογα καὶ ἄφωνα παντελῶς· ἀλλὰ φοβοῦ, μὴ καὶ τοῦτων ἀλογώτερος ᾖς. τῇ διατάξει τοῦ Κτίσαντος ἀντιστάμενος. Ἄκουε τῶν ἰχθύων, μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντων, δι' ὧν ποιοῦσιν, ὅτι εἰς διαμονὴν τοῦ γένους, τὴν μακρὰν ταύτην ἀποδημίαν στελλόμεθα. Οὐκ ἔχουσιν ἴδιον λόγον, ἀλλ' ἔχουσι τὸν τῆς φύσεως νόμον ἰσχυρῶς ἐνιδρυμένον, καὶ τὸ πρακτέον ὑποδεικνύντα. Βαδίσουμεν, φησὶν, ἐπὶ τὸ βορείνδον πέλαγος. Γλυκύτερον γὰρ τῆς λοιπῆς θαλάσσης ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, διότι ἐπ' ὀλίγων αὐτῇ προσδιετρίβων ὁ ἥλιος, οὐκ ἐξάγει αὐ-

τῆς ὕλον διὰ τῆς ἀκτίνος τὸ πότιμον. Χαίρει δὲ τοῖς γλυκέσι καὶ τὰ θαλάσσια· ὅθεν καὶ ἐπὶ ποταμοῦς ἀνανήχεται πολλάκις, καὶ πόρρωθεν θαλάσσης φέρεται. Ἐκ τούτου προτιμώτερος αὐτοῖς ὁ Πόντος τῶν λοιπῶν ἐστὶ κόλπος, ὥς ἐπιτρέπει ἐναποκυῆσαι καὶ ἐκθρέψαι τὰ ἔγγονα. Ἐπειδὴν δὲ τὰ σπουδαζόμενα ἀρχοῦντως ἐκπληρωθῇ, πάλιν πανδημεὶ πάντας ὑποστρέφουσιν οἴκαδε.

tum ad alendos fetus aptus sit. Ubi vero eo munere cuius studio tenebantur perfuncti sunt, confertim omnes domum revertuntur.

Ἦκουσα, ὅτι θαλάσσιος ἔχινος, τὸ μικρὸν παντὶ λῶς καὶ εὐκαταφρόντητον ζῶον, διδάσκαλος πολλάκις γαλήνης καὶ κλύδωνος τοῖς πλέουσι γίνεται. Ὅς ὅταν προῖδῃ ταραχὴν ἀνέμου, ψηφίδι τινὰ ὑπελθὼν γενναίαν, ἐπ' αὐτῇ ὥσπερ ἐπ' ἀγκύρας βεβαίως σαλεύει, κατεχόμενος τῷ βάρει πρὸς τὸ μὴ ῥαδίως τοῖς κύμασιν ἀποσύρεσθαι. Τοῦτο ὅταν ἴδωσιν οἱ ναυτικοὶ τὸ σημεῖον, ἔρασι τὴν προσδοκωμένην βίαν κίνησιν τῶν ἀνέμων.

Ὁ καρκίνος τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ τοῦ ὀστρέου, ἀλλὰ δυσάλωτος ἢ ἄγρια αὐτῷ διὰ τὴν περιβολὴν τοῦ ὀστράκου γίνεται. Ἀρβραγεῖ γὰρ ἔρχει τὸ ἀπαλὸν τῆς σαρκὸς ἢ φύσις κατησφαλίσσας. Διδὼ καὶ ὀστρακόδερμον προσηγόρευται. Καὶ ἐπειδὴ δύο κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις προσηρμοσμέναι τῷ ὀστρέῳ περιπτύσσονται, ἀναγκαίως ἀπρακταὶ εἰσιν αἱ χηλαὶ τοῦ καρκίνου. Τί οὖν ποιεῖ; ὅταν ἴδῃ ἐν ἀπηνέμοις χωρίοις μεθ' ἡλιότης διαβαλόμενον, καὶ πρὸς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου τὰς πτύχας αὐτοῦ διαπλώσαντα, τότε λά-
C θρα ψηφίδι παρεμβάτων ὁ καρκίνος, διακωλύει τὴν σύμπτυξιν, καὶ εὐρίσκει τὸ ἐλλείπον τῆς δυνάμεως διὰ τῆς ἐπινοίας περιγινόμενον. Αὕτη ἡ κακία τῶν μήτε λόγου, μήτε φωνῆς μετεχόντων.

Οὐκ ἂν παρέλθοι μοι τὸ τοῦ πολυπόδοις βολερὸν καὶ ἐπίπλοκον, ὃ ἐποίησεν ποτὲ ἂν πέτρα περιπλακῇ, τὴν ἐκείνης ὑπέχεται χρόαν, ὥστε τοὺς πολλοὺς τῶν ἰχθύων ἀπροόπτως νηχομένους τῷ πολυπόδι περιπίπτειν, τῇ πέτρᾳ δῆθεν, καὶ ἕτερον γενέσθαι θήραμα τῷ πανούργῳ.

Γαῦρον ὁ ἀλεικτρυὼν, φιλόκαλον ὁ ταῶς, λάγνοι περιστραῖ, καὶ αἱ κατοικίδιοι ὄρνεις ἐπὶ παντὸς καιροῦ τὸ συνουσιακὸν ἔχουσιν· βολερὸν ὁ πέριξ καὶ ζηλότυπον, κακούργως συμπράττων τοῖς θηρευ-
D ταῖς πρὸς τὴν ἄγραν.

Τῶν μελισσῶν κοινὴ μὲν ἡ οἰκησις, ἐργασία δὲ πάντων μία· καὶ τὸ μέγιστον ὅτι ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ἐξάρχῳ τινὶ τῶν ἔργων ἀπτονται, οὐ πρότερον καταδεχόμενοι ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἐλθεῖν, πρὶν ἂν ἴδωσιν κατάρξαντα τὸν βασιλεῖα τῆς πτήσεως. Καὶ ἐστὶν αὐταῖς οὐ χειροτόνητος ὁ βασιλεὺς· πολλάκις γὰρ καὶ ἀρχαία· δῆμου τὸν χειριστὸν εἰς ἀρχὴν προσστήσατο· οὐδὲ κληρωτὴν ἔχων τὴν ἐξουσίαν· ἄλλοι γὰρ αἱ συντυχίαι τῶν κλήρων, ἐπὶ τὸν πάν-

A pelagus. Dulcior quippe aqua ista est reliquo mari : quia nimirum sol haud diuturnam illic moram trahens, per radios suos non id omne quod dulce est, educit. Atqui ea quoque animantia quæ in mari degunt, dulcibus aquis gaudent ; unde etiam ad fluvios frequenter enatant, et procul a mari feruntur. Quo sit ut Ponticum sinum reliquis omnibus anteponant, ut qui tum ad procreandos, cuius studio tenebantur perfuncti sunt, confertim

Ibid. — Hoc audiui, marinum echinum, exiguum illud prorsus et abjectum animal, tranquillitatis et tempestatis magistrum sese navigantibus sæpe præbere. Nam cum ventorum perturbationem prospicit, gravem et eximium calculum subit, in quo non secus ac in anchora sine discrimine ullo agitur : quippe qui lapilli mole retinetur, quominus facile a fluctibus abstrahatur. Quod signum ubi nautæ perspexere, hinc exploratum habent ingentem ventorum commotionem impendere.

Ibid. — Cancer ostrei carnem appetit. Verum capti difficilis hæc præda est propter testæ integumentum. Natura siquidem carnis mollitiei firmo propugnaculo communivit. Unde hoc quoque ὀστρακόδερμον appellatur. Ac quoniam duæ cavitates ad amussim invicem enaptatæ ostreum complectuntur, hinc necessario sit ut denticulatæ cancri forcipes nihil omnino conficere possint. Quid ergo facit? Cum ostreum in iis locis quæ a ventis remota sunt, ammonissime se sovere, atque ad solis radios concavitates suas explicare perspicit, tum furtim injecto calculo prohibet ne rursus eas complicit, atque ita id quod viribus deerat, artificio atque industria suppletur. Hæc est malitia eorum quæ nec vocem nec rationem habent.

Ejusd. — Nec vero astūm versutiamque polypti silentio præteriero, qui ad quodcunque saxum adhæserit, illius colorem subit. Ex quo efficitur ut multi 527 pisces improviso natantes, in eum tanquam in saxum incidant, veteratorique illi prolious in prædam cedant.

Ejusd. homil. 8. — Superbe gallus graditur galinaceus, decoris est studiosus pavo, salaces columbæ ac domesticæ volucres, ut quæ omni tempore proclives in venerem sint ; callida et zelotypi perdix, quæ subdole venatoribus operam ad prædam navet.

Commune apibus domicilium est, communis omnium labor ; quodque omnium maximum est, sub uno rege et principe operas capessunt. Neque enim prius ad præta se conferre sustinent, quam regi avolasse viderint. Nec vero apud eas suffragilis rex creatur (frequenter enim populi vecordia factum est ut qui pessimus esset ad imperium ascisceretur), nec rursus sortito imperium obtinet (a ratione quippe aliena sunt quæ sorte con-

VARIE LECTIONES.

• Edit. Basilii, ἀρχισα.

tingunt, ut quæ non rare ei qui omnium postremus est, Imperium tradat), nec denique paterna successione et hæreditate regiis insidet (nam hi quoque ob luxum et assentationem ut plurimum stolidi omnisque virtutis ignari existunt), sed a natura primatum habet. Quamvis enim rex aculeum habeat, eo tamen ad vindictam minime utitur. Audiant Christiani, quibus interdicitur ne malum pro malo reddant, sed vincant in bono malum (Rom. xii, 21). Imitamini id quod apis peculiare est, nimirum quod citra regis imperium nihil quidquam detrimenti præstet, nec alienos fructus labefactando favos condant. Quia nec ad omnes flores promiscue accedit, et ad quos accesserit, ubi quantum ad opus aptum sit, sumpserit, id quod residuum est valere jobet. Ac ceram quidem e floribus palam colligit: mel autem, hoc est humorem eum qui roris instar floribus inspersus est, attractum ore cellularum concavitatibus immittit. Ac proinde humilidum quoque primum est; post autem, ubi temporis progressu coctum est, ad nativam concretionem ac dulcedinem suam reddit. Ea porro arte et studio mellis promptuaria elaborat, ut frequentes atque invicem coherentes cavitates extruat, quo densitas illa mutuum rerum minimarum colligationis opus universum sustentet et fulciat. Uniuscujusque enim cellula utrinque coheret, tenui ab alia septo dirempta et copulata. Quin et distegæ tristegæque fistulæ sunt, atque aliæ supra alias ædificatæ. Caverunt enim ne perforatam utrinque cavitatem facerent, ne humor gravitate sua foras dilaberetur. Inspice quo pacto geometriæ inventiones velut obiter sapientissima apis exsequatur. Sexangulæ enim et æquilateræ sunt omnes favorum fistulæ, nec in rectum aliæ aliis incumbunt, ne imæ partes laberent, inanibus coaptatæ; verum sexangulorum inferiorum anguli fundamenti et columninis loco sunt, quo tuto quæ supra sunt pondera sustollant, et privatim in unaquaque cavitate humor contineatur.

Ejusd. — Quinam vero fiat ut grues noctis vigilas vicissim suscipiant; utque, dum cæteræ dormiant, una in orbem circumiens, summam iis quæ quietem caplant, securitatem præbeat? Hæc porro **528** posteaquam excubiarum munere perfuncta est, edito clamore ad somnum se convertit; altera autem ei succedens, eandem qua modo fruebatur securitatem ipsi rependit. Quin hanc quoque in earum volatu disciplinam perspicies. Alias etenim alia ducendi agminis provinciam suscipit, cumque certo temporis spatio ante cæteras volaverit, tum retro se referens, ei quæ se sequitur ducendi munus contradit.

Ibid. — Quod vero ad ciconias attinet, non admodum ad animantium ratione præditorum

A των ισχυατον πολλάκις τὸ κράτος ἀκριβὲς φέρουσαι· οὐδὲ ἐκ πατρικῆς διαδοχῆς τοῖς βασιλεῖσις ἐγκαθεζόμενος· καὶ γὰρ οὗτοι ἀπαίδευτοι καὶ ἀμαθεῖς πάσης ἀρετῆς διὰ τρυφὴν καὶ κολακείαν ὡς τὰ πολλὰ γίνονται· ἀλλ' ἐκ φύσεως ἔχων τὸ κατὰ πάντων πρωτεύειν. Ἔστι μὲν γὰρ τῷ βασιλεῖ κέντρον, ἀλλ' οὐ κέχρηται τούτῳ πρὸς ἀμυναν. Ἀκουέτωσαν οἱ Χριστιανοί, οἷς πρόσταγμά ἐστι, κακὸν ἀντὶ κακοῦ μηδεὶ ἀποδιδόναι, ἀλλὰ νικᾶν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. Μιμήσασθε τῆς μέλισσας τὸ ἰδιότροπον· ὅτι τοῦ βασιλέως εἶχα οὐδὲν λυμαινομένη, οὐδὲ καρπὸν ἀλλότριον διaphείρουσα, τὰ κηρία συμπήγνυσιν. Αὗται δὲ οὕτως ἅπασιν τοῖς ἀνθρώποις παραπλησίως ἐπέρχονται, καὶ οἷς ἂν ὁ ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφῆκαν. Τὸν μὲν κηρὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων φανερώς συναγείρει, τὸ δὲ μέλι τὴν δροσοειδῶς ἐσπαρμένην νοτίδα τοῖς ἀνθρώποις ἐπισπασμένη τῷ στόματι, ταύτην ταῖς κοιλότησι τῶν κηρίων ἐνέησιν. Ὅθεν καὶ ὕγρον παρὰ τὴν πρώτην ἐστίν· εἴτα τῷ χρόνῳ συμπεφθὲν, πρὸς τὴν οἰκίαν οὐστάσιν καὶ ἡδονὴν ἐπ' ἀνέρχεται. Οὕτω δὲ σοφῶς φιλοτεχνούσα τὰς ἀποθήκας τοῦ μέλιτος, εἰς λεπτὸν ὑμένα τὸν κηρὸν διατείνασα, πυκνὰς καὶ συνεχεῖς ἀλλήλαις συνοικοδομεῖ τὰς κοιλότητας, ὡς τὸ πυκνὸν τῆς τῶν μικροτάτων πρὸς ἀλλήλα δέσειας ἔρεισμα γενέσθαι τῷ παντί. Ἐκάστη γὰρ φρεάτις*, τῆς ἐκατέρας ἔχεται· λεπτῷ γὰρ πρὸς αὐτῆς διισταμένη τε ὁμοῦ καὶ συναπτομένη τῷ διαφράγματι. Ἐπειτα διόροφοι καὶ τριόροφοι σύριγγες αὗται ἀλλήλαις ἐπ' ἀντιόχονται. Ἐφυλάξαντο γὰρ μίαν ποιῆσαι διαμπερές τὴν κοιλότητα, ἵνα μὴ τῷ βάρει τὸ ὕγρον πρὸς τὰ ἐκτὸς διαπίπτῃ. Κατάμαθε πῶς τὰ τῆς γεωμετρίας εὐρέματα πάρεργά ἐστι τῆς σοφωτάτης μέλισσας. Ἐξάγωνοι γὰρ πᾶσαι καὶ ἰσοπλευροὶ τῶν κηρίων αἱ σύριγγες, οὐκ ἐπ' εὐθείας ἀλλήλων κατεπεκείμεναι, ἵνα μὴ χάμωσιν οἱ πυθμένες τοῖς διακένους ἐφηρμοσμένοι, ἀλλ' αἱ γωνίαι τῶν κάτωθεν ἐξάγωνοι, βάθρον καὶ ἔρεισμα ταῖς τῶν ὑπερκειμένων ἐστίν, ὡς ἀσφαλῶς ὑπὲρ αὐτῶν μεταωρίζειν τὰ βάρη, καὶ ἰδιαζόντως ἐκάστη κοιλότητι τὸ ὕγρον ἐγκατέχεσθαι.

Πῶς μὲν αἱ γέραναι τὰς ἐν τῇ νυκτὶ προφυλακὰς ἐκ περιστροφῆς ὑποδέχονται; καὶ αἱ μὲν καθεύδουσιν, ἡ δὲ κύκλῳ περιουῶσα, πᾶσαν αὐταῖς ἐν τῷ ὕπνῳ παρέχεται τὴν ἀσφάλειαν; εἴτα τοῦ καιροῦ τῆς φυλακῆς πληρουμένου, ἡ μὲν βοήσασα πρὸς ὕπνον τρέπεται, ἡ δὲ τὴν διαδοχὴν δεξαμένη, ἥς ἔτυχεν ἀσφαλείας, ἀντιδωκεν. Ταύτην καὶ ἐν τῇ πτήσει τὴν εὐταξίαν κατόφει. Ἄλλοτε γὰρ ἄλλη τὴν ὁδήγιαν διαδέχεται, καὶ τακτὸν τινα χρόνον προκαθηγησάμενη τῆς πτήσεως, εἰς τὸ κατόπιν περιελθοῦσα, τῇ μετ' αὐτὴν τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὁδοῦ παραδίδωσι.

Τὸ δὲ τῶν πελαργῶν οὐδὲν πόρρω ἐστὶ συνέσεως λογικῆς· οὕτω μὲν οὖν κατὰ ἓνα καιρὸν πάντας ἐπι-

VARIÆ LECTIONES.

* Lego, καὶ ὁ ἂν ἤ. Deest hæc periodus in editis.

* Edit. φρεάτις. Al. φρεάτις.

δημῶν τοῖς τῆδε χωρίοις, οὕτω δὲ ὑφ' ἐνὶ συνθή-
ματι πάντα ἀπαίρειν. Δορυφοροῦσι δὲ αὐτοὺς αἱ
παρ' ἡμῖν κορώναι, καὶ περαπέμπουσιν, ἡμοῖ δοκεῖ,
καὶ συμμαχίαν τινὰ ποιοῦμεναι πρὸς ὄρνιθας πολε-
μίους. Σημεῖον δὲ πρῶτον μὲν τὸ μὴ φαίνεσθαι ὑπὸ
τὸν καιρὸν ἐκείνον κορώνην παντάπασιν· ἔπειτα δὲ
ὅτι μετὰ τραυμάτων ἐπανερχόμεναι, ἐναργῆ τοῦ συν-
ασπισμοῦ καὶ τῆς συμμαχίας τὰ σημεῖα κομίζουσι.
Τίς παρ' αὐταῖς τοὺς τῆς φιλοξενίας διώρισε νόμους;
Τίς αὐταῖς ἐπέλησεν λειποταξίου στρατοῦ γραφὴν, ὥς
μηδεμίαν ἀπολείπεσθαι τῆς προπομπῆς; Ἀκούετωσαν
οἱ κακόξενοι, οἱ τὰς θύρας κλείοντες, καὶ μὴδὲ στέγης
ἐν χειμῶνι καὶ νυκτὶ τοῖς ἐπιδημοῦσι μεταδιδόντες.
Ἡ δὲ περὶ τοὺς γηράσαντας τῶν πελαργῶν πρόνοια
ἐξαρκεῖ τοὺς παῖδας ἡμῶν, εἰ προσέχειν βούλαιντο,
φιλοπάτορας καταστήσαι. Πάντως γὰρ οὐδεὶς οὕτως
ἐλλείπων κατὰ τὴν φρόνησιν, ὥς μὴ αἰσχύνῃς δέξιον
κρίνειν τῶν ἀλογωτάτων ὄρνιθων ὑπερίξιν κατ' ἀρε-
τήν. Ἐκτείνει γὰρ τὸν πατέρα ὑπὸ γῆρας πεπορ-
φύσαντα ἐν κύκλῳ τοῖς οἰκείοις πεπορ-
φύσαντι, καὶ τὰς τροφὰς ἀφθόνω παρασκευάζοντες,
τὴν δυνατὴν καὶ ἐν τῇ πτήσει παρασκευάζουσι βοή-
θειαν, ἡρέμα τῷ πετρῷ κουφίζοντες ἐκατέρωθεν. Καὶ
οὕτω τοῦτο παρὰ πᾶσι διαβεβόηται, ὥστε ἤδη τινὲς
τὴν τῶν εἰεργετημάτων ἀνταπόδοσιν ἀντιπελάρ-
γων ἐνομάζουσιν.

Atque hoc ita hominum sermonibus celebratum est, ut etiam nonnulli acceptorum beneficiorum

Μηδεὶς πενίαν ὀδυρίζθω, μηδὲ ἀπογινωσκέτω
ἑαυτοῦ τὴν ζωὴν, ὁ μηδεμίαν οἶκοι περιουσίαν κατα-
λιπὼν, πρὸς τὸ τῆς χειλιόνης εὐμήχανον ἀποβλέ-
πων. Ἐκτείνει γὰρ τὴν καλὴν πηγνυμένην, τὰ μὲν
κάρφῃ τῷ στόματι διακομίζει, πηλὸν δὲ τοῖς ποσὶν
ἄραι μὴ δυναμένην, τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν ὕδατι κατα-
δρέξασα, εἴτα τῇ λεπτοτάτῃ κύνει ἐνελθούσα,
οὕτως ἐπινοεῖ τοῦ πηλοῦ τὴν χρεῖαν, καὶ κατὰ μι-
κρὸν ἀλλήλοις τὰ κάρφῃ οἶον κόλλη τινὶ τῷ πηλῷ
συνδῆσασα, ἐν αὐτῇ τοὺς νεοσσοὺς ἐκτρέφει. Ὅν ἐάν
τις ἐκκεντήσῃ τὰ ὄμματα, ἔχει τινὰ παρὰ τῆς φύ-
σεως ἰατρείαν, δι' ἧς πρὸς ὑγίαν ἐπαναγάγῃ τῶν
ἐγγόνων τὰς ὀφθαλμοὺς. Ταῦτά σε νοουθετεῖτω μὴ διὰ
πενίαν πρὸς κικουργίαν τρέπεσθαι, μηδὲ ἐν τοῖς χα-
λεπωτάτοις πάθεσιν πᾶσαν ἐλπίδα ἀπορρίψαντα
ἄπρακτον κείσθαι καὶ ἀνενέργητον, ἀλλ' ἐπὶ Θεὸν
καταφυγεῖν, ὃς εἰ χειλιόνη τοιαῦτα χαρίζεται, πόσω
μείζον ἀποδώσει τοῖς ἐξ ὅλης καρδίας ἐπιδοωμένοις
αὐτόν;

Ἀλκυὼν ἐπιθαλάττειον ὄρνειον· αὕτη παρ' αὐτοῦ
νοσσεύειν τοὺς αἰγιαλοὺς πέφυκεν, ἐπ' αὐτῆς τὰ
ὥς τῆς ψάμμου καταθεμένη, καὶ νοσσεύει κατὰ
μέσον τοῦ χειμῶνος, ὅτε πολλοῖς καὶ βίαιοις ἀνέ-
μοις ἡ θάλασσα τῇ γῇ προσ[α]ράσσεται· ἀλλ' ὁμως
κοιμίζονται πάντες ἀνεμοί, ἡσυχάζει δὲ πᾶν κύμα
θαλάσσιον, ὅταν ἀλκυὼν ἐπιδάξῃ τὰς ἐπὶ τὰς ἡμέρας.
Ἐν τοσαύταις γὰρ μόνασι ἐκλέπει τοὺς νεοττοὺς.
Ἐπειδὴ καὶ τροφῆς αὐτῇ χρεῖα, ἀλλὰς ἐπὶ τὰς ἡμέρας
πρὸς τὴν τῶν νεοττῶν αὔξησιν ὁ μεγαλόδωρος Θεὸς
τῷ μικροτάτῳ ζῴῳ παρέσχετο. Ὅστε καὶ ναυτικοὶ
πάντες ἴσασιν τοῦτο, καὶ ἀλκυωνίδας τὰς ἐπὶ τὰς ἡμέ-

A sapientia remotum hoc genus volucrum est. Omnes
itaque uno eodemque tempore ad has regiones
commeant, ac rursus inde omnes velut uno dato
signo et condicto recedunt. Stipant porro eas et
prosequendo deducunt nostræ cornices, belli so-
cietate quadam, ut reor, adversus inimicas aves
facta. Argumento illud sit, primum quod nulla
omnino eo tempore cornix cernatur; deinde quod
cum vulneribus redeunt, perspicua propugna-
tionis et commilitii signa referant. Ecquis vero
apud eas hospitalitatis præscripsit leges? Ecquis
desertæ militiæ delationem comminatus est, ut ne
qua ab hoc comitatu absit? Audiant hæc qui ab
hospitalitatis studio abhorrent, qui fores suas
claudunt, ac ne tectum quidem in hieme noctuque
peregrinis impertiuntur. At vero ciconiarum erga
illas quæ consenuerunt studium et cura sufficit,
ad filios, si adjicere animum velint, ad parentum
amorem excitandos. Omnino enim nemo tam exi-
gua præditus prudentia est, qui non turpe esse
censeat a stolidissimis avibus virtute superari.
Enimvero patrem illæ præ senecta implumem in
orbem circumstantes, pennis suis confovent, et
copiosa ipsi alimenta subministrantes, in volatu
quæque, quam possunt, opem ferunt, sensimque
ac leviter eum pennis suis utrinque sublevant.

est, ut etiam nonnulli acceptorum beneficiorum

Ibid. — Nemo paupertatem suam idcirco la-
mentetur, animumque despondeat, quod nullas
domi relictas opes habeat; verum hirundinis so-
lertiam ob oculos proponat sibi. Nam ipsa dum
nidum fingit, festucam quidem ore gestat, cum
autem lutum pedibus ferre nequeat, summos pe-
des aqua tingit, tum deinde in tenuissimo pulvere
volutata, luti usuram sic comminiscitur, ut festu-
cis luto, non secus ac bitumine quodam, paulatim
inter se compactis, suos illic pullos alat. Quorum
si quis oculos punxerit, a natura medicinam ha-
bet, per quam lumina pullorum integritati resti-
tuit. Hæc te admoneant, ne paupertatis causa ad
perpetrandum scelus te conferas, nec in atrocissi-
mis calamitatibus omni spe abjecta, segnis et
torpidus jaceas, verum ad Deum confugas, qui
si talia tantaque impertit hirundini, quanto ma-
jora illis daturus est, qui ex toto corde ipsum
implorant?

Ejusd. — Alcyon marina est avis, quæ in ipsa
ripa nidulari, atque in ipsa arena ova sua repo-
nere consuevit. Ac quidem media fere hieme pa-
rit, hoc est, cum multis et gravibus ventis mare
terræ alliditur. Et tamen venti omnes sedantur,
atque omnes 529 maris fluctus conquiescunt,
dum per septem dies alcyon ovis incubat. Tot enim
duntaxat diebus pullos excludit. Quoniam autem
cibo quoque opus habet, alios rursum septem dies
perexiguo huic animali munificus Deus tribuit.
Itaque nautæ etiam omnes id exploratum habent,
ac septem hos dies Alcyonidas nuncupant. Hæc

monendi tui causa sancita sunt, ut ex Dei erga animantia quæ ratione carent providentia, ea quæ salutaria tibi sint postules. Quid enim inauditum fingi possit, quod non tua causa effici queat, qui ad imaginem Dei conditus es; cum pro tam exigua aricula magnum illud atque horrendum mare coerceatur, ipsique media in hieme tranquillitas imperetur?

Ibid. — Turturem aiunt conjugē orbatam suo, ultra cum altero sociari non sustinere, verum coitus omnis deinceps expertem manere, veteris animi conjugis recordatione congressum repudiantem. Audiant mulieres quomodo viduitatis decus, etiam apud ea quæ ratione carent, præstantius habeatur, quam multorum conjugiorum non satis honesta contractio. Iniquissima circa sobolis educationem est aquila. Nam cum duos pullos excluserit, alterum eorum pennarum ictibus expulsum terræ illidit, alterum vero solum suscipiens complectitur, et charum habet, eo interim quem genuit, ob educationis molestiam abdicato. Hunc vero ossifraga perire non sinit; quin et susceptum una cum suis pullis nutrit. Tales sunt parentes illi qui paupertatis prætextu filios exponunt. Noli avium aduncis unguibus armatorum crudelitatem imitari, quæ simul atque pullos suos jam volatum aggredi viderint, e nido protinus ejiciunt, peninis eos ferientes et submoventes, nec ullam posthac eorum curam gerunt. At contra cornicis erga pullos amor laudem meretur, quæ jam etiam volantes assectatur, diuque eis cibos et alimenta porrigit.

Ibid. — Quonam modo domestica te avis ad opera excitat, acuta scilicet voce inclamans? Answerum genus vigilantissimum est, atque ad occultarum rerum sensum acutissimum. Hæ nimirum principem etiam urbem servaverunt, hostes quosdam prodendo, qui per subterraneos cuniculos Romæ arrem jamjam occupaturi erant. Quodnam tandem genus avium est in quonon peculiare miraculum aliquod natura ostendat? Quis vulturibus mortem hominum prænuntiat, cum alii adversus alios præliantur? Videas enim sexcentos vulturum preges castra comitantes, quæ ex armorum apparatu futura conjectentur. Jam quo pacto horrendas locustarum expeditiones commemorem? quæ velut signo dato cunctæ elatæ, inque regionis planitiem castrametantes, fructus ante non attingunt quam id sibi per divinum imperium liceat.

Ibid. — Quonam modo cicadæ cantum edunt?

Ibid. — Si diligenter inspexeris quemadmodum cecylus collo in profundum depresso cibum sibi ex imo attollat, tum demum Creatoris sapientiam comperies: nimirum quod hac de causa collum ipsi pedibus prolixius imposuerit, ut piscatoria veluti linea quadam demissa, cibum in profundo abstrusum sibi comparet.

530 *Ejusd. Homil. 9.* — Variis proprietatibus ægula animalia prædita sunt. Bos quidem firmus

Α ρας ἐκείνας προσγορεύουσι. Ταῦτά σοι εἰς προπομπὴν τοῦ αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὸ πρὸς σωτηρίαν, διὰ τῆς περὶ τὰ ἄλογα τοῦ Θεοῦ προνοίας νενομοθέτηται. Τί οὐκ ἂν γένοιτο τῶν παραδόξων ἕνεκεν σοῦ, ὃς κατ' εἰκόνα γεγονας Θεοῦ; ὅπου γε ὑπὲρ ὄρνιθος οὕτω μικρᾶς ἢ μεγάλης καὶ φοβερᾶ κατέχεται θάλασσα, ἐν μέσῳ χειμῶνι γαλήνην ἐπιταχθεῖσα;

Τὴν τρυγδῶνα φασὶν διαζευχθεῖσαν ποτε τοῦ ὁμοζύγου, μὴκέτι τὴν πρὸς ἕτερον δέχεσθαι κοινωνίαν, ἀλλὰ μένειν ἀσυνδύαστον, μνήμη τοῦ ποτε συζευχθέντος τὴν πρὸς ἑταῖρον κοινωνίαν ἀπαρνούμενην. Ἀκουέτωσαν αἱ γυναῖκες, ὅπως τὸ σεμνὸν τῆς χρηρείας καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις τοῦ ἐν ταῖς πολυγαμίαις ἀπρεκοῦς προτιμότερον. Ἀδικώτατος περὶ τὴν τῶν ἐγγόνων ἐκτροφὴν ὁ ἀετός. Δύο γὰρ ἐξαγαγὼν νεοσσούς, τὸν ἕτερον αὐτῶν εἰς γῆν καταβρέγγυσιν, ταῖς πληγαῖς τῶν πτερύγων ἀπωθούμενος; τὸν δὲ ἕτερον μόνον ἀναλαβὼν οἰκιοῦται, διὰ τὸ τῆς τροφῆς ἐπιπόνον ἀποποιούμενος ὃν ἐγέννησεν. Ἀλλ' οὐκ ἐξ τοῦτον διαφθαρῆναι ἡ φήνη, ἀλλ' ὑπολαβοῦσα αὐτὸν, τοῖς οἰκείοις ἑαυτῆς νεοττοῖς συνεκτρέφει. Τοιοῦτοι τῶν γονέων οἱ ἐπὶ προφάσει πένιαις ἐκτιθέμενοι τὰ νήπια. Μὴ μιμήσῃ τῶν καμψονύχων ὄρνιθων τὸ ἀπηγνῆς, οἱ ἐπειδὴν εἶδωσι τοὺς ἑαυτῶν νεοττοὺς κατατολμώντας λοιπὸν τῆς πτήσεως, ἐκβάλλουσι τῆς καλιᾶς, τύπτοντες τοῖς πτεροῖς, καὶ ὠθοῦντες, καὶ οὐδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιοῦνται πρὸς τὸ λοιπόν. Ἐπαινετὸν τῆς κορώνης τὸ φιλότεκνον, ἡ καὶ πατομένων ἤδη παρέπεται, σιτίζουσα αὐτοὺς καὶ ἐκτρέφουσα μέχρι πλείστου.

Πῶς ἐπ' ἔργα σε διεγείρει ὁ σύνοικος ὄρνις, ὁξείᾳ τῇ φωνῇ ἐκβοῶν, καταμηνύων πέρβρωθεν; ὡς ἀγρυπνον τὸ τῶν χηνῶν γένος, καὶ πρὸς τὴν τῶν λανθανόντων αἰσθησιν ὀξύτατον; οἱ γὰρ ποτε καὶ τὴν βασιλίδαν πόλιν περιεσώσαντο, πολεμίους τινὰς ὑπὸ γῆς δι' ὑπονόμων ἀφανῶν ἤδη μέλλοντας τὴν ἀκρὰν τῆς Ῥώμης καταλομβάνειν καταμηνύσαντες. Ἐν πολέῳ γένει τῶν ὄρνιθων οὐκ ἰδιὸν τι θαῦμα ἡ φύσις δεικνυσι; Τίς ὁ τοῖς γυφί παραγγέλλων τῶν ἀνθρώπων τὸν θάνατον, ὅταν ἐπ' ἀλλήλων ἐπιστρατεύσωσιν; Ἴδοις γὰρ ἂν μυρίας ἀγέλας γυπῶν τοῖς στρατοπέδοις παρεπομένας, ἐκ τῆς τῶν ὀπλων παρασκευῆς τεκμαιρομένων τὴν ἐκδοσιν. Πῶς σοι τὰς φοβεράς τῆς ἀκρίδος διηγῆσομαι; ὅφ' ἐνὶ συνθήματι πᾶσα ἀρθεῖσα, καὶ στρατοπεδευσασμένη κατὰ τὸ πλάτος τῆς χώρας, οὐ πρότερον ἄπτεται τῶν καρπῶν, πρὶν ἢ ἐνδοθῆναι αὐτῇ τὸ θεῖον πρόσταγμα.

Τίς ὁ τρόπος τῆς μελωδίας τοῦ τέττιγος;

Ἐὰν καταμάθῃς, πῶς εἰς βάθος ὁ κύκλος, καθιεῖς τὸν αὐχένα κάτωθεν, ἐαυτῷ τὴν τροφὴν ἀναφέρει, τότε εὐρήσεις τὴν σοφίαν τοῦ Κτίσαντος; ὅτι διὰ τοῦτο μακρότερον τῶν ποδῶν τὸν αὐχένα προσέθηκεν, ἵνα ὡσπερ τινὰ ὄρμιάν καταγαγὼν, τὴν ἐν τῷ βᾶθει κεκρυμμένην τροφὴν ἐκπορίσῃ.

Διαφόροις ἰδιώματιν ἕκαστον τῶν ζώων κέχριται. Εὐσταθῆς μὲν ὁ βοῦς, κωθῆς δὲ ὁ ὄνος, θερμὸς ὁ

ἵππος πρὸς ἐπιθυμίαν τοῦ θήλεως, ἀτιθάσσευτος ὁ λύκος, καὶ δολερὸν ἢ ἀλώπηξ, δειλὸν ἢ ἔλαφος, ὁ μύρμηξ φιλόπονος, εὐχάριστος ὁ κύων καὶ πρὸς φιλίαν μνημονευτικόν. Ὅμοῦ τε γὰρ ἐκτίσθη ἕκαστος, καὶ συνεπηγάγετο ἐαυτῷ τῆς φύσεως τὸ ἰδίωμα· συναπεγεννήθη θυμὸς τῷ λείοντι, τὸ μοναστικὸν αὐτοῦ τῆς ζωῆς, τὸ ἀκοινώνητον πρὸς τὸ ὁμόφυλον. Οἷον γὰρ τις τύραννος τῶν ἀλόγων διὰ τὴν ἐκ φύσεως ὑπεροφίαν, τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐμοτιμίαν οὐ καταδέχεται. Ὁ καὶ τοιαῦτα φωνῆς ὄργανα ἢ φύσις ἐνέθηκεν, ὥστε τὰ πολλὰ τῶν ζώων ὑπερβάλλοντα τῇ ταχύτητι, μόνῃ πολλάκις ἀλλοσεσθαι τῷ βρυχήματι. Παγδαῖον πάρδαλις, καὶ οὐξ ὀρόπον ταῖς ὁρμαῖς ἐπιτήδειον αὐτῆς τὸ σῶμα συνέζευκται, τῇ ὑγρότητι καὶ τῷ κούφῳ τοῖς τῆς ψυχῆς κινήμασι συνεπόμενον. Νωθρά ἢ φύσις τῆς ἀρχαίου, ἰδιότροπον καὶ τὸ ἦθος, ὑπουργόν, βαθὺ, ἐνδεδυκό.

Ὁ μύρμηξ θέρει τὴν χειμέριον τροφήν θησαυρίζει, ἕως ἂν τὴν ἀρκοῦσαν αὐτῷ τροφήν ἐναπύσθῃ τοῖς ταμείοις, καὶ οὐδὲ τοῦτο βραθύμως, ἀλλὰ σφρητίνι ἐπινοίᾳ τὴν τροφήν ἐνδιαρκεῖν μηχανησάμενος. Διακόπτει γὰρ ταῖς ἐαυτοῦ χηλαῖς τῶν καρπῶν τὸ μεσαίστατον, ὥς ἂν μὴ ἐκφυέντων ἀχρηστοὶ τὴν τροφήν αὐτῷ γένοιτο. Τίς ἐφίκοιτο λόγοις; ποῖα χωρήσει ἀκοή; τίς ἐξαρχέσει χρόνος πάντα εἰπεῖν καὶ διηγῆσασθαι τοῦ τεχνίτου τὰ θαύματα;

Λέαινα στέργει τὰ ἐαυτῆς τέκνα, καὶ λύκος ὑπὲρ σκυλάκων μάχεται. Ἀμήχανος γὰρ ἐστὶν ἡ στοργὴ τοῖς ἀλόγοις τέκνων καὶ γονέων πρὸς ἀλλήλα. Διότι ὁ δημιουργήσας αὐτὰ θεὸς τὴν τοῦ λόγου ἑλλειψιν διὰ τῆς τῶν αἰσθητηρίων περιουσίας παρεμυθήσατο. Πόθεν ἐν μυρίοις προβάτοις ἀρνὸς τῶν σηκῶν ἐξαλλόμενος, οἶδεν μὲν τὴν φωνὴν τῆς μητρὸς, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπείγεται, ἐπιζητεῖ δὲ τὰς οἰκίας πηγὰς τοῦ γάλακτος· καὶ πενιχραῖς μητρώαις περιτύχη θηλαῖς, ἐκείναις ἀρκεῖται; Καὶ ἡ μήτηρ ἐν μυρίοις ἀρνασὶν ἐπιγινώσκει τὸ ἴδιον γέννημα.

Λόγου ἄμοιρος ὁ κύων, ἰσοδυναμοῦσαν δὲ ὁμῶς τῷ λόγῳ τὴν αἰσθησὶν ἔχει. Τῇ δὲ μνημονευτικὴν τῆς χάριτος τοῦ ζώου, τίνα τῶν ἀχαρίστων πρὸς εὐεργέτας οὐ κατασχύνῃ; ὅπου γε καὶ φρονεθεῖσι κατ' ἐρημίαν πολλοὶ τῶν κυνῶν ἐπαποθανόντες μνημονεύονται. Ἦδη δὲ τινες καὶ θερμῷ τῷ πάθει ὁδηγοὶ τοῖς ἐκζητοῦσι τοὺς φονέας ἐγίνοντο, καὶ ὑπὸ τὴν δίκην ἀχθῆναι τοὺς κακούργους ἐποίησαν.

Τὸν χαμαιλέοντα πάσας μεταλαμβάνειν χροᾶς, πλὴν μίαν τῆς λευκότητος.

Τίς ὁ κύων συνυφαίνων ἰσθὴν, ὅταν ἐκπετάσῃ τὸ πτερόν ταῖς αἰραῖς, καὶ ποιῇ μέλος τὸ σύριγμα; Πόθεν ταῶς ὁ ἀλαζὼν καὶ Μηδικὸς οὕτως φιλόκαλος καὶ φιλότιμος; Καὶ γὰρ αἰσθάνεται τοῦ οἰκείου κάλλους· ὅταν ἴδῃ τινὰ πλησιάζοντα ταῖς θηλαῖαις, ὥς φασί, καλλωπίζεται τὸν αὐχένα διὰρας, καὶ τὸ πτερόν κυκλοτερῶς περιστήσας, τὸ χρυσαυγὲς καὶ κατάστερον

A est, segnis asinus, equus ad feminæ cupiditatem ardens, lupus nulla arte cicurari potest; fraudulenta vulpes est, cervus timidus, laboris amans formica, beneficii accepti memor canis, atque ad benevolentiam proclivis. Simul atque enim unumquodque creatum fuit, secum etiam naturæ proprietates traxit. Furor leoni jam inde ab ortu insitus est, et vita solivaga, atque ab eorum quæ sui generis sunt, commercio abhorrens. Etenim velut quispiam brutorum animantium tyrannus, præ naturali superbia, æquabili jure vivere cum aliis recusat. Cui præterea ejusmodi jvœis organa a natura tributa sunt, ut pleraque animantia, etiam perniciosissima, solo sæpius rugitu capiantur. Impetuosa est panthera, et quo eam libido tulerit, facile ruens. Quocirca accommodum ipsi corpus adjunctum est, quod ob humiditatem levitatemque animæ agitationibus inserviat. Torpida ursi natura est, mores peculiare, tecti, intime profundi.

Ibid. — Formica æstivo tempore hibernum cibum colligit, quoad alimentum, quantum satis sit, in horreis condiderit. Ac ne id quidem ignave, verum scito quodam artificio hoc efficiens, ut cibus quam diutissime daret. Siquidem medias fruges unguis secat, ne germinantes ad cibum sibi sint inutiles. Quæ autem oratio assequi, quam auris capere, quod sufficere tempus queat, si quis omnia summi illius artificis miracula sermone complecti velit?

Ibid. — Leæna sobolem amat suam; pro catulis lupus dimicat. Est enim incredibilis quidam brutorum in fetus suos, et parentum invicem amor. Quandoquidem procreator eorum Deus rationis inopiam sensuum præstantia compensavit. Unde sit ut inter innumeras oves agnus e stabulo exsiliens matris vocem agnoscat, atque ad eam contendat. Quærit vero nativos lactis fontes, et quamvis jejuna matris ubera nanciscatur, iis tamen est contentus. Sed et mater inter innumeros agnos setum cognoscit suum.

Ibid. — Rationis est expertus canis; at sensum tamen rationi pene parem habet. Memoria autem accepti beneficii, quæ ipsi inest, eequem non eorum qui erga bene de se meritos ingrati sunt, pudore suffundat, quando plerosque etiam juxta dominos in solitudine obtruncatos mortem obiisse proditum sit? Quin nonnulli quoque, flagrans adhuc cæde, iis qui interfectores quærent duces se præbuerunt, effeceruntque uti facinorosi ad luendas pœnas ducerentur.

S. Greg. Naz. — Chamæleontem serunt colores subinde omnes assumere, candore uno excepto.

Ejusd. orat. 2. de Theol. — Quis tantum contextit cycno, cum ad ventos pennis expansis, stridulum carmen effundit? Undenam Medicus ille et arrogans pavo, elegantiam et gloriæ usque adeo cupidus est? Etenim decorem suum ipse comperit habet; cumque aliquem ad feminas propius accedentem cernit, ambitiose sese, ut aiunt, ostentat,

ac diducto collo, pennisque in orbem compositis, auratam quamdam et stellarum instar micantem pulchritudinem rivalibus suis superbo incessu commonstrat.

S. Greg. Naz. *ibid.* — Unde apibus et araneis conficiendi operis, et **531** artis exercendæ studium, ut et illæ per sexangulas atque inter se oppositas fistulas favos contexant et fulciant, ac per intermedium septum et permutationem angulorum rectis lineis adnexorum firmitatem ipsis concilient : hæc autem per tenuia et acria propemodum fila varie distenta multiplices telas texant, idque ejusmodi nexibus qui oculorum aciem fugiunt?

Id observatione compertum est, leonum catulos, quemadmodum et canes, cæcos in lucem edi.

Cum leonina ossa tunduntur, perinde atque e silicibus ignis excutitur.

Clement. — Aquila, ut serpentem a pullis abigat, amuleti loco lapidem quem ætilem vocant, in nido ponit.

Philonis. — Est bellua, quæ tarandrus vocatur, magnitudine bovi non impar, oris autem forma cervo quam simillima. Hanc aiunt juxta ea loca atque arbores quibus propinqua est, pilorum colorem subinde mutare, adeo ut ob coloris similitudinem ab iis qui obviam sunt animadverti minime queat, et hac ratione potius quam robore corporis id consequi, ut vix omnino capi possit.

TIT. III. — De ponderibus justis et mensuris.

Lev. xix, 35. — « Non facies judicium injustum in mensuris, et ponderibus, et stateris. Statera justæ, et mensuræ justæ, et chœnix justus erit vobis. »

Dent. xxv, 13-16. — « Non habebis in sacculo tuo diversa pondera, majus et minus; et non erit in domo tua modius major et minor. Pondus verum et justum sit tibi, ut multis diebus vivas super terram quam Dominus dederit tibi. Abominatur enim Dominus tuus eum qui facit hæc. »

Ezech. xlv, 10. — « Statura justa, et mensura justa, et chœnix justus erit vobis. »

TIT. IV. — De injustis ponderibus et mensuris.

Psal. lxi, 10. — « Mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant, » etc.

Prov. xi, 1. — « Statera dolosa abominatio est apud Dominum; et pondus æquum acceptum est ei. »

Prov. xx, 10. — « Pondus magnum et parvum, et mensuræ duplices, utraque immunda coram Domino; et qui facit hæc, in suis adinventionibus compediatur. »

Ibid. 23. — « Abominatio Domino pondus duplex: et statera dolosa non est bona coram eo. »

Osee xii, 7. — « Chanaan, in manibus ejus statera dolosa, calumniam dilexit. Omnes labores ejus non invenientur ipsi propter iniquitates quas peccavit. »

Amos viii, 4. — « Audite hæc, qui conteritis

θεατρίζει τὸ κάλλος τοῖς ἱραταῖς μετὰ τοῦ βαδίσματος.

Πόθεν μελίσσαις τε καὶ ἀράχναις τὸ φιλεργόν, καὶ φιλότεχνον, ἵνα ταῖς μὲν τὰ κηρία πλέκῃται καὶ συνέχῃται δι' ἐξαγώνων συρίγγων καὶ ἀντιστρόφων, καὶ τὸ ἰδραῖον αὐταῖς διὰ τοῦ μέσου τοῦ τειχίσματος καὶ ἀλλαγῆς ἐπιπλεχομένων ταῖς εὐθείαις τῶν γωνιῶν πραγματεύεται· αἱ δὲ διὰ λεπτῶν καὶ ἀερίων σχεδὸν τῶν νημάτων πολυειδῶς διατεταμένων, πολυπλόκους τοὺς ἱστούς ἐξυφαίνουσι, καὶ ταῦτα ἐξ ἀφανῶν ἀρχῶν;

Τετήρηνται οἱ τῶν λεόντων σκύμνοι, καθάπερ καὶ οἱ κύνας, τίχτεσθαι τυφλοί.

Κοπτομένων τῶν λεοντίων ὀστέων, καθάπερ ἐκ τῶν πυριτῶν λίθων πῦρ ἐξάπτεται.

Ἀλεξιθήριον ἐν τῇ καλιᾷ τίθησιν ὁ ἀετὶς, ἐλαύων ἀπὸ τῶν νεοσσῶν τὸν ὄφιν, λίθον τὸν καλούμενον ἀετίτην.

Γίνεται θηρίον, ὃ καλεῖται τάρανδρος, μέγεθος μὲν βοῦς, ἐλάφῳ δὲ τὸν τοῦ προσώπου τύπον ἔμφερέστατον. Λόγος ἔχει τοῦτον μεταβάλλειν αἰετὶς τρίχας πρὸς τε τὰ χωρία, καὶ τὰ δένδρα οἷς ἂν ἐγγὺς ἴσταται, ὥς διὰ τὴν τῆς χροῖδος ὁμοιότητα λαμβάνειν τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ ταύτῃ μᾶλλον ἢ ἄλλῃ περὶ τὸ σῶμα ἀλκὴ δυσθήρατον.

TITL. Γ'. — Περὶ ζυγῶν, καὶ σταθμῶν, καὶ μέτρων δίκαιων.

« Οὐ ποιήσεις ἄδικον χρῆσιν ἐν μέτροις, καὶ ἐν σταθμοῖς, καὶ ἐν ζυγοῖς. Ζυγὲ δίκαια, καὶ μέτρα δίκαια, καὶ χοῖνιξ δίκαιος ἔσται ὑμῖν. »

« Οὐκ ἔσται ἐν τῷ μαρσίππῳ σου στάθμιον μέγα ἢ μικρόν· καὶ οὐκ ἔσται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου μέγα ἢ μικρόν. Στάθμιον ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔστω σοι, ἵνα πολυήμερος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἥς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσι σοι ἐν κλήρῳ, ὅτι βδέλυγμα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου πᾶς ποιῶν ταῦτα. »

« Ζυγὸς δίκαιος, καὶ μέτρον δίκαιον, καὶ χοῖνιξ δίκαιος ἔσται ὑμῖν. »

TITL. Δ'. — Περὶ ζυγῶν, καὶ σταθμῶν, καὶ μέτρων ἀδίκων.

« Ψευδεῖς υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγοῖς, τοῦ ἀδικῆσαι. »

« Ζυγοὶ δόλιοι βδέλυγμα ἐνώπιον Κυρίου· στάθμιον δὲ δίκαιον δεκτὸν αὐτῷ. »

« Στάθμιον μέγα καὶ μικρόν, καὶ μέτρα δισσά, ἀκάθαρτα ἐνώπιον Κυρίου ἀμρότερα· καὶ ὁ ποιῶν αὐτά, ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτοῦ συμποδισθῆσεται. »

« Βδέλυγμα Κυρίῳ δισσοὺν στάθμιον· καὶ ζυγὸς δόλιος οὐ καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ. »

« Χαναάν, ἐν χερσὶν αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικος, καταδυναστεύειν ἐγγάπησεν. Πάντες οἱ πόνοι αὐτοῦ οὐχ εὗρεθῆσονται αὐτῷ, δι' ἁμαρτίας ἧς ἤμαρταν. »

« Ἀκούσατε ταῦτα, οἱ ἐκτρίβοντες εἰς τὸ πρῶτ πῑ-

νητα, καὶ καταδυναστεύοντες πτωχοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· οἱ λέγοντες Πότε διελεύσεται ὁ μῆν, καὶ ἐμπωλήσομεν, καὶ Σάββατα, καὶ ἀνοίξομεν θησαυροὺς, τοῦ ποιῆσαι μικρὸν τὸ μέτρον, καὶ τοῦ μεγαλῦναι στάθμια, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἀδίκον, τοῦ κτᾶσθαι ἐν ἀργυρίῳ πτωχοὺς, καὶ ταπεινοὺς ἀντὶ ὑποδημάτων, καὶ ἀπὸ παντὸς γεννήματος ἐμπορευθήσμεθα. »
 « Ἐξ ὧν τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀσεβείας ἐπλησαν. »

TITA. Ε'. — *Περὶ ζήλου ἀγαθοῦ ἢ πονηροῦ.*

« Μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις, μηδὲ ζήλου τοὺς ποιῶντας τὴν ἀνομίαν. Μὴ παραζήλου ἐν τῷ κατεχοδουμένῳ ἐν τῇ ἰδίῳ αὐτοῦ, ἐν ἀνθρώπῳ ποιῶντι ἀνομίαν. Μὴ παραζήλου ὥστε πονηρεύεσθαι· ὅτι οἱ πονηρευόμενοι ἐξολοθρευθήσονται. »

« Μὴ ζηλοῦται σου ἡ καρδία τοὺς ἀμαρτωλοὺς. »

« Ὑψ, μὴ ζηλώσης κακοὺς ἀνδρας, μηδὲ ἐπιθυμήσῃ· εἶναι μετ' αὐτῶν. »

« Μὴ χαίρει, ἐπὶ κακοῖς, μηδὲ ζήλου ἀμαρτωλοῦς. »

« Μὴ ζηλώσης δόξαν ἀμαρτωλῶν. »

« Ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα. »

Μὴ φρονῇ τῶν κακῶν φαίναςθαι κρείττων· λυποῦ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἡττώμενος.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ Η.

TITA. Α'. — *Περὶ ἡμέρας ἀγαθῆς.*

« Αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. »

« Ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῶν ζῆθι ἐν ἀγαθῷ. »

« Ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῇ, ἀμνημονία κακῶν. »

« Μὴ ἀφυστερήσῃς ἀπὸ ἀγαθῆς ἡμέρας. »

TITA. Β'. — *Περὶ ἡμέρας κακῆς.*

« Ἐν ἡμέρᾳ κακῶν οὐ μνησθήσεται ἀγαθῶν. »

« Μὴ μεριμνήσετε εἰς τὴν αὐριον. Ἦ γὰρ αὐριον μεριμνήσει τὰ αὐτῆς. Ἀρχετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. »

TITA. Γ'. — *Περὶ ἡμέρας καὶ νυκτός.*

« Ἐθού σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. »

Τίς δὲ ἡμέρα καὶ νύξ ἰσομοιρίαν πρὸς ἀλλήλας λαχοῦσαι, καὶ περιτρητὴν ἐμμετρον, καὶ ἡ μὲν εἰς ἔργον ἡμῶς ἐγείρουσα, ἡ δὲ ἀναπαύουσα.

Νύκτα καὶ ἡμέραν ἀλλήλαις εἶχειν ἡπίως ἑταῖας, νόμον τιμῶν ἀδελφότητος καὶ φιλίας. Καὶ τῇ μὲν ἐπαυσας κόπους τῆς πολυμόχθου σαρκός, τῇ δὲ ἔγειρας εἰς ἔργον καὶ πράξεις τὰς σοὶ φίλας. »

« Νύξ καὶ ἀνθρώπος ὑπνῷ συστέλλεται, καὶ τὰ θηρία παρρησιάζεται, καὶ ζητεῖ τροφήν ἑκαστον

A mane inopem, et opprimitis egenos in terra; qui dicitis: Quando pertransibit mensis, et negotiabimur; et Sabbata, et aperiemus horreum, ut faciamus minorem mensuram, et pondus majus faciamus, et faciamus 532 stateram iniquam, ut possideamus in pecunia pauperes, et egenos pro calceamentis, et de omni proventu negotiemur? »

Mich. xi, 12. — « Ex quibus divitias suas impietate repleverunt. »

TIT. V. — *De æmulatione bona aut mala.*

Psal. cxxvi, 1-7, 8, 9. — « Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem. Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias. Noli æmulari ut maligneris. Quoniam qui malignantur, exterminabuntur. »

Prov. xxiii, 17. — « Ne æmuletur cor tuum in peccatoribus. »

Prov. xxiv, 1. — « Fili mi, ne æmuleris viros nequam, neque desideres esse cum ipsis. »

Ibid. 19. — « Noli gaudere super malus, neque æmuleris peccatores. »

Ecclesi. ix, 7. — « Noli æmulari gloriam peccatorum. »

I Cor. xii, 31. — « Æmulamini charismata meliora. »

S. Greg. Naz. — Nec hoc nomine præclare de te sentias, quod malis melior appareas; sed dole te bonis inferiorem esse.

C

LITTERA Η.

TIT. IV. — *De die bona.*

Psal. cxvii, 14. — « Hæc dies quam fecit Dominus; exultemus et lætemur in ea. »

Ecclesi. ix, 15. — « In die bonitatis vive in bono. »

Ecclesi. xi, 27. — « In die bona oblivio malorum. »

Ecclesi. xiv, 14. — « Ne defrauderis a die bono. »

TIT. II. — *De die mala.*

Ecclesi. xi, 27. — « In die malorum non erit recordatio bonorum. »

Matth. vi, 32. — « Nolite solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua. »

TIT. III. — *De die et nocte.*

Psal. ciii, 20. — « Posuisti tenebras, et facta est nox; in ipsa pertransibunt omnes bestiae silvæ. »

S. Greg. Naz. Orat. de moder. disput. — Dies et nox æquas inter se partes, compositamque et aptam conversionem nactæ sunt; atque ille quidem nos ad opus excitat, hic autem fessos levat et recreat.

Ibid. — Tu hoc constituisti, ut nox et dies invicem sibi blande cederent: hac scilicet ratione fraternitatis et amicitiae legem honorans. Ac per alteram ærumnosæ carnis labores compressisti, per alteram autem ad opus actionesque tibi gratias excitasti.

Ibid. — Nox venit? homo somno contrahitur? ac feræ libere vagantur, et singulæ cibum Crea-

toris munere sibi concessum quærunt. Illuxit dies? Illuxit dies? A τὴν διδομένην παρὰ τοῦ Κτίσαντος. Ἡμέρᾳ καὶ τὰ
feræ congregantur; atque homo ad opera contien-
dit. Ita nobis vicissim ipsi loco cedimus.

Synesii. — Lumen et tenebræ sese invicem ex-
spectare non sustinent, sed naturæ lege mutuo
sibi adversantur.

Θηρία συνάγεται, καὶ ἄνθρωπος ἐπὶ τὴν ἐργασίαν
ἐπιίγεται, καὶ ἀλλήλοις ὑποχωροῦμεν ἐν τάξει.

Οὐκ ἐθέλει περιμεῖναι ἀλλήλα τὸ φῶς καὶ τὸ σκό-
τος, ἀλλὰ νόμῳ φύσεως ἀντιπερίστανται.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. JOANNES DAMASCENUS.	
<i>Monitum ad opusculum de S. Trinitate.</i>	9
DE SANCTA TRINITATE OPUSCULUM.	9
<i>Admonitio ad Hymnum Trisagium.</i>	18
EPISTOLA DE HYMNO TRISAGIO.	22
<i>Admonitio ad opusculum de sacris jejniis.</i>	62
EPISTOLA DE SACRIS JEJUNIIS.	63
<i>Admonitio ad opuscula sequentia.</i>	78
DE OCTO SPIRITIBUS NEQUITIÆ.	79
DE VIRTUTIBUS ET VITIIS.	81
<i>Admonitio ad Institutionem elementarem.</i>	98
INSTITUTIO ELEMENTARIS AD DOGMATA.	99
Caput Primum. — De substantia, natura et forma.	99
Cap. II. — De hypostasi, persona et individuo	102
Cap. III. — De differentia, qualitate ac proprietate.	102
Cap. IV. — De differentia substantiali ac adventitia, id est naturali differentia et accidente.	102
Cap. V. — De accidenti separabili et inseparabili.	103
Cap. VI. — De his quæ sunt ejusdem ac diversæ sub- stantiæ. I	103
Cap. VII. — De genere et specie.	108
Cap. VIII. — De operatione.	110
Cap. IX. — De passione.	110
Cap. X. — De voluntate.	110
<i>Admonitio in dissertationem sequentem.</i>	111
DE NATURA COMPOSITA CONTRA ACEPHALOS.	111
<i>Admonitio in dissertationem de duabus voluntatibus.</i>	126
DE DUABUS IN CHRISTO VOLUNTATIBUS.	127
<i>Admonitio ad dissertationem contra Nestorianos.</i>	186
DISSERTATIO ADVERSUS NESTORIANORUM HÆ- RESIM.	187
FRAGMENTA VARIA.	226
<i>Admonitio in Canonem paschalem.</i>	238
CANON PASCHALIS.	239
EPISTOLA DE HOC: QUID EST HOMO?	243
<i>Admonitio in Orationem sequentem.</i>	246
ORATIO DE HIS QUI IN FIDE DORMIERUNT.	250
<i>Admonitio in Epistolam de confessione.</i>	279
EPISTOLA DE CONFESSIONE.	283
<i>Admonitio in Orationem sequentem.</i>	306
ORATIO DE SACRIS IMAGINIBUS, ADVERSUS CON- STANTINUM CABALINUM.	310
<i>Admonitio in Epistolam ad Theophilum imp.</i>	313
EPISTOLA DE SANCTIS IMAGINIBUS AD THEOPHI- LUM IMPERATOREM.	316
<i>Admonitio ad opusculum de Azymis.</i>	386

DE AZYMIS.	387
<i>Admonitio in opusculum de corpore et sanguine Chri- sti.</i>	397
EPISTOLA DE CORPORE ET SANGUINE CHRISTI.	402
FRAGMENTA.	411
EXPOSITIO ET DECLARATIO FIDEI.	418
<i>Admonitio ad opus sequens.</i>	442
EXPOSITIO IN EPISTOLAS B. PAULI.	
EXPOSITIO in Epistolam ad Romanos.	442
— in Epistolam I ad Corinthios.	570
— in Epistolam II ad Corinthios.	706
— in Epistolam ad Galatas.	775
— in Epistolam ad Ephesios.	822
— in Epistolam ad Philippenses.	835
— in Epistolam ad Colossenses.	883
— in Epistolam I ad Thessalonicenses.	906
— in Epistolam II ad Thessalonicenses.	918
— in Epistolam ad Hebræos.	930
— in Epistolam I ad Timotheum.	938
— in Epistolam II ad Timotheum.	1015
— in Epistolam ad Titum.	1026
— in Epistolam ad Philemonem.	1030
SACRA PARALLELA.	1070

LITTERA A.

TITULUS I. De æterna sanctæ et consubstantialis Tri- nitatis divinitate: quodque unus et solus sit in rebus omnibus Deus.	1070
II. Quod Deus vitari nequeat, quodque omnia inspi- cial, nec quidquam ipsum lateat.	1078
III. Quod Deus ipsiusque opera comprehendi non pos- sint, nec inquirenda curiosiusve perscrutanda sint arca- na illius: quippe quæ nec adiri, nec comprehendi possunt.	1079
IV. De amore et timore Dei: quodque omne bonum superent.	1086
V. De repugnantiæ adversus Deum: et quod minime contradicere Deo liceat, nec cum eo expostulandum.	1094
VI. De angelis: quod angeli quoque, admissio pecca- to, puniantur.	1095
VII. De angelis: quod angelos custodes Deus præfe- cerit.	1098
VIII. De formatura hominis et structura.	1098
IX. De arbitrii libertate: quod nobis a Deo data sit; quodque in nobis situm sit, vel salutem consequi, vel perire.	1110
X. De instabili rerum humanarum statu: cui rei simi- lis sit homo; quodque vana sint præsentia, et umbris imbecilliora.	1114
XI. De beneficentiæ; et quod de omnibus bene mereri ac proximi ferre onera oporteat, non autem injuriarum meminisse, sed eum benigne suscipere, et commovere, neque malum pro malo reddere.	1133
XII. De impiis et peccatoribus, injustisque et flagitio- sis viris.	1147

XIII. De impercantia; et quod prater Deum nemo a peccato immunis sit.	1171
XIV. De iis qui vitulis nuntium remiserunt, et ea rursum admittunt.	1171
XV. De resurrectione, et iudicio, et pena æterna.	1175
XVI. De imprecatione a Domino, et prophetis, et apostolis, quandoque facta.	1187
XVII. De iis qui injuria afficiuntur; et quod eis opem ferre oporteat.	1191
XVIII. De charitate et pace, deque pacificis et mansuetis hominibus.	1194
XIX. De veritate et testimonio certo.	1203
XX. De subditis: quod principum mores imitantur, sive boni, sive mali sunt.	1206
XXI. De subditis: quod principibus suis parere et decedere debeant, eosque honore afficere, non autem reluctari.	1207
XXII. De anarchia, hoc est, de populo carente pastore et principe.	1210
XXIII. De acedia et inercia.	1210
XXIV. De insano, et vecordi, et imperito, et fatuo.	1214
XXV. De simplici, et morum innocentia prædico.	1218
XXVI. De paupertate, et sufficientia, et vitæ frugalitate.	1219
XXVII. De deceptione certo consilio facta.	1223
XXVIII. De eo qui nuntiat, responsumve procurat: et quod ille qui legatos spernit, eum quoque a quo mittitur, contemnit.	1227
XXIX. De ingratis et gratiarum immemoribus.	1230
XXX. De rebus impossibilibus.	1231
XXXI. De sanctis et beatis viris.	1234
XXXII. De primitiis, et iis qui decimas præstant, quodque eas Deo offerre oporteat.	1239
XXXIII. De læto nuntio.	1242
XXXIV. De malo nuntio.	1242
XXXV. De osculo: quod modestia benevolentiam conciliat.	1243
XXXVI. De iis quæ accidunt: et de illis qui ex malis in mala prolabantur.	1243
XXXVII. De otio et quiete.	1243
XXXVIII. De condemnatione seu sententia, ac severitate Dei: quodque ultra Dei iram vindicanda peccata non sint, nec ultra quam præceperit benignitate utendum.	1247
XXXIX. De coactione.	1250
XL. De pudore bono.	1250
XLI. De pudore malo.	1250
XLII. De petitionibus iniquis: et quod eas ad finem perducere non oporteat, etiamsi mater sit quæ eas faciat.	1251
XLIII. De inexplebili cupiditate; et quod sine ulla satietate plura semper appetimus.	1251
XLIV. De fratribus.	1254
XLV. De postulante sive mendicante.	1254
XLVI. De torpiloquio; et quod sermo turpis non sit proferendus.	1254
XLVII. De execratione juste vel injuste pronuntiata; et quod bene precari oporteat, non male.	1255
XLVIII. De remissione peccatorum; et quibus modis veniam consequi possimus.	1255
XLIX. De desperatione: et quod salutis nostræ spem abicere non debeamus.	1258
L. De anathemate et excommunicatione.	1258
LI. De iis quæ misceri et inter se commercium habere non possunt.	1258

LITTERA B.

TITULUS I. De regno cælorum.	1259
II. De consilio Dei: et quod homines illud nec mutare, nec comprehendere queant.	1263
III. De auxilio Dei: quodque, Deo favente, imbecilles sint hominum insidiæ, et pauci multis superiores fiant.	1266
IV. De baptismo, et sacri lavacri vaticinio.	1270
V. De abominationibus sive idolis, et iis qui falso dii nuncupantur.	1279
VI. De vita et mundo hoc: et quod tum nos, tum vita nostra in distractione et labore sit.	1279
VII. De violento, et eo quod a coactione liberum est.	1283
VIII. De blasphemo, et magniloquo.	1286
IX. De rege probato, et malum odio habente.	1287
X. De rege non admodum admiratione digno.	1291
XI. De rege: et quod pro eo preces ad Deum habendæ sint.	1291

XII. De consilio: et quod nihil sine deliberatione et consilio faciendum sit.	1291
XIII. De cibis et rebus ad vitam necessariis.	1294

LITTERA C.

TITULUS I. De doctis et spiritualibus viris: et quanta bona eos sequuntur.	1295
II. De hoc proloquio, <i>Nosce teipsum</i> ; sive, <i>Attende tibi ipsi</i> ; quodque unumquemque oporteat quæ sua sunt circumspicere, non aliena mala curiose perscrutari.	1298
III. De mormurationibus.	1306
IV. De senibus et antiquis viris; et quod eos honore afficere oporteat.	1306
V. De agricultura et agricolis; et quod bonum sit operari.	1307
VI. De gymnasio, meditatione et exercitatione.	1310
VII. De iis qui resipiscunt.	1311
VIII. De mulieribus; quod eas viris suis subjectas esse oporteat, nec citra eorum auctoritatem quidquam facere.	1311
IX. De mulieribus puerperis: quodque si masculus editus sit, ante quadraginta dies non ingrediatur mulier domum Domini; sin vero femina, octoginta dies expectet.	1314
X. De mulieribus: quod aperta facie orare non debeant, nec loqui aut docere in Ecclesia Dei.	1314
XI. De muliere forti et casta.	1314
XII. De mulieribus malis, et adulteris, et prostitutis, atque omni vitiorum genere scatentibus.	1318
XIII. De ingluvie et gula; et quod ea mortem accersit.	1331
XIV. De iis qui linguam suam custodiunt.	1339
XV. De iis qui linguam suam non custodiunt.	1342

LITTERA D.

TITULUS I. De Dei potentia.	1347
II. De rerum creatione: et quod nihil frustra a Deo factum sit, et universa valde bona.	1350
III. De Dei glorificatione: et quod eum glorificare et sanctum prædicare oporteat, quodque eos a quibus glorificatur, ipse quoque vicissim glorificet.	1354
IV. De expostulatione; et quoniam cum Deo juste expostulaverunt.	1358
V. De iis qui serviunt Deo; et quod eos oporteat honorare, et quæ opus sunt, ipsis subministrare.	1359
VI. De discretionem boni et mali; et quod ab operibus, non autem a sermonibus, probari quisque debeat.	1362
VII. De justis et orationibus eorum: quodque eam a tentationibus ipsos eximant.	1362
VIII. De justis: quod contemnantur et calumniis læcerantur.	1363
IX. De iis qui pecunias seniori dant et accipiunt; et de malis.	1363
X. De dominis et patribusfamilias: et quod eos non graves et acerbos, sed lenes iis qui debiles sunt, esse oporteat.	1374
XI. De magistris.	1374
XII. De calumniis: et quod eam temere adversus quemquam excipere non oporteat.	1375
XIII. De narratione a prudentibus viris facta: et quod nos ad eas audiendas studiosos et diligentes esse oporteat, fugere autem a narrationibus et conversatione hominum malefactorum.	1378
XIV. De iustitia et virtute.	1378
XV. De discrimine hominum, et dissimili eorum statu.	1382
XVI. De justis, bonis et probis viris.	1383
XVII. De homine bilingui.	1386
XVIII. De iudicibus incorruptis, et puras manus habentibus, quique ius juste dicunt.	1386
XIX. De iudicibus corruptis, qui munera suscipiunt, et inique judicant.	1395
XX. De probis servis.	1399
XXI. De malis servis.	1402
XXII. De morosis.	1402
XXIII. De duplici, mutabilique, et inconstanti animo præditis et infidis.	1403
XXIV. De gloria et honore: quodque gloriam propriam alteri dare non oporteat.	1403
XXV. De diabolo seu Satana, et dæmonibus.	1406
XXVI. De incredulitate: et quod qui probabiliter de causa Deo non confestim credit, veniam consequatur.	1410
XXVII. De cœna et convivio.	1411
XXVIII. De justis: et quod Dominus eos custodiat.	1414

XXIX. De justis : et quod mors eorum pretiosa sit apud Deum. 1415

XXX. De discrimine Dei et hominum : deque peccatis quæ adversus Deum, et quæ adversus homines perpetrantur ; quodque longa distantia sit Deum inter et homines. 1415

LITTERA E.

TITULUS I. De mandatis Dei, et illis qui ea custodiunt. 1415

II. De mandatis Dei, et illis qui ea non custodiunt. 1423

III. De felicitate, et eximia gratulatione ; et quod nemo ante mortem beatus sit, aut felix prædicandus. 1426

IV. De somniis. 1428

V. De spe : et quod in Deo spes collocanda sit ; non autem in præidiis humanis. 1428

VI. De ecclesia, et domo Dei, et altari, et sacrificio sacerdotali : et quod in ecclesia comelere non oporteat. 1431

VII. De oratione, et quanta ipsius opera perficiantur. 1435

VIII. De eleemosyna et beneficentia in pauperes. 1435

IX. De iis qui eleemosynam minime faciunt, sed avaritia et parcimonia laborant, flagrantque desiderio divitiarum et pecuniæ. 1478

X. De operibus et actionibus : et quod qualia quisquam facit, talia et sustineat ; et quod operibus nostris merces apud Deum respondeat. 1542

XI. De felicitate et infelicitate : et quod nec ob prosperos successus efferrî homo debeat. 1525

XII. De abundantia et fertilitate, et quod eo tempore peccata perpetrari soleant. 1530

XIII. De insidiis et iis qui proximis insidiantur : et quod insidiæ quæ adversus socios et proximos struuntur, in illos convertantur qui eas machinati sunt. 1531

XIV. De inimicis, et eorum ruina : et quod inimicorum calamitate minime sit gaudendum. 1531

XV. De beneficentia et oblatione ex iniquis opibus facta. 1535

XVI. De redemptoribus procuratoribusque, et iis qui se in lites alienas injiciunt. 1535

XVII. De probis episcopis, et Dei mandata servantibus. 1535

XVIII. De malis episcopis, et Dei mandata minime servantibus. 1550

XIX. De sponsione. 1555

XX. De concupiscentia ; et quod malis cupiditatibus non sit obsequendum. 1555

XXI. De peccatis, tum quæ sponte, tum quæ invite admittuntur. 1558

XXII. De iis qui gratias pro beneficiis acceptis agunt : quodque benefactores oporteat prædicare. 1559

XXIII. De vindicatione : et quod de re eadem bis penas exigere non liceat. 1562

XXIV. De communibus negotiis : et quod communia diversoria vitanda sint, quia hinc rixæ et dissidia nascuntur. 1562

XXV. De nominis splendore : et quod recte factum gloria dignum sit. 1562

XXVI. De mercatoribus. 1563

XXVII. De eunuchis ; quodque si improbi sint. 1565

XXVIII. De laudationibus, et iis qui ex ipsis voluptatem capiunt : et quod antequam periculum factum sit, neminem oporteat laudare. 1565

XXIX. Quod Deus eos quibus injuria fit, ulciscatur, et quod ad eum ultio remittenda sit. 1566

XXX. De iis qui mutantur, et qui penas launt : quodque nemo pro alio sit puniendus. 1566

XXXI. De reprehensionibus. 1567

LITTERA Z.

TITULUS I. Quod Deum quærere oporteat, eumque sequi, et ei adhærere, atque in ipsius nomine cuncta facere. 1567

II. De brutis animantibus naturall sapientia et sagacitate ornatis. 1570

III. De justis ponderibus et mensuris. 1583

IV. De injustis ponderibus et mensuris. 1583

V. De zelo bono et malo. 1586

LITTERA H.

I. De die bono. 1586

II. De die malo. 1586

III. De die et nocte. 1586

FINIS TOMI NONAGESIMI QUINTI.

MAG. 1531

